4

Title-page and
woodcuts by
Jost Ammann.

TITI LIVII PATAVINI, ROMANÆ HISTORIÆ PRINCIPIS, LIBRI OMNES, QVOTQVOT ad noſtram ætatem peruenerunt:

VNA CVM DOCTISSIMORVM VIRORVM *in eos lucubrationibus, poſt omnes aliorum editiones, ſumma fide ac diligentia, & veterum & recentiorum exemplarium collatione nunc denuo recogniti, plurimuſq; in locis caſtigati, & artificioſis picturis, præcipuas hiſtorias aptè repreſentantibus, exornati, inq; duos Tomos diſtributi, quibus quæ contineantur, poſt præfationem patebit.*

Cum INDICE copioſiſſimo.

Cum gratia & priuilegio Cæſ. Maieſt.

FRANCOFORTI AD MOENVM, APVD
Iohannem & Sigiſmundum Feyerabendt.

M. D. LXXVIII.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. ALBERTO, COMITI PALATINO RHENI, AC DVCI BAVARIÆ, DOMINO NOSTRO CLEMENTISSIMO, CVM DEBITA OFFICIORUM *delatione ſalutem ac fœlicitatem perpetuam* P.

PINDARVS in Olympijs Ageſiæ Syracuſano victoriæ carmen ſcripturus, Princeps illuſtriſſime, ac Domine clementiſſime, grauiter admonet, incipientis operis ſplendidum ac præfulgidum initium eſſe debere. Ita enim in rebus humanis plerunque fieri videmus, vt quemadmodum initia ponuntur, ſic cætera etiam ſequantur, ac finis initio vt plurimum reſpõdere ſoleat. Nobis itaque hoc tempore LIVII hiſtoriam in noſtra officina elaboratam edituris, tuæq; Celſitudinis inclyto nomini dedicaturis conuenire videbatur, vel in hoc proœmio hiſtoriæ laudes decantare, vel Liuij Encomium inſtituere, vel Romanæ hiſtoriæ excellentiam verbis, quibus id fieri poſſet, ampliſſimis exaggerare. Verùm ne quidquam eorum in præſentia faciamus, diuerſæ nobis ſuadent rationes: Quòd & Hiſtoriæ vtilitates ab alijs doctiſſimis viris ſubinde ſint commemoratæ, & LIVII opera, SABELLICI, BEROALDI, & STEPHANI NIGRI, eruditiſſimis orationibus huic operi adiunctis ita ornata, vt noſtra tenuitas ijs nihil adijcere queat: Romanæ deniq; hiſtoriæ ea dignitas ſit, vt adminiſtrandæ Reipub. ratio ex nullarum gentium hiſtorijs, quàm Romanis melius perfectiusque diſci poſſe cenſeatur, quòd vt Romanum imperium omnium ampliſsimum, rerumq; geſtarum magnitudine clariſsimum fuit, ſic melioribus inſtitutis & legibus, quàm cæterarum gentium gubernatum fuiſſe deprehendatur. Hac itaque de cauſa Hiſtoriæ, Liuijq; laudibus omiſsis, ijsq; aliorum eruditæ prædicationi ſeruatis, ſi de opera noſtra in Liuij editione adornanda, impenſa nonnihil dicamus, cùm apud alios, tum verò inclytam Celſitudinem tuam, veniæ locũ nobis fore ſperamus. Cùm ergo cognoſceremus, quanta vniuerſæ hiſtoriæ, tum verò Liuianæ dignitas ac excellentia eſſet, quantaſque illa in Reipublicæ gubernatione verſantibus, ad prudentiam ciuilem comparandam, vtiliaq; conſilia ſequenda, commoditates adferret, rem à noſtro inſtituto, eò ſpectãte, vt rem literariam pro virili noſtra ſedulò iuuemus ac promoueamus, minimè alienam nos facturos eſſe putauimus, ſi quid impenſæ ac operę in ea noſtris prẹlis exprimenda inſumeremus. Toties verò ea variorum prẹlis excuſa, vt exteri, Veneti & Galli, cum noſtris hominibus in hac edenda certaſſe videantur, nobis diligens accurataq; circũſpectio adhibenda fuit, vt eas rationes ſequeremur, quibus noſtra editio, ſi non cæteris melior ornatiorq;, alijs tamen & bonitate & ornatu par eſſet. Id enim ni fieret, valdè nobis metuendum foret, ne opera noſtra nobis periret, & pro lucro damnum riſumq; referremus. Ideoq; ne eius periculi aleam ſubiremus, omnium quotquot habere potuimus editionum exemplaribus

ribus collectis, lectionem quæ omnium emendatiſſima, ac Liuianæ vbertati cõuenientiſſima videretur, imitati ſumus, nihil in eo facientes, cuius ex diligenti exemplarium inter ſe collatione probabilis ratio lectori facillimè apparere non queat. Deinde cùm quamplurima apud hunc Authorem loca eſſent, quæ erudita enodatione ac diligenti illuſtratione indigerent, nõ ſolùm ei, quæ antea doctorum virorum in eum vel Obſeruationes vel Annotationes exierant, adiunximus: ſed & cum varijs in locis ab ijs, quaſique aliud agentibus, quàm plurima ad ſententiam Liuij rectè aſſequendam perquã vtilia annotata, vel in aduerſaria relata perſpiceremus, ea collecta, atque in vnum veluti corpus redacta, tanquã nouam acceſſionem ei adiecimus, bona ſpe, perpauca apud hunc Authorem loca fore, quorũ vel illuſtratio vel explicatio deſideretur, id in hoc curantes, ne quiſquam ſua laude fraudaretur, ſed ingenua nominis ſui allegatione, laboris exhauſti debitum fructum referret. Vt verò mediocribus ac tenuioribus hac opera noſtram, in ipſorum ſtudijs iuuandis voluntatem probatam teſtatamq; eſſe ſperamus: ſic ditioribus quoque hac editione liberã aliquam animi oblectationem afferre cupientes, præcipuas hiſtorias eximijs picturis effingi, rerumq; quæ à Liuio lacteo eloquẽtiæ fonte illuſtrantur, expreſſas imagines, viuãq; effigiem eorum oculis ſubijci curauimus. Opera ſanè, quæ à perpaucis in hoc genere ſuſcepta eſt, nec nobis exiguis impenſis conſtitit, veruntamen non penitus vtilitatis expers: Cùm pictura non ſolùm, quod Poëta, inquit, animum intuentis paſcat atque oblectet, ſed & res altius tenaciusq; animo infigat. Ac tanta inter vtramque affinitas eſt, vt pictura hiſtoria tacens: hiſtoria verò pictura loquens rectiſſime dicatur. Nam ſicuti Hiſtorici: ſic Pictores hiſtorias ac res geſtas delineant, omniumque rerum imagines, lumen, ſplendorem, vmbras, eminentias ac depreſſiones effingunt. Quare nõ minor ferè vtilitas picturis quàm hiſtorijs ineſſe videtur. Vnde etiã olim pictura tanto in precio fuit, vt primum gradum liberaliũ artium obtineret.

Etſi autem nihil, quod ad editionem hanc ornandam, vel diligenti exemplarium, cum veterum tum recentiorum collatione, vel conquiſitione eorum, quibus Authori lumen adferretur, vel artificioſa pulchraque hiſtoriarum expreſſione, reliqui nobis fecerimus, in id intenti, vt nihil aliorum editionibus adeſſet, quod in hac requireretur: non tamen adeò noſtra nobis placet, vt eam penitus perfectam, omnibuſq; numeris abſolutã eſſe, gloriari velimus, ita, vt viri docti nihil ſint habituri, in quo veluti agro ingenij ſui vires exercere valeant. Nullus id inter doctiſſimos hactenus ſibi tribuere eſt auſus, à noſtra ergo tenuitate id quàm longiſſimè abſit, quam omnibus ferè præſidijs, quæ ad id requiruntur, deſtitui ingenuè fatemur. Nam licet voluntas nobis egregia ſit ad iuuanda literarum ſtudia, tamen cùm hæc à facultate deſtituta inanis ferè ſit, quid de nobis polliceri queamus, non videmus. Si tamen qui nobis facultate ſunt inſtructiores, eam noſtræ voluntati coniungere, ac veluti aggregare dignarentur, eniteremur, omniq; ſtudio in id incumberemus, ne quenquam ſui in nos officij pœnitere poſſet, nec nos noſtris partibus defuiſſe videremur. Cæterùm cùm hãc operam noſtrã in publicum emittere ſtatuiſſemus, eam ſub inclytæ Celſitudinis tuæ nomine apparere voluimus. Nam præterquã, quòd ea in huius

Autho-

Authoris lectione, ad prudentem Reip. administrationem, rectumq; vitæ cursum feliciter tenendum, quāplurima eius cōsilijs conformia ac respondentia inueniet, vix vllus inter omnes veteres Historicos extat, qui de inclyta Boiorum gente, cui Celsitudo tua præest, ac dominatur, plus memoriæ prodiderit, quā hic LIVIVS noster. Nam cùm Boij, post primum ex Armenia in Vindeliciam aduentum in tantam multitudinem creuissent, vt pro more eius ætatis populorū, nouas in Gallia Italiaq; sedes quæsitum iuissent, ac omnia inter Padum & Alpes partim à Cenomanis, partim Libuis & Saluuijs tenerentur, ipsi Pado ratibus traiecto, non Hetruscos modò, sed etiā Vmbros pepulissēt, populo Romano, alijsq; vicinis gentibus varia cum ipsis bella intercessēre, quorum ea cum laude Boiorum à Liuio mentio fit, vt eius historia ipsis præ cæteris legenda esse videatur. Quod illustrius roboris ac fortitudinis militaris Boiorum exemplum inueniretur, quàm quod Author noster recensēt, Lucium Posthumium consulem cum viginti quinq; millibus armatorum in agros Boiorum progressum, tanta clade affectum, vt vix decem homines effugerint. Romanis ob eam ita perterritis, vt tabernis clausis, velut nocturna solitudine per vrbem acta, Senatus vrbem circuiri iusserit? Iniquior Liuius pleriſque in locis, Gallicæ genti esse solet, iam eius fluida corpora, ac famis, sitis, æstus, moræque impatientia suggillans, iam eius res gestas odiosè eleuans, nonnunquam etiam de ea contraria scribens, in Boiorum tamē rerum commemoratione, tali fide vti videtur, vt nullum in ijs affectus signum appareat. Quàm sedulò commemorat, quæ prestantissimis Romanorū ducibus cum Boiorum gente bella fuerint? Nō bella Furij Purpurionis, C. Appij, L. Cornelij Merulæ, Minutij, Scipionis atq; Marcelli prēterit, sed vt rerum gestarū ordo exigit, fideliter ac accuratè ea describit, ita, vt hac de causa, Authorē minimè indignū iudicauerimus, quē tuę inclytæ Celsitudini, ob laudē decusq; gentis cui prēest, offerremus.

Huic causæ, & maiorum inclytæ Celsitudinis tuæ erga bonarum literarum studia, maximè verò historias propensio singularis accessit, quos historiæ vtilitate cognita, id sedulò perpetuoq; egisse scimus, vt veterum historiarum monumenta diligenter conseruarētur, & res recentiores scriptis traditæ, ad posteritatem transmitterentur. Non singulos commemorari necesse est, sed quis nō laudet LVDOVICVM Bauariæ principem Ingolstadiensem, Seniorē cognominatū, qui eo tempore, quo literę fœda barbarie obrutæ essent, artiumq; bonarum vsus inertia maiorum exaruisset, amore historiæ Patriæ ductus, Andream Flaminem Augustinianum ad annales Boiorum scribendos benignissime cōduxit? Succesſit huic aliquanto pòst tempore Georgius Landshutēsis cognominatus, sub quo ita Bauaricæ res, vt nullius alterius perscribi illustrariq; cœperunt. Nam & Vitus Arenpeck sub eo, de rebus Boiorum, Latina & Vernacula lingua diligentissimè scripsit & Ioānes à Vilnberg curator Heduuigis vxoris ducis GEORGII, auspicijs Imperatoris FRIDERICI tertij res Boiorū patrio sermone literis mandauit, ac eiusdē ducis Georgij iussu, Georgius Hugo Philosophus itidē Boiorū res gestas illustrare conatus est. Horū deinde vestigijs, inclytæ Celsitudinis tuæ parens, ac patrui insistentes, talē in rebus patrijs illustrādis animū declarârunt, vt nulla in Germania (quod citra cuiusquā iniuriam vel adula-

tionis ſuſpicionem dictum volumus)gens vel familia ſit,quæ res maiorum luculentiùs,vel eruditiùs,quã tuę Celſitudinis ditio deſcriptas habeat.Nec verò Celſitudo tua ditionem paternam atq; auitam adepta, maiorum virtuti ceſſit,ſed vnà cum hæreditate virtutem maiorum adijt. Nam cùm quæ illi maximis ſumptibus atq; impenſis collecta, vel emendandi cauſa, vel alias ob rationes preſſiſſent, in tuæ Celſitudinis poteſtatem peruenisſent, ea illa tanta benignitate communicauit, vt nõ ſaltem de gente ſua, ſed totius Germaniæ rebus geſtis præclarè merita eſſe cenſeatur. Nos itaq; hæc conſiderantes, quàm glorioſa de inclytæ Celſitudinis tuæ gente à Liuio prodita fuerint,& quàm propenſa,maiorum eius, erga hiſtoriarum ſtudium voluntas fuerit,nulli omnium hiſtoricorum principem, ac rerum Romanarũ diuinum explicatorẽ rectiùs, quàm inclytæ Celſitudini tuæ offerri poſſe cenſuimus. Tantus aliarum Celſitudinis tuę virtutum ſplendor eſt,vt vel is ſolus gratiam quàm maximam huic dedicationi afferre poſſet,ſed nos,nobis imbecillitatis noſtrę conſcij,de Celſitudinis tuę laudibus tacere,quàm pauca dicere malumus,exemplo Saluſtij. Etſi verò non dubitemus,quin inclyta Celſitudo tua noſtri inſtituti in hac dedicatione rationes clementer ſit approbatura, easq; ſuo fauore proſecutura, tamen vt eas tanquam ab eximia virtutis gentis Boiorum admiratione, & obſeruantia inclytę Celſitudinis tuæ ſingulari profectas, clementer admittere, & nos,qua bonos omnes beneuolentia dignari velit,etiam atque etiam rogamus,cum illa mentione, quemadmodum veteribus olim Romanis atque Græcis, non ſolùm patrios atque indigetes Deos pro ſe, ſed & exteros adorare licuit,ſic nobis veſtri ordinis homines, quantumuis non admodum notos, vel gratia ſuæ obſeruantiæ teſtificandæ, vel veſtræ beneuolentiæ promerendæ, compellandi veniã dari ſolere.In eius ſpem, cùm & inclytæ Celſitudinis tuæ virtus, humanitas, ac beneuolentia, & noſtra in eam obſeruantia ſingularis nos adducat, quod ad extremũ ſupereſt,operam noſtram Celſitudini tuæ, eam cum tota familia ac generoſa ſobole,totaq; ditione Optimo Maximo Deo hiſce commendamus. Datæ Francoforti ad Mœnum, Idib. Auguſt. Anno M. D. LXXVIII.

Inclytæ Celſitudinis tuæ

deditiſſimi,

Sigiſmundus & Iohannes
Feyerabendt,cognati.

CATA-

CATALOGVS LIBRORVM, ANNOTATIONVM, EMENDATIONVM, OBSERVATIONVM,

SCHOLIORVM, ALIORVMQVE OPVSCVLORVM, QVAE IN duobus hiſce Liuianis Tomis continentur.

PRIORE TOMO.

EPiſtola Eraſmi ad Carolum Montioium.

Simonis Grynæi de vtilitate legendæ hiſtoriæ, Præfatio.

Bartholomæi Marliani equitis D. Petri, de origine vrbis Romæ, caput.

Meſſalæ Coruini libellus ad Octauianum Auguſtum: in quo Romana hiſtoria ab exordio quàm breuiſſimè deſcribitur.

Sexti Ruffi, viri Conſularis, de hiſtoria Romanorum breuis libellus.

Tabula concionum atq; orationum omnium T. Liuij, velut generis diuiſionem in ſpecies cõplectens, ad communem quandam omnium generum ſcribendi dicendiq; facultatem comparandam.

Cœlij Secũdi Curionis libellus de menſuris, ponderibus, req; nummaria Romanorum & Græcorum.

L. Flori Epitome in ſingulos T. Liuij libros.

Titi Liuij Patauini Romanæ hiſtoriæ principis, libri omnes, quot quot ad noſtram ætatem peruenerunt.

Hiſtoriarum aliarumq; rerum memorabilium, quæ in T. Liuij Patauini monumentis continentur, accuratiſſimus Index.

Chronologia noua in T. Liuij hiſtoriam, accommodata ad tabulas Capitolinas Verrij Flacci.

Franciſci Robortelli Vtinenſis de conuenientia ſupputationis Liuianæ ann. cum marmoribus Romanis, quæ in Capitolio ſunt.

POSTERIORE TOMO.

POmponij Læti de Antiquitatibus vrbis Romæ libellus.

Johan. Bartholomæi Marliani Patricij Mediolanenſis de Antiquæ Romæ Topographia Epitome.

Pub. Victoris de vrbis Romæ regionibus & locis.

Henrici Loriti Glareani, patricij Glaronenſis apud Heluetios, annotationes, in eos qui extant libros.

Caroli Sigonij ſcholia, quibus T. Liuij Patauini hiſtoriæ, & earum Epitome, partim emendantur, partim etiam explanantur, cum Glareani reſponſione.

Eiuſdem Chronologia.

Laurentij Vallæ Iudicium de quibuſdam apud Liuium locis: ex quo eruditus lector, qua cura ac diligentia Authores ſint legendi, facilè perſpiciet.

Emendationes eiuſdem in ſex libros de ſecundo bello Punico.

M. Antonij Sabellici, Beati Rhenani, Sigiſmundi Gelenij, doctiſſimæ annotationes.

Johan. Velcurionis introductio in vniuerſam Romanam hiſtoriam.

Johan. Saxonij Hatteſtedij Commentarioli duo, ad T. Liuij Patauini hiſtoriam ab vrbe condita librum XXI. *&* XXII.

VVilhelmi Godeleuæi in omnes Titi Liuij libros, quot quidem extant, obſeruationes doctiſſimæ, ex varijs Authorum ſcriptis collectæ.

DES.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS
GENEROSO ADOLESCENTI CAROLO
MONTIOIO S. D.

ETSI NVNQVAM *hactenus mihi contigit faciem intueri tuam, iuuenis ornatissime, tamen in tuis ad me literis mirè puris, doctis, argutis, amicis, candidis, optimam tui partem animum sic expressam video, vt nullus Apelles corporis effigiem in tabula repræsentare possit euidentius. Tàm raras, tamq; varias naturæ tuæ dotes, ista præsertim ætate, quum libenter, tum summa cum animi mei voluptate sum exosculatus. Equidem nihil non præclarum expectabam à* GVILHELMI MONTIOI *filio. sed ingenuè fateor, longè vicisti spem meam, quam de tuo profectu conceperam. Eam Epistolam non in hoc tantùm seruabo, quò me subinde tui contemplatione delectet: verumetiam vt hoc instrumento tecum velut obsignatis tabulis agere possim, nisi quà cæpisti perrexeris, donec operi pulcherrimo colophonem impositeris. Scribis te illa mea Epistola, quam Adagijs præfixi, velut in theatrum productum, vt velis nolis, cogaris bene saltata fabula, multitudinis auribus oculisq; satisfacere. Hoc oneris tibi per me impositum esse, mi* CAROLE, *nondum sanè me pœnitet. altera verò sarcina, qua te magis etiam premi dicis, solicitum quo pacto meis in te meritis gratiam referas, facilè te exonero. Nec enim metuo, ne fallas tuorum de te expectationem: quin ista tam præclara exordia, vel vt melius dicam, primus fabulæ actus, nobis spem faciunt fore vt quemadmodũ superasti meam, ita vincas & cæterorum expectationem. Quod si præstiteris: arbitrabor mihi pro, si quid est meorum in te officiorum, in solidum atq; etiam cumulatè relatam gratiam. Vera pietas, qua clarissimum patrem tuum perpetuò sum prosequutus, quamq; nunc in te velut alterũ illum transtuli, nõ moratur aliam mercedem, quam vt teipsum talem præstes, qualem optat illa. Verùm ne tibi fabulam istam saltanti, nihil aliud quàm hortator applausorq; videar, sed vt nonnihil etiam opis adferam, visum est tuo nomini dicare* TITVM LIVIVM, *Latinæ historiæ principem, iam quidem frequenter excusum, sed nunquam antehac vel magnificentius, vel emendatius: &, si hoc parum est, quinque libris modò repertis auctum: quos bono quodam genio in Bibliotheca monasterij Laurisseni, aut, vt vulgò, Lorsensis, reperit* SIMON GRYNAEVS, *vir vt in omni genere literarum citra supercilium eruditus, ita prouehendis liberalibus studijs natus. Id autem monasterium est è regione Vormaciæ, siue Berbethomagi trans Rhenum, à* CAROLO MAGNO *septingentis abhinc annis & eo amplius extructum, ac librorum copiosissima supellectile instructum. Nam hæc olim præcipua cura principum fuit, & hic solet esse charissimus cœnobiorum thesaurus. Archetypum erat admirandæ vetustatis, prisco more perpetua literarum serie ita depictum, vt difficillimum fuerit verbum à verbo dirimere, nisi docto, attento, & in hoc ipsum exercitato. Vnde non parũ negotij fuit in parando exemplari, quod Typographicis operis traderetur vtendum. Nec minore cura, quàm fide, aduigilatum est, ne vsquam in describendo ab archetypo recederetur. Quòd si pridem magna studiosorum gratulatione meritè exceptum est, qualecunque fragmentum quod nobis dedit Moguntia: quanto plausu excipi par est, tantam Liuianæ historiæ accessionem? Atq; vtinam faxit Deus Opt. Max. vt hic author totus & integer nobis restituatur. Eius rei spem nonnullã præbent rumores per ora quorundam volitantes: dum hic apud Danos, ille apud Polonos, alius apud Germanos, haberi Liuianæ quædam nondum edita iactitat. Certè posteaquam hæsce reliquias præter omnium spem obiecit fortuna, non video cur desperemus & plura posse contingere. Atque hic, mea quidem sententia, principes viri rem se dignam facerent, si præmijs propositis eruditos ad perquisitigandum tantum thesaurum sollicitarent, aut etiam ad editionem perpellerent: si qui fortè sunt, qui rem puplicæ vtilitati paratam, graui studiorum iactura premunt, abduntq;. Vehementer enim absurdum videtur, homines vt parum auri argentiue inueniant, tantis impendijs tantisq; periculis, ad ipsos penè inferos terræ viscera perfodere: & huiusmodi thesauros tanto illis preciosiores, quanto corpore præstantior est animus, prorsus negligere, nec vlla vestigatione dignos iudicare. Midarum hic animus est, nõ principum. à quo quum sciã tuam indolem quàm longissimè abhorrere, non dubito quin hoc lucrũ sis auidissimè amplexurus. Iam ne quis dubitare possit, an hæc dimidiata decas sit verè T. Liuij, duæ res potissimum efficiunt: primùm ipsa phrasis, omnibus notis suum authorẽ referens: dein Argumenta siue Epitome L. Flori, hisce libris per omnia respondentes. Itaq; quum scirem, magnatibus viris nullam esse actionem magis accommodatam, quàm Historicorum, inter quos facilè primas tenet T. Liuius, de Latinis loquor, præsertim quum Salustianum nihil extet præter duo fragmenta: reputaremq; quantus, quamq; inexplebilis historiarũ, vt ita loquar, helluo semper fuerit pater tuus, quem non dubito, quin hac quoq; parte referas: visus sum mihi non incongruè facturus, si hi quinq; libri, tibi propriè dicati prodirent in lucem. Quanquam hic nolim te parentis nimium esse similem. Solet enim ille singulis diebus à cœna ad mediam vsq; noctem incumbere libris, non sine vxoris ac pedisequarum tædio, magnoq; famulorum murmure: quod quamquam illi hactenus præter valetudinis dispendium licuit, nõ arbitror tamen consultum, vt eandem tu iaceas aleam, fortasse non perinde feliciter casuram. Certè quum pater tuus huic regi etiamnum adolescenti socius esset studiorum, in historijs potissimum versabantur, idq; vehementer approbãte patre Henrico Septimo, singulari iudicio prudentiaq; rege. Adiuncta autẽ est huic editioni, Chronologia* HENRICI GLAREANI, *hominis exquisitè multifariamq; docti, cuius indefatigabilis industria nõ solùm hoc inclytum gymnasium Friburgense, verumetiã totam hanc regionem, liberalibus disciplinis expolit, exornat, locupletat. Ea Chronologia cõmonstrat temporũ ordinem, bellorũ species, ac personarũ nomina, in quibus hactenus fuit mira confusio, scribarũ ac sciolorũ vitio inducta. Atqui hæc erat vnica historiæ lux. Quòd si hæc absit cynosura, cæca prorsus est in historiarũ pelago nauigatio: & nisi hoc adsit filum, inextricabilis error inuoluit lectorem etiam eruditum in his rerum gestarum labyrinthis. Hoc munere si tuam Epistolam benè pensatam arbitrabere, tuæ iam vices erunt nos tuis impartire literis. Benè vale. Apud Friburgum Brisgoiæ, Calend. Martijs,* ANNO M.D.XXXI.

DE VTI-

DE VTILITATE LEGENDÆ HISTORIÆ,

SIMON GRYNAEVS LECTORI.

SI quàm certa habet ad vitam documenta hiſtoria, tam ea ſit excerpere, & vſurpare cuiuis expeditum, mortalibus omnibus rectà proximaque in vberrimos & fructuoſiſsimos hiſtoriæ campos ſine mora irrumpendũ iudicaremus. Quid enim vel iucundius vel vtilius cogitari poteſt, quàm in humanæ vitæ theatro (quod illa partibus omnibus mirè inſtructum habet) ſedentem, periculis aliorum, ſine ſuo periculo cautum ſapientemque fieri: exempla capere omnigena, quæ ad vſum tuum vtiliter qualibet in re traducas: cumque maximorum hominũ de ſummis rebus maximis conſilijs interfueris, id quod cupidiſsimè homines auemus, eorundem etiam euentibus intereſſe: & quod per anguſtiam vitæ hominũ impoſsibile ſit alioqui, ſecula tota memoria cõiungere: maximorum imperiorum auſpicia, progreſſus, & finem videre: malorum ſeu priuatorũ ſeu publicorum cauſas liquidè cognoſcere: in omni ardua magnaq; re qui ante te periclitetur, qui in diſcrimine te præcedat, habere: nec vſquam experimento certo deſtitui: ac vt in ſumma dicã, è retroactis (quod propriè ſapientis viri officium eſt) futura ſcienter in omnes euentus proſpicere, præſentia iudicare? Sed enim cùm tanto inſtructiores accedere deceat, quanto fructibus vberioribus grauior hiſtoria eſt & fœcundior: cumq; difficultas ſit eadem & de ſua, & de aliorum vita rectè iudicandi: nec alienã quiſquam, quantumuis perſpicaces hîc ſimus, intueri rectè poſsit, qui non poteſt ſuam: vtrunq; intelligitur, & ſummam hîc difficultatem verſari, & multo antequam huc accedamus, non ſolùm prudentia quadã ciuili tinctos, ſed vitæ totius certo propoſito firmatos eſſe oportere: ni fluctuare animis, & miſerè ſpectris vitæ inanibus circunduci perpetuò velimus. Quemadmodũ enim in ampliſsimo maximeq; multiplici & omnigenis cupedijs referto conuiuio fit, vt quanquam aliud alijs, paucis eadem, ſua cuiq;, voracibus omnia probentur, ac prout quiſq; palato eſt, ſic præſenti lautitia afficiatur: tamen & modus ſit aliquis, quẽ poſuit natura, & alimenti genus certũ, ſimplexq;, & incorruptum maximè, maximè corporibus idoneũ: à quorum alterutro quiſquis diſcedit, & vltra vel modum vel iudicium naturæ ſibi indulget, incõmodi plus ex ipſis voluptatibus, quàm voluptatis reportet: ſic in illa totius vitæ humanæ diuerſitate, quanquã mille ſpecies, mille propoſita ſunt, ac qualiter eſt animo quiſque, & iudicio cõparatus, ſic de vita vel ſua, vel aliena ſentiat: tamẽ vnica virtutis veræ callis eſt, quam qui ſcienter tenet, rectè vita ſolus vtitur: cæteri quemadmodũ illi in cœna dubia, cùm omnia inuitent, quid potiſsimũ ſequantur, quò tendant, nec in ſua ipſorũ, nec in aliena inuenire vita poſſunt vnquã. Ac ſi quicquã eſt natura datũ homini, quo rectè vti cõtráue liceat, hac vti circunſpectiſsimè decebat. Quotus autẽ quiſque eſt, obſecro, qui in omnia dicta, facta vel ſua vel aliena, regula virtutis adhibita, cautiùs quàm in cibos poſitos animaduertat, quiq; ſe in iſto quidem negotio nõ ſatis putet doctum? Qua quidem in re mirũ eſt, quàm ſe fallant homines, dum hiſtoriã putant eſſe quæ doceat legentem: cùm ea materiam diſcendi tantùm ſuppeditans, ſic, quemadmodum conuiuiũ illud, talem vnicuiq; prębeat vſum, qualiter ipſius eſt animo affectus. Alios igitur ſuauitate lectionis abduci videmus, & voluptatẽ ſecutos, fructus illos pulcherrimos amittere. Ijs ex omni hiſtoria nõ amplius quæritur, quàm quod ad citharæ cantũ ocia fallẽtibus: ſcilicet moleſtiam temporis diſcutiunt, maiori cum moleſtia mox conflictaturi. Nulla enim voluptas eſt, quæ non reſpicit virtutẽ. Alios illa fulgens gloriæ ſpecies tantũ ſollicitat, ac (quæ cæteris in rebus animi flexibilitas eſt) in omnẽ eminentem & excelſam imaginẽ fruſtra transformat, oblitos non aliò glorioſa exempla ſcriptoribus poſita, quàm vt virtutẽ ſecuti, gloriã ipſi quoq; (ſi nulla offeratur) contemnere: ſin comes addatur, non inſolentibus animis perferre queamus. Ac cùm ad ſimilẽ gloriã aſpirare ſine ſimili virtute nemo niſi ſtultus inſtituat, pleroſque tamen videmus, tantùm quia præclaras res legerunt, arduũ quiddã ſapere, multum ſibi arrogare: tragœdis iſtis ſimiles, qui perſonarũ, quas ampliſsimas præferebant, etiã poſito habitu mores imitantur. Sunt etiã, atq; hi non pauci, quos noua miraq; ſola oblectant, plebeijs animis homines, qui imperitorum more perſæpè pluris purpuram quàm virũ, emblemata quàm opus ipſum faciunt. Adeò mirã vim in animis legentium hiſtoria exercet. Iam cùm excitare ſocordiã humanam, & aduerſus pericula cõmunire, vel maximè propoſitum hiſtoriæ ſit, & exemplorum (quibus ad ſuadendũ nihil pótentius eſt) vis eò maximè tendat: ſecuritate hominum, nihil ad ſe aliena pericula pertinere credentium, fit, vt ſurda iacenteq; aure memorabiliſsimę res audiãtur, leganturq;. Deniq; ſunt etiã qui (quod minimè putes) in illam ipſam ſeuerioris lectionis partem delinquant, quaſi non vt geſtæ ſunt, ſed vt gẽri oportebat res, ſic ſcribi quoq; deceat. Igitur ex illa ſecuritate partim, partim crapula lectiõis promiſcuæ & temerariæ, fit, velut ex humoribus corruptis, vt quædam iudicij κακοξία, & opinionis, quam de vita rectiſsimam & ſanam eſſe maximè decebat, ἀνωμαλία, lubricumq; vitæ propoſitum contrahatur: ac vt intemperantibus nil proficit alimentum, ſic ad nos lectionis vtilitas prorſus veniat nulla. Vides arbitror, quonam pacto legendi hiſtoriam, & vitam cuiq; ſuam inſpiciendi, ratio ſit propemodum par. Ac prima quidem hæc difficultas eſt, iudicij noſtri peruerſitas inquam: quæ facit vt non quà maximam ex ſeſe vim habere exempla decet, ſed quà maximè inclinat propendetq; animus, impellamur. Eſt verò & illa non minor, quòd res geſtas ſic ſcriptores apponunt, vt non ſolùm gratiam aliquam captent, ſed palatum ipſi quoq; ſuum ſecuti, ac veluti ſtructores quidam, iudicium ſuum interponentes, vltro quædam laudibus tollant, ac quicquid videtur ipſis, nobis quoq; ſectandum putent. Quod quidem ſi facerent ſimpliciter, conſentire diſſentiréue facilius ſit. Nunc quemadmodũ coqui

guàm iæpius quàm commodum heri ſpectant,ita lectorem etiàm hiſtoricus vtinam non magna ex parte captaret. Igitur bifariam iam, & noſtro iudicio, & præiudicio ſcriptorum,perſæpè circunducimur, vt qui non nudas res ſcribant. interpres enim geſtarum rerum hiſtoricus eſt: cuius iudicium ſi vitio laborat, perinde fit,vt cùm vinum ex ſeſe generoſum & nobile, graueolentiam, vel è vaſe contrahit,vel alioqui lenocinio deprauatur.quæ res vel impoſtura,vel inſcitia maxima eſt,& intoleranda. Videre vno tantùm exemplo licet,quid interſit iudicium ſcriptoris. Profanus conſilio & induſtriæ hominum, magnarum rerum euenta tribuens, quanquam mentiri ſe tot euentibus expertus, in miram ſtultitiam conijcit homines:vt quorum omnis notitia vix oculis ſubiectarum rerum conſiderationi ſufficiens, vis autem & robur non longè vermiculos ſupergrediens, ab vno leuiq́; ſucceſſu, terrarum orbis adminiſtrationem arroget ſibi. ſed initiatus ille ſecus, humano conſilio geri res quidem,ſed diuino moderari docens, & ſtultitia liberat homines, & ſuperſtitione, malo non minore.Per cætera quid inter ſe generibus officiorum diſtent,debet eſſe bonis quidem (quorum ſacra omnia ſtudia ſunt) non ignotum. Hæc primùm eò moneo, vt cùm cenſeam id genus authores vel propter immenſam exemplorum innumerabilium vim quàm maximè legendos, etiam hoc iuuenes cogitent,quàm velint circumſpectè ſoliciteq́; legi,propoſitis tantis vel fructibus,vel periculis.Perinde enim euenit, ſi quis vel hiſtoriam obiter adeundam, vel vitam ipſam temerè, & citra exactam officiorum omnium conſeruationem tranſigendam ducat, quod ruſticis,qui cùm in vicinæ vrbis populatione,pharmacopolium quoddam inſtructiſsimum diriperent, & ſuauitate bellariorũ aromatumq́; in quæ primùm inciderant,illecti,cæteraq́; generis eiuſdem rati,omnia haurirent,ſorberent, vorarent,glutirent, alij correpti morbo,alij phreneſi,pleriq; exanimati ſint,nemo non miris modis affectus,riſus exercitu toto obortus. Aequè enim commodis,incommodis, vt vita,ſic vitæ imago hiſtoria ſcatet:in vſu tantum vitæ,ſita vitæ prudentia totius eſt. Vale,& his benè fruere.

BARTHOLOMÆVS MARLIANVS EQVES D. PETRI, DE ORIGINE VRBIS ROMAE.

QVONIAM in hac vrbis deſcriptione,de quibuſdã locis & ædificijs ante vrbem cõditam excitatis, nonnunquam erit dicendum:operæpretium fore arbitramur, etiam de illis populis & regibus,qui tunc deinceps hanc tenuere regionẽ,quàm paucis fieri poterit,loqui. Sic enim fiet, vt primùm à quibus ædificia poſita fuerint, melius intelligamus: deinde,à quàm paruis initijs vrbs Roma originem traxerit,ad eamq́; creuerit magnitudinem,vt nihil illi par, aut ſecundum,in toto orbe terrarũ inueniretur.Romanę igitur vrbis regionẽ Siculi primi omnium tenuere:antea verò habitatáne fuerit,an deſerta,nihil eſt quod affirmare poſſimus.Mox Aborigines duce Oenotro Lycaonis filio,ex Arcadia ad inquiſitionem agri melioris ſponte huc profecti, illis expulſis,locũ occuparunt.Quibus deinde Pelaſgi,& aliorum Græcorũ quidam errabundi,profugiq́; ex Theſſalia,admixti,auxilio eis ad bella cum populis finitimis fuere. Permanſerunt autem in his ſedibus vſq; ad bellum Troianum,priſcam illã Aboriginum appellationem ſeruantes. Horũ autem regem Saturnũ fuiſſe memorant:qui cùm Cretæ imperaret, habens cum Ioue filio de agris contentionem,bello expulſus in Italiã venit:& cùm cultũ vinearum, & falcis vſum ſanũ docuiſſet,ab eo in partem imperij eſt admiſſus.Cæterùm Iano defuncto,ad eum ſolum imperium peruenit.Annis deinde LX. ante res Troianas, ferunt Arcades ex vrbe Palantio exeuntes,ſedemq́; duce Euandro quærentes in hunc locũ vbi nunc Roma eſt, delatos,à Faunoq́; Aboriginum rege & benignè ſuſceptos eſſe,& agri portionem accepiſſe, illoſq́;, colle haud procul à Tyberi electo,ſtruxiſſe Caſtellum,Palantiumq́; à metropoli eorum in Arcadia appellaſſe.Paucis verò annis interpoſitis,aliã claſſem Græcã,ducente Hercule,eandẽ tenuiſſe regionem,ex hiſq́; quoſdam miſsionem ab eo precatos,in colle qui tunc Saturnius dicebatur, poſuiſſe ſedem. Hos, Peloponnenſes, & qui ex Elide profecti fuerant,Phanetas,& Epios fuiſſe comperio,quibus nullũ erat amplius deſiderium reditus,euerſa eorũ patria ab ipſo Hercule.Hi aliquandiu rem ſuam ſeparatim adminiſtrarunt.Cæterùm haud ita multò pòſt, victũ,leges, ſacra cũ Aboriginibus conferentes,ſicuti Arcades,& prius Pelaſgi fecerant,ciuitatis eiuſdem participes facti ſunt. Secunda verò ætate, poſt Herculis profectionẽ,Latino ex filia Fauni regnante, Aeneas in Italiam venit: qui cùm ſtatim prælio fuiſſet exceptus,in aciemq́; iam exercitum duxiſſet,ad colloquium à Latino fuit vocatus: in quo tantam ſui admirationẽ præbuit,vt in ſocietatem imperij receptus,Lauiniaq́; ei in matrimonium data,gener aſcitus ſit.Hic deinde Aborigines, Troianosq́; communi nomine Latinos nominauit. Poſt hæc vtriſq; bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lauinię nuptias,fuit:in quo Turnus & Latinus occubuere. Quare Aeneas ſoceri regnum ſuſcipiens,quarto imperij ſui anno,in bello aduerſus Mezentium Hetruſcorũ regem,è vita migrauit.In cuius locũ Aſcanius,eius filius,ſuccedens,trigeſimo anno poſt Lauinij conſtitutionem,Albam cõdidit.Anno deinde octauo & trigeſimo, eo mortuo,Syluius eius frater,poſt mortẽ Aeneæ ex Lauinia natus,imperium accepit:cumq́; vndetriginta imperaſſet annos,Aeneę Syluio filio illud reliquit:hic verò poſt vnũ & triginta,Latino Syluio:Latinusq́; poſt quinquaginta, Albæ qui vndetriginta illud tenuit.Poſt eũ Athys,quatuor & viginti regnauit annos:deinceps Capys duodetriginta: inde Capetus tredecim,& Tyberius poſtea octo.Huic ſuccedẽs Agrippa,quadraginta regnauit annos: Romulus deinde, vndetriginta, poſt hunc triginta & ſeptẽ, Auentinus, qui Procæ imperium ipſum per

manus

manus tradidit. Hic viginti & tres imperauit annos, Amuliumq́; & Numitorē procreauit. Amulius duos & quadraginta annos regnum, quod Numitori fratri ſeniori debebatur, haud iure occupans, Rheā eius filiā, ne quis vindex regni ex genere Numitoris oriretur, Veſtæ ſacerdotem fecit: quæ duos pueros incerto ſtupro cōceptos enixa eſt, quos Amulius exponi iuſſit. Sed fortuna origini Romanæ proſpiciens, eos lupę alendos obtulit: quę cùm ſæpius ad paruulos, veluti ad catulos, reuerteretur, rē Fauſtulus paſtor animaduertit: ſubtractosq́; feræ, Accæ vxori nutriendos dedit. Nomina autē pueris, alteri Remo, alteri Romo, ſiue Romulo, fuere. Adultis inter paſtores, de virtute quotidiana certamina, vires & pernicitatē auxere. Igitur cùm latrones à rapina pecorū frequēter ſum mouerent, Remus ab his captus regi offertur, criminiq́; ei datur, quaſi greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege in vltionē Numitori traditur: qui adoleſcentia iuuenis permotus, in ſuſpicionē expoſiti nepotis adducitur. & cùm eū nunc lineamentorū filię ſimilitudo, nunc ætas expoſitionis anxiū teneret, Fauſtulus cū Romulo ſuperuenit: à quo cognita origine puerorū, facta inter ipſos coniuratione, Amuliū interficiunt, Numitoriq́; auo regnū reſtituunt. Sequenti verò anno regni Numitoris quadringentesimo trigeſimo ſecundo (vt tradit Cato) poſt Ilium captū, XII. Calend. Maias, Romam, vbi expoſiti fuerant, condiderunt. Et quanquam, vt de tēpore, ita de conditore, mira inter ſcriptores varietas exiſtit: communis tamen opinio eſt, Romulū Martis filium vrbis authorem fuiſſe. Vnde Cicero: Principio, inquit, vrbis parens Romulus non ſolùm auſpicato, ſed ipſe etiam optimus augur fuiſſe traditur. Romulum autem, non Remum, vrbi nomen dediſſe ferunt: quia captatis augurijs Remus prior ſex vultures vidit: Romulus mox duodecim. Quæ res, cùm vnus tempore, alter numero certaret, bellum creauit: in quo, extincto Remo, Romulus à ſe Romam denominauit.

MESSALÆ CORVINI ORATORIS DISERTISSIMI AD OCTAVIANVM AVGVSTVM DE PROGENIE SVA LIBELLVS, IN QVO OMNIS ROMANA *hiſtoria ab exord. o quàm breuiſſimè complectitur.*

QVVM frequenter me digna moueat poſtulatio tua, gentium glorioſiſſime Imperator, vt progeniem tuæ ſcilicet inclytæ poſteritatis, ſimul & vrbis Romę prima regimina ab exordio literis diſtinguere mihi perſuadeam: parebo clementiæ tuæ, & operam dabo, aliquid ingenij, ſed parū laboris occupare. Nam quæ poſcis, quum ab hiſtoricis, ſtudioſiſſimisq́; veterum authoribus longè lateq́; ſint declarata, & te copioſiſſimè rerū maximarum ſtudijs deditum haud ignorem: tamen quia iubes, opus expediam, & tuæ vetuſtiſſimæ gentis proſapiam, quæ nunc in ampliſſimo maieſtatis culmine locata ſolùm ad ſydera ſpectat, arctato itineris limine inſiſtā declarare. Nam quanquā à profundo originis fonte, curſus pedetentim ſubſequendus foret, accelerare maturabo ſereniſſime Cæſar Auguſte. Totus terrarū ambitus, quem vndiq; Oceanus verberat vndis, ab Hiſtoricis & Coſmographis trifariè diuiditur. Cuius partiū prima inter Septentrionē & Meridiem ad Orientē extenditur Aſia. Secunda ab oſtio fluminis Tanais, Hyrcanorumq́; finibus, vbi iungitur Aſiæ inter ſeptentrionalem Oceanum, & mediterraneum æquor ad vltimas Hiſpanias, in occaſu terminat Europa. Tertia ab Aegypto Niloq́; flumine exordium trahens, relictis terminis Aſiæ inter meridiem & mediterraneum fretum producta ad occaſum in Atlantici Oceani littore deſinit Africa. Aſia ergo, ſi ad numerum ſpectamus, orbis terrarū pars tertia erit: ſi ad magnitudinem, medium terrarum orbem in ſe continere videri poterit: ſic dicta à nomine cuiuſdā mulieris, Orientis reginæ. In ea igitur inter cæteras prouincias minor Aſia eſt, in qua Phrygia regio, ſic dicta à Phrygia Aeſopi & Europæ filia: &, vt alij tradunt, ex Ioue & Europa nata. Dardanum Ioue & Electra Atlantis filia progenitum, deorum monitu ab Italia, &, vt alijs placet, è Creta inſula patrios deſerentem lares, multitudine gentiū ad hanc Phrygiam deueniſſe ferunt, vrbem condidiſſe, eamq́; ex ſe Dardaniam nuncupaſſe: vnde gens Dardana, & incolentes terras Dardanidæ dicti. Hoc regnante, de Creta cū manu electiſſimorum iuuenū fortè noui regni fama concitum Teucrum ad Phrygiam patrijs ſedibus expulſum dicitur conueniſſe: qui à Dardano, & dextera & fide data, in parte regni cōſors ſuſceptus eſt, vt numeroſiore populo noua implerentur mœnia. Ita ſub duob⁹ regibus haud diſcrepātibus Dardania potētia & magnitudine aucta, pacificè aliquādiu ſtetit. Huius Teucri in regendo & Rēpub. augendo bonitas comitasq́; tanta fuit, vt eo defuncto, ſuperſtite Dardano ob ipſius inclytæ memoriæ glorioſiſſimū decus, qui Dardanidæ nuncupabantur, deinceps Teucri cognominarētur, vt Virgili⁹ Maro: *Hic genus antiquum Teucri pulcherrima proles.* Dardanus filium habuit Erichthonium, quem poſt ſui obitum regnantē reliquit. Erichthonius Troū genuit, qui iuſtitia & pietate inſignis, mutato Dardanię nomine ex ſe vrbem Troiam nominari permiſit. Hinc Troianum nomen ortum. Duos filios Troius habuit Ilum ſcilicet, & Aſſaracum. Ilus verò quia maior natu, defuncto patre, regnū obtinuit, & intra vrbis mœnia illam eminentiſſimam atq; glorioſiſſimam arcē edidit, quæ ex ſui nomine Iliū nuncupata: vnde Ilienſes Troiani dicti. Is Laomedontē filium reliquit: quo regnante Iaſon & Hercules, validiſſimorum iuuenum Græcorū comitatu, quum ad Colchos ob velleris aurei cupidinē transfretarēt, à maritimo faſtidiore ſe creādi gratia in Phrygiā terrā legerunt. Quos Laomedon vel ſuperbia, vel famoſiſſimæ gentis terrore cōcitus, minaci nuntio extemplo abire pręcepit. Hi quū aliò cōtenderent,

nec vires nec arma ac resistendum haberent, ob illatum dedecus indignati, excidiũ austerrimo regi cõtinuò minitantes, obtemperauere mandatis: ac perfecto velleris negotio, vbi in Græciã redijssent, Hercules Phrygij regis opprobrij non immemor, maximorum iuuenũ ac principum Græcorũ manu armata classe, ad Troiam vela remosq; direxit, & in littore expositis armis, ad mœnia impetuosè cõtendit. Quod vbi sensisset Laomedon, audacter magis quàm cautè inordinato agmine extra mœnia hostili impetu ausus congredi, insidijs interceptus, fortiter dimicando extinctus est, suorum parte maxima vel capta, vel perẽpta. Hinc ad exterrita mœnia Hercules contendens, nullo custode nec in muris nec in portis obstante, introit vrbem, & igne & ferro omnibus consumptis, Hesionam Laomedontis sororem, Telamoni Salaminæ regi, quia muros Troiæ primus inuaserat, ac in portas irruperat, dedit. Ex qua natus est alter ille Teucer, qui patria profugus, in Sidonia alteram Salaminam condidit: de quo Virgilius noster, inducens Didonem effari ad Aeneam:

„ *Atque equidem memini Teucrum Sidona venire,*
„ *Finibus expulsum patrijs, noua regna petentem.*

Ex Laomedonte superstes filius fuit Priamus, qui tum fortè aliò in armis aberat. Is & patris & patriæ excidio cognito redijt, dirutamq; vrbem inpensa & opere adeò reparare instituit, vt breui marmoreis saxosisq; turribus, & ædificijs publicis ac priuatis, augustiorẽ tutioremq; redderet. Assaracus verò Troi filius, Ili frater, vt suprà memini, genuit Capim, Capis Anchisen, Anchises Aeneam, Aeneas Ilum cognominatum Ascanium, ex Creusa matre natum, qui & Iulus fuit, à quo gens Iulia, vnde tuæ gentis vocabulum trahis serenissime Auguste, vt Virgilius:

„ *At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo*
„ *Additur, Ilus erat dum res stetit Ilia regno.*

Priamus verò vbi in Græciã postulatum missiset, vt Hesiona soror, quæ à Telamone turpi seruitio concubina tori tenebatur, in matrimoniũ duceretur, vel saltem restitueretur, derisus neutrum obtinuit. Quare Alexander, qui & Paris dictus, Priami filius, manu electissimorũ iuuenum in Græciam æquora sulcauit, Helenamq; Menelai regis vxorem, Græcarum pulcherrimã rapuit. Quamobrem Græciæ reges armantur, & Agamemnone duce post decennẽ obsidionẽ Troiæ mœnia capta, in ruina ac cinere iacuere solo. Hinc Græcorũ assensu duo incolumes principũ Troianorum recessere, qui authores pacis & reddendę Helenæ semper fuerant, & Græcorũ legatorum Vlyssis ac Diomedis honoratissimi hospites, Antenor scilicet, & Aeneas: quorũ alter ex Laomedontis, vel vt quibusdam placet, Priami sorore natus, Assueti viri nobilissimi fuerat filius, Antenor: alter ex regio sanguine ortus, Aeneas, vt suprà demonstratũ est. Hi nauiũ classe parata, & patrijs rebus, hominibusq;, quos arbitrio sui delegerãt, onusta, pãsis velis tenuere altum, & per Aegeum Ioniumq; prætereuntes Argolicas vrbes, suadentibus fatis ad Italiã remigauerant. Antenor è Ionio æquore ad dexterã flectens inter Dyrrhachium & Brundusium, per latissimas superi æquoris fauces ad Septentrionẽ conuersus, hinc Dalmatas linquens, Illyricos ac Liburnos, illinc Appulos atq; Picenum, ad caput Adriatici maris cursum tenuit. Et relicto æquore, aduerso flumine quod Brentensia dicitur, sursum cõtendens, terra potitus, sedem sibi suisq; elegit. Et expugnatis Euganeis, qui tum ea incolebant loca, Patauium cõdidit. Is inter cæteros comites Enetorum multitudinem numerosam secum duxerat, qui Paphlagonia orti, patria pulsi, exules ad Troiam, quæ bello tum elaborabat, concesserant. Hi in proxima finitimorũ prædia longè lateq; diffusi, quia multitudine cuncta compleuerant, ex se gentibus nomen dedere, & Venetiæ regio dicta. De hoc Antenoris aduentu sic meminit Virgilius:

„ *Antenor potuit medijs elapsus Achiuis*
„ *Illyricos penetrare sinus: atque intima tutus*
„ *Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui:*
„ *Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis*
„ *It mare præruptum, & pelago premit arma sonanti.*
„ *Hinc tamen ille vrbem Pataui, sedesq; locauit*
„ *Teucrorum: & genti nomen dedit, armaque fixit*
„ *Troia: nunc placida compostus pace quiescit.*

Hoc loco Imperator maxime, quũ te persæpè altiloquio tuo differentẽ dubitare animaduertissẽ, quod insigne vexillis Antenori & Aeneę fuisset, sine quadã rei memoria haud prętereundũ arbitror, sed cum Virgilio nostro instandum, vbi de Antenore sic profatur: „ *Et genti nomen dedit*, id est, vtramq; gentem, Italicos scilicet, & Phrygios, qui ea incoluerunt loca, Troianos, vel, vt alij tradũt, Antenoridas cognominari statuit, „ *Armaq; fixit*, hoc est, in templis arma & insigne armorum suspendere arma. Ideo arma fixit Troia. Troia fuit inter arma templis affixa, armorũ insigne: quod nõnulli asserunt. Troia namq; vulgò Italicè Latineq; scropha vel sus dicitur, cui vocabulo licentia sui alusit Poëta: quod animal, quia eius nomen vrbi Troiæ congruebat, aureo vexillo insigne armorũ statuit Antenor, absumptæ vrbis Troiæ memoria. Verùm in gestis Aeneæ, alia euidẽtior ratio cur ita videri poterit: quare progredior. Aeneas eodẽ itinere per Græcorum Achaicumq; fretum delatus, in Epiro reuisit Helenum inter Argolicas vrbes dominij ditionem tenentẽ. Narrat historia, Pyrrhum Achillis filium, deleta Troia, Andromachen Hectoris quondam vxorem, & Helenum Priami filium seruitio secum duxisse. Inde quum sibi matrimonio iungeret Hermionem Menelai filiam, Heleno Andromachen tradit. Mox ab Oreste interfectus, quia sine prole interijt, in regno præsidem reliquit Helenum: vt ibidem Maro, vbi de se Aeneas ad Didonem profatur:

Iuuat

„ *—Iuuat euasisse tot vrbes*
„ *Argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes.*

Et paulò pòst:

„ *Hîc incredibilis rerum fama occupat aures,*
„ *Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes,*
„ *Et primo Andromachen iterum cessisse marito.*

Is Helenus Aeneæ futura prædicens, monitus interpres deorum profatus fuerat, ibi locum sedis eius fore quietis, vbi in Italiam iuxta Tybridis ripas scropham seu suem triginta natorum fœtu iacẽtem videret, vt Maro in tertio, ad Aeneam loquutus Helenus:

„ *Signa tibi dicam: tu condita mente teneto:*
„ *Quum tibi sollicito secreti ad fluminis vndam*
„ *Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,*
„ *Triginta capitum fœtus enixa iacebit:*
„ *Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum.*

Aeneas hinc discedens, & extrema Italiæ radens, circumuectum per Siciliam, senem Anchisen patrem amisit. Inde per inferum mare diu fluctibus ex iniquo sydere vexatus, Aphrũ tenuit littus. mox pacato æquore ad Italiam reuectus, appulit Tyberis ostio. Ibi tunc temporis Latinus rex Fauni filius gentibus imperitabat: qui ad rei nouæ tumultum excitus, vt Tito Liuio placet, in armis obuiam pergit. Inde colloquio vtrinq; pacatis animis, duci Troiano filiam, quam Turno Rutulorũ regi primò desponsarat, matrimonio iungit Lauiniam. Aeneas conditum oppidum ex vxoris nomine Lauiniũ appellat. At Virgilius noster hac in parte aliter sentit, id est, Latinum non in armis obuiã processisse, sed Aeneam legatos regi misisse: quibus auditis rex pacatus, & monitis deorum adductus, Lauiniam filiam aduenæ Troiano tradit. Quamobrem Turnus impatiens opprobrij ereptæ coniugis, bello petit Aeneam, nec vetante nec permittente Latino. Aeneas vt vires & arma in hostem externo robore firmaret, ad Euandrum, qui tum his oris, vbi nunc Roma, authoritate ditionem tenebat, sursum ad uerso flumine pergens auxilij exposcendi gratia, suem, id est, scropham, triginta natorum fœtu, vt Helenus prædixerat, iacentem aduertit, quietæ sedis certissimum omen, quam Iunoni deorum reginæ immolando sacrauit, vt Virgilius in octauo:

„ *Ecce autem subitò, atque oculis mirabile monstrum,*
„ *Procubuit, viridique in littore conspicitur sus:*
„ *Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno*
„ *Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.*

Eodem Aeneam Lauinium oppidum struxisse aiunt, simul & hinc scrophæ signum Troianis ortum quidam tradidere, seu ob iniecti fundamenti regiæ sedis memoriam, seu quia quietis genti scropha signum dederat, seu ob æternũ insigne nominis Troiæ, quæ huic vocabulo animalis vulgo Italicè includitur, vt supra memini. Præterea & nonnulli referunt Historici, Aeneam more nauigantiũ inter cætera animalia ad vsum vescendi, vt fit, suem viuam secum detulisse, ac ex oraculo responsum habuisse, quum teneret Italiam, dimitteret eam. Inde quo reperta foret, sedi eius conderet vrbem: quã in Campaniæ oris, apud Auernũ lacum Baiarumq; fines dimissam volunt, mox supra Tybridis ripã. Quare elatũ scrophæ vexillum, quocirca Helenus ad Aeneã in 3. Virg. „ *Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam,* id est, insigne Troianũ. At quum hac in parte te dubitare sereniſſime principũ crebrò percepissem, & in ambiguitate rei huius multos vagari, tulit calamus prolixius, & à proposito longius quàm exposceret intentio. Quis enim rem tot seculis remotissimã scrutaturus per vetustissima literarũ volumina sine ambiguitate euadere potuit? Sed ad propositum redeundum. Ad Euandrũ concessit Aeneas, & optato potitus, Pallantẽ Euandri filium, & ingentis roboris armatorũ auxilia secum duxerat. Turnus post aliquot prælia clarissima victus tandem ac peremptus, Troiano cessit. Victor Aeneas post Latini obitũ in regno succeſſit: quem mortuum, & super Numici fluminis ripam conditum, indigetem Iouem dixere, expleto anno tertio regni. Superfuit Ascanius eius filius Troiæ ex Creusa natus. Is Lauiniũ oppidũ nouercæ Lauiniæ, & Syluio ex Lauinia fratri relinquens, haud inde longè in Albano colle condidit Albã. Inter Lauinium & Albam conditam triginta annorum spaciũ datur. Absumpto Ascanio fratre eius Syluius, qui & Iulus, à quo gens Iulia, & antiquũ tuæ generosæ prolis deriuatum cognomen Auguste, regnat: quanquam inter authores veterum in ambiguo constet, vtrum hunc Syluium an Ascanium cognominatũ fuisse Iulum. Is Syluius post obitum patris ex Lauinia Italiæ natus, Posthumus dictus: quem Lauinia prægnans, priuignũ timens Ascanium, secedens in quadam sylua, apud Tityrum pastorem peperit, vnde Syluius nuncupatus, vt Maro inducens Anchisen ostentantem suorum progeniem Aeneæ:

„ *Ille (vides?) puræ iuuenis qui nititur hastæ,*
„ *Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras*
„ *Aethereas Italo commistus sanguine surget,*
„ *Syluius, Albanum nomen, tua posthuma proles:*
„ *Quem tibi longæuo secum Lauinia coniunx*
„ *Educet syluis regem, regumq; parentem,*
„ *Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.*

Hic Syluius Syluium Aeneã filiũ reliquit, ex quo Latinus filius, à quo prisci Latini cepere nomen, & Syluiũ cognomen Albæ regnantibus datũ, vt quidam tradidere: quanquam Virgilius hoc cognomen re-

men regibus Albanis à Syluio Posthumo deriuatũ sentire videatur. Genuit hic Syluius Albã, Atym Alba, Capym Atys, Capys Capetũ, Capetus Tyberinum, qui in Albula flumine demersus, mutauit fluuio nomen, Tyberi deinceps nuncupato. Ex Tyberino superfuit Agrippa, ex quo Romulus Syluius, qui sine prole, fulmine ictus, stirpis eiusdẽ Auentinũ in regno reliquit. Is decedens, in quo sepultus fuerat, colli nomen dedit. Huic successit Proca, quo defuncto, duo eius filij, Numitor & Amulius, superstites fuere: quorum alter Amulius Numitorem maiorem è solio fratrem deiecit, cuius virili prole interempta, filiam Rheam Syluiam, vt partum auerteret, Vestalem virginem sacrat. Rhea gemìnos edidit, Remum scilicet & Romulum, à Marte compressa, vt traditur. Quod regi Amulio notum, in vincula tradita matre, regio edicto in Tybridis alueo exponuntur gemini. Fama est, in Lupã geminos lambentem, regiũ pastorem Faustulum casu quodam incidisse, qui vxori Laurentiæ nutriendos dedit. Iam adulti Iuuenes, corporis & animi vires adepti, per syluas ac nemora non modò infestare feras, sed & finitimis pastoribus dominari occœperant. Tandem insidijs Remus interceptus, vt prædæ reus ad Amulium ducitur. inde quia eum cum fratre Romulo in agrũ Numitoris impetũ fecisse dicebatur, ad pœnas supplicij materno auo traditur: à quo mox & ipsi nepotes presidio pastorum in regiam facto impetu, Amulium obtruncant, & restituunt Numitori regnum. Hunc scito Cęsar Augustę, gentis Iuliæ Albanorum regum vltimum, eamq; gentem ad Iulium vsq; Cęsarem, teq; Principum decus, sine imperio priuatę in tuæ felicitatis tempora terminasse. Namq; Romulum Romanæ vrbis imperijq; tui conditorem, materna linea incognito patre ortum, tuæ stirpis nõ censeo, si maiorem Genealogiam rectè complector.

At nunc ad reges Romanos, consules, dictatores, tribunos militares ac plebeios subsequẽter calamũ deducã, vt ab origine ad tua felicissima secula Romana regimina noscas. Igitur Palatino in monte, vbi adulti, & à pastoribus culti gemini erãt, auspicato parua mœnia ponunt, & vbi alter alterũ nõ patitur, cui regnandum augurio permittunt. Qua contentione interfectum Remũ descripsere quidam, aliter alij, quia fertur incœpta mœnia contra edictũ transiluisse Remũ, à Romulo, cui regnare obtigerat, securi percussum, & à nomine conditoris vrbem Romam nuncupatã. Ferunt anno vicesimo secundo ætatis, vndecimo Calend. Maias, quadringentesimo tricesimo tertio post captã Troiã, Romulũ vrbis fundamenta iecisse. Qui primò constitutis sacris, legum iura sanxit, fecit, & se regijs insignibus augustiorẽ, circa se lictores instituit. Asylum aperuit complendę vrbis gratia. Centũ Senatores creauit, quos patres authoritate nuncupauit, Reipublicę consiliũ. Equestri Neptuno ludos finitimis gentibus indicauit. Circumstantes populi cũ familijs ad vrbem velut ad rem nouã simul & ludos conueniunt. Tũ ad spectacula intentis aduenis, raptæ virgines Sabinorum, cæterarumq; turba, & in matrimoniũ abductę. Raptarũ parentes ad vltionem illati dedecoris arma parant. hinc pleraq; bella orta. Ceninenses, qui primũ in agrũ Romanum impetum fecerant, victi sunt, Acrone eorum rege à Romulo obtruncato. cuius opima spolia in Capitoliũ ad quercum pastoribus sacram rex ipse Romanus suspendit, ibiq; Ioui Feretrio templum statuit, quod primum Romę sacratum fuit, & dę Ceninensibus primum triumphũ egit, vt quibusdã placet scriptoribus. Antennates exinde populandi gratia hostiliter aduentarunt, qui à Romulo victi, in vrbẽ ducuntur. Hinc aduersus Crustuminos subsequenter tumultuantes, in armis Romulus profectus, superatos hostes Romæ cohabitare coercuit. Cum Sabinis vltima & acrior pugna fuit. nã ab his, Tito Tatio duce, Capitolij arce capta, mox virtute Romuli recuperata, interuentu raptarũ miserando fletu implorantium, pacatis vtrinq; animis, pax fit, & ex duobus regnis vnum. Namq; Sabini eorũ imperium Romam traducunt, & sub duobus regibus, Romulo & Tito Tatio commune dominium per aliquot annos fuit. Sed primò Tatius moritur à Laurentibus interfectus, anno quinto postquam Romæ regnare cœperat. Superfuit Romulus, qui demum victis Fidenatibus ac Veientibus, ad Capreę paludem concione habita, subito turbine & imbre lumine solis adempto, inter fulgura obstrepentia cœli ereptus nusquam apparuit, postquam triginta & septem regnauerat annis.

NVMA exinde POMPILIVS è Sabinis ortus, vir pietate & iustitia insignis, secundus à Romulo regnat: & pacatis finitimorũ odijs, gemini Iani templum edidit, quod apertum bella, clausum quietem indicaret. Mox ad religionem conuersus, vt deorũ timor ad mitiora truces flecteret animos, sacra instituit, sacerdotes creat, Virgines Vestales sacrat, Pontificem maximum primus declarat, dies fastos nefastosq; condidit, annum in duodecim menses diuisit. Postremò vbi maxima cum reuerentia & suorum & finitimorum, tres & quadraginta regnasset annos, obijt.

TVLLVS HOSTILIVS exinde rex tertius creatur, ad bella promptissimus, animosior Romulo. Cum Albanis armorum negotium habuit, sed paucorum cruore ac fortuna finitum. Nam trigeminis Horatijs Romanorum, & trigeminis Curiatijs Albanorum res hoc fœdere committitur, vt ciuitas pro qua pugnarent, qui vicissent, alteri imperaret. Vicerunt Horatij, Albani sub imperio Romano fuere. Fidenates ac Veientes proinde in agrum Romanum impetum faciunt, quibus victis ac fugatis, Metium Albanorum dictatorem, quia ex fœdere in armis accitus, proditor rem Romanam maximo in discrimine absentando deseruerat, Tullus quadrigis in diuersum actis alligatum discerpi, Albamq; dirui, ac omnes Albanos Romã deuehi iussit. Cœliũ montem intra mœnia clausit, numero & potentia crescente Roma. Cum Sabinis, qui patrijs in sedibus T. Tatij tempore inuaserant, bellum graue gessit, hostemq; vicit. Demum fulminis ictu cum tota domo absumptus, anno regni tricesimo secundo interijt.

ANCVS MARTIVS Tullo successit, vir pace & bello clarissimus. Ad arma & religionẽ paratus, ad sacra primũ & templa condenda ornandaq; animum flexit. Mox quum res postularet, à sacris ad

arma

arma concitus,aduerſus Latinos,qui primò in eum mouerant bella, ſe contulit, & Politorium vnicum Latinorum præſidium expugnat ac diruit,omnesq; in oppido repertos, Romæ cohabitandos deſtinat. Ianiculum collem vrbi adiecit,pontem ſublicium ſupra Tyberim fecit. Tum Quiritium foſſa per plana deducta,carcerē primus ſtruxit, vſq; ad mare dilatati fines, vbi Tybris in æquora prorumpit. Hoſtia vrbs cōdita,& Salinæ circumlatæ. Feretrij Iouis templū ampliatum. Deceſſit Ancus anno regni viceſimo quarto.

PRISCVS TARQVINIVS à Tarquinijs Hetrurię profectus,exinde regnū occupat. cum Latinis is primum bellū habuit,& Appiola vrbe expugnata, ingenti præda victor redijt, ludos inſtituit, Circum erexit,aduerſus Gabinos centurias auxit,quibus induſtria ac viribus ſuperatis, arma cruēta hoſtiū in Anienem flumen eijcere fecit. Quæ ex Aniene in Tyberim deuecta, ſummæ victoriæ nuntium Romæ detulere. Iterum eiſdem hoſtibus ſecundo prælio attritis,Collatiam oppidū ſui iuris fecit. Romam regreſſus,inſigni gloria primus triumphat,vt quidam volunt:cum Priſcis Latinis bello orto pugnauit:quibus deuictis,pacē dedit,vi & armis oppidis captis, Corniculo Ficulnea, Cameria, Cruſtumerio,Ameriola,Medullia,& Nomento. Demum ad ædificia publica intentus, muro lateritio circuit vrbē,valles interiacentes collibus, cæteraq; loca limoſa,& ſordibus repleta,cloacis vacuat. In Capitolio Iouis ædem,grande opus, inceptarat:tū interfectus à duobus Anci filijs,obijt anno regni triceſimo ſeptimo.

SERVIVS TVLLIVS poſt hunc rex declaratur, ex captiua & nobili fœmina à Corniculo oppido grauida educta,in domo Tarquinij natus,& adultus,cum Veientibus & Hetruſcis primum bellū ſumpſit:quibus fortiſſimè victis,inſignis gloria victor redijt. Cenſum primus inſtituit,quo & paci & bello opportuna redimerentur. In claſſes centuriasq; populū diuiſit. Domi pace tranquilla, & foris in armis quod neceſſe fuerat,ſolertiſſima ſtatuit induſtria. Ciues omnes,pedites,equitesq;,qui arma ferre poſſent,in campū Martium conuenire edicto iuſſit,ibiq; exercitum inſtructum ordine,porco, oue & tauro luſtrat. Inde ad poſteros luſtrū nuncupatum:quo octoginta millia ciuium cenſa referuntur. Duo colles vrbi tū additi, Viminalis & Quirinalis,& Exquilię,vbi ipſe regiā habuit. Aggere, foſſa, & muro,quæ vrbi adiecerat,circumcluſit. Dianæ templū cōdidit. Poſtremò à Lucio Tarquinio Priſci Tarquinij filio,& genero ſuo,anno regni triceſimo quarto in vico Cyprio obtruncatur.

TARQVINIVS inde regnū inuadit:qui malè partū imperiū, ita cōtumaciter rexit, vt cognomē Superbo ſibi vendicaret. In Patres ac Senatū ſæuiens, iniuſſu populi ad libitum agere omnia cœpit. occidere,carcerare,afficere ſupplicio,ſui iuris fecit. Cum Volſcis bellū habuit:quibus expugnatis,oppida Sueſſam & Pometiā eripuit. fraude & nō bello Gabios ſubiugauit, & cruciatibus attriuit. Cum Equicolis & Hetruſcis fœdera tenuit. Iouis templū, quod in Capitolio pater inceptauerat, maximo impendio ac labore ad culmē erexit. Demum ob Lucretię per vim illati ſtupri dedecus à Sexto Tarquinio eius filio,Iunij Bruti opera pulſus,exulatum cum ſceleſta coniuge ac filijs fuga perrexit, anno regni triceſimo quinto,ab vrbe verò condita ducenteſimo quadrageſimo quarto.

Depulſis regibus,ſub conſulibus annuo imperio iura Romana fuere. Senatus vt ſolidū corpus immutabile erat:Conſules velut membra: Senatus,conſiliū, & rerū deliberatio:Conſules ad conſulta peragenda parati. Dictatoris imperiū,quod ceteros magiſtratus excedebat,ad terrorem cunctorum, tum quū res Romana in extremis periculis nutare cerneretur,creabatur ſummæ potentię vnicū robur. Inde ob truculētiſſimas inter patricios ac plebeios ſeditiones, plebs armata maximo cū terrore nobiliū,in Auentinum,& vt alijs placet,in Sacrum collem ſeceſſerat:nec inde abduci potuit, donec ad fauorem ſui, Tribuni plebeij primùm crearentur. Mox ad Decemuiros res venit. nā Decēuiros creari placuit,qui ſine alio magiſtratu,annuo imperio Reipublicę pręeſſent. Anno ab vrbe cōdita vno & trecenteſimo,hoc imperiū in Appio Claudio atrociſſimi ingenij viro deſinere voluit eiuſdem obſtinata perfidia:ob cuius ſceleſtę libidinis nefas violādę Virginię virginis pudiciſſimę, ſe abdicare magiſtratu Decēuiri coacti ſunt. Tum ad conſules res redierat. Verùm paulò pòſt Tribunis plebis authoribus,ſeditione vt aliàs orta,inter cętera obtinuere plebeij,vt & Tribunos militares haberent,ſicut & Plebeios. Sed hi promiſcuè vel patricij vel plebeij eſſe poterāt,qui aliquādo cōſulare geſſere imperiū. Sed demū Conſules regnum obtinuere, quorum faſces aduſq; Iulij Cęſaris patris patruiq; tui principatū defluxere,expletis ab vrbe cōdita annis ſeptingentis decem. Sub quorum magiſtratuum, conſulum,dictatorū,& tribunorum militariū ductu, per quadringentos quadraginta & ſeptem annos omnis Italia viribus armorū ſubacta eſt,ſimul & alpes Cotthiæ, Pœninę,& Graiæ atq; Romanæ cum Alpinis populis, ipſis in rupibus duratis in ditionē cōuenere. Africa ter victa,primo & ſecundo & tertio bello Punico,inæſtimabili vulnere vtrinq; accepto, Romano imperio tandē parta. Sicilia, Sardinia,Baleares,Creta,inſulę obtentę. Numidia victo Iugurtha in poteſtatem redacta. Hiſpaniam genus armorū ferox,noſtrorum,nec ſine Romano cruore, ſubiugauere arma. Celtiberi, Cantabri, Aſtures,Luſitani,Numantia,omnisq; Gallicia,flexere ceruicem. Gallia atq; Britannia nouem annorum Iulij Cęſaris labor fuere,tributarię demū factę. Poſt hęc Illyria,Hiſtria, Liburni, & Dalmatæ obſecundauere perdomiti. Proinde in Græciā tranſitus fuit,qua perdomita,Epirus,Theſſalia,& Achaia paruere mandatis. Ter Macedonia cū regibus ſuis debellata,& in prouincię formā demum redacta. Thraces ſæuiſſimos omniū, Propontidem,& Thracium Boſphorum cum ipſo Byzantio virtus Romana ſuperatos reddidit. Hinc ad Danubiū Rhenumq; victorioſiſſime Principum, penetratum, & vtriuſq; fluminis vtramq; ripam tuæ induſtriæ ſubiugauere vires. Duę Germaniæ, inferior ac ſuperior,tibi vnico ceſſere. Norici, Pannonij, Sueui, Marcomanni, Daci,Mœſi,cæterēq; nationes ad Arcton ſuperati. Europa in extremis finium ſuorum per te vndique exterrita, & armis conçuſſa. In

Asiam iam antè peruentum fuerat,& victo Antiocho potentissimo Syriæ rege,victo Mithridate, Syria,Phœnix,Ctesiphon, Babylonia,Iudæa,Palæstina, Arabia, Cilicia,& omne Ponti regnũ cum ipsa minore Asia,in qua Phrygia,Lydia,Bithynia,Paphlagonia,Isauria & Cappadocia regiones cõtinentur,mandatis obtemperauere.Cessit & vtraq; Armenia armis attrita.Mesopotamia inter Tigridem & Euphratem,sanguine Parthorum ac Persarum crebrò cruenta multiplici bello,demũ Romano paruit. Diuersis temporibus cum Persis & Parthis assiduè pugnatũ,& vtrinq; cladibus acceptis,Romanus superior fuit,& obstantibus imperauit.Ad Arcton Colchi,Hiberi,Albani,Scytæ,Assyrij,Caspij,cum Amazonibus suis ductu nostrorum ducum subiugati sunt. Aegyptiorum reges vltro in amicitia & fœdere steterunt. Cyrene ac tota Lybia & Mauritania extincto Iuba obsequentes fuere. Indi ex ipso extremo Oriente postremò ad te glorioſissime Principum, in extremo Occidente tum bella gerentem legationem misere,ad obsequia se paratos profitentes, vt nonnihil te imperante haud superesset indomitum. Aeternum vale tui seculi perenne ac immortale decus, Cæsar Auguste.

FINIS.

SEXTI RVFFI VIRI CONSVLARIS AD VALENTINIANVM AVGVSTVM, DE HISTORIA ROMANORVM LIBELLVS.

BREVEM fieri clementia tua libellum præcipit. Parebo libens. Quippe quum desit facultas latius eloquendi,morem sequutus calculatorum,qui ingentes summas ere breuiori exprimunt, res gestas signabo, non eloquar. Accipe ergo quo breuiter dicta,breuius computentur,vt annosam vetustatem Reipublicæ legendo,retineamus,ac præteriti facta temporis non tam legere, glorioſe princeps, quàm numerare videaris.Ab vrbe igitur condita in ortum perennitatis vestræ,quo prosperius imperium Romanum sortitus es,anni numerantur sic: Sub regibus CCXLIII.sub Consulibus CCCCLXVII.sub Imperatoribus CCCCVII.

DE REGIBVS.

Regnauerunt Romæ per annos CCXLIII.reges numero septem. Romulus regnauit per annos XXXVII.Senatores per quinos dies,annũ vnũ Numa Põpilius regnauit annis XLIII. Tullus Hostilius regnauit annis XXXII. Ancus Martius regnauit annis XXIIII. Tarquinius Priscus regnauit annis XXXVIII.Seruius Tullius regnauit XXXIIII. Tarquinius Superbus expulsus est regno anno XXXV.

DE CONSVLIBVS.

Consules fuerunt à Iunio Bruto & Publicola in Pansam & Hirtium numero DCCCLXXVII. præter eos,qui in eodem anno sorte aliqua sunt subrogati,per annos CCCCLXVII.Quadraginta quinq; annis Romæ consules defuerunt:sub Decemuiris duobus:sub Tribunis militum annis XLIII. Sine Magistratibus Roma fuit annis quatuor.

DE IMPERATORIBVS.

Imperatores ab Octauiano Cæsare Augusto vsq; in Iouinianum fuerunt numero XLIII. per annos CCCCVII. Sub his igitur tribus imperandi generibus,hoc est,regio,consulari & imperatorio, quantum Roma profecerit,breuiter intimabo.

REGNVM REGVM.

Sub regibus septem per annos CCXLIII. non amplius quàm vsq; Portum atq; Ostiam XVIII.miliarium à portis vrbis Romæ, vtpote adhuc paruæ, & à pastoribus conditæ, quum finitimæ circùm ciuitates premerent,Romanum processit imperium.

REGNVM CONSVLVM.

Sub Cõsulibus,inter quos & nonnunquã Dictatores fuerunt per annos simul CCCCLXVII. vsq; trans Padũ Italia occupata est,Africa subacta,Hispaniæ accesserunt,Galliæ & Britanniæ tributariæ factæ sunt. Inde Illyricũ, Istri, Liburni, Dalmatæ domiti sunt. Ad Achaiam transitum est, Macedones subacti.Cum Dardanis,cum Mœsis & Thracibus bellatũ est,ad Danubium vsq; peruentum. In Asia expulso Antiocho primum pedem posuerunt Romani. Mithridate victo Ponti regnũ occupatũ est, & Armenia minor,quam idẽ tenuerat, armis obtenta est. In Mesopotamiã Romanus exercitus peruenit.Cum Parthis fœdus initum est.Contra Cardoneos ac Sarracenos & Arabes bellatũ est. Iudæa omnis victa est.Cilicia & Syria in potestatẽ populi Romani venerunt. Aegypti reges fœderati sunt.

REGNVM IMPERATORVM.

Sub Imperatoribus verò per annos quadringẽtos & septẽ, quũ diuersa Reipublicæ fortuna multi principes imperarent,accesserũt tamẽ Romano orbi Alpes maritimæ,Alpes Cottiæ,Rhetiæ,Noricæ, Pannoniæ,Mysiæ,& omnis ora Danubij in prouinciam est redacta: Pontus omnis,Armenia minor,

Oriens

Oriens totus,cum Meſopotamia,Aſia,Arabia & Aegypto ſub imperij Romani iure tranſiuit.Quo autem ordine ſingulas prouincias Romana Reſpublica aſſecuta eſt,oſtenditur ita infra.

PROVINCIAE ROMANI IVRIS FACTAE.

Prima prouinciarũ facta eſt Sicilia.Eam victo Hierone Siculorum rege, Marcellus Conſul obtinuit,deinde à Prætoribus recta eſt:poſtea eſt cõmiſſa præſidibus: nunc à conſularibus adminiſtratur. Sardiniã & Corſicã Metellus vicit.Triumphauit de Sardis, qui rebellauere ſæpè. Iuncta adminiſtratio harũ inſularum fuerat:pòſt ſuos prætores habuit:nunc ſingulæ à ſuis præſidibus reguntur.In Africam pro defenſione Siculorũ Romana tranſmiſſa ſunt ſigna.Ter Africa rebellauit:ad extremum deleta per Publium Scipionem Carthago, prouincia facta eſt:nunc ſub cõſularibus agit. Numidia ab amicis regibus tenebatur,ſed Iugurthæ ob necatos Adherbalem & Hiempſalem Micipſæ regis filios, bellũ indictũ eſt:& eo per Metellũ conſulem attrito, per Marium capto in poteſtatẽ populi Romani Numidia peruenit. Mauritaniæ à Bocho rege obtentæ ſunt: ſed ſubacta omni Africa, Mauros Iuba rex tenebat,qui in cauſa belli ciuilis à Iulio Cæſare victus, mortẽ ſibi propria voluntate conſciuit:ita Mauritaniæ noſtræ eſſe cœperunt.Ac per omnem Africã ſex prouinciæ factæ ſunt:ipſa,vbi Carthago eſt,proconſularis,Numidia conſularis. Tripolis & Mauritaniæ duæ, hoc eſt, Sitifenſis & Cæſarienſis, ſunt præſidiales,Hiſpanis primũ auxiliũ aduerſus Aphros per Scipiones tulimus, rebellantes tot annos Hiſpaniã per Decium Brutũ obtinuimus,& vſq; Gades ad Oceanum mare peruenimus. Pòſt ad Hiſpanos tumultuantes Decius Iulius Syllanus cum exercitu miſſus,eos vicit. Celtiberi cũ Hiſpania ſæpè rebellabant:miſſo minore Scipione cum excidio Numantiæ ſubacti ſunt. Omnes penè Hiſpaniæ occaſione belli Sertoriani per Metellũ & Pompeium in deditionẽ acceptæ ſunt: poſtea prorogato in quinquenniũ imperio,à Pompeio perdomitæ ſunt : Ad extremũ quoq; ab Octauiano Cæſare Auguſto Cantabri,Aſtures,qui freti montibus reſiſtebant,deleti ſunt.Per omnes Hiſpanias ſex nunc ſunt prouinciæ,Tarraconenſis,Carthaginenſis,Luſitania, Gallicia, Bætica, Tranſſretana etiã inſula terræ Africanæ prouincia Hiſpaniarũ eſt,quæ Tingitania cognominatur. Ex his Bætica & Luſitania conſulares,cæteræ præſidiales ſunt. Cum Gallis populus Romanus grauiſſima bella habuit. Galli etiam illã partem Italiæ,vbi nunc Mediolanum eſt,vſq; ad Rubiconem tenebant fluuiũ:in tantum viribus freti, vt Romã ipſam bello peterent, & cæſis exercitibus Romanis apud Alliã fluuium mœnia vrbis intrarent,Capitoliũ obſiderent,ad cuius arcẽ ſexcenti nobiliſſimi Senatores, qui mille auri põdo ſe obſidione redemerunt. Poſtea Gallos cũ victoria remeantes, Camillus qui in exilio erat, collecta de agris multitudine oppreſſit:aurum & ſigna quæ Galli ceperant,reportauit. Cum Gallis multi Conſules,Prætores & Dictatores euentu vario conflixerunt. Marius Gallos de Italia expulit, & tranſcenſis Alpibus feliciter aduerſus eos pugnauit.

DE C. CAESARE.

Cæterùm C.Cæſar cum decem legionibus,quæ quaterna millia militũ Italorum habuerant, Galliã ſubegit,cum Gallis vltra Rhenum poſitis conflixit per annos octo:ab Alpibus in Britanniam vſq; ad Gallias tranſiuit. Decimo anno Britannias, Gallias tributarias fecit. Sunt Galliæ cum Aquitania & Britannijs prouinciæ decẽ & octo, Alpes maritimæ,prouinciæ Narbonenſis, Viennenſis,Nouempopulana,Aquitaniæ duæ, Alpes Graiæ,Maxima Sequanorũ,Germaniæ duæ, Belgicæ duæ, Lugdunenſes duæ:in Britannia,Maxima Cæſarienſis, Britannia prima,Britannia ſecunda. In Illyricũ ab ora maritima paulatim regreſſi ſumus.Leuinus Conſul Adriaticũ atq; Ionicum mare primus ingreſſus,maritimas obtinuit ciuitates,Creta per Metellum Conſulẽ,qui Creticus dictus,prouincia facta eſt.Grecis in fidem noſtrã confugientibus,ad Achaiam acceſſimus.Athenienſes aduerſus Philippum Macedoniæ regem auxiliũ noſtrum petierunt.Libera diu ſub amicitijs noſtris Achaia fuit.Ad poſtremum legatis Romanorũ apud Corinthũ violatis,per L.Mummiũ conſulem capta Corintho,Achaia omnis obtenta eſt.Epiriotæ qui aliquando cum rege Pyrrho etiã ad Italiã tranſire præſumpſerant, victi, atq; Theſſali ſimul cum Achiuorũ & Macedonum regionibus nobis acceſſerunt. Macedonia ter rebellauit,ſub Philippo,ſub Perſeo, ſub Pſeudophilippo. Philippum Flaminius,Perſeũ Paulus,Pſeudophilippũ Metellus oppreſſit:quorum triumphis Macedonia quoq; populo Romano adiuncta eſt. Illyricos,qui auxilium Macedonibus attulerant, ex eadem occaſione per L. Manilium prætorem vicimus,& eos cũ rege Gentio in deditionẽ accepimus.Dardanos & Mœſios Curius Proconſul ſubegit, & primus Romanorum ducum ad Danubium vſq; peruenit.

SVB IVLIO ET OCTAVIANO CAESARIBVS.

Sub Iulio & Octauiano Cæſaribus per Alpes Iulias iter factũ. Alpinis omnibus victis, Noricorum prouinciæ acceſſerũt.Batone Pannoniorũ rege ſubacto,in deditionẽ Pannoniæ venerũt. Amantinis inter Sauum & Drauum proſtratis,regio Sauenſis,ac ſecundorũ loca Pannoniorũ obtenta ſunt.Marcomanni & Quadi de locis Valeriæ,quæ ſunt inter Danubiũ & Drauũ pulſi ſunt,&limes inter Romanos & Barbaros ab Auguſto per Vindeliciam,per Noricum,Pannoniam ac Mœſiam eſt conſtitutus.

DE TRAIANO.

Traianus Dacos ſub rege Decibalo vicit,& Daciã trans Danubium in ſolo barbarico prouinciam fecit, quæ in circuitu habuit decies centena millia paſſuũ. Sed ſub Galieno imperatore amiſſa eſt,& per Aurelianũ trãſlatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœſiæ factæ ſunt.Habet Illyricus ſeptem & decem prouincias,Noricorũ duas,Pannoniorum duas,Valeriam,Seruiliam,Sauiam,Dalmatiam,Mœſiã,Daciæ duas.Et in ditione Macedoniæ ſunt ſeptẽ, Macedonia, Theſſalonica, Achaia.

Epiri

Epiri duæ,Prævalis & Creta.In Thracias Macedonici belli occasione transcursum est. Seuissimi omnium gentium Thraces fuerunt.In Thracum regionibus Scordisci habitauerunt,pariter crudeles,& callidum genus:de quorũ sæuitia multa fabulosè memorantur,quòd hostiũ captiuos dijs suis iitauerunt,atq; sanguinem humanũ in ossibus capitum potare sunt soliti.Sæpè per eos Romanus cæsus est exercitus.M.Didius vagantes Thracas repressit.M. Drusus intra fines proprios cõtinuit. Minutius in Hebri fluminis glacie vastauit.Per Appiũ Claudium proconsulem hi,qui Rhodopam incolebant, victi sunt.Europæ maritimas vrbes antea Romana classis obtinuit.M.Lucullus per Thraciã cum Bessis primus pugnauit,ipsam caput gentium vicit. Thraces enim montanos subegit,& Eumolphidã, quæ nunc Philippopolis dicitur, Olympiadã, quæ modò Adrianopolis nominatur, in ditionẽ nostrã redegit.Caluillam cepit.Supra Pontum positas ciuitates occupauit,Appolloniam,Galatiã,Parthenopolim, Tomos, Histrum ad Danubium vsq; perueniens Romanus Scythis arma monstrauit. In ditionem Reipub.sex Thraciarum prouinciæ sunt conquisitę, Europa,Thracia,Hemi mons,Mysia inferior,Scythia,Rhodope,in qua nunc sede arces Rom. vrbis sunt cõstitutæ, Constantinopolis.Nunc autem eas partes,totumq; Orientẽ,ac positas sub vicino sole prouincias,qui Authores scriptis suis prauerũt,explicabo,quò studiũ clementię tuę,quod in ijsdẽ propagandis habebis,amplius incitetur.

DE ORIENTALIBVS REGIONIBVS A POPVLO ROMANO SVBACTIS.

Asia societate Attali regis nota Romanis est: eamque Attali testamento relictam hæreditario iure possidemus:ac ne quid tale populus Romanus nõ virib⁹ partũ haberet,armis per nos ab Antiocho Syriorũ rege maximo est vindicata. Eadem occasione etiã Lydia sedes antiquæ regnorũ,Caria,Helleſpontus,ac Phrygia in potestatem populi Romani iuncta deditione venerunt. Rhodijs,& insularũ populis primũ infestissimis, pòst fidelissimis auxiliatoribus vsi sumus. ita Rhodus insula primũ liberè agebat,postea in consuetudinẽ parendi Romanis clemẽter prouocantibus peruenit. Et sub Vespasiano principe insularum prouincia facta est.Pamphyliam,Phrygiã,Cariam, Icariã Seruilius proconsul ad bellum Epirotarũ missus obtinuit.Bithyniã defuncti Nicomedis testamento assequuti, Gallogræciã,id est Gallaciam.sunt enim,vt ex Gallis sonat nomẽ, Galatę, quos,quòd Antiocho cõtra Romanos auxiliũ præbuissent,inuasimus. Mumius proconsul Galatas persequutus est,quum fugientes partim in Olympum,partim in Megaram montem,qui nunc Modiatus dicitur,de arduis eos in plana detrusit,& victos in perpetuã pacem redegit.Postea Galatiã Deiotarus Bœotiæ rex nobilis Romanis permittentibus tenuit.Ad extremum sub Octauiano Cæsare Augusto Galatia in formã prouinciæ redacta est.Eam primus Lollius administrauit. Cappadoces primò societatẽ nostrã sub Ariarathe rege petiuerunt, posteaq; Ariobarzanes rex Cappadocũ à Mithridate expulsus, Romanorum armis restitutus est,semperq; in auxilia nostra fuerunt Cappadoces, & ita maiestatem coluere Romanam, vt in honorem Augusti Cæsaris Megara ciuitas,Cappadociæ maxima,Cæsarea nuncuparetur. Postremò quum sub Imperatore Claudio Cæsare Archelaus ex Cappadocia Romam venisset,ibiq; diu detentus occubuisset,in prouinciæ speciem Cappadocia migrauit.

REVERTITVR AD ORIENTEM.

Pontus per Pompeium victo Mithridate rege Pontico,formã prouinciæ accepit. Paphlagoniam Philomenes rex amicus populi Romani tenuit.Sæpè ex ea in regno à nobis est restitut⁹;quo mortuo,prouincia eius Paphlagonibus imposita est.Vltra iuga Taurimontis,quemadmodũ Romana possessio perrexit, consequenti locorum magis quàm temporũ seriata digestione mõstrabitur. Antiochus Syrię rex potentissimus bellũ formidabile pop.Rom.intulit.Trecenta millia armatorum habuit, falcatis curribus & elephantis aciẽ instruxit. A Scipione consule,fratre Scipionis Africani,in Asia apud Magnesiam victus est.Pace accepta intra Taurum regnare permissus est.Eius filij regnum Syriæ sub clientela populi Romani retinuerunt:quibus defunctis,Syriarum prouincijs positi sumus. Cilices & Isauros,qui se piratis & prædonibus iunxerant,Seruilius proconsul ad prædonũ bellũ missus subegit, & viam per Taurũ montem primus instituit.Hicq; de Cilicibus & Isauris triumphauit,atq; Isauricus cognominatus est.Cyprus famosa diuitijs paupertatem populi Romani vt recuperaretur,solicitauit. Eam rex fœderatus regebat:sed tanta fuit penuria ærarij Romani,& tam ingens fama opũ Cypriarũ, vt lege lata Cyprus confiscari iuberetur:quo accepto nuntio rex Cyprius venenũ sumpsit,quò vitam prius quàm diuitias amitteret.Cato Cyprias opes nauibus aduexit,ita vt ius eius insulę auarius quàm iustius simus assequuti. Cirenas cũ cæteris ciuitatibus Lybiæ,Pentapolis,Ptolemęi antiquioris liberalitate fuscepimus. Lybiã supremo Appionis regis arbitrio sumus assequuti. Aegyptus omnis sub amicis regibus fuerat:sed victa cum Antonio & Cleopatra,prouinciæ formã Octauij Cęsaris Augusti tempore accepit.Et primũ apud Alexandrinos Cornelius Gallus Romanus iudex administrauit.Per confinia Armeniarũ primùm sub L. Lucullo Romana trans Taurũ signa transmissa sunt visa. Sarraceni & Hirrinæ superati cessere:in Mesopotamia ab eodem Lucullo vrbs capta est:postea per Pompeiũ ea dẽ loca armis obtenta sunt. Syriç & Phœnices bello à Tigrane Armeniorũ rege receptę sunt. Arabes & Iudęi in Palęstina victi sunt.Ad extremũ sub Traiano principe regis maioris Armeniç diadema sublatum est.Per Traianũ Armenia,Mesopotamia,Syria & Arabia prouinciæ factæ sunt,ac limes Orientalis supra ripã fluminis Tigridis constitutus est. Sed Adrianus qui successit Traiano,inuidens gloriæ Traiani,sponte Armeniam & Mesopotamiam & Syriã reddidit, ac mediũ inter Persas & Romanos Euphratem esse voluit. Et postea sub Antoninis duobus, Marco & Seuero nota pertinacia, cæterisq;

prĩnci-

principibus Romanis, qui aduersus Parthos euentu vario dimicauerunt, quater amissa, quater accepta Mesopotamia est. Et Diocletiani temporibus victis prima cõgressione Romanis: secundo autem conflictu superato rege Narseo, & vxore eius ac filiabus captis, & eis summa pudicitiæ custodia reseruatis, pace facta, Mesopotamia est restituta, & supra ripam Tigridis limes est refirmatus, ita vt quinq; gentium trans Tigridem consequutarum ditionem assequeremur. Quæ conditio fœderis in tempus diui Constantini conseruata durauit. Scio nunc quò tua vergat intentio. Requiris profectò quẽ admodum Babyloniæ & Romanorum arma collata sint, & quibus viribus sagittas pila confoderint. Breuiter euentus enumerabo. Bellorum furto hostes in paucis inuenies esse lætatos, vera autem virtute semper Romanos probabis extitisse victores.

DE LVCIO SYLLA.

Primùm à L. Sylla proconsule Arsaces rex Parthorũ missa legatione amicitiã populi Romani rogauit, ac meruit. L. Lucullus Mithridatẽ regno Ponti exutũ, ad Armeniã prosequutus est, Tigranem Armeniorũ regem cum septem millibus clypeatis, & centum viginti millibus sagittariorũ, ipse cum decem & octo millibus vicit, Cirram maximã Armenię ciuitatem expugnauit, Medenam optimam Armeniorũ regionem obtinuit, per Meletem ad Mesopotamiam descendit, Ninsabiũ cũ fratre regis cepit: tendere in Persas paratus, successorem accepit. Cn. Pompeius expertæ felicitatis ad Mithridaticum bellũ missus, Mithridatem in Armenia minore nocte aggressus, prælio superauit, cæsis duobus & quadraginta millibus hominum, castra inuasit. Mithridates enim cũ vxore & duobus comitibus in Bosphoros fugit. Ibi desperatione rerũ suarũ venenum hausit: & quum vis veneni parum ageret, à milite suo, vt ferro percuteretur, impetrauit. Pompeius auxiliatorẽ Mithridatis Tigranem Armeniorum regẽ persequutus est. Ille se oblato diademate apud Artaxata dedidit. Receptæ sunt ab eo, Mesopotamiæ, Syriæ, & aliquanta pars Phœnicis: & in Armenia minore regnare permissus est. Item Pompeius Bosphoranis & Colchis Aristarchum regẽ imposuit, cum Albanis cõflixit, Orcodo Albano regi ter victo, pacẽ dedit. Hiberiam cum Arsace rege deditione accepit. Sarracenos & Arabes vicit. Iudæa capta, Hierosolymã obtinuit. Cum Persis fœdus fecit. Rediens apud Antiochiam Damnensem lacum, loci delectatus amœnitate, & aquarum abundantia, addito nemore, consecrauit.

DE MARCO CRASSO.

Marcus Crassus cõsul aduersus rebellantes Parthos missus est. Is quũ pax missa à Parthis legatione rogaretur, apud Ctesiphontem responsurũ se ait: qui vbi apud Zeomarem traiecit Euphratẽ, à transfuga quodam Maracho inductus, ad ignotam camporũ solitudinem descendit. Is vndiq; circumuolantibus sagittariorũ agminibus, à Silane & Silena præfectis regis est cinctus, exercitus vi telorum obrutus, ipse Crassus, qui ad colloquiũ sollicitatus viuus penè capi posset, repugnantibus Tribunis, euaserat: & dum fugam petit, occisus est. Caput eius cũ dextera manu resectũ, ad regem perlatũ est, atq; ita ludibrio habitum, vt faucibus eius aurũ liquefactum infunderetur, scilicet vt qui ardens cupiditate prædandi pacem regis rogatus abnuerat, etiam mortui eius reliquias auri flamma combureret. L. Crassus quæstor vir strenuus Crassi reliquias fusi collegit exercitus: cõtra Persas in Syriã irrumpentes ter cum summa administratione cõflixit, eosq; trans Euphratem redactos vastauit. Parthi Labieno duce, qui Pompeianarũ partiũ fuerat, & victus ad Persas refugerat, in Syriã eruperunt, ac totã prouinciam occupauerunt. P. Ventidius Bassus Parthos, qui duce Labieno Syriam inuaserant, occurrens in Capparo monte cum paucis fugauit, Labienum occidit, persequutus est Persas, & ad interemptionẽ strauit. Qua congressione Parthorũ regis filium die qua Crassus victus fuerat, occidit, ne aliquando Romani ducis mors inulta relinqueretur. Ventidius de Persis triumphauit. Marcus Antonius in Mediam ingressus, quæ nunc Medena appellatur, bellum Parthis intulit, & primùm eos vicit: pòst duabus legionibus amissis, quum fame, pestilentia, tempestatibusq; premeretur, vix per Armeniam Persis insequentibus reuocauit exercitum, tanto per momenta temporum terrore perculsus, vt à gladiatore suo percuti postularet, ne viuus veniret in hostium potestatem.

REGNVM TANTVMMODO SVB CAESARIBVS HABITVM.

Sub Octauio Augusto Cæsare Armenia cũ Parthis conspirauit. Claudius Cæsar nepos Augusti cũ exercitu missus ad Orientem, quum per maiestatẽ Romani nominis facilè cuncta sedasset, arq; ei se tunc Armeni, qui tunc tẽporis validiores erãt Parthis, dedidissent, & iudices ex instituto Põpeij dictis gentibus Claudius Cæsar præficeret, Dones quidã, quem Arsaces præposuerat, proditione simulata, libellũ in quo scripti thesauri continerentur, obtulit. Quẽ quum Romanus imperator legeret intentiùs, vltro Dones aggressus Claudiũ vulnerauit: percussor quidem à militibus confossus est. Claudius vulneratus, reuersus in Syriã obijt. Persæ ad satisfactionẽ tam audacis admissi, obsides tunc primùm Octauio Cæsari dederunt, & erepta sub Crasso signa retulerunt. Pacatis gentibus Orientis, Augustus Cæsar etiam Indorum legationem primus accepit. Nero, quem turpissimum Imperatorẽ Romana Respublica est passa, amisit Armenias duas, cùm legiones duę sub iugo à Persis missę, extremo dedecore Romani exercitus sacramẽta fœdauere. Traianus, qui post Augustũ Romanę Reipub. mouit lacertos, Armeniã recepit à Parthis: sublato diademate, regi Armenię maioris regnũ ademit, Albanis regẽ dedit, Lubros, Bosphorianos, Colchos in fidẽ Romanæ ditionis accepit: Sarracenorum loca & Arabum occupauit. Adiabenos & Marcomedes obtinuit ante Mulsiũ: optimam enim Persidis regionem Seleuciam & Ctesiphontem & Babyloniam accepit, & tenuit vsq; ad Indiæ fines: pòst Alexan-

driam acceſsit,in mari rubro claſſem inſtituit,prouincias fecit,Armeniam,Meſopotamiam,& Aſſyriam,quæ poſt & apud Tigridem atq; Euphratem ſita, irriguis tribus amnibus inſtar Aegypti fœcundatur. Adrianum gloriæ Traiani certum eſt inuidiſſe, qui ei ſucceſsit imperio. hic ſorte propria inde eductis exercitibus,in Armeniam & Meſopotamiam & Aſſyriam conceſsit, & inter Romanos & Perſas Euphratem eſſe voluit.

Antonini duo,Marcus & Seuerus,hic ſocer,& ille gener,pariter Auguſti Imperatores,orbis æquata primũ poteſtate,imperiũ tenuerunt. Sed ex his Antoninus iunior ad expeditionem Parthicã profectus eſt,multa ingentia aduerſus Perſas feliciter geſsit: Seleuciã Aſſyriæ vrbem cum quadringentis millibus hoſtiũ cepit,ingenti gloria de Perſis cũ ſocero triumphauit. Seuerus natione Apher, acerrimus imperator Parthos ſtrenuiſsimè vicit, Adiabenos deleuit,Arabes obtriuit, Arabiã prouinciã refecit. huic cognomina ex victorijs acquiſita ſunt: Nã Adiabenicus,Parthicus & Arabic⁹ cognominatus eſt. Antoninus Baſsianus cognomento Caracalla, filius Seueri Imperatoris, expeditionẽ in Perſas parans,in Oſdroene apud ciuitatem Aedeſſam propria morte obijt, & ibidẽ ſepultus eſt. Aurelius Alexander quaſi fato quodã in exitiũ Perſicæ gentis iuuenis admodũ Romani Imperij gubernacula ſuſcepit. Ipſe Perſarum regem nobiliſsimũ Darcem gloriosè vicit. Hic Alexãder ſacrorũ ſcriniorum magiſtrum habuit Vlpianum iuriſconſultum. De Perſis pompa ſpectabili triumphauit. Sub Gordiano Auguſto ex iuuentutis fiducia rebellantes Parthi, ingentibus prælijs cõcuſsi ſunt. Itaq; de Perſide rediens victor,fraude Philippi,qui præfectus prętorio eius erat,occiſus eſt: milites ei tumulum in xx. milliario à Cirgeſſo, quod nunc extat, ædificarunt, atq; exequias eius Romã cum magna reuerentia deduxerunt. Valeriani infauſti principis fortunam tædet referre. Is cum Galieno ſuſcepit imperium: ſed hunc exercitus,Galienum Senatus Imperatorem fecit,è quibus in Meſopotamiam aduerſus Perſas Valerianus congreſſus,à Sapore Perſarũ rege ſuperatus eſt, & captus dedecore vitæ ſuæ conſenuit. Sub Galieno Meſopotamiam inuaſam,& Aſſyriam etiam ſibi Perſæ vendicare cœperant,niſi (quod turpe eſt) Odenatus decurio Palmyrenus collecta Syriorũ agreſtiũ manu acriter reſtitiſſet, & fuſis aliquoties Perſis,non modò noſtrũ militem defendiſſet,ſed etiam ad Cteſiphontem Rom vltra imperiũ,quod mirũ eſt dictu,penetraſſet. Aureliani Imperatoris glorię,Zenobia Odenati vxor acceſsit. ea enim poſt mortem mariti fœminea ditione Orientis tenebat imperiũ,quam Aurelianus multis clypeatorum & ſagittariorũ millibus fretam, apud Himas haud procul ab Antiochia vicit,& captã Romam triumphans ante currum duxit. Cari Imperatoris victoria de Perſis nimium potens ſuperno numini viſa eſt: nam ad inuidiã ſuperni numinis pertinuiſſe credenda eſt. Is enim ingreſſus Perſidẽ, & quaſi ei nullo obſtante vaſtauit: Colcham & Cteſiphontẽ,vrbes nobiliſsimas cepit. Quũ victor totius gentis caſtra ſuper Tigridem haberet,fulminis ictu interijt. Sub Diocletiano principe pompa victoriæ nota de Perſis eſt. Maximianus Cæſar prima congreſsione quum contra innumerã multitudinem cũ paucis acriter dimicaſſet,pulſus receſsit. Hic tanta indignatione à Diocletiano ſuſceptus eſt, vt ante carpentũ eius per aliquot millia paſſuum occurrerit purpuratus, quum vix impetraſſet,vt reparato de limitaneis Daciæ exercitu, euentum Martis repeteret. In Armenia maiore ipſe Imperator cum duobus equitibus explorauit hoſtes,& cum viginti millibus militũ ſuperueniens caſtris hoſtiũ ſubitò innumera Perſarũ agmina aggreſſus,ad interemptionẽ occidit. Pex Perſarũ Narſeus effugit, & vxor eius & filiæ captæ ſunt, & maxima pudicitiæ cuſtodia reſeruatæ. Pro qua admiratione Perſæ nõ modò armis Romanos ſuperiores eſſe confeſsi ſunt,ſed Meſopotamiã cum Tranſtigranis quinq; regionibus reddiderunt: pax facta eſt, & vſq; ad noſtram memoriã Reipublicæ perutilis perdurauit. Conſtantinus rerũ dominus extremo ſuæ vitæ tempore expeditionẽ parauit in Perſas. toto enim orbe pacatis gẽtibus,& recenti de Gothis glorioſior victoria,multis in Perſas deſcendebat agminibus: ſub cuius aduentu Babyloniæ in tantũ regna trepidauerunt, vt ſupplex eorũ legatio occurreret, Perſas facturos imperata promitteret: nec tamẽ pro aſsiduis eruptionibus, quas ſub Cõſtantino Cæſare per Orientẽ tentauerant,veniã meruerunt. Conſtantinus in Perſas vario ac magis difficili pugnauit euentu. Præter leues excubantium in limite congreſsiones, acriore acie nouies decertatum eſt: per ducẽs ſuos ſepties,ipſe præſens bis affuit. A veris & grauibus pugnis Berna & Singarena præſente Cõſtantino, & Segarena Cõſtantienſi quoq;,& cum amica capta eſt. Graue ſub eo principe reſpub. vulnus accepit. Ter autem eſt à Perſis obſeſſa Niſibis ciuitas: ſed maiori ſuo detrimento,dũ obſideret hoſtis,affectus eſt. Marenſi autẽ bello,vbi Narſeus occidit,ſuperiores diſceſsimus. Nota verò in agro Alienſe prope Singarenã pugna,vbi Conſtantinus affuit. Omnium expeditionum compenſatus fuiſſet euentus,ſi locis & nocte aduerſantibus percitus ferocia milites ac intempeſtiuo pugnandi tẽpore Imperator ipſe ad loquendũ reuocare potuiſſet. Qui tamen inuicti viribus, improuiſi aduerſus ſitim aquarum ſubſidijs incumbentes veſpere caſtra Perſarũ aggreſsi ruptis munitionibus occuparunt, fugatoq; rege, quum à prælio reſpirantes prætentis luminibus inhiarent aquæ, nimbo ſagittarum obruti ſunt. Quur ſtolidè ad dirigendos certius in ſe ictus lumina ipſi per noctẽ accenſa præbuerunt? Iuliano in externos hoſtes expertæ felicitatis principi,aduerſus Perſas modus defuit. Is cum ingenti apparatu, vt pote totius orbis regnator,infeſta in Perſas ſigna cõmouit,inſtructam commeatibus claſſem per Euphratem inuexit. Strenuus multa Perſarũ oppida ac caſtella,aut ſuſcepit dedita,aut manu cepit. Quũ contra Cteſiphontem in Tigridis & Euphratis ripa iã mixta caſtra haberet,ludosq; campeſtres, vt hoſti ſolicitudinem demeret, & per diẽ agitaſſet, noctis in medio impoſitos nauibus milites in vlteriorem ripã Parthis tranſuexit,quæ per ardua nitentes,quà difficilis etiam per diem,& nullo prohibente fuiſſet aſcenſus,Perſas terrore ſubito miſcuerunt,euerſis agminibus totius gẽtis: apertis & Cteſiphõte portis victor miles intraſſet,niſi maior prædarũ occaſio fuiſſet,quàm cura victoriæ.

Tantam

Tantam adeptus gloriam,quum de reditu à militibus admoneretur, intentioni ſuæ magis credidit, & exuſtis nauibus,cum transfuga qui ſe ad fallendum obiecerat, inductus in Eumandeuiã viæ compendia ſectaretur:dextrum iter aduerſa Tigridis ripa nudato militum latere iter relegens,quum incautius per agmen erraret,excito puluere ereptus ex ſuorum conſpectu,ab hoſtiũ obuio equite conſpecto per ilia ictus inguine tenus vulneratus eſt. Inter effuſionem nimij ſanguinis, quum ſuorum ordinem licet ſaucius inſtauraſſet, cunctantem animam multis ſuos allocutus efflauit. Iouinianus prelijs ſuperiorem,ſed confuſum morte Imperatoris amiſſi ſuſcepit exercitum. Quum commeatus deficerẽt, & via in reditu prolixior immineret,Perſæ crebris excurſibus nunc à fronte,nunc à tergo, mediorum quoq; latera incurſantes inter agmina morarentur,conſumptis aliquot diebus,tanta re uerentia Romani nominis fuit,vt à Perſis primus ſermo de pace haberetur. Ac tunc cõfectus inedia exercitus,conditionibus (quod nunquam antea accidit) Romanæ Reipub. ſtipendiorum impoſitis, vt Niſibis & pars Meſopotamiæ traderetur:quibus cupidior regni quàm gloriæ Iouinianus imperio rudis acquieuit. Quàm magno deinceps ore tua princeps facta inclyta ſint perſonanda,quibus meli cet imparem dicendi nixu,& æuo grauior parabo. Maneat modò conceſſa Dei nutu & amico cui te crediderís, & creditus es numine, indulta felicitas. De hac gente, ſicut de Gothis, etiam Babylonibus tibi palma pacis accedat glorioſiſſime principum Valentiniane Auguſte.

FINIS.

C TABVLA

TABVLA CONCIONVM ATQVE ORATIONVM OMNIVM TITI LIVII, VELVT GENERIS DIVISIONEM IN SPECIES COMPLECTENS, AD COMMVNEM OMNIVM GENERVM *scribendi, dicendiq; facultatem comparandam, secundum locos trium generum Causarum, Deliberatiui, Demonstratiui, & Iudicialis, digesta.*

Suasio.

- REconciliationis & pacis componendæ inter Romanos & Albanos, per Metium Suffetium Albanorum principem, ad Tullum Hostilium regem Romanorum. Pagina 15.E
- Appij Claudij Tribuni militum ad populum Romanum, de bello continuando, continendisq; militibus in hybernaculis, in obsidione Veiorum, contra Tribunos plebis. 138.I
- L. Lentuli principis legatorum Romanorum ad exercitum & consules, vt se vltrò dederent Samnitibus apud Caudinas furcas, cùm nulla spes euadendi esset. 240.K
- Decij Muris consulis ad populum, vt ex plebe Augures & Pontifices fierent. 269.C
- Aceducis Hispani ad Bostarē præfectum Saguntinorum, de remittendis in suas ciuitates obsidibus, quos Annibal cunctis ciuitatibus imperabat, & Sagunti custodiæ tradiderat. 334.G
- Minutij magistri equitū ad suos milites, de cōiungēdis cū Fabio castris, quòd se suosq; Fabij virtute seruatos intelligeret, cùm infeliciter aduersus Annibalem pugnasset. 337.E
- Captiuorum Cannensi clade Romanorum ad Patres, vt redimerentur. 350.G
- Varronis consulis ad legatos Campanorū, vt post tantā cladē Romanorū, cū Pœnis bellum ita suscipiāt ipsi, vt nec Annibal se vicisse sentiat, nec Romani se victos esse. 355.A
- Fabij Maximi ad populum, vt Imperio Octacilio detracto, videatur quis Imperator Annibali opponi debeat. 382.K
- P. Sulpitij consulis ad populum, de bello in Macedoniam transferendo, ad auxilium ferendum Athenienſibus aduersus Philippum. 569.B
- Aristheni principis Achæorum ad Achæos, pro postulatis legatorum Romanorum, vt pro ijs starent aduersus Philippum. 597.E
- M. Porcij Catonis consulis pro lege Oppia, quam C. Oppius Trib. pleb. bello Punico de stringendis cultibus matronarum tulerat, contra nobiles & Tribunos plebis, qui eā abrogare conabantur. 621.E
- Annibalis in concilio Antiochi regis de iungenda cum Philppo rege amicitia, atq; de vniuersi belli, quod Antiochus parabat contra Romanos, ratione. 670.K
- Reconciliationis Q. Cæcilij Metelli ad M. Lepidum & M. Fuluium Cēsores declaratos, qui inimicitias per annos multos sibi ipsis graues & atroces gesserant. 790.K
- M. Seruilij pro L. Aemylio Paulo, vt ei triumphus de Macedonibus à se deuictis, repugnā tibus militibus suis propter minorem prędam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba, decerneretur. 886.K

Dissuasio.

- Cn. Martij Coriolani ad Patres, contra plebem & Tribunos in distributione veteris annonæ. 56.F
- Fraudulenta Actij Tullij Volscorum principis ad Consules, ne ludis adessent Volsci, vt eos postea in Romanos concitaret. 57.A
- M. Furij Camilli Dictatoris ad populum contra Trib. pleb. de nō transmigrando Veios in aliam sedem, cum Roma esset propemodum diruta. 163.D
- Appij Claudij contra Tribunos plebis, ne leges de ære alieno, de modo agrorum, de comitijs Trib. mil. & vt consul alter ex plebe fieret, promulgarentur. 187.E
- T. Manlij Torquati, ne captiui Romani ex Cannensi clade redimerentur. 351.B
- Q. Fabij Maximi Cunctatoris, ne Scipioni Africa prouincia decerneretur. 514.G
- L. Valerij Trib. pleb. pro mulieribus, contra sententiā Catonis, vt lex Oppia tolleretur, quæ lata fuerat contra mulierum luxuriam. 623.D

Adhortatio.

- Tanaquilis vxoris Tarquinij Prisci ad Seruium generum, vt in locum demortui soceri, qui à duobus pastoribus interfectus fuerat, succederet. 26.K
- Tulliæ Tarquinij Prisci filiæ, ad L. Tarquinium maritum suum de regni affectatione aduersus patrem. 29.C
- Actij Tullij Volscorum principis ad suos, qua eos in Romanos concitat, quòd ex vrbe excedere iuberentur, ne ludis publicis interessent. 57.C
- Seniorum patrum de Decemuiratu tollendo, & Tribunatu pleb. restituendo. 96.H
- Legatorum ad plebem quę in Sacrum montem secessérat ob pertinaciā Decemuirūm, qui sese magistratu abdicare nolebant, vt iam rebus compositis in patriam ad penates, coniuges, liberosq; redirent. 97.A
- Valerij consulis ad equites, vt aduersus exercitus Aequorum & Volscorum in Algido cō iunctos, fortiter pugnent. 101.B.C
- Horatij consulis collegæ Valerij ad suos, vt si satis animi haberent clamorem tollerent, qualem in acie sublaturi essent. 101.E

Seu

Seu exhortatio cum conqueſtione graui C. Canuleij Tribuni pleb. ad plebem, aduerſus Patres, pro rogationibus promulgandis de connubio patrum & plebis, vt alter conſulum ex plebe fieret. 108.K
Vectij Meſsij Volſcorum regis ad ſuos, aduerſus Romanos, vt ferro viam facerent, qua progreſſum eum viderent. 121.E
Mamerci Aemylij Dictatoris ad ſuos, inuſitato certamine faſcium ardētium exterritos, quas ferebant Fidenates & Veientes. 124.H
Sextij Tempanij Decurionis equitum ad milites, in re deplorata ob temeritatem C. Sēpronij Conſulis. 126.H
Camilli exulis ad Ardeates, vt arma caperent pro Romanis aduerſus Gallos, qui vrbem præter Capitolium ceperant. 160.F
M. Furij Camilli Dictatoris ad ſuos perturbatos hoſtium numero, Antemnatium ſcilicet, Volſcorum, Latinorum, atq; Hernicorum. 170.G
A. Cornelij Coſsi Dictatoris ad ſuos, & Q. Capitolinum magiſtrum equitum aduerſus Volſcorum ingentem multitudinem. 172.I
M. Manlij Capitolini poſt vincula, ad plebem quam donis largitionibusq; pellexerat aduerſus Patres de tollendis magiſtratibus. 175.E
M. Popilij conſulis plebeij, Scipionis collegæ, ad ſuos aduerſus Gallos qui in agro Latino caſtra fixerant. 203.B
M. Valerij Coruini conſulis ad ſuos contra Samnites. 208.I
P. Decij Tribuni militum ad A. Cornelium conſulem, vbi ſpes elabendi non videbatur è Samnitium manibus. 210.G
P. Decij Tribuni mil. ad erumpendum in hoſtem ex colle occupato. ibid.I
M. Valerij Coruini Dictatoris ad coniuratos & facinoroſos milites, qui delicijs voluptatibusq; Campani agri deliniti, Capuæ Campanis adimendæ conſilia inibant, ne contra patriam pugnarent. 214.H
T. Quintij Romani ducis facinoroſorum militum Romanorum per vim electi ad eos, vt omiſſis ira & ſpe nolint in ſe experiri. 215.B
Adhortatio
L. Annij Setini Prætoris Latinorum ad ſuos, vt ab Romanis poſtulent, vt ſi ſe in fœdere ac ſocietate eſſe velint, alterum conſulem ab ſeſe, ſenatusq; partem accipiant. 217.E
Q. Fabij Dictatoris ad erumpendum in hoſtem, & vlciſcendam ciuium Romanorum necem, ac recuperandam à Samnitibus coloniam. 251.E
Virginiæ A. Patricij filiæ, conſulis plebeij vxoris, ad certamen virtutis, in dedicatione Aræ Pudicitiæ plebeiæ. 278.G
Alorci Hiſpani ad Saguntinos in ſumma deſperatione de pacis legibus, quas iam victor Annibal eis tanquam victis offerebat. 300.I
P. Scipionis conſulis ad ſuos, aduerſus Annibalem ac Pœnos. 311.C
Annibalis ad ſuos aduerſus P. Scipionem. 312.K
Cn. Lentuli Tribuni militum ad L. Paulum Aemylium conſulem ad quærendam fuga ſalutem in Cannenſi clade. 346.G
L. Aemylij conſulis ad Cn. Lentulum de vrbe munienda. ibid.H
P. Sempronij Tuditani Tribuni militum ad ſuos, qui ex clade Cannenſi euaſerant, vt per confertos hoſtes ferro atq; audacia iter facerent. 346.K
L. Pinarij præfecti præſidij Romanorum Aennæ ad ſuos, ad vlciſcendam aut vitandam proditionem. 398.K
L. Martij Septimij Imperatoris ad milites, vt irrumperent in Aſdrubalis exercitum ad vindicandam Scipionum mortem. 428.F
Ad bellū in Iberum transferendū, P. Scipionis ad veteres milites patris patruiq;. 473.C
Ad oppugnationem Carthaginis nouæ, Scipionis ad milites. 454.K
Porcij Catonis ad ſuos, vt imperium quod citra Iberum amiſerant Romani, armis & virtute recuperarent. 627.B
Frigida T. Quintij ad ſuos, ad obſidionem Lacedæmonis. 635.D
Acilij conſulis ad ſuos contra Antiochum. 676.F
Rhodiorum in ſenatu, cum petitione præmiorum, victo Antiocho à L. Scipione, adiuuantibus ipſis Rhodijs. 711.E
Cn. Manlij conſulis ad ſuos aduerſus Gallogræcos, quòd Antiocho contra Rom. auxiliū prębuiſſent. 722.K

Perſei Macedoniæ regis de ſpe victoriæ contra Romanos. 833.K
M. Furij Camilli ad populum Romanum contra Tribunos plebis, ne relictis ruinis Romæ in aliam vrbem Veios transmigrarent. 163.D
Dehortatio
M. Valerij Coruini Dictatoris à pugna contra patriam, ad coniuratores & facinoroſos milites. 214.H
Pacuuij Calauij Campani ab interficiendo Annibale, ad filium. 356.K
Vibij Virij ad Campanos, ne ſe Romanis dederent. 438.H

Monitio

Metij Suffetij ducis Albanorum,ad Tullum Hoſtilium regem Romanorum, de pace componenda inter Romanos & Albanos. 15.E
Tulli Romanorum regis ad ſuos de proditione Metij Suffetij. 19.D
Legatorũ Valerij & Horatij ad poſtulata plebis,quę Decemuirorũ culpa in Sacrũ montem ſeceſſerat,quòd ij finito imperij tempore abire magiſtratu recuſarent. 97.C
Appij Dictatoris in abdicatione decemuiratus. 98.K
M.Duillij Trib.plebis,ad ſpem libertatis poſt ſuppliciũ de Decemuiris ſumptũ. 100.H
Camilli ad Senatores Tuſculanorum,de mittendis Romam pro pace legatis. 180.I
Q.Cincinnati Dictatoris,ad Aulum Sempronium magiſtrum equitum, de belli ratione,aduerſus Prænestinos. 181.E
Camilli Dictatoris ad Quirites,de interceſſione Tribunorum pleb. 186.E
Rom.ad Campanos,ne arma aduerſus Samnites capiant,cum reſponſione legatorum Campanorum. 206.K.208.F
Furij Camilli ad patres de Latinis ſubiugatis,& quónam modo perpetua pace quietos obtineant. 224.H
Sp. Poſthumij conſulis, qui ſub iugum miſſus erat apud Caudinas furcas,in Senatu de pace ad Caudium facta. 243.B
A.Cornelij Aruinæ fœcialis,ad Samnites in deditione ſponſorum pacis. 244.K
Annibalis ad Hiſpanos milites de transferendo bello. 303.C
Fabij Max.Cunctatoris ad Aemyliũ coſ.de Varrone & ratione pugnandi cũ hoſte. 341.E
Maharbalis præfecti militum ad Annibalem victorem, vt victoria ſua vteretur,cum reſponſione Annibalis. 347.B
Perollæ Campani ad Pacuuium Calauium patrem de interficiendo Annibale, cum dehortatione patris à facinore. 356.K
Annibalis ad ſuos,aduerſus Claudium Marcellum. 470.F
P.Scipionis ad Maſaniſſam regem Maſuſælorum, qui Sophonisbam vxorem Syphacis, Numidarum regis,filiam Aſdrubalis,captam adamabat. 549.A
T.Quintij Flaminij in conuentu Græciæ de bello Nabidi Tyranno inferendo, propter Argos nobiliſs.Græciæ ciuitatem,ab eo occupatam. 630.H
P.Sulpitij legati Romani ad Minionem principem amicorum Antiochi fugiẽtis,quòd detrectaret cum legatis colloquium. 652.K
T.Quintij de Zacyntho inſula ad Acheos,quam ſuæ ditionis eſſe contendebant. 681.E
T.Quintij ad Marcum Attilium conſulem pro Aetolis. 682.I
T.Quintij ad Aetolorum principes de reconciliatione cum Rom. ibid.K
Eumenis regis ad L.Aemylium prætorem,ne pacem cum Antiocho,niſi ex authoritate Senatus,& iuſſu populi Romani,perageret. 695.E
Scipionis ad petitionem Heraclidis legati Antiochi de pace. 703.B
Scipionis ad petitionem Zeuſis legati regis Antiochi de pacis condit. 707.C
P.Scipionis Africani rei peculatus,ad Quirites de rebus ſuis geſtis. 740.G
Eumenis regis in ſenatu de Perſeo rege Macedonum. 813.A
P.Licinij Calui ad populum,vt delatum ſibi vltrò honorẽ Tribunitiæ poteſtatis, petenti filio mandarent. 146.K

Petitio

Legatorum Faliſcorum Falerios Romanis dedentium in Senatu. 152.G
Pacis per Legatos Tuſculanorum in ſenatu. 180.I
Sexti Tullij ad Dictatorem,vt militibus pugnandi faceret poteſtatem. 197.C
Auxilij per legatos Campanorum in Senatu aduerſus Samnites. 206.K
Annij Setini prætoris Latinorum ad P.C. vt alter conſul ex Latinis fieret. 218.H
Q.Fabij Maximi conſulis deſignati ad populum,vt ſibi liceret Publium Decium virum moderatum & concordem collegam ſubrogare. 277.D
Minutij magiſtri equitum,ad Fabium Dictatorem,dum caſtra coniungit. 337.E
Sophonisbæ vxoris Syphacis ad Maſaniſſam,ne eam in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crudele arbitrium venire ſineret. 547.A
Annibalis ad Antiochum,vt ſe inter primos amicos haberet aduerſus Romanos, contra quos ſex & triginta annos militauerat. 653.E
Pacis per Zeuſim legatum Antiochi regis ad Romanos. 707.B
Præmiorum Eumenis regis in Senatu pro impenſis atque laboribus in bella Romanorum exhauſtis,aduerſus Antiochum. 710.I

Precatio

Romuli ad Iouem Statorem,vt Romanis aduerſus Sabinos opem ferat. 9.E
Q.Fabij præfecti vrbis ad Trib.pleb.ne Quinqueuiri legibus de imperio conſulari ſcribendis crearentur. 76.F
Virginij ad milites,quibus honorem ſibi delatum recuſauit. 95.E
Camilli Dictatoris ad Apollinem & Iunonem in oppugnatione Veiorum. 148.G
P.Decij conſulis quum ſe pro legionibus Rom. deuouit in bello Latinorum,qui poſtea morte ſua Romanis victoriam reſtituit. 221.C
Ariſtheni prætoris Achæorum ad T. Quintium, vt ab Nabide tyranno Argos vetuſtiſſimam Græciæ ciuitatem recuperet. 631.A

Romuli ad Iouem Feretrium in oblatione ſpoliorum, & dedicatione templi. 8.H

Grat.act. Saguntinorum ad P.C.in Senatu,cum gratulatione ob victoriam. 513.C

Reconcil. Inter Romanos & Albanos per Metium Suffetium. 15.E

Denun. C.Mutij Scæuolæ Romani ad Porſenam Cluſinum regem. 44.I

Congra. Papyrij Dictatoris ad populum,de abſolutione Q. Fabij magiſtri equitum,qui contra edictum ſuum pugnauerat. 235.B

Congra. Syracuſanorum ad Marcellum de cæde ſatellitum Annibalis,qui oppreſſas tenebant Syracuſas,& de reconciliatione cum Romanis. 422.K

Cõmen. Eumenis regis Attali,de victoria Romanorum cõtra Antiochum, cum petitione præmiorum,pro impenſis atq; laboribus belli. 710.I

Cõmen. P.Scipionis ad Luceium Celtiberorum principem,in reddenda ei ſponſa. 460.F

Cõmen. Spurij Liguſtini centurionis ad Quirites,cum poſtulatione, vt ſibi ordinem meritis ſuis dignum aſſignarent,in bello Macedonico. 821.E

Laudat. Annibalis ad Scipionem,cum petitione pacis. 557.C

Laudat. Philippi Macedoniæ regis ad Antigonum regem,quem dignum regno ſuo Macedonico iudicabat,filium Perſea patricidam exhæredans. 794.H

Vitupe. A.Virginij ad plebem,de Cæſonis arrogantia. 77.B

Vitupe. Camilli in Ludimagiſtrum Faliſcorum, qui pueros extra vrbem,luſus,exercendiq; ſpecie,in caſtra eius,quum vrbem obſideret,perduxerat. 152.F

Vitupe. Poſthumij conſulis ad populum,in fœdum Bacchanalium ritum,cum ſolenni comprecatione Deorum. 750.G

Accuſat. L.Quintij Cincinnati conſulis ad populum contra A. Virginium. 80.I

Accuſat. A.Virginij aduerſus Appium reum. 98.H

Accuſat. L.Sextij Trib.pleb. in M.Poſthumium Trib.militum ad populum. 132.F

Accuſat. T.Manlij conſulis aduerſus T.Manlium filium, quem ſecuri percuſſit, quòd bello Latino ipſius iniuſſu in hoſtem pugnaſſet. 220.F

Accuſat. Seu recriminatio C.Mænij Dictatoris,in quoſdam nobiles,qui eum ambitus accuſabãt, ne cauſam dicerent quum poſtularentur. 253.E

Accuſat. P.Sempronij Tribuni pleb.contra App.Claudium,qui ſe intra legitimum tempus, ſcilicet octodecim menſium,cenſura abdicare nolebat. 275.C

Accuſat. Hannonis contra Carthaginienſes,de fœdere rupto cum Romanis per Annibalem,quẽ authorem culpæ & reum criminis depoſcebant legati Rom. 299.A

Accuſat. P.Scipionis in ſeditioſos milites, qui eo abſente Tribunos è caſtris eiecerant, & imperij ſummam ad principes ſeditionis detulerant. 506.K

Accuſat. Legatorum Philippi Macedonum regis in concilio Aetolorum aduerſus Romanos,cũ diſſuaſione,ne Aetoli pro illis ſtarent. 578.I

Accuſat. Lucij Furij Purpurionis & Pauli Aemylij contra Cn. Manlium,ne triumphus ei decerneretur. 736.I

Accuſat. Perſei Philippi Macedonis filij in Demetrium fratrem parricidij reum. 773.D

Defẽſio Q.Martij legati Rom.in Perſea regem Macedonum de rupto fœdere. 824.H

Defẽſio M.Manlij Capitolini ad Cornelium Coſſum Dictatorem & Patres. 174.F

Defẽſio Spurij Poſthumij contra Tribunos pleb.qui deditionem factam cum Samnitibus ad furcas Caudinas impediebant. 243.E

Defẽſio Suaſoria Hannonis ad Carthaginienſes,vt lẽticia vana putetur,quæ allata erat ex victoria Annibalis contra Romanos ad Cannas. 358.I

Defẽſio Legatorum militum,qui ex Cannenſi clade ſuperfuerant,ad M. Marcellum de ignominia ſibi à Senatu illata,cum petitione melioris conditionis. 407.E

Defẽſio Seu recriminatio M.Marcelli aduerſus legatos Syracuſanorum,qui de iniurijs ſibi ab eo factis conquererentur. 448.K

Defẽſio Cornelij Scipionis conſulis contra Q. Fabium Maximum,qui diſſuadebat,ne P.Scipioni Africa prouincia decerneretur. 516.I

Defẽſio Cũ recriminatione Annibalis ad Carthaginienſes,qui eum reprehenderant,quòd riſiſſet in communi fletu. 565.E

Defẽſio Legatorum Rom.in concilio Aetolorum aduerſus Philippum,cum ſuaſione,vt Aetoli maneant in amicitia atq; ſocietate populi Rom. 579.D

Defẽſio Philippi regis ad ea quæ Aetoli alijq; poſtulauerant. 605.C.D

Defẽſio Nabidis tyranni Argiuorum ad T.Quintium in conuentu Græciæ. 633.E

Defẽſio Cn.Manlij conſulis aduerſus L.Furium & Paulum Aemylium,qui interceſſerant,ne triumphus ſibi de bello contra Gallogræcos decerneretur. 737.D

Defẽſio Criminum obiectorum Achæis ab Lacedæmonijs, per Lycortam eorum prætorem,apud Appium Claudium principem legatorum Romanorum. 760.F

Defẽſio Demetrij Philippi regis filij parricidij rei contra fratrem Perſea. 775.A

Defẽſio Arconis fratris Xenarchi prætoris Achæorum,pro Perſeo Macedonum rege contra Callicratem,qui nullam ſocietatem cum eo iungendam ſuadebat. 806.G

Defẽſio Perſei Macedonum regis ad Q.Martium legatum Rom. 824.K

Defẽsio
- L.Aemylij Pauli consulis,de cunctatione suæ profectionis in Macedoniam, cum admonitione ad populum,ne rumores alant de bello, sed loquacitatem suam contineant, quòd hæc magna impedimenta res gerentibus sint. 856.I
- L.Aemylij Pauli ad milites,qua dilatæ pugnæ rationem reddit. 862.I

Excusatio Scipionis ad petitionem Annibalis,de pacis conditionibus. 558.K

Exprobratio
- P.Horatij ad populum Rom,pro filio perduellionis reo. 18.I
- Himilconis Barchinæ factionis viri,in Hannonem,qui Carthaginienses accusabat fœderis rupti cum Romanis per Annibalem. 358.I

Inuectiua
- L.Quintij Cincinnati,contra Patrum licentiam in magistrat.creandis. 81.D
- Caij Pontij Samnitium Imperatoris contra intolerabilem superbiam inhumanitatẽq; Romanorum,cum suasione ad iustum bellum. 239.A
- Caij Pontij Samnitium regis ad fœcialem Rom.in deditione Consulum,Præfectorum, Quæstorum,Trib.mil.sponsorum pacis Caudinæ. 245.A
- M.Ruffi Minutij Magistri equitum in Q.Fabium Dictatorem,de cunctatione & socordia contra Annibalem,Sinuessam Romanorum coloniam ante oculos eorum oppugnãtem. 329.E
- T.Quintij in Nabidem,Argiuorum tyrannum, quòd socios Romanorum pro hostibus habuerit,& cum hostibus aduersum Rom.se coniunxerit. 634.I

Expostulatio
- Veturiæ ad Coriolanum filium Romanis bellum inferentem pro Volscis. 58.H
- Minionis principis amicorum Antiochi,ad legatos Romanos. 652.I
- Rhodiorum legatorum in Senatu,cum purgatione obiectorum criminum. 814.H

Purgatio
- Publij Valerij Publicolæ consulis ad populum,de affectatione regni. 41.C
- Cum insimulatione vnius Carthaginiensium ad legatos Romanorum quónam consilio Annibal Saguntum oppugnauerat. 302.G

Querela
- Ac lamentatio Lucretiæ ad virum,patrem,& amicos,de violatione. 36.F
- P.Valerij Publicolæ consulis ad Trib.omnemq;plebem,contra Ap.Herdoniũ, qui cum exulibus seruisq; arcem Rom.nocte occupauerat. 79.B.
- Seu conquestio grauis cum exhortatione T. Quintij Capitolini, quartùm consulis,ad Quirites,de discordijs ciuium. 104.H
- Perollæ Campani ad Pacuuium patrem,quòd ter patriam prodidisset. 357.B
- Magij Decij ad circunfusam Campanorum multitudinẽ, dum iussu Annibalis vinctus, ad mortem raperetur. 357.D
- Samnitium legatorum ad Annibalem,vt sibi ferret opem aduersus Rom. 374.K
- Locrensium legatorum in senatu contra Q.Pleminium præfectum militum Romanorum de atrocibus iniurijs sibi ab eo & militibus suis illatis. 528.K
- Philippi Macedonis ad legatos Romanorum. 756.F
- Philippi Macedonis de sua,liberorumq; infelici conditione. 773.A
- Callicratis Achæi aduersus Perseum Macedonum regem. 805.C
- L.Aemylij Pauli de insigni sua calamitate,& de suo triumpho, qui fuit veluti spectaculũ & ludibrium casuum humanorum. 889.C

Obiurgatio
- Volscianorum ad legatos Romanorum, qui post Saguntinam cladem postulabant, vt contra Pœnos in fide & societate pop.Rom. starent. 302.K
- M.Marcelli ad suos,quòd eodem terrore castra deseruerant, quo pugnam omiserant, quam Annibal detrectabat. 469.C
- Aristheni prætoris Achæorum in eos, quòd in concilio eorum ad mandata legatorum Romanorum obmutescerent. 597.E
- L.Aemylij Pauli ad Perseum regem Macedonum,quòd se Romanis permisisset,cum admonitione ad suos,de mutatione rerum humanarum. 872.H

Deprecatio
- L.Virginij ad milites,qua magistratum Decemuiratus ad se vltrò delatum,cum honesta sui excusatione recusauit. 95.E
- T.Manlij consulis ad legatos Latinorum,qui ab Senatu postulauerant,vt alter consul ex Latinis fieret,& Senatus partem acciperent. 218.I

Commi natio
- Icilij aduersus Appij decemuiri decretum,ne Virginia eius sponsa,cuius stuprandæ cupidojllum ceperat, extra domum paternam maneret. 92.K
- L.Virginij patris aduersus Appium Claudium pro Virginia filia. 93.E
- Cornelij Cossi Dictatoris in M. Manlium Capitolinum, quòd largitionibus populum concitaret aduersum Patres. 174.F
- Q.Fabij Dictatoris de temeritate Ruffi Minutij,magistri equitum. 337.C
- P.Cornelij Scipionis in Cæcilium Metellum,& alios nobiles iuuenes Rom.qui de Italia deserenda consilium inibant,ob metum Annibalis. 310.B
- T.Gracchi ad milites de mulcta seruorum,qui pugnam detractauerant. 387.C

Percontatio.
- C.Iunij Trib.pleb.cum Tempanio equite,de Sempronio consule, qui fœdè castra deseruerat in bello contra Volscos. 127.B
- M.Manlij Capitolini ad Deos,quum in vincula ob seditionem duceretur. 174.H
- L.Papyrij Dictatoris contra Fabium Maximum magistrum equitum, quòd aduersus edictum suum pugnasset contra Samnites. 233.K
- Philippi regis,& T.Quintij consulis,de pacis conditionibus. 604.D
- T.Sempronij prætoris,ad L.Aemylium legatum,de rebus in Hispania gestis. 881.C

FINIS.

QVONIAM EX AGNATIONIBVS FAMILIARVM MAGNA SAEPENVMERO DIFFICVLTAS IN HISTORIIS, ET MAXIME LIVIANIS, ORIRI SOLET, PLACVIT HAEC *paucula addere ex Commentarijs, Eliæ Veneti Santonis, quos in Eutropium ad G.Guerentam scripsit.*

P. CORNELII SCIPIONIS AEMYLIANI AFRICANI POSTERIORIS, IVNIORIS, MINORISVE QVI DELEVIT CARTHAGINEM, *tertium bellum Punicum confecit, Numantiam excidit, genus.*

Auus
- Naturalis,L.Aemylius Paulus,quem ad Cannas consulem cecidit Annibal.
- Adoptione,P.Cornelius Scipio Africanus superior,qui contra Annibalem secundum bellum Punicum confecit.

Amita—Aemylia,superioris Africani Scipionis vxor,filia L.Aemylij supradicti.

Pater
- Naturalis,L Paulus Aemylius Macedonicus,illius ad Cannas cæsi filius.Hoc Liuius,Paterculus,Plutarchus.
- Adoptione,P. Cornelius Scipio (Gneus pro Publio appellatur apud Valeriũ lib.4.cap.5.) superioris Africani filius,authore Cicerone de Senectute,& de claris Oratoribus,Paterculo,L.Anneo,& alijs.

Mater—Naturalis,Papiria filia Mnasonis viri consularis,Plutarchus in Paulo Aemylio.

Vxor —Sempronia,filia Tyberij Sempronij Gracchi,& Corneliæ minoris natu filiæ Scipionis Africani superioris,& soror Tyberij & Caij Gracchorum seditiosorum illorum. Plutarchus in Gracchis,Liuius,Valerius.

Frater—Naturalis,maior natu Q.Fabius Maximus etiam adoptatus in familiam Fabiorum.

Sororum
- Alteram M.Catonis filius.
- Alteram Aelius Tubero duxit,Plutarchus in Paulo Aemylio.

L. M. PORCII CATONIS GENERE TVSCVLANI, ORATORIS ET CENSORIS, QVI CONSVL FVIT ANNO VRBIS DLIX. ET CONTRA NASICAM censuit euertendam Carthaginem, sub cuius tertij belli Punici initium mortuus est, L. Martio, M. Manlio COSS. *annos natus* LXXXV. *(Paterculus lib.1.& Cicero de Clar. Orat.) ad vrbis annum* DCV. *qui scripsit de Agricultura, Orationes, Origines, quique disputat de Senectute apud Ciceronem. Filij fuerunt:*

Ex priore vxore.

M.Porcius Cato maior natu, qui Prætor designatus patre viuo decessit, & libros de iuris disciplina reliquit, cuius filius fuit:

M. Porcius Cato, qui, orator satis vehemẽs, multas orationes ad exẽplum aui scriptas reliquit: COS. cum Q. Martio rege fuit, anno vrbis 636. quo anno in Africa obijt, cuius filius maior natu fuit,

M.Porcius Cato, is, qui Aedilis Curulis & Pr. in Gallia Narbonẽsi vita functus est.

Ex altera vxore.

M.Porcius Cato, cognomento Salonianus à patre matris suæ, longè minor natu, cuius filij duo fuerunt.

L.Porcius Cato,&

M.Porcius Cato. Hic Tribunus plebis fuit,& petens præturam, mortem obijt, cuius filius fuit

M.Porcius Cato Prætorius, quẽ in eius vita & laudibus Marcus Tullius pronepotem Catonis Cẽsorij dixit: qui bello ciuili Pompeij & Cæsaris, se Vticæ in Africa interemit anno ætatis quadragesimo octauo secundum Plutarchum, seu quadragesimo nono, vt habet Liuiana epitome: seu quinquagesimo, vt Appianus Latinus, & vrbis DCCVIII. cuius

Frater	Sorores	Filia.	Filius
Cæpio.	Seruilia, mater M. Bruti, & Porcia, quę nupsit L. Domitio.	Porcia vxor eiusdem M. Bruti.	Cato, qui cum eodem Bruto in Philippo prælio fortiter occubuit.

Pater

C. Octauiani Cæsaris Augusti Imperatoris genus.

- **Pater**
  - Naturalis, C. Octauius.
  - Adoptione, C. Iulius Cæsar, cuius nomina gessit.
- **Mater** — Accia, M. Accio Balbo, & Iulia sorore C. Iulij Cæsaris genita, quæ apud Dionem Ἀτίαν scribitur.
- **Sorores**
  - Octauia maior, quam C. Marcello viro suo mortuo, duxit M. Antonius Triumuir, Plutarchus in Antonij vita.
  - Octauia minor.
- **Vxores**
  - Clodia Fuluiæ filia, M. Antonij eiusdem priuigna, quam dimisit intactam.
  - Scribonia, cum qua fecit diuortium.
  - Liuia Drusilla, quā Tiberij Neronis (qui fuit pater Tiberij Imperatoris) matrimonio prægnantem abduxit.
- **Priuigni per Liuiam**
  - Tiberius Nero posteum Imperator, quem adoptauit.
  - Drusus Nero pater Germanici, de cuius genere sequēs tabella.
- **Filia** — Iulia ex Scribonia vxore, hanc vnam habuit.
- **Generi**
  - Marcellus Octauiæ maioris sororis filius, & eo mortuo.
  - M. Aggrippa, dimissa Marcella Octauiæ maioris filia, eoq; mortuo M. Valerio, P. Sulpitio coss. (Dionysius lib. 54.)
  - Tiberius Nero Imperator, Priuignus.
- **Nepotes ex ijsdem Agrippa & Iulia**
  - C. Cesar, L. Cæsar, } quos infantes adoptauit, vnde Cęsares dicti sunt, vt Tacitus lib. 1. Dionys. 54.
  - Agrippa Posthumius, quem etiam adoptauit illis mortuis, sed postea abdicauit.
  - Iulia, quam duxit L. Paulus Censoris filius.
  - Agrippina, quam Germanico, de quo mox, collocauit. Suetonius in Augusto.

Germanici Cæsaris, ad quem scribit Ouidius libros Fastorum.

- **Pater**
  - Naturalis, Claudius Drusus Nero priuignus Octauiani Augusti, cui in castris contra Germanos mortuo Senatus cognomen Germanici & eius posteris decreuit. Suet. in Claudio.
  - Adoptione, Tyberius Imperator patruus eius.
- **Mater** — Antonia iunior, M. Antonij triumuiri & Octauię sororis, Octauiani Augusti filia. Plutarchus in Antonio.
- **Frater**
  - Naturalis, Claudius Imperator.
  - Adoptione, Drusus filius Tiberij Augusti, ita fratrem appellat Ouidius lib. 1. Fast.
- **Soror** — Liuilla.
- **Vxor** — Agrippina, M. Agrippæ & Iuliæ Octauiani Aug. filia.
- **Liberi**
  - Nero, non crudelis ille Imperator.
  - Drusus.
  - C. Caligula Imperator.
  - Agrippina, mater Neronis Imperatoris.
  - Drusilla.
  - Liuilla. Hæc ex Suetonio, Tacito, Dione, Eutropio, Victore, L. Flori Epitome in Liuium, & alijs.

ROMANÆ LIQVORVM MENSVRÆ MAIORES IN MINORES DISTRIBVTAE.

In primis ſunt antiquæ numerorum notæ cognoſcendæ.

I	1	ſignificat vnum	IↃ	pro D.	500 quingenta
V	5	quinque	CIↃ	pro M.	1000 mille
X	10	decem	IↃↃ		5000 quinque millia
L	50	quinquaginta	CCIↃↃ		10000 decem millia
C	100	centum	IↃↃↃ		50000 quinquaginta millia
D	500	quingenta	CCCIↃↃↃ		100000 centum millia
M	100	mille	IↃↃↃↃ		500000 quingenta millia
			CCCCIↃↃↃↃ		1000000 decies centena millia

Supra quinquaginta etiam his vtebantur notis: Et hæc licet quantumuis multiplicare.

Omnes numeri, omniſq; ſumma harum notarum acceſsione creſcunt & multiplicantur, detractione decreſcunt.

Prima nota I. ſi cui notæ præponatur, id eſt, à tergo ponatur, vnum detrahit, vt IX. nouem ſignificat.

Linea tranſuerſa notis ſuperpoſita, eas notas tot millia continere innuit, quot alioqui minores numeros contineret: velut exempli gratia, $\overline{III}$. tria millia. $\overline{VII}$. ſeptẽ millia. $\overline{X}$. decem millia, & eodem in reliquis modo.

Culeus igitur, vt hinc capiamus initium, capit Amphoras XX. Vrnas XL. Congios CLX. Sextarios DCCCCLX. Heminas MDCCCCXX. quartarios $\overline{III}$. DCCCXL. Acetabula VII. DCLXXX. cyathos $\overline{XI}$. DXX. Ligulas $\overline{XLVII}$. XXX.

Amphora capit vrnas II. congios VIII. ſextarios XLVIII. heminas XCVI. quartarios CXCII. acetabula CCCXXXIIII. cyathos DLXXVI. ligulas MMCCCIIII.

Vrna capit cõgios IIII. ſextarios XXIIII. heminas XLVIII. quartarios XCVI. acetabula CXCII. cyathos CCLXXXVIII. ligulas MCLII.

Congius capit ſextarios VII. heminas XII. quartarios XXIIII. acetabula XLVIII. cyathos LXXII. ligulas CCLXXX.

Sextarius capit heminas II. quartarios IIII. acetabula VIII. cyathos XII. ligulas XLVIII.

Hemina, quartarios duos, acetabula quatuor, cyathos ſex, ligulas XXIIII.

Quartarius, acetabula duo, cyathos tres, ligulas XII.

Acetabulum, cyathum cum dimidio, ligulas VI.

Cyathus pligulas ſiue cochlearia IIII.

LIBRA quoque, cùm menſura eſt, capit vncias XII.

Ligula, drachmas III. & ſcriptulum vnum.

Cyathus ſeſcuntiam, drachmam & ſcriptulum.

Acetabulum, vncias II. cum dimidia.

Quartarius, V.

Hemina, vn. IX.

Sextarius, vn. XX.

Congius, libras X.

Vrna, libras XL.

Amphora, libras LXXX.

Culeus, libras MDC.

ROMANAE ARIDORVM MENSVRAE.

Modius capit duos ſemodios, acetabula CXXVIII. cyathos CXCII. ligulas DCCLXVIII. ſextarios XVI. heminas XXXII.

Semodius, ſextarios VIII. heminas XVI. acetabula LXIIII. cyathos XCVI. ligulas CCCLXXXIIII.

Sextarius, heminas duas, & reliqua, vt in liquidis.

Hemina, acetabula IIII.

Acetabulum, ſeſquicyathum.

Cyathus, ligulas IIII.

LIBRA quoque cùm menſura eſt, in aridis vſi ſunt veteres.

Modius continet libras XXVI. vncias VIII.

Semodius, libras XIII. vncias IIII.

Sextarius, vncias XX.

Hemina, vncias X.

DE MENSVRIS ET PONDERIBVS.

Acetabulum,vncias duas cum dimidia.
Cyathus,ſeſcunciam,drachmam,& ſcriptulum.
Ligula,drachmas III.& ſcriptulum vnum.

GRAECAE LIQVORVM MENSVRAE, MAIORES IN MINORES DISTRIBVTAE.

Metretes,cadus,ceramius,idem. capit choas XII. ſextarios LXXII. cotylas CXLIIII. quartarios CCLXXXVIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. conchas MDCCXXVIII. myſtra MMMCCCCLVI.chemas $\overline{IIII}$.CCCXX.cochleria $\overline{VIII}$.DCXL.

Chus,ſiue choeus,Romanis congius,capit ſextarios VI. cotylas XII. quartarios XXIIII. oxybapha XLVIII. cyathos LXVII. conchas CXLIIII. myſtra CCLXXXVIII. chemas CCCLX. cochlearia DCCXX.

Sextarius,capit cotylas II.quartarios IIII.oxybapha VIII.cyathos XII.conchas XXIIII. myſtra XLVIII. chemas LX.cochlearia CXX.

Cotyla,& hemina,& tryblion,capit quartarios II. oxybapha IIII. cyathos VI. conchas XII. myſtra XXIIII.chemas XXX.cochlearia LX.

Quartarius,capit oxybapha duo,cyathos tres,cõchas VI.myſtra XII.chemas XV.cochlearia XXX.

Oxybaphum,ſiue acetabulum,capit ſeſquicyathum,conchas III. myſtra VI.chemas VII.cum dimidia,cochlearia XV.

Cyathus,capit conchas duas,myſtra quatuor,chemas quinq;,cochlearia decem.

Concha,capit myſtra duo,chemas duas,cum dimidia,cochlearia quinq;.

Myſtrum,capit chemen vnam,& ipſius partem quartam,cochlearia duo,cum dimidio.

Cheme,capit cochlearia duo.

Cochlearium,minima menſura eſt.

Concha duplex fuit,maior & minor:maior,æqualis fuit oxybapho:minor,ſemicyathum capit.

Myſtrum quoq; maius,decimaſexta pars cotyles eſt:pendet drachmas tres cum dimidia,& quartam drachmæ partem:minus verò,viceſima ſecũda cotyles pars,pendet drachmas duas,ſcriptula duo, ſiliquam vnam,& grani vndecimas quatuor.

Cheme item duplex: maior, cotylas pars vigeſima, pendet drachmas tres: minor, eiuſdem cotyles pars trigeſima,pendet drachmas duas.

Ligulæ ſiue cochlearia item varia fuere:alia maiora, alia minora,ſed nullum eò quòd nos ſuprà notauimus,maius.minimum,XXIIII.aut etiam trigeſima eſt cyathi pars,mediocre decima.

DE IISDEM MENSVRIS, CVM PER VNCIAS ET LIBRAS AESTIMANTVR.

Metretes,capit libras CVIII.
Chus,libras nouem.
Sextarius,libram cum ſemiſſe.
Cotyle,vncias nouem.
Quartarius,vncias quatuor cum dimidia.
Oxybaphum,vncias duas,drachmas duas.
Cyathus,ſeſcunciam.
Concha,drachmas ſex.
Myſtrum,drachmas tres.
Cheme,drachmas duas,ſcriptulum vnum,grana quatuor,& quintas grani quatuor.
Cochlearum,drachmam vnam,ſcriptulum dimidium,grana duo,& duas eiuſdem quintas.

GRAECAE ARIDORVM MENSVRAE, VT IN ALIIS FECIMVS.

Medimnus,capit chœnices XLVIII.ſextarios LXXII.cotylas CXLIIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII.cochlearia $\overline{VIII}$.DCXL.

Chœnix, capit ſeſquiſextarium, cotylas tres, oxybapha duodecim, cyathos octodecim, cochlearia centum octuaginta.

Sextarius,capit cotylas duas, oxybapha octo,cyathos duodecim,cochlearia CXX.

Cotyle,capit oxybapha quatuor,cyathos ſex,cochlearia ſexaginta.

Oxybaphon,capit ſeſquicyathum,cochlearia quindecim.

Cyathus,capit cochlearia decem.

RVSTICAE

DE MENSVRIS ET PONDERIBVS.

RVSTICAE MENSVRAE GRAECORVM, IN LIQVIDIS TANTVM.

Metretes, continet amphoras duas, choas VIII. cotylas C XVI. oxybapha C C CLXXXIIII. cyathos DLXXVI. myſtra MMCCCIIII.
Amphoreus, capit choas IIII. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos C CLXXXVIII. myſtra MCLII.
Chus, capit cotylas XII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. myſtra C CLXXXVIII.
Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos VI. myſtra XXIIII.
Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, myſtra VI.
Cyathus, capit myſtra quatuor.

EAEDEM MENSVRAE PER VNCIAM ET LIBRAM.

Metretes, continet libras CVIII.
Amphoreus, libras LIIII.
Chus, libras XIII. cum dimidia.
Cotyle, libram, & ſeſcuntiam.
Oxybaphon, vncias tres, & drachmas tres.
Cyathus, vncias duas, & drachmas duas.
Myſtrum, drachmas quatuor, cum dimidia.

RVSTICAE MENSVRAE GRAECORVM, IN ARIDIS REBVS, EADEM RATIONE.

Medimnũ, capit modios Romanos VI. ſemimedimna duo, tertiarios tres, ſextarios vt ſemiſextarios XII. ſemiduodecimas viginti quatuor, chœnicos quadraginta octo, cotylas centum quadraginta quatuor, oxybapha, DLXXVI. cyathos D C C C LXIIII. myſtra III. C C C C LVI.
Semimedimnum, capit tertiarium cum dimidio, ſextarios tres, ſemiſext. VI. ſemiduodecimas XII. chœnicas viginti quatuor, cotylas LXXII. oxybapha C CLXXXVIII. cyathos C C C C XXXII. myſtra MDCCXXVIII.
Tertiarius medimni, capit ſext. duos, ſemiſext. quatuor, ſemiduodecim. octo, chenicas XVI. cotylas quadraginta octo: oxybapha CXCII. cyathos C C LXXXVIII. myſtra MCLII.
Sextarius hîc, capit ſemiſext. duos ſemiduod. quatuor, chœnicas octo, cotyl. viginti quatuor, oxybapha XCVI. cyathos CXLIIII. myſtra DLXXVI.
Semiſextarius, capit ſemiduod. duos, chenicas quatuor, cotylas duodecim, oxybapha quadraginta octo, cyathos LXXII. myſtra centum octoginta octo.
Semiduodecima medimni pars, capit chœnicas duos, cotyl. XI. oxyc. viginti quatuor, cyathos XXXVI. myſtra centum quadraginta quatuor.
Chœnix, capit cotylas tres, oxybapha XII. cyat. XVIII. myſtra LXII.
Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyath. VI. myſtra viginti quatuor.
Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, myſtra VI.
Cyathus, capit myſtra quatuor.

PONDERVM VARIETAS PRO RERVM GENERIBVS, QVAS METIMVR.

Sed in his omnibus menſuris habenda eſt ratio rerum, quas metiri volumus. Nam vinũ oleo nona parte grauius eſt, & mel vino tertia ferè parte. Aqua proximè ad vinum pondere accedit: & in his quæ puriora ſunt impuris & fœculentis ſunt leuiora. In aridis etiam hordeum grauius eſt auena, far hordeo, triticum farre, quin etiã triticum tritico grauius reperitur, atq; item in alijs. Id quod exemplo declaramus, primùm de Romanis, deinde de Græcis.
Culeus igitur oleo plenus, pendet libras MCCCXXXIII. & vncias quatuor. Culeus vino plenus, pendet libras M C C C C LXXXI. vncias V. drachmas VI. ſiliquas quatuor. Culeus mellis pendet libras MMCCXXII. vncias duas, drachmas V. ſcriptulum vnum.
Ligula plena oleo, pendet drachmas duas, ſcriptula item duo, ſiliquas duas. Ligula vini, pẽdet drachmas tres, ſiliquam vnam, grana duo, & duas nonas grani. Ligula mellis pẽdet drachmas quatuor, cum dimidia, ſiliquas duas, granum vnum, & tertiam grani partem.

ATTICAE MENSVRAE, QVIBVS ET MEDICI SVNT VSI INTERDVM.

Metretes, oleo plena, pendet, libras CX. vini, libras C. mellis, C L.
Cyathus olei, pẽdet vnciã vnam, drachmas duas: vini, vnciã vnã, drachmas tres, ſiliquàs duas, mellis vncias duas & ſcriptula duo. Ex his facilè quiuis pro portione poteſt & alias menſuras æſtimare.

CAELII SECVNDI CVRIONIS GEORGICAE ID EST RVSTICAE MENSVRAE.

Metretes,idem est hîc cum Attico cum omnibus.

Amphoreus olei,pendet libras XLV.vini L.mellis LXXV.

Chus olei,pendet libras XI.& vncias tres:vini,libras XII.cum dimidia.mellis,XVIII.& vncias IX.

Cotyle olei,pendet vncias IX.& drachmas duas: vini libram vnam, & drachmas quatuor:mellis sesquilibram,& drachmas VI.

Oxybaphum olei,pendet vncias II.drachmas VI.cum dimidia:vini,vncias tres,& drachmam vnam: mellis,vncias quatuor.& drachmas V.cum dimidia.

Cyathus olei,pendet vnciã vnam,drachmas VII.vini,vncias II.& scriptula II.mellis,vncias III.drachmam vnam.

ET HAE MENSVRAE MEDICIS MAXIME FVERVNT IN VSV.

Cotyle olei proportione super tertia ad Atticam,pendet vncias X.vini,vncias vndecim,scriptula II. obolum vnum siliquam,vnam mellis,libram vnam,vncias IIII.drachmas V.scriptulum vnum.

Oxybaphum olei,pendet vncias V.vini,vncias V.cum dimidia,scriptulum vnum,siliquas duas:mellis vncias VIII.drachmas duas,scriptula duo.

Cyathus olei pendet vnciam vnam, drachmas V. scriptulum vnum : vini, vnciam vnam,drachmas sex,scriptula duo,siliquas duas, grana duo, & duas tertias grani: mellis,vncias duas,drachmas VI. obolum vnum,siliquam vnam.

Mystum olei pendet drachmas tres,scriptulum vnum:vini drachmas III. scriptula II. grana II.& duas grani tertias:mellis,drachmas V.cum dimidia,siliquam vnam.

Cochlearium olei pendet drachmam vnam,scriptula II.vini,drachmam vnam,scriptula II.obolum vnum,granum vnum,& grani tertiam partem:mellis,drachmas II.scriptula II. siliquam vnam.

In aridis vix aliquid certi statui potest:nisi quòd modius leuissimi tritici pẽdet libras X X. grauissimi, libras XXVII.Sal cum metallis comparatur.

DE PONDERIBVS ROMANIS.

Libra,quæ & pondo,& as dicitur,siue assis,inter minora pondera maximum est,inter maiora minimum, continet vncias XII. Fuit autem libra Romana aliquanto maior quàm mina Attica,vt ex drachma intelligi potest.

Libra,& pondo,omnia maiora pondera confecerunt Romani : nisi quod interdum à libra libralis quod vnius est libræ,dixerunt. Item bilibris,trilibris,quadrilibris,duarum trium & quatuor librarum.

A pondus, dupondius,à duobus ponderibus, quod vnum pondus assipondium dicebatur, id ideo, quòd As erat libræ pondus,Et centum pondium,centum librarum.

A pondo quoq;,& duapondo,& trepondo,id est tria pondo,facta à veteribus sunt.

Pondo igitur si solum ponitur,libram notat:si alteri adijcitur ponderis vocabulo, pondus simpliciter significat:vt in his,pondo vncia,pondo semuncia:vt à libra & vncia & alijs,cùm mensurę sunt, distinguatur.

Libræ partes sunt:vncia,per se:sextans,duæ vnciæ,quadrans,tres:triens, quatuor:quincunx, quinq;: semis,sex,quæ etiam selibra dicitur:septunx,septem : bes,octo: dodrans,nouem:dextans,decem: deunx vndecim.

Libra in æquas partes sic diuiditur, in semisses II. trientes III. quadrantes IIII. sextantes VI. sescuncias VIII.vncias XII.

In partes impares hoc modo:In deuncem, & vnciam:in dextantem, & sextantem:in dodrantem, & quadrantem:in bessem,& trientem:in septuncem,& quincuncem.

Rursus libra,in alia minora pondera,in has æquales diuiditur partes:in semuncias XXIIII. duellas XXXVI. sicilicos XLVIII. sextulas LXXII. denarios LXXXIIII. victoriatos CLXVIII. scriptula CCLXXXVIII.

Selibra, siue semis, diuiditur in quadrantes II. sextantes III. sescuntias IIII. vncias VI. semuncias XII. duellas XVIII. sicilicos XXIIII. sextulas XXXVI. denarios XLII. victoriatos LXXXIIII. scriptula CXLIIII.

Aliæ libræ partes,ex vnciæ diuisione colliguntur.

VNCIA secatur in semuncias II. duellas III. sicilicos IIII. sextulas VI. denarios VII. victoriatos XIIII. scriptula XXIIII.

Semuncia in duellam cũ dimidia, sicilicos II. sextulas III. denarios III.cum dimidio,victoriatos VII. scriptula XII.

Duella in Sicilicum vnũ,& eius tertiã:in sextulas II. denarios II.& eius tertiam: victoriatos quatuor, cum dimidio,& tertiam dimidij:scriptula VIII.

Sicilicus,in denarium cum dimidio,& eius quartam,victoriatos III.cum dimidio,scriptula VI.

Sextula

Sextula,in denarium,& sextam eius,victoriatos II. ac eius tertiam,scriptulos IIII.
Denarius in victoriatos II.scriptula III.& tres eius septimas, in sextantes sex, vt Corn. Celsus diuidit, ne obolos Græcè dicat,nam in totidem obolos drachma distribuitur.
Victoriatus,in scriptulum vnum cum dimidio,& tres decimas quartas scriptuli.
Scriptulum hoc tempore,scrupulum alij,alij denarium vocant.Scriptuli partesex ponderibus Græcorum intelligentur.

DE ASSE, PRO PEDE.

Pes in spacijs & continuata quantitate,idem est quod As in ponderibus,vsiq; sunt veteres Asse & partibus eius, pro pede & eius partibus. Pes igitur diuiditur in vncias, siue pollices XII. siue digitos XVI. Spitame Græco vocabulo dicitur mensura digitorum XII.
Palmus digitorum IIII.Reliqua vocabula ex assis diuisione sunt petenda.
Eodem pacto iugerum metimur,& diuidimus,cuius minima pars,scrupulum dicitur,id est,pedes X. & longitudine & latitudine quadratum,vt Varro tradit.

DE PONDERIBVS GRAECORVM, PRAESERTIM ATTICORVM.

Talentum primum duplex fuit,minus & maius,siue paruum & magnum. Paruum continet minas LX.magnum LXXX.Itaq; cum talenta Liuius nominat,de magnis ferè,& quidem Atticis,intelligendum est. Fuerunt & alia Talenti genera,vt Babylonium,quod drachmis $\overline{VII}$. valuit. Aegineũ X.Syrium MD.Atticæ drachmæ æstimatione. Fuit & Euboicum,cuius meminit Liuius,quod penè idem cum Attico fuit.Sed paruum diuidamus,ex quo facilè magnum poterit æstimari. Talentum igitur Atticum minus distribuitur in minas L X. drachmas $\overline{VI}$. obolos $\overline{XXXVI}$. semiobolos $\overline{LXXII}$.chalcos $\overline{CCXVI}$.lepta $\overline{MDVII}$.
Mina duplex quoq; fuit,vetus,quę continebat drachmas septuaginta quinq;,& noua Solonis,drach. centum,sed apud Liuium noua semper intelligitur.Mina igitur cõtinet drachmas centum, obolos DC. semiobolos MCC. chalcos, quos quidam æreola transferunt, $\overline{IIID}$ C. lepta, quæ minuta vocant, $\overline{XXV}$ C C.
Drachma diuiditur in obolos VI.semiobolos XII.chalcos triginta sex, lepta CCLII.
Obolus,in semiobolos II.chalcos VI.lepta XLII.
Semiobolos,in chalcos tres,lepta viginti vnum.
Chalcus,in lepta VII.quæ vix diuidi possunt.

EORVNDEM PONDERVM MEDICA DIVISIO, QVAE ET GRAECA, CVM MAIORA IN MINORA DISTRIBVVNTVR.

Mina diuiditur in vncias XVI.drach.CXXVIII.scriptula CCCLXXXIIII. obolos DCCLXVIII. semiobolos MDXXXVI.siliquas $\overline{II}$ C CCIIII. grana siue momenta $\overline{IX}$C C XVI.
Libra in vncias XXII. drach. XCVI. scriptula CCLXXVIII. obolos DLXXVI. semiobolos MCLII.siliquas MDCCXXVIII.grana $\overline{VI}$DCCCCXII.
Vncia diuiditur in drach.octo,scriptula viginti quatuor,obolos quadraginta octo,semiob.XCVI.siliquas CXLIIII.grana DLXXVI.
Drachma, in scriptula tria, obol.sex,semiob.duodecim,siliquas octodecim,grana septuaginta duo.
Scriptulum in obolos duos,semiob.quatuor,siliquas sex,grana viginti quatuor.
Obolus,in semiobolos duos,siliquas tres,grana duodecim.
Semiobolus,in siliquam,cum dimidia,grana sex.
Siliqua in grana quatuor.

HIS ETIAM PONDERIBVS VETERES MEDICI SVNT VSI, PRAESERTIM VETERINARII ET CHIRVRGI.

Mina diuiditur in libram & quadrantem,id est,vncias quindecim, drachmas centum & duodecim, & semis,scriptula trecenta triginta septem & semis,obolos sexcentos septuaginta quinq;.
Libra in vncias duodecim,drach.nonaginta.scrip.ducenta,obolos quingentos quadraginta.
Vncia in drach.septem,& semissem,scrip.viginti duo,& semissem,obolos quadraginta quinq;. Reliqua,vt in superiore ratione.

DE NVMMORVM SIVE PECVNIARVM VETERVM AESTIMATIONE, AD NOSTRI TEMPORIS PRECIA COMPARATA.

Hoc loco illud tenendũ est,nullũ ferè fuisse ponderis genus tàm Græcis quàm Latinis, quo non vel numm^ signat^,vel summa quædã rei nummariç significetur, de qua re deinceps paucis agemus.

Et primùm de Romanis,deinde de Græcis, atque hæc ad rationem huius temporis accommodabimus.

As,siue libella,sunt denarioli Mediolanenses XII. quadrantes quatuor,totidem Gallici denarioli,& paulò plus.

Hîc illud obseruandum est,cùm apud antiquos millia æris legitur,asses pro ære intelligi debere,hoc est millia assium.Ab asse fit,decussis,id est decem:& centussis,id est,centum asses.

Sextans,cuius & Liuius & Plinius meminere,Mediolanenses denariolos duos continet.

Quadrans,siue Teruntius,quem triuntium Plinius vocat,assis quarta est pars,sunt denarioli Mediolanenses tres.

Triens assis pars tertia,id est denarioli IIII.Mediolanenses,semis teruntij,siue quadrantes II.

Sestertius & nummus idem sunt, continet asses I I. & semissem , hoc est,quadrantes X. Mediolanenses,siue Germanicos cruciatos II.Gallica verò æstimatione Turonicos denariolos X.& denarioli semissem, hoc est(vt vocant) solidum regium.

Numus tamen,& numisma,est etiam communis cuiusuis monetæ appellatio,siue argentea,siue aurea.

Denarius, assibus valuit Mediolanensibus X. hoc est quaternis Sestertijs: monetæ verò Germanicæ cruciatis VIII.& paulò pluris.

Libra denarijs valuit LXXXIII. & paulò pluris, hoc est,aureis numis octo, & aurei ferè semisse. Nam denarius Romæ quinta ferè parte grauior fuit,quàm drachma Athenis.

Libra Auri,solatis CXII. ferè:maior enim fuit,quàm mina Attica,vt antè diximus. Id quod sic intelligi velim vncias Romanas grauiores fuisse Atticis vncijs. Quòd si ad denarios etiam spectes, fuerunt & illi drachma Attica grauiores.

Obseruandæ sunt autem formæ loquendi,in Liuio & alijs.

Mille sestertiûm.

Mille sestertiûm numûm
Mille numûm
} Hæc enim idem sunt:id est,aurei numi, siue coronati XXV.

Mille sestertij

Sestertia verò genere neutro,in plurali numero,mille sestertios significãt. Cum verò aduerbiũ numeri quopiã his adiungitur,centena sunt intelligenda. Decem igitur sestertia sunt decem millia sestertiûm.Et decies sestertiûm,idem est quod decies centena millia sestertiûm, vel mille sestertia (hoc tempore vulgò milionem vocant) quæ summa continet aureorũ siue coronatorũ numûm $\overline{XXV}$. Romani enim mille sestertia,& ab eo reliquos numeros ferè per aduerbia eloquebantur: infra mille,nunquam.

Hoc autem loco illud teneri velim,nos aureum numum intelligere,qui denis,denarijs Romanis valeat:hoc est,libris Mediolanensibus V.quæ fuit æqua eius æstimatio.Ad hanc rationem aut adden do aut detrahendo possunt omnia æstimari.

In codice Iustiniani,& apud Isidorum & Lampridium in Alexandri vita,mentio fit solidi.is fuit aureus eius temporis numus.Alioqui apud veteres,solidi vocabulum non inuenitur.nisi pro integro, siue toto.vnde & solitum soluere dixerunt.

Victoriatus fuit numus argenteus,victoria signatus: valuit assibus Mediolanensibus V.Germanicæ verò monetæ batzionem Constantiensem vnum.

Fuerunt præterea Romanis alia numerorum genera, vt Bigati & Quadrigati dicti,à bigis & quadrigis,quibus erant signati.Item serrati,à serra monetæ nota. Vnde nos quoq; eleganter scutatos, & solatos, & coronatos, aureos nostros numos appellare possumus,à scuto, sole,& corona,atq; etiã capitatos,quæ quarta est scutati pars,à capite.

Fit quoq; mentio vmbinorum,præsertim à Cicerone pro Font.à scuti vmbone,vt puto,quo signati fuerunt: de quorum omnium pretio nihil habeo quod dicam, nisi quod Bigatos & Quadrigatos denarios argenteos vidimus,quos ad denarij pretium accedere existimamus.

ATTICAE PECVNIAE, QVA LATINI AVTHORES SVNT VSI, AESTIMATIO.

Talentum Atticum minus,valet ferè numis aureis vsitatis & simplicibus, siue coronatis D C. maius DCCC.nam his ferè vsi sunt Latini,præsertim Liuius.

Talentum etiam pro summa non magna inuenitur vsurpatum,& quidem aureum:præsertim apud Hebræos,Siculos & Homerum:hoc est,pro aureo numo,duorum aut trium coronatorum.

Mina,aureis numis VIII.ferè quatuor enim drachmis minor fuit quàm libra Romana. Cùm autem Latini authores minæ mentionẽ faciunt,Atticã intelligere debemus,eamq; argenteã,quę drach. valuit C.fuit & aurea mina,vt & Hebraicum Talentum,cuiusmodi ea fuere quæ Sabęa Regina,& Rex Hyramus Solomoni obtulerunt,quæ $\overline{II}$. DCC. aureis numis singula fuisse existimamus.

Drachma,minor denario Romano fuit:valet enim obolis VI.assib⁹ verò ferè octo & semisse.Germ. cruciatis ferè VII.

A drachma

A' drachma facta ſunt aliquot vocabula nummorum,vt didrachmum, tridrachmum,tetradrachmum:hoc eſt,duarum,trium,quatuor drachmarum. Tetradrachmo vſus eſt Liuius libro quarto de bello Macedonico.

Siclus,qui & ſtater,& talentum dicebatur,drachmis IIII.valuit, authore Ioſepho:hoc eſt,tetradrachmo.eo vſi ſunt Hebræi,vt ſtatere Græci.

Stater etiam aureus fuit Athenis,didrachmus : cuiuſmodi fuit etiam aureus nummus Romæ, duorum denariorum pondere. Vnde Philippei ſtateres,& Dariei,& Alexandrei,qui ſinguli binos coronatos continebant,& paulò plus.

Obulus,denarios Mediolanenſes XVII. ſiue teruncios V. & denariolos ferè duos. Idē ferè eſt obulus, quod Germanis cruciatus. Errauit igitur Donatus,qui in Terentio explicando obulum putauit eſſe vltimam,hoc eſt,minimam monetam.

Ciſtophorus, nummus etiam fuit argenteus , cuius crebra fit apud Liuium mentio, minor fuit quàm drachma,valuit aſſibus Mediolanenſibus ferè ſex.

Hæc habuimus,quæ curſim hiſce de rebus traderemus,quæ æqui boni vt faciant lectores, oro.

FINIS.

T. LIVII

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS PRIMAE LIBER PRIMVS.

L. FLORI IN EVNDEM EPITOME.

ADVENTVS *Aeneæ in Italiam, & res ab eo gestæ, Ascanij regnum Albæ, & Syluij Aeneæ, ac deinceps Syluiorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa. nati Romulus & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Ioui Feretrio lata. In Centurias populus diuisus. Fidenates & Veientes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit. Iano Templum constituit: eiusq; portam, pacatis omnibus circà populis, primus clausit: cum Dea Aegeria sibi cõgressus nocturnos esse simulãs, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petijt. Post hæc Tergeminorũ pugna. Horatius absolutus. Metij Suffetij supplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine Tullus absumptus est. Ancus Marcius cæremonias à Numa institutas renouauit: Latinis victis, & ad ciuitatem ascitis, montem Auentinum assignauit: Politorium vrbem Latinorum bello repetitam, quam prisci Latini occupauerant, diruit: pontẽ Sublicium in Tyberim fecit: Ianiculum collem vrbi addidit: fines imperij protulit: Ostiam condidit. Regnauit annos* XXXIII. *Eo regnante Lucumo Damarati Corinthij filius à Tarquinijs, Etruriæ ciuitate, Romam venit, & in amicitiam Anci receptus, Tarquinij nomen fere cœpit, & post mortem Anci regnum excepit. Centum additis patrum numerum auxit: Latinos subegit, circum designauit, ludos edidit: Sabinorum bello petitus, equitum centurias ampliauit. Tentandæ scientiæ causa Attij Nauij auguris, cõsuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset. quod cùm ille fieri posse respondisset: iussisse eum nouacula cotem præcidere, idq; protinus ab Attio factum. Sabinos præterea acie vicit: vrbem muro circumdedit. cloacas fecit. occisus est ab Anci filijs cùm regnasset annos* XXXVIII. *Succesit ei Ser. Tullius, natus ex captiua nobili Corniculana, cui puero adhuc in cunis posito caput arsisse traditum est, Veientes atq; Etruscos prælio fudit. Censum primus omniũ egit, Lustrũ condidit, quo censa* LXXXM. *esse dicuntur. Classes centuriasq; descripsit. Pomœrium protulit. Colles vrbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumq; adiecit. Templũ Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Interfectus est à L. Tarquinio Prisci filio, consilio filiæ suæ Tulliæ, cùm regnasset annos* XXXIIII. *Post hunc L. Tarquinius Superbus neq; patrum, neq; populi iussu regnum inuasit: quo die scelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volscis gessit: & ex eorum præda templũ Ioui in Capitolio fecit. Terminus & Iuuentas non addixêre: quorum aræ moueri non potuerunt. Filij Sexti Tarquinij dolo Gabios in potestatem suam redegit. Huius filijs Delphos profectis, & consulentibus, quis eorum regnaturus esset Romæ, dictum est eum regnaturum, qui primùm matrẽ osculatus esset. Quod responsum cùm ipsi aliter interpretarentur: Iunius Brutus, qui cum ijs profectus erat, prolapsum se simulauit, & terram osculatus est, idq; factum eius euentum rei comprobauit: nam, cùm impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset: ad vltimum, propter expugnatam nocturna vi à Sexto filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ vocato patre ad se Tricipitino, & viro Collatino, obtestata, ne inulta mors eius esset, cultro se interemit: Bruti opera maximè expulsus est, cùm regnasset annos* XXV. *Tunc consules primùm creati sunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.*

A EACTVRVS ne operæ precium sim, si à primordio vrbis res populi Romani perscripserim, nec satis scio: nec si sciam, dicere ausim, quippe qui cùm veterem tùm vulgatam esse rem videam, dum noui semper scriptores, aut in rebus certius aliquid allaturos se, aut scribendi arte rudem vetustatem superaturos credunt. Vtcunque erit, iuuabit tamen rerum gestarum memoriæ principis terrarum populi, pro virili parte & meipsum cõsuluisse. Et si in tanta scriptorum turba, mea fama in obscuro sit, nobilitate ac magnitudine eorum, qui nomini officient meo, me consoler. Res est præterea & immensi operis, vt quæ supra septingentesimum annũ repetatur: & quæ ab exiguis profecta initijs, eò creuerit, vt iam magnitudine laboret sua: & legentium plerisq; haud dubito, quin primæ origi-

Causas affert, quæ se ad res pop. Rom. scribendas impulerint.

B nes, proximaq; originibus, minus præbitura voluptatis sint, festinantibus ad hęc noua, quibus iam pridem præualentis populi vires se ipsæ conficiunt. Ego contrà hoc quoq; laboris præmium petam, vt me à conspectu malorũ, quæ nostra tot per annos vidit ætas, tantisper certè, dum prisca illa tota mente repeto, auertam, omnis expers curæ, quæ scribentis animum, etsi non flectere à vero, solicitũ tamen efficere possit. Quæ ante conditã condendámue vrbẽ, poeticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerum gestarũ monumentis tradũtur, ea nec affirmare, nec refellere in animo est. Datur hęc venia antiquitati, vt miscendo humana diuinis, primordia vrbium augustiora faciat. Et, si cui populo licere oportet, consecrare origines suas, & ad deos referre authores: ea belli gloria est populo Romano, vt cum suum, conditorisq; sui pa-

Vrbium primordia cur ad Deos referantur.

rentem Martem potiſsimum ferat: tam & hoc gentes humanæ patiantur æquo animo, quàm imperium patiuntur. Sed hæc & his ſimilia, vtcunque animaduerſa, aut exiſtimata erunt, haud in magno equidem ponam diſcrimine. Ad illa mihi pro ſe quiſq; acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint: per quos viros, quibuſque artibus, domi militiæq;, & partum & auctum imperium ſit: labente deinde paulatim diſciplina. velut * diſsidentes primò mores ſequatur animo: deinde vt magis magisq; lapſi ſint, tum ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia noſtra, nec remedia pati poſſumus, peruentum eſt. Hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerũ ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documẽta in illuſtri poſita monumento intueri: inde tibi tuæq; reipublicæ quod imitere capias: inde fœdũ incœptu, fœdũ exitu quod vites. Cæterùm aut me amor negotij ſuſcepti fallit, aut nulla vnquã reſpublica nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quã tam ſerò auaritia luxuriaq; immigrauerint: nec vbi tantus, ac tã diu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit: adeò quantò rerum minus: tanto minus cupiditatis erat. Nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates deſiderium per luxũ atq; libidinem pereundi perdendiq; omnia inuexêre. Sed querelę ne tum quidem gratę futurę, cum forſitan & neceſſariæ erunt: ab initio certè tantæ ordiendæ rei abſint, cum bonis potius omnibus: votisq; ac precationibus deorum dearumq;, ſi vt poetis, nobis quoque mos eſſet libentius, inciperemus, vt orſis tanti operis ſucceſſus proſperos darent.

*Deſidentes, aliàs deſcendentes.

Vtilitas hiſtoriæ. Romanæ Reipub. laus.

IAM primum omnium ſatis conſtat, Troia capta in cæteros ſæuitum eſſe Troianos, duobus, Ænea Antenoreq;, & vetuſti iure hoſpitij, & quia pacis reddendæq; Helenæ ſemper authores fuerant, omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Caſibus deinde varijs Antenorem cum multitudine Henetũm, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes, & ducem rege Pylæmene ad Troiam amiſſo, quærebant, veniſſe in intimum maris Adriatici ſinum: Eupaneisq; qui inter mare alpesq; incolebant, pulſis, Henetos, Troianosq; eas tenuiſſe terras: & in quem primùm egreſſi ſunt locum, Troia vocatur: pagoq; inde Troia nomen eſt, gens vniuerſa Veneti appellati. Æneam ab ſimili clade domo profugum, ſed & maiora initia rerum ducentibus fatis, primò in Macedoniam veniſſe: inde in Siciliam quærentem ſedes delatum: ab Sicilia claſſe Laurentem agrum tenuiſſe. Troia & huic loco nomen eſt: ibi egreſſi Troiani, vt quibus ab immenſo propè errore nihil præter arma & naues ſupereſſet, cum prædam ex agris agerent, Latinus rex Aboriginesq;, qui tum ea tenebant loca, ad arcendam vim aduenarum armati ex vrbe atque agris concurrunt. Duplex exinde fama eſt, alij prælio victum Latinum pacem cum Ænea, deinde affinitatem iunxiſſe tradunt. alij cum inſtructæ acies conſtitiſſent, priuſquam ſigna canerent, proceſſiſſe Latinum inter primores, ducemq; aduenarum euocaſſe ad colloquium: percunctatum deinde, qui mortales eſſent, vnde, aut quo caſu profecti domo, quidúe quærentes in agrum Laurentem exiſſent? Poſtquam audierit multitudinem Troianos eſſe: ducem Æneam, filium Anchiſæ & Veneris: cremata patria & domo profugos, ſedem, condendæq; vrbi locum quærere, & nobilitatem admiratum gentis viriq;, & animum vel bello, vel paci paratum, dextera data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictum inter duces, inter exercitus ſalutationem factam. Æneam apud Latinum fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum apud penates deos domeſticum publico adiunxiſſe fœdus, filia Æneæ in matrimonium data, ea res vtique Troianis ſpem affirmat tandem ſtabili certaq; ſede finiendi erroris. Oppidum condunt, Æneas ab nomine vxoris Lauinium appellat. breui ſtirps quoque virilis ex nouo matrimonio fuit, cui Aſcanium parentes dixêre nomen. Bello deinde Aborigines Troianiq; ſimul petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lauinia ante aduentum Æneæ fuerat, prælatum ſibi aduenam ægrè patiens, ſimul Æneæ Latinoq; bellum

Antenor.

Veneti.

Aeneas.

Lauinium conditur.

Turnus.

A bellum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abijt, victi Rutuli: victores Aborigines Troianiq; ducem Latinum amisere. Inde Turnus Rutuliq; diffisi rebus, ad florentes Hetruscorum opes, Mezentiumq; eorum regem confugiunt, qui Cære opulento tum oppido imperitans, iam inde ab initio minime lætus nouæ origine vrbis, & tum nimio plus quàm satis tutum esset accolis, rem Troianam crescere ratus, haud grauatim socia arma Rutulis iunxit. Æneas aduersus tanti belli terrorem, vt animos Aboriginum sibi conciliaret, ne sub eodem iure solùm, sed etiam nomine omnes essent: Latinos vtranque gentem appellauit. nec deinde Aborigines Troianis studio ac fide erga regẽ Æneam cessere. fretusq; his animis coalescentium indies magis duorum populorum Æneas, quanquam tanta opibus Hetruria erat, vt iam non
B terras solùm, sed mare etiam per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui implesset: tamen cum mœnibus bellum propulsare posset, in aciem copias eduxit. Secundum inde prælium Latinis, Æneæ etiam vltimum operum mortalium fuit. Situs est, quemcunque eum dici ius fasq; est, super Numicum flumen. Iouem Indigetem appellant. Nondum maturus imperio Ascanius Æneæ filius erat, tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume mansit, tantisper tutela muliebri (tanta indoles in Lauinia erat) res Latina & regnum auitum, paternumq; puero stetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam veterem pro certo affirmet?) hiccine fuerit Ascanius, an maior quàm hic, Creusa matre Ilio incolumi natus, comesq; inde paternę fugæ, quem Iulum eundem Iulia gens authorem nominis
C sui nuncupat. is Ascanius, vbicunque & quacunq; matre genitus (certè natum Ænea constat) abundante Lauinij multitudine, florentem iam (vt tum res erant) atque opulentam vrbem matri, seu nouercæ reliquit: nouam ipse aliam sub Albano monte condidit. quę ab situ porrectę in dorso vrbis longa Alba appellata. Inter Lauinium & Albam longam coloniam deductam triginta ferme interfuêre anni. tantum tamen opes creuerant, maximè fusis Hetruscis, vt ne morte quidem Æneæ, nec deinde inter muliebrem tutelam, rudimentumq; primum puerilis regni mouere arma, aut Mezentius, Hetruscique, aut vlli alij accolæ ausi sint. Pax ita conuenerat, vt Hetruscis Latinisq; fluuius Albula, quem nunc Tyberim vocant, finis esset. Syluius deinde regnat
D Ascanij filius, casu quodam in syluis natus. is Æneam Syluium creat: is deinde Latinum Syluium. ab eo coloniæ aliquot deductæ, Prisci Latini appellati. mansit Syluius postea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Ati Capys, Capi Capetus, Capeto Tyberinus, qui in traiectu Albulæ amnis submersus, celebre ad posteros nomen flumini dedit. Agrippa inde Tyberini filius, post Agrippam Romulus Syluius à patre accepto imperio regnat. Auentino fulmine ipse ictus, regnum per manus tradidit. is sepultus in eo colle, qui nunc est pars Romanæ vrbis, cognomen colli fecit. Proca deinde regnat. is Numitorem atque Amulium procreat: Numitori, qui stirpis maximus erat, regnum vetustum Syluiæ gentis legat: plus tamen vis potuit, quàm voluntas patris, aut verecundia ętatis. pulso fratre, Amulius re-
E gnat. addit sceleri scelus. stirpem fratris virilem interemit: fratris filię Rheę Syluię per speciem honoris, cum Vestalem eam legisset, perpetua virginitate spem partus adimit. Sed debebatur (vt opinor) fatis tantæ origo vrbis, maximiq; secundum deorum opes imperij principium. vi compressa Vestalis, cum geminum partum edidisset, seu ita rata, seu quia deus autor culpę honestior erat, Martem incertę stirpis patrem nuncupat. sed nec dij, nec homines aut ipsam, aut stirpem à crudelitate regia vindicant. sacerdos vincta in custodiam datur, pueros in profluentem aquam mitti iubet. Sorte quadam diuinitus super ripas Tyberis effusus lenibus stagnis, nec adiri vsquam ad iusti cursum poterat amnis, & posse quamuis languida mergi aqua infantes, spẽ ferentibus dabat. ita velut defuncti regis imperio in proxima alluuie, vbi nunc ficus Ruminalis est (Romularem vocatam ferunt) pueros exponunt, vastæ tum in ijs locis solitudines erant. Tenet fama, cum fluitantem alueum, quo expositi erant pueri,

Mezentius.

Latini.

Ascanius.

Iulus.

Alba longa condita.

Albula.
Syluius.
Aeneas Syluius.
Latinus Syluius & reliqui Albæ reges.

Proca.

Amulij scelus.

Rhea Syluia.

tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitientem ex montibus qui circà ſunt, ad pue- F
Lupa præbet mammas infantibus. rilem vagitum curſum flexiſſe : eam ſummiſſas infantibus adeò mitem præbuiſſe mammas, vt lingua lambentem pueros magiſter regij pecoris inuenerit : (Fauſtulo fuiſſe nomen ferunt) ab eo ad ſtabula Laurentiæ vxori educandos datos. Sunt, qui

G

H

Laurentiam vulgato corpore lupam inter paſtores vocatam putent : inde locum fabulæ ac miraculo datum. Ita geniti, ita educati. cum primùm adoleuit ætas, nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, venando peragrare ſaltus. hinc robore corporibus animiſq; ſumpto, iam non feras tantum ſubſiſtere, ſed in latrones præda onuſtos impetum facere, paſtoribusq; rapta diuidere : & cum his, creſcente indies grege iuuenum, ferias aciocos celebrare. Iam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuiſſe lu-
Lupercal. dicrum ferunt, & à Palanteo vrbe Arcadica Palantium, deinde Palatinum montem I
Euander. appellatum. ibi Euandrum, qui ex eo genere Arcadum multis antè tempeſtatibus ea tenuerat loca, ſolenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe, vt nudi iuuenes Lycæum Pana venerantes, per luxum atque laſciuiam currerent. quem Romani deinde vocarunt Inuum. huic deditis ludicro, cum ſolenne votum eſſet, inſidiatos ob iram præ-
Remus capitur. dæ amiſſæ latrones, cum Romulus vi ſe defendiſſet, Remum cepiſſe : captum regi Amulio tradidiſſe, vltro accuſantes. crimini maximè dabant, in Numitoris agros ab his impetum fieri : inde eos collecta iuuenum manu hoſtilem in modum prædas agere. ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur. Iam inde ab initio Fauſtulo ſpes fuerat, regiam ſtirpem apud ſe educari. Nam & expoſitos iuſſu regis infantes ſciebat, & tempus, quo ipſe eos ſuſtuliſſet, ad idipſum congruere, ſed rem immaturam, niſi K
aut per occaſionem, aut per neceſſitatem aperiri noluerat. neceſſitas prior venit. ita metu ſubactus, Romulo rem aperit. Fortè & Numitori, cum in cuſtodia Remum haberet, audiſſetq; geminos eſſe fratres : comparando eorum ætatem, & ipſam minimè ſeruilem indolem, tetigerat animum memoria nepotum : ſciſcitandoq; eô-
* Videtur aliquid deeſſe. dem peruenit, vt haud procul eſſet, quin Remum agnoſceret : * ita vndique regi dolus nectitur. Romulus nõ cum globo iuuenũ (nec enim erat ad vim apertam par) ſed alijs alio itinere iuſsis, certo tempore ad regiam venire paſtoribus, ad regem impe-
Romulus fratrem liberat. tum facit. & à domo Numitoris alia comparata manu adiuuat Remus. ita regem obtruncant. Numitor inter primum tumultum hoſtes inuaſiſſe vrbem atque adortos regiam dictitans, cum pubem Albanam in arcem præſidio armisq; obtinendam aduocaſſet : poſteaquam iuuenes perpetrata cæde pergere ad ſe gratulantes vidit : ex-

templò

templò aduocato concilio, scelera in se fratris, originem nepotum, vt geniti, vt educati, vt cogniti essent, cædem deinceps tyranni, seq; eius authorem ostendit. Iuuenes per mediam concionem agmine ingressi, cum auum regem salutassent, secuta ex omni multitudine consentiens vox ratum nomen, imperiumq; regi effecit. Ita Numitori Albana permissa re, Romulum Remumq; cupido cepit, in ijs locis vbi expositi, vbiq; educati erant, vrbis condendæ: & supererat multitudo Albanorum Latinorumq;. ad id pastores quoque accesserant, qui omnes facilè spem facerent, paruam Albam, paruum Lauinium, præ ea vrbe quæ conderetur, fore. Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum, regni cupido, atque inde fœdum certamen coortum à satis miti principio: quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset: vt dij in quorum tutela ea loca essent, augurijs legerent, qui nomen nouæ vrbi daret, qui conditam imperio regeret. Palatinum Romulus, Remus Auentinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur, sex vultures. iamq; nunciato augurio, cum duplex numerus Romulo se ostendisset, vtrunq; regem sua multitudo consalutauerat. tempore illi præcepto, at hi numero auium regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi, certamine irarum ad cædem vertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum nouos transiluisse muros: inde ab irato Romulo (cum verbis quoq; increpitans adiecisset: Sic deinde, quicunque alius transiliet mœnia mea) interfectum. Ita solus potitus imperio Romulus: condita vrbs conditoris nomine appellata. Palatinum primùm, in quo ipse erat educatus, munijt: sacra dijs alijs Albano ritu, Græco Herculi, vt ab Euandro instituta erant, facit. Herculem in ea loca Geryone interempto boues mira specie abegisse memorant, ac prope Tyberim fluuium, qua præ se armentum agens, nando traiecerat, loco herbido, vt quiete & pabulo læto reficeret boues, & ipsum fessum via procubuisse. ibi cum eum cibo vinoq; grauatum sopor oppressisset, pastor accola eius loci nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine boum, cum auertere eam prędam vellet: quia, si agendo armentum in speluncã compulisset, ipsa vestigia quærentem dominum eò deductura erant: auersos boues eximium quenq; pulchritudine caudis in speluncam traxit. Hercules ad primam auroram somno excitus, cum gregem perlustrasset oculis, & partem abesse numero sensisset, pergit ad proximam speluncam, si fortè eò vestigia ferrent, quæ vbi omnia foràs versa vidit, nec in partẽ aliam ferre: confusus atq; incertus animi, ex loco infesto agere porrò

Dissidium inter fratres Remum & Romulum.

Auguria.

Remus occiditur.

Roma conditur.

Hercules.

Cacus.

porrò armentum occepit. Inde cum actę boues quędam ad desiderium (vt fit) relicta- F
rum mugissent, reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem cõuertit. quem cum vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus esſet: ictus claua, fidẽ paſtorum nequicquam inuocans, morte occubuit. Euander tum ea, profugus ex Pelo-

Euander literarũ apud Latinos inuentor.

ponneſo, autoritate magis quàm imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarũ rei nouæ inter rudes artium homines, venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæ gentes fuerant. is tum Euander concurſu paſtorum trepidantium circa aduenã manifeſtę reum cædis excitus, poſtquã facinus facinorisq; cauſam audiuit: habitũ formamq; viri aliquantum ampliorẽ auguſtioremq; humana intuens, rogitat, qui vir esſet. vbi nomen patremq; ac patriam accepit: Ioue nate, Hercules, ſalue, inquit. te mihi mater veridi- G
ca interpres deũm, aucturum cœleſtium numerũ cecinit: tibiq; aram hic dicatum iri, quam opulentiſſima olim in terris gens Maximã vocet, tuoq; ritu colat. Dextra Hercules data accipere ſe omen. impleturumq; fata, ara cõdita atq; dicata, ait: Ibi tum pri-

Potitij & Pinarij.

mùm boue eximia capta de grege, ſacrum, adhibitis ad miniſterium dapemq; Potitijs ac Pinarijs, quæ tum familiæ maximè inclytæ ea loca incolebant, factũ. Fortè ita euenit, vt Potitij ad tempus præſto eſſent, ijsq; exta apponerentur. Pinarij extis adeſis ad cæteram venirent dapem, inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolennibus veſcerentur. Potitij ab Euandro edocti, antiſtites, ſacri eius per multas ætates fuerunt, donec tradito ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus H

Iura dat Romulus.

omne Potitiorũ interijt. Hęc tum ſacra Romulus vna ex omnibus peregrina ſuſcepit, iam tum immortalitatis virtute partę, ad quam eum ſua fata ducebant, fautor. Rebus diuinis rite perpetratis, vocataq; ad concilium multitudine, quæ coaleſcere in populi vnius corpus nulla re, præterquã legibus poterat, iura dedit. quæ ita ſancta generi hominũ agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilẽ inſignibus imperij feciſſet, cum cætero

Lictores XII.

habitu ſe auguſtiorẽ, tum maximè lictoribus duodecim ſumptis fecit. Alij ab numero auium, quę augurio regnũ portẽderant, eum ſecutũ numerũ putant. me haud pœnitet eorũ ſententię eſſe, quib⁹ & apparitores & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, vn-

I

K

de ſella curulis, vnde toga prætexta ſumpta eſt, numerũ quoq; ipſum ductum placet, & ita habuiſſe Hetruſcos, quòd ex duodecim populis cõmuniter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Creſcebat interim vrbs munitionibus, cum alia atq; alia appetẽdo loca, in ſpẽ magis futuræ multitudinis, quàm ad id, quod tũ hominum erat,

A erat,munirent.deinde,ne vana vrbis magnitudo esset: adijciendæ multitudinis causa, vetere consilio condentium vrbes, qui obscuram atque humilem conciendo ad se multitudinem, natam è terra sibi prolem mentiebantur: locum qui nunc septus densis sentibus inter duos lucos est,Asylū aperit.eò ex finitimis populis turba omnis, *Asylum.*
sine discrimine liber an seruus esset, auida nouarum rerum perfugit. idq; primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit.Cum iam virium haud pœniteret, consilium deinde viribus parat.centum creat senatores:siue quia is numerus satis erat: siue quia *Senatores 100. creantur.*
soli centum erant,qui creari patres possent.Patres certè ab honore, patritijq; proge- *Patres & patritij.*
nies eorum appellati.Iam res Romana adeò erat valida, vt cuilibet finitimarum ciuitatum bello par esset.sed penuria mulierum hominis ætatē duratura magnitudo erat.
B quippe quibus nec domi spes prolis,nec cum finitimis connubia essent. Tum ex consilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes misit, qui societatē connubiumq; nouo populo peterent. Vrbes quoque,vt cætera,ex infimo nasci: deinde quas sua virtus ac dij iuuent,magnas opes magnumq; nomen sibi facere: satis scire, origini Romanæ & deos affuisse,& non defuturam virtutem. Proinde ne grauarentur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Nusquam benignè legatio audita est: adeò simul omnes spernebant,simul tantam in medio crescentem molem sibi ac posteris suis metuebant: à plerisque rogitātibus dimissi,ecquod fœminis quoq; asylum aperuissent:id enim demum compar connubiū fore. Ægrè id Romana pubes passa, & haud dubiè ad vim spectare res cœpit.cui tempus locumq; aptum vt daret Romu-
C lus ægritudinem animi dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno equestri solennes:Consualia vocat.Indici deinde finitimis spectaculum iubet, quantoq; appa- *Consualia.*
ratu tum sciebant aut poterant,concelebrant: vt rem claram expectatamq; facerent. Multi mortales conuenêre studio etiam videndę nouę vrbis, maximè proximi quiq;, Ceninenses,Crustumini,Antemnates.Iam Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit. inuitati hospitaliter per domos, cum situm mœniaq; & frequentem tectis vrbem vidissent,mirantur tàm breui rem Romanā creuisse. Vbi spe-

D

E

ctaculi tempus venit, deditæq; eò mentes cum oculis erant,tum ex cōposito orta vis: signoq; dato,iuuentus Romana ad rapiendas virgines discurrit. magna pars fortè vt *Rapiuntur Sabinæ virgines.*
in quē quæq; inciderat,raptę.quasdam forma excellentes primoribus patrū destinatas ex plebe homines,quibus datum negotium erat,domos deferebant. Vnam longè ante alias specie ac pulchritudine insignē à globo Thalassij cuiusdam raptam ferunt:

multisq; sciscitantibus, cuínam eam ferrent, identidem ne quis violaret, Thalassio F
ferri clamitatum: inde nuptialem hanc vocem factã. Turbato per metum ludicro,
mœsti parentes virginum profugiunt, incusantes violati hospitij fœdus, deumq; in-
uocantes, cuius ad solenne ludosq; per fas ac fidem decepti venissent. Nec raptis aut
spes de se melior, aut indignatio est minor. sed ipse Romulus circumibat doceb: tq;,
Romulus raptas consolatur. patrum id superbia factũ, qui connubiũ finitimis negassent. illas tamen in matrimo-
nio, in societate fortunarum omnium ciuitatisq;, & (quo nihil charius humano ge-
neri sit) liberûm fore. mollirẽt modo iras: & quibus sors corpora dedisset, darent ani-
mos. sæpe ex iniuria postmodum gratiam ortam: eoq; melioribus vsuras viris, quòd
annixurus pro se quisq; sit, vt cum sua vice functus officio sit, parentũ etiam patriæq;
expleat desiderium. accedebant blanditiæ, virorum factum purgantium cupiditate G
atque amore: quæ maximè ad muliebre ingenium efficaces preces sunt. Iam admo-
dum mitigati animi raptis erant. At raptarum parẽtes tum maximè sordida veste, la-
chrymisq; & querelis ciuitates concitabant: nec domi tantum indignationes conti-
nebant, sed congregabantur vndiq; ad Titum Tatium regem Sabinorum: & legatio-
nes, eò quòd maximum Tatij nomen in his regionibus erat, conueniebant. Ceni-
nenses Crustuminiq; & Antemnates erant, ad quos eius iniuriæ pars pertinebat: len-
tè agere ijs Tatius Sabiniq; visi sunt. Ipsi inter se tres populi communiter bellum pa-
rant. nec Crustumini quidem atq; Antemnates pro ardore iraq; Ceninensium satis se
impigrè mouent. ita per seipsum nomen Ceninum in agrum Romanum impetum
Ceninenses vincuntur. facit. sed effusè vastantibus fit obuius cum exercitu Romulus, leuiq; certamine do- H
cet, vanam sine viribus iram esse: exercitum fundit, fugatq;: fusum persequitur: regem
in prælio obtruncat, & spoliat. duce hostium occiso, vrbem primo impetu capit. In-
de exercitu victore reducto, ipse cùm factis vir magnificus, tum factorum ostentator
haud minor, spolia ducis hostium cæsi suspensa, fabricato ad id aptè ferculo, gerens
Capitolium. in Capitolium ascendit: ibiq; ea cum ad quercum pastoribus sacram deposuisset, si-
Iupiter Feretrius. mul cum dono designauit templo Iouis fines, cognomenq; addidit deo: Iupiter Fe-
retri, inquit, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero, templumq; ijs regioni-
bus, quas modò animo metatus sum, dedico: sedem opimis spolijs, quæ regibus du-

I

K

cibusq; hostium cæsis me autorem sequentes posteri ferent. Hæc templi est ori-
go, quod primum omnium Romæ sacratum est. ita deinde dijs visum, nec irritam
conditoris templi vocem esse, qua laturos eò spolia posteros nuncupauit: nec
multitudine

A multitudine compotum eius doni vulgari laudem. bina postea inter tot annos, tot bella opima parta sunt spolia:adeò rara eius fortuna decoris fuit.Dum ea ibi Romani gerunt, Antemnatium exercitus per occasionem ac solitudinem hostiliter in fines Romanos incursionem facit.raptim & ad hos Romana legio ducta palantes in agris oppressit.fusi sunt igitur primo impetu & clamore hostes:oppidum captum, dupliciq; victoria ouantem Romulum Hersilia coniunx precibus raptarum fatigata: orat, vt parentibus earum det veniam, & in ciuitatem accipiat. ita rem coalescere concordia posse,facilè impetratum.Inde contra Crustuminos profectus,bellum inferentes. ibi minus etiam quòd iam alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit. vtroq; coloniæ missæ.plures inuenti, qui propter vbertatem terræ in Cristuminiũ nomina

Antemnate: vincuntur.

Hersiliæ petitio.

Crustumini vincuntur.

Mittũtur coloniæ.

B darent.& Romam inde frequenter migratũ est à parentibus maximè ac propinquis raptarum.Nouissimum ab Sabinis bellum ortũ,multoq; id maximũ fuit. nihil enim per iram aut cupiditatem actum est. nec ostenderũt bellum prius, quàm intulerunt: consilio etiam additus dolus.Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci.huius filiã virginem auro corrumpit Tatius,vt armatos in arcem accipiat.aquam fortè ea tum sacris extra mœnia petitum ierat. accepti obrutã armis necauere: seu vt vi capta potius arx videretur,seu prodendi exempli causa,ne quid vsquam fidum proditori esset. additur fabula,quòd vulgò Sabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo, gemmatosq; magna specie annulos habuerint,pepigisse eam,quod in sinistris manibus haberent. eò scuta illi pro aureis donis congesta.Sunt qui eam ex pacto tradendi, quòd in sini-

Sabinum bellum.

Proditio.

C stris manibus esset,decreto arma petisse dicant:& fraude visam agere, sua ipsam peremptam mercede.tenuêre tamen arcem Sabini:atque inde postera die, cum Romanus exercitus instructus, quod inter Palatinum Capitolinumq; collem campi est, complesset:non prius descenderunt in equum, quàm ira & cupiditate recuperandæ arcis stimulante animos in aduersum Romani subiêre. Principes vtrinque pugnam ciebant:ab Sabinis Metius Curtius,ab Romanis Hostius Hostilius. hic rem Romanam iniquo loco ad prima signa animo atque audacia sustinebat.Vt Hostius cecidit, confestim Romana inclinatur acies: fusaq; est ad veterem portam Palatij. Romulus & ipse turba fugientium actus,arma ad cœlũ tollens: Iuppiter tuis, inquit,iussus auibus hic in Palatino prima vrbi fundamenta ieci, arcem iam scelere emptã Sabini ha-

Romuli preces.

D

E

bent.inde huc armati superata media valle tendunt. at tu pater Deùm hominumq;, hinc saltem arce hostes:deme terrorem Romanis,fugamq; fœdam siste. hic ego tibi templum

Iupiter Stator. templum Statori Ioui, quod monimentum sit posteris, tua præsenti ope seruatam F
vrbem esse, voueo. Hæc precatus, veluti sensisset auditas preces: Hinc, inquit, Romani, Iupiter optimus, maximus resistere atque iterare pugnam iubet, restitere Romani, tanquam cœlesti voce iussi. ipse ad primores Romulus prouolat. Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decurrerat, & effusos egerat Romanos, toto quantum foro spaciũ est. nec procul iam à porta Palatij erat, clamitans: Vicimus perfidos hospites, imbelles hostes. iam sciunt longè aliud esse virgines rapere, aliud pugnare cum viris. In eum hæc gloriantem cum globo ferociſſimorum iuuenum Romulus impetum facit. ex equo tum fortè Metius pugnabat: eo pelli facilius fuit. pulsum Ro-
Sabini funduntur. mani persequuntur. & alia Romana acies audacia regis accensa, fundit Sabinos. Metius in paludem sese strepitu sequentium trepidante equo coniecit. auerteratq; ea G
res etiam Sabinos tanti periculo viri. Et ille quidem annuentibus ac vocantibus suis,
Redintegratur prælium. fauore multorum addito animo, euadit. Romani Sabiniq; in media conualle duorum montium redintegrant præliũ. sed res Romana erat superior. Tum Sabinæ mu-
Sabinarũ oratio. lieres, quarum ex iniuria bellum ortum erat, crinibus passis, sciſſaq; veste, victo malis muliebri pauore, ausæ se inter tela volantia inferre: ex transuerso impetu facto, dirimere infestas acies, dirimere iras: hinc patres, hinc viros orantes, ne se sanguine nefando soceri generiq; respergerent: ne parricidio macularent partus suos: nepotũ illi, liberûm hi progeniem. si affinitatis inter vos, si connubij piget, in nos vertite iras. nos causa belli, nos vulnerum ac cædium viris ac parentibus sumus. melius peribimus, quàm sine alteris vestrûm viduæ, aut orbæ, viuemus. Mouet res tùm multitudinem, H
Pax inter Romanos & Sabinos. tùm duces. silentiũ & repentina fit quies, inde ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modò, sed ciuitatem vnam ex duabus faciunt, regnum consociant, imperium omne conferunt Romam. Ita geminata vrbe, vt Sabinis tamen aliquid daretur,
Quirites vnde dicti. Quirites à Curibus appellati. monimentum eius pugnę, vbi primùm ex profunda emersus palude equum Curtius in vado statuit, Curtium lacum appellarunt. Ex bello tam triſti læta repentè pax chariores Sabinas viris ac parentibus, & ante omnes Ro-
Curiæ 30. de raptarum nominibus appellatæ. mulo ipsi fecit. Itaq; cum populum in curias triginta diuideret, nomina earum curijs imposuit. id non traditur, (cum haud dubiè aliquãto numerus maior hoc mulierum fuerit) ætate, an dignitatibus suis virorumúe, an sorte lectę sint, quæ nomina curijs
Centuriæ 3. equitum. darent. Eodem tempore & centuriæ tres equitũ conscriptę sunt, Ramnenses ab Ro- I
mulo, ab Tito Tatio Titientes appellati. Lucerum nominis & originis causa incerta est. inde non modò commune, sed concors etiam regnum duobus regibus fuit. Post aliquot annos propinqui regis Tatij legatos Laurentiũ pulsant. cumq; Laurentes iure gentium agerent, apud Tatium gratia suorũ, & preces plus poterant. igitur illorum pœnam in se vertit: nam Lauinij, cum ad solenne sacrificium eò venisset, concursu facto interficitur. eam rem minus ægrè quàm dignũ erat, tulisse Romulum ferunt, seu
Tatius interficitur. ob infidam societatẽ regni, seu quia haud iniuria cæsum credebat. Itaq; bello quidem abstinuit: vt tamen expiarentur legatorũ iniuriæ, regisq; cædes, fœdus inter Romam Lauiniumq; vrbes renouatũ est. Et cum his quidẽ insperata pax erat: aliud multo pro-
Fidenates bellum Romanis inferunt. pius, atq; in ipsis propè portis bellũ ortum. Fidenates nimis vicinas propè se conuale- K
scere opes rati, priusquàm tantũ roboris esset, quantum futurũ apparebat, occupant bellum facere. iuuentute armata immissa, vastatur agri quod inter vrbem ac Fidenas est. Inde ad læuam versi, quia dextra Tyberis arcebat, cum magna trepidatione agrestium populantur. tumultusq; repens ex agris in vrbem illatus, pro nuncio fuit. excitus Romulus (neq; enim dilationem pati tam vicinum bellum poterat) exercitum educit: castra à Fidenis mille passuum locat. ibi modico præsidio relicto, egressus cum omnibus copijs, partem militum locis circa densa obsita virgulta obscuris subsidere in insidijs iussit. cum parte maiore atq; omni equitatu profectus, id quod quærebat, tumultuoso & minaci genere pugnæ obequitãdo ipsis propè portis hostem exciuit. fugæ quoq; quæ simulanda erat, eadem equestris pugna causam minus mirabilem dedit.

A dedit. & cum velut inter pugnæ fugæq; consilium trepidante equitatu, pedes quoq; referret gradum, plenis repentè portis, effusi hostes, impulsa Romana acie, studio instandi sequendiq; trahuntur ad locum insidiarum. inde subitò exorti Romani, transuersam inuadunt hostium aciem. addunt pauorem mota è castris signa eorum, qui in præsidio relicti fuerant. ita multiplici terrore perculsi Fidenates, prius penè quàm Romulus, quiq; cum eo equites erant, circumagerent frenis equos, terga vertunt: multoq; effusius, quippe vera fuga, qui simulantes paulò antè secuti erant, oppidum repetebant: non tamen eripuêre se hosti. Hærens in terga Romanus, prius quàm fores portarum obijcerentur, velut agmine vno irrumpit. Belli Fidenatis contagione irritati Veientium animi, & consanguinitate. nam Fidenates quoque Hetrusci fue-
B runt: & quòd ipsa propinquitas loci, si Romana arma omnibus infesta finitimis essent, stimulabat: in fines Romanos excurrerunt, populabundi magis quàm iusti more belli. Itaque non castris positis, non expectato hostium exercitu: raptam ex agris prædam portantes, Veios redière. Romanus contrà, postquam hostem in agris non inuenit, dimicationi vltimæ instructus intentusq; Tyberim transit. quem postquam castra ponere, & ad Vrbem accessurum Veientes audiuêre: obuiam egressi, vt potius acie decernerẽt, quàm inclusi de tectis mœnibusq; dimicarẽt. ibi viribus nulla parte adiutis, tantum veterani robore exercitus rex Romanus vicit: persecutusq; fusos ad mœnia hostes, vrbe valida muris ac situ ipso munita abstinuit. agros rediens vastat, vlciscendi magis, quàm prædæ studio. eaq; clade haud minus quàm aduersa
C pugna subacti Veientes, pacem petitum oratores Romam mittunt. agri parte multatis, in centum annos inducię datæ. Hæc fermè Romulo regnante, domi militiæq; gesta. quorum nihil absonum fidei diuinæ originis, diuinitatisq; post mortem creditæ, fuit: non animus in regno auito recuperando, non condendæ vrbis consilium, non bello ac pace firmandæ. ab illo enim profectu viribus datis tantum valuit, vt in quadraginta deinde annos tutam pacẽ haberet. multitudini tamẽ gratior fuit quàm patribus. longè antè alios acceptissimus militum animis, trecentosq; armatos ad custodiã corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solùm, sed etiam in pace habuit. His immortalibus editis operibus, cum ad exercitum recensendum concionem in

Fidenates vincuntur.

Veientes in fines Romanos excurrunt.

Veientes fusi pacem petunt.

Inducię sunt annorum 100.

Celeres.

D

E

campo ad capræ paludẽ haberet, subitò coorta tempestas cum magno fragore tonitribusq;, tam denso regem operuit nimbo, vt conspectum eius concioni abstulerit, nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes sedato tandem pauore, postquam ex tam

Romulus terrà creptus.

ex tam turbido die serena & tranquilla lux redijt: vbi vacuum sedem regiam vidit: F
& si satis credebat patribus, qui proximi steterant, sublimem raptum procella:
tamen velut orbitatis metu icta, mœstum aliquandiu silentium obtinuit. deinde à
paucis initio facto, Deum Deo natum, regem parentemq; vrbis Romanæ saluere
Romulus Deus creditur. vniuersi Romulum iubent: pacem precibus exposcunt, vti volens propitius suam
semper sospitet progeniem. Fuisse credo tum quoque aliquos, qui discerptum re-
gem patrum manibus taciti arguerent: manauit enim hæc quoque, sed perobscura
fama. Illam alteram admiratio viri & pauor præsens nobilitauit. consilio etiam vnius
hominis addita rei dicitur fides. nanq; Proculus Iulius solicita ciuitate desiderio re-
gis & infensa patribus, grauis, vt traditur, quamuis magnæ rei author, in concionem
Proculi Iulij concio. prodit. Romulus, inquit, Quirites, parens vrbis huius, prima hodierna luce cœlo re- G
pentè delapsus se mihi obuium dedit, cùm perfusus horrore venerabundusq; asti-
tissem, petens precibus, vt contrà intueri fas esset: Abi, nuntia, inquit, Romanis, cœ-
lestes ita velle, vt mea Roma caput orbis terrarum sit. proinde rem militarem colant,
sciantq;, & ita posteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis resistere pos-
se: hæc, inquit, locutus, sublimis abijt. Mirum, quantum illi viro nuncianti hæc fides
fuerit: quamq; desiderium Romuli apud plebem exercitumq; facta fide immor-
Patrũ de rege creando dissidium. talitatis, lenitum sit. Patrum interim animos certamen regni ac cupido versabat. nec
dum à singulis, quia nemo magnopere eminebat in nouo populo, peruenerant fa-
ctiones. inter ordines certabatur. oriundi ab Sabinis, ne, quia post Tatij mortem ab
sua parte non erat regnatum in societate æqua, possessionem imperij amitterent, sui H
corporis creari regem volebant. Romani veteres peregrinum regem aspernabantur.
in varijs voluntatibus, regem tamen omnes volebant, libertatis dulcedine nondum
experta. Timor deinde patres incessit, ne ciuitatẽ sine imperio, exercitum sine duce,
multarum circa ciuitatum irritatis animis vis aliqua externa adoriretur: & esse igitur
aliquod caput placebat: & nemo alteri concedere, in animum inducebat. itaque rem
inter se centum patres, decem decurijs factis, singulisq; in singulas decurias creatis,
qui summæ rerum præessent, consociant. decem imperitabant, vnus cum insignibus
imperij & lictoribus erat. quinque dierum spatio finiebatur imperium, ac per omnes
in orbem ibat: annuumq; interuallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet
Interregnum. nomen, Interregnum appellatum. Fremere deinde plebs multiplicatam seruitutem. I
centum pro vno dominos factos. nec vltra, nisi regem, & ab ipsis creatum videban-
tur passuri. Cùm sensissent ea moueri patres, offerendũ vltrò rati quod amissuri erant,
ita gratiam ineunt, summa potestate populo permissa, vt non plus darent iuris quàm
Regem populus iubet, Patres authores fiunt. detinerent. decreuerunt enim, vt cùm populus regem iussisset, id sic ratum esset si pa-
tres authores fierent, hodieq; in legibus magistratibusq; rogandis vsurpatur idem
ius, vi ademptum: priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum
euentum patres authores fiunt. Tum interrex concione aduocata: Quod bonum,
faustum, felixq; sit, inquit, Quirites regem create, ita patribus visum est. patres de-
inde, si dignum qui secundus ab Romulo numeretur, crearitis, authores fient. Adeò
id gratum plebi fuit, vt ne victi beneficio viderentur, id modò scisserent, iuberentq;, K
vt senatus decerneret, qui Romæ regnaret. Inclyta iustitia religioq; ea tempestate
Numa Pompilius. Numæ Pompilij erat. Curibus Sabinis habitabat consultissimus vir, vt in illa quis-
quam ætate esse poterat, omnis diuini atque humani iuris. Authorem doctrinæ eius,
quia non extat alius, falso Samium Pythagoram edunt: quem Seruio Tullo regnante
Pythagoras quo tempore vixerit. Romæ centum amplius post annos, in vltima Italię ora circa Metapontum Heracle-
amq; & Crotonem iuuenum æmulantium studia cœtus habuisse constat. ex qui-
bus locis, & si eiusdem ætatis fuisset, qua fama in Sabinos, aut quo linguæ commer-
cio quenquam ad cupiditatem discendi exciuisset? quóue præsidio vnus per tot gen-
tes dissonas sermone, moribusq; peruenisset? Suopte igitur ingenio temperatum
animum virtutibus fuisse opinor magis: instructumq; non tam peregrinis artibus,

quàm

A quàm diſciplina tetrica, ac triſti veterum Sabinorum: quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Audito nomine Numæ patres Romani, quanquam inclinari opes ad Sabinos rege inde ſumpto videbantur: tamen neque ſe quiſquam, nec factionis ſuæ alium, nec deniq; patrum aut ciuium quenquam præferre illi viro auſi, ad vnum omnes Numæ Pompilio regnum deferendum decernunt. Accitus, ſicut Romulus augurato in vrbe condenda regnum adeptus eſt, de ſe quoque Deos conſuli iuſſit. inde ab augure, cui deinde honoris gratia publicum id perpetuumq; ſacerdotium fuit: deductus in arcem, in lapide ad meridiem verſus conſedit. Augur ad læuam eius

Numæ regnum defertur.

Auguriy ritus.

B

C

capite velato ſedem cepit, dextra manu baculum ſine nodo aduncum tenens, quem lituum appellauerunt. inde vbi proſpectu in vrbem agrumq; capto, deos precatus, regiones ab oriente ad occaſum determinauit: dextras ad meridiem partes, læuasq;
D ad ſeptentrionem eſſe dixit: ſignum contra quod longiſſimè conſpectum oculi ferebant, animo finiuit: tum lituo in læuam manum tranſlato, dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita: Iupiter pater, ſi eſt fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ eſſe, vt tua ſigna nobis certa ac clara ſint inter eos fines, quos feci. Tum peregit verbis auſpicia quæ mitti vellet. quibus miſſis, declaratus rex Numa de templo deſcendit. qui regno ita potitus, vrbem nouam conditam vi & armis, iure eam legibusq; ac moribus de integro condere parat. quibus cùm inter bella aſſueſcere videret non poſſe (quippe efferatis militia animis) mitigandum ferocem populum armorum deſuetudine ratus, Ianum ad infimum Aſyletum indicem pacis belliq; fecit: apertus, vt in armis eſſe ciuitatem: clauſus, pacatos circa omnes
E populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnum clauſus fuit: ſemel T. Manlio conſule, poſt Punicum primum perfectum bellum: iterum, quòd noſtræ ætati dij dederunt vt videremus, poſt bellum Actiacum ab Imperatore Cæſare Auguſto, pace, terra, mariq; parta. Clauſo eo, cùm omnium circà finitimorum ſocietate ac fœderibus iunxiſſet animos, poſitis externorum periculorum curis, ne luxuriarent otio animi, quos metus hoſtium, diſciplinaq; militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimam, deorum metum inijciendum ratus eſt. qui cùm deſcendere ad animos ſine aliquo commento miraculi non poſſet, ſimulat ſibi cum dea Ægeria congreſſus nocturnos eſſe: eius ſe monitu, quæ acceptiſſima dijs eſſent, ſacra inſtituere: ſacerdotes ſuos cuiq; deorum præficere. atq; omnium primùm ad curſum lunæ in duodecim menſes deſcribit annum.

Iani templum pacis belliq; indicium.

Numæ prudens conſilium.

Aegeria dea.

Annus deſcribitur.

num. Quem, quia tricenos dies singulis mensibus luna non explet, desuntq; dies so- F
lido anno, qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendo ita
dispensauit, vt vigesimo quarto quoq; anno ad metam eandem Solis, vnde orsi es-
Dierũ distinctio. sent, plenis annorum omnium spacijs dies congruerent. Idem nefastos dies fastosq;
fecit, quia aliquando nihil cum populo agi vtile futurum erat. Tum sacerdotibus
creandis animum adiecit: quanquam ipse plurima sacra obibat, ea maximè quæ nunc
ad Dialem flaminem pertinent. Sed quia in ciuitate bellicosa plures Romuli quàm
Numæ similes reges putabat fore, iturosq; ipsos ad bella, ne sacra regiæ vicis defere-
Flamines creantur. rentur, flaminem Ioui assiduum sacerdotem creauit: insigniq; eum veste, & curuli re-
gia sella adornauit, huic duos flamines adiecit: Marti vnum, alterum Quirino. Virgi-
Vestales virgines. nesq; Vestæ legit; Alba oriundum sacerdotium, & genti conditoris haud alienum. G
His, vt assiduæ templi antistites essent, stipendium de publico statuit: virginitate a-
Salij. lijsq; ceremonijs venerabiles ac sanctas fecit. Salios item duodecim Marti Gradiuo
legit, tunicæq; pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum pectori tegumen, cæle-
stiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cum

H

I

tripudijs solenniq; saltatu iussit. Pontificem deinde Numam Marcium Marci filium
Pontifex & eius authoritas. ex patribus legit, eiq; sacra omnia scripta exsignataq; attribuit: quibus hostijs, quibus
diebus, ad quæ templa sacra fierent: atque vnde in eos sumptus pecunia erogaretur.
Cætera quoque omnia publica priuataq; sacra pontificis scitis subiecit: vt esset quò
consultum plebs veniret: ne quid diuini iuris negligendo patrios ritus, peregrinosq;
asciscendo turbaretur. Nec cœlestes modò ceremonias, sed iusta quoque fune-
bria, placandosq; manes, vt idem pontifex edoceret: quæq; prodigia fulminibus, K
alióue quo viso missa susciperentur atque curarentur: ad ea elicienda ex mentibus
Iupiter Elicius. diuinis Ioui Elicio aram in Auentino dicauit: deumq; consuluit augurijs quæ su-
scipienda essent. Ad hæc consultanda procurandaq;, multitudine omni à vi & ar-
mis conuersa, & animi aliquid agendo occupati erant, & deorum assidua insidens
cura, cum interesse rebus humanis cœleste numen videretur, ea pietate omnium
Fides & iusiurandum. pectora imbuerat: vt fides ac iusiurandum, propulso legum ac pœnarum metu ci-
uitatem regerent. & cum ipsi se homines in regis, velut vnici exempli, mores for-
In regis mores se formant populus. marent: tum finitimi etiam populi, qui antè castra vrbem positam in medio ad
solicitandam omnium pacem crediderant: in eam verecundiam adducti sunt, vt ci-
uitatem totam in cultum versam deorum, violari ducerent nefas. Lucus erat quem

medium

A medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua : quò quia ſe perſæpè Numa ſine arbitris, velut ad congreſſum deæ inferebat, camœnis eum lucum ſacrauit, quòd earum ſibi concilia cum coniuge ſua Ægeria eſſent. Et ſoli Fidei ſolenne inſtituit. Ad id ſacrarium flamines bigis curru arcuato vehi iuſſit, manuq́; ad digitos vſque inuoluta rem diuinam facere: ſignificantes fidem tutandam, ſedemq́; eius etiam in dextris ſacratam eſſe. Multa alia ſacrificia, locaq́; ſacris faciendis, quæ Argeos pontifices vocant, dedicauit. Omnium tamen maximum eius operum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pacis, quàm regni. Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace, ciuitatem auxerunt. Romulus ſeptem & triginta regnauit annos: Numa tres & quadraginta. Tum valida, tum temperata & belli & pacis artibus erat ciuitas.

Fidei ſolenne inſtitutum.

Romulus 37. annos, Numa 43. regnauit.

B Numæ morte ad interregnum res redijt. Inde Tullum Hoſtilium, nepotem Hoſtilij, cuius in infima arce clara pugna aduerſus Sabinos fuerat, regem populus iuſſit, patres authores facti. Hic non ſolùm proximo regi diſſimilis, ſed ferocior etiam Romulo fuit: tum ætas viresq́;, tum auita quoque gloria animum ſtimulabat. Seneſcere igitur ciuitatem otio ratus, vndiq; materiam excitandi belli quærebat. Fortè euenit, vt agreſtes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano prædas inuicem agerent. Imperitabat tum C. Cluilius Albæ. vtrinq; legati ferè ſub idem tempus ad res repetendas miſſi. Tullus præceperat ſuis, ne quid cum Albano prius quàm mandata agerent. ſatis ſciebat, negaturum Albanum, ita piè bellum indici poſſe. Ab Albanis ſocordius res acta, excepti hoſpitio ab Tullo blandè ac benignè, comiter regis conuiuium celebrant. tantiſper Romani & res repetiuerant priores: & neganti Albano, bellum in trigeſimum diem indixerant. Hæc renunciant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi poteſtatem, quid petentes venerint, facit. Illi omnium ignari, primùm purgando terunt tempus. Se inuitos quicquam, quod minus placeat Tullo, dicturos, ſed imperio ſubigi: res repetitum ſe veniſſe: ni reddantur, bellum indicere iuſſos. Ad hæc Tullus: Nunciate, inquit, regi veſtro: regem Romanum deos facere teſtes, vter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit, vt in eum omnes expetant huiuſce clades belli. Hęc nunciant domum Albani. Et bellum vtrinq; ſumma ope parabatur, ciuili ſimillimum bello, propè inter parentes natosq́;, Troianam vtranq; prolẽ, cùm Lauinium ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorum ſtirpe regum oriundi Romani

Tullus Hoſtilius rex creatur.

Semina belli inter Romanos & Albanos.

C eſſent.

D Euentus tamen belli minus miſerabilem dimicationem fecit: quòd nec acie certatum eſt, & tectis modò dirutis alterius vrbis, duo populi in vnum confuſi ſunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum Romanum impetum fecêre. caſtra ab vrbe haud plus quinque millia paſſuum locant, foſſa circundant. foſſa Cluilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt, donec cum re nomen quoque vetuſtate abolevit. in his caſtris Cluilius Albanus rex moritur. dictatorem Albani Metium Suffetium creant. Interim Tullus ferox præcipuè morte regis, magnumq́; deorum numen ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturum pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium caſtris, infeſto exercitu in agrum Albanum pergit. Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium. is ducit quàm proximè ad hoſtem poteſt,

Albani priores in agrum Romanum excurrunt.

Metius Suffetius dictator.

E inde legatum præmiſſum nunciare Tullo iubet, priuſquam dimicent, opus eſſe colloquio: ſi ſecum congreſſus ſit, ſatis ſcire ea ſe allaturum, quæ nihilominus ad rem Romanam quàm ad Albanam pertineant. haud aſpernatus Tullus, tametſi vana afferebantur, ſuos in aciem educit. exeunt contrà & Albani. Poſtquã inſtructi vtrinq; ſtabant, cum paucis procerum in medium duces procedunt. ibi infit Albanus : Iniurias & non redditas res ex fœdere, quæ repetitæ ſunt: & ego regem noſtrum Cluilium cauſam huiuſce eſſe belli, audiſſe videor: nec te dubito Tulle eadem præ te ferre: ſed ſi vera potius quàm dictu ſpecioſa dicenda ſunt, cupido imperij duos cognatos vicinosq́; populos ad arma ſtimulat. neque rectè, an perperam, interpretor: fuerit iſta eius deliberatio, qui bellum ſuſcepit. me Albani gerendo bello ducem creauêre. Illud te Tulle monitum velim: Hetruſca res, quanta circa nos teq́; maximè ſit, quo

Metij oratio.

propiores vos,hoc magis ſcis. multum illi terra,plurimum mari pollent.memor eſto F
iam cùm ſignum pugnæ dabis,has duas acies ſpectaculo fore:vt feſſos confectosq; ſimul victorem ac victum aggrediantur.Itaq; ſi nos dij amant, quoniam non contenti libertate certa,in dubiam imperij ſeruitijq; aleam imus,ineamus aliquam viam, qua vtri vtris imperent,ſine magna clade, ſine multo ſanguine vtriuſque populi decerni poſſit.Haud diſplicet res Tullo,quanquam tum indole animi,tum ſpe victoriæ ferocior erat.Quærentibus vtrinque ratio initur, cui & fortuna ipſa præbuit materiam.
Horatij & Curiatij trigemini fratres. Fortè in duobus tum exercitibus erant trigemini fratres,nec ætate,nec viribus diſpares.Horatios Curiatiosq; fuiſſe,ſatis conſtat, nec fermè res antiqua alia eſt nobilior: tamen in re tam clara nominum error manet, vtrius populi Horatij, vtrius Curiatij
Fœdus icitur inter Romanos & Albanos. fuerint.authores vtroq; trahunt,plures tamen inuenio, qui Romanos Horatios vo- G
cent.hos vt ſequar,inclinat animus.Cum trigeminis agunt reges, vt pro ſua quiſque patria dimicent ferro.ibi imperium fore, vnde victoria fuerit. nihil recuſatur, tempus & locus conuenit. priuſquam dimicarent, fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus, vt cuius populi ciues eo certamine viciſſent, is alteri populo
Fœderis ritus. cum bona pace imperitaret.Fœdera alia alijs legibus, cæterùm eodem modo omnia fiunt.Tum ita factum accepimus,nec vllius vetuſtior fœderis memoria eſt. fœcialis regem Tullum ita rogauit: Iubéſne me rex cum patrepatrato populi Albani fœdus ferire?iubente rege,Sagmina,inquit,te rex poſco.rex ait:Puram tollito.fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit:poſtea regem ita rogauit: Rex, facíſne me tu regium nuncium populi Romani Quiritium? vaſa, comitesq; meos? Rex reſpondit: H
Fœcialis. Quod ſine fraude mea,populiq; Romani Quiritium fiat,facio. Fœcialis erat M.Valerius.is patrempatratum SP.Fuſium fecit, verbena caput capillosq; tangens (paterpatratus ad iuſiurandum patrandum,id eſt,ſanciendum fit) fœdus, multisq; id verbis,quæ longo effata carmine non operæ eſt referre, peragit. Legibus deinde recitatis:Audi,inquit,Iupiter,audi paterpatrate populi Albani, audi tu populus Albanus, vt illa palàm prima poſtrema ex illis tabulis ceráue recitata ſunt, ſine dolo malo, vtiq; ea hic hodie rectiſſimè intellecta ſunt:illis legibus populus Romanus prior non deficiet. ſi prior defecerit publico conſilio,dolo malo, tu illo die Iupiter populũ Romanum ſic ferito,vt ego hunc porcum hodie feriam : tantoq; magis ferito, quantò magis potes pollesq;.Id vbi dixit,porcum ſaxo ſilice percuſſit. Sua item carmina Al- I
bani,ſuumq; iuſiurandum per ſuum dictatorem,ſuosq; ſacerdotes peregerunt. Fœdere icto,tergemini, ſicut conuenerat, arma capiunt. Cùm ſui vtroſque adhortarentur,Deos patrios,patriam ac parentes, quicquid ciuium domi, quicquid in exercitu ſit,illorum tunc arma, illorum intueri manus: feroces & ſuopte ingenio, & pleni adhortantium vocibus in medium inter duas acies procedunt. Conſederant vtrinque pro caſtris duo exercitus, periculi magis præſentis, quàm curæ expertes. Quippe imperium agebatur,in tam paucorum virtute atque fortuna poſitum. itaque ergo erecti ſuſpenſiq; in minimè gratum ſpectaculum animo intenduntur.
Tergeminorũ pugna de imperio. Datum ſignum:infeſtisq; armis, velut acies, terni iuuenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt : nec his nec illis periculum ſuum, ſed publicum K
imperium ſeruitiumq; obuerſatur animo,futuraq; ea deinde patriæ fortuna, quàm ipſi feciſſent. Vt primo ſtatim concurſu increpuêre arma, micantesq; fulſere gladij, horror ingens ſpectantes perſtringit : & neutro inclinata ſpe, torpebat vox, ſpiritusq;. Conſertis deinde manibus, cùm iam non motus tantum corporum, agitatioq; anceps telorum armorumq;, ſed vulnera quoque & ſanguis ſpectaculo eſſent: duo Romani, ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. ad quorum caſum cùm conclamaſſet gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones iam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes vice vnius, quem tres Curiatij circunſteterant. Fortè is integer fuit, vt vniuerſis ſolus nequaquam par, ſic aduerſus ſingulos ferox : ergo, vt ſegregaret pugnam eorum, ca-

A rum,capeſſit fugam:ita ratus ſecuturos, vt quemque vulnere affectum corpus ſineret.Iam aliquamtum ſpacij ex eo loco,vbi pugnatum eſt, aufugerat, cùm reſpiciens videt magnis interuallis ſequentes,vnum haud procul ab ſeſe abeſſe: in eum magno

B

C

impetu redijt.Et dum Albanus exercitus inclamat Curiatijs, vti opem ferant fratri, iam Horatius cæſo hoſte victor ſecundam pugnam petebat. tum clamore qualis ex inſperato pauentium ſolet, Romani adiuuant militem ſuum: & ille defungi prælio feſtinat.Prius itaque quàm alter qui nec procul aberat, conſequi poſſet, & alterum Curiatium conficit.Iamq; æquato Marte ſinguli ſupererant, ſed nec ſpe nec viribus pares.alterum intactum ferro corpus,& geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant.alter feſſum vulnere,feſſum curſu trahens corpus,victusq; fratrum ante
D ſe ſtrage,victori obijcitur hoſti.nec illud prælium fuit.Romanus exultans:Duos,inquit,fratrum Manibus dedi,tertium, cauſam belli huiuſce,vt Romanus Albano imperet,dabo.Malè ſuſtinenti arma,gladium ſupernè iugulo defigit: iacentem ſpoliat. Romani ouantes ac gratulantes Horatium accipiunt, eo maiore cum gaudio, quo propius metum res fuerat.Ad ſepulturam inde ſuorum nequaquam paribus animis vertuntur:quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienæ facti. Sepulchra extant, quo quiſque loco cecidit.duo Romana vno loco propius Albam, tria Albana Romam verſus,ſed diſtantia locis, vt & pugnatum eſt. Priuſquam inde digrederentur, roganti Metio ex fœdere icto quid imperaret,imperat Tullus, vti iuuentutem in armis habeat: vſurum ſe eorum opera, ſi bellum cum Veientibus foret. ita exercitus
E inde domos abducti.princeps Horatius ibat, tergemina ſpolia præ ſe gerens: cui ſoror virgo, quæ deſponſa vni ex Curiatijs fuerat, obuia ante portam Capenam fuit: cognitoq; ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſoluit crines,& flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Mouet feroci iuueni animum comploratio ſororis in victoria ſua, tantoq; gaudio publico. Stricto itaque gladio, ſimul verbis increpans,transfigit puellam: Abi hinc cum immaturo amore ad ſponſum, inquit,oblita fratrum mortuorum, viuiq;,oblita patriæ. Sic eat quæcunque Romana lugebit hoſtem. Atrox viſum id facinus patribus plebiq;: ſed recens meritum facto obſtabat: tamen raptus in ius ad regem. Rex, ne ipſe tam triſtis ingratiq; ad vulgus iudicij, ac ſecundum iudicium ſupplicij author eſſet: concilio populi aduocato,Duumuiros,inquit, qui Horatio perduellionem iudicent ſe-

Romanus vincit.

Sepeliuntur occiſi quo quiſq; loco ceciderat.

Horatius ſororem ſuam gladio transfigit.

Duumuiri de Horatij causa iudicant.

cundum legem, facio. lex horrendi carminis erat. Duumuiri perduellionem iudicent. si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si vincent, caput obnubito: F

G

H

infelici arbori reste suspendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Hac lege Duumuiri creati, qui se absoluere non rebantur ea lege ne innoxium quidem posse, cùm condemnassent: tum alter ex his, P. Horati tibi perduellionẽ iudico, inquit: lictor colliga manus. Accesserat lictor, inijciebatq; laqueum. tum Horatius, authore Tullo clementelegis interprete, Prouoco, inquit. ita de prouocatione certatum ad populum est. Moti homines sunt in eo iudicio, maximè P. Horatio patre proclamante, se filiã iure cæsam iudicare. ni ita esset, patrio iure in filium animaduersurum fuisse. orabat deinde, ne se, quem paulò antè cum egregia stirpe conspexissent, orbum liberis facerent. inter hæc senex iuuenem amplexus, spolia Curiatiorũ fixa eo- I loco, qui nunc Pila Horatia appellatur, ostentans: Hunccine, aiebat, quem modò decoratum ouantemq; victoria incedentẽ vidistis Quirites, eum sub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre potestis? quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quæ paulò antè armatæ imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris vrbis huius, arbori infelici suspende: verbera vel intra pomœrium, modò inter illa pila, & spolia hostium: vel extra pomœrium, modò intra sepulchra Curiatiorum. quò enim ducere hunc iuuenem potestis, vbi non sua decora eum à tanta fœditate supplicij vindicent? Non tulit populus nec patris lachrymas, nec ipsius parem in omni periculo animum: absolueruntq; admiratione magis virtutis, quàm iure causæ. Itaque vt cæ- K des manifesta, aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, vt filium expiaret pecunia publica. is quibusdam piacularibus sacrificijs factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt, transmisso per viam tigillo, capite adoperto, velut sub iugum misit iuuenem. id hodie publicè quoque semper refectum manet: Sororium tigillum vocant. Horatiæ sepulchrum, quo loco corruerat recta, constructum est saxo quadrato. Nec diu pax Albana mansit. inuidia vulgi, quòd tribus militibus fortuna publica commissa fuerit, vanum ingenium dictatoris corrupit, & quoniam recta consilia haud benè euenerant, prauis reconciliare popularium animos cœpit. Igitur, vt prius in bello pacem, sic in pace bellum quærens, quia suæ ciuitati animorum plus quàm virium cernebat esse, ad bellum palam atque ex edicto gerendum alios concitat populos, suis per speciem societatis proditionem referuat. Fi-

Horatius prouocat ad populum.

Horatius Pater ad Quirites.

Cædis manifestæ expiatio, summæ iustitiæ exemplum.

Albani de bello redintegrando cogitant.

A uat. Fidenates colonia Romana, Veientibus ſocijs conſilij aſſumptis, pacto tranſi- *Fidenates de-*
tionis Albanorum,ad bellum atque arma incitantur. Cùm Fidenæ apertè deſciſſent, *ſciunt a Romanis.*
Tullus Metio,exercituq; eius ab Alba accito,contra hoſtes ducit.vbi Anienem tranſijt,ad confluentes collocat caſtra. Inter eum locum & Fidenas Veientium exercitus Tyberim tranſierat. Hi & in acie prope flumen tenuêre dextrum cornu, in ſiniſtro Fidenates propius montes cõſiſtunt. Tullus aduerſus Veientem hoſtem dirigit ſuos, Albanos contra legionem Fidenatium collocat. Albano non plus animi erat quàm *Albani exercitus*
fidei: nec manere ergò, nec tranſire apertè auſus, ſenſim ad montes ſuccedit. Inde *proditio.*
vbi ſatis ſubiſſe ſeſe ratus eſt, erigit totam aciem: fluctuansq; animo vt tereret tempus,ordines explicat. Conſilium erat, quà fortuna rem daret, eà inclinare vires. Mi-
B raculo primò eſſe Romanis, qui proximi ſteterant, vt nudari latera ſua ſociorum digreſſu ſenſerunt.inde eques citato equo nunciat regi,abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim vouit Salios,fanaq; Pallori ac Pauori, equidem clara increpans voce, vt hoſtes exaudirent, redire in prælium iubet. Nihil trepidatione opus eſſe: ſuo iuſſu circunduci Albanum exercitum, vt Fidenatium nuda terga inuadat. Idem imperat, vt haſtas equites erigere iubeat.Id factum,magnæ parti peditum Romanorum conſpectum abeuntis Albani exercitus interſepſit. qui viderant, id quod ab rege auditum erat,rati, eo acrius pugnant. Terror ad hoſtes tranſit, & audiuerant clara voce dictum. & magna pars Fidenatium,vt qui coloni additi Romanis eſſent, Latinè ſciebant.Itaq; ne ſubitò ex collibus decurſu Albanorum intercluderẽtur ab oppido, ter-
C ga vertunt. Inſtat Tullus, fuſoq; Fidenatium cornu in Veientem alieno pauore perculſum ferocior redit.nec illi tulêre impetum, ſed ab effuſa fuga flumen obiectum à tergo arcebat. Quò poſtquam fuga inclinauit,alij arma fœdè iactantes in aquam cæ- *Funduntur Fi-*
ci ruebant: alij,dum cunctantur in ripis:inter fugæ pugnæq; conſilium oppreſſi.non *nates & Veie.*
alia antè Romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exercitus ſpectator certaminis deductus in campos.Metius Tullo deuictos hoſtes gratulatur.contra Tullus Metium benignè alloquitur.quod bene vertat,caſtra Albanos Romanis caſtris iungere iubet: ſacrificium luſtrale in diem poſterum parat. Vbi illuxit, paratis omnibus, vt aſſolet, vocari ad concionem vtrunq; exercitum iubet. præcones ab extremo orſi primos exciuere Albanos. hi nouitate etiam rei moti, vt regem Romanum concionantem au-
D dirent,proximi conſtitêre.ex compoſito armata circundatur Romana legio. centurionibus datum negotium erat, vt ſine mora imperia exequerentur. Tum ita Tullus *Tulli concio.*
infit: Romani,ſi vnquam antè aliàs vllo in bello fuit, quod primum dijs immortalibus gratias ageretis,deinde veſtræ ipſorum virtuti,heſternum id prælium fuit.dimicatum eſt enim nõ magis cum hoſtibus,quàm (quæ dimicatio maior ac periculoſior eſt) cum proditione ac perfidia ſociorum.nam,ne vos falſa opinio teneat,iniuſſu meo Albani ſubiêre ad montes: nec imperium illud meum, ſed conſilium, & imperij ſimulatio fuit:vt nec vobis ignorãtibus deſeri vos, auerteretur à certamine animus: & hoſtibus circunueniri ſe à tergo ratis terror ac fuga inijceretur. Nec ea culpa, quam arguo,omnium Albanorum eſt.ducem ſecuti ſunt,vt & vos, ſi quò ego inde agmen
E declinare voluiſſem,feciſſetis. Metius ille eſt ductor itineris huius, Metius idẽ huius machinator belli,Metius fœderis Romani Albaniq; ruptor.audeat deinde talia alius, niſi in hunc inſigne iam documentum mortalibus dedero.Centuriones armati Metium circunſiſtunt.rex cætera,vt orſus erat,peragit. Quod bonum,fauſtum, fœlixq; ſit populo Romano,ac mihi vobisq; Albani, populum omnem Albanum Romam traducere in animo eſt: ciuitatem dare plebi,primores in pàtres legere,vnam vrbem, vnam Remp.facere:vt ex vno quondã in duos populos diuiſa Albana res eſt,ſic nunc in vnũ redeat. Ad hæc, Albana pubes inermis ab armatis ſepta in varijs voluntatibus, cõmuni tamẽ metu cogente,ſilentium tenet.tum Tullus, Meti Suffeti,inquit,ſi ipſe diſcere poſſes fidem ac fœdera ſeruare,viuo tibi ea diſciplina à me adhibita eſſet.nunc quoniam tuum inſanabile ingeniũ eſt,tu tuo ſupplicio doce humanũ genus ea ſan-

cta credere, quæ à te violata sunt. vt igitur paulò antè animum inter Fidenatem Romanamq; rem ancipitem gessisti, ita iam corpus passim distrahendum dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earum distentum illigat Metium. Deinde in diuersum iter equi concitati, lacerum in vtroq; curru corpus, quà inhæserant vinculis membra, * portantes. auertêre omnes à tanta fœditate spectaculi oculos. Primum, vltimumq; illud supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum huma-

Metius quadrigis illigatus laceratur.

*Portantes, euertêre omnium, &c.

narũ fuit, in alijs gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse pœnas. Inter hæc iam præmissi Albam erant equites, qui multitudinẽ traducerent Romam. legiones deinde ductæ ad diruendam vrbem, quæ, vbi intrauêre portas, non quidẽ fuit tumultus ille, nec pauor, qualis captarum esse vrbium solet, cum effractis portis, stratísue ariete muris, aut arce vi capta, clamor hostilis, & cursus per vrbem armatorum omnia ferro, flammaq; miscet: sed silentium triste, ac tacita mœstitia ita defixit omnium animos, vt præ metu obliti quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, rogitantesq; alij alios, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas, vltimum illud visuri peruagarentur. Vt vero iam equitum clamor exire iubentium instabat: iam fragor tectorum quę diruebantur, vltimis vrbis partibus audiebatur: puluisq; ex distantibus locis ortus, velut nube inducta omnia impleuerat: raptim quibus quisq; poterat elatis, cùm larem ac penates, tectaq;, in quibus natus quisq; educatusq; esset, relinquentes exirent: iam continens agmen migrantium impleuerat vias: & conspectus aliorũ mutua miseratione integrabat lachrymas: vocesq; etiam miserabiles exaudiebantur, mulierũ præcipuè, cùm obsessa ab armatis templa augusta præterirent, ac velut captos relinquerent deos. Egressis vrbem Albanis, Romanus passim publica priuataq; omnia tecta adæquat solo. vnaq; hora quadringentorum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio ac ruinis dedit. templis tamen deûm (ita enim edictũ ab rege fuerat) temperatũ est. Roma interim crescit Albæ ruinis: duplicatur ciuium numerus: Cęlius additur vrbi mons: &, quo frequentius habitaretur, eam sedem Tullus regię capit, ibiq; deinde habitauit. Principes Albanorũ in patres, vt ea quoq; pars Reipub. crescceret, legit: Tullios, Seruilios, Quintios, Geganeos, Curiatios, Clœlios: templumq; ordini ab se aucto curiam fecit, quę hostilia vsq; ad patrũ nostrorum ætatem appellata est. & vt omnium ordinũ viribus aliquid ex nouo populo adijceretur, equitum decem turmas ex Albanis legit. legiones & veteres eodem supplemento expleuit, & nouas scripsit. Hac fiducia virium Tullus Sabinis bellum indicit, genti ea tempestate

Albani ciues Romam traducũtur. Alba diruitur.

Templis deûm temperatur.

Albanorum Principes in Patres leguntur.

A peſtate ſecundum Hetruſcos opulentiſſimæ viris armisq́;. vtrinq; iniurię factę, ac res nequicquam erant repetitæ. Tullus ad Feronię fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehenſos querebatur: Sabini ſuos prius in lucum confugiſſe, ac Romæ retentos. Hæ cauſæ belli ferebantur. Sabini haud parum memores, & ſuarum virium partem Romæ ab Tatio locatam, & Romanam rem nuper etiam adiectione populi Albani auctam, circumſpicere & ipſi externa auxilia. Hetruria erat vicina, proximi Hetruſcorum Veientes. inde ob reſiduas bellorum iras maximè ſolicitatis ad defectionem animis, voluntarios traxêre. & apud vagos quoſdam ex inopi plebe etiam merces valuit. publico auxilio nullo adiuti ſunt. valuitq́; apud Veientes (nam de cæteris minus mirum eſt) pacta cum Romulo inducIarum fides. Cùm bellum

Belli Sabini cauſæ.

B vtrinque ſumma ope pararetur, vertiq́; in eo res videretur, vtri prius arma inferrent, occupat Tullus in agrum Sabinum tranſire. pugna atrox ad ſyluam Malicuſam fuit: vbi & peditum quidem robore, cæterum equitatu aucto nuper, plurimum Romana acies valuit. ab equitibus repentè inuectis turbati ordines ſunt Sabinorum. nec pugna deinde illis conſtare, nec fuga explicari ſine magna cæde potuit. Deuictis Sabinis cum in magna gloria, magnisq́; opibus regnum Tulli, ac tota res Romana eſſet, nunciatum regi, patribusq́; eſt, in monte Albano lapidibus pluiſſe: quod cùm credi vix poſſet, miſſis ad id viſendũ prodigium, in conſpectu haud aliter, quàm cum grandinem venti glomeratam in terras agunt, crebri cecidere cœlo lapides. viſi etiam audire vocem ingentem ex ſummi cacuminis lùco, vt patrio ritu ſacra Albani facerent,

Sabini ſuperantur.

In Albano monte lapidibus pluit.

C quę velut dijs quoq; ſimul cum patria relictis, obliuioni dederant: & aut Romana ſacra ſuſceperant, aut fortunę (vt fit) ob irati cultum reliquerant deũm. Romanis quoq; ab eodem prodigio nouendiale ſacrum publicè ſuſceptum eſt: ſeu voce cœleſti ex Albano monte miſſa (nã id quoq; traditur) ſeu aruſpicum monitu. manſit certè ſolenne, vt quandocunq; idem prodigium nunciaretur, feriæ per nouem dies agerẽtur. Haud ita multo poſt peſtilentia laboratum eſt. Vnde cum pigritia militandi oriretur, nulla tamen ab armis quies dabatur ab bellicoſo rege. ſalubriora etiam credente militiæ quàm domi iuuenum corpora eſſe, donec ipſe quoq; longinquo morbo eſt implicitus. tunc adeo fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiritus illi feroces, vt qui nihil antè ratus eſſet minus regium, quàm ſacris dedere animum, repentè omnibus, magnis, par-

Nouendiale ſacrũ.

Peſtilentia.

D uisq́; ſuperſtitionibus obnoxius degeret, religionibusq́; etiam populũ impleret. vulgo iam homines eum ſtatũ rerum, qui ſub Numa rege fuerat, requirentes, vnã opem ægris corporibus relictam, ſi pax veniaq́; ab dijs impetrata eſſet, credebant. Ipſum regem tradunt, voluentem commentarios Numæ, cùm ibi quædam occulta ſolennia ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet, operatum his ſacris ſe abdidiſſe: ſed non ritè initum, aut curatũ id ſacrum eſſe, nec ſolùm nullam ei oblatã cœleſtium ſpeciem, ſed ira Iouis ſolicitati praua religione fulmine ipſum cum domo cõflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta. Mortuo Tullo, res, vt inſtitutũ iam inde ab initio erat, ad patres redierat, hiq́; interregẽ nominauerant: quo comitia habente, Ancũ Martium regẽ populus creauit: patres fuêre autores. Numæ Pompilij regis ne-

Superſtitionibus rex obnoxius.

Tullus fulmine cõflagrauit, poſtquã regnaſſet annos 32.

E pos filia ortus Ancus Martius erat: qui vt regnare cœpit, & auitæ gloriæ memor, & quia proximum regnũ cætera egregium ab vna parte haud ſatis proſperũ fuerat, aut neglectis religionibus. aut prauè cultis: longeq́; antiquiſſimum ratus ſacra publica, vt ab Numa inſtituta erant, facere: omnia ea ex cõmentarijs regis pontificẽ maximũ in Albũ relata, proponere in publico iubet. inde & ciuibus ocij cupidis, & finitimis ciuitatibus facta ſpes, in aui mores atq; inſtituta regem abiturum. Igitur Latini, cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat, ſuſtulerant animos: & cùm incurſionem in agrum Romanum feciſſent, repetentibus res Romanis ſuperbè reſponſum reddunt, deſidem Romanum regem intra ſacella & aras acturum eſſe regnum rati. Medium erat in Anco ingenium, & Numæ, & Romuli memor: & præterquam quòd aui regno magis neceſſariam fuiſſe pacẽ credebat, cùm in nouo, tùm feroci populo, etiam

Ancus Martius rex creatur.

Latini in agrum Romanum excurrunt.

Anci regis ingenium.

quòd

quòd illi contigiſſet ocium, ſine iniuria id ſe haud facilè habiturũ: tentari patientiam, F
& tentatam contemni: temporaq; eſſe Tullo regi aptiora quàm Numæ: vt tamen,
Bellicas ceremonias Ancus inſtituit. quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet, à ſe bellicæ ceremoniæ proderentur:
nec gererentur ſolùm, ſed etiam indicerentur bella aliquo ritu: ius ab antiqua gente
Aequicolis, quod nunc fœciales habent, deſcripſit, quo res repetuntur. Legatus vbi
ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanę velamen eſt) Au-
di Iupiter, inquit, audite fines (cuiuſcunq; gentis ſunt, nominat) audiat fas. ego ſum
publicus nuntius populi Romani, iuſtè pieq; legatus venio, verbisq; meis fides ſit.
Peragit deinde poſtulata, inde Iouem teſtem facit: Si ego iniuſtè, impieq; illos homi-
nes, illasq; res dedier nuncio populi Romani, mihi expoſco, tum patriæ compotẽ me
nunquam ſinas eſſe. Hæc, cùm fines ſupraſcandit, hæc, quicunq; ei primus vir obuius G
fuerit, hęc, portam ingrediens, hęc, forũ ingreſſus, paucis verbis carminis, concipien-
diq; iuriſiurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur, quos expoſcit, diebus tribus & tri-
Belli indicendi ritus. ginta (tot enim ſolennes ſunt) peractis, bellum ita indicit: Audi Iupiter, & tu Iuno:
Quirine, dijq; omnes cœleſtes, vosq; terreſtres, vosq; inferni audite: Ego vos teſtor,
populũ illum, (quicũq; eſt, nominat) iniuſtũ eſſe, neq; ius perſoluere. ſed de iſtis rebus
in patria maiores natu conſulemus, quo pacto ius noſtrũ adipiſcamur. Cum his nun-
cius Romam ad conſulendum redit, confeſtim rex his fermè verbis patres conſule-
bat: Quarum rerum, litium, cauſarum condixit paterpatratus populi Romani Qui-
ritium patripatrato priſcorum Latinorum, hominibusq; priſcis Latinis, quas res nec
dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolui oportuit, dic, inquit ei, H
quem primum ſententiam rogabat, quid cenſes? tum ille: Puro pioq; duello quæ-
rendas cenſeo, itaque conſentio conſciſcoq;. Inde ordine alij rogabantur, quandoq;
pars maior eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat conſenſu fie-
ri ſolitum, vt fœcialis haſtam ferratam, aut ſanguineam pręuſtam ad fines eorum fer-
ret, & non minus tribus puberibus præſentibus diceret: Quod populi priſcorum
Latinorum, hominesq; priſci Latini aduerſus populum Romanum Quiritium fece-
runt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum priſcis Latinis
iuſſit eſſe, ſenatusq; populi Romani Quiritium cenſuit, cõſenſit, conſciuit, vt bellum
cum priſcis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq; Romanus populis priſcorum
Latinorum, hominibusq; priſcis Latinis bellum indico, facioq;. Id vbi dixiſſet, ha- I
ſtam in fines eorum emittebat, Hoc tum modo ab Latinis repetitæ res, ac bellum in-
dictum: moremq; eum poſteri acceperunt. Ancus demandata cura ſacrorum flami-
nibus, ſacerdotibusq; alijs, exercitu nouo conſcripto, profectus Politorium vrbem
Augetur res Romana hoſtibus in ciuitatem acceptis. Latinorum vi cepit. ſecutusq; morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant
hoſtibus in ciuitatem accipiendis, multitudinem omnem Romam traduxit. & cùm
circa Palatium ſedem veteres Romani, Sabini Capitolium atque arcem, Cœlium
montem Albani impleſſent: Auentinum nouæ multitudini datum. additi eidem
haud ita multo pòſt, Tellenis Ficanaq; captis, noui ciues. Politorium inde rurſus bel-
lo repetitum, quod vacuum occupauerant priſci Latini. eaq; cauſa diruendæ vrbis
eius fuit Romanis, ne hoſtium ſemper receptaculum eſſet. Poſtremò omni bello La- K
tino Medulliam compulſo, aliquandiu ibi Marte incerto, varia victoria pugnatum
eſt. nam & vrbs tuta munitionibus, præſidioq; firmata valido erat. & caſtris in aperto
poſitis, aliquoties exercitus Latinus cominus cum Romanis ſigna contulerat. Ad vl-
timum omnibus copijs connixus Ancus, acie primùm vincit. inde ingenti pręda po-
titus, Romam redit: tum quoq; multis millibus Latinorũ in ciuitatem acceptis. qui-
bus vt iungeretur Palatio Auentinum, ad Murtię datę ſedes. Ianiculum quoque adie-
ctum, non inopia loci, ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet, id non muro ſolùm, ſed
etiam ob commoditatem itineris ponte ſublicio, tum primùm in Tyberi facto, con-
iungi vrbi placuit. Quiritiũ quoq; foſſa, haud paruũ munimentũ à planioribus adi-
tu locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, cùm in tanta multitu-

dine

A dine hominum, discrimine rectè an perperam facti confuso, facinora clandestina fierent, carcer ad terrorem increscentis audaciæ media vrbe imminens foro ædificatur. nec vrbs tantum hoc rege creuit, sed etiam ager finesq; : sylua Mæsia Veientibus adempta: vsque ad mare imperium prolatum: & in ore Tyberis Hostia vrbs condita: salinæ circa factæ: egregieq; rebus bello gestis, ædes Iouis Feretrij amplificata. Anco regnante Lucumo, vir impiger, ac diuitijs potens, Romam commigrauit, cupidine maximè ac spe magni honoris, cuius adipiscendi Tarquinijs (nam ibi quoq; peregrina stirpe oriundus erat) facultas non fuerat. Damarati Corinthij filius erat. qui ob seditiones domo profugus cùm Tarquinijs fortè consedisset, vxore ibi ducta duos filios genuit. nomina his Lucumo, atque Aruns fuerunt. Lucumo superfuit patri bo-
B norum omnium hæres: Aruns prior quàm pater moritur, vxore grauida relicta. nec diu manet superstes filio pater: qui cùm ignorans nurum ventrem ferre, immemor in testando nepotis decessisset, puero post aui mortem in nullam sortem bonorũ nato, ab inopia Egerio inditum nomen. Lucumoni contrà omnium hæredi bonorum cùm diuitiæ iam animos facerent, auxit, ducta in matrimoniũ Tanaquil, summo loco nata, & quæ haud facilè ijs, in quibus nata erat, humiliora sineret. ea cùm innupsisset, spernentibus Hetruscis Lucumonem exule aduena ortum, ferre indignitatem nõ potuit. oblitaq; ingenitę erga patriam charitatis, dummodo virum honoratum vide-

Carcer ædificatur.

Hostia vrbs conditur.

Lucumo Tarquinij vrbs.

Tanaquil.

C

D

ret, consilium migrandi ab Tarquinijs cœpit. Roma est ad id potissimum visa. In nouo populo, vbi omnis repentina atq; ex virtute nobilitas sit, futurum locum forti ac strenuo viro: regnasse Tatium Sabinum: accersitum in regnum Numam à Curibus:
E & Ancum Sabina matre ortum, nobilemq; vna imagine Numæ esse: facilè persuadet, vt cupido honorum, & cui Tarquinij materna tantum patria esset. Sublatis itaque rebus, commigrant Romam. Ad Ianiculum fortè ventum erat. ibi ei carpento sedenti cum vxore, aquila suspensis demissa leniter alis pileum aufert: superq; carpentum cum magno clangore volitans, rursus velut ministerio diuinitus missa, capiti aptè reponit: inde sublimis abijt. accepisse id augurium læta dicitur Tanaquil, perita, vt vulgo Hetrusci, cœlestium prodigiorũ mulier. excelsa & alta sperare complexa virum iubet. eam alitem ea regione cœli & eius dei nunciam venisse: circa summum culmẽ hominis auspicium fecisse: leuasse humano superpositum capiti decus, vt diuinitus eidem redderet. Has spes cogitationesq; secum portantes, vrbem ingressi sunt, domicilioq; ibi comparato, L. Tarquinium Priscum edidêre nomen. Iam &

Augurium.

Romanis

Romanis conſpicuum eum nouitas diuitiæq; faciebant: & ipſe quoq; fortunam be- F
nigno alloquio, comitate inuitandi, beneficijsq; quos poterat ſibi conciliando, ad-
iuuabat: donec in regiam quoq; de eo fama perlata eſt. notitiamq; eam breui apud
regem liberaliter dextreq; obeundo officia, in familiaris amicitiæ adduxerat iura, vt
publicis pariter ac priuatis concilijs bello domiq; intereſſet: & per omnia expertus,
Ancus regnauit annos 24. poſtremò tutor etiam liberis regis teſtamento inſtitueretur. Regnauit Ancus annos
quatuor & viginti, cuilibet ſuperiorum regum belli pacisq; & artibus & gloria par.
Tarquinius regnum affectat. Iam filij prope puberem ętatem erant. eò magis Tarquinius inſtare, vt quamprimum
comitia regi creando fierent. quibus indictis, ſub tempus pueros venatum ablegauit.
isq; primus & petiſſe ambitiosè regnum, & orationem dicitur habuiſſe ad concilian-
dos plebis animos compoſitam. Cùm ſe non rem nouam petere: quippe qui non pri- G
mus, quod quiſquã indignari miraríue poſſet, ſed tertius Romæ peregrinus regnum
affectet: & Tatium non ex peregrino ſolùm, ſed etiam ex hoſte regem factum. & Nu-
mam ignarum vrbis, non petentem in regnum vltrò accitum: ſe ex quo ſui potens
fuerit, Romam cum coniuge ac fortunis omnibus commigraſſe. maiorem partem
ætatis eius, qua ciuilibus officijs fungantur homines, Romæ ſe quàm in vetere patria
vixiſſe. domi militięq; ſub haud pœnitendo magiſtro, ipſo Anco rege, Romana ſe iu-
ra, Romanos ritus didiciſſe. obſequio & obſeruantia in regem cum omnibus, beni-
gnitate erga alios cum rege ipſo certaſſe. Hæc eum haud falſa memorantem ingenti
Tarquinius rex creatur. conſenſu populus Romanus regnare iuſſit. Ergò virũ cætera egregium, ſecuta, quam
in petendo habuerat, etiam regnantem ambitio eſt. nec minus regni ſui firmandi, H
Minorũ gentium Patres 100. leguntur. quàm augendę Reipub. memor, centum in patres legit, qui deinde minorũ gentium
ſunt appellati: factio haud dubia regis, cuius beneficio in curiam venerant. Bellum
primum cum Latinis geſſit, & oppidum ibi Appiolas vi cœpit: prædaq; inde maiore,
quàm quanta belli fama fuerat, reuecta, ludos opulentius inſtructiusq; quàm prio-
res reges fecit. Tum primùm circo, qui nunc maximus dicitur, deſignatus locus eſt.
Locorum in circo delectus. loca diuiſa patribus, equitibusq;, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, fori appellati.
Spectauêre, furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. ludicrum
fuit equi, pugilesq; ex Hetruria maximè acciti. ſolennes deinde annui manſere ludi,
Romani, magniq; variè appellati. ab eodem rege & circa forum priuatis ædificanda
diuiſa ſunt loca: porticus, tabernæq; factæ. muro quoque lapideo circundare vrbem I
Sabinum bellum. parabat, cùm Sabinum bellum cœptis interuenit. adeoq; ea ſubita res fuit, vt prius
Anienem tranſirent hoſtes, quàm obuiam ire, ac prohibere exercitus Romanus
poſſet: itaque trepidatum Romæ eſt. & primò dubia victoria magna vtrinque cæde
pugnatum eſt. reductis deinde in caſtra hoſtium copijs, datoq; ſpacio Romanis ad
comparandum de integro bellum, Tarquinius equitem maximè ſuis deeſſe viribus
ratus, ad Ramnenſes, Titienſes, Luceres, quas centurias Romulus ſcripſerat, addere
alias conſtituit, ſuoq; inſignes relinquere nomine. id quia inauguratò Romulus fe-
cerat, negare Accius Nauius inclytus ea tempeſtate augur, neq; mutari, neq; nouum
conſtitui, niſi aues addixiſſent, poſſe. ex eo ira regi mota, eludensq; artem (vt ferunt)
Agedum, inquit, diuine tu, inaugura, fieríne poſſit, quod nunc ego mente concipio. K
Cùm ille in augurio rem expertus profectò futurã dixiſſet: Atqui hoc animo agitaui,
inquit, te nouacula cotem diſciſſurum. cape hæc, & perage quod aues tuæ fieri poſſe
Accius augur nouacula cotem diſſe cuit. portendunt. Tum illum haud cunctanter diſcidiſſe cotem ferunt. Statua Accij po-
ſita capite velato, quo in loco res acta eſt, in comitio in gradibus ipſis ad læuam cu-
fuit. cotem quoq; eodem loco ſitam fuiſſe memorant, vt eſſet ad poſteros miraculi
eius monimentum. augurijs certè ſacerdotioq; augurum tantus honos acceſſit, vt ni-
hil belli domiq; poſtea, niſi auſpicatò gereretur: concilia populi, exercitus vocati,
ſumma rerum vbi aues nõ admiſiſſent, dirimerentur. Neq; tum Tarquinius de equi-
tum centurijs quicquam mutauit, numero tantum alterum adiecit, vt mille & tre-
centi equites in tribus centurijs eſſent. poſteriore modo ſub ijſdem nominibus, qui

A additi erant,appellati ſunt.quas nunc,quia geminatæ ſunt,ſex vocant centurias.Hac parte copiarum aucta,iterum cum Sabinis confligitur.ſed præterquam quòd viribus creuerat Romanus exercitus, ex occulto etiã additur dolus, miſſis qui magnam vim lignorum in Anienis ripa iacentem, ardentem in flumen conijcerent: ventoq; iuuante accenſa ligna, & pleraque in ratibus impacta ſublicijs cùm hærerent, pontem incendunt. ea quoq; res in pugna terrorem attulit Sabinis, effuſis eadem fugam impedijt.multiq; mortales cùm hoſtem effugiſſent,in flumine ipſo periere: quorũ fluitantia arma ad vrbem cognita in Tyberi, prius penè,quàm nunciari poſſet,inſignem victoriam fecere.Eo prælio præcipua equitũ gloria fuit.vtrinq; ab cornibus poſitos, cùm iam pelleretur media peditum ſuorum acies,ita incurriſſe ab lateribus ferunt,vt
B non ſiſterent modò Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus,ſed ſubitò in fugam verterent. montes effuſo curſu Sabini petebant, & pauci tenuere. maxima pars, vt antè dictum eſt, ab equitibus in flumen acti ſunt. Tarquinius inſtandũ perterritis ratus,præda captiuisq; Romã miſſis,ſpolijs hoſtium(votum id Vulcano erat) ingenti cumulo accenſis,pergit porrò in agrum Sabinum exercitum inducere:& quanquam malè geſta res erat, nec geſturos melius ſperare poterant, tamen quia conſulendi res non dabat ſpacium, iere obuiam Sabini tumultuario milite.iterumq; ibi fuſi,perditis iam propè rebus, pacẽ petiere.Collatia, & quicquid circa Collatiam agri erat, Sabinis ademptum. Egerius (fratris hic filius erat rẽgis) Collatiæ in præſidio relictus. deditosq; Collatinos ita accipio,eamq; deditionis formulam eſſe. Rex interrogauit,
C Eſtíſne vos legati oratoresq; miſſi à populo Collatino, vt vos populumq; Collatinũ dederetis?Sumus. Eſt ne populus Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. deditíſne vos populumCollatinum,vrbem,agros,aquam,terminos,delubra,vtenſilia,diuina humanaq; omnia,in meam populiq; Romani ditionem?Dedimus. At ego recipio. Sabino bello perfecto, Tarquinius triumphans, Romã redijt.inde priſcis Latinis bellum fecit. vbi nuſquam ad vniuerſæ rei dimicationem vẽtum eſt.ad ſingula oppida circunferendo arma nomẽ omneLatinum domuit. Corniculum,Ficulnea vetus,Cameria, Cruſtumeriũ, Ameriola, Medullia,Nomentũ,hec de priſcis Latinis,aut qui ad Latinos defecerant, capta oppida. Pax deinde facta. Maiore inde animo pacis opera inchoata,quàm quanta mole geſſerat bella, vt non quietior populus domi eſſet, quàm
D militiæ fuiſſet. nam & muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat,vrbem,quam nõdum munierat,cingere parat: & infima vrbis loca circa forum, aliasq; interiectas collibus cõualles, quia ex planis locis haud facilè euehebãt aquas, cloacis è faſtigio in Tyberim ductis ſiccat: & aream ad ædẽ in Capitolio Iouis, quam vouerat bello Sabino,iam præſagiente animo, futuram olim amplitudinem loci occupat fundamentis.Eo tempore in regia prodigium viſu euẽtuq; mirabile fuit. Puero dormienti,cui Seruio Tullio nomen fuit, caput arſiſſe ferunt multorum in cõſpectu.plurimo igitur clamore inde ad tantæ rei miraculum orto, excitũ regem. & cùm quidam famil[illegible]iam ad reſtinguendum ferret, ab regina retentum: ſedatoq; iam tumultu,[illegible]uiſſe puerum, donec ſua ſponte experrectus eſſet. mox cum
E ſomno & flam[illegible]ſe. Tum abducto in ſecretũ viro Tanaquil: Vidéſne tu puerum hunc, inquit, quem tam humili cultu educamus? ſcire licet hunc lumen quondam rebus noſtris dubijs futurum, præſidiumq; regiæ afflictæ. proinde materiem ingentis publicè priuatimq; decoris omni indulgentia noſtra nutriamus. inde puerum liberũm loco cœptum haberi, erudiriq; artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur.Euenit facilè quòd dijs cordi eſſet.iuuenis euaſit verè indolis regiæ. nec,cùm quæreretur gener Tarquinio, quiſquam Romanæ iuuentutis vlla arte conferri potuit.filiamq; ei ſuam rex deſpondit. Hic quacunq; de cauſa tantus illi honos habitus, credere prohibet ſerua natum eum, paruumq; ipſum ſeruiſſe. eorum magis ſententiæ ſum,qui Corniculo capto Seruij Tulli, qui princeps in illa vrbe fuerat,grauidã viro occiſo vxorem,cùm inter reliquas captiuas cognita eſſet, ob vnicam

Sabini vincuntur.

Sabini iterum fuſi,pacem petunt.

Deditionis formula.

Tarquinius triũphans Romam redit.

Latinos domuit.

Muro lapideo vrbs cingitur.

Prodigium mirabile.

C nobili-

nobilitatem ab regina Romana prohibitam ferunt, ſeruitio partum Romæ edidiſ- F
ſe, in Priſci Tarquinij domo. inde tanto beneficio, & inter mulieres familiaritatem auctam, & puerum vt in domo à paruo eductum, in charitate atq; honore fuiſſe. fortunam matris, quòd capta patria in hoſtiũ manus venerit, vt ſerua natus crederetur,
Tarquinius regnauit annos 38. feciſſe. Duodequadrageſimo fermè anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius, non apud regem modò, ſed apud patres plebemq; longè maximo honore Seruius Tullius erat. Tum Anci filij duo etſi antea ſemper pro indigniſſimo habuerãt, ſe patrio regno tutoris fraude pulſos, regnare Romæ aduenam, non modò vicinæ, ſed ne Italicæ quidem ſtirpis, tum impenſius his indignitas creſcere, ſi ne ab Tarquinio quidẽ ad ſe rediret regnum, ſed præceps inde porrò ad ſeruitia caderet: vt in eadẽ ciuitate poſt centeſimum ferè annum, quàm Romulus deo prognatus, deus ipſe tenuerit regnũ, do- G
nec in terris fuerit, id ſeruus ſerua natus poſſideat. tum cõmune Romani nominis, tũ præcipuè id domus ſuę dedec⁹ fore, ſi Anci regis virili ſtirpe ſalua, non modò aduenis, ſed ſeruis etiam regnũ Romæ pateret. ferro igitur eam arcere contumeliam ſtatuunt. ſed & iniuriæ dolor in Tarquinium ipſum magis, quàm in Seruium eos ſtimulabat: & quia grauior vltor cædis, ſi ſupereſſet, rex futurus erat, quàm priuatus: tum Seruio occiſo, quemcunq; alium generum delegiſſet, eundem regni hęredem facturus vide-
Tarquinio parantur inſidiæ. batur. ob hæc ipſi regi inſidiæ parantur. Ex paſtoribus duo ferociſſimi delecti ad facinus, quibus cõſueti erant vterq; agreſtibus ferramentis, in veſtibulo regiæ quàm potuere tumultuoſiſſimè, ſpecie rixæ in ſe omnes apparitores regios conuertunt. inde cum ambo regem appellarent, clamorq; eorum penitus in regiam peruenisſet, vocati H
ad regem pergunt. primò vterq; vociferari, & certatim alter alteri obſtrepere. coërciti ab lictore, & iuſſi in vicem dicere, tandem obloqui deſiſtunt. vnus rem ex compoſito
Tarquinius ſecuri feritur. orditur. dum intentus in eum ſe rex totus auerteret, alter elatam ſecurim in caput deiecit: relictoq; in vulnere telo, ambo ſe foras eijciunt. Tarquinium moribundum

I

K

cùm qui circà erant excepiſſent, illos fugientes lictores comprehẽdunt. clamor inde, concurſuſq; populi, mirantium quid rei eſſet. Tanaquil inter tumultum claudi regiam iubet, arbitros eijcit: ſimul quæ curando vulneri opus ſunt, tanquam ſpes ſubeſſet, ſedulò comparat: ſimul ſi deſtituat ſpes, alia præſidia molitur. Seruio properè accito cùm penè exanguem virum oſtendiſſet, dextram tenens, orat, ne inultam
Tanaquil Seruium ad regnum capeſſendum ſolicitat. mortem ſoceri, ne ſocrum inimicis ludibrio eſſe ſinat. Tuum eſt, inquit, Serui, ſi vir es, regnum: non eorum qui alienis manibus peſſimum facinus fecere. erige te, deosq;

A deosq; duces sequere, qui clarum hoc fore caput diuino quondam circumfuso igni portenderunt. nunc te illa cœlestis excitet flāma. nunc expergiscere verè, & nos peregrini regnauimus: qui sis, non vnde natus sis, reputa. si tua re subita consilia torpent, at tu mea consilia sequere. Cùm clamor impetusq; multitudinis vix sustineri posset, ex superiore parte ædium per fenestras in nouam viam versas (habitabat enim rex ad Iouis Statoris) populum Tanaquil alloquitur, iubet bono animo esse: sopitum fuisse regem subito ictu, ferrum haud altè in corpus descendisse: iam ad se redisse: inspectum vulnus absterso cruore, omnia salubria esse. confidere propediem ipsum eos visuros. Interim Seruio Tullio iubere populum dicto audientem esse: eum iura redditurum, obiturumq; alia regis munia. Seruius cum trabea & lictoribus prodit:
B ac sede regia sedens alia decernit, de alijs consulturum se regem esse simulat. Itaq; per aliquot dies, cùm iam expirasset Tarquinius, celata morte per speciem alienæ fungendæ vicis, suas opes firmauit. tum demum palàm facta ex comploratione in regia orta, Seruius præsidio firmo munitus, primus iniussu populi, voluntate patrum regnauit. Anci liberi iam tum comprehensis sceleris ministris, vt viuere regem, & tantas esse opes Seruij nunciatum est, Suessam Pometiam exulatum ierant. Nec iam publicis magis auxilijs Seruius quàm priuatis munire opes. & ne qualis Anci liberûm animus aduersus Tarquinium fuerat, talis aduersus se Tarquinij liberûm esset, duas filias iuuenibus regijs, Lucio atque Arunti Tarquinijs, iungit. nec rupit tamen fati necessitatē humanis consilijs, quin inuidia regni etiam inter domesticos infida omnia atq; infesta faceret. Peropportunè ad præsentis quietē status bellum cum Veientibus (iam enim induciæ exierant) alijsq; Hetruscis sumptum in eo bello & virtus & fortuna enituit Tullij. fusoq; ingenti hostium exercitu, haud dubius rex, seu patrū, seu plebis animus periclitaretur, Romam redijt. aggrediturq; inde pacis longè maximū opus: vt quemadmodum Numa diuini autor iuris fuisset, ita Seruium conditorem omnis in ciuitate discriminis, ordinumq;, quibus inter gradus dignitatis fortunæq; aliquid interlucet, posteri fama ferrent. Censum enim instituit, rem saluberrimam tanto futuro imperio: ex quo belli, pacisq; munia non viritim, vt antè, sed pro habitu pecuniarum fierent. tum classes, centuriasq;, & hunc ordinem ex censu descripsit, vel paci decorum, vel bello. Ex ijs, qui * centum millium æris, aut maiorem censum
D haberent, L X X X. confecit centurias, quadragenas seniorum ac iuniorum, prima classis omnes appellati. seniores, ad vrbis custodiā vt præsto essent: iuuenes, vt foris bella gererēt. arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære, hęc vt tegumēta corporis essent, tela in hostē, hastaq; & gladius. additæ huic classi duæ fabrûm centuriæ, quæ sine armis stipendia facerent. datum munus, vt machinas in bello ferrent. Secunda classis intra * centū vsq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta. & ex his senioribus, iunioribusq; viginti conscriptę centurię: arma imperata, scutum pro clypeo, & pręter loricam omnia eadem. Tertiæ classis in * quinquaginta millium censum esse volu[illegible]lem centuriæ & hæ, eodemq; discrimine ætatū factæ: nec de armis quicqu[illegible]m, ocreæ tantùm ademptæ. In quarta classe census * quinq;
E & viginti mill[illegible]dem centuriæ factæ: arma mutata, nihil præter hastam & verutū datum. Quinta classis aucta, centuriæ triginta factæ. fundas, lapidesq; missiles hi secum gerebāt. in his accensi, cornicines, tibicinesq; in tres centurias distributi. * vndecim millibus hæc classis censebatur. Hoc minor census reliquā multitudinem habuit. Inde vna centuria facta est immunis militia. Ita pedestri exercitu ornato, distributoq;, equitū ex primorib⁹ ciuitatis X I I. scripsit cēturias. sex itē alias cēturias, tribus ab Romulo institutis, sub ijsdem, quibus inauguratę erant, nominibus fecit. ad equos emendos * dena millia æris ex publico data: & quibus equos alerent, viduę attributæ, quæ * bina millia æris in annos singulos penderent. Hæc omnia in dites à pauperibus inclinata onera. Deinde est honos additus. non enim, vt ab Romulo traditum, cæteri seruauerant reges, viritim suffragium eadem vi, eodemq; iure promiscuè omni-

Seruius rex à patribus creatur.

Census institutio.

Seruius ciuitatem in classes diuisit.
*Valent 1000. coronatos.
Prima classis.

Secunda classis.
*Valent 750. coronatos.
Tertia classis.
*Valent 500. coronatos.
Quarta classis.
*Valent 250. coronatos.
Quinta classis.
*Valent 110. coronatos.

Equitum centuriæ scribuntur.
Sexta classis.
*Val. 100. cor.
*Val. 20. coro.

Viritim suffragiū omnibus datū est.

bus datum est: sed gradus facti, vt neq; excluſus quiſquam ſuffragio videretur, & vis F
omnis penes primores ciuitatis eſſet. equites enim vocabantur primi: LXXX. inde
Hæc verba videntur neſcio quid deſiderare. primæ claſſis centuriæ primum peditum vocabantur. * ibi ſi variaret, quod rarò incidebat, vt ſecundæ claſſis vocarentur: nec ferè vnquam infra ita deſcenderent, vt ad infimos peruenirent. Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc eſt, poſt expletas quinq; & XXX. tribus, duplicato earum numero, centurijs iuniorum, ſeniorumq; ad inſtitutam ab Seruio Tullio ſummam non conuenire. quadrifariam enim vrbe diui-
Tribus vnde ſic appellata. ſa regionibus, collibusq; quæ habitabantur partes, Tribus eas appellauit: vt ego arbitror, ab tributo. nam eius quoque æqualiter ex cenſu conferendi ab eodem inita ratio eſt. neque hæ tribus ad centuriarum diſtributionem numerumq; quicquam pertinuere. Cenſu perfecto, quem maturauerat metu legis de incenſis latæ, cum vin- G
culorũ minis mortisq; edixit, vt omnes ciues Romani, equites peditesq;, in ſuis quiſque centurijs in campo Martio prima luce adeſſent. ibi inſtructũ exercitũ omnẽ ſue,
Luſtrum. oue, taurilibus luſtrauit. idq; conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt. Millia LXXX. eo luſtro ciuium cenſa dicuntur. Adijcit ſcriptorũ antiquiſſimus Fabius Pictor, eorum qui ferre arma poſſent, eum numerum fuiſſe. Ad eam
Vrbs amplificatur. multitudinem vrbs quoq; amplificanda viſa eſt. addit duos colles, Quirinalem Viminalemq;. inde deinceps auget Eſquilias: ibiq; ipſe, vt loco dignitas fieret, habitat.
Pomœrium curita vocatum. aggere & foſſis & muro vrbem circundat: ita pomœrium profert. Pomœrium verbi vim ſolam intuentes, poſtmœrium interpretantur eſſe. eſt autem magis circa murum locus. quem in condendis vrbibus quondam Hetruſci, quà murum ducturi erant, H
certis circa terminis inauguratò conſecrabant: vt neq; interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniungunt: & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. hoc ſpacium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quòd poſt murum eſſet, quàm quòd murus poſt id, pomœrium Romani appellarunt. & in orbis incremento ſemper, quantum mœnia proceſſura erant, tantum termini hi cõſecrati proferebantur. Aucta ciuitate magnitudine vrbis, formatis omnibus domi & ad belli & ad pacis vſus, ne ſemper armis opes acquirerentur, conſilio augere imperium conatus eſt, ſimul & aliquod addere vrbi decus. Iam
Dianæ Epheſiæ fanum. tum erat inclytum Dianæ Epheſiæ fanum, id communiter à ciuitatibus Aſiæ factum fama ferebat. Cùm conſenſum, deosq; conſociatos laudaret mirè Seruius inter pro- I
ceres Latinorum, cum quibus publicè priuatimq; hoſpitia amicitiasq; de induſtria
Romæ fanum Dianæ ædificatur. iunxerat, ſæpè iterando eadem, perpulit tandem, vt Romæ fanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent. Ea erat confeſſio, caput rerum Romam eſſe: de quo toties armis certatum fuerat. Id quanquam omiſſum iam ex omnium cura Latinorum ob rem toties infeliciter tentatam armis, videbatur, vni ſe ex Sabinis fors dare
De boue viſendæ magnitudinis prodigium. viſa eſt priuato conſilio imperij recuperandi. Bos in Sabinis nata cuidam patrifamilię dicitur miranda magnitudine, ac ſpecie (fixa per multas ætates cornua in veſtibulo templi Dianæ monumentum ei fuêre miraculo) habita, vt erat res prodigij loco eſt. & cecinêre vates, cuius ciuitatis eam ciuis Dianæ immola[illegible]fore imperium. idq; carmen peruenerat ad antiſtitem fani Dianæ. Sabinus, [illegible]m apta dies ſa- K
crificio viſa eſt, bouem Romam actam deducit ad fanum Dianæ, & ante aram ſtatuit. Ibi antiſtes Romanus cùm eum magnitudo victimæ celebrata fama mouiſſet, memor reſponſi, Sabinum ita alloquitur: Quídnam tu hoſpes paras, inquit, inceſte ſacrificium Dianæ facere? quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima valle præfluit Tyberis. Religione tactus hoſpes, qui omnia, vt prodigio reſponderet euentus, cuperet rite facta, extemplò deſcendit ad Tyberim. Interea Romanus immolat Dianę
Seruius plebis conſenſu rex declaratur. bouem. id mirè gratum regi, atq; ciuitati fuit. Seruius, quanquam iam vſu haud dubiè regnum poſſederat, tamen quia interdum iactari voces à iuuene Tarquinio audiebat, ſe iniuſſu populi regnare, conciliata prius voluntate plebis, agro capto ex hoſtibus viritim diuiſo, auſus eſt ferre ad populum, vellent iuberéntne ſe regnare.

tantoq;

A tantoq; consensu, quanto haud quisquam alius antè rex est declaratus. Neque ea res Tarquinio spem affectandi regni minuit: imò eò impensius, quia de agro plebis aduersum patrum voluntatem sensérat agi, criminandi Seruij apud patres, crescendiq; in curia sibi occasionem datam ratus est, & ipse iuuenis ardentis animi, & domi vxore Tullia inquietum animum stimulante. Tulit enim & Romana regia sceleris tragici exemplum, vt tædio regum maturior veniret libertas: vltimumq; regnum esset, quod scelere partum foret. Hic L. Tarquinius Prisci Tarquinij regis filius nepósue fuerit, parum liquet: pluribus tamen authoribus filium crediderim. fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenij iuuenem. His duobus, vt antè dictum est, duæ Tulliæ regis filiæ nupserant, & ipsæ longè dispares moribus. Fortè ita inciderat,
B ne duo violenta ingenia matrimonio iungerentur, fortuna credo populi Romani, quò diuturnius Seruij regnum esset, constituiq; ciuitatis mores possent. Angebatur ferox Tullia, nihil materiæ in viro neq; ad cupiditatem, neq; ad audaciam esse, tota in alterum versa Tarquinium, eum mirari, eum virum dicere, ac regio sanguine ortum: spernere sororem, quòd virũ nacta muliebri cessaret audacia. Contrahit celeriter similitudo eos, vt fere fit, malũ malo aptissimum. sed initium turbandi omnia à fœmina ortum est: ea secretis viri alieni assuefacta sermonibus, nullis verborum contumelijs parcere de viro ad fratrem, de sorore ad virum: & se rectius viduam, & illum cœlibem futurum fuisse contendere, quàm cum impari iungi, vt elanguescendum aliena ignauia esset, si sibi eum, quo digna esset, dij dedissent virũ, domi se propediem visu-
C ram regnum fuisse, quod apud patrem videat. celeriter adolescentem suæ temeritatis implet. Aruns Tarquinius, & Tullia minor propè continuatis funeribus cùm domos vacuas nouo matrimonio fecissent, iunguntur nuptijs, magis non prohibente Seruio quàm approbãte. Tum verò indies infestior Tullij senectus, infestius cœpit regnum esse. iam enim ab scelere ad aliud spectare mulier scelus: nec nocte, nec interdiu virum conquiescere pati, ne gratuita præterita parricidia essent. Non sibi defuisse cui nupta diceretur, nec cum quo tacita seruiret. defuisse qui se regno dignum putaret, qui meminisset se esse Prisci Tarquinij filium, qui habere, quàm sperare regnum mallet. si tu is es, cui nuptã esse me arbitror, & virum, & regem appello: si minus, eo nunc peius mutata est res, quòd isthic cum ignauia est scelus. quin accingeris? non tibi ab
D Corintho, nec ab Tarquinijs, vt patri tuo, peregrina regna moliri necesse est. dij te penates, patrijq;, & patris imago, & domus regia, & in domo regale solium, & nomen Tarquinium creat, vocatq; regem. aut si ad hæc parũ est animi, quid frustraris ciuitatem? quid te vt regium iuuenẽ conspici sinis? facesse hinc Tarquinios, aut Corinthũ: deuoluere retrò ad stirpẽ, fratri similior, quàm patri. His alijsq; increpando iuuenem instigat, nec conquiescere ipsa potest: si, cum Tanaquil peregrina mulier tantũ moliri potuisset animo, vt duo cõtinua regna, viro, ac deinceps genero, dedisset: ipsa regio semine orta, nullum momentũ in dãdo adimendoq; regno faceret. His muliebribus instinctus furijs Tarquinius, circumire & prehensare minorũ maximè gentium patres, admonere beneficij, ac pro eo gratiam repetere: allicere donis iuuenes:
E tum de se ingenti[illegible]ncendo: tum regis criminibus omnibus locis crescere. Postremò, vt iam agendę rei tempus visum est, stipatus agmine armatorum in forũ irrupit: inde omnibus perculsis pauore, in regia sede pro curia sedens, patres in curiã per præconem ad regem Tarquinium citari iussit. Conuenêre extemplò: alij iam antè ad hoc præparati: alij metu, ne non veniisse, fraudi esset: nouitate ac miraculo attoniti, etiam de Seruio actũ rati. Ibi Tarquinius maledicta ab stirpe vltima orsus, Seruum, seruaq; natum post mortem indignã parentis sui, non interregno, vt anteà inito, nõ comitijs habitis, non per suffragium populi, non authoribus patribus, muliebri dolo regnum occupasse. ita natum, ita creatũ regem, fautorẽ infimi generis hominũ, ex quo ipse sit, odio alienę honestatis ereptũ primoribus agrũ sordidissimo cuiq; diuisisse: omnia onera, quę cõmunia quondam fuerint, inclinasse in primores ciuitatis: instituisse cen-

Scelerata nuptiæ.

Tullia scelestæ consiliæ.

Tarquinius vi regnum affectat.

ſum, vt inſignis ad inuidiam locupletiorũ fortuna eſſet, & parata: vbi vellet, egentiſ- F
ſimis largiretur. Huic orationi Seruius cùm interueniſſet, trepido nuncio excitatus,
extẽplò à veſtibulo curiæ magna voce: Quid hoc, inquit, Tarquini rei eſt? qua tu au-
dacia me viuo vocare auſus es patres? aut in ſede conſidere mea? Cùm ille ferociter ad-
hæc, Se patris ſui tenere ſedẽ, multò quàm ſeruũ potiorem filium regis regni hæredẽ:
ſatis illum diu per licentiam eludentẽ inſultaſſe dominis. Clamor ab vtriuſq; fautori-
bus oritur, & cõcurſus populi fiebat in curiam: apparebatq; regnaturum, qui viciſſet.
Tum Tarquinius neceſſitate iam etiam ipſa cogente vltima audere, multo & ætate &
viribus validior, medium arripit Seruium: elatumq; è curia, in inferiorẽ partẽ per gra-
dus deijcit. inde ad cogendũ Senatum in curia redit. fit fuga regis apparitorum, atque
comitum. ipſe propè exanguis, cum ſemianimis regio comitatu domũ ſe reciperet, G
perueniſſetq; ad ſummũ Cyprium vicum, ab ijs qui miſſi ab Tarquinio fugientẽ con-
ſecuti erant, interficitur. Creditur, quia non abhorret à cæteroſcelere, admonitu Tul-
liæ id factum. carpento certè, id quod ſatis conſtat, in forũ inuecta, nec reuerita cœtũ
virorum, euocauit virũ è curia: regemq; prima appellauit. à quo faceſſere iuſſa ex tan-
to tumultu, cùm ſe domum reciperet, peruenisſetq; ad ſummũ Cyprium vicum, vbi
Dianium nuper fuit: flectente carpentũ dextra in Virbium cliuum, vt in collẽ Eſqui-
liarum eueheretur, reſtitit pauidus, atq; inhibuit frenos is qui iumenta agebat, iacen-
temq; dominæ Seruium trucidatũ oſtendit. Fœdũ inhumanumq; inde traditur ſce-
lus, monumentoq; locus eſt: Sceleratum vicum vocant, quo amens agitantibus furijs
ſororis, ac viri, Tullia per patris corpus carpentũ egiſſe fertur: partemq; ſanguinis ac H
cædis paternæ cruento vehiculo, contaminata ipſa reſperſaq; tuliſſe ad penates ſuos,

Seruij & Tarquinij diſceptatio.

Tarquinius Seruium è curia deijcit.

Seruius interficitur.

Inhumanum Tulliæ facinus.

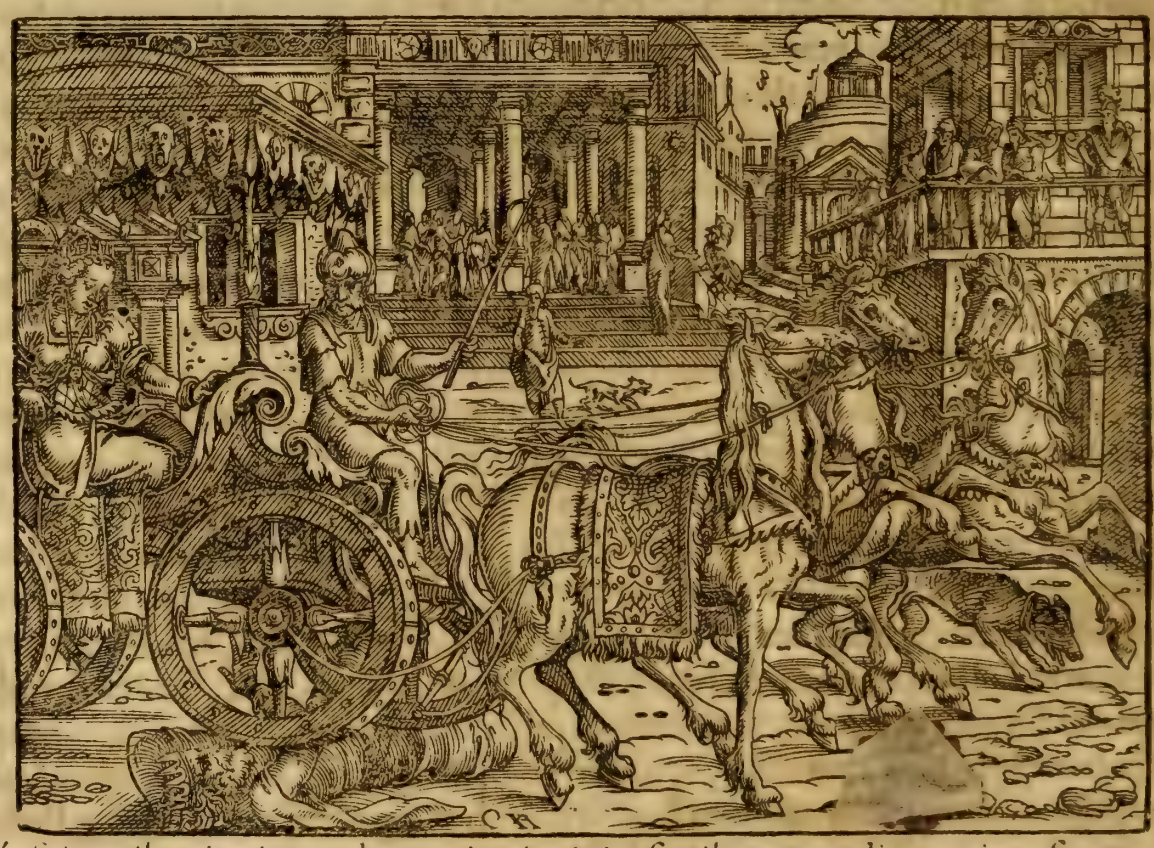

I

K

viriq; ſui: quibus iratis, malo regni principio ſimiles propediem exitus ſequeren-
tur. Seruius Tullius regnauit annos quatuor & quadraginta, ita vt bono etiam
moderatóque ſuccedenti regi difficilis æmulatio eſſet. Cæterum id quoque ad
gloriam acceſſit, quòd cum illo ſimul iuſta ac legitima regna occiderunt. Idipſum
tam mite ac tam moderatum imperium, tamen quia vnius eſſet, deponere eum
in animo habuiſſe quidam authores ſunt, niſi ſcelus inteſtinum liberandæ patriæ
conſilia agitanti interueniſſet. Inde L. Tarquinius regnare occœpit, cui Superbo co-
gnomen facta indiderunt: quia ſocerum gener ſepultura prohibuit, Romulum quo-
que inſepultum periſſe dictitans: primoresq; patrum: quos Seruij rebus fauiſſe crede-
bat, interfecit. conſcius deinde malè quærendi regni ab ſe ipſo aduerſus ſe exemplum

Seruius annos regnauit 44.

capi

A capi posse,armatis corpus circumsepsit.neq; enim ad ius regni quicquam præter vim habebat.vt qui neq; populi iussu,neque authoribus patribus regnaret. eò accedebat, vt in charitate ciuium nihil spei reponenti metu regnum tutandum esset: quẽ vt pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerum sine consilijs per se solus exercebat: perq; eam causam occidere,in exilium agere, bonis mulctare poterat: non suspectos modò aut inuisos,sed vnde nihil aliud quàm prædam sperare posset. Ita patrum præcipuè numero imminuto,statuit nullos in patres legere, quo contemptior paucitate ipsa ordo esset:minusq; per se nihil agi indignarentur.Hic enim regum primus traditum à prioribus morẽ de omnibus Senatum consulendi soluit. domesticis consilijs Rempublicam administrauit:bellum,pacem,fœdera,societates per se ipse cum qui-
B bus voluit,iniussu populi ac Senatus fecit, diremitq;. Latinorũ sibi maximè gentem conciliabat,vt peregrinis quoq; opibus tutior inter ciues esset. neque hospitia modò cum primoribus eorum,sed affinitates quoq; iungebat Octauio Mamilio Thusculano.is longè princeps Latini nominis erat,si famæ credimus, ab Vlysse deaq; Circe oriundus:ei Mamilio filiã nuptum dat:perq; eas nuptias multos sibi cognatos amicosq; eius conciliat.Iam magna Tarquinij authoritas inter Latinorum proceres erat, cùm in diem certam vt ad lucum Ferentinæ conueniant,indicit:esse,quæ agere de rebus communibus velit.Conueniunt frequentes prima luce. ipse Tarquinius diem quidem seruauit,sed paulò antè quàm sol occideret, venit. multa ibi toto die in con-
cilio varijs iactata sermonibus erant.Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in absen-
C tem Tarquinium erat inuectus. Haud mirum esse, Superbo ei inditum Romæ cognomen (iam enim ita clam quidam mussitantes,vulgò tamen eum appellabant) an quicquam superbius esse quàm ludificari sic omne nomen Latinũ? principibus longè ab domo excitis,ipsum,qui concilium indixerit non adesse. tentari profectò patientiam,vt si iugum acceperint,obnoxios premat:cui enim non apparere,affectare eum imperium in Latinos? Quod si sui benè crediderint ciues, aut si creditum illud & non raptum parricidio sit:credere & Latinos,quanquam ne sic quidẽ alienigenæ deberent.sin suos eos pœniteat,quippe qui alij super alios trucidẽtur,exulatũ eant, bona amittant,quid spei melioris Latinis portẽdi?si se audiant,domũ suam quenq; inde abituros:neq; magis obseruaturos diẽ cõcilij,quàm ipse,qui indixerit,obseruet.Hæc
D atq; alia eodem pertinentia seditiosus facinorosusq; homo, hisq; artibus opes domi nactus,cùm maximè differeret,interuenit Tarquinius.Is finis orationi fuit.Auersi omnes ad Tarquinium salutandũ. Qui silentio facto, monitus à proximis vt purgaret se,q; id temporis venisset,disceptatorẽ ait se sumptum inter patrem & filium cura reconciliandi eos in gratiã,moratũ esse,& quia ea res exemisset illum diem, postero die acturum,quæ constituisset.Ne id quidem Turnũ tulisse tacitum ferunt. dixisse enim nullam breuiorẽ esse cognitionẽ, quàm inter patrem & filiũ, paucisq; transigi verbis posse:ni pareat patri,habiturum infortuniũ esse.Hęc Aricinus in regem Romanũ increpans ex concilio abijt.Quam rem Tarquinius aliquanto, quàm videbatur, ægrius ferens,cõfestim Turno necẽ machinatur,vt eundem terrorem, quo ciuiũ animos
E domi oppresserat, hostis iniiceret. & quia pro imperio palam interfici non poterat, oblato falso crimine insontẽ oppressit.per aduersę factionis quosdã Aricinos,seruum Turni auro corrupit,in diuersoriũ eius vim magnam gladiorũ inferri clam sineret. ea cum vna nocte perfecta essent, Tarquinius paulò ante lucem accitis ad se principibus Latinorũ,quasi re noua perturbatus,morã suam hesternã, velut deorũ quadam prouidentia illatã,ait saluti sibi atq; illis fuisse. ab Turno dici sibi in primoribus populorum parari necẽ,vt Latinorum solus imperium teneat. aggressurũ fuisse hesterno die in concilio:dilatã rem esse, quòd author concilij abfuerit,quẽ maximè peteret. inde illam absentis insectationem esse natam,quòd morando spem destituerit.non dubitare,si vera deferantur,quin prima luce,vbi ventum in concilium sit,instructus cum coniuratorum manu, armatusq; venturus sit. dici gladiorum ingentem numerum

Tarquinij Superbi mores & res gestæ iã ab initio regni.

Tarquinius peregrinos metu suorum sibi conciliat.

Turnum Herdonius in Tarquinium inuehitur.

Tarquinius dolo necẽ Turno machinatur.

esse ad eum conuectum. id vanum necne sit, extemplò sciri posse. rogare eos, vt inde F
secum ad Turnum veniant. Suspectam fecit rem, & ingenium Turni ferox, & oratio
hesterna, & mora Tarquinij, quòd videbatur ob eam differri cædes potuisse. Eunt in-
clinatis quidem ad credendum animis, tamen nisi gladijs deprehensis, cætera vana
existimaturi. vbi est eò ventum, Turnum ex somno excitatum circumsistunt custo-
des: comprehensisq; seruis, qui charitate domini vim parabant, cum gladij abditi ex
omnibus locis diuerticuli protraherentur: enimuerò manifesta res visa, iectæq;
Turnus capitur, & indicta causa necidatur. Turno catenæ: & confestim Latinorum concilium magno cum tumultu aduocatur.
ibi tã atrox inuidia orta est, gladijs in medio positis, vt indicta causa nouo genere le-
thi, deiectus ad caput aquæ Ferentinæ crate supernè iniecta, saxisq; congestis, merge-
Tarquinij ad Latinos oratio. retur. Reuocatis deinde ad cõcilium Latinis, Tarquinius, collaudatisq;, qui Turnum G
nouantem res pro manifesto parricidio merita pœna affecissent, ita verba fecit: Posse
quidem se vetusto iure agere, quòd cùm omnes Latini ab Alba oriundi sint, in eo fœ-
dere teneantur, quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis suis in Romanum
cesserit imperium. cæterùm se vtilitatis id magis omnium causa censere, vt reno-
uetur id fœdus: secundaq; potius fortuna populi Romani, vt participes Latini fru-
antur, quàm vrbium excidia, vastationesq; agrorum, quas Anco prius, patre deinde
suo regnante, perpessi sint, semper aut expectent, aut patiantur. Haud difficulter per-
Renouatur fœdus cum Latinis. suasum Latinis: quanquam in eo fœdere superior Romana res erat. cæterùm & capita
nominis Latini stare, ac sentire cum rege videbant, & Turnus sui cuiq; periculi si ad-
uersatus esset, recens erat documentum. Ita renouatum fœdus, indictumq; iuniori- H
bus Latinorum, vt ex fœdere die certa ad Lucum Ferentinæ armati frequentes ades-
sent. Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenêre: ne ducem
suum, néue secretum imperium, propriáue signa haberent, miscuit manipulos ex La-
tinis, Romanisq;, vt ex binis singulos faceret, binosq; ex singulis. ita geminatis mani-
pulis, centuriones imposuit. Nec vt iniustus in pace rex, ità dux belli prauus fuit. quin
ea arte æquasset superiores reges, ni degeneratum in alijs, hùic quoq; decori offecisset.
Tarquinius Volscis bellum mouit. Is primus Volscis bellum in ducentos amplius post suam ætatem annos mouit: Sues-
Id est, tantum auri argentiq;, vt in pecunia fierent 40. talenta: Quæ valent 24000. coron. samq; Pometiam ex his vi cepit. vbi cum diuendita præda * XL. talenta argenti auriq;
recepisset: concepit animo eam amplitudinem Iouis templi, quæ digna deûm homi-
numq; rege, quæ Romano imperio, quæ ipsius etiam loci maiestati esset. captiuam I
pecuniam in ædificationem eius templi sepposuit. Excepit deinde eum lentius spe
bellum: quo Gabios propinquam vrbem nequicquam vi adortus, cùm obsidendi
quoq; vrbem spes pulso à mœnibus adempta esset, postremò minimè arte Romana,
fraude ac dolo aggressus est. nam cùm velut posito bello fundamentis templi iacien-
Tarquinij filius Sextus Gabios dolo transfugit. dis, alijsq; vrbanis operibus intentum se esse simularet: Sextus filius eius, qui minimus
ex tribus erat, transfugit ex composito Gabios, patris in se sæuitiam intolerabilẽ con-
querens. Iam ab alienis in suos vertisse superbiam: & liberorũ quoq; eum frequentię
tædere, vt quam in curia solitudinem fecerit, domi quoq; faciat, ne quam stirpem, ne
quem hæredem regni relinquat. se quidem inter tela ad gladios patris elapsum, nihil
vsquam sibi tutũ, nisi apud hostes L. Tarquinij credidisse. nam ne parent, imminere K
his bellum, quod positum simuletur: & per occasionẽ eum incautos inuasurũ. Quod
si apud eos supplicibus locus non sit, pererraturũ se omne Latium: pulsumq; se inde,
Volscos & Æquos, & Hernicos petiturũ: donec ad eos perueniat, qui à patrũ crudeli-
Sextus benignè ab Gabinis excipitur. bus atq; impijs supplicijs tegere liberos sciant. forsitan etiam ardoris aliquid ad bel-
lum armaq; se aduersus superbissimũ regem ac ferocissimum populum inuenturum.
Cùm, si nihil mouerentur, infensus ira porrò inde abiturus videretur: benignè ab Ga-
binis excipitur. Vetant mirari, si qualis in ciues, qualis in socios, talis ad vltimum in li-
beros esset: in seipsum postremò sæuiturũ, si alia desint. sibi verò gratum aduentum
eius esse: futurumq; credere breui, vt illo adiuuante, ab portis Gabinis sub Romana
mœnia bellum transferatur. Inde in concilia publica adhiberi. vbi cùm de alijs rebus

assen-

A assentire se veteribus Gabinis diceret, quibus hæ notiores essent, ipsi identidem belli autor esset, in eo sibi præcipuam prudentiã assumere: quòd vtriusq; populi vires nosset, sciretq; inuisam profectò superbiam regiam ciuibus esse, quã ferre ne liberi quidem potuissent. Ita cùm sensim ad rebellandum primores Gabinorum incitaret, ipse cum promptissimis iuuenum prædatum, atq; in expeditiones iret, & dictis factisq; omnibus ad fallẽdum instructis vana accresceret fides, dux ad vltimum belli legitur. ibi cum inscia multitudine, quid ageretur, prælia parua inter Romam Gabiosq; fierent, quibus plerunq; Gabina res superior esset: tum certatim summi infimiq; Gabinorum Sex. Tarquinium dono deũm sibi missum ducem credere. apud milites verò obeundo pericula ac labores, pariter prædam munificè largiendo, tanta charitate es- *Sextus ad Tarquinium mittit nuncium.*
B se, vt non pater Tarquinius potentior Romæ, quàm filius Gabijs esset. Itaque postquam satis virium collectum ad omnes conatus videbat: tum è suis vnum scisitatum Romam ad patrem mittit, quídnam se facere vellet? quandoquidem vt omnia vnus ipse Gabijs posset, ei dij dedissent. Huic nuncio, quia credo dubiæ fidei videbatur, nihil voce responsum est. rex velut deliberabundus, in hortum ædium transit sequente

C

D

nuncio filij. ibi inambulans tacitus summa papauerũ capita dicitur baculo decussisse. *Summa papauerũ capita decutit Tarquinius.*
Interrogãdo expectandoq; responsum nuncius fessus, vt re imperfecta, redit Gabios: quæ dixerit ipse, quæq; viderit, refert. seu ira seu odio, seu superbia insita ingenio, nullam eum vocem emisisse: Sexto vbi quid vellet parens, quídue præciperet tacitis ambagibus, patuit: primores ciuitatis, criminando alios apud populum, alios sua ipsos inuidia opportun[illegible]teremit. multi palam, quidã, in quibus minus speciosa crimi-
E natio erat futura; [illegible] interfecti. patuit quibusdam volentibus fuga, aut in exilium acti sunt: absentiumq; bona iuxta atq; interemptorum diuisa fuêre. Largitionis inde prædæq; & priuati dulcedine commodi, sensus malorum publicorum adimi, donec orba cõsilio auxilioq; Gabina res regi Romano sine vlla dimicatione in manum tra- *Gabini parent regi Romano.*
ditur. Gabijs receptis, Tarquinius pacem cum Æquorum gente fecit, fœdus cum Thuscis renouauit. Inde ad negotia vrbana animum cõuertit. quorum erat primum, vt Iouis templum in monte Tarpeio monumentum regni sui nominisq; relinqueret. Tarquinios reges ambos, patrem vouisse, filium perfeciisse. & vt libera à cęteris religionibus area esset tota Iouis templiq; eius quod inædificaretur, exaugurare fana sacellaq; statuit: quæ aliquot ibi à Tatio rege primùm in ipso discrimine aduersus Romulum pugnæ vota, consecrata inauguratáq; postea fuerant. Inter principia condendi

condendi huius operis, mouisse numen ad indicandam tanti imperij molem traditur F
deos. nam cùm omnium sacellorum exauguratione admitterent aues, in Termini
fano non addixere. idq; omen auguriumq; ita acceptum est, non motam Termini se-
Termini non mota sedes. dem, vnumq; eum deorum non euocatum sacratis sibi finibus, firma stabiliaq; cun-
cta portendere. Hoc perpetuitatis auspicio accepto, secutum aliud magnitudinem
Prodigium. imperij portendens prodigium est. caput humanum integra facie aperientibus fun-
damenta templi dicitur aparuisse. quæ visa species haud per ambages arcem eam im-
perij, caputq; rerum fore portendebat. idq; ita cecinêre vates, quiq; in vrbe erant,
quosq; ad eam rem consultandam ex Hetruria acciuerant. Augebatur ad impensas
regis animus. itaq; Pometinæ manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi destinatæ
erant, vix in fundamenta suppeditauêre. Eo magis Fabio, præterquàm quòd antiqui- G
*240co. coro. *400co oo. coron.* or est, crediderim * x L. ea sola talenta fuisse: quàm Pisoni, qui * x L. millia pondo ar-
genti sepositа in eam rem scribit. quam summam pecuniæ, neque ex vnius tum vrbis
præda sperandam: & nullius ne horum quidem magnificentiæ operum fundamen-
ta non exuperaturam. Intentus perficiendo templo, fabris vndique ex Hetruria acci-
tis, non pecunia solùm ad id publica est vsus, sed operis etiam ex plebe. qui cùm haud
paruus & ipsi militiæ adderetur labor, minus tamẽ plebs grauabatur, se templa deûm
exædificare manibus suis: quæ posthac & ad alia vt specie minora, sic laboris aliquan-
tò maioris traducebantur opera, foros in circo faciendos, cloacamq; maximam rece-
ptaculum omnium purgamentorum vrbis sub terrã agendam. quibus duobus ope-
ribus vix noua hæc magnificentia quicquam adæquare potuit. His laboribus exerci- H
ta plebe, quia & vrbi multitudinem, vbi vsus non esset, oneri rebatur esse: & colonis
Colonia mittũtur mittendis occupari latius imperij fines volebat: Signiam Circeiosq; colonos misit,
Portentum. præsidia vrbi futura terra mariq;. Hæc agenti, portentum terribile visum, anguis ex
columna lignea elapsus, cùm terrorẽ fugamq; in regiam fecisset, ipsius regis non tam
subito pauore perculit pectus, quàm anxijs impleuit curis. Itaq; cùm ad publica pro-
digia Hetrusci tantum vates adhiberentur, hoc velut domestico exterritus visu, Del-
phos ad maximè inclytum in terris oraculum mittere statuit. neque responsa sortium
vlli alij committere ausus, duos filios per ignotas ea tempestate terras, ignotiora ma-
Iunÿ Bruti ingenium. ria in Græciam misit. Titus & Aruns profecti. comes his additus L. Iunius Brutus,
Tarquinia sorore regis natus, iuuenis longè alius ingenio quàm cuius simulationem I
induerat. Is, cùm primores ciuitatis (in quibus fratrẽ suum ab auunculo interfectum)
audisset, neq; in animo suo quicquam regi timendum, neq; in fortuna concupiscen-
dum relinquere, statuit contemptu tutus esse, vbi in iure parum præsidij esset. Ergo ex
industria factus ad imitationem stultitiæ, cùm se suaq; prædæ esse regi sineret, Bruti
quoq; haud abnuit cognomen: vt sub eius obtentu cognominis liberator ille populi
Romani animus latens aperiretur tempore suo. Is tũ ab Tarquinijs ductus Delphos,
ludibrium verius quàm comes, aureum baculum inclusum corneo cauato ad id ba-
Delphicum oraculum de osculo matri ferendo. culo tulisse donũ Apollini dicitur, per ambages effigiem ingenij sui. Quò postquàm
ventum est, perfectis patris mandatis, cupido incessit animos [illegible] scisitandi, ad
quem eorum regnum Romanum esset venturum. ex infimo [illegible] vocem redditam K
ferunt: Imperium summum Romæ habebit, qui vestrûm primus ô iuuenes osculum
matri tulerit. Tarquinij, vt Sextus qui Romæ relictus fuerat, ignarus responsi, ex-
persq; imperij esset, rem summa ope taceri iubẽt, ipsi inter se vter prior cùm Romam
rediisset, matri osculum daret, sorti permittũt. Brutus aliò ratus spectare Pythicam vo-
cem, velut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit: scilicet quòd ea communis
mater omnium mortalium esset. Reditum inde Romam, vbi aduersus Rutulos bel-
Bellum aduersus Rutulos. lum summa vi parabatur. Ardeam Rutuli habebant, gens vt in ea regione atq; in ea
ætate, diuitijs præpollens. eaq; ipsa causa belli fuit, quòd rex Romanus, tum ipse dita-
ri, exhaustus magnificentia publicorum operum, tum præda delinire populariũ ani-
mos studebat, præter aliam superbiam regno infestos etiam, quòd se in fabrorũ mi-

nisterio

A nisterio ac seruili tandiu habitos opere ab rege indignabantur. Tentata res est, si primo impetu capi Ardea posset. vbi id parum processit, obsidione munitionibusq; cœpti premi hostes. In ijs statiuis (vt fit) longo magis quàm acri bello satis liberi cõmeatus erant: primoribus tamen magis, quàm militibus. regij quidem iuuenes interdum otium conuiuijs cõmessationibusq; inter se terebant. Fortè potantibus his apud Sex. Tarq. vbi & Collatinus, cœnabat Tarquinius Egerij filius, incidit de vxoribus mẽtio, suã quisq; laudare miris modis. inde certamine accẽso, Collatinus negat verbis opus esse. paucis id quidem horis posse sciri, quantum cæteris præstet Lucretia sua. quin si vigor iuuentæ inest, conscendimus equos? inuisimusq; præsentes nostrarũ ingenia? Idq; cui spectatissimum sit, quod nec opinato viri aduentu occurrerit oculis. incalu-

De vxorum præstantia certamen in conuiuio habitum.

B erant vino. age sanè, omnes citatis equis aduolant Romam. quò cùm primis se intendentibus tenebris peruenissent, pergũt inde Collatiam: vbi Lucretiã haudquaquam vt regias nurus, quas in conuiuio luxuq; cum æqualibus viderant, tempus terentes, sed nocte sera deditam lanæ inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem inueniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiã fuit. adueniens vir Tarquinijq; excepti benignè. victor maritus comiter inuitat regios iuuenes. ibi Sex. Tarquiniũ mala libido Lucretiæ per vim stuprandæ capit: tum forma, tum spectata castitas incitat. & tum quidem ab nocturno iuuenili ludo in castra redeũt. Paucis interiectis diebus, Sex. Tarquinius inscio Collatino cum comite vno Collatiam venit. vbi exceptus benignè ab ignaris cõsilij, cùm post cœnam in hospitale cubiculũ deductus esset: amore

Lucretia reliquis mulieribus præfertur.

C ardens postquam satis omnia tuta circa, sopitiq; omnes videbantur, stricto gladio ad dormientẽ Lucretiam venit, sinistraq; manu mulieris pectore oppresso, Tace Lucretia, inquit, Sex. Tarquinius sum. ferrum in manu est: moriêre, si emiseris vocem. Cùm pauida è somno mulier nullam opem, propè mortem imminentẽ videret, Tum Tarquinius fateri amorem, orare: miscere precibus minas: versare in omnes partes muliebrem animum. vbi obstinatam videbat, & ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metum dedecus. cum mortua iugulatum seruum nudum positurum ait, vt in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cùm vicisset obstinatam pudicitiã velut victrix libido, profectusq; inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset: Lucretia

Sextus Tarquinius Lucretiæ vim affert.

D

E

mœsta tanto malo nuncium Romã eundem ad patrẽ, Ardeamq; ad virum mittit, vt cum singulis fidelibus amicis veniãt: ita facto maturatoq; opus esse, rem atrocẽ incidisse. Sp. Lucretius cũ P. Valerio Volesi filio, Collatinus cũ L. Iunio Bruto venit: cum quo fortè

Lucretia patrem & virum connocat.

quò fortè Romam rediens, ab nuncio vxoris erat conuentus. Lucretiam ſedentem F
mœſtam in cubiculo inueniunt. aduentu ſuorum lacrymæ obortæ. quærendiq; viro,
ſatin' ſaluæ? maximè, inquit. quid enim ſalui eſt mulieri amiſſa pudicitia? veſtigia viri
alieni Collatine in lecto ſunt tuo. cæterùm corpus eſt tantum violatum, animus in-
ſons: mors teſtis erit: ſed date dextras fidẽq;, haud impunè adultero fore. Sex. eſt Tar-
quinius, qui hoſtis pro hoſpite priore nocte vi armatus mihi ſibiq;, ſi vos viri eſtis,
peſtiferum hinc abſtulit gaudium. Dant ordine omnes fidem: conſolantur ægram a-
nimi, auertendo noxam ab coacta in authorem delicti. mentem peccare, non corpus:
& vnde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. Vos, inquit, videritis, quid illi debeatur.
ego me, & ſi peccato abſoluo, ſupplicio non libero. nec vlla deinde impudica Lucre-
Lucretia ſibi mortem cultro in corde defixo cõſciſcit. tiæ exemplo viuet. Cultrum, quem ſub veſte abditum habebat, eum in corde defigit: G
prolapſaq; in vulnus, moribũda cecidit. Conclamãt vir paterq;. Brutus illis luctu oc-
cupatis, cultrum ex vulnere Lucretiæ extractum, manantem cruore præ ſe tenens, Per
hunc, inquit, caſtiſſimum ante regiam iniuriam ſanguinẽ iuro, vosq; dij teſtes facio,
me L. Tarquinium Superbum cum ſcelerata coniuge, & omni liberorum ſtirpe, ferro,
igni, quacunq; dehinc vi poſſim, exacturum: nec illos, nec alium quenquam re-
gnare Romæ paſſurum. Cultrum deinde Collatino tradit, inde Lucretio ac Valerio
ſtupentibus miraculo rei, vnde nouum in Bruti pectore ingeniũ, vt præceptum erat,
iurant: totiq; ab luctu verſi in iram, Brutum iam inde ad expugnandum regnum vo-
cantem, ſequuntur ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus, in forum deferunt, con-
cientq; miraculo (vt fit) rei nouæ atq; indignitate homines. pro ſe quiſq; ſcelus regi- H
Brutus author eſt arma capiendi aduerſus Tyrannos. um ac vim queruntur. mouet tum patris mœſtitia: tum Brutus caſtigator lacryma-
rum atq; inertium querelarum, authorq; quod viros, quod Romanos deceret, arma
capiendi aduerſus hoſtilia auſos. Ferociſſimus quiſq; iuuenum cum armis voluntari-
us adeſt: ſequitur & cętera iuuentus. inde pari præſidio relicto Collatiæ ad portas, cu-
ſtodibusq; datis, ne quis eum motum regibus nunciaret: cæteri armati duce Bruto
Romam profecti. vbi eò ventum eſt, quacunq; incedit armata multitudo, pauorem
ac tumultum facit. rurſus vbi anteire primores ciuitatis vident, quicquid ſit, haud te-
merè eſſe rentur. nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit, quàm
Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis vrbis in forum curritur. quo ſimul ventum
eſt, præco ad tribunum Celerum, in quo tum magiſtratu fortè Brutus erat, populum I
aduocauit. Ibi oratio habita, nequaquam eius pectoris ingenijq; quod ſimulatum ad
eam diem fuerat, de vi ac libidine Sex. Tarquinij, de ſtupro infando Lucretię & miſe-
rabili cæde, de orbitate Tricipitini, cui morte filiæ cauſa mortis indignior ac miſera-
bilior eſſet. addita ſuperbia ipſius regis, miſeriaq; & labores plebis in foſſas cloacasq;
exhauriendas demerſæ. Romanos homines victores omnium circa populorum, opi-
fices ac lapicidas pro bellatoribus factos. indigna Seruij Tullij regis memorata cędes,
& inuecta corpori patris nefando vehiculo filia, inuocatiq; vltores parentum dij. His
atrocioribusq; credo, alijs, quæ præſens rerũ indignitas haud quaquã relatu ſcripto-
ribus facilia ſubijcit, memoratis, incenſam multitudinem perculit, vt imperium regi
abrogaret, exulesq; eſſe iuberet L. Tarquinium cum coniuge ac liberis. ipſe iuniori- K
bus qui vltrò nomina dabant lectis armatisq;, ad concitandum inde aduerſus regem
exercitum Ardeam in caſtra eſt profectus. imperium in vrbe Lucretio præfecto vrbis
iam antè ab rege inſtituto, reliquit. Inter hunc tumultum Tullia domo profugit: exe-
crantibus quacunq; incedebat. inuocantibusq; parentum furias viris mulieribusq;.
Harum rerũ nuncijs in caſtra perlatis, cum re noua trepidus rex pergeret Romam ad
Imperiũ Tarquinio abrogatur. Brutus ab exercitu benignè excipitur. comprimendos motus, flexit viam Brutus (ſenſerat enim aduentum) ne obuius fieret,
eodemq; ferè tempore diuerſis itineribus Brutus Ardeam, Tarquinius Romã, vene-
runt. Tarquinio clauſæ portæ, exiliumq; indictum: liberatorẽ vrbis læta caſtra acce-
pêre, exactiq; inde liberi regis, duo patrem ſecuti ſunt, qui exulatum Cære in Hetru-
ſcos ierunt. Sex. Tarquinius Gabios tanquã in ſuum regnum profectus, ab vltoribus

veterum

A veterum ſimulatum, quas ſibi ipſe cædibus rapinisq; conciuerat, eſt interfectus. L. Tarquinius Superbus regnauit annos v. & xx. Regnatum Romæ ab condita vrbe ad liberatam annos CCXLIIII. Duo conſules inde comitijs centuriatis à præfecto vrbis ex commentarijs Seruij Tullij creati ſunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

L. Tarquinius Superbus annos regnauit XXV.

Anni ab vrbe condita CCXLIIII.

L. Iunius Brutus & L. Tarquinius Collatinus primi Conſules creati.

EPITOME LIBRI II.

B *Brutus iureiurando populum aſtrinxit, neminem regnare Romæ paſſurum: Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coegit conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere. bona regum diripi iuſſit: agrum Marti conſecrauit, qui Campus Martius nominatus eſt. adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoq;, & fratris filios, quia coniurauerant de recipiendis regibus, ſecuri percuſſit: ſeruo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cuius nomine vindicta eſt appellata: Cum aduerſus reges, qui contractis Veientium, & Tarquiniorum copijs bellum intulerant, exercitum duxiſſet, in acie cum Arunte filio Superbi cõmortuus eſt: eumq; matronæ annum luxerunt. P. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena rex Cluſinorum, bello pro Tarquinijs ſuſcepto, cum ad Ianiculum veniſſet, ne Tyberim tranſiret, virtute Coclitis Horatij prohibitus eſt. qui, dum aly pontem ſublicium reſcindunt, ſolus Hetruſcos ſuſtinuit: & ponte rupto, armatus ſe in flumen miſit: & ad ſuos tranauit. Alterum acceſſit virtutis exemplum à Mutio: qui, cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet, occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat, comprehenſus, impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatum erat, exuri paſſus eſt: dixitq; tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius regis. quorum admiratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus virgo vna Cloelia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit: & cum reddita eſſet, à Porſena honorificè remiſſa, equeſtriq; ſtatua donata eſt. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt, vt eſſent triginta vna. Aduerſus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem, A. Poſthumius dictator proſperè pugnauit apud lacum Regillum. Plebs, cum propter nexus ob aes alienũ Sacrum in montẽ ſeceſſiſſet, conſilio Meneny Agrippæ a ſeditione reuocata eſt. Idem Agrippa cum deceſſiſſet, propter paupertatem publico impendio elatus eſt. Tribuni plebis quinq; creati ſunt. Oppidum Volſcorum Corioli captum eſt virtute & opera Cn. Martij, qui ob hoc Coriolanus vocatus eſt. T. Latinus vir de plebe, cum in viſu*

C *admonitus eſſet, vt de quibuſdam religionibus ad Senatum perferret: & neglexiſſet, amiſſo filio, debilis factus, poſteaquam delatus ad Senatum lectica, eadem illa indicauerat, vſu pedum recepto, domum reuerſus eſt. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulſus, dux Volſcorum factus, exercitum hoſtium vrbi primò admouiſſet, & miſsi ad eum primùm legati: poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent: ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volumnia vxor impetrauerunt ab eo, vt rediret. Lex agraria primùm lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine damnatus eſt, necatusq; Oppia virgo Veſtalis ob inceſtum viua defoſſa eſt. Cum vicini hoſtes Veientes incommodi magis, quàm graues eſſent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit: miſitq; in id trecentos ſex armatos: qui ad Cremeram ad vnum ab hoſtibus cæſi ſunt: vno impubere domi relicto. Appius Claudius conſul, cum aduerſus Volſcos contumacia exercitus malè pugnatum eſſet, decimum quenq; militum fuſte percuſſit. Res præterea aduerſum Volſcos, & Aequos & Veientes, & ſeditiones inter Patres, plebemq; continet.*

IBERI iam hinc populi Romani res pace belloq; geſtas, annuos magiſtratus imperiaq; legum potentiora quàm hominum peragam. quæ libertas vt lætior eſſet, proximi regis ſuperbia fecerat. nam priores ita regnârunt, vt haud immeritò omnes deinceps cõditores partium cœptæ vrbis, quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudini addiderunt, numerentur. neq; ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum glorię Superbo exacto rege meruit: peſſimo publico id facturus fuerit, ſi libertatis immaturæ cupidine priorũ regum alicui regnum extorſiſſet, Quid enim futurum fuit, ſi illa paſtorum conuenarumq; plebs transfuga ex ſuis populis, ſub tutela inuiolati templi aut libertatẽ aut certè impunitatẽ adepta, ſoluta regio metu, agitari cœpta eſſet tribunitijs procellis? & in aliena vrbe cũ patribus ſerere certamina, priuſquã pignora coniugũ ac liberorum, charitasq; ipſius ſoli,

E cui longo tempore aſſueſcitur, animos eorũ conſociaſſet? diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent: quas fouit tranquilla moderatio imperij, eoq; nutriendo perduxit, vt bonã frugẽ libertatis maturis iam viribus ferre poſſent. libertatis autẽ originem inde magis, quia annuum imperium conſulare factum eſt, quàm quod diminutum quicquam ſit ex regia poteſtate, numeres. omnia iura, omnia inſignia primi conſules tenuêre. id modo cautum eſt, ne, ſi ambo faſces haberẽt, duplicatus terror videretur. Brutus prior cõcedente collega faſces habuit: qui non acrior vindex libertatis fuerat, quàm deinde cuſtos fuit. Omnium primùm auidũ nouæ libertatis populum, ne poſt modum flecti precibus aut donis regijs poſſet, iureiurando adegit, neminem Romæ paſſuros regnare. deinde quo plus virium in ſenatu frequentia etiã ordinis faceret, cędibus regis diminutum patrum numerum primoribus equeſtris gradus lectis, ad tre-

E conſulibus alter tantum faſces habebat.

Iureiurando cautum eſt, neminem Romæ regnaturũ.

centorum ſummã expleuit. traditumq; inde fertur, vt in ſenatum vocarentur, qui pa- F
Conſcripti. tres, quiq; conſcripti eſſent. cõſcriptos videlicet nouum ſenatum appellabant lectos. Id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq; patribus plebis

G

H

animos. Rerum deinde diuinarum habita cura. & quia quædam publica ſacra per ip-
Rex ſacrificulus. ſos reges factitata erant, necubi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant. id ſacerdotium Pontifici ſubiecêre, ne additus nomini honos aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret. ac neſcio an nimis vndiq; eam minimis quoq; rebus muniendo, modum exceſſerint: cõſulis enim alterius, cum nihil aliud offenderit, no-
Tarquiniorum etiam nomen populo inuiſum. men inuiſum ciuitati fuit. Nimium Tarquinios regno aſſueſſe, initiũ à Priſco factum. regnaſſe deinde Seruium Tullium. ne interuallo quidem facto oblitum tanquam a-
I lieni regni Superbum Tarquinium, velut hæreditatem gentis, ſcelere ac vi repetiſſe. pulſo Superbo, penes Collatinum imperium eſſe. neſcire Tarquinios priuatos viue-re. non placere nomen, periculoſum libertati eſſe. Hic primò ſenſim tentantium animos ſermo per totam ciuitatem eſt datus, ſolicitatamq; ſuſpicione plebem Brutus ad concionem vocat: ibi omnium primum iuſiurandum populi recitat, neminẽ regnare paſſuros, nec eſſe Romæ vnde periculum libertati foret. id ſumma ope tuendum eſſe, neq; vllam rem quę eò pertineat, contemnendã. inuitum ſe dicere hominis cauſa: nec dicturum fuiſſe, ni charitas Reipub. vinceret. non credere populum Romanum ſoli-dam libertatem recuperatã eſſe. regium genus, regium nomen non ſolum in ciuitate, ſed etiã in imperio eſſe. id officere, id obſtare libertati. Hunc tu, inquit, tua voluntate
K L. Tarquini remoue metũ. meminimus, fatemur: eiecisti reges. abſolue beneficiũ tu-um, aufer hinc regium nomen. res tuas tibi non ſolum reddent ciues tui, authore me: ſed ſi quid deeſt, munificè augebunt. amicus abi, exonera ciuitatẽ vano forſitan me-tu. ita perſuaſum eſt animis, cum gente Tarquinia regnum hinc abiturũ. Conſuli pri-mo tam nouæ rei ac ſubitæ admiratio incluſerat vocem. dicere deinde incipientẽ pri-mores ciuitatis circumſiſtunt, eadẽ multis precibus orant. & cæteri quidẽ mouebant minus. poſtquã Sp. Lucretius maior ętate ac dignitate, ſocer præterea ipſius agere va-riè, rogando alternis ſuadendoq; cœpit, vt vinci ſe cõſenſu ciuitatis pateretur: timens conſul, ne poſtmodũ priuato ſibi eadẽ illa cum bonorum amiſſione, additaq; alia in-
L. Tarquinius abdicauit ſe conſulatu. ſuper ignominia, acciderent, abdicauit ſe conſulatu: rebusq; ſuis omnibus Lauinium trãſlatis, ciuitate ceſſit. Brutus ex ſenatuſcõſulto ad populũ tulit, vt omnes Tarquinię gentis exules eſſent. collegã ſibi comitijs centuriatis creauit P. Valeriũ, quo adiutore

reges

A reges eiecerat. Cùm haud cuiquam in dubio eſſet, bellum ab Tarquinijs imminere, id quidem ſpe omnium ſerius fuit. cæterùm id quod non timebant: per dolum ac proditionem propè libertas amiſſa eſt. Erant in Romana iuuentute adoleſcẽtes aliquot, nec ij tenui loco orti, quorum in regno libido ſolutior fuerat, æquales ſodalesq; adoleſcentium Tarquiniorum, aſſueti more regio viuere. eam tum æquato iure omnium licentiam quærentes, libertatem aliorum in ſuam vertiſſe ſeruitutẽ inter ſe conquerebantur. Regem hominem eſſe, à quo impetres vbi ius, vbi iniuria opus ſit eſſe gratiæ locum, eſſe beneficio, & iraſci & ignoſcere poſſe: inter amicum atq; inimicum diſcrimen noſſe. leges rem ſurdam, inexorabilem eſſe, ſalubriorem melioremq; inopi quàm potenti: nihil laxamenti nec veniæ habere, ſi modum exceſſeris. periculoſum

Romana iuuentus auidior Regiæ licentiæ, quam ciuilis libertatis.

Rex.

Leges.

B eſſe, in tot humanis erroribus ſola innocentia viuere. Ita iam ſua ſponte ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt, ſine mentione reditus, bona tantũ repetentes. eorum verba poſtquam in ſenatu audita ſunt, per aliquot dies ea conſultatio tenuit, ne non reddita belli cauſa, reddita belli materia & adiumentum eſſent. Interim legati cum alijs alia moliri, apertè bona repetentes, clam recuperandi regni conſilia ſtruere: & tanquam ad id, quod agi videbatur, ambientes nobilium adoleſcentiũ animos pertentabant. à quibus placidè oratio accepta eſt. his literas ab Tarquinijs reddunt: & de accipiendis clam nocte in vrbem regibus colloquuntur. Vitellijs Aquilijsq; fratribus primò cõmiſſa res eſt. Vitelliorũ ſoror conſuli nupta Bruto erat, iamq; ex eo matrimonio adoleſcentes erant liberi, Titus Tyberiusq;: eos quoq; in ſocietatem conſi-

Coniuratio adoleſcentum nobilium de regibus clam recipiendis.

C lij auunculi aſſumunt. præterea & nobiles aliquot adoleſcentes cõſcij aſſumpti, quorum vetuſtate memoria abijt. Interim cum in ſenatu viciſſet ſententia quæ cenſebat reddenda bona: eamq; ipſam cauſam moræ in vrbe haberent legati, quod ſpatium ad vehicula comparanda à conſulibus ſumpſiſſent, quibus regum aſportarent res: omne id tempus cum coniuratis conſultando abſumunt: euincuntq; inſtando, vt literę ſibi ad Tarquinios darentur, nam aliter qui credituros eos, nõ vana ab legatis ſuper rebus tantis afferri? Datę literæ vt pignus fidei eſſent, manifeſtũ facinus fecerunt, nam cum, pridie quàm legati ad Tarquinios proficiſcerentur & cœnatũ fortè apud Vitellios eſſet, coniuratiq; ibi, remotis arbitris, multa inter ſe de nouo (vt fit) cõſilio egiſſent, ſermonem eorum ex ſeruis vnus excepit, qui iam antea id ſenſerat agi: ſed eam occaſio-

D nem, vt literæ legatis darentur, quæ deprehenſæ rem coarguere poſſent, expectabat. poſtquam datas ſenſit, rem ad Conſules detulit. Cõſules ad deprehendendos legatos coniuratosq; profecti domo, ſine tumultu rem omnem oppreſſêre: literarum in primis habita cura, ne intercíderent. proditoribus extẽplò in vincula coniectis, de legatis paululum addubitatum eſt: & quanquam viſi ſunt commiſiſſe, vt hoſtium loco eſſent, ius tamen gentium valuit. De bonis regijs quę reddenda antè cenſuerant, res integra refertur ad patres. illi victi ira vetuêre reddi, vetuêre in publicum redigi. diripienda plebi ſunt data, vt contacta regia præda ſpem in perpetuũ cum his pacis amitteret. ager Tarquiniorum, qui inter vrbẽ ac Tyberim fuit, conſecratus Marti, Martius deinde campus fuit. Fortè ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſſi. quem cam-

Coniuratio detegitur.

Martius campus.

E pi fructum, quia religioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetẽ magna vis hominum ſimul immiſſa corbibus fudere in Tyberim tenui fluentẽ aqua, vt medijs caloribus ſolet, ita in vadis hæſitantis frumenti aceruos ſediſſe illitos limo: inſulam inde paulatim, & alijs quæ fert temerè flumen eodẽ inuectis, factã. poſtea credo additas moles, manuq; adiutum, vt tam eminens area, firmaq; templis quoq; ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Direptis bonis regũ, damnatiq; proditores, ſumptumq; ſupplicium, conſpectius eo quòd pœnæ capiendæ miniſteriũ patri de liberis conſulatus impoſuit: & qui ſpectator erat amouendus, eum ipſum fortuna exactorem ſupplicij dedit. Stabant deligati ad palum nobiliſſimi iuuenes. ſed à cæteris velut ab ignotis capitibus, conſulis liberi omniũ in ſe auerterant oculos. miſerebatq; non pœnæ magis homines quàm ſceleris, quo pœnam meriti eſſent. illos eo potiſſimum anno patriam

Brutus Conſul de ſuis liberis pœnas publicas ſumpſit.

liberatã, patrem liberatorẽ, conſulatum ortũ ex domo Iunia, patres, plebẽ, quicquid F
deorum hominumq; Romanorũ eſſet, induxiſſe in animũ, vt Superbo quondã regi,
tum infeſto exuli proderẽt. Cõſules in ſedẽ proceſſere ſuã: miſſiq; lictores ad ſumen-

G

H

dum ſuppliciũ, nudatos virgis cędunt, ſecuriq; feriũt: cum inter omne tempus pater,
vultusq; & os eius, ſpectaculo eſſet, eminẽte animo patrio inter publicæ pœnæ mini-
ſterium. Secundum pœnã nocentium, vt in vtranq; partẽ arcendis ſceleribus exem-
plũ nobile eſſet, præmiũ indici, pecunia ex ęrario, libertas & ciuitas data. Ille primùm
Vindicius, à quo vindicta dicta eſt. dicitur vindicta liberatus. quidã vindictę quoq; nomẽ tractũ ab illo putãt: Vindicio
ipſi nomen fuiſſe, poſt illum obſeruatũ, vt qui ita liberati eſſent, in ciuitatẽ accepti vi-
derentur. His ſicut acta erant, nuntiatis, incẽſus Tarquinius nõ dolore ſolùm tantę ad
irritũ cadentis ſpei, ſed etiã odio iraq;, poſtquã dolo viam obſeptã vidit, bellum aper-
Tarquinius Hetruſcos ad bellum ſolicitat. tè moliendũ ratus, circumire ſupplex Hetruriæ vrbes: orare maximè Veiẽtes Tarqui- I
nienſesq;, ne ſe ortum eiuſdem ſanguinis extorrem, egentẽ ex tanto modo regno cum
liberis adoleſcentibus ante oculos ſuos perire ſinerent. alios peregrè in regnum Ro-
mam accitos: ſe regem augentẽ bello Romanum imperiũ, à proximis ſcelerata cõiu-
ratione pulſum. eos inter ſe quia nemo vnus ſatis dignus regno viſus ſit, partes regni
rapuiſſe: bona ſua diripienda populo dediſſe, ne quis expers ſceleris eſſet. patriã ſe re-
gnumq; ſuum repetere, & perſequi ingratos ciues velle. ferrent opem, adiuuarẽt: ſuas
quoq; veteres iniurias vltum irent: toties cęſas legiones, agrum ademptũm. Hęc mo-
Veientes & Tarquinienſes in agrũ Romanum duce Tarquinio excurrunt. uerunt Veientes, ac pro ſe quiſq; Romano ſaltem duce ignominias demẽdas, belloq;
amiſſa repetẽda, minaciter fremunt. Tarquinienſes nomen ac cognatio mouet. pul-
chrum videbatur ſuos Romę regnare. Ita duo duarũ ciuitatum exercitus ad repeten- K
dum regnum, belloq; perſequendos Romanos ſecuti Tarquiniũ. Poſtquã in agrum
Romanum ventum eſt, obuiam hoſti cõſules eunt. Valerius quadrato agmine pedi-
tem ducit: Brutus ad explorandũ cum equitatu anteceſſit. Eodẽ modo primus eques
hoſtiũ agminis fuit: pręerat Aruns Tarquinius filius regis: rex ipſe cum legionibus ſe-
quebatur. Aruns, vbi ex lictoribus procul conſulẽ eſſe: deinde iam propius, ac certius
facie quoq; Brutum cognouit, inflãmatus ira: Ille eſt vir, inquit, qui nos extorres expu
lit patria. ipſe en ille noſtris decoratus inſignibus, magnificè incedit. dij regũ vltores
adeſte. cõcitat calcaribus equum, atq; in ipſum infeſtus conſulẽ dirigit. ſenſit in ſe iri
Brutus. decorum erat tum ipſis capeſſere pugnã ducibus. auidè itaq; ſe certamini of-
fert. adeoq; infeſtis animis cõcurrerunt, neuter, dum hoſtẽ vulneraret, ſui protegendi

corporis

A corporis memor, vt contrario ictu per parmam vterq; transfixus, duabus hærentes haſtis moribundi ex equis lapſi ſint. ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit, neq; ita multò poſt & pedites ſuperueniũt. Ibi varia victoria, & velut æquo Marte pugnatum eſt. dextra vtrinq; cornua vicere, læua ſuperata. Veientes vinci ab Romano milite aſſueti, fuſi, fugatiq; ſunt. Tarquinienſis nouus hoſtis non ſtetit ſolum, ſed etiam ab ſua parte Romanum pepulit. Ita cum pugnatum eſſet, tantus terror Tarquiniũ atq; Hetruſcos inceſſit, vt omiſſa irrita re, nocte ambo exercitus, Veiens Tarquinienſisq; ſuas quiſq; abirent domos. Adijciunt miracula huic pugnæ, ſilentio proximæ noctis ex ſylua Arſia ingentem editam vocẽ: Syluani vocem eam creditam: hęc dicta, Vno plus Hetruſcorum cecidiſſe in acie: vincere bello Romanũ. Ita certè inde abiêre Romani

Aruns Tarquinius & Brutus conſul mutuis vulneribus moribundi cadunt.

B vt victores, Hetruſci pro victis. Nam poſtquã illuxit, nec quiſquã hoſtium in conſpectu erat. P. Valerius Cos. ſpolia legit: triumphansq; inde Romã redijt. collegę funus, quanto tum potuit apparatu, fecit. ſed multò maius morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis, quia matronæ annum, vt parentem eum luxerunt, quod tam acer vltor violatæ pudicitiæ fuiſſet. Conſuli deinde qui ſuperfuerat, vt ſunt mutabiles vulgi animi, ex fauore non inuidia modò, ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine orta regnum eum affectare, fama ferebat: quia nec collega ſubrogauerat in locum Bruti, & ædificabat in ſumma Velia ibi alto atq; munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta vulgo creditaq; cum indignitate angerent conſulis animũ, vocato ad concilium populo, ſummiſſis faſcibus in concionem aſcendit. Gratũ id mul-

Valerius Coſ. triumphans redit Romam.

Bruti Coſ. funus & luctus.

C titudini ſpectaculum fuit. ſummiſſa ſibi eſſe imperij inſignia: cõfeſſionemq; factam, populi quàm conſulis maieſtatem vimq; maiorem eſſe. Ibi audire iuſſi, conſul laudare fortunã collegæ, quòd liberata patria in ſummo honore pro Republica dimicans, matura gloria, nec dum ſe vertente in inuidiam, mortẽ occubuiſſet. ſe ſuperſtitẽ gloriæ ſuæ ad crimen atq; inuidiã ſupereſſe: ex liberatore patriæ ad Aquilios Vitelliosq; recidiſſe. Nunquã ne ergo, inquit, vlla adeò à vobis ſpectata virtus erit, vt ſuſpicione violari nequeat? ego me illum acerrimum regum hoſtẽ, ipſum cupiditatis regni crimen ſubiturum timerem? ego ſi in ipſa arce Capitolioq; habitarem, metui me crederem poſſe à ciuibus meis? tam leui momento mea apud vos fama pendet? adeóne eſt fundata leuiter fides, vt vbi ſim, quàm qui ſim, magis referat? Non obſtabunt P. Vale-

Affectari regni inſuſpicionem venit Valerius Coſ.

Oratio Valerij Coſ. ad populum.

D rij ædes libertati veſtræ, Quirites: tuta erit vobis Velia. deferam non in planum modo ædes, ſed colli etiam ſubijciam: vt vos ſupra ſuſpectum me ciuem habitetis. in Velia ædificent, quibus melius quàm P. Valerio creditur libertas. Delata confeſtim materia omnis infra Veliam: & vbi nunc vicus publicus eſt, domus in infimo cliuo ædificata. Latæ deinde leges, non ſolum quæ regni ſuſpicione conſulem abſoluerent, ſed quæ adeò in contrarium verterent, vt popularem etiam facerent. Inde cognomen factum Publicolę eſt. Ante omnes de prouocatione aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandoq; cum bonis capite eius, qui regni occupandi conſilia iniſſet. Gratæ in vulgus leges fuere, quas cum ſolus pertuliſſet, vt ſua vnius in his gratia eſſet: tum deinde comitia collegæ ſubrogãdo habuit. Creatus Sp. Lucretius Cos. qui magno natu, non

Valerius Coſ. aut Publicola dictus.

E ſufficientibus iam viribus ad conſularia munera obeunda, intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretij locũ M. Horatius Puluillus. Apud quoſdã veteres authores non inuenio Lucretium conſulem. Bruto ſtatim Horatium ſuggerunt. credo, quia nulla geſta res inſignẽ fecerit conſulatum, memoria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ædes. Valerius Horatiusq; Coss. ſortiti vter dedicaret. Horatio ſorte euenit. Publicola ad Veientium bellum profectus. Ægrius quàm dignum erat tulere Valerij neceſſarij, dedicationẽ tam inclyti templi Horatio dari. id omnibus modis impedire conati, poſtquam alia fruſtra tentata erant: poſtem iam tenenti conſuli fœdum inter precationem deũm nuncium incutiunt: mortuũ eius filium eſſe, funeſtaq; familia dedicare eum templum non poſſe. Non crediderit factũ, an tantum animo roboris fuerit: nec traditur certũ, nec interpretatio eſt facilis. nihil aliud ad eum

Dedicatur templum Iouis Capitolini.

nuntium à propoſito auerſus, quàm vt cadauer efferri iuberet, tenens poſtem, precationem peragit, & dedicat templum. Hæc poſt exactos reges domi militiæq; geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius Coss. facti. Iam Tarquinij ad Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo conſilium precesq;, nunc orabant, ne ſe oriundos ex Hetruſcis, eiuſdē ſanguinis nominisq;, egentes exulare pateretur: nunc monebant etiam, ne orientem morem pellendi reges inultum ſineret. ſatis libertatem ipſam habere dulcedinis, niſi quanta vi ciuitates eam expetant, tanta regna reges defendant: æquari ſumma infimis, nihil excelſum, nihil quod ſupra cętera emineat, in ciuitatibus fore: adeſſe finem regnis, rei inter Deos hominesq; pulcherrimæ. Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Hetruſcæ gentis regem, amplum Thuſcis ratus, Romam infeſto exercitu venit. Non vnquā aliàs antè tantus terror ſenatum inuaſit: adeò valida res tum Cluſina erat, magnumq; Porſenæ nomen. nec hoſtes modò timebant, ſed ſuosmetipſr ciues, ne Romana plebs metu perculſa, receptis in vrbē regibus, vel cum ſeruitute pacē acciperet. Multa igitur blandimēta plebi per id tempus ab ſenatu data. annonæ inprimis habita cura, & ad frumentum comparandum miſſi, alij in Volſcos, alij Cumas. ſalis quoq; vendendi arbitriū, quia impenſo pretio venibat in publicū, omni ſumptu adempto cōceſſum priuatis: portorijs quoq; & tributo plebe liberata, vt diuites conferrent, qui oneri ferendo eſſent, pauperes ſatis ſtipendij pendere, ſi liberos educent. Itaq; hæc indulgentia patrum aſperis poſtmodū rebus in obſidione ac fame adeò concordē ciuitatē tenuit, vt regium nomen non ſummi magis quàm infimi horrerēt: nec quiſquā vnus malis artibus poſtea tam popularis eſſet, quàm tum benè imperādo vniuerſus ſenatus fuit. Cum hoſtes adeſſent, pro ſe quiſq; in vrbem ex agris demigrāt: vrbē ipſam ſepiunt pręſidijs. alia muris, alia Tyberi obiecto videbātur tuta. pōs ſublicius iter penè hoſtibus dedit: ni vnus vir fuiſſet, Horatius

Tarquinij ad Porſenam perfugiūt.

Porſena Romā infeſto exercitu venit.

Horatij Coclitis virtus.

Cocles: (id munimentū illo die fortuna vrbis Romanę habuit) qui poſitus fortè in ſtatione pontis, cum captū repētino impetu Ianiculū, atq; inde citatos decurrere hoſtes vidiſſet: trepidáq; turbam ſuorū arma ordinesq; relinquere, reprehēſans ſingulos, obſiſtens, obteſtansq; deūm & hominū fidē, teſtabatur: nequicquā deſerto præſidio eos fugere, ſi tranſitū pontē à tergo reliquiſſent: iam plus hoſtiū in Palatio Capitolioq;, q̄ in Ianiculo fore. Itaq; monere, pręcipere, vt pontem ferro, igni, & quacūq; vi poſſent, interrumpant: ſe impetū hoſtiū, quantū corpore vno poſſet obſiſti, excepturū. Vadit inde in primū aditū pontis: inſignisq; inter conſpecta cedentiū pugnę terga, obuerſis cominus

A cominus ad ineundū prælių armis, ipſo miraculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Largium ac T. Herminium ambos claros genere factisq;. Cum his primam periculi procellam, & quod tumultuoſiſſimum pugnæ erat, parumper ſuſtinuit: deinde eos quoq; ipſos exigua parte pontis relicta, reuocantibus qui reſcindebant, cedere in tutum coegit. Circunferens inde minaciter truces oculos ad proceres Hetruſcorum, nunc ſingulos prouocare, nunc increpare omnes: ſeruitia regum ſuperborum, ſuæ libertatis immemores, alienam oppugnatum venire. Cunctati aliquandiu ſunt, dum alius alium, vt pręliū incipiant, circūſpectant. pudor deinde commouit aciem, & clamore ſublato vndiq; in vnum hoſtem tela conijciunt. quę cum in obiecto cuncta ſcuto hæſiſſent, neq; ille minus obſtinatus ingenti pontē ob-

B tineret gradu: iam impetu detrudere conabantur virum, cum ſimul fragor ruptipontis, ſimul clamor Romanorum alacritate perfecti operis ſublatus, pauore ſubito impetum ſuſtinuit. Tum Cocles, Tyberine pater, inquit, te ſancte precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias. ita ſic armatus in Tyberim deſiluit: multisq; ſuperincidentibus telis incolumis ad ſuos tranauit, rem auſus plus famæ habiturā ad poſteros, quàm fidei. Grata erga tantam virtutem ciuitas fuit. ſtatua in comitio poſita: agri quantum vno die circumarauit, datum. priuata quoq; inter publicos honores ſtudia eminebant. nam in magna inopia pro domeſticis copijs vnuſquiſq; ei aliquid, fraudans ſe ipſe victu ſuo, contulit. Porſena primo conatu repulſus, conſilijs ab oppu-

C gnanda vrbe ad obſidendam verſis, præſidio in Ianiculo locato, ipſe in plano ripisq; Tyberis caſtra poſuit: nauibus vndiq; accitis, & ad cuſtodiā poſitis, ne quid Romam frumenti ſubuehi ſineret: & vt prædatū milites trans flumen per occaſiones alijs atq; alijs locis traijcerent. breuiq; adeò infeſtum omnem Romanū agrum reddidit, vt nō cætera ſolum ex agris, ſed pecus quoq; omne in vrbē compelleretur, neq; quiſquā extra portas propellere auderet. Hoc tantum licentiæ Hetruſcis non metu magis quàm conſilio conceſſum. namq; Valerius conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus negligens vltor, grauē ſe ad maiora vindicem ſeruabat. itaq; vt eliceret prædatores, edicit ſuis, poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus, quòd in obſidione & fame ſeruitia infida transfugerēt. Et ſciere perfugę indicio: mul-

D toq; plures, vt in ſpem vniuerſæ prædæ, flumen traijciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copijs ad ſecundū lapidem Gabina vi occultū conſidere iubet: Sp. Largium cum expedita iuuentute ad portā Collinā ſtare, donec hoſtis prætereat. deinde ſe obijcere ne ſit ad flumen reditus. conſulum alter T. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militū egreſſus: ipſe Valerius Cælio monte cohortes delectas educit. hiq; primi apparuere hoſti. Herminius vbi tumultum ſenſit, concurrit ex inſidijs: verſisq; in Lucretium Hetruſcis, terga cædit. dextra lęuaq;, hinc à porta Collina, illinc ab Næuia redditus clamor. ita cæſi in medio prædatores, neq; ad pugnā viribus pares, & ad fugā ſeptis omnibus vijs. finisq; ille tam effuse vagādi Hetruſcis fuit. Obſidio erat nihilominus, & frumenti cum ſumma caritate inopia: ſedendoq; expugna-

E turū ſe vrbem, ſpē Porſena habebat. cum C. Mutius adoleſcens nobilis, cui indignum videbatur, populum Romanū ſeruientem, cum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab hoſtibus vllis obſeſſum eſſe, liberum eundē populū ab ijſdē Hetruſcis obſideri, quorum ſæpe exercitus fuderit: itaq; magno audaciq; aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, primò ſua ſponte penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: deinde metuens, ne ſi conſulum iniuſſu & ignaris omnibus iret, fortè deprehenſus à cuſtodibus Romanis retraheretur vt transfuga, fortuna tum vrbis crimen affirmante, ſenatū adijt. Tranſire Tyberim, inquit, patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium volo, non prædo, nec populationū inuicem vltor. maius, ſi dij iuuant, in animo eſt facinus. Approbant patres. abdito intra veſtē ferro proficiſcitur. vbi eo venit, in cōfertiſſima turba prope regium tribunal cōſtitit. ibi cum ſtipendium fortè militibus daretur, &

Pons ſublicius dirumpitur.

Horatius Cocles armatus in Tyberim deſiluit, & incolumis ad ſuos tranauit.

Porſena Romam obſidet.

Valerij Coſ ſitum conſilium.

Cæduntur prædatores Hetruſci.

C. Mutius de interficiendo Porſena cogitat.

ſcriba cum rege ſedens pari ferè ornatu multa ageret, eumq; milites vulgo adirent: timens ſciſcitari vter Porſena eſſet, ne ignorando regem ſemetipſe aperiret quis eſſet, quò temerè traxit fortuna facinus, ſcribam pro rege obtruncat. vadentem inde quà per trepidam turbam cruento mucrone ſibi ipſe fecerat viam, cum concurſu ad clamorem facto, comprehenſum regij ſatellites retraxiſſent ante tribunal regis: deſtitutus tum quoque inter tantas fortunæ minas, metuendus magis quàm metuens: Romanus ſum, inquit, ciuis: C. Mutium vocant, hoſtis hoſtem occidere volui, nec ad mortem minus animi eſt, quàm ad cædem fuit, & facere & pati fortia, Romanũ eſt. nec vnus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere: vt in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum hoſtemq; in veſtibulo habeas regiæ. hoc tibi iuuentus Romana indicimus bellum. nullam aciem, nullum prælium timueris. vni tibi, & cum ſingulis res erit. Cum rex ſimul ira infenſus, periculoq; conterritus, circundari ignes minitabundus iuberet, niſi expromeret propere, quas inſidiarum ſibi minas per ambages iaceret:

Scriba pro rege Porſena obtruncatur.

F

G

H

I

Mutius incenſo foculo dextrã injicit.

En tibi, inquit, vt ſentias quàm vile corpus ſit ijs qui magnam gloriam petunt. dextramq; accenſo ad ſacrificium foculo injcit. quam cum velut alienato ab ſenſu torreret animo: propè attonitus miraculo rex, cum ab ſede ſua proſiluiſſet, amoueriq; ab altaribus iuuenem iuſſiſſet: Tu verò abi, inquit, in te magis quàm in me hoſtilia auſus. iuberem macte virtute eſſe, ſi pro mea patria iſta virtus ſtaret. nunc iure belli liberum te, intactum inuiolatumq; hinc dimitto. Tum Mutius quaſi remunerans meritum, Quandoquidẽ, inquit, eſt apud te virtuti honos, vt beneficio tuleris à me, quod minis nequiſti: trecenti coiurauimus principes iuuentutis Romanæ, vt in te hac via graſſaremur, mea prima ſors fuit. cæteri, vt cuique ceciderit primo, quoad te opportunum fortuna dederit, ſuo quiſque tempore aderunt. Mutium dimiſſum, cui poſtea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomentum inditum, legati à Porſena Romam ſecuti ſunt. adeò mouerat eum & primi periculi caſus, quo nihil ſe præter errorem inſidiatoris texiſſet: & ſubeunda dimicatio toties quot coniurati ſupereſſent, vt pacis conditiones vltrò ferret Romanis. Iactatum in conditionibus nequicquam de Tarquinijs in regnũ reſtituendis, magis quia id negare ipſe nequiuerit Tarquinijs, quàm quòd negatum iri ſibi ab Romanis ignoraret. de agro Veientibus reſtituendo impetratum: expreſſaq; neceſſitas obſides dandi Romanis, ſi Ianiculo præſidium deduci vellent. His conditionibus compoſita pace, exercitum ab Ianiculo deduxit Porſena,

K

Mutius cur Scæuola cognominatus.

Obſides dantur ab Romanis.

& agro

A & agro Romano exceſſit. Patres C.Mutio virtutis cauſa trans Tyberim agrum dono dedere, quæ poſtea ſunt Mutia prata appellata. Ergo ita honorata virtute, fœminæ quoq; ad publica decora excitatæ. Clœlia virgo, vna ex obſidibus, cum caſtra Hetruſcorum fortè haud procul ripa Tyberis locata eſſent, fruſtrata cuſtodes, dux agminis

Clœliæ virginis virtus.

B

C

virginum inter tela hoſtium Tyberim tranauit: ſoſpitesq; omnes Romã ad propinquos reſtituit. Quod vbi regi nunciatum eſt, primò incenſus ira, oratores Romã miſit ad Clœliam obſidem depoſcendam, alias haud magni facere. deinde in admirationem verſus, ſuprà Coclites Mutiosq; dicere id facinus eſſe: & prę ſe ferre, quemadmodum, ſi non dedatur obſes, pro rupto ſe fœdus habiturum: ſic deditam, intactam inuiolatamq; ad ſuos remiſſurum. Vtrinque conſtitit fides: & Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt: & apud regem Hetruſcum non tuta ſolum, ſed honorata etiam

D virtus fuit. laudatamq; virginẽ parte obſidũ ſe donare dixit: ipſa quos vellet, legeret. productis omnibus elegiſſe impuberes dicitur: quod & virginitati decorũ, & cõſenſu obſidum ipſorum probabile erat: eam ætatem potiſſimũ liberari ab hoſte, quæ maximè opportuna iniurię eſſet. Pace redintegrata, Romani nouam in fœmina virtutem nouo genere honoris, ſtatua equeſtri donauere. in ſumma Sacra via fuit poſita virgo inſidens equo. Huic tam pacatæ profectioni ab vrbe regis Hetruſci abhorrens mos, traditus ab antiquis, vſq; ad noſtrã ætatem inter cætera ſolẽnia manet: bonis vendendis, bona Porſenę regis vendendi. cuius originẽ moris neceſſe eſt aut inter bellum natam eſſe, neq; omiſſam in pace: aut mitiore creuiſſe principio, quàm hic prę ſe ferat titulus, bona hoſtiliter vendendi. proximũ verò eſt ex ijs quę traduntur: Porſenã diſce-

E dentẽ ab Ianiculo, caſtra opulenta, conuecto ex propinquis ac fertilibus Hetrurię aruis cõmeatu, Romanis dono dediſſe: inopi tũ vrbe ab longinqua obſidione, ea deinde, ne populo immiſſo diriperẽtur hoſtiliter, veniſſe bona, quę Porſenę appellata, gratiam muneris magis ſignificãte titulo, quàm auctionẽ fortunę regiæ, quę ne in poteſtate quidem populi Romani eſſet. Omiſſo Rom. bello Porſena, ne fruſtra in ea loca exercitus adductus videretur, cum parte copiarum filium Aruntẽ Ariciam oppugnatum mittit. Primò Aricinos res nec opinata perculerat. accerſita deinde auxilia & à Latinis populis, & à Cumis tantũ ſpei fecere, vt acie decernere auderent. Prælio inito, adeò concitato impetu ſe intulerãt Hetruſci, vt funderent ipſo incurſu Aricinos. Cumanæ cohortes arte aduerſus vim niſæ, declinauere paululũ: effuſeq; prælatos hoſtes conuerſis ſignis ab tergo adortæ ſunt. Ita in medio propè iam victores cæſi Hetruſci:

Clœliæ virtus honorata ab hoſte.

Clœlia equeſtri ſtatua honoratur.

In bonis vendẽdis, cur bona Porſenæ regis vendi dicerentur.

Porſena Ariciam oppugnatũ mittit.

Hetruſci vincũtur.

pars

pars perexigua duce amiſſo, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes F
& fortuna & ſpecie ſupplicum delati ſunt. ibi benignè excepti, diuiſiq; in hoſpitia.
Curatis vulneribus alij profecti domos, nuncij hoſpitalium beneficiorum: multos
Romę hoſpitum vrbisq; charitas tenuit. his locus ad habitandum datus, quem dein-
de Thuſcum vicum appellarunt. P. Lucretius inde & P. Valerius Publicola tertium
Legatos mittit Porſena de reducendo in regnum Tarquinio. conſules facti. Eo anno poſtremum legati à Porſena de reducendo in regnum Tar-
quinio venerunt. quibus cùm reſponſum eſſet, miſſurum ad regem ſenatum legatos:
miſſi confeſtim honoratiſſimus quiſq; ex patribus. non quin breuiter reddi reſpon-
ſum potuerit, non recipi reges, ideò potius delectos patrum ad eum miſſos, quàm le-
gatis eius Romæ daretur reſponſum: ſed vt in perpetuum mentio eius rei finiretur,
neu in tantis mutuis beneficijs inuicem animi ſolicitarentur: cùm ille peteret quod G
contra libertatem populi Romani eſſet: & Romani, niſi in perniciem ſuam faciles eſ-
ſe vellent, negarent, cui nihil negatũ vellent. Non in regno populum Romanum, ſed
in libertate eſſe. ita induxiſſe in animum, hoſtibus potius, quàm regibus portas pate-
facere. eam eſſe voluntatem omnium, vt qui libertati erit in illa vrbe finis, idem vrbi
ſit. proinde ſi ſaluam eſſe vellet Romam, vt patiatur liberam eſſe, orare. Rex verecun-
dia victus, Quando id certum atque obſtinatum eſt, inquit, neque ego obtundam,
ſæpius eadem nequicquam agendo: nec Tarquinios ſpe auxilij, quod nullum in me
eſt, früſtrabor. alium hinc, ſeu bello opus eſt, ſeu quiete, exilio quærant locum, ne
quid meam vobiſcum pacem diſtineat. Dictis facta amiciora adiecit. obſidum quod
reliquum erat, reddidit. agrum Veientem, fœdere ad Ianiculum icto ademptum, re- H
ſtituit. Tarquinius ſpe omni reditus inciſa, exulatum ad generum Mamilium Octa-
Conſules de Sabinis triumpharunt. uium Thuſculum abijt. Romanis pax fida ita cum Porſena fuit. Conſules deinde M.
Valerius, P. Poſthumius. Eo anno benè pugnatum cum Sabinis, conſules triumpha-
runt. Maiore inde mole Sabini bellũ parabant. aduerſus eos, & ne quid ſimul ab Thu-
ſculo, vnde & ſi non apertum, ſuſpectum tamen bellum erat, repentini periculi orire-
tur, P. Valerius quartùm, T. Lucretius iterum conſules facti. Seditio inter belli pacisq;
Ap. Clauſus Sabinus Romam tranſfugit. authores orta in Sabinis, aliquantum inde virium tranſtulit ad Romanos. nanq; Ap.
Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cognomẽ, cùm pacis ipſe author à turba-
toribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, ab Regillo magna clientium comita-
tus manu, Romam transfugit. His ciuitas data, agerq; trans Anienum. vetus Claudia I
tribus, additis poſtea nouis tribulibus, qui ex eo venerant agro, appellata. Appius in-
Conſules iterũ de Sabinis triumpharunt. ter patres lectus, haud ita multo pòſt in principũ dignationem peruenit. Cõſules in-
feſto exercitu in agrum Sabinum profecti, cum ita vaſtatione, deinde prælio afflixiſ-
ſent opes hoſtium, vt diu nihil inde rebellionis timere poſſent, triumphantes Romã
redierunt. P. Valerius omnium conſenſu princeps belli pacisq; artibus, anno pòſt, A-
grippa Menenio. P. Poſthumio c o s s. moritur, gloria ingẽti, copijs familiaribus adeò
exiguis, vt funeri ſumptus deeſſet. de publico eſt elatus. Luxere matronæ, vt Brutum.
Pometia & Cora ad Auruncos deficiunt. Eodẽ anno duę colonię Latinæ, Pometia & Cora, ad Aurũcos deficiunt. cum Aurun-
cis bellũ initum. fuſoq; ingenti exercitu, qui ſe ingredientibus fines conſulibus fero-
citer obtulerat, omne Auruncum bellum Pometiam compulſum eſt. Nec magis poſt K
prælium, quàm in prælio cędibus temperatũ eſt. & cæſi aliquanto plures erant quàm
capti, & captos paſſim trucidauerũt. nec ab obſidibus quidem, qui c c c. accepti nu-
mero erant, ira belli abſtinuit. Et hoc anno Romæ triumphatũ. Secuti conſules Opi-
ter Virginius, & Sp. Caſſius Pometiam primò vi, deinde vineis alijsq; operibus oppu-
Aurunci Romanos vincunt. gnauerũt. in quos Aurunci magis iam inexpiabili odio, quàm ſpe aliqua, aut occaſio-
ne coorti, cum plures igni quàm ferro armati excurriſſent, cæde incendioq; cuncta
complent: vineis incenſis, multis hoſtium vulneratis & occiſis, conſulum quoq; al-
terum (ſed verum nomen authores non adijciunt) graui vulnere ex equo deiectum
propè interfecerunt. Romam inde malè geſta re reditum, inter multos ſaucios conſul
ſpe incerta vitæ relictus. Interiecto deinde haud magno ſpatio, quod vulneribus cu-

randis

A randis supplendoq; exercitui satis esset: tum ira maiore belli, tum viribus etiam auctis Pometiæ arma illata. & cum vineis refectis, aliaq; mole belli iam in eo esset, vt in muros euaderet miles, deditio est facta. cæterum nihilominus fœdè dedita vrbe quàm si capta foret, Aurũci passim principes securi percussi, sub corona venierunt coloni alij: *Aurunci principes securi percutiuntur, aly venierunt.*

B

C

oppidum dirutum, ager venijt. Consules magis ob iras grauiter vltas, quàm ob magnitudinem perfecti belli triumpharunt. Insequens annus Posthumium Cominium & T. Largium c o s s. habuit. Eo anno Romę cùm per ludos ab Sabinorum iuuentute per lasciuiam scorta raperentur, concursu hominũ rixa ac propè prælium fuit: paruaq; ex re ad rebellionẽ spectare res videbatur. Supra belli Latini metũ id quoq; accesserat, quòd triginta iam coniurasse populos concitante Octauio Mamilio satis constabat. In hac tantarum expectatione rerũ solicita ciuitate, dictatoris primùm creandi mentio orta. sed nec quo anno, nec quibus consulibus, quia ex factione Tarquinia essent (id quoq; enim traditur) parum creditũ sit: nec quis primùm dictator creatus sit, satis constat. apud veterrimos tamen authores T. Largium dictatorẽ primùm, Sp. Cassium magistrum equitum, creatos inuenio. consulares legêre, ita lex iubebat, de dictatore creando lata. eo magis adducor vt credam Largium, qui consularis erat, potius quàm M. Valerium, M. filium, Volesi nepotem, qui nondum cosul fuerat, moderatorem & magistrum consulibus appositum. qui si maximè ex ea familia legi dictatorẽ vellent, patrem multo potius M. Valerium spectatæ virtutis & consularem virum legissent. Creato dictatore primùm Romæ, postquam præferri secures viderunt, magnus plebem metus incessit, vt intentiores essent ad dicto parendum. neq; enim vt in consulibus, qui pari potestate essent, alterius auxilium, neq; prouocatio erat: neque vllum vsquam, nisi in cura parẽdi auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dictator eo magis, quòd propter se creatum crediderant, metum incussit. itaq; legatos de pace mittunt. quibus orantibus dictatorem senatumq;, vt veniam erroris hominibus adolescentibus darent: responsum, ignosci adolescentibus posse, senibus non posse, qui bella ex bellis sererent. actum tamen est de pace: impetrataq; foret, si quod impensæ factum in bellum erat, præstare Sabini (id enim postulatum erat) in animum induxissent. bellum indictum. tacitæ inducię quietum annum tenuêre. Consules Seruius Sulpitius, M. Manlius Tullus. nihil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde & C. Vetusius. His consulibus Fidenæ obsessæ, Crustumeria capta, Prænestę ab Latinis ad Romanos desciuit. nec vltra bellum Latinum gliscens, iam per aliquot annos dilatum.

D

E

Dictator & magister equitum tum primum creati.

Sabini legatos de pace mittunt.

Bellum Latinum.

dilatum. A. Posthumius dictator, T. Ebutius magister equitum magnis copijs pedi- F
tum equitumq; profecti ad lacũ Regillum in agro Tusculano agmini hostiũ occur-
rerunt. & quia Tarquinios esse in exercitu Latinorum auditum est, sustineri ira non
potuit, quin extemplò confligerent. ergo etiam prælium aliquantò quàm cætera gra-
uius atq; atrocius fuit. non enim duces ad regendam modò consilio rem affuêre, sed
Duces ipsi manus conserere. suismetipsis corporibus dimicantes miscuere certamina. nec quisquam procerum
fermè hac aut illa ex acie sine vulnere, præter dictatorem Romanum, excessit. In
Posthumium prima in acie suos adhortantem instruentemq; Tarquinius Superbus,
quanquam iam ætate & viribus erat grauior, equum infestus admisit. ictusq; ab late-

G

H

re concursu suorum, receptus in tutum est. Et ad alterum cornu Ebutius magister
equitum in Octauium Mamilium impetum dederat. nec fefellit veniens Tuscula- I
num ducem: contra quem & ille concitat equum. tantaq; vis infestis venientium ha-
stis fuit, vt brachium Ebutio traiectum sit, Mamilio pectus percussum. hunc quidem
in secundã aciem Latini recepere: Ebutius cùm saucio brachio tenere telum non pos-
set, pugna excessit. Latinus dux nihil deterritus vulnere, prælium ciet. & quia suos per-
culsos videbat, accersit cohortem exulum Romanorum, cui L. Tarquinij filius præ-
erat. ea quò maiore pugnabat ira ob erepta bona, patriamq; ademptam, pugnam pa-
rumper restituit. Referentibus iam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius Publi-
colæ frater, conspicatus ferocem iuuenem Tarquinium ostentãtem se in prima exu-
lum acie, domestica etiam gloria accensus, vt cuius familiæ decus eiecti reges erant,
eiusdem interfecti forent: subdit calcaria equo, & Tarquinium infesto spiculo petit. K
Tarquinius retrò in agmen suorum infenso cessit hosti. Valerium temerè inuectum
in exulum aciem ex transuerso quidam adortus transfigit: nec quicquam equitis vul-
nere equo retardato, moribundus Romanus labentibus super corpus armis ad ter-
ram defluxit. Dictator Posthumius postquam cecidisse talem virum, exules ferociter
citato agmine inuehi, suos perculsos cedere animaduertit: cohorti suæ, quam de ele-
cta manu præsidij causa circa se habebat, dat signum, vt quem suorum fugientem vi-
derint, pro hoste habeant. ita metu ancipiti versi à fuga Romani in hostem, & resti-
tuta acies. Cohors dictatoris tum primùm prælium inijt. integris corporibus ani-
misq; fessos, adorti exules cedunt. Ibi alia inter proceres coorta pugna. imperator La-
tinus vbi cohortem exulum à dictatore Romano propè circumuentam vidit, ex sub-
sidiarijs manipulos aliquot in primam aciem secum rapit. hos agmine venientes

T. Her-

A T. Herminius legatus conſpicatus, interq; eos inſignem veſte armisq; Mamilium noſcitans, tanto vi maiore, quàm paulò antè magiſter equitum cum hoſtium duce prælium inijt, vt & vno ictu transfixum per latus occiderit Mamilium: & ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis veruto percuſſus, cùm victor in caſtra eſſet relatus, inter primam curationem expirauerit. Tum ad equites dictator aduolat, obteſtans, vt feſſo iam pedite, deſcendant ex equis, & pugnam capeſſant. dicto paruere: deſiliunt ex equis, prouolant in primum, & pro anteſignanis parmas obijciunt. recipit extemplò animũ pedeſtris acies, poſtquã iuuentutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi ſuſtinentes vidit. tum demum impulſi Latini, perculſaq; inclinauit acies. *Funduntur hoſtes.* equitibus admoti equi, vt perſequi hoſtem poſſent. ſecuta & pedeſtris acies. Ibi nihil
B nec diuinæ nec humanæ opis dictator prætermittens, ædem Caſtori vouiſſe fertur: ac pronunciaſſe militi prẽmia, qui primus, qui ſecundus caſtra hoſtium intraſſet. tantusq; ardor fuit, vt eodem impetu, quo fuderant hoſtem, Romani caſtra caperent. *Romani hoſtium caſtra capiunt.* Hoc modo ad lacum Regillum pugnatum eſt. Dictator & magiſter equitum triumphantes in vrbem rediẽre. Triennio deinde nec certa pax nec bellum fuit. Conſules Q. Cloelius & T. Lartius. Inde A. Sempronius & M. Minutius. his conſulibus ędes Saturno dedicata: Saturnalia inſtitutus feſtus dies. *Saturnalia inſtituta.* A. deinde Poſthumius & T. Virginius coss. facti. Hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum apud quoſdam inuenio. A. Poſthumium, quia collega dubiæ fidei fuerit, ſe cõſulatu abdicaſſe, dictatorem inde factum. Tanti errores implicant temporũ, aliter apud alios ordinatis ma-
C giſtratibus, vt nec qui conſules ſecundũ quoſdam, nec quid quoq; anno actum ſit, in tanta vetuſtate non rerũ modò, ſed etiam authorũ digerere poſſis. Ap. Claudius deinde & P. Seruilius conſules facti. Inſignis hic annus eſt nuncio Tarquinij mortis. Mortuus eſt Cumis, quò ſe poſt fractas opes Latinorũ ad Ariſtodemũ tyrannum contulerat. *Tarquinij mors Romæ nunciatur.* Eo nuncio erecti patres, erecta plebs, ſed patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia. plebi, cui ad eam diem ſumma ope inſeruitum erat, iniurię à primoribus fieri cępere. Eodem anno Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, ſuppleto numero colonorum iterum deducta eſt. Romæ tribus vna & xxx. factæ. Ædes Mercurij dedi- *Tribus Romæ 31. factæ.* cata eſt idibus Maijs. Cum Volſcorum gente Latino bello neq; pax, neq; bellum fue-
D rat. nam & Volſci comparauerant auxilia, quæ mitterent Latinis, ni maturatum ab dictatore Romano eſſet: & maturauit Romanus, ne prælio vno cum Latino Volſcoq; contenderet. Hac ira conſules in Volſcum agrum legiones duxere. Volſcos conſilij pœnam nõ metuentes, nec opinata res perculit. armorum immemores obſides dant ccc. principum à Cora atq; Pometia liberos. ita ſine certamine inde abductæ legiones. Nec ita multo poſt Volſcis leuatis metu, ſuum redijt ingenium. rurſus occultum *Volſcorũ perfidia.* parant bellum. Hernicis in ſocietatem armorum aſſumptis. legatos quoq; ad ſolicitandum Latium paſſim dimittunt. ſed recens ad Regillum lacum accepta clades Latinos ira odioq; eius, quicunq; arma ſuaderet, ne ab legatis quidem violandis abſtinuit. comprehenſos Volſcos Romam duxere. ibi traditi conſulibus, indicatumq; eſt, Volſcos Hernicosq; pararebellum Romanis. Relata re ad Senatum, adeò fuit gratum
E patribus, vt & captiuorum ſex millia Latinis remitterent: & de fœdere, quod propè in perpetuum negatum fuerat, rem ad nouos magiſtratus reijcerent. Enimuerò tum Latini gaudere facto, pacis authores in ingenti gloria eſſe. coronam auream Ioui donum in Capitolium mittunt. cum legatis, donoq;, qui captiuorum remiſſi ad ſuos fuerant, magna circunfuſa multitudo venit. pergunt domos eorũ apud quem quiſq; ſeruierant: gratias agunt liberaliter habiti, cultiq; in calamitate ſua, inde hoſpitia iungunt. Nunquam aliàs antè publicè priuatimq; Latinum nomen Romano imperio coniunctius fuit. Sed & bellum Volſcum imminebat, & ciuitas ſecum ipſa diſcors *Ciuilis diſcordia.* inteſtino inter patres plebemq; flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienũ. Fremebant, ſe foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremq; in bello quàm in pace, inter hoſtes quàm inter ciues li-

Insignis cuiusdam calamitas.

bertatem plebis esse: inuidiamq; eam sua sponte gliscentem insignis vnius calamitas F
accendit. Magno natu quidam cum omnium maiorum suorum insignibus se in forum proiecit. obsita erat squalore vestis, fœdior corporis habitus pallore ac macie perempti. ad hoc promissa barba & capilli efferauerant speciem oris. noscitabatur tamen in tanta deformitate, & ordines duxisse aiebant, aliaq; militiæ decora vulgò miserantes eum iactabant. ipse testes honestarum aliquot locis pugnarum cicatrices aduerso pectore ostentabat. Sciscitantibus vnde ille habitus? vnde deformitas? cum circunfusa turba esset propè in concionis modum: Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruerit, sed villa incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo suo tempore imperatum, æs alienum fecisse. id cumulatũ vsuris primò se agro paterno auitoq; exuisse, deinde fortunis alijs, G
postremò velut tabem peruenisse ad corpus. ductum se ab creditore non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam esse. inde ostentare tergum fœdum recentibus vestigijs verberum. Ad hæc visa auditaq; clamor ingens oritur. nõ iam foro se tumultus cõtinet, sed passim totã vrbem peruadit. nexu vincti, solutiq; se vndiq; in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidẽm. nullo loco deest seditionis voluntarius comes. multis passim agminibus per omnes vias cum clamore in forum curritur. Magno cum periculo suo, qui fortè patrũ in foro erant, in eam turbã inciderunt. nec

Consules seditionẽ comprimunt.

temperatũ manibus foret, ni properè consules P. Seruilius, & Ap. Claudius ad comprimendã seditionem interuenissent. At in eos multitudo versa ostẽtare vincula sua, deformitatemq; aliam. hæc se meritos dicere, exprobrãtes suam quisq; alius alibi mi- H
litiam. postulare minaciter magis, quàm suppliciter, vt senatũ vocarẽt, curiamq; ipsi futuri arbitri, moderatoresq; publici cõsilij circunsistunt. Pauci admodum patrum, quos casus obtulerat, contracti ad consules: cæteros metus nõ curia modò, sed etiam foro arcebat. nec agi quicquã per infrequẽtiam poterat senatus. Tum verò eludi atq; extrahi se multitudo putare: & patrũ qui abessent, non casu, non metu, sed impediendæ rei causa abesse, & consules ipsos tergiuersari. nec dubiè ludibrio esse miserias suas. Iam propè erat, vt ne consulum quidẽ maiestas coërceret iras hominum, cùm incerti

Variæ consulum sententiæ.

morando, an veniendo plus periculi contraherent, tandẽ in senatũ veniunt. frequentiq; tandem curia, non modò inter patres, sed ne inter consules quidẽ ipsos satis conueniebat. Appius vehementis ingenij vir, imperio consulari rem agendam censebat: I
vno aut altero arrepto, quieturos alios. Seruilius lenibus remedijs aptior, concitatos animos flecti, quàm frangi putabat cùm tutius, tum facilius esse. Inter hæc maior

Tumultuosus nuncius.

alius terror. Latini equites cum tumultuoso aduolant nuncio: Volscos infesto exercitu ad vrbem oppugnandã venire. quę audita (adeò duas ex vna ciuitate discordia fecerat) longè aliter patres ac plebem affecere. exultare gaudio plebes, vltores superbię patrum adesse dicere deos. alius alium confirmare, ne nomina darent: cum omnibus potius, quàm solos perituros. patres militarent, patres arma caperẽt vt penes eosdem pericula belli, penes quos præmia essent. At verò curia mœsta ac trepida ancipiti metu, & ab ciue, & ab hoste, Seruilium consulem, cui ingenium magis populare erat, orare, vt tantis circunuentam terroribus expediret Rempublicam. Tum consul misso K
senatu in concionem prodit, ibi curæ esse patribus ostendit, vt consulatur plebi. cæterùm deliberationi de maxima quidẽ illa, sed tamen parte ciuitatis, metum pro vniuersa Republica interuenisse. nec posse, cùm hostes propè ad portas essent, bello præuertisse quicquam: nec, si sit laxamenti aliquid, aut plebi honestum esse, nisi mercede prius accepta, arma pro patria nõ cepisse: neq; patrib⁹ satis decorum, per metũ potius,

Populare consulis edictum.

quàm postmodum voluntate, afflictis ciuium suorum fortunis consuluisse. Concioni deinde edicto addidit fidem, quo edixit, ne quis ciuem Romanum vinctum aut clausum teneret, quo minus ei nominis edendi apud consules potestas fieret: ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet: liberos nepotesúe eius moraretur. Hoc proposito edicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplò nomina: &

vndiq;

A vndiq; ex tota vrbe proripientium ſe ex priuato, cùm retinendi ius creditori non eſſet, concurſus in forum, vt ſacramento dicerent, fieri. magna ea manus fuit: neque aliorum magis in Volſco bello virtus atq; opera enituit. Conſul copias cõtra hoſtem educit. paruo dirimente interuallo caſtra ponit. proxima inde nocte Volſci diſcordia Romana freti, ſi qua nocturna tranſitio proditióue fieri poſſit, tentant caſtra. ſenſere vigiles: excitatus exercitus: ſigno dato concurſum eſt ad arma. Ita fruſtrà id inceptum Volſcis fuit. reliquum noctis vtrinq; quieti datum. poſtero die prima luce Volſci foſſis repletis, vallum inuadunt. Iamq; ab omni parte munimenta vellebãtur, cùm conſul, quanquam cuncti vndiq; & nexi ante omnes vt ſignum daret, clamabant, experiendi animos militum cauſa parumper moratus, poſtquam ſatis apparebat ingens
B ardor, dato tandem ad erumpendum ſigno militem auidũ certaminis emittit. primo ſtatim incurſu pulſi hoſtes: fugientibus quoad inſequi pedes potuit, terga cęſa. eques vſq; ad caſtra pauidos egit. mox, ipſa caſtra legionibus circundatis, cùm Volſcos inde etiam pauor expuliſſet, capta direptaq;. Poſtero die ad Sueſſam Pometiam, quò confugerant hoſtes, legionibus ductis, intra paucos dies oppidum capitur: captum prædæ datum. inde paulùm recreatus egens miles. Conſul cum maxima gloria ſua victorem exercitum Romam reducit. decedentem Romam Ecetranorum Volſcorum legati rebus ſuis timentes, poſt Pometiam captam, adeunt. His ex ſenatus cõſulto data pax, ager ademptus. Confeſtim & Sabini Romanos territauere. tumultus enim fuit verius quàm bellum. Nocte in vrbe nunciatũ eſt, exercitum Sabinũ prædabũdum ad
C Anienem amnem peruenisſe: ibi paſſim diripi atq; incendi villas. Miſſus extemplò eò cum omnibus copijs equitũ A. Poſthumius, qui dictator bello Latino fuerat. ſecutus conſul Seruilius cum delecta peditũ manu, plerosq; palantes eques circumuenit. nec aduenienti peditũ agmini reſtitit Sabina legio. feſſi tũ itinere, tum populatione nocturna, magna pars in villis repleti cibo vinoq;, vix fugę quod ſatis eſſet viriũ habuere. Nocte vna audito perfectoq; bello Sabino, poſtero die in magna iam ſpe vndiq; partę pacis legati Aurunci ſenatũ adeunt, ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. cum legatis ſimul exercitus Auruncorũ domo profectus erat. cuius fama haud procul iam ab Aricia viſi tanto tumultu conciuit Romanos, vt nec cõſuli ordine patres, nec pacatum reſpõſum arma inferentibus, arma ipſi capientes dare poſſent. Ariciam
D infeſto agmine itur: nec procul inde cum Aurũcis ſigna collata: pręlioq; vno debellatum eſt. Fuſis Auruncis victor tot intra paucos dies bellis Romanus promiſſa conſulis, fidemq; ſenat⁹ expectabat: cùm Appius & inſita ſuperbia animo, & vt collegæ vanam faceret fidem, quàm aſperrimè poterat, ius de creditis pecunijs dicere. deinceps & qui antè nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & nectebantur alij. Quod vbi cui militi inciderat, collegam appellabat, cõcurſus ad Seruilium fiebat: illius promiſſa iactabant, illi exprobrabant ſua quiſq; belli merita, cicatricesq; acceptas: poſtulabant, vt referret ad ſenatum, aut vt auxilio eſſet conſul ciuibus ſuis, imperator militibus. Mouebant conſulem hæc, ſed tergiuerſari res cogebat. adeò in alteram cauſam non collega ſolùm præceperat, ſed omnis factio nobilium. ita medium ſe gerẽdo, nec ple-
E bis vitauit odium, nec apud patres gratiam inijt. Patres mollẽ conſulẽ & ambitioſum rati, plebs fallacẽ. breuiq; apparuit, ęquaſſe eum Appij odium. Certamen conſulibus inciderat, vter dedicaret Mercurij ædem. ſenatus à ſe rem ad populum reiecit. vtri eorum dedicatio iuſſu populi data eſſet, eum præeſſe annonæ, mercatorum collegium inſtituere, ſolennia pro pontifice iuſſit ſuſcipere. populus dedicationem ædis dat M. Lectorio primipili centurioni: quod facilè appareret, non tam ad honorem eius, cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet, factũ, quàm ad conſulũ ignominiam. Sæuire inde vtiq; conſulum alter, patresq;. ſed plebi creuerant animi, & longè alia quàm primò inſtituerant via graſſabãtur: deſperato enim conſulũ ſenatusq; auxilio, cùm in ius duci debitorẽ vidiſſent, vndiq; conuolabant: neq; decretũ exaudiri conſulis præ ſtrepitu & clamore poterat: neq; cùm decreuiſſet, quiſquam obtemperabat. vi agebatur, me-

Volſcorum exercitus funditur.

Sabini contra Romanos.

Vincuntur Sabini.

De Auruncis victoria.

Appij Coſ. iniquitas.

Certamen inter Coſſ.

Seditio.

tusq; omnis & periculum libertatis, cùm in cõſpectu conſulis ſinguli à pluribus vio- F
larentur, in creditores à debitoribus verterant. Super hæc timor inceſſit Sabini belli:
delectuq; decreto, nemo nomẽ dedit, furente Appio, & inſectante ambitionem col-
legæ: qui populari ſilentio rempublicam proderet, & ad id, quod de credita pecunia
ius non dixiſſet, adijceret, vt ne delectum quidem ex ſenatusconſulto haberet, nõ eſſe
tamen deſertam omninò rempublicam, neq; proiectum conſulare imperium. ſe vnũ
& ſuæ & patrum maieſtatis vindicem fore. Cùm circumſtaret quotidiana multitudo
licentia accenſa, arripi vnũ inſignem ducem ſeditionũ iuſſit. ille cùm à lictoribus iam
traheretur, prouocauit, nec ceſſiſſet prouocationi conſul, quia nõ dubium erat popu-
li iudicium, niſi ægrè victa pertinacia foret conſilio magis & authoritate principum,
quàm populi clamore. adeò ſupererant animi ad ſuſtinendam inuidiam. Creſcere in- G
de malum indies nõ clamoribus modò apertis, ſed quod multò pernicioſius erat, ſe-
ceſſione occultisq; colloquijs. Tandem inuiſi plebi conſules magiſtratu abeunt. Ser-
uilius neutris, Appius patrib⁹ mirè gratus. A. Virginius inde, & T. Vetuſius cõſulatum
ineunt. Tum verò plebs incerta quales habitura conſules eſſet, cœtus nocturnos
pars in Eſquilijs, pars in Auentino facere, ne in foro ſubitis trepidaret conſilijs, & om-
nia temerè ac fortuitò ageret. Eam rem conſules rati, vt erat, pernicioſam, ad patres
referunt: ſed delatã conſulere ordine non licuit. adeò tumultuosè excepta eſt clamo-
ribus vndiq;, & indignatione patrum, ſi, quod imperio conſulari exequendum eſſet,
inuidiam eius conſules ad ſenatũ reijcerent. profectò ſi eſſent in republica magiſtra-
tus, nullum futurum fuiſſe Romæ, niſi publicum concilium. nunc in mille curias, H
concionesq;, cùm alia in Eſquilijs, alia in Auentino fiant concilia, diſperſam & diſſi-
patam eſſe rempublicam. vnum Hercule virum (id enim plus eſſe quàm conſulem)
qualis Appius Claudius fuerit, momento temporis diſcuſſurum illos cœtus fuiſſe.
Correpti conſules, cùm, quid ergo ſe facere vellent (nihil enim ſegnius molliúsue,
quàm patribus placeat, acturos) percunctarentur: decernũt, vt delectum quàm acer-
rimum habeant. otio laſciuire plebem. Dimiſſo ſenatu cõſules in tribunal aſcendunt,
Conſulibus nõ pa- citant nominatim iuniores. cùm ad nomen nemo reſponderet, circunfuſa multitu-
ret populus. do in concionis modum, negare vltra decipi plebem poſſe. nunquam vnum militem
habituros, ni præſtaretur fides publica. libertatẽ vnicuiq; prius reddendã eſſe, quàm
arma danda, vt pro patria ciuibusq;, non pro dominis, pugnent. Conſules quid man- I
datum eſſet à ſenatu, videbant: ſed eorum, qui intra parietes curię ferociter loquerен-
tur, neminem adeſſe inuidię ſuę participem. & apparebat atrox cum plebe certamen.
prius itaq;, quàm vltima experirentur, ſenatum iterum conſulere placuit. tum verò
ad ſellas conſulum properè conuolauere minimus quiſque natu patrum, abdicare
conſulatu iubentes, & deponere imperium, ad quod tuendũ animus deeſſet. Vtraq;
re ſatis experta, tum demum conſules: Ne prædictum negetis Patres Conſcripti,
adeſt ingens ſeditio. poſtulamus, vt ij qui maximè ignauiam increpant, adſint nobis
habentibus delectum. acerrimi cuiuſq; arbitrio, quando ita placet, rem agemus. Re-
deunt in Tribunal, citari nominatim vnum ex ijs qui in conſpectu erant, dedita opera
iubent, cùm ſtaret tacitus, & circa eum aliquot hominum, ne fortè violaretur, conſti- K
tiſſet globus, lictorem ad eum conſules mittunt. quo repulſo, tum verò indignũ faci-
nus eſſe clamitantes, qui patrum conſulibus aderant, deuolant de tribunali, vt lictori
Mira ſeditio. auxilio eſſent. ſed ab lictore nihil aliud quàm prehendere prohibito, cùm cõuerſus in
patres impetus eſſet, cõſulum intercurſu rixa ſedata eſt, in qua tamen ſine lapide, ſine
telo plus clamoris atq; irarum, quàm iniuriæ fuerat. Senatus tumultuosè vocatus, tu-
multuoſius conſulitur, quęſtionem poſtulantibus ijs qui pulſati fuerant, decernente
ferociſſimo quoque non ſententijs magis, quàm clamore & ſtrepitu. tandem cùm
irę reſediſſent, exprobrantibus conſulibus nihilo plus ſanitatis in curia, quàm in foro
Variæ de ſedando eſſe, ordine conſuli cœpit. Tres fuêre ſententiæ. P. Virginius rem non vulgabat. de ijs
tumultu ſentẽtiæ. tantum, qui fidem ſecuti P. Seruilij conſulis, Volſco, Aurunco Sabinoq; militaſſent

bello,

A bello,agendum cenſebat.T. Largius,non id tempus eſſe, vt merita tantummodo exſoluerentur,totam plebem ære alieno demerſam eſſe:nec ſiſti poſſe,ni omnibus conſulatur.quin ſi alia aliorum ſit conditio,accendi magis diſcordiam, quàm ſedari. Ap. Claudius & natura immitis, & efferatus, hinc plebis odio, illinc patrum laudibus, non miſerijs,ait,ſed licentia tantùm concitum turbarum: & laſciuire magis plebem, quàm ſæuire. id adeò malum ex prouocatione natum. quippe minas eſſe conſulum, non imperium,vbi ad eos,qui vna peccauerint,prouocare liceat.agedum,inquit,dictatorem,à quo prouocatio nõ eſt, creemus. iam hic, quo nunc omnia ardent, conticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorem, qui ſciet ius de tergo vitaq; ſua penes vnum illum eſſe,cuius maieſtatem violauit.Multis,vt erat,horrida & atrox videbatur Appij
B ſententia:rurſus Virginij Largijq;,exemplo haud ſalubres: vtiq; Largij putabant ſententiam,quæ totam fidem tolleret.medium maximè,& moderatum vtroque conſilium Virginij habebatur.ſed factione reſpectuq; rerum priuatarum, quæ ſemper offecêre officientq; publicis conſilijs. Appius vicit: ac propè fuit, vt dictator ille idem crearetur.quæ res vtique alienaſſet plebem periculoſiſſimo tempore,cùm Volſci Æquiq; & Sabini fortè vnà omnes in armis eſſent.ſed curę fuit conſulibus & ſenioribus patrum,vt imperium ſuo vehemens,manſueto permitteretur ingenio.M. Valerium dictatorem Voleſi filium creant. Plebs etſi aduerſus ſe creatum dictatorem videbat, tamen cùm prouocationem fratris lege haberet, nihil ex ea familia triſte, nec ſuperbum timebat. edictum deinde à dictatore propoſitum confirmauit animos, SeruiC lij ferè conſulis edicto conueniens.ſed & homini & poteſtati melius rati credi, omiſſo certamine nomina dedêre. quantus nunquam antè exercitus, legiones decem effectæ. ternæ inde datæ conſulibus, quatuor dictator vſus. Nec poterat iam bellum differri. Æqui Latinum agrum inuaſerant. oratores Latinorum à Senatu petebant, vt aut mitterent ſubſidium, aut ſeipſos tuendorum finium cauſa capere arma ſinerent.Tutius viſum eſt,defendi inermes Latinos,quàm pati retractare arma. Vetuſius conſul miſſus eſt. is finis populationibus fuit. Ceſſere Æqui campis : locoq; magis quàm armis freti,ſummis ſe iugis montium tutabantur.Alter conſul in Volſcos profectus, ne & ipſe tereret tempus, vaſtandis maximè agris hoſtem ad conferenda propius caſtra,dimicandumq; acie exciuit.medio inter caſtra campo ante ſuum quiſque
D vallum infeſtis ſignis conſtitere, multitudine aliquantum Volſci ſuperabant. itaque effuſi,& contemptim pugnã iniere. Conſul Romanus nec promouit aciem:nec clamorem reddi paſſus, defixis pilis ſtare ſuos iuſſit: vbi ad manum veniſſet hoſtis, tum coortos tota vi gladijs rem gerere. Volſci curſu & clamore feſſi, cùm ſe velut ſtupentibus metu intuliſſent Romanis,poſtquàm impreſſionẽ ſenſere ex aduerſo factam,& ante oculos micare gladios,haud ſecus quàm ſi in inſidias incidiſſent,turbati vertunt terga.& ne ad fugam quidem ſatis virium fuit,quia curſu in prælium ierant. Romani contrà, quia principio pugnę quieti ſteterant, vigentes corporibus facilè adepti feſſos,& caſtra impetu cæperũt: & caſtris exutum hoſtem.Velitras perſecuti,vno agmine victores, cum victis in vrbem irrupêre. plusq; ibi ſanguinis promiſcua omnium
E generum cæde, quàm in ipſa dimicatione factum. paucis data venia, qui inermes in deditionẽ venerunt. Dum hæc in Volſcis geruntur, dictator Sabinos,vbi longe plurimũ belli fuerat, fundit fugatq;,exuitq; caſtris. Equitatu immiſſo mediam turbauerat hoſtiũ aciem,qua,dum ſe cornua latius pandunt, parum aptè introrſum ordinib⁹ aciem firmauerant.turbatos pedes inuaſit.eodem impetu caſtra capta, debellatumq; eſt. Poſt pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit. dictator triumphans vrbem inuehitur, ſuper ſolitos honores locus in circo ipſi, poſterisq; ad ſpectaculũ datus,ſella in eo loco curulis poſita.Volſcis deuictis Veliternus ager ademptus: Velitras coloni ab vrbe miſſi, & colonia deducta. Cum Æquis poſt aliquanto pugnatum eſt, inuito quidem conſule, quia loco iniquo ſubeundum erat ad hoſtes. ſed milites extrahi rem criminantes, vt dictator, priuſquam ipſi redirent in vrbem,

Reſpectus rerum priuatarum obſtat publicis conſilijs.

Valerius Dictator creatur.

Volſci in fugam verſi.

Dictator de Sabinis triumphat.

magiſtratu abiret: irritaq;, ſicut ante cõſulis promiſſa eius caderent, perpulêre, vt for- F
tè temerè in aduerſos montes agmen erigeret. id malè commiſſum ignauia hoſtium in bonum vertit, qui, priuſquam ad coniectum teli veniretur, obſtupefacti audacia Romanorum, relictis caſtris, quæ munitiſſimis tenuerant locis, in aduerſas valles deſiluêre. vbi ſatis prædæ & victoria incruenta fuit. Ita trifariam re bello benè geſta, de domeſticarum rerum euentu nec patribus, nec plebi cura deceſſerat. tanta cum gratia, tum arte pręparauerant fœneratores, quę non modò plebem, ſed ipſum etiam dictatorẽ fruſtrarentur. Nanq; Valerius poſt Vetuſij conſulis reditum omnium actionum in Senatu primam habuit pro victore populo, retulitq; quid de nexis fieri placeret. quæ cum reiecta relatio eſſet, Non placeo, inquit, concordiæ author. optabitis Mediusfidius propediẽ, vt mei ſimiles Romana plebs patronos habeat, quod ad me G
attinet, neq; fruſtrabor vltra ciues meos, neq; ipſe fruſtra dictator ero. diſcordiæ inteſtinæ bellum externum, fecêre, vt hoc magiſtratu egeret Reſpublica. pax foris parta eſt, domi impeditur. priuat⁹ potius, quàm dictator ſeditioni interero. Ita curia egreſſus dictatura ſe abdicauit. apparuit cauſa plebi, ſuam vicem indignantem magiſtratu abiſſe. Itaq; velut perſoluta fide, quoniam per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur, decedentem domũ cum fauore ac laudibus proſecuti ſunt. Timor inde patres inceſſit, ne ſi dimiſſus exercitus foret, rurſus cœtus occulti coniurationesq; fierent. itaque quãquã per dictatorem delectus habitus eſſet, tamen quia in conſulum verba iuraſſent, ſacramento teneri militem rati, per cauſam renouati ab Æquis belli, educi ex vrbe legiones iuſſere, quo facto maturata eſt ſeditio. & primò agitatum dicitur de con- H
ſulum cæde, vt ſoluerentur ſacramento. doctos deinde nullam ſcelere religionẽ exolui, Sicinio quodam authore iniuſſu conſulum in ſacrũ montem ſeceſſiſſe, trans Anienem amnem, tria ab vrbe millia paſſuum. ea frequentior fama eſt, quàm cuius Piſo author eſt, in Auentinũ ſeceſſionem factam eſſe. Ibi ſine vllo duce vallo foſſaq; communitis caſtris, quieti rem nullã niſi neceſſariam ad victũ ſumendo, per aliquot dies neq; laceſſiti, neq; laceſſentes ſeſe tenuêre. pauor ingens in vrbe, metuq; mutuo ſuſpenſa erant omnia. timere relicta ab ſuis plebes violentiam patrum, timere patres reſidem in vrbe plebẽ, incerti manere eam, an abire mallent. quãdiu autẽ tranquillam, quę ſeceſſerit, multitudinẽ fore? quid futurũ deinde, ſi quod externũ interim bellum exiſtat? nullam profecto, niſi in concordia ciuium ſpem reliquam ducere. eam per I
æqua, per iniqua reconciliandam ciuitati eſſe. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum, & quòd inde oriundus erat plebi carum. is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicendi & horrido modo nihil aliud, quàm hoc narraſſe fertur: Tempore, quo in homine non, vt nunc, omnia in vnum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuiq; cõſilium, ſuus ſermo fuerit, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri: ventrẽ in medio quietũ nihil aliud, quàm datis voluptatibus frui: conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipſa vnà membra, totumq; corpus ad extrẽmam tabem veniſſe. inde apparuiſſe, ventris quoq; haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, quàm alere K
eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemusq;, diuiſum pariter in venas maturum confecto cibo ſanguinem. Comparando hinc quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptum, conceſſumq; in conditiones, vt plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti, quibus auxilij latio aduerſus conſules eſſet: néue cui patrum capere eum magiſtratum liceret. ita tribuni plebeij creati duo, C. Licinius, & L. Albinus. Hi tres collegas ſibi creauerunt. in his Sicinium fuiſſe ſeditionis authorem, de duobus qui fuerint, minus conuenit. Sunt qui duos tantùm in ſacro monte creatos tribunos eſſe dicant, ibiq; ſacratam legem latam. Per ſeceſſionem plebis Sp. Caſſius, & Poſthumius Cominius conſulatum inierunt: his conſulibus cum Latinis populis ictum fœdus. ad

Dictatoris præclara oratio.

Valerius Dictaturaſe abdicat.

In ſacrum mõtem plebs ſeceſſit.

Menenij Agrippæ oratio.

Tribuni plebis primùm creati.

A dus ad id feriendum consul alter Romę mansit, alter ad Volscum bellum missus, Antiates Volscos fundit fugatq; compulsos in oppidum Longulā persecutus, mœnibus potitur. inde protinus Mucamitem Volscorum cępit, tum magna vi adortus est Coriolos. Erat tum in castris inter primores iuuenum C. Martius, adolescens & consilio & manu promptus, cui cognomen postea Coriolano fuit. Cùm subitò exercitum Romanum Coriolos obsidentem, atq; in oppidanos, quos intus clausos habebat, intentum, sine vllo metu extrinsecus imminentis belli, Volscæ legiones profectæ ab Antio inuasissent, eodēq; tēpore ex oppido erupissent hostes, fortè in statione Martius fuit. is cum delecta militum manu, non modò impetum erumpentium retudit,

Fœdus cum Latinis populis.

Martij Coriolani virtus.

B

C

sed per patentem portam ferox irrupit: cędeq; in proximo vrbis facta, ignē temerè arreptū, imminentibus muro ædificijs iniecit: clamor inde oppidanorū mistus muliebri puerilіq; ploratu ad terrorē, vt solet, primo ortu, & Romanis auxit animū, & turbauit Volscos: vtpote capta vrbe, cui ad ferendā opem venerāt. Ita fusi Volsci Antiates, Corioli oppidum captū. tantumq; sua laude obstitit famę cōsulis Martius, vt, nisi fœdus cum Latinis colūna ænea insculptū monumento esset, ab Sp. Cassio vno, quia collega abfuerat, ictum: Posthumiū Cominiū bellum gessisse cum Volscis, memoria cessisset. Eodē anno Agrippa Menenius moritur, vir omni vita pariter patribus ac plebi carus, post secessionē carior plebi factus. Huic interpreti arbitroq; concordię ciuium legato patrū ad plebē, reductori plebis Romæ in vrbē, sumptus funeri defuit. extulit eū plebs sextantibus collatis in capita. Cōsules deinde T. Geganius, P. Minutius facti. Eo anno, cùm & foris quieta omnia bello essent, & domi sanata discordia, aliud

D

Corioli oppidum capitur.

E multò grauius malū ciuitatē inuasit, caritas primùm annonæ ex incultis per secessionem plebis agris: fames deinde, qualis clausis solet: ventumq; ad interitū seruitiorum vtiq; & plebis esset, ni consules prouidissent, dimissis passim ad frumentū coëmendū, non in Hetruriam modò dextris ab Hostia littoribus, lęuaq; per Volscos mari vsq; ad Cumas, sed quęsitū in Sicilia quoq;. adeò finitimorū odia longinquis coëgerāt indigere auxilijs. Frumentū Cumis cum coëmptū esset, naues, pro bonis Tarquiniorū ab Aristodemo tyranno, qui hęres erat, retentę sunt. in Volscis Pomptinoq; ne emi quidem potuit. periculum quoq; ab impetu hominum ipsis frumentatoribus fuit. Ex Hetruscis frumētum Tyberi venit. eo sustentata est plebs. Incommodo bello in tam arctis commeatibus vexati forent, ni Volscos iam mouentes arma, pestilentia ingens

Annona caritas. Fames.

inuaſiſſet.ea clade conterritis hoſtium animis, vt etiam vbi ea remiſiſſet, terrore ali- F
quo tenerẽtur,& Velitris auxere numerum colonorum Romani,& Norbæ in mon-
tes nouam coloniam,quæ arx in Pomptino eſſet, miſerunt. M.Minutio deinde,& A.
Sempronio conſulibus,magna vis frumenti ex Sicilia aduecta:agitatumq; in Senatu,
quanti plebi daretur.Multi veniſſe tempus premendæ plebis putabant, recuperan-
Coriolanus hoſtiis tribunitiæ poteſtatis. diq; iura,quæ extorta ſeceſſione ac vi patribus eſſent. In primis Martius Coriolanus
hoſtis tribunitiæ poteſtatis,Si annonam,inquit,veterem volunt, ius priſtinum red-
dant patribus.cur ego plebeios magiſtratus,cur Sicinium potẽtem video ſub iugum
miſſus,tanquã à latronibus redemptus? egóne has indignitates diutius patiar, quàm
neceſſe eſt? Tarquinium regem qui non tulerim,Sicinium feram?ſecedat nunc,auo-
cet plebem,patet via in ſacrum montem,aliosq; colles:rapiant frumenta ex agris no- G
ſtris,quemadmodum tertio anno rapuêre: fruantur, vtantur annona, quàm furore
ſuo fecêre.audeo dicere,hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorũ fore, quàm
vt armati per ſeceſſionem coli prohibeant. Haud tam facile dictu eſt: faciendúm ne
fuerit,quàm potuiſſe arbitror fieri,vt conditionibus laxandi annonã, & tribunitiam
poteſtatem,& omnia inuitis iura impoſita patres demerent ſibi. Et Senatui nimis a-
trox viſa ſententia eſt, & ira plebem propè armauit. Fame iam ſe ſicut hoſtes peti,
cibo, victuq; fraudari: peregrinum frumentum, quæ ſola alimenta ex inſperato for-
tuna dederit, ab ore rapi, niſi C. Martio vincti dedantur tribuni, niſi de tergo ple-
bis Romanæ ſatis fiat:eum ſibi carnificem nouum exortum, qui aut mori, aut ſer-
Coriolano dies à Tribunis dicta. uire iubeat. In exeuntem è curia impetus factus eſſet, ni peropportunè Tribuni di- H
em dixiſſent.Ibi ira eſt ſuppreſſa.Se iudicem quiſq;, ſe dominum vitæ neciſq; inimici
factum videbat. Contemptim primò Martius audiebat minas tribunitias: auxilij,
non pœnæ ius datum illi poteſtati:plebiſq;, non patrum tribunos eſſe.ſed adeò coor-
ta erat infenſa plebs,vt vnius pœna defungendum eſſet patribus. Reſtiterunt tamen
aduerſa inuidia,vſiq; ſunt quà ſuis quiſq;, quà totius ordinis viribus.Ac primò tentata
res eſt,ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à coitionibus, concilijſq;, diſijce-
re rem poſſent. Vniuerſi deinde proceſsêre (quicquid erat patrum, reos diceres) pre-
cibus plebem expoſcentes:vnum ſibi ciuem,vnum Senatorem,ſi innocentem abſol-
uere nollent,pro nocente donarent. Ipſe cùm die dicta non adeſſet perſeueratum in
In exilium mittitur Coriolanus. ira eſt.Damnatus abſens in Volſcos exulatum abijt, minitans patriæ, hoſtilesq; iam I
tum ſpiritus gerens.Venientem Volſci benignè excepere: benigniusq; indies cole-
bant, quo maior ira in ſuos eminebat, crebræq; nunc querelæ, nunc minæ percipie-
bantur. Hoſpitio vtebatur Accij Tullij. Longè is tum princeps Volſci nominis erat,
Romanisq; ſemper infeſtus.Ita cùm alterum vetus odium, alterum ira recens ſtimu-
laret,conſilia conferunt de Romano bello. Haud facilè credebant plebem ſuam im-
pelli poſſe, vt toties infeliciter tentata arma caperent. multis ſæpè bellis, peſtilentia
poſtremò amiſſa iuuentute,fractos ſpiritus eſſe.arte agẽdum in exoleto iam vetuſtate
odio, vt recenti aliqua ira exacerbarentur animi. Ludi fortè ex inſtauratione magni
Romæ parabantur.inſtaurandis hæc cauſa fuerat ludis.Manè ſeruum quidam pater-
familiæ nõdum commiſſo ſpectaculo ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti in- K
de ludi, velut ea res nihil ad religionẽ pertinuiſſet. haud ita multò poſt, T.Latinio de
T.Latinij ſomniũ. plebe homini ſomnium fuit. Viſus Iupiter dicere,ſibi ludis præſultatorem diſplicuiſ-
ſe,niſi magnificè inſtaurarentur hi ludi,periculum vrbi fore.iret, ea conſulibus nun-
tiaret. Quanquam haud ſanè liber erat religione animus,verecundia tamen maieſta-
tis magiſtratuum timorem vicit,ne in ora hominum pro ludibrio abiret. magno illi
ea cunctatio ſtetit. filium nanque intra paucos dies amiſit. cuius repentinæ cladis ne
cauſa dubia eſſet,ægro animi eadem illa in ſomnis obuerſata ſpecies, viſa eſt rogitare,
ſatin' magnam ſpreti numinis haberet mercedem? maiorem inſtare,ni eat properè ac
nuntiet conſulibus.Iam præſentior res erat: cunctantem tamen,ac prolatantem in-
gens vis morbi adorta eſt debilitate ſubita.tum enimuero deorũ ira admonuit. feſſus

igitur

A igitur malis præteritis inſtantibusq;, conſilio propinquorum adhibito, cùm viſa atq; audita, & obuerſatum toties ſomno Iouem, minas irasq; cœleſtes repræſentatas caſibus ſuis expoſuiſſet, conſenſu inde haud dubio omnium qui aderant, in forum ad conſules lectica defertur. inde in curiam iuſſu conſulum delatus, eadem illa cum patribus ingenti omniũ admiratione enarraſſet, ecce aliud miraculũ. qui captus omnibus membris delatus in curiam eſſet, eum functum officio pedibus ſuis domum redijſſe, traditum memoriæ eſt. Ludi quàm ampliſſimi vt fierent, ſenatus decernit. Ad eos ludos authore Accio Tullio vis magna Volſcorum venit. priuſquam committerentur ludi, Tullius, vt domi compoſitum cum Martio fuerat, ad conſules venit. dicit eſſe, quæ ſecreto agere de Repub. velit. arbitris remotis, Inuitus, inquit, quod ſequius

Miraculum, aut potius cacodæmonis illuſio.

Acci Tullij ad Coſ. oratio.

B ſit, de meis ciuibus loquor. non tamen admiſſum quicquam ab ijs, criminatum venio, ſed cautum, ne admittãt. Nimio plus quàm velim, noſtrorum ingenia ſunt mobilia. multis id cladibus ſenſimus, quippe qui non noſtro merito, ſed veſtra patientia incolumes ſimus. magna hic nũc Volſcorum multitudo eſt, ludi ſunt, ſpectaculo intenta ciuitas erit. memini quid per eandem occaſionem ab Sabinorum iuuentute in hac vrbe commiſſum ſit. horret animus, ne quid inconſultè ac temerè fiat. hæc, noſtra veſtraq; cauſa, prius dicẽda vobis cõſules ratus ſum. Quod ad me attinet, extemplò hinc domum abire in animo eſt, ne cuius facti dictíue contagione præſens violer. Hæc locutus abijt. Conſules cùm ad patres rem dubiã ſub authore certo detuliſſent, author magis (vt fit) quàm res ad præcauendum vel ex ſuperuacuo mouit. factoq; ſe-

C natuſconſulto, vt vrbẽ excederent Volſci, præcones dimittuntur, qui omnes eos proficiſci ante noctem iuberent. Ingens pauor primò diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit: proficiſcentibus deinde indignatio oborſa, ſe vt conſceleratos contaminatosq; ab ludis, feſtis diebus, cœtu quodammodo hominũ deorumq; abactos eſſe. Cùm propè continuato agmine irent, prægreſſus Tullius ad caput Ferentinum, vt quiſq; veniret, primores eorum excipiens, querendo, indignandoq;, & eos ipſos ſedulò audientes ſecunda iræ verba, & per eos multitudinem aliam in ſubiectum viæ campum deduxit, ibi in concionis modum orationem exorſus: Veteres populi Ro-

Tullij ad ſuos ciues oratio.

mani iniurias, cladesq; gentis Volſcorum, vt omnia, inquit, obliuiſcamini alia, hodiernam hanc contumeliam, quo tandem animo ferris, qui per noſtram ignominiam

D ludos commiſere, an non ſenſiſtis triumphatum hodie de vobis eſſe? vos omnibus ciuibus, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeuntes fuiſſe? veſtras coniuges, veſtros liberos traductos per ora hominum? quid eos, qui audiuêre vocem præconis? quid, qui vos videre abeũtes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuij, exiſtimaſſe putatis? niſi aliquod profectò nefas eſſe, quo ſi interſimus ſpectaculo, violaturi ſimus ludos, piaculumq; merituri: ideò nos ab ſede piorũ, cœtu, concilioq; abigi. quid deinde, illud nõ ſuccurrit? viuere nos, quòd maturauimus proficiſci? ſi hęc profectio, & non fuga eſt. & hanc vrbem vos nõ hoſtium ducitis, vbi ſi vnum diem morati eſſetis, moriendum omnibus fuit. Bellum vobis indictum eſt magno eorum malo, qui indixêre, ſi viri eſtis. Ita & ſua ſponte irarũ pleni, & incitati domos inde digreſſi

E ſunt, inſtigandoq; ſuos quiſq; populos effecere, vt omne Volſcum nomen deficeret. Imperatores ad id bellum de omnium populorum ſententia lecti Accius Tullius, & Cn. Martius exul Romanus, in quo aliquanto plus ſpei repoſitum, quæ ſpes nequaquam fefellit, vt facilè appareret, ducibus validiorẽ, quàm exercitu rem Romanã eſſe. Circeios profectus, primùm colonos, inde Romanos expulit: liberamq; eam vrbem Volſcis tradidit: inde in Latinã viam trãſuerſis tramitibus tranſgreſſus, Satricũ, Longulam, Polluſtiam, Coriolos, nouella hæc Romanis oppida ademit, inde Lauinium recepit. tũc deinceps Corbionem Viteliam, Trebiam, Labicos, Pedum cepit. poſtremum ad vrbem à Pedo ducit, & ad foſſas Cluilias quinq; ab vrbe millia paſſuũ caſtris poſitis, populatur inde agrum Romanum: cuſtodibus inter populatores miſſis, qui patritiorum agros intactos ſeruarent: ſiue infenſus plebi magis, ſiue vt diſcordia inde

Volſci à Romanis deficiunt.

Oppida Romanis erepta duce Coriolano.

inter

inter patres plebemq; oriretur. Quæ profectò orta esset, adeò tribuni iam ferocē per F
se plebem criminando in primores ciuitatis instigabant: sed externus timor maximum concordiæ vinculum, quamuis suspectos, infensosq; inter se iungebat animos. Id modò non conueniebat, quòd senatus consulesq; nusquam alibi spem, quàm in armis ponebant: plebes omnia quàm bellum malebat. Sp. Nautius iam, & Sext. Furius consules erant. Eos recensentes legiones, præsidia per muros, aliaq; in quibus stationes vigiliasq; esse placuerat, loca distribuentes, multitudo ingens pacem poscentium primùm seditioso clamore conterruit: deinde vocare senatum, referre de legatis ad C. Martium mittendis coëgit. Acceperunt relationem patres: postquam apparuit labare plebis animos, missiq; de pace ad Martium oratores, atrox responsum retulerunt: Si Volscis ager redderetur, posse agi de pace: si præda belli per otium frui velint, G
memorem se & ciuium iniuriæ, & hospitum beneficij, adniturum, vt appareat exilio sibi irritatos, non fractos animos esse. Iterum deinde ijdem missi, non recipiuntur in castra. sacerdotes quoq; suis insignibus velatos isse supplices ad castra hostium, traditum est, nihilo magis quàm legatos flexisse animum. Tum matronæ ad Veturiā matrem Coriolani, Volumniamq; vxorem frequentes coëunt. id publicum consilium, an muliebris timor fuerit, parum inuenio. peruicere certè, vt & Veturia magno natu mulier, & Volumnia, duos paruos ex Martio ferens filios secum in castra hostiū irent: & quam armis viri defendere vrbem non possent, mulieres precibus lachrymisq; defenderent. Vbi ad castra ventum est, nūtiatumq; Coriolano, adesse ingens mulierum agmen: primò, vt qui nec publica maiestate in legatis, nec in sacerdotibus tanta offu- H
sa oculis animoq; religione motus esset. multò obstinatior aduersus lachrymas muliebres erat, dein familiarium quidam qui insignem mœstitia inter cęteras cognouerat Veturiam, inter nurum nepotesq; stantem: Nisi me frustrantur, inquit, oculi, mater tibi coniunxq; & liberi adsunt. Coriolanus propè vt amens, consternatus ab sede sua cùm ferret matri obuiæ cōplexum: mulier in iram ex precibus versa, Sine priusquam complexum accipio, sciam, inquit, ad hostem, an ad filium venerim: captiua, matérue in castris tuis sim. in hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, vt exulem te, deinde hostem viderem? potuisti populari hanc terram, quæ te genuit atq; aluit? non tibi,

Mittuntur legati de pace ad Coriolanum.

Iterum mittuntur legati.

Veturiæ ad Coriolanum filium grauis oratio.

I

K

quamuis infesto animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? non, cùm in conspectu Roma fuit, succurrit? intra illa mœnia domus ac penates mei sunt? mater, coniunx liberiq;? Ergo ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur? nisi filium haberem, in

A berem,in libera patria mortua eſſem:Sed ego nihil iã pati nec tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum:nec vt ſim miſerrima,diu futura ſum.de his videris:quos ſi pergis, aut immatura mors,aut longa ſeruitus manet.Vxor deinde ac liberi amplexi, fletuſq; ab omni turba mulierum ortus,& comploratio ſui patriæq;, fregêre tandem virum. complexus inde ſuos, dimittit: ipſe retrò ab vrbe caſtra mouit. Abductis deinde legionibus ex agro Romano, inuidia rei oppreſſum periſſe tradunt, alij alio letho. apud Fabium longè antiquiſſimum authorem, vſque ad ſenectutem vixiſſe eundem inuenio.refert certè hanc ſæpè eum exacta ætate vſurpaſſe vocem,Multò miſerius ſeni exilium eſſe.Non inuiderunt laudes ſuas mulieribus viri Romani,adeò ſine obtrectatione gloriæ alienæ viuebatur.monumento quoq; quod eſſet, templum Fortunæ

Coriolanus muliebri fletu placatur.

B muliebri ædificatum dedicatumq; eſt.Rediêre deinde Volſci. adiunctis Æquis in agrum Romanum,ſed Æqui Accium Tullium haud vltrà tulêre ducem. Hinc ex certamine Volſci,Æqui,ne imperatorẽ coniuncto exercitui darẽt,ſeditio, deinde atrox prælium ortũ.Ibi fortuna populi Romani duos hoſtium exercitus haud minus pernicioſo quàm pertinaci certamine confecit:Conſules T.Sicinius, & C.Aquilius. Si- 265
cinio Volſci,Aquilio Hernici (nam ij quoq; in armis erant)prouincia euenit.eo anno
Hernici deuicti:cum Volſcis æquo Marte diſceſſum eſt.Sp.Caſſius,deinde & Procu- 266
lus Virginius conſules facti.cum Hernicis fœdus ictum,agri partes duæ ademptę.inde dimidium Latinis,dimidium plebi diuiſurus conſul Caſſius erat. adijciebat huic muneri agri aliquantum,quem publicum poſſideri à priuatis criminabatur. ſd mul-

Templum Fortunæ muliebri ædificatur.

Hernici deuicti.

C tos quidem patrum,ipſos poſſeſſores,periculo rerum ſuarum terrebat. ſed & publica patribus ſolicitudo inerat, largitione conſulẽ periculoſas libertati opes ſtruere.Tum primùm lex agraria promulgata eſt,nunquã deinde vſque ad hanc memoriã ſine maximis motibus rerum agitata.Conſul alter largitioni reſiſtebat,authoribus patribus, nec omni plebe aduerſante:quæ primò cœperat faſtidire,munus vulgatum à ciuibus iſſe in ſocios.ſæpè deinde & Virginium cõſulem in cõcionibus,velut vaticinantẽ,audiebat:peſtilens collegę munus eſſe:agros illos ſeruitutẽ ijs qui acceperint laturos:regno viam fieri.quid ita enim aſſumi ſocios,& nomẽ Latinũ?quid attinuiſſe, Hernicis paulò ante hoſtibus capti agri tertiã partẽ reddi? niſi vt hę gentes pro Coriolano duce Caſſiũ habeãt?Popularis iam eſſe diſſuaſor,& interceſſor legis agrariæ cœperat. vterq;

Lex agraria primum promulgata.

D

E

deinde conſul certatim plebi indulgere.Virginius dicere,paſſurum ſe aſſignari agros, dũ ne cui,niſi ciui Romano,aſſignẽtur.Caſſius,quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios,

in ſocios,eoq́; ciuibus vilior erat:vt alio munere ſibi reconciliaret ciuium animos,iu- F
bere pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id verò haud ſecus,
quàm præſentem mercedem regni aſpernata plebs: adeò propter ſuſpicionẽ inſitam
regni,velut abundarent omnia,munera eius in animis hominũ reſpuebantur.quem,
Caſſij Coſ.mors. vbi primùm magiſtratu abijt,damnatum,necatumq́; conſtat. Sunt qui patrẽ author-
rem eius ſupplicij ferant, eum cognita domi cauſa verberaſſe ac necaſſe: peculiumq́;
filij Cereri conſecrauiſſe:ſignum inde factũ eſſe,&inſcriptũ,Ex Caſſia familia datum.
Inuenio apud quoſdam,idq́; propius fidẽ eſt,à quæſtoribus Cæſone Fabio, & L.Va-
lerio diem dictam perduellionis:damnatumq́; populi iudicio, dirutas publicè ædes.
ea eſt area ante Telluris ædem.Cæterùm ſiue illud domeſticum, ſiue publicũ fuit iu-
267 dicium,damnatur Ser.Cornelio, Q. Fabio conſulibus. Haud diuturna ira populi in G
Caſſium fuit.dulcedo agrariæ legis ipſa per ſe dẽpto authore ſubibat animos. accen-
ſaq́; ea cupiditas eſt malignitate patrũ,qui deuictis eo anno Volſcis Æquisq́; militem
præda fraudauêre.quicquid captum ex hoſtibus eſt,vendidit Fabius conſul, ac rede-
git in publicum.inuiſum erat Fabium nomẽ plebi,propter nouiſſimũ conſulem: te-
265 nuêre tamen patres,vt cum L.Æmilio Cæſo Fabius Conſul crearetur.eo infeſtior fa-
Seditio domeſtica. cta plebes.ſeditio domeſtica bellum externum exciuit:bello deinde ciuiles diſcordiæ
intermiſſæ.vno animo patres ac plebs rebellantes Volſcos & Æquos, duce Æmilio,
Volſci & Aequi vincuntur. proſpera pugna vicere.plus tamen hoſtiũ fuga,quàm prælium abſumpſit.adeò perti-
naciter fuſos inſecuti ſunt equites.Caſtoris ædes eodem anno Idib.Quintil.dedicata
Aedes Caſtoris dedicatur. eſt.vota erat Latino bello Poſthumio dictatore.filius eius duumuir ad id ipſum crea- H
tus dedicauit. Solicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi plebis.tribuni
plebis populare poteſtatẽ lege populari celebrabãt. patres ſatis ſuperq́; gratuiti furo-
ris in multitudine credentes eſſe,largitiones temeritatisq́; inuitamenta horrebant,a-
cerrimi patribus duces ad reſiſtendũ cõſules fuêre,ea igitur pars Reipub. vicit. nec in
præſens modò,ſed in venientẽ etiam annũ M.Labium Cæſonis fratrem, & magis in-
269 uiſum alterũ plebi accuſatione Sp.Caſſij, L.Valerium conſulẽ dedit.Certatũ eo quo-
que anno cum tribunis eſt.vana lex,vaniq́; legis authores,iactãdo irritũ munus,facti.
Fabiũ inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus, vnoq́; velut tenore omnes
expertos tribunitijs certaminibus habitum.itaq; vt benè locatus manſit in ea familia
aliquandiu honos.Bellum inde Veiens initum.& Volſci rebellarunt. ſed ad bella ex- I
terna propè ſupererant vires,abutebantur ijs inter ſemetipſos certando.Acceſsêre ad
Prodigia. ægras iam omnium mentes prodigia cœleſtia,propè quotidianas in vrbe, agrisq́; o-
ſtentantia minas.motiq́; ira numinis,cauſam nullã aliam vates canebãt, publicè pri-
uatimq́; nunc extis,nunc per aues conſulti,quàm haud ritè ſacra fieri. qui terrores ta-
270 *Veſtalis damnata inceſti.* men eò euaſere,vt Oppia virgo Veſtalis dãnata inceſti pœnas dederit. Q.Fabius inde,
& C.Tullius conſules facti.Eo anno nõ ſegnior diſcordia domi, & bellum foris atro-
cius fuit.Ab Æquis arma ſumpta.Veientes agrum quoq; Romanorũ populantes in-
271 ierunt.quorum bellorũ creſcente cura,Cęſo Fabius, & Sp.Furius cõſules fiunt. Arto-
nam Latinã vrbem Æqui oppugnabant.Veientes pleni iam populationum Romam
ipſam ſe oppugnaturos minitabantur.qui terrores,cùm compeſcere deberẽt, auxere K
inſuper animos plebis:redibatq́; nõ ſua ſponte plebi mos detrectandi militiã, ſed Sp.
Licinius tribunus plebis,veniſſe tempus ratus,per vltimã neceſſitatẽ legis agrarię pa-
tribus iniungendæ ſuſceperat rem militarẽ impediendã.cæterùm tota inuidia tribu-
nitiæ poteſtatis verſa in authorẽ eſt:nec in eum conſules acrius,quàm ipſius eius col-
legę coorti ſunt.auxilioq́; eorũ delectũ conſules habent. Ad duo ſimul bella exercitus
ſcribitur?ducẽdus Fabio in Veientes,in Æquos Furio datur. & in Æquis quidem ni-
hil dignũ memoria geſtum eſt.Fabio aliquãtò plus negotij cum ciuibus, quàm cum
hoſtibus fuit.vnus ille vir ipſe conſul Rempub.ſuſtinuit,quã exercitus odio conſulis,
quantũ in ſe fuit,prodebat.nã cùm conſul pręter cæteras imperatorias artes,quas pa-
rando gerendoq́; bello edidit plurimas, ita inſtruxiſſet aciem, vt ſolo equitatu emiſſo

exercitum

A exercitum hoſtium funderet,inſequi fuſos pedes noluit.nec illos, & ſi non adhortatio inuiſi ducis,ſuum ſaltem flagitium,& publicum in præſentia dedecus,poſtmodo periculum,ſi animus hoſti rediſſet,cogere potuit gradũ accelerare.aut ſi aliud nihil, inſtare inſtructos.iniuſſu ſigna referunt: mœſtiq; (crederes victos) execrantes nunc imperatorem,nunc nauatã ab equite operã,redeũt in caſtra. Nec huic tam peſtilenti exemplo remedia vlla ab imperatore quæſita ſunt. adeò excellentibus ingenijs citius defuerit ars,qua ciuem regant,quàm qua hoſtẽ ſuperent. Conſul Romã redijt, non tam belli gloria aucta,quàm irritato exacerbatoq; in ſe militum odio. Obtinuere tamen patres,vt in Fabia gente conſulatus maneret.M.Fabium conſulem creãt: Fabio collega Cn.Manlius datur.Et hic annus tribunum authorẽ legis agrariæ habuit.Tib.

Ciuem regere,quã hoſtem ſuperare difficilius.

272

B Pontificius fuit,is eandem viam,velut proceſſiſſet Sp.Licinio,ingreſſus,delectũ pauliſper impedijt.Perturbatis iterũ patribus, Ap. Claudius victam tribunitiã poteſtatem dicere priore anno in præſentia re ipſa,exemplo in perpetuũ:quando inuentum ſit,ſuis ipſam viribus diſſolui.neq; enim vnquam defuturũ, qui ex collega victoriam ſibi,& gratiam melioris partis bono publico velit quæſitã. & plures,ſi pluribus opus ſit,tribunos ad auxilium conſulũ paratos fore, & vnum vel aduerſus omnes ſatis eſſe. darent modò & conſules,& primores patrũ operã,vt,ſi minus omnes,aliquos tamen ex tribunis Reip.ac ſenatui conciliarent. Præceptis Appij monĩti patres, & vniuerſi comiter ac benignè tribunos appellare:& conſulares, vt cuiq; eorũ priuatim aliquid iuris aduerſus ſingulos erat,partim gratia,partim authoritate obtinuêre:vt tribunitię

C poteſtatis vires ſalubres vellent Reipub.eſſe:quatuorq; tribunorũ aduerſus vnũ moratorem publici commodi auxilio delectum cõſules habent. Inde ad Veiens bellum profecti,quo vndiq; ex Hetruria auxilia conuenerant, non tam Veientiũ gratia concitata:quàm quòd in ſpem ventũ erat, diſcordia inteſtina diſſolui rem Romanã poſſe.principesq; in omnium Hetruriæ populorũ conciliis fremebant:æternas opes eſſe Romanas,niſi inter ſemetipſos ſeditionibus ſęuiant.id vnum venenũ,eam labem ciuitatibus opulentis repertã,vt magna imperia mortalia eſſent. diu ſuſtentatũ id malum,partim patrũ cõcilijs,partim patientia plebis,iam ad extrema veniſſe: duas ciuitates ex vna factas:ſuos cuiq; parti magiſtratus, ſuas leges eſſe, primùm in delectibus ſęuire ſolitos,eoſdẽ in bello tamen paruiſſe ducibus.qualicunq; vrbis ſtatu, manente

Seditio lales eſt ciuitatum.

D diſciplina militari,ſiſti potuiſſe.iam non parendi magiſtratibus morẽ in caſtra quoq; Romanum militem ſequi:proximo bello in ipſa acie,in ipſo certamine conſenſu exercitus traditam vltrò victoriam victis Æquis: ſigna deſerta: imperatorẽ in acie relictum, iniuſſu in caſtra reditum.profectò ſi inſtetur: ſuo milite vinci Romã poſſe. nihil aliud opus eſſe,quàm indici oſtendiq; bellũ:cætera ſua ſpõte fata & deos geſturos. Hæ ſpes Hetruſcos armauerant,multis inuicẽ caſibus victos victoresq;. Coss. quoq; Romani nihil pręterea aliud,q̃ ſuas vires,ſua arma horrebant,memoriaq;peſſimi proximo bello exempli terrebantur,ne rem cõmitterent eò,vbi duę ſimul acies timendę eſſent.itaq; caſtris ſe tenebant,tam ancipiti periculo auerſi. diẽ tempusq; forſitan ipſum leniturum iras,ſanitatemq; animis allaturum.Veiens hoſtis Hetruſciq; eò magis

Tempus lenit iras.

E pręproperè agere:laceſſere ad pugnã primò obequitãdo caſtris,prouocãdoq;:poſtremò vt nihil mouebant,quà conſules ipſos,quà exercitũ increpando: ſimulationẽ inteſtinę diſcordię remediũ timoris inuentum:& conſules magis non confidere,quàm non credere ſuis militibus. nouũ ſeditionis genus, ſilentium otiumq; inter armatos. ad hæc in nouitatẽ generis,originisq; quà falſa,quà vera iacere.Hęc cum ſub ipſo vallo portisq; ſtreperẽt, haud ęgrè conſules pati. ac imperitę multitudini nunc indignatio,nunc pudor pectora verſare,& ab inteſtinis auertere malis, nolle inultos hoſtes, nolle ſucceſſum,non patribus,non cõſulibus. externa & domeſtica odia certare in animis.tandẽ ſuperant externa,adeò ſuperbè inſolenterq; hoſtis eludebat.frequẽtes in prætoriũ conueniunt,poſcunt pugnã,poſtulant vt ſignum detur.Conſules velut deliberabundi capita conferunt,diu colloquũtur.pugnare cupiebãt,ſed retrò reuocan-

Cõſulum cunctatio.

F da,&

da,& addenda cupiditas erat,vt aduerſando remorandoq; incitato ſemel militi adde- F
rent impetum.Redditur reſponſum,immaturā rem agi, nōdum tempus pugnæ eſſe:
caſtris ſe tenerent:educunt inde,vt abſtineant pugna.ſi quis iniuſſu pugnauerit, vt in
hoſtē animaduerſuros.ita dimiſſis,quo minus cōſules velle credunt,creſcit ardor pu-
gnandi.accendunt inſuper hoſtes ferocius multo, vt ſtatuiſſe nō pugnare cōſules co-
gnitū eſt.quippe impunè ſe inſultaturos.nō credi militi arma.rem ad vltimū ſeditio-
nis eruptura,finemq; veniſſe Romano imperio.His freti concurſant portis,ingerunt
probra,ęgrè abſtinent,quin caſtra oppugnent. Enimuero non vltra contumeliā pati
Romanos poſſe.totis caſtris vndiq; ad cōſules curritur. non iā ſenſim,vt antè,per cen
turionū principes poſtulāt,ſed paſſim omnes clamoribus agunt.Matura res erat,ter-
giuerſantur tamen.Fabius deinde,ad creſcentē tumultum,iā metu ſeditionis collega G
concedente.cùm ſilentiū claſſico feciſſet:Ego iſtosCn.Manli poſſe vincere ſcio,velle
ne ſcirē,ipſi fecerunt.itaq; certum atq; decretū eſt,non dare ſignū, niſi victores ſe re-
dituros ex hac pugna iurēt,conſulem Romanū miles ſemel in acie fefellit,deos nun-
quam fallet.Centurio erat M.Flauoleius,inter primores pugnę flagitator.Victor,in-
quit, M.Fabi reuertar ex acie.ſi fallat,Iouē patrem, Gradiuumq; Martē, aliosq; iratos
Exercitus Romanus iurat ſe victorem pugna redituru. inuocat deos.Idē deinceps omnis exercitus in ſe quiſq; iurat.Iuratis datur ſignum,ar-
ma capiunt,eunt in pugnā irarum ſpeiq; pleni.nunc iubent Hetruſcos probra iacere,
nunc armatis ſibi quiſq; lingua promptum hoſtē offerri. Omniū illo die,quà plebis,
quà patrum eximia virtus fuit.Fabium nomen,Fabia gens maximè enituit:multis ci-
uilibus certaminibus infenſos plebis animos illa pugna ſibi reconciliare ſtatuunt.in- H
ſtruitur acies.Nec Veiens hoſtis Hetruſcęq; legiones detrectāt.propè certa ſpes erat,
non magis ſecum pugnaturos,quàm pugnauerint cum Æquis.maius quoq; aliquod
in tam irritatis animis,& occaſione ancipiti, haud deſperādum eſſe facinus.res aliter
longè euenit.nam non alio antè bello infeſtior Romanus (adeò hinc cōtumelijs ho-
ſtes,hinc conſules mora exacerbauerant) pręliū inijt.Vix explicandi ordinis ſpatium
Hetruſcis fuit,cum pilis inter primam trepidationem, abiectis temerè magis quàm
emiſſis,pugna iam ad manus,iam ad gladios,vbi Mars eſt atrociſſimus,venerat. Inter
primores genus Fabiū inſigne ſpectaculo exēploq; ciuibus erat. ex his Q. Fabiū (ter-
tio hic anno antè conſul fuerat) principē in cōfertos Veientes euntē,ferox viribus &
armorum arte Thuſcus, incautum inter multas verſantē hoſtium manus, gladio per I
pectus trāsfigit.telo extracto,præceps Fabius in vulnus obijt. Senſit vtraq; acies vni-
us viri caſum.cedebatq; inde Romanus:cùm M.Fabius conſul tranſilijt iacentis cor-
Conſulis ad milites hortatio. pus,obiectaq; parma,Hoc iuràſtis, inquit, milites? fugientes vos in caſtra redituros?
adeò ignauiſſimos hoſtes magis timetis, quàm Iouē, Martemq;,per quos iuraſtis?at
ego iniuratus aut victor reuertar, aut propē te hic Q.Fabi dimicans cadā.conſuli tum
Cęſo Fabius prioris anni conſul,verbísne iſtis frater vt pugnēt te impetraturū credis?
dij impetrabunt,per quos iurauêre.& nos,vt decet proceres, vt Fabio nomine eſt di-
gnum,pugnando potius,q̄ adhortando accendamus militū animos. Sic in primùm
infeſtis haſtis prouolant duo Fabij,totāq; mouerunt ſecum aciē. Prælio ex parte vna
reſtituto,nihilo ſegnius in altero cornu Cn.Manlius conſul pugnā ciebat. vbi propè K
ſimilis fortuna eſt verſata.nā vt altero in cornu Q.Fabium, ſic in hoc ipſum cōſulem
Anceps pugna. Manlium iam velut fuſos agentē hoſtes,& impigrè milites ſecuti ſunt: & vt ille graui
vulnere ictus ex acie ceſſit,interfectū rati, gradum retulere: ceſſiſſentq; loco,ni con-
ſul alter cum aliquot turmis equitum in eam partē citato equo aduectus, viuere cla-
mitans collegam,ſe victorem fuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatam ſuſtinuiſſet.
Manlius quoq; ad reſtituendam aciem ſe ipſe corā offert.duorum conſulum cognita
ora accendunt militum animos.ſimul & vanior iam erat hoſtium acies, dum abun-
dante multitudine freti ſubtracta ſubſidia, mittunt ad caſtra oppugnanda. in quæ
haud magno certamine impetu facto,dum prædæ magis quàm pugnæ memores te-
Triarij Romani. rerent tempus: triarij Romani, qui primam irruptionem ſuſtinere non potuerant,

miſſis

A missis ad consules nuntijs quo loco res essent,cõglobati ad prætorium redeunt, & sua sponte prælium ipsi renouant:& Manlius consul reuectus in castra ad omnes portas milite opposito hostibus viam clauserat.ea desperatio Thuscis rabiẽ magis quam audaciam accendit.nam cùm incursantes quacunq; exitũ ostenderet spes,vano aliquoties impetu issent:globus iuuenum vnus in ipsum consulem insignem armis inuadit. prima excepta à circunstantibus tela: sustineri deinde vis nequit. consul mortifero vulnere ictus cadit,fusiq; circa omnes. Thuscis crescit audacia. Romanos terror per tota castra trepidos agit.& ad extrema ventũ foret, ni legati rapto cõsulis corpore patefecissent vna porta hostibus viam.ea erumpunt,cõsternatoq; agmine abeuntes in victorem,alterum incidunt consulem.ibi iterum cæsi,fusiq; passim.Victoria egregiè *Consul Manlius interficitur.* *Funduntur hostes.*

B parta,tristis tamen duobus tam claris funeribus.Itaq; consul, decernente senatu triumphum,si exercitus sine imperatore triumphare possit, pro eximia eo bello opera facilè passurum respondit:se familia funesta Q. Fabij Fratris morte, Repub. ex parte orba consule altero amisso, publico priuatoq; deformem luctu laureã non acceptu- *Triumphum recusat Fabius Cos.*
rum.Omni acto triumpho depositus triumphus clarior fuit.adeò spreta in tempore gloria interdũ cumulatior redit.Funera deinde duo deinceps,collegæ fratrisq; ducit. idem in vtroq; laudator, cum concedendo illis suas laudes, ipse maximã partem earum ferret.neq; immemor eius,quod initio consulatus imbiberat, recõciliandi animos plebis,saucios milites curandos diuidit patribus. Fabijs plurimi dati: nec alibi maiore cura habiti,inde populares iam esse Fabij:nec hoc vlla, nisi salubri Reipub.

C arte.Igitur nõ patrum magis quàm plebis studijs Cæso Fabius cum T.Virginio consul factus,neq; bella,neq; delectus,neq; vllam aliam priorem curam agere, quàm vt iam aliqua ex parte inchoata concordiæ spe primo quoq; tempore cum patribus coalescerent animi plebis.Itaq; principio anni censuit, priusquã quisquam agrariæ legis author tribunus existeret,occuparẽt patres ipsi suũ munus facere: captiuũ agrum plebi quam maximè æqualiter darent.æquum esse habere eos, quorum sanguine ac sudore partus sit.aspernati patres sunt: questi quoq; quidã, nimia gloria luxuriare & euanescere viuidum quondam illud Cęsonis ingenium.nullæ deinde vrbanę factiones fuêre.Vexabantur incursionibus Æquorum Latini. eò cum exercitu Cæso missus,in ipsorum Æquorum agrum depopulabundum transit.Æqui se in oppida receperunt,murisq; se tenebãt.eo nulla pugna memorabilis fuit. At à Veiente hoste cla-

D des accepta temeritate alterius consulis.actumq; de exercitu foret, ni Cæso Fabius in tempore subsidio veniisset.Ex eo tẽpore,neq; pax,neq; bellũ cum Veientibus fuit.res proximè formã latrocinij venerat.legionibus Romanis cedebant in vrbẽ: vbi abductas senserant legiones,agros incursabãt,bellum quiete,quietem bello inuicem eludentes. ita neq; omitti tota res, neq; perfici poterat. & alia bella aut præsentia instabant,vt ab Æquis Volscisq;,non diutius,quàm recens dolor proximæ cladis transisset,quiescentibus:aut mox moturos se apparebat Sabinos semper infestos, Hetruriamq; omnẽ.sed Veiens hostis assiduus magis quàm grauis,contumelijs sæpius quàm periculo animos agitabat:quod nullo tẽpore negligi poterat, aut auerti aliò sinebat.

E Tum Fabia gens senatũ adit.consul pro gente loquitur:Assiduo magis quàm magno pręsidio,vt scitis patres conscripti,bellũ Veiens eget.vos alia bella curate:Fabios hostes Veientibus date.authores sumus,tutam ibi maiestatem Romani nominis fore. *Fabia gens bellum in Veientes sibi deposcit.*
nostrum id nobis velut familiare bellũ priuato sumptu gerere in animo est.Respub. & milite illic,& pecunia vacet.Gratię ingentes actę.Cõsul è curia egressus comitante Fabiorũ agmine,qui in vestibulo curię senatusconsultũ expectantes steterant,domũ redijt.iussi armati postero die ad limen cõsulis adesse,domos inde discedunt. Manat tota vrbe rumor:Fabios ad cœlũ laudibus ferunt, familiã vnã subijsse ciuitatis onus: Veiens bellum in priuatã curam,in priuata arma versum.si sint duę roboris eiusdẽ in vrbe gentes:deposcant,hæc Volscos sibi,illa Æquos:populo Romano tranquillã pacẽ agente,omnes finitimos subigi populos posse.Fabij postera die arma capiunt:quò

iussi erant, cõueniunt. Consul paludatus egrediens in vestibulo, gentẽ omnem suam F instructo agmine videt: acceptus in medium signa ferri iubet. nunquã exercitus neq; minor numero, neq; clarior fama & admiratione hominum per vrbem incessit. Sex, & ccc. milites, omnes patricij, omnes vnius gentis, quorum neminem ducem sperneret egregius quibuslibet temporibus senatus, ibant vnius familiæ viribus, Veienti

Trecenti sex ex Fabia gente milites, patricij omnes.

G

H

populo peritę minitantes. sequebatur turba, propria alia cognatorum sodalium q;, nihil medium, nec spem, nec curam, sed immensa omnia voluentiũ animo: alia publica solicitudine excitata, fauore & admiratione stupens. ire fortes, ire felices iubent: inceptis euentus pares reddere: cõsulatus inde ac triumphos, omnia præmia ab se, omnes honores sperare. Prętereuntibus Capitoliũ arcem q; & alia templa, quicquid deorum oculis, quicquid animo occurrit, precantur, vt illud agmen faustũ atq; felix mittant: sospites breui in patriã ad parentes restituãt. Incassum missæ preces. infelici via à dextro Iano portę Carmentalis profecti, ad Cremerã flumen perueniunt. is opportunus visus locus cõmuniendo præsidio. L. Æmylius inde, & C. Seruilius Coss. facti. & donec nil aliud quàm in populationibus res fuit: non ad præsidiũ modò tutandũ Fabij satis erãt, sed tota regione, qua Thuscus ager Romano adiacet, sua tuta omnia, infesta hostium, vagantes per vtrunq; finem fecêre: Interuallum deinde haud magnum populationibus fuit: dum & Veientes accito ex Hetruria exercitu præsidiũ Cremeræ oppugnãt: & Romanę legiones ab L. Æmylio Cos. adductę, cominus cum Hetruscis dimicant acie. quanquã vix dirigendi aciẽ spatium Veiẽtibus fuit. adeò inter primam trepidationẽ, dũ post signa ordines introeunt, subsidiaq; locant, inuecta subitò ab latere Romana equitũ ala, non pugnę modò incipiendę, sed cõsistendi ademit locum. ita fusi retrò ad saxa Rubra (ibi castra habebant) pacem supplices petunt. cuius impetratæ ab insita animis leuitate ante deductũ Cremera Romanũ pręsidium pœnituit. rursus cum Fabijs erat Veienti populo sine vllo maioris belli apparatu certamen. nec erant incursiones modò in agros, aut subiti impetus incursantiũ, sed aliquoties æquo campo, collatisq; signis certatum: gensq; vna populi Romani sæpè ex opulentissima, vt tum res erant, Hetrusca ciuitate victoriã tulit. id primò acerbum indignumq; Veientibus visum. inde consilium ex re natum, insidijs ferocẽ hostem captandi: gaudere etiã multo successu Fabijs audaciã crescere. itaq; & pecora prędantibus aliquoties velut casu incidissent, obuiam acta: & agrestiũ fuga vasti relicti agri: & subsidia armatorum ad arcendas populationes missa, sæpius simulato quàm vero pauore refugerunt.

Fusi Hetrusci, pacẽ supplices petunt.

I

K

Iamq;

A Iamq; Fabij adeò cõtempſerant hoſtem, vt ſua inuicta arma neq; loco, neq; tempore vllo crederẽt ſuſtineri poſſe. hæc ſpes adeò prouexit, vt ad cõſpecta procul à Cremera magno campi interuallo pecora, quãquam rara hoſtium apparebant arma, decurrerent. & cum improuidi effuſo curſu inſidias circa ipſum iter locatas ſuperaſſent, palatiq; paſſim vaga, vt fit pauore iniecto, raperent pecora, ſubitò ex inſidijs conſurgitur. & aduerſi & vndiq; hoſtes erãt. primò clamor circũlatus exterruit, dein tela ab omni parte accidebant. coêuntibusq; Hetruſcis, iã continenti agmine armatorũ ſepti, quo magis ſe hoſtis inferebat, cogebantur breuiore ſpatio & ipſi orbem colligere. quę res & paucitatem eorum inſignem, & multitudinem Hetruſcorum, multiplicatis in arcto ordinibus, faciebat. tum omiſſa pugna quam in omnes partes parẽ intenderant, B in vnum locum ſe omnes inclinant. eò nixi corporibus armisq; rupêre cuneo viam. duxit via in editum leniter collem. inde primò reſtitere: mox vt reſpirãdi ſuperior locus ſpatium dedit, recipiendiq; à pauore tanto animum, pepulere etiam ſubeuntes: vincebatq; auxilio loci paucitas, ni iugo circummiſſus Veiens, in verticem collis euaſiſſet. ita ſuperior rurſus hoſtis factus: Fabij cæſi ad vnum omnes, præſidiumq; expugnatum. CCCVI. periſſe ſatis conuenit. vnum propè puberem ætate relictum, ſtirpem genti Fabiæ dubijsq; rebus populi Romani ſæpè domi belliq; vel maximũ futurũ auxilium. Cùm hæc accepta clades eſſet, iam C. Horatius & T. Menenius Cos s. erant. Menenius aduerſus Thuſcos victoria elatos confeſtim miſſus. tũ quoq; malè pugnatum eſt, & Ianiculũ hoſtes occupauêre: obſeſſaq; vrbs foret, ſuper bellũ annona pre- C mente (tranſierant enim Hetruſci Tyberim) ni Horatius Cos. ex Volſcis eſſet reuocatus adeoq; id bellũ ipſis inſtitit mœnibus, vt primò pugnatũ ad Spei ſit æquo Marte, iterum ad portam Collinam. ibi quanquã paruo momento ſuperior Romana res fuit, meliorem tamen militẽ, recepto priſtino animo, in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius & Sp. Seruiſius Cos s. fiunt. poſt acceptam proximã pugnæ cladem Veientes abſtinuere acie. populationes erant, & velut ab arce Ianiculi paſſim in Romanum agrum impetus dabant. non vſquã pecora tuta, non agreſtes erant. capti deinde eadẽ arte ſunt, qua ceperant Fabios. Secuti dedita opera paſſim ad illecebras propulſa pecora præcipitauêre in inſidias. quo plures erãt, maior cædes fuit. ex hac clade atrox ira maioris cladis cauſa atq; initium fuit. traiecto enim nocte Tyberi, caſtra Ser D uilij Cos. adorti ſunt oppugnare. inde fuſi magna cæde, in Ianiculum ſe ęgrè receperunt. Confeſtim conſul & ipſe tranſit Tyberim, caſtra ſub Ianiculo cõmunit. poſtero die luce orta, nonnihil & heſterna felicitate pugnæ ferox: magis tamen, q; inopia frumenti, quamuis in præcipitia, dum celeriora eſſent, agebat cõſilia: temerè aduerſo Ianiculo ad caſtra hoſtium aciem erexit, fœdiusq;, inde pulſus quàm pridie pepulerat, interuentu collegæ ipſe exercitusq; eſt ſeruatus. inter duas acies Hetruſci, cum inuicem his atq; illis terga darẽt, occidione occiſi. Ita oppreſſum temeritate felici Veiens bellum. Vrbi cum pace laxior etiam annona redijt, & aducto ex Campania frumento, &, poſtquam timor ſibi cuiq; futuræ inopiæ abijt, eo quod abditũ fuerat, prolato. Ex copia deinde otioq; laſciuire rurſus animi: & priſtina mala poſtquã foris deerant, E domi quęrere. tribuni plebẽ agitare ſuo veneno, agraria lege: in reſiſtẽtes incitare patres, nec in vniuerſos modò, ſed in ſingulos. Q. Conſidius & T. Genutius authores agrariæ legis. T. Menenio diem dicunt. inuidiæ erat amiſſum Cremeræ præſidiũ, cum haud procul inde ſtatiua conſul habuiſſet. eam oppreſſit: cùm & patres haud minus quàm pro Coriolano annixi eſſent, & patris Agrippæ fauor haud dum exoleuiſſet. In mulcta temperarunt tribuni: cùm capitis anquiſiſſent, duo millia ęris damnato mulctam edixerunt. ea in caput vertit. negant tuliſſe ignominiã: ęgritudineq; inde morbo aſſumptum eſſe. Alius deinde reus Sp. Seruilius, vt conſulatu abijt, C. Nautio & P. Valerio Coss. initio ſtatim anni ab L. Ceditio & T. Statio tribunis die dicta, nõ vt Menenius precibus ſuis aut patrũ, ſed cum multa fiducia innocẽtię gratięq; tribunitios impetus tulit. & huic pręliũ cum Thuſcis ad Ianiculũ erat crimini. ſed feruidi animi vir,

Nimia Fabiorum de ſua virtute fiducia.

Fabij cæſi ad vnũ omnes.

Aduerſus Thuſcos male pugnatum.

Hetruſci occidione occiſi.

Tribunorum de lege agraria contentio.

Tribunis fortiter reſtitit Sp. Seruilius.

vt in publico periculo antè,ſic tum in ſuo,non tribunos modò,ſed plebẽ oratione fe- F
roci refutando,exprobrandoq́; T.Menenij damnationẽ mortemq́; (cuius patris mu-
nere reſtituta quondã plebs,eos ipſos quibus tum ſæuiret magiſtratus, eas leges ha-
berèt) periculũ audacia diſcuſſit.iuuit & Virginius collega teſtis productus, partici-
pando laudes:magis tamen Menenianũ (adeò mutauerant animũ) profuit iudicium.
Certamine domi finito,Veiens bellum exortũ, quibus Sabini arma coniunxerant.P.
Veiens bellum. Valerius Cos.accitis Latinorũ Hernicorumq́; auxilijs,cum exercitu Veios miſſus,ca-
ſtra Sabina,quæ pro mœnibus ſociorum locata erant, cõfeſtim aggreditur:tantamq́;
trepidationẽ iniecit,vt dum diſperſi,alij alia manipulatim excurrunt ad arcendã ho-
ſtium vim,ea porta cui ſigna primùm intulerat caperetur.intra vallum deinde cædes
magis quàm prælium eſſe.tumultus è caſtris & in vrbẽ penetrat. tanquã Veijs captis, G
ita pauidi Veientes ad arma currunt.pars Sabinis eunt ſubſidio, pars Romanos toto
impetu intentos in caſtra adoriuntur.pauliſper auerſi turbatiq́; ſunt.deinde & ipſi v-
troq; verſis ſignis reſiſtunt: & eques ab conſule immiſſus Thuſcos fundit fugatq́;.ea-
dẽq́; hora duo exercitus duęq́; potẽtiſſimę & maximę finitimę gentes ſuperatę ſunt.
Veientes & Sabini ſuperantur. Dum hæc ad Veios geruntur,Volſci Æquiq́; in Latino agro poſuerãt caſtra, popula-
tiq́; fines erãt.eos per ſe ipſi Latini aſſumptis Hernicis ſine Romano aut duce, aut au-
xilio caſtris exuerunt.ingenti præda prẽter ſuas recuperatas res potiti ſunt, miſſus ta-
men ab Roma conſul in Volſcos C.Nautius.mos credo non placebat, ſine Romano
duce exercituq́; ſocios proprijs viribus conſilijsq́; bella gerere. nullũ genus calamita-
tis contumeliæq́; non editum in Volſcos eſt:nec tamẽ perpelli potuêre, vt acie dimi- H
carent.L.Furius inde & C.Manlius Coss.Manlio Veientes prouincia euenit. non ta-
Inducię Veientibus in annos 40. data. men bellatũ.inducię in annos XL.petentibus datę,frumẽto ſtipendioq́; imperato.Pa-
ci externę cõſeſtim cõtinuatur diſcordia domi.agrarię legis tribunitijs ſtimulis plebs
furebat.cõſules nihil Menenij damnatione,nihil periculo deterriti Seruilij,ſumma vi
reſiſtunt.abeũtes magiſtratu cõſules Genutius trib.pleb.arripuit. L. Æmilius & Opi-
ter Virginius conſulatum ineunt. Vopiſcum Iulium in quibuſdã pro Virginio anna-
libus conſulem inuenio. Hoc anno quoſcunq; cõſules habuit,rei ad populũ Furius &
Furius & Manlius, conſulares rei ad populum. Manlius circumeunt ſordidati non plebẽ magis quàm iuniores patrũ. ſuadent, mo-
nentq́; honoribus & adminiſtratione Reipub.abſtineant, cõſulares verò faſces,præ-
textã curulẽq́; ſellam,nihil aliud q̃ pompam funeris putent.claris inſignibus velut in- I
fulis velatos ad mortẽ deſtinari.q̃ ſi conſulatus tanta dulcedo ſit, iam nunc ita animũ
inducant:conſulatũ captũ & oppreſſum ab tribunitia poteſtate eſſe.conſuli velut ap-
paritori tribunitio omnia ad nutum imperiumq́; tribuni agẽda eſſe.ſi ſe cõmouerit,ſi
reſpexerit patres,ſi aliud q̃ plebem eſſe in Repub.crediderit:exiliũ Cn.Martij,Mene-
nij damnationẽ & mortẽ ſibi proponat ante oculos. His accenſi vocibus patres,con-
ſilia inde nõ publica,ſed in priuato, ſeductaq́; à plurium cõſcientia habuêre. vbi cùm
id modò cõſtaret, iure an iniuria eripiendos eſſe reos,atrociſſima quæq́; maximè pla-
cebat ſentẽtia:nec author quãuis audaci facinori deerat. Igitur iudicij die, cum plebs
in foro erecta expectatione ſtaret,mirari primò quòd nõ deſcenderet tribunus: dein-
de cùm iã mora ſuſpectior fieret,deterritum à primoribus credere, & deſertã ac pro- K
Tribunus domi ſuæ occiditur. ditam cauſam publicã queri.tandẽ qui obuerſati veſtibulo tribuni fuerant, nuntiant
domi mortuum eſſe inuentũ.quod vbi in totam concionẽ pertulit rumor: ſicut acies
funditur duce occiſo,ita dilapſi paſſim alij aliò. præcipuus pauor tribunos inuaſerat,
quàm nihil auxilij ſacratę leges haberẽt,morte collegę monitos.Nec patres ſatis mo-
deratè ferre lætitiã.adeoq́; neminẽ noxæ pœnitebat,vt etiã inſontes feciſſe videri vel-
lent,palamq́; ferrent,malo domandam tribunitiam poteſtatem. Sub hac peſſimi ex-
Plebis indignatio & tumultus. empli victoria delectus edicitur, pauentibusq́; tribunis ſine interceſſione vlla conſu-
les rem peragunt.Tum verò iraſci plebs tribunorum magis ſilentio,quàm conſulum
imperio:& dicere,actum eſſe de libertate ſua:rurſus ad antiqua reditum, cum Genu-
tio vnà mortuam ac ſepultam tribunitiam poteſtatem: aliud agendum, ac cogitan-
dum,

A dum, quomodo reſiſtatur patribus. id autem vnum conſilium eſſe, vt ſe ipſa plebs, quãdo aliud nihil auxilij habeat, defendat. quatuor & viginti lictores apparere conſulibus, & eos ipſos plebis homines, nihil contemptius, neq; infirmius, ſi ſint qui contemnant. ſibi quenq; ea magna atq; horrenda facere. His vocibus alij alios cùm incitaſſent, ad Voleronem Publium de plebe hominem, quia quòd ordines duxiſſet, negaret ſe militem fieri debere, lictor miſſus eſt à conſulibus. Volero appellat tribunos. cum auxilio nemo eſſet, conſules ſpoliari hominem, & virgas expediri iubent. Prouoco, inquit, ad populum, Volero, quoniam tribuni ciuem Romanum in cõſpectu ſuo virgis cædi malunt, quàm ipſi in lecto ſuo à vobis trucidari. quo ferocius clamitabat. eo infeſtius circunſcindere & ſpoliare lictor. Tum Volero & prævalens ipſe, & adiu-
B uantibus aduocatis repulſo lictore, vbi indignantium pro ſe acerrimus erat clamor, eò ſe in turbam confertiſſiam recipit, clamitans: Prouoco, & fidem plebis imploro. adeſte ciues, adeſte comilitones, nihil eſt quòd expectetis tribunos, quibus ipſis veſtro auxilio opus eſt. Concitati homines, veluti ad prælium ſe expediunt: apparebatq; omne diſcrimen adeſſe, nihil cuiquam ſanctum non publici fore, non priuati iuris. Huic tantæ tempeſtati cum ſe conſules obtuliſſent, facilè experti ſunt, parum tutam *Parum tuta eſt ſine viribus maieſtas.* maieſtatem ſine viribus eſſe. violatis lictoribus, faſcibus fractis è foro in curiam compelluntur, incerti quatenus Volero exerceret victoriam. Cõticeſcente deinde tumultu, cùm ſenatum vocari iuſſiſſent, queruntur iniurias ſuas, vim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententijs, vicere ſeniores, quibus ira patrum aduerſus
C temeritatem plebis certari non placuit. Voleronem amplexa fauore plebs, proximis comitijs tribunum plebis creat in eum annum, qui L. Pinarium, P. Furium c o s s. habuit. contraq; omnium opinionem, qui eum vexandis prioris anni conſulibus adminiſtraturum tribunatum credebant, poſt publicam cauſam priuato dolore habito, ne verbo quidem violatis conſulibus rogationem tulit ad populum, vt plebeij magiſtratus tributis comitijs fierent. Haud parua res ſub titulo prima ſpecie minimè atroci ferebatur, ſed quæ patricijs omnem poteſtatem per clientum ſuffragia creandi quos vellent tribunos, auferret. Huic actioni gratiſſimæ plebi cum ſumma vi reſiſterent patres: nec quæ vna vis ad reſiſtendum erat, vt intercederet aliquis ex collegio, authoritate aut conſulum, aut principum adduci poſſet: res tamen ſuo ipſa mo-
D limine grauis, magnis certaminibus in annum extrahitur, Plebs Voleronem tribunum reficit. patres ad vltimum dimicationis rati rem venturam, Ap. Claudium Appij filium, iam inde à paternis certaminibus inuiſum infeſtumq; plebi, conſulem faciunt. collega ei T. Quintius datur. Principio ſtatim anni nihil prius quàm de lege agebatur. ſed vt inuentor legis Volero, ſic Lectorius collega eius author tum recentior, tum acrior erat. ferocem faciebat belli gloria ingens, quòd ętatis eius haud quiſquam manu promptior erat. is cum Volero nihil præterquàm de lege loqueretur, inſectatione abſtinens c o s s. ipſe in accuſationem Appij familiæq; ſuperbiſſimæ, ac crudeliſſimę in plebẽ Rom. exorſus, cum à patribus non c o s. ſed carnificem ad vexandam & lacerandam plebem creatum eſſe contenderet, rudis in militari homine liñgua nó
E ſuppetebat libertati animoq;. itaq; deficiente oratione, Quandoquidem non tam facilè loquor, inquit, Quirites, quàm quod locutus ſum præſto. craſtino die adeſte. ego hic aut in conſpectu veſtro moriar, aut perferam legem. Occupant tribuni templum poſtero die. conſules nobilitasq; ad impediendam legem in concione conſiſtunt. ſummoueri Lectorius iubet, præterquàm qui ſuffragium ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant, nihil cedentes viatori. tum ex his prehendi quoſdam Lectorius iubet. Conſul Appius negare, ius eſſe tribuno in quenquam, niſi in plebeium: non enim po- *Contentio inter Coſ. & Tribunum.* puli, ſed plebis eum magiſtratũ eſſe: nec illum ipſum ſummouere pro imperio poſſe more maiorum, quia ita dicatur: Si vobis videtur, diſcedite Quirites. Facilè & contemptim de iure diſſerẽdo perturbare Lectorium poterat. ardens igitur ira tribunus, *Tribunus ad conſulẽ: conſul ad Tribunũ lictorẽ mittit.* viatorem mittit ad conſulem: conſul lictorem ad tribunum, priuatum eſſe clamitans,

ſine imperio, ſine magiſtratu. violatusq; eſſet tribunus, ni & concio omnis atrox co- F
orta pro tribuno in conſulem eſſet: & concurſus hominũ in forum ex tota vrbe con-
citatæ multitudinis fieret. ſuſtinebat tamen Appius pertinacia tantam tempeſtatem:
certatumq; haud incruento prælio foret, ni Quintius cos. alter conſularibus negotio
dato, vt collegam vi, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent, ipſe nunc plebem
ſæuientem precibus leniſſet: nunc oraſſe tribunos, vt concilium dimitterent: darent
iræ ſpatium, non vim ſuam illis tempus adempturum, ſed conſilium viribus addi-
turum: & patres in populi, & conſulem in patrum fore poteſtate. Ægrè ſedata ab Quin-
tio plebs, multò ægrius conſul alter à patribus. Dimiſſo tandem concilio plebis, ſena-
tum conſules habent. vbi cum timor atq; ira inuicem ſententias variaſſent, quo magis
ſpatio interpoſito ab impetu ad conſultandum aduocabantur, eo plus abhorrebant à G
certatione animi: adeò vt Quintio gratias agerent, quòd eius opera mitigata diſcor-
dia eſſet. ab Appio petitur, vt tantam conſularem maieſtatem eſſe vellet, quanta in
concordi ciuitate eſſe poſſet. dum tribuni conſulesq; ad ſe quiſq; omnia trahant, nihil
relictum eſſe virium in medio. diſtractam laceratamq; Rempub. per magiſtratus, ma-
gis quorum in manu ſit, quàm vt incolumis ſit, quæri. Appius contrà, teſtari deos
atq; homines, Rempub. prodi per metum ac deſeri: non conſulem ſenatui, ſed ſena-
tum conſuli deeſſe: grauiores accipi leges, quàm in Sacro monte acceptæ ſint. victus
Tributis comitijs tumprimùm creati Tribuni. tamen patrum cõſenſu quieuit. lex ſilentio perfertur. Tum primùm tributis comitijs
creati tribuni ſunt: numero etiam additos tres, perinde ac duo ante fuerint, Piſo au- H
thor eſt. nominat quoq; tribunos, Cn. Sicciũ, L. Numitorium, M. Duellium, Sp. Ici-
lium, L. Mecilium. Volſci tũ Æquiq; inter ſeditionem Romanã & bellum coortum,
vaſtauerant agros, vt ſi qua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberent. cõpoſitis
In Volſcos & Aequos mittuntur Coſſ. deinde rebus, caſtra retrò mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio Æqui
prouincia euenit. Eadẽ in militia ſæuitia Appij, quæ domi eſſe, eo liberior, quòd ſine
Appij Coſ. ſeuitia. tribunitijs vinculis erat. odiſſe plebẽ plus quàm paterno odio, quòd ſe victũ videbat
ab ea: &, ſe vnico conſule obiecto aduerſus tribunitiam poteſtatẽ, perlatã legem eſſe,
quam minore conatu nequaquam tanta patrum ſpe priores impedierant conſules.
Hæc ira indignatioq; ferocem animum ad vexandum ſæuo imperio exercitũ ſtimu-
labat. nec vlla vi domari poterat, tantũ certamen animis imbiberant. ſegniter, ociosè, I
negligenter, contumaciter omnia agere. nec pudor, nec metus coërcebat, ſi citius agi
vellet agmen, tardius ſedulò incedere. ſi adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſponte
motam remittere induſtriam. præſenti vultus demittere, tacitè prætereuntem exe-
crari: vt inuictus ille odio plebeio animus interdum moueretur, omni nequicquam
acerbitate prompta: nihil iam cum militibus ageret, à centurionibus corruptũ exer-
citum diceret: tribunos plebeios, cauillans interdũ, & Volerones vocaret. Nihil eorũ
Volſci neſciebant: inſtabantq;, eo magis ſperantes idem certamen animorũ aduerſus
Appianus exercitus odio ducis vinci voluit. Appium habiturum exercitũ Romanum, quod aduerſus Fabium cos. habuiſſet. cæ-
terum multo Appio quàm Fabio violentior fuit: non enim vincere tantum noluit, vt
Fabianus exercitus, ſed vinci voluit. productus in aciem, turpi fuga petit caſtra, nec K
ante reſtitit, quàm ſigna inferentem Volſcum munimentis vidit, fœdamq; extremi
agminis cędem. tum expreſſa vis ad pugnandum, vt victor iam à vallo ſummoueretur
Romanus exercitus in fugam vertitur. hoſtis: ſatis tamen appareret, capi tantum caſtra militem Romanum noluiſſe. alij
gaudere ſua clade atq; ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appij animus, cum
inſuper ſæuire vellet, concionemq; aduocaret: concurrunt ad eum legati tribuniq;,
monentes, ne vtiq; experiri vellet imperium, cuius vis omnis in conſenſu obedien-
tium eſſet. negare vulgò milites ſe ad concionem ituros. paſſimq; exaudiri voces po-
ſtulantium, vt caſtra ex Volſco agro moucantur: hoſtem victorem paulo antè propè
in portis ac vallo fuiſſe, ingentisq; mali non ſuſpicionem modò, ſed apertam ſpeciem
obuerſari ante oculos. Victus tandem (quandoquidem nihil præter tempus rixæ
lucrarentur) remiſſa concione iter in ſequentem diem pronunciari cum iuſſiſſet, pri-

ma lu-

A ma luce classico signum profectionis dedit. Cùm maximè agmen è castris explicaretur, Volsci vt eodem signo excitati, nouissimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tumultus, eo pauore signaq; & ordines turbauit, vt neq; imperia exaudiri, neque instrui acies possent. nemo vllius nisi fugæ memor: ita effuso agmine per stragem corporũ armorumq; euasere, vt prius hostis desisteret sequi, quàm Romanus fugere. Tandem collectis ex dissipato cursu militibus, consul cùm reuocando nequicquam suos persecutus esset, in pacato agro castra posuit. aduocataq; cõcione, inuectus haud falsò in proditorem exercitum militaris disciplinæ, desertorem signorum, vbi signa, vbi arma essent, singulos rogitans, inermes milites, signo amisso signiferos, ad hoc centuriones duplicariosq; qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit. cæ- *Appius Consul animaduertit in exercitum.*

B tera multitudo sorte decimus quisq; ad supplicium lecti. Contra ea in Æquis inter Consulem ac militem comitate ac beneficijs certatum est. & natura Quintius erat lenior, & sæuitia infelix collegæ, quo is magis gauderet ingenio suo, effecerat. Huic tantæ concordiæ ducis exercitusq; nõ ausi offerre se Æqui, vagari populabundum hostem per agros passi. nec vllo antè bello latius inde actę prædę. ea omnis militi data est. addebantur & laudes, quibus haud minus quàm præmio gaudẽt militum animi. Tum duci, tum propter ducem patribus quoq; placatior exercitus redijt: sibi parentem, alteri exercitui dominum datum ab senatu memorans. Varia fortuna belli, atroci discordia, domi forisq; annum exactum, insignem maximè comitia tributa efficiunt, res maior victoria suscepti certaminis quàm vsu. plus enim dignitatis comitijs *Mite Quintij Cos. ingenium.*

C ipsis detractum est, patribus ex concilio summouendis, quàm virium aut plebi additum, aut demptum patribus. Turbulentior inde annus excepit, L. Valerio, T. Æmylio coss. tum propter certamina ordinum de lege agraria: tum propter iudicium Ap. Claudij. cui acerrimo aduersario legis, cãusamq; possessorũ publici agri, tanquam tertio consuli sustinendi M. Duellius & Cn. Siccius diem dixere. Nunquam antè tam inuisus plebi reus ad iudicium vocatus populi est, plenus suarum, plenus paternarũ irarum. patres quoq; non temerè pro vllo æquè annixi sunt: propugnatorem senatus, maiestatisq; vindicem suæ ad omnes tribunitios, plebeiosq; oppositum tumultus, modum duntaxat in certamine egressum, obijci iratæ plebi. Vnus è patribus ipse Ap. Claudius, & tribunos & plebem & suum iudicium pro nihilo habebat. illum nõ mi- *Appio dies dicitur.* *Appij ad populum rei constantia.*

D nę plebis, non senatus preces perpellere vnquam potuere, non modò vt vestem mutaret, aut supplex prehensaret homines, sed ne vt ex consueta quidem asperitate orationis, cum ad populum agẽda causa esset, aliquid leniret atq; summitteret. idem habitus oris, eadem contumacia in vultu, idem in oratione spiritus erat: adeò vt magna pars plebis Appium non minus reum timeret, quàm consulem timuerat, semel causam dixit, quo semper agere omnia solitus erat, accusatorio spiritu: adeoq; constantia sua & tribunos obstupefecit & plebem, vt diem ipsi sua voluntate producerent: trahi deinde rem sinerent. haud ita multum interim temporis fuit: antè tamen quàm prædicta dies veniret, morbo moritur. cuius laudationem cum tribuni plebis impe- *Appius morbo moritur.*

E dire conarentur, plebs fraudari solenni honore supremum diem tanti viri noluit: & laudationem tam æquis auribus mortui audiuit, quàm viui accusationẽ audierat, & exequias frequens celebrauit. Eodẽ anno Valerius cos. cum exercitu in Æquos profectus, cum hostẽ ad prælium elicere nõ posset, castra oppugnare est adortus. prohibuit fœda tempestas, cum grandine ac tonitribus cœlo deiecta. admirationẽ deinde auxit, signo receptui dato, adeò trãquilla serenitas reddita, vt velut numine aliquo de- *Prodigium.*

fensa castra oppugnare iterum, religio fuerit. omnis ira belli ad populationẽ agri vertit. Alter consul Æmylius in Sabinis bellum gessit. & ibi, quia hostis mœnib⁹ se tenebat, vastati agri sunt. Incendijs deinde non villarum modò, sed etiam vicorum, quibus frequenter habitabatur, Sabini exciti cum prædatoribus occurrissent, ancipiti prælio digressi, postero die retulere castra in tutiora loca. id satis cõsuli visum, cur pro victo relinqueret hostẽ, integro inde decedens bello. Inter hęc bella manente discor-

dia

dia domi, T. Numitius Priſcus, A. Virginius c o s s. facti. Non vltra videbatur latura F
Volſcorũ irruptio. plebs dilationem agrariæ legis, vltimaq; vis parabatur, cum Volſcos adeſſe, fumo ex incendijs villarum, fugaq; agreſtium cognitum eſt. ea res maturam iam ſeditionem, ac propè erumpentem repreſſit. Conſules coacti extemplo ab ſenatu ab bellum. educta ex vrbe iuuentute, tranquilliorem cæteram plebem fecerunt. Et hoſtes quidem nihil aliud, quàm perfuſis vano timore Romanis, citato agmine abeunt. Numitius
Ab Aequis clades accepta. Antium aduerſus Volſcos, Virginius contra Æquos profectus. ibi ex inſidijs propè magna accepta clade, virtus militum rem prolapſam negligentia conſulis reſtituit.
Volſci fuſi ſunt. Melius in Volſcis imperatum eſt. fuſi primo prælio hoſtes, fugaq; in vrbem Antium, vt tum res erant, opulentiſſimam acti. quam conſul oppugnare non auſus, Cenonem aliud oppidum nequaquã tam opulentum ab Antiatibus cępit. Dum Æqui Volſciq; G
Sabini ad portas vrbis vſq; graſſantur. Romanos exercitus tenent, Sabini vſq; ad portas vrbis populantes inceſſere. deinde ipſi paucis poſt diebus à duobus exercitibus, vtroque per iram, conſule ingreſſo in fines, plus cladium quàm intulerant, acceperunt. Extremo anno pacis aliquid fuit: ſed
Irata plebs conſularibus comitijs nõ interfuit. vt ſemper aliàs, ſolicitę certamine patrum & plebis. Irata plebs intereſſe conſularibus comitijs noluit, per patres clientesq; patrum conſules creati, T. Quintius & Q. Seruilius. ſimilem annum priori conſules habent, ſeditioſa initia, bello deinde externo tranquilla. Sabini Cruſtuminos campos citato agmine tranſgreſſi, cum cædes & incendium circũ Anienem flumen feciſſent, à porta propè Collina mœnibusq; pulſi, ingentes tamen prædas hominũ pecorumq; egêre. quos Seruilius c o s. infeſto exercitu inſecutus, ipſum quidem agmen adipiſci æquis locis non potuit: populationem H
Cum Volſcis feliciter pugnatum. adeò effuſe fecit, vt nihil bello intactum relinqueret, multipliciq; capta præda rediret. Et in Volſcis res egregiè geſta, tum ducis, tum militum opera. Primùm æquo campo ſignis collatis pugnatum, ingenti cæde vtrinq;, plurimo ſanguine. Et Romani, quia paucitas damno ſentiendo propior erat, gradum retuliſſent, ni ſalubri mendacio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem. impetu facto, dum ſe putant vincere, vicêre. Cõſul metuens, ne nimis inſtando renouaret certamen, ſignum receptui dedit. Interceſſere pauci dies, velut tacitis inducijs vtrinque quiete ſumpta: per quos ingens vis hominũ ex omnibus Volſcis, Æquisq; populis in caſtra venit, haud dubitans, ſi ſenſerint, Romanos nocte abituros, itaq; tertia ferè vi-
Quintij conſulis inſigne ſtratagema. gilia ad caſtra oppugnanda veniunt. Quintius ſedato tumultu, quem terror ſubitus I
exciuerat, cum manere in tentorijs quietum militem iuſſiſſet, Hernicorum cohortem in ſtationem educit: cornicines tubicinesq; in equos impoſitos, canere ante vallum iubet, ſolicitumq; hoſtem ad lucem tenere. reliquum noctis adeò tranquilla omnia in caſtris fuere, vt ſomni quoque Romanis copia eſſet. Volſcos ſpecies armatorum peditum, quos & plures eſſe & Romanos putabant: fremitus hinnitusq; equorum, qui & inſueto ſedente equite, & inſuper aures agitante ſonitu, ſæuiebant: intentos velut ad impetum hoſtium tenuit. Vbi illuxit, Romanus integer ſatiatusq; ſomno, productus in aciem, feſſum ſtando & vigilijs Volſcum primo impetu perculit. quanquam ceſſere magis, quàm pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant cliui, in quos poſt principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul vbi ad iniquum K
locum ventum eſt, ſiſtit aciem. miles ægrè teneri, clamare & poſcere, vt perculſis inſtare liceat. ferocius agunt equites circumfuſi ducibus: vociferantur ſe ante ſigna ituros. Dum cunctatur conſul virtute militum fretus, loco parum fidens: conclamant ſe ituros. clamoremq; res eſt ſecuta. fixis in terram pilis, quo leuiores in ardua euaderent, curſu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primum impetum miſſilibus telis, ſaxa obiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes: turbatosq; ictib⁹ crebris vrget ex ſuperiore loco Sic propè oneratum eſt ſiniſtrum Romanis cornu, ni referentibus iam gradum conſul increpando ſimul temeritatem, ſimul ignauiam, pudore metum excuſſiſſet. reſtitêre primò obſtinatis animis: deinde vt in obtinentes locum vires ferebant, audent vltrò gradum inferre, & clamore renouato commouent aciem. tum rurſus impetu

capto

A capto enituntur atq; exuperant iniquitatem loci. iam propè erat vt in ſummum cliui iugum euaderent, cum terga hoſtes dedere: effuſſoq; curſu penè agmine vno fugientes ſequentesq; caſtris incidere. in eo pauore caſtra capiuntur. qui Volſcorum effugere potuerunt, Antium petunt. Antium & Romanus exercitus ductus, paucos circumſeſſum dies deditur, nulla oppugnantium noua vi, ſed quod iam inde ab infelici pugna, caſtrisq; amiſſis, ceciderant animi.

Volſci terga dedêre & eorum caſtra capiuntur.

Antium deditur.

EPITOME LIBRI III.

B SEDITIONES *de agrarijs legibus factæ. Capitolium ab exulibus & ſeruis occupatum, cæſis ijs receptum eſt. Cenſus bis actus, priore luſtro cenſa ſunt ciuium capita centum : quatuor & viginti millia,* CCXIIII. *præter orbos, orbasq; : ſequenti,* CXXXII. *millia,* CCCCXIX. *Cum aduerſus Aequos res male geſta eſſet, L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cum rure intentus ruſtico operi eſſet, ad id bellum gerendum accerſitus eſt. Is victos hoſtes ſub iugum miſit. Tribunorũ plebis numerus ampliatus eſt: vt eſſent decẽ,* XXXVI. *anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad conſtituendas eas, proponendasq; decemuiri pro conſulibus ſine vllis alijs magiſtratibus creati : altero & trecenteſimo anno, quàm Roma condita erat : & vt à regibus ad conſules, ita à conſulibus ad decemuiros translatum imperium. Ii decem tabulis legum poſitis, cum modeſtè in honore geſſiſſent : & ob id in alterum quoque annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet, cum complura impotenter feciſſent, magiſtratum noluerunt deponere, & in tertium annum retinuerunt : donec inuicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudij : qui cum in amorem virginis incidiſſet, ſummiſſo, qui eam in ſeruitutem peteret : neceſsitatem patri eius Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro, vt filiam interimeret, cum aliter eam tueri non poſſet, ne in poteſtatem ſtuprum illaturi veniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata, montem Auentinum occupauit : coegitq; decemuiros abdicare ſe magiſtratu. ex quibus Appius, & vnus collegarum, qui præcipuè pœnam meruerant, in carcerem coniecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volſcos, & Aequos proſperè geſtas continet: & parum honeſtũ populi Romani iudicium: qui iudex inter Ardeates & Aricinos ſumptus, agrum de quo ambigebatur, ſibi adiudicauit.*

C ANTIO capto T. Æmylius & Q. Fabius conſules fiunt, hic erat Fabius qui vnus extinctæ ad Cremeram genti ſuperfuerat. Iam priore conſulatu Æmylius dandi agri plebi fuerat author. Itaque ſecundo quoque conſulatu eius & agrarij ſe in ſpem legis erexerant: & tribuni rem contra conſules ſæpe tentatam, adiutore vtique conſule obtineri poſſe rati, ſuſcipiunt: & conſul manebat in ſententia ſua. poſſeſſores & magna pars patrum tribunitijs ſe iactare actionibus principem ciuitatis, & largiendo de alieno popularem fieri querentes, totius inuidiam rei à tribunis in conſulem auerterant. atrox certamen aderat, ni Fabius conſilio neutri parti acerbo rem expediſſet. T. Quintij ductu & auſpicio agri capti priore anno aliquantum à Volſcis eſſe, Antium propinquam, opportunam, & maritimam vrbem coloniam deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore. Hæc ſententia accepta eſt. Triumuiros agro dando creat T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. iuſſi nomina dare, qui agrum acciperere vellent. Fecit ſtatim (vt fit) faſtidium copia: adeòque pauci nomina dedere, vt ad explendum numerum coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, quàm alibi accipere. Æqui à Q. Fabio (is eò cum exercitu venerat) pacem petiere, irritamq; eam ipſi ſubita incurſione in agrum Latinum fecere. Q. Seruilius inſequenti anno, is enim cum Sp. Poſthumio COS. fuit: in Æquos miſſus, in Latino agro ſtatiua habuit. intra caſtra E quies neceſſaria morbo implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annum bellum eſt, Q. Fabio & T. Quintio COSS. Fabio extra ordinem, quia is victor pacem Æquis dederat, ea prouincia data. Qui haud dubia ſpe profectus famam nominis ſui pacaturam Æquos, legatos in concilium gentis miſſos nunciare iuſſit. Q. Fabium COS. dicere, ſe ex Æquis pacem Romam tuliſſe, ab Roma Æquis bellum afferre, eadem dextra armata, quàm pacatam illis antea dederat. quorum id perfidia & periurio fiat, deos nunc teſtes eſſe, mox fore vltores. ſe tamen, vtcunque ſit, etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Æquos, quàm pati hoſtilia, malle. ſi pœniteat, tutum receptum ad expertã clementiam fore: ſin periurio gaudeant, dijs magis iratis quàm hoſtibus geſturos bellum. Hæc dicta adeò nihil mouerunt quenquam, vt legati propè violati

De re agraria certamen.

Aequi pacem petunt, mox eam irritam faciunt.

In Aequos Q. Fabius cõſul mittitur.

violati ſint, exercitusq; in Algidum aduerſus Romanos miſſus. Quæ vbi Romam F
ſunt nunciata, indignitas rei magis quàm periculum conſulem alterum ab vrbe exciuit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtem acceſſere, acie inſtructa, vt confeſtim dimicaret. Sed cum fortè haud multum diei ſupereſſet, vnus ab ſtatione hoſtium exclamat: Oſtentare hoc eſt Romani, non gerere bellum. in noctem imminentem aciem inſtruitis. longiore luce ad id certamen quod inſtat, nobis opus eſt. craſtino die oriente ſole redite in aciem: erit copia pugnandi, ne timete. His vocibus irritatus miles in diem poſterum in caſtra reducitur, longam venire noctem ratus, quæ moram certamini faceret. tum quidem corpora cibo ſomnoq; curant. vbi illuxit poſtero die, prior aliquanto conſtitit Romana acies, tandem & Æqui proceſſere, prælium fuit vtrinque vehemens, quod & Romanus miles ira odioq; pugnabat: & Æquos G

Atrox pugna inter Romanos & Aequos.

H

conſcientia contracti culpa periculi, & deſperatio futuræ ſibi poſtea fidei, vltima audere & experiri cogebat. Non tamẽ ſuſtinuere aciem Romanam Æqui. pulſiq;, cum in fines ſuos ſe recepiſſent, nihilo inclinatioribus ad pacem animis ferox multitudo increpare duces, quòd in aciem qua pugnandi arte Romanos excellat, commiſſa res ſit. Æquos populationibus incurſionibusq; meliores eſſe: & multas paſſim manus, quàm magnam molem vnius exercitus, rectius bella gerere. Relicto itaque caſtris præſidio, egreſſi tanto cum tumultu inuaſere fines Romanos, vt ad vrbem quoque terrorem pertulerint. nec opinata etiam res plus trepidationis fecit, quòd nihil minus quàm ne victus, ac propè in caſtris obſeſſus hoſtis memor populationis eſſet, timeri poterat. agreſtesq; pauidi incidentes portis non populationem, nec prædonum K paruas manus, ſed omnia vano augentes timore, exercitus & legiones adeſſe hoſtium, & infeſto agmine ruere ad vrbem clamabant. Ab his proximi audita incerta, eoq; vaniora ferre ad alios: curſus clamorq; vocantium ad arma, haud multum à pauore captæ vrbis abeſſe. Forte ab Algido Quintius c o s. redierat Romam: id remedium timori fuit: tumultuq; ſedato, victos timeri increpans hoſtes, præſidia portis impoſuit. vocato deinde ſenatu, cum ex authoritate patrum iuſtitio indicto profectus ad ad tutandos fines eſſet, Q. Seruilio præfecto vrbis relicto, hoſtem in agro non inue-

Aequi populantur fines Romanos.

Aequi graues præda intercipiuntur.

nit. Ab altero conſule res geſta egregiè eſt. qui quà venturum hoſtem ſciebat, grauem præda, eoq; impeditiore agmine incedentem aggreſſus, funeſtam ei populationẽ fecit. pauci hoſtium euaſere ex inſidijs, præda omnis recepta eſt. ſic finem iuſtitio quod quatriduum fuit, reditus Quintij c o s. in vrbem fecit. Cenſus deinde actus, & con-

ditum

A ditum à Quintio luſtrum. Cenſa ciuium capita centũ quatuor & xx. millia C C XIIII. dicuntur, præter orbos orbasq;. In Æquis nihil deinde memorabile actum. in oppida ſua ſe recepere, vri ſua populariq; paſſi. Conſul cùm aliquoties per omnem hoſtium agrum infeſto agmine populabundus iſſet, cum ingenti laude prædaq; Romam redijt. Conſules inde A. Poſthumius Albus, Sp. Furius, Furios (Fuſios ſcripſere quidam) id admoneo, ne quis immutationem virorum ipſorum eſſe, quæ nominum eſt, putet. Haud dubium erat, quin cum Æquis alter conſulum bellum gereret. Itaque Æqui ab Ecetranis Volſcis præſidium petiere. quo cupidè oblato (adeò ciuitates hæ perpetuo in Romanos odio certauere) bellum ſumma vi parabatur. Sentiunt Hernici, & prædicunt Romanis, Ecetranum ad Æquos deſciſſe. ſuſpecta & colonia An-

B tium fuit, quòd magna vis hominum inde, cum oppidũ captum eſſet, confugiſſet ad Æquos. isq; miles per bellum Æquicum vel acerrimus fuit. Compulſis deinde in oppida Æquis, ea multitudo dilapſa cum Antium rediſſet, ſua ſponte iam infidos colonos Romanis abalienauit. Nec dum matura re, cum defectionem parari delatũ ad ſenatum eſſet, datum negotium eſt conſulibus, vt principibus colonię Romam excitis, quærerent, quídnam rei eſſet. qui cum haud grauatè veniſſent, introducti à conſulib⁹ ad ſenatum, ita reſponderũt ad interrogata, vt magis ſuſpecti quàm venerant, dimitterentur: Bellum inde haud dubium haberi. Sp. Furius conſulum alter, cui ea prouincia euenerat, profectus in Æquos, Hernicorum in agro populabũdum hoſtem inuenit: ignarusq; multitudinis, quia nuſquam vniuerſa cõſpecta fuerat, imparem copijs

C exercitum temerè pugnæ cõmiſit. primo concurſu pulſus ſe in caſtra recepit, neq; is finis periculi fuit, nanq; & proxima nocte & poſtero die tanta vi caſtra ſunt circũſeſſa atq; oppugnata, vt ne nuncius quidẽ inde mitti Romam poſſet. Hernici & malè pugnatum, & conſulem exercitumq; obſideri, nunciauerunt: tantumq; terrorẽ incuſſere patribus, vt (quę forma ſenatusconſulti vltimæ ſemper neceſſitatis habita eſt) Poſthumio alteri conſulum negotium daretur: videret ne quid Reſpub. detrimenti caperet. Ipſum conſulem Romæ manere ad conſcribendos omnes qui arma ferre poſſent, optimum viſum eſt, proconſulem T. Quintium ſubſidio caſtris cum ſociali exercitu mitti. ad eum explendum Latini Hernicíq;, & colonia Antium dare Quintio

D ſubitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iuſſi. Multi per eos dies motus, multiq; impetus hinc atq; illinc facti, quia ſuperante multitudine hoſtes carpere multifariã vires Romanas, vt non ſuffecturas ad omnia, aggreſſi ſunt. ſimul caſtra oppugnabantur, ſimul pars exercitus ad populandũ agrum Romanũ miſſa, vrbemq; ipſam, ſi qua fortuna daret, tentandam. L. Valerius ad præſidium vrbis relictus, conſul Poſthumius ad arcendas populationes finiũ miſſus. Nihil remiſſum ab vlla parte curę aut laboris. vigilię in vrbe, ſtationes ante portas, pręſidiaq; in muris diſpoſita: & quod neceſſe erat in tanto tumultu, iuſtitium per aliquot dies ſeruatum. Interim in caſtris Furius C O S. cum primò quietus obſidionem paſſus eſſet, in incautum hoſtem decumana porta erupit: & cum perſequi poſſet, metu ſubſiſtit, ne qua ex parte altera in caſtra vis fieret. Furium legatum (frater idem conſulis erat) longiũs extulit curſus: nec

E ſuos ille redeuntes perſequendi ſtudio, neq; hoſtium ab tergo incurſum vidit. ita excluſus multis ſępe fruſtra conatibus captis, vt viam ſibi ad caſtra faceret, acriter dimicans, cecidit. Et conſul nuncio circũuenti fratris conuerſus ad pugnam, dum ſe temerè magis quàm cautè in mediam dimicationem infert, vulnere accepto, ægrè ab circumſtantib⁹ ereptus, & ſuorum animos turbauit, & ferociores hoſtes fecit: qui cæde legati, & cõſulis vulnere accenſi, nulla deinde vi ſuſtineri potuere, cum cõpulſi in caſtra Romani rurſus obſiderentur, nec ſpe, nec virib⁹ pares: veniſſetq; in periculũ ſumma rerũ, ni T. Quintius peregrinis copijs cũ Latino Hernicoq; exercitu ſubueniſſet. is intentos in caſtra Romana Æquos, legatiq; caput ferociter oſtentantes ab tergo adortus, ſimul ad ſignum à ſe procul editum ex caſtris eruptione facta, magnã vim hoſtium circumuenit. Minor cædes, fuga effuſior Æquorum in agro fuit Romano. in

Cenſus agitur, & Luſtrũ conditur.

Bellum Aequicum.

Exercitus [illegible] nus ab Aequ[illegible] detur.

Subitarij milites.

Ob tumultum indicitur iuſtitium.

quos palatos prędam agentes Posthumius aliquot locis, quibus opportuna impoſue- F
rat præſidia, impetum dedit, ij vagi diſſipato agmine fugientes in Quintium victo-
rem cum ſaucio conſule reuertentem incidere. Tum conſularis exercitus egregia
pugna conſulis vulnus, legati & cohortium vltus eſt cædem. Magnæ clades vltro ci-
troq; illis diebus & illatæ & acceptæ. difficile ad fidem eſt in tam antiqua re, quot pu-
gnauerint, ceciderintúc, exacto affirmare numero: audet tamen Antias Valerius con-
cipere ſummas, Romanos cecidiſſe in Hernico agro v. millia ac c c c. Ex prædatori-
Interfectorum numerus. bus Æquorum, qui populabundi in finibus Romanis vagabantur, ab A. Poſthumio
c o s. duo millia c c c c. cæſos: cæteram multitudinem prædã agentem quæ incide-
rit in Quintium, nequaquam pari defunctam eſſe cæde: interfecta inde quatuor
millia, & exequendo ſubtiliter numerum, c c. ait & x x x. Inde Romam reditum eſt, G
Prodigia. iuſtitium remiſſum eſt. Cœlum viſum eſt ardere plurimo igni, portentaq; alia aut
Feriæ indicuntur. obuerſata oculis, aut vanas exterritis oſtentauere ſpecies. His auertendis terroribus
in triduum feriæ indictæ, per quas omnia delubra pacem deûm expoſcentium viro-
rum, mulierumq; turba implebantur. Cohortes inde Latinæ Hernicæq; ab ſenatu
gratijs ob impigram militiam actis, remiſſæ domos. Antiates mille milites, quia fe-
rum auxilium poſt prælium venerat, propè cum ignominia dimiſſi. Comitia inde
habita. creati conſules L. Ebutius, P. Seruilius, calendis ſextilibus, vt tunc principium
Peſtilens annus. anni agebatur, conſulatum ineunt. Graue tempus, & fortè annus peſtilens erat, vrbi
agriſq;, nec hominibus magis quàm pecori. & auxere vim morbi terrores populatio-
nis pecoribus agreſtibusq; in vrbẽ acceptis. ea colluuio miſtorum omnis generis ani- H
mantium, & odore inſolito vrbanos, & agreſtem confertũ in arcta tecta æſtu ac vigi-
lijs angebat, miniſteriaq; inuicem ac contagio ipſa vulgabant morbos. Vix inſtantes
Aequi Volſci, agrum Hernicum depopulantur. ſuſtinentibus clades repentè legati Hernici nunciant, in agro ſuo Æquos Volſcosq;
coniunctis copijs caſtra poſuiſſe, inde ingenti exercitu fines ſuos depopulari. præter-
quam quòd infrequens ſenatus indicio erat ſocijs afflictam ciuitatem peſtilentia eſ-
ſe: mœſtum etiam reſponſum tulere, vt per ſe ipſi Hernici cum Latinis res ſuas tuta-
rentur: vrbem Romanam ſubita deûm ira morbo populari. ſi qua eius mali quies ve-
niat, vt anno ante, vt ſemper aliàs, ſocijs opem laturos. Diſceſſere ſocij, pro triſti nun-
cio triſtiorem domum referentes: quippe quibus per ſe ſuſtinendum bellum erat,
quod vix Romanis fulti viribus ſuſtinuiſſent. Non diutius ſe in Hernico hoſtis con- I
tinuit. pergit inde infeſtus in agros Romanos, etiam ſine belli iniuria vaſtatos. Vbi
cum obuius nemo ne inermis quidem fieret, perq; omnia non præſidijs modo deſer-
Res Romana quàm male affecta. ta, ſed etiam cultu agreſti, tranſirent: peruenere ad tertium lapidem Gabina via. Mor-
tuus Ebutius erat Romanus conſul, collega eius Seruilius exigua in ſpe trahebat ani-
mam: affecti pleriq; principum, patrum maior pars, militaris ferè ætas omnis, vt non
modò ad expeditiones quas in tanto tumultu res poſcebat, ſed vix ad quietas ſtatio-
nes viribus ſufficerent. munus vigiliarum ſenatores, qui per ætatem ac valetudinem
poterant, per ſe ipſi obibant: circuitio ac cura ædilium plebis erat: ad eos ſumma re-
Vrbis Romæ fortuna. rum ac maieſtas conſularis imperij venerat. Deſerta omnia ſine capite, ſine virib⁹ dij
præſides ac fortuna vrbis tutata eſt: quę Volſcis Æquisq; prædonum potius mentem K
quàm hoſtium dedit. Adeò enim nulla ſpes non potiundi modò, ſed ne adeundi qui-
dem Romana mœnia animos eorũ cepit: tectaq; procul viſa atq; imminentes tumuli
auertêre mẽtes eorũ: vt totis paſſim caſtris fremitu orto, quid in vaſto ac deſerto agro
inter tabem pecorum hominumq;, deſides ſine præda tempus tererent, cum integra
loca, Thuſculanũ agrum opimum copijs petere poſſent? ſigna repente conuellerent:
In Thuſculanum agrum conuertitur hoſtilis exercitus. tranſuerſisq; itineribus per Lauicanos agros in Thuſculanos colles tranſirent. eò vis
omnis tempeſtasq; belli conuerſa eſt. Interim Hernici Latiniq; pudore etiam, nõ mi-
ſericordia ſolum, moti, ſi nec obſtitiſſent cõmunibus hoſtibus, infeſto agmine Ro-
manam vrbem petentibus, nec opem vllam obſeſſis ſocijs ferrent, coniuncto exer-
citu Romam pergunt. vbi cum hoſtes non inueniſſent, ſecuti famam ac veſtigia,

obuij

A obuij fiunt deſcendentibus à Thuſculano in Albanum vallem. ibi haud quaquam æquo prælio pugnatum eſt. fidesq; ſua ſocijs parum felix in præſentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo ſtrages, quàm quanta ferro ſociorũ facta erat. conſul qui vnus ſupererat, moritur. mortui & alij clari viri, M. Valerius, T. Virginius Rutilius augures. Ser. Sulpitius, curio maximus: & per ignota capita latè vagata eſt vis morbi: inopsq; ſenatus auxilij humani, ad deos populum ac vota vertit. iuſſi cum coniugibus ac liberis ſupplicatum ire, pacemq; expoſcere deũm. ad id quod ſua quenque mala cogebant. authoritate publica euocati, omnia delubra implent. ſtratæ paſſim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cœleſtium finemq; peſti expoſcũt. Inde paulatim ſeu pace deũm impetrata, ſeu grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta

Supplicationes ad omnia delubra indicuntur.

B morbis corpora ſalubriora eſſe cœpere: verſisq; animis iam ad publicam curam, cum aliquot interregna exiſſent, P. Valerius Publicola tertio die quàm interregnum inierat, conſules creat L. Lucretium Tricipitinum, & T. Veturium Geminum, ſiue ille Vetuſius fuit. Ante diem III. Idus ſextiles conſulatum ineunt, iam ſatis valida ciuitate, vt non ſolùm arcere bellum, ſed vltrò etiam inferre poſſet. Igitur nunciantibus Hernicis, in fines ſuos tranſcendiſſe hoſtes, impigrè promiſſum auxilium, duo conſulares exercitus ſcripti. Veturius miſſus in Volſcos ad bellum vltrò inferendum. Tri-

Interregnum.

290

Veturius Conſul Volſcos fudit.

C cipitinus populationibus arcendis ſociorum agro oppoſitus, non vltrà quàm in Hernicos procedit. Veturius primo prælio hoſtes fundit fugatq;. Lucretium, dum in Hernicis ſedet, prædonum agmen fefellit, ſupra montes Prænestinos ductum. inde dimiſſum in campos, vaſtauere agros, Prænestinum Gabinumq;: ex Gabino in Thuſculanos flexere colles. vrbi quoq; Romæ ingens præbitus terror, magis in re ſubita, quàm quod in arcendam vim parum virium eſſet. Q. Fabius præerat vrbi. is armata iuuentute, diſpoſitisq; præſidijs tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaq; hoſtes præda ex proximis locis rapta appropinquare vrbi nõ auſi, cum circumacto agmine redirent, quanto longius ab vrbe hoſtium abſcederẽt, eo ſolutiore cura in Lucretium incidunt conſulem, iam antè exploratis itineribus ſuis inſtructum, & ad certamen intentum. Igitur præparatis animis repentino pauore perculſos adorti, aliquanto pauciores multitudinem ingentẽ fundunt, fugantq;, & compulſos in cauas valles, cum exitus haud inde facilis eſſet, circumueniunt. ibi Volſcum nomen propè deletum eſt XIII. millia

Volſcorum ingens clades.

D CCCCLXX. cecidiſſe in acie ac fuga, M. CCL. viuos captos, ſigna. XXVII. militaria relata, in quibuſdam annalibus inuenio, vbi etſi adiectum aliquid numero ſit, magna certè cædes fuit. Victor conſul ingenti præda potitus eadem in ſtatiua redijt. tum conſules caſtra coniungunt, & Volſci Æquiq; afflictas vires ſuas in vnum contulere. Tertia illa pugna eo anno fuit, eadem fortuna victoriam dedit, fuſis hoſtibus etiam caſtra capta. Sic res Romana in antiquum ſtatum redijt: ſecundæq; belli res extemplo vrbanos motus excitauerunt. C. Terentillus Arſa tribunus plebis eo anno fuit.

Secundæres bellicæ vrbanos motus excitant.

is conſulibus abſentibus ratus locum tribunitijs actionibus datum, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem criminatus, maximè in conſulare imperium, tanquam nimium, nec tolerabile liberæ ciuitati inuehebatur. nomine enim tantum minus in-

E uidioſum, re ipſa propè atrocius quàm regium eſſe. quippe duos pro vno dominos acceptos immoderata, infinitaq; poteſtate, qui ſoluti atque effrenati ipſi, omneis metus legum, omniaq; ſupplicia verterent in plebem, quæ ne æterna illis licentia ſit, legem ſe promulgaturum, vt quinque viri creentur legibus de imperio conſulari ſcribendis. quod populus in ſe ius dederit, eo conſulem vſurum: non ipſos libidinem ac licentiam ſuam pro lege habituros. Qua promulgata lege, cum timerent patres, ne abſentibus conſulibus iugum acciperent, ſenatus à præfecto vrbis Q. Fabio

Q. Fabius præfectus vrbis, Tribuno plebis reſtitit.

vocatur. qui àdeò atrociter in rogationem latorẽq; ipſum eſt inuectus, vt nihil, ſi ambo conſules infeſti circumſtarent tribunum, relictum minarum atque terroris ſit. Inſidiatum eum, & tempore capto adortum Rempublicam. ſi quem ſimilem eius priore anno inter morbum, bellumq; irati dij tribunum dediſſent, non potuiſſe ſiſti.

mortuis duobus consulibus, iacente ægra ciuitate in colluuione omnium rerum, ad F
tollendum è Republica consulare imperium laturum leges fuisse, ducem Volscis Æquisq; ad oppugnandam vrbem futurum. Quid tandem illi non licere? si quid consules superbè in aliquem ciuium, aut crudeliter fecerint, diem dicere: accusare his ipsis iudicibus, quorum in aliquem sęuitum sit, non illum consulare imperium, sed tribunitiam potestatem inuisam, intolerandamq; facere: quam pacatam reconciliatamq; patribus de integro in antiqua redigi mala. neq; illum se deprecari, quo minus pergat vt cœperit. Vos, inquit Fabius, cęteri tribuni oramus, vt primùm omnium cogitetis, potestatem istam ad singulorum auxilium, non ad perniciem vniuersorum comparatam esse: tribunos plebis vos creatos, non hostes patribus. nobis miserum, inuidiosum vobis est, desertâ Rempub. inuadi: nõ ius vestrum, sed inuidiam minue- G
ritis. agite cum collega, vt rem integram in aduentum consulum differat. ne Æqui quidem ac Volsci morbo absumptis priore anno consulibus, crudeli superboq; nobis bello institere. Agunt cum Terentillo tribuni, dilataq; in speciem actione, re ipsa sublata, consules extemplò accersiti. Lucretius cum ingenti præda, maiore multo gloria redijt. & auget gloriam adueniens, exposita omni in campo Martio præda, vt suum quisq; per triduum cognitum abduceret. reliqua vendita, quibus domini non extitere. Debebatur omnium consensu consuli triumphus: sed dilata res est, tribuno de lege agente. id antiquius consuli fuit, iactata per aliquot dies tum in senatu res, tum ad populum est. cessit ad vltimum maiestati consulis tribunus, & destitit. Tum imperatori exercituiq; honos suus redditus. Triumphauit de Volscis Æquisq; triumphan- H
tem secutæ suæ legiones. Alteri consuli datum, vt ouans sine militibus vrbem iniret. Anno deinde sequenti lex Terentilla ab toto relata collegio, nouos aggressa consules est. erant consules P. Volumnius, Ser. Sulpitius. Eo anno cœlum ardere visum, terra ingenti cõcussa motu est. bouem locutam, cui rei priore anno fides non fuerat, creditum. Inter alia prodigia & carne pluit, quem imbrem ingens numerus auium interuolitando rapuisse fertur: quod intercidit, sparsum ita iacuisse per aliquot dies, vt nihil odor mutaret. Libri per duumuiros sacrorum aditi. pericula à conuentu alienigenarum prædicta, ne qui in loca summa vrbis impetus cædesq; inde fierent. inter cætera monitum, vt seditionibus abstineretur. Id factum, ad impediendam legem tribuni criminabantur, ingensq; aderat certamen. Ecce (vt idem in singulos annos orbis I
voluẽretur) Hernici nunciãt, Volscos & Æquos, etsi acciſæ res sint, reficere exercitus. Antij summã rei positã, Ecetræ Antiates colonos palàm concilia facere: id caput, eas vires belli esse. Vt hæc dicta in senatu sunt, delectus edicitur. cõsules belli administrationẽ inter se dispartiri iussi: alteri vt Volsci, alteri vt Æqui prouincia esset. Tribuni coram in foro personare, fabulã compositã Volsci belli, Hernicos ad partes paratos. iam nec virtute quidem premi libertatem populi Rom. sed arte eludi, quia occidione prope occisos Volscos, & Æquos mouere sua sponte arma posse, iam fides abierit: nouos hostes quæri. coloniam fidam propinquã infamẽ fieri. bellũ innoxijs Antiatibus indici, geri cum plebe Romana, quam oneratam armis ex vrbe præcipiti agmine acturi essent, exilio & relegatione ciuium vlciscentes tribunos. sic ne quid aliud actum pu- K
tent, victam legem esse: nisi dum integra res sit, dum domi, dum togati sint, caueant: ne possessione vrbis pellantur, ne iugum accipiant, si animus sit, nõ defore auxilium. consentire omnes tribunos, nullum terrorem externum, nullum periculum esse. cauisse deos priore anno, vt tutò libertas defendi posset. Hæc tribuni. At ex parte altera consules in conspectu eorum, positis sellis, delectũ habebant. eò decurrunt tribuni, concionemq; secũ trahunt. citati pauci, velut rei experiundę causa, & statim vis coorta. quencunq; lictor iussu cõsulis prehendisset, tribunus mitti iubebat. neq; suũ cuiq; ius modũ faciebat: sed virium spe & manu obtinendũ erat quod intenderes. quemadmodũ se tribuni gessissent in prohibendo delectu: sic patres in lege quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. Initiũ erat rixę, cũ discedere populũ iussissent

Præda in campo Martio exponitur, vt sua quisq; cognita abduceret.

De Volscis & Aequis triumphus.

Portenta.

Libri per duumuiros sacrorum adeuntur.

Volsci & Aequi reficiunt exercitus.

Tribunorum aduersus Senatum contentio.

A iuſſiſſent tribuni, quod patres ſe ſummoueri haud ſinebãt. nec ferè ſeniores rei intererant: quippe quę non conſilio regenda, ſed permiſſa temeritati audaciæq; eſſet, multum & conſules ſe abſtinebant, nec cui in colluuione rerum maieſtatem ſuam contumeliæ offerrent. Cæſo erat Quintius ferox iuuenis quà nobilitate gentis, quà corporis magnitudine ac viribꝰ. ad ea munera data à dijs, & ipſe addiderat multa belli decora, facundiamq; in foro, vt nemo non lingua, non manu promptior in ciuitate haberetur. Hic cum in medio patrum agmine conſtitiſſet, eminens inter alios, velut omnes dictaturas conſulatusq; gerens in voce ac viribus ſuis, vnus impetus tribunitios populariesq; procellas ſuſtinebat. hoc duce ſæpe pulſi foro tribuni, fuſa ac fugata plebs eſt. qui obuius fuerat, mulctatus nudatusq; abibat: vt ſatis appareret, ſi ſic agi

Cæſo Quintius priuatus Tribunu reſiſtit.

B liceret, victam legem eſſe. Tum propè iam perculſis alijs tribunis, A. Virginius ex collegio vnus Cæſoni capitis diem dicit. atrox ingeniũ accenderat eo facto magis, quàm cõterruerat, eo acrius obſtare legi, agitare plebẽ, tribunos velut iuſto perſequi bello. accuſator pati reũ ruere, inuidiæq; flamam, ac materiam criminibꝰ ſuis ſuggerere: legem interim non tam ad ſpem perferendi, quàm ad laceſſendam Cæſonis temeritatẽ ferre. Ibi multa ſæpe ab iuuentute inconſultè dicta factaq; in vnius Cæſonis ſuſpectũ incidunt ingenium, tamen legi reſiſtebatur. Et A. Virginius identidẽ plebi: Ecquid, inquit, ſentitis iam vos Quirites, Cęſonem ſimul ciuem, & legem qua cupitis, habere nõ poſſe? quanquã quid ego legẽ loquor, libertati obſtat, omnes Tarquinios ſuperbia exuperat. expectate dum conſul aut dictator fiat, quem priuatũ viribus & audacia re-

Cæſo capitis accerſitur.

C gnantem videtis. Aſſentiebantur multi, pulſatos ſe querentes, & tribunum ad rem peragendam vltrò incitabant. Iam aderat iudicio dies, apparebatq; vulgò homines in damnatione Cæſonis libertatẽ agi credere. tum demũ coactus cum multa indignitate prehenſabat ſingulos. ſequebantur neceſſarij, principes ciuitatis. T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat, cum multa referret ſua familiæq; decora, affirmabat neq; in Quintia gente, neq; in ciuitate Romana tantam indolem tam maturę virtutis vnquã extitiſſe. ſuum primũ militem fuiſſe, ſe ſæpe vidẽte pugnaſſe in hoſtem. Sp. Furius miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eum in dubijs ſuis rebꝰ veniſſe ſubſidio. nemi nem vnum eſſe, cuius magis opera putet Rempublicam reſtitutam. L. Lucretius c o s. anni prioris, recenti gloria nitens, ſuas laudes participare cum Cęſone, memorare pu-

Principes ciuitatis Cæſonem defendunt.

D gnas, referre egregia facinora nunc in expeditionibꝰ, nunc in acie, ſuadere & monere iuuenem egregium, inſtructũ naturę fortunęq; omnibus bonis, maximum momentum rerum eius ciuitatis, in quancunque veniſſet, ſuum quàm alienum mallent ciuem eſſe. quod offendat in eo, feruorem & audaciam ætatem quotidie auferre. quod deſideretur conſilium, id indies creſcere. ſeneſcentibus vitijs, matureſcente virtute, ſinerẽt tantum virum ſenem in ciuitate fieri. Pater inter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomen erat, non iterando laudes, ne cumularet inuidiam, ſed veniam errori atq; adoleſcentię petendo, ſibi qui non dicto, non facto quenquã offendiſſet, vt condonarent filium, orabat. Sed alij auerſabantur preces, aut verecundia, aut metu: alij ſe ſuosq; mulctatos querentes, atroci reſponſo iudicium ſuum præferebant. Premebat

De vi in ciuem illata Cæſo accuſatur.

E reum, præter vulgatam inuidiam, crimen vnum: quod M. Volſcius Fictor, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat, teſtis extiterat, ſe haud multo pòſt quàm peſtilentia in vrbe fuerat, in iuuentutem graſſantem in Suburra incidiſſe. Ibi rixam natam eſſe, fratremq; ſuum maiorem natu, nec dum ex morbo ſatis validum pugno ictum à Cæſone cecidiſſe ſemianimem: inter manus domum ablatum, mortuumq; inde arbitrari. nec ſibi rem exequi tam atrocem per conſules ſuperiorum annorũ licuiſſe. Hæc Volſcio clamitante adeò concitati homines ſunt, vt haud multum abfuerit, quin impetu populi Cæſo interiret. Virginius arripi iubet hominem, & in vincula duci. patritij vi contra vim reſiſtunt. T. Quintius clamitat, cui reo capitalis dies dicta ſit, & de quo futurum propediem iudicium, eum indemnatum indicta cauſa non debere violari. Tribunus ſupplicium negat ſumpturũ ſe de indemnato, ſeruaturum ta-

men in vinculis esse ad iudicij diem, vt qui hominẽ necauerit, de eo supplicij sumen- E
di copia populo Romano fiat. Appellati tribuni medio decreto ius auxilij sui expediunt: in vincula conijci vetant: sisti reum, pecuniamq; nisi sistatur, populo promitti, placere pronunciant. summam pecunię quantam æquum esset promitti, veniebat in dubium. id ad senatum reijcitur. reus dum consulerentur patres, retentus in publico est. vades dare placuit. vnum vadem * 111. mil. æris obligarunt. quot darentur, permissum tribunis est. decem finierunt. tot vadibus accusator vadatus est reum. Hic primus vades publicos dedit. Dimissus è foro nocte proxima, inscijs consulibus, in Thuscos in exilium abijt. Iudicij die cũ excusaretur solum vertisse exilij causa, nihilominꝰ Virginio comitia habente collegę appellati dimisere concilium: pecunia à patre exacta crudeliter, vt diuenditis omnibꝰ bonis, aliquandiu trans Tyberim veluti relegatus in vili quodam tugurio viueret. Hoc iudicium, & promulgata lex exercuit ciuitatem. ab externis armis otium fuit. cum velut victores tribuni, perculsis patribꝰ Cæsonis exilio propè perlatam esse crederẽt legem, & quod ad seniores patrum pertineret, cessissent possessiõe Reipublicę: iuniores, id maximè quod Cęsonis sodalium fuit, auxere iras in plebem, nõ minuerunt animos, sed ibi plurimum profectum est, quòd modo quodam temperauere impetus suos. Cum primò post Cęsonis exilium lex cœpta ferri est, instructi paratiq; cum ingenti clientiũ exercitu, sic tribunos, vbi primùm summouentes præbuere causam, adorti sunt, vt nemo vnus inde præcipuum quicquam gloriæ domum inuidiæúe ferret, mille pro vno Cæsones extitisse plebs quereretur. Medijs diebus, quibus tribuni de lege nõ agerent, nihil eisdem illis placidius H
aut quietius erat, benigne salutare, alioqui plebis homines domum inuitare, adesse in foro, tribunos ipsos cætera pati sine interpellatione concilia habere, nunquã vlli neq; publicè, neq; priuatim truces esse, nisi cum de lege agi cœptũ esset. alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera modò tribuni tranquillè peregere, sed refecti quoq; in insequentẽ annũ, ne voce quidẽ incõmoda, nedũ vt vlla vis fieret, paulatim permulcendo, tractandoq; mansuefecerant plebem. His per totum annum artibus lex elusa est. Accipiunt ciuitatem placidiorem consules C. Claudius Appij filius, & P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat. legis ferendæ aut accipiendæ cura ciuitatem tenebat. Quantum iuniores patrum plebi se magis insinuabant, eò acrius contrà tribuni tendebant, vt plebi suspectos eos criminando facerent. coniurationem I
factam, Cæsonem Romæ esse, interficiendorũ tribunorum, trucidandæ plebis consilia inita. id negotij datum ab senioribus patrum, vt iuuentus tribunitiam potestatem è Republica tolleret, formaq; eadem ciuitatis esset, quæ ante Sacrum montem occupatum fuerat. Et ab Volscis & Æquis statum iam ac propè solenne in singulos annos bellum timebatur, propiusq; aliud nouũ malum, nec opinato exortum. Exules, seruiq; ad quatuor millia hominum, & quingenti, duce Ap. Herdonio Sabino nocte Capitolium atq; arcem occupauere. confestim in arce facta cædes eorum, qui coniurare & simul capere arma noluerant, alij inter tumultum præcipites pauore in forum deuolant. alternæ voces, Ad arma, &, Hostes in vrbe sunt, audiebantur. consules & arma plebem, & inermem pati timebant, incerti quod malum repentinum, ex- K
ternum an intestinum, ab odio plebis, an ab seruili fraude vrbem inuasisset. sedabant tumultus, sedando interdũ mouebant. nec enim poterat pauida & consternata multitudo regi imperio. dant tamẽ arma, non vulgo, tantũ vt in incerto hoste præsidium satis fidum ad omnia esset. soliciti reliquum noctis, incertiq; qui homines, quantus numerus hostiũ esset, in stationibus disponẽdis ad opportuna omnia vrbis loca egere. Lux deinde aperuit bellum, ducemq; belli. seruos ad libertatem Ap. Herdonius ex Capitolio vocabat. se miserrimi cuiusque susceptisse causam, vt exules iniuria pulsos in patriam reduceret, & seruitutis graue iugum demeret. id malle populo Romano authore fieri: si ibi spes non sit, se Volscos, & Æquos, & omnia extrema tentaturum, & concitaturum. Dilucere res magis patribus atq; consulibus. præterea tamen

quæ

*30. coronatos

Cæso primus vades publicos dedit.

Iuniores patrum Cæsonis sodales, tribunis fortiter resistunt de agraria lege agentibus.

Exules & seruiCapitolium & arcem occupant.

A quæ denuntiabantur, ne Veientium, neu Sabinorum id consilium esset, timere. & cum tantum in vrbe hostium esset, mox Sabinæ Hetruscæq; legiones ex composito adessent: tum æterni hostes Volsci & Æqui, non ad populabundos, vt antè, fines, sed ad vrbem, vt ex parte captam venirent. Multi & varij timores. inter cæteros imminebat terror seruilis, ne suus cuiq; domi hostis esset, cui nec credere, nec non credendo, ne infestior fieret, fidem abrogare, satis erat tutũ. vixq; concordia sisti videbatur posse. tantum superantibus alijs ab emergentibus malis, nemo tribunos aut plebem timebat: mansuetum id malum, & per aliorum quietẽ malorũ semper exoriens, tumq; esse peregrino terrore sopitum videbatur. At id propè vnum maximè inclinatis rebus incubuit: tantus enim tribunos furor tenuit, vt non bellum, sed vanam imaginẽ belli *Tribunitius furor in lege perferẽda.*
B ad auertendos ab legis cura plebis animos Capitolium insedisse contenderent: patriciorum hospites clientesq;, si perlata lege frustra tumultuatos esse se sentiant, maiore quàm venerint silentio abituros. Conciliũ inde legi perferendæ habere, auocato populo ab armis. Senatũ interim consules habent, alio se maiore à tribunis metu ostendente, quàm quem nocturnus hostis intulerat. Postquã arma poni, & discedere homines ab stationibus nuntiatum est, P. Valerius, collega senatũ retinente, se ex curia *Valerij Cõsulis ad Tribunos & plebem oratio.*
proripit, inde in templum ad tribunos venit. Quid hoc rei est, inquit, tribuni? Ap. Herdonij ductu & auspicio Remp. euersuri estis? tam felix vobis corrumpendis fuit, qui seruitia vestra nõ cõmouit author? cum hostes supra caput sint, discedi ab armis, legesq; ferri placet? Inde ad multitudinẽ oratione versa: Si vos vrbis Quirites, si vestri
C nulla cura tangit, at vos veremini deos patrios ab hostibus captos. Iupiter optimus maximus, Iuno regina, & Minerua, alij dij deæq; obsidẽtur, castra seruorum publicos vestros penates tenent. hæc vobis forma sanæ ciuitatis videtur? tantum hostium non solum intra muros est, sed in arce supra forũ, curiamq; : comitia interim in foro sunt, senatus in curia est: velut cum otium superat, senator sententiam dicit, alij Quirites suffragium ineunt. non quicquid patrum, plebisq; est, cõsules, tribunos, deos, hominesq; omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare augustissimam illam domum Iouis optimi maximi decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his ijsdem Sabinis auro captam recepisti, da stirpi tuæ, iube hanc ingredi viã, quam tu dux, quã tuus ingressus exercitus est. primus en ego consul
D quantum mortalis deum possum, te, ac tua vestigia sequar. Vltimum orationis fuit, se arma capere, vocare omnes Quirites ad arma. si quis impediat, iam se consularis imperij, iam tribunitiæ potestatis, sacrarumq; legum oblitum, quisquis ille sit, vbicunq; sit, in Capitolio, in foro, pro hoste habiturum. iuberẽt tribuni, quoniã in Ap. Herdonium vetarent, in P. Valerium consulẽ sumi arma: ausurum se in tribunis, quod princeps familiæ suæ ausus in regibus esset. Vim vltimam apparebat futurã, spectaculoq; seditionem Romanam hostibus fore: nec lex tamen ferri, nec ire in Capitolium consul potuit: nox certamina cœpta oppressit, tribuni cessere nocti, timentes consulũ arma. Amotis inde seditionis authoribus, patres circumire plebem, inferentesq; se in circulos sermones tempori aptos serere: admonere, vt viderent in quod discrimen
E Rempub. adducerent: non inter patres ac plebem certamen esse: sed simul patres, plebemq; arcem vrbis, templa deorũ, penates publicos priuatosq; hostibus dedi. Dum hæc in foro sedandæ discordiæ causa aguntur, cõsules interim, ne Sabinus, ne Veiens hostis moueretur, circa portas murosq; discesserant. Eadem nocte & Thusculũ de arce capta, Capitolioq; occupato, & alio turbatæ vrbis statu nuntij veniunt. L. Mamilius Thusculi tum dictator erat. is confestim conuocato senatu, atq; introductis nuntijs, magnopere censet, ne expectent, dum ab Roma legati auxilium petẽtes veniant: periculũ ipsum, discrimenq;, ac sociales deos, fidemq; fœderũ id poscere. demerendi beneficio tam potentem, tam propinquam ciuitatem, nunquam parem occasionem daturos deos. Placet ferri auxilium, iuuentus conscribitur, arma dantur. Romam prima luce venientes, procul speciem hostium præbuêre. Æqui aut Volsci venire visi *Thusculani Romanis vltrò supplicat ferunt.*

ſunt.deinde vbi vanus terror abijt,accepti in vrbem agmine in forum deſcendunt.ibi F
Valerius conſul & Thuſculani Capitolium oppugnãt. iam P.Valerius relicto ad portarum præſidia collega,inſtruebat aciem.authoritas viri mouerat,affirmantis Capitolio recuperato,& vrbe pacata,ſi ſe doceri ſiuiſſent.quæ fraus à tribunis occulta in lege ferretur,memorem ſe maiorum ſuorum,memorẽ cognominis, quod populi colendi velut hæreditaria cura ſibi à maioribus tradita eſſet, concilium plebis nõ impediturum,hunc ducem ſecuti nequicquam reclamantibus tribunis,in cliuum Capitolinum erigunt aciẽ. adiungitur & Thuſculana legio. certare ſocij ciuesq́;,vtri recuperatæ arcis ſuum decus facerent. dux vterq; ſuos adhortatur.Trepidare tum hoſtes:nec vlli ſatis rei,præterquam loco fidere.trepidantibus inferunt ſigna Romani,ſocijq́;.Iam in veſtibulum perruperant templi,cum P.Valerius
Valerius interficitur. inter primores pugnam ciens interficitur.P.Volumnius conſularis vidit cadentem.is G
dato negotio ſuis,vt corpus obtegerent,ipſe in locum vicemq́; conſulis prouolat. prę ardore impetuq́; tantæ rei ſenſus non peruenit ad militẽ. prius vicit,quàm ſe pugnare ſine duce ſentiret.Multi exulum cæde ſua fœdauêre templum,multi viui capti, Herdonius interfectus.Ita Capitolium recuperatum. De captiuis vt quiſq; liber aut ſeruus eſſet,ſuæ fortunæ à quoq; ſumptum ſupplicium eſt.Thuſculanis gratię actæ:Capitolium purgatum atq; luſtratum.In conſulis domum plebes quadrantes, vt funere ampliore efferretur, iactaſſe fertur. Pace parta,inſtare tũ tribuni patribus, vt P. Valerij fidem exoluerent, inſtare Claudio, vt collegæ deos manes fraude liberaret, agi de
Capitolium recuperatur.
De agraria lege contentio. lege ſineret.Conſul,antequam collegam ſibi ſubrogaſſet, negare paſſurum agi de lege.hæ tenuêre contentiones vſq; ad comitia conſulis ſubrogandi. Decembri menſe H
Quintius Cæſonis pater conſul creatur. ſummo patrum ſtudio L.Quintius Cincinnatus pater Cæſonis conſul creatur, qui magiſtratum ſtatim occiperet. Perculſa erat plebes conſulem habitura iratum, potentem fauore patrum,virtute ſua tribus liberis, quorum nemo Cæſoni cedebat magnitudine animi,conſilium & modum adhibendo, vbi res poſceret,priores erant. Is vt magiſtratũ inijt,aſſiduis concionibus pro tribunali non in plebe coërcenda,quàm ſenatũ caſtigando, vehementior fuit. cuius ordinis languore, perpetui iam tribuni plebis, non vt in Republica populi Romani,ſed vt in perdita domo lingua, crimini busq́; regnarent.cum Cęſone filio ſuo virtutem,conſtantiam, omnia iuuentutis belli domiq́; decora pulſa ex vrbe Romana,& fugata eſſe,loquaces,ſeditioſos,ſemina diſcordiarum,iterũ atq; tertiũ tribunos peſſimis artibus regia licentia viuere.Aulus,in- I
Quintij cõſulis in Tribunos vehemẽs oratio. quit,ille Virginius,quia in Capitolio non fuit,minus ſupplicij,quàm Ap.Herdonius meruit?plus hercule aliquanto,qui verè rem æſtimare velit.Herdonius,ſi nihil aliud, hoſtem ſe fatendo propè denunciauit,vt arma caperetis.hic negando bella eſſe, arma vobis ademit,nudosq́; ſeruis veſtris & exulibus obiecit.& vos (C. Claudij pace, &P. Valerij mortui loquor) prius in cliuum Capitolinũ ſigna intuliſtis, quàm hos hoſtes de foro tolleretis?pudet deorum hominumq́; cum hoſtes in arce,in Capitolio eſſent, exulum,& ſeruorũ dux profanatis omnibus in cella Iouis optimi maximi habitaret, Thuſculi antequã Romæ ſumpta ſunt arma,in dubio fuit, vtrum L.Mamilius Thuſculanus dux,an P.Valerius, & C. Claudius conſules Romanam arcem liberarent. & qui antè Latinos,ne pro ſe quidem ipſis, cum in finibus hoſtem haberent, attingere K
arma paſſi ſumus:nunc niſi Latini ſua ſponte arma ſumpſiſſent,capti & deleti eramus. Hoc eſt,tribuni, auxilium plebi ferre?inermen eam hoſti trucidãdam obijcere? ſcilicet ſi quis vobis humillimus homo de veſtra plebe,quam partem, veluti abruptam à cætero populo veſtram patriã peculiaremq́; Rempub. feciſtis: ſi quis ex his domum ſuam obſeſſam à familia armata nunciaret, ferẽdum auxilium putaretis.Iupiter optimus maximus,exulum atq; ſeruorum ſeptus armis,nulla humana ope dignus erat? & hi poſtulant,vt ſacroſancti habeantur?quibus ipſi dij neq; ſacri, neq; ſancti ſunt.at enim diuinis humanisq́; obruti ſceleribus, legem vos hoc anno perlaturos dictitatis? tum hercule illo die,quo ego conſul ſum creatus, malè geſta Reſpub.eſt,peius multo quàm cum P. Valerius conſul perijt, ſi tuleritis.Iam primum omnium, inquit, Quirites,

A rites, in Volſcos & Æquos mihi atque collegæ legiones ducere, in animo eſt. neſcio quo fato magis bellantes, quàm pacati propitios habemus deos, quãtum periculum ab illis populis fuerit, ſi Capitolium ab exulibus obſeſſum ſciſſent, ſuſpicari de præterito, quàm re ipſa experiri, eſt melius. Mouerat plebem oratio conſulis. erecti patres reſtitutam credebant Rempub. conſul alter comes animoſior quàm author, ſuſcepiſſe collegam priorem actionẽ tam grauis rei facilè paſſus, in peragendis conſilijs conſularis officij partem ad ſe vendicabat. Tum tribuni eludentes velut vana dicta perſequi, quærendo quónam modo exercitum educturi conſules eſſent, quos delectũ habere nemo paſſurus eſſet? Nobis verò, inquit Quintius, nihil delectu opus eſt, cùm, quo tempore P. Valerius ad recipiẽdum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba iurauerint, conuenturos ſe iuſſu conſulis, nec iniuſſu abituros. edicimus itaq;, omnes qui in verba iuraſtis, craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis: Cauillari tum tribuni, & populum exoluere religione velle: priuatum eo tempore Quintium fuiſſe, cum ſacramento adacti ſint. ſed nondum hæc, quæ nunc tenet ſeculum, negligentia deũm venerat: nec interpretando ſibi quiſq; iuſiurandum, & leges aptas faciebat, ſed ſuos potiùs mores ad ea accommodabat. Igitur tribuni, vt impediendæ rei nulla ſpes erat, de proferendo exercitu agere, eo magis, quòd & augures iuſſos adeſſe ad Regillũ lacum fama exierat: locũq; inaugurari, vbi auſpicato cum populo agi poſſet: vt quicquid Romę vi tribunitia rogatũ eſſet, id comitijs ibi abrogaretur. omnes id iuſſuros, quod conſules vellent, neq; enim prouocationẽ eſſe longius ab vrbe mille paſſuum:

Tribunorũ et conſulis diſceptatio.

Maiorum religio.

C & tribunos, ſi eò veniant, in alia turba Quiritium ſubiectos fore conſulari imperio. Terrebant hęc: ſed ille maximus terror animos agitabat, quòd ſępius Quintius dicitabat, ſe conſulum comitia non habiturum. non ita ciuitatem ægram eſſe, vt cõſuetis remedijs ſiſti poſſit. dictatore opus eſſe Reipub. vt qui ſe mouerit ad ſolicitandũ ſtatum ciuitatis, ſentiat ſine prouocatione dictaturam eſſe. Senatus in Capitolio erat, eò tribuni cum perturbata plebe veniunt. multitudo clamore ingenti nunc conſulum, nunc patrum fidem implorant. nec antè mouerunt de ſententia conſulem, quàm tribuni ſe in authoritate patrum futuros eſſe, polliciti ſunt. Tunc referente cõſule de tribunorum & plebis poſtulatis, ſenatuſconſulta fiunt: neq; tribuni legem eo anno ferrent, neq; conſules ab vrbe exercitum educerent: in reliquum magiſtratus cõtinuari,

D & eoſdem tribunos refici, iudicare Senatum contra Rempub. eſſe. conſules fuêre in patrum poteſtate. tribuni reclamantibus conſulibus refecti: patres quoq;, ne quid cederent plebi, & ipſi L. Quintium cõſulem reficiebant. Nulla toto anno vehementior actio conſulis fuit. Mirer, inquit, ſi vana veſtra patres conſcripti ad plebẽ authoritas eſt? vos eleuatis eam, quippe quia plebs ſenatuſconſultum in continuandis magiſtratibus ſoluit, ipſi quoq; ſolutũ vultis, ne temeritati multitudinis cedatis: tãquam id ſit plus poſſe in ciuitate, plus leuitatis, ac licentię habere: leuius enim, vaniusq; profectò eſt, ſua decreta & cõſulta tollere, quàm aliorũ. imitamini patres conſcripti turbam inconſultam: qui exemplo alijs eſſe debetis, aliorum exemplo peccetis potius, quàm alij veſtro rectè faciant, dum ego, ne imiter tribunos, nec me cõtra ſenatuſconſultum conſulem renuntiari patiar. Te verò C. Claudi adhortor, vt & ipſe pop. Rom.

Quintius non patitur ſe conſulem contra ſenatuſconſultum creari.

E hac licentia arceas: & de me hoc tibi perſuadeas, me ita accepturum, vt non honorem meum à te impeditum, ſed gloriam ſpreti honoris auctã, inuidiamq; quę ex continuato eo impenderet, leuatam putem. Communiter inde edicunt, ne quis L. Quintium conſulem faceret. ſi quis feciſſet, ſe id ſuffragium non obſeruaturos. Conſules creati Q. Fabius Vibulanus tertiũ, & L. Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. luſtrum propter Capitoliũ captum, conſulẽ occiſum, cõdi religioſum fuit. Q. Fabio, & L. Cornelio cõſulibus, principio anni ſtatim res turbulentę. inſtigabãt plebẽ tribuni. bellũ ingens à Volſcis & Æquis Latini atq; Hernici nuntiabant. Iã Antij Volſcorum legiones eſſe, & ipſam coloniam ingens metus erat defecturam, ægreq; impetratum à tribunis, vt bellum præuerti ſinerent. Conſules inde partiti prouincias. Fabio vt

Cenſus agitur ſine luſtro.

Antium

Antium legiones duceret,datum:Cornelius vt Romæ præſidio eſſet,ne qua pars ho- F
ſtium,qui Æquis mos erat, ad populandum veniret. Hernici & Latini iuſſi milites
dare ex fœdere, duæq; partes ſociorum in exercitu, tertia ciuium fuit. Poſtquam ad
diem præſtitutum venerunt ſocij, conſul extra portam Capenam caſtra locat: inde
luſtrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido, ſtatiuisq; hoſtium conſe-
Volſci vincuntur. dit. Vbi cùm Volſci,quia nondum ab Æquis veniſſet exercitus, dimicare non auſi,
quemadmodum quieti vallo ſe turarentur pararent: poſtero die Fabius non permi-
ſtam vnam ſociorum ciuiumq;, ſed trium populorum tres ſeparatim acies circa val-
lum hoſtium inſtruxit.ipſe erat medius cum legionibus Romanis. inde ſignum ob-
ſeruare iuſſit,vt pariter & ſocij rem inciperent, referrentq; pedem,ſi receptui cecini ſ-
ſet:equites item ſuæ cuiq; parti poſt principia collocat. Ita trifariā adortus caſtra cir- G
cumuenit:& cum vndiq; inſtaret,non ſuſtinentes impetum,Volſcos vallo deturbat,
tranſgreſſus inde munitiones,pauidam turbam inclinatamq; in partem vnam caſtris
expellit.inde effusè fugientes eques,cui ſuperare vallum haud facile fuerat.cùm ad id
ſpectator pugnæ aſtitiſſet,libero campo adeptus, parte victoriæ fruitur, territos cæ-
dendo.Magna & in caſtris & extra munimenta cædes fugientium fuit:ſed præda ma-
ior,quia vix arma ſecum efferre hoſtis potuit.deletusq; exercitus foret, niſi fugientes
ſyluæ texiſſent.Dum ad Antium hęc geruntur,interim Æqui robore iuuentutis prę-
Arx Thuſculana miſſo,arcem Thuſculanam improuiſo nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul
capitur ab Æquis. mœnibus Thuſculi confidunt, vt diſtenderent hoſtiū copias.Hęc celeriter Romam,
ab Roma in caſtra Antium perlata mouent Romanos haud ſecus, quàm ſi Capitoli- H
um captum nuntiaretur.adeò & recens erat Thuſculanorum meritum, & ſimilitudo
ipſa periculi repoſcere datum auxilium videbatur. Fabius omiſſis omnibus, prædam
ex caſtris raptim Antium conuehit.ibi modico præſidio relicto, citatum agmē Thu-
ſculum rapit.nihil præter arma, & quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi licuit.
Commeatum ab Roma conſul Cornelius ſubuehit. Aliquot menſes Thuſculi bella-
tum.parte exercitus conſul caſtra Æquorum oppugnabat, partem Thuſculanis de-
derat ad arcem recuperandam. vi nunquā eò ſubire potuit. fames poſtremò inde de-
traxit hoſtem,quò poſtquam ventum ad extremum eſt, inermes nudiq; omnes ſub
Aequi ſub iugum miſſi. iugum ab Thuſculanis miſſi.hos ignominioſa fuga domum ſe recipientes,Romanus
conſul in Algido conſecutus,ad vnum omnes occidit. Victor ad Columem (id loco I
nomen eſt) exercitu relicto,caſtra locat.Et alter conſul, poſtquam mœnibus Roma-
nis iam pulſo hoſte periculum eſſe deſierat, & ipſe ab Roma profectus. Ita bifariam
conſules ingreſſi hoſtium fines,ingenti certamine hinc Volſcos,hinc Æquos popu-
lantur.Eodem anno deſciſſe Antiates,apud pleroſq; authores inuenio. L.Cornelium
conſulem id bellum geſſiſſe.oppidumq; cepiſſe, certū affirmare, quia nulla apud ve-
tuſtiores ſcriptores eius rei mentio eſt, non auſim. Hoc bello perfecto tribunitium
Tribunorum cum patribus certamē. domi bellum patres territat.Clamant,fraude fieri,quòd foris teneatur exercitus: fru-
ſtrationem eam legis tollendæ eſſe,ſe nihilominus rem ſuſceptam peracturos. Obti-
nuit tamen P.Lucretius præfectus vrbis, vt actiones tribunitiæ in aduentum conſu-
lum differrentur. Erat & noua exorta cauſa motus. A.Cornelius,& Q. Seruilius quæ- K
ſtores M.Volſcio,quòd falſus haud dubio teſtis in Cęſonem extitiſſet,diem dixerant.
multis enim emanabat indicijs,neq; fratrē Volſcij,ex quo ſemel fuerit æger,vnquam
non modò viſum in publico,ſed ne aſſurrexiſſe quidem ex morbo multorumq; tabe
menſium mortuum:nec his temporibus,in quæ teſtis crimen coniecisſet, Cæſonem
Romæ viſum:affirmantibus,qui vna meruerant, ſecum eum tum frequentem ad ſi-
gna ſine vllo commeatu fuiſſe.ni ita eſſet,multi priuatim ferebant Volſcio iudicem.
cum ad iudicium ire non auderet, omnes eę res in vnum cōgruentes haud magis du-
biam damnationem Volſcij,quàm Cæſonis Volſcio teſte fuerat, faciebant. in mora
tribuni erant, qui comitia quæſtores habere de reo, niſi prius habita de lege eſſent,
paſſuros negabant.ita extracta vtraq; res in conſulum aduentum eſt. Qui vbi trium-
phantes

A phantes victore cum exercitu vrbem inierunt, quia ſilentium de lege erat, perculſos magna pars credebant tribunos. at illi (etenim extremum anni iam erat) quartum affectantes tribunatum, in comitiorum diſceptationem ab lege certamẽ auerterant. & cum conſules nihilo minus aduerſus continuationem tribunatus, quàm ſi lex minuendæ ſuæ maieſtatis cauſa promulgata ferretur, tetendiſſent, victoria certaminis penes tribunos fuit. Eodem anno Æquis pax eſt petentibus data. Cenſus, res priore anno inchoata, perficitur: idq; luſtrum ab origine vrbis decimum cõditum. Fuerunt cenſa ciuium capita, centumtriginta duo millia, CCCCXIX. Conſulum magna domi B belliq; eo anno gloria fuit: quòd & foris pacem peperere: & domi, etſi non concors, minus tamen quàm aliàs infeſta ciuitas fuit. L. Minutius inde, & L. Nautius conſules facti, duas reſiduas anni prioris cauſas exceperunt. Eodem modo conſules legem, tribuni iudicium de Volſcio impediebant, ſed in quæſtoribus nouis maior vis, maior authoritas erat. Cum M. Valerio Valerij filio, Voleſi nepote quęſtor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat. is quoniam neq; Quintiæ familię Cæſo, neq; Reipub. maximus iuuenum reſtitui poſſet, falſum teſtem, qui dicendę cauſę innoxio poteſtatẽ ademiſſet, iuſto ac pio bello perſequebatur. Cũ Virginius maximè è tribunis de lege ageret, duum menſium ſpatium conſulibus datum eſt ad inſpiciẽdam legem: vt, cum edocuiſſent populũ, quid fraudis occultæ ferretur, ſinerẽt deinde ſuffragium inire. hoc interualli datum res tranquillas in vrbe fecit. Nec diuturnã quietem Æqui dederunt. Qui rupto fœdere, quod dictum erat priore anno cum Romanis, imperi-
C um ad Gracchum Cluilium deferunt. is tum longè princeps in Æquis erat. Graccho duce in Lanuuinum agrum, inde in Thuſculanum hoſtili populatione veniunt, pleniq; prædæ in Algido caſtra locant. In ea caſtra Q. Fabius, P. Volumnius, A. Poſthumius legati, ab Roma venerunt queſtum iniurias, & ex eo fœdere res repetitum. eos Æquorum imperator quę mandata habeant ab ſenatu Romano, ad quercũ iubet dicere. ſe alia interim acturum. quercus ingẽs arbor prætorio imminebat, cuius vmbra opaca ſedes erat. Tum ex legatis vnus abiens, & hæc, inquit, ſacrata quercus, & quicquid deorum eſt, audiant fœdus à vobis ruptum: noſtriſq; & nunc querelis adſint, & mox armis, cum deorum hominumq; ſimul violata iura exequemur. Romam vt redière legati, ſenatus iuſſit alterum conſulem contra Gracchum in Algidũ exercitum
D ducere: alteri pòpulationem finium Æquorum prouinciam dedit. Tribuni ſuo more impedire delectum. & forſitan ad vltimũ impediſſent, ſed nouus ſubitò additus terror eſt. Vis Sabinorum ingẽs propè ad mœnia vrbis infeſta populatione venit. fœdati agri, terror iniectus vrbi eſt. tum plebs benignè arma cepit: reclamãtibus fruſtra tribunis, magni duo exercitus ſcripti. alterum Nautius cõtra Sabinos duxit. caſtriſq; ad Eretum poſitis, per expeditiones paruas plerunq; nocturnis incurſionibus tãtam vaſtitatem in Sabino agro reddidit, vt comparati ad eam propè intacti bello fines Romani viderentur. Minutio neq; fortuna, nec vis animi eadem in gerẽdo negotio fuit. nam cum haud procul ab hoſte caſtra poſuiſſet, nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pauidus tenebat. Quod vbi ſenſerant hoſtes, creuit ex metu alieno (vt fit) audaE cia: & nocte adorti caſtra, poſtquã parũ vis aperta profecerat, munitiones poſtero die circundant. Quæ priuſquam vndiq; vallo obiecto clauderent exitus, quinq; equites inter ſtationes hoſtiũ emiſſi, Romã pertulêre, conſulem, exercitumq; obſideri. Nihil tam nec opinatũ, nec tam inſperatũ accidere potuit. itaq; tantus pauor, tantaq; trepidatio fuit, quanta, ſi vrbem, non caſtra hoſtes obſiderent. Nautiũ conſulẽ accerſunt. in quo cum parum præſidij videretur, dictatoremq; dici placeret, qui rem perculſam reſtitueret: L. Quintius Cincinnatus conſenſu omnium dicitur. Operępretiũ eſt audire, qui omnia præ diuitijs humana ſpernunt, neq; honori magno locum, neq; virtuti putant eſſe, niſi vbi effusè affluant opes. Spes vnica imperij populi Romani L. Quintius trans Tyberim contra eum ipſum locum, vbi nunc naualia ſunt, quatuor iugerũ colebat agrum, quæ prata Quintia vocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens bipalio

Triumphantes Coſſ. vrbem ineunt.

Luſtrum cõditur.

Aequi Lanuuinum agrum et Thuſculanũ populantur.

Sabini Romanos fines populãtur.

Nautius conſul agrum Sabinũ vaſtat.

Minutius cõſul cũ exercitu obſidetur.

L. Quintius Cincinnatus ab opere agreſti ad Dictaturam accerſitur.

bipalio innixus,ſeu cum araret,operi certè,id quod conſtat,agreſti intẽtus, ſalute data inuicem,redditaq;,rogatus vt (quod benè verteret ipſi,reiq; publicę)togatus mandata ſenatus audiret.admiratus,rogitansq; ſatin' ſalua eſſent omnia,togam properè è tugurio proferre vxorem Raciliam iubet. qua ſimul abſterſo puluere ac ſudore velatus proceſſit. dictatorem eum gratulantes cõſalutant:in vrbem vocant: qui terror ſit in exercitu,exponũt.Nauis Quintio publicè parata fuit, tranſuectumq; tres obuiam egreſſi filij excipiunt,inde alij propinqui atq; amici, tum patrum maior pars.ea frequentia ſtipatus,antecedentibus lictoribus deductus eſt domum. & plebis concurſus ingens fuit:ſed ea nequaquam tam lęta Quintium vidit,& imperij nimium,& virum in ipſo imperio vehemẽtiorem rata.Et illa quidem nocte nihil, præterquam vigilatum eſt in vrbe.Poſtero die dictator cum ante lucem in forũ veniſſet, magiſtrum equitum dicit L.Tarquinium patriciæ gentis,ſed qui cum ſtipendia pedibus propter paupertatem feciſſet, bello tamen primus longè Romanæ iuuentutis habitus eſſet.

Magiſter equitũ.

Cum magiſtro equitum in concionem venit, iuſtitium edicit, claudi tabernas tota vrbe iubet,vetat quenquam priuatæ quicquam rei agere. Tum quicunq; ætate militari eſſent,armati cum cibarijs in dies quinq; coctis, vallisq; duodenis ante ſolis occaſum Martio in campo adeſſent. quibus ætas ad militandum grauior eſſet, vicino militi,dum is arma pararet,vallumq; peteret,cibaria coquere iuſſit. Sic iuuentus diſcurrit ad vallum petendum.ſumpſere, vnde cuiq; proximum fuit: prohibitus nemo eſt:impigreq; omnes ad edicta dictatoris præſtò fuere. Inde compoſito agmine non itineri magis apto,quàm prælio,ſi res ita tuliſſet, legiones ipſe dictator,magiſter equitum ſuos equites ducit. In vtroq; agmine quas tẽpus ipſum poſcebat adhortationes erant:adderent gradum, maturato opus eſſe, vt nocte ad hoſtem peruenire poſſent. conſulem exercitumq; Romanum obſideri.tertium diem iam clauſos eſſe:quid quęque nox aut dies ferat,incertum eſſe: puncto ſæpè temporis maximarum rerum momenta verti.Accelera ſignifer,ſequere miles,inter ſe quoq; gratificantes ducibus clamabant.media nocte in Algidum perueniunt:& vt ſenſere iam propè hoſtes eſſe, ſigna conſtituunt.Ibi dictator quantum nocte proſpici poterat, equo circumuectus, contemplatusq; qui tractus caſtrorum,quæq; forma eſſet,tribunis militum imperauit,vt ſarcinas in vnum conijci iubeant, militem cum armis valloq; redire in ordines ſuos.facta,quæ imperauit. Tum quo fuerat ordine in via, exercitum omnem longo

Aequus circũuallat Dictator.

agmine

A agmine circundat hoſtium caſtris,& vbi ſignum datum ſit, clamorem omnes tollere iubet:clamore ſublato,ante ſe quemq; ducere foſſam, & iacere vallum. Edito imperio,ſignum ſecutum eſt,iuſſa miles exequitur, clamor hoſtes circumſonat. ſuperat inde caſtra hoſtium,& in caſtra conſulis venit:alibi pauorem, alibi gaudium ingens facit.Romani ciuilem eſſe clamorem,atq; auxilium adeſſe inter ſe gratulantes, vltro ex ſtationibus ac vigilijs territant hoſtem. Conſul differendum negat. illo clamore non aduentum modò ſignificari,ſed rem ab ſuis cœptam:mirumq; eſſe, ni iam exteriore parte caſtra hoſtium oppugnentur.itaq; arma ſuos capere, & ſe ſubſequi iubet. Nocte initum prælium eſt,legionibus dictatoris clamore ſignificantibus ab ea quoque parte rem in diſcrimine eſſe. Iam ſe ad prohibenda circundari opera Æqui pa-
B rabant,cum ab interiore hoſte prælio cœpto, ne per media ſua caſtra fieret eruptio, à munientibus ad pugnantes introrſum verſi, vacuam noctem operi dedêre.pugnatumq; cum conſule ad lucem eſt:luce prima iam circumuallati ab dictatore erant, & vix aduerſus vnum exercitum pugnam ſuſtinebant. tum à Quintiano exercitu, qui confeſtim à perfecto opere ad arma redijt, inuaditur vallum. hic inſtabat noua pugna, illa nihil remiſerat prior. tum ancipiti malo vrgente à prælio ad preces verſi, hinc dictatorem,hinc conſulem orare,ne in occidione victoriam ponerent, vt inermes ſe inde abire ſinerent.Ab conſule ad dictatorem ire iuſſis, ignominiam infenſus addidit. Gracchum Cluilium ducem, principesq; alios vinctos ad ſe adduci iubet, oppido Corbione decedi:ſanguinis ſe Æquorum non egere:licere abire.ſed vt exprimatur tandem confeſſio,ſubactã domitamq; eſſe gentem, ſub iugum abituros. Tri-
C

D

E bus haſtis iugum fit,humi fixis duabus, ſuperq; eas tranſuerſa vna deligata, ſub hoc iugo dictator Æquos miſit.Caſtris hoſtium receptis plenis omnium rerum (nudos enim emiſerat) prædam omnem ſuo tantum militi dedit.conſularem exercitum, ipſumq; conſulem increpans,Carebis,inquit,prædæ parte miles ex eo hoſte, cui propè prædæ fuiſti.& tu L.Minuti,dõnec conſularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris. Ita ſe Minutius abdicat conſulatu, iuſſuſq; ad exercitum manet. Sed adeò tum imperio meliori animus manſuetè obediens erat, vt beneficij magis, quàm ignominiæ hic exercitus memor,& coronã auream dictatori * librę pondo decreuerit,& proficiſcentẽ eum patronum ſalutauerit.Romæ à Q.Fabio prętecto vrbis ſenatus habitus triumphantẽ Quintium,quo veniebat agmine,vrbem ingredi iuſſit.

Sub iugum mittuntur Aequi.

Minutius iuſſu dictatoris abdicat ſe conſulatu.

* Val. cor. 108. aut circiter.

H ducti

ducti ante currum hostium duces, militaria signa prælata, secutus exercitus præda o- F
nustus. epulæ instructæ dicuntur fuisse ante omnium domos: epulantesq; cum carmine triumphali, & solennibus iocis commessantium modo currum secuti sunt. Eo die L. Mamilio Thusculano approbantibus cunctis ciuitas data est. Cõfestimq; se dictator magistratu abdicasset, ni comitia M. Volscij falsi testis tenuissent: ea ne impedirent tribuni, dictatoris obstitit metus. Volscius damnatus Lanuuium exulatum abijt. Quintius XVI. die dictatura in sex menses accepta se abdicauit. Per eos dies cõsul Nautius ad Eretũ cum Sabinis egregiè pugnat. ad vastatos agros ea quoq; clades accessit Sabinis. Minutio Fabius successor in Algidum missus. Extremo anno agitatũ de lege ab tribunis est. sed quia duo exercitus aberant, ne quid ferretur ad populũ, patres tenuêre. plebes vicit, vt quintùm eosdem tribunos crearent. Lupos visos in Capitolio G
ferunt à canibus fugatos, ob id prodigium lustratũ Capitolium esse. Hęc eo anno gesta. Sequuntur consules, Q. Minutius, M. Horatius Puluillus. Cuius initio anni cũ foris otium esset, domi seditiones ijdem tribuni, eadem lex faciebat, vlteriusq; ventum foret, adeo exarserant animis, ni velut dedita opera nocturno impetu Æquorũ Corbione amissum præsidium, nuntiatum esset. Senatum consules vocant, iubentur subitarium scribere exercitum, atq; in Algidum ducere, Inde posito legis certamine, noua de delectu contentio exorta. vincebaturq; consulare imperium tribunitio auxilio, cum alius additur terror: Sabinum exercitum prædatum descendisse in agros Romanos, inde ad vrbem venire. is metus perculit, vt scribi militem tribuni sinerent, non sine pactione tamen, vt, quoniam ipsi quinquennium elusi essent, paruumq; id H
plebi præsidium foret, decem deinde tribuni plebis crearentur. Expressit hoc necessitas patribus, id modò excepêre, ne postea eosdem tribunos iuberent. Tribunitia comitia, ne id quoq; post bellũ, vt cętera, vanum esset, extemplò habita. Tricesimo sexto anno à primis tribunis plebis decẽ creati sunt. bini ex singulis classibus, itaq; cautum est vt postea crearentur. Delectu deinde habito, Minutius contra Sabinos profectus, non inuenit hostem. Horatius, cum iam Æqui Corbione interfecto prędio Hortanam etiam cępissent, in Algido pugnat. multos mortales occidit, fugat hostẽ non ex Algido modò, sed à Corbione Hortanaq;. Corbionẽ etiam diruit propter proditum præsidium. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius consules facti. Domi forisq; otiũ fuit. annona propter aquarum intemperiẽ laboratũ est. De Auentino publicando lata lex I
est. Tribuni plebis ijdem refecti. Hi sequente anno T. Romulio, & C. Veturio consulibus legem omnibus concionibus suis celebrant. Pudere se numĕri sui nequicquam aucti, si ea res ęquè suo biennio iaceret, ac toto superiore lustro iacuisset. Cũ maximè hęc agerent, trepidi nuntij ab Thusculo veniunt, Æquos in agro Thusculano esse. Fecit pudorẽ recens eius populi meritum morandi auxilij. ambo consules cum exercitu missi, hostẽ in sua sede in Algido inueniunt. Ibi pugnatũ. supra septẽ millia hostium cæsa: alij fugati, pręda parta ingens. eam propter inopiã ærarij consules vendiderunt, inuidiæ tamen res ad exercitũ fuit. ea deniq; tribunis materiam criminãdi ad plebem consules prębuit. Itaq; ergo, vt magistratu abiêre, Sp. Tarpeio, A. Æternio cõsulibus, dies dicta est. Romulio ab C. Claudio Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Halie- K
no ędili plebis. vterq; magna patrũ indignatione damnatus: Romulius X. millib. æris, Veturius XV. millib. Nec hæc priorũ calamitas consulũ segniores nouos fecerat cõsules, & se damnari posse aiebant: & plebẽ, & tribunos legẽ ferre nõ posse. Tum abiecta lege, quę promulgata consenuerat, tribuni lenius agere cũ patribus. Finẽ tandem certaminũ facerent, si plebeię leges diſplicerẽt: at illi cõmuniter legũlatores, & ex plebe, & ex patribus, qui vtrisq; vtilia ferrẽt: quęq; æquandę libertatis essent, sinerent creari. Rẽ non aspernabantur patres, daturũ leges neminẽ nisi ex patrib. aiebant. Cũ de legibus cõueniret, de latore tantũ discreparet: missi legati Athenas Sp. Posthumius Albus, A. Manl. P. Sulp. Camerinus, iussiq; inclytas leges Solonis describere, & aliarũ Græcię ciuitatũ instituta, mores, iuraq; noscere. Ab externis bellis quietus annus fuit, quietior in-

Dictator triumphans vrbem ingreditur.

Quintius se dictatura abdicat.

Portentum.

Contentio inter Coſ. et tribunos.

Decẽ tribuni plebis creantur.

Aequorum magna clades.

Cõſules damnati.

A tior insequens P. Curiatio, & Sex. Quintilio Coss. perpetuo silentio tribunorum. quòd primo legatorũ, qui Athenas ierant, legumq; peregrinarũ expectatio præbuit, deinde duo simul mala ingentia exorta, fames, pestilentiaq; fœda homini, fœda pecori. vastati agri sunt: vrbs assiduis exhausta funeribus, multæ & claræ lugubres domus. Flamen Quirinalis Ser. Cornelius mortuus: augur C. Horatius Puluillus: in cuius locum C. Veturiũ eo cupidius, quia damnatus à plebe erat, augures legêre. mortuus consul Quintilius: quatuor tribuni plebis. multiplici clade fœdatus annus. ab hoste otium fuit. Inde consules C. Menenius, P. Sextius Capitolinus. neq; eo anno quicquam belli externi fuit. domi motus orti. Iam redierant legati cum Atticis legibus. eo intentius instabant tribuni, vt tandem scribendarum legum initium fieret.

Mittuntur Athenas Legati, vt Solonis Leges, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta, describerent.

Fames et pestilentia.

299

300

B Placet creari decemuiros sine prouocatione, & ne quis eo anno alius magistratus esset. admiscerentúrne plebeij, controuersia aliquandiu fuit. postremò concessum patribus: modò ne lex Acilia de Auentino, aliæq; sacratæ leges abrogarentur. Anno trecentesimo altero, quàm condita Roma erat, iterum mutatur forma ciuitatis, ab consulibus ad decemuiros, quemadmodũ ab regibus antè ad consules venerat, translato imperio. minus insignis, quia non diuturna, mutatio fuit. læta enim principia magistratus eius nimis luxuriauêre. eo citius lapsa res est, repetitumq; duobus vti mandaretur consulum nomen imperiumq;. Decemuiri creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Posthumius. Claudio & Genutio, quia designati cõsules in eum annum fuerant, pro

Ad decẽuiros imperij summa transfertur.

301

Decemuirorum nomina.

C honore honor redditus: & Sextio alteri consulum prioris anni, quòd eam rem collega inuito ad patres retulerat. his proximi legati tres habiti, qui Athenas ierant: simul vt pro legatione tam longinqua præmio esset honos: simul peritos legũ peregrinarũ ad condenda noua iura vsui fore credebant. suppleuêre cęteri numerũ. graues quoq; ętate electos nouissimis suffragijs ferunt, quo minus ferociter aliorum scitis aduersarentur. Regimen totius magistratus penes Appiũ erat, fauore plebis. adeoq; nouum sibi ingenium induerat, vt plebicola repentè, omnisq; aurę popularis captator euaderet, pro truci sęuoq; insectatore plebis. Decimo die ius populo singuli reddebant. eo die penes pręfectũ iuris fasces duodecim erant, collegis nouẽ singuli accensi apparebant. & vnica concordia inter ipsos, qui cõsensus priuatis interdũ inutilis esset, summa ad-

D uersus alios æquitas erat. Moderationis eorum argumentũ exemplo vnius rei notasse, satis erit. Cum sine prouocatione creati essent: defosso cadauere, domi apud P. Sextiũ patricię gentis virum inuento prolatoq; in concionẽ, in re iuxta manifesta atq; atroci C. Iulius decemuir diem Sextio dixit, & accusator ad populũ extitit, cuius rei iudex legitimus erat: discessitq; iure suo, vt demptũ de vi magistratus, populi libertati adijceret. Cum promptũ hoc ius velut ex oraculo in corruptũ pariter ab his summi infimiq; ferrent, tum legibus condendis opera dabatur: ingentiq; hominũ expectatione propositis decem tabulis populũ ad concionẽ aduocauerunt: &, quod bonum, faustum, felixq; Reipub. ipsis, liberisq; eorũ esset, ire, & legere leges propositas iussêre: se, quan-

Summa inita decemirorum tas.

Decẽ tabulæ proponuntur.

E tum decem hominũ ingenijs prouideri potuerit, omnibus summis infimisq; iura æquasse. plus pollere multorũ ingenia, consiliaq;. versarẽt in animis secum vnamquanque rem, agitarent deinde sermonibus: atque in medium, quid in quaq; re plus minúsve esset, conferrent. eas leges habiturum populum Romanum, quas consensus omnium inuexisse, nec iussisse latas magis, quàm tulisse videri posset. Cum ad rumores hominum de vnoquoque legum capite edito, satis correctæ viderentur, centuriatis comitijs x. tabularum leges perlatæ sunt: qui nunc quoq; in hoc immenso aliarum super alias aceruatarum legum cumulo fons omnis publici priuatiq; est iuris. Vulgatur deinde rumor, duas deesse tabulas, quibus adiectis absolui posse velut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio, cum dies comitiorum appropinquaret, desiderium decemuiros iterum creandi fecit. Iam plebs, præterquam quod consulum nomen haud secus quàm regum perosa erat, ne tribunitium quidem auxilium ce-

Maxima in decemuiratus petitione ambitio.

dentibus inuicem appellatione decemuiris quærebat. Postquam verò comitia de- F
cemuiris creandis in trinum nundinum indicta sunt, tanta exarsit ambitio, vt primores quoq; ciuitatis (metu credo,ne tanti possessio imperij vacuo ab se relicto loco haud satis dignis patêret) prehensarent homines, honorem summa ope ab se impugnatum,ab ea plebe,cum qua contenderent,suppliciter petentes.Dimissa iam in discrimen dignitas ea ætate,hisq; honoribus actis,stimulabat App.Claudium, nescires vtrum inter decemuiros,an inter candidatos numerares.propior interdum petendo, quàm gerendo magistratui erat.criminari optimates, extollere candidatorum leuissimum quenq; humillimumq;.ipse medius inter tribunitios Duellios Iciliosq; in foro volitare,per illos se plebi venditare:donec collegæ quoq;, qui vnicè illi dediti fuerant ad id tempus,coniecêre in eum oculos,mirantes quid sibi vellet : apparere nihil G
synceri esse:profectò haud gratuitam in tanta superbia comitatem fore: nimium in ordinem seipsum cogere,& vulgari cum priuatis, non tam properantis abire magistratu,quàm viam ad continuandum magistratum quęrentis esse.Propalam obuiam ire cupiditati parum ausi, obsecundando molliri impetum aggrediuntur. comitiorum illi habendorum,quando minimus natu sit,munus consensu iniungunt.ars hęc erat,ne semetipse creare posset,quod præter tribunos plebis, & idipsum pessimo exemplo,nemo vnquam feciſſet.ille enimuero,quod benè vertat, habiturum se comitia profestus,impedimentum pro occasione arripuit. deiectisq; honore per concionem duobus Quintijs,Capitolino &Cincinnato,& patruo suo C.Claudio,constantissimo viro in optimatium causa,& alijs eiusdem fastigij ciuibus,nequaquam splen- H
dore vitæ pares decemuiros creat,se in primis.quod haud secus factum improbabant

Decẽuiri qui creantur.

boni,quàm nemo facere ausurum crediderat.Creati cum eo M. Cornelius Malugi-
nensis,M.Sergius,L.Minutius,Q.Fabius Vibulanus,Q.Petilius,T.Antonius Meren
da,Cęso Duellius,Sp.Oppius Cornicen,M.Rabuleius.Ille finis Appio alienæ perso-
nę ferendę fuit. suo iam inde viuere ingenio cœpit,nouosq; collegas iam prius quàm inirent magistratum,in suos mores formare.Quotidie coibant remotis arbitris.inde impotentibus instructi consilijs,quæ secretò ab alijs coquebant, iam haud dissimulando superbiam,rari aditus,colloquentibus difficiles ad idus Maias rem perduxêre. Idus tum Maiæ solennes ineundis magistratibus erant. Initio igitur magistratus pri-

Decemuirorũ tyrannis intolerãda.

mum honoris diem denunciatione ingentis terroris insignẽ fecêre. nam cum ita pri- I
ores decemuiri seruassent,vt vnus fasces haberet,& hoc insigne regium in orbem, suam cuiusq; vicẽ per omnes iret,subitò omnes cum duodenis fascibus prodiêre. centum viginti lictores forum impleuerant,& fascibus secures illigatas præferebant. nec attinuisse demi securim,cum sine prouocatione creati essent,interpretabãtur. decem regum species erat:multiplicatusq; terror nõ infimis solum, sed primoribus patrum, ratis cædis causam ac principum quæri, vt si quis memorem libertatis vocem aut in senatu,aut in populo misisset,statim virgę secuesq; etiam ad cæterorum metum expedirẽtur.Nam præterquã quòd in populo nihil erat præsidij,sublata prouocatione, intercessionẽ quoq; consensu sustulerant.cum priores decẽuiri appellatione collegæ corrigi reddita ab se iura tulissent:& quædã quę sui iudicij videri possent,ad populum K
reiecissent.Aliquãdiu æquatus inter omnes terror fuit:paulatim totus vertere in plebem cœpit.abstinebatur à patribus:in humiliores libidinosè crudeliterq; consuleba tur:hominum,non causarum toti erant: vt apud quos gratia vim æqui haberet.iudicia domi conflabant,pronunciabãt in foro.si quis collegã appellasset:ab eo, ad quem venerat,ita discedebat,vt pœniteret non prioris decreto stetisse. Opinio etiã sine authore exierat,nõ in prętentis modo temporis eos iniuriã conspirasse, sed fœdus clandestinum inter ipsos iureiurando ictum,ne comitia haberent, perpetuoq; decemuiratu possessum semel retinerent imperium. Circumspectare tum patritiorum vultus plebeij:& inde libertatis captare aurã, vnde seruitutẽ timendo,in eum statum Rempub.adduxerant.primores patrum odisse decemuiros,odisse plębẽ: nec probare quæ

fierent,

A fierent, & credere haud indignis accidere: auidè ruendo ad libertatẽ, in ſeruitutem elapſos, iuuare nolle: cumulare quoq; iniurias, vt tædio præſentium conſules duo tandem, & ſtatus priſtinus rerum in deſiderium veniant. Iam & proceſſerat pars maior anni, & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas erãt adiectæ, nec quicquam iam ſupererat, ſi hæ quoq; leges centuriatis comitijs perlatæ eſſent, cur eo magiſtratu Reipub. opus eſſet expectabãt, quàm mox conſulibus creandis comitia ediceretur. Id modò plebs agitabat, quónam modo tribunitiam poteſtatem, munimentum libertatis, rem intermiſſam repararent: cùm interim mentio comitiorum nulla fieri, & decemuiri, qui primò tribunitios homines, quia id populare habebatur, circum ſe oſtentauerant plebi, patritijs iuuenibus ſepſerant latera: eorum cateruæ tribunalia
B obſidebant. Hi ferre, agere plebem plebisq; res, cum fortuna, qua quicquid cupitum foret, potentioris eſſet. & iam ne tergo quidem abſtinebatur: virgis cædi alij, alij ſecuri ſubijci: & ne gratuita crudelitas eſſet, bonorum donatio ſequi domini ſupplicium. Hac mercede iuuentus nobilis corrupta, non modò non ire obuiam iniuriæ: ſed propalam licentiam ſuam malle, quàm omnium libertatẽ. Idus Maiæ venêre, nullis ſubrogatis magiſtratibus: priuati pro decemuiris, neq; animis ad imperium inhibẽdum imminutis, neq; ad ſpeciem honoris inſignibus prodeunt. Id verò regnum haud dubiè videri. deploratur in perpetuum libertas, nec vindex quiſquam exiſtit, aut futurus videtur. Nec ipſi ſolum deſponderant animos, ſed contemni cœpti erant à finitimis populis: imperiumq; ibi eſſe, vbi nõ eſſet libertas, indignabantur. Sabini magna ma-
C nu incurſionem in agrum Romanum fecêre: lateq; populati, cum hominum atq; pecudum inulti prædas egiſſent, recepto ad Eretũ, quod paſſim vagatum erat, agmine, caſtra locant: ſpem in diſcordia Romana ponentes, eam impedimentum delectui fore. Non nũcij ſolum, ſed per vrbem agreſtium fuga trepidationem iniecit. decemuiri conſultant quid opus facto ſit. deſtitutis inter patrum & plebis odia addit terrorem inſuper aliũ fortuna. Æqui alia ex parte caſtra in Algido locant: depopulatumq; inde excurſionibus Thuſculanum agrum, legati ab Thuſculo præſidium orantes, nunciant. Is pauor perculit decemuiros, vt ſenatum ſimul duobus circumſtantibus vrbem bellis, conſulerent. citari iubent in curiam patres, haud ignari quanta inuidiæ immineret tempeſtas: omnes vaſtari agri periculorumq; imminentium cauſas in ſe congeD ſturos: tentationemq; eam fore abolendi ſibi magiſtratus, ni cõſenſu reſiſterent, imperioq; inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorum comprimerent. Poſtquam audita vox in foro eſt præconis, patres in curiam ad decemuiros vocantis: velut noua res, quia intermiſerant iamdiu morem conſulendi ſenatus, mirabundam plebem cõuertit, quídnam incidiſſet, cur ex tanto interuallo rem deſuetam vſurparent. hoſtibus belloq; gratiam habendam, quòd ſolitum quicquam liberæ ciuitatis fieret. circumſpectare omnibus fori partibus ſenatorem, raroq; vſquam noſcitare: curiam inde ac ſolitudinem circa decemuiros intueri, cum & ipſi conſenſu inuiſum imperiũ: & plebs, quia priuatis ius nõ eſſet vocandi ſenatũ, non conuenire patres, interpretarentur, iam caput fieri libertatem repetentiũ, ſi ſe plebs comitẽ ſenatui
E det, & quemadmodum patres vocati non coëant in ſenatum, ſic plebs abnuat delectum. Hæc fremebat plebes. Patrum haud ferè quiſquam in foro, in vrbe rari erant. indignitate rerum ceſſerant in agros: ſuarumq; rerũ erant ſoliciti, amiſſa publica: tantum ab iniuria ſe abeſſe rati, quantum à cœtu congreſſuq; impotentium dominorum ſe amouiſſent. Poſtquam citati non conueniebant, dimiſſi circa domos apparitores ſimul ad pignora capienda, ſciſcitandumq;, num conſultò detrectarent, referunt, ſenatum in agris eſſe. Lætius id decemuiris accidit, quàm ſi præſentes detrectare imperium referrent. iubent acciri omnes, ſenatumq; in diem poſterum indicunt. qui aliquantò ſpe ipſorum frequentior conuenit. quo facto proditam à patribus plebs libertatem rata, quòd ijs qui iam magiſtratu abiſſent, priuatisq; ius abeſſet, tanquam iure cogentibus ſenatus paruiſſet. Sed magis obedienter ventum in curiam eſt, quàm

Duæ tabulæ prioribus decem adiectæ.

303

Sabini Rom. [illegible] populantur.

Aequi Tu[illegible] num agr[illegible] ſtant.

obnoxiè dictas ſententias accepimus. L. Valerium Potitum proditum memoriæ eſt, F
poſt relationem Ap. Claudij, priuſquam ordine ſententiæ rogarentur, poſtulando vt
de Repub. liceret dicere prohibentibus minaciter decemuiris, prodituru ſe ad ple-
bem denunciantem tumulum exciuiſſe. Nec minus ferociter M. Horatiũ Barbatum
M. Horatij aduerſus decemuiros grauis oratio. iſſe in certamen, x. Tarquinios appellantem admonentemq́;, Valerijs & Horatijs du-
cibus pulſos reges: nec nominis homines tum pertæſum eſſe: quippe quo Iouem ap-
pellari, fas ſit, quo Romulum conditorem vrbis, deincepsq́; reges appellatos, quod
ſacris etiam vt ſolenne retentum ſit: ſuperbiam, violentiamq́; tum peroſos regis. quæ
ſi in rege tum eodem, aut in filio regis ferenda non fuerint, quem laturum in tot pri-
uatis? viderent, ne vetando in curia liberè homines loqui, extra curiã etiam mouerent
vocem. neq; ſe videre qui ſibi minus priuato ad concionem populum vocare, quàm G
illis ſenatum cogere liceat. vbi vellent, experirentur quanto ferocior dolor in liberta-
te ſua vindicanda, quàm cupiditas in iniuſta dominatione retinenda eſſet. De bello
Sabino eos referre, tanquam maius vllũ populo Romano bellum ſit, quàm cum ijs,
qui legum ferendarum cauſa creati, nihil iuris in ciuitate reliquerint: qui comitia,
qui annuos magiſtratus, qui viciſſitudinem imperitandi, quod vnum exæquandæ ſit
libertatis, ſuſtulerint: qui priuati faſces & regium imperium habeant. Fuiſſe regibus
exactis patritios magiſtratus, creatos poſtea poſt ſeceſſionem plebis, plebeios. cuius
illi partis eſſent, rogitare, populares? quid enim eos per populum egiſſe? optimates?
qui anno iam propè ſenatum non habuerint, tunc ita habeãt vt de Repub. loqui pro-
hibeant? ne nimium in metu alieno ſpei ponerent. grauiora quæ patiantur videri iam H
hominibus, quàm quæ metuant. Hæc vociferante Horatio cum decemuiri nec iræ,
nec ignoſcendi modum reperirent: nec quò euaſura res eſſet, cernerent: C. Claudij,
C. Claudij oratio. qui patruus Appij decemuiri erat, oratio fuit precibus quàm iurgio ſimilis, orantis
per ſui fratris, parentisq́; eius manes, vt ciuilis potius ſocietatis, in qua natus eſſet,
quàm fœderis nefariè icti cum collegis, meminiſſet. multò id magis ſe illius cauſa o-
rare, quàm Reipublicæ. quippe Rempub. ſi à volentibus nequeat, ab inuitis ius expe-
tituram. ſed ex magno certamine magnas excitare fermè iras, earum euentum ſe hor-
rere. Cùm aliud præterquam de quo retuliſſent, decemuiri dicere prohiberent: Clau-
Varia in curia ſententia. dium interpellandi verecundia fuit. ſententiam igitur peregit, nullũ placere ſenatuſ-
conſultum fieri, omnesq́; ita accipiebant, priuatos eos à Claudio iudicatos: multiq́; I
ex conſularibus verbo aſſenſi ſunt. Alia ſententia aſperior in ſpeciem, vim minorem
aliquanto habuit, quæ patritios coire ad prodendum interregem iubebat. cenſendo
enim quoſcunq; magiſtratus eſſe qui ſenatum haberent, iudicabat, quos priuatos fe-
cerat autor nullius ſenatuſconſulti faciendi. Ita labante iam cauſa decemuirorum, L.
Cornelius Maluginenſis, M. Cornelij decemuiri frater, cùm ex conſularibus ad vlti-
mum dicendi locum conſultò ſeruatus eſſet, ſimulando curam belli, fratrẽ collegasq́;
eius tuebatur: quónam fato incidiſſet, mirari ſe dictitans, vt decemuiros, qui decem-
uiratum petiſſent, aut ſocij, aut hi maximè oppugnarent: aut quid ita, cum per tot
menſes vacua ciuitate nemo iuſti, ne magiſtratus ſummæ rerum præeſſent, contro-
uerſiam fecerit: nunc demum cùm hoſtes propè ad portas ſint, ciuiles diſcordias ſe- K
rant: niſi quod in turbido minus perſpicuum fore putent, quid agatur. Cæterùm ne-
minem, maiore cura occupatis animis, verum poſſe præiudicium rei tantæ afferre. ſi-
bi placere de eo, quod Valerius Horatiusq́; ante Idus Maias decemuiros abiſſe magi-
ſtratu inſimulent, bellis, quæ immineant perfectis, Repub. in tranquillum redacta.
ſenatu diſceptante agi: & iam nunc ita ſeparare Ap. Claudium, vt comitiorum, quæ
decemuiris creandis decemuir ipſe habuerit, ſciat ſibi rationẽ reddendam eſſe, vtrum
in vnum annum creati ſint, an donec leges, quæ deeſſent perferrentur. in præſentia
omnia præter bellum omitti placere. cuius ſi falſo famam vulgatam, vanaq́; nõ nun-
cios ſolum, ſed Thuſculanorum etiam legatos attuliſſe putent: ſpeculatores mitten-
dos cenſere, qui certius explorata referant. ſin fides & nuncijs & legatis habeatur, de-

lectum

A lectum primo quoq; tempore haberi: decemuiros quo cuiq; eorum videatur, exercitus ducere: nec rem aliam præuerti. In hanc ſententiam vt diſcederetur, iuniores patrum euincebant. Ferociores iterum coorti Valerius Horatiusq; vociferari, vt de Repub. liceret dicere: dicturos ad populum, ſi in ſenatu per factionem non liceat. neq; enim ſibi priuatos aut in curia, aut in concione poſſe obſtare: neq; ſe imaginarijs faſcibus eorum ceſſuros eſſe. Tum Appius iam propè eſſe ratus, vt, ni violentiæ eorum pari reſiſteretur audacia, victum imperium eſſet: Non erit melius, inquit, niſi de quo conſulimus, vocem miſiſſe. & ad Valerium negantem ſe priuato reticere, lictorem accedere iuſſit. Iam Quiritium fidem implorante Valerio à curiæ limine, L. Cornelius complexus Appium, non cui ſimulabat conſulendo, diremit certamen. factaq;
B per Cornelium Valerio dicendi gratia quæ vellet, cùm libertas non vltra vocem exceſſiſſet, decemuiri propoſitum tenuere. conſulares quoq; ac ſeniores ab reſiduo tribunitiæ poteſtatis odio, cuius deſiderium plebi multò acrius, quàm conſularis imperij rebantur eſſe, propè malebant poſtmodum ipſos decemuiros voluntate abire magiſtratu, quàm inuidia eorum exurgere rurſus plebem. ſi leniter ducta res ſine populari ſtrepitu ad conſules rediſſet, aut bellis interpoſitis, aut moderatione conſulum in imperijs exercendis, poſſe in obliuionem tribunorum plebem adduci. Silentio patrum edicitur delectus. iuniores cùm ſine prouocatione imperium eſſet, ad nomina reſpondent. Legionibus ſcriptis, inter ſe decemuiri comparabãt, quos ire ad bellum, quos præeſſe exercitibus oporteret. Principes inter decemuiros erant Q. Fabius, &
C App. Claudius. bellum domi maius, quàm foris apparebat. Appij violentiam aptiorem rati ad comprimendos vrbanos motus: in Fabio minus in bono conſtans, quàm gnauum in malitia ingenium eſſe. hunc enim virum egregium olim domi militiæq;, decemuiratus collegæq; ita mutauerant, vt Appij quàm ſui ſimilis mallet eſſe. huic bellum in Sabinis, M. Rabuleio, & Q. Petilio additis collegis, mandatum. M. Cornelius in Algidum miſſus cum L. Minutio, & T. Antonio, & Cæſone, Duellio, & M. Sergio: Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad vrbem tuendã æquo omnium decemuirorũ imperio decernunt. Nihilo militiæ quàm domi melius Reſpub. adminiſtrata eſt. illa modò in ducib⁹ culpa, quòd vt odio eſſent ciuibus, fecerant: alia omnis penes milites noxa erat. qui ne quid ductu atq; auſpicio decemuirorum proſperè vſquã gereretur, vinci ſe per ſuum atq; illorum dedecus patiebantur. Fuſi & ab Sabinis ad Eretum, & in Algido ab Æquis exercitus erant. ab Ereto per ſilentiũ noctis profugi propius vrbem inter Fidenas Cruſtumeniamq; loco edito caſtra cõmunierant. perſecutis hoſtibus nunquam ſe æquo certamine cõmittentes, natura loci ac vallo, non virtute aut armis tutabantur. Magis flagitium in Algido: maior etiam clades accepta: caſtra quoq; amiſſa erant: exutusq; omnibus vtenſilibus miles Thuſculum ſe fide, miſericordiaq; victurus hoſpitum (quæ tamen non fefellerunt) contulerat. Romam tanti erant terrores allati, vt poſito iam decemuirali odio patres vigilias in vrbe habendas cenſerent: omnes qui per ætatem arma ferre poſſent, cuſtodire mœnia, ac pro portis ſtationes agere iuberent: arma Thuſculum ad ſupplementum decerne-
E rent, decemuirosq; ab arce Thuſculi digreſſos in caſtris militem habere: caſtra alia à Fidenis in Sabinum agrum transferri: belloq; vltro inferendo deterreri hoſtes à conſilio vrbis oppugnandæ. Ad clades ab hoſtibus acceptas, duo nefanda facinora decemuiri belli domiq; adijciunt. L. Siccium in Sabinis per inuidiam decemuiralem tribunorum creandorum, ſeceſſionisq; mentiones ad vulgus militum ſermonibus occultis ſerentem, pro ſpeculatum ad locum caſtris capiendum mittunt. datur negotium militibus, quos miſerant expeditionis eius comites, vt eum opportuno adorti loco interficerent. Haud inultum interfecere. nam circa repugnantem aliquot inſidiatores cecidere, cúm ipſe ſe prævalidus pari viribus animo circumuentus tutaretur. Nunciant in caſtra cæteri, præcipitatum in inſidias eſſe Siccium egregiè pugnantem, militesq; quoſdam cum eo amiſſos. Primò fides nunciantibus

Romani milites odio decemuirorũ vinci ſeſe patiuntur.

L. Siccius decemuirorum fraude occiditur.

fuit: profecta deinde cohors ad ſepeliendos qui ceciderant, decemuirorum permiſ- F
ſu, poſtquam nullum ſpoliatũ ibi corpus, Sicciumq́; in medio iacentem, armatumq́;
omnibus in eum verſis corporibus videre: hoſtium neq; corp⁹ vllum, nec veſtigia ab-
eũtium, profectò ab ſuis interfectũ memorantes retulere corpus. inuidięq́; plena ca-
ſtra erant, & Romam ferri protinus Siccium placebat, ni decemuiri funus militare ei
publica impenſa facere maturaſſent. Sepultus ingenti militum mœſtitia, peſſima de-
cemuirorum in vulgus fama eſt. Sequitur aliud in vrbe nefas ab libidine ortum,
haud minus fœdo euentu, quàm quòd per ſtuprum cædemq́; Lucretiæ vrbe regnoq́;
Tarquinios expulerat: vt non finis ſolum idem decemuiris, qui regibus, ſed cauſa
Ap. Claudij decemuiri nefandum facinus. etiam eadem imperij amittendi eſſet. Ap. Claudium virginis plebeiæ ſtuprandæ li-
bido cœpit. pater virginis L. Virginius honeſtum ordinem in Algido ducebat, vir G
exempli recti domi militiæq́;. perinde vxor inſtituta fuerat, liberi quoque inſtitue-
bantur. deſponderat filiam L. Icilio tribunitio, viro acri, & pro cauſa plebis expertæ
virtutis. hanc virginem adultam, forma excellentem, Appius amore ardens, pretio ac
ſpe pellicere adortus, poſtquam omnia pudore ſepta animaduerterat, ad crudelem
ſuperbamq́; vim animum conuertit. M. Claudio clienti negotium dedit, vt virginem
in ſeruitutem aſſereret: neq; cederet ſecundum libertatem poſtulantibus vindicias:
quòd pater puellæ abeſſet, locum iniuriæ eſſe ratus. virgini venienti in forum (ibi
nanque in tabernis literarum ludi erant) miniſter decemuiri libidinis manum inie-
cit, ſerua ſua natam ſeruamq́; appellans eſſe: ſequiq́; ſe iubebat, cunctantem vi ab-
ſtracturum. Pauida puella ſtupente, ad clamorem nutricis fidem Quiritium implo- H
rantis, fit concurſus. Virginij patris ſponſiq́; Icilij populare nomen celebratur: notos
gratia eorum, turbam indignitas rei virgini conciliat. Iam à vi tuta erat, cùm aſſertor
nihil opus eſſe multitudine concitata ait, ſe iure graſſari, non vi. vocat puellam in ius,
Ad tribunal Appij decemuiri vocatur Virginij filia. authoribus qui aderant, vt ſequeretur. ad tribunal Appij peruentum eſt. notam iudi-
ci fabulam petitor quippe apud ipſum authorem argumenti, peragit. puellam domi
ſuæ natam, furtoq́; inde in domum Virginij tranſlatam, ſuppoſitam ei eſſe. id ſe indi-
cio compertum afferre: probaturumq́; vel ipſo Virginio iudice, ad quem maior pars
iniurię eius pertineat. interim dominum ſequi ancillam, æquum eſſe. Aduocati puel-
læ, cùm Virginium Reipub. cauſa dixiſſent abeſſe, biduo affuturum, ſi nunciatum ei
ſit: iniquum eſſe, abſentem de liberis dimicare: poſtulant vt rem integram in patris I
aduentum differat: lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem, neu patia-
tur virginem adultam famæ prius, quàm libertatis periculum adire. Appius decreto
præfatus quàm libertati fauerit, eam ipſam legem declarare, quam Virginij amici po-
ſtulationi ſuæ prætendant. cæterum ita in ea firmum libertati fore præſidium, ſi nec
cauſis, nec perſonis variet. in his enim quæ aſſerantur in libertatem, quia quiuis lege
agere poſſit, id iuris eſſe: in ea quæ in patris manu ſit, neminem eſſe alium, cui domi-
nus poſſeſſione cedat. placere itaq; patrem accerſiri: interea iuris ſui iacturam aſſer-
torem non facere, quin ducat puellam, ſiſtendamq́; in aduentum eius qui pater dica-
tur, promittat. Aduerſus iniuriam decreti cùm multi magis fremerent, quàm quiſ-
quam vnus recuſare auderet: P. Numitorius puellæ auunculus, & ſponſus Icilius, in- K
terueniunt: dataq́; inter turbam via, cùm multitudo Icilij maximè interuentu reſiſti
poſſe Appio crederet, lictor decreſſe ait: vociferantemq́; Icilium ſummouet. Cùm
placidum quoque ingenium tam atrox iniuria accendiſſet: Ferro hinc tibi ſummo-
Icilius puellæ ſponſus Appio fortiter reſiſtit. uendus ſum Appi, inquit, vt tacitum feras, quod celari vis, virginem ego hanc ſum
ducturus, nuptam pudicamq́; habiturus. proinde omnes collegarum quoq; lictores
conuoca, expediri virgas & ſecures iube: non manebit extra domum patris ſponſa
Icilij: non, ſi tribunitium auxilium & prouocationem plebi Romanæ, duas arces li-
bertatis tuendæ ademiſtis: ideò in liberos quoq; noſtros coniugesq́; regnum veſtræ
libidini datum eſt. ſæuite in tergum & in ceruices noſtras, pudicitia ſaltem in tuto
ſit. Huic ſi vis afferetur, ego præſentium Quiritium pro ſponſa, Virginius militum

pro vni-

A pro vnica filia, omnes deorũ hominumq; implorabimus fidem: neq; tu iſtud vnquã decretũ ſine cæde noſtra referes: poſtulo Appi, etiam atq; etiam conſideres quò progrediare. Virginius viderit de filia, vbi venerit, quid agat. hoc tantum ſciat ſibi, ſi huius vindicijs ceſſerit, conditionem filiæ quærendam eſſe. me vindicantem ſponſam in libertatem vita citius deſeret, quàm fides. Concitata multitudo erat, certamenq; inſtare videbatur. lictores Icilium circunſteterant. nec vltra minas tamen proceſſum eſt, cum Appius non Virginium defendi ab Icilio, ſed inquietum hominem, & tribunatum etiam nunc ſpirantem, locum ſeditionis quærere, diceret: non præbiturum ſe illi eo die materiam: ſed vt iam ſciret, non id petulantiæ ſuæ, ſed Virginio abſenti & patrio nomini & libertati datum. ius eo die ſe non dicturum, neq; decretum interpo-
B ſiturum: à M. Claudio petiturum, vt decederet iure ſuo, vindicariq; puellam in poſterum diem pateretur. quod niſi pater poſtero die affuiſſet, denunciare ſe Icilio ſimilibusq; Icilij, neq; legi ſuæ latorem, neq; decemuiro conſtantiam defore: nec ſe vtique collegarum lictores conuocaturum ad coërcendos ſeditionis authores, contentum ſe ſuis lictoribus fore. Cùm dilatum tempus iniuriæ eſſet, ſeceſſiſſentq; aduocati puellæ, placuit omnium primùm fratrem Icilij, filiumq; Numitorij, impigros iuuenes pergere inde recta ad portam: & quãtum accelerari poſſet, Virginium acciri è caſtris. in eo verti puellæ ſalutem, ſi poſtero die vindex iniuriæ ad tempus præſto eſſet. Iuſſi pergunt, citatisq; equis nuncium ad patrem perferunt. Cùm inſtaret aſſertor puellæ vt vindicaret, ſpõſoresq; daret: atq; id ipſum agi diceret Icilius, ſedulò tempus terens,
C dum præriperent iter nuncij miſſi in caſtra: manus tollere vndiq; multitudo, & ſe quiſq; paratum ad ſpondendum Icilio oſtendere. atq; ille lacrymabundus, Gratum eſt, inquit: craſtina die veſtra opera vtar: ſponſorum nunc ſatis eſt. Ita vindicatur Virginia ſpondentibus propinquis. Appius pauliſper moratus, ne eius rei cauſa ſediſſe videretur: poſtquam omiſſis rebus alijs præ cura vnius nemo adibat, domum ſe recepit: collegisq; in caſtra ſcribit, ne Virginio cõmeatum dent, atq; etiam in cuſtodia habeant. Improbũ conſilium ſerum, vt debuit, fuit: & iam cõmeatu ſumpto profectus Virginius prima vigilia erat, cum poſtero die mane de retinendo eo nequicquam literę redduntur. At in vrbe prima luce, cùm ciuitas in foro expectatione erecta ſtaret:
Virginius ſordidatus filiam ſuam obſoleta veſte comitãtibus aliquot matronis, cum
D ingenti aduocatione in forum deducit: circumire ibi & prehenſare homines cœpit: & non orare ſolùm precariam opem, ſed pro debita petere, ſe pro liberis eorũ ac coniugibus quotidie in acie ſtare: nec alium virum eſſe, cuius ſtrenuè ac ferociter facta in bello plura memorari poſſent. quid prodeſſe, ſi incolumi vrbe, quæ capta vltima timeantur, liberis ſuis ſint patienda? Hæc propè cõcionabundus circumibat homines. Similia his ab Icilio iactabantur. comitatus muliebris plus tacito fletu, quàm vlla vox mouebat. Aduerſus quæ omnia obſtinato animo Appius (tanta vis amentiæ verius quàm amoris mentem turbauerat) in tribunal aſcendit: & vltrò querente pauca petitore, quòd ius ſibi pridie per ambitionem dictum nõ eſſet, priuſquam aut ille poſtulatum perageret, aut Virginio reſpondendi daretur locus, Appius interfatur. Quem
E decreto ſermonem prætenderit, forſan aliquem verũ authores antiqui tradiderunt. quia nuſquam vllum in tanta fœditate decreti veriſimilem inuenio: id quod conſtat, nudum videtur proponendum, decreſſe vindicias ſecundum ſeruitutem. Primò ſtupor omnes admiratione rei tam atrocis defixit: ſilentium inde aliquandiu tenuit. deinde cùm M. Claudius circunſtantibus matronis iret ad prehendendam virginem, lamentabilisq; eum mulierum comploratio excepiſſet: Virginius intentans in Appium manus, Icilio, inquit, Appi, non tibi filiam deſpondi: & ad nuptias, non ad ſtuprum educaui. placet pecudum ferarumq; ritu promiſcuè in concubitus ruere? paſſuríne hęc iſti ſint, neſcio. non ſpero eſſe paſſuros illos qui arma habent. Cùm repelleretur aſſertor virginis à globo mulierum circunſtantiumq; aduocatorum, ſilentium factum per præconem. Decemuir alienato ad libidinem animo, negat ex heſ[illegible]io

Virginius accitur è caſtris, ad tutandam filiæ pudicitiam.

Virginij ſedulitas in tutanda filiæ pudicitia.

Appij ſceleratum iudicium.

tantum

tantum conuicio Icilij violentiaq; Virginij, cuius teſtem P.R.habeat,ſed certis quo- F
que indicijs compertum ſe habere, nocte tota cœtus in vrbe factos eſſe ad mouendam ſeditionem. itaque ſe haud inſcium eius dimicationis,cum armatis deſcendiſſe, non vt quenquam quietum violaret, ſed vt turbantes ciuitatis otium pro maieſtate imperij coërceret:proinde quieſſe erit melius. I,inquit, lictor, ſummoue turbam, & da viam domino ad prehendendum mancipium. Cùm hæc intonuiſſet plenus iræ, multitudo ipſa ſe ſua ſponte dimouit,deſertaq; pręda iniurię puella ſtabat.Tum Virginius,vbi nihil vſquam auxilij vidit: Quæſo, inquit, Appi, primùm ignoſce patrio dolori,ſi quid inclementius in te ſum inuectus:deinde ſinas hic coram virgine nutricem percontari, quid hoc rei ſit? vt ſi falsò pater dictus ſum, æquiore hinc animo diſcedam. Data venia, ſeducit filiam ac nutricem propè Cloacinæ ad tabernas, quibus G
nunc Nouis eſt nomen: atque ibi ab lanio cultro arrepto, Hoc te vno, quo poſſum, ait,modo filia in libertatem vindico. pectus deinde puellæ transfigit, reſpectansq; ad tribunal.Te,inquit,Appi,tuumq; caput ſanguine hoc cõſecro. clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius, comprehendi Virginium iubet.ille ferro quacunque ibat,viam facere, donec multitudine etiam proſequentium ruente ad portam perrexit. Icilius Numitoriusq; exangue corpus ſublatum oſtentant populo: ſcelus Appij, puellæ infelicem formam, neceſſitatem patris deplorant. ſequentes clamitant matronæ, eámne liberorum procreandorum conditionem? ea pudicitiæ præmia eſſe?

Virginius filiam cultro transfigit.

H

I

cæteraq; quæ in tali re muliebris dolor, quò eſt mœſtior imbecillo animo, eò miſerabilia magis querentibus ſubijcit.Virorum & maximè Icilij vox totæ tribunitię poteſtatis ac prouocationis ad populum ereptæ, publicarumq; indignationum erat. K
Concitatur multitudo partim atrocitate ſceleris, partim ſpe per occaſionem repetendæ libertatis, Appius nunc vocari Icilium, nunc retractantem arripi: poſtremò cum locus adeundi apparitoribus non daretur, ipſe cum agmine patriciorum iuuenum per turbam vadens,in vincula duci iubet. Iam circa Icilium nõ ſolùm multitudo, ſed duces quoque multitudinis erant L. Valerius, & M. Horatius. qui repulſo lictore, ſi iure ageret, vindicare ſe à priuato Icilium aiebant: ſi vim afferre conaretur, ibi quoque haud impares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valerium Horatiumq; lictor decemuiri inuadit,franguntur à multitudine faſces. In concionem Appius aſcendit, ſequuntur Horatius, Valeriusq;. eos concio audit, decemuiro obſtrepitur. Iam pro imperio Valerius diſcedere à priuato lictores iubebat: cum fractis animis Appius,

Hu

vitæ

A vitæ metuens, in domum ſe propinquam foro inſcijs aduerſarijs capite obuoluto recepit. Sp. Oppius, vt auxilio collegæ eſſet, in forum ex altera parte irrumpit. videt imperium vi victum. Agitatus deinde conſilijs, atq; ex omni parte aſſentiendo, multis authoribus trepidus, ſenatum poſtremò vocari iuſſit. ea res, quòd magnæ parti patrum diſplicere acta decemuirorum videbantur, ſpe per ſenatum finiendæ poteſtatis eius multitudinem ſedauit. Senatus nec plebem irritandam cenſuit: & multo magis prouidendum, ne quid Virginij aduentus in exercitu motus faceret. itaque miſſi iuniores patrum in caſtra, quæ tum in monte Vecilio erant: nunciant decemuiris, vt omni ope ac ſeditione milites contineant. vbi Virginius maiorem quàm reliquerat in vrbe, motum exciuit. Nam præterquam quòd agmine prope quadringentorum
B hominum veniens, qui ab vrbe indignitate rei accenſi comites ei ſe dederant, conſpectus eſt: ſtrictum etiam telum, reſperſusq; ipſe cruore tota in ſe caſtra conuertit. & togæ multifariam in caſtris viſæ, maioris aliquanto quàm erat, ſpeciem vrbanæ multitudinis fecerant. Quærentibus quid rei eſſet, flens diu vocem non miſit. Tandem vt iam ex trepidatione concurrentium turba conſtitit, ac ſilentium fuit, ordine cuncta vt geſta erant, expoſuit. Supinas deinde tendens manus, commilitones appellans orabat, ne quod ſcelus Ap. Claudij eſſet, ſibi attribuerent: neu ſe vt parricidam liberûm auerſarentur. ſibi vitam filiæ ſuæ cariorem fuiſſe, ſi liberè ac pudicè viuere licitum fuiſſet: cùm velut ſeruam ad ſtuprum rapi videret, morte amitti melius ratum, quàm contumelia liberos, miſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis lapſum, nec ſe ſu-
C perſtitem filiæ futurum fuiſſe, niſi ſpem vlciſcendæ mortis eius in auxilio commilitonum habuiſſet. illis etiam filias, ſorores coniugesq; eſſe. nec cum filia ſua libidinem Appij Claudij extinctam eſſe: ſed quò impunitior ſit, eò effrenatiorem fore? aliena calamitate documentum datum illis cauendæ ſimilis iniuriæ. quod ad ſe attineat, vxorem ſibi fato ereptam: filiam, quia non vltrà pudica victura fuerit, miſeram, ſed honeſtam mortem occubuiſſe. non eſſe iam Appij libidini locum in domo ſua: ab alia violentia eius eodem ſe animo ſuum corpus vindicaturum, quo vindicauerit filiæ: cæteri ſibi ac liberis ſuis conſulerent. Hæc Virginio vociferanti ſuccla-
mabat multitudo, nec illius dolori, nec ſuæ libertati ſe defuturos. Et immiſti turbæ militum togati cum eadem illa querendo docendoq; quantò viſa, quàm audita indi-
D gniora potuerint videri: ſimul profligatam iam rem nunciando Romæ eſſe, inſecutosq; qui Appium propè interemptum in exilium abiſſe dicerent: perpulerunt, vt ad arma conclamaretur: vellerentq; ſigna, & Romam proficiſcerentur. Decemuiri ſimul ijs quæ videbant, ijsq; quæ acta Romæ audierant, perturbati, alius in aliam partem caſtrorum ad ſedandos motus diſcurrunt: & leniter agentibus reſponſum non redditur. imperio ſi quis inhiberet, & viros & armatos ſe eſſe reſpondetur. eunt agmine ad vrbem, & Auentinũ inſidunt, vt quiſq; occurrerat plebem ad repetẽdam libertatem, creandosq; tribunos plebis adhortantes, alia vox nulla violente audita eſt. ſenatum Sp. Oppius habet. nihil placet aſperè agi, quippe ab ipſis datum locum ſeditionis eſſe. mittuntur tres legati cõſulares, Sp. Sarpeius, C. Iulius, P. Sulpitius, qui quæ-
E rent ſenatus verbis, cuius iuſſu caſtra deſeruiſſent? aut quid ſibi vellent, qui armati Auentinũ obſediſſent? belloq; auerſo ab hoſtibus patriam ſuam cæpiſſent? Non defuit quid reſponderetur: deerat qui daret reſponſum, nullo dum certo duce, nec ſatis audentib⁹ ſingulis inuidiæ ſe offerre. id modò à multitudine conclamatũ eſt, vt L. Valerium, & M. Horatium ad ſe mitterent, his ſe daturos reſpõſum. Dimiſſis legatis, admonet milites Virginius, in re non maxima paulò antè trepidatũ eſſe, quia ſine capite multitudo fuerit: reſponſumq;, quanquã non inutiliter, fortuito tamẽ magis conſenſu, quàm communi conſilio eſſe. placere decem creari, qui ſummæ rei præeſſent, militariq; honore tribunos militum appellari. Cùm ad eum ipſum primùm is honos deferretur: Melioribus meis veſtrisq; rebus reſeruate, inquit, iſta de me iudicia. nec mihi filia in vita honorem vllum iucundum eſſe patitur: nec in perturbata Repub. eos

Virginius in caſtra profectus opem commilitonũ implorat.

Relictis caſtris milites Romani Auentinum inſidunt.

Decem tribuni militum creantur in vrbe.

vtile

vtile eſt præeſſe vobis, qui proximi inuidiæ ſint. ſi quis vſus mei eſt, nihilo minor ex priuato capietur. Ita decem numero tribunos militares creant. Neq; in Sabinis quieuit exercitus. ibi quoq; authore Icilio, Numitorioq;, ſeceſſio ab decemuiris facta eſt: non minore motu animorum Siccij cædis memoria renouata, quàm quem noua fama de Virginia adeò fœde ad libidinem petita, accenderat. Icilius vbi audiuit tribunos militum in Auentino creatos, nè comitiorum militarium prærogatiuam vrbana comitia ijſdem tribunis plebis creandis ſequerentur: peritus rerum popularium, imminensq; ei poteſtati, & ipſe prius quàm iretur ad vrbem, pari poteſtate eundem numerum ab ſuis creandum curat. Porta Collina vrbem intrauere ſub ſignis, mediaq; vrbe agmine in Auentinum pergunt. ibi coniuncti alteri exercitui x x. tribunis militum negotium dederunt, vt ex ſuo numero duos crearent, qui ſummæ rerum præeſſent. M. Oppium, Sex. Manilium creant. Patres ſoliciti de ſumma rerum, cùm ſenatus quotidie eſſet, iurgijs ſæpius terunt tempus, quàm conſilijs. Siccij cædes decemuiris & Appiana libido: & dedecora militiæ obijciebantur. placebat Valeriũ Horatiumq; ire in Auentinum. illi negabant ſe aliter ituros, quàm ſi decemuiri deponerent inſignia magiſtratus eius, quo anno iam antè abiſſent. Decemuiri quærentes ſe in ordinem cogi, non antequam perlatis legibus, quarum cauſa creati eſſent, depoſituros imperium ſe aiebant. Per M. Duellium, qui tribunus plebis fuerat, certior facta plebs, contentionibus aſſiduis nihil tranſigi, in ſacrum montem ex Auentino tranſit: affirmante Duellio non prius quàm deſeri vrbem videant, curam in animos patrum deſcenſuram: admoniturum Sacrum montem conſtantiæ plebis, ſcituros, quòd ſine reſtituta poteſtate redigi in concordiam res nequeant. Via Nomentana, cui tum Ficulenſi nomen fuit, profecti, caſtra in monte Sacro locauere, modeſtiam patrum ſuorum, nihil violando imitati. Secuta exercitum plebs, nullo qui per ætatem ire poſſet retractante: proſequuntur coniuges liberiq;, cuínam ſe relinquerent in ea vrbe, in qua nec pudicitia, nec libertas ſancta eſſet, miſerabiliter rogitantes. Cùm vaſta Romę omnia inſueta ſolitudo feciſſet, in foro præter paucos ſeniorum nemo eſſet: vocatis vtique in ſenatum patribus, deſertum apparuiſſet forum. plures iam quàm Horatius & Valerius vociferabantur: Quid expectabitis P. Conſcripti? ſi decemuiri finem pertinaciæ non faciunt, ruere ac deflagrare omnia paſſuri eſtis? Quod autem iſtud imperium eſt decemuiri, quod amplexi tenetis? tectis ac parietibus iura dicturi eſtis? non pudet lictorum veſtrorum maiorem propè numerum in foro conſpici, quàm togatorum, aliorumq;? Quid ſi hoſtes ad vrbem veniant, facturi eſtis? quid ſi plebs mox vbi parum ſeceſſione moueamur, armata veniat? occasúne vrbis vultis finire imperium? atqui aut plebs non eſt habenda, aut habendi ſunt tribuni plebis. Nos citius caruerimus patricijs magiſtratibus, quàm illi plebeijs. nouam inexpertamq; eam poteſtatem eripuere patribus noſtris, ne nunc dulcedine ſemel capti ferant deſiderium: cùm præſertim nec nos temperemus imperijs, quò minus illi auxilij egeant. Cùm hæc ex omni parte iactarenter, victi conſenſu decemuiri futuros ſe, quando ita videatur, in poteſtate patrum affirmant: id modò ſimul orant ac monent, vt ipſis ab inuidia caueatur: nec ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebem aſſuefaciant. Tum Valerius Horatiusq; miſſi ad plebem conditionibus, quibus videretur reuocandam, componendasq; res, decemuiris quoq; ab ira & impetu multitudinis præcauere iubentur. Profecti gaudio ingenti plebis, in caſtra accipiuntur: quippe liberatores haud dubiè & motus initio, & exitu rei: ob hæc ijs aduenientibus gratiæ actæ. Icilius pro multitudine verba facit. idem cum de conditionibus ageretur, quærentibus legatis, quæ poſtulata plebis eſſent: compoſito iam ante aduentum legatorum conſilio ea poſtulauit, vt appareret in æquitate rerum plus quàm in armis reponi ſpei: poteſtatem enim tribunitiam prouocationemq; repetebant, quæ ante decemuiros creatos auxilia plebis fuerant. & ne cui fraudi eſſet, conciſſe milites, aut plebem ad repetendam per ſeceſſionem libertatem. de decemuirorum modò ſupplicio atrox poſtulatum

Alij decem tribuni militum creantur in caſtris.

Relicto Auentino plebs in Sacrum montem ſeceſſit.

Decemuiri ſe in patrũ poteſtate futuros affirmant.

Legati mittuntur ad plebem reuocandam.

Plebis poſtulata.

A ſtulatum fuit. dedi quippe eos æquum cenſebant, viuosq; igni concrematuros minabantur. Legati ad ea: Quæ conſilij fuerunt, adeò æqua poſtulaſtis, vt vltrò vobis deferenda fuerint. libertati enim ea præſidia petitis, non licentiæ ad impugnandum alios. iræ veſtræ magis ignoſcendum quàm indulgendum eſt: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis: & prius penè quàm ipſi liberi ſitis, dominari iam in aduerſarios vultis. Nunquámne quieſcet ciuitas noſtra à ſupplicijs, aut patrum in plebem Romanam, aut plebis in patres? Scuto vobis magis, quàm gladio opus eſt. ſatis ſuperq; humilis eſt, qui iure æquo in ciuitate viuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo. etiam ſi quando metuendos vos præbituri eſtis, cùm recuperatis magiſtratibus, legibusq; veſtris iudicia penes vos erunt: de capite noſtro fortunisq; tunc, vt
B quæque cauſa erit, ſtatuetis. nunc libertatem repeti, ſatis eſt. Facerent vt vellent permittentibus cunctis, mox redituros ſe legati rebus perfectis affirmant. Profecti cùm mandata plebis patribus expoſuiſſent: alij decemuiri, quandoquidem præter ſpem ipſorum ſupplicij ſui nulla mentio fieret, haud quicquam abnuêre. Appius truci ingenio, & inuidia præcipua, odium in ſe aliorum ſuo in eos metiens odio: Haud ignauo, inquit, imminet fortuna. Video donec arma aduerſarijs tradantur, differri aduerſus nos certamen. dandus inuidiæ eſt ſanguis: nihil ne ego quidem moror, quo minus decemuiratu abeam. Factum ſenatuſconſultum, vt decemuiri ſe primo quoque tempore magiſtratu abdicarent. Q. Furius pontifex maximus tribunos plebis crearet: & ne cui fraudi eſſet ſeceſſio militum plebisq;. His ſenatuſconſultis perfectis, di-
C miſſo ſenatu decemuiri prodeunt in concionem, abdicantq; ſe magiſtratu, ingenti hominum lætitia. Nunciantur hæc plebi. legatos quicquid in vrbe hominum ſupererat, proſequitur. huic multitudini læta alia turba ex caſtris occurrit. congratulantur libertatem concordiamq; ciuitati reſtitutam. Legati pro concione: Quod bonum, fauſtum, felixq; ſit vobis, Reiq; publicæ, redite in patriam ad penates, coniuges liberosq; veſtros: ſed qua hic modeſtia fuiſtis, vbi nullius ager in tot vſu rerum neceſſario tantæ multitudini eſt violatus, eam modeſtiam ferte in vrbem. in Auentinum ite, vnde profecti eſtis. ibi felici loco, vbi prima initia inchoaſtis libertatis veſtræ, tribunos plebis creabitis. præſto erit pontifex maximus, qui comitia habeat. Ingens aſſenſus alacritasq; cuncta approbantium fuit. conuertunt inde ſigna, profe-
D ctiq; Romam certant cum obuijs gaudio. armati per vrbem ſilentio in Auentinum perueniunt. ibi extemplò pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creauerunt, omnium primum A. Virginium, inde L. Icilium, & P. Numitorem auunculum Virginiæ, authores ſeceſſionis: tum C. Sicinium, progeniem eius, quem primum tribunum plebis creatum in Sacro monte, proditum memoriæ eſt: & M. Duellium, qui tribunatum inſignem ante decemuiros creatos geſſerat, nec in decemuiralibus certaminibus plebi defuerat. ſpe deinde magis quàm meritis electi, M. Titinnius, M. Pomponius, C. Apronius, Ap. Iulius, C. Oppius. Tribunatu inito L. Icilius extemplò plebem rogauit, & plebs ſciuit, ne cui fraudi eſſet ſeceſſio ab decemuiris facta. confeſtim de conſulibus creandis cum prouocatione M. Duellius rogationem pertulit. ea
E omnia in pratis Flaminijs concilio plebis acta, quem nunc circum Flaminium appellant. Per interregem deinde conſules creati, L. Valerius, & M. Horatius, qui extemplò magiſtratum occeperunt: quorum conſulatus popularis ſine vlla patrum iniuria, nec ſine offenſione fuit. quicquid enim libertati plebis caueretur, id ſuis decedere opibus credebant. Omnium primùm, cùm veluti in controuerſo iure eſſet, tenerentúrne patres plebiſcitis: legem centuriatis comitijs tulere, vt quod tributim plebes iuſſiſſet, populum teneret. qua lege tribunitijs rogationibus telum acerrimum datum eſt. Aliam deinde conſularem legem de prouocatione, vnicum præſidium libertatis, decemuirali poteſtate euerſam non reſtituunt modò, ſed etiam in poſterum muniunt, ſanciendo nouam legem, ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet. qui creaſſet, eum ius fasq; eſſet occidi: néue ea cædes capitalis no-

Legatorum ad poſtulata plebis reſponſum.

Scuto magis quàm gladio plebi opus eſt.

Decemuiri abdicant ſe magiſtratu.

Plebs Romam reuerſa tribunos plebis creat.

Conſules ſublato decemuiratu creantur. 304

Ne quis Magiſtratus ſine prouocatione crearetur.

xæ haberetur. & cum plebem hinc prouocatione, hinc tribunitio auxilio ſatis firmaſ- F
ſent, ipſis quoque tribunis vt ſacroſancti viderentur (cuius rei propè iam memoria aboleuerat) relatis quibuſdam ex magno interuallo ceremonijs, renouarunt: & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt: ſanciendo, vt qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædem Cereris, Liberi Liberæq; venum iret. Hac lege iuris interpretes negant quen-

Qui ſint ſacroſancti.

quam ſacroſanctum eſſe, ſed eum qui eorum cuiquam nocuerit, ſacrum ſanciri. itaq; ædilem prehendi, duciq; à maioribus magiſtratibus: quod etſi non iure fiat (nocere enim ei, cui hac lege non liceat) tamen argumentum eſſe, non haberi pro ſacroſancto ædilem: tribunos vetere iureiurando plebis, cùm primùm eam poteſtatem creauit, ſacroſanctos eſſe. Fuere qui interpretarentur, eadem hac Horatia lege con- G
ſulibus quoq; & prætoribus, quia eiſdem auſpicijs, quibus conſules crearentur, cautum eſſe: iudicem enim conſulem appellari. Quæ refellitur interpretatio: quòd his temporibus nondum conſulem iudicem, ſed prætorem appellari mos fuerit. Hæc conſulares leges fuêre. Inſtitutum etiam ab ijſdem conſulibus: vt ſenatusconſulta

In ædem Cereris ſenatuſconſulta deferebantur.

in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur: quæ antè arbitrio conſulum ſupprimebantur, vitiabanturq;. M. Duellius deinde tribunus plebis plebem rogauit, plebesq; ſciuit, qui plebem ſine tribunis reliquiſſet, quiq; magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Hæc omnia vt inuitis, ita non aduerſantibus patritijs tranſacta: quia nondum in quenquam vnum ſæuiebatur. Fundata deinde & poteſtate tribunitia, & plebis libertate, tum tribuni aggredi ſingulos tutum H

Appio Virginius diem dixit.

maturumq; iam rati, accuſatorem primùm Virginium, & Appium reum deligunt. Cùm diem Appio Virginius dixiſſet, & Appius ſtipatus patritijs iuuenibus in forum deſcendiſſet: redintegrata extemplò eſt omnibus memoria fœdiſſimę poteſtatis, cùm ipſum ſatellitesq; eius vidiſſent. Tum Virginius, Oratio, inquit, rebus dubijs inuenta eſt. itaque neque ego accuſando apud vos eum, tempus teram, à cuius crudelitate voſmetipſi armis vindicaſtis: nec iſtum ad cætera ſcelera impudentiam in defendendo ſe adijcere patiar. Omnium igitur tibi Appi Claudi, quæ impiè nefarieq; per biennium alia ſuper alia es auſus, gratiam facio. vnius tantum criminis, niſi iudicem vindices te, ab libertate in ſeruitutem contra leges vindicias non dediſſe, in vincula te duci iubeo. Nec in tribunitio auxilio Appius, nec in iudicio populi vllam I
ſpem habebat: attamen & tribunos appellauit: & nullo morante arreptus à viatore, Prouoco, inquit. Audita vox vna vindex libertatis ex eo miſſa ore, quo vindiciæ nuper ab libertate dictæ erant, ſilentium fecit. Et dum pro ſe quiſque deos tandem eſſe, & non negligere humana fremunt, & ſuperbiæ crudelitatiq;, etſi ſeras, non leues tamen venire pœnas: prouocare qui prouocationem ſuſtuliſſet: & implorare præſidium populi, qui omnia iura populi obtriſſet: rapiq; in vincula egentem iure libertatis, qui liberum corpus in ſeruitutem addixiſſet: ipſius Appij inter concionis mur-

Appij defenſio.

mur fidem populi Romani implorantis vox audiebatur. Maiorum merita in Rempublicam domi militiæq; commemorabat: ſuum infelix erga plebem Romanam ſtudium, quòd æquandarum legum cauſa cum maxima offenſione patrum conſu- K
latu abiſſet: ſuas leges, quibus manentibus lator earum in vincula ducatur. cæterùm ſua propria bona malaq; cùm cauſæ dicendæ data facultas ſit, tum ſe experturum. in præſentia ſe communi iure ciuitatis ciuem Romanũ die dicta poſtulare, vt dicere liceat, vt iudicium populi Romani experiri. non ita ſe inuidiam pertimuiſſe, vt nihil in æquitate & miſericordia ciuium ſuorũ ſpei habeat. quòd ſi indicta cauſa in vincula ducatur, iterũ ſe tribunos plebis appellare, & monere ne imitẽtur quos oderint. quod ſi tribuni eodem fœdere obligatos ſe fateantur tollendę appellationis cauſa, in quam conſpiraſſe decemuiros criminati ſint: ait ſe prouocare ad populum: implorare leges de prouocatione, & conſulares, & tribunitias eo ipſo anno latas. quem enim prouocaturum, ſi huic indemnato indicta cauſa non liceat? cui plebeio, & humili præſi-

dium

A dium in legibus fore, ſi Ap. Claudio non ſit? ſe documento futurum, vtrum nouis legibus dominatio, an libertas firmata ſit: & appellatio prouocatioq; aduerſus iniuriam magiſtratuum oſtentata tantum inanibus literis, an verè data ſit. Contra ea Virginius, vnum Ap. Claudium & legum expertem, & ciuilis & humani fœderis eſſe aiebat. reſpicerent tribunal homines, caſtellum omnium ſcelerum: vbi decemuir ille perpetuus, bonis, tergo, ſanguini ciuium infeſtus, virgas, ſecuresq; omnibus minitans, deorum hominumq; contemptor, carnificibus non lictoribus ſtipatus, iam ab rapinis & cædibus animo ad libidinem verſo, virginem ingenuam in oculis populi Romani velut bello captam, à complexu patris abreptam miniſtro cubiculi ſui clienti dono dederit: vbi crudeli decreto, nefandisq; vindicijs dexteram patris in
B filiam armauerit: vbi tollentes corpus ſemianime virginis, ſponſum, auunculumq; in carcerem duci iuſſerit, ſtupro interpellato magis, quàm cæde motus. & illi carcerem ædificatum eſſe, quod domicilium plebis Romanæ vocare ſit ſolitus. Proinde vt ille iterum ac ſæpius prouocet, ſic ſe iterum ac ſæpius iudicem illi ferre, ni vindicias ab libertate in ſeruitutem dederit. ſi ad iudicem non eat, pro damnato in vincula duci iubere. Vt haud quoquam improbante, ſic magno motu animorum, cùm tanti viri ſupplicio ſuamet plebi iam nimia libertas videretur, in carcerem eſt conie-

In carcerẽ Appius conijcitur.

C

D

ctus. tribunus ei diem prædixit. Inter hæc ab Latinis & Hernicis legati gratulatum de concordia patrum ac plebis Romam venerunt, domumq; ob eam Ioui optimo maximo coronam auream in Capitolium tulere parui ponderis, prout res haud opulentæ erant, colebanturq; religiones piè magis quàm magnificè. Iiſdem authoribus
E cognitum eſt, Æquos Volſcosq; ſumma vi bellum apparare. Itaq; partiri prouincias conſules iuſſi. Horatio Sabini, Valerio Æqui Volſciq; euenere. Cùm ad ea bella delectum edixiſſent, fauore plebis non iuniores modò, ſed emeritis etiam ſtipendijs pars magna voluntariorum ad nomina danda præſto fuere: eoq; non copia modò, ſed genere etiam militum veteranis admiſtis firmior exercitus fuit. Priuſquam vrbem egrederentur, leges decemuirales, quibus tabulis duodecim eſt nomen, in æs inciſas in publico propoſuerunt. Sunt qui iuſſu tribunorum ædiles functos eo miniſterio ſcribant. C. Claudius, qui peroſus decemuirorũ ſcelera, & ante omnes fratris filij ſuperbiæ infeſtus, Regillum antiquam in patriam ſe contulerat: is magno iam natu cùm ad pericula eius deprecanda rediſſet, cuius vitia fugerat, ſordidatus cum gentilibus clientibusq; in foro prehenſabat ſingulos: orabatq;, ne Claudiæ genti eam inuſtam maculam

Duodecim tabulæ in æs inciſæ in publico proponũtur.

C. Claudij pro Appio deprecatio.

maculam vellent,vt carcere & vinculis viderentur digni. virum honoratiſſimæ imaginis futurum ad poſteros, legumlatorem cõditoremq; Romani iuris iacere victum inter fures nocturnos ac latrones.auerterẽt ab ira parumper ad cognitionẽ cogitationemq; animos:& potius vnum tot Claudijs deprecantibus condonarent,quàm propter vnius odium multorum preces aſpernarentur. ſe quoq; id generi ac nomini dare, nec cum eo in gratiam rediſſe, cuius aduerſæ fortunæ velit ſuccurſum: virtute libertatem recuperatam eſſe, clementia concordiam ordinum ſtabiliri poſſe. Erant quos moueret ſua magis pietate, quàm eius pro quo agebat cauſa. ſed Virginius ſui potius vt miſererentur,orabat,filiæq; : nec gentis Claudię regnum in plebem ſortitę, ſed neceſſariorum Virginiæ trium tribunorum preces audirent,qui ad auxilium plebis creati, ipſi plebis fidem atq; auxilium implorarent. Iuſtiores hæ lachrymæ videbantur.Itaq; ſpe inciſa,priuſquam prædicta dies adeſſet,Appius ſibi mortem conſciuit. Subinde arreptus à P. Numitorio Sp. Oppius inuidiæ proximus, quòd in vrbe fuerat, cùm iniuſtæ vindiciæ à collega dicerentur. Plus tamen facta iniuria Oppio, quàm non prohibita inuidię fecit.teſtis productus,qui ſeptem & viginti enumeratis ſtipendijs, octies extra ordinem donatus, donaq; ea gerens in conſpectu populi, ſciſſa veſte, tergum laceratũ virgis oſtendit, nihilum deprecans, quin ſi quam ſuam noxam reus dicere poſſet,priuatus in ſe iterum ſæuiret.Oppius quoq; ductus in vincula eſt,& ante iudicij diem finem ibi vitæ fecit.Bona Claudij Oppijq; tribuni publicauere.collegæ corũ exilij cauſa ſolum verterunt, bona publicata ſunt. & M. Claudius aſſertor Virginiæ die dicta damnatus,ipſo remittente Virginio vltimã pœnam, dimiſſus Tybur exulatum abijt:manesq; Virginiæ mortuę,quàm viuę feliciores per tot domos ad petendas pœnas vagati,nullo relicto ſonte tandem quieuerunt.Ingens metus inceſſerat patres,vultusq; iam ijdem tribunorum erant, qui decemuirorum fuerant, cùm M. Duellius tribunus plebis inhibito ſalubriter modo nimiæ poteſtatis: Et libertatis,inquit,noſtræ,& pœnarum ex inimicis ſatis eſt.itaq; hoc anno nec diem dici cuiquam,nec in vincula duci quenquam ſum paſſurus. nam neque vetera peccata repeti iam obliterata placet, cum noua expiata ſint decemuirorum ſupplicijs: & nihil admiſſum iri,quod vim tribunitiam deſideret, ſpondet perpetua conſulum amborũ in libertate veſtra tuenda cura.Ea primùm moderatio tribuni metum patribus dempſit,eademq; auxit conſulum inuidiam:quòd adeò toti plebis fuiſſent, vt patrum ſalutis libertatisq; prior plebeio magiſtratui quã patritio cura fuiſſet: & antè inimicos ſatietas pœnarum ſuarum cepiſſet,quàm obuiam ituros licentiæ eorum conſules appareret. multiq; erant, qui mollius conſultum dicerent, quòd legum ab ijs latarũ patres authores fuiſſent.neq; erat dubium,quin turbato Reipublicæ ſtatu tempori ſuccubuiſſent.Conſules rebus vrbanis compoſitis, fundatoq; plebis ſtatu,in prouincias diuerſi abiere. Valerius aduerſus coniunctos iam in Algido exercitus Æquorum Volſcorumq; ſuſtinuit cõſilio bellum. quòd ſi extemplò rem fortunæ commiſiſſet, haud ſcio, an (qui tum animi ab decemuirorum infelicibus auſpicijs Romanis hoſtibusq; erant)magno detrimento certamen ſtaturum fuerit. Caſtris mille paſſuum ab hoſte poſitis, copias continebat.hoſtes medium inter bina caſtra ſpacium acie inſtructa complebant,prouocantibusq; ad prælium reſpõſum Romanus nemo reddebat.tandem fatigati ſtando, ac nequicquã expectando certamen Æqui Volſciq; , poſtquam conceſſum propemodum de victoria credebant: pars in Hernicos, pars in Latinos prædatum abeunt. relinquitur magis caſtris præſidium, quàm ſatis virium ad certamen. Quod vbi ſenſit conſul, reddit illatum antea terrorem, inſtructaq; acie vltrò hoſtem laceſſit.vbi illi conſcientia, quid abeſſet virium detrectauere pugnam, creuit extemplò Romanis animus, & pro victis habebant pauentes intra vallum. Cum per totum diem ſtetiſſent intenti ad certamen,nocte ceſſere.& Romani quidem pleni ſpei corpora curabant.haudquaquam pari hoſtes animo nuncios paſſim trepidi ad reuocandos prędatores dimittunt:recurritur ex proximis locis,vlteriores nõ inuenti.

Appius mortem ſibi conſciuit.

Oppius decemuirorum vnus in vincula ducitur.

Reliqui decemuiri in exilium miſſi, & eorum bona publicata.

Valerius cõſul aduerſus Aequos & Volſcos cõſilio bellum ſuſtinuit.

Vbi

A Vbi illuxit, egreditur castris Romanus, vallum inuasurus, ni copia pugnæ fieret. & postquam multa iam dies erat, neq; mouebatur quicquam ab hoste, iubet signa inferri consul, motaq; acie indignatio Æquos & Volscos incessit, si victores exercitus vallum potius quàm virtus & arma contegerent. igitur & ipsi efflagitatum ab ducibus signum pugnæ accepere. Iamq; pars egressa portis erat: deincepsq; alij seruabant ordinem, in suum quisque locum descendentes, cùm consul Romanus prius, quam totis viribus fulta constaret hostium acies, intulit signa: adortusq; nec omnes dum eductos, nec qui erant, satis explicatis ordinibus, propè fluctuantem turbam trepidantium huc atque illuc, circumspectantiumq; se ac suos, addito turbatis mentibus clamore atque impetu, inuadit. Retulere primò pedem hostes. deinde cùm animos
B collegissent, & vndiq; duces victis ne cessuri essent, increparent, restituitur pugna. Consul ex altera parte Romanos meminisse iubebat, illo die primùm liberos pro libera vrbe Romana pugnare, sibimetipsis victuros, non vt decemuirorum victores præmium essent: non Appio duce rem geri, sed consule Valerio à liberatoribus populi Romani orto, liberatore ipso: ostenderent prioribus prælijs per duces, non per milites stetisse, ne vincerent: turpe esse, contra ciues plus animi habuisse, quàm cõtrà hostes: & domi, quàm foris, seruitutem magis timuisse. Vnam Virginiam fuisse, cuius pudicitię in pace periculum esset: vnum Appium ciuem periculosæ libidinis: at si fortuna belli inclinet, omnium liberis ab tot millib⁹ hostium periculũ fore. Nolle ominari quę nec Iupiter, nec Mars pater passuri sint ijs auspicijs conditę vrbi accidere. A-
C uentini Sacriq; montis admonebat, vt vbi libertas parta esset paucis antè mensib⁹, eo imperium illibatũ referrent: ostenderentq;, eandẽ indolem militibus Romanis post exactos decemuiros esse, quę ante creatos fuerit: nec ęquatis legib⁹ imminuta virtutem populi Romani esse. Hæc vbi inter signa peditum dicta dedit, aduolat deinde ad equites. Agite iuuenes, inquit, pręstate virtute peditẽ, vt honore atq; ordine pręstatis. primo concursu pedes mouit hostem, pulsum vos immissis equis exigite e campo: nõ sustinebunt impetum: & nunc cunctantur magis, quàm resistunt. Concitant equos, permittuntq; in hostem pedestri iam turbatum pugna: & perruptis ordinibus elati ad nouissimam aciem, pars libero spatio circumuecti, iam fugam vndiq; capessentes, plerosq; à castris auertunt, præterequitantesq; absterrent. peditũ acies & consul ipse,
D visq; omnis belli, fertur in castra: captisq; cum ingenti cæde maiore præda potitur. Huius pugnę fama perlata nõ in vrbem modò, sed in Sabinos ad alterum exercitum, in vrbe lætitia modò celebrata est: in castris animos militum ad æmulandum decus accendit. Iam Horatius eos excursionibus sufficiendo, prælijsq; leuibus experiundo, assuefecerat sibi potius fidere, quàm meminisse ignominiæ decemuirorum ductu acceptæ, paruaq; certamina in summam totius profecerant spei. Nec cessabant Sabini feroces ab re priore anno benè gesta, lacessere atque instare, rogitantes quid latrocinij modò procursantes pauci, recurrentesq; tererent tempus? & in multa prælia paruaq; carperent summam vnius belli? quin illi congrederentur acie? inclinandamq; semel fortunæ rem darent? Ad id quod sua sponte satis collectum ani-
E morum erat, indignitate etiam Romani accendebantur. iam alterum exercitum victorem in vrbem rediturum, sibi vltrò per contumelias hostem insultare: quando autem se, si tum non sint, pares hostibus fore? Vbi hæc fremere militem in castris consul sensit, concione aduocata, Quemadmodum, inquit, in Algido res gesta sit, arbitror vos milites audisse. qualem liberi populi exercitum decuit esse, talis fuit. consilio collegæ, virtute militum victoria parta est. Quod ad me attinet, id consilij animiq; habiturus sum, quod vos milites mihi effeceritis. & trahi bellum salubriter, & maturè perfici potest. si trahendum est, ego vt indies spes virtusq; vestra crescat, eadem qua instituti disciplina efficiam. si iam satis animi est, decerniq; placet, agite dum clamorem, qualem in aciem sublaturi estis, tollite hic indicem voluntatis virtutisq; vestræ. Postquam ingenti alacritate clamor est sublatus: quod benè vertat, ge-

Consulis ad milites oratio.

Ad equites consulis oratio.

Volscorũ & Aequorum castra expugnantur.

Horatij consulis ad milites oratio.

ſturum ſe illis morem. Poſteroq; die in aciem deducturum, affirmat. reliquũ diei apparandis armis çonſumptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui Romanam aciem Sabini vidêre, & ipſi iam auidi certaminis procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes ſibimet ambos exercitus, veteris perpetuæq; alterum gloriæ auidum, alterum nuper no-

Acerrimum inter Romanos & Sabinos prælium.

ua victoria elatum. Conſilio etiam Sabini vires adiuuere. nam cùm æquaſſent aciem, duo extra ordinem millia, quæ in ſiniſtrum cornu Romanorũ in ipſo certamine impreſſionem facerent, tenuere. quæ vbi illatis ex tranſuerſo ſignis degrauabant propè circumuentum cornu, equites duarum legionum ſexcenti ferè ex equis deſiliunt, cedentibusq; iam ſuis prouolant in primũm, ſimulq; & hoſti ſe opponunt: & æquato primùm periculo, pudore deinde animos peditum accendunt. verecundię erat, equitem ſuo alienoq; marte pugnare: peditem ne ad pedes quidem digreſſo equiti parem eſſe. Vadunt igitur in prælium ab ſua parte omiſſum, & locum ex quo ceſſerant, repetunt: momentoq; non reſtituta modò pugna, ſed inclinatur etiam Sabinis cornu. eques inter ordines peditum tectus ſe ad equos recipit: tranſuolat inde partem alteram ſuis victoriæ nuncius, ſimul & in hoſtes iam pauidos, quippe fuſo ſuæ partis validiore cornu, impetum facit. non aliorum eo prælio virtus magis enituit. Conſul prouidere omnia, laudare fortes, increpare ſicubi ſegnior pugna eſſet. caſtigati fortium ſtatim virorum opera edebant: tantumq; hos pudor, quantum alios laudes excitabant. Redintegrato clamore vndiq; omnes connixi hoſtem auertunt, nec deinde Romana vis ſuſtineri potuit. Sabini fuſi paſſim per agros caſtra hoſti ad prædam relinquunt. ibi non ſociorum ſicut in Algido res, ſed ſuas Romanus populationibus agrorum amiſſas recipit. Gemina victoria duobus bifariam prælijs parta, malignè ſenatus in vnum diem ſupplicationes conſulum nomine decreuit. populus iniuſſu & altero die frequẽs ijt ſupplicatũ. & hæc vaga popularisq; ſupplicatio ſtudijs propè celebratior fuit. Conſules ex cõpoſito eodem biduo ad vrbem acceſſere, ſenatumq; in Martium campum euocauere. vbi cùm de rebus ab ſe geſtis agerent, queſti primores patrum, ſenatum inter milites dedita opera terroris cauſa haberi. itaque inde conſules, ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, vbi nunc ædes Apollinis eſt (circum iam tum Appollinarem appellabant) auocauere ſenatum. vbi cum ingenti conſenſu patrũ negaretur triumphus, L. Icilius tribunus plebis tulit ad populum de triumpho conſulum: multis diſſuaſum prodeuntibus, maximè C. Claudio vociferante, de patribus, non de hoſtibus conſules triumphare velle: gratiamq; pro

Sabinorum caſtra diripiuntur.

De triumpho conſulum certatur inter patres & populum.

priuato

priuato merito in tribunum, non pro virtute honorem peti. nunquam antè de triumpho, per populum actum, semper æstimationem arbitriumq; eius honoris penes senatum fuisse. ne reges quidem maiestatē summi ordinis imminuisse. ne ita omnia tribuni potestatis suæ implerent, vt nullum publicum consilium sinerent esse. ita demum liberam ciuitatem fore, ita æquatas leges, si sua quisq; iura ordo, suam maiestatem teneat. in eandem sententiam multa & à cæteris senioribus patrū cùm essent dicta, omnes tribus eam rogationem acceperunt. Tum primùm sine authoritate senatus populi iussu triumphatum est. Hæc victoria tribunorum plebisq; propè in haud salubrem luxuriam vertit, conspiratione inter tribunos facta, vt ijdem tribuni reficerentur: & quo sua minus cupiditas emineret, consulibus quoq; continuarent magistratum consensum patrum causabantur, quo per contumeliam consulum iura plebis labefactata essent. quid futurum, nondum firmatis legibus si nouos tribunos per factiones suas consules adorti essent? non enim semper Valerios Horatiosq; Coss. fore, qui libertati plebis suas opes postferrēt. Forte quadam vtili ad tempus, vt comitijs præesset, potissimum M. Duellio sorte euenit, viro prudenti, & ex continuatione magistratus inuidiam imminentem cernenti. qui cùm ex veteribus tribunis negaret vllius se rationem habiturum: pugnarentq; collegæ vt liberas tribus in suffragium mitteret, aut concederet sortem comitiorum collegis, habiturus è lege potius comitia, quàm ex voluntate patrum: iniecta contentione Duellius consules ad subsellia accitos cùm interrogasset, quid de comitijs consularibus in animo haberent, responsisentq;, se nouos consules creaturos: authores popularis sententię, haud populares nactus, in concionem cum ijs processit. vbi cùm consules producti ad populum, interrogatiq;, si eos P.R. memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ rerumq; gestarum consules iterum faceret, quidnam facturi essent? nihil sententię suæ mutassent: collaudatis consulibus quod perseuerarent ad vltimum dissimiles decemuirorum esse, comitia habuit: & quinq; tribunis plebis creatis, cùm præ studijs apertè petentium nouem tribunorum alij candidati tribus non explerent, concilium dimisit: nec deinde comitiorum causa habuit. satisfactum legi aiebat, quæ numero nusquam præfinito tribunis, modò vt relinquerentur, sanciret: & ab ijs qui creati essent, cooptari collegas iuberet. recitabatq; rogationis carmen, in quo: Si tribunos plebis decem rogabo, si qui vos minus hodie decem tribunos plebis fecerint: hi tum vtiq; quos sibi collegas cooptassent, vt illi legitimi eadem lege tribuni plebei sint, vt illi quos hodie tribunos plebei feceritis. Duellius cum ad vltimum perseuerasset, negando xv. tribunos plebis Rempub. habere posse, victa collegarum cupiditate, pariter patribus plebiq; acceptus magistratu abijt. Noui tribuni plebis in cooptandis collegis patrum voluntatem fouerunt: duos etiam patritios consularesq;, Sp. Tarpeium & A. Æternium cooptauêre. Consules creati, Sp. Herminius, T. Virginius Cælimontanus, nihil magnopere ad patrum aut plebis causam inclinati, otium domi ac foris habuêre. L. Trebonius tribunus plebis infestus patribus, quòd se ab ijs in cooptandis tribunis fraude captum, proditumq; à collegis, aiebat: rogationē tulit, vt qui plebem Romanam tribunos plebis rogaret, is vsq; eo rogaret, dum x. tribunos plebis faceret. insectandisq; patribus, vnde Aspero etiam inditum est cognomen, tribunatum gessit. Inde M. Geganius Macrinus, & C. Iulius Coss. facti, conciones tribunorum aduersus nobilium iuuentutem ortas, sine insectatione potestatis eius, conseruata maiestate patrum, sedauêre. plebem decreto ad bellum Volscorum & Æquorum delectu sustinendo, rem ab seditionibus continuêre: vrbano quoque otio foris omnia tranquilla esse affirmantes, per discordias ciuiles externos tollere animos, cura pacis, concordiæ quoque intestinæ causa fuit. Sed alter semper ordo grauis alterius modestię erat. quiescendi plebi ab iunioribus patrum iniuriæ fieri cœptæ. vbi tribuni auxilio humilioribus essent, in primis parum proderat: deinde ne ipsi quidem inuiolati erant, vtique postremis mensibus cùm & per coitiones potentiorum iniuria fieret, &

Sine authoritate senatus, populi iussu triumpharunt consules.

Dissidia inter patres & plebem.

vis poteſtatis omnis aliquanto poſteriore anni parte languidior fermè eſſet: iamq; F
plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei, ſi ſimiles Icilio tribunos haberet: nomine
tantum ſe biennio habuiſſe. Seniores contrà patrum, vt nimis feroces, ſuos credere
iuuenes eſſe, ita malle, ſi modus excedendus eſſet, ſuis quàm aduerſarijs ſupereſſe ani-
mos. adeò moderatio tuendæ libertatis, dum æquari velle ſimulando ita ſe quiſq; ex-
tollit, vt deprimat alium, in difficili eſt: cauendoq; ne metuant homines, metuendos
vltrò ſe efficiunt: & iniuriam à nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati neceſſé
ſit, iniungimus alijs. T. Quintius Capitolinus quartùm, & Agrippa Furius conſules
inde facti, nec ſeditionem domi, nec foris bellum acceperunt: ſed imminebat vtrun-
que. Iam non vltra diſcordia ciuium reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in
patres, cum dies alicui nobilium dicta nouis ſemper certaminibus conciones turba- G
Aequi & Volſci contra Romanos arma capiunt. ret. Ad quarum primum ſtrepitum velut ſigno accepto arma cępere Æqui ac Vol-
ſci: ſimul quod perſuaſerant ijs duces cupidi prædarum, biennio antè delectum indi-
ctum habere non potuiſſe, abnuente iam plebe imperium. eo, aduerſus ſe non eſſe
miſſos exercitus. diſſolui licentia militādi morem, nec pro communi iam patria Ro-
mam eſſe. quicquid irarū ſimultatumq; cum externis fuerit, in ipſos verti, occęcatos
lupos inteſtina rabie opprimendi occaſionem eſſe. Coniunctis exercitibus Latinum
primùm agrum populati ſunt: deinde poſtquam ibi nemo vindex occurrebat, tum
verò exultantibus belli authoribus, ad mœnia ipſa Romæ populabundi regione por-
tæ Æſquilinæ acceſſêre, vaſtationem agrorum vrbi per contumeliam oſtentantes.
vnde poſtquam inulti prędam præ ſe agentes, retrò ad Corbionē agmine iêre, Quin- H
tius Cos. ad concionem populum vocauit. ibi in hanc ſententiam locutum accipio:
Etſi mihi nullius noxæ conſcius Quirites ſum, tamē cum pudore ſummo in concio-
Quintij Coſ. ad Quirites oratio. nem veſtram proceſſi: hoc vos ſcire, hoc poſteris memorię traditū iri: Æquos & Vol-
ſcos vix Hernicis modò pares, T. Quintio quartùm conſule, ad mœnia vrbis Romæ
impunè armatos veniſſe. hanc ego ignominiam (quanquam iamdiu ita viuitur, is ſta-
tus rerum eſt, vt nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſſimum imminere anno ſciſ-
ſem, vel exilio, vel morte, ſi alia fuga honoris non eſſet, vitaſſem. Ergo ſi viri arma illi
habuiſſent, quę in portis fuêre noſtris, capi Roma me conſule potuit? ſatis honorum,
ſatis ſuperq; vitæ erat: mori conſulem tertiùm oportuit. Quem tandem ignauiſſimi
hoſtium contempſêre? nos conſules? an vos Quirites? ſi culpa in nobis eſt, auferte im- I
periū indignis: & ſi id parū eſt, inſuper pœnas expetite. ſi in vobis, nemo deorum nec
hominū ſit, qui veſtra puniat peccata Quirites, voſmet tantū eorum pœniteat. Non
illi veſtram ignauiam contempſêre, nec ſuæ virtuti confiſi ſunt: quippe toties fuſi fu-
Venenū ciuitatis ordinū diſcordia. gatiq;, caſtris exuti, agro mulctati, ſub iugum miſſi, et ſe & vos nouêre. diſcordia ordi-
num eſt venenum vrbis huius, patrum ac plebis certamina. dum nec nobis imperij,
nec vobis libertatis eſt modus: dum tædet vos patritiorū, nos plebeiorum magiſtra-
tuum, ſuſtulere illi animos. Prô deûm fidem, quid vobis vultis? tribunos plebis con-
cupiſtis, cōcordię cauſa cōceſſimus. decēuiros deſideraſtis, creari paſſi ſumus. decēui-
rorū vos pertæſum eſt, coēgimus abire magiſtratu, manente in eoſdē priuatos ira ve-
ſtra, mori atq; exulare nobiliſſimos viros honoratiſſimos paſſi ſumus. tribunos plebis K
creare iterum voluiſtis, creaſtis. conſules facere veſtrarum partium, etſi patribus vi-
debamus iniquum, patritium quoq; magiſtratum plebi donum fieri vidimus, auxi-
lium tribunitium, prouocationē ad populum, ſcita plebis iniuncta patribus, ſub ti-
tulo æquandarum legum noſtra iura oppreſſa tulimus & ferimus. Qui finis erit diſ-
cordiarum? ecquando vnam vrbem habere, ecquando communē hanc eſſe patriam
licebit? Victi nos ęquiore animo quieſcimus, quā victores: ſatíſne eſt, nobis vos me-
tuendos eſſe? Aduerſus nos Auentinum capitur, aduerſus nos Sacer occupatur mons.
Eſquilias quidē ab hoſte propè captas, & ſcandentem in aggerem Volſcum hoſtē ne-
mo ſubmouit. in nos viri, in nos armati eſtis. Agite dū, vbi hîc curiā circumſederitis,
& forum infeſtū feceritis, & carcerē impleueritis principibus, ijſdem iſtis ferocibus
animis

A animis egredimini extra portam Esquilinam,aut si ne hoc quidem audetis, ex muris
visite agros vestros,ferro igniq; vastatos,prædam abigi, fumare incensa passim tecta.
At enim cõmunis res per hæc loco est peiore.ager vritur,vrbs obsidetur, belli gloria
penes hostes est.Quid tandem priuatæ res vestræ quo in statu sunt? iam vnicuiq; ex
agris sua damna nuntiabuntur.quid est tandem domi,vnde ea expleatis? tribuni vo-
bis amissa reddent ac restituent?vocis verborumq; quantum voletis,ingerent, & cri-
minũ in principes, & legum aliarũ super alias,& concionum.sed ex illis concionibus
nunquam vestrûm quisquam re fortunaq; domum auctior redijt. Ecquis retulit ali-
quid ad cõiugem & liberos,præter odia, offensiones, simultates publicas priuatasq;?
à quibus semper non vestra virtute innocentiaq;,sed auxilio alieno tuti sitis. At Her-
B cules,cùm stipendia nobis consulibus,non tribunis ducibus, & in castris non in foro
faciebatis,& in acie vestrum clamorẽ hostes,non in concione patres Romani horre-
bant:præda parta,agro ex hoste capto,pleni fortunarũ gloriæq; simul publicæ, simul
priuatæ triumphantes domum ad penates redibatis:nunc oneratum vestris fortunis
hostem abire sinitis.Hærete affixi concionibus,& in foro viuite:sequitur vos necessi-
tas militandi,quam fugitis.Graue erat in Æquos & Volscos proficisci?ante portas est
bellum.si inde non pellitur,iam intra mœnia erit,& arcem & Capitolium scandet,&
in domos vestras vos persequetur.Biennio antè senatus delectũ haberi,& educi exer-
citum in Algidum iussit.sedemus desides domi, mulierum ritu inter nos altercantes,
præsenti pace læti,nec cernentes ex otio illo breui multiplex bellum rediturũ.His ego
C gratiora dictu alia esse scio,sed me vera pro gratis loqui, & si meum ingeniũ non mo-
neret, necessitas cogit.vellem equidem vobis placere Quirites, sed multò malo vos
saluos esse,qualicũq; erga me animo futuri estis.Natura hoc ita cõparatum est, vt qui
apud multitudinem sua causa loquitur,gratior eo sit, cuius mens nihil præter publi-
cum cõmodum videt.nisi fortè assentatores publicos,plebicolas istos, qui vos nec in
armis,nec in otio esse sinunt, vestra vos causa incitare & stimulare putatis. concitati
aut honori aut quæstui illis estis.& quia in concordia ordinum nullos se vsquam esse
vident,malæ rei se quàm nullius, turbarũ ac seditionũ duces esse volunt.Quarum re-
rum si vos tædiũ tandem capere potest: & patrũ vestrosq; antiquos mores vultis pro
his nouis sumere,nulla supplicia recuso,nisi paucis diebus hos populatores agrorum
D nostrorum fusos fugatosq; castris exuero. & à portis nostris mœnibusq; ad illorum
vrbes hunc belli terrorem,quo nunc vos attoniti estis,transtulero.Rarò aliàs tribuni
popularis oratio acceptior plebi,quàm tunc seueriſſimi consulis fuit.Iuuentus quoq;
quæ inter tales metus detrectationem militiæ, telum acerrimum aduersus patres ha-
bere solita erat,bellum & arma spectabat.& agrestium fuga, spoliatiq; in agris & vul-
nerati,fœdiora ijs quæ subijciebantur oculis nunciãtes, totam vrbem ira impleuêre.
In senatum vbi ventum est,ibi verò in Quintium omnes versi, vt vnum vindicẽ ma-
ieſtatis Romanæ intueri,& primores patrum dignam dicere concionẽ imperio con-
sulari,dignam tot consulatibus anteactis,dignam vita omni plena honorum sæpè ge-
storum,sæpius meritorum. alios consules aut per proditionem dignitatis patrũ plebi
E adulatos,aut acerbè tuendo iura ordinis asperiorem domando multitudinem feciſſe:
T.Quintium orationẽ memorem maiestatis patrum concordiæq; ordinum, & tem-
porum in primis habuisse.orare eum collegamq;,vt capesserent Rempub.orare tribu
nos,vt vno animo cum consulibus bellũ ab vrbe ac mœnibus propulsari vellent, ple-
bemq; obedientem in re tam trepida patribus præberent,appellare tribunos, cõmu-
nem patriã auxiliumq; eorũ implorare,vastatis agris,vrbe propè oppugnata.Consen
su omnium delectus decernitur habeturq;. Cùm consules in concione pronuntias-
sent,tempus non esse causas cognoscendi: omnes iuniores postero die prima luce in
campo Martio adesſent:cognoscendis causis eorum qui nomina non dediſſent,bello
perfecto se daturos tempus : pro desertore futurum , cuius non probassent cau-
sam:omnis iuuentus affuit postero die. cohortes sibi quæque centuriones legerunt,
bini

Ex inteſtinis diſſidijs Rempublicam simul & priuatam minui.

Vera pro gratis loqui bonum ciuem oportet.

Quintij Cos. laus.

Maxima in comparando exercitu diligentia.

bini ſenatores ſingulis cohortibus prępoſiti. Hæc omnia adeò maturè perfecta accepimus, vt ſigna eo ipſo die à quæſtoribus ex ærario prompta delataq́; in campum, quarta diei hora, mota ex campo ſint: exercitusq́; nouus, paucis cohortibus veterum militum voluntate ſequentibus, manſerit ad decimum lapidem. inſequens dies hoſtem in conſpectum dedit: caſtraq́; ad Corbionem caſtris ſunt coniuncta. tertio die cum ira Romanos, illos cùm toties rebellaſſent, conſcientia culpæ ac deſperatio irritaret, mora dimicandi nulla eſt facta. In exercitu Romano cùm duo conſules eſſent poteſtate pari, quod ſaluberrimum in adminiſtratione magnarum rerum eſt, ſumma imperij concedente Agrippa penes collegam erat: & prælatus ille facilitati ſummittentis ſe comiter reſpondebat, communicando conſilia laudesq́;, & ęquando imparem ſibi. In acie Quintius dextrum cornu, Agrippa ſiniſtrũ tenuit: Sp. Poſthumio Albo legato datur media acies tuenda: legatum alterum P. Sulpitium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregiè pugnauêre, haud ſegniter reſiſtentibus Volſcis. P. Sulpitius per mediam hoſtium aciẽ cum equitatu perrupit. vnde cum eadem reuerti poſſet ad ſuos, priuſquam hoſtis turbatos ordines reficeret, terga impugnare hoſtium ſatius viſum eſt. momentoq́; temporis in auerſam incurſando aciem ancipiti terrore diſſipaſſet hoſtes, ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorũ & Æquorum exceptum aliquandiu tenuiſſent. Ibi verò Sulpitius negare cunctandi tempus eſſe, circumuentos intercluſosq́; ab ſuis vociferans, ni equeſtre prælium connixi omni vi perficerent, nec fugare equitem, integrum ſatis eſſe. conficerent equos virosq́;, ne quis reueheretur inde ad prælium, aut integraret pugnam. non poſſe illos reſiſtere ſibi, quibus conferta peditum acies ceſſiſſet. Haud ſurdis auribus dicta impreſſione vna totum equitatum fudere, magnam vim ex equis præcipitauêre: ipſos, equosq́; ſpiculis confodere. Is finis pugnæ equeſtris fuit. Tunc adorti peditum aciem, nuntios ad conſules rei geſtæ mittunt, vbi iam inclinabatur hoſtium acies. nuntius deinde vincentibus Romanis animos auxit, & referentes gradum perculit Æquos. in media primùm acie vinci cœpti, qua præmiſſus equitatus turbauerat ordines. ſiniſtrum deinde cornu ab Quintio conſule pelli cœptum. in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa ætate viribusq́; ferox, cum omni parte pugnæ melius rem geri, quàm apud ſe videret, accepta ſigna ab ſigniferis ipſe inferre, quædam iacere etiam in confertos hoſtes cœpit. cuius ignominiæ metu concitati milites inuaſere hoſtem. ita æquata ex omni parte victoria eſt. Nuntius tum à Quintio venit, victorẽ iam ſe imminere hoſtium caſtris, nolle irrumpere antequam ſciat debellatum & in ſiniſtro cornu eſſe: ſi iam fudiſſet hoſtes, conferret ab ſe ſigna, vt ſimul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cum mutua gratulatione ad victorem collegam, caſtraq́; hoſtium venit. ibi paucis defendentibus, momentoq́; fuſis, ſine certamine in munitiones irrumpunt: prædaq́; ingenti compotem exercitum, ſuis etiam rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amiſſæ erant, reducunt. Triumphum nec ipſos poſtulaſſe, nec delatum ijs ab ſenatu, accipio: nec traditur cauſa ſpreti, aut non ſperati honoris. ego quantum in tanto interuallo temporum conijcio, cum Valerio atq; Horatio conſulibus, qui præter Volſcos & Æquos Sabini etiam belli perfecti gloriam pepererant, negatus ab ſenatu triumphus eſſet, verecundiæ fuit pro parte dimidia rerum conſulibus petere triumphum: ne etiamſi impetraſſent, magis hominum ratio, quàm meritorum habita videretur. Victoriam honeſtam ex hoſtibus partam turpe domi de finibus ſociorum iudiciũ populi deformauit. Aricini atq; Ardeates de ambiguo agro cùm ſæpè bello certaſſent, multis inuicem cladibus feſſi iudicem populum Romanum cepere. Cùm ad cauſam orandam veniſſent, concilio populi à magiſtratibus dato, magna contentione actum. iamq́; editis teſtibus cùm tribus vocari, & populum inire ſuffragium oporteret, conſurgit P. Scaptius de plebe magno natu. Et, ſi licet, inquit, conſules de Republica dicere, errare ego populum in hac cauſa nõ patiar. Cùm vt vanum eum negarent, conſules audiendum eſſe, vociferantemq́; prodi publicam

Volſcorum & Aequorum caſtra expugnantur.

Turpe de finibus ſociorum populi Romani indiciũ.

cauſam

A cauſam ſummoueri iuſſiſſent, tribunos appellat. Tribuni, vt ferè ſemper reguntur à multitudine magis, quàm regunt, dedêre cupidæ audiendi plebi, vt quæ vellet, Scaptius diceret. Ibi infit, annum ſe tertium & octogeſimum agere, & in eo agro de quo agitur, militaſſe non iuuenem, ſed viceſima iam ſtipendia merentem, cum ad Coriolos ſit bellatum. eò ſe rem vetuſtate obliteratam, cæterum ſuæ memoriæ infixam afferre. agrum, de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuiſſe, captisq; Coriolis iure belli publicum populi Romani factum. mirari ſe, quónam more Ardeates Aricinique, cuius agri ius nunquam vſurpauerint incolumi Coriolana re, eum ſe à populo Romano, quem pro domino iudicem fecerint, intercepturos ſperent. Sibi exiguum vitę tempus ſupereſſe, non potuiſſe ſe tamen inducere in animum, quin quem agrum mi-

Scaptij vaniſſimi ſenis oratio.

B les pro virili parte manu cæpiſſet, eum ſenex quoq; voce, qua vna poſſet, vindicaret. magnoperè ſe ſuadere populo, ne inutili pudore ſuam ipſe cauſam damnaret. Conſules cùm Scaptium non ſilentio modò, ſed cum aſſenſu etiam audiri animaduertiſſent: deos, hominesq; teſtantes flagitium ingens fieri, patrum primores accerſunt. cum his circumire tribunos orare, ne peſſimum facinus peiore exemplo admitterent, iudices in ſuam rem litem vertendo, cùm præſertim, etiamſi fas ſit, curam emolumẽti ſui iudici eſſe, nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur, quantum amittatur alienandis iniuria ſociorum animis. nam famæ quidem ac fidei damna maiora eſſe, quàm quæ æſtimari poſſent. Hoc legatos referre domum? hoc vulgari? hoc ſocios audire? hoc hoſtes? quo cum dolore hos? quo cum gaudio illos? Scaptióne hoc concio-

Famæ & fidei dãna æſtimari non poſſunt.

C nali ſeni aſſignaturos putarẽt finitimos populos? clarum hac fore imagine Scaptium nomen: populum Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. quem enim hoc priuatæ rei iudicem feciſſe, vt ſibi controuerſioſam adiudicaret rem? Scaptium ipſum id quidem, etſi prẹmortui iam ſit pudoris, non facturum. Hęc conſules, hæc patres vociferantur. ſed plus cupiditas, & author cupiditatis Scaptius valet. vocatæ tribus iudicauerunt agrum publicum populi Romani eſſe. nec abnuitur ita fuiſſe, ſi ad iudices alios itum foret. nunc haud ſanè quicquam bona cauſa eleuatur dedecus iudicij. idq; non Aricinis Ardeatibusq;, quàm patribus Romanis, fœdius atque acerbius viſum. Reliquum anni quietum ab vrbanis motibus & ab externis manſit.

D

EPITOME LIBRI IIII.

LEX de connubio patrum, & plebis contentione magna, patribus repugnantibus perlata eſt à tribunis plebis. Aliquot annis res populi Romani domi militiæq; per hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item cenſores tunc primùm creati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, miſſis in eum colonis reſtitutus eſt. Cum fame populus Romanus laboraret, Sp. Melius eques Romanus frumentum populo ſua impenſa largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe: regnum affectans à C. Seruilio Hala magiſtro equitũ iuſſu Quintij Cincinnati dictatoris occiſus eſt. L. Minutius iudex boue aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniam ob Rempublicam occubuerant, ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus militum, occiſo Tolumnio rege Veientium, opima ſpolia ſecunda retulit. Mamercus Aemylius dictator cenſuræ honore, qui anteà per quinquennium gerebatur, anni & ſex menſium ſpatio finito, ob eam rem à cenſoribus notatus eſt. Fidenæ in poteſtatem redactæ, eoq; coloni miſſi ſunt. quibus occiſis Fidenates cùm defeciſſet à populo Romano, à Mamerco Aemylio dictatore victi ſunt, & Fidenæ captæ. Coniuratio ſeruorum oppreſſa eſt. Poſthumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt. Stipendium ex ærario tum primùm militibus datum eſt. Res præterea geſtas aduerſum Volſcos & Veientes, Fidenates & Faliſcos continet.

E

HOs ſecuti M. Genutius & P. Curiatius conſules. Fuit annus domi foriſq; infeſtus. nam anni principio & de connubio patrum & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationem promulgauit. qua cõtaminari ſanguinem ſuum patres, confundiq; iura gentium rebantur: & mentio primò ſenſim illata à tribunis, vt alterum ex plebe conſulẽ liceret fieri, eò proceſſit deinde, vt rogationẽ nouem tribuni promulgarent, vt populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de patribus vellet, conſules faciẽdi. Id verò ſi fieret, non vulgari modò cum infimis, ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperium credebant. Lęti ergo audiêre

De connubio patrum cum plebeijs rogationẽ promulgat Tribunus plebis.

30

Ardeates deſciſcunt.
Veientes Romanos fines depopulãtur.

audiêre patres, Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati deſciſſe, & Veientes F
depopulatos extrema agri Romani, & Volſcos Æquosq; ob communitam Verru-
ginem fremere. adeò vel infelix bellum ignominioſæ paci præferebant. His itaq; in
maius etiam acceptis, vt inter ſtrepitum tot bellorum conticeſcerent actiones tribu-
nitiæ, delectus haberi, bellum, armaq; vi ſumma apparari iubent, ſi quo intentius
poſſit, quàm T. Quintio conſule, apparatum ſit. Tum C. Canuleius pauca in ſenatu
vociferatus, nequicquam territando conſules auertere plebem à cura nouarum le-
gum, nunquam eos ſe viuo delectum habituros, antequam ea, quæ promulgata ab ſe
collegisq; eſſent: plebes ſciuiſſet: confeſtim ad concionem aduocauit. Eodem tem-

Conſules aduerſus tribunos plebis ſenatum incitant.

pore & conſules ſenatum in tribunum, & tribunus populum in conſules incitabat.
Negabant conſules iam vltra ferri poſſe furores tribunitios. ventum iam ad finem G
eſſe, domi plus belli concitari, quàm foris. id adeò non plebis, quàm patrum, neq; tri-
bunorum magis, quàm conſulum culpa accidere. cuius rei præmium ſit in ciuitate,
eam maximis ſemper auctibus creſcere, ſic pace bonos, ſic bello fieri. maximum Ro-
mæ præmium ſeditionum eſſe: id & ſingulis vniuerſisq; ſemper honori fuiſſe. Remi-
niſcerentur quam maieſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent, quam liberis tradi-
turi eſſent: vt quemadmodum plebs gloriari poſſet, ſe auctiorẽ amplioremq; eſſe. fi-
nem ergo non fieri, nec futurum, donec quàm felices ſeditiones, tam honorati ſedi-
tionum authores eſſent. Quas, quantasq; res C. Canuleium aggreſſum? colluuionem
gentium, perturbationem auſpiciorum publicorum priuatorumq; afferre, ne quid
ſynceri, ne quid incõtaminati ſit: vt diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquã, nec ſuos H
nouerit. quam enim aliam vim cõnubia promiſcua habere, niſi vt ferarum propè ritu
vulgentur cõcubitus plebis, patrumq;? vt qui natus ſit, ignoret cuius ſanguinis, quo-
rum ſacrorũ ſit, dimidius patrum ſit, dimidius plebis, ne ſecum quidem ipſe concors.
Parum id videri, quòd omnia diuina humanaq; turbentur, iam ad conſulatum vulgi
turbatores accingi. & primò, vt alter conſul ex plebe fieret, id modò ſermonibus ten-
taſſe: nunc rogari, vt ſeu ex patribus, ſeu ex plebe velit, populus conſules creet: & crea-
turos haud dubiè ex plebe ſeditioſiſſimum quenq;. Canuleios igitur Iciliosq; conſu-
les fore. ne id Iupiter optimus maximus ſineret, regiæ maieſtatis imperiũ eò recidere,
& ſe millies morituros potius, quàm vt tantum dedecoris admitti patiantur. certum
habere, maiores quoq;, ſi diuinaſſent, concedendo omnia nõ mitiorem in ſe plebem, I
ſed aſperiorem, alia ex alijs iniquiora poſtulando, cum prima impetraſſet, futuram:
primò quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius, quàm eas leges ſibi imponi
paterentur; quia tum conceſſum ſit de tribunis, iterum conceſſum eſſe, Finem non fi-
eri poſſe, In eadem ciuitate tribunos plebis, & patres eſſe: aut hunc ordinem, aut illum
magiſtratum tollendum eſſe, potiusq; ſerò, quàm nunquam obuium eundum auda-
ciæ temeritatiq;. illíne vt impunè primò diſcordias ſerentes concitent finitima bella?
Deinde aduerſus ea quæ concitauerint, armari ciuitatem, defendiq; prohibeant? &
cùm hoſtes tantum non accerſierint, exercitus conſcribi aduerſus hoſtes non patian-
tur? ſed audeat Canuleius in ſenatu proloqui, ſe, niſi ſuas leges tanquam victoris pa-
tres accipi ſinant, delectum haberi prohibiturũ: quid eſſe aliud, quàm minari ſe pro- K
diturum patriam? oppugnari atq; capi paſſurum? quid eam vocem animorũ, non ple-
bi Romanæ, ſed Volſcis & Æquis & Veientibus allaturam? nónne Canuleio duce ſe
ſperaturos Capitolium atq; arcem ſcandere poſſe, ſi patribus tribuni cum iure ac ma-
ieſtate adempta, animos etiam eripuerint? Conſules paratos eſſe duces prius aduerſus
ſcelus ciuium, quàm aduerſus hoſtium arma. Cúm maximè hæc in ſenatu agerentur,

Canulei tribuni plebis aduerſus Coſſ. oratio.

Canuleius pro legibus ſuis, & aduerſus conſules ita diſſeruit: Quantopere vos Quiri-
tes contemnerent patres, quàm indignos ducerent, qui vna ſecum vrbe intra eadem
mœnia viueretis, ſæpè equidem & ante videor animaduertiſſe: nunc tamen maximè,
quod adeò atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt: quibus quid aliud quàm ad-
monemus ciues nos eorum eſſe, & ſi nõ eaſdem opes habere, eandem tamen patriam
incolere?

A incolere? Altera connubium petimus, quod finitimis externisq; dari solet. nos quidem ciuitatem, quæ plus quàm connubium est, hostibus etiam victis, dedimus. Altera nihil noui ferimus, sed id, quod populi est, repetimus atq; vsurpamus: vt quibus velit, populus Romanus honores mandet. Quid tandem est, cur cœlum ac terras misceant? cur in me impetus modò penè in senatu sit factus? negent se manibus temperaturos? violaturosq; denuntient sacrosanctam potestatem? Si populo Romano liberum suffragium datur, vt quibus velit, consulatũ mandet: & non præciditur spes plebeio quoq;, si dignus summo honore erit, adipiscendi summi honoris, stare vrbs hæc non poterit? de imperio actum est? Et perinde hoc valet, plebeiúsne consul fiat, tanquam seruum, aut libertinum aliquis cõsulem futurũ dicat. Ecquid sentitis in quan-
B to contemptu viuatis? Lucis vobis huius partẽ, si liceat, adimant. quòd spiratis, quòd vocem mittitis, quòd formas hominum habetis, indignantur. quin etiam (si dijs placet) nefas aiunt esse consulem plebeium fieri. Obsecro vos, si non ad fastos, non ad commentarios pontificum admittimur, ne ea quidem scimus, quæ omnes peregrini etiam sciunt, cõsules in locum regũ successisse: nec aut iuris aut maiestatis quicquam habere, quod non in regibus antè fuerit? en vnquã creditis fando auditũ esse, Numam Pompilium non modò non patritium, sed ne ciuem quidem Romanum, ex Sabino agro accitum, populi iussu, patribus authoribus Romæ regnasse? L. deinde Tarquinium non modò Romanæ, sed ne Italicæ quidem gentis, Demarati Corinthij filium, incolam ab Tarquinijs, viuis liberis Anci, regem factum: Seruium Tulliũ post hunc
C captiua Corniculana natum, patre nullo, matre serua, ingenio & virtute regnum tenuisse? quid enim de T. Tatio Sabino dicam? quem ipse Romulus parens vrbis in societatem regni accepit? Ergo dum nullũ fastiditur genus, in quo eniteret virtus, creuit imperium Romanum. Pœniteat nunc vos plebeij consulis, cùm maiores nostri aduenas reges nõ fastidierint, & ne regibus quidẽ exactis clausa vrbs fuerit peregrinæ virtuti. Claudiam certè gentem post reges exactos ex Sabinis nõ in ciuitatẽ modò accepimus, sed etiam in patritiorum numerum. Ex peregrinóne patritius, deinde cõsul fiat? ciuis Romanus, si sit ex plebe, præcisa consulatus spes erit? Vtrum tandẽ non credimus fieri posse, vt vir fortis ac strenuus, pace belloq; bonus ex plebe, sit Numæ, L. Tarquinio, Seruio Tullio similis? an, ne si sit quidem, ad gubernacula Reipublicæ ac-
D cedere eũ patiemur? potiusq; decemuiris deterrimis mortaliũ, qui tum omnes ex patribus erant, quàm optimis regum nouis hominibus similes cõsules sumus habituri? At enim nemo post reges exactos de plebe consul fuit. Quid posteà? nullane res noua instituí debet? & quod nondum est factum, multa enim nondum sunt facta in nouo populo, ea, ne si vtilia quidẽ sint, fieri oportet? Pontifices, augures Romulo regnante nulli erant: ab Numa Pompilio creati sunt: census in ciuitate, & descriptio centuriarum classiumq; non erat, ab Seruio Tullio est facta. Consules nunquam fuerant: regibus exactis creati sunt. Dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat: apud patres esse cœpit. Tribuni plebis, ædiles, quæstores nulli erant: institutum est vt fierent. Decemuiros legibus scribendis intra decem hos annos & creauimus, & è Republica sustuli-
E mus. Quis dubitat, quin in æternum vrbe condita, & in immensum crescente, noua imperia, sacerdotia, iura gentium, hominumq; instituantur? Hoc ipsum ne connubium patribus cum plebe esset, non decẽuiri tulerunt paucis his annis pessimo exemplo publico, cum summa iniuria plebis? an esse vlla maior, aut insignior contumelia potest, quàm partem ciuitatis velut contaminatam, indignam cõnubio haberi? quid est aliud, quàm exilium intra eadem mœnia, quàm relegationẽ pati? ne affinitatibus, ne propinquitatibus immiscearnur. Cauent ne societur sanguis. quid? hoc si polluit nobilitatem istam vestrã, quam pleriq; oriundi ex Albanis & Sabinis, non genere, nec sanguine, sed per cooptationẽ in patres habetis, aut ab regibus lecti, aut post reges exactos iussu populi: synceram seruare priuatis consilijs non poteratis, nec ducendo ex plebe, neque vestras filias sororesq; enubere sinendo è patribus? Nemo plebeius pa-

tritiq; virgini vim afferret: patritiorum ista libido est: nemo inuitum pactionem nup- F
tialem quenquam facere coegisset. Verùm enimuerò lege id prohiberi, & connubium tolli patrum ac plebis, id demum contumeliosum plebi est. cur enim non confertis, ne sit connubium diuitibus ac pauperibus? Quod priuatorum consiliorũ vbique semper fuit, vt in quam cuiq; fœminæ conueniisset domum, nuberet: ex qua pactus esset vir domo, in matrimoniũ duceret: id vos sub legis superbissimæ vincula cõijcitis, qua dirimatis societatem ciuilem, duasq; ex vna ciuitate faciatis. Cur non sancitis, ne vicinus patritio sit plebeius? ne eodem itinere eat? ne idem conuiuium ineat? ne in foro eodem cõsistat? quid enim in re est aliud, si plebeiã patritius duxerit: si patritiam plebeius? quid iuris tandẽ mutatur? nempe patrẽ sequuntur liberi. nec quod nos ex cõnubio vestro petamus, quicquam est, prẽterquam vt hominum, vt ciuium G
numero simus. nec vos (nisi in contumeliã ignominiamq; nostrã certare iuuat) quod contendatis, quicquã est. Deniq;, vtrum tandem populi Romani, an vestrum summum imperium est? regibus exactis vtrũ vobis dominatio, an omnibus æqua libertas parta est? Oportet licere populo Romano, si velint iubere legem. an vt quæq; rogatio promulgata erit, vos delectum pro pœna decernetis? & simul ego tribunus vocare tribus in suffragiũ cœpero, vt statim consul sacramento iuniores adiges? & in castra educes? & minaberis plebi, minaberis tribuno? Quid? si non quantum istæ minæ aduersus plebis cõsensum valerent, bis iã experti essetis? scilicet quia nobis consultum volebatis, certamine abstinuistis? an ideo non est dimicatum, quòd quę pars firmior, eadem modestior fuit? Nec nunc erit certamen Quirites. animos vestros illi tenta- H
bunt semper, vires non experientur. Itaq; ad bella ista, seu falsa seu vera sunt, consules parata vobis plebs est, si connubijs redditis, vnam hanc ciuitatẽ tandem facitis, si coalescere, si iungi, miscériq; vobis priuatis necessitudinibus possunt: si spes, si aditus ad honores viris strenuis & fortibus datur: si in consortio, si in societate Reipub. esse: si, quòd æquæ libertatis est, inuicem annuis magistratibus parêre, atq; imperitare licet. Si hęc impediet aliquis, ferte sermonibus, & multiplicate fama bella. Nemo est nomẽ daturus, nemo arma capturus. nemo dimicaturus pro superbis dominis, cum quibus nec in Republica honorum, nec in priuata connubij societas est. Cùm in concionem & consules processissent, & res à perpetuis orationibus in altercationem vertisset, interroganti tribuno, cur plebeium consulem fieri nõ oporteret: vt fortasse verè, sic pa- I
rum vtiliter in præsens certamen respondit, quod nemo plebeius auspicia haberet. ideoq; decemuiros connubium diremisse, ne incerta prole auspicia turbarentur. Plebes ad id maximè indignatione exarsit, quòd auspicari tanquam inuisi dijs immortalibus negarentur posse. Nec antè finis contentionum fuit, cùm & tribunũ acerrimum authorem plebs nacta esset, & ipsa cum eo pertinacia certaret, quàm victi tandem patres vt de connubio ferretur concessere: ita maximè rati contentionẽ de plebeijs consulibus tribunos, aut totam deposituros, aut post bellum dilaturos esse, contentamq; interim connubio plebem paratam delectui fore. Cùm Canuleius victoria de patribus, & plebis fauore ingens esset, accensi alij tribuni ad certamen, pro rogatione sua summa vi pugnant, & crescente indies fama belli, delectum impediunt. Cõsules, cùm K
per senatum, intercedentibus tribunis, nihil agi posset, consilia principũ domi habebant: apparebat autẽ, aut hostibus, aut ciuibus, de victoria concedendum esse. Soli ex consularibus Valerius atq; Horatius non intererant cõsilijs. C. Claudij sententia consules armabat in tribunos: Quintiorum, Cincinnatiq; & Capitolini sententię abhorrebant à cæde, violandisq; quos fœdere icto cum plebe sacrosanctos accepissent. Per hæc consilia eò deducta res est, vt tribunos militum consulari potestate promiscuè ex patribus ac plebe creari sinerent, de consulibus creandis nihil mutaretur. eoq; contenti tribuni, contenta plebs fuit. Comitia tribunis consulari potestate tribus creandis indicuntur. quibus indictis, extemplò quicunque aliquid seditiosè dixerat, aut fecerat, quàm maximè tribunitij & prehensare homines, & concursare toto foro candidati

De patrum cum plebe connubio lex fertur.

Tribuni militum consulari potestate creantur, anno ab vrbe condita 310.

A candidati cœpere: vt patritios desperatio primò irritata plebe adipiscendi honoris, deinde indignatio, si cum his gerendus esset honos, deterreret: postremò coacti tamen à primoribus petiere, ne cessisse possessione Reipublicæ viderentur. Euentus eorum comitiorum docuit, alios animos in contentione libertatis dignitatisq;, alios secundum deposita certamina incorrupto iudicio esse. tribunos enim omnes patritios creauit populus, contentus eo, quòd ratio habita plebeiorum esset. Hanc modestiam æquitatemq; & altitudinem animi vbi nunc in vno inueneris, quæ tum populi vniuersi fuit? Anno trecentesimo decimo, quàm vrbs Roma condita erat, primùm tribuni militum pro cõsulibus magistratum ineunt. A. Sempronius Atratinus, L. Attilius, T. Cæcilius, quorum in magistratu concordia domi, pacem etiam foris præbuit.

B Sunt qui propter adiectum Æquorum Volscorumq; bello, & Ardeatium defectioni Veiens bellum, quia duo consules obire tot simul bella nequirent, tribunos militum tres creatos dicant, sine mentione promulgatæ legis de consulibus creandis ex plebe: & imperio, & insignibus consularibus vsos. Non tamen pro firmato iam stetit magistratus eius ius, quia tertio mense quàm inierunt, augurum decreto, perinde ac vitio creati honore abiêre, quòd C. Curiatius, qui comitijs eorum præfuerat, parum rectè

C

D

tabernaculum cæpisset. Legati ab Ardeatibus Romam venerunt, ita de iniuria querentes, vt si demeretur ea, in fœdere atq; amicitia mansuros restituto agro appareret. Ab senatu responsum est, iudicium populi rescindi ab senatu non posse, præterquam quòd nullo nec exemplo, nec iure, fieret, concordiæ etiam ordinum causa: si Ardeates sua tempora expectare velint, arbitriumq; senatui leuandæ iniuriæ suæ permittant,

E fore, vt postmodum gaudeant se ire moderatos: sciantq; patribus æquè curæ fuisse, ne qua iniuria in eos oriretur, ac ne orta, diuturna esset. Ita legati, cum se rem integram relaturos dixissent, comiter dimissi. Patritij, cũ sine curuli magistratu Respublica esset, coiere, & interregem creauêre. cõtentio, consulésne, an tribuni militum crearentur, in interregno rem dies complures tenuit. Interrex ac senatus consulum comitia, tribuni plebis & plebs tribunorum militum vt habeantur, tendunt. Vicerunt patres, quia & plebs patritijs seu hunc, seu illum delatura honorem, frustra certare supersedit: & principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui, quàm quibus vt indigni præterirentur. tribuni quoque plebis certamen sine effectu in beneficio apud primores patrum reliquere. T. Quintius Barbatus interrex consules creat. L. Papyrium Mugilanum, L. Semproniũ Atratinum. His consulibus cum Ar-

Ardeates, legatos Romam mittunt.

Interrex creatur.

Cum Ardeatibus fœdus renouatur.

deatibus fœdus renouatum est. Idq; monumenti est, consules eos illo anno fuisse, qui F
neq; in annalibus priscis, neq; in libris magistratuum inueniuntur. credo, quòd tribuni militum initio anni fuerunt, eo, perinde ac si totum annum in imperio fuerint, suffectis his consulibus, prætermissa nomina consulum horum. Licinius Macer author est, & in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inuentos. Et foris, cùm tot terrores à finitimis ostentati essent, & domi otium fuit. Hunc annum, seu tribunos modò, seu tribunis suffectos consules quoque habuit, sequitur annus haud dubijs consulibus, M. Geganio Macerino iterum, T. Quintio Capitolino quintùm

Censuræ initium.

Coss. Idem hic annus censuræ initium fuit, rei à parua origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta est, vt morum disciplinæq; Romanæ penes eam regimen, senatus equitumq; centuriæ decoris dedecorisq; discrimen sub ditione eius magistratus, G
publicorum ius, priuatorumq; locorum, & vectigalia populi Romani sub nutu atq; arbitrio essent. Ortum autem initium rei est, quòd in populo per multos annos incenso neq; differri census poterat, neq; consulibus, cum tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere. Mentio illata ab senatu est, rem operosam, ac minimè consularem suo proprio magistratu egere: cui scribarum ministerium, custodiæq; & tabularum cura, cui arbitrium formulæ censendi subijceretur. Et patres, quanquam rem paruam, tamen quò plures patritij magistratus in Republica essent, læti accepere id quod euenit, futurum credo etiam rati, vt mox opes eorum qui præessent, ipsi honori ius maiestatemq; adijcerent. & tribuni (id quod tunc erat) magis necessariam, quàm speciosi ministerij procurationem intuentes, ne paruis quoq; re- H
bus incommode aduersarentur, haud sanè tetẽdere. Cum à primoribus ciuitatis spretus honor esset, Papyrium Semproniumq; quorum de consulatu dubitabatur, vt eo magistratu parum solidum consulatũ explerent, censui agẽdo populus suffragijs præ-

Primi censores.

fecit. Censores ab re appellati sunt. Dum hæc Romæ geruntur, legati ab Ardea veniunt, pro veterrima societate, renouatoq; fœdere recenti auxilium propè euersæ vibi implorantes. Frui nanq; pace optimo consilio cum populo Romano seruata, per in-

Factiones quàm pernicioſæ.

testina arma non licuit, quorum causa atq; initium traditur ex certamine factionum ortum, quæ fuere eruntq; pluribus populis magis exitio quàm bella externa. quàm fames, morbíue, quæq; alia in deûm irâs velut vltima publicorum malorum vertunt.

Ob virginis nuptias inter Ardeates bellum inteſtinum.

Virginem plebeij generis maximè forma notam petiere iuuenes: alter virgini genere I
par, tutoribus fretus, qui & ipsi eiusdem corporis erant, nobilis alter, nulla re, præterquam forma captus. adiuuabant eum optimatium studia, per quæ domum quoque puellæ certamen partium penetrauit. nobilis superior iudicio matris esse, quæ quàm splendidissimis nuptijs iungi puellam volebat. tutores in ea quoq; re partiũ memores ad suum tendere. Cùm res peragi intra parietes nequisset, ventũ in ius est. postulatu audito matris, tutorumq;, magistratus secundum parẽtis arbitrium dant ius nuptiarum. Sed vis potentior fuit. namq; tutores inter sue partis homines de iniuria decreti palam in foro concionati, manu facta virginem ex domo matris rapiunt. aduersus quos infestior coorta optimatium acies sequitur accensum iniuria iuuenem. fit prælium atrox. Pulsa plebs nihil Romanæ plebi similis, armata ex vrbe profecta colle K
quodam capto in agros optimatium cum ferro igniq; excursiones facit. vrbem quoque omnis etiam expertem antè certaminis multitudine opificum ad spem prædæ euocata, obsidere parat. nec vlla species, cladesq; belli abest, velut contacta ciuitate rabie duorum iuuenum, funestas nuptias ex occasu patriæ petentium. Parũ parti vtriq; domi armorum belliq; est visum. optimates Romanos ad auxilium vrbis obsessæ, plebs ad expugnandam secum Ardeam Volscos exciuere. Priores Volsci duce Æquo Cluilio Ardeam venerunt, & mœnibus hostium vallum obiecere. Quod vbi Ro-

Volsci obsidentes Ardeam, ab Romanis obsidentur.

mam est nunciatum, extemplò M. Geganius consul cum exercitu profectus, tria millia passuum ab hoste locum castris cæpit, præcipitiq; iam die curare corpora milites iubet. quarta deinde vigilia signa profert: cœptumq; opus adeò approperatum est,

vt sole

A vt ſole orto Volſci firmiore ſe munimento ab Romanis circumuallatos, quàm à ſe vrbem viderent. & alia parte conſul muro Ardeæ brachium iniunxerat, qua ex oppido ſui commeare poſſent. Volſcus imperator, qui ad eam diem non commeatu præparato, ſed ex populatione agrorum rapto in diem frumento aluiſſet militem: poſtquam ſeptus vallo repentè inops omnium rerum erat, ad colloquium conſule euocato, ſi ſoluendæ obſidionis cauſa venerit Romanus, abducturum ſe inde Volſcos ait. Aduerſus ea conſul, victis conditiones accipiendas eſſe, non ferendas, reſpondit: neq; vt venerint ad oppugnandos ſocios populi Romani ſuo arbitrio, ita abituros Volſcos eſſe. dedi imperatorem, arma poni iubet, fatentes victos ſe eſſe, & imperio parêre. aliter tam abeuntibus, quàm manentibus ſe hoſtem infenſum, victoriam potius ex
B Volſcis, quàm pacem infidam Romam relaturũ. Volſci exiguã ſpem in armis ponentes, alia vndiq; abſciſſa, cũ tentaſſent: præter cætera aduerſa, loco quoq; iniquo ad pugnam congreſſi, iniquiore ad fugam, cum ab omni parte cæderentur, ad preces à certamine verſi, dedito imperatore, traditisq; armis ſub iugum miſſi, cum ſingulis veſtimentis ignominiæ cladisq; pleni dimittuntur. & cùm haud procul vrbe Thuſculo conſediſſent, vetere Thuſculanorum odio inermes oppreſſi dederũt pœnas, vix nuntijs cædis relictis. Romanus cõſul Ardeæ turbatas ſeditione res, principibus eius motus ſecuri percuſſis, bonisq; eorum in publicum Ardeatium redactis, cõpoſuit: demptamq; iniuriam iudicij tanto beneficio populi Romani Ardeates credebant. ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendum publicæ auaritiæ monumentum videbatur. Conſul
C triumphans in vrbem redijt, Cluilio Volſcorum ducẽ ante currum ducto, prælatisq; ſpolijs, quibus dearmatum exercitum hoſtium ſub iugum miſerat. Æquauit, quod haud facile eſt, Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ: qua concordiæ paciſq; domeſticam curam, iura infimis ſummisq; moderando ita tenuit, vt eum & patres ſeuerum conſulem, & plebs ſatis comem crediderint: & aduerſus tribunos authoritate plura quàm certamine tenuit. quinque conſulatus eodem tenore geſti, vitaq; omnis conſulariter acta, verendum penè ipſum magis quàm honorem faciebant. eò tribunorum militarium nulla mentio his conſulibus fuit. Conſules creant

Volſci ſub iugum miſſi, à Thuſculanis occiduntur.

Quintij conſulis laus.

D

E

M. Fabium Vibulanũ, Poſthumium Ebutium Cornicinem. Fabius & Ebutius conſules, quò maiori gloriæ rerum domi foriſq; geſtarum ſuccedere ſe cernebant (maximè autem memorabilem annum apud finitimos ſocios hoſtesq; eſſe, quòd Ardeatibus in re præcipiti tanta foret cura ſubuentum) eò impenſius, vt delerent prorſus ex

animis hominum infamiam iudicij, ſenatuſconſultum fecerunt, vt quoniam ciuitas F
Ardeã coloni mittuntur. Ardeatium inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet, coloni eò præſidij cauſa aduerſus Volſcos ſcriberentur. Hoc palam relatum in tabulas, vt plebem tribunosq; falleret, iudicij reſcindendi conſilium initum. conſenſerant autem vt multo maiore parte Rutulorum colonorum quàm Romanorũ ſcripta, nec ager vllus diuideretur, niſi is qui interceptus iudicio infami erat: nec vlli prius Romano ibi, quàm omnibus Rutulis diuiſus eſſet, gleba vlla agri aſſignaretur. Sic ager ad Ardeates redijt. Triumuiri ad coloniam Ardeam deducendam creati, Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Ebutius Helua. Qui præter minimè populare miniſterium agro aſſignando ſocijs, quem populus Romanus ſuum iudicaſſet, cúm plebem offendiſſent, ne primoribus quidem patrum ſatis accepti, quòd nihil gratiæ cuiuſquam dederant: vexationes, ad G
populum iam die dicta ab tribunis, colonis aſſcripti remanendo in colonia, quam teſtem integritatis iuſtitiæq; habebant, vitauêre. Pax domi foriſq; fuit, & hoc & in ſe-
Ludi facti. quenti anno C. Furio Pacilio, & M. Papyrio Craſſo, Coss. Ludi ab decemuiris per ſeceſſionem plebis à patribus ex ſenatuſconſulto voti, eo anno facti ſunt. Cauſa ſeditionum nequicquam à Petilio quæſita. qui tribunus plebis iterum ea ipſa denuntiando factus, neq; vt de agris diuidendis plebi referrẽt conſules ad ſenatum, peruincere potuit: & cum magno certamine obtinuiſſet, vt conſulerentur patres, conſulum an tribunorum placeret comitia haberi, conſules creari iuſſi ſunt. ludibrioq; erant minæ tribuni denuntiantis ſe delectum impediturum, cum quietis finitimis neque bello, neq; belli apparatu opus eſſet. Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus Proculo H
Annus multiplici clade ac periculo inſignis. Geganio Macerino, L. Menenio Lanato Coss. multiplici clade ac periculo inſignis, ſeditionibus, fame, regno propè per largitionis dulcedinẽ in ceruices accepto. Vnum abfuit bellum externum: quo ſi aggrauatæ res eſſent, vix ope deorum omnium res ſiſti potuiſſet. Cœpere à fama mala, ſeu aduerſus annus frugibus fuit, ſeu dulcedine cõcionum & vrbis, deſerto agrorum cultu. nam vtrunq; traditur. & patres plebem deſidem, & tribuni plebis nunc fraudem, nunc negligentiam conſulum accuſabant. Poſtremò perpulere plebei haud aduerſante ſenatu, vt L. Minutius præfectus annonæ crearetur: felicior in eo magiſtratu ad cuſtodiã libertatis futurus, quàm ad curationẽ miniſterij ſui: quanquam poſtremò annonæ quoq; leuatæ haud immeritã & gratiam & gloriam tulit. Qui cum multis circa finitimos populos legationibus terra mariq; I
nequicquam miſſis (niſi quòd ex Hetruria haud ita multum frumenti aduectum eſt) nullum momentum annonæ feciſſet: & reuolutus ad diſpenſationem inopiæ, profiteri cogendo frumentũ, & vendere quod vſui menſtruo ſupereſſet: fraudandoq; parte diurni cibi ſeruitia: criminando inde, & obijciendo iræ populi frumentarios, a-
Multi ex plebe fame coacti ſe in Tyberim præcipitãt. cerba inquiſitione aperiret magis quàm leuaret inopiã, multi ex plebe ſpe amiſſa, potius quàm vt cruciarentur trahendo animã, capitibus obuolutis ſe in Tyberim præcipitauerunt. Tum Sp. Melius ex equeſtri ordine, vt illis temporibus, prędiues, rem vti-
Sp. Melius regnum largitionibus affectat. lem peſſimo exemplo, peiore conſilio eſt aggreſſus. frumento nanq; ex Hetruria priuata pecunia per hoſpitum clientiumq; miniſterio coempto (quæ credo ipſa res ad leuandam publica cura annonam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere K
inſtituit: plebemq; hoc munere delinitam, quacunq; incederet conſpectus, elatusq; ſupra modum hominis priuati, ſecum trahere, haud dubium conſulatum fauore ac
Humanus animus inſatiabilis. ſpe deſpondentẽ. Ipſe, vt eſt humanus animus inſatiabilis eo, quod fortuna ſpondet: & altiora & non conceſſa tendere: & quoniam conſulatus quoque eripiendus inuitis patribus eſſet, de regno agitare, id vnum dignum tanto apparatu conſiliorum, & certamine, quod ingens exudandum eſſet, præmium fore. Iam comitia conſularia inſtabant: quæ res eum nec dum compoſitis maturíſue ſatis conſilijs, oppreſſit. Conſul ſextùm creatus T. Quintius Capitolinus, minimè opportunus vir nouãti res: collega additur ei Agrippa Menenius, cui Lanato erat cognomen. & L. Minutius præfectus annonæ, ſeu refectus, ſeu quoad res poſceret, in incertum creatus. nihil enim conſtat,

niſi

A nisi in libros linteos vtroque anno relatum inter magistratus præfecti nomen. Hic Minutius eandem Reipublicæ curationem agens, quam Melius priuatim agendam susceperat: cùm in vtraq; domo genus idem hominum versaretur, rem compertam ad senatum refert: tela in domum Melij conferri, eumq; conciones domi habere: ac non dubia regni consilia esse: tempus agendæ rei nondum stare, cætera iam conuenisse: & tribunus mercede emptos ad prodendam libertatem: & partita ducib⁹ multitudinis ministeria esse. serius se penè, quàm tutum fuerit, ne cuius incerti vaniq; author esset, ea deferre. Quæ postquam sunt audita, & vndiq; primores patrum & priores anni consules increparent, quòd eas largitiones, cœtusq; plebis in priuata domo passi essent fieri: & nouos consules, quòd expectassent, donec à præfecto annonę tan-

B ta res ad senatum deferretur: quæ consulem non authorem solum desideraret, sed etiam vindicem: tum T. Quintius, consules immeritò increpari ait: qui constricti legibus de prouocatione ad dissoluendum imperium latis, nequaquam tantũ virium in magistratu ad eam rem pro atrocitate vindicandam, quantum animi haberent: opus esse non forti solum viro, sed etiam libero, exolutoq; legum vinculis. Itaq; se dictatorem L. Quintium dicturum: ibi animũ parem tantę potestati esse. Approbantibus cunctis, primo Quintius abnuere: &, quid sibi vellent, rogitare, qui se ætate exacta tantę dimicationi obijcerent? Dein cùm vndiq; plus in illo senili animo non consilij modò, sed etiam virtutis esse, quàm in omnibus alijs dicerent, laudibusq; haud immeritis onerarent, & consul nihil remitteret: precatus tandem deos immortales

C Cincinnatus, ne senectus sua in tam trepidis rebus damno dedecoríue Reipublicę esset, dictator à consule dicitur. ipse deinde C. Seruilium Halam magistrum equitum dicit. Postero die dispositis præsidijs cum in forum descendisset, conuersaq; in eum plebs nouitate rei, ac miraculo esset: & Meliani, atque ipse dux eorum in se intentam vim tanti imperij cernerent: expertes consiliorum regni, qui tumultus, quod bellum repens aut dictatoriam maiestatem, aut Quintium post octogesimum annum rectorem Reipublicæ quæsisset, rogitarent: missus ab dictatore Seruilius magister equitum ad Melium, Vocat te, inquit, dictator. Cùm pauidus ille quid vellet, quæreret: Seruiliusq; causam dicendam esse proponeret: crimenq; à Minutio delatum ad senatum diluendum: tunc Melius recipere se in cateruam suorum: & primùm circunspectans tergiuersari, postremò cum apparitor iussu magistri equitum eum duceret, ereptus à circunstantibus, fugiensq;, fidem plebis Romanæ implorare: & opprimi se consensu patrum dicere, quòd plebi benignè feciisset: orare, vt opem sibi vltimo in discrimine ferrent, néue ante oculos suos trucidari sinerent. Hæc eum vociferantem assecutus Hala Seruilius obtruncat: respersusq; cruore obtruncati, stipatus caterua patritiorum iuuenum, dictatori renunciat: vocatum ad eum Melium repulso apparitore concitantem multitudinem, pœnam meritam habere. Tum dictator, Macte virtute, inquit, C. Seruili esto, liberata Republica. Tumultuantem deinde multitudinem incerta existimatione facti, ad concionem vocari iussit: & Melium iure cæsum pronunciauit: etiam si regni crimine insons fuerit: qui vocatus à magistro equitum

E ad dictatorem non venisset, se ad causam cognoscendam consedisse: qua cognita, habiturum fuisse Melium similem causæ fortunam. vim parantem, ne iudicio se committeret, vi coërcitum esse. nec cum eo tanquam cum ciue agendum fuisse: qui natus in libero populo inter iura legesq;, ex qua vrbe reges exactos sciret: eodemq; anno sororis filios regis, & liberos consulis liberatoris patriæ, propter pactionem indicatam recipiendorum in vrbem regum, à patre securi esse percussos: ex qua Collatinum Tarquinium consulem nominis odio abdicare se magistratu, atque exulare iussum: in qua de Sp. Cassio post aliquot annos propter consilia inita de regno supplicium sumptum: in qua nuper decemuiros bonis, exilio, capite mulctatos ob superbiam regiam: in ea Sp. Melius spem regni conceperit, & quis homo? quanquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiquam ad dominationem pan-

Prodũtur Sp. Melij de regni ambitione consilia.

Cincinnatus à cõsule Dictator dicitur.

Sp. Melius ad Dictatorem vocatur.

Seruilius magister equitum Sp. Melium obtruncat.

Dictatoris ad populum oratio.

dere viam: sed tamen Claudios, Cassios consulatibus, decemuiratibus suis, maio- F
rumq; honoribus, splendore familiarum sustulisse animos, quo nefas fuerit Sp. Melium, cui tribunatus plebis magis optandus, quàm sperandus fuerit: frumentarium diuitem bilibre farris speraſſe libertatem se ciuium suorum emisse: ciboq; obijciendo ratum victorem finitimorum omnium populum in seruitutem perlici posse: vt quem senatorem concoquere ciuitas vix posset, regem ferret, Romuli conditoris ab dijs orti, recepti ad deos, insignia atque imperium habentem. non pro scelere id magis, quàm pro monstro habendum. Nec satis esse sanguine eius expiatum, nisi tecta parietesq;, intra quæ tantum amentiæ conceptum esset, dissiparentur: bonaq; contacta pretijs regni mercandi, publicarentur. Iubere itaq; quæstores vendere ea bona, atq; in publicum redigere. Domum deinde, vt monumento area esset oppressæ nefa- G
riæ spei, dirui extemplò iussit. id Æquimelium appellatum est. L. Minutius* boue aurato extra portam trigeminam est donatus, ne plebe quidem inuita, quia frumentum Melianum assibus in modios æstimatum plebi diuisit. Hunc Minutium apud quosdam authores transisse à patribus ad plebem, vndecimumq; tribunum plebis cooptatum, seditionem motam ex Meliana cæde sedasse, inuenio. cæterùm vix credibile est, numerum tribunorum patres augeri passos: idq; potissimum exemplum à patritio homine introductum: nec deinde id plebem concessum semel obtinuisse, aut certe tentasse. sed ante omnia refellit falsum imaginis titulum, paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam cooptare liceret. Q. Cæcilius, Q. Iunius, Sext. Titin- H
nius, soli ex collegio tribunorum, neque tulerant de honoribus Minutij legem: & criminari nunc Minutium, nunc Seruilium apud plebem. queriq; indignam necem Melij non destiterant. peruicerunt igitur, vt tribunorum militum potius quàm consulum comitia haberentur: haud dubij, quin sex lectis (tot enim iam creari licebat) & plebeij aliqui profitendo se vltores fore Melianæ cædis, crearentur. Plebs quanquam agitata multis eo anno & varijs motibus erat, nec plures quàm tres tribunos consulari potestate creauit. & in ijs L. Quintium Cincinnati filium: ex cuius dictaturæ inuidia tumultus quærebatur: prælatus suffragijs Quintio Mamercus Æmylius vir sum-
Fidenæ à Romanis deficiunt, & legatos Romanos interficiunt.
mæ dignitatis, L. Iulium tertium creant. in horum magistratu Fidenæ colonia Romana ad Lartem Tolumnium Veientium regem ac Veientes defecere. maius additum defectioni scelus. C. Fulcinium, C. Iulium Tullum, Sp. Nautium, L. Roscium le- I
gatos Romanos, causam noui consilij quærentes, iussu Tolumnij interfecerunt. Leuant quidam regis facinus. in tesserarum prospero iactu vocem eius ambiguam, vt occidi iussisse videretur, à Fidenatibus exceptam, causam mortis legatis fuisse. rem incredibilem: interuẽtu Fidenatium nouorum sociorũ consulentium de cæde ruptura ius gentium, non auersum ab intentione lusus animum: nec deinde in horrorem versum facinus. propius est fidem, obstringi Fidenatiũ populum, ne respicere spem vllam ab Romanis posset conscientia tanti sceleris, voluisse. Legatorum, qui Fidenis cæsi erant, statuę publicè in Rostris positæ sunt. Cum Veientibus Fidenatibusq; præterquam finitimis populis ab causa etiam tam nefanda bellum exorsis, atrox dimicatio instabat. Itaq; ad curam summæ rerum quieta plebe, tribunisq; eius, nihil con- K
trouersiæ fuit, quin consules crearentur, M. Geganius Macerinus tertiùm, & L. Sergius Fidenas: à bello credo, quod deinde gessit, appellatus. hic enim primus cis Anie-
Veientes à Sergio Cos. fusi.
nem cum rege Veientium secundo prælio conflixit: nec incruentam victoriam retulit. Maior itaq; ex ciuibus amissis dolor, quàm letitia fusis hostibus fuit. & senatus, vt in trepidis rebus, dictatorem dici Mamercum Æmylium iussit: is magistrum equitum ex collegio prioris anni, quo simul tribuni militum consulari potestate fuerant, L. Quintium Cincinnatum dignum parente iuuenem dixit. Ad delectum à consulibus habitum centuriones veteres belli periti adiecti: & numerus amissorum proxima pugna expletus. Legatos, Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum sequi se dictator iussit. Cùm potestas maior, tum vir quoq; potestati par, hostes ex

agro

*Plin. non boue, sed statua donatum scribit.

A agro Romano trans Anienem ſubmouêre: colleſq; inter Fidenas atq; Anienem cęperunt, referentes caſtra: nec antè in campos digreſſi ſunt, quàm legiones auxilio Faliſcorum venerunt. tum demum caſtra Hetruſcorum pro mœnibus Fidenarum poſita. Et dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit in vtriuſq; ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, vallo interpoſito, poſtero die in aciem eduxit. Inter hoſtes fuere variæ ſententiæ. Faliſcus procul ab domo militiam ægrè patiens, ſatisq; fidens ſibi, poſcere pugnam. Veienti Fidenatiq; plus ſpei in trahendo bello eſſe. Tolumnius, quanquam ſuorum magis placebant conſilia, ne longinquam militiam paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. Dictatori ac Romanis, quòd detrectaſſet pugnam hoſtis, animi acceſſere. poſteroq; die iam mi-
B litibus caſtra vrbemq; ſe oppugnaturos frementibus, ni copia pugnæ fiat, vtrinque acies inter bina caſtra in medium campi procedunt. Veiens multitudine abundans, qui inter dimicationem caſtra Romana aggrederentur, poſt montes circummiſit. Trium populorum exercitus ita ſtetit inſtructus, vt dextrum cornu Veientes, ſiniſtrum Faliſci tenerent, medij Fidenates eſſent. Dictator dextro cornu aduerſus Faliſcos, ſiniſtro contra Veientem Capitolinus Quintius intulit ſigna: ante mediam aciem cum equitatu magiſter equitum proceſſit. Parumper ſilentium & quies fuit: nec Hetruſcis, niſi cogerentur, pugnam inituris: & dictatore arcem Romanam reſpectante, vt ab auguribus ſimul aues ritè admiſiſſent, ex compoſito tolleretur ſignum, quod vbi conſpexit, primos equites clamore ſublato in hoſtem emiſit. ſecuta
C peditum acies ingenti vi conflixit. nulla parte legiones Hetruſcæ ſuſtinuere impetum Romanorum. eques maximè reſiſtebat. equitumq; longè fortiſſimus ipſe rex ab omni parte effuſé ſequentibus obequitans Romanis, trahebat certamen. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coſſus, eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par, memorq; generis, quod ampliſſimum acceptum, maius auctiusq; reliquit poſteris. Is cùm ad impetum Tolumnij, quacunque ſe intendiſſet, trepidantes Romanas videret turmas, inſignemq; eum regio habitu volitantem tota acie cognouiſſet: Hiccine eſt, inquit, ruptor fœderis humani, violatorq; gentium iuris? iam ego hanc mactatam victimam (ſi modò ſancti quicquam in terris eſſe dij volunt) legatorum Manibus dabo. calcaribus ſubditis infeſta cuſpide in vnum fer-
D tur hoſtem. quem cùm ictum equo deieciſſet, confeſtim & ipſe haſta innixus, ſe in pedes excipit, aſſurgentem ibi regem vmbone reſupinat, repetitumq; ſæpius cuſpide ad terram affixit, tum exangui detracta ſpolia, caputq; abſciſſum victor ſpiculo gerens terrore cæſi regis hoſtes fundit. Itaque equitum quoque fuſa acies, quæ vna fecerat anceps certamen. Dictator fugatis legionibus inſtat: & ad caſtra compulſos cædit. Fidenatium plurimi locorum notitia effugere in montes. Coſſus Tyberim cum equitatu tranſuectus, ex agro Veientano ingentem detulit prædam ad vrbem. Inter prælium & ad caſtra Romana pugnatum eſt aduerſus partem copiarum ab Tolumnio, vt ante dictum eſt, ad caſtra miſſam. Fabius Vibulanus corona primum vallum defendit: intentos deinde hoſtes in vallum, egreſſus dextra principali cum triarijs
E repente inuadit. quo pauore iniecto, cædes minor, quia pauciores erant: fuga non minus trepida, quàm in acie fuit. Omnibus locis re benè geſta, dictator ſenatuſconſulto, iuſſuq; populi triumphans in vrbem redijt. Longè maximum triumphi ſpectaculum fuit, Coſſus ſpolia opima regis interfecti gerens. in eum milites carmina incondita, æquantes eum Romulo, canère. Spolia in æde Iouis Feretrij propè Romuli ſpolia, quæ prima opima appellata ſola ea tempeſtate erant, cum ſolenni dedicatione dono fixit. auerteratq; in ſe à curru dictatoris ciuium ora, & celebritatis eius diei fructum propè ſolus tulerat. Dictator coronam auream* libræ pondo ex publica pecunia, populi iuſſu in Capitolio Ioui donum poſuit. Omnes ante me authores ſecutus A. Cornelium Coſſum tribunum militum, ſecunda ſpolia opima Iouis Feretrij templo intuliſſe, expoſui. cæterum, præterquam quòd ea rite

A. Cornelius Coſſus regem Veientium interficit.

Vincuntur Veientes & eorum ſocij.

Dictator triumphans in vrbem redijt.

Opima ſpolia quæ dicantur.

*Valent circiter 108. coronatos.

opima

opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxerit, nec ducem nouimus, niſi cuius au- F
ſpicio bellum geritur, titulus ipſe ſpolijs inſcriptus illos, meq; arguit, conſulem ea
Coſſum cæpiſſe. Hoc ego cùm Auguſtum Cæſarem templorum omnium conditorem aut reſtitutorem, ingreſſum ædem Feretrij Iouis, quam vetuſtate dilapſam refe-

G

H

cit, ſeipſum in thorace lintheo ſcriptum legiſſe audiſſem: propè ſacrilegium ratus ſum, Coſſum ſpoliorum ſuorum, Cæſaremq; ipſius templi authorem ſubtrahere teſtem. qui ſi ea in re ſit error, quòd tam veteres annales, quodq; magiſtratum libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius citat identidem authores: ſeptimo poſt demum anno cum T. Quintio Pœno, A. Cornèlium Coſſum conſulem habeant: exiſtimatio communis omnibus eſt. nam etiam illud accedit, ne tam clara pugna in eum annum transferri poſſet, quòd imbelle triennium fermè peſtilentia inopiaq; frugum circa A. Cornelium conſulem fuit: adeò, vt quidam annales velut I
funeſti, nihil præter nomina conſulum ſuggerant. tertius ab conſulatu Coſſi annus tribunum eum militum conſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum equitum: quo in imperio alteram inſignem edidit pugnam equeſtrem. ea libera coniectura eſt. ſed (vt ego arbitror) vana, verſare in omnes opiniones licet: cum author pugnæ recentibus ſpolijs in ſacra ſede poſitis, Iouem propè ipſum, cui vota erant, Romulumq; intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Cornelium Coſſum con-

Exercitus in agrũ Veientem & Faliſcum mittuntur.

ſulem ſcripſerit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papyrio Craſſo conſulibus, exercitus in agrum Veientem & Faliſcum ducti: prædæ abactæ hominum pecorumq;, hoſtis in agris nuſquam inuentus, neque pugnandi copia facta. vrbes tamen non oppugnatæ: quia peſtilentia populum inuaſit. Et ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motę tamen, K
ab Sp. Melio tribuno plebis. qui fauore nominis moturum ſe aliquid ratus, & Minutio diem dixerat: & rogationem de publicandis bonis Seruilij Halæ tulerat: falſis criminibus à Minutio circumuentum Melium arguens, Seruilio cædem ciuis indemnati obijciens, quæ vaniora ad populum ipſo authore fuere. Cæterùm magis vis morbi ingraueſcens curæ erat, terroresq; ac prodigia, maximè quòd crebris motibus terræ ruere in agris nunciabãtur tecta. Obſecratio itaq; à populo duumuiris pręeuntibus eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Iulio iterum, & L. Virginio conſulibus, tantum metum vaſtitatis in vrbe agrisq; fecit, vt non modò prædandi cauſa quiſquam ex agro Romano non exiret, bellíue inferendi memoria patribus aut plebi eſſet: ſed

Terræ motus.

vltrò Fidenates, qui ſe primò aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant, popu-

labundi

A labundi deſcenderent in agrum Romanum.deinde Veientium exercitu accito (nam Faliſci perpelli ad inſtaurandũ bellum, neq; clade Romanorum, neq; ſociorum precibus potuere) duo populi tranſiere Anienem: atq; haud procul Collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaq; nõ in agris magis,quàm in vrbe eſt. Iulius conſul in aggere murisq; explicat copias. à Virginio ſenatus in æde Quirini conſulitur. dictatorem dici A.Seruilium placet,cui Priſco alij,alij Structo fuiſſe cognomẽ tradunt. Virginius dum collegam cõſuleret,moratus,permittente eo nocte dictatorem dixit. is ſibi magiſtrum equitum Poſthumium Ebutium Heluam dicit. Dictator omnes luce prima extra portam Collinam adeſſe iubet.quibuſcunq; vires ſuppetebant ad arma ferenda, præſto fuere: ſigna ex ærario prompta feruntur ad dictatorem. Quæ cùm agerentur, *Fidenates & Veientes populantur agrũ Romanum.*

B hoſtes in loca altiora cõceſſere.eo dictator agmine infeſto ſubit: nec procul Nomento ſignis collatis fudit Hetruſcas legiones, cõpulit inde in vrbem Fidenas,valloq; circundedit:ſed neq; ſcalis capi poterat vrbs alta,& munita:neq; in obſidiõe vis vlla erat: quia frumentum non neceſſitati modò ſatis,ſed copiæ quoq; abunde ex antè conuecto ſufficiebat. Ita expugnandi pariter, cogendiq; ad deditionem ſpe amiſſa, dictator in locis propter propinquitatẽ notis, ab auerſa parte vrbis maximè neglecta, quia ſuapte natura tutiſſima erat,agere in arcem cuniculum inſtituit.ipſe diuerſiſſimis locis ſubeundo ad mœnia quadrifariam diuiſo exercitu,qui alij alijs ſuccederent ad pugnam,continenti die ac nocte prælio ab ſenſu operis hoſtes auertebat: donec perfoſſo à caſtris monte erecta in arcem via eſt.intentisq; Hetruſcis ad vanas à certo pericu- *Vincuntur Veientes & Fidenates.*

C lo minas, clamor ſupra caput hoſtilis captam vrbem oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilius,& M.Geganius Macerinus cenſores villam publicam in campo Martio probauerunt:ibiq; primùm cenſus populi eſt actus. Eoſdem conſules in ſequenti anno refectos, Iulium tertiùm, Virginium iterum, apud Macrum Licinium inuenio. Valerius Antias, & Q. Tubero,M. Manlium, & Q. Sulpitium conſules in eum annum edunt. cæterùm in tam diſcrepandi editione & Tubero & Macer libros linteos authores profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuiſſe, traditum à ſcriptoribus antiquis diſſimulat. Licinio libros haud dubiè ſequi linteos placet: & Tubero incertus veri eſt.ſed inter cętera vetuſtate incomperta,hoc quoq; in incerto poſitum. Trepidatum in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, non Veientib⁹ ſolùm exterritis metu ſi- *Fidenæ capiuntur.*

D milis excidij,ſed etiam Faliſcis memoria initi primò cum ijs belli: quanquã rebellantib⁹ nõ affuerant.Igitur cùm duę ciuitates legatis circa x xii. populos miſſis impetraſſent,vt ad Volţumnæ fanum indiceretur omni Hetrurię concilium:velut magno inde tumultu imminente, ſenatus Mamercum Æmylium dictatorem iterũ dici iuſſit. Ab eo A. Poſthumius Tubertus magiſter equitum eſt dictus. bellumq; tanto maiore quàm proximo conatu apparatum eſt, quantò plus erat ab omni Hetruria periculi, quàm ab duobus populis fuerat.Ea res aliquanto expectatione omnium tranquillior fuit.Itaq; cùm renunciatũ à mercatorib⁹ eſſet, negata Veientibus auxilia, iuſſosq; ſuo conſilio bellum initum,ſuis viribus exequi:nec aduerſarũ rerum quęrere ſocios,cum quibus ſpem integram communicati non ſint:tum dictator,ne nequicquam creatus

E eſſet,materię quęrendę bello glorię adempta,in pace aliquid operis edere,quod monumẽtum eſſet dictaturę, cupiens, cenſuram minuere parat, ſeu nimiam poteſtatem ratus:ſeu nõ tam magnitudine honoris,quàm diuturnitate offenſus. Concione itaq; aduocata Remp.foris gerendam ait,tutaq;omnia præſtanda,deos immortales ſuſcepiſſe:ſe,quod intra muros agendũ eſſet,libertati pop.Rom. conſulturum. maximam autem eius cuſtodiam eſſe:ſi magna imperia diuturna non eſſent:& temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non poſſet. Alios magiſtratus annuos eſſe: quinquennalem cenſuram grauem eſſe: ijſdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios viuere:ſe legem laturum,ne plus quàm annua acſemeſtris cenſura eſſet.Conſenſu ingenti populi legẽ poſtero die pertulit.Et vt reipſa inquit,ſciatis Quirites, quàm mihi diuturna non placeant imperia, dictatura me abdico. Depoſito ſuo magiſtratu,mo- *Cenſuram minuit Mamercus dictator.*

dò alio-

dò aliorum magiſtratui impoſito fine alteri, congratulatione ac fauore ingenti po- F
puli domum eſt reductus. Cenſores ægrè paſſi, Mamercum, quod magiſtratum po-
puli Romani minuiſſet, tribu mouerunt, octuplicatoq; cenſu ærarium fecerunt.
Quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferunt: cauſam potius ignominiæ intuen-
tem, quàm ignominiam. primores patrum, quanquam diminutum cenſuræ ius vo-
luiſſent, exemplo acerbitatis cenſoriæ offenſos quippe cùm ſe quiſque diutius ac ſæ-
pius ſubiectum cenſoribus fore cerneret, quàm cenſuram geſturum. Populi certè
tanta indignatio coorta dicitur, vt vis à cenſoribus nullius authoritate præterquam
ipſius Mamerci, deterreri quiuerit. Tribuni plebis aſſiduis concionibus prohibendo
conſularia comitia, cùm res propè ad interregnum perducta eſſet, euicere tandem, vt
tribuni militum conſulari poteſtate crearentur. victoriæ præmium, quod petebatur, G
vt plebeius crearetur, nullum fuit. omnes patritij creati ſunt, M. Fabius Vibulanus,
M. Folius, L. Sergius Fidenas. Peſtilentia eo anno aliarum rerum otium præbuit. æ-
des Apollini pro valetudine populi vota eſt. multa duumuiri ex libris placandę deûm
iræ, auertendæq; à populo peſtis cauſa, fecere. magna tamen clades in vrbe agriſq;
promiſcuè hominum pecorumq; pernicie accepta. famem cultoribus agrorum ti-
mentes in Hetruriam, Pomptinumq; agrum, & Cumas, poſtremò in Siciliam quoq;
frumenti cauſa miſêre. Conſularium comitiorum nulla mentio habita eſt. Tribuni
militum conſulari poteſtate omnes patritij creati ſunt, L. Pinarius Mamercus, L. Fu-
rius Medullinus, Sp. Poſthumius Albus. Eo anno vis morbi leuata, neque à penuria
frumenti, quia antè prouiſum erat, periculum fuit. Conſilia ad mouenda bella in H
Volſcorum Æquorumq; concilijs, & in Hetruria ad fanum Voltumnæ agitata. Ibi
prolatæ in annum res: decretoq; cautum, ne quod ante concilium fieret: nequic-
quam Veiente populo querente eandem, qua Fidenæ deletæ ſint, imminere Veijs
fortunam. Interim Romæ principes plebis iamdiu nequicquam imminentes ſpei
maioris honoris, dum foris otium eſſet, cœtus indicere in domos tribunorum plebis,
ibi ſecreta conſilia agitare. Queri ſe à plebe adeò ſpretos, vt cùm per tot annos tribuni
militum conſulari poteſtate creentur, nulli vnquam plebeio ad eum honorem adi-
tus fuerit: multum prouidiſſe ſuos maiores, qui cauerint, ne cui patritio plebeij ma-
giſtratus patêrent: aut patritios habendos fuiſſe tribunos plebis. adeò ſe ſuis etiam
ſordere, nec à plebe minus, quàm à patribus contemni. Alij purgare plebem: culpam I
in patres vertere. eorum ambitione artibusq; fieri, vt obſeptum plebi ſit ad honorem
iter. ſi plebi reſpirare ab eorum miſtis precibus miniſq; liceat, memorem eam ſuo-
rum inituram ſuffragia eſſe, & parto auxilio imperium quoq; aſcituram. Placet tol-
lendæ ambitionis cauſa tribunos legem promulgare, ne cui album veſtimentum ad-
dere petitionis cauſa liceret. Parua nunc res, & vix ſeriò agenda videri poſſit, quæ tunc
ingenti certamine patres ac plebem accendit. Vicere tamen tribuni, vt legem perfer-
rent: apparebatq; irritatis animis plebem ad ſuos ſtudia inclinaturam. quæ ne libera
eſſet, ſenatuſconſultum factum eſt, vt conſularia comitia haberentur. Tumultus cau-
ſa fuit, quem ab Æquis & Volſcis, Latini atq; Hernici nunciarant. T. Quintius Lucij
filius, Cincinnatus (eidem & Pœno cognomen additur) & Cn. Iulius Mento conſules K
facti, nec vltrà terror belli eſt dilatus. Lege ſacrata, quæ maxima apud eos vis cogendæ
militiæ erat, delectu habito, vtrinq; validi exercitus profecti in Algidum conuenere.
ibiq; ſeorſum Æqui, ſeorſum Volſci caſtra cõmuniuere, intentiorq; quàm vnquam
antè, muniendi, exercendiq; militem cura ducibus erat. eò plus nuncij terroris Ro-
mam attulere. Senatui dictatorem dici placuit: quia etſi ſæpè victi populi, maiore ta-
men conatu, quàm aliàs vnquam rebellarent: & aliquantum Romanæ iuuentutis
morbo abſumptum erat. ante omnia priuata conſulum diſcordia, quæ inter ipſos
erat, & certamina in conſilijs omnibus terrebant. Sunt qui malè pugnatum ab his
conſulibus in Algido authores ſint, eamq; cauſam dictatoris creandi fuiſſe. Illud ſatis
conſtat, ad alia diſcordes, in vno aduerſus patrum voluntatem conſenſiſſe, ne dice-
rent

Cenſores Mamercum tribu mouẽt, & ærarium faciunt.

Peſtilentia.

Principes plebis ſecreta conſilia agitant.

Lex ſacrata.

Aduerſus Aequos & Volſcos dictator creatur.

A rent dictatorem: donec,cùm alia alijs terribiliora afferentur: nec in authoritate ſenatus conſules eſſent, Q. Seruilius Priſcus ſummis honoribus egregiè vſus, Vos, inquit, tribuni plebis,quoniam ad extrema vẽtum eſt, ſenatus appellat, vt in tanto diſcrimine Reipub.dictatorem dicere conſules pro poteſtate veſtra cogatis. Qua voce audita,occaſionem oblatam rati tribuni augendę poteſtatis,ſecedunt:proq́;collegio pronunciant, placere conſules ſenatui dicto audientes eſſe: ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis vltrà tendant, in vincula ſe duci eos iuſſuros. Conſules ab tribunis, quàm ab ſenatu vinci maluerunt: proditum à patribus ſummi imperij ius, datumq́; ſub iugum tribunitiæ poteſtati conſulatum memorantes,ſiquidem cogi aliquid pro poteſtate ab tribuno conſules,&(quo quid vlterius priuato timẽdum foret?)in vin-

Conſules à tribunis coguntur Senatui dicto audientes eſſe.

B cula etiam duci poſſent.Sors,vt dictatorem diceret (námne id quidem inter collegas conuenerat)T.Quintio euenit.is A.Poſthumium Tubertum,ſocerum ſuum ſeueriſſimi imperij virum,dictatorem dixit.ab eo L.Iulius magiſter equitũ eſt dictus. ſimul edicitur & iuſtitium:neq; aliud tota vrbe agi,quàm bellum apparari.cognitio vacantium militię mũnere poſt bellum differtur.ita dubij quoq; inclinant ad nomina danda.& Hernicis Latinisq́; milites imperati.vtrinq; enixè obeditum dictatori eſt. Hæc omnia celeritate ingenti acta: relictoq́; C. Iulio conſule ad præſidium vrbis, & L.Iulio magiſtro equitum ad ſubdita belli miniſteria, ne qua res, qua eguiſſent in caſtris, moraretur: dictator,præeunte A.Cornelio pontifice maximo,ludos magnos tumultus cauſa vouit: profectusq́; ab vrbe,diuiſo cum Quintio conſule exercitu, ad hoſtes

Ludi magni vouentur.

C peruenit.Sicut bina caſtra hoſtium paruo inter ſe ſpatio diſtantia viderant, ipſi quoque mille fermè paſſus ab hoſte, dictator Thuſculo, conſul Lanuuio propiorem locum caſtris cæpũt. Ita quatuor exercitus totidem munimenta planitiem in medio non paruis modò excurſionibus ad prælia, ſed vel ad explicandas vtrinque acies ſatis patentem habebant. nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuibus prælijs eſt:facile patiente dictatore, conferendo vires ſpem vniuerſæ victoriæ, tentato paulatim euẽtu certaminum,ſuos præcipere.Itaq; hoſtes nulla in prælio iuſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra conſulis,rem in caſum ancipitis euentus cõmittunt.Clamor ſubitò ortus non conſulis modò vigiles, exercitum deinde omnem, ſed dictatorem quoque ex ſomno exciuit. Vbi præſenti ope res egebant, conſul nec animo deficit, nec

Quatuor exercitus paruo inter ſe ſpatio diſtantes.

Prælium nocturnum.

D conſilio. pars militum portarum ſtationes firmant: pars corona vallum cingunt. In alteris apud dictatorem caſtris quo minus tumultus eſt,eò plus animaduertitur quid opus facto ſit. miſſum extemplò ad caſtra ſubſidium: cui Sp. Poſthumius Albus legatus præficitur.ipſe parte copiarum paruo circuitu, locum maximè ſecretum ab tumultu petit, vnde ex nec opinato auerſum hoſtem inuadat. Q. Sulpitium legatum præficit caſtris: M. Fabio legato aſſignat equites: nec ante lucem mouere iubet manum, inter nocturnos tumultus moderatu difficilem. Omnia, quæ vel alius imperator prudens & impiger in tali re præciperet ageretq́;, præcipit ordine, atq; agit.illud eximium conſilij animiq́; ſpecimen,& neutiquam vulgatæ laudis,quòd vltrò ad oppugnanda caſtra hoſtium,vnde maiore agmine profectos exploratum fuerat,M.Ge-

Dictator. prudentia.

E ganium cum cohortibus delectis miſit.qui poſtquam intentos homines in euentum periculi alieni, pro ſe incautos neglectis vigilijs ſtationibusq́; eſt adortus, prius penè cæpit caſtra, quàm oppugnari hoſtes ſatis ſcirent. inde fumo, vt conuenerat,datum ſignum,vbi conſpectum ab dictatore eſt,exclamat,capta hoſtium caſtra: nunciariq́; paſſim iubet. Et iam luceſcebat, omniaq́; ſub oculis erant: & Fabius cum equitatu impetum dederat, & conſul eruptionem è caſtris in trepidos iam hoſtes fecerat. Dictator autem parte altera, ſubſidia & ſecundam aciem adortus, circumagenti ſe ad diſſonos clamores ac ſubitos tumultus, hoſti vndique obiecerat victorem peditem equitemq́;. Circumuenti igitur iam in medio ad vnum omnes pœnas rebellionis dediſſent,ni Vectius Meſſius ex Volſcis nobilior vir factis quàm genere,iam orbem volentes ſuos increpans clara voce: Hic præbituri,inquit,vos telis hoſtium eſtis inde-

Vectij Meßij Volſci ad ſuos oratio.

 fenſi,

fensi, inulti? quid igitur arma habetis? aut quid vltro bellum intulistis? in otio tumultuosi, in bello segnes? quid hic stantibus spei est? an deum aliquem protecturum vos, rapturumq; hinc putatis? ferro via facienda est. hac, qua me prægressum videritis, agite qui visuri domos, parentes, coniuges, liberos estis, ite mecum: non murus, nec vallum, sed armati armatis obstant: virtute pares, necessitate, quæ vltimum ac maximum telum est, superiores estis. Hæc locutum, exequenternq; dicta, redintegrato clamore secuti, dant impressionem, qua Posthumius Albus cohortes obiecerat: & mouerunt victorem, donec dictator pedem iam referentibus suis aduenit: eoq; omne prælium versum est. Vni viro Messio fortuna hostium innititur. multa vtrinque vulnera, multa passim cædes est. Iam nec duces quidem Romani incruenti pugnant. Vnus Posthumius ictus saxo, perfracto capite acie excessit. Non dictatorem humerus vulneratus, non Fabium propè affixum equo femur, non brachium abscissum consulem ex tam ancipiti prælio summouit. Messium impetus per stratos cæde hostes cum globo fortissimorum iuuenũ extulit ad castra Volscorum, quæ nondum capta erant. eodem omnis acies inclinatur. Consul effusos vsq; ad vallum persecutus, ipsa castra vallumq; aggreditur. eodem & dictator alia parte copias admouet. non segnior oppugnatio est, quàm pugna fuerat. consulem signum quoq; intra vallum iecisse ferunt, quo milites acrius subirent: repetendoq; signo primam impressionem factam. Et dictator prorupto vallo, iam in castra prælium intulerat. Tum abijci arma passim, ac dedi hostes cœpti. castrisq; & his captis, hostes, præter senatores, omnes venundati sunt. Prædæ pars, sua cognoscentib⁹ Latinis atq; Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit, prępositoq; consule castris, ipse triumphans inuectus vrbem, dictatura se abdicauit. Egregiæ dictaturæ tristem memoriam faciunt, qui filium A. Posthumio, quòd occasione benè pugnandi captus, iniussu discesserit pręsidio: victorem securi percussum tradunt. nec libet credere: & licet, in varijs opinionibus: & argumento est, quòd imperia Manliana, non Posthumiana, appellata sint: quum qui prior author tam sæui exempli foret, occupaturus insignem titulum crudelitatis fuerit. Imperioso quoq; Manlio cognomen inditum: Posthumius nulla tristi nota est insignitus. Cn. Iulius consul ædem Apollinis absente collega sine sorte dedicauit. ægrè id passus Quintius, cum dimisso exercitu in vrbem rediisset, nequicquam in senatu est conquestus. Insigni magnis rebus anno additur, nihil tum ad rem Romanam pertinere visum, quòd Carthaginienses tanti hostes futuri, tum primùm per seditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in Siciliam exercitum traiecere. Agitatum in vrbe ab tribunis plebis, vt tribuni militum consulari potestate crearentur: nec obtineri potuit. Consules fiunt L. Papyrius Crassus, L. Iulius. Æquorum legati fœdus ab senatu cum petissent, & pro fœdere deditio ostentaretur, inducias annorũ octo impetrauerunt. Volscorum res super acceptam in Algido cladem, pertinaci certamine inter pacis belliq; authores in iurgia & seditiones versa. Vndiq; otium fuit Romanis. Legem de mulctarum ęstimatione pergratam populo, cum ab tribunis parari consules vnius ex collegio proditione excepissent, ipsi præoccupauerunt ferre. Consules L. Sergius Fidenas iterum, Hostius Lucretius Tricipitinus. Nihil dignum dictu actum his consulibus. Secuti eos cõsules, A. Cornelius Cossus, T. Quintius Pœnus iterum. Veientes in agrum Romanũ excursiones fecerunt. Fama fuit, quosdam ex Fidenatium iuuentute participes eius populationis fuisse: cognitioq; eius rei L. Sergio & Q. Seruilio, & Mamerco Æmylio permissa. Quidã Hostiam relegati, quòd cur per eos dies à Fidenis abfuissent, parum constabat: colonorum additus numerus, agerq; ijs bello interemptorum assignatus. Siccitate eo anno plurimũ laboratum est: nec cœlestes modò defuerunt aquæ, sed terra quoq; ingenito humore egens, vix ad perennes suffecit amnes. defectus alibi aquarum circa torridos fontes, riuosq;, stragem siti pecorum morientium dedit: scabie alia absumpta, vulgatiq; contactu in homines morbi: & primò in agrestes ingruerant, seruitiaq;: vrbs deinde impletur. Nec corpora modò affecta tabo, sed

Volscorum castra expugnantur.

Ab A. Posthumio filium suum securi percussum no esse.

Carthaginienses in Siciliam exercitum traiecere.

Lex de mulctarum æstimatione fertur.

Veientes agrum Rom. populantur.

Siccitas.

A bo,ſed animos quoq; multiplex religio,& pleraque externa inuaſit:nouos ritus ſacrificando, vaticinando inferentibus in domos, quibus quæſtui ſunt capti ſuperſtitione animi,donec publicus iam pudor ad primores ciuitatis peruenit,cernentes in omnibus vicis ſacellisq; peregrina atq; inſolita piacula pacis deûm expoſcendæ. Datum inde negotium ædilibus, vt animaduerterent, ne qui, niſi Romani dij, neu quo alio more quàm patrio colerentur. Iræ aduerſus Veientes in inſequentem annum C.Seruilio Hala,L.Papyrio Mugilano conſulibus dilatæ ſunt. Tunc quoque ne confeſtim bellum indiceretur, néue exercitus mitterentur, religio obſtitit: fœciales prius mittendos ad res repetendas cenſuere. Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat: induciæq; inde,non pax facta quarũ & dies exierat, & an-

B te diem rebellauerant. miſſi tamen fœciales:nec eorum, cum more patrum iurati repeterent res,verbaſunt audita.Controuerſia inde fuit,vtrum populi iuſſu indiceretur bellum,an ſatis eſſet ſenatuſconſultum.Peruicêre tribuni,denunciando impedituros ſe delectum, vt Quintius conſul de bello ad populum ferret, omnes centuriæ iuſſere. In eo quoq; plebs ſuperior fuit,quòd tenuit,ne conſules in proximum annũ crearentur.Tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt, T. Quintius Pœnus ex conſulatu, C. Furius, M. Poſthumius, A. Cornelius Coſſus:ex ijsCoſſus prę fuit vrbi. tres delectu habito profecti ſunt Veios,documẽtoq; fuere,quàm plurium imperium bello inutile eſſet. Tendẽdo ad ſua quiſq; cõſilia,cum aliud alij videretur, aperuerunt ad occaſionem locum hoſti. incertam nanq; aciem, ſignum alijs dari receptui, alijs

C cani iubentib⁹,inuaſere opportunè Veientes:caſtra propinqua turbatos,ac terga dantes accepere.Plus itaq; ignominiæ quàm cladis eſt acceptum.Mœſta ciuitas fuit,vinci inſueta, odiſſe tribunos, poſcere dictatorem : in eo verti ſpes ciuitatis. & cum ibi quoq; religio obſtaret, ne poſſet niſi ab conſule dici dictator, augures conſulti, eam religionem exemere .A. Cornelius dictatorem Mamercum Æmylium dixit: & ipſe ab eo magiſter equitum eſt dictus. adeò ſimul fortuna ciuitatis virtute vera eguit: vt nihil cenſoria animaduerſio effecerit,quo minus regimen rerũ ex notata indignè domo peteretur.Veientes re ſecũda elati, miſſis circũ Hetruriæ populos legatis, iactando tres duces Romanos ab ſe vno prę lio fuſos,cum tamen nullam publici conſilij ſocietatem mouiſſent, voluntarios vndiq; ad ſpem prędę adſciuerunt. Vni Fidenatium

D populo rebellare placuit: & tanquam niſi ab ſcelere bellum ordiri nefas eſſet,ſicut legatorum antea, ita tum nouorũ colonorum cæde imbutis armis, Veientib⁹ ſeſe coniungunt.Conſultare inde principes duorũ populorum, Veios,an Fidenas ſedem belli caperent.Fidenæ viſæ opportuniores.Itaq; traiecto Tyberi Veientes Fidenas tranſtulerunt bellum.Romæ terror ingens erat, accito exercitu ab Veijs, hoſtibus poſitis ad Fidenas,eoq; ipſo ab re malè geſta perculſa caſtra locantur ante portam Collinam: & in muris armati diſpoſiti,& iuſtitium in foro,tabernæq; clauſæ,fiuntq; omnia caſtris quàm vrbi ſimiliora. Tum trepidam ciuitatem præconibus per vicos dimiſſis dictator ad concionem aduocatam increpuit, quòd animos ex tam leuibus fortunæ momentis ſuſpenſos gererent, vt parua iactura accepta, quæ ipſa non virtute hoſtium,

E nec ignauia Romani exercitus,ſed diſcordia imperatorum accepta ſit. Veientem hoſtem ſexies victum pertimeſcant: Fidenasq; propè ſæpius captas quàm oppugnatas: eoſdem &Romanos & hoſtes eſſe,qui per tot ſæcula fuerint:eoſdem animos,eaſdem corporis vires,eadem arma gerere, ſe quoq; eundem dictatorem Mamercum Æmylium eſſe, qui antè Veientium Fidenatiumq; adiunctis Faliſcis ad Nomentum exercitus fuderit: & magiſtrum equitum A. Cornelium eundem in acie fore, qui priore bello tribunus militum Larte Tolumnio rege Veientium in conſpectu duorum exercituum occiſo, ſpolia opima Iouis Feretrij templo intulerit, proinde memores ſecum triumphos, ſecum ſpolia, ſecum victoriam eſſe, cum hoſtibus ſcelus legatorum contra ius gentium interfectorum,cædem in pace Fidenatium colonorum,inducias ruptas,ſeptimam infelicem defectionem,arma caperent,ſimul caſtra caſtris coniun-

Corporatibus animi ſuperſtitione laborabant.

Miſſi fœciales ad Veientes non admittuntur.

Procoſſ.tribuni militum, cõſulari poteſtate creantur.

Pluriũ imperium bello inutile.

Fugãtur Romani.

Dictator creatur Mamercus paulò ante tribu. motus.

Fidenates deficiũt à Romanis.

Mamerci Aemylij Dictatoris oratio.

xiſſent, ſatis confidere, nec ſceleratiſſimis hoſtibus diuturnum ex ignominia exercitus Romani gaudium fore: & populum Romanum intellecturum, quanto melius de Republica meriti ſint, qui ſe dictatorem tertiùm dixerint, quàm eos qui ob ereptum cenſuræ regnum labem ſecundæ dictaturæ ſuæ impoſuerint. Votis deinde nuncupatis profectus, M. & D. paſſus citra Fidenas caſtra locat, dextra montibus, læua Tyberi amne ſeptus. T. Quintium Pœnam legatum occupare montes iubet, occultumq; id iugum capere, quod ab tergo hoſtibus foret. ipſe poſtero die, cum Hetruſci pleni animorum ac priſtini diei meliore occaſione quàm pugna in aciem proceſſiſſent, cunctatus parumper, dum ſpeculatores referrent, Quintium euaſiſſe in iugum propinquum arci Fidenarum, ſigna profert: peditumq; aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem inducit: magiſtro equitum præcipit, ne iniuſſu pugnam inciF G piat: ſe, cum opus ſit, equeſtri auxilio ſignum daturum: tum vt memor regiæ pugnæ, memor opimi doni, Romuliq; ac Iouis Feretrij, rem gereret. Legiones impetu ingenti confligunt. Romanus odio accenſus, impium Fidenatem, prædonem Veientem, ruptores induciarum, cruentos legatorum infanda cæde, reſperſos ſanguine colonorum ſuorum, perfidos ſocios, imbelles hoſtes compellans, factis ſimul dictisq; odium explet. Concuſſerat primo ſtatim congreſſu hoſtem: cum repente patefactis Fidenarum portis, noua erupit acies, inaudita ante id tempus inuſitataq;. Ignibus armata ingens multitudo, facibusq; ardentibus tota collucens, velut phanatico inſtincta curſu in hoſtem ruit: formaq; inſolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit. Tum dictator magiſtro equitum, equitibusq;, tum ex montibus Quintio accito prælium H ciens, ipſe in ſiniſtrum cornu, quod incendio ſimilius quàm prælio territum ceſſerat flammis, accurrit: claraq; voce, Fumóne victi, inquit, velut examen apum loco veſtro exacti, inermi cedetis hoſti? non ferro extinguetis ignes? non faces has ipſas proſequiſq;, ſi igni non telis pugnandũ eſt, ereptas vltrò inferetis? agite nominis Romani, ac virtutis patrum veſtræq; memores: vertite incendium hoc in hoſtium vrbem: & ſuis flammis delete Fidenas, quas veſtris beneficijs placare non potuiſtis. legatorum hoc vos veſtrorum, colonorumq; ſanguis, vaſtatiq; fines monent. Ad imperium dictatoris mota cuncta acies: faces partim emiſſæ excipiuntur, partim vi eripiuntur: vtraque acies armatur igni. Magiſter equitum & ipſe nouat pugnam equeſtrem. frenos vt detrahant equis, imperat: & ipſe princeps calcaribus ſubditis euectus, effreno I equo in medios ignes infertur: & alij concitati equi libero curſu ferunt equitem in hoſtem. Puluis elatus miſtusq; fumo, lucem ex oculis virorum equorumq; aufert. ea quæ militem terruerat ſpecies, nihil terruit equos. ruinæ igitur ſimilem ſtragem eques quacunq; peruaſerat, dedit. Clamor deinde accidit nouus, qui cum vtranque mirabundam in ſe aciem vertiſſet, dictator exclamat: Quintium legatum & ſuos ab tergo hoſtem adortos: ipſe redintegrato clamor infert acrius ſigna. Cùm duæ acies, duo diuerſa prælia circumuentos Hetruſcos & à fronte & ab tergo vrgerent, neq; in caſtra retrò, neq; in montes, vnde ſe nouus hoſtis obiecerat, iter fugæ eſſet: & equitem paſſim liberi frenis diſpuliſſent equi, Veientium maxima pars Tyberim effuſi petunt: Fidenatium qui ſuperſunt, ad vrbem Fidenas tendunt. infert pauidos fuga K in mediam cædem: obtruncantur in ripis: alios in aquam compulſos gurgites ferunt: etiam peritos nandi laſſitudo & vulnera & pauor degrauant: pauci ex multis tranant. alterum agmen fertur per caſtra in vrbem: eadem & Romanos ſequentes impetus rapit, Quintium maximè, & cum eo digreſſos modò de montibus, recentiſſimum ad laborem militem, quia vltimo prælio aduenerat. Hi poſtquam miſti hoſtibus portam intrauere, in muros euadunt: ſuisq; capti oppidi ſignum ex muro tollunt. quod vbi dictator cõſpexit, (iam enim & ipſe in deſerta hoſtium caſtra penetrauerat) cupientem militem diſcurrere ad prædam, ſpe iniecta maioris in vrbe prædæ, ad portam ducit: receptusq; intra muros, in arcem, quò ruere fugientium turbam videbat, pergit. Nec minor cædes in vrbe quàm in prælio fuit, donec abiectis armis, nihil prę-

ter vitam

Fidenates ignibus armati exterrere Romanos tentant.

Mamerci dictatoris ad milites adhortatio.

Romani equites frenos equis detraxerunt.

A ter vitam petentes dictatori deduntur. Vrbs castraq; diripiuntur. Postero die singulis captiuis ab equite ad centurionem sorte ductis, & quorum eximia virtus fuerat, binis, alijs sub corona venundatis, exercitum victorem opulentumq; præda triumphans dictator Romam reduxit: iussoq; magistro equitum abdicare se magistratu, ipse deinde abdicat die sextodecimo, reddito in pace imperio, quod in bello trepidisq; rebus acceperat. Classibus quoque ad Fidenas pugnatum cum Veientibus quidam in annales retulere: rem æquè difficilem atq; incredibilem, nec nunc lato satis ad hoc amne: & tum aliquanto, vt à veteribus accepimus, arctiore. nisi in traiectu fortè fluminis prohibendo aliquarum nauium concursum in maius (vt fit) celebrantes naualis victoriæ vanum titulum appetiuêre. Insequens annus tribunos militares con-

B sulari potestate habuit, A. Sempronium Atratinum, L. Quintium Cicinnatum, L. Furium Medullinum, L. Horatium Barbatum. Veientibus annorum xx. inducię datæ, & Æquis triennij, cum plurium annorum petissent. Et ab seditionibus vrbanis otium fuit. Annum insequentem neq; bello foris: neq; domi seditione insignem, ludi bello voti celebrem & tribunorum militum apparatu, & finitimorum concursu fecere. Tribuni consulari potestate erant, Cl. Crassus, Sp. Nautius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullus. spectaculum comitate etiam hospitum, ad quod publico consensu venerant, aduenis gratius fuit. Post ludos, conciones seditiosæ tribunorum plebis fuerunt, obiurgantium multitudinem, quòd admiratione eorum quos odissent, stupens, in æterno seipsa teneret seruitio: & non modò ad spem consulatus in

C partem reuocandam aspirare non auderet, sed ne in tribunis quidem militum creandis (quæ communia essent comitia patrum ac plebis) aut sui aut suorum meminisset. desineret ergo mirari, cur nemo de commodis plebis ageret: eò impendi laborem ac periculum, vnde emolumentum atque honos speretur. nihil non aggressuros homines, si magna conatis magna præmia proponantur: vt quidem aliquis tribunus plebis ruat cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo: ex quibus pro certo habeat, patres aduersus quos tenderent, bello inexpiabili se persecuturos: apud plebem, pro qua dimicauerit, nihilo se honoratiorem fore: neq; sperandum neq; postulandum esse. magnos animos, magnis honoribus fieri. neminem se plebeium contempturum, vbi contemni desissent. experiendam rem deniq; in vno aut altero esse

D sitne aliquis plebeius ferendo magno honori: an portento simile miraculoq; sit, fortem ac strenuum virum aliquem existere ortum ex plebe. Summa vi expugnatum esse, vt tribuni militum consulari potestate & ex plebe crearentur. petisse viros domi militiæq; spectatos: primis annis sugillatos, repulsos, risui patribus fuisse, desisse postremo præbere ad contumeliam os. nec se videre cur nō lex quoq; abrogetur, qua id liceat quod nunquā futurum sit: minorem quippe ruborem fore in iuris iniquitate, quàm si per indignitatem ipsorū prætereantur. Huius generis orationes cum assensu auditæ, incitauere quosdam ad petendum tribunatum militum, alium alia de commodis plebis laturum se in magistratu profitentem. Agri publici diuidendi, coloniarumq; deducendarum ostentatæ spes: & vectigali possessoribus agrorum impositi,

E in stipendium militum erogandi æris. Captatum deinde tempus ab tribunis militum, quo per discessum hominum ab vrbe, cum patres clandestina denunciatione reuocati ad diem certam essent, senatusconsultum fieret absentibus tribunis plebis: vt quoniam Volscos in Hernicorum agros prædatum exisse, fama esset, ad rem inspiciendam tribuni militum proficiscerentur, consulariaq; comitia haberentur. Profecti Appium Claudium filium decemuiri præfectum vrbis relinquūt, impigrum iuuenem, & iam inde ab incunabilis imbutum odio tribunorum plebisq;. tribunis plebis nec cum absentibus ijs qui senatusconsultum fecerant, nec cum Appio transacta re, quod contenderent, fuit. Creati cōsules, C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, sed memoria digna traditur eo anno facta: Vulturnum Hetruscorum vrbem, quę nunc Capua est, ab Samnitib⁹ captam: Capuamq; ab duce eorum Ca-

Fidenatū deditio & vrbis Fidenarū direptio.

Mamercus dictator triumphans Romā ingreditur.

329

Veientibus & Aequis dantur inducię.

Ludi celebres.

336

Tribunorum plebis seditiosæ conciones.

Capua à Samnitibus quo dolo

pye,vel(quod propius vero eſt)à campeſtri agro appellatam.cepere autem,prius bel- F
lo fatigatis Hetruſcis, in ſocietatem vrbis agrorumq; accepti: deinde feſto die grauatos ſomno epulisq; incolas veteres noui coloni nocturna cæde adorti. His rebus actis,conſules ij quos diximus,idibus Decemb.magiſtratum occœpere.Iam non ſolum qui ad id miſſi erant, retulerant imminere Volſcum bellum: ſed legati quoq; ab Latinis & Hernicis nunciabant,non antè vnquam Volſcos nec ducibus legendis,nec exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe: vulgò fremere,aut in perpetuũ arma bellumq; obliuioni danda, iugumq; accipiendum: aut ijs cum quib. de imperio certetur, nec virtute,nec patientia, nec diſciplina rei militaris cedendum eſſe. Haud vana attulere:

C.Sempronij Coſ. temeritas ac negligentia.

ſed nec perinde patres moti ſunt,& C.Semp. cui ea prouincia ſorte euenit, tanquam G
conſtantiſſimæ rei fortunæ fretus, quòd victoris populi exercitũ aduerſus victos duxiſſet,omnia temerè ac negligenter egit:adeò vt diſciplinæ Rom.plus in Volſco exercitu,quàm in Rom.eſſet.ergo fortuna,vt ſæpe aliàs,virtutem eſt ſecuta.Primo prælio quod ab Sempronio incautè inconſulteq; commiſſum eſt,non ſubſidijs firmata acie, non equite aptè locato concurſum eſt. clamor indicium primum fuit quò res inclinatura eſſet,excitatior crebriorq; ab hoſte ſublatus, ab Rom. diſſonus,impar,ſegnis, ſæpe iteratus,incerto clamore prodidit pauorem animorum. Eo ferocior illatus hoſtis vrgere ſcutis, micare gladijs: altera ex parte nutant circumſpectantibus galeæ, & incerti trepidant, applicantq; ſe turbæ: ſigna nunc reſiſtentia deſeruntur ab anteſignanis,nunc inter ſuos manipulos recipiuntur.Nondum fuga certa,nondum victoria erat.tegi magis Rom.quàm pugnare.Volſcus inferre ſigna: vrgere aciem:plus cæ- H

Romani cedunt Volſcis.

dis hoſtium videre, quàm fugæ. Iam omnibus locis ceditur, nequicquam Sempronio conſule obiurgante atq; hortante: nihil nec imperium,nec maieſtas valebat: data-

Sex.Tempanij decurionis miluum virtus.

q; mox terga hoſtibus forent, ni Sex. Tempanius decurio equitum labente iam re præſenti animo ſubueniſſet.Qui cum magna voce exclamaſſet,vt equites,qui ſaluam Remp.vellent eſſe,ex equis deſilirent: omnium turmarum equitibus velut ad conſulis imperium motis, Niſi hęc,inquit, armata cohors ſiſtat impetum hoſtium, actum de imperio eſt.ſequimini pro vexillo cuſpidem meam:oſtendite Romanis Volſcisq;, neque equitibus vobis vllos equites, nec peditibus eſſe pedites pares. Cum clamore comprobata adhortatio eſſet,vadit alte cuſpidem gerens.quacunq;incedunt,vi viam faciunt: eò ſe inferunt obiectis parmis,vbi ſuorum plurimum laborem vident.reſti- I
tuitur omnibus locis pugna, in quæ eos impetus tulit. nec dubium erat, quin ſi tam pauci ſimul obire omnia poſſent, terga daturi hoſtes fuerint. Et cum iam parte nulla ſuſtinerentur, dat ſignum Volſcus imperator, vt parmatis, nouæ cohorti hoſtium locus detur, donec impetu illati ab ſuis excludantur. quod vbi eſt factum, intercluſi equites:nec perrumpere eâdem quà tranſierant,poſſe:ibi maximè confertis hoſtibus, quà viam fecerant. & conſul legionesq; Romanæ,cùm quod tegumen modò omnis exercitus fuerat, nuſquam viderent: ne tot fortiſſimos viros intercluſos opprimeret hoſtis, tendunt in quencunq; caſum.diuerſi Volſci, hinc conſulem ac legiones ſuſtinere: altera fronte inſtare Tempanio atque equitibus. qui cùm ſæpe conati nequiſſent perrumpere ad ſuos,tumulo quodam occupato,in orbem ſe tutabantur,nequa- K
quam inulti. nec pugnæ finis ante noctem fuit. conſul quoque nuſquam remiſſo certamine, dum quicquam ſuperfuit lucis, hoſtem tenuit: nox incertos diremit. tantusq; ab imprudentia euentus vtraque caſtra tenuit pauor, vt relictis ſaucijs, & magna parte impedimentorum, ambo pro victis exercitus ſe in montes proximos reciperent. tumulus tamen circumſeſſus vltra mediam noctem eſt,cum circumſe-

Romani & Volſci ambo ſe victos putantes, caſtra deſerunt.

dentibus nunciatum eſſet, caſtra deſerta eſſe,victos rati ſuos,& ipſi quà quenq; in tenebris pauor tulit, fuerunt. Tempanius metu inſidiarum ſuos ad lucem tenuit: digreſſus deinde ipſe cum paucis ſpeculatum,cum ab ſaucijs hoſtibus ſciſcitando comperiſſet caſtra Volſcorum deſerta eſſe,lætus ab tumulo ſuos deuocat, & in caſtra Romana penetrat: vbi cum vaſta deſertaq; omnia, atque eandem quam apud hoſtes

fœdi-

A fœditatem inueniſſet, priuſquam Volſcos cognitus error reduceret, quibûs poterat ſaucijs ductis ſecum, ignarus quam regionem conſul petiſſet, ad vrbem proximis itineribus pergit. Iam eò fama pugnæ aduerſæ caſtrorumq; deſertorum perlata erat: & ante omnia deplorati erant equites, nõ priuato magis quàm publico luctu: Fabiusq; conſul terrore vrbi quoq; iniecto, ſtationem ante portas agebat: cum equites procul viſi non ſine terrore ab dubijs, qui nam eſſent, mox cogniti tantam ex metu lætitiam fecere, vt clamor vrbem peruaderet gratulantium ſaluos victoresq; rediſſe equites: & ex mœſtis paulo antè domibus quæ conclamauerant ſuos, procurreretur in vias: pauidæq; matres ac coniuges, oblitæ præ gaudio decoris, obuiam agmini occurrerent, in ſuos quæq; ſimul corpore atq; animo vix præ gaudio compotes effuſæ. Tribunis
B plebis qui M. Poſthumio & T. Quintio diem dixerant, quòd ad Veios eorum opera malè pugnatum eſſet, occaſio viſa eſt per recens odium Sempronij conſulis renouandæ in eos inuidiæ. itaq; aduocata concione cum proditã Veijs Rempub. eſſe ab ducibus, proditum deinde, quia illis impunè fuerit, in Volſcis ab cõſule exercitũ, traditos ad cædẽ fortiſſimos equites, deſerta fœdè caſtra vociferati eſſent: C. Iulius vnus ex tribunis Tempanium equitem vocari iuſſit. coramq; eis, Sexte Tempani, inquit, quæro de te, arbitrerísne C. Sempronium conſulem aut in tempore pugnam iniſſe, aut firmaſſe ſubſidijs aciem? aut vllo boni conſulis functum officio? & túne ipſe victis legionibus Romanis, tuo conſilio equitem ad pedes deduxeris? reſtitueriſq; pugnam? excluſo deinde ab acie noſtra tibi atq; equitibus, num aut conſul ipſe ſubuenerit, aut
C miſerit præſidium? poſtero deniq; die ecquid præſidij vſquã habueris? an tu cohorsq; in caſtra veſtra virtute perruperitis? ecquem in caſtris conſulem, ecquẽ exercitum inueneritis? an deſerta caſtra, relictos ſaucios milites? Hęc pro virtute tua fideq; qua vna hoc bello Reſp. ſtetit, dicẽda tibi ſunt hodie. Deniq; vbi C. Sẽpronius, vbi legationes noſtræ ſint? deſertus ſis, an deſerueris conſulẽ exercitumq;? victi deniq; ſimus, an vicerimus? Aduerſus hęc Tempanij oratio incompta fuiſſe dicitur: cæterùm militariter grauis, non ſuis vana laudibus, non crimine alieno læta. Quanta prudentia rei bellicę in C. Sempronio eſſet, non militis de imperatore æſtimationẽ eſſe, ſed populi Romani fuiſſe, cum eum comitijs conſulem legeret. Itaq; ne ab ſe imperatoria conſilia, neu conſulares artes exquirerent: quæ penſitanda quoq; magnis animis atq; ingenijs eſ-
D ſent: ſed quod viderit, referre poſſe. Vidiſſe autem ſe prius quam ab acie intercluderetur, conſulem in prima acie pugnantem, adhortãtem, inter ſigna Romana telaq; hoſtium verſantem: poſtea ſe ab conſpectu ſuorum ablatũ, ex ſtrepitu tamen & clamore ſenſiſſe vſq; ad noctem extractum certamẽ: nec ad tumulum quem ipſe tenuerat, præ multitudine hoſtium credere perrumpi potuiſſe. Exercitus vbi eſſet, ſe neſcire: arbitrari velut ipſe in re trepida loci præſidio ſe ſuosq; ſit tutatus, ſic cõſulem ſeruandi exercitus cauſa loca tutiora caſtris cępiſſe. Nec Volſcorũ meliores res eſſe credere, quam populi Romani fortunã, noctemq; omnia erroris mutui impleſſe. Precantemq; deinde, ne ſe feſſum labore ac vulneribus tenerent, cum ingenti laude non virtutis magis quàm moderationis dimiſſum. Cum hæc agerentur, iam cõſul via Lauicana ad fa-
E num Quietis erat. eò miſſa plauſtra iumentaq; alia ab vrbe, exercitũ affectum prælio ac via nocturna excepere. Paulò poſt in vrbem eſt ingreſſus conſul, non ab ſe magis enixè amouens culpam, quàm Tempaniũ meritis laudibus ferens. Mœſtæ ciuitati ab re malè geſta, & iratæ ducibus M. Poſthumius reus obiectus, qui tribunus militũ pro conſule ad Veios fuerat, decem millibus æris grauis damnatur. T. Quintium collegam eius, quia & in Volſcis conſul auſpicio dictatoris Poſthumij Tuberti, & ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mamerci Æmylij res proſperè geſſerat, totam culpam eius temporis in prędam natum collegam transferentem, omnes tribus abſoluerunt. profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dicitur, venerabilis viri: & exactę iã ætatis Capitolinus Quintius, ſuppliciter orãs, ne ſe breui reliquo vitæ ſpatio tã triſte nuntium ferre ad Cincinnatum paterentur. Plebs tribunos plebis abſentes Sex. Tempanium,

Tribunorũ plebis ſeditioſa concio.

Tempanius à C. Iulio tribuno vocatur.

Tempanij prudens reſponſio.

A.Sellium & Antiſtium & Spurilium fecit,quos & pro centurionibus ſibi præfecerant Tempanio authore equites.Senatus cum odio Sempronij conſulare nomen offenderet,tribunos militum cõſulari poteſtate creari iuſſit. creati ſunt L.Manlius Capitolinus,Q.Antonius Merenda, L. Papyrius Mugillanus. Principio ſtatim anni L. Hortẽſius tribunus plebis C. Sempronio conſuli anni prioris diem dixit,quem cum quatuor collegæ inſpectante populo Romano orarent,ne imperatorem ſuum innoxium,in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet,vexaret:ægrè Hortenſius pati, tentationem eam credens eſſe perſeuerantiæ ſuæ, nec precibus tribunorum quæ in ſpeciem modò iactentur, ſed auxilio confidere reum. Itaq; modò ad eum conuerſus, vbi illi patritij ſpiritus, vbi ſubnixus & fidens innocentiæ animus eſſet,quærebat: ſub tribunitia vmbra conſularem virum delituiſſe.modo ad collegas: Vos autem ſi reum perago,quid acturi eſtis?an erepturi ius populo, & euerſuri tribunitiam poteſtatem plebi?Cum illi & de Sempronio,& de omnibus ſummã populi Romani poteſtatem eſſe dicerent,nec ſe iudicium populi tollere aut velle aut poſſe, ſed ſi preces ſuæ pro imperatore,qui ſibi parentis eſſet loco,non valuiſſent, ſe veſtem cum eo mutaturos. tum Hortẽſius,Nõ videbit,inquit,plebs Romana ſordidatos tribunos ſuos. C. Sempronium nihil moror,quando hoc eſt in imperio cõſecutus,vt tam carus eſſet militibus.nec pietas quatuor tribunorum, quàm Hortenſij tam placabile ad iuſtas preces ingenium,pariter plebi patribuſq; gratior fuit.Non diutius fortuna Æquis indulſit, qui ambiguam victoriam Volſcorũ pro ſua amplexi fuerant. proximo anno Cn.Fabio Vibulano,T.Quintio Capitolini filio Capitolino conſulibus, ductu Fabij, cui ſorte ea prouincia euenerat,nihil dignum memoratu actum, cum trepidam tantùm oſtendiſſent aciem Æqui,turpi fuga funduntur, haud magno conſulis decore. itaq; triumphus negatus.Cæterúm ob Sempronianæ cladis leuatam ignominiã, vt ouans vrbem intraret, conceſſum eſt. Quemadmodum bellum minore quám timuerant dimicatione erat perfectum: ſic in vrbe ex trãquillo nec opinata moles diſcordiarum inter plebem ac patres exorta eſt, cœpta ab duplicando quæſtorum numero. quam rem,vt præter duos vrbanos quæſtores,duo conſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent,à conſulibus relatam,cum & patres ſumma ope approbaſſent:conſulibus tribuni plebis certamen intulerunt,vt pars quæſtorũ (nã ad id tempus patritij creati erant) ex plebe fieret.aduerſus quam actionem primò & conſules & patres ſumma ope enixi ſunt.concedendo deinde,vt quemadmodum in tribunis cõſulari poteſtate creandis vſi ſunt,ad æquè in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi:cum parum proficerent,totam rem de augendo quæſtorum numero omittunt. Excipiunt omiſſam tribuni,aliæq; ſubinde,inter quas & agrarię legis,ſeditioſę actiones exiſtunt: propter quos motus cum ſenatus conſules quàm tribunos creari mallet,neq; poſſet per interceſſiones tribunitias ſenatuſconſultum fieri: Reſpub. à conſulibus ad interregnum, neq; id ipſum (nam coire patritios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti redit. Cum pars maior ſequentis anni per nouos tribunos plebis & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet, modò prohibentibus tribunis patritios coire ad prodendum interregem,modò interregem interpellantibus,ne ſenatuſconſultum de comitijs conſularibus faceret: poſtremò L. Papyrius Mugillanus proditus interrex caſtigando nunc patres,nunc tribunos plebis, deſertam omiſſamq; ab hominibus Rempub.deorum prouidentia curaq; exceptam memorabat Veientium inducijs, & cunctatione Æquorum ſtare:vnde ſi quid increpet terroris, ſine patritio magiſtratu placere Rempub.opprimi,non exercitum,non ducem ſcribendo exercitui eſſe. an bello inteſtino bellum externum propulſaturos?quæ ſi vnum cõueniant, vix deorum opibus quin obruatur Romana res,reſiſti poſſe:quin illi remittendo de ſumma quiſque iuris medijs copularent concordiam: patres patiendo tribunos militum pro conſulibus fieri:tribuni plebis non intercedendo,quò minus quatuor quæſtores promiſcuè de plebe ac patribus libero ſuffragio populi fierent. tribunitia primùm comitia ſunt habita:

C. Sempronius ab Hortenſio tribuno plebis accuſatur.

Parentis loco eſſe debet imperator ſuis militibus.

Aequi ab Romanis fuſi.

Inter plebẽ ac patres exorta diſcordia ob quæſtores.

A habita:creati tribuni cõsulari potestate omnes patritij,L. Quintius Cincinnatus tertiùm Sex.Furius Medullinus iterũ,M.Manlius,A.Sẽpronius Atratinus.Hoc tribuno comitia quæstorum habente,petentibusq́; inter aliquot plebeios filio Antistij tribuni plebis,& fratre alterius tribuni plebis Sex.Pompilij, nec potestas, nec suffragatio horum valuit:quin quorum patres auosq́; consules viderant, eos nobilitate præferrent.Furere omnes tribuni plebis,ante omnes Pompilius Antistiusq́; repulsa suorum accensi.quídnam id rei esset?non suis beneficijs,non patrum iniurijs, nõ deniq; vsurpandi libidine,cùm liceat quod antea non licuerit,si non tribunum militarẽ,ne quęstorem quidem quenquam ex plebe factum:non valuisse patris pro filio, fratris pro fratre preces,tribunorum plebis,potestatis sacrosanctæ ad auxilium libertatis creatæ.

In creandis quæstoribus prælati sunt patritij.

B Fraudem profectò in re esse,& A.Sempronium comitijs plus artis adhibuisse, quàm fidei:eius iniuria queri suos honore deiectos. Itaq; cum in ipsum & innocẽtia tutum, & magistratu in quo tunc erat,impetus fieri nõ posset,flexere iras in C. Sempronium patruelem Atratini:eiq́; ob ignominiã Volsci belli adiutore collega M. Canuleio diem dixere.subinde ab eisdem tribunis mentio in senatu de agris diuidendis illata est: cui actioni semper acerrimè C.Sempronius restiterat:ratus id quod erat,aut deposita causa leuiorem futurũ apud patres reum,aut perseuerante sub iudicij tempus plebem offensurum.aduersę inuidię obijci maluit,& suæ nocere causæ, quàm publicæ deesse: stetitq́; in eadem sententia,ne qua largitio cessura in trium gratiam tribunorum fieret.nec tum agrum plebi,sed sibi inuidiam quæri:se quoq; subiturum eam tempesta-

C. Sempronij singularis cõstantia.

C tem forti animo:nec senatui tanti se ciuem aut quenquã alium debere esse, vt in parcendo vni malum publicum fiat.Nihilo demissiore animo,cum dies venit, causa ipse pro se dicta,nequicquam omnia expertis patribus vt mitigarent plebem, quindecim millibus æris damnatur. Eodẽ anno Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit,crimine innoxia:ob suspicionem propter cultum amœniorem, ingeniumq́; liberius quàm virginem decet,parum abhorrens famam.Ampliatam, deinde absolutam pro collegij sententia pontifex maximus abstinere iocis, coliq́; sanctè potius quàm scitè iussit·Eodem anno à Campanis Cumę,quam Græci tum vrbem tenebant,capiuntur.Insequens annus tribunos militum consulari potestate habuit Agrippam Menenium Lanatum,P.Lucretium Tricipitinum,Sp. Nautium Seruilium. Annus feli-

Vestalis ob cultum amœniorem de incestu causam dixit.

Cumæ captæ.

D citate pop.Rom.periculo potius ingenti,quàm clade insignis. Seruitia vrbem vt incenderent distantibus locis,coniurarunt:populoq́; ad opem passim ferendam tectis intento,vt arcem Capitoliumq́; armati occuparent.Auertit nefanda consilia Iupiter: indicioq́; duorum comprehensi sontes pœnas dederunt.indicibus dena millia grauis æris,quæ tum diuitiæ habebantur,ex ærario numerata,& libertas pręmium fuit.Bellum inde ab Æquis reparari cœptum: & nouos hostes Lauicanos cõsilia cum veteribus iungere,haud incertis authoribus Romam est allatum.Æquorũ iam velut anniuersarijs armis assueuerat ciuitas.Lauicos legati missi, cum responsa inde retulissent dubia,quibus ne tũc bellum parari,nec diuturnã pacem fore appareret: Thusculanis negotium datum, aduerterent animos, ne quid noui tumultus Lauicis oriretur.

Seruorum coniuratio.

E Ad insequentis anni tribunos militum consulari potestate inito magistratu,legati ab Thusculo venerunt,L.Sergium Fidenatem,M.Papyrium Mugillanum,C.Seruilium Q.Seruilij Prisci filium,quo dictatore Fidenæ captæ fuerant.nuntiabant legati Lauicanos arma cæpisse,& cum Æquorum exercitu depopulatos agrum Thusculanũ,castra in Algido posuisse.Tum Lauicanis bellum indictum:factoq́; senatusconsulto, vt duo ex tribunis ad bellum proficiscerentur,vnus res Romæ curaret, certamen subito inter tribunos exortũ.se quisq; belli ducem potiorem ferre:curam vrbis vt ingratam ignobilemq́; aspernari.Cum parum decorum inter collegas certamẽ mirabundi patres cõspicerent,Q.Seruilius,Quando nec ordinis huius vlla,inquit,nec Reip.est verecundia,patria maiestas altercationẽ istam dirimet: filius meus extra sortẽ vrbi præerit.bellum vtinam qui appetunt,consideratius concordiusq́; quàm cupiunt,gerant.

Lauicani & Aequi agrum Thusculanum depopulantur.

Delectum

Inter duces certamen de imperio.

Delectum haberi non ex toto passim populo placuit: decem tribus sorte ductæ sunt. F ex his scriptos iuniores duo tribuni ad bellum duxêre. Cœpta inter eos in vrbe certamina cupiditate eadem imperij multò impensius in castris accẽdi: nihil sentire idem, pro sententia pugnare sua consilia velle, sua imperia sola rata esse, contemnere inuicem & contemni, donec castigantibus legatis tandem ita comparatum est, vt alternis diebus summam imperij haberent. Quæ cum allata Romam essent, dicitur Q. Seruilius ætate & vsu doctus, precatus ab dijs immortalibus, ne discordia tribunorũ damnosior Reipub. esset, quàm ad Veios fuisset: & velut haud dubia clade imminente, instituisse filio, vt milites scriberet, & arma pararet. Nec falsus vates fuit. nã ductu L. Sergij, cuius dies imperij erat, loco iniquo sub hostium castris, cùm quia simulato metu receperat se hostis ad vallum, spes vana expugnandi castra eò traxisset, repentino im- G

Romani ab Aequis fusi.

petu Æquorum per supinam vallẽ fusi sunt, multiq; in ruina maiore quàm fuga oppressi obtruncatiq;: castraq; eo die ægrè retenta, postero die circũfusis iam magna ex parte hostibus, per auersam portam fuga turpi deseruntur. duces legatiq;, & quod circa signa roboris de exercitu fuit, Thusculum petiêre. Palati alij per agros passim multis itineribus maioris quàm accepta erat cladis, nuntij Romam contenderunt. Minus trepidationis fuit, quòd euentus timori hominum congruens fuerat: & quòd subsidia quæ respicerent in re trepida, præparata erant ab tribuno militum: iussuq; eiusdem per minores magistratus sedato in vrbe tumultu, speculatores properè missi, nuntiauere Thusculi duces exercitumq; esse, hostem castra loco non mouisse. &

Q. Seruilius dictator creatur.

quod plurimum animorum fecit, dictator ex senatusconsulto dictus Q. Seruilius H Priscus, vir cuius prouidentiã in Repub. cum multis alijs tempestatibus antè experta ciuitas erat, tum euentu eius belli, quòd vni certamen tribunorum suspectum ante rem malè gestam fuerat, magistro equitum creato, à quo ipse tribuno militum dictator erat dictus, filio suo, vt tradidêre quidam, (nam alij Halam Seruilium magistrum equitum eo anno fuisse scribunt) nouo exercitu profectus ad bellum, accitis qui Thusculi erant, duo millia passuum ab hoste locum castris cæpit. Transierat ex re benè gesta superbia negligentiaq; ad Æquos, quæ in Romanis ducibus fuerat. Itaq; primo statim prælio cum dictator equitatu immisso antesignanos hostiũ turbasset, legionum inde signa inferri properè iussit: signiferumq; ex suis vnum cunctantẽ occidit. tantus ardor ad dimicandum fuit, vt impetum Æqui non tulerint: victiq; acie I

Aequi victi, & eorum castra direpta.

cum fuga effusa petissent castra, breuior tempore & certamine minor castrorum oppugnatio fuit. quàm prælium fuerat. captis direptisq; castris, cum prædam dictator militi concessisset, secutiq; fugientem ex castris hostem equites renuntiassent omnes Lauicanos victos, magnam partem Æquorum Lauicos confugisse: postero die ad La-

Lauici oppidum capitur.

uicos ductus exercitus: oppidumq; corona circundatum, scalis captum ac direptum est. Dictator exercitu victore Romam reducto, die octauo quàm creatus erat, magistratu se abdicauit. & opportunè senatus prius quàm ab tribunis plebis agrariæ seditiones mentione illato de agro Lauicano diuidendo fierent, censuit frequens coloniam Lauicos deducendam. coloni ab vrbe mille & quingenti missi bina iugera acce-

Lauicos deducitur colonia.

perunt. Captis Lauicis, ac deinde tribunis militum creatis, consulari potestate Agrip- K pa Menenio Lanato, & L. Seruilio Structo, & P. Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, & Sp. Rutilio Crasso, & insequenti anno A. Semp. Atratino tertiùm, & duobus iterum M. Papyrio Mugillano, & Sp. Nautio Rutilio, bienniũ tranquillè externæ res, discordia domi ex agrarijs legibus fuit. Turbatores vulgi erant Sp. Mecilius quartùm, & Metilius tertiùm tribuni plebis ambo absentes creati. & cum rogationẽ promulgassent, vt ager ex hostibus captus viritim diuideretur, magnæq; partis nobilium eo plebiscito publicarentur fortunæ (nec enim fermè quicquam agri, vt in vrbe alieno solo posita, non armis partum erat: nec quod venisset, assignatúmue publicè esset, præterquam plebs habebat) atrox plebi patribusq; propositum videbatur certamen: nec tribuni militum nunc in senatu, nunc in concilijs priuatis principum cogendis,

De agrarijs legibus discordia.

viam

A viam consilij inueniebant. Cùm Ap. Claudius, nepos eius, qui decemuir legibus scribendis fuerat, minimus natu ex patrum concilio dicitur dixisse, vetus se ac familiare consilium domo afferre: proauum enim suum Ap. Claudium ostendisse patribus viam vnam dissoluendæ tribunitiæ potestatis per collegarũ intercessionẽ. facile homines nouos authoritate principum de sententia deduci, si temporum interdum potius quàm maiestatis memor adhibeatur oratio. pro fortuna illis animos esse: vbi videant collegas principes agendæ rei gratiam omnem ad plebem præoccupasse, nec locum in ea relictum sibi, haud grauatè acclinaturos se ad causam senatus, per quam vniuerso ordini cum primoribus se patrum concilient. Approbantibus cunctis & ante omneis Q. Seruilio Prisco, quòd non degenerasset ab stirpe Claudia, collaudante iuue-
B nem, negotium datur, vt, quos quisq; posset ex collegio tribunorũ ad intercessionem perlicerent. Misso senatu prehensantur ab principibus tribuni: suadendo, monendo, pollicendoq; gratũ id singulis priuatim, gratũ vniuerso senatui fore, sex ad intercessionem comparauere. Posteroq; die cum ex composito relatum ad senatũ esset de seditione, quam Mecilius Metiliusq; largitione pessimi exempli concirent: eę orationes à primoribus patrũ habitæ sunt, vt pro se quisq; iam nec consilium sibi suppetere diceret, nec se vllam opem cernere aliam vsquã, præter quàm in tribunitio auxilio: in eius potestatis fidem circumuentam Remp. tanquam priuatum inopem confugere, præclarum ipsis potestatiq; esse, non ad vexandum senatum, discordiamq; ordinum mouendam plus in tribunatu virium esse, quàm ad resistendũ improbis collegis. Fremi-
C tus deinde vniuersi senatus ortus, cum ex omnibus partibus curię tribuni appellarentur: tum silentio facto, ij qui præparati erant gratia principũ, quam rogationẽ à collegis promulgatã senatus censeat dissoluendæ Reip. esse, ei se intercessuros ostendunt. Gratiæ intercessoribus ab senatu actæ. Latores rogationis concione aduocata proditores plebis commodorum, ac seruos consularium appellantes, aliaq; truci oratione in collegas inuecti, actionem deposuere. Duo assidua bella insequens annus habuisset, quo P. Cornelius Cossus, C. Valerius Potitus, Quintius Cincinnatus, M. Fabius Vibulanus, tribuni militũ consulari potestate fuerunt: ni Veiens bellũ religio principum distuliisset, quorũ agros Tyberis super ripas effusus maximè ruinis villarũ vastauit: simul Æquos triennio ante accepta clades prohibuit Volanis, suæ gentis populo *Volani agrum Lauicanum populãtur.*
D præsidium ferre. Excursiones inde in confinem agrum Lauicanũ factæ erant, nouisq; colonis bellum illatũ. Quam noxã cum se consensu omnium Æquorum defensuros speraſſent, deserti ab suis, ne memorabili quidẽ bello per obsidionem leuemq; vnam pugnam & oppidũ & fines amisere. Tentatũ ab L. Sextio tribuno plebis, vt rogationem ferret, qua Volas quoq;, sicut Lauicos coloni mitterentur, per intercessionẽ collegarum, qui nullũ plebiscitũ, nisi ex authoritate senatus passuros se perferri ostenderunt, discussum est. Volis in sequẽte anno receptis Æqui, coloniaq; in eò deducta nouis viribus oppidũ firmarunt, tribunis militũ Romę cõsulari potestate Cn. Cornelio Cosso, L. Valerio Potito. Q. Fabio Vibulano iterũ, M. Posthumio Regillẽsi. huic bellum aduersus Æquos permissum est, prauæ mentis homini: quantum victoria magis,
E quám bellũ ostendit. Nam exercitu impigrè scripto, ductoq; ad Volas, cùm leuibus pręlijs Æquorum animos fregisset, postremò in oppidũ irrupit: deinde ab hostibus in ciues certamẽ vertit: & cùm inter oppugnationẽ prædam militis fore edixisset, capto *Vola rursus capta.* oppido fidẽ mutauit. Eam magis adducor vt credã iræ causam exercitui fuisse, quàm quòd in vrbe nuper direpta, coloniaq; noua, minus prædicatione tribuni prædę fuerit. Auxit eã iram postquã ab collegis accersitus propter seditiones tribunitias in vr- *Seditiones tribunitiæ.*
bem reuertit, audita vox eius in concione stolida, ac propè vecors: quaSextio tribuno plebis legem agrariam ferenti, simul Volas quoq; vt mitterentur coloni laturũ se dicenti: dignos enim esse qui armis cępissent, eorum vrbem agrumq; Volanũ esse, malum quidem militibus meis, inquit, nisi quieuerint. quod auditum non concionem magis, quàm mox patres offendit. & tribunus plebis vir acer, nec infacundus, nactus

inter

340

34

inter aduerſarios ſuperbum ingenium, immodicamq; linguam, quam iritando agitandoq; in eas impelleret voces, quæ inuidiæ non ipſi tantùm, ſed cauſæ atq; vniuerſo ordini eſſent, neminem ex collegio tribunorum militum ſæpius quàm Poſthumium in diſceptationem trahebat. Tum verò ſecundum tam ſæuum atq; inhumanum dictum, Auditis, inquit, Quirites, ſicut ſeruis malum minantem militibus? tamen hæc bellua dignior vobis tanto honore videbitur, quàm qui vos vrbe agrisq; donatos in colonias mittunt, qui ſedem ſenectuti veſtrę proſpiciunt, qui pro veſtris commodis aduerſus tam crudeles ſuperbosq; aduerſarios depugnant. Incipite deinde mirari, cur pauci iam veſtram ſuſcipiant cauſam. quid vt à vobis ſperent? an honores, quos aduerſarijs potius, quàm populi Romani propugnatoribus datis? Ingemuiſtis modò voce huius audita. quid id refert? iam ſi ſuffragium detur, hunc qui malum vobis minatur, ijs qui agros ſedesq; ac fortunas ſtabilire volunt, præferretis. Perlata hæc vox Poſthumij ad milites, multò in caſtris maiorem indignationem mouit: prædę ne interceptorem fraudatoremq; etiam malum minitari militibus? Itaq; cùm fremitus apertè eſſet, & quæſtor P. Sextius eadem violentia coërceri putaret ſeditionem poſſe, qua mota erat: miſſo ad vociferantem quendam militem lictore, cùm inde clamor & iurgium oriretur, ſaxo ictus turba excedit: inſuper increpante qui vulnerauerat, habere quæſtorem, quòd imperator eſſet militibus minatus. Ad hunc tumultum accitus Poſthumius aſperiora omnia fecit acerbis quæſtionibus, crudelibus ſupplicijs. poſtremò cum modum iræ nullum faceret, ad vociferationē eorum, quos necari ſub crate iuſſerat, cōcurſu facto, ipſe ad interpellantis pœnam vecors de tribunali decurrit. ibi cum ſummouentes paſſim lictores centurionesq; vexarent turbam, eò indignatio erupit, vt tribunus militū ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam atrox facinus poſtquam eſt Romam nuntiatum, tribunis militum de morte collegæ per ſenatum quæſtiones decernentibus, tribuni plebis intercedebant. ſed ea contentio ex certamine alio pendebat: quòd cura inceſſerat patres, ne metu quæſtionū plebs irata, tribunos militum ex plebe crearet: tendebantq; ſumma ope, vt cōſules crearentur. Cum ſenatuſconſultum fieri tribuni plebis non paterentur, ijdem intercederent conſularibus comitijs, res ad interregnum rediit. victoria deinde penes patres fuit. Q. Fabio Vibulano interrege comitia habente, cōſules creati ſunt, A. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus. His conſulibus principio anni ſenatusconſultum factum eſt, vt de quæſtione Poſthumianæ cædis tribuni primo quoq; tempore ad plebē ferrent: plebsq; præficeret quæſtioni quem vellet. à plebe conſenſu populi conſulibus negotium mandatur. qui ſumma moderatione ac lenitate per paucorū ſupplicium, quos ſibimetipſos conſciſſe mortem ſatis creditum eſt, tranſacta re, nequiuere tamen conſequi, vt non ægerrimè id plebs ferret: iacere tandiu irritas *actiones, quæ de ſuis commodis ferrentur: cum interim de ſanguine ac ſupplicio ſuo latam legem confeſtim exerceri, & tantam vim habere. Aptiſſimū tempus erat, vindicatis ſeditionibus delinimentum animis Volani agri diuiſionem obijci: quo facto minuiſſent deſiderium agrariæ legis, quæ poſſeſſo per iniuriam agro publico patres pellebat. Tunc hæc ipſa indignitas angebat animos: non in retinendis modò publicis agris, quos vi teneret, pertinacem nobilitatem eſſe: ſed ne vacuum quidem agrum nuper ex hoſtibus captum plebi diuidere, mox paucis, vt cætera, futurum prædę. Eodem anno aduerſus Volſcos populantes Hernicorum fines, legiones ductæ à Furio Cos. cum hoſtem ibi non inueniſſent: Ferentinum, quò magna multitudo Volſcorum ſe contulerat, cępere. minus prædę quàm ſperauerant, fuit: quod Volſci poſtquā ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus nocte oppidum reliquerunt. poſtero die propè deſertū capitur. Hernicis ipſe ager dono datus. Annum modeſtia tribunorum quietū excepit trib. pleb. L. Icilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilio Coss. Is tum principio ſtatim anni velut penſum nominis familiæq; ſeditiones agrarijs legibus promulgādis cieret: peſtilentia coorta, minacior tamen quā pernicioſior, cogitationes hominum à foro certaminibusq;

Caſtrenſis ſeditio.

Poſthumius tribunus militū ab exercitu ſuo lapidibus obruitur.

Poſthumiana cædes vindicatur.

**ſanctiones.*

Aduerſus Volſcos Furius Coſſ. legiones duxit.

Peſtilētia ſeditiones tribunitias inhibet.

A nibusq; publicis ad domum curamq; corporum nutriendorum auertit:minusq; eam damnosam fuisse quàm seditio futura fuerit, credũt. Defuncta ciuitate plurimorum morbis,perpaucis funeribus,pestilentem annum,inopia frugũ neglecto cultu agrorum (vt plerunq; fit) excepit,M.Papyrio Atratino,C.Nautio Rutilio consulibus.Iam 344
fames,quàm pestilentia tristior erat:ni dimissis circa omnes populos legatis,qui He- *Fames.*
truscum mare, quiq; Tyberim accolunt,ad frumentum mercandum, annonæ foret subuentum.superbè ab Samnitibus,qui Capuam habebant Cumasq;, legati prohibiti commercio sunt:contra ea benignè ab Siculorum tyrãnis adiuti.maximos commeatus summo Hetrurię studio Tyberis deuexit.Solitudinem in ciuitate ęgra experti consules sunt:cum in legationes non plus singulis senatoribus inuenientes, coacti
B sunt binos equites adijcere.Præterquam ab morbo, annonaq; nihil eo biennio intestini,externiue incommodi fuit.at vbi hæ solicitudines discessere,omnia quibus turbari solita erat ciuitas,domi discordia,foris bellum exortum.M. Æmylio, C.Valerio 345
Potito,consulibus,bellum Æqui parabant:Volscis, quanquam non publico consi- *Aequi bellu-*
lio capessentibus arma,voluntarijs mercede secutis militiã. Ad quorum famam ho- *rant.*
stium (iam enim in Latinum Hernicumq; transcenderant agrum) delectum habentem Valerium consulẽ M.Menenius tribunus plebis legis agrarię lator,cum impediret,auxilioq; tribuni nemo inuitus sacramento diceret:repentè nuntiatur, arcẽ Car- *Arcem Caruentanam occupant Aequi.*
uentanam ab hostibus occupatam esse.Ea ignominia accepta cum apud patres inuidiæ Menenio fuit, tum cæteris tribunis iã antè præparatis intercessoribus legis agra-
C riæ,præbuit iustiorem causam resistendi collegæ.Itaq; cum res diu ducta per altercationẽ esset:cõsulibus deos hominesq; testantibus, quicquid ab hostibus cladis ignominiæq; aut iam acceptum esset,aut immineret, culpam penes Menenium fore, qui delectum impediret:Menenio contrà vociferante, si iniusti domini possessione agri publici cederent,se moram delectui non facere: decreto interposito nouem tribuni sustulerunt certamen:pronunciauerunt q; ex collegij sententia, C.Valerio consuli se, damnum aliamq; coërcitionẽ aduersus intercessionem collegæ delectus causa detrectantibus militiam inhibenti,auxilio futuros esse. Hoc decreto consul armatus cum paucis appellantibus tribunum collum torsisset:metu cæteri sacramento dixere.Du-
D ctus exercitus ad Caruentanam arcem,quanquã inuisus infestusq; consuli erat,impi- *Caruentana arx à*
grè primo statim aduentu,deiectis qui in prędidio erant,arcem recepit.prædatores ex *C. Valerio recipi-*
præsidio per negligentiã dilapsi occasionem aperuêre ad inuadendũ.Prędę ex assidu- *tur.*
is populationibus,quòd omnia in locum tutum cõgesta erant,fuit aliquantum.venditum sub hasta cõsul in ęrarium redigere quęstores iussit, tum prędicans participem prædę fore exercitum,cum militiã non abnuisset.Auctę inde plebis ac militũ in consulem irę.itaq; cum ex senatusconsulto vrbem ouans introiret,alternis inconditi versus militari licentia iactati:quibus consul increpitus,Menenij celebre nomen laudibus fuit,cum ad omnem mentionem tribuni fauor circumstantis populi plausuq; & assensu cum vocibus militũ certaret.plusq; ea res,quàm propè solẽnis militum lasciuia in consulẽ,curę patribus iniecit.& tanquam haud dubius inter tribunos militum
E honos Menenij,si peteret,consularibus comitijs est exclusus. Creati cõsules sunt Cn. 346
Cornelius Cossus, L. Furius Medullinus iterum. Non aliàs ægriùs plebs tulit tribunitia sibi comitia non commissa.eum dolorem quæstorijs comitijs simul ostendit & vlta est, tunc primum plebeijs quæstoribus creatis:ita, vt in quatuor creandis vni pa- *Ex plebeijs quæsto-*
tritio C.Fabio Ambusto relinqueretur locus:tres plebeij, Q.Silius,P.Ælius,P.Pipius, *res creati.*
clarissimarum familiarum iuuenibus præferrentur.Authores fuisse tam liberi populo suffragij Icilios accipio, ex familia infestissima patribus,tres in eum annũ tribunos plebis creatos,multarum magnarumq; rerum molem auidissimo adeò populo ostentantes,cum affirmassent nihil se moturos, sine quæstorijs quidem comitijs, quæ sola promiscua plebi patribusq; reliquisset senatus, satis animi populo esset ad id, quod tandiu vellent,& per leges liceret.Pro ingenti itaq; victoria id fuit plebi:quęsturamq;;

non honoris ipsius finem æstimabant: sed patefactus ad consulatum ac triumphos F
Patres indignè ferunt, plebeijs honores mandari. locus nouis hominibus videbatur. Patres contrà, non pro communicatis, sed pro amissis honoribus fremere: negare, si ea ita sint, liberos tollendos esse: qui pulsi maiorum loco, cernentesq; alios in possessione dignitatis suæ, salij, flaminesq; nusquã aliò, quàm ad sacrificandum pro populo sine imperijs ac potestatibus relinquantur. Irritatis vtriusq; partis animis, cum & spiritus plebes sumpsisset, & tres ad populare causam celeberrimi nominis haberet duces: patres omnia quæstoribus comitijs, vbi vtrunq; plebi liceret, similia fore cernentes, tendere ad consulum comitia, quæ nondum promiscua essent. Icilij contra tribunos militum creandos dicere, & tandem aliquando impartiendos plebi honores. Sed nulla erat consularis actio, quam impediendo id quod petebant, exprimerent: cũ mira opportunitate Volscos & Æquos præ- G
Volsci & Aequi prædantur agrum Latinum. datum extra fines exisse in agrum Latinum Hernicumq;, affertur. ad quod bellum vbi ex senatusconsulto consules delectũ habere occipiunt: obstare tunc enixè tribuni, sibi plebiq; eã fortunam oblatã memorantes. Tres erant & omnes acerrimi viri, generosiq; etiã, vt inter plebeios, duo singuli singulos sibi consules asseruãdos assidua opera desumunt: vni cõcionibus data nunc detinenda, nunc cõcienda plebs. Nec delectũ
Delectum impediunt tribun. plebis. consules, nec comitia quæ petebant, tribuni expediebant, inclinante deinde fortuna ad causam plebis, nuntij veniunt, arcem Caruentanam dilapsis ad prædam militibus qui in præsidio erant, Æquos interfectis paucis custodibus arcis inuasisse: alios recurrentes in arcẽ, alios palãtes in agris cæsos. Ea aduersa ciuitati res vires tribunitię actioni adiecit, nequicquã enim tentati, vt tum deniq; desisterẽt impediendo bello, post- H
quam non cessere nec publicæ tempestati, nec suæ inuidiæ, peruincunt, vt senatusconsultum fiat de tribunis militum creandis: certo tamen pacto, ne cuius ratio haberetur, qui eo anno tribunus plebis esset: néue quis reficeretur in annum tribunus plebis: haud dubiè Icilios denotante senatu, quos mercedem seditiosi tribunatus petere consulatum insimulabant. Tum delectus haberi, bellumq; omnium ordinum consensu apparari cœptum. Consules ambo profecti sint ad arcem Caruentanam, an alter ad comitia habenda substiterit, incertũ diuersi authores faciunt. illa pro certo habenda, in quibus non dissentiunt, ab arce Caruentana cum diu nequicquam oppugnata esset, recessum: Verruginem in Volscis eodem exercitu receptã populationesq; & prædas & in Æquis & in Volsco agro ingentes factas. Romæ sicut plebis victoria I
fuit in eo, vt quæ mallent comitia haberẽt: ita euentu comitiorũ patres vicere. nanq; tribuni militum consulari potestate contra spem omnium tres patritij creati sunt, C. Iulius Tullus, Cn. Cornelius Cossus, C. Seruilius Hala. Artem adhibitam ferunt à patritijs, cuius eos Icilij tum quoq; insimulabant, quòd turbam indignorum candidatorum intermiscendo dignis, tædio sordium in quibusdam insigniũ populum à plebeijs auertissent. Volscos deinde & Æquos, seu Caruentana arx retenta in spem, seu
Volsci & Aequi summa vi ad bellum cooriuntur. Verrugine amissum præsidium ad iram cum impulisset, fama affertur, summa vi ad bellum coortos: caput rerum Antiates esse. eorũ legatos vtriusq; gentis populos circumisse, castigantes ignauiam, quòd abditi intra muros populabũdos in agris vagari Romanos priore anno, & opprimi Verruginis præsidiũ passi essent, iam non exercitus K
modò armatos, sed colonias etiam in suos fines mitti: nec ipsos modò Romanos sua diuisa habere, sed Ferentinum etiam de se captum Hernicis donasse. Ad hæc cum inflammarentur animi, vt ad quosq; ventum erat, numerus iuniorũ conscribebatur. Ita omnium populorũ iuuentus Antiũ contracta, ibi castris positis hostem opperiebantur. Quæ vbi tumultu maiore etiã quàm res erat, nuntiãtur Romã, senatus extemplò
Dictatorem creari non patiuntur duo ex tribunis militũ. (quod in rebus trepidis vltimum consilium erat) dictatorẽ dici iussit. Quam rem ęgrè passos, Iulium Corneliumq; ferunt: magnoq; certamine animorum rem actam: cum primores patrum nequicquã conquesti non esse in authoritate senatus tribunos militum, postremò etiam tribunos plebis appellarent, & consulis quoq; ab ea potestate vim super tali re inhibitam referrent: tribuni plebis læti discordia patrum, nihil esse

in his

A in his auxilij dicerẽt,qui non ciuiũ, nõ deniq; hominũ numero eſſent.ſi quando promiſcui honores, cõmunicata Reſpub.eſſet, tum ſe animaduerſuros,ne qua ſuperbia magiſtratuum irrita ſenatuſconſulta eſſent:interim patritij ſoluti legum magiſtratumq; verecundia,per ſe quoq; tribunitiam poteſtatem agerent. Hæc contentio minime idoneo tempore,cum tantum belli in manibus eſſet,occupauerat cogitationes hominum:donec vbi diu alternis Iulius Corneliusq;,cum ad id bellum ipſi ſatis idonei duces eſſent,non eſſe æquum,mandatum ſibi à populo eripi honorem,diſſeruere: tum Hala Seruilius trib.mil.tacuiſſe ſe tandiu ait, non quia incertus ſententiæ fuerit: (quem enim bonum ciuem ſecernere ſua à publicis conſilia?) ſed quia maluerit collegas ſua ſpõte cedere authoritati ſenatus, quàm tribunitiam poteſtatem aduerſus ſe
B implorari paterentur.tum quoq; ſi res ſineret, libenter ſe daturum tempus ijs fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ.ſed cum belli neceſſitates non expectent humana cõſilia,potiorem ſibi collegarum gratia Rempub.fore. &, ſi maneat in ſententia ſenatus,dictatorem nocte proxima dicturum:ac ſi quis intercedat,ſenatuſconſulti authoritate ſe fore contentum. Quo facto,cum haud immeritã laudem, gratiamq; apud omnes tuliſſet,dictatore P.Cornelio dicto,ipſe ab eo magiſter equitum creatus eſt.Exemplo fuit collegis, eumq; intuentibus, quàm gratia atq; honos opportuniora interdum non cupientibus eſſent.Bellum haud memorabile fuit. vno atq; eo facili prælio cæſi ad Antium hoſtes.victor exercitus depopulatus Volſcũ agrum.caſtellum ad lacum Fucinũ vi expugnatũ:atq; in eo tria millia hominum capta, cæteris Volſcis
C intra mœnia compulſis, nec defendentibus agros. Dictator bello ita geſto, vt tantum non defuiſſe fortunæ videretur, felicitate quàm gloria maior in vrbem redijt, magiſtratuq; ſe abdicauit. Tribuni militum mentione nulla comitiorum conſulariũ habita (credo ob iram dictatoris creati) tribunorum militum comitia edixerunt. Tum verò grauior cura patribus inceſſit:quippe cum prodi cauſam ab ſuis cernerent. Itaq; ſicut priore anno per indigniſſimos ex plebeijs candidatos omniũ etiam dignorum tædium fecerant:ſic tum primoribus patrũ ſplendore gratiaq; ad petendum præparatis,omnia loca obtinuêre,ne cui plebeio aditus eſſet.quatuor creati ſunt, omnes iam functi eo honore,L.Furius Medullinus,C.Valerius Potitus, Cn.Fabius Vibulanus,C.Seruilius Hala.hic refectus continuato honore,cùm ob alias virtutes, tum ob
D recentem fauorem vnica moderatione partum. Eo anno, quia tempus induciarum cum Veienti populo exierat,per legatos fœcialesq; res repeti cœptę.quibus venientibus ad finem legatio Veientiũ obuiam fuit.petiêre,ne prius quàm ipſi ſenatum Romanũ adiſſent, Veios iretur.Ab ſenatu impetratũ,quia diſcordia inteſtina laborarent Veientes,ne res ab ijs repeterentur.tantum abfuit vt ex incommodo alieno ſua occaſio peteretur.Et in Volſcis accepta clades: amiſſo Verrugine præſidio. vbi tantum in tempore fuit momenti, vt, cum precantibus opem militibus, qui ibi à Volſcis obſidebantur,ſuccurri,ſi maturatum eſſet,potuiſſet:ad id venerit exercitus ſubſidio miſſus,vt ab recenti cæde palati ad prædandum hoſtes opprimerẽtur. Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit,quàm in tribunis.qui,quia ſumma vi reſiſtere nuntiabãtur, parum
E cogitauerunt,nulla ~~non~~ virtute ſuperari humanarũ virium modũ:fortiſſimi milites, non tamen nec viui,nec poſt mortẽ inulti fuêre.inſequenti anno, P. & Cn. Cornelijs Coſſis,C.Fabio Ambuſto. L.Valerio Potito, tribunis militum conſulari poteſtate, Veiens bellum motum ob ſuperbũ reſponſum Veientis ſenatus, qui legatis repetentibus res,ni faceſſerent,properè vrbe finibusq;,daturos quod Lars Tolumnius dediſſet,reſponderi iuſſit.Id patres ægrè paſſi, decreuêre, vt tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoq; die ad populum ferrent. Quod vbi primò promulgatum eſt,fremere iuuentus,nondum debellatum cum Volſcis eſſe: modò duo præſidia occidione occiſa,& cum periculo retineri:nullum annũ eſſe,quo non acie dimicetur:& tanquã pœniteat laboris, nouũ bellum cum finitimo populo & potẽtiſſimo parari,qui omnem Hetruriã ſit concitaturus. Hæc ſua ſponte agitata inſuper tribuni

Seruilius,tertium ex tribunis militum dictatorem dicit.

Romani vincunt Volſcos & eorum ſocios.

Volſci amiſſam Verruginem recipiunt interfecto præſidio.

Veientis ſenatus ſuperbũ reſponſum.

plebis accedunt. Maximum bellum patribus cum plebe esse dictitant: eam de indu- F
stria vexandam militia, trucidandamq; hostibus obijci: eam procul vrbe haberi atq;
ablegari: ne domi per otium memor libertatis coloniarumq;, aut agri publici, aut suf-
fragij liberè ferendi consilia agitet. prehensantesq; veteranos, stipendia cuiusq;, &
vulnera ac cicatrices numerabant: quid iam integri esse in corpore loci ad noua vul-
nera accipienda? quid superesse sanguinis qui dari pro Republica posset? rogitantes.
Hæc cum in sermonibus, concionibusq; interdum agitantes, auertissent plebem ab
suscipiendo bello, profertur tempus ferundæ legis: quam, si subiecta inuidię esset, an-
In Volscos mittuntur tres ex tribunis militum. tiquari apparebat. Interim tribunos militum in Volscum agrum ducere exercitum
placuit. Cn. Cornelius vnus Romę relictus. Tres tribuni, postquam nullo loco castra
Volscorum esse, nec commissuros se prælio apparuit, tripartito ad deuastandos fines G
discessere: Valerius Antium petit, Cornelius Ecetras, quacunq; incessere, latè popula-
ti sunt tecta agrosq;, vt distinerent Volscos. Fabius, quòd maximè petebatur, ad An-
Anxur captum. xur oppugnandum sine vlla populatione accessit. Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ
sunt: vrbs prona in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationē ostendit. Circummissæ
quatuor cohortes cum C. Seruilio Hala, cùm imminentem vrbi collem cæpissent: ex
loco altiore, quà nullum erat præsidium, ingenti clamore ac tumultu mœnia inuase-
re. ad quem tumultum obstupefacti, qui aduersus Fabium vrbem infimā tuebantur,
locum dedêre scalas admouendi. plenaq; hostium cuncta erant, & in muris diu cędes
pariter fugientium ac resistentium armatorum atq; inermium fuit. cogebantur itaq;
victi, quia cedentibus spei nihil erat, pugnam inire: cùm pronunciatum repentè, ne H
quis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit
armis: quorum ad duo millia & quingenti viui capiuntur. à cætera præda Fabius mi-
litem abstinuit, donec collegæ venirent: ab illis quoq; exercitibus captum Anxur di-
ctitans esse, qui cæteros Volscos à præsidio eius loci auertissent. Qui vbi venerūt, op-
pidum vetere fortuna opulentū tres exercitus diripuêre. eaq; primùm benignitas im-
peratorum plebem patribus conciliauit. Additū deinde omnium maximè tempesti-
uo principum in multitudinem munere, vt ante mentionem vllam plebis tribuno-
Stipendium miles de publico tū primùm accepit. rúmue decerneret senatus, vt stipēdium miles de publico acciperet, cum ante id tem-
pus de suo quisq; functus eo munere esset. Nihil acceptum vnquā à plebe tanto gau-
dio traditur. concursum itaq; ad curiam esse, prehensatasq; exeuntium manus, & pa- I
tres verè appellatos: effectum esse fatētibus, vt nemo pro tam munifica patria, donec
quicquam virium supereſſet, corpori aut sanguini suo parceret: cum commoditas iu-
uaret; rem familiarē saltem acquiescere eo tēpore, quo corpus addictū atq; operatum
Reipub. esset. tum quod vltrò sibi oblatum esset, nō à tribunis plebis vnquam agita-
tum, non suis sermonibus efflagitatum: id efficiebat multiplex gaudium, cumulatio-
remq; gratiam rei. Tribuni plebis communis ordinum lætitię cōcordiæq; soli exper-
tes, negare tam id lætum patribus vniuersis, nec prosperum fore quàm ipsi crederent.
consilium specie prima melius fuisse quàm vsu apparituram. vnde enim eam pecuni-
am confici posse, nisi tributo populo indicto? ex alieno igitur alijs largitos. neq; id e-
tiam si cæteri ferant, passuros eos, quibus iam emerita stipendia essent, meliore con- K
ditione alios militare quàm ipsi militassent: & eosdem in sua stipendia impensas fe-
cisse, & in aliorum facere. His vocibus mouerunt partē plebis, postremò indicto iam
tributo, edixerunt etiā tribuni, auxilio se futuros, si quis in militare stipēdium tribu-
tum nō contulisset. Patres bene cœptam rem perseueranter tueri: cōferre ipsi primi: &
Nondū argentum signatum erat. quia nondū argentum signatū erat, æs graue plaustris quidā ad ærarium cōuehentes,
specioſam etiam collationē faciebant. Cum senatus summa fide ex censu contulisset,
primores plebis, nobiliū amici ex cōposito conferre incipiūt. quos cum & à patribus
collaudari, & à militari ætate tanquam bonos ciues conspici vulgus hominum vidit,
Veientibus bellum indicitur. repentè spreto tribunitio auxilio, certamen conferendi est ortum. & lege perlata de
indicendo Veientibus bello, exercitum magna ex parte voluntarium noui tribuni

militum

A militum consulari potestate Veios duxere. Fuere autem tribuni T. Quintius Capitolinus, P. Quintius Cincinnatus, C. Iulius Tullus iterum, A. Manilius, L. Spurius Medullinus tertium, M. Æmylius Mamercus. Ab his primùm circumsessi Veij sunt. sub cuius initium obsidionis cum Hetruscorum conciliũ ad fanum Voltumnę frequenter habitum esset, parum constitit, bellóne publico gentis vniuersæ tuendi Veientes essent. Ea oppugnatio segnior insequenti anno fuit, parte tribunorum exercitusq; ad Volscum auocata bellum. Tribunos militum consulari potestate is annus habuit C. Valerium potitum tertiùm, M. Sergium Fidenatem, P. Corneliũ Maluginensem, Cn. Cornelium Cossum, C. Fabium Ambustũ, Sp. Nautium Rutilium iterum. Cum Volscis inter Ferentinum atq; Ecetram signis collatis dimicatum. Romanis secunda for- 351
B tuna pugnæ fuit. Artena inde Volscorum oppidum ab tribunis obsideri cœpta. inde inter eruptionem tentatam compulso in vrbem hoste, occasio data est Romanis irrumpendi, prætérq; arcem, cætera capta. in arcem munitã natura globus armatorum concessit. infra arcem cæsi captiq; multi mortales. Arx deinde obsidebatur: nec aut vi capi poterat, quia pro spatio loci satis præsidij habebat: aut spem dabat deditionis, omni publico frumento, priusquam vrbs caperetur, in arcem conuecto. tædioq; recessum inde foret, ni seruus arcem Romanis prodidisset. ab eo milites per locũ arduum accepti, cępere. à quibus cum custodes trucidarentur, cætera multitudo repentino pauore oppressa, in deditionem venit. Diruta & arce & vrbe Artena, reductæ legiones ex Volscis, omnisq; vis Romana Veios conuersa est. Proditori præter libertatem
C duarum familiarum bona in præmium data. Seruius Romanus vocitatus. Sunt, qui Artenam Veientium, non Volscorum fuisse credant. præbet errorem, quòd eiusdem nominis vrbs inter Cære atq; Veios fuit. sed eam reges Romani deleuere. Cęretumq;, non Veientium fuerat. altera hęc nomine eodem in Volsco agro fuit, cuius excidium est dictum.

Artena Volscorum oppidum capitur præter arcem.

Arx proditione serui capitur.

EPITOME LIBRI V.

D *IN obsidione Veiorum hybernacula militibus facta sunt. ea res cum esset noua, indignationẽ tribunorum plebis mouit, querentium non dari plebi nec per hyemem militiæ requiem. Equites tum primùm equis suis merere cœperunt. Cum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eã rem interpretaretur, ab hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cæpit. simulachrum Iunonis Romam trãstulit: decimam partem prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militũ, cum Falisco obsideret, proditos hostium filios parẽtibus remisit: statimq; deditione facta, Faliscorum victoriam iustitia consecutus est. Cum alter ex censoribus, C. Iulius de cessisset, in locum eius M. Cornelius suffectus est. nec id postea factum est. quoniã eo lustro à Gallis Roma capta est. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. pleb. dicta esset, in exilium abijt. Cum Senones Galli Clusium obsiderent, & legati à Senatu missi ad componendam inter eos, et Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum stetissent, hoc facto eorum concitati Senones vrbem infesto exercitu petierunt: fusisq; ad Alliam flumen Romanis, cæpere vrbem, præter Capitolium, in quod se iuuenes contulerant, maiores natu cum insignibus honorum, quos quisq; gesserat, in vestibulis ædium sedentes occiderunt. & cum per auersam partem Capitolij iam in summum euasissent, proditi clangore anserum, M. Manlij præcipuè opera deiecti sunt. coactis deinde propter famam Romanis despondere, vt mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obsidionis emerent, Furius Camillus dictator absens creatus inter pendendum aurum cum exercitu venit: & Gallos post sextum mensem vrbe expulit, cecidit q;. Aedes Loquutio facta, quo loco ante vrbem captam vox audita erat, aduentare Gallos. Dictum est ad Veios migrandum esse, propter incensam & dirutam vrbem. quod consilium Camillo authore discussum est. Mouit populum vocis quoq; omen ex centurione audita. qui, cum in forum venisset, manipularijs suis dixerat, Sta miles, hic optimè manebimus.*

E PACE alibi parta, Romani Veijq; in armis erant, tanta ira odioq;, vt victis finem adesse appareret. Comitia vtriusq; populi longè diuersa ratione facta sunt. Romani auxêre tribunorum militum consulari potestate numerum. octo, quot nunquam antea, creati, M. Æmylius Mamercus iterum, L. Valerius Potitus tertiùm, Ap. Claudius Crassus, M. Quintilius Varus, M. Iulius Tullus, M. Posthumius, M. Furius Camillus, M. Posthumius Albinus. Veientes contrà, tædio annuæ ambitionis, quæ interdum discordiarum causa erat, regem creauêre. Offendit ea res populorum Hetruriæ animos non maiore odio regni, quàm ipsius regis. grauis iam is antea genti fuerat opibus superbiaq;, quia solẽnia ludorum,

Octo tribuni militum consulari potestate creati.

352

Veientes regem creauere.

dorum,quos intermitti nefas eſt,violenter diremiſſet:cum ob irã repulſæ, quòd ſuf- F
fragio XII.populorum alius ſacerdos ei prælatus eſſet,artifices, quorũ magna pars ip-
ſius ſerui erant,ex medio ludicro repentè abduxit. gens itaq; ante omnes alias eo ma-
gis dedita religionibus,quod excelleret arte colendi eas,auxilium Veientibus negan-
dũ,donec ſub rege eſſent,decreuit.cuius decreti ſuppreſſa fama eſt Veijs propter me-
tum regis,qui à quo tale quid dictum referretur,pro ſeditionis eum principe,nõ noui
ſermonis authorẽ habebat.Romanis & ſi quietę res ex Hetruria nuntiabãtur, tamen,
quia omnibus concilijs eam rem agitari afferebatur,ita muniebant, vt ancipitia mu-
nimenta eſſent.alia in vrbẽ & contra oppidanorũ eruptiones verſa: alijs frons in He-
truriam ſpectans auxilijs,ſi qua fortè inde venirẽt,obſtruebatur.Cum ſpes maior im-
Hybernacula tum primùm militibus ædificata. peratoribus Romanis in obſidione,quàm in oppugnatione eſſet, hybernacula etiã, G
res noua militi Rom.ędificari cœpta:conſiliumq; erat,hyemando cõtinuare bellum,
quod poſtquã tribunis plebis,iamdiu nullam nouandi res cauſam inueniẽtibus,Ro-
mam eſt allatum,in concionẽ proſiliũt,ſolicitant plebis animos, hoc illud eſſe dicti-
Tribunitiæ conciones. tantes,quòd æra militibus ſint conſtituta.nec ſe fefelliſſe, id donum inimicorum ve-
neno illitum fore.veniſſe libertatem plebis:remotam in perpetuũ, & ablegatã ab vr-
be & ab Repub.iuuentutem,iam ne hyemi quidem aut tempori anni cedere, ac do-
mos & res inuiſere ſuas.Quam putarent continuatę militiæ cauſam eſſe?nullam pro-
fectò aliam inuenturos,quam ne quid per frequentiã iuuenum eorũ, in quibus vires
omnes plebis eſſent,agi de cõmodis eorum poſſet.vexari præterea,& ſubigi multò a-
crius,quàm Veientes.Quippe illos hyemẽ ſub tectis ſuis agere, egregijs muris ſituq; H
naturali vrbẽ tutantes.militem Romanum in opere ac labore, niuibus pruinisq; ob-
rutum ſub pellibus durare,ne hyemis quidẽ ſpacio,quę omnium bellorum terra ma-
riq; ſit quies,arma deponentem.Hoc neq; reges, neq; ante tribunitiam poteſtatem
creatam ſuperbos illos conſules,neq; triſte dictatoris imperiũ, neq; importunos de-
cemuiros iniunxiſſe ſeruitutis,vt perennem militiam facerẽt, quod tribuni militum
in plebe Romana regnum exercerent, quídnam illi conſules dictatoréſue facturi eſ-
ſent,qui proconſularem imaginem tam ſæuam ac trucem fecerint ? Sed id accidere
haud immeritò.non fuiſſéne in octo quidem tribunis militum locum vlli plebeio.
Antea trina loca cum contentione ſumma patritios explere ſolitos:nunc iam octoiu-
ges ad imperia obtinenda ire:& ne in turba quidem hærere plebeium quẽquam:qui, I
ſi nihil aliud, admoneat collegas,liberos,& ciues eorum, non ſeruos militare, quos
hyeme ſaltẽ in domos ac tecta reduci oporteat,& aliquo tempore anni parentes libe-
roſq; ac coniuges inuiſere,& vſurpare libertatem,& creare magiſtratus. Hæc, taliaq;
Ap. Claudius, tribunis plebis reſiſtit. vociferantes,aduerſarium haud imparem nacti ſunt,Ap.Claudium, relictum à colle-
Ap.Claudij oratio. gis ad tribunitias ſeditiones comprimendas, virum imbutum iam ab iuuenta certa-
minibus plebeijs:quem authorem aliquot annis antè fuiſſe, memoratũ eſt per colle-
garum interceſſionẽ tribunitiæ poteſtatis diſſoluendæ.Is tum iam non promptus in-
genio tantũ,ſed vſu etiam exercitatus,talem orationẽ habuit: Si vnquam dubitatum
eſt,Quirites,vtrum tribuni plebis veſtra,an ſua cauſa ſeditionũ ſemper authores fu-
erint,id ego hoc anno deſiſſe dubitari,certum habeo. & cùm lætor tandem longi er- K
roris vobis finẽ factum eſſe,tum quòd ſecundis potiſſimum veſtris rebus hic error eſt
ſublatus,& vobis, &propter vos Reipub.gratulor.An eſt quiſquã qui dubitet, nullis
iniurijs veſtris,ſi quæ fortè aliquando fuerunt,vnquam æquè q̃ munere patrũ in ple-
bem,cũ æra militantibus conſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos ac concitatos eſſe?
quid illos aliud aut tũ timuiſſe creditis,aut hodie turbare velle, niſi cõcordiam ordi-
num?quã diſſoluendę maximè tribunitię poteſtatis rentur eſſe.Sic Hercule tanquam
artifices improbi opus quærunt:qui & ſemperægri aliquid eſſe in Republica volunt,
vt ſit ad cuius curationem à vobis adhibeantur. Vtrum enim defenditis, an impu-
gnatis plebem?vtrum militantium aduerſarij eſtis?an cauſam agitis?niſi fortè hoc di-
citis,Quicquid patres faciunt,diſplicet:ſiue illud pro plebe, ſiue contra plebem eſt.

Et quem-

A Et quemadmodum ſeruis ſuis vetant domini quicquam rei cum alienis hominibus eſſe, pariterq; in ijs beneficio ac maleficio abſtineri, æquum cenſent: ſic vos interdicitis patribus commercio plebis: ne nos comitate ac munificentia noſtra prouocemus plebem, nec plebs nobis dicto audiens atq; obediens ſit. Quantò tãdem, ſi quicquam in vobis non dico ciuilis, ſed humani eſſet, fauere vos magis: & quantum in vobis eſſet, indulgere potius comitati patrum atque obſequio plebis oportuit? quæ ſi perpetua concordia ſit, quis non ſpondere auſit, maximum hoc imperium inter finitimos breui futurum eſſe? Atque ego quàm hoc conſilium collegarum meorum quo abducere infecta re à Veijs exercitum noluerunt, non vtile ſolum, ſed etiam neceſſarium fuerit, poſtea differam, nunc de ipſa conditione militantium dicere li-
B bet. quam orationem non apud vos ſolùm, ſed etiam in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptante æquam arbitror videri poſſe. in qua ſi mihiipſi nihil quod dicerem, in mentem venire poſſet, aduerſariorum certè orationibus contentus eſſem. Negabant nuper danda eſſe ęra militibus, quia nunquam data eſſent. quonam modo igitur nunc indignari poſſunt, quib⁹ aliquid noui adiectum cõmodi ſit, eis laborem etiam nouum pro portione iniungi? nuſquam nec opera ſine emolumento, nec emolumentum fermè ſine impenſa opera eſt. labor voluptasq; diſſimillima natura, ſocietate quadam inter ſe naturali ſunt iuncta. Moleſtè antea ferebat miles, ſe ſuo ſumptu operam Reipub. præbere: gaudebat idem partem anni ſe agrum ſuum colere, quærere vnde domi militiæq; ſe ac ſuos tueri poſſet. gaudet nunc fructui ſibi Rempublicam
C eſſe, & lætus ſtipendium accipit. æquo igitur animo patiatur ſe ab domo, ab re familiari, cui grauis impenſa non eſt, paulò diutius abeſſe. an ſi ad calculos eum Reſpub. vocet, non meritò dicat annua æra habes, annuam operam ede? an tu æquum cenſes militia ſemeſtri ſolidum te ſtipendium annuum accipere? Inuitus in hac parte orationis Quirites moror: ſic enim agere debent qui mercenario milite vtuntur, at nos tanquam cum ciuibus agere volumus: agiq; tanquam cum patria nobiſcum, æquum cenſemus. Aut non ſuſcipi bellum oportuit: aut geri pro dignitate populi Romani, & perfici quàm primùm oportet. perficietur autem, ſi vrgemus obſeſſos: ſi non antè abſcedimus, quàm ſpei noſtræ finẽ captis Veijs impoſuerimus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indignitas perſeuerantiam imponere debuit. Decem quondã annos vrbs op-
D pugnata eſt ob vnam mulierem ab vniuerſa Gręcia, quàm procul ab domo? quot terras, quot maria diſtans? nos intra viceſimum lapidem, in cõſpectu propè vrbis noſtræ annuam oppugnationẽ perferre piget: ſcilicet quia leuis cauſa belli eſt: nec ſatis quicquam iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandum ſtimulet. Septies rebellarunt, in pace nunquam fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coẽgerunt: colonos noſtros ibi interfecerunt: authores fuere contra ius gentium cædis impiæ legatorum noſtrorum: Hetruriam omnem aduerſus nos concitare voluerũt, hodieq; id moliuntur: res repetentes legatos noſtros haud procul abfuit quin violarẽt. Cum his molliter & per dilationes bellum geri oportet? Si nos tam iuſtum odium nihil mouet, ne illa quidem oro vos mouent? operibus ingentibus
E ſepta vrbs eſt, quibus intra muros coërcetur hoſtis. agrum non coluit, & culta cuaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitum, quis eſt qui dubitet illos non cupiditate ſolùm vlciſcendi, ſed etiam neceſſitate impoſita ex alieno prædandi, cum ſua amiſerint, agrum noſtrum inuaſuros: non differimus igitur bellum iſto conſilio, ſed intra fines noſtros accipimus. Quid? illud quod propriè ad milites pertinet, quibus boni tribuni plebis cùm ſtipendium extorquere voluerint, nunc conſultum repentè volunt: quale eſt? vallum foſſamq;, ingentis vtramq; rem operis, per tantum ſpatij duxerunt: caſtella primò pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fecerunt: munitiones non in vrbem modò, ſed in Hetruriam etiam ſpectantes, ſi qua inde auxilia veniant, oppoſuére. quid turres? quid vineas teſtitudinesq;, & alium oppugnandarũ vrbium apparatum loquar? cum tantum laboris exhauſtum ſit, & ad finem iam operis tandẽ per-

uentum: relinquendáne hæc cenſetis, vt ad æſtatem rurſus nouus de integro his in- F
ſtituendis exudetur labor? quanto eſt minus opera tueri facta? & inſtare, & perſeue-
rare, defungiq; cura? breuis enim profectò res eſt, ſi vno tenore peragitur, nec ipſi per
intermiſſiones has interuallaq; lentiorem ſpem noſtram facimus. loquor de opere, &
de temporis iactura. Quid? periculi, quod differendo bello adimus, num obliuiſci
nos hæc tam crebra Hetrurię concilia de mittendis Veios auxilijs patiuntur? vt nunc
res ſe habet, irati ſunt, oderunt, negant miſſuros: quantum in illis eſt, capere Veios
licet. quis eſt, qui ſpondeat, eundem, ſi differtur bellum, animum poſtea fore? cum, ſi
laxamentum dederis, maior frequentiorq; legatio itura ſit: cum, id quod nunc offen-
dit Hetruſcos, rex creatus Veijs ſpatio mutari interpoſito poſſit, vel conſenſu ciuita-
tis, vt eo reconcilient Hetrurię animos, vel ipſius voluntate regis, qui obſtare regnum G
ſuum ſaluti ciuium nolit. Videte quot res quàm inutiles ſequantur illam viam con-
ſilij: iactura operum tanto labore factorum: vaſtatio imminens finium noſtrorum:
Hetruſcum bellum pro Veiente concitatum. Hæc ſunt tribuni conſilia veſtra, non
herculè diſſimilia, ac ſi quis ægro qui curari ſe fortiter paſſus, extemplò conualeſcere
poſſit, cibi gratia præſentis aut potionis, longinquum & forſitan inſanabilem mor-
bum efficiat. Si mediusfidius ad hoc bellum nihil pertineret, ad diſciplinam certè mi-
litiæ plurimum intererat, inſueſcere militem noſtrum non ſolum parta victoria frui:
ſed, ſi res etiam lentior ſit, pati tædium, & quamuis ſeræ ſpei exitum expectare: &, ſi
non ſit æſtate perfectum bellum, hyemem operiri: nec, ſicut æſtiuas aues, ſtatim au-
tumno tecta ac receſſum circumſpicere. Obſecro vos, venandi ſtudium ac voluptas H
homines per niues ac pruinas in montes ſyluasq; rapit: belli neceſſitatibus eam pa-
tientiam non adhibebimus, quam vel luſus ac voluptas elicere ſolet? adeóne effœmi-
nata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeò molles animos, vt hyemẽ vnam
durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? vt tanquam nauale bellum tempeſta-
tibus captandis & obſeruando tempore anni gerant? non æſtus, non frigora pati poſ-
ſunt? erubeſcant profectò, ſi quis eis hæc obijciat: contendantq;, & animis, & cor-
poribus ſuis virilem patientiam ineſſe: & ſe iuxtà hyeme atq; æſtate bella gerere poſ-
ſe: nec ſe patrocinium mollitiæ inertiæq; mandaſſe tribunis: & meminiſſe hanc ipſam
poteſtatem non in vmbra, nec in tectis maiores ſuos creaſſe. Hæc virtute militum ve-
ſtrorum, hæc Romano nomine ſunt digna: non Veios tantum, nec hoc bellum in- I
tueri, quod inſtat: ſed famam & ad alia bella, & ad cæteros populos in poſterum quę-
rere. An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturum ex hac re putatis? vtrum tandem
finitimi populum Romanum eum eſſe putent, cuius ſi qua vrbs primum illum bre-
uiſſimi temporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat? an hic ſit terror nominis
noſtri, vt exercitum Romanum non tędium longinquę oppugnationis, non vis hye-
mis ab vrbe circumſeſſa ſemel amouere poſſit? nec finem vllum alium belli quàm vi-
ctoriam nouerit? nec impetu potius bella, quàm perſeuerantia gerat? quæ in omni
quidem genere militiæ, maximè tamen in obſidendis vrbibus neceſſaria eſt: quarum
plerasque munitionibus, ac naturali ſitu inexpugnabiles, fame, ſitiq; tempus ipſum
vincit atque expugnat: ſicut Veios expugnabit: niſi auxilio hoſtibus tribuni plebis K
fuerint: & Romæ inuenerint præſidia Veientes, quæ nequicquam in Hetruria quæ-
runt. An eſt quicquam quod Veientibus optatum æquè contingere poſſit, quàm vt
ſeditionibus primùm vrbs Romana, deinde velut ex contagione caſtra impleantur?
At hercule apud hoſtes tanta modeſtia eſt, vt non obſidionis tædio, non denique re-
gni, quicquam apud eos nouatum ſit: non negata auxilia ab Hetruſcis irritauerint
animos. morietur enim extemplò, quicunque erit ſeditionis author: nec cuiquam di-
cere ea licebit, quæ apud vos impunè dicuntur. fuſtuarium meretur, qui ſigna re-
linquit, aut præſidio decedit. authores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra, non vni
aut alteri militi, ſed vniuerſis exercitibus, palàm in concione audiuntur. adeò quic-
quid tribunus plebis loquitur, & ſi prodendæ patriæ, diſſolùendæq; Reipublicæ eſt,

aſſueſtis

A assuestis audire: & dulcedine potestatis eius capti, quælibet sub ea scelera latêre finitis. Reliquum est, vt quæ hic vociferantur, eadem in castris & apud milites agant, & exercitus corrumpant, ducibusq; parêre non patiantur: quoniam ea demum Romæ libertas est, non senatus, non magistratus, non leges, non mores maiorum, non instituta patrum, non disciplinam vereri militiæ. Par iam etiam in concionib⁹ erat Appius tribunis plebis, cũ subitò, vnde minimè quis crederet, accepta calamitas apud Veios, & superiorum Appium in causa, & concordiam ordinũ maiorem, ardoremq; ad obsidendos pertinacius Veios fecit. Nam cum agger promotus ad vrbem, vineæq; tantùm non iam iunctæ mœnibus essent, dum opera interdiu fiunt intentius, quàm nocte custodiuntur, patefacta repentè porta, ingens multitudo facibus maximè ar-

Veij Romanorum munimenta incenderunt.

B mata ignes coniecit: horæq; momento simul aggerem ac vineas, tam longi temporis opus incendium hausit: multiq; ibi mortales nequicquam opem ferêtes, ferro igniq; absumpti sunt. Quod vbi Romã est nunciatum, mœstitiam omnibus, senatui curam metumq; iniecit, ne tum verò sustineri nec in vrbe seditio, nec in castris posset, & tribuni plebis velut ab se victę Reipublicę insultarent: cùm repentè, quib⁹ census equester erat, equi publici nõ erant assignati, cõsilio prius inter sese habito, senatũ adeunt: factaq; dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt. Quibus cum amplissimis verbis gratiæ ab senatu actæ essent, famaq; ea forum atque vrbem peruasisset, subitò ad curiam concursus fit plebis. pedestris ordinis se aiunt nunc esse, operamq; Reipublicæ extra ordinem polliceri, seu Veios, seu quò aliò ducere velint. si

C Veios ducti sint, negant se inde prius, quàm capta vrbe hostium, redituros esse. Tum verò iam superfundenti se lætitię vix temperatũ est. non enim sicut equites, dato magistratibus negotio, laudari iussi: neq; aut in curiam vocati, quib⁹ responsum daretur, aut limine curiæ continebatur senatus: sed pro se quisq; ex superiore loco ad multitudinem in comitio stantem, voce manibusq; significare publicam lætitiam. beatam vrbem Romanam, & inuictam, & æternam illa concordia dicere: laudare equites, laudare plebem: diem ipsum laudib⁹ ferre: victam esse fateri comitatem benignitatemq; senatus. certatim patribus plebiq; manare gaudio lacrimæ, donec reuocatis in curiam patribus, senatusconsultum factum est, vt tribuni militares concione aduocata peditibus equitibusq; gratias agerent: memorem pietatis eorum erga patriam dicerent

D senatum fore. placere autem omnibus his voluntariam extra ordinem profectis militiam æra procedere: & equis certus numerus æris est assignatus. Tum primùm equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios, non amissa modò restituit opera, sed noua etiam instituit. ab vrbe commeatus intentiore quàm antea subuehi cura, ne quid tam benemerito exercitui ad vsum deesset. Insequẽs annus tribunos militum consulari potestate habuit, C. Seruilium Halam tertium, Q. Seruilium, P. Virginium, Q. Sulpitium, A. Manlium iterum, M. Sergium iterum. His tribunis dum cura omnium in Veiens bellum intenta est, neglectum Anxuri præsidium vagationibus militum, & Volscos mercatores vulgò receptando, proditis repentè portarũ custodibus oppressum est. minus militum perijt, quia præter ægros lixarum

Equites tum primùm equis suis merere cœperunt.

Neglectum Anxuri præsidium opprimitur.

E in modum omnes per agros vicinasq; vrbes negotiabantur. Nec Veijs melius gesta res, quod tum caput omnium curarum publicarum erat. nam & duces Romani plus inter se irarum, quàm aduersus hostes animi habuerunt: & auctum est bellum aduentu repentino Capenatium atque Falisco rum. Hi duo Hetruriæ populi, quia proximi regione erant, deuictis Veijs, bello quoque Romano se proximos fore credentes: Falisci propria etiam causa infesti: quòd Fidenati bello se iam antea immiscuerant, per legatos vltro citroq; missos iureiurando inter se obligati, cum exercitibus nec opinatò ad Veios accessere. Fortè ea regione, qua M. Sergius tribunus militum præerat, castra adorti sunt: ingentemq; terrorem intulêre, quia Hetruriam omnem excitam sedibus magna mole adesse Romani crediderant. eadẽ opinio Veientes in vrbe concitauit. Ita ancipiti prælio castra Romana oppugnabantur. concursantesq;, cùm huc atq;

Duces Romani inter se dissentiunt.

illuc

illuc ſigna transferrent: nec Veientem ſatis cohibere intra munitiones, nec ſuis munimentis arcere iam vim, ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. vna ſpes erat, ſi ex maioribus caſtris ſubueniretur, vt diuerſæ legiones, aliæ aduerſus Capenatem ac Faliſcum, aliæ contra eruptionem oppidanorum pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius priuatim Sergio inuiſus infeſtusq;. is cum pleraq; caſtella oppugnata, ſuperatas munitiones, vtrinq; inuehi hoſtem nunciaretur, in armis milites tenuit: ſi opus foret auxilio, collegam dictitans ad ſe miſſurum. Huius arrogantiam pertinacia alterius æquabat, qui ne quam opem ab inimico videretur petiſſe, vinci ab hoſte, quàm vincere per ciuem maluit. Diu in medio cæſi milites, poſtremò, deſertis munitionibus perpauci in maiora caſtra, pars maxima atq; ipſe Sergius Romam pertenderunt. vbi cum omnem culpam in collegam inclinaret, acciri Virginium ex caſtris, intereà præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſenatu res eſt, certatumq; inter collegas maledictis. pauci Reipublicæ, huic atq; illi, vt quoſq; ſtudium priuatim aut gratia occupauerunt, adſunt. primores patrum ſiue culpa, ſiue infelicitate imperatorum tam ignominioſa clades accepta eſſet, cenſuere non expectandum iuſtum tempus comitiorum, ſed extemplò nouos tribunos militum creandos eſſe, qui Calendis Octobribus magiſtratum occiperent. In quam ſententiam cum pedibus iretur, cęteri tribuni militum nihil contradicere. at enimuerò Sergius Virginiusq;, propter quos pœnitere magiſtratũ eius anni ſenatum apparebat: primò deprecari ignominiam, deinde intercedere ſenatuſconſulto. negare ſe ante Idus Decembres, ſolennem ineundis magiſtratibus diem, honore abituros eſſe. Inter hæc tribuni plebis, cum in concordia hominum ſecundisq; rebus ciuitatis inuiti ſilentium tenuiſſent, feroces repentè minari tribunis militum, niſi in authoritate ſenatus eſſent, ſe in vincula eos duci iuſſuros eſſe. Tum C. Seruilius Hala trib. militum: Quod ad vos attinet, tribuni plebis, minasq; veſtras, nę ego libenter experirer quàm non plus in his iuris quàm in vobis animi eſſet. ſed nefas eſt tendere aduerſus authoritatem ſenatus. proinde & vos deſinite inter noſtra certamina locum iniuriæ quærere, & collegæ aut facient quod cenſet ſenatus: aut ſi pertinacius tendent, dictatorem extemplò dicam, qui eos abire magiſtratu cogat. Cùm omnium aſſenſu comprobata oratio eſſet, gauderentq; patres, ſine tribunitię poteſtatis terriculis inuentam eſſe aliam vim maiorem ad coercendos magiſtratus, victi conſenſu omnium, comitia tribunorum militum habuere, qui Calendis Octobribus magiſtratum occiperent: ſeq; eam ante diem magiſtratu abdicauêre. L. Valerio Potito quartùm, M. Furio Camillo iterum, M. Æmylio Mamerco tertiùm, Cn. Cornelio Coſſo iterum, C. Fabio Ambuſto, L. Iulio Tullo Tribunis militum conſulari poteſtate, multa domi militiæq; geſta. Nam & bellum multiplex fuit eodem tempore, & ad Veios, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volſcis, vt Anxur ab hoſtibus recuperaretur: & Romæ ſimul delectu, ſimul tributo conferendo laboratum eſt: & de tribunis plebis cooptandis contentio fuit: & haud paruum motum duo iudicia eorum, qui paulo antè conſulari poteſtate fuerant, exciuere. Omnium primum tribunis militum fuit, delectum haberi: nec iuniores modò conſcripti, ſed ſeniores etiam coacti nomina dare, vt vrbis cuſtodiam agerent. Quantum autem augebatur militum numerus, tanto maiore pecunia in ſtipendium opus erat: eaq; tributo conferebatur inuitis conferentibus qui domi remanebant, quia tuentibus vrbem opera quoque militari laborandum ſeruiendumq; Reipub. erat. Hæc per ſe grauia, indigniora vt viderentur, tribuni plebis ſeditioſis concionibus faciebant: ideo æra militibus conſtituta eſſe arguendo, vt plebis partem militia, partem tributo conficerent. Vnum bellum annum iam tertium trahi, & conſultò malè geri, vt diutius gerant. in quatuor deinde bella vno delectu exercitus ſcriptos, & pueros quoque ac ſenes extractos. Iam non æſtatis nec hyemis diſcrimen eſſe, ne vlla quies vnquam miſeræ plebi ſit: quæ nunc etiam vectigalis ad vltimum facta ſit, vt cum confecta labore, vulneribus, poſtremò ætate corpora retulerint, incultaq; omnia diutino dominorum

C. Seruilij grauis oratio ad tribunos plebis.

Tribuni militũ abdicant ſe magiſtratu, & noui creantur.

Multiplici bello occupati Romani domeſticis exercentur ſeditionibus.

A rum desiderio domi inuenerint, tributum ex affecta re familiari pendant: æráq; militarì velut fœnore accepta, multiplicia Reipub. reddant. Inter delectum tributumq; & occupatos animos maiorum rerum curis, comitijs tribunorum pleb. numerus expleri nequijt. Pugnatum inde in loca vacua, vt patritij cooptarentur. postquam obtineri non poterat, tamen labefactandæ legis tribunitiæ causa effectum est, vt cooptarentur tribuni plebis C. Lacerius & M. Acutius, haud dubiè patritiorum opibus. Fors ita tulit, vt eo anno trib. pl. C. Trebonius esset, qui nomini ac familiæ debitum præstare videretur Treboniæ legis patrocinium. is quod petissent patres quidam primo incœpto repulsi, tamen tribunos militum expugnasse vociferans, legem Treboniam sublatã, & cooptatos tribunos plebis non suffragijs populi, sed imperio patritiorum,
B & eo deuolui rem, vt aut patritij, aut patritiorum assectæ habendi tribuni plebis sint, eripi sacratas leges, extorqueri tribunitiam potestatem: id fraude patritiorum, scelere ac proditione collegarum factum arguere. Cùm arderent inuidia, nõ patres modò, sed etiam tribuni plebis, cooptati pariter, & qui cooptauerant: tum ex collegio tres, P. Curiatius, M. Metilius, & M. Minutius, trepidi rerũ suarũ in Sergium, Virginiumq; prioris anni tribunos militares incurrunt: in eos ab se iram plebis inuidiamq; die dicta auertunt. Quibus delectus, quibus tributum, quibus diutina militia, longinquitasq; belli sit grauis: qui clade accepta ad Veios doleant: qui amissis liberis, fratribus, propinquis, affinibus, lugubres domos habeant: ijs publici priuatiq; doloris exequendi ius potestatemq; ex duobus noxijs capitibus datã ab se memorant. omnium nanq;
C malorum in Sergio Virginioq; causas esse: nec id accusatorem magis arguere, quàm fateri reos: qui noxij ambo, alter in alterum causam conferant: fugam Sergij Virginius, Sergius proditionem increpans Virginij. quorum adeò incredibilem amentiam fuisse, vt multo verisimilius sit compacto eam rem, & communi fraude patritiorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incendenda opera, belli trahendi causa: & nunc proditum exercitum: traditaq; Falisci Romana castra. omnia fieri, vt consenescat ad Veios iuuentus: nec de agris, nec de alijs commodis plebis ferre ad populum tribuni, frequentiaq; vrbana celebrare actiones, & resistere conspirationi patritiorum possint. Præiudicium iam de reis & ab senatu, & à populo Romano, & ab ipsorum collegis factum esse. nam & senatusconsulto eos ab Repub. remotos esse. &
D recusantes abdicare se magistratu, dictatoris metu ab collegis coercitos esse: & populum Romanum tribunos creasse, qui non Idibus Decembribus die solenni, sed extemplò Cal. Octobribus magistratum occiperent: quia stare diutius Respub. his manentibus in magistratu non posset. Et tamen eos tot iudicijs confossos, prædamnatosq; venire ad populi iudicium: & existimare defunctos se esse: satisq; pœnarum dedisse, quòd duobus mensibus citius priuati facti sint: neq; intelligere, nocendi sibi diutius tum potestatem ereptam esse, non pœnam irrogatam. quippe & collegis abrogatum imperium, qui certè nihil deliquissent. illos repeterent animos Quirites: quos recenti clade accepta habuissent, cum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pauore incidentem portis exercitum viderint, non fortunam, aut quenquam deo-
E rum, sed hos duces accusantem. Pro certo se habere, neminem in concione stare, qui illo die non caput, domum, fortunasq; L. Virginij ac M. Sergij sit execratus, detestatusq;. minimè conuenire, quibus iratos quisque deos precatus sit in ijs sua potestate, cum liceat & oporteat, nõ vti. nunquam deos ipsos admouere nocentibus manus: satis esse, si occasione vlciscendi læsos arment. His orationibus incitata plebs *denis millibus æris grauis reos condemnat: nequicquam Sergio Martem communem belli, fortunamq; accusante: Virginio deprecante, ne infelicior domi, quàm militiæ esset. In hos versa ira populi cooptationis tribunorum, fraudisq; cõtra legem Treboniam factę memoriam obscuram fecit. Victores tribuni vt præsentem mercedem iudicij plebes haberet, legem agrariam promulgant, tributumq; conferri prohibent: cum tot exercitibus stipendio opus esset, resq; militia ita prosperè gererentur, vt nullo

Sergio, Virginioq; tribunis militum dies dicitur à tribunis plebis.

*Val. 100000. coron.

Sergius & Virginius denis millibus æris grauis damnantur.

Lex agraria promulgatur, & tributum conferri prohibetur.

vt nullo bello veniretur ad exitum rei. nanq; Veijs castra, quæ amissa erant, recupera- F
ta castellis præsidijsq; firmantur. Præerant tribuni militum, M. Æmylius, & Q. Fabius. à M. Furio in Falisçis, & C. Cornelio in Capenate agro hostes nulli extra mœnia inuenti: prædæ actæ: incendijsq; villarum ac frugum vastati fines: oppida nec oppugnata, nec obsessa sunt. At in Volscis depopulato agro Anxur nequicquam oppugnatum, loco alto situm, & postquam vis irrita erat, vallo fossaq; obsideri cœptum. Valerio Potito Volsci prouincia euenerat. Hoc statu militarium rerum, seditio inte-
Seditio intestina. stina maiore mole coorta, quàm bella tractabantur. & cum tributum conferri per tribunos non posset, nec stipendium imperatoribus mitteretur, æraq; militaria flagitaret miles, haud procul erat, quin castra quoq; vrbanæ seditionis contagione turbarentur. Inter has iras plebis in patres, cùm tribuni plebis nunc illud tempus esse di- G
cerent stabiliendæ libertatis, & ab Sergijs Virginijsq; ad plebeios viros fortes ac strenuos transferendi summi honoris: non tamen vltra processum est, quàm vt vnus ex
P. Licinius primus ex plebe tribunus militum consulari potestate creatur. plebe vsurpandi iuris causa, P. Licinius Caluus tribunus militum consulari potestate crearetur. cæteri patritij creati: P. Manlius, & P. Titinius, P. Melius, L. Furius Medullinus, L. Popilius Volstus. Ipsa plebes mirabatur se tantam rem obtinuisse, non is modò qui creatus erat, vir nullis antè honoribus vsus, vetus tantum senator, & ætate iam grauis. Nec satis constat, cur primus ac potissimus ad nouum delibandũ honorem sit habitus. Alij Cn. Cornelij fratris, qui tribunus militũ priore anno fuerat, triplexq; stipendium equitibus dederat, gratia extractum ad tantum honorem credunt. alij orationem ipsum tempestiuam de concordia ordinum, patribus plebiq; gratam habuis- H
se. Hac victoria comitiorum exultantes tribuni plebis, quod maxime Remp. impe-
Anxur recipitur à Romanis. diebat, de tributo remiserunt. collatum obedienter missumq; ad exercitum est. Anxur in Volscis breui receptum est, neglectis die festo custodijs vrbis. Insignis annus hyeme gelida ac niuosa fuit: adeò vt viæ clausæ, Tyberis innauigabilis fuerit. Annona ex antè cõuecta cõpia nihil mutauit. Et quia P. Lucinius vt cœperat haud tumultuosè magistratum maiore gaudio plebis, quàm indignatione patrum, ita etiam gessit: dul-
Plebeij patritij prælati. cedo inuasit proximis comitijs tribunorum militum plebeios creandi. vnus M. Veturius ex patritijs candidatis locum tenuit. plebeios alios tribunos militum consulari potestate omnes ferè centuriæ dixere, L. Titinium, P. Menenium Racilium, Cn. Genutium, L. Atilium. tristem hyemem, siue ex intemperie cœli raptim mutatione I
in contrarium facta, siue alia qua de causa grauis pestilensq; omnibus animalibus
Aër pestilens. æstas excepit. cuius insanabili perniciæ quando nec causa nec finis inueniebatur, li-
Libri Sibyllini consuluntur. bri Sibyllini ex senatusconsulto aditi sunt. duumuiri sacris faciundis, lectisternio tunc
Lectisternium tũc primùm Romæ factum. primùm in vrbe Romana facto, per dies octo Apollinem Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium atq; Neptunum tribus quàm amplissimè tum apparari lectis poterat, stratis placauere. priuatim quoq; id sacrum celebratum est. tota vrbe patentibus ianuis, promiscuoq; vsu rerum omnium in propatulo posito, notos ignotosq; passim aduenas in hospitium ductos ferunt: & cum inimicis quoque benignè ac comiter sermones habitos, iurgijs ac litibus temperatum: vinctis quoq; dempta in eos dies vincula: religioni deinde fuisse, quibus eam opem dij tulissent, vinciri. Interim K
ad Veios terror multiplex fuit, tribus in vnum bellis collatis. nanq; eodem quo antea modo circa munimenta, cùm repentè Capenates Falisçisq; subsidio venissent, aduersus tres exercitus ancipiti prælio pugnatum est. ante omnia adiuuit memoria damnationis Sergij & Virginij. itaque maioribus castris, vnde antea cessatum fuerat, breui spatio circumductæ copiæ, Capenates in vallum Romanum versos ab tergo aggrediuntur. Inde pugna cœpta, & Falisçis intulit terrorem, trepidantesq; eruptio ex castris opportunè facta auertit. repulsos deinde insecuti victores, ingentem ediderunt cædem. Nec ita multò post iam palantes, veluti forte oblati, populatores Capenatis agri reliquias pugnæ absumpsere. & Veientium refugientes in vrbem, multi ante portas cæsi, dum præ metu, ne simul Romanus irrumperet, obiectis foribus extremos suo-

A mos ſuorú excluſere. Hæc eo anno acta. Et iam comitia tribunorú militum aderant, quorum propè maior patribus quàm belli cura erat: quippe non communicatum modò cum plebe, ſed propè amiſſum cernentibus ſummum imperium: itaque clariſſimis viris ex compoſito præparatis ad petendum, quos prætereundi verecundiam crederent fore: nihilominus ipſi perinde ac ſi omnes candidati eſſent, cuncta experientes, non homines modò, ſed deos etiam excipiebant, in religionem vertentes comitia biennio habita: priore anno intolerandam hyemem, prodigijsq; diuinis ſimilem coortam, proximo non prodigia, ſed iam euentus, peſtilentiam agris vrbiq; illatam, haud dubia ira deûm, quos peſtis eius arcendæ cauſa placandos eſſe, in libris Fatalibus inuentum ſit. comitijs, auſpicatò quæ fierent, indignum dijs viſum
B honores vulgari, diſcriminaq; gentium confundi. Præterquam maieſtate petentium, religione etiam attoniti homines, patritios omnes, partem magnam honoratiſſimum quenque, tribunos militum conſulari poteſtate creauere, L. Valerium Potitum quintùm, M. Valerium Maximum, M. Furium Camillum tertiùm, L. Furium Medullinum tertiùm. Q. Seruilium Fidenatem iterum, Q. Sulpitium Camerinum iterum. His tribunis ad Veios nihil admodum memorabile actum eſt. tota vis in populationibus fuit. duo ſummi imperatores, Potitus à Valerijs, Camillus à Capena prædas ingentes egêre, nulla incolumi relicta re, cui ferro aut igni noceri poſſet. Pro- *Prodigia.*
digia interim multa nunciata, quorum pleraque, & quia ſinguli authores erant, parum credita ſpretaq;: & quia hoſtibus Hetruſcis, per quos ea procurarent, aruſpi-
C ces non erant. In vnum omnium curæ verſæ ſunt, quòd lacus in Albano nemore ſine vllis cœleſtibus aquis, causaue qua alia, quæ rem miraculo eximeret, in altitudinem inſolitam creuit. Quidnam eo dij portenderent prodigio, miſſi ſciſcitatum oratores ad Delphicum oraculum: ſed propior interpres fatis oblatus ſenior quidam Veiens, *Senioris cuiuſdam Veientis vaticinium.*
qui inter cauillantes in ſtationibus ac cuſtodijs milites Romanos Hetruſcosq;, vaticinantis in modum cecinit, priuſquam ex lacu Albano aqua emiſſa foret, nunquam potiturum Veijs Romanum. quod primò velut temerè iactum ſperni, agitari deinde ſermonibus cœptum eſt, donec vnus ex ſtatione Romana percunctatus proximum oppidanorum (iam per longinquitatem belli commercio ſermonum facto) quiſnam is eſſet, qui per ambages de lacu Albano iaceret: poſtquam audiuit
D aruſpicem eſſe, vir haud intacti religione animi, cauſatus de priuati portenti procuratione, ſi operæ illi eſſet, conſulere velle, ad colloquium vatem elicuit. cumq; progreſſi ambo à ſuis longius eſſent inermes, ſine vllo metu, pręualens iuuenis Romanus ſenem infirmum in conſpectu omnium raptum, nequicquam tumultuantibus Hetruſcis, ad ſuos tranſtulit. qui cùm perductus ad imperatorem, inde Romam ad ſenatum miſſus eſſet, ſciſcitantibus quidnam id eſſet, quod de lacu Albano docuiſſet: reſpondit, profectò iratos deos Veienti populo illo fuiſſe die, quo ſibi eam mentem obieciſſent, vt excidium patriæ fatale proderet, itaque quæ tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctus, ea ſe nec vt indicta ſint, reuocare poſſe: & tacendo forſitan quæ dij immortales vulgari velint, haud minus quàm celanda effando, nefas contrahi. Sic igi-
E tur libris fatalibus, ſic diſciplina Hetruſca traditum eſſe, vt quando aqua Albana abundaſſet, tum ſi eam Romanus ritè emiſiſſet, victoriam de Veientibus dari: antequam id fiat, deos mœnia Veientium deſerturos non eſſe. Exequebatur inde quæ ſolennis deriuatio eſſet. Sed authorem leuem, nec ſatis fidum ſuper tanta re patres rati, decreuere legatos, ſorteſq; oraculi Pythici expectandas. Priuſquam à Delphis oratores redirent, Albaníue prodigij piacula inuenirentur, noui tribuni militum conſulari poteſtate, L. Iulius Tullus, L. Furius Medullinus quartùm, L. Sergius Fidenas, A. Poſthumius Regillenſis, P. Cornelius Maluginenſis, A. Manilius, magiſtratum inierunt. Eo anno Tarquinienſes, noui hoſtes exorti. quia multis ſimul bellis, Volſcorum ad An- *Tarquinienſes agrum Romanum depopulantur.*
xur, vbi præſidium obſidebatur: Æquorum ad Lauicos, qui Romanam ibi coloniam oppugnabant. ad hoc Veienti quoque, & Faliſco, & Capenati bello occupatos vide-

bant Romanos: nec intra muros quietiora negotia esse certaminibus patrum ac ple- F
bis, inter hæc locum iniuriæ rati esse, prædatum in agrum Romanum cohortes ex-
peditas mittunt. aut enim passuros inultam eam iniuriam Romanos, ne nouo bello
se onerarent: aut exiguo, eoq; parum valido exercitu persecuturos. Romanis indi-
gnitas maior, quàm cura populationis Tarquiniensium fuit. eò nec magno conatu
susceptа, nec in longum dilata res est. A. Posthumius, & L. Iulius non iusto delectu
(etenim ab tribunis plebis impediebantur) sed propè voluntariorum quos adhor-
tando incitauerant, coacta manu per agrum Cæretem obliquis tramitibus egressi,
Tarquinienses opprimuntur. redeuntes à populationibus, grauesq; præda Tarquinienses oppressêre. multos mor-
tales obtruncant, omnes exuunt impedimentis: & receptis agrorum suorum spolijs,
Romam reuertuntur. Biduum ad recognoscendas res datum dominis: tertio inco- G
gnita (erant autem ea pleraq; hostium ipsorum) sub hasta venière. quodq; inde reda-
ctum, militibus est diuisum. Cætera bella, maximeq; Veiens, incerti exitus erant.
Iamq; Romani desperata ope humana, fata & deos spectabant, cùm legati ab Del-
Responsum Delphicum. phis venerunt, sortem oraculi afferentes congruentem responso captiui vatis. Roma-
ne, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare suo flumine sinas.
emissam per agros rigabis, dissipatamq; riuis extingues, tum tu insiste audax hostium
muris, memor quam per tot annos obsides vrbem, ex ea tibi his, quę nũc panduntur,
fatis victoriam datam. bello perfecto donum amplum victor ad mea templa portato:
sacraq; patria, quorum omissa cura est, instaurata, vt assolet, facito. Ingens inde ha-
beri captiuus vates cœptus, eumq; adhibere tribuni militum Cornelius, Posthumi- H
usq; ad Prodigij Albani procurationem, ac deos ritè placandos cœpere. inuentumq;
tandem est, vbi neglectas ceremonias, intermissúmue solenne dij arguerent, nihil
profectò aliud esse, quàm magistratus vitio creatos, Latinas, sacrumq; in Albano
monte non ritè concepisse. vnam expiationem eorum esse, vt tribuni militum abdi-
carent se magistratu, auspicia de integro repeterentur, & interregnum iniretur. Ea
Interreges tres creantur. ita facta sunt ex senatusconsulto. Interreges tres deinceps fuere, L. Valerius, Q. Serui-
lius Fidenas. M. Furius Camillus. nunquam desitum interim turbari, comitia inter-
pellantibus tribunis plebis, donec conuenisset prius, vt maior pars tribunorum mili-
tum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur, concilia Hetruriæ ad fanum Voltumnæ
habita. postulantibusq; Capenatibus ac Faliscis, vt Veios communi animo consilioq; I
omnes Hetrurię populi ex obsidione eriperent, responsum est: antea se id Veientibus
negasse, quia vnde consilium non petissent super tanta re, auxilium petere non debe-
rent: nunc iam pro se fortunam suam illis negare. maximè in ea parte Hetruriæ gen-
tem inusitatam, nouos accolas Gallos esse, cum quibus nec pax satis fida, nec bel-
Gallinoui accolæ Hetruriæ. lum pro certo sit. sanguini tamen nominiq;, & præsentibus periculis consanguineo-
rum id dari, vt si qui iuuentutis suæ voluntarij ad id bellum eant, non impediant.
Eum magnum aduenisse hostium numerum, fama Romæ erat. eoq; mitescere dis-
cordiæ intestinæ metu communi, vt fit, cœptæ. Haud inuitis patribus P. Licinium
Caluum prerogatiua tribunum militum non petentem creant, moderationis exper-
tæ in priore magistratu virum, cæterum iam tum exactæ ætatis, omnesq; deinceps K
ex collegio eiusdẽ anni refici apparebat, L. Ticinium, P. Menenium, Cn. Genutium,
L. Attilium: qui priusquam renunciarentur, iure vocatis tribubus permissu interre-
P. Licinij Calui oratio. gis P. Licinius Caluus ita verba fecit: Omen concordiæ Quirites, rei maximè in hoc
tempus vtili, memoria nostri magistratus vos his comitijs petere in sequentem an-
num video: si & collegas eosdem reficitis, etiam vsu meliores factos me iam non
eundem, sed vmbram nomenq; P. Licinij relictum videtis. vires corporis affectæ,
sensus oculorum atq; aurium hebetes, memoria labat, vigor animi obtusus. En vo-
bis, inquit, iuuenem, filium tenens, effigiem atque imaginem eius, quem vos antea
tribunum militum ex plebe primùm feciſtis, hunc ego institutum disciplina mea, vi-
carium pro me Reipub. do dicoq;: vosq; quæso Quirites delatum mihi vltrò hono-

rem

A rem huic petenti, meisq; pro eo adiectis precibus mandetis. Datum id petenti patri, filiusq; eius P. Licinius Tr. mil. consulari potestate, cum ijs quos suprà scripsimus, declaratus. Titinius Genutiusq; Tr. mil. profecti aduersus Faliscos Capenatesq;, dum bellum maiore animo gerunt, quàm consilio, præcipitauere se in insidias. Genutius morte honesta temeritatem luens, ante signa inter primores cecidit. Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis, aciem restituit: nec se tamen æquo loco hosti commisit. Plus ignominiæ erat quàm cladis acceptum. quæ propè in cladem ingentem vertit: tantum inde terroris non Romę modò, quo multiplex fama peruenerat, sed in castris quoq; fuit ad Veios. ægrè ibi miles retentus à fuga est, cùm peruasisset castra rumor, ducibus exercituq; cæso victorem Capenatem
B ac Falisc um, Hetrurięq; omnem iuuentutem haud procul inde abesse. His tumultuosiora Romæ. iam castra ad Veios oppugnari, iam partem hostium tendere ad vrbem agmine infesto crediderant: cõcursumq; in muros est, & matronarum quas ex domo conciuerat publicus pauor, obsecrationes in templis factæ: precibusq; ab dijs petitum, vt exitium ab vrbis tectis templisq; ac Romanis mœnibus arcerent, Veiosq; eum auerterent terrorem, si sacra renouata ritè, si procurata prodigia essent. Iam ludi Latinæq; instaurata erant: iam ex lacu Albano aqua emissa in agros, Veiosq; fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidiũ hostibus vrbis seruandæq; patriæ, M. Furius Camillus dictator dictus, magistrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repentè mutauerat imperator mutatus. alia spes, alius animus hominum, fortuna
C quoque alia vrbis videri. Omnium primùm in eos qui à Veijs in illo pauore fugerant, more militari animaduertit, efficitq; ne hostis maximè timendus militi esset. deinde indicto delectu in diem certam, ipse interim Veios ad confirmandos militum animos intercurrit: inde Romam ad scribendum nouum exercitum redit, nullo detrectante militiam. peregrina etiam iuuentus, Latini Hernicíq; operam suam pollicentes ad id bellum venere. quibus cùm gratias in senatu egisset dictator, satis iam omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex senatusconsulto vouit Veijs captis se facturum: ædemq; Matutæ matris refectam dedicaturum, iam antè ab rege Seruio Tullio dedicatam. Profectus cum exercitu ab vrbe expectatione hominum maiore quàm spe, in agro primùm Nepesino cum Falisc is & Capenatibus signa confert.
D omnia ibi summa ratione consilioq; acta, fortuna etiam, vt fit, secuta est. non prælio tantum fudit hostes, sed castris quoque exuit: ingentiq; præda est potitus: cuius pars maxima ad quæstorem redacta est: haud ita multum militi datum. Inde ad Veios exercitus ductus, densioraq; castella facta: & à procursationibus, quæ multæ temerè inter murum ac vallum fiebant, edicto ne quis iniussu pugnaret, ad opus milites traducti. operum fuit omnium longè maximum ac laborioss imum, cuniculus in arcem hostium agi cœptus. quod ne intermitteretur opus, neu sub terra continuus labor eosdem conficeret: in partes sex munitorum numerum diuisit. senæ horæ in orbem operi attributæ sunt. nocte ac die nunquam antè omissum, quàm in arcem viam facerent. Dictator, cùm iam in manibus videret victoriam esse: vrbem opulentissimam
E capi: tantumq; prædæ fore, quantum non omnibus in vnum collatis antè bellis fuisset, ne quam inde aut militum iram ex malignitate prædæ partitæ, aut inuidiam apud patres ex prodiga largitione caperet: literas ad senatum misit. Deûm immortalium benignitate, suis consilijs, & patientia militum Veios iam fore in potestate populi Romani. quid de præda faciendum censerent? Duæ senatum distinebant sententiæ, vna senis P. Licinij, quem primùm dixisse à filio interrogatum ferunt, edici palàm placere populo, vt qui particeps esse prædæ vellet, in castra Veios iret: altera Ap. Claudij, qui largitionem nouam, prodigam, inæqualem, inconsultam arguens, si semel nefas ducerent captam ex hostibus in ærario exhausto bellis pecuniam esse, author erat stipendij ex ea pecunia militi numerandi: vt eo minùs tributi plebes conferret. eius enim doni societatem sensuras æqualiter omnium do-

Duces Romani præcipitauere se in insidias.

M. Furius Camillus dictator creatur.

Aedes sacra Matutæ.

Falisci & Capenates vincuntur.

De Veiorum præda diuidenda variæ in senatu sententiæ.

mos: non auidas in direptiones manus otioſorum vrbanorum præreturas fortium F
bellatorum præmia eſſe: cùm ita fermè eueniat, vt qui ſegnior ſit prædator: vt fortiſſimus quiſque laboris periculiq; præcipuam petere partem ſoleat. Licinius contrà ſuſpectam & inuiſam ſemper eam pecuniam fore aiebat: cauſasq; criminum ad plebem, ſeditionumq; inde, ac legum nouarum præbituram. ſatius igitur eſſe, reconciliari eo dono plebis animos: exhauſtis atq; exinanitis tributo tot annorum ſuccurri: & ſentire prædæ fructum ex eo bello, in quo propè conſenuerint. gratius id fore, lætiusq;, quod quiſque ſua manu ex hoſte captum domum retulerit, quàm ſi multiplex alterius arbitrio accipiat. ipſum dictatorem fugere inuidiam ex eo criminaq;, eò delegaſſe ad ſenatum: ſenatum quoque debere reiectam rem ad ſe permittere plebi, ac pati habere, quod cuique fors belli dederit. Hæc tutior viſa ſententia eſt, quæ po- G
pularem ſenatum faceret. Edictum itaque eſt, ad prædam Veientem quibus videretur, in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur. ingens profecta multitudo repleuit ca-
Camilli dictatoris preces. ſtra. Tum dictator auſpicatò egreſſus, cúm edixiſſet vt arma milites caperent: Tuo ductu, inquit, Pythice Apollo, tuoq; numine inſtinctus pergo ad delendam vrbem Veios: tibiq; hinc decimam partem prædæ voueo. te ſimul Iuno regina, quæ nunc Veios colis, precor: vt nos victores in noſtram, tuamq; mox futuram vrbem ſequare: vbi te dignum amplitudine tua templum accipiat. Hæc precatus, ſuperante multitudine ab omnibus locis vrbem aggreditur, quo minor ab cuniculo ingruentis periculi ſenſus eſſet. Veientes ignari ſe iam ab ſuis vatibus, iam ab externis oraculis proditos, iam in partem prędę ſuæ vocatos deos, alios votis ex vrbe ſua euocatos hoſtium H
templa nouasq; ſedes ſpectare, ſeq; vltimum illum diem agere, nihil minus timentes, quàm ſubrutis cuniculo mœnibus, arcem iam plenam hoſtium eſſe, in muros pro ſe quiſque armati diſcurrunt, mirantes quídnam id eſſet, quòd cum tot per dies nemo ſe ab ſtationibus Romanis mouiſſet, tum velut repentino icti furore improuidi
Fabula. currerent ad muros. Inſeritur huic loco fabula: immolante rege Veientium, vocem aruſpicis dicentis, qui eius hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei victoriam dari, exauditam in cuniculo mouiſſe Romanos milites, vt adaperto cuniculo exta raperẽt, & ad dictato-

I

K

Rebus antiquis quantum fidei habendum. rem ferrent. Sed in rebus tam antiquis, ſi quæ ſimilia veri ſint: pro veris accipiantur, ſatis habeam. hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudentis miraculis aptiora, quàm ad fi-
Veiorum expugnatio. dem, neq; affirmare, neq; refellere operæ pretium eſt. Cuniculus delectis militib⁹ eo tempore plenus, in æde Iunonis, quæ in Veientana arce erat, armatos repentè edidit.

& pars

A & pars auerſos in muris inuadunt hoſtes : pars clauſtra portarum reuellunt : pars, cùm ex tectis ſaxa tegulæq; à mulieribus ac ſeruitijs iacerentur, inferunt ignes. Clamor omnia varijs terrentium ac pauentium vocibus : miſto mulierum ac puerorum ploratu complet. Momento temporis deiectis ex muro vndiq; armatis, patefactisq; portis, cùm alij agmine irruerent, alij deſertos ſcanderent muros, vrbs hoſtibus impletur, omnibus locis pugnatur. Deinde multa iam edita cæde, ſeneſcit pugna : & dictator præcones edicere iubet, vt ab inermi abſtineatur. Is finis ſanguinis fuit. dedi inde inermes cœpti. & ad prædã miles permiſſu dictatoris diſcurrit. quę cùm ante oculos eius aliquantum ſpe atq; opinione maior, maiorisq; pretij rerum ferretur, dicitur manus ad cœlum tollens precatus eſſe, vt ſi cui deorum hominumq; nimia ſua for *Camilli dictatoris*
B tuna, populiq; Romani videretur, vt eam inuidiam lenire quàm minimo ſuo priua- *preces.*
to incommodo, publicoq; Romani populi liceret, conuertentem ſe inter hanc veneration em, traditur memorię, prolapſum cecidiſſe. idq; omen pertinuiſſe poſtea euentu rem coniectantibus viſum ad damnationẽ ipſius Camilli: captæ deinde vrbis Romanæ, quod poſt paucos accidit annos, cladem. Atq; ille dies cæde hoſtium, ac direptione vrbis opulentiſſimæ eſt conſumptus. Poſtero die libera corpora dictator ſub corona vendidit. ea ſola pecunia in publicum redigitur, haud ſine ira plebis. & quod retulere ſecum prędę, nec duci, qui ad ſenatum, malignitatis authores quęrendo, rem arbitrij ſui reieciſſet: nec ſenatui, ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad ſenatum retuliſſet, pater tam popularis ſententiæ author fuiſſet, acceptum referebant. Cùm iam hu-
C manæ opes aſportatę egeſtæq; à Veijs eſſent, amoliri tum deûm dona ipſosq; deos, ſed colentium magis, quàm rapientium modo, cœpere. nanq; delecti ex omni exercitu *Quanta religione Iuno Veijs Romam deportata ſit.*
iuuenes, purè lotis corporibus, candida veſte, quibus deportanda Romam regina Iuno aſſignata erat, venerabundi templum inire, primò religioſè admouentes manus : quod id ſignum more Hetruſco niſi certę gentis ſacerdos attrectare non eſſet ſolitus. deinde cùm quidam ſeu ſpiritu diuino tactus, ſeu iuuenili ioco, Víſne Romam ire Iuno? annuiſſe cæteri Deam conclamauerunt. inde fabulæ adiectum eſt, vocem quoq; dicentis, Velle, auditam. motam certè ſede ſua parui molimenti adminiculis, ſequentis modo accepimus leuem ac facilem tranſlatu fuiſſe: integramq; in Auentinũ æternam ſedem ſuam, quò vota Romani dictatoris vocauerant, perlatam. vbi templum ei
D poſtea idem, qui vouerat, Camillus dedicauit. Hic Veiorum occaſus fuit, vrbis opulentiſſimæ Hetruſci nominis, magnitudinem ſuam vel vltima clade indicantis: quòd decem æſtates hyemesq; continuas circumſeſſa, cùm plus aliquanto cladium intuliſſet quàm accepiſſet, poſtremò iam fato quoque vrgente, operibus tamen, non vi expugnata eſt. Romam vt nunciatum eſt Veios captos : quanquam & prodigia procurata fuerant, & vatum reſponſa, & Pythicæ ſortes notę: & quantum humanis adiuuari conſilijs potuerat res, ducem M. Furium maximum imperatorum omnium legerant : tamen quia tot annis variè ibi bellatum erat, multæq; clades acceptæ, velut ex inſperato immenſum gaudium fuit. & priuſquam ſenatus decerneret, plena omnia templa Romanarum matrum gratias dijs agentium erãt. ſenatus in quatriduum,
E quot dierum nullo antè bello, ſupplicationes decernit. Aduentus quoque dictato- *Supplicationes in quatriduum decernuntur.*
ris omnibus ordinibus obuiam effuſis celebratior, quàm vllius vnquam antea fuit: triumphusq; omnem conſuetum honorandi illius diei modum aliquantum exceſſit. maximè conſpectus ipſe eſt, curru equis albis iuncto vrbem inuectus : parumq; id non ciuile modò, ſed humanum etiam viſum. Iouis Soliſq; equis æquiparatum dictatorem in religionem etiam trahebant. triumphusq; ob eam vnam maximè rem *Camilli triumphus clarior quàm gratior.*
clarior quàm gratior fuit. Tum Iunoni reginæ templum in Auentino locauit, dedicauitq; Matutæ matri. atque his diuinis humanisq; rebus geſtis, dictatura ſe abdicauit. Agi deinde de Apollinis dono cœptum, cui ſe decimam vouiſſe prædæ partem cùm diceret Camillus, pontifices ſoluendum religione populum cenſerent: haud facilè inibatur ratio iubendi referre prædam populum, vt ex ea pars debita in ſacrum

secerneretur. tandem eò, quod leuissimum videbatur, decursum est, vt qui se do- F
mumq; religione exoluere vellet, cùm sibimetipse prædam æstimasset suam, decimæ
pretium partis in publicum deferret: vt ex eo donum aureum dignum amplitudine
templi, ac numine dei ex dignitate populi Romani fieret. ea quoque collatio plebis
Volsci & Aequi pacem impetrant. animos à Camillo alienauit. Inter hæc pacificatum legati à Volscis & Æquis vene-
runt, impetrataq; pax, magis vt fessa tam diutino bello acquiesceret ciuitas, quàm
quòd digni peterent. Veijs captis, sex tribunos militũ consulari potestate insequens
360 annus habuit, duos P. Cornelios, Cossum & Scipionem, M. Valerium Maximum ite-
rum, C. Fabium Ambustum iterum, L. Furium Medullinum quintùm, Q. Seruilium
tertiùm. Cornelijs Falisco bellum, Valerio ac Seruilio Capenas sorte euenit. ab ijs
non vrbes vi aut operibus tentatæ, sed ager est depopulatus: prædaq; rerum agresti- G
Capenates bello subacti pacem petunt. um actæ: nulla felix arbor, nihil frugiferum in agro relictum. Ea clades Capenatem
populum subegit. pax petentibus data. In Falisco bellum restabat. Romæ interim
Seditio in Vrbe. multiplex seditio erat, cuius leniendæ causa coloniam in Volscos, quò tria millia ci-
uium Romanorum scriberentur, deducendam censuerant. triumuiriq; ad id creati
terna iugera, & septunces viritim diuiserant. Ea largitio sperni cœpta: quia spei ma-
ioris auertendæ solatium obiectum censebant. cur enim relegari plebem in Volscos?
cùm pulcherrima vrbs Veij ageraq; Veientanus in conspectu sit, vberior ampliorq;
Romano agro? vrbem quoq; vrbi Romæ vel situ, vel magnificentia publicorum pri-
uatorumq; tectorum ac locorum præponebant. quin illa quoque actio mouebatur,
quæ post captam vtique Romam à Gallis celebratior fuit, transmigrandi Veios. cæ- H
terum partim plebi, partim senatui destinabant habitandos Veios: duasq; vrbes
communes Reipublicæ incoli à Romano populo posse. Aduersus quæ cùm optima-
tes ita tenderent, vt morituros se citius dicerent in conspectu populi Romani, quàm
quicquam earum rerũ rogaretur: quippe nunc in vna vrbe tantum dissensionũ esse,
quid in duab⁹ vrbibus fore? victámne vt quisquam victrici patriæ præferret? sineretq;
maiorem fortunam captis esse Veijs, quàm incolumibus fuerit? postremò se relinqui
à ciuibus in patria posse: vt relinquant patriam atq; ciues, nullam vim vnquam suba-
cturum: & T. Sicinium (is enim ex tribunis plebis rogationis eius lator erat) condito-
rem Veios sequantur, relicto deo Romulo, dei filio, parente & authore vrbis Romæ.
Hæc cum fœdis certaminibus agerentur, (nam partem tribunorum plebis patres in I
suam sententiam traxerant) nulla res alia manibus temperare plebem cogebat, quàm
quòd vbi rixæ committendæ causa clamor ortus esset, principes senatus primi turbæ
offerentes se, peti, feriri, atque occidi iubebant. ab horum ætatibus dignitatibusq; &
honoribus violandis dum abstinebatur, & ad reliquos similes conatus verecundia
Mira religionis obseruatio. iræ obstabat. Camillus identidem omnibus locis cõcionabatur. haud mirum id qui-
dem esse: furere ciuitatem, quæ damnata voti omnium rerum potiorem curam,
quàm religione se exoluendi, habeat. nihil de collatione dicere stipis verius, quàm
decimæ: quando ea se quisq; priuatim obligauerit, liberatus sit populus. enimuerò il-
lud se tacere, suam conscientiam non pati: quòd ex ea tantùm præda, quę rerum mo-
uentium sit, decima designetur: vrbis, atq; agri capti, quæ & ipsa voto contineatur, K
mentionem nullam fieri. Cùm ea disceptatio anceps senatui visa, delegata ad pontifi-
ces esset, adhibito Camillo, visum collegio, quod eius ante conceptum votum Veien-
tium fuisset, & post votum in potestatem populi Romani venisset, eius partem deci-
mam Apollini sacram esse. ita in æstimationem vrbs ageraq; venit: pecunia ex ærario
prompta, & tribunis militum consularibus vt aurum ex ea coëmerent, negotium da-
Matronarum religio & liberalitas. tum. cuius cum copia non esset, matronę cœtibus ad eam rem consultandam habitis,
& communi decreto pollicitæ tribunis militum, aurum & omnia ornamenta sua in
ærarium detulerunt. Grata ea res, vt quæ maximè senatui vnquam fuit: honoremq;
Matronis honos decernitur. ob eam munificentiam ferunt matronis habitum: vt pilento ad sacra ludosq; carpen-
tis festo profestoq; vterentur. Pondere ab singulis auri accepto, *æstimatoq;, vt pecu-
niæ sol-

* Plutarch. in

A niæ ſoluerentur, crateram aúream fieri placuit:quæ donum Apollini Delphos portaretur.Simul ab religione animos remiſerunt, integrant ſeditionem tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes, ante alios in Camillum.eum prædam Veientanam publicando ſacrandoq; ad nihilum redegiſſe. abſentes ferociter increpant: præſentium,cum ſe vltro iratis offerrent,verecundiam habent. Simul extrahi rem ex eo anno viderunt,tribunos plebis latores legis in annum eoſdem reficiunt. & patres hoc idem de interceſſoribus legis anniſi. ita tribuni plebis magna ex parte ijdem refecti.Comitijs tribunorum militũ patres ſumma ope euicerunt,vt M.Furius Camillus crearetur.propter bella ſimulabant parari ducem,ſed rogationi tribunitiæ aduerſarius quærebatur.cum Camillo creati tribuni militum conſulari poteſtate,L.Furius
B Medullinus ſextùm,C.Æmylius,L.Valerius Publicola,Sp.Poſthumius,P.Cornelius iterum.Principio anni tribuni plebis nihil mouerũt:donec M.FuriusCamillus in Faliſcos,cui id bellum mandatum erat,proficiſceretur: differẽdo deinde elanguit res. & Camillo,quem aduerſarium maximè metuerant, gloria in Faliſcis creuit. Nam cum primò mœnibus ſe hoſtes tenerẽt,tutiſſimum id rati,populatione agrorum, atq; incendio villarum coegit eos egredi vrbe,ſed timor longius progredi prohibuit. mille ferè paſſuum ab oppido caſtra locant:nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, quàm difficultate aditus,aſperis confragoſisq; circa,& partim arctis,partim arduis vijs. Cæterùm Camillus captiuum indicem ex agris ſecutus ducem, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. trifariam Romani muniebant.
C alius exercitus prælio intẽtus ſtabat.ibi impedire opus conatos hoſtes fundit,fugatq;: tantumq; inde pauoris Faliſcis iniectũ eſt,vt effuſa fuga caſtra ſua,quę propiora erant, prælati,vrbem peterent.multi cæſi vulneratiq;, priuſquã pauentes portis inciderent. caſtra capta:præda ad quæſtores redacta cum magna militũ ira.ſed ſeueritate imperij victi,eandem virtutem & oderãt,& mirabantur.Obſidio inde vrbis, & munitiones, & interdum per occaſionem impetus oppidanorum in Romanas ſtationes prælia; parua fieri:& teri tempus,neutrò inclinata ſpe:cùm frumentum,copiæq; aliæ ex antè conuecto largius obſeſſis quàm obſidentibus ſuppeterent. videbaturq; æquè diuturnus futurus labor,ac Veijs fuiſſet:ni fortuna imperatori Romano ſimul & cognitæ rebus bellicis virtutis ſpecimen & maturam victoriam dediſſet. Mos erat Faliſcis,

Camill. ſcribit 8. talẽta fuiſſe. quæ valent 4800.cor.

Seditio in vrbe integratur.

361

Camillo in Faliſcos bellum mandatur.

Faliſcorum caſtra expugnantur.

Faliſcorum vrbs obſidetur.

D

E

eodem magiſtro liberorum & comite vti: ſimulq; plures pueri, quod hodie quoque in Græcia manet,vnius curæ demandabantur. principum liberos, ſicut ferè fit,

Magiſtri cuiuſdã puerorũ ſceleſtum conſilium.

qui ſcientia videbatur præcellere, erudiebat. Is cùm in pace inſtituiſſet pueros ante F
vrbem luſus exercẽdiq; cauſa producere: nihil eo more per belli tempus intermiſſo,
dum modò breuioribus, modò longioribus ſpatijs trahendo eos à porta luſu, ſermo-
nibusq; variatis longius ſolito, vbi res dedit, progreſſus inter ſtationes eos hoſtium,
caſtraq; inde Romana in prætorium ad Camillum perduxit. ibi ſceleſto facinori ſce-
leſtiorem ſermonem addidit: Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe: quando eos
pueros, quorum parentes capita ibi rerum ſint, in poteſtatem dediderit. Quę vbi Ca-
Camilli iuſtitia. millus audiuit, Non ad ſimilem, inquit, tui nec populum, nec imperatorem ſceleſtus
ipſe cum ſceleſto munere veniſti. nobis cum Faliſcis, quæ pacto ſit humano, ſocietas
non eſt: quã ingenerauit natura, vtriſq; eſt eritq;. ſunt & belli, ſicut pacis iura: iuſteq;
ea non minus quàm fortiter didicimus gerere. arma habemus non aduerſum eam æ- G
tatem, cui etiam captis vrbibus parcitur: ſed aduerſus armatos, & ipſos, qui nec læſi,
nec laceſſiti à nobis, caſtra Romana ad Veios oppugnarunt. eos tu, quantum in te fu-
it, nouo ſcelere viciſti: ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, ſicut Veios vincam.
Denudatum deinde eum manibus poſt tergum illigatis, reducendum Valerios pue-
ris tradidit, virgasq; eis, quibus proditorem agerent in vrbem verberantes, dedit. Ad
quod ſpectaculum cõcurſu populi primùm facto, deinde à magiſtratibus de re noua
Faliſcorum legato rum oratio in ſenatu habita, in qua ſe populo Romano dedunt. vocato ſenatu, tãta mutatio animis eſt iniecta, vt qui modò efferati odio iraq; Veien-
tium exitum, penè quàm Capenatium pacem mallent, apud eos pacem vniuerſa po-
ſceret ciuitas. fides Romana, iuſtitia imperatoris, in foro & curia celebrantur: conſen-
ſuq; omnium legati ad Camillum in caſtra, atq; inde permiſſu Camilli Romam ad ſe- H
natum, qui dederẽt Falerios, proficiſcuntur. introducti ad ſenatum ita locuti tradun-
tur: Patres conſcripti, victoria, cui nec deus, nec homo quiſquam inuideat, victi á vo-

I

K

bis & imperatore veſtro, dedimus nos vobis: rati, quo nihil victori pulchrius eſt, me-
lius nos ſub imperio veſtro, quàm legibus noſtris victuros. Euentu huius belli duo
ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt. vos fidem in bello, quàm præſentem
victoriam maluiſtis: nos fide prouocati, victoriã vltrò detulimus: ſub ditione veſtra
ſumus. mittite qui arma, qui obſides, qui vrbem patentibus portis accipiant: nec vos
fidei noſtræ, nec nos imperij veſtri pœnitebit. Camillo & ab hoſtibus, & à ciuibus
gratiæ actæ, Faliſcis in ſtipendium militum eius anni, vt populus Romanus tributo
vacaret, pecunia imperata. Pacę data, exercitus Romam reductus. Camillus meliore
multò laude, quàm cùm triumphantem albi per vrbem vexerãt equi, inſignis iuſtitia
fideq;

A fideq; hostibus victis cùm in vrbem rediſſet,tacitè eius verecundiam non tulit ſenatus,quin ſine mora voti liberaretur:crateramq; auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent,L.Valerius,L.Sergius,A.Manlius miſſi longa vna naue, haud procul freto Siculo à piratis Liparenſium excepti deuehuntur Liparas.mos erat ciuitatis,velut publico latrocinio partam prædam diuidere. Fortè eo anno in ſummo magiſtratu erat Timaſitheus quidam Romanis vir ſimilior, quàm ſuis, qui legatorum nomen, donumq; & deum cui mitteretur, & doni cauſam veritus ipſe, multitudinem quoq;,quæ ſemper fermè regenti eſt ſimilis,religionis iuſtæ impleuit: adductosq; in publicum hoſpitium legatos,cum præſidio etiam nauium Delphos proſecutus,Romam inde ſoſpites reſtituit. hoſpitium cum eo ſenatuſconſulto eſt factum: donaq;

Legati Delphos miſſi & à Liparenſibus capti,religionis ergò liberantur.

B publicè data. Eodē anno in Æquis variè bellatū:adeò vt in incerto fuerit & apud ipſos exercitus,& Romæ,viciſſent,victíne eſſent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C.Æmylius,Spurius Poſthumius. primò rem communiter geſſerūt: fuſis inde acie hoſtibus,Æmylium præſidio Verruginem obtinere placuit, Poſthumium fines vaſtare.ibi eum in compoſito agmine negligentius ab re benè geſta euntem adorti Æqui,terrore iniecto in proximos compulere tumulos: pauorq; inde Verruginem etiam ad præſidium alterum eſt perlatus.Poſthumius ſuis in tutum receptis, cum concione aduocata terrorem increparet,ac fugam: fuſos eſſe ab ignauiſſimo & fugaciſſimo hoſte:conclamat vniuerſus exercitus,meritò ſe ea audire. & fateri admiſſum flagitium:ſed eoſdem correcturos eſſe,neq; diuturnum id gaudium hoſtibus fo-

In Aequis variè bellatum. Romani fugantur ab Aequis.

C re:poſcentes vt confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret (in conſpectu erant poſita in plano) nihil pœnæ recuſabant,ni ea ante noctem expugnaſſent. Collaudatos corpora curare,paratosq; eſſe quarta vigilia iubet.& hoſtes nocturnam fugam ex tumulo Romanorum vt ab ea via,quæ ferebat Verruginem,excluderent,fuere obuij: prælium q; ante lucem (ſed luna pernox erat) commiſſum eſt: & haud incertius diurno prælium fuit.Sed clamor Verruginem perlatus, cum caſtra Romana crederent oppugnari,tantum iniecit pauoris,vt nequicquam retinente atq; obſecrante Æmylio, Thuſculum palati fugerent. inde fama Romam perlata eſt, Poſthumiū,exercitumq; occiſum.Qui vbi prima lux metum inſidiarum effusè ſequentibus ſuſtulit:cùm perequitaſſet aciem promiſſa repetens,tantum iniecit ardoris, vt non vltrà ſuſtinuerint

D impetum Æqui.cædes inde fugientium,qualis vbi ira magis quàm virtute res geritur, ad perniciem hoſtium facta eſt. triſtemq; ab Thuſculo nuntium nequicquam exterrita ciuitate literæ à Poſthumio laureatæ ſequuntur: victoriam populi Romani eſſe: Æquorum exercitum deletum. Tribunorum plebis actiones quia nondum inuenerant finem,& plebs continuare latoribus legis tribunatum,& patres reficere interceſſores legis anniſi ſunt.ſed plus ſuis comitijs plebs valuit. quem dolorem vlti patres ſunt,ſenatuſconſulto facto vt conſules,inuiſus plebi magiſtratus,crearentur.annum poſt quintum decimum creati conſules L.Lucretius Flauus, Seruius Sulpitius Camerinus.Principio huius anni ferociter, quia nemo ex collegio interceſſurus erat, coortis ad perferendam legem tribunis plebis, nec ſegnius ob id ipſum cōſulibus re-

Aequi funduntur.

Hoc anno imperium rediit ad conſules. 36

E ſiſtentibus,omniq; ciuitate in vnam eam curam conuerſa, Vitelliam coloniam Romanam in ſuo agro Æqui expugnant.colonorum pars maxima incolumis, quia nocte proditione oppidum captum, liberam per auerſa vrbis fugam dederat, Romam perfugêre.L.Lucretio conſuli ea prouincia euenit.is cum exercitu profectus,acie hoſtes vicit:victorq; Romam ad maius aliquanto certamen redijt. dies dicta erat tribunis plebis biennij ſuperioris A.Virginio,& Q.Pomponio:quos defendi patrum conſenſu,ad fidem ſenatus pertinebat.neq; enim eos aut vitæ vllo crimine alio, aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat, præterquam quòd gratificantes patribus rogationi tribunitiæ interceſſiſſent.vicit tamen gratiam ſenatus plebis ira: & peſſimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condēnati ſunt.id ægrè paſſi patres.Camillus palam ſceleris plebē arguere:quæ iam in ſuos verſa nō intelligeret ſe prauo iudicio de tribu-

nis inter-

nis interceſſionem ſuſtuliſſe:interceſſione ſublata,tribunitiam poteſtatem euertiſſe. F
Nam quod illi ſperarent effrenatam licentiã eius magiſtratus patres laturos, falli eos.
ſi tribunitia vis tribunitio auxilio repelli nequeat,aliud telum patres inuenturos eſſe.
conſulesq; increpabat, quòd fide publica decipi tribunos eos taciti tuliſſent, qui ſe-
natus authoritatem ſecuti eſſent. Hæc propalam concionabundus indies magis au-
gebat iras hominum.ſenatum verò incitare aduerſus legem haud deſiſtebat: ne aliter
deſcenderent in forum,cùm dies ferendæ legis veniſſet,quàm vt qui meminiſſent ſi-
bi pro aris,focisq;,& deûm templis,ac ſolo in quo nati eſſent,dimicandum fore.nam
quod ad ſe priuatim attineat:ſi ſuæ gloriæ ſibi inter dimicationem patriæ meminiſſe
ſit fas,ſibi amplum quoq; eſſe,vrbem ab ſe captam frequentari: quotidie ſe frui mo-
nimento gloriæ ſuæ:& ante oculos habere vrbem latã in triumpho ſuo:inſiſtere om- G
nes veſtigijs laudum ſuarum.ſed nefas ducere deſertam ac relictam ab dijs immorta-
libus incoli vrbem: & in captiuo ſolo habitare populum Romanũ: & victrice patria
victam mutari.His adhortationibus principes,concitati patres,ſenes iuuenesq;,cùm
ferretur lex,agmine facto in forum venerunt:diſſipatiq; per tribus, ſuos quiſq; tribu-
Patres prehenſant plebem. les prehenſantes orare cum lachrymis cœpere,ne eam patriam, pro qua fortiſſimè fe-
liciſſimeq; ipſi ac patres eorum dimicaſſent,deſererent: Capitolium,ædem Veſtę,cę-
tera circa templa deorum oſtentantes:ne exulem, extorrem populum Romanum ab
ſolo patrio,ac dijs penatibus,in hoſtium vrbem agerent: eoq; rem adducerẽt, vt me-
lius fuerit non capi Veios,ne Roma deſereretur. Quia non vi agebant, ſed precibus,
Patrum precibus plebs flectitur. & inter preces multa deorum mentio erat, religioſum parti maximè fuit: & legem v- H
nam plures tribus antiquarunt,quàm iuſſerunt. adeoq; ea victoria læta patribus fuit,
Ager Veientanus plebi diuiditur. vt poſtero die referentibus conſulibus ſenatuſconſultũ fieret,vt agri Veientani ſepte-
na iugera plebi diuiderentur:nec patribus familiæ tantùm, ſed vt omnium in domo
liberorum capitum ratio haberetur:vellentq; in eam ſpem liberos tollere. Eo mune-
re delinita plebe nihil certatum eſt,quo minus conſularia comitia haberentur. creati
53 conſules L.Valerius Potitus, M.Manlius, cui Capitolino poſtea fuit cognomen. Hi
Ludi magni fiunt. conſules magnos ludos fecere,quos M.Furius dictator vouerat Veienti bello.eodem
anno ædes Iunonis reginæ ab eodem dictatore, eodemq; bello vota dedicatur: cele-
bratamq; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memo-
rabile in Algido cum Æquis geſtum eſt,fuſis hoſtibus prius penè quàm manus con- I
ſererent. Valerio, quòd perſeuerantior cædendis hoſtibus in fuga fuit, triumphus:
Manlio, vt ouans ingrederetur vrbem, decretum eſt. Eodem anno nouum bellum
cum Volſinienſibus exortum:quo propter famem, peſtilentiamq; in agro Romano
ex ſiccitate caloribusq; nimijs ortam, exercitus duci nequiuit. ob quæ Volſinienſes
Salpinatibus adiunctis ſuperbia elati vltro agros Romanos incurſauere. bellum inde
duobus populis indictum.C.Iulius cenſor deceſſit:in eius locum M.Cornelius ſuffe-
ctus.quæ res poſtea religioni fuit:quia eo luſtro Roma eſt capta:nec deinde vnquam
in demortui locum cenſor ſufficitur:cõſulibusq; morbo implicitis placuit per inter-
regnum renouari auſpicia.itaq; cùm ex ſenatuſconſulto conſules magiſtratu ſe abdi-
caſſent.interrex creatur M.Furius Camillus, qui P.Cornelium Scipionem, is deinde K
Tribuni militum conſulari poteſtate creantur. L.Valerium Potitum interregem prodidit.ab eo creati ſex tribuni militum conſulari
poteſtate: vt etiam ſi cui eorum incommoda valetudo fuiſſet, copia magiſtratuum
Reipublicæ eſſet.Calendis Quintilibus magiſtratum occœpere L.Lucretius,Seruius
Sulpitius,M.Æmylius,L.Furius Medullinus ſeptimùm,Agrippa Furius, C. Æmyli-
us iterum.Ex his L.Lucretio,& C.Æmylio Volſinienſes prouincia euenit:Salpinates
Agrippæ Furio,& Seruio Sulpitio. Prius cum Volſinenſibus pugnatum eſt, bellum
numero hoſtium ingens,certamine haud ſanè aſperum fuit.fuſa concurſu primo aci-
es in fugam,millia octo armatorum ab equitibus intercluſa,poſitis armis,in deditio-
nem venerunt.Eius belli fama effecit,ne ſe pugnæ committerent Salpinates: mœni-
bus armati ſe tutabantur.Romani prædas paſſim & ex Salpinati agro, & ex Volſini-
enſi,nullo

A enſi,nullo eam vim arcente,egerunt:donec Volſinienſibus feſſis bello, ea cõditione, vt res populo Romano redderent,ſtipendiumq; eius anni exercitui præſtarent,in viginti annos induciæ datæ.Eodem anno M.Cęditius de plebe nuntiauit tribunis,ſe in Noua via,vbi nunc ſacellum eſt,ſupra ędem Veſtæ vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana,quæ magiſtratibus dici iuberet,Gallos aduentare.Id (vt fit) propter authoris humilitatem ſpretum: & quód longinqua, eoq; ignotior gens erat. Neque deorum modò monita ingruente fato ſpreta: ſed humanam quoq; opem, quæ vna erat,M.Furium ab vrbe amouêre.qui die dicta ab L.Apuleio tribuno plebis, propter prædam Veientanam,filio quoq; adoleſcente per idem tempus orbatus, cum accitis domum tribulibus,& clientibus,quæ magna pars plebis erat, percunctatus animos
B eorum,reſponſum tuliſſet,ſe collaturos quanti damnatus eſſet, abſoluere eum non poſſe:in exilium abijt:precatus ab dijs immortalibus, ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret, primo quoq; tempore deſideriũ ſui ciuitati ingratæ facerent.abſens quindecim millibus grauis æris damnatur.Expulſo ciue,quo manente, ſi quicquam humanorũ certi eſt,capi Roma non potuerat:aduentante fatali vrbis clade, legati ab Cluſinis veniunt, auxilium aduerſus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama dulcedine frugum,maximeq; vini noua tum voluptate captã, Alpes tranſiſſe:agrosq; ab Hetruſcis antè cultos poſſediſſe: & inuexiſſe in Galliam vinum illiciendę gentis cauſa Aruntem Cluſinũ,ira corruptæ vxoris ab Lucumone, cui tutoris fuerat ipſe præpotente iuuene,& à quo expeti pœnæ,niſi externa vis quæſita eſſet,nequirent.hunc tranſeuntibus
C Alpes ducem,authoremq; Cluſium oppugnandi fuiſſe. Equidem haud abnuerim, Cluſium Gallos ab Arũte,ſeu quo alio Cluſino adductos: ſed eos qui oppugnauerint Cluſiũ,non fuiſſe qui primi Alpes tranſierint, ſatis cõſtat. ducẽtis quippe annis antè, quàm Cluſiũ oppugnarent, vrbemq; Romam caperent,in Italiam Galli tranſcenderunt:nec cum his primum Hetruſcorum, ſed multò antè cum ijs, qui inter Apenninum Alpesq; incolebant, ſæpe exercitus Gallici pugnauere. Thuſcorum ante Romanum imperium latè terra mariq; opes patuere. mari ſupero inferoq;, quibus Italia inſulæ modo cingitur,quantum potuerint,nomina ſunt argumento, quòd alterum Thuſcũ communi vocabulo gentis,alterum Adriaticũ mare ab Adria Thuſcorũ colonia vocauere Italicæ gentes.Græci eadem Tyrrhenũ atq; Adriaticum vocant. Ij in
D. vtrunq; mare vergenteis incoluere vrbibus duodenis terras, prius cis Apenninum,ad inferum mare:poſtea trans Apenninum totidem,quot capita originis erant,colonijs miſſis:quæ trans Padum omnia loca,excepto Venetorum angulo, qui ſinum circum colunt maris,vſq; ad Alpes tenuere. Alpinis quoq; ea gentibus haud dubiè origo eſt, maximè Rhetis:quos loca ipſa efferarunt,ne quid ex antiquo, præter ſonum linguæ, nec eum incorruptum,retinerent. De tranſitu in Italiam Gallorum hæc accepimus: Priſco Tarquinio Romæ regnante,Celtarum,quæ pars Galliæ tertia eſt, penes Bituriges ſumma imperij fuit.ij regẽ Celtico dabant.Ambigatus is fuit, virtute fortunaq; cum ſua tum publica præpollens: quòd in imperio eius Gallia adeò frugum hominumq; fertilis fuit,vt abundans multitudo vix regi videretur poſſe. Hic magno natu
E ipſe iam exonerare prægrauante turba regnũ cupiens, Bellouesum ac Sigouesum ſororis filios impigros iuuenes miſſurũ ſe eſſe in quas dij dediſſent augurijs ſedes,oſtendit.quantum ipſi vellent numerum hominum, excirent, ne qua gens arcere aduenientes poſſet.Tũ Sigoueſo ſortibus dati Hercinij ſaltus. Bellouesso haud paulò lætiorẽ in Italiã viã dij dabãt.Is,quod eis ex populis abundabat,Bituriges,Auernos,Senones, Heduos,Ambarros,Carnutes,Aulercos,exciuit. profectus ingẽtibus peditum equitumq; copijs,in Tricaſtinos venit. Alpes inde oppoſitæ erant, quas inexuperabiles viſas,haud equidem miror,nulla dum via (quod quidem continens memoria ſit,niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas.Ibi cùm velut ſeptos montiũ altitudo teneret Gallos,circumſpectarentq; quánam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarum tranſirent,religio etiam tenuit,quòd allatum eſt,aduenas quęrentes agrum ab Salyum

Volſinienſibus inducia in annos 20. data.

Vox humana clarior noctis ſilentio auditur.

M.Furius in exilium abit.

Galli cur Alpes tranſierint.

Vbi nomina ſupero & infero mari ſint indita.

Rheti.

De tranſitu Gallorum in Italiam.

Salyum genti oppugnari: Maſſilienſes erant hi, nauibus à Phocide profecti. id Galli F
fortunæ ſuæ omen rati adiuuere, vt quem primum in terram egreſſi occupauerant
locum, patentibus ſyluis communirent. ipſi per Taurinos ſaltusq; Iuliæ Alpis tranſ-
cenderunt: fuſiq; acie Thuſcis, haud procul Ticino flumine, cùm, in quo cõſederant,
agrum Inſubrium appellari audiſſent, cognomine Inſubribus pago Heduorum: ibi
Mediolanum quo tempore cõditum. omen ſequentes loci, condidere vrbem, Mediolanum appellarunt. Alia ſubinde ma-
nus Germanorum Elitouio duce veſtigia priorum ſecuta, eodem ſaltu fauente Bello-
ueſo cúm tranſcendiſſet Alpes, vbi nunc Brixia ac Verona vrbes ſunt, locos tenuêre
Libui, cõſidunt. poſt hos Salluuij, qui prope antiquam gentem Leuos Ligures, inco-
lentes circa Ticinum amnem, petiêre Apenninum. deinde Boij, Lingonesq; tranſ-
greſſi, cùm iam inter Padum atq; Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto, non G
Hetruſcos modò, ſed etiã Vmbros agro pellunt: intra Apenninũ tamen ſeſe tenuere.
Tum Senones recentiſſimi aduenarum ab Vfente flumine vſq; ad Atheſim fines ha-
buere. hanc gentẽ Cluſium, Romamq; inde veniſſe comperio: id parum certum eſt,
ſolámne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adiutã. Cluſini nouo bel-
lo exterriti, cùm multitudinem, tum formas hominum inuſitatas cernerent, & genus
armorum: audirentq; ſæpè ab ijs cis Padum, vltraq;, legiones Hetruſcorũ fuſas: quan-
quam aduerſus Romanos nullum eis ius ſocietatis amicitiæue erat, niſi quòd Veien-
tes conſanguineos aduerſus populum Romanũ non defendiſſent, legatos Romam,
Legati mittuntur à Romanis ad Gallos. qui auxilium ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio nihil impetratum. legati tres M.
Fabij Ambuſti filij miſſi, qui ſenatus, populiq; Romani nomine agerent cum Gallis, H
ne à quibus nullam iniuriam accepiſſent, ſocios populi Romani, atq; amicos oppu-
gnarent. Romanis eos bello quoq;, ſi res cogat, tuendos eſſe: ſed melius viſum bellum
ipſum amoueri, ſi poſſet: & Gallos nouam gentẽ pace potius cognoſci, quàm armis.
Mitis legatio, ni præferoces legatos, Gallisq; magis quàm Romanis ſimiles habuiſſet.
quibus, poſtquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur reſponſum: Etſi
nouum nomen audiant Romanorum, tamen credere viros fortes eſſe, quorum auxi-
lium à Cluſinis in re trepida ſit imploratum. & quoniam legatione aduerſus ſe malu-
erint, quàm armis tueri ſocios, ne ſe quidem pacem, quam illi afferant, aſpernari, ſi
Gallis egentibus agro, quem latius poſſideant quam colant Cluſini, partem finium
concedant: aliter pacem impetrari non poſſe. & reſponſum coram Romanis ſe acci- I
pere velle: & ſi negetur ager, coram ijſdem Romanis dimicaturos, vt nuntiare do-
mum poſſint quantum Galli virtute cæteros mortales præſtarent. Quódnã id ius eſ-
ſet, agrum à poſſeſſoribus petere, aut minari arma, Romanis quærentibus, ecquid in
In armis ius ferri. Hetruria rei Gallis eſſet? cùm illi ſe in armis ius ferre, & omnia fortium virorum eſſe
ferociter dicerent, accenſis vtrinq; animis ad arma diſcurritur, & prælium conſeritur.
ibi, iam vrgentibus Romanam vrbem fatis, legati contra ius gentium arma capiunt.
nec id clam eſſe potuit, cùm ante ſigna Hetruſcorũ tres nobiliſſimi fortiſſimiq; Ro-
Q. Fabius Legatus ducem Gallorum haſta occidit. manæ iuuentutis pugnarent. tantum eminebat peregrina virtus. quinetiam Q. Fabi-
us euectus extra aciem equo, ducem Gallorum ferociter in ipſa ſigna Hetruſcorum
incurſantem, per latus transfixum, haſta occidit, ſpoliaq; eius legentem Galli agno- K
uere, perq; totam aciem Romanum legatum eſſe, ſignum datum eſt. Omiſſa inde in
Cluſinos ira, receptui canũt, minantes Romanis. Erant, qui extemplò Romam eun-
dum cenſerent. vicere ſeniores, vt legati prius mitterentur queſtum iniurias, poſtula-
Galli legatos Romam mittunt. tumq;, vt pro iure gentium violato Fabij dederentur. Legati Gallorum cum ea, ſicut
erant mandata, expoſuiſſent, ſenatui nec factum placebat Fabiorum, & ius poſtulare
barbari videbãtur. ſed ne id, quod placebat, decerneret in tantæ nobilitatis viris, am-
bitio obſtabat. itaq; ne penes ipſos culpa eſſet cladis fortè Gallico bello acceptæ, co-
gnitionem de poſtulatis Gallorum ad populum reijciunt. vbi tanto plus gratia atq;
opes valuere, vt quorum de pœna agebatur, tribuni militum conſulari poteſtate
in inſequentem annum crearentur. quo facto, haud ſecus quàm dignum erat, in-

A fensi Galli bellum propalam minantes,ad ſuos redeunt. Tribuni militum cum tribus Fabijs creati. P. Sulpitius Longus, Q. Seruilius quartùm, P. Seruilius Maluginenſis. 36
Cùm tanta moles mali inſtaret (adeò occæcat animos fortuna, vbi vim ſuam ingruentem refringi non vult) ciuitas, quæ aduerſus Fidenatem & Veientem hoſtem, aliosq; finitimos populos vltima experiens auxilia, dictatorem multis tempeſtatibus dixiſſet: ea tunc inuſitato atq; inaudito hoſte, ab Oceano terrarumq; vltimis oris bellum ciente, nihil extraordinarij imperij aut exilij quæſiuit. Tribuni, quorum temeritate bellum contractum erat, ſummæ rerum præerant: delectumq; nihilo accuratiorem quàm ad media bella haberi ſolitus erat, extenuãtes etiam famã belli, habebant. *Occæcat animos fortuna.*
Interim Galli, poſtquàm accepêre, vltro honorem habitũ violatoribus iuris humani, *Galli Romam infeſti petunt.*
B eluſamq; ſuam legationem eſſe, flagrantes ira, cuius impotens eſt gens, confeſtim ſignis conuulſis, citato agmine iter ingrediuntur. Ad quorum prætereuntium raptim tumultum cùm exterritæ vrbes ad arma concurrerent, fugaq; agreſtium fieret, Romam ſe ire magno clamore ſignificabant: quacunq; ibant, equis, virisq; longè ac latè fuſo agmine immenſum obtinentes loci. Sed antecedente fama, nuntijsq; Cluſinorum, deinceps inde aliorum populorum plurimum terroris Romam celeritas hoſtium tulit. quippe quibus velut tumultuario exercitu raptim ducto, ægrè ad vndecimũ lapidem occurſum eſt, qua flumen Allia Cruſtuminis montibus pręalto defluens alueo, haud multum infra viam Tyberino amni miſcetur. Iam omnia contrà, circaq; hoſtium plena erãt, & nata in vanos tumultus gens, truci cantu, clamoribusq; varijs,
C horrendo cuncta compleuerant ſono. ibi tribuni militum nõ loco caſtris antecapto, non præmunito vallo, quò receptus eſſet, non deorũ ſaltem, ſi nõ hominũ memores, nec auſpicatò, nec litato inſtruunt aciem diductam in cornua, ne circumueniri multitudine hoſtiũ poſſent. nec tamen æquari frontes poterant, cum extenuando, infirmam & vix cohærentem mediam aciem haberent. paulum erat ab dextera editi loci, quem ſubſidiarijs repleri placuit, eaq; res vt initium pauoris ac fugæ, ſic vna ſalus fugientibus fuit. nam Brennus regulus Gallorũ in paucitate hoſtium artem maximè ti- *Brennus Gallorum rex.*
mens, ratus ad id captum ſuperiorem locum, vt vbi Galli cum acie legionum recta fronte concurriſſent, ſubſidia in auerſos tranſuerſosq; impetum darẽt, ad ſubſidiarios ſigna conuertit: ſi eos loco depuliſſet, haud dubius facilem in æquo campi tantum ſu-
D peranti multitudine victoriam fore. adeò non fortuna modò, ſed ratio etiam cum Barbaris ſtabat. In altera acie nihil ſimile Romanis, non apud duces, non apud milites erat. pauor fugaq; occupauerat animos: & tanta hominũ obliuio, vt multo maior pars Veios in hoſtium vrbem, cum Tyberis arceret, quàm recto itinere Romam ad coniuges ac liberos fugerent. Parumper ſubſidiarios tutatus eſt locus. in reliqua acie ſimul eſt clamor proximis ab latere, vltimis ab tergo auditus, ignotum hoſtem prius penè quàm viderent, non modò non tentato certamine, ſed ne clamore quidem reddito, integri intactiq; fugerunt. nec vlla cædes pugnantium fuit. terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientium fugam. circa ripam Tyberis, quò armis *Galli Romanos in fugam vertunt.*
abiectis totum ſiniſtrum cornu defugit, magna ſtrages facta eſt: multosq; imperitos
E nãdi, aut inualidos graues loricis, alijsq; tegminibus hauſere gurgites. maxima tamen pars incolumis Veios perfugit, vnde non modò pręſidij quicquã, ſed ne nuntius quidem cladis Romam eſt miſſus. ab dextro cornu, quòd procul à flumine, & magis ſub monte ſteterat: Romam omnes petiere. & ne clauſis quidem portis vrbis in arcẽ confugerunt. Gallos quoq; velut obſtupefactos miraculum victoriæ tam repentinæ te- *Galli tam repentè victos fuiſſe Romanos admirantur.*
nuit, & ipſi pauore defixi primùm ſteterunt, velut ignari quid accidiſſet: deinde inſidias vereri: poſtremò cæſorum ſpolia legere, armorumq; cumulos, vt mos eis eſt, coaceruare. Tum demum poſtquam nihil vſquã hoſtile cernebatur, viam ingreſſi haud multò ante Solis occaſum ad vrbem Romam perueniunt. vbi cùm prægreſſi equites non portas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris retuliſſent: aliud priori ſimile miraculum eos ſuſtinuit, noctemq; veriti, & ignotæ

Romani deſpõdent animos aduentu Gallorum.

ſitum vrbis,inter Romam atq; Anienem conſedere,exploratoribus miſſis circa mœ- F
nia aliasq; portas,quæ nam hoſtibus in perdita re conſilia eſſent. Romani, cùm pars
maior ex acie Veios petijſſet quàm Romam,nec ſupereſſe quenquam præter eos,qui
Romam refugerant,credere:complorati omnes pariter viui mortuiq;, totam propè
vrbem lamentis impleuerũt.Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor, poſt-
quam hoſtes adeſſe nuntiatum eſt. mox vlulatus cantusq; diſſonos vagantibus circa
mœnia turmatim barbaris audiebant. omne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit ani-
mos vſque ad lucem alteram,vt identidem iam in vrbem futurus videretur impetus
primo aduentu,quo acceſſerant ad vrbem.manſuros enim ad Alliam fuiſſe, niſi hoc
conſilij foret.deinde ſub occaſum Solis,quia haud multum diei ſupererat, ante no-
ctem rati ſe inuaſuros:tum in noctem dilatum conſilium eſſe,quò plus pauoris infer- G
rent.poſtremò lux appropinquans exanimare,timoriq; perpetuò ipſum malũ conti-
nens fuit,cùm ſigna infeſta portis ſũt illata.nequaquam tamen ea nocte, neq; inſe-
quenti die ſimilis illi,quæ ad Alliã tam pauidè fugerat,ciuitas fuit. nam cùm defendi
vrbem poſſe,tam parua relicta manu ſpes nulla eſſet,placuit cum coniugibus ac libe-
ris iuuentutem militarem,ſenatusq; robur in arcem, Capitoliumq; conſcendere: ar-

Romanorũ in rebus deſperatis conſilium.

miſq; & frumento collatis,ex loco inde munito deos hominesq; & Romanũ nomen
defendere.flaminem,ſacerdoteſq; Veſtales,ſacra publica à cæde, ab incendijs procul
auferre:nec antè deſeri cultum eorum,quàm non ſupereſſent qui colerent.Si arx,Ca-
pitoliumq; ſedes deorum,ſi ſenatus caput publici conſilij,ſi militaris iuuentus ſuper-
fuerit imminenti ruinæ vrbis,facilem iacturam eſſe ſeniorum, relictæ in vrbe vtique H
perituræ turbæ.& quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret,ſenes triumpha-
les conſulareſq; ſimul ſe cum illis palam dicere obituros: nec his corporibus, quibus
non arma ferre,non tueri patriam poſſent,oneraturos inopiam armatorũ. Hæc inter
ſeniores morti deſtinatos iactata ſolatia. Verſæ inde adhortationes ad agmen iuue-
num.quos in Capitolium atq; in arcem proſequebantur, commendantes virtuti eo-
rum iuuentęq; vrbis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis victricis, quęcun-
que reliqua eſſet,fortunã.digredientibus qui ſpem omnem atq; opẽ ſecum ferebant,
ab ijs,qui captæ vrbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio,cùm ipſa res ſpeciesq; miſerabi-
lis erat,tum muliebris fletus,& concurſatio incerta, nunc hos nunc illos ſequentium
rogantiumq; viros natosq; cui ſe fato darẽt:nihil,quod humanis ſupereſſet malis, re- I
linquebant.magna pars tamen earum in arcẽ ſuos perſecutæ ſunt,nec prohibente vl-
lo,nec vocante:quia quod vtile obſeſſis ad minuẽdam imbellem multitudinẽ, id pa-
rum humanum erat.Alia maximè plebis turba, quam nec capere tam exiguus collis,
nec alere in tanta inopia frumenti poterat,ex vrbe effuſa velut agmine iam vno petijt
Ianiculum.inde pars per agros dilapſi,pars vrbes petunt finitimas,ſine vllo duce, aut
conſenſu,ſuam quiſq; ſpem,ſua conſilia,communibus deploratis,exequẽtes.Flamen
interim Quirinalis,virgineſq; Veſtales,omiſſa rerum ſuarum cura,quæ ſacrorum ſe-
cum ferenda,quæ (quia vires ad omnia ferenda deerant) relinquenda eſſent conſul-
tantes,quiſue ea locus fideli aſſeruaturus cuſtodia eſſet,optimum ducunt, condita in
doliolis ſacello proximo ædibus flaminis Quirinalis,vbi nunc deſpui religio eſt, de- K
fodere,cætera inter ſe onere partito ferunt via quæ ſublicio ponte ducit ad Ianiculũ.

L.Albini pietas.

In eo cliuo eas cum L.Albinus de plebe Romana homo conſpexiſſet,plauſtro coniu-
gem ac liberos vehens inter cæterã turbam, quæ inutilis bello vrbe excedebat, ſaluo
etiam tum diſcrimine diuinarum humanarumq; rerũ, irreligioſum ratus ſacerdotes
publicos ſacraq; populi Romani pedibus ire, ferriq; ſe ac ſuos in vehiculo conſpici,
deſcendere vxorem ac pueros iuſſit, virgines ſacraq; in plauſtrum impoſuit: & Cæ-

Turba ſeniorũ Romanorum Gallos obſtinato ad mortem animo expectat.

re, quò iter ſacerdotibus erat, peruexit. Romæ interim ſatis iam omnibus, vt in tali
re,ad tuendam arcem compoſitis,turba ſeniorũ domos regreſſa, aduentum hoſtium
obſtinato ad mortẽ animo expectabat.qui eorũ curules geſſerant, magiſtratus, vt in
fortunę priſtinę honorũq; aut virtutis inſignibus morerẽtur,quę auguſtiſſima veſtis

eſt, then-

A est,thensas ducentibus,triumphantibúsue,ea vestiti medio ædium eburneis sellis sedere.Sunt,qui M.Fabio Pontifice maximo præfante carmen deuouisse eos se pro patria,Quiritibusq; Romanis tradant.Galli, & quia interposita nocte à contentione pugnæ remiserant animos, & quòd nec in acie ancipiti vsquam certauerant prælio, nec tum impetu aut vi capiebant vrbem, sine ira, sine ardore animorum ingressi postero die vrbem,patente Collina porta in forum perueniunt, circumferentes oculos ad templa deûm,arcemq; solam belli speciem tenentem. inde modico relicto præsidio,ne quis in dissipatos ex arce aut Capitolio impetus fieret, dilapsi ad prædam vacuis occursu hominum vijs,pars in proxima quæq; tectorum agmine ruunt, pars vltima,velut ea demum intacta & referta præda,petunt.inde rursus ipsa solitudine ab-

Galli Romam patente Collina porta ingrediuntur, & deprædantur.

B sterriti,ne qua fraus hostilis vagos exciperet, in forũ ac propinqua foro loca conglobati redibant:vbi eos,plebis ędificijs obseratis,patentibus atrijs principũ,maior propè cunctatio tenebat aperta quàm clausa inuadendi. adeò haud secus quàm venerabundi intuebantur in ædium vestibulis sedentes viros præter ornatũ habitumq; humano augustiorem:maiestate etiam,quã vultus grauitasq; oris præ se ferebat,simillimos dijs.Ad eos velut simulachra versi cùm starent, M. Papyrius vnus ex his dicitur Gallo barbam suam,vt tum omnibus promissa erat,permulcẽti, scipione eburneo in caput incusso iram mouisse:atq; ab eo initium cædis ortũ,cæteros in sedibus suis trucidatos.Post principum cædem nulli deinde mortalium parci,diripi tecta, exhaustis inijci ignes.Cæterùm,seu non omnibus delendi vrbem libido erat, seu ita placuerat

C principibus Gallorũ,& ostentari quædã incendia terroris causa, si compelli ad deditionem caritate ædium suarũ obsessi possent:& non omnia cõcremari tecta,vt quodcunq; supersset vrbis, id pignus ad flectendos hostium animos haberẽt:nequaquam perinde atq; in capta vrbe prima die aut passim,aut latè vagatus est ignis. Romani ex arce plenam hostium vrbem cernentes,vagosq; per vias omnes cursus, cum alia atq; alia parte noua aliqua clades oriretur,non mentibus solum concipere,sed ne auribus quidem,atq; oculis satis constare poterant.quocunq; clamor, sonitus hostiũ,mulierum puerorumq; ploratus,sonitus flammæ, & fragor ruentium tectorum auertisset, pauentes ad omnia animos oraq; & oculos flectebant, velut ad spectaculum à fortuna positi occidentis patriæ, nec vllius rerum suarum relicti, præterquam corporum

Galli Romanos in ædium vestibulis sedentes trucidãt.

D vindices:tantò ante alios miserandi magis,qui vnquam obsessi sunt, quòd intercluſi à patria obsidebantur, omnia sua cernentes in hostium potestate. Nec tranquillior nox diem tam fœdè actum excepit. Lux deinde noctem inquietam insecuta est. nec vllum erat tempus,quòd à nouæ semper cladis alicuius spectaculo cessaret. nihil tamen tot onerati atque obruti malis flexerunt animos, quin & si omnia flammis ac ruinis æquata vidissent,quamuis inopem paruumq;,quem tenebant,collem libertati relictum virtute defenderent:& iam cum eadem quotidie acciderent, velut assueti malis abalienauerant ab sensu rerum suarum animos,arma tantum,ferrumq; in dextris velut solas reliquias spei suæ intuentes. Galli quoq; per aliquot dies in tecta modò vrbis nequicquam bello gesto, cùm inter incendia ac ruinas captæ vrbis nihil su-

Galli dum in arcẽ impetum faciunt, à Romanis funduntur.

E peresse præter armatos hostes viderent: nec quicquam tot cladibus territos, nec flexuros ad deditionem animos,ni vis adhiberetur: experiri vltima, & impetum facere in arcem statuunt. Prima luce signo dato multitudo omnis in foro instruitur: inde clamore sublato,ac testudine facta subeunt.aduersus quos Romani nihil temerè,nec trepidè,ad omnes aditus stationibus firmatis,quà signa ferri videbant, eà robore virorum opposito scandere hostẽ sinunt:quo successerit magis in arduum,eò pelli posse per procliue facilius rati.medio ferè cliuo restitêre:atq; inde ex loco superiore, qui propè sua spõtè in hostẽ inferebat,impetu facto,strage ac ruina fudere Gallos:vt nunquã postea nec pars,nec vniuersi tentauerint tale pugnæ genus. Omissa itaq; spe per vim atq; arma subeundi,obsidionem parãt: cuius ad id tempus immemores,& quod in vrbe fuerat frumentum, incendijs vrbis absumpserant, & ex agris per ipsos dies

raptum omne Veios erat. Igitur exercitu diuiſo, partim per finitimos pópulos prę- F
ri placuit, partim obſideri arcem, vt obſidentibus frumentum populatores agrorum præberent. Proficiſcentes Gallos ab vrbe ad Romanam experiendam virtutem, fortuna ipſa Ardeam, vbi Camillus exulabat, duxit. Qui mœſtior ibi fortuna publica quàm ſua, cum dijs hominibusq; accuſandis ſeneſceret, indignando mirandoq; vbi illi viri eſſent, qui ſecũ Veios Falerioſq; cæpiſſent, qui alia bella fortius ſemper quàm felicius geſſiſſent, repentè audit Gallorum exercitum aduentare, atq; de eo pauidos Ardeates conſultare. Nec ſecus quàm diuino ſpiritu tactus, cum ſe in mediam conci-

Camilli oratio ad Ardeates.

onem intuliſſet, abſtinere ſuetus antè talibus concilijs Ardeates, inquit, veteres amici, noui etiam ciues mei, quando & veſtrum beneficium ita tulit, & fortuna hoc egit mea, nemo veſtrũ cõditionis meæ oblitum me huc proceſſiſſe putet. ſed res, ac pe- G
riculum commune cogit, quod quiſq; poſſit in re trepida præſidij, in medium conferre. & quando ego vobis pro tantis veſtris in me meritis gratiam referam, ſi nunc ceſſauero? aut vbi vſus erit mei vobis, ſi in bello nõ fuerit? hac arte in patria ſteti, & inuictus bello in pace ab ingratis ciuibus pulſus ſum. Vobis autẽ Ardeates fortuna oblata eſt, & pro tantis priſtinis populi Romani beneficijs, quanta ipſi meminiſtis (nec enim exprobranda apud memores ſunt) gratiæ referendæ: & huic vrbi decus ingens belli ex hoſte cõmuni pariendi. Quę effuſo agmine aduentat, gens eſt, cui natura corpora, animosq; magna magis quàm firma dederit. eo in certamen omne plus terroris quàm viriũ ferunt. argumento ſit clades Romana: patentem cæpere vrbẽ: ex arce Capitolioq; his exigua reſiſtitur manu. iam obſidionis tædio victi abſcedunt, vagiq; per H
agros palãtur. cibo, vinoq; raptim hauſto repleti, vbi nox appetit, propè riuos aquarũ ſine munimento, ſine ſtationibus ac cuſtodijs paſſim ferarũ ritu ſternuntur. nunc ab ſecundis rebus magis ètiã ſolito incauti. Si vobis in animo eſt, tueri mœnia veſtra, nec pati hęc omnia Galliã fieri, prima vigilia capite arma frequẽtes: me ſequimini ad cædem, nõ ad pugnã. niſi victos ſomno velut pecudes trucidandos tradidero, nõ recuſo eundẽ Ardeæ rerum mearum exitũ, quem Romæ habui. Æquis iniquisq; perſuaſum erat, tantum bello virum neminẽ vſquã ea tempeſtate eſſe. concione dimiſſa corpora curãt, intenti quàm mox ſignũ daretur. quo dato primę noctis ſilentio ad portas cum Camillo præſtò fuere. egreſſi haud procul vrbe, ſicut prædictum erat, caſtra Gallo-

Ardeates duce Camillo, Gallorũ caſtra inuadunt, eoſq; trucidant.

I

K

rum intuta neglectaq; ab omni parte nacti, cum ingenti clamore inuadunt. nuſquam prælium, omnibus locis cædes eſt: nuda corpora, & ſoluta ſomno trucidantur.

extremos

A extremos tamẽ pauor cubilibus ſuis excitos, quæ aut vnde vis eſſet ignaros, in fugam, & quoſdam in hoſtem ipſum improuidos tulit. magna pars in agrum Antiatem delati incurſione ab oppidanis in palatos facta, circumueniuntur. Similis in agro Veienti Thuſcorum facta ſtrages eſt. qui vrbis iam propè quadringenteſimum annum vicinæ oppreſſæ ab hoſte inuſitato inauditoq; adeò nihil miſerti ſunt, vt in agrũ Romanum eo tempore incurſiones facerent, pleniq; prædæ Veios etiam preſidiumq;, & ſpem vltimam Romani nominis in animo habuerint oppugnare. Viderant eos milites Romani vagantes per agros, & congregatos agmine prædã præ ſe agentes, & caſtra cernebant haud procul Veijs poſita. inde primùm miſeratio ſui, deinde indignitas, atq; ea ira animos cæpit, Hetruſcíſne etiam, à quibus bellum Gallicum in ſe auertiſſent, ludibrio eſſe clades ſuas. vix temperauere animis, quin extemplò impetum faB cerent: compreſſiq; à Cęditio Centurione, quem ſibimetipſi præfecerant, rem in noctem ſuſtinuere. tantum par Camillo defuit author, cætera eodem ordine eodemq; fortunæ euentu geſta. quin etiam ducibus captiuis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerant, ad aliam manum Thuſcorum ad Salinas profecti, nocte inſequenti ex improuiſo maiorem cædem edidere, duplicique victoria ouantes Veios redeunt. Romæ interim plerunq; obſidio ſegnis, & vtrinq; ſilentiũ eſſe, ad id tantum intentis Gallis, ne quis hoſtium euadere inter ſtationes poſſet: cùm repentè iuuenis Romanus admiratione in ſe ciues, hoſtesq; conuertit. Sacrificium erat ſtatum in Quirinali colle genti Fabiæ. ad id faciendum C. Fabius Dorſuo, Gabino cinctu, ſacra manibus gerens cùm de CapiC tolio deſcendiſſet, per medias hoſtium ſtationes egreſſus, nihil ad vocẽ cuiuſquã, terrorémue motus, in Quirinalẽ collem peruenit. ibiq; omnibus ſolenniter peractis, eadem reuertens ſimiliter cõſtanti vultu graduq; ſatis ſperans propitios eſſe deos, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deſeruiſſet, in Capitoliũ ad ſuos redijt: ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ, ſeu religione etiam motis, cuius haudquaquam negligens gens eſt. Veijs interim nõ animi tantum indies, ſed etiam vires creſcebant: nec Romanis ſolùm eò conuenientibus ex agris, qui aut prælio aduerſo aut clade captę vrbis palati fuerant, ſed etiam ex Latio voluntarijs cõfluentibus, vt in parte prædæ eſſent. Maturum iam videbatur, repeti patriam, eripiq; ex hoſtium manibus: ſed corpori valido caput deerat. locus ipſe admonebat Camilli, & magna pars D militum erat, qui ductu auſpicioq; eius res proſperè geſſerant. & Cæditius negare ſe commiſſurum, cur ſibi aut deorum aut hominum quiſquã imperium finiret potius, quàm ipſe memor ordinis ſui poſceret imperatorem. Conſenſu omnium placuit ab Ardea Camillũ acciri, ſed antea conſulto Senatu, qui Romæ eſſet. adeò regebat omnia pudor, diſcriminaq; rerum propè perditis rebus ſeruabant. Ingenti periculo tranſeundum per hoſtiũ cuſtodias erat. ad eam rem Pontius Cominius impiger iuuenis operam pollicitus, incubans cortici ſecundo Tyberi ad vrbẽ defertur: inde quà proximum fuit à ripa per præruptũ, eoq; neglectũ hoſtium cuſtodiæ ſaxum in Capitolium euadit, & ad magiſtratus ductus mãdata exercitus edit. Accepto inde Senatus decreto, vt & comitijs curiatis reuocatus de exilio, iuſſu populi Camillus dictator exE templò diceretur, militesq; haberent imperatorẽ quem vellent, eadẽ digreſſus nuntius Veios contendit: miſſiq; Ardeam legati ad Camillum, Veios eum perduxere: ſeu quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quàm comperit legem latam. quòd nec iniuſſu populi mutari finibus poſſet, nec niſi dictator dictus auſpicia in exercitu habere, lex curiata lata eſt, dictatorq; abſens dictus. Dũ hæc Veijs agebantur, interim arx Romæ Capitoliumq; in ingenti periculo fuit. nanq; Galli ſeu veſtigio notato humano, quà nuntius à Veijs peruenerat, ſeu ſua ſponte animaduerſo ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri cum primo inermẽ, qui tentaret viam, præmiſiſſent, tradentes inde arma, vbi quid iniqui eſſet, alterni innixi, ſubleuanteſq; inuicem, & trahẽtes alij alios, prout poſtularet locus, tanto ſilentio in ſummum euaſere, vt non cuſtodes ſolùm fallerent, ſed ne canes quidem, ſolicitum animal ad

Thuſci opprimuntur à Romanis.

Thuſcorum alia ſtrages.

C. Fabius Dorſuo per medios hoſtes Quirinalem collẽ ſacra peracturus adijt.

Camillus decreto Senatus ab exilio reuocatur, & dictator creatur.

Galli nocte ſubluſtri in arcem clam contendunt.

Anseres clangore & alarum crepitu M. Manlium excitant.

nocturnos strepitus excitarent. anseres non fefellêre, quibus sacris Iunoni in summa F
inopia cibi tamen abstinebatur. quæ res saluti fuit. nanq; clangore eorum, alarumq; crepitu excitus M. Manlius, qui triennio antè consul fuerat, vir bello egregius, armis arreptis simul ad arma cæteros ciens vadit. & dum cæteri trepidant, Gallum, qui iam in summo constiterat, vmbone ictum deturbat. cuius casus prolapsi cùm proximos sterneret, trepidantes alios armisq; omissis saxa, quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat. iamq; & alij cõgregati telis, missilibusq; saxis proturbare hostes, ruinaq; tota prolapsa acies in præceps deferri. Sedato deinde tumultu reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat, cùm præteritum quoq; periculum solicitaret, quieti datum est. Luce orta vocatis classico ad concilium militibus ad tribunos,

Manlius ob arcem seruatam, quo munere donatus sit.

cùm & rectè & perperam facto pretium deberetur: Manlius primùm ob virtutem G
laudatus, donatusq; non ab tribunis solùm militum, sed consensu etiam militari: cui vniuersi selibras farris, & quartarios vini ad ædes eius, quæ in arce erant, contulerunt: rem dictu paruam: cæterum inopia fecerat eam argumentum ingens caritatis: cum se quisq; victu suo fraudans, detractum corpori atq; vsibus necessarijs ad honorem vnius viri conferret. Tum vigiles eius loci, quà fefellerat ascendens hostis, citati: & cùm in omnes more militari se animaduersurum P. Sulpitius tribunus militum pronuntiasset, consentiente clamore militum in vnum vigilem conijcientium culpam, deterritus à cæteris abstinuit: reum haud dubium eius noxæ approbantibus cunctis de saxo deiecit. Inde intentiores vtrinque custodiæ esse: & apud Gallos, quia vulgatum erat: inter Veios Romamq; nuntios commeare: & apud Romanos, ob nocturni peri- H
culi memoriam. Sed ante omnia obsidionis belliq; mala fames vtrinque exercitum

Fames. Pestilentia.

vrgebat: Gallos pestilentia etiam, cum loco iacente inter tumulos castra habentes, tum ab incendijs torrido & vaporis pleno, cineremq; non puluerem modò ferente, cùm quid venti motum esset, quorum intolerantissima gens est, humoriq; ac frigori assueta: tum æstu & angore vexati, vulgatis velut in pecora morbis moreretur. Iam pigritia singulos sepeliendi, promiscuè aceruatos cumulos hominum vrebant: bustorumq; inde Gallicorum nomine insignem locum fecere. Induciæ deinde cum Romanis factæ, & colloquia permissu imperatorum habita: in quibus cùm identidem Galli famem obijcerent, eaq; necessitate ad deditionem vocarent, dicitur auertendæ eius opinionis causa multis locis panis de Capitolio iactatus esse in hostium statio- I
nes. Sed iam neq; dissimulari, neq; ferri vltra fames poterat: itaque cùm dictator delectum per se Ardeæ habet, magistrum equitum L. Valerium à Veijs abducere exercitum iubet: parat instruitq; quibus haud impar adoriatur hostes: interim Capitolinus exercitus stationibus vigilijsq; fessus, superatis tamen humanis omnibus malis, cùm famem vnam natura vinci non sineret: diem de die prospectans, ecquod auxilium ab dictatore appareret, postremo spe quoq; iam, non solùm cibo deficiente, & cum stationes procederent propè obruentibus infirmum corpus armis, vel dedi, vel redimi se quacunq; pactione possent, iussit: iactantibus non obscurè Gallis, haud magna mercede se adduci posse, vt obsidionem relinquant. Tum senatus habitus, tribunisq; militum negotium datum, vt paciscerẽtur. Inde inter P. Sulpitium tribunum militum, K
& Brennum Regulum Gallorum colloquio transacta res est, & * mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei fœdissimæ per se, adiecta indignitas est. pondera ab Gallis allata iniqua: & tribuno recusante, additus ab insolente Gallo ponderi gladius: auditaq; intolleranda Romanis vox, Væ victis esse. Sed dijq; & homines prohibuere redemptos viuere Romanos. nam sorte quadam, prius quàm infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenso, dictator interuenit: auferriq; aurum de medio, & Gallos summoueri iubet. cùm illi renitentes pactos dicerent sese, negat eam pactionem ratam esse, quæ postquam ipse dictator creatus esset, iniussu suo ab inferioris iuris magistratu facta esset: denunciatq; Gallis, vt se ad prælium expediant: suos in aceruum conijcere sarcinas, & arma aptare, ferroq;

Induciæ Gallorum cum Romanis.

Quo pretio Romani sese à Gallis redemerint.

* 112000. coro. aut paulò amplius.

A ferroq; non auro recuperare patriam iubet, in conſpectu habentes fana deûm, & coniuges, & liberos, & ſolum patriæ deformé belli malis, & omnia quæ defendi repetiq; & vlciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, vt loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo vrbis, & natura inæquali: & omnia quæ arte belli ſecunda ſuis eligi præpararíue poterant, prouidit. Galli noua re trepidi arma capiunt, iraq; magis quàm conſilio in Romanos incurrunt. Iam verterat fortuna, iam deorum opes humanaq; conſilia rem Romanam adiuuabant. Igitur primo concurſu haud maiore momento fuſi Galli ſunt, quàm ad Alliam vicerant. Iuſtiore altero deinde prælio ad octauum lapidem Gabina via, quò ſe ex fuga contulerant, eiuſdem ductu auſpicioq; Camilli vincuntur. ibi cædes omnia obtinuit, caſtra capiuntur, & ne nuncius quidem cladis re-

Galli à Camillo fuſi.

B lictus. Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, triumphans in vrbem redit: interq; iocos militares quos inconditos iaciunt, Romulus ac parens patriæ, conditorq; alter vrbis haud vanis laudibus appellatur. Seruatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubiè ſeruauit, cùm prohibuit migrari Veios: & tribunis rem intentius agentibus poſt incenſam vrbem, & per ſe inclinata magis plebe ad id conſilium. eaq; cauſa fuit non abdicandæ poſt triumphum dictaturæ, ſenatu obſecrante ne Rempublicam in incerto relinqueret ſtatu. Omnium primùm, vt erat diligentiſſimus religionum cultor, quæ ad deos immortales pertinebant, retulit: & ſenatuſconſultum facit, fana omnia quòd ea hoſtes poſſediſſent, reſtituerentur, terminarentur, expiarenturq;: expiatioq; eorum in libris per duumuiros quæreretur. cum Cæretibus

Camillus triumphans in vrbem redit.

Camillus religionum cultor diligentiſſimus.

C publicè hoſpitium fieret, quòd ſacra populi Romani ac ſacerdotes recepiſſent, beneficioq; eius populi non intermiſſus honos deûm immortalium eſſet: ludi Capitolini fierent, quòd Iupiter optimus maximus ſuam ſedem atque arcem populi Romani in re trepida tutatus eſſet: collegiumq; ad eam rem M. Furius dictator conſtitueret ex ijs, qui in capitolio atque arce habitarent. Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaq; eſſet, mentio illata, iuſſumq; templum in Noua via Locutio fieri. Aurum quod Gallis ereptum erat, quodq; ex alijs templis inter trepidationem in Iouis cellam collatum, cùm in quæ referri oporteret, confuſa memoria eſſet, ſacrum omne iudicatum, & ſub Iouis ſella poni iuſſum. Iam antè in eo religio ciuitatis apparuerat, quòd cùm in publico deeſſet aurum, ex

Locutio templum fieri iuſſum.

D quo ſumma pactæ mercedis Gallis confieret, à matronis collatum acceperant, vt ſacro auro abſtineretur. Matronis gratiæ actæ, honosq; additus, vt earum ſic vt virorum, poſt mortem ſolennis laudatio eſſet. Ijs peractis quæ ad deos pertinebant, quæq; per ſenatum agi poterant: tum demum agitantibus tribunis plebem aſſiduis concionibus, vt relictis ruinis in vrbem paratam Veios tranſmigrarent: in concionem, vniuerſo ſenatu proſequente, aſcendit, atque ita verba fecit: Adeò mihi acerbæ ſunt, Quirites, contentiones cum tribunis plebis, vt nec triſtiſſimi exilij ſolatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quàm quòd procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc non, niſi me ſenatuſconſulto populiq; iuſſu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea voluntas mutata, ſed veſtra

Matronis poſt mortem ſolennis laudatio quando primùm conceſſa.

Camilli oratio aduerſus tribunos plebis, qua ſuadet, non deſerendam eſſe Romam, vt Veios migretur.

E fortuna perpulit. quippe vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur: non vt ego vtique in patria eſſem. & nunc quieſcerem & tacerem libenter, niſi hæc quoque pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe quoad vita ſuppetat, alijs turpè, Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repetijmus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus, ſi recuperatam ipſi deſerimus? & cum victoribus Gallis capta tota vrbe, Capitolium tamen atque arcem dijq; & homines Romani tenuerint, habitauerint: victoribus Romanis recuperata vrbe arx quoque & Capitolium deferetur? & plus vaſtitatis huic verbi ſecunda noſtra fortuna faciet, quàm aduerſa fecerit? Equidem ſi nobis cum vrbe ſimul poſitæ traditæq; per manus religiones nullæ eſſent: tamen tam euidens numen hac tempeſtate rebus affuit Romanis, vt omnem negligentiam diuini cultus exemptam hominibus putem. intuemini enim horum deinceps

annorum vel ſecundas res, vel aduerſas: inuenietis omnia proſperè eueniſſe ſequen- F
tibus deos, aduerſa ſpernentibus. Iam omnium primùm Veiens bellum, per quot annos, quanto labore geſtum? non antè cæpit finem, quàm monitu deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem vrbis noſtræ clades noua? num antè exorta eſt, quàm ſpreta vox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum? quàm gentium ius ab legatis noſtris violatum? quàm à nobis, cùm vindicari deberet, eadem negligentia deorum prætermiſſum? Igitur victi captiq; ac redempti tantum pœnarum dijs hominibusq; dedimus, vt terrarum orbi documento eſſemus. aduerſæ deinde res admonuerunt religionum. Confugimus in Capitolium ad deos, ad ſedem Iouis optimi maximi. ſacra in ruina rerum noſtrarum alia terræ celauimus, alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtium oculis: deorum cultum deſerti ab dijs hominibusq;, G
tamen non intermiſimus. reddidere igitur patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes qui cæci auaritia in pondere auri fœdus ac fidem fefellerunt, verterunt terrorem, fugamq;, & cędem. Hęc culti neglectiq; numinis tanta monimenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis Quirites, quantum vixdum ex naufragijs prioris culpæ cladisq; emergentes paremus nefas? Vrbem auſpicatò inauguratoq; conditam habemus: nullus locus in ea non religionum deorumq; eſt plenus: ſacrificijs ſolennibus non dies magis ſtati quàm loca ſunt, in quibus fiant. hos omnes deos publicos priuatosq; Quirites deſerturi eſtis? quàm par veſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente C. Fabio non minore hoſtium admiratione quàm veſtra conſpectum eſt? cùm inter Gallica tela digreſſus ex arce H
ſolenne Fabiæ gentis in colle Quirinali obijt. An gentilitia ſacra ne in bello quidem intermitti, publica ſacra & Romanos deos etiam in pace deſeri placet? & pontifices flamines q; negligentiores publicarum religionum eſſe, quàm priuatus in ſolenni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veijs ea nos facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant: quorum neutrum fieri ſaluis ceremonijs poteſt: & ne omnia generatim ſacra, omnesq; percenſeam deos in Iouis epulo, num alibi, quàm in Capitolio, puluinar ſuſcipi poteſt? Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoq;, quod imperij pignus cuſtodia eius templi tenetur, loquar? quid de ancilibus veſtris? Mars Gradiue, tuq; Quirine pater? hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia vrbi, quædam vetuſtiora origine vrbis? Et videte quid inter nos ac maiores interſit: illi I
ſacra quædam in monte Albano Lauinioq; nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium vrbibus Romam ad nos transferri ſacra religioſum fuit, hinc ſine piaculo in hoſtium vrbem Veios transferemus? Recordamini agitędum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia casúue prætermiſſum eſt. Modò quæ res poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum auſpiciorumq; renouatio affectæ Veienti bello Reipublicæ remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos deos tranſtulimus Romam, & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veijs nuper in Auentino quàm inſigni ob excellens matronarũ ſtudium, celebriq; dedicata eſt die? Locutio templum propter cœleſtem vocem exauditam in Noua via iuſſimus fieri: Capitolinos ludos ſolennibus alijs addidimus: K
collegiumq; ad id nouum, authore ſenatu, condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi vnà cum Gallis vrbem Romanam relicturi fuimus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis: quid tandem de ſacerdotibus? nónne in mentem venit, quantum piaculi committatur? Veſtalibus nempe vna illa ſedes eſt, ex qua eas nihil vnquam præterquam vrbs capta mouit. flamini diali noctem vnam manere extra vrbem nefas eſt, hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & Veſtales tuæ te deſerent Veſta? & flamen peregrè habitando, in ſingulas noctes tantum ſibi reiq; publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quę auſpicatò agimus omnia ferè intra pomœrium, cui obliuioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem militarem

conti-

A continent: comitia centuriata, quibus consules tribunosq; militares creatis: vbi auspicatò, nisi vbi adsolent, fieri possunt? Veiósne hæc transferemus? an comitiorum causa populus tanto incommodo in desertam hanc ab dijs hominibusq; vrbem conueniet? Sed res ipsa cogit vastatam incendijs ruinisq; relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificando inopem plebem vexare. Hanc autem iactari magis causam, quàm veram esse, vt ego non dicam, apparere vobis Quirites puto, qui meministis ante Gallorum aduentum saluis tectis publicis priuatisq;, stante incolumi vrbe, hanc eandem rem actam esse, vt Veios transmigraremus. Et videte quantum inter meam sententiam vestramq; interfit tribuni: vos etiam si tunc faciendum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis: ego contrà (nec id mirati sitis prius,
B quàm quale sit audieritis) etiam si tunc migrandum fuisset incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non censerem: quippe tum causa nobis in vrbem captam migrandi victoria esset, glorioſa nobis ac posteris nostris: nunc hæc migratio nobis misera ac turpis, Gallis glorioſa est. non enim reliquisse victores, sed amisisse victi patriam videbimur. hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circumsessum Capitolium necessitatis imposuisse, vt desereremus penates nostros, exiliumq; ac fugam nobis ex eo loco conscisceremus, quem tueri non possemus? & Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse? Quid restat, nisi vt si iam nouis copijs veniant, (constat enim vix credibilem multitudinem esse) & habitare in capta ab se, deserta à vobis hac vrbe velint sinatis? Quid si non Galli hoc, sed veteres
C hostes vestri, Æqui Volsciue faciant, vt commigrent Romam? velitísne illos Romanos, vos Veientes esse? non malitis hanc solitudinem vestram, quàm vrbem hostium esse? non equidem video quid magis nefas sit. Hæc scelera, quia piget ædificare, hæc dedecora pati parati estis? Si tota vrbe nullum melius, ampliúsue tectum fieri possit, quàm casa illa conditoris est nostri, non in casis ritu pastorum agrestiumq; habitare est satius inter sacra penatesq; vestros, quàm exulatum publicè ire? Maiores nostri conuenæ, pastoresq;, cùm in his locis nihil præter syluas paludesq; esset, nouam vrbem tam breui ædificauerunt: nos Capitolio, arce incolumi, stantibus templis deorum ædificare incensam piget? & quod singuli facturi fuimus, si ædes nostræ deflagrassent, hoc in publico incendio vniuersi recusamus facere? Quid tandem, si fraude, si casu Veijs incendium ortum sit, ventoq; (vt fieri potest) diffusa flamma magnam partem vrbis absumat: Fidenas inde aut Gabios, aliámue quam vrbem quæsituri sumus, quò transmigremus? adeò nihil tenet solum patriæ? nec hæc terra quam matrem appellamus? sed in superficie tignisq; charitas nobis patriæ pendet? Equidem fatebor vobis, & si minus iniuriæ vestræ quàm meæ calamitatis meminisse iuuat: cùm abessem, quotiescunq; patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant, colles, campiq;, & Tyberis, & assueta oculis regio, & hoc cœlum, sub quo natus educatusq; essem. quæ vos Quirites nunc moueant potius charitate sua, vt maneatis in sede vestra, quàm postea cùm reliqueritis ea, macerent desiderio. Non sine causa dij homines q; hunc vrbi condendæ locum elegerunt: saluberrimos colles, flumen op-
E portunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum: regionum Italiæ medium, ad incrementum vrbis natum vnicè locum. argumento est ipsa magnitudo tam nouæ vrbis. trecentesimus sexagesimus quintus annus vrbis Quirites agitur. inter tot veterrimos populos tandiu bella geritis, cùm interea ne singulas loquar vrbes, non coniuncti cum Æquis Volsci, tot tàm valida oppida, non vniuersa Hetruria tantum terra mariq; pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis par est. Quod cùm ita sit, quæ (malum) ratio est expertis alia experiri, cùm iam vt virtus vestra transire aliò possit, fortuna certè loci huius transferri hinc non possit? Hîc Capitolium est, vbi quondam capite humano inuento responsum est, eo loco caput rerum summamq;

mamq; imperij fore. hic cùm auguratò liberaretur Capitolium, Iuuentas Termi- F
nusq; maximo gaudio patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi. hîc Veſtæ ignes, hîc
Ancilia cœlo demiſſa, hîc omnes propitij manentibus vobis dij. Mouiſſe eos Camil-
lus cùm alia oratione, tum ea quæ ad religiones pertinebat, maximè dicitur. ſed rem
dubiam decreuit oportunè vox emiſſa, quòd cùm ſenatus poſt paulò de his rebus in
curia Hoſtilia haberetur, cohortesq; ex præſidijs reuertentes, fortè agmine forum
tranſirent, centurio in comitio exclamauit: Signifer, ſtatue ſignum, hic manebimus
Centurionis vox pro omine accepta. optimè. Qua voce audita, & ſenatus accipere ſe omen ex curia egreſſus, conclama-
uit, & plebis circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcuè vrbs ædifica-
ri cœpta. tegula publicè præbita eſt: ſaxi materiæq; cædendæ vnde quiſque vellet ius
factum, prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit vi- G
Cur vicos non direxerint Romani. cos dirigendi, dum omiſſo ſui alieniq; diſcrimine, in vacuo ædificant. ea eſt cauſa, vt
veteres cloacæ primò per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta: for-
maq; vrbis ſit occupatæ magis quàm diuiſæ ſimilis.

EPITOME LIBRI VI.

RE*s aduerſus Aequos & Volſcos & Hetruſcos proſperè geſtas continet. Quatuor tribus additæ ſunt: Stellatina, Sabbatina, Promentina, Arnienſis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, cùm obſtrictos ære alieno liberaret, nexos exoluerat, crimine affectati regni damnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. in cuius notam S. C. factum, ne cui de Manlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius, & L. Seſtius trib. pleb. legem promulgarunt, vt conſules etiam ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cùm ijdem* H
tribuni plebis per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent, pertulerunt. & primus omnium ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt altera lex, ne cuiquam plus quingentis iugeribus agri liceret poſſidere.

Priorum librorum Epilogus.

QVÆ ab condita vrbe Roma ad captam eandem vrbem Ro-
mani ſub regibus primùm, conſulibus deinde ac dictatoribus, decemuirisq; ac tribunis conſularibus geſſere foris bella, domi ſeditiones, quinq; libris expoſui: res cùm vetuſtate nimia obſcuras, velut quæ magno ex interuallo loci vix cernuntur: tum quòd perraræ per eadem tempora literæ fuere, vna cuſtodia fidelis, memoriæ rerum geſtarum: & quòd etiam ſi quæ in commentarijs pontificum, alijsq; publicis I
priuatisq; erant monumentis, incenſa vrbe pleræq; interiere. clariora deinceps certioraq; ab ſecunda origine, velut ab ſtirpibus lætius feraciuſq; renatæ vrbis, geſta domi militiæq; exponentur. Cæterum quo primo adminiculo
6 erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit: neque eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto paſſi ſunt. Comitia in inſequentem annum tribunos habere, quorum in magiſtratu capta vrbs eſſet, non placuit: res ad interregnum redijt. Cùm ciuitas in opere ac labore aſſiduo reficiendæ vrbis teneretur, interim Q. Fabio, ſimul primùm magiſtratu abijt, ab C. Martio tribuno plebis dicta dies eſt, quòd legatos in Gallos, ad quos miſſus erat orator, contra ius gentium pugnaſſet. cui iudicio eum
Interregnum. mors adeò opportuna, vt voluntariam magna pars crederet, ſubtraxit. Interregnum K
7 inijt tum P. Cornelius Scipio interrex: & poſt eum M. Furius Camillus iterum. is tribunos militum conſulari poteſtate creat, A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmylium, L. Poſthumium. Ij ex interregno cùm extemplò magiſtratum iniſſent, nulla de re prius quàm de religionibus ſenatum conſuluêre. In primis fœdera, ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ, & quædam regiæ leges) conquiri, quæ comparerent, iuſſerunt. alia ex eis edita etiam in vulgus. quæ autem ad ſacra pertinebant, à pontificibus maximè, vt religione obſtri-
Dies religioſi. ctos haberent multitudinis animos, ſuppreſſa. Tum de diebus religioſis agitari cœptum, diemq; ad x v. Calendas Sextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremeram Fabij cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœdè pugnatum: à poſteriore clade Allien-

A de Allienſem appellarunt, inſignemq; rei nulli publicè priuatimq; agendæ fecerunt. Quidam, quòd poſtridie idus Quintiles non litaſſet Sulpitius tribunus militum, neque inuenta pace deùm poſt diem tertium obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet, etiam poſtridie Idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde vt poſtridie Calendas quoque ac Nonas eadem religio eſſet, traditum putant. Nec diu licuit quietis conſilia erigendæ ex tam graui caſu Reipublicæ ſecum agitare. Hinc Volſci veteres hoſtes ad extinguendum nomen Romanum arma cæperant. Hinc Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationem de bello ad fanum Voltumnæ factam, mercatores afferebant. nouus quoque terror acceſſerat defectione Latinorum Hernicorumq;, qui poſt pugnam ad lacum Regillum factam, per annos propè centum nunquam
B ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant: Itaque cùm tanti vndiq; terrores circumſtarent, appareretq; omnibus non odio ſolùm apud hoſtes, ſed contemptu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare: placuit eiuſdem auſpicijs defendi Rempublicam, cuius recuperata eſſet: dictatoremq; dici M. Furium Camillum. is dictator C. Seruilium Halam magiſtrum equitum dixit. iuſtitioq; indicto, delectum iuniorum habuit: ita vt ſeniores quoq;, quibus aliquid roboris ſupereſſet, in verba ſua iuratos centuriaret. Exercitum conſcriptum armatumq; trifariam diuiſit. partem vnam in agro Veiente Hetruriæ oppoſuit. alteram ante vrbem caſtra locare iuſſit: tribunus militum his A. Manlius, illis qui aduerſus Hetruſcos mittebantur, L. Æmylius præpoſitus. tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit: nec procul ab Lanuuio (ad
C Metium is locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. quibus ab contemptu, quòd propè omnem deletam à Gallis Romanam iuuentutem crederent, ad bellum profectis, tantùm Camillus auditus imperator terroris intulerat, vt vallo ſe ipſi, vallum congeſtis arboribus ſepirent, ne quà intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod vbi animaduertit Camillus, ignem in obiectam ſepem conijci iuſſit. & fortè erat vis magna venti verſa in hoſtem. itaq; non aperuit ſolùm incendio viam, ſed flammis in caſtra tendentibus, vapore etiam ac fumo, crepituq; viridis materiæ flagrantis ita conſternauit hoſtes, vt minor moles ſuperantibus vallum in Caſtra Volſcorum Romanis fuerit, quàm tranſcendentibus ſepem incendio abſumptam fuerat. Fuſis hoſti-
D bus, cæſisq;, cùm caſtra impetu cæpiſſet dictator, prædam militi dedit, quò minus ſperatam à minimè largitore duce, eò militi gratiorem. perſecutus deinde fugientes, cùm omnem Volſcum agrum depopulatus eſſet, ad deditionem Volſcos ſeptuageſimo demùm anno ſubegit. Victor ex Volſcis in Æquos tranſijt, & ipſos bellum molientes, exercitum eorum ad Bolas oppreſſit: nec caſtra modò, ſed vrbem etiam aggreſſus, impetu primo cæpit. Cùm in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat, ea fortuna eſſet, aliam in partem terror ingens ingruerat. Hetruria propè omnis armata Sutrium ſocios populi Romani obſidebat, quorum legati opem rebus affectis orantes, cùm ſenatum adiſſent, decretum tulere, vt dictator primo quoq; tempore auxilium Sutrinis ferret. cuius ſpei moram cùm pati fortuna obſeſſorum non potuiſſet, confectaq; paucitas oppidanorum opere, vigilijs vulneribusq;, quæ ſemper
E eoſdem vrgebant: per pactionem vrbe hoſtibus tradita, inermes cùm ſingulis emiſſis veſtimentis, miſerabili agmine penates relinquerent: eo fortè tempore Camillus cum exercitu Romano interuenit. cui cum ſe mœſta turba ad pedes prouoluiſſet, principumq; orationem neceſſitate vltima expreſſam, fletus mulierum ac puerorum, qui exilij comites trahebantur, excepiſſet: parcere lamentis Sutrinos iuſſit: Hetruſcis ſe luctum lachrymasq; ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinosq; ibi conſidere modico præſidio relicto, arma ſecum militem ferre iubet. ita expedito exercitu, profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (vt fit) ſecundis inuenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, victorem vagum prædam ex hoſtium tectis egerentem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur: victores Hetruſci paſſim trucidantur ab nouo hoſte, neque ſe conglobandi coëundiq; in vnum, aut arma capiendi

Camillus dictator creatur.

Volſci vincuntur.

Volſcorũ deditio.

Aequos vicit Camillus, & eorum vrbem cæpit.

Hetruſci Sutrium capiunt.

Sutrium à Camillo recipitur, victis Hetruſcis.

capiendi datur ſpatium. cùm pro ſe quiſq; tenderent ad portas, ſi qua fortè ſe in agros F
eijcere poſſent, clauſas (id enim primùm dictator imperauerat) portas inueniũt. Inde
alij arma capere, alij quos fortè armatos tumultus occupauerat, cõuocare ſuos vt prę-
lium inirent. quod accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet, ni pręcones per vrbem
dimiſſi, poni arma, & parci inermi iuſſiſſent, nec præter armatos quenquam violari.
Tum etiam quibus animi in ſpe vltima obſtináti ad decertandum fuerant: poſtquam
data ſpes vitæ eſt, iactare paſſim arma: inermesq; quod tutius fortuna fecerat, ſe ho-
ſti offerre. Magna multitudo in cuſtodias diuiſa: oppidũ ante noctem redditum Su-
trinis inuiolatum, integrumq; ab omni clade belli: quia non vi captum, ſed traditum
Camilli triũphus. per conditiones fuerat. Camillus in vrbem triumphans redijt, trium ſimul bellorum

G

H

victor. longè plurimos captiuos ex Hetruſcis ante currum duxit. quibus ſub haſta ve-
nundatis, tãtum æris redactum eſt, vt pretio pro auro matronis perſoluto, ex eo quod I
ſupererat, tres paterę aureæ factæ ſint: quas cum titulo nominis Camilli ante Capito-
lium incenſum, in Iouis cella conſtat ante pedes Iunonis poſitas fuiſſe. Eo anno in ci-
uitatem accepti, qui Veientium Capenatium q; ac Faliſcorum per ea bella transfuge-
rant ad Romanos, agerq; ijs nouis ciuibus aſſignatus. reuocati quoq; in vrbem ſena-
tuſconſulto à Veijs, qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis Veios
ſe contulerant, & primò fremitus fuit aſpernantium imperium. dies deinde pręſtitu-
ta, capitalisq; pœna, qui non remigraſſet Romam, ex ferocibus vniuerſis ſingulos
metu ſuo quenq; obedientes fecit. Et Roma cùm frequentia creſcere, tùm tota ſimul
exurgere ædificijs: & Republica impenſas adiuuante, & ædilibus velut publicum
Intra annum Roma inſtaurata eſt. exigentibus opus, & ipſis priuatis (admonebat enim deſiderium vſus) feſtinantibus K
ad effectum operis. intraq; annum noua vrbs ſtetit. Exitu anni comitia tribunorum
militum conſulari poteſtate habita. Creati, T. Quintius Cincinnatus, Q. Seruilius Fi-
denas quintùm, Iulius Tullus, L. Aquilius Coruus, L. Lucretius Tricipitinus, Ser. Sul-
pitius Ruffus. Exercitum alterum in Æquos, non ad bellum (victos nanq; ſe fatebantur) ſed ab odio ad peruaſtandos fines, ne quid ad noua conſilia relinquerent virium,
Cortuoſa diripitur. duxere: alterum in agrum Tarquinienſem. ibi oppida Hetruſcorum Cortuoſa &
Contenebra vi capta, dirutaq;. Ad Cortuoſam nihil certaminis fuit. improuiſo ador-
Contenebra expugnatur. ti, primo clamore atq; impetu cepere, direptum oppidum atq; incenſum eſt. Conte-
nebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit: laborq; continuus non die, non nocte
remiſſus, ſubegit eos. cùm in ſex partes diuiſus exercitus Romanus ſenis horis in or-

bem

A bem ſuccederet prælio, oppidanos eoſdem integro ſemper certamini paucitas feſſos obijceret: ceſſere tandem, locusq; inuadendi vrbem Romanis datus eſt. Publicari prædam tribunis placebat, ſed imperium quàm conſilium ſegnius fuit. dum cunctantur, iam militum præda erat, nec niſi per inuidiam adimi poterat. Eodem anno, ne priuatis tantum operibus creſceret vrbs, Capitolium quoque ſaxo quadrato ſubſtructum eſt, opus vel in hac magnificentia vrbis conſpiciendum. Iam & tribuni plebis, ciuitate ædificando occupata, conciones ſuas frequentare legibus agrarijs conabantur. oſtentabatur in ſpem Pomptinus ager, tum primùm poſt acciſas à Camillo Volſcorum res poſſeſſionis haud ambiguæ. Criminabantur multò eum infeſtiorem agrum ab nobilitate eſſe, quàm à Volſcis fuerit. ab illis enim tantum, quoad vires &
B arma habuerunt, incurſiones eò factas: nobiles homines in poſſeſſionem agri publici graſſari: nec niſi antequam omnia pręripiant, diuiſus ſit, locum ibi plebi fore. Haud magnopere plebem mouerant, & infrequentem in foro, propter ædificandi curam, & eandem exhauſtam impenſis, eoq; agri immemorem, ad quem inſtruendum vires non eſſent. In ciuitate plena religionũ, tum etiam ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, vt renouarentur auſpicia, res ad interregnum redijt. interreges deinceps, M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpitius Camerinus, L. Valerius Potitus. hic demũ tribunorum militum cõſulari poteſtate comitia habuit. L. Papyrium, Cn. Sergium, L. Æmylium iterum, L. Licinium, L. Valerium Publicolam tertiùm creat. hi ex interregno magiſtratũ occepere. Eo anno ædes Martis Gallico bello vota, dedicata eſt à T. Quin-
C tio duumuiro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex nouis ciuib⁹ additæ, Stellatina, Pomatina, Sabbatina, Arnienſis: eæq; triginta quinq; tribuum numerum expleuere. De agro Pomptino ab L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem iam populum, mobilioremq; ad cupiditatem agri, quàm fuerat. Et de Latino Hernicoq; bello mentio facta in ſenatu, maioris belli cura, quòd Hetruria in armis erat, dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum conſulari poteſtate redijt: collegæ additi quinque, Sergius Cornelius Maluginenſis, Q. Seruilius Fidenas ſextùm, L. Quintius Cincinnatus, L. Horatius Puluillus, P. Valerius. Principio anni auerſæ curæ hominum ſunt à bello Hetruſco: quod fugientium ex agro Pomptino agmen repentè illatum in vrbem attulit, Antiates in armis eſſe, Latinorumq; populos iuuentutem ſuam miſiſſe
D ad id bellum, eo abnuentes publicũ fuiſſe conſilium: quod non prohibitos tantummodo voluntarios dicerent militare vbi vellent. Deſierant iam vlla contemni bella. itaque ſenatus dijs agere gratias, quòd Camillus in magiſtratu eſſet. dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe, ſi priuatus eſſet: & collegæ fateri regimen omnium rerum, vbi quid bellici terroris ingruat, in viro vno eſſe: ſibiq; deſtinatum in animo eſſe, Camillo ſubmittere imperium: nec quicquam de maieſtate ſua detractum credere, quod maieſtati eius viri conceſſiſſent. Collaudatis ab ſenatu tribunis, & ipſe Camillus confuſus animo gratias egit. Ingens inde ait onus à populo Romano ſibi, qui ſe dictatorem iam quartùm creaſſet, magnum à ſenatu talibus de ſe iudicijs eius ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obſequio iniungi. itaque ſi quid laboE ris vigiliarumq; adijci poſſit, certantem ſecum ipſum anniſurum, vt tanto de ſe conſenſu ciuitatis opinionem, quæ maxima ſit, etiam conſtantem efficiat. Quod ad bellum atque Antiates attineat, plus ibi minarum, quàm periculi eſſe: ſe tamen, vt nihil timendi, ſic nihil contemnendi authorem eſſe. Circunſederi vrbem Romanam ab inuidia & odio finitimorum: itaq; & ducib⁹ pluribus & exercitibus ad adminiſtrandam Rempub. opus eſſe. Te, inquit, P. Valeri ſocium imperij conſilijq; legiones mecum aduerſus Antiatem hoſtem ducere placet: te Q. Seruili altero exercitu inſtructo paratoq; in vrbe caſtra habere, intentum, ſiue Hetruria ſe interim, vt nuper, ſiue noua hæc cura, Latini atq; Hernici mouerint. pro certo habeo ita rem geſturum, vt patre, auo, teq; ipſo ac ſex tribunatibus dignum eſt. tertius exercitus ex cauſarijs ſenioribusq; à L. Quintio ſcribatur, qui vrbi mœnibusq; præſidio ſit. L. Horatius arma, tela,

Capitolium ſaxo quadrato ſubſtruitur.

Interregnum.

369

Aedes Martis dedicatur.

Quatuor tribus ex nouis ciuibus additæ.

370

Camillus collegis imperium communicat.

frumentum, quæq; belli alia tempora poſcent, prouideat. Te Sergi Corneli, præſi- F
dem huius publici conſilij, cuſtodẽ religionum, comitiorũ, legum, rerũ omnium vr-
banarum, collegę facimus. Cunctis in partes muneris ſui benignè pollicentibus ope-
ram, Valerius ſocius imperij lectus adiecit M. Furium ſibi pro dictatore, ſeq; ei pro
magiſtro equitum futurum: proinde quam opinionem de vnico imperatore, eam
ſpem de bello haberent. Se verò benè ſperare patres & de bello, & de pace, vniuer-
ſaq; Reſpublica erecti gaudio fremunt: nec dictatore vnquam opus fore Reipubli-
cæ, ſi tales viros in magiſtratu habeat, tam concordibus iunctos animis, parêre at-
que imperare iuxta paratos, laudemq; conferentes potius in medium, quàm ex com-
muni ad ſe trahentes. Iuſtitio indicto, delectuq; habito, Furius ac Valerius ad Satri-
cum profecti, quò non Volſcorum modò iuuentutem Antiates ex noua ſobole le- G
ctam, ſed ingentem Latinorum Hernicorumq; conciuerant ex integerrimis diutina
pace populis: itaque nouus hoſtis veteri adiunctus, commouit animos militis Ro-
mani. Quod vbi aciem iam inſtruenti Camillo centuriones renunciauerunt, turba-
tas militum mentes eſſe: ſegniter arma capta, cunctabundosq; & reſiſtentes egreſ-
ſos caſtris eſſe: quin voces quoque auditas, cum centenis hoſtibus ſingulos pugna-
turos: & ægrè inermem tantam multitudinem, nedum armatam ſuſtineri poſſe: in
Camilli oratio ad milites hoſtium multitudine perterritos. equum inſilit, & ante ſigna obuerſus in aciem, ordines interequitans: Quæ triſti-
tia milites hæc, quæ inſolita cunctatio eſt? hoſtem, an me, an vos ignoratis? hoſtis
eſt: quid aliud quàm perpetua materia virtutis gloriæq; veſtræ? vos contrà, me du-
ce (vt Falerios Veiosq; captos, & in capta patria Gallorum legiones cæſas taceam) H
modò trigeminæ victoriæ triplicem triumphum ex his ipſis Volſcis & Æquis & ex
Hetruria egiſtis. an me, quòd non dictator vobis, ſed tribunus ſignum dedi, non
agnoſcitis ducem? neq; ego maxima imperia in vos deſidero: & vos in me nihil præ-
ter me ipſum intueri decet. neque enim dictatura mihi vnquam animos fecit, vt ne
exilium quidem ademit. Ijdem igitur omnes ſumus: & cùm eadem omnia in hoc
bellum afferamus, quæ in priora attulimus, eundem euentum belli expectemus. ſi-
mul concurreritis, quod quiſque didicit ac conſueuit, faciet: vos vincetis, illi fu-
gient. Dato deinde ſigno, ex equo deſilit: & proximum ſigniferum manu arreptum
ſecum in hoſtem rapit: Infer miles, clamitans, ſignum. Quod vbi videre ipſum Ca-
millum iam ad munera corporis ſenecta inualidum vadentem in hoſtes, procurrunt I
pariter omnes clamore ſublato, Sequere imperatorem, pro ſe quiſque clamantes.
emiſſum etiam ſignum Camilli iuſſu in hoſtium aciem ferunt: idq; vt repeteretur,
concitatos anteſignanos. Ibi primùm pulſum Antiatem, terroremq; non in primam
tantùm aciem, ſed etiam ad ſubſidiarios perlatum. nec vis tantum militum moue-
bat excitata præſentia ducis, ſed quòd Volſcorum animis nihil terribilius erat,
Camillus quàm formidabilis hoſtibus. quàm ipſius Camilli fortè oblata ſpecies. ita quocunque ſe intuliſſet, victoriam ſe-
cum haud dubiam trahebat. maximè id euidens fuit, cùm in læuum cornu propè
iam pulſum, arrepto repentè equo cum ſcuto pedeſtri aduectus, conſpectu ſuo præ-
lium reſtituit, oſtentans vincentem cæteram aciem. Iam inclinata res erat, ſed tur-
ba hoſtium & fuga impediebat, & longa cæde conficienda multitudo tanta feſſo mi- K
liti erat, cùm repentè ingẽtibus procellis fuſus imber, certam magis victoriam quàm
prælium diremit. Signo deinde receptui dato, nox inſecuta quietis Romanis perfecit
bellum. Latini nanq; & Hernici relictis Volſcis domos profecti ſunt, malis conſilijs
Volſci à ſocijs deſerti, Satrici mœnibus ſe includunt. pares adepti euentus. Volſci vbi ſe deſertos ab eis videre, quorũ fiducia rebellauerant,
relictis caſtris, mœnibus Satrici ſe includunt. quos primò Camillus vallo circundare
& aggere atq; operibus oppugnare eſt adortus. Quæ poſtquã nulla eruptione impe-
diri videt: minus eſſe animi ratus in hoſte, quàm vt in eo tam lentæ ſpei victoriam ex-
pectaret: cohortatus milites, ne tanquã Veios oppugnantes in opere longinquo ſeſe
tererent, victoriam in manibus eſſe: ingenti militum alacritate mœnia vndiq; aggreſ-
ſus ſcalis oppidũ cæpit. Volſci abiectis armis ſeſe dediderunt. Cæterùm animus du-

cis rei

A cis rei maiori, Antio imminebat. id caput Volſcorum eam fuiſſe originem proximi belli. ſed quia niſi magno apparatu: tormentis machinisq; tam valida vrbs capi non poterat: relicto ad exercitum collega, Romam eſt profectus, vt ſenatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter ſermonem eius (credo rem Antiatem diuturniorem manere dijs cordi fuiſſe) legati ab Nepete ac Sutrio auxilium aduerſus Hetruſcos petentes veniunt, breuem occaſionem eſſe ferendi auxilij memorantes. eò vim Camilli ab Antio fortuna auertit. nanq; cum ea loca oppoſita Hetruriæ, & velut clauſtra inde portæq; eſſent: & illis occupandi ea cum quid noui molirentur, & Romanis recuperandi tuendiq; cura erat. Igitur ſenatui cum Camillo agi placuit, vt omiſſo Antio bellum Hetruſcum ſuſciperet. legiones vrbanæ, quib⁹ Quintius præfuerat, ei decernun-
B tur. quanquam expertum exercitum aſſuetumq; imperio, qui in Volſcis erat, mallet, nihil recuſauit: Valerium tantummodo imperij ſocium depoposcit. Quintius Horatiusq; ſucceſſores Valerio in Volſcis miſſi. Profecti ab vrbe Sutrium Furius & Valerius, partem oppidi iam captam ab Hetruſcis inuenere: ex parte altera interſeptis itineribus ægrè oppidanos vim hoſtium ab ſe arcentes. tum Romani auxilij aduentus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hoſtes ſociosq;, & in præſentia rem inclinatam ſuſtinuit, & ſpatium ad opem ferendam dedit. Itaq; diuiſo exercitu, Camillus collegam eam in partem circunductis copijs quam hoſtes tenebant, mœnia aggredi iubet: non tanta ſpe ſcalis capi vrbem poſſe, quàm vt auerſis eò hoſtibus, & oppidanis iam oppugnando feſſis laxaretur labor, & ipſe ſpatium intrandi ſine certamine
C mœnia haberet. Quod cùm ſimul vtrinque factum eſſet, ancepsq; terror Hetruſcos circunſtaret: & mœnia ſumma vi oppugnari, & intra mœnia eſſe hoſtem viderent: porta ſe, quæ vna fortè non obſidebatur, trepidi vno agmine eiecere. magna cædes fugientium, & in vrbe & per agros eſt facta. plures à Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani expeditiores ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpectum ademit, finem cędendi fecere. Sutrio recepto, reſtitutoq; ſocijs, Nepete exercitus ductus, quod per deditionem acceptum iam totum Hetruſci habebant. Videbatur plus in ea vrbe recipienda laboris fore, non in eo ſolum quòd tota hoſtium erat, ſed etiam quòd
D parte Nepeſinorum prodente ciuitatem facta erat deditio. mitti tamen ad principes eorum placuit, vt ſecernerent ſe ab Hetruſcis: fidemq; quam imploraſſent ab Romanis ipſi præſtarent. Vnde cùm reſponſum allatum eſſet, nihil ſuæ poteſtatis eſſe: Hetruſcos mœnia, cuſtodiasq; portarum tenere: primò populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde poſtquam deditionis quam ſocietatis fides ſanctior erat, faſcibus ſarmentorum ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus, completisq; foſſis ſcalę admotę, & clamore primo impetuq; oppidum capitur. Nepeſinis inde edictum, vt arma ponant, parciq; iuſſum inermi. Hetruſci pariter armati atq; inermes cæſi. Nepeſinorum quoq; authores deditionis ſecuri percuſſi: innoxiæ multitudini redditæ res, oppidumq; cùm præſidio relictum. Ita duabus ſocijs vrbibus ex hoſte receptis, victorem exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodem anno ab Latinis Hernicisq; res repetitæ, quæſitumq; cur per eos annos militem ex inſtituto
E non dediſſent. Reſponſum frequenti vtriuſq; gentis conſilio eſt, nec culpam in eo publicam, nec conſilium fuiſſe, quòd ſuæ iuuentutis aliqui apud Volſcos militauerint: eos tamen ipſos praui conſilij pœnam habere, nec quenquam ex his reducem eſſe. militis autem non dati cauſam, terrorem aſſiduum à Volſcis fuiſſe: quam peſtem adhærentem lateri ſuo tot ſuper alia alijs bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patribus magis tempus, quàm cauſam non viſa belli habere. In ſequenti anno A. Manlio, P. Cornelio, T. & L. Quintijs Capitolinis, L. Papyrio Curſore iterum tribunis coſulari poteſtate, graue bellum foris, grauior domi ſeditio exorta: bellum à Volſcis adiuncta Latinorum atq; Hernicorum defectione: ſeditio, vnde minimè timeri potuit, à patriciæ gentis viro & inclytæ famæ M. Manlio Capitolino: qui nimius animis cum alios principes ſperneret, vni inuideret, eximio ſimul honoribus atq; virtutibus M. Furio:

Satricum expugnatur.

Camillus Sutrium recipit fuſis Hetruſcis.

Nepete per deditionem acceptum. Hetruſci tenebant.

Nepete à Camillo recipitur cæſis Hetruſcis.

M. Manlius Capitolinus ſeditionis author.

ægrè ferebat ſolum eum in magiſtratibus, ſolum apud exercitus eſſe: tãtum iam emi- F
nere, vt ijſdem auſpicijs creatos non pro collegis, ſed pro miniſtris habeat: cùm interim, ſi quis verè æſtimare velit, à M. Furio recuperari patria ex obſidione hoſtium nõ potuerit, niſi à ſe prius Capitolium atq; arx ſeruata eſſet: & ille inter aurum accipiendum, & ſpem pacis ſolutis animis Gallos aggreſſus ſit: ipſe armatos capientesq; arcem depulerit: illius gloriæ pars virilis apud omnes milites ſit, qui ſimul vicerint, ſuæ victoriæ neminem omnium mortalium ſocium eſſe. His opinionibus inflato animo, ad hoc vitio quoq; ingenij vehemens & impotens, poſtquam inter patres, non quantum æquum cenſebat, excellere ſuas opes animaduertit: primùm omnium ex patribus popularis factus, cùm plebeijs magiſtratibus conſilia communicare, criminando patres, alliciendo ad ſe plebem, iam aura non conſilio ferri, famæq; G
magnæ malle quàm bonæ eſſe: & non contentus agrarijs legibus, quæ materia ſemper tribunis plebis ſeditionũ fuiſſet, fidem moliri cœpit acriores: quippe æris alieni ſtimulos eſſe, qui non egeſtatem modò atq; ignominiam minentur, ſed neruo ac vinculis corpus liberum territent: & erat æris alieni magna vis, res damnoſiſſima, etiam diuitibus, ædificando contracta. Bellum itaq; Volſcum graue per ſe, oneratum Latinorum atque Hernicorum defectione in ſpeciem cauſæ iactatum, vt maior poteſtas quæreretur. ſed noua conſilia Manlij magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. Creatus A. Cornelius Coſſus magiſtrum equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator etſi maiorem dimicationem propoſitam domi, quàm foris cernebat: tamen ſeu quia celeritate ad bellum opus erat, ſeu victoria triumphoq; dictaturæ H
ipſi vires ſe additurum ratus, delectu habito in agrum Pomptinum, quò à Volſcis exercitum indictum audierat, pergit. Non dubito præter ſatietatem tot iam libris aſſidua bella cum Volſcis geſta legẽtibus, illud quoq; ſuccurſurũ, quod mihi percenſenti propiores temporibus harum rerum authores miraculo fuit, vnde toties victis Volſcis & Æquis ſuffecerint milites. quod cùm ab antiquis tacitum prætermiſſumq; ſit, cuius tandem ego rei, prẽter opinionem, quę ſua cuiq; coniectanti eſſe poteſt, author ſim? Simile veri eſt, aut interuallis bellorum, ſicut nunc in delectibus fit Romanis, alia atq; alia ſobole iuniorum ad bella inſtauranda toties vſos eſſe: aut non ex ijſdem ſemper populis exercitus ſcriptos: quanquam eadem ſemper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum in eis fuiſſe locis, quæ nunc I
vix ſeminario exiguo militũ relicto ſeruitia Romana ab ſolitudine vindicant. Ingens certè (quod inter omnes authores conueniat) quanquam nuper Camilli ductu atque auſpicio acciſæ res erant, Volſcorũ exercitus fuit. ad hoc Latini Hernicique acceſſerant, & Circeienſium quidam, & coloni etiam à Velitris. Romanus dictator caſtris eo die poſitis, poſtero cum auſpicatò prodiſſet, hoſtiaq; cæſa pacem deũm adoraſſet, lætus ad milites iam arma ad propoſitum pugnę ſignum, ſicut edictum erat, luce prima capientes proceſſit. Noſtra victoria eſt, milites, inquit, ſi quid dij vatesq; eorum in futurum vident, itaq; vt decet certæ ſpei plenos, & cum imparibus manus conſerturos, pilis ante pedes poſitis, gladijs tantùm dextram armemus: ne procurri quidem ab acie velim, ſed obnixos vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere. vbi illi vana iniece- K
rint miſſilia, & effuſi ſtantibus vobis ſe intulerint, tum micent gladij, & veniat in mentem vnicuique deos eſſe, qui Romanum adiuuent: deos, qui ſecundis auibus in prælium miſerint. Tu Quinti equitem intentus ad primum initium moti certaminis teneas: vbi hęrere iam aciem collato pede videris, tum terrorem equeſtrem occupatis alio pauore infer: inuectusq; ordines pugnantiũ diſſipa. Sic eques, ſic pedes, vt præceperat, pugnant. nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem. Multitudo hoſtiũ nulli rei prẽter quàm numero freta & oculis, vtramq; metiens aciem, temerè prẽlium inijt, temerè omiſit: clamore tantum miſſilibusq; telis, & primo pugnę impetu ferox, gladios & collatũ pedem & vultũ hoſtis ardore animi micantẽ ferre non potuit. Impulſa frõs prima, & trepidatio ſubſidijs illata, & ſuum terrorẽ intulit eques. rupti inde multis locis

A. Cornelius Coſſus dictator creatur.

Vnde Volſcis & Aequis toties victis ſuffecerint milites.

Numeroſus Volſcorum exercitus.

Cornelij dictatoris oratio ad milites.

A tis locis ordines, motaq; omnia, & fluctuanti similis acies erat. deinde postquam cadentibus primis iam ad se quisq; peruenturam cædem cernebat, terga vertunt. instare Romanus: & donec armati confertiq; abibant, peditum labor in persequendo fuit. Postquam iactari arma passim, fugaq; per agros spargi aciem hostium, animaduersum est: tum equitum turmæ emissæ, dato signo, ne in singulorum morando cæde spatium ad euadendum interim multitudini darent: satis esse missilibus ac terrore impediri cursum, obequitandoq; agmen teneri, dum assequi pedes & iusta cęde conficere hostem posset. fugæ, sequendiq; non ante noctem finis fuit: capta quoq; ac direpta eodem die castra Volscorum, prædaq; omnis, præter libera corpora, militi concessa est: pars maxima captiuorum ex Latinis atque Hernicis fuit: nec hominum de

Volsci terga vertunt: eorum castra diripiuntur.

B plebe, vt credi posset mercede militasse, sed principes quidam iuuentutis inuenti, manifesta fides publica ope Volscos hostes adiutos. Circeiensium quoq; quidam cogniti, & coloni à Velitris: Romamq; omnes missi, percunctantibus primoribus patrum eadem, quæ dictatori, defectionem sui quisq; populi haud perplexe indicauere. Dictator exercitum in statiuis tenebat, minimè dubius bellum cum his populis patres iussuros: cùm maior domi exorta moles, coëgit acciri Romam eum, glisscente indies seditione, quàm solito magis metuendam author faciebat. non enim iam orationes modò M. Manlij, sed facta popularia in speciem, tumultuosa eadem qua mente fierent, intuenda erant. Centurionem nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniæ cùm duci vidisset, medio foro cum caterua sua accurrit, & manum iniecit: vociferatusq; de superbia patrum, ac crudelitate fœneratorum, & miserijs plebis, virtutibus

Dictator Roma accitur ad oppri mendam seditionem.

C eius viri fortunaq;: Tum verò ego, inquit, nequicquam hac dextra Capitolium arcemq; seruauerim, si ciuem commilitonemq; meum tanquam Gallis victoribus captum in seruitutem ac vincula duci videam. ideo rem creditori palàm populo soluit: libraq; & ære liberatum emittit, deos atq; homines obtestantem vt M. Manlio liberatori suo, parenti plebis Romanę, gratiam referant. acceptus extemplò in tumultuosam turbam & ipse tumultum augebat, cicatrices acceptas Veienti, Gallico, alijsq; deinceps bellis ostentans: se militantem, se restituentem euersos penates multiplici iam sorte exoluta, mergentibus semper sortem vsuris obrutum fœnore esse: videre lucem, forum, ciuium ora, M. Manlij opera: omnia parentum beneficia ab illo se ha-

Manlij Capitolini populares conatus.

D bere: illi deuouere corporis vitæq; ac sanguinis quod superstit: quodcunq; sibi cum patria, penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit, id cum vno homine esse. His vocibus instincta plebes cùm iam vnius hominis esset, addita alia commotioris ad omnia turbanda consilij res. fundum in Veienti, caput patrimonij, subiecit præconi, Ne quem vestrûm, inquit, Quirites, donec quicquam in re mea supererit, iudicatum addictúmue duci patiar. Id verò ita accendit animos, vt per omne fas ac nefas secuturi vindicem libertatis viderentur. ad hoc domi concionantis in modum sermones pleni criminum in patres: inter quos cum omisso discrimine vera an vana iaceret, thesauros Gallici auri occultari à patribus iecit: nec iam possidendis publicis agris contentos esse, nisi pecuniam quoq; publicam auertant: ea res si palàm fiat, exolui plebem

E ære alieno posse. Quæ vbi obiecta spes est, enimuerò indignum facinus videri, cùm conferendum id redimendam ciuitatem è Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam; idem aurum ex hostibus captum in paucorum prædam cessisse. itaq; exequebantur quærendo vbi tantæ rei furtũ occultaretur: differenteq;, & tempore suo se indicaturũ dicente, cæteris omissis eò versæ erant omnium curæ: apparebatq; nec veri indicij gratiam mediam, nec falsi offensionẽ fore. Ita suspensis rebus dictator accitus ab exercitu, in vrbem venit. postero die senatu habito, cum satis periclitatus voluntates hominum discedere senatũ ab se vetuisset: stipatus ea multitudine sella in comitio posita, viatorem ad M. Manlium misit: qui dictatoris iussu vocatus, cùm signum suis dedisset adesse certamen, agmine ingenti ad tribunal venit. hinc senatus, hinc plebs suum quisq; intuentes ducem, velut in acie constiterant. Tum dictator silentio facto,

Dictator viatorem ad M. Manlium misit.

Dictatoris oratio in M.Manlium.

Vtinam, inquit, mihi patribusq; Romanis ita de cæteris rebus cum plebe conueniat: F quemadmodũ quod ad te attinet, eamq; rem quã de te ſum quæſiturus, conuenturũ ſatis confido. Spem factã à te ciuitati video, fide incolumi ex theſauris Gallicis, quos primores patrũ occultent, creditum ſolui poſſe: cui ego rei tantũ abeſt impedimento ſim, vt contra te, M. Manli adhorter: liberes fœnore plebem Romanam: & iſtos incubantes publicis theſauris ex præda clãdeſtina euoluas. quod niſi facis, ſiue vt & ipſe in parte prædæ ſis, ſiue quia vanũ indicium eſt, in vincla te duci iubebo, nec diutius pa-

M.Manlij reſpõſio.

tiar à te multitudinẽ fallaci ſpe concitari. Ad ea Manlius, nec ſe fefelliſſe ait, nõ aduerſus Volſcos toties hoſtes, quoties patribus expediat: nec aduerſus Latinos Hernicoſq;, quos falſis criminibus in arma agant: ſed aduerſus ſe ac plebẽ Romanam dictatorem creatum eſſe: iam omiſſo bello, quod ſimulatum ſit, in ſe impetũ fieri: iam dictatorem G profiteri patrocinium fœneratorũ aduerſus plebem: iam ſibi ex fauore multitudinis crimen & perniciem quæri. Offendit, inquit, te A. Corneli, vosq; patres cõſcripti, circunfuſa turba lateri meo? quin eam diducitis à me ſinguli veſtris beneficijs? intercedendo, eximendo de neruo ciues veſtros, prohibẽdo iudicatos addictosq; duci, ex eo quod affluit opibus veſtris ſuſtinendo neceſſitates aliorum? Sed quid ego vos de veſtro impendatis hortor? ſortẽ aliam ferte, de capite deducite quod vſuris pernumera tũ eſt: iam nihilo mea turba, quàm vllius cõſpectior erit. At enim quid ita ſol⁹ ego ciuium curam ago? nihilo magis quod reſpõdeam habeo, quàm ſi quæras quid ita ſolus Capitolium arcemq; ſeruarim: & tum vniuerſis quam potui, opẽ tuli, & nunc ſingulis feram. Nam quod ad Theſauros Gallicos attinet, rem ſuapte natura facilem, diffi- H cilem interrogatio facit. cur enim quęritis quod ſcitis? cur quod in ſinu veſtro eſt, excuti iubetis potius, quàm ponatis? niſi aliqua fraus ſubeſt. quo magis argui præſtigias iubetis veſtras, eo plus vereor ne abſtuleritis obſeruantibus etiam oculis. Itaque non ego vobis vt indicem prædas veſtras, ſed vos id cogendi eſtis, vt in medium proferatis. Cùm mittere ambages, dictator iuberet, & aut peragere verum indicium cogeret, aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenat⁹, oblatęq; vani furti inuidię: ne-

M.Manlius in vincula à dictatore duci iubetur.

gantẽ arbitrio inimicorũ ſe locuturũ, in vincula duci iuſſit. Arrept⁹ à viatore, Iupiter,

I

K

inquit, optime maxime, Iunoq; regina, ac Minerua, cęteriq; dij deęq;, qui Capitolium arcemq; incolitis, ſiccine veſtrũ militẽ ac pſidem ſinitis vexari ab inimicis? hęc dextra, qua Gallos fudi à delubris veſtris, iam in vinculis & catenis erit? Nulli⁹ nec oculi, nec aures indignitatem ferebant: ſed inuicta ſibi quędã patientiſſima iuſti imperij ciuitas fecerat:

A fecerat:nec aduerſus dictatoriam vim aut tribuni plebis, aut ipſa plebs attollere oculos aut hiſcere audebant. Cõiecto in carcerẽ Manlio,ſatis conſtat magnam partẽ plebis veſtem mutaſſe,multos mortales capillũ ac barbã promiſiſſe, obuerſatamq; veſtibulo carceris męſtã turbã.Dictator de Volſcis triũphauit:inuidięq; magis triumphus quàm glõriæ fuit.quippe domi,nõ militiæ partũ eum:actumq; de ciue,non de hoſte fremebant:vnũ defuiſſe tantũ ſuperbiæ, quòd non M. Manlius ante currũ ſit ductus. Iamq; haud procul ſeditione res erat: cuius leniendæ cauſa poſtulante nullo largitor voluntarius repentè ſenatus factus, Satricum coloniã duo millia ciuiũ Romanorum deduci iuſſit.bina iugera & ſemiſſes agri aſſignati. Quod cum & paruũ & paucis datum,& mercedẽ eſſe prodendi M.Manlij interpretarentur, remedio irritatur ſeditio:

Dictatoris triumphus.

Plebis ob Manlium vinctum indignatio.

B & iam magis inſignis ſordibus & facie reorũ turba Manliana erat: amotusq; poſt triumphum abdicatione dictaturæ terror & linguam & animos liberauerat hominum. audiebantur itaq; propalam voces exprobrantiũ multitudini, quòd defenſores ſuos in præcipitẽ ſemper locum fauore tollat,deinde in ipſo diſcrimine periculi deſtituat. ſic Sp.Caſſiũ in agros plebẽ vocantem, ſic Sp.Melium ab ore ciuium famem ſuis impenſis propulſantem oppreſſos: ſic M.Manliũ merſam & obrutã fœnore partem ciuitatis in libertatẽ ac lucem extrahentem proditum inimicis. ſaginare plebẽ populares ſuos vt iugulentur.hoccine patiendum fuiſſe, ſi ad nutũ dictatoris non reſponderit vir conſularis?fingerent mentitum antè,atq; ideò non habuiſſe quod tum reſponderet:cui ſeruo vnquam mendacij pœnam vincula fuiſſe?Non obuerſatã eſſe memo-

C riam noctis illius,quæ penè vltima atq; æterna nomini Romano fuerit: non ſpeciem agminis Gallorũ per Tarpeiam rupem ſcandentis?non ipſius M.Manlij,qualem eum armatum,plenum ſudoris ac ſanguinis, ipſo penè Ioue erepto ex hoſtiũ manibus vidiſſent?ſe libríſne farris gratiam ſeruatori patriæ relatã?& quem propè cœleſtem, cognomine certè Capitolino Ioui parẽ fecerint, eum pati vinctũ in carcere, in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere animã? adeò in vno omnibus ſatis auxilij fuiſſe, nullam opẽ in tam multis vni eſſe? Iamne nocte quidẽ turba ex eo loco dilabebatur: refracturosq; carcerẽ minabantur:cum remiſſo,id quod erepturi erant,ex ſenatuſcon ſulto Manlius vinculis liberatur.quo facto ſeditio non finita, ſed dux ſeditioni datus eſt.Per eoſdem dies Latinis & Hernicis,ſimul colonis Circeiẽſibus, & à Velitris pur-

Manlius vinculis liberatur.

D gãtibus ſe Volſci crimine belli,captiuosq; repetẽtibus, vt ſuis legibus in eos animadueterent,triſtia reſponſa reddita:triſtiora colonis,quòd ciues Romani patriæ oppugnandæ nefanda conſilia inijſſent.Non negatum itaq; tantum de captiuis:ſed,in quo ab ſocijs tamen temperauerant,denuntiatum ſenatus verbis, ſaceſſerent properè ex vrbe ab ore atq; oculis populi Rom.ne nihil eos legationis ius, externo nõ ciui comparatum tegeret.Recrudeſcente Manliana ſeditione, ſub exitu anni comitia habita, creatiq; tribuni militum conſulari poteſtate ex patribus Sergius Cornelius Maluginenſis II.P.Valerius Potitus iterũ,M.Furius Camillus V.Seruius Sulpitius Ruffus iterum,C.Papyrius Craſſus,T.Quintius Cincinnatus ſecundùm. Cuius principio anni & patribus & plebi peropportunè externa pax data: plebi,quòd non auocata delectu

Latinis & Hernicis triſtia reſponſa à Senatu reddũtur.

E ſpem cæpit,dum tam potentẽ haberet ducem,fœnoris expugnandi:patribus,ne quo externo terrore auocarentur animi ab ſanandis domeſticis malis.Igitur cũ pars vtraq; acrior aliquanto coorta eſſet,iam in propinquum certamen aderat:& Manlius aduocata domum plebe cum principibus nouandarum rerum interdiu noctuq; conſilia agitat,plenior aliquanto animorum irarumq;, quàm anteà fuerat, iram accenderat ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto.ſpiritus dabat, quòd nec auſus eſſet idem in ſe dictator, quod in Sp. Melio Cincinnatus Quintius feciſſet: & vinculorum ſuorum inuidiam non dictator modò abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſenatus quidem ſuſtinere potuiſſet. His ſimul inflatus, exacerbatusq;, iam per ſe accenſos incitabat plebis animos: Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit? numerate ſaltem quot ipſi

Seditioſa M. Manlij oratio ad plebẽ.

sitis,quot aduersarios habeatis.si singuli singulos aggressuri essetis, tamen acrius cre- F
derem vos pro libertate, quàm illos pro dominatione certaturos.quot enim clientes
circa singulos fuistis patronos,tot nunc aduersus vnum hostem eritis.ostendite mo-
do bellum,pacem habebitis.videant vos paratos ad vim, ius ipsi remittent. audendũ
est aliquid vniuersis,aut omnia singulis patienda. Quousq; me circũspectabitis? ego
quidem nulli vestrûm deero.ne fortuna mea desit, videte. ipse vindex vester, vbi vi-
sum inimicis est,nullus repentè fui, & vidistis in vincula duci vniuersi eum qui à sin-
gulis vobis vincula depuleram.quid sperem,si plus in me audeant inimici?an exitum
Cassij Melijq; expectem? benè facitis quòd abominamini: dij prohibebunt hæc: sed
nunquam propter me de cœlo descendent:vobis dent mentem oportet, vt prohibe-
atis:sicut mihi dederunt armato togatoq;, vt vos à barbaris hostibus, à superbis de- G
fenderem ciuibus.Tam paruus animus tanti populi est,vt semper vobis auxilium ad-
uersus inimicos satis sit?nec vllum, nisi quatenus imperari vobis sinatis,certamẽ ad-
uersus patres noritis?nec hoc natura insitum vobis est,sed vsu possidemini. cur enim
aduersus externos tantum animorum geritis, vt imperare illis æquum censeatis? quia
consuestis cum eis pro imperio certare,aduersus hos tentare magis quàm tueri liber-
tatẽ.tamen qualescunq; duces habuistis,qualescunq; ipsi fuistis,omnia adhuc quan-
tacunq; petistis,obtinuistis,seu vi,seu fortuna vestra. vnde tempus est etiam maiora
conari,experimini modò & vestram felicitatem, & me (vt spero) feliciter expertum:
minore negotio qui imperet patribus imponetis, quàm qui resisterent imperanti-
bus,imposuistis. Solo æquandæ sunt dictaturę cõsulatusq;, vt caput attollere Roma- H
Manlius regnum affectat. na plebes possit.Proinde adeste, prohibite ius de pecunijs dici. ego me patronũ pro-
fiteor plebis,quod mihi cura mea & fides nomen induit.vos si quo insigni magis im-
perij honorísue nomine vestrum appellabitis ducem,eo vtemini potentiore ad obti-
nenda ea quæ vultis.Inde de regno agendi ortum initium dicitur: sed nec cum qui-
Senatus de opprimendis Manlij consilijs agitat. bus,nec quem ad finem consilia peruenerint, sat planum traditur. At in parte altera
senatus de secessione in domum priuatam plebis, fortè etiam in arce positam,& im-
minenti mole libertati agitat.magna pars vociferantur, Seruilio Hala opus esse, qui
non in vincula duci iubendo irritet publicum hostem, sed vnius iactura ciuis finiat
intestinum bellum.decurritur ad leniorem verbis sententiam, vim tamen eandem
habentem,vt videant magistratus,ne quid ex pernicioſis consilijs M.Manlij Respub. I
detrimenti capiat. Tũ tribuni consulari potestate tribunicq; plebis (nam & quia eun-
dem & suæ potestatis quem libertatis omnium finem cernebant, patrum authorita-
ti se dediderant) hi tum omnes quid opus facto sit,cõsultant. Cùm præter vim & cæ-
dem nihil cuiquam occurreret,eam autem ingentis dimicationis fore appareret:tum
M.Menenius & Q.Publius tribunus plebis: Quid patrum & plebis certamen faci-
mus,quod ciuitatis esse aduersus vnum pestiferum ciuem debet?quid cum plebe ag-
gredimur eum,quem per ipsam plebem tutius aggredi est, vt suis ipse oneratus viri-
bus ruat?diem dicere ei,nobis in animo est.nihil minus populare quàm regnum est.
simul multitudo illa non secum certare viderint, & ex aduocatis iudices facti erunt,
& accusatores de plebe,patritium reum intuebuntur,& regni crimen in medio:nulli K
Tribuni plebis diẽ M.Manlio dicunt. magis quàm libertati fauebunt suæ. Approbantibus cunctis, diem Manlio dicunt.
quod vbi est factum,primò commota plebs est, vtiq; postquam sordidatum reum
viderunt:nec cum eo non modò patrum quenquam,sed ne cognatos quidem aut af-
fines,postremò ne fratres quidem A.& T.Manlios:quod ad eum diem nunquam vsu
venisset,vt in tanto discrimine non & proximi vestem mutarent. Appio Claudio in
vincula ducto,C.Claudium inimicum,Claudiamq; omnem gentem sordidatam fu-
isse.consensu opprimi popularem virum,quòd primus à patribus ad plebem defeci-
set.Cùm dies venit,quæ præter cœtus multitudinis seditiosasq; voces & largitionem
& fallax indicium,pertinentia propriè ad regni crimen, ab accusatoribus obiecta sint
reo,apud neminem authorem inuenio.nec dubito haud parua fuisse,cùm damnandi

mora

A mora plebi non in cauſa,ſed in loco fuerit.Illud notãdum videtur,vt ſciant homines, quæ & quanta decora fœda cupiditas regni,non ingrata ſolum, ſed inuiſa etiam reddiderit.Homines propè cccc.produxiſſe dicitur, quibus ſine fœnore expenſas pecunias tuliſſet,quorum bona venire,quos duci addictos prohibuiſſet. ad hæc decora quoq; belli non commemoraſſe tantum,ſed protuliſſe etiam cõſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorum ad x x x. dona imperatorum ad x l. in quibus inſignes duas murales coronas,ciuicas octo.ad hæc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxiſſe,inter quos C.Seruilium magiſtrum equitum abſentem nominatum.& cum ea quoq; quæ bello geſta eſſent,pro faſtigio rerum oratione etiam magnifica facta dictis æquando memoraſſet.nudaſſe pectus inſigne cicatricibus bello acceptis: & identidem Capitolium ſpe-

Quanta Manlij decora cupiditas regni omnibus inuiſa reddiderit.

B ctans,Iouem deosq; alios deuocaſſe ad auxilium fortunarum ſuarum:precatusq; eſſe, vt quam mentem ſibi Capitolinam arcem protegẽti ad ſalutem populi Romani dediſſent,eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos vniuerſosq; vt Capitolium atq; arcem intuentes, vt ad deos immortales verſi de ſe iudicarent. In campo Martio cum centuriatim populus citaretur, & reus ad Capitoliũ manus tendens,ab hominibus ad deos preces auertiſſet:apparuit tribunis,niſi oculos quoq; hominum liberaſſent à tanti memoria decoris nunquam fore in præoccupatis beneficio animis vero crimini locum.ita producta die,in Petelinum lucum extra portã Flumentanã,vnde conſpectus in Capitolium non eſſet,concilium populi indictum eſt. ibi crimẽ valuit, & obſtinatis animis triſte iudiciũ, inuiſumq; etiã iudicibus factum.

C ſunt qui duumuiros,qui de perduellione anquirerẽt,creatos, authores ſint. Damnatum tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt:locusq; idem in vno homine & eximiæ gloriæ monimentũ,& pœnæ vltimæ fuit.Adiecto mortuo notæ ſunt:publica vna,quòd cum domus eius fuiſſet,vbi nunc ædes atq; officina Monetę eſt,latũ ad populũ eſt,ne quis patritius in arce aut Capitolio habitaret.gentilia altera,quòd gentis Manliæ decreto cautum eſt,ne quis deinde M.Manlius vocaretur.Hunc exitum habuit vir, niſi in libera ciuitate natus eſſet,memorabilis. Populũ breui poſtquã periculũ ab eo nul-

M. Manlius damnatus de ſaxo Tarpeio deijcitur.

Manlio mortuo adiectæ etiam notæ.

D

E

lum erat,per ſeipſas recordãtem virtutes,deſiderium eius tenuit. peſtilentia etiã breui conſecuta,nullis occurentibus tantæ cladis cauſis, ex Manliano ſupplicio magnæ parti videri orta. violatum Capitolium eſſe ſanguine ſeruatoris. nec dijs cordi fuiſſe pœnam eius oblatã propè oculis ſuis,à quo ſua templa erepta è manibus hoſtium eſſent.Peſtilentiã,inopiam frugum,& vulgatã vtriuſq; mali famam, anno inſequente multiplex

Peſtilentia.

multiplex bellum excepit, L. Valerio IIII. A. Manlio III. Ser. Sulpitio III. L. Lucretio, F
L. Æmylio III. M. Trebonio, tribunis militum consulari potestate. Hostes noui, præter Volscos velut sorte quadam propè in æternum exercendo Romano militi datos, Circeiosq; & Velitras colonias iamdiu molientes defectionẽ, & suspectum Latium, Lanuuini etiam, quæ fidelissima vrbs fuerat, subitò exorti. Id patres rati contemptu accidere, quòd Veliternis ciuibus suis tam diu impunita defectio esset, decreuerunt, vt primo quoq; tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo. ad quam militiam quò paratior plebes esset, quinqueuiros Pomptino agro diuidendo, & triumuiros Nepete coloniæ deducendæ creauerunt. Tum vt bellum iuberent, latũ ad populum est: & nequicquam dissuadentibus tribunis plebis, omnes tribus bellũ iusserunt. Apparatum eo anno bellũ est, exercitus propter pestilentiã non eductus: eaq; cunctatio colonis spatium dederat deprecandi senatum, & magna hominum pars eò, vt legatio supplex Romam mitteretur, inclinabat: ni priuato (vt fit) periculo publicũ implicitum esset, authoresq; defectionis ab Romanis, metu ne soli crimini subiecti, piacula iræ Romanorum dederentur, auertissent colonias à consilijs pacis, neq; in senatu solum per eos legatio impedita est, sed magna pars plebis incitata, vt prædatum in agrum Romanum exirent: hæc noua iniuria exturbauit omnem spem pacis. De Pręnestinorum quoq; defectione eo anno primùm fama exorta: arguẽtibusq; eos Thusculanis & Gabinis, & Lauicanis, quorum in fines incursatũ erat, ita placidè ab senatu responsum est, vt minus credi de criminibus, quia nollent ea vera esse, appareret. Insequenti anno Sp. & L. Papyrij noui tribuni militum consulari potestate Velitras legi- H
ones duxêre, quatuor collegis Ser. Cornelio Maluginẽse IIII. Q. Seruilio, C. Sulpitio, L. Æmylio quartùm, tribunis ad præsidium vrbis, & si qui ex Hetruria noui motus nuntiarentur (omnia enim inde suspecta erant) relictis. Ad Velitras aduersus maiora penè auxilia Prænestinorum, quàm ipsam colonorum multitudinem secundo pręlio pugnatũ est: ita vt propinquitas vrbis hosti & causa maturioris fugæ, & vnum ex fuga receptaculũ esset. Oppidi oppugnatione tribuni abstinuêre, quia & anceps erat: nec in perniciem colonię pugnandũ censebant. Literę Romam ad senatum cum victorię nuntijs acriores in Prænestinum, quàm in Veliternum hostẽ missæ. Itaq; ex senatusconsulto, populiq; iussu, bellum Prænestinis indictum: qui cõiuncti Volscis anno insequente Satricum coloniam populi Romani pertinaciter à colonis defensam vi ex- I
pugnarunt, fœdeq; in captis exercuere victoriam. Eam rem ęgrè passi Romani, M. Furium Camillum VII. tribunum militũ creauêre. additi collegę, A. & L. Posthumij Regillenses, ac L. Furius cum L. Lucretio, & M. Fabio Ambusto. Volscum bellũ M. Furio extra ordinem decretũ. adiutor ex tribunis sorte L. Furius datur, non tam è Repub. quàm vt collegæ materia ad omnem laudẽ esset: & publicè, quód rem temeritate eius prolapsam restituit: & priuatim, quòd ex errore gratiam potius eius sibi quàm suam gloriam petijt. Exactæ iam ætatis Camillus erat, comitijsq; iurare parato in verba excusandæ valetudini solita, consensus populi restiterat: sed vegetum ingenium in viuido pectore vigebat, virebatq; integris sensibus, & ciuiles iã res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternûm millium scriptis, exercitu K
indicto ad portam Esquilinam in posteram diem ad Satricum profectus. ibi eum expugnatores coloniæ haudquaquam perculsi, fidentes militum numero, quo aliquantum præstabant, opperiebantur, postquam appropinquare Romanos senserunt, extemplò in aciẽ procedunt, nihil dilaturi quin periculũ summæ rerũ facerent. ita paucitati hostium nihil artes imperatoris vnici, quibus solis confiderent, profuturas esse. Idem ardor & in Romano exercitu erat, & in altero duce: nec præsentis dimicationis fortunam vlla res, præterquam vnius viri consilium atq; imperiũ morabatur, qui occasionem iuuendarum ratione virium trahendo bello quærebat. eo magis hostis instare: nec iam pro castris tantùm suis explicare aciem, sed procedere in mediũ campi, & vallo propè hostium signa inferendo, superbam fiduciam virium ostentare. Id ęgrè

Ad Velitras feliciter pugnatum est à Romanis.

Volscum bellũ Camillo decernitur.

Camillus ad Satricum cum quatuor legionibus proficiscitur.

patiebatur

A patiebatur Romanus miles: multò ægrius alter ex tribunis militum L. Furius, ferox cùm ætate & ingenio, tum multitudinis ex incertissimo sumẽtis animos spe inflatus. hic per se iam milites incitatos insuper instigabat eleuando, qua vna poterat, ætate, authoritatem collegæ: iuuenibus bella data dictitans, & cũ corporibus vigere & defloresc ere animos: cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui aduenies castra vrbesq; primo impetu capere sit solitus, eum residẽ intra vallum tempus terere: quid accessurum suis, decessurúmue hostium viribus sperantem? quam occasionem? quod tempus? quem insidijs instruentem locum? frigere ac torpere senis cõsilia. sed Camillo tum vitæ satis, tum gloriæ esse. quid attinere cum mortali corpore vno, ciuitatis, quam immortalẽ esse deceat, pati consenescere vires? His sermonibus tota in se auer-

L. Furius Camilli collega cunctationis impatiens.

B terat castra. & cum omnibus locis poscceretur pugna: Sustinere, inquit, M. Furi, non possumus militum impetum: & hostis, cuius animos cunctando auximus, iam minimè toleranda superbia insultat. cede vnus omnibus, & patere te vinci consilio, vt maturius bello vincas. Ad ea Camillus: Quę bella suo vnius auspicio gesta ad eam diẽ essent, negare in eis neq; se, neq; populum Romanum, aut consilij sui, aut fortunæ pœnituisse. nunc scire se collegam habere iure imperioq; parem, vigore ætatis præstantem, itaq; se quod ad exercitum attineat, regere consuesse, non regi. collegę imperium se non posse impedire, dijs benè iuuantibus ageret, quod è Repub. duceret. ætati suæ se veniam etiam petere, ne in prima acie esset. quæ senis munia in bello sint, ijs se non defuturum. Id à dijs immortalibus precari, ne qui casus suum consilium laudabile ef-

C ficiat. Nec ab hominibus salutaris sententia, nec à dijs tam piæ preces auditę sunt. primam aciem author pugnæ instruit, subsidia Camillus firmat, validamq; stationẽ pro castris opponit. ipse edito loco spectator intentus in euentu alieni consilij constitit. Simul primo concursu concrepuêre arma, hostis dolo, non metu pedem retulit. Lenis à tergo cliuus erat inter aciem & castra: & quòd multitudo suppeditabat, aliquot validas cohortes in castris armatas instructasq; reliquerant, quæ inter cõmissum iam certamen, vbi vallo appropinquasset hostis, erumperent. Romanus cedentẽ hostem effusè sequendo in locum iniquum pertractus, opportunus huic ereptioni fuit. versus itaq; in victorem terror, & nouo hoste, & supina valle Romanam inclinauit aciem. Instant Volsci recentes, qui è castris impetum fecerant: integrant & illi pugnam,

D qui simulata cesserant fuga. Iam non recipiebat se Romanus miles, sed immemor recentis ferociæ veterisq; decoris, terga passim dabat, atq; effuso cursu castra repetebat: cum Camillus sublatus à circumstantibus in equum, & raptim subsidijs oppositis, Hæc est, inquit, milites pugna quam poposcistis? quis homo, quis deus est, quem accusare possitis? vestra illa temeritas, vestra ignauia hæc est. secuti alium ducem, sequimini nunc Camillum: & quod ductu meo soletis, vincite. quid vallum & castra spectatis? neminem vestrum illa, nisi victorem, receptura sunt. Pudor primò tenuit effusos: inde vt circumagi signa, obuertiq; aciem viderunt, ruũt in hostem, & dux præterquam quòd tot insignis triumphis etiam ętate venerabilis inter prima signa, vbi plurimus labor periculũq; erat, se offerebat: increpare singuli se quisq; & alios, & adhor-

Fugientem exercitum Camillus excipit.

E tatio inuicem totam alacri clamore peruasit aciem. Neq; alter tribunus rei defuit: sed missus à collega restituente peditum aciem ad equites, non castigando (ad quam rem leuiorem authorem eum culpæ societas fecerat) sed ab imperio totus ad preces versus, orare singulos vniuersosq;, vt se reum fortunæ eius diei crimine eximerent. Abnuente ac prohibente collega, temeritatis me omnium potius socium, quàm vnius prudentię dedi. Camillus in vtraq; vestra fortuna suam gloriam videt: ego ni restituitur pugna (quod miserrimum est) fortunam cum omnibus, infamiam solus sentiam. Optimũ visum est in fluctuantem aciem tradi equos, & pedestri pugna inuadere hostem. eunt insignes armis animisq;, qua premi parte maximè peditũ copias vidẽt: nihil neq; apud duces, neq; apud milites remittitur à summo certamine animi. Sensit ergo euentus virtutis enixæ opẽ: & Volsci, qua modo simulatu metu cesserant, ea in ve-

Volsci vincuntur virtute Camilli.

ram fugam

Volſci vincuntur virtute Camilli.

ram fugam effuſi, magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga cæſi: cæteri in ca- F
ſtris, quę capta eodem impetu ſunt, plures tamen capti quàm occiſi. Vbi in recenſendis captiuis cum Thuſculani aliquot noſcitarentur, ſecreti ab alijs ad tribunos adducuntur: percunctantibusq; faſſi publico conſilio ſe militaſſe. Cuius tam vicini belli metu Camillus motus, extemplò ſe Romam captiuos ducturum ait, ne patres ignari ſint Thuſculanos ab ſocietate deſciſſe: caſtris exercituiq; interim, ſi videatur, præſit collega. documento vnus dies fuerat, ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen aut ipſi, aut in exercitu cuiquam ſatis placato animo Camillus laturus culpam eius videbatur, qua data in tam præcipitē caſum Reſpub. eſſet. & tum in exercitu, tum Romæ conſtans omnium fama erat, cùm varia fortuna in Volſcis geſta res eſſet: aduerſæ pugnæ fugæq; in L. Furio culpam, ſecundæ decus omne penes M. Furium eſſe. Intro- G
ductis in ſenatum captiuis, cum bello perſequendos Thuſculanos patres cenſuiſſent,

Camilli inſignis cā dor erga collegam L. Furium.

Camilloq; id bellum mandaſſent: adiutorem ſibi ad eam rem vnum petit: permiſſoq; vt ex collegis optaret, quem vellet, contra ſpem omnium L. Furium optauit. Qua moderatione animi cùm collegæ leuauit infamiam, tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thuſculanis bellum. pace conſtanti vim Romanam arcuerunt,

Qua arte Thuſculani fidos ſe Romanis ſocios ſemper fuiſſe oſtenderunt.

quam armis non poterant. Intrantibus fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agrorum intermiſſus: patentibus portis vrbis togati obuiam frequentes imperatoribus proceſſere: commeatus exercitui comiter in caſtra ex vrbe & ex agris deuehitur. Camillus caſtris ante portas poſitis, eadémne forma pacis, quæ in agris oſtentaretur, etiam intra mœnia eſſet, ſcire cupiens, ingreſſus vrbem, H
vbi patentes ianuas, & tabernis apertis propoſita omnia in medio vidit, intentosq; opifices ſuo quemq; operi, & ludos literarum ſtrepere diſcentium vocibus: ac repletas ſemitas inter vulgus aliud puerorum & mulierum huc atque illuc euntium, quà quenq; ſuorum vſuum cauſæ ferrent: nihil vſquam non pauidis modò, ſed ne mirantibus quidem ſimile circumſpiciebat, omnia inquirens oculis, vbínam bellum fuiſſet. adeò nec amotæ rei vſquam, nec oblatæ ad tempus veſtigium vllum erat: ſed ita omnia conſtanti tranquilla pace, vt eò vix fama belli perlata videri poſſet. Victus igi-

Camilli oratio ad Thuſculanos.

tur patientia hoſtium, ſenatum eorum vocari iuſſit. Soli adhuc, inquit, Thuſculani vera arma, verasq; vires, quibus ab ira Romanorum veſtra tutaremini, inueniſtis. ite Romam ad ſenatum. æſtimabunt patres, vtrum plus antè pœnæ, an nunc veniæ me- I
riti ſitis. non præcipiam gratiam publici beneficij. deprecandi poteſtatem à me habueritis, precibus euentum veſtris ſenatus, quem videbitur dabit. Poſtquam Romam Thuſculani venerunt, ſenatusq; paulò antè fidelium ſociorum mœſtus in veſtibulo curiæ eſt conſpectus: moti extemplò patres, vocari eos iam tum hoſpitaliter

Thuſculani dictatoris in ſenatu oratio.

magis, quàm hoſtiliter iuſſēre. Dictator Thuſculanus ita verba fecit: Quibus bellum indixiſtis, intuliſtisq;, patres cōſcripti, ſicut nunc videtis nos ſtantes in veſtibulo curiæ veſtræ, ita armati paratiq; obuia imperatoribus legionibusq; veſtris proceſſimus. hic noſter, hic plebis noſtræ habitus fuit, eritq; ſemper, niſi ſi quando à vobis, proq; vobis arma acceperimus. Gratias agimus & ducibus veſtris, & exercitibus, quòd oculis magis quàm auribus crediderunt: & vbi nihil hoſtile erat, ne ipſi quidem fecerunt, K
pacem quam nos præſtitimus, eam à vobis petimus: bellū eò, ſicubi eſt, auertatis precamur. In nos quid arma polleāt veſtra, ſi patiendo experiundū eſt, inermes experiemur: hæc mens noſtra eſt, dij immortales faciant, tā felix quàm pia. Quòd ad crimina attinet, quibus moti bellū indixiſtis: & ſi reuicta rebus, verbis confutare nihil attinet, tamen etiāſi vera ſint, vel fateri nobis ea, cū tam euidēter pœnituerit, tutū cenſemus. peccetur in vos, dum digni ſitis, quibus ita ſatis fiat. Tantū ferè verborū ab Thuſcula-

Thuſculani pacē, deinde ciuitatem impetrauerunt.

nis factum. pacem in præſentia, nec ita multò poſt ciuitatē etiam impetrauerunt. ab Thuſculo legiones reductæ. Camillus conſilio & virtute in Volſco bello, felicitate in Thuſculana expeditione, vtrobiq; ſingulari aduerſus collegā patiētia & moderatione inſignis, magiſtratu abijt: creatis trib. militaribus in inſequentem annum L. & P. Valerijs,

A lerijs,Lucio v.Publio III.& C.Sergio III.Licinio Menenio II.P.Papyrio, Sergio Cornelio Maluginenſe. Cenſoribus quoq; eguit annus, maximè propter incertã famam æris alieni,aggrauantibus ſummam etiam inuidiæ eius tribunis plebis, cum ab ijs eleuaretur,quibus fide magis quàm fortuna debentium laborare creditum videri expediebat.Creati cenſores,C.Sulpitius Camerinus, Sp. Poſthumius Regillenſis. cœ- *Cenſores creãtur.*
ptaq; iam res morte Poſthumij, quia collegam ſuffici cenſori religio erat, interpellata eſt.igitur cùm Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu, cenſores alij vitio creati non geſſerunt magiſtratum.tertios creari,velut dijs non accipientibus in eum annum cenſuram,religioſum fuit.Eam verò ludificationem plebis tribuni ferendam negabãt. Fu- *Tribunorum ſeditio.*
gere ſenatum,teſtes,tabulas publicas, cenſus cuiuſq;,quia nolint conſpici ſummam
B æris alieni,quæ indicatura ſit demerſam partem à parte ciuitatis: cùm interim obęratam plebẽ obiectari alijs atq; alijs hoſtibus,paſſim iam ſine vllo diſcrimine bella quęri:ab Antio Satricum, ab Satrico Velitras, inde Thuſculum legiones ductas. Latinis, Hernicis,Prænęſtinis,iam intentari arma,ciuium magis quàm hoſtiũ odio, vt in armis terant plebem:nec reſpirare in vrbe,aut per otium libertatis meminiſſe ſinãt: aut conſiſtere in concione,vbi aliquando audiant vocem tribunitiam de leuando fœnore,& fine aliarum iniuriarum agentem. Quod ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis,ſe nec addici quenquam ciuem Romanum ob creditam pecuniam paſſuros: neq; delectũ haberi,donec inſpecto ære alieno,initaq; ratione minuendi eius,ſciat vnuſquiſq; quid ſui,quid alieni ſit:ſuperſit ſibi liberũ corpus, an id quoq; neruo debe-
C atur.Merces ſeditionis propoſita confeſtim ſeditionem excitauit.nam & addicebantur multi,& ad Prænęſtini famam belli nouas legiones ſcribendas patres cenſuerant. quæ vtraq; ſimul auxilio tribunitio,& conſenſu plebis impediri cœpta. nã neq; duci addictos tribuni ſinebant,neq; iuniores nomina dabãt,cùm patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ iuris exequendi,quàm delectus eſſet:quippe iã à Prænęſte profectos hoſtes in agro Sabino cõſediſſe nũtiabatur:interim tribunos plebis fama ea ipſa irritauerat magis ad ſuſceptũ certamẽ, quàm deterruerat.neq; aliud ad ſeditionem extinguendã in vrbe,quàm propè illatũ mœnibus ipſis bellum valuit.Nam cùm eſſet Pręneſtinis nuntiatum,nullũ exercitum conſcriptũ Romę,nullum ducẽ certum eſſe, patres ac plebẽ in ſemetipſos verſos:occaſionẽ rati duces eorũ, raptim agmine facto
D peruaſtatis protinus agris ad portã Collinã ſigna intulere. Ingens in vrbe trepidatio fuit,conclamatũ ad arma,concurſumq; in muros atq; portas eſt:tandẽq; ab ſeditione ad bellũ verſi, dictatorẽ T. Quintium Cincinnatũ creauêre. Is magiſtrũ equitum A. Semproniũ Atratinum dixit. Quod vbi auditum eſt, (tantus eius magiſtratus terror erat)ſimul hoſtes à mœnibus receſſêre,& iuniores Romani ad edictũ ſine detrectatione conuenêre.Dum conſcribitur Romæ exercitus,caſtra interim hoſtiũ haud procul Allia flumine poſita. inde agrum latè populãtes, fatalem ſe vrbi Romanæ locum cępiſſe inter ſe iactabant:ſimilem pauorem inde ac fugam fore, ac bello Gallico fuerit, etenim ſi diem contactum religione,inſignemq; nomine eius loci timeant Romani, quanto magis Allienſi die Alliam ipſam,monumentum tantę cladis reformidaturos?
E ſpecies profectò his ibi truces Gallorũ,ſonumq; vocis, in oculis atq; in auribus fore. Has inaniũ rerum inanes ipſas voluentes cogitationes,fortunę loci delegauerant ſpes ſuas.Romani contrá,vbicunq; eſſet Latinus hoſtis,ſatis ſcire eum eſſe, quẽ ad Regillum lacũ deuictum,centũ annorũ pace obnoxia tenuerint. locum inſignẽ memoria cladis irritaturum ſe potius ad delendam memoriã dedecoris,quàm vt timorẽ faciat, ne qua terra ſit nefaſta victoriæ ſuę.quin ipſi Galli ſi offerantur,illo loco ſe ita pugnaturos,vt Romæ pugnauerint in repetenda patria,vt poſtero die ad Gabios:tunc cum effecerint, ne quis hoſtis qui mœnia Romana intraſſet, nuntiũ ſecundę aduerſęq; fortunę domũ perferret.His vtrinq; animis ad Alliã ventũ eſt.Dictator Romanus,poſtquam in conſpectu hoſtes erant inſtructi,intentiq;, Vidéſne tu,inquit,A.Semproni, loci fortuna illos fretos ad Alliã cõſtitiſſe?nec illis dij immortales certioris quicquam

Prænęſtini agr. Sabino,deinde Romano peruaſtatis ad portam Collinam ſigna intulere.

T. Quintius Cincinnatus dictator creatur.

Prænęſtini ad Alliam caſtra poſuerunt.

fiduciæ,maioríſue quod ſit auxilij,dederint.at tu fretus armis animiſq; concitatis e- F
quis inuade mediam aciem: ego cum legionibus in turbatos, trepidantesq; inferam ſigna.Adeſte dij teſtes fœderis. & expetite pœnas debitas ſimul vobis violatis, no-
Prænestini terga vertunt. bisq; per veſtrum numen deceptis.Non equitem,non peditem ſuſtinuere Prænesti-
ni.primo impetu ac clamore diſſipati ordines ſunt: deinde, poſtquã nullo loco conſtabat acies,terga vertunt:conſternatiq;,& præter caſtra etiã ſua pauore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt,quàm in conſpectu Præneste fuit. ibi ex fuga diſſipati locum,quem tumultuario opere communirent,capiunt: ne, ſi intra mœnia ſe recepiſſent,extemplò vreretur ager,depopulatisq; omnibus obſidio vrbi inferretur. Sed poſtquam direptis ad Alliam caſtris victor Romanus aderat,id quoq; munimentum
Octo Prænestinorum oppida capiuntur. relictum:& vix mœnia tuta rati,oppido ſe Præneste includunt. Octo præterea oppi- G
da erant ſub ditione Prænestinorum.ad ea circumlatũ bellũ:deincepsq; haud magno
Velitræ expugnantur. certamine captis,Velitras exercitus ductus. eæ quoq; expugnatæ.tum ad caput belli
Præneste per deditionem recipitur. Præneste ventum.id non vi,ſed per deditionem receptum eſt.T.Quintius ſemel acie victor,binis caſtris hoſtium,nouem oppidis vi captis, Præneste in deditionem accepto,Romã reuertit:triumphansq; ſignum Præneste deuectũ Iouis Imperatoris in Capitolium tulit.dedicatum eſt inter cellam Iouis ac Mineruę:tabulaq; ſub eo fixa,monumentum rerum geſtarum his fermè inciſa literis fuit:Iupiter, atq; diui omnes hoc dederunt,vt T.Quintius dictator oppida nouem caperet. Die xx.quam creatus erat, dictatura ſe abdicauit.Comitia inde habita tribunorum militum cõſulari poteſtate: quibus æquatus patritiorum plebeiorumq; numerus.Ex patribus creati,P.& C.Man H
77 lij cum L.Iulio:plebes C.Sextiliũ,M.Albinũ,L.Antiſtiũ dedit. Manlijs,quòd genere plebeios,gratia Iuliũ anteibant, Volſci prouincia ſine ſorte, ſine comparatione extra ordinem data:cuius & ipſos poſtmodo,& patres, qui dederãt,pœnituit.Inexploratò, pabulatum cohortes miſêre.quibus velut circumuentis, cùm id falſò nuntiatũ eſſet, dum præſidio vt eſſent,citati feruntur,ne authore quidẽ aſſeruato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano fruſtratus erat, ipſi in inſidias præcipitauêre. ibi dũ iniquo loco ſola virtute militũ reſtantes cædũtur,cæduntq;,caſtra interim Romana iacentia in cãpo ab altera parte hoſtes inuaſere. Ab ducibus vtrobiq; proditæ temeritate atq; inſcitia res. quicquid ſuperfuit fortunę populi Romani,id militũ etiã ſine rectore ſtabilis virtus tutata eſt.Quę vbi Romã ſunt relata,primùm dictatorẽ dici placebat:de- I
Romanorum caſtra Volſci dolo inuadunt. inde,poſtq̃ quietæ res ex Volſcis afferebãtur, & apparuit neſcire eos victoria & tempore vti,reuocati etiam inde exercitus ac duces: otiumq; inde,quãtum à Volſcis fuit. id modò extremo anno tumultuatum,quod Prænestini concitatis Latinorum populis rebellarunt.Eodem anno etiam ipſis querentibus penuriam hominũ,noui coloni aſſcripti. Rebusq; haud proſperis bello domeſtica quies, quã tribunorũ militum ex plebe gratia maieſtasq; inter ſuos obtinuit, ſolatiũ fuit.Inſequẽtis anni principia ſtatim ſeditione ingenti arſere,tribunis militum conſulari poteſtate, Sp.Furio,Q.Seruilio ſecundùm,Licinio Menenio tertiùm,P.Clœlio, M.Horatio, L.Geganio.Erat autem & materia & cauſa ſeditionis æs alienum;cuius noſcendi gratia Sp. Seruilius Priſcus,Q.Clœlius Siculus cenſores facti,ne rem agerent,bello impediti ſunt.nanq; tre- K
Volſci agrum Romanum populantur. pidi nuntij primó,fuga deinde ex agris,legiones Volſcorum ingreſſas fines, populariq; paſſim Romanum agrum,attulere.In qua trepidatione tantum abfuit, vt ciuilia certamina terror externus cohiberet, vt contra eò violentior tribunitia poteſtas impediendo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ patribus, ne quis quoad bellatum eſſet,tributũ daret,aut ius de pecunia credita diceret.eo laxamẽto plebi ſumpto, mora delectui nõ eſt facta.Legionibus nouis ſcriptis,placuit duos exercitus in agrum Volſcũ legionibus diuiſis duci.Sp.Furius, M. Horatius dextrorſus maritimã orã atq; Antiũ,Q.Seruilius & L.Geganius lęua ad montes Ecetrã pergũt. Neutra parte hoſtis
Romani fines Volſcorum deprædantur. obuius fuit.populatioq; nõ illi vagę ſimilis,quã Volſcus latrocinij more diſcordia hoſtium fretus,& virtutẽ metuens per trepidationẽ raptim fecerat: ſed ab iuſto exercitu

iuſta

A iusta ira facta,spatio quoq; temporis grauior.quippe à Volscis timentibus, ne interim exercitus ab Roma exiret, incursiones in extrema finium factæ erant: Romano contrà etiã in hostico morandi erat causa,vt hostẽ ad certamen eliceret. Itaq; omnibus passim tectis agrorum,vicisq; etiã quibusdam exustis,non arbore frugifera, non satis in spem frugum relictis,omni,quæ extra mœnia fuit,hominũ pecudumq; pręda abacta,Romã vtrinq; exercitus reducti. Paruo interuallo ad respirãdum debitoribus dato,postquam quietæ res ab hostibus erant, celebrari de integro iurisdictio:& tantum abesse spes veteris leuandi fœnoris, vt tributo nouum fœnus contraheretur in murum à cẽsoribus locatum saxo quadrato faciundum. cui succumbere oneri coacta plebes: quia quem delectũ impedirent, nõ habebant tribuni plebis. Tribunos etiam
B militares patritios omneis coacta principum opibus fecit,L.Æmylium, P.Valerium IIII.C.Veturium,Ser.Sulpitium,L.& C.Quintios Cincinnatos.Iisdem opibus obtinuere,vt aduersus Latinos,Volscosq;, qui coniunctis legionibus ad Satricum castra habebant,nullo impediente omnibus iunioribus sacramento adactis, tres exercitus scriberent:vnum,ad præsidium vrbis:alterũ,qui si qui alibi motus extitisset,ad subita bella mitti posset, tertium longè validissimum P. Valerius, & L. Æmylius ad Satricum duxere.vbi cum aciẽ instructam hostium loco æquo inuenissent, extemplò pugnatum:& vt nondum satis claram victoriam,sic prosperæ spei pugnã imber ingentibus procellis fusus diremit. Postero die iterata pugna: & aliquandiu æqua virtute fortunaq; Latinæ maxime legiones, longa societate militiam Romanam edoctę,re-
C stabant.eques immissus ordines turbauit: turbatis signa peditum illata: quantumq; Romana se inuexit acies,tantum hostes gradu demoti. & vt semel inclinauit pugna, iam intolerabilis Romana vis erat.Fusi hostes cum Satricum, quod duobus millibus inde aberat,non castra peterent,ab equite maximè cęsi.castra capta,direptaq;.Ab Satrico nocte,quæ prælio proxima fuit, fugę simili agmine petunt Antium:& cum Romanus exercitus propè in vestigijs sequeretur,plus tamen timor, quàm ira celeritatis habuit.prius itaq; mœnia intrauêre hostes,quàm Romanus extrema agminis carpere aut morari posset.inde aliquot dies vastando agro absumpti,nec Romanis satis instructis apparatu bellico ad mœnia aggredienda, nec illis ad subeundum pugnæ casum.Seditio tum inter Antiates Latinosq; coorta,cum Antiates victi malis,subactiq;
D bello,in quo & nati erant & cõsenuerant,deditionem spectarent: Latinos ex diutina pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perseuerãdum in bello faceret.finis certaminis fuit,postquã vtrisq; apparuit, nihil per alteros stare quo minus incœpta persequerentur.Latini profecti à societate pacis,vt rebantur, inhonestæ sese vindicauerunt. Antiates incommodis arbitris salutarium cõsiliorum remotis,vrbem agrosq; Romanis dedunt.Ira & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volscos in armis retinere potuerant,eò erupit,vt Satricum vrbẽ, quæ receptaculum primum eis aduersæ pugnæ fuerat,igni concremarent.nec aliud tectum eius superfuit vrbis,cum faces pariter sacris profanisq; inijcerent,quàm matris Matutæ templum.inde eos nec sua religio,nec verecundia deûm arcuisse dicitur, sed vox horrẽda
E edita templo cum tristibus minis,ni nefandos ignes procul delubris amouissent. incensos ea rabie impetus Thusculum tulit, ob iram, quòd deserto communi concilio Latinorum in societatem modò Romanam,sed etiam in ciuitatem se dedissent. patentibus portis cùm improuiso incidissent, primo clamore oppidum præter arcem captum est.in arcem oppidani refugêre cum cõiugibus ac liberis:nuntiosq;Romam, qui certiorẽ de suo casu senatum facerẽt,misere.Haud segnius,quàm fide populi Romani dignum fuit,exercitus Thusculum ductus.L.Quintius,& Seruius Sulpitius tribuni militum duxêre.clausas portas Thusculi, Latinosq; simul obsidentium atq; obsessorum animo hinc mœnia tueri vident, illinc arcẽ oppugnare,terrere vnà ac pauere.aduentus Romanorum mutauerat vtriusq; partis animos.Thusculanos ex ingenti metu in summam alacritatem: Latinos ex propè certa fiducia mox capiendæ arcis,

Aduersus Latinos et Volscos tres exercitus scribũtur.

Latini Volsciq; funduntur.

Antiates vrbem agrosq; suos Romanis dedunt.

Volsci Satricũ igni concremant.

Thusculum à Volscis præter arcem captum.

quoniam oppido potirentur, in exiguã de ſeipſis ſpem verterat. Tollitur ex arce cla- F
mor ab Thuſculanis: excipitur aliquãto maiore ab exercitu Romano. vtrinq; vrgentur Latini: nec impetus Thuſculanorũ decurrentium ex ſuperiore loco ſuſtinent: nec

G

H

Rom. ſubeuntes mœnia, molientesq; obices portarũ arcere poſſunt. ſcalis prius mœnia capta: inde effracta clauſtra portarum. & cum anceps hoſtis & à fronte & à tergo vrgeret: nec ad pugnam vlla vis, nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet, in medio cęſi ad vnum omnes. Recuperato ab hoſtibus Thuſculo, exercitus Romã eſt reductus. Quanto magis proſperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in vrbe vis patrũ indies miſeriæq; plebis creſcebant, cum eo ipſo quod neceſſe erat ſolui, facultas ſoluendi impediretur. itaq; cùm iã ex re nihil dari poſſet, fama & corpore iudicati atq; addicti creditoribus ſatisfaciebant, pœnaq; in vicẽ fidei ceſſerat. adeò ergò obnoxios ſummiſerant animos non infimi ſolùm, ſed principes etiam plebis, vt non modò ad I
tribunatum militum inter patritios petendum, quod tanta vi vt liceret tetenderant: ſed ne ad plebeios quidem magiſtratus capeſſendos, petendosq; vlli viro acri, experientiq; animus eſſet: poſſeſſionemq; honoris vſurpati modò è plebe per paucos annos, recuperaſſe in perpetuum patres viderentur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, parua (vt plerunq; ſolet) rem ingentem moliũdi cauſa interuenit. M. Fabij Ambuſti potentis viri cùm inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebẽ, quòd haudquaquam inter id genus contemptor eius habebatur: filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni erat, illuſtri quidem viro, tamẽ plebeio: eaq; ipſa affinitas haud ſpreta gratiam Fabio ad vulgum quæſierat. Fortè ita incidit, vt in Ser. Sulpitij tribuni militum domo ſorores Fabiæ cum inter ſe (vt fit) ſermonibus tempus tererent, lictor K
Sulpitij cum is de foro ſe domum reciperet, forem (vt mos eſt) virga percuteret. cum ad id moris eius inſueta expauiſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit, miranti ignorare id ſororẽ. Cæterùm is riſus ſtimulos paruis mobili rebus animo muliebri ſubdidit: frequentia quoq; proſequentium rogantiumq; nunquid vellet? credo fortunatũ matrimoniũ ei ſororis viſum: ſuiq; ipſam malo arbitrio, quo à proximis quiſq; minimè anteiri vult, pœnituiſſe. confuſam eam ex recenti morſu animi, cùm pater fortè vidiſſet, percunctatus, ſatin' ſaluæ? auertentem cauſam doloris, quippe nec ſatis piam aduerſus ſororem, nec admodum in virum honorificam, elicuit comiter ſciſcitando vt fateretur eam eſſe cauſam doloris, quòd iuncta impari eſſet, nupta in domo, quam nec honos, nec gratia intrare poſſet. conſolans inde filiam Ambuſtus, bonum animum habere

Thuſculum recipitur, Volſcis ad vnum cæſis omnibus.

Plebs ære alieno oppreſſa, omnia patribus concedebat.

Parua cauſa rem ingentem moliundi ſæpè interuenit.

A habere iussit:eosdem propediem domi visuram honores,quos apud sororem viderat. Inde consilia inire cum genero cœpit,adhibito L.Sextio strenuo adolescẽte, & cuius spei nihil præter genus patritium deesset. Occasio videbatur rerum nouandarũ propter ingentem vim æris alieni,cuius leuamen mali plebes,nisi suis in summo imperio locatis nullum speraret.accingendum ad eam cogitationem esse, conando agendoq; iam eò gratum feciſſe plebeios,vnde si porrò annitantur,peruenire ad summa, & patribus æquari tã honore quàm virtute possent. In præsentia tribunos plebis fieri placuit,quo in magistratu sibimetipsi viam ad cæteros honores aperirẽt.creatiq; tribuni C.Licinius & L.Sextius promulgauêre leges omnes aduersus opes patritiorũ, & pro commodis plebis:vnam de ære alieno,vt deducto eo de capite quod vsuris pernume-

Tribuni plebis leges aduersus opes patritiorum promulgant.

B ratum esset,id quod supereſſet,triennio æquis portionibus persolueretur: alteram de modo agrorum,ne quis plus quingenta iugera agri possideret: tertiam, ne tribunorum militũ comitia fierent,consulumq; vtiq; alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia & quæ sine certamine maximo obtineri non possent. Omniũ igitur simul rerum, quarum immodica cupido inter mortales est,agri, pecuniæ,honorũ discrimine proposito,conterriti patres cum trepidassent,publicis priuatisq; consilijs nullo remedio alio præter expertam multis iam antè certaminibus intercessionem inuẽto, collegas aduersus tribunitias rogationes comparauerunt. qui vbi tribus ad suffragiũ ineun-

Tribuni alij pro alijs intercedunt.

dum citari à Licinio Sextioq; viderunt,stipati patrũ pręsidijs,nec recitari rogationes, nec solenne quicquã aliud adsciscendũ plebi fieri, passi sunt. Iamq; frustra sæpè con-

C cilio aduocato, cũ pro antiquatis rogationes essent: Benè habet,inquit,Sextius,quandoquidẽ tantum intercessionem pollere placet, isto ipso telo tutabimur plebẽ.agitedum,comitia indicite patres tribunis militũ creãdis. faxo ne iuuet vox ista, veto, qua nunc concinentes collegas nostros tã læti auditis.Haud irritæ cecidêre minæ: comitia præter ædiliũ tribunorũq; plebis nulla sunt habita,Licinius Sextiusq; tribuni plebis refecti nullos curules magistratus creari passi sunt,eaq; solitudo magistratuum,& plebe reficiente duos tribunos,& his comitia trib.militũ tollentib.per quinquenniũ vrbẽ tenuit.Alia bella opportunè quieuêre:Veliterni coloni gestientes otio,ꝙ nullus exercitus Rom.esset,& agrum Romanũ aliquoties incursauere,&Thusculum oppugnare adorti sunt.eaq; res Thusculanis veteribus socijs, nouis ciuibus opẽ orantibus,

Per quinquenniũ comitia tribunorum militum sublata sunt.

D verecundia maximè non patres modò,sed etiam plebẽ mouit:remittentibus tribunis plebis comitia per interregẽ sunt habita:creatiq; tribuni militũ L.Furiũs,A.Manlius, Ser.Sulpitius,Ser.Cornelius,A.& C.Valerij,haudquaquã tam obedientẽ in delectu, quàm in comitijs plebẽ habuere:ingentiq; cõtentione exercitu scripto profecti non ab Thusculo modò submouere hostẽ,sed intra suamet ipsum mœnia compulere.obsidebanturq; haud paulò vi maiore Velitræ,quàm Thusculũ obsessum fuerat:nec tamen ab eis,à quibus obsideri cœptę erãt,expugnari potuere.antè noui creati sunt tribuni militũ Q.Seruilius,C.Veturius,A.& M.Cornelij,Q.Quintius,M.Fabius,nihil ne ab his quidẽ tribunis ad Velitras memorabile factum.in maiore discrimine domi res vertebantur:nam præter Sextium Liciniumq; latores legum iam octauùm tribu-

Velitræ obsidẽtur.

Sextius et Licinius octauùm tribuni plebis refecti.

E nos plebis refectos,Fabius quoq; tribunus militũ Stolonis socer, quarũ legũ author fuerat,earum suasorẽ se haud dubiũ ferebat.& cum octo ex collegio tribunorum plebis primó intercessores legũ fuissent,quinq; soli erant:& (vt fermè solẽt,qui à suis desciscunt)capti,& stupentes animi vocibus alienis id modò,quòd domi pręceptũ erat, intercessioni suæ prætendebant:Velitris in exercitu plebis magnam partem abesse,in aduentum militum comitia differri debere,vt vniuersa plebes de suis commodis suffragium ferret.SextiusLiciniusq; cum parte collegarũ,& vno ex tribunis militum Fabio,artifices iam tot annorum vsu tractandi animos plębis,primores patrum productos interrogando de singulis,quæ ferebantur ad populum, fatigabant:Auderẽntne postulare,vt cũ bina iugera agri plebi diuiderẽtur,ipsis plus quingenta iugera habere liceret?vt singuli propè trecẽtorum ciuium possiderent agros, plebeio homini vix ad

Tribunitiæ actiones aduersus patritiorum potentiam.

tectum neceſſarium, aut locum ſepulturæ, ſuus patêret ager? an placeret fœnore cir- F
cumuentam plebem, ni potius quàm ſortem creditum ſoluat, corpus in neruum ac
ſupplicia dare? & gregatim quotidie de foro addictos duci? & repleri vinctis nobiles
domos? & vbicunq; patritius habitet, ibi carcerem priuatum eſſe? Hæc indigna miſe-
randaq; auditu cum apud timentes ſibimetipſos maiore audientium indignatione
quàm ſua increpuiſſent: atqui nec agros occupandi modum, nec fœnore trucidandi
plebem alium patribus vnquam fore affirmabant, niſi alterum ex plebe cõſulem cu-
ſtodem ſuæ libertatis plebs feciſſet. contemni iam tribunos plebis, quippe quę pote-
ſtas iam ſuam ipſa vim frangat intercedendo: non poſſe æquo iure agi, vbi imperium
penes illos, penes ſe auxilium tantum ſit: niſi imperio communicato nunquam ple-
bem in parte pari Reipublicæ fore: nec eſſe quod quiſquam ſatis putet, ſi plebeiorum G
ratio comitijs conſularibus habeatur: niſi alterum conſulẽ vtiq; ex plebe fieri neceſſe
ſit, neminem fore. an iam memoria exiſſe, cum tribunos militũ idcirco potius quàm
conſules creari placuiſſet, vt & plebeijs patêret ſummus honos? IIII. & XL. annis nemi-
nem ex plebe tribunum militum creatum eſſe? qui crederent, duobus ne in locis ſua
voluntate impertituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis
occupare ſoliti ſint? & ad cõſulatum viam fieri paſſuros, qui tribunatum ſeptum tam
diu habuerint? lege obtinendum eſſe, quod comitijs per gratiam nequeat: & ſepo-
nendum extra certamen alterum conſulatum, ad quem plebi ſit aditus: quoniam in
certamine relictus, præmium ſemper potentioris futurus ſit. nec iã poſſe dici id, quod
antea iactare ſoliti ſint, nõ eſſe in plebeijs idoneos viros ad curules magiſtratus. nun- H
quid enim ſocordius, aut ſegnius Rempub. adminiſtrari poſt P. Licinij Calui tribu-
natum, qui primus ex plebe creatus ſit: quàm per eos annos geſta ſit, quibus præter pa
tritios nemo tribunus militum fuerit? quin contrà patritios aliquot damnatos poſt
tribunatum, neminem plebeium. quæſtores quoq;, ſicut tribunos militum, paucis
antè annis ex plebe cœptos creari: nec vllius eorum populum Romanum pœnituiſſe.
conſulatum ſupereſſe plebeijs: eam eſſe arcem libertatis, id columen: ſi eò peruentum
ſit, tum populum Romanum verè exactos ex vrbe reges, & ſtabilem libertatem ſuam
exiſtimaturum. quippe ex illa die in plebem ventura omnia, quibus patritij excellãt,
imperium atq; honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſis fruẽda, ma-
Promulgata rogatio vt pro duumuiris ſacris faciundis decẽuiri creentur. iora liberis relinquẽda. Huius generis orationes vbi accipi vidêre, nouã rogationem I
promulgant, vt pro duumuiris ſacris faciundis decemuiri creentur: ita vt pars ex ple-
be, pars ex patribus fiat: omniumq; earum rogationum comitia in aduentum eius ex-
ercitus differunt, qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus, quàm à Veli-
tris reducerentur legiones. ita ſuſpenſa de legibus res ad nouos tribunos militum di-
lata. nam plebis tribunos eoſdem, duos vtiq; qui legum latores erant, plebes reficie-
bat. tribuni militum creati T. Quintius, Ser. Cornelius, Ser. Sulpitius, Sp. Seruilius, L.
Papyrius, L. Veturius. Principio ſtatim anni ad vltimàm dimicationẽ de legibus ven-
tum: & cum tribus vocarentur, nec interceſſio collegarum latoribus obſtaret, trepidi
patres ad duo vltima auxilia, ſummum imperium, ſummumq; ad ciuem decurrunt.
Camillus dictator dicitur aduerſus vim tribunitiam. dictatorem dici placet. dicitur M. Furius Camillus, qui magiſtrum equitum L. Æmy K
lium cooptat. Legum quoq; latores aduerſus tantum apparatum aduerſariorum &
ipſi cauſam plebis ingentibus animis armant: concilioq; plebis indicto, tribus ad ſuf-
fragium vocant. cum dictator ſtipatus agmine patritiorum plenus iræ minarumq;
conſediſſet, atq; ageretur res, ſolito primùm certamine inter ſe tribunorum plebis fe-
rentium legem, intercedentiumq;: & quanto iure potentior interceſſio erat, tantum
vinceretur fauore legum ipſarum, latorumq;: & vti rogaſſent, primæ tribus dicerent.
Camilli oratio. Tum Camillus, Quandoquidem, inquit, Quirites iam vos tribunitia libido, nõ po-
teſtas regit, & interceſſionem ſeceſſione quondam plebis partam, nobis eadem vi
facitis irritam, qua peperiſtis: non Reipub. magis vniuerſæ, quàm veſtra cauſa dicta-
tor interceſſioni veſtræ adero: euerſumq; veſtrũ auxilium imperio tutabor. itaq; ſi C.

Lici-

A Licinius & L. Sextius intercessioni collegarum cedunt, nihil patritium magistratum inferam concilio plebis, si aduersus intercessionem tanquam captæ ciuitati leges imponere tendent, vim tribunitiam à se ipsa dissolui non patiar. Aduersus ea cum contemptim tribuni plebis rem nihilo segnius peragerent: tum percitus ira Camillus lictores, qui de medio plebem emouerent, misit. & addidit minas: si pergerent, sacramento omnes iuniores adacturum, exercitumq; extemplò ex vrbe deducturum. Terrorem ingentem incusserat plebi, ducibus plebis accendit magis certamine animos, quàm minuit, sed re neutrò inclinata, magistratu se abdicauit: seu quia vitio creatus erat, vt scripsere quidam: seu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idq; plebs sciuit, vt si M. Furius pro dictatore quid egisset, * quingentûm millium æris ei mulcta esset.

Camillus abdicat se magistratu.

Val. 5000 coron.

B Sed auspicijs magis quàm noui exempli rogatiõe deterritum, vt potius credam, cùm ipsius viri facit ingenium, tum quòd ei suffectus est extemplò P. Manlius dictator: quem quid creari attinebat ad id certamen, quo M. Furius victus esset? & quod eundem M. Furium dictatorem insequens annus habuit, haud sine pudore certè factum priore anno in se imperium repetiturum: simul quòd eo tempore, quo promulgatũ de mulcta eius traditur, aut & huic rogatiõi, qua se in ordinem cogi videbat, obsistere potuit: aut ne illas quidem propter quas & hæc lata erat, impedire: & quoad vsq; ad memoriam nostram tribunitijs consularibusq; certatum viribus est, dictaturæ semper altius fastigium fuit. Inter priorem dictaturam abdicatam, nouamq; à Manlio initam ab tribunis velut per interregnũ concilio plebis habito, apparuit quæ ex promulgatis plebi, quę latoribus gratiora essent. nam de fœnore atq; agro rogationes iubebant, de plebeio consulatu antiquabant. & perfecta vtraq; res esset, ni tribuni se in omnia simul consulere plebem dixissent. P. Manlius deinde dictator rem in causam plebis inclinauit, C. Licinio qui tribunus militũ fuerat, magistro equitũ de plebe dicto. Id ęgrè patres passos accipio: dictatorẽ propinqua cognatione Licinij se apud patres excusare solitum, simul negantem magistri equitum maius, quàm tribuni cõsularis imperium esse. Licinius Sextiusq;, cum tribunorum plebis creandorum indicta comitia essent, ita se gerere, vt negando iam sibi velle continuari honorem acerrimè accenderent ad id quod dissimulando petebant, plebem. nonum se annum iam velut in aciem aduersus optimates maximo priuatim periculo, nullo publico emolumento stare: consenuisse iam secum & rogationes promulgatas, & vim omnem tribunitiæ potestatis. primò intercessione collegarum in leges suas pugnatum esse: deinde ablegatione iuuentutis ad Veliternum bellum: postremo dictatorium fulmen in se intentatum. iam nec collegas, nec bellum, nec dictatorem obstare, quippe qui etiam omen plebeio consuli, magistro equitum ex plebe dicendo dederit. se ipsam plebem, & commoda morari sua. liberam vrbem ac forum à creditoribus, liberos agros ab iniustis possessoribus extemplò, si velit, habere posse. quæ munera quando tandem satis grato animo æstimaturos, si inter accipiendas de suis commodis rogationes spem honoris latoribus earum incidant? non esse modestiæ populi Romani id postulare, vt ipse fœnore leuetur: & in agrum iniuria possessum à potentibus inducatur, per

C. *Licinius plebeius magister equitum dicitur.*

Licinius Sextiusq; continuari sibi tribunatũ recusant.

D quos ea consecutus sit, senes tribunitios non sine honore tantùm, sed etiam sine spe honoris relinquat. Proinde ipsi primùm statuerent apud animos quid vellent. deinde comitijs tribunitijs declararent voluntatem. si coniunctim ferre ab se promulgatas rogationes vellent, esse quod eosdem reficerent tribunos plebis: perlaturos enim quę promulgauerint. sin quod cuiq; priuatim opus sit, id modò accipi velint: opus esse nihil inuidiosa cõtinuatione honoris, nec se tribunatum, nec illos ea quæ promulgata sint, habituros. Aduersus tam obstinatam orationem tribunorum cum præ indignitate rerum stupor, silentiumq; inde cæteros patrum defixisset: Ap. Claudius Crassus nepos decemuiri dicitur odio magis iraq;, quàm spe, ad dissuadendum processisse: & locutus in hanc ferè sententiam esse: Neq; nouum, neq; inopinatum mihi sit, Quirites, si quod vnum familię nostræ semper obiectum est ab seditiosis tribunis,

E

Appij Claudij oratio in tribunos.

id nunc ego quoque audiam: Claudiæ genti iam inde ab initio nil antiquius in Re- F
pub. patrum maiestate fuisse: semper plebis commodis aduersatos esse, quorum alterum neque nego, neque inficias eo: nos, ex quo ascitì sumus simul in ciuitatem & patres, enixè operam dedisse, vt per nos aucta potius, quàm imminuta maiestas earum gentium, inter quas nos esse voluistis, dici verè posset. illud alterum pro me maioribusq; meis cõtendere ausim Quirites (nisi quę pro vniuersa Repub. fiant, ea plebi tanquam aliam incolenti vrbem aduersa quis putet) nihil nos neque priuatos, neque in magistratibus, quod incommodum plebi esset, scientes fecisse: nec vllum factum, dictúmue nostrum contra vtilitatem vestram, & si quædam contra voluntatem fuerint, verè referri posse. An hoc, si Claudiæ familiæ non sim, nec ex patritio sanguine ortus, sed vnus Quiritium quilibet, qui modò me duobus ingenuis ortum, & viuere G
in libera ciuitate sciam, reticere possim? L. illum Sextium & C. Licinium perpetuos (si dijs placet) tribunos tantum licentiæ nouem annis, quibus regnant, sumpsisse, vt vobis negent potestatem liberam suffragij non in comitijs, non in legibus iubendis se permissuros esse? sub conditione, inquit, nos reficietis decimùm tribunos. quid est aliud dicere? quod petunt alij, nos adeò fastidimus, vt sine mercede magna non accipiamus. sed que tandem ista merces est, qua vos semper tribunos plebis habeamus? vt rogationes, inquit, nostras, seu placent, seu displicent, seu vtiles, seu inutiles sunt, omnes coniunctim accipiatis. Obsecro vos Tarquinij Tribuni plebis, putate me ex media concione vnum ciuem succlamare. bona venia vestra liceat ex his rogationibus legere, quas salubres nobis censemus esse: antiquare alias. Non, inquit, licebit. H
tu de fœnore atque agris, quod ad vos omnes pertinet, iubeas: & hoc portenti non fiat in vrbe Romana, vti L. Sextium atq; hunc C. Licinium consules, quod indignaris, quod abominaris videas. aut omnia accipe: aut nihil fero. vt si quis ei, quem vrgeat fames, venenum ponat cum cibo, & aut abstinere eo quòd vitale sit, iubeat, aut mortiferum vitali admisceat. Ergo si esset libera hæc ciuitas, non tibi frequentes succlamassent? abi hinc cum tribunatibus ac rogationibus tuis. quid si tu non tuleris, quod commodum est populo accipere, nemo erit qui ferat illud? Si quis patritius, si quis (quod illi volunt inuidiosius esse) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero: quis vestrûm Quirites ferret? nunquámne vos res potius, quàm authores spectabitis? sed omnia semper, quæ magistratus ille dicet, secundis auribus, quæ ab nostrûm I
quo dicentur, aduersis accipietis? At herculè sermo est minimè ciuilis. Quid? Rogatio qualis est, quam à vobis antiquatam indignantur? sermoni Quirites simillima. consules, inquit, rogo, ne vobis, quos velitis, facere liceat. an aliter rogat, qui vtique alterum ex plebe fieri consulem iubet: nec duos patritios creandi potestatem vobis permittit? Si hodie bella sint, quale Hetruscum fuit, cùm Porsena Ianiculum insedit: quale Gallicum modò, cùm præter Capitolium atque arcem omnia hæc hostium erant: & consulatum cum hoc M. Furio, aut quolibet alio ex patribus L. ille Sextius peteret: posset ísne ferre Sextium haud pro dubio consulem esse, Camillum de repulsa dimicare? Hoccine est in commune honores vocare? vt duos plebeios fieri consules liceat, duos patritios non liceat? & alterum ex plebe creari necesse sit, vtrunque ex pa- K
tribus præterire liceat? Quænám ista societas, quænam consortio est? parum est, si cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partem eius venis, nisi partem petendo totum traxeris? Timeo, inquit, ne si duos licebit creari patritios, neminem creetis plebeium. Quid est dicere aliud? nisi quia indignos vestra voluntate creaturi non estis, necessitatem vobis creandi quos non vultis, imponam. quid sequitur, nisi vt ne beneficium quidem debeat populo, si cum duobus patritijs vnus petierit plebeius, & lege se, non suffragio creatum dicat? Quomodo extorqueant, non quomodo petant honores, quærunt: & ita maxima sunt adepturi, vt nihil ne pro minimis quidem debeant, & occasionibus potius quàm virtute petere honores malunt. Est aliquis qui se inspici, qui æstimari fastidiat? qui certos sibi vni honores inter dimicantes competitores

æquum

A æquum censeat esse? qui se arbitrio vestro eximat?.qui vestra necessaria suffragia pro voluntarijs,& serua pro liberis faciat? omitto Licinium Sextiumq;,quorum annos in perpetua potestate tanquam regum in Capitolio numeratis: quis est hodie in ciuitate tam humilis, cui non via ad consulatum facilior per istius legis occasionem, quàm nobis ac liberis nostris fiat? si quidem nos ne cum volueritis quidem creare interdum poteritis,istos etiam si nolueritis,necesse sit. De indignitate satis dictum est (etenim dignitas ad homines pertinet) quid de religionibus atq; auspicijs, quæ propria deorum immortalium contemptio atq; iniuria est, loquar? auspicijs hanc vrbẽ conditam esse,auspicijs bello ac pace,domi militięq; omnia geri,quis est qui ignoret? penes quos igitur sunt auspicia more maiorum?nempe penes patres.nam plebeius qui-
B dem magistratus nullus auspicatò creatur:nobis adeò propria sunt auspicia, vt non solùm quos populus creat patritios magistratus,non aliter quàm auspicato creet, sed nos quoq; ipsi sine suffragio populi auspicatò interregem prodamus, & priuatim auspicia habeamus,quæ isti ne in magistratibus quidẽ habent. Quid igitur aliud quàm tollit ex ciuitate auspicia,qui plebeios consules creando à patribus, qui soli ea habere possunt,aufert?Eludant nunc licet religiones.quid enim est, si pulli non pascentur?si ex cauea tardius exierint?si occinuerit auis?parua sunt hæc:sed parua ista nõ contemnendo maiores nostri,maximam hanc rem fecerunt. nunc nos, tanquam iam nihil pace deorum opus sit,omnes cęremonias polluimus.vulgo ergo pontifices,augures, sacrificuli reges creentur:cuilibet apicem dialem,dum modò homo sit,imponamus:
C tradamus Ancilia,penetralia, deos deorumq; curam, quibus nefas est: non leges auspicatò ferantur,non magistratus creentur: nec centuriatis, nec curiatis comitijs patres authores fiant: Sextius & Licinius tanquam Romulus ac Tatius in vrbe Romana regnent, quia pecunias alienas, quia agros dono dant. tanta dulcedo est ex alienis fortunis prædandi: nec in mentem venit altera lege solitudines vastas in agris fieri, pellendo finibus dominos: altera fidem abrogari, cum qua omnis humana societas tollitur. Omnium rerum causa vobis antiquandas censeo istas rogationes. quod faxitis,deos velim fortunare. Oratio Appij ad id modò valuit, vt tempus rogationum iubendarum proferretur. Refecti decimùm ijdem tribuni Sextius & Licinius de de-
Decemuiri sacrorum partim ex plebe, partim ex patritijs creantur.
cemuiris sacrorũ ex parte de plebe creandis pertulere.creati quinq; patrũ,quinq; ple-
D bis:graduq; eo iam via facta ad consulatũ videbatur. Hac victoria cõtenta plebes cessit patribus,vt in præsentia consulũ mentione omissa,tribuni militũ crearentur.creati A.& M.Cornelij iterum.M.Geganius,P.Manlius,L.Veturius, P.Valerius v i. Cùm præter Velitrarum obsidionem,tardi magis rerum exitus quàm dubij,quietę externę res Romanis essent: fama repens belli Gallici allata perpulit ciuitatem, vt M. Furius dictator quintùm diceretur.is T. Quintium Pœnum magistrum equitum dixit. Bellatum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen,author est Claudius:inclytamq; in
Cum Gallis ad Anienẽ pugnatum.
ponte pugnam,qua T.Manlius Gallum,cum quo prouocatus manus cõseruit,in cõspectu duorũ exercituũ cæsum torque spoliauit, tum pugnatam. Plurib⁹ authoribus magis adducor,vt credam decem haud minus post annos ea acta: hoc autem anno in
E Albano agro cum Gallis dictatore M.Furio signa collata.nec dubia,nec difficilis Romanis, quanquam ingentem Galli terrorem memoria pristinæ cladis attulerant, victoria fuit.multa millia Barbarorum in acie,multa captis castris cæsa.palati alij Apuliam maximè petentes,cùm fuga se longinqua,tum quòd passim eos simul pauor terrorq; distulerant, ab hoste sese tutati sunt. Dictatori consensu patrum, plebisq; triumphus decretus. Vix dum perfunctum eum bello atrocior domi seditio excepit: & per ingentia certamina dictator senatusq; victus, vt rogationes tribunitiæ acciperentur: & comitia consulum aduersa nobilitate habita,quibus L.Sextius de plebe primus c o s. factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit: quia patritij se authores futuros negabant, prope ad secessionem plebis res, terribilesq; alias minas ciuilium certaminum venit:cum tamen per dictatorem conditionibus sedatæ discordiæ

Galli victi in Albano agro.

L. Sextius de plebe primus Consul factus.

sunt,

sunt, conceſſumq; ab nobilitate plebi de conſule plebeio: à plebe nobilitati de prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patribus creando. Ita ab diutina ira tandē in concordiam redactis ordinibus, cum dignam eam rem ſenatus cenſeret eſſe, meritoq; id, ſi quando vnquam aliàs, deûm immortalium cauſa libenter facturos fore, vt ludi maximi fierent, & dies vnus ad triduum adijceretur: recuſantib⁹ id munus ædilibus plebis, conclamatum à patritijs eſt iuuenibus, ſe id honoris, deûm immortalium cauſa libenter acturos, vt ædiles fierent. quibus cum ab vniuerſis gratiæ actæ eſſent, factum ſenatuſconſultum, vt duos viros ædiles ex patribus dictator populum rogaret, patres authores omnibus eius anni comitijs fierent. F

Prætor vrbanus ex patribus creatur.

Duo ædiles ex patribus facti.

EPITOME LIBRI VII. G

DVo noui magiſtratus adiecti ſunt, prætura & ædilitas curulis. Peſtilentia ciuitas laborauit, eamq; inſignem fecit mors Furij Camilli. cuius remedium & finis cum per nouas religiones quæreretur, ludi ſcenici tunc primùm facti ſunt. Cum dies L. Manlio dicta eſſet à M. Pomponio tribuno plebis, propter delectum acerbè factum, & ob T. Manlium filium relegatū ſine vllo crimine: adoleſcens ipſe, cuius relegatio patri obijciebatur, venit in cubiculū tribuni, ſtrictoq; gladio coegit eum in verba ſua iurare, non perſeueraturum ſe in accuſatione. tunc omnia pernicioſa omiſſa ſunt. In patentem voraginem vrbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit, eaq; expleta eſt. Manlius adoleſcens qui patrem à tribunitia vexatione liberauerat, contra Gallum prouocantem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit, eiq; occiſo, torquem aureum detraxit: quam ipſe poſtea tulit, & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pontina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata damnatus eſt, quòd plus quingentorum iugerûm agri poſſideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, à quo prouocatus erat, inſidente galea coruo, & vnguibus, roſtroq; infeſtante hoſtem, interemit, & ex eo Coruini nomen accepit, conſulq; proximo anno creatus eſt ob virtutem, cum XXIII. *ageret annum. Amicitia cum Carthaginienſibus iuncta. Campani, cum vrgerentur à Samnitibus bello, auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id non impetrarent, vrbem atq; agros populo Romano dediderunt. ob quam cauſam ea quæ populi Romani facta eſſent, defendi bello aduerſus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio conſule exercitus in iniquum locum deductus, in magno diſcrimine eſſet, P. Decij tribuni militum opera ſeruatus eſt. qui occupato colle ſuper id iugum, in quo Samnites ſederant, occaſionem conſuli in æquiorem locum euadendi dedit: ipſe ab hoſtibus circumſeſſus erupit. Milites Romani, qui Capuæ in præſidio erant relicti, cum de ea occupanda vrbe conſpiraſſent, & detecto conſilio, metu ſupplicij à populo Romano defeciſſent, per M. Valerium Coruinum dictatorem, qui conſilio ſuo eos à furore reuocauerat, patriæ reſtituti ſunt.* H

ANNVS hic erit inſignis noui hominis conſulatu, inſignis nouis duobus magiſtratibus, prætura, & curuli ædilitate. hos ſibi patritij quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero conſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres prætura Sp. Furio M. filio Camillo, ædilitatem Cn. Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ſuarum gentium viris gratia campeſtri dederunt. L. Sextio collega ex patribus datus Lucius Æmylius Mamercus. Principio anni & de Gallis, quos primò palatos per Apuliam congregari iam fama erat, & de Hernicorum defectione agitata mentio. Cùm de induſtria omnia, ne quid per plebeium conſulem ageretur, proferrentur: ſilentium omnium rerum, ac iuſtitio ſimile otium fuit: niſi quòd non patientibus tacitum tribunis, quòd pro conſule vno plebeio tres patritios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam cōſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet, prætorem quidem etiam iura reddentem, & collegam cōſulibus, atq; ijſdem auſpicijs creatum: verecundia inde impoſita eſt ſenatui ex patribus iubendi ædiles curules creari. primò vt alternis annis ex plebe fierent, conuenerat: poſteà promiſcuum fuit. Inde L. Genutio, & Q. Seruilio COSS. & ab ſeditione, & à bello quietis rebus, ne quando à metu ac periculis vacarent, peſtilentia ingens orta. cenſorem, ædilem, curulem, tres tribunos plebis mortuos ferunt, pro portione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe. maximeq; eam peſtilentiam inſignem mors quàm matura, tam acerba M. Furij fecit. Fuit enim verè vir vnicus in omni fortuna, princeps pace belloq;, prius quàm exulatum iret: clarior in exilio vel deſiderio ciuitatis, quæ capta abſentis implorauit opem: vel felicitate, qua reſtitutus in patriam, ſecum patriam ipſam reſtituit. par deinde per quinque & triginta annos (tot enim poſtea vixit) titulo tantæ gloriæ fuit, dignusq; habitus, quem I K

Peſtilentia.

M. Furij Camilli mors, & laudes.

tus, quem

A tus,quem ſecundum à Romulo conditorẽ vrbis Romæ ferrent.Et hoc,& inſequenti anno T.Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone conſulibus peſtilentia fuit. eo nihil dignum memoria actum, niſi quod pacis deûm expoſcendę cauſa tertiò tum poſt conditam vrbem lectiſternium fuit.& cùm vis morbi,nec humanis conſilijs,nec ope diuina leuaretur,victis ſuperſtitiõe animis,ludi quoq;ſcenici,noua res bellicoſo populo(nam circi modo ſpectaculum fuerat) inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur.Cæterùm parua quoq;(vt fermè principia omnia) & ea ipſa peregrina res fuit. ſine carmine vllo, ſine imitandorum carminum actu ludiones ex Hetruria acciti,ad tibicinis modos ſaltantes,haud indecoros motus more Thuſco dabant.imitari deinde eos iuuentus ſimul inconditis inter ſe iocularia fundentes, verſibus cœpere: nec
B abſoni à voce motus erant. Accepta itaq; res, ſæpiusq; vſurpando excitata. vernaculis artificibus,quia hiſter Thuſco verbo ludio vocabatur,nomen hiſtrionibus inditum: qui nõ ſicut ante Feſcennino verſu ſimilem incompoſitum temerè ac rudem alternis iaciebant:ſed impletas modis ſatyras deſcripto iam ad tibicinem cantu,motuq; congruenti peragebant. Liuius poſt aliquot annos, qui ab ſatyris auſus eſt primus argumẽto fabulam ſerere,idem(ſcilicet id quod omnes tum erant) ſuorũ carminum actor dicitur, cùm ſæpius reuocatus vocem obtudiſſet, venia petita puerum ad canendum ante tibicinem cum ſtatuiſſet, canticum egiſſe aliquanto magis vigenti motu, quia nihil vocis vſus impediebat.inde ad manum cantari hiſtrionibus cęptum,diuerbiaq; tantum ipſorum voci relicta. Poſtquam lege hac fabularum ab riſu ac ſoluto ioco res
C auocabatur, & ludus in artem paulatim verterat, iuuentus hiſtrionibus fabellarum actu relicto, ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta verſibus iactitare cœpit, quæ inde exodia poſtea appellata,conſertaq; fabellis potiſſimum Atellanis ſunt.quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuit iuuentus: nec ab Hiſtrionibus pollui paſſa eſt. eo inſtitutum manet, vt actores Atellanarum nec tribu moueantur, & ſtipendia tanquam expertes artis ludicrę faciant.Inter aliarum parua principia rerum ludorum quoq; prima origo ponenda viſa eſt, vt appareret quàm ab ſano initio res in hanc vix opulentis regnis tolerabilem inſaniam venerit.nec tamen ludorum primum initium procurandis religionibus datum, aut religione animos, aut corpora morbis leuauit. quin etiam cum medios fortè ludos circus Tyberi ſuperfuſo irrigatus impediſſet, id
D verò velut auerſis iam dijs,aſpernantibusq; placamina iræ,terrorẽ ingentẽ fecit. Itaq; Cn. Genutio, L. Æmylio Mamerco ſecundùm conſulibus, cum piaculorum magis conquiſitio animos quàm corpora morbi afficerent, repetitum ex ſeniorũ memoria dicitur,peſtilentiam quondã clauo ab dictatore fixo ſedatam. Ea religione adductus ſenatus dictatorem claui figendi cauſa dici iuſſit.dictus L.Manlius Imperioſus, L.Pinarium magiſtrum equitũ dixit. Lex vetuſta eſt priſcis literis, verbisq; ſcripta, vt qui prętor maximus ſit,idibus Septembribus clauum pangat.fixus fuit dextro lateri ædis Iouis optimi maximi ea ex parte qua Mineruæ templum eſt.eum clauum, quia raræ per ea tempora literę erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt,eoq; Mineruę templo dicatam legem,quia numerus à Minerua inuentus ſit. Volſinijs quoq; clauos in-
E dices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Hetruſcæ deæ comparêre, diligens talium monimentorum author Cintius affirmat. M. Horatius conſul ex lege templum Iouis optimi maximi dedicauit anno poſt reges exactos.à conſulibus poſtea ad dictatores,quia maius imperium erat,ſolenne claui figendi tranſlatum eſt.Intermiſſo deinde more, digna etiam per ſe viſa eſt res, propter quam dictator crearetur. qua de cauſa creatus L.Manlius, perinde ac Reipublicę gerendę, ac non ſoluendę religionis gratia creatus eſſet, bellũ Hernicum affectans, delectu acerbo iuuentutẽ agitauit: tandemq; omnib⁹ in eum tribunis plebis coortis,ſeu vi, ſeu verecundia victus, dictatura abijt.neq; eo min⁹ principio inſequẽtis anni Q.Seruilio Hala,L. Genutio ſecundùm coss. dies Manlio dicitur à M. Pomponio tribuno plebis. acerbitas in delectu, nõ damno modò ciuiũ,ſed etiam laceratione corporũ lata,partim virgis cæſis, qui ad

nomina

391

Lectiſternium.

Ludi ſcenici tum primùm inſtituti.

Hiſtriones vnde dicti.

392

Claui figendi cauſa dictator creatur L.Manlius.

Manlius dictator ob delectum acerbius habitum magiſtratu ſe abdicare cogitur.

39

Manlio dies dicitur.

nomina non reſpondiſſent, partim in vincula ductis, inuiſa erat. & ante omnia inui- F
ſum ipſum ingenium atrox, cognomenq; Imperioſi graue liberæ ciuitati ab oſtenta-
tione ſæuitiæ adſcitum, quam non magis in alienis, quàm in proximis, ac ſanguine
ipſe ſuo exerceret. criminiq; ei tribunus inter cętera dabat, quòd filium iuuenem nul-
Manlius in filium crudelis fuiſſe accuſatur. lius probri compertum, extorrem vrbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu ęqua-
lium prohibitum in opus ſeruile, propè in carcerem atq; in ergaſtulum dederit: vbi
ſummo loco natus dictatorius iuuenis quotidiana miſeria diſceret, verè imperioſo
patre ſe natum eſſe. at quam ob noxam? quia infacundior ſit, & lingua impromptus.
quod naturæ damnum vtrum nutriendum patri, ſi quicquam in eo humani eſſet, an
caſtigandum, ac vexatione inſigne faciendum fuiſſe? ne mutas quidem beſtias mi-
nus alere, ac fouere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit. at hercule L. Man- G
lium malum malo augere filij, & tarditatem ingenij inſuper premere: & ſi quid in eo
exiguum naturalis vigoris ſit, id extinguere vita agreſti, & ruſtico cultu inter pecudes
habendo. Omnium potius his criminationibus, quàm ipſius iuuenis irritatus eſt ani
mus. quin contrà ſe quoq; parenti cauſam inuidiæ atq; criminum eſſe ægrè paſſus, vt
omnes dij hominesq; ſcirent, ſe parenti opem latam quàm inimicis eius malle, capit
conſilium rudis quidem atq; agreſtis animi, & quanquam nõ ciuilis exempli, tamen
pietate laudabile. Inſcientibus cunctis cultro ſuccinctus, mane in vrbem atq; à porta
domum cõfeſtim ad M. Pomponium tribunum pergit: ianitori opus eſſe ſibi domi-
Manlij filij in patrem pietas. no eius cõuento extemplò ait, nunciaret T. Manlium Lucij filium eſſe. mox introdu- H
ctus (etenim percitum ira in patrem ſpes erat aut criminis aliquid noui, aut conſilij ad
rem agendam deferre) ſalute accepta redditaq;, eſſe ait quæ cum eo agere arbitris re-
motis velit. procul inde omnibus abire iuſſis, cultrum ſtringit: & ſuper lectum ſtans
ferro intento, niſi quæ ipſe concepiſſet verba iuraret, ſe patris eius accuſandi cauſa
concilium plebis nunquam habiturum, ſe eum extemplò transfixurum minatur. pa-
uidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare, ſe ſolum inermem, illum prę-
ualidum iuuenem, &, quod haud minus timendum erat, ſtolidè ferocem viribus ſuis
cerneret) adiurat in quæ adactus eſt verba. & præ ſe deinde tulit, ea vi ſubactum ſe in-
cœpto deſtitiſſe. nec perinde vt maluiſſet plebes, ſibi ſuffragij ferẽdi de tam crudeli &
ſuperbo reo poteſtatẽ fieri. ita ęgrè habuit filium id pro parente auſum: eoq; id lauda-
bilius erat, quòd animũ eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertiſſet. Itaq; non I
patri modò remiſſa cauſę dictio eſt, ſed ipſi etiam adoleſcẽti ea res honori fuit. & cùm
Tribuni militum ad legiones ſuffragio in primùm facti eo anno primùm placuiſſet tribunos militũ ad legiões ſuffragio fieri (nam & antea ſi-
cut nunc, quos ruffulos vocant, imperatores ipſi faciebant) ſecundum in ſex locis te-
nuit, nullis domi militiæq; ad conciliandum gratiam meritis, vt qui rure, & procul
cœtu hominum iuuentam egiſſet. Eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua vi alia forum
medium fermè ſpecu vaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neque eam
voraginẽ coniectu terrę, cum pro ſe quiſq; gereret, expleri potuiſſe prius, quàm deũm
monitu quæri cœptum, quo plurimùm populus Romanus poſſet. id enim illi loco
M. Curtius armatus equo inſidens ſe in ſpecum demiſit. dicandũ vates canebant, ſi Rempub. Romanam perpetuam eſſe vellent. tum M. Cur- K
tium iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt, dubitantes an vllum magis Roma-
num bonum, quàm arma virtusq; eſſet. Silẽtio facto, templa deorum immortalium,
quæ foro imminent, Capitoliumq; intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in pa-
tentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem ſe deuouiſſe: equo deinde quàm po-
terat maximè exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe, donaq; ac fru-
Lacus Curtius. ges ſuper eum à multitudine virorum ac mulierum congeſtas: lacumq; Curtium non
ab antiquo illo T. Tatij milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum. cura non deeſſet,
Famæ rerum ſtandum eſt, vbi vetuſtas fidem derogat. ſi qua ad verum via inquirentem ferret. nunc famæ rerum ſtandum eſt, vbi certam
derogat vetuſtas fidem. & lacus nomen ab hac recentiore inſignius fabula eſt. poſt
tanti prodigij procurationem eodem anno de Hernicis conſultus ſenatus, cùm fœ-
ciales ad res repetendas nequicquam miſiſſet, primo quoque die ferendum ad popu-

lum de

A lum de bello indicendo Hernicis censuit: populusq; id bellum frequens iussit. L. Genutio consuli ea prouincia sorte euenit. In expectatione ciuitas erat, quòd primus ille de plebe consul bellum suis auspicijs gesturus esset: deinde vt eueniret res, ita communicatos honores prosperè, aut secus consulto habitura. Fortè ita tulit casus, vt Ge-

Genutius consul plebeius cum exercitu occisus.

B

C

nutius ad hostes magno conatu profectus, in insidias præcipitaretur: legionibus nec opinatò pauore fusis, consul circumuentus ab inscijs quem interfecissent, occideretur. Quod vbi est Romam nunciatum, nequaquam tantum publica calamitate mœsti patres, quantum feroces infelici consulis plebeij ductu, fremunt omnibus locis: irent, crearent consules ex plebe, transferrent auspicia, quò nefas esset. potuisse patres plebiscito pelli honoribus suis, num etiam in deos immortales inauspicatam legem valuisse? vindicasse ipsos suum numen, sua auspicia: quæ vt primùm contacta sint ab
D eo, à quo nec ius nec fas fuerit, deletum cum duce exercitum documento fuisse, ne deinde turbato gentium iure comitia haberentur. His vocibus curia & forum personat. Ap. Claudium, quia dissuaserat legẽ in concione, maiore nunc authoritate euentum reprehensi ab se consilij incusantem, dictatorem consensu patritiorũ Seruilius consul dicit: delectusq; & iustitium indictum. Priusquam dictator legionesq; nouæ in Hernicos venirent, ductu C. Sulpitij legati res per occasionem gesta egregiè est. In Hernicos morte consulis cõtemptim ad castra Romana cum haud dubia expugnandi spe succedentes, hortante legato, & plenis iræ atque indignitatis militum animis eruptio est facta. multum ab spe adeundi valli res Hernicis abfuit, adeò turbatis inde ordinibus abscessere. Dictatoris deinde aduentu nouus veteri exercitus iungitur, &
E copiæ duplicantur. & pro concione dictator laudibus legati, militumq;, quorum virtute castra defensa erant, simul audientibus laudes meritas tollit animos, simul cæteros ad æmulandas virtutes acuit. Neque segnius ad hostes bellum apparant, qui & parti ante decoris memores, neque ignari auctarum virium hostis, suas quoque vires augent. omne Hernicum nomen, omnis militaris ætas excitur. quadringentariæ octo cohortes, lecta robora virorũ scribuntur. hunc eximium florem iuuentutis eò etiam, quòd vt duplex acciperent stipendium, decreuerant, spei animorumq; impleuere. immunes quoque operum militarium erant, vt in vnum pugnæ laborem reseruati plus sibi, quàm pro virili parte annitendum scirent. extra ordinem etiam in acie locati, quo conspectior virtus esset. Duum millium planities castra Romana ab Hernicis dirimebat. ibi pari fermè vtrinq; spatio in medio pugnatum est. primo ste-

Ap. Claudius dictator creatur.

Summo studio bellum apparant Hernici.

Acris pugna Romanorum & Hernicorum.

tit ambigua ſpe pugna, nequicquam ſæpe conatis equitibus Romanis impetu tur- F
bare hoſtium aciem. poſtquàm equeſtris pugna effectu, quàm conatibus vanior erat,

G

H

conſulto prius dictatore equites, permiſſu deinde eius relictis equis clamore ingenti prouolant ante ſigna, & nouam integrant pugnam. neq; ſuſtineri poterant, ni extraordinariæ cohortes pari corporum, animorumq; robore ſe obieciſſent. Tunc inter primores duorum populorum res geritur. quicquid hinc, aut illinc communis Mars belli aufert, multiplex quàm pro numero damnum eſt: vulgus aliud armatorum, velut delegata primoribus pugna, euentum ſuum in virtute aliena ponit. multi vtrinque cadunt, plures vulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpantes, quid deinde reſtaret quærendo, ſi neque ex equis pepuliſſent hoſtem, neque pedites quicquam momenti facerent, quam tertiam expectarent pugnam? quid ante ſigna ferоces proſiluiſſent? & alieno pugnarent loco? His inter ſe vocibus concitati clamore re- I
nouato, inferunt pedem: & primùm gradu mouerunt hoſtem, deinde pepulerunt, poſtremò iam haud dubiè auertunt: neq; tam vires pares quæ ſuperauerit res, facile dictu eſt, niſi quòd perpetua fortuna vtriuſque populi & extollere animos, & minue-

Fugantur Hernici. re potuit. Vſque ad caſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur: caſtrorum oppugnatione, quia ſerum erat diei, abſtinuere. diu non perlitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem ſignum dare poſſet: eo in noctem tractum erat certamen. Poſtera die deſerta fuga caſtra Hernicorum, & ſaucij relicti quidam inuenti: agmenq; fugientium ab ſignis, cum præter mœnia eorum infrequentia ſigna conſpecta eſſent, fuſum ac per agros trepida fuga palatum eſt. nec Romanis incruenta victoria fuit. quarta pars militum amiſſa: & vbi haud minus iacturæ fuit, aliquot equites Romani ce- K
cidere. Inſequenti anno cum L. Sulpitius & C. Licinius Caluus conſules in Hernicos exercitum duxiſſent, neque inuentis in agro hoſtibus, Ferentinum vrbem eorum vi cæpiſſent, reuertentibus inde eis Tyburtes portas clauſere. ea vltima fuit cauſa, cum multæ antè querimoniæ vltro citroq; iactatæ eſſent, cur per fœciales rebus

Tyburtibus bellum indicitur. repetitis bellum Tyburti populo indiceretur. Dictatorem T. Quintium Pœnum eo anno fuiſſe ſatis conſtat, & magiſtrum equitum Sergium Cornelium Maluginenſem. Macer Licinius comitiorum habendorum cauſa & ab Licinio conſule dictum ſcribit, quia collega comitia bello prę ferre feſtinante vt continuaret conſulatū, obuiam eundum prauæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriæ familiæ laus, leuiorem authorem Licinium facit. cum mentionem eius rei in vetuſtioribus annalibus nullam in-

A lam inueniam. magis vt belli Gallici causa dictatorem creatum arbitrer, inclinat animus. eò certò anno Galli ad tertium lapidem Salaria via trans pontem Anienis castra habuere. Dictator, cum tumultus Gallici causa iustitium edixisset, omnes iuniores sacramento adegit, ingentiq; exercitu ab vrbe profectus, in citeriore ripa Anienis castra posuit. Pons in medio erat, neutris eum rumpentibus, ne timoris indicium esset. prælia de occupando ponte crebra erant: nec qui potirentur, incertis viribus satis discerni poterat. tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus processit: & quantum maxima voce potuit, Quem nunc, inquit, Roma fortissimum virum habet, procedat agedum ad pugnam, vt noster duorum euentus ostendat vtra gens bello sit melior. Diu inter primores iuuenum Romanorum silentium fuit, cum & ab-

Galli ad tertium lapidem castra habuere.

Gallus quidam fortissimum è Romanis virum ad certamen prouocat.

B nuere certamen vererentur, & præcipuam sortē periculi petere nollent. tum T. Manlius L. filius, qui patrem à vexatione tribunitia vindicauerat, ex statione ad dictatorem pergit. Iniusso tuo, inquit, imperator, extra ordinem nunquam pugnauerim, nō si certam victoriam videam. si tu permittis, volo ego illi belluæ ostendere, quando adeò ferox præsultat hostium signis, me ex ea familia ortum: quæ Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit. Tum dictator, Macte virtute, inquit, hac pietate in patrem patriamq; T. Manli esto: perge, & nomen Romanum inuictum iuuantibus dijs præsta. Armant inde iuuenem æquales: pedestre scutum capit, Hispano cingitur gladio, ad propiorem habili pugnam. armatum adornatumq; aduersus Gallum stolidè lætum, & (quoniam id quoq; memoria dignum antiquis visum est) linguam etiam ab

T. Manlius cum Gallo pugnat.

C irrisu exerentem, producunt. Recipiunt inde se ad stationem cæteri, & duo in medio armati spectaculi magis more, quàm lege belli destituuntur, nequaquam visu ac specie æstimantib⁹ pares. corpus alteri magnitudine eximium, versicolori veste, pictisq;

D

E

& auro cælatis refulgens armis. media in altero militaris statura, modicaq; in armis habilibus magis quàm decoris species: non cantus, non exultatio, armorumq; agitatio vana, sed pectus animorum iraq; tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distulerat. Vbi constitere inter duas acies tot circa mortalium animis spe metuq; pendentibus: Gallus velut moles supernè imminens, proiecto læua scuto in aduenientis arma hostis, vanum cæsim cum ingenti sonitu ensem deiecit. Romanus mucrone surrecto, cum scutum scuto imum perculisset, totoq; corpore interior periculo vulneris factus, insinuasset se inter corpus armaq; vno alteroq; subinde ictu ventrem atque inguina hausit, & in spatium ingens ruentem porrexit ho-

T. Manlius Gallum vincit, & à torque detracto Torquatus appellatur.

ſtem. iacentis inde corpus ab omni alia vexatione intactum, vno torque ſpoliauit, F
quem reſperſum cruore, collo circundedit ſuo. Defixerat pauor cum admiratione
Gallos, Romani alacres ab ſtatione obuiam militi ſuo progreſſi, laudantes gratulantesq; ad dictatorem perducunt. inter carminum propemodum incondita quædam militariter ioculantes, Torquati cognomen auditum, celebratum deinde poſteris etiam, familiæq; honori fuit, dictator coronam auream addidit donum, mirisq; pro concione eam pugnam laudibus tulit. Et hercle, tanti ea ad vniuerſi belli euentum momenti dimicatio fuit, vt Gallorum exercitus proxima nocte, relictis trepidè caſtris, in Tyburtem agrum, atque inde ſocietate belli facta, commeatuq; benignè ab Tyburtibus adiutus, mox in Campaniam trāſierit. Ea fuit cauſa cur proximo anno C. Petilius Balbus c o s. cùm collegæ eius M. Fabio Ambuſto Hernici prouincia euenisſet, aduerſus Tyburtes iuſſu populi exercitum duceret. ad quorum auxilium cum Galli ex Campania rediſſent, fœdæ populationes in Lauicano, Thuſculanoq;, & Albano agro haud dubiè Tyburtibus ducibus ſunt factæ. Et cum aduerſus Tyburtem hoſtem duce c o s. contenta Reſpub. eſſet, Gallicus tumultus dictatorem creari coegit. creatus Q. Seruilius Hala T. Quintium magiſtrum equitum dixit: & ex authoritate patrum, ſi proſperè id bellum euenisſet, ludos magnos vouit. Dictator ad continendos proprio bello Tyburtes, conſulari exercitu iuſſo manere, omnes iuniores nullo detrectante militiam ſacramento adegit. Pugnatum haud procul porta Collina eſt totius viribus vrbis, in conſpectu parentum coniugumq; ac liberorum, quæ magna etiam abſentibus hortamenta animi, tum ſubiecta oculis ſimul verecundia, H
miſericordiaq; militem accendebant. Magna vtrinque edita cæde, auertitur tandem acies Gallorum. fugati Tybur ſicut arcem belli Gallici petunt. palati à c o s. Petilio haud procul Tybure excepti, egreſſis ad opem ferendam Tyburtibus, ſimul cùm his intra portas cōpelluntur. Egregiè cùm ab dictatore, tum ab c o s. res geſta eſt. Et cos. alter Fabius prælijs primùm paruis, poſtremò vna inſigni pugna cum hoſtes totis adorti copijs eſſent, Hernicos deuicit. Dictator c o s s. in ſenatu & apud populum magnificè collaudatis, & ſuarum quoq; rerum illis remiſſo honore, dictatura ſe abdicauit. Petilius de Gallis Tyburtibusq; geminum triumphum egit. Fabio ſatis viſum, vt ouans vrbem iniret. Irridere Petilij triumphum Tyburtes: vbi enim eum ſecum acie conflixiſſe? ſpectatores paucos fugæ trepidationisq; Gallorum extra portas egreſſos, I
poſtquam in ſe quoque fieri impetum viderint, & ſine diſcrimine obuios cædi, recepiſſe ſe intra vrbem. eam rem triumpho dignam viſam Romanis? ne nimis mirum magnumq; cenſerent tumultum, exiere in hoſtium portis, maiorem ipſos trepidationem ante mœnia ſua viſuros. Itaq; inſequenti anno M. Popilio Lenate, Cn. Manlio c o s s. primo ſilentio noctis ab Tybure agmine infeſto profecti ad vrbem Romam venerunt. terrorem repentè ex ſomno excitatis ſubita res, & nocturnus pauor præbuit, ad hæc multorum inſcitia, qui, aut vnde hoſtes aduenisſent. conclamatum tamen celeriter ad arma eſt, & portæ ſtationibus, muriq; præſidijs firmati. & vbi prima lux mediocrem multitudinem ante mœnia, neque alium, quàm Tyburtem hoſtem oſtendit, duabus portis egreſſi conſules, vtrinque aciem ſubeuntium iam mu- K
ros aggrediuntur, apparuitq; occaſione magis, quàm virtute fretos veniſſe: adeò vix primum impetum Romanorum ſuſtinuere: quin etiam bono fuiſſe Romanis aduentum eorum conſtabat, orientemq; iam ſeditionem inter patres, & plebem metu tam propinqui belli compreſſam. Alius aduentus hoſtium fuit proximo bello agris, quàm vrbi terribilior. Populabundi Tarquinienſes fines Romanos maximè qua ex parte Hetruriam adiacent, peragrauere: rebusq; nequicquam repetitis, noui conſules C. Fabius, & C. Plautius iuſſu populi bellum indixere: Fabioq; ea prouincia, Plautio Hernici euenere. Gallici quoq; belli fama increbreſcebat: ſed inter multos terrores ſolatio fuit pax Latinis petentibus data, & magna vis militum ab ijs ex fœdere vetuſto, quod multis intermiſerant annis, accepta. quo præſidio cum fulta res

Galli relictis trepidè caſtris in Tyburtem agrum tranſeunt.

Aduerſus Gallos Q. Seruilius Hala dictator creatur.

Cum Gallis pugnatum eſt non procul à porta Collina.

Galli Tybur fugati ſe recipiunt.

Fabius Coſ. Hernicos deuicit.

Tyburtes primo noctis ſilentio ad vrbis Romæ mœnia veniunt.

Tarquinienſes agrum Romanum populantur.

A ta res Romana esset,leuius fuit,quòd Gallos mox Præneste venisse,atq; inde circa Pedum consedisse,auditum est.Dictatorem dici C.Sulpitium placuit:consul ad id accitus C.Plautius dixit.magister equitum dictatori additus M. Valerius. Hi robora militum ex duobus consularibus exercitibus electa aduersus Gallos duxerunt. Lentius id aliquanto bellum, quàm parti vtriq; placebat, fuit, cum primo Galli tantum auidi certaminis fuissent: deinde Romanus miles ruendo in arma,ac dimicationem,aliquantum Gallicam ferociam vinceret. dictatori neutiq; placebat, quando nulla cogeret res,fortunæ se committere aduersus hostem, quem tempus deteriorem indies, & locus alienus faceret, sine præparato commeatu, sine firmo munimento morantem:ad hoc ijs animis corporibusq;, quorum omnis in impetu vis esset, parua eadem
B langueſceret mora.His cõsilijs dictator bellum trahebat,grauemq; edixerat pœnam, si quis iniussus in hostem pugnasset. milites ægrè id patientes, primò in stationibus vigilijsq; inter se dictatorem sermonibus carpere, interdũ patres communiter increpare, quòd non iussissent per cõsules geri bellum: electũ esse eximium imperatorem, vnicum ducem, qui nihil agenti sibi de cœlo deuolaturam in sinum victoriam censeat.eadem deinde hæc interdiu propalàm, ac ferociora his iactare:se iniussu imperatoris aut dimicaturos, aut agmine Romã ituros: immiscerique militibus centuriones: nec in circulis modò fremere,sed iam in principijs ac prætorio in vnũ sermones confundi: atq; in concionis magnitudinem crescere turba,& vociferari ex omnib⁹ locis, vt extemplò ad dictatorem iretur: verba pro exercitu faceret Sex. Tullius, vt virtute
C eius dignum esset. Septimùm primum pilum iam Tullius ducebat,neque erat in exercitu,qui quidem pedestria stipendia feciſſet, vir factis nobilior. is præcedens militum agmen, ad tribunal pergit. mirantiq; Sulpitio, non turbam magis quàm turbæ principem Tullium imperijs obedientissimum militum, Scilicet dictator, inquit, condemnatum se vniuersus exercitus à te ignauiæ ratus, & propè ignominiæ causa destitutum, sine armis, orauit me vt suam causam apud te agerem. Equidem sicubi loco cessum, si terga data hosti, si signa fœdè amissa obijci nobis possent, tamen hoc à te impetrari æquum censerem,vt nos virtute culpam nostram corrigere, & abolere flagitij memoriam noua gloria patereris. etiam ad Alliam fusæ legiones eandem quam per pauorem amiserant patriam, profectæ postea ab Veijs virtute recuperaue-
D re.nobis deûm benignitate,felicitate tua, populiq; Romani, & res & gloria est integra: quanquam de gloria vix dicere ausim,si nos & hostes haud secus quàm fœminas abditos intra vallum omnibus contumelijs eludunt: & tu imperator noster, quod ægrius patimur, exercitum tuum sine animis, sine armis, sine manibus, iudicas esse: & prius quàm expertus nos esses,de nobis ita desperasti,vt te mancorum ac debilium ducem iudicares esse. quid enim aliud esse causæ credamus, cur veteranus dux fortissimus bello compressis,quod aiunt, manibus sedeas? vtcunque enim se habeat res,te de nostra virtute dubitasse videri, quàm nos de tua verius est. Sin autem non tuum istuc,sed publicum est consilium,& consensus aliquis patrum,non Gallicum bellum nos ab vrbe, à penatibus nostris ablegatos tenet: quæso vt quæ dicam, non à militi-
E bus imperatori dicta censeas,sed à plebe patribus:quæ, sicut vos vestra habeatis consilia,sic se sua habituram dicat. Quis tandem succenseat milites nos esse, non seruos vestros? ad bellum,non in exilium missos? Si quis det signum,in aciem educat,vt viris,ac Romanis dignum sit pugnaturos: si nihil armis opus sit, otium Romæ potius quàm in castris acturos. hæc dicta sint patribus. Te imperator milites tui oramus,vt nobis pugnandi copiam facias:tum vincere cupimus,tum duce te vincere,tibi laureã insignem deferre, tecum triumphantes vrbem inire: tuum sequentes currum Iouis Opt.Max.templum gratantes ouantesq; adire. Orationem Tullij exceperunt preces multitudinis:& vndiq; vt signum daret,vt capere arma iuberet, clamabant. Dictator quanquam rem bonam exemplo haud probabili actam censebat, tamen facturum quod milites vellent se recepit: Tulliumq; secretò, quænam hæc res sit, aut quo acta

In Gallos C. Sulpitius dictator creatur.

Dictatoris cunctationem egerrimè ferunt milites.

Sex. Tullij oratio ad Dictatorem militum nomine.

Dictator Sex. Tullium secretò alloquitur.

more, percunctatur. Tullius magnopere à dictatore petere, ne se oblitum disciplinæ militaris, ne sui, néue imperatoriæ maiestatis crederet: multitudini concitatæ, quæ ferme authoribus similis esset, nõ subtraxisse se ducem: ne quis alius, qualẽ mota creare multitudo soleret, existeret. nam se quidem nihil non arbitrio imperatoris acturum. illi quoq; tamen videndum magnopere esse, vt exercitum in potestate haberet: differri nõ posse: adeò concitatos animos ipsos sibi locum ac tempus pugnandi sumpturos, si ab imperatore non detur. Dum hæc loquuntur, iumenta fortè pascentia extra vallum Gallo abigenti duo milites Romani ademerunt. in eos saxa coniecta à Gallis: deinde ab Romana statione clamor ortus, ac procursum vtrinque est. Iamq; haud procul iusto prælio res erant, ni celeriter diremptum certamen per centuriones esset. Affirmata certè eo casu Tullij apud dictatorem fides est. nec recipiente iam dilationem re, in posterum diem edicitur acie pugnaturos. Dictator tamen, vt qui magis animis quàm virib⁹ frętus, ad certamen descenderet, omnia circumspicere atq; agitare cœpit, vt arte aliqua terrorem hostibus incuteret. solerti animo rem nouam excogitat: qua deinde multi nostri atq; externi imperatores, nostra quoq; quidam ætate vsi sunt. mulis strata detrahi iubet: binisq; tantum centunculis relictis, agasones partim captiuis, partim ægrorum armis ornatos imponit. his ferè mille effectis, centum admiscet equites: & nocte super castra in montes euadere, ac syluis se occultare iubet, neq; inde antè moueri, quàm ab se acciperent signum. ipse vbi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit sedulò, vt aduersus montes consisteret hostis. Instructo iam vani terroris apparatu, qui quidem terror plus penè veris viribus profuit: primò credere duces Gallorum non descensuros in æquum Romanos: deinde vbi digressos repentè viderunt, & ipsi auidi certaminis in prælium ruunt: priusq; pugna cœpit, quàm signum ab ducibus daretur. Acrius inuasere Galli dextrum cornu: neque sustineri potuissent, ni fortè eo loco dictator fuisset, Sex. Tullium nomine increpans: rogitansq;, siccine pugnaturos milites spopondisset? vbi illi clamores sint arma poscentium? vbi minæ iniussu imperatoris prælium inituros? en ipsum imperatorem clara voce vocare ad prælium, & ire armatum ante prima signa: ecquis sequeretur eorum, qui modò ducturi fuerint? in castris feroces, in acie pauidi. Vera audiebant: itaq; tantos pudor stimulos admouit, vt ruerent in hostium tela alienatis à memoria periculi animis. hic primò impetus propè vecors turbauit hostes: eques deinde emissus turbatos auertit. Ipse dictator postquã labantem vna parte vidit aciem, signa in lęuum cornu confert, quò turbam hostium congregari cernebat: & ijs, qui in monte erant, signum quod cõuenerat, dedit. Vbi inde quoq; nouus clamor ortus, & tendere obliquo monte ad castra Gallorum visi sunt: tum metu, ne excluderentur, omissa pugna est, cursuq; effuso ad castra ferebantur. vbi cum occurrisset eis M. Valerius magister equitum, qui profligato dextro cornu obequitabat hostium munimentis, ad montes syluasq; vertunt fugam: plurimiq; ibi à fallaci equitum specie, agasonibusq; excepti sunt: & eorum, quos pauor pertulerat in syluas, atrox cædes post sedatũ prælium fuit. Nec alius post M. Furium, quàm C. Sulpitius iustiorem de Gallis egit triumphum. auri quoq; ex Gallicis spolijs satis magnũ pondus saxo quadrato septum in Capitolio sacrauit. Eodẽ anno & à coss. vario euentu bellatum. nam Hernici à C. Plautio deuicti, subactiq; sunt. Fabius collega eius incautè atque inconsultè aduersus Tarquinienses pugnauit, nec in acie tantũ ibi cladis acceptum, quàm quòd CCCVII. milites Romanos captos Tarquinienses immolarunt. qua fœditate supplicij aliquanto ignominia populi Romani insignior fuit. accessit ad eam cladem & vastatio Romani agri, quam Priuernates, Veliterni deinde incursione repentina fecerunt. Eodem anno duæ tribus Pomptina, & Publicia additæ. Ludi votiui, quos M. Furius dictator vouerat, facti: & de ambitu à C. Petilio tribuno plebis authoribus patribus tum primùm ad populum latũ est: eaq; rogatione nouorũ maximè hominum ambitionem, qui nundinas & cõciliabula obire soliti erant, compressam credebant. Haud

Qua arte dictator hostibus terrorem incussit.

Dictatoris ad milites adhortatio.

Galli vincuntur.

C. Plautius Cos. Hernicos deuicit.

Tarquiniẽses 307. milites Romanos captos immolarunt.

De ambitu tum primùm Lex promulgatur.

æquè

A æquè patribus læta insequenti anno C.Martio,Cn.Manlio Coss.de vnciario fœnore à M.Duellio,L.Menenio tribunis plebis rogatio est perlata: & plebs aliquanto eam cupidius sciuit,accepitq;.Ad bella noua priore anno destinata, Falisci quoq; noui hostes exorti,duplici crimine,quòd & cum Tarquiniensibus iuuentus eorum militauerat:& eos,qui Falerios perfugerant,cùm malè pugnatum est, repetentibus fœcialibus Romanis non reddiderant.ea prouincia Cn.Manlio obuenit. Martius exercitum in agrum Priuernatem,integrum pace longinqua induxit:militemq; præda impleuit.ad copiam rerum addidit munificentiam, quòd nihil in publicũ secernendo augenti rem priuatam militi fauit.Priuernates cum ante mœnia sua castris permunitis consedissent:vocatis ad concionẽ militibus.Castra nunc,inquit,vobis hostiũ, vr-
B bemq; prædę do:si mihi pollicemini vos fortiter in acie operã nauaturos, nec prædæ magis,quám pugnæ paratos esse.Signũ poscunt ingenti clamore: celsiq; & spe haud dubia feroces in pręliũ vadunt.ibi ante signa Sex. Tullius, de quo antè dictũ est,exclamat:Aspice imperator,inquit,quemadmodũ exercitus tuus tibi promissa pręstet:piloq; posito,stricto gladio in hostem impetũ facit:sequuntur Tulliũ antesignani omnes:primoq; impetu auertere hostẽ:fusum inde ad oppidũ persecuti, cum iam scalas mœnibus admouerent,in deditionẽ vrbem acceperunt.triumphus de Priuernatibus actus.ab altero Cos.nihil memorabile gestũ:nisi quòd legẽ nouo exẽplo ad Sutrium in castris tributim de vicesima eorum,qui manu mitterentur, tulit.patres,quia ea lege haud paruũ vectigal inopi ærario additũ esset,authores fuerunt. Cæterùm tribunii
C plebis non tam lege quàm exemplo moti, ne quis postea populum seuocaret,capite sanxerunt. nihil enim nõ per milites iuratos in cõsulis verba,quãuis pernicioſum populo,si id liceret,ferri posse.Eodem anno C.Licinius Stolo à M.PopilioLenate sua lege * decem millibus æris est damnatus,quòd mille iugerum agri cum filio possideret, emancipandoq; filium,fraudem legi feciſſet. Noui Coss. inde M. Fabius Ambustus II.& M.Popilius Lenas II.duo bella habuere : facile alterum cum Tyburtibus, quòd Lenas gessit:qui hoste in vrbem compulso,agros vastauit.Falisci,Tarquiniensesq; alterum consulem prima pugna fuderunt.inde terror maximus fuit, quòd sacerdotes eorum facibus ardentibus, anguibusq; prælatis incessu furiali militẽ Romanum insueta turbauerunt specie:& tunc quidem velut lymphati,& attoniti munimentis su-
D is trepido agmine inciderunt:deinde vbi consules legatiq; ac tribuni, puerorum ritu vana miracula pauentes irridebant,increpabantq;,vertit animos repentè pudor:& in ea ipsa,quæ fugerant,velut cæci ruebant.discusso itaq; vano apparatu hostium, cùm in ipsos armatos se intulissent, auerterunt totam aciem: castrisq; etiam eo die potiti, præda ingenti parta victores reuerterunt,militaribus iocis cùm apparatum hostium, tum suum increpantes pauorem. Concitatur deinde omne nomen Hetruscum,& Tarquiniensibus Faliciſq; ducibus ad Salinas perueniunt. aduersus eum terrorem dictator C. Martius Rutilius primus de plebe dictus, magistrum equitum item de plebe C.Plautium dixit.Id verò patribus indignum videri, etiam dictaturam iam in promiscuo esse:omniq; ope impediebant,ne quid dictatori ad id bellum decernere-
E tur,pararetúrue.eo promptius cuncta ferente dictatore populus iussit. profectus ab vrbe vtraque parte Tyberis,ratibus exercitu quocunque fama hostium ducebat traiecto: multos populatores agrorum vagos , palantes oppressit: castra quoque nec opinatò aggressus cepit:& octo millibus hostium captis,cæteris aut cæsis,aut ex agro Romano fugatis,sine authoritate patrum populi iussu triumphauit,Quia nec per dictatorem plebeium,nec per consulem,comitia consularia haberi volebant : & alter consul Fabius bello retinebatur:res ad interregnũ redit. Interreges deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fabius, Cn. Manlius,C.Fabius, C.Sulpitius, L. Æmylius, Q. Seruilius, M. Fabius Ambustus. In secundo interregno orta contentio est , quòd duo patritij consules creabantur : intercedentibusq; tribunis , interrex Fabius aiebat in duodecim tabulis legem esse, vt quodcunque postremùm populus iussisset , id

C.Licinius Stolo sua ipsius Lege damnatur.

* 100.coron.

Faliscos & Tarquinienses Romani vincunt.

Dictator ac magister equitum tum primum de plebe dicti.

Dictator plebeius triumphat de Faliscis & Tarquiniensibus.

Interregnum.

ius ratumq; esset, iussum populi & suffragia esse. Cumq; intercedendo tribuni nihil a- F
liud, quàm vt differrent comitia, valuissent: duo patritij consules creati sunt, C. Sulpitius Peticus tertium, M. Valerius Publicola: eodemq; die magistratum inierũt. Quadringentesimo anno, quàm vrbs Romana cõdita erat, quinto tricesimo quàm à Gallis recepta, ablato post nonum annum à plebe consulatu, patritij cõsules ambo ex interregno magistratũ iniere C. Sulpitius Peticus tertiùm, M. Valerius Publicola. Empulum eo anno ex Tyburtibus haud memorando certamine captum: siue duorum consulum auspicio bellum ibi gestum est, vt scripsere quidam: seu per idem tempus Tarquiniensium quoq; sunt vastati agri ab Sulpitio consule, quo Valerius aduersus Tyburtes legiones duxit. Domi maius certamen cõsulibus cũ plebe ac tribunis erat. fidei iam sue, non solum virtutis ducebant esse, vt accepissent duo patritij cõsulatum, G
ita ambobus patritijs mandare: quin aut toto cedendũ esse: si plebeius iam magistratus consulatus fiat: aut possidendum totum, quam possessionem integram à patribus accepissent. Plebs contrà fremit. quid se viuere? quid in parte ciuium censeri? si quod duorum hominum virtute L. Sextij, ac C. Licinij partum sit, id obtinere vniuersi non possint? vel reges, vel decemuiros, vel si quod tristius sit imperij nomen, patiendum esse potius, quàm ambos patritios Coss. videant, nec inuicẽ pareatur atq; imperetur, sed pars altera in æterno imperio locata plebem nusquam aliò natam quàm ad seruiendum putet. Non desunt tribuni authores turbarũ: sed inter cõcitatos per se omnes vix duces eminent. Aliquoties frustra in campum descensum cùm esset, multiq; per seditiones acti comitiales dies: postremò victæ perseuerãtia Coss. plebis eò dolor eru H
pit, vt tribunos actũ esse de libertate vociferantes: relinquendumq; nõ campum iam solùm, sed etiam vrbem captã atq; oppressam regno patritiorum, mœsta plebs sequeretur. Consules relicti à parte populi per infrequentiam comitia nihilo segnius perficiunt. creati cõsules ambo patritij M. Fabius Ambustus tertiùm, T. Quintius. In quibusdã annalibus pro T. Quintio M. Popilium Cos. inuenio. Duo bella eo anno prosperè gesta: cum Tyburtibusq; ad deditionẽ pugnatũ: Sassula ex his vrbs capta, cæteraq; oppida eandem fortunã habuissent, ni vniuersa gens positis armis in fidẽ consulis veniisset. triumphatum de Tyburtibus: alioquin mitis victoria fuit. In Tarquinien-

Empulum ex Tyburtibus capitur.

Inter patres & plebem de Consularibus comitijs dissensio.

Tyburtes se dedidere Romanis.

In Tarquinienses victos acerbè sæuitũ, ob immolatos milites Romanos.

I

K

ses acerbè sæuitum, multis mortalibus in acie cæsis: ex ingenti captiuorum numero, CCCLVIII. delecti nobilissimus quisq;, qui Romã mitteretur: vulgus aliud trucidatũ.

nec po-

A nec populus in eos, qui missi Romam erant, mitior fuit. medio in foro omnes virgis cæsi ac securi percussi. id pro immolatis in foro Tarquiniensium Romanis pœnę hostibus redditum. Res bello benè gestæ, vt Samnites quoq; amicitiam peterent, effecerunt. legatis eorum comiter ab senatu responsum: fœdere in societatẽ accepti. Non eadem domi quæ militiæ fortuna erat plebi Romanæ. nam etsi vnciario fœnore facto leuatq; vsura erat, sorte ipsa obruebantur inopes: nexumq; inibant. eo nec patritios ambos consules, nec comitiorum curam, publicáue studia præ priuatis incommodis plebs ad animum admittebat. Consulatus vterq; apud patritios manet. Consules creati, C. Sulpitius Peticus quartùm, M. Valerius Publicola iterũ. In bellum Hetruscum intentam ciuitatem, quia Cæritem populum misericordia consanguinitatis
B Tarquiniensibus adiunctum fama ferebat, legati Latini ad Volscos conuertere, nuntiantes exercitum, conscriptum armatumq; iam suis finibus imminere: inde populabundos in agrum Romanum venturos esse. Censuit igitur senatus, neutrã negligendam rem esse. vtroq; legiones scribi: consulesq; sortiri prouincias iussit. Inclinauit deinde pars maior curę in Hetruscum bellum: postquã literis Sulpitij consulis, cui Tarquinij prouincia euenerat, cognitum est, depopulatum agrum circa Romanas Salinas: prædæq; partem in Cæritum fines auectam, & haud dubiè iuuentutem eius populi inter prædatores fuisse. Itaq; Valerium consulem Volscis oppositum. castraq; ad finem Thusculanum habentem, reuocatum inde senatus dictatorem dicere iussit. T. Manlium Luci filium dixit. Is, cùm sibi magistrum equitum A. Cornelium Cossum *T. Manlius dictator Cæritibus bellum indixit.*
C dixisset, consulari exercitu contentus, ex authoritate patrum ac populi iussu Cæritibus bellum indixit. Tum primùm Cærites tanquam in verbis hostium vis maior ad bellum significandum, quàm in suis factis, qui per populationem Romanos lacessierant, esset, etiam verus belli terror inuasit: & quam non suarũ virium ea dimicatio esset, cernebant: pœnitebatq; populationis. & Tarquinienses execrabantur defectionis authores, nec arma, aut bellum quisquam apparare, sed pro se quisq; legatos mitti iubebat ad petendam erroris veniam. Legati senatum cùm adissent. ab senatu reiecti ad *Legati Cæritum erroris veniam petunt.*
populum, deos rogauerunt, quorum sacra bello Gallico accepta ritè procurassent, vt Romanos florentes ea sui misericordia caperet, quæ se rebus adfectis quondam populi Romani cepisset, conuersiq; ad delubra Vestæ hospitium flaminũ, Vestaliumq;
D ab se castè ac religiose cultum inuocabant. Eáne meritos crederet quisquam, hostes repentè sine causa factos? aut si quid hostiliter fecissent, consilio id magis, quàm furore lapsos fecisse? vt sua vetera beneficia, locata præsertim apud tã gratos, nouis corrumperent maleficijs? florentemq; populũ Romanum ac felicissimũ bello sibi desumerent hostẽ, cuius afflicti amicitiã cepissent? ne appellarent consiliũ, quę vis ac necessitas appellãda esset. Transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses, cùm præter viam nihil petissent, traxisse quosdam agrestium populationis eius, quæ sibi crimini detur, comites. eos, seu dedi placeat, dedere se paratos esse: seu supplicio affici, daturos pœnas. Cære sacrarium populi Romani, diuersorium sacerdotum ac receptaculum Romanorum sacrorum, intactum inuiolatumq; crimine belli, hospi-
E tio Vestalium cultisq; dijs darent. Mouit populum non tam causa præsens, quàm vetus meritum, vt maleficij quàm beneficij potius immemores essent. itaque pax *Cæritibus pax data.*
populo Cæriti data: inducias q; in centum annos factas, in senatusconsulta referri placuit. In Falisco s eodem noxios crimine vis belli conuersa est: sed hostes nusquam inuenti. Cùm populatione peragrati fines essent, ab oppugnatione vrbium temperatum: legionibusq; Romam reductis, reliquum anni muris turribusq; reficiendis consumptum, & ædes Apollinis dedicata est. Extremo anno comitia consularia *Aedes Apollinis dedicata.*
certamen patrum ac plebis diremit, tribunis negantibus passuros comitia haberi, ni secundum Liciniam legem haberentur: dictatore obstinato tollere potius totum è Republica consulatum, quàm promiscuum patribus ac plebi facere. Prolatandis igitur comitijs, cum dictator magistratu abisset, res ad interregnum *Interregnum.*
redijt.

redijt. Infestam inde patribus plebem interreges cùm accepissent, ad vndecimum in- F
terregem seditionibus certatum est. Legis Liciniæ patrociniũ tribuni iactabant: pro-
pior dolor plebi fœnoris ingraescentis erat: curæq; priuatæ in certaminibus publi-
cis erumpebant. quorum tædio patres L. Cornelium Scipionem interregem concor-
diæ causa obseruare legem Liciniam, comitijs consularibus iussêre. P. Valerio Publi-
colæ datus è plebe collega C. Martius Rutilius. Inclinatis semel in cõcordiam animis,
Consulum alter de plebe creatur. noui consules fœnebrem quoq; rem, quæ distinere vnanimos videbatur, leuare ag-
gressi, solutionem alieni æris in publicam curam verterũt: quinqueuiris creatis, quos
Quinqueuiri mensarij creantur. mensarios ab dispensatione pecuniæ appellarunt. Meriti æquitate curaq; sunt, vt per
omnium annalium monumenta celebres nominibus essent. fuêre autem C. Duelli-
us, P. Decius Mus, M. Papyrius, Q. Publius, & T. Æmylius, qui rem difficillimam tra- G
ctatu, & plerunq; parti vtriq; semper certè alteri grauem, cùm alia moderatione, tum
impendio magis publico, quàm iactura sustinuerunt. tarda enim nomina, & impe-
ditiora inertiâ debitorum quàm facultatibus, aut ærarium mensis cum ære in foro
positis, dissoluit, vt populo prius caueretur: aut æstimatio æquis rerum pretijs libera-
uit, vt non modò sine iniuria, sed etiam sine querimonijs partis vtriusq; exhausta vis
Terrore vano belli Hetrusci dictator C. Iulius dicitur. ingens æris alieni sit. Terror inde vanus belli Hetrusci, cùm coniurasse duodecim po-
pulos fama esset, dictatorem dici coegit. dictus in castris (eò enim ad consules missum
senatusconsultum est) C. Iulius, cui magister equitũ adiectus L. Æmylius. Cæterùm
foris tranquilla omnia fuere. Tentatum domi per dictatorem, vt ambo patritij con-
Interregnum. sules crearentur, rem ad interregnum perduxit. duo interreges C. Sulpitius, & M. Fa- H
bius interpositi obtinuere, quod dictator frustra tetenderat: mitiore iam plebe ob
recens meritum læuati æris alieni, vt ambo patritij consules crearentur. creati ipse C.
Sulpitius Peticus, qui prior interregno abijt: & T. Quintius Pœnus. quidã Cæsonem
cognomen Quintio adijciunt. Ad bellum ambo profecti, Falisci cum Quintius, Sulpi-
pitius Tarquinienses, nusquam acie congresso hoste, cum agris magis quàm cum ho-
minibus vrendo populandoq; gesserunt bella, cuius lentę velut tabis senio victa vtri-
Falisci & Tarquinienses inducias in 40 annos impetrant. usq; pertinacia populi est, vt primum à cõsulibus, dein permissu eorum ab senatu in-
ducias peterent, in quadraginta annos impetrauerunt. Ita posita duorum bellorum
quæ imminebant, cura, dum aliqua ab armis quies esset: quia solutio æris alieni mul-
Censorum alter è plebe creatur. tarum rerum mutauerat dominos, censum agi placuit. cæterùm cum censoribus cre- I
andis indicta comitia essent: professus se petere censurã C. Martius Rutilius, qui pri-
mus dictator de plebe fuerat, cõcordiam ordinum turbauit. quod videbatur quidem
tempore alieno feciss̃e: quia ambo tum fortè patritij consules erant, qui rationẽ eius
se habituros negabant: sed & ipse constantia inceptum obtinuit, & tribuni omni vi
recuperando ius consularibus comitijs amissum, adiuuerunt. & cùm ipsius viri maie-
stas nullius honoris fastigium non æquabat, tum per eundem, qui ad dictaturã ape-
ruisset viam, censuram quoq; in partem vocari plebs volebat. Nec variatum comitijs
Dictator cur hoc anno dictus sit. est, quin cum Manlio Nævio censor Martius crearetur. Dictatorem quoq; hic annus
habuit M. Fabium, nullo terrore belli, sed ne Licinia lex comitijs consularibus obser-
uaretur. Magister equitum dictatori additus Q. Seruilius, nec tamẽ dictatura poten- K
tiorem eum consensum patrũ consularibus comitijs fecit, quàm censorijs fuerat. M.
Popil. Lenas à plebe cõsul, à patribus L. Cornel. Scipio datus. Fortuna quoq; illustri-
Galli in agro Latino castra habebãt. orem plebeium cõsulem fecit. nam cum ingentem Gallorum exercitum in agro La-
tino castra posuisse nuntiatum esset: Scipione graui morbo implicito, Gallicum bel-
lum Popilio extra ordinem datum. Is impigrè exercitu scripto, cùm omnes extra por-
tam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iussisset, signaq; eodem
quæstores ex ærario deferre: quatuor expletis legionibus, quod superfuit militum, P.
Valerio Publicolæ prętori tradidit: author patribus scribendi alterius exercitus, quod
ad incertos belli euentus subsidium Reipub. esset. Ipse iam satis omnibus instructis,
comparatisq;, ad hostem pergit. cuius vt prius nosceret vires, quàm periculo vltimo

tentaret:

A tentaret:in tumulo,quem proximum caſtris Gallorum capere potuit, vallum ducere cœpit.Gens ferox,& ingenij auidi ad pugnam,cùm procul viſis Romanorum ſignis, vt extemplò prælium initura explicuiſſet aciem: poſtquam neque in æquum dimitti agmen vidit,& cùm loci altitudine,tum vallo etiam tegi Romanos, perculſos pauore rata,ſimul opportuniores,quòd intenti tum maximè operi eſſent, truci clamore aggreditur.Ab Romanis nec opus intermiſſum,(triarij erant, qui muniebant) & ab haſtatis principibusq;, qui pro munitoribus intenti armatiq; ſteterant, prælium initum. Præter virtutem locus quoq; ſuperior adiuuit, vt pila omnia haſtæq; non tanquam ex æquo miſſa,vana (quod plerunq; fit) caderent, ſed omnia librata ponderibus figerentur,oneratiq; telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata in
B hærentibus gerebant ſcuta,cum curſu penè in aduerſum ſubiſſent, primò incerti reſtitere:dein cum ipſa cunctatio & his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti, impulſi retro ruere alij ſuper alios, ſtragemq; inter ſe cæde ipſa fœdiorem dare. adeò præcipiti turba obtriti plures,quàm ferro necati.Necdum certa Romanis victoria erat: alia in campum digreſſis ſupererat moles. nanq; multitudo Gallorum ſenſum omnem talis damni exuperans,velut noua rurſus exoriente acie,integrum militem aduerſus victorem hoſtem ciebat.ſtetitq; ſuppreſſo impetu Romanus,& quia iterum feſſis ſubeunda dimicatio erat,& quòd conſul,dū inter primores incautus agitat,læuo humero matari propè traiecto,ceſſerat parrumper ex acie. Iamq; omiſſa cunctando victoria erat,cum conſul vulnere alligato,reuectus ad prima ſigna,Quid ſtas miles?inquit,
C non cum Latino Sabinoq; hoſte res eſt, quem victum armis ſocium ex hoſte facias. in belluas ſtrinximus ferrum:hauriendus aut dandus eſt ſanguis. propuliſtis à caſtris, ſupina valle præcipites egiſtis, ſtratis corporibus hoſtium ſuperſtatis, complete eadem ſtrage campos,qua montes repleſtis.nolite expectare, dum ſtantes vos fugiant. inferenda ſunt ſigna, & vadendum in hoſtem. His adhortationibus iterum coorti pellunt loco primos manipulos Gallorum, cuneis deinde in medium agmen perrumpunt.inde Barbari diſſipati,quibus nec certa imperia, nec duces eſſent, vertunt impetum in ſuos:fuſiq; per campos,& præter caſtra etiam ſua fuga prælati,quod editiſſimum inter æquales tumulos occurrebat oculis,arcem Albanam petunt. Conſul non vltra caſtra inſecutus,quia & vulnus degrauabat, & ſubijcere exercitum pugna
D feſſum nouo labori nolebat,à perſequendo hoſte continuit. tumulis ab hoſte occupatis.Præda omni caſtrorum militi data,victorem exercitum, opulentumq; Gallicis ſpolijs Romam reduxit,moram triumpho vulnus conſulis attulit. eademq; cauſa dictatoris deſiderium ſenatui fecit, vt eſſet qui ægris conſulibus comitia haberet. Dictator L. Furius Camillus dictus, addito magiſtro equitū P. Cornelio Scipione, reddidit patribus poſſeſſionem priſtinam conſulatus. ipſe ob id meritū ingenti patrum ſtudio creatus conſul,collegam Ap.Claudium Craſſum dixit.Priuſquam inirent noui conſules magiſtratū, triumphus à Popilio de Gallis actus magno fauore plebis:muſſantesq; inter ſe rogitabant, numquem plebeij conſulis pœniteret? ſimul dictatorem increpabant, qui legis Liciniæ ſpretæ mercedē conſulatum priuata cupiditate,quàm
E publica iniuria fœdiorem,cepiſſet, vt ſe ipſe conſulem dictator crearet.Annus multis varijsq; motibus fuit inſignis. Galli ex Albanis mōtibus, quia hyemis vim pati nequiuerant, per campos maritimaq; loca vagi populabantur. Mare infeſtum claſſibus Græcorum erat: oraq; littoris Antiatis, Laurensq; tractus, & Tyberis hoſtia: vt prædones maritimi cum terreſtribus congreſſi, ancipiti ſemel prælio decertarint, dubijq; diſceſſerint in caſtra Galli, Græci retrò ad naues, victos ſe, an victores putarent. Inter hos longè maximus extitit terror, concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinæ habita: reſponſumq; haud ambiguum imperantibus milites Romanis datum, abſiſterent imperare ijs, quorum auxilio egerent. Latinos pro ſua libertate potius, quàm pro alieno imperio laturos arma. Inter duo ſimul bella externa defectione etiam ſociorum ſenatus anxius, cùm cerneret metu tenendos,

Acre cum Gallis prælium.

Galli vincuntur.

406

Popilius de Gallis triumphat.

Mare infeſtū claſſibus Græcorum.

tenendos, quod fides non tenuisset: extendere omnes imperij vires consules delectu habendo iussit. ciuili quippe standum exercitu esse, quando socialis cœtus desereret. F

Decē legiones scribuntur à Coss.

Vndiq; non vrbana tantùm, sed etiam agresti iuuentute decem legiones scriptæ dicuntur, quaternûm millium & ducenorum peditum, equitumq; trecenorum: quem nunc nouum exercitum, si qua externa vis ingruat, hæ vires populi Romani, quas vix terrarum capit orbis, contractæ in vnum haud facilè efficiant: adeò in quę laboramus sola creuimus, diuitias, luxuriamq;. Inter cætera tristia eius anni consul alter Ap. Claudius in ipso belli apparatu moritur, redierantq; res ad Camillum: cui vnico consuli vel ob aliam dignationem haud subijciendam dictaturæ, vel ob omen faustum ad Gallicum tumultum cognominis, dictatorem arrogari, haud satis decorú visum est patribus. Consul duabus legionibus vrbi præpositis, octo cum L. Pinario prætore diuisis, memor paternæ virtutis, Gallicum sibi bellum extra sortem sumit: prætorē maritimam oram tutari, Græcosq; arcere littoribus iussit. & cùm in agrum Pomptinum descendisset, quia neq; in campis congredi nulla cogente re volebat, & prohibendo populationibus, quos rapto viuere necessitas cogeret, satis domari credebat hostem: locum idoneum statiuis delegit. Vbi cum stationibus quieti tempus tererent, Gallus processit magnitudine atq; armis insignis: quatiensq; scutum hasta, cùm silentium fecisset, prouocat per interpretem vnum ex Romanis, qui secum ferro decertāt. Marcus erat Valerius tribunus militum, adolescens, qui haud indigniorem eo decore se quàm T. Manlium ratus, prius scisitatus consulis voluntatem, in medium armatus G

Camillus consul vnicus.

Bellum Gallicum.

M. Valerius cum Gallo singulari pugna certans, à coruo galeæ insidenti iuuatur.

H

I

processit. Minus insigne certamen humanum numine interposito deorum factum. K nanq; conserenti iam manum Romano coruus repentè in galea consedit in hostem versus. quod primò vt augurium cœlo missum, lætus accepit tribunus: precatus deinde, si diuus, si diua esset, qui sibi prępetem misisset, volens propitius adesset. dictu mirabile: tenuit non solum ales captam semel sedem, sed quotiescunq; certamen initum est, leuans se alis, os oculosq; hostis rostro & vnguibus appetijt: donec territum prodigij talis visu, oculisq; simul ac mente turbatum, Valerius obtruncat. coruus è conspectu elatus, orientem petit. Hactenus quietę vtrinq; stationes fuere, Postquam spoliare corpus cæsi hostis tribunus cœpit, nec Galli se statione tenuerunt, & Romanorum cursus ad victorem etiam otior fuit. ibi circa iacentis Galli corpus contracto certamine, pugna atrox concitatur. Iam non manipulis proximarum stationum, sed legionibus

Gallo victo atrox pugna concitatur.

A legionibus vtrinque effusis res geritur. Camillus lætum militem victoria tribuni, lætum tam præsentibus ac secundis dijs, ire in prælium iubet, ostentansq; insignem spolijs tribunum, hunc imitare miles, aiebat: & circa iacentem ducem sterne Gallorum cateruas. Dij hominesq; illi affuere pugnæ: depugnatumq; haud quaquam certamine ambiguo cum Gallis est: adeò duorum militum euentum, inter quos pugnatum erat, vtraq; acies animis præceperat. Inter primos, quorum concursus alios exciuerat, atrox prælium fuit: alia multitudo, priusquam ad coniectum teli veniret, terga vertit. *Galli terga vertunt.* primò per Volscos Falernumq; agrum dissipati sunt: inde Apuliam ac mare inferum petierunt. Consul concione aduocata, laudatum tribunum, decem bobus aureaq; corona donat. ipse iussus ab senatu bellum maritimũ curare, cum prætore iunxit ca-
B stra. ibi, quia res trahi segnitia Græcorum non committentium se in aciem videbatur, dictatorem comitiorum causa T. Manlium Torquatum ex authoritate senatus dixit. Dictator magistro equitum A. Cornelio Cosso dicto consularia comitia habuit, æmulumq; decoris sui absentem M. Valerium Coruinum (id enim illi deinde cognominis fuit) summo fauore populi tres & viginti natum annos consulem renuntiauit. collega Coruino de plebe M. Popilius Lenas IIII. consul futurus datus est. Cum Græcis à Camillo nulla memorabilis gesta res: nec illi terra, nec Romanus mari bellator erat. Postremò cum littoribus arcerentur, aqua etiã præter cętera necessaria vsui *Nec Græcus terra, nec Romanus mari tum tẽporis bellator erat.* deficiẽte, Italiã reliquere. Cuius populi ea, cuiusq; gentis classis fuerit, nihil certi est. maximæ Siciliæ fuisse tyrannos crediderim. nã vlterior Græcia ea tempestate intesti-
C no fessa bello, iam Macedonum opes horrebat. Exercitibus dimissis, cùm & foris pax, & domi concordia ordinũ otiũ esset, ne nimis lętę res essent, pestilentia ciuitatẽ ador *Pestilentia.* ta coegit senatũ imperare decemuiris, vt libros Sybillinos inspicerent: eorumq; monitu lectisternium fuit. Eodem anno Satricũ ab Antiatibus colonia deducta, restitutaq; vrbs, quam Latini diruerãt. Et cum Carthaginiensibus legatis Romę fœdus ictũ, *Lectisternium.* *Cum Carthaginiensibus fœdus ictum.* cùm amicitiã ac societatẽ petentes veniissent. Idem otiũ domi forisq; mansit. T. Manlio Torquato, C. Plautio secundùm Coss. [illegible] arum tantũ ex vnciario fœnus factum, & in pensiones æquas triennij, ita vt quarta præsens esset, solutio ęris alieni dispensata est. & sic quoq; parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curã senatui fuit. leuatæ maximæ res, quia tributo ac delectu supersessum. Tertio anno post Satricum restitutum à Volscis, M. Valerius Coruinus secun-
D dùm consul cum C. Petilio factus, cum ex Latio nũtiatum esset, legatos ab Antio circumire populos Latinorũ ad concitandũ bellum: priusquã plus hostium fieret, Volscis arma inferre iussus, ad Satricum exercitu infesto pergit. quò cùm Antiates alijq; Volsci præparatis iã antè, si quid ab Roma moueretur, copijs occurrissent, nulla mora inter infensos diutino odio dimicandi facta est. Volsci ferocior ad rebellãdum quã ad bellandum gens, certamine victi, fuga effusa Satrici mœnia petunt. & ne in muris *Volsci victi.* quidem satis firma spe, cum corona militum cincta iam scalis caperetur vrbs, ad quatuor millia præter multitudinẽ imbellem, sese dedidere. oppidum dirutũ atq; incensum. ab æde tantum matris Matutæ abstinuere ignem. præda omnis militi data, extra *Satricũ diruitur.*
E prædam quatuor millia deditorum habita. eos vinctos cõsul ante currũ triumphans egit: venditis deinde, magnam pecuniã in ærarium redegit. Sunt qui hanc multitudinem captiuã seruorũ fuisse scribant: idq; magis verisimile est, quàm deditos venijsse. *Auruncum bellum.* Hos consules secuti sunt M. Fabius Dorsuo, Ser. Sulpitius Camerinus: Auruncum inde bellum ab repentina populatione cœptum. metuq;, ne id factũ populi vnius consilium omnis nominis Latini esset, dictator velut aduersus armatũ iam Latium L Furius creatus, magistrum equitum Cn. Manlium Capitolinum dixit. & cùm (quòd per magnos tumultus fieri solitũ erat) iustitio indicto delectus sine vacationibus habitus esset: legiones quantũ maturari potuit, in Auruncos ductę: ibi prędonũ magis, quàm hostiũ animi inuenti. prima itaq; acie debellatũ est. Dictator tamẽ, quia & vltrò bellum intulerãt, & sine detrectatione se certamini offerebant: deorũ quoq; opes adhi-

Aedes Iunoni Monetæ vouetur.

bendas ratus, inter ipsam dimicationem ædem Iunoni Monetæ vouit, cuius damnatus voti, cùm victor Romam reuertisset, dictatura se abdicauit. Senatus duumuiros ad eandem ædem pro amplitudine P.R. faciendam creari iussit. locus in arce destinatus, quæ area ędium M. Manlij Capitolini fuerat. Consules dictatoris exercitu ad bellum Volscum vsi, Soram ex hostibus, incautos adorti cęperunt. Anno postquam vota erat, ædes Monetæ dedicatur, C. Martio Rutilio III. T. Manlio Torquato II. Coss. Prodigium extemplò dedicationem secutũ, simile vetusto montis Albani prodigio. nanq; & lapidibus pluit, & nox interdiu visa intendi: libriśq; inspectis, cùm plena religione ciuitas esset, senatui placuit, dictatorem feriarũ constituendarũ causa dici. dictus P. Valerius Publicola, magister equitũ ei Q. Fabius Ambustus datus est. Non tribus tantum supplicatum ire placuit, sed finitimos etiã populos: ordoq; ijs, quo quisq; die supplicarent, statutus. Iudicia eo anno populi tristia in fœneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies esset, traduntur. Et res haud vlla insigni ad memoriam causa ad interregnum redijt. Ex interregno, vt id actum videri posset, ambo patritij consules creati sunt, M. Valerius Coruinus III. A. Cornelius Cossus. Maiora iam hinc bella & viribus hostium, & longinquitate, vel regionũ, vel temporũ spatio, quibus bellatum est, dicentur. nanq; eo anno aduersus Samnites, gentem opibus, armisq; validã, mota arma. Samnitiũ bellum ancipiti Marte gestum. Pyrrhus hostis, Pyrrhum Pœni secuti. quanta rerum moles? quoties in extrema periculorum ventum? vt in hanc magnitudinem, quæ vix sustinetur, erigi imperium posset? Belli autem causa cum Samnitibus Romanis, cùm societate amicitiaq; iuncti essent, extrinsecus venit, non orta inter ipsos est. Samnites Sidicinis iniusta arma, quia viribus plus poterant cùm intulissent, coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere. Campanis sese coniungunt. Cãpani magis nomen ad prędidiũ sociorũ, quàm vires cùm attulissent, fluentes luxu ab duratis vsu armorũ in Sidicinio pulsi agro, in se deinde molem omnem belli verterunt. nanq; Samnites omissis Sidicinis, ipsam arcẽ finitimorũ Campanos adorti, vnde æquè facilius victoria, præda, gloriæ plus esset: Tifata imminentes Capuæ colles, cum præsidio firmo occupassent, descendunt inde quadrato agmine in planitiem, quæ Capuam Tifataq; intuetur. ibi rursus acie dimicatum: aduersoq; prælio

Dictator feriarum constituendarum causa creatur.

Interregnum.

Samnitium bellũ, quibus de causis susceptum sit.

Tifata colles.

Campani inter mœnia compulsi, cum robore iuuentutis suæ accisso, nulla propinqua spes esset, coacti sunt ab Romanis petere auxilium. Legati introducti in senatum, maximè in hanc sententiã locuti sunt: Populus nos Campanus legatos ad vos P.C. misit, amicitiam

Legatorum Campanorũ oratio in senatu.

A amicitiam in perpetuum, auxilium præsens à vobis petitum. quam si secundis rebus
nostris petissemus, sicut cœpta celerius, ita infirmiore vinculo contracta esset. tunc
enim, vt qui ex æquo nos venisse in amicitiam meminissemus, amici forsitan pariter
ac nunc, subiecti atq; obnoxij vobis minus essemus. nunc misericordia vestra conci-
liati, auxilioq; in dubijs rebus defensi, beneficium quoq; acceptum colamus oportet,
ne ingrati, atq; omni ope diuina humanaq; indigni videamur. Neq; hercule, quòd
Samnites priores amici socijq; vobis facti sunt, ad id valere arbitror, ne nos in amici-
tiam suscipiamur: sed vt vetustate & gradu honoris nos præstent. neq; enim fœdere
Samnitium, ne qua noua iungeretis fœdera, cautum est. Fuit quidem apud vos sem-
per satis iusta causa amicitiæ, velle eum vobis amicum esse, qui vos appeterēt. Cam-
B pani, etsi fortuna præsens magnificè loqui prohibet, non vrbis amplitudine, non agri
vbertate vlli populo, pręterquam vobis cedētes, haud parua (vt arbitror) accessio bo-
nis rebus vestris, in amicitiam venimus vestrā. Æquis Volscisq; æternis hostibus hu-
ius vrbis, quandocunq; se mouerint, ab tergo erimus: & quod vos pro salute nostra
priores feceritis. id nos pro imperio vestro, & gloria semper faciemus. Subactis ijs
gentibus, quæ inter nos vosq; sunt, quod propediem futurū spondet, & virtus & for-
tuna vestra, continens imperium vsq; ad nos habebitis. Acerbum & miserū est, quod
fateri nos fortuna nostra cogit. Eo ventum est Patres conscripti, vt aut amicorum aut
inimicorum Campani simus. si defenditis, vestri: si deseritis, Samnitium erimus. Ca-
puam ergò, & Campaniam omnem vestris, an Samnitium viribus accedere malitis,
C deliberate. Omnibus quidem, Romani, vestram misericordiam, vestrumq; auxilium
æquum est patēre: ijs tamen maximè, qui eam implorantibus alijs auxilium dum su-
pra vires suas præstant, omnes ipsi in hanc necessitatem venerunt. quanquam pugna
uimus verbo pro Sidicinis, re pro nobis, cùm videremus finitimū populum nefario
latrocinio Samnitium peti: & vbi conflagrassent Sidicini, ad nos traiecturum illud in.
cendium esse. Nec enim nunc, quia dolent iniuriam acceptā Samnites, sed quia gau-
dent oblatā sibi esse causam, oppugnatū nos veniunt. An si vltio iræ hęc, & non occa-
sio cupiditatis explendæ esset, parum fuit quòd semel in Sidicino agro, iterū in Cam-
pania ipsa legiones nostras cecidēre? Quæ est ista tam infesta ira, quam per duas acies
fusus sanguis explere non potuerit? Adde huc populationem agrorum, prędas homi-
D num atq; pecudū actas, incendia villarū, ac ruinas, omnia ferro igniq; vastata. Hiscine
ira expleri nō potuit? Sed cupiditas explenda est: ea ad oppugnandā Capuā rapit. Aut
delere vrbē pulcherrimā, aut ipsi possidere volunt. Sed vos potius Romani beneficio
vestro occupate eā, quàm illos habere per maleficiū sinatis. Nō loquor apud recusan-
tem iusta bella populū: sed tamen si ostēderitis auxilia vestra, ne bello quidē arbitror
vobis opus fore. Vsq; ad nos cōtemptus Samnitiū peruenit, suprà non ascendit. Itaq;
vmbra vestri auxilij Romani tegi possumus: quicquid deinde habuerimus, quicquid
ipsi fuerimus, vestrum id omne existimaturi. Vobis arabitur ager Campanus, vobis
Capua vrbs frequentabitur: conditorum, parentum, deorum immortalium numero
nobis eritis. Nulla colonia vestra erit, quæ nos obsequio erga vos fideq; superet. An-
E nuite Patres Conscripti nutum nomenq; vestrum inuictum Campanis, & iubete
sperare incolumem Capuam futuram. Qua frequentia omnium generum multitu-
dinis prosequente creditis nos illinc profectos? quàm omnia votorum lachryma-
rumq; plena reliquisse? in qua nunc expectatione senatum, populumq; Campanum,
coniuges, liberosq; nostros esse? stare omnem multitudinem ad portas, viam hinc fe-
rentem prospectantes certum habeo, quid illis nos Patres Cōscripti sollicitis ac pen-
dentibus animis renuntiare iubeatis. Alterum responsum salutem, victoriam, lucem
ac libertatem: alterum ominari horreo, quæ ferat. Proinde vt aut de vestris futuris so-
cijs atque amicis, aut nusquam vllis futuris nobis consulite. Summotis deinde lega-
tis, cùm consultus senatus esset, etsi magnæ parti vrbs maxima opulentissimaq; Ita-
liæ vberrimus ager, mariq; propinquus ad varietates annonæ horreum populi Ro-

mani fore videbatur:tamen tanta vtilitate fides antiquior fuit, reſponditq; ita ex au- F
thoritate ſenatus, Conſul: Auxilio vos Campani dignos cenſet ſenatus: ſed ita vobiſ-
cum amicitiam inſtitui par eſt, ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur. Samni-
tes nobiſcum fœdere iuncti ſunt. itaq; arma deos prius, quàm homines violatura, ad-
uerſus Samnites vobis negamus: legatos ſicut fas iusq; eſt, ad ſocios atq; amicos pre-
catum mittemus, ne qua vobis vis fiat. Ad ea princeps legationis (ſic enim domo man
datum attulerat) Quandoquidem, inquit, noſtra tueri aduerſus vim atq; iniuriã iuſta
vi non vultis, veſtra certè defendetis. itaq; populum Campanum, vrbemq; Capuam,
agros, delubra deûm, diuina humanaq; omnia in veſtram Patres conſcripti populiq;
Romani ditionem dedimus, quicquid deinde patiemur, dediticij veſtri paſſuri. Sub
hæc dicta omnes manus ad Coss. tendentes, pleni lachrymarum in veſtibulo curiæ G
procubuerunt. Commoti patres vice fortunarum humanarum, ſi ille prępotens opi-
bus populus, luxuria ſuperbiaq; clarus, à quo paulo ante auxilium finitimi petiſſent,
adeò infractos gereret animos, vt ſe ipſe ſuaq; omnia poteſtatis alienæ faceret, tũ iam
fides agi viſa, deditos non prodi, nec facturũ æqua Samnitium populum cenſebant, ſi
agrum vrbemq; per deditionẽ factam populi Romani oppugnarent. legatos itaq; ex-
templò mitti ad Samnites placuit. data mandata, vt preces Campanorum, reſponſum
ſenatus amicitiæ Samnitium memor, deditionem poſtremò factam, Samnitibus ex-
ponerent: peterent pro ſocietate amicitiaq;, vt dediticijs ſuis parcerẽt: neq; in eum a-
grum, qui populo Romano factus eſſet, hoſtilia arma inferrẽt. ſi leniter agẽdo parum
proficerent, denunciarẽt Samnitibus populi Romani ſenatusq; verbis, vt Capua vr- H
be Campanoq; agro abſtinerent. Hęc legatis agentibus in concilio Samnitium, adeò
eſt ferociter reſponſum, vt nõ ſolùm geſturos ſe eſſe dicerent id bellũ, ſed magiſtratus
eorum è curia egreſſi, ſtantibus legatis præfectos cohortium vocarent: ijsq; clara voce
imperarent, vt prædatum in agrum Campanum extemplò proficiſcerentur. Hac le-
gatione Romam relata, poſitis omnium aliarum rerum curis, patres fœcialibus ad res
repetendas miſſis, belloq; quia non redderentur ſolenni more indicto, decreuerunt,
vt primo quoq; tempore de ea re ad populum ferretur: iuſſuq; populi conſules ambo
cum duobus ab vrbe exercitibus profecti, Valerius in Campaniã, Cornelius in Sam-
nium: ille ad montem Gaurum, hic ad Satriculam caſtra ponunt. Priori Valerio Sam-
nitium legiones (eò nanq; omnem belli molem inclinaturam cenſebant) occurrunt I
ſimul in Campanos, ſtimulabat ira, tam promptos nunc ad ferenda, nunc ad accer-
ſenda aduerſus ſe auxilia. Vt verò caſtra Romana viderunt, ferociter pro ſe quiſq; ſi-
gnum duces poſcere, affirmare eadem fortuna Romanum Campano laturum opem,
qua Campanus Sidicino tulerit. Valerius leuibus certaminibus tentandi hoſtis cau-
ſa haud ita multos moratus dies, ſignum pugnæ propoſuit, paucis ſuos adhortatus.
Ne nouum bellum eos, nouusq; hoſtis terreret. quicquid ab vrbe longius proferrent
arma, magis magisq; in imbelles gentes eos prodire. Ne Sidicinorũ Campanorumq;
cladibus Samnitium æſtimarent virtutem. qualeſcunq; inter ſe certauerint, neceſſe
fuiſſe alteram partem vinci. Campanos quidem haud dubiè magis nimio luxu fluen-
tibus rebus mollitiaq; ſua, quàm virtute hoſtium victos eſſe. Quid autẽ eſſe duo pro- K
ſpera in tot ſeculis bella Samnitium aduerſus tot decora populi Romani, qui trium-
phos penè plures quam annos ab vrbe condita numeret? qui omnia circa ſe, Sabinos,
Hetruriam, Latinos, Hernicos, Æquos, Volſcos, Aurũcos, domita armis habeat? qui
Gallos tot pręlijs cęſos, poſtremò in mare ac naues fuga compulerit? Cum gloria belli
ac virtute ſua quenq; fretos ire in aciẽ debere: tum etiã intueri cuius ductu auſpicioq;
ineunda pugna ſit, vtrum qui audiendus duntaxat magnificus adhortator ſit, verbis
tantum ferox, operum militariũ expers? an qui & ipſe tela tractare, procedere ante ſi-
gna, verſari media in mole pugnæ ſciat? Facta mea, non dicta vos milites, inquit, ſequi
volo: nec diſciplinam modò, ſed exemplum etiã à me petere. Non factionibus modo,
nec per conciones vſitatas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres conſulatus ſummamq;

laudem

Conſulis reſponſum ad legatos Campanos.

Campani ſeſe Romanis dedunt.

Ad Samnites mittunt legatos Romani.

Samnitibus bellum indicitur.

Valerij Coſs. ad milites oratio.

A laudem peperi. Fuit,cùm hoc dici poterat, Patritius enim eras, & à liberatoribus patriæ ortus: & eodem anno familia iſta conſulatum, quo vrbs hæc conſulem habuit. Nunc iam nobis patribus,vobisq; plebeijs promiſcuus conſulatus patet:nec generis, vt antè, ſed virtutis eſt præmium. proinde ſummum quodq; ſpectate milites decus. Non ſi mihi nouum hoc Coruini cognomen dijs authoribus homines dediſtis, Publicolarum vetuſtum familiæ noſtræ cognomen memoria exceſſit. ſemper ego plebem Romanam militię domiq; priuatus,in magiſtratibus paruis magnisq;,ęquè tribunus ac Cos.eodem tenore per omnes deinceps conſulatus colo atq; colui. Nunc quod inſtat, dijs benè iuuantibus nouum atq; integrum de Samnitibus triumphum mecum petite.Non aliàs militi familiarior dux fuit,omnia inter infimos militū haud *Valerij Coſs. laudes.*
B grauatè munia obeundo.in ludo præterea militari, cùm velocitatis viriumq; inter ſe æquales certamina ineunt, comiter facilis vincere ac vinci vultu eodem: nec quenquam aſpernari,parem qui ſe offerret:factis benignus pro re,dictis haud minus libertatis alienæ quàm ſuæ dignitatis memor: & quo nihil popularius eſt, quibus artibus petierat magiſtratus,ijſdem gerebat.Itaque vniuerſus exercitus incredibili alacritate adhortationem proſecutus ducis,caſtris egreditur.Pręliū,vt quod maximè vnquam, *Atrox præliū manorum & Samnitium.*
pari ſpe,vtrinq; æquis viribus cum fiducia ſui, ſine contemptu hoſtium commiſſum eſt.Samnitibus ferociam augebant nouæ res geſtæ, & paucos ante dies geminata victoria.Romanus contrà,quadringentorum annorum decora,& conditæ vrbi æqualis victoria.vtriſq; tamen nouus hoſtis curā addebat. pugna indicio fuit, quos geſſerint
C animos.nanq; ita conflixerunt, vt aliquandiu in neutrā partem inclinaret acies. Tum conſul trepidationem inijciendam ratus,quando vi pelli non poterant: equitibus immiſſis turbare prima ſigna hoſtium conatur. quos vbi nequicquam tumultuantes in ſpatio exiguo voluere turmas vidit,nec poſſe aperire in hoſtes viam,reuectus ad anteſignanos legionum,cùm deſiluiſſet ex equo, Noſtrum,inquit, peditum illud milites eſt opus:agitedum,vt me videritis,quacunq; inceſſero, in aciem hoſtium ferro viam facientem,ſic pro ſe quiſq; obuios ſternite.illa nunc omnia,qua nunc erectæ micant haſtæ,patefacta ſtrage vaſta cernetis.Hæc dicta dederat, cum equites conſu-

D

E

lis iuſſu diſcurrunt in cornua,legionibusq; in mediam aciem aperiunt viam. Primus omnium conſul inuadit hoſtem: & cum quo fortè contulit gradum, obtruncat. hoc ſpectaculo accenſi,dextra læuaq; ante ſe quiſq; memorandū prælium ciet. ſtant obnixi Samnites,quanquā plura accipiunt quàm inferunt vulnera. Aliquandiu iam pugna-

tum erat:atrox cædes circa ſigna Samnitium,fuga ab nulla dum parte erat:adeò mor- F
te ſola vinci deſtinauerant animis. Itaq; Romani cùm effluere iam laſſitudine vires
ſentirent,& diei haud multum ſupereſſe,accenſi ira concitant ſe in hoſtem.Tum pri-
Samnites vincuntur. mùm referri pedem atq; inclinari rem in fugam apparuit, tum capi, occidi Samnis.
nec ſuperfuiſſent multi,ni nox victoriam magis quàm prælium diremiſſet.& Roma-
ni fatebantur nunquam cum pertinatiore hoſte conflictum. & Samnites, cùm quæ-
reretur quænam prima cauſa tam obſtinatos mouiſſet in fugã, oculos ſibi Romano-
rum ardere viſos aiebant, veſanosq; vultus & furentia ora: inde pluſquã ex alia vlla re
terroris ortum. Quem terrorẽ non pugnæ ſolùm euentu, ſed nocturna profectione
Samnitum caſtra ſpoliantur. confeſſi ſunt.Poſtero die vacuis hoſtiũ caſtris Romanus potitur, quò ſe omnis Cam-
panorum multitudo gratulabunda effudit.Cæterùm hoc gaudium magna propè cla G
Cornelius Coſ. exercitum ſuum in loca ab hoſtibus in ſeſſa induxit. de in Samnio fœdatum eſt.nam ab Satricula profectus CorneliusCos.exercitum in-
cautè in ſaltum caua valle peruium,circaq; inſeſſum ab hoſte induxit:nec prius quàm
recipi tutò ſigna non poterant,imminentem capiti hoſtem vidit.Dum id moræ Sam
nitibus eſt,quo ad totum in vallem infimam demitteret agmen, P. Decius tribunus
militum conſpicit vnum editum in ſaltu collem,imminentem hoſtium caſtris, adi-
tu arduum impedito agmini, expeditis haud difficilem.itaq; cõſuli territo animi,Vi-
désne tu,inquit, A. Corneli cacumen illud ſupra hoſtem?arx illa eſt ſpei ſalutisq; no-
ſtræ,ſi eam,quam cæci reliquere Samnites,impigrè capimus. nec tu mihi plus quàm
vnius legionis principes haſtatosq; dederis:cum quibus vbi euaſero in ſummũ,perge
hinc omni liber metu:teq; & exercitũ ſerua.neq; enim moueri hoſtis ſubiectus nobis H
ad omnes ictus ſine ſua pernicie poterit.nos deinde aut fortuna populi Romani, aut
noſtra virtus expediet.Cõllaudatus à conſule,accepto pręſidio vadit occultus per ſal-
tus:nec prius ab hoſte eſt viſus, quàm loco quẽ petebat appropinquauit. Inde admi-
ratione pauentibus cunctis,cùm omnium in ſe vertiſſet oculos: & ſpatium cõſuli de-
dit ad ſubducendum agmen in æquiorem locum, & ipſe in ſummo conſtitit vertice.
Samnites dum huc illuc ſigna vertũt:vtriuſq; rei omiſſa occaſione, neq; inſequi con-
ſulem,niſi per eandẽ vallẽ,in qua paulo antè ſubiectum eum telis ſuis habuerat, poſ-
ſunt:nec erigere agmẽ in captũ ſuper ſe ab Decio tumulum.ſed cùm ira in hos magis,
qui fortunam gerendæ rei eripuerant,tum propinquitas loci, atq; ipſa paucitas inci-
tat:& nunc circundare vndiq; collem armatis volunt, vt à conſule Decium interclu- I
dant:nunc viã patefacere, vt digreſſos in vallem adoriãtur.incertos quid agerent, nox
Decij tribuni militum ad centuriones oratio. oppreſſit. Deciũ primùm ſpes tenuit, cùm ſubeuntibus in aduerſum collẽ ex ſuperio
re loco ſe pugnaturum:deinde admiratio inceſſit,quod nec pugnam inirent,nec ſi ab
eo conſilio iniquitate loci deterrerentur,opere ſe valloq; circundarent.Tũ centurio-
nibus ad ſe vocatis:Quęnam illa inſcitia belli ac pigritia eſt?aut quónam modo iſti ex
Sidicinis Campanisq; victoriam pepererunt?huc atq; illuc ſigna moueri, ac modò in
vnum conferri,modò educi videtis.opus quidem incipit nemo: cùm iam circumda-
ti vallo potuerimus eſſe. Tum verò nos ſimiles iſtorũ ſimus, ſi diutius hic moremur,
quàm commodum ſit.agitedum,ite mecũ,vt dum lucis aliquid ſupereſt, quibus lo-
cis pręſidia ponant,quà pateat hinc exitus,exploremus.Hæc omnia ſagulo gregali a- K
mictus,centurionibus item manipularium militũ habitu ductis, ne ducẽ circumire
hoſtes notarent,perluſtrauit. Vigilijs deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſerã dari
iubet:vbi ſecundę vigilię buccina datũ ſignũ eſſet,armati cũ ſilẽtio ad ſe venirẽt.Quò
Decij ad milites oratio. vbi,ſicut edictũ erat,taciti conuenerunt:Hoc ſilentiũ milites,inquit,omiſſo militari
aſſenſu,in me audiendo ſeruãdum eſt.vbi ſententiã meam vobis peregero, tum qui-
bus eadem placebunt,in dextrã partem taciti tranſibitis.quæ pars maior erit, eo ſta-
bitur conſilio.Nunc quæ mente agitẽ,audite.Non fuga delatos, nec inertia relictos
hic vos circumuenit hoſtis. virtute cepiſtis locũ : virtute hinc oportet euadatis.veni-
endo huc exercitum egregium populi Romani ſeruaſtis:erumpendo hinc voſmetip-
ſos ſeruate.digni eſtis qui pauci pluribus opem tuleritis,ipſi nullius auxilio egueritis.

Cum

A Cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiam vſus non ſit: hunc tam opportunum collem imminentem capiti ſuo non antè viderit, quàm captum à nobis: nos tam paucos tot ipſe millibus hominum nec aſcenſu arcuerit: nec tenentes locum, cùm diei tantum ſupereſſet, vallo circundederit. quem videntem ac vigilantem ſic eluſeritis, ſopitum oportet fallatis: immò neceſſe eſt. in eo enim loco res ſunt noſtrę, vt ego vobis magis neceſſitatis veſtrę index, quàm conſilij author ſim. neq; enim maneatis, an abeatis hinc, deliberari poteſt, cùm, præter arma & animos armorum memores, nihil vobis fortuna reliqui fecerit, fame & ſiti moriendum ſit, ſi plus quàm viros ac Romanos decet, ferrum timeamus. Ergò vna eſt ſalus, erumpere hinc atque abire. id aut interdiu, aut nocte faciamus oportet.

B Ecce hoc aliud minus dubium. quippe ſi lux expectetur, quæ ſpes eſt, non vallo perpetuo foſſaq; nos ſepturum hoſtem? qui nũc corporibus ſuis ſubiectis vndique cinxerit, vt videtis, collem. atq; ſi nox opportuna eſt eruptioni, ſicut eſt, hæc profectò noctis aptiſſima hora eſt. ſigno ſecundæ vigiliæ conueniſtis, quod tempus mortales ſomno altiſſimo premit. per corpora ſopita vadetis, vel ſilentio incautos fallentes, vel ſentientibus clamore ſubitò pauorem iniecturi. me modò ſequimini, quem ſecuti eſtis. ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunam. Quibus hæc ſalutaria videntur, agitédum, in dextram partem pedibus tranſite. Omnes tranſierunt, vadentemq; per intermiſſa cuſtodijs loca Decium ſecuti ſunt. Iam euaſerant media caſtra, cùm ſuperſcandens vigilum ſtrata ſomno corpora miles offenſo ſcuto præbuit ſonitum. quo

Decius per media hoſtiũ caſtra cum ſuis ſaluus euaſit.

C excitatus vigil, cùm proximum mouiſſet, erectiq; alios concitarent, ignari ciues an hoſtes eſſent: præſidium erumperet, an conſul caſtra cœpiſſet: Decius, cùm non fallerent, clamorem tollere iuſſis militibus, torpidos ſomno inſuper pauore exanimat: quo præpediti, nec arma impigrè capere, nec obſiſtere, nec inſequi poterant. Inter trepidationem tumultumq; Samnitium, præſidium Romanum, obuijs cuſtodibus cæſis, ad caſtra conſulis peruadit. Aliquantum ſupererat noctis: iamq; in tuto videbantur eſſe, cùm Decius, Macti virtute, inquit, milites Romani eſte. veſtrum iter ac reditum omnia ſecula laudibus ferent. ſed ad conſpiciendam tantam virtutem, luce ac die opus eſt: nec vos digni eſtis, quos cum tanta gloria in caſtra reduces ſilentium ac nox tegat. hic lucem quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. atque

D vbi primùm illuxit, præmiſſo nuncio ad conſulem, in caſtra ingenti gaudio concitantur: & teſſera data, incolumes reuerti, qui ſua corpora pro ſalute omnium haud dubio periculo obieciſſent, pro ſe quiſque obuiam effuſi laudant, gratulantur, ſingulos vniuerſosq; ſeruatores ſuos vocant: dijs laudes grates q; agunt, Decium in cœlum ferunt. Hic Decij caſtrenſis triumphus fuit, incedentis per media caſtra cum armato præſidio, coniectis in eum omnium oculis, & omni honore tribunum conſuli æquantibus. Vbi ad prætorium ventum eſt, conſul claſſico ad concionem conuocat: orſusq; meritas Decij laudes, interfante ipſo Decio, diſtulit concionem: qui author omnia poſthabendi, dum occaſio in manibus eſſet, perpulit conſulem, vt hoſtes & nocturno pauore attonitos, & circa collem caſtellatim diſſipatos, aggrederetur.

Decij caſtrenſis triumphus.

E credere etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſſos, per ſaltum vagari. Iuſſæ legiones arma capere: egreſſæq; caſtris, cùm per exploratores notior iam ſaltus eſſet, via patentiore ad hoſtem ducuntur. quem incautum improuiſo adortæ, cùm palati paſſim Samnitium milites, plerique inermes, nec coire in vnum, nec arma capere, nec recipere intra vallum ſe poſſent, pauentem primùm intra caſtra compellunt: deinde caſtra ipſa turbatis ſtationibus capiunt. perfertur circa collem clamor: fugatq; ex ſuis quenq; præſidijs. ita magna pars abſenti hoſti ceſſit. quos intra vallum egerat pauor (fuere autem ad xxx. millia) omnes cæſi, caſtra direpta. Ita rebus geſtis cos. aduocata concione, P. Decij non cœptas ſolum antè, ſed cumulatas noua virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centum bobus, eximioq; vno albo opimo auratis cornibus donat. Milites, qui in præſidio ſimul fue-

Samnitium caſtra direpta, cæſis ad 30. millia hoſtibus.

Decius multis donis & laudibus cumulatur.

rant,duplici frumento in perpetuum,in præſentia ſingulis bobus,binisq; priuis tunicis donati.Secundum conſulis donationem legiones gramineam coronam obſidionalem clamore donum approbantes,Decio imponunt.altera corona eiuſdem honoris index à præſidio ſuo impoſita eſt.His decoratus inſignibus,bouem eximium Marti immolauit,centum boues militibus dono dedit,qui ſecum in expeditione fuerant. ijſdem militibus legiones libras farris, & ſextarios vini contulerunt. omniaq; ea ingenti alacritate per clamorem militarem, indicem omnium aſſenſus, gerebantur.

Samnitium exercitus à M. Valerio Coſ.fugatus.

Tertia pugna ad Sueſſulam commiſſa eſt: qua fugatus à M.Valerio Samnitium exercitus, omni robore iuuentutis domo accito, certamine vltimo fortunam experiri ſtatuit.Ab Sueſſula nũcij trepidi Capuam,inde equites citati ad Valerium cos.opem oratum veniunt. Confeſtim ſigna mota: relictisq; impedimentis caſtrorum valido præſidio,raptim agitur agmen: nec procul ab hoſte locum exiguum, vt quibus præter equos cæterorũ iumentorũ calonumq; turba abeſſet, caſtris cæpit. Samnitium exercitus, velut haud vlla mora pugnæ futura eſſet, aciem inſtruit. deinde poſtquam nemo obuius ibat, infeſtis ſignis ad caſtra hoſtium ſuccedit: ibi vt militem in vallo vidit, miſſiq; ab omni parte exploratum, quàm in exiguum orbem contracta caſtra eſſent,paucitatem inde hoſtium colligentes, retulerunt: fremere omnis acies, complendas eſſe foſſas, ſcindendumq; vallum, & in caſtra irrumpendum. tranſactumq; ea temeritate bellum foret, ni duces continuiſſent impetum militum. Cæterùm quia multitudo ſua commeatibus grauis, & prius ſedendo ad Sueſſulam, & tunc certaminis mora, haud procul ab rerum omnium inopia eſſet, placuit dum incluſus paueret hoſtis,frumentatum per agros militem duci. interim & Romano, qui expeditus quantum humeris inter arma geri poſſet, frumenti ſecum attuliſſet, defutura omnia. Conſul palatos per agros cùm vidiſſet hoſtes, ſtationes infrequentes relictas,

Samnites vincuntur.

paucis milites adhortatus ad caſtra oppugnanda ducit. quæ cum primo clamore atque impetu cœpiſſet,pluribus hoſtium in tentorijs ſuis,quàm in portis valloq; cæſis, ſigna captiua in vnum locum conferri iuſſit, relictisq; duabus legionibus, cuſtodiæ & præſidij cauſa, graui edicto monitis, vt donec ipſe reueriſſet, præda abſtinerent: profectus agmine inſtructo, cùm præmiſſus eques velut indagine diſſipatos Samnites ageret,cædem ingentem fecit: nam neque quo ſigno coirent inter ſe, neq; vtrum caſtra peterent,an longiorem intenderent fugam,territis conſtare poterat,tantumq; fugæ ac formidinis fuit,vt ad x L. millia ſcutorum,nequaquam tot cæſis, & ſigna militaria

A litaria cum ijs, quæ in castris capta erant, ad CLXX. ad consulem deferentur. Tum in castra hostium reditum: ibiq; omnis præda militi data. Huius certaminis fortuna & Falisços, cùm in inducijs essent, fœdus petere ab senatu coëgit: & Latinos iam exercitibus comparatis ab Romano in Pelignum vertit bellum. Neq; ita rei gestæ fama Italiæ se finibus tenuit: sed Carthaginienses quoq; legatos gratulatum Romam misere cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Iouis cella poneretur. fuit * pondo XXV. Consules ambo de Samnitibus triumpharunt, sequente Decio insigni cum laude, donisq;: cum incondito militari ioco haud minus tribuni celebre nomen, quàm consulum esset. Campanorum deinde, Suessanorumq; auditæ legationes: precantibusq; datum, vt præsidium eò in hyberna mitteretur, quo Samnitium excur-

B siones arcerentur. Iam tum minimè salubris militari disciplinæ Capua, instrumento omnium voluptatum delinitos militum animos auertit à memoria patriæ. inibanturq; consilia in hybernis eodem scelere adimendæ Campanis Capuæ, per quod illi eam antiquis cultoribus ademissent: neque immeritò suum ipsorum exemplum in eos versurum. Cur autem potius Campani agrum Italiæ vberrimum, dignam agro vrbem, qui nec se, nec sua tutari possint, quàm victor exercitus haberet, qui suo sudore ac sanguine inde Samnites depulisset? An æquum esse, dedititios suos illa fertilitate atq; amœnitate perfrui, se militando fessos in pestilenti atq; arido circa vrbem solo luctari? aut in vrbe insidentem labem crescentis indies fœnoris pati? Hæc agi-

C tata occultis coniurationibus, necdum vulgata in omnes consilia inuenit nouus cos. C. Martius Rutilius: cui Campania sorte prouincia euenerat, Q. Seruilio collega ad vrbem relicto. Itaque cùm omnia ea, sicut gesta erant, per tribunos comperta haberet, & ætate & vsu doctus: quippe qui iam quartùm cos. esset, dictatorq; & censor fuisset: optimum ratus, differendo spem quandocunq; vellent consilij exequendi, militarem impetum frustrari, rumorem dissipat, in ijsdem oppidis & anno post præsidia hybernatura. diuisa enim erant per Campaniæ vrbes, manauerantq; à Capua consilia in exercitum omnem. Eo laxamento cogitationibus dato: quieuit in præsentia seditio. consul educto in æstiua milite, dum quietos Samnites habebat, exercitum purgare missionibus turbulentorum hominum instituit, alijs emerita dicendo sti-

D pendia esse: alios graues iam ætate, aut viribus parum validos. quidam in commeatus mittebantur, singuli primò, deinde & cohortes quædam, quia procul ab domo ac rebus suis hybernassent. per speciem etiam militarium vsuum cùm alij aliò mitterentur, magna pars ablegati. quam multitudinem consul alter Romæ, prætorq; alias ex alijs fingendo moras retinebat. & primò quidem ignari ludificationis, minimè inuiti domos reuisebãt. postquam neq; reuerti ad signa primos, nec fermè alium quàm qui in Campania hybernassent, præcipueq; ex ijs seditionis authores mitti viderunt: primùm admiratio, deinde haud dubius timor incessit animos, consilia sua emanasse, iam quæstiones, iam iudicia, iam occulta singulorum supplicia, impotensq; & crudele consulum ac patrum in se regnum passuros. Hæc qui in castris erant, occultis

E sermonibus ferunt, neruos coniurationis eiectos arte consulis cernentes. Cohors vna, cùm haud procul Anxure esset, ad Lautulas saltu angusto inter mare ac montes consedit, ad excipiendos quos consul alijs atque alijs (vt antè dictum est) causis mittebat. Iam valido admodum numero manus erat, nec quicquam ad iusti exercitus formam, præter ducem, deerat. incomposiți itaque prædantes in agrum Albanum perueniunt, & sub iugo Albæ Longæ castra vallo cingunt. perfecto inde opere, reliquum diei de imperatore sumendo sententijs decertant, nulli ex præsentibus satis fidentes. quem autem ab Roma posse acciri? quem patrum aut plebis esse, qui aut se tanto periculo sciens offerat, aut cui ex iniuria insanientis exercitus causa rectè commitatur? Postero die cùm eadem deliberatio teneret, ex prædatoribus vagis quidam compertum attulerunt, T. Quintium in Thusculano agrum colere, vrbis honorumq; immemorem. Patritiæ hic vir gentis erat, cui cùm militiæ magna cum

gloria

Carthaginienses legatos gratulatũ Romam misêre.

* Val. 2600. coron.

Triumphus de Samnitibus.

Capua voluptatũ omnium magistra.

Milites Romani de occupanda Capua clam ineunt consilia.

Coniuratorũ exercitus colligitur.

gloria actæ finem pes alter ex vulnere claudus feciſſet, ruri agere vitam procul ambi- F
tione acforo conſtituit. Nomine audito, extemplò agnouere virum: & quod bene
verteret, acciri iuſſerunt. ſed parum ſpei erat, voluntate quicquam facturum. vim ad-
hiberi ac metum placuit. Itaq; ſilentio noctis, cùm tectum villæ, qui ad id miſſi erant,
intraſſent, ſomno graui Quintium oppreſſum, nihil medium, aut imperium atque
Coniurati Quintium ducem ſibi vi adhibita præficiũt. aut, vbi reſtitaret, mortem, ni ſequeretur, denunciantes, in caſtra pertraxerunt. Im-
perator extemplò adueniens appellatus: inſigniaq; honoris exterrito ſubitæ rei mi-
raculo deferunt, & ad vrbem ducere iubent. Suo magis inde impetu, quàm conſilio
ducis conuulſis ſignis, infeſto agmine ad lapidem octauum viæ, quæ nunc Appia eſt,
perueniunt, iſſentq; confeſtim ad vrbem, ni venire contra exercitum, dictatoremq;
Valerius Coruinus dictator dicitur aduerſus coniuratos. aduerſus ſe M. Valerium Coruinum dictum, audiſſent, & magiſtrum equitum L. Æ- G
milium Mamercum. Vbi primùm in conſpectum ventum eſt, arma, ſignaq; agno-
uere: extemplò omnibus memoria patriæ iras permulſit. nondum erant tam fortes
ad ſanguinem ciuilem: nec præter externa nouerant bella: vltimaq; rabies ſeceſſio
ab ſuis habebatur. itaq; iam duces, iam milites vtrinq; congreſſus quærere ad collo-
quia. Quintius, quem armorum etiam pro patria ſatietas teneret, nedum aduerſus
patriam: Coruinus omnes charitate ciues, præcipuè milites, & ante alios ſuum exer-
citum complexus, ad colloquium proceſſit. cognito ei extemplò haud minor ab ad-
uerſarijs verecundia, quàm ab ſuis ſilentium datum: Deos, inquit, immortales, mili-
Dictatoris ad coniuratos oratio. tes, veſtros publicos, meosq; ab vrbe proficiſcens ita adoraui, veniamq; ſupplex po-
poſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam darent: ſatis fuit, H

I

eritq; vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. quòd deos immortales inter K
nuncupanda vota expopoſci, eius me compotem voti vos facere poteſtis: ſi memi-
niſſe vultis non vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi
illos colles, quos cernitis, patriæ veſtræ eſſe: ſi hunc exercitum ciuium veſtrorum: ſi
me conſulem veſtrum, cuius ductu auſpicioq; priore anno bis legiones Samnitium
fudiſtis, bis caſtra vi cæpiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, milites: cuius vos no-
bilitatẽ beneficijs erga vos, non iniurijs ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in vos legis, nullius
crudelis s. c. author: in omnibus meis imperijs in me ſæuerior, quàm in vos. Ac ſi cui
genus, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiam maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerunt:
ijs eram natus, id ſpecimen mei dederam, ea ætate cõſulatum adeptus eram, vt potue-
rim tres & viginti annos natus cõſul patribus quoq; ferox eſſe, nõ ſolum plebi. Quod

meum

A meum factum, dictúmue consulis grauius, quàm tribuni audistis? eodem tenore duos insequentes consulatus gessi: eodem hæc imperiosa dictatura geretur: vt neq; in hos meos & patriæ meæ milites mitior, quàm in vos, horreo dicere hostes. Ergo vos prius in me strinxeritis ferrum, quàm in vos ego. istinc signa canent, istinc clamor prius incipiet atq; impetus, si dimicandum est. inducite in animum, quod non induxerunt patres auiq; vestri: non illi, qui in Sacrum montem secessserunt: non hi, qui postea Auentinum insederunt. expectate dum vobis singulis, vt olim Coriolano, matres coniugesq; crinibus passis obuiæ ab vrbe veniant. tum Volscorum legiones, quia Romanum habebant ducem, quieuerunt: vos Romanus exercitus non destiteritis impio bello? T. Quinti, quocunq; istic loco seu volens, seu inuitus constitisti, si
B dimicandū erit, tum tu in nouissimos te recipito: fugeris etiam honestius, tergumq; ciui dederis, quàm pugnaueris contra patriam. nunc ad pacificandum benè atq; honestè inter primos stabis, & colloquij huius salutaris interpres fueris. postulate æqua, & ferte: quanquam vel iniquis standum est potius, quàm impias inter nos conseramus manus. T. Quintius plenus lachrymarum, ad suos versus, Me quoque, inquit, milites, si quis vsus mei est, meliorem pacis, quàm belli habetis ducem. Non enim illa modò Volscus aut Samnis, sed Romanus verba fecit, vester consul, vester imperator milites: cuius auspicia pro vobis experti, nolite aduersus vos velle experiri. Qui pugnarent vobiscum infestius, & alios duces senatus habuit: qui maximè vobis suis militibus parceret, cui plurimum vos imperatori vestro crederetis, eum elegit. pa-
C cem, etiam qui vincere possunt, volunt. quid nos velle oportet? quin omissis ira & spe fallacibus authoribus, nos ipsos nostraq; omnia cognitæ permittimus fidei? Approbantibus clamore cunctis, T. Quintius ante signa progressus, in potestate dictatoris milites fore dixit: orauitq;, vt causam miserorum ciuium susciperet: susceptamq; eadem fide, qua Rempublicam administrare solitus esset, tueretur. sibi se priuatim nihil cauere: nolle alibi, quàm in innocentia spem habere. militibus cauendum, quod apud patres semel plebi, iterum legionibus cautum sit, ne fraudi secessio esset. Quintio cóllaudato, cæteris bonum animum habere iussis, dictator equo citato ad vrbem reuectus, authoribus patribus tulit ad populum in luco Petilino, ne cui militum fraudi secessio esset. orauit etiam bona venia Quirites, ne quis eam rem
D ioco, serióue cuiquam exprobraret. Lex quoque sacrata militaris lata est, ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente deleretur: additumq; legi, ne quis, vbi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset. id propter P. Salonium postulatum est ab coniuratis: qui alternis propè annis & tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primipili appellant. huic infensi milites erant, quòd semper aduersatus nouis consilijs fuisset, nec particeps eorum esset, qui ab Lautulis fugissent. Itaque cum hoc vnum propter Salonium ab senatu non impetraretur, tum Salonius obtestatus Patres Conscriptos, ne suum honorem pluris, quàm concordiam ciuitatis æstimarent, perpulit vt id quoque ferretur. Æquè impotens postulatum fuit, vt de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate) æra demerentur,
E quòd aduersati coniurationi fuissent. Præter hæc inuenio apud quosdam, L. Genutium tribunum plebis tulisse ad populum, ne fœnerare liceret. item alijs plebiscitis cautum, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus vno anno gereret, vtique liceret consules ambos plebeios creari. quæ si omnia concessa sunt plebi, apparet haud paruas vires defectionem habuisse. Alijs annalibus proditum est, neque dictatorem Valerium dictum, sed per consules omnem rem actam: neq; antequam Romam veniretur, sed Romæ eam multitudinem coniuratorum ad arma consternatam esse: nec in T. Quintij villam, sed in ædes C. Manlij nocte impetum factum: cumq; à coniuratis comprehensum, vt dux fieret: inde ad quartum lapidem profectos loco munito consedisse: nec ab ducibus mentionem concordiæ ortam, sed repente, cùm in aciem armati exercitus processissent, salutationem

T. Quintij coniuratorum ducis ad suos oratio.

Coniurati in potestate dictatoris se fore dicunt.

Pacis leges inter patres & coniuratos.

Variant annales de hac coniuratione.

tionem factam : & permiſtos dextras iungere, ac complecti inter ſe lachrymantes milites cœpiſſe : coactoſq; conſules, cùm viderent auerſos à dimicatione militum animos, retuliſſe ad patres de concordia reconcilianda. adeò nihil, præterquam ſeditionem fuiſſe, eamq; compoſitam, inter antiquos rerum authores conſtat. Et huius fama ſeditionis, & ſuſceptum cum Samnitibus graue bellum, aliquot populos ab Romana ſocietate auertit, & præter Latinorum infidum iam diu fœdus, Priuernates etiam Norbam atque Setiam, finitimas colonias Romanas incurſione ſubita depopulati ſunt.

Priuernates colonias Romanas depopulantur.

EPITOME LIBRI VIII.

LATINI cum Campanis defecerunt, & miſsis legatis ad ſenatum conditionem tulerunt, vt, ſi pacem habere vellent, alterum ex Latinis conſulem facerẽt. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapſus eſt, vt exanimaretur. T. Manlius conſul filium ſuum, quòd contra edictum pugnauerat aduerſum Latinos, quamuis proſperè pugnaſſet, ſecuri percuſsit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius cum Manlio deuouit ſe pro exercitu : & concitato equo cùm in medios hoſtes ſe intuliſſet, interfectus, morte ſua Romanis victoriam reſtituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in vrbem reuerſo, nemo ex iuuentute obuiam proceſsit. Minutia virgo Veſtalis inceſti damnata eſt. Auſonibus victis, in oppidum Cales colonia deducta eſt. Item Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium complurium matronarum deprehenſum : quarum plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt. Lex de Veneficio tunc primùm conſtituta eſt. Priuernatibus, cùm rebellaſſent, victis ciuitas data eſt. Palæpolitani victi bello : & obſidione in deditionem venerunt. Q. Publio, qui eos obſederat, primùm imperium prolatum, & per conſules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt propter Lucij Papyrij creditoris libidinem, qui C. Publico debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat. Cùm L. Papyrius dictator reuerſus in vrbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda, Q. Fabius magiſter equitum occaſione rei benè gerẽdæ inuitatus, contra edictum eius præliatus eſt, qui proſperè aduerſus Samnites pugnauit. ob eam cauſam cùm dictator de magiſtro equitum ſupplicium ſumpturus videretur, Fabius Romam profugit : & cum cauſa parum proficeret, populi precibus donatus eſt. Res præterea contra Samnites proſperè geſtas continet.

AM COSS. erant C. Plautius II. L. Æmylius Mamercus, cùm Setini Norbaniq; Romam nuncij defectionis Priuernatium cum querimonijs acceptę cladis venerunt. Volſcorum item exercitum duce Antiati populo conſediſſe ad Satricum, allatum eſt. vtrunq; bellum Plautio ſorte euenit. Prius ad Priuernum profectus, extemplò acie conflixit. haud magno certamine deuicti hoſtes : oppidum captum, reddituma; Priuernatibus, præſidio valido impoſito : agri partes duæ ademptę. Inde victor exercitus Satricum contra Antiates ductus. Ibi magna vtrinq; cæde atrox prælium fuit, & cùm tempeſtas eos neutrò inclinata ſpe dimicantes diremiſſet, Romani nihil eo certamine tam ambiguo feſſi, in poſterum diem prælium parant. Volſcis recenſentibus quos viros in acie amiſiſſent, haudquaquam idem animus ad iterandum periculum fuit. nocte pro victis Antium agmine trepido, ſaucijs, ac parte impedimentorum relicta, abierunt. Armorum magna vis tum inter cæſa corpora hoſtium, tum in caſtris inuenta eſt. ea Luæ matri dare ſe conſul dixit, finesq; hoſtium vſque ad oram maritimam eſt depopulatus. Alteri conſuli Æmilio ingreſſo Sabellum agrum, non caſtra Samnitium, non legiones vſquam oppoſitæ. ferro igniq; vaſtantem agros legati Samnitium pacem orantes adeunt, à quo reiecti ad ſenatum, poteſtate facta dicendi, poſitis ferocibus animis, pacem ſibi ab Romanis, belliq; ius aduerſus Sidicinos petierunt. quæ ſe eo iuſtius petere, quòd in amicitiam populi Romani ſecundis ſuis rebus, non aduerſis, vt Campani veniſſent : & aduerſus Sidicinos ſumerent arma, ſuos ſemper hoſtes, populi Romani nunquam amicos : qui nec, vt Samnites, in pace amicitiam, nec, vt Campani, auxilium in bello petiſſent, nec in fide populi Romani, nec in ditione eſſent. Cùm de poſtulatis Samnitium T. Æmylius prætor ſenatum conſuluiſſet, reddendumq; his fœdus Patres cenſuiſſent, prætor Samnitibus reſpondit : Nec, quo minus perpetua cum eis amicitia eſſet, per populum Romanũ ſtetiſſe : nec contradici quin quoniam ipſos belli culpa ſua cõtracti tædium cęperit, amicitia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet, nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis belliq; liberum arbitrium ſit. Fœdere icto cùm domum reuertiſſent, extemplò inde exercitus Romanus

Priuernates deuicti.

Volſci fuga ſe eripiunt.

Samnitium legati pacem orant.

Fœdus icitur cum Samnitibus.

A Romanus ductus, annuo ſtipendio & trium menſium frumẽto accepto, quod pepigerat cõſul, vt tempus inducijs daret, quoad legati rediſſent. Samnites copijs ijſdem, quibus vſi aduerſus Romanum bellum fuerant, contra Sidicinos profecti, haud in dubia ſpe erant maturè vrbis hoſtium potiundæ. Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cępta fieri eſt: deinde poſtquam patres vt ſeram eam, vltimaq; tandem neceſſitate expreſſam aſpernabantur, ad Latinos iam ſua ſponte in arma motos facta eſt. ne Campani quidem (adeò iniuriæ Samnitium, quàm beneficij Romanorum memoria pręſentior erat) his ſe armis abſtinuere. Ex his tot populis ingens exercitus duce Latino fines Samnitium ingreſſus, plus populationibus quàm prælijs cladium fecit. & quanquam ſuperiores certaminibus Latini erant: haud inuiti, ne ſæpius dimican-

B dum foret, agro hoſtium exceſſere. Id ſpatium Samnitibus datum eſt Romam legatos mittendi. qui cùm adijſſent ſenatum, conqueſti eadem ſe fœderatos pati, quę hoſtes eſſent paſſi, precibus infimis petiere, vt ſatis ducerent Romani victoriam: quam Samnitibus ex Campano Sidicinoq; hoſte eripuiſſent, ne vinci etiam ſe ab ignauiſſimis populis ſinerent. Latinos Campanosq;, ſi ſub ditione populi Romani eſſent, pro imperio arcerent Samniti agro. ſin imperium abnuerent, armis coërcerent. Aduerſus hæc reſponſum anceps datum, quia fateri pigebat in poteſtate ſua Latinos iam nõ eſſe, timebantq; ne arguendo abalienarent. Campanorum aliam conditionem eſſe, qui non fœdere, ſed per deditionem in fidem veniſſent. itaque Campanos, ſeu velint, ſeu nolint, quieturos: in fœdere Latino nihil eſſe, quod bellare cum quibus ipſi ve-

C lint, prohibeantur. Quod reſponſum, ſicut dubios Samnites, quídnam facturum Romanum cenſerent, dimiſit, ita Campanos metu abalienauit: Latinos, velut nihil iam non concedentibus Romanis, ferociores fecit. Itaq; per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra concilia indicentes, omnibus cõſultationibus inter ſe principes occultè Romanum coquebant bellum. huic quoque aduerſus ſeruatores ſuos bello Campanus aderat. Sed quãquam omnia de induſtria celabantur, priusq; quàm mouerẽtur Romani, tolli ab tergo Samnitem hoſtem volebant: tamen per quoſdam priuatis hoſpitijs neceſſitudinibusq; coniunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt. iuſſisq; ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius noui conſules aduerſus tantam molem belli crearentur: religio inceſſit ab eis, quo-

D ... imminutum imperium eſſet, comitia haberi. itaque interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius ac M. Fabius. Creauere conſules T. Manlium Torquatum III. P. Decium Murem. Eo anno Alexandrum Epiri regem in Italiam claſſe appulſe conſtat. quod bellum, ſi prima ſatis proſpera fuiſſent, haud dubiè ad Romanos peruenijſſet. Eadem ætas rerum Magni Alexandri eſt, quem ſorore huius ortum, in alio tractu orbis inuictum bellis iuuenem fortuna morbo extinxit. Cæterùm Romani, etſi defectio ſociorum nominisq; Latini haud dubia erat: tamen tanquam de Samnitibus, non de ſe curam agerent, decem principes Latinorum Romam euocauerunt, quibus imperarent quæ vellent. Prætores tum duos Latini habebant, L. Annium Setinum, & L. Numitium Circeienſem, ambo ex Colonijs Romanis: per

E quos præter Signiam Velitraſq; & ipſas colonias Romanas, Volſci etiam exciti ad arma erant. eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat ſuper qua re accirentur. itaque concilio prius habito, prætores quàm Romam proficiſcerentur, euocatos ſe ab ſenatu docent Romano, & quæ actum iri ſecum credant, quídnam ad ea reſponderi placeat, referunt. Cùm aliud alij cenſerent, tum Annius: Quanquam ipſe ego retuli quid reſponderi placeret, tamen magis ad ſummam rerum noſtrarum pertinere arbitror, quid agendum nobis, quàm quid loquendum ſit. facile erit, explicatis conſilijs, accommodare rebus verba. Nam ſi etiam nunc ſub vmbra fœderis æqui ſeruitutem pati poſſumus, quid abeſt quin proditis Sidicinis non Romanorum ſolum, ſed Samnitium quoque dicto pareamus? reſpondeamusq; Romanis, nos, vbi innuerint, poſituros arma. Sin autem tandem libertatis deſiderium remordet ani-

Samnites Romam legatos mittunt.

Latinorum de bello Romanis inferendo occulta conſilia.

Alexander Epiri rex claſſe in Italiam appulit.

Aetas Magni Alexandri.

Decem principes Latinorũ Romam euocantur.

Annij Latinorum prætoris ad ſuos oratio.

T mos:

mos: si fœdus est, si societas æquatio iuris est: si consanguineos nos Romanorum esse, quod olim pudebat, nunc gloriari licet: si socialis illis exercitus is est, quo adiuncto duplicent vires suas, quem secernere ab se c o s s. bellis proprijs ponendis sumendisq; nolint: cur non omnia æquantur? cur non alter ab Latinis c o s. datur? vbi pars virium, ibi & imperij pars est. Est quidem nobis hoc per se haud nimis amplum: quippe concedentib⁹ Romam caput Latio esse: sed vt amplum videri posset, diuturna patientia fecimus. At qui si quando vnquam consociandi imperijs, vsurpandæ libertatis tempus optastis: en hoc tempus adest, & virtute vestra, & deûm benignitate vobis datum. Tentastis patientiam negando militem. quis dubitat exarsisse eos, cùm plus ducentorum annorum morem solueremus? pertulerunt tamen hunc dolorem. bellum nostro nomine cum Pelignis géssimus. qui ne nostrorum quidem finium per nos tuendorum ius antea dabant, nihil intercesserunt. Sidicinos in fidem receptos, Campanos ab se ad nos descisse, exercitus nos parare aduersus Samnites fœderatos suos audierunt: nec mouerunt se ab vrbe. vnde hæc illis tanta modestia, nisi à conscientia virium & nostrarum & suarum? Idoneos authores habeo, querentibus de nobis Samnitibus ita responsum ab senatu Romano esse, vt facilè appareret ne ipsos quidem iam postulare vt Latium sub Romano imperio sit. vsurpate modò postulando eo, quod illi vobis taciti concedunt. Si quem hoc dicere metus prohibet, en ego ipse audiente non populo Romano modò senatuq;, sed Ioue ipso, qui Capitolium incolit, profiteor me dicturum, vt si nos in fœdere ac societate esse velint, c o s. alterum ab nobis senatusq; partem accipiant. Hęc ferociter non suadenti solum, sed pollicenti, clamore & assensu omnes permiserunt, vt ageret diceretq;, quæ è Republi a nominis Latini, fideq; sua viderentur. Vbi est Roma ventum, in Capitolio ei senatus datus est. Ibi cùm T. Manlius c o s. egisset cum eis ex authoritate patrum, ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent: Annius, tanquam victor armis Capitolium cępisset, non legatus iure gentium tutus loqueretur: Tempus erat, inquit, T. Manli, vosq; p.c. tandem iam vos nobiscum nihil pro imperio agere, cùm florentissimum deûm benignitate, nunc Latium armis virisq;, Samnitibus bello victis, Sidicinis Campanisq; socijs, nunc etiam Volscis adiunctis, videretis: colonias quoq; vestras Latinum Romano prætulisse imperium. sed quoniam vos regno impotenti finem vt imponatis, non inducitis in animum: nos quanquam armis possumus asserere Latium in libertatem, consanguinitati tamen hoc dabimus, vt conditiones pacis feramus æquas vtrisque: quoniam vires quoq; æquari dijs immortalibus placuit. cos. alterum Roma, alterum ex Latio creari oportet: senatus partem æquam ex vtraq; gente esse: vnum populum, vnam Rempublicam fieri. & vt imperij eadem sedes sit, idemq; omnibus nomen: quoniam ab alterutra parte concedi necesse est: quod vtrisq; benè vertat, sit hæc sanè patria potior, & Romani omnes vocemur. Fortè ita accidit, vt parem ferocię huius & Romani c o s. T. Manlium haberent: qui adeò non tenuit iram, vt si tanta dementia Patres Conscriptos cepisset, vt ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum in senatum venturũ se esse palàm diceret, & quemcunq; in curia Latinum vidisset, sua manu interempturum. & conuersus ad simulachrum Iouis, Audi Iupiter hæc scelera, inquit, audite ius fasq;. Peregrinos coss. & peregrinũ senatum in tuo Iupiter augurato templo captus, atq; ipse oppressus visurus es? hæccine fœdera Tullus Romanus rex cum Albanis patribus vestris Latini, hæc L. Tarquinius vobiscum postea fecit? non venit in mentem pugna apud Regillum lacum? adeò & cladium vestrarum veterum, & beneficiorum nostrorum erga vos obliti estis? Cum consulis vocem subsecuta patrum indignatio esset, proditur memoriæ, aduersus crebram imploratione deûm, quos testes fœderum sæpius inuocabant coss. vocem Annij spernentis numina Iouis Romani auditam. certè cùm commotus ira se ab vestibulo templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus, capite grauiter offenso, impactus imo ita est saxo, vt sopiretur. Exanimatum authores quoniam non omnes sunt, mihi quoq; in incer-

Annij Latinorum prætoris in senatu oratio.

Consulis T. Manlij responsio.

A in incerto relictum sit: sicut inter fœderum ruptorum testationem ingenti fragore cœli procellam effusam. nam & vera esse, & aptè ad representandam iram deûm ficta, possunt. Torquatus missus ab senatu ad dimittendos legatos, cùm iacentem Annium vidisset, exclamat, ita, vt populo patribusq; audita vox pariter sit: Benè habet, dij pium mouete bellum. est cœleste numen, es magne Iupiter: haud frustra te patrem deûm hominumq; hac sede sacrauimus. Quid cessatis Quirites, vosq; patres conscripti arma capere dijs ducibus? sic stratas legiones Latinorum dabo, quemadmodum legatum iacentem videtis. Assensu populi excepta vox consulis, tantum ardoris animis fecit, vt legatos proficiscentes cura magistratuum magis, qui iussu consulis prosequebantur, quàm ius gentium ab ira impetuq; hominum tegeret. Consensit & senatus bellum: consulesq; duobus scriptis exercitibus per Marsos Pelignosq; profecti, adiuncto Samnitium exercitu, ad Capuam, quò iam Latini socijq; conuenerant, castra locant. Ibi in quiete vtrique consuli eadem dicitur visa species viri maioris, quàm pro humano habitu augustioris q;, dicentis: Ex vna acie imperatorem, ex altera exercitum dijs Manibus matriq; Terræ deberi: vtrius exercitus imperator legiones hostium superq; eas se deuouisset, eius populi partisq; victoriam fore. Hos vbi nocturnos visus inter se consules contulerunt, placuit auerruncandæ deûm iræ victimas cædi: simul vt si extis eadem quæ somno visa fuerant, portenderentur, alteruter consulum fata impleret. Vbi responsa aruspicum insidenti iam animo tacitæ religioni congruerunt, tum adhibitis legatis tribunisq;, & imperijs deûm propalam expositis, ne
C mors voluntaria consulis exercitũ in acie terreret: comparant inter se, vt ab vtra parte cedere Romanus exercitus cœpisset, inde se consul deuoueret pro populo Romano, Quiritibusq;. Agitatum etiam in cõcilio est, vt si quando vnquá seuero vllum imperio bellum administratum esset, tunc vti disciplina militaris ad priscos redigeretur mores. Curam acuebat, quòd aduersus Latinos bellandum erat, lingua, moribus, armorum genere, institutis ante omnia militaribus congruentes. milites militibus, centurionibus centuriones, tribuni tribunis compares collegæq; ijsdem præsidijs, sæpe ijsdẽ manipulis permisti fuerant. Per hæc ne quo errore milites caperentur, edicunt consules, ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. Fortè inter cæteros turmarum præfectos, qui exploratum in omnes partes dimissi erant, T. Manlius cos. filius
D super castra hostium cum suis turmalibus euasit, vt vix teli iactu ab statione proxima abesset: ibi Thusculani erant equites, præerat Geminius Metius, vir tum genere inter suos, tum factis clarus. is vbi Romanos equites, insignemq; inter eos præcedentem cõsulis filium (nam omnes inter se vtiq; illustres viri noti erant) cognouit: Vnáne, ait, turma Romani cum Latinis socijsq; bellum gesturi estis? quid interea consules, quid duo exercitus consulares agent? Aderunt in tempore, Manlius, inquit, & cum illis aderit Iupiter ipse fœderum à vobis violatorum testis, qui plus potest polletq;. Si ad Regillum lacum, ad sacietatem vestram pugnauimus, hic quoq; efficiemus profectò, ne quid minus quàm acies vobis, & collata signa nobiscum cordi sint. Ad ea Geminius paululum ab suis equo prouectus: Vísne igitur dum dies ista venit, qua magno conatu
E tu exercitus moueatis, interea tu ipse congredi mecum, vt nostro duorum iam hinc euentu cernatur, quantum eques Latinus Romano præstet? Mouet ferocẽ animum iuuenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, seu inexuperabilis vis fati. oblitus itaq; imperij patrij, consulumq; edicti, præceps ad id certamen agitur, quo vinceret, an vinceretur, haud multum interesset. equitibus cæteris velut ad spectaculum summotis, spatio quod vacui interiacebat campi, aduersos concitant equos: & cum infestis cuspidibus cõcurrissent, Manlij cuspis super galeam hostis, Metij trans ceruicem equi elapsa est. circumactis deinde equis cùm prior ad iterandũ ictum Manlius consurrexisset, spiculum inter aures equi fixit. ad cuius vulneris sensum cùm equus prioribus pedibus erectis magna vi caput quateret, excussit equitem: quem cuspide parmaq; innixum, attollentem se à graui casu, Manlius ab iugulo, ita vt per costas ferrum

Consul vterq; aduersus Samnites mittitur.

Spectrum per quietem vtriq; Consuli visum.

Ne quis extra ordinem pugnaret, edicitur.

Latinus Romanum T. Manlium Cos. filium ad singularem pugnam prouocat.

Romanus Latinum vincit.

emineret, terræ affixit, ſpolijſq; lectis ad ſuos reuectus, cum ouante gaudio turma in F
caſtra, atq; inde ad prætorium ad patrem tendit: ignarus fati futuriq;, laus an pœna
merita eſſet. Vt me omnes, inquit, pater tuo ſanguine ortum verè ferrent, prouocatus
equeſtria hæc ſpolia capta ex hoſte cæſo porto. Quod vbi audiuit conſul, extemplò
filium auerſatus, concionẽ claſſico aduocari iuſſit. quę vbi frequens conuenit: Quan-
Manlij Cos. ad filium oratio. doquidem, inquit, tu T. Manli neq; imperium conſulare, neq; maieſtatem patriam
veritus, aduerſus edictum noſtrum extra ordinem in hoſtem pugnaſti: & quantum
in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſoluiſti: meq;
in eam neceſſitatem adduxiſti, vt aut Reipublicæ mihi, aut mei meorumq; obliuiſ-
cendum ſit: nos potius noſtro delicto plectemur, quàm Reſpub. tanto ſuo damno
noſtra peccata luat. triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre iuuentuti erimus. Me G
quidem cùm ingenita charitas liberûm, tum ſpecimen iſtud virtutis deceptum vana
imagine decoris in te mouet: ſed cùm aut morte tua ſancienda ſint cõſulum imperia,
aut impunitate in perpetuum abrogãda: nec te quidem, ſi quid in te noſtri ſanguinis
eſt, recuſare cenſeam, quin diſciplinam militarẽ culpa tua prolapſam pœna reſtituas.
I lictor, deliga ad palum. Exanimati omnes tam atroci imperio: nec aliter quàm in ſe
Manlius filium ſecuri feriri iubet. quiſq; diſtrictam cernentes ſecurim, metu magis quàm modeſtia quieuêre. Itaq; ve-
lut emerſo ab admiratione animo, cum ſilentio defixi ſtetiſſent: repentè poſtquam
ceruice cæſa fuſus eſt cruor, tum libero cõqueſtu coortæ voces ſunt, vt neq; lamentis,
neq; execrationibus parceretur: ſpolijſq; contectum iuuenis corpus, quantum mili-
taribus ſtudijs funus vllum concelebrari poteſt, ſtructo extra vallum rogo cremare- H
Manliana imperia. tur: Manlianaq; imperia non in præſentia modò horrenda, ſed exempli etiam triſtis
in poſterum eſſent. Fecit tamen atrocitas pœnę obedientiorem duci militem: & præ-
terquam quòd cuſtodiæ vigiliæq; & ordo ſtationum intentioris vbique curæ erant,
in vltimo etiam certamine, cùm deſcenſum in aciem eſt, ea ſeueritas profuit. fuit
Latini perſimiles Romanis in rebus bellicis. enim ciuili maximè bello pugna ſimilis. adeò nihil apud Latinos diſſonum ab Roma-
na Republica, pręter animos, erat. Clypeis antea Romanis vſi ſunt: deinde poſtquam
ſtipendiarij facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecêre: & quod antea phalanges ſimiles Ma-
cedonicis, hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe. poſtremò in plures ordi-
nes inſtruebantur. ordo ſexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum ha-
bebat. Prima acies haſtati erant manipuli quindecim, diſtantes inter ſe modicũ ſpa- I
tium: manipulis leueis vicenos milites, aliam turbam ſcutatorum habebat: leues
autem, qui haſtam tantum gæſaq; gererent, vocabantur. Hæc prima frons in acie
florem iuuenum pubeſcentium ad militiam habebat. Robuſtior inde ætas totidem
manipulorum, quibus principibus eſt nomen. hos ſequebantur ſcutati omnes, in-
ſignibus maximè armis. hoc x x x. manipulorum agmen antepilanos appellabant,
Ordo militaris. quia ſub ſignis iam alij quindecim ordines locabantur: ex quibus ordo vnuſquiſque
tres partes habebat: earum vnamquanque primum pilum vocabant. tribus ex vexil-
lis conſtabat. vexillum C L x x x v I. homines erant. Primum vexillum triarios duce-
bat, veteranum militem ſpectatæ virtutis: ſecundum rorarios, minus roboris ætate
factisq;: tertium accenſos, minimæ fiduciæ manum. eò & in poſtremam aciem reij- K
ciebantur. Vbi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet, haſtati omnium primi pu-
gnam inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent, pede preſſo eos retrocedentes
in interualla ordinẽm principes recipiebant. tum principum pugna erat, haſtati
ſequebantur. triarij ſub vexillis conſidebant, ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa hu-
meris, haſtas ſub erecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus quàm vallo ſepta inhorre-
ret acies tenentes. Si apud principes quoque haud ſatis proſperè eſſet pugnatum,
à prima acie ad triarios ſenſim referebantur. Inde rem ad triarios rediſſe, cum labora-
Ad triarios res redijt, vnde natum ſit prouerbium. tur, prouerbio increbuit. Triarij conſurgentes, vbi in interualla ordinum ſuorum
principes & haſtatos recepiſſent, extemplò compreſſis ordinibus velut claudebant
vias: vnoq; continente agmine, iam nulla ſpe poſt relicta, in hoſtem incedebant.

id erat

A id erat formidoloſiſſimum hoſti, cùm velut victos inſecuti nouam repentè aciem exurgentem, auctam numero cernebant. Scribebantur autem quatuor ferè legiones quinis millibus peditum, equitibus in ſingulas legiones trecenis. alterum tantum ex Latino delectu adijciebatur, qui ea tempeſtate hoſtes erant Romanis, eodemq; ordine inſtruxerant aciem: nec vexilla cum vexillis tantùm, vniuerſi haſtati cum haſtatis, principes cum principibus, ſed centurio quoque cum centurione, ſi ordines turbati non eſſent, concurrendum ſibi eſſe ſciebat. Duo primipili ex vtraque acie inter triarios erant: Romanus corpore haud quaquam ſatis validus, cæterum ſtrenuus vir peritusq; militiæ: Latinus viribꝰ ingens, bellatorq; primus: notiſſimi inter ſe, quia ſemper pares ordines duxerunt. Romano haud ſatis fidenti viribus iam Romæ permiſ-
B ſum erat ab c o s s. vt ſubcenturionem ſibi, quem vellet, legeret, qui tutaretur eum ab vno deſtinato hoſte. iſq; iuuenis in acie oblatus, ex centurione Latino victoriam tulit. Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuuij montis, qua via ad Veſerim ferebat. Romani c o s s. prius quàm educerent in aciem, immolauerunt. Decio caput iecinoris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe: alioqui acceptam dijs hoſtiam eſſe: Manlium egregiè litaſſe. Atqui benè habet, inquit Decius, ſi ab collega proſpere litatum eſt. Inſtructis, ſicut antè dictum eſt, ordinibus, proceſſere in aciem: Manlius dextro, Decius læuo cornu præerat. primò vtrinq; æquis viribus, eodem ardore animorum gerebatur res: deinde ab læuo cornu haſtati Romani non ferentes impreſſionem Latinorum, ſe ad principes recepêre. In hac trepidatione Decius c o s. *Decius ſe pro exercitu dijs Manibus deuouet.*
C M. Valerium magna voce inclamat: Deorum, inquit, ope Valeri opus eſt. agedum pontifex publicus populi Romani pręi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pontifex eum togam prætextam ſumere iuſſit, & velato capite manu ſubter togam ad mentum exerta, ſuper telum ſubiectum pedibus ſtantem ſic dicere: Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouenſiles, dij Indigetes, diui quorum eſt poteſtas noſtrorum, hoſtiumq;, dijq; Manes, vos precor, veneror, veniam peto feroq;, vti populo Romano Quiritium vim victoriamq; proſperetis: hoſtesq; populi Romani Quiritium terrore, formidine, morteq; afficiatis. Sicut verbis nuncupaui, ita pro Republica Quiritium, exercitu, legionibus, auxilijs populi Romani Quiritium, legiones auxiliaq; hoſtium mecum dijs Manibus Telluriq; deuoueo. Hæc ita precaD tus, lictores ire ad T. Manlium iubet: matureq; collegę ſe deuotum pro exercitu nunciare. ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios hoſtes immiſit. Conſpectus ab vtraq; acie aliquanto auguſtior humano viſu, ſicut cęlo miſſus, piaculum omnis deorum iræ, qui peſtem ab ſuis auerſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror, pauorq; cum illo latus, ſigna primo Latinorum turbauit: deinde in totam penitus aciem peruaſit. Euidentiſſimum id fuit, quòd quacunque equo inuectus eſt, ibi haud ſecus quàm peſtifero ſidere icti pauebant: vbi verò corruit obrutus telis, inde iam haud dubiè conſternatæ cohortes Latinorum fugam ac vaſtitatem latè fecerunt. Simul & Romani exolutis religione animis, velut tum primo ſigno dato coorti, pugnam integram ediderunt. nam & rorarij procurrebant inter antepilanos, addiE derantq; vires haſtatis ac principibus: & triarij genu dextro inixi nutum c o s. ad conſurgendum expectabant. procedente deinde certamine cùm alijs partibus multitudo ſuperaret Latinorum, Manlius c o s. audito euentu collegæ, cùm, vt ius faſq; erat, lachrymis non minus quàm laudibus debitis proſecutus tam memorabilem mortem eſſet, pauliſper addubitauit, an conſurgendi iam triarijs tempus eſſet: deinde melius ratus integros eos ad vltimum diſcrimen ſeruari, accenſos ab nouiſſima acie ante ſigna procedere iubet. Qui vbi ſubiêre, extemplò Latini, tanquam idem aduerſarij feciſſent, triarios ſuos excitauerunt: qui aliquandiu pugna atroci cùm & ſemetipſi fatigaſſent, & haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent, pellerent vi tamen ho- *Atrox pugna.*
ſtem, debellatum iam rati, peruentumq; ad extremam aciem: tum cos. triarijs: Conſurgite, nunc, inquit, integri aduerſus feſſos, memores patriæ parentumq; & coniu-

gum ac liberorum, memores c o s. pro veſtra victoria morte occumbentis. Vbi tria- F
rij conſurrexerunt integri, refulgentibus armis, noua ex improuiſo exorta acies, rece-
ptis in interualla ordinum antepilanis, clamore ſublato principia Latinorum pertur-
Latini vincuntur. bant: haſtisq; ora fodientes primo robore virorum cæſo, per alios manipulos velut

G

H

inermes propè intacti euaſere: tantaq; cęde perrupere cuneos, vt vix quartam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoque ſub radicibus montis procul inſtructi præ-buêre terrorem latinis. Cæterùm inter omnes ciues ſociosq; præcipua laus eius belli penes c o s s. fuit: quorum alter omnes minas periculaq; ab deis ſuperis inferisq; in ſe vnum vertit: alter ea virtute, eoq; conſilio in prælio fuit, vt facilè conuenerit inter Romanos Latinosq;, qui eius pugnæ memoriam poſteris tradiderunt, vtrius partis T. Manlius dux fuiſſet, eius futuram haud dubiè fuiſſe victoriam. Latini ex fuga ſe
Caſtra Latinorum capta. Minturnas contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta, multiq; mortales ibi viui I
oppreſſi, maximè Campani. Decij corpus ne eo die inueniretur, nox quærentes op-preſſit: poſtero die inuentum inter maximam hoſtium ſtragem coopertum telis: fu-nusq; par morti, celebrante collega, factum. Illud adijciendum videtur, licere conſu-
Cæremoniæ quædam in deuouendis hoſtibus ſeruata. li, dictatoriq;, & prætori, cùm legiones hoſtium deuoueant, non vtique ſe, ſed quem velit ex legione Romana ſcripta ciuem deuouere. ſi is homo qui deuotus eſt moritur, propè factum videri: ni moritur, tum ſignum ſeptem pedes altum, aut maius in terram defodi, & piaculum hoſtia cædi. vbi illud ſignum defoſſum erit, eò magiſtratum Romanum deſcendere fas non eſſe. ſin autem ſeſe deuouere volet, ſicuti Decius deuouit: ni moritur, neque ſuum, neque publicum diuinum purè faciet, qui ſeſe deuouerit. Vulcano arma, ſiue cui alij diuo deuouere volet: ſiue hoſtia, ſiue quo alio K
volet: ius eſto. Telo, ſuper quod ſtans conſul precatus eſt, hoſtem potiri fas non eſt: ſi potiatur, Marti ſuoue taurilibus piaculum fieri. Hæc etſi omnis diuini humaniq; moris memoria aboleuit, noua peregrinaq; omnia priſcis ac patrijs præferendo: haud ab re duxi, verbis quoque ipſis, vt tradita nuncupataq; ſunt, referre. Romanis poſt prælium demum factum Samnites veniſſe ſubſidio, expectato euentu pugnæ, apud quoſdam authores inuenio. Latinis quoque ab Lauinio auxilium, dum deliberando terunt tempus, victis demum ferri cœptum. & cùm iam portis prima ſigna, & pars agminis eſſet egreſſa, nuncio allato de clade Latinorum, cum conuerſis ſignis retrò in vrbem rediretur, prætorem eorum nomine Millionium dixiſſe ferunt, pro paulula via magnam mercedem Romanis eſſe ſoluendam. Qui Latinorum pugnæ ſuperfue-

rant, mul-

A rant,multis itineribus dissipati.cùm se in vnum conglobassent,Vescia vrbs eis recep- *Latini Vesciam se recipiunt.*
taculum fuit.Ibi in concilijs Numisius imperator eorum, affirmando communem verè Martem belli,vtranq; aciem pari cæde prostrauisse, victoriæq; nomen tantùm penes Romanos esse,cæteram pro victis fortunam & illos gerere:funesta duo consulum prætoria,alterum parricidio filij, alterum consulis deuoti cæde trucidatum exercitum omnem: cæsos hastatos principesq;, stragem & ante signa & post signa factam: triarios postremò rem restituisse.Latinorum etsi pariter accisæ copiæ sint,tamen supplemento vel Latium propius esse,vel Volscos,quàm Romam.Itaq; si videatur eis,se ex Latinis & ex Volscis populis iuuentute properè excita, rediturum infesto
B exercitu Capuā esse:Romanosq; nihil tum minus quàm pręliū expectantes, nec opinato aduentu perculsurum.Fallacibus literis circa Latium nomenq; Volscum missis, quia qui non interfuerunt pugnæ,ad credendum temerè faciliores erant, tumultuarius vndiq; exercitus raptim conscriptus conuenit. Huic agmini Torquatus consul *Nouū exercitum Latini conscribūt.*
ad trifanum (inter Sinuessam Minturnasq; is locus est) occurrit. prius quàm castris locus caperetur,sarcinis vtrinq; in aceruum coniectis, pugnatum debellatumq; est. adeò enim accisæ res sunt, vt consuli victorem exercitum ad populados agros eorum ducenti dederent se omnes Latini:deditionemq; eam Campani sequerentur.Latium *Latini victi sese Cos. Torquato dediderunt.*
Capuaq; agro mulctati.Latinus ager Priuernati addito agro: & Falernus, qui populi Campani fuerat,vsq; ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiditur.bina in Latino iugera,ita vt dodrantem ex Priuernati complerent,data:terna in Falerno,quadranti-
C bus etiam pro longinquitate adiectis.Extra pœnā fuêre Latinorum Laurentes,Campanorum equites,quia non desciuerāt.Cum Laurentibus renouari fœdus iussum. renouaturq; ex eo quotannis post diem decimum Latinarum. equitibus Campanis ciuitas data:monumentoq; vt esset,æneam tabulam in æde Castoris Romæ fixerunt. vectigal quoq; eis Campanus populus iussus pendere in singulos quotannis (fuêre autem mille, & sexcenti) denarios nummos * quadringenos quinquagenos.Ita bello *Val. 45. corō. Quod si legas vt Glarean. placet, quadragenosquinos. Valet 4. coron. cū 5. denar.*
gesto,præmijs pœnaq; pro cuiusq; merito persolutis, T.Manlius Romam redijt. cui venienti seniores tantum obuiam exisse constat:iuuentutem & tunc & omni vita deinde auersatam eum execratamq;. Antiates in agrum Hostiensem, Ardeatem, Solonium incursiones fecerunt.Manlius Cos. quia ipse per valetudinem id bellum exequi
D nequierat,dictatorem L.Papyrium Crassum, qui tum fortè erat prætor, dixit: ab eo magister equitū L.Papyrius Cursor dictus. Nihil memorabile aduersus Antiates ab dictatore gestum est,cùm aliquot menses statiua in agro Antiati habuisset. Anno insigni victoria de tot ac tam potentibus populis,ad hoc consulū alterius nobili morte, alterius sicut truci, ita claro ad memoriā imperio,succesſêre Coss. T. Æmylius Mamercus,& Q.Publius Philo: neq; in similē materiā rerum, & ipsi aut suarū rerum,aut partiū in Repub.magis,quàm patriæ memores.Latinos ob irā agri amissi rebellantes *Latini rebellantes fusi.*
in campis Fenectanis fuderunt, castrisq; exuerunt.Ibi Publio,cuius ductu auspicioq; res gestę erant,in deditionē accipiente Latinos populos,quorū ibi iuuentus cęsa erat, Æmylius ad Pedum exercitum duxit.Pedanos tuebatur Tyburs, Prænestinus, Veli-
E ternusq; populus:venerant & ab Lanuuio, Antioq; auxilia.Vbi cum prælijs quidem superior Romanus esset, ad vrbem ipsam pedum, castraq; sociorum populorum, quæ vrbi adiuncta erant, integer labor restaret: bello infecto repentè omisso consul, quia collegæ decretum triumphum audiuit, ipse quoque triumphi ante victoriam flagitator Romam redijt. Qua cupiditate offensis patribus, negantibusq; nisi Pedo capto aut dedito triumphum, hinc alienatus ab senatu Æmylius seditiosis tribunatibus similem deinde consulatum gessit. Nam neque quoad fuit consul, criminari apud populum patres destitit, collega haudquaquam aduersante: quia & ipse de plebe erat: materiam autem præbebat criminibus ager in Latino Falernoq; agro malignè plebi diuisus. & postquam senatus finire imperium consulibus cupiens, dictatorem aduersus rebellantes Latinos dici iussit: Æmylius, cuius tum

T. Manlio Romam redeunti iuuentus obuiam non exijt.

fasces erant, collegam dictatorē dixit: ab eo magister equitum Iunius Brutus dictus. F
Tres leges tulit dictator aduersas nobilitati. Dictatura popularis & orationibus in patres criminosis fuit: & quod tres leges secundissimas plebi, aduersas nobilitati tulit: vnam, vt plebiscita omnes Quirites tenerent: alteram: vt legum, quæ comitijs centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres authores fierent: tertiam, vt alter vtiq; ex plebe, cùm eò ventum sit vt vtrunq; plebeium fieri liceret, censor crearetur. plus eo anno domi acceptum cladis ab consulibus, ac dictatore, quàm ex victoria eorum, bellicisq; rebus foris auctum imperium patres credebant. Anno insequenti, L. Furio Camillo, C. Mænio Coss. quo insignius omissa res Æmylio superioris anni Cos. exprobraretur: Pedum armis, virisq;, & omni vi expugnandum ac delendum senatus fremit: coactiq; noui consules omnibus eam rem
Latini nec bellum nec pacem pati poterant. præuerti, proficiscuntur. Iam Latio is status erat rerum, vt neq; bellum, neq; pacem G pati possent. ad bellum opes deerant: pacem ob agri adempti dolorē aspernabantur. medijs consilijs standum videbatur, vt oppidis se tenerent: ne lacessitus Romanus causam belli haberet: & si cuius oppidi obsidio nuntiata esset, vndiq; ex omnibus populis auxilium obsessis ferretur. Neq; tamen nisi admodum à paucis populis Pedani adiuti sunt. Tyburtes, Prænestiniq;, quorum ager propior erat, Pedum peruenêre. Aricinos, Lanuuinosq;, & Veliternos Antiatibus Volscis se coniungentes ad Asturæ flumen, Mænius improuiso adortus fudit. Camillus ad Pedum cum Tyburtibus maximè valido exercitu maiore mole, quanquam æquè prospero euentu pugnat. Tumultum maximè repentina inter prælium eruptio oppidanorum fecit: in quos parte exercitus conuersa Camillus, non compulit solùm eos intra mœnia, sed eodem etiam H die, cùm ipsos auxiliaq; eorum perculisset, oppidum scalis cępit. Placuit inde iam maiore conatu animoq; ab vnius expugnatione vrbis ad perdomandum Latium victorem circunducere exercitum. nec quieuêre antè, quam expugnando, aut in deditionem accipiendo singulas vrbes, Latium omne subegêre. Præsidijs inde dispositis per recepta oppida, Romam ad destinatum omnium consensu triumphum decessêre. additus triumpho honos, vt statuæ equestres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Prius quàm comitijs in insequentem annum consules rogarent, Camillus de Latinis populis ad senatum retulit, atq; ita disseruit: P. C. quod bello armisq; in Latio agendum fuit, id iam deûm benignitate ac virtute militum ad finem venit. cæsi ad Pedum Asturamq; sunt exercitus hostium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volscis, I aut vi capta, aut recepta in deditionem præsidijs tenentur vestris. Reliqua consultatio est, quoniam rebellando sępius nos solicitant, quónam modo perpetua pace quietos obtineamus. dij immortales, ita vos potentes huius consilij fecerunt, vt sit Latium deinde, an non sit, in vestra manu posuerint. Itaq; pacem vobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum vel sæuiendo, vel ignoscendo potestis. Vultis crudeliter consulere in deditos, victosq;? licet delere omne Latium: vastas inde solitudines facere, vnde sociali egregio exercitu per multa bella magnaq; sæpe vsi estis. Vultis exemplo maiorum augere rem Romanam, victos in ciuitatē accipiendo? materia crescendi per summam gloriā suppeditat. certè id firmissimum longè imperiū est, quo obedientes gaudent. Sed maturato opus est, quicquid statuere placet. tot populos inter K spem metumq; suspensos animi habetis: & vestram vtiq; de eis curam quamprimùm absolui, & illorum animos, dum expectatione stupent, seu pœna, seu beneficio præoccupari oportet. Nostrum enim fuit efficere, vt omnium rerum vobis ad consulendum potestas esset. vestrum est decernere quod optimum vobis, reiq; publicæ sit.
Pedum reliquaq; Latij oppida expugnantur.
Triumphat de Latinis ambo consules.
Camilli in senatu oratio de rebus Latinis.
Quid de singulis Latij populis decreuerit senatus.
Principes senatus relationem consulis de summa rerum laudare: sed cùm aliorum causa alia esset, ita experiri posse consilium dicere, vt pro merito cuiusq; statueretur, si de singulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de singulis, decretumq;. Lanuuinis ciuitas data: sacraq; sua reddita cum eo, vt ędes lucusq; Sospitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum populo Romano esset, Aricini, Nomentaniq;, & Pedani eodem iure, quo Lanuuini in ciuitatem accepti. Thusculanis seruata ciuitas,

quam

A quam habebant: crimenq; rebellionis à publica fraude in paucos authores versum. In Veliternos veteres ciues Romanos, quòd toties rebellassent, grauiter sæuitum: & muri deiecti: & senatus inde abductus: iussiq; trans Tyberim habitare: vt eius, qui cis Tyberim deprehensus esset, vsq; ad * mille pondo clarigatio esset: nec priusquam * 10000. corõ.
ære persoluto, is qui cępisset extra vincula captum haberet. in agrum senatorum coloni missi: quibus ascriptis, speciem antiquæ frequentiæ Velitræ receperunt. Et Antium noua colonia missa, cum eo, vt Antiatibus permitteretur, si & ipsi ascribi coloni vellent. naues inde longæ abactæ: interdictumq; mari Antiati populo est, & ciuitas data. Tyburtes, Prænestiniq; agro mulctati: neq; ob recens tantum rebellionis commune cũ alijs Latinis crimen, sed quòd tædio imperij Romani cum Gallis gente
B efferata arma quondã consociassent. Cęteris Latinis populis connubia commerciaq;, & consilia inter se ademerunt. Campanis equitibus honoris causa, quia cum Latinis rebellare noluissent: Fundanisq;, & Formianis, quòd per fines eorum tuta pacataq; semper fuisset via, ciuitas sine suffragio data. Cumanos, Suessulanosq; eiusdem iuris conditionisq;, cuius Capuam esse placuit. Naues Antiatium partim in Naualia Romæ subductæ, partim incensæ. rostrisq; earum suggestum in foro extructũ adornari placuit: Rostraq; id templum appellatum. C. Sulpitio Longo, P. Ælio Pæto Coss. *Rostra vnde dicta.*
cùm omnia non opes magis Romanæ, quàm beneficijs parta gratia bona pace obtineret, inter Sidicinos, Auruncosq; bellum ortum. Auruncis T. Manlio Cos. in deditionem accepti, nihil deinde mouerant: eo petendi auxilij ab Romanis causa iustior
C fuit. sed prius quàm consules ab vrbe (iusserat enim senatus defendendi Auruncos) exercitum educerent, fama affertur; Auruncos metu oppidum deseruisse, profugosq; cum coniugibus ac liberis Suessam communisse: quæ nunc Aurunca appellata, mœnia antiqua eorum, vrbemq; ab Sidicinis deletam. Ob ea infensus cõsulibus senatus: quorum cunctatione proditi socij essent, dictatorem dici iussit. dictus C. Claudius Regillensis, magistrum equitum C. Claudium Horratorem dixit. Religio inde iniecta de dictatore: & cùm augures vitio creatum videri dixissent, dictator magisterq; equitum se magistratu abdicarunt. Eo anno Minutia Vestalis suspecta primò propter *Minutia Vestalis viua humi defossa.*
mundiorem iusto cultum, insimulata deinde apud pontifices ab indice seruo, cùm decreto eorum iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere: facto iudi-
D cio viua sub terram ad portam Collinam dextra via stratam defossa Scelerato campo. credo ab incesto id ei loco nomen facto. Eodẽ anno Q. Publius Philo prętor primùm *Q. Publius Philo primus de plebe prætor factus.*
de plebe auersante Sulpitio Cos. qui negabat rationem eius se habiturum, est factus: senatu, cùm in summis imperijs id non obtinuisset, minus in prætura intendente. Insequens annus L. Papyrio Crasso, Cæsone Duellio Coss. Ausonũ magis nouo quàm *Ausones victi.*
magno bello fuit insignis. ea gens Cales vrbẽ incolebat: Sidicinis finitimis arma coniunxerat: vnoq; prælio haud sanè memorabili duorum populorũ exercitus fusus, propinquitate vrbium & ad fugam pronior, & in fuga ipsa tutior fuit. nec tamen omissa eius belli cura patribus: quia toties iam Sidicini aut ipsi mouerant bellũ, aut mouentibus auxilium tulerant, aut causa armorũ fuerant. Itaq; omni ope annixi sunt, vt ma-
E ximum ea tempestate imperatorem M. Valerium Coruinum Cos. IIII. facerent: collega additus Coruino M. Attilius Regulus. & ne fortè casu erraretur, petitum ab consulibus, vt extra sortẽ Coruini ea prouincia esset. Exercitu victore à superioribus consulibus accepto ad Cales, vnde bellum ortum erat, profectus cùm hostes ab superioris etiam certaminis memoria pauidos clamore atq; impetu primo fudisset, mœnia ipsa oppugnare est aggressus: & militum quidem is erat ardor, vt iam inde cum scalis succedere ad muros vellent, euasurosq; contenderent. Coruinus, quia id arduũ factu erat, labore militũ potius, quàm periculo peragere incœptum voluit. itaq; aggerem & vineas egit, turresq; muro admouit: quarum vsum fortè oblata opportunitas præuertit. nanque M. Fabius captiuus Romanus cùm per negligentiam custodum festo die vinculis ruptis per murum inter opera Romanorum religata ad pinnam

muri reſte ſuſpenſus manibus ſe demiſiſſet, perpulit imperatorem vt vino epulisq; F
Cales Auſonũ oppidum expugnatur. ſopitos hoſtes aggrederetur. nec maiore certamine capti cum vrbe Auſones ſunt, quàm acie fuſi erant, præda capta ingens eſt. præſidioq; impoſito Calibus, reductæ Romã legiones. Cos. ex s.c. triumphauit: & ne Attilius expers glorię eſſet, iuſſi ambo Coss. aduerſus Sidicinos ducere exercitum: dictatorem ante ex ſenatuſconſulto comitiorum habendorum cauſa dixerunt L. Æmylium Mamercum: is magiſtrum equitum Q. Publium Philonem dixit. Dictatore comitia habente Coss. creati ſunt T. Veturius, Sp. Poſthumius. Et ſi belli pars cum Sidinicis reſtabat: tamen vt beneficio
Colonia Cales deducta. præuenirent deſiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt: factoq; s.c. vt duo millia quingenti homines eò ſcriberentur, triumuiros coloniæ deducendę, agroq; diuidundo creauerunt Cæſonem Duellium, T. Quintium, M. Fabium. Noui G
deinde Coss. á veteribus exercitu accepto, ingreſſi hoſtium fines populando vſq; ad mœnia atq; vrbem peruenerunt. Ibi, quia ingenti exercitu comparato Sidicini, & ipſi pro extrema ſpe dimicaturi enixè videbantur, & Samnium fama erat conciri ad bellum: dictator ab conſulibus ex authoritate ſenatus dictus P. Cornelius Ruffinus: magiſter equitum M. Antonius. Religio deinde inceſſit vitio eos creatos: magiſtratuq;
Peſtilentia. ſe abdicauerunt: & quia peſtilentia inſecuta eſt, velut omnibus eo vitio contactis auſpicijs, res ad interregnum redijt. ab interregno inito per quintum demum interre-
Interregnum. gem M. Valerium Coruinum creati Coss. L. Cornelius iterum, & Cn. Domitius.
Gallici belli fama. Tranquillis rebus fama Gallici belli pro tumultu valuit, vt dictatorem dici placeret. Dictus M. Papyrius Craſſus, & magiſter equitũ P. Valerius Publicola. à quibus dum H
delectus intentius, quàm aduerſus finitima bella haberetur, exploratores miſſi attulerunt quieta omnia apud Gallos eſſe. Samnium quoq; iam alterum annum turbari nouis conſilijs ſuſpectum erat: eò ex agro Sidicino exercitus Romanus non eſt deductus. cæterùm Samnites bellum Alexandri Epeirenſis in Lucanos traxit, qui duo po-
Alexander Epeirenſis rex. puli aduerſus regem excurſionem à Pæſto facientem ſignis collatis pugnauerunt. eo certamine ſuperior Alexander, incertum qua fide culturus, ſi perinde cætera proceſſiſſent, pacem cum Romanis fecit. Eodem anno cenſus actus, nouiq; ciues cenſi: tri-
Cenſus agitur. bus propter eos additæ, Metia & Scaptia: cenſores addiderũt, Publius Philo, Sp. Poſthumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætore lata, qua ciuitas ſine ſuffragio data. Hæc eo anno domi militięq; geſta. Fœdus inſequens annus ſeu intempe- I
rie cœli, ſeu humana fraude fuit, M. Claudio Marcello, T. Valerio Coss. Flaccum Potitumq; variè in annalibus cognomen conſulis inuenio: cæterùm in eo parui refert, quid veri ſit. illud peruelim (nec omnes authores ſunt) proditum falſo eſſe, venenis
Veneficium quarundam matronarum proditur. abſumptos, quorum mors infamem annum peſtilentia fecerit. ſicut proditur tamen res, ne cui authorum fidem abrogauerim, exponenda eſt. Cùm primores ciuitatis ſimilibus morbis, eodemq; fermè omnes euentu morerentur: ancilla quędã ad Q. Fabium Maximum ædilem curulem indicaturam ſe cauſam publicæ peſtis profeſſa eſt, ſi ab eo fides ſibi data eſſet, haud futurum noxæ indicium. Fabius confeſtim rem ad Coss. conſules ad ſenatum referunt: conſenſuq; ordinis fides indici data. Tum pate-
factum, muliebri fraude ciuitatem premi: matronasq; ea venena coquere: & ſi ſequi K
extemplò velint, manifeſtò deprehendi poſſe. Secuti indicem, & coquentes quaſdam medicamenta, & recondita alia inuenerũt. quibus in forum delatis, & ab viginti matronis, apud quas deprehenſa erant, per viatorem accitis: duæ ex eis Cornelia ac Sergia, patritiæ vtraq; gentis, cùm ea medicamenta ſalubria eſſe contenderent, ab confutante indice bibere iuſſæ, vt ſe falſum commentam arguerent. ſpatio ad colloquendum ſumpto, cum ſummoto populo in conſpectu omnium rem ad cæteras retuliſſent: haud abnuentibus & illis bibere. epoto medicamento ſuametipſæ fraude omnes interierunt, comprehenſę extemplò earum comites magnum numerum matronarum indicauerunt: ex quibus ad CLXX. damnatæ. Neq; de veneficijs ante eam diem Romæ quæſitum eſt. prodigij ea res loco habita: captisq; magis mentibus, quàm
Veneficæ ad 170. damnatæ.

conſcele-

A conſceleratis ſimilis viſa. Itaq; memoria ex annalibus repetita, in ſeceſſionibus quondam plebis clauum ab dictatore fixum, alienatasq; diſcordia mentes hominũ eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorem claui figendi cauſa creari placuit. creatus Cn. Quintilius, magiſtrum equitum L. Valerium dixit: qui fixo clauo, magiſtratu ſe abdicarunt. Creati Coss. L. Papyrius Craſſus iterum, L. Plautius Venox. cuius principio anni legati ex Volſcis Fabraterni & Lucani Romam venerunt, orantes vt in fidem reciperentur: ſi à Samnitium armis defenſi eſſent, ſe ſub imperio populi Romani fideliter atq; obedienter futuros. Miſſi tum ab ſenatu legati: denuntiatumq; Samnitibus, vt eorum populorum finibus vim abſtinerent. valuitq; ea legatio, non tam quia pacem volebant Samnites, quàm quia nondum parati erant ad bellum. Eodem anno

Dictator claui figendi cauſa creatur. 42

B Priuernas bellum initũ: cuius ſocij Fundani, dux etiam Fundanus fuit Vitruuius Vaccus, vir non domi ſolùm, ſed etiam Romæ clarus. ædes fuêre in Palatio, eius quę Vacci prata diruto ædificio, publicatoq; ſolo appellata. aduerſus hunc vaſtantẽ effusè Setinum Norbanumq; & Coranum agrum, L. Papyrius profectus, haud procul caſtris eius conſedit. Vitruuio, nec vt vallo ſe teneret aduerſus validiorem hoſtem, ſana conſtare mens, nec vt longiuş à caſtris dimicaret, animus ſuppetere. vix tota extra portam caſtrorum explicata acie, fugam magis retrò, quàm prælium aut hoſtẽ ſpectante milite, ſine conſilio, ſine audacia depugnat, & vt leui momento, nec ambiguè eſt victus: ita breuitate ipſa loci, faciliq; receptu in tam propinqua caſtra, haud ægrè militem à multa cæde eſt tutatus: nec ferè quiſquam in ipſo certamine, pauci in turba fugæ extremæ, cùm in caſtra ruerent, cæſi, primisq; tenebris Priuernum inde petitum agmine trepido, vt muris potius, quàm vallo ſe tutarentur. A. Priuerno Plautius alter conſul, peruaſtatis paſſim agris, prędaq; abacta, in agrum Fundanum exercitũ inducit: ingredienti fines ſenatus Fundanorum occurrit: negant ſe pro Vitruuio ſectamq; eius ſecutis precatũ veniſſe, ſed pro Fundano populo: quẽ extra culpã belli eſſe, ipſum Vitruuium indicaſſe, cùm receptaculũ fugæ Priuernum habuerit, nõ patriam Fundos. Priuerni igitur hoſtes populi Romani quærendos perſequendosq; eſſe, qui ſimul à Fundanis ac Romanis vtriuſq; patriæ immemores defecerint. Fundanis pacem eſſe, & animos Romanos, & gratam memoriam acceptæ ciuitatis: orare ſe conſulem, vt bellum ab innoxio populo abſtineat: agros, vrbem, corpora ipſorum coniugumq; ac

Priuernas bellum.

Fundani pacem petunt.

D liberorum ſuorum, in poteſtate populi Romani eſſe, futuraq;. Collaudatis Fundanis conſul, literisq; Romam miſſis in officio Fundanos eſſe, ad Priuernum flexit iter. Prius animaduerſum in eos, qui capita coniurationis fuerant, à conſule ſcribit Claudius: ad CCCL. ex coniuratis vinctos Romam miſſos: eamq; deditionem ab ſenatu non acceptam, quòd egentium atq; humilium pœna defungi velle Fundanum populum cenſuerint. Priuernum duobus conſularibus exercitibus cùm obſideretur, alter conſul comitiorum cauſa Romam reuocatus. Carceres eo anno in circo primùm ſtatuti. Nondũ perfunctos cura Priuernatis belli, tumultus Gallici fama atrox inuaſit, haud fermè vnquam neglecta patribus. Extemplò igitur conſules noui L. Æmylius Mamercus, & Cn. Plautius eo ipſo die Calend. Quintilibus, quo magiſtratus inierunt,

Carceres in circo primùm ſtatuti.

Gallici tumultus fama. 4

E comparare inter ſe prouincias iuſſi: & Mamercus, cui Gallicum bellum euenerat, ſcribere exercitum ſine vlla vacationis venia. quin opificum quoq; vulgus, & ſellularij, minimè militię idoneum genus, exciti dicuntur: Veiosq; ingens exercitus contractus, vt inde obuiam Gallis iretur. longius diſcedi, ne alio itinere hoſtis falleret ad vrbem incedẽs, non placuit. Paucos deinde poſt dies ſatis explorata temporis eius quiete, à Gallis Priuernum omnis conuerſa vis. Duplex inde fama eſt, alij vi captam vrbem, Vitruuiumq; viuum in poteſtatem veniſſe: alij priuſquam vltima adhiberetur vis, ipſos ſe in deditionem conſulis caduceum præferentes permiſiſſe, authores ſunt: Vitruuiumq; ab ſuis traditum. Senatus de Vitruuio Priuernatibusq; conſultus Coss. Plautium dirutis Priuerni muris, præſidioq; valido impoſito, ad triumphum accerſit. Vitruuium in carcerem aſſeruari iuſſit, quoad conſul rediſſet, tum verberatum

De Priuernatibus victis, variant ſcriptores.

verberatum necari:ædes eius quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Sango F
censuerunt consecranda:quodq; æris ex eis redactum est, ex eo ænei orbes facti, posito in sacello Sangi versus ædem Quirini. De senatu Priuernate ita decretum, vt qui senator Priuerni post defectionem ab Romanis mansisset, trans Tyberim lege eadem qua Veliterni, habitaret. His ita decretis, vsq; ad triumphum Plautij silentium de Priuernatibus fuit: post triumphum Cos. necato Vetruuio, socijsq; eius noxæ, apud satiatos iam supplicijs nocentium tutam mentionem de Priuernatibus ratus, quo iam authores defectionis, inquit, meritas pœnas & ab dijs immortalibus, & à vobis habent P.C. quid placet de innoxia multitudine fieri? equidem etsi meæ partes exquirendæ magis sententiæ, quàm dandæ sunt: tamen cùm videam Priuernates vicinos Samnitibus esse, vnde nunc nobis incertissima pax est, quàm minimum irarum inter G
nos illosq; relinqui velim. Cùm ipsa per se res anceps esset: prout cuiusq; ingenium erat, atrocius mitiúsue suadentibus: tum incertiora omnia vnus ex Priuernatibus legatis fecit, magis conditionis in qua natus esset, quàm præsentis necessitatis memor: qui interrogatus à quodam tristioris sententiæ authore, quàm pœnam meritos Priuernates censeret: eam, inquit, quam merentur qui se libertate dignos censent. cuius cum feroci responso infestiores factos videret cõsul eos, qui antè Priuernatium causam impugnabant: vt ipse benigna interrogatione mitius responsum eliceret: Quid, si pœnam, inquit, remittimus vobis, qualem nos pacem vobiscum habituros speremus? Si bonam dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam: si malam, haud diuturnam.
Tum verò minari, nec id ambiguè, Priuernatem quidam, & illis vocibus ad rebellan- H
dum incitari pacatos populos. pars melior senatus ad meliora responsa trahere, & dicere, viri, & liberi, vocem auditam: an credi posse vllum populum, aut hominem deniq; in ea conditione, cuius eum pœniteat, diutius quàm necesse sit mansurum? ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sint: neq; eo loco, vbi seruitutem esse velint, fidem sperandam esse. In hanc sententiá maximè consul ipse inclinauit animos: identidem ad principes sententiarum consulares, vti exaudiri posset à pluribus, dicẽdo, eos demum, qui nihil præterquam de libertate cogitant, dignos esse qui Romani fiant. Itaq; & in senatu causam obtinuere: & ex authoritate patrum latum ad populum est, vt Priuernatibus ciuitas daretur. Eodem anno Anxur trecenti in coloniam missi sunt: bina iugera agri acceperunt. secutus est annus nulla re belli domíue insignis, P. Plau- I
tio Proculo, P. Cornelio Scapula Coss. præterquam quòd Fregellas (Sidicinorum is ager, deinde Volscorum fuerat) colonia deducta: & populo visceratio data à M. Flauio in funere matris. Erant qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quòd eum die dicta ab ædilibus crimine stupratæ matrisfamiliæ absoluisset. Data viscceratio in præteritam iudicij gratiam, honoris etiam ei causa fuit; tribunatuq; plebis proximis comitijs absens præsentibus præfertur. Palæpolis fuit haud procul inde, vbi nunc Neapolis sita est: duabus vrbibus populus idem habitabar, Cumis erant oriundi. Cumani ab Chalcide Euboica originem trahunt. Classe, qua aduecti à domo fuerant, multum in ora maris eius, quod accolunt, potuêre. Primò in insulas Ænariam & Pithecusas egressi, deinde in cõtinentem K
ausi sedes transferre. Hæc ciuitas cum suis viribus, tum Samnitium infida aduersus Romanos societate freta, siue pestilentiæ, quæ Romanã vrbem adorta nuntiabatur, fidens, multa hostilia aduersus Romanos agrum Campanũ Falernumq; incolentes fecit. Igitur L. Cornelio Lentulo, Q. Publio Philone iterum Coss. fœcialibus Palæpolim ad res repetendas missis, cùm relatum esset à Græcis, gentis lingua magis strenua quàm factis, ferox responsum: ex authoritate patrum populus Palæpolitanis bellum fieri iussit. Inter Cóss. prouincijs cõparatis, bello Greci persequendi Publio euenerunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, si quà se mouerent, oppositus. fama autem erat, defectioni Campanorum imminẽtes admoturos castra. ibi optimum visum Cornelio, statiua habere. Ab vtroq; consule exiguã spem pacis cum Samnitibus esse,

De Priuernatibus quid statuendum esset, senatus consulitur.

Priuernatis legati liberius respõsum.

Priuernatibus ciuitas datur.

Viscceratio data populo à M. Flauio.

Palæpolis.

A esse,certior fit senatus.Publius duo millia Nolanorũ militũ, & quatuor Samnitium magis,Nolanis cogentibus, quàm voluntate Græcorum, recepta Palæpoli miserat. Romæ compertum est delectum indictum à magistratibus:vniuersum Samnium erectum,ac vicinos populos.Priuernatum Fundanumq; & Formianum, haud ambiguè solicitari.Ob hæc cùm legatos mitti placuisset prius ad Samnites, quàm bellum fieret,responsum redditur à Samnitibus ferox.vltro incusabant iniurias Romanorũ: neq; eo negligentius ea,quæ ipsis obijcerentur,purgabant.Haud vllo publico consilio,auxilióue iuuari Græcos: nec Fundanum, Formianúmue à se solicitatos. quippe minimè pœnitere se virium suarum,si bellum placeat.Cęterùm non posse dissimulare,ægrè pati ciuitatem Samnitiũ,quòd Fregellas ex Volscis captas dirutasq; ab se re-

Ad Samnites mittuntur legati.

B stituerit Romanus populus,coloniamq; in Samnitium agro imposuerit,quam coloni eorum Fregellas appellent, eam se contumeliam iniuriamq;, ni sibi ab ijs qui fecerint dematur.ipsos omni vi depulsuros esse. Cùm Romanus legatus ad disceptãdum eos ad communes socios atq; amicos vocaret: Quid perplexè agimus? inquit,nostra certamina Romani,non verba legatorum,nec hominum quisquam disceptator, sed campus Campanus,in quo concurrendum est, & arma, & communis Mars belli decernet.Proinde inter Capuam Suessulamq; castra castris conferamus: & Samnis Romanúsne imperio Italiam regat,decernamus. Legati Romanorum cùm se non quo hostis vocasset,sed quo imperatores sui duxissent, ituros esse respondissent:iam Publi us inter Palæpolim Neapolimq; loco opportunè capto, diremerat hostibus societa-

C tem auxilij mutui:qua vt quisq; locus premeretur, inter se vsi fuerant. Itaque cùm & comitiorum dies instaret, & Publium imminẽtem hostium muris auocari ab spe capiendæ indies vrbis,haud è Republica esset:actum cum tribunis est,ad populum ferrent,vt cùm Publius Philo consulatu abisset,proconsul rem gereret, quoad debellatum cum Græcis esset.L.Cornelio,quia ne eum quidem in Samnium iam ingressum reuocari ab impetu belli placebat,literæ missæ, vt dictatorem comitiorum causa diceret.dixit M.Claudium Marcellum:ab eo magister equitum dictus Sp.Posthumius. Nec tamen ab dictatore comitia sunt habita:quia vitióne creatus esset,in disquisitionem venit.consulti augures,vitiosum videri dictatorem pronuntiauerunt. Eam rem tribuni suspectam infamemq; criminando fecerunt. nam neq; facile fuisse id vitium

Dictator comitiorum causa dictus est.

D noſci,cum consul ineunte nocte silentio diceret dictatorem: neq; ab cõsule cuiquam publicè priuatímue de ea re scriptum esse: nec quenquam mortalium extare, qui se vidisse aut audiuisse, quid dicat, quod auspicium dirimeret: neq; augures diuinare Romæ sedentes potuisse, quid in castris consuli vitij obueniisset. cui non apparere, quòd plebeius dictator sit,id vitiũ auguribus visum? Hæc, aliaq; ab tribunis nequicquam iactata,tamen ad interregnum res redit:dilatisq; alia atq; alia de causa comitijs, quartusdecimus demum interrex Lucius Æmylius Coss.creat,C.Petylium,L.Papyrium Mugilanum,Cursorem in alijs annalibus inuenio. Eodem anno Alexandriam in Ægypto proditum conditam:Alexandrumq; Epeiri regem ab exule Lucano inter-

Interregnum.

Alexandria in Aegypto conditur.

E fectum,sortes Dodonæi Iouis euentu affirmasse. Accito ab Tarẽtinis in Italiam data dictio erat,caueret Acherusiam aquam,Pandosiamq; vrbẽ: ibi fatis eius terminũ dari.eoq; ocyus transmisit in Italiam,vt quàm maximè procul abesset vrbe Pandosia in Epeiro, & Acheronte amni, quem ex Molosside fluentem in stagna inferna accipit Thesprotius sinus.Cæterùm (vt fermè fugiendo in media fata ruitur) cùm sæpè Brutias Lucanasq; legiones fudisset:Heracleam Tarentinorum coloniã, Consentiam ex Lucanis,Sipontumq;,Brutiorum coloniam Acerinam,alias inde Messapiorũ ac Lucanorum cępisset vrbes: & trecentas familias illustres in Epeirum,quas obsidum numero haberet,misisset haud procul Pandosia vrbe imminente Lucanis ac Brutijs finibus treis tumulos aliquantum inter se distantes insedit, ex quibus incursiones in omnem partem agri hostilis faceret: & ducentos fermè Lucanorum exules circa se pro fidis habebat, vt pleraq; eius generis ingenia sunt, cũ fortuna mutabilẽ gerentes

Lucanorum mutabilis cum fortuna fides.

fidem. imbres continui campis omnibus inundantes, cùm intercluſiſſent trifariam F
exercitum à mutuo inter ſe auxilio, duo præſidia, quæ ſine rege erant, improuiſo hoſtium aduentu opprimuntur: deletisq; eis, ad ipſius obſidionem omnes conuerſi: inde ab Lucanis exulibus ad ſuos nuntij miſſi ſunt: pactoq; reditu, promiſſum eſt regem aut viuum, aut mortuum in poteſtatem daturos. Cæterùm cum delectis ipſe egregium facinus auſus, per medios erumpit hoſtes, & ducem Lucanorum cominus congreſſum obtruncat: contrahensq; ſuos ex fuga palatos, peruenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quem vis aquæ abſtulerat, indicantem iter. quem cum incerto vado tranſiret agmen, feſſus metu ac labore miles, increpans nomen abominandum fluminis, Iure Acheros vocaris, inquit. Quod vbi ad aures accidit regis, adiecit extemplò animum fatis ſuis: ſubſtititq; dubius, an tranſiret, Tum Sotimus miniſter ex regijs G
pueris, quid in tanto diſcrimine periculi cunctaretur, interrogans, indicat Lucanos inſidijs quærere locum. quos vbi reſpexit rex procul grege facto venientes, ſtringit
Alexander Epirotũ rex occiditur. gladium, & per medium amnem tranſmittit equum. iamq; in vadum egreſſum, eminus veruto Lucanus exul transfigit. lapſum inde cum inhærente telo corpus exanime detulit amnis in hoſtium præſidia. Ibi fœda laceratio corporis facta. nanq; præciſo medio, partem Conſentiam miſere: pars ipſis retenta ad ludibrium: quæ cum iaculis ſaxisq; procul inceſſeretur, mulier vna vltra humanarum irarum fidem fœuienti turbæ immiſta, vt parumper ſuſtinerent precata, flens ait virum ſibi liberosq; captos apud hoſtes eſſe: ſperare, corpore regio vtcunq; mulctato, ſe ſuos redempturam. Is finis laceration i fuit: ſepultumq; Conſentiæ, quod membrorum reliquum fuit, cura H
mulieris vnius: oſſaq; Metapontum ad hoſtes remiſſa: inde Epeirum deuecta ad Cleopatram vxorem, ſororemq; Olympiadem: quarum mater Magni Alexandri altera, ſoror altera fuit. Hæc de Alexandri Epeirenſis triſti euentu. quanquam Romano bello fortuna eum abſtinuit, tamen quia in Italia bella geſſit, paucis dixiſſe ſatis ſit. Eo-
Lectiſternium habetur. dem anno lectiſternium Romæ quinto poſt conditam vrbem ijſdem, quibus antè, placandis habitum eſt dijs. Noui deinde conſules iuſſu populi cùm miſiſſent, qui indicerent Samnitibus bellum, & ipſi maiore conatu quàm aduerſus Græcos cuncta parabant, & alia noua nihil tum animo tale agitantibus acceſſerunt auxilia. Lucani
Lucani & Appuli fœdere in amicitiam accipiuntur. atq; Appuli, quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano populo fuerat, in fidem venerunt, arma virosq; ad bellum pollicentes. fœdere ergo in amicitiam accepti. I
Eodem tempore etiam in Samnio res proſperè geſta, tria oppida in poteſtatem venerunt, Allife, Callife, Ruffrium: aliusq; ager primo aduentu Coss. longè lateq; eſt peruaſtatus. Hoc bello tam proſperè commiſſo, alteri quoq; bello, quo Græci obſidebantur, iam finis aderat. nam præterquam quod interſeptis munimentis hoſtiũ pars parti abſciſſa erat, fœdiora aliquanto intra muros ijs, quibus hoſtis territabat, patiebantur: & velut capti à ſuiſmetipſis præſidijs, indigna iã liberis quoq; ac coniugibus, & quæ captarum vrbium extrema ſunt, patiebantur. Itaq; cùm & à Tarento, & à Samnitibus fama eſſet, noua auxilia ventura, Samnitiũ plus quàm vellent intra mœnia eſſe rebantur: Tarentinorum iuuentutem Græci, Græcos haud minus per quos Samniti Nolanoq;, quàm vt Romanis hoſtibus reſiſterent, expectabãt. Poſtremò leuiſſimum K
malorum deditio ad Romanos viſa. Charilaus & Nymphius principes ciuitatis, communicato inter ſe conſilio, partes ad rem agendam diuiſere, vt alter ad imperatorem Romanorum transfugeret, alter ſubſiſteret ad præbendam opportunam conſilio vrbem. Charilaus fuit, qui ad Philonem venit: & quod bonum, fauſtum, felix, Pa-
Palæpolitani ſe dedũt Coſ. Romano. læpolitanis, populoq; Romano eſſet, tradere ſe ait mœnia ſtatuiſſe. eo facto vtrum ab ſe prodita, an ſeruata patria videatur, in fide Romana poſitum eſſe: ſibi priuatim nec paciſci quicquam, nec petere: publicè petere quàm paciſci magis, vt ſi ſucceſſiſſet incœptum, cogitaret populus Romanus potius cum quanto ſtudio periculoq; reditum in amicitiã ſuam eſſet, quàm qua ſtultitia & temeritate de officio deceſſum. Collaudatus ab imperatore, tria millia militum ad occupãdam eam partem vrbis, quam Samnites

A nites insidebant,accepit:præsidio ei L. Quintius tribunus militum præpositus. Eodem tempore & Nymphius prætorem Samnitium arte aggressus perpulerat,vt quoniam omnis Romanus exercitus aut circa Palæpolim, aut in Samnio esset, sineret se classe circumuehi ad Romanum agrum:non oram modò maris,sed ipsi vrbi propinqua loca depopulaturum,sed vt falleret,nocte proficiscendum esse, extemploq; naues deducendas. Quod quò maturius fieret, omnis iuuentus Samnitium præter necessarium vrbis præsidium ad littus missa. Vbi dum Nymphius in tenebris & multitudine semetipsa impediente,sedulò alijs alia imperia turbãs terit tempus, Charilaus ex composito ab socijs in vrbem receptus,cum summa vrbis Romano milite implesset,tolli clamorem iussit:ad quem Græci signo accepto à principibus,quieuêre:Nola- *Nolani & Samnites fraude ex Palæpoli eiecti.*
B ni per auersam partem vrbis via Nolam ferente effugiunt. Samnitibus excluſis ab vrbe,vt expeditior in præsentia fuga,ita fœdior,postquã periculo euaserunt,visa:quippe qui inermes nulla rerum suarum non relictã inter hostes, ludibrium non externis modò,sed etiam popularibus,spoliati atq; egentes domos redîêre. Haud ignarus opinionis alterius,qua hæc proditio ab Samnitibus facta traditur: cum authoribus hoc dedi,quibus dignius credi est:tum fœdus Neapolitanum (eò enim deinde summa rei Græcorum venit)similius verò facit ipsos in amicitiam rediisse. Publio triumphus decretus,quòd satis credebatur obsidione domitos hostes in fidem veniisse. Duo singularia hæc ei viro primùm contigere,prorogatio imperij non antè in vllo facta,& acto honore triumphus. Aliud subinde bellum cùm alterius oræ Græcis exortum. nanq;
C cùm Tarentini rem Palępolitanã vana spe auxilij aliquandiu sustinuissent, postquam *Tarentini.*
Romanos vrbe potitos accepêre,velut destituti,ac nõ qui ipsi destituissent,increpare Palæpolitanos ira atq; inuidia in Romanos furere:eo etiam quod Lucanos & Appulos (nam vtraq; eo anno societas cœpta est)in fidem populi Rom. veniisse allatum est. quippe propemodũ peruentũ ad se esse: iamq; in eo rem fore, vt Romani aut hostes, aut domini habendi sint. discrimen profectò rerum suarum in bello Samnitiũ, dentuq; eius verti:eam solam gentem restare,nec eam ipsam satis validam,quando Lucanus defecerit:quem reuocari adhuc, impelliq; ad abolendam societatem Romanam posse,si qua ars serẽdis discordijs adhibeatur. Hæc consilia cùm apud cupidos rerum *Qua arte Lucani à Romanis defecerunt.*
nouandarum valuissent,ex iuuentute quidam Lucanorum pretio asciti, clari magis
D inter populares quàm honesti,inter se mulctati ipsi virgis,cùm corpora nuda intulissent in ciuium cœtum, vociferati sunt se, quod castra Romana ingredi ausi essent,à Coss. virgis cęsos,ac propè securi percussos esse. Deformis suapte natura res,cùm speciem iniuriæ magis quàm doli præ se ferret, concitati homines cogunt clamore suo magistratus senatum vocare: & alij circunstantes conciliũ, bellum in Romanos poscunt:alij ad concitandam in arma multitudinẽ agrestium discurrũt:tumultuq; etiam sanos consternante animos decernitur,vt societas cũ Samnitibus renouetur, legatiq; ad eam rem mittantur. Repentina res,quia quam causam nullam, tam ne fidem quidem habebat:coacti à Samnitibus & obsides dare,& præsidia in loco munita accipere,cæci fraude & ira nihil recusarunt. Dilucere deinde breui fraus cœpit, postquam
E criminum falsorum authores Tarentum commigrauere: sed amissa omni de se potestate,nihil vltra quàm vt pœniteret frustra,restabat. Eo anno plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum est, quòd necti desierunt: mutatum autem ius ob vnius fœneratoris simul libidinem,simul crudelitatem insignem. L. Papyrius is fuit, cui *L. Papyrij fœneratoris libido & crudelitas.*
cùm se C. Publius ob æs alienum paternũ nexum dedisset : quæ ætas formaq; miseri- cordiam elicere poterat,ad libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis eius fructum aduentitiũ crediti ratus, primò perlicere adolescentem sermone incesto est conatus:dein postquam aspernabantur flagitium aures,minis territare, atq; identidem admonere fortunæ: postremò cum ingenuitatis magis, quam præsentis conditionis memorem videret,nudari iubet, verberaq; afferri. Quibus laceratus iuuenis,cùm se in publicum proripuisset, libidinem crudelitatemq; conque-

rens fœneratoris,ingens vis hominum cùm ætatis miseratione atq; indignitate iniu- F
riæ accensa,tum suæ conditionis,liberumq; suorũ respectu, in forum,atq; inde agmi
ne facto ad curiam concurrit. & cum Coss.tumultu repentino coacti senatum voca-
rent,introeuntibus in curiam patribus laceratum iuuenis tergum,procumbentes ad
singulorum pedes ostentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnius in-
gens vinculum fidei:iussiq; Coss.ferre ad populum,ne quis, nisi qui noxam meruis-
set,donec pœnam lueret,in cõpedibus aut in neruo teneretur:pecuniæ creditæ,bona
Cautum ne debi-toris corpus obnoxium esset. debitoris,non corpus obnoxium esset.ita nexi soluti : cautumq; in posterum, ne ne-
cterentur.Eodem anno cùm satis per seipsum Samnitium bellum, & defectio recens
Lucanorum,authoresq; defectionis Tarentini solicitos haberent patres,accessit,vt &
Vestinus populus Samnitibus sese coniungeret. Quæ res, sicut eo anno sermonibus G
magis passim hominum iactata,quàm in publico vllo concilio est:ita insequẽtis anni
Coss.L.Furio Camillo iterũ,Iunio Bruto Scæuæ,nulla prior potiorq; visa est, de qua
ad senatum referrent. & quanquam noua res erat,tamen tanta cura patres incessit, vt
pariter eam susceptam neglectamq; timerent:ne aut impunitas eorum lasciuia super
biaq;,aut bello pœnę expetitę metu propinquo atq; ira concirent finitimos populos.
Et erat genus omne abundè bello Samnitibus par,Marsi Peligniq; & Marucini: quos
si Vestinus attingeretur,omnes habendos hostes. Vicit tamen pars,quæ in præsentia
videri potuit maioris animi,quàm cõsilij:sed euentus docuit, fortes fortunam iuua-
Bellum Vestinum. re.Bellum ex authoritate patrum populus aduersus Vestinos iussit.Prouincia ea Bru-
to,Samnium Camillo sorte euenit.Exercitus vtroque ducti,& cura tuendorum fini- H
um hostes prohibiti coniungere arma.Cæterùm alterum Cos. L. Furium,cui maior
moles rerum imposita erat,morbo graui implicitum fortuna bello subtraxit:iussusq;
dictatorem dicere rei gerendæ causa, longè clarissimum bello ea tempestate dixit L.
L.Papyrius Cursor dictator creatur. Papyrium Cursorem,à quo Q.FabiusMaximus Rutilianus magister equitum est di-
ctus par nobile rebus in eo magistratu gestis,discordia tamen,qua propè ad vltimum
dimicationis ventũ est,nobilius.Ab altero consule in Vestinis multiplex bellum, nec
vsquã vario euentu gestum est.nã & peruastauit agros, & populando atq; vrendo tẽ-
cta hostiũ sataq;,in aciẽ inuitos extraxit: & ita prælio vno accidit Vestinorũ res,haud-
Vestini vincũtur. quaquã tamen incruento milite suo,vt non in castra solùm refugerẽt hostes, sed iam
ne vallo quidẽ ac fossis freti dilaberentur in oppida,situ vrbiũ mœnibusq; se defensu- I
ri.Postremò oppida quoq; vi expugnare adortus, primò Cutinã ingenti ardore mili-
tum aut vulnerũ ira,quòd haud ferè quisquã integer prælio excesserat,scalis cępit: de-
inde Cingiliã.vtriusq; vrbis prędã militibus,quòd eos neq; portę,neq; muri hostium
arcuerant,concessit.In Samniũ incertis itum auspicijs est : cuius rei vitium nõ in belli
euentum,quod prosperè gestum est,sed in rabiem atq; iras imperatorũ vertit. Nanq;
Papyrius dictator à pullario monitus,cùm ad auspicium repetendum Romam profi-
ciscereturmagistro equitũ denuntiauit,vt sese loco teneret, neu absente se cum ho-
ste manum cõsereret. Fabius cùm post profectionẽ dictatoris per exploratores com-
perisset,perinde omnia soluta apud hostes,ac si nemo Romanus in Samnio esset: seu
ferox adolescens indignitate accensus,quod omnia in dictatore viderentur reposita K
esse:seu occasione benè gerẽdę rei inductus,exercitu instructo paratoq; profectus ad
Imbrinium (ita vocant locum) acie cum Samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fu-
Magister equitum abs ente dictatore cum Samnitibus prosperè pugna-uit. it,vt nihil relictum sit,quo si affuisset dictator,res melius geri potuerit:non dux mili-
ti,non miles dùci defuit.Eques etiam authore L.Cominio Tribuno militum,qui ali-
quoties impetu capto perrumpere non poterat hostiũ agmen, detraxit frænos equis:
atq; ita concitatos calcaribus permisit, vt sustinere eos nulla vis posset. per arma, per
viros latè stragem dedêre.Secutus pedes impetum equitum,turbatis hostibus intulit
signa.Viginti millia hostium cæsa eo die traduntur. Authores habeo, bis cum hoste
signa collata dictatore absente,bis rem egregiè gestã. Apud antiquissimos scriptores
vna hęc pugna inuenitur:in quibusdam annalibus tota res prætermissa est. Magister

equitum,

A equitum,vt ex tanta cæde multis potitus ſpolijs, congeſta in ingentem aceruum hoſtilia arma ſubdito igne concremauit:ſeu votum id deorum cuipiam fuit:ſeu credere libet Fabio authore factum,ne ſuę glorię fructum dictator caperet,nomenq; ibi ſcriberet,aut ſpolia in triumpho ferret.Literę quoq; de re proſperè geſta ad ſenatum non ad dictatorem miſſæ,argumentum fuêre minimè cum eo cõmunicantis laudem. Ita certè dictator id factum accepit, vt lætis alijs victoria parta præ ſe ferret iram triſtitiamq;.Miſſo itaq; repentè ſenatu,ſe ex curia proripuit: tum verò nõ Samnitium magis legiones,quàm maieſtatem dictatoriam & diſciplinam militarẽ à magiſtro equitum victam & euerſam dictitans, ſi illi impunè ſpretum imperiũ fuiſſet. Itaq; plenus minarum iræq;,profectus in caſtra cùm maximis itineribus iſſet, non tamen præue-

Dictator ægrè ferit iniuſſu ſuo pugnatum fuiſſe.

B nire famam aduentus ſui potuit.præcurrerant enim ab vrbe, qui nuntiarent dictatorem auidum pœnæ venire,alternis penè verbis T.Manlij facta laudantẽ. Fabius concione extemplò aduocata,obteſtatus milites eſt,vt qua virtute Rempub.ab infeſtiſſimis hoſtibus defendiſſent,eadem ſe,cuius ductu auſpicioq; viciſſent, ab impoténti crudelitate dictatoris tutarentur.Venire amentem inuidia, iratum virtuti alienæ felicitatiq; furere,quòd ſe abſente res egregiè geſta eſſet:malle,ſi mutare fortunam poſſet,apud Samnites,quàm Romanos victoria eſſe. Imperium dictitare ſpretum, tanquam non eadem mente pugnari vetuerit,qua pugnatum doleat:& tunc inuidia impedire virtutem alienam voluiſſe,cupidiſſimisq; arma ablaturum fuiſſe militibus, ne ſe abſente moueri poſſent:& nunc id furere,id ęgrè pati,quòd ſine L.Papyrio non in-

Magiſter equitum milites ad ſe tuendum contrà vim dictatoris obtẽſtatur.

C ermes,non manci milites fuerint,quòd ſe Q.Fabius magiſtrum equitum duxerit, ac non accenſum dictatoris.Quid illum facturũ fuiſſe,ſi quod belli caſus ferunt,Marsq; communis,aduerſa pugna eueniſſet:qui ſibi deuictis hoſtibus,Repub.benè geſta,ita vt nõ ab illo vnico duce melius geri potuerit,ſupplicium magiſtro equitum, & tunc victori minetur?Neq; illum magiſtro equitum infeſtiorem quàm tribunis militum, quàm centurionibus,quàm militibus eſſe:ſi poſſit,in omnes ſęuiturum fuiſſe:quia id nequeat,in vnum ſæuire: etiam inuidiam tanquam ignem ſumma petere, in caput conſilij,in ducem incurrere.Si ſe ſimul cum gloria rei geſtę extinxiſſet,tunc victorem velut in capto exercitu dominantem,quicquid licuerit in magiſtro equitum, in militibus auſurum.Proinde adeſſent in ſua cauſa omnium libertati. ſi conſenſum exer-

D citus eundem,qui in prælio fuerit,in tuenda victoria videat, & ſalutem vnius omnibus curæ eſſe:inclinaturum ad clementiorem ſententiã animum. poſtremò ſe vitam, fortunasq; ſuas illorum fidei virtutiq; permittere. Clamor è tota concione ortus,vti bonum animum haberet: neminem illi vim allaturum ſaluis legionibus Romanis. Haud multò poſt dictator aduenit : claſſicoq; extemplò ad concionem aduocauit. Tum ſilentio facto,præco Q.Fabiũ magiſtrum equitũ citauit. Qui ſimul ex inferiore loco ad tribunal acceſſit,Tum Dictator, Quæro, inquit,de te Q. Fabi, cum ſummum imperium dictatoris ſit,pareantq; ei Coss.regia poteſtas, prætores ijſdem auſpicijs quibus Coss.creati,ęquum cenſeas nécne,magiſtrum equitum dicto audientem eſſe?itemq; illud interrogo, cùm me incertis auſpicijs profectum ab domo ſci-

Dictatoris interrogatio ad magiſtrum equitum.

E rem,vtrum mihi turbatis religionibus,Reſpub.in diſcrimen committenda fuerit? an auſpicia repetenda,ne quid dubijs dijs agerem?Simul illud,quæ dictatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit,num ea magiſter equitũ ſolutus ac liber potuerit eſſe?Sed quid ego hæc interrogo,cùm ſi ego tacitus abiſſem, tamen tibi ad voluntatis interpretationẽ meæ dirigenda tua ſententia fuerit.quin tu reſpondes,vetuerímne te quicquam rei me abſente agere?vetuerímne ſigna cum hoſtibus cõferre? quo tu imperio meo ſpreto,incertis auſpicijs,turbatis religionibus,aduerſus morẽ militarẽ, diſciplinamq; maiorum,& numen deorum auſus es cum hoſte confligere?Ad hæc,quę interrogatus es,reſponde:extra ea caue vocem mittas. Accede lictor. Aduerſus quæ ſingula Q.Fabio cum reſpondere haud facile eſſet, & nunc quereretur eundem accuſatorem capitis ſui, ac iudicem eſſe: modò vitam ſibi eripi citius, quàm gloriam

rerum geſtarum poſſe,vociferaretur:purgaretq; ſe inuicem,atq; vltrõ accuſaret: tunc F
Papyrius redintegrata ira,ſpoliari magiſtrum equitum, ac virgas & ſecures expediri
iuſſit.Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtẽ lictoribus ad triarios tu-
multum iam in concionem miſcentes ſeſe recepit. inde clamor in totam concionem
eſt perlatus:alibi preces,alibi minæ audiebantur. qui proximi fortè tribunali ſtete-
rant,quia ſubiecti oculis imperatoris noſcitari poterant, orabant vt parceret magi-
ſtro equitum:neu cum eo exercitum damnaret.extrema concio,& circa Fabium glo-
bus increpabant inclementem dictatorem.nec procul ſeditione aberant:ne tribunal
quidem ſatis quietum erat.legati circumſtantes ſellam orabant, vt rem in poſterum
diem differret,& iræ ſuæ ſpatium,& concilio tempus daret: ſatis caſtigatam adoleſ-
centiam Fabij eſſe:ſatis deformatam victoriam:ne ad extremum finem ſupplicij ten- G
deret:neu vnico iuueni,neu patri eius clariſſimo viro, neu Fabiæ genti eam inureret
ignominiam.cum parum precibus,parum cauſa proficerent, intueri ſequientem con-
cionem iubebant:ita irritatis militum animis ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni,
non eſſe ætatis,non prudentiæ eius:neminem id Q.Fabio pœnã deprecanti ſuam vi-
tio verſurum,ſed dictatori,ſi occæcatus ira infeſtam multitudinem in ſe prauo certa-
mine mouiſſet.Poſtremò ne id ſe gratiæ dare Q. Fabij crederet, ſe iuſiurandum dare
paratos eſſe: non videri è Repub.in Q.Fabium eo tempore animaduerti.His vocibus
cùm in ſe magis incitarent dictatorem, quàm magiſtro equitũ placarent,iuſſi de tri-
bunali deſcendere legati:& ſilentio ne quicquam per præconẽ tentato, cùm prę ſtre-
pitu ac tumultu nec ipſius dictatoris,nec apparitorũ eius vox audiretur, nox velut in H
prælio certamini finẽ fecit.magiſter equitũ iuſſus poſtero die adeſſe, cum omnes af-
firmarent infeſtius Papyriũ exarſurum,agitatũ cõtentione ipſa,exacerbatumq;,clam
ex caſtris Romã profugit:& patre authore M.Fabio,qui ter iam Coss. dictatorq; fu-
erat,vocato extemplò ſenatu,cum maximè conquereretur apud patres vim atq; iniu-
riam dictatoris,repentè ſtrepitus ante curiam lictorum ſubmouentiũ auditur:& ipſe
infenſus aderat,poſtquam comperit profectum ex caſtris, cum expedito equitatu ſe-
cutus.Iterata deinde contentio eſt:& prehendi Papyrius Fabium iuſſit. vbi cũ depre-
cãtibus primoribus patrũ,atq; vniuerſo ſenatu perſtaret in incœpto immitis animus:
tum pater M.Fabius,Quandoquidẽ,inquit,apud te nec authoritas ſenatus, nec ætas
mea,cui orbitatẽ paras,nec virtus nobilitasq; magiſtri equitũ à te ipſo nominati va- I
let:nec preces,quæ ſæpe hoſtẽ mitigauêre,quæ deorum iras placant: tribunos plebis
appello,& prouoco ad populũ:eumq; tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus iu-
dicium,iudicem fero,qui certè vnus plus quàm tua dictatura poteſt polletq;, videro
ceſſurúſne prouocationi ſis,cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.Ex curia in con-
cionem itur,quò cũ paucis dictator, cum omni agmine principũ magiſter equitum
cùm aſcendiſſet,deduci eum de roſtris Papyrius in partẽ inferiorem iuſſit.ſecutus pa-
ter,Benè agis,inquit,cum eò nos deduci iuſſiſti,vnde & priuati vocem mittere poſſe-
mus.Ibi primò non tam perpetuæ orationes,quàm altercatio exaudiebãtur.vicit de-
inde ſtrepitũ vox & indignatio Fabij ſenis, increpãtis ſuperbiã crudelitatemq; Papy-
rij:ſe quoq; dictatorem Romæ fuiſſe,nec à ſe quẽquam ne plebis quidem hominem, K
non centurionem,non militem violatum.Papyrium tanquam ex hoſtium ducibus,
ſic ex Romano imperatore victoriã & triumphum petere. Quantum intereſſet inter
moderationem antiquorum,& nouam ſuperbiã crudelitatemq;: dictatorem Quin-
tium Cincinnatum in L.Minutium Coss. ex obſidione à ſe ereptũ non vltrà ſæuiſſe,
quàm vt legatum eum ad exercitum pro Coss.relinqueret. M. Furiũ Camillum in L.
Furio,qui contempta ſua ſenectute & authoritate,fœdiſſimo cum euentu pugnaſſet,
non ſolum in pręſentia moderatũ irę eſſe, ne quid de collega ſecus populo aut ſenatui
ſcriberet:ſed cùm reuertiſſet,potiſſimum ex tribunis conſularibus habuiſſe, quem ex
collegis optione ab ſenatu data ſocium ſibi imperij delegerit.Nam populi quidẽ, pe-
nes quem poteſtas omnium rerum eſſet, nec iram quidem vnquã atrociorem fuiſſe
in eos,

Dictator ſpoliari magiſtrum equitum iubet, virgas & ſecures expediri.

Ad triarios ſe recepit Fabius magiſter equitum.

Fabius Romã profugit.

Dictator Fabium Romam perſequitur.

Ad populum prouocat Fabij pater.

Fabij ſenis oratio in dictatoris crudelitatem.

A in eos, qui temeritate atq; inscitia exercitus amisissent, quàm vt pecunia eos mulctaret: capite anquisitum ob rem bello malè gestam de imperatore nullum ad eam diem esse. nunc ducibus populi Romani, quæ ne victis quidem bello fas fuerit, virgas & secures victoribus, & iustissimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem passurum fuisse filium suum, si exercitum amisisset? si fusus, fugatus, castris exutus fuisset? quò vltra iram violentiamq; eius excessuram fuisse, quàm vt verberaret, necaretq;? Quàm conueniens esse propter Q. Fabij victoriam ciuitatẽ in lætitia, in supplicationibus, ac gratulationibus esse: eum, propter quem deûm delubra pateant, aræ sacrificijs fument, honore, donis cumulentur, nudatum virgis lacerari in conspectu populi Romani, intuentem Capitolium atque arcem, deosq; ab se duobus prælijs haud fru-
B stra aduocatos? quo id animo exercitum, qui eius ductu auspicijsq; vicisset, laturum? quem luctum in castris Romanis, quã lætitiam inter hostes fore? Hæc simul iurgans, querens, deûm hominumq; fidem obtestans, & complexus filium plurimis cum lacrymis agebat. Stabat cum eo senatus maiestas, fauor populi, tribunitium auxilium, memoria absentis exercitus. Ex parte altera imperium inuictum populi Romani, & disciplina rei militaris, & dictatoris edictũ pro numine semper obseruatum, & Manliana imperia, & posthabita filij charitas publicæ vtilitati iactabantur. Hoc etiam L. Brutum conditorem Romanæ libertatis antea in duobus liberis fecisse. nunc patres comes, & senes faciles de alieno imperio spreto, tanquam rei paruæ disciplinæ militaris euersæ iuuentuti gratiam facere. se tamen perstaturum in incœpto: nec ei, qui
C aduersus dictum suum turbatis religionibus, ac dubijs auspicijs pugnasset, quicquam ex iusta pœna remissurum. Maiestas imperij perpetua ne esset, non esse in sua potestate: L. Papyrium nihil de eius iure diminuturum. optare, ne potestas tribunitia inuiolata ipsa violet intercessione sua Romanum imperium, neu populus Romanus in se potissimum dictatorem & ius dictaturæ extinguat. Quod si fecisset, non L. Papyrium, sed tribunos, sed prauum populi iudicium nequicquam posteros accusaturos: cùm polluta semel militari disciplina non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus cos. non magister equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo deorum verecundiam habeat, non edicta imperatorum, non auspicia obseruentur: sine commeatu vagi milites in pacato, in hostico errent,
D immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint, exauthorent: infrequentia deserant signa, neq; conueniant ad edictum: nec discernant interdiu nocte, æquo iniquo loco, iussu iniussu imperatoris pugnent: & non signa, non ordines seruent: latrocinij modo cæca, & fortuita, pro solenni & sacrata militia sit. Horum criminum vos reos in omnia secula offerte tribuni plebis: vestra obnoxia capita pro licẽtia Q. Fabij obijcite. Stupentes tribunos, & suam iam vicem magis anxios, quàm eius cui auxilium ab se petebatur: liberauit onere consensus populi Romani ad preces & obtestationem versus, vt sibi pœnam magistri equitum dictator remitteret. tribuni quoque inclinatam rem in preces subsecuti, orare dictatorem insistunt, vt veniam errori humano, veniam adolescentiæ Q. Fabij daret: satis eum pœnarum dedisse. iam ipse adolescens,
E iam pater M. Fabius contentionis obliti, procumbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Tum dictator silẽtio facto, Bene habet, inquit, Quirites. vicit disciplina militaris: vicit imperij maiestas: quę in discrimine fuerunt, an vlla post hanc diem essent. non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnauit: sed noxæ damnatus, donatur populo Romano: donatur tribunitiæ potestati, precarium non iustum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi, felicior hoc consensu ciuitatis ad tuendum te, quàm qua paulò antè exultabas victoria, viue id facinus ausus, cuius tibi ne parens quidem, si eodem loco fuisset, quo fuit L. Papyrius, veniam dedisset. Mecum vt voles, reuertẽris in gratiam: populo Romano, cui vitã debes, nihil maius pręstiteris, quàm si hic tibi dies satis documẽti dederit, vt bello ac pace pati legitima imperia possis. Cùm

Quæ starent cum Fabio.

Quæ pro dictatore facerent.

Ad preces conuertitur populus pro liberando Fabio.

Dictator populi precibus donat Fabium.

ſe nihil morari magiſtrum equitum pronunciaſſet, digreſſum eum templo lætus ſe- F
natus, lætior populus, circumfuſi, ac gratulantes hinc magiſtro equitum, hinc dicta-
tori proſecuti ſunt, firmatumq; imperium militare haud minus periculo Q. Fabij,
quàm ſupplicio miſerabili adoleſcentis Manlij videbatur. Fortè ita eo anno euenit,
vt quotieſcunque dictator ab exercitu receſſit, hoſtes in Samnio mouerentur. cæte-
rùm in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato, qui caſtris præerat, ne
quam vim hoſtium magis, quàm trucem dictatoris iram timeret. Itaque frumenta-
tores cùm circumuenti ex inſidijs cæſi loco iniquo eſſent, creditum vulgo eſt, ſubue-
niri eis ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. ea quoque ira alienauit à di-
ctatore militum animos iam antè infenſos, quòd implacabilis Q. Fabio fuiſſet: &
quod ſuis precibus negaſſet, eius populo Romano veniam dediſſet. Poſtquam dicta- G
tor prepoſito in vrbe L. Papyrio Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio vetito quicquam
pro magiſtratu agere, in caſtra redijt: neque ciuibus ſatis lætus aduentus eius fuit,
Samnites ad Romanorum caſtra pugnaturi accedunt. nec hoſtibus quicquam attulit terroris. Nanque poſtero die ſeu ignari veniſſe dicta-
torem, ſeu adeſſet, an abeſſet, parui facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſerunt. Cæ-
Dubia victoria. terùm tantum momenti in vno viro L. Papyrio fuit, vt ſi ducis conſilia fauor ſubſecu-
tus militũ foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe, pro haud dubio habitum
ſit: ita inſtruxit aciem loco, ac ſubſidijs: ita omni arte bellica firmauit. Ceſſatum à mi-
lite ac de induſtria, vt obtrectaretur laudibus ducis, impedita victoria eſt. Plures
Samnitium cecidere: plures Romani vulnerati ſunt. Senſit peritus dux quæ res vi-
ctoriæ obſtaret: temperandum ingenium ſuum eſſe, & ſeueritatem miſcendam co- H
mitati. itaque adhibitis legatis ipſe circum ſaucios milites inſerens in tentoria caput,
ſingulos vt ſeſe haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribunisq;, &
præfectis demandabat: rem per ſe popularem ita dexter egit: vt medendis corpori-
bus animi, multo prius militum imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad ſalu-
britatem efficacius fuerit, quàm quod grato animo ea cura accepta eſt. Refecto exer-
Samnites fuſi. citu cum hoſte congreſſus, haud dubia ſpe ſua militumq;, ita fudit fugauitq; Sam-
nites, vt ille vltimus eis dies conferendi ſigna cum dictatore fuerit. Inceſſit deinde
quà duxit prædæ ſpes, victor exercitus: perluſtrauitq; hoſtium agros, nulla arma, nul-
lam vim nec apertam, nec inſidijs expertus. Addebat alacritatem, quòd dictator præ-
dam omnem edixerat militibus: nec ira magis publica, quàm priuatum compen- I
Samnites pacem à dictatore petunt. dium in hoſtem acuebat. His cladibus ſubacti Samnites, pacem à dictatore petiêre:
cum quo pacti, vt ſingula veſtimenta militibus, & annuum ſtipendium darent. cùm
ire ad ſenatum iuſſi eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſponderunt, vnius eius fidei vir-
tutiq; cauſam ſuam commendantes. ita deductus ex Samnitibus exercitus. Dictator
triumphans vrbem eſt ingreſſus: & cùm ſe dictatura abdicare vellet, iuſſu patrum
prius quàm abdicaret, c o s s. creauit C. Sulpitium Longum iterum, Q. Æmylium
Cæretanum. Samnites infecta pace, quia de conditionibus agebatur, inducias an-
nuas ab vrbe retulerunt. nec earum ipſarum ſancta fides fuit: adeò poſtquam Papy-
rium abiiſſe magiſtratu nunciatum eſt, arrecti ad bellandum animi ſunt. C. Sulpitio,
71 *Samnitium defectio.* Quinto Æmylio (Aulium quidam annales habent) c o s s. ad defectionem Samni- K
tium Apulum nouum bellum acceſſit. vtroque exercitus miſſi: Sulpitio Samnites,
Apuli Æmylio ſorte euenerunt. Sunt qui non ipſis Apulis bellum illatum, ſed ſocios
eius gentis populos ab Samnitium vi atque iniurijs defenſos ſcribant. Cæterùm for-
tuna Samnitium vix à ſeipſis eo tempore propulſantium bellum, propius vt ſit vero
facit, non Apulis ab Samnitibus arma illata, ſed cum vtraq; ſimul gente bellum Ro-
manis fuiſſe. Nec tamen res vlla memorabilis acta: ager Apulus, Samniumq; eua-
Nocturnus terror Romæ. ſtatum: hoſtes nec hic nec illic inuenti. Romæ nocturnus terror ita ex ſomno trepi-
dam repentè ciuitatem exciuit, vt Capitolium atque arx, mœniaq; & portæ plena ar-
De Thuſculanis iudicium populi. matorum fuerint. & cum concurſatum conclamatumq; ad arma omnibus locis eſ-
ſet, prima luce nec author, nec cauſa terroris comparuit. Eodem anno de Thuſcula-
nis Fla-

A nis Flauia rogatione populi fuit iudicium. M. Flauius Tribunus plebis tulit ad populum, vt in Thusculanos animaduerteretur: quorum ope ac consilio Veliterni Priuernatesq; populo Romano bellum fecissent. Populus Thusculanus cum coniugibus ac liberis Romam venit: ea multitudo veste mutatà, & specie reorum tribus circuit, genibus se omnium aduoluens. Plus itaque misericordia ad pœnæ veniam impetrandam, quàm causa ad crimen purgandum valuit. Tribus omnes, præter Polliam, antiquarunt legem. Polliæ sententia fuit, puberes verberatos necari: coniuges liberosq; sub corona lege belli venire: memoriamq; eius iræ Thusculanis in pœnæ tam atrocis authores mansisse ad patrum ætatem constat: nec quenquam fermè ex Pollia tribu candidatum Papyriam ferre solitum. Insequenti anno Q. Fabio, L. Fuluio coss. A. *A Cornelius dictator aduersus Samnites creatur.* 432
B Cornelius Aruina dictator, & M. Fabius Ambustus magister equitum metu grauioris in Samnio belli (conducta enim precio à finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito, egregium exercitum aduersus Samnites duxerunt: castra in hostico incuriosè ita posita, tanquam procul abesset hostis: cùm subitò aduenere Samnitium legiones tanta ferocia, vt vallum vsque ad stationem Romanam inferrent. nox iam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri: nec dissimulabant orta luce postero die facturos. Dictator vbi propiorem spe dimicationem vidit, ne militum virtuti damno locus esset, ignibus crebris relictis, qui conspectum hostium frustrarentur, silentio legiones educit: nec tamen fallere propter propinquitatem castrorum potuit. eques extemplò insecutus, ita institit agmini, vt donec lucesceret, prælio abstineret: *Samnites iniquo loco Romanos adoriuntur.*
C nec pedestres quidem copiæ ante lucem castris egressæ. Eques luce demum ausus incursare in hostem, carpendo nouissimos, premendoq; iniquis ad transitum locis agmen detinuit. interim pedes equitem assecutus, & totis iam copijs Samnis vrgebat. Tum dictator postquam sine magno incommodo progredi nõ poterat, eum ipsum, in quo constiterat, locum castris communiri iussit. Id verò circumfuso vndiq; equitatu, vt vallum peteretur, opusq; inciperet, fieri non poterat. Itaq; vbi neq; eundi, neque manendi copiam esse videt, instruit aciem impedimentis ex agmine remotis: instruunt contrà & hostes, & animis & viribus pares. auxerat id maximè animos, quòd ignari loco iniquo non hosti cessum, velut fugientes ac territos terribiles ipsi secuti fuerant. Id aliquandiu æquauit pugnam, iam pridem desueto Samnite clamorem
D Romani exercitus pati. At herculè illo die ab hora diei tertia ad octauã ita anceps di- *Anceps certamen.*
citur certamen stetisse, vt neq; clamor, vt primo semel concursu est sublatus, iteratus sit: neq; signa promota loco, retróue recepta: neque recursum ab vlla sit parte. in suo quisq; gradu obnixi, vrgentes scutis sine respiratione ac respectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorq; idem pugnæ in defatigationem vltimam, aut noctem spectabat. Iam viris vires, iam ferro sua vis, iam consilia ducibus deerant, cum subitò Samnitium equites cum turma vna longius profecta accepissent impedimenta Romanorum, procul ab armatis sine præsidio, sine munimento stare, auiditate prædæ impetum faciunt. Quod vbi dictatori trepidus nuncius attulit: Sine modò, inquit, sese præda prępediant. alij deinde super alios diripi passim, ferriq; fortunas militum vociferabantur. Tum magistro equitum accito, Vides tu, inquit, M. Fabi, ab hostium
E equite omissam pugnam? hærent impediti impedimentis nostris: aggredere (quod inter prædandum omni multitudini euenit) dissipatos: raros equis insidentes, raros quibus ferrũ in manu sit, inuenies: equosq; dum pręda onerant, cęde inermes; cruentamq; illis prędã redde. mihi legiones, peditumq; pugna curę erunt: penes te equestre sit decus. Equitum acies qualis quæ esse instructissima potest, inuecta in dissipatos impeditosq; hostes, cæde omnia replet. inter sarcinas omissas repentè obiacentes pedibus fugientium, consternatorumq; equorum neq; pugnæ, neq; fugæ satis potentes cæduntur. Tum deleto propè equitatu hostium, M. Fabius circunductis paululum alis ab tergo pedestrem aciem adoritur. clamor inde nouus accidens & Samnitium animos terruit: & dictator, vbi respectantes hostium antesignanos, turbataq; signa,

& fluctuan-

& fluctuantem aciem vidit, tum appellare, tum adhortari milites, tribunos, princi- F
pesq; ordinum nominatim ad iterandam secum pugnam vocare. Nouato clamore
signa inferuntur: & quicquid progrediebantur, magis magisq; turbatos hostes cer-
nebant. Eques ipse iam primis erat in conspectu: & Cornelius respiciens ad mani-
pulos militum, quod manu, quod voce poterat, monstrabat: vexilla se suorum, par-
masq; cernere equitum. Quod vbi auditum, simulq; visum est, adeò repentè laboris
per diem penè totum tolerati, vulnerumq; obliti sunt, vt haud secus quàm si tum in-
Samnites victi. tegri è castris signum pugnæ accepissent, concitauerint se in hostem. nec vltrà Sam-
nis tolerare terrorem equitum peditumq; vim potuit: partim in medio cæsi, partim
in fugam dissipati sunt. pedes restantes, ac circumuentos cæcidit: ab equite fugien-
tium strages est facta: inter quos & ipse imperator cecidit. Hoc demũ prælium Sam- G
nitium res ita infregit: vt omnibus concilijs fremerent, minimè id quidem mirum
esse, si impio bello, & contra fœdus suscepto, infestioribus meritò dijs quàm homi-
nibus, nihil prosperè agerent: expiandum id bellum magna mercede, luendumq;
esse. id referre tantum, vtrum supplicia noxio paucorum, an omnium innoxio præ-
beant sanguine: audebantq; iam quidam nominare authores armorum. vnum ma-
ximè nomen per cõsensum clamantium Brutuli Papij exaudiebatur. Vir nobilis, po-
tensq; erat, haud dubiè proximarum induciarum ruptor. de eo coacti referre præto-
Samnites Romanis dedunt Brutulum defectionis authorem. res decretum fecerunt, vt Brutulus Papius Romanis dederetur: & cum eo pręda om-
nis Romana, captiuiq; vt Romam mitterentur: quæque res per fœciales ex fœdere
repetitæ essent, secundum ius fasq; restituerentur. Fœciales Romam vt censuerunt H
Brutulus mortem sibi consciscit. missi: & corpus Brutuli exanime: ipse morte voluntaria ignominiæ se, ac supplicio
subtraxit. placuit cum corpore bona quoque eius dedi: nihil tamen earum rerum
præter captiuos, ac si qua cognita ex præda sunt, acceptum est: cæterarum rerum irri-
ta fuit deditio. dictator ex Senatus Consulto triumphauit. Hoc bellum à c o s s. bel-
latum quidam authores sunt, eosq; de Samnitibus triumphasse: Fabium etiam in
Apuliam processisse, atque inde magnas prædas egisse. nec discrepat, quin dictator
eo anno A. Cornelius fuerit. id ambigitur, bellíne gerendi causa creatus sit, an vt es-
set qui ludis Romanis, quia L. Plautius prætor graui morbo implicitus erat: signum
mittendis quadrigis daret, functusq; eo haud sanè memorandi imperij ministerio, se
Vitiatur rerũ memoria funebribus laudibus. dictatura abdicaret. nec facile est aut rem rei, aut authorem authori præferre. Vitia- I
tam memoriam funebribus laudibus reor, falsisq; imaginum titulis, dum familia ad
se quæq; famam rerum gestarum, honorumq; fallente mendacio trahunt: inde certè
& singulorum gesta, & publica monimenta rerum confusa. nec quisquam æqualis
temporibus illis scriptor extat, quo satis certo authori stetur.

EPITOME LIBRI IX.

TITVS Veturius, & Sp. Posthumius apud Caudinas Furcas, deducto in locum iniquum exercitu, cum nulla spes euadendi esset, fœdere cum Samnitibus facto, & sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt, vt omnes sub iugum mitterentur. ijdemq; authore Sp. Posthumio c o s. *qui in senatu suaserat, vt eorum* K
deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur: cum duobus tribunis plebis, & omnibus qui per fœdus spoponderant, dediti Samnitibus non sunt recepti. nec etiam multò pòst fusis à Papyrio Cursore Samnitibus, & sub iugum missis, receptisq; sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitij abolitus. Tribus duæ adiectæ sunt, Vfentina, & Falerina. Suessa, & Pontiæ coloniæ deductæ sunt. Ap. Claudius censor aquam Claudiam perduxit: viam strauit, quæ Appia vocata est: libertinorum filios in senatu legit. ideoq; quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, sequentis anni consules in senatu legendo obseruauerunt, quemadmodum antè per proximos censores obseruatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Hetruscos, Vmbros, Marsos, Pelignos, Aequos, & Samnites, quibus fœdus erat restitutum, prosperè gestas continet. Flauius Scriba libertino patre natus, ædilis curulis fuit, per forensem factionem creatus: quæ cum comitia & campum turbaret, & in ijs propter nimias vires dominaretur, à Q. Fabio censore in quatuor tribus redacta est. eaq; res Fabio Maximo nomen dedit.

SEQVITVR

433

A EQVITVR hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax, T. Veturio Caluino, Sp. posthumio cos s. Samnites eo anno imperatorem Caium Pontium Herennij filium habuerunt, patre longè prudentissimo natum, primum ipsum bellatorem ducemq;. Is, vbi legati, qui ad dedendas res missi erant, pace infecta redierunt: Ne nihil actum, inquit, hac legatione censeatis, expiatum est quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque dijs cordi fuit, subigi nos ad necessitatẽ dedendi res, quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant, ijs non fuisse cordi tam superbè ab Romanis fœderis ex-

Caÿ Pontÿ Samnitium imperatoris oratio.

B piationem spretam. Quid enim vltrà fieri ad placandos deos, mitigandosq; homines potuit, quàm quod nos fecimus? Res hostium in præda captas, quæ belli iure nostræ videbantur, remisimus: authores belli, quia viuos nõ potuimus, perfunctos iam fato dedimus: bona eorũ, ne quid ex contagione noxę remaneret penes nos Romam portauim⁹. Quid vltra tibi Romane, quid fœderi, quid dijs arbitris fœderis debeo? quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum iudicem feram? neminem neque populum, neq; priuatum fugio. Quòd si nihil cum potentiore iuris humani relinquitur inopi, at ego ad deos vindices intolerandæ superbiæ confugiam: & precabor, vt iras suas vertant in eos, quibus non suæ redditæ res, non alienæ accumulatæ satis sint: quorum sæuitiam non mors noxiorum, non deditio exanimatorum corporum,

C non bona sequẽtia domini deditionem exatient: placari nequeant, nisi hauriendum sanguinem, laniandaq; viscera nostra præbuerimus. Iustum est bellum Samnites, quibus necessarium: & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes. Proinde cum rerum humanarum maximum momentum sit, quàm propitijs rem, quàm aduersis agant dijs: pro certo habete, priora bella aduersus deos magis, quàm homines gessisse: hoc, quod instat, ducibus ipsis dijs gesturos. Hæc non læta magis, quàm vera vaticinatus, exercitu ducto circa Caudium castra quàm potest occultissimè lo-

Samnites ad Caudium castra locãt.

cat: inde ad Calatiam, vbi iam coss. Romanos, castraq; esse audiebat, milites decem pastorum habitu mittit, pecoraq; diuersos alium alibi haud procul Romanis pascere iubet præsidijs: vbi inciderint in prædatores, vt idem omnibus sermo constet, legio-

D nes Samnitium in Apulia esse, Luceriam omnibus copijs circumsedere: nec procul abesse, quin vi capiant. Iam & is etiam rumor antè de industria vulgatus venerat ad Romanos, sed fidem auxere captiui, eo maximè, quòd sermo inter omnes cõgruebat. Haud erat dubium, quin Lucerinis opem Romanus ferret, bonis ac fidelibus socijs: simul ne Apulia omnis ad præsentem terrorem deficeret. ea modò, quà irent, consultatio fuit. Duæ ad Luceriã ferebant viæ, altera præter oram superi maris patens apertaq;, sed quanto tutior, tanto ferè longior: altera per Furculas Caudinas breuior. sed

Furcularum Caudinarũ descriptio.

ita natus locus est: saltus duo alti angusti syluosiq; sunt, montibus circa se perpetuis inter se iuncti: iacet inter eos satis patens clausus in medio campus, herbidus, aquosusq;, per quem medium iter est. sed antè quàm venias ad eum, intrandę primę angu-

E stiæ sunt, & aut eadem, qua te insinuaueris, retrò via repetenda: aut si ire porrò pergas, per alium saltum arctiorem, impeditioremq; euadendum. In eum campũ via alia per cauam rupem Romani demisso agmine, cum ad alias angustias protinus pergerent, septas deiectu arborum saxorumq; ingentium obiacentem molem inuenêre. cum fraus hostilis apparuisset, præsidium etiam in summo saltu conspicitur: citati inde retrò, quà venerant, pergũt repetere viam: eam quoq; clausam sua obice, armisq; inue-

Interceptus Romanus exercitus.

niunt. sistunt inde gradum sine vllius imperio, stuporq; omnium animos, ac velut torpor quidam insolitus membra tenet: intuentesq; alij alios, cum alterum quisque magis mentis compotẽ ac consilij ducerent, diu immobiles silent. deinde vbi prætoria consulum erigi videre, & expedire quosdam vtilia operi, quanquam ludibrio fore munientes perditis rebus, ac spe omni adempta cernebant: tamen ne culpam malis adderent,

adderent, pro ſe quiſque nec hortante vllo, nec imperante ad muniendum verſi caſtra propter aquam vallo circundant, ſua ipſi opera, laboremq; irritum, præterquam quòd hoſtes ſuperbè increpabant, cum miſerabili confeſſione eludentes. ad COSS. mœſtos ne aduocantes quidem in conſilium, quando nec conſilio nec auxilio locus eſſet, ſua ſponte legati, ac tribuni conueniunt, militesq; in prætorium verſi, opem, quam vix dij immortales ferre poterant, ab ducibus expoſcunt. Querentes magis, quàm conſultantes nox oppreſſit. cùm pro ingenio quiſque fremerent: alius, per obices viarum, alius, per aduerſa montium, per ſyluas, quà ferri arma poterant, eamus: modò ad hoſtem peruenire liceat, quem per annos iam propè triginta vincimus, omnia æqua ac plana erunt Romano in perfidum Samnitem pugnanti. alius, Quò, aut quà eamus? num montes moliri ſede ſua paramus? dum hæc imminebunt iuga, qua tu ad hoſtem venies? armati, inermes, fortes, ignaui pariter omnes capti atque victi ſumus. ne ferrum quidem ad bene moriendum oblaturus eſt hoſtis: ſedens bellum conficiet. His inuicem ſermonibus quà cibi, quà quietis immemor, nox ducta eſt. Ne Samnitibus quidem conſilium in tam lætis ſuppetebat rebus. itaque vniuerſi Herennium Pontium patrem imperatoris per literas conſulendum cenſent. Iam is grauior annis non militaribus ſolum, ſed ciuilibus quoque abſceſſerat muneribus: in corpore tamen affecto vigebat vis animi, conſilijq;. Is vbi accepit ad Furculas Caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos, conſultus ab nuncio filij, cenſuit omnes inde quàm primum inuiolatos dimittendos. quæ vbi ſpreta ſententia eſt, iterumq; eodem remeante nuncio conſulebatur, cenſuit ad vnum omnes interficiendos. Quæ vbi tam diſcordia inter ſe velut ex ancipiti oraculo reſponſa data ſunt: quanquam filius ipſe in primis iam animum quoq; patris conſenuiſſe in affecto corpore rebatur: tamen conſenſu omnium victus eſt, vt ipſum in conſilium acciret. Nec grauatus ſenex, plauſtro in caſtra dicitur aduectus: vocatusq; in conſilium, ita fermè locutus eſſe, vt nihil ſententiæ ſuæ mutaret, cauſas tantum adijceret. Priore ſe conſilio, quod optimum duceret, cum potentiſſimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem, amicitiamq;: altero conſilio, in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus, haud facile receptura vires Romana res eſſet, bellum differre. tertium nullum conſilium eſſe. Cùm filius alijq; principes percunctando exquirerent, quid ſi media via conſilium caperetur? vt & dimitterentur incolumes, & leges ijs iure belli victis imponerentur? Iſta quidem ſententia, inquit, ea eſt, quæ neque amicos parat, neque inimicos tollit: ſeruate modò, quos ignominia irritaueritis. Ea eſt Romana gens, quæ victa quieſcere neſciat: viuet ſemper in pectoribus illorum quicquid iſtuc præſens neceſſitas inuſſerit: neque eos ante multiplices pœnas expetitas à vobis quieſcere ſinet. Neutra ſententia accepta, Herennius domum è caſtris eſt auectus. Et in caſtris Romanis cum fruſtra multi conatus ad erumpendum capti eſſent, & iam omnium rerum inopia eſſet, victi neceſſitate legatos mittunt, qui primum pacem æquam peterent: ſi pacem non impetrarent, vti prouocarent ad pugnam. Tum Pontius debellatum eſſe reſpondit: & quoniam ne victi quidem ac capti fortunam fateri ſcirent, inermes cum ſingulis veſtimentis ſub iugum miſſurum: alias conditiones pacis æquas victis ac victoribus fore: ſi agro Samnitium decederetur, coloniæ abducerentur, ſuis deinde legibus Romanum ac Samnitem æquo fœdere victurum. His conditionibus paratum ſe eſſe fœdus cum COSS. ferire: ſi quid eorum diſpliceat, legatos iam redire ad ſe vetuit. Hæc cum legatio renunciaretur, tantus gemitus omnium ſubitò exortus eſt, tantaq; mœſtitia inceſſit, vt non grauius accepturi viderentur, ſi nunciaretur omnibus eo loco mortem oppetendam eſſe. Cum diu ſilentium fuiſſet, nec COSS. aut pro fœdere tam turpi, aut contra fœdus tam neceſſarium hiſcere poſſent: tum L. Lentulus, qui tum princeps legatorum virtute atq; honoribus erat: Patrem meum, inquit, COSS. ſæpe audiui memorantem, ſe in Capitolio vnum non fuiſſe authorem ſenatui redimendæ auro à Gallis ciuitatis, quando nec

Herennius Pontius imperatoris Samnitium pater conſulitur: eius reſponſa.

Pacis conditiones inter Samnites & Romanum exercitum.

L. Lentuli oratio.

foſſa

A fossa vallóq; ab ignauissimo ad opera ac muniendum hoste clausi essent: & erumpere si non sine periculo magno, tamen sine certa pernicie possent. Quod si vt illis decurrere ex Capitolio armatis in hostem licuit (quo sæpe modò obsessi in obsidentes eruperunt)ita nobis æquo aut iniquo loco dimicandi tantummodo cum hoste copia esset,non mihi paterni animi indoles in consilio dando deesset. Equidem mortem pro patria præclaram esse fateor: & me vel deuouere pro populoRomano legionibusq;, vel in medios me mittere hostes paratus sum.sed hic patriam video: hic quicquid Romanarum legionum est:quęnisi pro se ipsis ad mortem ruere volunt,quid habent quòd morte sua seruent? tecta vrbis dicat aliquis, & mœnia, & eam turbam, à qua vrbs incolitur. imò hercule produntur magis omnia deleto hoc exercitu, nõ seruan-
B tur.quis enim ea tuebitur? imbellis videlicet atque inermis multitudo? tam hercule, quàm à Gallorum impetu defendit.an à Veijs exercitum,Camillumq; ducem implorabunt?Hic omnes spes opesq; sunt:quas seruãdo patriam seruamus: dedendo ad necem,patriam deserim⁹,ac prodimus. At fęda atq; ignominiosa deditio est:sed ea charitas patriæ est,vt tam ignominia eam,quam morte nostra,si opus sit,seruemus.Subeatur ergo ista quãtacunq; est indignitas:& pareatur necessitati, quam ne dij quidem superant.Ite coss. redimite armis ciuitatem, quam auro maiores vestri redemerunt.
Coss. profecti ad Pontium in colloquium, cùm de fœdere victor agitaret,negarunt iniussu populi fœdus fieri posse: nec sine fœcialibus,cærimoniaq; alia solenni.Itaque non vt vulgò credunt,Claudiusq; etiam scribit,fœdere pax Caudina,sed per sponsio-
C nem facta est.Quid enim aut sponsoribus in fędere opus esset,aut obsidibus,vbi precatione res transigitur? per quem populum fiat, quo minus legibus dictis stetur, vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fœcialibus porcus feriatur? Spoponderunt coss.legati,quæstores,tribuni militum:nominaq; omnium,qui spoponderunt, extant: vbi si ex fœdere acta res esset, præterquam duorum fœcialium non extarent. & propter necessariam fœderis dilationem obsides etiam D C. equites imperati:qui capite luerent,si pacto non staretur.tempus inde statutum tradendis obsidibus,exercituq; inermi mittendo.Redintegrauit luctum in castris Consulum aduentus,vt vix ab ijs abstinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti essent: quorum ignauia fœdius inde,quàm venissent,abituri.illis non ducem locorum,non explora-
D torem fuisse:belluarum modo cæcos in foueam missos.alij alios intueri:contemplari arma mox tradenda,& inermes futuras dextras,obnoxiaq; corpora hosti. Proponere sibimetipsi ante oculos iugum hostile, & ludibria victoris, & vultus superbos, & per armatos inermium iter.inde fœdi agminis miserabilem viam,per sociorum vrbes reditum in patriam, ac parentes: quò sæpe ipsi, maioresq; eorum triumphantes venissent.Se solos sine vulnere,sine ferro, sine acie victos: sibi nõ stringere licuisse gladios, non manum cum hoste conferre:sibi nequicquam arma,nequicquam vires,nequicquam animos datos.Hæc frementib.hora fatalis ignominię aduenit,omnia tristiora experiundo factura, quam quæ præceperant animis. Iam primùm cum singulis vestimentis inermes extra vallum exire iussi: & primi traditi obsides, atq; in custodiam
E abducti.Tum à coss. abire lictores iussi: paludamentaq; detracta tantam inter ipsos, qui paulo antè eos execrantes, dedendos lacerandosq; censuerant, miserationem fecit, vt suæ quisq; conditionis oblitus, ab illa deformatione tantæ maiestatis velut ab nefando spectaculo auerteret oculos. Primi coss. propè seminudi sub iugum missi: tum vt quisque gradu proximus erat,ita ignominiæ obiectus: tum deinceps singulæ legiones.circunstabãt armati hostes exprobrantes, eludentesq;: gladij etiam plerisq; intentati: & vulnerati quidam,necatiq;, si vultus eorum indignitate rerum acrior victorem offendisset.ita traducti sub iugum, & (quod penè grauius erat) per hostium oculos, cùm ex saltu euasissent,etsi velut ab inferis extracti, tum primùm lucem aspicere visi sunt, tamen ipsa lux ita deforme intuentibus agmen omni morte tristior fuit. Itaque cùm ante noctem Capuam peruenire possent, incerti de fide sociorum,

Coss. cum Pontio de fœdere agitant.

Non fœdere sed per sponsionẽ pax Caudina facta.

Militum Romanorum indignatio.

Consules cum exercitu sub iugum missi.

& quòd pudor præpediebat, circa viam haud procul Capua omnium egena corpora humi proſtrauerunt. Quod vbi eſt Capuam nunciatum, euicit miſeratio iuſta ſociorum, ſuperbiam ingenitam Campanis. confeſtim inſignia ſua c o s s. faſces, lictores, arma, equos, veſtimenta, commeatus militib⁹ benignè mittunt: & venientibus Ca-

Campani Romanos benignè excipiunt.

puam cunctus ſenatus populuſq; obuiam egreſſus, iuſtis omnibus hoſpitalibus, priuatiſq; & publicis fungitur officijs: neq; illis ſociorum comitas, vultuſq; benigni, & alloquia non modò ſermonem elicere, ſed ne vt oculos quidem attollerent, aut conſolantes amicos contrà intuerentur, efficere poterant. adeò ſuper mœrorem pudor quidam effugere colloquia & cętus hominum cogebat. Poſtero die cùm iuuenes nobiles miſſi à Capua vt proficiſcentes ad finem Campanum proſequerentur, reuertiſſent: vocatiq; in curiam percunctantibus maioribus natu, multo ſibi mœſtioris & abiectioris animi viſos referrent, adeò ſilens, ac propè mutum agmen inceſſiſſe: tacere indolem illam Romanam: ablatosq; cum armis animos, non reddere ſalutem, non ſalutantibus dare reſponſum, non hiſcere quenquam præ metu potuiſſe, tanquam ferentibus adhuc ceruicibus iugum, ſub quod emiſſi eſſent. Habere Samnites victoriam non præclarã ſolùm, ſed etiam perpetuam: cępiſſe enim non Romam, ſicut antè Gallos: ſed, quod multo bellicoſius fuerit, Romanã virtutem, ferociamq;. Cum hæc dicerentur, audirenturq;, & deploratum penè Rom. nomen in conſilio ſociorum fidelium eſſet: dicitur Offilius Calauius Ouij filius, clarus genere factisq;, tum etiam ætateverendus, longè aliter ſe habere rem dixiſſe: ſilentium illud obſtinatum, fixoſq; in terram oculos, & ſurdas ad omnia ſolatia aures & pudorem intuendæ lucis, ingentem molem irarũ ex alto animo cientis indicia eſſe. aut ſe Romana ignorare ingenia: aut ſilentium illud Samnitibus flebiles breui clamores gemitusq; excitaturum: Caudinæq; pacis aliquanto Samnitibus quàm Romanis triſtiorem memoriam fore. quippe ſuos quenque eorum animos habiturum, vbicunque congreſſuri ſint: ſaltus Caudinos non vbiq; Samnitibus fore. Iam & Romæ ſua infamis clades erat. obſeſſos primum audierunt: triſtior deinde ignominioſæ pacis magis, quàm periculi nuncius fuit. Ad famam obſidionis delectus haberi cœptus erat: dimiſſus deinde auxiliorum apparatus, poſtquam deditionem tam fœdè factam acceperunt, extemploq; ſine vlla publica authoritate conceſſum in omnem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ, iuſtitiumq; in foro ſua ſponte cœptum, prius quàm indictum: lati claui, annulli aurei poſiti, pœnè mœſtior exercitu ipſo ciuitas eſſe: nec ducibus ſolùm atq; autho-

Offilij Calauij Campani de Romanorum ſilentio indicium.

Ingens luctus Romæ ob deditionem tam fœdè factam,

A authoribus, ſponſoribusq́; pacis iraſci, ſed innoxios etiam milites odiſſe, & negare vrbe tectíſue accipiendos. Quam concitationem animorum fregit aduentus exercitus, etiam iratis miſerabilis. non enim tanquam in patriam reuertentes ex inſperato incolumes, ſed captorum habitu vultuq́; ingreſſi ſerò in vrbem, ita ſe in ſuis quiſq; tectis abdiderunt, vt poſtero atq; inſequentibus diebus nemo eorum forum aut publicum aſpicere vellet. Conſules in priuato abditi, nihil pro magiſtratu agere, niſi quod expreſſum ſenatuſconſulto eſt, vt dictatorem dicerent comitiorum cauſa. Q. Fabium Ambuſtum dixerunt, & P. Ælium Petum magiſtrum equitum. quibus vitio creatis ſuffecti M. Æmylius Pappus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum: nec per eos comitia habita. & quia tædebat populum omnium magiſtratuum eius anni, res
B ad interregnum redijt. interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Coruinus. is coss. creauit Q. Publium Philonem, & L. Papyrium Curſorem iterum, haud dubio conſenſu ciuitatis, quod nulli ea tempeſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt die, eo (ſic enim placuerat patribus) magiſtratum inierunt, ſolennibusq́; s. c. perfectis, de pace Caudina retulerunt. & Publius, penes quem faſces erant, Dic Spuri Poſthumi, inquit. Qui vbi ſurrexit, eodem illo vultu, quo ſub iugum miſſus erat: Haud ſum ignarus, inquit coss. ignominiæ, non honoris cauſa me primùm excitatum, iuſſumq́; dicere non tanquam ſenatorem, ſed tanquam reum quà infelicis belli, quà ignominioſæ pacis. ego tamen, quando neque de noxa noſtra, neque de pœna retuliſtis, omiſſa defenſione, quæ non difficillima eſſet apud haud ignaros fortunarum
C humanarum, neceſſitatumq́;, ſententiam de eo, de quo retuliſtis, paucis peragam: quæ ſententia teſtis erit, mihíne, an legionibus veſtris, pepercerim, cum me ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſpõſione obſtrinxi: qua tamen, quando iniuſſu populi facta eſt. non tenetur populus Romanus: nec quicquam ex ea, præterquam corpora noſtra, debentur Samnitibus. Dedamur per fęciales nudi vinctiq́;, exoluamus religione populum, ſi qua obligauimus, ne quid diuini humaníue obſtet, quo minus iuſtum piumq́; de integro ineatur bellum. interea coss. exercitum ſcribere, armare, educere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quàm omnia iuſta in deditionẽ noſtram perfecta erunt. Vos dij immortales precor, quæſoq́; ſi vobis non fuit cordi Sp. Poſthumium, T. Veturium coss. cum Samnitibus proſperè bellum gerere, at vos ſatis habeatis, vidiſſe
D nos ſub iugum miſſos, vidiſſe ſponſione infami obligatos, videre nudos vinctosq́; hoſtibus deditos, omnem iram hoſtium noſtris capitibus excipientes, nouos coss. legionesq́; Romanas ita cum Samnite gerere bellum velitis, vt omnia ante nos Conſules bella geſta ſunt. Quæ vbi dixit, tanta ſimul admiratio miſeratioq́; viri inceſſit homines, vt modò vix crederent illum eundem eſſe Sp. Poſthumium, qui author tam fœdæ pacis fuiſſet: modò miſerarentur, quòd vir talis etiam præcipuum apud hoſtes ſupplicium paſſurus eſſet, ob iram diremptæ pacis. cum omnes laudib⁹ modò proſequentes virum in ſententiam eius pedibus irent, tentata pauliſper interçeſſio eſt ab L. Liuio, & Q. Melio Trib. plep. qui neq; exolui religione populum aiebant deditione ſua, niſi omnia Samnitibus qualia apud Caudium fuiſſent, reſtituerentur: neq; ſe pro
E eo, quòd ſpondendo pacem, ſeruaſſent exercitum populi Rom. pœnam vllam meritos eſſe: neq; ad extremum cum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus, violaríue poſſe. Tum Poſthumius: Interea dedite, inquit, profanos nos, quos ſalua religione poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos, cum primùm magiſtratu abierint: ſed, ſi me audiatis, prius quàm dedantur, hic in comitio virgis cæſos, hanc iam vt intercalatæ pœnæ vſuram habeant. Nam quòd deditione noſtra negant exolui religione populum, id iſtos magis ne dedantur, quàm quia ita ſe res habeat, dicere, quis adeò iuris fœcialium expers eſt, qui ignoret? neq; ego inficias eo, patres conſcripti, tam ſponſiones, quàm fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia, qua ſponſionem iſtam expreſſerunt nobis Samnites, coegiſſent nos

Interregnum.

Sp Poſthumij, ſub iugum miſſus erat conſul, orat.

Deditioni intercedũt Tribuni plebis.

Poſthumij aduerſus tribunos plebis oratio.

verba legitima dedentium vrbes nuncupare, deditum populum Romanum vos tri- F
buni diceretis? & hanc vrbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitium esse? omitto deditionem, quoniam de sponsione agitur. Quid tandem, si spopondissemus vrbem hanc relicturum populum Romanum? si incensurum? si magistratus, si senatum, si leges non habiturum? si sub regibus futurum? Dij meliora, inquis. atqui nõ indignitas rerum sponsionis vinculum leuat. Si quid est, in quod obligari populus possit, in omnia potest. & ne illud quidem, quod quosdam forsitan moueat, refert, cos. an dictator, an prætor spoponderit. & hoc ipsi etiam Samnites iudicauerunt, quibus non fuit satis coss. spondere, sed legatos, quæstores, tribunos militum spondere coegerunt. Nec à me nunc quisquam quæsiuerit quid ita spoponderim: cùm id nec consulis ius esset, nec illis spondere pacem, quæ mei nõ erat arbitrij: nec pro vobis, qui nihil man- G
daueratis, possem. Nihil ad Caudium, patres conscripti, humanis cõsilijs gestum est: dij immortales & vestris, & hostium imperatoribus mentem ademerunt. nec nos in bello satis cauimus: & illi malè partam victoriam malè perdiderunt: dum vix locis, quibus vicerant, credunt, dum quacunq; conditione arma viris in arma natis auferre festinant. An si sana mens fuisset, difficile illis fuit, dum senes ab domo ad consultandum accersunt, mittere Romam legatos? cum senatu, cum populo de pace ac fœdere agere? tridui iter expeditis erat. interea in inducijs res fuisset, donec ab Roma legati aut victoriam illis certam, aut pacem afferrent. ea demum sponsio esset, quam populi iussu spopõdissemus. sed neq; vos tulissetis, nec nos spopõdissemus: nec fas fuit alium rerum exitum esse, quàm vt & illi velut somnio lætiore, quàm quod mentes eorum H
capere possent, nequicquã eluderentur: & nostrum exercitum eadem quæ impedierat fortuna, expediret: vanam victoriam vanior irritam faceret pax: sponsio interponeretur, quæ neminem præter sponsorem obligaret. Quid enim vobiscũ patres conscripti? quid cum populo Romano actũ est? quis vos appellare potest? quis se à vobis dicere deceptum? hostis? an ciuis? hosti nihil spopondistis: ciuem neminem spondere pro vobis iussistis. nihil ergo vobis, nec nobiscum est, quibus nihil mandastis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis. Samnitibus sponsores nos sumus rei satis locupletes in id, quod nostrum est: in id, quod præstare possumus, corpora nostra, & animos: in hæc sæuiant, in hæc ferrum, in hæc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet, consulite vtrum præsens deditio eorum fieri possit, an in diem differatur: nos I
interim T. Veturi, vosq; cæteri vilia hæc capita luendæ sponsionis feramus, & nostro supplicio liberemus Romana arma. Mouit patres conscriptos tum causa, tum author: nec cæteros solum, sed tribunos etiam plebis, vt se in senatus dicerent fore potestate.

Coss. reliquiq; sponsores Caudinæ pacis Samnitibus per fœciales dedũtur.

magistratu inde se extemplò abdicauerunt: traditiq; fœcialibus cũ cæteris Caudium ducendi. Hoc facto senatusconsulto, lux quædam affulsisse ciuitati visa est. Posthumius in ore erat: eum laudibus ad cœlum ferebant: deuotioni P. Decij cos. alijs claris facinoribus æquabant, emersisse ciuitatem ex obnoxia pace, illius consilio & opera, ipsum se cruciatibus & hostium irę offerre, piaculaq; pro populo dare Romano. arma cuncti spectant, & bellum. en vnquam futurum, vt congredi armatis cum Samnite liceat? In ciuitate ira odioq; ardente delectus omnium propè voluntariorum fuit, re- K
scriptę ex eodem milite nouę legiones, ductusq; ad Caudium exercitus. Prægressi fœciales, vbi ad portam venere, vestem detrahi pacis spõsoribus iubent, manus post tergum vinciri. Cùm apparitor verecundia maiestatis Posthumium laxè vinciret, Quin tu, inquit, adducis lorum, vt iusta fiat deditio? Tum vbi in cœtũ Samnitium, & ad tri-

Fœcialis A Cornelyoratio.

bunal ventum Pontij est, A. Cornelius Aruina fœcialis ita verba fecit: Quandoquidem hice homines iniussu populi Romani Quiritium fœdus ictum iri spopõderunt, atq; ob eam rem noxam nocuerunt, ob eam rem, quo populus Romanus scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. Hæc dicenti fœciali, Posthumius genu femur, quanta maximè poterat vi perculit, & clara voce ait, se Samnitem ciuem esse, illum legatum, fœcialem à se contra ius gentium violatum, eo iustius bellum gesturos.

Tum

A Tum Pontius, Nec ego iſtam deditionem accipiam, inquit, nec Samnites ratam habebunt. quin tu Spuri Poſthumi, ſi deos eſſe cenſes, aut omnia irrita facis, aut pacto ſtas? Samniti populo omnes, quos in poteſtate habuit, aut pro ijs pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captum victori cum qua potes fide reſtituis? populum Romanũ appello, quem ſi ſponſionis ad furculas Caudinas factæ pœnitet, reſtituat legiones intra ſaltum, quo ſeptæ fuerunt. nemo quenquã deceperit, omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quæ per pactionem tradiderunt: redeant in caſtra ſua: quicquid pridie habuerũt, quàm in colloquium eſt ventũ, habeant. tum bellum, & fortia conſilia placeant: tunc ſponſio & pax repudietur. ea verò fortuna, ijs locis, quæ ante pacis mentionẽ habuimus, geramus bellum. nec populus Romanus conſulũ ſponſionem, B nec nos fidẽ populi Romani accuſemus. Nunquámne cauſa deficiet, cur victi pacto non ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis, furto eos ſubduxiſtis, auro ciuitatem à Gallis redemiſtis: inter accipiendũ aurum cæſi ſunt. pacem nobiſcum pepigiſtis, vt legiones vobis captas reſtitueremus: eam pacem irritam facitis, & ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis. Non probat populus Romanus ignominioſa pace legiones ſeruatas? pacem ſibi habeat, legiones captas victori reſtituat. hoc fide, hoc fœderibus, hoc fœcialib⁹ cæremonijs dignum erat, vt tu quidem, quod petiſti, per pactiõem habeas tot ciues incolumes? ego pacem, quam hoſti tibi remittendo pactus ſum, nõ habeam? hoc tu A. Corneli, hoc vos fœciales iuris gentibus dicitis? Ego verò iſtos, quos dedi ſimulatis, nec accipio: nec dedi arbitror, nec moror, quo min⁹ in ciuitatem obligatam C ſponſione cõmiſſa iratis omnibus dijs, quorum eluditur numen, redeant. gerite bellum, quando Sp. Poſthumius modò legatum fœcialem genu perculit, ita dij credent Samnitem ciuem Poſthumium non ciuem Romanum eſſe, & à Samnite legatum Romanum violatum. eo vobis iuſtum in nos factum eſſe bellum. Hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre? & vix pueris dignas ambages ſenes ac conſulares fallendę fidei exquirere? I lictor, deme vincla Romanis: moratus ſit nemo, quo minus vbi viſum fuerit, abeant. Et illi quidem forſitan & publica, ſua certe liberata fide, ab Caudio in caſtra Romana inuiolati redierunt. Samnitib⁹ pro ſuperba pace infeſtiſſimũ cernentibus renatũ bellum, omnia, quę deinde venerunt, non in animis ſolum, ſed propè in oculis eſſe: & ſerò ac nequicquam laudare ſẽnis Pontij vtraq; D conſilia, inter quæ ſe media lapſos victorię poſſeſſionẽ pace incerta mutaſſe, & beneficij & maleficij occaſione amiſſa, pugnaturos cum eis, quos potuerint in perpetuum vel inimicos tollere, vel amicos facere, adeoq; nullo dum certamine inclinatis virib⁹ poſt Caudinã pacem animi mutauerant, vt clariorem inter Romanos deditio Poſthumium, quàm Pontium incruenta victoria inter Samnites faceret, & geri poſſe bellum Romani pro victoria certa haberent, Samnites ſimul rebellaſſe, & viciſſe crederẽt Romanũ. Inter hęc Satricani ad Samnites defecerũt, & Fregellæ colonia nec opinato aduentu Samnitium (fuiſſe & Satricanos cum ijs ſatis conſtat) nocte occupata eſt. timor inde mutuus vtroſq; vſq; ad lucem quietos tenuit: lux pugnę initium fuit. quam aliquãdiu æquã, & quia pro aris ac focis dimicabatur, & quia ex tectis adiuuabat imE bellis multitudo, tamẽ Fregellani ſuſtinuerũt. Fraus deinde rem inclinauit, quòd vocem audiri præconis paſſi ſunt. incolumẽ abiturum qui arma poſuiſſet. ea ſpes remiſit à certamine animos, & paſſim arma iactari cępta. Pertinacior pars armata per auerſam portã erupit, tutiorq; eis audacia fuit, quàm incautus ad credendũ cæteris pauor: quos circundatos igni, nequicquã deos fidemq; inuocantes, Samnites concremauerunt. c o s s. inter ſe partiri prouincias, Papyrius in Apuliam ad Luceriam pergit, vbi equites Romani obſides ad Caudium dati cuſtodiebantur: Publius in Samnio ſubſtitit aduerſus Caudinas legiones. Diſtendit ea res Samnitiũ animos, quòd nec ad Luceriam ire, ne à tergo inſtaret hoſtis, nec manere, ne Luceria interim amitteretur, ſatis audebant. optimum viſum eſt committe rem fortunæ, & tranſigere cum Publio certamen. itaq; in aciem copias ducunt. aduerſus quos Publius cos. cum dimicaturus

Pontij Samnitium imperatoris reſponſio.

Deditos non accipit Pontius.

Satricani ad Samnites deficiunt.

Fregellanos Samnites signi circũdatos exuſſerunt.

esset, prius alloquendos milites ratus, concionẽ aduocari iussit. cæterum sicut ingenti F
alacritate ad prætorium concursum est, ita præ clamore poscentium pugnam nulla
adhortatio imperatoris audita est, suus cuiq; animus memor ignominiæ adhortator
aderat. Vadunt igitur in prælium vrgentes signiferos: & ne mora in concursu pilis e-
mittendis, stringendisq; inde gladijs esset, pila velut dato ad id signo abijciunt, stri-
ctisq; gladijs cursu in hostem feruntur. nihil illic imperatorię artis ordinibus, aut sub-
sidijs locandis fuit: omnia ira militaris propè vesano impetu egit. Itaq; non fusi modò
hostes sunt, sed ne castris quidẽ suis fugam impedire ausi, Apuliam disipati petiere:
Samnites à Publio Cos. fusi. Luceriam tamen coacto rursus in vnum agmine est peruentum. Romanos ira ea-
dem, quæ per mediam aciem hostiũ tulerat, & in castra pertulit. ibi plus quàm in acie
sanguinis ac cædis factum, prædæq; pars maior ira corrupta. Exercitus alter cum Pa- G
Samnitium castra direpta. pyrio cos. locis maritimis peruenerat Arpos, per omnia pacata, Samnitium magis
iniurijs & odio, quàm beneficio vllo populi Romani. iam Samnites ea tempestate in
montibus vicatim habitantes, campestria & maritima loca, contempto cultu mol-
liore, atq; euenit, ferè locis simili genere, ipsi montani atq; agrestes depopulabantur.
quæ regio si fida Samnitibus fuisset, aut peruenire Arpos exercitus Romanus nequis-
set, aut interiecta inter Romam & Arpos penuria rerum omnium, excluso à cõmea-
tibus absumsisset. Tum quoque profectos inde ad Luceriam iuxta obsidentes obses-
sosq; inopia vexauit: omnia ab Arpis Romanis suppeditabantur, cæterùm adeò exi-
guè, vt militi occupato stationibus vigilijsq; & operę, eques folliculis in castra ab Ar-
pis frumentum veheret, interdum occursu hostium cogeretur abiecto ex equo fru- H
mento, pugnare. & obsessis prius quàm alter coss. victore exercitu aduenit, & com-
meatus ex montibus Samnitium inuecti erant, & auxilia intromissa. Arctiora omnia
aduentus Publij fecit, qui obsidione delegata in curam collegę, vacuus per agros cun-
cta infesta commeatibus hostium fecerat. Itaq; cùm spes nulla esset diutius obsessos
inopiam laturos, coacti Samnites: qui ad Luceriam castra habebant, vndiq; cõtractis
viribus signa cum Papyrio conferre. Per id tempus parantibus vtrisq; se ad prælium,
Legati Tarentini. legati Tarentini interueniunt, denunciantes Samnitibus Romanisq;, vt bellũ omit-
terent: per vtros stetisset, quo minus discederetur ab armis, aduersus eos se pro alteris
pugnaturos. Ea legatione Papyrius audita, perinde ac motus dictis eorum, cum col-
lega se communicaturum respondit, accitoq; eo cùm tempus omne in apparatu con- I
sumpsisset, collocutus de re haud dubia, signum pugnæ propósuit. Agentibus diuina
humanaq;, quæ assolent cùm acie dimicandum est, cos s. Tarentini legati occursa-
re, responsum expectantes. quibus Papyrius ait: Auspicia secunda esse, Tarentini, pul-
larius nunciat, litatum præterea est egregiè. authoribus dijs, vt videtis, ad rem ge-
rendam proficiscimur. Signa inde ferre iussit, & copias eduxit, vanissimam increpans
gentem, quæ suarum impotens rerum præ domesticis seditionibus discordijsq;, alijs
modum pacis ac belli facere æquum censeret. Samnites ex parte altera cùm omnem
curam belli remisissent, quia vt pacem verè cupiebant, aut expediebat simulare, vt
Tarentinos sibi conciliarent, cùm instructos repentè ad pugnam Romanos conspe-
xissent, vociferari se in authoritate Tarentinorum manere, nec descendere in aciem, K
nec extra vallum arma ferre: deceptos potius quodcunque casus ferat passuros, quàm
vt spreuisse pacis authores Tarentinos videantur. Accipere se omen coss. aiunt, &
eam precari mentem hostibus, vt ne vallum quidem defendant: ipsi inter se partitis
copijs succedunt hostium munimentis, & simul vndiq; adorti, cum pars fossas exple-
rent, pars vellerent vallũ, atq; in fossas proruerent: nec virtº modò insita, sed ira etiam
exulceratos ignominia stimularet animos, castra inuasere: & pro se quisque, non hæc
furculas, nec Caudium, nec saltus inuios esse, vbi errorem fraus superbè vicisset, sed
Rom. virtutem, quam nec vallum, nec fossę arcerent, memorantes: cędunt pariter re-
sistentes, fusosq;, inermes atq; armatos, seruos, liberos, puberes, impuberes, homines,
iumentaq;. nec vllum superfuisset animal, ni coss. receptui signum dedissent, aui-
dosq;

A dosq; cædis milites è castris hostium imperio ac minis expulissent. Itaq; apud infensos ob interpellatam dulcedinem iræ confestim oratio habita est, vt doceretur miles minimè cuiquam militum Coss. odio in hostes cessisse, aut cessuros: quin duces sicut belli, ita insatiabilis supplicij futuros fuisse, ni respectus equitum sexcentorum, qui Luceriæ obsides tenerentur, præpedisset animos: ne desperata venia hostes cæcos in supplicia eorũ ageret, perdere prius, quàm perire, optantes. Laudare ea milites, lætatariq;, obuiã itum iræ suę esse, fateri omnia patienda potius, quàm proderetur salus tot principum Romanę iuuentutis. Dimissa cõcione consiliũ habitũ, omnibúsne copijs Luceriã premerent, an altero exercitu & duce Apuli circà, gẽs dubię ad id voluntatis, tentarẽtur. Publius Cos. ad peragrandam profectus Apuliã, aliquot expeditione vna

Samnitiũ magna strages.

Publius Cos. aliquot Apuliæ populos subigit.

B populos aut vi subegit, aut cõditionibus in societatẽ accepit. Papyrio quoq;, qui obsessor Lucerię restiterat, breui ad spẽ euentus respondit. nam insessis omnibus vijs, per quas cõmeatus ex Samnio subuehebatur, fame domiti Samnites qui Lucerię in præsidio erãt, legatos misere ad Cos. Rom. vt receptis equitibus, qui causã belli essent, absisteret obsidione. His Papyrius ita respõdit: Debuisse eos Pontiũ Herẽnij filiũ, quo authore Rom. sub iugũ mississent, cõsulere quid victis patiendũ censeret. cęterùm, quoniã ab hostib. in se æqua statui, q̃ in se ipsi ferre maluerint, nunciare Luceriã iussit, arma, sarcinas, iumenta, multitudinẽ omnem imbellẽ intra mœnia relinquerent, militem se cum singulis vestimentis sub iugum missurum, vlciscentẽ illatam, non nouam inferentem ignominiam. Nihil recusatum, septem millia militum sub iugum missa,

Septem millia militum Samnitium sub iugum missa.

C prædaq; ingens Luceriæ capta, receptis omnibus signis, armisq; quæ ad Caudium amiserant: &, quod omnia superabat gaudia, equitibus recuperatis, quos pignora pacis custodiendos Luceriam Samnites dederãt. Haud fermè alia mutatione subita rerum clarior victoria populi Romani est, siquidem etiam (quod quibusdam in annalibus inuenitur) Pontius Herennij filius, Samnitiũ imperator, vt expiaret Coss. ignominiam, sub iugum cum cæteris est missus. Cæterùm id minus miror, obscurum esse de hostium duce dedito, missoq; sub iugum. id magis mirabile est ambigi, Luciúsne Cornelius dictator cum L. Papyrio Cursore magistro equitum eas res ad Caudium, atq; inde Luceriam gesserit, vltorq; vnicus Romanę ignominię haud sciam an iustissimo triumpho ad eam ætatem secundum Furium Camillũ triumphauerit, an Cos.

D Papyrij præcipuum id decus sit. Sequitur hunc errorem alius error, Cursórne Papyrius proximis comitijs cum Q. Æmylio Cæretano iterum ob rem benè gestam, Luceriæ continuato magistratu consul tertiùm creatus sit: an L. Papyrius Mugilanus, & in cognomine erratum sit. Conuenit iam inde per cõsules reliqua belli perfecta. Æmylius cum Ferentanis vno secundo prælio debellauit: vrbemq; ipsam, quò se fusa contulerat acies, obsidibus imperatis in deditionẽ accepit. Pari fortuna consul alter cum Satricanis, qui ciues Romani post Caudinam cladẽ ad Samnites defecerant, præsidiumq; eorum in vrbẽ acceperant, rem gessit, nam cum ad mœnia Satrici admotus esset exercitus: legatisq; missis ad pacẽ cum precibus petendã, triste responsum ab Consule redditũ esset, nisi præsidio Samnitium interfecto, aut tradito, ne ad se remearent: plus

Aemylius Cos. Ferentanos debellauit.

Satricum obsidet Papyrius consul.

E ea voce, quàm armis illatis terroris colonis iniectum. Itaq; subinde cum exequerentur quærendo à consule legati, quónam se pacto paucos & infirmos crederet, præsidio tam valido & armato vim allaturos? ab ijsdẽ cõsilium petere iussi, quibus authoribus præsidiũ in vrbẽ accepissent, discedunt: ęgreq; impetrato vt de ea re consuli senatum, responsaq; ad se ferri sineret, ad suos redeunt. Duę factiones senatũ distinebant: vna, cuius principes erant defectionis à populo Romano authores: altera, fideliũ ciuium. certatũ ab vtrisq; tamen est, vt ad reconciliandã pacẽ consuli opera nauaretur. Pars altera, cùm præsidium Sãmnitiũ, quia nihil satis præparati erat ad obsidionẽ tolerandam, excessurũ proxima nocte esset, nũtiare consuli satis habuit, qua noctis hora, quamq; per portam, & quam in viã egressurus hostis foret. altera, quibus inuitis descitum ad Samnites erat, eadem nocte portam etiam Cos. aperuerũt, armatosq; clam

Satricum consul ingressus, Samnitibus cæsis de Satricanis fontibus pœnas sumit.

hostes in vrbem acceperunt. ita duplici proditione & præsidium Samnitium insessis circa viam sylvestribus locis, nec opinatò oppressum est: & ab vrbe plena hostium clamor sublatus, momentoq; vnius horæ Samnis cæsus, Satricanus captus, & omnia in potestate C o s. erant. qui quæstione habita, quorum opera defectio esset facta: quos fontes comperit virgis cæsos securi percussit: præsidioq; valido imposito, arma Satricanis ademit. Inde ad triumphum decessisse Romam Papyrium Cursorem scribunt, qui eo duce Luceriam receptam, Samnitesq; sub iugum missos, authores sunt. & fuit vir haud dubiè dignus omni bellica laude, non animi solum vigore, sed etiam corporis viribus excellens. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: victoremq; cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt: & seu virium vi, seu exercitatione multa, cibi viniq; eundem capacissimum: nec cum vllo asperiorem, quia ipse inuicti ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti pariter equitiq;. equites etiam aliquãdo ausus ab eo petere, vt sibi pro re benè gesta laxaret aliquid laboris. quibus ille: ne nihil remissum dicatis, remitto, inquit, ne vtiq; dorsum demulceatis, cum ex equis descẽdetis. & vis erat in eo viro imperij ingens pariter in socios, ciuesq;. Prænestinus prætor per timorẽ segnius ex subsidijs suos duxerat in primam aciem: quem cùm inambulans ante tabernaculum vocari iussisset: lictorem expedire securim iussit. ad quam vocem exanimi stante Prænestino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incommodam ambulantibus: perfusumq; vltimi supplicij metu, multa dicta dimisit. Haud dubiè illa ætate, qua nulla virtutum feracior fuit: nemo vnus erat vir: quo magis innixa res Rom. staret: quin eum parem destinarant animis magno Alexandro ducem, si arma Asia perdomita in Europam vertisset. Nihil minus quæsitum à principio huius operis videri potest, quàm vt plus iusto ab rerum ordine declinarem, varietatibusq; distinguendo opera: & legentibus velut diuerticula amœna, & requiem animo meo quærerem: tamen tanti regis ac ducis mentio, quibus sæpè tacitis cogitationibus volutauit animum, eas euocat in medium: vt quærere libeat, quinam euentus Romanis rebus, si cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit. Plurimum in bello pollere videtur, militum copia & virtus, ingenia imperatorum, fortuna per omnia humana maximè in res bellicas potens. Ea & singula intuenti, & vniuersa, sicut ab alijs regibus gentibusq;, ita ab hoc quoq; facilè præstant inuictum Romanum imperium. Iam primùm, vt ordiar ab ducibus comparandis, haud equidem abnuo egregium ducem fuisse Alexandrum: sed clariorem tamen eum facit, quod vnus fuit: quod adolescens in incremento rerum nondum alteram fortunam expertus decessit. Vt alios reges claros ducesq; omittam: magna exempla casuum humanorum, Cyrum, quem maximè Græci laudibus celebrant, quid nisi longa vita, sicut Magnum modò Pompeium vertenti præbuit fortunæ? Recenseam duces Romanos, nec omnes omnium ętatum, sed ipsos eos cum quibus Coss. aut dictatoribus Alexandro fuit bellandum: M. Valerium Coruinum, C. Martium Rutilium, C. Sulpitium, T. Manlium Torquatum, Q. Publium Philonem, L. Papyrium Cursorem, Q. Fabium Maximum, duos Decios, L. Volumnium, Marcum Curium: deinceps ingentes sequuntur viri: si Punicum Romano præuertisset bellum, seniorq; in Italiam traiecisset. Horum in quolibet tum indoles eadem quę in Alexandro erat animi ingenijq;, tum disciplina militaris iam inde ab initijs vrbis tradita per manus, in artis perpetuis præceptis ordinatę modum venerat. Ita reges gesserant bella: ita deinde exactores regum Iunij Valerijq;, ita deinceps Fabij, Quintij, Cornelij: ita Furius Camillus, quem iuuenes duo, quibus cum Alexandro dimicandum erat, senem viderant. Militaria opera pugnando obeunti Alexandro (nam ea quoq; haud minus clarum eum faciunt) cessisset videlicet in acie oblatus par Manlius Torquatus, aut Valerius Coruinus, insignes antè milites, quàm duces? cessissent Decij deuotis corporibus in hostem ruentes? cessisset Papyrius Cursor illo corporis robore, illo animi? victus esset consilijs iuuenis vnius, ne singulos nominẽ, senatus ille? quem

Papyrij cursoris Laus.

Digressio, qua quærit Liuius, an Alexandro Magno, si Italiam petijsset, Romana virtus resistere potuisset.

Cyrus.

Principes Romani, quibus cum fuisset Alexandro bellandum.

Romanum Senatum ex regibus cõstare quispiam dixit.

qui ex

A qui ex regibus conſtare dixit, vnus veram ſpeciem Romani ſenatus cępit. Id verò erat periculum, ne ſolertius quàm quiuis vnus ex ijs quos nominaui, caſtris locum caperet: commeatus expediret, ab inſidijs pręcaueret: tempus pugnæ eligeret, aciem inſtrueret, ſubſidijs firmaret, non iam cum Dario rem eſſe dixiſſet: quem mulierum ac *Darius.* ſpadonum agmen trahentem, inter purpuram atq; aurum eneruatum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam verius quàm hoſtem, nihil aliud quàm benè auſus vana contemnere, incruentus deuicit. Longè alius Italiæ, quàm Indiæ, per quam temulento agmine commeſſabundus inceſſit, viſus illi habitus eſſet, ſaltus Apulię ac montes Lucanos cernenti, & veſtigia recentia domeſticę cladis, vbi auunculus eius nuper Epeiri rex Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexandro nondum merſo ſecundis *Alexandri dedecora.*
B rebus, quarum nemo intolerantior fuit. qui ſi ex habitu nouæ fortunæ, nouiq;, vt ita dicam, ingenij, quod ſibi victor induerat, ſpectetur, Dario magis ſimilis quàm Alexandro in Italiam veniſſet, & exercitū Macedoniæ oblitum degenerantemq; iam in Perſarum mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbā mutationem veſtis, & deſideratas humi iacentiū adulationes, etiam victis Macedonibus graues, nedum victoribus, & fœda ſupplicia, & inter vinū & epulas cędes amicorum, & vanitatem ementiędæ ſtirpis. Quid ſi vini amor indies fieret acrior? quid ſi trux ac præferuida ira? (necquicquam dubium inter ſcriptores refero) nullane hæc damna imperatorijs virtutibus ducimus? Id verò periculū erat, q̄ leuiſſimi ex Gręcis, qui Parthorū quoq; contra nomen Romanū glorię fauent, dictitare ſolent, ne maieſtatē nominis Alexandri,
C quem ne fama quidem illis notū arbitror fuiſſe, ſuſtinere non potuerit populus Romanus, & aduerſus quem Athenis, in ciuitate fracta Macedonū armis, cernente tum maximè propè fumantes Thebarum ruinas, concionari liberè auſi ſint homines (id quod ex monumentis orationū patet) aduerſus eum nemo ex tot proceribus Romanis vocē liberā miſſurus fuerit. Quantalibet magnitudo hominis cōcipiatur animo, vnius tamē ea magnitudo hominis erit, collecta paulò plus decē annorum felicitate: quam qui eo extollunt, q̄ populus Rom. & ſi nullo bello, multis tamen prælijs victus ſit, Alexandro nullius pugnæ nō ſecunda fortuna fuerit, nō intelligūt ſe vnius hominis res geſtas, & eius iuuenis, cū populi iam octingenteſimū bellātis annū rebus conferre, miremur. ſi cū ex hac parte ſecula plura numerentur, quā ex illa anni: plus in tam
D longo ſpatio, quàm in ętate XIII. annorū fortuna variauerit. Quin tu hominis cū homine, & ducis cū duce, fortunā cum fortuna confers? Quot Rom. duces nominem, quibus nunquā aduerſa fortuna pugnę fuit? paginas in annalib. magiſtratuū, faſtisq; percurrere licet, conſulū, dictatorumq;, quorū nec virtutis, nec fortunæ vllo die populum Romanū pœnituit. Et quo ſint mirabiliores, quàm Alexander, aut quiſquā alius rex, denos, vicenosq; dies quidam dictaturam, nemo pluſquā annum cōſulatum geſſit. ab Trib. pleb. delectus impediti ſunt, poſt tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorū cauſa reuocati ſunt: in ipſo conatu rerū circumegit ſe annus: collegæ nunc temeritas, nunc prauitas impedimēto aut damno fuit: malè geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt: tyronē, aut mala diſciplina inſtitutū exercitū acceperunt. At hercule reges
E non liberi ſolùm impedimētis omnibus, ſed domini rerū temporumq;, trahunt conſilijs cuncta, nō ſequuntur. Inuictus ergo Alexander cū inuictis ducibus bella geſſiſſet, & eadem fortunę pignora in diſcrimen detuliſſet, imò etiam eo plus periculi ſubiiſſet, quòd Macedones vnū Alexandrum habuiſſent, multis caſibus nō ſolùm obnoxium, ſed etiā offerentē ſe: Romani multi fuiſſent Alexādro vel gloria, vel rerum magnitudine pares, quorū ſuo quiſq; fato ſine publico diſcrimine viueret, morereturq;. Reſtat vt copię copijs cōparentur vel numero, vel militū genere, vel multitudine auxiliorū. Cenſebātur eius ętatis luſtris ducena quinquagena millia capitū. Itaq; in omni defectione ſociorū Latini nominis vrbano propè delectu decē ſcribebantur legiones. quaterni, quiniq; exercitus ſępè per eos annos in Hetruria, in Vmbria, Gallis hoſtibus adiūctis, in Samnio: in Lucanis gerebant bellū. Latiū deinde omne cū Sabinis, & Volſcis,

Alexandri cū Romanis ducibus comparatio.

& Volſcis,& Æquis,& omni Campania,& parte Vmbrię Hetruriæq;,& Picentibus, F
& Marſis,Peligniſq;,ac Veſtinis atq; Apulis, adiunctaq; omni ora Græcorum inferi
maris à Thurijs Neapolim & Cumas,& inde Antio atq; Hoſtia tenus Samnites, aut
ſocios validos Romanis,aut fractos bello inueniſſet hoſtes.Ipſe traieciſſet mare cum
veteranis Macedonibus,non plus triginta millibus hominum, & quatuor millibus
equitum,maximè Theſſalorum.hoc enim roboris erat.Perſas,Indos,aliasq; ſi adiun-
xiſſet gentes,impedimentum maius quàm auxilium traheret. Adde, quòd Romanis
ad manum domi ſupplementum eſſet:Alexandro (quòd poſtea Annibali accidit)ali-
Arma cum armis confert. eno in agro bellanti exercitus conſenuiſſet.Arma,clypeus,fariſſæq; illis:Romano ſcu
tum,maius corpori tegumentum,& pilũ, haud paulò quàm haſta vehementius ictu
miſſuq; telum.ſtatarius vterq; miles,ordines ſeruans:ſed illa phalanx immobilis,& v- G
nius generis:Romana acies diſtinctior,ex pluribus partibus conſtans:facilis partien-
ti quacunq; opus eſſet,facilis iungenti.Iam in opere quis par Romano miles? quis ad
tolerandum laborem melior? Vno prælio victus Alexander, bello victus eſſet. Ro-
manum,quem Caudium,quem Cannæ non fregerunt,quæ fregiſſet acies?Nę ille ſępe,
etiam ſi prima proſperè eueniſſent,Perſas & Indos, & imbellem Aſiam quæſiſſet,
& cum fœminis ſibi bellum fuiſſe dixiſſet,quod Epeiri regem Alexandrum mortife-
ro vulnere ictum dixiſſe ferunt, ſortem bellorũ in Aſia geſtorum ab hoc ipſo iuuene
cum ſua conferentem.Equidẽ cum per annos quatuor & viginti, primo Punico bel-
lo claſſibus certatum cum Pœnis recordor, vix ætatem Alexandri ſuffecturam fuiſſe
reor ad vnum bellum. & forſitan cum & fœderibus vetuſtis iuncta Punica res Ro- H
manæ eſſet,& timor par aduerſus communem hoſtem duas potentiſſimas armis viriſq; vrbes armaret,ſimul Punico Romanoq; obrutus bello eſſet. Non quidem Ale-
xandro duce,nec integris Macedonum rebus:ſed experti tamen ſunt Romani Mace-
donem hoſtem aduerſus Antiochum,Philippum, & Perſen, non modò cum clade
vlla,ſed ne cum periculo quidem ſuo.abſit inuidia verbo,& ciuilia bella ſileant.nun-
quam ab equite hoſte,nunquam à pedite,nunquam aperta acie, nunquam æquis v-
tiq;,nunquam iniquis locis laborauimus. Equitem, ſagittas, ſaltus impeditos, auia
commeatibus loca,grauis armis miles timere poteſt.mille acies grauiores quàm Ma-
cedonum atq; Alexandri,auertit,auertetq;, modò ſit perpetuus huius, qua viuimus,
36 pacis amor,& ciuilis cura concordiæ.M.Follius Flaccina inde, & L. Plautius Venox I
Coss.facti.Eo anno ab frequẽtibus Samnitium populis de fœdere renouando legati
cum ſenatum humi ſtrati mouiſſent, reiecti ad populum haudquaquam tam effica-
ces habebant preces.itaq; de fœdere negatum:inducię biennij cum per aliquot dies
Inducię biennij Samnitibus datę. fatigaſſent ſingulos precibus impetratæ.Et ex Apulia Theanenſes Canuſiniq; popu-
lationibus feſſi,obſidibus L.Plautio Cos.datis,in deditionem venerunt. Eodem an-
no primùm præfecti Capuæ creari cœpti, legibus ab L. Furio prætore datis: cum v-
Duæ tribus Romæ additæ. trunq; ipſi pro remedio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent.Et duæ Romæ addi-
tæ tribus, Vfentina ac Falerina.Inclinatis ſemel in Apulia rebus,Theates quoq; Apu-
li ad nouos Coss.C.Iunium Bubulcum,Q.Æmylium Barbulam fœdus petitum ve-
nerunt.pacis per omnem Apuliam præſtandæ populo Romano authores, id auda- K
cter ſpondendo impetrauerunt vt fœdus daretur:neq; vt æquo tamen fœdere, ſed vt
Apulia perdomita. in ditione populi Rom.eſſent.Apulia perdomita (nam Tarento quoq; valido oppi-
do Iunius potitus erat) in Lucanos perrectum.inde repentino aduentu Æmylij Cos.
Nerulum vi captum.Et poſtquam res Capuæ ſtabilitas Romana diſciplina fama per
ſocios vulgauit,Antiatibus quoq; qui ſe ſine legibus certis, ſine magiſtratibus agere
querebantur.dati ab ſenatu ad iura ſtatuenda ipſius colonię patroni:nec arma modò,
ſed iura etiam Romana latè pollebant.C.Iunius Bubulcus, & Q. Æmylius Barbula
37 Coss.exitu anni non Coss.ab ſe creatis,Sp.Nautio & M.Popilio, cæterùm dictatori
Samnites rebellarunt. L. Æmylio legiones tradiderunt.Is cum L.Fuluio magiſtro equitum Satriculam op-
pugnare adortus,rebellãdi cauſam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Ro-
manis.

A manis. hinc Samnis magno exercitu coacto ad eximendos obsidione socios, haud procul castris Romanorum castra posuit. hinc Satricani magno cum tumultu patefactis repentè portis in stationes hostium incurrerunt. Inde pars vtraq; spe alieni magis auxilij, quàm viribus freta suis, iusto mox prælio inito Romanos vrgent. & quanquam anceps dimicatio erat, tamen vtrinq; tutam aciem dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circumueniendum cępit, & diuersa statuit signa, infestior tamen in erumpentes incessit: nec magno certamine intra mœnia compulit, tum totam aciem in Samnites obuertit. ibi plus certaminis fuit. Victoria sicut fera, ita nec dubia, nec varia fuit. Fusi in castra Samnites, extinctis nocte ignibus, tacito agmine a- *Samnites fusi ad Satriculam.*
beunt: & spe abiecta Satriculæ tuendæ, Plistiã ipsi socios Romanorũ, vt parem dolo-
B rem hosti redderent, circumsidunt. Anno circumacto, bellum deinceps ab dictatore Q. Fabio gestum est. Coss. noui, sicut superiores Romæ manserunt: Fabius ad accipiendum ab Æmylio exercitum, ad Satriculam cum supplemento venit. neq; enim Samnites ad Plistiam manserant: sed accitis ab domo nouis militibus, multitudine freti, castra eodem quo antè loco posuerunt: lacessentesq; prælio Romanos auertere ab obsidione conabantur. Eo intentius dictator in mœnia hostium versus, id bellum tanti ducere, quod vrbẽ oppugnabat: securior ab Samnitibus agere, stationibus modò oppositis, ne qua in castra vis fieret. eo ferocius obequitare Samnites vallo, neque otium pati. & cùm iam propè in portis castrorũ esset hostis, nihil consulto dictatore magister equitũ Q. Æmylius Cæretanus magno tumultu cũ omnibus turmis equi-
C tum euectus, summouit hostem. tum in minimè pertinaci genere pugnæ sic fortuna exercuit opes, vt insignis vtrinq; clades, & clara ipsorum ducum ederet funera. prior Samnitium imperator ægrè patiẽs, quòd tam ferociter adequitasset, inde se fundi fugariq;, orando hortandoq; equites prælium integrauit. In quẽ insignem inter suos cientem pugnam magister equitũ Romanus infesta cuspide ita permisit equũ, vt vno *Samnitiũ ducem magister equitum interficit.*
ictu exanimem equo præcipitaret: nec vt fit, ad ducis casum perculsa magis, quàm irritata est multitudo omnis. Qui circa erant, in Æmylium temerè inuectum per ho-
stium turmas tela coniecerunt, fratriq; præcipuũ decus vlti Samnitium imperatoris dederunt. Is victorem detractum ex equo magistrũ equitum plenus mœroris atq; irę *Magister equitum trucidatur.*
trucidauit: nec multùm abfuit, quin corpore etiam, quia inter hostiles ceciderat tur-
D mas, Samnites potirentur. sed extemplò ad pedes descẽsum ab Romanis est, coactiq; idem Samnites facere, & repentina acies circa corpora ducum pedestre prælium inijt. quo haud dubiè superat Romanus, recuperatũq; Æmylij corpus mista cum dolore lętitia victores in castra referunt. Samnites duce amisso, & per equestre certamẽ tentatis viribus, omissa Satricula, quã nequicquã defendi rebãtur, ad Plistię obsidionem redeũt: intraq; paucos dies Satricula Romanus per deditionẽ, Plistia per vim Samnis *Satricula deditur.*
potitur. Mutata inde belli sedes est. ad Sorã è Samnio Apuliaq; traductę legiones. Sora ad Samnites defecerat, interfectis colonis Romanorũ. Quò cum prior Romanus *Sora deficit ad Samnites.*
exercitus ad vlciscendam ciuiũ necem, recuperandamq; coloniam magnis itineribus
perueniisset, & sparsi per vias speculatores sequi legiones Samnitium, nec iam procul
E abesse alij super alios nuntiarent, obuiam itum hosti, atq; ad Lautulas ancipiti prælio *Ancipiti prælio cũ Sãnitibus ad Lautulas dimicatum est.*
dimicatum est. non cædes, non fuga alterius partis, sed nox incertos victi, victorésne essent, diremit. Inuenio apud quosdam, aduersam eam pugnam Romanis fuisse, atq; in ea cecidisse Q. Æmylium magistrum equitum. Suffectus in locum Æmylij C. Fabius magister equitum cum exercitu nouo ab Roma aduenit: & per præmissos nuntios cõsulto dictatore, vbi subsisteret, quóue tempore, & qua ex parte hostem aggrederetur, substitit occultus ad omnia satis exploratis cõsilijs. Dictator cum per aliquot dies post pugnam continuisset suos intra vallum, obsessi magis quàm obsidentis modo signum repentè pugnæ proposuit. & efficacius ratus ad accẽdendos virorum fortium animos, nullam alibi, quàm in semetipso cuiquam relictam spem, de magistro *Dictatoris ad milites oratio.*
equitum, nouoq; exercitu militẽ celauit: & tanquã nulla, nisi in eruptione spes esset:

Locis,

Locis, inquit, anguſtis milites deprehenſi, niſi quam victoria patefecerimus, viam F
nullam habemus. ſtatiua noſtra munimento ſatis tuta ſunt, ſed inopia eadem infeſta.
nam & circa omnia defecerunt, vnde ſubuehi commeatus poterāt: & ſi homines iu-
uare velint, iniqua loca ſunt. Itaq; non fruſtrabor ego vos caſtra hic relinquendo, in
quæ infecta victoria, ſicut priſtino die, vos recipiatis, armis munimenta, non muni-
mentis arma tuta eſſe debent. caſtra habeant, repetantq;, quibus operæ eſt trahere
bellum: nos omnium rerum reſpectum, præterquàm victoriæ, nobis abſcindamus.
ferte ſigna in hoſtem: vbi extra vallum agmen exceſſerit, caſtra quibus imperatum
eſt, incendant: damna veſtra milites omnium circà, qui defecerunt, populorum præ-
da ſarcientur. Ea oratione dictatoris, quæ neceſſitatis vltimæ index erat, milites ac-
cenſi vadunt in hoſtem: & reſpectus ipſe ardentium caſtrorum, quanquam proximis G
tantum (ita enim iuſſerat dictator) ignis eſt ſubditus, haud paruum fuit irritamen-
tum. Itaq; velut vecordes illati ſigna primo impetu hoſtium turbant, & in tempore
poſtquam ardentia procul vidit caſtra magiſter equitum (id conuenerat ſignum)
hoſtium terga inuadit, ita circumuenti Samnites, qua poteſt quiſq; fugā per diuerſa
petunt. Ingens multitudo in vnum metu conglobata, ac ſemetipſam turba impedi-
Samnites victi, & eorum caſtra direpta. ens in medio cæſa. caſtra hoſtium capta direptaq;, quorum præda onuſtum militem
in Romana caſtra dictator reducit, haudquaquam tam victoria lætum, quàm quòd
præter exiguam deformatam incendio partem, cætera contra ſpem ſalua inuenit. Ad
40 Soram inde reditum, nouiq; Coss. M. Petilius, C. Sulpitius exercitū ab dictatore Fa-
bio accipiunt, magna parte veterum militum dimiſſa, nouisq; cohortibus in ſupple- H
mentum adductis. Cæterùm cum propter difficilem vrbis ſitum nec oppugnandi ſa-
tis certa ratio iniretur, & aut tempore longinqua, aut præceps periculo victoria eſſet,
Soranus transfuga ſpem capiendæ Soræ Coſs. facit. Soranus transfuga clam ex oppido profectus, cùm ad vigiles Romanos penetraſſet,
duci ſe extemplò ad conſules iubet: deductusq;, traditurū vrbem promittit. viſus in-
de, cum quónam modo id præſtaturus eſſet, percunctantes doceret, haud vana affer-
re, perpulit propè adiuncta mœnibus Romana caſtra, vt ſex millia ab oppido remo-
uerentur. fore vt minus intentæ in cuſtodiam vrbis diurnæ ſtationes, ac nocturnę vi-
giliæ eſſent, ipſe inſequenti nocte ſub oppido ſylueſtribus locis cohortibus inſidere
iuſſis, decem milites delectos ſecum per ardua, ac propè inuia in arcem ducit, pluri-
bus quàm pro numero virorum miſſilibus telis eò collatis. ad hęc ſaxa erant, & teme- I
rè iacentia (vt fit) in aſpretis: & de induſtria etiam, quò locus tutior eſſet, ab oppidanis
congeſta. vbi cùm conſtituiſſet Romanos, ſemitamq; anguſtam & arduam erectam
ex oppido in arcem oſtendiſſet: Hoc quidem aſcenſu, inquit, vel tres armati quam-
libet multitudinem arcuerint: vos & decem numero, & quod plus eſt, Romani,
Romanorumq; fortiſſimi viri eſtis, & locus pro vobis, & nox erit, quæ omnia ex
incerto maiora territis oſtentat. ego iam terrore omnia implebo, vos arcem inten-
ti tenete. decurrit inde quāto maximè poterat cum tumultu, ad arma, & pro veſtram
fidem ciues clamitans, Arx ab hoſtibus capta eſt. ite, defendite. hæc incidens princi-
pum foribus, hæc obuijs, hæc excurrētibus in publicum pauidis increpat. Acceptum
ab vno pauorem, plures per vrbem ferunt. Trepidi magiſtratus, miſſis ad arcem ex- K
ploratoribus, cùm tela & armatos tenere arcē multiplicato numero audirent, auer-
tunt animos à ſpe recuperandæ arcis. fuga cuncta complentur, portęq; à ſemiſomnis,
ac maxima parte inermibus refringuntur: quarum per vnam præſidium Romanum
clamore excitatum irrumpit, & concurſantes per viam pauidos cædit. Iam Sora capta
Soræ captæ. erat, cùm Coss. prima luce aduenêre, & quos reliquos fortuna ex nocturna cæde ac
fuga fecerat, in deditionem accipiunt. ex his ccxxv. qui omnium conſenſu deſtina-
Soranæ defectionis authores capite mulctantur. bantur, & infandæ colonorum cędis & defectionis authores, vinctos Romam dedu-
cunt. Cæteram multitudinem incolumem præſidio impoſito Soræ relinquunt: om-
nes, qui Romam deducti erant, virgis in foro cæſi, ac ſecuri percuſſi ſummo gaudio
plebis: cuius maximè intererat, tutam vbiq;, quæ paſſim in colonias mitteretur, mul-

titudinem

A titudinem esse Coss. ab Sora profecti, in agros atq; vrbes Ausonum bellum intulerunt, mota nanq; omnia aduentu Samnitium, cum apud Lautulas dimicatum est, fuerant, coniurationesq; circa Campaniam passim factæ, nec Capua ipsa crimine caruit: quin Romam quoq; & ad principum quosdam inquirendos ventum est. cæterùm Ausonum gens proditione vrbium, sicut Sora, in potestatem venit. Ausona, & Minturnæ, & Vestina vrbes erant, ex quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionem vrbium suarum cõiurati ad consules veniunt. docent, suos iampridem exoptantes Samnitium aduentum, simul ad Lautulas pugnatum audierunt, pro victis Romanos habuisse, iuuentute & armis Samnites iuuisse. fugatis inde Samnitibus, incerta pace agere, nec claudẽtes portas Romanis, ne accersant bellum, & obsti-

B natos claudere, si exercitus admoueatur. in ea fluctuatione animorũ opprimi incautos posse. His authoribus mota propius castra: missiq; eodẽ tempore circa tria oppida milites: partim armati, qui occulti propinqua mœnibus insiderẽt loca: partim togati, tectis veste gladijs, qui sub lucem apertis portis vrbes ingrederentur. ab ijs simul custodes trucidari cœpti: simul datum signum armatis, vt ex insidijs concurrerent. ita portæ occupatæ, triaq; oppida eadem hora, eodemq; consilio capta: sed quia absentibus ducibus impetus est factus, nullus modus cædibus fuit: deletaq; Ausonum gens vix certo defectionis crimine, perinde ac si internecino bello certasset. Eodem anno prodito hostibus Romano præsidio, Luceria Samnitium facta: nec diu proditoribus impunita res fuit. haud procul inde exercitus Romanus erat: cuius primo impetu vrbs

C sita in plano capitur. Lucerini ac Samnites ad internecionẽ cæsi. eoq; ita processit, vt Romæ cum de colonis mittendis Luceriã cõsuleretur senatus, multi delendã vrbem censerent. præter odium, quod execrabile in bis captos erat, longinquitas quoq; abhorrere à relegandis tã procul ab domo ciuibus inter tam infestas gentes cogebat. vicit tamen sententia, vt mitterentur coloni. duo millia & quingenti missi. Eodẽ anno, cùm omnia infida Romanis essent, Capuę quoq; occultę principũ coniurationes patefactæ. de quibus cum ad senatum relatum esset, haud quaquã neglecta res est. quæstiones decretæ: dictatoremq; quæstionibus exercendis dici placuit. C. Mænius dictus, is M. Follium magistrum equitum dixit. Ingens erat magistratus eius terror. Ita-

D que siue timore eius, seu conscientia, Calauios, Ouium Nouiumq; (ea capita coniurationis fuerant) prius quàm nominarentur apud dictatorẽ, mors haud dubiè ab ipsis conscita iudicio subtraxit. Deinde vt quæstioni Campanę materia decesslit, versa Romam interpretando res, non nominatim, qui Capuę, sed in vniuersum, qui vsquã coissent, coniurasséntue aduersus Romanũ populum, quæri senatũ iussisse: & coitiones honorum adipiscendorum causa factas, aduersus Remp. esse: latiorq; & re & personis quæstio fieri: haud abnuente dictatore sine fine vlla quæstionis suæ ius esse. postulabantur ergo nobiles homines: appellantibus tribunos nemo erat auxilio. quin nomina reciperentur. inde nobilitas, nec ij modò in quos crimẽ intendebatur, sed vniuersi simul negare nobiliũ id crimen esse, quibus si nulla obstetur fraude, pateat via ad ho-

E norem, sed hominum nouorũ. ipsos adeò dictatorẽ magistrumq; equitũ, reos magis quàm quæsitores idoneos eius criminis esse. intellecturosq; ita id esse, simul magistratu abissent. Tum enimuero Mænius iam famæ magis quàm imperij memor, progressus in concionem, ita verba fecit: Et omnes anteactæ vitę vos cõscios habeo Quirites, & hic ipse honos delatus ad me testis est innocentiæ meæ. neq; enim quod sæpe aliàs, quia ita tẽpora postulabant Reipub. qui bello clarissimus esset, sed qui maximè procul ab his coitionibus vitã egisset, dictator deligendus exercendis quæstionibus fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines (qua de causa vos existimare, quàm me pro magistratu quicquam incompertum dicere melius est) primum ipsas expugnare quæstiones, omni ope annisi sunt: dein postquã ad id parum potentes erant, ne causam dicerent, in præsidia aduersariorum, appellationẽ & tribunitium auxilium, patritij confugerunt. postremò repulsi inde (adeò omnia tutiora, quàm vt innocentiam

Ausonum gens in potestate pop. Romani venit.

Luceria ad Samnites defit., mox recipitur.

C. Mænius dictator creatur, vt de occultis coniurationibus quæreret.

Menij dictatoris oratio aduersus nobiles.

ſuam purgarent,viſa) in nos irruerunt,& priuatis dictatorem poſcere reum verecun- F
diæ non fuit:vt omnes dij hominesq; ſciant,ab illis, etiam quæ non poſſint, tentari,
ne rationem vitæ reddant,me obuiam ire crimini,& offerre me inimicis reum,dicta-
tura me abdico. Vos quæſo Coss.ſi vobis datum ab ſenatu negotium fuerit, in me
primum & hunc M.Follium quæſtiones exerceatis:vt appareat innocẽtia noſtra nos,
Menius abdicat ſe dictatura, & reus factus abſoluitur. non maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictatura, & poſt
eum confeſtim Follius magiſterio equitum: primiq; apud Coss. (ijs enim ab ſenatu
mandata res eſt) rei facti aduerſus nobiliũ teſtimonia egregiè abſoluuntur. P. etiam
Philo multiplicatis ſummis honoribus poſt res tot domi belloq; geſtas, cæterùm in-
uiſus nobilitati,cauſam dixit,abſolutusq; eſt. Nec diutius(vt fit) quã dum recens erat,
quæſtio per clara nomina reorum viguit.inde labi cœpit ad viliora capita,donec coi- G
tionibus factionibusq;, aduerſus quas comparata erat, oppreſſa eſt. Earum fama re-
rum,magis tamen ſpes Campanę defectionis,in quam coniuratum erat, Samnites in
Samnites ad Caudiũ ex Apulia redeunt. Apuliam verſos rurſus ad Caudiũ reuocauit:vt inde ex propinquo, ſi qui motus oc-
caſionem aperiret,Capuam Romanis eriperent. Eo Coss.cum valido exercitu vene-
runt.& primò circa ſaltus, cùm vtrinq; ad hoſtem iniqua via eſſet,cunctati ſunt. de-
inde Samnites per aperta loca breui circuitu in loca plana, Cãpanos campos, agmen
demittunt. ibiq; primùm caſtra in conſpectu hoſtibus data: deinde leuibus prælijs,
equitum ſæpius quàm peditũ vtrinq; periculũ factũ. nec aut euentus eorum Roma-
num,aut moræ,qua trahebant bellũ,pœnitebat. Samnitium contrà ducibus,& carpi
paruis quotidie damnis,& ſeneſcere dilatione belli vires ſuæ videbantur. itaq; in aci- H
em procedũt,equitibus in cornua diuiſis:quibus præceptum erat, intentiores ad re-
ſpectum caſtrorum,ne quà eò vis fieret, quàm ad prælium ſtarẽt: aciem peditutam
fore. Coss. Sulpitius in dextro,Petilius in læuo cornu conſiſtunt. dextra pars, qua &
Samnites ineunt pugnam aduerſus Romanos. Samnites raris ordinibus,aut ad circumeũdos hoſtes, aut ne ipſi circumirentur, con-
ſtiterant,latius patefacta ſtetit. ſiniſtris,præterquàm quòd confertiores ſteterant,re-
pentino conſilio Petilij Cos. additæ vires:qui ſubſidiarias cohortes, quæ integræ ad
longioris pugnæ caſus reſeruabantur,in primam aciem extemplò emiſit: vniuerſisq;
hoſtem primo impetu viribus impulit. Commota pedeſtri acie Samnitium,eques in
pugnam ſuccedit.in hunc tranſuerſo agmine inter duas acies ſe inferẽtem Romanus
equitatus concitat equos:ſignaq; & ordines peditum atq; equitum cõfundit, donec I
vniuerſam ab ea parte auertit aciem. In eo cornu nõ Petilius ſolus, ſed Sulpitius etiam
hortator affuerat,auectus ab ſuis nondum conſerentibus manus, ad clamorem ab ſi-
niſtra parte prius exortum. vnde haud dubiam victoriam cernens, cum ad ſuum cor-
nu tenderet cum mille ducentis viris,diſſimilem ibi fortunam inuenit:Romanos lo-
co pulſos,victorem hoſtem ſigna in perculſos inferentem. cæterùm omnia mutauit
repentè conſulis aduentus. nam & conſpectu ducis refectus militum eſt animus:&
maius quàm pro numero auxiliũ aduenerat,fortes viri:& partis alterius victoria au-
dita,mòx viſa etiam,præliũ reſtituit. tota deinde iam vincere acie Romanus,& omiſ-
ſo certamine,cædi capiq; Samnites:niſi qui Maleuẽtum, cui nunc vrbi Beneuentum
Samnites cæſi aut capti ad triginta millia. nomen eſt,perfugerunt. Ad triginta millia cæſa aut capta Samnitium,proditum me- K
moriæ eſt. Coss.egregia victoria parta,protinus inde ad Bouianũ oppugnandum le-
giones ducunt.ibiq; hyberna egerũt,donec ab nouis Coss. L.Papyrio Curſore quin-
tùm,C.Iunio Bubulco iterũ, nominatus dictator C.Petilius cum M.Follio magiſtro
equitum exercitũ accepit. Is cùm audiſſet arcẽ Fregellanam ab Samnitibus captam,
omiſſo Bouiano ad Fregellas pergit. vnde poſt nocturnam Samnitium fugam, ſine
certamine receptis Fregellis, præſidioq; valido impoſito, in Campaniam reditum,
maximè ad Nolam armis repetendam. eo ſe intra mœnia ſub aduentum dictatoris &
Samnitium omnis multitudo, & Nolana agreſtis, contulerant. Dictator vrbis ſitu
circumſpecto,quo apertior aditus ad mœnia eſſet,omnia ædificia (& frequenter ibi
habitabatur) circumiecta muris incendit,nec ita multò poſt, ſiue à Petilio dictatore,

ſiue

A ſiue ab C.Iunio Cos. (nam vtrunq; traditur) Nola eſt capta. Qui captæ decus Nolæ ad Cos.trahunt,adijciunt,Atinam & Calatiam ab eodem captas:Petilium autem peſtilentia orta claui figendi cauſa dictatorem dictum. Sueſſa & Pontia eodem anno coloniæ deductæ ſunt.Sueſſa,Auruncorum fuerat: Volſci Pontias inſulam ſitam in conſpectu littoris ſui incoluerant. & in tertiam Caſſinum vt deducerentur coloni, s. c.factum eſt.ſed triumuiros creauêre.ac miſere colonorũ quatuor millia. Inſequentes Coss.M.Valerius,P.Decius.Profligato ferè Samnitium bello, prius quàm ea cura decederet patribus Romanis, Hetruſci belli fama exorta eſt: nec erat ea tempeſtate gens alia,cuius ſecũdum Gallicos tumultus arma terribiliora eſſent,cùm propinquitate agri,tum multitudine hominum.Itaq; altero Cos.in Samnio reliquias belli per-
B ſequente,P.Decius,qui grauiter ęger Romæ reſtiterat,authore ſenatu dictatorem C. Iunium Bubulcum dixit.Is,prout rei magnitudo poſtulabat, omnes iuniores ſacramento adigit:arma,quæq; alia res poſcit,ſumma induſtria parat. nec tantis apparatibus elatus,de inferendo bello agitat:quieturus haud dubiè, niſi vltrò arma Hetruſci inferrent.Eadem in comparando cohibendoq; bello conſilia & apud Hetruſcos fuere.neutri finibus egreſſi.& cenſura clara eo anno Appij Claudij,& C.Plautij fuit:memoriæ tamen felicioris ad poſteros nomen Appij,quòd viã muniuit,& aquam in vrbem duxit:eaq; vnus perfecit, quia ob infamẽ atq; inuidioſam ſenatus lectionẽ verecundia victus collega,magiſtratu ſe abdicauerat.Appius iam inde antiquitus inſitam pertinaciam familiæ gerendo,ſolus cenſuram obtinuit.Eodem Appio authore Poti-
C tia gens,cuius ad aram Maximam Herculis familiare ſacerdotium fuerat, ſeruos publicos miniſterij delegandi cauſa ſolennia eius ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile,& quod dimouendis ſtatu ſuo ſacris religionem facere poſſet, cùm duodecim familię ea tempeſtatePotitiorum eſſent,puberes ad triginta,omnes intra annum cum ſtirpe extinctos:nec nomen tantùm Potitiorum interijſſe, ſed cenſorem etiam Appium memori deũm ira poſt aliquot annos luminibus captũ.Itaq; Coss. qui eum annum ſecuti ſunt,C.Iunius Bubulcus III.& Q. Æmylius Barbula iterũ, initio anni queſti apud populum,deformatum ordinem praua lectione ſenatus,qua potiores aliquot lectis præteriti eſſent,negauerunt eam lectionem ſe,quę ſine recti prauiq; diſcrimine ad gratiam & libidinem facta eſſet obſeruaturos. & ſenatum extemplò cita-
D uerunt eo ordine,qui ante cenſores Appium Claudium & C.Plautium fuerat.Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum,vtraq; pertinẽtia ad rem militarem:vnum, vt tribuni militum ſenideni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum & conſulum fermè fuerant beneficia.tulere eam rogationẽ Trib.pleb.L.Attilius,C.Martius: alterum,vt duumuiros nauales claſſis ornandæ reficiendęq; cauſa idẽ populus iuberet.Lator huius plebiſciti fuit M.Decius Trib.pleb. Eiuſdẽ anni rem dictu paruam præterirem, ni ad religionem viſa eſſet pertinere.Tibicines,quia prohibiti à proximis cenſoribus erant in æde Iouis veſci, quod traditum antiquitus erat, ægrè paſſi,Tybur vno agmine abierunt:adeò,vt nemo in vrbe eſſet,qui ſacrificijs pręcineret.Eius rei religio tenuit Sena-
E tum,legatosq; Tybur miſerunt,vt darent operam, vt hi homines Romanis reſtituerentur.Tyburtini benignè polliciti, primùm accitos in curiam hortati ſunt,vt reuerterentur Romam:poſtquam perpelli nequibant, conſilio haud abhorrente ab ingenijs hominum,eos aggrediũtur. Die feſto alij alios per ſpeciem celebrandarum cantu epularum cauſa inuitant,& vino,cuius auidum fermè genus eſt,oneratos ſopiunt: atq; ita in plauſtra ſomno victos conijciunt, ac Romam deportant: nec prius ſenſere, quàm plauſtris in foro relictis plenos crapulę eos lux oppreſſit.Tunc cõcurſus populi factus,impetratoq; vt manerent,datum, vt triduum quotannis ornati cum cantu, atq; hac,quæ nunc ſolennis eſt,licentia per vrbẽ vagarentur:reſtitutumq; in æde veſcendi ius ijs,qui ſacris præcinerent.Hęc inter duorum ingentiũ bellorum curã gerebantur. Cõſules inter ſe prouincias partiti,Iunio Samnites, Æmylio nouum bellum

Nola capta à Romanis.

Ob Hetruſci belli famam C. Iunius Bubulcus dictator creatur.

Ap. Claudius cenſor viam (quæ Appia dicta eſt) muniuit.

Duo imperia per populum dari cœpta.

Tibicines omnes Tybur abierunt.

Quo aſtu tibicines Romam deportati ſunt.

Cluuia præſidium Romanum à Samnitibus in deditionem accipitur.

Hetruria ſorte obuenit. In Samnio Cluuiam præſidium Romanum, quia nequiuerat F vi capi, obſeſſum fame in deditionem acceperant Samnites, verberibusq; fœdum in modum laceratos occiderant deditos. Huic infenſus crudelitati Iunius, nihil antiquius oppugnatione Cluuiana ratus, quo die aggreſſus eſt mœnia. vi cępit, atq; omnes puberes interfecit. Inde victor exercitus Bouianũ ductus. caput hoc erat Pentrorum Samnitium longè ditiſſimum atq; opulentiſſimum armis virisq;. Ibi quia haud

Cluuia recipitur.

tantum irarum erat, ſpe prædæ milites accenſi, oppido potiuntur. minus itaq; ſæuitum in hoſtes eſt: prędę plus penè, quàm ex omni Samnio vnquã egeſtum, benigneq; omnis militi conceſſa. & poſtquã prępotentem armis Romanum acies ſubſiſtere vllę, nec caſtra, nec vrbes poterant, omnium principum in Samnio eò curæ ſunt intentæ, vt inſidijs quæreretur locus, ſi qua licentia populando effuſus exercitus excipi ac G circumueniri poſſet. Transfugæ agreſtes, & captiui quidam, pars fortè, pars conſilio oblati congruentia ad conſulem afferentes, quæ & vera erant, pecoris vim ingentem in ſaltum auium compulſam eſſe, perpulerunt vt prædatũ eò expeditę ducerentur legiones. Ibi ingens hoſtium exercitus itinera occultus inſederat, & poſtquam intraſſe

Romanos ex inſidijs adoriuntur Samnites.

Romanos vidit ſaltum, repẽtè exortus cum clamore ac tumultu incautos inuadit. & primò noua res trepidationem fecit, dum arma capiunt, ſarcinas congerunt in medium. dein, poſtquam vt quiſq; liberauerat ſe onere, aptaueratq; armis, ad ſigna vndiq; coibant, & notis ordinibus in veteri diſciplina militiæ iam ſine præcepto vllius ſua ſponte ſtruebatur acies, conſul ad ancipitem maximè pugnam aduectus, deſilijt ex equo, & Iouem, Martemq;, atq; alios teſtatur deos, ſe nullam ſuam gloriam inde, ſed H prædam militi quærentem, in eum locum deueniſſe: neq; in ſe aliud, quàm nimiam ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe. ab eo ſe dedecore nullam rem aliam, quàm virtutem militum vindicaturam. conniterentur modò vno animo omnes inuadere hoſtem victum acie, caſtris exutum, nudatum vribus, vltimam ſpem furto inſidiarum tentantem, & loco non armis fretum. Sed quem eſſe iam virtuti Romanę inexpugnabilem locum? Fregellana arx, Soranaq;, & vbicunq; iniquo ſucceſſum erat loco, memorabantur. His accenſus miles, omnium immemor difficultatum, vadit aduerſus imminentem hoſtium aciem. vbi paulum laboris fuit, dum in aduerſum cliuum erigitur agmen. cæterùm poſtquam prima ſigna planitiem ſummam cępe-

Samnitium viginti millia cæduntur.

runt, ſenſitq; acies æquo ſe iam inſtitiſſe loco, verſus extemplò eſt terror in inſidiato- I res, eaſdemq; latebras, quibus ſe paulò antè texerant, palati atq; inermes fuga repetebant: ſed loca difficilia hoſti quæſita ipſos tum ſua fraude impediebãt. itaq; ergo perpaucis effugium patuit. Cæſa ad viginti millia hominum, victorq; Romanus ad oblatam vltro ab hoſte prædam pecorum diſcurrit. Dum hæc geruntur in Samnio, iam omnes Hetruriæ populi, pręter Aretinos, ad arma ierant, ab oppugnando Sutrio, quę vrbs ſocia Romanis velut clauſtra Hetruriæ erat, ingens orſi bellum. Eò alter conſul

Hetruſcũ bellum.

Æmylius cũ exercitu ad liberandos obſidione ſocios venit. Aduenientibus Romanis Sutrini cõmeatus benignè in caſtra ante vrbẽ poſita aduexere. Hetruſci diẽ primum, conſultando maturarent, traheréntne bellum, traduxerunt. Poſtero die, vbi celeriora quàm tutiora conſilia magis placuere ducibus, ſole orto ſignum pugnæ propoſitum K eſt: armatiq; in aciem procedunt. Quod poſtquam conſuli nuntiatum eſt, extemplò teſſeram dari iubet, vt prandeat miles, firmatisq; cibo viribus arma capiat. dicto paretur. Cõſul vbi armatos paratosq; vidit, ſigna extra vallum proferri iuſſit, & haud procul hoſte inſtruxit aciem. Aliquandiu intenti vtrinq; ſteterunt, expectantes vt ab aduerſarijs clamor & pugna inciperet. & prius ſol meridie ſe inclinauit, quàm telũ hinc aut illinc emiſſum eſt. inde, ne infecta re abiretur, clamor ab Hetruſcis oritur, concinuntq; tubæ, & ſigna inferuntur. Nec ſegnius à Romanis pugna initur. cõcurrunt infenſis animis. numero hoſtis, virtute Romanus ſuperat. anceps pręliũ multos vtrinq;, & fortiſſimũ quenq; abſumit. nec prius inclinata res eſt, quàm ſecũda acies Romana ad prima ſigna, integri feſſis ſucceſſerunt. Hetruſci, quia nullis recentibus ſubſidijs

Anceps prœliũ nox diremit.

fulta

A fulta prima acies fuit,ante ſigna circaq; omnes ceciderunt.nullo vnquam prælio fugę minus,nec plus cædis fuiſſet,ni obſtinatos mori Thuſcos nox texiſſet: ita,vt victores prius quàm victi pugnandi finem facerẽt.Poſt occaſum ſolis ſignum receptui datum eſt:nocte ab vtroq; in caſtra reditum.Nec deinde quicquam eo anno rei memoria dignæ apud Sutrium geſtum eſt:quia & ex hoſtium exercitu prima tota acies deleta vno prælio fuerat, ſubſidiarijs modò relictis, vix quod ſatis eſſet ad caſtrorum præſidium.& apud Romanos tantum vulnerum fuit, vt plures poſt prælium ſaucij deceſſerint,quàm ceciderant in acie. Q. Fabius inſequentis anni Conſul, bellum ad Sutrium excepit.collega Fabio C.Martius Rutilius datus eſt.cæterùm & Fabius ſupplementum ab Roma adduxit:& nouus exercitus domo accitus Hetruſcis venit.Per-

B multi iam anni erant,cùm inter patritios magiſtratus, tribunosq; plebis nulla certamina fuerant:cùm ex ea familia,quę velut fatalis tum tribunis ac plebi erat,certamen oritur.Ap.Claudius cenſor circumactis decem & octo menſibus, quod Æmylia lege finitum cenſuræ ſpatium temporis erat,cùm C.Plautius collega eius magiſtratu ſe abdicaſſet,nulla vi compelli vt abdicaret,potuit.P.Sempronius erat Tribunus plebis, qui finiendæ cenſuræ intra legitimum tempus actionem ſuſceperat, non popularem magis quàm iuſtam,nec in vulgus,quám optimo cuiq; gratiorem.Is cùm identidem legem Æmyliam recitaret,authoremq; eius Mamercum Æmylium dictatorem laudibus ferret:qui quinquẽnalem antè cenſuram, & longinquitate poteſtatem dominantem intra ſex menſium & anni coëgiſſet ſpacium: Dic agedum, inquit,Ap.Clau-

C di,quídnam facturus fueris,ſi eo tempore quo C.Furius & M. Geganius cenſores fuerunt,cenſor fuiſſes?Negare Appius interrogationem tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuam.nam etſi tenuerit lex Æmylia eos cenſores, quorum in magiſtratu lata eſſet:quia poſt illos cenſores creatos eam legem populus iuſſiſſet,quodq; poſtremum iuſſiſſet,id ius ratumq; eſſet:non tamẽ aut ſe,aut eorum quenquã, qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent,teneri ea lege potuiſſe. Hæc ſine vllius aſſenſu cauillante Appio,En,inquit,Quirites illius Appij progenies, qui decemuir in annum creatus,altero anno ſe ipſe creauit:tertiò nec ab ſe,nec ab vllo creatus: priuatus faſces & imperiũ obtinuit:nec antè cõtinuando abſtitit magiſtratu, quàm obruerent eum malè parta,malè geſta,malè retenta imperia.hæc eſt eadem familia Quirites,cuius vi

D atq; iniurijs compulſi extorres patria Sacrum montem cępiſtis: hæc, aduerſus quam tribunitium auxilium vobis comparaſtis, hæc, propter quam duo exercitus Auentinum inſediſtis:hæc,quæ fœnebres leges:hæc,quæ agrarias ſemper impugnauit: hæc connubia patrum & plebis interrupit,hæc plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit. hoc eſt nomẽ multò,quàm Tarquiniorũ,infeſtius veſtræ libertati.Itáne tandem Appi Claudi,cùm centeſimus iam annus ſit ab Mamerco Æmylio dictatore, tot cenſores fuerint nobiliſſimi fortiſſimiq; viri,nemo eorum duodecim tabulas legit? nemo id ius eſſe,quod poſtremò populus iuſſiſſet, ſciuit? immò verò omnes ſciuerunt: ideò Æmyliæ potius legi paruerũt,quàm illi antiquæ, qua primùm cenſores creati erant, quia hanc poſtremùm iuſſerat populus:& quia vbi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper

E antiquæ abrogat noua. An hoc dicis Appi?non teneri Æmylia lege populum?an populum teneri,te vnum extra legem eſſe?Tenuit Æmylia lex violentos illos cenſores, C.Furium & M.Geganiũ.qui,quid iſte magiſtratus in Repub.malè facere poſſet,indicarunt:cùm ira finitæ poteſtatis,Mamercum Æmylium principem ætatis ſuæ belli domiq;,ærarium fecerunt.tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annorum ſpacium.tenet C.Plautium collegam tuũ, ijſdem auſpicijs, eodem iure creatum. An hunc non vt qui optimo iure cenſor creatus eſſet,populus creauit?tu vnus eximius es, in quo hoc prępipuum ac ſingulare valeat?quem tu regẽ ſacrificiorum crees? amplexus regni nomẽ,vt qui optimo iure rex Romę creatus ſit,creatũ ſe dicet? quem ſemeſtri dictatura,quem interregno quinq; diebus contentum fore putes? quem claui figendi,aut ludorum cauſa dictatorem audacter crees? Quàm iſti ſtolidos ac ſocordes

Inter Appium & tribunos plebis certamen oritur.

Sempronij trib. pleb.in Appium oratio.

videri creditis eos, qui intra viceſimum diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicauerunt? aut qui vitio creati abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetam? nuper intra decem annos C. Mænius dictator, quia cùm quæſtiones ſæuerius, quàm quibuſdam potentibus tutum erat, exerceret, contagio eius, quod quærebat, ipſi criminis obiectata ab inimicis eſt, vt priuatus obuiam iret crimini, dictatura ſe abdicauit. Nolo ego iſtam in te modeſtiam: ne degeneraueris à familia imperioſiſſima & ſuperbiſſima: non die, nõ hora citius, quàm neceſſe eſt, magiſtratu abieris, modò ne excedas finitum tempus. ſatis eſt, aut diẽ aut menſem cenſuræ adijcere. Triennium, inquit, & ſex menſes vltrà quàm licet Æmylia lege, cenſurã geram, & ſolus geram. hoc quidem iam regno ſimile eſt. An collegam ſubrogabis? quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt? pœnitet enim, quòd antiquiſſimum ſolenne, & ſolum ab ipſo, cui fit, inſtitutum deo, ab nobiliſſimis antiſtibus eius ſacri ad ſeruorum miniſterium religioſus cenſor deduxiſti: gens antiquior originibus vrbis huius, hoſpitio deorum immortalium ſancta, propter te ac tuam cenſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi vniuerſam Rempub. eo nefario obſtrinxeris: quod ominari etiam reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt, quo, demortuo collega C. Iulio cenſore L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginẽſem collegam ſubrogauit. & quantò modeſtior illius cupiditas fuit, quàm tua Appi? nec ſolus, nec vltra finitum lege tempus L. Papyrius cenſuram geſſit. tamen neminem inuenit, qui ſe poſtea authorem ſequeretur. omnes deinceps cenſores poſt mortẽ collegæ ſe magiſtratu abdicarũt. Te nec quòd dies exijt cenſurę, nec quòd collega magiſtratu abijt, nec lex, nec pudor coercet: virtutem in ſuperbia, in audacia, in contemptu deorum hominumq; ponis. Ego te Appi Claudi pro iſtius magiſtratus maieſtate ac verecundia, quem geſſiſti, non modò manu violatum, ſed ne verbo quidẽ inclementiori à me appellatum vellem: ſed & hęc quæ adhuc egi, peruicatia tua & ſuperbia coegit me loqui: & niſi Æmyliæ legi paruerís, te in vincula duci iubebo: nec cùm ita comparatum à maioribus ſit, vt comitijs cenſorijs, niſi duo confecerint legitima ſuffragia, non renuntiato altero comitia differantur: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſſis, ſolùm cenſuram gerere patiar? Hæc, taliaq; cùm dixiſſet, prehendi cenſorem, & in vincula duci iuſſit. Approbantibus ſex tribunis actionem collegæ, tres appellanti Appio auxilio fuerũt: ſummaq; inuidia omnium ordinum ſolus cenſuram geſſit. Dum ea Romæ geruntur, iam Sutrium ab Hetruſcis obſidebatur: cõſuliq; Fabio imis montibus ducenti ad ferendam opem ſocijs, tentandasq; munitiones, ſi qua poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit. quorum ingentem multitudinem cùm oſtẽderet ſubiecta latè planities: Conſul, vt loco paucitatem ſuorum adiuuaret, flectit paululum in cliuos agmen: (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtem obuertit. Hetruſci omnium, præterquam multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, immemores, pręlium ineunt adeò raptim & auidè, vt abiectis miſſilibus, quo celerius manus conſererent, ſtringerent gladios, vadentes in hoſtem. Romanus contrà, nunc tela, nunc ſaxa, quibus eos affatim locus ipſe armabat, ingerere. igitur ſcuta, galeæq; ictæ, cùm etiam quos non vulneraverant, turbarent: neq; ſubire erat facilè ad propiorem pugnam: neq; miſſilia habebant, quibus eminus rem gererent: ſtantes, & expoſitos ad ictus, cùm iam ſatis nihil tegeret: quoſdam etiam pedem referentes fluctuantesq;, & inſtabilem aciẽ redintegrato clamore ſtrictis gladijs haſtati & principes inuadunt. eum impetũ non tulerunt Hetruſci, verſisq; ſignis fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equites Romani pręfecti per obliqua campi, cùm ſe fugientibus obtuliſſent, omiſſo ad caſtra itinere, montes petunt. Inde inermi penè agmine, ac vexato vulneribus, in ſyluã Ciminiam penetratum. Romanus multis millibus Hetruſcorum cæſis, duodequadraginta ſignis militaribus captis, caſtris etiam hoſtium cum præda ingenti potitur. Tum de perſequendo hoſte agitari cœptũ. Sylua erat Ciminia magis tũ inuia atq; horrenda, quàm nuper fuere Germanici ſaltus: nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita. eam intrare haud

Sutrium ab Hetruſcis obſeſſum.

Hetruſci Romanos adoriuntur.

Hetruſci in fugam verſi cæduntur.

Sylua Ciminia.

A haud ferè quiſquā præter ducem ipſum audebat. alijs omnibus cladis Caudinæ nondum memoria aboleuerat. Tum ex ijs qui aderant, conſulis frater (M. Fabium, Cæſonem alij, C. Claudium quidam matre eadem qua cos. genitum, tradunt) ſpeculatum ſe iturum profeſſus, breuiq; omnia certa allaturum. Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde literis eruditus erat: linguamq; Hetruſcam probè nouerat. Habeo authores, vulgò tum Romanos pueros, ſicut nunc Græcis, ita Hetruſcis literis erudiri ſolitos. ſed propius eſt vero, præcipuum aliquid fuiſſe in eo, qui ſe tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcuerit. ſeruus ei dicitur comes vnus fuiſſe, nutritus vnà, eoq; haud ignarus linguæ eiuſdem. nec quicquam aliud proficiſcentes, quàm ſummatim regionis, quæ intranda erat, naturam, ac nomina principum in populis accepere, ne
B qua inter colloquia inſigni nota hæſitantes deprehendi poſſent: iere paſtorali habitu, agreſtibus telis, falcibus gæſisq; binis armati. Sed neque commertium linguæ, nec veſtis armorúmue habitus ſic eos texit, quàm quod abhorrebat à fide, quenquam externum Ciminios ſaltus intraturum. Vſque ad Camertes Vmbros penetraſſe dicuntur. ibi, qui eſſent, fateri Romanum auſum: introductumq; in ſenatum, conſulis verbis egiſſe de ſocietate amicitiaq;: atque inde comi hoſpitio acceptum, nunciare Romanis iuſſum: commeatum exercitui dierum triginta præſtò fore, ſi ea loca intraſſet: iuuentutemq; Camertium Vmbrorum in armis paratam imperio futuram. Hæc cùm relata conſuli eſſent, impedimentis prima vigilia præmiſſis, legionibus poſt impedimenta ire iuſſis, ipſe ſubſtitit cum equitatu: & luce orta poſtero
C die obequitauit ſtationibus hoſtium, quæ extra ſaltum diſpoſitæ erant, & cùm ſatis diu tenuiſſet hoſtem, in caſtra ſeſe recepit: portaq; altera egreſſus, ante noctem agmen aſſequitur. poſtero die, luce prima, iuga Ciminij montis tenebat: inde contemplatus opulenta Hetruriæ arua, milites emittit. Ingenti iam abacta præda, tumultuariæ agreſtium Hetruſcorum cohortes repentè à principibus regionis eius concitatæ, Romanis occurrunt, adeò incompoſitæ, vt vindices prædarum prope ipſi prædę fuerint. Cæſis fugatisq; ijs, latè depopulato agro victor Romanus, opulentusq; rerum omnium copia, in caſtra redijt. Eò fortè quinque legati cum duobus Trib. pleb. venerant, denunciatum Fabio ſenatus verbis, ne ſaltum Ciminium tranſiret. lætati ſerius ſe, quàm vt impedire bellum poſſent, veniſſe, nuncij victoriæ Romam reuertun-
D tur. Hac expeditione conſulis motum latius erat, quàm profligatum bellum. vaſtationem nanque ſub Ciminij montis radicibus iacens ora ſenſerat: conciueratq; indignatione non Hetruriæ modò populos, ſed Vmbriæ finitima: itaque quantus non vnquam antea, exercitus ad Sutrium venit: neque è ſyluis tantummodò promota caſtra, ſed etiam auiditate dimicandi quàm primùm in campos delata acies: deinde inſtructa primò ſuo ſtare loco, relicto hoſtibus ad inſtruendum contrà ſpatio: deinde poſtquam detrectare hoſtem ſenſere pugnam, ad vallum ſubeunt. vbi poſtquam ſtationes quoq; receptas intra munimenta ſenſere, clamor repentè circa duces ortus, vt eò ſibi è caſtris cibaria eius diei deferri iuberent, manſuros ſe ſub armis: & aut nocte, aut certè luce prima caſtra hoſtium inuaſuros. Nihilo quietior Romanus exercitus
E imperio ducis continetur. decima erat ferè diei hora, cùm cibum capere conſul milites iubet, præcipit vt in armis ſint, quacũq; diei noctíſue hora ſignum dederit. paucis milites alloquitur, Samnitium bella extollit: eleuat Hetruſcos: nec hoſtem hoſti, nec multitudinem multitudini comparandam ait eſſe: præterea telum aliud occultum ſcituros in tempore, interea taceri opus eſſe. His ambagibus prodi ſimulabat hoſtes, quo animus militum multitudine territus reſtitueretur: & quòd ſine munimento conſederant, veriſimilius erat quod ſimulabatur. Curati cibo corpora quieti dant, & quarta ferè vigilia ſine tumultu excitati arma capiunt. dolabræ calonibus diuiduntur ad vallum proruendum, foſſaſq; implendas. intra munimenta inſtruitur acies: delectæ cohortes ad portarum exitus collocantur. dato deinde ſigno paulò ante lucem, quòd æſtiuis noctibus ſopitæ maximè quietis tempus eſt, proruto vallo erupit

Romani pueri literis Hetruſcis eruditebantur.

Hetruſcus exercitus ad Sutrium cogitur.

Romani intra munimenta inſtructa acie Hetruſcos paulò ante lucem inuadunt.

acies: ſtratos paſſim inuadit hoſtes: alios immobiles, alios ſemiſomnos in cubilibus ſuis, maximam partem ad arma trepidantes cædes oppreſſit. paucis armandi ſe datum ſpacium eſt. eos ipſos non ſignum certum, non ducem ſequentes, fundit Romanus, fugatosq; perſequitur. ad caſtra, ad ſyluas diuerſi tendebant. ſyluę tutius dedere refugium. nam caſtra in campis ſita eodem die capiuntur: aurum argentumq; iuſſum referri ad conſulem. cætera præda militis fuit. Cæſa aut capta eo die hoſtium millia ad ſexaginta. Eam tam claram pugnam trans Ciminiam ſyluam ad Peruſiam pugnatam, quidam authores ſunt: metuq; in magno ciuitatem fuiſſe, ne intercluſus exercitus tam infeſto ſaltu, coortis vndiq; Thuſcis Vmbrisq;, opprimeretur. Sed vbicunq; pugnatum eſt, res Romana ſuperior fuit: itaq; à Peruſi, & Cortona, & Arretio, quæ fermè capita Hetruriæ populorum ea tempeſtate erant, legati pacem fœdusq; ab Romanis petentes, inducias in triginta annos impetrauerunt. Dum hæc in Hetruria geruntur, cos. alter C. Martius Rutilius Allifas de Samnitibus vi cepit. multa alia caſtella, viciq;, aut deleta hoſtiliter, aut integra in poteſtatem venere. Per idem tempus & claſſis Romana à P. Cornelio, quem ſenatus maritimæ oræ præfecerat, in Campaniam acta, cùm appulſa Pompeios eſſet: ſocij inde nauales ad depopulandum agrum Nucerinum profecti, proximis raptim vaſtatis, vnde reditus tutus ad naues eſſet: dulcedine (vt fit) prædæ longius progreſſi, exciuere hoſtes. palatis per agros nemo obuius fuit, cùm occidione occidi poſſent, redeuntes agmine incauto haud procul nauibus aſſecuti agreſtes exuerunt præda, partem etiam occiderunt: quæ ſuperfuit cædi trepida multitudo ad naues compulſa eſt. Profectio Q. Fabij trans Ciminiam ſyluam quantum Romę terrorem fecerat, tam lætam famam in Samnium ad hoſtes tulerat: intercluſum Romanum exercitum obſideri: cladisq; imaginem Furculas Caudinas memorabant. eadem temeritate auidam vlteriorum ſemper gentem in ſaltus inuios deductam, ſeptam nõ hoſtium magis armis, quàm locorum iniquitatibus eſſe. Iam gaudium inuidia quadam miſcebatur: quòd belli Romani decus ab Samnitibus fortuna ad Hetruſcos auertiſſet. itaq; armis virisq; ad obterendum C. Martium cos. concurrunt: protinus inde Hetruriam per Marſos ac Sabinos petituri. ſi Martius dimicandi poteſtatem non faciat. Obuius ijs cos. fuit. dimicatum prælio vtrinque atroci, atq; incerto euentu eſt: & cùm anceps cædes fuiſſet, aduerſæ tamen rei fama in Romanos vertit, ob amiſſos quoſdam equeſtris ordinis, tribunosq; militum, atque vnum legatum, & (quod inſigne maximè fuit) conſulis ipſius vulnus. Ob hæc etiam aucta fama (vt ſolet) ingens terror patres inuaſit: dictatoremq; dici placebat: nec quin Curſor Papyrius diceretur, in quo tum ſumma rei bellicæ ponebatur, dubium cuiquam erat: ſed nec in Samnium nuncium perferri omnibus infeſtis tutò poſſe: nec viuere Martium cos. ſatis videbant. Alter cos. Fabius infeſtus priuatim Papyrio erat: quæ ne ira obſtaret bono publico, legatos ex conſularium numero mittendos ad eum ſenatus cenſuit: qui ſua quoq; eum, non publica ſolum authoritate monerent, vt memoriam ſimultatum patriæ remitteret. Profecti legati ad Fabium cos. cùm s. c. tradidiſſent, adieciſſentq; orationem conuenientem mandatis, conſul demiſſis in terram oculis, tacitus ab incertis quidnam eſſet acturus legatis receſſit. nocte deinde ſilentio (vt mos eſt) L. Papyrium dictatorem dixit, cui cùm ob animum egregiè victum legati gratias agerent, obſtinatum ſilentium obtinuit, ac ſine reſponſo ac mentione facta ſui, legatos dimiſit: vt appareret inſignem dolorem ingenti comprimi animo. Papyrius C. Iunium Bubulcum magiſtrum equitum dixit: atq; ei legem curiatam de imperio ferenti, triſte omen diem diffidit, quod Fauciæ curiæ fuit principium duabus inſignis cladibus, captæ vrbis, & Caudinæ pacis: quod vtroque anno eiuſdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam eam curiam facit. Dictator poſtero die auſpicijs repetitis pertulit legem, & profectus cum legionibus ad terrorem tradu&ti ſyluam Ciminiam exercitus nuper ſcriptis, ad Longulam peruenit: acceptisq; à Martio cos.

Cæſa aut capta Hetruſcorũ millia ad ſexaginta.

Hetruſci inducias in 30. annos impetrant.

Cum Samnitibus ancipiti marte pugnatum.

Fabius Coſ. L. Papyrium dictatorem, quamuis inimicum dixit.

A cos. veteribus militibus,in aciem copias eduxit: nec hostes detrectare visi pugnam instructos deinde, armatosq;, cùm ab neutris prælium inciperetur, nox oppressit. Quieti aliquandiu,nec suis diffidentes viribus,nec hostem spernentes,statiua in propinquo habuere.Nam & cum Vmbrorum exercitu acie depugnatum est. fusi tamen magis quàm cæsi hostes, quia cœptam acriter non tolerarunt pugnam, & ad Vadimonis lacum, Hetrusci lege sacrata coacto exercitu, cùm vir virum legisset, quantis nunquam aliàs antè simul copijs, simul animis dimicarunt. tantoq; irarum certamine res gesta est, vt ab neutra parte emissa sint tela. gladijs pugna cœpit, & acerrimè commissa ipso certamine, quod aliquandiu anceps fuit,accensa est, vt non cum Hetruscis toties victis, sed cum aliqua noua gente videretur dimicatio esse. nihil ab vlla
B parte mouetur fugæ, cadunt antesignani: & ne nudentur propugnatoribus signa, fit ex secunda prima acies. ab vltimis deinde subsidijs cietur miles , adeoq; ad vltimum laboris ac periculi ventum est, vt equites Romani omissis equis ad primos peditum per arma, per corpora euaserint, ea velut noua inter fessos exorta acies turbauit signa Hetruscorum.secuta deinde impetum eorum,vtcunq; affecta fuerat,cætera multitudo tandem perrumpit ordines hostium.Tunc vinci pertinacia cępta,& auerti manipuli quidam: & vt semel dedere terga, etiam certiorem capessere fugam. Ille primùm dies fortuna veteri abundantes Hetruscorum fregit opes. cæsum in acie quod roboris fuit,castra eo impetu capta, direptaq;. Pari subinde periculo, gloriæq; euentu bellum inSamnitibus erat,qui præter cæteros belli apparatus,vt acies sua ful-
C geret nouis armorum insignibus, fecerunt. duo exercitus erant: scuta alterius auro, alterius argento cælauerunt.Forma erat scuti:summum latius qua pectus atq; humeri teguntur, fastigio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis causa: spongia pectori tegumentum: & sinistrum crus ocrea tectum.galeæ cristatæ,quæ speciem magnitudini corporum adderent.tunicæ auratis militibus versicolores,argentatis linteę candidæ. his dextrum cornu datum: illi in sinistro consistunt. Notus iam Romanis apparatus insignium armorum fuerat: doctiq; à ducibus erant, horridum militem esse debere,non cælatum auro argentoq;, sed ferro & animis fretum. quippe illa prædam verius quàm arma esse, nitentia ante rem, deformia inter sanguinem & vulnera. virtutem esse militis decus, & omnia illa victoriam sequi: & dite hostem quamuis pau-
D peris victoris præmium esse.His Cursor vocibus instinctos milites in prælium ducit, dextro ipse cornu consistit: sinistro præfecit magistrum equitum. Simul est concursum, ingens fuit cum hoste certamen: non segnius inter dictatorem & magistrum equitum, ab vtra parte victoria inciperet. prior fortè Iunius commouit hostem,læuo dextrum cornu, sacratos more Samnitium milites, eoq; candida veste, & paribus candore armis insignes. eos se orco mactare Iunius dictitans, cùm intulisset signa, turbauit ordines, & haud dubiè impulit aciem. Quod vbi sensit dictator, Ab læuóne cornu victoria incipiet? inquit: & dextrum cornu, dictatoris acies alienam pugnam sequetur, non partem maximam victoriæ trahet? concitat milites. Nec peditum virtuti equites, aut legatorum studia ducibus cedunt. M. Valerius à dextro, P.
E Decius ab læuo cornu ambo consulares, ad equites in cornibus positos euehuntur: adhortatiq; eos,vt partem secum capesserent decoris,in transuersa latera hostium incurrunt.is nouus additus terror, cùm ex parte vtraq; circumuasisset aciem, & ad terrorem hostium legiones Romanę redintegrato clamore intulissent gradum.tum fuga à Samnitibus cœpta. Iam strage hominum, armorumq; insignium campi repleri. ac primò pauidos Samnites castra sua accepêre: deinde ne ea quidem retenta. captis direptisq; ante noctem iniectus ignis. Dictator ex s. c. triumphauit. cuius triumpho longè maximam speciem captiua arma præbuere.tantum magnificentiæ visum in ijs, vt aurata scuta dominis argentariorum ad forum ornandum diuiderentur. inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus, cùm densæ ducerentur. Et Romani quidem ad honorem deûm insignibus armis hostium vsi sunt: Campani ab

Ad Vadimonis lacum cum Hetruscis acriter pugnatum est.

Hetrusci in fugam vertuntur.

Samnites auro & argento scuta calauerunt.

Cum Samnitibus pugnatur.

Samnites vincuntur, & eorũ castra diripiuntur.

pani ab ſuperbia & odio Samnitium gladiatores, quod ſpectaculum inter epulas erat, F
Perusia in deditionem accepta. eo ornatu armarũt, Samnitiumq; nomine appellarunt. Eodẽ anno cum reliquis Hetruſcorũ ad Peruſiam, quę ipſa induciarũ fidẽ ruperat, Fabius cos. nec dubia, nec difficili victoria dimicat. Ipſum oppidũ (nam ad mœnia victor acceſſit) cœpiſſet: ni legati
Fabius de Hetruſcis triumphat. dedentes vrbem exiſſent. Præſidio Peruſiæ impoſito, legationibus Hetruriæ amicitiam petentibus præ ſe Romam ad ſenatum miſſis, cos. præſtantiore etiam quàm dictator victoria triumphans, vrbem eſt inuectus. Quin etiam deuictorum Samnitium decus magna ex parte ad legatos, P. Decium & M. Valerium, eſt verſum: quos populus proximis comitijs ingenti conſenſu cos. alterum, alterum prætorem declarauit. Fabio ob egregiè perdomitam Hetruriam continuatur conſulatus: Decius
Fabio continuatur conſulatus. collega datur. Valerius prætor quartùm creatus. coss. partiti prouincias. Hetruria G
Decio, Samnium Fabio euenit. Is profectus ad Nuceriam, Allifates, iam tum pacem petentes, quòd vti ea cùm daretur noluiſſent, aſpernatus, oppugnando ſubegit. Cum Samnitibus acie dimicatum. haud magno certamine hoſtes victi, neque eius pugnæ
Marſos et Pelignos Fabius vincit. memoria tradita foret, ni Marſi eo primùm prælio cum Romanis bellaſſent. Secuti Marſorum defectionem Peligni, eandem fortunam habuerunt. Decio quoque alteri cos. ſecunda belli fortuna erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentum exercitui præbere, atque inducias in xl. annos petere. Volſinienſium caſtella aliquot vi cępit: quædam ex ijs diruit, ne receptaculo hoſtib⁹ eſſent. circumferendoq; paſſim bello tantum terrorem ſui fecit, vt nomen omne Hetruſcum fœdus à cos. peteret. ac de eo quidem nihil impetratum. inducię annuæ datæ. ſtipendium exercitui Romano H
ab hoſte in eum annum penſum, & binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces induciarum fuit. Tranquillas res iam Hetruſcis turbauit repentina defectio Vmbrorum,
Vmbri à Romanis deficiunt. gentis integræ à cladibus belli, niſi quòd tranſitum exercitus ager ſenſerat: ij concitata omni iuuentute ſua, & magna parte Hetruſcorum ad rebellionem compulſa, tantum exercitum fecerant, vt relicto poſt ſe in Hetruria Decio, ad oppugnandam inde Romam ituros, magnificè de ſe, ac contemptim de Romanis loquentes, iactarent. Quod incœptum eorum vbi ad Decium cos. perlatum eſt, ad vrbem ex Hetruria magnis itineribus pergit: & in agro Papinienſi ad famam intentus hoſtium conſedit. Nec Romæ ſpernebatur Vmbrorum bellum: & ipſæ minæ metum fecerant expertis à Gallica clade quàm intutam vrbem incolerent. Itaq; legati ad Fabium cos. miſ- I
ſi ſunt: vt, ſi quid laxamenti à bello Samnitium eſſet, in Vmbriam properè exercitum duceret. Dicto paruit cos. magnisq; itineribus ad Meuaniam, vbi tum copiæ Vmbrorum erant, perrexit. Repens aduentus cos. quem procul Vmbria in Samnio bello alio occupatum crediderant, ita exterruit Vmbros, vt alij recedendum ad vrbes munitas, quidam bellum omittendum cenſerent. Plaga vna (Materinam ipſi appellant) non continuiſ modò cæteros in armis, ſed confeſtim ad certamen egit. caſtra vallantem Fabium adorti ſunt. Quos vbi effuſos ruere in munimenta conſul vidit, reuocatos milites ab opere, prout loci natura tempusq; patiebatur, ita inſtruit: cohortatus prædicatione vera quà in Thuſcis, qua in Samnio partorum decorum, exiguam appendicem Hetruſci belli conficere iubet: & vocis impiæ pœnas expetere, K
qua ſe vrbem Romanam oppugnaturos minati ſunt. Hæc tanta ſunt alacritate militum audita, vt clamor ſua ſpõte ortus loquentem interpellauerit ducem. ante imperium deinde concentu tubarum ac cornuum, curſu effuſo in hoſtem feruntur: non tanquam in viros, aut armatos incurrunt. mirabile dictu: ſigna primò eripi cœpta ſigniferis: deinde ipſi ſigniferi trahi ad conſulem, armatiq; milites ex acie in aciem transferri. & ſicubi eſt certamen, ſcutis magis quàm gladijs geritur res. vmbonibus incuſſaq; ala ſternuntur hoſtes. plus capitur hominum, quàm cæditur: atque vna vox ponere arma iubentium per totam fertur aciem. Itaq; inter ipſum certamen facta de-
Vmbri ſe dedunt Romanis. ditio eſt à primis authoribus belli. poſtero inſequentibusq; diebus & cæteri Vmbrorum populi deduntur. Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti. Fabius alienę ſortis vi-

A tis victor belli, in ſuam prouinciam exercitum reduxit. itaque ei ob res tam fœliciter geſtas, ſicut priore anno populus continuarat conſulatum: ita ſenatus in inſequentem annum, quo Ap. Claudius, L. Volumnius c o s s. fuerunt, prorogauit maximè 446
Appio aduerſante, imperium. Appium cenſorem petiſſe conſulatum, comitiaq; eius ab L. Furio Trib. pleb. interpellata, donec ſe cenſura abdicauit, in quibuſdam annalibus inuenio. Creatus conſul, cùm collegæ nouum bellum Salentini hoſtes decernerentur, Romę manſit, vt vrbanis artibus opes augeret, quando belli decus penes alios eſſet. Volumnium prouinciæ haud pœnituit. multa ſecunda prælia fecit: aliquot vrbes hoſtium vi cępit. prædę erat largitor, & benignitatem per ſe gratam comitate adiuuabat, militemq; ijs artibus fecerat & periculi & laboris auidum. Q. Fabius pro- *Fabius proconſul*
B conſul ad vrbem Allifas cum Samnitium exercitu ſignis collatis confligit. minimè *Samnites fudit.*
ambigua res fuit. Fuſi hoſtes, atq; in caſtra compulſi. nec caſtra forent retenta, ni exiguum ſuperfuiſſet diei: ante noctem tamen ſunt circumſeſſa, & nocte cuſtodita, ne quis elabi poſſet. poſtero die vix dum luce certa, deditio fieri cępta: & pacti, qui Samnitium forent, vt cum ſingulis veſtimentis emitterentur. hi omnes ſub iugum miſſi. ſocijs Samnitium nihil cautum. ad ſeptem millia ſub corona veniêre. qui ſe ciuem Hernicum dixerat, ſeorſum in cuſtodia habitus. eos omnes Fabius Romam ad ſenatum miſit. & cum quæſitum eſſet, delectu, an voluntarij pro Samnitibus aduerſus Romanos bellaſſent, per Latinos populos cuſtodiendi dantur. Iuſſiq; eam integram rem noui c o s s. P. Cornelius Aruina, Q. Martius Tremulus (ij enim iam creati erant) 447
C ad ſenatum referre. Id ægrè paſſi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo, quem Maritimum vocant: præter Alatrinatem Ferentinatemq;, & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt. *Hernici populo Romano bellum indicut.*
In Samnio quoque, quia deceſſerat inde Fabius, noui motus exorti. Calatia & Sora, præſidiaq; quæ in ijs Romana erant, expugnata: & in captiuorum corpora militum fœdè ſæuitum. itaque eò P. Cornelius cum exercitu miſſus. Martio noui hoſtes (iam enim Anagninis Hernicisq; alijs bellum iuſſum erat) decernuntur. Primò ita omnia opportuna loca hoſtes inter conſulum caſtra interceperunt, vt peruadere expeditus nuncius non poſſet, & per aliquot dies incerti rerum omnium, ſuſpenſiq; de ſtatu alterius, vterque conſul ageret, Romamq; is metus manaret: adeò, vt omnes iuniores
D ſacramento adigerentur, atq; ad ſubita rerum duo iuſti ſcriberentur exercitus. Cæterùm Hernicum bellum nequaquam pro præſenti terrore ac vetuſtate gentis gloriæ fuit, nihil vſquam dictu dignum auſi, trinis caſtris intra paucos dies exuti, triginta dierum inducias, ita vt ad ſenatum Romam legatos mitterent, pacti ſunt bimeſtri ſtipendio frumentoq;, & ſingulis in militem tunicis. Ab ſenatu ad Martium reiecti: cui s. c. permiſſum de Hernicis erat: iſq; gentem in deditionem accepit. Et in Sam- *Hernici victi à Martio Coſ. & in deditionē accepti.*
nio alter c o s. ſuperior viribus, locis impeditior erat. omnia itinera obſepſerant hoſtes: ſaltusq; peruios cęperant, ne qua ſubuehi commeatus poſſent. neque eos, cum quotidie ſigna in aciem conſul proferret, elicere ad certamen poterat, ſatisq; apparebat neque Samnitem certamen præſens, nec Romanum dilationem belli laturum. Aduentus Martij, qui Hernicis ſubactis maturauit collegæ venire auxilio, mo-
E ram certaminis hoſti exemit. nam, vt qui ne alteri quidem exercitui ſe ad certamen credidiſſent pares, coniungi vtique paſſi duos conſulares exercitus, nihil crederent ſupereſſe ſpei, aduenientem incompoſito agmine Martium aggrediuntur. Raptim *Samnites Martiū Coſ. aggrediūtur.*
collatæ ſarcinæ in medium: & prout tempus patiebatur, inſtructa acies. clamor primùm in ſtatiua perlatus, deinde conſpectus procul puluis, tumultum apud alterum conſulem in caſtris fecit, iſq; confeſtim arma capere iuſſis, raptimq; eductis in aciem militibus, tranſuerſam hoſtium aciem, atque alio certamine occupatam inuadit: clamitans ſummum flagitium fore, ſi alterum exercitum vtriuſque victoriæ compotem ſinerent fieri, nec ad ſe ſui belli vindicarent decus, quà impetum dederat, perrumpit: aciemq; per mediam in caſtra hoſtium tendit, & vacua defenſoribus capit atque incendit.

cendit. Quæ vbi flagrantia Martianus miles conſpexit, & hoſtes reſpexere, tum paſ- F
Samnitũ cæſa triginta millia. ſim fuga cœpta Samnitium fieri: ſed omnia obtinet cædes: nec in vllam partem tutum perfugium eſt. Iam triginta millibus hoſtium cæſis, ſinum receptui conſules dederant: colligebantq; in vnum copias, inuicem inter ſe gratantes: cùm repentè viſæ procul hoſtium nouæ cohortes, quæ in ſupplementum ſcriptæ fuerant, integrauere cædem. in quas nec iuſſu conſulum, nec ſigno accepto victores vadunt, malo tyrocinio imbuendum Samnitem clamitantes. Indulgent c o s s. legionum ardori, vt qui probè ſcirent nouum militem hoſtium inter perculſos fuga veteranos, ne tentando
Samnitium nouæ cohortes fuſæ. quidem ſatis certamini fore. nec eos opinio fefellit. omnes Samnitium copię veteres, nouæq; montes proximos fuga capiunt. eò & Romana erigitur acies: nec quicquam ſatis tuti loci victis eſt: & de iugis, quæ cęperant, funduntur, iamq; vna voce omnes G pacem petebant. Tum trium menſium frumento impetrato, & annuo ſtipendio, ac ſingulis in militem tunicis, ad ſenatum pacis oratores miſſi. Cornelius in Samnio relictus. Martius de Hernicis triumphans in vrbem redijt: ſtatuaq; equeſtris in foro decreta eſt, quæ ante templum Caſtoris poſita eſt. Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, qui maluerunt quàm ciuitatem, ſuæ leges redditæ: connubiumq; inter ipſos, quod aliquandiu Hernicorum ſoli habuerunt, permiſſum. Anagninis, quiq; arma Romanis intulerant, ciuitas ſine ſuffragij latione data: cõcilia connubiaq; adempta: & magiſtratibus, præterquam ſacrorum curatione interdictum. Eodem anno ædes Salutis à C. Iunio Bubulco cenſore locata eſt: quam c o s.
Salutis ædes extructa. belloSamnitium vouerat. ab eodem collegaq; eius M. Valerio Maximo viæ per agros H
Cum Carthaginienſibus fœduster tiò renouatum. publica impenſa factæ. Et cum Carthaginienſibus eodem anno fœdus tertiò renouatum: legatisq; eorum, qui ad id venerant, comiter munera miſſa. Dictatorem idem annus habuit P. Cornelium Scipionem, cum magiſtro equitum P. Decio Mure. ab ijs, propter quæ creati erant, comitia conſularia habita, qui neuter c o s s. potuerat bello abeſſe. Creati c o s s. L. Poſthumius, T. Minutius. Hos c o s s. Piſo Q. Fabio & P. Decio ſuggerit. biennio exempto, quo Claudium Volumniumq;, & Cornelium cum Martio c o s s. factos tradidimus: memoriáne fugerit in annalibus digerendis, an conſultò binos conſules falſos ratus tranſcenderit, incertum eſt. Eodem anno in campum Stellatem agri Campani Samnitium incurſiones factæ. itaque ambo coss. in Samnium miſſi, cùm diuerſas regiones, Tifernum Poſthumius, Bouianum Minu- I
In Samnium mittuntur ambo Coſ. tius petiſſent: Poſthumij prius ductu ad Tifernum pugnatum. Alij haud dubiè Samnites victos, ac triginta millia inde hominum capta tradunt: alij Marte æquo diſceſſum, & Poſthumium metum ſimulantem nocturno itinere clàm in montes copias abduxiſſe: hoſtes ſecutos duo millia inde locis munitis & ipſos conſediſſe. Conſul, vt ſtatiua tuta, copioſaq; (vt ita erant) petiſſe videretur: poſtquàm & munimentis caſtra firmauit, & omni apparatu rerum vtilium inſtruxit: relicto firmo præſidio vigilia tertia, qua duci proximè poteſt, expeditas legiones ad collegam, & ipſum aduerſus alios ſedentem, ducit. ibi authore Poſthumio Minutius cum hoſtibus ſigna cõfert. & cùm anceps prælium in multum diei proceſſiſſet, tum Poſthumius integris legionibus defeſſam iam aciem hoſtium improuiſo inuadit. itaque cùm laſſitudo ac vulnera fu- K
gam quoque præpediſſent, occidione occiſi hoſtes: ſigna vnum & viginti capta: atque inde ad caſtra Poſthumij perrectum. ibi duo victores exercitus perculſum iam fama hoſtem adorti fundunt fugantq; : ſigna militaria ſex & viginti capta, & imperator Samnitium Statius Cellius, multiq; alij mortales, & caſtra vtraque capta: & Bouianum, vbi poſtero die cœptum oppugnari, breui capitur. magnaq; gloria rerum geſtarum conſules triumpharunt. Minutium c o s. cum vulnere graui relatum in caſtra mortuum, quidam authores ſunt, & M. Fuluium in locum eius conſulem ſuffectum: & ab eo, cùm ad exercitum Minutij miſſus eſſet, Bouianum captum. Eodem anno Sora, Arpinum, Conſentia, recepta ab Samnitibus. Herculis magnum ſimulachrum in Capitolio poſitum, dedicatumq;. P. Sulpitio Auerrione, P. Sempronio Sopho coss.
Samnites victi.

A pho coss. Samnites, seu finem, seu dilationem belli quærentes, legatos de pace Romam misere. quibus suppliciter agentibus responsum est, nisi sæpè bellum parantes pacem petissent Samnites, oratione vltro citroq; habita, de pace transigi potuisse. nunc, quando verba vana ad id locorum fuerint, rebus standum esse. P. Sempronium cos. cum exercitu breui in Samnio fore: eum ad bellum pacémne inclinent animi, falli non posse: comperta omnia senatui relaturum: decedentem ex Samnio cos. legati sequerentur. Eo anno cum pacatum Samnium exercitus Romanus benignè præbito commeatu peragrasset, fœdus antiquum Samnitibus redditum. Ad Æquos inde veteres hostes, cæterùm per multos annos sub specie infidæ pacis quietos, versa arma Romana: quòd incolumi Hernico nomine missitauerant simul cum ijs Sam-
B niti auxilia, & post Hernicos subactos vniuersa propè gens sine dissimulatione consilij publici ad hostes desciuerat: & postquam icto Romæ cum Samnitibus fœdere, fœciales venerant res repetitum, tentationem aiebant esse, vt terrore incusso belli, Romanos se fieri paterentur. quod quantoperè optandum foret, Hernicos docuisse: cùm quibus licuerit, suas leges Romanæ ciuitati prę optauerint: quibus legendi quid mallent copia non fuerit, pro pœna necessariam ciuitatem fore. Ob hæc vulgo in concilijs iactata, populus Romanus bellum fieri Æquis iussit. Consulesq; ambo ad nouum profecti bellum, quatuor millia à castris hostium consederunt. Æquorum exercitus (vt qui suo nomine per multos annos imbelles egissent) tumultuario similis, sine ducibus certis, sine imperio trepidare. alij exeundum in aciem, alij ca-
C stra tuenda censent: mouet plerosq; vastatio futura agrorum, ac deinceps cum leuibus præsidijs vrbium relictarum excidia. itaque postquam inter multas sententias vna, quæ omissa cura communium ad respectum suarum quenque rerum auertisset, audita vt prima vigilia diuersi è castris ad deportanda omnia, tuendasq; mœnibus in vrbes abirent: cuncti eam sententiam ingenti assensu accepere. Palatis hostibus per agros, prima luce Romani signis prolatis in acie consistunt: & vbi nemo obuius ibat, pleno gradu ad castra hostium tendunt. cæterùm postquam ibi neque stationes pro portis, nec quenquam in vallo, nec fremitum cõsuetum castrorum animaduerterunt, insolito silentio moti, metu insidiarum subsistunt. transgressi deinde vallum cum deserta omnia inuenissent, pergunt hostem vestigijs sequi. sed vestigia in
D omnes æquè ferentia partes, vt in dilapsis passim, primò errorem faciebant, post per exploratores compertis hostium consilijs, ad singulas vrbes circumferendo bello, vnum & quadraginta oppida intra dies sexaginta omnia oppugnando cæperunt: quorum pleraque diruta, atque incensa, nomenq; Æquorum propè ad internecionem deletum. De Æquis triumphatum, exemploq; eorum clades fuit, vt Marrucini, Marsi, Peligni, Ferentini mitterent Romam oratores pacis petendæ, amicitiæq;. ijs populis fœdus petentibus datum. Eodem anno C. Flauius Cn. filius scriba, patre libertino humili fortuna ortus, cæterùm callidus vir & facundus, ædilis curulis fuit. Inuenio in quibusdam annalibus, cùm appareret ædilibus, fieriq; se pro tribu ædilem videret, neq; eius accipi nomen, quod scriptum faceret, tabulam posuisse, & iu-
E rasse, se scriptum non facturum. quem aliquanto antea desisse scriptum facere arguit Macer Licinius, tribunatu antè gesto, triumuiratibusq;, nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. Cæterùm (id quod haud discrepat) contumacia aduersus contemnentes humilitatem suam nobiles certauit. ciuile ius repositum in penetralibus pontificum euulgauit, fastosq; circa forum in albo proposuit, vt quando lege agi posset sciretur: ædem concordiæ in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit, coactusq; consensu populi Cornelius Barbatus Pontifex Maximus verba præire, cum more maiorum negaret, nisi cos. aut imperatorem posse templum dedicare. Itaque ex authoritate senatus latum ad populum est, ne quis templum, arámue iniussu senatus, aut trib plebis partis maioris dedicaret. Haud memorabilem rem per se, nisi documentum sit aduersus superbiam nobilium plebeiæ libertatis, referam. Ad col-

Samnites de pace legatos Romam misêre.

Fœdus antiquum Samnitibus redditum.

Aequis bellum indicitur.

Aequorum vnum & quadraginta oppida a Romanis capta.

C. Flauius patre libertino ortus, ædilis curulis factus, ciuile ius euulgauit.

Flauij insigne factum aduersus nobilium superbiam.

legam ægrum visendi causa Flauius cùm venisset, consensuq; nobilium adolescentium, qui ibi assidebant, assurrectum ei non esset, curulem afferri sellam eò iussit, ac sede honoris sui anxios inuidia inimicos spectauit. Cæterùm Flauium dixerat ædilem forensis factio, Ap. Claudij censura vires nacta, qui senatum primus libertinorum filijs lectis inquinauerat, & posteaquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curia adeptus erat, quas petierat opes vrbanas: humilibus per omnes tribus diuisis, forum & campum corrupit. tantumq; Flauij comitia indignitatis habuerunt, vt plerique nobilium annulos aureos & phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes discessit ciuitas: aliud integer populus fautor & cultor bonorum, aliud forensis factio tenebat, donec Q. Fabius & P. Decius censores facti. Fabius simul concordiæ causa, simul ne humillimorum in manu comitia essent, omnem forensem turbam excretam in quatuor tribus coniecit, vrbanasq; eas appellauit, adeoq; eam rem acceptam gratis animis ferunt, vt Maximi cognomen, quod tot victorijs non pepererat, hac ordinum temperatione pareret. Ab eodem institutum dicitur, vt equites idibus Quintilibus transueherentur.

In duas partes ciuitas discessit.

Q. Fabius vnde Maximi cognomen sibi peperit.

F G

EPITOME LIBRI X.

COLONIAE *deductæ sunt Sora ac Alba. Carseoli Marsi in deditionem accepti sunt. Collegium augurum ampliatum est, vt essent nouem, cùm antea quaterni fuissent. Lex de prouocatione ad populum à Valerio consule tunc tertiùm lata est. Duæ tribus adiectæ sunt, Anienſis & Terentina. Samnitibus bellum indictum, & aduersus eos prosperè pugnatum est. Cùm aduersus Hetruscos, Vmbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus pugnaretur,* H *Romanusq; exercitus in maximo esset discrimine, P. Decius secutus exemplũ patris, deuouit se pro exercitu, & morte sua victoriam eius pugnæ populo Romano dedit. Papyrius Cursor Samnitium exercitum, qui iureiurando astrictus fuerat, quo maiore constantia virtutis in aciem descenderet, fudit. Census actus est. lustrum conditum. censa sunt ciuium capita ducenta sexaginta duo millia, & trecenta viginti duo.*

Coloniæ deductæ.

VCIO Genutio, Ser. Cornelio coss. ab externis fermè bellis otium fuit. Soram atq; Albam coloniæ deductæ. Albam in Æquos sex millia colonorum scripta. Sora agri Volsci fuerat: sed possederant Samnites. eò quatuor millia hominum missa. Eodem anno Arpinatibus, Trebulanisq; ciuitas data. Frusinates tertia parte agri damnati, quòd Hernicos ab eis solicitatos compertum: capitaq; cõiurationis eius quæstione ab COSS. ex SC. habita, virgis cæsi ac securi percussi. Tamen ne prorsus imbellem agerent annum, parua expeditio in Vmbria facta est: quòd nunciabatur ex spelunca quadam excursiones armatorum in agros fieri. In eam speluncam penetratum cum signis est: & ex eo loco obscuro multa vulnera accepta, maximeq; lapidum ictu, donec altero specus eius ore (nam peruius erat) inuento, vtræq; fauces congestis lignis accensæ. ita intus fumo ac vapore ad duo millia armatorum ruentia nouissimè in ipsas flammas, dum euadere tendunt, absumpta. M. Liuio Dentre, & C. Æmylio COSS. redintegratum Æquorum bellum. Coloniam ægrè patientes velut arcem suis finibus impositam, summa vi expugnare adorti, ab ipsis colonis pelluntur. Cæterùm tantum Romæ terrorem fecere, quia vix credibile erat, tam affectis rebus solos per se Æquos ad bellum coortos, vt tumultus eius causa dictator diceretur C. Iunius Bubulcus, cum M. Titinio magistro equitum profectus, primo congressu Æquos subegit, ac die octauo triumphans in vrbem cùm rediisset, ædem Salutis, quam COS. vouerat, censor locauerat, dictator dedicauit. Eodem anno classis Græcorum Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italiæ littora appulsa, Thurias vrbem in Salentinis cepit. Aduersus hunc hostem cos. Æmylius missus, prælio vno fugatum compulit in naues. Thuriæ redditæ veteri cultori: Salentinoq; agro pax parta. Iunium Bubulcum dictatorem missum in Salentinos, in quibusdam annalibus inuenio: & Cleonymum prius, quàm confligendum esset cum Romanis, Italia excessisse. circumuectus inde Brunduſij promontorium, medioq; sinu

I

In Vmbria pugnatum est.

Aequorum redintegratur bellum.

K

Aequos subegit C. Iunius dictator.

A sinu Hadriatico ventis latus, cùm læua importuosa Italiæ littora, dextra Illyrici Liburniq; & Istri, gentes ferę & magna ex parte latrocinijs maritimis infames terrerent, penitus ad littora Venetorum peruenit: ibi expositis paucis qui loca explorarent, cùm audissent tenue prætentum littus esse, quod transgressis, stagna ab tergo sint irrigua æstibus maritimis, agros haud procul proximos campestres cerni: vlteriora colles videri esse, ostium fluminis prælti, quò circumagi naues in stationem tutam vidisse (Meduacus amnis erat) eò inuectam classem subire flumine aduerso iussit. Grauissimas nauium non pertulit alueus fluminis. in leuiora nauigia transgressa multitudo armatorum ad frequentes agros tribus maritimis Patauinorum vicis colentibus eam oram peruenit. Ibi egressi leui præsidio nauibus relicto, vicos expugnant, inflam-

Ad littora Venetorum classis Græcorum peruenit.

B mant tecta, hominum pecudumq; prædas agunt, & dulcedine prædandi longius vsque à nauibus procedunt. Hæc vbi Patauium sunt nunciata (semper autem eos in armis accolæ Galli habebant) in duas partes iuuentutem diuidunt. altera in regionem, qua effusa populatio nunciabatur: altera, ne cui prædonum obuia fieret, altero itinere ad stationem nauium (millia autem XIIII. ab oppido aberat) ducta. In naues paruas custodibus interemptis impetus factus: territiq; nautæ coguntur naues in alteram ripam amnis traijcere: & in terra prosperum æquè in palatos prædatores prælium fuerat: refugientibusq; ad stationẽ Græcis, Veneti obsistunt. Ita in medium circumuenti hostes, cæsiq;, pars capti, classem indicant, regemq; Cleonymum tria inde millia abesse. Ibi captiuis proximo vico in custodiam datis, pars fluuiatiles naues

Patauini & Veneti classem Græcorũ fuderunt.

C ad superanda vada stagnorum aptè planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis complent. profectiq; ad classem, immobiles naues, & loca ignota plus quàm hostem timentes circumuadunt: fugientesq; in altum, ac nusquam repugnantes, vsq; ad ostium amnis persecuti, captis quibusdam, incensisq; nauibus hostium, quas trepidatio in vada intulerat, victores reuertuntur. Cleonymus vix quinta parte nauium incolumi, nulla regione maris Hadriatici prosperè adita, discessit. rostra nauium, spoliaq; Laconum in æde Iunonis veteri fixa, multi supersunt qui viderunt. Patauij monimentum naualis pugnæ eo die, qua pugnatum est, quotannis solenni certamine nauium in flumine oppidi medio exercetur. Eodem anno Romę cum Vestinis petentibus amicitiam ictum est fœdus. Multiplex deinde exortus terror. Hetruriam rebel-

D lare ab Aretinorum seditionibus motu orto nunciabatur: vbi Licinium genus præpotens, diuitiarum inuidia pelli armis cęptum. simul Marsos agrum vi tueri: in quem colonia Carseoli deducta erat, quatuor millibus hominum scriptis. Itaq; propter eos tumultus, dictus M. Valerius Maximus dictator, magistrum equitum sibi legit M. Æmylium Paulum. id magis credo, quàm Q. Fabium ea ætate, atque eis honoribus Valerio subiectum. cæterum ex Maximi cognomine ortum errorem haud abnuerim. Profectus dictator cum exercitu, prælio vno Marsos fundit. compulsis deinde in vrbes munitas, Milioniam, Plestinam, Fresiliam intra dies paucos cæpit: & parte agri mulctatis Marsis, fœdus restituit. Tum in Hetruscos versum bellum. & cùm dictator auspiciorum repetendorum causa profectus Romam esset, magister equitum pa-

M. Valerius Maximus dictator Marsos fudit, & eorũ oppida cæpit.

Hetrusci absente dictatore magistrum equitum circumueniunt.

E bulatum egressus, ex insidijs circumuenitur: signisq; aliquot amissis, fœda militum cæde ac fuga in castra est compulsus. qui terror nõ eo tantum à Fabio abhorret, quòd si qua alia arte cognomen suum æquauit, tum maxime bellicis laudibus: sed etiam quòd memor Papyrianæ sæuitiæ nunquam vt dictatoris iniussu dimicaret, adduci potuisset. Nunciata ea clades Romam, maiorem quàm res erat terrorem exciuit. nam vt exercitu deleto, ita iustitium indictum: custodiæ in portis, vigiliæ vicatim exactæ: arma, tela in muros congesta. Omnibus iunioribus sacramento adactis dictator ad exercitum missus, omnia spe tranquilliora, & composita magistri equitum cura, castra in tutiorem locum redacta, cohortes, quæ signa amiserant, extra vallum sine tentorijs destitutas, inuenit: exercitum auidum pugnæ, quò maturius ignominia aboleretur. Itaque confestim castra inde in agrum Rusellanum promouit. eò & hostes

secuti, quanquam ex benè gesta re summam & in aperto certamine virium spem ha- F
bebant: tamen insidijs quoque, quas fœliciter experti erant, hostem tentant. Tecta
semiruta, vici per vastationem agrorum deusti, haud procul castris Romanorum ab-
erant. ibi abditis armatis, pecus in conspectu præsidij Romani, cui præerat Cn. Ful-
uius legatus, propulsum. ad quam illecebram cùm commoueretur nemo, ab Roma-
na statione pastorum vnus progressus sub ipsas munitiones, inclamat alios cunctan-
ter ab ruinis vici pecus propellentes: quid cessarent, cùm per media castra Romana
tutò agere possent? Hæc cum legato Cærites quidam interpretarentur, & per omnes
manipulos militum ingens esset indignatio, nec tamen iniussu mouere se auderent:
iubet peritos linguæ attendere animum, pastorum sermo agresti an vrbano propior
esset. Cùm referrent sonum linguę, & corporum habitum, & nitorem, cultiora quàm G
pastoralia esse: ite igitur, dicite, inquit, detegant nequicquam conditas insidias:
omnia scire Romanum: nec magis iam dolo capi, quàm armis vinci posse. Hæc vbi
audita sunt, & ad eos qui confederant in insidijs perlata, consurrectum repentè ex la-
tebris est, & in patentem ad conspectum vndique campum prolata signa. visa lega-
gato maior acies, quàm quæ ab suo præsidio sustineri posset. itaque properè ad dicta-
torem auxilia accitum mittit, interea ipse impetus hostium sustinet. Nuncio allato
dictator signa ferri, ac sequi armatos iubet. sed celeriora propè omnia imperio erant.
rapta extemplò signa, armaq;, & vix ab impetu & cursu tenebantur. cum ira ab acce-
pta nuper clade stimulabat, cum concitatior accidens clamor ab increscente certa-
mine. vrgent itaque alij alios, hortanturq; signiferos, vt ocyus eant. quò magis festi- H
nantes videt dictator, eò impensius retentat agmen, ac sensim incedere iubet. Hetru-
sci contrà, principio exciti pugnæ omnibus copijs aderant: & super alios alij nunciant
dictatori omnes legiones Hetruscorum capessisse pugnam: nec iam ab suis resisti
posse. & ipse cernit ex superiore loco, in quanto discrimine præsidium esset. cæterùm
satis fretus esse etiam nunc tolerando certamini legatum, nec se procul abesse pericu-
li vindicem, quàm maximè vult fatigari hostem, vt integris adoriatur viribus fessos.
quanquam lentè procedunt, iam tamen ad impetum capiendum equiti vtique mo-
dicum erat spatium. prima incedebant signa legionum, ne quid occultum aut repen-
tinum hostis timeret: sed relinqueret interualla inter ordines peditum, quà satis la-
xo spatio equi permitti possent. Pariter sustulit clamorem acies: & immissus eques li- I
bero cursu in hostem inuehitur: incompositisq; aduersus equestrem procellam subi-
tum pauorem offundit. Itaque vt propè serum auxilium iam penè circumuentis, ita
vniuersa requies data est. integri accepere pugnam: nec ea ipsa longa aut anceps fuit.
fusi hostes castra repetunt, inferentibusq; iam signa Romanis cedunt, & in vltimam
castrorum partem conglobantur. hærent fugientes in angustijs portarum: pars ma-
gna aggerem vallumq; conscendunt, si aut ex superiore loco tueri se, aut superare ali-
quà & euadere possent. Fortè quodam loco malè densatus agger pondere superastan-
tium in fossam procubuit: atque eà cùm deos pandere viam fugæ conclamassent,
plures inermes quàm armati euadunt. Hoc prælio fractæ iterum Hetruscorum vires:
& pacto annuo stipendio, & duûm mensium frumẽto, permissum ab dictatore, vt de K
pace legatos mitterent Romam. pax negata: induciæ biennij datæ. dictator trium-
phans in vrbem redijt. Habeo authores, sine vllo memorabili prælio pacatam ab di-
ctatore Hetruriam esse, seditionibus tantum Aretinorum compositis, & Licinio
genere cum plebe in gratiam reducto. cos. ex dictatura factus M. Valerius. non
petentem, atque adeò etiam absentem creatum credidere quidam: & per interre-
gem ea comitia facta. id vnum non ambigitur, consulatum cum Apuleio Pansa ges-
sisse. M. Valerio & Q. Apuleio coss. satis pacatæ foris res fuere. Hetruscum aduersæ
belli res, & induciæ quietum tenebant: Samnitem multorum annorum cladibus do-
mitum, haud dum fœderis noui pœnitebat. Romę quoq; plebem quietam & exone-
ratam deducta in colonias multitudo præstabat. tamen ne vndiq; tranquillæ res es-
sent,

Hetrusci tentant insidijs Romanos circumuenire.

Hetrusci Romanũ præsidium adoriuntur.

Hetrusci fusi, & eorum castra direpta.

Hetruscis inducię biennij datæ.

A ſent,certamen iniectum inter primores ciuitatis, patritios plebeioſq;, ab Trib.pl.Q. & Cn. Ogulnijs. qui vndique criminandorum patrum apud plebem occaſionibus quæſitis,poſtquam alia fruſtra tentata erant,eam actionem ſuſceperunt,qua non infimam plebem accenderent, ſed ipſa capita plebis, conſulares triumphalesq; plebeios:quorum honoribus nihil,præter ſacerdotia, quæ nondum promiſcua erant: deeſſet. Rogationem promulgarunt, vt cùm quatuor augures, quatuor pontifices, ea tempeſtate eſſent:placeretq; augeri ſacerdotum numerum, quatuor põtifices, quinque augures, de plebe omnes adlegerentur. Quemadmodum ad quatuor augurum numerum,niſi morte duorum id redigi collegium potuerit, non inuenio: cum inter augures,conſtet imparem numerum debere eſſe,vt tres antiquæ tribus, Ramnenſes,
B Titienſes,Luceres, ſuum quæq; augurem habeant: aut ſi pluribus ſit opus, pari inter ſe numero ſacerdotes multiplicent: ſicut multiplicati ſunt,cùm ad quatuor quinque adiecti nouem numerum, vt terni in ſingulas eſſent, expleuerunt. Cæterùm quia de plebe adlegebantur, iuxta eam rem ægrè paſſi patres, quàm cùm conſulatum vulgari viderent,ſimulabant ad deos id magis,quàm ad ſe pertinere.ipſos viſuros,ne ſacra ſua polluantur. id ſe optare tantùm, ne qua in Rempub.clades veniat. Minus autem tetendêre, aſſueti iam tali genere certaminum vinci. & cernebant aduerſarios non id quod olim vix ſperauerint, affectantes magnos honores. ſed omnia iam, in quorum ſpem dubiam erat certatum, tamen adeptos multiplices conſulatus, cenſuraſq;, & triumphos. Certatum tamen ſuadenda diſſuadendaq; lege inter Ap. Claudium ma-
C ximè ferunt,& inter Publium Decium Murem.qui cum eadem fermè de iure patrum ac plebis,quę pro lege Licinia quondam,contraq; eam dicta erant,cum plebeijs conſulatus rogabatur,diſſeruiſſent, retuliſſe dicitur Decius parentis ſui ſpeciem, qualem eum multi,qui in concione erant,viderant,incinctũ Gabino cultu,ſuper telum ſtantem,quo ſe habitu pro populo ac legionibus Romanis deuouiſſet.tum Publium Decium c o s. purum piumq; dijs immortalibus viſum, æquè ac ſi T. Manlius collega eius deuoueretur. eundem P. Decium, qui ſacra publica populi Romani faceret,legi ritè nõ potuiſſe? id eſſe periculum,ne ſuas preces minus audirent dij,quàm Ap.Claudij? caſtius eum ſacra priuata facere,& religioſius deos colere,quàm ſe? quẽ pœnitere votorum,quæ pro Republica nuncupauerint tot c o s s. plebeij,tot dictatores,aut
D ad exercitus euntes, aut inter ipſa bella? Numerarentur duces eorum annorum,quibus plebeiorum ductu & auſpicio res geri cœptæ ſunt: numerarentur triumphi: iam ne nobilitatis quidem ſuæ plebeios pœnitere. pro certo habere, ſi quod repens bellum oriatur, non plus ſpei fore ſenatui populoq; Romano in patritijs, quàm in plebeijs ducibus. Quòd cùm ita ſe habeat, cui deorum hominúmue indignũ videri poteſt,inquit, eis viris, quos vos ſellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata,& toga picta, & corona triumphali,laureaq; honoraritis: quorũ domos ſpolijs hoſtium affixis inſignes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia inſignia adijcere? Qui Iouis Opt. Max. ornatu decoratus, curru aurato per vrbem vectus in Capitolium aſcenderit: ſi conſpiciatur cum capite ac lituo, capite velato victimam cædat, augu-
E riúmue exarce capiat?cuius imaginis titulo conſulatus,cenſuraq;,& triumphus ęquo animo legetur: ſi auguratum aut pontificatum adieceritis, non ſuſtinebunt legentium oculi? equidem (pace dixerim deûm) eos nos iam populi Romani beneficio eſſe ſpero, qui ſacerdotijs non minus reddamus dignatione noſtra honoris, quàm acceperimus:& deorum magis,quàm noſtra cauſa expetamus,vt quos priuatim colimus, publicè colamus. Quid autem ego ſic adhuc egi, tanquam integra ſit cauſa patritiorum de ſacerdotijs? & non iam in poſſeſſione vnius ampliſſimi ſimus ſacerdotij? decemuiros ſacris faciundis, carminũ Sibyllę ac fatorum populi huius interpretes,antiſtites eoſdem Apollinaris ſacri cærimoniarumq; aliarum plebeios videmus. nec tum patritijs vlla iniuria facta eſt, cum duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios numerus: & nunc tribunus, vir fortis ac ſtrenuus, quinque augurum

Inter primores ciuitatis, patritios plebeioſq; certamẽ de ſacerdotijs cum plebe communicandis.

Inter Ap. Claudiũ & Publiũ Decium certamen, de ſuadenda diſſuadendaq; Lege à tribunis plebis promulgata.

loca,quatuor pontificum adiecit.in quæ plebeij nominentur:non vt vos Appi veſtro F
loco pellant,ſed vt adiuuent vos homines plebeij diuinis quoque rebus procurandis,
ſicut in cæteris humanis pro parte virili adiuuant. Noli erubeſcere Appi collegam in
ſacerdotio habere, quem in cenſura, quem in cõſulatu collegam habere potuiſti,cu-
ius tam dictatoris magiſter equitum,quàm magiſtri equitum dictator eſſe potes.Sa-
binum aduenam principem nobilitatis veſtræ, ſeu Ap. Clauſum, ſeu Ap. Claudium
mauultis, illi antiqui patritij in ſuum numerum acceperunt. ne faſtidieris nos in
ſacerdotum numerum accipere. multa nobiſcum decora afferimus, imò omnia ea-
dem, quæ vos ſuperbos fecerunt. L. Sextius primus de plebe c o s. eſt factus, Caius
Licinius Stolo primus magiſter equitum, C. Martius Rutilius primus & dictator &
cenſor, Q. Publius Philo primus prætor. Semper iſta audita ſunt eadem, penes vos G
auſpicia eſſe, vos ſolos gentem habere, vos ſolos iuſtum imperium & auſpicium do-
mi militiæq;, æquè adhuc proſperum plebeium ac patritium fuit, porroq; erit. En
Roma vnquam fando audiſtis patritios primò eſſe factos, non de cœlo demiſſos, ſed
qui patrem ciêre auumq; poſſent: id eſt, nihil vltrà quam ingenuos? Conſulem iam
patrem ciere poſſum, auumq; iam poterit filius meus. nihil eſt aliud in re Quirites,
niſi vt omnia negata adipiſcamur.certamen tantum patritij petunt,nec curant quem
euentum certaminum habeant. Ego hanc legem, quod bonum, fauſtum felixq; ſit,
vobis ac Reipub.vti rogaſtis,iubendam cenſeo. Vocare tribus extemplò populus iu-
bebat, apparebatq; accipi legem, ille tamen dies eſt interceſſione ſublatus. poſtero
die deterritis tribunis, ingenti conſenſu accepta eſt. Pontifices creantur, ſuaſor legis H
Noui pontifices quatuor, & augures quinq; de plebe facti. P.Decius Mus,P.Sempronius Sophus,C.Martius Rutilius,M.Liuius Denter.Quin-
que augures item de plebe,C.Genutius,P.Ælius Pætus, M.Minutius Feſſus,C.Mar-
tius,T.Publius.Ita octo pontificum,nouem augurum numerus factus.Eodem anno
M. Valerius c o s. de prouocatione legem tulit diligentius ſanctam. tertiò ea tum
poſt reges exactos lata eſt, ſemper à familia eadem. cauſam renouandæ ſæpius haud
aliam fuiſſe reor, quàm quòd plus paucorum opes, quàm libertas plebis poterant.
Porcia lex. Porcia tamen lex ſola pro tergo ciuium lata videtur. quod graui pœna, ſi quis verbe-
Valeria lex. raſſet,necaſſetue ciuem Romanum ſanxit. Valeria lex,cùm eum qui prouocaſſet,vir-
gis cædi,ſecuriq; necari vetuiſſet,ſi quis aduerſus ea feciſſet, nihil vltrà, quàm impro-
bè factum, adiecit. id (qui tum pudor hominum erat) viſum, credo, vinculum ſatis I
validum legis.nunc vix ſeruo ita minetur quiſquam. Bellum ab eodem conſule haud
Aduerſus Aequos pugnatum. Nequinum in Vmbria circũſidetur. quaquam memorabile aduerſus rebellantes Æquos, cùm præter animos feroces ni-
hil ex antiqua fortuna haberent, geſtum eſt. Alter c o s. Apuleius in Vmbria Ne-
quinum oppidum circunſedit. locus erat arduus, atque in parte vna præceps, vbi
nunc Narnia ſita eſt: nec vi, nec munimento capi poterat. itaque eam infectam rem
53 M.Fuluius Pætus,T.Manlius Torquatus noui coss. acceperunt.In eum annum cùm
Q.Fabium cos.non petentem omnes dicerent centuriæ,ipſum authorem fuiſſe Ma-
cer Licinius ac Tubero tradunt differendi ſibi conſulatus in bellicoſiorem annum:
eo anno maiori ſe vſui Reipublicæ fore,vrbano geſto magiſtratu:ita nec diſſimulan-
tem quid mallet, nec petentem tamen, ædilem curulem cum L. Papyrio Curſore fa- K
ctum. Id ne pro certo ponerem, vetuſtior annalium author Piſo effecit: qui eo anno
ædiles curules fuiſſe tradit C.Domitium,Cn.F.Caluinum,& Sp.Caruilium,Q.F.Ma
ximum. id credo cognomen errorem in ædilibus feciſſe: ſecutamq; fabulam miſtam
Luſtrum cõditum eſt. ex ædilicijs & conſularibus comitijs, conuenientem errori. Et luſtrum eo anno con-
Duæ tribus additæ. ditum à P. Sempronio Sopho, & P. Sulpitio Auerrione cenſoribus: Tribusq; additæ
duæ,Anienſis ac Tarentina. Hæc Romæ geſta. cæterùm ad Nequinum oppidũ cum
ſegni obſidione tempus tereretur, duo ex oppidanis, quorum erant ædificia iuncta
muro, ſpecu facto ad ſtationes Romanas itinere occulto perueniunt: inde ad con-
ſulem deducti, præſidium armatum ſe intra mœnia & muros accepturos confir-
mant.Nec aſpernenda res viſa,neque incautè credenda.cum altero eorum (nam alter

obſes

A obſes retentus) duo exploratores per cuniculum miſſi: per quos ſatis comperta re, trecenti armati transfuga duce in vrbem ingreſſi nocte portam, quæ proxima erat, cępere. qua refracta Cos. exercitusq; Romanus ſine certamine vrbem inuaſere. ita Nequinum in ditionem populi Romani venit. colonia eo aduerſus Vmbros miſſa à flumine Narnia appellata:exercitus cum magna præda Romã reductus.Eodem anno ab Hetruſcis aduerſus inducias paratum bellum. ſed eos alia molientes Gallorum ingens exercitus fines ingreſſus pauliſper à propoſito auertit. pecunia deinde, qua multum poterant,freti,ſocios ex hoſtibus facere Gallos conantur,vt eo adiuncto exercitu cum Romanis bellarent.de ſocietate haud abnuũt barbari,de mercede agitur. qua pacta,acceptaq;,cum parata cætera ad bellum eſſent, ſequiq; Hetruſcus iuberet,

Nequinum proditione oppidanorũ captum.

Hetruſci Gallos ex hoſtibus ſocios aduerſus Romanos facere conantur.

B inficias eunt,mercedem ſe belli Romanis inferendi pactos,quicquid acceperint, accepiſſe ne agrum Hetruſcum vaſtarent, armisq; laceſſerent cultores. militaturos tamen ſe,ſi vtiq; Hetruſci velint,ſed nulla alia mercede, quàm vt in partem agri accipiantur,tandemq; aliqua ſede certa conſiſtant. Multa de eo concilia populorum Hetruriæ habita. nec perfici quicquam potuit,non tam,quia imminui agrũ,quàm quia accolas ſibi quiſq; adiungere tam efferatæ gentis homines horrebat. ita dimiſſi Galli, pecuniam ingentem ſine labore ac periculo paratã retulerunt. Romæ terrorem præbuit fama Gallici tumultus ad bellum Hetruſcum adiecti, eo minus cunctanter fœdus ictum cum Picenti populo eſt. T. Manlio Cos. Hetruria prouincia ſorte euenit,

T. Manlius Coſ. ex equo lapſus moritur.

C qui vix dũ ingreſſus hoſtiũ fines, cùm exerceretur inter equites, ab rapido curſu circumagendo equo effuſus,extemplò propè expirauit. tertius ab eo caſu dies finis vitæ Cos.fuit.Quo velut omine belli accepto,deos pro ſe commiſiſſe bellum memorantes Hetruſci ſuſtulere animos.Romæ tum deſiderio viri, tum incommoditate temporis triſtis nuntius fuit:vt patres ab iubendo dictatore conſulis ſubrogandi comitia ex ſententia principum habita deterruerint.M.Valerium Cos.omnes ſententię,centuriæq; dixêre,quem ſenatus dictatorem dici iuſſurus fuerat. tum extemplò in Hetruriam ad legiones proficiſci iuſſit.aduentus eius compreſſit Hetruſcos, adeò vt nemo extra munimenta egredi auderet,timorq; ipſorum obſidioni ſimilis eſſet,neq; illos nouus Cos.vaſtandis agris,vrendisq; tectis,cùm paſſim non villæ ſolum, ſed frequentes quoque vici incendijs fumarent, elicere ad certamen potuit. Cùm hoc ſe-

M. Valerius Coſ. ſubrogatus aduentu ſuo Hetruſcos compreſſit.

D gnius bellum opinione eſſet,alterius belli, quod multis inuicẽ cladibus haud immeritò terribile erat,fama Picentium nouorum ſociorum indicio exorta eſt, Samnites arma & rebellionem ſpectare,ſeq; ab ijs ſolicitatos eſſe.Picentibus gratię actæ,& magna pars curæ patribus ab Hetruria in Samnites verſa eſt.Caritas etiam annonæ ſolicitam ciuitatem habuit.ventumq; ad inopiæ vltimum foret,vt ſcripſêre,quibus ædilem fuiſſe eo anno Fabium Maximum placet,ni eius viri cura, qualis in bellicis rebus multis tempeſtatibus fuerat,talis domi tum in annonæ diſpenſatione pręparando ac conuehendo frumento fuiſſet.Eo anno (nec traditur cauſa) interregnum initum. in-

Samnites arma & rebellionẽ ſpectare nunciatur à Picentibus.

terreges fuere Ap.Claudius,dein P.Sulpitius. is comitia conſularia habuit.creauit L. Cornelium Scipionem,Cn.Fuluium Coss. Principio huius anni oratores Lucano-

Interregnum.

E rum ad nouos Coss.venerunt quęſtum,quia conditionibus pellicere ſe nequiuerint ad ſocietatẽ armorũ,Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos vaſtare, belloq; ad bellum cogere.Lucano populo ſatis ſuperq; erratũ quondã: nunc ita obſtinatos animos eſſe, vt omnia ferre ac pati tolerabilius ducãt, q̃ vt vnquã poſtea nomen Romanum violent.Orare patres,vt & Lucanos in fidẽ accipiant, & vim atq; iniuriam ab ſe Samnitiũ arceant.Se,quanquã bello cũ Samnitibus ſuſcepto neceſſaria iã facta aduerſus Romanos fides ſit,tamẽ obſides dare paratos eſſe.Breuis cõſultatio ſenatus fuit.ad vnũ omnes iungendũ fœdus cũ Lucanis,resq; repetendas ab Samnitibus cenſent.Be-

Ictum fœdus cum Lucanis.

nignè reſponſum Lucanis:ictumq; fœdus.Fœciales miſſi, qui Samnitẽ decedere agro ſociorum,ac deducere exercitum finibus Lucanis iuberent. quibus obuiam miſſi ab Samnitibus qui denunciarent:ſi quod adiſſent in Samnio cõcilium, haud inuiolatos

abituros. Hæc postquam audita sunt Romæ, bellum Samnitibus & patres censue- F
runt, & populus iussit. Coss. inter se prouincias partiti sunt. Scipioni Hetruria, Fulvio Samnites obuenerunt: diuersiq; ad suum quisq; bellum proficiscuntur. Scipioni segne bellum & simile prioris anni militię expectanti, hostes ad Volaterras instructo agmine occurrerunt. pugnatum maiore parte diei, magna vtrinq; cæde. nox incertis quà data victoria esset, interuenit. lux insequens victorẽ, victumq; ostendit. nam Hetrusci silentio noctis castra reliquerunt. Romanus egressus in aciem, vbi profectione hostiũ concessam victoriã videt, progressus ad castra vacuis cum plurima pręda (nam & statiua trepidè deserta fuerãt) potitur. inde in Falisci agrum copijs reductis, cum impedimenta Falerijs cũ modico præsidio reliquisset, expedito agmine ad populandos hostium fines incedit. omnia ferro igniq; vastãtur: prædæ vndiq; actæ. nec solùm G
modò vastum hosti relictum, sed castellis etiã vicisq; illatus ignis. vrbibus oppugnandis temperatum, in quas timor Hetruscos compulerat. Cn. Fuluij Cos. clara pugna in Samnio ad Bouianum haudquaquam ambiguæ victoriæ fuit. Bouianum inde aggressus, nec ita multo post Ausidenã vi cępit. Eodẽ anno Carseolos colonia in agrum Æquiculorũ deducta. Fuluius Cos. de Samnitibus triumphauit. Cùm comitia consularia instarent, fama exorta, Hetruscos, Samnitesq; ingentes conscribere exercitus: palam omnibus concilijs vexari principes Hetruscorum, quòd non Gallos quacunq; conditione traxerint ad bellum: increpari magistratus Samnitium, quòd exercitum aduersus Lucanũ hostem comparatũ obiecerint Romanis. itaq; suis sociorumq; viribus consurgere hostes ad bellum, & haudquaquam pari defungendum esse certa- H
mine. Hic terror, cùm illustres viri consulatum peterẽt, omnes in Q. Fabium Maximum primò non petentem, deinde vt inclinata studia vidit, etiam recusantẽ conuertit. Quid se iam senem, ac perfunctum laboribus laborumq; pręmijs, solicitarent? nec corporis, nec animi vigorem remanere eundem: & fortunã ipsam vereri, ne cui deorum nimia iam in se, & constantior quàm velint humanæ res, videatur. & se glorię seniorum succreuisse, & ad suam gloriã consurgentes alios lætum aspicere. nec honores magnos fortissimis viris Romæ, nec honoribus deesse fortes viros. Acuebat hac moderatione tam iusta studia, quæ verecundia legum restinguenda ratus, legem recitari iussit, qua intra decem annos eundem consulem reficinõ liceret. vix præstrepitu audita lex est. tribuniq; plebis nihil id impedimenti futurum aiebant. se ad populum la- I
turos, vti legibus solueretur. & ille quidem in recusando perstabat: quid ergo attineret leges ferri rogitans, quibus per eosdẽ, qui tulissent, fraus fieret? iam regi leges, non regere. Populus nihilominus suffragia inibat: & vt quæq; intro vocata erat centuria, Cos. haud dubiè Fabium dicebat. Tum demum consensu ciuitatis victus, Dei approbent, inquit, quod agitis, acturiq; estis, Quirites. cæterùm quoniam in me, quod vos vultis, facturi estis, in collega sit meæ apud vos gratiæ locus. P. Decium expertum mihi concordi collegio virum, dignum vobis, dignum parente suo, quæso mecum consulem faciatis. Iusta suffragatio visa. omnes quæ supererant centuriæ, Q. Fabium, P. Decium Coss. dixere. Eo anno pleriq; dies dicta ab ædilibus: quia plus, quàm quod lege finitum erat, agri possiderent: nec quisquam fermè est purgatus: vinculumq; in- K
gens immodicæ cupiditatis iniectum est. Coss. noui, Q. Fabius Maximus quartùm, & P. Decius Mus tertiùm, cùm inter se agitarẽt, vt alter Samnites hostes, alter Hetruscos deligeret: quantæq; in hanc aut in illam prouinciam copiæ satis essent, & vter ad vtrum bellum dux idoneus magis esset, ab Sutrio, & Nepete, & Falerijs legati, authores, concilia Hetruriæ populorum de petenda pace haberi, totam belli molem in Samnium auerterunt. Profecti Coss. quo expeditiores cõmeatus essent, & incertior hostis, quà venturum bellum foret, Fabius per Soranum, Decius per Sidicinum agrum, in Samnium legiones ducunt. Vbi in hostium fines ventum est, vterq; populabundus effuso agmine incedit: explorant tamen latius, quàm populantur. Igitur non fefellere ad Trifernum hostes in occulta valle instructi, quà ingressos Romanos superiore

Ad Volaterras cũ Hetruscis incerta victoria pugnatur.

Cum Samnitibus feliciter pugnatũ, de quibus Fuluius Cos. triumphauit.

Q. Fabius Maximus consulatum recusat.

Q. Fabius omnium consensu centuriarum consul creatur.

Aduersus Samnites ambo Coss. profecti fines hostium populantur.

A ſuperiore ex loco adoriri parabant. Fabius impedimentis in locum tutum remotis, præſidioq; modico impoſito, præmonitis militibus adeſſe certamẽ, quadrato agmine ad prædictas hoſtium latebras ſuccedit. Samnites deſperantes improuiſo tumultu quando in apertum ſemel diſcrimen euaſura eſſet res, & ipſi acie iuſta maluerunt concurrere. itaque & in æquum deſcendunt, ac fortunæ ſe maiore animo quàm ſpe committunt. cæterùm ſiue quia ex omnium Samnitium populis, quodcunq; roboris fuerat, contraxerant: ſeu quia diſcrimen ſummæ rerum augebat animos, aliquantum aperta quoq; pugna præbuerunt terroris. Fabius, vbi nulla ex parte hoſtem loco moueri vider, M. Fuluium & M. Valerium Trib. militum cum quibus ad primam aciem procurrerat, ire ad equites iubet: & adhortari, vt ſi quando vnquam equeſtri

Samnites Romanis ſumma vi reſiſtunt.

B ope adiutam Rempublicam meminerint, illo die annitantur, vt ordinis eius gloriam inuictam præſtent. peditum certamine immobilem hoſtem reſtare: omnem reliquam ſpem in impetu eſſe equitum. & ipſos nominatim iuuenes pari comitate vtrunque nunc laudibus, nunc promiſſis onerat. Cæterùm quando nec ea quoq; tentata vis proficeret, conſilio graſſandum, ſi nihil vires iuuarent ratus, Scipionem legatum haſtatos primæ legionis ſubtrahere ex acie, & ad montes proximos, quàm poſſet occultiſſimè, circunducere iubet: inde aſcenſu abdito à conſpectu erigere in montes agmen, auerſoq; hoſti ab tergo repentè ſe oſtendere. Equites ducibus tribunis haud multo plus hoſtibus quàm ſuis, ex improuiſo ante ſigna euecti, præbuerunt tumultus. Aduerſus incitatas turmas ſtetit immota Samnitium acies, nec parte vlla pelli,

C aut perrumpi potuit. Et poſtquam irritum inceptum erat, recepti poſt ſigna prælio exceſſerunt. Creuit ex eo hoſtium animus, nec ſuſtinere frõs prima tam longum certamen, increſcentem q; fiducia ſui vim potuiſſet, ni ſecunda acies iuſſu Conſulis in primum ſucceſſiſſet. Ibi integræ vires ſiſtunt inuehentem ſe iam Samnitem. & tempore improuiſa ex montibus ſigna, clamorq; ſublatus, non verò tantum metu terruere Samnitium animos. Nam & Fabius Decium collegam appropinquare exclamauit, & pro ſe quiſq; miles, adeſſe alterum Cos. adeſſe legiones, gaudio alacres fremũt, terrorq; vtilis Romanis oblatus, fugæ formidinisq; Samnites impleuit, maximè territos ne ab altero exercitu integro intactoq; feſſi opprimerentur. & quia paſſim in fugam diſſipati ſunt, minor cædes, quàm pro tanta victoria fuit, tria millia & cccc. cæ-

Samnites in fugã diſſipati.

D ſi: capti trecenti fermè & triginta, ſigna militaria capta tria & viginti. Samnitibus Apuli ſe ante prælium coniunxiſſent, ni P. Decius Cos. ijs ad Maleuentum caſtra obieciſſet, extractosq; deinde ad certamen fudiſſet. Ibi quoq; plus fugæ fuit, quàm cædis. duo millia Apulorum cæſa, ſpretoq; eo hoſte Decius in Samnium legiones duxit. Ibi duo conſulares exercitus diuerſis vagati partibus, omnia ſpatio quinq; menſium euaſtarunt, quadraginta & quinq; loca in Sãnio fuêre, in quibus Decij caſtra fuerunt, alterius Cos. ſex & octoginta. nec valli tantùm, ac foſſarum veſtigia relicta, ſed multa illis inſigniora monimenta vaſtatis circà, regionumq; depopulatarum. Fabius etiam vrbem Cimetram cæpit: ibi capta armatorum duo millia cccc. cæſi fermè pugnantes ad quadringentos triginta. Inde comitiorum cauſa Romam profectus, maturauit

Conſulares exercitus omnia in Sãnio vaſtarunt.

E eam rem agere. cùm primò vocatæ Q. Fabium Cos. dicerent omnes centuriæ, Ap. Claudius conſularis candidatus, vir acer & ambitioſus, non ſui magis honoris cauſa, quàm vt patritij recuperarent duo cõſularia loca, cùm ſuis, tum totius nobilitatis viribus incubuit, vt ſe cum Q. Fabio Cos. dicerent. Fabius primò de ſe eadem ferè, quæ priore anno dicendo abnuere. circunſtare ſellam omnis nobilitas, orare vt ex cœno plebeio conſulatũ extraheret, maieſtatemq; priſtinã tum honori, tum patritijs gentibus redderet. Fabius ſilentio facto media oratione ſtudia hominum ſedauit. facturum enim ſe fuiſſe dixit, vt duorum patritiorum nomina reciperet, ſi alium quàm ſe Cos. fieri videret: nunc ſe ſui rationem comitijs, cùm cõtra leges futurum ſit, peſſimo exemplo non habiturum. Ita Lucius Volumnius de plebe cum Ap. Claudio Cos. eſt factus, priori item conſulatu inter ſe cõparati. Nobilitas obiectare Fabio, fugiſſe eum

Fabius cõſulatum recuſat.

Appium

Appium Claudium collegã, eloquentia, ciuilibusq; artibus haud dubiè præstantem. F
Comitijs perfectis veteres Coss. iussi bellum in Samnio gerere. prorogato in sex men
ses imperio. Itaq; insequenti quoq; anno L. Volumnio & Ap. Claudio Coss. P. Deci-
Samnites finibus suis pulsi Hetruriam petierunt. us, qui Cos. in Samnio relictus à collega fuerat: proconsul idem populari non destitit
agros, donec Samnitium exercitum nusquam se prælio committentem, postremò
expulit finibus. Hetruriam pulsi petierunt: & quod legationibus nequicquam sæpè
tentauerãt, id se tanto agmine armatorum mistis terrore precibus, acturos efficacius
rati, postulauerunt principum Hetrurię concilium. Quo coacto, per quot annos pro
libertate dimicent cum Romanis, exponunt. omnia expertos esse, si suimetipsorum
viribus tolerare tantam molem belli possent: tentasse etiam haud magni momenti fi-
nitimarum gentium auxilia: petisse pacem à populo Romano, cùm bellum tolerare G
non possent: rebellasse, quòd pax seruiẽtibus grauior, quàm liberis bellum esset. vnam
ipsi spem reliquam in Hetruscis restare: scire gentem Italię opulentissimam armis, vi-
ris, pecunia esse: habere accolas Gallos inter ferrũ & arma natos, feroces cum suopte
ingenio, tum aduersus Romanum populum: quem captum à se, auroq; redemptum
haud vana iactãtes memorent. Nihil abesse, si sit animus Hetruscis, qui Porsenę quon
dam, maioribusq; eorũ fuerit: quin Romanos omni agro cis Tyberim pulsos dimi-
care pro salute sua, non de intolerando Italię regno cogant. Samnitem illis exercitum
paratum, instructum armis, stipẽdio venisse: confestim secuturos, vel si ad ipsam Ro-
manam vrbem oppugnandam ducant. Hæc eos in Hetruria iactantes, molientesq;
bellum domi Romanum vrebat: nam P. Decius vbi comperit per exploratores pro- H
fectum Samnitium exercitum, aduocato concilio, Quid per agros, inquit, vagamur,
vicatim circumferentes bellum? quin vrbes ac mœnia aggredimur? nullus iam exer-
citus Samnio præsidet. cessere finibus, ac sibimetipsi exilium consciuere. Approban-
tibus cunctis, ad Murgantiam validam vrbem oppugnandam ducit: tantusq; ardor
militum fuit, & charitate ducis, & spe maioris quàm ex agrestibus populationibus
Samnitium præcipua quæq; oppida à P. Decio Cos. expugnantur. prædæ, vt vno die vi atq; armis vrbem caperent. ibi duo millia Samnitium & centum
pugnantes circumuenti, captiq;: & alia præda ingens capta est. quæ ne impedimen-
tis grauibus agmen oneraret, conuocari milites Decius iubet. Haccine, inquit, vi-
ctoria sola, aut hac præda contenti estis futuri? vultis vos pro virtute spes gerere? om-
nes Samnitium vrbes fortunæq; in vrbibus relictæ, vestræ sunt, quando legiones eo- I
rum tot prælijs fusas, postremò finibus expulistis. vendite ista: & illicite lucro merca-
torem, vt sequatur agmen. ego subinde suggeram quæ vendatis. Ad Romuleam vr-
bem hinc eamus, vbi vos labor haud magnus, præda maior manet. Diuendita præda,
vltro adhortantes imperatorem, ad Romuleam pergunt. Ibi quoque sine opere, sine
tormentis, simul admota sunt signa, nulla vi deterriti á muris, quà cuiq; proximum
fuit, scalis raptim admotis, in mœnia euasere. captum oppidum ac direptum est. ad
duo millia & ccc. occisi: & sex millia hominum capta. Et miles ingenti præda poti-
tus: quam vendere, sicut priorem, coactus: Ferentinum inde, quanquam nihil quietis
dabatur, tamen summa alacritate ductus. cæterùm ibi plus laboris ac periculi fuit.
nam & defensa summa vi mœnia sunt: & locus erat munimento, naturaq; tutus: sed K
euicit omnia assuetus prædæ miles. ad tria millia hostium circa muros cęsa: prędа mi-
Annalium varietas. litis fuit. Huius oppugnatarum vrbium decoris pars maior in quibusdam annalibus
ad Maximum trahitur. Murgantiam ab Decio, à Fabio Ferentinum Romuleamq;
oppugnatas tradunt. sunt qui nouorum consulum hanc gloriam faciant. Quidam
non amborum, sed alterius, P. Volumnij: ei Samnium prouinciam euenisse. Dum ea
in Samnio, cuiuscunque ductu auspicioq;, gererentur, Romanis in Hetruria interim
Ingens in Hetruria belli apparatus. bellum ingens multis ex gentibus concitur: cuius author Gellius Egnatius ex Samni-
tibus erat. Thusci ferè omnes conciuerant bellum: traxerat contagio proximos Vm-
briæ populos: & Gallica auxilia mercede solicitabantur. omnis ea multitudo ad ca-
stra Samnitium conueniebat. Qui tumultus repens postquam Romam perlatus est,

cùm iam

A cùm iam L. Volumnius Cos. cum legionibus ſecunda ac tertia, ſociorumq; millibus quindecim profectus in Samnium eſſet, Ap. Claudium primo quoque tempore in Hetruriam ire placuit. duæ Romanæ legiones ſecutæ, prima & quarta, & ſociorum duodecim millia: caſtra haud procul ab hoſte poſita. Cæterùm magis eò profectum eſt, quòd maturè ventum erat, vt quoſdam ſpectantes iam arma in Hetruria populos, metus Romani nominis comprimeret, quàm quòd ductu Cos. quicquam ibi ſatis ſcitè, aut fortunatè geſtum ſit. Multa prælia locis & temporibus iniquis commiſſa: ſpesq; indies grauiorem hoſtẽ faciebat. & iam propè erat, vt nec duci milites, nec militibus dux ſatis fideret. Literas ad collegam accerſendum ex Samnio miſſas in trinis annalibus inuenio. piget tamen incertum ponere, cum ea ipſa inter Coss. populi Ro- *Appio conſuli milites parum fidentes.*
B mani iam iterum eodem honore fungentes diſcrepatio fuerit, Appio abnuente miſſas, Volumnio affirmante Appij ſe literis accitum. Iam Volumnius in Samnio tria caſtella cęperat, in quibus ad tria millia hoſtium cæſa erãt: dimidium ferè eius captum. Et Lucanorum ſeditiones, à plebeis & egentibus ducibus ortas, ſumma optimatium voluntate per Q. Fabium proconſulem miſſum eò cum veteri exercitu compreſſerat. Decio populandos hoſtium agros relinquit: ipſe cum copijs in Hetruriam ad collegam pergit: quem aduenientem læti omnes accepere. Appium ex cõſcientia ſua credo animum habuiſſe haud immeritò iratum, ſi nihil ſcripſerat: illiberali, & ingrato animo, ſi eguerat ope, diſſimulantẽ. vix enim ſalute mutua reddita cùm obuiam egreſſus eſſet: Satin' ſaluæ, inquit, Luci Volumni? vt ſeſe in Samnio res habent? quæ te cau- *Volumnius cũ copijs in Hetruriam ad collegam iuuandum venit.* *Appius indignè fert aduentum collegæ.*
C ſa vt prouincia tua excederes, induxit? Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis eius accitũ veniſſe: quæ ſi falſę fuerint, nec vſus ſui ſit in Hetruria, extemplò conuerſis ſignis abiturum. Tu verò abeas, inquit: neq; te quiſquam moratur: Etenim minimè conſentaneum eſt, cum bello tuo forſitan vix ſufficias, hîc te ad opẽ ferendam alijs gloriari veniſſe. Benè Hercules verteret, dicere Volumnius: malle fruſtra operam inſumptam, quàm quicquam incidiſſe, cur non ſatis eſſet Hetruriæ vnus conſularis exercitus. Digrediẽtes iam Coss. legati tribuniq; ex Appiano exercitu circumſiſtunt: *Appiani exercitus in retinendo Volumnio ſtudium.*
pars imperatorem ſuum orare, ne collegæ auxilium, quod accipiendum vltro fuerit, ſua ſponte oblatum ſperneretur: plures abeunti Volumnio obſiſtere, atq; obteſtari, ne prauo cum collega certamine Rempublicam prodat. ſi qua clades incidiſſet, deſer
D tori magis quàm deſerto noxiè fore. eò rem adductam, vt omnis rei benè aut ſecus geſtæ in Hetruria decus dedecusq; ad L. Volumnium ſit delegatum. neminem quæſiturum quæ verba Appij, ſed quæ fortuna exercitus fuerit. dimitti ab Appio eum, ſed à Republica & ab exercitu retineri, experiretur modò voluntatem militum. Hæc monendo, obteſtandoq; propè reſtitantes Conſules in concionem pertraxerunt. ibi orationes longiores habitæ in eandem fermè ſententiam, in quam inter paucos certatum verbis fuerat, Et cùm Volumnius cauſa ſuperior, ne infacũdus quidem aduerſus eximiam eloquentiam collegæ viſus eſſet: cauillansq; Appius ſibi acceptum referre diceret debere, quòd ex muto atq; elingui facundum etiam Cos. haberent, priore conſulatu primis vtiq; menſibus hiſcere eum nequiſſe, nunc iam populares orationes
E ſerere: Quam mallem, inquit Volumnius, tu à me ſtrenuè facere, quàm ego abs te *Volumnij argutũ reſponſum.*
ſcitè loqui didiciſſem. Poſtremò conditionem ferre, quæ decretura ſit, non orator (neque enim id deſiderare Rempublicam) ſed imperator vter ſit melior: Hetruriam & Samnium prouincias eſſe: vtram mallet, eligeret: ſuo exercitu ſe vel in Hetruria, vel in Samnio rem geſturum. Tum militum clamor ortus, vt ſimul ambo bellum Hetruſcum ſuſciperent. quo animaduerſo conſenſu Volumnius: Quoniam in collegæ voluntate interpretanda, inquit, erraui, nõ committam vt quid vos velitis, obſcurum ſit. manere, an abire me velitis, clamore ſignificate. Tum verò tantus eſt clamor exortus, vt hoſtes è caſtris exciret. armis arreptis in aciem deſcendunt. & Volumnius ſigna *Militũ clamor in retinendo Volumnio exortus, hoſtes è caſtris exciuit.*
canere, ac vexilla afferri è caſtris iuſſit. Appium addubitaſſe ferunt, cernentem, ſeu pugnante, ſeu quieto ſe, fore collegæ victoriam: deinde veritũ, ne ſuę quoq; legiones

Volumnium

Volumnium sequerentur, & ipsum flagitantibus suis signum dedisse. Ab neutra parte satis commodè instructi fuerunt. nam & Samnitium dux Gellius Egnatius pabulatum cum cohortibus paucis ierat: suoq; impetu magis milites, quàm cuiusquam ductu, aut imperio pugnam capessebant: & Romani exercitus nec pariter ambo ducti, nec satis temporis ad instruendum fuit. Prius concurrit Volumnius, quàm Appius ad hostem peruenirет. itaq; fronte inæquali concursum est: & velut forte quadam mutante assuetos inter se hostes, Hetrusci Volumnio, Samnites parumper cunctati, quia dux aberat, Appio occurrere. Dicitur Appius in medio pugnæ discrimine, ita vt inter prima signa manibus ad cœlum sublatis cõspiceretur, ita precatus esse: Bellona, si hodie nobis victoriam duis, ast ego templum tibi voueo. Hæc precatus velut instigante Dea, & ipse collegæ, & exercitus virtutem adæquauit ducis. imperatoria opera exequitur: & milites, ne ab altera parte prius victoria incipiat, annituntur. ergo fundunt fugantq; hostes, maiorem molem haud facilè sustinentes, quàm cum qua manus conserere assueti fuerant. vrgendo cedentes, insequendoq; effusos compulere ad castra. ibi interuentu Gellij, cohortiũq; Sabellarũ, paulisper recruduit pugna. ijs quoque mox fusis, iam à victoribus castra oppugnabantur. & cum Volumnius ipse portę signa inferret, Appius Bellonam victricem identidẽ celebrãs, accenderet militum animos, per vallũ, per fossas irruperunt. castra capta, direptaq;: præda ingens parta, & militi concessa est. septem millia ac trecenti hostium occisi, duo millia & centum viginti capti. Dum ambo Coss. omnisq; Romana vis in Hetruscũ bellum magis inclinat, in Samnio noui exercitus exorti ad depopulandos imperij Romani fines, per Vestinos in Campaniam Falernumq; agrũ transcendunt, ingentesq; prædas faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samniũ redeuntẽ (iam enim Fabio Decioq; prorogati imperij finis aderat) fama de Samnitium exercitu, populationibusq; Campani agri ad tuendos socios conuertit. Vt in Calœnum agrum venit, & ipse cernit recentia cladis vestigia, & Calœni narrant tantum iam prædæ hostes trahere, vt vix explicare agmen possint: itaq; iam propalam duces loqui, extemplò eundum in Samnium esse, vt relicta ibi præda in expeditionem redeant, nec tam oneratum agmen dimicationi committant. Ea quanquam similia veris erant, certius tamen explorãda ratus, dimittit equites, qui vagos prædatores in agros palantes excipiant: ex quibus inquirendo cognoscit ad Vulturnũ flumen sedere hostem, inde tertia vigilia moturũ iter in Samnium esse. His satis exploratis profectus, tanto interuallo ab hostibus consedit, vt nec aduentus suus propinquitate nimia nosci posset, & egredientem è castris hostem opprimeret. aliquanto ante lucem ad castra accessit: gnarosq; Oscæ linguæ exploratum quid agatur mittit. Intermisti hostibus (quod facile erat in nocturna trepidatione) cognoscunt infrequentia armatis signa egressa, prædam prędęq; custodes exire, ignobile agmen, & sua quenq; molientem, nullo inter alios consensu, nec satis certo imperio. Tempus aggrediendi aptissimum visum est: & iam lux appetebat. itaque signa canere iussit: agmenq; hostium aggreditur. Samnites præda impediti, infrequentes armati, pars addere gradum, ac præ se agere prædam: pars stare, incerti vtrum progredi, an regredi in castra tutius foret, inter cunctationem opprimuntur. & Romani iam transcenderant vallum: cædesq; ac tumultus erat in castris. Samnitium agmen præterquam hostili tumultu, captiuorum etiam repentina defectione turbatum erat: qui partim ipsi soluti vinctos soluebant: partim arma in sarcinis deligata rapiebant, tumultumq; prælio ipso terribiliorem intermisti agmini præbebant: memorandum deinde edidere facinus: nam Statium Egnatium ducem adeuntem ordines, hortantemq; inuadunt: dissipatis inde equitibus, qui cum eo aderant, ipsum circunsistunt: insidentemq; equo captum ad Cos. Romanum rapiunt. Reuocata eo tumultu prima signa Samnitium: prœliumq; iam profligatum integratum est, nec diutius sustineri potuit: cæsa ad sex millia hominum: duo millia & quingenti capti. in eis tribuni militum quatuor: signa militaria triginta: & quod lætissimum victoribus fuit, captiuorum

In Hetruria funduntur fugãturq; hostes: & eorum castra diripiuntur.

In Sãnio noui exercitus depopulantur Romanos fines.

Volumnius Samnites aggreditur.

Egnatius dux Samnitium captus ad Volumnium Cos. ducitur, reliqui hostes cæduntur, aut fugantur.

A uorũm recepta ſeptem millia,& cccc.præda ingens ſociorũ: accitiq; edicto domini ad res ſuas noſcendas,recipiendasq; præſtituta die.quarũ rerum non extitit dominus,militi conceſſæ:coactiq; vendere prædam, ne alibi quàm in armis animum haberent.Magnum ea populatio Campani agri tumultum Romæ prębuerat:& per eos fortè dies ex Hetruria allatum erat, poſt deductum inde Volumnianum exercitum Hetruriam concitam in arma,& Gellium Egnatium Samnitium ducem, & Vmbros ad defectionem vocari, & Gallos pretio ingenti ſolicitari. His nuntijs ſenatus conterritus,iuſtitium indici,delectum omnis generis hominum haberi iuſſit. nec ingenui modò aut iuniores ſacramento adacti ſunt,ſed ſeniorum etiam cohortes factę,libertiniq; centuriati:& defendendæ vrbis conſilia agitabantur:ſummæq; rerum præ-
B tor P.Sempronius præerat.cæterùm parte curæ exonerarunt ſenatum Lucij Volumnij Cos. literæ,quibus cæſos fuſosq; populatores Campaniæ cognitum eſt.Itaque & ſupplicationes ob rem benè geſtam Cos. nomine decernunt: iuſtitium remittitur, quod fuerat per dies decem & octo:ſupplicatioq; perlæta fuit.Tum de præſidio regionis depopulatæ ab Samnitibus agitari cœptum. itaq; placuit, vt duæ coloniæ circa Veſtinum & Falernum agrum deducerentur:vna ad hoſtium Liris fluuij, quæ Minturnæ appellata:altera in ſaltu Veſtino Falernum contingente agrum:vbi Synope dicitur Græca vrbs fuiſſe,Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. Tribunis plebis negotium datum eſt,vt plebiſcito iuberetur P.Sempronius prætor triumuiros in ea loca colonis deducendis creare.nec qui nomina darent,facilè inueniebantur: quia
C in ſtationem ſe propè perpetuam infeſtæ regionis,non in agros mitti rebantur.auertit ab eis curis ſenatum Hetruriæ ingraueſcens bellũ:& crebræ literæ Appij, monentis,ne regionis eius motum negligerent. quatuor gentes conferre arma, Hetruſcos, Samnites,Vmbros,Gallos.iam caſtra bifariam facta eſſe,quia vnus locus capere tantam multitudinem non poſſit.Ob hæc,& iam appetebat tempus, comitiorum cauſa L.Volumnius Cos.Romam reuocatus.qui prius quàm ad ſuffragium centurias vocaret,in concionem aduocato populo multa de magnitudine belli Hetruſci diſſeruit. iam tum,cùm ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit, fuiſſe tantum bellum, vt nec duce vno,nec exercitu geri potuerit:acceſſiſſe poſtea dici Vmbros,& ingentem exercitum Gallorum.Aduerſus quatuor populos duos Coss. illo die deligi meminiſſent.
D ſe,niſi confideret eum conſenſu populi Romani Cos.declaratum iri,qui haud dubiè tum primus omnium ductor habeatur, dictatorem fuiſſe extemplò dicturum. Nemini dubium erat,quin Q.Fabius omnium conſenſu deſtinaretur: eumq; & prærogatiuæ,& primò vocatæ omnes centuriæ conſulem cum L.Volumnio dicebant. Fabij oratio fuit,qualis biennio antè:deinde vt vincebatur conſenſu,verſa poſtremò ad collegam P.Decium poſcendum.id ſenectuti ſuæ adminiculum fore: cenſura, duobusq; conſulatibus ſimul geſtis expertũ ſe nil concordi collegio firmius ad Rempub. tuendam eſſe.nouo imperij ſocio vix iam aſſueſcere ſenilem animũ poſſe: cum moribus notis facilius ſe communicaturum conſilia. Subſcripſit orationi eius Cos. cum meritis P.Decij laudibus,tum quæ ex concordia conſulum bona, quæq; ex diſcordia
E mala in adminiſtratione rerum militariũ euenirent,memorando,quàm propè ad vltimum diſcrimen ſuis & collegę certaminibus nuper ventum foret:admonendo Decium,Fabiumq;,vt vno animo,vna mente viuerent.Eſſe præterea viros natos militię, factis magnos,ad verborum linguæq; certamina rudes:ea ingenia conſularia eſſe.callidos ſolertesq;, iuris atq; eloquentiæ conſultos,qualis Ap.Claudius eſſet, vrbi ac foro pręſides habendos,prætoresq; ad reddenda iura creandos eſſe.His agendis dies eſt conſumptus.poſtridie ad præſcriptum Cos.& conſularia & prętoria comitia habita. Coss.creati,Q.Fabius,& P.Decius:Ap.Claudius prætor: omnes abſentes, & L.Volumnio ex s.c. & ſcito plebis prorogatum in annum imperium eſt.Eo anno prodigia multa fuerunt:quorum auerruncandorum cauſa ſupplicationes in biduum ſenatus decreuit.publicè vinum ac thus ſacrificijs præbitũ, ſupplicatum iere frequentes viri,

Supplicationes ob rem benè geſtam aduerſus Samnites decernuntur.

Quatuor gentes arma conferebant in Hetruria aduerſus Romanos.

Fabius conſul creatus, P. Deciũ collegam ſibi poſcit.

Prodigia auerruncandi cauſa,ſupplicationes decretæ.

Certamen inter matronas ortum.

fœminæq;. Insignem supplicationem fecit certamen in sacello Pudicitiæ patritiæ, F
que in foro boario est ad ædem rotundam Herculis, inter matronas ortum. Virginiam Auli filiam, patritiam plebeio nuptam Volumnio Cos. matronæ, quòd è patribus enupsisset, sacris arcuerant. Breuis altercatio inde ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarsit. cùm se Virginia & patritiam & pudicam in patritiæ Pudicitiæ templum ingressam, & vni nuptam, ad quem virgo deducta sit: nec se viri, honorúmue eius ac rerum gestarum pœnitere, verò gloriaretur. Facto deinde egregio magnifica verba adauxit. in vico Longo, vbi habitabat, ex parte ædium quod satis esset loci modico sacello, exclusit: aramq; ibi posuit. & conuocatis plebeijs matronis

Ara Pudicitiæ plebeiæ.

conquesta iniuriam patritiarum: Hanc ego aram, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico: vosq; hortor, vt quod certamen virtutis viros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ in- G
ter matronas sit: detisq; operam, vt hæc ara, quàm illa, si quid potest, sanctius, & à castioribus coli dicatur. Eodem fermè ritu & hęc ara, quo illa antiquior culta est, vt nulla nisi spectatę pudicitię matrona, & quæ vni viro nupta fuisset, ius sacrificandi haberet. Vulgata dein religio à pollutis, nec matronis solum, sed omnis ordinis fœminis, postremò in obliuionẽ venit. Eodem anno Cn. & Q. Ogulnij ædiles curules aliquot

Aliquot fœneratores bonis mulctantur.

fœneratoribus diem dixerunt, quorum bonis mulctatis, ex eo quod in publicum redactũ est, ænea in Capitolio limina, & trium mensarũ argentea vasa in cella Iouis Iouemq; in culmine cũ quadrigis, & ad Ficum Ruminalẽ simulachra infantiũ conditorũ vrbis sub vberibus lupæ posuerũt: semitãq; saxo quadrato à Capena porta ad Martis strauerunt. & ab ędilibus plebeijs L. Ælio Pęto, & C. Fuluio Curuo ex mulctaticia H
itẽ pecunia, quã exegerunt pecuarijs dãnatis, ludi facti: pateræq; aureæ ad Cærerispo
sitæ. Q. inde Fabius quintùm, & P. Decius quartùm, consulatũ ineũt: tribus cõsulatibus, censuraq; collegæ, nec gloria magis rerum, quæ ingens erat, quàm concordia inter se clari. quæ ne perpetua esset, ordinum magis, quàm ipsorum inter se certamen

Inter Fabium & Decium orta de prouinciarum partitione contentio.

interueniisse reor: patritijs tendentibus, vt Fabius Hetruriam extra ordinem prouinciam haberet: plebeijs authoribus Decio, vt ad sortem reuocaret. Fuit certè contentio in senatu. & postquam ibi Fabius plus poterat, reuocata res ad populum est. in concione, vt inter militares viros, & factis potius quàm dictis fretos, pauca verba habita. Fabius, quam arborem conseruisset, sub ea legere alium fructum, indignum esse dicere. se aperuisse Ciminiam syluam, viamq; per deuios saltus Romano bello feciisse. I
Quid se id ætatis solicitassent, si alio duce bellum gesturi essent? Nimirum aduersarium se, non socium imperij legisse sensim exprobrat: & inuidisse Decium concordibus collegijs tribus. Postremò se tendere nihil vltrà, quàm vt, si se dignum prouincia ducerent, in eam mitterent: in senatus arbitrio se fuisse, & in potestate populi futurum. P. Decius senatus iniuriam querebatur: quoad potuerint patres annisos, ne plebeijs aditus ad magnos honores esset. postquam ipsa virtus peruicerit, ne in illo genere hominum inhonorata esset, quęri, quemadmodum irrita sint non suffragia modò populi, sed arbitria etiam fortunæ, & in paucorum potestatem vertantur. Omnes ante se consules sortitos prouincias esse: nunc extra sortem Fabio senatum prouinciam dare. Si honoris eius causa, ita eum de se, deq; Republica meritum esse, vt faueat K
Q. Fabij gloriæ: quæ modò non sua contumelia splendeat. cui autem dubium esse, vbi vnum bellum sit asperum ac difficilè, cùm id alteri extra sortem mandetur: quin alter consul pro superuacaneo atq; inutili habeatur? gloriari Fabium rebus in Hetruria gestis: velle & P. Decium gloriari: & forsitan quem ille obrutum ignem reliquerit, ita vt toties nouum ex improuiso incendium daret, eum se extincturum. Postremò se collegæ honores præmiaq; concessurum verecundia ętatis eius, maiestatisq; cùm periculum, cùm dimicatio proposita sit, neq; cedere sua sponte, neq; cessurum. & si nihil aliud ex eo certamine tulerit, illud certè laturum, vt quod populi sit, populus iubeat potius, quàm patres gratificentur. Iouem optimum maximum, deosq; immortales se precari, vt ita sortem æquam sibi cum collega dent, si eandem virtutem felicitatemq;

A tatemq; in bello administrando daturi sint, certè id & natura æquum, & exemplo vtile esse, & ad famam populi Romani pertinere, eos consules esse, quorum vtrolibet duce bellum Hetruscũ geri rectè possit. Fabius nihil aliud precatus populum, quàm vt prius quàm intro vocarentur ad suffragium tribus, Ap. Claudij prætoris allatas ex Hetruria literas audirent, comitio abit. nec minore populi consensu, quàm senatus, prouincia Hetruria extra sortem Fabio decreta est. Concursus inde ad consulem factus omnium fermè iuniorum, & pro se quisq; nomina dabant. tanta cupido erat sub eo duce stipendia faciendi. Qua circunfusus turba, Quatuor millia, inquit, peditum, & sexcentos equites duntaxat scribere in animo est. hodierno & crastino die qui nomina dederitis, mecum ducam. maiori mihi curæ est, vt omnes locupletes reducam,
B quàm vt multis rem geram militibus. Profectus apto exercitu, & eo plus fiduciæ ac spei gerente, quòd non desiderata multitudo erat, ad oppidum Aharnam vnde haud procul hostes erant, ad castra Appij prætoris pergit. paucis citrà millibus lignatores ei cum præsidio occurrunt, qui vt lictores prægredi viderunt, Fabiumq; esse consulem accepere, læti atq; alacres dijs populoq; Romano gratias agunt, quòd eum sibi imperatorem misissent. Circunfusi deinde cùm consulem salutarent, quærit Fabius quò pergerent. respondentibusq;, lignatum se ire: Ain' tandem, inquit, num castra vallata non habetis? ad hoc cùm succlamatũ esset: duplici quidẽ vallo, & fossa, & tamen in ingenti metu esse: Habetis, igitur, inquit, affatim lignorum: redite, & vellite vallũ. Redeunt in castra, terroremq; ibi vellentes vallũ, & ijs qui in castris remanserant militi-
C bus, & ipsi Appio fecerunt. Tum pro se quisq; alij alijs dicere, Consulis se Q. Fabij facere iussu. Postero inde die castra mota: & Appius prętor Romam dimissus. inde nusquam statiua Romanis fuêre. negabat vtile esse vno loco sedere exercitũ: itineribus, ac mutatione locorum nobiliorem ac salubriorem esse. fiebant autem itinera, quanta fieri sinebat hyems haud dum exacta. Vere inde primo relicta secunda legione ad Clusium, quod Camars olim appellabant: præpositoq; castris L. Scipione propræto-
re, Romam ipse ad consultandũ de bello redijt: siue ipse sponte sua, quia bellũ ei maius in conspectu erat, quàm quantum esse famæ crediderat: siue senatus consulto accitus. nam in vtrumq; authores sunt. Ab Ap. Claudio prætore retractũ quidá videri volunt: cùm in senatu, & apud populum (id quod per literas assiduè fecerat) terrorẽ bel-
D li Hetrusci augeret. non sufficturũ ducẽ vnum, nec exercitũ vnum aduersus quatuor populos. periculosum esse, siue iuncti vnum premant, siue id diuersi gerant bellum, ne ad omnia simul obire vnus non possit, duas se ibi legiones Romanas reliquisse. & minus quinq; millia peditum equitumq; cum Fabio venisse, sibi placere, P. Decium consulem primo quoq; tempore in Hetruriam ad collegam proficisci: L. Volumnio Samnium prouinciam dari. si consul malit in suam prouinciam ire, Volumnium in Hetruriam ad consulem cum exercitu iusto consulari proficisci. Cùm magnã partem moueret oratio prætoris, P. Deciũ censuisse ferunt, vt omnia integra ac libera Q. Fabio seruarentur: donec vel ipse, si per commodum Reipub. posset, Romam venisset, vel aliquem ex legatis misisset: à quo disceret senatus, quantũ in Hetruria belli esset:
E quantisq; administrandũ copijs, & quot per duces esset. Fabius vt Romam redijt: & in senatu, & productus ad populũ, mediam orationẽ habuit. vt nec augere nec minuere videretur belli famam: magisq; in altero assumẽdo duce aliorum indulgere timori, quàm suo aut Reipub. periculo consulere. Cæterùm si sibi adiutorẽ belli, sociumq; imperij darent: quónã modo se obliuisci P. Decij cõsulis per tot collegia experti posse? neminem omnium secum coniungi malle: & copiarum satis sibi cum P. Decio, & nunquam nimium hostium fore. Sin collega quid aliud malit: at sibi L. Volumnium darent adiutorem. Omnium rerum arbitrium & à populo, & à senatu, & ab ipso collega Fabio permissum est. & cùm Decius se in Samnium, vel in Hetruriam proficisci paratũ esse ostendisset, tanta lætitia ac gratulatio fuit, vt pręciperetur victoria animis: triumphusq; non bellum decretum consulibus videretur. Inuenio apud quosdam,

Populi consensu prouincia Hetruria extra sortem Fabio decernitur.

Fabius Cos. in castra peruenit.

Fabius ad consultandum de bello Hetrusco Romam redijt.

extemplò conſulatu inito profectos in Hetruriam Fabium Deciumq;, ſine vlla mentione ſortis prouinciarum certaminumq; inter collegas, quę expoſui. Sunt quibus ne hæc quidem certamina exponere ſatis fuerit: adiecerint & Appij criminationes de Fabio abſente ad populum, & pertinaciam aduerſus præſentem Cos. prætoris, contentionemq; aliam inter collegas: tendẽte Decio, vt ſuæ quiſq; prouinciæ ſortem tueretur. Conſtare res incipit ex eo tempore, quo profecti ambo Coss. ad bellum ſunt.

Senones Galli ad Cluſiũ venerunt.

Cæterùm antequam Coss. in Hetruriam peruenirẽt, Senones Galli multitudine ingenti ad Cluſium venerunt, legionem Romanã caſtraq; oppugnaturi. Scipio qui caſtris præerat, loco adiuuandam paucitatem ſuorum militum ratus: in colle qui inter vrbem & caſtra erat, aciem erexit. Sed, vt in re ſubita, parũ explorato itinere ad iugum perrexit, quod hoſtes cęperãt parte alia aggreſſi. Ita cæſa ab tergo legio: atq; in medio, G

Deleta à Gallis legio Romana, ita vt nuntius non ſupereſſet.

cùm hoſtis vndiq; vrgeret, circumuenta. Deletam quoq; ibi legionem, ita vt nuncius non ſupereſſet, quidam authores ſunt: nec antè ad conſules, qui iam haud procul à Cluſio aberant, famam eius cladis perlatam, quàm in cõſpectu fuere Gallorum equites, pectoribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita, & lanceis infixa, ouantesq; moris ſui carmine. Sunt qui Vmbros fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantum cladis acceptum: & circumuentis papulatoribus cum L. Manlio Torquato legato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe: victoresq; Vmbros redintegrato prælio victos eſſe: captiuosq; eis ac prædam ademptam. Similius vero eſt, à Gallo hoſte, quàm Vmbro eam cladem acceptam, quòd cùm ſæpè alias, tum eo anno Gallici tumultus præcipuus terror ciuitatem tenuit. Itaq; præterquã quòd ambo conſules profecti ad H

Hoſtium concilia produntur à transfugis tribus Cluſinis.

bellum erant cũ quatuor legionibus, & magno equitatu Romano, Campaniſq; mille equitibus delectis ad id bellum miſſis, & ſociorum nominisq; Latini maiore exercitu, quàm Romani: alij duo exercitus haud procul vrbe Hetruriæ oppoſiti: vnus in Faliſco, alter in Vaticano agro. Cn. Fuluius, & L. Poſthumius Megillus, proprætores ambo, ſtatiua in eis locis habere iuſſi. Conſules ad hoſtes tranſgreſſo Apennino in agrum Sentinatem peruenerunt. Ibi quatuor millium fermè interuallo caſtra poſita. Inter hoſtes deinde conſultationes habitæ: atq; ita conuenit, vt ne vnis caſtris miſcerentur omnes, néue in aciem deſcenderẽt ſimul. Samnitibus Galli, Hetruſcis Vmbri adiecti. dies indicta pugnæ: Sãnitibus Gallisq; delegata pugna: inter ipſum certamen Hetruſci Vmbriq; iuſſi caſtra Romana oppugnare. Hęc conſilia turbarunt transfugę I Cluſini tres, clam nocte ad Fabium conſulem tranſgreſſi. qui editis hoſtium conſilijs dimiſſi cum donis, vt ſubinde, vt quæq; res noua decreta eſſet, exploratam perferrent. conſules Fuluio, vt ex Faliſco: Poſthumio, vt ex Vaticano exercitum ad Cluſium admoueant, ſummaq; vi fines hoſtium depopulentur, ſcribunt. Huius populationis fama Hetruſcos ex agro Sentinate ad ſuos fines tuendos mouit. inſtare inde conſules, vt abſentibus ijs pugnaretur. per biduum laceſſiere prælio hoſtem. biduo nihil dignum dictu actum. pauci vtrinq; cecidêre: magisq; irritati ſunt ad iuſtum certamen animi, quàm ad diſcrimen ſumma rerum adducta. tertio die deſcenſum in campum omnibus copijs eſt. Cùm inſtructæ acies ſtarent, cerua fugiens lupum è montibus exacta per campos inter duas acies decurrit: inde diuerſæ feræ, cerua ad Gallos, lupus ad Ro- K

Portentum lupi & ceruæ.

manos, curſum deflexit. Lupo data inter ordines via, ceruam Galli confixere. Tum ex anteſignanis Romanus miles, Illac fuga, inquit, & cædes vertit, vbi ſacram Dianæ feram iacentem videtis: hinc victor Martius lupus, integer & intactus, gentis nos Martiæ & conditoris noſtri admonuit. Dextro cornu Galli, ſiniſtro Sãnites conſtiterunt.

Aduerſus Samnites Fabius, aduerſus Gallos Decius.

aduerſus Samnites Fabius primam ac tertiam legiones pro dextro cornu, aduerſus Gallos pro ſiniſtro Decius quintã & ſextã inſtruit. ſecundá & quarta cũ L. Volumnio proconſule in Samnio gerebant bellum. Primo concurſu adeò ęquis viribus geſta res eſt, vt, ſi affuiſſent Hetruſci & Vmbri, aut in acie, aut in caſtris, quocũq; ſe inclinaſſent, accipienda clades fuerit. cæterùm quanquam communis adhuc Mars belli erat: nec dum diſcrimen fortuna fecerat, quà datura vires eſſet, haudquaquã ſimilis pugna, in

dextro

A dextro læuoq; cornu erat: Romani apud Fabium arcebant magis, quàm inferebant pugnam: extrahebaturq; in quám maximè ſerum diei certamen: quia ita perſuaſum erat duci, & Samnites & Gallos primo impetu feroces eſſe, quos ſuſtineri ſatis ſit: longiore certamine ſenſim reſidere Samnitium animos: Gallorum quidem etiam corpora intolerantiſſima laboris atq; æſtus fluere, primaq; eorum prælia pluſquam virorum, poſtrema minus quàm fœminarum eſſe. In id tempus igitur, quo vinci ſolebat hoſtis, quàm integerrimas vires militi ſeruabat, Ferocior Decius & ætate & vigore animi, quantumcunq; virium habuit, certamine primo effudit: & quia lentior videbatur pedeſtris pugna, equitatum in pugnam concitat: & ipſe fortiſſimæ iuuenum turmæ immiſtus orat proceres iuuentutis, vt ſecum in hoſtem impetum faciant: du-

B plicem illorum gloriam fore, ſi ab læuo cornu, & ab equite victoria incipiat. Bis auertêre Gallicum equitatum. iterum longius euectos, & iam inter media equitum agmina prælium cientes, nouum pugnæ conterruit genus: eſſedis, carrisq; ſuperſtans armatus hoſtis ingenti ſonitu equorum rotarumq; aduenit, & inſolitos eius tumultus Romanorum conterruit equos. Ita victorem equitatũ velut lymphaticus pauor diſſipat: ſternit inde ruentes equos virosq; improuida fuga. turbata hinc etiam ſigna legionum: multiq; impetu equorum, ac vehiculorũ raptorum per agmen, obtriti anteſignani: & inſecuta, ſimul territos hoſtes vidit, Gallica acies nullum ſpacium reſpirandi recipiendiq; ſe dedit. Vociferare Decius, quo fugerent? quámue in fuga ſpem haberent? obſiſtere cedentibus, ac reuocare fuſos. deinde vt nulla vi perculſos ſuſti-

C nere poterat, patrem P. Decium nomine compellans, Quid vltra moror, inquit, familiare fatum? datum hoc noſtro generi eſt, vt luendis periculis publicis piacula ſimus. iam ego mecum legiones hoſtium mactãdas Telluri ac dijs Manibus dabo. Hęc locutus, M. Liuium Pontificẽ, quem deſcendens in aciem digredi vetuerat ab ſe, præire iuſſit verba, quibus ſe legionesq; hoſtiũ pro exercitu populi Romani Quiritiũ deuoueret. deuotus inde eadẽ precatione, eodemq; habitu, quo pater P. Decius ad Veſerim bello Latino ſe iuſſerat deuoueri: cùm ſecundum ſolennes precationes adieciſſet, præ ſe agere ſeſe formidinem ac fugam, cędemq; ac cruorem: cœleſtium, inferno-

D rum iras: contacturum funebribus diris ſigna, tela, arma hoſtiũ, locumq; eundem ſuæ peſtis, & Gallorum ac Samnitium, fore: hæc execratus in ſe, hoſtesq;, quà confertiſſimam cernebat Gallorum aciem, concitat equum: inferensq; ſe ipſe, infeſtis telis interfectus eſt. Vix humanę inde opis videri pugna potuit. Romani duce amiſſo, quæ res terrori aliàs eſſe ſolet, ſiſtere fugã, ac nouã de integro velle inſtaurare pugnam. Gal

E li, & maximè globus circunſtans conſulis corpus, velut alienata mente vana incaſſum iactare tela, torpere quidam, & nec pugnæ meminiſſe, nec fugæ. At ex parte altera pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iuſſeratq; proprætorem eſſe, vociferari, viciſſe Romanos, defunctos conſulis fato: Gallos Samnitesq; Telluris matris ac deorum Manium eſſe: rapere ad ſe ac vocare Decium deuotã ſecum aciem: furiarumq; ac formidinis plena omnia ad hoſtes eſſe. Superueniunt deinde his reſtituẽtibus pugnam Cornelius Scipio & C. Martius, cum ſubſidijs ex nouiſſima acie, iuſſu Q. Fabij

F conſulis ad præſidium collegæ miſſi. ibi auditur P. Decij euentus, ingens hortamen ad omnia pro Republica audenda. itaq; cum Galli ſtructis ante ſe ſcutis conferti ſtarent, nec facilis pede collato videretur pugna, iuſſu legatorum collecta humi pila, quę ſtrata inter duas acies iacebant, atq; in teſtudinem hoſtium coniecta. quibus pleriſq; in ſcuta, pleriſq; verutis in corpora ipſa fixis, ſternitur cuneus: ita, vt magna pars integris corporibus attoniti conciderent. hęc in ſiniſtro cornu Romanorum fortuna variauerat. Fabius in dextro cornu primò (vt antè dictum eſt) cunctando extraxerat diem: deinde, poſtquam nec clamor hoſtium, nec impetus, nec tela miſſa eandem vim habere viſa, præfectis equitum iuſſis ad latus Samnitium circumducere alas, vt ſigno dato in tranſuerſos quanto maximo poſſent impetu incurrerent, ſenſim ſuos ſigna inferre iuſſit, & commouere hoſtem. Poſtquam non reſiſti vidit, & haud dubiam laſ-

Gallos primo impetu feroces eſſe.

Eſſedis carrisq; ſuperſtans armatus Gallus, Romanorũ equos conterruit, & in fugam vertit.

P. Decius ſe pro exercitu Romano dijs manibus deuouet.

Romani ſiſtũt fugam duce amiſſo.

ſitudinem eſſe: tum collectis omnibus ſubſidijs, quæ ad id tempus reſeruauerat, & le- F
giones concitauit, & ſignum ad inuadẽdos hoſtes equitibus dedit. Nec ſuſtinuerunt
Samnites relictis in dimicatione Gallis, in caſtra confugiunt.
Samnites impetum, præterq; aciem ipſam Gallorum, relictis in dimicatione ſocijs, ad caſtra effuſo curſu ferebantur. Galli teſtudine facta conferti ſtabant. Tum Fabius audita morte collegæ, Campanorum alam, quingentos ferè equites excedere acie iubet: & circumuectos á tergo Gallicam inuadere aciem: tertiæ deinde legionis ſubſequi principes, & qua turbatum agmen hoſtium viderent, impetu equitum inſtare, ac territos cædere. Ipſe ædem Ioui Victori, ſpoliaq; hoſtium cum vouiſſet, ad caſtra Samnitium perrexit: quò multitudo omnis cõſternata agebatur, ſub ipſo vallo, quia tantam multitudinem portæ non recepere, tentata ab excluſis turba ſuorum pugna eſt.
Samnitium caſtra diripiuntur.
ibi Gellius Egnatius imperator Samnitium cecidit. compulſi deinde intra vallum G
Samnites: paruoq; certamine capta caſtra: & Galli à tergo circumuenti. Cæſa eo die hoſtium xxv. millia, octo capta. nec incruenta victoria fuit. nam ex P. Decij exercitu cæſa ſeptem millia. ex Fabij, mille ac ducenti. Fabius dimiſſis ad quærendum collegæ
Spolia hoſtium Ioui Victori cremantur.
corpus, ſpolia hoſtium coniecta in aceruum Ioui victori cremauit. Conſulis corpus eo die, quia obrutũ ſuperſtratis Gallorum cumulis erat, inueniri non potuit. poſtero die inuentum, relatumq; eſt cum multis militum lachrymis. Intermiſſa inde omnium aliarum rerum cura, Fabius collegæ funus omni honore, laudibusq; meritis celebrat. Et in Hetruria per eos dies ab Cn. Fuluio proprætore res ex ſententia geſta: & præter ingentem allatam populationibus agrorum hoſti cladem, pugnatum etiam egregiè eſt: Peruſinorumq; & Cluſinorum cæſa amplius tria millia: & ſigna militaria H
ad viginti capta. Samnitium agmen cùm per Pelignum agrum fugeret, circumuentum à Pelignis eſt. ex millibus quinq; ad mille cæſi. Magna eius diei, quo in Sentinati agro bellatum fama eſt, etiam vero ſtanti. Sed ſuperiecere quidã augendo fidem: qui in hoſtium exercitu peditum quadraginta millia, cccxxx. equitum ſex & quadraginta millia, mille carpentorum ſcripſere fuiſſe: ſcilicet cum Vmbris, Thuſcisq;: quos & ipſos pugnæ affuiſſe. & vt Romanorum quoq; augerent copias, L. Volumnium proconſulem ducem, conſulibus, exercitumq; eius legionibus conſulũ adijciunt. In plu-
Volũnius proconſul in Samnio feliciter res gerit.
ribus annalibus duorum ea conſulum propria victoria eſt. Volumnius in Samnio interim res gerit, Samnitiumq; exercitum in Tifernum montem compulſum, non deterritus iniquitate loci fundit, fugatq;. Q. Fabius Deciano exercitu relicto in Hetru- I
Q. Fabius de Gallis, Hetruſcis, ac Samnitibus triumphauit.
ria, ſuis legionibus deductis ad vrbem, de Gallis, Hetruſcisq; ac Samnitibus triumphauit. milites triumphantem ſecuti ſunt, celebrata inconditis carminibus militaribus non magis victoria Q. Fabij, quàm mors præclara P. Decij eſt: excitataq; memoria parentis, æquata euentu publico priuatoq; filij laudibus. Data ex præda militibus
* Val. 39. ſolid. circiter.
* æris octogeni bini, ſagaq;, & tunicæ, præmia illa tempeſtate militiæ haudquaquam ſpernenda. His ita rebus geſtis, nec in Sanitibus adhuc, nec in Hetruria pax erat. nam & Peruſinis authoribus poſt deductũ ab conſule exercitum rebellatũ fuerat: & Samnites prædatum in agrum Veſtinum Formianumq;, & parte alia in Eſetrunium, quæ Vulturno adiacent flumini, deſcendere. Aduerſus eos Appius Claudius prætor cum
Fabius quatuor millia et quingentos Peruſinorum occidit.
exercitu Deciano miſſus, Fabius in Hetruria rebellãte denuò quatuor millia & quin- K
gentos Peruſinorũ occidit: cępit ad mille ſeptingẽtos quadraginta: qui redempti ſinguli æris trecentis decem. præda alia omnis militibus conceſſa. Samnitium legiones cùm partim Ap. Claudius prętor, partim L. Volũnius procõſul ſequeretur, in agrum Stellatem conuenerunt. ibi & Samnitium legiones omnes conſidunt, & Appius Volumniusq; caſtra cõiungunt. pugnatum infeſtiſſimis animis, hinc ira ſtimulante aduerſus rebellantes toties: illinc ab vltima iam dimicãtibus ſpe. Cæſa ergo Samnitium
Cæſa Samnitium ſedecim millia trecenti.
xvi. millia trecenti, capta duo millia ſeptingenti. ex Romano exercitu cecidêre duo millia ſeptingenti. Felix annus bellicis rebus, peſtilentia grauis, prodigijsq; ſolicitus. nam & terram multifariam pluiſſe, & in exercitu Appij Claudij pleroſque fulminibus ictos, nuntiatum eſt: libriq; ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurges conſulis

filius

A filius aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia mulctauit, ex quo mulctatitio ære Veneris ædem, quæ propè Circum est, faciendũ curauit. Superſunt etiam nunc Samnitium bella, quæ continua per quartum iam volumen, annumq; sextum & quadrageſimum à M. Valerio, A. Cornelio conſulibus, qui primi Samnio arma intulerunt, agimus. & ne tot annorum clades vtriuſque gentis, laboresq; actos nunc referam, quibus nequiuerint tamen dum illa pectora vinci: proximo anno Samnites in Sentinati agro, Pelignis, ad Tifernum, Stellatibus campis, ſuis ipſi legionibus, miſti alienis, ab quatuor exercitibus, quatuor ducibus Romanis cæſi fuerant. imperatorem clariſſimum gentis ſuæ amiſerant: ſocios belli Hetruſcos, Vmbros, Gallos, in eadem fortuna videbant, qua ipſi erant, nec ſuis, nec externis viribus
B iam ſtare poterant, tamen bello non abſtinebant. adeò ne infeliciter quidem defenſæ libertatis tædebat: & vinci, quàm non tentare victoriam, malebant. quínam ſit ille, quem nõ pigeat longinquitatis bellorum ſcribendo, legendoq;, quæ gerentes non fatigauerunt? Q. Fabium, P. Decium, L. Poſthumius Megillus, & M. Attilius Regulus, conſules ſecuti ſunt. Samnium ambobus decreta prouincia eſt, quia tres ſcriptos hoſtium exercitus, vno Hetruriam, altero populationem Campaniæ repeti, tertium tuendis patari finibus fama erat. Poſthumium valetudo aduerſa Romæ tenuit. Attilius cum exercitu extemplò profectus, vt in Samnio hoſtes (ita enim placuerat patribus) noudum egreſſos opprimeret, velut ex compoſito ibi obuium habuere hoſtem: vbi & intrare, nedum vaſtare ipſi Samnitium agrum prohiberentur: & egredi inde in pa-
C cata, ſociorumq; populi Romani fines Samnites prohiberent. cùm caſtra caſtris collata eſſent, quod vix Romanus toties victor auderet, auſi Samnites ſunt (tantum deſperatio vltima temeritatis facit) caſtra Romana oppugnare. & quanquam non venit ad finem tam audax incœptum, tamen haud omninò vanum fuit. Nebula erat ad multum diei, denſa adeò, vt lucis vſum eriperet, non proſpectu modò extra vallum adempto, ſed propinquo etiam congredientium inter ſe conſpectu. hac velut latebra inſidiarum freti Samnites vix dum ſatis certa luce, & eam ipſam premente caligine, ad ſtationem Romanam in porta ſegniter agentem vigilias perueniunt. Improuiſo oppreſſis, nec animi ſatis ad reſiſtendum, nec virium fuit. ab tergo caſtrorum Decumana porta impetus factus. itaq; captum quæſtorium: quæſtorq; ibi L. Opimus Pan-
D ſa occiſus. conclamatum inde ad arma. Conſul tumultu excitus, cohortes duas ſociorum, Lucanam Sueſſanamq;, quæ proximæ fortè erant, tueri prætorium iubet: manipulos legionum principali via inducit. vix dum ſatis aptatis armis in ordines eunt: & clamore magis quàm oculis hoſtem noſcunt: nec quantus numerus ſit, æſtimari poteſt. cedunt primò incerti fortunæ ſuæ. & hoſtem introrſum in media caſtra accipiunt. inde cùm conſul vociferaretur, expulsíne extra vallum caſtra deinde ſua oppugnaturi eſſent, rogitans: clamore ſublato connixi primò reſiſtunt: deinde inferunt pedem, vrgentq;: & impulſos ſemel terrore eodem agunt, quo cœperunt: expellunt extra portam, vallumq;: inde pergere, ac perſequi, quia turbida lux metum circa inſidiarum faciebat, non auſi, liberatis caſtris contenti receperunt ſe intra vallum, tre-
E centis fermè hoſtium occiſis. Romanorum ſtationis primæ, vigilumq;, & eorum qui circa quæitorium oppreſſi, periêre ad ducentos triginta. Animos inde Samnitibus non infelix audacia auxit: & non modò proferre inde caſtra Romanum, ſed ne pabulari quidem per agros ſuos patiebantur. retrò in pacatum Soranum agrum pabulatores ibant. Quarum rerum fama tumultuoſior etiam, quám res erant, perlata Romam, coêgit L. Poſthumium c o s. vix dum validum proficiſci ex vrbe: prius tamen quàm exiret, militibus edicto Soram iuſſis conuenire. Ipſe ædem Victoriæ, quam ædilis curulis ex mulctatitia pecunia faciendam curauerat, dedicauit. Ita ad exercitum profectus ab Sora in Samnium ad caſtra collegæ perrexit. inde poſtquam Samnites diffiſi duobus exercitibus reſiſti poſſe receſſerunt: diuerſi c o s s. ad vaſtandos agros, vrbesq; oppugnandas diſcedunt. Poſthumius Milioniam oppugnare adortus vi primò, atq;

Epilogus bellorum cum Samnitibus geſtorum.

Samnites caſtra Romana oppugnant.

Quæſtorium captum, & quæſtor occiſus a Samnitibus.

Samnites è Romanorum caſtris expulſi.

Samnites aduentu Poſthumij Cos. diſceſſere.

mò,atq; impetu: deinde poſtquam ea parum procedebant, opere, ac vineis demum F
iiunctis muro cępit. ibi capta iam vrbe ab hora quarta diei ad octauam ferè horam, omnibus partibus vrbis diu incerto euentu pugnatum eſt. poſtremò potitur oppido Romanus. Samnitium cæſi tria millia ducenti: capti quatuor millia c c. præter prædam aliam. Inde Ferentinum ductæ legiones: vnde oppidani cum omnibus rebus ſuis, quæ ferri agiq; potuerunt, nocte per auerſam portam ſilentio exceſſerunt. Igitur ſimul aduenit c o s. primò ita compoſitus inſtructusq; mœnibus ſucceſſit, tanquam idem, quod ad Milioniam fuerat, certaminis foret: deinde vt ſilentium vaſtum in vrbe, nec arma nec viros in turribus ac muris vidit, auidum inuadendi deſerta mœnia militem detinet: ne quam occultam in fraudem incautus rueret, duas turmas ſociorum Latini nominis circumequitare mœnia, atque explorare omnia iubet. equites G portam vnam alteramq; eadem regione in propinquo patentes conſpiciunt, itineribusq; ijs veſtigia nocturnæ hoſtium fugæ. adequitant deinde ſenſim portis: vrbemq; ex tuto rectis itineribus peruiam conſpiciunt: & conſuli referunt, exceſſum vrbe: ſolitudine haud dubia id perſpicuum eſſe, & recentibus veſtigijs fugæ, ac ſtrage rerum in trepidatione nocturna paſſim relictarum. His auditis c o s. ad eam partem vrbis, quam adierant equites, circunducit agmen: conſtitutisq; haud procul porta ſignis, quinque equites iubet intrare vrbem: & modicum ſpacium progreſſos tres manere eodem loco, ſi tuta videantur: duos explorata ad ſe referre. Qui vbi redierunt, retuleruntq; eò ſe progreſſos, vnde in omnes partes circunſpectus eſſet, longè lateq; ſilentium ac ſolitudinem vidiſſe: extemplò c o s. cohortes expeditas in vrbem induxit: H cęteros interim caſtra communire iuſſit. Ingreſſi milites refractis foribus paucos graues ætate, aut inualidos inueniunt, relictaq; quæ migratu difficilia eſſent. ea direpta: & cognitum ex captiuis eſt, communi conſilio aliquot circa vrbes conſciſſe fugam, ſuos prima vigilia profectos, credere eandem in alijs vrbibus ſolitudinem inuenturos. Dictis captiuorum fides extitit: deſertis oppidis cos. potitur. Alteri cos. M. Atilio nequaquam tam facile bellum fuit, cùm ad Luceriam duceret legiones, quam oppugnari ab Samnitibus audierat: ad finem Lucerinum ei hoſtis obuius fuit. ibi ira vires æquauit. prælium varium & anceps fuit, triſtius tamen euentu Romanis: & quia inſueti erant vinci: & quia digredientes magis quàm in ipſo certamine ſenſerunt, quantum in ſua parte plus vulnerum ac cædis fuiſſet. Itaque is terror in caſtris I ortus, qui ſi pugnantes cępiſſet, inſignis accepta clades foret. tum quoq; ſolicita nox fuit, iam inuaſurum caſtra Samnitem credentibus, aut prima luce cum victoribus conſerendas manus. Minus cladis, cæterùm non plus animorum ad hoſtes erat. vbi primùm illuxit, abire ſine certamine cupiunt. Sed via vna, & ea ipſa præter hoſtes, erat: quam ingreſſi præbuere ſpeciem recta tendentium ad caſtra oppugnanda. cos. arma capere milites iubet, & ſequi ſe extra vallum: legatis, tribunis, præfectis ſociorum imperat, quod apud quenque facto opus eſt. Omnes affirmant, ſe quidem omnia facturos, ſed militum iacêre animos: tota nocte inter vulnera, & gemitus morientium vigilatum eſſe: ſi ante lucem ad caſtra ventum foret, tantum pauoris fuiſſe, vt relicturi ſigna fuerint: nunc pudore à fuga contineri, alioquin pro victis eſſe. Quæ K vbi conſul accepit, ſibimetipſi circumeundos alloquendosq; milites ratus, vt ad quoſque venerat, cunctantes arma capere, increpabat. quid ceſſarent, tergiuerſarenturq;? hoſtem in caſtra venturum, niſi illi extra caſtra exiſſent: & pro tentorijs ſuis pugnaturos, ſi pro vallo nollent. armatis ac dimicantibus haud dubiam victoriam eſſe: qui nudus atq; inermis hoſtem maneat, ei aut mortem, aut ſeruitutem patiendam. Hæc iurganti increpantiq; reſpondebant, confectos ſe pugna heſterna eſſe: nec virium quicquam, nec ſanguinis ſupereſſe. maiorem multitudinem hoſtium apparere, quàm pridie fuerit. Inter hæc appropinquabat agmen: & iam breuiore interuallo certiora intuentes, vallum ſecum portare Samnitem affirmant: nec dubium eſſe, quin caſtra circumuallaturi ſint. Tunc enimuerò c o s. indignum facinus eſſe vociferari,

tantam

Milioniam Samnitium oppidum expugnauit Poſthumius.

Ferentinũ à Samnitibus deſertum; Poſthumius ingreditur.

Ad fines Lucerinos ancipiti prælio pugnatum cum Samnitibus duce Attilio Cos.

Attilius militem arma capere cunctantem increpat.

A tantam contameliam ignominiamq; ab ignauissimo accipi hoste. Etiamne circumsedebimur, inquit, in castris, vt fame potius per ignominiam, quàm ferro, si necesse est, per virtutem moriamur? Dij benè verterent: facerentq; quod se dignum quisque ducerent. cos. M. Attilum vel solum, si nemo alius sequatur, iturum aduersus hostes: casurumq; inter signa Samnitium potius, quàm circumuallari castra Romana videat. Dicta consulis, legati, tribuniq;, & omnes turmę equitum, & centuriones primorum ordinũ approbauere. tum pudore victus miles segniter arma capit, segniter è castris egreditur: longo agmine, nec continenti, mœsti ac propè victi procedunt versus hostem, nec spe, nec animo certiorem. itaq; simul conspecta sunt Romana signa, extemplò à primo Samnitium agmine ad nouissimum fremitus perfertur: exire, id quod B timuerint, ad impediendum iter Romanos: nullam inde ne fugæ quidem patêre viam: illo loco aut cadendum esse, aut stratis hostibus per corpora eorum euadendum. in medio sarcinas conijciunt: armati suis quisque ordinibus instruunt aciem. Iam exiguum inter duas acies erat spatium: & stabant expectantes dum ab hostibus prius impetus, prius clamor inciperet: neutris animus est ad pugnandum. Diuersiq; integri atq; intacti abissent, ni cedenti instaturum alterum timuissent. sua sponte inter inuitos tergiuersantesq; segnis pugna, clamore incerto atque impari, cœpit: nec vestigio quisquam mouebatur. Tum cos. Romanus vt rem excitaret, equitum paucas turmas extra ordinem immisit: quorum cùm plerique delapsi ex equis essent, & alij turbati, & ab Samnitium acie ad opprimendos eos qui cæciderant, & ad suos tu- C endos ab Romanis procursum est. Inde paululum irritata pugna est, sed aliquanto & impigrè magis, & plures procurrerunt Samnites: & turbatus eques sua ipse subsidia territis equis proculcauit. hinc fuga cœpta totam auertit aciem Romanam. Iamq; in terga fugientium Samnites pugnabant, cùm cos. equo præuectus ad portam castrorum, ac statione equitum ibi opposita, edictoq;, vt quicunq; ad vallum tenderet, siue ille Romanus, siue Samnis esset, pro hoste haberetur: hæc ipsa minitans, obstitit profusè tendentibus suis in castra. Quò pergis, inquit, miles? & hic arma & viros inuenies: nec viuo cos. tuo nisi victor castra intrabis. proinde elige, cum ciue, an hoste pugnare malis. Hæc dicente cos. equites infestis cuspidibus circumfunduntur, ac peditem in pugnam redire iubent. Non virtus solùm cos. sed fors etiam adiuuit: quòd D non institerunt Samnites, spaciumq; circumagendi signa, vertendiq; aciem à castris in hostem fuit. Tum alij alios hortari, vt repeterent pugnam: centuriones ab signiferis rapta signa inferre: & ostendere suis, paucos & ordinibus incompositis effusè venire hostes. Inter hæc cos. manus ad cœlum attollens, voce clara, ita vt exaudiretur, templum Ioui Statori vouet, si constitisset à fuga Romana acies, redintegratoq; prælio cecidisset vicissetq; legiones Samnitium. omnes vndique annisi ad restituendam pugnam, duces, milites, peditum equitumq; vis. numen etiam deorum respexisse nomen Romanum visum, adeò facilè inclinata res, repulsiq; à castris hostes: mox etiam redacti ad eum locum, in quo commissa pugna erat. Ibi obiacente sarcinarum cumulo, quas coniecerant in medium, hæsere impediti: deinde ne diriperen- E tur res, orbem armatorum sarcinis circundant. Tum verò eos à fronte vrgere pedites, ab tergo circumuecti equites. ita in medio cæsi, captiq;. Captiuorum numerus fuit septem millia ccc. qui omnes nudi sub iugum missi. cęsos retulere ad quatuor millia octingentos. Ne Romanis quidem lęta victoria fuit. recensente cos. biduo acceptam cladem, amissorum militum numerus relatus septem millia trecenti. Dum hæc in Apulia gerebantur, altero exercitu Samnites Interamnam coloniam Romanam, quæ via Latina est, occupare conati, vrbem nõ tenuerunt: agros depopulati, cum prædam aliam inde mistam hominum atq; pecudum, colonosq; captos agerent, in victorem incidunt cos. ab Luceria redeuntem: nec prædam solùm amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi cæduntur. Consul Interamnam, edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasq; reuocatis, & exercitu ibi relicto, comitiorum

Samnites instruũt aciem.

Attilius ad fugientes milites.

Samnites cæsi captiq;.

Capti sub iugum missi.

causa

Attilio de triumpho agenti negatur honos.

causa Romam est profectus. Cui de triumpho agenti negatus honos, & ob amissa tot F
millia militum, & quòd captiuos sine pactione sub iugum misisset. c o s. alter Posthumius, quia in Samnitibus materia belli deerat, in Hetruriam traducto exercitu primùm peruastauerat Volsinienſem agrum: deinde cum egressis ad tuendos fines, haud procul mœnibus ipsorum depugnat. duo millia c c. Hetruscorum cęsi: cæteros propinquitas vrbis tutata est. In Rosellanum agrum exercitus traductus: ibi non agri tantum vastati, sed oppidum etiam expugnatum: capta amplius duo millia hominum, minus duo millia circa muros cæsa. Pax tamen clarior maiorq;, quàm bellum in Hetruria eo anno fuerat, parta est. tres validissimæ vrbes, Hetruriæ capita, Volsinij, Perusia, Aretium, pacem petiere: & vestimentis militum, frumentoq; pacti cum c o s. vt mitti Romam oratores liceret, inducias in quadraginta annos impetrauerunt. mulcta præsens * quingentûm millium æris in singulas ciuitates imposita. Ob hasce res gestas consul cùm triumphum ab senatu moris magis causa, quàm spe impetrandi petisset: videretq; alios, quòd tardius ab vrbe exisset: alios, quòd iniussu senatus ex Samnio in Hetruriam transisset: partim suos inimicos, partim collegæ amicos, ad solatium æquatæ repulsæ sibi quoq; negare triumphum: Non ita, inquit, patres conscripti vestræ maiestatis meminero, vt me consulem esse obliuiscar: eodem iure imperij, quo bella gessi, bellis feliciter gestis, Samnio atque Hetruria subactis, victoria & pace parta triumphabo. Ita senatum reliquit. Inde inter tribunos plebis contentio orta est. pars intercessuros, ne nouo exemplo trumpharet, aiebant: pars auxilio se aduersus collegas triumphanti futuros. Iactata res ad populum est: vocatusq; eò consul, cùm L. Horatium, Marcũ Valerium consules, C. Martium Rutilium nuper, patrẽ eius qui tunc censor esset, nõ ex authoritate senat⁹, sed iussu populi triumphasse diceret. adijciebat se quoq; laturũ fuisse ad populũ, ni sciret mãcipia nobilium tribunos plebis legem impedituros: voluntatem sibi ac fauorem consentientis populi pro omnibus iussis esse, ac futuram: posteroq; die auxilio tribunorum plebis trium aduersus intercessionem septem tribunorum, & consensum senatus, celebrante populo diem, triumphauit. Et huius anni parum constans memoria est. Posthumium, author est Claudius, in Samnio captis aliquot vrbibus, in Apulia fusum fugatumq;, saucium ipsum cum paucis Luceriam compulsum: ab Attilio in Hetruria res gestas: eumq; triumphasse. Fabius ambos c o s s. in Samnio, & ad Luceriam res I
gessisse scribit. traductumq; in Hetruriam exercitum: sed ab vtro c o s. non adiecit: & ad Luceriam vtrinque multos occisos: inq; ea pugna Iouis Statoris ædem votam, vt Romulus antè vouerat: sed vanum tantum, id est locus templo effatus, iam sacratus fuerat. Cæterùm hoc demum anno, vt ædem etiam fieri senatus iuberet, bis eiusdem voti damnata Respublica in religionem venit. Sequitur hunc annum & c o s. insignis, L. Papyrius Cursor, quà paterna gloria, quà sua: & bellum ingens, victoriaq; quantam de Samnitibus nemo ad eam diem, præter L. Papyrium patrem c o s. peperat. & fortè eodem conatu apparatuq; omni opulentia insignium armorum bellum adornauerant: & opes deorum etiam adhibuerant ritu quodam sacramenti vetusto velut initiatis militibus, delectu per omne Samnium habito noua lege: vt qui K
iuniorum non conueniisset ad imperatorium edictum, quiq; iniussu abisset, caput Ioui sacratum esset. tum exercitus omnis aquiloniam est indictus. ad quadraginta millia militum, quod roboris in Samnio erat, conuenerunt. ibi medijs fere castris locus est conseptus cratibus, pluteisq; & linteis contectus, patens ducentos maximè pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro vetere linteo lecto sacrificatum sacerdote Ouio Paccio quodam; homine magno natu, qui se id sacrum petere affirmabat ex vetusta Samnitium religione: qua quondam vsi maiores eorum fuissent, cùm adimendæ Hetruscis Capuæ clandestinum cæpissent consilium. Sacrificio perfecto per viatorem imperator acciri iubebat nobilissimum quenque genere factisq;. singuli introducebantur. erat cùm alius apparatus sacri, qui perfundere religione animum possit:

Posthumius Cos. prosperè in Hetruria res gerit.

Volsinij, Perusiæ & Aretium Hetruriæ capita pacem petiere.

* Valet 5000. coron.

Posthumius ad patres conscriptos ob negatũ sibi triumphum.

Scriptorum varietas.

Summo conatu & apparatu Samnites bellum adornant.

Superstitioso quodam sacramenti ritu initiantur Samnites.

A posset: tum in loco circà omni contecto aræ in medio, victimæq; circà cæsæ, & circunstantes centuriones strictis gladijs. admouebatur altaribus miles, magis vt victima, quàm vt sacri particeps: adigebaturq; iureiurando, quæ visa auditaq; in eo loco essent, non enunciaturum. dein iurare cogebatur diro quodam carmine in execrationem capitis familiæq; & stirpis composito, nisi isset in prælium, quò imperatores duxissent: & si aut ipse ex acie fugisset, aut si quem fugientem vidisset, non extemplò occidisset. Id primò quidem abnuentes iuraturos se, obtruncati circa altaria sunt: iacentes deinde inter stragem victimarum, documento cæteris fuere ne abnuerent. Primoribus Samnitium ea detestatione obstrictis, decem nominatis ab imperatore, eis dictum, vt vir virum legerent: donec sexdecim millium numerum confeciissent.
B ea legio linteata ab integumento consepti, quo sacrata nobilitas erat, appellata est. his arma insignia data, & cristatæ galeæ, vt inter cæteros eminerent. Paulò plus viginti millium alius exercitus fuit, nec corporum specie, nec gloria belli, nec apparatu linteatæ legioni dispar. hic hominum numerus, quod roboris erat, ad Aquiloniam consedit. coss. profecti ab vrbe: prior Sp. Caruilius, cui veteres legiones, quas M. Attilius superioris anni cos. in agro Interamnati reliquerat, decretę erāt, cum eis in Samnium profectus, dum hostes superati superstitionib⁹ concilia secreta agunt, Amiternum oppidum de Samnitibus vi cępit. cæsa ibi millia hominū duo fermè atq; octingenti: capta quatuor millia ducenti septuaginta. Papyrius nouo exercitu (ita decretum erat) scripto, Duroniam vrbem expugnauit: minus quàm collega cæpit homi-
C num, plus aliquanto occidit. præda opulenta vtrobiq; est parta. Inde peruagati Samnium coss. maximè depopulato Atinate agro. Caruilius ad Cominium, Papyrius ad Aquiloniam, vbi summa rei Samnitium erat, peruenit. ibi aliquadiu nec cessatum ab armis est, neq; grauiter pugnatum: lacessendo quietos, resistentibus cedendo: comminandoq; magis quàm inferendo pugnam dies absumebatur. quod cùm inciperetur, remitteretur q;, omnium rerum etiam paruarum euentus proferebatur indies. Altera Romana castra viginti millium spatio aberant: & absentis collegę consilia omnibus gerendis intererant rebus: intentiorq; Caruilius, quo maiore discrimine res vertebatur in Aquiloniam, quàm ad Cominium, quod obsidebat, erat. L. Papyrius iam per omnia ad dimicandum satis paratus, nuncium ad collegam mittit: sibi in animo
D esse, postero die, si per auspicia liceret, confligere cum hoste: opus esse & illum quanta maxima vi posset, Cominium oppugnare: ne quid laxamenti sit Samnitibus ad subsidia Aquiloniam mittenda, diem ad proficiscendum nuncius habuit: nocte redijt, approbare collegam consulta referens. Papyrius nuncio misso extemplò concionē habuit: multa de vniuerso genere belli, multa de præsenti hostium apparatu, vana magis specie, quàm efficaci ad euentum, differuit. Non enim cristas vulnera facere: & per picta atq; aurata scuta transire Romanum pilum: & candore tunicarum fulgentem aciem, vbi res ferro geratur, cruentari. Auream olim atq; argenteam Samnitium aciem à parente suo occidione occisam: spoliaq; ea honestiora victori hosti, quàm ipsis arma fuisse. Datum hoc nomini familiæq; suæ, vt aduersus maximos conatus
E Samnitium opponerentur duces: spoliaq; ea referrent, quæ insignia publicis etiam locis decorandis essent. Deos immortales adesse propter toties petita fœdera, toties rupta: tum si qua coniectura mentis diuinæ sit, nullivnquam exercitui fuisse infestiores, quàm qui nefando sacro mista hominum pecudumq; cæde respersus, ancipiti deûm irę deuotus, hinc fęderum cum Romanis ictorū testes deos, hinc iurisiurandi aduersus fœdera susceptī execrationes horrens, inuitus iurauerit, oderit sacramentum, vno tempore deos, ciues, hosteis metuat. Hæc comperta perfugarum indicijs, cùm apud infensos iam sua sponte milites differuisset: simul diuinæ humanæq; spei pleni, clamore consentienti pugnam poscunt: pœnitet in posterum diem dilatum certamen, moram diei noctisq; oderunt. Tertia vigilia noctis iam relatis literis à collega Papyrius silentio surgit, & pullarium in auspicium mittit. Nullum erat genus homi-

Caruilius Cos. Amiternū vi capit.

Papyrius cōsul Duroniā expugnauit.

Papyrius milites suos alloquitur, de Samnitium apparatu differens.

Papyrianus miles auidus pugnæ.

hominum in caſtris intactum cupiditate pugnæ: ſummi infimiq; æquè intenti erant: F
dux militum, miles ducis ardorem ſpectabat. Is ardor omnium etiam ad eos qui auſpicio intererant, peruenit. nam cùm pulli non paſcerentur, pullarius auſpicium mentiri auſus, tripudium ſoliſtimum cos. nunciauit. cos. lætus, auſpicium egregium eſſe, & deis authoribus rem geſturos, pronunciat: ſignumq; pugnæ proponit. Exeunti iam in aciem nunciat perfuga, viginti cohortes Samnitium (quadringenariæ fermè erant) Cominium profectas. quod ne ignoraret collega, extemplò nuncium mittit: ipſe ſigna ocyus proferri iubet, ſubſidiaq; ſuis quæq; locis, & præfectos ſubſidijs attribuerat. Dextro cornu L. Volumnium, ſiniſtro L. Scipionẽ equitibus legatos alios, C. Ceditium & Trebonium præfecit. Sp. Nautium mulos detractis clitellis cum cohortibus alaribus in tumulum conſpectum properè circumducere iubet, atque inde G
inter ipſam dimicationem quantò maximè poſſet moto puluere oſtendere. Dum his
Altercatio inter pullarios exorta. intentus imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auſpicio eius diei, exauditaq; ab equitibus Romanis, qui rem haud ſpernandam rati, Sp. Papyrio fratris filio conſulis ambigi de auſpicio renunciauerunt. Iuuenis ante doctrinam deos ſpernentem natus, rem inquiſitam ne quid incompertum deferret, ad conſulem detulit. cui ille: Tu quidem macte virtute diligentiaq; eſto: cæterùm qui auſpicio adeſt, ſi quid falſi nunciat, in ſemetipſum religionem recipit: mihi quidem tripudium nunciatum, populo Romano exercituiq; egregium auſpicium eſt. centurionibus deinde imperauit, vt pullarios inter prima ſigna conſtituerent. Promouent & Samnites ſigna, inſequitur acies ornata, armataq;, vt hoſtium quoque magnificum ſpectaculum eſſet. H
Priuſquã clamor tolleretur, concurrereturq;, emiſſo temere pilo ictus pullarius ante ſigna cecidit. quod vbi cos. nunciatum eſt, Dij in prælio ſunt, inquit, habet pœnam noxium caput. Ante cos. hæc dicentem coruus voce clara occinuit. quo lætus augurio conſul, affirmans nunquam humanis rebus magis preſentes interfuiſſe deos. ſigna
Atrox prælium inter Romanos & Samnites. canere, & clamorem tolli iuſſit. Prælium commiſſum atrox, cæterùm longè diſparibus animis. Romanos ira, ſpes, ardor certaminis, auidos hoſtium ſanguinis in prælium rapit. Samnitium magnam partem neceſsitas ac religio inuitos magis reſiſtere, quàm inferre pugnam cogit. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem atq; impetum Romanorum, per aliquot iam annos vinci aſſueti, ni potentior alius metus inſidens pectoribus à fuga retineret. quippe in oculis erat omnis ille occulti paratus ſacri, & ar- I
mati ſacerdotes, & promiſcua hominum pecudumq; ſtrages, & reſperſæ fando nefandoq; ſanguine aræ, & dira execratio, ac furiale carmen deteſtandæ familiæ ſtirpiq; compoſitum. his vinculis fugę obſtricti ſtabant, ciuem magis quàm hoſtem timentes. Inſtare Romanus à cornu vtroq;, à media acie, & cædere deorum hominumq; attonitos metu. repugnatur ſegniter, vt ab ijs quos timor moraretur à fuga. Iam propè ad ſigna cædes peruenerat: cùm ex tranſuerſo puluis, velut ingentis agminis inceſſu motus apparuit. Sp. Nautius (Octauium Metium quidam eum tradunt) dux alaribus cohortibus erat: puluerem maiorem quàm pro numero excitabant: inſidentes mulis calones, frondoſos ramos per terram trahebant: arma ſignaq; per turbidam lucem in primo apparebant: pòſt altior denſiorq; puluis equitum ſpeciem cogentium agmen K
dabat. fefellitq; non Samnites modò, ſed etiam Romanos: & conſul affirmauit errorem: clamitans inter prima ſigna, ita, vt vox etiam ad hoſtes accideret: captum Cominium, victorem collegam adeſſe. anniterentur vincere prius quàm gloria alterius exercitus fieret. Hæc inſidens equo. inde tribunis, centurioibusq; imperat, vt vias equitibus patefaciant. ipſe Trebonio Ceditioq; prædixerat, vt vbi ſe cuſpidem erectam quatientem vidiſſent, quanta maxima vi poſſent, concitarent equites in hoſtem. Ad nutũ omnia, vt ex antè præparato, fiunt. panduntur inter ordines vię: prouolat eques, atq; infeſtis cuſpidibus in medium agmen hoſtium ruit, perrumpitq; ordines, qua-
Samnites terga vertunt. cunq; impetum dedit. inſtant Volumnius & Scipio, & perculſos ſternunt. Tum iam deorum hominumq; victa vi, funduntur linteatæ cohortes: pariter iurati iniuriatiq;

fugiunt,

A fugiunt,nec quenquam pręter hoſtes metuunt. Peditum agmen,quod ſuperfuit pugnæ, in caſtra ad Aquiloniam compulſum eſt. nobilitas equiteſq; Bouianum perfugerunt. equites eques ſequitur, peditem pedes, ac diuerſa cornua dextrum ad caſtra Samnitium,læuum ad vrbem tendit.Prior aliquanto Volumnius caſtra cæpit. ad vrbem Scipioni maiore reſiſtitur vi: non quia plus animi victis eſt, ſed melius muri quàm vallum armatos arcent. inde lapidibus propulſant hoſtem. Scipio, niſi in primo pauore,priuſquam colligerentur animi,tranſacta res eſſet, lentiorem fore munitæ vrbis oppugnationem ratus, interrogat milites, Satin' æquo animo paterentur ab altero cornu caſtra capta eſſe: ſe victores pelli à portis vrbis? Reclamantibus vniuerſis, primus ipſe ſcuto ſuper caput elato pergit ad portam: ſecuti alij teſtudine facta in
B vrbem perrumpunt: deturbatiſq; Samnitibus qui circa portam erant, muri occupauere: penetrare interiora vrbis, quia pauci admodum erant, non audent. Hæc primò ignorare conſul, & intentus recipiendo exercitui eſſe. iam enim præceps in occaſum ſol erat: & appetens nox periculoſa & ſuſpecta omnia etiam victoribus

Caſtra Samnitium capta.

Aquilonia vrbs Samnitium expugnatur.

C

D

faciebat. progreſſus longius ab dextra,caſtra capta videt: ab læua clamorem in vrbe, miſtum pugnantium ac pauentium fremitu eſſe. & tum forte certamen ad portam erat.aduectus deinde equo propius,vt ſuos in muris videt,nec iam integri quicquam eſſe, quoniam temeritate paucorum magnæ rei parta occaſio eſſet: acciri quas receperat copias,ſignaq; in vrbem inferri iuſſit.ingreſſi proxima ex parte, quia nox appropinquabat,quieuere.nocte oppidum ab hoſtibus deſertum eſt.Cęſa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti quadraginta: capta tria millia octingen-
E ti & ſeptuaginta: ſigna militaria nonaginta ſeptem. Cæterùm illud memoriæ traditur, non fermè alium ducem lætiorem in acie viſum: ſeu ſuopte ingenio, ſeu fiducia bene gerendæ rei. Ab eodem robore animi neque controuerſo auſpicio reuocari à prælio potuit: & in ipſo diſcrimine, quo templa dijs immortalibus voueri mos erat, vouerat Ioui Victori, ſi legiones hoſtium fudiſſet, pocillum mulſi priuſquam temetum biberet,ſeſe facturum, id votum dijs cordi fuit: & auſpicia in bonum verterunt. Eadem fortuna ab altero conſule ad Cominium geſta res. Prima luce ad mœnia omnibus copijs admotis, corona cinxit vrbem: ſubſidiaq; firma, ne quà eruptio fieret, portis oppoſuit. Iam ſignum dantem eum nuncius à collega trepidus de viginti cohortium aduentu, & ab impetu moratus eſt: & partem copiarum reuocare inſtructam,intentamq; ad oppugnandum coegit D.Brutum Scæuam legatum cum legio-

Cæſa illo die Samnitium triginta mill. trecenti quadraginta.

ne prima, & viginti cohortibus alaribus, equitatuq; ire aduersus subsidium hostium F
iussit: quocunq; in loco fuisset obuius, obsisteret ac moraretur: manumq;, si forte ita
Cominium oppugnat Caruilius Consul. res posceret, conferret: modò ne ad Cominium eæ copiæ admoueri possent. ipse scalas ferri ad muros ab omni parte vrbis iussit, ac testudine ad portas successit. simul & refringebantur portę, & vis vndiq; in muros fiebat. Samnites, sicut antequam in muris viderent armatos, satis animi habuerunt ad prohibendos vrbis aditu hostes: ita, postquam iam non ex interuallo, nec missilibus, sed cominus gerebatur res: & qui ægrè successerant ex plano in muros, loco, quem magis timuerant, victo, facilè in hostem imparem ex æquo pugnabant: relictis turribus murisq;, in forum omnes compulsi, paulisper inde tentauerunt extremam pugnæ fortunam. deinde abiectis armis, ad quindecim millia hominum & quadringenti in fidem consulis venerunt. cæsa ad G
Cominio capto in fidem consulis venerunt hominum quindecim millia & quadringenti. quatuor millia ac trecenti octoginta. Sic ad Cominium, sic ad Aquiloniam gesta res. Inde medio inter duas vrbes spatio, vbi tertia expectata erat pugna, hostes non inuenti. septem millia passuum cum abessent à Cominio, reuocati ab suis, neutri prælio occurrerunt. primis fermè tenebris cùm in conspectu iam castra, iam Aquiloniam habuissent, clamor eos vtrinq; par accidens sustinuit. deinde è regione castrorum, quę incensa ab Romanis erant: flamma latè fusa certioris cladis indicio progredi longius prohibuit. Eo ipso loco propè temerè sub armis strati passim inquietum omne tempus noctis, expectando timendoq; lucem, egere. prima luce incerti quam in partem intenderent iter, repentè in fugâ consternatur conspecti ab equitibus: qui egressos nocte ab oppido Samnites persecuti, viderant multitudinẽ non vallo, non statio- H
nibus firmatam. conspecta & ex muris Aquiloniæ ea multitudo erat. iamq; etiam legionariæ cohortes sequebantur: cæterùm nec pedes fugientes persequi potuit: & ab equite nouissimi agminis ducenti fermè & octoginta interfecti. arma multa pauidi, ac signa militaria duodeuiginti reliquere: alio agmine incolumi, vix ex tanta trepidatione Bouianum peruentum est. Lætitiam vtriusq; exercitus Romani auxit, & ab altera parte feliciter gesta res. vterq; ex alterius sententia consul captum oppidum diripiendum militi dedit: exhaustis deinde tectis, ignẽ iniecit: eodemq; die Aquilonia & Cominium deflagrauere. & cõsules cum gratulatione mutua legionum, suaq;, castra coniunxere. In conspectu duorum exercituum & Caruilius suos pro cuiusq; merito laudauit, donauitq;: & Papyrius, apud quẽ multiplex in acie, circa castra, circa vrbem, I
fuerat certamen, Sp. Nautium, Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulumq; hastatorum, armillis aureisq; coronis donauit: Nautium propter ex-
Cos. suos pro cuiusq; merito laudant, donantq;. peditionem, qua magni agminis modo terruerat hostes: iuuenem Papyrium, propter nauatam cum equitatu & in prælio operam, & nocte, qua fugam infestam Samnitib⁹ ab Aquilonia clàm egressis fecit, centuriones, militesq;, quia primi portam, murumq; Aquiloniæ cęperant. equites omnes ob insignem multis locis operam, corniculis, armillisq; argenteis donat. Cõsilium inde habitũ, cùm iam tempus esset deducendi ab Samnio exercitus, aut vtriusq;, aut certè alterius. optimũ visum, quò magis fractæ res Samnitiũ essent, eò pertinacius & infestius agere cætera, & persequi: vt perdomitum Samnium insequentibus consulibus tradi posset. quando iam nullus esset hostium K
exercitus, qui signis collatis dimicaturus videretur: vnum supereſſe belli genus, vrbium oppugnationes, quarum per excidia militem locupletare prędа, & hostem pro aris ac focis dimicantem coficere possent. Itaq; literis missis ad senatum populumq;
Cos ad oppugnandas Samnitium vrbes legiones ducunt. Romanum de rebus ab se gestis, diuersi, Papyrius ad Sepinum, Caruilius ad Volanam oppugnandam, legiones ducunt. Literæ consulum ingenti lætitia & in curia & in concione auditæ, & quatridui supplicatione publicum gaudium priuatis studijs celebratum est. nec populo Romano magna solùm, sed peropportuna etiam ea victoria fuit, quia per idem fortè tempus rebellasse Hetruscos allatum est. Subibat cogitatio animum, quónam modo tolerabilis futura Hetruria fuisset, si quid in Samnio auersi veniſſet, quæ coniuratione Samnitium erecta, quoniam ambo consules, omnisq;

Hetruscos rebellasse nunciatur.

A nisq; Romana vis auersa in Samnium esset, occupationem populi Romani pro occasione rebellandi habuisset. Legationes sociorum à M. Attilio prætore in senatum introductæ, querebantur vri & vastari agros à finitimis Hetruscis, quòd desciscere à populo Romano nollent: obtestabanturq; patres conscriptos, vt se à vi atque iniuria communium hostium tutarentur. Responsum legatis: curæ senatui futurum, ne socios fidei suæ pœniteret: Hetruscorum propediem eandem fortunam, quam Samnitium, fore. Segnius tamen, quod ad Hetruriam attinebat, acta res esset, ni Faliscos quoque, qui per multos annos in amicitia fuerant, allatum foret, arma Hetruscis iunxisse. Huius propinquitas populi acuit curam patribus, vt fœciales mittendos ad res repetendas censerent, quibus non redditis, ex authoritate patrum iussu populi, bel-
B lum Faliscis indictum est: iussiq; consules sortiri, vter ex Samnio in Hetruriam cum exercitu transiret. Iam Caruilius Volanam, & Palumbinum, & Herculaneum ex Samnitibus ceperat: Volanam intra paucos dies, Palumbinum eodem quo ad muros accessit. Ad Herculaneum bis etiam signis collatis ancipiti prælio: & cum maiore sua quàm hostium iactura, dimicauit. castris deinde positis, mœnibus hostem inclusit: oppugnatum oppidum, captumq;. In his tribus vrbibus capta, aut cæsa, ad decem millia hominum: ita, vt pauore admodum plures caperentur. Sortientibus prouincias consulibus, Hetruria Caruilio euenit secundum vota militum, qui vim frigoris iam in Samnio non patiebantur. Papyrio ad Sepinum maior vis hostium restitit: sæpe in acie, sæpe in agmine, sæpe circa ipsam vrbem aduersus eruptiones hostium
C pugnatum, neque obsidio, neque bellum ex æquo erat: non enim muris magis se Samnites, quàm armis ac viris mœnia tutabantur. tandem pugnando in obsidionem iustam coegit hostes: obsidendoq;, vi atque operibus vrbem expugnauit. itaque ab ira plus cædis editum capta vrbe: septem millia quadringenti cæsi: capta minus tria millia hominum: præda, quæ plurima fuit, congestis Samnitium rebus in vrbes paucas, militi concessa est. Niues iam omnia oppleuerant, nec durari extra tecta poterat: itaque consul de Samnio exercitum deduxit. Venienti Romam triumphus omnium consensu est delatus. triumphauit in magistratu, insigni, vt illorum temporum habitus erat, triumpho. pedites equitesq; insignes donis transiêre, ac trãsuecti sunt: multæ ciuicæ coronæ vallaresq; ac murales conspectæ. inspectata spolia Samnitium: & de-
D core ac pulcritudine paternis spolijs, quæ nota frequenti publicorum ornatu locorum erant, comparabantur. nobiles aliquot captiui, clari suis patrumq; factis, ducti. æris grauis magna vis transuecta. *vicies centum millia & quingenta triginta tria millia: id æs redactum ex captiuis dicebatur. argenti, quod captum ex vrbibus erat, *P. M. cccxxx. omne æs argentumq; in ærarium conditum, militibus nihil datum ex præda est. auctaq; ea inuidia est ad plebem, quòd tributum etiam in stipendium militum collatum est: cùm, si spreta gloria fuisset: captiuæ pecuniæ in ærarium illatæ, & militi tum dari ex præda, & stipendium militare præstari potuisset. Ædem Quirini, quam in ipsa dimicatione votam apud neminem veterem authorem inuenio: (neque hercule tam exiguo tempore perficere potuisset) ab dictatore patre votam fi-
E lius consul dedicauit, exornauitq; hostium spolijs. quorum tanta multitudo fuit, vt non templum tantùm forumq; his ornaretur, sed socijs etiam colonisq; finitimis ad templorum locorumq; publicorum ornatum diuiderentur. A triumpho exercitum in agrum Vestinum, quia regio ea infesta ab Samnitibus erat, hybernatum duxit. Inter hæc Caruilius consul in Hetruria Troilium primũ oppugnare adortus, quadringentos septuaginta ditissimos, pecunia grandi pactos, vt abire inde liceret, dimisit: cæteram multitudinem, oppidumq; ipsum vi cæpit. inde quinque castella locis sita munitis expugnauit. Cæsa ibi hostium duo millia quadringenti: minus duo millia capti. & Falisci pacem petentibus annuas inducias dedit: pactus *centum millia grauis æris, & stipendium eius anni militibus. His rebus actis ad triumphum decessit, vt minus clarum de Samnitibus, quàm collegæ triumphus fuerat: ita cumulo He-

Faliscis bellum indicitur.

Quas vrbes in Samnio Caruilius Cos. ceperit.

Sepinum maiore vi Papyrius Cos. expugnauit.

Papyrij triũphus.

Val. 2330. cor.

Val. 13300. coron.

Quas vrbes in Hetruria Caruilius Cos. expugnarit.

Falisci pacem petentibus inducię annuæ dantur.

Val. 1000. cor. Caruilij triũphus.

truſci belli æquatum. æris grauis tulit in ærarium* trecenta nonaginta millia: de reli- F
quo ære ædem Fortis Fortunæ de manubijs faciendam locauit, prope ædem eidem
deæ ab rege Seruio Tullo dedicatam. & militibus ex præda centenos binos aſſes: &
alterum tantum centurionibus atque equitibus malignitate collegæ gratius acci-
pientibus munus, diuiſit. Fauor conſulis tutatus ad populum eſt L. Poſthumium le-
gatum eius: qui dicta die à M. Cancio Trib. pleb. fugerat in legationem (vt fama fe-
rebat) populi iudicium: iactariq; magis, quàm peragi accuſatio eius poterat. Exacto
iam anno noui tribuni plebis magiſtratum inierãt: ijſq; ipſis, quia vitio creati erant,
quinque poſt dies alij ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina,
C. Martio Rutilio, cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo, trecenta
viginti duo. Cenſores viceſimi ſexti à primis cenſoribus: luſtrum vnde viceſimum G
fuit. Eodem anno coronati primum ob res bello bene geſtas ludos Romanos ſpecta-
uerunt: palmæq;, tum primùm tranſlato è Græcia more, victoribus datę. Eodem an-
no ab ædilibus curulibus, qui eos ludos fecerunt, damnatis aliquot pecuarijs, via à
Martis ſilice ad Bouillas perſtrata eſt. Comitia conſularia L. Papyrius habuit: creauit
conſules, Q. Fabium Maximi filium, Gurgitem, & D. Iunium Brutum Scæuam. ipſe
Papyrius prætor factus. Multis rebus lætus annus vix ad ſolatium vnius mali, peſti-
lentiæ vrentis ſimul vrbem atque agros, ſuffecit, portentoq; iam ſimilis clades erat. &
libri aditi, quinam finis, aut quod remedium eius mali ab dijs daretur. inuentum in
libris, Æſculapium ab Epidauro Romam accerſendum. neque eo anno, quia bello
occupati conſules erant, quicquam de ea re actum: præterquàm quòd vnum diem H
Æſculapio ſupplicatio habita eſt.

*Val. 3900. coron.

Luſtrum cõditum eſt quo cenſa ſunt capita 262322.

Peſtilentia.

EPITOME AB XI. AD XX. LIBRVM HISTORIARVM AB VRBE CONDITA T. LIVII PATAVINI: QVAS, VT AMISSAE HISTORIAE ARGVMENTVM EXTARET, HOC IN LOCO PLACVIT INTERPONERE.

EPITOME LIBRI XI.

I

CVM Fabius Gurges conſul malè aduerſum Samnites pugnaſſet, & ſenatus de remouendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc ſibi ignominiam, eo maxime ſenatum mouit, quòd iturum ſe filio legatum pollicitus eſt: idq; præſtitit, atq; eius conſilijs & opera filius conſul adiutus, cæſis Samnitibus triumphauit. C. Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumpho ſecuri percuſſit. Cum ciuitas peſtilentia laboraret, miſſis legatis, vt Aeſculapij ſignum Romam ab Epidauro transferrent: anguem, qui ſe in nauem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportauere: eoq; in inſulam Tyberis egreſſo, eodem loco ſedes Aeſculapij conſtituta eſt. L. Poſthumius conſularis, quoniam cùm exercitui præeſſet, opera militum in agro ſuo vſus eſſet, damnatus eſt. Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quartò renouatum eſt. Curius Dentatus conſul Samnitibus cæſis, & Sabinis qui rebellauerant victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magiſtratu triumphauit. Coloniæ deductæ ſunt, Caſtrum, Sena, Adria, Triumuiri capitales tunc primùm creati ſunt. Cenſus actus eſt. luſtrum conditum: cenſa ſunt ciuium capita CCLXXIII. *millia. Plebs propter æs alienum, & graues & longas ſeditiones, ad vltimum ſeceſſit in Ianiculum, vnde à Q. Hortenſio L. Hatore deducta eſt, isq; in ipſo magiſtratu deceſſit. Res præterea contra Volſinienſes geſtas continet: item aduerſus Lucanos, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.* K

LIBRI XII.

CVM legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſſent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab ijs cæſus eſt. Cum à Tarentinis claſſis Romana direpta eſſet, duce qui præerat claſſi occiſo, legati ad eos à ſenatu, vt de ijs iniurijs quererentur miſſi, pulſati ſunt. ob id bellum ijs indictum eſt. Samnites defecerunt. Aduerſus eos & Lucanos, & Brutios, & Hetruſcos aliquot prælijs à compluribus ducibus benè pugnatum eſt. Pyrrhus Epirotarum rex, vt auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cùm in præſidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Iubellio miſſa eſſet, occiſis Rheginis Rhegium occupauit.

LIBRI

A

LIBRI XIII.

VALERIVS *Leuinus consul parum prosperè aduersus Pyrrhum pugnauit: elephantorum maximè inusitata facie territis militibus. Post id prælium cùm corpora Romanorũ, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem inuenit: populabundusq; ad vrbem Romam processit. C. Fabricius missus ad eum, vt de redimendis captiuis ageret, frustra vt patriam desereret à rege tentatus est. captiui sine precio remissi sunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad senatum missus, petijt, vt componendæ pacis causa rex in vrbem reciperetur, de qua re cùm ad frequentiorem senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter inualitudinem oculorum iamdiu à consilijs publicis abstinuerat, venit in curiam, & sententia sua tenuit, vt id Pyrrho negaretur. P. Domitius censor primus ex plebe lustrũ condidit. censa sunt ciuium capita* CCLXXVIII. *millia,* CCXXII. *Iterum aduersus Pyrrhum dubio euentu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quartò fœdus renouatum est. Cum C. Fabricio cõsuli, is qui ad eum Pyrrho transfugerat, polliceretur se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Hetruscos, Lucanos, Brutios, & Samnites, prosperè gestas continet.*

B

LIBRI XIIII.

PYRRHVS *in Siciliam traiecit. Cùm inter alia prodigia fulmine deiectum esset in Capitolio Iouis signum, caput eius per aruspices inuentum est. Curius Dentatus, cùm delectum haberet: eius qui citatus non responderat, bona vendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuersum vicit, & Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu mouit, quòd decem argenti pondo facti haberet. Lustro à censoribus condito, censa sunt capita ciuium* CCLXXI. *millia,* CCXXIIII. *Cum Ptolemæo Aegypti rege societas iuncta est. Sextilia virgo Vestalis damnata incesti, viua defossa est. Coloniæ deductæ sunt, Posidonia & Consa. Carthaginiensium classis auxilio Mamertinis venit quo facto ab ijs fœdus violatum est. Res præterea contra Lucanos, Samnites, & Brutios feliciter gestas, & Pyrrhi regis mortem continet.*

LIBRI XV.

C

VICTIS *Tarentinis pax & libertas data est. Legio Campana, quæ Rhegium occupauerat, obsessa, deditione facta, securi percussa est. Cùm legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam iuuenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data: coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneuentum in Samnio. Tunc primùm populus Romanus argento vti cœpit. Vmbri & Salentini victi, in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est.*

LIBRI XVI.

ORIGO *Carthaginiensium, & primordia vrbis referuntur, contra quos & Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus. Cùm de ea re inter suadentes, vt id fieret, dissuadentesq; contentio fuisset: transgressis tum primùm mare equitibus Romanis, aduersus Hieronem sæ-*

D

E

pius benè pugnatum. Petenti pax data est. Lustrũ à censoribus conditũ. censa sunt ciuium capita CCCLXXII. *millia,* CCXXIIII. *D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Esernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Volscos prosperè gestas continet.*

LIBRI XVII.

CN. *Cornelius* COS. *à classe Punica circumuentus, & per fraudem veluti in colloquium euocatus, captus est. Cn. Duilius* COS. *aduersus classem Pœnorum prosperè pugnauit, primusq; omnium Romanorum ducum naualis victoriæ duxit triumphum. ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, vt reuertenti à cœna tibicines canerent, & funale præferretur. L. Cornelius* COS. *in Sardinia contra Sardos, & Corsos, & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnauit. Attilius Calatinus* COS. *cùm in locum iniquum à Pœnis circumsessum temerè duxisset exercitum, M. Calpurnij tribuni militum virtute & opera euasit. qui cum trecentis militibus eruptione facta hostes in se conuertit. Annibal dux Pœnorum victa classe, cui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est. Attilius Regulus* COS. *victis nauali prælio Pœnis, in Africam traiecit.*

LIBRI XVIII.

ATTILIVS *Regulus* COS. *in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit. & cùm aliquot prælijs aduersum Carthaginienses pugnasset, successorq; à senatu prosperè bellum gerenti non mitteretur, idipsum per literas ad senatum missas conquestus est. in quibus inter causas pe-*

tendi successoris erat, quòd agellus eius à mercenarijs deuastaretur. Quærente deinde fortunæ vt magnum vtriusque casus exemplum in Regulo proderetur, accersito à Carthaginiensibus Xanthippo Lacedæmoniorum duce, victus in prælio, & captus est. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra mariq; prosperè gestas deformauere naufragia classium. T. Coruncanus primus ex plebe pontifex maximus creatus est. M. Sempronius Sophus, Valerius Maximus censores cùm senatum legerent, XIII. *senatu mouerunt. lustrum condiderunt, quo censa sunt ciuium capita* CCCXVII. *millia,* CCXVII. *Regulus missus à Carthaginiensibus ad senatum, vt de pace, & si eam minimè impetraret, de captiuis commutandis ageret, iureiurando astrictus est rediturum se Carthaginem, si commutari captiuos non placuisset. vtrunq; negandi author senatui fuit: & cùm fide custodita reuersus esset, supplicio à Carthaginiensibus de eo sumpto, periit.*

LIBRI XIX.

CAECILIVS *Metellus, rebus aduersus Pœnos prosperè gestis, speciosissimum egit triumphum,* XIII. *ducibus hostium, & centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius pulcher* COS. *qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos, qui cibari nolebant: infeliciter aduersus Carthaginienses classe pugnauit. & reuocatus à senatu, iussuq; dictatorem dicere, C. Glauciam dixit. sortis vltimæ hominem: qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt, Fregellæ, in agro Salentino Brundusium. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita* CCLI. *millia* CCXXII. *Claudia soror Claudij, qui contemptis auspicijs malè pugnauerat, à ludis diuertens, cùm turba premeretur, dixit: Vtinam frater meus viueret, iterumq; classem duceret, ob eam causam mulcta ta est. Duo prætores tum primùm creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus, A. Posthumium consulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cùm ille ad bellum gerendum proficisci vellet, in vrbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. Rebus aduersus Pœnos pluribus ducibus gestis, summam victoriæ C. Luctatius consul victas ad Aegates insulas classe Pœnorum, finem bello imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Cùm templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adiectæ sunt, Velina, & Esquilina. Falisci, cum rebellassent sexto die domiti, in deditionem venerunt.*

LIBRI

A

LIBRI XX.

SPOLETIVM colonia deducta est. Aduersus Ligures tunc primùm exercitus promotus est. Sardi & Corsi, cùm rebellassent, subacti sunt. Tutia virgo Vestalis incestu damnata est. Bellum Illyrijs propter vnum ex legatis, qui ad eos missi erant occisum, indictum est: subactiq; in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, vt essent quatuor. Galli transalpini, qui in Italiam eruperant, cæsi sunt. Eo bello populus Romanus sociorum, Latiniq; nominis trecenta millia armatorũ habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primùm trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot prælijs fusi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrij, cùm rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum à censoribus conditum est. ex quo censa sunt ciuium capita CCLXX. millia. Libertini in quatuor tribus redacti sunt, cùm antea dispersi fuissent: Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius Censor viam Flamineam muniuit: & circùm Flaminium extruxit. Coloniæ deductæ sunt in agro de Gallis capto, Placentia, & Cremona. 525 530

B

EPITOME LIBRI XXI.

IN Italia belli Punici secundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem transitus, à quo Saguntum sociorum populi Romani ciuitas octauo mense capta est. de quibus iniurijs missi legati ad Carthaginienses, qui quærerentur. & cum satisfacere nollent, bellum ijs indictum est. Annibal superato Pyrenæo saltu, per Gallias fusis Volscis, qui obsistere ei conati erant, ad Alpes venit: & laborioso per eas transitu cùm montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælijs repulisset, descendit in Italiam, & ad Ticinum amnem Romanos equestri prælio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani postea nomen accepit. iterumq; exercitu Rom. ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apenninum per maximam militum vexationem propter vim tempestatum transijt. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pœnos prosperè pugnauit, duce hostium Magone capto.

C

IN parte operis mei licet mihi præfari, quod in principio summæ totius professi pleriq; sunt rerum scriptores, bellum maximè memorabile omnium, quę vnquam gesta sint, me scripturum, quod Annibale duce Carthaginienses cum populo Romano gessere. nam neque validiores opibus vllæ inter se ciuitates gentesq; contulerunt arma: neq; his ipsis tantum vnquam virium aut roboris fuit: & haud ignotas belli artes inter se, sed expertas primo Punico cõserebant bello. & adeò varia belli fortuna, ancepsq; Mars fuit, vt propius periculo fuerint, qui vicere. odijs etiam propè maioribus certarunt, quàm viribus: Romanis indignantibus, quòd vi-

D ctoribus victi vltrò inferrent arma: Pœnis, quòd superbè auareq; crederent imperitatum victis esse. Fama etiam est, Annibalem annorum fermè nouem pueriliter blandientem pari Amilcari, vt duceretur in Hispaniam, cum perfecto Africo bello exercitum eò traiecturus sacrificaret, altaribus admotum, tactis sacris iureiurando adactum, se cùm primùm posset, hostem fore populo Romano. Angebant ingentis spiritus virũ Sicilia Sardiniaq; amissæ. nam & Siciliã nimis celeri desperatione rerũ concessam, & Sardiniã inter motũ Africæ fraude Romanorũ, stipendio etiam super imposito, interceptã. His anxius curis ita se Africo bello, quod fuit sub recentẽ Rom. pacem, per quinq; annos: ita deinde nouem annis in Hispania augendo Punico imperio gessit, vt appareret maius eũ, quàm quòd gereret, agitare in animo bellũ: & si diutius vixisset, Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuisse, quę Annibalis ductu intulerunt. Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis, distulerunt bellũ. Me-
tus Asdrubal inter patrem & filium octo fermè annos imperiũ obtinuit, flore ætatis vti ferunt) primo Amilcari conciliatus: gener inde ob altam indolem profectus animi ascitus: & quia gener erat, factionis Barchinę opibus, quæ apud milites plebemq; plus quàm modicę erant, haud sanè voluntate principum in imperio positus. Is plura consilio q̃ vi gerens, auspicijs regulorũ magis, conciliandisq; per amicitiã principum nouis gentibus, quàm bello aut armis rem Carthaginiẽsem auxit. Cæterùm nihilo ei pax tutior fuit. barbarus eum quidam palam ob iram interfecti ab eo domini obtruncauit. comprehensusq; à circumstantibus haud alio quàm si euasisset vultu, tormentis quoq; cùm laceraretur, eo fuit habitu oris, vt superante lætitia dolores, ridentis

Quam memorabile fuerit secũdum bellum Punicum.

Annibal annos nouem natus hostem se pop. Rom. fore in reiurando astringit.

Asdrubal octo annos imperium Carthaginense obtinuit.

Asdrubal à barbaro quodam obtruncatur.

etiam ſpeciem præbuerit. Cum hoc Aſdrubale, quia miræ artis in ſolicitandis genti- F
bus, imperioq; iungendis ſuo fuerat, fœdus renouauerat populus Romanus, vt finis

G H

vtriuſq; imperij eſſet amnis Iberus, Saguntiniſq; medijs inter imperia duorum populorum libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locum haud dubia res fuit, quin prærogatiuam militarem, qua extemplò iuuenis Annibal intra prętorium delatus, imperatorq; ingenti omnium clamore atq; aſſenſu appellatus erat, fauor etiam plebis ſequeretur. Hunc vix dum puberem Aſdrubal literis ad ſe accerſierat: actaq; res in ſenatu etiam fuerat: Barchinis nitentibus, vt aſſueſceret militiæ Annibal, atq; in paternas ſuccederet opes. Hanno alterius factionis princeps: Et æquum poſtulare videtur, inquit, Aſ-

Hanno Barchinæ factionis inimicus.

drubal, & ego tamen non cenſeo, quod petit, tribuendum. Cùm admiratione tam ancipitis ſententiæ in ſe omnes conuertiſſet, Florem ætatis, inquit, Aſdrubal, quem ipſe patri Annibalis fruendum præbuit, iuſto iure eum à filio repeti cenſet. nos ta- I
men minimè decet iuuentutem noſtram pro militari rudimento aſſuefacere libidini imperatorum. An hoc timemus, ne Amilcaris filius nimis ſerò imperia immodica, & regni paterni ſpeciem videat? & cuius regis genero hæreditarij ſint relicti exercitus noſtri, eius filio parum maturè ſeruiamus? Ego iſtum iuuenem domi tenendum ſub legibus, ſub magiſtratibus docendum viuere æquo iure cum cæteris cenſeo, ne quan doq; paruus hic ignis incendium ingens exſuſcitet. Pauci, ac fermè optimus quiſq; Hannoni aſſentiebantur: ſed (vt plerunq; fit) maior pars meliorem vicit. Miſſus An-

Annibalis in Hiſpaniam aduentus.

nibal in Hiſpaniam, primo ſtatim aduentu omnem exercitum in ſe conuertit. Amilcarem viuentem redditũ ſibi veteres milites credere, eundẽ vigorem in vultu, vimq; in oculis, habitum oris, lineamentaq; intueri. deinde breui effecit, vt patri in ſe mini- K

Annibalis ingeniũ.

mum momentum ad fauorem conciliandum eſſet. Nunquàm ingenium idem ad res diuerſiſſimas, parendum atq; imperandum, habilius fuit. itaq; haud facilè diſcerneres, vtrum imperatori, an exercitui carior eſſet: neq; Aſdrubal alium quenquam præficere malle, vbi quid fortiter ac ſtrenuè agendum eſſet: neq; milites alio duce plus confidere, aut audere. plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimum conſilij inter ipſa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. caloris ac frigoris patientia par. cibi potionisq; deſiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum ſomniq; nec die nec nocte diſcriminata tempora. id quod gerendis rebus ſupereſſet: quieti datũ. ea neq; molli ſtrato, neq; ſilentio accerſita. multi ſæpè militari ſagulo opertum humi iacentem inter cuſtodias, ſtationesq; militum

conſpexe-

A conſpexerunt. veſtitus nihil inter æquales excellens, arma atq; equi conſpiciebantur. equitum peditumq; idem longè primus erat. princeps prælium inibat. vltimus confecto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus deûm metus, nullum iuſiurandũ, nulla religio. Cum hac indole virtutũ ac vitiorũ triennio ſub Aſdrubale imperatore meruit: nulla re, quæ agenda audẽdáq; magno futuro duci eſſet, prętermiſſa. Cæterùm ex quo die dux eſt declaratus, velut Italia ei prouincia decreta, bellumq; Romanum mandatũ eſſet, nihil prolatandum ratus, ne ſe quoq;, vt patrem Amilcarem, deinde Aſdrubalẽ, cunctantẽ caſus aliquis opprimeret, Saguntinis inferre bellum ſtatuit, quibus oppugnandis haud dubie Romana arma mouebantur. in Ol- *Annibal Olcadum fines ingreditur.*
B cadum fines prius (vltra Iberum ea gens in parte magis quàm in ditione Carthaginienſium erat) induxit exercitum, vt nõ petiſſe Sagũtinos, ſed rerũ ſerie, finitimis domitis gentibus, iungendoq; tractus ad id bellum videri poſſet. Carteiam vrbem opulentam caput gentis eius expugnat, diripitq;. quo metu perculſæ minores ciuitates, ſtipendio impoſito imperium accepêre. victor exercitus opulentuſq; præda Carthaginem Nouam in hyberna eſt deductus. Ibi largè partiendo prædã, ſtipendia præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium ſuorum ſociorumq; animis in ſe firmatis, vere primo in Vacceos promotum bellum. Hermandica & Arbacala Carteiorum vrbes vi *Annibal in Vacceios bellum promouet.*
captæ. Arbacala & virtute & multitudine oppidanorum diu defenſa. Ab Hermandica profugi exulibus Olcadum, priore æſtate domitæ gentis, cum ſe iunxiſſent, conci-
C tant Carpetanos: adortiq; Annibalẽ regreſſum ex Vacceis, haud procul Tago flumine agmen graue præda turbauere. Annibal prælio abſtinuit, caſtrisq; ſuper ripã poſitis, cùm prima quies ſilentiũq; ab hoſtibus fuit, agmẽ vado traiecit: valloq; ita producto, vt locum ad tranſgrediendum hoſtes haberẽt, inuadere eos tranſeuntes ſtatuit. equitibus præcepit, vt cùm ingreſſos aquam viderent, adorirentur peditum agmẽ. in ripa elephantos antè quadraginta diſpoſuit. Carpetanorũ cum appendicibus Olcadum *Carpetanorũ cum Annibale prælium.*
Vacceorumq; centum millia fuere: inuicta acies, ſi æquo dimicaretur campo. Itaq; & ingenio feroces, & multitudine freti, & quod metu ceſſiſſe credebant hoſtem: id morari victoriam rati, quòd intereſſet amnis, clamore ſublato, paſſim ſine vllius imperio quà cuiq; proximum eſt, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ vis ingens equitum
D in flumen immiſſa, medioq; alueo haudquaquam pari certamine cõcurſum: quippe vbi pedes inſtabilis, ac vix vado fidens, vel inermi equite, equo temere acto peruerti poſſet: eques corpore armisq; liber, equo vel per medios gurgites ſtabili, cominus eminusq; rem gereret. Pars magna flumine abſumpta: quidam vorticoſo amni delati in hoſtes, ab elephantis obtriti ſunt. poſtremi, quibus ingreſſus in ſuã ripã turbor fuit, ex varia trepidatione cùm in vnũ colligerentur, prius quã tanto ex pauore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnẽ ingreſſus, fugã ex ripa fecit: vaſtatisq; agris, intra paucos dies Carpetanos quoq; in deditionem accepit. Et iam omnia trans Iberum præter Saguntinos, Carthaginienſiũ erant. cum Saguntinis bellũ nondum erat, cęterùm iã belli cauſa certamina cum finitimis ſerebantur, maximè Turdetanis quibus
E cum adiſſet idẽ, qui litis erat ſator, nec certamẽ iuris, ſed vim quæri appareret: legati à Saguntinis Romã miſſi, auxilium ad bellũ iam haud dubiè imminens orantes. Consules tunc Romæ erant, P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius Longus. qui cùm legatis in ſenatũ introductis de Rep. retuliſſent, placuiſſetq; mitti legatos in Hiſpaniã ad res ſociorũ inſpiciendas, quibus ſi videretur digna cauſa, & Annibali denunciarent, vt ab Sagũtinis ſocijs populi Rom. abſtineret, & Carthaginẽ in Africam traijcerent, ac ſociorum populi Rom. querimonias deferrent: hac legatione decreta, nec dum miſſa, omnium ſpe celerius Saguntum oppugnari allatum eſt. tunc delata ex integra res ad ſenatum. Alij prouincias conſulibus Hiſpaniam atque Africam decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alij totum in Hiſpaniam Annibalemq; intendebant bellum. erant qui non temerè mouendam rem tantam, expectandosq;

Carpetanos Annibal in deditionem accepit.

Saguntini Romam legatos mittunt.

53

ex Hiſpa-

ex Hiſpania legatos cenſerent. Hæc ſententia, quæ tutiſſima videbatur, vicit. legatiq; F
eo maturius miſſi P. Valerius Flaccus, & Q. Bebius Pamphilus, Saguntum ad Anniba
lem, atq; inde Carthaginem, ſi non abſiſteretur bello, ad ducem ipſum in pœnam fœ-
Saguntum oppugnatur ab Annibale. deris rupti depoſcendum. Dum ea Romani parant cõſultantq;, iam Saguntum ſum-
ma vi oppugnabatur. Ciuitas ea longè opulentiſſima vltra Iberũ fuit, ſita paſſus mille
fermè à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicuntur: miſtiq; etiam ab Ardea Rutulo-
rum quidam generis, cæterùm in tantas breui creuerant opes, ſeu maritimis, ſeu ter-
reſtribus fructibus, ſeu multitudinis incremento, ſeu ſanctitate diſciplinę, qua fidem
ſocialem vſq; ad perniciem ſuam coluerunt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines,
peruaſtatis paſſim agris, vrbem tripartitò aggreditur. Angulus muri erat in pla-
niorem patentioremq; quàm cætera, circa vallem vergens: aduerſus eum vineas age- G
re inſtituit, per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Sed vt locus procul muro ſa-
tis æquus agendis vineis fuit: ita haud quaquã proſperè, poſtquam ad effectum ope-
ris ventum eſt, cœptis ſuccedebat. & turris ingẽs imminebat: & murus, vt in ſuſpecto
loco, ſupra cæteræ modum altitudinis emunitus erat: & iuuentus delecta vbi pluri-
mum periculi ac laboris oſtendebatur, ibi vi maiore obſiſtebant. ac primò miſſilibus
ſummouere hoſtem: nec quicquã ſatis tutum munientibus pati. deinde iam non pro
mœnibus modò atq; turri tela micare, ſed ad erumpendum etiam in ſtationes opera-
q; hoſtium animus erat. quibus tumultuarijs certaminibus haud fermè plures Sa-
guntini cadebant, quàm Pœni. Vt verò Annibal ipſe, dum murũ incautius ſubit, ad-
Annibal ictus tragula cecidit. uerſum femur tragula grauiter ictus cecidit: tãta circa fuga atq; trepidatio fuit, vt non H
multũ abeſſet, quin opera ac vineę deſererentur. Obſidio deinde per paucos dies ma-
gis quàm oppugnatio fuit, dum vulnus ducis curaretur, per quod tẽpus vt quies cer-
taminum erat, ita ab apparatu operũ ac munitionũ nihil ceſſatum. itaq; acrius de in-
tegro obortum eſt bellũ, pluribusq; partibus vix accipientibus quibuſdã opera locis
vineæ cœptæ agi, admoueriq; aries. Abundabat multitudine hominũ Pœnus. ad cen-
tum enim quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur. Oppidani ad omnia tuen-
da atq; obeunda multimoda arte diſtineri cœpti ſunt: & non ſufficiebant. iam enim
feriebantur arietibus muri: quaſſatæ quoq; multæ partes erant. vna continentibus
ruinis nudauerat vrbẽ. tres deinceps turres: quantumq; inter eas muri erat, cum fra-
gore ingenti procciderant: captumq; oppidum ea ruina crediderant Pœni, qua, velut I
ſi pariter vtroſq; murus texiſſet, ita vtrinq; in pugnã procurſum eſt. Nihil tumultua-
rię pugnæ ſimile erat, quales in oppugnationibus vrbiũ per occaſionẽ partis alterius
cenſeri ſolent: ſed iuſtæ acies, velut patẽti campo, inter ruinas muri tectaq; vrbis mo-
dico diſtantia interuallo cõſtiterant. Hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat: Pœno
cępiſſe iam ſe vrbẽ, ſi paululum adnitatur, credente: Saguntinis pro nudata mœnibus
patria corpora opponentibus: nec vllo pedem referente, ne relicto à ſe loco hoſtẽ im-
mitteret. Itaq; quo acrius & confertim magis vtrinq; pugnabatur, eo plures vulnera-
bantur, nullo inter arma corporaq; vano intercidente telo. Falarica erat Saguntinis,
Falarica quodnã telum. miſſile telum haſtili oblongo, & cætera tereti, præterquã ad extremum, vnde ferrum
extabat. id, ſicut in pilo, quadratũ ſtuppa circumligabant, linebantq; pice. ferrum au- K
tem tres in longum habebat pedes, vt cũ armis transfigere corpus poſſet. ſed id maxi-
mè etiam ſi hæſiſſet in ſcuto, nec penetraſſet in corpus, pauorem faciebat: quod cùm
medium accenſum mitteretur, conceptumq; ipſo motu multo maiorem ignem fer-
ret, arma omitti cogebat, nudumq; militem ad inſequentes ictus præbebat. Cùm er-
go diu anceps fuiſſet certamen, & Saguntinis, quia præter ſpem reſiſterent, creuiſſent
Saguntini Pœnos à mœnibus ſuis exturbant. animi: Pœnus, quia non viciſſet, pro victo eſſet: clamorẽ repentè oppidani tollũt, ho-
ſtemq; in ruinas muri expellunt, inde impeditum trepidantemq; exturbãt: poſtremò
Annibal Legatos Romanos non admittit. fuſum fugatũq; in caſtra redigũt. Interim ab Roma legatos veniſſe nuntiatũ eſt. qui-
bus obuiã ad mare miſſi ab Annibale, qui dicerẽt, nec tutò eos adituros inter tot tam
effrenatarum gentium arma: nec Annibali in tanto diſcrimine rerum operę eſſe lega-

tiones

A tiones audire. Apparebat, non admissos protinus Carthaginem ituros. literas igitur nuntiosq; ad principes factionis Barchinæ prẹmittit, vt prẹpararent suorum animos, ne quid pars altera gratificari pro Romanis posset. Itaq; præterquàm quòd admissi auditiq; non sunt, ea quoq; vana atq; irrita legatio fuit. Hanno vnus aduerso senatu causam fœderis rupti magno silentio propter authoritatem suam cum assensu audientium egit. Per deos fœderum arbitros ac testes monuisse, prædixisse se, ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent, non manes, non stirpem eius conquiescere viri: nec vnquam, donec sanguinis nominisq; Barchini quisquam supersit, quietura Romana fœdera. Iuuenem flagrãtem cupidine regni, viamq; vnam ad id cernentem, si ex bellis bella serendo succinctus armis legionibusq; viuat, velut materiã igni præ-

Hannonis in senatu Carthaginiensi oratio aduersus Annibalem.

B bentes, ad exercitus misistis. aluistis ergo hoc incendium, quo nũc ardetis. Saguntum vestri circunsident exercitus, vnde arcentur fœdere: mox Carthaginẽ circunsedebunt Romanæ legiones, ducibus ijsdem dijs, per quos priore bello rupta fœdera sunt vlci. vtrum hostem, an vos, an fortunã vtriusq; populi ignoratis? Legatos ab socijs, & pro socijs venientes bonus imperator vester in castra non admisit, ius gentium sustulit. hi tamen, vnde ne hostium quidem legati arcentur, pulsi ad vos veniunt, res ex fœdere repetunt: publica fraus absit: authorem culpæ, & reum criminis deposcunt. quo lenius agunt, segnius incipiunt: eo cum cœperint, vereor ne perseuerantius sẹquiant. Ægates insulas Erycemq; ante oculos proponite, quæ terra mariq; per quatuor & viginti annos passi sitis. Nec puer hic dux erat, sed pater ipse Amilcar, Mars alter, vt isti volũt.

C sed Tarento tum in Italia non abstinueramus ex fœdere: sicut nunc Sagunto non abstinemus. vicerunt ergo dij hominesq;, & id de quo verbis ambigebatur, vter populus fœdus rupisset: euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit. Carthagini nunc Annibal vineas turresq; admouit: Carthaginis mœnia quatit ariete. Sagunti ruinæ (falsus vtinam vates sim) nostris capitibus incidẽt: susceptumq; cum Saguntinis bellum, habendũ cum Romanis est. Dedemus ergo Annibalem? dicet aliquis. Scio meam leuẽ esse in eo authoritatẽ, propter paternas inimicitias. sed & Amilcarem eo perijsse lætatus sum: quòd si ille viueret, bellũ iam cum Romanis haberemus: & hunc iuuenem tanquam furiam facemq; huius belli odi ac detestor. nec dedendum solùm ad piaculum rupti fœderis: sed, si nemo deposcat, deuehendum in

D vltimas maris terrarumq; oras: ablegandumq; eò, vnde nec ad nos nomẽ famaq; eius accedere, nec solicitare quietæ ciuitatis statum possit: Ego autem ita censeo: legatos extemplò Romam mittendos, qui senatui satis faciant: alios qui Annibali nuntient, vt exercitum ab Sagunto abducat: ipsumq; Annibalem ex fœdere Romanis dedant. tertiam legationẽ ad res Saguntinis reddendas decerno. Cùm Hanno perorasset, nemini omniũ certare oratione cum eo necesse fuit. adeò propè omnis senatus Annibalis erat: infestiusq; locutum arguebant Hannonẽ, quàm Flaccum Valerium legatum Romanum. Responsum inde legatis Romanis est, bellũ ortum ab Saguntinis, non ab Annibale esse. populũ Rom. iniustè facere, si Saguntinos vetustissimę Carthaginiensium societati præponat. Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis, An-

E nibal quia fessum militẽ prælijs operibusq; habebat, paucorũ ijs dierum quietem dedit, stationibus ad custodiã vinearũ aliorumq; operũ dispositis. interim animos eorum nunc ira in hostes stimulãdo, nunc spe pręmiorum accendit. vt verò pro concione prædã captę vrbis edixit militũ fore, adeò accensi omnes sunt, vt si extẽplo signum datum esset, nulla vi resisti videretur posse. Sagũtini vt à prælijs quietẽ habuerant, nec laceſſentes, nec lacessiti per aliquot dies: ita non nocte, non die vnquã cessauerant ab opere, vt nouum murum ab ea parte qua patefactũ oppidũ ruinis erat, reficerent. Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior, quàm antè, adorta est: nec qua primùm, aut potissimum parte ferrent opẽ, cùm omnia varijs clamoribus streperent, satis scire poterant. Ipse Annibal, qua turris mobilis omnia munimenta vrbis superans altitudine agebatur, hortator aderat. quæ cùm admota catapultis baliſtisq; per omnia tabulata dispositis,

Sagũtini diruti murum reficiunt.

diſpoſitis,muros defenſoribus nudaſſet,tum Annibal occaſionem ratus, quingentos E
fermè Afros cum dolabris ad ſubruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus,quòd cæmenta non calce durata erant,ſed interlita luto,ſtructuræ antiquæ genere. itaq; antè quàm cæderetur, ruebat:perq; patentia ruinis agmina armatorum in vrbem vadebant.locum quoq; editum capiunt: collatisq; eò catapultis baliſtisq;, vt caſtellum in ipſa vrbe velut arcem imminentem haberent, muro circundant: & Saguntini murum interiorem ab nondum capta vrbis parte ducunt. Vtrinq; ſumma vi & muniunt,& pugnant.ſed interiora tuẽdo, minorem indies vrbem Saguntini faciunt.ſimul creſcit inopia omnium longa obſidione, & minuitur expectatio externæ opis,cùm tam procul Romani,vnica ſpes, circa omnia hoſtium eſſent. pauliſper tamen affectos animus recreauit repentina profectio Annibalis in Oretanos, Carpetanosq;.qui duo populi delectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus metum defectionis cùm præbuiſſent, oppreſſi celeritate Annibalis omiſerunt mota arma.Nec Sagunti oppugnatio ſegnior erat, Maharbale Himilconis filio, quem præfecerat Annibal,ita impigrè rem agente, vt ducem abeſſe nec ciues, nec hoſtes ſentirent.Is & prælia aliquot ſecunda fecit,& tribus arietibus aliquantum muri diſcuſſit: ſtrataq; omnia recentibus ruinis aduenienti Annibali oſtendit. itaq; ad ipſam arcem extemplò ductus exercitus,atroxq; prælium cum multorum vtrinq; cæde initum, & pars arcis capta eſt. Tentata deinde per duos exigua pacis ſpes, Alconem Saguntinum,& Alorcum Hiſpanum.Alcon inſcijs Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus,cùm ad Annibalem noctu tranſiſſet,poſtquam nihil lacrymæ mouebant,con- H
ditionesq; triſtes,vt ab irato victore ferebantur,transfuga ex oratore factus,apud hoſtem manſit:moriturum affirmans, qui ſub conditionibus his de pace ageret. Poſtulabatur autem,redderent res Turdetanis : traditoq; omni auro atq; argento, egreſſi vrbe cum ſingulis veſtimentis ibi habitarent,vbi Pœnus iuſſiſſet. Has pacis leges abnuente Alcone accepturos Saguntinos,Alorcus vinci animos, vbi alia vincantur, affirmans, ſe pacis eius interpretem fore pollicetur. Erat autem tum miles Annibalis: cæterùm publicè Saguntinis amicus atq; hoſpes. Tradito palam telo cuſtodibus hoſtium, tranſgreſſus munimenta, ad prætorem Saguntinum (& ipſe ita iubebat) eſt deductus. Quo cùm extemplò concurſus omnis generis hominum eſſet factus, ſummota cætera multitudine,ſenatus Alorco datus eſt,cuius talis oratio fuit:Si ciues I
veſter Alcon, ſicuti ad pacem petendam ad Annibalem venit, ita pacis conditiones ab Annibale ad vos retuliſſet, ſuperuacaneum hoc mihi fuiſſet iter, quo nec orator Annibalis,nec transfuga ad vos veniſſem,cùm verò ille aut veſtra,aut ſua culpa manſerit apud hoſtem,ſi metum ſimulauit,ſua: veſtra, ſi periculum eſt apud vos,vera referentibus:ego,ne ignoraretis eſſe aliquas & ſalutis & pacis vobis conditiones, pro vetuſto hoſpitio,quòd mihi vobiſcũ eſt,ad vos veni. Veſtra autem cauſa me, nec vllius alterius loqui,quæ loquor apud vos, vel ea fides ſit: quod neq; dum veſtris viribus reſtitiſtis,neq; dum auxilia ab Romanis ſperaſtis, pacis vnquam apud vos mentionem feci.poſtquam nec ab Romanis vobis vlla ſpes eſt, nec veſtra iam aut arma vos,aut mœnia ſatis defendũt,pacem affero ad vos magis neceſſariam quàm æquam. K
cuius ita aliqua ſpes eſt:ſi eam quemadmodum vt victor fert,Annibal, ſic vos vt victi audiatis: ſi non id quod amittitur,in damno,cùm omnia victoris ſint: ſed quicquid relinquitur,pro munere habituri eſtis. Vrbem vobis, quam ex magna iam parte dirutam,captam ferè totam habet,adimit:agros relinquit, locum aſſignaturus, in quo nouum oppidum ædificetis:aurum argentumq; omne, publicum priuatumq; ad ſe iubet deferri:coniugum veſtraq; corpora,ac liberorum veſtrorum ſeruat inuiolata, ſi inermes cum binis veſtimentis velitis à Sagunto exire. Hæc victor hoſtis imperat. hæc quanquam ſint grauia atq; acerba, fortuna veſtra vobis ſuadet. Equidem haud deſpero, cùm omnium poteſtas ei à vobis facta ſit, aliquid ex his rebus remiſſurum.Sed hęc patienda cenſeo potius, quàm trucidari corpora veſtra,rapi trahiq; ante-

ora veſtra

Alcon Saguntinus inconſcijs ciuibus ſuis de pace agit cum Annibale.

Alorcus Annibalis miles Saguntinis ſuadet, vt oblatas pacis leges accipiant.

A ora veſtra coniuges ac liberos belli iure ſinatis. Ad hæc audienda cùm circumfuſa paulatim multitudine permiſtum ſenatui eſſet populi concilium: repentè primores ſeceſſione facta, priuſquam reſponſum daretur: argentum aurumq; omne ex publico priuatoq; in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conijcientes, eodem pleriq; ſemetipſos præcipitauerunt. Cùm ex eo pauor ac trepidatio totam vrbem peruaſiſſet, alius inſuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quaſſata prociderat: perq; ruinam eius cohors Pœnorum impetu facto cùm ſignum imperatori dediſſet, nudatam ſtationibus cuſtodijsq; ſolitis hoſtium eſſe vrbem, non cunctandum in tali occaſione ratus Annibal, totis viribus aggreſſus vrbem momento cępit: ſigno dato, vt omnes puberes interficerẽtur. quod imperium crudele, cæterùm propè neceſſarium cognitum in ipſo euentu eſt. cui enim parci potuit ex ijs, qui aut incluſi cum coniugibus ac liberis, domos ſuper ſeipſos concremauerunt? aut armati nullum ante finem pugnæ quàm morientes fecerunt? Captum oppidum eſt cum ingenti pręda. quanquam pleraq; ab dominis de induſtria corrupta erant, & in cędibus vix vllum diſcrimen ætatis ira fecerat, & captiui militum præda fuerant: tamen ex pretio rerum venditarum aliquantum pecunię redactum eſſe conſtat, & multam pretioſam ſuppellectilem veſtemq; miſſam Carthaginem. Octauo menſe quàm cœptum oppugnari, captum Saguntum, quidam ſcripſere: inde Carthaginem nouam in hyberna Annibalem conceſſiſſe: quinto deinde menſe, quàm à Carthagine profectus ſit, in Italiam perueniſſe. Quæ ſi ita ſunt, fieri nõ potuit, vt P. Cornelius, & T. Sẽpronius coss. fuerint: ad quos

Saguntini aurum argentumq; omne in ignem conyciunt.

Sagũtum ca

C & in principio oppugnationis legati Sagũtini miſſi ſint: & qui in ſuo magiſtratu cum Annibale, alter ad Ticinum amnem, ambo aliquanto poſt ad Trebiam pugnauerint, aut omnia breuiora aliquando fuere: aut Saguntũ principio anni, quo P. Cornelius & T. Sempronius coss. fuerunt, non cœptum oppugnari eſt, ſed captum. nam exceſſiſſe pugna ad Trebiam in annum Cn. Seruilij & C. Flaminij non poteſt. quia Flaminius Arimini conſulatum inijt, creatus ab T. Sempronio conſule: qui poſt pugnã ad Trebiam ad creandos conſules Romã cùm veniſſet, comitijs perfectis ad exercitũ in hyberna rediit. Sub idem ferè tempus & legati qui redierãt à Carthagine, Romam retulerunt omnia hoſtilia eſſe, & Sagunti excidium nuntiatum eſt: tantusq; ſimul mœror patres miſericordiaq; ſociorũ peremptorũ indignè, & pudor non lati auxilij, & ira

Sagunti excidio nuntiato, Romani de rerum ſumma metuere cœperãt.

D in Carthaginienſes, metuſq; de ſumma rerum cępit, velut ſi iam ad portas hoſtis eſſet: vt tot vno tempore motibus animi turbati, trepidarent magis quàm conſultarent. Nam neq; hoſtem acriorẽ bellicoſioremq; ſecũ congreſſum: nec rem Romanam tam deſidem vnquam fuiſſe atq; imbellem. Sardos Corſosq; & Hiſtros atq; Illyricos laceſſiſſe magis quàm exercuiſſe Romana arma: & cũ Gallis tumultuatum magis quàm belligeratum. Pœnum hoſtem veteranum trium & viginti annorum militia duriſſima inter Hiſpanas gentes ſemper victorẽ, primùm Amilcare, deinde Aſdrubale, nunc Annibale duce acerrimo aſſuetum, recentem ab excidio opulentiſſimæ vrbis Iberum tranſire: trahere ſecũ tot excitos Hiſpanorũ populos: conciturũ auidas ſemper armorum Gallicas gentes, cum orbe terrarum bellum gerendum in Italia, ac pro mœnibus

E Romanis eſſe. Nominatæ iam antea cõſulibus prouincię erant. tum ſortiri iuſſi: Cornelio Hiſpania, Sẽmpronio Africa cum Sicilia euenit. Sex in eum annũ decretæ legiones, & ſociorum quantum ipſis videretur, & claſſis quanta parari poſſet. quatuor & viginti peditum Romanorum millia ſunt ſcripta, mille & octingenti equites: ſociorum XLIIII. peditum, & IIII. equitum, naues CCXX. quinqueremes, celoces viginti deductæ. Latum inde ad populum, vellent, iuberent, populo Carthaginienſi bellum indici. eiuſq; belli cauſa ſupplicatio per vrbẽ habita: atq; adorati dij, vt benè ac feliciter eueniret, quod bellũ populus Rom. iuſſiſſet. Inter cõſules ita copię diuiſę. Sempronio datæ legiones duæ: ea quaterna millia erant peditũ, & trecenti equites: ſociorũ ſexdecim millia peditũ, equites mille octingenti, naues lõgę CLX. celoces duodecim. Cum his terreſtribus maritimisq; copijs T. Sẽpronius miſſus in Siciliã, ita in Africam tranſ-

Belli apparatus aduerſus Carthaginienſes.

missurus,si ad arcendum Italia Pœnũ consul alter satis esset. Cornelio minus copia- E
rum datum,quia L.Manlius prætor & ipse cum haud inualido præsidio in Galliam
mittebatur. Nauium maximè Cornelio numerus diminutus. sexaginta quinque re-
mes datæ: (neq; enim mari venturum,aut ea parte belli dimicaturum hostem crede-
bant) & duæ Romanæ legiones cum suo iustu equitatu, & quatuordecim millibus
Romani legatos mittunt Carthaginem. sociorum peditum,equitibus mille ducentis.Duas legiones Romanas, & quatuor-
decim millia sociorum peditum, mille equites socios, sexcentos Romanos, Gallia
prouincia eodem anno versa in Punicum bellum habuit.His ita cõparatis, vt omnia
iusta ante bellum fierent,legatos maiores natu,Q.Fabium, M.Liuium,L. Emylium,
C.Licinium,Q.Bæbium,in Africã mittunt ad percunctandos Carthaginienses: pu-
blicóne consilio Annibal Saguntum oppugnasset? & si, id quod facturi videbantur, G
faterentur,ac defenderent publico consilio factum, vt indicerent populo Carthagi-
niensi bellũ.Romani postquã Carthaginẽ venerunt, cùm senatus datus esset,& Q.Fa
bius nihil vltra q̃ vnum,quod mandatũ erat,percunctatus esset: tum ex Carthagini-
Quid respõsum sit legatis Romanis. ensibus vnus princeps:Vana Romani,inquit, & prior legatio fuit,cũ Annibalem tan
quam suo consilio Saguntũ oppugnantẽ deposcebatis. cęterùm hęc legatio verbis ad
huc lenior est,re asperior.tũc enim Annibal & insimulabatur, & deposcebatur. nunc
à nobis & cõfessio culpę exprimitur:& vt à confessis res extẽplò repetũtur.Ego autem
non priuato publicóne consilio Saguntũ oppugnatũ sit,quęrendũ censeo: sed vtrum
iure,an iniuria.nostra enim hęc quęstio atq; animaduersio in ciuẽ nostrũ est: nostro,
an suo fecerit arbitrio.vobiscũ vna disceptatio est:licueritne per fœdus fieri.Itaq; quo H
niam discerni placet,quid publico cõsilio,quid sua sponte imperatores faciant:nobis
vobiscũ fœdus est à Luctatio cos.ictũ:in quo cauetur vtrorũq; socijs.nihil de Sagun-
tinis (necdũ enim erant socij vestri) cautũ est.At enim eo fœdere, quod cũ Asdrubale
ictum est, Saguntini excipiuntur. aduersus quod nihil ego dicturus sum, nisi quod à
vobis didici.vos enim quod C.Luctatius cos.primò nobiscũ fœdus icit:quia neq; au
thoritate patrũ,nec populi iussu ictũ erat,negastis vos eo teneri.itaq; aliud de integro
fœdus publico consilio ictũ est.Si vos nõ tenent vestra fœdera,nisi aut ex authoritate
aut iussu vestro icta:ne nos quidẽ Asdrubalis fœdus, q̃ nobis inscijs icit, obligare po-
tuit.Proinde omittite Sagũti atq; Iberi mentionẽ facere, & quod diu parturit animus
vester,aliquãdo pariat.Tũ Rom.sinu ex toga facto,Hic,inquit,vobis bellũ & pacem I
Bellum indicitur Carthaginiensibus. portamus: vtrũ placet, sumite.Sub hanc vocẽ haud minus ferociter,daret vtrũ vellet,
succlamatum est.& cum is iterũ sinu effuso bellũ dare dixisset, accipere se omnes re-
sponderunt:& quibus acciperent animis,ijsdẽ se gesturos.Hęc directa percũctatio ac
De iure fœderum pop. Romani cum Carthaginiensibus. denunciatio belli magis ex dignitate P.R. visa est,quàm de fœderũ iure verbis disce-
tare,cùm antè,tum maximè Sagunto excisa. nam si verborũ disceptationis res esset:
quod fœdus Asdrubalis cum Luctatij priore fœdere cõmutatum est, comparandum
non erat:cùm in Luctatij fœdere disertè additũ esset,ita id ratum fore,si populus cen-
suisset:in Asdrubalis fœdere,nec exceptum tale quicquã fuerit:& tot annorum silen-
tio ita viuo eo cõprobatum sit fœdus, vt ne mortuo quidẽ authore quicquã mutare-
tur.quanquã & si priore fœdere staretur,satis cautũ erat Saguntinis, socijs vtrorumq; K
exceptis.nã neq; additum erat ijs,qui tunc essent:nec, ne qui postea assumerentur. &
cum assumere nouos liceret socios,quis ęquum censeret, aut ob nulla quenquã me-
rita in amicitiam recipi? aut receptos in fidem non defendi? tantùm, ne Carthagini-
ensium socij aut solicitarentur ad defectionẽ, aut sua sponte desciscentes reciperen-
Legati Romani Hispaniæ populos ad defectionem solicitant. tur.Legati Romani ab Carthagine,sicut his Romę imperatum erat,in Hispaniã,vt a-
dirent ciuitates,vt in societatẽ pellicerent,aut auerterent à Pœnis,traiecerunt.Ad Bar
gusios primùm venerunt: à quibus benignè excepti, quia tædebat imperij Punici,
multos trans Iberum populos ad cupidinẽ nouæ fortunæ erexerunt. Ad Volsciaños
Volsciani quid legatis Romanis responderint. inde est ventum:quorum celebre per Hispaniã responsum cæteros populos à socie-
tate Romana auertit.ita enim maximus natu ex ijs in concilio respondit: Quæ vere-

cundia

A cundia est vos Romani postulare, vti vestram Carthaginiensium præponamus amicitiæ (cùm, qui id fecerunt, Saguntinos, crudelius, quàm Pœnus hostis perdidit, vos socij prodideritis? ibi quæratis socios censeo, vbi Saguntina clades ignota est. Hispanis populis sicut lugubre, ita insigne documentum Sagunti ruinæ erunt: ne quis fidei Romanæ, aut societati confidat. Inde extemplò abire finibus Volscianorum iussi: ab nullo deinde concilio Hispaniæ benigniora verba tulere. itaq; nequicquam peragrata Hispania in Galliam transeunt. In his noua terribilisq; species visa est: quòd armati (ita mos gentis erat) in concilium venerunt. Cùm verbis extollentes virtutem gloriamq; populi Romani ac magnitudinem imperij, petissent, ne Pœno bellum Italię inferenti per agros vrbesq; suas transitū darent: tantus cum fremitu risus dicitur ortus, B vt vix à magistratibus maioribusq; natu iuuentus sedaretur. adeo stolida impudensq; postulatio visa est: censere ne in Italiam transmittant Galli bellū. ipsos id auertere in se, agrosq; suos pro alienis populandos obijcere. Sedato tandem fremitu, responsum legatis est: neq; Rom. in se meritum esse, neq; Carthaginiensium iniuriā, ob quæ aut pro Romanis, aut aduersus Pœnos sumant arma. Contra ea audire sese, gentis suæ homines agris finibusq; Italiæ pelli à populo Romano stipendiumq; pendere, & cætera indigna pati. Eadē fermè in cæteris Galliæ cōcilijs dicta auditaq;. nec hospitale quicquam, pacatúmve satis prius auditum, quàm Massiliam venerunt. ibi omnia ab socijs inquisita cum cura ac fide, cognita, præoccupatos iam ab Annibale Gallorū animos esse. sed ne illi quidem ipsi satis mitem gentem fore (adeò ferocia atq; indomita ingeC nia esse) ni subinde auro, cuius auidissima gens est, principum animi concilientur. Ita peragratis Hispaniæ & Galliæ populis, legati Romam redeunt. haud ita multo post, quam coss. in prouincias profecti erant, ciuitatē omnem in expectationē belli erectam inuenerunt: satis constante fama, iam Iberū Pœnos transisse. Annibal Sagunto capto, Carthaginem nouam in hyberna concesserat. ibiq; auditis, quæ Romæ, queq; Carthagine acta decretaq; forent, seq; non ducem solùm, sed etiam causam esse belli, partitis diuenditisq; reliquijs prædæ, nihil vltrà differendum ratus, Hispani generis milites conuocat: Credo ego vos, inquit, socij, & ipsos cernere, pacatis omnibus Hispaniæ populis, aut finiendam vobis militiā, exercitusq; dimittendos esse, aut in alias terras transferendum bellum. ita enim hæ gentes non pacis solùm, sed etiam victorię D bonis florebunt, si ex alijs gentibus prædam & gloriam quæremus. itaq; cum longinqua ab domo instet militia, incertumq; sit, quādo domos vestras & quæ cuiq; ibi cara sint, visuri sitis: si quis vestrûm suos inuisere vult, commeatum do. primo vere edico adsitis, vt dijs benè iuuantibus bellum ingentis gloriæ prędęq; futurū incipiamus. Omnibus ferè visendi domos oblata vltro potestas grata erat, & iam desiderantibus suos, & longius in futurum prouidētibus desideriū. Per totum tempus hyemis quies inter labores aut iam exhaustos, aut mox exhauriendos, renouauit corpora animosq; ad omnia de integro patienda. vere primo ad edictum conuenere. Annibal cum recensuisset omnium auxilia gentium, Gadeis profectus Herculi vota exoluit: nouisq; se obligat votis, si cætera prospera euenissent. Inde partiens curas simul inferendi atq; E arcendi belli, ne, dum ipse terrestri per Hispaniam Galliasq; itinere Italiam peteret, nuda apertaq; Romanis Africa ab Sicilia esset, valido præsidio eam firmare statuit. pro eo supplementum ipse ex Africa, maximè iaculatorū leuium armis petijt, vt Afri in Hispania, Hispani in Africa, melior procul ab domo futurus vterq; miles, velut mutuis pignoribus obligati stipendia facerēt. Tredecim M. D. CCC. L. pedites cetratos misit in Africā, & funditores Baleares D. CCC. LXX. equites mistos ex multis gētibus M. CC. has copias partim Carthagini præsidio esse, partim distribui per Africam iubet, simul conquisitoribus in ciuitates missis, IIII. M. cōscripta delectæ iuuentutis, præsidiū eosdem & obsides duci Carthag. iubet. Neq; Hispaniā negligendā ratus, atq; ideo haud minus, quòd haud ignarus erat, circuitām ab Rom. eam legatis ad solicitandos principum animos, Asdrubrali fratri viro impigro eam prouinciā destinat, firmatq; eum

Galli veniunt in concilium armati.

Gallorum risus de legatis Romanis.

Massilij legati Romani benignè excipiuntur.

Annibalis ad Hispanos milites oratio.

Annibal valido præsidio Africam firmat.

Asdrubal tuēdam suscipit Hispaniā.

Africis maximè præſidijs, peditum Afrorum XI.M.DCCC.L. Ligurib. trecentis, Balea- F
ribus D. ad hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices, miſtũ Punicum Afris genus. CCC. & Numidæ Mauriq; accolæ Oceani ad M.DCCC. & parua Ilergetum manus ex Hiſpania ducenti equites: & ne quod terreſtris deeſſet auxilij genus, elephanti XIIII. claſſis præterea data ad tuendã maritimã oram: quia qua parte belli vicerant, ea tum quoq; rem geſturos Romanos credi poterat: L. quinqueremes, quadriremes duę,

Claſſis Punica.

triremes quinq;: ſed aptę inſtructæq; remigio XXXII. quinqueremes erant, & triremes quinq;. Ab Gadib. Carthaginẽ ad hyberna exercitus redijt, atq; inde profectus pręter Etouiſſam vrbẽ ad Iberũ, maritimamq; orã ducit. Ibi fama eſt, in quiete viſum ab eo iuuenem diuina ſpecie, qui ſe ab Ioue diceret ducẽ in Italiã Annibali miſſum: proin-

Spectrum in quiete Annibali appareret.

de ſequeretur, neq; vſquam à ſe deflecteret oculos: pauidum primò nuſquam circum G
ſpicientem, aut reſpicientem ſecutum, deinde cura humani ingenij, cùm quídnam id eſſet, quod reſpicere vetitus eſſet, agitaret animo, temperare oculis nequiuiſſe: tum vidiſſe poſt ſe ſerpentem mira magnitudine cum ingenti arborum ac virgultorum ſtrage ferri, ac poſt inſequi cum fragore cœli nymbũ: tum quæ moles ea, quídue prodigij eſſet, quærentem audiſſe: vaſtitatẽ Italiæ eſſe: pergeret porrò ire, nec vltra inquireret, ſineretq; fata in occulto eſſe. Hoc viſu lætus tripartitò Iberũ copias traiecit, præmiſſis, qui Gallorum animos quà traducendus exẽrcitus erat, donis conciliarent, Alpiumq; tranſitus ſpecularentur. nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberum traduxit. Ilergetes, inde Barguſioſq; & Auſetanos & Aquitaniã, quę ſub iecta Pyrenæis montibus eſt, ſubegit: oraq; huic omni præfecit Hannonẽ, vt fauces, H
quæ Hiſpanias Gallijs iungunt, in poteſtate eſſent. Decẽ millia peditum Hannoni ad pręſidium obtinendæ regionis data, & mille equites. Poſtquã per Pyrenæum ſaltum

Annibalis exercitus.

traduci exercitus cœptus eſt: rumorq; per barbaros manauit certior de bello Romano, tria millia inde Carpetanorum peditum iter auerterunt. conſtabat, non tam bello motos, quàm longinquitate viæ, inſuperabiliq; Alpium tranſitu. Annibal quia reuocare aut vi retinere eos anceps erat, ne cæterorum etiam feroces animi irritarentur, ſupra VII.M. hominũ domos remiſit, quos & ipſe grauari militia ſenſerat, Carpetanos quoq; ab ſe dimiſſos ſimulans. inde ne mora atq; otium animos ſolicitarent, cum reliquis copijs Pyrenęum tranſgreditur, & ad oppidũ Illiberim caſtra locat. Galli quan
quam Italiæ bellum inferri audiebant, tamen quia vi ſubactos trans Pyrenæum Hi- I
ſpanos fama erat, præſidiaq; valida impoſita, metu ſeruitutis ad arma cõſternati, Ruſcinonem aliquot populi conueniunt: quod vbi Annibali nuntiatum eſt, moram ma-

Ruſcinonẽ aliquot Galliæ populi aduerſus Annibalem conueniunt.

gis quàm bellum metuẽs, oratores ad regulos eorũ miſit, colloqui ſemetipſum velle cum his, & vel illi propius Illiberim accederent, vel ſe Ruſcinonẽ proceſſurum, vt ex propinquo congreſſus facilior eſſet. nã & accepturũ eos in caſtra ſua ſe lætũ, nec cunctanter ſeipſum ad eos venturum. hoſpitẽ enim ſe Galliæ, non hoſtem adueniſſe: nec ſtricturum antè gladiũ, ſi per Gallos liceat, quàm in Italiã veniſſet. Et per nũtios quidem hæc. Vt verò reguli Gallorum caſtris ad Illiberim extemplò motis, haud grauatè

Galli donis capti cum Pœno pacem ineunt.

ad Pœnũ venerunt, capti donis cum bona pace exercitum per fines ſuos pręter Ruſci- K
nonem oppidum tranſmiſerũt. In Italiam interim nihil vltra quàm Iberum tranſiſſe Annibalem, à Maſſilienſium legatis Romam perlatum erat: cùm perinde, ac ſi Alpes

Boij à Romanis deficiunt.

iam tranſiſſet, Boij ſolicitatis Inſubribus defecerunt, nec tam ob veteres in populum Roma. iras, quàm quòd nuper circa Padum, Placentiam, Cremonamq; colonias in agrum Gallicum deductas ægrè patiebantur. Itaq; armis repentè arreptis, in eum ipſum agrum impetu facto, tantum terroris ac tumultus fecerunt, vt non agreſtis modò multitudo, ſed ipſi triumuiri Romani, qui ad agrum venerant aſſignandum, diffiſi Placentiæ mœnibus, Mutinam confugerint, C. Luctatius, A. Seruilius, T. Annius. Luctatij nomen haud dubium eſt. pro A. Seruilio. & T. Annio, Q. Acilium, & C. Herennium habent quidam annales: alij P. Cornelium Aſinam, & C. Papyrium Maſonem. Id quoq; dubium eſt, legati ad Boios ad expoſtulandum miſſi, violati ſint, an

in trium-

A in triumuiros agrum metanteis impetus ſit factus. Mutinę cùm obſiderentur, & gens ad oppugnandarum vrbium arteis rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, ſegnis intactis aſſideret muris, ſimulari cœptum de pace agi. euocatiq; ab Gallorum principibus legati ad colloquium, non contra ius modò gentiũ, ſed violata etiam, quæ data in id tempus erat, fide, comprehenduntur, negantibus Gallis, niſi obſides ſibi redderentur, eos ſe dimiſſuros. Cùm hæc de legatis nuntiata eſſent, & Mutina præſidiumq; in periculo eſſet, L. Manlius Pr. ira accenſus, effuſum agmen ad Mutinam ducit. Syluæ tunc circa viam erant, pleriſq; incultis: ibi inexplorato profectus, in inſidias præcipitatus, multaq; cum cæde ſuorum ægrè in apertos campos emerſit: ibi caſtra communita, & quia Gallis ad tentanda ea defuit ſpes, refecti ſunt militum animi, quanquam

B acciſas res ſatis conſtabat. iter deinde deintegro cœptum: nec dum per patentia loca ducebatur agmẽ, cum apparuit hoſtis: vbi rurſus ſyluæ intratæ, tum poſtremos adorti cum magna trepidatione ac pauore omnium, octingentos milites occiderunt, ſex ſigna ademere. Finis inde & Gallis territandi, & pauendi Rom. fuit, vt ex ſaltu inuio atq; impedito euaſere: inde apertis locis facilè tutantes agmen Romani Cannetũ vicum propinquum Pado contendere. ibi ſe munimento ad tempus, cõmeatibusq; fluminis, & Brixianorũ Gallorum auxilio aduerſus creſcentẽ indies multitudinem hoſtium tutabantur. Qui tumultus repens poſtquam eſt Romam perlatus, & Punicum inſuper Gallico bello auctum patres acceperũt: C. Attilium Pr. cum vna legione Romana, & quinq; millibus ſociorũ delectu nouo à cos. conſcriptis, auxiliũ ferre Man-

C lio iubent: qui ſine vllo certamine (abſceſſerãt enim metu hoſtes) Cannetũ peruenit. Et P. Cornelius in locũ eius, quæ miſſa cum prætore fuerat transſcripta legione noua, profectus ab vrbe ſexaginta longis nauibus præter orã Hetruriæ Ligurumq;, & inde Salyum. mox peruenit Maſſiliã, & ad proximũ oſtium Rhodani (pluribus enim diuiſus amnis in mare decurrit) caſtra locat, vixdum ſatis credens Annibale ſuperaſſe Pyrenæos montes: quem vt de Rhodani quoq; tranſitu agitare animaduertit, incertus quónam ei loco occurreret, nec dum ſatis refectis ab iactatione maritima militibus, trecentos interim delectos equites, ducibus Maſſilienſibus & auxiliaribus Gallis, ad exploranda omnia, viſendoſq; ex tuto hoſtes præmittit. Annibal cęteris metu, aut pretio pacatis, iam in Volſcarum peruenerat agrũ, gentis validę, colũt autẽ circa vtranq;

D ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro arceri Pœnũ poſſe, vt flumẽ pro munimento haberent, omnibus fermè ſuis trans Rhodanum traiectis, vlteriorẽ ripam amnis obtinebant. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos quorũ ſedes tenuerat: ſimul perlicit donis ad naues vndiq; contrahendas, fabricandaſq;, ſimul & ipſi traijci exercitum, leuariq; quàm primum regionem ſuam tanta vrgente hominum turba cupiebant. Itaq; ingens coacta vis nauium eſt, lintriumq; temerè ad vicinalem vſum paratarum: nouaſq; alias primum Galli inchoãtes cauabant ex ſingulis arboribus: deinde & ipſi milites, ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ & capere onera poſſent, curantes, raptim faciebant, quibus ſe ſuaq; transueherent. Iamq; omnibus ſatis comparatis ad traijciendum ter-

E rebant ex aduerſo hoſtes, omnem ripam equis virisq; obtinentes: quos vt auerteret, Hannonẽ Bomilcaris filium vigilia prima noctis cum parte copiarum, maximè Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter vnius diei iubet: & vbi primò poſſit quàm occultiſſimè traiecto amni, circumducere agmẽ, vt cùm facto opus ſit, adoriatur ab tergo hoſtem. ad id dati duces Galli educunt inde millia quinq; & viginti fermè ſuprà paruæ inſulæ circumfuſum amnem, latiorem vbi diuidebatur eoq; minus alto alueo tranſitum oſtendere. ibi raptim cæſa materia, ratesq; fabricatæ, in quibus equi viriq;, & alia onera traijcerentur. Hiſpani ſine vlla mole in vtres veſtimentis coniectis, ipſi cetris ſuppoſitis incubantes flumẽ trãſnatauere. Et alius exercitus ratibus iunctis traiectus, caſtris propè flumen poſitis, nocturno itinere atq; operis labore feſſus, quiete vnius diei reficitur, intẽto duce ad conſilium opportunè exſequendũ. Poſtero die profecti

Mutina obſidetur.

L. Manlij Pr. exercitus cæditur.

Oſtia Rhodani.

Hannonis copiæ Rhodanum traijciunt.

ex loco, prodito fumo significant se transisse, & haud procul abesse. quod vbi accepit F
Annibal Rhodanum cum exercitu traijcit. Annibal, ne tempori deesset, dat signum ad traijciendum. Iam paratas aptatasq; habebat pedes lintres. eques ferè præter equos nantes nauium agmen ad excipiendum aduersi impetum fluminis parte superiore transmittens tranquillitatem infrà traijcientibus lintribus præbebat. equorum pars magna nantes loris à puppibus trahebantur, præter eos, quos instructos frænatosq;, vt extemplo egresso in ripam equiti vsui essent, imposuerant in naues. Galli occurrant in ripam cum varijs vlulatibus, cantuq; moris sui, quatientes scuta supra capita, vibrantesq; dextris tela, quanquam & ex aduerso terrebat tanta vis nauium cũ ingenti sono fluminis, & clamore vario nautarum & militum, qui nitebantur perrumpere impetũ fluminis, & qui ex altera ripa traijcientes suos hortabantur. Iã satis pauẽtes aduerso tumultu terribilior ab tergo adortus G
clamor, castris ab Hannone captis. mox & ipse aderat, ancepsq; terror circũstabat: & è nauibus tanta vis armatorum in terrã euadens, & à tergo improuisa premebat acies. Galli postquam vim facere conati, vltrò pellebantur, qua patêre visum maximè iter, perrumpũt, trepidiq; in vicos passim suos diffugiũt. Annibal cæteris copijs per otium
Elephãti quonam modo traiecti. traiectis, spernens iam Gallicos tumultus, castra locat. Elephãtorum traijciendorum varia consilia fuisse credo: certè varia memoria est actæ rei: quidam congregatis ad ripam elephantis, tradunt ferocissimum ex ijs irritatũ à rectore suo, cùm refugientem eum in aquã natantẽ sequeretur, traxisse gregẽ, vt quenq; timentẽ altitudinem destituerat vadum, impetu ipso fluminis in alteram ripã rapiente. Cæterùm magis cõstat, ratibus traiectos. id vt tutius consiliũ ante rem foret: ita acta re, ad fidem pronius est. H
Ratem vnã ducentos longã pedes, quinquaginta latã, à terra in amnem porrexerunt: quam, ne secũda aqua deferretur, pluribus retinaculis validis parte superiore ripæ religatam, pontis in modũ, humo iniecta constrauerũt, vt belluę audacter velut per solum ingrederentur: altera ratis æquè lata, longa pedes centũ, ad traijciendum flumen apta, huic copulata est: & cum elephanti per stabilem ratem, tanquam viam, prægredientibus fœminis, acti, in minorem applicatã transgressi sunt: ea extemplò resolutis, quibus leuiter annexa erat vinculis, ab actuarijs aliquot nauibus ad alterã ripam pertrahitur: ita primis expositis, alij deinde repetiti ac traiecti sunt. nihil sanè trepidabãt, donec continenti velut ponte agerẽtur: primis erat pauor, cùm soluta ab cæteris rate in altum raperentur: ibi vrgentes inter se, sedẽtibus extremis ab aqua, trepidationem I
aliquantum edebant. donec quietem ipse timor circunspicientibus aqua fecisset. excidere etiam sæuientes quidam in flumen, sed pondere ipso stabiles, deiectis rectoribus, quærendis pedetentim vadis in terram euasere. Dum elephanti traijciuntur, in-
Prælium inter Numidas 500. & Romanos 300. terim Annibal Numidas equites quingentos ad castra Romana miserat speculatum, vbi & quantæ copiæ essent, & quid pararent. huic alę equitũ missi, vt antè dictum est, ab ostio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. prælium atrocius quàm pro numero pugnantiũ editur. nã præter multa vulnera, cædes etiã propè par vtrinq; fuit: fugaq; & pauor Numidarũ Romanis iam admodũ fessis victoriã dedit: victores ad centum sexaginta, nec omnes Romani, sed pars Gallorum, victi amplius ducentis ceciderunt. Hoc principiũ, simulq; omen belli vt summæ rerũ prosperum euentum, K
ita haud sanè incruentam, ancipitisq; certaminis victoriam Romanis portendit. Re ita gesta, ad vtrunq; ducem sui redierunt. Nec Scipioni stare sententia poterat, nisi vt ex consilijs cœptisq; hostis & ipse conatus caperet: & Annibalẽ incertum, vtrum cœptum in Italiam intenderet iter, an cum eo qui primus se obtulisset Romanus exercitus, manus consereret, auerterat à præsenti certamine Boiorum legatorum, reguliq; Matali aduentus: qui se duces itinerum, socios periculi fore, affirmantes, integro bello, nusquam antè libatis viribus, Italiam aggrediendam censent. Multitudo timebat
Annibal suos ad inuadendam Italiam hortatur. quidem hostes, nondum obliterata memoria superioris belli: sed magis iter immensum Alpesq;, rem fama vtiq; inexpertis horrendã metuebat. Itaq; Annibal, postquam ipsi sententia stetit pergere ire, atq; Italiã petere, aduocata cõcione, varie militũ versat animos,

A animos, caſtigando adhortandoq;. Mirari ſe quínam pectora ſemper impauida repens terror inuaſerit. per tot annos vincenteis eos ſtipendia facere: neq; ante Hiſpania exceſſiſſe, quàm omnes genteſq; & terræ eæ, quas duo diuerſa maria amplectantur, Carthaginienſium eſſent. indignatos deinde, quòd quicunq; Saguntum obſediſſent, velut ob noxam ſibi dedi poſtularet P. R. Iberum traieciſſe ad delendum nomen Romanorum, liberandumq; orbem terrarum. tum nemini viſum id longum, cum ab occaſu ſolis ad ortum intenderent iter. nunc, poſtquam multo maiorem partem itineris emenſam cernant, Pyrenæum ſaltum inter ferociſſimas gentes ſuperatum: Rhodanum tantum amnem, tot millibus Gallorum prohibentibus, domita etiam ipſius fluminis vi, traiectum: in cõſpectu Alpes habeant, quarum alterum latus Italia *Alpes.*
B ſit: in ipſis portis hoſtium fatigatos ſubſiſtere: quid aliud Alpes eſſe credentes, quàm montium altitudines? fingerent altiores Pyreneis iugis: nullas profectò terras cœlum contingere, nec inexuperabiles humano generi eſſe. Alpes quidem habitari, coli, gignere atq; alere animantes, peruias paucis eſſe, exercitibus inuias? eos ipſos quos cernant, legatos nõ pennis ſublimè elatos Alpes tranſgreſſos: nec maiores quidem eorũ indigenas, ſed aduenas Italiæ cultores, has ipſas Alpes ingentib⁹ ſæpe agminibus cum liberis ac coniugibus, migrantium modo, tutò tranſmiſiſſe. Militi quidem armato, nihil ſecum præter inſtrumenta belli portanti, quid inuium aut inexuperabile eſſe? Saguntum vt caperetur, quid per octo menſes periculi, quid laboris exhauſtum eſſe? Romam vrbis terrarum caput petentibus, quicquam adeò aſperum atq; arduum vi-
C deri, quod incœptum moretur? cepiſſe quondam Gallos ea, quæ adiri poſſe Pœnus deſperet? proinde aut cederent animo atq; virtute genti per eos dies toties ab ſe victę, aut itineris finem ſperent campum interiacentem Tyberi ac mœnibus Romanis. His adhortationib⁹ incitatos corpora curare, atq; ad iter ſe parare iubet. Poſtero die prouectus aduerſa ripa Rhodani, mediterranea Galliæ petit: non quia rectior ad Alpes via eſſet, ſed quantum à mari receſſiſſet, minus obuiam fore Romanum credens: cum quo, prius quàm in Italiam ventum foret, nõ erat in animo manus cõſerere. Quartis caſtris ad inſulam peruenit: ibi Arar, Rhodanusq; amnis diuerſis ex Alpib⁹ decurrentes, agri aliquantulum amplexi confluunt in vnum. medijs campis Inſulæ nomen inditum. accolunt propè Allobroges, gens iam inde nulla Gallica gente opibus aut fa- *Allobroges.*
D ma inferior: tum diſcors erat. regni certamine ambigebant fratres. maior, & qui prius imperitarat, Brancus nomine, minore à fratre & cœtu iuniorum, qui iure minus, vi plus poterat, pellebatur. Huius ſeditionis peropportuna diſceptatio cum ad Annibalem reiecta eſſet, arbiter regni factus, quod erat ſenatus principumq; ſententia futurum: imperium maiori reſtituit. ob id meritum commeatu copiaq; rerum omnium & veſtimentis eſt adiutus, quæ infames frigoribus Alpes præparare cogebant. Sedatis certaminibus Allobrogum, cum iam Alpes peteret, non recta regione iter inſtituit, ſed ad læuam in Tricaſtinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri *Tricaſtini.*
tetendit in Tricorios: haud vſquam impedita via, prius quàm ad Druentiam flumen peruenit. Is & ipſe Alpinus amnis longè omnium Gallię fluminũ difficillimus tranſitu eſt. nam cùm aquę vim vehat ingentem, non tamen nauium patiens eſt: quia nullis coercitus ripis, pluribus ſimul, neq; ijſdem alueis fluens, noua ſemper vada nouosq; gurgites faciens, (& ob eadem pediti quoq; incerta via eſt) ad hęc ſaxa glomeroſa voluens, nihil ſtabilis, nec tuti ingredienti præbet. & tum fortè imbribus auctus, ingentem tranſgredientibus tumultum fecit, cùm ſuper cætera trepidatione ipſi ſua, atque incertis clamoribus turbarentur. P. Cornelius c o s. triduò ferè, poſtquam Annibal ab ripa Rhodani mouit, quadrato agmine ad caſtra hoſtium venerat, nullam dimicandi moram facturus. cæterùm vbi deſerta munimenta, nec facile ſe tantum progreſſos aſſecuturum videt, ad mare ad naues redijt, tutius faciliusq; ita deſcenden- *Cn. Scipio aduerſus Aſdrubalem in Hiſpaniam mittitur.*
ti ab Alpibus Annibali occurſurus. ne tamen nuda auxilijs Romanis Hiſpania eſſet, quam prouinciam ſortitus erat, Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte copia-

rum aduerſus Aſdrubalem miſit: non ad tutandos tantum modo veteres ſocios, con- F
ciliandosq; nouos, ſed etiam ad pellendum Hiſpania Aſdrubalem. ipſe cum admodum exiguis copijs Genuam repetit, eo qui circa Padum erat, exercitu Italiam defen-
Alpium quàm difficilis tranſitus. ſurus. Annibal ab Druentia campeſtri maximè itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorum peruenit. Tum, quanquam fama prius, qua quidem incerta in maius vero ferri ſolent, percepta res erat: tamen ex propinquo viſa montium altitudo, niuesq; cœlo propè immiſtæ, tecta informia impoſita rupibus, pecora iumentaq; torrida frigore, homines intonſi & inculti, animalia inanimaq; omnia rigentia gelu, cætera viſu quàm dictu fœdiora, terrorem renouauere. Erigentibus in primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes montani. qui ſi valles occultiores inſediſſent, coorti in pugnam repentè, ingentem fugam ſtragemq; G
dediſſent. Annibal conſiſtere ſigna iubet: Gallisq; ad viſenda loca præmiſſis, poſtquam comperit tranſitum eà non eſſe, caſtra inter confragoſa omnia, præruptaq; quàm extentiſſima poteſt valle locat. Tum per eoſdem Gallos, haud ſanè multum lingua moribusq; abhorrentes, cum ſe immiſcuiſſent colloquijs montanorum, edoctus interdiu tantum obſideri ſaltum, nocte in ſua quenque dilabi tecta: luce prima ſubijt tumulos, vt ex aperto atque interdiu viam per anguſtias facturus. die deinde ſimulando aliud, quàm quòd parabatur, conſumpto, cùm eodem, quo conſtiterat, loco caſtra communiſſet, vbi primùm digreſſos tumulis montanos, laxataſq; ſenſit cuſtodias, pluribus ignibus quàm pro numero manentium in ſpeciem factis, impedimentisq; cum equite relictis, & maxima parte peditum, ipſe cum expeditis acerri- H
mo quoque viro raptim anguſtias euadit: ijſq; ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant, conſedit. Prima deinde luce caſtra mota, & agmen reliquum incedere cœpit. Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitam conueniebant: cùm repentè conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput imminentes, alios via tranſire hoſtes. vtraque ſimul obiecta res oculis, animis immobiles parumper eos defixit. deinde vt trepidationem in anguſtijs, ſuoq; ipſo tumultu Annibalis miſceri agmen videre, equis maximè conſternatis, quicquid adieciſſent ipſi terroris, ſatis ad perniciem fore
Galli Alpium incolæ Annibalem oppugnant. rati, peruerſis rupibus iuxtà inuia ac deuia aſſueti diſcurrũt. Tum verò ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur: plusq; inter ipſos, ſibi cuiq; tendenti vt periculo prius euaderet, quàm cum hoſtibus certaminis erat. equi maxi- I
mè infeſtum agmen faciebant, qui & clamoribus diſſonis, quos nemora etiam repercuſſæq; valles augebant, territi trepidabant: & icti fortè aut vulnerati, adeò conſternati ſunt, vt ſtragem ingentem ſimul hominum ac ſarcinarum omnis generis facerent: multosq; turba, cùm præcipites diruptæq; vtrinque anguſtię eſſent, in immenſum altitudinis deiecit: quoſdam & armatos. inde ruinæ maximæ modo iumenta cum oneribus deuoluebantur. Quæ quanquam fœda viſu erant, ſtetit parumper tamen Annibal, ac ſuos continuit, ne tumultum ac trepidationem augeret. deinde, poſtquam interrumpi agmen vidit, periculumq; eſſe, ne exutum impedimentis exercitum nequicquam incolumen traduxiſſet, decurrit ex ſuperiore loco: & cùm im-
Annibal Gallos fudit. petu ipſo fudiſſet hoſtem, ſuis tumultum auxit. ſed is tumultus momento temporis, K
poſtquam liberata itinera fuga montanorum erant, ſedatur: nec per otium modò, ſed propè ſilentio mox omnes traducti. caſtellum inde, quod caput eius regionis erat, vicosq; circumiectos capit, & captiuorum pecoribus per triduum exercitum aluit. & quia nec montanis primò perculſis, nec loco magnopere impediebantur, aliquantum eo triduo viæ confecit. Peruentum inde ad frequentem cultoribus alium, vt inter montana, populum: ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidijs eſt propè circumuentus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum veniunt: alienis malis, vtili exemplo doctos, memorantes amicitiam malle, quàm vim experiri Pœnorum: itaque obedienter imperata facturos. commeatum, itinerisq; duces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Annibal nec temerè credendo,

A dendo, nec aſpernando, ne repudiati apertè hoſtes fierent, benignè cum reſpondiſſet: obſidibus quos dabant acceptis, & commeatu, quem in viam ipſi detulerant, vſus: nequaquam, vt inter pacatos, incompoſito agmine duces eorum ſequitur. Primum agmen elephanti & equites erant: ipſe pòſt cum robore peditum circumſpectans ſolicitus omnia, incedebat. Vbi in anguſtiorem viam ex parte altera ſubiectam iugo inſuper imminenti ventum eſt, vndiq; ex inſidijs barbari à fronte & à tergo coorti, cominus eminuſq; petunt, ſaxa ingentia in agmen deuoluunt. maxima ab tergo vis hominum vrgebat. in eos verſa peditum acies haud dubium fecit, quin niſi firmata extrema agmina fuiſſent, ingẽs in eo ſaltu accipienda clades fuerit. Tunc quoq; ad extremum periculi, ac propè perniciem ventum eſt. nam dum cunctaretur Anni-

Galli ex inſidijs Annibalem adoriuntur

B bal dimittere in anguſtias agmen: quia non, vt ipſe equitibus præſidio erat, ita peditibus quicquam ab tergo auxilij reliquerat: occurſantes per obliqua montani perrupto medio agmine viam inſedere. noxq; vna Annibali ſine equitibus ac impedimentis acta eſt. Poſtero die iam ſegnius intercurſantibus barbaris, iunctæ copiæ, ſaltusq; haud ſine clade, maiore tamen iumentorum quàm hominum pernicie ſuperatus. inde montani pauciores iam, & latrocinij magis quàm belli more concurſabant, modò in primum, modò in nouiſſimum agmen, vt cuiq; aut locus opportunitatem daret, aut progreſſi moratíue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas vias magna mora agebantur, ita tutum ab hoſtibus quacunque incederent, quia inſuetis adeundi propius metus erat, agmen præbebant. Nono die in iu-

Nono die in iugum Alpium peruenit Annibal.

C gum Alpium peruentum eſt per inuia pleraq; : & errores, quos aut ducentium fraus, aut, vbi fides ijs non eſſet: temerè initę valles à coniectantibus iter, faciebant. Biduum in iugis ſtatiua habita: feſſis labore ac pugnando quies data militibus: iumentaq; aliquot, quæ prolapſa in rupibus erant, ſequendo veſtigia agminis, in caſtra peruenêre. Feſſis tędio tot malorum, niuis etiam caſus, occidente iam ſidere vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per omnia niue oppleta cum ſignis prima luce motis ſegniter agmen incederet, pigritiaq; & deſperatio in omnium vultu emineret: pręgreſſus ſigna Annibal in promontorio quodam, vnde longè ac latè proſpectus erat, conſiſtere iuſſis militibus, Italiam oſtentat, ſubiectosq; Alpinis montib⁹ circumpadanos campos:

Annibal ſuos cohortatur.

mœniaq; eos tum tranſcendere non Italiæ modò, ſed etiam vrbis Romæ: cætera plaD na, procliuia fore: vno, aut ad ſummum altero pręlio arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere inde agmen cępit: iam nihil ne hoſtibus quidem, pręter parua furta per occaſionem tentantibus. cæterùm iter multò, quàm in aſcenſu fuerat, vt pleraque Alpium ab Italia ſicut breuiora, ita arctiora ſunt, difficilius fuit. omnis enim fermè via præceps, anguſta, lubrica erat, vt neq; ſuſtinere ſe à lapſu poſſent: nec, ſi qui paulum titubaſſent, hærere afflicti veſtigio ſuo: alijq; ſuper alios, & iumenta & homines occiderẽt. Ventum deinde ad multò anguſtiorem rupem, atq; ita rectis ſaxis, vt ægrè expeditus miles tentabundus, manibusq; retinens virgulta ac ſtirpes circà eminentes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus iam antè præceps recenti terræ lapſu in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cùm velut ad

E finem viæ equites conſtitiſſent, miranti Annibali quæ res moraretur agmen, nunciatur rupem inuiam eſſe. digreſſus deinde ipſe ad locum viſendum: haud dubia res viſa, quin per inuia circa, nec trita antea, quamuis longo ambitu circumduceret agmen.

Rupes quædam inuia.

Ea verò via inſuperabilis fuit. nam cùm ſuper veterem niuem intactam noua modicæ altitudinis eſſet: molli, nec prælatæ niui facilè pedes ingredientium inſiſtebant. vt verò tot hominum iumentorumq; inceſſu dilapſa eſt, per nudam infra glaciem, fluentemq; labem liqueſcentis niuis ingrediebantur. tetra ibi luctatio erat, vt à lubrica glacie non recipiente veſtigium, & in prono citius pede ſe fallente: & ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adiuuiſſent, ipſis adminiculis prolapſi ſi iterum corruiſſent, nec ſtirpes circà radicéſue, ad quas pede aut manu quiſquam eniti poſſet, erant. itaque in leui tantum glacie tabidaq; niue volutabantur iumenta: necabantur interdum,

interdum,etiam tum infirmam ingredientia niuem: & prolapsa iactandis grauius in F
continendo vngulis,penitus perfringebant: vt pleraque velut pedica capta hærerent
indurata, & alta concreta glacie. Tandem nequicquam iumentis atque hominibus
fatigatis, castra in iugo posita, ægerrimè ad idipsum loco purgato.tantum niuis fo-

G

H

diendum atque egerendum fuit. inde ad rupem minuendam, per quam via vna esse
Quâ arte rupem minuerit Annibal. poterat,milites ducti,cùm cædendum esset saxum,arboribus circà immanibus deiectis detruncatisq;, struem ingentem lignorum faciunt: eamq; cùm & vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt,ardentiaq; saxa infuso aceto putrefaciunt. ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntq; anfractibus modicis cliuos, vt non iumenta solùm, sed elephanti etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumptum: iumenta propè fame absumebantur. nuda enim ferè cacumina sunt: & si quid est pabuli,obruunt niues. inferiores valles apricos quosdam colles habent, I
viuosq; prope syluas: etiam humano cultu digniora loca. ibi iumenta in pabulum missa, & quies muniendo fessis hominibus data triduo, inde ad planum descensum est etiam locis mollioribus, & accolarum ingenijs. Hoc maximè modo peruentum est in Italiam quinto mense à Carthagine noua, (vt quidem authores sunt) quinto-
Quantæ copiæ Annibali fuerint in Italia transgresso. decimo die Alpibus superatis. Quantæ copiæ transgresso in Italiam Annibali fuerint,nequaquam inter authores constat. qui plurimum, centum millia peditum,viginti equitum fuisse scribunt. qui minimum, viginti millia peditum, sex equitum. L.Cincius Alimentus,qui captum se ab Annibale scribit,maximus author, moueret me, nisi confunderet numerum, Gallis Liguribusq; additis. cum his scribit octoginta millia peditum,decem equitum,adducta in Italiam: (magis affluxisse verisimile est, & ita quidam authores sunt) ex ipso autem audisse Annibale, postquàm Rhodanum transierit, triginta sex millia hominum, ingentemq; numerum equorum, & K
aliorum iumentorum amisisse in Taurinis: quæ Gallis proxima gens erat in Italiam
Quánam Alpes trasierit Annibal, ambigitur. digresso.Id cùm inter omnes constet,eò magis miror ambigi,quánam Alpes transierit: & vulgo credere Pennino,atque inde nomen & iugo Alpium inditum,transgressum. Cœlius per Cremonis iugũ dicit transisse.qui ambo saltus eum nõ in Taurinos, sed per saltus mõtanos ad Libuos Gallos deduxissent.Nec verisimile est, ea tũ ad Galliam patuisse itinera:vtiq; cùm quę ad Penninũ ferant,obsepta gentib⁹ semigermanis fuissent. neque hercule montibus his (si quem fortè id mouit) ab transitu Pœnorum vllo Veragri incolæ iugi eius norunt nomen inditum: sed ab eo, quem in summo sacratum

A eratum vertice Penninum montani appellant. Peropportunè ad principia rerum Taurinis proximæ genti aduerſus Inſubres motum bellum erat. ſed armare exercitum Annibal, vt parti alteri auxilio eſſet in reficiendo maximè ſentientem contracta antè mala, non poterat. otium etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuuie tabeq́; , ſqualida & propè efferata corpora variè mouebant. Ea P. Cornelio cos. cauſa fuit, cùm Piſas nauibus veniſſet, exercitu à Manlio Attilioq́; accepto tyrone, & in nouis ignominijs trepido, ad Padum feſtinandi: vt cum hoſte nondum refecto manum conſereret. ſed cùm Placentiam cos. venit, iam ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq́; vnam vrbem caput gentis eius, quia volens in amicitiam non veniebat, vi expugnarat: iunxiſſetq́; ſibi non metu ſolùm, ſed etiam voluntate Gallos accolas Pa-
B di, ni eos circunſpectantes defectionis tempus ſubitò aduentus cos. oppreſſiſſet. Et Annibal mouit ex Taurinis, incertus quæ pars ſequenda eſſet, Gallos præſertim ſe ſecuturos ratus. Iam propè in conſpectu erant exercitus, conuenerantq́; duces: ſicut vterq; inter ſe nondum ſatis noti, ita iam imbutus vterque quadam admiratione alterius. nam Annibalis & apud Romanos iam ante Sagũti excidium celeberrimum nomen erat: & Scipionem Annibal eo ipſo, quòd aduerſus ſe dux potiſſimum lectus eſſet, præſtantem virum credebat. & auxerãt inter ſe opinionem: Scipio, quòd relictus in Gallia, obuius fuerat in Italiam tranſgreſſo Annibali: Annibal, conatu tam audaci traijciendarum Alpium, & effectu. Occupauit tamen Scipio Padum traijcere: & ad Ticinum amnem motis caſtris, prius quàm educeret in aciem, adhortandorum mi-
C litum cauſa talem orationem exorſus eſt: Si eum exercitum milites educerem in aciem, quem in Gallia mecum habui, ſuperſediſſem loqui apud vos. quid enim adhortari referret: aut eos equites, qui equitatum hoſtium ad Rhodanum flumen egregiè viciſſent, aut eas legiones, cum quibus fugientem hunc ipſum hoſtem ſecutus, confeſſionem cedentis ac detrectantis certamen pro victoria habui? nunc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouinciæ ſcriptus, ibi cum fratre Cn. Scipione meis auſpicijs rem gerit, vbi eum gerere ſenatus populusq́; Romanus voluit: ego, vt cos. ducem aduerſus Annibalem ac Pœnos haberetis, ipſe me huic voluntario certamini obtuli. Nouo imperatori apud nouos milites pauca verba facienda ſunt. Ne genus belli, néue hoſtem ignoretis: cum ijs eſt vobis milites pugnandum, quos terra mariq́; priore
D bello viciſtis: à quibus ſtipendium per viginti annos exegiſtis: à quibus capta belli præmia, Siciliam ac Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc certamine is vobis illisq́; animus, qui victoribus & victis eſſe ſolet. Nec nunc illi, quia audent, ſed quia neceſſe eſt, pugnaturi ſunt: niſi creditis, qui exercitu incolumi pugnam detrectauere, eos duabus partibus peditum equitumq́; in tranſitu Alpium amiſſis, qui plures penè perierint quàm ſuperſint, plus ſpei nactos eſſe. At enim pauci quidem ſunt, ſed vigentes animis corporibusq́; , quorum robora ac vires vix ſuſtinere vis vlla poſſit. Effigies, imò vmbræ hominum, fame, frigore, illuuie, ſqualore enecti, contuſi ac debilitati inter ſaxa rupesq́; : ad hæc, peruſti artus, niue rigentes nerui, membra torrida gelu, quaſſata confractaq́; arma: claudi ac debiles equi. cum hoc equite, cum hoc pedite
E pugnaturi eſtis: reliquias extremas hoſtium, non hoſtes habebitis. Ac nihil magis vereor, quàm ne antequam vos cum hoſte pugnaueritis, Alpes viciſſe Annibalem videantur. Sed ita forſitan decuit, cum fœderum ruptore duce ac populo deos ipſos ſine vlla humana ope committere ac profligare bellum: nos autem, qui ſecundum deos violati ſumus, commiſſum ac profligatum conficere. Non vereor, ne quis me hoc veſtri adhortandi cauſa magnificè loqui exiſtimet, ipſum aliter animo affectum eſſe. Licuit mihi in Hiſpaniam prouinciam meam ire, quò iam profectus eram cum exercitu meo, vbi & fratrem conſilij participem, ac periculi ſocium haberem: & Aſdrubalem potius quàm Annibalem hoſtem, & minorem haud dubiè molem belli. tamen cùm præterueherer nauibus Galliæ oram, ad famam huius hoſtis in terram egreſſus, præmiſſo equitatu, ad Rhodanũ moui caſtra. equeſtri prælio, qua parte co-

Annibal & Scipio clariſſimi duces.

Scipionis ad ſuos oratio.

piarum

piarum conſerendi manum fortuna data eſt, hoſtem fudi, peditum agmen, quod in F
modum fugientium raptim agebatur, quia aſſequi terra non poteram, neque regreſſus ad naues erat, quanta maximè celeritate potui, tanto maris terrarumq; circuitu, in radicibus Alpium obuius fui. Huic timendo hoſti vtrum cùm declinarem certamen, improuiſus videor incidiſſe, an occurrere in veſtigijs eius? laceſſere ac trahere ad decernendum? Experiri iuuat, vtrum alios certè repentè Carthaginienſes per viginti annos terra ediderit: an ijdem ſint, qui ad Ægates pugnauere inſulas, & quos ab Eryce * duodeuicenis denarijs æſtimatos emiſiſtis. & vtrum Annibal hic ſit æmulus itinerum Herculis, vt ipſe fert, an vectigalis ſtipendiariusq; & ſeruus populi Romani à patre relictus: quem niſi Saguntinum ſcelus agitaret, reſpiceret profectò, ſi non patriam victam, domum certè, pacemq; & fœdera Amilcaris ſcripta manu: qui iuſſus à G
cos. noſtro præſidium deduxit ab Eryce: qui graues impoſitas victis Carthaginienſibus leges fremens mœrensq; accepit: qui decedere Sicilia, qui ſtipendium populo Romano dare pactus eſt. Itaque vos ego milites, non eo ſolùm animo, quo aduerſus alios hoſtes ſoletis, pugnare velim: ſed cum indignatione quadam atque ira, velut ſi ſeruos videatis veſtros arma repentè contra vos ferentes. Licuit, ſi voluiſſemus, ad Erycem clauſos vltimo ſupplicio humanorum, fame interficere. licuit claſſem victricem in Africam traijcere, atq; intra paucos dies ſine vllo certamine Carthaginem delere. Veniam dedimus precantibus: emiſimus ex obſidione: pacem cum victis fecimus: tutelæ noſtræ deinde duximus, cùm Africo bello vrgerentur. Pro his impertitis furioſum iuuenem ſequentes, oppugnatam patriam noſtram veniunt. Atq; vtinam H
pro decore nobis hoc tantum, & non pro ſalute eſſet certamen. Non de poſſeſſione Siciliæ ac Sardiniæ, de quibus quondam agebatur, ſed pro Italia nobis eſt pugnandum: nec eſt alius ab tergo exercitus, qui, niſi nos vincimus, hoſti obſiſtat: nec Alpes aliæ ſunt, quas dum ſuperat, comparari noua poſſint præſidia. Hic eſt obſtandum, milites, velut ſi ante Romana mœnia pugnemus. Vnuſquiſque ſe non corpus ſuum, ſed coniugem ac liberos paruos armis protegere putet: nec domeſticas ſolùm agitet curas, ſed identidem hoc animo reputet, noſtras nunc intueri manus ſenatum populumq; Romanum: qualis noſtra vis virtusq; fuerit, talem deinde fortunam illius vrbis ac Romani imperij fore. Hæc apud Romanos Conſul. Annibal rebus prius, quàm
Miro ſpectaculo ſuos Annibal ad pugnam ſtimulat. verbis adhortãdos milites ratus, circundato ad ſpectaculum exercitu, captiuos mon- I
tanos vinctos in medio conſtituit, armisq; Gallicis ante eorum pedes proiectis, interrogare interpretem iuſſit, quis, ſi vinculis leuaretur, armaq; & equum victor acciperet, decertare ferro vellet? Cùm ad vnum omnes ferrum pugnamq; poſcerent, & deiecta eſſet in id ſors, ſe quiſq; eum optabat, quem fortuna in id certamen eligeret. Vt cuiuſque ſors exciderat, alacer, inter gratulantes gaudio exultans, cùm ſui moris tripudijs arma raptim capiebat: vbi verò dimicarent, is habitus animorum non inter eiuſdẽ modò conditionis homines erat, ſed etiam inter ſpectantes vulgò, vt non vincentium magis, quàm benè morientium fortuna laudaretur. Dum ſic aliquot
Annibalis concio. ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet, concione inde aduocata, ita apud eos locutus fertur. Si quem animum in alienæ ſortis exemplo paulò ante habuiſtis, eundem mox K
in æſtimanda fortuna veſtra habueritis, vicimus milites: neque enim ſpectaculum modò illud, ſed quædam velut imago veſtræ conditionis erat: ac neſcio an maiora vincula, maioresq; neceſſitates vobis quàm captiuis veſtris fortuna circundederit, dextra læuaq; duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauem habentitibus, circà Padus amnis, maior ac violentior Rhodano, à tergo Alpes vrgent, vix integris vobis, ac vigentibus tranſitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendũ milites eſt, vbi primùm hoſti occurriſtis: & eadem fortuna, quæ neceſſitatem pugnandi impoſuit, præmia vobis ea victorib⁹ proponit, quibus ampliora homines ne á dijs quidem immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantùm ac Sardiniam parentibus noſtris ereptas noſtra virtute recuperaturi eſſemus, ſatis tamen ampla pretia eſſent: quicquid

Padus.

* Val. duobus coronatis minus 10. ſolid. Turonenſ. vel circiter.

Romani

A Romani tot triumphis partum congeſtumq; poſſident, id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedem agite cum dijs bene iuuantibus, arma capite. Satis adhuc in Vaſtis Luſitaniæ Celtiberiæq; montibus pecora conſectando, nullum emolumentum tot laborum periculorumq; veſtrorum vidiſtis: tempus eſt iam, opulenta vos ac ditia ſtipendia facere, & magna operæ pretia mereri, tantum itineris per tot montes fluminaq;, & tot armatas gentes emenſos. Hic vobis terminum laborum fortuna dedit, hic dignam mercedem emeritis ſtipendijs dabit. Nec quàm magni nominis bellum eſt, tam difficilem exiſtimaueritis victoriam fore. Sæpè & contemptus hoſtis cruentum certamen edidit, & inclyti populi regesq; perleui momento victi ſunt. Nam dempto hoc vno fulgore nominis Romani, quid eſt,
B quòd illi vobis comparandi ſint? Vt viginti annorum militiam veſtram cum illa virtute, cum illa fortuna taceam, ab Herculis columnis, ab Oceano terminisq; vltimis terrarum, per tot ferociſſimos Hiſpaniæ & Galliæ populos, vincentes huc perueniſtis: pugnabitis cum exercitu tyrone, hac ipſa æſtate cæſo, victo, circumſeſſo à Gallis. ignoto adhuc duci ſuo, ignoranteq; ducem. An me in prætorio patris clariſsimi imperatoris propè natum, certè educatum, domitorem Hiſpaniæ Galliæq; victorem eundē non Alpinarum modò gentium, ſed ipſarum, quod multò maius eſt, Alpium, cum ſemeſtri hoc conferam duce, deſertore exercitus ſui? cui ſi quis demptis ſignis Pœnos Romanosq; hodie oſtendat, ignoraturum certum habeo, vtrius exercitus ſit
C c o s. Non ego illud parui æſtimo milites, quòd nemo veſtrum eſt, cuius non ante oculos ipſe ſæpè militare aliquod ediderim facinus, cui non idem ego virtutis ſpectator ac teſtis, notata temporibus locisq; referre ſua poſſim decora: tum laudaſtis me milites, donaſtis. Alumnus prius omnium veſtrūm, quàm imperator, procedam acie aduerſus ignotos inter ſe, ignorantesq;. Quocunque circuntuli oculos, plena omnia video animorum ac roboris, veteranum peditem, generoſiſſimarum gentium equites frænatos & infrænatos, vos ſocios fideliſſimos fortiſsimosq;, vos Carthaginienſes, tum ob patriam, tum ob iram iuſtiſsimam pugnaturos. Inferimus bellum, infeſtisq; ſignis deſcendimus in Italiam, tantò audacius fortiusq; pugnaturi, quantò maior ſpes maiorq; animus inferentis eſt vim, quàm arcentis. Accendit pręterea animos & ſtimulat dolor, iniuria, indignitas. Ad ſupplicium depoposcere me ducem pri
D mùm, deinde vos omnes, qui Saguntum oppugnaſſetis, deditos vltimis cruciatibus affecturi fuere. Crudeliſsima ac ſuperbiſsima gens ſua omnia ſuiq; arbitrij facit, cum quibus bellum, cum quibus pacem habeamus, ſe modum imponere æquum cenſet: circumſcribit includitq; nos terminis montium fluminumq;: quos ne excedamus, neque eos, quos ſtatuit, terminos obſeruat. Ne tranſieris Iberum: ne quid rei tibi ſit cum Saguntinis. ad Iberum eſt Saguntum: nuſquam te veſtigio moueris. Parum eſt, quòd veterrimas prouincias noſtras Siciliam ac Sardiniam ademit, niſi adimat etiam Hiſpaniam: & ſi inde ceſſero, in Africam tranſcendet. Tranſcendet autem dico? duos c o s s. huius anni, vnum in Africam, alterum in Hiſpaniam miſere. nihil vſquam nobis relictum eſt, niſi quod armis vindicauerimus. illis timidis & ignauis
E licet eſſe, qui receptum habent, quos ſuus ager, ſua terra per tuta ac pacata itinera fugientes accipient: vobis neceſſe eſt fortib⁹ viris eſſe, & omnibus inter victoriam mortémue certa deſperatiõne abruptis, aut vincere: aut ſi fortuna dubitabit, in pręlio potius, quàm in fuga, mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, deſtinatumq; in animo eſt, iterum dicam, Viciſtis: nullum incitamentum ad vincendum homini à dijs immortalibus acrius datum eſt. His adhortationibus cùm vtrinque ad certamen accenſi militum animi eſſent, Romani ponte Ticinum iungunt, tutandiq; pontis cauſa caſtellum ſuperimponunt. Pœnus opere occupatis hoſtibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis, ad depopulandos ſociorum P. R. agros mittit. Gallis parci quàm maxime iubet, principumq; animos ſolicitare ad defectionem. Ponte perfecto traductus Romanus exercitus in agrum Inſubrium, quinque

Romani ponte Ticinum iungunt. Maharbal ſociorũ P. R. agros depopulatur.

millia paſſuum à vico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habebat, reuocatoq; properè Maharbale, atque equitibus, cùm inſtare certamen cerneret, nihil vnquam ſatis dictum præmonitumq; ad cohortandos milites ratus, vocatis ad concionem, certa præmia pronunciat, in quorum ſpem pugnarent. agrum ſeſe daturum eſſe in Italia, Africa, Hiſpania, vbi quiſque velit, immunem ipſi qui accepiſſet, liberisq;: qui pecuniam quàm agrum maluiſſet, ei ſe argento ſatisfacturum: qui ſociorum ciues Carthaginienſes fieri vellent, poteſtatem facturum: qui domos redire mallent, daturum ſe operam, ne cuius ſuorum popularium mutatam ſecum fortunam eſſe vellent: ſeruis quoq; dominos proſecutis libertatem promittit, binaq; pro his mancipia dominis ſe redditurum. Eaq; vt rata ſcirent fore, agnũ læua manu, dextera ſilicem retinens, ſi falleret, Iouem cęteroſq; precatus deos, ita ſe mactarent, quemadmodũ ipſe agnum mactaſſet: ſecundum precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Tum verò omnes velut dijs authoribus in ſpem ſuam quiſq; acceptis id moræ, quod nondum pugnarent, ad potienda ſperata rati, prælium vno animo & voce vna poſcunt. Apud Romanos haud quaquam tanta alacritas erat, ſuper cętera recentibus etiam territos prodigijs. nam & lupus intrauerat caſtra, laniatisq; obuijs, ipſe intactus euaſerat, & examen apum in arbore prętorio imminente conſederat. Quibus procuratis, Scipio cum equitatu iaculatoribusq; expeditis profectus ad caſtra hoſtium, exq; propinquo copias, quantæ, & cuius generis eſſent, ſpeculandas, obuius fit Annibali, & ipſi cum equitibus ad exploranda circà loca progreſſo. neutri alteros primò cernebant: denſior deinde inceſſu tot hominum equorumq; oriens puluis ſignum propinquantium hoſtium fuit. Conſtitit vtrinq; agmen, & prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores & Gallos equites in fronte locat, Romanos ſociorumq; quod roboris fuit, in ſubſidijs. Annibal frænatos equites in medium accipit, cornua Numidis firmat. Vixdum clamore ſublato, iaculatores fugêre inter ſubſidia ad ſecundam aciem: inde equitum certamen erat aliquandiu anceps: deinde quia turbabant equos pedites intermiſti, multis labentibus ex equis, aut deſilientibus, vbi ſuos premi circunuentos vidiſſent, iam magna ex parte anceps pugna erat: donec Numidæ, qui in cornibus erant, circumuecti paululum ab tergo ſe oſtendêre. Is pauor perculit Romanos, auxitq; pauorem cos. vulnus, periculumq; intercurſu tum primùm pubeſcentis filij propulſatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt, Africanus ob egregiam victoriam de Annibale & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorum maximè fuit, quos primos Numidæ inuaſerunt. Alius confertus equitatus cos. in medium acceptum non armis modò, ſed etiam corporibus ſuis protegens, in caſtra nuſquam trepidè neq; effusè cedendo, reduxit. Seruati cos. decus Cœlius ad ſeruum natione Ligurem delegat. Malim equidem de filio verum eſſe, quod & plures tradidere authores: ſeruum fama obtinuit. Hoc primũ cum Annibale prælium fuit: quo facilè apparuit, & equitatu meliorem Pœnum eſſe, & ob id campos patentes, quales ſunt inter Padũ Alpesq;, bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Itaque proxima nocte iuſſis militibus vaſa ſilentio colligere, caſtra ab Ticino mota, feſtinatumq; ad Padum eſt, vt ratibus, quibus iunxerat flumen, nondum reſolutis, ſine tumultu atq; inſectatione hoſtis, copias traijceret. Prius Placentiam peruenere quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos: tamen aliquot moratorum in citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes cępit: tranſire non potuit pontem, vt extrema reſoluta erant, tota rate in ſecundam aquam labente. Cœlius author eſt, Magonem cum equitatu, & Hiſpanis peditibus flumen extemplò tranſnataſſe, ipſum Annibalem per ſuperiora Padi vada exercitum traduxiſſe, elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetum fluminis oppoſitis. Ea periti amnis eius vix fecerint. nam neque equites armis equisq; ſaluis tantam vim fluminis ſuperaſſe, veriſimile eſt, vt iam Hiſpanos omnes inflati tranſuexerint vtres, & multorum dierum circuitu Padi vada petenda fuerant. qua exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me authores ſunt, qui biduo vix locum rate iungendo flumini

Annibal præmia ſuis pronunciat.

Romani terrentur prodigijs.

Prælium inter Scipionem & Annibalem ad explorandum loca profectos.

Pœnus equitatu melior Romanis.

Romani Placentiam relicto Ticino perueniunt.

A mini inuentum tradunt: eà cum Magone equites Hiſpanorum expeditos præmiſſos. Dum Annibal citra flumen legationibus Gallorum audiendis moratus, traijcit grauius peditum agmen, interim Mago equitesq́; ab tranſitu fluminis diei vnius itinere Placentiam ad hoſtes contendunt. Annibal paucis pòſt diebus ſex millia à Placentia caſtra communiuit, & poſtero die in conſpectu hoſtium acie directa, poteſtatem pugnæ fecit. Inſequenti nocte cædes in caſtris Romanis, tumultu tamen quàm re maior, ab auxiliaribus Gallis facta eſt. At duo millia peditum, & ducenti equites vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugiunt: quos Pœnus benigne allocutus, & ſpe ingentium donorum accenſos, in ciuitates quenq; ſuas ad ſolicitandos popularium animos dimiſit. Scipio cædem eam ſignum defectionis omnium Gal-
B lorum eſſe ratus, contactosq́; eo ſcelere, velut iniecta rabie ad arma ituros, quanquam grauis adhuc vulnere erat, tamen quarta vigilia noctis inſequentis tacito agmine profectus ad Trebiam fluuium in loca altiora, collesq́; impeditiores equiti caſtra mouet: Minus quàm ad Ticinum fefellit: miſſisq́; Annibal primùm Numidis, deinde omni equitatu, turbaſſet vtiq; nouiſſimum agmen, ni auiditate prædæ in vacua Romana caſtra Numidæ diuertiſſent. Ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum, nullo ſatis digno more pretio tempus terunt, emiſſus hoſtis de manibus eſt: & cùm iam tranſgreſſos Trebiam Romanos, metantesq́; caſtra conſpexiſſent, paucos moratorum occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec vexationem vulneris in via iactantis vltrà patiens, & collegam (iam enim reuocatum ex Sicilia audierat) ratus ex-
C pectandum, locum, qui prope flumẽ tutiſſimus ſtatiuis eſt viſus, delectum communiuit. Nec procul inde Annibal cùm conſediſſet, quantum victoria equeſtri elatus, tantum anxius inopia, quę per hoſtium agros euntem nuſquam pręparatis commeatibus maior indies, excipiebat, ad Claſtidium vicum, quò magnum frumenti numerum congeſſerant Romani, mittit. ibi cùm vim pararent, ſpes facta proditionis: nec ſanè magno pretio,* nummis aureis quadringentis datis P. Brunduſino pręfecto pręſidij corrupto. traditur Annibali Claſtidium, id horreum fuit Pœnis ſedentibus ad Trebiam. In captiuos ex tradito præſidio, vt fama clementiæ in principio rerum colligeretur, nihil ſæuitum eſt. Cùm ad Trebiam terreſtre conſtitiſſet bellum, interim circa Siciliam inſulasq́; Italiæ imminentes, & à Sempronio Conſule, & ante aduen-
D tum eius terra mariq́; res geſtæ. viginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginienſibus miſſæ, nouem Liparas, octo inſulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum auertit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone rege Syracuſanorum miſſæ, qui tum fortè Meſſanæ erat, conſulem Romanum opperiens, nullo repugnante captas naues Meſſanam in portum deduxerunt. Cognitum ex captiuis, præter viginti naues, cuius ipſi claſſis eſſent, in Italiam miſſas: quinque & triginta alias quinqueremes Siciliam petere ad ſolicitandos veteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuam curam eſſe, credere eadem tempeſtate, qua ipſi diſiecti forent, eam quoque claſſem ad Ægateis inſulam deiectam. Hæc ſicut audita erant, rex Meſſanæ Æmylio prætori, cuius Sicilia erat prouincia, perſcri-
E bit, monetq́;, Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplò & circa prætorem ad ciuitates miſſi legati tribuniq́;, qui ſuos ad curam cuſtodiæ intenderent, ante omnia Lilybæum teneri ad apparatum belli, edicto propoſito, vt ſocij nauales decem dierum cocta cibaria ad naues deferrent: vbi ſignum datum eſſet, ne quis moram conſcendendi facerent: perq́; omnem oram qui erant, ex ſpeculis conſpicerent aduentantem hoſtium claſſem. Simul atque, quanquam de induſtria morati curſum nauium erant Carthaginienſes, vt ante lucem accederẽt Lilybęum, præſenſum tamen eſt, quia & luna pernox erat, & ſublatis armamentis veniebant: extemplò datum è ſpeculis ſignum, & in oppido ad arma conclamatum eſt, & in naues conſcenſum: pars militum in muris portarumq́; ſtationibus, pars in nauibus erant. Et Carthaginienſes, quia rem fore haud cum imparatis cernebant, vſque ad lucem portu ſe abſtinue-

Scipio ad Trebiam fluuium proficitur.

*Val. 1000 coron.

Claſtidium Annibali proditur.

Carthaginienſium claſſis.

Nauale pugnæ inter Pœnos & Romanos.

runt, demendis armamentis eo tempore, aptandaq; ad pugnam classe absumpto. Vbi F
illuxit, recepere classem in altum, vt spatium pugnæ esset, exitumq; liberum è portu
naues hostium haberent. Nec Romani detrectauere pugnam, & memoria circa ea
ipsa loca gestarum rerum freti, & militum multitudine, ac virtute. Vbi in altum eue-

G

H

cti sunt, Romanus conserere pugnam, & ex propinquo vires conferre velle: contrà
eludere Pœnus, & arte, non vi rem gerere, nauiumq; quàm virorum aut armorum
malle certamen facere. nam vt socijs naualibus affatim instructam classem, ita ino-
pem milite habebat: & sicubi conserta manus esset, haudquaquam par numerus ar-
matorum ex ea pugnabat. Quod vbi animaduersum est, & Romanis multitudo sua
Naues Punicæ aliquot captæ, reliquæ fugam cæperunt. auxit animum, & paucitas illis minuit. Extemplò septem naues Punicæ circumuen-
tæ, fugam cæteræ cęperunt. Mille & DCC. fuêre in nauibus capti, milites nautæq;, in
ijs tres nobiles Carthaginiensium. Classis Romana incolumis, vna tantùm perforata I
naue, sed ea quoq; ipsa reduce, in portum redijt. Secundum hanc pugnam, nondum
gnaris eis qui Messanæ erant, T. Sempronius cos. Messanam venit, & fretum intranti
rex Hiero classem ornatam obuiam duxit: transgressusq; ex regia in prætoriam na-
uem, gratulatus sospitem cum exercitu & nauibus aduenisse, precatusq; prosperum
ac felicem in Siciliam transitum, statum deinde insulæ & Carthaginiensium conata
exposuit: pollicitusq; est, quo animo priore bello populum Romanum iuuenis adiu-
uisset, eo senem adiuturum, frumenta vestimentaq; se legionibus cõsulis socijsq; na-
ualibus gratis præbiturum: grande periculum Lilybæorum maritimisq; ciuitatibus
esse, quibusdam volentib⁹ nouas res fore. Ob hoc Consuli nihil cunctandum visum,
quin Lilybæum classe peteret: & rex regiaq; classis vnà profecti. nauigantes inde, pu- K
gnatum ad Lilybęum, fusasq; & captas hostium naues accepere. A Lilybęo cos. Hie-
rone cum classe regia dimisso, relictoq; prætore ad tuendam Siciliæ oram, ipse in in-
Melita cum Carthaginiensi præsidio Romanis deditur. sulam Melitam, quæ à Carthaginiensibus tenebatur, traiecit. Aduenienti Amilcar,
Gisgonis filius, præfectus præsidij, cùm paulò minus duobus millibus militum, op-
pidumq; cum insula traditur: inde post paucos dies reditum Lilybæum, captiuiq; &
à consule & à prætore, præter insignes nobilitate viros, sub corona venierunt. Post-
Vulcani Insulæ. quam ab ea parte satis tutam Siciliam censebat consul, ad insulas Vulcani, quia fama,
erat stare ibi Punicam classem, traiecit. nec quisquam hostium circa eas insulas in-
uentus. iam fortè transmiserant ad vastandam Italiæ oram: depopulatoq; Vibonensi
agro, vrbẽ etiam terrebant. Repetenti Siciliam consuli, excursio hostium in agrũ Vi-

bonen-

A bonensem facta nunciatur: literæq; à senatu de transitu in Italiam Annibalis, & vt primo quoque tempore collegæ ferret auxilium, missæ traduntur. Multis simul anxius curis exercitum extemplò in naues impositum Ariminum supero mari misit: Sex. Pomponio legato cum viginti quinq; longis nauibus Vibonensem agrum maritimamq; oram Italiæ tuendam attribuit: M. Æmylio præt. quinquaginta nauium classem expleuit: ipse compositis Sicilię rebus, decem nauibus oram Italiæ legens, Ariminum peruenit: inde cum exercitu suo profectus ad Trebiam flumẽ collegę coniungitur. Iam ambo consules, & quicquid Romanarum virium erat, Annibali oppositum. aut illis copijs defendi posse Romanum imperium, aut spem nullam aliam esse, satis declarabat. Tamen consul alter, equestri prælio vno, & vulnere suo minutus, *Ambo Coss. Annibali opponuntur.*

B trahi rem malebat: recentis animi alter, eoq; ferocior, nullam dilationem patiebatur. Quod inter Trebiam Padumq; agri est, Galli tum incolebant, in duorum præpotentium populorum certamine per ambiguum fauorem haud dubiè gratiam victoris spectantes. Id Romani, ne quid modò mouerent, æquo satis, Pœnus periniquo animo ferebat: à Gallis accitum se venisse ad liberandum eos dictitans. Ob eam iram, simul vt præda militem aleret, duo millia peditum & mille equites, Numidas pleroſque, mistos quosdam & Gallos, populari omnem deinceps agrum vsq; ad Padi ripas iussit. Egentes ope Galli, cùm ad id dubios seruassent animos, coacti ab authoribus iniuriæ ad vindices futuros declinant: legatisq; ad consulem missis, auxilium Romanorum terræ ob nimiam cultorum fidem in Romanos laboranti, orant. Cornelio

C nec causa, nec tempus agendę rei placebat: suspectaq; ei gens erat, tum ob infida multa facinora: tum, vt alia vetustate obsoleuissent, ob recentem Boiorum perfidiam. Sempronius contrà, continendis in fide socijs maximum vinculum esse, primos qui coissent ope defensos censebat. Tum collega cunctante, equitatum suum, mille pedi tum iaculatoribus fermè admistis, ad defendendum Gallicum agrum trans Trebiam mittit. Ij sparsos & incompositos oneratosq; præda pleroſq;, cùm inopinantes inuasissent, ingentem terrorem cædemq; ac fugam vsq; ad castra stationesq; hostium fecere: vnde multitudine effusa pulsi, rursus subsidio suorum prælium restituere. varia inde pugna sequentes, quanquam ad extremum æquassent certamen, maior tamen hostium Romanis fama victoriæ fuit. Cæterùm nemini omnium maior iustiorq;

D quàm ipsi consuli videri. gaudio efferri: qua parte copiarum alter consul victus foret, ea se vicisse. restitutos ac refectos militum animos: nec quenquam esse præter collegam, qui dilatam dimicationẽ vellet. eum animo magis quàm corpore ægrum, memoria vulneris aciem ac tela horrere. sed non esse cum ægro senescendum. quid enim vltrà differri ac teri tempus? quem tertium consulem, quem alium exercitũ expectari? castra Carthaginiensium in Italia, ac propè in cõspectu vrbis esse, nõ Siciliam ac Sardiniam victis ademptas, nec cis Iberum Hispaniam peti: sed solo patrio terraq; in qua geniti forent, pelli Romanos. Quantum ingemiscant, inquit, patres nostri circa mœnia Carthaginis bellare soliti, si videant nos, progeniem suam, duos consules cõsulares q; exercitus in media Italia pauentes intra castra? Pœnum quod inter Alpes Apen- *Sempronius Cos. dissentiente collega ad certamen milites parari iubet.*

E ninumq; agri sit, suæ ditionis feciſſe? Hæc assidens ęgro collegę, hęc in prętorio propè concionabundus agere. stimulabat & tempus propinquũ comitiorum, ne in nouos consules bellum differretur: & occasio in se vnum vertendæ gloriæ, dum ęger collega erat. Itaq; nequicquam dissentiente Cornelio, parari ad propinquum certamen militesiubet. Annibal cùm quid optimum foret hosti, cerneret, vix, vllam spem habebat, temerè atq; improuidè quicquam consules acturos. sed cum alterius ingenium fama prius, deinde re cognitum, percitum ac ferox sciret esse: ferociusq; factum ex prospero cum prædatoribus suis certamine crederet: adesse gerendæ rei fortunam haud diffidebat. cuius ne quod prætermitteret tempus, sollicitusq; & intentus erat, dum tyro hostium esset miles, dum meliorem ex ducibus inutilem vulnus faceret, dum Gallorum animi vigerent: quorum ingentem multitudinem sciebat segnius secuturam,

quanto longius ab domo traheretur. Cùm ob hæc taliaq; ſperaret propinquum certamen, & facere, ſi ceſſaretur, cuperet: ſpeculatoresq; Galli ad ea exploranda quæ vellet, tutiores, quia in vtriſq; caſtris militabant, paratos pugnæ eſſe Romanos retuliſſent: locum inſidijs circunſpectare Pœnus cœpit. Erat in medio riuus, prærupti vtrinq; clauſus ripis, & circà obſitus paluſtribus herbis, & quibus inculta fermè veſtiuntur, virgultis vepribusq;. quem vbi ad equites quoq; tegendos ſatis latebroſum locum circunuectus ipſe oculis perluſtrauit: Hic erit locus, Magoni fratri ait, quem teneas. delige centenos viros ex omni pedite atq; equite: cum quibus ad me vigilia prima venias. nunc corpora curare tempus eſt. Ita præconium miſſum. mox cum delectis Mago aderat. Robora virorum cerno, inquit Annibal. ſed vt & numero etiam, non animis modò valeatis, ſingulis vobis nouenos ex turmis manipulisq; veſtri ſimiles eligite: Mago locum monſtrabit, quem inſideatis. hoſtem cæcum ad has belli artes habebitis. Ita mille equitib⁹ Magoni, mille peditibus dimiſſis, Annibal prima luce Numidas equites tranſgreſſos Trebiam flumen, obequitare iubet hoſtium portis, iaculandoq; in ſtationes elicere ad pugnam hoſtem: iniecto deinde certamine, cedendo ſenſim citra flumen pertrahere. Hæc mandata Numidis cæteris ducibus peditum equitumq; præceptum, vt prandere omnes iuberẽt: armatos deinde, inſtratiſq; equis ſignum expectare. Sempronius ad tumultum Numidarum primùm omnem equitatum, ferox ea parte virium, deinde ſex millia peditum, poſtremò omnes copias ad deſtinatum locum iam antè conſilio, auidus certaminis eduxit. Erat fortè brumæ tempus, & niualis dies in locis Alpibus Apenninoq; interiectis: propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis, ad hęc raptim eductis hominibus atq; equis, non capto antè cibo, non ope vlla ad arcendum frigus adhibita, nihil caloris inerat: & quicquid auræ fluminis appropinquabat, afflabat acrior frigoris vis. vt verò refugientes Numidas inſequentes aquam ingreſſi ſunt: (& erat pectoribus tenus aucta nocturno imbri) tum vtique egreſſis rigere omnibus corpora, vt vix armorum tenendorum potentia eſſent, & ſimul procedente iam die, fame etiam deficere. Annibalis interim miles ignibus ante tentoria factis, oleoq; per manipulos vt mollirent artus miſſo, & cibo per otium capto, vbi tranſgreſſos flumen nunciatum eſt hoſtes: alacer animis corporibusq; arma capit, atq; in aciem procedit. Baleares locat ante ſigna, leuem armaturam, octo fermè millia hominum: deinde grauiorem armis peditem, quod virium, quod roboris erat: in cornibus circumfudit decem millia equitum, & ab cornibus in vtranq; partem diuiſos elephantos ſtatuit. Conſul effuſos ſequentes equites, cùm ab reſiſtentib⁹ ſubitò Numidis incauti exciperentur, ſigno receptui dato, reuocatos circumdedit peditibus. Duodeuiginti millia Romanorum erant, ſociûm nominisq; Latini xx. auxilia præterea Cenomanorum. ea ſola in fide manſerat Gallica gens. his copijs concurſum eſt. Prælium à Balearibus ortum eſt, quibus cum maiore robore legiones obſiſterent, deductæ properè in cornua leues armaturæ ſunt. quæ res effecit, vt equitatus Romanus extemplò vrgeretur: nam cùm vix iam per ſe reſiſterent decem millibus equitum quatuor millia, & feſſi Romani pleriſque integris Pœnis, obruti ſunt inſuper velut nube iaculorum à Balearibus coniecta. ad hoc elephanti eminentes ab extremis cornibus, equis maximè non viſu modò, ſed odore inſolito territis, fugam latè faciebant. Pedeſtris pugna par animis magis quàm viribus erat, quas recentes Pœnus paulò ante curatis corporibus in prelium attulerat: contrà, ieiuna feſſaq; corpora Romanis, & rigentia gelu torpebant. reſtitiſſent tamen animis, ſi cum pedite ſolum foret pugnatum. ſed & Baleares pulſo equite iaculabantur in latera, & elephanti iam in mediam peditum aciem ſeſe tulerant: & Mago Numidæq; ſimul latebras eorum improuida præterlata acies eſt, exorti à tergo ingentem tumultum ac terrorem fecere. Tamen in tot circumſtantibus malis manſit aliquandiu immota acies, maximè præter ſpem omnium aduerſus elephantos. eos pedites ad id ipſum locati verutis coniectis & auertere, & inſecuti auerſos ſub caudis, quà maximè

Locum inſidijs Annibal circũſpectat.

Sempronius ad pugnam elicitur.

Prælium inter Romanos & Pœnos.

A maximè molli cute vulnera accipiunt, fodiebant. Trepidantes propéq; iam in ſuos conſternatos media acie in extremam, ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxiliares agi iuſsit Annibal. extemplò haud dubiam fecere fugam. additus quoq; nouus terror Romanis, vt fuſa auxilia ſua viderunt. itaq; cùm iam in orbem vtrinque pugnarent, decem millia fermè hominum cùm aliàs euadere nequiuiſſent, media Afrorum acie, quæ Gallicis auxilijs firmata erat, cum ingenti cæde hoſtium perrupere. & cùm neque in caſtra reditus eſſet, flumine intercluſis: neq; prę imbri ſatis diſcernere poſſent, qua ſuis opem ferrent, Placentiam recto itinere perrexere. Plures deinde in omnes partes eruptiones factæ: & qui flumen petiere, aut gurgitib⁹ abſumpti ſunt, aut inter cunctationem ingrediendi ab hoſtibus oppreſsi. qui paſsim per agros fuga ſparſi e-

B rant, veſtigia cedentis ſequentes agminis Placentiam cõtendêre. alijs timor hoſtium audaciam ingrediendi flumen fecit, tranſgreſsiq; in caſtra peruenêre. Imber niue miſtus, & intolleranda vis frigoris, & homines multos, & iumenta & elephantos propè omnes conſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit: & ita torpentes gelu, in caſtra rediere, vt vix lætitiam victoriæ ſentirent. itaque nocte inſequenti cùm præſidium Romanorum caſtrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat, ratibus Trebiam traijcerent: aut nihil ſenſere Pœni obſtrepente pluuia: aut quia iam moueri præ laſſitudine nequibant ac vulneribus, ſentire ſeſe diſſimulauerunt: quietisq; Pœnis, tacito agmine ab Scipione cos. exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cremonam, ne duorum exercituum hybernis vna colo-

C nia premeretur. Romam tantus terror ex hac clade perlatus eſt, vt iam ad vrbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem venturum: nec quicquam ſpei aut auxilij eſſe, quo portis mœnibusq; vim arcerent. Vno conſule ad Ticinum victo, altero ex Sicilia reuocato, duobus conſulibus, duobus conſularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias legiones eſſe, quæ accerſerentur? Ita territis Sempronius cos. aduenit: ingenti periculo per effuſos paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis quàm conſilio aut ſpe fallendi reſiſtendíue, ſi non falleret, trãſgreſſus. Id quod vnum maximè in præſentia deſiderabatur: comitijs conſularibus habitis, in hyberna redijt. Creati conſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Cæterùm ne hyberna quidem Roma-

D nis quieta erant: vagantibus paſſim Numidis equitibus, & quę his impeditiora erant, Celtiberis, Luſitanisq;. Omnes igitur clauſi vndiq; commeatus erant, niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporium propè Placentiam fuit, & opere valido & magno munitum præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus ac leui armatura profectus Annibal, cùm plurimum in celando incœpto ad effectum ſpei habuiſſet, nocte adortus non fefellit vigiles. tantus repentè clamor eſt ſublatus, vt Placentiæ quoq; audiretur. Itaq; ſub lucem cum equitatu conſul aderat, iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Equeſtre prælium interim commiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit, pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregiè præſidium eſt. Paucorum inde dierum quiete ſumpta, & vixdum ſatis percurato vulnere, ad Vicunuias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis Gallico bello fuerat munitum. inde

E locum frequentauerant accolæ miſti vndiq; ex finitimis populis, & tum terror populationum eò pleroſq; ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigrè defenſi ad Placentiam præſidij accenſa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine quàm acie in via concurrerunt. & cum ex altera parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles, ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta, præſidium intra mœnia accepere, iuſſiq; arma tradere, cùm dicto paruiſſent, ſignum repentè victoribus datur, vt tanquam vi captam vrbem diriperent. neque vlla quæ in tali re memorabilis ſcribentibus videri ſolet, prætermiſſa clades eſt. adeò omnis libidinis, crudelitatisq;, & inhumanæ ſuperbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuêre hybernæ expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus, dum intolerabilia frigora

Vincuntur Romani.

Sempronius ad comitia Romà profiſcitur.

Annibal ſaucius pugna exceſſit.

Vicunuiæ diripiuntur ab Annibale.

erant,quies militi data est: & ad prima ac dubia signa veris profectus ex hybernis, in F
Hetruriam ducit:eam quoq; gentem,sicut Gallos Ligures q;,aut vi aut voluntate adiuncturus. Transeuntem autem Apenninum adeò atrox tempestas adorta est, vt Alpium fœditatẽ propè superauerit. Vento mistus imber cùm ferretur in ipsa ora:primùm,quia aut arma omittenda erant, aut contrà enitentes vortice intorti affligebantur,constitere.deinde cum iam spiritum intercluderet, nec reciprocare animam sineret,auersi à vento parumper consedere.Tum verò ingenti sono cœlum strepere, & inter horrendos fragores micare ignes.capti auribus & oculis, metu omnes torpere. Tandem effuso imbre,cùm eo magis accensa vis venti esset, ipso illo quo deprehensi erant,loco castra ponere necessarium visum est. Id verò laboris velut deintegro initium fuit.nam nec explicare quicquam,nec statuere poterant:nec quod statutum es- G
set,manebat:omnia perscindente vento,& rapiente, & mox aqua leuata vento cùm super gelida montium cacumina concreta esset,tantum niuosæ grandinis deiecit, vt omnibus omissis procumberent homines, tegminibus suis magis obruti quàm tecti.tantaq; vis frigoris insecuta est, vt ex illa miserabili hominum iumentorumq;
Apennini frigora. strage,cùm se quisq; attollere ac leuare vellet,diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis vix flectere artus poterant.deinde vt tandem agitando sese mouere ac recepere animos,& raris locis ignis fieri est cœptus:ad alienam opem quisq; inops tendere.Biduum eo loco velut obsessi mansere.multi homines, multa iumenta, elephanti quoque ex his,qui prælio ad Trebiã facto superfuerant, septem absumpti. Digressus A-
Annibal Romanos adoritur. pennino retrò ad Placentiam castra mouit, & ad decem millia progressus consedit. H
Postero die duodecim millia peditum,quinq; equitum aduersus hostem ducit. Nec Sempronius cos. (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atq; eo die tria millia passuum inter bina castra fuere. Postero die ingentibus animis, vario euentu pugnatum est.primo concursu adeò res Romana superior fuit, vt non acie vincerent solùm,sed perculsos hostes in castra persequerentur,mox castra quoq; oppugnarent. Annibal paucis propugnatoribus in vallo portisq; positis, cæteros confertos in media castra recepit:intentosq; signum ad erumpendum spectare iubet. Iam nona fermè diei hora erat,cùm Romanus nequicquam fatigato milite, postquam nulla spes erat potiundi castris,signum receptui dedit. Quod vbi Annibal accepit, laxatamq; pugnam & recessum à castris vidit,extemplò equitibus dextra læuaq; emissis in ho- I
stem,ipse cùm peditum robore de his castris erupit. Pugna rarò vlla magis sæua: & cum vtriusq; partis pernicie clarior fuisset,si extendi à die in longum spacium quiuisset.nox accensum ingentibus animis prælium diremit. itaque acrior concursus fuit
Clade pari discessum est ab vtrisq;. quàm cædes:& sicut æquata fermè pugna erat,ita clade pari discessum est.ab vtraque parte sexcentis plus peditibus,& dimidium eius equitum cecidit. sed maior Romanis quàm pro numero iactura fuit:quia equestris ordinis aliquot, & tribuni militum quinq;,& præfecti sociorum tres sunt interfecti. Secũdum eam pugnam Annibal in Ligures,Sempronius Lucam concessit. Venienti in Ligures Annibali,per insidias intercepti duo quæstores Romani,C.Fuluius & L.Lucretius cum duobus tribunis militum,& quinq; equestris ordinis senatorũ fermè liberis, quo magis ratam fore cum K
his pacem societatemq; crederet,traduntur. Dum hæc in Italia geruntur, Cn. Scipio
Cn. Scipio cum exercitu in Hispaniam proficiscitur. in Hispaniam cum classe & exercitu missus,cùm ab ostio Rhodani profectus, Pyrenæosq; montes circunuectus Emporijs appulisset classem,expositio ibi exercitu,orsus à Lacetanis omnem oram vsque ad Iberum flumen, partim renouandi societatibus, partim nouis instituendis,Romanæ ditionis fecit. Inde conciliata clementiæ fama non ad maritimos modò populos,sed in mediterraneis quoq; ac montanis ad ferociores iam gentes valuit:nec pax modò apud eos,sed societas etiã armorum parata est:
Hanno aduersus Scipionem prodyt. validæq; aliquot auxiliorum cohortes ex ijs conscriptæ sunt.Hanno non inscius erat, eum reliquerat Annibal ad regionis eius præsidiũ:itaq; priusquã alienarentur omnia, obuiam eundum ratus,castris in cõspectu hostium positis,in aciem eduxit. Nec Romano

A mano differendum certamen visum: quippe qui sciret cum Hannone & Asdrubale sibi dimicandum esse, malletq; aduersus singulos separatim, quàm aduersus duos simul rem gerere. Nec magni certaminis ea dimicatio fuit. Sex millia hostiũ cæsa, duo capta cum præsidio castrorum. nam & castra expugnata sunt, atq; ipse dux militum cum aliquot præsidijs capitur: & Stissum propinquum castris oppidum expugnatur. cæterùm præda oppidi parui precij rerum fuit, suppellex barbarica, ac vilium mancipiorum. castra militem ditauere, non eius modò exercitus, qui victus erat, sed & eius, qui cum Annibale in Italia militabat, omnibus ferè caris rebus, ne grauia impedimenta ferentibus essent, circa Pyrenæum relictis. Priusquam certa huius cladis fama accideret, trãsgressus Iberum Asdrubal cum octo millibus peditum, mille equitibus,

B tanquam ad primum aduentum Romanorum occursus, postquã perditas res amissaq; castra accepit, iter ad mare conuertit. Haud procul Tarracone classicos milites naualesq; socios vagos palantesq; per agros (quòd fermè fit, vt secundæ res negligentiam creent) equite passim dimisso, cum magna cæde, maiore fuga ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari ausus, ne à Scipione opprimeretur, trans Iberum sese recepit. Et Scipio raptim ad famam nouorum hostium agmine accito. cùm in paucos præfectos paululum animaduertisset, præsidio Tarracone modico relicto, Emporias cum classe redijt. Vixdum digresso eò, Asdrubal aderat: & Illergetum populo, qui obsides Scipioni dederat, ad defectionem impulso, cum eorũ ipsorum iuuentute agros fidelium Romanis sociorum vastat. Excito deinde Scipione hybernis,

C hostis cis Iberum Tarraconẽ versus cedit. Agros Scipio relictos ab authore defectionis, & Illergetum gentẽ cùm infesto exercitu inuasisset, cõpulsis omnibus, Athanagiam vrbem, quæ caput eius populi erat, circumsedit: intraq; dies paucos pluribus quàm antè obsidibus imperatis, Illergetes pecunia etiã mulctatos in ius ditionemq; recepit: inde in Ausetanos prope Iberum, socios & ipsos Pœnorum, procedit: atq; vrbe eorum obsessa, Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte, haud procul iam vrbe, cùm intrare vellent, excepit insidijs. Cæsa ad duodecim millia, exuti penè omnes armis, domos passim palantes per agros diffugêre. nec obsessos alia vlla res, quàm iniqua oppugnantibus hyems tutabatur. xxx. dies obsidio fuit: per quos rarò vnquã nix minus quatuor pedes alta iacuit: adeoq; pluteos ac vineas Romanorum operuerat, vt

D ea sola, ignibus aliquoties coniectis ab hoste, etiam tutamentũ fuerit. postremò cùm Amusitus princeps eorum ad Asdrubalem profugisset, viginti argenti talentis pacti deduntur. Tarraconẽ in hyberna reditum est. Romæ autem & circa vrbem multa ea hyeme prodigia facta: aut (quod euenire solet, motis semel in religionẽ animis) multa nuntiata, & temerè credita sunt. In queis ingenuum infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse: & foro boario bouem in tertiam contignationem sua sponte scandisse, atq; inde tumultu habitatorum territum sese deiecisse, & nauium speciem de cœlo affulsisse: & ædem Spei, quę in foro olitorio est, fulmine ictã: & Lanuuij hastam se commouisse, & coruum in ædem Iunonis deuolasse, atq; in ipso puluinario consedisse, & in agro Amiternino multis locis hominum species procul can-

E dida veste visas, nec tamen illis congressos, & in Piceno lapidibus pluisse, & Cære sortes extenuatas, & in Gallia lupum vigili gladium è vagina raptum abstulisse. Ob cętera prodigia libros adire decemuiri iussi. quod autem lapidibus pluisset in Piceno, nouendionale sacrum edictum, & subinde alijs procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primùm omnium vrbs lustrata est, hostiæq; maiores, quibus edictum est, dijs cæsæ, & donum ex* auri pondo XL. Lanuuium Iunoni portatũ est, & signum ęneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerunt, & lectisterniũ Cære, vbi sortes extenuatæ erant, imperatum, & supplicatio fortunę in Algido: Romæ quoq;, & lectisternium Iuuentæ, & supplicatio ad ędem Herculis, nominatim deinde vniuerso populo circa omnia puluinaria indicta: & Genio maiores hostiæ cæsæ quinq;, & C. Atilius Seranus prætor vota suscipere iussus, si in decem annos R. P. eodem stetisset statu.

Hannone capto castra Pœnorum expugnantur.

Asdrubal palantes classicos milites Romanos intercipit.

Asdrubal fidelium Romanis sociorum agros vastat.

Ausetani Romanis deduntur.

Prodigia varia.

Libros adire decẽuiri Romæ iubentur.

* Val. 4480. coron.

ſtatu. Hæc procurata votaq; ex libris Sybillinis magna ex parte leuauerant animum religione. Conſulum deſignatorum alter Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant, ſorte euenerant: edictum & literas ad conſulem miſit, vt is exercitus idibus Martijs Arimini eſſet in caſtris. Huic in prouincia conſulatum inire conſilium erat: memori veterum certaminum cum patribus: quæ tribunus plebis, & quæ poſtea conſul, prius de conſulatu qui abrogabatur, dein de triumpho habuerat: inuiſus etiam ſenatui ob nouam legem, quàm iniquè Q. Claudius tribunus plebis aduerſus ſenatum, vno patrum adiuuante C. Flaminio, tulerat: ne quis ſenator, quiue ſenatoris pater fuiſſet, maritimam nauem: quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet, haberet. id ſatis habitum ad fructus ex agris vectandos. quæſtus omnis patribus indecorus viſus eſt. Res per ſummam contentionem acta, inuidiam apud nobilitatem ſuaſori legis Flaminio, fauorem apud plebem, alterumq; inde conſulatum peperit. Ob hoc ratus auſpicijs ementiendis, Latinarum q; feriarum mora, & conſularibus alijs impedimentis retenturos ſe in vrbe, ſimulato itinere priuatus, clam in prouinciam abijt. Ea res vbi palam facta eſt, nouam inſuper iram infeſtis iam antè patribus mouit: Non cum ſenatu modo, ſed cum dijs immortalibus C. Flaminium bellum gerere: conſulem antè inauſpicato factum, reuocantibus ex ipſa acie dijs atq; hominibus non paruiſſe: & nunc conſcientia præteritorum & Capitolium & ſolennem votorum nuncupationem fugiſſe: ne die initi magiſtratus Iouis optim. maxim. templum adiret: ne ſenatum inuiſus ipſe, & ſibi vni inuiſum, videret conſuleretq;: ne Latinas indiceret, Iouiq; Latiali ſolenne ſacrum in monte Albano faceret: ne auſpicatò profectus in Capitolium ad vota nuncupanda, paludatus inde ad prouinciam iret. lixæ modo ſine inſignibus, ſine lictoribus profectum clam, furtim, haud aliter quàm ſi exilij cauſa ſolum vertiſſet: magis pro maieſtate videlicet imperij Arimini, quàm Romæ magiſtratum initurum, & in diuerſorio hoſpitali quàm apud penates ſuos prætextam ſumpturum. reuocandum vniuerſi retrahendumq; cenſuerunt: & cogendum omnibus prius præſentem in deos hominesq; fungi officijs, quàm ad exercitum & in prouinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius & M. Antiſtius profecti, nihilo magis eum mouêre, quàm priori conſulatu literæ mouerant à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratum inijt: immolantiq; ei vitulus iam ictus e manibus ſacrificantium ſeſe cùm proripuiſſet, multos circunſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit. id à plærisq; in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni conſule, duabus à C Attilio prætore acceptis, in Hetruriam iam per Apennini tramites exercitus duci eſt cœptus.

Flaminius in prouincia non in vrbe conſulatum inire ſtatuit.

Flaminius reuocanti ſenatui non paruit.

Flaminius in Hetruriam ducit exercitum.

EPITOME LIBRI XXII.

ANNIBAL *per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo & tribus noctibus ſine vlla requie iter facit. C. Flaminius COS. homo temerarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterant, & ab equo quem conſcenderat, per caput deuolutus, inſidijs ab Annibale circumuentus, ad Thraſymenum lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia quæ eruperant, fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta ſunt. Cùm ad nuntium cladis Romæ luctus eſſet: duæ matres inſperatò receptis filijs gauio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex Sybillinis libris ver ſacrum votum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victorijs hoſtem territum aduerſis prælijs militem pugnæ committeret, & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem tanquam timidum & ſegnem effecit, vt populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq; exercitu, cùm in iniquo loco conflixiſſet, & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent: ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio victus caſtra cum eo iunxit, & patrem eum ſalutauit: idemq; milites facere commilitonibus iuſſit. Annibal vaſtata Campania inter Caſilinum oppidum & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat, fugauit: & ſic transgreſſus eſt ſaltum, idemq; Fabij Maximi dictatoris, cum circumpoſita vreret, agro pepercit, vt illum tanquam proditorem ſuſpectum faceret. Aemylio deinde Paulo & Terentio Varrone COSS. & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſaq; eo prælio Rom. quadraginta quinq; millia cum Paulo conſule & ſenatoribus LXXX. conſularibus atq; prætorijs aut ædilicijs triginta. Poſtquam cladem cùm à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem conſilium de relinquenda Italia iniretur. P. Cornelius Scipio tribunus militū qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit ſe pro hoſte habiturum eum, qui in verba ſua non iuraſſet: effecitq; vt omnes minimè relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem vrbis & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia & Feronia Veſtales virgines inceſti damnatæ ſunt. Propter paucitatem verò mi-*

A *verò militum ſeruorum, octo millia armata ſunt. captiui cùm poteſtas eſſet redimendi, redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt, & gratia acta, quod de Repub. non deſperaſſet.*

IAM verappetebat, cùm Annibal ex hybernis mouit, & nequicquam antè conatus tranſcendere Apenninum intolerandis frigoribus, & cum ingenti periculo moratus, ac metu, Galli, quos prædæ populationumq; cõciuerat ſpes: poſtquam pro eo, vt ipſi ex alieno agro raperent agerentq;, ſuas terras ſedem belli eſſe, premiq; vtriuſq; partis exercitum viderent hybernis: verterunt retrò ad Annibalem ab Romanis odia, petitusq; ſæpè principum inſidijs, ipſorumq; inter ſe fraude, eadem leuitate qua cõſenſerant, conſenſum indicantium, ſeruatus erat: & mutando nunc veſtẽ, nunc tegumenta capitis, errore etiam ſeſe ab inſidijs munierat. Cęterùm hic quoq; ei timor cauſa fuit maturius mouendi ex hybernis. Per idem tempus Cn. Seruilius Romę Idibus Martijs magiſtratum inijt. Ibi cum de Repub. retuliſſet. redintegrata in C. Flaminium inuidia eſt. Duos ſe conſules creaſſe, vnum habere. quod enim illi iuſtum imperium, quod auſpicium eſſet magiſtratus: id à domo, publicis priuatisq; penatibus Latinis ferijs actis, ſacrificio in monte perfecto, votis ritè in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre: nec priuatum auſpicia ſequi: nec ſine auſpicijs profectum in externo ea ſolo noua atq; integra concipere

B *Gallis inuiſus eſſe cœpit Annibal.*

C poſſe. Augebant metum prodigia ex pluribus ſimul locis nuntiata: in Sicilia militibus aliquot ſpicula, in Sardinia autem in muro circumeunti vigilias equiti ſcipionem quem manu tenuerat, arſiſſe: & littora crebris ignibus fulſiſſe: & ſcuta duo ſanguinem ſudaſſe: & milites quoſdam ictos fulminibus, & ſolis orbem minui viſum: & Prænęſte ardentes lapides cœlo cecidiſſe: & Arpis palmas in cœlo viſas, pugnãtemq; cum luna ſolem: & Capenæ duas interdiu lunas ortas: & aquas Cærete ſanguine miſtas fluxiſſe, fontemq; ipſum Herculis cruentis manaſſe ſparſum maculis, & in Antij agro metentibus cruentas in corbem ſpicas cecidiſſe: & Falerijs cœlum findi viſum, velut magno hiatu: quaq; patuerit, ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſpontè attenuatas, vnamq; excidiſſe, ita ſcriptam: Mauors telum ſuum concutit. & per idem tempus

D Romæ ſignum Martis Appia via ad ſimulachra luporum ſudaſſe, & Capuæ ſpeciem cœli ardentis fuiſſe, lunæq; inter imbrem candẽtis. Inde minoribus etiam dictu prodigijs fides habita: Capras lanatas quibuſdam factas, & gallinam in marem, gallum in fęminã ſeſe vertiſſe. His ſicut erant nunciata expoſitis authoribusq; in curia introductis, conſul de religione patres conſuluit. Decretum, vt ea prodigia partim maioribus hoſtijs, partim lactantibus procurarentur: & vti ſupplicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur. Cętera, cùm decemuiri libros inſpexiſſent, vt ita fierent, quemadmodum cordi eſſe diui carminibus præfarentur. id decemuirorum monitu decretum eſt: Ioui primùm donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret, Iunoni Mineruęq; ex argento daretur, & Iunoni reginę in Auentino, Iunoniq; Soſpitę Lanuuij maioribus hoſtijs ſacrificaretur, matronæq; pecunia collata, quantum conferre [illegible]ique commodum eſſet, donum Iunoni Reginæ in Auentinum ferrent, lectiſterniumq; fieret: quin & libertinæ & ipſæ, vnde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus ſuis conferrent. Hæc vbi facta, decemuiri Ardeæ in foro maioribus hoſtijs ſacrificarunt. poſtremò ex libris Decembri iam menſe ad ædem Saturni Romæ immolatum eſt, lectiſterniumq; imperatum: (& eum lectum ſenatores ſtrauerunt) & conuiuium publicum, ac per vrbem Saturnalia die ac nocte clamatum, populusq; eum diem feſtum habere, ac ſeruare in perpetuum iuſſus. Dum conſul placandis Romæ dijs, habendoq; delectu dat operam, Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminium conſulem Arretium peruenisse fama erat, cùm aliud longius, cæterùm commodius oſtenderetur iter, propiorem viam per paludem petit,

Prodigia varia nũtiantur.

Prodigia quo ritu procurata fuerint.

Annibal ex hybernis mouet.

petit,qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inundauerat. Hiſpanos & Afros, & F
omne quod veterani erat robur exercitus, admiſtis ipſorum impedimentis, nec vbi
cõſiſtere coactis neceſſaria ad vſus deeſſent,primos ire iuſſit,ſequi Gallos, vt id agmi-
nis medium eſſet, nouiſſimos ire equites: Magonẽ inde cum expeditis Numidis co-
gere agmen:maximè Gallos,ſi tædio laboris longæq; viæ (vt eſt mollis ad talia gens)
dilaberentur aut ſubſiſterent,cohibentem.Primi,quà modò prærirent duces,per prę-
altas fluuij,ac profundas voragines hauſti penè limo,immergentesq; ſe, tamen ſigna
ſequebantur.Galli neq; ſuſtinere ſe prolapſi, neq; aſſurgere ex voraginibus poterant:
aut corpora animis,aut animos ſpe ſuſtinebant;alij feſſa ægrè trahentes membra: alij
vbi ſemel victis tædio animis procubuiſſent, inter iumenta & ipſa iacentia paſſim
morientes,maximæq; omnium vigiliæ conficiebant,per quatriduum iam & tres no- G
ctes toleratę.Cùm omnia obtinentibus aquis, nihil, vbi in ſicco feſſa ſternerent cor-
pora,inueniri poſſet,cumulatis in aquas ſarcinis inſuper incumbebant.iumentorum
itinere toto proſtratorum paſſim acerui,tantum quod extaret aqua quærentibus ad
Annibal altero oculo capitur quietem,parui temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal ęger oculis ex ver-
na primùm intemperie variante colores frigoraq;, elephanto, qui vnus ſuperfuerat,
quod altius ex aqua extaret,vectus:vigilijs tamẽ & nocturno humore, paluſtriq; cœ-
lo grauante caput,& quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.
Multis hominibus iumentisq; fœde amiſſis, cùm tandẽ de paludibus emerſiſſet, vbi
primùm in ſicco potuit, caſtra locat: certumq; per præmiſſos exploratores habuit,
exercitum Romanum circa Arretij mœnia eſſe.conſulis deinde cõſilia atq; animum, H
& ſitum regionum,itineraq; & copias,atq; commeatus expediendos,& cætera, quæ
cognoſcenda in re erant, ſumma omnia cum cura inquirendo exequebatur. Regio
erat in primis Italiæ fertilis,Hetruſci campi, qui Feſulas inter Arretiumq; iacent:fru-
Flaminij Coſ. ferocia & impietas. menti ac pecoris,& omnium copia rerum opulenti. Conſul ferox ab conſulatu prio-
re,& non modò legum aut patrum maieſtatis,ſed ne deorum quidem ſatis metuens
erat.hanc inſitam ingenio eius temeritatem fortuna proſpero ciuilibus bellicisq; re-
bus ſucceſſu aluerat.itaq; ſatis apparebat,nec deos nec homines conſulentem,feroci-
ter omnia ac prępropere acturũ:quoq; pronior eſſet in vitia ſua, agitare eum atq; irri-
tare Pœnus parat:& læua relicto hoſte,Feſulas petens,Hetruriæ agros prędatum pro-
fectus,quantã maximam vaſtitatem poteſt,cædibus incendijsq; cõſuli procul oſten- I
dit.Flaminius,qui ne quieto quidẽ hoſte ipſe quieturus erat, tum verò, poſteaquam
res ſociorum ante oculos propè ſuos ferri agiq; vidit,ſuum id dedecus ratus, per me-
diam iam Italiam vagari Pœnum: atq; obſiſtente nullo ad ipſa Romana mœnia ire
oppugnanda: cæteris omnibus in concilio ſalutaria magis quàm ſpecioſa ſuadenti-
bus,collegam expectandum, vt coniunctis exercitibus communi animo conſilioq;
rem gererent:interim equitatu auxilijsq; leuium armorum ab effuſa prædandi licen-
tia hoſtem cohibendum:iratus ſe ex conſilio proripuit, ſignumq; ſimul itineris pu-
gnæq; propoſuit.Quinimmò Arretij ante mœnia ſedeamus,inquit: hîc enim patria
& penates ſunt:Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiam,vaſtandoq; & vren
do omnia.ad Romana mœnia perueniat:nec antè nos hinc mouerimus, quàm ſicut K
olim Camillum ab Veijs,C.Flaminium ab Arretio patres acciuerint. Hæc ſimul in-
Flaminius ab equo per caput deuoluitur. crepans cùm ocyus ſigna conuelli iuberet,& ipſe in equum inſiluiſſet, equus repentè
corruit,conſulemq; lapſum ſuper caput effudit. Territis omnibus qui circa erant, ve-
lut fœdo omine incipiendæ rei,inſuper nuntiatur:ſignum omni vi moliente ſignife-
Signum nulla vi ſignifer conuellere potuit. ro conuelli nequire.Conuerſus ad nuntium,Num literas quoq;,inquit,ab ſenatu af-
fers,quæ me rem gerere vetent? abi, nuntia, ſignum effodiant: ſi ad conuellendum
manus præ metu obtorpuerint.Incedere inde agmen cœpit:primoribus,ſuperquam
quòd diſſenſerant à conſilio, territis etiam duplici prodigio:milite in vulgus læto fe-
Thraſymenus lacus. rocia ducis,cùm ſpem magis ipſam quàm cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri
eſt inter Cortonam vrbem Thraſymenumq; lacum,omni clade belli peruaſtat: quo

magis

A magis iram hosti ad vindicandas sociorum iniurias acuat. Et iam peruenerant ad loca insidijs nata, vbi maximè montes Cortonenses Thrasymenus subit. Via tantum interest peranguſta, velut ad id ipsum de industria relicto spatio: deinde paulò latior pàtescit campus, inde colles assurgunt. Ibi castra in aperto locat, vbi ipse cum Afris modo Hispanisq; consideret. Baleares, cæteramq; leuem armaturam, post montes circunducit: equites ad ipsas fauces saltus, tumulis aptè tegentibus, locat: vbi intrassent Romani, obiecto equitatu clausa omnia lacu ac mõtibus essent. Flaminius cùm pridie solis occasu ad lacum peruenisset, inexplorata postero die vixdum satis certa luce anguſtijs superatis, postquam in patentiorem campum pandi agmen cœpit, id tantum hostium, quod ex aduerso erat, aspexit: à tergo ac super caput detectæ insidiæ.

B Pœnus vbi, id quod petierat, clausum lacu montibusq;, & circumfusum suis copijs habuit hostem, signũ omnibus dat inuadendi: Qui vbi quà cuiq; proximum fuit, decurrere, eo magis Romanis subita atq; improuisa res fuit, quod orta ex lacu nebula, campo quàm montibus densior sederat, agminaq; hostium ex pluribus vallibus ipsa inter se satis conspecta, eoq; magis pariter decurrerunt. Romanus clamore prius vndiq; orto quàm satis cernerat, se circumuentum esse sensit, & antè in frontem lateraq; pugnari cœptum est, quàm satis instrueretur acies, aut expediri arma stringiq; gladij possent. Consul perculsis omnibus, ipse satis, vt in trepida re, impauidus, turbatos ordines, vertentesq; se quoq; ad dissonos clamores, instruit vt tempus locusq; patitur: & quacunq; potest, adhortatur, ac stare & pugnare iubet. Nec enim inde votis, aut im-

C ploratione deũm, sed vi ac virtute euadendum esse. per medias acies ferro viam fieri: & quo timoris minus sit, eò minus fermè periculi esse. Cęterùm prę strepitu ac tumultu, nec consiliũ, nec imperium accipi poterat: tantumq; aberat, vt sua signa atq; ordinem & locum nosceret miles, vt vix ad arma capienda aptandaq; pugnæ competeret animus: opprimerenturq; quidam onerati magis his quàm tecti. & erat in tanta caligine maior vsus àuriũ quàm oculorũ. ad gemitus vulnerum ictusq; corporum aut armorum, & mistos strepentium pauentiumq; clamores circumferebant ora oculosq;. Alij fugientes, pugnãtium globo illati hærebant: alios redeuntes in pugnam, auertebãt fugientium agmẽ. Deinde vbi in omnes partes nequicquam impetus facti, & ab lateribus montes ac lacus, à frõte & à tergo hostium acies claudebat, apparuitq; nul-

D lam, nisi in dextra, ferroq; salutis spem esse: tũ sibi vnusquisq; dux adhortatorq; factus ad rem gerẽdam, & noua de integro pugna exorta est, non illa ordinata per principes hastatosq; ac triarios: nec vt pro signis antesignanus post signa alia pugnaret acies, nec vt in sua legione miles, aut cohorte aut manipulo esset: sors conglobabat, & animus suus cuiq; antè aut post pugnãdi ordinem dabat: tantusq; fuit ardor animorum, adeò intentus pugnæ animus, vt eum terræ motum, qui multarum vrbium Italiæ magnas partes prostrauit, auertitq; cursu rapido amnes, mare fluminibus inuexit, mõtes lapsu ingenti proruit, nemo pugnantium senserit. Tres fermè horas pugnatum est, & vbiq; atrociter, circa consulem tamen acrior infestiorq; pugna erat. eum & robora virorum sequebantur: & ipse quacũq; in parte premi ac laborare senserat suos, impigrè ferebat

E opem, insignisq; armis, & hostẽ summa vi petebat, & tuebatur suos ciues. donec Insuber equum (Ducario nomen erat) faciemq; noscitans, Consul, inquit, hic est, populatoribus suis, qui legiones nostras cæcidit, agrosq; & vrbem est depopulatus. iam ego hanc victimam manibus peremptorum fœdè ciuium dabo. subditisq; calcaribus equo, per confertissimam hostium turbam impetum facit. obtruncatoq; prius armigero, qui se infesto venienti obuiam obiecerat, consulem lancea transfixit. spoliare cupientem triarij obiectis clypeis arcuere. Magnæ partis fuga inde primùm cœpit: & iam nec lacus, nec montes obstabant pauori: per omnia arcta præruptaq; veluti cæci euadunt, armaq; & viri super alium alij præcipitantur. pars magna, vbi locus fugæ deest, per prima vada paludis in aquam progressi, quoad capitibus humerisq; extare possunt, sese immergunt. fuere quos inconsultus pauor nando etiam capessere

Pœni Romanos vndiq; clausos, & ... paratos ...

Flaminius Cos. lancea transfigitur.

Romani in fugam vertuntur.

fugam impulerit.quæ vbi immenſa ac ſine ſpe erat, aut deficientibus animis hauriebantur gurgitibus, aut vbi nequicquam feſtinauerant, retrò ægerrimè terram repetebant,atq; ibi ab ingreſſis aquam hoſtium equitibus paſſim trucidabantur.Sex millia fermè primi agminis per aduerſos hoſtes eruptione impigrè facta,ignari omnium quæ poſt ſe agerentur, ex ſaltu euaſere.& cùm in tumulo quodam conſtitiſſent, clamorem modò ac ſonum armorum audientes, quæ fortuna pugnæ eſſet, neque ſcire, nec perſpicere præ caligine poterãt. inclinata ad iniqua re,cùm caleſcente ſole depulſa nebula aperuiſſet diem : tum liquida iam luce montes campiq; perditas res, ſtratamq; oſtendêre fœdè Romanam aciem.itaq; ne in conſpectos procul immitteretur equès : ſublatis raptim ſignis, quàm citatiſſimo poterant agmine, ſeſe abripuerunt. poſtero die cum ſuper cætera,extrema fames etiam inſtaret: fidem dante Maharbale, qui cum omnibus equeſtribus copijs nocte conſecutus erat:ſi arma tradidiſſent, abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum : ſeſe dediderunt. quæ Punica religione ſeruata fides ab Annibale eſt,atq; in vincula omnes coniecti. Hæc eſt nobilis ad Thraſymenum pugna,atq; inter paucas memorata populi Romani clades. Quindecim millia Romanorum in acie cæſa ſunt:decem millia ſparſa , fuga per omnem Hetruriam diuerſis itineribus Romam petiêre.Mille & quingenti hoſtium in acie, multi poſtea vtrinq; ex vulneribus periêre.Multiplex cędes vtrinq; facta traditur ab alijs. Ego prętерquam quòd nihil hauſtum ex vano velim,quò nimis inclinant fermè ſcribentium animi: Fabium ęqualem temporibus huiuſce belli potiſſimũ authorem habui. Annibal captiuorum qui Latini nominis eſſent,ſine pretio dimiſſis, Romanis in vincula datis, ſegregata ex hoſtium coaceruatorum cumulis corpora ſuorum cùm ſepeliri iuſſiſſet,Flaminij quoque corpus funeris cauſa magna cum cura inquiſitum non inuenit. Romæ ad primum nuntium cladis eius cum ingenti terrore ac tumultu concurſus in forum populi eſt factus. Matronæ vagæ per vias, quæ repens clades allata, quæúe fortuna exercitus eſſet,obuios percunctantur, & cùm frequentis concionis modo turba in comitium & curiam verſa magiſtratus vocaret, tandem haud multo ante ſolis occaſum M.Pomponius Pr.Pugna,inquit,magna victi ſumus, & quãquam nihil certius ex eo auditum eſt , tamen alius ab alio impleti rumoribus domos referunt:Conſulem cum magna parte copiarum cęſum:ſupereſſe paucos,aut fuga paſſim per Hetruriam ſparſos,aut captos ab hoſte. Quot caſus exercitus victi fuerant, tot in curias diſpertiti eorum animi erant,quorum propinqui ſub C. Flaminio cos. meruerant:ignorantiũ quæ cuiuſq; ſuorum fortuna eſſet. nec quiſquã ſatis certum habet, quid aut ſperet,aut timeat.Poſtero,ac deinceps aliquot diebus, ad portas maior propè mulierum quàm virorũ multitudo ſtetit,aut ſuorum aliquem , aut nuntios de his operiens:circunfundebanturq; obuijs ſciſcitãtes:neq; auelli vtiq; à notis,prius quàm ordine omnia inquiſiſſent,poterant.inde varios vultus digredientium ab nuntijs cerneres,vt cuiq; aut læta aut triſtia nuntiabantur , gratulantesq; aut conſolantes , redeuntibus domos circumfuſos.Fœminarũ præcipuè & gaudia inſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta,ſoſpite filio repentè oblato,in conſpectu eius expiraſſe ferunt,alteram,cui mors filij falſò nuntiata erat,mœſtam ſedentem domi,ad primum conſpectum redeuntis filij gaudio nimio exanimatam.Senatum prętores per dies aliquot ab orto vſq; ad occidentem ſolem in curia retinent,cõſultantes,quónã duce,aut quibus copijs,reſiſti victoribus Pœnis poſſet.Priuſquam ſatis certa conſilia eſſent,repens alia nuntiatur clades:quatuor millia equitum cum C.Centronio propręture miſſa ad collegam à Seruilio cos.in Vmbria,quò poſt pugnam ad Thraſymenum auditam auerterant iter,ab Annibale circunuenta.Eius rei fama variè homines affecit. pars occupatis maiore ægritudine animis, leuem ex comparatione priorum ducere recentem equitum iacturam.pars non id quod acciderat, per ſe æſtimare : ſed vt in affecto corpore quamuis leuis cauſa magis quàm valido grauior ſentiretur : ita cùm ægrè & affectæ ciuitati quodcunque aduerſi inciderit,non rerum magnitudine, ſed viribus extenuatis,

Punica religio.

Quot millia Romanorum in acie cæſa.

Magnus terror Romæ audita ſuorum clade.

Duæ matres recentis inſperatò filijs, gaudio exanimantur.

Quatuor equitum millia ab Annibale circumuenta.

A extenuatis,quæ nihil quod aggrauaret,pati poſſent,æſtimandum eſſe.Itaq; ad remedium iamdiu deſideratum,nec adhibitum, dictatorem dicendum ciuitas confugit:

B

C

& quia & conſul aberat,à quo vno dici poſſe videbatur:nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuntium,aut literas mitti:nec dictatorem populus creare poterat:quod nunquam ante eam diem factum erat, prodictatorem populus creauit,Q.Fabium Maximum, & magiſtrum equitum M. Minutium Rufum. hiſq; negotium ab ſenatu datum,vt muros turresq; vrbis firmarent, & præſidia diſponerent, quibus locis videretur,pontesq; reſcinderent fluminum:ac tum prõ penatibus, pro vrbe dimicandum eſſe,quando Italiam tueri nequiuiſſent. Annibal interim recto itinere per Vmbriam vſq; ad Spoletum venit.inde cum perpopulato agro vrbem oppugnare adortus eſſet,cum magna cæde ſuorum repulſus, coniectans ex vnius colo-

Q.Fabium Maximum populus prodictatorem creat.

Spoletum Annibali fortiter reſiſtit.

D niæ haud nimis proſperè tentatæ viribus,quanta moles Romanę vrbis eſſet,in agrum Picenum auertit iter,nõ copia ſolùm omnis generis frugum abundantem, ſed refertum præda,quàm effuſè auidi atq; egentes rapiebãt. ibi per dies aliquot ſtatiua habita:refectusq; miles,hybernis itineribus ac paluſtri via, prælioq; magis ad euentum ſecundo quàm leui aut facili affectus. Vbi ſatis quieti datum, præda ac populationibus magis quàm otio aut requie gaudentibus:profectus, Prætutianum Adrianumq; agrum,Marſos inde Marrucinosq; & Pelignos deuaſtat. circaq; Arpos & Luceriam proximam Apuliæ regionem.Cn.Seruilius cos.leuibus prælijs cum Gallis actis, & vno oppido ignobili expugnato,poſtquam de collegæ exercitusq; cæde audiuit, iam mœnibus patriæ metuens,ne abeſſet in diſcrimine extremo, ad vrbem iter intendit.

Annibal agros Italiæ deuaſtat.

E Q.Fabius Maximus dictator quo die magiſtratum inijt, vocato ſenatu ab dijs orſus, cùm edocuiſſet patres,plus negligentia cæremoniarum auſpiciorumq; quàm temeritate atq; inſcitia peccatum à C.Flaminio cos.eſſe,quęq; piacula irę deũm eſſent,ipſos deos conſulendos eſſe:peruicit,vt quòd non fermè decernitur,niſi cùm tetra prodigia nuntiata ſunt,decemuiri libros Sibyllinos adire iuberẽtur. qui inſpectis fatalibus libris,retulerunt patribus,quod eius belli cauſa votum Marti foret, id non ritè factum,de integro atq; amplius faciendum eſſe: & Ioui ludos magnos,& ædes Veneri Erycinæ ac Menti vouendas eſſe,& ſupplicationem lectiſterniumq; habendum, & ver ſacrum vouendum:ſi bellatum proſperè eſſet, resq; publica in eodem, quo ante bellum fuiſſet,ſtatu permanſiſſet. Senatus, quoniam Fabium belli cura occupatura eſſet,M.Æmylium Prætorem ex collegij pontificum ſententia omnia ea vt maturè

Cæremoniarũ neglectus.

fiant,curare iubet.His ſenatuſconſultis perfectis, L. Cornelius Lentulus Pont.Max. F
conſulente collegio pontificum,omnium primùm populum conſulendum de vere
Ver ſacrum vouetur. ſacro cenſet: iniuſſu populi voueri non poſſe. Rogatus in hæc verba populus. Velitis
iubeatíſne hoc ſic fieri? ſi res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum,ſicut velim eam, ſalua ſeruata erit hiſce duellis, datum donum duit populus
Romanus Quiritium, quod duellum populo Romano cum Carthaginienſi eſt:
quæq; duella cum Gallis ſunt, qui cis Alpes ſunt: quod ver attulerit ex ſuillo,ouillo,
caprino grege,quæq; profana erunt, Ioui fieri, ex qua die ſenatus populusq; iuſſerit.
qui faciet,quando volet,quaq; lege vŏlet facito: quo modo faxit, probè factum eſto.
ſi id moritur,quod fieri oportebit,profanum eſto,neque ſcelus eſto. Si quis rumpet
occidétue inſciens, ne fraus eſto. Si quis clepſit, ne populo ſcelus eſto,néue cui clep- G
tum erit.ſi atro die faxit inſciens, probè factum eſto. ſi nocte ſiue luce, ſi ſeruus ſiue
liber faxit, probè factum eſto. ſi ante id ea ſenatus populusq; iuſſerit fieri ac faxit,eo
Val. 3330. coron. populus ſolutus,liber eſto. Eiuſdem rei cauſa ludi magni voti* æris CCCXXXIII. millibus, triente: præterea bubus Ioui CCC. multis alijs diuis bubus albis, atque cæteris
hoſtijs. Votis ritè nuncupatis,ſupplicatio edicta: ſupplicatumq; ijt cum coniugibus
ac liberis non vrbana multitudo tantùm, ſed agreſtium etiam, quos in aliqua ſua
fortuna publica quoque contingebat. Curatum lectiſternium, & per triduum habitum, decemuiris ſacrorum curantibus. & puluinaria in conſpectu fuêre: Ioui &
Iunoni vnum,alterum Neptuno ac Mineruæ,tertium Marti & Veneri, quartum Apollini ac Dianæ,quintum Vulcano ac Veſtæ,ſextum Mercurio ac Cereri. Tum ędes H
votæ. Veneri Erycinæ ædem Q.Fabius Max.dictator vouit:quia ita ex fatalibus libris
editum erat,vt is voueret,cuius maximum imperium in ciuitate eſſet. Menti ædem
Atilius prætor vouit.Ita rebus diuinis peractis,tum de bello,req; publica dictator retulit:quibus quótue legionibus victori hoſti obuiam eundum eſſe, patres cenſerent.
Decretum, vt ab Cn.Seruilio conſule exercitum acciperet:ſcriberet præterea ex ciuibus ſocijsq;,quantum equitum ac peditum videretur:cætera omnia ageret faceretq;,
vt è Republica duceret. Fabius duas ſe legiones adiecturum ad Seruilianum exercitum dixit,his per magiſtrum equitum ſcriptis,Tybur diem ad cõueniendum edixit.
edictoq; propoſito,vt quibus oppida caſtellaq; immunita eſſent, in loca tuta commigrarent:ex agris quoq; vti demigrarent omnes regionis eius,quà iturus Annibal eſſet: I
tectis prius incenſis ac frugibus corruptis, ne cuius rei copia eſſet: ipſe via Flaminia
profectus,obuiam conſuli exercituiq;, cùm ad Tyberim circa Otriculum proſpexiſſet agmen,conſulemq; cum equitibus ad ſe progredientem,viatorem miſit,qui con-
Conſul ad Dictatorem ſine lictoribus venit. ſuli nuntiaret,vt ſine lictoribus ad dictatorem veniret. Qui cùm dicto paruiſſet,congreſſusq; eorum ingentem ſpeciem dictaturæ apud ciues ſociosq; vetuſtate iam propè oblitos eius imperij,feciſſet,literæ ab vrbe allatæ ſunt: naues onerarias cõmeatum
ab Hoſtia in Hiſpaniam ad exercitum portantes à claſſe Punica circa portum Coſſanum captas eſſe.Itaq; extemplò conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus, nauibus quæ ad vrbem Romanam aut Hoſtiæ eſſent,completis milite ac naualibus ſocijs,perſequi hoſtium claſſem, ac littora Italiæ tutari. Magna vis hominum conſcripta Romæ erat. K
Libertini etiam,quibus liberi eſſent,& ætas militaris,in verba iurauerant. Ex hoc vrbano exercitu,qui minores quinque & triginta annis erant,in naueis impoſiti: alij vt
vrbi præſiderent,relicti.dictator exercitu conſulis accepto à Fuluio Flacco legato,per
agrum Sabinum Tybur,quo diem ad cõueniendum edixerat nouis militibus, venit:
inde Prænęſte tranſuerſis tramitibus in viam Latinam eſt regreſſus, vnde itineribus
ſumma cum cura exploratis ad hoſtem ducit,nullo loco,niſi quantum neceſſitas cogeret,fortunæ ſe commiſſurus. Quo primùm die haud procul Arpis in cõſpectu hoſtium poſuit caſtra,nulla mora facta,quin Pœnus educeret in aciẽ, copiāq; pugnandi
faceret.ſed vbi quieta omnia apud hoſtes,nec caſtra vllo tumultu mota videt: increpans quidẽ victos tandẽ Martios animos Romanorum debellatumq;, & conceſſum

eis

A eis propalam de virtute ac gloria esse, in castra redijt. Cæterùm tacita cura animum incensus, quòd cum duce haudquaquam Flaminio Sempronioq; simili futura sibi res esset: ac tum demum edocti malis Romani parem Annibali ducem quæsissent, & prudentiam quidem, non vim dictatoris extemplò timuit, constantiamq; eius haud dum expertus, agitare ac tentare animum mouendo crebrò castra, populandoq; in oculis eius agros sociorum, cœpit: & modò citato agmine è conspectu abibat, modò repentè in aliquo flexu viæ, si excipere digressum in equum posset, occultus subsistebat. Fabius per loca alta agmen ducebat, modico ab hoste interuallo, vt neq; omitteret eum, neque congrederetur, castris, nisi quantum vsus necessariò cogeret, tenebatur miles. pabulum & ligna nec pauci petebant, nec passim. equitum leuisq; armatu-

B ræ statio composita instructaq; in subitos tumultus, & suo militi tuta omnia & infesta effusis hostium populatoribus præbebat. neq; vniuerso periculo summa rerum committebatur: & parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum, finitimorum receptu, assuefaciebant territum pristinis cladibus militem, minus iam tandem aut virtutis, aut fortunæ pœnitere sue. Sed non Annibalem magis infestum tam sanis consilijs habebat, quàm magistrum equitum, qui nihil aliud, quàm quòd non imperabat, moræ ad Rempub. præcipitandam habebat, ferox rapidusq; in consilijs, ac lingua immodicus, primò inter paucos, dein propalam in vulgus pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia, compellabat: premendorumq; superiorum arte, quæ pessima ars nimis prosperis multorum successibus

C creuit, sese extollebat. Annibal ex Arpis in Samnium transit, Beneuentanum depopulatur agrum, Telesiam vrbem capit: irritat etiam de industria ducem, si fortè accensum tot indignitatibus cladibusq; sociorum trahere ad æquum certamen posset. Inter multitudinem sociorum Italici generis, qui ad Thrasymenum capti ab Annibale, dimissiq; fuerant, tres Campani equites erant, multis iam tum illecti donis promissisq; Annibalis ad conciliandos popularium animos. Hi nuntiantes, si in Campaniam exercitum admouisset, Capuæ potiendæ copiam fore, cùm res maior quàm authores esset: dubium Annibalem, alternisq; fidentem ac diffidentem, tamen vt Campanos ex Samnio peteret, mouerunt. Monitos vt etiam atque etiam promissa rebus confirmarent, iussosq; cum popularibus & aliquibus principum redire ad se, dimisit.

D ipse imperat duci, vt se in agrum Casinatem ducat: edoctus à peritis regionum, si eum saltum occupasset, exitum Romano ad opem ferendam socijs intercluſurum. Sed Punicum abhorrens ab Latino nomen, Casilinum pro Casino accipere ducem fecit: aduersusq; ab itinere, per Alifanum, Calatinumq;, & Calenum agrum in campum Stellatem descendit. vbi cùm montibus fluminibusq; clausam regionem circunspexisset, vocatum ducem percunctatur, vbi terrarum esset. cùm is Casilini eo die mansurum eum dixisset, tum demum cognitus est error, & Casinum longè inde alia regione esse, virgisq; cæso duce, & ad reliquorum terrorem in crucem sublato castris communitis Maharbalem cum equitibus in agrum Falernum prædatum dimisit.

Annibal non vim dictatoris sed prudentiam timet.

Fabij cunctatio.

Magister equitum Fabij cunctationē incusat.

Agrorum populatio.

Vsque ad aquas Sinuessanas populatio ca peruenit. ingentem cladem, fugam tamen,

E terroremq; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cùm omnia bello flagrarent, fide socios dimouit, videlicet quia iusto & moderato regebantur imperio: nec abnuebant, quod vnum vinculum fidei est, melioribus parêre. Vt verò ad Vulturnum flumen castra sunt posita, exurebaturq; amœnissimus Italiæ ager, villæq; passim incendijs fumabant, per iuga Massici montis Fabio ducente, propè de integro est orta seditio: ac duces seditionis accensi quidam. fuerat enim silentium per paucos dies: quia cùm celerius solito ductum agmen fuisset, festinari ad prohibendam populationibus Campaniam crediderant. vt verò in extrema iuga Massici montis ventum est, hostesq; sub oculis erant, Falerni agri, colonorumq; Sinuessæ tecta vrentes, nec vlla erat mentio pugnæ: Spectatúmne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, sociorum cædes, & incendia venimus? nec si nullius alterius nos, ne ciuium quidem

Magistri equitum oratio, qua Fabij cunctationem reprehendit.

horum pudet? quos in Sinuessam colonos patres nostri miserunt, vt ab Samnite ho- F
ste tuta hæc ora esset, quam nunc non vicinus Samnis vrit: sed Pœnus aduena, ab ex-
tremis orbis terrarum terminis nostra cunctatione & socordia iam huc progressus.
Tantum (prô dolor) degeneramus à parentibus nostris, vt, præter quam horam illi
Punicas vagari classes dedecus esse imperij sui duxerint, eam nos nunc plenam Nu-
midarum hostium ac Maurorum iam factam videamus? Qui modò Saguntum
oppugnari indignando non homines tantùm, sed fœdera, & deos ciebamus, tenden-
tem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalem lenti spectamus. Fumus ex incendijs
villarum agrorumq; in oculos atque ora venit, strepunt aures clamoribus plorantium
sociorum, sæpius nos, quàm deorum inuocantium opem. nos hic pecorum mo-
re per ęstiuos saltus, deuiosq; colles exercitum ducimus, conditi nubibus, syluisq;. G
Si hoc modo peragrando cacumina saltusq; Furius recipere à Gallis vrbem voluisset,
quo hic nouus Camillus nobis dictator vnicus in rebus afflictis quæsitus Italiam ab
Annibale recuperare parat, Gallorum Roma esset: quam vereor ne sic cunctantibus
nobis, Annibale, ac Pœnis toties seruauerint maiores nostri. Sed vir, ac verè Roma-
nus, quo die dictatorem eum ex authoritate patrum, iussuq; populi dictum, Veios
allatus est nuncius, cùm esset satis altum Ianiculum, vbi sedens prospectaret hostem,
descendit in æquum: atque illo ipso die media in vrbe, quà nunc busta Gallica sunt,
& postero die citra Gabios cæcidit Gallorum legiones. Quid post multos annos,
cùm ad furcas Caudinas ab Samnite hoste sub iugum missi sumus? vtrum tandem L.
Papyrius Cursor iuga Samnij perlustrando, an Luceriam premendo obsidendoq; & H
lacessendo victorem hostem, depulsum ab Romanis ceruicibus iugum superbo
Samniti imposuit. Modó consuli Luctatio quæ alia res, quàm celeritas victoriam de-
dit? quòd postero die quàm hostem vidit, classem grauem commeatibus, impeditam
suo ipsam instrumento atq; apparatu, oppressit. Stultitia est, sedendo aut votis debel-
lari credere posse. armari copias oportet, deducendas in æquum, vt vir cum viro con-
grediaris. Audendo, agendoq; res Romana creuit, non his sensibus consiliisue, quæ
timidi cauta vocant. Hæc velut concionanti Minutio circunfundebatur tribuno-
rum, equitumq; Romanorum multitudo, & ad aures quoq; militum dicta ferocia
Fabij cunctatio & in castris & in vrbe infamis erat. voluebantur: ac si militaris suffragij res esset, haud dubiè ferebant, Minutium Fabio
duci prælaturos. Fabius pariter in suos haud minus, quàm in hostes intentus, prius ab I
alijs inuictum animum præstans, quanquam probè scit, non in castris modò suis, sed
iam etiam Romæ suam cunctationem infamem esse, obstinatus tamen eodem con-
siliorum tenore æstatis reliquum extraxit: vt Annibal destitutus ab spe summa ap-
petiti certaminis iam hybernis locum circunspectaret: quia ea regio præsentis erat
copiæ non perpetuæ, arbusta vineæq;, & consita omnia magis amœnis quàm ne-
cessarijs fructibus. Hac per exploratores relata fama Fabio, cùm satis sciret per eas-
dem angustias, quibus intrauerat Falernum agrum, rediturum, Calliculam mon-
tem & Casilinum occupat modicis præsidijs, quæ vrbs Vulturno flumine direm-
pta, Falernum à Campano agro diuidit: & ipse iugis ijsdem exercitum reducit, mis-
CCCC. equites duce Mancino ad explorandum missi. so exploratum cum c c c c. equitibus sociorum L. Hostilio Mancino: qui ex tur- K
ba iuuenum audientium sæpè ferociter concionantem magistrum equitum, pro-
gressus primò exploratoris modo, vt ex tuto specularetur hostem, vbi vagos pas-
sim per vicos Numidas vidit, per occasionem etiam paucos occidit, extemplò occu-
patus certamine est animus, excideruntq; præcepta dictatoris: qui quàm tuto posset
progressum prius recipere sese iusserat, quàm in conspectum hostium veniret. Nu-
midę alij atque alij occursantes, refugientesq;, ad castra propè ipsum cum fatigatione
equorum atque hominum pertraxere. inde Cartalo, penes quem summa equestris
Mancinus cum delectis equitibus occiditur. imperij erat, concitatis equis inuectus, cùm prius quàm ad coniectum teli veni-
ret, auertisset hostem, quinque millia fermè continenti cursu secutus est fugientes.
Mancinus postquam nec hostem desistere sequi, nec spem vidit effugiendi esse, co-

hortatus

A hortatus ſuos in prelium redijt,omni parte virium impar. itaque ipſe,& delecti equitum circunuenti occiduntur. cæteri effuſo rurſus curſu Cales primùm, inde propè inuijs callibus ad dictatorem perfugerunt. Eo fortè die Minutius ſe coniunxerat Fabio, miſſus ad firmandum præſidio ſaltum, qui ſuper Tarracinam in arctas coactus fauces imminet mari, ne immunito Appiæ limite, Pœnus peruenire in agrum Romanum poſſet. Coniunctis exercitibus dictator, ac magiſter equitum caſtra in viam deferunt,qua Annibal ducturus erat.duo inde millia hoſtes aberant.Poſtero die Pœni,quod viæ inter bina caſtra erat, agmine compleuere. Cùm Romani ſub ipſo conſtitiſſent vallo,haud dubiè æquiore loco,ſucceſſit tamen Pœnus cum expeditis equitibus, atque ad laceſſendum hoſtem raptim & procurſando, recipiendoq; ſeſe pu-
B gnauere. Reſtitit ſuo loco Romana acies. lenta pugna, & ex dictatoris magis, quàm Annibalis fuit voluntate. CC. ab Romanis, DCCC. hoſtium cecidere. Incluſus inde videri Annibal, & ad Caſilinum obſeſſus : cùm Capua & Samnium, & tantum ab tergo diuitum ſociorum Romanis commeatus ſubueheret:Pœnus contrà intra Formiana ſaxa, ac Linterni arenas, ſtagnaq; perhorrida ſitu hybernaturus eſſet. Nec Annibalem fefellit, ſuis ſe artibus peti. itaque cùm per Caſilinum euadere non poſſet, petendiq; montes, & iugum Calliculæ ſuperandum eſſet: nec vbi Romanus inclu- *Qua arte eluſerit Romanos Annibal.*
ſum vallibus agmen aggrederetur, ludibrium oculorum ſpecie terribile ad fruſtrandum hoſtem commentus, principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit. fallacis conſilij talis apparatus fuit. Faces vndique ex agris collectæ, faceſq; virgarum,
C atque arida ſarmenta,preligantur cornibus boum,quos domitos, indomitosq; multos inter cæteram agreſtem prædam agebat. ad duo millia fermè boum effecta: Aſdrubaliq; negotium datum, vt primis tenebris noctis id armentum accenſis cornibus ad montes ageret:maximè,ſi poſſet,ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra, boues aliquanto ante ſigna acti. vbi ad radices montium, viasq; anguſtas ventum eſt, ſignum extemplò datur, vt accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur monteis. & metus ipſe relucentis flammæ ex capite, calorq; iam ad viuum, ad imaq; cornuum adueniens, velut ſtimulatos furore agebat boues. quo repentè diſcurſu haud ſecus, quàm ſyluis montibusq; accenſis, omnia circum virgulta ardere: capitumq; inquietatio excitans flammam,hominum paſſim diſcurren-
D tium ſpeciem præbebat. Qui ad tranſitus ſaltus inſidendos locati erant, vbi in ſummis montibus, ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpexerunt, circumuentos ſe eſſe rati, præſidio exceſſere:qua ingens emicabat flamma,velut tutiſſimum iter petentes ſumma montium iuga.tum in quoſdam boues palantes à ſuis gregibus inciderunt:& primò cùm procul cernerent, veluti flammas ſpirantium miraculo attoniti conſtiterunt. deinde vt humana apparuit fraus, tum verò inſidias rati eſſe, cum multo maximoq; ſtrepitu concitant ſe in fugam, leuiq; armaturæ hoſtium incurrêre. cæterùm nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per ſaltum, & quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium oppreſſis, in agro Alifano poſuit caſtra. Hunc tumultum ſenſit Fabius: cæterùm & inſidias eſſe ratus, & ab nocturno vtique abhorrens certamine, ſuos munimentis tenuit. Luce prima ſub iugo montis prælium fuit, quo intercluſam ab ſuis leuem armaturam facilè (etenim numero aliquantum præſtabant) Romani ſuperaſſent, niſi Hiſpano- *Hiſpani ad concurſandum inter ſaxa rupesq; apti.*
rum cohors ad idipſum remiſſa ab Annibale perueniſſet.ea aſſuetior montibus, & ad concurſandum inter ſaxa rupesq; aptior ac leuior, cum velocitate corporum, tum armorum habitu campeſtrem hoſtem, grauem armis ſtatariumq;, pugnæ genere facilè eluſit. Ita haudquaquam pari certamine digreſſi, Hiſpani ferè omnes incolumes, Romani aliquot ſuis amiſſis,in caſtra contenderunt. Fabius quoque mouit caſtra: tranſgreſſuſq; ſaltum ſuper Alifas loco alto ac munito conſedit. Tum per Samnium Romam ſe petere ſimulans Annibal,vſq; in Pelignos populabundus redijt.Fabius medijs inter hoſtium agmen,vrbemq; Romam iugis ducebat,nec abſiſtens nec

congrediens. Ex Pelignis Pœnus flexit iter, retroq; Apuliam repetens, Gerionem per- F
uenit, vrbem metu, quia collapſa ruinis pars mœnium erat, ab ſuis deſertam. Dictator
Fabius ſacrorum cauſa Romam reuocatur. in Larinate agro caſtra communijt. inde ſacrorum cauſa Romam reuocatus, non im-
perio modò, ſed conſilio etiam, ac propè precibus agens cum magiſtro equitum, vt
plus conſilio quàm fortunæ confidat: & ſe potius ducem, quàm Sempronium Fla-
miniumq; imitetur, ne nihil actum cenſeret, exacta propè æſtate per ludificationem
hoſtis. medicos quoq; plus interdum quiete, quàm mouendo atq; agendo proficere.
haud paruam rem eſſe, ab toties victore hoſte vinci deſiſſe, & ab continuis cladibus
reſpiraſſe. Hæc nequicquam præmonito magiſtro equitum, Romam eſt profectus.
Principio æſtatis, qua hæc gerebantur, in Hiſpania quoq; terra mariq; cœptum bel-
lum eſt. Aſdrubal ad eum nauium numerum, quem à fratre inſtructum paratumq; G
acceperat, decem adiecit. quadraginta nauium claſſem Himilconi tradidit, atque ita
Carthagine profectus nauibus prope terram, exercitum in littore ducebat, paratus
Cn. Scipio Aſdrubalem nauali certamine adoritur. confligere quacunq; parte copiarum hoſtis occurriſſet. Cn. Scipioni, poſtquam mo-
uiſſe ex hybernis hoſtem audiuit, primò idem conſilij fuit: deinde minus terra pro-
pter ingentem famam nouorum auxiliorum concurrere auſus delecto milite in na-

H

I

ues impoſito, quinq; & triginta nauium claſſe ire obuiam hoſti pergit. Altero ab Tar-
racone die ad ſtationem x. millia paſſuum diſtantem ab oſtio Iberi amnis peruenit.
Inde duæ Maſſilienſium ſpeculatoriæ præmiſſæ retulerunt, claſſem Punicam ſtare in
oſtio fluminis, caſtraq; in ripa poſita. Itaq; vt improuidos incautosq; vniuerſo ſimul
effuſo terrore opprimeret, ſublatis ancoris ad hoſtem vadit. Multas, & locis altis po-
ſitas turres Hiſpania habet, quibus & ſpeculis & propugnaculis aduerſus latrones v- K
tuntur. Inde primò conſpectis hoſtium nauibus, datum ſignum Aſdrubali eſt: tu-
multusq; prius in terra & caſtris, quàm ad mare & ad naues eſt ortus, nondũ aut pul-
ſu remorum ſtrepituq; alio nautico exaudito, aut aperientibus claſſem promonto-
rijs: cùm repentè eques alius ſuper alium ab Aſdrubale miſſus, vagos in littore, quie-
tosq; in tentorijs ſuis, nihil minus quàm hoſtem aut prælium eo die expectantes,
conſcendere naues properè, atque arma capere iubet. claſſem Romanam iam haud
procul à portu eſſe. Hæc equites dimiſſi paſſim imperabant. mox Aſdrubal ipſe cum
omni exercitu aderat: varioq; omnia tumultu ſtrepunt, ruentibus in naues ſimul re-
migibus militibusq;, fugientium magis à terra, quàm in pugnam euntium modo.
Vixdum omnes conſcenderant, cùm alij reſoluunt oras, aut ancoram vellunt: alij, ne

quid

A quid teneat ancoralia incidunt: raptimq; omnia præpropere agendo, militum apparatu nautica ministeria impediùtur, trepidatione nautarũ capere & aptare arma miles prohibetur. Et iam Romanus non appropinquabat modò, sed direxerat etiam in pugnam & naues. itaq; non ab hoste & prælio magis Pœni, quàm suomet ipsi tumultu turbabãtur: tentata verius pugna, quàm inita, in fugam auerterunt classem. & cùm auersi, ac diuerso latè agmine à tam multis simul venientibus haud sanè impenetrabiles essent, in littus passim naues egerunt: atq; alij vadis, alij sicco littore excepti, partim armati, partim inermes ad instructam per littus aciem suorum perfugêre. Duæ tamen primo concursu captæ erant Punicę naues, quatuor suppressæ. Romani quanquam terra hostium erat, armatamq; aciem toto prætentam in littore cernebant,

Pœni in fugam auertunt classem.

B haud cunctanter tamen insecuti trepidam hostium classem, naues omnes quæ non aut perfregerant proras littore illisas, aut carinas fixerant vadis, religatas puppibus in altum extraxere, ad v. & xx. naues ex xxx. cępere. Neq; id pulcherrimum eius victoriæ fuit, sed quod vna leui pugna toto eius oræ mari potiti erant. Itaque ad Honoscam classe profecti, excensu è nauibus in terram facto, cum vrbem vi cæpissent, captamq; diripuissent, Carthaginem inde petunt: atq; omnem agrum circa depopulati, postremò tecta quoque coniuncta muro, portisq; incenderunt. Inde iam præda grauis ad Longunticam peruenit classis: vbi vis magna sparti fuit, ad rem nauticam congesta ab Asdrubale, quod satis in vsum fuit, sublato, cęterùm omne incensum est. Nec continentis modo proiectas oras præteruecta, sed in Ebusum insulam transmissum. vbi

Ex punicis 30. nauibus capta sunt 25.

C. Scipio omnem agrum circa Carthaginem populatur.

C vrbe, quæ caput insulæ est, biduum necquicquam summo labore oppugnata, vbi in spem irritam frustra teri tempus animaduersum est, ad populationem agri versi, direptis aliquot incensisq; vicis, maiore quàm ex continenti præda parta, cùm in naues sese recepissent, ex Balearibus insulis legati pacem petentes ad Scipionem venerunt. Inde flexa retro classis, reditumq; in citeriora prouinciæ: quo omnium populorum, qui Iberum incolunt, multorum & vltimæ Hispaniæ legati concurrerunt. Sed qui verè ditionis imperijq; Romani facti sunt, obsidibus datis, populi amplius fuerunt centumuiginti. Igitur terrestribus quoque copijs satis fidens Romanus, vsque ad saltum Castulonensem est progressus. Asdrubal in Lusitaniam, ac propius Oceanum concessit. Quietum inde fore videbatur reliquum æstatis tempus, fuissetq; propè per

Ex Balearibus insulis & vltima Hispania, legati pacem petentes ad Scipionẽ veniunt.

D Pœnum hostem: sed præterquam quòd ipsorum Hispanorum inquieta auidaq; in nouas res sunt ingenia, Mandonius vir nobilis, qui antea Ilergetum regulus fuerat, postquam Romani ab saltu recessere ad maritimam oram, concitis popularibus in agrum pacatum Romanorum sociorum ad populandum venit. Aduersus eos tribus millibus cum expeditis auxilijs à Scipione missis, leui certaminè vt tumultuariam manum fudere, multis occisis, quibusdam captis: magnaq; parte armis exuta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Asdrubalem cis Iberum ad socios tutandos retraxit. Castra Punica in agro Ilercaonensium, castra Romana ad nouam classem erant, cum fama repens alio vertit bellum. Celtiberi principes, qui regionis suæ legatos, obsidesq; dederant Romanis, nuncio misso à Scipione exciti arma capi-

Celtiberi valido exercitu Carthaginiensem prouinciam inuadunt.

E unt, prouinciamq; Carthaginiensium valido exercitu inuadunt: tria oppida vi expugnant. inde cum ipso Asdrubale duobus prælijs egregiè pugnantes, xv. millia hostium occiderunt, quatuor millia cum multis militaribus signis capiunt. Hoc statu rerum in Hispania, P. Scipio in prouinciam venit, prorogato post consulatum imperio, ab senatu missus cum xxx. longis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; commeatu aduecto. Ea classis ingens agmine onerariorum procul visa cum magna lætitia ciuium sociorumq;, portum Taraconis ex alto tenuit. ibi milite exposito, profectus Scipio fratri coniungitur: ac deinde communi animo, consilioq; gerebant bellum. Occupatis igitur Carthaginiensibus Celtiberico bello, haud cunctanter Iberum transgrediuntur: nec vllo viso hoste Saguntum pergunt ire, quòd ibi obsides totius Hispaniæ custodiæ traditos ab Annibale, fama erat

P. Scipio in Hispaniam venit.

modico

modico in arce cuſtodiri præſidio. Id vnum pignus inclinatos ad Romanam ſocieta- F
tem omnium Hiſpanię populorum animos morabatur, ne ſanguine liberorum ſuo-
rum culpa defectiõis lueretur. Eo vinculo Hiſpaniam vir vnus ſolerti magis quàm fi-
Quàm ſolerti conſilio Acedux obſides totius Hiſpaniæ liberauerit. deli conſilio exoluit. Acedux erat Sagunti nobilis Hiſpanus, fidus antè Pœnis; tum
(qualia pleraque ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidem. cæterùm
transfugam ſine magnæ rei proditione venientẽ ad hoſtes, nihil aliud quàm vnũ vile
atque infame corpus eſſe ratus, id agebat, vt quàm maximum emolumentum nouis
ſocijs eſſet. circunſpectis igitur omnibus, quæ fortuna poteſtatis eius poterat facere,
obſidib⁹ potiſſimum tradendis animum adiecit: eam vnam rem maximè ratus con-
ciliaturam Romanis principum Hiſpaniæ amicitiam. Sed cum iniuſſu Boſtaris præ-
fecti ſatis ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eſſe, Boſtarem ipſum arte aggredi- G
tur. Caſtra extra vrbem in ipſo littore habebat Boſtar? vt aditum ex portu intercluderet
Romanis. ibi eum in ſecretum abductum, velut ignorantem monet in quo ſtatu
ſit res. Metum continuiſſe ad eam diem Hiſpanorum animos, quia procul Romani
abeſſent: nunc cis Iberũ caſtra Romana eſſe, arcem tutam, perfugium q; nouas volen-
Acedux Boſtari ſuadet, vt obſides Hiſpanos ſuis remittat. tibus res. itaque quos metus non teneat, beneficio & gratia deuinciendos eſſe. Mi-
ranti Boſtari, percunctãtiq;, quòdnam id ſubitum tantæ rei donum poſſit eſſe, Obſi-
des, inquit, in ciuitates remitte. id priuatim parentibus, quorum maximum nomen
in ciuitatibus eſt ſuis, & publicè populis gratum erit. Vult ſibi quiſque credi, & habi-
ta fides ipſam plerunque obligat fidem. Miniſterium reſtituendorum domos obſi-
dum mihimet depoſco ipſe, vt operà quoque impenſa conſilium adiuuem meum, & H
rei ſuapte natura gratæ, quantam inſuper gratiam poſſim, adijciam. Homini non ad
cætera Punica ingenia callido vt perſuaſit, nocte clàm progreſſus ad hoſtium ſtatio-
nes, conuentis quibuſdam auxiliaribus Hiſpanis, & ab ijs ad Scipionem perductus,
quid afferret expromit. Fide accepta dataq;, ac loco & tempore conſtituto ad obſides
tradendos, Saguntum redit. diem inſequentem abſumpſit cum Boſtare, mandatis ad
rem agendam accipiendis. dimiſſus, cum ſe nocte iturum, vt cuſtodias hoſtium fal-
leret, conſtituiſſet, ad compoſitam cum ijs horam excitatis cuſtodibus puerorum
profectus, veluti ignarus impræparatas ſua fraude inſidias ducit. In caſtra Romana
Obſides Hiſpanos in caſtra Romana perductos ſuis reddit Scipio. perducti, cætera omnia de reddendis obſidibus, ſicut cum Boſtare conſtitutum erat,
acta per eundẽ ordinem, quaſi Carthaginienſium nomine ſic agerentur. Maior ali- I
quanto Romanorum gratia fuit in re pari, quàm quanta futura Carthaginienſium
fuerat. illos enim graues ſuperboſq; in rebus ſecundis expertos, fortuna & timor mi-
tigaſſe videri poterat. Romanus primo aduentu, incognitus antè, ab re clementi li-
beraliq; initium fecerat: & Acedux vir prudens haud fruſtra videbatur ſocios mutaſ-
Hiſpaniæ populi ad defectionem Carthaginienſium ſpectant. ſe. Itaque ingenti conſenſu ad defectionem omnes ſpectare: armaq; extemplo mota
forent, ni hyems, quæ Romanos quoque & Carthaginienſes concedere in tecta coë-
git, interueniſſet. Hæc in Hiſpania quoque ſecunda æſtate Punici belli geſta, cùm in
Italia paululum inter valli cladibus Romanis ſolers cunctatio Fabij feciſſet. quæ vt
Annibalem non mediocri ſolicitum cura habebat, tandem eum militiæ magiſtrum
delegiſſe Romanos cernentem, qui bellum ratione, non fortuna gereret: ita con- K
tempta erat inter ciues armatos pariter togatosq;, vtique poſtquam abſente eo, te-
meritate magiſtri equitum læto, vt verius dixerim, quàm proſpero euentu, pugna-
tum fuerat. Acceſſerant duæ res ad augendam inuidiam dictatoris. vna fraude ac do-
Annibalis dolus ad augendã dictatoris inuidiam. lo Annibalis: quòd cùm à perfugis ei monſtratus ager dictatoris eſſet, omnibus cir-
cà ſolo æquatis, ab vno eo ferrum ignemq; & vim omnem hoſtium abſtineri iuſſit,
vt occulti alicui⁹ pacti ea merces videri poſſet: altera ipſius facto, primò forſitan du-
bio, quia non expectata in eo ſenatus authoritas eſt: ad extremum haud ambiguè in
maximam laudem verſo, in permutandis captiuis: quod ſicut primo Punico bello
factum erat, conuenerat inter duces Romanos, Pænumq;, vt quæ pars plus reciperet
Val. 25. coron. quàm daret argenti pondo bina & ſelibras in militem præſtaret. CCXLVII. cùm plu-

res Ro-

A res Romanus, quàm Pœnus recepiſſet, argentumq; pro eis debitum, ſæpe iactata in ſenatu re, quoniam non conſuluiſſet patres, tardius rogaretur: inuiolatum ab hoſte agrum miſſo Romam filio vendidit, fidemq; publicam impendio priuato exoluit. Annibal pro Gerionis mœnibus, cuius vrbis captæ atque incenſæ ab ſe in vſum horreorum pauca reliquerat tecta, ſtatiua habebat. inde frumentatum duas exercitus partes mittebat: cum tertia ipſe expedita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circunſpectans nec vnde impetus in frumentatores fieret, Romanus tunc exercitus in agro Larinati erat. præerat Minutius magiſter equitum, profecto, ſicut antè dictum eſt, ad vrbem dictatore. Cæterùm caſtra, quæ in monte alto ac tuto loco poſita fuerant, iam in planum deferuntur: agitabanturq; pro ingenio ducis conſilia callidiora

B vt impetus aut in frumentatores palantes, aut in caſtra relicta cum leui manu præſidioq; fieret. Nec Annibalem fefellit, cum duce mutatam eſſe belli rationem, & ferocius, quàm conſultius, rem hoſtes geſturos. Ipſe autem (quòd minimè quis crederet) cùm hoſtis propius eſſet, tertiam partem militum frumentatum, duabus in caſtris retentis, dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit, duo fermè à Gerione millia, in tumulum hoſti conſpectum: vt intentum ſciret eſſe ad frumentatores, ſi qua vis fieret, tutandos. Propior inde ei, atque ipſis imminens Romanorũ caſtris tumulus apparuit: ad quem capiendum, ſi luce palàm iretur, quia haud dubiè hoſtibus breuiore via præuentus eſſet, nocte clàm miſſi Numidæ cęperunt. quos tenentes locum contempta paucitate Romani poſtero die cùm eieciſſent, ipſi eò transferunt caſtra.

C Tum itaq; vt exiguum ſpatij vallum à vallo aberat, & id ipſum totum propè compleuerat Romana acies, ſimul & per auerſa caſtra à caſtris Annibalis equitatus cum leui armatura emiſſus in frumentatores latè cædem fugamq; hoſtium palatorum fecit. nec acie certare Annibal auſus: quia tanta paucitate vix caſtra, ſi oppugnarentur, tutari poterat. iamq; artibus Fabij pars exercitus aberat, iam fermè ſedendo & cunctando bellum gerebat, receperatq; ſuos in priora caſtra, quæ pro Gerionis mœnibus erant. Iuſta quoq; acie, & collatis ſignis dimicatum, quidam authores ſunt. primo concurſu Pœnum vſq; ad caſtra fuſum, inde eruptione facta repentè verſum terrorem in Romanos: Numerij Decimi Samnitis deinde aduentu prælium reſtitutum. hunc principem genere ac diuitijs non Bouiani modò, vnde erat, ſed toto Samnio, iuſſu di-

D ctatoris octo millia peditum, & equites ducentos adducentem in caſtra, ab tergo cùm apparuiſſet Annibali, ſpem parti vtriq; præbuiſſe noui ſubſidij: tumq; Fabio ab Roma veniente, Annibalem inſidiarum quoque aliquid timentem recepiſſe ſuos: Romanum inſecutum, adiuuante Samnite duo caſtella eo die expugnaſſe: ſex millia hoſtium cæſa, quinque admodum Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ victoriæ cum vanioribus literis magiſtri equitum Romam perlatam. De his rebus perſæpe & in ſenatu & in concione actum eſt. Cum læta ciuitate dictator vnus nihil nec famæ, nec literis crederet, vt ſi vera omnia eſſent, ſecunda ſe magis quàm aduerſa timere diceret: tum M. Metellus tribunus plebis, id vnum enimuerò ferendum eſſe negat: non præſentem ſolum dictatorem obſtitiſſe rei benè gerendæ,

E ſed abſentem etiam geſtę obſtare: & in ducendo bello ſedulò tempus terere, quò diutius in magiſtratu ſit, ſolusq; & Romę & in exercitu imperium habeat. quippe conſulum alterum in acie cecidiſſe, alterum ſpecie claſſis Punicę perſequendę procul ab Italia ablegatum. duos prætores Sicilia atque Sardinia occupatos, quorum neutra hoc tempore prouincia prætore egeat. M. Minutium magiſtrum equitum, ne hoſtem videret, ne quid rei bellicæ gereret, prope in cuſtodia habitum. Itaque hercule non Samnium modò, quo iam tanquam trans Iberum agros Pœnis conceſſum ſit, ſed Campanum, Calenumq;, & Falernum agrum peruaſtatos eſſe, ſedente Caſilini dictatore, & legionibus populi Romani agrum ſuum tutante. exercitum cupientem pugnare, & magiſtrum equitum, clauſos propè intra vallum retentos, tanquam hoſtibus captiuis arma adempta. tandem vt abſceſſerit inde dictator, vt obſidione liberatos

Inuiolatum ab Annibale agrũ ſuum dictator vendit, vt captiuos redimat.

Magiſter equitum abſente dictatore ex alto monte in planum caſtra defert.

Sex millia hoſtium cæſa, quinq; Romanorum abſente Fabio.

M. Metelli trib. pleb. in dictatorem concio.

ratos extra vallum egressos fudisse, ac fugasse hostes. Quas ob res, si antiquus animus F
plebi Romanę esset, audacter se laturum fuisse de abrogando Q. Fabij imperio. Nunc
modicam rogationem promulgaturum de æquando magistri equitum & dictatoris
iure: nec tamen ne ita quidem prius dimittendum ad exercitum Q. Fabium, quàm
consulem in locum C. Flaminij suffecisset. Dictator concionibus se abstinuit, in a-
Fabius in actione minimè popularis. ctione minimè popularis, ne in senatu quidem satis æquis auribus audiebatur, tunc
cùm hostem verbis extolleret, biennijq; clades per temeritatem atque inscitiam du-
cum acceptas referret: magistroq; equitum, quòd contra edictum suum pugnasset,
rationem diceret reddendam esse. si penes se summa imperij consilijq; sit, propediem
Bono imperatori haud magni fortuna momenti est. effecturum, vt sciant homines, bono imperatori haud magni fortunam momenti es-
se, mentem, rationemq; dominari. se sæuo tempore, & sine ignominia seruasse exer- G
citum, quàm multa millia hostium occidisse, ducere maiorem gloriam esse. Huius
generis orationibus frustra habitis, & cõsule creato M. Attilio Regulo, ne præsens de
iure imperij dimicaret, pridie quàm rogationis ferendæ dies adesset, nocte ad exerci-
tum abijt. Luce orta, cùm plebis concilium esset magis tacita inuidia dictatoris, fa-
uorq; magistri equitum animos versabat, quàm satis audebant homines ad suaden-
dum quod vulgo placebat, prodire: & fauore superante, authoritas tamen rogationi
deerat. Vnus inuentus est suasor legis C. Terentius Varro, qui priore anno prætor
fuerat, loco non humili solùm, sed etiam sordido ortus. patrem lanium fuisse ferunt,
ipsum instítorem mercis, filioq; hoc ipso in seruili eius artis ministerio vsum. Is iuue-
nis vbi ex eo genere quęstus pecunia à patre relicta, animum ad spem liberalioris for- H
tunæ adiecit, togaq; & forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus, cau-
sisq; aduersus rem & famam bonorum, primùm in notitiam populi, deinde ad ho-
norem peruenit. quæstura quoq;, & duabus ædilitatibus, plebeia & curuli, postremò
& prætura perfunctus, iam ad consulatus spem cùm attolleret animos, haud parum
callidè auram fauorabilis populi ex dictatoria inuidia petijt, sicq; plebis vnus gratiam
Æquatur impe-rium magistro equitum cum dictatore. tulit. Omnes eam rogationem, quiq; Romæ, quiq; in exercitu erant, æqui atque ini-
qui, præter ipsum dictatorem, in contumeliam eius latam acceperunt. ipse qua gra-
uitate animi criminantes se ad multitudinem inimicos tulerat, eadem & populi in se
sæuientis iniuriam tulit. acceptisq; in ipso itinere literis senatusconsulti de æquato
imperio, satis fidens haud quaquam cum imperij iure artem imperandi æquatam, I
cumq; inuicto à ciuib⁹, hostibusq; animo ad exercitũ redijt. Minutius verò cum iam
antè vix tolerabilis fuisset, secundis rebus ac fauore vulgi; tum vtiq; immodicè im-
Magistri equitum insolentia. modesteq; non Annibale magis victo ab se quàm Fabio gloriari. Illum in rebus aspe-
ris vnicum ac parem ducem quæsitum Annibali, maiorem minori, dictatorem ma-
gistro equitum, quòd nulla memoria habeat annalium, iussu populi æquatum in ea-
dem ciuitate, in qua magistri equitum virgas ac secures dictatoris tremere atq; hor-
rere soliti sunt. in tantum suam felicitatem virtutemq; enituisse. ergo secuturum se
fortunam suam, si dictatoris cunctatio in segnitie deorum hominumq; iudicio dam-
nata perstaret. Itaq; quo die primùm congressus est cum Fabio, statuendũ omnium
primùm ait esse, quemadmodum imperio adæquato vtantur. se optimum ducere, K
aut diebus alternis, aut, si maiora interualla placerent, partitis temporibus, alternis
summum ius imperiumq; esse, vt par hosti non solùm consilio, sed viribus etiam es-
set, si quam occasionem rei gerendæ habuisset. Q. Fabio haudquaquam id placere:
omnia enim fortunam habituram, quæcunq; temeritas collegæ habuisset. sibi com-
municatum cum illo, sed non ademptum imperium esse. itaq; se nunquam volen-
tem parte, qua posset, rerum consilio gerendarum cessurum: nec se tempora, aut dies
imperij cum eo, sed exercitus diuisurum: suisq; consilijs, quoniam omnia non lice-
Exercitum inter se diuidunt dictator & magister equitum. ret, quæ posset, seruaturum. Ita obtinuit vt legiones, sicut consulibus mos esset, inter
se diuiderent. prima & quarta Minutio, secunda & tertia Fabio euenerunt. item equi-
tes pari numero, sociûmq; & Latini nominis auxilia diuiserunt. castris se quoq; sepa-
rari ma-

A rari magiſter equitum voluit. Duplex inde Annibali gaudium fuit (neq; enim quicquam eorum, quæ apud hoſtes agerentur, eum fallebat, & perfugis multa indicantibus, & per ſuos explorantem) nam & liberam Minutij temeritatem ſe ſuo modo captaturum, & ſolertiæ Fabij dimidium virium deceſſiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutij, Pœnorumq;. eum qui occupaſſet, haud dubiè iniquiorem erat hoſti locum facturus. eum non tam capere ſine certamine volebat Annibal, quanquã id operæ precium erat, quàm cauſam certaminis cum Minutio, quẽ ſemper occurſurum ad obſiſtendũ ſatis ſciebat, contrahere. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori, quia nõ modò ſylueſtre quicquam, ſed ne vepribus quidem veſtitum habebat: re ipſa natus tegendis inſidijs, eo magis quòd in nuda valle nulla talis fraus timeri
B poterat. & erant in anfractibus cauę rupes, vt quędam earũ dũcenos armatos poſſent capere. In has latebras, quod quemque locum aptè inſidere poterant, quinq; millia conduntur peditum equitumq;. necubi tamen aut motus alicuius temerè egreſſi, aut fulgor armorum fraudem in valle tam aperta detegeret, miſſis paucis prima luce ad capiendum, quem antè diximus tumulum, auertit oculos hoſtium. Primo ſtatim conſpectu contempta paucitas, ac ſibi quiſq; depoſcere pellendos inde hoſtes. ad locum capiendum dux ipſe inter ſtolidiſſimos ferociſſimosq; ad arma vocat, & vanis animis & minis increpat hoſtem. Principiò leuem armaturam dimittit, deinde conſerto agmine mittit equites: poſtremò, cum hoſtibus quoque ſubſidia mitti videret, inſtructis legionibus procedit. Et Annibal laborantibus ſuis, alia atq; alia creſcente
C certamine mittens auxilia peditum equitumq;, iam iuſtam expleuerat aciem, ac totis vtrinq; viribus certabatur. Prima leuis armatura Romanorũ præoccupatũ inferiore loco ſuccedens tumulum, pulſa detruſaq; terrorem in ſuccedentem intulit equitem, & ad ſignã legionum refugit. peditum acies inter perculſos impauida ſola erat: videbaturq;, ſi iuſta, aut ſi recta pugna eſſet, haud quaquam impar futura. tantũ animorum fecerat proſperè ante paucos dies res geſta. ſed exorti repentè inſidiatores, eum tumultum terroremq; in latera vtrinque, ab tergoq; incurſantes fecerunt, vt neque animus ad pugnam, neque ad fugam, ſpes cuiquam ſupereſſet. Tunc Fabius primo clamore pauentium audito, dein cõſpecta procul turbata acie: Ita eſt, inquit, non celerius quàm timui, deprehendit fortuna temeritatem. Fabio æquatus imperio, An-
D nibalem & virtute & fortuna ſuperiorem videt: ſed aliud iurgandi ſuccenſendiq; tempus erit: nunc ſigna extra vallum proferte. victoriam hoſti extorqueamus, confeſſionem erroris ciuibus. Iam magna ex parte cæſis alijs, alijs circunſpectantibus fugam, Fabiana ſe acies repentè velut cœlo demiſſa ad auxilium oſtendit. itaq; priuſquam ad coniectum teli veniret, aut manum conſereret, & ſuos à fuga effuſa, & à feroci pugna hoſtes continuit. Qui ſolutis ordinibus vagè diſſipati erant, vndiq; confugerant ad integram aciem. qui plures ſimul terga dederant, conuerſi in hoſtem, voluentesq; orbem, nunc ſenſim referre pedem, nunc conglobati reſtare. ac iam propè vna acies facta erat victi atq; integri exercitus, inferebantq; ſigna in hoſtem: cùm Pœnus receptui cecinit, palàm ferente Annibale, ab ſe Minutium, ſe à Fabio victum.
E Ita per variam fortunam diei maiore parte exacta, cùm in caſtra reditum eſſet: Minutius conuocatis militibus, Sæpe ego, inquit, audiui milites, eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat quid in rem ſit: ſecundum, eum qui benè monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parêre ſcit, eum extremi ingenij eſſe. Nobis quoniam prima animi ingenijq; negata ſors eſt, ſecundam ac mediam teneamus: & dum imperare diſcimus, parêre prudenti in animum inducamus. Caſtra cum Fabio iungamus. ad prætorium eius ſigna cùm tulerimus, vbi ego eum parentem appellauero, quòd beneficio eius erga nos, ac maieſtate eius dignum eſt: vos milites eos, quorum vos modò arma dexteræq; texerunt, patronos ſalutabitis: & ſi nihil aliud, gratorum certè nobis animorum gloriam dies hæc dederit. Signo dato, conclamatur inde vt colligantur vaſa. profecti agmine incedentes ad dictatoris caſtra, in admirationem

Annibal prolixe ad certamen magiſtrum equitum.

Magiſtri equitum copiæ in ſummum periculũ adductæ.

Fabius magiſter equitum fere ſuppetias.

Magiſter equitum caſtra ſua cum Fabij caſtris iungit, eumq; patrem ſalutat.

& ipſum, & omnes qui circà erant, conuerterunt. Vt conſtituta ſunt ante tribunal ſi- F
gna, progreſſus ante alios magiſter equitum, cùm patrem Fabium appellaſſet, circun-
fuſosq; militum eius totum agmen patronos conſalutaſſet: Parentibus, inquit, meis
dictator, quibus te modò nomine, quo fando poſſum, æquaui, vitam tantum debeo:
tibi cùm meam ſalutem: tum omnium horum. itaq; plebiſcitum, quo oneratus ma-
gis, quàm honoratus ſum, primus antiquo, abrogoq;: & quod tibi mihiq;, quod meo
Magiſter equitum communicatũ filij imperium abrogat. exercitui tuoq;, conſeruato ac cõſeruatori ſit fœlix, ſub imperium auſpiciumq; tuum
redeo, & ſigna hæc legionesq; reſtituo. tu quæſo placatus me magiſtrum equitum,
hos ordinibus ſuis quenque teneri iubeas. Tum dextræ interiunctæ: militesq; con-
cione dimiſſa à notis ignotisq; benignè atq; hoſpitaliter inuitati, lætusq; dies ex ad-
modum triſti paulò antè, ac propè execrabili factus. Romæ vt eſt perlata fama rei ge- G
ſtæ, dein literis non magis ipſorum imperatorum, quàm vulgo militum ex vtroque
exercitu affirmata, pro ſe quiſq; Maximum laudibus ad cœlum ferre. Par gloria apud
Annibalem, hoſtesq; Pœnos erat: ac tum demum ſentire, cum Romanis, atq; in Ita-
lia bellum eſſe: nam biennio antè adeò & duces Romanos, & milites ſpreuerant, vt
vix cum eadem gente bellum eſſe crederent, cuius terribilem eam famam à patribus
Annibalis de Fabij virtute teſtimonium. accepiſſent. Annibalem quoq; ex acie redeuntem dixiſſe ferunt, tandem eam nubem,
quę ſederet in iugis montium, ſolicitatam procella imbrem dediſſe. Dum hęc gerun-
tur in Italia, Cn. Seruilius Geminus conſul cum claſſe nauium circumuectus Sardi-
niæ & Corſicæ oram, & obſidibus vtrinq; acceptis, in Africam tranſmiſit: & priuſ-
quam in continentem deſcenſiones faceret, Meninge inſula vaſtata, & ab incolenti- H
*Val. 6000. coron. bus circa eam, ne & ipſorum vreretur diripereturq; ager, * decem talentis argentis ac-
ceptis, ad littora Africæ acceſſit, copiasq; expoſuit. Inde ad populandum agrum du-
cti milites, naualesq; ſocij iuxtà effuſi, ac ſi inſulas cultorum egentes prędarentur. ita-
In Africa malè geſta res à Seruilio Gemino Cos. que inſidias temerè illati, cùm à frequentibus palantes, & locorum ignari circumue-
nirentur, cum multa cæde, ac fęda fuga retro ad naues compulſi ſunt. Ad mille homi-
num, cum his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo, claſſis à littoribus hoſtium plenis
trepidè ſoluta in Siciliam curſum tenuit: traditaq; Lilybæi, T. Attacilio prætori, vt ab
legato eius P. Sura Romam reduceretur. ipſe per Siciliam pedibus profectus, freto
in Italiam traiecit: literisq; Fabij accitus & ipſe, & collega eius M. Attilius, vt exerci-
tum ab ſe exacto iam propè ſemeſtri imperio acciperent. Omnium propè annales I
Fabium dictatorem aduerſus Annibalem rem geſſiſſe tradunt. Cœlius etiam eum à
populo creatum dictatorem ſcribit. Sed & Cœlium & cæteros fugit, vni conſuli Cn.
Seruilio, qui tunc proçul in Gallia prouincia aberat, ius fuiſſe dicendi dictatoris:
quam moram quia expectare territa iam clade ciuitas non poterat, eò decurſum eſſe
vt à populo crearetur, qui pro dictatore eſſet: res inde geſtas, gloriamq; inſignem du-
cis, & augendæ titulum imaginis poſteris, vt dictator pro dictatore diceretur, facilè
Fabius exacto ſemeſtri imperio, dictatura ſe abdicat. obtinuiſſe. Conſules M. Attilius Regulus, Cn. Seruilius Geminus exercitu accepto,
hybernaculis maturè communitis (tum enim autumni erat tempus) Fabij artibus
cum ſumma inter ſe concordia bellum geſſerunt. Frumentatum exeunti Annibali
diuerſis locis opportunè aderant, carpentes agmen, palantesq; excipientes. in caſum K
vniuerſæ dimicationis, quam omnibus artibus petebat hoſtis non veniebant. adeoq;
inopia eſt coactus Annibal, vt niſi tum fugę ſpeciem abeundo timuiſſet, Galliam re-
petiturus fuerit: nulla relicta ſpe alendi exercitus in eis locis, ſi inſequentes conſu-
les eiſdem artibus bellum gererent. Cùm ad Gerionem iam hyeme impendente
Neapolitani legati Romam veniunt. conſtitiſſet bellum, Neapolitani legati Romam venêre. ab ijs quadraginta pateræ
aureæ magni ponderis in curiam illatæ, atque ita verba facta, vt dicerent: Scire ſe
Romani populi ærarium bello exhauriri: & cùm iuxtà pro vrbibus agrisq; ſocio-
rum, ac pro capite atq; arce Italiæ vrbe Romana atque imperio geratur, æquum cen-
ſuiſſe Neapolitanos, quod auri ſibi cùm ad ipſorum ornatum, tum ad ſubſidium for-
tunæ à maioribus relictum foret, eo iuuare populum Romanum, ſi quam opem in
ſeſe cre-

A ſeſe crederent, eodem ſtudio fuiſſe oblaturos. gratum ſibi patres Romanos populumq; facturum, ſi omnes res Neapolitanorum ſuas duxiſſent: dignosq; iudicauerint, à quibus donum animo ac voluntate eorum, qui libentes darent, quàm re maius ampliusq; acciperent. Legatis gratiæ actæ pro munificentia, curaq;. patera, quæ ponde-

B

C

ris minimi fuit, accepta. Per eoſdem dies ſpeculator Carthaginienſis, qui per biennium fefellerat, Romæ deprehenſus, præciſisq; manibus dimiſſus: & ſerui quinque & viginti in crucẽ acti, quòd in campo Martio coniuraſſent. indici data libertas, & * æris grauis viginti millia. Legati & ad Philippum Macedonum regem miſſi ad depoſcendum Demetriũ Pharium, qui bello victus ad eum fugiſſet: alij in Ligures, ad expoſtulandum quòd Pœnum opibus auxilijsq; ſuis iuuiſſent: ſimul ad viſendum ex propinquo, quæ in Boijs atque inſubribus gererentur. Ad Pineum quoque regem in Illyri-

D cos legati miſſi ad ſtipẽdium, cuius dies exierat, poſcendum, aut ſi diem proferre vellet, obſides accipiendos. adeò, & ſi bellum ingens in ceruicibus erat, nullius vſquam terrarum rei cura Romanos, ne longinqua quidem, effugiebat. In religionem etiam venit, ædem Concordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio antè L. Manlius prætor in Gallia vouiſſet, locatam ad id tempus non eſſe. itaque duumuiri ad eam rem creati ab Æmylio prætore vrbis, Cn. Pupius & Cæſo Quintius Flaminius, ædem in arce faciendam locauerunt. Ab eodem prætore ex ſenatuſconſulto literæ ad conſules miſſæ: vt ſi ijs videretur, alter eorum ad conſules creandos Romam veniret. ſe in eam diem, qua iuſſiſſent, comitia edicturum. Ad hæc à conſulibus reſcriptum, ſine detrimento Reipublicæ abſcedi non poſſe ab hoſte, itaque per interregem comitia

E habenda eſſe potius, quàm conſulum alter à bello auocaretur. Patribus rectius viſum eſt, dictatorem à Conſule dici comitiorum habendorum cauſa. Dictus L. Veturius Philo, M. Pomponium Mathonem magiſtrum equitum dixit. His vitio creatis, iuſſisq; die quarto decimo ſe magiſtratu abdicare, ad interregnum res redijt. Conſulibus prorogatum in annum imperium. interreges proditi à patribus, Cn. Claudius, Appij filius, Cento: inde P. Cornelius Aſina. in eius interregno comitia habita, magno certamine patrum ac plebis. C. Terentium Varronem, ſui generis hominem, plebi inſectatione principum popularibusq; artibus conciliatum, ab Q. Fabij opibus & dictatorio imperio concuſſis, aliena inuidia ſplendentem, vulgus etiam extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant, ne ſe inſectando, ſibi æquari aſſueſcerent homines. Bibius Herennius tribunus plebis, cognatus C. Te-

* Val. 200. cor. *Legati Romani ad Macedonũ regem, ad Ligures, & Illyricos.*

Romani Punico bello preſſi, aliarũ rerum curam non poſuere.

Interregnum.

Tribuni plebis in patres concio.

rentij, criminando non ſenatum modò, ſed etiam augures, quòd dictatorem prohi- F
buiſſent comitia perficere, per inuidiam eorum fauorem candidato ſuo conciliabat.
Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærentibus Annibalem in Italiam abductum: ab eiſdem, cùm debellari poſſit, fraude id bellum trahi. cùm quatuor militum legionibus vniuerſis pugnari poſſe apparuiſſet, ac eò quòd M. Minutius abſente Fabio proſperè pugnaſſet, duas legiones hoſti ad cædem obiectas: deinde ex ipſa cæde ereptas, vt pater patronusq; appellaretur, qui prius vincere prohibuiſſet Romanos quàm vinci. Conſules deinde Fabianis artibus, cùm debellari poſſent, bellum traxiſſe. Id fœdus inter omnes nobiles ictum: nec finem antè belli habituros, quàm conſulem verè plebeium, id eſt, hominem nouum feciſſent. nam plebeios nobiles iam eiſdem initiatos eſſe ſacris, & contemnere plebem ex quo contemni de- G
ſierint à patribus, cœpiſſe. Cui non id apparet? id actum & quæſitum eſſe, vt interregnum iniretur: vt in patrum poteſtate comitia eſſent. id conſules ambos ad exercitum morando quæſiſſe, id poſtea, quia inuitis ijs dictator eſſet dictus comitiorum cauſa, expugnatum eſſe, vt vitioſus dictator per augures fieret. Abhorrêre igitur interregnum eos: conſulatum vnum certè plebis Romanæ eſſe: populum liberius habiturum, ac daturum ei, qui magis vincere quàm diu imperare malit. Cum his orationibus accenſa plebs eſſet, trib⁹ patricijs petentibus, P. Cornelio Merenda, L. Manlio Volſone, M. Æmylio Lepido, duobus nobilibus iam familiaribus plebi, C. Attilio Serrano, & Q. Ælio Pæto, quorum alter pontifex, alter augur erat, C. Terentius conſul vnus creatur, vt in manu eius eſſent comitia rogando collegæ. Tum ex- H
perta nobilitas, parum fuiſſe virium in competitoribus eius, L. Æmylium Paulum, qui cum M. Lælio conſul fuerat, & damnatione collegæ, & ſua propè ambuſtus euaſerat, infeſtum plebi, diu ac multum recuſantem ad petitionem compellit. is proximo comitiali die, concedentibus omnibus qui cum Varrone certauerant, parq; magis in aduerſando, quàm collega datur conſuli. Inde prætoria comitia habita. creati M. Pomponius Matho, & P. Furius Philus. Romæ iuris dicundi vrbana ſors Pomponio, inter ciues Romanos & inter peregrinos P. Furio Philo euenit. Additi duo prætores, M. Claudius Marcellus in Siciliam, L. Poſthumius Albinus in Galliam. Omnes abſentes creati ſunt, nec cuiquam eorum præter Terentium conſulem, erat mandatus honos, quem iam non antea geſſiſſet, præteritis aliquot fortibus ac ſtrenuis viris, I
quia in tali tempore nullus nouis magiſtratus videbatur mandandus. Exercitus quoque multiplicati ſunt. Quantæ autem peditum equitumq; additæ ſint copiæ, adeò & numero, & genere copiarum variant authores, vt vix quicquam ſatis certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militum alij ſcripta in ſupplementum: alij nouas quatuor legiones quinq; legionibus additas, vt nouem legionibus rem gererent. numero quoque peditum equitumq; legiones auctas, millibus peditum, & centenis equitibus in ſingulas adiectis, vt quina millia peditum, treceni equites eſſent: ſocij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent. Septem & octoginta millia armatorum, & ducentos in caſtris Romanis, cùm pugnatum ad Cannas eſt, quidam authores ſunt. Illud haudquaquam diſcrepat, maiore conatu atque impetu K
rem actam, quàm prioribus annis, quia ſpem poſſe vinci hoſtem dictator præbuerat.
Cæterùm prius quàm ſigna ab vrbe nouæ legiones mouerent, decemuiri libros adire atque inſpicere iuſſi, propter territos vulgò homines nouis prodigijs: nam & Romæ in Auentino, & Ariciæ nunciatum erat, ſub idem tempus lapidibus pluiſſe: & multo cruore, ſigna in Sabinis cædis, aquas è fonte calidas manaſſe. id quidem & quòd ſæpius acciderat, magis terrebat. & in via Fornicata, quæ ad campum erat, aliquot homines de cœlo tacti, exanimatiq; fuerant. Ea prodigia ex libris procurata.
Legati à Peſto pateras aureas Romam attulerunt. ijs ſicut Neapolitanis, gratiæ actæ, aurum non acceptum. Per eoſdem dies ab Hierone claſſis Hoſtiam cum magno commeatu acceſſit. Legati Syracuſani in ſenatum introducti nunciarunt, cædem C.

C. Terentius plebeius homo, Conſul vnus creatur.

Exercitus ſuos multiplicarunt Romani.

Ob prodigia libros adire decemuiri iubentur.

Claſſis ab Hierone cum magno commeatu Romam miſſa.

Flaminij

A Flaminij consulis exercitusq; allatam adeo ægrè tulisse regem Hieronem, vt nulla sui propria, regniq; sui clade moueri magis potuerit. itaque, quanquam probè sciat magnitudinem populi Romani admirabiliorem propè aduersis rebus, quàm secundis, esse, missa tamen à se omnia, quibus à bonis fidelibusq; socijs bella iuuari soleant. quę ne accipere abnuant, magnoperè se P. C. orare. Iam omnium primum omnis causa victoriam auream * pondo cccxx. afferre sese: acciperent eam, tenerentq; & haberent propriam & perpetuam. aduexisse etiam trecenta millia modiûm tritici, ducenta hordei, ne commeatus deessent. & quantum præterea opus esset, & quò iussissent, subuecturos. Milite atque equite scire nisi Romano Latiniq; nominis non vti populum Romanum: leuium armatorum auxilia etiam externa vidisse in castris Romanis. * Val. 35840. coron.

B itaq; misisse mille sagittariorum ac funditorum aptam manum aduersus Baleares ac Mauros, pugnacesq; alias missili telo gentes. Ad ea dona consilium quoq; addebant, vt prætor, cui prouincia Sicilia euenisset, classem in Africam traijceret, vt & hostes in terra sua bellum haberent, minusq; laxamenti daretur ijs ad auxilia Annibali summittenda. Ab senatu ita responsum regi est, Virum bonum, egregiumq; socium Hieronem esse, atq; vno tenore, ex quo in amicitiam populi Romani venerit, fidem coluisse, ac rem Romanam omni tempore ac loco munificè adiuuisse: id, perinde ac deberet, pergratum populo Romano esse. Aurum & à ciuitatibus quibusdam allatum, gratia rei accepta, non accepisse populum Romanum: victoriam, omenq; accipere: sedemq; ei se diuæ dare, dicare Capitolium, templum Iouis Optimi Maximi. in ea arC ce vrbis Romæ sacratam, volentem propitiamq;, firmam ac stabilem fore populo Romano. Funditores, sagittarijq;, & frumentum traditum consulibus. Quinqueremes ad nauium classem, quæ cum T. Octacilio proprætore in Sicilia erant, quinq; & viginti additæ, permissumq; est, vt si è Repub. censeret esse, in Africam traijceret. Delectu perfecto, consules paucos morati dies, dum socij ab nomine Latino venirent. Milites tunc, quod nunquam antea factum erat, iureiurando à tribunis militum adacti, iussu consulum conuenturos, neque iniussu abituros. nam ad eam diem nil præter sacramentum fuerat: & vbi ad decuriatum aut centuriatum conuenissent, sua voluntate ipsi inter se equites decuriati, centuriati pedites coniurabant, sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, neq; ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi,
D aut hostis feriendi, aut ciuis seruandi causa. id ex voluntario inter ipsos fœdere à tribunis ad legitimam iurisiurandi adactionem translatum. Conciones prius quàm vrbe signa mouerentur, consulis Varronis multæ ac feroces fuêre, denunciantes, bellum accersitum in Italiam ab nobilibus, mansurumq; in visceribus Reipublicæ, si plures Fabios imperatores haberet, se quo die hostem vidisset, profligaturum. Collegæ eius Pauli vna, pridie quàm ex vrbe proficiscerentur, concio fuit verior, quàm gratior populo, qua nihil inclementer in Varronem dictum, nisi id modò, Mirari se, quomodo quis dux, prius quàm aut suum, aut hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosset: iam nunc locatus in vrbe sciret, quæ sibi agenda armato foret: & diem quoque prædicere posset, qua cum hoste signis collatis esset dimicaturE rus. Se quæ consilia magis res dent hominibus, quàm homines rebus, ea ante tempus immatura nõ præcepturum. optare, vt quæ cautè atq; consultè gesta essent, satis prosperè euenirent. temeritatem præterquã quòd stulta sit, infelicem etiam ad id locorum fuisse. Eum sua sponte apparebat tuta celeribus consilijs præpositurum: & quo id constantius perseueraret, Q. Fabius Maximus sic eum proficiscentem allocutus fertur: Si aut collegam (id quod mallem) tui similem L. Æmyli haberes, aut tu collegæ tui similis esses, superuacanea esset oratio mea. nam & duo boni consules etiam me tacente omnia è Republica fide vestra faceretis: & mali, nec mea verba auribus vestris, nec consilia animis reciperetis. nunc & collegam tuum, & te talem virum intuenti mihi tecum omnis oratio est: quem video nequicquam & virum bonum, & ciuem fore, si altera parte claudicet Respublica, malis consilijs idem ac bonis iuris

Varronis Cos. conciones multæ ac feroces erant.

Q. Fabij ad L. Aemylium consulem oratio.

& poteſtatis erit. Erras enim L. Paule, ſi tibi minus certaminis cum C. Terentio, quàm F
cum Annibale futurum cenſes. neſcio an infeſtior hic aduerſarius, quàm ille hoſtis maneat. & cum illo in acie tantùm, cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es, & aduerſum Annibalem legionesq; eius tuis equitibus ac peditibus pugnandum tibi eſt: Varro dux tuis militibus te eſt oppugnaturus. Ominis etiam tibi cauſa abſit C. Flaminij memoria. tamen ille conſul demum, & in prouincia, & ad exercitum cœpit furere: hic prius quàm peteret conſulatum, deinde in petendo conſulatu: nunc quoque conſul, prius quàm caſtra videat, aut hoſtem, inſanit. & qui tantas iam nunc procellas, prælia atque acies iactando inter togatos ciet, quid inter armatam iuuentutem cenſes facturum? & vbi extemplò verba res ſequitur? Atqui ſi hic, quod facturum ſe denunciat, extemplò pugnauerit: aut ego G
rem militarem, belli hoc genus, hoſtem hunc ignoro, aut nobilior alius Thraſymeno locus noſtris cladibus erit. Nec gloriandi tempus aduerſus vnum eſt: vt ego contemnendo potius quàm appetendo gloriam modum exceſſerim. ſed ita res habet.
Euentus ſtultorũ magiſter. vna ratio belli gerendi aduerſus Annibalem eſt, qua ego geſſi. nec euentus modò hoc docet: ſtultorum iſte magiſter eſt: ſed eadem ratio quæ fuit, futuraq;, donec eædem manebunt, immutabilis eſt. In Italia bellum gerimus, in ſede ac ſolo noſtro. omnia circa plena ciuium ac ſociorum ſunt armis, viris, equis, commeatibus iuuant, iuuabuntq;: id iam fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt. meliores, prudentiores, conſtantiores nos tempus diesq; facit. Annibal contrà, in aliena, in hoſtili eſt terra, inter omnia inimica infeſtaq;, procul à domo, procul à patria. ne- H
que illi terra, neque mari eſt pax: nullæ eum vrbes accipiunt, nulla mœnia: nihil vſquam ſui videt, in diem rapto viuit. partem vix tertiam exercitus eius habet, quem Iberum amnem traiecit. plures fames, quàm ferrum abſumpſit: nec his paucis iam victum ſuppeditat. Dubitas ergo quin eum ſedendo ſuperaturi ſimus, qui ſeneſcat indies? non commeatus, non ſupplementum, non pecuniam habeat? Quàm diu pro Gerionis, caſtelli Apuliæ inopis, tanquam pro Carthaginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidem ego gloriabor. Cn. Seruilius, atque Attilius proximi conſules, vide quemadmodum eum ludificati ſint. Hæc vna ſalutis eſt via L. Paule, quam difficilem infeſtamq; ciues ſibi magis quàm hoſtes facient, idem enim tui, quod hoſtium milites, volent: idem Varro conſul Romanus quod Annibal Pœ- I
nus imperator, cupiet. duobus ducibus vnus reſiſtas oportet. reſiſtes autem, aduerſus famam rumoresq; hominum, ſi ſatis firmus ſteteris: ſi te neque collegæ vana gloria, neque tua falſa infamia mouerit. A veritate laborare nimis ius ſæpe aiunt, extingui nunquam. Gloriam qui ſpreuerit, veram habebit. Sine timidum pro cauto, tardum pro conſiderato, imbellem pro perito belli vocent. malo te ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti ciues laudent. omnia audentem contemnet Annibal: nil temerè agentem metuet. Nec ego, vt nihil agatur, moneo, ſed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. tuæ poteſtatis ſemper, tuaq; omnia ſint. armatus intentusq; ſis, neque occaſioni tuæ deſis, neque ſuam occaſionem hoſti des. omnia non properanti clara, certaq; erunt. feſtinatio improuida eſt, & cæca. Aduerſus ea oratio conſulis haud ſa- K
nè læta fuit, magis fatentis ea quæ diceret, vera, quàm facilia factu eſſe. Dictatori magiſtrum equitum intolerabilem fuiſſe, quid conſilij aduerſus collegam ſeditioſum ac temerarium virum, atque authoritatis fore? Se populare incendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe. optare vt omnia proſperè euenirent. at ſi quid aduerſi caderet, hoſtium ſe telis potius, quàm ſuffragijs iratorum ciuium caput obiecturum. Ab hoc ſermone profectum Paulum tradunt, proſequentibus primoribus patrum. Plebeium conſulem ſua plebs proſecuta, turba, quàm dignitate conſpectior. vt in caſtra venerunt, permiſto nouo exercitu ac vetere, caſtris bifariam factis vt noua minora eſſent propius Annibali, in veteribus maior pars, & omne robur virium eſſet:

tum

A tum anni prioris consulem M. Attilium ætatem excusantem Romam miserunt. Cn. Seruilium in minoribus castris legioni Romanæ, & socium peditum equitumq; duobus millibus præficiunt. Annibal quanquam parte dimidia auctas hostium copias cernebat, tamen aduentu consulum mirè gaudere. non solùm enim nihil ex raptis in diem commeatibus superabat, sed ne vnde raperet quidem, quicquam reliqui erat: omni vndique frumento posteaquam ager parum tutus erat, in vrbes munitas conuecto: vt vix decem dierum, quod compertum postea est, frumentum supereſſet, Hispanorumq; ob inopiam transitio parata fuerit, si maturitas temporum expectata foret. Cæterùm temeritati consulis, ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit: quòd in prohibendis prædatoribus tumultuario prælio, ac procursu magis
B militum quàm ex præparato, aut iussu imperatorum orto, haudquaquam par Pœnis dimicatio fuit. Ad mille & septingentos cæsi: non plus centum Romanorum sociorumq; occisis. Cæterùm victoribus effusè sequentibus metu insidiarum obstitit Paulus consul: cuius eo die (nam alternis imperitabant) imperium erat: Varrone indignante ac vociferante, emissum hostem è manibus: debellariq;, ni cessatum foret, potuisse. Annibal id damnum haud ægerrimè pati: quin potius credere, velut inescatam temeritatem ferocioris consulis, ac nouorum maximè militum esse. & omnia ei hostium haud secus, quàm sua, nota erant: dissimiles discordesq; imperitare, duas propè partes tyronum militum in exercitu esse. itaq; locum & tempus insidijs aptum se habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferētes secū milites ducens, castra plena
C omnis fortunæ publicæ priuatæq; relinquit, transq; proximos montes læua pedites instructos condit, dextra equites, impedimenta per cornua in medium agmen traducit: vt diripiendis velut desertis fuga dominorum castris occupatum, impeditumq; hostem opprimeret. Crebri relicti in castris ignes: vt fides fieret, dum ipse longius spatium fuga præriperet, falsa imagine castrorum, sicut Fabium priore anno frustratus esset, tenere in locis consules voluisse. Vbi illuxit, subductæ primo stationes, deinde propius adeuntibus insolitum silentium admirationem fecit. Iam satis comperta solitudine in castris, concursus fit ad prætoria COSS. nuntiantium fugam hostium adeò trepidam, vt tabernaculis, stantibus castra reliquerint: quoq; fuga obscurior esset, crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus, vt signa proferri iube-
D rent, ducerentq; ad persequendos hostes, ac protinus castra diripienda. Et COS. alter velut vnus turbæ militaris erat. Paulus etiam atque etiam dicere, prouidendum præcauendumq; esse. postremò cùm aliter neque seditionem neque ducem seditionis sustinere posset: M. Statilium præfectum cum turma Lucanorum exploratum misit. qui vbi adequitauit portis, subsistere extra munimenta cæteris iussis, ipse cum duobus equitibus vallum intrauit: speculatusq; omnia cum cura renuntiat, insidias profectò esse: ignes in parte castrorum, quæ vergat in hostem, relictos: tabernacula aperta, & omnia chara in promptu relicta: argentum quibusdam locis temerè per vias velut obiectum ad prædam vidisse. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nuntiata erant, ea accenderunt: & clamore sublato à militibus,
E nisi signum detur, sine ducibus ituros, haudquaquam dux defuit. nam extemplò Varro signum dedit proficiscendi. Paulus, cùm ei sua sponte cunctanti pulli quoque auspicio non addixissent, obnuntiari iam efferenti porta signa collegæ iussit. quod quanquam Varro ægrè est passus, Flaminij tamen recens casus, Claudijq; COS. primo Punico bello memorata naualis clades religionem animo incussit. Dij propè ipsi eo die magis distulere, quàm prohibuere imminentem pestem Romanis. nam fortè ita euenit, vt cùm referri signa in castra iubenti COS. milites non parêrent, serui duo, Formiani vnus, alter Sidicini equitis, qui Seruilio atque Attilio COSS. inter populatores accepti à Numidis fuerant, profugerent eo die ad dominos: qui deducti ad COSS. denuntiant, omnem exercitum Annibalis trans proximos montes sedere in insidijs. Horum opportunus aduentus

Annibalis exercitus omniū rerum penuria laborat.

Ex prædatoribus Pœnis 1700. cæsi.

Annibal relictis castris fugā simulat.

Annibalis insidiæ deteguntur.

coss.imperij potentes fecit, cùm ambitio alterius ſuam primùm apud eos praua in- F
dulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Annibal poſteaquam motos magis inconſultè Ro-
Annibal in caſtra redit. manos quàm ad vltimum temere euectos vidit,nequicquam detecta fraude in caſtra redijt. ibi plures dies propter inopiam frumenti manere nequibat, nouaq; conſilia indies non apud milites ſolùm miſtos ex colluuione omnium gentium, ſed etiam apud ipſum ducem oriebantur. nam cùm initiò fremitus, deinde aperta vociferatio fuiſſet expoſcentium ſtipendium debitum,quærentiumq; annonam primò, poſtremò famem,& mercenarios milites, maximè Hiſpani generis, de tranſitione cæpiſſe conſilium fama eſſet,ipſe etiam interdum Annibal de fuga in Galliam dicitur agitaſſe,ita vt relicto peditatu omni,cum equitatu ſe proriperet. Cùm hæc conſilia atq; hic habitus animorum eſſet in caſtris,mouere inde ſtatuit in calidiora, atq; eo maturiora G
meſſibus Apuliæ loca,ſimul vt quo longius ab hoſte receſſiſſet, transfugia impedi-
tiora leuibus ingenijs eſſent.Profectus eſt nocte, ignibus ſimiliter factis, tabernaculiſq; paucis in ſpeciem relictis, vt inſidiarum par priori metus contineret Romanos.
Annibal ad Cannas caſtra ponit. Sed per eundem Lucanum Statilium omnibus vltra caſtra, transq; montes explioratis,cùm relatum eſſet,viſum procul hoſtium agmen,tum die ſequenti eius inſequendi conſilia agitari cœpta.Cùm vtriuſq; cos.eadem,quæ ſemper antè fuiſſet ſententia, cæterùm Varroni ferè omnes, Paulo nemo, præter Seruilium prioris anni c o s. aſſentiretur, maioris partis ſententia ad nobilitandas clade Romana Cannas vrgente
Conſules Annibalem inſequuntur. fato profecti ſunt.Propè eum vicum Annibal caſtra poſuerat auerſa Vulturno vento, qui campis torridis ſiccitate nubes pulueris vehit, id cùm ipſis caſtris percommo- H
dum fuit:tum ſalutare præcipuè futurum erat,cùm aciem dirigerent, ipſi auerſi terga tantum afflante vento, in obcæcatum puluere effuſo hoſtem pugnaturi. c o s s. ſatis exploratis itineribus ſequentes Pœnum, vt ventum ad Cannas eſt, vbi in conſpectu Pœnum habebant, bina caſtra communiunt eodem fermè interuallo, quo ad Gerionem, ſicut antè copijs diuiſis. Aufidus amnis vtriſq; caſtris affluens aditum aquatoribus ex ſua cuiuſq; opportunitate haud ſine certamine dabat. ex minoribus tamen caſtris,quæ poſita trans Aufidum erant,liberius aquabantur Romani,quia ripa vlterior nulla habebat hoſtiũ præſidium. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrem pugnam,qua parte virium inuictus erat,facturus copiam pugnandi conſulibus,dirigit aciem,laceſſitq; Numidarum procurſatione hoſtes.Inde rurſus ſolicitari ſeditio- I
ne militari,ac diſcordia conſulum Romana caſtra, cùm Paulus Sempronij & Flami-
Conſulum diſcordia. nij temeritatem Varroni, Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplum Fabij obijceret:teſtareturq; deos & homines,hic,nullam penes ſe culpam eſſe, quòd Annibal iam velut ſuam cępiſſet Italiam, ſe conſtrictum à collega teneri, ferrum atq; arma iratis & pugnare cupientibus adimi militibus: ille, ſi quid proiectis ac proditis ad inconſultam atq; improuidam pugnam legionibus accideret, ſe omnis culpæ exòrtem,omnis tamen euentus participē fore diceret. videret, vt quibus lingua prompta ac temeraria eſſet,æquè in pugnam vigerent manus. Dum altercationibus magis quàm conſilijs tempus teritur, Annibal ex acie, quam ad multum diei tenuerat inſtructam,cùm in caſtra cæteras reciperet copias, Numidas ad inuadendos ex minori- K
bus caſtris,Romanorum aquatores trans flumen mittit. quam inconditam turbam
cùm vix dum in ripam egreſſi,clamore ac tumultu fugaſſent, in ſtationem quoq; pro vallo locatam,atq; ipſas propè portas euecti ſunt.Id verò indignum viſum,ab tumultuario auxilio iam etiam caſtra Romana terreri, vt ea modò vna cauſa, ne extemplò
Varro Coſ. inſtructis copijs Annibalem adoritur. tranſirent flumen,dirigerentq; aciem,tenuerit Romanos, quòd ſumma imperij eo die penes Paulum fuerit.Itaq; Varro poſtero die, cui ſors eius diei imperij erat, nihil conſulto collega ſignum pugnæ propoſuit, inſtructisq; copijs flumen tranſiuit, ſequente Paulo:quia magis non probare,quàm non adiuuare cõſilium poterat. Tranſgreſſi flumen eas quoq; quas in caſtris minoribus habuerant copias, ſuis adiungunt: atq; ita inſtructa acie,in dextro cornu (id erat flumini propius) Romanos equites lo-

cant,

A cant,deinde pedites.læuum cornu extremi equites ſociorũ,intra pedites,ad medium iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores. ex cæteris leuium armorum auxilijs prima acies facta.coss.cornua tenent:Terentius læuum, Æmylius dexterum. Cn.Seruilio media pugna tuenda data.Annibal luce prima Balearibus, læuiq; alia armatura præmiſſa,tranſgreſſus flumen,vt quoſq; traduxerat,ita in acie locabat. Gallos Hiſpanosq; equites prope ripam læuo in cornu aduerſus Romanum equitatum.dextrum cornu Numidis equitibus datum,media acie peditibus firmata:ita,vt Afrorum vtraq; cornua eſſent,interponerentur his medij Galli atq; Hiſpani. Afros Romanam magna ex parte crederes aciem,ita armati erant,armis & ad Trebiam,cęterùm magna ex parte ad Thraſymenum captis. Gallis Hiſpanisq; ſcuta eiuſdem formæ ferè erant;

Annibal aciem inſtruit.

B diſpares ac diſſimiles gladij, Gallis prælongi,ac ſine mucronibus: Hiſpano punctim magis quàm cæſim aſſueto petere hoſtem,breuitate habiles,& cum mucronibus.ante cæteros armati (is gentium harum habitus tum magnitudine corporum, tum ſpecie terribilis erat) Galli ſuper vmbilicum erant nudi:Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis candore miro fulgentibus conſtiterant. Numerum omnium, qui tum peditum equitumq; in acie ſtetêre,illum ferunt,videlicet quadraginta peditum millia, decem equitum.Duces cornibus præerant:ſiniſtrũ Aſdrubal, dextrum regebat Maharbal:media m aciem Annibal ipſe cum fratre Magone tenuit. Sol ſeu de induſtria ita locatis,ſeu fortè ita ſtando,peropportunè vtriq; parti obliquus erat, Romanis in meridiem,Pœnis in ſeptentrionẽ verſis. ventus, quem Vulturnũ incolę regionis vo-

Omnium qui in Annibalis exercitu erant,numerus.

C cant,aduerſus Romanos coortus,multo puluere in ipſa ora voluẽdo proſpectum ademit.Clamore ſublatq;,procurſum ab auxilijs,& pugna leuibus primùm armis commiſſa:deinde equitum Gallorum Hiſpanorumq; læuum cornu cum dextro Romano concurrit,minimè equeſtris more pugnæ: frõtibus enim aduerſis concurrendum erat, quia nullo circà ad euagandum relicto ſpatio, hinc amnis, hinc peditum acies claudebant,in directum vtrinq; nitentes, ſtantibus ac confertis, poſtremò turbatis equis, vir virum amplexus detrahebat equo. pedeſtre magna iam ex parte certamen factum erat,acrius tamen quàm diutius pugnatum eſt, pulſiq; Romani equites terga vertunt.Sub equeſtris finem certaminis coorta eſt peditum pugna. primò & viribus & animis pares conſtabant ordines Gallis, Hiſpanisq;, tandem Romani diu ac ſæpe

Cannẽſe prælium.

D conſilio agitabant,qua frõte acieq; denſa impellerent hoſtiũ cuneum nimis tenuem, eoq; parum validum,à cęteris prominentem acie.impulſis deinde ac trepidè referentibus pedem inſiſtere,ac tenore vno per præceps pauore fugientium agmen in mediam primam aciem illati,poſtremò nullo reſiſtẽte ad ſubſidia Afrorum peruenerunt: qui vtrinq; reductis alis conſtiterant,medijq; Galli Hiſpaniq; ſteterunt, aliquantum prominente acie:qui cuneus vt pulſus æquauit frontem primùm,deinde nitendo etiam ſinum in medio dedit,Afri circa iam cornua vim fecerant: irruentibusq; incautè in medium Romanis circũdedere alas:mox cornua extendendo, clauſere & ab tergo hoſtes.Hinc Romani defuncti nequicquã pręlio vno, omiſſis Gallis Hiſpanisq;,quorum terga ceciderant,etiã aduerſus Afros integram pugnã ineunt. nõ tantum eo iniquam,quòd incluſi aduerſus circunfuſos,ſed etiã quòd feſſi cum recentibus ac vegetis pugnabãt.Iam & in ſiniſtro cornu Romano, vbi ſociorũ equites aduerſus Numidas ſteterant,conſertum pręliũ erat,ſegne primò,& à Punica cœptum fraude. Quingenti fermè Numidæ pręter conſueta arma telaq; gladios occultos ſub loricis habentes,ſpecie transfugarum cùm ab ſuis parmas poſt tẽrga habẽtes adequitaſſent, repentè ex equis deſiliunt,parmisq; & iaculis antè pedes hoſtium proiectis,in mediam aciem accepti,ductiq; ad vltimos conſidere ab tergo iubentur. ac dum prælium ab omni parte conſeritur, quieti manſerunt. poſtquam omnium animos oculosq; occupauerat certamen,tum arreptis ſcutis, quæ paſſim inter aceruos cæſorum corporum ſtrata erant,auerſam adoriuntur Romanam aciem, tergaq; ferientes, ac poplites cædentes ſtragem ingentem dederunt, ac maiorem aliquanto pauorem ac tumultum fece-

tum fecerunt. Cùm alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe prælium eſſet: F
Aſdrubal, qui ea parte præerat, ſubductos ex media acie Numidas, quia ſegnis eorum
cũ aduerſis pugna erat, ad perſequendos paſſim fugientes mittit, Hiſpanos & Gallos
pedites iam Afris propè feſſis cæde magis quàm pugna adiungit. Parte altera pugnæ
Paulus, quanquam primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat, tamen & occur-
rit ſæpe cum confertis Annibali, & aliquot locis prælium reſtituit, protegentibus e-
um equitibus Romanis. omiſſis poſtremò equis, quia cos. ad regendum equum vi-
res deficiebant: tum denuntianti cuidam, iuſſiſſe c o s. ad pedes deſcendere equites:
dixiſſe Annibalem ferunt, Quàm mallem victos mihi traderet. Equitum pedeſtre
prelium, quale iam haud dubia hoſtium victoria fuit: cùm victi mori in veſtigio mal-
lent, quàm fugere: victores morantibus victoriam irati, trucidarent quos pellere non G
poterant, pepulerunt tamen iam paucos ſuperatos, & labore ac vulneribus feſſos. in-
Victi Romani diſſipantur. de diſſipati omnes ſunt: equosq; ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus
Trib. militum cùm præteruehens equo ſedentem in ſaxo cruore oppletum cos. vi-
diſſet: L. Æmyli, inquit, quem vnum inſontem culpæ cladis hodiernæ dij reſpicere
debent, cape hunc equum. dum & tibi virium aliquid ſupereſt, comes ego te tollere
poſſum ac protegere, ne funeſtam hanc pugnam morte cos. feceris. etiam ſine hoc
Pauli Coſ. iamiã morituri ad Cn. Cornelium oratio. lachrymarum ſatis luctusq; eſt. Ad ea cos. Tu quidẽ Cn. Corneli macte virtute eſto.
Sed caue fruſtra miſerando exiguum tempus è manibus hoſtium euadendi abſumas.
Abi, nuncia publicè Patribus, vrbem Romam muniant: ac prius quàm hoſtis vi-
ctor adueniat, præſidijs firment, priuatimq; Q. Fabio, L. Æmylium præceptorum H
eius memorem extitiſſe & vixiſſe, & adhuc mori. & tu me in hac ſtrage militum meo-
rum patere expirare, ne vt reus inteream, cauſaq; conſulatus accuſator collegæ exi-
ſtam, vt alieno crimine innocentiam meam protegam. Hæc exigentem prius turba
fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſêre cos. ignorantes quis eſſet, obrueruntq;
telis. Lentulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſè fugiunt. Septem millia
hominum in minora caſtra, decẽ in maiora, duo fermè in vicum ipſum Cannas perfu
gerunt: qui extemplò à Cartalone atq; equitibus nullo munimento tegente vicum,
circumuenti ſunt. cos. alter, ſeu fortè, ſeu conſilio, nihil fugientium infeſtus agmini,
Cæſorum Romanorum in Cannenſi pugna numerus. cum quinquaginta ferè equitibus Venuſiam profugit. Quadraginta millia peditum,
duo millia ſeptingenti equites, & tanta propè ciuium, ſociorumq; pars cęſi dicuntur, I
in his alter conſulum, quæſtores L. Attilius, & Furius Bibaculus, XXI. Trib. militum,
conſulares quidam prætorijq; & ædilicij: inter eos Cn. Seruilius, & C. Minutius Nu-
matius, qui magiſter equitum priore anno aliquot diebus antè fuerat: LXXX. præterea
ſenatores, aut qui eos magiſtratus geſſiſſent, vnde in ſenatum legi deberent, cum ſua
voluntate milites in legionibus facti eſſent. Capta eo prælio tria millia peditum, & e-
quites trecenti dicuntur. Hæc eſt pugna Cannenſi clade nobilitata, par Allienſi. vtq;
hæc illa ijs, quæ poſt pugnam accidere, leuior, quia ab hoſte ceſſatum eſt: ſic ſtrage ex
ercitus grauior, fœdiorq; fuit fuga. nanq; ad Alliam fuga ſicut vrbem prodidit, ita ex-
ercitum ſeruauit: Ad Cannas fugientem cos. vix quinquaginta ſecuti ſunt: alterius
morientis propè totus exercitus fugit. Binis in caſtris cùm multitudo ſemiermis ſine K
ducibus eſſet. nuncium, qui maioribus præerant mittunt: dum prælio, deinde ex læ-
titia epulis fatigatos, quies nocturna hoſtes premeret, vt ad ſe tranſirent: vno agmine
Cannuſium abituros eſſe. Eam ſententiam alij totam aſpernari. cur enim illos, qui ſe
accerſant, ipſos non venire, cùm æquè coniungi poſſent? quia videlicet plena hoſti-
um omnia in medio eſſent: & aliorum, quàm ſua corpora tanto periculo mallent ob-
P. Sempronij Trib. militum oratio. ijcere. Alijs non tam ſententia diſplicere, quàm animus deeſſe. P. Sempronius Tudi-
tanus Trib. militum, Capi ergo mauultis, inquit, ab auariſſimo & crudeliſſimo ho-
ſte: æſtimariq; capita veſtra precio? & exquiri ab interrogantibus, Romanus ciuis ſis,
an Latinus ſocius? vt ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur, non tibi.
Non vos quidem L. Æmylij, qui ſe benè mori, quàm turpiter viuere maluit: & tot

fortiſſi-

A fortiſſimorum virorum, qui circa eum cumulati iacent, ſimiles eſtis. Sed antequam opprimat lux, maioraq; hoſtium agmina obſepiant iter, per hos, qui inordinati atq; incompoſiti obſtrepunt portis. erumpamus. Ferro atque audacia iter fit, quanuis per confertos hoſtes. cuneo quidem hoc laxum atque ſolutum agmen, ac ſi nihil obſtet, tranſibimus. itaq; ite mecum, qui & voſmetipſos & Rempub. ſaluam vultis. Hæc vbi dicta dedit, ſtringit gladium, cuneoq; facto per medios vadit hoſtes. & cùm in latus dextrum, quod patebat, Numidæ iacularentur: tranſlatis in dexteram partem ſcutis, in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerũt: atq; inde protinus alio magno agmine adiuncto, Cannuſium incolumes perueniunt. Hæc apud victos magis impetu animorum, quem ingenium ſuum cuiq;, aut fors dabat, quàm ex conſilio ipſorum, aut imperio
B cuiuſquam agebantur. Annibali victori cùm cæteri circunfuſi gratularentur, ſuaderentq;, vt tanto perfunctus bello, diei quod reliquum eſſet, noctisq; inſequentis, quietem & ipſe ſibi ſumeret, & feſſis daret militibus, Maharbal præfectus equitum minimè ceſſandum ratus: Imò, vt quid hac pugna ſit actum ſcias, die quinta, inquit, victor in Capitolio epulaberis. ſequere, cum equite, vt prius te veniſſe, quàm venturum ſciant, Præcedant, Annibal inquit, nuncij, læta res eſt, ſed via maior, quàm vt eam ſtatim capere animo poſſim. itaq; voluntatem ſe laudare Maharbalis, ait, ad conſilium prenſandum tempus opus eſſe. Tum Maharbal, Non omnia nimirum eidem dij dedere. Vincere ſcis Annibal, victoria vti neſcis. Mora eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe vrbi atq; imperio. Poſtero die vbi primùm illuxit, ad ſpolia legenda, fœdamq; etiam
C hoſtibus ſpectandam ſtragem inſiſtunt. Iacebant tot Romanorum millia pedites paſſim equitesq;, vt quem cuiq; fors, aut pugna iunxerat, aut fuga. aſſurgentes quidam ex ſtrage media cruenti, quos ſtricta matutino frigore excitauerant vulnera, ab hoſte oppreſſi ſunt. Quoſdam & iacentes vi uos ſucciſis feminibus poplitibusq; inuenerunt, nudãtes ceruicem iugulumq;, & reliquum ſanguinem inuitantes haurire. Inuenti ſunt quidam merſis in effoſſam terram capitibus, quos ſibi ipſos feciſſe foueas, obruentesq; ora ſubiecta ſuper humo iniecta interclũſiſſe ſpiritum apparebat. Præcipuè conuertit omnes ſubſtratus Numida mortuo ſuper incumbenti Romano viuus, naſo auribusq; laceratis. cum manibus ad capiendum telum inutilibus, in rabiem ira verſus, laniãdo dentibus hoſtem expiraſſet. Spolijs ad multum diei lectis, An-
D nibal ad minora ducit caſtra oppugnanda, & omnium primùm brachio fluminis obiecto, eos excludit. Cæterùm ab omnibus, labore, vigilijs vulneribus etiam feſſis maturior ipſius ſpe deditio eſt facta. pacti vt arma atq; equos traderent, in capita Romana* trecenis nummis quadrigatis, in ſocios ducenis, in ſeruos centenis: & vt eo precio perſoluto, cum ſingulis abirent veſtimentis, in caſtra hoſtes acceperunt, traditiq; in cuſtodiam omnes ſunt, ſed ſeorſum ciues ſocijq;. Dum ibi tempus teritur, interea cùm ex maioribus caſtris, quibus ſatis virium aut animi fuit, ad quatuor millia hominum. & cc. equites, alij agmine, alij palantes paſſim per agros, quod haud minus tutum erat, Cannuſium profugiſſent, caſtra ipſa ab ſaucijs timidisq; eadem conditione, qua altera, tradita hoſti. Præda ingens parta eſt: & præter equos virosq;, & ſi quid ar-
E genti, quod plurimum in phaleris equorum erat: (nam ad veſtiendum facto perexiguo vtiq; militantes vtebantur) omnis cætera præda diripienda data eſt. Tum ſepeliendi cauſa conferri in vnum corpora ſuorũ iuſſit. Ad octo millia fuiſſe dicuntur fortiſſimorum virorum. cos. quoq; Romanum conquiſitum, ſepultumq;, quidam authores ſunt. Eos, qui Cannuſium perfugerant, muliercula nomine Buſa, genere clara ac diuitijs, mœnibus tantùm tectisq; à Cannuſinis acceptos, frumento, veſte, viatico etiam iuuit. pro qua ei munificentia poſtea bello perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt. Cęterùm cùm ibi tribuni militum quatuor eſſent, Fabius Maximus de legione prima, cuius pater priore anno dictator fuerat: & de legione ſecunda L. Publicius Bibulus, & P. Cornelius Scipio: & de legione tertia Ap. Claudius Pulcher, qui proximè ædilis fuerat: omnium conſenſu ad P. Scipionem admodum adoleſcentem & ad Ap. Clau-

Maharbal ſuadet Annibali, vt quàm primùm Romam adeat.

Romanorum ſtrages etiam hoſtibus miſerabiles.

Caſtra Romanorũ minora ac maiora hoſti deduntur.

*Val. 26. corõ. vel circiter.

Pœnorum in bello Cannẽſi caſa octo millia.

Omnium qui Cannuſium perfugerant, conſenſu rerum ſumma defertur ad Scipionem, & Ap. Claudium.

Ap.Claudium ſumma imperij delata eſt. quibus cõſultantibus inter paucos de ſumma rerum nunciat P.Furius Philus conſularis viri filius, nequicquam eos conſultare, perditam ſpem fouere, deſperatam comploratamq; rem eſſe publicam. nobiles iuuenes quoſdam, quorum principem L.Cæcilium Metellum, mare ac naues ſpectare, vt deſerta Italia, ad regum aliquem transfugiãt. Quod malum præterquam quòd atrox ſuper tot clades, etiam nouum cum ſtupore ac miraculo torpidos defixiſſet: & qui aderant, conſilium aduocandum de eo cenſerent: negat conſilij rem eſſe Scipio, iuuenis fatalis dux huiuſce belli. audendum atq; agendum, non conſultandum ait in tanto malo eſſe. irent ſecum extemplò armati, qui Rempub. ſaluam vellent. nuſquam verius, quàm vbi ea cogitentur, hoſtium caſtra eſſe. Pergit deinde ire ſequentibus paucis in hoſpitium Metelli. & cùm conſilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inueniſſet: ſtricto ſuper capita conſultantium gladio: Ex mei animi ſententia, inquit, iuro, vt ego Rempub. non deſeram, neq; alium ciuem Romanum deſerere patiar. ſi ſciens fallo, tum me Iupiter OPT. MAX. domum, familiam, remq; meam peſſimo letho afficias. In hæc verba L.Cæcili iures expoſtulo, cæteriq; qui adeſtis. qui non iurauerit, in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat. Haud ſecus pauidi, quàm ſi victorem Annibalem cernerent, iurant omnes: cuſtodiendosq; ſemetipſos contra Annibalem Scipioni tradunt. Eo tempore, quo hæc Cannuſij agebantur, Venuſiam ad cos. ad quatuor millia peditum equitumq;, qui ſparſi fuga per agros fuerant, peruenere. Eos omnes Venuſini per familias benignè accipiẽdos curandosq;, cùm diuiſiſſent in ſingulos equites togas & tunicas, & quadrigatos nummos *quinoſuicenos: & peditibus denos, & arma quibus deerant, dederunt. cæteraq; publicè ac priuatim hoſpitaliter facta, certatumq;, ne à muliere Canuſina populus Venuſinus officijs vinceretur. Sed Cannuſij grauius onus Buſæ, multitudo faciebat, & iam ad decem millia hominum erant, Appiusq; & Scipio poſtquam incolumem eſſe alterum cos. acceperunt, nuntium extemplò mittunt, quantæ ſecum peditum equitumq; copiæ eſſent: ſciscitatumq; ſimul, vtrum Venuſiam adduci exercitum, an manere iuberet Cannuſij? Varro ipſe Cannuſium copias traduxit. Et iam aliqua ſpecies conſularis exercitus erat: mœnibusq; ſe certè, ſi non armis ab hoſte videbantur defenſuri. Romam ne has quidem reliquias ſupereſſe ciuium ſociorumq;, ſed occidione occiſum cum duobus exercitibus cos. deletasq; omnes copias, allatum fuerat. Nunquam ſalua vrbe tantum pauoris tumultusq; intra mœnia Romana fuit. Itaq; ſuccumbam oneri, neq; aggrediar narrare, quæ differendo minora vero facio. Cõſule exercituq; ad Thraſymenum priore anno amiſſo, non vulnus ſuper vulnus, ſed multiplex clades, cũ duobus coss. conſulares exercitus amiſſi annunciabantur: nec vlla iam caſtra Romana, nec ducem, nec militem eſſe: Annibalis Apuliam, Samnium, ac iam propè totam Italiam factam. Nulla profectò alia gens tanta mole cladis non obruta eſſet. Comparem cladem ad Ægateis inſulas Carthaginienſium prælio nauali acceptam? qua fracti, Sicilia ac Sardinia ceſſêre: hinc vectigales ac ſtipendiarios fieri ſe paſſi ſunt. aut pugnam aduerſam in Africa? cui poſtea hic ipſe Annibal ſuccubuit. nulla ex parte comparandæ ſunt? niſi quòd minore animo latæ ſunt. P. Furius Philus, & M. Pomponius Pr. ſenatum in curiam Hoſtiliam vocauerunt, vt de vrbis cuſtodia conſulerent. neq; enim dubitabant, deletis exercitibus, hoſtem ad oppugnandam Romam, quod vnum opus belli reſtaret, venturum. Cùm malis ſicut ingentibus, ita ignotis, nec conſilium quidem ſatis expedirent, obſtreperetq; clamor lamentantium mulierum: & nondum palam facti viui mortuiq; per omnes penè domos promiſcuè complorarentur: tum Fabius Maximus cenſuit equites expeditos & Appia & Latina via mittendos, qui obuiam euntes percunctarentur aliquos profectos ex fuga, paſſim diſſipatos: ſi fortè referant, quæ fortuna conſulum atq; exercituum ſit, & ſi quid dij immortales miſeri imperij reliquum Romano nomini fecerint: vbi eæ copiæ ſint, quò ſe Annibal poſt prælium contulerit, quid paret, quid agat acturusq; ſit. Hæc exploranda noſcendaq; per impigros iuue-

*25. nummi valẽt duobus coron. cum aliquot ſolid.

De vrbis cuſtodia conſultant patres vocati à Prætoribus in curiam Hoſtiliam.

Fabij Maximi conſilium.

A gros iuuenes esse. Illud per patres ipsos agendum: quoniam magistratuum parum sit, vt tumultum ac trepidationem in vrbe tollant, matronas publico arceant, continerique intra suum quanq; limen cogant: comploratus familiarum coërceant, silentium per vrbem faciant: nuntios rerum omnium ad Pr. deducendos curent, sue quisq; fortunæ domi authorem expectet: custodes præterea ad portas ponant, qui prohibeant quenquam egredi vrbem: cogantq; homines nullam, nisi vrbe ac mœnibus saluis, salutem sperare. vbi conticuerit tumultus, rectè tum in curiam patres reuocandos, consulendumq; de vrbis custodia esse. Cùm in hanc sententiam pedibus omnes issent, summotaq; foro per magistratus turba, patres diuersi ad sedandos tumultus discessissent: tum demum literæ à Terentio cos. allatæ sunt, L. Æmylium cos. exerci-

Literæ à Terentio Cos. Romam missæ.

B tumq; cæsum: Cannusijq; se esse, reliquias tantæ cladis velut ex naufragio colligentem: ad x. millia militum fermè esse incomposito rum, inordinatorumq;. sed Annibalem nunc sedere ad Cannas, in captiuorum precijs, prædaq; alia, victoriam nec victoris animo, nec magni ducis more metientem. Tum priuatæ quoq; per domos clades vulgatæ sunt, adeoq; totam vrbem oppleuit luctus, vt sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempe-

Cereris sacrum.

state matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica aut priuata desererentur, senatusconsulto diebus xxx. luctus est finitus. Cæterùm cum sedato vrbis tumultu, reuocati in curiam patres essent, aliæ insuper ex Sicilia literæ allatæ sunt ab T. Octacilio proprætore, regnum Hieronis classe Punica

Hieronis regnum classe Punica vastari nuntiatur.

C vastari. cui cùm opem imploranti ferre vellet, nuntiatum sibi esse, aliam classem ab Ægateis insulas stare paratam instructamq;, vt vbi se versum ad tuendā Syracusanam oram Pœni sensissent, Lilybæum extemplò prouinciamq; aliam Romanam aggrederentur. itaq; classe opus esse, si regem socium Siciliamq; tueri vellent. Literis cos. pro prætorisq; lectis, M. Claudium, qui classi ad Ostiam stanti præesset, Cannusium ad exercitum mittendum, scribendumq; consuli, vt cùm prætori exercitum tradidisset, primo quoque tempore, quantum per commodum Reipublicę fieri posset, Romam veniret. Territi etiam super tantas clades, cum cæteris prodigijs, tum quod duæ Ve-

Duæ Vestales stupri compertæ.

stales eo anno, Opimia atq; Floronia, stupri compertæ: & altera sub terram, vt mos est ad portam Collinam necata fuerat: altera sibimet ipsa mortem consciuerat. L.

D Cantilius scriba pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, à PONT. MAX. eousq; virgis in comitio cæsus erat, vt inter verbera expiraret. Hoc nefas cùm inter tot, vt fit, clades in prodigium versum esset, decemuiri libros adire iussi sunt. Et Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum missus est

Delphicum oraculum.

sciscitatum, quibus precibus supplicationibusq; deos possent placare, & quænam futura finis tantis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca, in foro Boario sub terra viui dimissi sunt in locum saxo conseptum, ibi antè hostijs humanis minimè Romano sacro imbutum. Placatis satis, vt rebantur, deis, M. Claudius Marcellus ab ostia mille & quingentos milites, quos in classem scriptos habebat, Romā vt vrbi præsidio essent,

E mittit: ipse legione classis (ea tertia legio erat) cum tribuno militum, Theano Sidicino præmissa, classe tradita P. Furio Collegæ, paucos post dies Cannusium magnis itineribus contendit. Dictator ex authoritate patrum dictus M. Iunius. & T. Sempronius magister equitum, delectu edicto, iuniores ab annis XVII. & quosdam prætextatos

M. Iunius dictator.

scribunt. quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. item ad socios Latinumq; nomen ad milites ex formula accipiendos mittūt, arma, tela, alia parari iubent. & vetera hostium spolia detrahūt templis porticibusq;. Et aliā formam noui delectus inopia liberorum capitum ac necessitas dedit: octo millia iuuenum validorum ex serui

Octo millia seruorum armantur.

tijs, prius sciscitantes singulos vellèntne militare, empta publicè armauerūt. Hic miles magis placuit, cum precio minore redimendi captiuos copia fieret. Nanq; Annibal secundum tam prosperam ad Cannas pugnam victoris magis quàm bellum ge-

rentis intentus curis, cum captiuis productis segregatisq; socijs, eos, sicut antè ad Tre F
biam Thrasymenumq; lacum, benignè allocutus, sine precio dimisisset: Romanos quoq; vocatos, quod nunquam aliàs antea, satis miti sermone alloquitur. Num inter necinum sibi esse cum Romanis bellum, de dignitate atq; imperio certare. & patres virtuti Romanæ cessisse, & se id adniti, vt suæ inuicem simul felicitati & virtuti ceda tur. itaq; redimendi se captiuis copiam facere. precium fore in capita, equiti quinge- nos quadrigatos nummos, trecenos pediti, seruo centum. Quanquã aliquantum ad- ijciebatur equitibus ad id precium, quod pepigerant dedentes se: læti tamen quam- cunq; conditionem paciscendi acceperũt: Placuit suffragio eorum decem deligi, qui
De captiuis redimendis legati decẽ mittuntur. Romam ad senatum irent. nec pignus aliud fidei, quàm vt iurarent se redituros, ac ceptum. Missus cum his Carthalo nobilis Carthaginiensis: qui, si fortè ad pacem in- G
clinarent animos, conditiones ferret. Cùm egressi castris essent, vnus ex ijs minimè Romani ingenij homo, velut aliquid oblitus, iurisiurandi soluendi causa cùm in ca- stra redisset, ante noctem comites assequitur. Vbi eos Romam venire nunciatum est, Carthaloni obuiam lictor missus, qui dictatoris verbis nunciaret, vt ante noctem ex- cederet finibus Romanis. Legatis captiuorũ senatus ab dictatore datus est. Quorum
M. Iunij de captiuis redimendis ad P. cõscrip. oratio. princeps M. Iunius, P. C. inquit, nemo vestrûm ignorat, nulli vnquam ciuitati viliores fuisse captiuos, quàm nostræ. cæterùm, nisi nobis plus iusto nostra placet causa, non alij vnquam minus negligendi vobis, quàm nos, in hostium potestatẽ venerunt. non enim in acie per timorem arma tradidimus, sed cùm propè ad noctem superstantes, cumulis cæsorum corporum prælium extraxissemus, in castra recepimus nos. diei re- H
liquum, ac noctem insequentem fessi labore ac vulneribus vallum sumus tutati. po- stero die cùm circunsessi ab exercitu victore aqua arceremur, nec vlla alia iam per con fertos hostes erumpendi spes esset, nec esse nefas duceremus, quinquaginta millibus hominum ex acie nostra trucidatis, aliquẽ ex Cannensi pugna Romanũ militem re- stare: tum demum pacti sumus preciũ quo redempti dimitteremur: arma, in quibus nihil iam auxilij erat, hosti tradidimus. Maiores nostros quoq; acceperamus se à Gal- lis auro redemisse: & patres nostros, asperrimos illos ad cõditionem pacis, legatos ta- men captiuorum redimendorum gratia Tarentum misisse, atq; in Italia cum Gallis, & ad Heracleam cum Pyrrho, vtraq; non tam clade infamis, quàm pauore & fuga, pugna fuit. Cannensis campos acerui Romanorum corporum tegunt: nec superfu- I
mus pugnę, nisi in quibus trucidandis & ferrum & vires hostem defecerunt. Sunt et- iam de nostris quidam, qui nec in acie quidem refugerunt: sed præsidio castris relicti, cùm castra traderentur, in potestatem hostium venerũt. Haud equidem vllius ciuis, aut commilitonis fortunæ aut conditioni inuideo, nec premendo alium me extulis- se velim videri. ne illi quidem (nisi pernicitatis pedum, & cursus aliquod præmium est) qui pleriq; inermes ex acie fugientes non prius, quam Venusię aut Cannusij con- stiterunt, se nobis meritò prætulerint: gloriatiq; sint, in se plus quàm in nobis præsi- dij Reip. esse. sed illis vt bonis ac fortibus viris militibusq; vtemini: & nobis iã prom- ptioribus pro patria, quod beneficio vestro redempti, atq; in patriam restituti fueri- mus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis. octo millia seruorũ audio armari: K
non minor numerus noster est: nec maiori precio redimi possumus, quàm hi emun- tur. nam si cõferam nos cum illis, iniuriã nomini Romano faciam. Illud etiam in tali consilio animaduertendũ vobis censeam P. C. si tam duri oris esse velitis, quod nullo nostro merito faciatis, cui nos hosti relicturi sitis. Pyrrho videlicet? qui nos hospitum numero habuit captiuos. an barbaro, ac Pœno? qui vtrum auarior, an crudelior sit, vix existimari potest. Si videatis catenas, squalorem deformitatemq; ciuium vestrorum, non minus profectò vos ea species moueat, q̃ si ex altera parte cernatis stratas Cannen sibus cãpis legiones vestras. Intueri potestis solicitudinẽ & lachrymas in vestibulo cu rię stantium cognatorum nostrorũ, expectantiũq; responsum vestrũ: cùm ij pro no- bis, proq; ijs qui absunt, ita suspensi ac soliciti sint, quem censetis animũ ipsorum esse,

quorum

A quorum in discrimine vita libertasq; est? Si medius fidius ipse in nos mitis Annibal contra naturam suam esse velit, nihil tamen nobis vita opus esse censeamus, cùm indigni vt à vobis redimerentur, visi sumus. Redîre Romam quondam remissi à Pyrrho sine precio capti: sed redîre cum legatis, primoribus ciuitatis ad redimendos sese missis. Redeam ego in patriam trecentis nummis non æstimatus ciuis? Suum quisq; habet animum P.C. scio in discrimine esse vitam corpusq; meum. magis me famę periculum mouet, ne à vobis damnati ac repulsi habeamur. neq; enim vos precio peperciſſe homines credent. Vbi is finem fecit, extemplò ab ea turba quæ in comitio erat, clamor flebilis est sublatus, manusq; ad curiam tendebãt orantes, vt sibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq; metus ac necessitas turbæ huic virorum
B in foro immiscuerat. Senatus summotis arbitris consuli cœptus. Ibi cum sententijs variaretur, & alij redimẽdos de publico, alij nullam publicam impensam faciendam, nec prohibendos ex priuato redimi: si quibus argentum in præsentia deesset, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusq; ac prædijs cauendum populo, censerent: tum T. Manlius Torquatus priscæ ac nimis duræ, vt pleriſq; videbatur, seueritatis, interrogatus sententiam, ita locutus fertur. Si tantummodò postulassent legati pro ijs qui in hostium potestate sunt, vt redimerentur, sine vllius insectatione, eorum breui sententiam peregissem. quid enim aliud quàm admonendi essetis, vt morem traditum à patribus necessariò ad rem militarem exemplo seruaretis? nunc autem cùm propè gloriati sint, quòd se hostibus dediderint, præferriq; non captis modò in acie
C ab hostibus, sed etiam ijs qui Venusiam Cannusiumq; peruenerũt, atq; ipsi C. Terentio cos. æquum censuerint: nihil vos eorum P. C. quæ illic acta sunt, ignorare patiar. Atq; vtinam hęc quę apud vos acturus sum, Cannusij apud ipsum exercitum agerem, optimum testem ignauiæ cuiusq; & virtutis: aut vnus hic saltem adesset P. Sempronius. quem si isti ducem secuti essent, milites hodie in castris Romanis, non captiui in hostium potestate essent. & cum fessis pugnando hostibus, tum victoria lætis, & ipsis pleriſq; regressis in castra sua, noctem ad erumpendum liberam habuissent, & septena armatorum hominum millia erumpere etiam inter confertos hostes potuissent. neq; enim per se ipsi id facere conati sunt, neq; alium sequi voluerunt. Nocte propè tota P. Sempronius Tuditanus non destitit admonere, adhortariq; eos, dum
D paucitas hostium circa castra, dum quies ac silentium esset, dum nox incœptum tegeret, se ducem sequerẽtur: ante lucem peruenire in tuta loca, in sociorum vrbes posse. Sicut auorum memoria P. Decius Trib. militum in Samnio, sicut nobis adolescentibus priori Punico bello Calphurnius Flamma trecentis voluntarijs, cùm ad tumulum eos capiendum, situm inter medios hostes, duceret, dixit, Moriamur milites, & morte nostra eripiamus ex obsidione circunuentas legiones: si hoc P. Sempronius diceret: nec viros quidem, nec Romanos vos duceret, si nemo tantæ virtutis existeret comes. Viam non ad gloriam magis quàm ad salutem ferentem demonstrat: ducem se in patriam, ad parentes, ad coniuges ac liberos facit: vt seruemini, deest vobis animus. quid, si moriendum pro patria esset, faceretis? Quinquaginta millia ciuium so-
E ciorumq; circa vos eo ipso die cæsa iacent: si tot exempla virtutis non mouent, nihil vnquam mouebit: si tanta clades vobis vilem vitam non fecit, nulla faciet. Liberi atque incolumes desiderate patriam. imò desiderate, dum patria est, dum ciues eius estis. serò nunc desideratis diminuti capite, abalienati iure ciuium, serui Carthaginiensium facti. Precio redituri estis eò, vnde ignauia ac nequitia abistis? Publium Sempronium ciuem vestrum non audistis, arma capere, ac se iubentem sequi: Annibalem paulò post audistis, castra prodi, & arma tradi iubentem. Quam egò ignauiam istorum accuso, cùm scelus possim accusare? non enim modò sequi recusarunt benè monentem, sed obsistere ac retinere conati sunt, ni strictis gladijs viri fortissimi inertes summouissent. prius, inquam, Publio Sempronio per ciuium agmen, quàm per hostium fuit erumpendum. Hos ciues patria desideret? quorum si cæteri simi-

T. Manlij Torquati oratio, ne redimerentur captiui suadentis.

les fuiſſent, neminem hodie ex ijs qui ad Cannas pugnauerunt, ciuem haberet. Ex millibus ſeptem armatorum ſexcenti extiterunt, qui erumpere auderent, qui in patriam liberi atque armati redirent. neque ijs quadraginta millia hoſtium obſtiterc, quàm tutum iter duarum propè legionum agmini futurum cenſetis fuiſſe? haberetis hodie viginti millia armatorum Cannuſij, fortia, fidelia, P. C. Nunc autem quemadmodum hi boni, fidelesq; (nam fortes ne ipſi quidem dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe: qui erumpentibus quin erumperent, obſiſtere conati ſunt: aut non inuidere eos cùm incolumitati, tum gloriæ illorum per virtutem partæ, cùm ſibi timorem ignauiamq; ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant, Maluerunt in tentorijs latentes ſimul lucem atq; hoſtē expectare, cum ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. At enim ad erumpendum è caſtris defuit animus, ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt. dies nocteſq; aliquot obſeſſi, armati ſe ipſi tutati vallo ſunt: tandem vltima auſi paſſiq;, cùm omnia ſubſidia vitæ deeſſent, affectisq; fame viribus, arma iam ſuſtinere nequirent, neceſſitatibus magis humanis quàm armis victi ſunt. Orto ſole hoſtis ad vallum acceſſit. ante ſecundam horam nullam fortunam certaminis experti, tradiderunt arma ac ſeipſos. Hæc vobis ipſorum per biduum militia fuit. cum in acie ſtare ac pugnare decuerat, tum in caſtra refugerūt: cùm pro vallo pugnandū erat, caſtra tradiderunt, neq; in acie, neq; in caſtris vtiles. Vos redimam? cùm erumpere caſtris oportet, cunctamini, ac manetis, cùm manere & caſtra tutari armis neceſſe eſt, & caſtra & arma & voſipſos traditis hoſti. Ego non magis iſtos redimendos P. C. cenſeo, quàm illos dedendos Annibali, qui per medios hoſtes è caſtris eruperunt, ac per ſummam virtutem ſe patriæ reſtituerunt. Poſteaquam Manlius dixit, quanquam patrum quoq; pleroſq; captiui cognatione attingebant, præter exemplum ciuitatis minimè in captiuos iam inde antiquitus indulgentis, pecuniæ quoq; ſumma homines mouit: quia nec ærarium exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiam emendos armandosq;, nec Annibalem maximè huiuſce rei, vt fama erat, egentem locupletari volebant. Cùm triſte reſponſum non redimi captiuos redditum eſſet, nouusq; ſuper veterem luctus tot iactura ciuium adiectus eſſet, cum magnis fletibus queſtibusq; legatos ad portam proſecuti ſunt. Vnus ex ijs domum abijt, quòd fallaci reditu in caſtra iureiurando ſe exoluiſſet. quod vbi innotuit, relatumq; ad ſenatum eſt, omnes cenſuerunt comprehēdendum, & cuſtodibus publicè datis deducendum ad Annibalem eſſe. Eſt & alia de captiuis fama. x. primos veniſſe. de eis cùm dubitatum in ſenatu eſſet, admitterentur in vrbem, nécne: ita admiſſos eſſe, ne tamen ijs ſenatus daretur. morantibus deinde longius omnium ſpe, alios tres inſuper legatos veniſſe, L. Scribonium, & C. Calpurnium, & L. Manlium. tum demum ab cognato Scribonij Trib. plebis de redimendis captiuis relatum eſſe, nec cenſuiſſe redimendos ſenatum. & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe, decem veteres remanſiſſe: quod per cauſam recognoſcendi nomina captiuorum ad Annibalem ex itinere regreſſi religione ſeſe exoluiſſent. de ijs dedendis magna contentione actum in ſenatu eſſe: victosq; paucis ſententijs, qui dedendos cenſuerint. cęterùm proximis cenſoribus adeò omnibus notis ignominijsq; confectos eſſe, vt quidam eorum mortem ſibijpſi extemplò conſciuerint: cæteri non foro ſolùm omni, deinde vita, ſed propè luce ac publico caruerint. Mirari magis adeò diſcrepare inter authores, quàm quid veri ſit, diſcernere queas. Quanto autem maior hæc clades ſuperioribus cladibus fuerit, vel ea res indicio eſt, quòd qui ſociorum ad eam diem firmi ſteterant, tum labare cœperunt: nulla profectò alia de re, quàm quod deſperare cœperant de imperio. Defecere autem ad Pœnos hi populi: Attellani, Calatini, Hirpini, Apulorum pars, Samnites, præter Petellinos, Brutij omnes, Lucani: præter hos Surrentini, & Græcorum omnis fermè ora. Tarentini, Metapontini, Crotonienſes, Locriq; & Ciſalpini omnes Galli. nec tamen hæ clades defectionesq; ſociorum mouerunt, vt pacis vnquam mentio apud Romanos fieret; neque ante c o s. Romani aduentum,

Non redimi captiuos, reſponſum legatis redditur.

De legatis captiuorum variæ opiniones.

Quinam Italiæ populi ad Annibalem defecere.

A aduentum, nec postquam is redijt renouauitq; memoriam acceptæ cladis. quo in tempore ipso adeò magno animo ciuitas fuit, vt consuli ex tanta clade, cuius ipse magna causa fuisset, redeunti, & obuiam itum frequenter ab omnibus ordinibus sit, & gratiæ actæ: quod de Republica non desperasset. cui, si Carthaginiensium ductor fuisset, nihil recusandum supplicij foret.

Varroni Cos. redeunti obuiam itum ab omnibus ordinibus.

EPITOME LIBRI XXIII.

B *CAMPANI ad Annibalem defecere, Nuntius Cannensis victoriæ Mago Carthaginem missus, annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos, in vestibulo curiæ fudit: quos excessisse modij mensuram traditur. Post quem quidem nuncium Hanno, ex Pœnis vir nobilissimus, suadebat senatui Carthaginiensium, vt pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obstrepente Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduersus Annibalem ex oppido facta prosperè pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus est, vt corporum viribus atq; animorum eneruaretur. Casilinum à Pœnis obsessum, ita fame vexatum est, vt lora & pelles scutis detractas, item mures essent: & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonaginta septem suppletus est. L. Posthumius prætor à Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. & P. Scipiones in Hispania Asdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt: ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem & Annibalem societas iuncta est. Sempronius Gracchus COS. Campanos cæcidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio prætore aduersus Pœnos Sardosq; res gestas continet, à quo Asdrubal dux, & Mago & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum ad Nolam prælio fudit, & vicit: primusq; omnium tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.*

C ANNIBAL post Cannensem pugnam, castra capta ac direpta, confestim ex Apulia in Samnium mouerat: accitus in Hirpinos à Statio, pollicente se Cossam traditurum. Cossanus erat Trebius, nobilis inter suos: sed premebat eum Cossanorum factio, familiæ per gratiam Romanorum potentis, post famam Cannensis pugnæ, vulgatumq; Trebij sermonibus aduentum Annibalis, cùm Cossani vrbe excessissent: sine certamine tradita vrbs Pœno, præsidiumq; acceptum est. Ibi præda omni atque impedimentis relictis, exercitu partito, Magonem regionis eius vrbes, aut deficientes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet. ipse per agrum Campanũ mare inferum petit, oppugnaturus Neapolim, vt vrbem maritimam haberet. Vbi fines Neapolitanorum in-

Cossa Pœno tradita.

D trauit, Numidas partim in insidijs (& pleręq; cauæ sunt viæ, sinusq; occulti) quacunq; arte poterat, dispositis: alios præ se actam prædã ex agris ostentanteis obequitare portis iussit. in quos, quia nec multi & incomposiți videbantur, cùm turma equitum erupisset, à cedentibus consultò tracta in insidias, circumuenta est. nec euasisset quisquam, nisi mare propinquum, & haud procul littore naues piscatoriæ pleræq; conspectę, peritis nandi dedissent effugium. aliquot tamen eo prælio nobiles iuuenes cęsi sunt. inter quos & Hegeas præfectus equitum intemperantius cedentes secutus, cecidit. Ab vrbe oppugnanda Pœnos absterruere conspecta mœnia, haud quaquam prompta oppugnanti. Inde Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate atq; indulgentia fortunę: maximè tamen inter corrupta omnia licentia plebis sine modo li-

Neapolis conspecta mœnia Annibalem ab eius oppugnatione absterruerunt.

E bertatem exercentis, senatũ & sibi & plebi obnoxiũ Pacuuius Calauius fecerat, nobilis item ac popularis homo, cæterùm malis artibus nactus opes. Is cùm eo fortè anno, quo res malè gesta ad Thrasymenũ est, in summo magistratu esset, iam diu infestam senatui plebem ratus per occasionẽ nouãdi res, magnum ausuram facinus, vt sic in ea loca Annibal cum victore exercitu veniisset, trucidato senatu traderet Capuam Pœnis: improbus homo, sed non ad extremum perditus, cùm mallet incolumi, quàm euersa Repub. dominari, nullam autem incolumem esse orbatam publico cõsilio crederet, rationem inijt, qua & senatum seruaret, & obnoxium sibi ac plebi faceret. Vocato senatu, cùm sibi defectionis ab Romanis consiliũ placiturũ nullo modo, nisi necessarium fuisset, præfatus esset: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet, filiãq; Romam nuptum Liuio dedisset: cęterùm maiorem multò rem magisq; timendã instare.

Capua.

Pacuuij Campani consilium quo senatum sibi redderet obnoxium.

non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ſed F
per cędem ſenatus vacuam Remp. tradere Annibali ac Pœnis velle. eo ſe periculo poſſe liberare eos, ſi ſe permittant ſibi, & certaminum in Rep. obliti credant. Cùm omnes victi metu permitterent: claudam in curiam vos, inquit, & tanquam & ipſe cogitati facinoris particeps, approbando conſilia, quibus nequicquam aduerſarer, viam ſaluti veſtræ inueniam. in hoc fidem quam vultis ipſi, accipite. Fide data egreſſus, claudi curiam iubet, præſidiumq; in veſtibulo reliquit, ne quis adire curiam iniuſſu ſuo, néue inde egredi poſſit. Tunc vocato ad concionem populo, Quod ſæpè, inquit, optaſtis Campani, vt ſupplicij ſumendi vobis ex improbo ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet, eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidijs clientium ſeruorumq; tuentur, cum ſummo veſtro periculo, ſed tutam habetis ac li- G
beram. Clauſam omnes in curiam accipite: ſolos inermes: nec quicquam raptim: aut fortè temerè egeritis. de ſingulorũ capite vobis ius ſententiæ dicendæ faciam, vt quas quiſq; meritus eſt, pœnas pendat. Sed antè omnia ita vos irę indulgere oportet, vt potiorem ira ſalutem atq; vtilitatem veſtram habeatis. Etenim hos (vt opinor) odiſtis ſenatores. nam ſenatum omninò non habere non vultis. quippe aut rex, quod abominandum, aut quod vnum liberæ ciuitatis conſilium eſt, ſenatus habendus eſt. Itaque duæ res ſimul agendę ſunt vobis, vt & veterem ſenatum tollatis, & nouum cooptetis. Citari ſingulos ſenatores iubebo, de quorum capite vos conſulã. quod de quoq; cenſueritis, fiet. Sed prius in eius locum virum fortem ac ſtrenuum nouum ſenatorem cooptabitis, quàm de noxio ſuppliciũ ſumatur. Inde cõſedit, & nominibus in vrnam H
coniectis citari quod primũ ſorte nomen excidit, ipſumq; è curia produci iuſſit. Vbi auditum eſt nomen, malum & improbũ pro ſe quiſq; clamare, & ſupplicio dignum. Tunc Pacuuius: Video quæ ſententia de hoc ſit data, eijcitur pro malo atq; improbo. bonum ſenatorẽ & iuſtũ eligite. Primò ſilentiũ erat, inopia potioris ſubijciundi. deinde cùm aliquis omiſſa verecundia quempiam nominaſſet, multò maior extemplò clamor oriebatur, cùm alij negarent noſſe, alij nunc probra, nunc humilitatem ſordidamq; inopiam, & pudendæ artis aut quæſtus genus obijcerent. Hoc multò magis in ſecundo ac tertio ſenatore factũ eſt, vt ipſius pœnitere homines appareret: quem autem in eius ſubſtituerẽt locum, deeſſe. quia nec eoſdẽ nominari attinebat, nihil aliud quàm ad audiẽda probra nominatos, & multò humiliores obſcurioresq; cæteri erant I
eis, qui primi memoriæ occurrebant. Ita dilabi homines, notiſſimũ quodq; malum maximè tolerabile dicentes eſſe, iubentesq; ſenatum ex cuſtodia dimitti. Hoc modo Pacuuius, cùm obnoxiũ vitæ beneficio ſenatũ multò ſibi magis quàm plebi feciſſet, ſine armis iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc ſenatores omiſſa dignitatis libertatisq; memoria, plebẽ affari, ſalutare, benignè inuitare, apparatis accipere epulis, eius cauſas ſuſcipere, ei ſemper parati adeſſe: ſecundũ eum in lite iudicẽ dare, qui magis popularis aptiorq; in vulgus fauori cõciliando eſſet. Iã verò nihil in ſenatu actũ aliter, quàm ſi plebis ibi eſſet conciliũ. Prona ſemper ciuitas in luxuriã, nõ ingeniorũ modò vitio, ſed affluẽti copia voluptatũ, & illecebris omnis amœnitatis maritimę terreſtriſq;: tum verò ita obſequio principum, & licentia plebis laſciuire, vt nec K
libidini, nec ſumptibus modus eſſet. ad contemptũ legum, magiſtratuum ſenatusq;, acceſſit tũ poſt Cannenſem cladẽ: vt cuius aliqua erat verecundia, Romanum quoq; imperium ſpernerent. id modò erat in mora, ne id extemplò efficerent, quòd connubium vetuſtum multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat: & quòd, cùm militarent aliquot apud Romanos, maximũ vinculum erant trecenti equites: nobiliſſimus quiſq; Campanorum in præſidia Sicularum vrbium delecti ab Romanis ac miſſi. Horum parentes cognatiq; ægrè peruicerunt, vt legati ad cos. Romanum mitterentur. Ij nondum Cannuſium profectum, ſed Venuſiæ cum paucis ac ſemiermibus cos. inuenerunt: quàm poterat maximè miſerabilem bonis ſocijs, ſuperbis atque infidelibus, vt erant Campani. ſpernendũ. Et auxit rerum ſuarum ſuiq; contemptum

Notiſſimũ quodq; malum maximè tolerabile eſt.

Capuæ perditi mores.

cos.

A cos. nimis detegendo cladem, nudandoq;. nam cùm legati ægrè ferre senatum populumq; Campanum, aduersi quicquam euenisse Romanis nunciassent, pollicerenturq; omnia, quæ ad bellum opus essent: Morem, inquit, magis loquendi cum socijs seruastis Campani, iubentes quæ opus essent ad bellum, imperare, quàm conuenienter ad præsentem fortunæ nostræ statum locuti estis. quid enim nobis ad Cannas relictum est: vt quasi aliquid habeamus, id quod deest, expleri ab socijs velimus? pedites vobis imperemus, tanquam equites habeamus? pecuniam deesse dicamus, tanquam ea tantum desit? Nihil, ne quod suppleremus quidem, nobis reliquit fortuna. legiones, equitatus, arma, signa, equi viriq;, pecunia, commeatus, aut in acie, aut in ruinis postero die amissis castris perierunt. Itaq; non iuuetis nos in bello oportet Campani, B sed cum Pœnis bellum pro nobis suscipiatis. Veniat in mentem, vt trepidos quondam maiores vestros intra mœnia compulsos, nec Samnitē modò hostem, sed etiam Sidicinum pauentes, receptos infidē apud Satriculam defenderimus, cœptumq; propter vos cum Samnitibus bellum per centum propè annos, variante fortuna euentum, tulerimus. Adijcite ad hæc, quòd fœdus æquum dedimus, quòd leges nostras, quòd ad extremum, id quod ante Cannensem certè cladem maximum fuit, ciuitatem nostram magnæ parti vestrûm dedimus, communicauimusq; vobiscum. Itaq; communem vos hanc cladem, quæ accepta est, credere Campani oportet, communem patriam tuendam arbitrari esse. Non cum Samnite aut Hetrusco res est, vt quod à nobis ablatum sit, in Italia tamen imperium maneat. Pœnus hostis, ne Africæ quidem C indigenam, ab vltimis terrarum oris, freto Oceani, Herculisq; columnis, expertem omnis iuris & conditionis & linguæ propè humanæ, militem trahit. Hunc natura & moribus immitem ferumq; insuper dux ipse efferauit, pontibus ac molib⁹ ex humanorum corporum strue faciendis, & (quod proloqui etiam piget) vesci humanis corporibus docendo. hos infandis pastos epulis, quos contingere etiam nefas sit, videre atq; habere dominos, & ex Africa & à Carthagine iura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorum pati prouinciam esse, cui non, genito modò in Italia, detestabile sit? Pulchrum erit, Campani, prolapsum clade Romanum imperium vestra fide, vestris viribus retentum ac recuperatum esse. Triginta millia peditum, quàtuor equitum arbitror ex Campania vos scripsisse, iam pecuniæ affatim esse, frumentiq;. qui si parem D fortunæ vestræ fidem habetis, nec Annibal se vicisse sentiet, nec Romani se victos esse. Hac oratione cos. dimissis redeuntibusq; domum legatis, vnus ex ijs, Sabius Virius, tempus venisse ait, quo Campani non agrum solùm ab Romanis quondam per iniuriam ademptum recuperare, sed imperio etiam Italiæ potiri possint. fœdus enim cum Annibale quibus velint legibus facturos. neq; cōtrouersiam fore, quin ipse confecto bello Annibal victor in Africam hinc decedat, exercitumq; deportet: Italię imperium Campanis relinquatur. Hæc Virio loquenti assensi omnes. ita renunciant legationem, vti deletum omnibus videretur nomen Romanum. Extemplò plebes ad defectionem, ac pars maxima senatus spectare. extracta tamen authoritatibus seniorum per paucos dies est res: postremò vicit sententia plurium, vt ijdem legati, qui ad E cos. Romanum ierant, ad Annibalem mitterentur. Quò prius quàm iretur, certumq; defectionis consilium esset, Romam legatos missos à Campanis, in quibusdā annalibus inuenio, postulantes, vt alter cos. Campanus fieret, si rem Romanā adiuuari vellent. indignatione orta, summoueri à cur. iussos esse: missumq; lictorem, qui ex vrbe educeret eos, atq; eo die manere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis cōpar Latinorum quondā postulationi erat, Cœliusq; & alij id haud sine causa prætermiserant scriptores, ponere pro certo sum veritus. Legati ad Annibalem venerunt, pacemq; cum eo his conditionibus fecerunt, Ne quis imperator magistratúsue Pœnorum ius vllum in ciuem Campanum haberet, néue ciuis Campanus inuitus militaret, munúsue faceret. vt suæ leges, sui magistratum Campanis essent: vt trecentos ex Romanis captiuos Pœnus daret Campanis, quos ipsi elegissent: cum quibus equitum

Varronis Cos. oratio ad legatos Campanos.

Campani legati de occupando Italiæ imperio cogitant.

Campani legatos mittunt ad Annibalem.

Pacis leges inter Campanos & Annibalem.

Campanorum, qui in Sicilia ſtipendia facerent, permutatio fieret. Hæc pacta. Alia F
Campanorum in Romanos crudelitas. inſuper, quàm quę pacta erant, facinora Campani ediderunt. nam præfectos ſociûm, ciuesq; Romanos alios, partim aliquo militię munere occupatos, partim priuatis negotijs implicitos, plebs repentè omneis comprehenſos, velut cuſtodiæ ſuæ cauſa balneis includi iuſſit: vbi feruore atque æſtu anima intercluſa, fœdum in modum expirarent. Ea ne fierent, neu legatio mitteretur ad Pœnum, ſumma ope Decius Magius,
Decij Magij Campani ſumma erga Romanos fides. vir cui ad ſummam authoritatem nihil, præter ſanam ciuium mentem defuit, reſtiterat. vt verò præſidium mitti ab Annibale audiuit, Pyrrhi ſuperbam dominationem miſerabilemq; Tarentinorum ſeruitutem, exempla referens, primò ne reciperetur præſidium, palàm vociferatus eſt: deinde vt receptum aut eijceretur: aut, ſi malum facinus, quod à vetuſtiſſimis ſocijs conſanguineisq; defeciſſent, forti ac memorabili G facinore purgare vellent, vt interfecto Punico præſidio reſtituerent ſe Romanis. Hęc (neque enim occultè agebantur) cùm relata Annibali eſſent, primò miſit, qui vocarent Magium ad ſeſe in caſtra. deinde cùm is ferociter negaſſet ſe iturum, (nec enim Annibali ius eſſe in ciuem Campanum) concitatus ira Pœnus, comprehendi hominem, vinctumq; attrahi ad ſe iuſſit. veritus deinde, ne quid inter vim tumultus, atque ex concitatione animorum inconſulti certaminis oriretur, ipſe præmiſſo nuncio ad Marium Bloſium Præt. Campanum poſtero die ſe Capuæ futurum, proficiſcitur è caſtris cum modico præſidio. Martius concione aduocata edicit, vt frequentes cum
Annibali Capuam venienti frequentes obuiam eunt Campani. coniugibus ac liberis obuiam irent Annibali. Ab aduerſis id non obedienter modò, ſed enixè, fauore etiam vulgi, & ſtudio viſendi tot iam victorijs clarum imperatorem, H factum eſt. Decius Magius nec obuiam egreſſus eſt: nec quò timorem alienæ conſcientiæ ſignificare poſſet, priuatim ſe tenuit. in foro cum filio clientibuſq; paucis otioſe inambulauit, trepidante tota ciuitate ad excipiendum Pœnum, viſendumq;. Annibal ingreſſus vrbem, ſenatum extemplò poſtulat. precantibusq; inde primoribus Campanorum, ne quid eo die ferè gereret: diemq; vt ipſe aduentu ſuo feſtum lætus ac libens celebraret: quanquam præceps ingenio in iram erat, tamen ne quid in principio negaret, viſendo vrbem magnam diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud Munios Celeres, Stenium Pacuuiumq;, inclytos nobilitate ac diuitijs. Eò Pacuuius Calauius, de quo antè dictum eſt, princeps factionis eius quæ attraxerat rem ad Pœnos, filium iuuenem adduxit: abſtractumq; ab ſe à Decij ait latere, cum I quo ferociſſimè pro Romana ſocietate aduerſus Punicum fœdus ſteterat: nec eum aut inclinata in partem alteram ciuitas, aut patria maieſtas ſententia depulerat. Huic tum pater iuueni Annibalem deprecando magis quàm purgando placauit. victusq; patris precibus lacrymisq;, etiam ad cœnam eum cum patre vocari iuſſit: cui conuiuio neminem Campanum, præter quàm hoſpites, Iubelliumq; Tauream inſignem bello virum, adhibiturus erat. Cœperunt epulari de die, & conuiuium non ex more Punico, aut militari diſciplina eſſe: ſed vt in ciuitate, atque etiam domo diu ad varias omnium voluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorum inuitatione, nec ipſius interdum Annibalis, Calauij filius Perolla vinci potuit. ipſiq; valetudinem excuſans patri, animi quoque eius mirabilem interturbationem cùm quæreret: ante K
Calauij filius de interficiendo Annibale conſilium capit. ſolis fermè occaſum patrem Calauium ex conuiuio egreſſum, ſecutus filius, vbi in ſecretum (hortus erat poſticis ædium partibus) peruenerunt: Conſilium, inquit, afferro pater, quo non veniam ſolùm peccati, quo defecimus ad Annibalem, impetraturi ab Romanis, ſed in multo maiore dignitate & gratia ſimus Campani, quàm vnquam fuimus. Cùm mirabundus pater, quídnam id eſſet conſilij, quæreret: toga reiecta ab humero, latus ſuccinctum gladio nudat. Iam ego, inquit, ſanguine Annibalis ſanciam Romanum fœdus. te id prius ſcire volui, ſi fortè abeſſe, dum facinus patratur, malles. Quæ vbi vidit audiuitq; ſenex, velut ſi iam agendis quæ audiebat, intereſſet, cum metu: Per ego te, inquit, fili, quæcunque iura liberos iungunt parentibus, precor quæſoq;, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. paucæ
Calauius filium dehortatur, ne quid in Annibalem moliatur.

horæ

A horæ ſunt,inter quas iurantes per quicquid deorum eſt, dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus, vt ſacratis de menſis eſſemus: digreſſi à colloquio extẽplò in eum armamur?ſurgis ab hoſpitali menſa,ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es:eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Annibalem modo pater filio meo potui placare,filium Annibali non poſſum?Sed ſi nihil ſancti,non fides, non religio,non pietas audiantur, infanda, ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorũ,ſeruorumq;? quid in vnum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpeſcéntne in amentia illa? vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Rom. tu ſuſtinebis?& ſi alia auxilia deſint,meipſum ferire, corpus meum opponentem pro
B corpore Annibalis,ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq; eſt.deterreri hic ſine te potius,quám illinc vinci.valeant preces apud te meę,ſicut pro te hodie valuerunt.Lacrymantem inde iuuenem cernens, medium complectitur, atq; oſculo hærens non antè precibus abſtitit, quàm peruicit vt gladium poneret,fidemq; daret, nihil facturum tale. Tum iuuenis. Ego quidẽ, inquit, quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri. tuam doleo vicem, cui ter prodiræ patriæ ſuſtinendum eſt crimen: ſemel, cùm defectionem iniſti ab Romanis: iterum,cùm pacis cum Annibale fuiſti author: tertio hodie, cum reſtituendæ Rom. Capuæ mora atq; impedimentum tu es.O patria,ferrum,quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hoſti minimè parcens, quando parens extorquet,accipe. Hæc cùm dixiſſet,
C gladium in publicũ trans maceriã horti abiecit:& quo minus res ſuſpecta eſſet, ſe ipſe conuiuio reddidit. Poſtero die ſenatus frequẽs datus Annibali. vbi prima eius oratio perblanda ac benigna fuit, qua gratias egit Campanis, quòd amicitiã ſuam Rom.ſocietati præpoſuiſſent:& inter cætera magnifica promiſſa pollicitus, breui caput Italię omnis Capuam fore:iuraq; inde cum cæteris populũ Rom.etiam petiturum. Vnum eſſe exortem Punicæ amicitiæ fœderisq; ſecũ facti, quem neq; eſſe Campanum, neq; dici debere,Magium Decium.eum poſtulare, vt ſibi dedatur, ac ſe præſente de eo referatur,ſenatusq; cõſultum fiat.omnes in eam ſententiam ierunt:quanquam magnæ parti, & vir indignus ea calamitate, & haud paruo initio minui videbatur ius libertatis.Egreſſus curia,in templo magiſtratus conſedit:comprehendiq;DeciumMagium,
D atq; ante pedes ſtatutum,cauſam dicere iuſſit. Qui cùm manente ferocia animi, negaret lege fœderis id cogi poſſe: tum iectæ catenæ, duciq; ante lictorem in caſtra eſt iuſſus. Quoad capite aperto eſt ductus, concionabundus inceſſit, ad circunfuſam vndiq; multitudinem vociferans: Habetis eam libertatem Campani, quam petiſtis.foro medio,luce clara,videntibus vobis,nulli Campanorum ſecundus,vinctus ad mortem rapior.quid violentius Capua capta fieret? ite obuiam Annibali,exornate vrbem, diemq; aduentus eius conſecrate, vt hunc triumphum de ciue veſtro ſpectetis. Hæc eo vociferante cùm moueri vulgus videretur, obuolutum caput eſt, ocyusq; rapi extra portã iuſſus.ita in caſtra perducitur, extemploq; impoſit9 in nauim,
E & Carthaginem miſſus,ne motu aliquo Capuę ex indignitate rei orto,ſenatum quoque pœniteret dediti principis:& legatione miſſa ad repetendum eum,ne aut negando rem,quam primùm peterent, offendendi ſibi noui ſocij, aut tribuendo habendus Capuæ eſſet ſeditionis ac turbarum author. Nauem Cyrenas detulit tempeſtas, quæ tum in ditione regum erant. ibi cùm Magius ad ſtatuam Ptolemæi regis confugiſſet, deportatus à cuſtodibus Alexandriam ad Ptolemæum, dum eum docuiſſet, contra ius fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe, vinculis liberatur: permiſſumq; vt rediret, ſeu Romam,ſeu Capuam mallet.Nec Magius Capuam ſibi tutam dicere:& Romam eo tempore,quo inter Rom.Campanosq; bellum ſit,transfugæ magis quàm hoſpitis fore domicilium.nuſquã malle,quàm in regno eius viuere, quẽ vindicem atq; authorem habeat libertatis.Dum hæc gerũtur,Q.Fabius Pictor legatus à Delphis Romam redijt,reſponſumq; ex ſcripto recitauit:(diui quoq; in eo erant, quibus, quoque modo ſup-

Annibalis in Campano ſenatu oratio.

Annibal Magium Decium ſibi dedi poſtulat.

Magius vinctus in Annibalis caſtra ducitur.

Magius vinculis liberatur.

Q. Fabius legatus à Delphis Romam redijt.

do ſupplicaretur. Tum ſi ita faxitis Romani, veſtrę res meliores felicioresq; erunt: ma- F
gis ex ſententia Reſp. veſtra vobis procedet, victoriaq; duelli populi Rom. erit. Py-
thio Apollini, Rep. veſtra benè geſta ſeruataq;, lucris meritis donum mittitote, deq;
præda, manubijs, ſpolijsq; honorem habetote. Hæc vbi ex Græco carmine interpre-
tata recitauit, tum dixit, ſe oraculo egreſſum extemplò his omnibus diuis rem diui-
nam thure ac vino feciſſet: iuſſumq; ab antiſtite, ſicut coronatus laurea corona & ora-
culum adiſſet, & rem diuinam feciſſet: ita coronatum nauim aſcendere, nec antè de-
ponere eam, quàm Romam peruenisſet. ſe quæcunq; imperata ſint, cum ſumma re-
ligione ac diligentia executum, coronam Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe. Senatus
decreuit, vt eæ res diuinæ, ſupplicationesq; primo quoq; tempore cum cura fierent.
Mago res à fratre in Italia geſtas Carthaginienſibus exponit.
Dum hæc Romæ atq; in Italia geruntur, nuncius victoriæ ad Cannas Carthaginem G
venerat. Mago Amilcaris filius, non ex ipſa acie à fratre miſſus, ſed retentus aliquot
dies in recipiendis ciuitatibus Brutiorum, quæ deficiebant. Is cùm ei ſenatus datus
eſſet, res geſtas in Italia à fratre expoſuit. Cum ſex imperatoribus eum, quorum qua-
tuor conſules, duo dictator ac magiſter equitum fuerint: cum ſex conſularibus exer-
citibus acie conflixiſſe. occidiſſe ſupra ducenta millia hoſtium: ſupra L. millia cępiſſe.
ex quatuor conſulibus duos occidiſſe. ex duobus faucium alterum, alterum toto ex-
ercitu amiſſo vix cum L. hominibus effugiſſe. magiſtrum equitum qui conſularis po-
teſtatis ſit, fuſum, fugatumq; dictatorem, quia ſe in aciem nunquàm commiſerit: v-
nicum haberi imperatorem. Brutios Apulosq;, partem Samnitum ac Lucanorum de-
feciſſe ad Pœnos. Capuam, quod caput non Campaniæ modò, ſed poſt afflictam rem H
Rom. Cannenſi pugna Italiæ ſit, Annibali ſe tradidiſſe. Pro his tantis totq; victorijs
rerum, Romanorum interfectorum ad Cannas annulli in veſtibulo curiæ Carthaginiẽſis effuſi.
verum ſacrum dijs immortalibus agi haberiq;. Ad fidem deinde tam lætarum *re-
rum effundi in veſtibulo curiæ iuſſit annulos aureos. qui tantus aceruus fuit, vt me-
tientibus dimidium ſuper treis modios expleſſe, ſint quidam authores. Fama tenuit,
quæ propior vero eſt, haud plus fuiſſe modio. Adiecit deinde verbis, quo maioris cla-
dis indicium eſſet, neminẽ niſi equitem, atq; eorũ ipſorũ primores id gerere inſigne.
Summa fuit orationis, quo propius ſpes belli perficiendi ſit, eo magis omni ope iu-
uandum Annibalem eſſe. procul enim ab domo militiam eſſe, in media hoſtium ter-
ra, magnam vim frumenti pecuniæq; abſumi: & tot acies, vt hoſtium exercitus de-
leſſe, ita victoris etiam copias parte aliqua minuiſſe. mittendum igitur ſupplemen- I
tum eſſe, mittendam in ſtipendium pecuniam, frumentumq; tam benemeritis de no
Himilco Hannonem increpat. Hannonis grauiſſima oratio, qua Annibalis eleuat victoriam.
mine Punico militib. Secundum hæc dicta Magonis lætis omnibus, Himilco vir fa-
ctionis Barchinæ locum Hannonis increpandi eſſe ratus, Quid eſt Hanno? inquit,
etiam nunc te pœnitet belli ſuſcepti aduerſus Romanos? iube dedi Annibalem, veta
in tam proſperis rebus gratias dijs immortalibus agi. audiamus Rom. ſenatorem in
Carthaginienſium curia. Tum Hanno: Tacuiſſem hodie, Patres conſcripti, ne quid
in communi omnium gaudio, minus lætum quod eſſet vobis, loquerer. nunc inter-
roganti ſenatori, pœniteàtne me adhuc ſuſcepti aduerſus Rom. belli, ſi reticeam, aut
ſuperbus aut obnoxius videar. quorum alterum eſt hominis alienæ libertatis obliti,
alterum ſuæ. Reſpondeam igitur Himilconi, non deſiſſe pœnitere me belli, neq; de- K
ſiturum ante inuictum noſtrum imperatorem incuſare, quàm finitum aliqua tole-
rabili conditione bellum videro: nec mihi pacis antiquæ deſiderium vlla alia res,
quàm pax noua finiet. Itaq; iſta quæ modò Mago iactauit, Himilconi cæterisq; An-
nibalis ſatellitibus iam læta ſunt. mihi poſſunt læta eſſe, quia res bello bene geſtæ, ſi
volumus fortuna vti, pacem nobis æquiorem dabunt. nam ſi prætermittimus hoc
tempus, quo magis dare quàm accipere poſſumus videri pacem, vereor ne hæc quo-
que lætitia luxuriet nobis, ac vana euadat. quæ tamen nunc quoque qualis eſt? Oc-
cidi exercitus hoſtium: mittite milites mihi. Quid aliud rogares, ſi eſſes victus? Ho-
ſtium cępi bina caſtra, prædæ videlicet plena, & commeatum, frumentum, & pecu-
niam date. Quid aliud, inquam, ſi ſpoliatus, ſi exutus caſtris eſſes, peteres? Et ne om-

nia ipſe

A nia ipſe mirer: (mihi quoq; enim, quoniam reſpondi Himilconi, interrogare ius fasq; eſt) velim ſeu Himilco, ſeu Mago reſpondeat: cùm ad internecionẽ Rom. imperij pugnatum ad Cannas ſit, conſtetq; in defectione totam Italiam eſſe, primùm ecquis Latini nominis populus defecerit ad nos? deinde ecquis homo ex v. & xxx. tribubus ad Annibalem transfugerit? Cum vtrunq; Mago negaſſet: Hoſtium quidem ergo, inquit, adhuc multum ſupereſt. ſed multitudo ea quid animorum, quídue ſpei habeat, ſcire velim. Cùm id neſcire ſe Mago diceret: Nihil facilius ſcitu eſt, inquit, ecquos legatos ad Annibalem Rom. miſerunt de pace? ecquam deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe, allatum ad vos eſt? Cùm id quoq; negaſſet: Bellum igitur, inquit, tam integrum habemus, quàm habuimus, qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm
B varia victoria priore Punico bello fuerit, plerique qui meminerimus, ſuperſumus. nunquam terra mariq; magis proſperæ res noſtræ viſæ ſunt, quàm ante conſules C. Luctatium & A. Poſthumium fuerunt. Luctatio & Poſthumio coss. deuicti ad Ægateis inſulas ſumus. Quod ſi (id quod dij omen auertant) nunc quoq; fortuna aliquid variauerit, tum pacem ſperatis cùm vincimur: quam nunc, cùm vincimus, dat nemo? Ego, ſi quis de pace conſulet, ſeu deferenda hoſtibus, ſeu accipienda, habeo quid ſententiæ dicam. ſi de ijs quæ Mago poſtulat, refertis, nec victorib⁹ mitti attinere puto, & fruſtrantibus nos falſa atque inani victoria multo minus cenſeo mittenda eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio. nam & ſimultas cum familia Barchina leuiorem authorẽ faciebat: & occupati animi præſenti lætitia nihil, quo vanius fieret gaudium ſuum, auribus admittebant: debellatumq; mox fore, ſi adniti paululum voluiſſent, rebantur. Itaq; ingenti conſenſu fit s.c. vt Annibali XL. Numidarũ millia in ſupplementum mitterentur: & XL. elephanti, & argenti multa talenta. Dictatorq; cum Magone in Hiſpaniam præmiſſus eſt ad conducenda XX. millia peditũ, IIII. equitum, quibus exercitus qui in Italia quiq; in Hiſpania erant, ſupplerentur. Cæterùm hæc, vt in ſecundis rebus, ſegniter otioſeq; geſta ſunt. Rom. præter inſitã induſtriam animis, fortuna etiam cunctari prohibebat. nam nec conſul vlli rei, quæ per eum agenda eſſet, deerat: & dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latoq;, vt ſolet, ad populum, vt equũ aſcendere liceret, præter duas vrbanas legiones, quę principio anni à cõſulibus conſcriptæ fuerant, & ſeruorũ delectum, cohortesq; ex agro Piceno & Gallico collectas, ad vltimum propè deſperatæ Reip. auxilium, cum honeſta vtilibus cedunt, deſcendit equo, dixitq;: Qui capitalem fraudem auſi, quiq; pecuniæ iudicati in vinculis eſſent, qui eorum apud ſe milites fierent, eos noxa pecuniaq; ſe exolui iuſſurum. & ſex millia hominum Gallicis ſpolijs, quę triumpho C. Flaminij tranſlata erant, armauit. itaq; cum XXV. mil. armatorum ab vrbe proficiſcitur. Annibal Capua recepta, cùm iterum Neapolitanorum animos partim ſpe, partim metu nequicquam tentaſſet, in agrum Nolanum exercitum traducit: & vt non hoſtiliter ſtatim, quia nõ deſperabat voluntariam deditionem, ita ſi morarentur ſpem, nihil eorũ quæ pati aut timere poſſent, prætermiſſurus. Senatus, ac maximè primores eius in ſocietate Rom. cũ fide perſtare. plebs nouarũ (vt ſolet) rerum auida, atq; Annibalis tota eſſe: metumq; agrorum
E populationis, & patienda in obſidione multa grauia indignaq; proponere animo, neque authores defectionis deerant. Itaq; vbi ſenatum metus cępit, ſi palam contrà tenderent, reſiſti multitudini concitatæ non poſſe, clàm ſimulando dilationem mali inueniunt. placere enim ſibi defectionem ad Annibalem ſimulant: quibus autem conditionibus in fœdus amicitiamq; nouam tranſeant, parum conſtare. Ita ſpatio ſumpto, legatos properè ad prætorẽ Rom. Marcellum Claudium, qui Cannuſij cum exercitu erat, mittunt. docentq; quanto in diſcrimine ſit Nolana res. agrum Annibalis eſſe, & Pœnorum vrbẽ extemplò futuram, ni ſubueniatur. concedendo plebi ſenatum, vbi velint, defecturos ſe, ne deficere præfeſtinarent, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem ſimulatione extrahi rem in ſuum aduentum iuſſit, interim celari quę ſecum acta eſſent, ſpemq; omnẽ auxilij Romani. Ipſe à Cannuſio Calatiam petit: atq;

Quæ in ſupplementum miſſa fuerunt Annibali à Carthaginienſibus.

Iunius dictator aduerſus Annibalem etiam ſceleratos armat.

Annibal in Nolanum agrum traducit exercitum.

Marcellus Claudius prætor Romanus Nolam magnis itineribus peruenit.

tit:atq; inde Vulturno amne traiecto, perq; agrum Satriculanum, Trebianumq; su- F
per Sueſſulam per montes Nolam peruenit. Sub aduentū prætoris Rom. Pœnus agro
Nolano exceſſit: & ad mare proxime Neapolim deſcendit, cupidus maritimi oppidi
potiundi, quò curſus nauibus tutus ex Africa eſſet. Cæterùm poſteaquam Neapolim
à præfecto Ro. teneri accepit (M. Iunius Syllanus erat, ab ipſis Neapolitanis accitus)
Nuceriam in deditionem accepit Annibal. Neapolim quoq; ſicut Nolam, non admiſſus, petit Nuceriam. Eam cum aliquandiu
circumſediſſet ſæpe vi, ſæpe ſolicitandis nequicquam nunc plebe, nunc principibus,
fame demum in deditionem accepit: pactus vt inermes cum ſingulis abirent veſti-
mentis. deinde vt qui à principio mitis omnibus Italicis, præter Rom. videri vellet:
præmia atq; honores ijs qui remanſiſſent, ac militare vellent ſecum, propoſuit. nec ea
ſpes quemquam tenuit. dilapſi omnes quocunq; hoſpitia, aut fortuitus animi impe- G
tus tulit, per Campaniæ vrbes, maximè Nolam Neapolimq;. Cùm fermè triginta ſe-
natores, ac fortè primus quiſq; Capuam petiſſent: excluſi inde, quòd portas Annība-
Nuceria diripitur atq; incenditur à Pœnis. li clauſiſſent, Cumas ſe contulerunt. Nuceriæ præda militi data eſt, vrbs direpta atq;
incenſa. Nolam Marcellius non ſui magis fiducia præſidij, quàm voluntate principum
habebat. plebs timebatur, & antè omnes L. Bantius, quem conſenſus attentatæ defe-
L. Bantium Nolanum ſibi conciliat prætor Romanus. ctionis, ac metus à prætore Rom. nunc ad proditionem patriæ: nunc ſi ea die fortu-
na defuiſſet, ad transfugiendum ſtimulabat. Erat iuuenis acer, & ſociorum ea tempe-
ſtate nobiliſſimus eques. ſeminecem eum ad Cannas in aceruo cæſorum corporum
inuentum, curatumq; ben gnè etiam cum donis Annibal domum remiſerat. ob eius
gratiam meriti rem Nolan[a]ā in ius ditionemq; dare voluerat Pœno: anxiumq; eum & H
ſolicitum cura nouandi res prætor cernebat. Cæterùm cùm aut pœna cohibendus eſ-
ſet, aut beneficio conciliandus, ſibi aſſumpſiſſe, quàm hoſti ademiſſe fortem ac ſtre-
nuum maluit ſocium, accitumq; ad ſe benignè appellat. Multos eum inuidos inter
populares habere, inde exiſtimatu facilè eſſe, quòd nemo ciuis Nolanus ſibi indica-
uerit quàm multa eius egregia facinora militaria eſſent. ſed qui in Rom. militauerit
caſtris, non poſſe obſcuram eius virtutem eſſe. multos ſibi qui cum eo ſtipendia fece-
rint, referre, qui vir eſſet ille: quæq; & quoties pericula pro ſalute ac dignitate populi
Rom. adiſſet: vtiq; Cannenſi pugna non prius prælio abſtiterit, quàm propè exanguis
ruina ſuperincidentium virorum, equorum armorumq; ſit oppreſſus. Itaque macte
virtute eſto, inquit, apud me tibi omnis honos atq; omne præmium erit: & quo fre- I
quentior mecum fueris, ſenties eam rem tibi dignitati atq; emolumento eſſe. Lætoq;
Val. 43. coro. cum dimidio, vel circiter. iuueni promiſſis equum eximium dono dat, * bigatosq; quingentos quæſtorem nu-
merare iubet. lictoribus imperat, vt eum ſe adire, quoties velit, patiantur. Hac comi-
tate Marcelli ferocis iuuenis animus adeò eſt mollitus, vt nemo inde ſociorum rem
Rom. fortius ac fidelius iuuerit. Cùm Annibal ad portas eſſet, (Nolam enim rurſus à
Nolam oppugnat Annibal. Nuceria mouerat caſtra) plebsq; Nolana de integro ad defectionem ſpectaret, Mar-
cellus ſub aduentum hoſtium intra muros ſe recepit, non caſtris metuens, ſed ne pro-
dendæ vrbis occaſionem nimis multis in eam imminentib. daret. Inſtrui deinde v-
trinq; acies cœptæ, Rom. pro mœnibus Nolæ, Pœnorum ante caſtra ſua. prælia hinc
parua inter vrbem caſtraq;, & vario euentu fiebant: quia duces nec prohibere pau- K
cos temerè roganteis, nec dare ſignum vniuerſæ pugnæ volebant. In hac comitia-
ria iam duorum exercituum ſtatione principes Nolanorum nunciant Marcello, no-
cturna colloquia inter plebem ac Pœnos fieri: ſtatutumq; eſſe, vt cùm Romana acies
egreſſa portis iret, impedimenta eorum ac ſarcinas diriperent: clauderentq; deinde
portas, muroſq; occuparent, vt potientes rerum ſuarum atq; vrbis, Pœnum inde pro
Marcellus prætor ſuos in Annibalem educit. Romano acciperent. Hæc vbi nunciata ſunt Marcello, collaudatis ſenatoribus Nola-
nis, priuſquam aliquis motus in muris oriretur, fortunam pugnæ experiri ſtatuit. Ad
treis portas in hoſtes verſas tripartitò exercitum inſtruxit. impedimenta ſubſequi iuſ-
ſit: calones lixasq; & inualidos milites vallum ferre. media porta robora legionum &
Romanos equites, duabus circà portis nouos milites, leuemq; armaturam ac ſocio-

rum equi-

A rum equites ſtatuit. Nolani muros portasq; adire vetiti: ſubſidiaq; deſtinata impedimentis data, ne occupatis prælio legionibus in ea impetus fieret. ita inſtructi intra portas ſtabant. Annibali ſub ſignis (id quod per aliquot dies fecerat) ad multum diei in acie ſtanti primo miraculo eſſe, quòd nec exercitus Romanus porta egrederetur, nec armatus quiſquam in muris eſſet. ratus deinde prodita colloquia eſſe, metuq; reſides factos, partem militum in caſtra remittit, iuſſos properè apparatum omnem oppugnandę vrbis in primam aciem afferre: ſatis fidens, ſi cunctantibus inſtaret, tumultum aliquem in vrbe plebem moturam. Moxq; dum in ſua quiſq; miniſteria diſcurſu trepidat ad prima ſigna, ſuccediteq; ad muros acies, patefacta repentè porta, Marcellus ſigna canere, clamoremq; tolli, ac pedites primùm, deinde equites, quanto maximo
B poſſent impetu, in hoſtē erumpere iubet. Satis terroris tumultusq; in aciem mediam intulerant, cùm duabus circà portis P. Valerius Flaccus & C. Aurelius legati in cor-

C

D

nua hoſtium erupere. Addidêre clamorem lixæ caloneſq;, & alia turba cuſtodiæ impedimentorum appoſita, vt paucitatem maximè ſpernentibus Pœnis ingentis repentè exercitus ſpeciem fecerint. Vix equidem auſim affirmare: quod quidam authores ſunt, duo millia & ccc. hoſtium cæſos: non plus vno Romanos amiſiſſe. Siue tanta, ſiue minor victoria fuit, ingens eo die res, ac neſcio an maxima illo bello geſta ſit. non vinci enim ab Annibale vincentibus difficilius fuit, quàm poſtea vincere. Annibal ſpe potiundæ Nolæ adempta, cum Acerras receſſiſſet; Marcellus extemplò clauſis portis, cuſtodibusq; diſpoſitis, ne quis egrederetur, quæſtionem in foro de ijs qui clàm in colloquijs hoſtium fuerant, habuit: ſupra LXX. damnatos proditionis ſe-
E curi percuſſit, bonaq; eorum iuſſit publica eſſe, & ſumma rerum ſenatui tradita, cum exercitu omni profectus ſupra Sueſſulam, caſtris poſitis conſedit. Pœnus Acerras primùm ad voluntariam deditionem conatus perlicere, poſteaquam obſtinatos vidit, obſidere inde atq; oppugnare parat. Cæterùm Acerranis plus animi quàm virium erat. itaq; deſperata tutela vrbis, vt circumuallari mœnia viderunt, priuſquā continuarentur hoſtium opera, per intermiſſa munimenta, neglectasq; cuſtodias, ſilentio noctis dilapſi, per vias inuiaq;, quà quenque aut cōſilium, aut terror tulit, in vrbes Campaniæ, quas ſatis certum erat non mutaſſe fidem, perfugerunt. Annibal Acerris direptis atq; incenſis, cùm à Caſilino dictatorem Romanū legionesq; nuncij accipi nunciaſſent, ne quis tam propinquis hoſtium caſtris Capuam quoq; recurrat, exercitum ad Caſilinū ducit. Caſilinum eo tempore quingenti Pręneſtini habebant cum paucis

Duo millia & trecenti Pœnorum, vnus tantum manorum amiſſo.

Acerras obſidet Annibal.

Acerra direpta & incenſa.

RomanisLatiniq; nominis,quos eódem audita Cannenſis clades contulerat.Hi non confecto Præneſte ad diem delectu, ſerius profecti domo cùm Caſilinum ante aduerſæ pugnæ famam veniſſent, & alijs aggregarent ſeſe Romanis ſocijsq;, profecti à Caſilino cum ſatis magno agmine irent: auertit eos retrò Caſilinum nuncius Cannenſis pugnæ. ibi cùm dies aliquot ſuſpecti Campanis, timentesq; cauendis ac ſtruendis inuicem inſidijs traduxiſſent:iamq; de Capuæ defectione agi accipiq; Annibalem ſatis pro certo habuere: interfectis nocte oppidanis,partem vrbis quæ citra Vulturnum eſt,(eo enim diuiditur amni) occupauêre.idq; præſidium Caſilini habebant Romani.Additur & Peruſina cohors,homines cccc.& lx.eodem nuncio,quo Præneſtini paucos ante dies Caſilinum compulſi. & ſatis fermè armatorum ad tam exigua mœnia, & flumina altera parte cincta, tuenda erat. penuria frumenti, nimium etiam vt videretur hominum efficiebat. Annibal cùm iam inde haud procul eſſet,Getulos cum præfecto nomine Iſalca præmittit:ac primò, ſi fiat colloquij copia, verbis benignis ad portas aperiẽdas præſidiumq; accipiendum perlicere iubet. ſin in pertinacia perſtent,rem gerere ac tentare,ſi qua parte inuadere vrbẽ poſſit. Vbi ad mœnia acceſſere,quia ſilentium erat,ſolitudo viſa, metuq; conceſſum barbarus ratus, moliri portas & ſeras clauſtraq; effringere parat.cùm patefactis repentè portis cohortes duæ ad idipſum inſtructæ intus, ingenti cum tumultu erumpunt, ſtragemq; hoſtium faciunt.Ita primis repulſis,Maharbal cum maiore robore virorum miſſus, nec ipſe eruptionẽ cohortiũ ſuſtinuit, Poſtremò Annibal caſtris ante ipſa mœnia oppoſitis, paruam vrbẽ paruumq; præſidiũ ſumma vi atq; omnib⁹ copijs oppugnare parat.ac dum inſtat laceſſitq;,corona vndiq; circundatis mœnib⁹, aliquot milites & promptiſſimũ quenq; è muro turribuſq; ictos amiſit. Semel vltro erumpenteis agmine elephantorum oppoſito propè intercluſit, trepidoſq; cõpulit in vrbem: ſatis multis, vt ex tanta paucitate,interfectis.plures cecidiſſent,ni nox prælio interueniſſet. Poſtero die omnium animi ad oppugnandũ accẽduntur: vtiq; poſteaquã corona aurea muralis propoſita eſt, atq; ipſe dux caſtelli plano loco poſiti ſegnẽ oppugnationẽ Sagunti expugnatorib exprobrabat:Cannarũ Thraſymeniq; & Trebię ſingulos admonẽs, vniuerſosq; inde vineę quoq; cœptę agi,cuniculiq;:nec ad varios conatus hoſtiũ aut vis vlla, aut ars deerat.Socij Rom.propugnacula aduerſus vineas ſtatuere,tranſuerſis cuniculis hoſtiũ cuniculos excipere,& palàm & clàm cęptis obuiam ire, donec pudor etiam Annibalem ab incœpto auertit,caſtrisq; cõmunitis ac præſidio modico impoſito,ne omiſſa res videretur,in hybernaCapuam conceſſit.ibi partẽ maiorem hyemis exercitũ in tectis habuit, aduerſus omnia humana mala ſępe ac diu durantẽ, bonis inexpertũ atq; inſuetũ. itaq; quos nulla mali vicerat vis, perdidere nimia bona ac voluptates immodicæ: & eo impenſius,quo auidius ex inſolentia in eas ſe immerſerant. ſomnus enim & vinum,& epulæ, & ſcorta balneaq;, & otium conſuetudine indies blandius, ita eneruauerunt corpora animosq;, vt magis deinde præteritæ eos victoriæ quàm præſentes tutarentur vires: maiusq; id peccatum ducis apud peritos artium militarium haberetur, quàm quòd non ex Cannenſi acie protinus ad vrbem Romam duxiſſet.illa enim cunctatio diſtuliſſe modò victoriam videri potuit:hic error vires ademiſſe ad vincendum. Itaq; hercule, velut ſi cum alio exercitu à Capua exiret,nihil vſquam priſtinæ diſciplinæ tenuit.nam & redierunt pleriq; ſcortis impliciti:& vbi primùm ſub pellibus haberi cœpti ſunt, viaq; & alius militaris labor excepit, tyronum modò corporibus animisq; deficiebant:& deinde per omne æſtiuorum tempus magna pars ſine cõmeatibus ab ſignis dilabebantur: neq; aliæ latebræ,quàm Capua deſertoribus erant. Cæterùm miteſcente iam hyeme, ducto ex hybernis milite, Caſilinum redit.vbi quanquam ab oppugnatione ceſſatum erat, obſidio tamen continuata oppidanos præſidiumq; ad vltimum inopiæ adduxerat. Caſtris Romanis T. Sempronius pręerat,dictatore auſpiciorum repetendorum cauſa profecto Romam.Marcellum

Præneſtini quingenti interfectis oppidanis Caſilinum occupant.

Annibal Caſilinũ oppugnat.

Annibal ad omnia humana mala magis quàm ad bona aſſuetus.

Annibalis exercitum Campanæ delitiæ eneruauerũt.

Annibal Caſilinum redit oppugnaturus.

A cellum & ipſum cupientem ferre auxilium obſeſſis, Vulturnus amnis inflatus aquis, & preces Nolanorum atq; Acerranorum tenebant, Campanos timentium, ſi præſidium Romanum abſceſſiſſet. Gracchus aſſidens tantùm Caſilino, quia prædictum erat dictatoris, ne quid abſente eo rei gereret: nihil mouebat, quanquam quæ facile omnem patientiam vincerent, nunciabantur à Caſilino. nam & præcipitaſſe ſe quoſdam non tolerantes famem, conſtabat: & ſtare inermes in muris, nuda corpora ad miſſilium telorum ictus præbentes. Ea ægrè patiens Gracchus, cùm neq; pugnã conſerere dictatoris iniuſſu auderet: pugnandum autem eſſe, ſi palàm frumentum importare vellet, videret: neq; clam importandi ſpes eſſet, farre ex agris circa vndiq; conuecto cùm complura dolia compleſſet, nuncium ad magiſtratum Caſilinum miſit,
B vt exciperent dolia, quæ amnis deferret. Inſequenti nocte intentis omnibus in flumen, ac ſpem ab nuncio Romano factam, dolia medio miſſa amni defluxerunt: æqualiter inter omnes frumentum diuiſum. id poſtero quoq; die, ac tertio factum eſt. nocte & mittebantur & perueniebant: eo cuſtodias hoſtium fallebant. Imbribus deinde continuis citatior ſolito amnis tranſuerſo vertice dolia impulit ad ripam, quam hoſtes ſeruabant. ibi hærentia inter obnata ripis ſalicta conſpiciuntur, nunciatumq; Annibali eſt: & deinde intẽtiore cuſtodia cautũ, ne quid falleret Vulturno ad vrbem miſſum. Nuces inde fuſæ ab Romanis caſtris cùm medio amni ad Caſilinum defluerent, cratibus excipiebantur. Poſtremò ad id ventũ inopiæ eſt, vt lora detracta ſq; ſcutis pelles, vbi feruida molliſſent aqua, mandere conarentur: nec muribus alióue ani-
C mali abſtinerent: & omne herbarũ radicumq; genus aggeribus infimi muri eruerent. & cùm hoſtes obaraſſent, quicquid herbidi terreni extra murum erat, raporũ ſemen iniecerunt, vt Annibal, Eóne vſque dum ea naſcantur, ad Caſilinum ſeſſurus ſum? exclamaret. & qui nullam antea pactionem auribus admiſerat, tum demum agi ſecum eſt paſſus de redemptione liberorum capitum. * Septunces auri in ſingulos pretium conuenit. fide accepta, ſeſe tradiderunt: donec omne aurum perſolutum eſt, in vinculis habiti. tum remiſſi Cumas cum fide. Id verius eſt, quàm ab equite in abeunteis immiſſo interfectos. Prænestini maxima pars fuêre. ex quingentis ſeptuaginta, qui in præſidio fuerunt: minus dimidium, ferrũ famesq; abſumpſit. cæteri incolumes Prænestе cum prætore ſuo Manitio (ſcriba is antea fuerat) redierunt. Statua eius indicio
D fuit Prænestе in foro ſtatuta, loricata, amicta toga, velato capite: & tria ſigna cum titulo laminæ æneæ inſcripto, Manitium pro militib. qui Caſilini in præſidio fuerint, votum vouiſſe. Idem titulus trib. ſignis in æde Fortunæ poſitis fuit ſubiectus. Caſilinum, oppidum redditum Campanis eſt, firmatum ſeptingentorum militum de exercitu Annibalis preſidio: ne vbi Pœnus inde abſceſſiſſet, Romani oppugnarent. Prænestinis militib⁹ ſenatus Romanus duplex ſtipendium, & quinquennij militiæ vacationem decreuit. ciuitate cùm donarentur ob virtutem, non mutauerunt. Peruſinorum caſus obſcurior fama eſt, quia nec ipſorũ monumento vllo eſt illuſtratus, nec decreto Romanorum. Eodem tempore Petellinos, qui vni ex Brutijs manſerant in amicitia Romana: non Carthaginienſes modò, qui regionem obtinebant, ſed Brutij quoque
E cæteri ob ſeparata ab ſe conſilia oppugnabãt, cùm obſiſtere malis nequirent Petellini, legatos Romam ad præſidium petendũ miſerunt. Quorum preces lacrymæq; (in queſtus enim flebiles, cùm ſibimetipſi cõſulere iuſſi ſunt, ſeſe in veſtibulo curiæ profuderunt) ingentem miſericordiam patribus ac populo mouerunt. conſultiq; iterum à M. Æmylio Pr. patres, circunſpectis omnibus imperij viribus fateri coacti, nihil iam longinquis ſocijs in ſe præſidij eſſe, redire domum, fideq; ad vltimum expleta, conſulere ſibimetipſos in preſenti fortuna iuſſerunt. Hęc poſteaquam renunciata legatio Petellinis eſt, tantus repente meror pauorq; ſenatum eorum cæpit, vt pars profugiendi quà quiſq; poſſet, ac deſerendæ vrbis authores eſſent: pars quando deſerti à veteribus ſocijs eſſent, adiungendi ſe cæteris Brutijs, ac per eos dedendi Annibali. Vicit tamen ea pars quæ nihil raptim, nec temerè agendum conſulendumq; de integro

Caſilini complura dolia frumento plena in Vulturnũ amnem à Romanis miſſa excipiũt.

Caſilini omnium rerum inopes lora pelles q; mandebant.

* Val. 63. coro. *Caſilinum Annibali deditur.*

Petellini ſoli ex Brutijs manſerant in Romana amicitia.

censuit. Re laxata postero die per minorem trepidationem retinuerunt optimates, vt conuectis omnibus ex agris, vrbem ac muros firmarent. Per idem ferè tempus literæ ex Sicilia Sardiniaq; Romam allatæ. Priores ex Sicilia Octacilij Propr. in senatu recitatę sunt. L. Furium Pr. cum classe ex Africa Lilybęum venisse. ipsum grauiter saucium in discrimine vltimo vitæ esse. militi & naualib⁹ socijs neq; stipendium neq; frumentum ad diem dari: neq; vnde detur, esse. magnopere suadere, vt quam primùm ea mittantur: sibiq; si ita videatur, ex nouis prætoribus successorem mittant. Eademq; fermè de stipendio frumentoq; ab A. Cornelio Mammula Propr. ex Sardinia scripta. Responsum vtrisq;, non esse vnde mitteretur. iussiq; ipsi classibus atque exercitibus suis consulerent. Octacilius ad vnicum subsidium populi Romani Hieronem legatos cùm misisset, in stipendium quantum argenti opus fuit, & sex mensium frumentum accepit. Cornelio in Sardinia ciuitates sociæ benignè contulerunt. Et Romæ quoq; propter penuriam argenti triumuiri mensarij rogatione Minutij trib. pleb. facti, L. Æmylius, qui consul censorq; fuerat: & M. Attilius Regulus, qui bis consul fuerat: & L. Scribonius Libo, qui tũ trib. pleb. erat. Et duumuiri creati, M. & C. Attilij, ædem Concordiæ, quàm L. Manlius Pr. vouerat, dedicauerunt. Et tres pontifices creati, Q. Cæcilius Metellus, Q. Fabius Maximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locũ P. Scantinij demortui, & L. Æmylij Pauli cos. & Q. Ælij Peti, qui ceciderant in pugna Cannensi. Cùm cætera quę continuis cladibus fortuna minuerat, quantũ consilijs humanis assequi poterant, patres expleſſent, tandẽ se quoq; & solitudinem curiæ, paucitatemq; conuenientium ad publicum consilium respexerunt. neque enim post L. Æmylium & C. Flaminium censores senatus lectus fuerat, cùm tantum senatorum aduersæ pugnæ, ad hoc sui quenque casus per quinquennium absumpsissent. Cùm de ea re M. Æmylius Pr. dictatore post Casilinum amissum, profecto iam ad exercitum, exposcentibus cunctis retulisset: tum Sp. Caruilius, cum longa oratione non solùm inopiam, sed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres legerentur, conquestus esset: explendi senatus causa, & iungendi arctius Latini nominis, pro magna re se suadere dixit, vt ex singulis populis Latinorũ binis senatoribus, si patres Romani censuissent, ciuitas daretur: atq; in demortuorum locum in senatum legerentur. Eam sententiam haud æquioribus animis, quàm ipsorum quondam postulatum Latinorum, patres audierunt. & cùm fremitus indignantium tota curia esset: & præcipuè Manlius, esse etiam nunc stirpis eius virum diceret, ex qua quondam in Capitolio consul minatus esset, quem Latinum in curia vidisset, eum sua manu se interfecturum: Q. Fabius Maximus nunquam rei vllius alieniore tempore mentionem factam in senatu dixit, quàm inter tam suspensos sociorum animos, incertamq; fidem id tactum, quòd insuper solicitaret eos. eãm vnius hominis temerariam vocem silentio omnium extinguendam esse: & si quid vnquam arcani sanctiue ad silendum in curia fuerit, id omnium maximè tegendum, occulendum, obliuiscendum, pro nõ dicto habendum esse. Ita eius rei oppressa mentio est. Dictatorem qui censor antè fuisset: vetustissimusq; ex ijs qui viuerent cẽsorijs esset, creari placuit, qui senatum legeret: acciriq; C. Terentium cos. ad dictatorem dicendum iusserunt. qui cum ex Apulia, relicto ibi pręsidio, magnis itineribus Romam rediisset, nocte proxima, vt mos erat, M. Fabium Buteonem ex s.c. sine magistro equitum dictatorem in sex menses dixit. Is, vbi cum lictoribus in Rostra ascendit, neq; duos dictatores tempore vno, quod nunquam antea factum esset, probare se dixit: neq; dictatorem se sine magistro equitum: nec censoriam vim permissam vni & eidem iterum: nec dictatori, nisi rei gerendæ causa creato, in sex menses datum imperium. quæ immoderata fors, tempus ac necessitas fecerint, ijs se modum impositurum. nam neq; senatu quenquam moturum ex ijs quos C. Flaminius, L. Æmylius censores in senatum legissent: transcribi tantum recitariq; eos iussurum, ne penes vnum hominem iudicium arbitriumq; de fama ac moribus senatoris fuerit: & ita in demortuorum locum sublecturum, vt ordo ordini, non homo homini

Literæ ex Sicilia & Sardinia Romã allatæ.

Triumuiri mensarij ob argenti penuriam facti.

Magna solitudo curiæ.

M. Fabius Buteo dictator creatur, vt senatores in demortuorũ locum sublegeret.

A homini prælatus vìderetur. Recitato vetere ſenatu, inde primùm in demortuorum locum legit, qui poſt L. Æmylium & C. Flaminium cenſores curulem magiſtratum cępiſſent, necdum in ſenatum lecti eſſent: vt quiſque eorum ſenator primus creatus erat. tum legit qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtoreſue fuerant, tum ex ijs qui ſpolia ex Rom. hoſte fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omnium in ſenatum lectis, extemplò ſe magiſtratu abdicauit, priuatusq; de Roſtris deſcendit, lictoribus abire iuſſis, turbęq; ſe immiſcuit priuatas agentium res: temp⁹ hoc ſedulò terens, ne deducendi ſui cauſa populum de foro abduceret. neque tamen elanguit cura hominum ea mora, frequentesq; eum domum deduxerunt. Conſul nocte inſequenti ad exercitum redijt, non facto certiore

B ſenatu, ne comitiorum cauſa in vrbe retineretur. Poſtero die conſultus à M. Pomponio Pr. ſenatus decreuit dictatori ſcribendum, vti ſi è Repub. cenſeret eſſe, ad conſules ſubrogandos veniret cum magiſtro equitum, & prætore M. Marcello, vt ex ijs prę-ſentibus noſcere patres poſſent quo ſtatu Reſpub. eſſet, conſiliaq; ex rebus caperent. Qui acciti erant, omnes venerunt, relictis legatis, qui legionibus præeſſent. Dictator de ſe pauca ac modicè locutus in magiſtrum equitum T. Sempronium Gracchum magnam partem glorię vertit: comitiaq; edixit, quibus L. Poſthumius III. abſens, qui tum Galliam prouinciam obtinebat: & T. Sempronius Gracchus, qui tum magiſter equitum eò accurrerat, conſules crearentur. Prr. inde creati, M. Valerius Læuinus, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Flaccus, Q. Mutius Scæuola. Dictator creatis magiſtra-

C tibus, Theanum in hyberna ad exercitum redijt, relicto magiſtro equitum Romę: qui cum poſt paucos dies magiſtratum initurus eſſet, de exercitibus ſcribendis comparandisq; in annum, patres conſuleret. Cùm eæ res maximè agerentur. noua clades nunciata: alia ſuper alia cumulante in eum annum fortuna. L. Poſthumium conſulem deſignatum, in Gallia ipſum atq; exercitum deletos. Sylua erat vaſta (Litanam Galli vocant) qua exercitum traducturus erat, eius ſyluæ dextra lęuaq; circa viam Galli arbores ita inciderant, vt immotæ ſtarent: momento leui impulſæ occiderent. Legiones duas Rom. habebat Poſthumius: ſociumq; ab ſupero mari tantum conſcripſerat, vt XXV. millia armatorum in agros hoſtium induxiſſet. Galli oras extremæ ſyluæ cùm circumſediſſent, vbi intrauit agmen ſaltum, tum extremas arborum ſucci-

D ſarum impellunt. quæ alia in aliam inſtabilem per ſe ac malè hærentem incidentes, ancipiti ſtrage arma, viros, equos obruerunt, vt vix decem homines effugerent. nam cùm exanimati pleriq; eſſent arborũ truncis, fragmentisq; ramorum, cæteram quoq; multitudinem inopinato malo trepidam: Galli ſaltum omnem armati circunſidentes interfecerunt: paucis è tanto numero captis, qui pontem fluminis petentes, obſeſſo antè ab hoſtibus ponte intercluſi ſunt. Ibi Poſthumius omni vi ne caperetur obnixus, occubuit. ſpolia corporis caputq; ducis præciſum Boij ouantes templo, quod ſanctiſſimum eſt apud eos, intulere: purgato inde capite, vt mos ijs eſt, caluam auro cælauere. idq; ſacrum vas ijs erat, quo ſolennibus libarent: poculumq; idem ſacerdotis eſſe, ac templi antiſtitib⁹. Præda quoq; haud minor Gallis quàm victoria fuit. nam

E etſi magna pars animalium ſtrage ſyluę oppreſſa erat, tamen cęterę res, quia nihil diſſipatum fuga eſt, ſtratæ per omnem iacentis agminis ordinẽ inuentæ ſunt. Hac nunciata clade, cum per dies multos in tanto pauore fuiſſet ciuitas, vt tabernis clauſis, velut nocturna ſolitudine per vrbẽ acta, ſenatus ædilib⁹ negotium daret, vt vrbem circumirent, apeririq; tabernas, & mœſtitiæ publicę ſpeciem vrbi demi iuberẽt: tum T. Sempronius ſenatũ habuit, cõſolatusq; patres eſt & adhortatus, ne qui Cannenſi ruinæ non ſuccubuiſſent, ad minores calamitates animos ſummitterent. quòd ad Carthaginiẽſes hoſtes Annibalemq; attinet, proſpera modò eſſet, ſicut ſperaret, fortuna: Gallicum bellum & omitti tutò & differri poſſe: vltionemq; eam fraudis in deorũ ac populi Rom. poteſtate fore: de hoſte Pœno exercitibusq;, per quos id bellum gereretur, conſultandũ atq; agitandũ. Ipſe primùm quid peditũ equitumq;, quid ciuium,

Quoſnam in ſenatum legerit dictator.

L. Poſthumius cõſul deſignatus cum exercitu deletus à Gallis.

T. Sempronius in ſenatu patres conſolatur, eosq; adhortatur vt de rerum ſumma deliberent.

quid ſociorum in exercitu eſſet dictatoris, diſſeruit. Tum Marcellus ſuarũ copiarum F
ſummam expoſuit. Quid in Apulia cum C. Terentio conſule eſſet, à peritis quæſitum
eſt. duóne cõſulares exercitus ſatis firmati tanto bello ſufficerent, inibatur ratio. itaq;
Galliam, quanquam ſtimulabat iuſta ira, omitti eo anno placuit. Exercitus dictatoris
Conſuli decretus eſt. De exercitu Marcelli qui ex fuga Cannenſi eſſent, in Siciliam eos
traduci, atq; ibi militare, donec in Italia bellum eſſet, placuit. eodem ex dictatoris le-
gionib⁹ reijci militem minimi quenq; roboris, nullo pręſtituto militiæ tempore, niſi
quod ſtipendiorum legitimorum eſſet. Duæ legiones vrbanæ alteri Conſuli, qui in
locum L. Poſthumij ſuffectus eſſet, decretæ ſunt: eumq; cùm primùm ſaluis auſpicijs
poſſet, creari placuit. legiones præterea duas primo quoq; tempore ex Sicilia acciri:
atq; inde conſul, cui legiones vrbanæ eueniſſent, militum ſumeret quantum opus eſ- G
ſet. C. Terentio cos. prorogari in annũ imperium: neq; de eo exercitu quem ad præ-
ſidium Apulię haberet, quicquam minui. Dum hæc in Italia geruntur, apparanturq;,
In Hiſpania proſperè pugnatũ eſt à Scipionibus. nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat, ſed ad eam diem magis proſperum Rom. P. &
Cn. Scipiões inter ſe partiti copias, vt Cn. terra, P. mari, nauibusq; rem gereret. Aſdru-
bal Pœnorũ imperator neutri parti virium ſatis fidens, procul ab hoſte interuallo, ac
locis tutis tenebat ſe. cui multum ac diu obteſtanti IIII. mil. peditum, & quingenti e-
quites in ſupplementum miſſi ex Africa ſunt. tum refecta tandem ſpe, caſtra propius
hoſtem mouit: claſſemq; & ipſe inſtrui parariq; iubet, ad inſulas maritimamq; oram
tutandam. In ipſo impetu mouendarum de integro rerũ perculit eum præfectorum
nauium tranſitio: qui poſt claſſem ad Iberum per pauorẽ deſertam grauiter increpiti, H
nunquam deinde ſatis fidi aut duci, aut Carthaginienſium rebus fuerant. Fecerant ij
tranſfugæ motum in Carpeſiorum gente, deſciuerantq; ijs authoribus vrbes aliquot:
vna etiam ab ipſis vi capta fuerat. In eam gentẽ verſum ab Rom. bellum eſt: infeſtoq;
exercitu Aſdrubal ingreſſus agrum hoſtium, pro captæ ante dies paucos vrbis mœni-
bus Galbum nobilem Carpeſiorum ducem, cum valido exercitu caſtris ſe detinen-
tem, aggredi ſtatuit. Præmiſſa igitur leui armatura, quæ eliceret hoſteis ad pugnã, pe-
ditum partem ad depopulandum per agros paſſim dimiſit, vt palanteis exciperent, ſi-
mul & ad caſtra tumultus erat, & per agros fugaq; & cædes. deinde vndiq; diuerſis iti-
neribus cùm in caſtra ſe recepiſſent, adeò repente deceſſit animis pauor, vt non ad
munimenta modò defendenda ſatis animorum eſſet, ſed etiam ad laceſſendum ho- I
ſtem prælio. Erumpũt igitur agmine è caſtris tripudiantes more ſuo: repentinaq; eo-
rum audacia terrorem hoſti paulo antè vltro laceſſenti incuſſit. itaq; & ipſe Aſdrubal
in collem ſatis arduum tutumq; flumine etiam obiecto tum copias ſubducit, & præ-
miſſam leuem armaturam equitesq; palatos eodem recepit: nec aut colli aut flumini
ſatis fidens, vallo caſtra permunijt. In hoc alterno pauore certamina aliquot ſunt
contracta. nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iaculator Maurus cetrato, veloci-
tate pari, robore animi viriumq; aliquantum pręſtanti. Poſteaquam neq; elicere Pœ-
num ad certamen obuerſati caſtris poterant, neq; caſtrorum oppugnatio facilis erat:
Aſenam Romani vi capiunt. vrbem Aſenam, quo fineis hoſtium ingrediens Aſdrubal frumentum commeatusq;
alios conuexerat, vi capiunt, omniq; circà agro potiuntur. nec iam aut in agmine, aut K
in caſtris vllo imperio contineri. Quam vbi negligentiam ex re (vt fit) bene geſta ori-
ri ſenſerat Aſdrubal, cohortatus milites vt palantes ſine ſignis hoſtes aggrederentur,
digreſſus colle, pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quem vt adeſſe tumultuoſi nuncij
refugientes ex ſpeculis ſtationibusq; attulere, ad arma conclamatũ eſt. Vt quiſq; arma
cęperat, ſine imperio, ſine ſigno, incompoſiti, inordinati in prælium ruunt. Iam primi
conſeruerant manus, cùm alij cateruatim currerent, alij nondum è caſtris exiſſent.
tum primò ipſa audacia terruere hoſtem. deinde rari in confertos illati, cùm paucitas
parum tuta eſſet, reſpicere alij alios, & vndiq; pulſi coire in orbem, & dum corporib.
applicantur, armaq; armis iungunt, in arctum compulſi, cùm vix mouendis armis ſa-
tis ſpatij eſſet, corona hoſtium cincti, ad multum diei cęduntur. Exigua pars eruptio-
ne facta,

A ne facta, ſyluas ac montes petit: pariq; terrore & caſtra ſunt deſerta, & vniuerſa gens poſtero die in deditionem venit. nec diu in pacato manſit. nam ſubinde ab Carthagine allatum eſt, vt Aſdrubal primo quoq; tempore in Italiam exercitum duceret. quæ vulgata res per Hiſpaniã omniũ fermè animos ad Rom. auertit. Itaq; Aſdrubal extemplò literas Carthaginem mittit, indicans, quanto fama profectionis ſuæ damno fuiſſet. Si verò inde pergeret, priuſquam Iberum tranſiret, Rom. Hiſpaniam fore. nam præterquam quòd nec præſidium, nec ducem haberet, quem relinqueret pro ſe, imperatores eſſe Rom. quibus vix æquis viribus reſiſti poſſit. itaq; ſi vlla Hiſpaniæ cura eſſet, ſucceſſorem ſibi cum valido exercitu mitterẽt. cui ſi omnia proſperè euenirent, non tamen otioſam prouinciam fore. Hę literę quanquam primò admodum moue-

Aſdrubal iubetur in Italiam exercitum ducere.

B runt ſenatum, tamen quia Italiæ cura prior potiorq; erat, nihil de Aſdrubale, neq; de copijs eius mutatum eſt. Himilco cum exercitu iuſto, & aucta claſſe ad retinendam terra mariq;, ac tuẽdam Hiſpaniam eſt miſſus, qui vt pedeſtreis naualeisq; copias traiecit, caſtris communitis, nauibusq; ſubductis & vallo circundatis, cum equitibus delectis ipſe quantũ maximè accelerare poterat, per dubios infeſtosq; populos iuxtà intentus ad Aſdrubalem peruenit. Cùm decreta ſenatus mandataq; expoſuiſſet, atq; edidiciſſet ipſe inuicem, quemadmodũ tractandũ bellum in Hiſpania foret, retro in ſua caſtra redijt, nulla re quàm celeritate tutior, quòd vndiq; abierat, antequam populi cõſentirent. Aſdrubal priuſquã moueret caſtra, pecunias imperat populis omnibus ſuę ditionis, ſatis gnarus Annibalẽ tranſitus quoſdã precio mercatum: nec auxilia

Himilco in Hiſpaniam cum iuſto exercitu mittitur.

Aſdrubal pecunias exigit ab Hiſpanis populis.

C Gallica aliter quàm conducta habuiſſe, inopem tantum iter ingreſſum, vix penetraturum ad Alpes fuiſſe. pecunijs igitur raptim exactis, ad Iberum deſcendit. Decreta Carthaginienſium & Aſdrubalis iter vbi ad Rom. ſunt perlata, omnibus omiſſis rebus, ambo duces iunctis copijs ire obuiam cœptis, atq; obſiſtere parant: rati ſi Annibali vix per ſeipſi tolerando Italiæ hoſti Aſdrubal dux atq; Hiſpanienſis exercitus eſſet iunctus, illico Rom. finẽ imperij fore. His anxij curis ad Iberum contrahunt copias, & tranſito amne cùm diu conſultaſſent, vtrum caſtra caſtris cõferrent, an ſatis haberent, ſocijs Carthaginienſiũ oppugnãdis morari ab itinere propoſito hoſtẽ: vrbem à propinquo flumine Iberam appellatam, opulentiſſimã ea tempeſtate regionis eius, oppugnare parant. quod vbi ſenſit Aſdrubal, pro ope ferenda ſocijs pergit ipſe ire ad

Duo Scipiones iunctis copijs obſiſtere parant Aſdrubali.

D vrbem deditam nuper in fidem Rom. oppugnandã. Ita iam cœpta obſidio omiſſa ab Rom. eſt, & in ipſum Aſdrubalẽ verſum bellũ. Quinq; milliũ interuallo caſtra diſtantia habuêre paucos dies: nec ſine leuibus pręlijs, nec vt in aciẽ exirent. tandem vno eodemq; die velut ex compoſito vtrinq; ſignũ pugnę propoſitum eſt, atq; omnibus copijs in campũ deſcẽſum eſt. Triplex ſtetit Romana acies, peditũ pars ante ſigna locata, pars poſt ſigna accepta, equites cornua cinxere. Aſdrubal mediã aciẽ Hiſpanis firmat: in cornibus, dextro Pœnos locat, lęuo Afros: mercenariorumq; auxilia equitum, Numidas Pœnorũ peditibus, cæteros Afros pro cornibus opponit. nec omnes Numidę in dextro locati cornu, ſed quibus deſultorũ in modũ binos trahentibus equos inter acerrimam ſæpe pugnam in recentẽ equum ex feſſo armatis tranſultare mos erat.

E tanta velocitas ipſis, tamq; docile equorum genus eſt. Cùm hoc modò inſtructi ſtarent, imperatorum vtriuſq; partis haud fermè diſpares ſpes erãt. nam ne multum quidem aut numero, aut genere militum, hi aut illi præſtabant. militibus longè diſpar animus erat. Romanis enim, quanquam procul à patria pugnarent, facilè perſuaſerant duces pro Italia, atq; vrbe Roma eos pugnare. itaq; velut quibus reditus in patriam eo diſcrimine pugnę verteretur, obſtinauerant animis vincere aut mori. Minus pertinaces viros habebat altera acies. nam maxima pars Hiſpani erant: qui vinci in Hiſpania, quàm victores in Italiam trahi, malebant. Primo igitur concurſu cùm vix pila coniecta eſſent, retulit pedem media acies, inferentibusq; ſeſe magno impetu Rom. terga vertit. Nihilo ſegnius in cornibus prælio fuit. hinc Pœnus, hinc Afer vrget: & velut in circumuentos pręlio ancipiti pugnãt. ſed cùm in mediũ tota iam coiſſet Rom. acies,

ſatis virium ad dimouenda hoſtium cornua habuit. itaq; duo diuerſa prælia erant: v- F
troq; Rom. vt qui pulſis tandem medijs & numero & robore virorũ pręſtarent, haud dubiè ſuperarunt. Magna vis hominum ibi occiſa. & niſi Hiſpani vix dum conſerto prælio tam effuſè fugiſſent, perpauci ex tota ſuperfuiſſent acie. Equeſtris pugna nulla admodum fuit. quia ſimul inclinatam mediam aciem Mauri Numidæq́; viderunt, extemplò fuga effuſa nuda cornua elephantis quoq; præ ſe actis, deſeruere. Et Aſdrubal vſque ad vltimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cum paucis effugit. Caſtra Rom. cępere, atq; inde diripuere. Ea pugna, ſi qua dubia in Hiſpania erant, Rom. adiunxit: Aſdrubaliq́; non modò in Italiã traducendi exercitus, ſed ne manendi quidem ſatis tutò in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaquam literis Scipionum Romę vulgata ſunt, non tam victoria quàm prohibito Aſdrubalis in Italiam tranſitu G
lætabantur. Dum hæc in Hiſpania gerũtur, Petellia in Brutijs aliquot poſt menſibus quàm cœpta oppugnari erat, ab Himilcone præfecto Annibalis expugnata eſt. multorumq́; ſanguine ac vulneribus ea Pœnis victoria ſtetit. nec vlla magis vis obſeſſos, quàm fames expugnauit. abſumptis enim frugum alimentis, carniſq́; omnis generis quadrupedum, ſutrinæ poſtremò corijs, herbisq́; & radicibus, & corticibus teneris, ſtrictisq́; rubis vixere, nec antequam vires ad ſtandum in muris ferendaq́; arma deerant, expugnati ſunt. Recepta Petellia, Pœnus ad Conſentiam copias traducit. quàm minus pertinaciter defenſam, intra paucos dies in deditionem accepit. Iiſdem fermè

Scipionis Aſdrubalis copias ſuperãt, & caſtra diripiũt.

Petellia à Pœnis expugnatur.

Conſentiam Annibal in deditionem accepit.

H

I

diebus & Brutiorum exercitus Crotonem Græcam vrbem circunſedit, opulentam quondam armis virisq́;: tum iam adeò multis magnisq́; cladibus afflictam, vt omnis ætatis minus viginti millia ciuium ſupereſſent. itaq; vrbe defenſoribus vacua, facile K
potiti ſunt hoſtes: arx tantum retenta, in quam inter tumultum captæ vrbis è media cæde quidam effugêre. Et Locrenſes deſciuere ad Brutios Pœnosq́;, prodita multitudine à principibus. Rhegyni tantummodo regionis eius & in fide erga Romanos, & poteſtatis ſuæ ad vltimum manſerunt. In Siciliam quoq; eadem inclinatio animorum peruenit: & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abſtinuit. nanq; Gelo maximus ſtirpis contempta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladem Romana ſocietate, ad Pœnos defecit. mouiſſetq́; in Sicilia res, niſi mors adeò opportuna, vt patrem quoq; ſuſpicione aſpergeret, armantem eum multitudinem, ſolicitantem ſocios abſumpſiſſet. Hęc eo anno in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hiſpania vario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maximus à ſenatu poſtulauit, vt ædem Veneris

[illegible]renſes defece[illegible]nt ad Pœnos.

Erycinæ,

A Erycinæ,quam dictator vouisset,dedicari liceret.Senatus decreuit, vt T.Sempronius cos. designatus,cum primùm magistratum iniisset, ad populum ferret, vt Fabium duumuirum esse iuberent ædis dedicandæ causa. Et M. Æmylio Lepido, qui bis cõsul augurq; fuerat,filij tres,Lucius, Marcus, Quintus,ludos funebres per triduum, & gladiatorum paria duo & xx. per triduum in foro dederunt. Ædiles curules C.Lectorius & T.Sempronius Gracchus cos.designatus, qui in ædilitate magister equitum fuerat,ludos Romanos fecerunt, qui per triduum instaurati sunt. Plebeij ludi à M.Aurelio Cotta & M.Claudio Marcello rer instaurati sunt. Circumacto tertio anno Punici belli,T.Sempronius cos.Idibus Martijs magistratũ inijt.Prætores Q.Fuluius Flaccus,qui antea consul censorq; fuerat,vrbanam:M. Valerius Leuinus peregrĩ
B nam sortem in iurisdictione habuit. Ap.Claudius Pulcher Siciliã, Q.Mutius Scæuola Sardiniam sortiti sunt.M.Marcello.Procos. imperiũ esse populus iussit, quòd post Cannensem cladem vnus Romanorum imperatorum in Italia prosperè rem gessisset. Senatus quo die primùm est in Capitolio consultus, decreuit, vt eo anno duplex tributum imperaretur,simplex confestim exigeretur, ex quo stipendiũ præsens omnibus militibus daretur,præterquã qui milites ad Cannas fuissent. Inde de exercitibus ita decretum est,vt duabus legionibus vrbanis T.Sempronius cos. Cales ad conueniendum diem ediceret.inde sex legiones in castra Claudiana supra Suessulam deducerentur.quæ ibi legiones essent, (erant autem Cannensis maximè exercitus) eas Ap. Claudius Pulcher Pr.in Siciliam traijceret:quæq; in Sicilia essent,Romã deportarenC tur.Ad exercitum,cui ad conueniendũ Cales edicta dies erat, M. Claudius Marcellus missus:isq; iussus in castra Claudiana deducere vrbanas legiones. Ad veterem exercitum accipiendum, deducendumq; in Siciliã,T.Metilius Croto legatus ab Ap.Claudio est missus.Taciti primò expectauerant homines, vti consul comitia collegæ creando haberet.deinde vbi ablegatum velut de industria M.Marcellũ viderunt, quem maximè consulem in eum annũ ob ægregiè in prætura res gestas creari volebant, fremitus in curia est ortus.Quod vbi sensit cõsul.Vtrunq;,inquit, è Repub. fuit, Patres conscripti,& M.Claudium ad permutandos exercitus in Campaniã proficisci, & comitia non prius edici,quàm is inde cõfecto quod mandatũ est negotio, reuertisset: vt vos consulem,quẽ tempus Reip.postularet,quemq; maximè vultis, haberetis. Ita de
D comitijs,donec redijt Marcellus,silentiũ fuit.Interea duumuiri creati sunt Q.Fabius Maximus & T.Octacilius Crassus,ædibus dedicandis,Menti Octacilius, Fabius Veneri Erycinæ. Vtraq; in Capitolio est, canali vno discretæ. Et de trecentis equitibus Campanis,qui in Sicilia cũ fide stipendijs emeritis Romã venerant, delatũ ad populum,vt ciues Romani essent:item vti municipes Cumani essent, pridiè quàm populus Campanus à populo Romano defeciisset.Maximè vt hoc ferretur,mouerat: quòd quorum hominũ essent,scire se ipsi negabãt, vetere patria relicta,in eam in quam redierant,nondum adsciti.Posteaquã Marcellus ab exercitu redijt, comitia vni consuli rogando in locum L.Posthumij edicuntur.Creatur ingenti consensu Marcellus, qui extemplo magistratũ occiperet.cui ineunti consulatũ cùm tonuisset, vocati augures
E vitio creatum videri pronuntiauerunt. vulgoq; patres ita fama ferebant, quòd tum primum duo plebeij cõsules facti essent,id deis cordi non esse.In locum Marcelli, vbi is se magistratu abdicauit,suffectus Fabius Maximus tertiùm. Mare arsit eo anno: ad Sinuessam bos equuleum peperit:signa Lanuuij ad Iunonis Sospitæ cruore manauere,lapidibusq; circa id templum pluit,ob quem imbrem nouẽdiale,vt assolet,sacrum fuit.cæteraq; prodigia cum cura expiata.Consules exercitus inter se diuiserunt.Fabio exercitus,cui M.Iunius dictator prẽfuerat,euenit.Sempronio volonum quod fuerat, & sociorum xxv.millia. M. Valerio Pr.legiones quæ ex Sicilia rediissent, decretæ.M. Claudius Proconsul.ad eum exercitum, qui supra Suessulam Nolæ præsideret, missus. Prętores in Siciliam ac Sardiniam profecti.Consules edixerunt, quoties senatum vocassent, vti senatores, quibusq; in senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capenam

Duplex tributum imperatur ciuibus Romanis.

Aedes dedicantur Menti & Veneri Erycinæ.

Prodigia.

penam conuenirent. Prætores quorum iuriſdictio erat, tribunalia ad Piſcinam publicam poſuerunt.eò vadimonia fieri iuſſerunt.ibiq; eo anno ius dictum eſt. Interim Carthaginem,vnde Mago frater Annibalis XII. millia peditum, & mille quingentos equites,XX.elephantos,* mille argenti talenta in Italiam tranſmiſſurus erat cum præſidio LX.nauium longarum,nuntius affertur,in Hiſpania rem malè geſtam, omnesq; fermè eius prouinciæ populos ad Romanos defeciſſe.Erant qui Magonem cum claſſe ea,copijsq; omiſſa Italia,in Hiſpaniam auerterent,cùm Sardinię recipiendę repentina ſpes affulſit.Paruum ibi exercitum Rom.eſſe. veterem prætorem inde Corneliū prouinciæ peritum decedere,nouum expectari.ad hoc,feſſos iam animos Sardorum eſſe diuturnitate imperij & proximo ijs anno acerbè atq; auarè imperatū: graui tributo & collatione iniqua frumenti oppreſſos.nihil deeſſe aliud quàm authorem, ad quem deficerent. Hæc clandeſtina legatio per principes miſſa erat: maximè eam rem moliēte Harſicora,qui tum authoritate atq; opibus longè primus erat.His nuntijs propè vno tempore turbati erectiq;,Magonem cum claſſe ſua copijsq; in Hiſpaniam mittunt.in Sardiniam Aſdrubalem cognomento Caluum deligunt ducem: & tantum fermè copiarum, quantum Magoni, decernunt. Et Romæ conſules tranſactis rebus,quæ in vrbe agendæ erant, mouebant iam ſeſe ad bellum. T. Sempronius militib.Sinueſſam diem ad cōueniendum edixit. & Q. Fabius conſulto prius ſenatu, vt frumenta omnes ex agris ante calendas Iulias primas in vrbes munitas cōueherent. qui non inuexiſſent,eorum ſe agrum populaturum: ſeruos ſub haſta venditurum, villas incenſurum.Ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio à belli adminiſtratione data eſt.Valerium prætorem in Apuliam ire placuit ad exercitum à Terentio accipiendum.cùm ex Sicilia legiones veniſſent: ijs potiſſimum vti ad regionis eius præſidium : Terentianum mitti cum aliquo legatorum. Et XXV.naues M.Valerio datæ ſunt,quibus oram maritimam inter Brunduſium ac Tarentum tutari poſſet.Par nauium numerus Q.Fuluio Pr. vrb. decretus ad ſuburbana littora tutanda.C.Terentio Proconſ.negotium datum,vt in Piceno agro conquiſitionem militum haberet,lociſq; ijs præſidio eſſet. Et T. Octacilius Craſſus poſteaquam ædem Mentis in Capitolio dedicauit, in Siciliam cum imperio qui claſſi præeſſet, miſſus. In hanc dimicationem duorum opulentiſſimorum in terris populorum omnes reges gentesq; animos intenderant. inter quos Philippus Macedonum rex eo magis, quòd propior Italię ac mari tantum Ionio diſcretus erat.Is vbi primùm fama accepit, Annibalem Alpes tranſgreſſum,vt bello inter Rom. Pœnumq; orto lætatus erat: ita vtrius populi mallet victoriam eſſe, incertis adhuc viribus fluctuatus animo fuerat. poſteaquam tertia iam pugna,tertia victoria cum Annibale & Pœnis erat, ad fortunam inclinauit,legatosq; ad Annibalem miſit, qui vitātes portus Brunduſinum Tarentinumq;,quia cuſtodijs nauium Rom.tenebantur:ad Laciniæ Iunonis templum in terram egreſſi ſunt.inde per Apuliam petentes Capuam, media in præſidia Rom. illati ſunt,deductiq; ad M.Valerium Leuinum prætorē, circa Nuceriā caſtra habentem.Ibi intrepidè Xenophanes legationis princeps à Philippo rege ſe miſſum ait ad amicitiam ſocietatemq; iungendam cum populo Rom. mādata habere ad conſules, ac ſenatum populumq; Rom.Inter defectiones veterum ſociorum Valerius noua ſocietate tam clari regis lætus admodum hoſtem pro hoſpite comiter accepit. dat qui proſequantur,itineraq; cum cura demonſtrent,quæ loca,quosq; ſaltus,aut Romani, aut hoſtes teneant.Xenophanes per præſidia Rom.in Campaniam, inde qua proximum fuit,in caſtra Annibalis peruenit, fœdusq; cum eo atq; amicitiam iungit legibus his:vt Philippus rex quàm maxima claſſe (ducentas autem naues videbatur effecturus) in Italiam traijceret,& vaſtaret maritimam oram, bellum pro parte ſua terra mariq; gereret.vbi debellatum eſſet,Italia omnis cum ipſa vrbe Roma Carthaginienſium atq; Annibalis eſſet,prædaq; omnis Annibali cederet.perdomita Italia,nauigarent in Græciam,bellumq; cum quibus regibus placeret, gererent. quæ ciuitates con

tinentis,

*Valet 60000. cor.

Sardorum clandeſtina legatio ad Pœnos.

Philippus Macedonum rex legatos ad Annibalem miſit.

Xenophanis mendacium.

Fœderis inter Annibalem & Philippum leges.

A tinentis,quæ insulæ ad Macedoniam vergunt,eæ Philippi regniq; eius essent. In has fermè leges inter Pœnum ducem,legatosq; Macedonum ictum fœdus. missiq; cum ijs ad regis ipsius firmandam fidem legati,Gisgo,& Bostar,& Mago,eodem ad Iunonis Laciniæ templum, vbi nauis occulta in statione erat, perueniunt: inde prouecti cùm iam altum tenerent,conspecti à classe Romana sunt.quæ præsidio erat Calabrię littoribus.Q.Fuluius Flaccus Corcyræos ad persequendam retrahendamq; nauem cùm misisset,primò fugere regij conati:deinde vbi celeritate victi cesserunt, tradunt se Romanis:& ad præfectum classis adducti,cùm quæreret,qui,& vnde, & quo tenderent cursum:Xenophanes primò satis iam semel felix mendacium struere,à Philippo se ad Romanos missum,ad M.Valerium,ad quem vnum iter tutum fuerit, peruenisse:Campaniam superare nequisse, septã hostium præsidijs. deinde vt Punicus cultus,habitusq; suspectos legatos fecit Annibalis, interrogatosq; sermo prodidit: tum comitibus eorum seductis,ac metu territis,literæ quoq; ab Annibale ad Philippum inuentæ de pace inter regem Macedonum,Pœnumq; ducem. Quibus satis cognitis, optimum visum est,captiuos,comitesq; eorum Romam ad senatum, aut ad consules,vbicunq; essent,quàm primum deportare.ad id celerrimæ quinq; naues delectæ: ac L.Valerius Antias,qui præesset,missus:eiq; mandatum,vt in omneis naues legatos separatim custodiendos diuideret:daretq; operam, ne quod ijs colloquium inter se, neue communicatio consilij esset. Per idem tempus Romæcùm A.Cornelius Mammula ex Sardinia prouincia decedens retulisset,qui status rerum in insula esset, ad bel

Xenophanes & Annibalis ad Philippum legati intercipiuntur.

B

C lum ac defectionem omneis spectare:Q.Mutium,qui successisset sibi, grauitate cœli aquarumq; aduenientem exceptum,non tam in periculosum, quàm longum morbum implicitum,diu ad belli vim sustinendam inutilem fore, exercitumq; ibi vt satis firmum pacatæ prouinciæ pręsidem esse,ita parum bello, quod motum iri videretur: decreuerunt patres,vt Q.Fuluius Flaccus quinq; millia peditũ, quadringentos equites scriberet,eamq; legionẽ primo quoq; tempore in Sardiniam traijciẽdam curaret, mitteretq; cum imperio quẽ ipsi videretur, qui rẽ gereret quoad Mutius cõualuisset. Ad eam rem missus est T.Manlius Torquatus,qui bis consul,censorq; fuerat,subegeratq; in consulatu Sardos.Sub idem ferè tẽpus & à Carthagine in Sardiniã classis missa duce Asdrubale,cui Caluo cognomẽ erat,fœda tempestate vexata ad Baleares insu-

In Sardiniam subsidia metu defectionis mittũtur.

D las eijcitur.ibiq; (adeò non armamenta modò,sed etiam aluei nauium quassati erant) subductæ naues dum reficiuntur,aliquantum temporis triuerunt. In Italia cum post Cannensem pugnam fractis partis alterius viribus, alterius mollitis animis, segnius bellum esset:Campani per se adorti sunt rem Cumanã suæ ditionis facere, primò solicitantes,vt ab Romanis deficerent.vbi id parum processit, dolum ad capiendos eos comparant.Campanis omnibus statum sacrificium ad Hamas. eò senatum Campanum venturum certiores Cumanos fecerunt:petieruntq;, vt & Cumanus eò senatus veniret ad consultandum communiter,vt eosdem vterq; populus socios hostesq; haberet.præsidium ibi armatũ sese habituros, ne quid ab Romanis, noui periculi esset. Cumani,quanquam suspecta fraus erat,nihil abnuêre, ita tegi fallax consilium posse

Campani Cumanam rem suæ ditionis facere cogitant.

E rati.Interim T.Sempronius consul Romanus Sinuessæ,quo ad conueniendum diem edixerat,exercitu lustrato, transgressus Vulturnum flumen, circa Linternum castra posuit.Ibi,quia ociosa statiua erant,crebro decurrere milites cogebat, vt tyrones (ea maxima pars volonũ erat) assuescerent signa sequi, & in acie agnoscere ordines suos. inter quæ concordiæ maxima erat cura duci.itaq; legatis, tribunisq; præceperat, ne quam exprobratio cuiquam veteris fortunæ discordiam inter ordines sereret: vetus miles tyroni,liber voloni sese exæquari sineret. omneis satis honestos, generososq; ducerent,quibus arma sua,signaq; populus Romanus commisisset. quæ fortuna coegisset ita fieri, eandem cogere tueri factum. Ea non maiore cura præcepta ab ducibus sunt,quàm à militibus obseruata. breuiq; tanta concordia coaluerant omnium animi,vt propè in obliuionem venirent,qua ex conditione quisq; esset miles factus.

Hæc

Hęc agenti Graccho legati Cumani nuntiarunt, quę à Campanis legatio paucos ante F
dies veniſſet, & quid ijs ipſi reſpondiſſent. Triduum poſt eum diem feſtum eſſe : non ſenatum ſolùm omnem ibi futurum , ſed caſtra etiam & exercitum Campanum.

Campanos opprimit Gracchus.

Gracchus iuſſis Cumanis omnia ex agris in vrbem cõuehere, & manere intra muros: ipſe pridie quàm ſtatutum ſacrificium Campanis eſſet, Cumas mouet caſtra. Hamæ inde tria millia paſſuum abſunt Iam Campani eò frequentes ex compoſito conuenerant: nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui ſummus magiſtratus erat Campanis, cum XIIII. millibus militum habebat caſtra. Is ſacrificio apparando, & inter id inſtruendæ fraudi aliquantò intentior, quàm muniẽdis caſtris, aut vlli militari operi fuit. Triduum ſacrificatum ad Hamas. nocturnum erat ſacrum, ita vt ante mediam noctem compleretur. Huic Gracchus inſidiandum tempori ratus, cuſtodibus ad G
portas poſitis, ne quis enuntiare poſſet, à ſexta ad decimam diei horam coactis militibus corpora curare, ſomnoq; operam dare, vt primis tenebris conuenire ad ſignum poſſent: vigilia fermè prima tolli iuſſit ſigna. ſilentiq; profectus agmine, cùm ad Hamas media nocte peruenisſet, caſtra Campana, vt in peruigilio neglecta, ſimul omnibus portis inuadit. alios ſomno ſtratos, alios perpetrato ſacro inermes redeuntes obtruncat. Hominum eo tumultu nocturno cæſa plus duo millia, cum ipſo duce Mario Alfio, capta ſunt ſigna militaria quatuor & triginta. Gracchus minus centum militum iactura caſtris hoſtium potitus, Cumas ſe properè recepit: Ab Annibale metuens, qui ſuper Capuam ad Tifata habebat caſtra. Nec eum prouida viri fefellit opinio.

Annibal Campanis opẽ laturus ad Hamas venit.

nam ſimul Capuam ea clades eſt nuntiata, ratus Annibal ab re benè geſta inſolenter H
lætum exercitum tyronum magna ex parte ſeruorumq; ſpoliantem victos, prædasq; agentem ad Hamas ſe inuenturum, citatum agmen præter Capuam rapit: obuiosq; ex fuga Campanorum per duo præſidia Capuam duci, ſaucios vehiculis tolli, portariq; iubet. ipſe ad Hamas vacua ab hoſtibus caſtra, nec quicquam præter recentis veſtigia cædis, ſtrataq; paſſim corpora ſociorum inuenit. Authores erant quidam, vt protinus inde Cumas duceret, vrbemq; oppugnaret. Id quanquam haud modicè Annibal cupiebat, vt quia Neapolim non potuerat, Cumas ſaltem maritimam vrbem haberet: tamen quia præter arma nihil ſecum miles raptim acto agmine extulerat, retrò in caſtra ſupra Tifata ſe recepit. inde fatigatus Campanorum precibus, ſequenti die cum omni apparatu oppugnandæ vrbis, Cumas redit : populatoq; agro I

Annibal Cumas oppugnat.

Cumano, mille paſſus ab vrbe caſtra locat. Tum Gracchus magis verecundia in tali neceſſitate deſerendi ſocios implorantes fidem ſuam populiq; Romani ſubſtitit, quàm ſatis fidens exercitui. Nec alter conſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat, Vulturnum traducere audebat exercitum: occupatus primò auſpicijs repetendis Romæ: dein prodigijs, quæ alia ſuper alia nuntiabantur, expiandiq; ea haud facilè litari aruſpices reſpondebant. Hæ cauſę cùm Fabium tenerent, Sempronius in obſidione erat: & iam operibus oppugnabatur. Aduerſus ligneam ingentem turrim admotam vrbi, aliam turrim ex ipſo muro excitauit conſul Romanus aliquanto altiorem: quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis validis ſublicis pro ſolo vſus erat. inde primùm ſaxis, ſudibusq;, & cæteris miſſilibus propugnatores vrbem ac mœnia tuebãtur: poſtremò vbi K
promouendo adiunctam muro viderũt turrim, facibus ardentibus plurimum ſimul ignem coniecerunt. quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri ſeſe præcipitaret, eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta, ſtationes hoſtium fudit,

Cumani ſtationes Pœnorum fundũt, & eos in caſtra fugant.

fugauitq; in caſtra, vt eo die obſeſſo, quàm obſidenti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille cccc. Carthaginienſium cæſi: vnde quadraginta viui capti, qui circa muros & in ſtationibus ſolutè ac negligenter agentes, cùm nihil minus quàm eruptionem timuiſſent, ex improuiſo oppreſſi ſunt. Gracchus, priuſquam ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent, receptui ſignum dedit, ac ſuos intra muros recepit. Poſtero die Annibal elatum ſecunda re conſulem iuſto pręlio ratus certaturum, aciem inter caſtra atq; vrbem inſtruxit. cæterùm poſteaquam neminem moueri ab ſolita cuſtodia vrbis vidit,

Annibal ab obſidione Cumarum diſcedit.

nec com-

A nec committi quicquam temerariæ ſpei, ad Tifata redit infecta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione, ijſdem diebus & in Lucanis ad Grumentum T. Sempronius, cui Longo cognomen erat. cum Hanone Pœno proſperè pugnat. ſupra duo millia hominum occidit: & CCLXXX. milites amiſit. ſigna militaria ad XLI. cępit. Pulſis finibus Lucanis Hăno, retro in Brutios ſeſe recepit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo Rom. defecerant, vi recepta per M. Valerium prætorem. Vercellius, Siciliuſq;, authores defectionis ſecuri percuſſi. ſupra mille captiuorũ ſub haſta venierunt. præda alia militi conceſſa, exercitusq; Cumas reductus. Dum hæc in Lucanis atq; in Hirpinis geruntur, quinq; naues, quæ Macedonum atq; Pœnorum captos legatos Romam portabant, à ſupero mari ad inferum circumuectæ, propè omnem Italiæ o-

Hannopulſus finibus Lucanis a T. Sempronio Longo.

B ram, cùm præter Cumas velis ferrentur, neq; hoſtium an ſociorum eſſent, ſatis ſciretur, Gracchus obuiam ex claſſe ſua naues miſit. Cùm percunctando inuicem cognitum eſſet, conſulem Cumis eſſe, naues Cumas appulſæ, captiuiq; ad conſulem deducti, & literæ datæ. Conſul literis Philippi atq; Annibalis perlectis, conſignata omnia ad ſenatum itinere terreſtri miſit: nauibus deuehi legatos iuſſit. Cùm eodem ferè die literæ legatiq; Romam veniſſent, & percunctatione facta, dicta cum ſcriptis congruerent, primò grauis cura Patres inceſſit, cernentes, quanta vix tolerantibus Punicum bellum, Macedonici belli moles inſtaret. cui tamen adeò non ſuccubuerũt, vt extemplò agitaretur, quemadmodũ vltro inferendo bellò auerterent ab Italia hoſtem. Ca-

De bello Macedonico agitant Patres.

ptiuis in vincula conditis, comitibusq; eorũ ſub haſta venditis, ad naues XXV. quibus

C Q. Fuluius Flaccus præfectus præerat, viginti paratas alias decernunt. His comparatis deductisq;, & additis quinq; nauibus, quæ aduexerant captiuos legatos, quinquaginta naues ab Oſtia Tarentum profectæ: iuſſuſq; Q. Fuluius militibus Varronianis. quibus L. Apuſtius legatus Tarenti præerat, in naues impoſitis, L. nauium claſſe non tueri modo Italiæ oram, ſed explorare de Macedonico bello, ſi congruentia literis, legatorumq; indicijs Philippi conſilia eſſent, vt M. Valerium prætorem literis certiorem faceret: isq; L. Apuſtio legato exercitui præpoſito, Tarentum ad claſſem profectus, primo quoq; tempore in Macedoniam tranſmitteret: daretq; operam, vt Philippum in regno contineret. Pecunia ad claſſem tuendã, bellumq; Macedonicum ei decreta eſt, quæ Ap. Claudio in Siciliam miſſa erat, vt redderetur Hieroni regi. & hæc

D per L. Apuſtium legatum Tarentũ eſt deuecta. ſimul ab Hierone miſſa CC. millia modium tritici, & hordei centum. Dum hæc Rom. parant, aguntq;, ad Philippum captiua nauis vna ex ijs, quæ Romam miſſæ erant, ex curſu fugit: inde ſcitum, legatos cum literis captos. itaq; ignarus de ijs quæ cum Annibale legatis ſuis conueniſſent, quæq; legati eius ad ſe allaturi fuiſſent, legationem aliam cum eiſdẽ mandatis mittit. Legati ad Annibalem miſſi, Heraclitus, cui Scotino cognomen erat, & Crito Berręus, & Soſitheus Magnes. hi proſperè tulerunt ac retulerunt mandata. ſed prius ſe æſtas circumegit, quàm mouere ac moliri quicquam rex poſſet. tantum nauis vna capta cum legatis momenti fecit, ad dilationem imminentis Rom. belli. Et circa Capuam, tranſgreſſo Vulturnum Fabio poſt expiata tandem prodigia, ambo cõſules rem gerebant.

Philippus legationem alteram mittit ad Annibalem.

E Combulteriam, & Trebulam, & Auſticulã vrbes, quæ ad Pœnum defecerant, Fabius vi cępit: præſidiaq; in ijs Annibalis. Campani permulti capti. & Nolę, ſicut priore anno, ſenatus Romanorum, plebs Annibalis erat: cõſiliaq; occulta de cæde principum, & proditione vrbis inibantur. Quibus ne incepta procederẽt, inter Capuam caſtraq; Annibalis, quæ in Tifatis erant, traducto exercitu, Fabius ſuper Veſuuium in caſtris Claudianis conſedit. inde M. Marcellum proconſulem cum ijs copijs quas habebat, Nolam in præſidiũ miſit. Et in Sardinia res per T. Manliũ prętorem adminiſtrari cœptæ, quæ omiſſæ erãt, poſteaquã Q. Mutius prętor graui morbo eſt implicitus, Manlius nauibus longis ad Caraleis ſubductis, naualibusq; ſocijs armatis, vt terra rem gereret, & à prætore exercitu accepto, duo & viginti millia peditũ, mille & ducentos equites confecit. Cum his equitũ peditũq; copijs profectus in agrum hoſtium, haud

Nolanus ſenatus Romanorũ, plebs Annibalis erat.

procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicora tum fortè profectus erat in Pel- F
lidos Sardos ad iuuentutem armandam, qua copias augeret. Filius eius nomine Hio-
ſtus caſtris præerat. Is adoleſcentia ferox temerè prælio inito fuſus, fugatusq́; ad xxx.
Sardorum 30000. à T. Manlio caſa. millia Sardorum eo prælio cæſa, mille trecenti fermè viui capti. Alius exercitus pri-
mò per agros ſyluasq́; fuga palatus: dein, quo ducem fugiſſe fama erat, ad vrbem no-
mine Cornum, caput eius regionis, confugit, debellatumq́; eo prælio in Sardinia eſ-
ſet, ni claſſis Punica cum duce Aſdrubale, quæ tempeſtate deiecta ad Baleares erat, in
tempore ad ſpem rebellandi adueniſſet. Manlius poſt famam appulſæ Punicæ claſſis
Caraleis ſe recepit. ea occaſio Harſicoræ data, Pœno ſe iungendi. Aſdrubal copijs in
terram expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginem, duce Harſicora ad ſociorum populi
Romani agrum populãdum profectus, Caraleis peruenturus erat, ni Manlius obuio G
exercitu ab effuſa eum populatione continuiſſet. Primò caſtra caſtris modico inter-
uallo ſunt obiecta, deinceps procurſationes leuiaq́; certamina vario euentu inita: po-
ſtremo deſcenſum in aciem, ſignisq́; collatis iuſto prælio per quatuor horas pugna-
tum. Diu pugnam ancipitem Pœni, Sardis facile vinci aſſuetis fecerunt: poſtremò &
ipſi, cùm omnia circa ſtrage ac fuga Sardorum repleta eſſent, fuſi. cęterùm terga dan-
tes circunducto cornu, quo pepulerat Sardos, incluſit Romanus: cædes inde magis,
Sardi debellantur à T. Manlio, captis Pœnorum nobiliſſimis. quàm pugna fuit. Duodecim millia hoſtium cæſa, Sardorum ſimul, Pœnorumq́; fer-
mè III. millia, & DCC. capti, & ſigna militaria ſeptem & viginti. Ante omnia claram &
memorabilem pugnã fecit Aſdrubal imperator captus, & Hanno, & Mago, nobiles
Carthaginienſes: Mago ex gente Barchina, propinqua cognatione Annibali iun- H
ctus: Hanno author rebellionis Sardis, belliq́; eius haud dubiè cõcitator. Nec Sardo-
rum duces minus nobilẽ eam pugnam cladibus ſuis fecerunt. nam & filius Harſicorę
Hioſtus in acie cecidit: & Harſicora cũ paucis equitibus fugiens, vt ſuper afflictas res
necem quoq; filij audiuit: nocte, ne cuiuſquam interuentus cœptum impediret, mor
tem ſibi conſciuit. Cæteris vrbs Cornus eadẽ, quæ antè, fugæ receptaculũ fuit. quam
Manlius victore exercitu aggreſſus, intra paucos dies recepit. Deinde aliæ quoq; ciui-
tates, quæ ad Harſicoram Pœnosq́; defecerant, obſidibus datis, dediderunt ſeſe. qui-
bus ſtipendio frumentoq́; imperato pro cuiuſq; aut viribus, aut delicto, Caraleis ex-
ercitum reduxit. ibi nauibus longis deductis, impoſitoq́; quem ſecum aduexerat mi-
Sardinia perdomita, T. Manlius Romam cum exercitu redit. lite, Romam nauigat, Sardiniamq́; perdomitã nuntiat patribus: & ſtipendium quæ- I
ſtoribus, & frumentum ędilibus, captiuosq́; Fuluio prætori tradidit. Per idem tem-
pus T. Octacilius prætor quinquaginta nauiũ ab Lilybæo claſſe in Africam tranſue-
ctus, depopulatusq́; agrum Carthaginiẽſem, cum Sardiniam inde peteret, quo fama
erat Aſdrubalem à Balearibus nuper traieciſſe, claſſi Africam repetẽti occurrit, leuiq́;
armatura certamine in alto commiſſo, ſeptẽ inde naues cum ſocijs naualibus cæpit.
cæteras metus haud ſecus, quàm tempeſtas paſſim diſiecit. Per eoſdẽ fortè dies & Bo-
milcar cum militibus ad ſupplementum Carthagine miſſis, quadragintaq́; elephan-
tis, & commeatu, Locros acceſſit. quem vt incautũ opprimeret Ap. Claudius per ſi-
mulationem prouinciæ circumeundæ Meſſanã raptim exercitu ducto, æſtu ſecundo
Locros traiecit. Iã inde Bomilcar ad Hannonẽ in Brutios profectus erat, & Locrenſes K
portas Romanis clauſerunt. Appius magno conatu nulla re geſta, Meſſanam repetit.
Eadẽ ęſtate Marcellus ab Nola, quã pręſidio obtinebat, crebras excurſiones in agrum
Hirpinum, & Samnites Caudinos fecit. adeoq́; omnia ferro atq; igni vaſtauit, vt anti
Legatorum Samnitium ad Annibalem oratio. quarum cladium Samnio memoriã renouaret. itaq; extemplò legati ad Annibalem
miſſi ſimul ex vtraq; gente, ita Pœnum allocuti ſunt: Hoſtes populi Romani, Anni-
bal, fuimus primùm per nos ipſi, quoad noſtra arma, noſtrę vires nos tutari poterant.
poſteaquam ijs parum fidebamus, Pyrrho regi nos adiunximus, à quo relicti, pacem
neceſſariam accepimus, fuimusq́; in ea per annos propè quinquaginta, ad id tempus
quo in Italiã veniſti. Tua nos non magis virtus fortunaq́;, quàm vnica comitas ac be-
nignitas erga ciues noſtros, quos captos nobis remiſiſti, ita cõciliauit tibi, vt te ſaluo

atq; in-

A atq; incolumi amico, non modò populum Romanum, sed ne deos quidem iratos (si dici fas est) timeremus. At Hercule non solùm incolumi & victore, sed præsente te, cum ploratum propè coniugum ac liberorum nostrorum exaudire, & flagrantia tecta posses conspicere: ita sumus aliquoties hac æstate deuastati, vt M. Marcellus, non Annibal vicisse ad Cannas videatur: glorienturq; Romani, te ad vnum modò ictum vigentem, velut iaculo emisso torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum gessimus, nullo externo adiuti nec duce, nec exercitu: nisi quòd per biennium Pyrrhus nostro magis milite suas auxit vires, quàm suis viribus nos defendit. Non ergo secundis rebus nostris gloriabimur: duos consules, ac duos consulares exercitus à nobis sub iugum missos, & si qua alia aut læta aut glorioſa nobis euenerunt,
B quæ aspera aduersaq; tunc acciderunt, minore indignatione referre possumus, quàm quæ hodie eueniunt. Magni dictatores cum magistris equitum, bini consules cum binis consularibus exercitibus ingrediebantur fines nostros antè exploratò & subsidijs positis, & sub signis ad populandum ducebant. nunc propè vnius & parui ad tuendam Nolam præsidij præda sumus. iam ne manipulatim quidem, sed latronum modò percursant totis finibus nostris negligentius, quàm si in Romano vagarentur agro. Causa autem hæc est, quòd neq; tu defendis: & nostra iuuentus, quæ si domi esset, tutaretur, omnis sub signis militat tuis. Nec te, nec exercitum tuum norim: nisi à quo tot Romanas acies fusas, stratasq; esse sciam, ei facile esse ducam opprimere popu latores nostros vagos, sine signis, palatos, quò quẽq; trahit, quamuis vana prædę spes.
C Numidarum paucorum illi quidem præda erunt, præsidiumq; missum nobis erit, & Nolæ ademeris: si modò quos vt socios haberes dignos duxisti, haud indignos iudicas quos in fidem receptos tuearis. Ad ea Annibal respondit: Omnia simul facere Hirpinos, Samnitesq;: & indicare clades suas, & petere præsidium, & queri indefensos se, neglectosq;. Indicandum autem fuisse primùm, deinde petendum præsidium: postremò ni impetraretur, tum deniq; querendum frustra opem imploratam. Exercitum se non in agrum Hirpinum, Samnitẽue, ne & ipse oneri esset, sed in proxima loca sociorum populi Rom. adducturum: is populandis & militem suum repleturum se, & metu procul ab ijs summoturum hosteis. Quod ad bellum Romanum attineret, si Thrasymeni quàm Trebiæ, si Cannarum quàm Thrasymeni pugna nobilior esset: Cannarum se quoq; memoriam obscuram maiore & clariore victoria facturum. Cum hoc
D responso, muneribusq; amplis legatos dimisit. ipse præsidio modico relicto in Tifatis, profectus cum cætero exercitu ire Nolá pergit. Eodem Hanno ex Brutijs cum supplemento Carthagine aduecto, atq; elephantis venit. ibi castris haud procul positis, longè alia omnia inquirenti comperta sunt, quàm quæ à legatis sociorum audierat. Nihil enim Marcellus ita gerebat, vt aut fortunę, aut temerè hosti cõmissum dici posset. exploratò, cum firmisq; præsidijs tuto receptu prædatum ierat: omniaq; velut aduersus præsentem Annibalem cauta prouisaq; fuerunt. tum vbi sensit hostem aduentare, copias intra mœnia tenuit: per muros inambulare senatores Nolanos iussit, & omnia circà explorare, quæ apud hostes fierent. Ex ijs Hanno, cùm ad murũ successisset, Herennium Bassum, & Herium Petriũ ad colloquium euocatos, permissuq; Mar-
E celli egressos, per interpretem alloquitur. Annibalis virtutem, fortunamq; extollit: populi Romani obterit senescentem cum viribus maiestatem. quæ si paria essent, vt quondam fuissent, tamen expertis quàm graue Romanũ imperium socijs, quanta indulgentia Annibalis etiã in captiuos omnes Italici nominis fuisset: Punicam Romanæ societatem atq; amicitiam præoptandam esse. Si ambo consules cum suis exercitibus ad Nolam essent, tamen non magis pares Annibali futuros, quàm ad Cannas fuissent: nedum prętor vnus cum paucis & nouis militibus Nolam tutari possit. Ipsorum magis, quàm Annibalis interesse, capta an tradita Nola potiretur. potiturũ enim, vt Capua Nuceriaq; potitus esset, sed quid inter Capuæ Nuceriæq; fortunam interesset, ipsos propè in medio sitos Nolanos scire. Nolle ominari quę captę vrbi cessura forent:

Annibalis ad Samnites responsio.

Annibal cum exercitu Nolam oppugnaturus accessit.

Hannonis cum Nolanis colloquium.

rent:sed potius spondere, si Marcellum cum præsidio ac Nolam tradidissent, nemi- F
nem alium quàm ipsos,legem, qua in societatem amicitiamq; Annibalis venirent, dicturum. Ad ea Herennius Bassus respondit: Multos annos iam inter Romanum Nolanumq; populum amicitiam esse,cuius neutros ad eam diem pœniteret: & sibi si cum fortuna mutanda fides fuerat, sero iam esse mutare eam. dedituris se Annibali, non fuisse accersendum Romanum præsidium. cùm ijs qui ad se tuendos venissent, omnia sibi & esse consociata,& ad vltimum fore.Hoc colloquium abstulit spem Annibali per proditionem recipiendæ Nolæ. itaq; oppidum corona circundedit, vt simul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem vt successisse muris Marcellus vidit, instructa intra portam acie cum magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu per-

Annibal Nolã oppugnat.

G

H

culsi,cæsiq; sunt.deinde concursu ad pugnam facto,æquatisq; viribus,atrox cæpit esse pugna.memorabilisq; inter paucas fuisset, ni ingentibus procellis effusus imber I
diremisset pugnantes.Eo die cómisso modico certamine, atq; irritatis animis, in vrbem Romani,Pœni in castra sese receperunt.tamen Pœnorum prima eruptione perculsi ceciderunt,haud plus quàm triginta:Romanorum nullus.Imber continens per noctem totam vsq; ad horam tertiam diei insequentis tenuit. itaq; quanquam vtraq; pars auida certaminis erat,eo die tamen tenuerunt sese munimentis.tertio die Annibal partem copiarum prædatum in agrum Nolanum misit. Quod vbi animaduertit Marcellus,extemplò in aciem copias eduxit: neque Annibal detrectauit. Mille ferè passuum inter vrbẽ erant,castraq;. eo spatio (& sunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt.Clamor ex parte vtraq; sublatus,proximos ex cohortibus ijs, quæ in agros prędatum exierant, ad prælium iam commissum reuocauit.Et Nolani aciem Roma- K
nam auxerunt.quos collaudatos Marcellus in subsidijs stare, & saucios ex acie efferre iussit:pugna abstinerent,nisi ab se signum accepissent. Prælium erat anceps. summa vi & duces adhortabantur, & milites pugnabant. Marcellus victis ante diem tertium,fugatis ante paucos dies à Cumis,pulsis priore anno ab Nola ab eodem se duce, milite alio, instare iubet. Non omnes esse in acie, prædanteis vagari in agro. sed qui pugnant, marcere Campana luxuria, vino, scortis, omnibusq; lustris per totam hyemem confectos. abisse illam vim, vigoremq; : dilapsa esse robora corporum animorumq;, quibus Pyrenæi, Alpiumq; superata sint iuga. reliquias illorum virorum, vix arma membraq; sustinentes pugnare. Capuam Annibali Cannas fuisse. ibi virtutem bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti tem-

Marcellus copias suas in aciem educit aduersus Annibalem.

Anceps prælium inter Pœnos & Marcelli exercitum.

poris

A poris famam,ibi ſpem futuri extinctam. Cùm hæc exprobrando hoſti Marcellus ſuorum militum animos erigeret,Annibal multò grauioribus probris increpabat. Arma ſignaq; eadem ſe aiebat noſcere,quæ ad Trebiam Thraſymenumq;, poſtremò ad Cannas viderit,habueritq;,militem alium profecto ſe in hyberna Capuam duxiſſe,alium inde eduxiſſe.Legatúmne Romanum,& legionis vnius atq; alæ, magno certamine vix toleratis pugnam,quos binæ acies conſulares nunquam ſuſtinuerunt? Marcellus tyrone milite,ac Nolanis ſubſidijs fultus nos iam iterum laceſſit? Vbi ille meus miles eſt,qui erepto ex equo C.Flaminio conſuli caput abſtulit? vbi, qui L. Paulum ad Cannas occidit?ferrum ne hebet? an dexteræ torpent? an quid prodigij eſt aliud? Qui pauci plures vincere ſoliti eſtis,nunc paucis plures vix reſtatis? Romam vos ex-
B pugnaturos,ſi quis duceret,fortes lingua iactabatis.en nunc minor res eſt.hic experiri vim,virtutemq; volo. expugnate Nolam, campeſtrem vrbem, non flumine, non mari ſeptam.hinc vos ex tam opulenta vrbe præda ſpolijsq; onuſtos vel ducam quò voletis, vel ſequar. Nec benè, nec malè dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cùm omni parte pellerentur,Romanisq; creſcerent animi, non duce ſolum adhortante,ſed Nolanis etiam per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardorem pugnæ,terga Pœni dederunt,atque in caſtra compulſi ſunt. quæ oppugnare cupientes milites Romanos,Marcellus Nolam reducit cum magno gaudio, & gratulatione etiam plebis,quæ antè inclinatior ad Pœnos fuerat. Hoſtium plus mille cæſi eo die, capti mille DC. & ſigna militaria vndeuiginti,& duo elephanti, quatuor in acie occi-
C ſi, Romanorum minus mille interfecti. Poſterum diem inducijs datis, ſepeliendo vtrinque cæſos in acie,conſumpſerunt. Spolia hoſtium Marcellus Vulcano votum cremauit.Tertio poſt die (ob iram credo aliquam,aut ſpem liberalioris militiæ) mille CCLXXII. equites, miſti Numidæ Hiſpaniq; ad Marcellum transfugerunt. eorum forti fideliq; opera in eo bello vſi ſunt ſæpe Romani.Ager Hiſpanis in Hiſpania, Numidis in Africa poſt bellum virtutis cauſa latus datus eſt. Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone,cum quibus venerat copijs,ipſe Apuliæ hyberna petit,circaq; Arpos conſedit.Q.Fabius vt profectum in Apuliam Annibalem audiuit, frumento ab Nola Neapoliq; in ea caſtra conuecto,quæ ſuper Sueſſulam erant, munimentisq; firmatis,& præſidio quod per hyberna ad tutandum locum ſatis eſſet relicto, ipſe Ca-
D puam propius mouit caſtra,agrumq; Campanum ferro igniq; eſt depopulatus, donec coacti ſunt Campani nihil admodum viribus ſuis fidentes egredi portis, & caſtra ante vrbem in aperto communire.Sex millia armatorum habebant, peditem imbellem, equitatu plus poterant. itaque equeſtribus prælijs laceſſebant hoſtem. Inter multos nobiles equites Campanos acerrimus erat Iubellius,cognomine Taurea: ciuis indidem erat, longè omnium Campanorum fortiſſimus eques: adeò, vt cùm apud Romanos militaret, vnus eum Romanus, Claudius Aſellus, gloria equeſtri æquaret.Hunc Taurea cùm diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtium turmis, tandem facto ſilentio,vbi eſſet Claudius Aſellus quæſiuit. & quoniam verbis ſecum de virtute ambigere ſolitus eſſet,cur non ferro decerneret? daretq; opima ſpolia victus?
E aut victor caperet?Hæc vbi Aſello nuntiata ſunt in caſtra,id modò moratus, vt conſulem percunctaretur,licerétne extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare?permiſſu eius arma extemplò cępit:prouectusq; ante ſtationes equo, Tauream nomine compellauit, congrediq; vbi vellet iuſſit. Iam Romani ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exierant.& Campani non vallum modò caſtrorum, ſed mœnia etiam vrbis proſpectantes repleuerunt.Cùm iam antè ferocibus dictis rem nobilitaſſent, infeſtis haſtis concitarunt equos, dein libero ſpatio inter ſe ludificantes, ſine vulnere pugnam extrahebant.Tum Campanus Romano,equorum, inquit, hoc, non equitum erit certamen,niſi è campo in cauam hanc viam demittimus equos: ibi nullo ad euagandum ſpatio cominus conſerentur manus. Dicto propè citius equum in viam Claudius egit. Taurea verbis ferocior quàm re,Minimè ſis, inquit, canterium in foſ-

Pœni terga dederunt.

Annibalis equites 1272. ad Marcellum transfugiũt.

Campanũ agrum Q. Fabius depopulatur.

Iubellij Campani equitis & Cl. Aſelli Romani equeſtris pugna.

Vnde natum prouerbium, Canterium in foſſa.

ſa:quæ vox in ruſticum inde prouerbium prodita. Claudius cum ex via longè per- F
equitaſſet,nullo obuio hoſte in campum rurſus euectus, increpans ignauiam hoſtis,
cum magno gaudio & gratulatione victor in caſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem,
quam ſatis certam, communis exiſtimatio eſt, mirabilem certè, adijciunt quidam
annales:cùm refugientem ad vrbem Tauream Claudius ſequeretur,patenti hoſtium
portę inuectum,per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Qui-
eta inde ſtatiua fuere,ac retro etiam conſul mouit caſtra, vt ſementem Campani fa-
cerent:nec antè violauit agrum Campanum,quàm iam altæ in ſegetibus herbæ pa-
bulum præbere poterant.id conuexit in Claudiana caſtra ſuper Sueſſulam, ibiq; hy-
berna ædificauit.M.Claudio proconſuli imperauit,vt retento Nolæ neceſſario ad tu-
endam vrbem præſidio,cæteros milites dimitteret Romam, ne oneri ſocijs, & ſum- G
ptui Reipublicæ eſſent.Et T.Gracchus à Cumis Luceriam in Apuliam legiones dum
duxiſſet,M.Valerium inde prætorem Brunduſium cum eo,quem Luceriæ habuerat,
exercitu miſit,tueriq; oram agri Salētini, & prouidere quod ad Philippum bellumq;
Macedonicum attineret,iuſſit.Exitu æſtatis eius,qua hæc geſta perſcripſimus, literæ
Literæ à Scipionibus ex Hiſpania ad Senatum miſſæ. à P.& Cn.Scipionibus venerunt, quantas, quamq; proſperas in Hiſpania res geſſiſ-
ſent:ſed pecuniam in ſtipendium,veſtimentaq;,& frumentum exercitui,& ſocijs na-
ualibus, omnia deeſſe: quod ad ſtipendium attineat, ſi ærarium inops eſſet, ſe ali-
quam rationem inituros, quo modo ab Hiſpanis ſumant. cætera vtique ab Roma
mittenda eſſe:nec aliter aut exercitum, aut prouinciam retineri poſſe. Literis recita-
tis,nemo omnium erat,qui non & vera ſcribi,& poſtulari æqua fateretur. ſed occur- H
rebat animis,quantos exercitus terreſtres,naualesq; tuerentur, quantaq; noua claſſis
mox paranda eſſet,ſi bellum Macedonicum moueretur. Siciliam & Sardiniam, quæ
antè bellum vectigales fuiſſent, vix præſides prouinciarum exercitus alere tributo
ſumptus ſuppeditari. verùm cum ipſum tributum conferentium numerum tantis
exercituum ſtragibus,& ad Thraſymenum lacum, & ad Cannas, imminutum: tum
qui ſupereſſent pauci,ſi multiplici grauarentur ſtipendio, alia perituros peſte. itaque
niſi fide ſtaret Reſpublica,opibus non ſtaturam. Prodeundum in concionem Fuluio
prætori eſſe,indicandasq; populo publicas neceſſitates, exhortandosq;, qui redem-
pturis auxiſſent patrimonia,vt Reipublicæ,ex qua creuiſſent, ad tempus commoda-
rent: conducerentq; ex lege præbenda, quæ ad exercitum Hiſpanienſem opus eſ- I
ſent:vt cùm pecunia in ærario eſſet, ijs primis ſolueretur. Hæc prætor in concione e-
dixit,qua die veſtimenta, frumentum, Hiſpanienſi exercitui præbenda, quæq; alia
opus eſſent naualibus ſocijs,eſſet locaturus. Vbi ea dies venit, ad conducendum tres
ſocietates aderant hominum vndeuiginti.quorum duo poſtulata fuere:vnum, ne a-
lij triennio eo publicani eſſent: alterum, vt quæ in naues impoſuiſſent, ab hoſtium
tempeſtatisq; vi publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato,conduxerunt, priuataq;
Priuata pecunia conducuntur, quæ ad exercitum Hiſpanienſem opus eſſent. pecunia Reſpub.adminiſtrata eſt.Hi mores, eaq; charitas patriæ per omnes ordines
velut tenore vno pertinebat.Quemadmodum conducta omnia magno animo ſunt,
ſic ſumma fide præbita:nec quicquā deſideratum, ac ſi ex opulento ærario, vt quon-
dam, alerentur. Cùm hi commeatus venerunt, Illiturgi oppidum ab Aſdrubale ac K
Illiturgi oppidum a [illegible] obſidetur. Magone,& Amilcare Bomilcaris filio, ob defectionem ad Romanos, oppugnaba-
tur. Inter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cùm in vrbem ſociorum magno certa-
mine ac ſtrage obſiſtētium perueniſſent,frumentum, cuius inopia erat,aduexerunt.
cohortatiq; oppidanos,vt eodem animo mœnia tutarentur, quo pro ſe pugnantem
Romanum exercitum vidiſſent, ad caſtra maxima oppugnanda, quibus Aſdrubal
præerat,ducunt.Eodem & duo duces, & duo exercitus Carthaginienſium, ibi rem
ſummam agi cernentes,conuenerunt.itaq; eruptione è caſtris pugnatum eſt. LX.ho-
ſtium millia eo die in pugna fuerunt,ſexdecim circiter Romanis. Tamen adeò haud
dubia victoria fuit,vt plures numero,quàm ipſi erant, Romani hoſtium occiderint,
cęperint amplius tria millia hominum,paulominus mille equorum, vndeſexaginta

militaria

A militaria ſigna, elephantis v. in prælio occiſis, terniſq; caſtris eo die potiti ſunt. Illiturgi obſidione liberato, ad Incibili oppugnandum Punici exercitus traducti, ſuppletis copijs ex prouincia, vt quæ maximè omnium belli auida, modò præda aut merces eſſet, & tum iuuentute abundante. Iterum ſignis collatis eadem fortuna vtriuſque partis pugnatum: ſupra XIII. millia hoſtium cæſa, ſupraq; tria capta, cum ſignis duobus & XL. & nouem elephantis. Tum verò omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerunt, multoq; maiores ea æſtate in Hiſpania quàm in Italia res geſtæ.

Scipiones proſpere pugnauerunt aduerſus tres Pœnorum exercitus.

Scipionum altera victoria contra eoſdem Pœnorum exercitus.

EPITOME LIBRI XXIIII.

B

IERONYMVS, Syracuſanorum rex, cuius auus Hiero amicus populo Romano fuerat, ad Carthaginienſes defecit: & propter crudelitatem ſuperbiamq; à ſuis interfectus eſt. T. Sempronius Gracchus Procos. proſperè aduerſus Pœnos & Hannonem ducem ad Beneuentum pugnauit, ſeruorum maximè opera, quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus COS. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat, Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum eſt. qui ad Apolloniam nocturno prælio oppreſſus, fugatusq;, in Macedoniam cum propè inermi exercitu perfugit. ad id bellum gerendum Valerius Pr. miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P. & Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginienſes geſtas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam aſcitus contra Maſaniſſam regem Maſſiliorum pro Carthaginienſibus pugnans, victus, in Hiſpaniam ad Scipionem cum maxima manu tranſit contra Gades: vbi anguſto freto Africa & Hiſpania diriminantur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti ſunt, quorum auxilijs accitis, tunc primùm mercenarium militem Romana caſtra habuerunt.

C VT ex Campania in Brutios reditum eſt, Hanno adiutoribus & ducibus Brutijs Græcas vrbes tentauit, eò facilius in ſocietate manentes Romana, quòd Brutios, quos & oderant & metuebant, Carthaginienſium partis factos cernebant. Rhegium primum tentatum eſt, dieſq; aliquot ibi nequicquam abſumpti. Interim Locrenſes frumentum, lignaq;, & cætera neceſſaria vſib⁹ ex agris in vrbem rapere, etiam ne quid relictum prædæ hoſtibus eſſet: & indies maior omnibus portis multitudo effundi. poſtremò ij modò relicti in vrbe erant, qui reficere muros ac portas, telaq; in propugnacula congerere cogebantur. In permiſtam omnium ætatum ordinumq; multitudinem, & vagantem in agris magna ex D parte inermem Amilcar Pœnus equites emiſit. qui violare quenquam vetiti, tantùm vt excluderẽt ab vrbe fuga diſſipatos, turmas obiecêre. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra ponit, vnde agros vrbemq; poſſit conſpicere. Brutiorum cohortem adire muros, atq; euocare principes Locrenſium ad colloquium iuſſit, & pollicentes amicitiam Annibalis, adhortari ad vrbem tradendam. Brutijs in colloquio nullius rei primò fides eſt: deinde vt Pœnus apparuit in collibus, & refugientes pauci aliam omnem multitudinem in poteſtate hoſtium eſſe afferebant, tum metu victi conſulturos ſe populum reſponderunt. aduocataq; extemplò concione, cùm & leuiſſimus quiſque nouas res, nouamq; ſocietatem mallet: & quorum propinqui extra vrbem intercluſi ab hoſtibus erant, velut obſidibus datis, pignoratos haberent animos: pauci magis E taciti probarent conſtantem fidem, quàm probatam tueri auderent: haud dubio in ſpeciem conſenſu fit ad Pœnos deditio. L. Attilio præfecto præſidij, quiq; cum eo milites Romani erant, clàm in portum deductis, atque impoſitis in naues, vt Rhegium deueherentur: Amilcarem, Pœnosq; ea conditione, vt fœdus extemplò æquis legibus fieret, in vrbem acceperunt. Cuius rei propè non ſeruata fides deditis eſt, cùm Pœnus dolo dimiſſum Romanum incuſaret: Locrenſes profugiſſe ipſum cauſarentur. Inſecuti etiam equites ſunt, ſi quo caſu in freto æſtus morari, aut deferre naues in terram poſſet. & eos quidem, quos ſequebantur, non ſunt adepti. aliàs à Meſſana traijcientes freto Rhegium naues conſpexerunt, milites erant Romani à Claudio prætore miſsi ad obtinendam vrbem præſidio. itaque Rhegio extemplò abſceſſum eſt. Locrenſibus iuſſu Annibalis data pax, vt liberi ſuis legibus viuerent:

Hanno ad defectionem ſolicitat Græcas in Brutijs vrbes.

Locrenſium multitudinem in agris vagantem intercipit Amilcar.

Locrenſium ad Pœnos deditio.

vrbs pariter & portus in potestate Locrensium esset: societas eo iure staret, vt Pœnus F
Locrensem, Locrensisq; Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti, frementibus Brutijs, quòd Rhegium ac Locros, quas vrbes direpturos se destinauerant, intactas reliquissent. Itaq; per se ipsi conscriptis armatisq; iuuentutis suę xv. millibus,

Crotonem Brutij oppugnare statuunt.

ad Crotonem oppugnandum pergunt ire, Græcam & ipsam vrbem, & maritimam: plurimum accessurum opibus, si in ora maris portum ac vrbem mœnib⁹ validam tenuissent, credentes. Ea cura angebat, quod neque non accersere ad auxilium Pœnos satis audebant, ne quid non pro socijs egisse viderentur: & si Pœnus rursus magis arbiter pacis quàm adiutor belli fuisset, ne in libertatem Crotonis, sicut antè Locrorum, frustra pugnaretur. itaque optimum visum est, ad Annibalem mitti legatos: caueriq; ab eo, vt receptus Croto Brutiorum esset. Annibal cum præsentium eam con- G
sultationem esse respondisset, & ad Hannonem eos reiecisset, ab Hannone nihil certi allatum. nec enim diripi volebant nobilem atque opulentam vrbem: & sperabant, cum Brutius oppugnaret, Pœnos nec probare, nec iuuare eam oppugnationem appareret, eò maturius ad se defecturos. Crotone nec consilium vnum inter populares,

In omnibus Italiæ ciuitatibus plebes ab optimatibus dissentiebant.

nec voluntas erat. Vnus velut morbus inuaserat omnes Italiæ ciuitates, vt plebes ab optimatibus dissentirent: senatus Romanis faueret, plebs ad Pœnos rem traheret. Eam dissensionem in vrbe perfuga nunciat Brutius, Aristomachum esse principem plebis, tradendæq; authorem vrbis: & in vasta vrbe, lataq; omnibus disiectis mœnibus partitas stationes custodiasq; senatorum ac plebis esse. quacunq; custodiant ple-

Brutij Crotonem præter arcem occupant.

bis homines, eà patêre aditum. Authore ac duce perfuga Brutij corona cinxerunt vr- H
bem: acceptiq; à plebe primo impetu locos omnes, præter arcem, cępere. Arcem optimates tenebant, præparato iam antè ad talem casum perfugio. Eodem Aristo-

Crotonis ambitus.

machus perfugit, tanquam Pœnis, non Brutijs author vrbis tradendæ fuisset. Vrbs Croto murum in circuitu patentem XII. millia passuum habuit ante Pyrrhi in Italiam aduentum. post vastitatem eo bello factã vix pars dimidia habitabatur. flumen, quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul ijs quæ inhabitabantur. sex millia aberat ab vrbe nobile templum, ipsa vrbe nobi-

Laciniæ Iunonis templum.

lius, Laciniæ Iunonis, sanctum omnibus circa populis. lucus ibi frequenti sylua, & proceris abietis arboribus septus. læta in medio pascua habuit, vbi omnis generis sacrum deæ pascebatur pecus sine vllo pastore: separatimq; egressi cuiusq; generis gre- I
ges, nocte remeabant ad stabula, nunquam insidijs ferarum, non fraude violati homi num. magni igitur fructus ex eo pecore capti: columnaq; inde aurea solida facta, & sacrata est: inclytumq; templum diuitijs etiam, non tantùm sanctitate fuit. Ac miracula aliqua affinguntur plerunq; tam insignib⁹ locis. Fama est, aram esse in vestibulo templi, cuius cinerem nullus vnquam moueat ventus. Et arx Crotonis vna parte imminet mari, altera vergente in agrum, situ tantùm naturali quondam munita, postea & muro cincta, quà per auersas rupes ab Dionysio Siciliæ tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem satis, vt videbatur, tutam Crotoniatum optimates tenebant, circunsedente cum Brutijs eos etiam plebe sua. Postremò Brutij, cùm suis viribus in-
expugnabilem viderent arcem, coacti necessitate Hannonis auxilium implorant. Is K
conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, vt coloniam Brutiorum eò deduci, antiquamq; frequentiam eorum recipere vastam ac desertam bellis vrbem paterentur, omnium neminem præter Aristomachum mouit. morituros se affirmabant citius, quàm immisti Brutijs in alienos ritus, mores, legesq;, ac mox linguam etiam verterentur. Aristomachus vnus, quando nec suadendo ad deditionem satis valebat: nec sicut vrbem prodiderat, locum prodendæ arcis inueniebat, transfugit ad Hannonem. Locrenses breui pòst legati cùm permissu Hannonis arcem intrassent, persuadent, vt traduci se in Locros paterentur. nec vltima experiri vellent. iam

Crotoniatæ in Locros traducuntur.

hoc vt sibi liceret, impetrauerant & ab Annibale, missis ad idipsum tum legatis. Ita Crotone excessum est: deductiq; Crotoniatæ ad mare, naues conscendunt. Locros

omnis

A omnis multitudo abeunt. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos atque Annibalem erat. Luceriæ Sempronius consul, Annibal haud procul Arpis hybernabat. Inter eos leuia prælia ex occasione, aut opportunitate huius aut illius partis oriebantur: meliorq; eis Romanus, & indies cautior, tutiorq; ab insidijs fiebat. In Sicilia Romanis omnia mutauerat mors Hieronis, regnumq; ad Hieronymum nepotem eius translatum, puerum vixdum libertatem, nedum dominationem modicè laturum. Lætè id ingenium tutores atque amici ad præcipitandum in omnia vitia acceperunt. Quæ ita futura cernens Hiero, vltima senecta voluisse dicitur liberas Syracusas relinquere, ne sub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus partum firmatumq; interiret regnum. Huic consilio eius summa ope obsistere filiæ: nomen re-

Hieronymus Hieronis nepos Syracusarum rex in Sicilia omnia turbauit.

B gium penes puerum futurum ratæ, regimen rerum omnium penes se, virosq; suos, Andronodorum, & Zoilum: nam ij tutorum primi relinquebantur. Non facile erat nonagesimum iam agenti annum, circunsesso dies noctesq; muliebribus blanditijs liberare animum, & conuertere ad publicam priuatamq; curam. Itaque tutores numero quindecim puero reliquit. quos precatus est moriens, vt fidem erga populum Romanum quinquaginta annos ab se cultam inuiolatam seruarent, iuuenemq; suis potissimùm vestigijs insistere vellent: disciplinæq;, in qua edoctus esset. Post hæc mandata cùm expirasset, tutores prodeunt: testamento prolato, pueroq; in concionem producto, (erat autem x v. tunc fermè annorum) paucis, qui per concionem ad excitandos clamores dispositi erant, approbantibus testamentum, cæteris

C velut patre amisso in orba ciuitate omnia timentibus: funus fit regium magis amore ciuium & charitate, quàm cura suorum celebre. Deinde cæteros tutores summouet Andronodorus: iuuenem iam esse dictitans Hieronymum, ac regni potentem: deponendoq; tutelam, quæ ipsi cum pluribus communis erat, in se vnum omnium vires conuertit. Vix quidem vlli bono, moderatoq; regi facilis erat fauor apud Syracusanos, succedendi tanta charitate Hieronis. verùm enimuero Hieronymus, velut suis vitijs desiderabilem efficere vellet auum, primo statim conspectu omnia quàm disparia essent, ostendit. nam qui per tot annos Hieronem, filiumq; eius Gelonem, nec vestis habitu, nec alio vllo insigni differentes à cæteris ciuibus vidissent, conspexere purpuram, ac diadema, ac satellites armatos: quadrigisq; etiam alborum

Hieronymi Syracusani regis tyranni ci mores.

D equorum interdum ex regia procedentem, more Dionysij tyranni. Hunc tam superbum apparatum, habitumq; conuenientes sequebantur mores: contemptus omnium hominum, superbæ aures, contumeliosa dicta: aditus non alienis modò, sed tutoribus etiam difficiles: libidines nouæ, inhumana crudelitas. itaque tantus omnes terror inuaserat, vt quidam ex tutoribus aut morte voluntaria, aut fuga præuerterent metum suppliciorum. Tres ex ijs, quibus solis aditus in domum familiarior erat, Andronodorus & Zoilus, generi Hieronis, & Thraso quidam, de alijs quidem rebus haud magnopere audiebantur. Tendendo autem duo ad Carthaginienses, Thraso ad societatem Romanam, certamine ac studijs interdum in se conuertebant animum adolescentis. Coniuratio in tyranni caput facta indicatur per calonem quendam æ-

Coniuratio in Hieronymum facta, & indicata.

2 qualem Hieronymi, & iam inde á puero in omnia familiaria iura assuetum. Index vnus ex coniuratis Theodorum, à quo ipse appellatus erat, nominare potuit. qui comprehensus extemplò, traditusq; Andronodoro torquendus, de se ipse haud cunctanter fassus, conscios celabat. postremò cum omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur, victum malis se simulans, auertit ab conscijs in insontes indicium, Thrasonem esse authorem consilij mentitus. nec nisi tam potenti duce confisos, rem tantam ausuros. ab latere inde eos nominat tyranni, quorum capita vilissima fingenti inter dolores gemitusq; occurrêre. Maximè animo tyranni credibile indicium Thraso nominatus fecit. itaq; extemplò traditur ad supplicium. adiectiq; pœnę cęteri iuxtà insontes. Conscíorum nemo, cùm diu socius consilij torqueretur, aut latuit, aut fugit: tantum illis in virtute ac fide Theodori fiduciæ fuit, tantumq;

tumq; ipsi Theodoro virium ad arcana occultanda. Itaque, quod vnum vinculum F
cum Romanis societatis erat, Thrasone sublato è medio, extemplò haud dubiè ad de-
Hieronymus deficit à Romanis ad Annibalem. fectionem res spectabat. legatiq; ad Annibalem missi, ac remissi ab eodem cum An-
nibale nobili adolescentulo, Hippocrates & Epicides nati Carthagine, sed oriundi
ab Syracusis exule auo, Pœni ipsi materno genere. per hos iuncta societas Annibali ac
Syracusano tyranno. nec inuito Annibale apud tyrannum manserunt. App. Claudius
prętor, cuius Sicilia prouincia erat, vbi ea accepit, extemplò legatos ad Hieronymum
misit, qui cùm sese ad renouandam societatem, quæ cum auo fuisset, venisse dicerent,
per ludibrium auditi, dimissiq; sunt ab quærente per iocum Hieronymo, quæ fortu-
na eis pugnæ ad Cannas fuisset. vix credibilia enim legatos Annibalis narrare. velle
quid veri sit scire, vt ex eo vtram spem sequatur, consilium capiat. Romani, cùm se- G
rio legationes audire cœpisset, redituros se ad eum dicentes esse: monito magis eo,
Hieronymus legatos mittit Carthaginem. quàm rogato, ne fidem temere mutaret, proficiscuntur. Hieronymus legatos Car-
thaginem misit, ad fœdus ex societate cum Annibale faciendum. Pacto conuenit, vt
cùm Romanos Sicilia expulissent (id autem breui fore, si naues atque exercitum mi-
sissent) Himera amnis, qui fermè insulam diuidit, finis regni Syracusani ac Punici
imperij esset. Aliam deinde inflatus assentationibus eorum, qui eum non Hieronis
tantùm, sed Pyrrhi etiam regis materni aui iubebant meminisse, legationem misit:
quia æquum censebat, Siciliam sibi omnem cedi: Italiæ imperium proprium quæri
Carthaginiensi populo. Hanc leuitatem ac iactationem animi neque mirabantur in
iuuene furioso, neque arguebant, dummodo auerterent eum ab Romanis. Sed om- H
nia in eo præcipitia ad exitium fuerunt. nam cùm præmissis Hippocrate atque Epi-
cide cum binis millibus armatorum ad tentandas vrbes, quæ præsidijs tenebantur
Romanis, & ipse in Leontinos cum cætero omni exercitu (erant autem ad x v. mil-
lia peditum equitumq;) profectus esset: liberas ædes coniurati (& omnes fortè mili-
tabant) imminentes viæ angustæ, qua descendere ad forum rex solebat, sumpserunt.
ibi, cùm instructi armatiq; cęteri transitum expectantes starent, vni ex eis (Indigemi-
ni fuit nomen) quia custos corporis erat, partes datæ sunt, vt cùm appropinquaret ia-
nuæ rex, per causam aliquam in angustijs sustineret ab tergo agmen. Ita vt conuene-
Hieronymus à coniuratis interficitur. rat, factum est. tanquam laxaret elatum pedem ab stricto nodo, moratus turbam In-
digemines, tantum interualli fecit, vt cùm in prætereuntem sine armatis regem im- I
petus fieret, confoderetur aliquot prius vulneribus, quàm succurri posset. Clamore
& tumultu audito, in Indigeminem iam haud dubiè obstantem tela conijciuntur:
per quæ tamen, duobus acceptis vulneribus, euasit. fuga satellitum, vt iacentẽ vidêre
regem, facta est. interfectores pars in forum in multitudinem lætam libertate, pars
Syracusas pergunt ad præoccupanda Andronodori, regiorumq; aliorum consilia. In
certo rerum statu, Ap. Claudius bellum oriens ex propinquo cùm cerneret, senatũ li-
teris certiorem fecit, Siciliam Carthaginiensi populo, & Annibali conciliari. ipse ad-
uersus Syracusana consilia prouinciam, regniq; fines, omnia conuertit præsidia. Ex-
itu anni eius Q. Fabius ex authoritate senatus Puteolos, per bellum cęptum frequen-
tari emporium, communijt, præsidiumq; imposuit. inde Romam comitiorum cau- K
sa veniens, in eum quem primum diem comitialem habuit, comitia edixit. atque ex
itinere præter vrbem in campum descendit. Eo die cùm sors prerogatiuæ antè iunio-
Q. Fabij oratio de creandis consulibus. rum exisset, eaq; T. Octacilium, & M. Æmylium Regillum coss. diceret, tum Q. Fa-
bius silentio facto, tali oratione est vsus: Si aut pacem in Italia, aut bellum cum eo
hoste haberemus, in quo negligentiæ aut errori locus esset: qui vestris studijs, quæ in
campum ad mandandos, quibus velitis honores affertis, moram vllam offerret, is
mihi parum meminisse videretur vestræ libertatis. sed cùm in hoc bello cum hoste
nunquam ab vllo duce sine ingenti nostra clade erratum sit: eadem vos cura, qua in
aciem armati descenditis, inire suffragium ad creandos coss. decet, & sibi sic quenq;
dicere, Annibali imperatori parem consulem nomino. Hoc anno ad Capuam Iubel-
lio Tau-

A lio Taureæ Campano ſummo equiti prouocanti, ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus. Aduerſus Gallum quondam prouocantem in ponte Anienis, Manlium videntem & animo & viribus misêre maiores noſtri. Ob eandem cauſam haud multis annis pòſt fuiſſe non negauerim, cur M. Valerio non diffideretur, aduerſus ſimiliter prouocantem arma capienti Gallum ad certamen. Quemadmodum pedites equitesq; optamus vt validiores, ſi minus, vt pares hoſti habeamus: ita duci hoſtium parem imperatorem quæramus. Cùm, qui eſt ſummus in ciuitate dux, eum legerimus: tum repentè lectus, in annum creatus aduerſus veterem ac perpetuum imperatorem comparabitur, nullis neque temporis neque iuris incluſum anguſtijs, quo minus ita omnia gerat adminiſtretq;, vt tempora poſtulabunt belli: nobis au-
B tem in apparatu ipſo, ac tantùm inchoantibus res, annus circumagitur. Quoniam quales viros creare vos conſules deceat, ſatis eſt dictum: reſtat vt pauca de eis, in quos prærogatiuæ fauor inclinauit, dicam. M. Æmylius Regillus flamen eſt Quirinalis, quem neque mittere à ſacris, neque retinere poſſumus: vt non deûm, aut belli deſeramus curam. Octacilius ſororis meæ filiam vxorem, atque ex ea liberos habet. cæterùm non ea veſtra in me, maioresq; meos merita ſunt, vt non potiorem priuatis neceſſitudinibus Rempublicam habeam. Quilibet nautarum vectorumq; tranquillo mari gubernare poteſt: vbi ſæua orta tempeſtas eſt, ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus eſt. Non tranquillo nauigamus: ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus. itaq; quis ad gubernacula ſedeat, ſumma cura prouiC dendum, ac præcauendum nobis eſt. In minore re experti T. Octacili operam tuam ſumus. haud ſanè, cur ad maiora tibi fidamus, documenti quicquam dediſti. Claſſem hoc anno, cui tu prefuiſti, trium rerum cauſa parauimus: vt Africę oram popularetur: vt tuta nobis Italię littora eſſent: ante omnia, ne ſupplementum cum ſtipendio commeatuq; ab Carthagine Annibali tranſportaretur. Create conſulem T. Octacilium: non dico ſi omnia hæc, ſed id aliquid eorum Reipublicæ præſtitit. Sin autẽ te claſſem obtinente, etiam velut pacato mari quælibet Annibali tuta atque integra ab domo venerunt: ſi ora Italiæ infeſtior hoc anno, quàm Africæ fuit: quid dicere potes, cur te potiſſimum ducem Annibali hoſti opponant? Si conſul eſſes, dictatorem dicendum exemplo maiorum noſtrorum cenſeremus. nec tu id indignari poſſes: aliquem
D in ciuitate Romana meliorem bello haberi, quàm te. magis nullius intereſt, quàm tua T. Octacili: non imponi ceruicibus tuis onus, ſub quo concidas. Ego magnopere ſuadeo: eodem animo, quo, ſi ſtantibus vobis in aciem armatis repentè delegendi duo imperatores eſſent, quorum ductu atq; auſpicio dimicaretis, hodie quoq; conſules creetis: quibus ſacramenta liberi noſtri dicant: ad quorum edictum conueniant: ſub quorum tutela atq; cura militent. Lacus Thraſymenus, & Canne, triſte ad recordationem exemplar: at ad præcauendum ſimile, vtiles documento ſunt. Prærogatiua iuniorum in ſuffragium reuocata, cùm T. Octacilius ferociter eum continuare conſulatum velle vociferaretur, atq; obſtreperet, lictores ad eum accedere cõſul iuſſit. & quia in vrbem non inierat, protinus in campum ex itinere profectus, admonuit, cum
E ſecuribus ſibi faſces præferri. Interim prærogatiua ſuffragium init: creatiq; in ea cõſules Q. Fabius Maximus quartùm, M. Marcellus tertiùm. eoſdem conſules cęterę centuriæ ſine variatione vlla dixerunt. & prætor vnus refectus, Q. Fuluius Flaccus. noui alij creati: T. Octacilius Craſſus iterum, Q. Fabius cõſulis filius, qui tum ædilis curulis erat: P. Cornelius Lentulus. Comitijs prætorum perfectis, s. c. factum eſt, vt Q. Fuluio extra ordinem vrbana prouincia eſſet: iſq; potiſſimum conſulibus ad bellum profectis, vrbi præeſſet. Aquę magnæ, & niues eo anno fuerunt: Tyberisq; agros inundauit cum magna ſtrage tectorum, pecorumq; & hominum pernicie. Quinto anno ſecundi Punici belli Q. Fabius Maximus quartùm, M. Claudius Marcellus tertium, conſulatum ineuntes, plus ſolito conuerterant in ſe ciuitatis animos. multis enim annis tale conſulum par non fuerat. Referebant ſenes: ſic Maximum Rullum cum P.

Q. Fabius & M. Marcellus conſules deſignantur.

Decio

Decio ad bellum Gallicum, ſic poſtea Papyrium & Caruilium aduerſus Samnites, F
Brutioſq;, & Lucanum cum Tarentino populum, conſules declaratos. Abſens Marcellus conſul creatus, cùm ad exercitum eſſet: præſenti Fabio, atque ipſo comitia habente, conſulatus continuatus. Tempus ac neceſſitas belli, ac diſcrimen ſummæ rerum faciebant, ne quis aut in exemplum exquireret, aut ſuſpectum cupiditatis imperij conſulem haberet. quin laudabant potius magnitudinem animi, quòd cùm ſummo imperatore eſſe opus Reipub. ſciret: ſeq; eum haud dubiè eſſe: minoris inuidiam
Contemnenda eſt inuidia ob Reipublicæ vtilitatem. ſuam, ſi qua ex re oriretur, quàm vtilitatem Reipublicę feciſſet. Quo die magiſtratum inierunt conſules, ſenatus in Capitolio eſt habitus. decretumq; omnium primùm, vt conſules ſortirentur, compararéntue inter ſe, vter cenſoribus creandis comitia haberet, priuſquam ad exercitum proficiſceretur. Prorogatum deinde imperium omni- G
bus, qui ad exercitus erant: iuſſiq; in prouincijs manere, T. Gracchus Luceriæ, vbi cum volonum exercitu erat, C. Terentius Varro in agro Piceno, M. Pomponius in Gallico. ex prætoribus prioris anni proprætor Q. Mutius obtineret Sardiniam, M. Valerius ad Brunduſium oræ maritimæ, intentus aduerſus omnes motus Philippi Macedonum regis præeſſet. P. Cornelio Lentulo prætori Sicilia decreta prouincia, T.
Prodigia. Octacilio claſſis eadem, quam aduerſus Carthaginienſes priore anno habuiſſet. Prodigia eo anno multa nunciata ſunt, quæ quo magis credebant ſimplices ac religioſi homines, eò etiam plura nunciabantur. Lanuuij in æde intus Soſpitæ Iunonis coruos nidum feciſſe. In Apulia palmam viridem arſiſſe. Mantuæ ſtagnum effuſum Mincio amni cruentum viſum. Et Calibus creta, & Romæ in foro Boario ſanguine pluiſſe. Et H
in vico iſtrico fontem ſub terra tanta vi aquarum fluxiſſe, vt ſerias doliaq;, quæ in eo loco erant, prouoluta velut impetus torrentis tulerit. Tacta de cœlo, atrium publicum in Capitolio, ędem in campo Vulcani, nucem in Sabinis, publicamq; viam, murum ac portam Gabijs. Iam alia vulgata miracula erant: haſtam Martis Præneſte ſua ſponte promotam, bouem in Sicilia locutum: infantem in vtero matris in Marruci-
Prodigiorum procuratio. nis, Io triumphe, clamaſſe: ex muliere Spoleti virum factum: Hadriæ aram in cœlo, ſpeciesq; hominum circum eam cum candida veſte viſas eſſe. Quin Romæ quoque in ipſa vrbe ſecundum apum examen in foro viſum. quod mirabile eſt, quia rarum. affirmantes quidam legiones ſe armatas in Ianiculo videre, concitauerunt ciuitatem ad arma: qui cùm in Ianiculum iuiſſent, negarunt quenquam ibi, præter aſſuetos col- I
lis eius cultores, apparuiſſe. Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata ſunt ex aruſpicum reſponſo: & ſupplicatio omnibus dijs, quorum puluinaria Romæ ſint, indicta eſt. Perpetratis, quæ ad pacem deûm pertinebant, de Republica belloq; gerendo,
Duodeuiginti legionibus hoc anno bellum gerebant Romani. & quantum copiarum, & vbi quæq; eſſent, coss. ad ſenatum retulerunt. Duodeuiginti legionibus bellum geri placuit: binas c o s s. ſibi ſumere: binis Galliam Siciliamq; ac Sardiniam obtineri: duabusq; Q. Fabium Præt. Apuliæ, duabus volonum T. Gracchum circa Luceriam præeſſe: ſingulas C. Terentio procos. ad Picenum, & M. Valerio ad claſſem circa Brunduſium. & duas vrbi præſidium relinqui. Hic vt numerus legionum expleretur, ſex nouæ legiones erant ſcribendæ. Eas primo quoque tempore coss. ſcribere iuſſi, & claſſem parare, vt cum eis nauibus, quæ pro Calabriæ K
littoribus in ſtationne eſſent, c. l. longarum nauium claſſis eo anno expleretur. Delectu habito, & nauibus nouis deductis, Q. Fabius comitia cenſoribus creandis habuit. creati M. Attilius Regul⁹, & P. Furius Philus. Cùm increbreſceret rumor, bellum in Sicilia eſſe, T. Octacilius eò cum claſſe proficiſci iuſſus eſt. Cùm deeſſent nautæ,
*Val. 500. cor. coss. ex Senatuſconſulto edixerunt, vt qui L. Æmylio, C. Flaminio cenſoribus, *mil-
*Val. 1000. coron. libus æris quinquaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet vſque ad * centum millia: aut cui poſtea res tanta eſſet facta, nautam vnum cum ſex menſium ſtipendio daret.
*Val. 3000. coron. qui ſupra centum millia vſque ad * c c c. millia, tres nautas cum ſtipendio annuo:
*Val. 1000. coron. qui ſupra trecenta millia vſque ad * decies æris, quinque nautas: qui ſupra decies, ſeptem: ſenatores octo nautas cum annuo ſtipendio darent. Ex hoc edicto dati nautæ

armati

A armati inſtructiq; ab dominis cum triginta dierum coctis cibarijs naues conſcenderunt. Tum primùm eſt factum, vt claſſis Romana ſocijs naualibus priuata impenſa paratis compleretur. Hic maior ſolito apparatus præcipuè conterruit Campanos, ne ab obſidione Capuę bellum eius anni Romani inciperent. itaque legatos ad Annibalem oratum miſerunt, vt Capuam exercitum admoueret. ad eam oppugnandam

Campani conterriti nouis exercitibus Romæ conſcriptis.

B

C

nouos exercitus ſcribi Romæ, nec vllius vrbis defectioni magis infenſos eorum animos eſſe. Id quia tam trepidi nunciabant, maturandum Annibal ratus, ne præuenirent Romani, profectus Arpis ad Tifata in veteribus caſtris ſuper Capuam conſedit. inde Numidis Hiſpaniſq; ad præſidium ſimul caſtrorum, ſimul Capuæ relictis, cum cętero exercitu ad lacum Auerni per ſpeciem ſacrificandi, re ipſa, vt tentaret Puteolos, quiq; ibi præſidio erant, deſcendit. Maximus poſtquam Annibalem Ar-
D pis profectum, & regredi in Campaniam, allatum eſt, nec die nec nocte intermiſſo itinere, ad exercitum redit: & T. Gracchum ab Luceria Beneuentum copias admouere, Q. Fabium Præt. (is filius cos. erat) Luceriam Graccho ſuccedere iubet. In Siciliam eodem tempore duo Prr. profecti, P. Cornelius ad exercitum: Octacilius, qui maritimæ oræ reiq; nauali præeſſet, & cæteri in ſuas quiſque prouincias profecti. & quibus prorogatum imperium erat, eaſdem quas priore anno regiones obtinuerunt. Ad Annibalem, cùm ad lacum Auerni eſſet, quinque nobiles iuuenes ab Tarento venerunt, partim ad Thraſymenum lacum, partim ad Cannas capti: dimiſſiq; domos cum eadem comitate, qua vſus aduerſus omnes Romanorum ſocios Pœnus fuerat.

Tarentini quinq; nobiles ad Annibalem veniunt.

Ii memores beneficiorum eius, perpuliſſe magnam partem ſe iuuentutis Tarenti-
E næ referunt, vt Annibalis amicitiam ac ſocietatem, quàm populi Romani mallent, legatosq; ab ſuis miſſos rogare Annibalem, vt exercitum propius Tarentum admoueat. ſi ſigna eius, ſi caſtra cõſpecta à Tarento ſint, haud vllam interceſſuram moram, quin vrbs dedatur, in poteſtate iuniorum plebem, in manu plebis rem Tarentinam eſſe. Annibal collaudatos eos, oneratosq; ingentibus promiſſis, domum ad cœpta maturanda redire iubet: ſe in tempore affuturum eſſe. Hac cum ſpe dimiſſi Tarentini ipſum ingens cupido inceſſerat Tarenti potiundi. vrbem eſſe videbat cùm opulentam nobilemq;, tum maritimam, & in Macedoniam opportunè verſam: regemq; Philippum hunc portum, ſi tranſiret in Italiam, cùm Brunduſium Romani haberent, petiturum. Sacro inde perpetrato ad quod venerat: & dum ibi moratur, peruaſtato agro Cumano vſque ad Miſeni promontorim, Puteolos repentè agmen

Puteolos oppugnat Annibal.

conuertit ad opprimendum præſidium Romanum. Sex millia hominum erant: & F
locus munimento quoq;, non natura modò tutus. Triduum ibi moratus Pœnus, ab
omni parte tentato præſidio. deinde, vt nihil procedebat, ad populandum agrum
Neapolitanum magis ira quàm potiundæ vrbis ſpe proceſſit. Aduentu eius in pro-
Nolana plebs defectionis ad Annibalem cupida. pinquum agrum Nolana mota eſt plebs, iam diu auerſa ab Romanis, & infeſta ſena-
tui ſuo. itaq; legati ad accerſendum Annibalem cum haud dubio promiſſo tradendæ
vrbis venerunt. Præuenit incœptum eorum Marcellus cos. à primoribus accitus. die
vno Sueſſulam à Calibus, cùm Vulturnus amnis traijcientem moratus eſſet, conten-
derat. inde proxima nocte ſex millia peditum, equitesq; ccc. qui præſidio ſenatui eſ-
ſent, Nolam intromiſit, & vti à cos. omnia impigrè facta ſunt ad præoccupandam
Nolam: ita Annibal tempus terebat, bis iam antè nequicquam tentata re ſegnior ad G
credendum Nolanis factus. Iiſdem diebus & Q. Fabius cos. ad Caſilium tentandum,
quod præſidio Punico tenebatur, venit. Et ad Beneuentum velut ex compoſito parte
altera Hanno ex Brutijs cum magna peditum equitumq; manu, altera T. Gracchus
ab Luceria acceſſit, qui primò oppidũ intrauit. deinde, vt Hannonem tria millia fer-
mè ab vrbe ad Calorem fluuium caſtra poſuiſſe, & inde agrum populari audiuit: &
ipſe egreſſus mœnibus, mille fermè paſſus ab hoſte caſtra locat: ibiq; concionem mi-
litum habuit. Legiones magna ex parte volonum habebat, qui iam alterum annum
libertatem tacitè mereri, quàm poſtulare palàm maluerant. ſenſerat tamen hybernis
egrediens murmur in agmine eſſe querentium, nunquámne liberi militaturi eſſent?
ſcripſeratq; ſenatui, non tam quid deſiderarent, quàm quid meruiſſent. bona fortiq; H
opera eorum ſe ad eam diem vſum: neque ad exemplum iuſti militis quicquam eis,
præter libertatem, deeſſe. De eo permiſſum ipſi erat, faceret quod è Repub. duceret
eſſe. Itaque prius quàm cum hoſte manum conſereret, pronunciat: tempus veniſſe
Seruis libertatem promittit Gracchus, qui caput hoſtis è prælio retuliſſent. eius libertatis, quam diu ſperaſſent, potiundæ. poſtero die ſignis collatis dimicatu-
rum puro ac patenti campo, vbi ſine vllo inſidiarum metu vera virtute geri res poſ-
ſet. Qui caput hoſtis retuliſſet, eum ſe extemplò liberum iuſſurum eſſe: qui loco ceſ-
ſiſſet, in eum ſeruili ſupplicio animaduerſurum. Suam cuique fortunam in manu eſ-
ſe. libertatis authorem eis non ſe fore ſolùm, ſed cos. M. Marcellum, & vniuerſos pa-
tres, qui conſulti ab ſe de libertate eorum ſibi permiſiſſent. Literas inde cos. ac Se-
natuſconſultum recitauit. Ad quæ clamor cum ingenti aſſenſu eſt ſublatus, pugnam I
poſcebant, ſignumq; vt daret extemplò, ferociter inſtabant. Gracchus prælio in po-
ſterum diem pronunciato, concionem dimiſit. Milites læti, præcipuè quibus mer-
ces nauatæ in vnum diem operæ libertas futura erat, armis expediendis quod reli-
quum diei fuit, conſumpſerunt. Poſtero die vbi ſigna cœperunt canere, primi om-
Acris pugna inter Gracchum & Hannonem. nium parati inſtructiq; ad prætorium conueniunt. ſole orto Gracchus in aciem co-
pias eduxit. Nec hoſtes moram dimicandi fecerunt. Decem & ſeptem millia pedi-
tum erant, maxima ex parte Brutij ac Lucani, equites MCC. inter quos pauci admo-
dum Italici, cæteri Numidæ ferè omnes, Mauriq;. Pugnatum eſt & acriter, & diu.
quatuor horis neutrò inclinata eſt pugna. nec alia magis Romanum impediebat res,
quàm capita hoſtium pretia libertati facta. nam vt quiſque hoſtem impigrè occide- K
rat, primùm capita ægrè inter turbam tumultumq; abſcindendo tempus terebat. de-
inde occupata dextra tenendo caput, fortiſſimus quiſq; pugnator eſſe deſierat: ſegni-
bus ac timidis tradita pugna erat. Quod vbi tribuni militum Graccho nunciaue-
runt, neminem ſtantem iam vulnerari hoſtem, carnificari iacentes, & in dextris mili-
tum pro gladijs humana capita eſſe, ſignum dari properè iuſſit, proijcerent capita, in-
uaderentq; hoſtem. claram ſatis & inſignem virtutem eſſe, nec dubiam libertatem fu
turam ſtrenuis viris. Tum redintegrata pugna eſt, & eques etiam in hoſtem emiſſus.
Quibus cùm impigrè Numidæ concurriſſent, nec ſegnior equitum quàm peditum
pugna eſſet, iterum in dubium adducta res: cùm vtrinque duces Romanis Brutium
Lucanumq; toties à maioribus ſuis victos ſubactosq;, Pœnus mancipia Romana, &
ex erga-

A ex ergaſtulo militem verbis obtereret. Poſtremò pronunciat Gracchus, eſſe nihil quod de libertate ſperarent, niſi eo die fuſi fugatiq; hoſtes eſſent. Ea demum vox ita animos accendit, atq; renouato clamore velut alij repentè facti, tanta vi ſe in hoſtem intulerunt, vt ſuſtineri vltra non poſſent. Primò anteſignani Pœnorum, deinde ſigna perturbata, poſtremò tota impulſa acies: inde haud dubiè terga data, ruuntq; fugientes in caſtra adeò pauidi trepidiq;, vt ne in portis quidem aut vallo quiſquam reſtiterit: ac propè continenti agmine Romani inſecuti, nouum de integro prælium inclusi hoſtium vallo ediderint. Ibi ſicut pugna impeditior in anguſtijs, ita cædes atrocior fuit: & adiuuere captiui, qui rapto inter tumultum ferro conglobati, & à tergo cęciderunt Pœnos, & fugam impedierunt: itaque minus duo millia hominum ex tanto

B exercitu, & ea maior pars equitum cum ipſo duce effugerunt. alij omnes cæſi, aut capti. capta & ſigna duodequadraginta. Ex victoribus duo millia fermè cecidere. præda omnis, præterquam hominum captorum, militi conceſſa eſt. & pecus exceptum eſt, quod intra dies triginta domini cognouiſſent. Cùm præda onuſti in caſtra rediſſent, quatuor millia fermè volonum militum, qui pugnauerant ſegnius, nec in caſtra irruperant ſimul, metu pœnæ collem haud procul caſtris cæperunt. poſtero die per Trib. militũ inde deducti, concione militum aduocata à Graccho, ſuperueniunt. Vbi cùm proconſul veteres milites primùm, prout cuiuſque virtus atque opera in ea pugna fuerat, militaribus donis donaſſet, tunc quod ad volones attineret, omnes ait malle laudatos à ſe, dignos indignoſq;, quàm quenquam eo die caſtigatum eſſe.

C quod bonum, fauſtum, felixq; Reipublicæ ipſiſq; eſſet, omnes eos liberos eſſe iubere. Ad quam vocem cùm clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet: ac nunc complexi inter ſe gratulantesq;, nunc manus ad cœlum tollentes, bona omnia populo Romano Gracchoq; ipſi precarentur: tum Gracchus, Prius quàm omnes iure libertatis æquaſſem, inquit, neminem nota ſtrenui aut ignaui militis notaſſe volui, nunc exoluta iam fide publica, ne diſcrimen omne virtutis ignauiæq; pereat, nomina eorum, qui detrectatæ pugnę memores ſeceſsionem paulo antè fecerunt, referri ad me iubebo: citatosq; ſingulos iureiurando adigam, niſi quibus morbus cauſa erit, non aliter, quàm ſtantes cibum potumq;, quoad ſtipendia facient, capturos eſſe. Hanc mulctam ita æquo animo feretis, ſi reputabitis, nulla ignauiæ nota leuiore vos deſignari po-

D tuiſſe. Signum deinde colligendi vaſa dedit: militesq; prædam portantes agentesq;, per laſciuiam ac iocum ita ludibundi Beneuentum rediere, vt ab epulis per celebrem feſtumq; diem actis, non ex acie reuerti viderentur. Beneuentani omnes turba effuſa cùm obuiam ad portas exiſſent, complecti milites, gratulari, vocare in hoſpitium. Apparata conuiuia omnibus in propatulato ædium fuerant: ad ea inuitabant, Gracchumq; orabant, vt epulari permitteret militibus. Et Gracchus ita permiſit, in publico epularentur omnes. Ante ſuas quibusq; fores prolata omnia. pileati, aut lana alba velatis capitibus volones epulati ſunt, alij accubantes, alij ſtantes: qui ſimul miniſtrabant, veſcebanturq;. Digna res viſa, vt ſimulachrum celebrati eius diei Gracchus, poſtquam Romam redijt, pingi iuberet in æde Libertatis, quam pater eius in Auen-

E tino ex multatitia pecunia faciendam curauit, dedicauitq;. Dum hęc ad Beneuentum geruntur, Annibal depopulatus agrum Neapolitanum, ad Nolam caſtra mouet. Quem vbi aduentare c o s. ſenſit, Pomponio proprætore cum eo exercitu, qui ſuper Sueſſulam in caſtris erat, accito, ire obuiam hoſti parat, ne moram dimicandi faceret. Claudium Neronem cum robore equitum ſilentio noctis per auerſam maximè ab hoſte portam emittit: circumuectumq; occultè ſubſequi ſenſim agmen hoſtium iubet: & cùm coortum prælium videret, ab tergo ſe obijcere. Id errore viarum, an exiguitate temporis Nero exequi non potuerit, incertum eſt. Abſente eo cùm prælium commiſſum eſſet, ſuperior quidem haud dubiè Romanus erat. ſed quia equites non affuere in tempore, ratio compoſitæ rei turbata eſt. Non auſus inſequi cedentes Marcellus, vincentibus ſuis ſignum receptui dedit. Plus tamen duo mil-

Hannonis exercitus fuſus à Graccho.

Libertate donantur ſerui à victore Graccho.

Marcellus conſul aduerſus Annibalem copias educit.

lia hoſtium eo die cæſa tradantur: Romanorum minus c c c c. Solis ferè occaſu Ne- F
ro diem noctemq; nequicquam fatigatis equis hominibusq;, ne viſo quidem hoſte
rediens, adeò grauiter eſt ab c o s. increpatus, vt per eum ſtetiſſe diceret, quo minus
accepta ad Cannas redderetur hoſti clades. Poſtero die Romanus in aciem deſcen-
dit. Pœnus tacita etiam confeſſione victus, caſtris ſe tenuit. Tertio die ſilentio no-
ctis, omiſſa ſpe Nolæ potiundæ, rei nunquam proſperè tentatæ, Tarentum ad cer-
tiorem ſpem proditionis proficiſcitur. Nec minore animo res Romanæ domi, quàm
militiæ gerebantur. Cenſores vacui ab operum locandorum cura propter inopiam
ærarij, ad mores hominum regendos animum aduerterunt, caſtigandaq; vitia: quæ
velut diutinis morbis ęgra corpora ex ſeſe gignunt, nata bello erant. Primum eos cita-
uerunt, qui poſt Cannenſem pugnam Rempub. deſeruiſſe, Italiaq; exceſſiſſe velle di- G
cebantur. princeps eorum L. Cæcilius Metellus, qui quæſtor tum fortè erat. iuſſo de-
inde eo, cæterisq; eiuſdem noxæ reis cauſam dicere, cùm purgari nequiſſent, pronun-
ciarunt, verba orationemq; eos aduerſus Rempublicam habuiſſe, quo coniuratio
deſerendæ Italiæ cauſa fieret. Secundum eos citati nimis callidi exoluendi iuriſiuran-
di interpretes: qui captiuorum ex itinere regreſſi clàm in caſtra Annibalis, ſolutum,
quòd iurauerant redituros, rebantur. His ſuperioribusq; illis equi adempti, qui pu-
blicum equum habebant: tribuq; moti, ærarij omnes facti. Neque ſenatu modò,
aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorum tenuit. nomina omnium ex iuniorum
tabulis excerpſerunt, qui quadriennio non militaſſent: quibus neque vacatio iuſta
militiæ, neque morbus cauſa fuiſſet. & ea ſupra duo millia nominum in ærarios re- H
lata tribuq; omnes moti. additumq; inerti cenſoriæ notæ triſte ſenatusconſultum:
vt ij omnes, quos cenſores notaſſent, pedibus mererent, mitterenturq; in Siciliam
ad Cannenſis exercitus reliquias. cui militum generi non prius quàm pulſus Italia
hoſtis eſſet, finitum ſtipendiorum tempus erat. Cùm cenſores ad inopiam ærarij
ſe iam locationibus abſtinerent ædium ſacrarum tuendarum, curuliumq; equorum
præbendorum, ac ſimilium his rerum: conuenere ad eos frequentes, qui haſtæ hu-
ius generis aſſueuerant: hortatiq; cenſores, vt omnia perinde agerent locarentq;, ac
ſi pecunia in ærario eſſet. neminem niſi bello confecto, pecuniam ab ærario petitu-
rum eſſe. Conuenere deinde domini eorum, quos T. Sempronius ad Beneuentum
manu emiſerat: accerſitosq; ſe ab triumuiris menſarijs eſſe dixerunt, vt pretia ſer- I
uorum acciperent. cæterùm non antè quàm bello confecto accepturos eſſe. Cùm
hæc inclinatio animorum plebis ad ſuſtinendam inopiam ærarij fieret, pecuniæ
quoque pupillares primò, deinde viduarum cœptæ conferri, nuſquam eas tutius
ſanctiusq; deponere credentibus, qui deferebant, quàm in publica fide. inde ſi quid
emptum paratumq; pupillis ac viduis foret, à quæſtore perſcribebatur. Manauit ea
priuatorum benignitas ex vrbe etiam in caſtra, vt non eques, non centurio ſtipen-
dium acciperent, mercenariumq; increpantes vocarent, qui accepiſſet. Q. Fabius
c o s. ad Caſilinum caſtra habebat, quod duûm millium Campanorum, & ſeptin-
gentorum militum Annibalis tenebatur præſidio. Præerat Statius Metius, miſſus ab
Cn. Magio Attellano: qui eo anno Mediaſtuticus erat, ſeruitiaq; & plebem promi- K
ſcuè armabat, vt caſtra Romana inuaderet, intento c o s. ad Caſilinum oppugnan-
dum. Nihil eorum Fabium fefellit. Itaque Nolam ad collegam mittit, altero exerci-
tu, dum Caſilinum oppugnatur, opus eſſe, qui Campanis opponatur. vel ipſe relicto
Nolæ præſidio modico veniret. vel ſi eum Nola teneret, & nec dum ſecuræ res ab An-
nibale eſſent, T. Gracchum Procos. à Beneuento acciturum. Hoc nuncio Marcellus
duobus militum millibus Nolæ in præſidio relictis, cum cætero exercitu Caſilinum
venit. aduentusq; eius Campani iam mouentes ſeſe quieuerunt. ita à duobus c o s s.
Caſilinum oppugnari cœptum: vbi cùm multa ſuccedentes temerè mœnibus Ro-
mani milites acciperent vulnera, neq; ſatis incœptis ſuccederet, Fabius omittendam
rem paruam, ac iuxta magis difficilem, abſcedendumq; inde cenſebat, cùm res maio-
res inſta-

Cenſores ad mores ciuium regendos, caſtigandaq; vitia intenti.

Magna omnium ordinum liberalitas in ſuſtinenda ærarij inopia.

Q. Fabius Caſilinum oppugnat.

A res inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſis non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in vtranque partem fierent, tenuit ne incœpto abiretur. Vineæ inde, omniaq; alia operum machinationumq; genera cùm admouerentur, Campaniq; Fabium orarent, vt abire Capuam tutò liceret, paucis egreſſis, Marcellus portam, qua egrediebantur, occupauit, cędeſq; promiſcuè omnium circa portam primò, deinde irruptione facta, etiam in vrbe fieri cœpta eſt. Quinquaginta ferè primò egreſſi Campanorum, cùm ad Fabium confugiſſent, præſidio eius Capuam peruenerunt. Caſilinum inter colloquia, cunctationemq; petentium fidem, per occaſionem captum eſt. captiui, quiq; Campanorum, quiq; Annibalis militum erant, Romam miſſi, atque ibi in carcere incluſi ſunt: op- *Caſilinũ captum à Coſſ.*

B pidanorum turba per finitimos populos in cuſtodiam diuiſa. Quibus diebus à Caſilino re benè geſta receſſum eſt, eis Gracchus in Lucanis aliquot cohortes in ea regione conſcriptas cum præfecto ſociorum in agros hoſtium prædatum miſit. eos effusè palatos Hanno adortus, haud multò minorem quàm à Beneuento acceperat, reddidit hoſti cladem: atque in Brutios raptim, ne Gracchus aſſequeretur, conceſſit. Conſul Marcellus retro vnde venerat, Nolam redit: Fabius in Samnium ad populandos agros, recipiendasq; armis, quæ defecerant, vrbes proceſſit. Caudinus Samnis grauius deuaſtatus: peruſti populatiq; latè agri, prædæ pecudum hominumq; actæ. oppida vi capta, Compulteria, Teleſia, Coſſa, Melæ, Fuiſulæ & Orbitanium. ex Lucanis Blandæ, Apulorum Ancæ oppugnatæ. Millia hoſtium in his vrbibus viginti *Quas vrbes capit Fabius in Samnio.*

C quinque capta, aut occiſa: & recepti perfugæ CCCLXX. quos cùm Romam miſiſſet COS. virgis in comitio cæſi omnes, ac de ſaxo deiecti. Hæc à Q. Fabio intra paucos dies geſta. Marcellum ab gerendis rebus valetudo aduerſa Nolæ tenuit. Et à Prætore Q. Fabio, cui circa Luceriam prouincia erat, Accua oppidum per eos dies vi captum, ſtatiuaq; ad Ardoneas communita. Dum hæc alijs locis ab Romanis geruntur, iam Tarentum peruenerat Annibal, cum maxima omnium quacunque ierat, clade. in Tarentino demum agro pacatum incedere agmen cœpit. nihil ibi violatum, neque vſquam via exceſſum eſt. apparebatq; non id modeſtia militum aut ducis, niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri. Cæterùm cùm propè iam mœnibus acceſsiſſet, nullo ad conſpectum primi agminis, vt rebatur, motu facto, caſtra ab vr- *Tarentum venit Annibal.*

D be fermè paſſus mille locat. Tarentum triduo antequam Annibal ad mœnia accederet, à M. Valerio proprætore, qui claſsi ad Brunduſium præerat, T. Valerius legatus miſſus. Is primorum iuuentute conſcripta, diſpoſitisq; ad omnes portas, circaq; muros quà res poſtulabat, ſtationibus die ac nocte plurimum intentus, neque hoſtibus, neque dubijs ſocijs loci quicquam præbuit ad tentandum. Sicq; diebus aliquot fruſtra ibi abſumptis, Annibal cùm eorum nemo, qui ad lacum Auerni adiſſent, aut ipſi venirent, aut nuncium literaſue mitterent, vana promiſſa ſe temerè ſecutum cernens, caſtra inde mouit. Tum quoque intacto agro Tarentino, quanquam ſimulata lenitas nondum profuerat: tamen ſpe labefactandæ fidei haud abſiſtens, Salapiam tendit: eoq; frumentum ex agris Metapontino atque Heracleenſi (iam me-

E dia æſtas exacta erat, & hybernis placebat locus) comportat. Prædatum inde Numidæ Mauriq; per Salentinum agrum, proximosq; Apuliæ ſaltus dimiſsi: vnde cæteræ prædæ haud multum, equorum greges maximè abacti. è quibus ad quatuor millia domanda equitibus diuiſa. Romani, cùm bellum nequaquam contemnendum in Sicilia oriretur: morsq; tyranni duces magis impigros dediſſet Syracuſanis, quàm cauſam aut animos mutaſſet: M. Marcello alteri conſulum eam prouinciam decernunt. Secundum Hieronymi cædem primò tumultuatum in Leontinis apud milites fuerat, vociferatumq; ferociter: parentandum regi ſanguine coniuratorum eſſe. Deinde libertatis reſtitutæ dulce auditum nomen crebro vſurpatum, ſpes facta ex pecunia regia largitionis militi, atque fungendi potioribus ducibus: & relata tyranni fœda ſcelera, fœdioresq; libidines, adeò mutauere animos, vt inſepultum *Quid in Sicilia geſtum poſt Hieronymi cædem.*

iacere corpus paulò antè deſiderati regis paterentur. Cùm cæteri ex coniuratis ad exercitum obtinendum remanſiſſent, Theodorus & Soſis regijs equis, quanto maximo curſu poterant, vt ignaros omnium regios opprimerent, Syracuſas contendunt. cæterùm pręuenerat non fama ſolùm, qua nihil in talibus rebus eſt celerius, ſed nuncius etiam ex regijs ſeruis. Itaq; Andronodorus & inſulam & arcem, & alia quæ poterat, quæq; opportuna erant, præſidijs firmarat. Hexapylo Theodorus ac Soſis poſt ſolis occaſum iam obſcura luce inuecti, cùm cruentam regiam veſtem, atq; inſigne capitis oſtentarent, tranſuecti per Thicam, ſimul ad libertatem, ſimul ad arma vocantes, in Acradinam conuenire iubent. Multitudo pars procurrit in vias, pars in ædium veſtibulis ſtat: pars ex tectis feneſtrisq; proſpectant, & quid rei ſit rogitant. omnia luminibus collucent, ſtrepituq; vario complentur. armati locis patentibus congregantur. inermes ex Olympij Iouis templo ſpolia Gallorum Illyriorumq;, dono data Hieroni à populo Romano, fixaq; ab eo, detrahunt, precantes Iouem, vt volens propitius præbeat ſacra arma pro patria, pro deûm delubris, pro libertate ſeſe armantibus. Hæc quoq; multitudo ſtationibus per principes regionum vrbis diſpoſitis adiungitur. In inſula inter cætera Andronodorus præſidijs firmat horrea publica. Locus ſaxo quadrato ſeptus, atq; arcis in modum emunitus capitur ab iuuentute, quæ præſidio eius loci attributa erat, mittuntq; nuncios in Acradinam: horrea frumentumq; in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima populus omnis armatus inermisq; in Acradinam ad curiam conuenit. ibi pro Concordiæ ara, quæ in eo ſita loco erat, ex principibus vnus nomine Polyneus concionem & liberam & moderatam habuit. Seruitudinis indignitatisq; homines expertos, aduerſus notum malum irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas importet clades, audiſſe magis à patribus Syracuſanos, quám ipſos vidiſſe. Arma quòd impigrè cæperint, laudare. magis laudaturum, ſi non vtantur, niſi vltima neceſſitate coacti. in præſentia legatos ad Andronodorum mitti placere, qui denuncient, vt in poteſtate ſenatus ac populi ſit: portæ inſulæ pateant, reddat præſidium. ſi tutelam alieni regni ſuum regnum velit facere, eundem ſe cenſere: multò acrius ab Andronodoro, quàm ab Hieronymo repeti libertatem. Ab hac concione legati miſſi ſunt. ſenatus inde haberi cœptus eſt. quod ſicut regnante Hierone manſerat publicum conſilium: ita poſt mortem eius ante eam diem nulla de re, neq; conuocati, neq; conſulti fuerant. Vt ventum ad Andronodorum eſt, ipſum quidem mouebat & ciuium conſenſus, & cùm alię occupatę vrbis partes, tum pars inſulę, velut munitiſſima prodita atq; alienata: ſed euocatum eum ab legatis Demarata vxor, filia Hieronis, inflata adhuc regijs animis, ac muliebri ſpiritu, admonet ſæpè vſurpatæ Dionyſij tyranni vocis: qua pedibus tractum, non inſidentem equo relinquere tyrannidem dixerit debere. facilè eſſe momento quo quis velit, cedere poſſeſſione magnæ fortunæ: facere & parare eam, difficile atq; arduum eſſe. paululum ſumeret ſpacij ad conſultandum ab legatis. eo vteretur ad accerſendos ex Leontinis milites. quibus ſi pecuniam regiam pollicitus eſſet, omnia in poteſtate eius futura. Hęc muliebria cõſilia Andronodorus neq; tota aſpernatus eſt, neq; extemplò accepit: tutiorem ad opes affectandas ratus eſſe viam, ſi in præſentia tempori ceſſiſſet. itaque legatos renunciare iuſſit, futurũ ſe in ſenatus ac populi poteſtate. Poſtero die luce prima patefactis inſulę portis, in forũ Acradinæ venit. ibi in aram Concordiæ, ex qua pridie Polyneus cõcionatus erat, aſcendit: orationemq; eam orſus eſt, qua primùm cunctationis ſuę veniam petiuit. Se enim clauſas habuiſſe portas, non ſeparantem ſuas res à publicis, ſed ſtrictis ſemel gladijs timentem, qui finis cædibus eſſet futurus: vtrum, quod ſatis libertatis foret, contenti nece tyranni eſſent: an quicunque aut propinquitate, aut affinitate, aut aliquib⁹ miniſterijs regiã contigiſſent, alienæ culpæ rei trucidarentur. poſtquam animaduertit, eos qui liberaſſent patriam, ſeruare etiam liberatam velle, atq; vndique cõſuli in medium, non dubitaſſe, quin & corpus ſuum, & cætera omnia, quę ſuæ fidei tutelæq; eſſent, quãdo eum, qui mandaſſet, ſuus furor abſumpſiſſet, patrię reſtitueret.

Polyneus Syracuſanus ciues ad cõcordiam hortatur.

Demarata Hieronis filia Andronodorum ad tyrannidem retinẽdam ſtimulat.

Conuer-

A Conuersus deinde ad interfectores tyranni,ac nomine appellans Theodorum ac Sosim: Facinus, inquit, memorabile feciſtis: ſed mihi credite, inchoata veſtra gloria, nondum perfecta eſt:periculumq; ingens manet, niſi communi concordiæ conſulitis,ne libera efferatur Reſpub. Poſt hanc orationem claues portarum pecuniæq; regiæ ante pedes eorum poſuit. atque illo quidem die dimiſſi ex concione læti circa omnia fana deûm ſupplicauerunt cum coniugibus ac liberis. poſtero die comitia Prr.creandis habita.creatus in primis Andronodorus, cæteri magna ex parte interfe- *Syracuſani Prætores creantur.*
ctores tyranni,duos etiam abſentes,Sopatrum ac Deomenem fecerunt. Qui auditis ijs,quæ Syracuſis acta erant,pecuniam regiam, quæ in Leontinis erat, Syracuſas deuectam quęſtoribus ad idipſum creatis tradiderũt, & ea quę in inſula erat,& Acradi-
B na,tradita eſt.muriq; ea pars,quæ ab cætera vrbe nimis firmo munimento interſepiebat inſulam,conſenſu omnium deiecta eſt.ſecutæ & cæteræ res hanc inclinationem animorum ad libertatem.Hippocrates atque Epicides audita morte tyranni, quam Hippocrates etiam nuntio interfecto celare voluerat, deſerti à militibus, quia id tutiſſimum ex præſentibus videbatur,Syracuſas rediere. vbi ne ſuſpecti obſeruarentur, tanquam nouandi res aliquam occaſionem quærentes, prætores primùm, dein per eos ſenatum adeunt. Ab Annibale ſe miſſos prædicant ad Hieronymum, tanquam amicum ac ſocium,paruiſſe imperio eius,cuius imperator ſuus voluerit.velle ad Annibalem redire.cæterùm cùm iter tutum non ſit,vagantibus paſſim per totam Siciliam Romanis armis,petere vt præſidij dent aliquid,quo Locros in Italiam perducan-
C tur,gratiam magnam eos parua opera apud Annibalem inituros. Facilè res impetrata:abire enim duces regios,cùm peritos militiæ, tum egentes eoſdem atque audaces cupiebant.ſed quod volebant,non quàm maturatò opus erat, nauiter expediebant. Interim iuuenes militares, & aſſueti militibus, nunc apud eos ipſos, nunc apud transfugas,quorum maxima pars ex naualibus ſocijs Romanorum erat: nunc etiam apud infimæ plebis homines crimina ferebant in ſenatum optimatesq; : moliri clam eos atque ſtruere,vt Syracuſæ per ſpeciem reconciliandæ ſocietatis in deditione Romanorum ſint: dein factio, & pauci authores fœderis renouati dominentur. His audiendis credendisq; opportuna multitudo maior indies Syracuſas con-
D fluebat: nec Hippocrati & Epicidi ſolùm ſpem nouandarum rerum, ſed Andronodoro etiam præbebat. Qui feſſus tandem vxoris vocibus monentis, nunc illud eſſe tempus occupandi res, dum turbata omnia noua atque incognita libertate eſſent, dum regijs ſtipendijs paſtus obuerſaretur miles: dum ab Annibale miſſi duces aſſueti militibus iuuare poſſent incepta, cum Themiſtio, cui Gelonis filia nupta erat, rem conſociatam, paucos poſt dies Ariſtoni cuidam tragico actori, cui & alia arcana committere aſſueuerat, incautè aperit. Huic & genus & fortuna honeſta erant: nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori eſt, ea deformabat. itaque fidem potiorem ratus, quam patriæ debebat, indicium ad Prr.defert. Qui vbi rem haud vanam eſſe certis indicijs compererunt, conſultis ſenioribus, & authoritate eorum præſidio ad fores poſito, ingreſſos curiam Themiſtium atque Andronodorum in- *Andronodorus de occupandæ Syracuſarum tyrannide cogitans interficitur.*
E terfecerunt, & cum tumultus ab re in ſpeciem atrociore, cauſam alijs ignorantibus, ortus eſſet, ſilentio tandem facto, indicem in curiam introduxerunt. Qui cum ordine omnia edocuiſſet, & principium coniurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptijs, quibus Themiſtio iuncta eſſet: Afrorum Hiſpanorumq; auxiliares inſtructos ad cædem,Prr.principumq; aliorum: bonaq; eorum prædæ futura interfectoribus pronuntiatum:iam mercenariorum manum aſſuetam imperijs Andronodori paratam fuiſſe ad inſulam rurſus occupandam:ſingula deinde,quę,per quosq; agerentur, totamq; viris armisq; inſtructam coniurationem ante oculos poſuiſſet,ſenatui quidem tam iure cæſi, quàm Hieronymus, videbantur. Ante curiam variè atq; incertè rerum multitudinis clamor erat.quàm ferociter minitantẽ in veſti- *Sopatri oratio de Andronodori & Themiſtij cæde.*
bulo curiæ corpora cõiuratorum eo metu cõpreſſerunt, vt ſilentes integram plebem

in concionem ſequerentur. Sopatro mandatum ab ſenatu, & ab collegis, vt verba fa- F
ceret. Is (tanquam reos agebat) ab antè acta vita orſus, quæcunq; poſt Hieronis mortem ſceleſtè atq; impiè facta eſſent, Andronodorum ac Themiſtium arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymum puerum, ac vix dum pubeſcentem facere potuiſſe? tutores ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymum, aut certè cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti deſtinatosq; alia noua ſcelera poſt mortem tyranni molitos. palam primò, cùm clauſis Andronodorus inſulæ portis hæreditatem regni creuerit, quæq; procurator tenuerat, pro domino poſſederit, proditus deinde ab eis, qui in inſula erant, circunſeſſus ab vniuerſa ciuitate, quæ Acradinam tenuerit: nequicquam palam atque apertè petitum regnum, clam & dolo affectare conatus ſit. & ne beneficio quidem atq; honore G
potuerit vinci, cùm inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet Prętor. Sed animos eis regios regias coniuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas. Sub hanc vocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur, nullam earum viuere debere, nec quenquam ſupereſſe tyrannorum ſtirpis. Hæc natura multi-

Multitudo aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur.

tudinis eſt: aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur: libertatem, quæ media eſt, nec ſpernere modicè, nec habere ſciunt, & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri, qui auidos atq; intemperantes plebeiorum animos ad ſanguinem & cædes iritent: ſicut tum extemplò Prr. rogationem promulgarũt. acceptaq; penè prius quàm promulgata eſt, vt omnis regia ſtirps interficeretur. miſſiq; à Prr. Demaratam Hieronis, & Harmoniam Gelonis filias, coniuges Andronodori & Themiſtij, interfece- H
runt. Heraclea erat filia Hieronis, vxor Soſippi, qui legatus ab Hieronymo ad regem

Stirps regia interficitur.

I

K

Ptolemæum miſſus, voluntarium conſciuerat exilium. Ea cùm ad ſe quoq; venire præſciſſet, in ſacrarium ad penates confugit cum duabus filiabus virginibus, reſolutis crinibus, miſerabiliq; alio habitu: & ad ea addidit preces, nunc per memoriam Hieronis patris, Geloniſq; fratris, ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi conflagrare ſinerent. nihil ſe ex regno illius, præter exilium viri, habere, neq; fortunam ſuam eandem viuo Hieronymo fuiſſe, quàm ſororis, neq; interfecto eo cauſam eandem eſſe. Quid? quod ſi Andronodoro conſilia proceſſiſſent, illa cum viro fuerit regnatura? ſibi cum cæteris ſeruiendum? Si quis Soſippo nuntiet, interfectum Hieronymum, ac liberatas Syracuſas: cui dubium eſſe, quin extemplò conſcenſurus ſit nauim, atq; in patriam rediturus? Quantum ſpes hominum fallit in liberata patria coniugem eius, ac liberos de vita

A de vita dimicare? quid obstantes libertati, aut legibus? quod ab se cuiquam periculum, à sola, ac propè vidua, & puellis in orbitate degẽtibus esse? Atenim periculi quidem nihil ab se timeri: inuisam tantùm regiam stirpem esse. Ablegarent ergo procul ab Syracusis, Siciliaq;, & asportari Alexandriam iuberent ad virum vxorem, ad patrem filias. Auersis auribus animisq;, casse ne tempus tereretur, (ferrum enim quosdam expedientes cernebat) tum omissis pro se precibus, puellis vt saltem parcerent, orare instituit: à qua ætate etiam hostes irati abstinerent. ne tyrannos vlciscendo, quæ odissent scelera, ipsi imitarentur. Inter hęc abstractam à penetralibus iugulant. in virgines deinde respersas matris cruore impetum faciunt. quæ alienata mente simul luctu metuq; velut captæ furore occursu se ex sacrario proripuerunt: vt, si effugium pa-
B tuisset in publicum, impleturæ vrbem tumultu fuerint. tum quoque haud magno ædium spatio inter medios tot armatos aliquoties integro corpore euaserunt: tenentibusq;, cùm tot ac tam validæ eluctandæ manus essent, sese eripuerunt. tandem vulneribus confectæ, cùm omnia replessent sanguine, exanimes corruerunt, cædemq; per se miserabilem, miserabiliorem casus fecit: quòd paulò post nuntius venit, mutatis repentè ad misericordiam animis, ne interficerentur. Ira deinde ex misericordia orta, quòd adeò festinatum ad supplicium, neq; locus pœnitendi, aut regressus ab ira relictus esset. itaq; fremere multitudo, & in locum Andronodori ac Themistij (nam ambo Prr. fuerunt) comitia poscere: quæ nequaquã ex sententia prætorum futura essent. Statutus est comitijs dies: quo nec opinantibus omnibus vnus ex vltima turba
C Epicidem nominauit: tum inde alius Hippocratem: crebriores deinde eæ voces, & cùm haud dubio assensu multitudinis esse. Et erat confusa concio, non populari modò, sed militari quoq; turba, magna ex parte etiam perfugis, qui omnia nouare cupiebant, permistis. Prætores dissimulare primò: & trahendam rem esse. postremò victi consensu, & seditionem metuentes, pronuntiant eos prætores. Nec illi primò statim creati nudare quid vellent: quanquam ægrè ferebant, & de inducijs dierum decem legatos isse ad Appium Claudium: & impetratis eis alios, qui de fœdere antiquo renouando agerent, missos. Ad Murgantiam tum classem nauium centum Romanus habebat, quo euaderent motus ex cædibus tyrannorum orti Syracusis, quóue eos ageret noua atq; insolita libertas, opperiens. Per eosdem dies cùm ad Marcellum veni-
D entem in Siciliam legati Syracusani missi ab Appio essent, auditis conditionibus pacis Marcellus posse rem conuenire ratus, & ipse legatos Syracusas, qui coram cum prætoribus de renouando fœdere agerent, misit. Et iam ibi nequaquam eadem quies & tranquillitas erat. postquam Punicam classem accessisse Pachynum allatum est, dempto timore Hippocrates & Epicides nunc apud mercenarios milites, nunc apud transfugas prodi Romanis Syracusas criminabantur. At verò Appius naues ad ostium portus, quid alię partis hominibus animi accederet opperiens, in statione habere cœpit. Ingens in speciem criminibus vanis accesserat fides: ac primò etiam tumultuosè decurrerat multitudo ad prohibendos, si in terram egrederẽtur. In hac turbatione rerum in concionem vocari placuit. vbi cùm alij aliò tenderent, nec procul à sedi-
E tione res esset, Appollonides principum vnus orationem salutarem, vt in tali tempore, habuit: Nec spem salutis, nec perniciem propiorem vnquam ciuitati vlli fuisse. si enim vno animo omnes vel ad Romanos, vel ad Carthaginienses inclinent, nullius ciuitatis statum fortunatiorem, gratiorémue fore. si alia aliò trahat res, non inter Pœnos Romanosq; bellum atrocius fore, quàm inter ipsos Syracusanos, cùm intra eosdem muros pars vnaquæque suos exercitus, sua arma, suos habitura sit duces. itaque vt omnes idem sentiant, summa vi agendum esse: vtra societas sit vtilior, longè minoris adeò rem momenti consultatione esse. sed tamen Hieronis potius quàm Hieronymi authoritatem sequendam in socijs legendis, vel quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam nunc incognitæ quondam infideli præferendam. Esse etiam momenti aliquid ad consilium, quòd Carthaginiensibus ita pax negari possit,

Crudele mortis exemplum.

Appollonides ad concordiam Syracusanos hortatur.

vt non

vt non vtique in præſentia bellum cum eis geratur: cum Romanis extemplò aut pa- F
cem aut bellum habendum. Quo minus cupiditatis ac ſtudij viſa eſt oratio habere,
eò plus authoritatis habuit. Adiectum eſt prætoribus ac delectis ſenatorum militare
etiam conſilium, iuſſi & duces ordinum prefectiq; auxiliorum ſimul conſulere. Cùm
ſæpè acta res eſſet medijs certaminibus, poſtremò quia belli cum Romanis gerendi
ratio nulla apparebat, pacem fieri placuit: mittiq; cum eis legatos ad rem confirman-
dam. Dies haud ita multi interceſſerant, cùm ex Leontinis legati preſidiũ finibus ſuis
Syracuſani legatos mittũt ad rem cum Romanis confirmandam. orantes venerunt. Legatio peropportuna viſa ad multitudinem inconditam ac tu-
multuoſam exonerandam, ducesq; eius ablegandos. Hippocrates Pr. ducere eò tranſ-
fugas iuſſus: ſecuti multi ex auxilijs mercenarijs, quatuor millia armatorum effece-
runt. Et mittentibus & miſſis ea læta expeditio fuit. nam & illis, quod iam diu cupie- G
bant, nouandi res occaſio data eſt: & hi ſentinam quandam vrbis rati exhauſtam, læ-
tabantur. cæterùm leuauerunt modò in præſentia velut corpus ægrum, quò mox in
grauiorem morbum recideret. Hippocrates enim finitima prouinciæ Romanæ pri-
mò furtiuis excurſionibus vaſtare cœpit: deinde cùm ad tuẽdos ſociorum agros miſ-
ſum ab Appio præſidium eſſet, omnibus copijs impetum in oppoſitam ſtationem
cum cæde multorum fecit. Quæ cùm eſſent nuntiata Marcello, legatos extemplò
Syracuſas miſit, qui pacis fidem ruptam eſſe dicerent: nec belli defuturam vnquam
Leontini deficiunt à Syracuſanis. cauſam, niſi Hippocrates atq; Epicides non ab Syracuſis modò, ſed tota procul Sici-
lia ablegarentur. Epicides ne aut reus criminis abſentis fratris præſens eſſet, aut deeſ- H
ſet pro parte ſua cõcitando bello: profectus & ipſe in Leontinos, quia ſatis eos aduer-
ſus populum Romanũ concitatos cernebat: auertere etiam ab Syracuſis cœpit. Nam
ita eos pacem pepigiſſe cum Romanis, vt quicunq; populi ſub regibus fuiſſent, & ſuę
ditionis eſſent, nec iam libertate contentos eſſe, niſi etiam regnent ac dominentur.
Renunciandum igitur eis eſſe, Leontinos quoq; æquum cenſere liberos eſſe: vel quòd
in ſolo vrbis ſuæ tyrannus ceciderit: vel quòd ibi primùm conclamatum ad liberta-
tem, relictisq; regijs ducibus Syracuſas ſit concurſum. Itaq; aut eximendum id de fœ-
dere eſſe, aut legem eam fœderis non accipiendam. Facilè multitudini perſuaſum. le-
gatisq; Syracuſanorum & de cæde ſtationis Romanæ quærentibus, & Hippocratem
atq; Epicidem abire, ſeu Locros, ſeu quò alio mallent, dummodò Sicilia cederent, iu-
bentibus, ferociter reſponſum eſt: Neque mandaſſe ſeſe Syracuſanis, vt pacem pro ſe I
cum Romanis facerent: neq; teneri alienis fœderibus. Hæc ad Romanos Syracuſani
Marcellus Leontinos oppugnat. detulerunt, abnuentes Leontinos in ſua poteſtate eſſe. itaque integro ſecum fœdere
bellum Romanos cum ijs geſturos, neq; ſeſe defuturos ei bello: ita, vt in poteſtatem
redacti, ſuæ rurſus ditionis eſſent, ſicut pax conueniſſet. Marcellus cum omni exerci-
tu profectus in Leontinos, Appio quoq; accito, vt altera parte aggrederetur: tanto ar-
dore militum eſt vſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis, vt primo
impetu vrbem expugnarent. Hippocrates atq; Epicides, poſteaquam capi muros, re-
fringiq; portas viderunt, in arcem ſeſe cum paucis recepere. inde clam nocte Herbe-
ſum perfugiunt. Syracuſanis octo millium armatorum agmine profectis domo ad
Mylam flumen nuntius occurrit, captam vrbem eſſe, cætera falſa miſta veris ferens: K
cædem promiſcuam militum atq; oppidanorum factam, nec quenquam puberem
arbitrari ſupereſſe: direptam vrbem, bona locupletũ donata. Ad nuntium tam atro-
cem conſtitit agmen: concitatisq; omnibus, duces (erant autem Soſis ac Dinomenes)
quid agerent conſultabant. Erroris ſpeciem haud vanam mendacio præbuerant ver-
berati ac ſecuri percuſſi transfugæ ad duo millia hominum. Cæterùm Leontinorum
militumq; aliorum nemo poſt captam vrbem violatus fuerat: ſuaq; omnia eis, niſi
quæ primus tumultus captæ vrbis abſumpſerat, reſtituebantur. Nec vt in Leontinos
irent, proditos ad cædem commilitones quærentes, perpelli potuere, nec vt eodem
loco certiorem nuntium expectarent. Cùm ad defectionem inclinatos animos cer-
nerent Prr. ſed eum motum haud diuturnum fore, ſi duces amentiæ ſublati eſſent, ex-

ercitum

A ercitum ducunt Megaram. ipsi cum paucis equitibus Herbesum proficiscuntur, spe territis omnibus per proditionem vrbis potiundæ. quod vbi frustra eis fuit incœptum, vi agendum rati. postero die Megaris castra mouent, vt Herbesum omnibus copijs oppugnarent. Hippocrates & Epicides non tam tutum prima specie, quàm vnum spe vndiq; abscissa consilium esse rati, vt se militibus permitterēt, & assuetis magna ex parte sibi, & tum fama cædis commilitonum accensis, obuiam agmini procedunt. Prima fortè signa sexcentorum Cretensium erant, qui apud Hieronymum meruerant sub eis, & Annibalis beneficium habebant, capti ad Thrasymenum inter Romana auxilia, dimissiq;. quos vbi ex signis armorumq; habitu cognouere Hippocrates atq; Epicides, ramos oleę ac velamenta alia supplicum porrigentes orare, vt re-
B ciperent sese, receptosq; tutarentur, neu proderent Syracusanis: à quibus mox ipsi trucidandi P. R. dederentur. Enimuero conclamant, bonum vt animum haberent, omnem se cum illis fortunam subituros. Inter hoc colloquium signa constiterant, tenebaturq; agmen: nec dum quæ morę causa foret, peruenerat ad duces. Postquam Hippocratem atq; Epicidem adesse peruasit rumor, fremitusq; toto agmine erat haud dubiè approbantium aduentum eorum: extemplò Prr. citatis equis ad prima signa perrexerunt. qui mos ille, quæ licentia Cretensium esset, rogitantes, colloquia serendi cum hoste, iniussuq; prætorum miscendi eos agmini suo? comprehendi vinciriq; catenis iusserunt Hippocratem. ad quam vocem tantus extemplò primùm à Cretensi- *Ob Hippocratem seditio mota in Syracusano exercitu.*
C bus clamor est ortus, deinde exceptus ab alijs, vt facilè, si vltra tenderēt, appareret eis timendum esse. Soliciti incertiq; rerum suarum Megaram, vnde profecti erant, referri signa iubent, nuntiosq; de statu præsenti Syracusas mittunt. Fraudem quoque Hippocrates addit, inclinatis ad omnem suspicionem animis: & Cretensium quibusdam ad itinera insidenda missis, velut interceptas literas, quas ipse composuerat, recitat. Prr. Syracusani Marcello suo S. secundum salutem, vt assolet, scriptum erat. Rectè eum atq; ordine feciisse, quod in Leontinis nulli pepercisset. Sed omnium mercenariorum militum eandem esse causam, nec vnquam Syracusas quieturas, donec quicquam externorum auxiliorum aut in vrbe, aut in exercitu suo esset. itaque daret operam, vt eos qui cum suis prætoribus castra ad Megaram haberent, in suam potestatem redigeret, ac supplicio eorum liberaret tandem Syracusas. Hæc cum recitata es- *Hippocratis dolus.*
D sent, tanto clamore ad arma discursum est, vt prætores inter tumultum pauidi obequitauerint Syracusas. & ne fuga quidem eorum seditio compressa est, impetusq; in Syracusanos milites fiebat. nec ab vllo temperatum foret, ni Epicides atq; Hippocrates iræ multitudinis obuiam issent: non à misericordia, aut humano consilio: sed ne spem reditus præciderent sibi, & cum ipsos simul milites fidos haberent, simul obsides: tum cognatos quoq; eorū, atque amicos tanto merito primùm, dein pignore sibi conciliarent, expertiq; quàm vana, aut leui aura mobile vulgus esset, militem nacti ex eo numero, qui in Leontinis circunsessi erant, subornant: vt Syracusas perferret nunc am conuenientem eis, quæ ad Milam falso nuntiata erant: authoremq; se exhibendo, ac velut visa quæ dubia erant, narrando, concitaret iras hominum. Huic non apud
E vulgum modò fides fuit, sed senatum quoq; in curiā introductus mouit, vt vani quidam homines palam ferrent, perbenè detectam in Leontinis esse auaritiam & crudelitatem Romanorum. eadem si intrassent Syracusas, aut fœdiora etiam, quo maius ibi auaritiæ præmium esset, facturos fuisse. Itaq; claudendas cuncti portas, & custodiendam vrbem censere. sed non ab eisdem omnes timere, nec eosdem odisse. apud militares penè omnes, partemq; magnam plebis inuisum esse nomen Romanum, prætores optimatumq; pauci quanquam inflati vano nuntio erant, tamen ad propius præsentiusq; malum cautiores esse. Et iam ad Hexapylum erant Hyppocrates atq; Epicides: ferebanturq; colloquia per propinquos populariū, qui in exercitu erant, vt portas aperirent, sinerentq; communem patriam defendi ab impetu Romanorum. Iam vnis foribus Hexapyli apertis cœpti erant recipi, cùm Prr. interuenerūt. & primo im-

perio

perio minisq;, deinde authoritate deterrendo: postremò, vt omnia vana erant, obliti F
maiestatis precibus agebant, ne proderent patriam tyranni antè satellitibus, & tum
Syracusanorum seditio. corruptoribus exercitus. Sed surdæ adeò omniũ aures concitatæ multitudinis erant, quod non minore intus vi, quàm foris portæ effringerentur, effractisq; omnibus tuto in Hexapylo agmen receptum est. Prr. in Acradinam cum iuuentute popularium confugiunt. mercenarij milites perfugæq;, & quicquid regiorum militum Syracusis erat, agmen hostium augent. Ita Acradina quoq; primo impetu capitur, prætoresq;, nisi qui inter tumultum effugerunt, omnes interficiuntur. nox cædibus finem fecit. Postero die serui ad pileum vocati, & carcere vincti emissi. confusaq; omnis multitudo Hippocratem atq; Epicidem creant prætores, Syracusæq;, cùm breue tempus libertas affulsisset, in antiquam seruitutem reciderunt. Hæc nunciata cùm essent Ro- G
manis, ex Leontinis mota sunt extemplò castra ad Syracusas. Et ab Appio legati per portum missi fortè in quinqueremi erant. præmissa quadriremis, cum intrasset fauces portus, capitur. legati ægrè effugerunt. Et iam non modò pacis, sed ne belli quidem iura relicta erant: cùm Romanus exercitus ad Olympium (Iouis id templum est) mille & quingentis passibus ab vrbe castra posuit. Inde quoque legatos præmitti placuit, quibus ne intrarent vrbem, extra portam Hippocrates atq; Epicides obuiam
Legatus Romanus ad Syracusanos. cum suis processerunt. Romanus orator non bellum se Syracusanis, sed opem auxiliumq; afferre, ait: & ijs qui ex media cæde elapsi perfugerint ad se, & eis qui metu oppressi fœdiorem non exilio solùm, sed etiam morte seruitutem patiantur. Nec cędem nefandam sociorum inultam Romanos passuros. Itaque si eis qui ad se perfugerunt, H
tutus in patriam reditus patêret, ac cædis authores dedantur, & libertas legesq; Syracusanis restituantur, nihil armis opus esse, si ea non fiant, quicunq; in mora sit, bello persecuturos. Ad ea Epicides, si qua ad se mandata haberent, responsum eis, ait, se daturos fuisse: cùm in eorum ad quos venerint manu, res Syracusana esset, tum reuerterentur. Si bello lacessant, ipsa re intellecturos, nequaquam idem esse Syracusas ac Le-
Syracusæ terra mariq; oppugnãtur à Romanis. ontinos oppugnare. Ita legatis relictis portas clausit. Inde terra, mariq; simul cœptæ oppugnari Syracusæ: terra ab Hexapylo, mari ab Acradina, cuius murus fluctu alluitur: & quia sicut Leontinos terrore ac primo impetu cęperãt, non diffidebant vastam

I

K

dissectamq; spatio vrbem parte aliqua se inuasuros, omnem apparatum oppugnandarum vrbium muris admouerunt. Et habuisset tanto impetu cœpta res fortunam,
Archimedes. nisi vnus homo Syracusis ea tempestate fuisset. Archimedes is erat, vnicus spectator cœli

A cœli ſiderumq; : mirabilior tamen inuentor ac machinator bellicorum tormentorum, operumq;, quibus ea quæ hoſtes ingenti mole agerent, ipſe perleui momento ludificaretur. Murum per inæquales ductū colles, pleraq; alta & difficilia aditu, ſummiſſa quædam, & quæ planis vallibus adiri poſſent, vt cuiq; aptum viſum eſt loco, ita omni genere tormentorum inſtruxit. Acradinæ murum, qui, vt antè dictum eſt, mari alluitur, ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarij funditoresq;, & velites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt, vix quenquam ſine vulnere conſiſtere in muro patiebantur. Hi, quia ſpatio miſſilibus opus eſt, procul muro tenebant naues. iunctę aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, vt latus lateri applicaretur: cùm exteriore ordine remorum
B velut naues agerentur, turres contabulatas, machinamentaq; alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc naualem apparatum Archimedes varię magnitudinis tormenta in muris diſpoſuit. in eas quæ procul erant naues ſaxa ingenti pondere emittebat. propiores leuioribus, eoq; magis crebris petebat telis. poſtremò vt ſui vulnere in tacti tela in hoſtem ingererent: murum ab imo ad ſummum crebris cubitalibus ferè cauis aperuit, per quæ caua pars ſagittis, pars ſcorpionibus mòdicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius quidem ſubibant naues, quo interiores ictibus tormentorum eſſent: in eas tollendas deſuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ illigata, cùm iniecta prorę eſſet, grauiq; libramento plumbi recelleret ad ſolum: ſuſpenſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſſa ſubitò, velut ex muro ca-
C dentem nauim cum ingenti trepidatione nautarū ita vndæ affligebant, vt etiam ſirectà recideret, aliquantū aquæ acciperet. Ita maritima oppugnatio eſt eluſa, omniſq; vis eſt auerſa, vt totis viribus terra aggrederentur, ſed ea quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum inſtructa erat, Hieronis impenſis curaq; per multos annos, Archimedis vnica arte. natura etiam adiuuabat loci: quod ſaxum, cui impoſita muri fundamenta ſunt, magna ex parte ita procliue eſt, vt non ſolùm miſſa torměta, ſed etiam quæ pondere ſuo prouoluta eſſent, grauiter in hoſtē inciderent. eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditum inſtabilemq; ingreſſum præbebat. Ita conſilio habito, cùm omnis conatus ludibrio eſſet, abſiſtere oppugnatione, atq; obſidendo tantùm arcere terra mariq; commeatibus hoſtem placuit. Interim Marcellus cum tertia ferè parte
D exercitus ad recipiendas vrbes profectus, quæ in motu rerum ad Carthaginienſes defecerant, Pelorum atq; Herbeſum dedentibus ipſis recepit. Megaram vi captam diruit ac diripuit, ad reliquorum, ac maximè Syracuſanorum terrorem. Per idem ferè tempus & Himilco, qui ad Pachyni promontorium, claſſem diu tenuerat, ad Heracleam, quam vocant Minoam, quinq; & viginti millia peditū, tria equitum, XII. elephantos expoſuit. Nequaquam cum tantis copijs antè tenuerat ad Pachynum claſſem: ſed poſtquam ab Hippocrate occupatę Syracuſę erant, profectus Carthaginem, accitusq; ibi & ab legatis Hippocratis, & literis Annibalis, qui veniſſe tēpus aiebāt Sicilię per ſummū decus repetendæ: & ipſe haud vanus pręſens monitor facilè perpulerat, vt quantæ maximę poſſent, peditū equitumq; copiæ in Siciliam traijcerentur. Ad
E uenientes Heracleam, intra paucos dies inde Agrigentum recipit: aliarumq; ciuitatum quæ partis Carthaginienſium erant, adeò accenſæ ſunt ſpes ad pellendos Sicilia Romanos, vt poſtremò etiam qui obſidebantur Syracuſis animos ſuſtulerint & parte copiarum ſatis defendi vrbem poſſe rati, ita inter ſe munera belli partiti ſunt: vt Epicides præeſſet cuſtodiæ vrbis, Hippocrates Himilconi coniunctus, bellum aduerſus cos. Romanum gereret. Cum decem millibus peditum, quingentis equitibus nocte per intermiſſa cuſtodijs loca profectus, caſtra circa Accillas vrbem ponebat. Munientibus ſuperuenit Marcellus, ab Agrigento iam occupato, cùm fruſtra eò peruenire hoſtem feſtinans tetendiſſet, rediens, nihil minus ratus, quàm illo tempore ac loco Syracuſanum ſibi exercitum obuiam fore: ſed tamen metu Himilconis Pœnorumq;, vt quibus nequaquam eis copijs quas habebat par eſſet, quàm poterat maximè in-

Archimedis ſolertia in tuendis Syracuſis.

Marcellus quas vrbes in Sicilia recepit.

Carthaginiēſium claſſis Heracleam appulit.

tentus,atq; agmine ad omnes casus composito ibat. Fortè ea cura, quæ erat aduersus F
Pœnos præparata,aduersus Siculos vsui fuit. Castris ponendis incompositos ac dis-
persos nactus eos & pleroſq; inermes,quod peditum fuit circumuenit. eques leui cer
tamine inito, cum Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna deficientes ab Romanis
cùm cohibuisset Siculos,Marcellus Syracusas redijt:& post paucos dies Himilco ad-
iuncto Hippocrate ad flumẽ Anatim, octo fermè inde millia castra posuit.Sub idem
Alia Carthaginienſium classis Syracusas adyt. ferè tempus & naues longæ quinq; & quinquaginta Carthaginiensium cum Bomil-
care classis præfecto in magnum portũ Syracusas ex alto decurrere, & Romana item
classis,xxx.quinqueremes legionem primam Panormi exposuere: versumq; ab Italia
bellum.adeò vterq; populus in Siciliam intẽtus fuisse videri poterat. Legionem Ro-
manam,quæ exposita Panormi erat, venientem Syracusas prædæ haud dubiè sibi fu- G
turam Himilco ratus,via decipitur.mediterraneo nanq; Pœnus itinere duxit: legio
maritimis locis classe prosequente ad Appium Claudium Pachynum cum parte co-
Pœni Syracusis abscedunt. piarum obuiam progressum,peruenit.Nec diutius Pœni Syracusis morati sunt.& Bo
milcar simul parum fidens nauibus suis, duplici facile numero classe aduentantibus
Romanis, simul inutili mora cernens nihil aliud ab suis quàm inopia aggrauari soci-
os,velis in altum datis in Africam transmisit.& Himilco secutus nequicquam Mar-
cellum Syracusas si qua,prius quàm maioribus copijs iungeretur, occasio pugnandi
esset:postquam ea nulla contigerat, tutumq; ad Syracusas & munimento & viribus
hostem cernebat,ne frustra assidẽdo spectandoq; obsidionem sociorum tempus te-
reret,castra inde mouit:vt quocunq; vocasset defectionis ab Romanis spes,admoue- H
ret exercitum,ac præsens suas res fouentibus adderet animos.Murgantiam primùm,
Plurima Romanorum præsidia in Sicilia per fraudem oppressa. prodito ab ipsis presidio Romano,recepit:vbi frumẽti magna vis,commeatusq; om-
nis generis conuecti erant à Romanis.Ad hãc defectionem erecti sunt & aliarum ci-
uitatum animi:presidiaq; Romana aut pellebantur arcibus, aut prodita per fraudem
opprimebantur. Ænna in excelso loco ac prærupto vndiq; sita,cum loco inexpugna-
bilis erat,tum presidium in arce validum,præfectũq; presidij haud sanè opportunum
insidiãtibus habebat.L.Pinarius erat vir acer,& qui plus in eo,ne posset decipi, quàm
in fide Siculorum reponeret.& tum intenderant eum ad cauendũ omni cura tot au-
ditæ proditiones,defectionesq; vrbiũ, & clades præsidiorũ. itaq; nocte dieq; iuxta pa
rata instructaq; omnia custodijs ac vigilijs erãt:nec ab armis, aut loco suo miles abs- I
Aennenses defectionis cupidi. cedebat.Quod vbi Ænnensium principes iam pacti cum Himilcone de proditione
præsidij animaduerterunt,nulli occasioni fraudis Romanum patêre, apertè ac pro-
palam placuerat agendum.Vrbem arcemq; suæ potestatis aiunt debere esse, si liberi
in societatem,non serui in custodiam traditi essent Romanis. itaq; claues portarum
reddi sibi æquum censent.bonis socijs fidem suam maximum vinculum esse.& ita si-
bi populum Romanum senatumq; gratias habiturum,si volentes, ac nõ coacti man-
sissent in amicitia.Ad ea Romanus,se in præsidio impositum esse dicere, ab imper-
atore suo:clauesq; portarum & custodiam arcis ab eo accepisse, quæ nec suo,nec Æn-
nensium arbitrio haberet,sed eius qui commisisset.præsidio decedere, apud Roma-
nos capitale esse:& nece liberorum etiam suorum eam legem parentes sanxisse. con- K
sulem Marcellum haud procul esse:ad eum mitterent legatos, cuius iuris atq; arbitrij
esset.Se verò negari illi missuros:testariq;,si verbis nihil agerent, vindictam aliquam
libertatis suæ quæsituros.Tum Pinarius ait illis:si ad consulẽ grauarentur mittere, si-
bi saltem darent populi cõsilium:vt sciretur,vtrum paucorum ea denunciata, an vni-
uersæ ciuitatis essent.Consensu in posterum diem concio edicitur. Postquam ab eo
Pinarij ad suos oratio. colloquio in arcem sese recepit,conuocatis militibus: Credo ego vos audisse milites,
inquit,quemadmodũ præsidia Romana ab Siculis circumuenta & oppressa sint per
hos dies.eam vos fraudem deũm primò benignitate, dein vestra ipsi virtute dies no-
ctesq; perstando ac peruigilãdo in armis,vitastis. vtinã reliquum tempus nec patien-
do infanda, nec faciẽdo traduci possit.Hęc occulta fraude cautio est: qua,quia adhuc

minus

A minus cuiquam ſucceſſit,apertè ac propalam claues portarum repoſcunt. quas ſimul tradiderimus,Carthaginienſium extemplò Ænna erit, fœdiusq; hic trucidabimur, quàm Murgantiæ præſidium interfectum eſt.noctem vnam ægrè ad conſultandum ſumpſi,qua vos certiores periculi inſtantis facerem. Orta luce concionem habituri ſunt ad criminandum me,concitandumq; in vos populum.itaq; craſtino die, aut veſtro,aut Ænnenſium ſanguine Ænna inundabitur.nec præoccupati,peculij,nec occupantes,periculi quicquã habebitis.qui prior ſtrinxerit ferrũ, eius victoria erit. Intenti ergo omnes,armatiq; ſignum expectabitis.ego in cõcione ero: & tempus quoad omnia inſtructa ſint, loquendo altercandoq; traham. cùm toga ſignum dedero, tum mihi vndiq; clamore ſublato turbã inuadite, ac ſternite omnia ferro: & cauete,
B ne quiſquã ex ijs ſuperſit, à quibus aut vis aut fraus timeri poſſit. Vos Ceres mater ac Proſerpina precor, cæteri ſuperni, infernique dij, qui hanc vrbem, hos ſacratos lacus lucosq; colitis,vt ita nobis volentes propitij adſitis,ſi vitandæ,non inferendæ fraudis cauſa hoc conſilij capimus.Pluribus vos milites hortarer, ſi cum armatis dimicatio futura eſſet.inermes,incautos ad ſatietatem trucidabitis. Et cõſulis caſtra in propinquo ſunt,ne quid ab Himilcone & Carthaginienſibus timeri poſſit.Ab hac adhortatione dimiſſi,corpora curant.Poſtero die alij alijs locis ad obſidenda itinera, clauden dosq; oppidanis exitus,pars maxima ſuper theatrum circaq;, aſſueti & antè ſpectaculis concionum,conſiſtunt.Productus ad populum à magiſtratibus prętectus Romanus,cum conſulis ea de re ius ac poteſtatem eſſe,non ſuam,& pleraq; eadem,quæ pri-
C die prius dixiſſet:primò ſenſim ac plures reddere claues, dein iam vna voce id omnes iuberent:cunctantiq; ac differenti ferociter minitarentur, nec viderentur vltra vim vltimam dilaturi:tum præfectus toga ſignum,vt conuenerat,dedit. militesq; intenti dudum ac parati,alij ſupernè in aduerſam cõcionem clamore ſublato decurrunt, alij ad exitus theatri conferti obſiſtunt. Cæduntur Ænnenſes cauea incluſi: coaceruanturq; non cæde ſolùm,ſed etiam fuga,cùm alij ſuper aliorũ capita ruerent,atq; integri ſaucijs,viui mortuis incidentes cumularentur.Inde paſſim diſcurritur, & vrbis captæ modò fugaq; & cædes omnia tenet:nihilo remiſſiore militum ira, quòd iure turbam inermem cædebant,quàm ſi periculum par & ardor certaminis eos irritaret. Ita Ænna aut malo, aut neceſſario facinore retenta. Marcellus nec factum improbauit, &
D prędam Ænnenſium militibus conceſſit:ratus timore deterritos,temperaturos proditionibus præſidiorum Siculos.Atq; ea clades,vt vrbis in media Sicilia ſitæ, claraq; vel ob inſignem munimẽto naturali locũ,vel ob ſacrata omnia veſtigijs raptæ quondam Proſerpinæ,propè vno die omnem Siciliã peruaſit: & quia cæde infanda rebantur non hominum tantum,ſed etiam deorũ ſedem violatam eſſe: tum verò qui etiam antè dubij fuerant,defecere ad Pœnos.Hippocrates inde Murgantiam, Himilco Agrigentum ſeſe recepit: cùm acciti à proditoribus nequicquam ad Ænnam exercitum admouiſſent.Marcellus retro in Leontinos redit: frumentoq; & commeatibus alijs in caſtra conuectis,præſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſidendas venit. inde Appio Claudio Romam ad conſulatum petendum miſſo, T.Quintium Criſpi-
E num in eius locum claſſi caſtrisq; præfecit veteribus, ipſe hybernacula quinq; millia paſſuum ab Hexapylo (Leontiam vocant locum) communijt, ædificauitq;. Hæc in Sicilia vſq; ad principium hyemis geſta. Eadẽ æſtate & cum Philippo rege, quod iam antè ſuſpectum fuerat,motum bellum eſt.Legati ab Orico ad M.Valerium Pr.venerunt,præſidentem claſſi Brunduſio,Calabriæq; circa littoribus, nuntiantes Philippum primùm Appolloniam tentaſſe,leuibus biremibus cxx.flumine aduerſo ſubuectum:deinde,vt ea res tardior ſpe fuerit,ad Oricum clam nocte exercitum admouiſſe:eamq; vrbem ſitam in plano,neq; mœnibus,neq; viris, neq; armis validam primo impetu oppreſſam eſſe.Hæc nuntiantes orabant,vt opem ferret, hoſtemq; haud dubium Romanis terra,aut maritimis viribus arceret,qui ob nullam aliam cauſam, niſi quòd immineret Italiæ,peterentur.M.Valerius præſidio loci eius relicto T.Valerio

Aennenſes cæduntur à Romanis militibus.

Siculorum pleræq; vrbes deficiunt ad Pœnos.

Bellum cum Philippo Macedonum rege motum.

legato,cum classe instructa parataq;,& quod longæ naues militum capere non poterant,in onerarias impositis, altera die Oricum peruenit: vrbemq; eam leui tenente præsidio,quod recedens inde reliquerat Philippus, haud magno certamine recepit. F

Apolloniam Philippus oppugnat.

Legati eò ab Appolonia venerunt nuntiantes, in obsidione sese, quòd deficere ab Romanis nollent, esse: neq; sustinere vltrà vim Macedonum posse, nisi præsidium mittatur Romanum.Facturum se,quæ vellent pollicitus,mille delectorum militum nauibus longis mittit ad ostium fluminis,cum præfecto sociûm Neuio Crispo, viro impigro & perito militiæ.Is expositis in terram militibus, nauibusq; Oricum retro vnde venerat ad cæteram classem remissis,milites procul à flumine per viam minimè ab regijs obsessam duxit:& nocte,ita vt nemo hostium sentiret, vrbem est ingressus.

Apolloniates Philippi castra noctu inuadunt.

Die insequenti quieuêre,dum prętectus iuuentutem Apolloniatum,armaq; & vrbis G vires inspiceret.vbi ea visa inspectaq; satis animorum fecere: simulq; ab exploratoribus comperit,quanta socordia ac negligentia apud hostes esset: silentio noctis ab vrbe sine vllo tumultu egressus,castra hostium adeò neglecta atq; aperta intrauit, vt satis constaret prius plus mille hominum vallum intrasse, quàm quisquam sentiret: ac si cæde abstinuissent,peruenire ad tabernaculum regium potuisse. Cædes proximorum portæ excitauit hostes.inde tantus terror pauorq; omnes occupauit,vt non modò alius quisquam arma caperet,aut castris pellere hostem conaretur: sed etiam ipse rex,sicut somno excitus erat,propè seminudus fugiens, militi quoq;,nedum regi vix decoro habitu, ad flumen nauesq; perfugerit. eodem & alia turba effusa est. Paulò minus tria millia militum in castris aut capta,aut occisa.plus tamen hostium aliquan H

Philippi fuga.

tò captum,quàm cæsum est. Castris direptis, Apolloniatæ catapultas, balistas,tormentaq; alia,quæ oppugnandæ vrbi comparata erant, ad tuenda mœnia, si quando similis fortuna veniret,Apolloniam deuexere.cætera omnis præda castrorum Romanis concessa est.Hæc cùm Oricum essent nuntiata,M. Valerius classem extemplò ad hostium fluminis duxit,ne nauibus capessere fugam rex posset.Itaq; Philippus neque terrestri,neq; nauali certamine satis fore parem se fidens, subductis aut incensis nauibus,terra Macedoniam petijt,magna ex parte inermi exercitu,spoliatoq;. Roma

Res in Hispania gestæ.

na classis cum M.Valerio Orici hybernauit.eodem anno in Hispania variæ res gestę. nam prius quàm Romani amnem Iberum transirent, ingentes copias Hispanorum. Mago & Asdrubal fuderunt.defeciſſetq; ab Romanis vlterior Hispania, ni P.Cornelius raptim traducto exercitu Iberum,dubijs sociorum animis in tempore aduenisset.Primò ad castrum Altum (locus est insignis cæde magni Amilcaris)castra Romani habuere.Arx erat munita,& cõuexerant ante frumentum. tamen quia omnia circa hostium plena erant:agmenq; Romanum impunè incursatum ab equitibus hostium fuerat:& ad duo millia,aut moratorum, aut palantiũ per agros interfecta:cessere inde Romani propius pacata loca,& ad montem Victoriæ castra communiuere. Eò Cn.Scipio cum omnibus copijs,& Asdrubal Gisgonis filius, tertius Carthaginiensium dux,cum exercitu iusto aduenit:contraq; castra Romana trans fluuiũ omnes consedere.P.Scipio cum expeditis clam profectus ad loca circa visenda, haud fefellit I

Castulo vrbs Hispaniæ ad Pœnos defecit.

hostes:oppressissentq; eum in patentibus campis, ni tumulum in propinquo cępisset.ibi quoq; circumsessus aduentu fratris,obsidione eximitur.Castulo vrbs Hispanię valida ac nobilis,& adeò coniuncta societate Pœnis, vt vxor inde Annibali esset, ad Romanos defecit.Carthaginienses Illiturgum oppugnare adorti,quia præsidium ibi Romanum erat.videbanturq; inopia eum locum maximè expugnaturi. Cn. Scipio, vt socijs præsidioq; ferret opem, cum legione expedita profectus, intra bina castra cum magna cæde hostium vrbem est ingressus. & postero die eruptione æquè felici pugnauit, supra duodecim millia hominum cæsa duobus prelijs: plus decem millia capta,cũ sex & triginta militaribus signis.ita ab Illiturgi recessum est obsidione.Bigerra inde vrbs (socia & hæc Romanorũ erat) à Carthaginiensibus oppugnari cœpta est.Eam obsidionem sine certamine adueniẽs Cn. Scipio soluit. Ad Mundam exinde K

castra

A castra Punica mota. Et Romani eò cõfestim secuti sunt. Ibi signis collatis pugnatum per quatuor fermè horas, egregieq; vincentibus Romanis signum receptui est datum, quod Cn. Scipionis femur tragula confixum erat : pauorq; circa eum cæperat milites, ne mortiferum esset vulnus. Cæterùm haud dubium fuit, quin, nisi ea mora interuenisset, castra eo die Punica capi potuerint. iam enim non milites solùm, sed elephanti etiam vsq; ad vallum acti erant: superq; ipso nouem & triginta elephanti pilis confixi. Hoc quoq; prælio ad duodecim millia hominum dicuntur cęsa: propè tria millia capta, cum signis militaribus septem & quinquaginta. Ad Auringen inde vrbem Pœni recessere. & vt territis instaret, secutus Romanus. Ibi iterum Scipio lecticula in aciem illatus conflixit. nec dubia victoria fuit: minus tamen dimidio hostium,

Cn. Scipionis femur tragula confixum.

B quàm antea, quia pauciores superfuerant qui pugnarent, occisum. Sed gens nata instaurandis reparandisq; bellis, Magone ad conquisitionẽ militum fratre misso, breui repleuit exercitum: animosq; ad tentandum de integro certamen fecit. Alij plerique milites, sicut pro parte toties intra paucos dies victa, eisdem animis quibus prius, eodemq; euentu pugnauere. plus octo millia hominum cæsa: haud multo minus quàm mille capta, & signa militaria LVIII. & spolia plurima Gallica fuêre: annuli aurei, torques armillæq; magnus numerus. duo etiã insignes reguli Gallorum (Mœnicapto & Ciuismaro nomina erant) eo prælio ceciderunt. octo elephanti capti, tres occisi. Cùm iam res prosperæ in Hispania essent, verecundia Romanos tandem cepit : Saguntum

Saguntum recipiunt Romani.

C oppidum, quod causa belli esset, octauũ iam annum sub hostium potestate esse. itaq; id oppidum vi pulso præsidio Punico receperunt: cultoribusq; antiquis quos vis reliquerat belli, restituerunt: & Turdetanos qui cõtraxerant eis cum Carthaginiensibus bellum, in potestatem redactos sub corona vendiderunt, vrbemq; eorum deleuere. Hæc in Hispania Q. Fabio, M. Claudio c o s s. gesta. Romæ cùm tribuni plebis noui magistratum iniissent, extemplò censoribus P. Furio & M. Attilio à L. Metello Trib. plebis dies dicta ad populum est. quæstorem eum proximo anno adempto equo tribu mouerant, atq; ærarium fecerant, propter coniurationẽ deferendæ Italiæ ad Cannas factam. sed nouẽ tribunorũ auxilio vetiti causam in magistratu dicere, dimissiq; fuerant. Ne lustrũ perficerent, mors prohibuit P. Furij, M. Attilius magistratu se abdicauit. Consularia comitia habita à Q. Fabio Maximo cos. creati cõsules ambo absen-

Censoribus ad pulum dies

D tes, Q. Fabius Maximus consulis filius, & T. Sempronius Gracchus iterum. Prætores fiunt M. Attilius, & qui tum ædiles curules erant: P. Sempronius Tuditanus, & Cn. Fuluius Centimalus, & M. Æmylius Lepidus. Ludos scenicos per quatriduũ eo anno primùm factos ab curulibus ędilibus, memoriæ proditur. Ædilis Tuditanus hic erat, qui ad Cannas, pauore alijs in tanta clade torpentibus, per medios hostes erupit. Comitijs perfectis ab Q. Fabio cos. designati cõsules Romã accersiti. magistratum inierunt: senatumq; de bello ac prouincijs suis prætorũq;, & de exercitibus quibus quiq; præessent, consuluerũt. Itaq; prouinciæ atq; exercitus diuisi. Bellum vndecunq; cum Annibale consulibus mandatum, & exercitus vnus, quem ipse Sempronius habuerat, alter quem Fabius cos. eæ binæ erant legiones. M. Æmylius Pr. cuius peregrina

Ludi scenici primùm facti.

Prouinciarum atque exercitum Romanorum diuisio.

E sors erat, iurisdictionem Attilio collegæ prætori vrbano mandarat, vt Luceriam prouinciam haberet, legionesq; duas, quibus Q. Fabius qui tum consul erat, prætor præfuerat. prętori Sempronio prouincia Ariminum, Cn. Fuluio Suessula, cum binis item legionibus euenerunt: vt Fuluius vrbanas legiones duceret, Tuditanus à M. Pomponio acciperet. Prorogata imperia prouinciæq;, M. Claudio Sicilia, finibus eius quibus regnum Hieronis fuisset. Lentulo Propr. prouincia vetus: T. Octacilio classis, exercitus nulli additi noui: M. Valerio Græcia Macedoniaq;, cum legione & classe, quam haberet: Q. Mutio cum vetere exercitu (duæ autem legiones erant) Sardinia : C. Terentio cum legione vna cui iam diu pręerat, Picenũ. Scribi præterea duæ legiones vrbanæ iussæ, & viginti millia sociorum. His ducibus, his copijs aduersus multa simul aut mota aut suspecta bella munierunt Romanum imperium. Consules duabus vr-

banis legionibus ſcriptis, ſupplemẽtoq; in alias lecto, priuſquam ab vrbe mouerent, F
Prodigia. prodigia procurarunt, quæ nuntiata erant. Murus ac portæ tactæ, & Ariciæ etiam Iouis ædes de cœlo tacta fuerat. Et alia ludibria oculorum auriumq; credita pro veris. nauium longarum ſpecies in flumine Tarracinę, quę nullæ erant, viſæ. & in Iouis Vicilini templo, quod in Coſſano agro eſt, arma concrepuiſſe: & flumen Amiterni cruentum fluxiſſe. His procuratis ex decreto pontificum, profecti conſules, Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulam in caſtra venit. cùm obuiam filius progrederetur, lictoresq; verecundia maieſtatis eius taciti anteirent, non ſummouentes patrem, præter vndecim faſces equo præuectus ſenex, vt conſul animaduertere proximum lictorem iuſſit, & is, vt deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demum deſiliens, experiri (inquit) volui fili, ſatin' ſcires conſulem te eſſe. In ea G
caſtra Caſſius Altinius Arpinas clam nocte cum tribus ſeruis venit, promittens, ſi ſibi præmio foret, ſe Arpos proditurum eſſe. Cùm eam tunc rem ad conſilium retuliſſet Fabius, alijs pro transfuga verberandus necadusq; videri, ancipitis animi communis hoſtis, qui poſt Cannenſem cladem, tanquã cum fortuna fidem ſtare oporteret, ad Annibalem diſceſſiſſet, traxiſſetq; ad defectionem Arpos: tum poſteaquam res Romana contra ſpem votaq; eius velut reſurgeret, turpius videatur nouam referre
De proditore quodam Arpinate varia ſententia. proditionem: vt proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet, ſemperq; aliud ſentiret. infidus ſocius, vanus hoſtis, ad Faleriorum, Pyrrhiue proditorem, tertium transfugis documentum eſſet. Contra ea conſulis pater Fabius, temporum oblitos homines in medio ardore belli tanquam in pace libera de quoq; arbitrari & agere aiebat: cùm il- H
lud potius agendum atq; eis cogitandum ſit, ſi quo modo fieri poſſit, ne qui ſocij à populo Romano deſciſcant, & non vocitent. documentum autem ducant ſtatui oportere, ſi quis reſipiſcat, & antiquam ſocietatem reſpiciat. quòd ſi abire ab Romanis liceat, redire ad eos non liceat, cui dubium eſſe, quin breui deſerta ab ſocijs Romana res fœderibus Punicis omnia in Italia iuncta viſura ſit? Se tamen non eum eſſe, qui Altinio fidei quicquam cenſeat habendum, ſed mediam conſecuturum conſilij viam. neq; eum pro hoſte, neq; pro ſocio in pręſentia habitum, libera cuſtodia haud procul à caſtris placere in aliqua fida ciuitate ſeruari per belli tempus. perpetrato bello, tum conſultandum, vtrũ defectio prior plus merita ſit pœnæ, an hic reditus veniæ. Fabio aſſenſum eſt, catenisq; ligatus, traditus & ipſe & comites: & auri ſatis magnũ pondus, I
quod ſecum tum attulerat, ei ſeruari iuſſum. Calibus eum interdiu ſolutum cuſtodes ſequebantur, nocte clauſum aſſeruabant. Arpis domi primùm deſiderari, quæriq; eſt cœptus: dein fama per totã vrbem vulgata, tumultum pro principe amiſſo fecit: metuq; rerum nouarum extemplò nuntij ad Annibalem miſſi. Quibus nequaquam offenſus Pœnus, quia & ipſum, vt ambiguę fidei virum ſuſpectum iampridem habebat, & cauſam nactus erat tam ditis hominis bona poſſidendi, vendendiq;. cęterùm vt iræ
Annibalis crudelitas. magis, quàm auaritię datũ crederent homines, crudelitati quoq; grauitatem addidit: coniugemq; eius ac liberos in caſtra accitos, quęſtione prius habita, primùm de fuga, deinde quantum auri argentiq; domi relictum eſſet: ſatis cognitis omnibus viuos,
Arpos oppugnat Fabius conſul. combuſſit. Fabius ab Sueſſula profectus, Arpos primùm inſtitit oppugnare. vbi cùm K
à mille ferè paſſibus caſtra poſuiſſet, contẽplatus ex propinquo ſitum vrbis mœniaq;: quæ pars tutiſſima mœnibus erat, qua maximè neglectam cuſtodia vidit, ea potiſſimum aggredi ſtatuit. Comparatis omnibus, quæ ad vrbes oppugnandas vſui ſunt, centurionum robora ex toto exercitu delegit, tribunosq; viros fortes eis præfecit: & milites ſexcentos, quantum ſatis viſum eſt, attribuit: eosq;, vbi quartę vigiliæ ſignum ceciniſſet, ad eum locum ſcalas iuſſit ferre. Porta ibi humilis & anguſta erat. via infrequenti per deſertam partẽ vrbis. eam portã ſcalis prius tranſgreſſos, ad murũ pergere, & ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenentes partẽ vrbis, cornu ſignum dare, vt cæteræ copiæ admouerentur. parata omnia atq; inſtructa ſeſe habiturum. Ea impigrè facta: & quòd impedimentum agentibus fore videbatur, id maximè ad

fallendum

A fallendum iuuit. Imber à nocte media coortus cuſtodes, vigilesq; dilapſos è ſtationibus ſuffugere in tecta coëgit: ſonituq; primo largioris procellæ ſtrepitum demolientium portam, exaudiri prohibuit: lentior deinde æqualiorq; accidens auribus, magnam partem hominum ſopiuit. Poſteaquam partem tenuerunt, cornicines in via paribus interuallis diſpoſitos canere iubent, vt conſulem excirent. Id vbi factum *Arpi nocte capti.*

B

C

ex compoſito eſt, ſigna efferri conſul iubet: ac paulò ante lucem per effractam portam vrbem ingreditur. Tum demum hoſtes excitati ſunt, iam & imbre conquieſcente, & propinqua luce. Præſidium in vrbe erat, Annibalis quinq; millia fermè armatorum: & ipſi Arpini tria millia hominum armabant. eos primos Pœni, ne quid ab tergo fraudis eſſet, hoſti oppoſuerũt. Pugnatũ primò in tenebris anguſtisq; vijs eſt: cùm
D Romani non vias tantum, ſed tecta etiam proxima portæ occupaſſent, ne peti ſupernè ac vulnerari poſſent. Cogniti inter ſe quidam Arpiniq; & Romani, atq; inde colloquia cœpta fieri: percunctantibus Romanis quid ſibi vellent Arpini? quam ob noxam Romanorum, quod ob meritum Pœnorum, pro alienigenis ac barbaris Italici aduerſus veteres ſocios Romanos bellum gererent? & vectigalem ac ſtipendiariam Italiam Africæ facerent: Arpinis purgantibus, ignaros omnium ſe venum à principibus datos, penè captos oppreſſosq; à paucis eſſe. Initio orto plures cum pluribus colloqui. poſtremò prætor Arpinus ab ſuis ad conſulem deductus, fideq; data inter ſigna acieſq;, Arpini repentè pro Romanis aduerſus Carthaginienſes arma verterunt. Hiſpani quoque paulò minus mille homines, nihil præterea cum conſule pacti, quàm vt ſine fraude Punicum emitteretur præſidium, ad conſulem tranſtulerunt ſigna. Carthaginienſibus portæ patefactæ, emiſſiq; cum fide incolumes ad Annibalem, Salapiam venerunt. Arpi ſine clade vllius, præterquam vnius veteris proditoris, noui perfugæ, reſtituti Romanis. Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa, operaq; eorum forti ac fideli perſæpe Reſpublica vſa eſt. Cùm conſulum alter in Apulia, alter in Lucanis eſſet: equites CXII. nobiles Campani per ſpeciem prædandi ex hoſtium agro, permiſſu magiſtratuum ab Capua profecti, ad caſtra Romana, quæ ſuper Sueſſulam erant, venerunt. ſtationi militum qui eſſent dixerunt, colloqui ſe cum prætore velle. Cn. Fuluius caſtris præerat. cui vbi nunciatum eſt, x. ex eo numero iuſſis inermibus deduci ad ſe, vbi quæ poſtularent audiuit: (nihil autem aliud petebant, quàm vt Capua recepta bona ſibi reſtituerentur) in fidem omnes accepti. Et ab altero

prætore Sempronio Tuditano oppidum Cliternum expugnatum. amplius ſeptem F
Romæ incendium multa abſumpſit. millia hominum capta, & æris argentiq; ſignati aliquantum. Romæ fœdum incendium per duas noctes ac diem vnum tenuit, ſolo æquata omnia inter Salinas ac portam Carmentalem cum Æquimelio Iugarioq; vico: in templis Fortunæ ac matris Matutæ & Spei extra portam, latè vagatus ignis ſacra profanaq; multa abſumpſit. Eodem anno P. & Cn. Cornelij, cùm in Hiſpania res proſperæ eſſent, multosq; & veteres reciperent ſocios, & nouos adijcerent, in Africam quoq; ſpem extenderunt. Sy-
Syphax rex Numidarum. phax erat rex Numidarum, ſubitò Carthaginienſibus hoſtis factus. ad eum centuriones tres legatos miſerunt, qui cum eo amicitiam ſocietatemq; facerent: & pollicerentur, ſi perſeueraret vrgere bello Carthaginienſes, gratam eam rem fore ſenatui populoq; Romano, & adnixuros, vt in tempore, & benè cumulatam gratiam referant. G
Grata ea legatio barbaro fuit. collocutusq; cum legatis de ratione belli gerendi, vt veterum militum verba audiuit, quàm multarum rerum ipſe ignarus eſſet, ex comparatione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit. Tum primùm, vt pro bonis ac fidelibus ſocijs facerent, orauit, vt duo legationem referrent ad imperatores ſuos: vnus
Numidarum gens ad pedeſtria bella rudis. apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret. rudem ad pedeſtria bella Numidarum gentem eſſe, equis tantum habilem. Ita iam inde à principijs gentis maiores ſuos bella geſſiſſe, ita ſe à pueris inſuetos: ſed habere hoſtem pedeſtri fidentem marte, cui ſe æquari robore virium velit. & ſibi pedites comparandos eſſe: & ad id multitudine hominum regnum abundare: ſed armandi ordinandiq; & inſtruendi eos, artem ignorare. omnis, velut fortè congregata turba ſua inſcia, ac temeraria eſſet. Facturos ſe in H
præſentia quod vellet, legati reſponderunt: fide accepta, vt remitteret extemplò eum, ſi imperatores ſui non comprobaſſent factum. Q. Statorio nomen fuit, qui apud regem remanſit. Cum duobus Romanis relata Numidasq; legatos in Hiſpaniam miſit ad capiendam fidem ab imperatoribus Romanis, ijſdem mandauit, vt protinus Numidas, qui intra portas, ſeu præſidia Carthaginienſium auxiliares eſſent, ad tranſitionem perlicerent. Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites conſcripſit: ordinatoſq; proximè morem Romanũ inſtruendo & decurrendo ſigna ſequi, & ſeruare ordines docuit: & operi, alijsq; inſtitutis militarib⁹ ita aſſuefecit, vt breui rex nõ equiti magis fideret, quàm pediti: collatisq; æquo campo ſignis, iuſto prælio Carthaginienſem hoſtem ſuperaret. Romanis quoque in Hiſpania legatorum regis aduentus magno I
emolumento fuit. nanq; ad famam eorum tranſitiones crebræ ab Numidis cœptæ fieri. Ita cum Syphace Rom. iuncta amicitia eſt, Quod vbi Carthaginienſes acceperunt, extemplò ad Galam in parte altera Numidiæ (Maſſyla ea gens vocatur) regnan-
Maſaniſſa regis Galæ filius. tem legatos mittunt. Filium Gala Maſaniſſam habebat, ſeptem & decem annos natum, cæterùm iuuenem ea indole, vt iam tum appareret, eius regnum opulentius quàm quod accepiſſet, facturum. Legati quoniam Syphax ſe Romanis iunxiſſet, vt potentior ſocietate eorum aduerſus reges populosq; Africæ eſſet, docent: melius fore Galæ quoque Carthaginienſibus iungi quamprimùm, antequam Syphax in Hiſpaniam, aut Romani in Africam tranſeant: opprimi Syphacem, nihildum præter nomen ex fœdere Romano habentem, poſſe. Facile perſuaſum Galæ, filio depoſcente id bellum, vt exercitum mitteret. Qui Carthaginienſium legionibus coniunctis, K
magno prælio Syphacem deuicit. xxx. millia eo prælio hominum cæſa dicuntur.
Syphax à Maſaniſſa victus. Syphax cum paucis equitibus in Mauruſios ex acie Numidas (extremi prope Oceanũ aduerſus Gadeis colunt) refugit: affluentibusq; ad famam eius vndique barbaris, ingentes breui copias armauit. cum quibus antequam in Hiſpaniam anguſto direptam freto traijceret, Maſaniſſa cum victore exercitu aduenit. isq; ibi cum Syphace ingenti gloria per ſe ſine vllis Carthaginienſium opibus geſſit bellum. In Hiſpania nihil
Celtiberûm iuuentus deſciuit ad Romanos. memorabile geſtum, præterquam quòd Celtiberûm iuuentutem eadem mercede, quæ pacta cum Carthaginienſibus erat, imperatores Romani ad ſe perduxerunt: & nobiliſſimos Hiſpanos ſupra ccc. inde in Italiam ad ſolicitandos populares, qui

inter

A inter auxilia Annibalis erant, miserunt. Id modò eius anni in Hispania ad memoriam insigne est, quòd mercenarium militem in castris neminem antè, quàm tum Celtiberos, Romani habuerunt.

EPITOME LIBRI XXV.

PVB. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus est. Annibal vrbem Tarentum præterarcem per Tarentinos iuuenes, qui se noctu venatum ire simulauerant, cepit. Ludi Apollinares ex Martij carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A. Q. Fuluio & Ap. Claudio Coss. aduersus Hannonem Pœnorum ducem prosperè pugnatum est. T. Sempronius Gracchus procos. ab hospite suo Lucano in insidias ductus, à Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militauerat, cùm petisset à senatu, vt sibi exercitus daretur, pollicitusq; esset, si hoc impetrasset, de Annibale victoriam: octo millibus acceptis militum dux factus, conflixit acie cum Annibale, qui cum exercitu eum cæcidit. Cn. Fuluius pr. malè aduersus Annibalem pugnauit: in quo prælio hominum sexdecim millia cæciderunt: ipse cum equitibus ducentis effugit. Capua obsessa est à Q. Fuluio, & Ap. Claudio COSS. *Claudius Marcellus Syracusas expugnauit anno tertio, & ingentem se virum gessit. in eo tumultu vrbis captæ, Archimedes intentus formis quas in puluere descripserat, interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumq; rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cæsi anno octauo, quàm in Hispaniam iuerant. amissaq; eius prouinciæ possessio foret, nisi L. Martij equitis Romani virtute, & industria, contractis exercituum reliquijs, eiusdem hortatu, bina castra hostium expugnata essent. ad triginta septem millia cæsa, ex mille octingentis præda ingens capta. dux Martius appellatus est.*

B

C

DVM hæc in Africa atque in Hispania geruntur, Annibal in agro Tarentino æstatem consumpsit, spe per proditionem vrbis Tarentinorum potiundæ. ipsorum interim Salentinorum ignobiles vrbes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutijs ex duodecim populis, qui anno priore ad Pœnos desciuerant, Cõsentini & Thurini in fidem populi Romani redierunt. & plures redijssent, ni L. Pomponius Veientanus præfectus socium, prosperis aliquot populationibus in agro Brutio iusti ducis speciem nactus, tumultuario exercitu coacto cum Hannone conflixisset. Magna ibi vis hominum, sed inconditæ turbæ agrestium seruorumq; cæsa aut capta est: minimumq; iacturæ fuit, quòd præfectus inter cæteros est captus, & tum temerariæ pugnæ author, & antè publicanus, omnibus malis artibus & Reipub. & societatibus infidus, damnosusq;. Sempronius cos. in Lucanis multa prælia parua, haud vllum dignum memoratu fecit: &

D ignobilia oppida Lucanorum aliquot expugnauit. Quo diutius trahebatur bellum, & variabant secundæ aduersæq; res, non fortunam magis quàm animos hominum: tanta religio, & ea magna ex parte externa, ciuitatem incessit, vt aut homines, aut dij repentè alij viderentur facti. nec iam in secreto modo atque intra parietes ac postes contemnebantur Romani ritus: sed in publico etiam ac foro Capitolioq; mulierum turba erat, nec sacrificantium nec precantium deos patrio more. Sacrificuli ac vates ceperant hominum mentes, quorum numerum auxit rustica plebs, ex incultis diutino bello infestisq; agris egestate & metu in vrbem compulsa: & quæstus ex alieno errore facilis, quem velut ex concessæ artis vsu exercebant. Primò secretæ bonorum indignationes exaudiebantur, deinde ad patres etiam, & ad publicam querimoniam excessit res. Incusati grauiter ab senatu ædiles triumuiriq; capitales, quod non prohiberent: cùm emouere eam multitudinem è foro, ac disijcere apparatus sacrorum conati essent, haud procul abfuit quin violarentur. Vbi potentius iam esse id malum apparuit, quàm vt minores per magistratus sedaretur: M. Æmylio Pr. vrbis negotium ab senatu datum est, vt his religionibus populum liberaret. Is & in concione senatusconsultum recitauit, & edixit, vt quicunque libros vaticinos precationésue, aut artem sacrificandi conscriptam haberet, eos libros omnes literasq; ad se ante Calendas Aprilis deferret: neu quis in publico sacróue loco, nouo aut externo ritu sacrificaret. Et aliquot publici sacerdotes mortui eo anno sunt: L. Cornelius Lentulus PONTIFEX MAXIMVS, & C. Papyrius C. F. Masso pontifex, & P. Furius Philus augur, & C. Papyrius, Lucius Fuluius Masso decemuir sacro-

Salentinorũ ignobiles vrbes ad Pœnum deficiunt.

Externis religionibus Roma incessitur.

In externas religiones senatusconsultum.

E

uir ſacrorum. In Lentuli locum Marcus Cornelius Cethegus, in Papyrij Cn. Seruilius F
Cepio, pontifices ſuffecti ſunt. augur creatus L. Quintius Flaminius, decemuir ſacro-
Comitiorum cauſa dictator creatur. rum L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam appetebat tempus, ſed
quia conſules à bello intentos auocare non placebat, T. Sempronius c o s. comitio-
rum cauſa dictatorem dixit C. Claudium Centonem, ab eo magiſter equitum eſt di-
ctus Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit conſules, Q. Fuluium
Flaccum magiſtrum equitum, & Ap. Claudium Pulchrum, cui Sicilia prouincia in
prætura fuerat. Tum prætores creati Cn. Fuluius Flaccus, C. Claudius Nero, M. Iu-
nius Syllan⁹: P. Cornelius Sulla. Comitijs perfectis, dictator magiſtratu abijt. Ædilis
Scipio qui pòſt Africanus dictus eſt, ante etatem ædilis factus. curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego, P. Cornelius Scipio, cui pòſt Africa-
nus fuit cognomen. Huic petenti ædilitatem cùm obſiſterent tribuni plebis, negan- G
tes rationem eius habendam eſſe, quòd nondum ad petendum legitima ætas eſſet: Si
me, inquit, omnes Quirites ædilem facere volunt, ſatis annorum habeo. Tanto inde
fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt, vt tribuni repentè incœpto
deſtiterint. Ædilitia largitio hæc fuit. Ludi Romani pro temporis illius copijs ma-
gnificè facti, & diem vnum inſtaurati, & congij olei in vicos ſingulos dati. L. Villius
Tappulus & M. Fundanius Fundulus ædiles plebeij aliquot matronas apud popu-
lum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas in exilium egerunt. Ludi plebeij
per biduum inſtaurati, & Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Q. Fuluius Flaccus ter-
8 *Prouincie & exercitus diuiſi.* tiùm, Ap. Claudius conſulatum ineunt. Et prætores prouincias ſortiti ſunt: P. Cor-
nelius Sulla vrbanam & peregrinam, quæ duorum antè ſors fuerat: Cn. Fuluius Flac- H
cus Apuliam, C. Claudius Nero Sueſſulam, M. Iunius Syllanus Thuſcos. Conſulibus
bellum cum Annibale, & binæ legiones decretæ. alter à Q. Fabio ſuperioris anni
conſule, alter à Fuluio Centimalo acciperet. Prætorum, Fuluij Flacci, quæ Luceriæ
ſub Æmylio Pr. Neronis Claudij, quæ in Piceno ſub C. Terentio fuiſſent, legiones
eſſent. ſupplementum in eas quiſque ſcriberet ſibi. M. Iunio in Thuſcos legiones vr-
banæ prioris anni datæ. T. Sempronio Graccho & P. Sempronio Tuditano imperium
prouinciæq; Lucani & Galliæ cum ſuis exercitibus prorogatæ. item Publio Lentulo,
quà vetus prouincia in Sicilia eſſet, M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnum
fuiſſet, T. Octacilio claſſis, Græcia M. Valerio, Sardinia Q. Mutio Scæuolæ, Hiſpaniæ
P. & Cn. Cornelijs. Ad veteres exercitus duæ vrbanæ legiones à conſulibus ſcriptæ, I
ſummaq; trium & viginti legionum eo anno effecta eſt. Delectum conſulum M.
Poſthumij publicani fraus ſceleratа. Poſthumij Pirgenſis cum magno propè motu rerum factum impedijt. Publicanus
erat Poſthumius, qui multis annis parem fraude auaritiaq; neminem in ciuitate ha-
buerat, præter L. Pomponium Veientanum, quem populantem temerè agros in Lu-
canis, ductu Hannonis priore anno cæperant Carthaginienſes. Hi, quia publicum
periculum erat à vi tempeſtatis in ijs quæ portarentur ad exercitus, & ementiti erant
facta naufragia, & ea ipſa quæ vera renunciauerant, fraude ipſorum facta erant, non
caſu: in veteres quaſſatasq; naues paucis, & parui pretij rebus impoſitis, cùm merſiſ-
ſent eas in alto, exceptis in pręparatas ſcaphas nautis, multiplices fuiſſe merces emen-
tiebantur. Ea fraus indicata M. Æmylio Pr. priore anno fuerat, ac per eum ad ſena- K
tum delata, nec tamen vllo ſenatuſconſulto notata: quia patres ordinem publicano-
rum in tali tempore offenſum nolebant. populus ſeuerior vindex fraudis erat. exci-
tatiq; tandem duo tribuni plebis Sp. & L. Caruilij, cùm rem inuiſam infamemq; cer-
Val. 2000. coron. nerent, ducentûm millia æris multam M. Poſthumio dixerunt. cuius certandæ cùm
dies adueniſſet, conciliumq; tam frequens plebis adeſſet, vt multitudinem area Ca-
pitolij vix caperet: perorata cauſa, ſpes vna videbatur eſſe, ſi C. Seruilius Caſca tri-
bunus plebis, qui propinquus cognatusq; Poſthumio erat, prius quàm ad ſuffragium
tribus vocarentur, interceſſiſſet. Teſtibus datis, tribuni populum ſummouerunt: ſi-
tellaq; allata eſt, vt ſortirentur, vbi Latini ſuffragium ferrent. Interim publicani Ca-
ſcæ inſtare, vt concilio diem eximeret. populus reclamare: & fortè in cornu primus

ſedebat

A ſedebat Caſca, cui ſimul metus pudorq; animum verſabat. Cùm in eo parum præſidij eſſet, turbandæ rei cauſa publicani per vacuum vi ſummo occupato loco, in eos irruperunt, iurgantes ſimul cum populo tribunisq;. Nec procul dimicatione res erat, cùm Fuluius conſul tribunis, Nónne videtis, inquit, vos in ordinem coactos eſſe? & rem ad ſeditionem ſpectare? ni properè dimittitis plebis concilium? Plebe dimiſſa, ſenatus vocatur, & conſules referunt de cõcilio plebis turbato vi atq; audacia publicanorum. M. Furium Camillum, cuius exilium ruina vrbis ſecuta fuerit, damnari ſe ab ingratis ciuibus paſſum eſſe. Decemuiros ante eum, quorum legibus ad eam diem viuerent, multos poſtea principes ciuitatis iudicium de ſe populi paſſos. Poſthumium Pyrgenſem ſuffragium populo per vim extorſiſſe, concilium plebis ſuſtuliſſe, tri-
B bunos in ordinem coegiſſe, contra populum Romanum aciem introduxiſſe, locum occupaſſe, vt tribunos à plebe intercluderet: tribus in ſuffragium vocari prohiberet. nihil aliud à cęde ac dimicatione cõtinuiſſe homines, niſi patientiam magiſtratuum, quòd ceſſerint in præſentia furori atq; audaciæ paucorum: vinciq; ſe ac populum Romanum paſſi ſint: & comitia, quæ reus vi atq; armis prohibiturus erat, ne cauſa quærentibus dimicationem daretur, voluntate ipſius ſuſtulerint. Hæc cùm ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta eſſent, vimq; eam contra Rempublicam pernicioſo exemplo factam, ſenatus decerneret: confeſtim Caruilij tribuni plebis omiſſa multæ certatione, rei capitalis diem Poſthumio dixerunt: ac ni vades daret, prehendi à viatore, atque in carcerem duci iuſſerunt. Poſthumius validus datis non affuit. Tribuni
C vocauerunt plebem, quæ ita ſciuit, Si M. Poſthumius ante Calend. Maias non prodiſſet, citatusq; eo die non reſpondiſſet, neque excuſatus eſſet, videri eum in exilio eſſe: bonaq; eius venire, ipſi aqua & igni placere interdici. Singulis deinde eorum qui turbæ ac tumultus concitatores fuerant, rei capitalis diem dicere, ac vades poſcere cœperunt. primò non dantes, deinde etiam eos qui dare poſſent, in carcerem conijciebant. cuius rei periculum vitantes, plerique in exilium abierunt. Hunc fraus publicanorum, deinde fraudem audacia protegens, exitum habuit, Comitia inde pontifici maximo creando ſunt habita. Ea comitia nouus pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingenti certamine petierunt: Q. Fuluius Flaccus conſul, qui & antè bis conſul & cenſor fuerat: & T. Manlius Torquatus, & ipſe duobus conſula-
D ribus & cenſura inſignis: & P. Licinius Craſſus, qui ædilitatem curulem petiturus erat. Hic ſenes honoratosq; iuuenis in eo certamine deuicit. Ante hunc intra centum annos & viginti nemo præter P. Cornelium Caluſſam pontifex maximus creatus fuerat, qui ſella curuli non ſediſſet. Conſules cùm ægrè delectum conficerent, quòd inopia iuniorum non facile in vtrunque, vt & nouæ vrbanæ legiones, & ſupplementum veteribus ſcriberetur, ſufficiebat: ſenatus abſiſtere eos incœpto vetuit, & triumuiros binos creari iuſſit: alteros qui citra, alteros qui vltra quinquageſimum lapidem in plateis foriſq;, & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere viderentur, etiamſi nondum militari ætate eſſent, milites facerent. Tribuni plebis, ſi ijs videretur, ad populum
E ferrent: vt qui minores ſeptem & decem annis ſacramento dixiſſent, ijs perinde ſtipendia procederent, ac ſi ſeptem & viginti annorum, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatuſconſulto creati triumuiri bini conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt. Eodem tempore ex Sicilia literæ M. Marcelli de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant, in ſenatu recitatæ ſunt. Cannenſis reliquiæ cladis, is exercitus erat, relegatus in Siciliam, ſicut antè dictum eſt, ne ante Punici belli finem in Italiam reportaretur. Hi permiſſu Lentuli primores equitum centurionumq;, & robora ex legionibus peditum legatos in hiberna ad M. Marcellum miſerunt. è quibus vnus poteſtate dicendi facta, Conſulem, inquit, te M. Marcelle in Italiam adiſſemus, cùm primùm de nobis, etſi non iniquum, certè triſte ſenatuſconſultum factum eſt: niſi hoc ſperaſſemus, in prouinciam nos morte regum turbatam ad

Rei capitalis dies Poſthumio publicano dicitur.

Pontifex maximus creatur Licinius Craſſus.

Inopia iuniorum Romæ delectus agrè confectus.

De reliquijs Cannenſis cladis in Siciliam relegatis.

Oratio pro militibus in Siciliam relegatis.

graue

graue bellum aduerſus Siculos ſimul Pœnoſq; mitti: & ſanguine noſtro vulneribuſq; F
magiſtratibus ſatis facturos eſſe: ſicut patrum memoria qui capti à Pyrrho ad Heracleam erant, aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatisfecerunt. quanquam quod ob meritum noſtrum ſuccenſuiſtis Patres conſcripti nobis, aut ſuccenſetis? Ambos mihi conſules, & vniuerſum ſenatum intueri videor, cùm te M. Marcelle intueor: quem ſi ad Cannas conſulem habuiſſemus, melior & Reipublicæ & noſtra fortuna eſſet. Sine quæſo priuſquam de cõditione noſtra queror, noxam cuius arguimur, nos purgare. Si non deûm ira, nec fato, cuius lege immobilis rerum humanarum ordo ſeritur, ſed culpa perijmus ad Cannas, cuius tandem ea culpa fuit? militum, an imperatorum? Equidem miles nihil vnquam dicam de imperatore eo, cui præſertim gratias ſciam ab ſenatu actas, quòd non deſperauerit de Republica, cui poſt fugam actam ſit G
per omnes annos prorogatum imperium. Cæteros item ex reliquijs cladis eius, quos tribunos militum habuimus, honores petere & gerere, & prouincias obtinere audiuimus. An vobis veſtriſq; liberis ignoſcitis facilè patres conſcripti, in hæc vilia capita ſæuitis? & conſuli primoribuſq; alijs ciuitatis fugere, cùm ſpes alia nulla eſſet, turpe non fuit? milites vtique morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliam propè omnis exercitus fugit: ad Furcas Caudinas ne expertus quidem certamen, arma tradidit hoſti (vt alias pudendas clades exercituum taceam) tamen tantum abfuit ab eo, vt vlla ignominia ijs exercitib⁹ inureretur, vt & vrbs Roma per eum exercitum, qui ab Allia Veios transfugerat, recuperaretur, & Caudinæ legiones quæ ſine armis redierant Romam, armatæ remiſſæ in Samnium, eundem illum hoſtem ſub iugum miſerint, qui H
hac ſua ignominia lætatus fuerat. Cannenſem verò quiſquam exercitum fugæ, aut pauoris inſimulare poteſt? vbi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt? vnde conſul cum equitibus quinquaginta fugit? vnde nemo ſupereſt, niſi quem hoſtis cædendo feſſus reliquit? Cum captiuis redemptio negabatur, nos vulgo homines laudabant, quòd Reipublicæ nos ſeruaſſemus: quod ad conſulem Venuſiam rediſſemus, & ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus. Nunc deteriore cõditione ſumus, quam apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tantum atque ordo militandi, locuſq; in quo tenderent, in caſtris eſt mutatus. quæ tamen ſemel nauatæ Reipublicæ opera, & vno felici prælio recuperarunt. nemo eorum relegatus in exilium eſt: nemini ſpes emerendi ſtipendia adempta. hoſtis denique eſt datus, cum quo dimicantes, aut vitam ſemel, aut ignominiam finirent. Nos, quibus, niſi quod commiſimus, vt quiſquam ex Cannenſi acie miles Romanus ſupereſſet, nihil obijci poteſt: non ſolùm à patria procul Italiaq;, ſed ab hoſte etiam relegati ſumus: vbi ſeneſcamus in exilio, ne qua ſpes, ne qua occaſio abolendæ ignominiæ, ne qua placandæ ciuium iræ, ne qua deniq; benè moriendi ſit. Neq; ignominiæ finem, nec virtutis præmium petimus: modò experiri animum, & virtutem exercere liceat. laborem & periculum petimus, vt virorum, vt militum officio fungamur. Bellum in Sicilia iam alterum annum ingenti dimicatione geritur, vrbes alias Pœnus, alias Romanus expugnat. peditum & equitum acies concurrunt. ad Syracuſas terra mariq; res geritur. clamorem pugnatium, crepitumq; armorum exaudimus reſides ipſi ac ſegnes, tanquam nec K
manus, nec arma habeamus. Seruorum legionibus T. Sempronius c o s. toties iam cum hoſte ſignis collatis pugnauit. operæpretium habent, libertatem, ciuitatemq;. pro ſeruis ſaltem ad hoc bellum emptis nobis ſimul congredi cum hoſte liceat, & oppugnando quærere libertatem. Vis tu mari, vis terra, vis acie, vis vrbibus oppugnandis experiri virtutem? aſperrima quæq; ad laborem periculumq; depoſcimus, vt quod ad Cannas faciundum fuit, quam primùm fiat. quoniam quicquid poſtea viximus, id omne deſtinatum ignominiæ eſt. Sub hæc dicta ad genua Marcelli procubuerunt. Marcellus id nec iuris, nec poteſtatis ſuæ eſſe dixit. ſenatui ſcripturum ſe, omniaq; de ſententia patrum facturum eſſe. Hæ literæ ad nouos conſules allatæ, ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt, conſultusq; de his literis ita decreuit ſenatus, Militib⁹ qui ad Cannas com-

A nas commilitones ſuos pugnantes deſeruiſſent, ſenatui nihil videri Rempublicam committendam eſſe. ſi M. Claudio proconſuli aliter videretur, faceret quod è Republica fideq; ſua duceret: dum ne quis eorum munere vacaret, neu dono militari virtutis ergò donaretur, neu in Italiam reportaretur, donec hoſtis intra Italiam eſſet. Comitia deinde à prætore vrbano de ſenatus ſententia, plebisq; ſcito ſunt habita: quibus creati ſunt quinqueuiri muris turribusq; reficiendis: & triumuiri bini, vni ſacris conquirendis, donisq; perſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ & Matris Matutæ intra portam Carmentalem, ſed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio conſumptæ fuerant. Tempeſtates fœdæ fuere. In Albano monte biduum continenter lapidibus pluit. tacta de cœlo multa: duo in Capitolio ædes: vallum in caſtris *Prodigia.*

B multis locis ſupra Sueſſulam, & duo vigiles exanimati: murus turresq; quædam Cumis non ictæ modò fulminibus, ſed etiam decuſſæ. Reate ſaxum ingens viſum volitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineoq; ſimilis. Horum prodigiorum cauſa diem vnum ſupplicatio fuit, & per aliquot dies conſules rebus diuinis operam dederunt: & per eoſdem dies ſacrum nouendiale fuit. Cùm Tarentinorum defectio iam diu & in ſpe Annibali, & in ſuſpicione Romanis eſſet, cauſa fortè extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iam per ſpeciem legationis Romæ cùm eſſet, vir inquieti animi, & minimè ocium, quo tum diutino ſeneſcere videbatur, patientis, aditum ſibi ad obſides Tarentinos inuenit. Cuſtodiebantur in atrio Libertatis minore cura: quia nec ipſis, nec ciuitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos *Sacrũ nouendiale.*

C crebris colloquijs ſolicitatos, corruptis ædituis duobus, cùm primis tenebris cuſtodia eduxiſſet, ipſe comes occulti itineris factus profugit. Luce prima vulgata per vrbem fuga eſt: emiſſiq; qui ſequerentur, à Tarracina comprehenſos omnes retraxerunt. deducti in comitio, virgisq; approbante populo cæſi, de ſaxo deijciuntur. Hu ius atrocitas pœnæ duarum nobiliſſimarum in Italia Græcarum ciuitatum animos irritauit, tum publicè, tum etiam ſingulos priuatim, vt quiſq; tam fœdè interemptos aut propinquitate, aut amicitia contingebat. Ex ijs tredecim ferè nobiles Tarentini coniurauerunt, quorum principes Nico & Philomenes erant. Hi prius quàm aliquid mouerent, colloquendum cum Annibale rati, nocte per ſpeciem venandi vrbe egreſſi, ad eum proficiſcuntur. & cùm haud procul caſtris abeſſent, cęteri ſylua propè viam *Obſides Tarentini cuſtodia eduxit.*

Nobiles quidam Tarentini cum Annibale colloquuntur de prodendo Tarento.

D ſeſe occuluerunt: Nico & Philomenes progreſſi ad ſtationes, comprehenſiq;, vltro id petentes ad Annibalem deducti ſunt. Qui cùm & cauſas conſilij ſui, & quid pararent, expoſuiſſent: collaudati, oneratiq; promiſſis iubentur, vt fidem popularibus facerent, prædandi cauſa ſe vrbe egreſſos: pecora Carthaginienſium, que paſtum propulſa eſſent, ad vrbem agere. tuto ac ſine certamine id facturos, promiſſum eſt. Conſpecta ea præda iuuenum eſt: minusq; iterum ac ſæpius id eos audere, miraculo fuit. Congreſſi cum Annibale, rurſus fide ſanxerunt, liberos Tarentinos leges ſuaq; omnia habituros, neque vllum vectigal Pœno penſuros, præſidiúmue inuitos recepturos: prodita præſidia Carthaginienſium fore. Hęc vbi conuenerunt, tunc verò Philomenes conſuetudinem nocte egrediundi redeundiq; in vrbem frequentiorem face-

E re (& erat venandi ſtudio inſignis) canesq; & alius apparatus ſequebatur: captumq; fermè aliquid, aut ab hoſte ex præparato ablatum reportando, donabat aut præfecto, aut cuſtodibus portarum. nocte maximè commeare propter metum hoſtium credebant. Vbi iam eò conſuetudinis adducta res eſt, vt quocunque noctis tempore ſibilo dediſſet ſignum, porta aperiretur: tempus agendæ rei Annibali viſum eſt. Tridui via aberat: vbi, quo minus mirum eſſet vno, eodemq; loco ſtatiua eum tandiu habere, ægrum ſimulabat. Romanis quoque, qui in præſidio Tarenti erant, ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora eius deſierat. Cęterùm poſteaquam Tarentum ire conſtituit, decem millibus peditum atque equitum, quos in expeditione velocitate corporum ac leuitate armorum aptiſſimos eſſe ratus eſt, electis, quarta vigilia noctis ſigna mouit. præmiſſisq; octuaginta ferè Numidis, equitibus præcepit, vt diſcurre-

Annibal Tarentũ cum exercitu proficiſcitur.

m rent

rent circa vias, perluſtrarentq; omnia oculis, ne quis agreſtium procul ſpectator ag- F
minis falleret, progreſſos retraherent, obuios occiderent, vt prædonum magis quàm exercitus accolis ſpecies eſſet. ipſe raptim agmine facto, quindecim fermè millium ſpatio caſtra ab Tarento poſuit. & ne ibi quidem nunciato quò pergerent, tantùm conuocatos milites monuit, via omnes irent, nec diuerti quenquam aut excedere ordinem agminis paterentur, & in primis intenti ad imperia accipienda eſſent, neu quid niſi ducum iuſſu facerent. ſe in tempore editurum, quæ vellet agi. Eadem fermè hora Tarentum fama peruenerat, Numidas equites paucos populari agros, terroremq; latè agreſtibus inieciſſe. Ad quem nuncium nihil vltra motus prefectus Romanus, quam vt partem equitum poſtero die luce prima iuberet exire ad arcendum populationibus hoſtem. interea adeò nihil obedienter curatum eſt, vt contrà pro G
argumento fuerat illa procurſatio Numidarum, Annibalem exercitumq; caſtris non mouiſſe. Annibal concubia nocte mouit. dux Philomenes erat cum ſolito captæ venationis onere. cæteri proditores ea quæ compoſita erant, expectabant. Conuenerat autem, vt Philomenes portula aſſueta venationem inferens, armatos induceret: parte alia portam Temenida adiret Annibal. Ea mediterranea regione orientem ſpectabat. aliquantum intra mœnia includitur. Cùm portæ appropinquaret, editus ex compoſito ignis ab Annibale eſt, refulſitq;. idem redditum ab Nicone ſignum. extinctæ deinde vtrinque flammæ ſunt. Annibal ſilentio ducebat ad portam. Nico ex improuiſo ad portas ſopitos vigiles in cubilibus ſuis obtruncat, portamq; aperit. Annibal cum peditum agmine ingreditur, equites ſubſiſtere iubet: vt H
quò res poſtulet, occurrere libero campo poſſent. Et Philomenes portulæ parte alia

Annibal ex inſidijs Tarentum ingreditur.

I

K

qua commeare aſſuerat, appropinquabat. nota vox eius, & familiare iam ſignum cùm excitaſſet vigilem, dicentis, vix ſuſtinere grandis beſtiæ onus, portula aperitur. inferentes aprũ duos iuuenes ſecutus ipſe cum expedito venatore, vigilem incautius miraculo magnitudinis in eos qui ferebant verſum, venabulo traijcit. ingreſſi deinde triginta ferè armati, cæteros vigiles obtruncant, refringuntq; portam maximam: & agmen ſub ſignis confeſtim irrupit. inde cum ſilentio in forum ducti, Annibali ſeſe coniunxerunt. Tum duo millia Gallorum Pœnus in tres diuiſa partes per vrbem dimittit. Tarentinos & Afros quàm maximè frequentia occupare iubet, tumultu orto, Romanos paſſim cædi, oppidanis parci. ſed vt fieri id poſſet, præcipit iuuenibus Tarentinis, vt vbiquem ſuorum procul vidiſſent, quieſcere & ſilere, ac bono animo eſſe

Romani cæduntur capto Tarento.

A mo esse iuberent. Iam tumultus erat, clamorq;, qualis esse in capta vrbe solet: sed quid rei esset, nemo satis pro certo scire. Tarentini Romanos ad diripiendam vrbem credere coortos, Romanis seditio aliqua cum fraude videri ab oppidanis mota. Præfectus primo excitatus tumultu, in portum effugit. inde acceptus scapha, in arcem confugit. Terrorem & tuba audita ex theatro faciebat. nam & Romana erat, à proditoribus ad hoc ipsum præparata, & inscienter à Græco inflata, quis aut quibus signum daret, incertum efficiebat. Vbi illuxit, & Romanis Punica & Gallica arma cognita, tum dubitationem exemerunt: & Græci Romanos passim cæde stratos cernentes, ab Annibale captam vrbem senserunt. Posteaquam lux certior erat, & Romani qui cędibus superfuerant, in arcem confugerant, conticescebatq; paulatim tumul-
B tus: tum Annibal Tarentinos sine armis conuocare iubet. Conuenere omnes, præterquam qui cedentes in arcem Romanos ad omnem adeundam simul fortunam persecuti fuerant. Ibi Annibal benignè allocutus Tarentinos, testatusq; quæ præstitisset ciuibus eorum, quos ad Thrasymenum aut ad Cannas cępisset: simul in dominationem superbam Romanorum inuectus, recipere se in domos suas quenque iussit, & foribus nomen suum inscribere, se domos eas quæ inscriptæ non essent, signo extemplò dato, diripi iussurum. si quis in hospitio ciuis Romani (vacuas autem cernebat domos) nomen inscripsisset, eum se pro hoste habiturum. Concione dimissa, cum titulis notatæ fores discrimen pacatæ ab hostili domo fecissent, signo dato, ad diripienda hospitia Romana passim discursum est. & fuit prædę aliquantum. Postero
C die ad oppugnandã arcem ducit. quam cum & mari, quo in peninsulæ modum pars maior circumluitur, & prærupta rupibus, & ab ipsa vrbe muro & fossa ingenti septam videret: eoq; nec vi, nec operibus expugnabilem esse, ne aut seipsum cura tuendi Tarentinos à maioribus rebus moraretur: aut in relictos sine valido præsidio Tarentinos impetum ex arce cùm vellent, Romani facerent: vallo vrbem ab arce interscpire statuit, non sine vlla etiam spe, cum prohibentibus opus Romanis manum posse conseri: & si ferocius procurrissent, magna cæde ita attenuari præsidij vires, vt facilè per se ipsi Tarentini vrbem ab ijs tueri possent. Vbi cœptum opus est, patefacta repentè porta, in munientes impetum fecerunt Romani. pelliq; se statio passa est, quæ pro opere erat, vt successu crescceret audacia, pluresq; & longius pulsos persequeren-
D tur. Tum signo dato coorti vndiq; Pœni sunt, quos instructos ad hoc Annibal tenuerat. nec sustinuere impetum Romani: sed ab effusa fuga loci angustiæ eos, impedimentaq; alia opere iam cœpto, alia apparatu operis, morabantur. plurimi in fossam præcipitati, occisiq; sunt plures in fuga quàm in pugna. Inde & opus nullo prohibente fieri cœptum. fossa ingens ducta, & vallum intra eam erigitur: modicoq; post interuallo murum etiam eadem regione addere parat, vt vel sine prędidio tueri se aduersus Romanos possent. reliquit tamen modicum prędidium, vt simul in faciendo muro adiuuaret. ipse profectus cum cæteris copijs ad Galesum flumen (quinque millia ab vrbe abest) posuit castra. Ex ijs statiuis regressus ad inspiciendum opus, quod aliquantum opinione eius celerius creuerat, spem cępit etiam arcem expugnari posse.
E Et est non altitudine, vt cætera tuta, sed loco plano posita, & ab vrbe muro tantum ac fossa diuisa. Cum iam machinationum omni genere & operibus oppugnaretur, missum à Metaponto prędidium Romanis fecit animum, vt nocte ex improuiso opera hostium inuaderent. alia diiecerunt, alia igni corruperunt. isq; finis Annibali fuit ea parte arcem oppugnãdi. Reliqua erat in obsidione spes, nec ea satis efficax, quia arcem tenentes, quà in peninsula posita imminèt faucibus portus mare liberum habebant: vrbs contrà excluſa maritimis commeatibus, propiusq; inopiam erant obsidentes, quàm obsessi. Annibal conuocatis principibus Tarentinis, omnes præsentes difficultates expositi: neq; arcis tam munitę expugnandæ viam cernere, neq; in obsidione quicquam habere spei, donec mari potiantur hostes. quòd si naues sint quibus commeatus inuehi prohibeant, extemplò aut abscessuros, aut dedituros se hostes.

Annibal benignè alloquitur Tarentinos.

Arx Tarentina.

Arcem Tarentinam oppugnat Annibal.

Assentiebantur Tarentini. cęterùm ei qui consilium afferret, opem quoq; in eam rem F
afferendam esse censebant. Punicas enim naues ex Sicilia accitas id posse facere: suas
quæ sinu exiguo intercluſæ essent, cum clausstra portus hostis haberet, quemádmo-
Annibalis industria. dum inde in apertum mare euasuras? Euadent, inquit Annibal, multa, quæ impedita
natura sunt, consilio expediuntur. vrbem enim in campo sitam habetis: planæ & satis
latæ vię patent in omnes partes. via quę in portum per mediam vrbem ad mare transmissa est, plausstris transuecham naues haud magna mole. & mare nostrum erit, quo
nunc hostes potiuntur: & illinc mari, hinc terra circunsedebimus arcem. imò breui,
aut relictam ab hostibus, aut cum ipsis hostib⁹ capiemus. Hæc oratio non spem mo-
dò effectus, sed ingentem etiam ducis admirationem fecit. Contracta extemplò vn-
diq; plausstra, iunctaq; inter se: & machinę ad subducẽdas naues admotæ, munitumq; G
iter: quo faciliora plausstra minorq; moles in transitu esset. iumenta inde & homines
contracti, & opus impigrè cœptum: paucosq; post dies classis instructa ac parata cir-
cunuehitur arcem, & ante ipsum portum anchoras iacit. Hunc statum rerum Anni-
bal Tarenti reliquit, regressus ipse in hyberna. Cæterùm defectio Tarentinorum v-
trum priore anno, an hoc facta sit, in diuersum autores trahunt. plures propioresq;
ætate memoriæ rerum hoc anno tradunt factum. Romæ consules prætoresq; vsque
ante diem quintum Calend. Maias Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato sacro in
monte, in suas quisque prouincias proficiscuntur. Religio deinde noua obiecta est
Martiana carmina. ex carminibus Martianis. Vates hic Martius illustris fuerat, & cùm inquisitio priore
anno ex senatusconsulto talium librorum fieret, in M. Æmylij prætoris vrbis, qui H
eam rem agebat, manus venerant. is protinus nouo prætori Sullæ tradiderat. Ex hu-
ius Martij duobus carminibus alterius postea aucta declarato authoritas euentu, al-
teri quoq; cuius nondum tempus venerat, afferebat fidem. Priore carmine Cannen-
sis prædicta clades in hæc fermè verba erat: Amnem Troiugena Cannam Romanæ
fugæ, ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conserere manus. sed neq; credes
tu mihi, donec compleris sanguine campum: multaq; millia occisa tua deferet amnis
in pontum magnum ex terra frugifera piscibus atq; auibus ferisq; quæ incolunt ter-
ras, ijs fiat esca caro tua. nam mihi ita Iupiter fatus est. Et Diomedis Argiui campos. &
Cannam flumen, qui militauerant in ijs locis, iuxta atq; ipsam cladem agnosce[illegible]. I
Tum alterum carmen recitatum, non eo tantum obscurius, quia incertiora futura
præteritis sunt, sed perplexius etiam scripturæ genere. Hostem Romani si expellere
vultis, vomicamq;, quæ gentium venit longè, Apollini vouendos censeo ludos: qui
quotannis comiter Apollini fiant, cùm populus dederit ex publico partem: priuati
vti conferant pro se, suisq;. ijs ludis faciendis præerit prætor is, qui ius populo plebiq;
dabit summum. decemuiri Greco ritu hostijs sacra faciant. hæc si rectè faxitis, gaude-
bitis semper, fietq; res vestra melior. nam is diuus extinguet per duelles vestros, qui
vestros campos pascunt placidè. Ad id carmen explanandũ diem vnum sumpserunt.
postero die s.c. factum est, vt decemuiri libros de ludis Apollini, req; diuina facien-
Ludorum Apollinarium origo. da inspicerent. Ea cùm inspecta relataq; ad senatum essent, censuerunt patres, Apol-
Val.120.coro. lini ludos vouendos faciendosq; : & quando ludi facti essent, * duodecim millia K
æris prætori ad rem diuinam & duas hostias maiores dandas. Alterum senatusconsultum factum est, vt decemuiri sacra Græco ritu facerent, ijsq; hostis Apollini
boue aurato & capris duabus albis auratis, Latonæ boue fœmina aurata. Ludos
prætor in circo maximo cùm facturus esset, edixit, vt populus per eos ludos stipem
Apollini, quantam commodum esset, conferret. Hæc est origo ludorum Apollinari-
um, victoriæ, non valetudinis ergò, vt plerique rentur, votorum. factosq; populus
coronatus spectauit: matronæ supplicauere. vulgo apertis ianuis in propatulo e-
pulati sunt: celeberq; dies omni cæremoniarum genere fuit. Cùm Annibal circa
Tarentum, consules ambo in Samnio essent, sed circumsessuri Capuam viderentur:
quod malum diuturnæ obsidionis esse solet, iam famem Campani sentiebant: quia

semen-

A ſementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. itaque legatos ad Annibalem miſerunt, orantes, vt prius quàm conſules in agros ſuos educerent legiones, viæq; omnes hoſtium præſidijs inſiderẽtur, frumentum ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam. Annibal Hannonem ex Brutijs cum exercitu in Campaniam tranſire, & dare operam, vt frumenti copia fieret Campanis, iuſſit. Hanno ex Brutijs profectus cum exercitu, vitabundus caſtra hoſtium, conſulesq;, qui in Samnio erant, cùm Beneuento iam appropinquaret, tria paſſuum millia ab ipſa vrbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſocijs circà populis, quò æſtate comportatum erat, deuehi frumentum in caſtra iuſſit, præſidijs datis, quæ commeatus eos proſequerentur. Capuam inde nuncium miſit, qua die ad accipiendum frumentum præſtò eſſent. omni vndiq; genere
B vehiculorum, iumentorumq; ex agris contracto. Id pro cætera ſecordia negligentiaq; à Campanis actum. paulò plus x L. vehicula miſſa, & pauca præterea iumenta. ob id caſtigatis ab Hannone, quòd ne fames quidem, quæ mutas accenderet beſtias, curam eorum ſtimulare poſſet, alia producta dies ad frumentum maiore apparatu petendum. Ea omnia, ſicut acta erant, cùm enunciata Beneuentanis eſſent, legatos decem extemplò ad conſules (circa Bouianum caſtra Romanorum erant) miſerunt. Qui cùm auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe comparaſſent, vt alter in Campaniam exercitum duceret: Fuluius, cui ea prouincia euenerat, profectus nocte Beneuentum mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit Hannonem cum exercitus parte profectum frumentatum: duo millia plauſtrorum, inconditum, inermemq; aliam
C turbam adueniſſe: per tumultum ac trepidationem omnia agi, caſtrorumq; formam, & militarem ordinem, immiſtis agreſtib⁹ ijs ex terris, ſublatum. His ſatis compertis, conſul militibus edicit: ſigna tantum armaq; in proximam noctem expedirent: caſtra Punica oppugnanda eſſe. Quarta vigilia profecti, ſarcinis omnibus, impedimentisq; Beneuenti relictis, paulò ante lucem cùm ad caſtra perueniſſent, tantum pauoris iniecerunt, vt ſi in plano caſtra poſita eſſent, haud dubiè primo impetu capi potuerint. altitudo loci, & munimenta defenderunt: quæ nulla ex parte adiri, niſi arduo ac difficili aſcenſu poterant. Luce prima prælium ingens accenſum eſt: nec vallum modò tutantur Pœni, ſed vt quibus locus æquior eſſet, deturbant nitentes per ardua hoſtes. Vicit tamen omnia pertinax virtus: & aliquot ſimul partibus ad vallum ac
D foſſas peruentum eſt, ſed cum multis vulneribus, ac militum pernicie. Itaq; conuocatis tribunis militum, conſul abſiſtendum temerario incœpto ait: tutius ſibi videri, reduci eo die exercitum Beneuentum: dein poſtero caſtris ſe hoſtium iungi, ne exire inde Campani, néue Hanno regredi poſſet. id quo facilius obtineatur, collegam quoque, & exercitum eius ſe acciturum, totumq; eò verſurum bellum. Hæc conſilia ducis, cùm iam receptui caneret, clamor militum aſpernantium tam ſegne imperium diſiecit. Proxima portę hoſtium erat cohors Peligna: cuius præfectus Vibius ereptum vexillum trans vallum hoſtium traiecit. execratus inde ſeq; & cohortem, ſi eius vexilli hoſtes potiti eſſent, princeps ipſe per foſſam vallumq; in caſtra irrumpit. Iamq; intra vallum Peligni pugnabant, cum altera parte Valerio Flacco tribuno militum tertiæ
E legionis exprobrante Romanis ignauiam, qui ſocijs captorum caſtrorum concederent decus, T. Pedanius princeps, primus centurio, cum ſignifero ſignum ademiſſet: Iam hoc ſignum, & hic centurio, inquit, intra vallum hoſtium erit: ſequantur, qui capi ſignum ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui primum tranſcendentem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & conſul ad conſpectum tranſgredientium vallum mutato conſilio, ab reuocandis ad incitandos hortandosq; verſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine ac periculo fortiſſima cohors ſociorum & ciuium legio eſſet. Itaque pro ſe quiſque omnes per æqua atq; iniqua loca, cùm vndiq; tela conijcerentur, armaq; & corpora hoſtis obijcerent, peruadunt, irrumpuntq;. multi vulnerati, etiam quos vires ſanguisq; deſereret, vt intra vallum hoſtium caderent, nitebantur. Capta itaque momento temporis, velut in plano ſita, nec permunita caſtra.

Campanorum ſecordia.

Fulvius ... Bianor ... caſtra

Hannonis caſtra capiuntur.

Cædes inde, non iam pugna erat, omnib⁹ intra vallum permiſtis. ſupra ſex millia ho- F
ſtium cæſa, ſupra ſeptem millia capiuntur, cum frumentatoribus Campanis, omniq; plauſtrorum & iumentorum apparatu. capta & alia ingens præda fuit, quam Hanno, populabundus paſſim cùm iſſet, ex ſociorum populi Romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtium caſtris, Beneuentum reditum eſt. prædamq; ibi ambo conſules (nam & Ap. Claudius eò poſt paucos dies venit) vendiderunt, diuiſeruntq;. & donati, quorum opera caſtra hoſtium capta erant, ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiæ legionis. Hanno ab Cominio Cerito, quò nunciata caſtrorum clades eſt, cum paucis frumentatoribus, quos fortè ſecum habuerat, fugæ magis quàm itineris modo in Brutios redijt. Et Campani audita ſua pariter, ſociorumq; clade, legatos ad Annibalem miſerunt, qui nunciarent, duos conſules ad Beneuentum G
eſſe, diei iter à Capua tantum non portas & muros bellum eſſe. ni properè ſubueniat, celerius Capuam quàm Arpos, in poteſtatem hoſtium venturam. ne Tarentum, quidem, non modò arcem, tanti debere eſſe, vt Capuam, quàm Carthagini æquare ſit ſolitus, deſertam, indefenſamq; populo Romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rem Campanam pollicitus, in præſentia duo millia equitum cum legatis mittit, quo præſidio agros populationibus poſſent prohibere. Romanis interim, ſicut aliarū rerum, arcis Tarentinæ, præſidijq; quod ibi obſideretur, cura eſſe. C. Seruilius legatus ex authoritate patrum à P. Cornelio prætore in Hetruriam ad frumentum coëmendum miſſus, cum aliquot nauibus onuſtis in portum Tarentinum inter hoſtium cuſtodias peruenit. Cuius aduentu, qui antè in exigua ſpe, vocati ſępe ad tranſitionem ab hoſti- H
bus per colloquia erant, vltro ad tranſeundum hoſtes vocabant, ſolicitabantq;. & erat ſatis validum præſidium, traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, militibus. Itaq; Metapontini extemplò metu quo tenebantur liberati, ad Annibalem defecere. Hoc idem eadem ora maris & Thurini fecerunt. mouit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumq;, quibus indidem ex Achaia oriundi etiam cognatione iuncti erant, quàm ira in Romanos, propter obſides nuper interfectos. Eorum amici, cognatiq; literas ac nuncios ad Hannonem Magonemq;, qui in propinquo in Brutijs erant, miſerunt, ſi exercitum ad mœnia admouiſſent, ſe in poteſtatem eorum vrbem tradituros eſſe. M. Atinius Thurijs cum modico præſidio præerat. quem facilè elici ad certamen temerè ineundum rebantur poſſe, non tam militum, I
quos perpaucos habebat, fiducia, quàm iuuentutis Thurinæ. eam ex induſtria centuriauerat, armaueratq; ad tales caſus. Diuiſis copijs inter ſe duces Pœni cùm agrū Thurinum ingreſſi eſſent, Hanno cùm peditū agmine infeſtis ſignis ire ad vrbem pergit. Mago cum equitatu tectus collibus ad tegendas inſidias oppoſitis, ſubſiſtit. Atinius peditum tantùm agmine per exploratores comperto, in aciem copias educit, & fraudis inteſtinæ, & hoſtium inſidiarū ignarus. Pedeſtre prælium fuit perſegne, paucis in prima acie pugnantibus Romanis, Thurinis expectantibus magis quàm adiuuantibus euentum: & Carthaginienſium acies de induſtria pedem referebat, vt ad terga collis ab equite ſuo inſeſſi hoſtem incautum pertraheret. Quò vbi ventum eſt, coorti cum clamore equites propere inconditam Thurinorum turbam, nec ſatis fido ani- K
mo vnde pugnabat ſtantem, extemplò in fugam auerterunt. Romani, quanquam circumuentos hinc pedes, hinc eques vrgebat, tamen aliquandiu pugnam traxêre. poſtremò & ipſi terga vertunt, atq; ad vrbem fugiunt. Ibi proditores conglobati, cùm popularium agmen patentibus portis accepiſſent: vbi Romanos fuſos ad vrbem ferri viderunt, conclamant, inſtare Pœnum: permiſtosq; hoſtes vrbem inuaſuros, ni properè portas claudant. ita excluſos Romanos præbuere hoſti ad cædem. Atinius tamen cum paucis receptus. Seditio inde pauliſper tenuit, cùm alij vrbem tuendam, inde alij cedendum fortunæ, & tradendam vrbem victoribus cenſerent. cæterùm, vt plerunque, fortuna, & conſilia mala vicerunt, Atinio cum ſuis ad mare ac naues deducto, magis quia ipſi ob imperium in ſe mite ac iuſtum conſultum volebant,

Hanno in Aruntios redit.

Metapontini ad Pœnos deficiunt.

quàm

A quàm reſpectu Romanorum, Carthaginienſes in vrbem accipiunt. Conſules à Beneuento in Campanum agrum legiones ducunt, non ad frumenta modò, quæ iam in hybernis erant, corrumpenda, ſed ad Capuam oppugnandam, nobilem ſe conſulatum tam opulentæ vrbis excidio rati facturos: ſimul & ingẽs flagitium imperio dempturos, quòd vrbi tam propinquæ tertium annum impunita defectio eſſet. Cęterùm ne Beneuentum ſine præſidio eſſet, & vt ad ſubita belli, ſi Annibal (quod facturum haud dubitabant) ad opem ferendam ſocijs Capuam veniſſet, equites vim ſuſtinere poſſent, T. Gracchum ex Lucanis cum equitatu ac leui armatura Beneuentum venire iubent. legionibus ſtatiuiſq; ad obtinendas res in Lucanis aliquem præficeret. Gracho, priuſquam ex Lucanis moueret, ſacrificanti triſte prodigium factum eſt. ad ex- *Prodigium.*
B ta ſacrificio perpetrato, angues duo ex occulto allapſi, edêre iecur, conſpectiq; repentè ex oculis abierunt. id cum aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atq; intentius exta reſerata ſeruarentur, iterum ac tertiùm veniſſe tradunt, libatoq; iecinore intactos angues abijſſe. Cùm aruſpices ad imperatorem id pertinere prodigium præmonuiſſent, & ab occultis cauendum hominibus, conſilijſq;, nulla tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit. Flauius Lucanus fuit, caput partis eius Lucano- *Flauij Lucani proditio aduerſus Gracchum.*
rum, cùm pars ad Annibalem defeciſſet, quæ cum Romanis ſtabat, & iam anno in magiſtratu erat, ab eiſdem illis creatus prætor. Is mutata repentè voluntate locum gratiæ apud Pœnum quærens, neq; tranſire ipſe, neq; trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit, niſi imperatoris, & eiuſdem hoſpitis prodiri capite ac ſanguine fœ-
C dus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Magonem, qui in Brutijs præerat, clam in colloquium venit: fideq; ab eo accepta, ſi Romanum imperatorem ſibi tradidiſſet, liberos cum ſuis legibus venturos in amicitiam Lucanos, deducit Pœnum, in locum pacis Gracchum adducturus. Magonem ibi pedites equitesq; armare, & capere eas latebras, vbi ingentem numerum occuleret, iubet. Loco ſatis inſpecto, atq; vndiq; explorato, dies compoſita gerendæ rei eſt. Flauius ad Romanum imperatorem venit. Rem ſe ait magnam inchoaſſe, ad quam perficiendam ipſius Gracchi opera opus eſſet. omnium populorum prætoribus, qui ad Pœnum in illo communi Italiæ motu deſciſſent, perſuaſiſſe, vt redirent in amicitiam Romanorum: quando res quoq; Romana, quę propè exitium clade Cannenſi veniſſet, indies melior atq; auctior fieret: Annibalis vis ſe-
D neſceret, ac propè ad nihilum veniſſet, veteri delicto haud implacabiles fore Romanos: nullam vnquam gentem magis exorabilem promptioremq; veniæ dandæ fuiſſe. quoties rebellioni etiam maiorum ſuorum ignotum? Hæc ab ſe ait dicta. cæterùm ab ipſo Graccho eadem hæc audire malle eos, præſentisq; contingere dextram: id pignus fidei ſecum ferre. Locum ſe conſilijs edixiſſe à conſpectu amotum, haud procul à caſtris Romanis. ibi paucis verbis tranſigi rem poſſe, vt omne nomen Lucanum in fide ac ſocietate Romana ſit. Gracchus fraudem & ſermoni & rei abeſſe ratus, ac ſimilitudine veri captus, cum lictoribus ac turma equitum è caſtris profectus, duce hoſpite in inſidias præcipitatus. Hoſtes ſubitò exorti: & ne dubia proditio eſſet, Flauius his ſe adiungit. tela vndique in Gracchum atque equites conijciuntur. Gracchus ex *Gracchus in inſidias præcipitatus.*
E equo deſilijt, idem cæteros facere iubet: hortaturq;, vt quod vnum reliquum fortuna fecerit, id honeſtent virtute. reliquum autem quid eſſet paucis à multitudine in valle ſylua ac montibus ſepta circumuentis, præter mortem? id referre, vtrum præſenti corpore pecorum modo inulti trucidentur, an toto animo à patiendo expectandoq; euentu in impetum atque iram verſo, agentes audentesq;, perfuſi hoſtium cruore inter expirantium inimicorum cumulata armaq; & corpora cadant. Lucanum proditorem ac transfugam omnes peterent. qui eam victimam præ ſe ad inferos miſiſſet, eum decus eximium, egregiumq; ſolatium ſuæ morti inuenturum. inter hæc dicta paludamento circum læuum brachium intorto (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit. Maior quàm pro numero hominum editur pugna. iaculis maximè aperta corpora Romanorum: & cum vndique ex

Gracchus occiditur.

altioribus locis in cauam vallem coniectus esset, transfiguntur. Gracchum iam nuda F
tum præsidio viuum capere Pœni nituntur. cæterùm ille conspicatus Lucanum hospitem inter hostes, adeò infestus confertos inuasit, vt parci ei sine multorum pernicie non posset. Exanimem eum Mago extemplò ad Annibalem misit, poniq; cum captis simul fascibus ante tribunal imperatoris iussit. Hæc vera fama est. Gracchus in

De Gracchi morte variant scriptores.

Lucanis ad Campos, qui veteres vocantur, perijt. Sunt qui in agro Beneuentano prope Calorem fluuium ostendant à castris cum lictoribus ac tribus seruis lauandi causa progressum, cùm fortè inter salicta innata ripis laterēt hostes, nudum atq; inermem, saxisq;, quæ voluit amnis, propugnantem, interfectum. Sunt qui aruspicum monitu quingentos passus à castris progressum, vti loco puro, ea quę antè dicta prodigia sunt, procuraret, ab insidentibus fortè locum duabus turmis Numidarum circumuentum G
scribant. adeò nec locus, nec ratio mortis in viro tam claro & insigni constat. Funeris quoq; Gracchi varia fama est. Alij in castris Romanis sepultum ab suis: alij ab Annibale (& ea vulgatior fama est) tradunt in vestibulo Punicorum castrorum rogum extructum esse, armatum exercitum decurrisse cum tripudijs Hispanorum, motibusq; armorum & corporum suæ cuique genti assuetis, ipso Annibale omni rerum verborumq; honore exequias celebrante. Hęc tradunt qui in Lucanis rei gestę autores sunt. Si illis qui ad Calorem fluuium interfectum memorant, credere velis, capitis tantum Gracchi hostes potiti sunt. eo delato ad Annibalem, missus ab eo confestim Carthalo, qui in castra Romana ad Cn. Cornelium quęstorem deferret. is funus imperatoris

Coss. agrum Campanū populantur.

in castris, celebrantibus cum exercitu Beneuentanis, fecit. Consules agrum Campa- H
num ingressi, cùm passim popularentur, eruptione oppidanorum & Magonis cum equitatu territi, ac trepidi ad signa milites palatos passim reuocarunt: & vixdum instructa acie fusi, supra mille & quingentos milites amiserunt. Inde ingens ferocia superbæ suopte ingenio genti creuit: multisq; prælijs lacessebāt Romanos: sed intentiores ad cauendum consules vna pugna fecerat, incautè atq; inconsultè inita. Restituit tamen his animos, & illis minuit audaciam parua vna res. Sed in bello nihil tam leue est, quòd non magnæ interdùm rei momentum faciat. T. Quintio Crispino Badius Campanus hospes erat perfamiliari hospitio iunctus. creuerat consuetudo, quòd æger Romæ apud Crispinum Badius ante defectionem Campanā liberaliter comiterq; curatus fuerat. Tum Badius progressus ante stationes, quæ pro porta stabant, e- I
uocari Crispinum iussit. quod vbi est Crispino nuntiatū, ratus colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria etiam in dissidio publicorum fœderum priuati iuris, paulum à cæteris processit. Postquam in conspectum venere, Prouoco te, inquit, ad pugnam Crispine, Badius, conscendamus equos, summotisq; alijs, vter bello

Badij Campani & Crispini Romani duellum.

melior sit, decernamus. Ad ea Crispinus, nec sibi, nec illi ait hostes deesse, in quibus virtutem ostendant. se ab eo, etiam si in acie occurrat, declinaturum, ne hospitali cæde dextram violet. conuersusq; abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem, ignauiamq;, & se digna probra in insontē iacere, hospitalem hostem appellans, simulantemq; parcere cui sciat parem se non esse. si parum publicis fœderibus ruptis dirempta simul & priuata iura esse putet, Badium Campanum, T. Quintio K
Crispino Romano palam omnibus, duobus exercitibus audientibus, renuntiare hospitium. nihil sibi cum eo cōsociatum, nihil fœderatum hospiti cum hoste, cuius patriam ac penates publicos priuatosq; oppugnatum venisset. si vir esset, congrederetur. Diu cunctātem Crispinum perpulere turmales, ne impunè insultare Campanum pateretur. itaq; tantum moratus, dum imperatores consuleret, permitterēntne sibi extra ordinem in prouocantem hostem pugnare: permissu eorū arma cępit, equumq; conscendit, & Badium nomine compellans, ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta est. infestis equis concurrêre. Crispinus supra scutum sinistrum humerum

Badius vincitur.

Badio hasta transfixit: superq; delapsum cum vulnere ex equo desilijt, vt pedes iacentem conficeret. Badius priusquā opprimeretur, parma atq; equo relicto, ad suos au-

fugit.

A fugit. Criſpinus equum, armaq́; capta, & cruentam cuſpidem inſignis ſpolijs oſtentans, cum magna laude & gratulatione militum ad conſules eſt deductus, laudatusq́; ibi magnificè, & donis donatus. Annibal ex agro Beneuẽtano caſtra ad Capuam cùm mouiſſet, tertio poſt die quàm venit, copias in aciem eduxit: haudquaquam dubius, quòd Campanis abſente ſe paucos antè dies ſecũda fuiſſet pugna, quin multò minus ſe ſuumq́; toties victorẽ exercitum ſuſtinere Romani poſſent. Cæterùm poſteaquam pugnari cœptum eſt, equitum maximè incurſu cum iaculis obrueretur, laborabat Romana acies: donec ſignum equitibus datum eſt, vt in hoſtem admitterent equos. itaque equeſtre prælium erat, cùm procul viſus Sempronianus exercitus, cui Cn. Cornelius quæſtor præerat, vtrique parti parem metum præbuit, ne hoſtes noui aduen-

Præliũ inter Conſules & Annibalẽ.

B tarent. velut ex compoſito vtrinque ſignum receptui datum: reductiq́; in caſtra propè æquo Marte diſceſſerunt. plures tamen ab Romanis primo incurſu equitum ceciderunt. Inde conſules vt auerterent Capua Annibalem, nocte quæ ſecuta eſt diuerſi, Fuluius in agrum Cumanum, Claudius in Lucanos, abierunt. Poſtero die cùm vacua caſtra Romanorum nuntiatum Annibali eſſet, & duobus agminibus diuerſos abijſſe: incertus primò vtrum ſequeretur, Appium inſtitit ſequi. Ille circunducto hoſte quà voluit, alio itinere ad Capuam redijt. Annibali alia in ijs locis benè gerendæ rei fortuna oblata eſt. M. Centenius fuit cognomine Penula, inſignis inter primipili centuriones, & magnitudine corporis & animi. Is perfunctus militia, per P. Cornelium Sullam prætorem in ſenatum introductus, petit à patribus, vti ſibi quin-

M. Centenius poſtulatum in ſenatum.

C que millia militum darentur: ſe peritum & hoſtis & regionum, breui operæpretium facturum: & quibus artibus ad id locorum noſtri & duces, & exercitus capti forent, ijs aduerſus inuentorem vſurum. Id non promiſſum magis ſtolidè, quàm ſtolidè creditum: tanquam eædem militares & imperatoriæ artes eſſent. Data pro quinque octo millia militum. pars dimidia ciues, pars ſocij. & ipſe aliquantum voluntariorum itinere in agris conciuit: ac propè duplicato exercitu in Lucanos peruenit, vbi Annibal nequicquam ſecutus Claudium ſubſtiterat. Haud dubia res eſt: quippe inter Annibalem ducem, & centurionem, exercituſq́;, alterum vincendo veteranum, alterum nouum totum, & magna ex parte etiam tumultuarium ac ſemiermem. Vt conſpecta inter ſe agmina ſunt, & neutra pars detrectauit pugnam, extem-

Centenianus exercitus ab Annibale fuſus.

D plò inſtructæ acies. pugnatum tamen, vt in nulla pari re duas amplius horas: concitata etiam, donec dux ſtetiſſet, Romana acie. Poſteaquam is non pro vetere fama ſolùm, ſed etiam metu futuri dedecoris, ſi ſua temeritate contractæ cladi ſupereſſet, obiectans ſe hoſtium telis cecidit: fuſa extemplò eſt Romana acies. ſed adeò ne fugæ quidem iter patuit, omnibus vijs ab equite inſeſſis, vt ex tanta multitudine vix mille euaſerint. cæteri paſſim, alij alia peſte abſumpti ſunt. Capua à conſulibus interim ſumma vi obſideri cœpta eſt: quæq́; in eam rem opus erant comportabantur, parabanturq́;. Caſilinum frumentum conuectum: ad Vulturni oſtium, vbi nunc vrbs eſt, caſtellum communitum: (antè Fabius Maximus munierat) præſidium impoſitum, vt & mare proximum, & flumen in poteſtate eſſent. In ea duo maritima caſtella fru-

Capua à Coſſ. obſeſſa.

E mentum, quod ex Sardinia nuper miſſum erat, quodq́; Mutius prætor ex Hetruria coemerat, ab Oſtia conuectum eſt, vbi exercitui per hyemem copia eſſet. Cæterùm ſuper eam cladem, quæ in Lucanis accepta erat, volonum quoque exercitus, qui viuo Graccho ſumma fide ſtipendia fecerat: velut exauthoratus morte ducis, ab ſignis deceſſit. Annibal non Capuam neglectã, neq; in tanto diſcrimine deſertos volebat ſocios: ſed proſpero ex temeritate vnius Romani ducis ſucceſſu, in alterius ducis exercitusq́; opprimendi occaſionem imminebat. Cn. Fuluiũ prętorem Apuli legati nunciabant, primò dum vrbes quaſdam Apulorum, quæ ad Annibalem deſciuiſſent, oppugnaret, intentius rem egiſſe: poſtea nimio ſucceſſu & ipſum & milites præda impletos in tantam licentiam ſecordiamq́; effuſos, vt nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cùm ſæpè aliàs, tum paucis diebus antè expertus, qualis ſub inſcio duce exercitus

Volonum exercitus à ſignis deceſſit.

eſſet, in

eſſet,in Apuliam caſtra mouit.Circa Herdoniam Romanæ legiones & prętor Fulius erant.quò vbi allatum eſt,hoſtes aduentare,propè eſt factum, vt iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent.nec res vlla magis tenuit,quàm ſpes haud dubia,ſuo arbitrio,vbi vellent,acturos.Nocte inſequẽti Annibal, cùm tumultuatum in caſtris, & pleroſq; ferociter ſignum vt daret inſtitiſſe duci ad arma vocantes ſciret: haud dubius proſperæ pugnæ occaſionem dari tria millia expeditorum militum in villis circà,vepribusq; & ſyluis diſponit, qui ſigno dato ſimul omnes è latebris exilirent. & Magonem,ac duo fermè millia equitum,quà fugam inclinaturam credebat, omnia itinera inſidere iubet.his nocte præparatis, prima luce in aciem copias educit. Nec Fuluius eſt cunctatus,non tam ſua vlla ſpe, quàm militum impetu fortuito tractus. itaq; eadem temeritate,qua proceſſum in aciem eſt,inſtruitur ipſa acies ad libidinem militum fortè procurrentium, conſiſtentiumq; quo loco ipſorum tuliſſet animus, deinde per libidinem aut metum deſerentium locum prima legio, & ſiniſtra ala primò inſtructæ,& in longitudinem porrectæ acies:clamantibus tribunis,nihil introrſus roboris ac virium eſſe: & quacunq; impetum feciſſent, hoſtes perrupturos. nil, quod ſalutare eſſet,non modo ad animũ, ſed ne ad aures quidem admittebat.Et An-

Fuluij exercitus ab Annibale fuſus.

nibal quidem haud quaquam ſimili exercitu, neque ita inſtructo aderat.ergo ne clamorem quidem atq; impetum primum eorum Romani ſuſtinuere. Dux ſtultitia & temeritate Centenio par,animo nequaquam comparandus, vbi rem inclinatam ac trepidantes ſuos vidit,equo arrepto cum ducentis fermè equitibus effugit, cætera à fronte pulſa,à tergo atque alis circumuenta acies eo vſq; eſt cæſa, vt ex duodeuiginti millibus hominum duo millia haud amplius euaſerint.caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper aliam alia Romam cùm eſſent nunciatæ,ingens quidem & luctus & pauor ciuitatem cępit.ſed tamen quia conſules,vbi ſumma rerum eſſet, ad id locorum proſperè gererent, minus his cladibus commouebantur. Legatos ad conſules mittunt C.Lectorium,M.Mitilium, qui nuntiarent, vt reliquias duorum exercituum cum cura colligerent:darentq; operam, ne per metum ac deſperationem hoſti ſe dederent (id quod poſt Cannenſem accidiſſet cladem) & vt deſertores de exercitu volonum conquirerent.Idem negotij P.Cornelio datum, cui & delectus mandatus erat. iſq; per fora conciliabulaq; edixit,vt conquiſitio volonum fieret, ijq; ad ſigna reducerentur.Hæc omnia intentiſſima cura acta. Ap. Claudius conſul D. Iunio ad oſtium Vulturni,M.Aurelio Cotta Puteolis præpoſito, qui vt quæq; naues ex Hetruria ac

Sardinia

A Sardinia acceſſiſſent,extemplò in caſtra mitterent frumentũ: ipſe ad Capuam regreſſus,Q.Fuluium collegam inuenit Caſilino omnia importãtem, molientemq; ad oppugnandam Capuam.Tum ambo conſules circumſederunt vrbẽ, & Claudium Neronem prætorem ab Sueſſula ex Claudianis caſtris exciuerunt. Is quoq; modico ibi præſidio ad tuendum locum relicto,cæteris cum omnibus copijs ad Capuam deſcendit,ita tria prętoria circa Capuam erecta, tres exercitus diuerſis partibus opus aggreſſi,foſſa,valloq; circundare vrbem parãt:& caſtella excitant modicis interuallis. multisq; ſimul locis cum prohibentibus opera Campanis eo euentu pugnant, vt poſtremò portis,muroq; ſe contineret Campanus. Prius tamen quàm hæc continuarentur opera,legati ad Annibalẽ miſſi:qui quererentur,deſertã ab eo Capuam,ac propè red-

A cõſulibus & Nerone prætore Capua oppugnatur.

B ditam Romanis:obteſtarẽturq;,vt tunc ſaltem opẽ non circumſeſſis modò,ſed etiam circumuallatis ferret.Conſulibus literæ à P. Cornelio prætore miſſæ, vt priuſquam clauderent Capuam operibus,poteſtatẽ Campanis facerẽt,vt qui eorum vellent,exirent ab Capua,ſuasq; res ſecum auferrent:liberos fore ſuaq; omnia habituros,qui antè Idus Martias exiſſent.poſt eam diem quiq; exiſſent, quiq; ibi manſiſſent, hoſtium futuros numero.Ea pronunciata Campanis,atq; ita ſpreta, vt vltro dicerent contumelias,minarenturq;.Annibal ab Herdonia Tarentum duxerat legiones, ſpe aut vi, aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ.quod vbi parum proceſſit, ad Brunduſium flexit iter,prodi id oppidum ratus.ibi quoq; cùm fruſtra tereret tẽpus, legati Campani ad

Campani legati mittunt ad Annibalem.

C eum venerunt,quærẽtes ſimul,orantesq;. quibus Annibal magnificè reſpõdit:& antea ſoluiſſe obſidionẽ,& nunc aduentũ ſuum conſules nõ laturos.cum hac ſpe dimiſſi legati vix regredi Capuam,iam duplici foſſa valloq; cinctam potuerunt. Cùm maximè Capua circumuallaretur,Syracuſarum quoq; oppugnatio ad finem venit. præterquam vi ac virtute ducis exercitusq;,inteſtina etiã proditione adiuta. Nanq; Marcellus initio veris incertus,vtrum Agrigentũ ad Himilconem & Hippocratem verteret bellum, an obſidione Syracuſas premeret: quanquam nec vi capi videbat poſſe inexpugnabilem terreſtri ac maritimo ſitu vrbem, nec fame, quam propè liberi ab Carthagine commeatus alerent: tamen ne quid inexpertum relinqueret, transfugas Syracuſanos (erant autem apud Romanos aliqui nobiliſſimi viri, inter defectionem ab Romanis,quia ab nouis conſilijs abhorrebant,pulſi) colloquijs ſuæ partis tentare

D hominum animos iuſſit:& fidem dare,ſi traditæ forent Syracuſæ, liberos eos ac ſuis legibus victuros eſſe.Non erat colloquij copia:quia multorum animi ſuſpecti omnium curam oculosq; conuerterant, ne quid falleret tale admiſſum. Seruus vnus exulum pro transfuga intromiſſus in vrbem, conuentis paucis, initium colloquendi de tali re fecit.deinde in piſcatoria quidam naui retibus operti, circunuectiq; ita ad caſtra Romana,collocutiq; cum transfugis. & idem ſæpius eodem modo alij atq; alij. poſtremò ad octuaginta facti. & cùm iam compoſita omnia ad proditionem eſſent, indicio delato ad Epicidem per Attalum quẽdam indignantẽ ſibi rem creditam non eſſe,necati omnes,& cruciati ſunt.Alia ſubinde ſpes,poſtquam hęc vana euaſerat,excepit.Damaſippus quidam Lacedęmonius miſſus ab Syracuſis ad Philippum regem,

Damaſippus Lacedæmonius.

E captus ab Romanis nauibus erat. huius vtiq; redimendi & Epicidi cura erat ingens: nec abnuit Marcellus,iam tum Ætolorum,cuius gentis ſocij Lacedæmonij erant, amicitiam affectantibus Romanis. Ad colloquium de redemptione eius miſſis medius maximè,atq; vtriſq; opportunus locus ad portum Trogilorum, propter turrim, quam vocant Galeagram,eſt viſus.quò cum ſæpius commearent, vnus ex Romanis ex propinquo murũ contemplatus,numerando lapides,æſtimandoq; ipſe ſecum qui in fronte patêrent:ſimul altitudinem muri,quantũ proximè coniectura poterat,permenſus:humilioremq; aliquanto priſtina opinione ſua & cæterorum omnium ratus eſſe,& vel mediocribus ſcalis ſuperabilem:ad Marcellum rem refert. Haud ſpernenda res viſa,ſed cùm adiri locus, qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur, non poſſet, occaſio quærebatur. quam obtulit transfuga, nuncians, diem feſtum Dianæ per

triduum

triduũ agi: & quia alia in obſidione deſint, vino largius epulas celebrari, & ab Epici- F
de prębito vniuerſę plebi, & per tribus à principibus diuiſo. Id vbi accepit Marcellus, cum paucis tribunorum militum collocutus, electisq; per eos ad rem tantam agendam audendamq; idoneis cẽturionibus militibusq;, & ſcalis in occulto comparatis, cęteris ſignum dari iubet, vt maturè corpora curarent, quietiq; darent: nocte in expeditionem eundum eſſe. Inde vbi id temporis viſum, quo die epulatis iam, vinoq; ſatiatis principium ſomni eſſet, ſigni vnius milites ferre ſcalas iuſſit, & ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti. Vbi ſine ſtrepitu ac tumultu primi euaſerunt in murum, ſecuti ordine alij, cùm priorum audacia dubijs etiam animum faceret. Iam mille armatorum ceperant partem, cùm cæteræ admotæ, pluribusq; ſcalis in
Romani Syracuſarum mœnia nocte ſcalis admotis ingrediuntur.
murum euadebant, ſigno ab Hexapylo dato: quò per ingentem ſolitudinem erat G
peruentum, quia magna pars in turribus epulati, aut ſopiti vino erant, aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus interfecerũt. Propè Hexapylon eſt portula, ea magna vi refringi cæpta. & è muro ex compoſito tuba datum ſignum erat: & iam vndiq; non furtim, ſed vi apertè gerebatur res. quippe ad Epipolas, frequentem cuſtodijs locum, peruentũ erat: terrendiq; magis hoſtes erant, quàm fallendi: ſicut territi ſunt. nam ſimul ac tubarum eſt auditus cantus, clamorq; tenentium muros, partemq; vrbis: omnia teneri cuſtodes rati, alij per murum fugere, alij
Syracuſarum cuſtodes fugiunt.
ſalire de muro, præcipitariq; turba pauentium. magna pars tamen ignara tanti mali erat, & grauatis omnibus vino ſomnoq;, & in vaſtæ magnitudinis vrbe partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo effracto, Marcellus omnibus co- H
pijs vrbem ingreſſus, excitauit conuertitq; omnes ad arma capienda, opemq;, ſi quam poſſent, iam captæ propè vrbi ferendam. Epicides ab inſula, quam ipſi Naſon vocant, citato profectus agmine, haud dubius quin paucos per negligentiã cuſtodum tranſgreſſos murum expulſurus foret, occurrentibus pauidis tumultum augere eos dictitans, & maiora ac terribiliora vero afferre: poſtquam conſpexit omnia circa Epipolas armis completa, laceſſito tantum hoſte paucis miſſilibus, retro in Acradinam agmen conuertit: non tam vim, multitudinemq; hoſtium metuens, quàm ne qua inteſtina fraus per occaſionem oriretur, clauſasq; inter tumultum Acradinæ atq; inſulæ inue-
Marcellus Syracuſas intuitus illachrymauit.
niret portas. Marcellus vt mœnia ingreſſus ex ſuperioribus locis vrbem, omnium fermè illa tempeſtate pulcherrimam, ſubiectam oculis vidit, illachrymaſſe dicitur: par- I
tim gaudio tantæ perpetratæ rei, partim vetuſta gloria vrbis. Athenienſium claſſes demerſæ, & duo ingentes exercitus cum duobus clariſſimis ducibus deleti occurrebant: & tot bella cum Carthaginienſibus tanto cum diſcrimine geſta, tot ac tam opulenti tyranni regesq;: præter cæteros Hiero, cùm recentiſſimæ memoriæ rex, tum ante omnia, quę virtus ei fortunaq; ſua dederat, beneficijs in populum Romanum inſignis. ea cùm vniuerſa occurrerẽt animo, ſubiretq; cogitatio, iam illa momento horæ arſura omnia, & ad cineres reditura: priuſquam ſigna Arcadinæ admoueret, præmittit Syracuſanos, qui inter præſidia Romana, vt antè dictum eſt, fuerant, vt alloquio leni perlicerent hoſtes ad dedendam vrbem. Tenebant Acradinæ portas, muroſq; maximè transfugæ, quibus nulla erat per conditiones veniæ ſpes: ij nec adire K
muros, nec alloqui quenquam paſſi. itaq; Marcellus poſtquam id incœptum irritum fuit, ad Euryalum ſigna referri iuſſit. Tumulus eſt in extrema parte vrbis verſus à mari, viaq; imminens ferenti in agros mediterraneaq; inſulæ, percommodus ad commeatus excipiendos. Præerat huic arci Philodemus Argiuus ab Epicide impoſitus. ad quem miſſus à Marcello Soſis, vnus ex interfectoribus tyranni, cùm longo ſermone habito dilatus per fruſtrationem eſſet, retulit Marcello, tempus eum ad deliberandum ſumpſiſſe. Cùm is diem de die differret, dum Hippocrates atque Himilco admouerent caſtra, legionesq;, haud dubius, ſi in arcẽ accepiſſet eos, deleri Romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus vt Euryalum neq; tradi, neq; capi vidit poſſe, inter Neapolim & Thicam (nomina partium vrbis, & inſtar vrbium ſunt) poſuit caſtra:

A ſuit caſtra: timens ne, ſi frequentia intraſſet loca, contineri à diſcurſu miles auidus prędę non poſſet. Legati eò ab Thica & Neapoli cum infulis & velamentis venerunt, precantes, vt à cædibus & ab incendijs parceretur. De quorum precibus quàm poſtulatis magis conſilio habito, Marcellus ex omnium ſententia edixit militibus, ne quis liberum corpus violaret, cætera prædę futura, caſtraq; tectis parietum pro muro ſepta, portis regione platearum patentibus ſtationes præſidiaq; diſpoſuit, ne quis in diſcurſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt: refractisq; foribus cùm omnia terrore ac tumultu ſtreperent, à cædibus tamen temperatũ eſt, rapinis nullus antè modus fuit, quàm omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inter hæc & Philodemus, cùm ſpes auxilij nulla eſſet, fide accepta, vt
B inuiolatus ad Epicidem rediret, reducto præſidio tradidit tumulum Romanis. Auerſis omnibus ad tumulum ex parte captæ vrbis, Bomilcar noctem eam nactus, qua propter vim tempeſtatis ſtare ad anchoram in ſalo Romana claſſis non poſſet, cùm triginta quinq; nauibus ex portu Syracuſano profectus, libero mari vela in altum dedit, quinque & quinquaginta nauibus Epicide & Syracuſanis relictis: edoctisq; Carthaginienſibus, in quanto res Syracuſana diſcrimine eſſet, cum c. nauibus poſt paucos dies redit, multis (vt fama eſt) donis ex Hieronis gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recepto, præſidioq; addito, vna cura erat liber, ne qua ab tergo vis hoſtium in arcem accepta, incluſos impeditosq; mœnibus ſuos turbaret. Acradinam inde ternis caſtris per idonea diſpoſitis loca, ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos
C redacturum ſe, circunſedit. Cum per aliquot dies quietę ſtationes vtrinq; fuiſſent, repentè aduẽtus Hippocratis & Himilconis, vt vltro vndiq; oppugnarentur Romani, fecit. nam & Hippocrates caſtris ad magnum portum communitis, ſignoq; ijs dato qui Acradinam tenebant, caſtra vetera Romanorum adortus eſt, quibus Criſpinus præerat: & Epicides eruptionem in ſtationes Marcelli fecit: & claſſis Punica littori, quod inter vrbem & caſtra Romana erat, appulſa eſt, ne quid præſidij Criſpino ſubmitti à Marcello poſſet. Tumultũm tamen maiorem hoſtes præbuerũt, quàm certamen. nam & Criſpinus Hippocratem non repulit tantum à munimentis, ſed inſecutus etiam eſt trepidè fugientem: & Epicidẽ Marcellus in vrbem compulit. ſatisq; iam etiam in poſterum videbatur prouiſum, ne quid ab repentinis eorum excurſionibus
D periculi foret. Acceſſit & peſtilentia, commune malum, quod facile vtrorumq; animos auerteret à belli conſilijs. nam tempore autumni, & locis natura grauibus, multo tamen magis extra vrbẽ, quam in vrbe intolerãda vis æſtus per vtraq; caſtra omnium fermè corpora mouit. & primo temporis ac loci vitio & ægri erant, & moriebantur. poſtea curatio ipſa, & contactus ægrorum vulgabat morbos: vt aut neglecti deſertiq;, qui incidiſſent, morerentur: aut aſſidentes curanteisq; eadem vi morbi repletos ſecum traherent: quotidianaq; funera, & mors ob omnium oculos eſſet, & vndiq; dies noctesq; ploratus audirẽtur. poſtremò ita aſſuetudine mali efferauerant animos, vt non modò non lachrymis, iuſtoq; comploratu proſequerẽtur mortuos, ſed ne efferrent quidem, aut ſepelirent: iacerentq; ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimi-
E lem quoq; mortem expectantium: mortuiq; ęgros ægri validos cum metu, tum tabe ac peſtifero odore corporum conficerent. & vt ferro potius morerentur, ferro quidam inuadebant ſoli hoſtium ſtationes. Multo tamen maior vis peſtis Pœnorum caſtra quàm Romana, diu circunſedẽdo Syracuſas cæde aquisq; affecerat magis. Ex hoſtium exercitu Siculi vt primùm vidêre ex grauitate loci vulgari morbos, in ſuas quiſque propinquas vrbes dilapſi ſunt. at Carthaginienſes, quibus nuſquã receptus erat, cum ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad internecionem omnes perierunt. Marcellus, vt tanta vis ingruebat mali, adduxerat in vrbem ſuos: infirmaq; corpora tecta & vmbræ recreauerant. multi tamen ex Romano exercitu eadem peſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri Punico exercitu, Siculi, qui Hippocratis milites fuerant, haud in magna oppida, cæterùm & ſitu & munimentis tuta: tria millia alterum ab

Philodemus tradito Romanis Euryalo ad Epicidem redit.

Marcellus Acradinam circumſedit.

Hippocrates & Himilco ferunt ſuppetias Syracuſanis.

Peſtilentia.

Syracusis,alterũ quindecim ab ostio & cõmeatus,è ciuitatibus suis comportabant,& F
auxilia accersebant.Interea Bomilcar iterũ cum classe profectus Carthaginem,ita exposita fortuna sociorũ,vt spem faceret,non ipsis modò salutarẽ opem ferri posse, sed Romanos quoq; in capta quodammodo vrbe capi:perpulit vt onerarias naues quàm plurimas omni copia rerum onustas secum mitterẽt,classemq; suam augerent. Igitur centum triginta nauibus lõgis,& septuaginta onerarijs profectus à Carthagine, prosperos satis ventos ad traijciendum in Siciliã habuit.sed ijdem venti superare eum Pachynum prohibebant:Bomilcaris aduẽtus fama primò,dein præter spem mora, cum gaudium & metum inuicem Romanis Syracusanisq; præbuisset: Epicides metuens, ne,si pergerent ijdẽ qui tũ tenebant,ab ortu solis flare per dies plures venti,classis Punica Africã repeteret:tradita Acradina mercenariorũ militum ducibus, ad Bomilca- G
rem nauigat,classem in statione versa in Africã habentem,atq; timentem nauale prelium,non tam quòd impar viribus,aut numero nauiũ esset (quippe etiam plures habebat) quàm quòd venti aptiores Romanę quàm suę classi flarent: perpulit tandem, vt fortunam naualis certaminis experiri vellet.Et Marcellus cùm & Siculũ exercitum ex tota insula conciri videret, & cum ingenti commeatu classem Punicam aduentare, ne simul terra mariq; incluſus vrbe hostiũ vrgeretur, quanquam impar numero
Bomilcaris classis jugit, ne cum Romana pugnaret. nauium erat,prohibere aditu Syracusarũ Bomilcarem constituit.Duæ classes infestæ circa promontorium Pachynũ stabant, vbi primùm trãquillitas maris in altum euexisset,concursuræ.Itaq; cadente iam Euro,qui per dies aliquot sęuierat,prior Bomilcar mouit:cuius prima classis petere altũ visa est, quo facilius superaret promontori- H
um.cęterùm postquã tendere ad se Romanas naues vidit, incertũ qua subita territus re,Bomilcar vela in altũ dedit,missisq; nuncijs Heraclea, qui onerarias naues retrò in Africam repetere iuberent, ipse Siciliã præteruectus, Tarentũ petit.Epicides à tanta repentè destitutus spe,ne in obsidionem magna ex parte captę vrbis rediret, Agrigentum nauigat,expectaturus magis euentũ,quàm inde quicquam moturus. Quæ vbi
De conditionibus dedendæ vrbis Syracusarũ agitur. in castra Siculorũ sunt nuntiata,Epicidẽ Syracusis excessisse, à Carthaginiensibus relictam insulam,& propè iterũ Romanis traditam:legatos de conditionibus dedendę vrbis explorata ptius per colloquia voluntate eorum qui obsidebantur, ad Marcellum mittũt.Cùm haud fermè discreparet,quin quæ vbiq; regum fuissent, Romanorum essent:Siculis cætera cum libertate ac legibus suis seruarentur: euocatis ad collo- I
quium ijs,quibus ab Epicide credita res erat,missos se simul ad Marcellum, simul ab eo ad exercitum Siculorũ aiunt,vt vna omnium qui obsiderentur,quiq; extra obsidionem essent,fortuna esset:néue alteri propriè sibi paciscerentur quicquã.Recepti deinde ab ijs,vt necessarios hospitesq; alloquerentur,expositis quæ pacta iam cum Marcello haberent,oblata spe salutis perpulêre eos,vt secum præfectos Epicidis,Polycle-
Epicidis præfecti interficiuntur. tum & Philistionẽ & Epicidem,cui Sydũ cognomen erat, aggrederentur. interfectis ijs,& multitudine ad concionẽ conuocata:& inopiã,qua ipsi inter se fremere occultè soliti erant,conquesti:& quanquã tot mala vrgerent, negarunt fortunã accusandam esse,quòd in ipsorũ esset potestate, quandiu ea paterentur. Romanis causam oppugnandi Syracusas fuisse charitatẽ Syracusanorum,non odiũ: nam vt occupatas res ab K
satellitibus Annibalis,deinde Hieronymi, Hippocrate atq; Epicide audierint, tum bellum mouisse,& obsidere vrbẽ cœpisse:vt crudeles tyrannos eius, non vt ipsam vrbem expugnarẽt.Hippocrate verò interẽpto,Epicide intercluso ab Syracusis,& præfectis eius occisis,Carthaginiẽsibus omni possessione Sicilię terra mariq; pulsis:quam supereſſe causam Romanis,cur nõ perinde,ac si Hiero ipse viueret,vnicus Rom.amicitię cultor,incolumes Syracusas esse velint?Itaq; nec vrbi nec hominibus aliud periculi,q̃ ab semetipsis esse,si occasionẽ reconciliandi se Rom.prętermisissent.eã autem,
Syracusanorum oratores ad Marcellum missi. qualis illo momẽto horę sit,nullã deinde fore,si simul libertas ab impotẽtibus tyrannis apparuisset.Omniũ ingenti assensu oratio audita est.Prr.tamẽ prius creati, quàm legatos nominari,placuit.ex ipsorũ deinde Prr.numero missi oratores ad Marcellum.

quorum

A quorum Princeps, Neq; primò, inquit, Syracusani à vobis defecimus. sed Hieronymus, nequaquam tam in vos impius, quàm in nos: nec postea pacẽ tyranni cæde compositam Syracusanus quisquã, sed satellites regij Hippocrates atq; Epicides, oppressis nobis hinc metu, hinc fraude, turbauerunt. nec quisquã dicere potest, aliquando nobis libertatis tempus fuisse, quod pacis vobiscum non fuerit. Nunc certè cęde eorum qui oppressas tenebãt Syracusas, cùm primùm arbitrij nostri esse cœpimus, extemplò venimus ad tradẽda arma: dedendos nos, vrbẽ, mœnia: nullá recusandam fortunam, quæ imposita à vobis fuerit. Gloriã captę nobilissimę pulcherrimęq; vrbis Gręcarum dij tibi dederunt Marcelle. quicquid vnquã terra mariq; memorandũ gessimus, id tui triumphi titulo accedit. famæ ne credi malis, quanta vrbs à te capta sit, quàm posteris

B quoq; eam spectaculo esse, quò quisquis terra, quisquis mari venerit, nunc nostra de Athenienſibus Carthaginiẽſibusq; trophęa, nũc tua de nobis ostendat, incolumesq; Syracusas familię vestrę sub clientela nominis Marcellorũ, tutelaq; habendas tradas, ne plus apud vos Hieronymi quàm Hieronis memoria momenti faciat. diutius ille multò amicus fuit, quàm hic hostis, & illius etiã benefacta persensistis, huius amentia ad pernicię tantum ipsius valuit. Omnia & impetrabilia & tuta erãt apud Romanos. inter ipsos plus belli ac periculi erat. namq; transfugæ tradi se Romanis rati, mercenariorum quoq; militum auxilia in eundẽ compulere metũ. arreptisq; armis prætores primùm obtruncant, inde ad cædem Syracusanorũ discurrunt: quosq; fors obtulit, irati interfecerunt, atq; omnia quæ in promptu erant, diripuere. tum ne sine du-

Transfugæ & mercenarij milites obuium quemq; Syracusanorum interficiunt.

C cibus essent, sex præfectos creauêre, vt terni Acradinæ ac Nasso præessent. Sedato tandem tumultu exequentibus sciscitando mercenarijs, quæ acta cum Romanis essent, dilucere id quod erat, cœpit: aliam suam, ac transfugarum causam esse. In tempore legati à Marcello redierunt, falsa eos suspicione incitatos memorantes: nec causam expetendæ pœnæ eorum vllam Romanis esse. Erat ex tribus Acradinæ pręfectis Hispanus, Mericus nomine. ad eum inter comites legatorũ de industria vnus ex Hispanorum auxiliaribus est missus, qui sine arbitris Mericũ nactus, primùm quo in statu reliquisset Hispaniam (& nuper inde venerat) exponit. omnia Romanis ibi obtineri armis. posse eum, si operæ precium faciat, principem popularium esse: seu militare cum Romanis, seu in patriã reuerti libeat. contrà, si malle obsideri pergat, quam sedem es-

D se terra mariq; clauso? Motus his Mericus, cùm legatos ad Marcellum mitti placuisset, fratrem inter eos mittit: qui per eundem illum Hispanum secretus ab alijs ad Marcellum deductus, cùm fidem accepisset, cõposuissetq; agendę rei ordinẽ, Acradinam redit. Tum Mericus, vt ab suspicione proditionis auerteret omnium animos, negat sibi placere legatos cõmeare vltro citroq;. neq; recipiendũ quenquam, neq; mittendum: & quo intentius custodię seruentur, opportuna loca diuidenda præfectis esse, vt suæ quisq; partis tutandæ reus sit. Omnes assensi sunt partibus diuidendis: ipsi regio euenit ab Arethusa fonte vsq; ad ostium magni portus. id vt scirent Romani, fecit. Itaq; Marcellus nocte nauim onerariam cum armatis remulco quadriremis trahi ad Acradinam iussit: exponitq; milites regione portę, quę propè fontem Arethusam est. Hoc

Mericus Hißpanus prodidit Acradinam Syracusarum præsidium.

E cùm quarta vigilia factum esset, expositosq; milites porta vt conuenerat, recepisset Mericus: luce prima Marcellus omnibus copijs mœnia Acradinæ aggreditur, ita vt non eos solùmqui Acradinam tenebant, in se cõuerteret, sed ab Nasso etiam agmina armatorum concurrerent, relictis stationibus suis, ad vim & impetum Romanorum arcendum. In hoc tumultu actuariæ naues instructę iam antè, circunuectæq; ad Nassum armatos exponunt. qui improuiso adorti semiplenas stationes, & adapertas fores portæ, qua paulo antè excurrerant armati, haud magno certamine Nassum cæpere, desertam trepidatione & fuga custodum. neq; vllis minus præsidij, aut pertinaciæ ad manendum, quàm transfugis fuit: quia ne suis quidem satis credẽtes se, medio certamine effugerunt. Marcellus vt captã esse Nassum didicit, & Acradinę regionem vnam teneri, Mericumq; cum pręsidio suis adiunctum, receptui cecinit: ne regiæ opes, quarum fama

rum fama maior quàm res erat, diriperentur. Suppreſſo impetu militum, & ijs qui in F
Acradina erant transfugis ſpacium locusq; fugæ datus eſt: & Syracuſani tandem li-
Naſſus capitur à Romanis. beri metu, portis Acradinæ apertis, oratores ad Marcellum mittunt: nihil petentes
aliud, quàm incolumitatem ſibi, liberisq; ſuis. Marcellus concilio aduocato, & adhi-
bitis etiam Syracuſanis, qui per ſeditiones pulſi ab domo inter præſidia Romana fu-
erant, reſpondit: non plura per annos quinquaginta benefacta Hieronis quàm pau-
cis his annis maleficia eorum qui Syracuſas tenuerint, erga populum Romanum eſ-
ſe. ſed pleraque eorum quò debuerint, recidiſſe: fœderumq; ruptorum ipſos ab ſe
grauiores multò, quàm populus Romanus voluerit, pœnas exegiſſe. Se quidem ter-
tium annum circunſedere Syracuſas, non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet,
ſed ne transfugarum duces captam & oppreſſam tenerent. Quid potuerint Syracu- G
ſani facere, exemplo vel eos Syracuſanorum eſſe, qui inter præſidia Romana fuerint:
vel Hiſpanum ducem Mericum, qui præſidium tradiderit: vel ipſorum Syracuſano-
rum poſtremò ſerum quidem, ſed forte conſilium. Omnium ſibi laborum periculo-
rumq;, circa mœnia Syracuſana terra mariq; tandiu exhauſtorum nequaquam tan-
tum fructum eſſe, quàm capere Syracuſas potuiſſe. Inde quæſtor cum præſidio ad
Syracuſæ diripiendæ militi Romano data. Naſſum ad accipiendam pecuniam regiam, cuſtodiẽdamq; miſſus: diripiendaq; vrbs
militi data eſt, cuſtodibusq; diuiſis per domos eorum, qui intra præſidia Romana fu-
erunt. Cùm multa iræ, multa inuidiæ auaritiæq; fœda exempla ederentur: Archime-
dem memoriæ proditum eſt, in tanto tumultu, quantum capta vrbs in diſcurſu diri-
pientium militum ciere poterat, intentum formis, quas in puluere deſcripſerat, ab H

I

ignaro milite quis eſſet, interfectum. ægrè id Marcellum tuliſſe, ſepulturæq; curam K
habitam: & propinquis etiam inquiſitis honori præſidioq; nomen ac memoriam
eius fuiſſe. Hoc maximè modò Syracuſæ captæ. in quibus prædæ tantum fuit, quan-
tum vix capta Carthagine tum fuiſſet, cum qua viribus æquis certabatur. Paucis antè
T. Octacilius agrum circa Vticã depopulatur. diebus, quàm Syracuſæ caperentur, T. Octacilius cum quinqueremibus octoginta
Vticam ab Lilybæo tranſmiſit. & cum ante lucem portã intraſſet, onerarias frumen-
to onuſtas cępit: egreſſusq; in terram, depopulatus eſt aliquantum agri circa Vticam,
prędamq; omnis generis retro ad naues egit. Lilybæum tertio die, quàm inde profe-
ctus erat, cum centum triginta onerarijs nauibus frumẽto prędaq; onuſtis redijt: idq;
frumentũ extemplò Syracuſas miſit. quod ni tam in tempore ſubueniſſet, victoribus
victisq; pariter pernicioſa fames inſtabat. Eadẽ æſtate in Hiſpania, cùm biennio fer-
mè nihil

A mè nihil admodum memorabile factum esset, consilijsq; magis quàm armis bellum gereretur, Romani imperatores egressi hybernis copias coniunxerunt. ibi concilium aduocatum, omniumq; in vnum congruerunt sententiæ: quando ad id locorum id modò actum esset, vt Asdrubalem tendentem in Italiam retinerent: tempus esse id iam agi, vt bellum in Hispania finiretur. & satis ad id virium credebant accessisse, triginta millia Celtiberorum ea hyeme ad arma excitata. Tres exercitus erant, Asdrubal Gisgonis filius, & Mago cõiunctis castris quinq; fermè dierum iter ab Romanis aberant. Propior erat Amilcaris filius Asdrubal, vetus in Hispania imperator, ad vrbem nomine Anitorgin exercitum habebat. Eum volebant prius opprimi duces Romani, & spes erat satis superq; ad id viriũ esse, illa restabat cura, ne fuso eo perculsi, alter As- *Quæ in Hispania gesta sunt.*

B drubal & Mago, in auios saltus montesq; recipientes sese bellum extraherent. Optimum igitur rati diuisis bifariam copijs totius simul Hispanię amplecti bellum ita inter se diuiserunt: vt P. Cornelius duas partes exercitus Romanorum sociorumq; aduersus Magonem duceret, atq; Asdrubalem: Cn. Cornelius cum tertia parte veteris exercitus Celtiberis adiunctis cum Asdrubale Barchino bellum gereret. Vnà profecti ambo duces exercitusq;, Celtiberis prægredientibus, ad vrbem Anitorgin in conspectu hostium, dirimente amne, ponunt castra. Ibi Cn. Scipio cum quibus antè dictum est copijs substitit, & P. Scipio profectus ad destinatam belli partem. Asdrubal post- *Scipiones exercitum partiuntur.*

quam animaduertit exiguum Romanum exercitum in castris, & spem omnem in Celtiberorum auxilijs esse: peritus omnis barbaricę, & præcipuè omnium earum gen- *Celtiberorum perfidia.*

C tium, in quibus per tot annos militabat, perfidiæ, facili linguæ cõmercio, cùm vtraq; castra plena Hispanorũ essent, per occulta colloquia pacisci tur magna mercede cum Celtiberorũ principibus, vt copias inde abducant. Nec atrox visum facinus, nõ enim vt in Rom. verterent arma agebatur: & merces, quanta vel pro bello satis esset, dabatur, ne bellũ gererent: & cùm quies ipsa, tum reditus domum fructusq; videndi suos suaq; grata vulgo erant. itaq; nõ ducibus facilius quàm multitudini persuasum est: simul ne metus quidẽ ab Romanis erat, quippe tam paucis, se ne retinerent. Id quidem cauendum semper Romanis ducibus erit, exẽplaq; hæc verè pro documentis habenda, ne ita externis credant auxilijs, vt nõ plus sui roboris, suarũq; propriè virium in castris habeant. Signis repentè sublatis Celtiberi abeunt, nihil aliud quærentibus cau-

D sam, obtestantibusq; vt manerent, Romanis respondentes, quàm domestico se auocari bello. Scipio postquã socij nec precibus nec vi retineri poterant: nec se aut parem sine illis hosti esse, aut fratri rursus coniungi vidit posse: nec vllum aliud salutare consilium in promptu esse: retrò quãtum posset, cedere statuit, in id omni cura intentus, necubi hosti æquo se committeret loco, qui transgressus flumen propè vestigijs abeuntium insistebat. Per eosdẽ dies P. Scipionẽ par terror, periculũ maius ab nouo hoste vrgebat. Masanissa erat iuuenis, qui eo tempore erat socius Carthaginiensium, quem *Masanissa socius Carthaginiensiũ.*

deinde clarum potẽtemq; Romana fecit amicitia. Is tum cum equitatu Numidarum & aduenienti P. Scipioni occurrit, & deinde assiduè dies noctesq; infestus aderat: vt non vagos tantùm procul à castris lignatum pabulatumq; progressos exciperet, sed

E ipsis obequitaret castris, inuectusq; in medias sæpe stationes, omnia ingenti tumultu turbaret. noctibus quoq; sępe incursu repentino in portis vallóq; trepidatum est: nec aut locus, aut tempus vllum vacuum à metu ac solicitudine erat Romanis: compulsisq; intra vallum, adempto rerum omnium vsu, cùm propè iusta obsidio esset, futuramq; arctiorem eam appareret, si se Indibilis, quem cum septem millibus & quingentis Suessetanorum aduentare fama erat, Pœnis cõiunxisset: dux cautus & prudens Scipio victus necessitatibus, temerariũ capit consiliũ, vt nocte Indibili obuiam iret: *Indibilis.*

& quocunq; occurrisset loco, prælium confereret. Relicto igitur modico præsidio in castris, præpositoq; T. Fonteio legato, media nocte profectus, cum obuijs hostibus manus conseruit. Agmina magis, quàm acies pugnabãt, superior tamen, vt in tumultuaria pugna, Romanus erat. cæterùm & equites Numidæ repentè, quos fefellisse se

dux ratus erat,ab lateribus circumfusi magnum terrorem intulere. Contracto aduer- F
sus Numidas certamine nouo,tertius insuper aduenit hostis. duces Pœni assecuti ab tergo iam pugnantes,ancepsq; prælium Romanos circunsteterat, incertos in quem potissimum hostem,quamue in partem cõferti eruptionem facerent. Pugnanti hortantiq; imperatori, & offerenti se vbi plurimus labor erat, latus dexterum lancea trajicitur:cuneusq; is hostium,qui in confertos circa ducem impetum fecerat,vt exanimem labentemq; ex equo Scipionẽ vidit,alacres gaudio cum clamore per totam aciem nuntiantes discurrunt,imperatorem Rom.cecidisse. Hæc peruagata passim vox, vt & hostes haud dubiè pro victoribus,& Romani pro victis essent, fecit. Fuga confestim ex acie duce amisso fieri cępta est.cęterum vt ad erumpendum inter Numidas, aliaq; leuium armatorum auxilia haud difficilis res erat:ita effugere tantum equitum, G
æquantiumq; equos velocitate peditum, vix poterant, cæsiq; propè plures in fuga: quàm in pugna sunt.nec superfuisset quisquam,ni pręcipiti iam ad vesperum die nox
Victores Pœni Cn. Scipionẽ insequuntur. interuenisset.Haud segniter inde duces Pœni fortuna vsi,confestim è prælio, vix necessaria quiete data militibus,ad Asdrubalem Amilcaris citatum agmen rapiunt:non dubia spe cum copias coniunxissent,debellari posse. Quo vbi est ventum, inter exercitus ducesq; victoria recenti lætos gratulatio ingẽs facta,imperatore tanto cum omni exercitu deleto,& alterã pro haud dubio parem victoriam expectãtes. Ad Romanos nondum quidem fama tantæ cladis peruenerat, sed tamen mœstum quoddam silentium erat.& tacita diuinatio:qualis iam præsagientibus animis imminentis mali esse solet.Imperator ipse,præterquàm quòd ab socijs se desertum, hostium tantum H
auctas copias sentiebat,coniectura etiam & ratione ad suspicionem acceptæ cladis, quàm ad vllam bonam spem pronior erat.Quónam modo enim Asdrubalem ac Magonem,nisi defuncto suo fratre bello, sine certamine adducere exercitum potuisse? quomodo autem non obstitisse?aut ab tergo non secutũ fratrem? vt si prohibere quo minus in vnum coirent & duces,& exercitus hostiũ non posset, ipse certè cum fratre coniungeret copias. His anxius curis id modò esse salutare in præsens credebat,cedere inde quantum posset.& inde vna nocte ignaris hostibus,& ob id quietis, aliquantum emensus est iter.Luce,vt senserunt,profectos hostes,præmissis Numidis, quàm poterant maximè citato agmine sequi cœperunt.ante noctẽ assecuti Numidæ, nunc ab tergo,nunc in latera concursantes.Consistere cœperũt, ac tutari agmen quantum I
possent:tamen tutò vt simul pugnarent,procederẽtq;: Scipio hortabatur, priusquam pedestres copiæ assequerentur.cæterùm nunc agendo,nunc sustinendo agmen,cum aliquandiu haud multum procederetur:& nox iam instaret:reuocat è prælio suos Scipio & collectos in tumulum quendã,non quidem satis tutũ: præsertim agmini perculso,editiorem tamen,quàm cætera circa erant,subducit. Ibi primò impedimentis, & equitatu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter impetus incursantium Numidarum arcebant. dein postquam toto agmine tres imperatores cum tribus iustis exercitibus aderant, apparebatq; parum armis ad tuendum locum sine munimento valiturus esse,circumspectare atq; cogitare dux cępit, si quo modò posset vallum circùm inijcere.sed erat adeò nudus tumulus & asperi soli, vt nec virgulta K
vallo cedendo, nec terra cespiti faciendo,aut ducendæ fossæ alijúe vlli operi apta inueniri posset:nec fermè quicquã satis arduũ aut abscissum erat,quod hosti aditum ascensumúe difficilem præberet.omnia fastigio leni subuexa, vt tamẽ aliquam imaginem valli obijcerent:clitellas illigatas oneribus velut struentes ad altitudinem solitam circundabant:cumulo sarcinarũ omnis generis obiecto, vbi ad moliendum clitellæ defuerant.Punici exercitus postquam aduenere, in tumulum quidem perfacilè agmen erexere.munitionis verò facies noua primo eos velut miraculo quodã tenuit, cum duces vndiq; vociferarentur,quid starent? & non ludibrium illud vix fœminis
Cn. Scipionis exercitus funditur. puerisue morandis satis validum distraherẽt,diriperentq;? captum hostem teneri latentẽ post sarcinas.Hæc contemptim duces increpabãt.cęterùm neq; transilire, neq;

moliri

A moliri onera obiecta, nec cedere ſtipatas clitellas, ipſiſq; obrutas ſarcinis, facilè erat. Tardatis diu cum amoliti obiecta onera armatis dediſſent viam, pluribusq; idem partibus fieret, capta iam vndiq; caſtra erant: pauci ab multis, perculſiq; à victoribus paſſim cædebantur. Magna pars tamen militum, cùm in propinquas refugiſſet ſyluas, in caſtra P. Scipionis, quibus T. Fronteius legatus præerat, perfugerunt. Cn. Scipionem alij in tumulo primo impetu hoſtium cęſum tradunt. alij cum paucis in propinquam caſtris turrim perfugiſſe. hanc igni circundatam, atque ita exuſtis foribus, quas nulla moliri potuerunt vi, captam: omnesq; intus cum ipſo imperatore occiſos. Anno ſeptimo poſtquam in Hiſpaniam venerat Cn. Scipio, vndetrigeſimo die poſt fratris mortem eſt interfectus. Luctus ex morte eorum non Romæ maior quàm per totam

Cn. Scipiõis mors.

B Hiſpaniam fuit. Quin apud ciues partem doloris & exercitus amiſſi, & alienata prouincia, & publica trahebat clades. Hiſpanię ipſos lugebãt deſiderabantq; duces Cneũ tamen magis, quòd diutius prętuerat ijs, priorq; & fauorem occupauerat, & ſpecimen iuſtitiæ temperantiæq; Romanę primus dederat. Cùm delet⁹ exercitus, amiſſæq; Hiſpaniæ viderentur, vir vnus res perditas reſtituit. Erat in exercitu L. Martius Septimij filius, eques Romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenij aliquanto quàm pro fortuna, in qua erat natus, maioris. ad ſummã indolem acceſſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua per tot annos omneis militiæ arteis edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & quibuſdam de præſidijs deductis, haud contemnendum exercitum fecerat, iunxeratq; cum T. Fróteio P. Scipionis legato. Sed tantũ prętitit eques Rom.

L. Martius res Hiſpaniæ perditas reſtituit.

C aũthoritate inter milites atq; honore, vt caſtris citra Iberum cõmunitis, cùm ducem exercituum comitijs militarib⁹ creari placuiſſet: ſubeuntes alij alijs in cuſtodiam valli ſtationesq;, donec per omnes ſuffragium iret, ad L. Martium cuncti ſummam imperij detulerint. Omne inde tempus (exiguum id fuit) muniendis caſtris, conuehendisq; commeatibus conſumptum: & omnia imperia milites cùm impigrè, tum haud quaquam abiecto animo exequebantur. Cæterùm poſtquam Aſdrubalem Giſgonis venientem ad reliquias belli delendas tranſiſſe Iberum, & appropinquare allatum eſt: ſignumq; pugnæ propoſitum ab nouo duce milites viderunt: recordati quos paulo antè imperatores habuiſſent, quibusq; & ducibus & copijs freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent, flere omnes repentè, & offenſare capita: & alij manus ad cœlum

Aſdrubal reliquias exercitus Scipionũ aggreditur.

D tendere, deos incuſantes: alij ſtrati humi ſuum quiſq; nominatim ducem implorare. neq; ſedari lamentatio poterat, excitantibus centurionibus manipulares, & ipſo minitante & increpãte Martio, quòd in muliebres & inutiles ſe proieciſſent fletus, poti⁹ quàm ad tutandos ſemetipſos & Remp. ſecum acuerent animos, & ne inultos imperatores ſuos iacere ſinerent: cum ſubitò clamor tubarumq; ſonus (iam enim prope vallum hoſtes erant) exauditur. inde verſo repentè in iram luctu, diſcurrunt ad arma: ac velut accenſi rabie diſcurrunt ad portas, & in hoſtem negligenter atque incompoſitè venientem incurrunt. Extemplò improuiſa res pauorem incutit Pœnis. mirabundiq; vnde tot hoſtes tam ſubitò exorti propè deleto exercitu forent, vnde tanta audacia, tanta fiducia ſui victis ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus cæſis extiti

E ſiet: quis caſtris præeſſet: quis ſignum dediſſet pugnæ: ad hæc tot iam nec opinata primò omnium incerti, ſtupentesq; referunt pedem: dein valida impreſſione pulſi, terga vertunt, & aut fugientium cædes fœda fuiſſet, aut temerarius periculoſusq; ſequentium impetus, ni Martius properè receptui dediſſet ſignum, obſiſtensq; ad prima ſigna, quoſdam & ipſe retinens, concitatam repreſſiſſet aciem. inde in caſtra auidos adhuc cædisq; & ſanguinis reduxit. Carthaginienſes trepidè primò ab hoſtium vallo acti, poſtquam neminem inſequi viderunt, metu ſubſtitiſſe rati, contemptim rurſus & ſedato gradu in caſtra abeunt. Par negligentia in caſtris cuſtodiendis fuit. nam & ſi propinquus hoſtis erat, tamen reliquias eum eſſe duorum exercituum ante paucos dies deletorum, ſuccurrebat. Ob hoc cùm omnia neglecta apud hoſtes eſſent, exploratis ijs, Martius ad conſilium prima ſpecie temerarium magis quàm audax ani-

Aſdrubalis exercitus in fugam verſus.

mum adiecit, vt vltro castra hostium oppugnaret: simul facilius esse ratus vnius Asdrubalis expugnari castra, quàm, si se rursus tres exercitus ac tres duces iunxissent, sua defendi: simul, aut si successisset cœptis, recepturum se afflictas res: aut si pulsus esset, tamen vltrò inferendo arma contemptum sui dempturum. ne tamen subita res, & nocturnus terror etiamnum suæ fortunæ consilium perturbaret, alloquendos adhortandosq; sibi milites ratus, concione aduocata ita disseruit: Vel mea erga imperatores nostros viuos mortuosq; pietas, vel præsens omnium nostrûm, milites, fortuna fidem cuiuis facere potest: mihi hoc imperium, vt amplum iudicio vestro, ita re ipsa graue ac solicitum esse. quo enim tempore, nisi metus mœrorem obstupefaceret, vix ita compos mei essem, vt aliqua solatia inuenire ægro animo possem: cogor vestram omnium vicem (quod difficillimum in luctu est) vnus consolari. & ne tum quidem, vbi quónam modò has reliquias duorum exercituum patriæ conseruare possim, cogitandum est: auertere animum ab assiduo mœrore libet. præsto est enim acerba memoria: & Scipiones me ambo dies noctesq; curis insomnijsq; agitant & excitant sæpe somno, neu se, neu inuictos per octo annos in ijs terris milites suos, commilitones vestros, neu Remp. patiar inultam: & suam disciplinam suaq; instituta sequi iubent. Et vt imperijs viuorum nemo obedientior me vno fuerit, ita post mortem suam, quod quaque in re facturos illos fuisse maximè censeam: id optimum ducere vos quoque velim milites, non lamentis lacrymisq; tanquam extinctos prosequi, (viuunt enim vigentq; fama rerum gestarum) sed quotiescunque occurret memoria illorum, velut si adhortanteis signumq; dantes videatis eos, ita prælia inire. Nec alia profecto species hesterno die oculis animisq; vestris oblata, memorabile illud edidit prælium: quo documentũ dedistis hostibus, nõ cum Scipionib⁹ extinctum esse nomen Romanum: & cuius populi vis atq; virtus non obruta sit Cannensi clade, ex omni profectò sæuitia fortunæ emersuram esse. Nunc, qui tantum ausi estis sponte vestra, experiri libet quantum audeatis duce vestro authore. non enim hesterno die cùm signum receptui dedi, sequentibus effusè vobis turbatum hostem, frangere audaciam vestram, sed differre in maiorem gloriam atq; opportunitatem volui: vt postmodum præparati incautos, armati inermes, atq; etiam sopitos, per occasionem aggredi possetis. Nec huius occasionis spem milites fortè temerè, sed ex re ipsa conceptam habeo. A vobis quoque profectò si quis quærat, quónam modo pauci à multis, victi à victoribus castra tutati sitis: nihil aliud respondeatis, quàm idipsum, timentes vos, omnia & operibus firmata habuisse, & ipsos paratos instructosq; fuisse. Et ita se res habet. ad id, quod ne timeatur fortuna facit, minimè cauti sunt homines: quia quod neglexeris, incautum atque apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hostes, quàm ne obsessi modò ipsi atque oppugnati. castra sua vltro oppugnemus. audeamus, quod credi non potest ausuros nos: eo ipso, quod difficillimum videtur, facillimum erit. Tertia vigilia noctis silenti agmine ducam vos, exploratum habeo, non vigiliarum ordinem, non stationes iustas esse. clamor in portis auditus, & primus impetus castra cęperit. tum inter torpidos somno, pauenteisq; ad nec opinatum tumultum, & inermes in cubilibus suis oppressos illa cædes edatur, à qua vos hesterno die reuocatos ægrè ferebatis. Scio audax videri consilium. sed in rebus asperis & tenuibus fortissima quæque consilia tutissima sunt: quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paulùm fueris, nequicquam mox omissam queraris. Vnus exercitus in propinquo est: duo haud procul absunt. nunc aggredientibus par aliqua opportunitas est: & iam tentatis vestras atque illorum vires. si diem proferimus, & hesternæ eruptionis fama contenti desierimus, periculum est, ne omnes duces, omnesq; copię conueniant. tres deinde duces, tres exercitus sustinebimus hostium: quos Cn. Scipio incolumi exercitu non sustinuit? Vt diuidendo copias periere duces nostri, ita separati ac diuisi opprimi possunt hostes. alia belli gerendi via nulla est. proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatem expectemus.

Martij ad milites oratio.

Ite dijs

A Ite dijs bene iuuantibus, corpora curate, vt integri vigentesq; eodem animo in castra hostium irrumpatis, quo vestra tutati estis. Læti & audiere ab nouo duce nouũ consilium: & quo audacius erat, magis placebat. reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum consumptum: & maior pars noctis quieti data est. quarta vigilia mouere. Erant vltra proxima castra sex millium interuallo distantes aliæ copiæ Pœnorum. Vallis caua intererat, condensa arboribus. in huius syluæ medio fermè stadio cohors Romana arte Punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cæteræ copiæ silenti agmine ad proximos hostes ductæ. & cum statio nulla pro portis, neq; in vallo custodiæ essent, velut in sua castra, nullo vsquam obsistente, penetrauere. inde signa canunt, & tollitur clamor. pars semisopitos hostes cædunt, pars ignis escas

Martius Asdrubalis castra noctu inuadit.

B stramenta arida tectis injiciunt. pars portas occupant, vt fugam intercludant. hosteis simul ignis, clamor, cædes, velut alienatos sensibus, nec audire, nec prouidere quicquam sinunt. incidunt inermes inter cateruas armatorum. alij ruunt ad portas, alij obseptis itineribus super vallum saliunt: & vt quisq; euaserat, protinus ad castra altera fugiunt. vbi à cohorte & equitibus ex occulto proruentibus circunuenti cæsiq; ad vnum omnes sunt. quanquam etiam, si quis ex ea cæde effugisset, adeò raptim captis propioribus castris in altera transcursum castra ab Romanis est, vt præuenire nuncius cladis non posset. Ibi verò quo longius ab hoste aberant, & quia sub lucem pabulatum, lignatum & prædatum quidam dilapsi fuerant, neglecta magis omnia ac soluta inuenere: arma tantum in stationibus posita, milites inermes, aut humi se-

Altera castra prioribus vicina capit Martius.

C dentes accubantesq;, aut obambulantes ante vallum portasq;. Cum his tam securis solutisq; Romani callentes adhuc ab recenti pugna, ferocesq; victoria prælium ineunt. itaque nequaquam resisti in portis potuit. intra portas concursu ex totis castris ad primum clamorem, ex tumultu facto, atrox prælium oritur. diuq; tenuisset, ni cruenta scuta Romanorum visa indicium alterius cladis Pœnis, atque inde pauorem iniecissent. hic terror in fugam auertit omnes. effusiq; quà iter est, nisi quos cædes oppressit, exuuntur castris. Ita nocte ac die bina castra hostium expugnata ductu L. Martij. Ad triginta septem millia hostium cæsa, author est Claudius, qui annales Acilianos ex Græco in Latinum sermonem vertit: captos ad mille octingentos triginta, prædam ingentem partam: in ea fuisse clypeum argenteum * pondo centum

Val. 1380. cō.

D triginta octo, cum imagine Barchini Asdrubalis. Valerius Antias vna castra Magonis capta tradit, septem millia cæsa hostium: altero prælio eruptione pugnatum cum Asdrubale, decem millia occisa, quatuor millia trecentos triginta captos. Piso quinque millia hominum, cùm Mago cedenteis nostros effuse sequeretur, cæsa ex insidijs scribit. Apud omnes magnum nomen Martij ducis est. & veræ gloriæ eius etiam

Martij gloria.

miracula addunt: flammam ei concionanti fusam è capite sine ipsius sensu cum magno pauore circunstantium militum: monumentumq; victoriæ eius de Pœnis vsque ad incensum Capitolium fuisse in templo clypeum, Martium appellatum, cum imagine Asdrubalis. Quietæ deinde aliquandiu in Hispania res fuere, vtrisque post tantas acceptas inuicem illatasq; clades cunctantibus periculum summæ rerum fa-

E cere. Dum hæc in Hispania geruntur, Marcellus captis Syracusis cùm cætera in Sicilia tanta fide atq; integritate composuisset, vt nõ modò suam gloriam, sed etiam maiestatem P. R. augeret: ornamenta vrbis, signa tabulasq;, quib⁹ abundabant Syracusæ,

Syracusana spolia.

Romam deuexit. Hostium quidem illa spolia, & parta belli iure. Cæterùm inde primum initium mirandi Græcarũ artium opera, licentiæq; hinc sacra prophanaq; omnia vulgo spoliandi, factũ est. quę postremò in Romanos deos, templũ idipsum primum, quod à Marcello eximiè ornatũ est, vertit. visebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata à Marcello templa: propter excellentia eius generis ornamenta, quorum perexigua pars comparet. Legationes omnium fermè ciuitatum Siciliæ ad eum conueniebant. dispar vt causa earum, ita conditio erat. Qui ante captas Syracusas aut non desciuerant, aut redierant in amicitiam, vt socij fideles accepti, cultiq;,

Ad Marcellum legati ex omni fermè Sicilia missi.

quos

quos metus post captas Syracusas dediderat, vt victi à victore leges acceperunt. Erant F
tamen haud paruæ reliquiæ belli circa Agrigentum Romanis: Epicides & Hanno,
duces reliqui prioris belli, & tertius nouus ab Annibale in locum Hippocratis mis-
Hipponiates ab Annibale in Siciliam missus. sus, Libyphœnicum generis Hipponiates, (Mutinem populares vocabant) vir impi-
ger, & sub Annibale magistro omneis belli artes edoctus. Huic ab Epicide & Han-
none Numidæ dati auxiliares, cum quibus ita peruagatus est hostium agros, ita so-
cios ad retinendos in fide animos eorum, ferendumq; in tempore cuique auxilium,
adijt: vt breui tempore totam Siciliam impleret nominis sui. nec spes alia maior a-
pud fauentes rebus Carthaginiensium esset. Itaque inclusi ad tempus mœnibus A-
grigenti dux Pœnus Syracusanusq;, non consilio Mutinis, quàm fiducia magis ausi
egredi extra muros, ad Himeram amnem posuerunt castra. Quod vbi perlatum ad G
Marcellum est, extemplò copias mouit: & ab hoste quatuor fermè millium inter-
uallo consedit, quid agerent pararéntue expectaturus. Sed nullum neque locum, ne-
que tempus cunctationi consilióue dedit Mutines, transgressus amnem, ac stationi-
bus hostium cum ingenti terrore ac tumultu inuectus. Postero die propè iusto præ-
lio compulit hostem intra munimenta. inde reuocatus seditione Numidarum in ca-
stris facta, cùm trecenti fermè eorum Heracleam Minoam concessissent, ad mitigan-
dos reuocandosq; eos profectus, magnoperè monuisse duces dicitur: ne absente se
cum hoste manus conferrent. Id ambo ægrè passi duces, magis Hanno, iam ante an-
xius gloria eius: Mutinem sibi modum facere, degenerem Afrum imperatori Car-
thaginiensi misso ab senatu populoq;. Is perpulit cunctantem Epicidem, vt transgres- H
si flumen in aciem exirent. nam si Mutinem opperirentur, & secunda pugnæ fortuna
euenisset, haud dubiè Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus se,
qui Annibalem subnixum victoria Cannensi ab Nola repulisset: his terra mariq; vi-
ctis ab se hostibus cedere, arma properè capere milites, & efferri signa iubet. Ad in-
struentem exercitum decem effusis equis aduolant ex hostium acie Numidæ, nun-
ciantes, populares suos primùm ea seditione motos, qua trecenti ex numero suo con-
cesserint Heracleam: dein quòd præfectum suum ab obtrectantibus ducibus gloriæ
eius sub ipsam certaminis diem ablegatum videant, quieturos in pugna. Gens fallax
promissi fidem præstitit. itaque & Romanis creuit animus, nuncio celeri per ordi-
nem misso, destitutum ab equite hostem esse, quem maximè timuerant: & territi ho- I
stes, præterquàm quod maxima parte virium suarum non iuuabantur, timore etiam
incusso ne à suo & ipsi equite oppugnarentur. Itaq; haud magna vis certaminis fuit.
Marcellus Hannonem & Epicidem fudit. Primus clamor atque impetus rem decreuit. Numidæ cùm in concursu quieti stetis-
sent in cornibus, vt terga dantes suos viderunt, fugæ tantùm parumper comites fa-
cti, postquam omnes Agrigentum trepido agmine petentes viderunt, ipsi metu ob-
sidionis passim in ciuitates proximas dilapsi. Multa millia hominum cæsa captaq;: &
VIII. elephanti. Hæc vltima in Sicilia Marcelli pugna fuit. victor inde Syracusas re-
dijt. Iam fermè in exitu annus erat. itaque senatus Romæ decreuit, vt P. Cornelius
Pr. literas Capuam ad coss. mitteret: dum Annibal procul abesset, nec vlla magni
discriminis res ad Capuam gereretur: alter eorum, si ita videretur, ad magistratus K
subrogandos Romam veniret. Literis acceptis, inter se coss. compararunt, vt Clau-
dius comitia perficeret, Fuluius ad Capuam maneret. coss. Claudius creauit. Cn. Ful-
uium Centimalum, & P. Sulpitium Seruij filium, Galbam, qui nullum antea curu-
lem magistratum gessisset. Prr. deinde creati, L. Cornelius Lentulus, M. Cornelius
Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piso. Pisoni iurisdictio vrbana,
Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit.
Consulibus prorogatum in annum
imperium est.

EPITO-

A

EPITOME LIBRI XXVI.

ANNIBAL ad tertium ab vrbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. ipse verò cum duobus millibus equitum vsque ad portam Capenam, vt vrbis situm exploraret, obequitauit. & cum per triduum in aciem vtrinq; exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit: nam cum in castra redijssent, statim serenitas erat. Capua capta est à Q. Fuluio & Ap. Claudio COSS. *Principes Campani veneno sibi consciuerunt mortem. Cùm senatus Campanorum deligatus esset ad palos, vt securi feriretur: literas à senatu missas Q. Fuluius* COS. *quibus iubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit, & lege agi iussit, & supplicium peregit. Cum in Comitijs apud populum quæreretur, cui mandaretur Hispaniarum imperium, nullo id volente suscipere, P. Scipio P. filius qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum. & suffragio populi consensuq; omnium missus, Nouam Carthaginem vno die expugnauit, cùm ageret vigesimum quartum annum, videreturq; diuina stirpe creatus: quoniam & ipse posteaquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris eius anguis sæpenumero visus est. Res præterea in Sicilia gestas continet: & amicitiam cum Aetolis iunctam, bellumq; gestum aduersum Acarnanas, & Philippum Macedonum regem.*

B

CN. Fuluius Centimalus, P. Sulpitius Galba coss. cum idibus Martijs magistratum iissent, senatu in Capitolium vocato, de Republica, de administratione belli, de prouincijs exercitibusq; patres consuluerunt. Q. Fuluio, & Appio Claudio prioris anni coss. prorogatum imperium est: atque exercitus, quos habebant, decreti. adiectumq;, ne à Capua, quam obsidebant, abscederent, priusquam expugnassent. Ea tum cura maximè intentos habebat Romanos: non tam ob iram, quæ in nullam vnquam ciuitatem iustior fuit, quàm quòd vrbs tam nobilis ac potens, sicut defectione sua traxerat aliquot populos, ita recepta inclinatura rursus animos videbatur ad veteris imperij respectum. Et prætoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerant, prorogatum est imperium. prorogatum & M. Marcello, vt proconsul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu, quem haberet. si supplemento opus esset, suppleret de legionibus, quibus P. Cornelius propr. in Sicilia præesset: dum ne quem militem legeret ex eo numero, quibus senatus missionem reditumq; in patriam negasset ante belli finem. C. Sulpitio, cui Sicilia euenerat, duę legiones, quas P. Cornelius habuisset, decretæ: & supplementum de exercitu Cn. Fuluij, qui priore anno in Apulia fœdè cæsus fugatusq; erat. Huic generi militum senatus eundem, quem Cannensibus, finem statuerat militiæ. additũ etiam vtrorumq; ignominiæ est, ne in oppidis hybernarent, néue oppidis hyberna propius vllam vrbẽ decem millib⁹ passuum ædificarent. L. Cornelio in Sardinia duę legiones datę, quib⁹ Q. Mutius præfuerat. supplementum, si opus esset, consules scribere iussi: T. Octacilio, & M. Valerio, Siciliæ Græciæq; ora cum legionibus classibusq;, quibus præerant, decreta. Quinquaginta Græci cum legione vna, centum Siculi cum duabus legionibus habebant naues. Tribus & viginti legionibus Romanis eo anno bellum terra mariq; est gestum. Principio eius anni cùm de literis L. Martij referretur, res gestæ magnificę senatui visæ. titulus honoris, quòd imperio, non populi iussu, non ex authoritate patrum dato, Proprætor senatui scripserat, magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus: & solenne auspicatorum comitiorum in castra & prouincias procul ab legibus magistratibusq; ad militarem temeritatem transferri. & cùm quidam referendum ad senatum censerent, melius visum differri eam consultationem, donec proficiscerentur equites, qui ab Martio literas attulerant. Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit: vtranque rem eam curæ fore senatui. ascribi autem, Proprætori L. Martio, non placuit: ne idipsum, quod consultationi reliquerant, pro præiudicato ferrent. Dimissis equitibus, de nulla re prius consules retulerunt. omniumq; in vnum sententiæ congruebant, agendum cum tribunis plebis esse: primo quoq; tempore ad plebem ferrent, quem cum imperio mitti placeret in Hispaniam ad eum exercitum, cui Cn. Scipio imperator præfuisset. Ea res cum tribunis acta, promulgataq; est. Sed aliud certamen occupauerat animos. C. Sempronius Blæsus die dicta Cn. Fuluium ob exercitum in Apulia amissum

C

Exercituum & prouinciarum diuisio.

L. Martij literæ multos offenderũt, quòd se Proprætorem scripserat.

D

E

amiſſum in concionibus vexabat: multa imperatorem temeritate atque inſcitia ex- F
ercitum in locum præcipitem perduxiſſe dictitans. Neminem, præter Cn. Fuluium, antè corrupiſſe omnibus vitijs legiones ſuas, quàm proderet. itaque verè dici poſſe, prius eos periſſe, quàm viderent hoſtem: nec ab Annibale, ſed ab imperatore ſuo victos eſſe. Neminem, cùm ſuffragium ineat, ſatis cernere, cui imperium, cui exercitum permittat. Quid interfuiſſe inter T. Sempronium? Cùm ei ſeruorum exercitus datus eſſet, breui effeciſſe diſciplina atq; imperio, vt nemo eorum generis ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet, præſidio ſocijs, hoſtibus terrori eſſent. Cùm ad Beneuentum aliasq; vrbes eos velut è faucibus Annibalis ereptos populo Romano reſtituiſſet, Cn. Fuluium Quiritium Romanorum exercitum, honeſte genitos, liberaliter
Cn. Fuluium amiſſi in Apulia exercitus reum agit Cn. Sempronius.
educatos, ſeruilibus vitijs imbuiſſe. ergo effeciſſe, vt feroces & inquieti inter ſocios, G
ignaui, & imbelles inter hoſtes eſſent: nec impetum modò Pœnorum, ſed ne clamorem quidem ſuſtinere poſſent. Nec herculè mirum eſſe, milites in acie non ſtetiſſe, cùm primus omnium imperator fugeret. magis mirari ſe, aliquos ſtantes cecidiſſe, & non omnes comites Cn. Fuluij fuiſſe pauoris ac fugæ. C. Flaminium, L. Paulum, L. Poſthumium, Cn. ac P. Scipiones cadere in acie maluiſſe, quàm deſerere circumuentos hoſtibus ſuos exercitus. Cn. Fuluium propè vnum nuncium deleti exercitus Romam rediſſe. Facinus indignum eſſe, Cannenſem exercitum, quòd ex acie fugerit, in Siciliam deportatum, ne prius inde dimittatur, quàm hoſtis ex Italia deceſſerit: & hoc idem in Cn. Fuluij legionibus nuper decretum. Cn. Fuluio fugam ex prælio ipſius temeritate commiſſo impunitam eſſe: & eum in ganea luſtriſq;, vbi iuuentam H
egerit, ſenectutem acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint, quàm quòd imperatoris ſimiles fuerint, relegatos propè in exilium, ignominioſam pati militiam. adeò
Cn. Fuluij rei defenſio.
imparem libertatem Romæ diti ac pauperi, honorato atq; inhonorato eſſe. Reus ab ſe culpam in milites transferebat. Eos ferociter pugnam poſcenteis productos in aciem, non eo quo voluerint, quia ſerum diei fuerit, ſed poſtero die & tempore & loco æquo inſtructos, ſeu famem, ſeu vim hoſtium non ſuſtinuiſſe. cum effusè omnes fugerent, ſe quoq; turba ablatum, vt Varronem Cannenſi pugna, vt multos alios imperatores. Quid autem ſolum ſe reſtantem prodeſſe Reipublicæ potuiſſe? niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſe potuiſſet. Non ſe inopia commeatus, non in loca iniqua incautè deductum, non agmine inexplorato euntem inſidijs cir- I
cumuentum. vi aperta, armis, acie victum: nec ſuorum animos, nec hoſtium, in poteſtate habuiſſe. ſuum cuiq; ingenium audaciam aut pauorem facere. Bis eſt accuſatus: pecuniaq; anquiſitum. tertiò teſtibus datis, cùm prę terquam quòd omnibus probris onerabatur, iurati permulti dicerent, fugæ pauorisq; initium à prætore ortum: ab eo deſertos milites, cùm haud vanum timorem ducis crederent, terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt, vt capite anquirendum concio ſucclamaret. De eo quoque nouum certamen ortum. nam cùm tribunus bis pecunia anquiſiſſet, tertio capitis ſe anquirere diceret: tribuni plebis appellati. cùm collegæ negarent ſe in mora eſſe, quo minus, quod ei more maiorum permiſſum eſſet, ſeu legibus, ſeu moribus mallet anquireret: quoad vel capitis vel pecuniæ iudicaſſet priuato: tum Sempronius perduellio- K
nis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit, diemq; comitijs ab C. Calpurnio prætore vrbis petit. Inde alia ſpes ab reo tentata eſt: ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater poſſet, florens tum & fama rerum geſtarum, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ. Id cum per literas miſerabiliter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius, negaſſentq; patres è Republica eſſe, abſcedi à Capua, priuſquam dies comitiorum aderat. Cn. Fuluius exulatum Tarquinios abijt. id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs. Inter hæc vis omnis belli verſa in
Capua obſeſſa acrius quàm oppugnata.
Capuam erat. obſidebatur tamen acrius quàm oppugnabatur. nec aut famem tolerare ſeruitia ac plebs poterant, aut mittere nuncios ad Annibalem per cuſtodias tam arctas. Inuentus eſt tandem quidá Numida, qui acceptis literis euaſurum ſe profeſſus, vt promiſſum præſtaret, per media Romana caſtra nocte egreſſus, ſpem accendit

Campa-

A Campanis, dum aliquid virium supereſſet, ab omni parte eruptionem tentandi. Cæterùm in multis certaminibus equeſtria prælia fermè proſpera faciebant: pedites ſuperabantur. ſed nequaquam tam lætum vincere, quàm triſte vinci vlla parte erat, ab obſeſſo & propè expugnato hoſte. Inita tandem ratio eſt, vt quod viribus deerat, arte æquaretur. Ex omnibus legionib⁹ electi ſunt iuuenes maximè vigore ac leuitate corporum veloces: eis parmæ breuiores, quàm equeſtres, & ſeptena iacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro, quale haſtis velitaribus ineſt. eos ſingulos in equos ſuos accipientes equites aſſuefecerunt, & vehi poſt ſeſe, & deſilire perniciter, vbi ſignum datum eſſet. Poſtquam aſſuetudine quotidiana ſatis intrepidè viſum eſt fieri, in campum, qui medius inter caſtra murumq; erat, aduerſus inſtructos Cāpanorum
B equites proceſſerunt, & vbi ad cōiectum teli ventum eſt, ſigno dato velites deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repentè in hoſtiū equites incurrit: iaculaq; cum impetu alia ſuper alia emittunt. quibus plurimis in equos virosq; paſſim coniectis permultos vulnerauerunt. pauoris tamen plus ex re noua atque inopinata iniectum eſt. & in perculſum hoſtem equites inuecti, fugam ſtragemq; eorum vſque ad portas fecerunt. Inde equitatu quoq; ſuperior Romana acies fuit. Inſtitutum, vt velites in legionibus eſſent. Authorem peditum equiti immiſcendorum centurionem Q. Nauium ferunt: honoriq; id ei apud imperatorem fuiſſe. Cùm in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent, Annibalem in diuerſum Tarentinæ arcis potiundæ, Capuæq; retinendæ trahebant curæ. vicit tamen reſpectus Capuæ, in quam omnium ſociorum hoſti-
C umq; conuerſos videbat animos: documento futuræ qualemcunque euentum defectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impedimentorum relicta in Brutijs, & omni grauiore armatura, cum delectis peditum equitumq; quàm poterat aptiſſimis ad maturandum iter, in Campaniam contendit, ſecuti tamen tam raptim euntem tres & triginta elephanti. in valle occulta poſt Tifata montem imminentem Capuæ conſedit. Aduenientis cùm caſtellum Galatiam, præſidio inde vi pulſo, cœpiſſet, in circunſedenteis Capuam ſe vertit: præmiſſis antè nuncijs Capuam, quo tempore caſtra Romana aggreſſurus eſſet, vt eodem & illi ad eruptionem parati portis omnibus ſeſe effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem præbuit terro-
rem. nam alia parte ipſe adortus eſt, alia Campani omnes pedites equiteſq;, & cum
D ijs Punicum præſidium, cui Boſtar & Hanno præerant, erupit. Romani vt in re trepida, ne ad vnam concurrendo partem aliquid indefenſi relinquerent, ita inter ſe copias partiti ſunt. Appius Claudius Campanis, Fuluius Annibali eſt oppoſitus. Claudius Nero proprætor cum equitib⁹ ſextæ legionis via, quæ Sueſſulam fert: Caius Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu conſtitit è regione Vulturni amnis. Prælium non ſolito modò clamore ac tumultu eſt cœptum, ſed ad alium virorum, equorum armorumq; ſonum, diſpoſita in muris Campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ ſilenti nocte cieri ſolet, edidit clamorem, vt auerteret etiam pugnantium animos. Campanos facile in vallo Appius arcebat. Maior vis ab altera parte, Fuluium, Annibal & Pœni vrgebant. legio ibi ſexta loco
E ceſſit, qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis vſque ad vallum peruaſit. ruperatq; mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe ac periculo erat, vtrum in caſtra perrumperet, an intercluderetur à ſuis. Quem pauorem legionis, periculumq; caſtrorum Fuluius vbi vidit, Q. Nauium primoresq; alios centurionum hortatur, vt cohortem hoſtium ſub vallo pugnantem inuadant ac trucident. In ſummo diſcrimine rem verti. aut viam dandam ijs eſſe, & minore conatu, quàm condenſem aciem irrupiſſent, in caſtra irrupturos: aut conficiendos ſub vallo eſſe. nec magni certaminis rem fore: paucos eſſe, & ab ſuis intercluſos, & quæ, dum paueat, Romanis interrupta acies videatur: etiam ſi ſe vtrinque in hoſtem vertat, ancipiti pugna medios circumuenturam. Nauius vbi hæc imperatoris dicta accepit, ſecundi haſtati ſignum ademptum ſignifero in hoſtes infert, iacturum in medios eos minitans, ni ſe

Campani in equeſtribus prælijs ſæpius victores erāt, in pedeſtribus victi.

Equites Romani in equos ſuos velites ſingulos accipiunt.

Q. Nauius.

Annibal in Campaniam contendit.

Annibal caſtra Romanorum magnis viribus aggreditur.

Nauij virtus bellica.

properè ſequantur milites, & partem capeſſent pugnæ. Ingens corpus erat, & armâ honeſtabant, & ſublatum altè ſignum cõuerterat ad ſpectaculum ciues hoſteſq;. cæterùm poſtquam iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorum, tum vndiq; in eum tragulæ coniectæ, & propè tota in vnum acies verſa. ſed neq; hoſtium multitudo, neque telorum vis arcere impetum eius viri potuerunt. Et M. Attilius legatus primi principis ex eadem legione ſignum inferri in cohortem Hiſpanorum coegit. Et qui caſtris præerant, L. Porcius Licinius, & T. Popilius legati pro vallo acriter pugnant, elephantosq; tranſgredientes in ipſo vallo conficiunt, quorum corporibus cùm oppleta eſſet foſſa, velut aggere, aut ponte iniecto, tranſitum hoſtibus dedit. ibi per ſtragem iacentium elephantorum atrox edita cædes. Altera in parte caſtrorum iam pulſi erant Campani, Punicumq; præſidium: & ſub ipſa porta Capuæ, quæ ad Vulturnum fert, pugnabatur: neq; tam armati irrumpentibus Romanis reſiſtebant, quàm quòd porta baliſtis ſcorpionibusq; inſtructa, miſſilibus procul hoſtes arcebat: & ſuppreſſit impetum Romanorum vulnus imperatoris Appij Claudij: cui ſuos ante prima ſigna adhortanti, ſub læuo humero ſummum pectus gæſa ictum eſt. magna tamen vis hoſtium ante

Ap. Claudius vulneratur.

portam eſt cæſa: cæteri trepidi in vrbem compulſi. Et Annibal poſteaquam cohortis Hiſpanorum ſtragem vidit, ſummaq; vi caſtra hoſtium defendi: omiſſa oppugnatione recipere ſigna, & conuertere agmen retrò peditum, obiecto à tergo equitatu, ne hoſtis inſtaret, cœpit. Legionum ardor ingens ad hoſtem inſequendum fuit: ſed Flaccus receptui cani iuſſit, ſatis ad vtrunque profectum ratus: vt & Campani quàm haud multum in Annibale præſidij eſſet, & ipſe Annibal ſentiret. Cæſa eo die, qui huius pugnæ authores ſunt, VIII. millia hominum de Annibalis exercitu, tria ex Campanis tradunt: ſignaq; Carthaginienſibus quindecim adempta, duodeuigenti Campanis. Apud alios nequaquam tantam molem pugnæ inuenio. plusq; pauoris quàm certaminis fuiſſe, cùm inopinatò in caſtra Romana Numidæ Hiſpaniq; cum elephantis irrupiſſent: elephanti per media caſtra vadentes, ſtragem tabernaculorum ingenti ſonitu ac fuga abrumpentium vincula iumentorum facerent. fraudem quoque ſuper tumultum adiectam, immiſsis ab Annibale, qui (habuit aliquot) gnari Latinæ linguæ iuberent conſulum verbis: quoniam amiſſa caſtra eſſent, pro ſe quenque militum in proximos montes fugere. ſed eam celeriter cognitam fraudem, oppreſſamq; magna cæde hoſtium. elephantos igni è caſtris exactos. Hoc vltimum, vtcunque initum finitumq; eſt, ante deditionem Capuæ prælium fuit. Mediaſtuticus, qui ſum-

Annibal ab oppugnandis Romanorum caſtris ſuos auertit.

A qui ſumm⁹ magiſtratus apud Campanos eſt,eo anno Seppius Leſius erat,loco obſcu- *Seppius Leſius.*
ro,tenuiq; fortuna ortus. Matrem eius quondam pro pupillo eo procurantem fami-
liare oſtentum, cùm reſpondiſſet aruſpex, ſummum quod eſſet imperium Capuæ,
peruenturũ ad eum puerum:nihil ad eam ſpem agnoſcentem dixiſſe ferunt, tu perdi-
tas res Campanorum narras, vbi ſummus honos ad filium meum perueniet. Ea ludi-
ficatio veri,& ipſa in verum vertit.nam cùm fame ferroq; vrgerentur,nec ſpes vlla ſu-
pereſſet: ijs qui nati in ſpem honorum erant:honores detrectantibus,Leſius querendo deſertam ac proditam à primoribus Capuam, ſummum magiſtratũ vltimus omnium Campanorum cępit.Cæterùm Annibal vt nec hoſtes elici amplius ad pugnam vidit, nec per caſtra eorum perrumpi ad Capuam poſſe: ne ſuos quoq; cõmeatus in-
B tercluderent noui conſules, abſcedere irrito incœpto, & mouere à Capua ſtatuit ca-
ſtra.multa ſecum quò iam inde ire pergeret voluenti, ſubijt animum impetus, caput *Annibal oppugnan dæ Romæ cõſilium capit.*
ipſum belli Romam petendi: cuius rei ſemper cupitę prætermiſſam occaſionem poſt
Cannenſem pugnam, & alij vulgo fremebant, & ipſe non diſſimulabat: nec opinato
pauore ac tumultu, non eſſe deſperandum aliquam partem vrbis occupari poſſe. Eo
ſi Roma in diſcrimine eſſet, Capuam extemplò omiſſuros aut ambos imperatores
Romanos,aut alterum ex ijs.qui ſi diuiſiſſent copias,vtrunque infirmiorem factum,
aut ſibi,aut Campanis bene gerendæ rei fortunam daturos eſſe. Vna ea cura angebat,
ne vbi abſceſſiſſet, extemplò dederentur Campani. Numidam promptum ad omnia
audenda donis perlicit, vt literis acceptis, ſpecie transfugæ caſtra Romana ingreſſus,
C altera parte Capuam clàm peruadat. Literæ autem erant adhortatione plenæ. Profe-
ctionem ſuam, quæ ſalutaris illis foret, abſtracturam ad defendendam Romam ab
oppugnanda Capua duces atque exercitus Romanos.ne deſponderent animos:tole-
rando paucos dies, totam ſoluturos obſidionem. Inde naues in flumine Vulturno
comprehenſas duci Caſilinum,quod iam ante præſidij cauſa fecerat caſtellum,iuſſit,
quarum vbi tantam copiam eſſe, vt vna nocte traijci poſſet exercitus, allatum eſt: ci-
barijs decem dierum præparatis,deductas nocte ad fluuium legiones ante lucem tra-
iecit. Id priuſquam fieret, ita futurũ compertum ex transfugis, Fuluius Flaccus ſena-
tui Romam cùm ſcripſiſſet,variè hominum animi pro cuiuſque ingenio affecti ſunt. *Audito Annibalis ad vrbem aduentu exterrentur Roma ni.*
Vt in re tam trepida,ſenatu extemplò vocato,P.Cornelius,cui Aſinę cognomen erat,
D omnes duces exercitusq; ex tota Italia,neq; Capuæ, neq; vllius alterius rei memor,ad
vrbis præſidium reuocabat. Fabius Maximus abſcedi à Capua, terreriq; & circumagi
ad nutus comminationesq;Annibalis,flagitioſum ducebat. Qui ad Cannas victor,ire
tamen ad vrbem auſus non eſſet,eum à Capua repulſum ſpem potiundæ vrbis Romę
cępiſſe:Non ad Romam obſidendam,ſed ad Capuam liberandam obſidione ire Ro-
mam.cum eo exercitu,qui ad vrbem eſſet: Iouem fœderũ ruptorum ab Annibale te-
ſtem, deosq; alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſententias media ſententia P. Valerij
Flacci vicit,qui vtriuſq; rei memor,imperatorib⁹,qui ad Capuam eſſent, ſcribendum
cenſuit, quid ad vrbem præſidij eſſet. quantas autem Annibal copias duceret, aut
quanto exercitu ad Capuam obſidendam opus eſſet, ipſos ſcire. ſi & Romam è duci-
E bus alter, & exercitus pars mitti poſſet, vt ab reliquo & duce & exercitu Capua rectè
obſideretur: inter ſe compararent Claudius Fuluiusq;: vtri obſidenda Capua,vtri ad
prohibendam obſidione patriam, Romam veniendum eſſet. Hoc ſenatuſconſulto
Capuam perlato, Q.Fuluius proconſul, cui collega ex vulnere ægro, eundum Rom. *Q. Fuluius relicto Capuæ collega Appio Claudio Romã contendit.*
erat: è tribus exercitibus milite electo, ad quindecim millia peditum, mille equites
Vulturnum traducit. inde cùm Annibalem Latina via iturum ſatis comperiſſet, ipſe
per Appiæ municipia, quæq; propter eam viam ſunt, Setiam, Soram Lauinium præ-
miſit, vt commeatus paratos & in vrbibus haberent, & ex agris deuijs in viam pro-
ferrent:præſidiaq; in vrbes contraherent, vt ſua cuiq; Reſpublica in manu eſſet. An-
nibal quo die Vulturnum eſt tranſgreſſus,haud procul à flumine caſtra poſuit.poſte-
ro die præter Cales in agrum Sidicinum peruenit. ibi diem vnum populando mora-

tus, per Sueſſulam Allifanumq; & Caſinatem agrum via Latina ducit. ſub Caſinum F
biduo ſtatiua habita, & paſsim populationes factæ. Inde præter Interamnam Aquinumq; in Fregellanum agrum ad Lirim fluuium ventum. vbi interciſum pontem à Fregellanis morandi itineris cauſa inuenit. Et Fuluium Vulturnus tenuerat amnis, nauibus ab Annibale incenſis, rates ad traijciendum exercitum in magna inopia materiæ ægrè comparantem. traiecto ratibus exercitu, reliquum Fuluio expeditum iter, non per vrbes modò, ſed circa viam expoſitis benignè cõmeatibus, erat. alacresq; milites alius alium, vt adderet gradum memor ad defendendam ire patriam, hortabantur. Romam Fregellanus nuncius diem noctemq; itinere continuato ingentem attulit terrorem. tumultuoſius, quàm allatum erat, curſus hominũ affingentium vana auditis totam vrbem conciuerat. ploratus mulierũ non ex priuatis ſolùm domib⁹ exau- G
Terror mulierum Romanarum. diebatur: ſed vndiq; matronæ in publicum effuſæ circa deûm delubra diſcurrunt, crinib⁹ paſsis aras verrentes, nixæ genib⁹, ſupinas manus ad cœlum ac deos tendentes, orantesq;, vt vrbem Romam è manibus hoſtium eriperent: matresq; Romanas, & liberos paruos inuiolatos ſeruarent. Senatus magiſtratibus in foro præſto eſt, ſi quid conſulere velint. alij accipiunt imperia, diſceduntq; ad ſuas quiſq; officiorum partes. alij offerũt ſe: ſi quo vſus operę ſit. præſidia in arce, in Capitolio, in muris, circa vrbem, in monte etiam Albano atq; arce Tuſculana ponuntur. Inter hunc tumultum Q. Fuluium proconſulem profectum cum exercitu à Capua affertur, cui ne minueretur imperium, ſi in vrbem veniſſet, decreuit ſenatus, vt Q. Fuluio par cum conſulibus imperium eſſet. Annibal infeſtius perpopulato agro Fregellano propter interciſos pontes, H
per Fruſinatem Ferentinatemq; & Anagninum agrũ in Labicanum venit. inde Algido Tuſculum petijt: nec receptus mœnib⁹ infra Tuſculum dextrorſus Gabios deſcendit. inde in Pupiniam exercitu demiſſo, octo millia paſſuum à Roma poſuit caſtra.
Annibal octo millia paſſuum à Roma caſtra locat. Quo propius hoſtis accedebat, eo maior cædes fiebat fugientium, præcedentibus Numidis: pluresq; omnium generum atq; ætatum capiebantur. In hoc tumultu Fuluius Flaccus porta Capena cum exercitu Romam ingreſſus, media vrbe per Carinas Exquilias contendit. inde egreſſus inter Exquilinam Collinamq; portam poſuit caſtra. Ædiles plebis commeatum eò comportarunt. coss. ſenatusq; in caſtra venerunt. ibi de ſumma Reipublicæ conſultatum. Placuit coss. circa portas Collinam Exquilinamq; ponere caſtra: C. Calpurnium prætorem vrbanum Capitolio atq; arci I
præeſſe: & ſenatum frequentẽ in foro contineri, ſi quid in tam ſubitis rebus conſultò opus eſſet. Inter hæc Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuum ab vrbe caſtra admouit. ibi ſtatiuis poſitis, ipſe cum duobus millibus equitum ad portam Collinam
Annibal ad Anienem caſtris poſitis, cum duobus equitum millibus Romã obequitans contemplatur. vſq; ad Herculis templum eſt progreſſus: atq; vnde proximè poterat, mœnia ſitumq; vrbis obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter atq; otioſè facere, Flacco indignum viſum eſt: itaq; immiſit equites, ſubmoueriq; atque in caſtra redigi hoſtium equitatum iuſſit. Cùm commiſſum prælium eſſet, coss. transfugas Numidarum, quitum in Auentino ad mille & cc. erant, media vrbe tranſire Exquilias iuſſerunt: nullos aptiores inter conualles, tectaq; hortorũ & ſepulchra & cauas vndiq; vias ad pugnandum futuros rati. quos cum ex arce Capitolioq; cliuo publico in equis decurrentes K
quidam vidiſſent, captum Auentinum conclamauerunt. Ea res tantum tumultum ac fugam præbuit, vt niſi caſtra Punica extra vrbem fuiſſent, effuſura ſe omnis pauida multitudo fuerit. Tunc in domos atque in tecta refugiebant: vagosq; in vijs ſuos pro hoſtibus lapidibus teliſq; inceſſebant. nec comprimi tumultus, apeririq; error poterat, refertis itineribus agreſtium turba pecorumq;, quæ repentinus pauor in vrbem compulerat. Equeſtre prælium ſecundum fuit, ſummotiq; hoſtes ſunt: & quia multis locis comprimendi tumultus erant, qui temerè oriebantur, placuit, omnes qui dictatores, coss. cenſoréſue fuiſſent, cum imperio eſſe, donec receſſiſſet à muris hoſtis. Et diei quod reliquum fuit, & nocte inſequenti, multi temerè excitati tumultus ſunt, compreſſiq;. Poſtero die tranſgreſſus Anienem Annibal,

in aciem

A in aciem omnes copias eduxit. nec Flaccus consulesq; certamen detrectauere. Instructis vtrinque exercitibus in eius pugnæ casum, in qua vrbs Roma victori præmium esset, imber ingens grandine mistus ita vtranque aciem turbauit, vt vix armis retentis in castra sese receperint, nullius rei minore quàm hostium metu. Et postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit. vbi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœnos versa est: auditaq; vox Annibalis fertur. potiundæ sibi vrbis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam. Minuêre etiam spem eius & aliæ paruæ magnæq; res. magna illa, quòd cum ipse ad mœnia vrbis Romæ armatus sederet, milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos audiuit. parua autem, quòd per eos dies eum fortè a-
B grum, in quo ipse castra haberet, venisse nihil ob id diminuto pretio, cognitum ex quodam captiuo est. Id verò adeò superbum atque indignum visum, eius soli, quod ipse bello captum possideret haberetq;, inuentum Romæ emptorem: vt extemplò vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent, iusserit venire. His motus ad Turiam fluuium castra retulit, sex millia passuum ab vrbe. inde ad lucum Feroniæ pergit ire, templum ea tempestate inclytum diuitijs. Capenates aliqui accolæ eius erant, primitias frugum eò, donaq; alia pro copia portantes, multo auro argentoq; id exornatum habebant. His omnibus donis tum spoliatum templum, æris acerui, cùm rudera milites religione inducti iacerent, post profectionem Annibalis magni inuenti. Huius populatio templi haud dubia inter scriptores
C est. Cœlius Romam euntem ab Ereto diuertisse eò Annibalem tradit: iterq; eius ab Reate, Cutilijsq;, & ab Amiterno orditur. ex Campania in Samnium, inde in Pelignos peruenisse: præterq; oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse: inde Albensi agro in Marsos: hinc Amiternum, Forulosq; vicum venisse: Neq; ibi error est, quod tanti exercitus vestigia intra tam breuis æui memoriam potuerint confundi. isse enim eà constat. tantum id interest: venerítne eo itinere ad vrbem, an ab vrbe in Campaniam redierit. Cęterùm non quantum pertinaciæ ad premendam obsidione Capuam Romanis fuit, tantum ad defendendam Annibali. nanq; ex Lucanis in Brutium agrum, ad fretum verò ac Rhegium eo cursu contendit, vt propè repentino aduentu incautos oppresserit. Capua etsi nihil segnius oppressa per eos dies fuerat, tamen aduentum
D Flacci sensit. & admiratio orta est, non simul regressum Annibalem. inde per colloquia intellexerunt, relictos se desertosq;, & spem Capuæ retinendæ deploratum apud Pœnos esse. Accessit edictum proconsulis ex Senatusconsulto propositum, vulgatumq; apud hostes: vt qui ciuis Campanus ante certam diem transisset, sine fraude esset. nec vlla facta est transitio, metu magis eos, quam fide continente: quia maiora in defectione deliquerant, quàm quibus ignosci posset. cæterùm quemadmodum nemo priuato consilio ad hostem transibat, ita nihil salutare in medium consulebatur. Nobilitas Rempub. deseruerat, neque in senatum cogi poterat. in magistratu autem erat, qui non sibi honorem adiecisset, sed indignitate sua vim ac ius magistratui,
E quem gerebat, dempsisset. iam ne in foro quidem, aut publico loco principum quisquam apparebat. domibus inclusi patriæ occasum cum suo exitio indies expectabãt. summa curæ omnis in Bostarem Hannonemq; præfectos præsidij Punici versa erat, suo, non sociorum periculo solicitos. Hi conscriptis ad Annibalem literis, non liberè modò, sed etiam asperè, quibus non Capuam solùm traditam in manum hostibus, sed se quoque & præsidium in omnes cruciatus proditos incusabant: abijsse eum in Brutios, velut auertentem sese, ne Capua in oculis eius caperetur. at hercule Romanos ne oppugnatione quidem vrbis Romæ abstrahi à Capua, obsidenda potuisse, tanto constantiorem inimicum Romanum, quàm amicum Pœnum esse. Si redeat Capuam, bellumq; omne eò vertat: & se, & Campanos paratos eruptioni fore. Non cum Rheginis neque Tarentinis bellum gesturos transisse Alpes. vbi Romanæ legiones sint, ibi & Carthaginiensium exercitus debere esse. sic ad Cannas, sic ad Thra-

Instructas acies Annibalis & Romanorum tempestas aëris diremit.

Quænam Annibalis spem minuerũt.

Feroniæ templum spoliatur ab Annibale.

Flaccus Capuam cum exercitu redit.

Nobilitatis Campanæ de Rep. suæ desperatio.

Bostaris & Hannonis literæ ad Annibalem.

ſymenum rem benè geſtam, coëundo, conferendo cum hoſte caſtra, fortunam tentando. In hanc ſententiam literæ conſcriptæ Numidis, propoſita mercede iam profeſſis operam, dantur. Hi ſpecie transfugarum cum ad Flaccum in caſtra veniſſent, vt inde tempore captato abirent: fames q̃, quæ tam diu Capuæ erat, nulli non probabilem cauſam tranſitionis faceret, mulier repentè Campana in caſtra venit, ſcortum transfugarum vnius: indicatq̃ imperatori Rom. Numidas fraude cõpoſita tranſiſſe, literasq̃ ad Annibalem ferre. Id vnum ex ijs qui ſibi rem aperuiſſet, arguere ſeſe paratam eſſe. Producᵗ primò, ſatis conſtanter ignorare ſe mulierem ſimulabat. paulatim deinde conuictus veris, cum tormenta poſci & parari videret: faſſus id ita eſſe, literæq̃ prolatæ: & additum etiam indicio, quod celabatur, & alios ſpecie transfugarum Numidas vagari in caſtris Romanis. Hi ſupra LXX. comprehenſi, & cum transfugis nouis mulctati virgis, manibusq̃ præciſis, Capuam rediguntur. Conſpectũ tam triſte ſupplicium fregit animos Campanorum. Concurſus ad curiam populi factus, coegit Leſium ſenatum vocare: & primoribus, qui iam diu publicis conſilijs aberant, propalàm minabantur, niſi venirent in ſenatum, circa domos eorum ituros ſe, & in publicum omnes vi extracturos eſſe. Is timor frequentem ſenatum magiſtratui prębuit. Ibi cùm cęteri de legatis mittendis ad imperatores Romanos agerent: Vibius Virius, qui defectionis ab Romanis author fuerat, interrogatus ſententiam, negat eos qui de legatis & de pace ac deditione loquantur, meminiſſe, nec quid facturi fuerint, ſi Romanos in poteſtate habuiſſent: nec quid ipſis patiendum ſit. Quid vos, inquit, eam deditionem fore cenſetis, qua quondam, vt aduerſus Samnites auxilium impetraremus, nos noſtraq̃ omnia Romanis dedimus? Iam è memoria exceſſit, quo tempore, & in qua fortuna à populo Romano defecerimus? iam quemadmodum in defectione præſidium, quod poterat emitti, per cruciatum, & ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidenteis qũàm inimici eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalem vocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſſimum eſt, ad oppugnandam Romam hinc eum miſerimus? Age contrà, quæ illi infeſtè in nos fecerint repetite, vt ex eo quid ſperetis habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet, & Annibal hoſtis, & cuncta bello arderent, omiſſis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos coss. & duos conſulares exercitus ad Capuam oppugnandam miſerunt. alterum annum circumuallatos incluſosq̃ nos fame macerant, & ipſi nobiſcum vltima pericula, grauiſſimos labores perpeſſi: circa vallum ac foſſas ſæpe trucidati, & propè ad extremũ caſtris exuti. Sed omitto hæc. vetus atq; vſitata res eſt, in oppugnanda hoſtium vrbe labores ac pericula pati. illud iræ atque odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingentibus copijs peditum equitumq̃ caſtra oppugnauit, & ex parte cępit: tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione. profectus trans Vulturnum, peruſſit Calenum agrum: nihil tanta ſociorũ clade auocati ſunt. ad ipſam vrbẽ Romam infeſta ſigna ferri iuſſit: eam quoq; tempeſtatem imminentem ſpreuerunt. tranſgreſſus Anienem, tria millia paſſuum ab vrbe caſtra poſuit: poſtremò ad mœnia ipſa & ad portas acceſsit: Romam ſe adempturum eis, niſi omitterent Capuam, oſtendit: & non omiſerunt. Feras beſtias cęco impetu ac rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas, ad opem ſuis ferendam auertas. Romanos Roma circunſeſſa, coniuges, liberi, quorum ploratus hic quoq; propè exaudiebantur: aræ, foci, deũm delubra, ſepulchra maiorum temerata ac violata, à Capua non auerterunt. tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis. nec iniuria forſitan. nos quoq; idem feciſſemus, ſi data fortuna eſſet. Itaque quando aliter dijs immortalib. viſum eſt, cùm mortẽ ne recuſare quidem debeam, cruciatus contumeliasq̃ quas ſperat hoſtis dum liber, dum mei potens ſum, effugere morte præterquam honeſta, etiam leni poſſum: non videbo Ap. Claudium & Q. Fuluium, victoria inſolenti ſubnixos: neque vinctus per vrbem Romam triumphi ſpectaculum trahar: vt deinde in carcere, aut ad palum deligatus, lacerato virgis tergo, ceruicem ſecuri Romanæ ſubijciam: nec dirui incen-

Numidarũ tranſfugarum fraus detecta.

Campanus ſenatus metu populi frequens cogitur.

Vibij Virij oratio.

A incendiq; patriam videbo:nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, virgineſq; & ingenuos pueros. Albam, vnde ipſi oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credam, cui infeſtiores quàm Carthagini ſunt. Itaq; quibus veſtrûm ante fato cedere, quàm hæc tot & tam acerba videant, in animo eſt: ijs apud me hodie epulæ inſtructæ paratæq; ſunt. ſatiatis vino ciboq; poculum idem, quod mihi datum fuerit, circumferetur. ea potio corpus à cruciatu, animum à contumelijs, oculos, aures, à videndis audiendisq; omnibus acerbis indignisq;, quæ manent victos, vindicabit. parati erunt, qui magno rogo in propatulo ædium accenſo corpora exanima injiciant. Hæc vnâ via & honeſta & libera ad mortem, & ipſi virtutem mirabuntur hoſtes, & Annibal fortes ſocios
B ſcietab ſe deſertos ac proditos eſſe. Hanc orationem viri plures audierunt cum aſſenſu, quàm forti animo id quod probabant exequi potuerunt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertam populi Romani clementiam, haud diffidentes ſibi quoque placabilem fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt, miſeruntq;. Vibium Virium ſeptem & viginti fermè ſenatores domum ſecuti ſunt, epulatiq; cum eo, & quantum facere potuerant, alienatis mentibus vino ab imminentis ſenſu mali,

Vibius cum 27. Senatoribus venenũ ſumpſit.

C

D venenum omnes ſumpſerũt. inde miſſo cõuiuio, dextris inter ſe datis, vltimoq; complexu, collacrymantes ſuum, patriæq; caſum, alij vt eodem rogo cremarentur, manſerunt, alij domos digreſſi ſunt. Impletæ cibis vinoq; venæ minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerũt. itaq; noctem totam pleriq; eorum, & diei inſequentis partẽ cum animã egiſſent, omnes tamen priuſquã aperirentur hoſtibus portæ, ex-
E pirarunt. Poſtero die porta Iouis, quæ aduerſus caſtra Romana erat, iuſſu proconſulis aperta eſt. ea intromiſſa legio vna, & duæ alæ cum C. Fuluio legato. Is cùm omnium primùm arma telaq; quæ Capuę erant, ad ſe conferenda curaſſet, cuſtodijs ad omnes portas diſpoſitis, ne quis exire aut emitti poſſet, pręſidiũ Punicum cõprehendit: ſenatum Campanũ ire in caſtra ad imperatores Rom. iuſſit. quò cũ veniſſent, extẽplò his omnibus catenę iniectę, iuſſiq; ad quęſtores deferre quod auri argẽtiq; haberẽt. * auri pondo LXX. fuit: * argenti tria millia pondo & CC. ſenatores quinq; & viginti Cales in cuſtodiam, duodetriginta Theanũ miſſi. quorum de ſententia maximè deſcitum ab Rom. cõſtabat. De ſupplicio Campani ſenatus haud quaquã inter Fuluium Claudiumq; conueniebat. facilis impetrãdę venię Claudius, Fuluij durior ſententia erat. Itaque Appius Romã ad ſenatum arbitriũ eius rei totum reijciebat. percunctandi etiam

Capua deditur Romanis.

* Valet 7840. coron.

* Valet 32000. coron.

çquum eſſe poteſtatẽ fieri patribus, num cõmunicaſſent conſilia cum aliquibus ſociorum Latini nominis municipiorũ: & num ope eorũ in bello forent, & municipiorum adiuti? Id vero minimè committendũ eſſe, Fuluius dicere, vt ſolicitarẽtur criminibus dubijs ſociorũ fideliũ animi: & ſubijcerentur indicibus, queis neq; quid facerent, neq; quid dicerent, quicquã vnquam penſi fuiſſet. itaq; ſe eam quæſtionem oppreſſurum, extincturumq;. Ab hoc ſermone cùm digreſſi eſſent: & Appius quamuis ferociter loquentem collegam, nõn dubitaret tamen literas ſuper tanta re ab Roma expectaturum: Fuluius ne id ipſum impedimentum incœpto foret, dimittens prętorium, tribunis militum ac præfectis ſociorum imperauit, vti II. mil. equitum delectis denuntiarent, vt ad tertiam buccinam præſtò eſſent. Cum hoc equitatu nocte Theanum profectus, prima luce portam intrauit, atq; in forum perrexit: cõcurſuq; ad primum equitum ingreſſum facto, magiſtratum Sidicinum citari iuſſit. imperauitq; vt produceret Campanos, quos in cuſtodiâ haberet. Producti omnes, virgisq; cæſi, ac ſecuri percuſſi. Inde citato equo Cales percurrit. vbi cùm in tribunali conſediſſet, productiq; Campani deligarentur ad palum, eques citus ab Roma venit: literasq; à C. Calpurnio, populoq; Romano Fuluio cum tradidiſſet, murmur à tribunali totam concionem peruaſit, deferri rem integram ad patres de Campanis. Et Fuluius id ita eſſe ratus, acceptas literas, neq; reſolutas cùm in gremio repoſuiſſet, præconi imperauit, vt lictorem lege agere iuberet. Ita de ijs quoq; qui Calibus erant, ſumptum ſupplicium. tum literæ lectæ, ſenatusq; conſultum ſerum ad impediendam rem actam: quæ ſumma ope approperata erat, ne impediri poſſet. Conſurgentem iam Fuluium Taurea Iubellius Campanus per mediam vadens turbam nomine inclamauit: & cum mirabundus quídnam ſeſe vellet, inquireret, reſidens Flaccus: Me quoq;, inquit, iube occidi, vt gloriari poſſis, multo fortiorem quã ipſe es virum abs te occiſum eſſe. Cùm Flaccus negaret profectò ſatis compotem mentis eſſe: modò prohiberi etiam ſe, ſi id vellet, Senatuſconſultum diceret: tum Iubellius, Quandoquidem, inquit, capta patria, propinquis amiciſq; amiſſis, cum ipſe manu mea coniugem liberosq; interfecerim, ne quid indigni paterentur: mihi ne mortis quidem copia eadem eſt, quæ his ciuibus meis: petatur à virtute inuiſę huius vitæ vindicta. atq; ita gladio, quem veſte texerat, per aduerſum pectus transfixus, ante pedes imperatoris moribundus procubuit. Quia & quod ad ſupplicium attinet Campanorum, & plæraq; alia de Flacci vnius ſententia acta erant: mortuum Appium Claudium ſub deditionem Capuæ quidam tradunt. hunc quoq; ipſum Tauream neq; ſua ſponte veniſſe Cales, neque ſua manu interfectum: ſed dum inter cæteros ad palum deligatur, quia parum inter ſtrepitus exaudiri poſſent quæ vociferabatur, ſilentium fieri Flaccum iuſſiſſe: tum Tauream illa quæ antè memorata ſunt, dixiſſe: virum ſe fortiſſimum à nequaquam pari ad virtutem occidi. ſub hæc dicta iuſſu proconſulis præconem ita pronuntiaſſe: Lictor viro forti adde virgas, & in eum primum lege age. Lectum quoq; ſenatuſconſultum, priuſquam ſecuri feriret, quidam authores ſunt. ſed quia adſcriptum in ſenatuſconſulto fuerit, ſi ei videretur, integram rem ad ſenatũ reijceret, interpretatum eſſe, quid magis è Repub. duceret, æſtimationem ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditum eſt: Atellaq; & Calatia in deditionem acceptæ. ibi quoque in eos qui capita rerum erant, animaduerſum. ita ad LXXX. principes ſenatus interfecti, trecenti fermè nobiles Campani in carcerem conditi. alij per ſociorum Latini nominis vrbes in cuſtodias dati, varijs caſibus interierunt. multitudo alia ciuium Campanorum venundata. De vrbe agroq; reliqua conſultatio fuit: quibuſdam delendam cenſentibus præualidam, propinquam, inimicam. Cæterùm præſens vtilitas vicit. nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ ſatis conſtabat primùm in Italia eſſe, vrbs ſeruata eſt, vt eſſet aliqua aratorum ſedes. vrbi frequentandæ multitudo incolarum libertinorumq; & inſtitorum opificumq; retenta. ager omnis & tecta publica populi Romani facta. Cæterùm habitari tantum, tanquam vrbem, Capuam, frequentariq; placuit: corpus nullum ciuitatis,

Fuluij in puniendis Campanis ſenatus ſeueritas.

Taurea Iubellius Cãpanus ſibi mortem conſciſcit.

Multitudo Campanorum venundata.

Capua & ager Campanus addicta populo Romano.

A uitatis,ne ſenatus,nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. ſine conſilio publico, ſine imperio multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore, præfectum ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros. Ita ad Capuam res compoſitæ conſilio ab omni parte laudabili, ſeuerè & celeriter in maximè noxios animaduerſum: multitudo ciuium diſſipata in nullam ſpem reditus:non ſæuitum incendijs ruinisq; in tecta innoxia,murosq;: & cum emolumento quæſita etiam apud ſocios lenitatis ſpecies incolumitate vrbis nobiliſſimæ opulentiſſimæq;, cuius ruinis omnis Campania,omnes qui Campaniam circa accolunt,populi ingemuiſſent:confeſſio expreſſa hoſti,quando vis in Romanis ad expetendas pœnas ab infidelibus ſocijs,& quàm nihil in Annibale auxilij ad receptos in fidem tuẽdos eſſet.Romani pro-

B conſules perfuncti,quod ad Capuam attinebat cura, Claudio Neroni ex ijs duabus legionibus,quas ad Capuã habuerat,ſex millia peditũ, & trecentos equites quos ipſe legiſſet,& ſociũm Latini nominis peditũ numerum parẽ, & octingentos equites decernunt.Eum exercitum Puteolis in naues impoſitum Nero in Hiſpaniam tranſportauit.Cùm Tarraconẽ nauibus veniſſet, expoſitisq; ibi copijs, & nauibus ſubductis, ſocios quoq; nauales multitudinis augendæ cauſa armaſſet:profectus ad Iberum flumen,exercitum ab T.Fonteio & L.Martio accepit.inde pergit ad hoſtes ire.Aſdrubal Amilcaris ad Lapides atros caſtra habebat in Auſetanis.is locus eſt inter oppida Illyturgin & Mentiſſam.huius ſaltus fauces Nero occupauit. Aſdrubal ne in arcto res eſ-

Claudius Nero in Hiſpaniam mittitur.

Aſdrubalis fides Punica.

C ſet,caduceatorẽ miſit,qui promitteret,ſi inde miſſus foret,ſe omnẽ exercitum ex Hiſpania deportaturum.Quam rem cum læto animo Romanus accepiſſet, diem poſterum Aſdrubal colloquio petiuit,vt Rom.leges cõſcriberent de tradendis arcibus vrbium,dieq; ſtatuenda,ad quam præſidia deducerentur, ſuaq; omnia ſine fraude Pœni deportarẽt.Quod vbi impetrauit, extemplò primis tenebris, atq; inde tota nocte, quod grauiſſimũ exercitus erat, Aſdrubal quacunq; poſſet, euadere è ſaltu iuſſit. data ſedulo opera eſt,ne multi ea nocte exirent,vt ipſa paucitas, tum ad hoſtẽ ſilentio fallendum aptior,tum ad euadẽdum per arctas ſemitas ac difficiles eſſet. Ventum in ſequenti die ad colloquiũ eſt:ſed loquendo plura ſcribendoq; dedita opera quæ in rem non eſſent, die conſumpto,in poſterũ dilatũ eſt.addita inſequens nox ſpatium dedit & alios emittendi:nec poſtero die res finẽ inuenit.ita aliquot dies diſceptando palam

D de legibus,nocteſq; emittẽdis clam è caſtris Carthaginienſibus abſumptæ.& poſteaquam maior pars emiſſa exercitus erat,iam ne ijs quidẽ quæ vltro dicta erãt ſtabatur: minusq; ac minus, cũ timore ſimul fide decreſcẽte,cõueniebat. Iam fermè pedeſtres omnes copię euaſerant è ſaltu:cùm prima luce denſa nebula ſaltũ omnem camposq; circa intexuit.quod vbi ſenſit Aſdrubal, mittit ad Neronẽ qui in poſterum diem colloquium differret.illum diem religioſum Carthaginiẽſibus ad agendum quicquam rei,feriatũ eſſe:Ne tum quidẽ ſuſpecta fraus.cùm data eſſet venia eius diei, extemplò Aſdrubal cum equitatu elephantiſq; caſtris egreſſus,ſine vllo tumultu in tutum euaſit. Hora fermè quarta depulſa ſole nebula aperuit diem , vacuaq; hoſtium caſtra conſpexerunt Romani.Tum demum Claudius Punicã fraudem agnoſcens, vt ſe do-

Nero Aſdrubalem perſequitur.

E lo captum ſenſit,proficiſcentem inſiſtit ſequi,paratus confligere acie: ſed hoſtis detrectabat pugnam.leuia tamen prælia inter extremum Punicum agmen, præcurſoresq; Romanorum fiebant.Inter hæc Hiſpaniæ populi, nec qui poſt cladẽ acceptam defecerant,redibant ad Romanos,nec vlli noui deficiebant.Et Romæ ſenatui populoq; poſt receptã Capuã non Italię iam maior,quàm Hiſpanię cura erat.& exercitum augeri & imperatorem mitti placebat. nec tamen quem mitterent, ſatis conſtabat: quoniam illuc,vbi duo ſummi imperatores intra dies triginta cecidiſſent, qui in locum duorum ſuccederet,extraordinaria cura deligendus eſſet.Cùm alij alium nominarent, poſtremùm eo decurſum eſt, vt populus proconſuli creando in Hiſpaniam comitia haberet. diemq; comitijs conſules edixerunt. Primò expectauerant, vt qui ſe tanto imperio dignos crederent , nomina profiterentur. quæ vt deſtituta

expectatio

expectatio est,redintegratus luctus acceptę cladis,desideriumq; imperatorum amis- F
sorum. Mœsta itaq; ciuitas propè inops consilij comitiorum die tamen in campum
descendit.atq; in magistratus versi circumspectant ora principum, aliorum alios in-
tuentium,fremuntq;,adeò perditas res,desperatumq; de Republica esse,vt nemo au-
P. Scipio in Hispaniam cum imperio mittitur. deat in Hispaniam imperium accipere. Cùm subitò P. Cornelius, illius qui in Hispa-
nia ceciderat filius,quatuor & viginti fermè annos natus,professus se petere, in supe-
riore vnde conspici posset loco constitit. In quem postquam omnium ora conuersa
sunt,clamore ac fauore ominati extemplò sunt felix faustumq; imperium. iussi dein-
de inire suffragium,ad vnum omnes non centuriæ modò,sed etiam homines, P.Sci-
pioni imperium esse in Hispaniam iusserunt. Cæterùm post rem actam, vt iam rese-
derat impetus animorum ardorq;,silentium subitò ortum & tacita cogiratio, quid- G
nam egissent noui.quòd fauor plus valuisset,quàm ratio ætatis, maximè pœnitebat.
quidam fortunam etiam domus horrebant,nomenq;, ex funestis duabus familijs in
eas prouincias,vbi inter sepulchra patris patruiq; res gerendæ essent, proficiscentis.
Quam vbi ab re tanto impetu acta solicitudinem curamq; hominum animaduertit,
aduocata concione,ita de ætate sua imperioq; mandato, & bello quod gerendum es-
set,magno elatoq; animo disseruit:vt ardorem eum qui residerat,excitaret rursus, in-
nouaretq;:& impleret homines certioris spei, quàm quãtam fides promissi humani,
Scipionis virtus. aut ratio ex fiducia rerum subijcere solet.Fuit enim Scipio non veris tantum virtuti-
bus mirabilis,sed arte quoq; quadam ab iuuenta in ostentationem earum composi-
tus:pleraq; apud multitudinem, aut per nocturnas visa species, aut velut diuinitus H
mente monita,agens: siue & ipse capti quadam superstitione animi, siue vt imperia
consiliaq; velut sorte oraculi missa,sine cunctatione assequeretur.ad hæc iam inde ab
initio præparans animos,ex quo togam virilem sumpsit,nullo die prius vllam publi-
cam priuatamq; rem egit,quàm in Capitolium iret,ingressusq; ædem consideret: &
plerunq; tempus solus in secreto ibi tereret.Hic mos;qui per omnem vitam seruaba-
Diuina stirpe satus creditur Scipio. tur,seu consultò,seu temerè,vulgatę opinioni fidem apud quosdam fecit,stirpis eum
diuinæ virum esse.retulitq; famam in Alexandro Magno prius vulgatam, & vanitate
& fabula parem:anguis immanis concubitu conceptum, & in cubiculo matris eius
persæpè visam prodigij eius speciem,interuentuq; hominum euolutam repentè,atq;
ex oculis elapsam. His miraculis nunquam ab ipso elusa fides est, quin potius aucta I
arte quadam,nec abnuendi tale quicquam,nec palam affirmandi.Multa alia eiusdem
generis,alia vera,alia assimulata,admirationis humanæ in eo iuuene excesserant mo-
dum.quibus freta tunc ciuitas,ætati haudquaquam maturæ tantam molem rerum,
tantumq; imperium permisit.Ad eas copias, quas ex vetere exercitu Hispania habe-
bat,quæq; à Putæolis cum Claudio Nerone traiectæ erant,decem millia peditum, &
mille equites adduntur.& M.Iunius Syllanus Propr. adiutor ad res gerẽdas datus est.
Ita cum triginta nauium classe (omnes autem quinqueremes erant) ostijs Tyberinis
profectus præter oram Tusci maris,Alpes atque Gallicum sinum, & deinde Pyrenes
circumuectus promontorium,Emporijs vrbe Græca (oriundi & ipsi à Phocæa sunt)
copias exposuit.inde sequi nauibus iussis, Tarraconem pedibus profectus, conuen- K
Legationes ex omni Hispania ad Scipionem missæ. tum omnium sociorum (etenim legationes ad famam aduentus eius ex omni se pro-
uincia effuderant) habuit.naues ibi subduci iussit:remissis quatuor triremibus Massi-
liensium,quæ officij causa ab domo prosecutæ fuerant. Responsa inde legationibus
suspensis varietate tot casuum dare cœpit:ita elato ab ingenti virtutum suarum fidu-
cia animo, vt nullum ferox verbum excideret: ingensq; omnibus quæ diceret, cùm
maiestas inesset,tum fides.Profectus ab Tarracone, & ciuitates sociorum & hyberna
exercitus adijt:collaudauitq; milites, quòd duabus tantis cladibus deinceps icti pro-
uinciam obtinuissent:nec fructum secundarum rerum sentire hostes passi, omni cis
Martius Scipioni familiarissimus. Iberum agro eos arcuissent,sociosq; cum fide tutati essent. Martium secum habebat
cum tanto honore,vt facilè appareret,nihil minus eum vereri, quàm ne quis obsta-

ret gloriæ

A ret gloriæ ſuæ. Succeſſit inde Neroni Syllanus, & in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus quæ adeunda agendaq; erant, maturè aditis peractisq;, Tarraconem conceſſit. Nihilo minor fama apud hoſtes Scipionis erat, quàm apud ciues ſociosq;: & diuinatio quædam futuri, quo minus ratio timoris reddi poterat, eo opportunè maiorem inferens metum. In hyberna diuerſi conceſſerant: Aſdrubal Giſgonis vſq; ad Oceanum & Gades: Mago in mediterranea, maximè ſupra Caſtulonẽſem ſaltum. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibero circa Saguntum hybernauit. Æſtatis eius extremo, quo capta eſt Capua, & Scipio in Hiſpaniam venit: Punica claſſis ex Sicilia Tarentum accita, ad arcendos commeatus præſidij Romani, quod in arce Tarentina erat: clauſerat quidem omnes ad arcẽ à mari aditus: ſed aſſidendo diutius arctiorem
B annonam ſocijs quàm hoſti faciebat. non enim tantum ſubuehi oppidanis per pacata littora, apertosq; portus præſidio nauium Punicarum poterat, quantum frumenti claſſis ipſa turba nauali miſta ex omni genere hominum abſumebat: vt arcis præſidium etiam ſine inuecto, quia ibi pauci erant, ex antè præparato ſuſtentari poſſet: Tarentinis claſſiq; ne inuectum quidem ſufficeret: tãdem maiore gratia quàm venerat, claſſis dimiſſa eſt. annona haud multum laxauerat: quia remoto maritimo præſidio, ſubuehi frumentum non poterat. Eiuſdem æſtatis exitu M. Marcellus ex Sicilia pro-
C uincia cùm ad vrbem veniſſet, à C. Calpurnio Prætore ſenatus ei ad ædem Bellonæ datus eſt. ibi cùm de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet, queſtus leniter non ſuam magis quàm militum vicem, quòd prouincia confecta exercitum deportare non licuiſſet, poſtulauit, vt triumphanti vrbem inire liceret. id non impetrauit. Cùm multis verbis actum eſſet, vtrum minus conueniret, cuius nomine abſentis ob res proſperè ductu eius geſtas ſupplicatio decreta foret, & dijs immortalibus habitus honos, ei præſenti negare triumphum: an quem tradere exercitum ſucceſſori iuſſiſſent, quod niſi manente in prouincia bello non decerneretur, eum quaſi debellato triumphare, cùm exercitus teſtis meriti atq; immeriti triumphi abeſſet: medium viſum, vt ouans vrbem iniret. Tribuni plebis ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt, vt M. Marcello, quo die vrbem ouans iniret, imperium eſſet. Pridie quàm vrbem iniret, in monte Albano triumphauit. inde ouans multam præ ſe prædam in vrbem intulit. Cum ſi-
D mulachro captarum Syracuſarum catapultę baliſtęq;, & alia omnia inſtrumenta belli lata, & pacis diuturnæ regiæq; opulentiæ ornamenta, argenti ærisq; fabrefacta vaſa: & alia ſuppellex precioſaq; veſtis, & multa nobilia ſigna, quibus inter primas Græcię vrbes Syracuſæ ornatæ fuerant. Punicæ quoq; victoriæ ſignũ, octo ducti elephanti. Et non minimum fuere ſpectaculum cum coronis aureis præcedentes Soſis Syracuſanus, & Mericus Hiſpanus: quorum altero duce nocturno Syracuſas introitum erat: alter Naſum, quodq; ibi pręſidij erat, prodiderat. His ambobus ciuitas data, & quingenta iugera agri: Soſidi in agro Syracuſano, qui aut regius, aut hoſtium populi Romani fuiſſet: & ædes Syracuſis cuius vellet eorum, in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſpanisq;, qui cum eo tranſierant, vrbs agerq; in Sicilia ex ijs, qui à populo Romano defeciſſent, iuſſa dari. id M. Cornelio mandatum, vt vbi ei vi-
E deretur, vrbem agrumq; eis aſſignaret. in eodem agro Belligeni, per quem illectus ad tranſitionem Mericus erat c c c c. iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli Punica claſſis, octo millia peditum, tria Numidarum equitum expoſuit. Ad eos Murgentinæ deſciuerunt terræ, ſecutæ defectionem earum Hybla & Magella ſunt, & ignobiliores quædam aliæ. Et Numidæ præfecto Mutinæ vagi per totam Siciliam ſociorum populi Romani agros vrebant. Super hęc exercitus Romanus iratus, partim quòd cum imperatore non deuectus ex prouincia eſſet: partim quòd in oppidis hybernare vetiti erãt, ſegni fungebãtur militia: magisq; eis author ad ſeditionem, quàm animus deerat. Inter has difficultates M. Cornelius Pr. & militũ animos nunc conſolando, nunc caſtigando ſedauit: & ciuitates omnes quæ defecerant, in deditionem redegit: atque ex his Murgantiam Hiſpanis, quibus vrbs agerq; debebatur,

Hyberna Pœnorũ in tres partes diuiſa.

Marcello triumphus negatur.

Marcellus ouans vrbem inijt.

Numidæ populantur agros ſociorũ populi Romani in Sicilia.

ex s.c.

ex s.c.tribuit.Consules cùm ambo Apuliam prouinciam haberent,minusq; iam terroris à Pœnis & Annibale esset,sortiri iussi Apuliam Macedoniamq; prouincias: Sulpitio Macedonia euenit, isq; Leuino successit. Fuluius Romam comitiorum causa accersitus,cùm comitia cõsulibus rogandis haberet, prærogatiua centuria iuniorum declarauit T.Manlium Torquatum,& T.Octacilium.Manlius qui præsens erat,gratulandi causa cum turba coiret,nec dubius esset consensus populi, magna circumfusus turba ad tribunal consulis venit: petitq; vt pauca sua verba audiret, centuriamq; quæ tulisset suffragium,reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione, quídnam postulaturus esset,oculorum valetudinem excusauit.Impudentem & gubernatorem & imperatorem esse,qui cum alienis oculis ei omnia agenda sint, postulet sibi aliorum capita ac fortunas committi.proinde si videretur, & redire in suffragium centuriam iuniorum iuberet, & meminisset in consulibus creandis belli,quod in Italia sit, temporumq; Reipublicæ, vix dum requiescere aureis à strepitu & tumultu hostili, quo paucos ante menses assederint prope mœnia Romana. Post hæc cum centuria frequens succlamasset,nihil se mutare sententiæ,eosdemq; cõsules dicturos esse: tum Torquatus,Neq; vestros,inquit,mores consul ferre potero, neq; vos imperium meum. redite in suffragium, & cogitate bellum Punicum in Italia, & hostium ducem Annibalem esse.Tum centuria & authoritate mota viri,& admirantium circa fremitu,petit à consule,vt centuriam seniorum citaret. velle sese cum maioribus natu colloqui,& ex authoritate eorum consules dicere.Citatis centurię senioribus,datum secreto in ouili cum his colloquendi tempus. Seniores de tribus cõsulendum dixerunt esse,duobus iam plenis honorũ,Q.Fabio & M. Marcello : & si vtiq; nouum aliquem aduersus Pœnos consulem creari vellent, M. Valerium Leuinum egregiè aduersus Philippum regem terra mariq; res gessisse. Ita de tribus consultatione data, senioribus dimissis,iuniores suffragium ineunt, M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita,& M.Valerium absentem consules dixerunt.authoritatem prerogatiuæ omnes centuriæ secutæ sunt.Eludant nunc antiqua mirantes. nõ equidem si qua sit sapientium ciuitas,quam docti fingunt magis quàm norunt: aut principes grauiores temperantioresq; à cupidine imperij, aut multitudinem melius moratam censeam fieri posse.Centuriam verò iuniorum seniores consulere voluisse,quibus imperium suffragio mandaret,vix vt verisimile sit,parentum quoq; hoc seculo vilis leuisq; apud liberos authoritas fecit.Prætoria inde comitia habita, P. Manlius Volso, & L. Manlius Acidinus,& C.Lectorius,& L.Cincius Alimentius creati sunt. Fortè ita incidit,vt comitijs perfectis nuntiaretur,T.Octacilium, quem T.Manlio,nisi interpellatus ordo comitiorum esset, collegam absentem daturus fuisse videbatur populus, mortuum in Sicilia esse.Ludi Apollinares & priore anno fuerant, & eo anno vt fierent,referente Calpurnio Prætore senatus decreuit,vt in perpetuum vouerentur.Eodem anno prodigia aliquot visa.nuntiataq; sunt. In æde Concordiæ victoria quæ in culmine erat,fulmine icta decussaq; ad Victorias quæ in antè fixæ erant, hæsit, neq; inde procidit.Et Anagniæ & Fregellis nuntiatum est, murum portasq; de cœlo tactas.& in foro Sudertano sanguinis riuos per diem totum fluxisse, & Ereti lapidibus pluisse,& Reate mulã peperisse.Ea prodigia hostijs maioribus sunt procurata, & obsecratio in vnum diem populo indicta,& nouendiale sacrum. Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui sunt,nouiq; suffecti,in locum M.Æmylij Numidæ decemuiri sacrorum M.Æmylius Lepidus:in locum M.Pomponij Mathonis pontificis, C.Liuius:in locum Sp.Caruilij Maximi auguris,M.Seruilius.T.Octacilius Crassus pontifex quia exacto anno mortuus erat,ideo nominatio in locum eius non est facta. C. Claudius flamen dialis,quòd exta perperam dederat,flaminio abijt.Per idem tempus M.Valerius Leuinus, tentatis prius per secreta colloquia principum animis, ad indictum antè ad ipsum id concilium Ætolorum classe expedita venit. Vbi cùm Syracusas Capuamq; captas in fidem, in Italiaq; rerum secundarum successum ostentasset: adiecisseq;

T. Manlius Torquatus cõsulatum recusat.

Apollinares ludi.

M. Valerij Leuini ad Aetolos oratio.

A adiecisſetq;,iam inde a maioribus traditum morem Romanis colendi ſocios: ex quibus alios in ciuitatem, atq; æquum ſecum ius accepiſſent: alios in ea fortuna haberent, vt ſocij eſſe quam ciues mallent: Ætolos eo in maiore futuros honore, quòd gentium tranſmarinarum in amicitiã primi veniſſent. Philippum eis & Macedonas graues accolas eſſe, quorum ſe vim ac ſpiritus etiam fregiſſe: & eò redactos eſſe, vt non his modò vrbibus quas per vim ademiſſent Ætolis, excedant: ſed ipſam Macedoniam infeſtam habeant. Et Acarnanas, quos ægrè ferrent Ætoli à corpore ſuo diremptos, reſtituturum ſe in antiquã formulam iurisq; ac ditionis eorum. Hæc dicta promiſſaq; Romano imperatore Scopas, qui tum prætor gentis erat, & Dorimachus princeps Ætolorum affirmauerunt authoritate ſua, minore cum verecundia & ma-
B iore cum fide vim maieſtatemq; P.R. extollentes. maximæ tamen ſpes potiundæ mouebat Acarnaniæ. Igitur conſcriptæ conditiones quibus in amicitiam ſocietatemq; populi Romani venirent. additumq;, vt ſi placeret, vellentq;, eodem iure amicitiæ Elei Lacedæmonijq;, & Attalus & Pleuratus & Scerdiletus eſſent. Aſiæ Attalus, hi Illyriorum reges. Bellum vt extemplò Ætoli cum Philippo terra gererent. Nauibus ne minus xx. quinqueremibus adiuuaret Romanus. Vrbium Corcyra tenus ab Ætolia incipienti ſolum tectaq;, & muri cum agris, Ætolorum: alia omnis præda populi Romani eſſet. Darentq; operam Romani, vt Acarnaniam Ætoli haberent. Si Ætoli pacem cum Philippo facerent, fœderi adſcriberent: ita ratã eorum pacem, ſi Philippus arma ab Romanis ſocijsq; quiq; eorum ditionis eſſent, abſtinuiſſet. Item ſi popu-
C lus Romanus fœdere iungeretur regi, vt caueret ne ius ei belli inferendi Ætolis ſociisq; eorum eſſet. Hæc conuenerunt, conſcriptaq; biennio poſt, Olympiæ ab Ætolis, in Capitolio ab Romanis, vt teſtata ſacratis monumentis eſſent, ſunt poſita. Moræ cauſa fuerant retenti Romæ diutius legati Ætolorum. nec tamen impedimento id rebus gerendis fuit. & Ætoli extemplò mouerunt aduerſus Philippum bellum, & Leuinus Zacynthum (parua inſula eſt propinqua Ætoliæ: vrbẽ vnam eodẽ quo ipſa eſt nomine habet, eam præter arcẽ vi cępit) & Oeniada Naxumq; Acarnanũ captas Ætolis contribuit, Philippum quoq; ſatis implicatũ bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnosq; & pacta cum Annibale poſſet reſpicere: Corcyram ipſe ſe recepit. Philippo Ætolorum defectio Pellæ hybernanti allata eſt. itaq; quia primo vere moturus exerci-
D tum in Gręciam erat, Illyrios finitimasq; eis vrbes alieno metu quietas vt Macedonia haberet, expeditionem ſubitam in Oricinorum atq; Apolloniatum fines fecit: egreſſosq; Apolloniatas cum magno terrore atq; pauore compulit intra muros. vaſtatis proximis Illyrijs, in Pelagoniam eadẽ celeritate vertit iter: inde Dardanorum vrbem ſitam in Macedonia, tranſitũ Dardanis facturã, cœpit. His raptim actis, memor Ætolici iunctiq; cum eo Romani belli per Pelagoniã & Nymphæũ & Boleam in Theſſaliam deſcendit. ad bellum ſecum aduerſus Ætolos capeſſendum incitari poſſe homines credebat: & relicto ad fauces Theſſaliæ Perſeo cum quatuor millibus armatorum ad arcendos aditu Ætolos, ipſe priuſquã maioribus occuparetur rebus, in Macedoniam atq; inde in Thraciam exercitum ac Medos eduxit. Incurrere ea gens in Mace-
E doniam ſolita erat, vbi regẽ occupatum externo bello, ac ſine præſidio eſſe regnum ſenſiſſet. Ad Phragandas igitur vaſtare agros, & vrbem Iamphorinam, caput arcemq; Medicæ oppugnare cœpit. Scopas vbi profectum in Thraciam regem: occupatumq; ibi bello audiuit, armata omni iuuentute Ætolorum, bellum inferre Acarnaniæ parat. Aduerſus quos Acarnanum gens & viribus impar, & iam mœnia Oeniadon Naxumq; omiſſa cernens, Romanaq; inſuper arma ingruere, ira magis inſtruit quàm conſilio bellum. coniugibus liberisq; & ſenioribus ſupra ſexaginta annos in propinquam Epirum miſſis, ab quindecim ad ſexaginta annos coniurant, niſi victores, ſe non redituros. qui victus acie exceſſiſſet, eum ne quis vrbe, tecto, menſa, lare reciperet, diram execrationem in populares, obteſtationem quam ſanctiſſimam potuerunt, aduerſus hoſpites compoſuerunt. precatiq; ſimul Epirotas ſunt, vt qui ſuorum

Ætolorum cum populo Romano ſocietatis conditiones.

Expeditiones Philippi.

Acarnanum execratio.

in acie cecidiſſent,eos vno tumulo contegerent, adhiberentq; humatis titulum: Hic F
ſiti ſunt Acarnanes, qui aduerſus vim atque iniuriam Ætolorum pro patria pugnantes,mortem occubuerunt.Per hæc incitatis animis,caſtra in extremis finibus ſuis ob-
Acarnanes accerſunt Philippum ad uerſus Aetolos. uiam hoſti poſuerunt. nuntijs ad Philippum miſſis, quanto res in diſcrimine eſſet omittere Philippum id, quod in manibus erat. coegerunt bellum, Iamphorina per deditionem recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerum. Ætolorum impetum tardauerat primò coniurationis fama Acarnanicæ:deinde auditus Philippi aduentus,regredi etiam in intimos coegit fines.Nec Philippus, quanquam ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis ierat: vltra Clinen eſt progreſſus. inde cùm audiſſet reditum Ætolorum ex Acarnania, & ipſe Pellam redijt. Leuinus veris principio à Corcyra profectus nauibus,ſuperato Leucate promontorio,cùm veniſſet Naupactum, Anti- G
Anticyram oppugnat Leuinus. cyram inde ſe petiturum edixit,vt præſto ibi Scopas Ætoliq; eſſent. Sita Anticyra eſt in Locride læua parte ſinum Corinthiacum intrantibus.breue terra iter eò,breuis nauigatio ab Naupacto eſt.Tertio fermè poſt die vtrinque oppugnari cœpta eſt. grauior à mari oppugnatio erat. quia & tormenta machinæq; omnis generis in nauibus erant,& Romani inde oppugnabant. itaque intra paucos dies recepta vrbs per dedi-
Leuino mittitur ſucceſſor P. Sulpitius. tionem,Ætolis traditur.præda ex pacto Romanis ceſſit.Literæ Leuino redditæ,conſulem eum abſentem declaratum,& ſucceſſorem venire P. Sulpitium. cæterùm diuturno ibi morbo implicitus, ſerius ſpe omnium Romam venit. M. Marcellus cùm Idibus Martijs conſulatum iniſſet,ſenatum eo die moris modò cauſa habuit: profeſſus nihil ſe abſente collega,neq; de Repub.neque de prouincijs acturum. Scire ſe fre- H
quentes Siculos prope vrbem in villis obtrectatorum ſuorum eſſe. quibus tantum abeſſe,vt per ſe non liceat palam Romæ crimina edicta fictaq; ab inimicis vulgare, vt ni ſimularent aliquem ſibi timorem abſente collega dicendi de conſule eſſe, ipſe eis extemplò daturus ſenatum fuerit,vbi quidem collega veniſſet, non paſſurum quicquam prius agi,quàm Siculi in ſenatum introducantur.delectum propè à M.Cornelio per totam Siciliam habitum, vt quamplurimi queſtum de ſe Romam venirent. eundem literis falſis vrbem impleſſe, bellum in Sicilia eſſe, vt ſuam laudem minuat. Moderati animi gloriam eo die adeptus conſul, ſenatum dimiſit, ac propè iuſtitium omnium rerum futurum videbatur,donec alter conſul ad vrbem veniſſet. Otium, vt ſolet,excitauit plebis rumores:belli diuturnitate & vaſtatos agros circa vrbem, quà I
infeſto agmine iſſet Annibal : & exhauſtam delectibus Italiam. & pro Republica Cannis exercitus cæſos quærebantur:& conſules bellicoſos ambos, viros acres nimis & feroces creatos:qui vel in pace tranquilla bellum excitare poſſent, nedum in bello
Incendium circa forum Romæ. reſpirare ciuitatem forent paſſuri.Interrupit hos ſermones nocte', quæ pridie Quinquatrus fuit,pluribus ſimul locis circa forum incendium ortum.eodem tempore ſeptem tabernæ,quæ poſtea quinq;:& argentariæ,quæ nunc nouæ appellantur,arſere. comprehenſa poſtea priuata ædificia: (neq; enim tum Baſilicæ erant) comprehenſæ latumiæ,forumq; piſcatorium,& atrium regium. ædes Veſtæ vix defenſa eſt: tredecim maximè ſeruorum opera,qui in publicum redempti,ac manumiſſi ſunt,nocte ac die continuatum incendium fuit.nec vlli dubium erat,humana id fraude factum eſ- K
ſe,quòd plurimis ſimul locis,& in ijs diuerſis,ignes coorti eſſent. Ita conſul ex authoritate ſenatus pro concione edixit,qui quorum opera id conflatum incendium pro-
Incendij authores comprehenſi. fiteretur, præmium fore, libero pecuniam, ſeruo libertatem. Eo præmio inductus Campanorum Calauiorum ſeruus (Mannus ei nomen erat) indicauit, dominos,& quinque præterea iuuenes nobiles Campanos, quorum parentes à Q.Fuluio ſecuri percuſſi erant,id incendium feciſſe:vulgoq; facturos alia,ni comprehendantur.Com prehenſi,familiæq; eorum.& primò eleuabatur index, indiciumq; : pridie eum verberibus caſtigatum ab dominis diſceſſiſſe, per iram ac leuitatem ex re fortuita crimen commentum.cæterùm vt coram coarguebantur, & quæſtio ex miniſtris facinoris foro medio haberi cœpta eſt, faſſi omnes, atq; in dominos ſeruosq; conſcios

animad-

A animaduerſum eſt.indici libertas data,& * viginti millia æris: Conſuli Leuino Capuam prætereunti circunfuſa multitudo Campanorum eſt,obſecrantium cum lachrymis,vt ſibi Romam ad ſenatum ire liceret oratum, ſi qua miſericordia tandem flecti poſſent,ne ſe ad vltimum perditum irent,nomenq; Campanorum à Q.Flacco deleri ſinerent.Flaccus ſibi priuatam ſimultatem cum Campanis negare vllam eſſe, publicas inimicitias & hoſtiles eſſe: & futuras,quoad eo animo in populum Romanum eſſe ſciret. nullam enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtiorem populum nomini Romano.ideò ſe mœnibus incluſos tenere eos:quia ſi qui euaſiſſent aliquà, velut feras beſtias per agros vagari, & laniare & trucidare quodcunq; obuium detur. alios ad Annibalem transfugiſſe, alios ad Romam incendendam profectos. inuenturum in

B ſemiuſto foro cõſulem veſtigia ſceleris Campanorum. Veſtę ędem petitam, & æternos ignes, & conditum in penetrali fatale pignus imperij Romani.ſe minimè cenſere tutum eſſe,Campanis poteſtatem intrandi Romana mœnia fieri. Leuinus Campanos iureiurando à Flacco adactos. quinto die quàm à ſenatu reſponſum accepiſſent,Capuam redituros,ſequi ſe Romam iuſſit.Hac circumfuſus multitudine, ſimul Siculis obuiam egreſſis, poteſtatem Romam adeundi fecit: clariſſimarum vrbium excidio celeberrimis viris victos bello accuſatores in vrbem adducens. De Republica tamen primùm ac de prouincijs ambo conſules ad ſenatum retulere. Ibi Leuinus quo ſtatu Macedonia & Græcia, Ætoli Acarnanes Locriq; eſſent, quasq; ibi res ipſe egiſſet terra mariq;,expoſuit.Philippum inferentem bellum Ætolis in Macedoniam

C retrò ab ſe compulſum,ad intima penitus regni abiiſſe, legionemq; inde deduci poſſe.claſſem ſatis eſſe ad arcendam Italia regem.Hæc de ſe, deq; prouincia cui præfuerat.Conſulum de prouincijs communis relatio fuit.decreuere patres,vt alteri conſulum Italia bellumq; cum Annibale, prouincia eſſet: alter claſſem, cui T. Octacilius præfuiſſet,Siciliamq; prouinciam cum L.Cincio prętore obtineret.Exercitus eis duo decreti,quæ in Hetruria Galliaq; eſſent:eæ quatuor erant legiones. vrbanæ duæ ſuperioris anni in Hetruriam:duæ quibus Sulpitius conſul præfuiſſet, in Galliam mitterentur.Galliæ & legionibus præeſſet,quem conſul,cuius Italia prouincia eſſet,pręfeciſſet.In Hetruriam C. Calpurnius poſt præturam, prorogato in annum imperio, miſſus:& Q.Fuluio Capua prouincia decreta, prorogatumq; in annum imperium.

D Exercitus ciuium ſociorumq; minui iuſſus, vt ex duabus legionibus vna legio quinque millia peditum, & trecenti equites eſſent: dimiſſis qui plurima ſtipendia haberent : & ſociorum ſeptem millia peditum, & trecenti equites relinquerentur: eadem ratione ſtipendiorũ habita in veteribus militibus dimittendis. Cn.Fuluio cos. ſuperioris anni, nec de prouincia Apulia,nec de exercitu quem habuerat,quicquam mutatum: tantùm in annum prorogatum imperium eſt. P. Sulpitius collega eius omnem exercitum,præter ſocios nauales,iuſſus dimittere eſt. Item ex Sicilia exercitus,cui M. Cornelius præeſſet: vbi conſul in prouinciam veniſſet, dimitti iuſſus.L. Cincio Prætori ad obtinendam Siciliam Cannenſes milites dati, duarum inſtar legionum. Totidem legiones in Sardiniam P. Manlio Volſoni Prætori decretæ: quibus

E L.Cornelius in eadem prouincia priore anno præfuerat.Vrbanas legiones ita ſcribere conſules iuſſi, ne quem militem facerent, qui in exercitu M. Claudij, M.Valerij, Fuluijq; fuiſſent: néue eo anno plures q̃ vna & viginti Romanæ legiones eſſent.His ſenatuſconſultis perfectis,ſortiti prouincias conſules.Sicilia & claſſis Marcello,Italia cum bello aduerſus Annibalẽ Leuino euenit.Quæ ſors velut iterum captis Syracuſis, ita exanimauit Siculos expectatione ſortis in conſulum conſpectu ſtantes, vt comploratio eorum flebilesq; voces,& extemplò oculos hominum cõuerterent, & poſtmodum ſermones prębuerint.Circumibant enim ſenatum cum veſte ſordida, affirmantes ſe non modò ſuam quiſq; patriam, ſed totam Siciliam relicturos, ſi eò Marcellus iterũ cum imperio rediſſet.nullo ſuo merito eum antè implacabilem in ſe fuiſſe:quid iratum,quòd Romam de ſe queſtum veniſſe Siculos ſciat, facturum? obrui

* Valet 200. coron.

Campani de Q. Flacco queruntur.

Campani & Siculi Romam introducti, vt de Flacco & Marcello quererentur.

Prouinciarum & exercituũ diuiſio.

Siculorum comploratio.

Ætnæ ignibus, aut mergi freto, ſatius illi inſulæ eſſe, quàm velut dedi noxæ inimico. F
Hæ Siculorum querelæ, per domos primùm nobilium circumlatæ, celebratæq; ſermonibus, quos partim miſericordia Siculorum, partim inuidia Marcelli excitabat, in ſenatum etiam peruenerunt. Poſtulatum à conſulibus eſt, vt de permutandis prouincijs ſenatum conſulerent. Marcellus, ſi iam auditi ab ſenatu Siculi eſſent, aliam forſitan futuram fuiſſe ſententiam ſuam, dicere. nunc ne quis timore frenari eos dicere poſſet, quo minus de eo liberè querantur, in cuius poteſtate mox futuri ſint: ſi collegę nihil interſit, mutare ſe prouinciam paratum eſſe. deprecari ſenatus præiudicium. nam cùm extra ſortem collegæ optionem dare prouinciæ iniquum fuerit, quanto maiorem iniuriam, immò contumeliam eſſe, ſortem ſuam ad eum transferri? Ita ſenatus, cùm quid placeret, magis oſtendiſſet, quàm decreuiſſet, dimittitur. Inter ipſos G
Conſules inter ipſos permutant prouincias. conſules permutatio prouinciarum, rapiente fato Marcellum ad Annibalem facta eſt, vt ex quo primus aduerſæ pugnæ gloriam cęperat, in eius laudem poſtremus Romanorum imperatorum, proſperis tum maximè bellicis rebus, caderet. Permutatis
Siculorum oratio in Marcellum. prouincijs, Siculi in ſenatum introducti, multa de Hieronis regis fide perpetua erga populum Romanum verba fecerunt, in gratiam publicam auertentes. Hieronymum ac poſtea Hippocratem & Epicidem tyrannos, cùm ob alia, tum propter defectionem ab Romanis ad Annibalem, inuiſos fuiſſe ſibi. ob eam cauſam & Hieronymum à principibus iuuentutis propè publico conſilio interfectum, & in Epicidis Hippocratisq; cædem ſeptuaginta nobiliſſimorum iuuenum coniurationem factam. quos Marcelli mora deſtitutos, quia ad prædictum tempus exercitum ad Sy- H
racuſas non admouiſſet, indicio facto, omnes ab tyrannis interfectos. Eam quoque Hippocratis atq; Epicidis tyrannidem Marcellum excitaſſe, Leontinis crudeliter direptis. Nunquam deinde principes Syracuſanorum deſiſſe ad Marcellum tranſire: polliceriq;, ſe vrbem, cùm vellet, ei tradituros. ſed eum primò vi capere maluiſſe: dein cùm id neq; terra, neq; mari omnia expertus potuiſſet, authores traditarum Syracuſarum fabrum ærarium Soſin, & Mericum Hiſpanum, quàm principes Syracuſanorum habere, toties id nequicquam vltrò offerentes, præoptaſſe, quo ſcilicet iuſtiore de cauſa vetuſtiſſimos ſocios populi Romani trucidaret, ac diriperet. Si non Hieronymus ad Annibalem defeciſſet, ſed populus Syracuſanus & ſenatus: ſi porras Marcello Syracuſani publicè, & non oppreſſis Syracuſanis, tyranni eorum Hippocrates & E- I
picides clauſiſſent: ſi Carthaginienſium animis bellum cum populo Romano geſſiſſent: quid vltrà quàm quod fecerit, niſi vt deleret Syracuſas, facere hoſtiliter Marcellum potuiſſe? Certè præter mœnia & tecta exhauſta vrbis, & refracta deûm delubra, dijs ipſis ornamentisq; eorum ablatis, nihil relictum Syracuſis eſſe. bona quoq; multis adempta: ita vt ne nudo quidem ſolo, reliquijs direptæ fortunæ, alere ſeſe ac ſuos poſſent. Orare ſe patres conſcriptos, vt ſi nequeant omnia, ſaltem quæ compareant cognoſciq; poſſint, reſtitui dominis iubeant. Talia conqueſtus cùm excedere templo, vt de poſtulatis eorum patres conſuli poſſent, Leuinus iuſſiſſet: Imò maneant, inquit Marcellus, vt coram his reſpondeam: quando ea conditione pro vobis patres conſcripti bella gerimus, vt victos armis accuſatores habeamus: duo captæ hoc anno K
Marcelli reſponſio aduerſus Siculos. vrbes, Capua Fuluium reum, Marcellum Syracuſæ habeant. Reductis in curiam legatis, tum conſul: Non adeò maieſtatis, inquit, populi Romani imperijq; huius oblitus ſum Patres conſcripti, vt ſi de meo crimine ambigeretur, conſul dicturus cauſam, accuſantibus Græcis, fuerim. ſed non quid ego fecerim, in diſquiſitionẽ venit, quem quicquid in hoſtibus feci, ius belli defendit: ſed quid iſti pati debuerint: qui ſi nõ fuerunt hoſtes, nihil intereſt nũc, an viuo Hierone Syracuſas violauerim. ſin autem deſciuerunt, legatos noſtros ferro atq; armis petierunt, vrbem ac mœnia clauſerunt, exercitumq; Carthaginienſium aduerſus nos tutati ſunt: quis paſſos eſſe hoſtilia, cùm fecerint, indignatur? Tradentes vrbem principes Syracuſanorum auerſatus ſum: Soſin, & Mericum Hiſpanum, quibus tantam rem crederem, potiores habui? Non eſtis

extremi

A extremi Syracuſanorũ,quippe qui alijs humilitatẽ obijciatis: quis eſt veſtrûm, qui ſe mihi portas aperturũ, qui armatos milites meos in vrbẽ accepturũ promiſerit? O diſtis, & execramini eos qui fecerunt: & ne hic quidẽ cõtumelijs in eos dicendis parcitis.tantum abeſt,vt & ipſi tale quicquã facturi fueritis. Ipſa humilitas eorum, Patres conſcripti,quam iſti obijciunt,maximo argumento eſt, me neminem, qui nauatam operam Reipublicæ noſtræ velit,auerſatum eſſe.Et antequam obſiderem Syracuſas, nunc legatis mittendis, nunc ad colloquium eundo, tentaui pacem:& poſteaquam neq; legatos violandi verecundia erat, nec mihi ipſi congreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur:multis terra mariq; exhauſtis laboribus, tandem vi atq; armis Syracuſas cœpi. Quæ captis acciderint, apud Annibalem & Carthaginienſes,
B victosq; iuſtius quàm apud victoris populi Romani ſenatum quererentur. Ego Patres conſcripti Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem, nunquam ſpolijs earum vrbem Romam exornarem.quæ autẽ ſingulis victor aut ademi aut dedi,cùm belli iure,tum ex cuiuſq; merito ſatis ſcito me feciſſe: ea vos rata habeatis Patres conſcripti, nec ne, magis Reipub. intereſt, quàm mea.mea quippe fides exoluta eſt: ad Rempub. pertinet,ne acta mea reſcindendo,alios in poſterum ſegniores duces faciatis. Et quoniam coram,& Siculorum,& mea verba audiſtis Patres conſcripti, ſimul templo excedemus,vt me abſente liberius conſuli ſenatus poſſit.Ita dimiſſis Siculis, & ipſe in Capitolium ad delectum diſceſſit.Conſul alter de poſtulatis Siculorum ad patres retulit.Ibi cùm diu de ſententijs certatum eſſet, & magna pars ſenatus, principe eius ſen-
C tentiæ T.Manlio Torquato,cùm tyrannis bellum gerendum fuiſſe cenſerent, hoſtibus & Syracuſanorum & populi Romani:& vrbem recipi, non capi: & receptam legibus antiquis & libertate ſtabiliri,non feſſam miſeranda ſeruitute bello affligi: inter tyrannorum & ducis Romani certamina præmiũ victoris in medio poſitam vrbem pulcherrimam ac nobiliſſimam perijſſe,horreum atq; ærarium quondam populi Romani:cuius munificentia ac donis multis tempeſtatibus,hoc deniq; ipſo Punico bello adiuta ornataq; Reſpublica eſſet.Si ab inferis exiſtat rex Hiero, fidiſſimus imperij Romani cultor,quo ore aut Syracuſas,aut Romam ei oſtendi poſſe?cùm vbi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexiſſet,ingrediens Romam in veſtibulo vrbis,propè in porta,ſpolia patriæ ſuæ viſurus ſit? Hæc taliaq; cùm ad inuidiam conſulis miſeratio-
D nemq; Siculorum dicerentur,mitius tamen decreuerunt patres cauſa Marcelli. Quæ is gerens bellum victorq; egiſſet,rata habenda eſſe.in reliquum curæ ſenatui fore rem Syracuſanam, mandaturosq; conſuli Leuino, quoad ſine iactura Reipublicæ fieri poſſet,fortunis eius ciuitatis conſuleret.Miſſis duobus ſenatoribus in Capitolium ad conſulem,vti rediret in curiam, & introductis Siculis, ſenatuſconſultum recitatum eſt.legatiq; benignè appellati ac dimiſſi, ad genua ſe Marcelli conſulis proiecerunt, obſecrantes,vt quæ deplorandæ ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent, veniam eis daret,& in fidem & clientelam ſe vrbemq; Syracuſas acciperet. poſt hæc conſul clementer appellatos eos dimiſit. Campanis deinde ſenatus datus eſt. quorum oratio
E miſerabilior, cauſa durior erat.neq; enim meritas pœnas negare poterant,nec tyranni erant,in quos culpam conferrent. ſed ſatis penſum pœnarum, tot veneno abſumptis,tot ſecuri percuſſis ſenatoribus,credebãt.Paucos nobilium ſuperſtites eſſe, quos nec ſua conſcientia,vt quicquam de ſe grauius conſulerent,impulerit:nec victoris ira capitis damnauerit.eos libertatem ſibi ſuisq;,& bonorum aliquam partem orare, ciues Romanos,affinitatibus pleroſque & propinquis iam cognationibus ex connubio vetuſto iunctos.Summotis deinde è templò pauliſper dubitatum, an accerſendus à Capua Q.Fuluius eſſet: (mortuus enim poſt captam Claudius conſul erat) vt coram imperatore qui res geſſiſſet, ſicut inter Marcellum Siculosq; diſceptatum fuerat,diſceptaretur:dein cùm M.Attilium,C.Fuluium fratrem Flacci, legatos eius, ac Q.Minutium & L.Veturium Philonem,item Claudij legatos, qui omnibus gerendis rebus affuerant, in ſenatu viderent: nec Fuluium auocari à Capua, nec differri

Senatuſconſultum de rebus Syracuſanis.

Campanis datur ſenatus.

M. Attilij sententia de Campanis.

Campanos vellent:interrogatus ſententiam M.Attilius Regulus, cuius ex ijs qui ad F
Capuam fuerant maxima authoritas erat:In conſilio, inquit, arbitror me fuiſſe conſulibus Capua capta,cùm quæreretur,ecquis Campanorum deRepublica noſtra benè meritus eſſet,duas mulieres compertum eſt, Veſtiam Oppiam Attelanam Capuæ habitantem,& Fauculam Cluuiam, quæ quondam quæſtum corpore feciſſet: illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute & victoria populi Romani, hanc captiuis egentibus alimenta clam ſuppeditaſſe: cæterorum omnium Campanorum eundem erga nos animum,quem Carthaginienſium,fuiſſe.ſecuriq; percuſſos à Q. Fuluio fuiſſe magis, quorum dignitas inter alios , quàm quorum culpa eminebat. Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt,iniuſſu populi non video poſſe. idq; & apud maiores noſtros in Sutrianis factum eſt,cùm defeciſſent:vt M.Antiſtius tribunus plebis G
prius rogationem ferret:ſciretq; plebs , vti ſenatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet.Itaque cenſeo cum tribunis plebis agendum eſſe, vt eorum vnus pluréſue rogationem ferant ad plebem,qua nobis ſtatuendi de Campanis ius fiat.L.Attilius tribunus plebis ex authoritate ſenatus plebem in hæc verba rogauit : Omnes Campani, Attellani,Calatini,Sabatini,qui ſe dediderunt in arbitrium ditionemq; populi Romani Fuluio proconſuli,quæq; vnà ſecum dediderunt, agrum vrbemq;, diuina humanaq;,vtenſiliaq;,ſiue quid aliud dediderunt:de ijs rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs ſic iuſſit: Quòd ſenatus maxima pars cenſeat, qui aſſidetis, id volu-

Senatuſconſul. de rebus Campanis.

mus iubemusq;.Ex hoc plebiſcito ſenatuſconſultus Oppiæ Cluuiæq; primùm bona ac libertatem reſtituit.ſi qua alia præmia petere à ſenatu vellent, venire eas Romam. H
Campanis in familias ſingulas decreta facta,quæ non operæprecium eſt omnia enumerare.Aliorum bona publicanda, ipſos liberosq; eorum & coniuges vendendas, extra filias quæ nupſiſſent,prius quàm in populi Romani poteſtatem venirent. alios in vincula condendos, ac de his poſterius conſulendum. aliorum Campanorum ſummam etiam cenſus diſtinxerunt, publicanda nécne bona eſſent. pecua captiua, præter equos & mancipia,præter puberes virilis ſexus, & omnia, quæ ſolo non continerentur,reſtituenda cenſuerunt dominis. Campanos omnes,Attellanos, Calatinos, Sabatinos, extra quam qui eorum aut ipſi,aut parentes eorum apud hoſtes eſſent,liberos eſſe iuſſerunt:ita vt nemo eorum ciuis Romanus, aut Latini nominis eſſet.néue quis eorum, qui Capuæ fuiſſent, dum portæ clauſæ eſſent, in vrbe agróue I
Campano intra certam diem maneret.locus vbi habitarent,trans Tyberim, qui non contingeret Tyberim,daretur.qui nec Capuæ,nec in vrbe Campana, quæ à populo Romano defeciſſet,per bellum fuiſſent, eos cis Lirim amnem Romam verſus:qui ad Romanos tranſiſſent prius, quàm Annibal Capuam veniret, cis Vulturnum emouendos cenſuerunt:ne quis eorum propius mare xv. millibus paſſuum agrum ædificiúmue haberent. qui eorum trans Tyberim emoti eſſent, ne ipſi poſteriúe eorum vſpiam pararent haberéntue,niſi in Veiente, aut Sutrino Nepeſinóue agro : dum ne cui maior, quàm quinquaginta iugerum, agri modus eſſet. Senatorum omnium, quiq; magiſtratus Capuæ, Attellæ, Calatiæ geſſiſſent, bona venire Capuæ iuſſerunt. libera corpora quæ venundari placuerat, Romã mitti, ac Romę venire.Signa,ſtatuas K
æneas,quæ capta de hoſtibus dicerentur,quæ eorum ſacra ac profana eſſent, ad pontificum collegium reiecerunt. Ob hæc decreta mœſtiores aliquanto quàm Romam venerant,Campanos dimiſerunt.nec iam Q. Fuluij ſæuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem deûm , atq; execrabilem fortunam ſuam incuſabant. Dimiſſis Siculis Campaniſq;, delectus habitus.ſcripto deinde exercitu , de remigum ſupplemento agi cœptum. in quam rem cùm neq; hominum ſatis,nec ex qua pararẽtur , ſtipendiumq; acciperent, pecuniæ quicquam ea tempeſtate in publico eſſet : edixerunt conſules, vt priuati ex

Romanorum indignatio, quod remiges à priuatis cum ſtipendio dari edictum eſſet à Coſs.

cenſu ordinibusq;, ſicut antea remiges darent cum ſtipendio cibarijſq; dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus hominum , tantaq; indignatio fuit, vt magis dux, quàm materia ſeditioni deeſſet : Secundum Siculos Campanosq; plebem Romanam

A manam perdendam, lacerandamq; sibi consules sumpsisse. per tot annos tributo exhaustos, nil reliqui, præter terram nudam ac vastam, habere. tecta hostes incendisse, seruos agricultores Rempublicam abduxisse: nunc ad militiam paruo ære emendo, nunc remiges imperando. si quid cui argenti æris sue fuerit stipendio remigum, & tributis annuis ablatum. se vt dent quod non habent, nulla vi, nullo imperio cogi posse. bona sua venderent: in corpora quę reliqua essent, sæuirent. ne vnde redimantur quidem quicquam supersse. Hęc non in occulto, sed propalàm in foro atq; oculis ipsorum consulum ingens turba circumfusi fremebant: nec eos sedare consules nunc castigando, nunc consolando poterant. Spatium deinde his tribuere se, dareq; ad cogitandum dixerunt: quo ipsi ad rem inspiciendam expediendamq; vsi sunt. Senatum
B postero die habuerunt de remigum supplemento. vbi cùm multa disseruissent, cur æqua plebis recusatio esset, verterunt orationẽ eò, vt dicerent: priuatis id, seu ęquum, seu iniquum onus iniungendum esse. nam vnde, cùm pecunia in ærario non esset, paraturos nauales socios? quomodo autem sine classibus, aut Siciliam obtineri, aut Italia Philippum arceri posse? aut tuta Italiæ littora esse? Cùm in hac difficultate rerum consilium hæreret, ac propè torpor quidam occupasset hominum mentes, tum Læ- *Læuini Cos. oratio.*
uinus cos. Magistratus senatui, & senatus populo sicut honore præstet, ita ad omnia quæ dura atq; aspera essent, subeunda ducem debere esse. si quid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si ipse iuris statueris, facilius omnes obedientes habeas. nec impensa grauis est, cùm ex ea plus quàm pro virili parte sibi quenq; capere principum
C vident. Itaq; vt classem habeat quàm ornare volumus, populus Romanus, priuatos sine recusatione remiges dare nobismetipsis primum imperemus. aurum, argentum, æs signatum omnes senatores crastina die in publicum conferamus: ita vt annulos sibi quisque & coniugi & liberis & filio bullam: & quibus vxor filiæue sunt, singulas
*vncias auri, pondo relinquant: argenti, qui curuli sella sederunt, equi ornamenta & *Val. 9. coron.
libras pondo, vt salinum patellamq; deorum causa habere possint. cæteri senatores
*libram argenti tantum, *æris signati quina millia in singulos patres familię relinqua- *Val. 10. coro. *Val. 50. coro.
mus. Cæterum omne aurum, argentum, æs signatum, ad triumuiros mensarios extemplò deferamus: nullo antè senatusconsulto facto, vt voluntaria collatio, & certamen adiuuandæ Reipublicę excitet ad æmulandum animos primùm equestris ordi-
D nis, dein, reliquæ plebis. hanc vnam viam, multa inter nos collocuti, consules inue- *Senatus ac reliquorum ordinum liberalis erga Rempub. voluntas.*
nimus. Ingredimini dijs bene iuuantibus. Respublica incolumis & priuatas res facilè saluas præstat. publica perdendo, tua nequicquam serues. In hæc tanto animo consensum est, vt gratiæ vltro consulibus agerentur. senatu inde misso, pro se quisque aurum, argentum & æs in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, vt prima inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse: vt nec triumuiri accipiendo, nec scribę referendo sufficerent. Hunc consensum senatus equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs. ita sine edicto, sine cohortatione magistratus, nec remige in supplementum, nec stipendio Respublica eguit: paratisq; omnib⁹ ad bellum, con- *Enumeratio vtrũ à Romanis & Pœnis paulò ante gestarum.*
sules in prouincias profecti sunt. Neq; aliud magis temp⁹ belli fuit, quo Carthagini-
E enses Romaniq; pariter varijs casibus immistis, magis in ancipiti spe ac metu fuerint. Nam Romanis & in prouincijs, hinc in Hispania aduersæ res, hinc prosperæ in Sicilia luctum & lætitiam miscuerant: & in Italia, cùm Tarentum amissum damno & dolori, tum arx cum præsidio retenta præter spem gaudio fuit: & terrorem subitum pauoremq; vrbis Romæ obsessæ & oppugnatæ, Capua post dies paucos capta in lætitiam vertit. Transmarinæ quoq; res quadam vice pensatæ. Philippus hostis tempore haud satis opportuno factus: Ætoli noui adsciti socij, Attalusq; Asię rex, iam velut despondente fortuna Romanis imperium orientis. Carthaginienses quoq; Capuam amissam, & Tarentum captum æquabant: & vt ad mœnia vrbis Romæ nullo prohibente se peruenisse in gloria ponebant, ita pigebat irriti incœpti, pudebatq; adeò se spretos, vt sedentibus ipsis ad Romana mœnia, alia porta exercitus Romanus in Hi-

ſpaniam duceretur. Ipſæ quoq; Hiſpaniæ quo propius ſpem venerant, tantis duobus F
ducibus exercitibusq; cæſis, debellatum ibi, ac pulſos inde Romanos eſſe, eò plus ab
L. Martio tumultuario duce ad vanum & irritum victoriam redactam eſſe, indigna-
tionis præbebant. Ita æquante fortuna, ſuſpenſa omnia vtrinq; erant: integra ſpe, in-
tegro metu, velut illo tempore primùm bellum inciperent. Annibalem ante om-
nia angebat, quòd Capua pertinacius oppugnata ab Romanis, quàm defenſa ab ſe,
multorum Italiæ populorum animos auerterat: quos neque omnes tenere præſidijs,
niſi vellet in multas paruasq; partes carpere exercitum, quod minimè tum expedie-
bat, poterat: nec deductis præſidijs ſpei liberam, vel obnoxiam timori ſociorũ relin-
quere fidem. Pręceps in auaritiam & crudelitatem animus ad ſpolianda, quę tueri ne-
quibat, vt vaſtata hoſti relinquerentur, inclinauit. Id fœdum conſilium cùm incœ- G
pto, tum etiam exitu fuit. neq; enim indigna patientium modò abalienabantur ani-
mi, ſed cæterorum etiam: quippe ad plures exemplum, quàm calamitas, pertinebat.
Nec conſul Romanus tentandis vrbibus, ſi cunde ſpes aliqua ſe oſtendiſſet, deerat. Sa-
lapiæ principes erant, Daſius & Blaſius: Daſius Annibali amicus, Blaſius quantum
ex tuto poterat, rem Romanam fouebat: & per occultos nuncios ſpem proditionis
fecerat Marcello, ſed ſine adiutore Daſio res tranſigi nõ poterat. Multum ac diu cun-
ctatus, & tum quoq; magis inopia cõſilij potioris, quàm ſpe effectus, Daſium appel-
labat. at ille cùm ab re auerſus, tum æmulo potentatus inimicus, rem Annibali aperit.
Accerſito vtroq;, Annibal cùm pro tribunali quædam ageret, mox de Blaſio cogni-
turus, ſtarentq; ſommoto populo accuſator & reus: Blaſius de proditione Daſium H
appellabat. Enimuero ille velut in manifeſta re exclamat, ſub oculis Annibalis ſecum
de proditione agi. Annibali atq; eis qui aderant, quo audacior res erat, minus ſimilis
veri viſa eſt. æmulationem profectò atq; odium eſſe: & id crimen afferri, quod, quia
Salapia & præſi- teſtem habere non potuiſſet, liberius fingeretur. Ita deinde dimiſſi ſunt. nec Blaſius
dium Punicum tra- antè abſtitit tam audaci incœpto, quàm idem obtundendo, docendoq; quàm ea res
duntur Marcello. ipſis patrięq; ſalutaris eſſet, peruicit, vt pręſidium Punicum, (hi autem Numidę erant)
Salapiaq; traderetur Marcello. Nec ſine cæde multa tradi potuit. longè fortiſſimi e-
quitum toto Punico exercitu erant. itaq; quanquã improuiſa res fuit, nec vſus equo-
rum in vrbe erat, tamen armis inter tumultum captis & eruptionem tentauerunt: &
cùm euadere nequirent, pugnantes ad vltimum occubuerunt. nec plus quinquagin- I
ta ex his in poteſtatem hoſtium viui venerunt. plusq; aliquantò damni hæc ala equi-
tum amiſſa Annibali, quàm Salapia fuit: nec deinde vnquam Pęnus, quò longè plu-
rimum valuerat, equitatu ſuperior fuit. Per idem tempus cùm in arce Tarentina vix
inopia tolerabilis eſſet, ſpem omnẽ præſidium, quod ibi erat Romanum, pręfectusq;
præſidij atq; arcis M. Liuius in commeatibus ab Sicilia miſſis habebant. qui vt tutò
præterueherentur oram Italiæ, claſſis viginti fermè nauium Rhegij ſtabat. Præerat
claſſi commeatibusq; D. Quintius obſcuro genere ortus, cæterùm multis fortibus
factis gloria militari illuſtris. primò quinq; naues, quarum maximæ duæ triremes à
Marcello ei traditæ erant, habuit: poſtea rem impigrè ſæpè gerenti tres additæ quin-
queremes: poſtremò ipſe à ſocijs, Rheginisq;, & à Velia & à Peſto, debitas ex fœdere K
exigendo, claſſem xx. nauium, ſicut antè dictum eſt, effecit. Huic ab Rhegio profe-
ctę claſſi Democrates cùm pari claſſe nauium Tarentinarũ, numero quindecim mil-
lia fermè ab vrbe ad Sacriportũ obuius fuit. Velis tum fortè improuidus futuri certa-
minis Romanus veniebat: ſed circa Crotonem Sibarimq; ſuppleuerat remigio na-
ues: inſtructamq; & armatam egregiè pro magnitudine nauium claſſem habebat. &
tum fortè ſub idem ferè tempus & venti vis omnis cecidit, & hoſtes in conſpectu
fuere: vt ad componenda armamenta, expediendumq; remigem ac militem ad im-
Naualis pugna in- minens certamen ſatis temporis eſſet. Raro aliàs tantis animis iuſtæ concurrerunt
ter Romanos & Tarentinos. claſſes: quippe cùm in maioris diſcrimen rei, quàm ipſæ erant, pugnarent. Tarentini,
vt recuperata vrbe ab Romanis poſt centeſimum propè annum, arcem etiam libera-

rent:

A rent: ſpem commeatus quoque hoſtibus, ſi nauali prælio poſſeſſionem maris ademiſſent, intercluſuri: Romani vt retenta poſſeſſione arcis oſtenderent, non vi aut virtute, ſed proditione ac furto Tarentum amiſſum. Itaque ex vtraque parte ſigno dato cùm roſtris concurriſſent, neque retro nauem inhiberent, nec dirimi ab ſe ho-

B

C

ſtem paterentur, quàm quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu: ita conſerebant ex propinquo pugnam, vt non miſſilibus tantùm, ſed gladijs etiam propè collato pede præliarentur. Proræ inter ſe iunctæ hærebant, puppes alieno remigio circumagebantur. ita in arcto ſtipatæ erant naues, vt vix vllum telum in mari vanum intercideret. frontibus velut pedeſtris acies vrgebant: peruiæq; naues pugnantibus erant. Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit duarum, quæ primæ agminis concurrerant inter ſe. in Romana naue ipſe Quintius erat, in Tarentina Nico, cui Perconi

D fuit cognomen, non publico modò, ſed priuato etiam odio inuiſus atque infeſtus Romanis: quòd eius factionis erat, quæ Tarentum Annibali prodiderat. Hic Quintium ſimul pugnantem hortantemq; ſuos, incautum haſta transfigit. ille ſimul atque præceps cum armis procidit ante proram, victor Tarentinus in turbatam duce amiſſo nauem impigrè tranſgreſſus, cùm ſummouiſſet hoſtes, & prora iam Tarentinorum eſſet, puppim male conglobati tuerentur Romani: repentè & alia à puppi triremis hoſtium apparuit. ita in medio circumuenta Romana nauis capitur. hinc cæteris terror iniectus, vt prætoriam nauem captam vidêre: fugientesq; paſsim, aliæ in alto merſæ, aliæ in terram remis abreptæ, mox prædæ fuere. Thurinis Metapontinisq; ex onerarijs, quæ cum commeatu ſequebantur, perpaucæ in poteſtatem

E hoſtium venêre: aliæ ad incertos ventos hinc atque illinc obliqua transferentes vela, in altum euectæ ſunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res geſta. nam ad quatuor millia hominum frumentatum egreſſa, cùm in agris paſsim vagarentur: Liuius, qui arci præſidioq; Romano præerat, intentus in omnes occaſiones gerendæ rei, C. Perſium impigrum virum cum duobus millibus armatorum ex arce emiſit. qui vagè effuſos per agros, palatosq; adortus, cùm diu paſsim cecidiſſet, paucos ex multis trepida fuga incedentes ſemiapertis portarum foribus, in vrbem compulit: ne vrbs eodē impetu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum: Romanis victoribus terra, Tarentinis mari: frumenti ſpes quę in oculis fuerat, vtroſq; fruſtrata pariter. Per idem tempus Læuinus cos. iam magna parte anni circumacta, in Siciliam veteribus nouisq; ſocijs expectatus, cùm veniſſet, primum ac potiſsimum omnium

Romani vincuntur nauali certamine.

ratus

Agrigentum Lauinus oppugnat.

ratus Syracusanis noua pace inconditas componere res. Agrigentum inde, quod bel- F
li reliquum erat, tenebaturq; à Carthaginiensium valido præsidio, duxit legiones. af-
fuit fortuna incœpto. Hanno erat imperator Carthaginiensium, sed omnem in Mu-
tina Numidisq; spem repositam habebat. Per totam Siciliam vagus prædas agebat ex
socijs Romanorum: neque intercludi ab Agrigento vi aut arte vlla, nec quin erum-
peret vbi vellet, prohiberi poterat. Hæc eius gloria quia iam imperatoris quoque fa-
mæ officiebat, postremò in inuidiam vertit: vt ne benè gestę quidem res iam Hanno-
ni propter authorem satis lætæ essent. propter quæ postremò præfecturam eius filio
suo dedit, ratus cum imperio authoritatem quoque ei inter Numidas erepturum.
quod longè aliter euenit. nam veterem fauorem eius sua insuper inuidia auxit. neque
ille indignitatem iniuriæ tulit: confestimq; ad Læuinum occultos nuncios misit de G

Agrigentum proditur Lauino.

tradendo Agrigento. per quos vt est facta fides, compositusq; rei gerendæ modus,
portam ad mare ferentem Numidæ cùm occupassent, pulsis inde custodibus, aut
cæsis, Romanos ad idipsum missos in vrbem acceperunt. & cùm agmine iam in me-
dia vrbis ac forum magno tumultu iretur, ratus Hanno non aliud quàm tumultum
ac secessionem (id quod & antè acciderat) Numidarum esse, ad comprimendam sedi-
tionem processit. atque ille, cùm ei multitudo maior, quàm Numidarum procul vi-
sa, & clamor Romanus haudquaquam ignotus ad aures accidisset, prius quàm ad
ictum teli veniret, capessit fugam. per auersam portã emissus, assumpto comite Epi-
cide, cum paucis ad mare peruenit: nactiq; opportunè paruum nauigium, relicta ho-

Hanno & Epicides in Africam trajiciunt relicta Sicilia.

stibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam traiecerunt. alia multi- H
tudo Pœnorum Siculorumq; ne tentato quidem certamine cùm cæci in fugam rue-
rent, clausiq; exitus essent, circa portas cæsa. Oppido recepto Læuinus, qui capita re-
rum Agrigenti erant, virgis cæsos securi percussit: cæteros, prædamq; vendidit, om-

Sicilia tota ad Romanos inclinauit.

nem pecuniam Romam misit. Fama Agrigentinorum cladis Siciliam cùm peruasis-
set, omnia repentè ad Romanos inclinauerunt. Prodita breui sunt x x. oppida, sex vi
capta, voluntaria deditione in fidem venerunt ad quadraginta. Quarum ciuitatum
principibus cùm pro cuiusque merito consul præmia pœnasq; exoluisset, coëgissetq;
Siculos positis tandem armis, ad agrum colendum animos conuertere: vt esset non
incolarum modò alimentis frugifera insula, sed vrbis Romæ, atque Italiæ (id quod
multis sæpè tempestatibus fecerat) annonam leuaret: ab Agatirna inconditam mul- I
titudinem secum in Italiam transuexit. Quatuor millia hominum erant, misti ex
omni colluuione, exules, obærati, capitalia ausi plerique, & cùm in ciuitatibus suis, ac
sub legibus vixerant: & postquam eos ex varijs causis fortuna similis conglobaue-

Agatirna colluuiei hominum perfugium.

rat, Agatirnæ per latrocinia ac rapinam tolerantes vitam. Hos neque relinquere Læ-
uinus in insula, tum primùm noua pace coalescente velut materiam nouandis rebus,
satis tutum ratus est: & Rheginis vsui futuri erant ad populandum Brutium agrum,
assuetam latrocinijs quærentibus manum. Et quod ad Siciliam attinet, eo anno de-
bellatum est. In Hispania principio veris P. Scipio nauibus deductis, euocatisq; edi-
cto Tarraconem sociorum auxilijs, classem onerariasq; ostium inde Iberi fluminis
petere iubet. eodem legiones ex hybernis conuenire cùm iussisset, ipse cum quinque K
millibus sociorum ab Tarracone profectus ad exercitum est. quò cùm venisset, allo-
quendos maximè veteres milites, qui tantis superfuerant cladibus, ratus, concione

Scipionis ad milites oratio.

aduocata ita disseruit: Nemo ante me nouus imperator militibus suis, prius quàm
opera eorum vsus esset, gratias agere iurè ac meritò potuit. me vobis, priusquam pro-
uinciam aut castra viderem, obligauit fortuna: primùm, quòd ea pietate erga patrem
patruumq; meum viuos mortuosq; fuistis, deinde, quòd amissam tanta clade prouin
ciæ possessionem integram & populo Romano, & successori mihi virtute vestra ob-
tinuistis. Sed cùm iam benignitate deûm id paremus atque agamus, non vt ipsi ma-
neamus in Hispania, sed ne Pœni maneant: nec vt pro ripa Iberi stantes arceamus
transitum hostis, sed vi vltro transeamus, transferamusq; bellum: vereor nec cui ve-

strûm

A ſtrûm maius id, audaciusq; conſilium, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarum, aut pro ætate mea videatur. Aduerſæ pugnæ in Hiſpania nullius in animo,

B

C quàm meo, minus obliterari poſſunt. quippe cui pater & patruus intra triginta dierum ſpatium, vt aliud ſuper aliud cumularetur familiæ noſtræ funus, interfecti ſunt: ſed vt familiaris penè orbitas ac ſolitudo frangit animum: ita publica cùm fortuna tum virtus deſperare de ſumma rerum prohibet, eo fato, quo donata nobis ſors eſt, vt magnis omnibus bellis victi vicerimus. Vetera omitto, Porſenam, Gallos, Samnites: à Punicis bellis incipiam. Quot claſſes, quot duces, quot exercitus priore bello amiſſi ſunt? iam quid hoc de bello memorem? omnibus aut ipſe affui cladibus: aut quibus abfui, maximè vnus omnium eas ſenſi. Trebia, Thraſymenus, Cannæ, quid aliud ſunt, quàm monumenta occiſorum exercituum, conſulumq; Romanorum?
D adde defectionem Italiæ, Siciliæ, maioris partis Sardiniæ: adde vltimum terrorem ac pauorem, caſtra Punica inter Anienem & mœnia Romana poſita, & viſum propè in portis victorem Annibalem. In hac ruina rerum ſtetit vna integra atque immobilis virtus populi Romani. Hæc omnia ſtrata humi erexit ac ſuſtulit. Vos omnium primi milites poſt Cannenſem cladem vadenti Aſdrubali ad Alpes Italiamq;, qui ſi ſe cum fratre coniunxiſſet, nullum iam nomen eſſet populi Romani, ductu auſpicioq; patris mei obſtitiſtis. & hæ ſecundæ res illas aduerſas ſuſtinuerunt. Nunc benignitate deûm omnia ſecunda, proſpera, indies lætiora ac meliora in Italia, Siciliaq; geruntur. In Sicilia Syracuſæ, Agrigentumq; captum, pulſi tota inſula hoſtes, receptaq; prouincia in ditionem populi Romani eſt. In Italia Arpi recepti. Capua ca-
E pta: iter omne ab vrbe Roma trepida fuga emenſus Annibal, in extremum angulum agri Brutij compulſus, nihil iam maius precatur deos, quàm vt incolumi cedere atq; abire ex hoſtium terra liceat. Quid igitur minus conueniat milites, quàm cùm aliæ ſuper alias clades cumularentur, ac dij propè ipſi cum Annibale ſtarent, vos hic cum parentibus meis (æquentur enim ipſi etiam honore nominis) ſuſtinuiſſe labantẽ fortunam populi Romani: nunc eoſdem, quia illic omnia ſecunda lætaq; ſunt, animis deficere? Nuper quoq; quæ acciderunt, vtinã tam ſine meo luctu, quàm veſtro tranſiſſent. Nunc dij immortales imperij Romani prę ſides, qui centurijs omnibus, vt mihi imperium iuberent dari, fuere authores, ijdem augurijs auſpicijsq;, & per nocturnos etiam viſus omnia læta ac proſpera portendunt, animus quoque meus, maximus mihi ad hoc temp⁹ vates, præſagit, noſtram Hiſpaniam eſſe: breui extorre hinc omne

Punicum

Punicum nomen maria terrasq; fœda fuga impleturum. Quod mens sua sponte diui- E
nat, idem subijcit ratio haud fallax. Vexati ab ijs socij nostram fidem per legatos implorant. tres duces discrepantes, propè vt defecerint alij ab alijs. trifariam exercitum in diuersissimas regiones distraxere. Eadem in illos ingruit fortuna, quæ nuper nos afflixit. nam & deseruntur ab socijs, vt prius ab Celtiberis nos: & diduxêre exercitus, quæ patri, patruoq; meo causa exitij fuit. nec discordia intestina coire eos in vnum sinet, neque singuli nobis resistere poterunt. Vos modò milites fauete nomini Scipionum, soboli imperatorum vestrorum, velut accisis recrescenti stirpibus. agite milites veteres, nouum exercitum, nouumq; ducem traducite Iberum, traducite in terras cum multis fortibus factis sæpè à vobis peragratas. Breui faciam, vt quemadmodum nunc noscitatis in me patris patruiq; similitudinem oris vultusq;, & lineamenta cor- G
poris, ita ingenij, fidei, virtutisq; exemplum, expressam ad effigiem vobis reddam: vt reuixisse, aut renatum sibi quisque Scipionem imperatorem dicat. Hac oratione accensis militum animis, relicto ad præsidium regionis eius M. Syllano cum tribus millibus peditum, & trecentis equitib⁹, cæteras omnes copias (erant autem viginti quinque millia peditum, duo millia & quingenti equites) Iberum traiecit. Ibi quibusdam suadentibus, vt, quoniam in tres tam diuersas regiones discessissent Punici exercitus, proximum aggrederetur: periculum esse ratus, ne eo facto in vnum omnes contraheret: nec par esset vnus tot exercitibus, Carthaginem Nouam interim oppugnare

Carthaginem Nouã oppugnat Scipio.

statuit: vrbem cùm ipsam opulentam suis opibus, tum hostium omni bellico apparatu plenam (ibi arma, ibi pecunia, ibi totius Hispaniæ obsides erant) sitam præterea H
cùm opportunè ad traijciendum in Africam, tum super portum satis amplum quantæuis classi, & nescio an vnum in Hispaniæ ora, qua nostro adiacet mari. Nemo omnium quò iretur sciebat, præter C. Lælium. Is classe circummissus, ita moderari cursum nauium iussus erat, vt eodem tempore Scipio ab terra exercitum ostenderet, classis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum est. simul terra mariq; castra ab regione vrbis, qua in Septentrionem versa est, posita, his ab tergo (nam

Carthaginis Nouæ situs.

frons natura tuta erat) vallum obiectum. etenim sita Carthago sic est: Sinus est maris media ferè Hispaniæ ora, maximè Africo vento oppositus, & quingentos passus introrsus retractus, paululo plus passuum in latitudinem patens. huius in ostio sinus parua insula obiecta ab alto, portum ab omnibus ventis præterquam Africo, tutum I
facit. ab intimo sinu peninsula excurrit, tumulus is ipse, in quo cõdita vrbs est: ab ortu solis & à meridie cincta mari: ab occasu stagnum claudit, paulum & ad septentrionem fusum, incertæ altitudinis vtcunq; exæstuat aut deficit mare, continenti vrbem iugum ducentos ferè & quinquaginta passus patens coniungit. Vnde cum tam parui operis munitio esset, non obiecit vallum imperator Romanus: seu fiduciam hosti superbè ostentans, siue vt subeunti sæpè ad mœnia vrbis recursus patêret. Cætera, quæ munienda erant, cùm perfecisset, naues etiam in portu, velut maritimam quoque ostentans obsidionem instruxit. circumuectusq; classem, cùm monuisset præfectos nauium, vt vigilias nocturnas intenti seruarent (omnia vbiq; primò obsessum hostem conari) regressus in castra, vt consilij sui rationem, quod ab vrbe potissimum oppu- K
gnanda bellum orsus esset, militibus ostenderet, & spem potiundæ cohortando faceret, concione aduocata ita disseruit: Ad vrbem vnam oppugnandum, si quis vos adductos credit, is magis operis vestri, quàm emolumenti rationem exactam milites habet. oppugnabitis enim verè mœnia vnius vrbis, sed in vna vrbe vniuersam cœperitis Hispaniam. Hic sunt obsides omnium nobilium regum populorumq;: qui simul in potestate vestra erunt, extemplò omnia quæ nunc sub Carthaginiensib⁹ sunt, in deditionem tradent. hic pecunia omnis hostium, sine qua neq; illi gerere bellum possunt, quippe qui mercenarios exercitus alant, & quæ nobis maximo vsui ad conciliandos animos barbarorum erit. hic tormenta, arma, armamenta, & omnis apparatus belli est, qui simul & vos instruet, & hostes nudabit. Potiemur præterea cùm

Scipionis ad milites oratio.

pulcher-

A pulcherrima opulentiſſimaq; vrbe, tum opportuniſsima portu egregio: vnde terra mariq;,quæ belli vſus poſcunt,ſuppeditentur. quæ cum magna ipſi habebimus,tum dempſerimus hoſtibus multò maiora. hæc illis arx, hoc horreum, ærarium, armamentarium, hoc omnium rerum receptaculum eſt, huc rectus ex Africa curſus eſt, hæc vna inter Pyrenæum & Gades ſtatio, hinc omnis Hiſpania imminet Africæ. Sed quoniam vos inſtructos & ordinatos cognoſco,adCarthaginem nouam oppugnandam totis viribus & bono animo tranſeamus. Cumq; omnes vna voce hoc faciendum ſucclamarent, eos Carthaginem duxit. tum terra mariq; eam oppugnari iubet. Contrà Mago Pœnorum dux, cùm terra mariq; inſtrui oppugnationem videret, & ipſe copias ita diſponit: Oppidanorum duo millia ab ea parte, qua caſtra Romana *Mago Carthaginem Nouam tuetur.*
B erant,opponit: quingentis militibus arcem inſedit: quingentos tumulo vrbis in orientem verſo imponit:multitudinem aliam quò clamor,quò ſubita vis aduocaſſet,reſiſtentẽ ad omnia occurrere iubet. Patefacta deinde porta, eos quos in via ferente ad caſtra hoſtium inſtruxerat, mittit. Romani duce ipſo præcipiente parumper ceſſere, vt propiores ſubſidijs in certamine ipſo ſummittendis eſſent. Et primò haud impari ſtetere acie. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa, è caſtris non auerterunt ſolùm in fugam hoſtes: ſed adeò effuſis inſtiterunt, vt niſi receptui ceciniſſet, permiſti fugientibus irrupturi fuiſſe in vrbem viderentur. Trepidatio verò non prælio maior, quàm tota vrbe fuit, multæ ſtationes pauore atque loca deſerta ſunt, relictiq; muri, cùm quà cuique erat proximum, deſiluiſſent. Quod vbi verſus Scipio in tumulum,
C quem Mercurium Teutatem appellant, aduertit, multis partibus nudata defenſoribus mœnia eſſe, omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandum vrbem, & ferre ſcalas *Carthaginis oppugnatio.*
iubet. ipſe trium præ ſe iuuenũ validorum ſcutis oppoſitis (ingens enim iam vis omnis generis telorum è muris volabat)ad vrbem ſuccedit,hortatur,imperat quę in rem ſunt:quodq; plurimum ad accendendos militum animos intererat,teſtis ſpectatorq; virtutis atq; ignauiæ cuiuſq; adeſt.Itaq; in vulnera ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; ſuperſtantes armati arcere queunt, quin certatim aſcendant. Et ab nauibus eodem tempore ea quæ mari alluitur, pars vrbis oppugnari cępta eſt, cæterùm tumultus inde maior quàm vis,videri poterat:dum applicant,dum partim exponunt ſcalas militesq;, dum quà cuique proximum eſt, in terram euadere properant. ipſa feſtinatione
D & certamine alij alios impediunt. Inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros, & vis magna & ingens copia congeſta telorum ſuppeditabat. Sed neque viri, nec tela, nec quicquam aliud æquè quàm mœnia ipſa ſeſe defendebant. raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæq; altiores,eo infirmiores erant.itaque cum ſummus quiſque euadere non poſſet, ſubirent tamen alij, onere ipſo frangebantur. quidam ſtantibus ſcalis, cum altitudo caliginem oculis offudiſſet, ad terram delati ſunt. Et cùm paſsim homines, ſcalæq; ruerent, & ipſo ſucceſſu audacia atque alacritas hoſtium creſceret, ſignum receptui datum eſt, quod ſpem non præſentis modò ab tanto certamine ac labore quietis obſeſsis, ſed etiam in poſterum dedit, ſcalis & corona capi vrbem non poſſe:opera & difficilia eſſe,&tempus datura ad ferendam opem im-
E peratoribus ſuis. Vix prior tumultus conticuerat, cùm Scipio ab defeſsis iam vulneratisq; recentes integrosq; alios accipere ſcalas iubet, & vi maiore aggredi vrbem.ipſe,vt ei nunciatum eſt,æſtum decedere: quod per piſcatores Tarraconenſes,nunc leuibus cymbis,nunc,vbi eæ ſederent,vadis peruagatos per ſtagnum, compertum habebat,facilem pedibus ad murum tranſitum dari: eò armatos duxit. Medium fermè diei erat: & ad id quod ſua ſponte cedente in mare æſtu trahebatur aqua, acer etiam Septentrio ortus inclinatum ſtagnum eodem quò æſtus ferebat: & adeò nudauerat vada,vt alibi vmbilico tenus aqua eſſet,alibi genua vix ſuperaret. Hoc cura ac ratione compertum in prodigium ac deos vertens Scipio, qui ad tranſitum Romanis mare verterent, & ſtagna auferrent, viasq; antè nunquam initas humano veſtigio aperirent: Neptunum iubebat ducem itineris ſequi, ac medio ſtagno euadere ad mœnia.

Ab terra ingens labor ſuccedentibus erat: nec altitudine tantum mœnium impedie- F
bantur,ſed quòd euentus ad ancipites vtrinq; ictus ſubiectos habebant Romanos,vt
latera infeſtiora ſubeuntibus,quàm aduerſa corpora, eſſent. At parte in alia quietus,
& per ſtagnum facilis tranſitus,& in murum aſcenſus inde fuit.nam neq;opere emu-
nitus erat, vt vbi ipſius loci ac ſtagni præſidio ſatis creditum foret: nec vlla armato-
rum ſtatio, aut cuſtodia oppoſita, intentis omnibus ad opem eò ferendam, vnde pe-
Carthago Noua capitur. riculum oſtendebatur. Vbi vrbẽ ſine certamine intrauere, pergunt inde quantõ ma-
ximo curſu poterant,ad eam portam circa quam omne contractum certamen erat.in
quod adeò intenti omnium non animi ſolùm fuerant, ſed etiam oculi, auresq; pu-
gnantium,ſpectantiumq; & adhortantium pugnantes: vt nemo antè ab tergo ſenſe-
rit captam vrbem, quàm tela in auerſos inciderunt, & vtrinq; ancipitem hoſtem ha- G
bebant.tunc turbatis defenſoribus metu,& mœnia capta,& porta intus forisque pa-
riter refringi cœpit: & mox cædendo confractis, ne iter impediretur,foribus, armati
impetũ fecerunt.Magna multitudo & muros tranſcendebat, ſed hi paſſim ad cædem
oppidanorum verſi.illa,quę portam ingreſſa erat,iuſta acies cum ducibus,cum ordi-
nibus media vrbe in forum proceſſit. Inde cùm duobus itineribus fugientes videret
hoſtes: alios ad tumulum in orientem verſum, qui tenebatur quingentorum mili-
tum præſidio:alios in arcem, in quam & ipſe Mago cum omnibus ferè armatis, qui
muris pulſi fuerant,refugerat:partem copiarum ad tumulum expugnandum mittit,
Mago ſe,arcem,& præſidium Scipioni dedit. ipſe ad arcem ducit.Et tumulus primo impetu eſt captus:& Mago arcem conatus de-
fendere,cùm omnia hoſtium plena videret,neq; ſpem vllam eſſe,ſe arcemq; & præſi- H
dium dedidit. Quoad dedita arx eſt,cædes tota vrbe paſſim factæ:nec vlli puberum,
qui obuius fuit,parcebatur.Tum ſigno dato cædibus finis factus.ad prędam victores
verſi,quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum virilis ſexus ad decem mil-
lia capta. inde qui ciues Nouæ Carthaginis erant, dimiſit: vrbemq; , & ſua omnia,
quæ reliqua eis bellum fecerat,reſtituit. Opifices ad duo millia hominum erant. eos
publicos fore populo Romano edixit, cum ſpe propinqua libertatis, ſi ad miniſteria
belli enixè operam nauaſſent. cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac vali-
dorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remigum dedit. & auxerat nauibus
octo captiuis claſſem. Extra hanc multitudinem Hiſpanorum obſides erant: quo-
rum perinde,ac ſi ſociorum liberi eſſent,cura habita.Captus & apparatus ingens bel- I
li, catapultæ maximæ formæ centum viginti, minores CCLXXXI. baliſtæ maio-
res XXXIII. minores LII.ſcorpionum maiorum minorumq;,& armorum telorumq;
ingens numerus, ſigna militaria LXXIIII. Et auri argentiq; relata ad imperato-
*Conſtabãt ergo hę pateræ coronatis 30912.
* Val. 183000. coron.* rem magna vis.pateræ aureæ fuerunt CCLXXVI.* librales fermè omnes pondo: argen-
ti facti, ſignatiq;* decem & octo millia & CCC. pondo: vaſorum argenteorum ma-
gnus numerus. Hæc omnia C. Flaminio quæſtori appenſa adnumerataq; ſunt. triti-
ci XL. millia modiorum, hordei CCLXX. Naues onerariæ CXIII. in portu expu-
gnatæ,captæq; : quædam cum ſuis oneribus,frumento, armis, ære præterea, ferroq;,
& linteis. & ſparto,& nauali alia materia ad claſſem ædificandam: vt minimum om-
nium inter tantas opes belli captas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio C. Lælio K
cum ſocijs naualibus vrbem cuſtodire iuſſo, ipſe in caſtra legiones reduxit: feſſosq;
milites omnibus vno die belli operibus (quippe qui & acie dimicaſſent, & in ca-
pienda vrbe tantum laboris periculiq; adiſſent: & capta, cum ijs qui in arcem con-
fugerant, iniquo etiam loco pugnaſſent) curare corpora iuſſit. Poſtero die militi-
bus, naualibusq; ſocijs conuocatis,primum dijs immortalibus laudes, gratiasq; egit,
qui ſe non vrbis ſolùm opulentiſſimæ omnium in Hiſpania vno die compotem fe-
ciſſent, ſed ante eò congeſtiſſent omnis penè Africæ atque Hiſpaniæ opes, vt neque
hoſtibus quicquam relinqueretur, & ſibi ac ſuis omnia ſupereſſent. Militum deinde
virtutem collaudauit, quòd eos non eruptio hoſtium, non altitudo mœnium, non
inexplorata ſtagni vada, non caſtellum in alto tumulo ſitum, non munitiſſima arx
deter-

A deterruiſſet, quo minus tranſcenderent omnia, perrumperentq;. Itaque quanquam omnibus omnia deberet, præcipuum tamen muralis coronæ decus eius eſſe, qui primus murum aſcendiſſet profiteretur, qui ſe dignum eo duceret dono. Duo profeſſi ſunt, Q. Trebellius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius nauālis. Nec ipſi tam inter ſe acriter contendebant, quàm ſtudia excitauerant vterque ſui corporis hominum ſocijs. C. Lælius præfectus claſſis, legionarijs M. Sempronius Tuditanus adderat. Ea contentio cum prope ſeditionem veniret, Scipio tres recuperatores cum ſe daturum pronunciaſſet, qui cognita cauſa, teſtibusq; auditis iudicarent, vter prior in oppidum tranſcendiſſet: C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis vtriuſque P. Cornelium Caudinum de medio adiecit: eosq; tres recuperatores conſidere, &
B cauſam cognoſcere iuſſit. Cùm res eo maiore ageretur certamine, quòd admoti tantæ dignitatis non tam aduocati, quàm moderatores ſtudiorum fuerant: C. Lælius relicto conſilio, ad tribunal ad Scipionem accedit, eumq; docet, rem ſine modo ac modeſtia agi: ac propè eſſe, vt manus inter ſe conſerant. cæterùm etiamſi vis abſit, nihilominus deteſtabili exemplo rem agi: quippe vbi fraude ac periurio decus petatur virtutis. Stare hinc legionarios milites, hinc claſſicos, per omnes deos paratos iurare magisq; velint, quàm quæ ſciant vera eſſe, & obſtringere periurio non ſe ſolùm, ſuumq; caput, ſed ſigna militaria & aquilas, ſacramentiq; religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelij, & M. Sempronij deferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem vocauit, pronunciauitq;: ſe ſatis compertum habere, Q. Trebellium
C & Sext. Digitium pariter in murum aſcendiſſe: ſeq; eos ambos virtutis cauſa coronis muralibus donare. Tum reliquos, prout cuiuſque meritum virtusq; erat, donauit. ante omnes C. Lælium præfectum claſſis, & omni genere laudis ſibimet ipſi æquauit, & corona aurea ac XXX. bobus donauit. Tum obſides ciuitatum Hiſpaniæ vocari iuſſit. quorum quantus numerus fuerit, piget ſcribere: quippe cùm alibi CCC. fermè, alibi DCCXXV. fuiſſe inueniam. Æq; & alia inter authores diſcrepant. Præſidium Punicum alius X. alius VII. alius haud plus quàm duûm millium fuiſſe ſcribit. Capta alibi decem millia capitum, alibi ſupra V. & XX. inuenio. Scorpiones maiores minoresq; ad LX. captos ſcripſerim, ſi authorem Græcum ſequar Silenum. Si Valerium Antiatem, maiorum ſcorpionum ſex millia, minorum XIII. adeò nullus
D mentiendi modus eſt. Ne de ducibus quidem conuenit, plerique Lælium præfuiſſe claſſi, ſunt qui M. Iunium Syllanum dicant. Armen præfuiſſe Punico præſidio, deditumq; Romanis, Antias Valerius: Magonem alij ſcriptores tradunt. Non de numero nauium captarum, nòn de pondere auri atque argenti, & redacta pecunia conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt, media ſimilia veri ſunt. Cæterum Scipio vocatis obſidibus, primùm vniuerſos bonum animum habere iuſſit. veniſſe eos in populi Romani poteſtatem, qui beneficio quàm metu obligare homines malit: exterasq; gentes fide ac ſocietate iunctas habere, quàm à triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum, recenſuit captiuos: quot cuiuſque populi eſſent: & nuncios domum miſit, vt ad ſuos quiſque recipiendos veniret. ſi quarum fortè ciui-
E tatum legati aderant, eis præſentibus ſuos reſtituit: cæterorum curam benignè tuendorum C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media turba obſidum mulier magno natu, Mandonij vxor, qui frater indibilis Ilergetum reguli erat, flens ad pedes imperatoris procubuit: obteſtariq; cæpit, vt curam cultumq; fœminarum impenſius cuſtodibus commendaret. Cùm Scipio nihil profectò defuturum ijs diceret: tum rurſus mulier, Haud magni iſta facimus, inquit, quid enim huic fortunę non ſatis eſt? alia me angit cura, ætatem harum intuentem: nam ipſa iam extra periculum iniuriæ muliebris ſum. ſimul ætate & forma florentes circa eam Indibilis filiæ erant. aliæq; nobilitate pari, quæ omnes eam pro parente colebant. Tum Scipio, Meæ, populiq; Romani diſciplinæ cauſa facerem, inquit, ne quid, quod ſanctum vſquam eſſet, apud nos violaretur. nunc vt id curem impenſius, veſtra quoque virtus dignitasq;

Contentio grauiſſima pro muralī corona.

Authorum inter ſe diſcrepantia.

Scipionis in obſides humanitas.

tasq; facit, quæ nec in malis quidem oblitæ decoris matronalis eſtis. Spectatæ deinde integritatis viro tradidit eas, tueriq; haud ſecus verecundè ac modeſtè, quàm hoſpitum coniuges ac matres iuſſit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum adulta virgo, adeò eximia forma, vt quacunque incedebat, conuerteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam, parentesq;, inter cætera accepit, deſponſatam eam principi Celtiberorum adoleſcenti, cui Allucio nomen erat. Extemplò igitur parentibus, ſponſoq; ab domo accitis, cùm interim audiret deperire eum ſponſæ amore: vbi primùm venit, accuratiore eum ſermone quàm parentes alloquitur. Iuuenis, inquit, iuuenem appello: quo minus ſit inter nos huius ſermonis verecundia. Ego, cùm ſponſa tua capta à militibus noſtris ad me deducta eſſet, audiremq; eam tibi cordi eſſe, & forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret ludo ætatis, præſertim recto & legitimo amore, & non Reſpublica animum noſtrum occupaſſet, veniam mihi dari ſponſam impenſius amanti vellem: tuo, cuius poſſum, amori faueo. Fuit ſponſa tua apud me eadem, qua apud ſoceros tuos, parentesq; ſuos verecundia: ſeruata tibi eſt, vt inuiolatum, & dignum me teq; dari tibi donum poſſet. hanc mercedem vnum pro eo munere paciſcor, amicus populo Romano ſis. & ſi me virum bonum credis eſſe, quales patrem, patruumq; meum iam antè hæ gentes norant, ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe: nec vllum in terris populum hodie di-

Scipionis ad Celtiberorum principem oratio.

Captiuam virginem eximiæ formæ ſponſo reddidit Scipio.

ci poſſe, quem minus tibi hoſtem tuisq; eſſe velis, aut amicum malis. Cùm adoleſcens ſimul pudore, gaudioq; perfuſus, dextram Scipionis tenens, deos omnes inuocaret ad gratiam illi pro ſe referendam: quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atque illius erga ſe merito, eſſet: parentes inde, cognatiq; virginis appellati. qui quoniam gratis ſibi redderetur virgo: ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus: orare Scipionem, vt id ab ſe donum acciperet, cœperunt: haud minorem eius rei apud ſe gratiam fore affirmantes, quàm redditæ inuiolatæ foret virginis. Scipio, quando tantopere peterent, accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſſit: vocatoq; ad ſe Allucio: Super dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es, hæc tibi à me dotalia dona accedent, aurumq; tollere, ac ſibi habere iuſſit. His lætus donis honoribusq; dimiſſus domum, impleuit populares laudibus & meritis Scipionis. Veniſſe dijs ſimillimum iuuenem, vincentem omnia cùm armis, tum benignitate ac beneficijs, Itaque delectu clientium habito, cum delectis mille & cccc. equitibus intra paucos dies ad Scipionem redijt. Scipio retentum ſecum

Scipionis liberalitas.

A cum Lælium, dum captiuos obſidesq; & prædam ex conſilio eius diſponeret, rebus omnibus compoſitis, data quinquereme, captiuis cum Magone, & quindecim ferè ſenatoribus, qui ſimul cum eo capti erant, in naue impoſitis, nuncium victoriæ Romam mittit. ipſe paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat, exercendis naualibus pedeſtribusq; copijs abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor millium ſpatio decurrerunt. ſecundo die arma curare & tergere ante tentoria iuſſit. tertio die ſudibus inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrerunt: præpilatisq; miſſilibus iaculati ſunt. quarto die quies data. quinto iterum in armis concurſum eſt. Hunc ordinem laboris, quietisq;, quoad Carthagine morati ſunt, ſeruauerunt. Remigio claſſici milites tranquillo in altum euecti, agilitatem nauium ſimulachris naualis pugnæ ex-

B periebantur. Hęc extra vrbem terra, mariq; corpora ſimul, animosq; ad bellum acuebant. vrbs ipſa ſtrepebat apparatu belli, fabris omnium generum in publica officina incluſis. dux cuncta pari cura obibat: nunc in claſſe ac nauali erat, nunc cum legionibus decurrebat, nunc operibus aſpiciendis tempus dabat, quęq; in officinis, quæq; in armamentario ac naualibus fabrorum multitudo plurima in ſingulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectisq; quos quaſſauerat muris, diſpoſitisq; prędidijs ad cuſtodiam vrbis, Tarraconem eſt profectus, à multis legationibus protinus in via aditus. quas partim dato reſponſo ex itinere dimiſit, partim diſtulit Tarraconem, quò omnibus nouis veteribusq; ſocijs edixerat conuentum. Et cuncti ferè, qui cis Iberum incolunt populi, multiq; etiam vlterioris Hiſpaniæ conuenerunt.

C Carthaginienſium duces primò ex induſtria famam captæ Carthaginis compreſſerant: deinde vt clarior rès erat, quàm vt tegi ac diſſimulari poſſet, eleuabant verbis. Nec opinato aduentu ac prope furto vnius diei vrbem vnam Hiſpaniæ interceptam. cuius rei tam paruæ præmio elatum inſolentem iuuenem immodico gaudio ſpeciem magnæ victoriæ impoſuiſſe. at vbi appropinquare tres duces, tres victores hoſtium exercitus audiſſet, occurſuram ei extemplò domeſticorum funerum memoriam. Hæc in vulgus iactabant, haudquaquam ipſi ignari, quantum ſibi ad omnia virium Carthagine amiſſa deceſſiſſet.

Scipio Romã mittit Magonem cum reliquis captiuis.

Scipio proficiſcitur Tarraconem, quò conuentum ſocijs edixerat.

EPITOME LIBRI XXVII.

D

CN. Fuluius Procos. cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello Cos. aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſſit. Marcellus inſecutus eſt, & ſubinde cedentem preſſit, donec effugeret. priore pugna Annibal ſuperior fuit, Marcellus in ſequenti. Fabius Maximus pater Cos. Tarentinos per deditionem accepit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit & vicit. inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſaniſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus T. Quintius Criſpinus Coß. ſpeculandi cauſa egreſſi è caſtris, inſidijs ab Annibale circumuenti ſunt. Marcellus occiſus fuit, Criſpinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio Pr. aduerſus Philippum & Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia, ſeptem & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet. Aſdrubal, qui cum exercitu noua tranſcenderat Alpes, vt ſe Annibali coniungeret, cum millibus hominum LVI. *cæſus eſt. M. Liuij conſulis ductu, non minora opere Claudij Neronis conſulis, qui cum Annibali oppoſitus eſſet, relictis caſtris, ita vt inimicum falleret, electa manu profectus, Aſdrubalem circumuenit.*

E HIc ſtatus rerum Hiſpaniæ erat. In Italia conſul Marcellus, Salapia per proditionem recepta, Maroneam & Meles de Samnitibus vi cæpit. Ad tria millia militum ibi Annibalis, quæ præſidij cauſa relicta erant, oppreſſa. prædæ aliquantum eius militi fuit conceſſum. tritici quoque CCXL. millia modiûm, & CX. millia hordei inuenta. Cæterùm nequaquàm inde tantum gaudij fuit, quanta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul ab Herdonea vrbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius proconſul habebat, ſpe recipiundæ Herdoneæ: quæ poſt Cannenſem cladem ab Romanis defecerat, nec loco ſatis tuto poſita, nec præſidijs firmata. Negligentiam inſitam ingenio ducis augebat ſpes ea, quòd labare ijs aduerſus Pœnum fidem ſenſerat. Poſtquam Salapia amiſſa exceſſiſſe his locis

Marcellus Salapiam recepit.

Annibalem in Brutios auditum eſt, ab Herdonea ea omnia per occultos nuntios de- F
lata Annibali, ſimul curam ſociæ retinendæ vrbis, & ſpem fecere incautum hoſtem
aggrediendi. Exercitu expedito, ita vt famam propè præueniret, magnis itineribus ad
Annibal ad Herdoneam Cn. Fuluium cũ exercitu fudit. Herdoneam contendit. & quo plus terroris hoſti obijceret, acie inſtructa acceſſit.
Par audacia Romanus, conſilio & viribus impar, copijs raptim eductis conflixit.
quinta legio & ſiniſtra ala acriter pugnam inierunt. Cæterùm Annibal ſigno equiti-
bus dato, vt cùm pedeſtres acies occupaſſent præſenti certamine oculos animosq; cir
cumuecti, pars caſtra hoſtium, pars terga pugnantium inuaderent: ipſe Cn. Fuluij ſi-
militudinem nominis, quod Cn. Fuluium prætorem biennio antè in ijſdem deuice-
rat locis: increpans, ſimilem euentum pugnæ fore affirmabat. Neq; ea ſpes vana fuit.
nam cùm cominus acie & peditum certamine multi cecidiſſent Romanorum, ſta- G
rent tamen ordines ſignaq;, equeſtris à tergo tumultus, ſimul à caſtris clamor hoſtilis
auditus, ſextam ante legionem, quæ in ſecunda acie poſita, prior ab Numidis turbata
eſt: quintam deinde, atq; eos qui ad prima ſigna erant, auertit. Pars in fugam effuſi,
pars in medio cæſi: vbi & ipſe Cn. Fuluius cum duodecim tribunis militum cecidit.
Romanorum ſociorumq; quot cæſa in eo prælio millia ſint, quis pro certo affirmet?
cùm tredecim millia alibi, alibi haud plus quàm ſeptem inueniam? Caſtris, prædaq;
Herdonea incenditur ab Annibale. victor potitur. Herdoneam, quia & defecturam fuiſſe ad Romanos comperit: nec
manſuram in fide, ſi inde abſceſſiſſet: multitudine omni Metapontum ac Thurios
traducta, incendit, occiditq; principes, qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe
comperti ſunt. Romani, qui ex tanta clade euaſerant, diuerſis itineribus ſemiermes H
ad Marcellum conſulem in Samnium confugerunt. Marcellus nihil admodum tanta
clade territus, literas Romam ad Senatum de duce & exercitu ad Hardoneam amiſſo
ſcribit. Cæterùm eundem ſe, qui poſt Cannenſem pugnam ferocem victoria Anni-
balem contudiſſet, ire aduerſus eum, breuem illi lætitiam qua exultet facturum.
Et Romæ quidem cùm luctus ingens ex præterito tum timor in futurum erat. Con-
Marcellus ad Numiſtronẽ cum Annibale pugnam committit. ſul ex Samnio in Lucanos tranſgreſſus ad Numiſtronem in conſpectu Annibalis lo-
co plano, cùm Pœnus collem teneret, poſuit caſtra. addit & aliam fidentis ſpeciem,
quòd prior in aciem eduxit. Nec detrectauit Annibal, vt ſigna portis efferri vidit. Ita
tamen aciem inſtruxerunt, vt Pœnus dexterum cornu in collem erigeret, Romani ſi-
niſtrum ad oppidum applicarent. Ab hora tertia cùm ad noctem pugnam extendiſ- I
ſent, feſſæq; pugnando primæ acies eſſent, ab Romanis prima legio & dextera ala, ab
Annibale Hiſpani milites & funditores baleares, elephanti quoque, commiſſo iam
certamine, in prælium acti. Diu pugna neutrò inclinata ſtetit. Primæ legioni tertia,
dexteræ alæ ſiniſtra ſubijt, & apud hoſtes integri à feſſis pugnam accepêre. Nouum
atque atrox prælium ex tam ſegni repentè exarſit, recentibus animis corporibusq;:
ſed nox incerta victoria diremit pugnantes. Poſtero die Romani ab ſole orto in mul-
tum diem ſtetêre in acie: vbi nemo hoſtium aduerſus prodijt, ſpolia per otium lege-
Annibal ſilentio caſtra mouit. re, & congeſtos in vnum locum cremauere ſuos. Nocte inſequenti Annibal ſilentio
mouit caſtra, & in Apuliam abijt: Marcellus vbi lux fugam hoſtium aperuit, ſaucijs
cum præſidio modico Numiſtrone relictis, præpoſitoq; his L. Furio Purpurione tri- K
buno militum, veſtigijs inſtitit ſequi. Ad Venuſiam adeptus eum eſt. Ibi per dies
aliquot cùm ab ſtationib⁹ procurſaretur, miſta equitum peditumq; tumultuoſa ma-
gis prælia, quàm magna, & fermè omnia Romanis ſecunda fuerũt. Inde per Apuliam
ducti exercitus ſine vllo memorando certamine, cùm Annibal nocte ſigna moue-
ret, locum inſidijs quærens: Marcellus, niſi certa luce, & explorato antè, non ſe-
Capuæ bona principum vendit Flaccus. queretur. Capuæ interim Flaccus dum bonis principum vendendis, agro, qui publi-
catus fuerat, locando (locauit autem omnem frumento) tempus terit, ne deeſſet
materia in Campanos ſæuiendi, nouum in occulto gliſcens per indicium protra-
ctum eſt facinus. milites ædificijs emotos, ſimul vt cum agro tecta vrbis fruenda lo-
carentur: ſimul metuens, ne ſuum quoque exercitum, ſicut Annibalis, nimia vrbis

amœni-

A amœnitas emolliret: in portis murisq; ſibimetipſos tecta militariter coegerat ædificare. erant autem pleraq; ex cratibus aut tabulis facta, alia arundine texta, ſtramento intecta omnia velut de induſtria alimentis ignis. Hæc noctis vna hora vt omnia incenderent, CLXX. Campani principibus fratribus Bloſijs coniurauerant, indicio eius rei ex familia Bloſiorum facto, portis repentè iuſſu proconſulis clauſis, cùm ad arma ſigno dato milites concurriſſent: comprehenſi omnes qui in noxa erant, & quæſtione acriter habita, damnati necatiq;. indicibus libertas, & * æris dena millia data. Nucerinos, & Acerranos quærentes vbi habitarent non eſſe, Acerris ex parte incenſis, Nuceria deleta, Romam Fuluius ad ſenatum miſit. Acerranis permiſſum, vt ædificarent quæ incenſa erant. Nucerini Atellam, quia id maluerant, Atellanis Calatiam mi-

B grare iuſſis, traducti. Inter multas magnasq; res, quæ nunc ſecundæ, nunc aduerſę occupabant cogitationes hominum, ne Tarentinæ quidem arcis excidit memoria. M. Ogulnius, & P. Aquilius in Ætoliam legati ad frumentum coemendum, quod Tarentum portaretur, profecti: & mille milites de exercitu vrbano, par numerus Romanorum, ſociorumq; eodem in præſidium cum frumento miſſi ſunt. Iam æſtas in exitu erat, comitiorumq; conſulariũ inſtabat tempus. ſed literæ Marcelli negantis è Republica eſſe, veſtigium abſcedi ab Annibale, cui cedenti, certamenq; abnuenti grauius ipſe inſtaret: curam iniecerant, ne aut conſulem tum maximè res agentem à bello auocarent, aut in annum conſules deeſſent. optimum viſum eſt, quanquam extra Italiam eſſet, Valerium potius conſulem ex Sicilia reuocari. Ad eum literæ iuſſu

C ſenatus ab L. Manlio prætore vrbis miſſæ cum literis conſulis M. Marcelli: vt ex ijs noſceret, quæ cauſa patribus eum potius quàm collegam reuocandi ex prouincia eſſet. Eo fortè tempore legati ab rege Syphace Romam venerunt, quæ ijs proſpera prę-

Campanorum indicata coniuratio.

Legati ab Rege Syphace Romã veniunt.

lia rex cum Carthaginienſibus feciſſet, memorãtes. Regem nec inimiciorem vlli populo quàm Carthaginienſi, nec amiciorem quàm Romano affirmabant eſſe. miſiſſe eum antea legatos in Hiſpaniam ad Cn. & P. Cornelios imperatores Romanos. nunc ab ipſo velut fonte petere Romanam amicitiam voluiſſe. Senatus non legatis modò benignè reſpondit, ſed & ipſe legatos cum donis ad regem miſit, L. Genutium, P. Petellium, P. Popilium. Dona tulere, togam, & tunicam purpuream, ſellam eburneam, pateram auream ex * quinque pondo factam. Protinus & alios Africæ regulos iuſſit

* Valebat ergo coronatis 560.

D adire. ijs quoq; quæ darentur, portata, togæ prætextæ, & ternũm pondo paterę aureę. Et Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatramq; reges M. Attilius, & M. Acilius legati ad commemorandam renouandamq; amicitiam miſſi dona tulere: Regi togam, & tunicam purpuream cum ſella eburnea: Reginę pallam pictam cum amiculo purpureo. Multa ęſtate, qua hęc facta ſunt, ex propinquis vrbibus agrisq; nuntiata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cum vbere lactanti natum: Iouis ædis culmen fulmine ictum, ac propè omni tecto nudatũ. Ijſdem fermè diebus Anagniæ terrã ante portam ictam, diem ac noctem ſine vllo ignis alimento arſiſſe: & aues ad compitum Anagninum in luco Dianæ nidos in arboribus reliquiſſe. Tarracinæ in mari haud procul portu angues magnitudinis miræ laſciuientium piſcium more exultaſſe. Tarquinijs porcum

E cum ore humano genitum. Et in agro Capenate ad lucum Feroniæ IIII. ſigna ſanguine multo diem ac noctem ſudaſſe. Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata decreto pontificum: & ſupplicatio diem vnum Romæ ad omnia puluinaria, alterum in Capenate agro ad Feroniæ lucũ indicta. M. Valerius cõſul literis excitus, prouincia ex ercituq; mandato Cincio prætori, M. Valerio Meſſala præfecto claſſis, cum parte nauium in Africam prædatum ſimul, ſpeculatumq;, quæ populus Carthaginienſis ageret pararetq;, miſſo: ipſe x. nauibus Romam profectus cùm proſperè peruenisſet, ſenatum extemplò habuit. ibi de ſuis rebus geſtis cõmemorauit. Cùm annos propè LX. in Sicilia terra mariq; ſæpe magnis cladibus bellatũ eſſet, ſe eam prouinciam confeciſſe. neminem Carthaginienſem in Sicilia eſſe: neminem Siculum, qui metu inde fugati abfuerint, non eſſe. omnes in vrbes agrosq; ſuos reductos, arare, ſerere: deſertam

Prodigia.

Valerius conſul in ſenatu res à ſe geſtas commemorat.

recoli tandem terram, frugiferam ipsis cultoribus, populoq; Romano pace ac bello F
fidissimum annonæ subsidium. Exin Mutine, & si quorum aliorum merita erga populum Romanum erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exoluendam
Mutines ciuitate Romana donatur. fidem consulis habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab tribuno plebis ex authoritate patrum ad plebem lata. Dum hæc Romæ geruntur, M. Valerius Messala L. nauibus cùm antè lucem ad Africam accessisset, improuisò in agrum Vticensem excursionem fecit: eumq; latè depopulatus, multis mortalibus cum alia omnis generis præda captis, ad naues redijt, atq; in Siciliam transmisit: tertiodecimo die, quàm profectus inde erat, Lilybæum reuectus. Ex captiuis, quæstione habita, hæc comperta: consuliq; Leuino omnia ordine perscripta, vt sciret in quo statu res Africę essent. Quinq; millia Numidarum cum Masaniſſa Galæ filio acerrimo iuuene Car- G
thagine esse: & alios per totam Africam milites mercede conduci, qui in Hispaniam ad Asdrubalem traijcerentur, vt is quàm maximo exercitu primo quoq; tempore in Italiam transgressus, iungeret se Annibali. in eo positam victoriam credere Carthaginienses. classem præterea ingentem apparari ad Siciliam repetendam, eamq; se credere breui traiecturam. Hæc recitata à consule, ita mouêre senatum, vt non expectanda comitia consulis censeret, sed dictatore comitiorum habendorum causa dicto, extemplò in prouinciam redeundum. illa disceptatio tenebat, quòd consul in Si-
De dictatore dicendo maxima concertatio. cilia se M. Valerium Messalam, qui tum classi præesset, dictatorem dicturum esse aiebat: patres extra Romanum agrum (eum autem in Italia terminari) negabant dictatorem dici posse. M. Lucretius tribunus plebis, cùm de ea re consuleret, ita decreuit H
senatus, vt cõsul prius quàm ab vrbe discederet, populum rogaret, quem dictatorem dici placeret: eumq; quem populus iussisset, dictatorem diceret. si consul noluisset, prætor vrbanus populum rogaret: si ne is quidem vellet, tum tribuni ad plebem ferrent. Cùm consul se populum rogaturum negasset, quod suæ potestatis esset, prætoremq; vetuisset rogare: tribuni plebis rogarunt, plebesq; sciuit, vt Q. Fuluius, qui tum ad Capuam erat, dictator diceretur. Sed quo die id plebis concilium futurum erat, consul clam nocte in Siciliam abijt, destitutiq; patres literas ad Marcellum mittendas censuerunt, vt desertæ à collega Reipublicæ subueniret, diceretq;, quem populus iussisset, dictatorem. Ita à Marcello consule Q. Fuluius dictator dictus, & ex eodem plebiscito à Q. Fuluio dictatore P. Licinius Crassus põtifex maximus magister equi- I
tum dictus. Dictator posteaquã Romam venit, Cn. Sempronium Blesum legatum, quem ad Capuam habuerat, in Hetruriam prouinciam ad exercitum misit, in locum C. Calpurnij prętoris: quem, vt Capuę exercituiq; suo præesset, literis exciuit. ipse co-
Certamẽ inter dictatorem & tribunos plebis. mitia in quem diem primùm potuit, edixit: quæ certamine inter tribunos dictatoremq; iniecto, perfici non potuerant. Galeria iuniorum, quæ sorte prærogatiua erat, Q. Fuluium & Q. Fabium consules dixerat. eodemq; iure vocatæ reliquæ inclinassent, ni tribuni plebis C. & L. Ariani se interposuissent: qui neq; magistratum continuari satis ciuile esse aiebant: & multo fœdioris exempli, eum ipsum creari qui comitia haberet. itaq; si suum nomen dictator acciperet, se comitijs interceſſuros: si aliorum, præterquam ipsius, ratio haberetur, comitijs se moram non facere. Dictator K
causam comitiorum authoritate senatus, plebiscito, exemplisq; tutabatur. Nam Cn. Seruilio cos. cùm Flaminius alter consul ad Thrasymenum cecidisset: ex authoritate patrum ad plebem latum, plebemq; sciuisse, vt quoad bellum in Italia esset, ex ijs qui consules fuissent, quos & quoties vellet, reficiendi consules populo ius esset. exemplaq; ea in re se habere, vetus L. Posthumij Megilli, qui interrex ijs comitijs quæ ipse habuisset, consul cum Cn. Iunio Bubulco creatus esset: recens Q. Fabij, qui sibi continuari consulatum, nisi id bono publico fieret, profectò nunquam siuisset. His orationibus cùm diu certatum esset, postremò ita inter dictatorem ac tribunos conuenit, vt eo quod censuisset senatus, staretur. Patribus id tempus Reipublicæ visum est, vt per veteres & expertos, belliq; peritos imperatores Respublica gereretur. itaque

moram

A moram fieri comitijs non placere. Cõcedentibus tribunis, comitia habita. Declarati cõsules Q. Fabius Maximus quintùm, Q. Fuluius Flaccus III. Prętores inde creati, L. Veturius Philo, T. Quintius Crispinus, C. Hostilius Tubulus, C. Aurũculeius. Magistratibus in annum creatis, Q. Fuluius dictatura se abdicauit. Extremo æstatis huius classis Punica nauiũ XL. cũ præfecto Amilcare in Sardiniã traiecta, Olbiensem primò, dein postquã ibi P. Manlius Volso prętor cũ exercitu apparuit, circũacta inde ad alterum insulæ latus, Caralitanũ agrũ vastauit: & cũ pręda omnis generis in Africã redijt. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot, suffectiq;. C. Seruilius Põtifex factus in locũ T. Octacilij Crassi. Decẽuir itẽ sacris faciundis in locũ T. Sempronij T. F. Lõgi T. Sẽpronius C. F. Longus suffectus. M. Martius rex sacrorũ mortuus est: & M. Æmylius

B Pappus maximus curio: neq; in eorũ locũ sacerdotes eo anno suffecti. Et censores hic annus habuit L. Veturiũ Philonem, & P. Liciniũ Crassum, pontificem maximũ. Crassus Licinius nec consul, nec prætor antè fuerat, quàm censor est factus. ex ædilitate gradum ad censuram fecit. Sed hi censores neque senatum legerunt, nec quicquam publicæ rei egerunt. mors diremit L. Veturij. inde & Licinius censura se abdicauit. Ædiles curules L. Veturius, & P. Licinius Varus, ludos Romanos diem vnum instauraruntÆdiles plebis Q. Catius, & L. Porcius Licinius ex multatitio argento signa ænea ad Cereris dedere: & ludos pro temporis eius copia magnificè apparatos fecerunt. Exitu anni huius die IIII. XXX. quàm ab Tarracone profectus erat, C. Lęlius legatus Scipionis Romam venit. isq; cum agmine captiuorum ingressus vrbem, ma-

C gnum concursum hominum fecit. Postero die in senatum introductus, captam Carthaginem, caput Hispaniæ, vno die, receptasq; aliquot vrbes, quæ defecissent: nouasq; in societatem ascitas, exposuit. Ex captiuis comperta his ferè congruentia, quæ in literis fuerant M. Valerij Messalæ. Maximè mouit patres Asdrubalis transitus in Italiam, vix Annibali atque eius armis obsistentem. Productus in concionem Lęlius eadem disseruit. Senatus ob res feliciter à P. Scipione gestas supplicationem in vnum diem decreuit. C. Lęlium primo quoque tempore cum quibus venerat nauibus, redire in Hispaniam iussit. Carthaginis expugnationem in hunc annum contuli multis authoribus: haud nescius quosdam esse, qui anno insequenti captam tradiderint. Sed mihi minus simile veri visum est, annum integrum Scipionem nihil gerendo in

D Hispania consumpsisse. Q. Fabio Maximo quintùm, Q. Fuluio Flacco III. consulibus, Idibus Martijs, quo die magistratum inierunt. Italia ambobus prouincia decreta: regionibus tamen partitum imperium, Fabius ad Tarentum, Fuluius in Lucanis ac Brutijs rem gereret. M. Claudio prorogatum in annum imperium. Prætores sortiti prouincias: C. Hostilius Tubulus vrbanam, L. Veturius Philo peregrinam cum Gallia, T. Quintius Crispinus Capuam, C. Aurunculeius Sardiniam. Exercitus ita per prouincias diuisi. Fuluio duæ legiones, quas in Sicilia M. Valerius Leuinus haberet: Q. Fabio, quibus in Hetruria C. Calpurnius præfuisset. Exercitus vrbanus vt in Hetruriam succederet: C. Calpurnius eidem præesset prouinciæ, exercituiq; quem Q. Fuluius habuisset. Capuam, exercitumq; T. Quintius obtineret.

E C. Hostilius ab C. Lectorio proprætore prouinciam, exercitumq;, qui tum iam Arimini erat, acciperet. M. Marcello, quibus consul benè rem gesserat, legiones decretæ: M. Valerio cum L. Cincio (his quoque est in annum prorogatum in Sicilia imperium) Cannensis exercitus datus: eumq; supplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fuluij supersessent, iussi. Conquisitos eos, consules in Siciliam miserunt: additaq; eadem militiæ ignominia, sub qua Cannenses militabant: quiq; ex prætoris Cn. Fuluij exercitu ob similis iram fugæ missi eò ab senatu fuerant. C. Aurunculeio eædem in Sardinia legiones, quibus P. Manlius Volso eam prouinciam obtinuerat, decretæ. P. Sulpitio eadem legione, eademq; classe Macedoniam obtinere iusso, prorogatum in annum imperium. XXX. quinqueremes ex Sicilia Tarentum ad Q. Fabium consulem mitti iussæ: cætera classe placere prædatum in Africam, aut ipsum M. Valerium

Classis Punica in Sardiniam traiecta.

Censores.

Lælius cum captiuis Romam venit.

Supplicatio in vnũ diem ob res feliciter à Scipione gestas decreta.

Prouinciarum & exercituum diuisio.

rium Leuinum traijcere:aut mittere,ſeu L.Cincium, ſeu M. Valerium Meſſalam vel- F
let.Nec de Hiſpania quicquam mutatum, niſi quod non in annum Scipioni Syllano-
q;,ſed donec reuocati ab ſenatu forent, prorogatum imperium eſt : ita prouinciæ
exercitusq; in eum annum partita imperia.Inter maiorum rerum curas comitia ma-
Maximi curionis comitia. ximi curionis,cùm in locum M.Æmylij ſacerdos crearetur, vetus excitauerunt cer-
tamen, patritijs negantibus C. Manilij Attilij,qui vnus ex plebe petebat, habendam
rationem eſſe:quia nemo ante eum,niſi ex patribus id ſacerdotium habuiſſet. Tribu-
ni appellati,ad ſenatum reiecerunt. Senatus populo poteſtatem fecit. Ita primus ex
C. Manilius primus ex plebe maximus curio creatus. plebe creatus maximus curio C. Manilius Attilius. Et flaminem dialem inuitum in-
augurari coegit P.Licinius pontifex maximus C.Valerium Flaccum: decemuir ſacris
faciundis creatus in locum Q.Mutij Scæuolæ demortui C. Lectorius. Cauſam inau- G
gurari coacti flaminis libens reticuiſſem,ni ex mala fama in bonã vertiſſet. Ob ado-
leſcentiam negligentem,luxurioſamq; C.Flaccus flamen captus à P. Licinio pontifi-
ce maximo erat,L.Flacco fratri germano,cognatisq; alijs ob eadem vitia inuiſus.Is,vt
animum eius cura ſacrorum & ceremoniarum cępit, ita repentè exuit antiquos mo-
res,vt nemo tota iuuentute haberetur prior:nec probatior primoribus patrum, ſuis
pariter,alienisq; eſſet.Huius famę conſenſu elatus ad iuſtam fiduciam ſui, rem inter-
miſſam per multos annos ob dignitatem flaminum priorum repetiuit, vt in ſenatum
introiret.Ingreſſum eum curiam cùm L.Licinius prætor inde eduxiſſet,tribunos ple-
bis appellauit flamen.Vetuſtum ius ſacerdotij repetebat:datum id cum toga prætex-
ta,& ſella curuli C.Flaminio eſſe. Prætor non exoletis vetuſtate annalium exemplis H
ſtare ius,ſed recentiſſimæ cuiuſq; conſuetudinis vſu volebat: nec patrum, nec auo-
rum memoria dialem quenquam id ius vſurpaſſe.Tribuni rem inertia flaminum ob-
literatam,ipſis,non ſacerdotio damno fuiſſe cùm ęquum cenſuiſſent,ne ipſo quidem
contrà tendente prætore,magno aſſenſu patrum, plebisq; flaminem in ſenatum in-
troduxerunt:omnibus ita exiſtimantibus,magis ſanctitate vitæ, quàm ſacerdotij iu-
re,rem eam flaminem obtinuiſſe. Conſules prius quàm iu prouincias irent, duas vr-
banas legiones in ſupplementum, quantum opus erat cæteris exercitibus militum
ſcripſerunt. Vrbanum veterem exercitum Fuluius conſul C. Fuluio Flacco legato
(frater hic conſulis erat) in Hetruriam dedit ducendum:& legiones, quæ in Hetruria
erant,Romam deducendas. Et Fabius conſul reliquias exercitus Fuluiani conquiſi- I
tas (fuerunt autem ad tria millia CCCXXXVI. Q. Maximum filiũ ducere in Siciliam ad
M.Valerium proconſulem iuſſit:atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes
accipere.Nihil hæ eductæ ex inſula legiones minuerunt nec viribus, nec ſpecie eius
prouinciæ præſidium.nam cùm pręter egregiè ſuppletas duas veteres legiones trans-
fugarum etiam Numidarum equitum peditumq; magnã vim haberet:Siculos quoq;
qui in exercitu Epicidis aut Pœnorum fuerant,belli peritos viros, milites ſcripſit. Ea
externa auxilia cum ſingulis Romanis legionibus adiunxiſſet,duorum ſpeciem exer-
cituum ſeruauit:altero L.Cincium partem inſulæ,qua regnum Hieronis fuerat, tue-
ri iuſſit:altero ipſe cæteram inſulam tuebatur, diuiſam quondam Romani Puniciq;
imperij finibus.Claſſis quoq; nauium LXX.parata,vt omni ambitu littorum præſidio K
oræ maritimæ eſſent. Ipſe cum Mutinis equitatu prouinciam peragrabat, vt viſeret
agros,cultaq; ab incultis notaret:& perinde dominos laudaret, caſtigaretq;. Ita tan-
tum ea cura frumenti prouenit,vt & Romam mitteret,& Catanam conueheret, vn-
de exercitui,qui ad Tarentum ęſtiua acturus eſſet,poſſet præberi.Cęterùm tranſpor-
tati milites in Siciliam (& erat maior pars Latini nominis, ſociorumq;) propè magni
motus cauſa fuêre:adeò ex paruis ſæpe magnarum momenta rerum pendent: fremi-
tus enim inter Latinos, ſociosq; in concilijs ortus. Decimum annum delectibus &
Latinorum aliorumq; ſociorũ fremitus in Pop. Rom. ſtipendijs exhauſtos eſſe:quotannis fermè clade magna pugnare: alios in acie occidi,
alios morbo abſumi: magis perire ſibi ciuem,qui ab Romano miles lectus ſit, quàm
qui à Pœno captus:quippe ab hoſte gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Ita-
liam in

A liam in exilium verius,quàm in militiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſeneſcere Cannenſem militem,moriturum antequam Italia hoſtis (quippe nunc cum maximè florens viribus) excedat,ſi veteres milites non redeant in patriam, noui legantur, breui neminem ſuperfuturum. Itaq; quod propediē res ipſa negatura ſit, prius quàm ad vltimam ſolitudinem atq; egeſtatem perueniant,negandum populo Romano eſſe.ſi conſentientes in hoc ſocios videant Romani,profectò de pace cum Carthaginienſibus iungenda cogitaturos.aliter nunquam viuo Annibale ſine bello Italiam fore. Hæc acta in concilijs. Triginta tum coloniæ populi Romani erant, ex ijs duodecim,cùm omnium legationes Romę eſſent,negauerunt conſulibus eſſe,vnde milites pecuniamq; darent. Eæ fuere Ardea, Nepet,Sutrium, Circeij, Alba, Carſeoli, Sueſſa, *Coloniarum nomina, quæ milites pecuniamq; negarent Romanis ſe daturas.*
B Sora,Setia,Cales,Narnia,Interamna. Noua re conſules icti, cùm abſterrere eos à tam deteſtabili conſilio vellent,caſtigando increpandoq; plus quàm leniter agendo profecturos rati, eos auſos eſſe conſulibus dicere, aiebant, quòd conſules in ſenatu vt pronuntiarent, in animum inducere non poſſent. non enim detrectationem eam munerum militiæ, ſed apertam defectionem à populo Romano eſſe. Redirent itaq; properè in colonias,& tanquam integra re locuti magis quàm auſi tantū nefas, cum ſuis conſulerent. admonerent,non Campanos,neq; Tarentinos eos eſſe, ſed Romanos:inde oriundos,inde in colonias atq; in agrum bello captum ſtirpis augendę cauſa miſſos:quæ liberi parentibus deberēt,ea illos Romanis debere, ſi vlla pietas,ſi memoria antiquæ patriæ eſſet. Conſulerent igitur de integro. nam tum quidem quæ te-
C mere agitaſſent,ea prodendi imperij Romani,tradendæ Annibali victoriæ eſſe. Cùm alternis hæc conſules diu iactaſſent,nihil moti legati, neq; ſe quod domum renuntiarent,habere dixerunt,neq; ſenatum ſuum quid noui conſuleret: vbi nec miles qui legeretur, nec pecunia quæ daretur in ſtipendium, eſſet. Cùm obſtinatos eos viderent conſules,rem ad ſenatum detulerūt. vbi tantus pauor animis hominum eſt iniectus,vt magna pars actum de imperio diceret. idem alias colonias facturas, idem ſocios conſenſiſſe omnes, ad prodendam Annibali vrbem Romam. Cōſules hortari & conſolari ſenatum: & dicere,alias colonias in fide atq; officio priſtino fore. eas quoq; ipſas quæ officio deceſſerint,ſi legati circa eas colonias mittantur,qui caſtigent, non qui precentur,verecundiam imperij habituros eſſe. Permiſſum ab ſenatu ijs cùm eſ-
D ſet,agerent,facerentq;,vt è Republica ducerent: pertentatis prius aliarum coloniarum animis citauerunt legatos:quæſiueruntq; ab ijs, ecquid milites ex formula paratos haberent? Pro duodeuiginti colonijs M. Sextilius Fregellanus reſpondit: & milites ex formula paratos eſſe: & ſi pluribus opus eſſet,plures daturos: & quicquid aliud imperaret, velletq; populus Romanus, enixè facturos. ad id ſibi neque opes deeſſe, animum etiam ſupereſſe. Conſules ſibi parum videri præfati pro merito eorum, ſua voce collaudari eos,niſi vniuerſi patres in curia gratias egiſſent, ſequi in ſenatum iuſſerunt. Senatus quàm poterat honoratiſſimo decreto allocutus eos, mandat conſulibus,vt ad populum quoque eos producerent: & inter multa alia præclara, quæ ipſis maioribusq; ſuis præſtitiſſent, recens etiam meritum eorum in Rempublicam
E commemorarent. Ne nunc quidem poſt tot ſecula ſileantur, fraudenturue laude ſua, Signini fuêre,& Nolani,& Norbani,Satriculaniq;, & Brunduſini, & Fregellani, *Coloniarum nomina, quæ ſua omnia in populi Romani poteſtate eſſe dixerunt.*
& Lucerini, & Venuſini, & Adriani, & Firmani, & Ariminenſes: & ab altero mari, Pontiani,& Pæſtani,& Coſſani: & mediterranei,Beneuentani,& Eſſernini, & Spoletini,& Placentini,& Cremonenſes. Harum coloniarum ſubſidio tum imperium populi Romani ſtetit:ijsq; gratiæ & in ſenatu, & apud populum actæ. Duodecim aliarum coloniarum,quæ detrectauerunt imperium,mentionem fieri patres vetuerunt: neque illos dimitti,neque retineri,neque appellari à conſulibus. Ea tacita caſtigatio maximè ex dignitate populi Romani viſa eſt. Cætera expedientibus, quæ ad bellum opus erant, conſulibus aurum viceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad vltimos caſus ſeruaretur promi placuit. prompta ad* quatuor millia pondo auri. In- *Aurum viceſimarium.*
de* quin- *Val. 448000. coron.*

*Valet 56000. coron. de * quingena pondo data consulibus, & M. Marcello, & P. Sulpitio Procoss. & L. Ve- F
turio prætori, qui Galliam prouinciam sortitus erat: additumq; Fabio cos. * c. pon-
*Valet 11200. coron. do auri præcipuum, quod in arcem Tarentinam portaretur: cætero auro vsi sunt ad
vestimenta præsenti pecunia locanda exercitui, qui in Hispania bellum secunda sua
Prodigia. fama, ducisq; gerebat. Prodigia quoq;, prius quàm ab vrbe c o s s. proficiscerentur,
procurari placuit. In Albano monte tacta de cœlo erant, signum Iouis, arborq; tem-
plo propinqua, & Hostiæ lacus, & Capuæ murus, Fortunæq; ædes, & Sinuessæ mu-
rus portaq;. Hæc de cœlo tacta. Cruentam etiam fluxisse aquam Albanam quidam
authores erant. Et Romę intra cellam ædis Fortis Fortunæ de capite signum, quod in
corona erat, in manus sponte sua prolapsum. Et Priuerni satis constabat bouem lo-
cutum, vulturemq; frequenti foro in tabernam deuolasse. Et Sinuessæ natum ambi- G
Androgyni. guo inter marem ac fœminam sexu infantem: quos androgynos vulgus, vt pleraq; fa-
ciliore ad duplicanda verba Græco sermone, appellat. & lacte pluisse, & cum elephan
ti capite puerum natum. Ea prodigia hostijs maioribus procurata, & supplicatio cir-
ca omnia puluinaria, & obsecratio in vnum diem indicta. & decretum, vt C. Hostili-
us Pr. ludos Apollinis, sicut his annis voti factiq; erant, voueret faceretq;. Per eos dies
Censores creãtur. & censoribus creandis Q. Fuluius cos. comitia habuit. Creati censores, ambo qui
nondum consules fuerant: M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. Hi
censores, vt agrum Campanum fruendum locarent, ex authoritate patrum latum ad
plebem est, plebesq; sciuit. Senatus lectionem contentio inter censores de principe
Contentio inter censores de principe legendo in senatu. legendo tenuit. Sempronij lectio erat. Cæterùm Cornelius morem traditum à patri- H
bus sequendũ aiebat, vt qui primus censor ex ijs qui viuerent, fuisset, eum principem
legerent: is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dij sortem legendi dedissent,
ei ius liberum eosdem dedisse deos. se id suo arbitrio facturum: lecturumq; Q. Fabi-
um Maximum, quem tum principem Romanæ ciuitatis esse, vel Annibale iudice vi-
cturus esset. Cùm diu certatum esset verbis, concedente collega, lectus à Sempronio
princeps in senatu Q. Fabius Maximus cos. inde alius lectus senatus, octo præteritis,
inter quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis author deserendæ Italiæ post Cannen-
sem cladem. In equestribus quoq; notis eadem seruata causa. sed erant perpauci, quos
ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi, qui Cannensium
legionum equites in Sicilia erant, addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præterita I
stipendia procederent ijs qui equo publico meruerant, sed dena stipendia equis pri-
uatis facerent. Magnum præterea numerum eorum conquisiuerunt, qui equo mere-
re deberent: atq; ex ijs qui principio eius belli sexdecim annos nati fuerant, neq; mili-
tauerant, omnes ærarios fecerunt. Locauerunt inde reficienda quæ circa forum in-
cendio consumpta erant, VII. tabernas, macellum, atrium regium. Transactis omni-
bus quæ Romæ agenda erant, consules ad bellum profecti: prior Fuluius prægressus
Capuam. post paucos dies consecutus Fabius, qui & collegam coram obtestatus, &
Marcellum per literas admonet Fabius, ne cum Annibale manum conferet. per literas Marcellum, vt quàm acerrimo bello detineret Annibalem, dum ipse Ta-
rentum oppugnaret: ea vrbe adempta hosti vndiq; pulso, nec vbi consisteret, nec
quid fidum respiceret habendi, ne morandi quidem causam in Italia fore. Rhegyum K
etiam nuntium mittit ad præfectum præsidij, quod ab Leuino cos. aduersus Brutios
ibi locatum erat, octo millia hominum: pars maxima ab Agatirna (sicut antea dictum
est) ex Sicilia traducta, & rapto viuere hominum assuetorum. additi erant Brutiorum
indidem perfugæ, & audacia & audendi omnia necessitatibus pares. Hanc manum
ad Brutium primum agrum depopulandum duci iussit, inde ad Cauloniam vrbem
oppugnandam. Imperata non impigrè solùm, sed etiam auidè executi, direptis fuga-
tisq; cultoribus agri, summa vi vrbem oppugnabant. Marcellus consulis literis exci-
tatus, & quia ita in animum induxerat, neminẽ ducem Romanum tam partem An-
nibali quàm se esse: vbi primùm in agris pabuli copia fuit, ex hybernis profectus, ad
Cannusium Annibali occurrit. Solicitabat ad defectionem Cannusios Pœnus. cæte-

rùm vt

A rùm vt appropinquare Marcellum audiuit, castra inde mouit. Aperta erat regio sine vllis ad insidias latebris: itaq; in loca saltuosa cedere inde cœpit. Marcellus vestigijs instabat, castraq; castris conferebat: & opere perfecto, extemplò in aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditumq; iaculatores leuia certamina serens, casum vniuersæ pugnæ non necessariũ ducebat. tractus est tamen ad id quod vitabat certamen. Nocte prægressum eum assequitur locis planis ac patentibus Marcellus. castra inde ponentem, pugnando vndiq; in munitores, operibus prohibet. Ita signa collata, pugnatumq; totis copijs: & cùm iam nox instaret, Marte æquo discessum est. castra exiguo distantia spatio raptim ante noctẽ permunita. Postero die luce prima Marcellus in aciẽ copias eduxit. Nec Annibal detrectauit certamen, multis ver-
B bis adhortatus milites, vt memores Thrasymeni Cannarumq;, contunderent ferociam hostis. vrgere atq; instare eum: non iter quietos facere, nõ castra ponere pati, non respirare aut circumspicere. quotidie simul orientem solem, & Romanam aciem in campis videndá esse. si vno prælio haud incruentus abeat, quietius deinde tranquilliusq; eum bellaturum. His irritati adhortationibus, simulq; tædio ferociæ hostium quotidie instantium lacessentiumq;, acriter prælium ineunt. Pugnatum amplius duabus horis est. cedere inde ab Romanis dextera ala, & extraordinarij cępere. quod vbi Marcellus vidit, duodeuicesimam legionem in primam aciem inducit. Dum alij trepidè cedunt, alij segniter subeunt, turbata tota acies est: dein prorsus fusa, & vincente pudorem metu, terga dabant. Cecidereq; in pugna fugaq; ad duo millia & septingen-
C ti ciuium, sociorumq;, in his quatuor Romani centuriones fuere: duo tribuni militum, M. Licinius & M. Fuluius. signa militaria quatuor de ala prima, quæ fugit: duo de legione quæ cedentibus socijs successerat, amissa. Marcellus, postquam in castra reditum est, concionem adeò sæuam atq; acerbam apud milites habuit, vt prælio per diem totam infeliciter tolerato, tristior ijs irati ducis oratio esset. Dijs immortalibus vt in tali re laudes gratesq;, inquit, ago, quòd victor hostis cum tanto pauore inciden-
D tibus vobis in vallum portasq;, non ipsa castra est aggressus. deseruissetis profectò eodem terrore castra, quo omisistis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quæ repentè, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos inuasit? nempe ijdem sunt ij hostes, quos vincendo & victos sequendo priorem æstatem absumpsistis: quibus dies noctesq; fugientibus per hos dies institistis: quos leuibus prælijs fugastis, quos hesterno die nec iter facere, nec castra ponere passi estis. Omitto ea quibus gloriari potestis: cuius & ipsius pudere ac pœnitere vos oportet. nempe æquis manibus hesterna die diremistis pugnam. quid hæc nox, quid hæc dies abstulit? vestrę his copię imminutæ sunt, an illorum auctæ? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui videor, nec cum Romanis militibus. corpora tantum atq; arma eadem sunt. an si eosdem animos habuissetis, terga vestra vidisset hostis? signa alicui manipulo, aut cohorti abstulisset? Non adhuc cæsis Romanis legionibus gloriabatur: vos illi hodierno die primùm fugati exercitus dedistis decus. Clamor inde ortus, vt veniã eius diei daret, vbi vellet deinde experiretur militum suorum animos. Ego verò experiar, inquit, milites: & vos
E crastina die in aciem educã, vt victores potius quàm victi veniã impetretis, quam petitis. Cohortibus quæ signa amiserant, hordeum dari iussit: centurionesq; manipulorum, quorum signa amissa fuerant, districtis gladijs discinctos destituit: & vt postero die omnes pedites equitesq; armati adessent, edixit. Ita concio dimissa fatentium iure ac meritò sese increpitos: neq; illo die virum quenquã in acie Romana fuisse, præter vnum ducem, cui aut morte satis faciendum, aut egregia victoria esset. Postero die armati ornatiq; ad edictum aderant. Imperator eos collaudat: pronuntiatq;, à quibus orta pridie fuga esset, cohortesq; quæ signa amisissent, se in primam aciem inducturum: edicere iam sese, omnibus pugnandum ac vincendum esse: & adnitendum singulis vniuersisq;, ne prius hesternæ fugæ quàm hodiernæ victoriæ fama Romã perueniat. Inde cibo corpora firmare iussit, vt si longior esset pugna, viribus sufficerent.

Marcellus dubius pugnæ contra Annibalem castra mouit.

Marcellus cum Annibale æquo Marte pugnat.

Marcellus vincitur ab Annibale.

Marcelli grauis oratio in milites.

Vbi omnia dicta factaq; sunt, quibus excitarentur animi militum, in aciem procedunt. Quod vbi Annibali nuntiatum est, cum eo nimirum, inquit, hoste res est, qui nec bonam nec malam ferre fortunam potest. seu vicit, ferociter instat victis: seu victus est, instaurat cum victoribus certamen. Signa inde canere iussit, & copias educit. Pugnatum vtrinq; aliquanto quàm pridie acrius est: Pœnis ad obtinendū hesternum decus adnitentibus, Romanis ad demendam ignominiam. Sinistra ala ab Romanis & cohortes, quæ amiserant signa, in prima acie pugnabant, & legio vicesima ab dextro cornu instructa. L. Cornelius Lentulus, & C. Claudius Nero legati cornibus præerant: Marcellus mediam aciem hortatur, testisq; presens firmabat. Ab Annibale Hispani primam obtinebant frontem, & id roboris in omni exercitu erat. Cùm anceps diu pugna esset, Annibal elephantos in primam aciem induci iussit: si quem inijcere ea res tumultum ac pauorem posset. Et primò turbarunt signa, ordinesq;, & partim occultatis, partim dissipatis terrore qui circa erant, nudauerant vna parte aciem. latiusq; fuga manasset, ni C. Decinius Flauus tribunus militū signo arrepto primi hastati manipulum eius signi se sequi iussisset. duxit vbi maximè tumultum conglobatę belluę faciebant: pilaq; in eas cōijci iussit. Hæsere omnia tela haud difficili ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba. sed vt non omnes vulnerati sunt: ita in quorum tergis infixa stetere pila, vt est genus anceps, in fugam versi etiam integros auertere. Tū iam nō vnus manipulus, sed pro se quisq; miles, qui modò assequi agmē fugientium elephantorū poterat, pila cōijcere. eo magis ruere in suos belluę: tantoq;

De Marcello Annibalis iudicium.

F

G

H

I

maiorem stragem edere, quàm inter hostes ediderant. quanto acrius pauor consternatas agit, quàm insidentis magistri imperio reguntur. In perturbatam transcursu belluarum aciem signa inferunt Romani pedites: & haud magno certamine dissipatos, trepidantesq; auertunt. Tum in fugientes equitatū immittit Marcellus. nec antè finis sequendi est factus, quàm in castra pauentes compulsi sunt. nam super alia, quæ terrorem trepidationemq; facerent, elephanti fortè duo in ipsa porta corruerant, coactiq; erant milites per fossam, vallūq; ruere in castra. ibi maximè hostiū cædes facta. Cæsa ad octo millia hominum, quinq; elephanti. Nec Romanis incruenta victoria fuit. mille fermè, & septingenti de duabus legionibus, & sociorum supra M. & CCC. occisi: vulnerati permulti ciuium, sociorumq;. Annibal nocte proxima castra mouit. Cupientem insequi Marcellum prohibuit multitudo sauciorum. Speculatores, qui sequerentur agmen missi, postero die retulerunt, Brutios Annibalem petere.

K

Marcellus compellit in castra Annibalem multis cæsis.

Annibal nocte castra mouit.

Iisdem

A Iisdem fermè diebus & ad Q. Fuluium consulem Hirpini, & Lucani, & Volscentes, traditis præsidijs Annibalis, quæ in vrbibus habebant, dediderunt sese: clementerq; à consule cum verborum tantùm castigationè ob errorem pręteritum accepti. Et Brutijs similis spes veniæ facta est, cùm ab ijs Vibius & Pactius fratres, longè nobilissimi gentis eius, eandem quæ data Lucanis erat, conditionem deditionis petentes venissent. Q. Fabius consul oppidum in Salentinis Manduriam vi cępit. ibi ad quatuor millia hominum capta: & cæterę prædæ aliquantum. Inde Tarentum profectus, in ipsis faucibus portus posuit castra. naues, quas Liuius tutandis commeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatuq; mœnium oppugnandorum: partim tormentis & saxis, omniq; missilium telorum genere instruit: onerarias quoque, non

Fabius Manduria vi capta obsidet Tarentum.

B eas solùm quæ remis agerentur, vt alij machinas scalasq; ad muros ferrent, alij procul ex nauibus vulnerarent mœnium propugnatores. Eæ naues ab aperto mari, vt vrbem aggrederentur, instructæ paratæq; sunt. Et erat liberum mare classe Punica, cum Philippus oppugnare Ætolos pararet, Corcyram transmissa. In Brutijs interim Caulonię oppugnatores sub aduentum Annibalis, ne opprimerentur, in tumulum à præsenti impetu tutum, ad cætera inopem, concessere. Fabium Tarentum obsidentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præsidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. eius præsidij prefectus deperibat amore mulierculæ, cuius frater in exercitu Fabij consulis erat. Is certior literis sororis factus de noua consuetudine aduenæ locupletis, atq; inter populares tam honorati, spem na-

C ctus per sororem quolibet impelli amantem posse, quid speraret, ad consulem detulit. Quæ cùm haud vana cogitatio visa esset, perfuga iussus Tarentum transire, ac per sororem præfecto conciliatus, primò occultè animum eius tentando, dein satis explorata leuitate, blanditijs muliebribus perpulit eum ad proditionem custodiæ loci, cui præpositus erat. Vbi & ratio agendæ rei, & tempus conuenit, miles nocte per interualla stationum clam ex vrbe emissus, ea quæ acta erant, quæq; vt agerentur conuenerant, ad consulem refert. Fabius vigilia prima dato signo ijs qui in arce erant, quiq; custodiam portus habebant, ipse circuito portu ab regione vrbis in orientem versa occultus consedit. Canere inde tubæ simul ab arce, & à portu & à nauibus, quæ aperto mari appulsæ erant: clamorq; vndiq; cum ingenti tumultu, vnde minimum

D periculi erat, de industria ortus. Consul interim silentio continebat suos. Igitur Democrates, qui præfectus antea classis fuerat, fortè illi loco præpositus, postquam quieta omnia circa se vidit, alias partes eo tumultu personare, vt captæ vrbis interdum excitaretur clamor, veritus ne inter cunctationem suam consul aliquam vim faceret, ac signa inferret, præsidium ad arcem, vnde maximè terribilis accidebat sonus, traducit. Fabius, cùm ex temporis spatio, & ex silentio ipso (quod vbi paulò antè strepebant excitantes vocantesq; ad arma, inde nulla accidebat vox) deductas custodias sensisset, ferri scalas ad eam partem muri, qua Brutiorum cohortem præsidium agitare proditionis conciliator nuntiauerat, iubet. Ea primùm est captus murus, adiu-

Tarentum proditione captum à Fabio Cos.

E uantibus recipientibusq; Brutijs, & transcensum in vrbem est. deinde proxima refracta porta, vt frequenti agmine signa inferrentur. Tum clamore sublato, sub ortum fermè lucis nullo obuio armato in forũ perueniunt: omnesq; vndiq;, qui ad arcẽ portumq; pugnabant, in se conuerterunt. Prælium in aditu fori maiore impetu, quàm perseuerantia commissum est. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis, par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum cõiectis, prius penè quàm confererent manus, terga dederunt, dilapsiq; per nota vrbis itinera in suos amicorumq; domos. Duo ex ducibus Nico & Democrates, fortiter pugnantes cecidêre. Philomenes, qui proditionis ad Annibalem author fuerat, cum citato equo ex prælio auectus esset, vacuus paulò post equus erransq; per vrbem cognitus, corpus nusquam inuentum est. creditum vulgo est, in puteum apertum ex equo præcipitasse. Carthalonem autem præfectum Punici præsidij, cum commemoratione paterni

hoſpitij poſitis armis venientem ad conſulem, miles obuius obtruncat. Alij alios paſ- F
ſim ſine diſcrimine armatos inermesq; cædunt, Carthaginienſes Tarentinosq; pari-
ter. Brutij quoq; multi interfecti, ſeu per errorem, ſeu vetere in eos inſito odio: ſeu ad
proditionis famam, vt vi potius atq; armis captum Tarentum videretur, extinguen-
dam. Tum à cæde ad diripiendam vrbem diſcurſum. Triginta millia ſeruilium capi-
Val. 9296000 coron. tum dicuntur capta, ingens argenti vis facti ſignatiq;, auri LXXXVII. millia pondo, ſi-
gna tabulæq;, propè vt Syracuſarum ornamenta æquarent. Sed maiore animo gene-
ris eius præda abſtinuit Fabius quàm Marcellus: qui interroganti ſcribæ, quid fieri de
ſignis vellet (ingentis magnitudinis dij ſunt, ſuo quiſq; habitu in modū pugnantium
formati) deos iratos Tarentinis relinqui iuſſit. Murus inde, qui vrbem ab arce dirime
bat, dirutus eſt ac diſiectus. Dum hæc Tarenti aguntur, Annibal ijs qui Cauloniam G
obſidebant, in deditionē acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq; cur-
ſim agmine acto cùm feſtinans ad opem ferēdam, captam vrbem audiſſet: & Roma-
ni, inquit, ſuum Annibalem habent. eadem qua cęperamus, arte Tarentum amiſi-
mus. Ne tamen fugientis modo conuertiſſe agmen videretur, quo conſtiterat loco,
quinq; millia fermè ab vrbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies, Metapontum ſeſe
Metapontinorum dolus. recepit. Inde duos Metapontinos cum literis principū eius ciuitatis ad Fabium Ta-
rentum mittit, fidem ab conſule accepturos, impunita priora fore, ſi Metapontum ei
cum præſidio Punico prodidiſſent. Fabius vera quæ afferrent eſſe ratus, diem, qua ac-
ceſſurus eſſet Metapontum, conſtituit: literasq; ad principes dedit, quæ ad Anniba-
lem delatæ ſunt. Enimuerò lætus ſucceſſu fraudis, ſi ne Fabius quidem dolo inuictus H
eſſet, haud procul Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicanti, prius quàm egrederē-
tur ab Tarento, aues ſemel atq; iterum non addixerunt. hoſtia quoq; cæſa conſulenti
deos, aruſpex cauendum à fraude hoſtili, & ab inſidijs, prædixit. Metapontini, poſt-
quam ad conſtitutam non venerat diem, remiſſi vt cunctantem hortarentur, repentè
comprehenſi metu grauioris quæſtionis detegunt inſidias. Æſtatis eius principio,
qua hæc agebantur, P. Scipio in Hiſpania cùm hyemem totam reconciliandis barba-
rorum animis partim donis, partim remiſſione obſidum captiuorumq; abſumpſiſ-
Hiſpaniæ principes ab Aſdrubale ad Scipione ſecedunt. ſet: E deſco ad eum, clarus inter duces Hiſpanos venit. Erant coniux liberiq; eius apud
Romanos. ſed præter eam cauſam etiam velut fortuita inclinatio animorum, quæ
Hiſpaniam omnem auerterat ad Romanū à Punico imperio, traxit eum. Eadem cau- I
ſa Indibili Mandonioq; fuit, haud dubiè omnis Hiſpaniæ principibus, cum omni
popularium manu relicto Aſdrubale, ſecedenti in imminentes caſtris eius tumulos,
vnde per continentia iuga tutus receptus ad Romanos eſſet. Aſdrubal cùm hoſtium
res tacitis augeſcere incrementis cerneret, ſuas imminui, ac fore, vt niſi audendo ali-
quid moueret, quà cœpiſſent ruerent: dimicare quam primùm ſtatuit. Scipio auidior
etiam certaminis erat, cùm à ſpe, quam ſucceſſus rerū augebat: tum quòd prius quàm
iungerentur hoſtium exercitus, cum vno dimicare duce, exercituq;, quàm ſimul cum
vniuerſis malebat. Cæterùm etiam ſi cum pluribus pariter dimicandum foret, arte
quadam copias auxerat. nam cùm videret nullum eſſe nauium vſum, quia vacua om-
nis Hiſpaniæ ora claſſibus Punicis erat, ſubductis nauibus Tarraconē, nauales ſocios K
terreſtribus copijs addidit. Et armorū affatim erat captorum Carthagine: & quæ poſt
captam eam fecerat, tanto opificū numero incluſo. Cùm ijs Scipio veris principio ab
Tarracone egreſſus (iam enim & Lælius redierat ab Roma, ſine quo nihil maioris rei
motum volebat) ducere ad hoſtem pergit. Per omnia pacata eunti, vt cuiuſq; populi
Indibilis ad Scipionem oratio. fines tranſiret, proſequentibus excipientibusq; ſocijs, Indibilis & Mandonius cū ſuis
copijs occurrerunt. Indibilis pro vtroq; locutus, haudquaquam vt barbarus ſtolidè
incauteq;, ſed potius cum verecunda grauitate: propiorq; excuſanti tranſitionem vt
neceſſariam, quàm glorianti ea velut ad primam occaſionem rapta. Scire enim ſe,
transfugæ nomē execrabile veteribus ſocijs, nouis ſuſpectum eſſe. neq; eum ſe repre-
hendere morem hominum, ſi tamen anceps odium cauſa, non nomen faciat. Merita

inde

A inde ſua in duces Carthaginienſes commemorauit: auaritiam contra eorum, ſuperbiamq;, & omnis generis iniurias in ſe atq; populares. Itaq; corpus duntaxat ſuum ad id tempus apud eos fuiſſe: animum iam pridem ibi eſſe, vbi ius ac fas crederet coli. ad deos quoq; confugere ſupplices, qui nequeant hominum vim atq; iniurias pati. ſe id Scipionem orare, vt tranſitio ſibi nec fraudi apud eum, nec honori ſit. quales ex ea die experiundo cognouerit, perinde operæ eorum pretium faciat. Ita prorſus reſpondet facturum Romanus: nec pro transfugis habiturum, qui non duxerint ſocietatem ratam, vbi nec diuini quicquam nec humani ſanctum eſſet. Productæ deinde in conſpectum eius coniuges, liberiq; lachrymantibus gaudio redduntur: atque eo die in hoſpitium abducti. Poſtero die fœdere accepta fides, dimiſſiq; ad copias adducendas.

B Iiſdem deinde in caſtris tendebant, donec ducibus ijs ad hoſtem peruentum eſt. Proximus Carthaginienſium exercitus Aſdrubalis prope vrbem Bætulam erat. pro caſtris equitum ſtationes habebat. In eas velites, anteſignaniq;, & qui primi agminis erant, aduenientes ex itinere, priuſquam caſtris locum caperent, adeò contemptim impetum fecerunt, vt facilè appareret, quid vtriq; parti animorum eſſet. In caſtra trepida fuga compulſi equites ſunt: ſignaq; Romana portis propè ipſis illata. Atque illo quidem die irritatis tantum ad certamen animis, caſtra Romani poſuerunt. Nocte Aſdrubal in tumulum copias recepit, plano campo in ſummo patentem: fluuius ab tergo, antè circaq; velut ripa præceps orā eius omnem cingebat. ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies. eam quoque altera crepido haud facilior in aſcenſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtquam ſtantem pro caſtris hoſtium aciem vidit: equites Numidas, leuiumq; armorum Baleares, & Afros demiſit. Scipio circunuectus ordines ſignaq;, oſtendebat hoſtem, præ damnata ſpe æquo dimicandi campo, captantem tumulos, loci fiducia, non virtutis aut armorum, ſtare in conſpectu, ſed altiora mœnia habuiſſe Carthaginem, quæ tranſcendiſſet miles Romanus. nec tumulos, nec arcem, ne mare quidem armis obſtitiſſe ſuis. ad id fore altitudines, quas cępiſſent, hoſtibus, vt per præcipitia & prærupta ſalientes fugerent. eam quoq; ſe illis fugam clauſurum. Cohortesq; duas, alteram tenere fauces vallis, per quam defertur amnis, iubet: alteram viam inſidere, quæ ab vrbe per tumuli obliqua in agros ferret. ipſe expeditos, qui pridie ſtationes hoſtium pepulerant, ad

D leuem armaturam infimo ſtantem ſupercilio ducit. Per aſpreta primùm, nihil aliud quàm via impediti iere. deinde vt ſub iactum venerunt telorum, primò omnis generis vis ingens effuſa eſt in eos. ipſe contra ſaxa, quæ locus ſtrata paſſim omnia fermè miſſilia præbet, ingerere: non milites ſolum, ſed etiam turba calonum immiſta armatis. Cæterùm quanquam aſcenſus difficilis erat, & propè obruebantur telis ſaxisq;, aſſuetudine tamen ſuccedendi muros, & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cępere aliquid æqui loci, vbi firmo conſiſterent gradu, leuem & concurſatorem hoſtem, atq; interuallo tutū, cùm procul miſſilibus pugna eluditur, inſtabilem eundem ad cominus conſerendas manus, expulerunt loco: & cæde magna in aciem altiori ſuperſtantem tumulo impegere. inde Scipio iuſſis aduerſus mediam euadere aciem

E victoribus, cæteras copias cum Lelio diuidit: atq; eum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris aſcenſus viam inueniret, iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in tranſuerſos hoſtes incurrit. Inde primò turbata acies eſt, dum ad circunſonātem vndiq; clamorem flectere cornua & obuertere ordines volunt. Hoc tumultu & Lelius ſubijt. & dum pedem referunt, ne ab tergo vulnerarentur, laxata prima acies, locusq; ad euadendum & medijs datus eſt: qui per tam iniquum locum ſtantibus integris ordinibus, elephantisq; ante ſigna locatis, nunquam euaſiſſent. Cùm ab omni parte cędes fierent, Scipio, qui læuo cornu in dextrū incurrerat, maximè in nuda hoſtium latera pugnabat. Et iam ne fugę quidē patebat locus. nam & ſtationes vtrinq; Romanę, dextra lęuaq; inſederant vias: & portam caſtrorum ducis principumq; fuga clauſerat, addita trepidatione elephantorum, quos territos æquè atque hoſtes timebant. Cæſa

Scipio Aſdrubale adoritur.

Scipio ſuos hortatur.

Asdrubal in fugā versus.

igitur ad octo millia hominum. Asdrubal iam antequam dimicaret, pecunia rapta, F
elephantisq; præmissis, quàm plurimos poterat de fuga excipiens, præter Tagum flu-
men ad Pyrenæum tendit. Scipio castris hostium potitus, cùm præter libera capita
omnem prædam militibus concessisset, in recensendis captiuis decem millia pedi-
tum, duo millia equitum inuenit. ex ijs Hispanos sine pretio omnes domum dimisit.
Afros vendere quæstorem iussit. Circumfusa inde multitudo Hispanorum & antè
deditorum, & pridie captorum, regem eum ingenti consensu appellauit. Tum Scipio
silentio per præconem facto, sibi maximum nomen imperatoris esse dixit, quo se mi-
lites sui appellassent. regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum esse. rega-
lem animum in se esse. si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacitè iudi-
carent, vocis vsurpatione abstinerent. Sensere etiam barbari magnitudinem animi, G
cuius miraculo nominis alij mortales stuperent, id ex tā alto fastigio aspernantis. Do-
na inde regulis principibusq; Hispanorū diuisa, & ex magna copia captorum equo-
rum trecentos, quos vellet, eligere Indibilem iussit. Cùm Afros venderet iussu im-
peratoris quæstor, puerum adultum inter eos forma insigni, cùm audisset regij gene-
ris esse, ad Scipionem misit. Quem cum percunctaretur Scipio, quis, & cuiâs, & cur
id ætatis in castris fuisset: Numidā se lachrymans esse ait. Massiuam populares vocare.
orbum à patre relictum, apud maternum auum Galam regem Numidarum educa-
tum: cum auunculo Masanissa, qui nuper cum equitatu subsidio Carthaginiensibus
venisset, in Hispaniam traiecisse. prohibitum propter ætatem à Masanissa, nunquam
ante prælium inijsse. eo die se, quo pugnatū cum Romanis esset, insscio auunculo clam H
armis equoq; sumpto in aciem exisse: ibi prolapso equo effusum in præceps, captum
ab Romanis esse. Scipio cum asseruari Numidam iussisset, quæ pro tribunali agenda
erant, peragit. inde cum se in prætorium recepisset, vocatum cum interrogat, vellet ne
ad Masanissam reuerti? Cum effusis gaudio lachrymis, cupere verò diceret: tum pue-
ro annulum aureum, tunicā lato clauo cum Hispano sagulo, & aurea fibula, equumq;
ornatum donat, iussisq; prosequi quoad vellet equitibus dimisit. De bello inde con-
silium habitum. & authoribus quibusdam vt confestim Asdrubalem persequeretur,
anceps id ratus, ne Mago atque Asdrubal cum eo iungerent copias, præsidio tantùm
ad insidendum Pyrenæum misso, ipse reliquum æstatis recipiendis in fidem Hispa-
niæ populis absumpsit. Paucis post prælium factum ad Bætulam diebus, cùm Scipio I
rediens iam Tarraconem saltu Castulonensi excessisset: Asdrubal Gisgonis filius &
Mago imperatores ex vlteriore Hispania ad Asdrubalem venere, serum post male ge-
stam rem auxilium, consilio in cætera exequenda belli haud parum opportuni. Ibi
conferentibus, quid in cuiusque prouinciæ regione animorum Hispanis esset, vnus
Asdrubal Gisgonis vltimam Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum & Gades vergit, igna
ram adhuc Romanorum esse, eoq; Carthaginiensibus satis fidam censebat. Inter As-
drubalem alterum, & Magonem constabat, beneficijs Scipionis occupatos omnium
animos publicè priuatimq; esse: nec transitionis finem antè fore, quàm omnes Hi-
spani milites aut in vltima Hispaniæ amoti, aut traducti in Galliam forent. Itaque
etiam si senatus Carthaginiensium non censuisset, eundum tamen Asdrubali fuisse in K
Italiam, vbi belli caput & rerum summa esset, simul vt Hispanos omnes procul ab
nomine Scipionis ex Hispania abduceret, exercitū eius cùm transitionibus, tum ad-
uerso prælio imminutum Hispanis repleri militibus. Et Magonem, Asdrubali Gis-
gonis filio tradito exercitu, ipsum cum grandi pecunia ad conducenda mercede au-
xilia in Baleares traijcere. Asdrubalem Gisgonis cum exercitu penitus in Lusitaniam
abire: nec cum Romano manus conserere. Masanissæ ex omni equitatu quod robo-
ris esset, tria millia equitum expleri: eumq; vagum per citeriorem Hispaniam socijs
opem ferre, hostium oppida atq; agros populari. His decretis, ad exequenda quæ sta-
tuerant, duces digressi. Hæc eo anno in Hispania acta. Romæ fama Scipionis indies
crescere. Fabio Tarentum captum astu magis quàm virtute, gloriæ tamen esse. Fuluij

Scipio rex ab Hispanis appellatus, regium nomen deprecatur.

Scipio Massiuam ad Masanissam remittit.

Asdrubal vterq; & Mago de rerum summa cōsultant.

A ſeneſcere famam. Marcellus etiam aduerſo rumore eſſe, ſuper quàm quòd primò malè pugnauerat, quia vagante per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publicius Bibulus tribunus plebis. Is iam à prima pugna quæ aduerſa fuerat, aſſiduis concionibus infamem inuiſumq; plebi Claudium fecerat, & iam de imperio abrogando eius agebat: cùm tamen neceſſarij Claudij obtinuerunt, vt relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romam veniret ad purganda ea, quæ inimici obijcerent: nec de imperio eius abrogando abſente ipſo ageretur. Fortè ſub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fuluius conſul comitiorum cauſa Romam venit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio eſt, ingenti concurſu plebisq; & omnium ordinum. Accuſauit tribunus B plebis non Marcellum modò, ſed omnem nobilitatem. Fraude eorum, & cunctatione fieri, vt Annibal decimum iam annum Italiam prouinciam habeat, diutius ibi quàm Carthagine vixerit. habere fructum imperij prorogati Marcello populum Romanum. bis cæſum exercitum eius, æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus commemoratione rerum ſuarum, vt non rogatio ſolùm de imperio eius abrogando antiquaretur, ſed poſtero die conſulem eum ingenti conſenſu centuriæ omnes crearent. Additur collega T. Quintius Criſpinus, qui tum prætor erat. Poſtero die prætores creati P. Licinius Craſſus Diues, pontifex maximus P. Licinius Varus, Sex. Iulius Cæſar, Q. Claudius Flamen. Comitiorum ipſorum diebus ſolicita ciuitas de Hetruriæ defectione fuit. Principium eius rei C ab Arretinis fieri, C. Calpurnius ſcripſerat, qui eam prouinciam proprætor obtinebat. Itaque confeſtim eò miſſus Marcellus conſul deſignatus, qui rem inſpiceret, ac ſi digna videretur, exercitu accito bellum ex Apulia in Hetruriam transferret. Eo metu compreſſi Hetruſci quieuerunt. Tarentinorum legatis pacem petentibus cum libertate ac legibus ſuis, reſponſum ab ſenatu eſt, vt redirent cùm Fabius conſul Romam veniſſet. Ludi & Romani & plebeij eo anno in ſingulos dies inſtaurati. Ædiles curules fuêre L. Cornelius Caudinus, & Seruil. Sulpitius Galba: plebeij, C. Seruilius. & Q. Cęcilius Metellus. Seruilium negabant iure aut tribunum plebis fuiſſe, aut ædilem eſſe, quòd patrem eius, quem triumuirum agrarium occiſum à Boijs circa Mutinam eſſe, opinio per decem annos fuerat, viuere, atq; in hoſtium poteſtate eſſe ſatis conſtaD bat. Vndecimo anno Punici belli conſulatum inierunt M. Marcellus quintùm (vt numeretur conſulatus, quem vitio creatus non geſſit) & T. Quintius Criſpinus. Vtrique conſulum Italia decreta prouincia eſt, & duo conſulum prioris anni exercitus: tertius tum erat Venuſiæ, cui M. Marcellus præfuerat: ita vt ex tribus eligerent duos quos vellent, tertius ei traderetur, cui Tarentum & Salentini prouincia euenisſet. Cæteræ prouinciæ ita diuiſæ prætoribus, P. Licinio Varo vrbana, P. Licinio Craſſo pont. max. peregrina, & quò ſenatus cenſuiſſet. Sex. Iulio Cæſari Sicilia, Q. Claudio Flamini Tarentum. Prorogatum imperium in annum eſt Q. Fuluio Flacco, vt prouinciam Capuam, quæ T. Quintij prætoris fuerat, cum vna legione obtineret. Prorogatum & C. Hoſtilio Tubulo eſt, vt proprætor in Hetruriam ad duas legiones ſuccederet C. E Calpurnio. Prorogatum & L. Veturio Philoni eſt, vt proprętor Galliam eandem prouinciam cum ijſdem duabus legionibus obtineret, quibus prætor obtinuiſſet. Quod in L. Veturio, idem in C. Aurunculeio decretum ab ſenatu, latumq; de prorogando imperio ad populum eſt. qui prætor Sardiniam prouinciam cum duabus legionibus obtinuerat. additæ ei ad præſidium prouinciæ quinquaginta longæ naues, quas P. Scipio ex Hiſpania miſiſſet. Et P. Scipioni, & M. Syllano ſuæ Hiſpaniæ, ſuiq; exercitus in annum decreti. Scipio ex octuaginta nauibus, quas aut ſecum ex Italia adductas, aut captas Carthagine habebat, quinquaginta in Sardiniam tranſmittere iuſſus: quia fama erat, magnum naualem apparatum eo anno Carthagine eſſe: c c. nauibus omnem oram Italiæ, Siciliæq; ac Sardiniæ impleturos. Et in Sicilia ita diuiſa res eſt. Sex. Cæſari exercitus Cannenſis eſt datus. M. Valerius Læuinus (ei quoq; enim

Marcellus accuſatur à Bibulo tribuno plebis.

Marcellus omniũ centuriarum conſenſu conſul creatur.

Hetruria deficit.

Prouinciarum diuiſio.

54

in annum prorogatum imperium est) classem quæ ad Siciliam erat, nauium LXX. ob- F
tineret. adderet eò XXX. naues, quæ ad Tarentum priore anno fuerant. cum ea centum nauium classe, si videretur ei, prædatum in Africam traijceret. Et P. Sulpitio, vt eadem classe Macedoniam Græciamq; prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. De duabus quæ ad vrbem Romam fuerant, legionibus nihil mutatum. Supplementum, quo opus esset, vt scriberent, consulibus permissum. Vna & viginti legionibus eo anno defensum imperium Romanum est. Et P. Licinio Varo prætori vrbis negotium datum, vt naues longas XXX. veteres reficeret, quæ Hostiæ erant, & viginti nouas naues socijs naualibus compleret, vt quinquaginta nauium classe oram maris vicinam vrbi Romæ tueri posset. C. Calpurnius vetitus ab Arretio mouere exercitum, nisi cùm successor venisset. Idem & Tubulo imperatum, vt inde G
Prodigia. præcipuè caueret, ne qua noua consilia orirentur. Prætores in prouincias profecti. Consules religio tenebat, quòd prodigijs aliquot nunciatis, non facilè litabant. Ex Campania nunciata erant, Capuæ duas ædes, Fortunæ & Martis, & sepulchra aliquot de cœlo tacta: cum ijs (adeò minimis etiam rebus praua religio inserit deos) mures in æde Iouis aurum rosisse. Cassini examen apum ingens in foro consedisse. Et hostiæ murum, portamq; de cœlo tactam. Cære Vulturium volasse in ædem Iouis. Vulsinijs sanguine lacum manasse. Horum prodigiorum causa diem vnum supplicatio fuit. Per dies aliquot Hostiæ maiores sine litatione cæsæ, diuq; non impetrata pax deûm.
Apollinares ludi. in capita consulum, Repub. incolumi, exitiabilis prodigiorum euentus vertit. Ludi Apollinares Q. Fuluio, Ap. Claudio COSS. à P. Cornelio Sulla pr. vrbis primùm fa- H
cti erant. inde omnes deinceps prætores vrbani fecerant: sed in vnum annum vouebant, dieq; incerta faciebant. Eo anno pestilentia grauis incidit in vrbem, agrosq;,
Pestilentia. quæ tamen magis in longos morbos quàm in perniciales euasit. Eius pestilentię causa, & supplicatum per compita tota vrbe est, & P. Licinius Varus prætor vrbis legem ferre ad populum iussus, vt hi ludi in perpetuum in statam diem vouerentur. Itaque ipse primus ita vouit, fecitq; ad III. Nonas Quintiles. is dies deinde solennis seruatus.
C. Hostilius obsides Arretinis imperat. De Arretinis, & fama indies grauior, & cura crescere patribus. Itaque C. Hostilio scriptum est, ne differret obsides ab Arretinis accipere, cui traderet Romam deducendos, C. Terentius Varro cum imperio missus. qui vt aduenit, extemplò Hostilius legionem vnam, quæ ante vrbem castra habebat, signa in vrbem ferre iussit, præsidiaq; I
locis idoneis disposuit. tum in foro citatis senatoribus obsides imperauit. Cùm senatus biduum ad considerandum peteret tempus, aut ipsos extemplò dare, aut se postero die senatorum omnes liberos sumpturum, edixit. inde portas custodire iussit tribunos militum, præfectosq; sociûm & centuriones, ne quis nocte vrbe exiret. Id segnius, negligentiusq; factum. septem principes senatus, prius quàm custodiæ in portis locarentur, ante noctem cum liberis euasserunt. Postero die luce prima cùm senatus in forum citari cœptus esset, desiderati, bonaq; eorum venierunt. à cæteris senatoribus CXX. obsides, liberi ipsorum accepti, traditiq; C. Terentio Romam deducendi. Is omnia suspectiora, quàm antè fuerant, in senatu fecit. itaque tanquam imminente Hetrusco tumultu, legionem alteram ex vrbanis Arretium ducere iussus ipse K
C. Terentius, eamq; habere in præsidio vrbis. C. Hostilium cum cætero exercitu placuit totam prouinciam peragrare, & cauere ne qua occasio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius vt Arretium cum legione venit, claues portarũ cùm magistratus popposciisset, negantibus ijs comparere, fraude amotas magis ratus, quàm negligentia intercidisse, ipse alias claues omnibus portis imposuit: cauitq; cum cura, vt omnia in potestate sua essent. Hostilium intentius monuit, vt in eo spem non motu-
De Tarentinis senatusconsultum. ros quicquam Hetruscos poneret, si ne quid mouere possent, præcauisset. De Tarentinis inde magna contentione in senatu actum coram Fabio, defendente ipso quos ceperat armis, alijs infensis, & pleriſque æquantibus eos Campanorum noxæ, pœnæq;. S.C. in sententiam M. Acilij factum est, vt oppidum præsidio custodiretur: Tarentiniq;

A rentiniq; omnes intra mœnia continerentur: res integra postea referretur, cùm tranquillior status Italiæ esset. Et de M. Liuio præfecto arcis Tarentinæ haud minore certamine actum est, alijs sententijs notantibus præfectum, quòd eius secordia Tarentum proditum hosti esset: alijs præmia decernentibus, quòd per quinquennium arcem tutatus esset, maximeq; vnius eius opera receptum Tarentum foret: medijs ad censores, non ad senatum cognitionem de eo pertinere dicentibus. cuius sententiæ & Fabius fuit. adiecit tamen, fateri se, opera Liuij Tarentum receptum, quod amici eius vulgo in senatu iactassent. neque enim recipiendum fuisse, nisi amissum foret. Consulum alter T. Quintius Crispinus ad exercitum, quem Q. Fuluius Flaccus habuerat, cum supplemento in Lucanos est profectus. Marcellum aliæ atque aliæ ob-
B iectæ animo religiones tenebant. in quibus, quòd, cum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à pontificibus impediebatur: quòd negabant vnam cellam amplius quàm vni deo ritè dedicari. quia si de cœlo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret: quod vtri deo diuina res fieret, sciri non posset. neque enim duobus, nisi certis deis ritè vna hostia fieri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere: neque tamen ab ipso ædes eæ dedicatę sunt. Tum demum ad exercitum, quem priore anno Venusiæ reliquerat, cum supplemento proficiscitur. Locros in Brutijs Crispinus oppugnare conatus, quia magnam famam attulisse Fabio Tarentum ferebatur, omne genus tormentorum, machinarumq; ex Sicilia accersierat: & naues indidem accitæ erant, quæ vergentem ad mare
C partem vrbis oppugnarent. Ea omissa oppugnatio est, quia Lacinium Annibal admouerat copias: & collegam eduxisse iam à Venusia exercitum fama erat, cui coniungi volebat. Itaque in Apuliam ex Brutijs reditum, & inter Venusiam Brutiamq; minus trium millium passuum interuallo consules binis castris consederant. In eandem regionem & Annibal redijt, auerso ab Locris bello. Ibi consules ambo ingenio feroces propè quotidie milites in aciem excire, haud dubia spe, si duobus exercitibus consularibus iunctis commisissent sese hostis, debellari posse. Annibal quia cum Marcello bis priore anno congressus vicerat, victusq; erat: vt cum eodem si dimicandum foret, nec spem nec metum ex vano haberet: ita duobus consulibus haudquaquam sese parem futurum credebat. Itaque totus in suas artes versus, insidijs locum quærebat. Le-
D uia tamen prælia inter bina castra vario euentu fiebant. quibus cùm extrahi æstatem posse cõsules crederent, nihilominus oppugnari Locros posse rati, L. Cincio, vt ex Sicilia Locros cum classe traijceret, scribũt. Et vt ab terra quoq; oppugnari mœnia possent, ab Tarento partem exercitus, qui in præsidio erat, duci eò iusserunt. Ea ita futura per quosdam Thurinos comperta Annibali cùm essent, mittit ad insidendam ab Tarento viam. Ibi sub tumulo Petelliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locata: in quæ inexploratò euntes Romani cùm incidissent, ad duo millia armatorum cæsa, & mille & cc. fermè viui capti. alij dissipati fuga per agros, saltusq; Tarentum redière. Tumulus erat syluestris inter Punica & Romana castra, ab neutris primò occupatus: quia Romani qualis pars eius, quę vergeret in hostium castra, esset, ignorabant.
E Annibal insidijs, quàm castris aptiorẽ eum crediderat, itaq; nocte ad id missas aliquot Numidarũ turmas medio in saltu condiderat, quorũ interdiu nemo ab statione mouebatur, ne aut arma, aut ipsi procul conspicerentur. Fremebant vulgo in castris Romanis, occupandum eum tumulum esse, & castello firmandum: ne, si occupatus ab Annibale foret, velut in ceruicib⁹ haberent hostẽ. Mouit ea res Marcellum. & collegę, Quin imus, inquit, ipsi cum equitib⁹ paucis exploratũ? subiecta res oculis certius dabit consilium. Adsentiente Crispino, cum equitib⁹ ducentis & viginti, ex quib⁹ quadraginta Fregellani, cęteri Hetrusci erant, proficiscuntur. Secuti M. Marcellus consulis filius, & A. Manlius, tribuni militum: simul & duo præfecti sociũm, L. Arennius, & M. Aulius. Immolasse eo die quidã memorię prodidere consulem Marcellum, & prima hostia cæsa, iecur sine capite inuentum, in secunda omnia comparuisse, quæ assolent. Au-

Liuius arcis Tarentinæ præfectus accusatur.

Virtutis ædes.

Annibal collem inter castra situm occupat.

lent. Auctum etiam visum in capite: nec id sanè aruspici placuisse, quòd secundum F
trunca & turpia exta, nimis læta apparuissent. Cæterùm consulem Marcellum tanta
cupiditas tenebat dimicandi cum Annibale, vt nunquam satis castra castris collata
diceret. Tum quoq; vallo egrediens signum dedit, vt ad locum miles esset paratus: si
collis, in quem speculatum irent, placuisset, vasa colligerent, ac sequerentur. Exi-
guum campi ante castra erat, inde in collem aperta vndique, & conspecta ferebat
via. Numidis speculator nequaquam in spem tantæ rei positus, sed si quos vagos pa-
buli aut lignorum causa longius à castris progressos possent excipere, signum dat, vt
pariter ab suis quisq; latebris exorirentur. Non antè apparuêre, quibus obuijs ab iugo
ipso consurgendum erat, quàm circumiêre qui ab tergo intercluderent viam. Tum
vndique omnes exorti, & clamore sublato impetum fecêre. Cùm in ea valle consules G
essent, vt neque euaderent in iugum occupatum ab hoste, nec receptum ab tergo cir-
cumuenti haberent: extrahi tamen diutius certamen potuisset, ni cœpta ab Hetru-
scis fuga pauorem cæteris iniecisset. Non tamen omisere pugnam deserti ab Hetru-
scis Fregellani, donec integri consules hortando, ipsiq; ex parte pugnando rem susti-
nebant. Sed postquam vulneratos ambos consules, Marcellum etiam trãsfixum lan-
cea prolabentem ex equo moribundum vidêre, tum & ipsi (perpauci autem supere-
rant) cum Crispino consule duobus iaculis icto, & Marcello adolescente, saucio &
ipso, effugerunt. Interfectus A. Manlius tribunus militum, & ex duobus præfectis
sociûm M. Aulius occisus, L. Arennius captus. & lictores consulum quinque viui in
hostium potestatem venerunt. cæteri aut interfecti, aut cum consule effugerunt. e- H
quites tres & XL. aut in prælio, aut in fuga ceciderunt: duodeuiginti viui capti. Tu-
multuatum & in castris fuerat, vt consulibus irent subsidio: cùm consulem, & filium
alterius consulis saucios, exiguasq; infelicis expeditionis reliquias ad castra venientes
cernunt. Mors Marcelli cùm alioqui miserabilis fuit: tum quòd nec pro ætate, (maior
iam enim LX. annis erat) neque pro veteris prudentia ducis, tam improuidè se colle-
gamq;, & propè totam Rempub. in præceps dederat. Multos circa vnam rem ambi-
tus fecerim, si quę de Marcelli morte variant authores, omnia exequi velim. Vt omit-
tam alios, L. Cælius triplicem rei gestæ ordinem edit: vnam traditam fama: alteram
scripta laudatiõe filij, qui rei gestæ interfuerit: tertiam, quam ipse pro inquisita ac sibi
comperta affert. Cæterùm ita fama variat, vt tamen plerique loci speculandi causa ca- I
stris egressum, omnes insidijs circumuentum tradant. Annibal magnum terrorem
hostibus morte consulis vnius, vulnere alterius iniectum esse ratus, ne cui deesset oc-
casioni, castra in tumulum, in quo pugnatum erat, extemplò transfert. ibi inuentum
Marcelli corpus sepelit. Crispinus & morte collegæ, & suo vulnere territus, silentio
insequentis noctis profectus, quos proximos nactus est montes: in ijs loco alto & tu-
to vndique castra posuit. Ibi duo duces sagaciter moti sunt, alter ad inferendam, alter
ad cauendam fraudem. Annulo Marcelli simul cum corpore Annibal potitus erat,
eius signi errore ne qui dolus necteretur à Pœno, metuens Crispinus, circa ciuitates
proximas miserat nuncios: occisum collegam esse, annuloq; eius hostem potitum:
ne quibus literis crederent nomine Marcelli compositis. Paulò antè hic nuncius con- K
sulis Salapiam venerat, cùm literæ ab Annibale allatæ sunt, Marcelli nomine compo-
sitæ: se nocte, quæ diem illum secutura esset, Salapiam venturum. parati milites es-
sent, qui in præsidio erant, si quo opera eorum opus esset. Sensere Salapiani fraudem:
& ab ira non defectionis modò, sed etiam equitum interfectorum rati occasionem
supplicij peti, remisso retrò nuncio, (perfuga autem Romanus erat) vt sine arbitrio
milites quæ vellent, agerent, oppidanos per muros vrbisq; opportuna loca in statio-
nibus disponunt: custodias, vigiliasq; in eam noctem intentius instruunt: circa por-
tam, qua venturum hostem rebantur, quod roboris in præsidio erat, opponunt. An-
nibal quarta vigilia fermè ad vrbem accessit. Primi agminis erant perfugæ Romano-
rum, & arma Romana habebant. ij, vbi ad portam est ventum, Latinè omnes loquen-
tes exci-

Marcelli cupiditas dimicandi cum Annibale.

Marcellus consul lancea transfixus.

De Marcelli morte variant authores.

Salapiani fraudẽ Annibalis eludũt.

A tes excitant vigiles: apeririq; portam iubent. consulem adesse. Vigiles velut ad vocem eorum excitati, tumultuari, trepidare, moliri. porta cataracta deiecta clausa erat. eam partim vectibus leuant: partim funibus subducunt in tantum altitudinis, vt subire recti possent. Vix dum satis patebat iter, cùm perfugæ certatim ruunt per portam: & cum sexcenti fermè intrassent, remisso fune, quo suspensa erat, cataracta magno sonitu cecidit. Salapiani, alij perfugas negligenter ex itinere suspensa humeris, vt inter pacatos, gerentes arma inuadunt: alij è turribus portæ murisq; saxis, sudibus, pilis absterrent hostem. Ita inde Annibal suametipse fraude captus abijt: profectusq; ad Locrorum soluendam obsidionem, quam Cincius summa vi, operibus, tormẽtorumq; omni genere ex Sicilia aduecto oppugnabat. Magoni iam haud fermè fidenti, retenB turum defensurumq; se vrbem, prima spes morte nunciata Marcelli affulsit: secutus inde nuncius, Annibalem Numidarum equitatu præmisso, ipsum quantum accelerare posset, cum peditum agmine sequi. Itaq; vbi primùm Numidas edito è speculis signo aduentare sensit, & ipse patefacta repentè porta ferox in hostes erumpit. Et primò, magis, quia improuiso id fecerat, quàm quòd par viribus esset, anceps certamen erat. deinde vt superuenere Numidę, tantus pauor Romanis est iniectus, vt passim ad mare ac naues fugerent, relictis operibus machinisq;, quibus muros quatiebant. Ita aduentu Annibalis soluta Locrorum obsidio est. Crispinus postquam in Brutios profectum Annibalem sensit, exercitum cui collega præfuerat, M. Marcellum tribunum mil. Venusiam abducere iussit. ipse cum legionibus suis Capuam profectus, vix lectiC cæ agitationem præ grauitate vulnerum patiens, Romam literas de morte collegæ scripsit, quantoq; ipse in discrimine esset. Se comitiorum causa non posse Romam venire: quia nec viæ laborem passurus videretur, & de Tarento solicitus esset, ne ex Brutijs Annibal eò conuerteret agmen. legatos opus esse ad se mitti viros prudentes, cum quibus, quæ vellet, de Repub. loqueretur. Hæ literæ recitatæ, & magnum luctum morte alterius consulis, & metum de altero fecerunt. Itaq; & Q. Fabium filium ad exercitum Venusianum miserunt: & ad consulem tres legati missi, Sex. Iulius Cæsar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentius, cum paucis antè diebus ex Sicilia rediisset. Hi nunciare consuli iussi, vt si ad comitia ipse Romam venire non posset, dictatorem in agro Romano diceret comitiorum causa. si consul Tarentum profectus esset,
D Q. Claudium prętorem placere in eam regionem inde abducere legiones, in qua plurimas sociorum vrbes tueri posset. Eadem æstate M. Valerius cum classe centum nauium ex Sicilia in Africam transmisit: & ad Clupeam vrbem exscensione facta, agrum latè nullo fermè obuio armato vastabat. inde ad naues raptim prædatores recepti, quia repentè fama accidit, classem Punicam aduentare. LXXX. erant & tres naues. Cum ijs haud procul Clupea prosperè pugnat Romanus. Decem & octo nauibus captis, fugatis alijs, cum magna terrestri naualiq; præda Lilybæum redijt. Eadem æstate & Philippus implorantibus Achæis auxilium tulit. quos & Machanidas tyrannus Lacedæmoniorum finitimo bello vrebat: & Ætoli nauibus per fretum, quod Naupactum & Patras interfluit (Rhion incolę vocant) exercitu traiecto, depopulati erant.
E Attalum quoque regem Asiæ, quia Ætoli summum gentis suæ magistratum ad eum proximo concilio detulerant, fama erat in Europam traiecturum. Ob hæc Philippo in Græciam descendenti ad Lamiam vrbem Ætoli duce Physia, qui prætor in eum annum cum absente Attalo creatus erat, occurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia secum: & mille fermè ex Romana classe à P. Sulpitio missos. Aduersus hunc ducem, atque has copias Philippus bis prospero euentu pugnauit: multos admodum hostium vtraque pugna occidit. Inde cum Ætoli metu compulsi, Lamiæ vrbis mœnibus tenerent sese, Philippus ad Phaleram exercitum reduxit. In Maliaco sinu is locus est, quondam frequenter habitatus propter egregium portum, tutasq; circa stationes, & aliam opportunitatem maritimam, terrestremq;. Eò legati ab rege Ægypti Ptolemæo Rhodijsq; & Athenienſibus & Chijs venerunt, ad dirimendum inter

Annibal ad soluendam Locrorum obsidionem proficiscitur.

Crispini Cos. litera ad senatum.

Nauali pugna Pœnos Romani vincunt.

Philippus prosperè pugnat aduersus Aetolos & Locros.

inter Philippum atque Ætolos bellum. Adhibitus ab Ætolis ex finitimis pacificator Aminander rex Athamanum. Omnium autem non tanta pro Ætolis cura erat, ferocioribus quàm pro ingenijs Græcorum gentis: quàm ne Philippus regnumq; eius, graue libertati futurum, rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata conſultatio eſt in concilium Achæorum: concilioq; ei & locus, & dies certa indicta. interim triginta dierum inducię impetratæ. Profectus inde rex per Theſſaliam Bœotiamq;, Chalcidem Eubœę venit, vt Attalum, quem claſſe Eubœam petiturum audierat, portub⁹ & littorum appulſu arceret. Inde preſidio relicto aduerſus Attalum, ſi fortè interim traieciſſet, profectus ipſe cum paucis equitum, leuisq; armaturæ, Argos venit. Ibi curatione Hereorũ, Nemeorumq; ſuffragijs populi ad eum delata, quia ſe Macedonũ reges ex ea ciuitate oriũdos referũt: Hereis peractis, ab ipſo ludicro extemplò Rhium profectus eſt ad indictũ multò antè ſociorũ concilium. Ibi de Ætolico finiendo bello actum, ne cauſa aut Romanis, aut Attalo intrandi Græciam eſſet. Sed ea omnia vixdum inducierum tempore circumacto, Ætoli turbauere: poſtquam & Attalum Æginam veniſſe, & Romanam claſſem ſtare ad Naupactum audiuere. Vocati enim in concilium Achæorum, in quo eædem legationes erant, quæ ad Phaleram egerant de pace, primum queſti ſunt quædam contra fidem conuentionis tempore inducierum facta: poſtremò negarunt dirimi bellum poſſe, niſi Meſſenijs Achæi Pylum redderent: * Sationis reſtitueretur Athamanis, Scerdileto & Pleurato Parthini. id verò indignum ratus Philippus, victos victori ſibi vltro conditiones ferre: ne antea quidem ſe aut de pace audiſſe, aut inducias pepigiſſe dixit, ſpem vllam habentem quieturos Ætolos: ſed vt omnes ſocios teſtes haberet, ſe pacis, illos belli cauſam quæſiſſe. Ita infecta pace concilium dimiſit, quatuor millibus armatorum relictis ad præſidium Achæorum, & quinque longis nauibus acceptis. quas ſi adieciſſet miſſæ nuper ad ſe claſſi Carthaginienſium, & ex Bithynia ab rege Pruſia venientibus nauibus, ſtatuerat nauali prælio laceſſere Romanos, iamdiu in ea regione potẽtes maris: ipſe ab eo concilio Argos regreſſus. iam enim Nemeorum appetebat tempus, quę celebrari volebat preſentia ſua. Occupato rege apparatu ludorum, & per dies feſtos licentius quàm inter belli tempora remittente animum, P. Sulpitius ab Naupacto profectus, claſſem appulit inter Sicyonem & Corinthum, agrumq; nobiliſſimæ fertilitatis effuſę vaſtauit. Fama eius rei Philippum ab ludis exciuit: raptimq; cum equitatu profectus, iuſſis ſubſequi peditibus, palatos paſſim per agros, graueſq; præda, vt qui nihil tale metuerent, adortus Romanos compulit ad naues. Claſſis Romana haudquaquam læta præda Naupactum redijt. Philippus ludorum quoque qui reliqui erant, celebritatem quantæcunque de Romanis tum victoriæ partæ fama auxerat. lætitiaq; ingenti celebrati feſti dies: eo magis etiam, quòd populariter dempto capitis inſigni, purpura atque alio regio habitu, æquauerat cæteris ſe in ſpeciem: quo nihil gratius eſt ciuitatibus liberis. Præbuiſſetq; haud dubiam eo facto ſpem libertatis, niſi omnia intoleranda libidine fœda ac deformia effeciſſet. vagabatur enim cum vno aut altero comite per maritimas domos dies noctesq;: & ſubmittendo ſe in priuatum faſtigium, quo minus ſuſpectus, eo ſolutior erat: & libertatem cum alijs vanam oſtendiſſet, totam in ſuam licentiam verterat. Neq; enim omnia emebat aut eblandiebatur, ſed vim etiam flagitijs adhibebat: periculoſumq; & viris & parentibus erat, moram incommoda ſeueritate libidini regiæ feciſſe. vni etiam principi Achæorum Arato adempta vxor nomine Polycratia, ac ſpe regiarum nuptiarum in Macedoniam aſportata fuerat. Per hæc flagitia ſolenni Nemeorum peracto, paucisq; additis diebus, Dymas eſt profectus ad præſidium Ætolorum, quod ab Eleis accitum acceptumq; in vrbem erat, eijciendum. Cycliadas (penes eum ſumma imperij erat) Achæiq; ad Dymas regi occurrere: & Eleorum accenſi odio, quòd à cæteris Achæis diſſentirent: & infenſi Ætolis, quos Romanum quoque aduerſus ſe mouiſſe bellum credebant. Profecti à Dymis, coniuncto exercitu tranſeunt Lariſſum amnem, qui Eleum agrum ab Dymeo dirimit. Pri-

De dirimendo inter Aetolos & Philippum bello legationes.

* Codex Ald. pax Romãis reſtitueretur, Athamanis, Scerdileto, Pleurato, & Archidi.

Ludi Nemei.

Philippi flagitioſæ libidines.

Philippus Dymas proficiſcitur.

A mit. Primum diem,quo fines hoſtium ingreſſi ſunt,populando abſumpſerunt. Poſtero die acie inſtructa ad vrbem acceſſerunt,præmiſſis equitibus,qui obequitando portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Aetolorum. Ignorabant Sulpicium cum quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenen traieciſſe: & expoſitis in terram quatuor millibus armatorum ſilentio noctis, ne conſpici agmen poſſet,intraſſe Elim. Itaque improuiſa res ingentem iniecit terrorem,poſtquam inter Aetolos Eleosque Romana ſigna atque arma cognouere. Et primò recipere ſuos voluerat rex: deîn contracto iam inter Aetolos, & Trallos (Illyriorum id eſt genus) certamine, cùm vrgeri videret ſuos, & ipſe rex cum equitatu in cohortem Romanam
B incurrit. Ibi equus pilo traiectus,cùm prolapſum per caput regem effudiſſet,atrox pugna vtrinque accenſa eſt: & ab Romanis impetu in regem facto,& protegẽtibus regijs. Inſignis & ipſius pugna fuit,cùm pedes inter equites coactus eſſet prœlium inire. deinde cùm iam impar certamen eſſet, caderentque circa eum multi, & vulnerarentur,raptus ab ſuis, atque alteri equo iniectus fugit. Eo die caſtra quinque millia paſſuum ab vrbe Eleorum poſuit. poſtero die omnes copias ad propinquum Eleorum caſtellum, (Pyrgum vocant) duxit: quò agreſtium multitudinem cum pecoribus metu populationum compulſam audierat. eam inconditam inermemq; multitudinem primo ſtatim terrore adueniens cepit: compenſaueratq; ea præda, quod ignominiæ ad Elim acceptũ fuerat. Diuidenti prædam, captiuosq; (fuerunt
C autem quatuor millia hominum,pecorumq; omnis generis ad viginti millia) nuncius ex Macedonia venit: Eropum quendam corrupto arcis præſidijque præfecto, Lychnidum cepiſſe,tenere &Daſſaretiorum quoſdam vicos,&Dardanos etiã concire. Omiſſo igitur Achaico,atq; Aetolico bello, relictis tamen duobus millibus & quingentis omnis generis armatorũ,cum Menippo & Polyphante ducibus ad præſidium ſociorum profectus ab Dymis per Achaiam Bœotiamq; & Bebeidem, decimis caſtris Demetriadem in Theſſaliam peruenit. Ibi alij maiorem afferentes tumultum nuncij occurrunt: Dardanos in Macedoniã effuſos, Oreſtidem iam tenere,ac deſcendiſſe in Aeſtræum campum: famamq; inter barbaros celebrem eſſe, Philippum occiſum. Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonẽ pu-
D gnauit: in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeæ perfregit,id inuentum ab Aetolo quodam, perlatumq; in Aetoliam ad Scerdiletum,cui notum erat inſigne galeæ: famam interfecti regis vulgauit. Poſt profectionem ex Achaia Philippi, Sulpicius Aeginam claſſe profectus cum Attalo ſeſe coniunxit. Acheicum Aetolis,Eleiſq; haud procul Meſſene proſperam pugnam fecerũt. Attalus rex,& P.Sulpicius Aeginæ hybernarunt. Exitu huius anni T.Quintius Criſpinus conſul, dictatore comitiorum ludorumq; faciendorum cauſa dicto L.Manlio Torquato,ex vulnere moritur. Alij Tarenti, alij in Campania mortuum tradunt. Id quod nullo antè bello acciderat: duo conſules ſine memorando prælio interfecti,velut orbam Rempubl.reliquerant. Dictator Manlius magiſtrum equitũ
E C.Seruilium(qui tum ędilis curulis erat)dixit Senatus quo die primùm eſt habitus, ludos magnos facere dictatorem iuſſit,quos M.Aemilius prętor vrbis,C.Flaminio, Cn.Seruilio conſulibus,fecerat:& in quinquenniũ vouerat. Tum dictator & ludos fecit, & inſequens luſtrum vouit. Ceterùm cum duo cõſulares exercitus tam prope hoſtẽ ſine ducibus eſſent,omnibus alijs omiſſis,vna præcipua cura patres populumq; inceſſit,conſules primo quoq; tempore creandi:&vt eos potiſſimum crearẽt, quorũ virtus ſatis tuta à fraude punica eſſet. Cùm toto eo bello damnoſa,prępropera ac feruida ingenia imperatorum fuiſſe: tum eo ipſo anno conſules nimia cupiditate conſerendi cum hoſte manum in nec opinatam fraudem lapſos eſſe. ceterùm deos immortales miſertos nominis Romani, peperciſſe innoxijs exercitibus: temeritatem conſulum ipſorũ capitibus damnaſſe. Cùm circumſpicerent patres,quosnam conſules facerent,longè ante alios eminebat C.Claudius Nero.ei collega quę-

Philippus in cohortem Romanam incurrit.

Philippus ab Aetolico bello reuocatur ob domeſticas ſeditiones.

Ludi magni.

rebatur.& virum quidem eum egregium ducebant: sed promptiorem acrioremq́; F
quam tempora belli postularent,aut hostis Annibal.temperandum acre eius ingenium moderato & prudenti viro adiuncto collega censebant. M.Liuius erat multis ante annis ex consulato populi iudicio damnatus.quam ignominiam adeò ægrè tulerat,vt & rus migrarit: & per multos annos & vrbe ,& omni cœtu caruerit hominum. octauo fermè post damnationem anno M.Claudius Marcellus,&M.Valerius Læuinus consules reduxerãt eum in vrbem,sed erat veste obsoleta , capilloq́; & barba promissa,præferens in vultu habituq́; insignem memoriam ignominiæ acceptę. L.Veturius,& P.Licinius censores eum tondere,& squalorem deponere,& in Senatum venire,fungiq; alijs publicis munerib.coegerunt: sed tum quoq; aut verbo assentiebatur , aut pedib. in sententiam ibat, donec cognati hominis eum causa M. G
Liuij Macati, cùm de fama eius ageretur , stantem coegit in senatu sententiam dicere . Tum ex tanto interuallo auditus conuertit ora hominum in se,causamq́; sermonib. præbuit, indigno iniuriam à populo factã,magnoq́; id damno fuisse , quòd tam graui bello nec opera nec consilio talis viri vsa Resp.esset . C. Neroni neq; Q. Fabium,neq; M.Valerium Læuinum dari collegas posse, quia duos patritios creari non liceret,eandem causam in T.Manlio esse , præterquam quòd recusasset delatũ consulatum,recusaturusq́; esset.egregium par consulum fore,si M.Liuium C.Claudio collegam adiunxissent. Nec populus mentionem eius rei ortam à patrib.est asM. Liuius cõsulatum recusat. pernatus. Vnus eam rem in ciuitate,ius cui deferebatur honos,abnuebat: leuitatẽ ciuitatis accusans. Sorditati rei non misertos,candidam togam inuito offerre : eo- H
dem honores,pœnasq́; congeri. si bonum virum ducerent,quid ita pro malo ac noxio damnassent? si noxium comperissent,quid ita malè credito priore consulatu,alterum crederent? Hæc taliaq́; arguentem,& querentem castigabant patres , & M. Furium memorãtes reuocatum de exilio,patriam pulsam sede sua restituisse : vt parentum sæuitiam,sic patriæ patiendo ac ferendo leniẽdam esse. Adnixi omnes cum
M. Liuius cum Claudio Neronẽ fit consul. C.Claudio M.Liuium consulem fecerunt . Post diem tertium eius diei prætorũ comitia habita. Prætores creati L.Porcius Licinius,C.Manlius, A. & C.Hostilij Catones. Comitijs perfectis , ludisq; factis, dictator & magister equitum magistratu abierunt, C. Terentius Varro in Etruriam proprætor missus, vt ex ea prouincia C. Hostilius Tarentum ad eum exercitum iret,quem T.Quintius consul habuerat. & I
L.Manlius trans mare legatus iret, viseretque quæ res ibi gererentur : simul quòd Olympiæ ludicrum ea æstata futurum erat,quod maximo cœtu Græcię celebraretur: vt si tuto per hostem posset,adiret id concilium: vt qui Siculi bello ibi profugi, aut Tarentini ciues relegati ab Annibale essent,domos redirent: scirentq; sua omnia,quæ ante bellum habuissent,reddere populũ Romanum. Quia periculosissimus annus imminere videbatur,neq; consules in Republica erant; in consules designatos omnes versi,quàm primùm eos sortiri prouincias,& præscisce quam quisque eorum prouinciam,quem hostem haberet,volebant. De reconciliatione etiam gratiæ eorum in Senatu actum est,principio facto à Q.Fabio Maximo. Inimicitiæ antè nobiles inter eos erant,& acerbiores eas,indignioresq́; Liuio sua calamitas fecerat, quòd spretũ se in ea fortuna credebat.itaq; is magis implicabilis erat : & nihil opus esse reconciliatione aiebat: acrius & intentius omnia gesturos, timentes ne crescẽdi ex se inimico collegæ potestas fieret. Vicit tamen auctoritas senatus,vt positis simultatibus,communi animo consilioq́; administrarent Rempublicam . Prouinciæ
Prouinciarum & exercitũ diuisio. ijs non permistæ regionibus,sicut superioribus annis,sed diuersæ extremis Italię finibus,alteri aduersus Annibalem Brutij,Lucani: alteri Gallia aduersus Asdrubalẽ quem iam Alpibus appropinquare fama erat, decreta. Exercitum ex duobus , qui in Gallia , quique in Hetruria essent , addito vrbano , eligeret quam mallet, qui Galliam esset sortitus . Cui Brutij prouincia euenisset , nouis legionibus vrbanis scriptis, vtrius mallet consulum prioris anni exercitum sumeret . Relictum à con-

sule

A ſule exercitum Q. Fuluius proconſul acciperet: eiq; in annum imperium eſſet. & C. Hoſtilio, cui pro Etruria Tarentum mutauerant prouinciam, pro Tarento Capuam mutauerunt. legio vna data, cui Fuluius proximo anno præfuerat. De Aſdrubalis aduentu in Italiam cura indies creſcebat. Maſſilienſium primùm legati nunciauerant, eum in Galliam tranſgreſſum: erectosq; aduentu eius, quia magnũ pondus auri attuliſſe diceretur, ad mercede auxilia conducenda Gallorum animos. miſſi deinde cum ijs legati ab Roma Sex. Antiſtius, & M. Retius ad rem inſpiciendã retulerant, miſiſſe ſecum Maſſilienſibus ducibus, qui per hoſpites eorum principes Gallorum omnia explorata referrent. pro comperto habere, Aſdrubalem ingenti iã coacto exercitu proximo vere Alpes traiecturum: nec tum eum quicquã aliud mo-
B rari, niſi quòd clauſæ hyeme Alpes eſſent. In locum M. Marcelli L. Aquilius Pætus augur creatus, inauguratusq;. Et Cn. Cornelius Dolabella rex ſacrorum inauguratus eſt in locum M. Martij, qui biennio antè mortuus erat. Hoc eodem anno & luſtrum conditum eſt à cenſoribus P. Sempronio Tuditano, & M. Cornelio Cethego. Cenſa ciuium capita CXXXVII. millia, C. & VIII. minor aliquantò numerus quàm qui ante bellum fuerat. Eo anno primùm, ex quo Annibal in Italiam veniſſet, comitium tectum eſſe, memorię proditum eſt, & ludos Romanos ſemel inſtauratos ab ędilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio, & plebeijs ludis biduum inſtauratum ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis. & tria ſigna ad Cereris ædem dederunt. & Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Conſulatum inde ineunt C.
C Claudius Nero, & M. Liuius iterum. qui, quia iam deſignati prouincias ſortiti erãt, prætores ſortiri iuſſerunt. C. Hoſtilio vrbana iuriſdictio euenit: addita & peregrina, vt tres in prouincias exire poſſent. A. Hoſtilio Sardinia, C. Manlio Sicilia, L. Porcio Gallia euenit. Summa legionum trium & x x. ita per prouincias diuiſa, vt binę conſulum eſſent, quatuor Hiſpania haberet. tres prætores binas, in Sicilia, in Sardinia, & Gallia: duas C. Terentius in Etruria, duas Q. Fuluius in Brutijs: duas Q. Claudius circa Tarentum & Salentinos, vnam C. Hoſtilius Tubulus Capuæ: duę vrbanæ vt ſcriberentur. primis quatuor legionib. populus tribunos creauit, in ceteras conſules miſerunt. Priuſquam conſules proficiſcerentur, nouendiale ſacrum fuit: quia Veijs de cœlo lapidauerat. Sub vnius prodigij (vt fit) mentionem alia
D quoq; nunciata. Minturnis adem Iouis, & lucum Maricæ, item Atellæ murum, & portam de cœlo tactam. Minturnenſes terribilius quod eſſet, adijciebant ſanguinis riuum in porta fluxiſſe. Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus, vigilem laniauerat. Hæc procurata hoſtijs maioribus prodigia, & ſupplicatio diem vnum fuit ex decreto pontificum. inde iterum nouendiale inſtauratum, quòd in Armiluſtro lapidibus viſum pluere: Liberatas religione mentes turbauit rurſus nunciatum, Fruſinone infantem natum eſſe quadrimo parem: nec magnitudine tam mirandum, quàm quòd is quoq;, vt Sinueſſę biennio antè incertus, mas an femina eſſet, natus erat. Id verò aruſpices ex Hetruria acciti fœdum ac turpe prodigium dicere: extorrem agro Romano procul terrę contactu alto mergendum. viuum in arcam con-
E didere, prouectumq; in mare proiecerunt. Decreuere item pontifices, vt virgines ter nouenæ per vrbem euntes carmen canerent. Id cùm in Iouis Statoris æde diſcerent conditum ab Liuio poeta carmen, tacta de cœlo ædes in Auẽtino Iunonis Reginæ prodigiumq; id ad matronas pertinere aruſpices cùm reſpondiſſent, donoque diuam placandam eſſe, ædilium curulium edicto in Capitolium conuocatæ, quibus in vrbe Roma, intraq; decimum lapidẽ ab vrbe domicilia eſſent, ipſe inter ſe quinque & viginti delegerunt, ad quas ex dotib. ſtipem conferrent, inde donum peluis aurea facta, lataq; in Auentinum, pureq; & caſtè à matronis ſacrificatum. Confeſtim ad aliud ſacrificiũ eidem diuę ab decem viris edicta dies, cuius ordo talis fuit: Ab æde Apollinis boues feminæ albæ duæ porta Carmentali in vrbem ductæ. poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginę portabantur. tum ſeptem & viginti virgines

Aſdrubalis in Italiam aduentus nunciatur Romæ.

Luſtrum conditur.

Iouis epulum.

Nouendiale ſacrum. Prodigia.

Virgines ter nouenę per vrbem euntes carmen canunt.

longam indutæ veſtem,carmen in Iunonem reginam canentes ibant,illa tempeſta- I
te forſitan laudabile rudib.ingenijs, nunc abhorrens & inconditum, ſi referatur.
virginum ordinem ſequebantur decemuiri coronati laurea, prætextatiq;, à porta
Iugario vico in forum venere,in foro pompa conſtitit: & per manus reſte data,vir-
gines ſonum vocis pulſu pedũ modulantes inceſſerunt.inde vico Tuſco, Velabroq;
per Boarium forum in cliuum publicum,atq; ædem Iunonis reginæ perrectum. ibi
duæ hoſtiæ ab decemuiris immolatæ, & ſimulacra cupreſſea in ædem illata. Dijs
ritè placatis, delectum conſules habebant acrius intentiusq;,quàm priorib. annis
quiſquam meminerat habitum. nam & belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiã
aduentu: & minus iuuentutis erat,vnde ſcriberent milites.itaq; colonos etiam ma-
Sacroſancta vacatio. ritimos, qui ſacroſanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogebant. (
quibus recuſantibus edixere in diem certam,vt quo quiſq; iure vacationem habe-
ret,ad ſenatum deferret. Ea die hi populi ad ſenatum venerunt: Hoſtienſis, Alſiẽ-
ſis,Antias, Anxuras, Minturnenſis, Sinueſſanus, & à ſupero mari Senenſis. Cùm
vacationes ſuas quiſq; populus recitaret, nullius, cùm in Italia hoſtis eſſet, præter
Antiatem,Hoſtienſemq;,vacatio obſeruata eſt,& earum coloniarum iuniores iure-
iurando adacti, ſupra dies triginta non pernoctaturos ſe eſſe extra mœnia coloniæ
ſuæ,donec hoſtis in Italia eſſet. Cùm omnes cenſerent,primo quoq; tempore con-
ſulibus eundum ad bellum (nã & Aſdrubali occurrendum eſſe deſcendenti ab Al-
pibus,ne Gallos Ciſalpinos,néve Etruriam erectam in ſpem rerum nouarum ſolici-
taret;& Annibalem ſuo proprio occupandum bello, ne emergere ex Brutijs, atque
obuiam fratri ire poſſet) Liuius cunctabatur, parem fidens ſuarum prouinciarum
exercitibus: collegam ex duob.conſularibus egregijs exercitibus, & tertio,cui Q.
Claudius Tarenti præeſſet, electionem habere intuleratq; mentionem de volonib.
reuocandis ad ſigna. Senatus liberam poteſtatem conſulib. fecit,& ſupplendi vnde
vellent,& eligendi de omnib. exercitibus quos vellent,permutandiq;:& ex prouin-
cijs,quos è Republica cenſerent eſſe,traducendi. Ea omnia cum ſumma cõcordia
conſulum acta. Volones in vndeuiceſimam & viceſimam legiones ſcripti. Magni
roboris auxilia ex Hiſpania quoq; à P.Scipione Liuio miſſa, quidam ad id bellum
auctores ſunt; octo millia Hiſpanorum Gallorumq;,& duo millia de legionibus mi-
litum,equitum ad mille octingentos, miſtos Numidas Hiſpanosq;. M. Lucretium
has copias nauibus aduexiſſe: & ſagittariorum, funditorumq; ad quatuor millia
ex Sicilia C.Manlium miſiſſe. Auxerunt Romæ tumultum literæ ex Gallia miſſæ
Aſdrubal Alpes tranſire nũciatur. ab L.Portio prætore: Aſdrubalem mouiſſe ex hybernis, & iam Alpes tranſire:octo
millia Ligurum conſcripta, armataq;, coniuncturaq; ſe tranſgreſſo in Italiam eſſe,
niſi mitteretur in Ligures qui eos bello occuparet, ſecum inualido exercitu, quoad
tutum putaret, progreſſurum. Hæ literæ conſules raptim cõfecto delectu maturius
quam conſtituerant,exire in prouincias coegerunt: ea mente, vt vterq; hoſtem in
ſua prouincia contineret, neq; coniugi,aut conferre in vnum vires pateretur. Plu-
rimum in eam rem adiuuit opinio Annibalis: quod etſi ea æſtate tranſiturum in
Italiam fratrem crediderat, recordando quæ ipſe in tranſitu nunc Rhodani, nunc
Alpium,cum hominibus locisq; pugnando per quinque mẽſes exauſiſſet,haudqua-
quam tam facilem maturumq; tranſitum expectabat. ea tardius mouendi ex hy-
bernis cauſa fuit. Ceterũ Aſdrubali & ſua,& aliorum ſpe omnia celeriora,atq; ex-
peditiora fuere. non enim receperunt modò Aruerni eum,deincepsq; aliæ Gallicæ
Aſdrubal recipiũt Gallicę atq; Alpina gentes. atq; Alpinæ gentes, ſed etiam ſecutæ ſunt ad bellum. & cùm per munita pleraque
tranſitu fratris,quæ antea inuia fuerant, ducebat: tum etiam duodecim annorum
aſſuetudine peruijs Alpibus factis,inter mitiora iam hominum tranſibat ingenia
inuſitati namq; antea alienigenis,nec videre ipſi aduenam in ſua terra aſſueti,om-
ni generi humano inſociabiles erant. & primò ignari quò Pœnus pergeret, ſuas ru-
pes ſuaque caſtella,& pecorum hominumque prædam peti crediderant: fama de-

inde

A inde Punici belli,quo duodecimum annum Italia vrebatur,ſatis edocuerat, viam tantùm Alpes eſſe, duas præualidas vrbes, magno inter ſe maris terrarumq; ſpatio diſcretas, de imperio & opibus certare. Hæ cauſæ aperuerant Alpes Aſdrubali. Ceterùm quod celeritate itineris profectum erat,id mora ad Placentiam,dum fruſtra obſidet magis,quàm oppugnat,corrupit. Crediderat campeſtris oppidi facilẽ expugnationem eſſe: & nobilitas coloniæ induxerũt eum, magnum ſe excidio eius vrbis terrorem ceteris iniecturum. Non ipſe ſe ſolùm ea oppugnatione impedijt: ſed Annibalem poſt famam tranſitus eius tanto ſpe ſua celeriorem,iam mouentem ex hybernis, continuerat. quippe reputantem non ſolum quàm lenta vrbium oppugnatio eſſet, ſed etiam quàm ipſe fruſtra eandem illam coloniam ab Trebia vi-

Placentiam obſidet Aſdrubal.

B ctor regreſſus tentaſſet. Conſules diuerſis itineribus profecti ab vrbe,velut in duo pariter bella, diſtenderant curas hominum: ſimul recordantium, quas primus aduentus Annibalis intuliſſet Italiæ clades: ſimul cùm illa angeret cura,quos tã propitios vrbi atq; imperio fore deos, vt eodem tempore vtrobiq; Reſpublia proſperè gereretur.aduerſa ſecundis penſando,rem ad id tempus extractam eſſe. cùm in Italia ad Thraſymenum & Cannas præcipitaſſet Romana Reſpublica, proſpera bella in Hiſpania prolapſam eam erexiſſe. poſtea cùm Hiſpania alia ſuper aliam clades, duobus egregijs ducibus amiſſis,duos exercitus ex parte deleſſet, ſecunda in Italia Siciliaq; geſta quaſſatam Rempublicam excepiſſet: & ipſum interuallũ loci, quod in vltimis terrarum oris alterum bellum gereretur, ſpatium dediſſe ad reſpirandũ.

Romanorũ ſolicite mentes ab Aſdrubalis aduentum.

C nunc duo bella in Italiam accepta, duos celeberrimi nominis duces circumſtare vrbem Romam,& vnum in locum totam periculi molem,omne onus incubuiſſe. qui eorum prior viciſſet, intra paucos dies caſtra cum altero iuncturum. Terrebat & proximus annus lugubris duorum conſulum funeribus. His anxij curis homines digredientes in prouincias conſules proſecuti ſunt. Memoriæ proditum eſt,plenũ adhuc ira in ciues M. Liuium ad bellum proficiſcentem monẽti Q. Fabio,ne priuſquam genus hoſtium cognoſſet,temerè manum conſereret, reſpondiſſe: vbi primũ hoſtium agmen conſpexiſſet,pugnaturum. cùm quæreretur, quæ cauſa feſtinandi eſſet: Aut ex hoſte egregiam gloriam, inquit, aut ex ciuibus victis gaudium, meritum certè,etſi non honeſtum capiam. Priuſquam Claudius conſul in prouinciam

Liuius cõſul ira in ciues plenus.

D perueniret,per extremum finem agri Larinatis ducentem in Salentinos exercitum Annibalem cum expeditis cohortibus adortus C. Hoſtilius Tubulus, in compoſito agmini terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia hominum occidit, nouem ſigna militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famam hoſtis Q. Claudius qui per vrbes agri Salentini caſtra diſpoſita habebat. Itaque ne cum duobus exercitibus ſimul confligeret Annibal, nocte caſtra ex agro Tarentino mouit, atque in Brutios conceſſit. Claudius in Salentinos agmen conuertit. Hoſtilius Capuam petens, obuius ad Venuſiã fit conſuli Claudio. Ibi ex vtroq; exercitu electa peditũ quadraginta millia,duo millia & quingẽti equites,quibus cõſul aduerſus Annibalẽ rem gereret. reliquas copias Hoſtilius Capuam ducere iuſſus, vt Q. Fuluio procõſuli traderet. Annibal vndiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præſidijs agri Brutij habuerat,in Lucanos ad Grumentum venit; ſpe recipiendi oppida, quæ per metum ad Romanos defeciſſent. eodem à Venuſia conſul Romanus exploratis itineribus contendit & mille ferè & quingẽtos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumenti mœnibus propè iunctum videbatur Pœnorum vallum. quingenti paſſus erant inter caſtra punica, ac Romana. interiacebat campus, colles imminebant nudi,ſiniſtro lateri Carthaginienſium,dextro Romanorum; neutris ſuſpecti: quòd nihil ſiluæ, neq; ad inſidias latebrarum habebant. In medio campo ab ſtationib. procurſantes, certamina haud ſatis digna dictu ſerebant. Id modò Romanum quærere apparebat,ne abire hoſtem pateretur. Annibal inde euadere cupiens,totis viribus in aciem deſcendebat. Tum conſul ingenio hoſtis vſus, quo minus in

Hoſtilius Tubulus proſperè cũ Annibale pugnauit.

Caſtra Punica Romanis oppoſita.

tam apertis collibus timeri insidiæ poterant: quinq; cohortes additis quinq; manipulis, noctæ iugum superare, & in auersis vallibus considere iubet: tempus exsurgendi ex insidijs,& aggrediendi hostem. T.Claudium Asellum tribunum militum & P.Claudium prefectum socium edocet, quos cum ijs mittebat. Ipse luce prima copias omnes peditum,equitumq; in aciem eduxit. Paulo post & ab Annibale signum pugnæ propositum est: clamorq; in castris ad arma discurrentium est sublatus. inde eques, pedesq; certatim portis ruere, ac palati per campum properare ad hostes. Quos vbi effusos consul videt,tribunum militum tertiæ legionis C. Aurũculeio imperat, vt equites legionis quanto maximo impetu possit, in hostem emittat. ita pecorum modo incompositos toto passim campo se fudisse: vt sterni opprimiq;,priusquam instruantur possint. Nondum Annibal è castris exierat, cùm pugnantium clamorem audiuit. Itaq; excitus tumultu raptim ad hostem copias agit. Iam primos occupauerat equestris terror. peditum etiam prima legio; & dextra ala prœlium inibant. incompositi hostes vt quemq; aut pediti, aut equiti casus obtulit, ita conserunt manus. crescit pugna subsidijs: & procurrentium ad certamen numero augetur pugnantesque (quod nisi in veteri exercitu; & duce vetere haud facile est) inter tumultum ac terrorem instruxisset Annibal, ni cohortium ac manipulorum decurrentium per colles clamor ab tergo auditus metum, ne intercluderentur à castris, iniecisset. Inde pauor incussus: & fuga passim fieri cœpta est. minorq; cędes fuit,quia propinquitas castrorum breuiorem fugam perculsis fecit. equites enim in tergo inhærebant: in transuersa latera inuaserant cohortes secundis collibus via nuda ac facili decurrentes. tamen supra octo millia hominum occisa: supra septingentos capti: signa militaria nouem adempta. elephanti etiam, quorum nullus vsus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat,quatuor occisi,duo capti. Romanorum sociorumq; ducenti ceciderunt. Postero die Pœnus quieuit. Romanus in aciem copijs eductis,posteaquàm neminem signa contrà efferre vidit, spolia legi cæsorum hostium, & suorum corpora collata in vnum sepeliri iussit.inde insequentibus continuis diebus aliquot ita institit portis; vt propè inferre signa videretur; donec Annibal tertia vigilia crebris ignibus tabernaculisq;,quæ pars castrorum ad hostes vergebat,&Numidis paucis,qui in vallo portisq;se ostenderent, relictis, profectus Apuliam petere intendit. Vbi illuxit, successit vallo Romana acies. & Numidæ ex composito paulisper in portis se valloq; ostentauere: frustratiq; aliquamdiu hostem, citatis equis agmen suorum assequuntur. Consul vbi silentium in castris,& ne paucos quidem qui prima luce obambulauerant,parte vlla cernebat: duobus equitibus speculatum in castra præmissis, postquam satis tuta omnia esse exploratum est, inferri signa iussit. tantumque ibi moratus, dum milites ad prædam discurrunt. receptui deinde cecinit: multoque ante noctem copias reduxit. Postero die prima luce profectus, magnis itineribus famam & vestigia agminis sequens, haud procul Venusia hostem assequitur. Ibi quoq; tumultuaria pugna fuit. supra duo millia Pœnorum cœsa. Inde nocturnis, montanisque itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret, Metapontum petijt. Hanno inde(is enim præsidio eius loci præfuerat) in Brutios cum paucis ad exercitum nouum cõparandum missus. Annibal copijs eius ad suas additis, Venusiam retro quibus venerat itineribus repetit: atque inde Canusium procedit. Numquam Nero vestigijs hostis abstiterat: & Q. Fuluium, cum Metapontum ipse proficisceretur, in Lucanos, ne regio ea sine præsidio esset, accersierat. Inter hæc ab Asdrubale, postquam à Placentiæ obsidione abscessit, quatuor Galli equites, duo Numidæ cum literis ad Annibalem missi, cùm per medios hostes totam fermè longitudinem Italiæ emensi essent, dum Metapontum cedentem Annibalem sequuntur, incertis itineribus Tarentum delati, à vagis per agros pabulatoribus Romanis ad Q.Claudium proprætorem deducuntur. Eum primò incertis implicantes reponsis,

Prœlium inter Neronem cons. & Annibalem

Pœnorum fuga & cædes.

Annibal relictis castris Apuliam petit.

Consul Nero Annibalem prope Venusiam assequitur.

Asdrubalis literæ intercepta.

A ſponſis, vt metus tormentorum admotus fateri vera coëgit, edocuerunt, literas ſe ab Aſdrubale ad Annibalem ferre. cum ijs literis, ſicut erant, ſignatis, L. Virginio tribuno militum ducendi ad Claudiũ conſulem traduntur. duæ ſimul turmæ Samnitium præſidij cauſa miſſæ. Qui vbi ad conſulem peruenerunt, literæq; lectæ per interpretem ſunt. & ex captiuis percunctatio facta: tum Claudius non id tempus eſſe Reipublicæ ratus, quo conſilijs ordinarijs prouinciæ ſuæ quiſq; finibus per exercitus ſuos cum hoſte deſtinato ab ſenatu bellum gereret, audendum ac nouandum aliquid improuiſum, inopinatum, quod cœptum non minorem apud ciues, quàm hoſteis, terrorem faceret, perpetratum in magnam lętitiam ex magno metu verteret: literis Aſdrubalis Romam ad ſenatu miſſis, ſimul & ipſe patres cõſcriptos quid paret, edocet, vt cum in Vmbria ſe occurſurum Aſdrubal fratri ſcribat, legionem
B à Capua Romam accerſant, delectum Romæ habeant, exercitum vrbanum ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui ſcripta. Præmiſſi item per agrum Larinatem, Marrucinum, Frentanum, Prætutianum, qua exercitum duturus erat, vt omnes ex agris vrbibuſq; commeatus paratos militi ad veſcendum in viam deferrent, equos iumentaq; alia producerent, vt vehiculorum feſſis copia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium, ſociorumq; quod roboris erat, delegit ſex millia peditum, mille equites: pronuntiat, occupare ſe in Lucanis proximam vrbem, Punicumque in ea præſidium velle, vt ad iter parati omnes eſſent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et conſul quidem quantis maximis poterat itineribus, ad collegam ducebat, relicto Q. Catio legato, qui caſtris præeſſet. Romę haud minus terroris ac
C tumultus erat, quàm fuerat biennio antè, cùm caſtra Punica obiecta Romanis mœnibus portisq; fuerant, neq; ſatis conſtabat animis, tam audax iter conſulis laudarent vituperantné apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturũ. Caſtra propè Annibalem hoſtem relicta ſine duce cum exercitu, cui detractum foret omne quod roboris, quod floris fuerit: & conſulem in Lucanos oſtendiſſe iter, cùm Picenum & Galliam peteret, caſtra relinquentem nulla alia re tutiora, quàm errore hoſtis, qui ducem inde atq; exercitus partem abiiſſe ignoraret. Quid futurum, ſi id palàm fiat? & aut inſequi Neronem cum ſex millibus armatorum profectum, Annibal toto exercitu velit? aut caſtra inuadere prædæ relicta, ſine viribus, ſine imperio, ſine auſpicio? Veteres eius belli clades, duo conſules proximo anno interfecti terrebant. & eo omnia accidiſſe, cùm vnus imperator, vnus exercitus hoſtium in Italia eſſet; nunc duo bella Punica facta, duos ingentes exercitus, duos propè Annibales in Italia eſſe. quippe & Aſdrubalem patre eodem Amilcare genitum, æquè impigrum ducem, per tot in Hiſpania annos Romano exercitum bello, gemina victoria inſignem, duobus exercitibus cum clariſſimis ducibus deletis. nã itineris quidem celeritate ex Hiſpania, & concitatis ad arma Gallicis gentibus multo magis quàm Annibalem ipſum gloriari poſſe. quippe in ijs locis hunc coëgiſſe exercitum, quibus ille maiorem partem militum fame, ac frigore, qua miſerrima mortis genera ſunt, amiſiſſet. Adijciebant etiam periti rerum Hiſpaniæ, haud cum ignoto duce C. Nerone congreſſurum: ſed quem in ſaltu impedito deprehenſus fortè, haud ſecus quàm puerum, conſcribendis fallacibus conditionibus pacis fruſtratus eluſiſſet. Omnia maiora etiam vero prędia hoſtium, minora ſua, metu interprete ſemper in deteriora inclinato, ducebant. Nero poſtquam iam tantum interualli ab hoſte fecerat, vt detegi conſilium ſatis tutum eſſet, paucis milites alloquitur. Negat vllius conſilium imperatoris in ſpeciem audacius, re ipſa tutius fuiſſe, quàm ſuum. Ad certam eos ſe victoriam ducere. quippe ad quod bellum collega non antequàm ad ſatietatem ipſius peditum atq; equitum datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores, inſtructioresq; quam ſi aduerſus ipſum Annibalem iret, profectus ſit: eò ipſos, quantumcunq; virium momentum addiderint, rem omnem inclinaturos, auditum modò in acie (nam ne antè audiatur, daturum operam)

Nero conſul relicto Annibale aduerſus Aſdrubalem ire properat.

Neronis Coſ. ad milites oratio.

alterum

alterum consulem, & alterum exercitum adueniſſe haud dubiam victoriam factu-
rum. Famam bellum conficere, & parua momenta in ſpem metumq́; impellere
animos. Gloriæ quidem ex re bene geſta partæ; fructum propè omnem ipſos latu-
ros. Semper quod poſtremum adiectum ſit, id rem totam videri traxiſſe. Cerne-
re ipſos, quo concurſu, qua admiratione, quo fauore hominum iter ſuum celebre-
tur. Et hercule per inſtructa omnia ordinibus virorum mulierũq́; vndiq; ex agris
effuſorum, inter vota ac preces & laudes ibant illos præſidia Reipublicæ vindices
vrbis Romæ imperijq́; appellabant, in illorum armis dextrisq́; ſuam liberorumque
ſuorum ſalutem ac libertatem repoſitam eſſe: deos omnes deaſq; præcabantur, vt
illis fauſtum iter, felixq́; pugna, matura ex hoſtibus victoria eſſet: damnarenturq́;
ipſi votorum, quæ pro ijs ſuſcepiſſent: vt quemadmodum nunc ſoliciti proſeque-
rentur eos, ita paucos poſt dies læti ouantibus victoria obuiam irent. Inuitare inde
pro ſe quiſq;, & offerre, & fatigare precibus, vt quæ ipſis iumentiſq; vſui eſſent, ab
ſe potiſſimum ſumerent, benignè omnia cumulata dare. Modeſtia certare milites,
ne quid vltra vſum neceſſarium ſumerent, nihil morari, nec ab ſignis abſiſtere. ci-
bum capientes diem ac noctem ire, vix quod ſatis ad naturale deſiderium corporũ
eſſet, quieti dare. Et ad collegam præmiſſi erant, qui nuntiarent aduentum, per-
cunctarenturq́; clam an palam, interdiu an noctu venire ſeſe vellet, ijſdem an alijs
conſidere caſtris. Nocte clam ingredi melius viſum eſt. Teſſera per caſtra ab Li-
uio conſule data erat, vt tribunum tribunus, centurio centurionem, eques equitem,
pedes peditem acciperet. neq; enim dilatari caſtra opus eſſe, ne hoſtis aduentum
alterius conſulis ſentiret: & coartatio plurium in anguſto tendentium facilior fu-
tura erat, quòd Claudianus exercitus nihil fermè, præter arma, ſecum in expeditio-
nem tulerat. Ceterùm in ipſo itinere auctum voluntarijs agmen erat, offerentibus
ſeſe vltro & veteribus militibus perfunctis iam militia: & iuuenibus, quos certa-
tim nomina dantes, ſi quorum corporis ſpecies, roburq; virium amptum militiæ vi-
debatur, conſcripſerat. Ad Senam caſtra alterius conſulis erant: & quingentos
inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. Itaq; cum iam appropinquaret, tectus mon-
tibus ſubſtitit Nero, ne ante noctem, caſtra ingrederetur. Silentio ingreſſi, ab ſui
quiſq; ordinis hominibus in tentoria adducti, cum ſumma omnium lætitia hoſpita-
liter excipiuntur. Poſtero die concilium habitum, cui & L. Porcius Licinus prætor
affuit. Caſtra iuncta conſulum caſtris habebat: & ante aduentum eorum per loca
alta ducendo exercitum, cùm modò inſideret anguſtos ſaltus, vt tranſitum claude-
ret, modò ab latere aut ab tergo carperet agmen, ludificatus hoſtem omnibus an-
bus belli fuerat. is tum in concilio aderat. Multorum eò inclinabant ſententiæ,
vt dum feſſum via ac vigilijs reficeret militem Nero ſimul & ad noſcendum hoſtem
paucos ſibi ſumeret dies, tempus pugnandi differretur. Nero non ſuadere modò,
ſed ſumma ope orare inſtitit, ne conſilium ſuum quod tutum celeritas feciſſet,
temerarium morando facerent. Errore, qui non diuturnus futurus eſſet, velut
torpentem Annibalem, nec caſtra ſua ſine duce relicta aggredi, nec ad ſequendum
ſe iter intendiſſe. antequam ſe moueat, delere exercitum Aſdrubalis poſſe, redireq́;
in Apuliam. Qui prolatando ſpatium hoſti det, eum & illa caſtra prodere Anni-
bali, & aperire in Galliam iter, vt per otium vbi velit Aſdrubali coniungatur. Ex
templo ſignum dandum, & exeundum in aciem: abutendumq́; errore hoſtium ab-
ſentium, præſentiumq́;: dum neq; illi ſciant cum paucioribus; nec hi cum pluribus
& validioribus rem eſſe, Concilio dimiſſo, ſignum pugnæ proponitur, confeſtimq;
in aciem procedunt. Iam hoſtes ante caſtra inſtructi ſtabant. Moram pugnæ at-
tulit, quòd Aſdrubal profectus ante ſigna cum paucis equitibus ſcuta vetera hoſtiũ
notauit, quæ ante non viderat, & ſtrigoſiores equos. multitudo quoq; maior ſolito
viſa eſt. Suſpicatus, id quod erat, receptui propere cecinit, ac miſit ad flumen vnde
aquabantur: vbi & excipi aliqui poſſent, & notari oculis, ſi qui fortè aduſtioris co-

Ad Senam caſtra Liuij Conſul poſita.

De oppugnando Aſdrubale conſules deliberãt.

Aſdrubalis intra ſolertia.

loris

loris, vt ex recenti via, essent. simul circumuehi procul castra iubet, specularíq; nũ auctum aliqua parte sit vallum : & attendant semel. bisne signum canat in castris. Ea cùm ordine omnia relata essent; castra nihil aucta errorẽ faciebant. Bina erãt sicut ante aduentum consulis alterius fuerant : vna M. Liuij, altera L. Porcij. neutris quicquam quo latius tenderetur . ad munimenta adiectum . Illud veterem ducem assuetumq; Romano hosti mouit : quod semel in prætorijs castris signum, bis in consularibus referebant ceciniſſe, duos profectò consules esse, & quonam modo alter ab Annibale abscessisset, cuia angebat. minimè id quod erat, suspicari poterat, tantę rei fruſtratione Annibalem elusum : vt vbi dux. vbi exercitus esset, cum quo castra collata haberet, ignoraret. profecto haud mediocri clade absterritum insequi non ausum. magnoperè vereri, ne perditis rebus serum ipse auxilium veniſſet : Romanisq; eadem iam fortuna in Italia : quæ in Hispania esset. interdum literas suas ad eum non peruenisse, credere : interceptisq; ijs, consulem ad sese opprimendum acceleraſſe. His anxius curis extinctis ignibus, vigilia prima dato signo, vt taciti vasa colligerẽt, signa ferri iussit. In trepidatione & nocturno tumultu duces parum intentè asseruati alter in destinatis iam inde antè animo latebris subsedit, alter per vada nota Metaurum flumen tranauit. Ita desertum à ducibus agmen primo per agros palatur : fessiq; aliquot somno ac vigilijs sternunt corpora passim, atque infrequentia reliquunt signa. Asdrubal dum lux viam ostẽderet, ripa fluminis signa ferri iubet & per tortuosi amnis sinus fluxusq; cum errore obiẽs haud multum proceſſisset : & vbi prima lux transitum opportunum ostendisset, transiturus erat . sed cum quantum à mari abscendebat, tãto altioribus coërcentibus amnem rip is, non inueniret vada, diem terendo spacium dedit ad insequendum sese hosti. Nero primum cum omni equitatu aduenit . Porcius deinde assecutus cum leui armatura. Qui cum fessum agmen carperent ab omni parte, incursarentq;, & iam omisso itinere, quod fugæ simile erat, castramentari Pęnus in tumulo super fluminis ripam vellet : aduenit Liuius peditum omnibus copijs, non itineris modo, sed ad conserendũ extemplò prælium instructis, armatisq; . Sed vbi omnes copias coniunxerunt, directaq; acies est, Claudius dextro in cornu, Liuius ab siniſtro pugnam instruit media acies prętori tuenda datur . Asdrubal omissa munitione castrorum, postquam pugnandum vidit, in prima acie ante signa elephantos locat. circa eos læuo in cornu aduersus Claudium Gallos opponit, haud tantum eis fidens, quantum ab hoste timeri eos credebat ipse dextrum cornu aduersus M. Liuium sibi, atq; Hispanis (& ibi maximè in vetere milite spem habebat) sumpsit. Ligures in medio post elephãtos positi, sed longior quam latior acies erat Gallos prominens collis tegebat . Ea frons quam Hispani tenebant, cum siniſtro Romanorum cornu concurrit, dextra omnis acies extra prœlium eminens cessabat . collis oppositus arcebat ne aut à frõte, aut ab latere aggrederentur. Inter Liuium, Asdrubalemq; ingens contractũ certamen erat, atroxq; cædes vtrimq; edebatur. ibi duces ambo, ibi pars maior peditum, equitumq; Romanorum : ibi Hispani, vetus miles peritusq; Romanę pugnæ, & Ligures durum in armis genus . eodem versi elephanti, qui primo impetu turbauerant antesignanos, & iam signa mouerant loco : deinde crescente certamine & clamore impotentius iam regi, & inter duas acies versari, velut incerti quorum essent, haud dissimiliter nauibus sine gubernaculo vagis . Claudius, quid ergo præcipiti cursu tam longũ iter emensi sumus? clamitans militibus, cùm in aduersum collem fruſtra signa erigere conatus esset : postquam ea regione penetrari ad hostẽ non videbat posse, cohortes aliquot subductas è dextro cornu, vbi stationem magis segnem quàm pugnam futuram cernebat post aciem circumducit : & non hostibus modo, sed etiam suis inopinantibus, in siniſtrum hostium latus incurrit : tantaque celeritas fuit, vt cum ostendissent se in latere, mox in terga iam pugnarent. Ita vt omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo trucidarentur Hispani, Ligures q;:

Asdrubal nocte castra mouet.

Ambo consules & prætor Asdrubale sequuti assequuntur ad Metauro ripas.

Consules, & prætor cõuinctis copijs Asdrubalẽ adoriuntur.

& ad

& ad Gallos iam cædes peruenerat. Ibi minimum certaminis fuit: nam & pars magna ab ſignis aberant, nocte dilapſi, ſtratiq; ſomno paſſim per agros: & qui aderant, itinere ac vigilijs feſſi, intolerantiſſima laboris corpora, vix arma humeris gerebant. Et iam diei medium erat, ſitisq; & calor hianteis cædendos, capiendoſq; affatim præbebat. Elephanti plures ab ipſis rectoribus quàm ab hoſte interfecti. fabrile ſcalprum cum malleo habebant. id, vbi ſæuire belluæ ac ruere in ſuo cœperãt, magiſter inter aures poſitum ipſa in compage qua iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. ea celerrima via mortis in tantæ molis bellua inuenta erat, vbi regendi ſpem vi viciſſet. primusq; id Aſdrubal inſtituerat, dux cùm ſæpe alias memorabilis, tum illa præcipuè pugna. ille pugnantes hortando, pariterq; obeundo pericula, ſuſtinuit: ille feſſos, abnuentesq; tædio & labore, nunc præcando nunc caſtigando accendit: ille fugientes reuocauit omiſſamq; pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremò cum haud dubia fortuna hoſtium eſſet, ne ſupereſſet tanto exercitui ſuum nomen ſecuto, concitato equo ſe in cohortem Rom. immiſit. ibi, vt patre Amilcare: & Annibale fratre dignum erat, pugnans cecidit. Nunquam eo bello vna acie tantum hoſtium interfectum eſt, redditaq; æqua Cannenſi clades vel ducis vel exercitus interitu videbatur. Quinquaginta ſex millia hoſtium occiſa: capta quinq; millia & quadringenti, præda alia magna tum omnis generis, tũ auri etiam, argentiq;. ciuium etiam Romanorum, qui capti apud hoſtes erant, ſupra quatuor millia capitum recepta. id ſolatij fuit pro amiſſis eo prælio militibus. Nam haud quaquam incruenta victoria fuit: octo fermè millia Romanorum, ſociorumq; occiſa. Adeoq; etiam victores ſanguinis cædisq; ceperat ſatietas, vt poſtero die, cum eſſet nunciatum Liuio conſuli: Gallos Ciſalpinos, Liguresq;, qui aut prælio non affuiſſent, aut inter cædem effugiſſent, vno agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine ordine vllo aut imperio, poſſe, ſi vna equitum ala mittatur, omnes deleri: Superſint, inquit, aliqui nuntij & hoſtium cladis, & noſtra virtutis. Nero ea noctæ quæ ſecuta eſt pugnam, citatiore quam inde venerat agmine, die ſexto ad ſtatiua ſua atq; ad hoſtem peruenit. Iter eius frequentia minore, nemo enim præceſſerat nuntius, lætitia verò tanta, vix vt compotes mentium gaudio eſſent, celebratum eſt. Nam Romę neuter animi habitus ſatis dici, narrariq; poteſt: nec quo incerta expectatione euentus ciuitas fuerit, nec quo victoriæ famam acceperit. Numquam per omnes dies, ex quo Claudium conſulem profectum fama attulit, ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator quiſquam à curia, atq; ab magiſtratibus abſceſſit, aut populus è foro. Matronæ, quia nihil in ipſis opis erat. in preces obteſtationesq; verſæ per omnia delubra vagæ ſupplicijs votiſq; fatigauere deos. Tam ſolicitæ ac ſuſpenſę ciuitati fama incerta primò accidit: duos Narnienſes equites in caſtra, quæ in faucibus Vmbriæ oppoſita erant, veniſſe ex prælio nunciantes, cęſos hoſtes, & primo magis auribus quàm animis id acceptum erat, vt maius latiuſq; quàm quod mente capere, aut ſatis credere poſſent, & ipſa celeritas fidem impediebat, quòd biduo ante pugnatum dicebatur. literæ deinde ab L. Mãlio Acidino miſſæ ex caſtris afferuntur de Narnienſium equitum aduentu. Eæ literæ per forum ad tribunal Prætoris latæ, ſenatum curia exciuerunt: tantoq; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt, vt adire nuntius non poſſet præ cunctantibus, vociferantibusq;, vt in roſtris, priuſquam in ſenatu literę recitarẽtur. tandem ſummoti, & coërciti à magiſtratibus, diſpenſariq; lætitia inter impotentes eius animos potuit: in ſenatu primùm deinde in concione literæ recitatæ ſunt: & pro cuiuſq; ingenio alijs iam certum gaudium, alijs nulla antè futura fides erat, quàm legatos conſulum, vel literas audiſſent. Ipſos deinde appropinquare legatos allatum. Tum enimuerò omnis ætas currere obuiam, primus quiſq; oculis auribuſq; haurire tantum gaudium cupientes. Ad Miluium vſq; pontem continens agmen peruenit. Legati erant, L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cæcilius Metellus. Circũfuſi

Quaarte elephãtes rector interficiebat, ſi quando ſæuirent.

Aſdrubal pugnans cæcidit. Pœnorum, & ſociorum occiſa ſ6000. capta ſ400.

Nero ad ſtatiua ſua redit.

Conſulũ literæ & legati de caſu Aſdrubale, & deleto eius exercitu.

A fusi omnis generis hominum frequentia in forum peruenerunt, cum alij ipsos, alij comites eorum, quæ acta sint, percunctarentur, & vt quisq; audierat, exercitum hostium, imperatoremq; occisum, legiones Romanas incolumes, saluos consules esse, extemplò alijs porrò impertiebant gaudium suum. Cùm ægrè incuriam peruentum esset, multò ægrius summota turba, ne patribus misceretur, literæ in senatu recitatę sunt. inde traducti in concionem legati: L. Veturius literis recitatis, ipse planius omnia, quæ acta erant, exposuit, cum ingenti assensu: postremo etiam clamore vniuersæ concionis, cum vix gaudium animis caperent. Discursum inde ab alijs circa templa Deûm, vt grates agerent: ab alijs domos, vt coniugibus liberisq; tam lætum nuntium impetirent. Senatus, quòd M. Liuius, & C. Claudius consules incolumi exercitu, ducem hostium legionesq; occidissent, supplicationem in triduum B decreuit. Eam supplicationem C. Hostilius prætor pro concione edixit; celebrataq; à viris fœminisq; est. Omnia templa per totum triduum æqualem turbam habuere, cum matronæ amplissima veste cum liberis, perinde ac si debellatum foret, omni solutæ metu. deis immortalibus grates agerent. Statum quoq; ciuitatis ea victoria mouit: vt iam inde haud secus quàm in pace, res inter se contrahere, vendendo, emendo, mutuum dando, argentum creditum soluendo, auderent. C. Claudius consul cùm in castra rediisset, caput Asdrubalis, quod seruatum cum cura attulerat, proijciante hostium stationes, captiuosq; Afros vinctos, vt erant, ostendi; duos etiam ex ijs solutos ire ad Annibalem, & expromere quæ acta essent, iussit. C Annibal tãto simul publico familiariq; ictus luctu agnoscere se fortunam Carthaginis, fertur dixisse: castrisq; inde motis, vt omnia auxilia, quæ diffusa latius tueri non potuerat, in extremum Italiæ angulum Brutios, contraheret: & Metapontinos, ciuitatem vniuersam, excitos sedibus suis, & Lucanorum qui suæ ditionis erãt, in Brutium agrum traduxit.

Supplicatio in triduũ decreta, ob deletum Asdrubalem, & eius exercitum.

Asdrubalis caput ante Annibalis stationes proiectum.

EPITOME LIBRI XXVIII.

RES in Hispania prosperè gestæ à Syllano Scipionis legato, & L. Scipione fratre aduersus Pœnos, à Sulpicio Procos, & ab Attalo Rege Asiæ aduersus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Cum M. Liuio, & Claudio Neroni COSS. *triumphus decretus esset, Liuius, qui in prouincia D sua rem gesserat, quadrigis inuectus est. Nero qui in collegæ prouinciam, vt victoriam eius adiuuaret, venerat, equo est secutus: & in hoc habitu plus gloriæ reuerentiæq; habuit, nam & plus in bello, quàm collega, fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia virginis, quæ non custodierat, extinctus est, virgo cæsa est flagro: P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellauit* XIV. *anno eius belli, anno quinto posteaquam uerat: exclusisq; in totum possessione eius hostibus, Hispaniam recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus nauigijs transuectus, fœdus iunxit. Asdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto accubuit. munus gladiatorium in honorem patris, patruiq; Carthagini nouæ dedit, non ex gladiatoribus, sed ex ijs qui aut in honorem ducis, aut ex prouocatione in certa- E men descendebant: in quo Reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Astapa vrbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos & coniuges rogo extructo occiderunt, & se insuper præcipitauerunt. Ipse Scipio dum graui morbo implicitus esset, seditionem in parte exercitus motam, confirmatus discussit. rebellantesq; Hispaniæ populos coëgit in deditionem venire. Et amicitia facta est cum Masanissa rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, si in Africam traiecisset, pollicebatur. cum Gaditanis quoq; post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat, vt in Italiã traijceret, Romam reuersus, consulq; creatus. Africam prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: permissumq; vt in Africam traijceret. si ex Republica esse censeret. Mago Amilcaris filius, à minore Baleari insula, vbi hyemarat, in Italiam traiecit.*

CVM

CVM tranſitu Aſdrubalis quantum in Italiam inclinauerat belli, tantum leuatæ Hiſpaniæ viderentur, renatum ibi ſubitò par priori bellum eſt. Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebant Romani, Pœniq;. Aſdrubal Giſgonis filius ad Oceanum penitus, Gadeiſq; conceſserat. Noſtri maris ora, omnisq; ferme Hiſpania, qua in orientem vergit, Scipionis ac Romanæ ditionis erat. Nouus imperator Hanno in locum Barchini Aſdrubalis nouo cum exercitu ex Africa tranſgreſsus, Magoniq; iunctus, cùm in Celtiberia quæ media inter duo maria eſt, breui magnum hominum numerum armaſset: Scipio aduerſus eum M. Syllanum cum decem millibus peditum, equitibus quingentis miſit. Syllanus quantis maximis potuit itineribus, (impediebant autem & aſperitates viarum, & anguſtiæ ſaltibus crebris, vt pleraq; Hiſpaniæ ſunt, incluſæ) tamen non ſolùm nuntios, ſed etiam famam aduentus ſui prægreſsus, ducibus indidem ex Celtiberia transfugis ad hoſtem peruenit. Eiſdem auctoribus compertum eſt, cum decem circiter millia ab hoſte abeſsent, bina caſtra circa viam, qua irent, eſse: leua Celtiberos, nouum exercitum ſupra nouem millia hominum, dextra Punica tenere caſtra. Ea ſtationibus, vigilijs, omni iuſta militari cuſtodia tuta & firma eſse: illa altera ſoluta neglectaq;, vt barbarorum, & tyronum, & minus timentium, quòd in ſua terra eſsent. Ea prius aggredienda ratus Syllanus, ſigna quàm maximè ad lęuam iubebat ferri, necunde ab ſtationibus Punicis cõſpiceretur, ipſe pręmiſſis ſpeculatoribus, citato agmine ad hoſtem pergit. Tria millia fermè aberat, cùm haud dum quiſquam hoſtium ſenſerat. confragoſa loca, & obſita virgultis tenebant colles. ibi in caua valle, atq; ob id occulta, conſidere militem, & cibum capere iubet. interim ſpeculatores, trãsfugarum dicta affirmantes, venerunt. Tum ſarcinis in medium coniectis, arma Romani capiunt: acieq; iuſta in pugnã vadunt. Mille paſſuum aberant, cùm ab hoſte cõſpecti ſunt, trepidariq; repentè cęptum. Mago ex caſtris citato equo ad primũ clamorẽ & tumultũ aduehitur. Erãt autem in Celtiberorũ exercitu quatuor millia ſcutatorũ & c c equites. hanc iuſtã legionem (& id fermè roboris erat) in prima acie locat: ceteros, leuem armaturã, in ſubſidijs poſuit. Cum ita inſtructos educeret caſtris, vix dũ in egreſſos vallo Romani pila coniecerunt. Subſidunt Hiſpani aduerſus emiſſa tela ab hoſte, inde ad remittenda ipſi conſurgunt. quæ cum Romani conferti, vt ſolent, denſatis excepiſſent ſcutis, tum pes cum pede collatus, & gladijs geri res cępta eſt. Ceterùm aſperitas locorum & Celtiberis, quibus in pręlio concurſare mos eſt, velocitatem inutilẽ faciebat: & haud iniqua eadem erat Romanis ſtabili pugnę aſſuetis, niſi quod anguſtię & internata virgulta ordines dirimebant: & ſinguli biniq; velut cum paribus conſerere pugnam cogebantur. Quod ad fugam impedimẽto hoſtibus erat, id ad cędẽ eos, velut vinctos, præbebat. Et iam fermè omnibus ſcutatis Celtiberorum interfectis leuis armaturę, & Carthaginiẽſes qui ex alteris caſtris ſubſidio venerant, perculſi cędebantur. Duo haud amplius millia peditum, & equitatus omnis, vix inito prælio, cũ Magone effugerunt. Hanno alter imperator cum eis qui poſtremi iam profligato pręlio aduenerant, viuus capitur. Magonem fugientẽ equitatus fermè omnis, & quod veterum peditum erat ſecuti, decimo die in Gaditanam prouinciam ad Aſdrubalem peruenerũt. Celtiberi, nouus miles, in proximas dilapſi ſiluas, inde domos diffugerunt. Per opportuna victoria nequaquam tantum conflatum bellum, quanta futuri materia belli, ſi licuiſſet eis Celtiberorũ gente excita, & alios ad arma ſolicitare populos, oppreſſerat. Itaq; collaudato benigne Syllano. Scipio ſpẽ debellandi, ſi nihil ẽt ipſe cunctãdo moratus eſſet, nactus, ad id quod reliquũ belli erat, in vltimã Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalẽ pergit. Pęnus cũ caſtra ſua fortè ad ſociorum animos in Batica continendos in fide haberet, ſignis repẽtè ſublatis, fugæ magis quàm itineris modo, penitus ad Oceanum & Gadeis ducit. Ceterùm quoad continuiſſet exercitum, propoſitum bello ſe fore ratus, antequam freto.

Hanno in locum Aſdrubalis ſucceſſit.

Syllanus a Scipione mittitur aduerſus Hãnonem, & Magonem.

Mago in fugam vertitur.

Hanno capitur.

Scipio aduerſus Aſdrubalem Giſgonio pergit.

Gades

A Gades traijceret, exercitum omnem paſſim in ciuitates dimiſit: vt & muris ſeipſi, & armis muros tutarentur. Scipio vbi animaduertit, diſſipatum paſſim bellum, & circunferre ad ſingulas vrbes arma, diutini magis quàm magni eſſe operis, retrò vertit iter. ne tamen hoſtibus eam relinqueret regionẽ, L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad oppugnandam opulentiſſimam in ijs locis vrbem, quam Oringin barbari appellabant, mittit. ſita in Meleſſum finibus eſt, Hiſpaniæ gentis, ager frugifer, argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx fuit Aſdrubali, ad excurſiones circa in mediterraneos populos faciẽdas. Scipio caſtris propè vrbem poſitis, prius quàm circumuallaret vrbem, miſit ad portas qui ex propinquo alloquio animos tentarent: ſuaderentq́; , vt amicitiam potius quàm vim experirentur Roma-
B norum. Vbi nihil pacati reſpondebatur, foſſa dupliciq́; vallo circundata vrbe in treis parteis exercitũ diuidit: vt vna ſemper pars, quietis interim duabus, oppugnaret. Prima pars cùm adorta oppugnare eſt, atrox ſane & anceps prælium fuit. nõ ſubire, non ſcalas ferre ad muros præ incidẽtibus telis, facile erat. & iam qui erexerant ad murum ſcalas, alij furcis ad idipſum factis detrudebantur, in alios lupi ſupernè ferrei iniecti, vt in periculo eſſent, ne ſuſpenſi in murũ extraherentur. Quod vbi animaduertit Scipio, nimia paucitate ſuorum exæquatũ certamen eſſe: & iam eo ſuperare hoſtẽ, quòd ex muro pugnaret: duabus ſimul partibus, prima recepta, vrbẽ eſt aggreſſus. Quæ res tantum pauoris iniecit feſſis iam cum primis pugnando, vt & oppidani mœnia repentina fuga deſererent: & Punicum præſidium metu, ne prodita vrbs eſſet, relictis ſtatio-
C nibus in vnum locũ ſe colligeret. Timor inde oppidanos inceſſit, ne, ſi hoſtis vrbem intraſſet, ſine diſcrimine, Pœnus an Hiſpanus eſſet, obuij paſſim cæderentur. itaq́; patefacta repentè porta, frequentes ex oppido ſeſe eiecerũt: ſcuta præ ſe tenentes, ne tela procul conijcerentur: dextras nudas oſtentantes, vt gladios abieciſſe appareret, Id vtrum parum ex interuallo ſit conſpectum, an dolus aliquis ſuſpectus fuerit, incompertum eſt. Impetus hoſtilis in transfugas factus: nec ſecus, quàm aduerſa acies cæſi: eademq́; porta ſigna infeſta vrbi illata. & alijs partibus ſecuribus dolabriſq́; cędebantur & refringebãtur portę. & vt quiſq́; intrauerat eques, ad forũ occupandũ (ita enim præceptũ erat) citato equo pergebat. additũ erat & triariorũ equiti præſidiũ. legionarij cęteram partẽ vrbis peruadunt direptione & cęde obuiorum, niſi qui armis ſe tue-
D bantur. Carthaginienſes omnes in cuſtodiã dati ſunt: oppidanorũ quoq; ccc. fermè, qui clauſerant portas, cęteris traditum oppidũ, ſuę redditæ res. Cecidere in vrbis eius oppugnatione hoſtium duo millia fermè, Romanorũ haud plus xc. Læta & ipſis qui rem geſſere, vrbis eius expugnatio fuit: & imperatori cæteroq́; exercitui ſpecioſum aduentum ſuũ, ingentem turbam captiuorũ præ ſe agentes, fecerunt. Scipio collaudato fratre, cùm quanto poterat verborũ honore Carthagini ab ſe captę, captã ab eo Oringin, æquaſſet, quia & hyems inſtabat, vt nec tentare Gades, nec diſiectum paſſim per prouinciam exercitũ Aſdrubalis conſectari poſſet, in citeriorem Hiſpaniã recipit exercitum: dimiſſisq́; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romã miſſo, & Hanno-
ne hoſtiũ imperatore, cæterisq́; nobilibus captiuis, ipſe Tarraconẽ conceſſit. Eodem
E anno claſſis Romana M. Valerio Leuino proconſule ex Sicilia in Africã tranſmiſſa, in Vticenſi Carthaginienſiq́; agro latè populationes fecit. extremis finibus Carthaginienſium circa ipſa mœnia Vticæ, prædę actę ſunt. Repetentibus Siciliam claſſis Punica (ſeptuaginta erant longæ naues) occurrit. decem & ſeptem naues ex ijs captæ ſunt, quatuor in alto merſę, cętera fuſa ac fugata claſſis. Terra mariq́; victor Romanus cum magna omnis generis præda Lylibæum repetit. Toto inde mari pulſis hoſtium nauibus, magni commeatus frumenti Romam ſubuecti. Principio æſtatis eius, qua hæc ſunt geſta, P. Sulpitius proconſul, & Attalus rex cum Æginę (ſicut antè dictum eſt) hybernaſſent, Lemnum inde claſſe iuncta Romanæ v. & xx. quinqueremes, regiæ v. & xxx. tranſmiſerunt. Et Philippus, vt ſeu terra ſeu mari obuiam eundum hoſti foret, paratus ad omnes conatus eſſet, ipſe Demetriadem ad mare deſcendit, Lariſſam

L. Scipio Oringin oppugnat.

Oringis capitur.

L. Scipio Hannonem & cæteros nobiles captiuos Romam ſecum ducit.

Romana claſſis agros Vticẽſem & Carthaginienſem populatur.

Punica claſſis fuſa ac fugata.

Res in Græcia geſtæ aduerſus Philippum.

diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq; ab ſocijs legationes Demetriadem F
ad famam regis conuenerunt. Suſtulerant enim animos Ætoli, cùm ob Romanam ſocietatem, tum poſt Attali aduentum: finitimosq; depopulabantur. nec Acarnanes ſolum Bœotiq;, & qui Eubœam incolunt, in magno metu erant, ſed Achæi quoq;, quos ſuper Ætolicum bellum Machanidas etiam Lacedæmonius tyrannus haud procul Archiuorum fine poſitis caſtris terrebat. Hi omnes ſuis quiſq; vrbibus quæ pericula terra mariq; portenderentur, memorantes, auxilia regem orabant. Ne ex regno quidem ipſius tranquillę nuntiabantur res. Et Scerdiletum, Pleuratumq; motos eſſe, & Thracum maximè Medos, ſi quod longinquũ bellum regem occupaſſet, proxima Macedoniæ incurſuros. Bœoti quidem ipſi, & interioris Græciæ populi, Thermopylarum ſaltus, vbi anguſtæ fauces coartant iter, foſſa valloq; intercludi ab Æto- G
lis nuntiarant, ne tranſitum ad ſociorum vrbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnem ducẽ tot excitare tumultus circunfuſi poterant. Legationes dimittit: pollicitus prout tempus ac res ſineret, omnibus laturum auxiliũ. in præſentia quæ maximè vrgebant, res pararent. Tum præſidium vrbi mittit vnde allatum erat, Attalũ ab Lemno claſſe tranſmiſſa omnẽ circa vrbem agrum depopulatum. Polyphantem cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quendam ex regijs ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt) Chalcidem mittit. additi quingenti Ænianum: vt omnes inſulæ partes tueri poſſent, ipſe Scotuſam eſt profectus: eodemq; ab Lariſſa Macedonum copias traduci iuſſit. Eò nuntiatũ eſt, concilium Ætolis Heracleam indictum, regemq; Attalum ad conſultandũ de ſumma belli venturũ. Hunc conuentum vt tur- H
baret ſubito aduentu, magnis itineribus Heracleam duxit. & cõcilio quidem dimiſſo iam venit: ſegetibus tamen, quæ iam prope maturitatẽ erant, maximè in ſinu Æniano euaſtatis, Scotuſam copias reducit. Ibi exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem ſeſe recipit. Inde vt ad omnes hoſtium motus poſſet occurrere, etiam in Phocidem, atq; Eubœam, & Peparethum mittit, qui loca alta eligerent, vnde editi ignes apparerent. ipſe in Ciſſæo (mons eſt in altitudinem ingentem cacuminis editi) ſpecula poſuit: vt ignibus procul ſublatis ſignũ, vbi quid molirentur hoſtes, momento temporis acciperet. Romanus imperator, & Attalus rex à Peparetho Niceã traie-

Oreum oppugnatur à Romanis & Attalo.

cerunt. inde claſſem in Eubœã ad vrbem Oreũ tranſmittunt: quæ ab Demetriaco ſinu Chalcidem & Euripum petenti ad lęuam prima vrbium Eubœę poſita eſt. Ita in- I
ter Attalum ac Sulpitium cõuenit, vt Romani à mari, regij à terra oppugnarẽt. Quatriduo poſtquam appulſa claſſis eſt, vrbem aggreſſi ſunt. id tempus occultis cum Platore, qui à Philippo præpoſitus vrbi erat, colloquijs abſumptũ eſt. Duas arces vrbs habet, vnam imminẽtem mari, altera vrbis media eſt: cuniculo inde via ad mare ducit, quam à mari turris quinq; tabulatorũ, egregiũ propugnaculũ, claudebat. Ibi primò atrociſſimum contractũ eſt certamen, & turre inſtructa omni genere telorum & tormentis, machiniſq; ad oppugnandam eam ex nauibus expoſitis. Cùm omnium animos, oculoſq; id certamen auertiſſet, porta maritimæ arcis Plator Rom. accepit, momẽtoq; arx occupata eſt. Oppidani pulſi inde in mediã vrbẽ ad alterã tendere arcem. Et ibi poſiti erat, qui fores portę obijcerẽt. ita excluſi in medio cędũtur, capiunturq;. K
Macedonũ pręſidiũ conglobatũ ſub arcis muro ſtetit, nec fuga effuſè petita, nec pertinaciter pręlio inito. Eos Plator venia à Sulpitio impetrata in naues impoſitos ad De-

Oreum proditione captum.

metriũ Phthiotidis expoſuit: ipſe ad Attalũ ſe recepit. Sulpitius tam facili ad Oreũ ſucceſſu elatus, Chalcidẽ inde protinus victrici claſſe petit. vbi haud quaquã ad ſpẽ euentus reſpõdit. Ex patẽti vtrinq; coactũ in anguſtias mare, vt ſpeciẽ intuẽti primò gemini portus in ora duo verſi præbuerit: ſed haud facile alia infeſtior claſſi ſtatio eſt. nã & venti ab vtriuſq; terrę pręaltis montibus ſubiti ac procelloſi decidũt, & fretum ipſum Euripi nõ ſepties die, ſicut fama fert, temporibus ſtatis reciprocat. ſed temerè in modum venti nunc huc nunc illuc verſo mari, velut monte præcipiti deuolutus torrens rapitur. ita nec nocte nec die quies nauibus datur. Cùm claſſem tam infeſta ſtatio ac-

cepit,

A cepit,tum & oppidum alia parte clauſum mari, alia à terra egregiè munitum, præſidioq; valido firmatum,& præcipuè fide præfectorum principumq;, quæ fluxa & vana apud Oreum fuerat,ſtabile atq; inexpugnabile fuit.Id prudenter,vt in temere ſuſcepta re,Romanus fecit,quòd circũſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus tereret celeriter abſtitit incœpto, claſſemq; inde ad Cynum Locridis (emporium id eſt Opuntiorum, vrbis mille paſſuum à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi monuerant,ſed ſerius Platoris fraude è ſpecula elati, & impari maritimis viribus, haud facilis erat in inſulam claſſi acceſſus.Ita res per cunctationem omiſſa.Ad Chalci
dis auxilium,vbi ſignum accepit,impigrè eſt motus.nam & ipſa Chalcis, quanquam eiuſdem inſulæ vrbs eſt, tamen adeò arcto interſcinditur freto, vt ponte continenti
B iungatur,terra aditum faciliorem quàm mari habeat.igitur Philippus deiecto præſidio,fuſis Ætolis,qui ſaltum Thermopylarum inſidebant, cùm ab Demetriade Scotuſam,inde tertia vigilia profectus,trepidos hoſtes Heracleam compuliſſet,ipſe vno die Phocidis Elatiam millia amplius LX.contendit. Eodem fermè die ab Attalo rege Opuntiorum vrbs capta diripiebatur. conceſſerat eam prædam regi Sulpitius, quia *Opuntiorum vrbs diripitur.*
Oreum paucos antè dies ab Romano milite,expertibus regijs,direptum fuerat: Romana claſſis Oreum ſeſe receperat, & Attalus ignarus aduentus Philippi,pecunijs à principibus exigendis terebat tempus.adeoq; improuiſa res fuit, vt niſi Cretenſium quidam fortè pabulatum ab vrbe longius progreſſi, agmen hoſtium procul conſpexiſſent,opprimi potuerit. Attalus inermis atq; incõpoſitus, curſu effuſo mare ac na-
C ues petit.& molientibus ab terra naues Philippus aduenit, metumq; etiã ex terra nauticis prębuit.inde Opuntẽ redijt,deos hominesq; accuſans,quòd tantæ rei fortunam ex oculis propè raptã amiſiſſet.Opuntij quoq; ab eadem ira increpiti, quòd cùm trahere obſidionẽ in aduentum ſuũ potuiſſent, viſo ſtatim hoſte propè in voluntariam deditionem conceſſiſſent.Compoſitis circa Opuntẽ rebus,Toronẽ eſt profectus. Et Attalus primò Oreum ſe recepit.inde cùm fama accidiſſet, Pruſiã Bythiniæ regem in fines regni ſui tranſgreſſum,omiſſis Romanis rebus,atq; Ætolico bello,in Aſiã traie- *Philippus in Aſiam traijcit.*
cit.Et Sulpitius Æginã claſſem recipit,vndẽ initio veris profectus erat. Haud maiore certamine quàm Opuntẽ Attalus cæperat, Philippus Toronen cępit. Incolebant vrbem eam profugi ab Thebis Phthioticis.vrbe ſua captã à Philippo, cùm in fidẽ Æto-
D lorum perueniſſent,ſedem eis Ætoli eam dederant,vrbis vaſtæ ac deſertæ priore quidem Philippi bello.Tũ ab Torone,ſicut paulò antè dictũ eſt, recepta profectus, Tritonon,& Drymas,Doridis parua atq; ignobilia oppida cępit. inde Elatiã, iuſſis ibi ſe opperiri Ptolemæi Rhodiorumq; legatis, venit. vbi cum definiendo Ætolico bello ageretur (affuerant enim legati nuper Heracleę cõcilio Romanorum, Ætolorumq;) nuntius affertur,Machanidã Olympiorũ ſolenne ludicrum paranteis Eleos aggredi ſtatuiſſe.Præuertendum id ratus.legatis cum benigno reſponſo dimiſſis: ſe neq; cauſam eius belli fuiſſe:nec morã,ſi modò æqua & honeſta conditione liceat,paci facturum:cum expedito agmine profectus per Bœotiã Megarã, atq; inde Corinthum deſcendit.vnde cõmeatibus ſumptis,Phliunta Pheneumq; petit.Et iam cum Ereamve-
E niſſet,audito Machanidã fama aduentus ſui territũ refugiſſe Lacedæmonẽ, Ægium ſe ad concilium Achæorũ recepit:ſimul claſſem Punicã,vt mari quoq; aliquid poſſet, accitam,ibi ratus ſe inuenturum.Paucis antè diebus in Phoceas traiecerant Pœni, inde portus Acarnanum petierant,cùm ab Oreo profectum Attalum Romanosq; audiſſent,veriti ne in ſe iretur,& intra Rhium (fauces eæ ſunt Corinthij ſinus) opprimerentur.Philippus mœrebat quidem & angebatur, cùm ad omnia ipſe raptim iſſet, *Philippi ad ſocios oratio.*
nulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe,& rapientem omnia ex oculis eluſiſſe celeritatem ſuam fortunam.In concilio tamen diſſimulans ægritudinem,elato animo diſſeruit:teſtatus deos hominesq;,ſe nulli loco,nec tempori defuiſſe, quin vbi hoſtium arma concrepuiſſent,eò quanta maxima poſſet celeritate contenderet: ſed vix rationem iniri poſſe, vtrum ab ſe audacius,an fugacius ab hoſtibus geratur bellum.ſic ab

Opunte Attalum, sic Sulpitium à Chalcide, sic ipsis diebus Machanidam è manibus F
suis elapsum. Sed non semper felicem esse fugam: nec pro difficili id bellum habendum, in quo, si modò congressus cum hoste sis, viceris. quod primum esset, confessionem se hostium habere, nequaquam pares esse eos: breui & victoriam haud dubiam habiturum, nec meliore euentu eos secũ quam spe pugnaturos. Læti regem socij audierunt. Reddidit inde Achæis Eream, & Triphyliam. Alipherã autem Megalopolitis, quod suorũ ius esse finiũ satis probabant, restituit. inde nauibus acceptis ab Achęis (erant autem tres quadriremes, & biremes totidem) Anticyram traiecit. inde quinqueremibus septem, & lembis viginti amplius, quos vt adiungeret Carthaginiensium classi, miserat in Corinthium sinum: profectus ad Erythras Ætolorum, quæ propè Eupaliũ sunt, exscensionem fecit. Haud fefellit Ætolos. nam hominum quod aut G
in agris, aut in propinquis castellis Potidaniæ ac Apolloniæ fuit, in syluas montesq; refugit. Pecora, quæ inter festinationem abigi nequiuerant, sunt direpta, & in naues compulsa. Cum his, cæteraq; præda Nicia prætore Achæorũ Ægium misso, cùm Corinthum petisset, pedestres inde copias per Bœotiã terra duci iussit. Ipse à Cenchreis pręter Atticen super Suniũ nauigans, inter medias propè hostiũ classes Chalcidẽ peruenit. inde collaudata fide ac virtute, quòd neq; timor neq; spes flexissent eorum animos, hortatusq; in posterum, vt eadem constantia permanerent in societate, si suam quàm Oritanorum atq; Opuntiorum fortunã mallent, ab Chalcide Oreũ nauigat. principumq; ijs qui fugere capta vrbe, quàm se Romanis tradere, maluerant, summa rerum & custodia vrbis permissa, ipse Demetriadẽ ab Eubœa, vnde primò ad opẽ fe- H
rendam socijs profectus erat, traiecit. Casandreæ deinde centum nauium longarum carinis positis, contractaq; ad effectũ eius operis multitudine fabrorũ naualium, quia res in Græcia tranquillas & profectio Attali fecerat, & in tempore laborantibus socijs latum ab se auxilium, retro in regnum concessit, vt Dardanis bellum inferret. Extremo æstatis eius, qua hæc in Græcia sunt gesta, cùm Q. Fabius Maximus prætor legatus ab M. Liuio consule Romã ad senatũ missus nuntiasset, consulem satis præsidij Galliæ prouincię credere L. Portium cum suis legionibus esse, decedere se inde, ac deduci exercitum consularem posse: patres non M. Liuium tantùm redire ad vrbem, sed collegam quoq; eius C. Claudiũ iusserunt. Id modò in decreto interfuit, quòd M. Liuij exercitum reduci, Neronis legiones Annibali oppositas manere in prouincia I
iusserunt. Inter consules ita per literas conuenit, vt quemadmodum vno animo rem gessissent: ita, quanquam ex diuersis regionibus conuenirent, vno tempore ad vrbem accederent. Prænestę qui prior venisset, collegam ibi opperiri iussus. Fortè ita euenit, vt eodem die ambo Prænestę venirent. inde præmisso edicto, vt triduo pòst frequens senatus ad ædem Bellonæ adesset, omni multitudine obuiam effusa ad vrbem accessere. Non salutabant modò vniuersi, sed contingere pro se quisque victrices dextras consulum cupientes, alij gratulabantur: alij gratias agebant, quòd eorum opera incolumis Respublica esset. In senatu cùm more omnium imperatorum expositis rebus ab se gestis postulassent, vt pro Republica fortiter fideliterq; administrata: & dijs immortalibus haberetur honos, & ipsis triumphantibus vrbem inire liceret: se verò K
ea quæ postularent, decernere patres merito deorum primùm, dein secundum deos consulum responderunt, & supplicatione amborum nomine, & triumpho vtriq; decreto. Inter ipsos, ne, cùm bellum communi animo gessissent, triumphum separarent, ita conuenit: quoniam in prouincia M. Liuij res gesta esset, & eo die, quo pugnatum foret, eius forte auspiciũ fuisset: exercitus Liuianus deductus Romam venisset, Neronis de prouincia deduci non potuisset: vt M. Liuium quadrigis vrbem ineuntẽ milites sequerentur, C. Claudius equo sine militibus inueheretur. Ita consociatus triumphus, cùm vtriq;, tum magis ei, qui quantũ merito anteibat, tãtum honore collegæ cesserat, gloriam auxit. Illum equitẽ aiebant sex dierum spatio transcurrisse, longitudinẽ Italiæ: & eo die cũ Asdrubale in Gallia signis collatis pugnasse, quo eum castra

Ambos consules in vrbem redire senatus iussit.

Liuius quadrigis, Claudius equo inuectus, triũphat.

A castra aduersus sese in Apulia posita habere Annibal credidisset. ita vnum consulem pro vtraq; parte Italiæ aduersus duos duces, duos imperatores, hinc consilium suum, hinc corpus opposuisse. nomen Neronis satis fuisse ad continendum castris Annibalem: Asdrubalem verò qua alia re, quàm aduentu eius obrutum, atq; extinctum esse? Itaq; iret alter cõsul sublimis curru multijugis, si vellet equis, vno equo per vrbem verum triumphum vehi: Neronemq; etiã si pedes incedat, vel parta eo bello vel spreta eo triumpho gloria, memorabilem fore. Hi sermones spectantium Neronem vsq; in Capitolium prosecuti sunt. Pecuniæ in ærarium tulerunt * sestertiũ tricies, * octoginta millia æris. militib. M. Liuius * quinquagenos senos asses diuisit, tantundem C. Claudius absentibus militibus suis est pollicitus, cùm ad exercitũ rediisset. Notatum,

B ea die plura carmina militaribus iocis in C. Claudium, quàm in cõsulem suum iactata, equites L. Veturium, & Q. Cæcilium legatos magnis tulisse laudibus: hortatosq; esse plebem, vt eos consules in proximum annum crearent. adiecisse equitum prærogatiuæ authoritatem consules. postero die in concione, quam forti fideliq; duorum prædictatorem comitia habere placuisset, C. Claudius consul M. Liuium collegam dictatorem dixit: Liuius Quintum Cæcilium magistrum equitum. A M. Liuio dictatore creati consules L. Veturius, Quintus Cæcilius, is ipse qui tum erat magister equitum. Inde prætorum comitia habita. Creati C. Seruilius, M. Cæcilius Metellus, T. Claudius Asellus, Quintus Manlius Thurinus, qui tum ædilis plebis erat. Comitijs perfectis, dictator magistratu abdicato, dimissoq; exercitu, in Hetruriam prouin-

C ciam ex s. c. est profectus ad quæstiones habendas, qui Hetruscorum Vmbrorúmue populi defectionis ab Romanis ad Asdrubalem sub aduentum eius consilia agitassent, quiq; eum auxilijs, aut commeatu, aut ope aliqua iuuissent. Hæc eo anno domi, militiæq; gesta. Ludi Romani ter toti instaurati ab ædilibus curulibus. Cn. Seruilio Cæpione: Ser. Cornelio Lentulo. Item ludi plebeij semel toti instaurati ab ædilibus plebis M. Pomponio Mathone, & Quinto Manlio Thurino. Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone, & Quinto Cæcilio Metello consulibus, Brutijs ambobus, vt cum Annibale bellum gererent, prouincia decreta. Prætores exinde sortiti sunt: M. Cæcilius Metellus vrbanam, Q. Manlius peregrinam, C. Seruilius Siciliam, T. Claudius Sardiniam. Exercitus ita diuisi: consulum alteri quem C. Claudius prio-

D ris anni consul: alteri, quem Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuisset exercitum. In Hetruria duas volonum legiones à C. Terentio propretore M. Liuius proconsul, cui prorogatum in annum imperium erat, acciperet. Et Q. Manlio vt collegæ iurisdictione tradita, Galliam cum exercitu, cui L. Porcius proprætor præfuerat, obtineret, decretum est: iussusq; populari agros Gallorum, qui ad Pœnos sub aduentum Asdrubalis defeciissent. C. Seruilio cum Cannensibus duabus legionibus, sicut P. Manlius tenuerat, Sicilia tuenda data. Ex Sardinia vetus exercitus, cui A. Hostilius præfuerat, deportatus. nouam legionem, quam T. Claudius traijceret secum, consules conscripserunt. Q. Claudio, vt Tarentum: C. Hostilio Tubulo, vt Capuam prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. M. Valerius proconsul,

E qui tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat, xxx. nauibus C. Seruilio traditis, cum cætera omni classe redire ad vrbem iussus. In ciuitate tanto discrimine belli solicita, cùm omnium secundorum aduersorumq; causas in deos verterent, multa prodigia nuntiabantur. Tarracinæ Iouis ædem, Satrici matris Matutæ de cœlo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Iouis foribus ipsis duo prolapsi angues. Ab Antio nuntiatum est, cruentas spicas metentibus visas esse. Cære porcus biceps, & agnus mas idemq; fœmina natus erat. Et Albæ duos soles visos referebant, & nocte Fregellis lucem obortam. Et bos in agro Romano locutus, & ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio dicebatur, & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cœlo tactæ. Prodigia consules hostijs maioribus procurare iussi, & supplicationem vna die habere. Ea ex senatusconsulto facta. Plus omnibus aut nuntiatis peregrè, aut visis

* Tricies sestertiũ val. 75000. coron.
* 80000. æris valẽt 800. cor.
* 56. asses valẽt paulò minus dimidio coronato.

Ludi Romani & plebeij.

Exercituum diuisio.

Prodigia.

Ignis in æde Vestæ extinctus.

domi prodigijs, terruit animos hominum ignis in æde Vestæ extinctus. ob quam F
cáusam cæsa flagro est Vestalis, cuius custodia noctis eius fuerat, iussu P. Licinij pontificis. Id quanquam nihil portendentibus deis, cęterùm negligentia humana acciderat, tamen & hostijs maioribus procurari, & supplicationem ad Vestę haberi placuit.

In agros plebs reducitur.

Priusquam proficiscerentur consules ad bellum, admoniti ab senatu sunt, vt in agros reducendæ plebis curam haberent, deûm benignitate summotum bellûm ab vrbe Roma, & Latio esse, & posse sine metu in agris habitari, minimè conuenire, Siciliæ, quàm Italiæ, colendæ maiorem curam esse. Sed res haudquaquam erat populo facilis, & liberis cultoribus bello absumptis, & inopia seruitiorum, & pecore direpto, villisq; dirutis aut incensis: magna tamen pars authoritate consulum compulsa in agros remigrauit. Mouerant autem huiusce rei mentionem Placentinorum & Cremonen- G
sium legati, querentes agrum suum ab accolis Gallis incursari, ac vastari: magnamq; partem colonorum suorum delapsam esse: & infrequentes se vrbes, agrum vastum ac desertum habere. Manlio prætori mandatum, vt colonias ab hoste tueretur. Consules ex s.c. edixerunt, vt qui ciues Cremonenses atq; Placentini essent, ante certam diem in colonias reuerterentur. principio deinde veris & ipsi ad bellum profecti sunt. Q. Cæcilius Consul exercitum ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit, nouisq; militibus quos ipse conscripserat suppleuit. In Consentinum agrum consules exercitum duxerunt, passimq; depopulati, cum agmen iam graue præda esset, in saltu angusto à Brutijs, iaculatoribusq; Numidis turbati sunt, ita vt non præda tantùm, sed armati quoq; in periculo fuerint, maior tamen tumultus, quàm pugna H
fuit: & præmissa præda, incolumes legiones in loca tuta euasere. inde in Lucanos profecti. Ea sine certamine tota gens in ditionem populi Romani redijt. Cum Annibale

Annibalis laudes.

nihil eo anno rei gestum est. nam neq; ipse se obtulit in tam recenti vulnere publico priuatoq;, neq; lacessierunt quietum Romani. tantam inesse vim, & si omnia alia circa eum ruerent, in vno illo duce censebant. Ac nescio an mirabilior fuerit aduersis, quàm secundis rebus. quippe qui, cum & in hostium terra per annos tredecim, tam procul ab domo, varia fortuna bellum gereret exercitu nõ suo ciuili, sed misto ex colluuione omnium gentium, quibus non lex, nõ mos, non lingua cõmunis, alius habitus, alia vestis, alia arma, alij ritus, alia sacra, alij propè dij essent, ita quondam vno vinculo copulauerit eos, vt nulla nec inter ipsos, nec aduersus ducẽ seditio extiterit, cum I
& pecunia sæpe in stipendiũ, & cõmeatus in hostium agro deessent: quorum inopia priore Punico bello multa infanda inter duces, milites q; commissa fuerant. Post Asdrubalis verò exercitũ cum duce, in quibus spes omnis reposita victoriæ fuerat, deletum, cedendoq; in angulũ Brutium cætera Italia concessum, cui nõ videatur mirabile, nullum motum in castris factum? nam ad cætera id quoq; accesserat, vt ne alendi quidẽ exercitus, nisi ex Brutio agro spes esset. qui vt omnis coleretur, exiguus tamen tanto alendo exercitui erat: tum magnam partem iuuentutis abstractam à cultu agrorum bellum occupauerat, & mos vitio etiã insitus genti inter latrocinia militiam exercendi. nec ab domo quicquã mittebatur, de Hispania retinenda solicitis, tanquam

Hispania bello reparãdo aptissima, & postrema omnium prouinciarum perdomita.

omnia prospera in Italia essent. In Hispania res quadam ex parte eandem fortunam, K
quadam longè disparem habebant: eandem, quòd prælio victi Carthaginienses duce amisso in vltimam Hispaniæ oram vsq; ad Oceanum compulsi erãt. disparem autem, quòd Hispania non quàm Italia modò, sed quàm vlla pars terrarum bello reparando aptior erat locorum hominumq; ingenijs. Ita ergo prima Romanis inita prouinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium, nostra demum ætate ductu, auspicioq; Augusti Cæsaris perdomita est. Ibi tũ Asdrubal Giscgonis filius, maximus clarissimusq; eo bello secundum Barchinos dux, regressus ab Gadibus, rebellandi

Punicus exercitus in Hispania.

spem adiuuante Magone Amilcaris filio, delectibus per vlteriorẽ Hispaniam habitis, ad quinquaginta millia peditũ, & quatuor millia & quingentos equites armauit. De equestribus copijs fermè inter authores conuenit. peditum LXX. millia quidam ad-

ducta ad

A ducta ad Silpiam vrbem ſcribunt. Ibi ſuper campos patentes duo duces Pœni ea mente, ne detrectarent certamen, conſederunt. Scipio, cùm ad eum fama tanti comparati exercitus perlata eſſet, neq; Rom. legionibus tantæ ſe parem fore multitudini ratus, vt non in ſpeciem ſaltem opponerentur barbarorum auxilia: neq; in ijs tamen tantum virium ponendum, vt mutando fidem, quæ cladis cauſa fuiſſet patri patruoq;, magnum momentum facerent: præmiſſo Syllano ad Colcam duodetriginta oppidis regnantem, vt equites peditesq; ab eo, quos ſe per hyemem conſcripturum pollicitus erat, acciperet: ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſocijs, qui accolunt viam, modica contrahendo auxilia, Caſtulonem peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia, tria millia peditum, & quingenti equites. Inde ad Betulam vrbem proceſſum cum *Romanus exercitus in Hiſpania.*
B omni exercitu ciuium, ſociorum, peditum equitumq; v. & x l. millibus. Caſtra ponenteis eos Mago & Maſaniſſa cum omni equitatu aggreſſi ſunt. turbaſſentq; munientes, ni abditi poſt tumulum, opportunè ad id poſiti ab Scipione equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi promptiſſimum quenq;, & proximè vallum atque in ipſos munitores primum inuectum, vixdum prælio inito fuderunt: cum cæteris, qui ſub ſignis atq; ordine agminis inceſſerãt, longior & diu ambigua pugna fuit. ſed cùm ab ſtationibus primùm expeditę cohortes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iuſſi plures & vſq; integri feſſis ſubirent, magnumq; iam agmen armatorum à caſtris in prælium rueret, terga haud dubiè vertunt Pœni Numidæq;. Et primò tur- *Pœni in fugam verſi.*
marim abibant, nihil propter pauorem, feſtinationémue confuſis ordinibus: dein
C poſtquam acrius vltimis incidebat Romanus, neque ſuſtineri impetus poterat, nihil iam ordinum memores, paſſim quà cuiq; proximum fuit in fugam effunduntur. Et quanquam eo prælio aliquantũ & Romanis aucti, & diminuti hoſtibus animi erant, tamen nunquam per aliquot inſequentes dies ab excurſionib⁹ equitum leuisq; armaturæ ceſſatum eſt. Vbi ſatis tentatæ per hæc leuia certamina vires ſunt, prior Aſdrubal in aciem copias eduxit: deinde & Romani proceſſere. ſed vtraq; acies pro vallo ſtetit inſtructa, & cum à neutris pugna cępta eſſet, iam die ad occaſum inclinante, à Pœno prius, deinde ab Romano in caſtra copię reductę. Hoc idem per dies aliquot factum. prior ſemper Pœnus copias caſtris educebat, prior feſſis ſtando ſignũ receptui dabat. ab neutra parte procurſum, telúmue miſſum, aut vox vlla orta. mediam aciem hinc
D Romani, illinc Carthaginienſes miſti Afris cornua ſocij tenebant. erant autẽ vtrinq; Hiſpani pro cornibus. ante Punicam aciem Elephanti caſtellorũ procul ſpeciem prębebant. Iam hoc in vtrisq; caſtris ſermonis erat, ita vt inſtructi ſtetiſſent, pugnaturos. medias acies Rom. Pœnumq;, quos inter belli cauſa eſſet, pari robore animorũ armorumq; concurſuras. Scipio vbi hæc obſtinatè credita animaduertit, omnia de indu- *Scipio Aſdrubalem adoritur.*
ſtria in eũ diem, quo pugnatur⁹ erat, mutauit. Teſſerã veſperi per caſtra dedit, vt ante lucẽ viri equiq; práſi eſſent, armatus eques frenatos ſtratoſq; teneret equos. Vixdum ſatis certa luce equitatum omnem cum leui armatura in ſtationes Punicas immiſit, inde confeſtim ipſe cum graui agmine legionum procedit. præter opinionem deſtinatam ſuorum hoſtiumq;, Romano milite cornib⁹ firmatis, ſocijs in mediam aciem
E acceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus, vt ex tabernaculo proſiluit, tumultumq; ante vallum, & trepidationẽ ſuorum, & procul ſigna legionum fulgentia, plenosq; hoſtium campos vidit, equitatũ omnem extemplò in equites emittit. ipſe cum peditũ agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito quicquã acie inſtruenda mutat. Equitum iamdiu anceps pugna erat: nec ipſa per ſe decerni poterat, quia pulſis (quod prope inuicem fiebat) in aciem peditum tutus receptus erat, ſed vbi iam haud plus quingentos paſſus acies inter ſeſe aberant, ſigno receptui dato Scipio, patefactisq; ordinibus, equitatum omnem leuemq; armaturam in medium acceptam diuiſamq; in partes duas in ſubſidijs poſt cornua locat. inde vbi incipiendæ iam pugnæ tempus erat, Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſo gradu incedere iubet. ipſe è dextro cornu (ibi nanq; præerat) nuncium ad Syllanum & Martium mittit, vt cornu extenderent

in ſiniſtra parte, quemadmodum ſe tendentem à dextra vidiſſent: & cum expeditis F
peditum equitumq; prius pugnam conſercrent cum hoſte, quàm coire inter ſe mediæ
acies poſſent. Ita diductis cornibus cum ternis peditum cohortibus, terniſq; equi-
tum turmis, ad hoc velitibus, citato gradu in hoſtem ducebant, ſequentibus in obli-
quum alijs. Sinus in medio erat, quia ſegnius Hiſpanorum ſigna incedebant. & iam
conflixerant cornua, cùm, quod roboris in acie hoſtium erat, Pœni veterani, Afriq;
nondum ad teli coniectum veniſſent, neque in cornua, vt adiuuarent pugnantes, diſ-
currere auderent, ne aperirent mediam aciem venienti ex aduerſo hoſti. Cornua an-
cipiti prælio vrgebantur. eques, leuisq; armatura, & velites circunductis alis in latera
incurrebāt, cohortes à fronte vrgebant, vt abrumperent cornua à cætera acie. Et cùm
ab omni parte haudquaquam par pugna erat, tum quòd turba lixarum, tyronumq; G
Hiſpanorum Romano Latinoq; militi obiecta erat. & procedēte iam die vires etiam
deficere Aſdrubalis exercitum cœperant, oppreſſos Matutino tumultu, coactosq;
priuſquam cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire. Ad id ſedulo diem extra-
xerat Scipio, vt ſera pugna eſſet. nam ab ſeptima demum hora peditum ſigna corni-
bus concurrerunt. ad medias acies aliquanto ſerius peruenit pugna, ita vt prius æſtus
à meridiano ſole, laborq; ſtandi ſub armis, & ſimul fames ſitisq; corpora afficerent,
quàm manus cum hoſte conſererent. itaque ſteterunt ſcutis innixi. nam ſuper cætera
elephanti etiam, tumultuoſo genere pugnæ equitum velitumq; & leuis armaturæ
conſternati, è cornibus in mediam aciem ſeſe intulerant. Feſſi igitur corporibus ani-
misq; retulere pedem. ordines tamen ſeruantes haud ſecus, quàm ſi imperio ducis ce- H
derent integra acies. Sed cum eo ipſo acrius, vbi inclinatam ſenſere, victores ſe vndiq;
inueherent, nec facilè impetus ſuſtineri poſſet: quanquam retinebat obſiſtebatq;
cedentibus Aſdrubal, ab tergo eſſe colleis tutumq; receptum, ſi modicè ſe reciperent,
clamitans: tamen vincente verecundiam metu, cùm proximus quiſque hoſtem cæ-
deret, terga extemplò data, atq; in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primò conſiſtere
ſigna in radicibus collium, ac reuocare in ordines militem cęperant, cunctantibus in
aduerſum collem erigere aciem Romanis. deinde vt inferri impigrè ſigna viderunt,
Pœni in fugam verſi. integrata fuga, in caſtra pauidi compelluntur. Nec procul vallo Romanus aberat. cę-
piſſetq; tanto impetu caſtra, niſi ex vehementi ſole, quales inter graues imbre nubes
effulget, tanta vis aquæ deiecta eſſet, vt vix in caſtra ſua receperit ſe victor. quoſdam I
etiam religio cęperat, vlterius quicquam eo die conandi. Carhaginienſes, quanquam
feſſos labore ac vulnerib⁹, nox imberq; ad neceſſariam quietem vocabat: tamen quia
metus & periculum ceſſandi non dabat tempus, prima luce oppugnaturis hoſtibus
caſtra, ſaxis vndiq; circà ex propinquis vallibus congeſtis augent vallum, munimen-
Pœnorum ſocij ad Romanos tranſeunt. to ſeſe, quando in armis parum præſidij foret defenſuri. Sed tranſitio ſociorum, fuga
vt tutior mora videretur, fecit. principium defectionis ab Attane regulo Turdetano-
rum factum eſt. is cum magna popularium manu transfugit. inde duo munita oppi-
da cum præſidijs tradita à præfectis Romano. Et ne latius, inclinatis ſemel ad defe-
Aſdrubal noctis ſilentio caſtra mouet. ctionem animis, ſerperet res, ſilentio proximæ noctis Aſdrubal caſtra mouet. Scipio,
vt prima luce qui in ſtationibus erant retulerunt, profectos hoſtes, præmiſſo equita- K
tu ſigna ferri iubet. adeoq; citato agmine ducti ſunt, vt ſi via recta veſtigia ſequentes
iſſent, haud dubiè aſſecuturi fuerint. ducibus eſt creditum, breuius aliud eſſe iter ad
Bætim fluuium, vt tranſeuntes aggrederentur. Aſdrubal clauſo tranſitu fluminis ad
Oceanum flectit. & iam inde fugientium modo effuſi abibant: idq; aliquantū ab le-
gionibus Romanis interualli fecit. eques, leuisq; armatura nunc ab tergo, nunc ab
lateribus occurrendo, fatigabat morabaturq;. ſed cùm ad crebros tumultus ſigna
conſiſterent, & nunc equeſtria, nunc cum velitibus auxilijsq; peditum prælia conſe-
Aſdrubalis exercitus funditur. rerent, ſuperuenerunt legiones. Inde non iam pugna, ſed trucidatio velut pecorum
fieri, donec ipſe dux fugæ author in proximos colles cum ſeptem millibus fermè ſe-
miermium euaſit. cæteri cæſi captiq;. caſtra tumultuaria raptim Pœni tumulo editiſ-

ſimo

A simo communierunt: atq; inde, cum hostes ne quicquam subire iniquo ascensu conati essent, haud difficulter sese tutati sunt: sed obsidio in loco nudo atq; inopi vix in paucos dies tolerabilis erat. itaq; transitiones ad hostes fiebant. Postremo ipse dux nauibus acceptis (nec procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu Gadeis perfugit. *Asdrubal relicto exercitu Gadeis perfugit.* Scipio fuga ducis hostium audita, decem millia peditum, mille equites relinquit Syllano ad castrorum obsidionem. ipse cum cæteris copijs, septuagesimis castris, protinus causis regulorum ciuitatumq; cognoscendis, vt præmia ad veram meritorum æstimationem tribui possent, Tarraconem redijt. Post profectionem eius Masanissa cum Syllano clàm congressus, vt ad noua consilia gentem quoq; suam obedientem haberet, cum paucis popularibus in Africam traiecit, non tam euidenti eo tempore
B subitæ mutationis causa, quàm documento post id tempus constantissimæ ad vltimam senectam fidei, ne tum quidem eum sine probabili causa fecisse. Mago inde remissis ab Asdrubale nauibus, Gades petit. Cæteri deserti ab ducibus, pars transitione, pars fuga dissipati per proximas ciuitates sunt, nulla manus numero aut viribus insignis. Hoc maximè modo ductu atq; auspicio P. Scipionis pulsi Hispania Carthaginienses sunt, tertiodecimo anno post bellum initum, quinto postquã P. Scipio prouinciam & exercitum accepit. Haud multo pòst Syllanus debellatum referens, Tarraconem ad Scipionem redijt. L. Scipio cum multis nobilibus captiuis nuncius receptæ Hispanię Romam est missus. Et cum cæteri lætitia gloriaq; ingenti eam rem vulgò ferrent, vnus qui gesserat, inexplebilis virtutis veræq; laudis, paruum instar eorum *L. Scipio nuncius receptæ Hispaniæ Romam à fratre mittitur.*
C quę spe ac magnitudine animi concepisset, receptas Hispanias ducebat. iam Africam magnamq; Carthaginem, & in suum decus nomenq; velut consummatam eius belli gloriam spectabat. Itaq; præmoliendas ibi ratus iam res, conciliandosq; regũ gentiumq; animos, Syphacem primũ regem statuit tentare. Masæsylorũ is rex erat Masęsyligens affinis Mauris, regionem Hispaniæ, maximè quà sita Noua Carthago est, spectant. Fœdus ea tempestate regi cum Carthaginiensibus erat. quod haud grauius ei sanctiusq;, quàm vulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides, ratus fore, oratorem ad eum C. Lælium cum donis mittit. Quibus barbarus lætus, & quia res tum prosperæ vbiq; Romanis, Pœnis in Italia aduersæ, in Hispania nullæ iam erant, amicitiam se *Masæsylorum rex Syphax.*
Rom. accipere annuit. firmandæ eius fidẽ nec dare, nec accipere, nisi cum ipso coram
D duce Romano. Ita Lęlius in id modò fide ab rege accepta tutũ aduentum fore, ad Scipionem redijt. Magnum in omnia momentũ Syphax affectanti res Africæ erat, opulentissimus eius terræ rex, bello iam expertus ipsos Carthaginienses, finib⁹ etiam regni aptè ad Hispaniam, quòd freto exiguo dirimũtur, positis. Dignam itaq; rem Scipio ratus, quæ, quoniam non aliter posset, magno periculo peteretur: L. Martio Tarracone, M. Syllano Carthagine Noua, quò pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat, ad præsidium Hispaniæ relictis: ipse cum C. Lælio duabus quinqueremibus ab *Scipio ad Syphacem cum duabus quinqueremibus traiecit.*
Carthagine profectus tranquillo mari plurimum remis, interdum & leni iuuante vento in Africam traiecit. Fortè ita incidit, vt eo ipso tempore Asdrubal pulsus Hispania septem triremibus portum inuectus, anchoris positis terrę applicaret naues: cum
E conspectæ duæ quinqueremes haud cuiquã dubio, quin hostium essent, opprimiq; à pluribus, priusquàm portum intrarent, possent, nihil aliud quàm tumultum ac trepidationẽ simul militum ac nautarum, nequicquã armaq; & naues expedientium, fecerunt. percussa enim ex alto vela paulo acriori vento prius in portũ intulerunt quinqueremes, quàm Pœni anchoras molirentur. nec vltra tumultum agere quis quicquam in regio portu audebat. Itaque prior in terram Asdrubal, mox Scipio & Lælius egressi, ad regem pergunt. Magnificumq; id Syphaci (nec erat aliter) visum, duorum *Scipio & Asdrubal eodẽ die ad Syphacem veniunt.*
opulentissimorum ea tempestate duces populorũ vno die suam pacem amicitiamq; petenteis venisse. Vtrunque in hospitium inuitat, & quoniam fors eos sub vno tecto esse, atque ad eosdem penates voluisset, contrahere in colloquium dirimendarum simultatum causa est conatus: Scipione abnuente, aut priuatim sibi vllum cum Pœno odium

odium esse,quod colloquēdo finiret:aut de Republica se quicquam cum hoste agere F
iniussu senatus posse. Illud magnoperè contendente rege, ne alter hospitum exclusus
mensa videretur,vt in animum induceret ad easdem venire epulas, haud abnuit. cœ-
Scipio & Asdrubal eodē lecto accumbentes apud Syphacem cœnauerunt. natumq; simul apud regem est, eodem etiam lecto Scipio atque Asdrubal, quia ita
cordi erat regi,accubuerunt. Tanta autem inerat comitas Scipioni,atq; ad omnia na-
turalis ingenij dexteritas, vt non Syphacem modò barbarum, insuetumq; moribus
Rom. sed hostem etiam infestissimum facundè alloquendo sibi conciliarit. mirabi-
lioremq;sibi eum congresso coràm visum præ se ferebat,quàm bello rebus gestis.nec
dubitare, quin Syphax, regnumq; eius in Rom. esset potestate. eam artem illi viro
ad conciliandos animos esse. Itaque non quo modo Hispania amissa sit, quærendum
magis Carthaginiensibus esse, quàm quo modo Africam retineant, cogitandum. G
Non peregrinabundum, neq; circa amœnas oras vagantem tantum ducem Roma-
num,relicta prouincia nouę ditionis,relictis exercitibus,duabus nauibus in Africam
traiecisse,& commisisse sese in hostilem terram,in potestatem regiam,in fidem inex-
pertam,sed potiundæ Africę spem affectantem.hoc eum iampridem volutare in ani-
mo, hoc palàm fremere, quòd non quemadmodum Annibal in Italia, sic Scipio in
Scipio fœdus icit cum Syphace. Africa bellum gereret.Scipio fœdere icto cum Syphace,profectus ex Africa,dubijsq;
& plerunq; sæuis in alto iactatus ventis,die quarto Nouę Carthaginis portum tenuit.
Hispaniæ sicut à bello Punico quietæ erant, ita quasdam ciuitates propter conscien-
tiam culpæ,metu magis quàm fide quietas esse apparebat: quarum maximè insignes
& magnitudine & noxa, Illiturgi & Castulo erant. Castulonenses cùm prosperis re- H
bus socij fuissent,post cæsos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illitur-
gitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perfugerant, interficiendisq;, scelus etiam
defectioni addiderant. In eos populos primo aduentu, cùm dubiæ Hispaniæ essent,
meritò magis quàm vtiliter sæuitum foret. tunc iam tranquillis rebus, quia tempus
expetendæ pœnæ videbatur venisse, accitum ab Tarracone L. Martium cum tertia
parte copiarum ad Castulonem oppugnandū mittit. ipse cum cætero exercitu quin-
Illiturgim oppugnat Scipio. tis fermè ad Illiturgim castris peruenit. Clausæ erant portæ, omniaq; instructa & pa-
rata ad oppugnationem arcendam. adeò conscientia, quid se meritos scirent,pro in-
dicto eis bello fuerat. Hinc exhortari milites Scipio orsus est. Ipsos claudendo portas
indicasse Hispanos, qui vt timerent meriti essent. itaque multo infestioribus animis I
cum eis,quàm cum Carthaginiensibus bellum gerendum esse. quippe cum illis pro-
pè sine ira de imperio & gloria certari: ab ijs perfidiæ & crudelitatis & sceleris pœnas
expetendas esse.venisse tempus, quo & nefandam cōmilitonum necem, & in semet-
ipsos,si eódem fuga delati forent,instructam fraudem vlciscerentur:& in omne tem-
pus graui documento sancirēt, ne quis vnquam Romanum ciuem, militémue in vl-
la fortuna opportunum iniuriæ duceret. Ab hac exhortatione ducis incitati scalas e-
lectis per manipulos viris diuidunt. partito exercitu,ita vt parti alteri Lælius præesset
Illiturgitani vrbē suam fortiter defendunt. legatus, duobus simul locis ancipiti terrore vrbem aggrediuntur.Non dux vnus,aut
plures principes oppidanos, sed suus ipsorum ex conscientia culpæ metus ad defen-
dendam impigrè vrbem hortatur, & meminerant, & admonebant alij alios, suppli- K
cium ex se,non victoriam peti:vbi quisq; mortem oppeteret,id referre, vtrum in pu-
gna & in acie,vbi mars communis & victum sæpe erigeret, & affligeret victorem: an
postmodum cremata & diruta vrbe ante ora captarum coniugum liberorumq; inter
verbera & vincula, omnia fœda atque indigna passi expirarent. Igitur non militaris
modò ætas, aut viri tantùm, sed fœminæ quoque pueriq; supra animi corporisq; vi-
res adsunt: propugnantibus tela ministrant, saxa in muros munientibus gerunt. non
libertas solùm agebatur,quæ virorum fortium tantum pectora acuit:sed vltima om-
nibus supplicia, & fœda mors ob oculos erat. accendebantur animi & certamine la-
boris ac periculi,atq; ipso inter se conspectu. Itaq; tanto ardore certamen initum est,
vt domitor ille totius Hispaniæ exercitus ab vnius oppidi iuuentute sæpe repulsus à

muris

A muris,haud ſatis decoro prælio trepidarit.Id vbi vidit Scipio, veritus ne vanis tot conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus, & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum ad partem periculi capeſſendam eſſe ratus, increpita ignauia militum, ferri ſcalas iubet:ſeipſum, ſi cæteri cunctentur, aſcenſurum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia, cùm clamor vndiq; ab ſolicitis vicem imperatoris militibus ſublatus: ſcalæq; multis ſimul partibus erigi cœptæ. Et ex altera parte Lælius inſtitit. Tum victa oppidanorum vis, deiectisq; propugnatoribus occupantur muri. arx etiam ab ea parte,quæ inexpugnabilis videbatur,inter tumultum capta eſt. Transfugæ Afri,qui tum inter auxilia Romana erant, & oppidanis in ea tuenda, vnde periculum videbatur, verſis, & Romanis ſubeuntib⁹ quà adire poterant,conſpexerunt edi-

Scipio capit, & ſolo æquat. Illiturgim

B tiſſimam vrbis partem, quia rupe præalta tegebatur, neq; opere vllo munitam,& ab defenſoribus vacuam leuium corporũ homines, & multa exercitatione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inæqualiter eminentia rupis poterant, ſcandunt.ſicubi nimis arduum & lęue ſaxum occurrebat,clauos per modica interualla figentes, cùm velut gradus feciſſent: primi inſequentes extrahentes manu, poſtremi ſubleuantes eos qui præ ſe irent: in ſummum euadunt. inde decurrunt cum clamore in vrbem iam captam ab Romanis. Tum verò apparuit, ab ira & ab odio vrbem oppugnatam eſſe, nemo capiendi viuos, nemo patentibus ad direptionem omnibus, prædæ memor eſt. trucidant inermes iuxta atque armatos, fœminas pariter ac viros: vſq; ad infantium cædem ira crudelis peruenit. ignem deinde tectis iniiciunt, ac di-

C ruunt quæ incendio abſumi nequeunt. adeò veſtigia quoq; vrbis extinguere, ac delere memoriam hoſtium ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitum ducit. quàm vrbem non Hiſpani modò conuenæ,ſed Punici etiam exercitus è diſſipata paſſim fuga reliquię tutabantur.ſed aduentum Scipionis pręuenerat fama cladis Illiturgitanorum,terrorq; inde ac deſperatio inuaſerat omnes, & in diuerſis cauſis cum ſibi quiſq; conſultum ſine alterius reſpectu vellet, primò tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſſionem inter Carthaginienſes atque Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalàm deditionis author, Himilco Punicis auxiliaribus præerat: quos vrbemq;, clàm fide accepta,Cerdubellus Rom. prodit. Mitior ea victoria fuit. nec tantundem noxę admiſſum erat,&aliquantũ irę lenierat voluntaria deditio.Martius inde in bar-

Caſtulonem Scipio deditione accipit.

Munus gladiatorium edidit Scipio ex voluntarijs hominibus.

D baros,ſi qui nondum perdomitti erant,ſub ius, ditionemq; redigẽdos miſſus. Scipio Carthaginem ad vota ſoluẽda dijs, munusq; gladiatorium, quod mortis cauſa patris patruiq; parauerat,edendum redijt.Gladiatorium ſpectaculum fuit non ex eo genere hominum,ex quo laniſtis comparare mos eſt,ſeruorũ delectu ac libertorum,qui venalem ſanguinẽ habent.voluntaria omnis & gratuita opera pugnãtium fuit.nam alij miſſi ab regulis ſunt ad ſpecimen inſitæ genti virtutis oſtendendum: alij ipſi profeſſi ſe pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio & certamen, vt prouocarent,prouocatiq; haud abnuerent, traxit. quidam quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant, aut noluerant, pacto inter ſe, vt victorem res ſequeretur, ferro decreuerunt.

Inter fratres patrueles de ciuitatis principatu duellum.

Neq; obſcuri generis homines,ſed clari illuſtresq;,Corbis & Orſua,patrueles fratres,

E de principatu ciuitatis quam Ibem vocabant,ambigentes,ferro ſe certaturos profeſſi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſuæ pater princeps proximè fuerat, à fratre maiore poſt mortẽ ei⁹ principatu accepto. Cùm verbis diſceptare Scipio vellet,ac ſedare iras, negatum id ambo dicere cõmunib⁹ cognatis:nec alium deorum hominúmue,quàm Martem ſe iudicem habituros eſſe. Robore maior, minor flore ætatis ferox, mortem in certamine,quàm vt alter alterius imperio ſubijceretur,pręoptantes,quòd ab tanta rabie dirimi nequirent, inſigne ſpectaculum exercitui præbuêre, documentumq;, quantum cupiditas imperij malum inter mortales eſſet. Maior vſu armorum & aſtu facile ſtolidas vires minoris ſuperauit. Huic gladiatorum ſpectaculo ludi funebres additi pro copia,& prouinciali & caſtrenſi apparatu.Res interim nihilo minus ab legatis gerebantur.Martius ſuperato Bęte amni,quem incolæ Cirtium appellant, duas

Ludi funebres.

opulen-

Astapæ oppugnatio.

opulentas ciuitates sine certamine in deditionem accipit. Astapa vrbs erat, Carthaginiensium semper partis: neq; id tam dignum ira erat, quàm quòd extra necessitates belli præcipuum in Rom. gerebant odium. nec vrbem aut situ, aut munimento tutam habebant, quæ ferociores ijs animos faceret: sed ingenia incolarum latrocinio læta, vt excursiones in finitimum agrum sociorum populi Romani facerent, impulerant, & vagos milites Romanos, lixasq; aut mercatores exciperent, magnum etiam comitatum, quia paucis parum tutum fuerat, transgredientem fines positis insidijs circumuentum iniquo loco interfecerant. Ad hanc vrbem oppugnandam cum admotus exercitus esset, oppidani conscientia scelerum, quia nec deditio tuta ad tam infestos videbatur: nec spes mœnibus aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se ac

Astapenses liberos ac coniuges exuri iubent, si bello ipsi vincantur.

suos fœdum ac ferum conscisc unt. Locum in foro destinant, quò precios issima rerum suarum congererent. super eum cumulum coniuges ac liberos considere cùm iussissent, ligna circa extruunt, fascesq; virgultorum conijciunt. quinquaginta deinde armatis iuuenibus præcipiunt, vt donec incertus euentus pugnæ esset, præsidium eo loco fortunarum suarum, corporumq;, quę cariora fortunis essent, seruarẽt. si rem inclinatam viderent, atq; in eo iam esse vt vrbs caperetur: scirent, omnes, quos euntes in prælium cernerent, mortem in ipsa pugna obituros, illos se per deos superos inferosq; orare, vt memores libertatis, quæ illo die aut morte honesta, aut seruitute infami finienda esset, nihil relinquerent, in quod sæuire iratus hostis posset. ferrum ignemq; in manibus esse. amicæ, ac fideles potius ea quæ peritura forent, absumerent manus, quàm insultarent superbo ludibrio hostes. His adhortationibus execratio dira adiecta, si quem à proposito spes mollitiaue animi flexisset. inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum tumultu erumpunt. Neq; erat vlla satis firma statio opposita, quia nihil minus quàm vt egredi mœnibus auderent, timeri poterat. perpaucæ equitum turmæ, leuisq; armatura repente è castris ad idipsum emissa occurrit. Acrior impetu atq; animis, quàm compositior ordine vllo pugna fuit. Itaque pulsus eques, qui primùm hosti se obtulerat, terrorem intulit leui armaturæ. pugnatumq; sub ipso vallo foret, ni robur legionum, perexiguo ad instruendum dato tempore, aciem direxisset. Ibi quoq; trepidatum parumper circa signa est, cum cæci furore in vulnera ac ferrum vecordi audacia ruerent. diu vetus miles aduersus temerarios impetus pertinax, cæde primorum insequentes suppressit. conatus paulo pòst vltrò inferre pedem, vt neminem cedere, atq; obstinatos mori in vestigio quenq; suo vidit: patefacta acie, quod vt facere posset, multitudo armatorum facilè suppeditabat, cornua hostium amplexus, in orbem pugnantes ad vnum omnes occidit. Atque

Astapenses ad vnũ omnes occisi.

hæc tamen hostium iratorum, ac tum maximè dimicantium iure belli in armatos repugnantesq; edebantur. fœdior alia in vrbe trucidatio erat, cum turbam fęminarum puerorumq; imbellem, inermemq; ciues sui cæderent, & in succensum rogum semianima pleraq; inijcerent corpora, riuiq; sanguinis flammam orientem restinguerent: postremò ipsi cæde miseranda suorum fatigati, cum armis medio se incendio ieciserunt. Iam cædi perpetratæ victores Romani superuenerunt. ac primo conspectu tam fœdæ rei mirabundi parumper obstupuerunt. dein cum aurum argentumq; cumulo rerum aliarum interfulgens auiditate ingenij humani rapere ex igne vellent, correpti alij flamma sunt, alij ambusti afflatu vaporis: cùm receptus primis vrgente ab tergo ingenti turba non esset. Ita Astapa sine pręda militum ferro igniq; absumpta est. Martius cæteris eius regionis metu in deditionem acceptis, victorem exercitum Carthaginem ad Scipionem reduxit. Per eos ipsos dies perfugæ à Gadibus venerunt, pollicentes, vrbem, Punicumq; præsidium, quod in ea esset, & imperatorem præsidij cum classe prodituros esse. Mago ibi ex fuga substiterat: nauibusq; in Oceano collectis, aliquantum auxiliorum & trans fretum Africæ oræ, & ex proximis Hispanię locis per Hannonem profectum coëgerat. Fide accepta dataq; perfugis, & Martius eò cum expeditis cohortibus, & Lælius cum septem triremibus, & quinqueremi vna est missus,

Perfugæ à Gadibus ad Scipionem veniunt.

vt terra

A vt terra mariq; communi consilio rem gererent. Scipio ipse graui morbo implicitus, grauiore tamen fama, cùm ad id quisq; quod audierat, insita hominibus libidine alendi de industria rumores, adijceret aliquid, prouinciam omnem ac maximè longinqua eius turbauit: apparuitq;, quantam excitatura molem vera fuisset clades, cùm vanus rumor tantas procellas exciuisset. non socij in fide, non exercitus in officio mansit. Mandonius & Indibilis, quibus quia regnum sibi Hispaniæ pulsis inde Carthaginiensibus destinarant animis, nihil pro spe contigerat: concitatis popularibus (Lacetani autem erant) & iuuentute Celtiberorum excitata, agrum Suessitanum Sedetanumq; sociorum populi Romani hostiliter depopulati sunt. Ciuilis alius furor in castris ad Sucronem ortus. Octo ibi millia militum erant, præsidium gentibus quę B cis Iberum incolunt, impositum. Motę autem eorum mentes sunt, non tum cùm primùm de vita imperatoris dubij rumores allati sunt: sed iam antè, licentia ex diutino, vt fit, otio collecta, & non nihil, quod in hostico laxius rapto suetis viuere arctiores in pace res erāt. Ac primò sermones tantùm occulti ferebantur. si bellum in prouincia esset, quid sese inter pacatos facere? si debellatū iam & confecta prouincia esset, cur in Italiam non reuehi? Flagitatū quoq; stipendium procacius, quàm ex more & modestia militari erat, & à custodib⁹ probra in circumeuntes vigilias tribunos iacta: & noctu quidam prædatum in agrum circà pacatum ierant: postremò interdiu, ac propalàm sine commeatu ab signis abibant. omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militiæ, aut imperio eorum qui præerant, gerebatur. forma tamen C Rom. castrorum constabat vna ea spe, quòd tribunos ex contagione furoris haud expertes seditionis defectionisq; rati fore, & iura reddere in principijs sinebant, & signū ab eis petebant, & in stationes ac vigilias ordine ibant: & vt vim imperij abstulerant, ita speciem dicto parentium vltrò ipsi imperantes seruabant. Erupit deinde seditio, postquam reprehendere atq; improbare tribunos ea quæ fierent, & conari obuiam ire, & propalàm abnuere furoris eorum se futuros socios, senserunt. Fugatis itaque ex principijs, ac paulo pòst è castris tribunis, ad principes seditionis gregarios milites, C. Albium Calenum, & C. Atrium Vmbrum, delatum omnium cōsensu imperium est. qui nequaquam tribunitijs contenti ornamentis, insignia etiam summi imperij, fasces securesq; attrectare ausi: neq; ijs venit in mētem, suis tergis, suis ceruicibus virgas D illas securesq; imminere, quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falsò credita occæcabat animos: sub cuius vulgatam iam famam non dubitabant totam Hispaniam arsurā bello. in eo tumultu & socijs pecunias imperari, & diripi propinquas vrbes posse. & turbatis rebus, cùm omnia omnes auderent, minus insignia fore quæ ipsi fecissent. Cum alios subinde recentes nuntios non mortis modò, sed etiam funeris expectarent, neq; superueniret quisquam euanescereq; temerè ortus rumor: tum primi authores requiri cœpti. & subirascentes quoq;, vt credidisse potius temerè, quàm finxisse rem talem videri possent: destituti duces iam sua ipsi insignia, & pro vana imagine imperij quod gererent, veram iustamq; mox in se versuram potestatem exhorrebant. Stupenti ita seditioni cùm viuere primò, mox etiam valere Scipio- E nem, certi authores afferrent, tribuni militum septem, ab ipso Scipione missi superuenerunt. Ad quorū primum aduentū exasperati animi: mox ipsis placido sermone permulcentibus notos, cum quibus congressi erant, leniti sunt. circumeuntes enim tentoria primò, deinde in principijs prætorioq;, vbi sermones inter se serentium circulos vidissent, alloquebantur: percunctantes magis, quę causa iræ consternationisq; subitæ foret, quàm factum accusantes. Vulgo stipendium non datum ad diem iactabatur: & cum eodem tempore, quo scelus Illiturgitanum extitisset, post duorum imperatorum duorumq; exercituum stragem sua virtute defensum nomen Romanum, ac retenta prouincia esset, Illiturgitanos pœnam noxæ meritam habere, suis rectè factis gratiam qui exoluat non esse. Talia querentes æqua orare, seq; ea relaturos ad imperatorem respondebant. lætari, quòd nihil tristius, nec insanabilius esset: & P.

Scipio graui morbo implicitus.

Castrensis tumultus.

Authores seditionis.

Septē tribuni militum ad compescendam seditionem missi.

Scipionem deûm benignitate, & Rempublicã eſſe gratiæ referendæ. Scipionem bel- F
lis aſſuetum, ad ſeditionum procellas rudem, ſolicitum habebat res, ne aut exercitus peccando, aut ipſe puniendo modum excederet. in præſentia, vt cœpiſſet, leniter agi placuit, & miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactorib⁹, ſtipendij ſpem propinquam facere. Edictum ſubinde propoſitum, vt ad ſtipendium petendum conuenirent Carthaginem, ſeu carptim partes, ſeu vniuerſi mallent. Tranquillam ſeditionem iam per ſe langueſcentẽm repentina quies rebellantium Hiſpanorum fecit. redierant enim in fines omiſſo incœpto Mandonius & Indibilis, poſtquám viuere Scipionem allatum eſt. nec iam erat aut ciuis, aut externus, cum quo furorem ſuum conſociarent. omnia circunſpectantes conſilia nihil reliqui habebant, præter vulgatiſſimũ à malis conſilijs receptum, vt imperatoris vel iuſtæ iræ, vel non deſperandæ clementiæ ſeſe G
cõmitterent. etiam hoſtib⁹ eum ignouiſſe, cum quibus ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionem ſine vulnere, ſine ſanguine fuiſſe: nec ipſam atrocem, nec atroci pœna dignam: vt ingenia humana ſunt ad ſuam cuiq; leuandam culpam nimio plus facunda. Illa dubitatio erat, ſingulæne cohortes, an vniuerſi ad ſtipendium petendũ irent. inclinauit eò ſententia, quod tutius cenſebant, vniuerſos ire. Per eoſdem dies, quib⁹ hęc illi conſultabant, cõſilium de ijs Carthagine erat: certabaturq; ſententijs, vtrũ in authores tantùm ſeditionis (erant autẽ hi numero haud plus quàm quinq; & triginta) animaduerteretur, an plurium ſupplicio vindicanda tam fœdi exempli defectio magis quàm ſeditio eſſet. Vicit ſententia lenior, vt vnde orta culpa eſſet, ibi pęna conſiſteret. ad multitudinem caſtigationem ſatis eſſe. Concilio dimiſſo, vt idactum videretur, expeditio H
aduerſus Mandonium Indibilemq; edicitur exercitui, qui Carthagine erat, & cibaria dierũ aliquot parare iubentur. tribunis ſeptem, qui & antea Sucronem ad leniendam ſeditionem ierant, obuiam exercitui miſſis (quina nomina principum ſeditiõis edita ſunt) vt eos per idoneos homines benigno vultu ac ſermone in hoſpitium inuitatos, ſopitosq; vino vincirent. Haud procul iam Carthagine aberant, cùm ex obuijs auditum, poſtero die omnem exercitum cum M. Syllano in Lacetanos proficiſci, nõ metu modò omni, qui tacitus incidebat animis, liberauit eos, ſed lætitiam ingentem fecit: quòd magis habituri ſolum imperatorem, quàm ipſi futuri in poteſtate eius eſſent. Sub occaſum ſolis vrbem ingreſſi ſunt, exercitumq; alterum parantem omnia ad iter viderunt. excepti ſermonib⁹ de induſtria compoſitis, lætum opportunumq; ad- I
uentum eorum imperatori eſſe, quòd ſub ipſam profectionem alterius exercitus veniſſent: corpora curant. à tribunis ſine vllo tumultu authores ſeditionis per idoneos homines inducti in hoſpitia, comprehenſi ac vincti ſunt. Vigilia quarta impedimenta exercitus, cui ſimulabatur iter, proficiſci cœpere. ſub lucem ſigna mota, & ad portam retentum agmen: cuſtodesq; circa omnes portas miſsi, ne quis vrbe egrederetur. Vocati deinde ad concionem qui pridie venerant, ferociter in forum ad tribunal imperatoris, vt vltro terituri ſucclamationib. concurrunt. Simul & imperator in tribunal conſcendit, & reducti armati à portis inermi ſe cõcioni ab tergo circunfuderunt, tum omnis ferocia cõcidit, & (vt poſtea fatebantur) nihil æquè eos terruit, quàm præter ſpem robur & color imperatoris, quem affectũ viſuros crediderant, vultusq; qua- K
lem ne in acie quidem aiebant meminiſſe. Sedit tacitus pauliſper, donec nunciatum eſt, deductos in forum authores ſeditionis, & parata iam omnia eſſe. Tum ſilentio per præconẽ facto, ita cępit: Nunquam mihi defuturã orationem, qua exercitum meum alloquerer, credidi: nõ quo verba vnquã potius quàm res exercuerim, ſed quia propè
à pueritia in caſtris habitus aſſueuerã militaribus ingenijs, apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec oratio ſuppeditat: quos nec quo nomine quidẽ appellare debeam, ſcio, ciues? qui à patria veſtra deſciuiſtis. an milites? qui imperiũ auſpiciumq; abnuiſtis, ſacramenti religionem rupiſtis. hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum ciuium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video. Quid enim vos, niſi quod Illergetes & Lacetani, aut optaſtis aliud aut ſperaſtis? & illi tamen Mandonium, atq;

Seditioſi milites ad ſtipendium petendum conuenire Carthaginem Nouam iubentur.

Authores ſeditionis comprehenſi.

Scipionis ad ſeditioſos milites oratio.

Indi-

A Indibilem,regiæ nobilitatis viros,duces furoris ſecuti ſunt:vos auſpicium & imperium ad Vmbrum Atrium, & Calenum Albinum detuliſtis. Negate vos id omnes feciſſe,aut factum voluiſſe milites. paucorum eum furorem atq; amentiam eſſe, libenter credam negantibus. nec enim ea ſunt commiſſa, quæ vulgata in omnem exercitum ſine piaculis ingentibus expiari poſſint.inuitus ea,tanquam vulnera attingo:ſed niſi tacta, tractataq;, ſanari non poſſunt. Equidem pulſis Hiſpania Carthaginienſibus, nullum locum in tota prouincia, nullos homines credebam eſſe, vbi vita inuiſa eſſet mea. ſic me nõ ſolum aduerſus ſocios geſſeram, ſed etiam aduerſus hoſtes. In caſtris meis (en quantum me opinio fefellit) fama mortis meæ non accepta ſolùm, ſed etiam expectata eſt. non quòd ego vulgari facinus per omnes velim (equidem ſi to-
B tum exercitum meum mortem mihi optaſſe crederem,hic ſtatim ante oculos veſtros morerer:nec me vita iuuaret inuiſa ciuib.& militibus meis) ſed multitudo omnis,ſicut natura maris per ſe immobilis eſt:vt venti & auræ cient:aut tranquilli,aut procelloſi:& cauſa in vobis atq; origo omnis furoris penes authores eſt, vos contagione inſaniſtis.Quin mihi ne hodie quidem ſcire videmini,quò amentię progreſſi ſitis:quid facinoris in me, quid in patriam, parentesq; ac liberos veſtros, quid in deos ſacramenti teſtes,quid aduerſus auſpicia,ſub quibus militaſtis,quid aduerſus morem militiæ diſciplinamq; maiorum,quid aduerſus ſummi imperij maieſtatem auſi ſitis. De meipſo taceo.temerè potius,quàm auidè credideritis:is deniq; ego ſum,cuius imperij tædere exercitum, minimè mirandum ſit. patria quid de vobis meruerat, quam
C cum Mandonio & Indibili conſociando cõſilia prodebatis?quid populus Romanus? cùm imperium ablatum ab tribunis ſuffragio populi creatis,ad homines priuatos detuliſtis? cùm, eo ipſo non contenti, ſi pro tribunis illos haberetis, faſces imperatoris veſtri ad eos,quibus ſeruus,cui imperarent,nunquam fuerat:Romanus exercitus detuliſtis.In prætorio tetenderunt Albius & Atrius: claſſicum apud eos cecinit:ſignum ab ijs petitum eſt:ſederunt in tribunali proconſulis Scipionis:lictor apparuit: ſubmouente eo inceſſerunt: faſces & ſecures prælatæ ſunt. Lapides pluere,& fulmina iaci de cœlo,& inſuetos fœtus animalia edere,vos portenta eſſe putatis? hoc eſt portentum, quod nullis hoſtijs,nullis ſupplicationibus ſine ſanguine eorum,qui tantum facinus auſi ſunt,expiari poſſit.Atq; ego,quanquam nullum ſcelus rationem habet:tamen vt
D in re nefaria,quæ mens,quod conſilium veſtrum fuerit,ſcire velim.Rhegium quondam in præſidium miſſa legio,interfectis per ſcelus principibus ciuitatis,vrbem opulentam per decem annos tenuit. propter quod facinus tota legio, millia hominum quatuor, in foro Romæ ſecuri percuſsi ſunt. Sed illi primùm non Atrium Vmbrum ſemilixam, nominis etiam abominandi ducem, ſed Decium Iubellium tribunum militum ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec Samnitibus aut Lucanis, hoſtibus populi Rom. ſe coniunxerant. vos cum Mandonio & Indibili conſilia communicaſtis, & arma conſociaturi fuiſtis. Illi, ſicut Campani Capuam Tuſcis veteribus cultoribus ademptam,Mamertini in Sicilia Meſſanem,ſic Rhegium habituri perpetuam ſedem erant: nec populum Romanum, nec ſocios populi Romani vltrò laceſsituri bello.
E Sucronémne vos domicilium habituri eratis? vbi ſi vos decedens confecta prouincia imperator relinquerem, deûm hominumq; fidem implorare debebatis, quod non rediretis ad coniuges liberosq; veſtros. ſed horum quoque memoriam, ſicut patriæ meiq;,eieceratis ex animis veſtris.Viam conſilij ſcelerati, ſed nõ ad vltimum dementis exequi volo.Méne viuo,& cętero incolumi exercitu,cum quo ego die vna Carthaginem cępi,cum quo quatuor imperatores,quatuor exercitus Carthaginienſium fudi, fugaui, Hiſpania expuli, vos octo millia hominum, maioris certè omnes pretij, quàm Albius & Atrius ſunt, quibus vos ſubieciſtis, Hiſpaniam prouinciam populo Romano erepturi eratis? Amolior & amoueo nomen meum, nihil vltra facile creditam mortem meam à vobis violatus ſim.quid? ſi ego morerer,mecũ expiratura Reſpublica, mecum caſurum imperium populi Romani erat? ne iſtuc Iupiter Optimus

Maximus ſinat, vrbem auſpicatò dijs authoribus in æternum conditam fragili huic F
& mortali corpori æqualem eſſe: Flaminio, Paulo, Graccho, Poſthumio Albino, M.
Marcello, T. Quintio Criſpino, Cn. Fuluio, Scipionibus meis, tot tam claris impera-
toribus vno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus Romanus, eritq; mille alijs nunc
ferro nunc morbo morientibus, meo vnius funere elata populi Romani eſſet Reſpu-
blica? Vos ipſi hic in Hiſpania patre & patruo meo, duobus imperatoribus interfe-
ctis, Septimium Martium ducem vobis aduerſus exultantes recenti victoria Pœ-
nos delegiſtis. & ſic loquor, tanquam ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint. M. Syllanus
eodem iure, eodem imperio mecum in prouinciam miſſus, L. Scipio frater meus, &
C. Lælius legati, vindices maieſtatis imperij deeſſent? vtrum exercitus exercitui an
duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari poterat? quibus ſi omnibus ſuperiores G
eſſetis, arma tamen Pœnis contra patriam, cõtra ciues veſtros ferretis; Africam Italiæ,
Carthaginem vrbi Romæ imperare velletis? quam ob noxam patriæ? Coriolanum
quondam damnatio iniuſta, miſerum & indignum exilium, vt iret ad oppugnandam
patriam, impulit: reuocauit tamen à publico parricidio priuata pietas. vos qui dolor,
quæ ira incitauit? ſtipendiúmne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratum,
ſatis digna cauſa fuit, cur patrię indiceretis bellũ? cur ad Illergetes deſciſceretis à popu
lo Romano? cur nihil diuinarum humanarúmue rerum inuiolatum vobis eſſet? inſa-
niſtis profecto milites: nec maior in corpus meum vis morbi, quàm in veſtras men-
tes inuaſit. Horret animus referre, quid crediderint homines, quid ſperauerint, quid
optauerint. auferat omnia irrita obliuio, ſi poteſt: ſi non, vtcunque ſilentium tegat. H
Non negauerim, triſtem atrocemq; vobis viſam orationem. quanto creditis facta ve-
ſtra atrociora eſſe, quàm dicta mea? & me ea quæ feciſtis, pati equum cenſetis: vos ne
dici quidem omnia ęquo animo ferretis? ſed ne ea quidem ipſa vltra exprobrabuntur.
vtinam tam facilè vos obliuiſcamini eorum, quã ego obliuiſcar. Itaque quod ad vos
vniuerſos attinet, ſi erroris pœnitet, ſatis ſuperq; pœnarum habeo. Albius Calenus, &
Atrius Vmber, & cęteri nefariæ ſeditionis authores ſanguine luent quod admiſerunt.
vobis ſupplicij eorum ſpectaculum non modò non acerbum, ſed lætum etiam, ſi ſa-
na mens redijt, debet eſſe. de nullis enim, quàm de vobis infeſtius, aut iniquius con-
ſuluerunt. Vix finem dicendi fecerat, cùm ex præparato ſimul omnium rerum terror
oculis auribusq; eſt offuſus. Exercitus, qui corona concionem circundederat, gladijs I
ad ſcuta concrepuit. præconis audita vox citantis nomina damnatorum in concilio.
nudi in medium protrahebantur, & ſimul omnis apparatus ſupplicij expromebatur.
Seditionis authores virgis cæſi & ſecuri percuſſi. deligati ad palum, virgisq; cæſi, & ſecuri percuſſi, adeò torpentibus metu qui ade-
rant, vt non modò ferocior vox aduerſus atrocitatem pœnæ, ſed ne gemitus qui-
dem exaudiretur. Tracti inde de medio omnes, purgatoq; loco, citati milites nomi-
natim apud tribunos militum in verba P. Scipionis iurarunt, ſtipendiumq; ad no-
men ſingulis perſolutum. Hunc finem exitumq; ſeditio militum cœpta apud Sucro-
Hanno à Martio in fugam verſus. nem habuit. Per idem tempus ad Bætim fluuium Hanno præfectus á Magone, miſ-
ſus à Gadibus cum parua manu Afrorum, mercede Hiſpanos ſolicitando, ad quatuor
millia iuuenum armauit. caſtris deinde exutus ab L. Martio, maxima parte militum K
inter tumultum captorum caſtrorum, quibuſdam etiam in fuga amiſſis, palatos per-
ſequente equite, cum paucis ipſe effugit. Cum hæc ad Bætim fluuiũ geruntur, Lælius
interim freto in Oceanum euectus, ad Carteiam claſſe acceſſit. Vrbs ea in ora Oceani
ſita eſt, vbi primùm è faucibus anguſtis panditur mare. Gadeis ſine certamine prodi-
tione recipiendi, vltro qui eam rem pollicerentur, in caſtra Romana venientib⁹, ſpes,
ſicut antè dictum eſt, fuerat. ſed patefacta immatura proditio eſt, comprehenſosq;
Adherbalis & Lælij nauales pugna. omnes, Mago Adherbali prætori Carthaginem deuehendos tradit. Adherbal coniu-
ratis in quinqueremem impoſitis, pręmiſſaq; ea, quia tardior quàm triremis erat, ipſe
cum octo triremibus modico interuallo ſequitur. Iam fretum intrabat quinqueremis, cùm Lælius & ipſe in quinqueremi è portu Carteiæ ſequentibus ſeptem triremibus

A mibus euectus, in Adherbalem ac triremes inuehitur, quinqueremem ſatis credens deprehenſam rapido in freto in aduerſum æſtum reciprocari non poſſe. Pœnus in re ſubita parumper incertus trepidauit, vtrum quinqueremem ſequeretur, an in hoſtes roſtra conuerteret. Ipſa cunctatio facultatem detrectandæ pugnæ ademit. iam enim ſub ictu teli erant, & vndique inſtabant hoſtes. æſtus quoque arbitrium moderandi naues ademerat. neque erat nauali pugna ſimilis: quippe vbi nihil voluntarium, nihil artis aut conſilij eſſet. vna natura freti, æſtusq; totius certaminis potens, ſuis alienis nauibus nequicquam remigio in contrarium tendentes inuehebat, vt fugientem videres retro vertice intortam victricibus illatam: & ſequentem, ſi in contrarium tractum incidiſſet maris, fugientis modo ſeſe auertentem. Iam in ipſa pugna hęc cum
B infeſto roſtro peteret hoſtium nauem, obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat: illa cum tranſuerſa obijceretur hoſti, repentè intorta in proram circumagebatur. Cùm inter triremes fortuna regente anceps prælium miſceretur, quinqueremis Romana, ſeu pondere tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus vertices, cùm facilius regeretur, duas triremes ſuppreſſit, vnius prælata impetu lateris alterius remos deterſit. cæterasq;, quas indepta eſſet, mulctaſſet, ni cum reliquis quinque nauibus Adherbal velis in Africam tranſmiſiſſet. Lælius victor Carteiam reuectus, auditis quæ acta Gadibus erant: patefactam proditionem, coniuratosq; miſſos Carthaginem, ſpe in irritum redacta, qua veniſſent: nuncijs ad L. Martium miſſis, niſi terere fruſtra tempus ſedendo ad Gades vellent, redeundũ ad imperatorem eſſe: aſſentiente
C Martio, paucos poſt dies ambo Carthaginem rediere. Ad quorum diſceſſum non reſpirauit modò Mago, cum terra mariq; ancipiti metu vrgeretur: ſed etiam audita rebellione Illergetum, ſpem recuperandę Hiſpanię nactus, nuncios Carthaginem mittit ad ſenatum: qui ſimul ſeditionem ciuilem in caſtris Romanis, ſimul defectionem ſociorum in maius verbis extollentes, hortarentur, vt auxilia mitterent, quibus traditum à patribus imperium Hiſpaniæ reperi poſſet. Mandonius & Indibilis in fines regreſſi, pauliſper, dum quidnam de ſeditione ſtatueretur, ſcirent, ſuſpenſi quieuerunt: ſi ciuium errori ignoſceretur, non diffidentes ſibi quoq; ignoſci poſſe: poſtquam vulgata eſt atrocitas ſupplicij, ſuam quoq; noxam pari pœna ęſtimatam rati, vocatis rurſus ad arma popularibus, contractisq; quæ antè habuerant auxilijs, in Sedetanum
D agrum, vbi principio defectionis ſtatiua habuerant, cum viginti millibus peditum, duobus millibus equitum & quingentis tranſcenderunt. Scipio cum fide ſoluendi pariter omnibus noxijs innoxijsq; ſtipendij, tum vultu ac ſermone in omnes placato facilè reconciliatis militum animis, priuſquam caſtra à Carthagine moueret, concione aduocata, multis verbis in perfidiam rebellantium regulorum inuectus, nequaquam eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad vindicandum id ſcelus, quo ciuilem errorem nuper ſanauerit. Tum ſe haud ſecus, quàm viſcera ſecantem ſua, cum gemitu & lachrymis triginta hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu imprudentiam, ſeu noxam: nunc læto & erecto animo ad cędem Illergetum ire. non enim eos neq; natos in eadem terra, nec vlla ſecum ſocietate iunctos eſſe. eam, quæ ſola fuerit, fidem, atq;
E amicitiam ipſos per ſcelus rupiſſe. in exercitu ſuo ſe, præterquam quod omnes ciues, aut ſocios, Latiniq; nominis videat, etiam eo moueri: quòd nemo ferè ſit miles, qui non aut à patruo ſuo Cn. Scipione, qui primus Romani nominis in eam prouinciam venerit, aut à patre conſule, aut à ſe ſit ex Italia aduectus. Scipionum nomini auſpicijsq; omnes aſſuetos, quos ſecum in patriam ad meritum triumphum deducere velit: quos conſulatum petenti, velut ſi omnium communis agatur honos, affuturos ſperet. Quod ad expeditionem eam attineat, quę inſtet, immemorem eſſe rerum ſuarum geſtarum, qui id bellum ducat. Magonis hercule ſibi, qui extra orbem terrarum in circunfuſam Oceano inſulam cum paucis perfugerit nauibus, maiorem curam eſſe, quàm Illergetum. quippe illic & ducem Carthaginienſem, & quantumcunq; Punicum præſidium eſſe: hic latrones, latronumq; duces: quibus vt ad populandos finitimorum

Adherbal fugam vertit.

Mandonius & Indibilis propalàm à Romanis deſciunt.

Scipionis ad milites oratio.

timorum agros, tectaq; vrenda, & rapienda pecora aliqua vis sit, ita in acie ac signis E
collatis nullum esse. magis velocitate ad fugam, quàm armis fretos, pugnaturos esse. Itaq; non quòd vllum inde periculum, aut semen maioris belli videat, ideò se, priusquam prouincia decedat, opprimendos Illergetes duxisse: sed primùm, ne impunita tam scelerata defectio esset: deinde, ne quis in prouincia simul virtute tanta & felicitate perdomita relictus hostis dici posset. Proinde deis benè iuuantibus sequerentur, non tam ad bellum gerendum (neq; enim cum pari hoste certamen esse) quàm ad expetendas ab hominibus sceleſtis pœnas. Ab hac oratione dimissos ad iter se comparare in diem posterum iubet, profectusq; decimis castris peruenit ad Iberum flumen, inde superato amni, die quarto in conspectu hostium posuit castra. Campus autem
Scipio aduersus Mandõium & Indibilem copias ducit. montibus circunseptus erat, in eam vallem Scipio cùm pecora, rapta pleraq; ex ipso- G
rum hostium agris, propelli ad irritãdam feritatem barbarorum iussisset, velites subsidio misit. à quibus vbi per procursationem cõmissa pugna esset, Lælium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet. mons opportunè prominens equitum insidias texit. Nec vlla mora pugnæ facta est. Hispani in conspecta procul pecora, velites in Hispanos præda occupatos incurrêre, primò missilibus territauere, deinde missis leuibus telis, quæ irritare magis quàm decernere pugnam poterant, gladios nudant, & collato pede res cœpta geri est: ancepsq; pedestre certamen erat, ni equites superuenissent, neq; ex aduerso tantùm illati obuios, obtriuere, sed circũuecti etiam quidam per infima cliui ab tergo se, vt plerosq; intercluderent, obiecere. maiorq; cædes fuit, quàm quantam edere leuia per excursiones prælia solent. Ira magis accensa aduerso H
prælio barbaris est, quàm imminuti animi. itaque ne perculsi viderentur, prima luce postero die in aciem processere. Non capiebat omnes copias angusta, sicut ante dictum est, vallis. duæ fermè peditum partes, & omnis equitatus in aciem descendit: quod reliquum peditum erat, obliquo cõstiterunt colle. Scipio pro se esse loci angustias ratus, & quòd in arcto pugna Romano aptior quàm Hispano militi futura videbatur: & quòd in eum locum detracta hostium acies esset, qui non omnem multitudinem eorum caperet: nouo etiam cõsilio adiecit animum. equitum nec se posse circundare cornibus in tam angusto spatio: & hosti, quem cum pedite eduxisset, inutilem fore. itaq; imperat Lælio, vt per colles quàm occultissimo itinere circunducat equites: segregetq; quantum possit, equestrem à pedestri pugna. ipse omnia signa pe- I
ditum in hostes vertit: quatuor cohortes in fronte statuit, quia latius pandere aciem non poterat, morã pugnandi nullã fecit, vt ipso certamine auerteret à cõspectu transeuntiũ per colles equitum. nec ante circũductos sensere, q̃ tumultũ equestris pugnæ ab tergo accepere. Ita duo diuersa prælia erant. duæ peditum acies, duo equitatus per longitudinem campi (quia misceri ex genere vtroq; prælium angustię non patiebantur) pugnabant. Hispanorũ, cum neq; pedes equiti, nec eques pediti auxilio esset: pedes fiducia equitis temerè commissus campo cęderetur, eques circumuentus nec peditem à fronte (iam enim stratæ pedestres copiæ erant) nec ab tergo equitem sustineret: & ipsi cùm diu in orbem sese stantibus equis defendissent, ad vnum omnes cæsi
Mandonius & Indibilis cum paucis fugit, reliquis cæsis. sunt: nec quisquam peditum equitúmue superfuit, qui in valle pugnauerunt. Tertia K
pars, quę in colle ad spectaculum magis tutum quàm ad partem pugnę capessendam steterat, & locum & tempus ad fugiendum habuit. inter eos & reguli ipsi fugerunt, priusquam tota circumueniretur acies, inter tumultum elapsi. Castra eodem die Hispanorum præter cæteram prędam cum tribus fermè millibus hominum capiuntur. Romani socijq; ad mille c c. eo prælio ceciderunt, vulnerata amplius tria millia hominum. minus cruenta victoria fuisset, si patẽtiore campo, & ad fugam capessendam facili foret pugnatum. Indibilis abiectis belli consilijs, nihil tutius afflictis rebus experta fide & clementia Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad eum mittit. Qui ad-
Mandonius ad Scipionem supplex venit. uolutus genibus, fatalem rabiem temporis eius accusat, cùm velut contagione quadam pestifera non Illergetes modò & Lacetani, sed castra quoq; Romana insanierint.

suam

A ſuam quidem & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem eſſe: vt aut, ſi ita videatur, reddant ſpiritum P. Scipioni, ab eodem illo acceptum: aut ſeruati bis vni debitam vitam pro eo in perpetuum deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciam ſibi fuiſſe nondum experta clementia eius: nunc contrà, nullam in cauſa, omnẽ in miſericordia victoris ſpem repoſitam habere. Mos vetuſtus erat Romanis, cum quo neq; fœdere nec æquis legibus iungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum vti, quàm omnia diuina humanaq; dediſſet: obſides accepti, arma adempta, præſidia vrbibus impoſita forent. Scipio multis inuectus in prẹſentem Mandonium, abſentemq; Indibilem verbis, illos quidem meritò perituros fuiſſe ipſorum maleficio, ait: victuros ſuo atq; populi Romani beneficio. cæterùm ſe neq; arma ijs adẽpturum

Scipionis clementia in Mandoniũ.

B (quippe ea pignora timentium rebellionem eſſe, ſe libera arma relinquere, ſolutosq; metu animos) neq; ſe in obſides innoxios, ſed in ipſos ſi defecerint, ſęuiturum: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expediturum. vtranq; fortunam expertis permittere ſeſe, vtrum propitios, an iratos habere Romanos mallent. Ita dimiſſus Mandonius, pecunia tantummodo imperata, ex qua ſtipendium militi præſtari poſſet: ipſe Martio in vlteriorem Hiſpaniã præmiſſo, Syllano Tarraconem remiſſo, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniam Illergetes pernumerarent, cum expeditis Martium iam appropinquantem Oceano aſſequitur. Inchoata res iam antè de Maſaniſſa alijs atq; alijs de cauſis dilata erat, quòd Numida cum ipſo vtiq; congredi Scipione volebat, atq; eius dextra fidem ſancire. ea tum itineris tam longi, ac tam deuij cauſa

C Scipioni fuit. Maſaniſſa cum Gadibus eſſet, certior aduentare eum à Martio factus, cauſando corrumpi equos incluſos in inſula, penuriamq; omnium rerum & facere cæteris, & ipſos ſentire, ad hoc equidem marceſcere deſidia: Magonem perpulit, vt ſe traijcere in continentem ad depopulandos proximos Hiſpaniæ agros pateretur. Tranſgreſſus res principes Numidarum præmittit ad tempus locumq; colloquio ſtatuendum: duos pro obſidibus retineri à Scipione iubet. remiſſo tertio, qui quò iuſſus erat, adduceret Maſaniſſam: cum paucis in colloquium venerunt. Ceperat iam antè Numidam ex fama rerum geſtarum admiratio viri: ſubſtitueratq; animo ſpeciem quoque corporis amplam ac magnificam. cæterùm maior præſentis veneratio cæpit, & præterquam quòd ſuapte natura multa maieſtas inerat, adornabat promiſſa

Scipionis & Maſaniſſæ colloquium.

D cæſaries, habitusq; corporis non cultus munditijs, ſed virilis ac verè militaris: & ætas erat in medio virium robore, quod plenius nitidiusq; ex morbo velut renouatus flos iuuentæ faciebat. Propè attonitus ipſo congreſſu Numida, gratias de fratris filio remiſſo agit. Ex eo tempore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionem, quam tandem oblatam deũm immortalium beneficio non omiſerit. cupere ſe illi, populoq; Romano operam nauare: ita, vt nemo vnus externus magis enixè adiuuerit rem Romanam. id ſe, etiamſi iampridem vellet, minus præſtare in Hiſpania, terra aliena atq; ignota potuiſſe, in qua autẽ genitus educatusq; in ſpem paterni regni eſſet, facilè præſtaturum. ſiquidem eundem Scipionem ducem in Africam mittant Romani, ſatis ſperare perbreuis æui Carthaginem eſſe. Lætus eum Scipio vidit, audiuitq;, cùm caput rerum in

Maſaniſſæ ad Scipionem oratio.

E omni hoſtium equitatu Maſaniſſam fuiſſe ſciret, & ipſe iuuenis ſpecimen animi præ ſe ferret. Fide data acceptaq;, profectus retro Tarraconem eſt. Maſaniſſa permiſſu Romanorũ, ne ſine cauſa traieciſſe in cõtinentem videretur: populatus proximos agros, Gades redijt. Magoni, deſperatis in Hiſpania rebus, in quarum ſpem ſeditio primùm militaris, deinde defectio Indibilis animos eius ſuſtulerant, paranti traijcere in Africam nuntiatum ab Carthagine eſt, iubere ſenatum, vt claſſem quam Gadibus haberet, in Italiam traijceret: conductaq; ibi Gallorum ac Ligurum quanta maxima poſſet iuuentute, coniungeret ſe Annibali: neu ſeneſcere bellum maximo impetu, maiore fortuna cœptum ſineret. Ad eam rem & à Carthagine pecunia Magoni aduecta eſt: & ipſe quantã potuit, à Gaditanis exegit: nõ ęrario modò eorum, ſed etiam templis ſpoliatis, & priuatim omnibus coactis aurum argentumq; in publicum conferre. Cùm

Maſaniſſa & Scipio fide data acceptaq; diſcedunt.

Mago iubetur à ſenatu Carthaginienſi, vt claſſem, quam habebat, in Italiam traijciat.

præterueheretur Hiſpaniæ oram, haud procul Carthagine Noua expoſitis in terram militibus, proximos depopulatus agros, inde ad vrbem claſſem appulit. ibi cùm interdiu milites in nauibus tenuiſſet, nocte in littus expoſitos ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat, ducit: nec præſidio ſatis valido vrbem teneri ratus, & aliquos oppidanorum ad ſpem nouandi res aliquid moturos. Cæterùm nuntij ex agris trepidi ſimul populationem agreſtium q; fugam & hoſtium aduentum attulerant: & viſa interdiu claſſis erat, nec ſine cauſa electam ante vrbem ſtationem apparebat. itaq; inſtructi armati q; intra portam ad ſtagnum ac mare verſam continebantur. Vbi effuſi hoſtes, miſta inter milites nauali turba, ad muros tumultu maiore quàm vi ſubierunt: patefacta repentè porta, Romani cum clamore erumpunt: turbatos q; hoſtes, & ad primum incurſum coniectum q; telorum auerſos vſque ad littus cum multa cæde perſequuntur. nec niſi naues littori appulſę trepidos accepiſſent, ſuperfuiſſet fugæ aut pugnæ quiſquam. In ipſis quoq; trepidatum nauibus eſt, dum ne hoſtes cum ſuis ſimul erumperent, trahunt ſcalas oras q;: & anchoras, ne in moliendo mora eſſet, præcidunt. multi q; adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut peterent aut vitarent, fœde interierunt. Poſtero die cum claſſis inde retro ad Oceanum, vnde venerat, fugiſſet, ad octingentos homines cæſi: inter murũ littus q; ad duo millia armatorum inuenta. Mago cum Gadeis repetiſſet, excluſus inde ad Cimbim (haud procul Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis legatis, querendo q;, quòd portæ ſibi ſocio atq; amico clauſæ forent: purgantibus ijs multitudinis concurſu factum, infeſtæ ob direpta quædam ab conſcendentibus naues militibus, ad colloquium Suffetes eorum, qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus, cum quæſtore elicuit, laceratos q; verbaribus cruci affigi iuſſit: inde nauibus ad Pytiuſam inſulam centum millia fermè à continenti (Pœni tum eam incolebant) traiecit: itaque claſſis bona cum pace accepta eſt, nec commeatus modò benignè præbiti, ſed in ſupplementum claſſis iuuentus armata q; data. quorum fiducia Pœnus in Baleares inſulas (quinquaginta inde millia abſunt) tranſmiſit. Duæ ſunt Baleares. maior altera atque opulentior armis viris q;: & portum habet, vbi commodè hybernaturum ſe (& iam extremum autumni erat) cenſebat. cæterùm haud ſecus quàm ſi Romani eam inſulam incolerent, hoſtiliter claſſi occurſum eſt. Fundis vt nunc plurimum, ita tunc ſolo eo telo vtebantur. nec quiſquam alterius gentis vnus tantum ea arte, quantum inter alios omnes Baleares excellunt. Itaq; tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in propinquantem iam terræ claſſem effuſa eſt, vt intrare portum non auſi, auerterent in altum naues. In minorem inde Balearium inſulam traiecerunt, fertilem agro, viris, armis q;, haud æquè validam. itaq; egreſſi nauibus ſupra portum loco munito caſtra locant: ac ſine certamine vrbe agro q; potiti, duobus millibus auxiliarium inde cõſcriptis, miſſis q; Carthaginem ad hybernandum, naues ſubduxerunt. Poſt Magonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis deduntur. Hæc in Hiſpania P. Scipionis ductu auſpicio q; geſta. Ipſe L. Lentulo & L. Manlio Acidino prouincia tradita, decem nauibus Romam redijt. & ſenatu extra vrbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hiſpania geſſiſſet, diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet, quot oppida ex hoſtibus vi cępiſſet. quas gentes in ditionem populi Romani redegiſſet. aduerſus quatuor ſe imperatores, quatuor victores exercitus in Hiſpaniam iuiſſe, neminem Carthaginienſem in ijs terris reliquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triũphi ſpes, q̃ petita pertinaciter: quia neminem ad eam diem triumphaſſe, qui ſine magiſtratu res geſſiſſet, conſtabat. Senatu miſſo, vrbem eſt ingreſſus, argenti q; præ ſe in ærarium tulit * XIIII. millia pondo CCCXLII. & ſignati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis conſulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæ q; omnes ingenti fauore P. Scipionem conſulem dixerunt. collega additur ei P. Licinius Craſſus pontifex maximus. Cæterùm comitia maiore quàm vlla per id bellum celebrata frequentia, proditum memoriæ eſt. conuenerant vndiq; non ſuffragandi modò, ſed etiam ſpectandi cauſa P. Scipionis:

Mago ad Nouam Carthaginem in fugam vertitur.

Gaditani portus claudunt Magoni.

Pityuſa.

Baleares inſulæ.

Gaditani Romanis deduntur.

Scipio Romam redit.

Valet 1434 l. coron.

concurre-

A concurrebantq; & domum frequentes,& in Capitolium ad immolantem eum, cùm centum bobus votis in Hiſpania Ioui ſacrificaret: deſpondebantq; animis, ſicut C. Luctatius ſuperius bellum Punicum finiſſet,ita id quod inſtaret P.Cornelium finiturum:atq; vt Hiſpania omni Pœnos expuliſſet, ſic Italia pulſurum eſſe: Africamq; ei, perinde ac debellatum in Italia foret,prouinciam deſtinabant. Prætoria inde comitia habita.creati duo,qui tum ædiles plebis erant,Sp.Lucretius & Cn. Octauius,& ex priuatis Cn.Seruilius Cepio & L. Æmylius Pappus.Quartodecimo anno Punici belli P.Cornelius Scipio & P.Licinius Craſſus conſulatum inierunt,nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt:Sicilia Scipioni extra ſortem , concedente collega, quia cura ſacrorum pontificem maximum in Italia retinebat, Brutij Craſſo. Tum prætoriæ pro- *Prouinciarum diuiſio.*
B uinciæ in ſortem coniectæ. vrbana Cn.Seruilio obtigit: Ariminum (ita Galliam appellabant) Sp.Lucretio,Sicilia L.Æmylio,Cn Octauio Sardinia. Senatus in Capitolio habitus.ibi referente P.Scipione,ſenatuſconſultum factum eſt, vt quos ludos inter ſeditionem militarem in Hiſpania vouiſſet, ex ea pecunia quàm ipſe in ærarium detuliſſet, faceret. Tum Saguntinorum legatos in ſenatum introduxit. ex eis maxi- *Legatorum Saguntinorum oratio.*
mus natu: Etſi nihil vltra malorum eſt Patres conſcripti, quàm quòd paſſi ſumus, vt ad vltimum fidem vobis præſtaremus: tamen ea veſtra merita, imperatorumq; veſtrorum erga nos fuerunt,vt nos cladium noſtrarum non pœniteat. Bellum propter nos ſuſcepiſtis:ſuſceptum quartumdecimum annum tam pertinaciter geritis, vt ſæpe ad vltimum diſcrimẽ & ipſi veneritis, & populum Carthaginienſem adduxeritis.
C Cùm in Italia tam atrox bellum &Annibalem hoſtem haberetis,conſules cum exercitu in Hiſpaniam, velut ad colligendas reliquias naufragij noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelij,ex quo in prouinciam venerunt,nullo tempore deſtiterunt, quæ nobis ſecunda,quæq; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent,facere.iam omnium primùm oppidum nobis reſtituerunt: per omnem Hiſpaniam ciues noſtros venundatos, dimiſſis qui conquirerent,ex ſeruitute in libertatem reſtituerunt,cùm iam propè eſſet,vt optabilem ex miſerrima fortunam haberemus:P.& Cn.Cornelij imperatores veſtri luctuoſius nobis propè quàm vobis perierunt. tum verò ad hoc retracti ex diſtantibus locis in ſedem antiquam videbamur, vt iterum periremus, & alterum excidium patriæ videremus: nec ad perniciem noſtram Carthaginienſi vtiq; aut duce aut exercitu opus
D eſſe,ab Turdetanis veterrimis hoſtibus,qui prioris quoq; excidij cauſa nobis fuerant, extingui poſſe:cum ex inſperato repentè miſiſtis nobis P.hunc Scipionẽ: quem, fortunatiſſimi omnium Saguntinorũ videmur,quia conſulẽ declaratum vidimus,ac vidiſſe nos ciuibus noſtris renuntiaturi ſumus,ſpem, opem, ſalutem noſtram.qui cùm plurimas hoſtium veſtrorũ cępiſſet in Hiſpania vrbes, vbiq; ex captorũ numero exceptos Saguntinos in patriã remiſit. poſtremò Turdetania adeò infeſtam nobis, vt illa gente incolumi,ſtare Saguntum non poſſet,ita bello afflixit, vt non modò nobis, (abſit verbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam vrbem cernimus eorum,quorum in gratiam Saguntum deleuerat Annibal. vectigal ex agro eorum capimus,quod nobis non fructu iucundius eſt, quàm vltione. Ob hæc quiE bus maiora neq; ſperare,neq; optare ab dijs immortalibus poteramus: gratias actum nos decem legatos Saguntinus ſenatus populusq; ad vos miſit:ſimul gratulatũ, quòd ita res per hos annos in Italia atq; Hiſpania geſſiſtis, vt Hiſpaniam non Ibero amne tenus,ſed quà terrarum vltimus finis Oceanus, domitam armis habeatis: Italiæ,niſi quatenus vallum caſtrorum cingit, nihil reliqueritis Pœno. Ioui Opt. Max. præſidi Capitolinæ arcis non grates tantum ob hæc agere iuſſi ſumus,ſed donum hoc etiam, ſi vos permitteretis, coronam auream in Capitolium victoriæ ergò ferre. Id vti permittatis,quæſumus:vtique ſi vobis ita videtur, quæ nobis imperatores veſtri commoda tribuerunt, ea rata atque perpetua authoritate veſtra faciatis, Senatus legatis Saguntinis reſpondit: & dirutum & reſtitutum Saguntum fidei ſocialis vtrinque ſeruatæ documentum omnibus gentibus fore. ſuos imperatores rectè & ordine,

& ex

& ex voluntate ſenatus feciſſe, quòd Saguntum reſtituerint, ciuesq; Saguntinos ſeruitio exemerint. quæq; alia eis benignè fecerint, ea ſenatum ita voluiſſe fieri, donum permittere vt in Capitolio ponerent. Locus inde lautiaq; legatis præberi iuſſa, & muneris ergò in ſingulos dari ne minus * dena millia æris. Legationes deinde cæteræ in ſenatum introductæ, auditæq;. Et petentibus Saguntinis, vt quatenus tutò poſſent, Italiam ſpectatum irent: duces dati, literæq; per oppida miſſæ, vt Hiſpanos comiter acciperent. Tum de Repub. de exercitibus ſcribendis, de prouincijs relatum. Cùm Africam nouam prouinciam extra ſortem P. Scipioni deſtinari, homines fama ferrent: & ipſe nulla iam modica gloria contentus, non ad gerendum modò bellum, ſed ad finiendum diceret ſe conſulem declaratum eſſe: neq; aliter finiri id poſſe, quàm ſi ipſe in Africam exercitum tranſportaſſet: & acturum ſe id per populum apertè ferret, ſi ſenatus aduerſaretur: idq; conſilium haudquaquam primoribus patrum placeret: cæteriq; per metum aut ambitionem muſſarent: Q. Fabius Maximus rogatus ſententiam: Scio, inquit, multis veſtrûm videri Patres conſcripti, rem actam hodierno die agi, & fruſtra habiturum orationem, qui tanquam de integra re, de Africa prouincia ſententiam dixerit. Ego autem primùm illud ignoro, quemadmodũ iam certa prouincia Africa conſulis viri fortis ac ſtrenui ſit, quam nec ſenatus cenſuit in hunc annum prouinciam eſſe, nec populus iuſſit. deinde, ſi eſt, conſulem peccare arbitror, qui de re tranſacta ſimulando ſe referre, ſenatum ludibrio habet: non ſenatorem, qui de quo conſulitur, ſuo loco dicit ſententiam. Atq; ego certum habeo, diſſentiendi mihi ab iſta feſtinatione in Africam traijciendi, duarum rerum ſubeundam opinationem eſſe. vnius, inſitæ ingenio meo cũctationis: quam metum pigritiamq; homines adoleſcentes ſanè appellent, dum me non pœniteat: adhuc aliorum ſpecioſiora primo aſpectu conſilia ſemper viſa, mea vſu meliora. alterius, obtrectationis atq; inuidiæ aduerſus creſcentem indies gloriam fortiſſimi conſulis. A qua ſuſpicione, ſi me neq; vita acta & mores mei, neq; dictatura cum quinq; conſulatibus, tantumq; gloriæ belli domiq; partæ vindicat, vt propius faſtidium eius ſim, quàm deſiderium: ætas ſaltem liberat. quæ enim mihi æmulatio cum eo eſſe poteſt, qui ne filio quidem meo æqualis ſit? Me dictatorem, cùm vigerem adhuc viribus, & in curſu maximarum rerum eſſem, recuſantem nemo aut in ſenatu, aut ad populum audiuit, quo minus inſectanti me magiſtro equitum, quod fando nunquam antè auditum erat, imperium mecum æquaretur. rebus quàm verbis aſſequi malui, vt qui aliorum iudicio mihi comparatus erat, ſua mox confeſſione me ſibi præferret. nedum ego perfunctus honoribus certamina mihi atq; æmulationes, cum adoleſcente florentiſſimo proponam: videlicet vt mihi iam viuendo, non ſolùm rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fuerit, Africa prouincia decernatur. cum ea gloria quæ parta eſt, viuendum atque moriendum eſt. Vincere ego prohibui Annibalem, vt à vobis, quorum vigent nunc vires, etiam vinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere P. Corneli æquum erit, ſi cùm in me ipſo nunquam pluris famam hominum quàm Rempub. fecerim: ne tuam quidem gloriam bono publico præponam. quanquam ſi aut bellum nullum in Italia, aut is hoſtis eſſet, ex quo victo nihil gloriæ quæreretur: qui te in Italia retineret, etſi id bono publico faceret, ſimul cum bello materiam gloriæ tuæ ire ereptum videri poſſet. cùm verò Annibal hoſtis incolumi exercitu XIIII. annum Italiam obſideat, pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ, ſi hoſtem eum, qui tot funerum, tot cladium nobis cauſa fuit, tu conſul Italia expuleris? & ſicut penes C. Luctatium prioris Punici perpetrati belli titulus fuit, ita penes te huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt præferendus, aut illud bellum huic, aut victoria illa maior clariorq;, quàm hæc (modò contingat vt te conſule vincamus) futura eſt. Ab Drepano atq; Eryce detraxiſſe Amilcarem, quàm Italia expuliſſe Pœnos atq; Annibalem malis? Ne tu quidem, & ſi magis partam quàm ſperatam gloriam amplecteris: Hiſpania potius quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. Nondum is eſt Annibal, quem non magis timuiſſe videatur, quàm contempſiſſe,

qui aliud

* Val. 100. con.

Q. Fabij Maximi oratio, qua ſuadet, ne Scipioni Africa prouincia extra ſortem mandetur.

A qui aliud bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per istos circuitus, vt cùm in Africam traieceris, secuturum te illuc Annibalem speres, potius quàm recto hinc itinere, vbi Annibal est, eò bellum intendis? Egregiam istam palmam belli Punici patrati petis? & natura prius est, tua cùm defenderis, aliena ire oppugnatum. pax antè in Italia quàm bellum in Africa sit: & nobis prius decedat timor, quàm vltrò alijs inferatur. si vtrumq; tuo ductu auspicioq; fieri potest: Annibale hîc victo, illic Carthaginem expugna. si alterutra victoria nouis consulibus relinquenda est: prior cùm maior clariorq;, tum causa etiam insequentis fuerit. Nam nunc quidem præterquam quòd & in Italia & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quòd vnde classes tueamur, vnde commeatibus præbentis sufficiamus, ni-
B hil reliqui est, periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret. Quid? si (quod omnes dij omen auertant, & dicere etiam reformidat animus, sed quæ acciderunt, accidere possunt) victor Annibal ire ad vrbem pergat: tum demum te consulem ex Africa, sicut Q. Fuluium à Capua, accersemus? Quid? quòd in Africa quoq; Mars communis pars belli erit? Domus tibi tua, pater patruusq; intra triginta dies cum exercitibus cæsi documento sint, vbi per aliquot annos maximis rebus terra mariq; gerendis amplissimum nomen apud exteras gentes populi Romani vestræq; familiæ fecerant. Dies me deficiat, si reges, imperatoresq; temerè in hostium terras transgressos cum maximis cladibus suis exercituumq; suorum, enumerare velim. Athenienses, prudentissima ciuitas, bello domi re-
C licto, authore æquè impigro ac nobili iuuenę magna classe in Siciliam transmissa, vna pugna nauali florentem Rempublicam suam in perpetuum afflixerũt. Externa & nimis antiqua repeto. Africa eadem ista, & M. Attilius insigne vtriusq; fortunæ exemplum, nobis documento sint. Næ tibi P. Corneli, cùm ex alto Africam conspexeris, ludus & iocus, fuisse Hispaniæ tuæ videbuntur. quid enim simile? Pacato mari præter oram Italiæ, Galliæq; vectus Emporias in vrbem sociorum classem appulisti: expositos milites per tutissima omnia ad socios & amicos populi Romani, Tarraconẽ duxisti: ab Tarracone deinde iter per præsidia Romana: circa Iberum exercitus patris patruiq; tui, post amissos imperatores ferociores calamitate ipsa facti: & dux tumultuarius quidem ille L. Martius, & militari suffragio ad tempus electus, cęterùm si nobili-
D tas ac iusti honores adornarent, claris imperatoribus qualibet arte belli par: oppugnata per summum otium Carthago, nullo trium Punicorum exercituum socios defendente. Cætera, neq; ea eleuo, nullo tamen modo Africo bello comparanda, vbi non portus vllus classi nostræ apertus, non ager pacatus, nõ ciuitas socia, non rex amicus, non consistendi vsquam locus, non procedendi. quacunq; circunspexeris, hostilia omnia atque infesta. An Syphaci Numidisq; credis? satis sit semel creditum, non semper temeritas est felix: & fraus fidem in paruis sibi præstruit, vt cum operæ precium sit, cum mercede magna fallat. Non hostes patrem patruumq; tuum armis prius, quàm Celtiberi socij fraude, circumuenerunt, nec tibi ipsi à Magone & Asdrubale hostium ducibus, quantum ab Indibili & Mandonio in fidem acceptis, periculi fuit;
E Numidis tu credere potes, defectionem militum tuorum expertus? Et Syphax & Masanissa, se, quàm Carthaginienses, malunt potentissimos in Africa esse: Carthaginienses, quàm quenquam alium. nunc illos æmulatio inter sese, & omnes causæ certaminum acuunt, quia procul externus metus est. ostende illis Romana arma, & exercitum alienigenam: iam velut ad commune restinguendum incendium concurrent. Aliter ijdem illi Carthaginienses Hispaniam defenderunt: aliter mœnia patriæ, templa deûm, aras & focos defendent: cùm euntes in prælium pauida prosequetur coniunx, & parui liberi occursabunt. Quid porrò? si satis cõfisi Carthaginienses consensu Africę, fide sociorũ regum, mœnibus suis, cùm tuo exercitusq; tui præsidio nudatam Italiam viderint: ipsi vltro nouum exercitũ in Italiã aut ex Africa miserint? aut Magonem, quem à Balearibus classe transmissa iam præter oram Ligurũ Alpinorum

vectari

vectari conſtat, Annibali ſe coniungere iuſſerit? nempe in eodem terrore erimus, in F
quo nuper fuimus, cùm Aſdrubal in Italiam tranſcendit. quem tu, qui non ſolum
Carthaginem, ſed omnem Africam exercitu tuo es clauſurus, è manibus tuis in Itali-
am emiſiſti. Victum à te dices: eo quidem minus vellem, & id tua, non Reipublicæ
ſolùm cauſa, iter datum victo in Italiam eſſe. Patere nos omnia quæ proſpera tibi ac
Reipublicæ in imperio euenere, tuo conſilio aſſignare: aduerſa caſibus incertis belli
& fortunæ legare. quo melior fortiorq; es, eò magis talem præſidem ſibi patria atq;
vniuerſa Italia retinet. Non potes ne ipſe quidem diſſimulare, vbi Annibal ſit, ibi ca-
put atq; arcem huius belli eſſe. quippe qui præ tè feras, eam tibi cauſam traijciendi in
Africam eſſe, vt Annibalem eò trahas. Siue igitur hic, ſiue illic, cum Annibale eſt tibi
futura res. vtrum ergo tandem firmior eris in Africa ſolus, an hic tuo collegæq; exer- G
citu coniuncto, ne Claudius quidem & Liuius coss. tam recenti exemplo, quantum
id interſit, documento ſunt? Quid Annibalem vtrum tandem extremus angulus agri
Brutij fruſtra iamdiu poſcentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago, & tota
ſocia Africa potentiorem armis virisq; faciet? Quod iſtuc conſilium eſt, ibi malle de-
cernere, vbi tuæ dimidio minores copiæ ſint, hoſtium multo maiores: quàm vbi du-
obus exercitibus aduerſus vnum tot prælijs & tam diuturna & graui militia feſſum,
pugnandum ſit? Quàm compar conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa. ille
conſul profectus in Hiſpaniam, vt Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret, in
Italiam ex prouincia redijt. tu, cùm Annibal in Italia ſit, relinquere Italiam paras: non
quia Reipublicæ id vtile, ſed quia tibi amplum & glorioſum cenſes eſſe. ſicut cùm H
prouincia & exercitu relicto ſine lege, ſine ſenatuſconſulto, duabus nauibus populi
Romani imperator fortunam publicam & maieſtatem imperij, quæ tum in tuo ca-
pite periclitabantur, commiſiſti. Ego P. Cornelium P.C. Reipublicæ nobisq;, non ſi-
bijpſi priuatim creatum conſulem exiſtimo: exercitusq; ad cuſtodiam vrbis atq; Ita-
liæ ſcriptos eſſe, non quos regio more per ſuperbiam conſules quo terrarum velint,
traijciant. Cùm oratione ad tempus parata Fabius, tum authoritate & inueterata
prudentię fama magnam partem ſenatus & ſeniores maximè mouiſſet: pluresq; con-
Scipionis oratio, qua Fabianæ re- ſilium ſenis quàm animum adoleſcentia ferocem laudarẽt, Scipio ita locutus fertur:
ſpondet. Et ipſe Q. Fabius principio orationis P.C. commemorauit, in ſententia ſua poſſe ob-
trectationem ſuſpectam eſſe, cuius ego rei nõ tam ipſe auſim tantum virum inſimu- I D
lare, quàm quòd ea ſuſpicio, vitio orationis an rei, haud ſanè purgata eſt. ſic enim ho-
nores ſuos & famam rerum geſtarum extulit verbis ad extinguendũ inuidiæ crimen,
tanquam mihi ab infimo quoq; periculum ſit, ne mecum ęmuletur: & non ab eo qui,
quia ſuper cæteros excellat, quò me quoq; niti non diſſimulo, me ſibi æquari nolit,
ſic ſenem ſe perfunctum, & me infra ætatem filij ſui poſuit, tanquam non longius
quàm quantum vitæ humanæ ſpatium eſt, cupiditas gloriæ extendatur: maximaq;
pars eius in memoriam ac poſteritatem prominear. Maximo cuiq; id accidere animo
certum habeo, vt ſe non cum præſentibus modò, ſed cum omnis æui claris viris com-
paret. Equidem haud diſſimulo, me tuas Q. Fabi laudes non aſſequi ſolùm velle, ſed
(bona venia tua dixerim) ſi poſſim, etiam exſuperare. Illud nec tibi in me, nec mihi in K
minores natu animi ſit, vt nolimus quenquã noſtri ſimilem euadere ciuem: id enim
non eorum modò quibus inuiderimus, ſed Reipublicæ, & penè omnis generis hu-
mani detrimentum ſit. Commemorauit quantum eſſem periculi aditurus, ſi in Afri-
cam traijcerem: vt meam quoq;, non ſolùm Reipublicæ & exercitus vicem videretur
ſolicitus. Vnde hæc repentè de me cura exorta? cùm pater patruusq; meus interfecti,
cùm duo exercitus eorum propè occidione occiſi eſſent: cùm amiſſæ Hiſpaniæ, cùm
quatuor exercitus Pœnorum, quatuorq; duces omnia metu armisq; tenerent: cùm
quæſitus ad id bellum imperator nemo ſe oſtenderet, præter me, nemo profiteri no-
men auſus eſſet: cùm mihi quatuor & viginti annos nato detuliſſet imperium popu-
lus Romanus: quid ita tum nemo ætatem meam, vim hoſtium, difficultatem belli,

patris

A patris patruiq; recentem cladem commemorabat? vtrum maior aliqua nunc in Africa calamitas accepta est, quàm tunc in Hispania erat? an maiores nunc sunt exercitus in Africa, duces plures melioresq;, quàm tunc in Hispania fuerunt? an ætas mea tunc maturior bello gerendo fuit, quàm nunc est? an cum Carthaginiensi hoste in Hispania, quàm in Africa bellum geri aptius est? Facile est post fusos fugatosq; quatuor exercitus Punicos, post tot vrbes vi captas, aut metu subactas in ditionem, post perdomita omnia vsque ad Oceanum, tot regulos, tot sæuas gentes, post receptam totam Hispaniam, ita vt vestigium nullum belli reliquum sit, eleuare meas res gestas: tam Hercule quàm si victor ex Africa redierim, ea ipsa eleuare, quæ nunc retinendi mei causa, vt terribilia eadem videantur, verbis extolluntur. Negat aditum esse in Afri-
B cam, negat vllos patêre portus: M. Attilium captum in Africa cõmemorat, tanquam M. Attilius primo accessu ad Africam offenderit: neque recordatur, illi ipsi tam infesti imperatori patuisse tamen portus Africæ, & res egregias primo anno gessisse: & quantum ad Carthaginienses duces attinet, inuictum ad vltimum permansisse. Nihil igitur me isto exemplo terrueris: si hoc bello, non priore, si nuper, non annis ante quadraginta ista clades accepta foret: qui ego minus in Africam Regulo capto, quàm Scipionibus occisis in Hispaniam, traijcerem: nec felicius Xantippum Lacedæmonium Carthagini, quàm me patriæ meæ sinerem natum esse: crescereq; mihi ex eo ipso fiducia, quòd possit in hominis vnius virtute tantum momenti esse. At etiam Athenienses audiendi sunt, temerè in Siciliam omisso domi bello transgressi.
C Cur ergò, quoniam Græcas fabulas narrare vacat, non Agathoclem potius Syracusanum regem, cùm diu Sicilia Punico bello vreretur, transgressum in hanc eandem Africam, auertisse eò bellum, vnde venerat, refers? Sed quid vltro metum inferre hosti, & ab se remoto periculo alium in discrimen adducere, quale sit, veteribus externisq; exemplis admonere opus est? maius præsentiúsue vllum exemplum esse quàm Annibal potest? multum interest, alienos populêre fines, an tuos vri excindiq; videas. plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti. Ad hoc maior ignotarum rerum est terror. bona malaq; hostium ex propinquo ingressus, fines aspicias. Non sperauerat Annibal fore, vt tot in Italia populi ad se deficerent, quot defecerunt post Cannensem cladem: quanto minus quicquam in Africa Carthaginiensibus firmum
D ac stabile est. infidis socijs, grauibus ac superbis dominis? Ad hæc nos etiam deserti ab socijs viribus nostris, milite Romano stetimus. Carthagine nihil ciuilis roboris est, mercede paratos milites habent, Afros Numidasq;, leuissima fidei mutandæ ingenia. Hic modo nihil moræ sit, vnà & traiecisse me audietis, & ardere bello Africam, & molientem hinc Annibalem, & obsideri Carthaginem. lætiores, & frequentiores ex Africa expectate nuntios, quàm ex Hispania accipiebatis. Has mihi spes subijcit fortuna populi Romani, dij fœderis ab hoste violati testes, Syphax & Masanissa reges: quorum ego fidei ita innitor, vt veriturus perfidiam sim. Multa quæ nunc ex interuallo non apparent, bellum aperiet. & id est viri & ducis, non deesse fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium. Habebo Q. Fabi, parem quidem
E Annibalem: sed illum potius ego traham, quam ille me retineat. in sua terra cogam pugnare eum: & Carthago potius præmium victoriæ erit, quàm semiruta Brutiorum castella. Ne quid interim dum traijcio, dum expono exercitum in Africam, dum castra ad Carthaginem promoueo, Respublica hic detrimenti capiat, quod tu Q. Fabi, cùm victor tota Italia volitaret Annibal, potuisti præstare: hoc vide ne contumeliosum sit concusso iam, & penè fracto Annibale negare, posse P. Licinium consulem virum fortissimum præstare. qui ne à sacris absit pontifex maximus, ideo in sortem tam longinquæ prouinciæ non venit. Si hercule nihilo maturius hoc, quo ego censeo, modo perficeretur bellum: tamen ad dignitatem populi Romani, famamq; apud reges gentesq; externas pertinebat, non ad defendendam modò Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri nobis animum esse: nec hoc credi vulgariq;,

quòd Annibal ausus sit, neminem ducem Romanorum audere: & priore Punico F
bello, tum cùm de Sicilia certaretur, toties Africam nostris exercitibus & classibus oppugnatam: nunc cùm de Italia certatur, Africam pacatam esse. Requiescat aliquando diu vexata Italia, vratur, populeturq; inuicem Africa. castra Romana potius Carthaginis portis immineant, quàm nos iterum vallum hostium ex mœnibus nostris videamus. Africa sit reliqui belli sedes: illuc terror fugaq;, populatio agrorum, defectio sociorum, cæterę belli clades, quæ in nos per quatuordecim annos ingruerunt, vertantur. Quæ ad Rempublicam pertinent, & bellum quod instat, & prouincias de quibus agitur, dixisse satis est. Illa longa oratio nec ad vos pertinens sit: si quemadmodum Q. Fabius meas res gestas in Hispania eleuauit, sic & ego contra gloriam eius eludere, & meam verbis extollere velim, neutrum faciam P.C. & si nulla alia re, mode- G
stia certè & temperamento linguæ adolescens senem vicero. ita & vixi; & res gessi, vt tacitus ea opinione, quam vestra sponte conceptam animis haberetis, facilè contentus essem. Minus æquis animis auditus est Scipio, quia vulgatũ erat, si apud senatum non obtinuisset, vt prouincia Africa sibi decerneretur, ad populum extemplò laturum. Itaq; Q. Fuluius qui consul quater, & censor fuerat, postulauit à consule, vt palam in senatu diceret, permitterétne patribus, vt de prouincijs decernerẽt: staturusq; eo esset, quod censuissent, an ad populum laturus. Cùm Scipio respondisset, se quod è Republica esset, facturum: tum Fuluius, Non ego ignarus quid responsurus facturúsue esses, quæsiui: quippe cùm præ te feras tentare magis, quàm consulere senatum: & ni prouinciam tibi quàm volueris extemplò decernamus, paratam rogationem ha- H
beas. Itaq; à vobis tribuni plebis postulo, inquit, vt sententiam mihi ideò non dicenti, quod si in meam sententiam discedatur, non sit ratum habiturus consul, auxilio sitis. inde altercatio orta, cùm consul negaret æquũ esse tribunos intercedere, quo minus suo quisq; loco senator rogatus sententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt: Si consul senatui de prouincijs permittit, stari eo quod senatus censuerit, placet: nec de ea re ferre ad populum patiemur, si non permittit, qui de ea re sententiam recusabit dicere auxilio erimus. Consul diem ad colloquendum cum collega petijt. Postero die permissum senatui est. Prouinciæ ita decretæ: Alteri consuli Sicilia, & triginta rostratæ naues, quas C. Seruilius superiore anno habuisset: permissumq; vt in Africam, si id è Republica esse censeret, traijceret. Alteri Brutij, & bellum cum Annibale cum eo I
exercitu, quem L. Veturius, aut Q. Cæcilius habuit, & vt L. Veturius & Q. Cæcilius sortirentur inter se, compararéntue, vt in Brutijs duabus legionibus, quas consul reliquisset, rem gereret: imperiumq; in annum ei prorogaretur, cui ea prouincia euenisset. Et cæteris prætoribus consulibusq;, qui exercitibus prouincijsq; præfuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæcilio sorte euenit, vt cum consule in Brutijs aduersus Annibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia & fauore spectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex pręda Asdrubalis portandũ missi, M. Pomponius Matho, & Q. Catulus, tulerunt coronã aureã* CC. pondo, & simulachra spoliorum, ex* M. pondo argenti facta. Scipio, cùm vt delectũ haberet, neq; impetrasset, neq; magnopére tetendisset, vt voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit: & quia K
impensę negauerat Reipub. futuram classem, vt quæ à socijs darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriæ primum populi pro suis quisq; facultatibus consulem adiuturos polliciti. Cærites frumentum socijs naualibus, commeatumq; omnis generis, Populonienses ferrum, Tarquinienses lintea in vela, Volaterrani armamenta nauium & frumentum: Aretini triginta millia scutorum, galeas totidem, pila, gæsa, hastas longas, millium quinquaginta summam pari cuiusq; generis numero expleturos: secures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL. longas naues opus esset: tritici centum & viginti millia modiũm, & in viaticum decurionibus remigibusq; collaturos: Perusini, Clusini, Rusellani, abietem in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum: abiete ex publicis syluis est vsus. Vmbriæ populi, Nursiniq;

Altercatio orta inter Scipionem & tribunos plebis.

Senatusconsultum de prouincijs.

Scipionis ludi.

* Val. 224000. cor.

* Valet 10000. coron.

Hetruriæ populi Scipionem in ornanda classe iuuant.

& Rea-

A & Reatini & Amiternini, Sabinusq; omnis ager, milites polliciti. Marsi, Peligni Marruciniq; multi voluntarij nomina in classem dederunt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis essent, cohortem armatam sexcentorum hominum miserunt. triginta nauium carinæ, viginti quinqueremes, decem quadriremes cùm essent positæ, ipse ita instituit operi, vt die quadragesimo quinto, quàm ex syluis detracta materia erat, naues instructæ armatæq; in aquam deductæ sint. Profectus in Siciliam est triginta nauibus longis, voluntariorum septem fermè millibus in naues impositis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus consulares venit. ex eis eum sibi sumpsit, quem L. Veturius Consul habuerat. Metello, quibus præfuisset legionibus ijs præesset, facilius cum assuetis imperio rem gesturum ratus, permisit. Et prætores diuersi in prouin

Scipio in Siciliam proficiscitur.

B cias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat, agri Campani regionem à fossa Græca ad mare versam vendere quæstores iussi. indicio quoque permisso, qui ager ciuis Campani fuisset, vt is publicus populi Romani esset: indici præmium constitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus esset, pars decima. Et Cn. Seruilio Prętori vrbis negotium datum, vt Campani ciues vbi cuiq; ex senatusconsulto liceret, habitarent, animaduerteretq; in eos, qui alibi habitarent. Eadem æstate Mago Amilcaris filius ex minore Balearium insula, vbi hybernarat, iuuentute lecta in classem imposita in Italiam triginta fermè rostratis nauibus & multis onerarijs, duodecim millia peditum, duo fermè equitum traiecit: Genuamq; nullis pręsidijs maritimam oram tutantibus, repentino aduentu cępit: inde ad oram Ligurum Alpinorum, si quos ibi motus facere

Mago cum exercitu in Italiam traiecit.

Genua à Magone capta.

C posset, classem appulit. Ingauni (Ligurum ea gens est) bellum ea tempestate gerebant cum Epanterijs montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido Alpino præda depositа, & decem longis nauibus in statione ad præsidium relictis, cæteris Carthaginem missis ad tuendam maritimam oram, quia fama erat, Scipionem traiecturum esse: ipse societate cum Ingaunis, quorum gratiam malebat, composita, montanos instituit oppugnare. Et crescebat exercitus indies, ad famam nominis eius Gallis vndiq; confluentibus. Ea literis cognita Sp. Lucretij, ne frustra Asdrubale cum exercitu deleto biennio antè forent lætati, si par aliud inde bellum duce tantùm mutato oriretur, curam ingentem accenderunt patribus. Itaq; & M. Liuium Procos. ex Hetruria volonum exercitum admouere Ariminum iusserunt, & Cn. Seruilio prætori negotium

D datum, vt si è Republica censeret esse, duas vrbanas legiones, cui imperio videretur dato, ex vrbe duci iuberet. M. Valerius Læuinus Aretium eas legiones duxit. Eisdem diebus naues onerariæ Pœnorum ad LXXX. circa Sardiniam ab Cn. Octauio, qui prouinciæ præerat, captæ. Eas Cælius frumento misso ad Annibalem, commeatuq; onustas: Valerius prædam Hetruscam Ligurumq; montanorum captiuos, Carthaginem portantes, captas tradit. In Brutijs nihil fermè anno eo memorabile gestum est. Pestilentia incesserat pari clade in Romanos Pœnosq;, nisi quòd Punicum exercitum super morbum etiam fames affecit. Propter Iunonis Laciniæ templum æstatem Annibal egit: ibiq; aram condidit, dedicauitq; cum ingenti rerum ab se gestarum titulo, Punicis Græcisq; literis insculpto.

Pœnorum naues onerariæ 80. captæ.

Pestilentia.

E

EPITOME LIBRI XXIX.

IX Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione missus, ingentem prædam reportauit: & mandata Masanissæ Scipioni exposuit, conquerentis quòd non exercitum in Africam traiecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Romano, quod Indibilis excitauerat. ipse in acie occisus Mandonius exposcentibus Romanis a suis deductus est. Magoni, qui in Galliam & Ligusiam ierat, ex Africa & militum ampla manus missa, & pecuniæ quibus auxilia conduceret: præceptumq;, vt se Annibali iungeret. Scipio à Syracusis in Brutios traiecit, & Locros, pulso Punico præsidio, fugatoq; Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romam à Pessinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sybillinis inuento: pelli Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset. tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiæ. Lapis erat, quem Matrem deum incolæ dicebant. excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, eius qui in Hispania perierat, vir optimus a senatu iudicatus, adolescens nondum quæstorius: quoniam ita responsum habebatur, vt numen id ab optimo viro reciperetur, consecraretur q; Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminij legati quererentur, quòd pecuniam Proserpinæ abstulerat, & liberos eorum & coniuges stuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est.

Cùm falsus rumor de P. Scipione Procos. qui in Sicilia erat, in vrbem perlatus esset, tanquam luxuriaretur: missis ob hoc legatis à I
senatu, qui explorarent, an ea ver tessent, purgatus infamia Scipio in Africam traiecit senatus permissu. Syphax accepta filia in matrimonium Asdrubalis Gisgonis, amicitia quam cum Scipione ipse iunxerat, renuntiauit. Masanissa rex Masesulorum, dum pro Carthagine in Hispania militat, amisso patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum sæpe repetito, aliquot prælijs à Syphace rege Numidarum victus, in totum priuatus est: & cum ducentis equitibus exul Scipioni se iunxit, & cum eo primo statim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Asdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Vticæ depulsus, hyberna communiuit. Sempronius consul in agro Crotoniensi prosperè aduersus Annibalem pugnauit. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCXV. millia. Inter censores M. Liuium & Claudium Neronem notabilis discordia fuit. nam & Claudius Liuio collegæ equum ademit, quòd à populo Romano damnatus, actusq; in exilium fuerat: & Liuius Claudio, quòd falsum in se testimonium dixisset. & quòd minimè bona fide secum in gratiam rediisset. idem omnes tribus, extra vnam, ærarias reliquit, quòd & innocentem se damnassent, & postea consulem censoremq; fecissent.

Scipio trecentos iuuenes Romanos delegit, quos Siculorum totidem armis & equis ornauit.

SCIPIO posteaquam in Siciliam venit, voluntarios milites ordinauit, centuriauitq;, ex ijs trecentos iuuenes florentes G
ætate, & virium robore insignes circa se habebat, ignorantes quem ad vsum neq; centuriati, neq; armati seruarentur. tum ex totius Siciliæ iuniorum numero principes genere & fortuna trecentos equites, qui secum in Africam traijcerent, legit: diemq; ijs qua equis armisq; instructi atq; ornati adessent, edixit. Grauis ea militia procul domo terra mariq; multos labores, magna pericula allatura videbatur: neq; ipsos modo, sed parentes cognatosq; eorum ea cura angebat. Vbi dies quæ dicta erat, aduenit, arma equosq; ostenderunt. tum Scipio renuntiari sibi dixit, quosdam equites Siculorum tanquam grauem & duram horrere eam militiam. si qui ita animati H
essent, malle eos sibi iam tunc fateri, quàm post modum querentes, segnes atq; inutiles milites Reipub. esse. expromerent quid sentirent. cum bona venia se auditurum. Vbi ex his vnus ausus est dicere, se prorsus, si sibi vtrum vellet, liberum esset, nolle militare, tum Scipio ei: Quando igitur adolescens quid sentires non dissimulasti, vicarium tibi expediam, cui tu arma equumq; & cætera instrumenta militiæ tradas, & tecum hinc extemplò domum ducas, exerceas, docendum cures, equo tradito armisq;. Læto conditionem accipienti vnum ex CCC. quos inermes habebat, tradit. Vbi hoc modo exauthoratum equitem cum gratia imperatoris cæteri viderunt: se quisq; excusare, & vicariũ accipere. Ita trecentis Siculis Romani equites substituti sine publica impensa docendorum atque exercendorum curam Siculi habuerunt: quia edictum I
imperatoris erat, ipsum militaturum, qui ita non feciisset. Egregiam hanc alam equitum euasisse ferunt, multisq; prælijs Rempub. adiuuisse. Legiones inde cum inspiceret, plurimorum stipendiorum ex ijs milites delegit, maximè qui sub duce Marcello militauerant: quos cum optima disciplina institutos credebat, tum etiam ab longa Syracusarum obsidione peritissimos esse vrbium oppugnandarum: nihil enim paruum, sed Carthaginis iam excidia agitabat animo. Inde exercitum per oppida dispertit: frumentum Siculorum ciuitatibus imperat: ex Italia aducto parcit, veteres naues reficit, & cum ijs C. Lælium in Africam prædatum mittit, nouas Panormi subducit, quia ex viridi materia raptim factæ erant, vt in sicco hybernarent. Præparatis omnibus ad bellum, Syracusas nondum ex magnis belli motibus satis tranquillas venit. K
Græci res à quibusdam Italici generis eadem vi, qua per bellum cęperant, retinentibus, concessas sibi ab senatu repetebant. Omnium primum ratus, tueri publicam fidem, partim edicto, partim iudicijs etiam in pertinaces ad obtinẽdam iniuriam reditis, suas res Syracusanis restituit. Non ipsis tantum ea res, sed omnibus Siciliæ populis grata fuit, eoq; enixius bellum adiuuerunt. Eadem æstate in Hispania coortum ingens bellum, conciente Illergete Indibili, nulla alia de causa, quàm per admirationem Scipionis contemptu imperatorum aliorum orto. Eum superesse vnum ducem Romanis, cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hispaniam cæsis Scipionibus alium, quem mitterent, habuisse: & posteaquam in Italia grauius bellum vrgeret, aduersus Annibalem eum accersitum, præterquam quòd nomina tantum

Marcelli milites.

Syracusæ nondum tranquillæ erant.

Indibilis deficit à Romanis.

ducum

A ducum in Hiſpania Romani haberent, exercitum quoq; inde veterem deductum. trepida omnia & inconditam turbam tyronum eſſe. nunquam talem occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitum ad eam diem aut Carthaginienſibus, aut Romanis: nec inuicem his, aut illis, ſed interdum vtriſq; ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginienſes: ab Hiſpanis, ſi conſentirent, pelli Romanos poſſe: vt ab omni externo imperio ſoluta in perpetuum Hiſpania in patrios rediret mores ritusq;. Hæc taliaq; dicendo non populares modò, ſed Auſetanos quoq; vicinam gentem concitat, & alios finitimos ſibi atq; illis populos. itaq; intra paucos dies xxx. millia peditum, quatuor fermè equitum in Sedetanum agrum, quo edictum erat, conuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus & L. Manlius Acidinus, ne gliſceret prima negligendo bellum: *Hiſpanorum exercitus aduerſus imperatores Romanos, Lentulum & Manlium Acidinum.*

B iunctis & ipſi exercitibus per agrum Auſetanum hoſtico tanquam pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtium peruenere. trium millium ſpatio procul à caſtris eorum poſuerunt caſtra. Primò per legatos nequicquam eſt tentatum, vt diſcederetur ab armis. deinde cùm in pabulatores Romanos impetus repentè ab equitibus Hiſpanis factus eſſet, ſummiſſo ab ſtatione Romana equitatu, prælium equeſtre fuit, haud ſanè memorando in partem vllam euentu. Sole oriente poſtero die armati inſtructiq; omnes mille fermè paſſus procul à caſtris Romanis aciem oſtendêre: Medij Auſetani erant: cornua dextrũ Illergetes, lęuũ ignobiles tenebant Hiſpani populi, inter cornua & mediam aciem interualla patentia ſatis latè fecerunt: quà equitatum, vbi tempus eſſet, emitterent. Et Romani more ſuo exercitum cùm inſtruxiſſent, id

C modò hoſtium imitati ſunt. vt inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent vias. Cæterùm Lentulus ei parti vſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcentẽ interuallis hoſtiũ aciem equites immiſiſſet: Ser. Cornelio tribuno militum imperat, equites per patentes in hoſtium acie vias immittere equos iubeat: ipſe cœpta parùm proſperè pedeſtri pugna tantum moratus, dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata erat, tertiamdecimam legionem ex ſubſidijs in primam aciem firmamentum ducit. poſteaquam æquata ibi pugna eſt, ad L. Manlium inter prima ſigna hortãtem, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem, venit. indicat tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Ser. Corneliũ, procella equeſtri hoſtes circunfuſurum. Vix hæc dicta dederat, cùm Romani equites in medios

D inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbarunt, ſimul equitibus Hiſpanorum viam immittendi eques clauſerunt. itaq; omiſſa pugna equeſtri, ad pedeſtrem Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores vt turbatos hoſtium ordines, & trepidationem pauoremq; & fluctuantia viderũt ſigna, hortantur, orant milites, vt perculſos inuadant, neu reſtituat aciem patiantur. Nõ ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetum barbari, ni regulus ipſe Indibilis cum equitibus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditum ſe obieciſſet. Ibi aliquandiu atrox pugna ſtetit. tandem poſtquam ij qui circa regem ſeminecem reſtantẽ, deinde pilo terræ affixum pugnabant, obruti telis occubuerunt, tum fuga paſſim cœpta, plures cæſi, quia equos conſcendendi equitibus ſpatium non fu- *Hiſpani in fugam verſi compluribus cæſis.*

E erat, & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec antè abſceſſum eſt, quàm caſtris quoq; exuerunt hoſtem. Tredecim millia Hiſpanorum cæſa eo die, DCCC. fermè capti. Romanorum ſociorumq; paulò amplius CC. maximè in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant, ſparſi primò per agros, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in concilium, conqueſtiq; ibi clades ſuas, increpitis authoribus belli, legatos mittendos ad arma tradenda, deditionemq; faciendam cenſuerunt. Quibus culpam in authores belli Indibilem, cęterosq; principes, quorum pleriq; in acie cecidiſſent, conferentibus, tradentibusq; arma & dedentibus ſeſe reſponſum eſt. In deditionem ita accipi eos, ſi Mandonium cęterosq; *Mandonius cæteriq; belli authores deduntur Romanis.*

belli concitatores tradidiſſent viuos. ſin minus, exercitus ſe in agrum Illergetum Auſetanorumq; & deinceps aliorum populorum ducturos. Hæc dicta legatis, renuntiataq; in concilium. Ibi Mandonius, cæteriq; principes comprehenſi, traditi ad ſupplicium.

cium. Hiſpanis populis reddita pax: ſtipendium eius anni duplex, & frumentum ſex F
menſium imperatum, ſagaq; & togæ exercitui: & obſides ab triginta fermè populis
accepti. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos dies con-
cito & compreſſo, in Africam omnis terror verſus. C. Lælius nocte ad Hipponem
Regium cùm acceſſiſſet, luce prima ad populandum agrum ſub ſignis milites, ſocio-
ſq; nauales duxit. Omnibus pacis modo incurioſè agentibus, magna clades illata:
Carthaginienſes ex territi audito Scipionis aduentu. nuntijq; trepidi Carthaginem terrore ingenti compleuêre, claſſem Romanam Sci-
pionemq; imperatorem (& fama fuerat iam in Siciliam tranſgreſſum) aduenisſe. Nec
quot naues vidiſſent, nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in ma-
ius metu augente accipiebant. itaque primò terror pauorq;, deinde mœſtitia animos
inceſſit: tantum fortunam mutaſſe, vt qui modo ipſi exercitum ante mœnia Roma- G
na habuiſſent victores, ſtratis tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut vi
aut voluntate in deditionem accepiſſent, ij verſo Marte, Africæ populationes, & ob-
ſidionem Carthaginis viſuri forent: nequaquam pari ad patienda ea robore, ac Ro-
mani fuiſſent. Illis Romanam plebem, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorem
ſemper, frequentioremq; pro tot cæſis exercitibus ſuboleſcentem: cæterùm ſuam
plebem imbellem in vrbe, imbellem in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris,
gente ad omnem auram ſpei mobili atque infida. iam reges, Syphacem poſt collo-
quium cum Scipione alienatum, Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimum ho-
ſtem. nihil vſquam ſpei, nihil auxilij eſſe. nec Magonem ex Gallia mouere tumultus
quicquam, nec coniungere ſe Annibali: & Annibalem ipſum iam & fama ſeneſcere, H
& viribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuntio animos, rurſus terror inſtans
reuocauit ad conſultandum, quónam modo obuiam præſentibus periculis iretur.
Delectus raptim in vrbe agrisq; haberi placet, mittere ad conducenda Afrorum au-
xilia, munire vrbem, frumentum conuehere, tela, arma parare, inſtruere naues, ac
mittere ad Hipponem aduerſus Romanam claſſem. Iam hæc agentibus, nuntius tan-
dem venit, Lælium non Scipionem, copiasq;, quantæ ad incurſiones agrorum ſatis
ſint, tranſuectas, ſummam belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum, mittiq;
ad Syphacem legationes, aliosq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Phi-
* Val. 120000. cor. lippum quoq; miſſi, qui* ducenta argenti talenta pollicerentur, vt in Siciliam aut
Italiam traijceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiam, vt omni terrore Scipionem I
retinerent. ad Magonem non legati modò, ſed xxv. naues longæ, ſex millia peditum,
octingenti equites, ſeptem elephanti, ad hæc magna pecunia ad conducenda auxilia,
quibus fretus propius vrbem Romam exercitum admoueret, coniungeretq; ſe An-
Maſaniſſa ad Lælium venit. nibali. Hæc Carthagine parabant, agitabantq;, cùm ad Lælium prædas ingentes ex
agro inermi ac nudo præſidijs agentem Maſaniſſa fama Romanæ claſſis excitus, cum
equitibus paucis venit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus, quòd non iam exerci-
tum in Africam traieciſſet, perculſis Carthaginienſibus, Syphace impedito finitimis
bellis, quem certum haberet, ſi ſpatium ad ſua vt velit componenda detur, nihil ſyn-
cera fide cum Romanis acturum. Hortaretur, ac ſtimularet Scipionem ne ceſſaret. ſe,
quanquam regno pulſus eſſet, cùm haud contemnendis copijs affuturum peditum K
equitumq;. nec ipſi Lælio morandum in Africa eſſe. claſſem credere profectam à
Carthagine, cum qua abſente Scipione non ſatis tutum eſſet contrahi certamen. Ab
hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues præda onuſtas ab Hippo-
ne ſoluit: reuectusq; in Siciliam, mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit. Eiſdem fer-
mè diebus naues, quæ ab Carthagine ad Magonem miſſæ erant, inter Albingaunos,
Ligures Genuamq; acceſſerunt. In ijs locis tum fortè Mago tenebat claſſem. qui le-
gatorum auditis verbis, iubentium exercitus quàm maximos comparare, extemplò
Mago Gallos & Ligures in concilium vocat. Gallorum & Ligurum (nanque vtriuſque gentis ingens ibi multitudo erat) conci-
lium habuit. & miſſum ſe ad eos vindicandos in libertatem ait: & vt ipſi cernant,
mitti ſibi ab domo præſidia: ſed quantis viribus, quanto exercitu id bellum gere-
retur, in

A retur, in eorum poteſtate eſſe, duos exercitus Romanos, vnum in Gallia, alterum in Hetruria eſſe, ſatis ſcire: Sp. Lucretium ſe cum M. Liuio iuncturum. multa millia ipſis etiam armanda eſſe, vt duobus ducibus, duobus exercitibus Romanis reſiſtatur. Galli ſummam ad id ſuam voluntatem eſſe dicere. ſed cùm vna caſtra Romana intra fines, altera in finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeant, ſi palàm fiat auxilijs adiutum ab ſeſe Pœnum, extemplò infeſtos vtrinq; exercitus in agrum ſuum incurſuros. ea ab Gallis deſideraret, quibus occultè adiuuari poſſet. Liguribus, quòd procul agro, vrbibusq; eorum caſtra Romana ſint, libera conſilia eſſe. illos armare iuuentutem, & capeſſere pro parte bellum, æquum eſſe. Ligures haud abnuere, tempus modò duorum menſium petere ad delectus habendos. Interim Mago milites, Gallis di-
B miſſis, clàm per agros eorum mercede conducere. commeatus quoq; omnis generis occultè ad eum à Gallicis populis mittebantur. M. Liuius exercitum volonum ex Hetruria in Galliam traducit: iunctusq; Lucretio, ſi ſe Mago ex Liguribus propius vrbem moueat, obuiam ire parat: ſi Pœnus ſub angulo Alpium quietus ſe contineat, & ipſe in eadem ſtatione circa Ariminum Italiæ præſidio futurus. Poſt reditum ex Africa C. Lælij, & Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus, & militibus prædam ex hoſtium terra cernentib⁹ tota claſſe efferri, accenſis ad traijciendum quàm primum, interuenit maiori minor cogitatio, Locros vrbem recipiendi, quæ ſub defectionem Italiæ deſciuerat & ipſa ad Pœnos. Spes autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit: quòd latrocinijs magis quàm iuſto bello in Brutijs gerebantur res, principio ab
C Numidis facto, & Brutijs non ſocietate magis Punica, quàm ſuopte ingenio promptis in eum morem. poſtremò Romani quoque milites iam contagione quadam rapto gaudentes, quantum per duces licebat, excurſiones in hoſtium agros facere. Ab ijs egreſſi quidam vrbe Locrenſes circumuenti, Rhegiumq; abſtracti fuerant. in eo captiuorum numero fabri quidam fuere, aſſueti fortè apud Pœnos mercede opus in arce Locrorũ facere. ij cogniti ab Locrenſium principib⁹, qui exulabant Rhegij pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat: cùm cętera percunctantibus (vt mos eſt ijs qui diu abſunt) quę domi agerentur, expoſuiſſent: ſpem fecerunt, ſi redempti ac remiſſi forent, arcem ſe ijs tradituros. ibi ſe habitare, fidemq; ſibi rerũ omnium inter Carthaginienſes eſſe. Itaq; vt qui ſimul deſiderio patriæ agerentur, ſimul cupi-
D ditate inimicos vlciſcendi arderent, redemptis extemplò ijs, remiſſisq;, cum ordinem agendæ rei compoſuiſſent, ſignaq; quæ procul edita obſeruarent: ipſi ad Scipionem Syracuſas profecti, apud quem pars exulum erat, referentes ibi promiſſa captiuorum, cùm ſpem ab effectu haud abhorrentem conſuli feciſſent: tribuni militum cum ijs M. Sergius & P. Matienus miſſi, iuſſiq; ab Rhegio tria millia militum Locros ducere, & Q. Pleminio proprætori ſcriptum, vt rei agendæ adeſſet. Profecti ab Rhegio, ſcalas ad dictam altitudinem arcis fabricatas portantes, media fermè nocte ex eo loco, vn- *Locrorum arx capitur à Romanis.*
de conuenerat, ſignum dedere proditoribus arcis, qui parati, intentiq;, & ipſi ſcalas ad idipſum factas cùm demiſiſſent, pluribusq; ſimul locis ſcandentes accepiſſent, priuſquam clamor oriretur, in vigiles Pœnorum, vt in nullo tali metu ſopitos,
E impetus eſt factus. quorum gemitus primò morientium exauditus: deinde ſubita conſternatio ex ſomno, & tumultus. cùm cauſa ignoraretur, poſtremò certior res alijs excitantibus alios, iamq; ad arma pro ſe quiſq; vocabat. hoſtes in arce eſſe, & cædi vigiles, oppreſsiq; forent Romani, nequaquã numero pares, ni clamor ab ijs qui extra arcem erant ſublatus, incertus vnde accidiſſet, omnia vana augente nocturno tumultu, feciſſet. Itaq; velut plena iam hoſtium arce territi Pœni, omiſſo certamine in alteram arcem (duæ ſunt haud multum inter ſe diſtantes) confugiunt. Oppidani vrbem habebant, victoribus præmium in medio poſitam. Ex arcibus duabus prælijs quotidie leuibus certabatur. Q. Pleminius Romano, Amilcar Punico præſidio præerat: & accerſentes ex propinquis locis ſubſidia, copias augebant. Ipſe poſtremò veniebat *Annibal Locros contendit ſuis auxilium laturus.*
Annibal. nec ſuſtinuiſſent Romani, niſi Locrenſium multitudo exacerbata ſuperbia

Locros vrbem recipiendi ſpes, Scipionem ab Africa adeunda reuocat.

atque auaritia Pœnorum ad Romanos inclinaſſet. Scipioni vt nunciatum eſt, in maiore diſcrimine Locris rem verti, ipſumq; Annibalem aduentare: ne præſidium etiam periclitaretur haud facili inde receptu, & ipſe à Meſſana, L. Scipione fratre in præſidio ibi relicto, cùm primùm æſtu fretum inclinatum eſt, naues mari ſecundo tranſmiſit. Et Annibal à Butroto amni (haud procul is ab vrbe Locris abeſt) nuncio præmiſſo, vt ſui luce prima ſumma vi prælium cum Romanis ac Locrenſibus conſererent, dum ipſe auerſis omnibus in eum tumultum ab tergo vrbem incautum aggrederetur: vbi luce cœptam inuenit pugnam, ipſe nec in arcem ſe includere, turba locum arctum impediturus, voluit: neque ſcalas, quibus ſcanderent muros, attulerant. ſarcinis in aceruum coniectis, cùm haud procul muris ad terrorem hoſtium aciem oſtendiſſet, cum equitib⁹ Numidis circumequitabat vrbem. dum ſcalę, quęq; alia ad oppugnandum opus erant, parantur, ad viſendum qua maximè parte aggrederetur, progreſſus ad murum, ſcorpione ictus, qui proximus eum forte ſteterat. territus inde tam periculoſo caſu, receptui canere cùm iuſſiſſet, caſtra procul ab ictu teli communijt. Claſſis Romana à Meſſana Locros multa die ſuperante acceſſit. expoſiti omnes nauibus: & ante occaſum ſolis vrbem ingreſſi ſunt. Poſtero die cœpta ex arce à Pœnis pugna. & Annibal iam ſcalis, alijsq; omnibus ad oppugnationem paratis, ſubibat muros: cùm repentè in eum nihil minus quàm tale quicquam timentem, patefacta porta erumpunt Romani. ad cc. improuidos cùm inuaſiſſent, occidũt. cæteros Annibal, vt conſulem adeſſe ſenſit, in caſtra recipit: nuncioq; miſſo ad eos, qui in arce erant, vt ſibimetipſis conſulerent, nocte motis caſtris abijt. Et qui in arce erant, igni iniecto tectis quæ tenebant, vt is tumultus hoſtem moraretur, agmen ſuorum fugæ ſimili curſu ante noctem aſſecuti ſunt. Scipio vt & arcem relictã ab hoſtibus, & vacua vidit caſtra, vocatos ad concionem Locrenſes grauiter ob defectionem incuſauit: de authoribus ſupplicium ſumpſit, bonaq; eorum alterius factionis principibus ob egregiam fidem aduerſus Romanos conceſſit. publicè nec dare, nec eripere ſe quicquam Locrenſibus dixit. Romam mitterent legatos. quam ſenatus ęquum cenſuiſſet, eam fortunam habituros, illud ſatis ſcire, & ſi malè de populo Romano meriti eſſent, in meliore ſtatu ſub iratis Romanis futuros, quàm ſub amicis Carthaginienſibus fuerint. Ipſe Q. Pleminio legato, præſidioq; quod arcem cęperat, ad tuendam vrbem relicto, cum quibus venerat copijs, Meſſanam traiecit. Ita ſuperbè crudeliterq; habiti Locrenſes à Carthaginienſibus poſt defectionem ab Romanis fuerant, vt modicas iniurias non æquo modò animo pati, ſed propè libenti videri poſſent. verumenimuero tantum Pleminius Amilcarem præſidij præfectum, tantum præſidiarij milites Romani Pœnos ſcelere atq; auaritia ſuperauerunt, vt non armis, ſed vitijs videretur certari. nihil omnium, quæ inopi inuiſas opes potentioris faciunt, prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut à militibus. in corpora ipſorum, in liberos, in coniuges infandæ contumeliæ editæ. Iam auaritia ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit: nec alia modò templa violata, ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri: præterquam quòd à Pyrrho, qui cum magno piaculo ſacrilegij ſui manubias retulit, ſpoliati dicebantur. Ergò ſicut antè regiæ naues laceratæ naufragijs nihil in terram integri, præter ſacram pecuniam deæ, quam aſportauerant, extulerunt: tum quoq; alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorem obiecit: atq; inter ſe ducem in ducem, militem in militem rabie hoſtili vertit. Summæ rei Pleminius præerat: militum pars ſub eo, quam ipſe ab Rhegio adduxerat, pars ſub tribunis erat. Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminij miles fugiens, ſequentib⁹ quorum erat, obuius fortè Sergio & Matieno tribunis militum fuit. cui cùm iuſſu tribunorum ademptum poculum eſſet, iurgium inde & clamor, pugna poſtremo orta inter Pleminij milites, tribunorumq;, vt ſuis quiſque opportunus aduenerat, multitudine ſimul ac tumultu creſcente. Victi Pleminij milites cùm ad Pleminium cruorem & vulnera oſtentantes non ſine vociferatione atq; indignatione concurriſſent, probra in

Annibal ſcorpione ictus.

Annibal nocte Locris diſceſſit.

Pleminij & præſidiariorũ militum Romanorum in Locrenſes crudelitas.

Seditio in Locrenſi præſidio inter Pleminij & tribunorum milites.

A bra in eum ipſum iactata in iurgijs referentes, accenſus ira, domo ſeſe proripuit: vocatoſq; tribunos nudari, ac virgas expediri iubet. Dum ſpoliandis ijs (repugnabant enim, militumq; fidem implorabant) tempus teritur, repentè frequentes milites feroces recenti victoria ex omnibus locis, velut aduerſus hoſtes ad arma conclamatum eſſet, concurrerunt. & cùm violata iam virgis corpora tribunorum vidiſſent, tum verò in multo impotentiorem ſubito rabiem accenſi, ſine reſpectu non maieſtatis modò, ſed etiam humanitatis, in legatum impetum, lictoribus prius indignum in modum mulctatis, faciunt. tum ipſum ab ſuis interceptum & ſecluſum hoſtiliter lacerant, & propè exanguem, naſo auribusq; mutilatis, relinquũt. His Meſſanam nunciatis, Scipio poſt paucos dies Locros hexeri aduectus, cùm cauſam Pleminij & tribu-
B norum audiſſet, Pleminio noxa liberato, relictoq; in eiuſdem loci præſidio, tribunis ſontibus iudicatis, & in vincula coniectis, vt Romam ad ſenatum mitterentur, Meſſanam atque inde Syracuſas redit. Pleminius impotens iræ, neglectam ab Scipione & nimis leuiter latam ſuam iniuriam ratus: nec quenquam æſtimare alium eam litem poſſe, niſi qui atrocitatem eius patiendo ſenſiſſet, tribunos attrahi ad ſe iuſſit: laceratosq; omnibus, quæ pati corpus vllum poteſt, ſupplicijs interfecit: nec ſatiatus viuorum pœna, inſepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locrenſium principes eſt vſus, quos ad conquerendas iniurias ad Scipionem profectos audiuit. & quæ antea per libidinem atque auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat, tunc ab ira multiplicia edere: infamię atque inuidię non ſibi modò, ſed etiam imperatori eſſe. Iam comi-
C tiorum appetebat tempus, cùm à P. Licinio cos. literæ Romam allatæ ſunt: ſe exercitumq; ſuum graui morbo afflictari: nec ſubſiſti potuiſſe, niſi eadem vis mali, aut grauior etiam, in hoſtes ingruiſſet. itaq; quoniam ipſe venire ad comitia non poſſet, ſi ita patribus videretur, ſe Q. Cæcilium Metellum dictatorem comitiorum cauſa dicturum: exercitum Q. Cæcilij dimitti, è Repub. eſſe. nam neq; vſum eius vllum in præſentia eſſe, cum Annibal iam in hyberna ſuos receperit: & tantam inceſſiſſe in ea caſtra vim morbi, vt niſi maturè dimittantur, nemo omnium ſuperfuturus videatur. Ea conſuli à patribus facienda, vt è Repub. fideq; ſua duceret, permiſſa. Ciuitatem eo tempore recens religio inuaſerat, inuento carmine in libris Sibyllinis, propter crebrius eo anno de cœlo lapidatum inſpectis. Quandocunque hoſtis alienigena terræ
D Italiæ bellum intuliſſet, eum pelli Italia, vinciq; poſſe, ſi mater Idæa Peſſinunte Romam aduecta eſſet. Id carmen ab decemuiris inuentum eo magis patres mouit, quòd & legati, qui domum Delphos portauerant, referebant: & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe, & reſponſum oracuło editum, maiorẽ multò victoriam, quàm cuius ex ſpolijs dona portarent, adeſſe populo Romano. In eiuſdem ſpei ſummam conferebant P. Scipionis velut præſagientem animum de fine belli, quòd depopoſciſſet prouinciam Africam. Itaq; quo maturius fauſtis ominibus oraculisq; portendentis ſeſe victorię compotes fierent, id cogitare, quę ratio tranſportandę Romam deę eſſet. Nullas tum in Aſia ciuitates ſocias habebat populus Romanus: tamen memores, Æſculapium quoq; ex Gręcia quondam haud dum vllo fœdere ſociata va-
E letudinis populi cauſa accerſitum: & iam cùm Attalo rege propter cõmune aduerſus Philippum bellum cœptam amicitiam eſſe, facturum eum quę poſsit, populi Romani cauſa: legatos ad eum decernunt, M. Valerium Læuinum, qui bis conſul fuerat, ac res in Græcia geſſerat: M. Cæcilium Metellum prætorium, Ser. Sulpitium Galbã ædilitium, duos quæſtorios, C. Tremelium Flaccũ, & M. Valeriũ Falconem. His quinq; naues quinqueremes, vt ex dignitate populi Romani adirent eas terras, ad quas concilianda maieſtas nomini Romano eſſet, decernunt. Legati Aſiam petentes protinus Delphos cum exſcendiſſent, oraculum adierunt, conſulentes, ad quod negotium domo miſsi eſſent, perficiendi eius quam ſibi ſpem, populoq; Romano portenderet. Reſponſum eſſe ferunt, per Attalum regem compotes eius fore quod peterent. cùm Romam deam deuexiſſent, tum curarent, vt eam qui vir optimus Romæ eſſet, hoſpi-

Pleminius naſo auribusq; mutilatis propè exanguis relinquitur.

Pleminij crudelitas.

Idæa mater.

Legati Romani ad aduehendum Romam matrem Idæam in Aſiam miſſi.

Delphicum oraculum.

tio acci-

tio acciperet. Pergamum ad regem venerunt. Is legatos comiter acceptos Peſſinun- F
tem in Phrygiam deduxit: ſacrumq; ijs lapidem, quem matrem deûm incolæ eſſe dicebant, tradidit, ac deportare Romam iuſſit. Remiſſus ab legatis M. Valerius Falco nunciauit deam apportari, quærendum virum optimum in ciuitate eſſe, qui eam ritè hoſpitio acciperet. Q. Cæcilius Metellus dictator ab conſule in Brutijs comitiorum cauſa dictus. exercitusq; eius dimiſſus, magiſter equitum L. Veturius Philo. Comitia per dictatorem habita. Conſules facti M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus abſens, cùm prouinciam Græciam haberet. Prætores inde creati, T. Claudius Nero, M. Martius Ralla, L. Scribonius Libo. M. Pomponius Matho. Comitijs perfectis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit. Ludi Romani ter, plebeij ſepties inſtaurati. Curules erant ædiles Cn. & L. Cornelij Lentuli. Lucius Hiſpaniam prouinciam ha- G
bebat. abſens creatus, abſens eum honorem geſſit. T. Claudius Aſellus, & M. Iunius Pennus plebeij ædiles fuerunt. Ædem virtutis eo anno ad portam Capenam M. Marcellus dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtquam à patre eius primo conſulatu vota in Gallia ad Claſtidium fuerat. Et flamen Martialis eo anno eſt mortuus, M. Æmylius Regillus. Neglectæ eo biennio res in Græcia erant. itaq; Philippus Ætolos deſer-
Philippus cum Ætolis, quibus voluit conditionibus pacem fecit.
tos ab Romanis, cui vni fidebant auxilio, quibus voluit conditionibus ad petendam & paciſcendam ſubegit pacem. quod niſi omni vi perficere maturaſſet, bellantem eum cum Ætolis P. Sempronius proconſul, ſucceſſor imperij miſſus Sulpitio, cum decem millibus peditũ, & mille equitibus, & trigintaquinq; roſtratis nauibus, haud paruum momentum ad opem ferendam ſocijs, oppreſſiſſet. Vixdum pace facta nun- H
tius regi venit, Romanos Dyrrhachium veniſſe: Parthinosq; & propinquas alias gentes motas eſſe ad ſpem nouandi res: Dimallumq; oppugnari. eò ſe auerterant Romani ab Ætolorum, quò miſſi erant, auxilio: irati, quòd ſine authoritate ſua aduerſus fœdus cum rege pacem feciſſent. Ea cùm audiſſet Philippus, ne qui motus maior in finitimis gentibus populisq; oriretur, magnis itineribus Apolloniam contendit: quò Sempronius ſe receperat, miſſo Lectorio legato cum parte copiarum, & xv. nauibus in Ætoliam ad viſendas res, pacemq;, ſi poſſet, turbandam. Philippus agros Apolloniatum vaſtauit, & ad vrbem admotis copijs, poteſtatẽ pugnæ Romano fecit. quem poſteaquam quietum muros tantummodo tueri vidit: nec ſatis fidens viribus, vt vrbem oppugnaret, & cum Romanis quoq;, ſicut cum Ætolis, cupiens pacem, ſi poſ- I
ſet, ſin minus, inducias facere: nihil vltrà irritatis nouo certamine odijs, in regnum ſe recepit. Per idem tempus tædio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum vo-
Epirotæ de communi pace legatos ad Philippũ mittunt.
luntate, legatos de pace communi ad Philippum miſere, ſatis confidere conuenturam eam affirmantes, ſi ad colloquium cum P. Sempronio imperatore Romano veniſſet. Facilè impetratum (neq; enim nec ipſius quidem regis abhorrebat animus) vt in Epirum tranſiret. Phœnice vrbs eſt Epiri. ibi prius collocutus rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epirotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congreditur. Affuit colloquio & Aminander Athamanum rex, & magiſtratus alij Epirotarum, & Acarnanum. Primus Philippus prætor verba fecit, & petijt ſimul ab rege, & ab imperatore Romano, vt finem belli facerent, darentq; eam Epirotis veniam. P. Sempro- K
nius conditiones pacis dixit, vt Parthini, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorum eſſent, Atintanas, miſſis Romam legatis ab ſenatu impetraſſe, vt Mace-
Pax cum Philippo & Romanis.
doni accederent. In eas conditiones cùm pax conueniſſet, ab rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithyniæ rex, Achæi, Bœoti, Theſſali, Acarnanes, Epirotæ: ab Romanis, Illienſes, Attalus rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſſenij, Athenienſes. Hæc conſcripta conſignataq; ſunt, & in duos menſes inducię factæ, donec Romam mitterentur legati, vt populus in has conditiones pacem iuberet. Iuſſeruntq; omnes tribus, quia verſo in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari bellis volebant. P. Sempronius pace facta ad conſulatum Romam deceſſit. M. Cornelio, P.
Prouinciarum & legionũ diuiſio.
Sempronio conſulibus (quintusdecimus is annus Punici belli erat) prouinciæ, Cornelio

A nelio Hetruria cum vetere exercitu: Sempronio Brutij, vt nouas ſcriberet legiones, decretę. Prætoribus, M. Martio vrbana, L. Scribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni cum eo exercitu, cumq; ea claſſe, quam habebat, prorogatum in annum imperium eſt. Item P. Licinio, vt Brutios cum duabus legionibus obtineret, quoad eum in prouincia cum imperio morari conſuli è Republica viſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cum binis legionibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent, prorogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio, vt cùm Sardiniam, legionemq; T. Claudio tradidiſſet, ipſe nauibus longis XL. maritimam oram, quibus finibus ſenatus cenſuiſſet, tutaretur. M. Pomponio prætori in Sicilia Cannenſis exercitus duæ legiones
B decretæ. T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuam, proprætores, ſicut priore anno, cum vetere vterq; præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio, quos in eam prouinciam duos proconſules mitti placeret, latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdem L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Accidinum proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent, obtinere eas prouincias iuſſerunt. Conſules delectum habere inſtituerunt, & ad nouas ſcribendas in Brutios legiones, & cæterorum (ita enim iuſſi ab ſenatu erant) exercituum ſupplementum. Quanquam nondum apertè Africa prouincia decreta erat, occultantibus id, credo, patribus, ne præſcirent Carthaginienſes: tamen in eam ſpem erecta ciuitas erat, in Africa eo anno debellatum iri, finemq; bello Punico adeſſe. Impleuerat ea res ſuperſtitione animos: ponitq; & ad nuncianda, &
C ad credenda prodigia erant. ea plura vulgabantur: duos ſoles viſos: & nocte interluxiſſe: & facem Setiæ ab ortu ſolis in occidentem porrigi viſam. Tarracinæ portam, Anagniæ & portam, & multis locis murum de cœlo tactum. in æde Iunonis Soſpitæ Lanuuij cum horrendo fragore ſtrepitum editum. Eorum procurandorum cauſa diem vnum ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quòd de cœlo lapidatum eſſet, factum. Eò acceſſit conſultatio de matre Idæa accipienda. quam præterquam quòd M. Valerius vnus ex legatis regreſſus, actutum in Italia fore nunciauerat, recens nuncius aderat, Tarracinæ iam eſſe. Haud paruæ rei iudicium ſenatum tenebat, qui vir optimus in ciuitate eſſet. veram certè victoriam eius rei ſibi quiſq; mallet, quàm vlla imperia, honoréſue ſuffragio ſeu patrum, ſeu plebis delatos. P. Scipionem, Cn. filium,
D eius qui in Hiſpania ceciderat, adoleſcentem nondum quæſtorium, iudicauerunt in tota ciuitate virum optimum eſſe. Id quibus virtutibus inducti ita iudicauerint, ſicut proditum memoriæ à primis temporum illorum ſcriptoribus libens poſteris tradiderim: ita meas opiniones coiectando rem vetuſtate obrutam, non interponam. P. Cornelius cum omnibus matronis Oſtiam obuiam ire deæ iuſſus: isq; eam de naue acciperet, & in terram elatam traderet ferendam matronis. Poſtquam nauis ad oſtium amnis Tyberini acceſſiſſet, ſicut erat iuſſus, in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accepit, extulitq; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas vnius Claudiæ Quintiæ inſigne eſt nomen, accepere: cui dubia (vt traditur) antè fama, clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Eæ per manus ſuccedentes deinceps alię alijs, omni effuſa ciuitate obuiam, thuribulis ante ianuas poſitis,
E quà præferebatur, atque accenſo thure, precantibus vt volens propitiaq; vrbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio, pertulere deam pridie idus Aprilis, isq; dies feſtus fuit. populus frequens dona deæ in Palatium tulit, lectiſterniumq; & ludi fuere, Megaleſia appellata. Cùm de ſupplemento legionum, quæ in prouincijs erant, ageretur, tempus eſſe, à quibuſdam ſenatoribus ſubiectum eſt, quę dubijs in rebus vtcunque tolerata eſſent, ea dempto iam tandem deûm benignitate metu, non vltrà pati. Erectis expectatione patribus, ſubiecerunt: colonias Latinas duodecim, quæ Q. Fabio & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare, eas annum iam fermè ſextum vacationem militiæ, quaſi honoris & beneficij cauſa habere: cùm interim boni, obedientesq; ſocij pro fide atq; obſequio imperij Romani continuis omnium

Prodigia.

P. Scipio Cn. filius in tota ciuitate optimus vir iudicatus.

Idæa mater in ædem Victoriæ delata.

Megaleſia.

nium annorum delectibus exhausti essent. Sub hanc vocem non memoria magis patribus renouata rei propè iam obliteratæ, quàm ira irritata est. Itaq; nihil prius referre consules passi, decreuerunt, vt consules magistratus, denosq; principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calibus, Alba, Carseolis, Sora, Suessa, Setia, Circeis, Narnia, Interamna (eæ nanque coloniæ in ea causa erant) Romam excirent: ijs imperarent, quantum quæq; earum coloniarum militum plurimùm dedisset populo Romano ex quo hostes in Italia essent, duplicatum eius summę numerum peditum daret, & equites centenos vicenos. si qua eum numerum equitum explere non posset, pro equite vno tres pedites liceret dare. pedites, equitesq; quàm locupletissimi legerentur, mitterenturq;, vbicunq; extra Italiam supplemento opus esset. si qui ex ijs recusarent, retineri eius colonię magistratus, legatosq; placere: neque, si postularent, senatum dari, priusquam imperata fecissent, stipendium præterea ijs colonijs tria millia æris, asses singulos imperari, exigiq; quotannis: censumq; in ijs colonijs agi ex formula ab Romanis censoribus data. dari autem placere eandem, quam populo Romano: deferriq; Romam ab iuratis censoribus coloniarum, priusquam magistratu abirent. Ex hoc senatusconsulto accitis Romam magistratibus, primoribusq; earum coloniarum, consules cùm milites stipendiumq; imperassent, alij alijs magis recusare ac reclamare, negare tantum militum effici posse: vix, si simplum ex formula imperetur, enixuros. orare, atq; obsecrare, vt sibi senatum adire ac deprecari liceret. nihil se, quare perire meritò deberent, admisisse. sed si pereundum etiam foret, neq; suum delictum, neq; iram populi Romani, vt plus militum darent, quàm haberent, posse efficere. Consules obstinati manere legatos Romæ iubent, magistratus ire domos ad delectos habendos, nisi summa militum, quę imperata esset, Romam adducta, neminem ijs senatum daturum. Ita pręcisa spe senatum adeundi, deprecandiq;, delectus in ijs duodecim colonijs, per longam vacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter est perfectus. Altera itidem res, propè æquè longo neglecta silentio, relata à M. Valerio Lęuino est: qui priuatis collatas pecunias, se ac M. Claudio consule, reddi tandem æquum esse dixit, nec mirari quenquam debere, in publica obligata fide suam præcipuam curam esse. nam præterquam quòd aliquid propriè ad consulem eius anni, quo collatæ pecuniæ essent, pertineret, etiam se authorem ita conferendi fuisse inopi ærario, nec plebe ad tributum sufficiente. Grata ea patribus admonitio fuit. iussisq; referre consulibus, decreuerunt: vt tribus pensionibus ea pecunia solueretur: primam præsentem ij qui tum essent, duas tertij & quinti consules numerarent. Omnes deinde alias curas vna occupauit, postquam Locrensium clades, quæ ignotæ ad eam diem fuerant, legatorum aduentu vulgatæ sunt. nec tam Q. Pleminij scelus, quàm Scipionis in eo aut ambitio, aut negligentia iras hominum irritauit. Decem legati Locrensium obsiti squallore & sordibus, in comitio sedentibus consulibus, velamenta supplicum ramos oleæ (vt Græcis mos est) porrigentes ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt. Quærentibus consulibus Locrenses se dixerunt esse, ea passos à Q. Pleminio legato, Romanisq; militibus, quæ pati ne Carthaginienses quidem velit populus Romanus: orare, vti sibi patres adeundi, deplorandiq; ærumnas suas potestatem facerent. Senatu dato, maximus natu ex ijs: Scio, inquit, quanti æstimentur nostræ apud vos querelæ, patres conscripti, plurimum in eo momenti esse, si probè sciatis, & quomodo proditi Locri Annibali sint: & quo modo pulso Annibalis præsidio, restituti in ditionem vestram. quippe si & culpa defectionis procul à publico consilio absit, & reditum in vestram ditionem appareat, non voluntate solùm, sed ope etiam ac virtute nostra, magis indignemini, bonis ac fidelibus socijs tam atroces atq; indignas iniurias ab legato vestro, militibusq; fieri. Sed ego causam vtriusque defectionis nostræ in aliud tempus differendam arbitror esse, duarum rerum gratia: vnius, vt coram P. Scipione, qui Locros recepit, quiq; omnium nobis rectè perperamq; factorum est testis, agatur: alterius, quòd qualescunque sumus, tamen hæc

Senatusconsultum in duodecim colonias Latinas, quæ milites dare abnuissent.

Senatusconsultum de reddendis pecunijs, quas priuati pro Republica contulissent.

Locrensium legatorum in senatu oratio de Pleminij crudelitate.

A men hæc quæ passi sumus, pati non debuimus. Non possumus dissimulare P. C. nos, cùm præsidium Punicum in arce nostra haberemus, multa fœda, indigna & à præfecto præsidij Amilcare, & ab Numidis Afrisq; passos esse. sed quid illa sunt, collata cum ijs quæ hodie patimur? Cum bona venia quæso audiatis P. C. id quod inuitus eloquar. In discrimine est nunc humanum omne genus, vtrum vos, an Carthaginienses principes orbis terrarum videat. sed si ex ijs quæ Locrenses aut ab illis passi sumus, aut à vestro præsidio, nunc cùm maximè patimur, æstimandum Romanum ac Punicum imperium sit, nemo non illos sibi quàm vos dominos præoptet. Et tamen videte quemadmodum Locrenses in vos animati sint. cùm à Carthaginiensib⁹ iniurias multò minores acciperemus, ad vestrum imperatorem confugimus: cùm à vestro præsi-
B dio plusquam hostilia patiamur, nusquam aliò quàm ad vos querelas detulimus. Aut vos respicietis perditas res nostras P. C. aut ne ab dijs quidem immortalib⁹ quod precemur, quicquam superest. Q. Pleminius legatus missus est cum præsidio ad recuperandos à Carthaginiensibus Locros, & cum eodem ibi relictus est præsidio. in hoc legato vestro (dant enim animum ad loquendum liberè vltimæ miseriæ) nec hominis quicquam est P. C. præter figuram & speciem, neq; Romani ciuis, præter habitum, & sonum Latinæ linguæ. pestis, ac bellua immanis, qualem fretum quondam, quo ab Sicilia diuidimur, ad perniciem nauigantium circunsedisse fabulę ferunt. Ac si scelus, libidinem, & auaritiam solus ipse exercere in socios vestros satis haberet, vnam profundam quidem voraginem tamen patientia nostra expleremus. nunc omnes cen-
C turiones militesq; vestros (adeò in promiscuo licentiam atq; improbitatem esse voluit) Pleminios fecit: omnes rapiunt, spoliant, verberant, vulnerant, occidunt, constuprant matronas, virgines, ingenuos raptos ex complexu parentum. quotidie capitur vrbs nostra, quotidie diripitur, dies noctesq; omnia passim mulierum puerorumq; qui rapiuntur atq; asportantur, ploratibus sonant. Miretur, qui nesciat, quomodo aut nos ad patiendum sufficiamus: aut illos qui faciunt, nondum tantarum iniuriarum satietas cęperit. Neque ego exequi possum, nec vobis operæ est audire singula, quæ passi sumus. communiter omnia complectar. Nego domum vllam Locris, nego quenquam hominem expertem iniuriæ esse: nego vllum genus sceleris, libidinis, auaritiæ superesse, quod in vllo, qui pati potuerit, prætermissum sit. Vix ratio iniri
D potest, vter casus ciuitatis sit detestabilior: cùm hostes bello vrbem cæpere, an cùm exitiabilis tyrannus vi atq; armis oppressit. omnia, quæ captæ vrbes patiuntur, passi sumus, & nunc cùm maximè patimur P. C. omnia quæ crudelissimi atq; importunissimi tyranni scelera in oppressos ciues edunt, Pleminius in nos, liberosq; nostros, & coniuges, edidit. Vnum est, de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & vos audire, & exoluere Rempub. vestram religione, si ita vobis videbitur, velimus P. C. Vidimus enim cum quanta cærimonia non vestros solùm colatis deos, sed etiam externos accipiatis. Fanum est apud nos Proserpinæ, de cuius sanctitate templi credo aliquam famam ad vos peruenisse Pyrrhi bello: qui cùm ex Sicilia rediens Locros classe prætereueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem nostram erga vos in
E ciuitatem nostram facinora edidit, thesauros quoq; Proserpinę intactos ad eam diem spoliauit: atq; ita pecunia in naues imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit P. C? Classis postero die fœdissima tempestate lacerata: omnesq; naues, quæ sacram pecuniam habebant, in littora nostra eiectæ sunt. qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus rex, pecuniam omnem inquisitam in thesauros Proserpinæ referri iussit. nec tamen illi vnquam postea prosperè quicquam euenit: pulsusq; Italia, ignobili atque inhonesta morte temerè nocte ingressus Argos occubuit. Hæc cùm audisset legatus vester, tribuniq; militum, & mille alia, quæ non augendæ religionis causa, sed præsentis deæ numine sæpe comperta nobis maioribusq; nostris, referebantur: ausi sunt nihilominus sacrilegas admouere manus intactis illis thesauris: & nefanda præda seipsos, ac domos contaminare suas, & milites vestros, quibus

per vos fidemq; vestram P.C. priusquam eorum scelus expietis, neque in Italia, neque F
in Africa quicquam rei gesseritis: ne quod piaculi commiserunt, non suo solùm san-
guine, sed etiam publica clade luant. quanquam ne nunc quidem P. C. aut in duci-
bus, aut in militibus vestris cessat ira deæ. aliquoties iam inter se signis collatis con-
currunt. dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant, non acrius
cum Carthaginiensibus, quàm ipsi inter se ferro dimicauerunt. præbuissentq; occa-
sionẽ furore suo Locros recipiendi Annibali: ni accitus à nobis Scipio interueniisset.
At Hercule milites contactos sacrilegio furor agitat, in ducibus ipsis puniendis nul-
lum deæ numen apparuit. imò ibi præsens maximè fuit. virgis cæsi tribuni ab legato
sunt. Legatus deinde insidijs tribunorum interceptus, prẹterquam quòd toto corpo-
re laceratus, naso quoq; auribusq; decisis exanguis est relictus. recreat⁹ deinde legatus G
ex vulneribus, tribunos militum in vincula coniectos, dein verberatos, seruilibusq;
omnibus supplicijs cruciatos occidit: mortuos deinde prohibuit sepeliri. Has dea
pœnas à templi sui spoliatoribus habet. nec antè desinet omnibus eos agitare furijs,
quàm reposita sacra pecunia in thesauris fuerit. Maiores quondam nostri graui Cro-
tonienſium bello, quia extra vrbem templum est, transferre in vrbem eam pecuni-
am voluerunt. nocte audita ex delubro vox est, abstinerent manus, deam sua tem-
pla defensuram. quia mouendi inde thesauros incussa erat religio, muro circundare
templum voluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata erant mœnia, cùm subi-
tò collapsa ruina sunt. Sed & nunc, & sæpe aliàs dea suam sedem, suumq; templum
aut tutata est, aut à violatoribus grauia piacula exegit. nostras iniurias nec potest, nec H
possit alius vlcisci, quàm vos P. C. ad vos, vestramq; fidem supplices confugimus. ni-
hil nostra interest, vtrum sub illo legato, sub illo præsidio Locros esse sinatis, an irato
Annibali & Pœnis ad supplicium dedatis. Non postulamus vt extemplò nobis, vt de
absente, vt indicta causa credatis. veniat, coràm ipse audiat, ipse diluat. si quicquam
sceleris, quod homo in homines edere potest, in nos prætermisit, nõ recusamus quin
& nos omnia eadem iterum, si pati possumus, patiamur, & ille omni diuino huma-
noq; liberetur scelere. Hæc cùm ab legatis dicta essent, quæsissetq; ab ijs Q. Fabius,
detulissẽntne eas querelas ad P. Scipionem, respondẽrunt: missos legatos esse, sed eum
belli apparatu occupatum esse: & in Africam aut iam traiecisse, aut intra paucos dies
traiecturum. & legati gratia quanta esset apud imperatorem, expertos esse: cùm inter I
eum & tribunos cognita causa, tribunos in vincula coniecerit: legatum æquè son-
tem, aut magis etiam, in ea potestate reliquerit. Iussis excedere è templo legatis, non
Scipio à Fabio in senatu absens accusatur. Pleminius modò, sed etiam Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q.
Fabius natum ad corrumpendam disciplinam militarem arguere. sic & in Hispania
plus propè per seditiõem militum, quàm bello amissum. externo & regio more & in-
dulgere licentiæ militum, & sæuire in eos. Sententiam deinde trucem orationi adie-
cit. Pleminium legatum vinctum Romam deportari placere, & ex vinculis causam
dicere: ac si vera forent, quę Locrenses quererentur, in carcere necari, bonaq; eius pu-
blicari. P. Scipionem, quòd de prouincia decesserit iniussu senatus, reuocari: agiq;
cum tribunis plębis, vt de imperio eius abrogando ferrent ad populum. Locrensibus K
coram senatum respondere: quas iniurias sibi factas quererentur, neq; senatum neq;
populum Romanũ factas velle. viros bonos, sociosq; & amicos eos appellari. liberos,
coniuges, quæq; alia erepta essent, restitui. pecuniam, quanta ex thesauris Proserpinæ
sublata esset, conquiri: duplamq; pecuniam in thesauris reponi: & sacrum piacula-
re fieri: ita vt prius ad collegium pontificum referretur: quòd sacri thesauri moti,
aperti, violatiq; essent, quæ piacula quibus dijs, quibus hostijs, fieri placeret. milites
qui Locris essent omnes in Siciliam transportari: quatuor cohortes sociorum Latini
nominis in præsidium Locros adduci. Perrogari eo die sententiæ accensis studijs pro
Variæ senatus sententiæ de Scipione. Scipione, & aduersus Scipionem, nõ potuere. Præter Pleminij facinus, Locrensiumq;
cladem, ipsius etiam imperatoris non Romanus modò, sed ne militaris quidẽ cultus

iacta-

A iactabatur, cum pallio crepidisq; inambulare in gymnasio, libellis etiam palestræq; operam dare: æquè segniter molliterq; cohortem totam Syracusarum amœnitate frui: Carthaginem atque Annibalem excidisse de memoria: exercitum omnem licentia corruptum, qualis Sucrone in Hispania fuerit, qualis nunc Locris, socijs magis quàm hosti metuendus. Hæc quanquam partim vera, partim mista, eoq; similia veris iactabantur, vicit tamen Q. Metelli sententia: qui de cæteris Maximo assensus, de Scipionis causa dissensit. Quî enim conuenire, quem modo ciuitas iuuenem admodum vnum recuperandæ Hispaniæ delegerit ducem, quem recepta ab hostibus Hispania ad imponendum Punico bello finem creauerit consulem, spe destinauerit Annibalem ex Italia retracturum, Africam subacturum: eum repentè, tanquam Q. *Q. Metelli de Scipione sententia.*

B Pleminium, indicta causa propè damnatum ex prouincia reuocari? cùm ea, quæ in se nefariè facta Locrenses quererentur, ne præsente quidē Scipione facta dicerent, neq; aliud quám patientia, aut pudor, quòd legato peperciſſet, insimulari possit? Sibi placere, M. Pomponium prætorem, cui Sicilia prouincia sorte euenisset, triduo proximo in prouinciam proficisci: consules, decem legatos, quos ijs videretur, ex senatu legere, quos cum prætore mitterent, & duos tribunos plebis, atq; ædilem, cum eo consilio prætorem cognoscere, si ea quæ Locrenses facta quererentur, iussu aut voluntate P. Scipionis facta essent, vt cum de prouincia decedere iuberent: si P. Scipio iam in Africam traiecisset, tribuni plebis, atq; ædilis cum duob⁹ legatis, quos maximè prætor idoneos censuisset, in Africam proficiscerentur: tribuni atq; ędilis, qui reducerent in-

C de Scipionem: legati, qui exercitui præessent, donec nouus imperator ad eum exercitum veniſſet. sin M. Pomponius, & decem legati cōperissent, neq; iussu neq; voluntate P. Scipionis ea facta esse, vt in exercitu Scipio maneret, bellumq; vt proposuisset, gereret. Hoc facto s. c. cum tribunis plebis actum est, aut compararent inter se, aut sorte legerent, qui duo cum prætore ac legatis irent. Ad collegium pontificum relatum de expiandis, quę Locris in templo Proserpinę tacta, violata, elataq; inde essent. Tribuni plebis cum prætore & decem legatis profecti, M. Claudius Marcellus, & M. Cincius Alimentius, ijsq; ædilis plebis datus est: quem, si aut in Sicilia prætoris dicto audiens non esset Scipio, aut iam in Africam traiecisset, comprehendere tribuni iuberent, ac iure sacrosanctæ potestatis reducerent. Prius Locros ire, quàm Messanam consilium

D erat. Cæterùm duplex fama est, quod ad Pleminium attinet. alij, auditis quæ Romæ acta essent, in exilium Neapolim euntem, fortè in Q. Metellum vnum ex legatis incidisse, & ab eo Rhegium vi retractum. alij, ab ipso Scipione legatum cum triginta nobilissimis equitum missum, qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo seditionis principes conijcerent. Ij omnes, seu antè Scipionis, seu tum prætoris iussu traditi in custodiam Rheginis sunt. Prætor legatiq; Locros profecti, primùm, sicuti mandatum erat, religionis curam habuere. omnem enim sacram pecuniam, quæq; apud Pleminium, quæq; apud milites erat, conquisitam, cum ea quam ipsi secum attulerant, in thesauris reposuerunt, ac piaculare sacrum fecerunt. tum vocatos in concionem milites, prætor signa extra vrbem efferre iubet: castraq; in campo locat, cum graui edicto, si

E quis miles aut in vrbe restitisset, aut secum extulisset quod suum non esset: Locrensibus se permittere, vt quod suum quisque cognosceret, prehenderet: si quid non compareret, repeteret. ante omnia libera corpora placere sine mora Locrensibus restitui: non leui defuncturum pœna, qui non restituisset. Locrensium deinde concionem habuit, atque ijs libertatem legesq; suas populum Romanum senatumq; restituere dixit. si qui Pleminium, aliúmue quem accusare vellet, Rhegium se sequeretur. si de P. Scipione publicè queri vellent, ea quæ Locris nefariè in deos hominesq; facta essent, iussu aut voluntate P. Scipionis facta esse, legatos mitterent Messanam: ibi se cum consilio cogniturum. Locrenses prætori legatisq;, & senatui ac populo Romano gratias egere: se ad Pleminium accusandum ituros. Scipionem, quanquam parum iniurijs ciuitatis suæ doluerit, eum esse virum, quem amicum sibi quàm ini-

Sacra pecunia è templo Proserpinæ erepta reponitur.

Locrensibus libertas restituitur.

micũr.: malint esse. pro certo se habere, neque iussu neque voluntate P. Scipionis tot F
tam nefanda commissa: sed aut Pleminio nimium, aut sibi parum creditum. natura
insitum quibusdam esse, vt magis peccari nolint, quàm satis animi ad vindicanda
peccata habeant. Et prætori & consilio haud mediocre onus demptum erat de Sci-
Pleminius & triginta duo homines cum eo in catenis Romam missi. pione cognoscendi. Pleminium, & ad duos & triginta homines cum eo damnaue-
runt, atq; in catenis Romam miserunt. ipsi ad Scipionem profecti sunt, vt ea quoq;,
quæ vulgata sermonibus erant de cultu ac desidia imperatoris, solutaq; militiæ disci-
Scipio rebus non verbis ostendit, se falsò fuisse accusatum. plina, comperta oculis præferrent Romam. Venientibus ijs Syracusas, Scipio res,
non verba, ad purgandum se parauit. exercitum omnem eò conuenire, classem expe-
diri iussit, tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginiensibus esset.
Quo die venerunt, hospitio comiter accepti. postero die terrestrem naualemq; exer- G
citus non instructos modò, sed hos decurrentes, classem in portu simulachrum & ip-
sam edentem naualis pugnæ ostendit: tum circa armamentaria & horrea aliumq;
belli apparatum visendum prætor legatiq; ducti. tantaq; admiratio singularum vni-
uersarumq; rerum incussa, vt satis crederent, aut illo duce atq; exercitu vinci Cartha-
giniensem populum, aut nullo alio posse: iuberentq;, quod dij benè verterent, tra-
ijceret, & spei conceptæ, quo die illum omnes centuriæ priorem consulem dixissent,
primo quoque tempore compotem populum Romanum faceret: adeoq; lætis in-
de animis profecti sunt, tanquam victoriam, non belli magnificum apparatum nun-
ciaturi Romam essent. Pleminius, quiq; in eadem causa erant, postquam Romam est
ventum, extemplò in carcerem conditi. ac primò producti ad populum ab tribunis H
apud præoccupatos Locrensium clade animos nullum misericordiæ locum habue-
runt. postea cùm sæpius producerentur, iam senescente inuidia molliebatur ira: &
ipsa deformitas Pleminij, memoriaq; absentis Scipionis fauorem ad vulgum conci-
liabat. mortuus tamen prius in vinculis est, quàm iudicium de eo perficeretur. Hunc
Pleminius in vinculis moritur. Pleminium Clodius Licinius in libro tertio rerum Romanarum refert ludis voti-
uis, quos Romæ Africanus iterum consul faciebat, conatum per quosdam, quos pre-
tio corruperat, aliquot locis vrbem incendere, vt frangendi carceris fugiendiq; habe-
ret occasionem: patefacto dein scelere, delegatum in Tullianum ex s.c. De Scipione
nusquam, nisi in senatu actum. vbi omnes legatiq; & tribuni classem, exercitum, du-
cemq; verbis extollentes, effecerunt, vt senatus censeret primo quoque tempore in I
Africam traijciendum: Scipioniq; permitteretur, vt ex ijs exercitibus, qui in Sicilia es-
sent, ipse eligeret, quos in Africam secum traijceret, quos prouinciæ relinqueret præ-
sidio. Dum hæc apud Romanos geruntur, Carthaginienses quoque cum speculis
per promontoria omnia positis, percunctantes pauentesq; ad singulos nuncios so-
licitam hyemem egissent, haud paruum & ipsi tuendæ Africæ momentum adiece-
runt societatem Syphacis regis, cuius maximè fiducia traiecturum in Africam Ro-
manum crediderunt. Erat Asdrubali Gisgonis filio non hospitium modò cum re-
ge, de quo antè dictum est, cùm ex Hispania fortè in idem tempus Scipio atque As-
drubal conuenerunt: sed mentio quoque inchoatæ affinitatis, vt rex duceret filiam
Syphax Asdrubalis filiam ducit. Asdrubalis. Ad eam rem confirmandam, tempusq; nuptijs statuendum (iam K
enim nubilis erat virgo) profectus Asdrubal, vt accensum cupiditate (vt sunt ante
omnes barbaros Numidę effusę in Venerem) sensit, virginem ab Carthagine accersit,
maturatq; nuptias: & inter aliam gratulationem, vt publicum quoq; fœdus priuato
adijceretur, societas inter populum Carthaginiensem regemq;, data vltro citroq; fide
eosdem amicos inimicosq; habituros, iureiurando affirmatur. Cæterùm Asdrubal
memor & cum Scipione initæ regi societatis, & quàm vana & mutabilia barbaro-
rum ingenia essent: veritus ne, si traijceret in Africam Scipio, paruum vinculum eæ
nuptiæ essent: dum accensum recenti amore Numidam habet, perpellit, blanditijs
Syphax ad Scipionem legatos mittit. quoq; puellæ adhibitis, vt legatos in Siciliam ad Scipionem mittat, per quos moneat
eum, ne prioribus suis promissis fretus in Africam traijciat. se & nuptijs ciuis Cartha-

ginien-

A ginienſis filiæ Aſdrubalis, quem viderit apud ſe in hoſpitio, & publico etiam fœdere cum populo Carthaginienſi iunctum. hortari primùm, vt procul ab Africa, ſicut adhuc fecerint, bellum Romani cum Carthaginienſibus gerant, ne ſibi intereſſe certaminibus eorum, armaq; aut hæc, aut illa abnuentem alteram ſocietatem ſequi neceſſe ſit. ſi non abſtineat Africa Scipio, & Carthagini exercitum admoueat, ſibi neceſſarium fore, & pro terra Africa, in qua & ipſe ſit genitus, & pro patria coniugis ſuæ, proq; parente ac penatibus dimicare. Cum his mandatis ab rege legati ad Scipionem miſſi, Syracuſis eum conuenerunt. Scipio quanquam magno momento rerum in Africa gerendarum, magnaq; ſpe deſtitutus erat, legatis properè, priuſquam res vulgaretur, remiſſis in Africam, literas dat ad regem. quibus etiam atque etiam monet
B eum, ne iura hoſpitij ſecum, neu cum populo Romano initæ ſocietatis, neu fas, fidem, dexteras, deos teſtes atque arbitros conuentorum fallat. Cæterùm quando neque celari aduentus Numidarum poterat (vagati enim in vrbe, obuerſatiq; prætorio erant) &, ſi ſileretur, quid petentes veniſſent, periculum erat, ne vera eo ipſo quòd celarentur, ſua ſponte magis emanarent: timorq; in exercitum incideret, ne ſimul cum rege & Carthaginienſibus foret bellandum: auertit à vero falſis præoccupando mentes hominum. Et vocatis ad concionem militibus, non vltrà eſſe cunctandum ait: inſtare, vt in Africam quamprimùm traijciat, ſocios reges. Maſaniſſam prius ipſum ad Lælium veniſſe, querentem, quòd cunctando tempus tereretur. nunc Syphacem mittere legatos, idem admirantem, quę tam diuturnę moræ ſit cauſa: poſtulantemq;,
C vt aut traijciatur tandem in Africam exercitus: aut, ſi mutata conſilia ſint, certior fiat, vt & ipſe ſibi ac regno poſſit conſulere. Itaque iam ſatis omnibus inſtructis apparatisq;, & re iam non vltrà recipiente cunctationem, in animo ſibi eſſe, Lilybæum claſſe traducta, eodemq; omnibus peditum equitumq; copijs contractis, quæ prima dies curſum nauibus daret, deis benè iuuantibus in Africam traijcere. Literas ad M. Pomponium mittit, vt ſi ei videretur, Lilybæum veniret: vt communiter conſulerent, quas legiones potiſſimum, & quantum militum numerum in Africam traijceret. item circum oram omnem maritimam miſit, vt naues onerariæ comprehenſæ, Lilybæum omnes contraherentur. Quicquid militum nauiumq; in Sicilia erat, cùm Lily bæum conueniſſent, & nec vrbs multitudinem hominum, nec portus naues cape-
D ret, tantus omnibus ardor erat in Africam traijciendi, vt non ad bellum duci viderentur, ſed ad certa victoriæ præmia. præcipuè qui ſuperabant ex Cannenſi exercitu milites, illo, non alio duce credebant nauata Reipublicæ opera finire ſe militiam ignominioſam poſſe. Et Scipio minimè id genus militũ aſpernabatur, vt qui neq; ad Cannas ignauia eorum cladem acceptam ſciret, neq; vllos æquè veteres milites in exercitu Romano eſſe, expertosq; non varijs prælijs modò, ſed vrbibus etiam oppugnandis. Quinta & ſexta Cannenſes erant legiones. eas ſe traiecturum in Africam cùm dixiſſet ſingulos milites inſpexit: relictisq; quos nõ idoneos credebat, in locum eorum ſubiecit, quos ſecum ex Italia adduxerat: ſuppleuitq; ita eas legiones, vt ſingulæ ſena millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites. ſociorum item Latini nominis
E pedites equitesq; de exercitu Cannenſi legit. Quantum militum in Africam tranſportatum ſit, nõ paruo numero inter authores diſcrepat. alibi decem millia peditum, duo millia & ducentos equites: alibi xv. millia peditum, mille & quingentos equites: alibi parte plus dimidia rem auctam, v. & xxx. millia peditum equitumq; in naues impoſita inuenio. quidam non adiecere numerum, inter quos me ipſe in re dubia poni malim. Cœlius vt abſtinet numero, ita ad immenſum multitudinis ſpeciem auget. volucres ad terram delapſas clamore militum ait: tantamq; multitudinem conſcendiſſe naues, vt nemo mortalium aut in Italia aut in Sicilia relinqui videretur. Milites vt in naues ordine ac ſine tumultu conſcenderent, ipſe eam ſibi curam ſumpſit, nauticos C. Lælius, qui claſsis præfectus erat, nauibus antè conſcendere coactos continuit. commeatus imponendi M. Pomponio prætori cura data. v. & xl. dierum

Scipionis ad milites oratio.

Cannenſes legiones.

De numero exercitus, quem Scipio in Africam tranſportauit.

cibaria,è quibus xv. dierum cocta, impoſita. vt omnes iam in nauibus erant, ſcaphas F
circummiſit,vt ex omnibus nauibus gubernatoresq; & magiſtri nauium,& bini milites in forum conuenirent ad imperia accipienda. Poſteaquam conuenerunt, primùm ab ijs quęſiuit,ſi aquam hominibus,iumentisq; in totidem dies,quot frumentum,impoſuiſſent.vbi reſponſum eſt,aquam dierum v.& xl. in nauib⁹ eſſe: tum edixit militibus,vt ſilentium quieti nautis ſine certamine ad miniſteria exequenda benè obedientes præſtarent.cum xx. roſtratis ſe ac L. Scipionem ab dextro cornu,ab læuo totidem roſtratis C.Lælium præfectum claſſis cum M.Porcio Catone (quæſtor tum is erat)onerarijs futurum præſidio.lumina in nauibus ſingula roſtratæ, bina onerarię

Emporia. haberent:in prætoria naue inſigne nocturnum trium luminum fore.Emporia vt peterent,gubernatorib⁹ edixit. Fertiliſſimus ager,eoq; abundans omnium copia rerum G
eſt regio,& imbelles(quod plerunq; in vbere agro euenit)barbari ſunt:priusq;,quàm à Carthagine ſubueniretur, opprimi videbantur poſſe. Ijs editis imperijs, redire ad

Scipiõis claſſis omnes alias priores antecelluit. naues iuſſi: & poſtero die dijs benè iuuantibus ſigno dato ſoluere naues. Multæ claſſes Romanæ è Sicilia,atq; ipſo illo portu profectę erant. cæterùm non eo bello ſolum (nec id mirum, prædatum enim tantummodo pleræq; claſſes ierant) ſed ne priore quidem vlla profectio tanti ſpectaculi fuit.quanquam ſi magnitudine claſſes æſtima res, & bini conſules cum binis exercitibus antè traiecerant: & propè totidem roſtratæ in illis claſſibus fuerant, quot onerarijs Scipio tum traijciebat. nam præter L. longas naues, quadringentis fermè onerarijs exercitum tranſuexit. ſed & bellum bello, ſecundum priore vt atrocius Romanis videretur,cùm quòd in Italia bellabatur, tum H
ingentes ſtrages tot exercituum ſimul cæſis ducibus effecerant. & Scipio dux partim factis fortibus, partim ſuapte fortuna quadam ingenti, ad incrementa gloriæ celebratus conuerterat animos: ſimul & mens ipſa traijciendi, nulli antè eo bello duci tentata, quòd ad Annibalem detrahendum ex Italia, transferendumq; & finiendum in Africa bellum,ſe tranſire vulgauerat.Concurrerat ad ſpectaculum in portum omnis turba non habitantium modò Lilybęi, ſed legationum omnium ex Sicilia:quę & ad proſequendum Scipionem officij cauſa conuenerant, & prætorem prouinciæ M. Pomponium ſecutæ fuerant. ad hoc legiones,quæ in Sicilia relinquebãtur,ad proſequendos cõmilitones proceſſerant.nec claſſis modò proſpectantibus è terra,ſed terra

Scipionis precatio. etiam omnis circà referta turba ſpectaculo nauigantib⁹ erat. Vbi illuxit:Scipio è prę- I
toria naue,ſilentio per pręconẽ facto: Dij deæq;,inquit,qui maria terrasq; colitis,vos precor,quæſoq;,quę in meo imperio geſta ſunt,geruntur,póſtque gerentur,ea mihi, populo plebiq; Romanæ, ſocijs nominiq; Latino, qui populi Romani quiq; meam

* Ald. cod. vertant. ſectam,imperium auſpiciumq; terra,mari,amnibusq; ſequuntur, benè * verruncent: eaq; vos omnia benè iuuetis:bonis auctibus auxitis:ſaluos incolumesq; victis perduellibus victores ſpolijs decoratos,præda onuſtos triumphantesq; mecum domos reduces ſiſtatis: inimicorum hoſtiumq; vlciſcendorum copiam faxitis: quæq; populus Carthaginienſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt,ea vt mihi populoq; Romano in ciuitatem Carthaginienſium exempla edendi facultatem detis. Secundum eas preces cruda exta cæſa victima (vti mos) in mare proiecit, tubaq; ſignum dedit K
proficiſcendi. Vento ſecundo vehementi ſatis profectis, celeriter conſpectu terræ ablati ſunt. & à meridie nebula occepit, ita vt vix concurſus nauium inter ſe vitarent. lenior ventus in alto factus. noctem inſequentem eadem caligo obtinuit: ſole orto eſt diſcuſſa,& addita vis vento. Iam terram cernebant. haud ita multo poſt gubernator Scipioni ait: non plus quinque millia paſſuum Africam abeſſe, Mercurij promontorium ſe cernere.ſi iubeat eò dirigi,iam in portu fore omnem claſſem.Scipio vt in conſpectu terra fuit, precatus deos, vti bono Reipub.ſuoq; Africam viderit,dare vela,& alium infrà nauibus acceſſum petere iubet. vento eodem ferebantur. cæterùm nebula ſub idem fermè tempus,quo pridie,exorta conſpectum terræ ademit, & ventus premente nebula cecidit,nox deinde incertiora omnia fecit.itaque anchoras,

ne aut

A ne aut inter ſe cõcurrerent naues, aut terræ inferrentur, iecere. vbi illuxit, ventus idem coortus, nebula diſiecta, aperuit omnia Africæ littora. Scipio quod eſſet proximum promontorium percunctatus, cùm Pulchri promontorium id vocari audiſſet: placet omen, inquit, huc dirigite naues, eò claſſis decurrit: copiæ omnes in terram expoſitæ ſunt. Proſperam nauigationem ſine terrore ac tumultu fuiſſe, permultis Græcis Latinisq; authoribus credidi: Cœlius vnus præterquam quòd nõ merſas fluctibus naues, cæteros omnes cœleſtes maritimosq; terrores, poſtremò abreptam tempeſtate ab Africa claſſem ad inſulam Ægimurum, inde ægrè correctum curſum exponit: & propè obrutis nauibus, iniuſſu imperatoris ſcaphis haud ſecus quàm naufragos milites ſine armis cum ingenti tumultu in terram euaſiſſe. Expoſitis copijs Romani caſtra in

Ad Pulchri promontorium Scipionis claſſis appulit.

Carthaginiẽſium pauor ob Scipionis aduentum.

B proximis tumulis metantur. Iam non in maritimos modò agros conſpectu primùm claſſis, dein tumultu egredientium in terram pauor terrorq; peruenerat, ſed in ipſas vrbes. neq; enim hominum modò turba mulierum puerorumq; agminibus immiſta omnes paſſim compleuerat vias, ſed pecora quoq; præ ſe agreſtes agebant, vt relinqui ſubitò Africam diceres, vrbibus verò ipſis maiorem quàm quem ſecum attulerat, terrorem inferebant. Præcipuè Carthagini propè vt captæ tumultus fuit. nam poſt M. Attilium Regulum & L. Manlium coss. annis propè quinquaginta, nullum Romanum exercitum viderant, præter prædatorias claſſes, quibus exſcenſiones in agros maritimos factæ erant: raptisq; quæ obuia fors fecerat, prius recurſum ſemper ad naues quàm clamor agreſtes conciret, fuerat. eo maior tum fuga pauorq; in vrbe fuit. Et her

C cule neq; exercitus domi validus, neq; dux quem opponerent, erat. Aſdrubal Giſgonis filius, genere, fama, diuitijs, regia tum etiam affinitate longè primus ciuitatis erat. ſed eum ab illo ipſo Scipione aliquot prælijs fuſum, pulſumq; in Hiſpania meminerant. nec magis ducem duci parem, quàm tumultuarium exercitum ſuum Romano exercitui eſſe. itaq; velut ſi vrbem extemplò aggreſſurus Scipio foret, ita ad arma eſt conclamatum: portæq; raptim clauſæ, & armati in muris, vigiliæq; & ſtationes diſpoſitæ, ac nocte inſequenti vigilatum eſt. Poſtero die quingenti equites ſpeculatum ad mare turbandosq; egredientes ex nauibus miſſi, in ſtationes Romanorum inciderunt. iam enim Scipio claſſe Vticam miſſa, ipſe haud ita multum progreſſus à mari, tumulos proximos cęperat, & equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat, &

D per agros miſerat prædatum. Ij cum Carthaginienſi equitatu prælium cùm commiſiſſent, paucos in ipſo certamine, pleroſq; fugientes perſecuti, in quibus præfectum quoq; Hannonem, nobilem iuuenem, occiderunt. Scipio non agros modò circa vaſtauit, ſed vrbem etiam proximam Afrorum ſatis opulentã cępit. vbi præter cætera quæ extemplò in naues onerarias impoſita, miſſaq; in Siciliam erãt, octo millia liberorum capitum ſeruorumq; ſunt capta. Lætiſſimus tamen Romanis in principio rerum gerendarum aduentus Maſaniſſæ fuit. quem quidam cum c c. haud amplius equitibus, pleriq; cum duũm millium equitatu tradunt veniſſe. Cæterùm cùm longè maximus omnium ætatis ſuę regũ hic fuerit, plurimumq; rem Romanã iuuerit: operæprecium videtur excedere paululum ad enarrandum quàm varia fortuna vſus ſit in

Scipio agros vaſtat.

Maſaniſſa ad Scipionem accedit.

E amittendo recuperãdoq; paterno regno. Militante eo pro Carthaginienſibus in Hiſpania pater eius moritur: (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem regis Deſalcem pergrandem natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit. haud multo poſt Deſalce quoq; mortuo, maior ex duobus filijs eius Capuſa, puero admodũ altero, paternum imperium accepit. cęterùm cũ magis iure gentis authoritate inter ſuos quàm viribus obtineret regnũ: extitit quidã Mezetulus nomine, non alienus ſanguine regibus, familię ſemper inimicæ, ac de imperio varia fortuna cũ ijs qui tũ obtinebãt, certantis. Is concitatis popularibus, apud quos inuidia regnum magnæ authoritatis erat, caſtris palam poſitis, deſcendere regem in aciem ac dimicare de regno coegit. in eo prælio Capuſa cum multis principum cecidit, gens Maſæſylorum omnis in ditionem imperiumq; Mezetuli conceſſit. regio tamen nomine abſtinuit: contentusq; nomine

De varia Maſaniſſa fortuna in amittendo recuperandoq; regno paterno.

modico tutoris, puerum Lacumacen, qui ſtirpis regiæ ſupererat, regem appellat. E
Carthaginienſem nobilem fœminam, ſororis filiam Annibalis, quæ proximè Deſalci
regi nupta fuerat, matrimonio ſibi iungit, ſpe Carthaginienſium ſocietatis: & cum
Syphace hoſpitium vetuſtum legatis miſſis renouat, omnia ea auxilia præparans ad-
uerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui, dein nece fratris patruelis, ex
Hiſpania in Mauritaniam (Bocchar ea tempeſtate rex Maurorum erat) traijcit. ab eo
ſupplex infimis precibus auxilium itineri, quoniam bello non poterat, quatuor mil-
lia Maurorum impetrauit. Cum ijs, præmiſſo nuntio ad paternos ſuoſq; amicos, cùm
ad fines regni peruenisſet, quingenti fermè Numidæ ad eum conuenerunt. Igitur
Mauris inde, ſicut conuenerat, retrò ad regem remiſſis, quanquam aliquanto minor
ſpe multitudo nec cum qua tantã rem aggredi ſatis auderet, conueniret: ratus agendo G
ac moliendo, vires quoq; ad agendum aliquid collecturum, proficiſcenti ad Sypha-
Maſaniſſa Tapſum vrbem capit. cem, Lacumaci regulo ad Tapſum occurrit. trepidum agmen cùm in vrbem refugiſ-
ſet, & vrbem Maſaniſſa primo impetu capit, & ex regijs alios tradentes ſe recepit, alios
vim parantes occidit. pars maxima cum ipſo puero inter tumultum ad Syphacem,
quò primùm intenderant iter, peruenerunt. Fama huius modicæ rei in principio re-
rum proſperè actæ conuertit ad Maſaniſſam Numidas. affluebantq; vndique ex agris
vicisq; veteres milites Galæ, & incitabant iuuenem ad recuperandum paternum re-
gnum. Numero militum aliquantum Mezetulus ſuperabat. nam & ipſe eum exercí-
tum quo Capuſam vicerat, & ex receptis poſt cædem regis aliquot habebat: & puer
Lacumaces ab Syphace auxilia ingentia adduxerat, quindecim millia peditum. Me- H
zetulo decem millia equitum erant. Quibuſcum Maſaniſſa, nequaquam tantum pe-
ditum equitúmue habens, acie conflixit. vicit tamen & veterum militum virtus, &
prudentia inter Romana & Punica arma exercitati ducis. Regulus cum tutore & exi-
gua Maſæſylorum manu in Carthaginienſium agrum perfugit. Ita recuperato regno
paterno Maſaniſſa, quia ſibi cum Syphace haud paulò maiorẽ reſtare dimicationem
cernebat, optimum ratus cum fratre patruele gratiam reconciliare, miſſis qui & pue-
ro ſpem facerent: ſi in fidem Maſaniſſæ ſeſe permiſiſſet, futurum in eodem honore
quo apud Galam Deſalces quondam fuiſſet: & qui Mezetulo præter impunitatem
ſua omnia cum fide reſtitui ſponderent: ambos præoptantes exilio modicam domi
fortunam, omnia, ne id fieret, Carthaginienſibus de induſtria agentibus, ad ſeſe per- I
Aſdrubalis conſilio Syphax aduerſus Maſaniſſam bellum ſuſcipit. duxit. Aſdrubal tum fortè cùm hæc gerebantur, apud Syphacem erat. qui Numidæ
haud ſanè multum ad ſe pertinere credenti, vtrum penes Lacumacen, an Maſaniſſam
regnum Maſæſylorum eſſet, falli eum magnopere ait, ſi Maſaniſſam eiſdem conten-
tum fore, quibus patrem Galam, aut patruum eius Deſalcem, credat. multo maiorem
indolem in eo animi ingenijq; eſſe, quàm in vllo gentis eius vnquã fuiſſet. ſæpe eum
in Hiſpania raræ inter homines virtutis ſpecimen dediſſe ſocijs pariter hoſtibusq;. &
Syphacem & Carthaginienſes, niſi orientem illum ignem oppreſſiſſent, ingenti mox
incendio, cùm iam nullam opem ferre poſſent, arſuros. adhuc teneras & fragiles eius
vires eſſe: vixdum coaleſcere fouenti regnum. Inſtando ſtimulandoq; peruicit, vt ex-
ercitum ad fines Maſæſylorum admoueat: atque in agro de quo ſæpe cum Gala non K
verbis modò diſceptatum, ſed etiam armis certatum fuerat, tanquam haud dubiè iu-
ris ſui caſtra locet: ſi quis arceat, quod maximè opus ſit, acie dimicaturum. ſin per me-
tum agro cedatur, in medium regni eundum, aut ſine certamine cõceſſuros in ditio-
Maſaniſſa victus à Syphace in montem Balbum perfugit. nem eius Maſæſylos, aut nequaquam pares futuros armis. His vocibus incitatus Sy-
phax Maſaniſſæ bellum infert: & primo certamine Maſæſylos fundit, fugatq;. Maſa-
niſſa cum paucis equitibus ex acie in montem (Balbum incolæ vocant) perfugit. fa-
miliæ aliquot cum mapalibus pecoribusq; ſuis (ea pecunia illis eſt) perſecuti ſunt re-
gem. cætera Maſæſylorum multitudo in ditionem Syphacis conceſſit. Quem cępe-
rant exules montem, herbidus aquoſusq; eſt: & quia pecori bonus alendo erat, ho-
minum quoque carne ac lacte veſcentium abundè ſufficiebat alimẽtis. Inde noctur-

nis primò

A nis primò ac furtiuis incursionibus,deinde aperto latrocinio infesta omnia circa esse:maximè vri Carthaginiensis ager, quia & plus prædæ quàm inter Numidas & latrocinium tutius erat.iamq; adeò licenter eludebant, vt ad mare deuectam prædam venderent mercatoribus,appellentibus naues ad id ipsum: pluresq; quàm iusto sæpe in bello Carthaginiensium cæderentur,caperenturq;. Deplorabant ea apud Syphatem Carthaginienses, infensumq; & ipsum ad reliquias belli persequendas instigabant.sed vix regium videbatur,latronem vagum in montibus consectari. Bocchar ex præfectis regijs, vir acer & impiger ad id delectus, ei data quatuor millia peditum, duo equitum : præmiorumq; ingentium spe oneratus, si caput Masanissæ retulisset, aut viuum (id verò inæstimabile gaudium fore) cepisset. Palatos incurioseq; agentes

Masanissa agrum Carthaginiẽsium populatur.

B improuiso adortus,pecorum hominumq; ingenti multitudine à præsidio armatorum excusa,Masanissam ipsum cum paucis in verticem montis compellit, inde propè vt iam debellato,nec præda modò pecorum hominumq; captorum missa ad regem,sed copijs etiam,vt aliquanto maioribus quàm pro reliquijs belli,remissis, cum quingentis haud amplius peditibus, ducentisq; equitibus degressum iugis Masanissam persecutus in valle arcta,faucibus vtrinq; obsessis,inclusit. ibi ingens cædes Masæsylorum facta.Masanissa cum quinquaginta haud amplius equitibus per anfractus montis ignotos sequentibus se eripuit. Tenuit tamen vestigia Bocchar: adeptusq; eum patentibus prope Clupeam vrbem campis ita circundedit, vt præter quatuor equites,omnes ad vnum interfecerit.cum ijs ipsum quoq; Masanissam saucium propè è manibus inter tumultum amisit. In conspectu erant fugientis alæ equitum dispersæ lato campo, quibusdam vt occurrerent per obliqua tendentibus, quacunq;

Masanissa cum solis quatuor equitibus effugit.

C hostis flectebat, amnis ingens fugientes accepit, (neq; enim cunctanter, vt quos maior metus vrgeret,immiserant equos) raptiq; gurgite,& in obliquum relati. duobus in conspectu hostium in præruptum gurgitem hausti,ipse perijsse creditus,duo reliqui equites cum eo virgulta interioris ripæ tenuerunt. Is finis Bocchari sequendi fuit,nec ingredi flumen auso,nec habere credenti se iam quem sequeretur. inde vanus author absumptæ Masanissæ ad regem redit : missiq; qui Carthaginem gaudium ingens nuntiarent:totaq; Africa fama mortis Masanissæ repleta, variè animos affecit.Masanissa in spelunca occulta cum herbis curaret vulnus, duorum equitum la-

Masanissæ mors falsò credita.

D trocinio per dies aliquot vixit.vbi primùm ducta cicatrix, patiq; posse visus est iactationem,audacia ingenti pergit ire ad regnum repetendum.atque in ipso itinere haud plus XL.equitibus collectis, cùm in Masæsylos palam iam quis esset ferens venisset, tantum motum cum fauore pristino,tum gaudio insperato,quod quem perijsse crediderant,incolumem cernebant,fecit, vt intra paucos dies VI. millia peditum armatorum,quatuor equitum ad eum conuenirent: atque non in possessione modò paterni regni esset,sed etiam socios Carthaginiensium populos, Masæsylorumq; fines (id Syphacis regnum erat) vastaret.irritato ad bellum Syphace, inter Cirtham Hipponemq; in iugis opportuniorum ad omnia montium cõsedit. Maiorem igitur eam rem Syphax ratus,quàm vt per præfectos ageret,cum filio iuuene (nomen Verminæ

Masanissa collecto exercitu, Syphacis & Carthaginiensium sociorum agros denastat.

E erat) parte exercitus missa,illum circumducto agmine in se intentum hostem ab tergo inuadere iubet.Nocte profectus Vermina,qui ex occulto aggressurus erat.Syphax autẽ interdiu aperto itinere, vt qui signis collatis acie dimicaturus esset,mouit castra. Vbi tempus visum est,quo peruenisse iam circummissi videri poterant: & ipse leni cliuo ferente ad hostem cum multitudine fretus,tum præparatis a tergo insidijs, per aduersum montem erectam aciem ducit.Masanissa fiducia maximè loci, quo multo æquiore pugnaturus erat,& ipse dirigit suos.Atrox prælium & diu anceps fuit : loco & virtute militum Masanissam,multitudine quæ nimio maior erat,Syphacem iuuante.Ea multitudo diuisa,cùm pars à fronte vrgeret,pars ab tergo se circumfudisset, victoriam haud dubiam Syphaci dedit.& ne effugium quidem patebat, hinc à fronte, hinc à tergo inclusis. itaque cæteri pedites equitesq; cæsi aut capti. c c. fermè equites Ma-

tes Masanissa circa se conglobatos, diuisosq; turmatim in tres partes erumpere iubet, F loco prædicto in quem ex dissipata conuenirent fuga. ipse quà intenderat, inter media tela hostium euasit. duæ turmæ hæsere. altera metu dedita hosti, altera pertinacior in repugnando telis obruta & confixa est. Verminam propè vestigijs instantem in alia atque alia flectendo itinera eludens, tædio & desperatione tandem fessum, absistere sequendo coegit. ipse cum LXX. equitibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum conscientia egregiè sæpè repetiti regni paterni inter Punica emporia, gentemq; Garamantum omne tempus vsque ad C. Lælij, classisq; Romanæ aduentum in Africam consumpsit. Hæc animum inclinant, vt cum modico potius, quàm cum magno præsidio equitum ad Scipionem quoque postea venisse Masanissam credam. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas exulis Fortunæ cõueniens est. Carthaginienses ala G equitum cum præfecto amissa, alioq; equitatu per nouum delectum comparato, Hannonem Amilcaris filium præficiunt. Asdrubalem subinde ac Syphacem per literas nuntiosq;, postremò etiam per legatos accersunt. Asdrubalem opem ferre propè circumsessæ patriæ iubent: Syphacē orant, vt Carthagini & vniuersæ Africæ subueniat. Ad Vticam tum castra Scipio, fermè mille passus ab vrbe habebat: transiata à mari, vbi paucos dies statiua coniuncta classi fuerãt. Hanno nequaquam satis valido non modò ad lacessendum hostem, sed ne ad tuendos quidem à populationibus agros equitatu accepto, id omnium primùm egit, vt per conquisitionem numerum equitum augeret. nec aliarum gentium aspernatus, maximè tamen Numidas (id longè primum equitum in Africa est genus) conducit. Iam ad quatuor millia equitum H habebat, cùm Saleram nomine vrbem occupauit, XV. fermè millia ab Romanis castris. Quod vbi Scipioni relatum est, æstiua sub tectis agere equitatus: sint, inquit, vel plures, dum talem ducem habeant. eoq; minus sibi cessandum ratus, quo illi segnius rem agerent: Masanissam cum equitatu præmissum portis obequitare, atq; hostem ad pugnam elicere iubet. vbi omnis multitudo se effudisset, grauiorq; iam in certamine esset, quàm vt facilè sustineri posset, cedere paulatim, se in tempore pugnę venturum. Tantum moratus, quantum satis temporis prægresso visum ad eliciendos hostes, cum Romano equitatu secutus, tegentibus tumulis, qui opportunè circa viæ flexus oppositi erant, occultus processit. Masanissa ex cõposito nunc terrentis, nunc timentis modo, aut ipsis obequitabat portis, aut cedendo cum timoris simulati specie audaciam hosti faceret, ad insequendum temerè eliciebat. Nondũ omnes egressi erant, varièq; dux fatigabatur: alios vino & somno graues arma capere: & frenare equos cogendo: alijs, ne sparsi & inconditi sine ordine, sine signis omnibus portis excurrerent, obsistendo. Primò incautè se inuehẽtes Masanissa excipiebat: mox plures simul conferti porta effusi, æquauerant certamen: postremò iam omnis equitatus prælio cùm adesset, sustineri vltra nequiuere. Non tamen effusa fuga Masanissa, sed cedendo sensim impetus eorum excipiebat: donec ad tumulos tegentes Romanum equitatum pertraxit. Inde exorti equites, & ipsi integris viribus, & recentibus equis Hannoni Afrisq; pugnando ac sequendo fessis se circunfundere: & Masanissa flexis subitò equis in pugnam redijt. Mille fermè qui primi agminis fuerant, vt quibus haud facilis recepK tus fuit, cum ipso duce Hannone intercluſi atq; interfecti sunt. cæteros ducis præcipuè territos cæde effusè fugientes per tria millia passuũ victores secuti, ad duo præterea millia equitum aut cęperunt, aut occiderunt. inter eos satis constabat, non minus ducentos Carthaginiẽsium equites fuisse, & diuitijs quosdam & genere illustres. Eodem fortè quo hæc gesta sunt die, naues quæ prædam in Siciliam vexerant, cum commeatu rediere: velut ominatæ ad prædam alteram repetendam sese venisse. Duos eodem nomine Carthaginiensium duces duobus equestribus prælijs interfectos, non omnes authores sunt: veriti, credo, ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidem & Valerius captum Hannonem tradunt. Scipio præfectos equitesq;, prout cuiusque opera fuerat, & ante omnes Masanissam insignibus donis donat. & firmo præsidio Sa-

Masanissa victus à Syphace cum paucis equitibus ad minorem Syrtim perfugit.

Carthaginiẽsium legati ad Asdrubalem & Syphacem.

Hanno ad Salerã castra ponit.

Masanissa Hannonem ad pugnam elicit.

Hãno interficitur.

A sidio Saleræ impositò, ipse cum cætero exercitu profectus, non agris modò quacunq; incedebat populatis, sed vrbibus etiam quibusdam vicisq; expugnatis, latè fuso terrore belli, septimo die quàm profectus erat, magnam vim hominum, & pecoris, & omnis generis prædæ trahens, in castra redit: grauesq; iterum hostium spolijs naues dimittit: inde omissis expeditionibus paruis populationibusq;, ad oppugnandam Vticam omnes belli vires conuertit: eam deinde si cepisset, sedem ad cætera exequenda habiturus. Simul & à classe nauales socij, qua ex parte vrbs mari alluitur: simul & terrestris exercitus ab imminente propè ipsis mœnibus tumulo est admotus. tormenta machinasq; & aduexerat secum, & ex Sicilia cum commeatu missæ erant: & nouæ in armamentario multis talium operũ artificibus de industria inclusis, fiebant. Vti-

B censibus tanta vndiq; mole circunsessis in Carthaginiensi populo, Carthaginiensibus in Asdrubale, ita si is mouisset Syphacem, spes omnis erat. sed desiderio indigentium auxilij tardius cuncta mouebantur. Asdrubal intentissima conquisitione cum ad xxx. millia peditum, tria equitum effecisset: non tamen ante aduentum Syphacis castra propius hostem mouere est ausus. Syphax cum quinquaginta millibus peditum, decem equitum aduenit: confestimq; motis ab Carthagine castris, haud procul Vtica munitionibusq; Romanis consedit. Quorum aduentus hoc tamen momenti fecit, vt Scipio, cùm quadraginta fermè dies ne quicquam omnia experiens obsedisset Vticam, abscederet inde irrito incæpto. iam enim hyems instabat. castra hyberna in promontorio, quod tenui iugo continenti adhærens in aliquantum ma-

C ris spatium extenditur, communit: vno vallo & naualia castra amplectitur. iugo medio legionum castris impositis, littus ad septentrionem versum subductę naues naualesq; socij tenebant, meridianam vallem ad alterum littus deuexam equitatus. Hęc in Africa vsq; ad extremum autumni gesta. Præter conuectum vndiq; ex populatis circa agris frumentum, commeatusq; ex Sicilia atque Italia aduectos, Cn. Octauius Propr. ex Sardinia ab T. Claudio Pr. cuius ea prouincia erat, ingentem vim frumenti aduexit: horreaq; non solùm ea quæ iam facta erant, repleta, sed noua ædificata. Vestimenta exercitui deerant. id mandatum Octauio, vt cum prætore ageret, si quid ex ea prouincia comparari ac mitti posset. ea quoq; haud segniter curata res. mille ducentæ togæ breui spatio, duodecim millia tunicarũ missa. Æstate ea qua hæc in Afri-

D ca gesta sunt, P. Sempronius cos. cui Brutij prouincia erat, in agro Crotoniensi cum Annibale in ipso itinere tumultuario prælio conflixit. agminibus magis quàm acie pugnatum est. Romani pulsi: & tumultu verius quàm pugna ad mille & cc. de exercitu consulis interfectis, in castra trepidi rediere. neq; oppugnare tamen ea hostes ausi. Cæterùm silentio proximæ noctis profectus inde consul, præmisso nuntio ad P. Licinium proconsulem, vt suas legiones admoueret, copias coniunxit. ita duo duces, duo exercitus ad Annibalem redierunt. nec mora dimicandi facta est, cum consuli duplicatæ vires, Pœno recens victoria animos faceret. In primam aciem suas legiones Sempronius induxit: in subsidijs locatæ P. Licinij legiones. Consul principio pugnæ ædem Fortunæ Primigenię vouit, si eo die hostes fudisset: composq; eius voti fuit. fu-

E si ac fugati Pœni, supra quatuor millia armatorum cæsa: paulo minus trecenti viui capti: equi quadraginta, & vndecim militaria signa. Perculsus aduerso prælio Annibal, Crotonem exercitum abduxit. Eodem tempore M. Cornelius cos. altera parte Italiæ non tam armis quàm iudiciorum terrore Hetruriam continuit, totam fermè ad Magonem, ac per eum ad spem nouandi res versam. Eas quæstiones ex senatusconsulto minime ambitiosè habuit. multiq; nobiles Hetrusci, qui aut ipsi ierant, aut miserant ad Magonem de populorum suorum defectione, primò erant præsentes condemnati: postea conscientia sibimetipsi exilium conscisentes, cùm absentes damnati essent, corporibus subtractis, bona tantum quæ publicari poterant, pignoranda pœnæ præbebant. Dum hæc consules diuersis regionibus agunt, censores interim Romæ M. Liuius & C. Claudius senatum recitarunt. princeps iterum lectus Q. Fabius Maximus.

Scipio Saleram firmo præsidio munit.

Vticã obsidet Scipio.

Asdrubalis & Syphacis ingentes copiæ aduersus Scipionem.

Scipio abscedit Vtica.

Sempronius consul cum Annibale tumultuario prælio conflixit.

Sempronius Pœnos fudit ac fugauit.

Maximus. notati ſeptem, nemo tamen qui ſella curuli ſediſſet. ſarta tecta acriter, & F
cum ſumma fide exegerunt. viam è foro Boario ad Veneris, & circa foros publicos, &
Vectigal nouũ ex ſalaria annona. ædem Matris magnæ in Palatio faciendam locauerunt. vectigal etiam nouum ex ſa-
laria annona ſtatuerunt. ſextante ſal & Romæ, & per totam Italiam erat Romæ pre-
tio eodem, pluris in foris & conciliabulis, & alio alibi pretio prębendum locauerunt.
Id vectigal commentum alterum ex cenſoribus ſatis credebant: populo iratum, quòd
iniquo iudicio quondam damnatus eſſet, & in pretio ſalis maxime oneratas tribus,
Luſtrum cõditur. quarum opera damnatus erat, credebant. Inde Salinatori Liuio inditum cognomen.
Luſtrum conditum ſerius, quia per prouincias dimiſerunt cenſores, vt ciuium Ro-
manorum in exercitibus, quantus vbiq; eſſet, referretur numerus. Cenſa cũ ijs CCLXV.
millia hominum. condidit luſtrum C. Claudius Nero. Duodecim deinde colonia- G
rum, quod nunquam antea factũ erat, deferentibus cenſoribus, cenſum receperunt:
vt quantum numero militum, quantum pecunia valerent, in publicis tabulis monu-
menta extarent. Equitũ deinde cenſus agi cœptus eſt. & ambo fortè cenſores equum
publicum habebant. cùm ad tribum Polliam ventũ eſt, in qua M. Liuij nomen erat,
& præco cunctaretur citare ipſum cenſorem: cita, inquit Nero, M. Liuium, & ſiue ex
reſidua & vetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus, M. Liui-
um quia populi iudicio eſſet condemnatus, equum vendere iuſſit. Item M. Liuius
cùm ad tribum Narnienſem & nomen collegæ ventum eſt, vendere equum C. Clau-
dium iuſſit, duarum rerum cauſa: vnius, quòd falſum aduerſus ſe teſtimonium dixiſ-
Certamen notatorum inter cẽſores. ſet: alterius, quòd non ſyncera fide ſecum in gratiam rediſſet. Itaq; ibi fœdum certa- H
men inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ damno, factum eſt. Exitu cenſuræ
cùm in leges iuraſſet C. Claudius, & in ærarium aſcendiſſet, inter nomina eorum,
quos ærarios relinquebat, dedit collegæ nomen. Deinde M. Liuius in ærarium venit,
& præter Metiam tribum, quæ ſe nec condemnaſſet, neq; condemnatum conſulem
aut cenſorem feciſſet: populum Romanum omnem, quatuor & triginta tribus, æra-
rios reliquit: quòd & innocentem ſe condemnaſſent, & condemnatum conſulem &
cenſorem feciſſent: neq; inficiari poſſent, aut iudicio ſemel, aut comitijs bis ab ſe pec-
catum eſſe. inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium ærarium fore. quòd ſi ex-
emplum haberet bis eundem ærarium relinquendi, C. Claudium nominatim ſe in-
ter ærarios fuiſſe relicturum. Paruum certamen notarũ inter cenſores, caſtigatio in- I
Cenſoribus dies ad populum dictus à tribuno plebis. conſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia cenſores
cùm eſſent, creſcendi ex his ratus eſſe occaſionẽ, Cn. Bebius tribunus plebis diem ad
populum vtriq; dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt, ne poſtea obnoxia popula-
ri auræ cenſura eſſet. Eadem æſtate in Brutijs iam Petilia à conſule vi capta, Conſentia
& Pandoſia. & ignobiles aliæ ciuitates voluntate in deditionem venerunt. Et cùm
comitiorum iam appeteret tempus, Cornelium potius ex Hetruria, vbi nihil belli
erat, Romam acciri placuit. Is conſules Cn. Seruilium Cæpionem, & Cn. Seruilium
Geminum creauit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P.
Quintilius Varus, P. Ælius Pætus, P. Vilius Tappulus. Hi duo cùm ædiles plebis eſ-
ſent, prætores creati ſunt. Conſul comitijs perfectis, ad exercitum in Hetruriam re- K
dijt. Sacerdotes eo anno mortui, atq; in locum eorum ſuffecti, T. Veturius Philo fla-
men Martialis in locum M. Æmylij Regilli, qui priore anno mortuus erat, creatus
inauguratusq;: & in M. Pomponij Mathonis auguris & decemuiri locum creati, de-
cemuir M. Aurelius Cotta, augur Tib. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens,
Quadrigæ aureæ in Capitolio poſitæ. quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotijs erat. Quadrigæ aureæ eo anno in Ca-
pitolio poſitæ ab ædilibus curulibus, C. Liuio & M. Seruilio Gemino. Et ludi
Romani biduum inſtaurati. item per biduum plebeij ab ædi-
libus P. Ælio, P. Villio: & Iouis epulum
fuit ludorum cauſa.

EPITO-

A

EPITOME LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Carthaginienſes & eundem Syphacem Numidarum regem, Aſdrubalemq; pluribus prælijs vicit, adiuuante Maſaniſſa, binaq; hoſtium caſtra expugnauit, in quibus XL. *millia hominum ferro igniq; conſumpta ſunt, Syphacem per C. Lælium capit. Maſaniſſa Sophonisbam vxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis captam, ſtatim adamauit: & nuptijs factis vxorem habuit: caſtigatusq; à Scipione, venenum ei tranſmiſit: quo quidem hauſto illa deceſſit. Effectumq; eſt multis Scipionis victorijs, vt Carthaginienſes in deſperationem acti, in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. Isq; anno decimoſexto Italia diſcedens, in Africam traiecit, tentauitq; per colloquium pacem cum Scipione componere: & cùm de conditionibus pacis non conueniſſet, acie victus eſt. Pax Carthaginienſibus data eſt petentibus, Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit: Mago, qui bello in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur, ex vulnere mortuus eſt. Maſaniſſæ regnum reſtitutum eſt. Reuerſus in vrbem Scipio, ampliſſimum nobiliſſimumq; egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certè bicimperator victa à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.*

B

CN. SERVILIVS Cæpio, & C. Seruilius Geminus COSS. (ſextuſdecimus annus belli Punici erat) cùm de Republica belloq; & prouincijs ad ſenatum retuliſſent, cenſuerunt patres, vt conſules inter ſe compararent, ſortirentúrue, vter Brutios aduerſus Annibalem, vter Hetruriam ac Ligures prouinciam haberet. cui Brutij eueniſſent, exercitum à P. Sempronio cos. acciperet. P. Sempronius (ei quoque enim proconſuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet: Is Romam reuerteretur. Bello quoq; bonus habitus ad cętera,

C quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis habebatur, cõgeſtis omnibus humanis à natura fortunaq; bonis, nobilis idem ac diues erat, forma viribusq; corporis excellebat, facundiſſimus habebatur, ſeu cauſa oranda, ſeu in ſenatu & ad populum ſuadendi ac diſſuadendi locus eſſet, iuris pontificij peritiſſimus. ſuper hæc bellicę quoq; laudis conſulatus compotem fecerat. Quod in Brutijs prouincia, idem in Hetruria ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitum iuſſus: ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obtineret cum legionibus ijs, quas prætor L. Scribonius priore anno habuiſſet. Sortiti deinde prouincias. Cæpioni Brutij, Seruilio Gemino Hetruria euenit. Tum prætorum prouinciæ in ſortem coniectæ. Iuriſdi- *Prouinciarum ſortitio.*

D ctionem vrbanam P. Ælius, Sardiniam P. Lentulus, Siciliam P. Villius, Ariminum cum duabus legionibus (ſub Spurio Lucretio eæ fuerant) Quintilius Varus eſt ſortitus. Et Lucretio prorogatum imperium, vt Genuam oppidum à Magone Pœno dirutum exædificaret. P. Scipioni non temporis, ſed rei gerendę fine, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperium eſt. decretumq; vt ſupplicatio fieret, quòd is in Africam prouinciam traieciſſet, vt ea res ſalutaris populo Romano, ipſiq; duci atque exercitui eſſet. In Sicilia tria millia militum ſunt ſcripta. & quia quòd roboris ea prouincia habuerat, in Africam tranſuectum fuerat, ne qua claſſis ex Africa traijceret, quadraginta nauibus cuſtodiri placuerat Siciliæ maritimam oram. Tredecim nouas naues Villius ſecum in Siciliam duxit: cæteræ in Sicilia veteres refectæ. Huic claſſi M. Pomponius prioris anni prætor prorogato imperio præpoſitus, nouos milites ex Ita-

E lia aduectos in naues impoſuit. Parem nauium numerum Cn. Octauio Pr. item prioris anni cum pari iure imperij ad tuendam Sardiniæ oram patres decreuerunt. Lentulus prætori duo millia militum dare in naues iuſſus. Et Italiæ ora, quia incertum erat quò miſſuri claſſem Carthaginienſes forent, videbantur autem quicquid nudatum præſidijs eſſet petituri, M. Martio Pr. prioris anni cum totidem nauibus tuenda data eſt: tria millia militum in eam claſſem ex decreto patrum conſules ſcripſerunt, & duas legiones vrbanas ad incerta belli. Hiſpaniæ cum exercitibus imperioq; veteribus imperatoribus, L. Lentulo & L. Manlio Acidino decretæ. Viginti omninò legionibus, & CLX. nauibus longis res Romana eo anno geſta. Prætores in prouincias ire iuſſi. Conſulibus imperatum, vt priuſquam ab vrbe proficiſcerentur, ludos magnos fa- *Ludi magni.*

cerent, quos T. Manlius Torquatus dictator in quintum annum vouiſſet, ſi eodem

Prodigia.

ſtatu Reſpub. ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis hominum prodigia F
ex pluribus locis nuntiata. Aurum in Capitolio corui non laceraſſe tantùm roſtris
crediti, ſed etiam ediſſe. Mures Antij coronam auream arroſerunt. Circa Capuam
omnem agrum locuſtarum vis ingens, ita vt vnde aduenirent parum conſtaret,
compleuit. Equuleus Reate cum quinque pedibus natus. Anagniæ ſparſi primùm
ignes in cœlo, dein fax ingens arſit. Fruſinone arcus ſolem tenui linea amplexus: cir-
culum deinde ipſum maior ſolis orbis extrinſecus incluſit. Arpini terra campeſtri a-
gro in ingentem ſinum conſedit. Conſulum alteri primam hoſtiam immolanti, ca-
put iecinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtijs procurata. editi à collegio pontifi-
cum dij quibus ſacrificaretur. Ijs tranſactis, conſules prætoresq; in prouincias profe-
cti. omnibus tamen, velut eam ſortitis, Africæ cura erat, ſeu quia ibi ſummam rerum G
belliq; verti cernebant: ſeu vt Scipioni gratificarentur, in quem tum omnis verſa ci-
uitas erat. itaque non ex Sardinia tantum, (ſicut ante dictum) ſed ex Sicilia quoq; &
Hiſpania veſtimenta, frumentumq;, & arma etiam ex Sicilia & omne genus comme-

Scipionem multa belli opera circum ſtabant.

atus eò portabantur. Nec Scipio vllo tempore hyemis belli opera remiſerat, quæ
multa ſimul vndiq; eum circunſtabant. Vticam obſidebat, caſtra in conſpectu Aſ-
drubalis erant. Carthaginienſes deduxerant naues, claſſem paratam inſtructamq; ad
commeatus intercipiendos habebant. inter hæc ne Syphacis quidem reconciliandi
curam ex animo dimiſerat: ſi fortè iam ſatietas amoris in vxorem ex multa copia eum
cępiſſet. Ab Syphace magis pacis cum Carthaginienſibus conditiones, vt Romani
Africa, Pœni Italia excederent, quàm ſi bellaretur, ſpes vlla deſciturum afferebatur. H
Hæc per nuntios magis equidem acta crediderim (& ita pars maior authores ſunt)
quàm ipſum Syphacem, vt Antias Valerius prodit, in caſtra Romana ad colloquium
veniſſe. Primò eas conditiones imperator Romanus vix auribus admiſit, poſtea vt
cauſa probabilis ſuis commeandi foret in caſtra hoſtium, mollius eadem illa abnue-
ere: ac ſpem facere, ſæpius vltro citroq; agitantibus rem conuenturam. Hybernacula

Carthaginiẽſium hybernacula.

Carthaginienſium, congeſta temerè ex agris materia exædificata, lignea fermè tota
erant. Numidæ præcipuè arundine textis ſtoriaq; pars maxima tectis, paſſim nullo
ordine, quidam vt ſine imperio occupatis locis extra foſſam etiam vallumq; habita-
bant. Hæc relata Scipioni ſpem fecerant, caſtra hoſtium per occaſionem incendendi.

Calonum loco ſpectatiſſimum quẽq; cum legatis ad Syphacẽ Scipio mittit.

Cum legatis quos mitteret ad Syphacem, calonum loco primos ordinis ſpectatæ vir- I
tutis atq; prudentiæ ſeruili habitu mittebat: qui dum in colloquio legati eſſent, vagi
per caſtra alius alia, aditus exitusq; omnes, ſitum formamq; & vniuerſorum caſtro-
rum & partium, quà Pœni, quà Numidæ haberent, quantum interualli inter Aſdru-
balis ac regia caſtra eſſet, ſpecularentur: moremq; ſimul noſcerent ſtationum, vigilia-
rumq;: nocte, an interdiu opportuniores inſidiantibus eſſent. & inter crebra collo-
quia alij atq; alij de induſtria, quo pluribus omnia nota eſſent, mittebantur. Cùm ſæ-
pius agitata res certiorem ſpem pacis indies & Syphaci & Carthaginienſibus per eum
faceret, legati Romani vetitos ſe reuerti ab imperatore aiunt, niſi certum reſponſum
detur. proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia, ſeu conſulendus Aſdrubal & Carthagini-
enſes eſſent, conſuleret. tempus eſſe, aut pacem componi, aut bellum nauiter geri. K
Dum conſulitur Aſdrubal ab Syphace, ab Aſdrubale Carthaginienſes, & ſpecula-
tores omnia viſendi, & Scipio ad comparanda quæ in rem opus erant, tempus habu-
it: & ex mentione ac ſpe pacis negligentia, vt fit, apud Pœnos Numidasq; orta cauen-
di, ne quid hoſtile interim paterentur. Tandem relatum reſponſum, quibuſdam, quia
nimis cupere Romanus pacem videbatur, iniquis per occaſionem adiectis: quæ per-
opportunè cupienti tollere inducias Scipioni cauſam præbuere. ac nuntio regis,
cùm relaturum ſe ad conſilium dixiſſet, poſtero die reſpondit: ſe vno fruſtra tenden-
te, nulli alij pacem placuiſſe. renuntiaret igitur, nullam aliam ſpem pacis, quàm re-
lictis Carthaginienſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias, vt li-
bera fide incepta exequeretur. deductisq; nauibus (& iam Veris principium erat)

machinas

A machinas tormentaq;,velut à mari aggressurus Vticam,imponit.duo millia militum ad capiendum quem antea tenuerat, tumulum super Vticam mittit: simul vt ab eo quod parabat,in alterius rei curam conuerteret hostium animos,simul ne qua, cùm ipse ad Syphacem Asdrubalemq; profectus esset, eruptio ex vrbe & impetus in castra sua relicta cum leui præsidio fieret.His præparatis, conuocatoq; consilio, & dicere exploratoribus iussis,quæ comperta afferrent, Masanissaq; cui omnia hostium nota erant:postremò quid ipse pararet in proximam noctem,proponit.tribunis edicit, vt vbi prætorio dimisso signa concinuissent,extemplò educerent è castris legiones. Ita, vt imperauerat,signa sub occasum solis efferri sunt cœpta.ad primam fermè vigiliam agmen explicauerunt:media nocte (septem enim millia itineris erant) modico gra-
B du ad castra hostium peruentum.Ibi Scipio partem copiarum Lælio, Masanissamq; ac Numidas attribuit:& castra Syphacis inuadere, ignesq; conijcere iubet. singulos deinde separatim,Lælium ac Masanissam seductos obtestatur, vt quantum nox prouidentiæ adimat,tantum diligentia expleant,curaq;. se Asdrubalem Punicaq; castra aggressurum.cæterùm non antè cœpturum,quàm ignem in regijs castris conspexissent. Neque ea res morata diu est. nam vt proximis castris iniectus ignis hæsit, extemplò proxima quæq;,& deinceps continua amplexus, totis se passim dissipauit castris. & trepidatio quidem,quanta necesse erat in nocturno effuso tam latè incendio, orta est.cæterùm fortuitum,non hostilem ac bellicum ignem rati esse, sine armis ad restinguendum incendium effusi,in armatos inciderunt hostes, maximè Numidas ab
C Masanissa notitia regiorum castrorum ad exitus itinerum idoneis locis dispositos. Multos in ipsis cubilibus semisomnes hausit flamma:multi in præcipiti fuga ruentes super alios alij in angustijs portarum obtriti sunt. Relucentem flammam primò vigiles Carthaginiensium, deinde excitati alij nocturno tumultu cùm conspexissent, ab eodem errore credere & ipsi sua sponte incendium ortum. & clamor inter cædem & vulnera sublatus,an ex trepidatione nocturna esset, confusus sensum veri adimebat.Igitur pro se quisq; inermes, vt quibus nihil hostile suspectum esset, omnibus portis,quà cuiq; proximum erat,ea modò quæ restinguendo igni forent portantes, in agmen Romanum ruebant.Quibus cæsis omnibus,præterquam hostili odio, et-
D iam ne quis nuntius effugeret,extemplò Scipio neglectas, vt in tali tumultu, portas inuadit.ignibusq; in proxima tecta coniectis,effusa flamma primò veluti sparsa pluribus locis reluxit : dein per continua serpens vno repentè omnia incendio hausit. Ambusti homines iumentaq; fœda primùm fuga,dein strage obruerant itinera portarum.quos non oppressérat ignis,ferro absumpti.binaq; castra vna die deleta. duces tamen ambo,& ex tot millibus armorum MM.peditum,& quingenti equites semiermes,magna pars saucij,afflatiq; incendio effugerunt.Cæsa, aut hausta flammis ad XL. millia hominum sunt, capti supra VI. millia : multi Carthaginiensium nobiles, XI. senatores,signa militaria CLXXVIII.equi Numidici supra II. millia DCC. elephanti sex capti:octo flamma ferroq; absumpti,magnaq; vis armorum capta. Ea omnia imperator Vulcano sacrata incendit.Asdrubal ex fuga cum paucis Afrorum vrbem proxi-
E mam petierat:eoq; omnes qui supererant, vestigia ducis sequentes, se contulerant. metu deinde,ne dederetur Scipioni,vrbe excessit.Mox eodem patentibus portis Romani accepti,nec quicquam hostile,quia voluntate concesserant in deditionem, factum.duæ subinde vrbes captæ direptæq;.ea præda & quæ castris incensis ex igne rapta erat, militi concessa est. Syphax octo millium fermè inde spatio loco munito consedit. Asdrubal Carthaginem contendit , ne quid per metum ex recenti clade mollius consuleretur.quò tantus primò terror est allatus, vt omissa Vtica Carthaginem crederent extemplò Scipionem obsessurum.Senatum itaque Suffetes,quod velut consulare imperium apud eos erat,vocauerunt.ibi tribus dictis sententijs, vna de pace legatos ad Scipionem decernebat: altera Annibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat:tertiæ Romanæ in aduersis rebus constantiæ exemplo re-

In Syphacis castra ignes conijciunt Lælius & Masanissa.

Asdrubalis castra incendit Scipio.

Asdrubal & Syphax cum paucis fugiunt.

Variæ in senatu Carthaginiensi sententiæ.

parandum exercitum, Syphacemq; orandum, ne bello abſiſteret, cenſebat. Hæc ſen- F
tentia, quia Aſdrubal præſens, Barchinæq; omnes factionis bellum malebant, vicit.
Inde delectus in vrbe agrisq; haberi cœptus, & ad Syphacem legati miſſi, ſumma ope
& ipſum reparantem bellum: cùm vxor iam non vt antè blanditijs ſatis potentibus
ad animum amantis, ſed precibus & miſericordia valuiſſet, plena lachrymarum ob-
teſtans, ne patrem ſuum patriamq; proderet: ijſdemq; flammis Carthaginem, quibus
caſtra conflagraſſent, abſumi ſineret. Spem quoq; opportunè oblatam afferebant le-
gati: quatuor millia Celtiberorum circa vrbem nomine Olbam ab conquiſitoribus
ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iuuentutis ſibi occurriſſe: & Aſdrubalem prope
diem affore cum manu haudquaquam contemnenda. Is non benignè modò legatis
reſpondit, ſed oſtendit etiam multitudinem Numidarum agreſtium, quibus per eoſ- G
dem dies arma equosq; dediſſet, & omnem iuuentutem affirmat exciturum ex regno.
ſcire incendio, non prælio cladem acceptam. eum bello inferiorem eſſe, qui armis
Aſdrubal & Syphax reparant exercitum. vincatur. Hæc legatis reſponſa. Et poſt dies paucos rurſus Aſdrubal & Syphax copias
iunxerunt. is omnis exercitus fuit xxx. fermè millium armatorum. Scipionem velut
debellato iam, quod ad Syphacem Carthaginienſesq; attineret, Vticæ oppugnandæ
intentum, iamq; machinas admouentem muris, auertit fama redintegrati belli. mo-
dicisq; præſidijs ad ſpeciem modo obſidionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore
exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab ca-
ſtris regis conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita vocant) campos ſubie-
ctos ei tumulo degreſſus, ſuccedendo ad ſtationem hoſtium, laceſſendoq; leuibus H
prælijs diem abſumpſit: & per inſequens biduum tumultuoſis hinc atq; illinc excur-
ſionibus inuicem nihil dictú ſatis dignum fecerunt. quarto die vtrinque in aciem
deſcenſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna in ſubſidijs triarios
conſtituit: equitatum Italicum ab dextro cornu, ab læuo Numidas, Maſaniſſamq;
oppoſuit. Syphax Aſdrubalq; Numidis aduerſus Italicum equitatum, Carthaginien-
ſibus contra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legio-
num accepere. Ita inſtructi concurrunt. Primo impetu ſimul vtraq; cornua & Numi-
dæ & Carthaginienſes pulſi. nam neque Numidæ, maxima pars agreſtis, Romanum
equitatum: neq; Carthaginienſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recenti ſupra cæ-
tera victoria terribilem ſuſtinuere. Nudata vtrinq; cornibus Celtiberorum acies ſta- I
bat: quòd nec in fuga ſalus vlla oſtendebatur locis ignotis: neq; ſpes veniæ ab Scipio-
ne erat, quem benemeritum de ſe & gente ſua mercenarijs armis in Africam oppu-
gnatum veniſſent. Igitur circunfuſis vndiq; hoſtibus, alij ſuper alios cadentes obſti-
Syphax & Aſdrubal in fugam verſi. nati moriebantur. omnibusq; in eos verſis, aliquantum ad fugam temporis Syphax
& Aſdrubal præceperunt. fatigatos cęde diutius, quàm pugna victores nox oppreſſit.
Poſtero die Scipio Lælium Maſaniſſamq; cum omni Romano & Numidico equita-
tu expeditiſſimisq; militum ad perſequendos Syphacem atque Aſdrubalem mittit.
ipſe cum robore exercitus vrbes circa omnes quæ Carthaginienſium ditionis erant,
Carthaginiẽſium terror. partim vi, partim metu ſubegit. Carthagini quidem erat ingens terror, & circunfe-
rentem arma Scipionem omnibus finitimis raptim perdomitis, ipſam Carthaginem K
repentè aggreſſurum credebant. itaq; & muri reficiebantur, propugnaculisq; arma-
bantur: & pro ſe quiſq;, quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt, ex agris conuehebat.
Rara mentio eſt pacis, frequentior legatorum ad Annibalem accerſendum mitten-
dorum. pars maxima claſſem, quæ ad commeatus excipiendos parata erat, mittere iu-
bent ad opprimendam ſtationem nauium, ad Vticam incaute agentem: forſitan et-
iam naualia caſtra relicta cum læui præſidio oppreſſuros. In hoc conſilium maximè
inclinant: legatos tamen ad Annibalem mittendos cenſent. quippe claſſe vt feliciſſi-
mè geratur res, parte aliqua leuari Vticæ obſidionem: Carthaginem ipſam qui tueantur,
Legati mittuntur ad Annibalem reuocandum. neq; imperatorem alium quàm Annibalem, neque exercitum alium quàm An-
nibalis ſupereſſe. Deductæ ergo poſtero die naues, ſimul & legati in Italiam profe-

ra-

A cti.raptimq; omnia ſtimulante fortuna agebantur:& in quo quiſq; ceſſaſſet,prodi ab ſe ſalutem omnium rebatur.Scipio grauem iam ſpolijs multarum vrbium exercitum trahens,captiuis aliaq; præda in vetera caſtra ad Vticã miſſis, iam in Carthaginem intentus, occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta. (abeſt ab Carthagine XII. mil- *Scipio occupat Tuneta.*
lia fermè paſſuum) locus cum operibus,tum ſuapte natura tutus, & qui ab Carthagine conſpici,& præbere ipſe proſpectum cùm ad vrbem, tum ad circumfuſum mare vrbi poſſet. Inde cùm maximè vallum Romani iacerent, conſpecta claſſis hoſtium eſt Vticam Carthagine petens.Igitur omiſſo opere,pronũtiatum iter,ſignaq; raptim ferri ſunt cœpta,ne naues in terram & obſidionem verſæ, ac minimè nauali prælio aptę opprimerentur.quî enim reſtitiſſent agili & nautico inſtrumento aptę & armate
B claſſi,naues tormenta machinasq; portantes? & aut in onerariarum vſum verſæ:aut ita appulſæ muris,vt pro aggere ac pontibus præbere aſcenſum poſſent? Itaq; Scipio, poſtquam eò ventum eſt,vt in nauali certamine ſolet, roſtratis quæ præſidio alijs eſſe poterant,in poſtremam aciem receptis prope terram, onerariarum quadruplicem ordinem pro muro aduerſus hoſtem oppoſuit:easq; ipſas, ne in tumultu pugnæ turbari ordines poſſent,malis antennisq; de naue in nauem traiectis, ac validis funibus velut vno inter ſe vinculo illigatis comprehendit:tabulasq; ſuperſtrauit,vt peruius in totum nauium ordo eſſet:& ſub ipſis pontibus interualla fecit, quà procurrere ſpeculatoriæ naues in hoſtem,ac tutò recipi poſſent.His raptim pro tempore inſtructis, mille fermè delecti propugnatores onerarijs imponuntur: telorum maximè miſſili-
C um,vt quamuis longo certamine ſufficerent,vis ingens congeritur. Ita parati atq; intenti hoſtium aduentum opperiebantur.Carthaginienſes,qui,ſi maturaſſent,omnia *Carthaginienſes claſſem Romanam oppugnant.*
permiſta turba trepidantium primo impetu deprehendiſſent: perculſi terreſtribus cladibus,atq; inde ne in mari quidem vbi ipſi plus poterant, ſatis fidentes, die ſegni nauigatione abſumpto,ſub occaſum ſolis in portum (Ruſcinona Afri vocant) claſſem appulere.poſtero die ſub ortum ſolis inſtruxere ab alto naues, velut ad iuſtum prælium nauale,& tanquam exituris contrà Romanis.Cùm diu ſtetiſſent,poſtquam nihil moueri ab hoſtibus viderunt,tum demum onerarias aggrediuntur.Erat res minimè certamini nauali ſimilis,proximè ſpeciem muros oppugnantium nauium.altitudine aliquantum onerariæ ſuperabant.ex roſtratis Pœni vana pleraq;, vtpote ſupi-
D no iactu,tela in ſuperiorẽ locum mittebant. grauior ac pondere ipſo libratior ſupernè ex onerarijs ictus erat.ſpeculatorię naues ac leuia ipſa nauigia, quæ ſub conſtratis pontium per interualla excurrebant,primo ipſo tantũ impetu ac magnitudine roſtrata rum obruebantur:deinde & propugnatorib⁹ quoq; incommodæ erant,quòd permiſtæ cum hoſtium nauibus inhibere ſæpe tela cogebant,metu ne ambiguo ictu ſuis inciderent:poſtremò aſſeres ferreo vnco præfixi(harpagones vocant milites)ex Punicis nauibus inijci in Romanas cœpti.quos cùm neq; ipſos neq; catenas quibus ſuſpenſi inijciebantur,incidere poſſent:vt quæq; retrò inhibita roſtrata onerariam hærentem vnco traheret,ſcindi videres vincula,quibus alijs innexa erat: ſeriemq; aliam ſimul plurium nauium trahi.Hoc maximè modo lacerati quidem omnes pontes, &
E vix tranſiliendi in ſecundum ordinem nauium ſpatium propugnatoribus datum eſt. Sex fermè onerariæ puppibus abſtractæ Carthaginem ſunt. maior quàm pro re lætitia,ſed eò gratior,quòd inter aſſiduas clades ac lachrymas vnum quantumcunq; ex inſperato gaudium affulſerat,cum eo,vt appareret haud procul exitio fuiſſe Romanam claſſem,ni ceſſatum à præfectis ſuarum nauium foret,& Scipio in tempore ſubueniſſet.Per eoſdem fortè dies cùm Lælius & Maſaniſſa quintodecimo fermè die in *Maſaniſſa regnum paternum recipit.*
Numidiam perueniſſent,Maſæſyli regnum paternum Maſaniſſę lęti, vt ad regem diu deſideratum,conceſſere.Syphax,pulſis inde præfectis pręſidijsq; ſuis,vetere ſe continebat regno,neutiquam quieturus.Stimulabant ægrum amore, vxor ſocerq; : & ita viris equisq; abundabat, vt ſubiectæ oculis regni per multos florentis annos vires etiam minus barbaro atque impotenti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omnibus

qui bello apti erant, in vnum coactis, equos, arma, tela, diuidit: equites in turmas, pedites in cohortes, ſicut quondam ab Romanis centurionibus didicerat, diſtribuit. Exercitu haud minore, quàm quem prius habuerat, cæterùm omni propè nouo atq; incondito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris in propinquo poſitis, primò pauci equites ex tuto ſpeculantes ab ſtationibus progredi, inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos: inde excurſiones inuicem fieri, & cùm pulſos indignatio accenderet, plures ſubire: quod irritamentum certaminum equeſtrium eſt. cùm aut vincentibus ſpes, aut pulſis ira aggregat ſuos. Ita tum à paucis prælio accenſo, omnem vtrinq; poſtremò exercitum certaminis ſtudium effudit. ac dum equeſtre prælium erat, multitudo Maſeſylorum, ingentia agmina Syphace emittente, ſuſtineri vix poterat. deinde vt pedes Romanus repentino per turmas ſuas viam dantes intercurſu ſtabilem aciem fecit, abſterruitq; effusè inuehẽtem ſeſe hoſtem: primò barbari ſegnius permittere equos, deinde ſtare ac propè turbari nouo genere pugnæ: poſtremò non pediti ſolùm cede-

Syphax aduerſus Lælium & Maſaniſſam copias educit.

F

G

H

I

re, ſed ne equitem quidem ſuſtinere peditis præſidio audentem. Iam ſigna quoq; legionum appropinquabant. tum verò Maſæſyli non modò primum impetum, ſed ne conſpectum quidem ſignorum atq; armorum tulerunt. tantũ ſeu memoria priorum cladium, ſeu præſens terror valuit. Ibi Syphax, dum obequitat hoſtium turmis: ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet, equo grauiter icto effuſus opprimitur, capiturq;: & viuus, lætum ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculum, ad Lælium attrahitur. Cirtha caput regni Syphacis erat: eoq; ſe ingens vis hominũ ex fuga contulerat. Cędes in eo prędio minor quàm victoria fuit, quia equeſtri tantummodo prędio certatum fuerat. non plus quinq; millia occiſa, minus dimidium eius hominum captum eſt. impetu in caſtra facto, quò perculſa rege amiſſo multitudo ſe contulerat. Maſaniſſa Lælio dicere, ſibi quidem nihil eſſe in præſentia pulchrius, quàm victorem recuperatum tanto poſt interuallo inuiſere receptum patrium regnum: ſed tam ſecundis, quam aduerſis rebus non dari ſpatium ad ceſſandum. ſi ſe Lælius cum equitatu victoq; Syphace Cirtham præcedere ſinat, trepida omnia metu ſe oppreſſurum, Lælium cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiẽte Lælio prægreſſus Cirtham, euocari ad colloquium principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros regis caſus, neque quæ acta eſſent promendo, nec minus nec ſuadendo antè valuit, quàm rex vinctus in conſpectum datus eſt. Tum ad ſpectaculum tam fœdum comploratio orta: & partim pauore mœnia ſunt deſerta, partim repentino conſenſu

Syphax capitur.

Cirtha Syphacis regia.

K

Cirtha deditur Maſaniſſæ.

gratiam

A gratiam apud victorem quærentium patefactæ portæ. Et Masanissa præsidio circa portas opportunaq; mœnium dimisso, ne cui fugæ pateret exitus, ad regiam occupandam citato vadit equo. Intranti vestibulum in ipso limine Sophonisba vxor Syphacis, filia Asdrubalis Pœni occurrit: & cùm in medio agmine armatorum Masanissam insignem cum armis, tum cætero habitu conspexisset, regem esse (id quod erat) rata, genibus aduoluta eius: Omnia quidem, inquit, vt posses in nos, dij tibi de-

derunt, virtusq; & felicitas tua: sed si captiuæ apud dominum vitę necisq; suæ vocem supplicem mittere licet, si genua, si victricem attingere dextram, precor quæsoq; per maiestatem regiam, in qua paulo antè nos quoq; fuimus: perq; gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit: per huiusce regiæ deos, qui te melioribus ominibus accipiant, quàm Syphacem hinc miserunt: hanc veniam supplici des, vt ipse quodcunque fert animus, de captiua statuas: neque in cuiusquam Romani superbum ac crudele arbitrium venire sinas. si nihil aliud quàm Syphacis vxor fuissem, tamen Numidæ atque in eadem mecum Africa geniti, quàm alienigenæ & externi fidem experiri mallem. quid Carthaginiensi ab Romano, quid filiæ Asdrubalis timendum sit, vides. si nulla alia re potes, morte me vindices ab Romanorum arbitrio, oro obtestorq;. Forma erat insignis & florentissima ætas. itaque cùm modò dextram amplectens, in id, ne cui Romano traderetur, fidem exposceret: propiusq; iam blanditias oratio esset quàm preces: non in misericordiam modò prolapsus est animus victoris, sed (vt est genus Numidarum in Venerem preceps) amore captiuæ victor captus, data dextera in id quod petebatur obligandæ fidei, in regiam concedit. Institit deinde reputare secum ipse, quemadmodum promissi fidem præstaret. quod cùm expedire non posset, ab amore temerarium atq; impudens mutuatur consilium. nuptias in eum ipsum diem repentè parari iubet, ne quid relinqueret integri aut Lælio, aut ipsi Scipioni consulendi velut in captiuam, quæ Masanissæ iam nupta foret. Factis nuptijs superuenit Lælius: & adeò non dissimulauit improbare factum, vt primò etiam cum Syphace & cæteris captiuis detractam eam thoro geniali mittere ad Scipionem conatus sit. victus deinde precibus Masanissæ orantis, vt arbitrium, vtrius regum duorum fortunæ accessio Sophonisba esset, ad Scipionem reijceret: misso Syphace & cæteris captiuis, cæteras vrbes Numidiæ, quæ præsidijs regijs tenebantur, adiuuante Masanissa recepit. Syphacem in castra adduci cùm esset nunciatum, omnis velut ad spectaculum triumphi multitudo effusa est. Præcedebat ipse vinctus,

Sophonisbæ vxoris Syphacis ad Masanissam oratio.

Masanissa ducit Sophonisbam.

Syphax cum reliquis captiuis ad Scipionẽ ducitur.

ctus, sequebatur grex nobilium Numidarum. tum quantum quisq; plurimum pos- F
set magnitudini Syphacis famæq; gentis, victoriam suam augendo, addebat. Illum

G

esse regem, cuius tantum maiestati duo potentissimi in terris tribuerint populi, Romanus Carthaginiensisq;, vt Scipio imperator suus ad amicitiam eius petendam, relicta prouincia Hispania exercituq;, duabus quinqueremibus in Africam nauigârit: Asdrubal Pœnorum imperator non ipse modò ad eum in regnum venerit, sed etiam filiam ei nuptum dederit. habuisse eum tempore vno in potestate duos imperatores, Pœnum Romanumq;. sicut ab dijs immortalibus pars vtraq; hostijs mactandis pacem petisset, ita ab eo vtrinq; pariter amicitiam petitam. iam tantas habuisse opes, vt Masanissam regno pulsum eò redegerit: vt vita eius fama mortis & latebris, ferarum modo in syluis rapto viuentis tegeretur. His sermonibus circumstantium celebratus rex, in prætorium ad Scipionem est perductus. Mouit & Scipionem cum fortuna I
pristina viri præsenti fortunæ collata: tum recordatio hospitij dextræq; datæ, & fœderis publicè ac priuatim iuncti. Eadem hæc & Syphaci animum dederunt in allo-

Syphacis ad Scipionem oratio.

quendo victore. nam cùm Scipio quid sibi voluisset quęreret, qui non societatem solùm abnuisset Romanam, sed vltro bellum intulisset: tum ille peccasse quidem sese, atq; insanisse fatebatur. sed tum demum, cùm arma aduersus populum Romanum cæpisset, exitum sui furoris fuisse, non principium. tunc se insanisse, cùm hospitia priuata & publica fœdera omnia ex animo eiecisset: cùm Carthaginiensem matronam domum acceperit, illis nuptialibus facibus regiam conflagrasse suam: illam furiam pestemq; omnibus delinimentis animum suum auertisse atq; alienasse: nec quieuisse, donec ipsa manibus suis nefaria sibi arma aduersus hospitem atq; amicum indue- K
rit. perdito tamen atq; afflicto sibi hoc in miserijs solatij esse, quòd in omnium hominum inimicissimi sibi domum ac penates eandem pestem ac furiam transisse videat. neque prudentiorem, neque constantiorem Masanissam quàm Syphacem esse, etiam ab iuuenta incautiorem. certè stultius illum atq; intemperantius eam quàm se duxisse. Hæc non hostili modò odio, sed amoris etiam stimulis, amatam apud æmulum cernens, cùm dixisset, non mediocri cura Scipionis animum pepulit. & fidem criminibus factæ propè inter arma nuptiæ, neq; consulto neq; expectato Lælio, faciebant: tamq; præceps festinatio, vt quo die captam reginam vidisset, eodem matrimonio iunctam acciperet, & apud penates hostis sui nuptiale sacrum conficeret. Et eo fœdiora hæc videbantur Scipioni, quòd ipsum in Hispania iuuenem nullius forma pepulerat

A pulerat captiuæ. Hæc ſecum volutanti Lælius ac Maſaniſſa ſuperuenerunt, quos cum pariter ambos & benigno vultu excepiſſet, & egregijs laudibus frequenti prætorio celebraſſet, abductum in ſecretum Maſaniſſam ſic alloquitur: Aliqua te exiſtimo Maſaniſſa intuentem in me bona, & principiò in Hiſpaniam ad iungendam mecum amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa teipſum, ſpesq; omnes tuas in fidem meam commiſiſſe. atqui nulla earum virtus eſt, propter quas appetendus tibi viſus ſim, qua ego æquè atque temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes Maſaniſſa adieciſſe velim. nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi, quantum ab circumfuſis vndique voluptatibus. qui eas ſua temperantia frenauit ac domuit, multò

B maius decus maioremq; victoriam ſibi peperit, quam nos Syphace victo habemus. Quæ me abſente ſtrenuè ac fortiter feciſti, libenter & commemoraui, & memini: cætera teipſum reputare tecum, quàm me dicente erubeſcere malo. Syphax populi Romani auſpicijs victusq; captusq; eſt: itaq; ipſe, coniunx, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid deniq; Syphacis fuit, præda populi Romani eſt: & regem, coniugemq; eius, etiamſi non ciuis Carthaginienſis eſſet, etiamſi non patrem eius imperatorem hoſtium videremus, Romam oporteret mitti: ac ſenatus populiq; Romani de ea iudicium atque arbitrium eſſe, quæ regem nobis ſocium alienaſſe, atque in arma coëgiſſe præcipitem dicatur. Vince animum, caue deformes multa bona vno vitio, & tot meritorum gratiam maiore culpa, quàm cauſa culpæ eſt, corrum-

C pas. Maſaniſſæ hæc audienti non rubor ſolum ſuffuſus, ſed lachrymæ etiam obortę. & cùm ſe quidem in poteſtate futurum imperatoris dixiſſet, oraſſetq; eum, vt quãtum res ſineret, fidei ſuæ temerè obſtrictæ conſuleret (promiſiſſe enim, ſeſe in nullius poteſtatem eam traditurum) ex prætorio in tabernaculum ſuum confuſus conceſſit. Ibi arbitris remotis cum crebro ſuſpirio, & gemitu, quod facilè à circumſtantibus tabernaculum exaudiri poſſet, aliquantũ temporis conſumpſiſſet, ingenti ad poſtremum edito gemitu, fido ex ſeruis vno accito, ſub cui⁹ cuſtodia regio more ad incerta fortunę venenum erat, ei miſtum in poculo ferre ad Sophoniſbam iubet, ac ſimul nuncia-

Scipio Maſaniſſam reprehendit ob Sophoniſbæ nuptias.

D

E

re: Maſaniſſam libenter primam ei fidem præſtaturum fuiſſe, quam vir vxori debuerit. quoniam arbitrium eius, qui poſſint, adimant: ſecundam fidem præſtare, ne viua in poteſtatem Romanorum veniat: memor patris imperatoris, patriæq;. & duorum regum, quibus nupta fuiſſet, ſibi ipſa conſuleret. Hunc nuncium, ac ſimul venenum ferens,

Maſaniſſa venenum in poculo ad Sophoniſbam mittit.

ferens, miniſter, cùm ad Sophoniſbam veniſſet: Accipio, inquit, nuptiale munus, F
nec ingratum: ſi nihil maius vir vxori præſtare potuit. hoc tamen nuncia: melius
Sophonisba venenũ impauidè hauſit. me morituram fuiſſe, ſi non in funere meo nupſiſſem. nec locuta eſt ferocius, quàm
acceptum poculum nullo trepidationis ſigno dato impauidè hauſit. Quod vbi nun-
ciatum eſt Scipioni: ne quid æger animo ferox iuuenis grauius conſuleret, accitum
eum extemplò nunc ſolatur: nunc quòd temeritatem temeritate alia luerit, triſtio-
remq; rem quàm neceſſe fuit, fecerit, leniter caſtigat. Poſtero die vt à præſenti motu
auerteret animum eius, in tribunal aſcendit: & concionem aduocari iuſſit. ibi Maſa-
Scipio Maſaniſſam ampliſſimis donis decorat. niſſam primùm regem appellatum, eximijsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea
patera, ſella curuli, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit
verbis honorem, neq; magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque G
triumphantib⁹ ampliorem eo ornatu eſſe, quo vnum omnium externorum dignum
Maſaniſſam populus Romanus ducat. Lælium deinde & ipſum collaudatum aurea
coronâ donat. & alij militares viri, prout à quoque nauata opera erat, donati. Ijs ho-
noribus mollitus regis animus, erectusq; in ſpem propinquam, ſublato Syphace om-
Lælius Syphacem & reliquos captiuos Romam deportat. nis Numidiæ potiundæ. Scipio C. Lælio cum Syphace alijsq; captiuis Romam miſ-
ſo, cum quibus & Maſaniſſæ legati profecti ſunt, ipſe ad Tuneta rurſum caſtra refert:
& quæ munimenta inchoauerat, permunijt. Carthaginienſes non breui ſolùm, ſed

H

I

prope vano gaudio ab ſatis proſpera in præſens oppugnatione claſſis perfuſi, poſt fa-
mam capti Syphacis, in quo plus propè, quàm in Aſdrubale atque exercitu ſuo ſpei
Carthaginienſes à Scipiõe pacem petunt. repoſuerant, perculſi, iam nullo authore belli vltro audito, oratores ad pacem peten-
dam mittunt x x x. ſeniorum principes. id erat ſanctius apud illos conſilium, maxi- K
maq; ad ipſum ſenatum regendum vis. Qui vbi in caſtra Romana & prætorium per-
uenerunt, more adorantium (accepto, credo, ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant)
procubuerunt. Conueniens oratio tam humili adorationi fuit, non culpam purgan-
tium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæq; eius fautores.
veniam ciuitati petebant, ciuium temeritate bis iam antè euerſæ, incolumi futuræ
iterum hoſtium beneficio. imperium ex victis hoſtibus populum Romanum, non
Scipionis reſpõſio. perniciem petere. paratis obedienter ſeruire, quæ vellet, imperaret. Scipio & veniſſe
ea ſpe in Africam ſe ait, & ſpem ſuam proſpero belli euentu auctam, victoriam ſe, non
pacem domum reportaturum eſſe: tamen cùm victoriam propè in manibus habeat,
pacem non abnuere: vt omnes gentes ſciant, populum Romanum & ſuſcipere iuſtè
bella,

A bella,& finire.Leges pacis ſe has dicere. Captiuos & perfugas & fugitiuos reſtituant. exercitus ex Italia & Gallia deducant. Hiſpania abſtineant. inſulis omnibus,quæ inter Italiam & Africam ſunt, decedant. naues longas, præter viginti, omnes tradant. tritici quingenta,hordei ccc. millia modiûm.Pecuniæ ſummam quantam imperauerit, parum conuenit *alibi quinq; millia talentûm, alibi * quinq; millia pondo argenti, alibi duplex ſtipendium militibus imperatum inuenio. His conditionibus, inquit,placeátne pax,triduum ad conſultandum dabitur. ſi placuerit, mecum inducias facite,Romam ad ſenatum mittite legatos.Ita dimiſſi Carthaginienſes,nullas recuſandas cõditiones pacis cùm cenſuiſſent: quippe qui moram temporis quærerent, dum Annibal in Africam traijceret: legatos alios ad Scipionem,vt inducias facerent:

B alios Romam ad pacem petendam mittunt, ducentes paucos in ſpeciem captiuos, perfugasq; & fugitiuos, quo impetrabilior pax eſſet. Multis antè diebus Lælius cum Syphace primoribusq; Numidarum captiuis Romam venit:queq; in Africa geſta eſſent, omnia expoſuit ordine patribus, ingenti omnium & in præſens lætitia, & in futurum ſpe. Conſulti inde patres , regem in cuſtodiam Albam mittendam cenſuerunt,Lælium retinendum,donec legati Carthaginienſes venirent. Supplicatio in quatriduum decreta eſt.P. Ælius prætor ſenatu miſſo,& cõcione inde aduocata,cum C.Lęlio in Roſtra aſcendit.Ibi verò audientes,fuſos Carthaginienſium exercitus,deuictum & captũ ingentis nominis regem, Numidiam omnem egregia victoria peragratam:tacitum continere gaudium non poterant, quin clamoribus, quibusq; alijs

C multitudo ſolet,lætitiam immodicam ſignificarent.Itaq; prætor extemplò edixit,vti æditui ædes ſacras omnes tota vrbe aperirent, circumeundi, ſalutandiq; deos , agendiq; gratias per totum diem populo poteſtas fieret. Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit. Gratulati primùm ſenatui ſunt,quòd P.Scipio proſperè res in Africa geſſiſſet: deinde gratias egerunt, quòd Maſaniſſam nõ appellaſſet modò regem, ſed feciſſet,reſtituendo in paternum regnum: in quo poſt Syphacem ſublatum, ſi ita patribus viſum eſſet,ſine metu & certamine eſſet regnaturus.deinde,quòd collaudatum pro concione ampliſſimis decoraſſet donis:quib⁹ ne indignus eſſet, & dediſſe operam Maſaniſſam,& porrò daturum eſſe.petere,vt regium nomen,cæteraq; Scipionis beneficia & munera ſenatus decreto confirmaret: &, niſi moleſtum eſſet, illud

D quoq; petere Maſaniſſam,vt Numidas captiuos,qui Romæ in cuſtodia eſſent,remitterent.id ſibi amplum apud populares futurum eſſe.Ad ea reſponſum legatis:Rerum geſtarum in Africa proſperè communem ſibi cum rege gratulationem eſſe. Scipionem rectè atq; ordine videri feciſſe, quòd eum regem appellaſſet: & quicquid aliud feciſſet,quod honori foret Maſaniſſæ, ea patres comprobare atque laudare. Munera, quæ legati ferrent regi,decreuerunt:ſagula purpurea duo cum fibulis aureis ſingulis, & lato clauo tunicis: & equos duos phaleratos, bina equeſtria arma cum loricis: & tabernacula, militaremq; ſupellectilem, qualem præberi conſuli mos eſt. Hæc regi prætor mittere iuſſus. legatis in ſingulos dona ne minus * quinûm millium, comitibus eorum * millibus æris:& veſtimenta bina legatis,ſingula comitibus,Numidisq;,

E qui ex cuſtodia miſſi redderentur regi.ad hoc ædes, libera loca, lautia legatis decreta. Eadem æſtate, qua hæc decreta Romæ, & in Africa geſta ſunt, P. Quintilius Varus prætor, & M. Cornelius PROCOS. in agro Inſubrium Gallorum cum Magone Pœno ſignis collatis pugnauerunt. Prætoris legiones in prima acie fuerunt: Cornelius ſuas in ſubſidijs tenuit,ipſe ad prima ſigna equo aduectus.proq; duobus cornibus prætor ac procõſul milites ad inferenda in hoſtes ſigna ſumma vi hortabantur. poſteaquam nihil commouebant,tum Cornelio Quintilius: Lentior, vt vides, fit pugna, inquit: & induratus pręter ſpem reſiſtendo hoſtium timor: ac ne vertat in audaciam,periculum eſt. equeſtrem procellam excitemus oportet, ſi turbare ac ſtatu mouere volumus. itaque vel tu ad prima ſigna prælium ſuſtine, ego inducam in pugnam equites: vel ego hic in prima acie rem geram, tu quatuor legionũ equites in hoſtem emittito.

*Val.3000000 coron.
*Val. 50000. coron.

Lælius cum captiuis Romam venit.

* Val.50. coro.
* Val.10. coro.

Prælium cum Magone in Inſubria.

Vtram

Vtram vellet prætor muneris partem proconsule accipiente, Quintilius prætor cum F
filio, cui Marco prænomen erat, impigro iuuene, ad equites pergit, iussosq; ascendere in equos, repentè in hostem emittit. Tumultum equestrem auxit clamor ab legionibus additus: nec stetissent hostium acies, ni Mago ad primum equitum motum paratos elephantos extemplò in prælium induxisset. ad quorum stridorem odoremq; & aspectum territi equi, vanum equestre auxilium fecerunt. & vt permixtus, vbi cuspide vti & cominus gladio posset, roboris maioris Rom. eques erat: ita in ablatum pauentibus procul equis melius ex interuallo Numidæ iaculabantur. simul & peditum legio XII. magna ex parte cæsa, pudore magis quàm viribus tenebat locum: nec diutius tenuisset, ni ex subsidijs XIII. legio in primam aciem inducta, prælium dubium excepisset, Magoq; ex subsidijs Gallos integræ legioni opposuisset. quibus haud ma- G
gno certamine fusis, hastati legionis XI. conglobant sese, atq; elephantos iam etiam peditum aciem turbantes inuadunt. in quos cum pila confertos coniecissent, nullo fermè frustra emisso, omnes retrò in aciem suorum auerterunt. quatuor grauati vulneribus corruerunt. Tum prima commota hostium acies, simul omnibus peditibus, vt auersos videre elephantos, ad augendum pauorem ac tumultum effusis. sed donec
Mago femore trãsfixo cadit. stetit ante signa Mago, gradum sensim referentes ordines tenorem pugnæ seruabant: posteaquam femore transfixo cadentem, auferriq; ex prælio propè exanguem videre, extemplò in fugam omnes conuersi. Ad v. millia hostium eo die cæsa, & signa militaria duodeuiginti capta. nec Romanis incruenta victoria fuit. II. millia & CCC. de
Cesorũ numerus. exercitu prætoris, pars multo maxima ex legione XII. amissa. inde & tribuni militum H
duo, M. Cosconius, & M. Mænius: tertiæ decimæ quoque legionis, quæ postremo prælio affuerat, Cn. Heluius tribunus militũ in restituenda pugna cecidit, & duodeuiginti fermè equites illustres obtriti ab elephantis cum centurionib. aliquot perie-
Mago in Liguriam perfugit. runt. & longius certamen fuisset, ni vulnere ducis concessa victoria esset. Mago proximæ noctis silentio profectus, quantum pati viæ per vulnus poterat, itineribus extentis, ad mare in Ligures Ingaunos peruènit, ibi eum legati ab Carthagine paucis antè diebus in sinum Gallicum appulsis nauibus adierunt, iubentes primo quoque tempore in Africam traijcere. idem & fratrem eius Annibalem (nam ad eum quoq; isse legatos eadem iubentes) facturum. non in eo esse Carthaginiensium res, vt Galliam atq; Italiam armis obtineant. Mago non imperio modo senatus periculoq; I
patriæ motus, sed metuens etiam, ne victor hostis moranti instaret: Ligures q; ipsi relinqui Italiam à Pœnis cernentes, ad eos quorum mox in potestate futuri essent, deficerent: nihil sperans leuiorem in nauigatione quàm in via iactationem vulneris fore, & curationi omnia commodiora: impositis copijs in naues profectus, vixdum supe-
Mago ex vulnere moritur. rata Sardinia ex vulnere moritur. naues quoque aliquot Pœnorum dissectæ in alto à classe Romana, quæ circa Sardiniam erat, capiuntur. Hæc terra mariq; in parte Italiæ, quæ iacet ad Alpes, gesta. Consul Cn. Seruilius nulla memorabili re in prouincia Hetruria, & Gallia (nam eò quoq; processerat) gesta, patre Cn. Seruilio, & C. Luctatio patruo ex seruitute post XVI. annum receptis, qui ad vicum Tanetum à Boijs capti fuerant: hinc patre, hinc patruo latera circundantibus, priuato magis quàm publico K
decore insignis Romam redijt. Latum ad populum est, ne Cn. Seruilio fraudi esset, quòd patre, qui sella curuli sedisset, viuo, cùm id ignoraret, tribunus pl. atq; ædilis pl. fuisset, contra quàm sancitum legibus erat. Hac rogatione perlata, in prouinciam re-
Ad Seruilium Cepionem cos. Brutiorum vrbes deficiunt. dijt. Ad Cn. Seruilium consulem, qui in Brutijs erat, Consentia, Vffugum, Vergæ, Besidiæ, Hetriculum, Sypheum, Argentanum, Dampetia, multiq; alij ignobiles populi senescere Punicum bellum cernentes, defecere. Idem consul cum Annibale in agro Crotoniensi acie conflixit. Obscura eius pugnę fama est. Valerius Antias quinq; millia hostium cæsa ait. quæ tanta res est, vt aut impudenter ficta sit, aut negligenter prætermissa. Nihil certè vltra rei in Italia ab Annibale gestum. nam ad eum quoq; legati ab Carthagine vocantes in Africam ijs fortè diebus, quibus ad Magonem, venerunt.

A runt. Frendens gemensq; ac vix lachrymis temperans dicitur legatorum verba audisse. Posteaquam edita sunt mandata: iam non perplexè, inquit, sed palam reuocant, qui vetando supplementum & pecuniam mitti, iampridem retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus Romanus toties cæsus fugatusq;, sed senatus Carthaginiensis obtrectatione, atq; inuidia. neq; hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit atq; efferet sese, quàm Hanno qui domum nostram, quando alia re non potuit, ruina Carthaginis oppressit. Iam hoc ipsum præsagiens animo præparauerat antè naues. itaq; inutili militum turba præsidij specie in oppida Brutij agri, quæ pauca magis metu, quàm fide cõtinebantur, dimissa, quod roboris in exercitu erat, in Africam transuexit: multis Italici generis, quia in Africam secuturos abnuentes concesserant in Iu-

Annibalis indignatio, quòd ab Italia reuocaretur.

Annibal in Africam traijcit.

B nonis Laciniæ delubrum, inuiolatum ad eam diem, in templo ipso fœdè interfectis. Rarò quenquam alium patriam exilij causa relinquentem, magis mœstum abisse ferunt, quàm Annibalem hostium terra excedentem. respexisse sæpè Italiæ littora, & deos hominesq; accusantem: se quoq; ac suum ipsius caput execratum, quòd nõ cruentum ab Cannensi victoria militẽ Romam duxisset. Scipionem ire ad Carthaginem ausum, qui consul hostem in Italia Pœnum non vidisset: se centum millibus armatorum ad Thrasymenum & Cannas cæsis, circa Casilinum, Cumas, Nolamq; cõsenuisse. Hæc accusans, quærensq; ex diutina possessione Italiæ est detractus. Romam per eosdem dies, & Magonem & Annibalem profectos allatũ est. cuius duplicis gratulationis minuit lætitiam, & quòd parum duces in retinendis ijs, cum id mandatum ab

C senatu esset, aut animi, aut viriũ habuisse videbãtur: & quòd soliciti erant, omni belli mole in vnum ducem exercitumq; inclinata, quò euasura esset res. Per eosdem dies legati Saguntini venerunt, comprehensos cum pecunia adducentes Carthaginienses, qui ad conducenda auxilia in Hispaniam traiecissent. *ducenta & quinquaginta auri, *octingenta pondo argenti in vestibulo curiæ posuerunt. Hominibus acceptis, & in carcerem conditis, auro argentoq; reddito, gratiæ legatis actæ atque insuper munera data, ac naues, quibus in Hispaniam reuerterentur. Mentio deinde ab senioribus facta est, segnius homines bona quàm mala sentire. trãsitus Annibalis in Italiam quantum terroris pauorisq; iniecisset, sese meminisse. quas deinde clades, quos luctus incidisse? visa castra hostium è muris vrbis: quæ vota singulorum, vniuersorumq; fuisse?

*Val. 28000. coron.

*Val. 8000. coron.

Segnius bõa mala sentiri.

D quoties in concilijs voces, manus ad cœlum porrigentium auditas? en vnquam ille dies futurus esset, quo vacuam hostibus Italiam bona pace florentem visuri essent? dedisse tandem id deos sextodecimo demum pòst anno: nec esse qui dijs gratias agendas censeat. adeò ne aduenientem quidem gratiam homines benignè accipere, nedum vt præteritæ satis memores sint. Conclamatum deinde ex omni parte curiæ est, vti referret P. Ælius prętor: decretumq;, vt quinq; dies circa omnia puluinaria supplicaretur, victimæq; maiores immolarentur CXX. Iam dimisso Lælio, legatisq; Masanissæ, cum Carthaginiensium legatos de pace ad senatum venientes Puteolis visos, inde terra venturos allatum esset: reuocari C. Lælium placuit, vt coram eo de pace ageretur. Q. Fuluius Gillo legatus Scipionis Carthaginienses Romam adduxit: quibus ve-

Quinq; dierũ supplicatio ob vacuã hostibus Italiam.

Carthaginiensiũ legatorũ in senatu petitio.

E titis ingredi vrbem, hospitium in villa publica, senatus ad ædem Bellonæ datus est. Oratiõem eandem fermè, quam apud Scipionem, habuerunt, culpam omnem belli à publico consilio in Annibalem vertentes. Eum iniussu senatus non Alpes modò, sed Iberũ quoq; transgressum: nec Romanis solum, sed antè etiam Saguntinis, priuato consilio bellum intulisse. senatui ac populo Carthaginiẽsi, si quis vera æstimet, fœdus ad eam diem inuiolatũ esse cum Romanis. itaq; nihil aliud sibi mandatũ esse vti peterent, quàm vt in ea pace, quæ postremò cum consule Luctatio facta esset, manere liceret. Cum more tradito à patribus potestatem interrogandi, si quis quid vellet, legatis prætor fecisset: senioresq; qui fœderib⁹ interfuerant, alia alij interrogarent, nec meminisse se per ætatem (etenim omnes fermè iuuenes erant) dicerent legati: conclamatum ex omni parte curiæ est, Punica fraude electos, qui veterẽ pacem repeterent,

Variæ in senatu sententiæ de pace cum Carthaginiensibus faciendæ.

cuius ipsi non meminissent. Emotis deinde curia legatis, sententiæ interrogari cœ- F
ptæ. M. Liuius Cn. Seruilium cos. qui propior esset, accersendum, vt coram eo de pace ageretur, censebat. cum de re maiore, quàm quanta esset, consultatio incidere non posset: non videri sibi absente consulum altero, ambobúsue eam rem agi, satis ex dignitate populi Romani esse. Q. Metellus, qui triennio antè consul, dictatorq; fuerat: cum P. Scipio cædendo exercitus, agros populando, in eam necessitatem compulisset hostes, vt supplices pacem peterent: & nemo omnium verius existimare posset, qua mente ea pax peteretur, quàm is qui ante portas Carthaginis bellum gereret: nullius alterius consilio, quàm Scipionis accipiendam, abnuendamq; pacem esse. M. Valerius Læuinus, qui bis consul fuerat, speculatores, non legatos venisse arguebat: iubendosq; eos Italia excedere, & custodes cum ijs vsq; ad naues mittendos: G
Scipioniq; scribendum, ne bellum remitteret. Lælius Fuluiusq; adiecerunt, & Scipionem in eo positam habuisse spem pacis, si Annibal & Mago ex Italia non reuocarentur, cæterum omnia simulaturos Carthaginienses, duces eos exercitusq; expectantes: deinde quamuis recentium fœderum, & deorum omnium oblitos, bellum gesturos. Eo magis in Læuini sententiam discessum. Legati pace infecta, ac propè sine responso dimissi. Per eos dies Cn. Seruilius consul, haud dubius quin pacatæ Italiæ penes se gloria esset, velut pulsum ab se Annibalem persequens, in Siciliam, inde in Africam transiturus, traiecit. Quod vbi Romæ vulgatum est, primò censuerunt patres, vt prætor scriberet consuli, senatum æquum censere in Italiam reuerti eum: deinde,

Dictator creatur P. Sulpitius, vt Seruilium Cos. in Italiam reuocaret.

cum prætor spreturum eum literas suas diceret, dictator ad idipsum creatus P. Sulpi- H
tius, pro iure maioris imperij consulem in Italiam reuocauit. reliquum anni cum M. Seruilio magistro equitũ circumeundis in Italia vrbibus, quæ bello alienatæ fuerant, noscendisq; singularum causis consumpsit. Per induciarum tempus, & ex Sardinia ab Lentulo prætore centum onerariæ naues cum commeatu, & viginti rostratarũ præsidio, & ab hoste, & ab tempestatibus mari tutò in Africam transmiserunt. Cn. Octauio cc. onerarijs, xxx. longis nauibus ex Sicilia traijcienti, non eadem fortuna fuit. In conspectum fermè Africę prospero cursu vectum, primò destituit ventus, dein versus in Africum turbauit, ac passim naues disiecit. ipse cum rostratis per aduersos fluctus ingenti remigum labore enixus, Apollinis promontorium tenuit. onerariæ pars maxima ad Ægimurum insulam (ea sinum ab alto claudit, in quo sita Carthago est) xxx. I
fermè millia ab vrbe, alia aduersus vrbẽ ipsam ad Calidas Aquas delatæ sunt. Omnia in conspectu Carthaginis erant. itaq; ex tota vrbe in forum concursum est. magistratus senatum vocare, populus in curię vestibulo fremere, ne tanta ex oculis manibusq; amitteretur pręda. Cum quidã pacis petitæ, alij induciarum (necdum enim dies exierat) fidẽ opponerent: postremò permisto penè senatus populiq; consilio, consensum est, vt classe quinquaginta nauium Asdrubal Ægimurum traijceret: inde per littora portusq; dispersas Romanas naues colligeret. Desertę fuga nautarum primum ab Ægimuro, dein ab Aquis onerariæ Carthaginem puppib⁹ tractæ sunt. Nondum reuer-

Legati Romani à Carthaginiensibus prope violati.

terant ab Roma legati, neq; sciebatur quæ senatus Romani de bello, aut pace sententia esset: necdum induciarũ dies exierat. eo indigniorem iniuriam ratus Scipio, ab ijs K
qui petissent pacem & inducias, spem pacis & fidem induciarũ violatam esse, legatos Carthaginem, M. Bebium, L. Seruilium, L. Fabium extemplò misit. Qui cum multitudinis cõcursu propè violati essent, nec reditũ tutiorem futurũ cernerent: petierunt à magistratib⁹, quorũ auxilio vis prohibita erat, vt naues mitterent, quæ se prosequerentur. Datę triremes, duę cũ ad Bagradã flumen peruenissent, vnde castra Rom. conspiciebãtur, Carthaginẽ rediere. Classis Punica ad Vticam stationẽ habebat: ex ea tres quadriremes, seu clàm misso à Carthagine nuncio vti fieret, seu Asdrubale qui classi pręerat, sine publica fraude auso facin⁹, quinqueremẽ Rom. superantẽ promõtorium ex alto repentè aggressę sunt. sed neq; rostro ferire celeritate subterlabentẽ poterant, neq; trãsilire armati ex humiliorib. in altiorẽ nauẽ. & defendebatur egregiè, quoad tela sup-

A la ſuppeditarunt,quibus deficientibus,cum iam nulla alia res eam,quàm propinquitas terræ, multitudoq; à caſtris in littus effuſa, tueri potuiſſet, concitatam remis quanto maximo impetu poterant, in terram cum immiſiſſent, nauis tantum iactura facta, incolumes ipſi euaſerunt. Ita alio ſuper aliud ſcelere cum haud dubiè inducię ruptæ eſſent,Lælius Fuluiusq; ab Rom.cum legatis Carthaginienſib.ſuperueneruntquibus Scipio, etſi non inducіarum modò fides à Carthaginienſibus, ſed etiam ius gentium in legatis ſuis violatum eſſet,tamen ſe nihil nec inſtitutis P.R.nec ſuis morib.indignum in ijs facturum eſſe cum dixiſſet, legatis dimiſſis,bellum parabat.Anni *Annibal in Africam appulit.*
bale iam terræ appropinquante iuſſus è nautis vnus aſcendere in malum, vt ſpecularetur quam tenerent regionem, cum dixiſſet, ſepulchrum dirutum proram ſpectare,
B abominatus,pręteruehi iuſſo gubernatore,ad Leptim appulit claſſem, atq; ibi copias expoſuit.Hæc eo anno in Africa geſta.Inſequentia excedunt in eum annum, quo M. Seruilius Geminus,qui tum magiſter equitum erat,& T.Claudius Nero conſules facti ſunt.Cæterùm exitu ſuperioris anni cum legati ſociarũm vrbium ex Gręcia quęſti eſſent,vaſtatos agros ab regijs præſidijs,miſſosq; in Macedoniam legatos ad res repetendas,nõ admiſſos ad Philippum regem:ſimul nunciaſſent IIII.M. militum cum Sopatro duce traiecta in Africã duci,vt eſſent Carthaginienſib.præſidio, & pecunię aliquantum vnà miſſum: legatos ad regem, qui hæc aduerſus fœdus facta videri patrib. nunciarent,mittendos cenſuit ſenatus.Miſſi C.Terentius Varro,C.Manlius, M.Au- *Legati Romani ad Philippum.*
relius.ijs tres quinqueremes datæ.Annus inſignis incendio ingenti,quo cliuus publ.
C ad ſolum exuſtus eſt,& aquarum magnitudine,& annonæ vilitate fuit, præterquam quòd pace omnis Italia erat aperta, etiam quòd magnam vim frumenti ex Hiſpania miſſam M. Valerius Falco, & M. Fabius Buteo ædiles curules quaternis æris vicatim pop.deſcripſerunt.Eodem anno Q.Fabius Maximus moritur,exactę ętatis,ſi quidem *Q. Fabius Maximus moritur.*
verum eſt, augurem XLII.annos fuiſſe, quòd quidam authores ſunt. Vir certè fuit dignus tanto cognomine, vel ſi nouũ ab eo inciperet. ſuperauit paternos honores,auitos æquauit.Pluribus victorijs,& maiorib.prælijs auus inſignis Rullus,ſed omnia æquare vnus hoſtis Annibal poteſt.cautior tamen quàm promptior hic habitus fuit.&
ſicut dubites, vtrum ingenio cũctator fuerit, an quia ita bello propriè,quod tum gerebatur,aptum erat: ſic nihil certius eſt, quàm vnum hominem nobis cunctãdo rem
D reſtituiſſe,ſicut Ennius ait.Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus,filius.in eiuſdem locũ pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Ser.Sulpitius Galba. Ludi Romani diem vnũ,plebeij ter toti inſtaurati ab ædilib.M.Sextio Sabino, & Cn.Tremellio Flacco. Ij ambo prætores facti, & cum ijs C. Liuius Salinator, & C. Aurelius Cotta.Comitia eius anni vtrum Cn.Seruilius coſ.habuerit,an quia eum res in Hetruria tenuerit.quęſtiones ex s.c.de coniurationibus principum habentem, dictator ab eo dictus P.Sulpitius,incertum diuerſi autores faciunt. Principio inſequẽtis anni M. *Prouinciarum ſortitio.*
Seruilius,T.Claudius ſenatu in Capit.vocato de prouincijs retulerunt. Italiam atque Africam in ſortem conijci,Africam ambo cupientes,volebant.cæterùm. Q.Metello maximè annitente,neq; data,neq; negata eſt Africa. Conſules iuſſi cum tribunis ple-
E bis agere:vt ſi ijs videretur, populum rogarent, quem vellet in Africa bellum gerere. omnes tribus P.Scipionem iuſſerunt.nihilominus conſules prouinciam Africam (ita enim ſenatus decreuerat) in ſortem coniecerunt. T. Claudio Africa euenit, vt quinquaginta nauium claſſem,omnes quinqueremes,in Africam traijceret, pariq; imperio cum Scipione imperator eſſet.M.Seruilius Hetruriam ſortitus.In eadem prouincia & Cn.Seruilio prorogatum imperium,ſi cõſulem remorari ad vrbem ſenatui placuiſſet.Prætores, M.Seſtius Galliam eſt ſortitus, vt duas legiones, prouinciamq; traderet ei P.Quintilius Varus,C.Liuius Brutios cum duabus legionibus,quib⁹ P.Sempronius proconſul priore anno præfuerat: Cn. Tremellius Siciliam, vt ab P. Villo Tappulo Pr. prioris anni prouinciam & duas legiones acciperet. Villius proprætor cum viginti nauibus longis,militibus mille oram Siciliæ tutaretur: inde M.Pompo-

nius viginti nauibus reliquis mille & quingentos milites Romam deportaret. C. Au- F
relio Cottæ vrbana euenit. cæteris ita, vti quisq; obtinebant prouincias, exercitusq;,
prorogata imperia. Sexdecim non amplius eo anno legionibus defensum imperium
est. Et vt placatis dijs omnia inciperent, agerentq;, quos ludos M. Claudio Marcello,
T. Quintio coss. T. Manlius dictator, quasq; hostias maiores vouerat, si per quin-
quenniũ illud Respublica eodem statu fuisset, vt eos consules prius quàm ad bellum
Ludi. proficiscerentur, facerent. Ludi in circo per quatriduum facti: hostiæq; quibus votæ
erant dijs, cæsæ. Inter hæc simul spes, simul cura indies crescebat: nec satis certũ con-
stare apud animos poterat, vtrum gaudio dignius esset, Annibalem post xvi. annum
ex Italia decedentem vacuam possessiõem eius reliquisse populo Rom. an magis me-
Quanta cura solicitabantur Romani ob Africanum bellum. tuendum, quòd incolumi exercitu in Africam traiecisset. Locum nimirum, non peri- G
culum mutatum. cuius tantæ dimicationis vatem, qui nuper decessisset, Q. Fabium
haud frustra canere solitum, grauiorem in sua terra futurum hostẽ Annibalem, quàm
in aliena fuisset. nec Scipioni aut cum Syphace, inconditæ barbarię rege, qui statarios
semilixas ducere exercitus solitus sit, aut cum socero eius Asdrubale, fugacissimo du-
ce rem futuram, aut tumultuarijs exercitib⁹, ex agrestium semiermi turba subitò col-
lectis: sed cum Annibale, propè nato in prętorio patris fortissimi ducis, alito atq; edu-
cato inter arma, puero quondã milite, vixdum iuuene imperatore: qui senex vincen-
do factus, Hispanias, Gallias, Italiam ab Alpibus ad fretum monumentis ingentium
rerum complesset, ducere exercitum æqualem stipendijs suis, duratum omnium re-
rum patientia, quas vix fides fiat homines passos, perfusum millies cruore Rom. exu- H
uias non militum modò, sed etiam imperatorum portantem. multos occursuros Sci-
pioni in acie, qui prætores, qui consules Rom. sua manu occidissent, muralibus valla-
ribusq; insignes coronis. peruagatos capta castra, captas vrbes Rom. nõ esse hodie tot
fasces magistratibus pop. Romani, quot captos ex cæde imperatorũ præ se ferre pos-
set Annibal. Has formidines agitando animis, ipsi curas & metus augebant, etiam
quòd, cum assuessent per aliquot annos bellum ante oculos alijs atq; alijs in Italię par
tibus lenta spe in nullum propinquum debellandi finem gerere, erexerant omnium
animos Scipio & Annibal, velut ad supremum certamen comparati duces. ij quoq;,
quibus ingens erat in Scipione fiducia, & victoriæ spes, quo magis in propinquam
eam imminebant animis, eo curæ intentioris erant. Haud dispar habitus animorum I
Carthaginiensibus erat: quos modò petisse pacem, intuentes Annibalem ac rerum
gestarum eius magnitudinem, pœnitebat: modò, cum respicerent, bis sese acie vi-
ctos, Syphacem captum, pulsos se Hispania, pulsos Italia, atque ea omnia vnius vir-
Variè afficiebantur Carthaginienses ob Annibalis reditum. tute & consilio Scipionis facta, velut fatalem eum ducem in exitium suum natum
horrebant. Iam Asdrumetum peruenerat Annibal. vnde ad reficiendum ex iacta-
tione maritima militem paucis diebus sumptis, excitus pauidis nuncijs, omnia cir-
ca Carthaginem obtineri armis afferentium, magnis itineribus Zamam contendit.
Zama quinque dierum iter ab Carthagine abest. inde præmissi speculatores cum ex-
cepti à custodibus Romanis deducti ad Scipionem essent: traditos eos tribunis mi-
litum, iussosq; omisso metu visere omnia, per castra, quà vellent circumduci iussit: K
percunctatusq;, satin' percommodè omnia explorassent, datis qui prosequerentur,
retro ad Annibalem dimisit. Annibal nihil quidem eorum quæ nunciabantur (nam
& Masanissam cum sex millibus peditum, quatuor equitum veniisse eo ipso fortè die
afferebant) lęto animo audiuit, maximè hostis fiducia, quę nõ de nihilo profectò con-
cepta est, perculsus. itaq; quanquam & ipse causa belli eius erat, & aduentu suo turba-
uerat pactas inducias, & spem fœderum: tamen, si integer, quàm si victus peteret pa-
cem, æquiorẽ impetrari posse rat⁹, nuncium ad Scipionẽ misit, vt colloquendi secum
Annibal à Scipione petit, vt cum illo liceat colloqui. potestatem faceret. Id vtrũ sua sponte fecerit, an publico cõsilio, neutrũ cur affirment
habeo. Valerius Antias primo prælio victum eum á Scipione, quo duodecim millia
armatorum in acie sunt cæsa, mille & septingenti capti, legatum cum alijs decem le-

gatis

A gatis tradit in caſtra ad Scipionem veniſſe. Cæterùm Scipio cum colloquium haud abnuiſſet, ambo ex compoſito duces caſtra protulerunt, vt coire ex propinquo poſſent. Scipio haud procul Nadagara vrbe, tum ad cętera loco opportuno, tum quòd aquatio intra teli coniectum erat, conſedit. Annibal tumulum á quatuor millibus inde, tutum commodumq; alioqui, niſi quòd longinquæ aquationis erat, cępit. ibi in medio locus conſpectus vndique, ne quid inſidiarum eſſet, delectus. Summotis pari ſpatio armatis, cum ſingulis interpretibus congreſſi ſunt non ſuæ modò ætatis maximi duces, ſed omnis ante ſe memoriæ omnium gentium cuilibet regum impe-

Scipionis & Annibalis congreſſus.

B

C

ratorúmue pares. Pauliſper alter alterius conſpectu, admiratione mutua propè attoniti conticuere. Tum Annibal prior: Si hoc ita fato datum erat, vt qui primus bellum intuli populo Romano, quiq; toties propè in manibus victoriam habui, is vltro

Annibalis ad Scipionem oratio.

D ad pacem petendam venirem: lætor te mihi potiſſimum datum, à quo peterem. Tibi quoq; inter multa egregia non in vltimis laudum hoc fuerit, Annibalem, cui de tot Romanis ducibus victoriam dij dediſſent, tibi ceſſiſſe: teq; huic bello veſtris prius quàm noſtris cladibus inſigni finem impoſuiſſe. hoc quoq; ludibrium fortunæ caſus ediderit, vt cum patre tuo conſule cæperim arma, cum eodem primum Romano imperatore ſigna contulerim, ad filium eius inermis ad pacem petendam veniam. Optimum quidem fuerat, eam patribus noſtris mentem datam ab dijs eſſe, vt & vos Italiæ, & nos Africæ imperio contenti eſſemus. neq; enim ne vobis quidem Sicilia atque Sardinia ſatis digna pretia ſunt pro tot claſſibus, tot exercitib⁹, tot tamq; egregijs amiſſis ducibus. Sed præterita magis reprehendi poſſunt, quàm corrigi. Ita aliena

E appetiuimus, vt de noſtris dimicaremus. nec in Italia ſolum vobis bellum, nobis in Africa eſt: ſed & vos in portis veſtris propè, ac mœnib⁹ ſigna armaq; hoſtium vidiſtis: & nos ab Carthagine fremitum caſtrorum Romanorum exaudiuimus. Quod igitur nos maximè abominaremur, vos ante omnia optaretis, in meliore veſtra fortuna de pace agitur: agimusq; ij, quorum & maximè intereſt pacem eſſe, & qui quodcunq; egerimus, ratum ciuitates noſtræ habituræ ſint. animo tantum nobis opus eſt non abhorrente à quietis conſilijs. Quod ad me attinet, iam ætas ſenem in patriam reuertentem, vnde puer profectus ſum, iam ſecundæ, iam aduerſæ res ita erudierunt, vt rationem ſequi quàm fortunam malim. tuam & adoleſcentiam, & perpetuam felicitatem, ferociora vtraq;, quàm quietis opus eſt conſilijs, metuo. Non temerè incerta caſuum reputat, quem fortuna nunquam decepit. Quod ego fui ad Thraſymenum,

ad Cannas,id tu hodie es.vixdum militari ætate imperio accepto,omnia audaciſſimè F
incipientem nuſquam fefellit fortuna.patris & patrui perſecutus mortem,ex calamitate veſtræ domus decus inſigne virtutis pietatisq; eximiæ cępiſti: amiſſas Hiſpanias recuperaſti, quatuor inde Punicis exercitibus pulſis. conſul creatus, cum cæteris ad tutandam Italiam parum animi eſſet,tranſgreſſus in Africam,duobus hic exercitibus cæſis,binis eadem hora captis ſimul incenſisq; caſtris,Syphace potentiſſimo rege capto, tot vrbibus regni eius, tot noſtri imperij ereptis, me ſextumdecimum iam annum hærentem in poſſeſſione Italiæ detraxiſti. Poteſt victoriam malle,quàm pacem animus.Noui vobis ſpiritus magnos magis,quàm vtiles. & mihi talis aliquando fortuna affulſit. Quod ſi in ſecundis rebus bonam quoq; mentem darent dij,non ea ſolum quæ eueniſſent,ſed etiam ea,quæ euenire poſſent, reputaremus. Vt omnium o- G
bliuiſcaris aliorum, ſatis ego documenti in omnes caſus ſum. quem modò caſtris inter Anienem atq; vrbem veſtram poſitis, ac iam propè ſcandentem mœnia Romana videras, hic cernis duobus fortiſsimis viris fratribus clariſsimis imperatoribus orbatum ante mœnia propè obſeſſæ patriæ, quibus terrui veſtram vrbem, ea pro mea deprecantem.Maximæ cuique fortunæ minimè credendum eſt. In bonis tuis rebus, noſtris dubijs,tibi ampla ac ſpecioſa danti eſt pax:nobis petentibus magis neceſſaria, quàm honeſta. Melior tutiorq; eſt certa pax, quàm ſperata victoria. hæc in tua,illa in deorum manu eſt. Ne tot annorum felicitatem in vnius horæ dederis diſcrimen. cùm tuas vires, tum vim fortunæ, martemq; belli communem propone animo. vtrinque ferrum,corpora humana erunt.nuſquam minus quàm in bello euentus re- H
ſpondent.Non tantum ad id quod data pace iam habere potes, ſi prælio vincas, gloriæ adieceris: quantum ademeris,ſi quid aduerſi eueniat.ſimul parta ac ſperata decora vnius horæ fortuna euertere poteſt. omnia in pace iungenda tuæ poteſtatis ſunt P. Corneli. tunc ea habenda fortuna erit, quam dij dederint. Inter pauca felicitatis virtutisq; exempla M. Attilius quondam in hac eadem terra fuiſſet, ſi victor pacem petentibus dediſſet patribus noſtris: ſed non ſtatuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferentem ſe fortunam, quanto altius elatus erat, eo fœdius corruit. Eſt quidem eius,qui dat,non qui petit,conditiones dicere pacis.ſed forſitan non indigni ſimus, qui nobiſmetipſis mulctam irrogemus. non recuſamus, quin omnia propter quę bellum initum eſt,veſtra ſint,Sicilia,Sardinia,Hiſpania,quicquid inſularum to- I
to inter Africam Italiamq; continetur mari:Carthaginienſes incluſi Africę littoribus vos, quando ita dijs placuit, externa etiam terra mariq; videamus regentes imperia. Haud negauerim, propter non nimis ſyncerè petitam aut expectatam nuper pacem, ſuſpectam eſſe vobis Punicam fidem, multum per quos petita ſit, ad fidem tuendæ pacis pertinet Scipio. veſtri quoq; (vt audio) patres nonnihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat,negauerunt pacem. Annibal peto pacem:qui neque peterem niſi vtilem crederem: & propter eandem vtilitatem tuebor eam, propter quam petij. & quemadmodum, quia à me bellum cœptum eſt, ne quem eius pœniteret,quoad ipſi inuidêre dei,præſtiti: ita annitar, ne quem pacis per me parte pœni-
teat. Aduerſus hæc imperator Rom. in hanc ferè ſententiam reſpondit:Non me falle- K
bat Annibal, aduentus tui ſpe Carthaginienſes & præſentem induciarum fidem, & ſpem pacis turbaſſe:neq; tu id ſanè diſſimulas, qui de conditionibus ſuperioribus pacis omnia ſubtrahas, præter ea quæ iampridem in noſtra poteſtate ſunt. cæterùm ſicut tibi curę eſt,ſentire ciues tuos,quanto per te onere leuentur:ſic mihi laborandum eſt,ne quæ tunc pepigerunt,hodie ſubtracta ex conditionibus pacis præmia perfidiæ habeant. indigni quibus eadem pateat conditio, vt etiam profit vobis fraus, petitis. Neque patres noſtri priores de Sicilia, neq; nos de Hiſpania fecimus bellum. & tunc Mamertinorum ſociorum periculum, & nunc Sagunti excidium nobis pia ac iuſta induerunt arma.vos laceſsiſſe,& tu ipſe fateris,& dij teſtes ſunt: qui & illius belli exitum ſecundum ius fasq; dederunt, & huius dant & dabunt. Quod ad meattinet,&

Scipionis ad Annibalis orationem reſponſio.

humanæ

A humanæ infirmitatis memini, & vim fortunæ reputo, & omnia quæcunq; agimus, subiecta esse mille casibus scio. cæterùm quemadmodũ superbè, & violenter me faterer facere, si priusquam in Africam traiecissem, te tua voluntate cedentem Italia & imposito in naues exercitu ipsum venientẽ ad pacem petendam aspernarer: sic nunc, cum propè manu conserta restitantem ac tergiuersantem in Africam traduxerim, nulla sum tibi verecundia obstrictus. proinde si quid ad ea, in quæ tum pax conuentura videbatur (quæ sunt nosti) mulctæ nauium cum commeatu per inducias expugnatarum, legatorumq; violatorum, adijcitur, est quod referam ad consilium. sin illa quoq; grauia videntur, bellum parate, quoniam pacem pati non potuistis. Ita infecta pace ex colloquio ad suos cũ se recepissent, frustra verbis tentatã rem nuntiant: armis B decernendum esse, habendamq; eam fortunã quàm dij dedissent. In castra vt est ventum, pronuntiant ambo, arma expedirent milites animosq; ad supremum certamen non in vnum diem, sed in perpetuum, si felicitas adesset, victores. Roma an Carthago iura gentibus daret, ante crastinã noctem scituros. neq; enim Africã, aut Italiam, sed orbem terrarum victoriæ præmiũ fore: par periculum prẽmio, quibus aduersę pugnę fortuna fuisset. Nam neq; Rom. effugium vllum patebat in aliena ignotaq; terra: & Carthagini supremo auxilio effuso adesse videbatur prẽsens excidium. Ad hoc discrimen procedunt postero die duorum opulentissimorũ populorum duo longè clarissimi duces, duo fortissimi exercitus, multa antè parta decora aut cumulaturi eo die, aut euersuri. Anceps igitur spes & metus miscebãt animos: contemplantibusq; mo- C dò suam, modò hostium aciẽ, cùm oculis magis quàm ratione pensarent vires, simul læta, simul tristia obuersabantur. quę ipsis sua spõte nõ succurrebant, ea duces admonendo atq; hortando subijciunt. Pœnus XVI. annorum in terra Italia res gestas, tot duces Rom. tot. exercitus occidione occisos, & sua cuiq; decora, vbi ad insignem alicuius pugnæ memoria militem venerat, referebat. Scipio Hispanias, & recentia in Africa prælia, & confessionem hostiũ, quod neq; non petere pacem propter metum, neq; manere in ea præ insita animis perfidia potuissent. adhoc, colloquium Annibalis in secreto habitum, ac liberum fingenti, quà velit flecti: ominatur (quibus quondam auspicijs patres eorum pugnauerint ad Ægateis insulas, ea illis exeuntibus in aciem portendisse deos) adesse finem belli, ac laboris: in manibus esse prædam Carthaginis, D reditum domum in patriam ad parentes, liberos, coniuges, penatesq; deos. Adeò celsus hæc corpore, vultuq; ita lęto, vt vicisse iã crederes, dicebat. Instruit deinde primos hastatos, post eos principes: triarijs postremã aciem clausit. non confertas autem cohortes ante sua quenq; signa instruebat, sed manipulos aliquantum inter se distantes vt esset spatium, quo elephanti hostiũ accepti nihil ordines turbarent. Lælium, cuius antè legati, eo anno quæstoris extra sortem ex Senatus consulto opera vtebatur, cum Italico equitatu ab sinistro cornu, Masanissam Numidasq; ab dextro opposuit. vias patentes inter manipulos antesignanorũ velitibus (ea tunc leuis armatura erat) compleuit: dato præcepto, vt ad impetũ elephantorũ aut post rectos refugerent ordines, aut in dextram lęuãq; discursu applicantes se antesignanis, viã qua irruerent in anci- E pitia tela, belluis darẽt. Annibal ad terrorẽ primum elephãtos (LXXX. autẽ erant, quot nulla vnquã in acie antè habuerat) instruxit: deinde auxilia Ligurũ, Gallorumq;, Balearibus, Maurisq; admistis: in secunda acie Carthaginienses Afrosq;, & Macedonum legionem: modico deinde interuallo relicto subsidiariã aciem Italicorũ militum (Brutij pleriq; erant, vi ac necessitate plures quàm sua voluntate decedentẽ ex Italia secuti) instruxit. equitatum etiã ipsum circundedit cornibus dextrũ Carthaginienses, sinistrum Numidæ tenuerunt. Varia adhortatio erat in exercitu inter tot homines, quibus non lingua, non mores, non lex, non arma, non vestitus habitusq;, non causa militandi eadem esset. auxiliaribus & præsens, & multiplicata merces ex præda ostentatur. Galli proprio atq; insito in Rom. odio accendũtur. Liguribus campi vberes Italię deductis ex asperrimis montibus in spem victoriæ ostentantur. Mauros Numidasq;

Annibal & Scipio suos ad certamen instruunt.

impotenti Masaniſſæ futuro dominatu terret. alijs aliæ ſpes ac metus iactantur. Carthaginienſibus mœnia patriæ, dij penates, ſepulchra maiorum, liberi cum parentibus coniugesq; pauidæ, aut excidium ſeruitiumq;, aut imperium orbis terrarum, nihil aut in metum, aut in ſpem medium oſtẽtatur. Cùm maximè hæc imperator apud Carthaginienſes duces ſuarũ gentium inter populares pleraq; per interpretes intermiſtos alienigenis ageret, tubæ cornuaq; ab Rom. cecinerunt: tantusq; clamor ortus, vt elephanti in ſuos, ſiniſtro maximè cornu, verterentur, Mauros ac Numidas. addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorem, nudauitq; ab ea parte aciem equeſtri auxilio. paucæ tamen beſtiarum intrepidæ in hoſtem actæ inter velitum ordines cum multis ſuis vulneribus ingentem ſtragem edebant. reſilientes enim ad manipulos velites, cum viam elephantis ne obtererentur feciſſent, in ancipites ad ictum vtrinq; conijciebant haſtas: nec pila ab anteſignanis ceſſabant: donec vndiq; incidentibus telis exacti ex Rom. acie, hi quoq; in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginienſium equites in fugam verterunt. Lælius, vt turbatos vidit hoſtes, addit perculſis terrorem. Vtrinq; equite nudata erat Punica acies, cum pedes concurrit, nec ſpe, nec viribus iam par. ad hoc, dictu parua, ſed magni eadem in re gerenda momenti res: congruens clamor à Rom. eoq; maior & terribilior: diſſonæ illis, vt gentium multarum diſcrepantibus linguis, voces, pugna Romana ſtabilis & ſuo & armorum pondere incumbentium in hoſtem: concurſatio & velocitas illinc maior, quàm vis. Igitur primo impetu extemplò mouêre loco hoſtium aciem Rom. ala deinde, & vmbonibus pulſantes, in ſummotos gradu illato, aliquantum ſpatij, velut nullo reſiſtente, inceſſere: vrgentibus & nouiſſimis primos, vt ſemel motam aciem ſenſere, quod ipſum vim magnam ad pellendum hoſtem addebat. Apud hoſteis auxiliareis cedenteis ſecunda acies Afri & Carthaginienſes adeò non ſuſtinebant, vt contrà etiam, ne reſiſtentes pertinaciter primos cædendo ad ſe perueniret hoſtis, pedem referrent. Igitur auxiliares terga dant repentè: & in ſuos verſi, partim refugere in ſecundam aciem: partim non recipientes cædere, vti paulo antè non adiuti, & tunc excluſi. & propè duo iam permiſta prælia erant, cùm Carthaginienſes ſimul cum hoſtibus, ſimul cum ſuis cogerentur conſerere manus. non tamen ita perculſos iratosq; in aciem accepere, ſed denſatis ordinibus, in cornua, vacuumq; circa campum extra prælium eiecere. ne pauidos fuga, vulneribusq; milites in certam & integram aciem miſcerent. Cæterùm tanta ſtrages hominum armorumq; locum in quo ſteterant paulo antè auxiliares compleuerat: vt propè difficilior tranſitus eſſet, quàm per confertos hoſtes fuerat: itaq; qui primi erant vaſtati, per cumulos corporum armorumq;, & labem ſanguinis, quà quiſq; poterat, ſequentes hoſtem & ſigna & ordines confuderunt. principum quoq; ſigna fluctuare cœperant, vagam antè ſe cernentes aciem. Quod Scipio vbi vidit, receptui properè canere haſtatis iuſſit: & ſaucijs in poſtremam aciem ſubductis, principes triariosq; in cornua inducit, quo tutior firmiorq; media haſtatorum acies eſſet. Ita nouum de integro prælium ortum eſt: quippe ad veros hoſtes peruentum erat, & armorum genere, & vſu militiæ, & fama rerum geſtarum, & magnitudine vel ſpei vel periculi pares: ſed & numero Romanus ſuperior erat, & animo: quòd iam equites, iam elephantos fuderat: iam prima acie pulſa, in ſecundam pugnabat. In tempore Lælius ac Maſaniſſa pulſos per aliquantum ſpatij ſecuti equites, reuertentes in auerſam hoſtium aciem incurrêre. Is demum impetus perculit hoſtem. multi circumuenti in acie cæſi: multi per patentem circa campum fuga ſparſi, tenente omnia equitatu, paſſim interierunt. Carthaginienſium ſociorumq; cæſa eo die ſupra millia viginti. par fermè numerus captus eſt, cum ſignis militaribus centum triginta tribus, elephãtis vndecim. Victores ad duo millia cecidere. Annibal cum paucis equitibus inter tumultum elapſus, Ardrumetum perfugit: omnia & in prælio, & ante aciem, priuſquam excederet pugna, expertus: & confeſſione etiam Scipionis, omniumq; peritorum militiæ, illam laudem adeptus, ſingulari arte aciem eo die inſtruxiſſe. elephantos in prima fronte:

Romani Pœnos adoriuntur.

Pœni funduntur cæſis ſuorum 20. millibus, & totidem captis.

Annibal Ardrumetum perfugit.

quorum

A quorum fortuitus impetus atque intolerabilis vis signa sequi, & seruare ordines, in quo plurimum spei ponerent, Romanos prohiberet. deinde auxiliares ante Carthaginiensium aciem, ne homines misti colluuione omnium gentium, quos non fides teneret, sed merces, liberum receptũ fugæ haberent: simul primum ardorem atq; impetum hostium excipientes fatigarent: ac si nihil aliud, vulneribus suis ferrum hostile hebetarent: tum vbi omnis spes esset, milites Carthaginienses Afrosq;, vt omnibus rebus alijs pares, eò quòd integri cum fessis ac saucijs pugnarẽt, superiores essent. Italicos interuallo quoq; diremptos, incertos socij an hostes essent, in postremam aciem summotos. Hoc edito velut vltimo virtutis opere, Annibal cùm Adrumetum refu-

Annibal Carthaginem accitus, in curia fatetur, se non prælio solùm, sed bello victum.

giisset, accitusq; inde Carthaginẽ sexto ac trigesimo post anno, quàm puer inde pro-

B fectus erat, rediisset: fassus in curia est, non prælio modò se, sed bello victum: nec spem

C

D salutis alibi quam in pace impetranda esse. Scipio confestim à prælio expugnatis hostium castris, direptisq;, cum ingenti præda ad mare ac naues redijt, nuntio allato: P. Lentulum cum L. rostratis, C. onerarijs, omni genere commeatus, ad Vticam accessisse. Admouendum igitur vndiq; terrorem perculsæ Carthagini ratus, misso Lælio Romam cum victoriæ nuntio, Cn. Octauiũ terrestri itinere ducere legiones Carthaginem iubet. ipse ad suam veterẽ noua Lentuli classe adiuncta, profectus ab Vtica, portum Carthaginis petit. Haud procul aberat, cũ velata infulis ramisq; oleæ Carthaginiensium occurrit nauis. decem legati erant principes ciuitatis, authore Annibale missi ad petendam pacẽ. qui cùm ad puppim prætoriæ nauis accessissent: velamenta supplicum porrigentes, orantes, implorantesq; fidẽ & misericordiam Scipionis, nul-

E lum ijs aliud responsum datũ, quàm vt Tunetẽ venirẽt: eò se moturum castra. ipse ab contemplato situ Carthaginis non tam noscendi in præsentia, q̃ terrendi hostis causa, Vticam, eodẽ & Octauio reuocato, redijt. Inde procedentibus ad Tunetẽ nuntius allatus: Verminã Syphacis filiũ cum equitibus pluribus, quàm peditibus, venire Carthaginiensibus auxilio. Pars exercitus cum omni equitatu missa, turmalibus primum agmẽ aggressa, Numidas leui certamine fudit. exitu quoq; fugę intercluſi à parte omni circumdatis equitibus, XV. millia hominũ cæsa, mille & CC. viui capti sunt, & equi Numidici M. & C. signa militaria LXXII. Regulus ipse inter tumultũ cum paucis effugit. Tum ad Tunetem eodem, quo antea, loco castra posita. legatiq; XXX. Carthagine ad Scipionem venerũt. & illi quidem multo miserabilius quàm antè, quo magis cogebat fortuna, egerunt: sed aliquanto minore cum misericordia ab recenti memoria

Verminæ Syphacis filius deleto exercitu suo fugit.

perfidiæ

perfidiæ auditi ſunt. In conſilio quanquam iuſta ira omneis ad delendam ſtimulabat F
Carthaginem: tamen cùm & quanta res eſſet, & quàm longi temporis obſidio tam
munitæ & validæ vrbis, reputarent: & ipſum Scipionem expectatio ſucceſſoris, ven-
turi ad paratam alterius labore ac periculo finiti belli famam ſolicitaret, ad pacem
omnium animi verſi ſunt. Poſtero die reuocatis legatis, & cum multa caſtigatione
Pacis conditiones cum Carthaginienſibus. perfidiæ monitis, vt tot cladibus edocti, tandem deos & iuſiurandum eſſe crederent,
conditiones pacis dictę. Vt liberi legibus ſuis viuerent. quas vrbes, quosq; agros, qui-
busq; finibus ante bellum tenuiſſent, tenerent, populandiq; finem eo die Rom. face-
ret. perfugas, fugitiuosq;, & captiuos omneis, & naues roſtratas, præter decem trire-
mes, traderent: elephantosq;, quos haberent domitos, neq; domarent alios. bellum
néue in Africa, néue extra Africam iniuſſu populi Rom. gererent. Maſaniſſæ res red- G
derent, fœdusq; cum eo facerent. frumentum, ſtipendiumq, auxilijs, donec ab Roma
legati rediſſent, præſtarent. decem. M. talentûm argenti deſcripta penſionibus æquis
in annos L. ſoluerent. obſides centum arbitratu Scipionis darent: ne minores XIIII.
annis, neu XXX. maiores. inducias ita ſe daturum, ſi per priores inducias naues one-
rariæ captæ, quæq; fuiſſent in nauibus, reſtituerenter. aliter nec inducias, nec ſpem pa-
cis vllam eſſe. Has conditiones legati cùm domum ferre iuſſi in concione ederent, &
Giſgo diſſuadens pacem ex ſuperiore loco detrahitur ab Annibale. Giſgo ad diſſuadẽdam pacem proceſſiſſet, audireturq; à multitudine inquieta eadem
& imbelli, indignatus Annibal, dici ea in tali tempore, audiriq; arreptum Giſgonem
manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quæ inſueta liberæ ciuitati ſpecies cum fremi-
tum populi mouiſſet, perturbatus militaris vir vrbana libertate: Nouem, inquit, an- H
norum à vobis profectus, poſt XXXVI. annum redij. militares artes, quas me à puero
fortuna nunc priuata nunc publica docuit, probè video ſcire: vrbis ac fori iura, leges,
mores vos me oportet doceatis. Excuſata imprudentia, de pace multis verbis diſſeru-
it, quàm nec iniqua, & neceſſaria eſſet. Id omnium maximè difficile erat, quod ex na-
uibus per inducias captis nihil, præter ipſas comparebat naues: nec inquiſitio erat fa-
cilis. Cùm aduerſantes paci arguerentur. placuit naues reddi, & homines vtiq; inqui-
ri: cætera, quæ abeſſent, æſtimanda Scipioni permitti: atq; ita pecunia luere Cartha-
ginienſes. Sunt qui Annibalem ex acie ad mare peruenisſe, inde præparata naue ad re-
gem Antiochum extemplò profectum tradant: poſtulantiq; ante omnia Scipioni, vt
Annibal ſibi traderetur, reſponſum eſſe, Annibalem in Africa non eſſe. Poſteaquam I
redierunt ad Scipionem legati: quæ publica in nauibus fuerant, ex publicis deſcripta
rationibus quæſtores: quæ priuata, profiteri domini iuſſi: pro ea ſumma pecuniæ*
Valet 250000. cor. xxv. millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq; Carthaginienſibus datæ in tres
menſes. additum, ne per inducias tempus aliò vſquam quàm Romam mitterent
legatos: & quicunque legati Carthaginem veniſſent, ne antè dimitterent eos, quàm
Romanum imperatorem, qui, & quæ petentes veniſſent, certiorem facerent. Cum
Legati Carthaginienſium Romam miſſi. legatis Carthaginienſibus Romam miſſi L. Veturius Philo, & M. Martius Ralla, & L.
Scipio imperatoris frater. Per eos dies commeatus ex Sicilia Sardiniaq; tantam vili-
tatem annonæ effecerunt, vt pro vectura frumentum mercator nautis relinqueret.
Romæ ad nuntium primum rebellionis Carthaginienſium trepidatum fuerat: iuſ- K
ſuſq; erat T. Claudius maturè in Siciliam claſſem ducere, atq; inde in Africam traij-
cere: & alter cõſul M. Seruilius ad vrbem morari, donec quo ſtatu res in Africa eſſent,
ſciretur. Segniter omnia in comparanda deducendaq; claſſe ab T. Claudio conſule
facta erant, quod patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus dare-
Prodigia. tur, quàm conſulis cenſuerant. Prodigia quoq; nuntiata ſub ipſam famam rebellio-
nis terrorem attulerant. Cùm is ſolis orbis minui viſus, & pluit lapideo imbri. & in
Veliterno agro terra ingentibus cauernis conſedit, arboresq; in profundum hauſtæ.
Ariciæ forum, & circa tabernæ, Fruſinone murus aliquot locis, & porta de cœlo ta-
cta: & in palatio lapidibus pluit. Id prodigium more patrio nouendiali ſacro, cætera
hoſtijs maioribus expiata. Inter quæ etiam aquarum inſolita magnitudo in religio-
nem verſa.

A nem versa. nam ita abundauit Tyberis, vt ludi Apollinares, circo inundato, extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris parati sint. cæterùm ludorum ipso die serenitate subita orta, pompa duci cœpta ad portam Collinam, reuocata, deductaq; in circum est, cùm decessisse inde aquã nuntiatum esset: lætitiamq; populo, & ludis celebritatem addidit sedes sua solenni spectaculo reddita. Claudium c o s. profectum tandem ab vrbe inter portus Cossanum Lauretanumq; atrox vis tempestatis adorta, in metum ingentem adduxit. Populonios inde cùm peruenisset, stetissetq; ibi dum reliquum tempestatis exsæuiret: Iluam insulam, & ab Ilua Corsicam, à Corsica in Sardiniam traiecit. ibi superantem Insanos montes multo & sęuior & infestioribus locis tempestas adorta disiecit classem. multę quassatę, armamentisq; spoliatæ naues: quę-
B dam fractæ. ita vexata ac lacerata classis Carales tenuit. vbi dum subductæ reficiuntur naues, hyems oppressit: circumactumq; anni tempus. & nullo prorogãte imperium, priuatus T. Claudius classem Romam reduxit. M. Seruilius, ne comitiorum causa ad vrbem reuocaretur: dictatore dicto C. Seruilio Gemino, in prouinciã est profectus. Dictator magistrum equitum P. Ælium Pętum dixit. Sæpe comitia indicta perfici tempestates prohibuerunt. itaq; cum præter Idus Martias veteres magistratus abissent, noui suffecti non essent, Respublica sine curulibus magistratibus erat. L. Manlius Torquatus pontifex eo anno mortuus. in locum eius suffectus C. Sulpitius Galba. Ab L. Licinio Lucullo, & Q. Fuluio ædil. curul. ludi Romani tertiò instaurati. Pecuniam ex ærario scribæ, viatoresq; ædilitij clam egessisse per indicem cõperti, damnati
C sunt, non sine infamia Luculli ædilis. P. Ælius Tubero, & L. Lectorius ædiles plebis vitio creati, magistratu se abdicarũt, cùm ludos, ludorumq; causa epulum Ioui fecissent, & signa tria ex mulctatitio argento facta in Capitolio posuissent. Cereales ludos dictator, & magister equitum ex senatusconsulto fecerunt. Legati ex Africa Romani simul Carthaginiensesq; cùm venissent Romam, senatus ad ædẽ Bellonæ habitus est. vbi cùm L. Veturius Philo pugnatum cum Annibale esse suprema Carthaginiensibus pugna, finemq; tandem lugubri bello impositum ingenti lætitia patrum exposuisset, adiecit: Verminam etiam Syphacis filium, quæ non parua bene gestę rei accessio erat, deuictum. in concionem inde prodire iussus, gaudiũq; id populo impertire. Tumpatefacta gratulatione omnia in vrbe templa, supplicationesq; in triduũ decretæ. Lega-
D tis Carthaginiensium & Philippi regis (nam ij quoq; venerant) petentibus, vt senatus sibi daretur, responsum iussu patrum à dictatore est, consules nouos eis senatum daturos esse. Comitia inde habita: creati consules Cn. Cornelius Lentulus, P. Ælius Pætus: prætores M. Iunius Pennus, cui sors vrbana euenit. M. Valerius Falco Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Ælius Tubero Siciliam est sortitus. De prouincijs consulum nihil antè placebat agi, quàm legati Philippi regis, & Carthaginiensium auditi essent. belli finẽ alterius, principiũ alterius prospiciebant animis. Cn. Lentulus consul cupiditate flagrabat prouinciæ Africę: seu bellũ foret, facilem victoriã: seu iam finiretur, finiti tanti belli se consule gloriã petens. negare itaq; prius quicquã agi passurum, quàm sibi Africa decreta esset: concedente collega, moderato viro & prudenti:
E qui gloriæ eius certamen cum Scipione, præterquã quòd iniquum esset, etiam impar futurum cernebat. Q. Minutius Thermus & M. Acilius Glabrio tribuni plebis rem priore anno nequicquã tentatam ab T. Claudio consule Cn. Cornelium tentare aiebant. ex authoritate patrũ latum ad populũ esse, cuius vellent imperiũ in Africa esse: omnes v. & xxx. tribus P. Scipioni id imperium decreuisse. Multis contentionibus & in senatu, & ad populũ acta res, postremò eò deducta est, vt senatui permitterent. Patres igitur iurati (ita conuenerat) censuerũt, vti cõsules prouincias inter se cõpararent sortirẽtúrue, vter Italiã, vter classem nauiũ quinquaginta haberet. cui classis obuenisset, in Siciliã nauigaret. si pax cum Carthaginiensibus componi nequisset, in Africam traijceret: cõsul mari, Scipio eodẽ, quo adhuc, iure imperij terra rẽ gereret, si conditiones conuenirent pacis, tribuni plebis populũ rogarent, vtrùm cõsulem, an P. Scipionem iube-

Claudij consulis classis tempestate disjcitur.

Cereales ludi.

Supplicationes in triduum decretæ, ob debellatã Africam.

De prouincijs decernẽdis certamẽ.

Senatusconsultum de prouinciarum sortitione.

nem iuberent pacem dare: & quem, ſi deportandus exercitus victor ex Africa eſſet, F
deportare. ſi pacem per P. Scipionem dari, atq; ab eodem exercitum deportari iuſſiſſent, ne conſul ex Sicilia in Africam traijceret, alter conſul, cui Italia eueniſſet, duas legiones à M. Seſtio Pr. acciperet. P. Scipioni cum exercitibus, quos haberet, in prouincia Africa prorogatum imperium. Prætori M. Valerio Falconi duæ legiones in Brutijs, quibus C. Liuius priore anno præfuerat, decretæ. P. Ælius prętor duas legiones in Sicilia ab Cn. Tremellio acciperet. Legio vna M. Fabio in Sardiniam, quam P. Lentulus proprætor habuiſſet, decernitur. M. Seruilio prioris anni conſuli cum ſuis duabus item legionibus in Hetruriam prorogatum imperium eſt. Quod ad Hiſpanias attineret, aliquot iam annos ibi L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinum eſſe. vt ij conſules cum tribunis agerent, ſi eis videretur, vt plebem rogarent, cui iuberent G
in Hiſpania imperium eſſe. is ex duobus exercitibus in vnam legionem conſcriberet Romanos milites, & in xv. cohortes ſocios Latini nominis, quibus prouinciam obtineret: veteres milites L. Cornelius, & L. Manlius in Italiam deportarent. Cornelio conſuli quinquaginta nauium claſſis ex duabus claſſibus, Cn. Octauij, quæ in Africa eſſet, P. Villij, quæ Siciliæ oram tuebatur, decreta: vt quas naues vellet, deligeret. P. Scipio quinquaginta longas naues haberet, quas habuiſſet. quibus ſi Cn. Octauium, ſicut præfuiſſet, præeſſe veller, Octauio proprætori in eum annũ imperium eſſet: ſi Lęlium præficeret, Octauius Romam decederet: reduceretq; naues, quibus proconſuli vſus non eſſet. Et M. Fabio in Sardiniam decem longæ naues decretæ. Et conſules duas legiones vrbanas ſcribere iuſſi, vt quatuordecim legionibus eo anno, centum naui H
bus longis Reſpublica adminiſtraretur. Tum de legatis Philippi, & Carthaginienſium actum. priores Macedones introduci placuit. quorum varia oratio fuit: partim

Macedones legati in ſenatum introducti.

purgantium, quę queſti erãt miſſi ad regem à Roma legati de populatione ſociorum: partim vltro accuſantium quidem & ſocios populi Romani, ſed multo infeſtius M. Aurelium: quem ex tribus ad ſe miſſis legatis delectu habito ſubſtitiſſe, & ſe bello laceſſiſſe contra fœdus, & ſępe cum prefectis ſuis ſignis collatis pugnaſſe: partim poſtulantium, vt Macedones, duxq; eorũ Sopater, qui apud Annibalem mercede militaſſent, captiq; in vinculis eſſent, ſibi reſtituerentur. Aduerſus ea M. Furius, miſſus ad idipſum ab Aurelio ex Macedonia, differuit. Aurelium relictum, ne ſocij populi Romani feſſi populationibus, atq; iniuria ad regem deficerent, finibus ſociorum I
non exceſſiſſe. dediſſe operam, ne impunè in agros eorum tranſcenderent populatores. Sopatrum ex purpuratis & propinquis regis eſſe: eum cum quatuor millibus Macedonum & pecunia miſſum nuper in Africam eſſe, Annibali Carthaginienſibusq; auxilio. De his rebus interrogati Macedones cùm perplexè reſponderent, ipſi antè reſponſum tulerunt: Bellum quærere regem, & ſi pergat, propediem inuenturum, dupliciter ab eo fœdus violatum: & quòd ſocijs populi Romani iniurias fecerit, bello armisq; laceſſiuerit: & quòd hoſtes auxilij & pecunia iuuerit. & P. Scipionem rectè atque ordine videri feciſſe, & facere, quòd eos qui arma contra populum Romanum ferentes capti ſunt, hoſtium numero in vinculis habeat. & M. Aurelium è Republica facere, gratumq; id ſenatui eſſe, quòd ſocios populi Romani quando iure fœ- K
deris non poſſet, armis tueatur. Cum hoc tam triſte reſponſo dimiſſis Macedonibus

Carthaginiẽſes legati in ſenatum vocati.

legati Carthaginienſes vocati. quorum ętatibus dignitatibusq; conſpectis (nam longè primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſq; dicere, verè de pace agi. Inſignis tamen inter cæteros Aſdrubal erat (Hædum populares cognomine appellabant) pacis ſemper author, aduerſusq; factioni Barchinæ. eo tum plus illi authoritatis fuit, belli culpam in paucorum cupiditatem à Republica transferenti. Qui cum varia oratione vſus eſſet, nunc purgando crimina, nunc quædam fatẽdo, ne impudenter certa negantibus difficilior venia eſſet: nunc monendo etiam patres conſcriptos, vt rebus ſecundis modeſtè ac moderatè vterẽtur: Si ſe atq; Hannonem audiſſent Carthaginienſes, & tempore vti voluiſſent, daturos fuiſſe pacis conditiones, quas tunc peterent. Raro ſimul

hominibus

A hominibus bonam fortunam, bonamq; mentem dari. populum Romanum eo inuictum esse, q; in secundis rebus sapere, & consulere meminerit. & hercule mirandum fuisse, si aliter facerent ex insolentia, quibus noua bona fortuna sit, impotentes lętitię insanire: populo Romano vsitata, ac propè iam obsoleta ex victoria gaudia esse ac plus penè parcendo victis, quàm vincendo imperium auxisse. Cæterorum miserabilior oratio fuit, commemorantium, ex quantis opibus quò recidissent Carthaginiensium res. nihil eis qui modò orbem propè terrarum obtinuissent armis, superesse, præter Carthaginis mœnia. ijs inclusos non terra, nō mari quicquam sui iuris cernere, vrbem quoque ipsam, ac penates ita habituros, si non in ea quoq;, quò nihil vlterius sit, sæuire populus Romanus velit. Cùm flecti misericordia patres appareret, sena-
B torum vnum infestum perfidiæ Carthaginiensium succlamasse ferunt: per quos deos fœdus icturi essent, cùm eos, per quos antè ictum esset, fefellissent? Per eosdem, inquit Asdrubal, qui tam infesti sunt fœdera violantibus. Inclinatis omnium ad pacem animis, Cn. Lentulus consul, cui classis prouincia erat, senatusconsulto intercessit. Tum M. Attilius & Q. Minutius tribuni plebis ad populum tulerunt: vellent, iuberéntne senatum decernere, vt cum Carthaginiensibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quemq; ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace vti rogatæ omnes tribus erant, iusserunt pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Ex hac roga-
P. Scipionem dare pacem, & exercitus deportare iubent omnes tribus.
tione senatus decreuit, vt P. Scipio ex x. legatorum sententia pacem cum populo Car-
C thaginiensi, quibus legibus ei videretur, faceret. Gratias deinde patribus egere Carthaginienses, petieruntq;, vt sibi in vrbem introire, & colloqui cum ciuibus suis liceret, qui capti in publica custodia essent, esse in ijs partim propinquos, amicosq; suos, nobiles homines, partim ad quos mandata à propinquis haberent. Quibus conuentis cùm rursus peterent, vt sibi quos vellent ex ijs redimendi potestas fieret, iussi nomina edere. & cum cc. fermè ederent, s. c. factum est, vt legati Romani ducentos ex captiuis, quos Carthaginienses vellent, ad P. Cornelium Scipionem in Africam deportarent: nuntiarentq; ei, vt si pax conuenisset, sine precio eos Carthaginiensibus redderet. Fœciales cùm in Africam ad fœdus feriendum ire iuberentur, ipsis postu-
Fœciales in Africam ad fœdus feriendum, ire iußi.
lantibus Senatus consultum in hæc verba factum est: Vt priuos lapides silices, priuasq; verbenas secū ferrent: vti prætor Romanus his imperaret, vt fœdus ferirent, illi
D prætorem sagmina poscerent. Herbæ id genus ex arce sumptum dari fœcialibus solet. Ita dimissi ab Roma Carthaginienses, cum in Africā venissent ad Scipionem, quibus antè dictum est, legibus pacem fecerunt. Naues longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt. inter quos Q. Terentius Culleo senator fuit. Naues profectas in altum incendi iussit. Quingentas fuisse omnis generis,
Pax inter Romanos & Carthaginienses.
quæ remis agerentur, quidam tradunt. quarum conspectum repentè incendium tam lugubre fuisse Pœnis, quàm si ipsa Carthago arderet. De perfugis grauius, quàm de fugitiuis consultum. nominis Latini qui erant, securi percussi. Romani in crucem sublati. Annis ante XL. pax cum Carthaginiensibus postremò facta erat, Q. Luctatio, A. Manlio coss. bellum initum annis post tribus & XX. P. Cornelio, T. Sempronio
E coss. Finitum est, octauodecimo anno Cn. Cornelio, P. Ælio Pæto coss. Sæpe postea ferunt Scipionem dixisse: T. Claudij primum cupiditatem, deinde Cn. Cornelij fuisse in mora, quo minus id bellum exitio Carthaginis finiret. Carthaginiensibus cùm prima collatio pecuniæ diutino bello exhaustis difficilis videretur, mœstitiaq; & fletus in curia esset, ridentem Annibalem ferunt conspectum. cuius cùm Asdrubal
Pœnis in curia flentibus Annibal risisse fertur.
Hædus risum increparet in publico fletu, cùm ipse lachrymarū causa esset: Si quemadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit, sic & animus intus cerni posset, facilè vobis appareret, non læti, sed propè amentis malis cordis hunc, quem increpatis, risum esse. qui tamen nequaquam adeò est intempestiuus, quàm vestræ istæ absurdæ atque abhorrentes lachrymæ sunt. tunc flesse decuit, cum adempta nobis arma, incensæ naues, interdictum externis bellis. illo enim vulnere concidimus. Nec esse in

vos odio veſtro conſultum ab Romanis credatis. Nulla magna ciuitas diu quieſcere F
poteſt,ſi foris hoſtem non habet,domi inuenit:vt pręualida corpora ab externis cauſis tuta videntur,ſed ſuis ipſa viribus onerantur. Tantum nimirum ex publicis malis ſentimus,quantum ad priuatas res pertinet:nec in eis quicquam acrius, quàm pecuniæ damnum ſtimulat.Itaque cum ſpolia victæ Carthagini detrahebantur, cum inermem iam ac nudam deſtitui inter tot armatas gentes Africæ cerneretis, nemo ingemuit.nunc quia tributum ex priuato conferendum eſt,tanquam in publico funere comploratis.quàm vereor,ne propediem ſentiatis leuiſſimo in malo vos hodie lachrymaſſe.Hæc Annibal apud Carthaginienſes.Scipio concione aduocata Maſaniſſam ad regnum paternum Cirtha oppido, & cæteris vrbibus agriſq; , quæ ex regno Syphacis in pop.Rom.poteſtatem veniſſent, adiectis donauit. Cn. Octauium claſſem in Siciliam ductam Cn.Cornelio conſuli tradere iuſſit. legatos Carthaginienſium Romam proficiſci,vt quæ ab ſe ex decem legatorum ſententia acta eſſent, ea patrum authoritate,populiq; iuſſu confirmarentur.Pace terra mariq; parta, exercitu in naues impoſito,in Siciliam Lilybæum traiecit.inde magna parte militum in nauibus miſſa,ipſe per lætam pace non minus quàm victoria Italiam,effuſis non vrbibus modò ad habendos honores,ſed agreſtium etiam turba obſidente vias, Romam peruenit,triumphoq; omnium clariſſimo vrbem eſt inuectus. Argenti tulit in ærarium* pondo centum millia XXXIII. militib. ex præda* quadragenos æris diuiſit. Morte ſubtractus ſpectaculo magis hominum,quàm triumphantis gloriæ Syphax eſt. Tybure haud ita multò ante mortuus,quò ab Alba traductus fuerat.conſpecta mors ta- H

Scipio Romam reuerſus triumphat.

*Val.1230000. coron.

* Aliàs quadringenos,qui faciunt coronatos 4.

I

K

men eius fuit,quia publico funere eſt elatus.Hunc regem in triumpho ductum Polybius haudquaquam ſpernendus author tradit. Secutus Scipionem triumphantem eſt pileo capiti impoſito Q. Terentius Culleo, omniq; deinde vita, vt dignum erat, libertatis authorem coluit.Africanum cognomen,militaris prius fauor,an popularis aura celebrauerit:an ſicuti Felicis Sullę,Magniq; Pompeij patrum memoria cœptum ab aſſentatione familiari ſit, parum compertum habeo. Primus certè hic imperator nomine victæ ab ſe gentis eſt nobilitatus: exemplo deinde huius nequaquam victoria pares inſignes imaginum titulos, claraq; cognomina familiæ fecêre.

Scipio primus imperator nomine victæ ab ſe gentis nobilitatur.

EPITO-

A

EPITOME LIBRI XXXI.

BELLI aduersus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnanes, qui non initiati erant, Athenas venerunt, et in sacrarium Cereris cum alijs popularibus suis intrauerunt. ob hoc tanquam nefas summum commisissent, ab Athenienſibus cæsi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti, ad vindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginienſibus datam, quingentesimo quadragesimo anno ab vrbe condita, cùm Athenienſium, qui obsidebantur à Philippo, legati auxilium à senatu petissent, & senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor grauis erat, dissentiente, tenuit authoritas patrum, vt sociæ ciuitati ferri opem populus quoq; iuberet. Bellum id P. Sulpitio consuli mandatum est, qui exercitu in Macedoniam ducto, equestribus prælijs cum Philippo prosperè pugnauit. Abydeni à Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum, suos seq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientem acie vicit. Amilcar eo in bello occisus est, & millia hominum XXXV. *Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitij consulis. expugnationes q; vrbium ab vtroq; factas continet. Sulpitius* COS. *adiuuantibus rege Attalo, & Rhodijs, bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.*

B

ME quoq; iuuat, velut ipse in parte laboris ac periculi fuerim, ad finem belli Punici peruenisse. nam etsi profiteri ausum, perscripturum res omneis Romanas, in partibus singulis tanti operis fatigari minimè conuenit: tamen cum in mentem venit, tres & LX. annos (tot enim sunt à primo Punico ad secundum bellum finitum) æquè multa volumina occupasse mihi, quàm occuparint quadringenti LXXXVIII. anni à condita vrbe ad Appium Claudium consulem, qui primus bellum Carthaginienſibus intulit, iam prouideo animo, ve- *Anni ab vrbe condita.*

C lut qui proximis littori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior, in vastiorem me altitudinẽ, ac velut profundum inuehi, & crescere pene opus, quod prima quæq; perficiendo minui videbatur. Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haudquaquam comparãdum, aut virtute ducis, aut militum robore: claritate regum antiquorum, vetustæq; fama gentis, & magnitudine imperij, quo multa quondam Europę, maioremq; partem Asię obtinuerant armis, propè nobilius. Cæterùm cœptum bellum aduersus Philippum decem fermè antè annis, triennio prius depositum erat, cùm Ætoli & belli & pacis fuissent causæ. vacuos deinde pace Punica iam Romanos, & infensos Philippo. cùm ob infidã aduersus Ætolos, aliosq; regionis eiusdem socios pacẽ, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam *Macedonici causa.*

D missa Annibali, Pœnisq;, preces Athenienſium, quos agro peruastato in vrbem compulerat, excitauerunt ad renouandum bellum. Sub idem ferè tempus & ab Attalo rege, & Rhodijs legati venerunt, nuntiantes, Asiæ quoq; ciuitates solicitari. His legationibus responsum est: curæ Asianam rem senatui fore. Consultatio de Macedonico bello integra ad coss. qui tunc in prælio cum Boijs erant, reiecta est. Interim ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Æmylius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: vt & annuntiarent victum Annibalem, Pœnosq;: & gratias *Romani legati ad Ptolemæum Ægyptiregem.*

E agerent regi, quod in rebus dubijs, cùm finitimi etiam socij Romanos desererent, in fide mansisset: & peterent, vt si coacti iniurijs bellũ aduersus Philippum suscepissent, pristinum animum erga populum Romanum conseruaret. Eodem ferè tempore P. Ælius cos. in Gallia, cùm audisset à Boijs ante suum aduentum incursiones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitarijs tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo C. Appium prẽfectum sociũm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam vocant, agrum Boiorum inuadere iussit. ipse eodem aperto itinere per medios montes duxit. Appius ingressus hostiũ fines, primò populationes satis prosperè, ac tuto fecit. delecto deinde ad castrum Mutilum satis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturæ erant segetes) profectus, neq; explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes, atq; operi intentos tutarentur, positis, improuiso impetu Gallorum cum frumentatoribus est circumuentus. inde pauor fugaq; etiã armatos cæpit. ad septem millia hominum palata per segetes sunt cæsa: inter quos ipse C. Appius præfectus. cæteri in castra *Appius sociũm præfectus à Gallis cæditur.*

metu compulsi,inde sine certo duce consensu militari proxima nocte,relicta magna F
parte rerum suarum, ad consulem per saltus propè inuios peruenêre. qui, nisi quòd
populatus est Boiorum fines,& cum Ingaunis Liguribus fœdus icit,nihil,quod esset
De bello aduersus Philippum ad senatum refertur. memorabile,aliud in prouincia cùm gessisset,Romam redijt.Cùm primum senatum
habuit,vniuersis postulantibus, ne quam prius rem quàm de Philippo sociorumq;
querelis ageret,relatum extemplò est:decreuitq; frequens senatus, vt P. Ælius cos.
quem videretur ei, cum imperio mitteret, qui classe accepta, quam ex Sicilia Cn.
Octauius reduceret,in Macedoniam traijceret.M.Valerius Leuinus proprætor mis-
sus,circa Vibonem duodequadraginta nauibus ab Cn.Octauio acceptis in Macedo-
niam transmisit.ad quem cùm M.Aurelius legatus venisset, edocuissetq; eum quan-
tos exercitus,quantum nauium numerum comparasset rex:& quemadmodum circa G
omnes non continentis modò vrbes,sed etiam insulas, partim ipse adeundo, partim
per legatos conciret homines ad arma : maiore conatu Romanis id capessendum
bellum esse,ne cunctantibus ijs auderet Philippus, quod Pyrrhus prius ausus ex ali-
quanto minore regno esset:hæc eadem scribere Aurelium consulibus & senatui pla-
cuit.Exitu huius anni cùm de agris veterum militum relatum esset, qui ductu atque
auspicio proconsulis Scipionis in Africa bellum perfeciissent: decreuerunt patres, vt
Decemuiri creantur, vt veteranis Scipionis militibus agrum metirẽtur, ac diuiderent. M.Iunius prætor vrbis,si ei videretur,decemuiros agro Samniti Apuloq;, quod eius
publicum populi Romani esset, metiendo diuidendoq; crearet. Creati P. Seruilius,
Q.Cæcilius Metellus,Cn.& M.Seruilij (Geminis ambobus cognomen erat) L.& A.
Hostilij Catones,P.Villius Tappulus,M.Fuluius Flaccus,P.Ælius Pætus, Q.Flami- H
nius.Per eos dies P.Ælio consule,comitia habenti,creati coss.P.Sulpitius Galba, C.
Aurelius Cotta.Prætores exinde facti, Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpureo, Q.
Ludi scenici. Fuluius Gillo,Cn.Sergius Plancus,Ludi Romani scenici eo anno magnifice appara-
tèq; facti ab ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum
instaurati sunt.frumentiq; vim ingentem,quod ex Africa proconsul Scipio miserat,
quaternis æris populo cum summa fide & gratia diuiserunt. Et plebeij ludi ter toti
instaurati ab ædilibus plebis L.Apustio Fullone,& Q.Minutio Rufo: qui ex ædilita-
te prætor creatus erat. & Iouis epulum fuit ludorum causa. Anno quingentesimo
Anni ab vrbe condita. quadragesimo quarto ab vrbe condita, P.Sulpitio Galba, C. Aurelio coss. bellum
cum rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus da- I
tam. Omnium primum eam rem Idibus Martijs, quo die tum consulatus inibatur,
P.Sulpitius cos.retulit:senatusq; decreuit, vti coss. maioribus hostijs rem diuinam
facerent,quibus dijs ipsis videretur cum precatione ea.Quam rem senatus populusq;
Romanus de Republica,deq; ineundo nouo bello in animo haberet:ea res vti popu-
lo Romano,socijsq;,ac nomini Latino benè ac feliciter eueniret. secundum rem di-
uinam,precationemq;, vt de Republica, deq; prouincijs senatum consulerent. Per
eos dies opportunè irritandis ad bellum animis, & literæ à M. Aurelio legato, & M.
Athenienſium legati ad ſenatum. Valerio Leuino proprætore allatæ:& Athenienſium noua legatio venit, quæ regem
appropinquare finibus suis nunciaret:breuiq; non agros modò, sed vrbem etiã in di-
tione eius futurã,nisi quid in Romanis auxilij foret. Cum pronuntiassent coss. rem K
diuinã ritè perfectã esse,& precationi annuisse deos,aruspices respondere: lætaq; exta
fuisse,& prolationem finium,victoriamq;,& triumphũ portendi: tum literæ Valerij,
Aurelijq; lectæ,& legati Athenienſium auditi.Senatus inde consultum factum est:vt
socijs gratiæ agerentur,quòd diu sollicitati,ne obsidionis quidem metu fide deces-
sissent.de auxilio mittendo tũ respõdere, placere, cùm cõsules prouincias sortiti essent:
atq; is cos.cui Macedonia prouincia euenisset ad populum tulisset, vt Philippo regi
Ad populum tulit Sulpitius Coſ. de bello Macedonico. Macedonum indiceretur bellum.P.Sulpitio prouincia Macedonia sorte euenit, isq;
rogationem promulgauit: vellent, iuberent Philippo regi Macedonibusq;, qui sub
regno eius essent,ob iniurias,armaq; illata socijs pop.Rom.bellũ indici?alteri consuli
Aurelio Italia prouincia obtigit.Prouincias prætores exinde sortiti sunt. Cn. Sergius
Plancus

A Plancus vrbanam, Q. Fuluius Gillo Siciliam: Q. Minutius Rufus Brutios, L. Furius Purpureo Galliam. Rogatio de bello Macedonico primis comitijs ab omnibus fermè centurijs antiquata eſt. id cum feſſi diuturnitate & grauitate belli ſua ſponte homines tædio laborũ, periculorumq; fecerant, tum Q. Bæbius tribunus plebis viam antiquam criminãdi patres ingreſſus, incuſauerat bella ex bellis ſeri, ne pace vnquam frui plebs poſſet. Ægrè eam rem paſſi patres, laceratusq; probris in ſenatu tribunus plebis, & conſulem pro ſe quiſque hortari, vt de integro comitia rogationi ferendæ ediceret, caſtigaretq; ſegnitiem populi: atq; doceret quanto damno, dedecoriq; dilatio ea belli futura eſſet. Conſul in Campo Martio comitijs habitis, priuſquam centurias in ſuffragiũ mitteret, concione aduocata, Ignorare, inquit, videmini mihi Quiri-
B tes, non vtrum bellum an pacẽ habeatis, vos conſuli: (neq; enim liberũ id vobis permittet Philippus, qui terra mariq; ingens bellum molitur) ſed vtrum in Macedoniam legiones tranſportetis, an hoſtem in Italiam accipiatis. hoc quantum interſit, ſi vnquam antè aliàs, Punico certè proximo bello experti eſtis. Quis enim dubitat: quin, ſi Saguntinis obſeſſis fidemq; noſtram implorantibus impigrè tuliſſemus opem, ſicut patres noſtri Mamertinis tulerant: totum in Hiſpaniã auerſuri bellũ fuerimus, quod cunctando cum ſumma clade noſtra in Italiam accepimus? Ne illud quidem dubium eſt, quin hunc ipſum Philippũ pactum iam per legatos, literasq; cũ Annibale in Italiam traijcere, miſſo cum claſſe Leuino, qui vltro ei bellum inferret, in Macedonia continuerimus. & quod tũc fecimus, cùm hoſtẽ Annibalem in Italia haberemus: id nunc
C pulſo Italia Annibale, victis Carthaginienſibus, cunctamur facere? Patiamur expugnandis Athenis, ſicut Sagunto expugnãdo Annibalẽ paſſi ſumus, ſegnitiem noſtram experiri regem, non quinto inde menſe, quemadmodum ab Sagunto Annibal, ſed quinto inde die, quàm ab Corintho ſoluerit naues, in Italiã perueniet. Ne æquaueritis Annibali Philippũ, ne Carthaginienſibus Macedonas. Pyrrho certè æquabitis: dico quantum vel vir viro, vel gens genti præſtat. Minima acceſſio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit, & hodie eſt. Peloponneſum totam in ditione Philippus habet, Argosq; ipſos, nõ vetere fama magis, quàm morte Pyrrhi nobilitatos. noſtra nunc compara. quanto magis florentem Italiã, quanto magis integras res, ſaluis ducibus, ſaluis tot exercitibus, quos Punicũ poſtea bellum abſumpſit: aggreſſus Pyrrhus tamen con-
D cuſſit, & victor propè ad ipſam vrbẽ Romã venit. nec Tarentini modò, oraq; illa Italiæ, quam maiorem Græciã vocant, vt linguã, vt nomẽ ſecutos crederes: ſed Lucanus & Brutius, & Samnis à nobis defecerunt. hæc vos, ſi Philippus in Italiã tranſmiſerit, quietura aut manſura in fide creditis? manſerũt enim Punico poſtea bello. nunquam iſti populi, niſi cùm deerit ad quem deſciſcant, à nobis non deficient. Si piguiſſet vos in Africam traijcere, hodie in Italia Annibalem & Carthaginienſes hoſtes haberetis. Macedonia potius, quàm Italia bellum habeat: hoſtem vrbes agriq; ferro atque igni vaſtentur. experti iam ſumus foris nobis, quàm domi feliciora, potentioraq; arma eſſe. Ite in ſuffragium benè iuuantibus dijs: & quæ patres cenſuerunt, vos iubete. Huius vobis ſententiæ non conſul modò author eſt, ſed etiã dij immortales, qui mihi ſacri-
E ficanti precantiq;, vt hoc bellum mihi, ſenatui, vobisq; & ſocijs ac nomini Latino, claſſibus exercitibusq; noſtris benè ac feliciter eueniret: læta omnia, proſperaq; portendêre. Ab hac oratione in ſuffragium miſſi, vti rogarat bellum iuſſerunt. Supplicatio inde à coss. in triduum ex Senatus conſulto indicta eſt, obſecratiq; circa omnia puluinaria dij, quod bellum cum Philippo populus iuſſiſſet, id benè ac feliciter eueniret. conſultiq; fœciales ab cos. Sulpitio, bellum quod indiceretur regi Philippo, vtrum ipſi vtiq; nuntiari iuberẽt: an ſatis eſſet, in finibus regni quod proximum præſidium eſſet, eò nuntiari. fœciales decreuerunt, vtrum eorum feciſſet, rectè facturum. Conſuli à patribus permiſſum, vt quem videretur ex ijs, qui extra ſenatum eſſent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitibus conſulum, prætorumq; actum. conſules binas legiones ſcribere iuſſi: veteres dimittere exercitus. Sul-

Rogationẽ de bello Macedonico antiquarunt omnes fermè centuriæ.

Sulpitij conſ. ad populum oratio de bello Macedonico.

Populus bellum aduerſus Philippum iubet.

De exercituum delectu, & prouincia rum ſortitione.

pitio,cui nouum,ac magni nominis bellum decretum erat, permiſſum: vt de exercitu,quem proconſul Scipio ex Africa deportaſſet, voluntarios quos poſſet, duceret: inuitum ne quem militem veterem ducendi ius eſſet. Prætoribus L. Furio Purpurioni,& Q. Minutio Rufo quina millia ſociûm Latini nominis cõſul daret: quibus præſidijs alter Galliam,alter Brutios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipſe iuſſus ex eo exercitu,quem P. Ælius cos. habuiſſet: vt quiſque minimè multa ſtipendia haberet,legere,donec & ipſe quinq; millia ſociûm ac nominis Latini,effeciſſet:id prę ſidio Siciliæ prouinciæ eſſet. M. Valerio Falconi,qui prętor priore anno Campaniam prouinciam habuerat:prorogatum in annum imperium eſt, vti proprætor in Sardiniam traijceret:quodq; de exercitu,qui ibi eſſet,quinq; millia ſociûm nominis Latini,qui eorũ minimè multa ſtipendia haberet, legeret. Et cõſules duas vrbanas legiones ſcribere iuſſi:quæ ſi quo res poſceret, multis in Italia cõtractis gẽtibus Punici belli ſocietate,iraq; inde tumentibus,mitterẽtur. Sex legionibus Romanis eo anno vſura Reſpub. erat. In ipſo apparatu belli legati ab rege Ptolemæo venerunt, qui nuntiarunt, Athenienſes aduerſus Philippũ petiſſe ab rege auxiliũ. cæterùm etſi communes ſocij ſint: tamen niſi ex authoritate populi Romani, neq; claſſem,neq; exercitum defendendi aut oppugnandi cuiuſquã cauſa regem in Græciam miſſurum eſſe. vel quieturum eum in regno, ſi populo Romano ſocios defendere liceat: vel Romanos quieſcere, ſi malint, paſſurum: atque ipſum auxilia,quæ facile aduerſus Philippum tueri Athenas poſſent,miſſurum. Gratiæ regi ab ſenatu actæ, reſpõſumq;: tutari ſocios populo Romano in animo eſſe,ſi qua re ad id bellũ opus ſit: indicaturos regi,regniq; eius opes ſcire ſubſidia firma ac fidelia ſuæ Reipub. eſſe. Munera deinde legatis in ſingulos * quinûm milliũ æris ex Senatus conſulto haberent, pararentq; quæ ad bellum opus eſſent: ciuitas religioſa,in principijs maximè nouorũ bellorum,ſupplicationibus habitis iã,& obſecratione circa omnia puluinaria facta,ne quid prętermitteretur,quod aliquando factũ eſſet: ludos Ioui,donũq; vouere conſulem,cui prouincia Macedonia euenĩſſet,iuſſit. Morã voto publico Licinius pontifex maximus attulit,qui negauit ex incerta pecunia vouere debere,ſi ea pecunia nõ poſſet in bellũ vſui eſſe,reponi ſtatim debere,nec cũ alia pecunia miſceri. quod niſi factũ eſſet, votum ritè ſolui non poſſe. Quanquã & res, & author mouebat: tamen ad collegiũ pontificũ referre conſul iuſſus,ſi poſſet rectè votũ incertæ pecuniæ ſuſcipi: poſſe,rectiusq; etiã eſſe pontifices decreuerunt. Vouit in eadẽ verba cos. præeunte maximo pontifice,quibus antea quinquennalia vota ſuſcipi ſolita erant: præterquã quod tanta pecunia,quantũ tum, cum ſolueretur,ſenatus cenſuiſſet,ludos donaq; facturum vouit. toties ante ludi magni de certa pecunia voti erant: ij primi de incerta. Omniũ animis in bellũ Macedonicũ verſis,repentè nihil minus eo tempore timentibus, Gallici tumultus fama exorta eſt. Inſubres,Cęnomaniq;,& Boij, excitis Sallyis, Iluatibusq;, & cęteris Liguſticis populis, Amilcare Pœno duce,qui in ijs locis de Aſdrubalis exercitu ſubſtiterat: Placentiã inuaſerant,& direpta vrbe,ac per irã magna ex parte incenſa, vix duobus millib. hominum inter incendia ruinasq; relictis, traiecto Pado ad Cremonã diripiendã pergunt,. Vicinæ vrbis audita clades ſpatiũ colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq; per muros diſponẽda: vt obſiderentur tamen prius q̃ expugnarẽtur, nuntiosq; mitterent ad populũ Romanum. L. Furius Purpureo, tum prouincię pręerat: cætero ex Senatus conſulto exercitu dimiſſo,pręter quinq; millia ſociûm ac Latini nominis,cum ijs copijs in proxima regione prouincia circa Ariminũ ſubſtiterat. is tum ſenatui ſcripſit, quo in tumultu prouincia eſſet. duarum coloniarũ, quæ ingentẽ illam tempeſtatem Punici belli ſubterfugiſſent,alteram captam ac direptam ab hoſtibus,alteram oppugnari. nec in exercitu ſuo ſatis pręſidij colonis laborãtibus fore, niſi quinq; millia ſociûm XL. millibus hoſtiũ (tot enim in armis eſſe) trucidanda obijcere velit,& tanta ſua clade iam inflatos excidio coloniæ Romanæ augeri hoſtium animos. His literis recitatis decreuerunt, vt C. Aurelius cos. exercitum cui in Hetruriam ad conueniendum diem edi-

Legati Ptolæmei ad pop. Rom.

Valet 50. cor.

Romanorum in votis ſuſcipiendis religio.

Gallici tumultus.

Placentia direpta.

Cremona oppugnata.

A diem edixerat, Arimini eadem die adesse iuberet, & aut ipse, si per commodum Reipublicæ posset, ad opprimendum Gallicum tumultum proficisceretur: aut L. Furio prętori scriberet, vt cùm ad eum legiones ex Hetruria veniissent, missis inuicem earum quinq; millibus sociorum, qui interim Hetruriæ præsidio essent, proficisceretur ipse ad coloniam liberandam obsidione. Legatos item mittendos in Africam censuerunt, eosdem Carthaginem, eosdem in Numidiam ad Masanissam. Carthaginem, vt nunciarent, ciuem eorum Amilcarem relictum in Gallia, haud satis scire ex Asdrubalis prius, an ex Magonis postea exercitu, bellum contra fœdus facere. exercitus Gallorum, Ligurumq; exciuisse ad arma contra populum Romanum, eum si pax placeret, reuocandum illis, & dedendum populo Romano esse, simul nunciare iussi, perfugas

B sibi non omnes redditos esse, magnam partem eorum palàm Carthagini obuersari dici, quos comprehendi conquiriq; debere, vt sibi ex fœdere restituantur. Hæc ad Carthaginienses mandata. Masanissæ gratulari iussi, quòd non patrium modò recuperasset regnum, sed parte florentissima Syphacis finium adiecta etiam auxisset. Nunciare præterea iussi, bellum cum Rege Philippo susceptum, quòd Carthaginienses, auxilijs iuuisset, iniuriasq; inferendo socijs populi Romani, flagrante bello Italia coegisset classes exercitusq; in Græciam mitti, & distinendo copias causa inprimis fuisset serius in Africam traijciendi. peterent, vt ad id bellum mitteret auxilia Numidarum equitum. Dona ampla data, quæ ferrent regi, vasa aurea argenteaq;, toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum curuli sella. iusiq; polli-

C ceri, si quid ei ad firmandum augendumq; regnum opus esse iudicasset, enixe id populum Romanum merito eius præstaturum. Verminæ quoque Syphacis filij legati per eos dies senatum adierunt, excusantes errorem adolescentiamq;, & culpam omnem in fraudem Carthaginiensium auertentes. Et Masanissam Romanis ex hoste amicum factum: Verminam quoq; annixurũ, ne officijs in populum Romanum aut à Masanissa, aut ab vllo alio vincatur. petere vt Rex, sociusq;, & amicus ab senatu appellaretur. Responsum legatis est: & patrem eius Syphacem sine causa ex socio & amico hostem repentè populi Romani factum: & eum ipsum rudimentum adolescentiæ bello lacessentem Romanos posuisse, itaq; pacem illi prius petendam à populo Romano esse, quàm vt Rex, sociusq; & amicus appelletur. nominis eius honorem pro magnis

D erga se regum meritis dare populum Romanum consuesse, legatos Romanos in Africa fore: quibus mandaturum senatum, vt Verminæ pacis dent leges: liberum arbitrium eis populo Romano permittente. si quid ad eas addi, demi, mutaríue vellet, rursus ab senatu ei postulandum fore. Legati cum ijs mandatis in Africam missi: C. Terentius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octauius. quinqueremes singulis datę. Literę deinde in senatu recitatæ sunt Q. Minutij prętoris, cui Brutij prouincia erat: pecuniam Lo-

E cris ex Proserpinæ thesauris nocte clam sublatam: nec ad quos pertineat facinus, vestigia vlla extare. Indignè passus Senatus non cessari ab sacrilegijs: & ne Pleminiũ quidem, tam clarũ recensq; noxæ simul ac pœnæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio consuli negotium datum, vt ad prætorem in Brutios scriberet: senatui placere, quæstionem de expilatis thesauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius prætor triennio ante habuisset. quæ inuẽta pecunia esset, reponi. si quo minus inuentum foret, expleri: ac piacularia, si videretur, sicut antè põtifices censuissent, fieri causa expiandę violationis eius templi. Prodigia etiam sub idem temp⁹ pluribus locis nuncia-

Romani legatos in Africam mittunt ad Carthaginienses & Masanissam.

Verminæ Syphacis filij ad senatũ Ro. legati.

Ex proserpinæ thesauris pecunia clàm sublata.

Prodigia.

ta acciderunt. In Lucanis cœlum arsisse afferebant. Priuerni sereno per diem totũ rubrum solem fuisse: Lanuuij templo Sospitæ Iunonis nocte strepitũ ingentẽ exortum. iam animalium obscœni fœtus pluribus locis nunciabantur. in Sabinis incertus infans natus, masculus an fœmina esset. alter sexdecim iam annorum item ambiguo sexu inuentus. Frusinone agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano natus: in Lucanis in agro publico equuleus cum quinque pedibus. Fœda omnia & deformia, errantisq; in alienos fœtus naturæ visa. ante omnia abominati semimares, ius-

res,iuſſiq; in mare extemplò deportari,ſicut proximè C. Claudio, M. Liuio coss.de- F
portatus ſimilis prodigij fœtus erat.nihilominus decemuiros adire libros de porten-
to eo iuſſerunt.decemuiri ex libris res diuinas eaſdem, quę proximè ſecũdum id pro-
digium factæ eſſent,imperarunt.carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per
vrbem iuſſerunt,donumq; Iunoni reginæ ferri.Ea vti fierent,C.Aurelius cos. ex de-
cemuirorum reſponſo curauit. carmen ſicut patrum memoria Liuius, ita tum con-
didit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiam Locris ſacrile-
gium perueſtigatum à Q. Minutio erat, pecuniaq; ex bonis noxiorum in theſauris
repoſita) cùm conſules in prouincias proficiſci vellent: priuati frequentes,quibus ex
pecunia, quàm M. Valerio & M. Claudio coss. mutuam dederant, tertia penſio de-
bebatur eo anno,adierunt ſenatum:quia conſules,cum ad nouum bellum,quod ma- G
gna claſſe magnisq; exercitibus gerendum eſſet, vix ærarium ſufficeret: negauerant
eſſe,vnde ijs in præſentia ſolueretur. Senatus querentes eos non ſuſtinuit: ſi in Puni-
cum bellum pecunia data, in Macedonicum quoque bellum vti Reſpublica vellet:
alijs ex alijs orientibus bellis, quid aliud quàm publicam pro beneficio tanquam ob
noxam ſuam pecuniam fore? Cùm & priuati æquum poſtularent:nec tamen ſoluen-
do ære alieno Reſpublica eſſet,quod medium inter ęquum & vtile erat,decreuerunt:
vt, quoniam magna pars eorum agros vulgo venales eſſe diceret, & ſibimet emptis
opus eſſe,agri publici,qui intra quinquageſimũ lapidem eſſet, copia ijs fieret. cõſules
agrum ęſtimaturos, & in iugera aſſes vectigales, teſtandi cauſa publicum agrum eſſe
impoſituros, vt ſi quis, cùm ſoluere poſſet populus, pecuniam habere quàm agrum H
mallet,reſtitueret agrum populo.Lęti eam conditionem priuati accepere.Trientius,
Tabuliusq; is ager,quia pro tertia parte pecuniæ datus erat,appellatus.Tum P.Sulpi-
tius ſecundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus ab
vrbe, Brunduſium venit, & veteribus militibus voluntarijs ex Africano exercitu in
legiones deſcriptis, nauibusq; ex claſſe conſulis Cornelij lectis: altera die, quàm à
Brunduſio ſoluit, in Macedoniam traiecit. ibi ei præſtò fuere Athenienſium legati,
orantes, vt ſe obſidione eximeret. Miſſus extemplò Athenas eſt C. Claudius Cento
cum x x. longis nauibus, & militum copijs. neque enim ipſe rex Athenas obſidebat.
eo maximè tempore Abydum oppugnabat, iam cum Rhodijs & Attalo naualibus
certaminibus,neutro feliciter prælio vires expertus. ſed animos ei faciebat præter fe- I
rociam inſitam,fœdus ictum cum Antiocho Syriæ rege: diuiſæq; iam cum eo Ægy-
pti opes, cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebant. Contraxerant autem
cum Philippo bellum Athenienſes haud quaquam digna cauſa: dum ex vetere for-
tuna nihil præter animos ſeruant. Acarnanes duo iuuenes per initiorum dies non
initiati,templum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingreſſi ſunt. fa-
cilè eos ſermo prodidit,abſurdè quędam percunctantes: deductiq; ad antiſtites tem-
pli, cùm palàm eſſet per errorem ingreſſos, tanquam ob infandum ſcelus interfecti
ſunt. Id tam fœdè atque hoſtiliter factum gens Acarnanum ad Philippum detulit:
impetrauitq; ab eo, vt datis Macedonum auxilijs, bellum ſe inferre Athenienſibus
pateretur.Hic exercitus primò terram Atticam ferro igniq; depopulatus,cum omnis K
generis præda in Acarnaniam redijt. & irritatio animorum ea prima fuit: poſtea iu-
ſtum bellum decretis ciuitatis vltro indicendo factum. Attalus enim rex, Rhodijq;
ſecuti ſedentem in Macedoniam Philippum, cùm Æginam veniſſent: rex Piræeum,
renouandæ firmandæq; cum Athenienſibus ſocietatis cauſa traiecit. Ciuitas omnis
obuiam effuſa cum coniugibus ac liberis, ſacerdotes cum inſignibus ſuis intrantem
vrbem, ac dij propè ipſi exciti ſedibus ſuis exceperunt. In concionem extemplò po-
pulus vocatus,vt rex quæ vellet,coràm ageret: deinde ex dignitate magis viſum,ſcri-
bere eum,de quibus videretur:quàm præſentem aut referendis ſuis in ciuitate bene-
ficijs erubeſcere,aut ſignificationibus acclamationibusq; multitudinis, aſſentatione
immodica pudorem onerantis.In literis autem,quæ miſſæ in concionem, recitatæq;
ſunt,

Androgini in mare deportabantur.

Expiantur prodigia.

Cauſa belli Athenienſium cum Philippo.

Attalus rex Piræum traiecit.

Ager Trientius.

Sulpitius conſul in Macedoniam trajicit.

A sunt, commemoratio erat beneficiorũ primùm in ciuitatem sociam: deinde rerum, quas aduersus Philippum gessisset: ad postremum adhortatio. capessendum bellum, dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent. nequicquam postea, si tum cessassent, prætermissam occasionem quæsituros. Rhodij deinde legati auditi sunt, quorum recens erat beneficium, quòd naues longas quatuor Atheniensium captas nuper à Macedonibus, recuperatasq; remiserant. Itaque ingenti consensu bellum aduersus Philippum decretum. Honores regi primùm Attalo immodici, deinde & Rhodijs habiti: tum primùm mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda. & Rhodiorum populus corona aurea virtutis ergò donatus, ciuitasq; Rhodijs data: quemadmodum Rhodij prius Athe-
B niensibus dederant. Secundum hæc rex Attalus Æginam ad classem se recepit. Rhodij Ceam ab Ægina, inde per insulas Rhodum nauigarunt, omnibus, præter Andrum, Parumq;, & Cythnum, quæ præsidijs Macedonum tenebantur, in societatem acceptis. Attalum Ægynę missi in Ætoliam nuntij, expectatiq; inde legati aliquandiu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes vtcunq; composita cum Philippo pace: & ipse, Rhodijq;, cùm, si institissent Philippo, egregium liberatæ per se Græciæ titulum habere potuissent: patiendo rursus, eum in Hellespontum traijcere, occupantemq; Græciæ opportuna loca vires colligere, bellum aluere: gloriamq; eius gesti, perfectiq; Romanis concesserunt. Philippus magis regio animo est vsus: qui cùm Attalum Rhodiosq; hostes non sustinuisset, ne Romano quidem
C quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex prętectis suis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis ad populandos Athenienſium agros misso, classe tradita Heraclidi, vt Maroneam peteret: ipse terra eodem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit. & Maroneam quidem primo impetu expugnauit. Ænum inde cum magno labore, postremò per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemęi cępit. deinceps alia castella, Cypsela, & Doriscon, & Serrheum occupat. inde progressus ad Chersonesum, Eleunta & Alopeconnesum, tradentibus ipsis, recipit. Callipolis quoq; & Madytos dedita, & castella quædam ignobilia. Aby-
deni ne legatis quidem admissis, regi portas clausserunt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit, eripiq; ex obsidione, ni cessatum ab Attalo & Rhodijs foret, potuerunt.
D Attalus trecentos tantum milites in præsidium, Rhodij quadriremem vnam ex classe, cùm ad Tenedum staret, miserunt. eodem postea cùm iamvix sustinerent obsidionem, & ipse Attalus cùm traiecisset, spem tantum auxilij ex propinquo ostendit, neq; terra neq; mari adiutis socijs. Abydeni primò tormentis per muros dispositis, nõ terra modò adeuntes aditu arcebant: sed nauium quoq; stationem infestam hosti faciebant. postea cùm & muri pars strata ruinis, & ad interiorem raptim oppositum murum cuniculis iam peruentum esset: legatos ad regem de conditionibus tradendę vrbis miserunt. Paciscebantur autem, vt Rhodiam quadriremem cum socijs naualibus, Attaliq; præsidium emitti liceret: atq; ipsis vrbe excedere, cum singulis vestimentis. quibus cùm Philippus nihil pacati, nisi omnia permittentibus respondisset: adeò re-
E nunciata hæc legatio ab indignatione simul ac desperatione iram accendit, vt ad Saguntinam rabiem versi, matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos, virginesq;, infantes etiam cum suis nutricibus in gymnasium includi iuberent: aurum & argentum in forum deferri, vestem pretiosam in naues, Rhodiam Cyzicenamq;, quæ in portu erant, conijci: sacerdotes victimasq; adduci, & altaria in medio poni. ibi delecti primùm, qui vbi cæsam aciem suorum pro diruto muro pugnantem vidissent, extemplò coniuges liberosq; interficerent: aurum, argentum, vestemq; quæ in nauibus esset, in mare deijcerent: tectis publicis, priuatisq; quamplurimis locis possent, ignes subijcerent: & se facinus perpetraturos, præeuntibus execrabile carmen sacerdotibus, iureiurando adacti: tum militaris ætas iurare, neminem viuum, nisi victorem, acie excessurum. Hi memores deorum adeò pertinaciter pugnauerunt,

Attalo honores immodici ab Atheniensibus habiti.

Attalus solicitat Aetolos ad defectionem.

Abydenos oppugnat Philippus.

Abydeni Saguntinorum exemplo se suosq; occiderunt.

runt, vt cùm nox prælium diremptura esset, rex prior territus rabie eorum, pugna abstiterit. Principes quibus atrocior pars facinoris delegata erat: cùm paucos & confectos vulneribus ac lassitudine supereſſe prælio cernerent, luce prima sacerdotes cum infulis ad vrbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditionem ex ijs legatis Romanis, qui Alexandriam missi erant, M. Æmylius duorum consensu, minimus natu, audita obsidione Abydenorum, ad Philippum venit. qui questus Attalo, Rhodijsq; arma illata, & quòd tum maximè Abydum oppugnaret: cùm rex ab Attalo & Rhodijs vltro se bello lacessitum diceret: Num Abydeni quoq;, inquit, vltro tibi intulerunt arma? Insueto vera audire ferocior oratio visa est, quàm quæ habenda apud regem esset. Ætas, inquit, & forma, & super omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem primùm velim vos fœderum memores seruare mecum pacem. si bello lacesseritis, mihi quoq; in animo est facere, vt regnum Macedonum nomenq;, haud minus quàm Romanum, nobile bello sentiatis. Ita dimisso legato Philippus auro argentoq;, quæ coaceruata erant, accepto, hominum prædam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinẽ inuasit, vt repentè proditos rati, qui pugnantes mortem occubuissent: periuriumq; alijs alij exprobrantes, & sacerdotibus maximè, qui quos ad mortem deuouissent, eorum deditionem viuorum hosti fecissent: repentè omnes ad cædem coniugum liberorumq; discurrerent, seq; ipsi per omnes vias lethi interficerent. Obstupefactus eo furore rex suppresit impetum militum: & triduum se ad moriendum Abydenis dare dixit: quo spatio plura facinora in se victi ediderunt, quàm infesti edidissent victores. nec nisi quem vincula, aut alia necessitas mori prohibuit, quisquam viuus in potestatem venit. Philippus imposito Abydi præsidio in regnum redijt. Cùm velut Sagunti excidium Annibali, sic Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos fecisset, nuncij occurrerunt, consulem iam in Epiro esse, & Apolloniam terrestres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxisse. Inter hæc legatis, qui in Africam missi erant de Amilcare Gallici exercitus duce, responsum à Carthaginiensibus est: nihil vltrà se facere posse, quàm vt exilio eum mulctarent, bonaq; eius publicarent. perfugas & fugitiuos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse. & de ea re missuros legatos Romam, qui senatui satisfacerent. Ducenta millia modiûm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miserunt. Inde in Numidiam ad reges profecti legati. dona data Masanissæ, mandataq; edita. Equites M. Numidæ, cum M M. daret accepti. ipse in naues imponendos curauit: & cum ducentis millibus modiûm tritici, ducentis hordei, in Macedoniam misit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiam progressus, vt scriberent ipsi quas vellent pacis conditiones permisit. omnem pacem bonam iustamq; fore sibi cum populo Romano. datæ leges pacis, iussusq; ad eam confirmandam mittere legatos Romam. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania redijt, qui cùm in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; vt triumphanti sibi inuehi liceret in vrbem, res triumpho dignas esse censebat senatus: sed exemplum à maioribus non accepisse: vt qui neque dictator, neque consul, neque prætor res gessisset, triumpharet. proconsulem illum Hispaniam prouinciam, non consulem, aut prætorem obtinuisse. decurrebatur tamen eò, vt ouans vrbem iniret: intercedente T. Sempronio Longo tribuno plebis, qui nihilo magis id more maiorum, aut vllo exemplo futurum diceret. postremò victus consensu patrum tribunus cessit: & ex s. c. L. Lentulus ouans vrbem est ingressus. Argenti tulit ex præda * quadraginta quatuor millia pondo: * auri duo millia quadringenta, L. militibus ex præda * centum xx. asses diuisit. Iam exercitus consularis ab Arretio Ariminum traductus erat, & quinq; millia sociûm Latini nominis ex Gallia in Hetruriam transierant. itaq; L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduersus Gallos Cremonam tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum passuum interuallo ab hoste posuit. Occasio egregiè rei gerendæ fuit, si protinus de via ad castra oppugnan-

M. Aemylius legatus ad Philippum.

Abydenorum interitus.

Vermina Syphacis filius pacis conditiones accipit.

*Val. 440000. coron.

*Val. 274400. coron.

*Val. coron. vnum & quintam eius partem.

A oppugnanda duxiſſet. palati paſſim vagabantur per agros, nullo ſatis firmo relicto
præſidio. laſſitudini militum timuit, quòd raptim ductum agmen erat. Galli clamore *Galli Romanos ad Cremonam bello laceſſunt.*
ſuorum ex agris reuocati, omiſſa præda, quæ in manibus erat, caſtra repetiuere. & poſtero die in aciem progreſſi, nec Romanus moram pugnandi fecit. ſed vix ſpatium inſtruendi fuit, eò curſu hoſtes in prælium venerunt. Dextra ala (in alas diuiſum ſocialem exercitum habebat) in prima acie locata eſt, in ſubſidijs duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpoſiti. Prætor ſecum duos legatos, Cn. Lectorium, & P. Titinium habebat, cum quibus circunſpicere, & obire ad omnes hoſtium ſubitos conatus poſſet. Primò Galli omni multitudine in vnum locum connixi, obruere atq; obterere ſe-
B ſe dextram alam, quæ prima erat, ſperarunt poſſe. vbi id parum procedebat, circumuenire à cornibus & amplecti hoſtium aciem, quòd multitudini aduerſus paucos facilè videbatur, conati ſunt. Id vbi vidit prętor, vt & ipſe dilataret aciem, duas legiones ex ſubſidijs dextra læuaq; alæ, quæ in prima acie pugnabat, circundat: ædemq; deo Ioui vouit, ſi eo die hoſtes fudiſſet. L. Valerio imperat, vt altera parte duarum legionum equites, altera ſociorum equitatum in cornua hoſtium emittat, nec circumuenire eos aciem patiatur. ſimul & ipſe, vt extenuatam mediam diductis cornib⁹ aciem Gallorum vidit, ſigna inferre confertos milites, & perrumpere ordines iubet. & cornua ab equitibus, & medij à pedite pulſi, ac repentè, cùm omni parte cæde ingenti ſternerentur: Galli terga vertunt, fugaq; effuſa repetunt caſtra. fugientes perſecutus *Galli terga vertunt.*
C eques, mox & legiones inſecutæ in caſtra impetum fecerunt. Minus ſex millia hominum inde effugerunt. cæſa & capta ſupra quinq; & triginta millia, cum ſignis militaribus LXX. carpentis Gallicis multa præda oneratis plus ducentis. Amilcar dux Pœnus eo prælio cecidit, & tres imperatores nobiles Gallorum. Placentini captiui ad duo *Amilcar occiſus.*
millia liberorum capitum redditi colonis. Magna victoria, lætaq; Romæ fuit literis allatis, ſupplicatio in triduum decreta eſt. Romanorum, ſociorumq; ad duo millia eo *Supplicatio in triduum decreta.*
prælio ceciderunt, plurimi dexteræ alæ, in quam primo impetu vis ingens hoſtium illata eſt. Quanquam à prætore propè debellatum erat, conſul quoque C. Aurelius perfectis quæ Romæ agenda fuerant: profectus in Galliam, victorem exercitum à prætore accepit. Conſul alter, cùm autumno fermè exacto in prouinciam veniſſet,
D circa Apolloniam hybernabat. ab claſſe, quæ Corcyrę ſubducta erat, C. Claudius, triremesq; Romanæ (ſicut antè dictum eſt) Athenas miſſæ cum Pyræum peruenissent, deſpondentibus iam animos ſocijs ſpem ingentem attulerant. nam & terreſtres ab Corintho, quæ per Megaram incurſiones in agros fieri ſolitæ erant, non fiebant, & prædonum à Chalcide naues, quæ non mare ſolùm infeſtum, ſed etiam omnes maritimos agros Athenienſibus fecerant, non modò Sunium ſuperare, ſed nec extra fretum Euripi committere aperto mari ſe audebant. Superuenerunt his tres Rhodiæ quadriremes, & erant Atticę tres apertæ naues ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac claſſe ſi vrbs agriq; Athenienſium defenderentur, ſatis in præſentia exiſtimanti Claudio eſſe, maioris etiam rei fortuna oblata eſt. Exules ab Chalcide regiorum
E iniurijs pulſi attulerunt, occupari Chalcidem ſine certamine vllo poſſe. nam & Ma- *Chalcis à Romanis capta & direpta.*
cedonas, quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus, vagari paſſim, & oppidanos præſidio Macedonum fretos, cuſtodiam vrbis negligere. His authoribus profectus, quanquam Sunium ita maturè peruenerat, vt inde prouehi ad primas anguſtias Eubœę poſſet: nè ſuperato promontorio conſpiceretur, claſſem in ſtatione vſque ad noctem tenuit. primis tenebris mouit: & tranquillo profectus Chalcidem paulo ante lucem. quà infrequentiſsima vrbis ſunt: paucis militib⁹ turrim proximam, murumq; circà ſcalis cępit: alibi ſopitis cuſtodib⁹, alibi nullo cuſtodiente. progreſſi inde ad frequentia ædificijs loca, cuſtodibus interfectis, refractaq; porta, cæterā multitudinem armatorum acceperunt. inde in totam vrbem diſcurſum eſt: aucto etiam tumultu, quòd circa forū ignis tectis iniectus erat. conflagrarunt & horrea regia, & armamentarium

tarium cum ingenti apparatu machinarum, tormentorumq;. cædes inde passim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta est. nec vllo iam, qui militaris ætatis esset, non aut cæso, aut fugato: Sopatro etiam Acarnane prefecto presidij interfecto, preda omnis primo in forum collata, deinde in naues imposita. carcer etiam ab Rhodijs refractus: emissiq; captiui, quos Philippus tanquam in tutissimã custodiam condiderat, statuis inde regis deiectis, truncatisq;, signo receptui dato, conscenderunt naues: & Piræum, vnde profecti erant, redierunt. Quòd si tantum militum Romanorum fuisset, vt & Chalcis teneri, & non deseri præsidium Athenarũ potuisset: magna res principio statim belli, Chalcis & Euripus adempta regi forent, nam vt terra Thermopylarum angustiæ Græciam, ita mari fretũ Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat. quò cùm esset nunciata clades socię vrbis, quanquam ferum auxilium perditis erat, tamen quæ proxima auxilio est, vltionem petens, cum expeditis quinq; millibus peditum. & ccc. equitibus extemplò profectus, cursu prope Chalcidẽ contendit, haud quaquã dubius opprimi Romanos posse. à qua destitutus spe, nec quicquam aliud, quàm ad deforme spectaculum semirutæ ac fumantis sociæ vrbis cùm venisset: paucis vix qui sepelirent bello absumptos, relictis, æquè raptim ac venerat, transgressus ponte Euripum, per Bœotiam Athenas ducit, pari incepto haud disparem euentum ratus responsurum. & respondisset, ni speculator (hemerodromos vocant Græci, ingens die vno cursu emetientes spatium) contemplatus regium agmen è specula quadam, prægressus nocte media Athenas peruenisset. Idem ibi somnus, eademq; negligentia erat: quę Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuncio trepido & prętor Athenienſium, & Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum, conuocatis in forum militibus, tuba signum ex arce dari iubent, vt hostes adesse omnes scirent. ita vndiq; ad portas, ad muros discurrunt. Paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem appropinquans vrbi, conspectis luminibus crebris, & fremitu hominum trepidantium (vt in tali tumultu) exaudito, sustinuit signa: & considere, ac conquiescere agmen iussit, vi aperta propalàm vsurus: quando parum dolus profuerat, ad Dipylon accessit. Porta ea, velut in ore vrbis posita, maior aliquanto patentiorq;, quàm cæteræ, est: & intra eam extraq; latæ sunt viæ, vt & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent: & extrà limes mille fermè passus in Academiæ gymnasium ferens, pediti equitiq; hostium liberum spatium præberet. Eo limite Athenienses cum Attali pręsidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam instructa, signa extulerunt. Quod vbi Philippus vidit, habere se hostes in potesta te ratus, & diu optata cæde (neq; enim vlli Græcarum ciuitatum infestior erat) expleturum, cohortatus milites, vt se intuentes pugnarent, scirentq; ibi signa, ibi aciem esse debere, vbi rex esset, concitat in hostes equum, non ira tantum, sed etiam gloria elatus, quòd ingenti turba completis etiam ad spectaculum muris, conspici pugnantem egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis euectus in medios hostes, ingentem cùm suis ardorem, tum pauorem hostibus iniecit. plurimos manu sua cominus eminusq; vulneratos, compulsosq; in portam consecutus & ipse, cùm maiorem in angustijs trepidantium edidisset cædem, in temerario incepto tutum tamen receptum habuit: quia qui in turribus portæ erant, sustinebant tela, ne in permistos hostibus suos conijcerent. intra muros deinde tenentibus milites Athenienſib⁹, Philippus signo receptui dato, castra ad Cynosarges (templum Herculis, gymnasiumq; & lucus erat circuniectus) posuit. sed & Cynosarges, & quicquid sancti amœniue circa vrbem erat, incensum est: dirutaq; non tecta solùm, sed etiam sepulchra: nec diuini humaniue iuris quicquam præ impotenti ira est seruatum. Postero die cùm primò clausæ fuissent portæ, deinde subitò apertæ: quia præsidium Attali ab Ægina, Romaniq; ab Piræo intrauerant vrbem, castra ab vrbe retulit rex tria fermè millia passuum. inde Eleusinem profectus, spe improuiso templi castelliq;, quod & imminet & circundatum est templo, capiendi, cùm haud quaquam

Euripus.

Hemerodromi.

Philippus Athenas oppugnat.

Cynosarges.

Philippus Athenis re infecta discessit.

A quam neglectas cuſtodias animaduertiſſet, & claſſem à Piræeo ſubſidio venire: omiſſo incepto, Megaram, ac protinus Corinthum ducit. & cum Argis Achæorum conſilium eſſe audiſſet, inopinantibus Achæis, concioni ipſi ſuperuenit. Conſultabant de bello aduerſus Nabin tyrannum Lacedæmoniorum. qui translato imperio à Philopœmene ad Cycliadem, nequaquam parem illi ducem, dilapſa cernens Achæorum auxilia, redintegrauerat bellum, agroſq; finitimorum vaſtabat, & iam vrbibus quoq; erat terribilis. Aduerſus hunc hoſtem cùm quantum ex quaque ciuitatum militum conſcriberetur conſultarent. Philippus dempturum ſe eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmonios attineret, pollicitus: nec tantum agros ſociorum populationibus prohibiturum, ſed terrorem omnem belli in ipſam Laconicam, ducto eò
B extemplò exercitu, tranſlaturum. hæc oratio cùm ingenti hominum aſſenſu acciperetur, ita tamen æquum eſt, inquit, me veſtra meis armis tutari, ne mea interim nudentur præſidijs. itaq; ſi vobis videtur, tantũ parate militum, quantum ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthũ tuenda ſatis ſint: vt meis ab tergo tutis, ſecurus bellum Nabidi inferam & Lacedęmonijs. Non fefellit Achęos, quò ſpectaſſet tam benigna pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduerſus Lacedæmonios: id quæri, vt obſidem Achęorum iuuentutem educeret ex Peloponneſo ad illigandam Romano bello gentem. & id quidem coarguere Cycliades prętor Achæorum nihil attinere ratus, id modò cùm dixiſſet, non licere legibus Achæorum de alijs rebus referre, quàm propter quas conuocati eſſent, decreto de exercitu parando aduerſus Nabin facto, concilium fortiter
C ac liberè habitum dimiſit, inter aſſentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magna ſpe depulſus, voluntarijs paucis militibus conſcriptis, Corinthum, atq; in Atticam terram redijt. Per eos ipſos dies, quibus Philippus in Achaia fuit, Philocles prę-
fectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum Macedonumq; ad depopulandos Athenienſium fines, è regione Eleuſinis ſaltum Cithæronis tranſcendit. inde dimidia parte militum ad prædandum paſſim per agros dimiſſa, cum parte ipſe occultus loco ad inſidias opportuno conſedit, vt ſi ex caſtello ab Eleuſine in prædantes ſuos impetus fieret, repentè hoſtes effuſos ex improuiſo adoriretur. Non fefellere inſidiæ. itaq; reuocatis, qui diſcurrerant ad prædandum, militibus, inſtructisq;, ad oppugnandum caſtellum Eleuſinẽ profectus, cum multis inde vulneribus
D receſſit, Philippoq; ſe venienti ex Achaia coniunxit. Tentata & ab ipſo rege oppugnatio eius caſtelli eſt. ſed naues Romanæ à Piræeo venientes, intromiſſumq; prędidium, abſiſtere incepto coëgerunt. Diuiſo deinde exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cum parte ipſe Piræeum pergit, vt dum Philocles ſubeũdo muros, & comminanda oppugnatione contineret vrbe Athenienſes, ipſi Piræeum leui cum præſidio relictum expugnandi facultas eſſet. Cæterùm nihilo ei Piræei, quam Eleuſinis facilior, ijſdem ferè defendentibus, oppugnatio fuit. A Piræeo Athenas repentè duxit. inde eruptione ſubita peditum equitumq; inter anguſtias ſemiruti muri, qui brachijs duobus Piræeum Athenis iungit, repulſus: omiſſa oppugnatione vrbis, diuiſo cum Philocle rurſus exercitu, ad vaſtandos agros profectus, cùm priorem populationem
E ſepulchris circa vrbem diruendis exercuiſſet, ne quid inuiolatum relinqueret, templa deûm, quæ pagatim ſacrata habebant, dirui atq; incendi iuſſit. Exornata eo genere operum eximiè terra Attica, & copia domeſtici marmoris, & ingenijs artificum præbuit huic furori materiam. neq; enim diruere modò ipſa templa, ac ſimulachra euertere ſatis habuit, ſed lapides quoq; ne integri cumularent ruinas, frangi iuſsit. & poſteaquam nõ tam ira ſatiata, quàm irę exercendę materia hæc deerat, agro hoſtium in Bœotiam exceſsit, nec aliud quicquã dignum memoria in Græcia egit. Conſul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam ac Dyracchium ad Apſum flumen habebat caſtra: quò accerſitum T. Apuſtium legatum, cum parte copiarum ad depopulandos hoſtium fines mittit. Apuſtius extrema Macedonię populatus, Corrhago, & Gerrhunio, & Orgeſſo caſtellis primo impetu captis, ad Antipatriam, in faucibus anguſtis

Achæi conſultant de bello aduerſus Nabin Lacedæmoniorum regem.

Achæos tentat Philippus illigare Romano bello.

Philocles Philippi præfectus Athenienſium fines populatur.

Philippus Piræeũ, Philocles Athenas oppugnat.

Philippus Athenienſium agros vaſtat templaq; diruit.

Apuſtius Sulpitij conſulis legatus Macedoniæ fines populatur.

ſitam vrbem, venit: ac primo euocatos principes ad colloquium, vt fidei Romano- F
rum ſe committerent, perlicere eſt conatus: deinde vbi magnitudine ac mœnibus,
ſituq; vrbis freti dicta aſpernabantur, vi atque armis adortus expugnauit: puberi-
busq; interfectis, præda omni militibus conceſſa, diruit muros, atque vrbem incen-
dit. Hic metus Codrionem, ſatis validum & munitum oppidum, ſine certamine vt
dederetur Romanis, effecit. Præſidio ibi relicto, Ilion (nomen propter alteram in
Aſia vrbem, quàm oppidum, notius) vi capitur. Reuertentem legatum ad conſu-
lem cum ſatis magna præda, Athenagoras quidam regius præfectus in tranſitu flu-
minis à nouiſſimo agmine adortus, poſtremos turbauit. ad quorum clamorem, &
trepidationem cum reuectus equo properè legatus ſigna conuertiſſet, coniectisq; G
in medium ſarcinis aciem direxiſſet, non tulere impetum Romanorum militum re-
gij. multi ex ijs occiſi, plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad conſulem
remittitur: inde extemplò ad claſſem. Hac ſatis felici expeditione bello commiſſo,

Principes accolæ Macedonum deficiunt ad Romanos.

reguli ac principes accolæ Macedonum in caſtra Romana veniunt, Pleuratus Scer-
dileti filius, & Aminander Athamanum rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bel-
lum ſuo nomine Longarus cum Demetrio Philippi patre geſſerat. Pollicentibus au-
xilia reſpondit conſul Dardanorum & Pleurati opera, cum exercitum in Macedo-
niam induceret, ſe vſurum. Aminandro Ætolos concitandos ad bellum attribuit.
Attali legatis (nam ij quoque per id tempus venerant) mandat, vt Æginæ rex, vbi
hybernabat, claſſem Romanam operiretur: qua adiuncta, bello maritimo, ſicut

Philippus apparat bellum.

antè, Philippum vrgeret. Ad Rhodios quoque miſſi legati, vt capeſſerent partem H
belli. Nec Philippus ſegnius (iam enim in Macedoniam peruenerat) apparabat bel-
lum. filium Perſea, puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem eius
regerent: cum parte copiarum ad obſidendas anguſtias, quæ ad Pelagoniam ſunt,
mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles vrbes, ne claſſi hoſtium prædæ ac
præmio eſſent, diruit. Ad Ætolos mittit legatos, ne gens inquieta aduentu Roma-

Panætolium.

norum fidem mutaret. Concilium Ætolorum ſtatuta die, quod Panætolium vo-
cant, futurum erat. huic vt occurrerent, & legati regis iter accelerarunt, & ab conſule
miſſus L. Furius Purpurio legatus venit. Athenienſium quoque legati ad id conci-
lium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentiſſimum fœdus erat, au-
diti ſunt. qui nulla noua re nihil ſe noui habere, quod afferrent, dixerunt. quibus e- I
nim de cauſis, experta inutili ſocietate Romana, pacem cum Philippo feciſſent,
compoſitam ſemel ſeruare eos debere. An imitari, inquit vnus ex legatis, Romano-
rum licentiam, an leuitatem dicam, mauultis? qui cum legatis veſtris Romę reſpon-

Legatus Philippi ad Aetolos.

deri ita iuſſiſſent: quid ad nos venitis Ætoli, ſine quorum authoritate pacem cum Phi-
lippo feciſtis? idem nunc, vt bellum ſecum aduerſus Philippum geratis, poſtulant: &
antea propter vos, & pro vobis arma ſumpta aduerſus eum ſimulabant: nunc vos in
pace eſſe cum Philippo prohibent. Meſſanæ vt auxilio eſſent, primò in Siciliam con-
ſcenderunt: iterum, vt Syracuſas oppreſſas ab Carthaginienſibus in libertatem exi-
merent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam ipſi habent: vectigalemq; pro-
uinciam ſecuribus & faſcibus ſubiecerunt. Scilicet ſicut vos Naupacti legibus veſtris K
per magiſtratus à vobis creatos concilium habetis, ſocium hoſtemq; libere, quem ve-
litis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri veſtro: ſic Siculorum ciuitatibus Sy-
racuſas, aut Meſſanam, aut Lilybęum indicitur concilium. prętor Romanus conuen-
tus agit: eo imperio euocati conueniunt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentem,
ſtipatum lictoribus vident: virgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent: & quotannis
alium atque alium dominum ſortiuntur. Nec id mirari debent, aut poſſunt: cùm Ita-
liæ vrbes, Rhegium, Tarentum, Capuam, ne finitimas nominem, quarum ruinis cre-
uit vrbs Roma, eiuſdem ſubiectas videant imperio. Capua quidem ſepulchrum ac
monumentum Campani populi, elato & extorri eiecto ipſo populo ſupereſt vrbs
trunca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus, prodigium, relicta crudelius habi-

tanda,

A tanda, quàm ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenæ homines plus lingua & moribus & legibus, quàm maris terrarumq; ſpatio diſcreti, hæc tenuerint, ſperare quicquam eodem ſtatu manſurum. Philippi regnum officere aliquid videtur libertati veſtrę: qui cum merito veſtro vobis infeſtus eſſet, & nihil àvobis vltra quàm pacẽ petijt, fidemq; hodie pacis pactæ deſiderat. Aſſuefacite ijs terris legiones externas, & iugum accipite: ſero ac nequicquam, cùm dominum Romanum habebitis, ſocium Philippum quæretis. Ætolos, Acarnanas, Macedonas, eiuſdem linguę homines, leues ad tempus ortæ cauſæ diſiungunt, coniunguntq; : cum alienigenis, cum barbaris æternum omnibus Græcis bellum eſt, eritq;. natura enim, quæ perpetua eſt, non mutabilibus in diem cauſis, hoſtes ſunt. ſed vnde cœpit oratio mea, ibi deſinet. Hoc eodẽ loco ijdem
B homines de eiuſdem Philippi pace triennio antè decreuiſtis, ijſdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & compoſitam turbare volunt. in qua conſultatione nihil fortuna mutauit: cur vos mutetis, non video. Secundum Macedonas, ipſis Romanis ita concedentibus iubentibusq;, Athenienſes, qui fœda paſſi iuſtius in crudelitatem ſæuitiamq; regis inuehi poterant, introducti ſunt. Deplorauerunt vaſtationem populationemq; miſerabilem agrorum. Neq; id ſe queri, quòd hoſtilia ab hoſte paſſi forent. eſſe enim quædam belli iura: quæ vt facere, ita pati ſit fas. ſata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq; agi, miſera magis, quàm indigna patienti eſſe. verumenimuero id ſe queri, quòd is qui Romanos alienigenas & barbaros vocet, adeò omnia ſimul diuina humanaq; iura polluerit, vt priore populatione cum
C infernis dijs, ſecunda cum ſuperis bellum nefarium geſſerit: omnia ſepulchra monumentaq; diruta eſſe in finibus ſuis, omnium nudatos manes, nullius oſſa terra tegi: delubra ſibi fuiſſe, quæ quondam pagatim habitantes in paruis illis caſtellis vicisq; conſecrata, ne in vnam vrbem quidem cõtributi maiores ſui deſerta reliquerint. circa ea omnia templa Philippum infeſtos circumtuliſſe ignes: ſemiuſta & truncata ſimulachra deûm inter proſtratos iacere poſtes templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quõdam, opulentamq;: talem eum, ſi liceat, Ætoliam, Græciamq; omnem facturum. Vrbis quoq; ſuę ſimilem deformitatem futuram fuiſſe, niſi Roma
D ni ſubueniſſent. eodem enim ſcelere vrbem colentem hos deos, præſidemq; arcis Mineruam petitam, eodem Eleuſinæ Cereris templum, eodem Piræei Iouem Mineruamq;. ſed ab eorum non templis modò, ſed etiam mœnibus vi atq; armis repulſum, in ea delubra, quæ ſola religione tuta fuerint, ſæuiſſe. Itaq; ſe orare atq; obſecrare Ætolos, vt miſerti Athenienſium, ducibus dijs immortalibus, deinde Romanis, qui ſecundum deos plurimum poſsint, bellum ſuſciperent. Tum Romanus legatus: To-
Athenienſium legati ad Aetolos.

Romanus legatus ad Aetolos.

tam orationis meæ formã Macedones primùm, deinde Athenienſes mutarunt: nam & Macedones, cùm ad cõquerendas Philippi iniurias in tot ſocias nobis vrbes veniſſem: vltro accuſando Romanos, defenſionem vt accuſatione potiorem haberem, effecerunt. & Athenienſes in deos ſuperos inferosq; nefanda atq; inhumana ſcelera eius referendo, quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod obijcere vltrà poſſim? Eadem Chios, Abydenos, Æneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Samios, Lariſſenſes, Meſſeni-
E os: hinc ex Achaia exiſtimate queri grauiora etiam acerbioraq; eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit: niſi gloria digna ſunt, fateor ea defendi non poſſe. Rhegium, & Capuam, & Syracuſas nobis obiecit. Rhegium Pyrrhi bello legio à nobis, Rheginis ipſis vt mitteremus orantibus, in præſidium miſſa, vrbem ad quam defendendam miſſa erat, per ſcelus poſſedit. comprobauimus ergo id facinus? an bello perſecuti ſceleratam legionem in poteſtatem noſtram redactam, tergo & ceruicib⁹ pœnas ſocijs pendere cùm coëgiſſemus, vrbem, agros, ſuaq; omnia cum libertate, legibusq; Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſſis ab externis tyrannis, quod indignius eſſet, cùm tuliſſemus opem, & fatigati propè per triennium terra mariq; vrbe munitiſſima oppugnanda eſſemus: cùm iam ipſi Syracuſani ſeruire tyrannis, quàm capi à nobis mallent: captam ijſdem armis, &

liberatam vrbem reddidimus: neq; inficias imus, Siciliam prouinciam noſtram eſſe: F
& ciuitates quæ in parte Carthaginienſium fuerunt, & vno animo cum illis aduerſus
nos, bellum geſſerunt, ſtipendiarias nobis, ac vectigales eſſe, quin contrà, hoc & vos
& omnes gentes ſcire volumus, pro merito cuiq; erga nos fortunam eſſe. An Campa-
norum pœnæ, de qua neq; ipſi quidē queri poſſunt, nos pœniteat? Hi homines, cùm
pro ijs bellum aduerſus Samnites per annos propè ſeptuaginta, cum magnis noſtris
cladibus geſſiſſemus: ipſos fœdere primùm, deinde connubio, atq; inde cognationi-
bus, poſtremò ciuitate nobis coniunxiſſemus: tempore noſtro aduerſo primi omni-
um Italiæ populorum, præſidio noſtro fœdè interfecto, ad Annibalem defecerunt:
deinde indignati ſe obſideri à nobis, Annibalem ad oppugnandam Romā miſerunt.
Horum ſi neq; vrbs ipſa, neq; homo quiſquam ſupereſſet, quis durius quàm pro me- G
rito ipſorum ſtatutum indignari poſſet? Plures ſibimetipſi conſcientia ſcelerum mor
tem conſciuerunt, quàm à nobis ſupplicio affecti ſint. cæteris ita oppidum, ita agros
ademimus, vt agrū locumq; ad habitandum daremus: vrbem innoxiam ſtare incolu-
mem pateremur, vt qui hodie videat eam, nullum oppugnatę captæúe ibi veſtigium
inueniat. Sed quid ego Capuā dico? cùm Carthagini victę pacem ac libertatem dede-
rimus? magis illud eſt periculum: ne nimis facilè victis ignoſcendo, plures ob idipſum
ad experiendam aduerſus nos fortunam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta ſint,
hæc aduerſus Philippum: cuius domeſtica parricidia, & cognatorū amicorumq; cæ-
des, & libidinem inhumaniorem propè quàm crudelitatem, vos, quo propiores Ma-
cedoniæ eſtis, melius noſtis. Quod ad vos attinet Ætoli, nos pro vobis bellum ſuſce- H
pimus aduerſus Philippum: vos ſine nobis cum eo pacem feciſtis. & forſitan dicatis:
bello Punico occupatis nobis, coactos metu vos leges pacis ab eo, qui tum plus pote-
rat accepiſſe. & nos cùm alia maiora vrgerent, depoſitum à vobis bellum, & ipſi omi-
ſimus. Nunc & nos deūm benignitate Punico perfecto bello, totis viribus noſtris in
Macedoniam incubuimus: & vobis reſtituendi vos in amicitiam ſocietatemq; no-
ſtram fortuna oblata eſt: niſi perire cum Philippo, quàm vincere cum Romanis ma-
uultis. Hæc dicta ab Romano cùm eſſent, inclinatis omnium animis ad Romanos,

Damocriti prætoris Aetolorum ſententia.

Damocritus prætor Ætolorum, pecunia, vt fama eſt, ab rege accepta, nihil aut huic
aut illi parti aſſenſus, rem magni diſcriminis conſilijs nullā eſſe tam inimicam, quàm
celeritatem, dixit. celerē enim pœnitentiam, ſed eandem ſeram atq; inutilem ſequi: I
cùm præcipitata raptim conſilia neq; reuocari, neq; in integrum reſtitui poſsint. de-
liberationis autem eius, cuius ipſe maturitatem expectandam putaret, tempus ita
iam nunc ſtatui poſſe, cùm legibus cautum eſſet, ne de pace bellóue, niſi in Panætoli-
co, & Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplò, vt prætor ſine fraude, cùm de
bello aut de pace agere velit, aduocet concilium, & quod tum referatur decernaturq;,
vt perinde ius ratumq; ſit, ac ſi in Panętolico, aut Pylaico conſilio actum eſſet. Dimiſ-
ſis ita ſuſpenſa relegatis, egregiè conſultum genti aiebat. nam vtrius partis melior for

Philippi in apparatu bellico diligentia.

tuna belli eſſet, ad eius ſocietatem inclinaturos. Hæc in cōcilio Ætolorū acta Philip-
pus impigrè terra mariq; parabat bellum. nauales copias Demetriadem in Theſſa-
lia contrahebat. Attalum, Romanamq; claſſem principio veris ab Ægina ratus mo- K
turos: nauibus maritimæq; oræ præfecit Heraclidem, quem & ante præfecerat. ipſe
terreſtres copias comparabat, magna ſe duo auxilia detraxiſſe Romanis credens, ex
vna parte Ætolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam à filio Perſeo inter-
cluſis. Ab conſulibus non parabatur, ſed gerebatur iam bellum, per Daſſaretiorum
fines exercitum ducebat, frumentum quod ex hybernis extulerat, integrum vehens,
quod in vſum militi ſatis eſſet, præbentib⁹ agris. oppida viciq; partim voluntate, par-
tim metu ſe tradebant. quædam vi expugnata: quædam deſerta, in montes propin-
quos refugientibus barbaris, inueniebantur. Ad Lingum ſtatiua poſuit prope flu-

Sulpitius Cos. Daſſaretiorum fines populatur.

men Beuum, inde frumentatum circa horrea Daſſaretiorum mittebat. Philippus
conſternata quidem omnia circà, pauoremq; ingentem hominum cernebat: ſed pa-
rum gna-

A rum gnarus quam partem petisset cos. alam equitum ad explorandum, quónam hostes iter intendissent, misit. Idem error apud consulem erat. mouisse ex hybernis regem sciebat, quam regionem petisset ignorans. is quoq; speculatum miserat equites. Hæ duæ alæ ex diuerso, cùm diu incertis itineribus vagatę per Dassaretios essent, tandem in vnum iter conuenerunt. neutros fefellit, vt fremitus procul hominum equorumq; exauditus est, hostes appropinquare. itaque prius quàm in conspectum venirent, equos armaq; expedierant. nec mora, vbi primùm hostem vidêre, concurrendi facta est. Fortè & numero, & virtute, vtpote lecti vtrinq;, haud impares, æquis viribus per aliquot horas pugnarunt, fatigatio ipsorum equorumq; incerta victoria diremit prælium. Macedonum XL. equites, Romanorum quinq; & triginta ceciderunt. Ne-

Romanorum & Philippi exploratores manus conserunt.

B que eo magis explorati quicquam, in qua regione castra hostium essent, aut illi ad regem, aut hi ad consulem retulerunt. per transfugas cognitum est: quos leuitas ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus bellis præbet. Philippus aliquid & ad charitatem suorum, & vt promtius pro eo periculũ adirent, ratus profecturum se, si equitum, qui ceciderant, in expeditione, sepeliendorum curam habuisset: afferri eos in castra iussit, vt conspiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam incertum, nec tam inæstimabile est, quàm animi multitudinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem videbatur facturum, id metum pigritiamq; incussit. nam qui hastis sagittisq;, & rara lanceis vulnera facta vidissent, cum Græcis Illyrijsq;

Macedonũ pauor conspectis suorum vulneribus.

pugnare assueti: posteaquam gladio Hispanienſi detruncata corpora brachijs abscis-

C sis, aut tota ceruice defecta, diuisa à corpore capita, patentiaq; viscera, & fœditatem aliam vulnerum viderunt: aduersus quæ tela, quosq; viros pugnandum esset, pauidi vulgò cernebant. ipsum quoque regem terror cępit, nondum iusto prælio cum Romanis congressum. itaque reuocato filio, præsidioq; quod in Pelagionæ faucibus erat, vt ijs copijs suas augeret, Pleurato Dardanisq; iter in Macedoniam patefecit. Ipse cum viginti millibus peditum, quatuor millibus equitum, ducibus transfugis ad hostem profectus, paulo plus ducentis passibus à castris Romanis tumulum propinquum Athaco fossa vallo communiuit: ac subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur, & vniuersam speciem castrorum, & descripta suis quæq; partibus,

Philippi exercitus.

tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis: & negasse barbarorum ea castra

D vlli videri posse. Biduum cos. & rex, alter alterius conatus expectantes, continere suos intra vallum. tertio die Romanus omnes copias in aciem eduxit. Rex verò tam celerem aleam vniuersi certaminis timens, quadringentos Tribalos (Illyriorum id, sicut alio diximus loco, est genus) & Cretenses CCC. addito ijs peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora, vno ex purpuratis, ad lacescendos hostium equites misit. Ab Romanis cum aberat acies eorum paulo plus quingentos passus, velites & equitum duæ fermè alæ emissæ: vt numero quoque eques pedesq; hostem æquarent. Credidere regij gen⁹ pugnæ, cui assueuerant, fore, vt equites inuicem insequentes refugientesq;, nunc telis vterentur, nunc terga darent: Illyriorum velocitas ad excursiones, & impetus subitos vsui esset: Cretenses in inuehentem se effuse hostem sa-

Leuia quædã certamina inter Cos. & Philippum.

E gittas conijcerent. Turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior, quàm pertinacior impetus Romanorum. nam haud secus, quàm si tota acie dimicarent, & velites emissis hastis comminus gladijs rem gerebant: & equites vt semel in hostem euecti sunt, stantibus equis, partim ex ipsis equis, partim desilientes immiscentesq; se peditibus pugnabant. ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem pugnam: nec pedes concursator, & vagus, & propè seminudus genere armorum veliti Romano parmam gladiumq; habenti, pariterq; & ad se tuendum, & ad hostem petendum armato. non tulere itaque dimicationem, nec alia re quám velocitate tutantes se, in castra refugerunt. Vno deinde intermisso die, cùm omnibus copijs equitum leuisq; armaturæ pugnaturus rex esset, nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco opportuno inter bina castra in insidijs abdiderat. præceperatq; Athenagorę & equitibus, vt si aper-

to prælio procederet res, vterentur fortuna: si minus, cedendo sensim ad insidia- F
rum locum hostem pertraherent. & equitatus quidem cessit. duces cetratæ cohortis, non satis expectato signo ante tempus excitatis suis, occasionem benè gerendę rei amisere. Romanus & aperto prælio victor, & tutus á fraude insidiarum in castra sese recepit. Postero die omnibus copijs cõsul in aciem descendit, ante prima signa locatis elephantis. quo auxilio tum primùm Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, vsi sunt. vbi latẽtem intra vallum sensit, exprobrans metum successit. Posteaquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur, quia ex tam propinquis statiuis parum tuta frumentatio erat, dispersos milites per agros equitibus extemplò inuasuris: octo fermè inde millia interuallo tutiorem frumentationem habiturus, castra ad Octolophum (id est loco nomen) mouit. Cùm in propinquo agro frumenta- G
rentur Romani, primò rex intra vallum suos tenuit, vt cresceret simul & negligentia cum audacia hosti. vbi effusos vidit, cum omni equitatu, & Cretensium auxiliaribus, quantũ equitem velocissimi pedites cursu ęquare poterant, citato profectus agmine, intra castra Romana & frumentatores constituit signa. inde copijs diuisis, partim ad consectandos vagos frumentatores emisit, dato signo ne quem viuum relinquerent: cum parte ipse substitit, itineraq;, quibus ad castra recursuri videbantur hostes, obsedit. Iam passim cędes ac fuga erat, nec dum quisquam in castra Romana nuncius cladis peruenerat: quia refugientes in regiam stationem incidebãt: & plures ab obsidentibus vias, quàm ab emissis ad cædem interficiebantur. tandem inter medias ho- H
stium stationes elapsi quidam trepidi tumultum magis, quàm certum nuncium intulerunt castris. Consul equitibus iussis quà quisq; posset, opem ferre laborantibus, ipse legiones è castris educit: & agmine quadrato ad hostem ducit. Dispersi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus alijs ex alio existentibus loco: pars obuios habuerunt hostes. pluribus locis simul pugna cœpit. Regia statio atrocissimum prælium edebat. nam & ipsa multitudine equitum peditumq; propè iusta acies erat: & Romanorum, quia medium obsederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eò quoq; superiores Macedones erant, quòd & rex ipse hortator aderat, & Cretensium auxiliares multos ex improuiso vulnerabant, conferti præparatiq; in dispersos & ef- J
fusos pugnantes. Quod si modum in insequendo habuissent, non in præsentis modò certaminis gloriam, sed in summam etiam belli profectum foret. nunc auiditate cæ- I
dis intemperantius insecuti, in prægressas cum tribunis militum cohortes Romanas incidêre. & fugiens eques vt primò signa suorum vidit, conuertit in effusum hostem equos, versaq; momento temporis fortuna pugnæ est, terga dantibus qui modò secuti erant. multi comminus congressi, multi fugientes interfecti: nec ferro tantùm periere, sed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipsis equis hausti sunt. Rex quoque in periculo fuit. nam ruente saucio equo præceps ad terram datus: haud multum abfuit quin iacens opprimeretur. saluti fuit eques, qui raptim ipse desiluit, pauidumq; regem in equum subiecit. ipse cum pedes æquare cursu fugientes non posset equites, ab hostibus ad casum regis concitatis confossus perijt. Rex circunuectus paludes peruias inuiasq; trepida fuga, in castra tandem, iam desperantibus plerisq; incolumem euasurum, peruenit. Ducenti Macedonum equites eo K
prælio periere, centum fermè capti, LXXX. admodum ornati equi, spolijs simul armorum relatis, abducti. Fuerunt, qui hoc die regem temeritatis, consulem segnitiæ accusarent. nam & Philippo quiescendum fuisse, cum paucis diebus hostes exhausto circà omni agro ad vltimum inopiæ venturos sciret: & consulem cùm equitatum hostium leuemq; armaturam fudisset, ac propè regem ipsum cæpisset, protinus ad castra hostium ducere debuisse. nec enim mansuros ita perculsos hostes fuisse, debellariq; momento temporis potuisse. Id dictu, quàm re, vt pleraque facilius. nam si omnibus peditum quoque copijs rex congressus fuisset, forsitan inter tumultum, cum omnes victi metuq; perculsi ex prælio intra vallum, protinus inde

Nunc primùm elephantis in bello vsi sunt Romani.

Philippus Romanos frumentatores intercipit.

Philippus equo delapsus ferè capitur.

superua-

A ſuperuadentem munimenta victorem hoſtem fugerẽt, exui caſtris potuerit rex. cùm verò integræ copiæ peditum in caſtris manſiſſent, ſtationes ante portas, præſidiaq;

B C diſpoſita eſſent, quid, niſi vt temeritatẽ regis effusè paulo antè ſecuti perculſos equites imitaretur, profeciſſet? neq; enim ne regis quidem primum conſilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendũ foret, ſi modum proſperæ pugnæ impoſuiſſet. Eo quoq; minus eſt mirum, tentaſſe eum fortunam: quòd fama erat, Pleuratum, Dardanosq; ingentibus copijs profectos domo iam in Macedoniam tranſcendiſſe: quibus ſi vndiq; circumuentus copijs foret, ſedentem Romanum debellaturum credi poterat. Itaque ſecundum duas aduerſas equeſtres pugnas multo minus tutam moram in ijſdem ſtatiuis fore Philippus ratus, cùm abire inde, & fallere abiens hoſtem vellet, caduceatore ſub occaſum ſolis ad conſulem miſſo, *Philippus noctesilenti agmine diſcedit.*
D qui inducias ad ſepeliendos equites peteret, fruſtratus hoſtem ſecunda vigilia, multis ignibus per tota caſtra relictis, ſilenti agmine abijt. Corpus iam curabat cos. cùm veniſſe caduceatorem, & quid veniſſet, nuntiatum eſt. Reſponſo tantum dato, manè poſtero die fore copiam conueniendi, id quod quæſitum erat, nox, dieiq; inſequentis pars ad præcipiendum iter Philippo data eſt. montes, quam viam non ingreſſurum graui agmine Romanum ſciebat, petit. cos. prima luce caduceatore datis inducijs dimiſſo, haud ita multò poſt abiſſe hoſtem cùm ſenſiſſet, ignarus quà ſequeretur, ijſdem ſtatiuis frumentando dies aliquot conſumpſit. Stuberam deinde petit, atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, conuexit. inde ad Pluuinam eſt progreſſus, nondum comperto, quam regionem hoſtes petiſſent. Philippus cùm primo
E ad Bruannam ſtatiua habuiſſet, profectus inde tranſuerſis limitibus, terrorem præbuit ſubitum hoſti. mouere itaque ex Pluuina Romani: & ad Oſphagum flumen poſuerunt caſtra. Rex haud procul inde & ipſe vallo ſuper ripam amnis ducto (Erigonum incolæ vocant) conſedit. inde ſatis comperto Erduæam petituros Romanos, ad occupãdas anguſtias, ne ſuperare hoſtes arctis faucibus incluſum aditum poſſent, *Philippus occupat anguſtias, ne Erduæam peterent Romani.*
præceſſit. ibi alia vallo, alia foſſa, alia lapidum congerie, vt pro muro eſſent: alia arboribus obiectis, ita vt locus poſtulabat, aut materia ſuppeditabat, opere permunijt, atque (vt ipſe rebatur) viam ſuapte natura difficilem, obiectis per omnes tranſitus operibus inexpugnabilem fecit. Erant pleraque ſylueſtria circa, incommoda phalangi maximè Macedonum: quæ, niſi vbi prælongis haſtis velut vallum ante clypeos obiecit: (quod vt fiat, libero campo opus eſt) nullius admodum vſus eſt.

Thracas quoq; rompheæ, ingentis & ipſe longitudinis, inter obiectos vndiq; ramos impediebant. Cretenſium vna cohors non inutilis erat: ſed ea quoque ipſa, vt ſi quis impetum faceret, in patentem vulneri equum, equitemq; ſagittas conijcere poterat: ita aduerſus ſcuta Romana nec ad traijciendum ſatis magnā vim habebat, nec aperti quicquam erat quod peteret. Itaq; id vt vanum teli genus ſenſerunt eſſe, ſaxis paſſim tota valle iacentibus inceſſebant hoſtem. ea maiore cum ſonitu, quàm vulnere vllo, pulſatio ſcutorum, parumper ſuccedentes Romanos tenuit. Deinde ijs quoq; ſpretis, partim teſtudine facta per aduerſos vadunt hoſtes: partim breui circuitu cùm in iugum collis euaſiſſent, trepidos ex prę ſidijs ſtationibusq; Macedonas deturbant: &, vt in locis impeditis difficili fuga, pleroſq; etiam obtruncant: ita anguſtiæ minore certamine, quàm quod animis propoſuerant, ſuperatæ. & in Erduæam peruentum, vbi peruaſtatis paſſim agris, in Elimeam ſe recepit. inde impetum in Oreſtidem fecit: & oppidum Celetrum eſt aggreſſus, in peninſula ſitum. lacus mœnia cingit: anguſtis faucibus vnum ex continenti iter eſt. Primo ſitu ipſo freti, clauſis portis imperium abnuere: deinde poſtquam ſigna ferri, ac teſtudine ſuccedi ad portam, obſeſſasq; fauces agmine hoſtium viderunt. priuſquam experirentur certamen, metu in deditionem venerunt. Ab Celetro in Daſſaretios proceſſit: vrbemq; Pelium vi cępit. ſeruitia inde cum cætera præda abduxit, & libera capita ſine pretio dimiſit: oppidumq; ijs reddidit, præſidio valido impoſito: nam & ſita opportunè vrbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hoſtium agris, conſul in loca pacata ad Appoloniam, vnde orſus bellum erat, copias reduxit. Philippum auerterant Ætoli, & Athamanes, & Dardani, & tot bella repentè alia ex alijs locis exorta. Aduerſus Dardanos iam recipientes ex Macedonia ſeſe, Athenagoram cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus miſit, iuſſum inſtare ab tergo abeuntibus, & carpendo poſtremum agmen, ſegniores eos ad mouendos domo exercitus efficere, Ætolos Damocritus prætor, qui more ad decernendum bellum ad Naupactum author fuerat, idem proximo concilio ad arma conciuerat, poſt famam equeſtris ad Octolophum pugnæ, Dardanorumq; & Pleurati cum Illyrijs tranſitum in Macedoniam, ad hæc claſſis Romanæ aduentum in Oreum, & ſuper circunfuſas tot Macedoniæ gentes maritimam quoq; inſtantem obſidionem. Hæ cauſæ Damocritum Ætolosq; reſtituerant Romanis: & Aminandro rege Athamanum adiuncto profecti Cercinium obſedêre. Clauſerant portas, incertum vi, an voluntate: quia regium habebant præſidium. cæterùm intra paucos dies captū eſt Cercinium, atq; incenſum. qui ſuperfuerant è magna clade, liberi ſeruiq; inter cæteram prædam abducti. Is timor omnes, qui circumcolunt Bœben paludem: relictis vrbibus, montes coegit petere. Ætoli inopia prædæ inde auerſi, in Perrœbiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt, fœdeq; diripiunt: qui Mallœam incolunt, voluntate in deditionē ſocietatemq; accepti. Ex Perrœbia Gomphos petendi Aminander author erat: (& imminet Athamania huic vrbi, videbaturq; expugnari ſine magno certamine poſſe.) Ætoli campos Theſſalię opimos ad prędam petiere, ſequente, quanquam non probante Aminandro nec effuſas populationes Ætolorum, nec caſtra quo ſors tuliſſet loco, ſine vllo diſcrimine ac cura muniēdi poſita. itaq; ne temeritas eorum, negligentiaq; ſibi ac ſuis etiam cladis alicuius cauſa eſſet, cùm campeſtribus locis ſubijcientes eos caſtra Phecado vrbi videret, ipſe paulo plus quingentorum paſſuum inde tumulum ſuis, quamuis leui monumento tutum, cępit. Cùm Ætoli, niſi quòd populabantur, vix meminiſſe viderentur ſe in hoſtium agro eſſe: alij palati ſemiermes vagarentur, alij in caſtris ſine ſtationibus per ſomnum vinumq; dies noctibus æquarent: Philippus inopinantibus aduenit, quem cùm adeſſe refugientes ex agris quidam pauidi nuntiaſſent, trepidare Damocritus, cæteriq; duces. & erat fortè meridianum tempus, quo pleriq; graues cibo ſopiti iacebant. excitare igitur alij alios, iubere arma capere, alios dimittere ad reuocandos, qui palati per agros prædabantur. tantaq; trepidatio fuit, vt ſine gladijs quidam equitum exirent, lo-

Romani deturbāt ex anguſtijs Macedones & in Erduæam perueniunt.

Celetrum deditur, & Pelium vi capitur.

Ætolos ad arma contra Philippum conciuit eorū prætor Damocritus.

Ætolos Theſſaliæ campos populātes opprimit Philippus.

A rent,loricas pleriq; non induerent.ita raptim educti,cùm vniuerſi ſexcentorum ægrè ſimul equites peditesq; numerum expleſſent,incidunt in regium equitatum, numero,armis,animisq; præſtantem.itaq; primo impetu fuſi, vix tentato certamine turpi fuga repetunt caſtra.cæſi,captiq; quidam,quos equites ab agmine fugientium intercluſere. Philippus ſuis iam vallo appropinquantibus receptui cani iuſſit. fatigatos enim equos,virosq; non tam prælio,quàm itineris ſimul longitudine,ſimul præpropera celeritate habebat.itaq; turmatim equites,inuicemq; manipulos leuis armaturæ aquatum ire,& prandere iubet:alios in ſtatione armatos retinet,opperiens agmen peditum tardius ductum propter grauitatem armorum. quod vbi aduenit, & ipſis imperatum, vt ſtatutis ſignis,armisq; ante ſe poſitis, raptim cibum caperent, binis,
B terniſue ſummum ex manipulis aquandi cauſa miſſis: interim eques cum leui armatura paratus,inſtructusq; ſtetit,ſi quid hoſtis moueret. Ætoli (iam enim & quæ per agros multitudo ſparſa fuerat, receperat ſe in caſtra) vt defenſuri munimenta, circa portas vallumq; armatos diſponunt,dum quietos hoſtes ipſi feroces ex tuto ſpectabant.poſteaquam mota ſigna Macedonum ſunt,& ſuccedere ad vallum parati atque inſtructi cœpere, omnes repentè relictis ſtationibus per auerſam partem caſtrorum ad tumulum, ad caſtra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti,cæſiq; ſunt Ætolorum.Philippus ſi ſatis diei ſupereſſet, non dubius quin Athamanes quoque exui caſtris potuiſſent,die per prælium,deinde per direptionem caſtrorum abſumpto, ſub tumulo in proxima planitie conſedit, prima luce inſe-
C quentis diei hoſtem aggreſſurus.Sed Ætoli eodem pauore, quo ſua caſtra reliquerant, nocte proxima diſperſi fugerunt. Maximè vſui fuit Aminander, quo duce Athamanes itinerum periti ſummis montibus per calles ignotos ſequentibus eos hoſtibus in Ætoliam perduxerunt. non ita multos in diſperſa fuga error intulit in Macedonum equites, quos luce prima Philippus, vt deſertum tumulum vidit, ad carpendum hoſtium agmen miſit.Per eos dies & Athenagoras regius prefectus Dardanos recipientes ſe in fines adeptus, poſtremum agmen primò turbauit. dein po- *Athenagoras regius prefectus Dardanos adoritur.*
ſteaquam Dardani conuerſis ſignis direxere aciem,æqua pugna iuſto prælio erat.vbi rurſus procedere Dardani cœpiſſent,equite & leui armatura regij nullum talis auxilij genus habentes, Dardanos, oneratos immobilibus armis vexabant, & loca ipſa ad-
D iuuabant.Occiſi perpauci ſunt, plures vulnerati, captus nemo, quia non excedunt temerè ordinibus ſuis, ſed confertim & pugnant & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus, reſtituerat Philippus incepto forti,non proſpero ſolùm euentu. Minuit deinde ei fortè oblata res hoſtium Ætolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemæo miſſus, ſex millia peditum, & equites mercede conductos Ægyptum auexit. nec ex iuuentute Ætolorum quenquam reliquiſſet, ni Damocritus nunc belli quod inſtaret, nunc futuræ ſolitudinis admonens (incertum cura gentis,an vt aduerſaretur Scopę,parum donis cultus) patrem iuniorum caſtigando domi continuiſſet. Hæc ea æſtate ab Romanis, Philippoq; geſta erant.
E Claſſis à Corcyra eiuſdem principio æſtatis cum L. Apuſtio legato profecta, Malea ſuperata, circa Scyllæum agri Hermionici Attalo regi coniuncta eſt. Tum verò Athenienſium ciuitas, cui odio in Philippum per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilij præſentis ſpem effundit.Nec vnquam ibi deſunt linguæ promptæ ad plebem concitandam.quod genus cùm in omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipuè Athenis, vbi oratio plurimum pollet, fauore multitudinis alitur. Rogatio- *Plebiſcitum Athenienſium aduerſus Philippum.*
nem extemplò tulerunt,plebesq; ſciuit,vt Philippi ſtatuæ, imagines omnes, nominaq; earum,item maiorum eius virilis ac muliebris ſexus omnium tollerentur, delerenturq;: dies feſti, ſacra, ſacerdotes, quæ ipſius maiorúmue eius honoris cauſa inſtituti eſſent, omnia profanarentur. loca quoque in quibus poſitum aliquid inſcriptúmue honoris eius cauſa fuiſſet, deteſtabilia eſſe, neque in ijs quicquam poſtea

poſtea poni dedicariq; placere,eorum quæ in loco puro poni dedicariq; fas eſſet. ſa- F
cerdotes publicos, quotieſcunq; pro populo Athenienſi, ſocijsq; & exercitibus, &
claſſibus eorum precarentur,toties deteſtari, atq; execrari Philippum, liberos eius,
regnumq;, terreſtres naualesq; copias, Macedonum genus omne, nomenq;.addi-
tumq; decreto:ſi quis quid poſtea,quod ad notam ignominiamq; Philippi pertine-
ret,ferret,id omnem populum Athenienſem iuſſurum. ſi quis contra ignominiam,
proue honore eius dixiſſet,feciſſetue:qui occidiſſet eum,iure cæſurum. poſtremò in-
cluſum,vt omnia quæ aduerſus Piſiſtratidas decreta quondam erant, eadem in Phi-
Athenienſes literis verbisq; magis quàm re bellum gerebant. lippo ſeruarentur. Athenienſes quidem literis, verbisq;, quibus ſolis valent, bellum
aduerſus Philippum gerebant. Attalus,Romaniq; cum Piræeum primò ab Hermio-
ne petiſſent:paucos ibi morati dies,oneratiq; æquè immodicis ad honores ſociorum, G
ac quæ in iram aduerſus hoſtem fuerant,Athenienſium decretis, nauigant à Pyræeo
Andrum. & cum in portu,quem Gaureleon vocant,cõſtitiſſent, miſſis qui tentarent
oppidanorum animos,ſi voluntate tradere vrbem,quàm vim experiri mallent,poſt-
quam præſidio regio arcem teneri,nec ſe poteſtatis ſuæ eſſe reſpondebant, expoſitis
copijs, omniq; apparatu vrbium expugnandarum, diuerſis partibus rex & legatus
Andros inſula capitur à Romanis. Romanus ad vrbem ſubeunt.Plus aliquanto Græcos Romana ſigna,armaq; non an-
tè viſa,animiq; militum tam prompte ſuccedentium muro terruere.itaq; fuga extem
plò in arcem facta eſt,vrbe hoſtes potiti. & in arce cum biduum loci ſe magis, quam
armorum fiducia tenuiſſent:tertio die pacti ipſi præſidiumq;, vt cum ſingulis veſti-
mentis Delium Bœotiæ tranſueherentur.Ea ab Romanis regi Attalo conceſſa, præ- H
dam ornamentaq; vrbis ipſi auexerunt. Attalus ne deſertam haberet inſulam, & Ma-
cedonum ferè omnibus, & quibuſdam Andriorum vt manerent, perſuaſit. poſtea
& ab Delio,qui ex pacto tranſuecti eò fuerant,promiſſis regis cùm deſiderium quoq;
patriæ facilius ad credendum inclinaret animos,reuocati. Ab Andro Cithnum traie-
cerunt.ibi dies aliquot oppugnanda vrbe nequicquam abſumpti: & quia vix operæ-
pretium erat,abſceſſere. Ad Praſias (continentis Atticæ is locus eſt) Iſſæorum viginti
lembi claſſi Romanorum adiuncti ſunt. ij miſſi ad populandos Caryſtiorum agros,
cætera claſſis Geræſtum,nobilem Eubœæ portum,dum à Caryſto Iſſæi redirent, te-
nuit. Inde omnes velis in altum datis, maris medio præter Scyrum inſulam Icum
peruenere. ibi paucos dies ſęuiẽte Borea retenti, vbi prima tranquillitas data eſt,Sci- I
atum traiecere,vaſtatam vrbem,direptamq; nuper à Philippo. Per agros palati mili-
tes frumentum,& ſi qua alia vſui eſſe ad veſcendum poterant,ad naues retulere. præ-
dę nec erat quicquam,nec meruerant Græci cur diriperentur. Inde Caſandream pe-
tentes, primò ad Mendin, maritimum ciuitatis eius vicum, tenuere. inde cùm ſu-
perato promontorio ad ipſa mœnia vrbis circumagere claſſem vellent, ſæua coorta
Seuæ tempeſtas claſſem Romanam propè fluctibus obruit. tempeſtate propè obruti fluctibus diſperſi magna ex parte amiſſis armamentis in ter-
ram effugerunt. Omen quoq; ea maritima tempeſtas ad rem terra gerendã fuit. nam
collectis in vnum nauibus,expoſitisq; copijs aggreſſi vrbem, cum multis vulneribus
repulſi (& erat validum ibi regium præſidium) irrito incepto regreſſi Canaſtæum
Pallenes traiecêre.inde ſuperato Toronæ promontorio, nauigantes Acanthum pe- K
tiere.ibi primò ager vaſtatus,deinde ipſa vrbs vi capta, ac direpta.nec vltra progreſſi,
(iam enim & graues præda naues habebant) retrò, vnde venerant, Sciathum, & ab
Sciatho Eubœam repetunt.Ibi relicta claſſe, decem nauibus expeditis ſinum Malia-
cum intrauere ad colloquendum cum Ætolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas
Ætolus princeps legationis eius fuit: qui ad communicãda conſilia Heracleam cum
Romani & Attalus cum Aetolis de ratione belli gerendi colloquuntur. rege,& cum Romano legato venit.Petitum ex fœdere ab Attalo eſt, vt mille milites
præſtaret.tantum enim numerum bellum gerentibus aduerſus Philippum debebat.
Id negatum Ætolis.quòd illi quoq; grauati prius eſſent ad populandum Macedoni-
am exire,quo tempore Philippo circa Pergamum vrente ſacra profanaq; abſtrahere
eum inde reſpectu rerũ ſuarum potuiſſent.Ita Ætoli cum ſpe magis,Romanis omnia
pollicen-

A pollicentibus, quàm cum auxilio dimissi. Apustius cum Attulo ad classem redijt. inde consultari de Oreo oppugnando cœptum. Valida ea ciuitas & mœnibus, & quia ante fuerat tentata, firmo erat præsidio. Coniunxerant se ijs post expugnationem Andri cum præfecto Agesimbroto, xx. Rhodiæ naues, tectæ omnes: eam classem in statione ad Zelasium miserunt (Isthmiæ id super Demetriadem promontorium est peropportunè obiectum) vt si quid inde mouerent Macedonum naues in præsidio essent. Heraclides præfectus regius classem ibi tenebat: magis per occasionem, si quam negligentia hostium dedisset, quàm aperta vi quicquam ausurus. Oreum diuersi Romani, & rex Attalus oppugnabant: Romani à maritima arce, regij aduersus vallem inter duas iacentem arces, quà & muro interspta vrbs est. & vt loca diuersa,

Rhodiorum viginti naues coniunctæ classi Romanæ.

Oreum oppugnatur à Romanis & Attalo.

B sic dispari modo etiam oppugnabant: Romani testudinibus, & vineis, & ariete admouendo muris: regij balistis, catapultisq;, & alio omni genere tormentorum tela ingerentes, & pondere ingenti saxa iaciebant, & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Cæterùm non plures tantùm Macedones, quàm ante tuebantur vrbem, sed etiam præsentioribus animis, & castigationibus regis in admissa culpa, & simul minarum, simul promissionum in futurum memores: ita vt parum in expugnatione celeri spei esset. Interim & aliud agi posse ratus legatus, relictis quod satis videbatur ad opera perficienda, traijcit in proxima continentis: Larissamq;, non illam in Thessalia nobilem vrbem, sed alteram, quam Cremasten vocant, subito aduentu, præter arcem, cepit. Attalus quoq; Ægeleon, nihil minus quàm tale

C quicquam in alterius oppugnatione vrbis timentibus, oppressit. Et iam cùm opera in effectu erant circa Oreum: tum præsidium quod intus erat, labore assiduo, vigilijs diurnis pariter nocturnisq;, & vulneribus confectum, muri quoq; pars ariete incusso subruta, multis iam locis prociderat. perq; apertum ruina iter nocte Romani, quodq; super portum est, in arcem perruperunt. Attalus luce prima, signo ex arce dato ab Romanis, & ipse vrbem inuasit, stratis magna ex parte muris: præsidium, oppidaniq; in alteram arcem perfugêre, vnde biduo post deditio facta. vrbs regi, captiua corpora Romanis cessere. Iam autumnale æquinoctium instabat: & est sinus Euboicus, quem Cæla vocant, suspectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere cupientes, Pyræum, vnde profecti ad bellum erant, repetunt. Apustius triginta nauibus ibi

Oreum capitur.

D relictis, super Maleam nauigat Corcyram. regem spatium initiorum Cereris, vt sacris interesset, tenuit. secundum initia & ipse in Asiam se recepit, Agesimbroto & Rhodijs domum remissis. Hæc ea æstate terra mariq; aduersus Philippum, sociosq; eius à consule & legato Romanis, adiuuantibus rege Attalo & Rhodijs gesta. Consul alter C. Aurelius ad confectum bellum cùm in prouinciam venisset, haud clam tulit iram aduersus prætorem, quòd absente se rem gessisset. misso igitur eo in Hetruriam, ipse in agrum hostium legiones induxit: populandoq; cum præda maiore, quàm gloria bellum gessit. L. Furius, simul quod in Hetruria nihil erat rei quod gereret, simul Gallico triumpho imminens, quem absente consule irato atque inuidente facilius impetrari posse ratus, Romam inopinatò cùm venisset, senatum in æde Bellonæ ha-

E buit: expositisq; rebus gestis, vt triumphanti sibi in vrbem inuehi liceret, petit. Apud magnam partem senatus, & magnitudine rerum gestarum valebat, & gratia. maiores natu negabant triumphum: & quod alieno exercitu rem gessisset, & quòd prouinciam reliquisset auiditate rapiendi per occasionem triumphi: id verò eum nullo exemplo fecisse. consulares præcipuè expectandum fuisse consulem dicebant. potuisse enim castris propè vrbem positis, tutanda colonia, ita vt acie non decerneret, in aduentum eius rem extrahere. & quod prætor non fecisset, senatui faciendum esse. consulem expectarent: vbi coram disceptantes consulem & prætorem audissent, verius de causa existimaturos esse. Magna pars senatus nihil præter res gestas, & an in magistratu suisq; auspicijs gessisset, censebant spectare senatum debere. Ex duabus colonijs, quæ velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ fuissent,

De Furij prætoris triumpho variæ in senatu sententiæ.

cùm vna

cùm vna direpta & incenſa eſſet, traiecturumq; id incendium velut ex continentibus F
tectis in alteram tam propinquam coloniam eſſet, quid tandem prætori faciendum
fuiſſe? nam ſi ſine conſule geri nihil oportuerit, aut ſenatum peccaſſe, qui exercitum
prætori dederit: (potuiſſe enim, ſi non cum prætoris, ſed conſulis exercitu rem geri
voluerit: ita finire s.c. ne per prætorem, ſed per conſulem gereretur:) aut conſulem,
qui non, cùm exercitum ex Hetruria tranſire in Galliam iuſſiſſet: ipſe Arimini occur-
rerit, vt bello intereſſet, quod ſine eo geri fas non eſſet. Non expectare belli tempora
moras, & dilationes imperatorum. & pugnandum eſſe interdum, non quia velis, ſed
quia hoſtis cogat. pugnam ipſam, euentumq; pugnæ ſpectari oportere. fuſos cæſosq;
hoſteis: caſtra capta ac direpta, coloniam liberatam obſidione: alterius colonię captiuos recuperatos, reſtitutosq; ſuis: debellatum vno prælio eſſe. non homines tantùm G
ea victoria lætatos, ſed dijs quoq; immortalibus per triduum ſupplicationes habitas:
quod benè ac feliciter, non quòd malè ac temerè Reſpublica à L. Furio prætore geſta
eſſet. data fato etiam quodam Furiæ genti Gallica bella. Huius generis orationibus
Triũphus L. Furio decernitur. ipſius amicorumq; victa eſt præſentis gratia prætoris, abſentis conſulis maieſtas: tri-
umphumq; frequentes L. Furio decreuerunt. Triumphauit de Gallis in magiſtratu
*Val. 3200. co. L. Furius prætor. In ærarium tulit * trecenta viginti millia æris, * argenti CLXX. millia
*Val. 170000. coron. pondo. neq; captiui vlli ante currum ducti, neq; ſpolia prælata, neq; milites ſecuti.
omnia præter victoriam, penes conſulem eſſe apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio
Scipione, quos conſul in Africa vouerat, magno apparatu facti. Et de agris militum
eius decretum, vt quot quiſq; eorum annos in Hiſpania, aut in Africa militaſſet, in H
ſingulos annos bina iugera acciperet. eum agrum decemuiri aſſignarent. Triumuiri
inde creati ad ſupplendum Venuſinis colonorum numerum, quòd bello Annibalis
attenuatæ vires eius coloniæ erant: C. Terentius Varro, T. Quintius Flaminius, P.
Cornelius Cn. F. Scipio. ij colonos Venuſiam adſcripſerunt. Eodem anno C. Corne-
C. Cornelius Cethegus in Hiſpania feliciter pugnauit. lius Cethegus, qui proconſul Hiſpaniam obtinebat, magnum hoſtium exercitum in
agro Sedetano fudit. quindecim millia Hiſpanorum eo prælio dicuntur cæſa, ſigna
militaria capta octo & ſeptuaginta. C. Aurelius conſul, cùm ex prouincia Romam
comitiorum cauſa veniſſet, non id quod animis præceperat, queſtus eſt non expecta-
tum ſe ab ſenatu, neq; diſceptandi cum prætore cõſuli poteſtatem factam: ſed ita tri-
umphum decreuiſſe ſenatum, vt nullius, niſi eius qui triumphaturus eſſet, haud eo- I
rum qui bello interfuiſſent, verba audiret. Maiores ideò inſtituiſſe vt legati, Tr. mil.
centuriones, milites deniq; triumpho adeſſent, vt veritas rerum geſtarum eius, cui
tantus honos haberetur, publicè videretur, ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis
pugnauerit, ſi non militem, lixam ſaltem fuiſſe, quem percũctari poſſet ſenatus, quid
veri prætor vaníue referret? Comitijs deinde diem indixit. quibus creati ſunt conſu-
les L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Prætores inde facti L. Quintius Fla-
mininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, C. Bebius Pãphilus. Annona quoq;
eo anno peruilis fuit. frumenti vim magnam ex Africa aduectam ædiles curules M.
* Vno ferè ſolido Turonenſi. Claudius Marcellus, & Sex. Ælius Pætus * binis æris in modios populo diuiſerunt: &
ludos Romanos magno apparatu fecerunt: diẽ vnum inſtaurarunt: ſigna ænea quin- K
que ex mulctatitio argento in ærario poſuerunt. Plebeij ludi ab ædilibus L. Terentio
Maſſaliota, & C. Bebio Pamphilo, quem prętorem deſignauerant: ter toti inſtaurati.
Ludi funebres. Et ludi funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerij Leuini cauſa à P.
& M. filijs eius facti: & munus gladiatorium datum ab ijs. paria quinq; & viginti pu-
gnarunt. M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorum mortuus: in eius locum M. Acilius
Glabrio ſuffectus. Comitijs ędiles curules creati ſunt fortè ambo, qui ſtatim accipere
magiſtratum non poſſent. nam C. Cornelius Cethegus abſens creatus erat, cùm Hi-
ſpaniam obtineret prouinciam: C. Valerius Flaccus, quem præſentem creauerant,
In leges iurabant magiſtratum geſturi. quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat: magiſtratũ autem plus quinq; di-
es, niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere. Petente Flacco, vt legibus ſolueretur,

ſenatus

A ſenatus decreuit,vt ſi ædilis qui pro ſe iuraret,arbitratu conſulum daret: conſules, ſi eis videretur,cum tribunis plebis agerent, vti ad plebem ferrent. Datus qui iuraret pro fratre: L. Valerius Flaccus prætor deſignatus. tribuni ad plebem tulerunt, plebesq; ſciuit,vt perinde eſſet,ac ſi ipſe ædilis iuraſſet.Et de altero ædile plebiſcitum eſt factum,rogantibus tribunis, quos duos in Hiſpaniam cum imperio ad exercitus ire iuberent,vt C.Cornelius ædilis curulis ad magiſtratū gerendum veniret, & L.Manlius Acidinus decederet de prouincia multos poſt annos. plebes Cn. Cornelio Lentulo,& L.Stertinio proconſulibus imperium eſſe in Hiſpania iuſſit.

EPITOME LIBRI XXXII.

B

COMPLVRA prodigia ex diuerſis regionibus nuntiata referuntur: inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream eſſe natam. T. Quintius Flaminius COS. *aduerſus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri,fugatumq; coegit in regnum reuerti.Ipſe Theſſaliam,quæ eſt vicina Macedoniæ, ſocijs Aetolis & Athamanibus, vexauit.L. Quintius Flaminius conſulis frater nauali prælio, Attalo rege & Rhodijs adiuuantibus, Eubœam & maritimam oram cæpit.Achæi in amicitiam recepti ſunt.Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginienſibus obſidibus oppreſſa eſt.Prætorum numerus ampliatus eſt,vt ſeni crearentur.Cornelius* COS. *Gallos Inſubres prælio fudit. Cum Lacedæmonijs,& tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt.Præterea expugnationes vrbium in Macedonia referuntur.*

C ONSVLES,prætoresq; cùm Idibus Martijs magiſtratum iniſſent,prouincias ſortiti ſunt.L. Lentulo Italia, P. Villio Macedonia: prætoribus, L.Quintio vrbana, C. Bæbio Ariminum, L.Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia euenit. Lentulus conſul nouas legiones ſcribere iuſſus: Villius à P.Sulpitio exercitum accipere. in ſupplementum eius quantum militum videretur vt ſcriberet,ipſi permiſſum. Prætori Bæbio legiones, quas C. Aurelius conſul habuiſſet,ita decretæ,vt retineret eas,donec conſul nouo cum exercitu ſuccederet in Gallia. vbi is veniſſet,omnes milites exautorati domum dimitterentur,præter quinq; millia ſociûm.his obtineri circa Ariminum prouinciam ſatis eſſe prorogato imperio prætoribus prioris anni:Cn.Sergio, vt militibus qui in Hiſpania, Sicilia,Sardinia ſtipendia per multos annos feciſſent, agrum aſſignandum curaret: Q.Minutio, vt in Bru- *55*

Prouinciarum ſortitio.

D tijs idem de coniurationibus quæſtiones, quas prætor cum fide curaq; exercuiſſet, perficeret: & eos,quos ſacrilegij compertos in vinculis Romam miſiſſet,Locros mitteret ad ſupplicium:queq; ſublata ex delubro Proſerpinæ eſſent,reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ Pontificum decretæ inſtauratæ ſunt : quòd legati ab Ardea queſti in ſenatu erant, ſibi in monte Albano Latinis carnem, vt aſſolet, datam non eſſe. Ab Sueſſa nuntiatum eſt,duas portas,quodq; inter eas muri erat,de cœlo tactum. & Formiani legati,ędem Iouis:Item Oſtienſes,ędem Iouis:& Veliterni,Apollinis & Sangi ædes:& in Herculis æde capillum enatum: & ex Brutijs ab Q.Minutio proprætore ſcriptum, equuleum cum quinq; pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos eſſe.inde à P.Sulpitio proconſule ex Macedonia literæ allatæ, in

Prodigia.

E quibus inter cætera ſcriptum erat,laureã in puppi nauis longæ enatam.Priorum prodigiorum cauſa ſenatus cenſuerat, vt conſul maioribus hoſtijs quibus dijs videretur, ſacrificaret.ob hoc vnum prodigium aruſpices in ſenatum vocati, atque ex reſponſo eorum ſupplicatio populo in diem vnum edicta, & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ.Carthaginienſes eo anno argentum in ſtipendium impoſitum primùm Romam aduexerunt.id quia probũ non eſſe quæſtores renuntiauerant, experientibusq; pars quarta decocta erat,pecunia Romæ mutua ſumpta, intertrimentũ argenti ſuppleuerunt.Petentibus deinde, vt ſi iam videretur ſenatui, obſides ſibi redderentur, centum redditi obſides.de cæteris, ſi in fide permanerent, ſpes facta. Petentibus ijſdem,qui non reddebãtur obſides,vt ab Norba, vbi parum commodè eſſent,aliò traducerentur,conceſſum vt Signiam & Ferentinum tranſirent. Gaditanis item peten-

Carthaginienſes ſtipendium Romam aduexerunt.

Seditio in exercitu Romano.

tibus remiſſum, ne præfectus Gadeis mitteretur, aduerſus quos ijs in fidem populi F
Romani venientibus cum L. Martio Septimio conueniſſet. Et Narnienſium legatis,
querentibus ad numerum ſibi colonos non eſſe, & immiſtos quoſdam non ſui gene-
ris pro colonis ſe gerere, earum rerum cauſa triumuiros creare L. Cornelius cos. iuſ-
ſus. creati P. & Sex. Ælij (Pætis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus.
quod Narnienſibus datũ erat, vt colonorum numerus augeretur, id Coſſani petentes
non impetrauerunt. Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, cõſules in prouinci-
as profecti. P. Villium, in Macedoniã cùm veniſſet, atrox ſeditio militum iam antè ir-
ritata, nec ſatis in principio cõpreſſa, excepit. MM. ea militum fuere, quæ ex Africa poſt
deuictum Annibalem in Siciliã, inde anno ferè poſt in Macedoniam pro voluntarijs
tranſportata erant. id voluntate factum negabãt. ab tribunis recuſantes in naues im- G
poſitos, ſed vtcunq; ſeu in vita, ſeu ſuſcepta foret militia, & eam exhauſtam, & finem
aliquem militandi fieri æquũ eſſe. multis annis ſeſe Italiã non vidiſſe, conſenuiſſe ſub
armis in Sicilia, Africa, Macedonia: confectos iam ſe labore & opere, exangues tot ac-
ceptis vulneribus eſſe. Cõſul cauſam poſtulandæ miſſionis probabilẽ, ſi modeſtè pe-
teretur, videri dixit: ſeditionis nec eam, nec vllã aliam ſatis iuſtam cauſam eſſe. itaq; ſi
manere ad ſigna, & dicto parere velint, ſe de miſſione eorum ad ſenatum ſcripturum,
Thaumacos oppugnat Philippus. modeſtia facilius q̃ pertinacia quod velint impetraturos. * Thaumacos eo tempore
* Thaumaſtos Ald. cod. habet. Philippus ſumma vi oppugnabat aggeribus, vineisq; : & iam arietẽ muris admoturus
erat. cæterùm incœpto abſiſtere eũ coegit ſubitus Ætolorũ aduentus, qui Archida- H
mo duce inter cuſtodias Macedonũ mœnia ingreſſi, nec die nec nocte finem vllum
erumpendi núc in ſtationes, nunc in opera Macedonum faciebant. & adiuuabat eos
natura ipſa loci. Nanq; Thaumaci à Pylis, ſinuq; Maliaco per Lamiã eunti loco alto ſi-
ti ſunt, ipſis faucibus imminentes, q̃ Cœlen vocant: Theſſalięq; tranſeunti confrago-
ſa loca, implicatasq; flexibus valliũ vias, vbi ventum ad hanc vrbem eſt, repentè velut
maris vaſti, ſic immenſa panditur planities, vt ſubiectos cãpos terminare oculis haud
facilè queas, ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine ſolùm tuta vrbs, ſed
quòd ſaxo vndiq; abſciſſo rupibus impoſita eſt. Hæ difficultates, & quod haud ſatis
dignum tanti laboris periculiq; precium erat, vt abſiſteret incœpto Philippus, effece-
runt. hyems quoq; iam inſtabat, cùm inde abſceſſit, & in Macedoniã in hyberna co-
pias reduxit. Ibi cæteri quidẽ data quantacunq; quiete temporis, ſimul animos, cor- I
poraq; remiſerant: Philippum, quantum ab aſſiduis laboribus itinerum pugnarumq;
Philippi in apparando bello diligentia. laxauerat animum, tanto magis intentum in vniuerſum euentum belli curæ angunt:
non hoſtes modò timentem, qui terra mariq; vrgebant, ſed nunc ſociorum, nunc et-
iam popularium animos, ne & illi ad ſpem amicitiæ Romanorum deficerent, & Ma-
cedonas ipſos cupido nouandi res caperet. itaq; & in Achaiam legatos miſit, ſimul
qui iuſiurandum (ita enim pepigerant quotannis iuraturos in verba Philippi) exige-
rent: ſimul qui redderent Achæis Orchomenon, & Heream, & Triphyliam. Illis Ali-
pheram contendentibus, nunquam eam vrbẽ fuiſſe ex Triphylia, ſed ſibi debere re-
ſtitui: quia vna eſſet ex ijs quæ ad condendã Megalopolim ex concilio Arcadum con-
tributæ forent. Et cum Achæis quidem per hæc ſocietatem firmabat. Macedonum K
animos ſibi conciliauit cum Heraclide. nam cùm eum maximæ inuidiæ ſibi eſſe cer-
neret, multis criminibus oneratum in vincula coniecit, ingenti popularium gaudio.
Bellum, ſi quando vnquam antè aliàs, cum magna cura apparauit, exercuitq; in armis
& Macedonas & mercenarios milites: principioq; veris cùm Athenagora omnia ex-
terna auxilia, quodq; leuis armaturæ erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas,
Philippus fauces, quæ ad Antigoniam ſunt, occupat. quæ ad Antigoniam fauces ſunt (Sthena vocant Græci) miſit. ipſe poſt paucis diebus
grauiore ſecutus agmine, cùm ſitum omnem regionis aſpexiſſet, maximè idoneum
ad muniendum locum credidit eſſe, præter amnem Aoum. Is inter montes, quo-
rum alterum Æropum, alterum Aſnaum incolæ vocant, anguſta valle fluit, iter
exiguum ſuper ripam præbens: Aſnaum Athenagoram cum leui armatura tenere

ac com-

A ac communire iubet : ipſe in Æropo poſuit caſtra. quà abſciſſæ rupes erant, ſtatio paucorum armatorum tenebat:quæ minus tuta erant,alia foſſis,alia vallis, alia turribus muniebat.magna tormentorum etiam vis,vt miſſilibus procul arcerent hoſtem, idoneis locis diſpoſita eſt.tabernaculum regium pro vallo in conſpecto maximè tumulo,vt terrorem hoſtibus,ſuiſq; ſpem ex fiducia faceret,poſitum.Conſul per Charopum Epirotem certior factus,quos ſaltus cum exercitu inſediſſet rex, & ipſe cùm Corcyræ hybernaſſet,vere primo in continentem tralatus ad hoſtem ducere pergit. quinque millia fermè ab regijs caſtris cùm abeſſet, loco munito relictis legionibus, ipſe cum expeditis progreſſus ad ſpeculanda loca, poſtero die conſilium habuit, vtrum per inſeſſum ab hoſte ſaltum,quanquam labor ingens periculumq; proponeB retur,tranſitum tentaret,an eodem itinere,quo priore anno Sulpitius Macedoniam intrauerat,circunduceret copias. Hoc cõſilium per multos dies agitanti nuntius venit:T.Quintium conſulem factum,ſortitumq; prouinciam Macedoniam,maturato itinere iam Corcyram traieciſſe.Valerius Antias intraſſe ſaltum Villium tradit, quia recto itinere nequierit,omnibus à rege inſeſſis,,ſecutum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis:ponte raptim facto in ripam, in qua erant caſtra regia, tranſgreſſum acie conflixiſſe:fuſum,fugatumq; regem, caſtris exutum. duodecim millia hoſtium eo prælio cæſa,capta duo millia,& ducentos:& ſigna militaria centum triginta & duo,equos ducentos triginta.ædem etiam Iouiin eo prælio votam,ſi res proſperè geſta eſſet.Cæteri Græci Latiniq; authores, quorum quidem ego legi annales, niC hil memorabile à Villio actum,integrumq; bellum inſequentem cõſulem, T.Quintium accepiſſe tradunt.Dum hæc in Macedonia geruntur, conſul alter L.Lentulus, qui Romæ ſubſtiterat, comitia cenſoribus creandis habuit. multis claris petentibus viris creati cenſores P.Cornelius Scipio Africanus,& P.Ælius Petus. Hi magna inter ſe concordia,& ſenatum ſine vllius nota legerunt:& portoria venalium Capuæ, Puteoliſq; item caſtrorum portorium,quo in loco nunc oppidum eſt, fruendum locarunt:colonoſq; eò trecentos (is enim numerus finitus ab ſenatu erat) adſcripſerunt. & ſub Tifatis Capuæ agrum vendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hiſpania decedens, prohibitus à M. Portio Lecca tribuno plebis, ne ouans rediret, cùm à ſenatu impetraſſet,priuatus vrbem ingrediens * mille ducenta pondo argenti, D * triginta pondo fermè auri in ærarium tulit.Eodem anno C.Bæbius Pamphilus, qui ab C.Aurelio conſule anni prioris prouinciam Galliam acceperat, temerè ingreſſus Gallorum Inſubrium fines propè cum toto exercitu eſt circumuentus.ſupra ſex millia & ſexcentos milites amiſit.tanta ex eo bello, quod iam timeri deſierat, clades accepta eſt.Ea res L.Lentulum conſulem ab vrbe exciuit. qui vt in prouinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum prouincia decedere,atque abire Romam iuſſit.neque ipſe conſul memorabile quicquam geſſit.comitiorum cauſa Romam reuocatus, quæ ipſa per M. Fuluium, & M. Curium tribunos plebis impediebantur: quòd T. Quintium Flamininum conſulatum ex quæſtura petere non patiebantur.Iam ædilitatem, præturamq; faſtidiri: nec E per honorum gradus documentum ſui dantes nobiles homines tendere ad conſulatum,ſed tranſcendendo media,ſumma imis continuare. Res ex campeſtri certamine in ſenatum venit.patres cenſuerunt,qui honorem,quem ſibi capere per leges,liceret, peteret:in eo populo creandi quem velit,poteſtatem fieri æquum eſſe.in authoritate patrum fuere tribuni.creati coss.Sex.Ælius Pætus,& T.Quintius Flamininus. Inde Prætorum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato,C.Heluius,qui ædiles plebis fuerant.ab ijs ludi plebeij inſtaurati. & epulum Iouis fuit ludorum cauſa.Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali,& C.Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius, & L.Galba pontifices eo anno mortui ſunt.in eorum locũ M.Æmylius Lepidus,& Cn. Cornelius Scipio pontifices ſuffecti ſunt. Sex. Ælius Pætus,T. Quintius Flamininus

Villius conſul Philippum fudit fugauitq;.

* Valet 12000. coron.

* Valet 3360. coron.

C. Bæbius prætor cũ exercitu à Gallis circumuentus.

consules magistratu inito senatum in Capitolio cùm habuissent, decreuerunt patre s F
vt prouincias Macedoniam atq; Italiam consules compararent inter se, sortirentúr-
ue, vtri eorum Macedonia euenisset, in supplementum legionum tria millia militum
Romanorum scriberet, & ccc. equites: item sociorum Latini nominis quinq; millia
peditum, quingentos equites. Alteri consuli nouus omnis exercitus decretus. L. Len-
tulo prioris anni consuli prorogatum imperium est: vetitusq; aut ipse prouincia de-
cedere prius, aut veterem exercitum deducere, quàm cum legionibus nouis consul
Prouinciarum sortitio. venisset. Sortiti consules prouincias. Ælio Italia, Quintio Macedonia euenit. Præto-
res, L. Cornelius Merula vrbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C.
Heluius Galliam est sortitus. Delectus inde haberi est cœptus. nam pręter consulares
exercitus prætores quoque iussi scribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor G
millia peditum sociûm Latini nominis, & trecentos equites: Catoni in Sardiniam ex
eodem genere militum tria millia peditum, ducentos equites: ita vt prætores ambo
cùm in prouincias venissent, veteres dimitterent pedites, equitesq;. Attali deinde re-
gis legatos in senatum consules introduxerunt. Hi regem classe sua, copijsq; omni-
bus terra mariq; Romanam rem iuuare, quæq; imperarent Romani consules, impi-
grè atq; obedienter ad eam diem feciſſe cùm exposuissent, vereri dixerunt, ne id præ-
stare ei per Antiochum regem vltra non liceret. vacuum nanque præsidijs naualibus,
terrestribusq; regnum Attali Antiochum inuasisse. itaque Attalum orare P. C. si sua
classe, suaq; opera vti ad Macedonicum bellum vellent, mitterent ipsi præsidium ad
regnum eius tutandum: si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum classe ac reli- H
quis copijs redire paterentur. Senatus legatis ita responderi iussit, quòd rex Attalus
classe, copijsq; alijs duces Romanos iuuisset, id gratum senatui esse. auxilia nec ipsos
Attalus auxilium petit aduersus Antiochum. missuros Attalo aduersus Antiochum, socium & amicum populi Romani: nec Atta-
li auxilia retenturos vltrà quàm regi cõmodum esset. Semper populum Romanum
alienis rebus arbitrio alieno vsum. & principium & finem in potestate ipsorum, qui
ope sua velint adiutos Romanos esse. Legatos ad Antiochum missuros, qui nuntient,
Attali, nauiumq; eius & militum opera aduersus Philippum communem hostem vti
populum Romanum: gratum eum facturum senatui, si regno Attali abstineat, bel-
loq; absistat. æquum esse, socios & amicos populi Romani, reges inter se quoq; ipsos
pacem seruare. consulem T. Quintium, ita habito delectu, vt eos ferè legeret, qui in I
Hispania aut Africa meruissent spectatæ virtutis milites, properantem in prouinci-
Prodigia. am prodigia nuntiata, atque eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cœlo tacta
erant, via publica Veijs, forum & ædes Iouis Lanuuij: Herculis ædes Ardeæ, Capuæ
murus & turres, & ædes quæ Alba dicitur. cœlum ardere visum erat Arretij. terra Ve-
litris trium iugerum spatio cauerna ingenti desederat. Sueſſæ Aruncæ nuntiabant
agnum cum duobus capitibus natum: & Sinuessæ porcum humano capite. Eorum
prodigiorum causa supplicatio vnum diem habita. & consules rebus diuinis ope-
ram dederunt: placatisq; dijs profecti in prouincias sunt. Ælius cum C. Heluio præ-
tore in Galliam: exercitumq; ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, præ-
tori tradidit, ipse nouis legionibus, quas secum adduxerat, bellum gesturus: neq; me- K
T. Quintius à Brũ dusio soluit in Græciam. morabilis rei quicquam gessit. Et T. Quintius alter consul maturius, q̃ priores soliti
erant consules à Brundusio cùm transmisisset, Corcyram tenuit cum octo millibus
peditum, equitibus octingentis. à Corcyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit: &
in castra Romana magnis itineribus contendit. inde Villio dimisso paucos moratus
dies, dum se copiæ à Corcyra assequerentur, consilium habuit, vtrum recto itinere
per castra hostium viam facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac pe-
riculi per Dassaretios potius, Lingumq; tuto circuitu Macedoniam intraret. vici-
sseteq; ea sententia, ni timuisset, ne, cùm à mari longius recessisset, misso è mani-
bus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus syluisq; se tutari rex voluisset: si-
ne vllo effectu æstas extraheretur. vtcunque esset igitur, illo ipso tam iniquo loco

aggredi

A aggredi hoſtem placuit. ſed magis fieri id placebat, quàm quomodo id fieret, ſatis expediebat: dieſq; quadraginta ſine vllo conatu ſedentes in conſpectu hoſtium abſumpſerant. inde ſpes data Philippo eſt, per Epirotarum gentem tentandę pacis. habitoq; concilio delecti ad eam rem agendam, Pauſanias prætor, & * Alexander magiſter equitum, conſulem & regem, vbi in arctiſſimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. Summa poſtulatorum conſulis erat, præſidia ex ciuitatibus rex deduceret: ijs, quorum agros, vrbesq; populatus eſſet, redderet res, quæ comparerent: cæterorum æquo arbitrio æſtimatio fieret. Philippus aliam aliarum ciuitatum conditionem eſſe reſpondit. quas ipſe cępiſſet, eas liberaturum. quæ ſibi traditæ à maioribus eſſent, earum hæreditaria ac iuſta poſſeſſione non exceſſurum. ſi quas quererentur belli clades eæ ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio quo vellent populorum, cum quibus pax vtriſque fuiſſet, ſe vſurum. Conſul nihil ad id quidem arbitrio aut iudice opus eſſe dicere. cui enim non apparere, ab eo qui prior arma intuliſſet, iniuriam ortam? nec Philippum ab vllis bello laceſſitum, priorem vim omnibus feciſſe. Inde cùm ageretur, quæ ciuitates liberandæ eſſent, Theſſalos primos omnium nominauit conſul. ad id verò adeò accenſus indignatione eſt rex, vt exclamaret, Quid victo grauius imperares T. Quinti? atque ita ſe ex colloquio proripuit. & temperatum ægrè eſt, quin miſſilibus, quia dirempti medio amne fuerant, pugnam inter ſe conſererent. Poſtero die per excurſiones ab ſtationibus primo in planitie ſatis ad id patenti multa leuia commiſſa prælia ſunt: deinde recipientibus ſe regijs in arcta
B & confragoſa loca, auiditate accenſi certaminis eò quoque Romani penetrauêre, pro his ordo, & militaris diſciplina, & genus armorum erat, aptum vrgendis regijs: pro hoſte loca, & catapultæ baliſtæq; in omnibus propè rupibus, quaſi in muris diſpoſitæ. Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis, cùm etiam, vt in prælio iuſto, aliquot cecidiſſent, nox pugnæ finem fecit. Cùm in hoc ſtatu res eſſet, paſtor quidam à Charopo principe Epirotarum miſſus deducitur ad conſulem. Is ſe in eo ſaltu, qui regijs tunc oneratus caſtris erat, armentum paſcere ait: omnes montium eorum anfractus calleſq; noſſe. Si ſecum aliquot mittere velit, non iniquo, nec perdifficili aditu ſupra caput hoſtium deducturum. hæc, Charopus renuntiari iubet, ita crederet,

* Hypſellus ex Alexandri Magnetis equitibus, ſic Ald. co.

Conſulis Romani & Philippi colloquium.

Inter conſulem & Philippum [illegible] prælia con[illegible]

Paſtor quidã dux viæ.

D

E

vt ſuæ potius omnia, quàm illius poteſtatis eſſent. Cùm magis vellet credere quàm auderet conſul, miſtumq; gaudio ac metu animum gereret, authoritate motus Charopi, experiri ſpem oblatam ſtatuit. & vt auerteret rem à ſuſpicione, biduo inſe-

quenti laceſſere hóſtem,diſpoſitis ab omni parte copijs, ſuccedentibusq; integris in F
locum defeſſorum, non deſtitit. quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tribuno militum tradit.equites,quoad loca patiantur,ducere iubet: vbi ad inuia equiti ventum ſit,in planitie aliqua locari equitatum. pedites quà dux monſtraret viam,ire:vbi,vt polliceatur, ſuper caput hoſtium peruentum ſit, fumo dare ſignum:nec antè clamorem tollere, quàm ab ſe ſigno accepto pugnam cœptam arbitrari poſſet.nocte itinera fieri iubet: (& pernox fortè luna erat) interdiu cibi, quietisq; ſumeret tempus.ducem promiſſis ingentibus oneratum, ſi fides extet,vinctum tamen tribuno tradidit.His copijs ita dimiſſis, eò intentius Romanus vndique inſtat capere ſtationes.Interim die tertio cùm verticem, quem petierant, Romani cæ-
Conſul exercitum admouet Philippi caſtris. piſſe, ac tenere ſe fumo ſignificarent: tum verò trifariam diuiſis copijs: conſul valle G
media cum militum robore ſuccedit: cornua dextra læuaq; admouet caſtris. nec ſegnius hoſtes obuiam eunt. & dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant,haud paulò ſuperior eſt Romanus miles & virtute & ſcientia & armorum genere.Poſteaquam multis vulneratis interfectisq; recepere ſe regij in loca aut munimento aut natura tuta,verterat periculum in Romanos,temerè in loca iniqua, nec faciles ad receptum anguſtias progreſſos. neque impunita temeritate inde recepiſſent ſeſe,ni clamor primum à tergo auditus,dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios feciſſet.Pars in fugam effuſi ſunt. pars quia magis locus fugæ derat,quàm quòd animi ſatis eſſet ad pugnam,cùm ſubſtitiſſent:ab hoſte & à fronte &
à tergo vrgente circumuenti ſunt.Deleri totus exercitus potuit, ſi fugientes perſecu- H
ti victores eſſent : ſed equitem anguſtiæ locorumq; aſperitas , peditem armorum grauitas impedijt. Rex primò effusè ac ſine reſpectu fugit : dein quinque millium ſpatium progreſſus, cum ex iniquitate locorum , id quod erat ſuſpicatus eſſet, ſequi non poſſe hoſtem,ſubſtitit in tumulo quodam, dimiſitq; ſuos per omnia iuga, vallesq; , qui palatos in vnum colligerent. Non plus duobus millibus hominum
Philippus fugit,& Theſſaliam petit. amiſſis,cætera omnis multitudo,velut ſignum aliquod ſecuta, in vnum cùm conueniſſet , frequenti agmine petunt Theſſaliam. Romani quoad tutum fuit inſecuti,
cædentes,ſpoliantesq; cæſos,caſtra regia, etiam ſine defenſoribus difficili aditu, di-
Philippi caſtra diripiuntur. ripiunt:atque ea nocte in ſuis caſtris manſerunt.Poſtero die conſul per ipſas anguſtias,quà ſe inter valles flumen inſinuat,hoſtem ſequitur. Rex primo die ad caſtra Pyr- I
rhi peruenit.locus quem ita vocant, eſt in Triphylia terræ Melotidis. inde poſtero die ingenti itinere agminis (& metus vrgebat) in montem Lingon perrexit. Ipſi montes Epiri ſunt, interiecti Macedoniæ, Theſſaliæq; : latus quod vergit in Theſſaliam , oriens ſpectat : ſeptentrio à Macedonia obijcitur. veſtiti frequentibus ſyluis ſunt , iuga ſumma campos patentes aquasq; perennes habent. Ibi ſtatiuis rex per aliquot dies habitis fluctuatus animo eſt, vtrum protinus in regnum ſe reciperet, an reuerti in Theſſaliam poſſet. inclinauit ſententia, ſuum in Theſſaliam agmen dimitteret : Triccamq; proximis limitibus petit: inde obuias vrbes raptim
Philippus oppida Theſſaliæ quæ veniret hoſtis,incendebat. peragrauit. homines, qui ſequi poſſent, ſedibus excibat : oppida incendebat : rerum ſuarum, quas poſſent , ferendarum ſecum dominis ius fiebat : cætera militis K
præda erat. nec quod ab hoſte crudelius pati poſſent, reliqui quicquam fuit: quàm quæ ab ſocijs patiebantur.Hæc etiam facienti Philippo acerba erant , ſed è terra mox futura hoſtium corpora ſaltem eripere ſociorum volebat. ita euaſtata ſunt oppida, Phacium,Ireſiæ,Euhydrium,Eretria,Palæpharus.Pheras cum peteret,excluſus: quia res egebat mora,ſi expugnare vellet, nec tempus erat: omiſſo incœpto, in Macedo-
Aetoli fines Theſſaliæ populantur. niam tranſcendit.nam etiam Ætolos appropinquare fama erat. qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euaſtatis circa Sperchias & Macran (quam vocant) Comen, tranſgreſſi inde in Theſſaliam Cymines & Angeas primo impetu potiti ſunt. à Metropoli dú vaſtant agros, concurſu oppidanorum ad tuenda mœnia facto,repulſi ſunt.Callithera inde aggreſſi ſimilem impetum oppidanorum

A norum pertinacius ſuſtinuerunt: compulſiſq; intra mœnia qui eruperant, contenti ea victoria, quia ſpes nulla admodum expugnandi erat, abſceſſerunt. Theuma inde, & Calathana vicos expugnant, diripiuntq;. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ ſimili metu à cultoribus deſertæ ſunt. Hoc ſedibus ſuis extorre agmen in præſidium incidit, quod Athamanum, quo tutior frumentatio eſſet, ducebatur: incondita inermisq; multitudo, miſta imbelli turba, ab armatis cæſa eſt. Xyniæ deſertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, opportunæ Dolopiæ imminens caſtellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis geſta. Nec Aminander atque Athamanes poſt famam proſperæ pugnæ Romanorum quieuerunt. Cæterùm Aminander quia ſuo militi parum fidebat, petito ab conſule modico præſidio, cum Gomphos
B peteret oppidum protinus nomine Phecam, ſitum inter Gomphos, faucesq; anguſtas, quæ ab Athamania Theſſaliam dirimunt, vi cępit. inde Gomphos adortus, & per aliquot dies ſumma vi vrbem tuentes, cùm ſcalas ad mœnia erexiſſet, eodem metu perpulit ad deditionem. Hęc deditio Gomphorum ingentem terrorem Theſſalis intulit. dedidêre deinceps ſeſe, qui Argenta, quiq; Pherinum, & Thimarum, & Liſinas, & Stimonem, & Lampſum habent, aliaq; caſtella iuxtà ignobilia. Dum Athamanes, Ætoliq; ſummoto Macedonum metu, in aliena victoria ſuam prędam faciunt: Theſſaliaq; à tribus ſimul exercitibus, incerta quem hoſtem, quémue ſocium crederet, vaſtatur: conſul faucibus, quas fuga hoſtium aperuerat, in regionem Epiri tranſgreſ-
C ſus, & ſi probè ſcit cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ fauiſſent: tamen quia ab ſatis faciendi quoq; cura imperata enixè facere videt, ex præſenti eos potius, quàm ex præterito ęſtimat habitu, & ipſa facilitate venię animos eorum in poſterum conciliat. Miſſis deinde nuncijs Corcyram, vt onerariæ naues in ſinum venirent Ambracium: ipſe progreſſus modicis itineribus, quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra, eodem Aminandro cum ſuis auxilijs accito, non tam virium eius egens, quàm vt duces in Theſſaliam haberet ab eodem conſilio, & plerique Epirotarum voluntarij inter auxilia accepti. Primam vrbium Theſſaliæ Phaleriam eſt aggreſſus. duo millia Macedonum in præſidio habebat. qui primò ſumma vi reſtiterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant. ſed oppugnatio continua non die non nocte remiſſa, cùm conſul in eo verti crederet cæterorum Theſſalorum animos, ſi primi vim Ro-
D manam non ſuſtinuiſſent, vicit pertinaciam Macedonum. Capta Phaleria, legati à Metropoli & à Piera dedentes vrbes venerunt, venia eiſdem petentibus datur. Phaleria incenſa ac direpta eſt. Inde Æginium petit. quem locum cùm vel modico præſidio tutum, ac propè inexpugnabilem vidiſſet, paucis in ſtationem proximam telis coniectis, ad Gomphorum regionem agmen vertit. digreſſusq; in campos Theſſaliæ, cùm iam omnia exercitui deeſſent, quia Epirotarum pepercerat agris: explorato antè, vtrum Leucadem, an ſinum Ambracium onerariæ tenuiſſent, frumentatum Ambracium inuicem cohortes miſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam, ſicut impeditum ac difficile, ita ſpatio perbreui. intra paucos itaque dies, tranſuectis à mari commeatibus, repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decem fer-
E mè millia à Lariſſa abeſt, ex Perræbia oriundi ſunt: ſita eſt vrbs ſuper Peneum amnem. Nihil trepidauêre Theſſali ad primum aduentum Romanorum. Et Philippus, ſicut in Theſſaliam ipſe progredi non audebat, ita intra Tempe ſtatiuis poſitis, vt quiſq; locus ab hoſte tentabatur, præſidia per occaſiões ſummittebat. Sub idem ferè tempus, quo conſul aduerſus Philippum primùm in Epiri faucibus caſtra poſuit, & L. Quintius frater conſulis, cui claſſis cura, maritimæq; oræ imperium mandatum ab ſenatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram transuectus, poſtquam profectam inde claſſem audiuit, nihil morandum ratus, cùm ad Zammam inſulam aſſecutus eſſet, dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat: tardè inde ad Maleam trahendis plerunque remulco nauibus, quæ cum commeatu ſequebantur, peruenit. A Malea, iuſſis cæteris quantum maximè poſſent maturatè ſequi, ipſe tribus quinqueremibus expedi-

Athamanes Theſſaliam populãtur.

Conſul in Epirum tranſgreditur.

Phaleriam expugnat Conſul, & diripit.

Philippus intra Tempe ſtatiua poſuit.

tis Piræum præcepit, accepitq; naues ibi relictas ab L. Apustio legato ad præsidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Asia classes profectæ, vna cum Attalo rege: (eæ quatuor & viginti quinqueremes erāt) Rhodia altera viginti nauium tectarum. Agesimbrotus præerat. hæ circa Andrum insulam classes coniunctæ, Eubœam inde exiguo distantem freto traiecerunt. Carystiorum primùm agros vastarunt: deinde vbi Carystus præsidio à Chalcide raptim misso, firma visa est, ad Eretriam accesserunt. Eodem & L. Quintius cum ijs nauibus quæ Piræei fuerant, Attali regis aduentu audito venit, iussitq;, vt quæ ex sua classe venissent naues, Eubœam peterent. Eretria summa vi oppugnabatur: nam & trium iunctarum classium naues omnis generis tormenta, machinasq; advrbium excidia secum portabant: & agri affatim materiæ præbebant ad noua molienda opera. Oppidani primò haud impigrè tuebantur mœnia: deinde fessi vulneratiq; aliquot, cùm & muri partem euersam operibus hostium cernerent, ad deditionem inclinarunt. sed præsidium erat Macedonum, quos non minus quàm Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus à Chalcide nuncios mittebat, se in tempore affuturum, si sustinerent obsidionem. Hæc mista metu spes vltra quàm vellent, aut quàm possent, trahere eos tempus cogebat. deinde posteaquam Philoclem repulsum, trepidantemq; refugisse Chalcidem acceperunt, oratores extemplò ad Attalum veniam, fidemq; eius petentes miserunt. Dum in spem pacis intenti, segnius munera belli obeunt: & ea modò parte, qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, stationes armatas opponunt: Quintius noctu ab ea parte, quæ minimè suspecta erat, impetu facto, scalis vrbem cępit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem venit. pecuniæ auriq; & argenti haud sanè multum fuit: signa, tabulæ priscæ artis, ornamentaq; eius generis plura, quàm pro vrbis magnitudine, aut opibus cæteris inuenta. Carystus inde repetita. vnde, priusquam è nauibus copiæ exponerentur, omnis multitudo vrbe deserta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplò vita ac libertas concessa est: Macedonibus * trecenti nummi in capita statutum est pretium: & vt armis traditis abirent. hac summa redempti, in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ duabus claris vrbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumuectæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Consul interim omnium spe longiorem atrociorem q; oppugnationem habuit: & eà, qua minimum credidisset, resistebant hostes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. si aditum armatis in vrbem patefecisset, fugam inde, cædemq; hostium fore, qualis captis vrbibus fieri solet. cæterùm posteaquam parte muri arietibus decussa, per ipsas ruinas transcenderunt in vrbem armati: illud principium velut noui atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in præsidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis potius & virtute, quàm mœnibus vrbem tuerentur: conferti pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cùm transcendere ruinas sensissent Romanos, per impeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id consul ægrè passus, nec iam ignominiam ad vnius modò expugnandæ moram vrbis, sed ad summam vniuersi belli pertinere ratus, quòd ex momentis paruarum plerunque rerum penderet: purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat, turrim ingentis altitudinis, magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem, promouit. & cohortes inuicem sub signis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipsi vocant) si possent, vi perrumperent, emittebat. Sed ad loca angusta, haud latè patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnæq; hosti aptius erat. vbi conferti hastas ingentis longitudinis præ se Macedones obiecissent, velut in constructam densitate clypeorum testudinem Romani pilis nequicquam emissis cùm strinxissent gladios: neq; congredi propius, neque præcidere hastas poterant: & si quam incidissent aut præfregissent, hastile fragmento ipso acuto inter spicula integrarum hastarum velut vallum explebat. ad hoc & muri pars

Eretria oppugnatur à classe Romana & sociorum.

Carystus per deditionem accipitur.

*Val. 6. coro. & 24. solid. Turō. aut circiter.

Consul in Rhage oppugnanda nihil non molitur.

A ri pars adhuc integra vtraq; tuta præstabat latera: nec ex longo spatio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare ordines solet. accessit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. nam cùm turris per aggerem parum densati soli ageretur, rota vna in altiorem orbitam depressa ita turrim inclinauit, vt speciem ruentis hostibus, trepidationemq; insanam superstantibus armatis præbuerit. Cùm parum quicquam succederet, consul minimè æquo animo comparationem militum generis armorumq; fieri patiebatur: simul nec maturam expugnandi spem, nec rationem procul à mari, & in euastatis belli cladibus locis hybernandi vllam cernebat. itaque relicta obsidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliæ ora portus erat, qui simul & omnes onerarias, quæ commeatum exercitui portabant, caperet: & tecta ad
B hybernandum legionibus præberet, Anticyra in Phocide in Corinthium versa sinum ad id opportunissimè sita visa: quia nec procul Thessalia, hostiumq; locis abibant: & ex aduerso Peloponnesum exiguo maris spatio diuisam: ab tergo Ætoliam Acarnaniamq;, ab lateribus Locridem & Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Panopeam sine certamine cæpit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambrysus inde, Hyampolisq; receptæ. Daulis, quia in tumulo excelso sita est, nec scalis, nec operib⁹ capi poterat. lacessendo missilib⁹ eos qui in præsidio erant, cùm ad excursiones elicuissent, refugiendo inuicem, insequendoq;, & leuibus sine effectu certaminibus, eò negligentię & contemptus adduxerunt, vt cum refugientib⁹ in portam permisti impetum Romani facerent. & alia ignobilia castella Phocidis terrore
C magis, quàm armis in potestatem venerunt. Elatia clausit portas: nec nisi vi cogerentur, recepturi mœnibus videbantur aut ducem, aut exercitũ Romanum. Elatiam obsidenti cõsuli rei maioris spes affulsit, Achæorũ gentem ab societate regia ad Romanam amicitiam auertendi. Cycliadem principem factionis ad Philippum trahẽtium res expulerant. Aristhenus, qui Romanis gentem iungi volebat, prætor erat. Classis Romana cum Attalo & Rhodijs Cenchreis stabat, parabantq; communi omnes consilio Corinthum oppugnare. Optimũ igitur ratus est, priusquam eam rem aggrederentur, legatos ad gentem Achęorum mitti, pollicentes, si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum iis cõtributuros in antiquum gentis concilium. Authore consule legati à fratre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodijs, & Athenienssib⁹ ad Achæos mis-
D si. Sicyone datum ijs est concilium. Erat autem nõ admodũ simplex habitus animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & assiduus hostis: horrebant Romana arma: Macedonũ beneficijs & veteribus & recentibus obligati erant: regem ipsum suspectũ habebant: pro eius crudelitate perfidiaq; ex ijs, quæ tum ad tempus faceret, æstimantes, grauiorem post bellum dominum futurum cernebant: neq; solùm quid in senatu quisq; ciuitatis suę, aut in cõmunib⁹ concilijs gentis pro sententia dicerent, ignorabant: sed ne ipsis quidem secum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, satis cõstabat. Ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi facta est. Romanus primùm legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, post eos Rhodij disseruerũt. Philippi deinde legatis dicendi potestas facta est. postremi Athe-
E nienses, vt refellerent Macedonũ dicta, auditi sunt. ij ferè atrocissimè in regem, quia nulli nec plura, nec tã acerba passi erãt, inuecti sunt. Et illa quidẽ concio sub occasum solis, tot legatorũ perpetuis orationib⁹ die assumpto, dimissa est. Postero die aduocatur concilium. vbi cùm per præconem, sicut Græcis mos est, suadendi, si quis vellet, potestas à magistratib⁹ facta esset, nec quisquã prodiret: diu silentium aliorũ alios intuentium fuit. neq; mirum, si, quib⁹ sua sponte volutantib⁹ res inter se pugnantes obtorpuerant quodammodo animi: eos orationes quoq; insuper turbauerant, vtrinq; quæ difficilia essent promendo, admonendoq; per totum diem habitæ. Tandem Aristhenus prætor Achæorum, ne tacitum cõcilium dimitteret: Vbi, inquit, illa certamina animorum Achęi sunt, quibus in conuiuijs, & circulis, cùm de Philippo & Romanis mentio incidit, vix manibus temperatis? nunc in concilio ad eam rem vnam indicto,

Consul relicta obsidione à Rhaga discedit.

Panopeam consul cæpit, & Anticyram.

Achæi solicitãtur, vt à Philippo deficiant ad Romanos.

Achæorum animi variè affecti ob legatos Romanorum & sociorum.

Aristheni prætoris Achæorum oratio, suadentis, vt à Philippo deficerent, & Romanis adiungerentur.

indicto, cùm legatorum vtrinque verba audieritis, cùm referant magistratus, cùm F
præco ad suadendum vocet, obmutuistis: si non cura communis salutis, ne studia quidem, quæ in hanc aut illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimere? cùm præsertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut velit, aut optimum putet, nunc occasionem esse, priusquam quicquam decernamus: vbi semel decretum erit, omnibus id, etiam quib⁹ antè displicuerit, pro bono atque vtili fœdere defendendum. Hæc adhortatio prætoris non modò quenquam vnum elicuit ad suadendum: sed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tantæ, ex tot populis congregatæ, mouit. Tum Aristhenus prætor rursus: Non magis consilium vobis principes Achæorum deest, quàm lingua: sed suo quisq; periculo in commune consultum non vult. forsitan ego quoq; tacerem, si G
priuatus essem. nunc prætor video aut non dandum concilium legatis fuisse, aut inde sine responso eos dimittendos non esse. respondere autem nisi ex vestro decreto qui possum? & quando nemo vestrûm, qui in hoc concilium aduocati estis, pro sententia quicquam dicere vult, aut audet: orationes legatorum hesterno die dictas pro sententijs percenseamus: perinde ac nó postulauerint quę è re sua essent, sed suaserint quę nobis censerent vtilia esse. Romani Rhodijq;, & Attalus societatem amicitiamq; nostram petunt: & in bello quod aduersus Philippum gerunt, se à nobis adiuuari æquum censent. Philippus societatis secum admonet, & iurisiurandi: & modò postulat vt secum stemus, modò ne intersimus armis, contentum ait se esse. Nullíne venit in mentem, cur qui nondum socij sunt, plus petunt, quàm socius? Non fit hoc neque H
modestia Philippi, neq; impudentia Romanorum. Achæi portus & dant fiduciam postulantibus, & demunt. Philippi præter legatum videmus nihil. Romana classis ad Cenchreas stat, vrbium Eubœę spolia præ se ferens: consulem, legionesq; eius exiguo maris spatio disiunctas, Phocidem ac Locridem peruagantes videmus. Miramini cur diffidenter Clemedon legatus Philippi, vt pro rege arma caperemus aduersus Romanos, modò egerit. qui si ex eodem fœdere ac iureiurando, cuius nobis religionem injiciebat: rogemus eum, vt nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæmonijs, & ab Romanis defendat: non modò præsidium, quo nos tueatur, sed ne quid respondeat quidem nobis, sit inuenturus: non herclè magis, quàm ipse Philippus priore anno. qui pollicendo se aduersus Nabidem bellum gesturum, cùm tentasset nostram iuuentutem hinc in Eubœam extrahere, posteaquā nos neq; decernere id sibi præsidium, neque velle illigari Romano bello vidit, oblitus societatis eius quam nunc iactat, vastandos depopulandosq; Nabidi ac Lacedæmonijs reliquit. Ac mihi quidem minimè conueniens inter se oratio Cleomedontis visa est. Eleuabat Romanum bellum euentumq; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo gesserint, dicebat. Cur igitur nostrum ille auxilium absens petit potius, quám præsens nos veteres socios simul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico? quid ita passus est Eretriam, Caryst umq; capi? quid ita tot Thessaliæ vrbes? quid ita Locridem, Phocidemq;? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur excessit faucibus Epiri, clausq; illis inexpugnabilibus super Aoum amnem aut vi, aut metu, aut voluntate? relictoq;, quem insi- K
debat, saltu, penitus in regnum abijt? si sua voluntate tot socios reliquit hostibus diripiendos, quid recusare potest, quin & socij sibi consulant? si metu, nobis quoque ignoscat timentibus. si victus armis cessit, Achæi nos arma Romana sustinebimus, Cleomedon, quæ vos Macedones non sustinuistis? An tibi potius credamus, Romanos non maioribus copijs, nec viribus nunc bellum gerere, quàm antea gesserint: potius quàm res ipsas intueamur? Ætolos tum classe adiuuerunt: nec duce consulari, nec exercitu bellum gesserunt. sociorum Philippi maritimæ vrbes in terrore ac tumultu erant. mediterranea adeò tuta ab Romanis armis fuerunt, vt Philippus Ætolos nequicquam opem Romanorum implorantes depopularetur. nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per sexdecim annos velut intra viscera Italiæ to-

leraue-

A leraũerunt:non præſidium Ætolis bellantib⁹ miſerunt, ſed ipſi duces belli arma terra mariq; ſimul Macedoniæ intulerunt. tertius iam conſul ſumma vi gerit bellum. Sulpitius in ipſa Macedonia congreſſus, fudit fugauitq; regem, partem opulentiſſimam regni eius depopulatus. nunc Quintius tenentem clauſtra Epiri, natura loci, munimentis,exercituq; fretum caſtris exuit:fugientem in Theſſaliam perſecutus, præſidia regia,ſociasq; eius vrbes propè in conſpectu regis ipſius expugnauit.Ne ſint vera quæ Athenienſes modò legati de crudelitate, auaritia, & libidine regis dixerunt: nihil ad nos pertineant,quę in terra Attica ſcelera in ſuperos inferosq; deos ſint admiſſa:multo minus,quàm quæ Elæuntij,Abydeniq;, qui procul à nobis abſunt, paſſi ſunt: noſtrorum ipſi vulnerum,ſi vultis,obliuiſcamur: cædes direptionesq; bonorũ Meſſenæ
B in media Peloponneſo factas,& hoſpitem Cypariſſiæ Garitenem contra ius omne ac fas interepulas propè ipſas occiſum:& Aratũ patrem filiumq; Sicyonios, cùm ſenem infelicem parentem etiam appellare ſolitus eſſet,interfectos: filij etiam vxorem libidinis cauſa in Macedoniam aſportatam:cętera ſtupra virginum,matronarumq;obliuioni dentur. ne ſint cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuiſtis omnes: (nam quę alia tacendi aduocatis in concilium cauſa eſt?) cum Antigono mitiſſimo ac iuſtiſſimo rege,& de nobis omnib⁹ optimè merito exiſtimemus diſceptationem eſſe: num id poſtularet facere nos,quod tum fieri non poſſet?Peninſula eſt Peloponneſus, anguſtis Iſthmi faucibus continenti adhęrens, nulli apertior atq; opportunior quàm nauali bello.ſi centum tectæ naues,& quinquaginta leuiores apertę,& triginta Iſſaici
C lembi maritimam oram vaſtare, & expoſitas propè in ipſis littoribus vrbes cœperint oppugnare,in mediterraneas ſcilicet nos vrbes recipiemus ? tanquam non inteſtino, & hęrente in ipſis viſcerib⁹ vrămur bello?cùm terra Nabis,& Lacedęmonij,mari Romana claſſis vrgebunt:vnde regiam ſocietatem, & præſidia Macedonum implorem? an ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur vrbes,quæ oppugnabuntur? egregiè enim Dymas priore bello ſumus tutati.Satis exemplorũ nobis alienæ clades præbent:ne quæramus quemadmodũ cæteris exemplo ſimus.Nolite,quia vltro Romani petunt amicitiam,id quod optandũ vobis ac ſumma ope petendum erat,faſtidire. metu enim videlicet compulſi in aliena terra, quia ſub vmbra auxilij veſtri latêre volunt,in ſocietatem veſtram confugiunt,vt portub⁹ veſtris recipiantur,vt cõmeatibus
D vtantur.Mare in poteſtate habent,terras quaſcunq; adeunt extemplò ditionis ſuę faciunt.quod rogant,cogere poſſunt:quia peperciſſe volunt,cõmittere vos curpereatis non patiuntur. Nam quod Cleomedon modò tanquã mediam,& tutiſsimam vobis viam conſilij,vt quieſceretis,abſtineretisq; armis oſtendebat,ea non media,ſed nulla via eſt.etenim præterquã quòd aut accipienda, aut aſpernanda vobis Romana ſocietas eſt: quid aliud quàm nuſquam gratia ſtabili, velut qui euentũ expectauerimus,vt fortunæ applicaremus noſtra conſilia,præda victoris erimus?Nolite,ſi quod omnib⁹ votis petendum erat,vltro offertur,faſtidire. nõ quemadmodũ hodie vtrumq; vobis licet,ſic ſemper liciturum eſt.nec ſępe,nec diu eadem occaſio erit.Liberare vos à Philippo iamdiu magis votis, quàm armis audetis. ſine veſtro labore & periculo qui vos
E in libertatem vindicarent,cum magnis claſsib⁹ exercitibusq; mare traiecerunt.hos ſi ſocios aſpernamini, vix ſanæ mentis eſtis: ſed aut ſocios, aut hoſtes habeatis oportet. Secundum orationem prætoris murmur ortum aliorum cum aſſenſu,aliorum inclementer aſſentientes increpantium:& iam non ſinguli tantum,ſed populi vniuerſi inter ſe altercabãtur:tum inter magiſtratus gentis (Demiurgos vocant,decem numero creantur)certamen nihilo ſegnius,quàm inter multitudinem eſſe.quinq; relaturos ſe de ſocietate Romana aiebant,ſuffragiumq; daturos: quinque lege cautum teſtabantur,ne quid, quod aduerſus Philippi ſocietatem eſſet, aut referre magiſtratibus, aut decernere concilio ius eſſet. Hic quoque dies iurgijs eſt conſumptus. Supererat vnus iuſti concilij dies:(tertio enim lex iubebat decretum fieri) in quem adeò exarſere ſtudia, vt vix parentes à liberis temperauerint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat,filium Demiurgum,

Demiurgi Achæorum de ſummarerum diſſentiunt.

urgum, nomine Memnonem habebat, partis eius, quæ decretum recitari, perroga- F
riq; ſententias prohibebat. is diu obteſtatus filium, vt conſulere Achæos communi ſaluti pateretur, neu pertinacia ſua gentem vniuerſam perditum iret: poſteaquam parum proficiebant preces, iuratus ſe eum ſua manu interempturum: nec pro filio, ſed pro hoſte habiturum: minis peruicit, vt poſtero die coniungeret ijs ſe, qui referebant. qui cùm plures facti referrent, omnibus ferè populis haud dubiè approbantib⁹ relationem, ac præ ſe ferentibus quid decreturi eſſent: Dymæi, ac Megalopolitani, & quidam Argiuorum, priuſquam decretum fieret, cõſurrexerunt, ac reliquerunt concilium, neq; mirante vllo, neq; improbante. nam Megalopolitanos auorum memoria pulſos ab Lacedæmonijs reſtituerat in patriam Antigonus: & Dymæis captis nuper, direptisq; ab exercitu Romano, cum redimi eos vbicunque ſeruirent, Philippus G
iuſſiſſet: nõ libertatem modò, ſed etiam patriam reddiderat. iam Argiui præterquam quòd Macedonum reges ab ſe oriundos credunt, priuatis etiam hoſpitijs, familiariq; amicitia plerique illigati Philippo erant. ob hæc concilio, quod inclinauerat ad Romanam ſocietatem ineundam, exceſſerunt: veniaq; ijs huius receſsionis fuit, &
Achæi deſiciunt à Philippo. magnis & recentibus obligatis beneficijs. Cæteri populi Achæorum, cùm ſententiæ perrogarentur, ſocietatem cum Attalo ac Rhodijs præſenti decreto confirmarunt: cum Romanis, quia iniuſſu populi non poterat rata eſſe, in id tempus, quo Romam mitti legati poſſent, dilata eſt. in præſentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit,
Corinthus oppugnatur. & exercitum omnem Achęorum ad Corinthum admoueri, captis Cenchreis, iam vrbem ipſam Quintio oppugnante. Et ij quidem è regione portæ, quæ fert Sicyonem, H
poſuerunt caſtra: Romani ad Cenchreas verſam partem vrbis, Attalus traducto per Iſthmum exercitu, ab Lechęo alterius maris portu, oppugnabant primò ſegnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos, ac regium pręſidium, poſteaquam vno animo omnes, & Macedones tanquam communem patriam tuebantur: & Corinthij ducem præſidij Androſthenem haud ſecus quàm ciuem, & ſuffragio creatum ſuo, imperio iuſto patiebantur. omnis inde ſpes pugnantibus in vi, & armis, & operibus erat: vndique aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabant, aliquantum muri diruerat. in quem locum, quia nudatus munimento erat, protegendum armis cùm Macedones concurriſſent, atrox prælium inter eos ac Romanos ortum eſt. ac primò multitudine facilè expellebantur Romani: aſſumptis deinde Achæorum, Attaliq; auxilijs, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedones Græcosq; facilè loco pulſuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ à Romanis Philippum ſecuti, pars nauales ſocij relictis nuper claſſibus ad ſpem honoratioris militiæ tranſgreſſi. hos deſperata ſalus, ſi Romani viciſſent, ad rabiem magis, quàm audaciam accẽdebat. Promontorium eſt aduerſus Sicyonem Iunonis, quàm vocant Acræam, in altum excurrens: traiectus inde Corinthum, ſeptem millia fermè paſſuum, eò Philocles regius & ipſe præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præſto fuere à Corintho lembi, qui præſidium id acceptum Lechæum traijcerent. Author erat Attalus, incenſis operibus omittendæ extemplò oppugnationis. K
pertinacius Quintius incepto perſtabat. is quoque, vt pro omnibus portis diſpoſita vidit pręſidia regia, nec facile erumpentium impetus ſuſtineri poſſe, in Attali ſententiam conceſſit. ita irrito incepto, dimiſsis Achæis, reditum ad naues eſt. Attalus Piræum, Romani Corcyram petierunt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur, C O S. in
Elatia oppugnatur à Romanis. Phocide ad Elatiam caſtris poſitis, primò colloquijs rem per principes Elatienſium tentauit: poſteaquam nihil eſſe in manu ſua, & plures validioresq; eſſe regios, quàm oppidanos reſpondebatur, tum ſimul ab omni parte operibus armisq; vrbem eſt aggreſſus. Ariete admoto, quantum inter turres muri erat prorutum, cum ingenti fragore ac ſtrepitu nudaſſet vrbem, ſimul & cohors Romana per apertum recenti ſtrage iter inuaſit: & ex omnibus oppidi partibus, relictis ſuis quiſq; ſtationibus, in eum qui

preme-

premebatur impetu hoſtium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri ſuperuadebant, & ſcalas ad ſtantia mœnia inferebant. & dum in vnam partem oculos animosq; hoſtium certamen auerterat, pluribus locis ſcalis capitur murus, armatiq; in vrbem tranſcenderunt. quo tumultu audito territi hoſtes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcem omnes metu, inermi quoq; ſequente turba, confugerunt. ita vrbe potitur cos. qua direpta, miſsis in arcem, qui vitam regijs, ſi abire vellent inermes, libertatem Elatienſibus pollicerentur, fideq; in hæc data, poſt paucos dies arcem recipit. Cęterùm aduentu in Achaiam Philoclis regij prefecti non Corinthus tantum liberata obſidione, ſed Argiuorum quoque ciuitas per quoſdam principes Philocli prodita eſt, tentatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo velut omnis cauſa prætores pronunciare Iouem Apollinemq; & Herculem. additum legi erat, vt ijs Philippus rex adijceretur. cuius nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatem quia præco non adiecit, fremitus primò multitudinis ortus: deinde clamor ſubijcientium Philippi nomen, iubentiumq; legitimum honorem vſurpare: donec cum ingenti aſſenſu nomen recitatum eſt. Huius fiducia fauoris Philocles accerſitus, nocte occupat collem imminẽtem vrbi, (Lariſſam eam arcem vocant) poſitoq; ibi præſidio, cùm lucis principio ſignis infeſtis ad ſubiectum arci forum vaderet, inſtructa acies ex aduerſo occurrit. præſidium erat Achæorum nuper impoſitum, quingenti ferè iuuenes delecti omnium ciuitatum. Æneſidem[9] Dymæus præerat. Adhortator à præfecto regio miſſus, qui excedere vrbe iuberet: (neq; enim pares eos oppidanis ſolis, qui idem quod Macedones ſentirent, nedum adiunctis Macedonibus eſſe, quos ne Romani quidẽ ad Corinthum ſuſtinuiſſent) primò nihil nec ducem, nec ipſos mouit: poſt paulò vt Argiuos quoq; armatos ex parte altera venientes magno agmine viderunt, certam perniciem cernentes, omnem tamen caſum, ſi pertinacior dux fuiſſet, videbantur ſubituri. Æneſidemus, ne flos Achæorum iuuentutis ſimul cum vrbe amitteretur, pactus cum Philocle vt abire illis liceret, ipſe quo loco ſteterat, armatus cum paucis clientibus non exceſſit. miſſus à Philocle qui quæreret, quid ſibi vellet? nihil fatus, tantummodo cum proiecto præ ſe clypeo ſtaret, in præſi-

Elatia capitur.

Aeneſidemi conſtantia.

dio creditæ vrbis moriturum ſe armatum reſpondit. tum iuſſu præfecti à Thracibus coniecta tela, interfectiq; omnes. Et poſt pactam inter Achæos & Romanos ſocietatem duæ nobiliſſimæ ciuitates, Argi & Corinthus, in poteſtate regis erant. Hæc ab Romanis ea ætate in Græcia terra mariq; geſta. In Gallia nihil ſanè memorabile ab

Sext. Aelius Cos. nihil in Gallia memorabile gessit.

Sext. Ælio cos. gestum, cùm duos exercitus in prouincia habuisset, vnum retentum, quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius PROCOS. præfuerat (ipse ei C. Ælium prætorem præfecit) alterum, quem in prouinciam adduxit, totum propè annum Cremonensibus Placentinisq; cogendis redire in colonias, vnde belli casibus dissipati erant, consumptis. Quemadmodum Gallia pręter spem quieta eo anno fuit, F

Seruilis tumultus.

ita circa vrbem seruilis propè tumultus excitatus est. Obsides Carthaginiensium Setiæ custodiebantur: cum ijs, vt principum liberis, magna vis seruorum erat. augebant eorum numerum, vt ab recenti Africo bello, & ab ipsis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta mancipia. Cùm coniurationem fecissent, missis ex eo numero qui in Setino agro, deinde circa Norbam & Circeios seruitio solicitarent: satis iam omnibus præparatis ludis, qui Setiæ propediem futuri erant, spectaculo intentum populum aggredi statuerant: Setia per cædem & repentinum tumultum capta, Norbam & Circeios occupare. Huius rei tam fœdę indicium Romam ad L. Cor- G

Seruorum coniuratio detegitur.

nelium Lentulum prætorem vrbis delatum est. Serui duo ante lucem ad eum venerunt, atque ordine omnia quæ acta futuraq; erant, exposuerunt. quibus domi custodiri iussis, prætor senatu vocato, edoctoq; quę indices afferrẽt, proficisci ad eam coniurationem quærendam atque opprimendam iussus. cum quinq; legatis profectus, obuios in agris sacramento rogatos arma capere, & sequi cogebat. hoc tumultuario delectu duobus millibus fermè hominum armatis, Setiam, omnibus quò pergeret ignaris, venit. ibi raptim principibus coniurationis comprehensis, fuga seruorum ex oppido facta est. dimissi deinde per agros, qui vestigarent. Egregia duorum opera ser- H

* Val. 1000. coron.

uorum indicum & vnius liberi fuit. ei *centum millia grauis ęris dari patres iusserunt: seruis* vicena quina millia æris, & libertatem. pretium eorum ex ærario solutum est dominis. Haud ita multò post, ex eiusdem coniurationis reliquijs nunciatum est seruitia Prænestę occupatura. Eò L. Cornelius prætor profectus, de quingentis ferè hominibus, qui in ea noxa erant, supplicium sumpsit. In timore ciuitas fuit, obsides captiuosq; Pœnorum ea moliri, itaque & Romæ vigiliæ per vicos seruatæ: iussiq; circumire eas minores magistratus, & triumuiri carceris latomiarum intentiorem custodiam habere iussi: & circa nomen Latinum à prætore literæ missæ, vt & obsides in priuato seruarentur, neq; in publicum prodeundi facultas daretur, & captiui ne minus decem pondo compedibus vincti in nulla alia, quàm in carceris publici custodia I

* Val. 27552. coron.

essent. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam auream * CCXLVI. pondo in Capitolio posuerunt: gratiasq; senatui egerunt, quòd Antiochus legatorum Romanorum authoritate motus, finibus Attali exercitum deduxisset. Eadẽ æstate equites ducenti, & elephanti decem, & tritici modium CC. millia ab rege Masanissa ad exercitum, qui in Græcia erat, peruenerunt. Item ex Sicilia Sardiniaq; magni commeatus, & vestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Portius Cato obtinebat, sanctus & innocens, asperior tamẽ in fœnore coercendo habitus. fugatiq; ex insula fœneratores, & sumptus, quos in cultum prętorum socij facere soliti erant, circumcisi, aut sublati. Sext. Ælius cos. ex Gallia comitiorum causa Romam cùm rediisset, creauit coss. Cn. Cornelium Cethegũ, & Q. Minutium Rufum. Biduo post prę- K

Sex prætores hoc anno primùm creati.

torum comitia habita. Sex prętores illo anno primùm creati: crescentib⁹ iam prouincijs, & latius patescente imperio. creati autem hi, L. Manlius Volso, Cn. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Heluius, M. Minutius Rufus, L. Acilius. Sempronius, & Heluius ex ijs ædiles plebis erant, ædiles curules, Q. Minutius Thermus, & T. Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater instaurati. Cn. Cornelio, & Q. Minutio coss. omniũ primùm de prouincijs cõsulum prætorumq; actum, prius de prætoribus trãsacta res, quę transigi sorte poterat. vrbana Sergio, peregrina iurisdictio Minutio obtigit. Sardiniam Acilius, Siciliam Manlius, Hispaniam Sempronius citeriorem, Heluius vlteriorem est sortitus. Consulib⁹ Italiam Macedoniamq; sortiri parantibus, L. Oppius, & Q. Fuluius Tribunus plebis impedimento erant, quòd longinqua

53

Tribuni plebis intercedunt, ne noua prouincia mandetur Macedonia.

prouin-

A prouincia Macedonia esset: neque vlla alia res maius bello impedimentum ad eam diem fuisset, quàm quòd vixdum inchoatis rebus in ipso conatu gerendi belli prior cos. reuocaretur. Quartum iam annum esse ab decreto Macedonico bello, quærendo regem, & exercitum eius, Sulpitium maiorem partem anni absumpsisse. Villium congredientem cum hoste, re infecta reuocatum. Quintium rebus diuinis Romæ maiorẽ partem anni retentum: ita gessisse tamen res, vt si aut maturius in prouinciam venisset, aut hyems magis sera fuisset, potuerit debellare. nunc propè in hyberna profectum ita comparare dici bellum, vt nisi successor impediat, perfecturus æstate proxima videatur. His orationibus peruicerunt: vt consules in senatus authoritate fore dicerent se, si idem tribuni facerent. Permittentibus vtrisq; liberam consultationem,
B patres consulibus ambobus Italiam prouinciam decreuerunt, T. Quintio prorogarunt imperium, donec successor ei venisset. Consulibus binæ legiones decretæ: & vt bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defeciissent à populo Romano, gererent. Quintio in Macedoniam supplementum decretum peditum quinq; millia, & trecenti equites, & sociorum naualium tria millia. Præesse idem qui præerat classi, L. Quintius Flaminius iussus. Prętoribus in Hispanis octona millia peditum sociûm ac Latini nominis data: & quadringenti equites, vt dimitterent veterem ex Hispanijs militem. & terminare iussi, quà vlterior citeriorúe prouincia seruaretur. Macedoniæ legatos P. Sulpitium, & P. Villium, qui coss. in ea prouincia fuerant, adiecerunt. Prius quàm coss. prætoresq; in prouincias proficiscerentur, prodigia procurari placuit: quòd ędes Vul- *Prodigia.*
C cani Summaniq; Romæ, quòd & Fregellis murus, & porta de cęlo tacta erant: & Frusinone inter noctẽ lux orta: & Asculo agnus biceps cum quinq; pedib⁹ natus: & Formijs duo lupi oppidum ingressi, obuios aliquot laniauerant: Romæ non in vrbem solùm, sed in Capitolium penetrauerat lupus. C. Acilius Tribun⁹ plebis tulit, vt quin- *Quinq; coloniæ in oram maritimam deductæ.*
que colonię in oram maritimam deducerentur: duę ad ostia fluminum Vulturni Linterniq;, vna Puteolos, vna ad castrum Salerni. his Buxentum adiectum. tricenæ familiæ in singulas colonias iubebãtur mitti. triumuiri deducendis ijs, qui per triennium magistratum haberent, creati, M. Seruilius Geminus, Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Longus. Delectu rebusq; alijs diuinis humanisq;, quę per ipsos agendę erant, perfectis, coss. ambo in Galliam profecti. Cornelius recta ad Insubres via, qui tum
D in armis erant, Cænomanis assumptis, Q. Minutius in læua Italiæ ad inferum mare flexit iter: Genuamq; exercitu abducto, ab Liguribus orsus est bellum. Oppida Clastidium & Litubium, vtraq; Ligurum, & duę gentis eiusdem ciuitates, Celelates, Cerdiciatesq; sese dediderunt. Et iam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum, sub ditione erant. quindecim oppida, hominũ viginti millia esse dicebantur, quæ se dediderant. Inde in agrum Boiorum legiones duxit. Boiorum exercitus haud ita multo antè traiecerat Padum, iunxeratq; se Insubribus & Cænomanis: quòd ita acceperant, coniunctis legionibus coss. rem gesturos, vt & ipsi collatas in vnum vires firmarent. posteaquam fama accidit, alterum cos. Boiorum vrere agros: seditio extemplò orta est. postulare Boij, vt laborantibus opem vniuersi ferrent. Insubres
E negare se sua deserturos. ita diuisæ copię, Boijsq; in agrum suum tutandum profectis, Insubres cum Cænomanis super amnis Mincij ripas confederunt. Infra eum locum quinque millia passuum. & cos. Cornelius eidem flumini castra applicuit. inde mit- *Cos. Cornelius aduersus Insubres prosperè pugnauit.*
tendo in vicos Cænomanorum, Brixiamq;, quæ caput gentis erat, vt satis comperit, non ex authoritate seniorum iuuentutem in armis esse, nec publico consilio Insubrium defectioni Cænomanos se adiunxisse, excitis ad se principibus, id agere ac moliri cœpit, vt desciscerent ab Insubribus Cænomani, & signis sublatis aut domos redirent, aut ad Romanos transirent. & id quidem impetrari nequijt. in id data fides cos. est, vt in acie aut quiescerent: aut si qua etiam occasio fuisset, adiuuarent Romanos. Hæc ita conuenisse Insubres ignorabant: suberat tamen quædam suspicio animis, labare fidem sociorum. itaq; cùm in aciem eduxissent, neutrum ijs cornu com-

mittere ausi, ne si dolo cessissent, rem totam inclinarent, post signa in subsidijs eos lo- F
cauerunt. cos. principio pugnæ vouit ædem Sospitæ Iunoni, si eo die hostes fusi fu-
gatiq; essent: à militibus clamor sublatus, compotem voti cos. se facturos, & impe-
tus in hostes est factus. non tulerunt Insubres primum concursum. Quidam & à Cæ-
nomanis terga repentè in ipso certamine aggressis, tumultū ancipitem iectum au-
thores sunt, cæsaq; in medio quinq; & triginta millia hostium, quinq; millia & DCC.
Amilcar capitur in bello Gallico. viuos captos: in ijs Amilcarem Pœnorum imperatorem, qui belli causa fuisset: signa
militaria CXXX. & carpenta supra CC. Oppida, quæ defectionem secuta erant, dedi-
derunt se Romanis. Minutius cos. primò effusis populationibus peragrauerat fi-
nes Boiorum, deinde vt relictis Insubribus ad sua tuenda receperant sese, castris se te-
nuit, acie dimicandum cum hoste ratus. Nec Boij detrectassent pugnam, ni fama vi- G
ctos Insubres allata animos fregisset. itaque relicto duce castrisq;, dissipati per vicos,
sua vt quisque defenderent, rationem gerendi belli hosti mutarunt. omissa enim spe
per vnam dimicationem rei decernendæ, rursus populari agros, & vrere tecta, vicosq;
expugnare cœpit. Per eosdem dies Clastidium incensum. inde in Ligusticos Iluates,
qui soli non parebant, legiones ductæ. Ea quoque gens vt Insubres acie victos, Bo-
ios, ita vt tentare spem certaminis non auderent, territos audiuit, in deditionem ve-
nit. Literæ consulum à Gallia de gestis prosperè sub idem tempus Romam allatæ. M.
Sergius prætor vrbanus in senatu eas, deinde ex authoritate patrum ad populum re-
Supplicatio in qua triduum decreta ob res in Gallia prosperè gestas. citauit. supplicatio in quatriduū decreta. Hyems iam eo tempore erat, cùm T. Quin-
tius capta Elatia, in Phocide ac Locride hyberna disposita haberet. Opunte seditio H
orta est. Factio vna Ætolos, qui propiores erant: altera Romanos accersebat. Ætoli
priores venerunt: sed opulentior factio exclusis Ætolis, missoq; ad imperatorem Ro-
manum nuncio, vsque ad aduentū eius tenuit vrbem. arcem regium tenebat præsi-
dium: neq; vt discederent inde, aut Opuntiorum minis, aut authoritate imperantis
cos. Romani perpelli potuerunt. Mora cur non extemplò oppugnarentur, ea fuit:
quòd caduceator ab rege venerat, locum ac tempus petens colloquio. id grauatè con
cessum regi est. non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim conditionib⁹
confectum videri bellum. necdum enim sciebat, vtrum successor sibi alter ex nouis
consulibus mitteretur: an, quod summa vi vt tenderent, amicis & propinquis man-
dauerat, imperium prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat, vt sibi li- I
berum esset, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In sinu
Maliaco prope Niceam littus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinq; lembis & v-
na naue rostrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exul vir
insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Animander erat, & Dionysodo-
rus Attali legatus, & Agesimbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phaneas princeps
Ætolorum, & Achæi duo, Aristhen⁹ & Xenophon. Inter hos Roman⁹ ad extremum
littus progressus, cùm rex in proram nauis in anchoris stantis processisset: Commo-
dius, inquit, si in terram egrediaris, ex propinquo dicamus inuicem, audiamusq;.
Philippi & Quintij colloquium. Cùm rex facturum se id negaret: Quem tandem, inquit Quintius, times? Ad hoc ille
superbo & regio animo: Neminem equidem timeo, præter deos immortales: non K
omnium autem credo fidei, quos circa te video, atq; omnium minimè Ætolis. Istud
quidem, ait Romanus, par omnibus periculum est, qui cum hoste ad colloquium
congrediuntur, vt nulla fides sit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti par perfidię præ-
mium est, si fraude agatur, Philippus & Phęneas. neque enim æquè difficulter Ætoli
prætorem alium, ac Macedones regem in meum locum substituant. Secundum hæc
silentium fuit. Cùm Romanus eum æquum censeret priorem dicere, qui petisset col-
loquium: rex, eius esse priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet:
tum Romanus, simplicem suam orationem esse. ea enim se dicturum, quæ ni fiant,
Pacis leges dat Quintius. nulla sit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regi præsidia es-
se. captiuos & transfugas socijs populi Romani reddendos, restituenda Romanis ea

Illyrici

A Illyrici loca,quæ poſt pacem in Epiro factam occupaſſet.Ptolemęo regi Ægypti reddendas vrbes, quas poſt Philopatoris Ptolemæi mortem occupaſſet. Suas populiq; Romani conditiones has eſſe: cæterùm & ſociorum audiri poſtulata ęquum eſſe. Attali regis legatus naues captiuosq;,quæ ad Chium nauali prælio capta eſſent. & Nicephorium, Venerisq; templum, quæ ſpoliaſſet euaſtaſſetq;, pro incorruptis reſtitui: Rhodij,Peræam (regio eſt continentis aduerſus inſulam,vetuſtæ eorum ditionis) repetebant,poſtulabantq; præſidia deduci ab Iaſſo,& Bargyllis,& Euromenſium vrbe, & in Helleſponto Seſto atq;Abydo,& Panopolin Byzantijs in antiqui formulam iuris reſtitui,& liberari omnia Aſiæ emporia portusq;. Achæi Corinthum & Argos repetebant.Prætor Ætolorum Phaneas cùm eadem ferè quæ Romani,vt Græcia decede-
B retur,poſtulaſſet,redderenturq; Ætolis vrbes,quæ quondam iuris aut ditionis eorum fuiſſent,excepit orationem eius princeps Ætolorum Alexander,vir (vt inter Ætolos) facundus.Iamdudum ſe reticere,ait,nō quò quicquam agi putet eo colloquio, ſed ne quem ſociorum dicentem interpellet. Neq; de pace cum fide Philippum agere,neque bella vera virtute vnquam geſſiſſe. in colloquijs inſidiari & captare,in bello non congredi æquo campo, neq; collatis ſignis dimicare, ſed refugientem incendere ac diripere vrbes,& vincentium præmia victum corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum reges,ſed acie bellare ſolitos,vrbibus parcere quantum poſſent, quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum poſſeſſione dimicetur tollentem, nihil ſibi præter bellum relinquere,quod cōſilium eſſe? Plures priore anno ſociorum
C vrbes in Theſſalia euaſtaſſe Philippum: quàm omnes qui vnquam hoſtes Theſſaliæ fuerint,ipſis quoq; Ætolis eum plura ſocium,quàm hoſtem ademiſſe. Lyſimachiam pulſo prætore & præſidio Ætolorum occupaſſe eum. Chium item ſuæ ditionis vrbem funditus euertiſſe ac deleſſe. eadem fraude habere eum Thebas Phthias, Echinum,Lariſſam & Pharſalum.Motus oratione Alexandri Philippus nauem,vt exaudiretur,propius terram applicuit.Orſum eum dicere in Ætolos maximè violenter,Phaneas interfatus,non in verbis rem verti, ait: aut bello vincendum,aut melioribus parendum eſſe. Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam cæco: iocatus in valetudinem oculorū Phaneę.& erat dicacior natura,quàm regem decet: & ne inter ſeria quidem riſu ſatis temperans. Indignari inde cœpit: Ætolos, tanquam Romanos decedi
D Græcia iubere:qui,quibus finibus Græcia ſit,dicere non poſſint.ipſius enim Ætoliæ Agræos Apodeotasq; & Amphilochos,quæ permagna eorum pars ſit, Græciam non eſſe.An quod à ſocijs eorum non abſtinuerim,iuſtam querelam habent?cùm ipſi pro lege hunc morem antiquitus ſeruent: vt aduerſus ſocios ipſi ſuos publica tantum authoritate dempta, iuuentutem ſuam militare ſinant: & contrariæ perſæpe acies in vtraq; parte Ætolica auxilia habeant? Neque ego Chium expugnaui, ſed Pruſiam ſocium & amicum oppugnantem adiuui: & Lyſimachiam ab Thracibus vindicaui. ſed quia me neceſſitas ad hoc bellum à cuſtodia eius auertit, Thraces habent. Et Ætolis hæc. Attalo autem Rhodijsq; nihil iure debeo. non enim à me, ſed ab illis principium belli ortum eſt. Romanorum autem honoris cauſa Peræam Rhodijs, & na-
E ues Attalo cum captiuis, qui comparebunt, reſtituam. nam quod ad Nicephorium Venerisq; templi reſtitutionem attinet: quid ea reſtitui poſtulantibus reſpondeam? niſi quod vno modo luci ſyluæq; cæſæ reſtitui poſſunt, curam impenſamq; ſationis me præſtaturum: quoniam hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere placet. Extrema eius oratio aduerſus Achæos fuit: in qua orſus ab Antigoni primùm, ſuis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorum iuſſit, omnes diuinos humanosq; honores complexa. atq; ad ea adiecit recens de exercitu, quòd ab ſe deſciuiſſet. inuectusq; grauiter in perfidiam eorum,Argos tamē ſe redditurum eis dixit. de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum eſſe,quæſiturumq;ſimul ab eo,vtrum ijſne vrbibus decedere ſe ęquum cenſeat,quas à ſeipſo captas iure belli habeat?an ijs etiam, quas à maioribus ſuis accepiſſet? Parantibus Achæis Ætolisq; ad ea reſpondere, cùm

Alexandri Aetolorum principis ad Philippum oratio.

Philippus natura dicacior.

Philippus ad pacis leges reſpondet.

prope occasum sol esset: dilato in posterum diem colloquio, Philippus in stationem, F
ex qua profectus erat, Romani socijq; in castra redierunt. Quintius postero die ad
Nicæam (is enim locus placuerat) ad constitutum tempus venit. Philippi nullus vs-
quam nec nuncius ab eo per aliquot horas veniebat: & iam desperantibus venturum
repentè apparuerunt naues. atq; ipse quidem, cùm tam grauia & indigna imperaren-
tur, inopem consilij diem se consumpsisse deliberando aiebat. Vulgo credebatur de
industria rem in serum tractam, ne tempus dari posset Achæis Ætolisq; ad respon den
dum. & eam opinionem ipse affirmauit, petendo, vt summotis alijs, ne tempus alter-
cando tereretur, & aliquis finis rei imponi posset: cum ipso imperatore Romano li-
ceret sibi colloqui. Id primò nõ acceptum, ne excludi colloquio viderentur socij. de-
Philippus & Romanus imperator excluſis ſocijs ſoli colloquuntur. inde cùm haud absisteret petere, ex omnium consilio Romanus imperator cum Ap- G
pio Claudio Tribuno militum cæteris summotis, ad extremum littus processit. Rex
cum duobus, quos pridiè adhibuerat, in terram est egressus. Ibi cùm aliquandiu se-
creto locuti essent, quę acta ad suos Philippus retulerit, minus compertum est. Quin-
tius hęc retulit ad socios. Romanis eum cedere tota Illyrici ora, perfugas remittere, ac
si qui essent captiui. Attalo naues, & cum ijs captos nauales socios: Rhodijs regiõem,
quam Peræam vocant, reddere: Iasso & Bargyllis non cessurum. Ætolis Pharsalum
Larissamq; reddere, Thebas non reddere. Achæis non Argis modò, sed etiam Corin-
tho cessurum. Nulli omnium placere partium, quibus cessurus, aut non cessurus es-
set, destinatio. plus enim amitti in ijs, quàm acquiri: nec vnquam, nisi tota deduxisset
Græcia præsidia, causas certaminũ deponere. Cùm hæc toto ex cõcilio certatim om- H
Philippi cum Romano imperatore & ſocijs colloquiũ. nes vociferarentur, ad Philippũ quoq; procul stantem vox est perlata. itaq; à Quintio
petit, vt rem totam in posterum diem differret. profectò aut persuasurum se, aut per-
suaderi sibi passurum. Littus ad Thronicum colloquio destinatur. eò maturè conuen
tum est. Ibi Philippus primò & Quintium, & omnes qui aderant, rogare, ne spem pa-
cis turbare vellent. postremò petere tempus, quo legatos Romam ad senatum mitte-
re posset. aut his conditionibus se pacem impetraturum, aut quascunque senatus de-
disset, leges pacis accepturum. Id cæteris haudquaquam placebat. nec enim aliud,
quàm moram & dilationem ad colligendas vires quæri. Quintius verum id futurum
fuisse, dicere: si æstas, & tempus rerum gerendarum esset. nunc hyeme instante nihil
amitti, dato spatio ad legatos mittendos. nam neque sine authoritate senatus quic- I
quam eorum ratum fore, quæ cum rege ipsi pepigissent: & explorari, dum bello ne-
cessariam quietem ipsa hyems daret, senatus authoritatem posse. In hanc sententiam
& cæteri sociorum principes concesserunt: inducijsq; datis in duos menses, & ipsos
mittere singulos legatos ad edocendum senatum, ne fraude regis caperetur, placuit.
additum inducíarum pacto, vt regia præsidia Phocide ac Locride extemplò deduce-
Legati ad ſenatum mittuntur de pace cum Philippo facienda. rentur. Et ipse Quintius cum sociorum legatis Aminandrum Athamanum regem:
vtq; speciem legationis adijceret, Q. Fabium (vxoris Quintij sororis filius erat) &
Q. Fuluium, & P. Claudium misit. Vt ventum Romam est, prius sociorum legati,
quàm regis auditi sunt. cætera eorum oratio conuicijs regis consumpta est. moue-
runt eò maximè senatum, demonstrando maris terrarumq; regionis eius situm: vt K
omnibus appareret, si Demetriadem in Thessalia, Chalcidem in Eubœa, Corinthum
in Achaia rex teneret: non posse liberam Græciam esse: & ipsum Philippum non
contumelioſius, quàm verius, compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis
intromissi, quibus longiorem exorsis orationem breuis interrogatio, cessurú sne
ijs tribus vrbibus esset, sermonem incîdit: cùm mandatum sibi de his nominatim
negarent quicquam. Sic infecta pace regij dimissi, Quintio liberum arbitrium pacis
ac belli permissum. Quod vt satis apparuit, non tædere belli senatum: & ipse victo-
riæ quàm pacis auidior, neq; colloquium postea Philippo dedit, neque legationem
aliam, quàm quæ omni Græcia decedi nunciaret, admissurum dixit. Philippus cum
acie decernendum videret, & vndique ad se contrahendas vires, maximè de Achaiæ

vrbibus,

A vrbibus,regionis ab ſe diuerſæ,& magis tamen de Argis,quàm de Corintho ſolicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedęmoniorum tyrãno velut fiduciariam dare, vt victori ſibi reſtitueret: ſi quid aduerſi accidiſſet, ipſe haberet. Philocli, qui Corintho Argisq; præerat, ſcribit, vt tyrannum ipſe conueniret. Philocles præterquam quòd iam veniebat cum munere,adijcit ad pignus futuræ regi cum tyranno amicitiæ:filias ſuas regem Nabidis filijs matrimonio coniungere velle. Tyrannus primò negare aliter vrbem eam ſe accepturum , niſi Argiuorum ipſorum decreto accerſitus ad auxilium vrbis eſſet.deinde,vt frequenti concione non aſpernatos modò, ſed abominatos etiam nomen tyranni audiuit,cauſam ſe ſpoliandi eos nactum ratus, tradere vbi vellet,vrbem,Philoclem iuſſit. Nocte ignaris omnibus acceptus in vrbem eſt tyrannus.

Argiuorũ vrbem Nabidi fiduciariam tradit Philippus.

B prima luce occupat ſuperiora omnia loca,portæq; clauſæ, paucis principum tumultum inter primum elapſis.eorum abſentiũ direptæ fortunæ:præſentibus aurum atq; argentum ablatum:pecuniæ imperatæ ingentes,qui non cunctanter contulere, ſine contumelia & laceratione corporũ ſunt dimiſſi:quos occulere aut retrahere aliquid ſuſpicio fuit,in ſeruilem modum lacerati atq; extorti.Cõcione inde aduocata, rogationem promulgauit,vnam de tabulis nouis,alteram de agro viritim diuidendo,duas faces nouantibus res ad plebem in optimates accendendam.Poſteaquam in poteſtate Nabidis Argiuorum ciuitas erat,nihil eius memor tyrannus, à quo eam ciuitatem,& quam in conditionẽ accepiſſet,legatos Elatiam ad Quintiũ & Attalum Ægię hybernantẽ mittit,qui nuntiarent,Argos in poteſtate ſua eſſe: eò ſi veniret Quin-

Nabidis in Argiuos crudelitas.

C tius ad colloquiũ,non diffidere ſibi omnia cum eo conuentura.Quintius,vt eo quoque præſidio Philippum nudaret,cùm annuiſſet ſe venturum , mittit ad Attalum, vt ab Ægyna Sicyonem ſibi occurreret.ipſe ab Anticyra decem quinqueremibus, quas ij fortè ipſis diebus L.Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcyrę,Sicyonem tranſmiſit.Iam ibi Attalus erat.qui cum tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad tyrannum eundum diceret:in ſententiam ſuam Quintium traduxit, ne in vrbem ipſam Argos iret.Haud procul vrbe Mycenica vocatur. in eo loco vt congrederentur,conuenit.Quintius cum fratre & Trib.militum paucis,Attalus cum regio comitatu,Nicoſtratus Achæorum Prætor,cum auxiliaribus paucis venit. tyrannum ibi cum omnibus copijs operientem inuenerunt. progreſſus armatus cum ſatel-

Nabidis & Quintij Romani imperatoris colloquiũ.

D litibus armatis eſt in medium ferè interiacentis campi: inermis Quintius cum fratre & duobus Tribunis militum,inermes item regi prætor Achæorum, & vnus ex purpuratis latus cingebant.Initium ſermonis ab excuſatione tyrãni ortum: quòd armatus ipſe armatisq; ſeptus,cùm inermes Romanum imperatorem,regemq; cerneret,in colloquium veniſſet.neq; enim ſe illos timere dixit, ſed exules Argiuorum. Inde vbi de conditionibus amicitiæ cœptum agi eſt, Romanus duas poſtulare res: vnam, vt bellum cum Achæis finiret:alteram, vt aduerſus Philippum mitteret ſecum auxilia. Auxilia ſe miſſurum dixit. pro pace cum Achæis inducię impetratæ, donec bellum cum Philippo finiretur.De Argis quoq; diſceptatio ab Attalo rege eſt nata, cũ fraude Philoclis proditam vrbem vi ab eo teneri argueret:ille,ab ipſis Argiuis,vt ſe defende-

Conditiones amicitiæ inter Romanos & Nabidem.

E ret,accitum.Concionem Argiuorum rex poſtulabat, vt id ſcire poſſet, nec tyrannus abnuere:ſed deductis ex vrbe præſidijs liberam concionem, non immiſtis Lacedæmonijs declaraturam quid Argiui vellent,prębери debere dicebat rex.tyrannus negauit deducturum. Hæc diſceptatio ſine exitu fuit. de colloquio diſceſſum : ſexcentis Cretenſibus ab tyranno datis Romano, inducijsq; inter Nicoſtratum Præt. Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannũ in quatuor menſes factis. Inde Quintius Corinthum eſt profectus:& ad portam cum Cretenſium cohorte acceſſit, vt Philocli præfecto vrbis appareret tyrannum à Philippo deſciſſe. Philocles & ipſe ad imperatorem Romanum in colloquium venit:hortantiq; vt extemplo tranſiret,vrbemq; traderet, ita reſpondit:vt diſtuliſſe rem magis, quàm negaſſe videretur. A Corintho Quintius Anticyram traiecit: inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem miſit. Attalus

ab Argis Sicyonẽ eſt profectus. Ibi & ciuitas nouis honoribus veteres regis honores F
auxit: & rex ad id, quod ſacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat eis, tum quoq; ne ſine aliqua munificentia præteriret ciuitatem ſociam atq; amicam, decem talenta argenti dono dedit: & decem millia medimnûm frumenti. atque
Nabidis vxor Argiuas ſpoliat. ita Cenchreas ad naues redijt. Et Nabis firmato præſidio Argis Lacedæmonem regreſſus, cùm ipſe viros ſpoliaſſet: ad fœminas ſpoliandas vxorem Argos remiſit. Ea nunc ſingulas illuſtres, nunc ſimul plures genere inter ſe iunctas domum accerſendo, blandiendoq; ac minando, non aurum modò ijs, ſed poſtremò veſtem quoque, mundumq; omnem muliebrem ademit.

EPITOME LIBRI XXXIII. G

ACEPHALVS.

ITVS *Quintius Flamininus proconſul cum Philippo ad Cynoſcephalas in Theſſalia acie victo debellauit. L. Quintius Flamininus frater proconſulis, Acarnanes, Leucade vrbe, quæ caput eſt Acarnaniæ, expugnata, in deditionem accepit. C Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cum exercitu cæſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam valetudinem Pergamum tranſlatus deceſſit. Pax petẽti Philippo, Græciæ libertas, data eſt. L. Furius & Claudius Marcellus conſules Boios, & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legates ad Carthaginienſium ſenatum de eo miſerant, profugus ad Antiochum regem Syriæ ſe contulit, bellum contra Romanos parantem.*

* *

ijs partibus cohærens Acarnaniæ. quingentos fermè paſſus longæ fauces erant: latæ
Leucadis ſitus. haud amplius centum & viginti. in his anguſtijs Leucas poſita eſt, colli applicata verſo in orientem, & Acarnaniam. ima vrbis plana ſunt, iacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnania diuiditur. inde terra mariq; expugnabilis eſt. nam & vada ſunt ſtagno ſimiliora, quàm mari: & campus terrenus omnis, operiq; facilis, itaq; multis ſimul locis aut ſubruti, aut ariete decuſſi ruebant muri. Sed quàm vrbs ipſa opportuna oppugnantibus erat, tam inexpugnabiles hoſtiũ animi. die ac nocte intenti reficere quaſſata muri, obſtruere quæ patefacta ruinis erant, prælia impigrè inire, & armis magis muros quàm ſeipſos mœnibus tutari. diutiusq; ſpe Romanorum obſidionem eam extraxiſſent, ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes, ab arce milites accepiſſent. eos tamen ex ſuperiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro
Leucas capitur. inſtructa iuſto prælio aliquandiu Leucadij ſuſtinuerunt. interim & ſcalis capta multis locis mœnia, & per ſtragem lapidum ac ruinas tranſcenſum in vrbem. iamq; ipſe legatus magno agmine circumuenerat pugnantes. pars in medio cæſi, pars armis abiectis dediderunt ſeſe victori. Et poſt dies paucos audito prælio, quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat, omnes populi Acarnaniæ in deditionem legati venerunt. Ijſdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna, Rhodij quoque ad vindicandam à Phi-
Acarnaniæ populi dedunt ſeſe Romanis. lippo continentem regionem (Peręam vocant) poſſeſſam à maioribus ſuis: Pauſiſtra-
Rhodij Peræam à Philippo armis vindicant. tum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille & noningentis ferè armatis ex vario genere auxiliorum collectis, miſerunt. Galli, & Niſuetæ, & Piſuetæ, Taniani, & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Aſia erant. cum his copijs Pauſiſtratus tendebat in Stratonicenſi agro. locum peropportunum, ignaris regijs qui tenuerant, occupauit. K
In tempore & ad idipſum excitũ auxilium mille Achęi pedites cum centum equitibus ſuperuenerunt. Theoxenus ijs præerat. Dinocrates regius præfectus recuperandi caſtelli cauſa primò caſtra ad ipſa tendebat. mouit inde ad alterum caſtellum, item Stratonicenſis agri: Aſtragon vocant. omnibusq; ex præſidijs, quę multifariam diſiecta erant, deuocatis, & ab ipſa Stratonicea Theſſalorum auxiliaribus, Alabanda, vbi hoſtes erant, ducere pergit. Nec Rhodij pugnam detrectauerunt. atq; caſtris in propinquum collatis, extemplò in aciem deſcenſum eſt. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, læuo Agrianas locat: in medium accipit contractos ex caſtellorum (Cares maximè erant) præſidijs, equites cornibus circundat. Cretenſium auxiliares Thracumq; Rhodia cohors dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectam

peditum

A peditum manum habuere: medios mista ex pluribus gentibus auxilia: equites leuisq; armaturæ quod erat, cornibus circuniectum. Eo die steterunt tantum acies vtræq; super ripam, qui tenui aqua interfluebat torrentis: paucisq; telis emissis, in castra receperunt sese. Postero die eodem ordine instructi, maius aliquanto prælium quàm pro numero edidere pugnantium. nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni fermè equites. cæterùm non numero tantum, nec armorum genere, sed animis quoq; paribus, & æqua spe pugnauerunt. Achæi primi torrente superato in Agrianos impetum fecere: deinde tota propè cursu transgressa amnem acies est. diu anceps pugna stetit. numero Achæi mille & ipsi quadringentos loco expulere. inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, vsq; dum ordine & velut stipata phalanx consi- *Rhodij fundunt Macedones & Peræa potiuntur.*
B stebat, moueri nequiuerunt. postquam læuo latere nudato circuniacere hastas venientem ex transuerso hostem conati sunt, turbati extemplò, tumultum primò inter se fecerunt: terga deinde vertunt: postremò abiectis armis, in præcipitem fugam effusi, Bargillas petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodij quantum diei superfuit secuti, receperunt sese ad castra. Satis constat, si confestim victores Stratoniceam petissent, recipi eam vrbem sine certamine potuisse. Prætermissa eius rei occasio est, dum in castellis vicisq; Perææ recipiendis tempus teritur. interim animi eorum, qui Stratoniceam præsidio obtinebant, confirmati sunt. mox & Dinocrates cum ijs, quæ prælio supererant, copijs intrauit muros. nequicquam inde obsessa oppugnataq; vrbs est. recipi nisi aliquanto post per Antiochum non potuit. Hæc in
C Thessalia, hæc in Achaia, hæc in Asia per eosdem dies fermè gesta. Philippus cùm audisset Dardanos transgressos fines regni, superiora Macedoniæ euastare: quamuis toto propè orbe terrarum vndiq; se suosq; profligante fortuna vrgebatur: tamen morte tristius ratus Macedoniæ etiam possessione pelli, delectu raptim per vrbes Macedonum habito, cum sex millibus peditum & quingentis equitibus circa Stobos Pelagonię improuiso hostes oppressit. Magna multitudo hominum in prælio, maior prędandi cupidine palato per agros cæsa est. quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem casu pugnæ, in fines suos redierunt. Ea vna expeditione non pro reliquo statu fortunæ facta refectis suorum animis, Thessalonicam sese recepit. Non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne simul & cum Philippo foret bellandum:
D quàm opportunè iam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus est superatus. nam præterquam quòd facilius cum singulis, quàm si in vnum ambo simul contulissent vires, bellatum est: Hispania quoq; sub idem tempus magno tumultu ad bellum consurrexit. Antiochus cum priore æstate omnibus, quæ in Cœle Syria sunt, ci- *Antiochus molitur bellum aduersus Romanos.*
uitatibus Ptolemæi in suam potestatem redactis, in hyberna Antiochiam concessisset: nihilo quietiores postea res habuit. omnibus enim regni viribus connixus, cùm ingẽtes copias terrestres maritimasq; cõparasset, principio Veris præmissis terra cum exercitu filijs duobus, Arduę ac Mithridate, iussisq; Sardibus se opperiri, ipse cũ classe centum tectarum nauiũ, ad hoc leuioribus nauigijs cercurisq; ac lembis ducẽtis proficiscitur: simul per omnem oram Ciliciæq; & Cariæ tentaturus vrbes, quę in ditione
E Ptolemęi essent: simul Philippũ (nec dum enim debellatũ erat) exercitu nauibusq; adiuturus. Multa egregia Rhodij pro fide erga populũ Romanũ proq; vniuerso nomine *Rhodiorum fides erga populum Romanum.*
Græcorũ, terra mariq; ausi sunt: nihil magnificentius, q̃ quòd ea tempestate non territi tanta mole imminentis belli legatos ad regem miserunt: Nephelida (promontorium Ciliciæ est, inclytum fœdere antiquo Athenienſium) si eo non contineret copias suas, se obuiam ituros: non ab odio vllo, sed ne coniungi cum Philippo paterentur, & impedimento esse Romanis liberantibus Græciam. Coracesium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodisiade, & Coryco, & superato Anemurio (promontorium id quoq; Ciliciæ est) Selinunte recepto. omnibus his alijsq; eius orę castellis aut metu, aut voluntate sine certamine in deditionem acceptis, Coracesium præter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorum

auditi.

auditi. & quanquam ea legatio erat, quæ accendere regium animum posset, tempe- F
rauit iræ: & legatos se Rhodum missurum respondit: ijsq; mandaturum, vt renouarent vetusta iura cum ea ciuitate, sua maiorumq; suorum: & vetarent eos aduentum pertimescere regis, nihil his aut socijs eorum noxæ futurum fraudíue. nam Romanorum amicitiam se non violaturum, argumento & suam recentem ad eos legationem esse, & senatus honorifica in se decreta, respondsaq;. tum fortè legati redierunt ab Roma, comiter auditi, dimissiq;: vt tempus postulabat, incerto adhuc aduersus Philippum euentu belli. Cùm hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent, nuntius venit, debellatum ad Cynoscephalas esse. Hoc nuntio accepto Rhodijs, dempto metu à Philippo omni, erat consilium obuiam eundi classe Antiocho. illam alteram curam non omiserunt tuendæ libertatis ciuitatum sociarum Ptolemæi, quibus bel- G
lum ab Antiocho imminebat. nam alias auxilijs iuuerunt, alias prouidendo ac præmonendo conatus hostis: causaq; libertatis fuerunt Caunijs, Mindijs, Halicarnassensibus, Samijsq;. Non operæ est persequi vt quæq; acta in his locis sint, cùm ad ea quæ

Attalus rex moritur

propriè Romani belli sunt, vix sufficiam. Eodem tempore & Attalus rex æger Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & septuagesimo anno: cùm quatuor & quadraginta annos regnasset. Huic viro præter diuitias nihil ad spem regni fortuna dederat. his simul prudenter, simul magnificè vtendo effecit: primùm vt sibi, deinde vt alijs non indignus videretur regno. victis deinde prælio vno Gallis, quæ tum gens recenti aduentu terribilior Asię erat, regium asciuit nomen, cuius magnitudini semper animum æquauit. summa iustitia suos rexit. vnicam fidem socijs præstitit. vxorem, H
ac liberos IIII. superstites habuit. mitis ac munificus amicus fuit. regnum adeò stabile ac firmum reliquit, vt ad tertiam stirpem possessio eius descenderit. Cùm is status rerum in Asia Græciaq; & Macedonia esset, vixdum terminato cum Philippo bello,

Ingens bellum in vlteriore Hispania coortum.

pace certè nondum perpetrata, ingens in Hispania vlteriore coortum est bellum. M. Heluius eam prouinciam obtinebat. is literis senatum certiorem fecit, Colcam & Luscinum regulos in armis esse, cum Colca decem & septem oppida, cum Luscino validas vrbes, Cardonem & Bardonem, & maritimam oram omnem, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum motus consurrecturam. His literis à M. Sergio Pr. cuius iurisdictio inter ciues & peregrinos erat, recitatis, decreuerunt patres, vt co-
mitijs prætorum perfectis, cui prætori prouincia Hispania obuenisset, is primo quo- I

Inter consules & tribunos plebis de triumpho certamen.

que tempore de bello Hispaniæ ad senatum referret. Sub idem tempus coss. Romam venerunt, quibus in æde Bellonę senatum habentibus, postulantibusq; triumphũ ob res prosperè bello gestas, C. Atinius Labeo, & C. Vrsanius Trib. plebis, vt separatim de triumpho agerent coss. postularunt, communem se relationem de ea re fieri non passuros, ne par honos in dispari merito esset. Cumq; Minutius vtriq; prouinciam Italiam obtigisse diceret, communi animo consilioq; se & collegam res gessisse, Cornelius adijceret: Boios aduersus se transgredientes Padum, vt Insubribus Cęnomanisq; auxilio essent, depopulante vicos eorum atque agros collega, ad sua tuenda auersos esse: tribuni res tantas bello gessisse Cornelium fateri, vt non magis de triumpho eius, quàm de honore dijs immortalibus habendo dubitari posset. nõ tamen K
nec illum, nec quenquam alium ciuem, tantum gratia atq; opibus valuisse, vt cùm sibimet triumphum impetrasset, collegæ eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minutium in Liguribus leuia prędia, vix digna dictu feciſſe, in Gallia magnum numerum militum amisisse. nominabant etiam tribunos militum T. Iuuencium, & Cneum Labeonis fratrem, qui aduersa pugna cum multis alijs viris fortibus ciuibus ac socijs cecidissent. oppidorum paucorum ac vicorum falsas, & in tempus simulatas, sine vllo pignore deditiones factas esse. Hæ inter consules tribunosq; altercationes biduum tenuerunt, victiq; perseuerantia tribunorum consules separatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium consensu decretus triumphus. & Placentini Cremonensesq; addiderunt fauorem consuli, gratias agentes, commemorantesq;, obsidione se esse ab eo libera-

A eo liberatos,pleroſq; etiam,cùm apud hoſtes eſſent, ſeruitute exceptos. Q. Minutius tentata tantum relatione,cùm aduerſum omnem ſenatum videret,in monte Albano ſe triumphaturum,& iure imperij conſularis, & multorum clarorum virorum exemplo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus Cænomanisq; in magiſtratu triumphauit. *Cn. Cornelij triumphus.* multa ſigna militaria tulit, multa Gallica ſpolia captiuis carpentis tranſuexit. multi nobiles Galli ante currũ tracti, inter quos quidam Amilcarem ducem Pœnorum fuiſſe, authores ſunt.cæterùm magis in ſe conuertit oculos Cremonenſium Placentinorumq; colonorum turba, pileatorum currum ſequentium. Tulit in triumpho* ducẽta triginta ſeptẽ millia quingentos,* argenti bigati ſeptuaginta nouẽ millia.* ſeptuagenos æris militibus diuiſit:duplex equiti,triplex centurioni. Q. Minutius cos. B de Liguribus Boijsq; Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus vt loco, & fama rerum geſtarum, & quod ſumptum non erogatum ex ærario omnes ſciebant, inhonoratior fuit: ita ſignis, carpentisq;, & ſpolijs fermè æquabat. pecuniæ etiam propè par ſumma fuit,* æris tranſlata ducenta & quinquaginta quatuor millia, * argenti bigati quinquaginta tria millia,& ducenti.militibus centurionibusq; & equitibus item in ſingulos datum,quod dederat collega. Secundum triumphum conſularia comitia habita.creati coss.L.Furius Purpureo , & M. Claudius Marcellus. Prr. poſtero die facti, Q.Fabius Buteo, T.Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M.Acilius Glabrio,L.Apuſtius Fullo, C. Lælius. Exitu'eius anni literæ à T. Quintio venerunt:ſe ſignis collatis cum rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe: hoſtium exerci- C tum fuſum, fugatumq;. Hæ literæ prius in ſenatu à Sergio Pr. deinde ex authoritate patrum in concione ſunt recitatæ.Ob res proſperè geſtas in dies quinq; ſupplicationes decretæ.Breui poſt legati & à T.Quintio,& ab rege venerunt.Macedones deducti extra vrbem in villam publicam:ibiq; ijs locus,& lautia prębita:& ad ędem Bellonæ ſenatus eſt habitus.haud multa verba facta, cùm Macedones quæcunq; ſenatus cenſuiſſet,id regem facturum eſſe dicerent. Decem legati more maiorum, quorum ex conſilio T.Quintius imperator leges pacis Philippo daret,decreti,adiectumq;, vt in eo numero legatorum P.Sulpitius,& P.Villius eſſent:qui coss.prouinciam Macedoniam obtinuiſſent.Coſſanis eo die poſtulantibus vt ſibi colonorum numerus augeretur,mille aſſcribi iuſſi:dum ne quis in eorum numero eſſet, qui poſt M.Cornelium & T.Sempronium c o s s.hoſtis fuiſſet.Ludi Romani eo anno in circo ſcenaq; ab *Ludi Romani & plebeij.* ædilibus curulibus,L.Cornelio Scipione,& Cn.Manlio Volſone, & magnificentius quàm aliàs facti,& lætius propter res bello benè geſtas ſpectati, totiq; ter inſtaurati. Plebeij ſepties inſtaurati. Acilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. ex argento mulctatitio tria ſigna ænea,Cereri Liberoq; & Liberę poſuerũt.L.Furius,& M.Claudius Marcellus conſulatu inito,cùm de prouincijs ageretur,& Italiam vtriq; prouinciam ſenatus decerneret:vt Macedoniam cum Italia ſortirentur,petebant.Marcellus prouinciæ cupidior,pacem ſimulatam ac fallacem dicendo & rebellaturum, ſi exercitus inde deportatus eſſet,regem,dubios ſententia patres fecerat.& forſitan obtinuiſſent coss.ni Q.Martius rex,& C.Atinius Labeo Trib. plebis ſe interceſſuros dixiſ- E ſent:ni prius ipſi ad plebem tuliſſent, vellent, iuberéntne cum rege Philippo pacem eſſe.Ea rogatio in Capitolio ad plebẽ lata eſt, omnes quinq; & triginta tribus vti rogatæ iuſſerunt.Et quo magis pacem ratam eſſe in Macedonia vulgo lætarentur,triſtis ex Hiſpania nuntius allatus effecit,vulgataq; literæ,C.Sempronium Tuditanũ PRO- *Tuditanus proconſul in Hiſpania cũ exercitu fuſus.* COS.in citeriore Hiſpania prælio victũ, exercitum eius fuſum fugatumq; : & illuſtres viros in acie cecidiſſe.Tuditanum cum graui vulnere latum ex prælio,haud ita multo poſt expiraſſe.coss.ambobus Italia prouincia cum his legionibus, quas ſuperiores coss.habuiſſent,decreta.& vt quatuor legiones nouas ſcriberent: duas, quæ quò ſenatus cenſuiſſent,mitterentur. & T. Quintius Flamininus cum duabus legionibus prouinciam eodem exercitu obtinere iuſſus, imperium ei prorogatum. Prr. deinde prouincias ſortiti,L.Apuſtius Fullo vrbanam iuriſdictionem,M.Acilius Glabrio in- *Prouinciarum ſortitio.*

ter ciues

* Hic numerus videtur referre HS.Et ſic faciet coronat. 5163. & duos ſol. Turo. vel circiter.

* Val.7900 coro. ſi per bigatos denarios intelligas.

* 70. æris faciunt dimidium coron. cum 9. ſolid. & duob. denarijs Turo. §.

* Val.2540.co.

* Val.5320.cor.

Supplicatio in dies quinq; decreta, ob res in Gracia proſperè geſtas.

ter ciues & peregrinos, Q.Fabius Buteo Hiſpaniam vlteriorem, Q.Minutius Thermus citeriorem, C.Lælius Siciliam, T.Sempronius Longus Sardiniam. Q.Fabio Buteoni, & Q.Minutio, quibus Hiſpaniæ prouinciæ euenerant, coss. legiones ſingulas ex quatuor ab ſe ſcriptis quas viderentur vti darent, decretum eſt: ſociûm ac nominis Latini quaterna millia peditum, trecenos equites. hiq́; primo quoq; tempore in prouincias ire iuſſi. Bellum in Hiſpania quinto poſt anno exortum eſt, quàm ſimul cum Punico bello fuerat finitum. Priuſquam hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum primùm ſuo nomine, nullo Punico exercitu aut duce ad arma ierant, proficiſcerentur: aut ipſi coss. ab vrbe mouerẽt: procurare, vt aſſolet, prodigia, quæ nuntiabantur, iuſſi. L. Iulius equeſtris in Sabinos proficiſcens, fulmine ipſe equusq́; exanimati fuerant. ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat. ad Monetæ duarum haſtarum ſpicula arſerant. lupus Eſquilina porta ingreſſus, frequentiſſima parte vrbis cùm in forum decurriſſet, Tuſco vico atq; inde Melio per portam Capenam propè intactus euaſerat. Hæc prodigia maioribus hoſtijs ſunt procurata. Ijſdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorem Hiſpaniam obtinuerat, cùm ex ſenatuſconſulto vrbem eſſet ingreſſus, tulit præ ſe* auri mille & quingenta pondo quindecim,* argenti viginti millia,* ſignati denarios triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex vlteriore Hiſpania, ne tentata quidẽ triumphi ſpe,* quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris Matutæ, vnum in maximo circo fecit: & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Hęc per hyemem fermè acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintius. à quo cùm multa ſocij peterent, Bœoti petierunt impetraueruntq́;: vt hi, qui ſuæ gentis militaſſent apud Philippum, ſibi reſtituerentur. id à Quintio facile impetratũ: non quia ſatis dignos eos credebat, ſed quia Antiocho rege iam ſuſpecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat. Reſtitutis, confeſtim apparuit, quàm nulla inita apud Bœotos gratia eſſet. nam & ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atq; ab ipſo hi, & non à Quintio & Romanis dati eſſent, miſerunt: & comitijs proximis Bœotarchen nullam aliam ob cauſam Barcillam quendam, quam quòd præfectus Bœotorum apud regem militantiũ fuiſſet, fecerunt, præteritis Zeuſippo, & Piſiſtrato, alijsq́; qui Romanæ ſocietatis authores fuerunt. Id ægrè & in præſentia hi paſſi, & in futurum etiam metum cęperunt: cùm ad portas propè ſedente exercitu Romano ea fierent: quídnam ſe futurum eſſet profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo ſocios adiuuante, & infeſto his qui partis aduerſæ fuiſſent. Dum Romana arma propinqua habebant, tollere Barcillam principem fautorum regis ſtatuerunt. & tempore ad eam rem capto, cùm in publico epulatus reuerteretur domũ temulentus, proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſa conuiuio celebri interfuerant: ab ſex armatis, quorum tres Italici, tres Ætoli erant, circunuentus occiditur. Fuga comitum, & quiritatio facta: & tumultus tota vrbe diſcurrentium cum luminibus. percuſſores proxima porta euaſerunt. Luce prima cõcio frequens, velut extante indicio, ad vocem pręconis conuocata in theatro erat. palam ab ſuo comitatu, & obſcœnis illis viris fremebant interfectum: animis autem Zeuſippum authorem deſtinabant cędis. in pręſentia placuit comprehẽdi eos, qui ſimul fuiſſent, quęſtionemq́; ex his haberi. Qui dum quæruntur, Zeuſippus conſimili animo auertendi ab ſe criminis cauſa in concionem progreſſus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos ſemiuiros crederent. multaq́; in eam partem probabiliter argumentatus, quibus fidem apud quoſdam fecit, nunquam ſi conſcius eſſet, oblaturum ſe multitudini, mentionemúe cædis nullo laceſſente facturum fuiſſe. alij non dubitare, obuiam eundo impudenter criminis ſuſpicionem auerti. Torti poſt paulò inſontes, cùm ſcirent ipſi opinionem omnium, ea pro indicio vſi Zeuſippum & Piſiſtratum nominauerunt: nullo adiecto, cur ſcire quicquã viderentur, argumento. Zeuſippus tamẽ cum Stratonida quodam

Prodigia.

* Val. 169680. coron.
* Val. 200000. coron.
* Valet 3455. coron.
* Val. 500000. coron.

Bœotorum perfidia.

Bœotarches occiditur, de cuius morte diligenter inquiritur.

F G H I K

nocte

A nocte perfugit Tanagram, ſuam magis conſcientiam, quàm indicium hominum nullius rei conſciorum metuens. Piſiſtratus ſpretis indicibus Thebis manſit. Seruus erat Zeuſippo, totius internuntius & miniſter rei. quem indicem Piſiſtratus timens, eo ipſo timore ad indicium protraxit. literas ad Zeuſippum mittit, ſeruum conſcium tolleret. non tam idoneum ad celandam rem eum videre ſibi, quàm ad agendam fuerit. Has qui tulit literas, iuſſit Zeuſippo dare quamprimùm. is, quia non ſibi conueniendi eius copia fuit, ipſi illi ſeruo, quem ex omnibus domino fidiſſimum credebat, tradidit: & adiecit, à Piſiſtrato de re magnopere pertinente ad Zeuſippum eſſe. Conſcientia ictus, cùm extemplò traditurum eas affirmaſſet, aperit, perlectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeuſippus quidem fuga ſerui motus, Athenas, tutiorem exilio
B locum ratus, conceſſit. De Piſiſtrato aliquæ quæſtiones tormentis habitæ: & ſumptum ſupplicium eſt. Efferauit ea cædes Thebanos Bœotosq; omnes ad execrabile odium Romanorum, Zeuſippum principem gentis id facinus conſciſſe. ad rebellandum neq; vires, neque ducem habebant. proximum bello quod erat, in latrocinium verſi, alios hoſpites, alios vagos per hyberna milites ad varios commeantes vſus excipiebant. quidam in ipſis itineribus ad notas latebras inſidiantibus, pars in deſerta per fraudem diuerſoria deuecti deductiq; opprimebantur. poſtremò non tantum odio, ſed etiam auiditate prædæ ea facinora faciebant: quia negotiandi fermè cauſa argentum in zonis habentes in commeatibus erant. Cum primò pauci, dein indies plures deſiderarentur, infamis eſſe Bœotia omnis cœpit: & timidius quàm in hoſtica egredi
C caſtris miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrocinijs per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludé inuenti: ibi ex limo eruta, extractaq; ex ſtagno cadauera, ſaxis aut amphoris, vt pondere traherentur in profundum, annexa. multa facinora Acræphiæ, & Coroneæ facta inueniebantur. Quintius primò noxios tradi ſibi iuſſit: & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) * quingenta talenta Bœotos conferre. quorum neutrum cùm fieret, verbis tantùm ciuitates excuſarent, nihil publico conſilio factum eſſe: miſſis Athenas, & in Achaiam legatis, qui teſtarentur ſocijs, iuſto pioq; bello ſe perſecuturum Bœotos: & cum parte copiarum P. Claunio Acræphiam ire iuſſo, cum parte Coronæam circumſedit: euaſtatis prius agris, quà ab Elatia duo diuerſa agmina iêre. Hac perculſi clade Bœoti, cùm omnia
D terrore ac fuga compleſſent, legatos mittunt. qui cùm in caſtra non admitterentur, Achæi Athenienſesq; ſuperuenerunt. Plus authoritatis Achæi habuerunt precantes. ac ni impetraſſent pacem Bœotis, bellum ſimul gerere decreuerũt. Per Achæos Bœotis copia adeundi alloquendiq; Romanum facta eſt. iuſſisq; tradere noxios, & mulctæ nomine * triginta talenta conferre, pax data: & ab oppugnatione receſſum. Poſt paucos dies decem legati ab Roma venerunt, quorum ex conſilio pax data Philippo in has leges eſt. Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæq; in Aſia eſſent, libertatem ac ſuas leges haberent. quæ earum ſub ditione Philippi fuiſſent, præſidia ex his Philippus deduceret: his, quæ in Aſia eſſent, Euromo Pedaſisq; & Bargyllis, & Iaſſo, & Myrina, & Abydo, & Thaſſo, & Perintho. eas quoq; enim placere li-
E beras eſſe Decianorum libertate. Quintius Pruſiæ Bithyniorum regi ſcriberet, quid ſenatui & decem legatis placuiſſet. captiuos, transfugasq; reddere Philippum Romanis, & naues omnes tectas tradere: quin & regiam vnam inhabilis propè magnitudinis, quam ſexdecim verſus remorum agebant: ne plus quingentis armatorum haberet, néue elephantum vllum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſſu ſenatus gereret. * mille talentum daret populo Romano: dimidium præſens, dimidium penſionibus decem annorum. Valerius Antias quaternûm millium pondo argenti vectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præſens viginti millia pondo. idem nominatim adiectũ ſcribit, ne cum Eumene Attali filio (nouus is tum rex erat) bellum gereret. In hæc obſides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. Adiecit Valerius, Antias, Attalo abſenti Æginam inſulam elephantosq; dono

Thebani Bœotiq; in latrocinijũ vertuntur.

Milites Romani à Bœotis ex inſidijs occiſi.

* Val. 300000. coron.

Bœotorum vrbes oppugnantur à Quintio.

* Valẽt 18000. coron.

Pacis cum Philippo leges.

* Val. 600000. coron.

datos, & Rhodijs Stratonicea Cariæ, atq; alias vrbes, quas Philippus tenuisset: Athe- F
nienſibus inſulas datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, ſoli Ætoli id decretum decẽ legatorum clam muſſantes carpebant. literas inanes vana ſpecie libertatis adumbratas eſſe. cur enim alias Romanis tradi vrbes, nec nominari eas? alias nominari, & ſine traditione iubere liberas eſſe? niſi vt quæ in Aſia ſint, liberentur longinquitate ipſa tutiores: quæ in Græcia ſint, ne nominatæ intercipiantur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex vano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in ſenatuſconſulto quo miſſi decem legati ab vrbe erant, cæteræ Græciæ atq; Aſiæ haud dubiè liberabantur: de his tribus vrbibus legati, quod tempora Reipublicæ poſtulaſſent, id è Republica fideq; ſua facere ſtatuere G
iuſſi erant. Antiochus rex erat: quem tranſgreſſurum in Europam, cùm primùm ei res ſuæ placuiſſent, non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandum patêre vrbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthũ traiecit: ibi conſilia decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius: liberandam omnem Græciam, ſi Ætolorum linguas retunderet: ſi veram charitatem, maieſtatem apud omnes nominis Romani vellent eſſe: ſi fidem facere, ad liberandam Græciam, non ad transferendum à Philippo ad ſe imperium, ſe mare traieciſſe. nihil contra ea de libertate vrbium alij dicebant. cæterùm ipſis tutius eſſe, manere pauliſper ſub tutela præſidij Romani, quàm pro Philippo Antiochum dominum accipi. Poſtremò ita decretum eſt: Corinthus redderetur Achæis, vt in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chal- H
Iſthmia celebrantur. cidem ac Demetriadẽ retineri, donec cura de Antiocho deceſſiſſet. Iſthmiorum ſtatum ludicrum aderat, ſemper quidem & aliàs frequens, cùm propter ſpectaculi ſtudium inſitum genti, quo certamina omnis generis artium virtumq; ac pernicitatis viſuntur, tum quia propter opportunitatẽ loci per duò diuerſa maria omnium Græcorum vndiq; cõuentus erat. Sed expectatione erecti, quideinde ſtatus futurus Græciæ, quę ſua fortuna eſſet: alij non taciti ſolùm opinabantur, ſed ſermonibus etiam ferebant. Romani ad ſpectaculum conſederunt. & præco cum tubicine, vt mos eſt, in mediam arenam, vnde ſolenni carmine ludicrum indici ſolet, proceſſit: & tuba ſilen-
Iſthmijs pronunciantur voce præconis totius Græciæ ciuitates liberæ. tio facto ita pronuntiat: Senatus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibusq; deuictis, liberos, immunes ſuis legibus eſſe iubet Corinthios, Pho- I
cenſes, Locrenſesq; omnes, & inſulam Eubœam: & Magnetas, Theſſalos, Perrœbios, Achæos, Phthiotas. Percenſuerat omnes gentes, quæ ſub ditione Philippi regis fuerant. Audita voce præconis, maius gaudium fuit, quàm quòd vniuerſum homines caperent. vix ſatis credere ſe quiſq; audiſſe: alij alios intueri mirabundi, velut ſomnij vanam ſpeciem: quod ad quenque pertineret, ſuarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant. Reuocatus præco, cùm vnuſquiſque non audire, ſed videre libertatis ſuæ nuntium aueret: iterum pronuntiaret eadem. tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plauſus eſt ortus, totiesq; repetitus, vt facilè appareret, nihil omninò bonorum multitudini gratius, quàm libertatem eſſe. Ludicrum deinde ita raptim peractum eſt, vt nullius nec animi, nec oculi ſpectaculo intenti eſ- K
ſent. adeò vnum gaudium præoccupauerat omnium aliarum ſenſum voluptatum. Ludis verò dimiſſis, curſu propè omnes tendere ad imperatorem Romanum: vt ruente turba in vnum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniſcosq; iacentium, haud procul periculo fuerit. Sed erat trium fermè & triginta annorum: & cum robur iuuentæ, tum gaudium ex tam inſigni gloriæ fructu vires ſuppeditabant. nec præſens omnium modò effuſa lætitia eſt, ſed per multos dies gratis & cogitationibus & ſermonibus reuocata. Eſſe aliquam in terris gentem, quæ ſua impenſa, ſuo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum. nec hoc finitimis, aut propinquę vicinitatis hominibus, aut terris continenti iunctis præſtet. maria traijciat: ne quod toto orbe terrarum iniuſtum imperium ſit, & vbique ius, fas, lex potentiſſima ſint.

vna voce

A vna voce præconis liberatas omnes Græciæ atq; Asiæ vrbes. hoc spe concipere audacis animi fuisse: ad effectum adducere, virtutis & fortunæ ingentis. Secundum ista iam Quintius, & decem legati, legationes regum, gentium, ciuitatumq; audiuere. Primi omnium regis Antiochi vocati legati sunt. his eadem quæ ferè Romæ erant verba sine fide rerum iactantibus, nihil iam perplexè, vt antè, cùm dubiæ res incolumi Philippo erant: sed apertè pronuntiatum, vt excederet Asiæ vrbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuissent: abstineret liberas, omnesq; Græcas. ante omnia denuntiatum, ne in Europam aut ipse transiret, aut copias traijceret. Dimissis regis legatis, conuentus gentium ciuitatumq; est haberi cœptus. eoq; maturiùs peragebatur, quòd decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronuntiabant. Oreſtis,
B (Macedonum ea gens est) quod primi ab rege defecissent, suæ leges redditæ. Magnetes & Perrœbi, & Dolophes liberi quoq; pronuntiati. Thessalorum genti præter libertatem concessam, Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Ætolos de Pharsalo & Leucade postulantes, vt ex fœdere sibi restituerentur, ad senatum reiecerunt. Phocenses, Locrenses, & quæ sicut antè fuerant adiecta, decreti authoritate his contribuerunt. Corinthus & Triphylia & Herea (Peloponnesi & ipsa vrbs est) reddita Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eumeni regi Attali filio dabant: dissentiente Quintio, venit res in arbitrium senatus: senatus libertatem his ciuitatibus dedit, Caristo adiecto. Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum vtraq; gens sub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iusserunt castella, quæ per belli
C tempus Philippo capta ademisset. Dimisso conuentu, decem legati partiti munia inter se, ad liberandas suæ quisq; regionis ciuitates discesserunt, P. Lentulus Bargyllas, L. Stertinius Hephæstiam & Thassum & Thraciæ vrbes, P. Villius & L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Philippū. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus, si consilium non vtile solùm, sed etiam salutare admittere auribus posset. cum rex gratias quoq; se acturum diceret, si quid quod in rem suam esset, expromeret: magnopere ei suasit. quoniam pacem impetrasset, ad societatem amicitiamq; petendam mitteret Romam legatos: ne si quid Antiochus moueret, expectasse, & temporum opportunitates captasse ad bellandū videri posset. Ad Tempe Thessalica Philippus est conuentus. qui cùm se missurum extemplò legatos respondisset:
D Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ statis diebus esse solet conuentus (Pylaicum appellant) venit, Ætolos præcipuè monuit, vt constanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorum principes alij interquesti sunt, quòd non idem erga suam gentem Romanorum animus esset post victoriam, qui in bello fuisset: alij ferocius incusarunt, exprobraruntq; : non modò vinci sine Ætolis Philippum, sed ne transire quidem in Græciam Romanos potuisse. Aduersus ea respondere, ne in altercationem excederet res, cùm supersedisset Romanus: omnia eos æqua impetraturos, si Romam misissent, dixit. itaq; ex authoritate eius decreti legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cùm hæc in Græcia Macedoniaq;, & Asia gererentur, Hetruriam infestam propè coniuratio seruorum fecit. Ad quærendam
E opprimendamq; eam M. Acilius prætor, cui inter ciues peregrinosq; iurisdictio obtigerat, cum vna ex duabus legione vrbana missus, alios iam congregatos pugnando vicit. ex his multi occisi, multi capti. alios verberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant: alios dominis restituit. Consules in prouincias profecti sunt. Marcellum Boiorum ingressum fines, fatigato per diem totum milite via facienda, castra in tumulo quodam ponentem, Corolamus, regulus Boiorū cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occidit. & illustres viri aliquot in illo tumultuario prelio ceciderunt: inter quos præfecti sociûm T. Sēpronius Gracchus, M. Iunius Syllanus: & tribuni militū de legione secunda, A. Ogulnius. & P. Claudius. castra tamen ab Romanis impigrè permunita, retētaq;, cùm hostes a prospera pugna nequicquam oppugnassent. Statiuis deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit, dum & saucios

Quintius et decem legati Romani, legationes regum & gentium audiunt.

Cn. Cornelius legatus suadet Philippo, vt legatos Romam mittat.

Cornelij & Aetolorū colloquium.

Coniuratio seruorum in Hetruria.

Corolamus regulus Boiorū ad tria millia Romanorū occidit.

curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boij, vt est gens minimè ad moræ F
Marcellus Gallorũ supra quadraginta millia cecidit, eorum castra diripuit, & Comum expugnauit.
tędium patiens, in castella sua vicosq; dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto in agrum Comensem, vbi Insubres Comensibus ad arma excitis castra habebant, ducit. legiones in ipso itinere prælium committunt. & primò adeò acriter inuaserunt, vt antesignanos impulerint. quod vbi animaduertit, veritus ne moti semel pellerentur, cohortem Marsorũ opposuit: & equitum Latinorum omnes turmas in hostem emisit. quorum cùm primus secundusq; impetus retudisset inferentem se ferociter hostem, confirmata & reliqua acies Romana restitit primò, deinde signa acriter intulit. nec vltrà sustinuerunt certamen Galli, quin terga verterent, atq; effusè fugerent. In eo prælio supra quadraginta millia hominũ cæsa, Valerius Antias scribit: & quingenta septem signa militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos G
torques multos, ex quibus vnum magni põderis Claudius in Capitolio Ioui donum in æde positum scribit. Castra eo die Gallorum expugnata, direptaq;: & Comum oppidum intra dies paucos captum. Castella inde duodetriginta ad consulem defecerunt. Id quoq; inter scriptores ambigitur, vtrum in Boios prius, an Insubres consul exercitum induxerit, aduersamq; prospera pugna obliterauerit: an victoria ad Comum parta, deformata clade in Boijs accepta sit. Sub hæc tam varia fortuna gesta, L. Furius Purpureo alter consul per tribum Sappiniam in Boios venit. Iam castro Mutilo appropinquabat, cùm veritus ne intercluderetur simul a Boijs Liguribusq;, eadem via qua adduxerat, reduxit, & magno circuitu per aperta, eaq; tuta loca ad collegam peruenit. Dein iunctis exercitibus primùm Boiorum agrum vsq; ad Felsinam oppi- H
Boij ferè omnes in deditionem veniunt.
dum populantes peragrauerunt. Ea vrbs cæteraq; castella, & Boij ferè omnes, præter iuuentutem, quæ prædandi causa in armis erat, (tunc in deuias syluas recesserat) in deditionem venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boij negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur, improuiso aggressuros se rati, per occultos saltus secuti sunt. quos non adepti, Pado repente nauibus traiecto, Leuos Libuosq; cùm peruastassent, redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agresti præda in agmen incidunt Romanum. Celerius prælium acriusq; commissum, quàm si tempore locoq; ad certamen destinatis, præparatis animis concurrissent. Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet, apparuit. nã ita cædis magis quàm victoriæ auidi pugnarunt Romani, vt vix nuntium cladis hosti relinquerent. Ob eas I
res gestas, consulum literis Romam allatis, supplicatio in triduum decreta est. Breui post Marcellus Romam venit, triumphusq; ei magno consensu patrum est decretus.
Marcellus de Insubribus & Comensibus triumphat.
Triumphauit in magistratu de Insubribus, Comensibusq;. Boiorum triumphi spem collegæ reliquit: quia ipsi propriè aduersa pugna in ea gente euenerat, collegæ secunda. Multa spolia hostium captiuis carpentis traducta: multa militaria signa lata,* æris trecenta viginti millia, *argenti bigati ducenta triginta quatuor millia. in pedites singulos dati* octingenti æris: triplex equiti, centurioniq;. Eodem anno Antiochus rex cùm hybernasset Ephesi, omnes Asiæ ciuitates in antiquam imperij formulam redigere est conatus: reliquas quidem, aut quia locis planis positæ erant, aut quia parum mœnibus armisq; ac iuuentuti fidebant, haud difficulter iugũ accepturas. Smyr K
Antiochus Smyrnam & Lampsacũ oppugnari iubet.
na & Lampsacus libertatem vsurpabant, periculumq; erat, ne si concessum his foret, quos metuebat, Smyrnam in Æolide Ioniaq;, Lampsacum in Hellesponto, aliæ vrbes sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnam obsidendam misit: & quæ Abidi copiæ erant præsidio tantum modico relicto, duci ad Lampsacum oppugnandum iussit. nec vi tantum terrebat: sed per legatos leniter alloquendo, castigandoq; temeritatem & pertinaciam, spem conabatur facere, breui quæ peterent habituros. & tum satis & ipsis & omnibus alijs apparere, ab rege impetratam eos libertatem, non per occasionem raptam habere. Aduersus quæ respondebant, nihil neque mirari, neque succensere Antiochum debere, si spem libertatis differri non satis æquo animo paterentur. Ipse initio Veris nauibus ab Epheso profectus, Hellespontum

petit.

* Val. 3020. co.
* Va. 23400. co.
* Alias octogeni, qui faciunt 36. soli. cum 10. denarijs Turo.

A petit.terreſtres copias ab Abydo traijcit Cherſoneſi vrbem:terreſtri naualem exercitum iunxit.& quia clauſerant portas,circundedit mœnia armatis.& iam opera admouenti,deditio eſt facta.Idem metus tum incolẽtes alias Cherſoneſi vrbes in deditionem dedit.Lyſimachiam inde omnibus ſimul naualibus terreſtribusq; copijs venit. quam cùm deſertam ac ſtratam propè ruinis inueniſſet, (cęperant autem,direptamq; incenderant Thraces paucis antè annis) cupido eũ reſtituendi nobilem vrbẽ, & loco ſitã opportuno,cępit. itaq; omni cura ſimul eſt aggreſſus & tecta murosq; reſtituere, & partim redimere ſeruientes Lyſimachienſes, partim fuga ſparſos per Helleſpontum Cherſoneſumq; conquirere,contrahereq;:partim nouos colonos, ſpe commodorum propoſita,aſſcribere,& omni modo frequentare.ſimul vt Thracum ſummo- *Antiochus Lyſimachiam diratã reſtituit.*

B ueretur metus,ipſe parte dimidia terreſtrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ eſt profectus:partem,naualesq; ſocios omnes reliquit in operibus reficiendæ vrbis.Sub hoc tempus & L.Cornelius,miſſus ab ſenatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumq; reges certamina,Selymbriæ ſubſtitit: & decem legatorum P. Lentulus à Bargyllis,P.Villius & L.Terentius à Thaſſo Lyſimachiam petierunt. eodem & à Selymbria L.Cornelius, & ex Thracia poſt paucos dies Antiochus cõuenerunt.Primus congreſſus cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & hoſpitalis fuit. vt de mandatis ſtatuq; præſenti Aſiæ agi cœptum eſt,animi exaſperati ſunt. Romani omnia acta eius,ex quo tempore è Syria claſſe ſoluiſſet, diſplicere ſenatui non diſſimulabant,reſtituiq; Ptolemæo ciuitates omnes, quæ ditionis eius fuiſſent, æquum *Antiochi & legatorũ Romanorum conuentus.*

C cenſebant.nam quod ad eas ciuitates attineret, quas à Philippo poſſeſſas Antiochus per occaſionem,auerſo Philippo in Romanum bellum intercepiſſet, id verò ferendum non eſſe, Romanos per tot annos terra mariq; tanta pericula ac labores exhauſiſſe,Antiochum belli præmia habere. Sed vt in Aſiam aduentus eius diſſimulari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinens, potuerit: quòd iam etiam in Europam omnibus naualibus terreſtribusq; copijs tranſierit, quantum à bello aperto Romanis abeſſe?illum quidem etiam ſi in Italiam traijciat,negaturum. Ad ea rex, Satis iam antè videre ſe,Romanos inquirere,quid regi Antiocho faciendum : at quouſq; terra mariq; progrediendum fuerit ipſis,non cogitare. Aſiã nihil ad populum Romanum *Antiochi ad legatos Romanos reſponſio.*

D pertinere: nec magis illis inquirendum eſſe, quid Antiochus in Aſia, quàm Antiocho,quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad Ptolemæum attineat, cui ademptas ciuitates querantur:ſibi cum Ptolemæo & amicitiam eſſe: & id agere ſe, vt breui etiam affinitas iungatur.Nec ex Philippi quidem aduerſa fortuna ſpolia vlla ſe, petiſſe:aut aduerſus Romanos in Europam traieciſſe*fuerit, quo victo omnia, quæ illius fuiſſent, iure belli Seleuci facta ſint: exiſtimare ſuæ ditionis eſſe.occupatis maioribus ſuis rerum aliarum alia cura, primò quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippus vſurpando aliena poſſediſſe:ſicut quædam ex proxima Thracia, quæ indubitatè Lyſimachi fuerint. ad ea facienda in antiquũ veniſſe: & Lyſimachiam deletam

E Thracum impetu de integro condere,vt Seleucus filius eam ſedem regni habeat. His diſceptationibus per dies aliquot habitis, rumor ſine vllo ſatis certo authore allatus de morte Ptolemæi regis,vt nullus exitus imponeretur ſermonibus. nam diſſimulabat pars vtraq; ſe audiſſe.& L.Cornelius,cui legatio ad duos reges,Antiochum Ptolemæumq; mandata erat, ſpatium modici temporis ad conueniendum Ptolemæum petebat:vt priuſquã moueretur aliquid in noua poſſeſſione regni, peruenire in Ægyptum,& Antiochus ſuam fore Ægyptum, ſi tum occaſio eſſet, cenſebat. itaq; dimiſſis Romanis, relictoq; Seleuco filio cum terreſtribus copijs ad reſtituendam, vt inſtituerat Lyſimachiam: ipſe omni claſſe nauigans Epheſum, legatis ad Quintium miſſis,qui ad fidem de ſocietate agerent,oram Aſiæ legens,peruenit in Lyciam.Patariſq; cognito viuere Ptolemæum,nauigandi quidem in Ægyptum omiſſum conſilium eſt.Cyprum nihilominus tendẽs, cùm Chelidonium promontorium ſuperaſſet, pauliſper ſeditione remigũ eſt retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem.

Inde profectũ eum ad capita(quę vocant)Sari fluminis,fœda tempestas oborta propè F
cum omniclasse demersit.multę naues eiectæ:multæ ita hausstæ mari,vt nemo in terrã enauerit.magna vis hominũ ibi interijt,non remigũ tantùm,militũq; ignotorum, sed etiam insignium amicorum.Collectis reliquijs naufragij,cùm res non in eo esset, vt Cyprum tentaret,minus opulento agmine quàm profectus erat, Seleuciam redit. ibi subduci nauibus iussis (iam enim hyems instabat) ipse in hyberna Antiochiam

Triumuiri Epulones hoc anno primum facti.

processit.In hoc statu regum erant res. Romæ eo primùm anno triumuiri epulones facti,C.Licinius Lucullus,T.Romuleius qui legem de creandis his tulerat: & P. Porcius Lecca. His triumuiris item,vt pontifici,lege datum togæ prętextæ habendæ ius. Sed magnum certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit quæstoribus vrbanis,Q.Fabio Labeoni,& L.Aurelio. Pecunia opus erat, quod vltimã pensionem pe- G
cuniæ in bellum collatæ persoluere placuerat priuatis.quæstores ab auguribus, pon-

A sacerdotibus stipẽdium exactum.

tificibus,quòd stipendium per bellum non contulissent, petebant. ab sacerdotibus tribuni nequicquam appellati,omniumq; annorum,per quos nõ dederant,exactum est.Eodem anno II.mortui pontifices,nouiq; in eorum locum suffecti. M. Marcellus cos.in locum T.Sempronij Tuditani,qui Pr.in Hispania decesserat: & L.Valerius in locum M.Cornelij Cethegi.Et Q.Fab. Maximus augur mortuus est admodum adolescens,priusquam vllum magistratum caperet:nec eo anno augur in eius locum est suffectus.Comitia inde consularia habita à M.Marcello cos. creati coss. L. Valerius Flaccus,M.Porcius Cato.Prr.inde facti C.Fabricius Luscinus,Cn.Atinius Labeo, C. Manlius Volso,Ap.Claudius Nero, P. Manlius, P.Porcius Lecca. Ædiles curules,M. H
* Vno solido Turonensi. Fuluius Nobilior,& C.Flaminius,tritici decies centum M. *binis æris populo diuiserunt:id C.Flaminij honoris causa,ipsius patrisq;, aduexerant Siculi Romam. Flaminius gratiã eius cõmunicauerat cum collega.Ludi Rom. & apparati magnificè sunt, & ter toti instaurati.Ædiles pleb.Cn.Domitius Ænobarbus, & C.Scribonius curio maximus multos pecuarios ad pop.iudiciũ adduxerunt: tres ex his condemnati sunt. ex eorũ mulctatitia pecunia ædem in insula Fauni fecerũt. Ludi pleb.per biduum instaurati,& epulum fuit ludorũ causa.L.Valerius Flaccus,&M.Porcius,quo die magi-

Prouinciarum sortitio.

stratum inierunt,de prouincijs cùm ad senatum retulissent,patres censuerunt cùm in Hispania tantum gliscceret bellum,vt iam cõsulari & duce & exercitu opus esset, placere,coss.Hispaniã citeriorem & Italiã prouincias aut comparare inter se,aut sortiri, I
vtri Hispania prouincia euenisset, eum duas legiones & quinq; M. socium Latini nominis,& D.equites secũ portare,& naues longas XX. ducere. alter cos. duas legiones scriberet.his Galliã prouinciã obtineri satis esse, fractis proximo anno Insubriũ & Boiorum animis.Cato Hispaniã,Valerius Italiã est sortitus.Prr.deinde prouincias sortiti,C.Fabricius Luscinus vrbanã,C.Atinius Labeo peregrinã,C.Manlius Volso Siciliam,Ap.Claudius Nero Hispaniã vlteriorẽ,P.Porcius Lecca Pisas,vt ab tergo Ligurib⁹ esset,P.Manlius in Hispaniã citeriorẽ adiutor cos.datur. T. Quintio suspectis nõ solùm Antiocho & Ætolis,sed etiã Nabide Lacedęmoniorũ tyranno,prorogatũ in annũ imperiũ est,duas legiones vt haberet.in eas si quid supplemẽti opus esset,coss.scribere & mittere in Macedoniã iussi.Ap.Claudio pręter legionẽ,q̃ Q.Fabius habuerat, K
MM.peditũ & CC.equites nouos cõscribere permissum. Par numerus peditũ equitũq; nouorũ P.Manlio in citeriorem Hispaniã decretus:& legio eadẽ quę fuerat sub Minutio Prr.data.Et P.Porcio Leccę ad Hetruriã circa Pisas CC.peditũ, & L.equites & Gallico exercitu decreti.In Sardinia prorogatũ imperium Sempronio Longo.Prouincijs

Ver sacrum.

ita distributis,coss.priusquã ab vrbe proficiscerentur, ver sacrũ ex pontificũ iussu fecere:quod C.Cornelius Mãmula Pr.vouerat de senatus sententia, populiq; iussu, Cn. Seruilio. C.Flaminio coss. annis post XXI.factũ est, q̃ votum.Per eosdẽ dies C.Claudius Ap.filius,Pulcher,augur in Q.Fabi. Maximi locũ,qui priore anno mortuus erat, lectus inauguratusq; est.Mirãtibus iam vulgo hominibus, q; Hispania mouisset bellum,negligi: literę à Q.Minutio allatę sunt.se ad Turbã oppidũ cum Budare & Besa-

side im-

A ſide imperatoribus Hiſpanis ſignis collatis proſperè pugnaſſe: XII. M. hoſtium cæſa: Budarem imperatorem captum: cæteros fuſos fugatoſq;. His literis lectis, minus terroris ab Hiſpanis erat, vnde ingens bellum expectatum fuerat. Omnes curæ poſt aduentum vtiq; x. legatorum in Antiochum regem conuerſæ. Hi expoſitis prius quæ cum Philippo acta eſſent, & quibus legibus data pax: non minorem belli molem reſtare ab Antiocho docuerunt. Ingenti claſſe, egregio terreſtri exercitu in Europā eum traieciſſe. niſi auertiſſet vana ſpes ex vaniore rumore orta, Ægypti inuadendæ, mox bello Græciam arſuram fuiſſe. neq; enim ne Ætolos quidem quieturos, cùm ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem. hærere & aliud in viſceribus Græciæ ingens malum: Nabin nunc Lacedæmoniorum, mox ſi liceat, vniuerſę Gręcię futurum
B tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrannos æquantem. cui ſi Argos velut arcem Peloponneſo impoſitam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciam fore, pro rege, ſi nihil aliud, longinquo vicinum tyrannum dominū habituram. Hęc cùm iam ab grauibus authorib⁹, tum qui omnia per ſe ipſos explorata referrent, audirent maiores, quod ad Antiochum attineret, maturanda his, cùm rex quacunq; de cauſa in Syriam conceſſiſſet, de tyranno conſultatio viſa eſt. Cùm diu diſceptatum eſſet, vtrum iam cauſæ ſatis videretur, cur decerneretur: an permitterent T. Quintio, quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, faceret quæ è Repub. cenſeret eſſe, permiſerunt: eam rem eſſe rati, quæ maturata dilatáue non tam magni momenti ad ſummam rem P. R. eſſet: magis id-
C animaduertendum eſſe, quid Annibal & Carthaginienſes ſi cum Antiocho ortum foret bellum, acturi eſſent. Aduerſę Annibali factionis homines principib. Romanis, amicis quiſque ſuis, identidem ſcribebant: nuncios literasq; ab Annibale ad Antiochum miſſas, & ab rege ad eum clam legatos veniſſe. vt feras quaſdam nunquàm miteſcere: ſic immitem, implacabilem eius viri animū eſſe. marceſcere otio ſituq; ciuitatem, queri eum, & inertia operis, nec ſine armorum ſonitu excitari poſſe. Hæc probabilia memoria prioris belli, per vnū illum nō magis geſti quàm moti, faciebat. Irritauerat etiam recenti facto multorū potentium animos. Iudicum ordo Carthagine ea tempeſtate dominabatur, eo maximè, quòd ijdem perpetui iudices erant. res, fama, vitaq; omnium in illorum poteſtate erat: qui vnum eius ordinis, idem omneis aduer-
D ſos habebat. nec accuſator apud iudices infenſos deerat. Horum in tam impotenti regno (neq; enim ciuiliter nimijs opib⁹ vtebantur) Pr. factus Annibal vocare ad ſe quæſtorem. Idem pro nihilo habuit. nam & aduerſæ factionis erat: & quia ex quæſtura in iudices, potentiſſimum ordinem referebantur, iam pro futuris mox opib. animos gerebat. Enimuero indignum id ratus Annibal: viatorem ad prehendendū quæſtorem miſit: ſubductumq; in concionem non ipſum magis quàm ordinem iudicum, præ quorum ſuperbia atq; opibus nec leges quicquam eſſent, nec magiſtratus, accuſauit. & vt ſecundis auribus accipi orationem animaduertit, & infimorum quoq; libertati grauem eſſe ſuperbiam eorum: legem extemplò promulgauit, pertulitq;, vt in ſingulos annos iudices legerentur, ne quis biennium continuum iudex eſſet. Cæterum
E quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnæ partis principum offendebat animos. Adiecit aliud, quòd bonopub. ſibi proprias ſimultates irritauit. Vectigalia pub. partim negligentia dilabebātur: partim prædæ ac diuiſui principū quibuſdā & magiſtratib⁹ erant. quin & pecunia, quæ in ſtipendium Romanis ſuo quoq; anno penderetur, deerat: tributumq; graue priuatis imminere videbatur. Annibal poſtquam vectigalia quanta terreſtria maritimaq; eſſent, & in quas res erogarentur, animaduertit, & quid eorū ordinarij Reip. vſus cōſumerent, quantū peculatus auerteret: omnib⁹ reſiduis pecunijs exactis tributo priuatis remiſſo, ſatis locupletē Remp. fore ad vectigal pręſtandū Romanis, pronūciauit in cōcione, & præſtitit promiſſum. Tum verò iſti, quos pauerat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis ereptis, nō furto eorū manibus extorto, infenſi & irati Romanos in Annibalem, & ipſos

Q. Minutius proſperè pugnauit in Hiſpania.

Decem Legati referunt quinam ſit in Græcia ſtatus.

Iudicum ordo Carthagine dominatur.

Annibal ordinem iudicum accuſat.

Annibalis de vectigalibus conſilium multos ſibi infenſos reddidit.

cauſam odij quærentes,inſtigabant. Itaque diu repugnante Scipione Africano, quia F
parum ex P.R. dignitate eſſe ducebat ſubſcribere odijs accuſationibuſq; Annibalis,&
factionibus Carthaginienſium inſerere publicam authoritatem:nec ſatis habere bel-
lo viciſſe Annibalem, niſi velut accuſatores calumniam in eum iurarent, ac nomen
Legati tres à Senatu Carthaginem miſſi. deferrent: tandem peruicerunt, vt legati Carthaginem mitterentur: qui apud ſena-
tum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho rege conſilia belli faciendi inire.
Legati tres miſſi, C.Seruilius, M.Claudius Marcellus, Q.Terentius Culleo.qui cùm
veniſſent,ex conſilio inimicorum Annibalis,quærentibus cauſam aduentus,dici iuſ-
ſerunt: veniſſe ad controuerſias, quæ cum Maſaniſſa rege Numidarum Carthagini-
enſibus eſſent,dirimendas.id creditum vulgo. Annibalem vnum ſe peti ab Romanis
non fallebat, & ita pacem Carthaginienſibus datam eſſe, vt inexpiabile bellum ad- G
uerſus ſe vnum maneret.itaque cedere tempori & fortunæ ſtatuit, & præparatis iam
omnibus antè ad fugam,obuerſatus eo die in foro auertendę ſuſpitionis cauſa,primis
tenebris veſtitu forenſi ad portam cum duobus comitibus ignaris conſilij eſt egreſ-
ſus. Cùm equi quo in loco iuſſi erant præſto fuiſſent, nocte via cita regionem quan-
dam agri Vocani tranſgreſſus, poſtero die mane inter Acyllam & Thapſum ad ſuam
Annibal ex Africa diſcedit. turrim peruenit.ibi eum parata,inſtructaq; remigio excepit nauis.ita Africa Annibal
exceſſit,ſæpius patriæ quàm ſuorum euentus miſeratus. Eo die in Cercinam inſulam
traiecit.vbi cùm in portu naues aliquot Pœni onerarias cum mercibus inueniſſent,&
ad egreſſum eum è naue concurſus ſalutantium eſſet factus:percontantibus,legatum
ſe Tyrum dici iuſſit. veritus tamen ne qua earum nauis nocte profecta Thapſum aut H
Acyllam nunciaret,ſe Cercinę viſum:ſacrificio apparari iuſſo magiſtros nauium mer-
catoresq; inuitari iuſsit: & vela cum antennis ex nauibus corrogari,vt vmbra (etenim
media æſtas fortè erat) cœnantibus in littore fieret. quantum res & tempus patieba-
tur, apparatæ celebratæq; eius diei epulæ ſunt: multoq; vino in ſerum noctis conui-
uium productum. Annibal quum primũ fallendi eos qui in portu erant,tempus ha-
buit,nauem ſoluit.cæteri ſopiti cùm poſtero die tandem ex ſomno pleni crapulę ſur-
rexiſſent,id quod ſerum erat,aliquot horas remis in naues collocandis & aptandis ar-
mamentis abſumpſerunt.Carthagine & multitudinis aſſuetę domum Annibalis fre-
quentare, concurſus ad veſtibulum ædium eſt factus: & vt non comparere eum vul-
gatum eſt, in forum turba conuenit, principem ciuitatis quærentium. & alij fugam I
conſciſſe: (id quod erat) alij fraude Romanorum interfectum, idq; magis ferebant:
variosq; vultus cerneres, vt in ciuitate aliorum alias partes fouentium factionibus.
Romani legati in Carthaginienſi ſenatu de Annibale queruntur. viſum deinde Cercinæ eum,tandem allatum eſt.Romani legati cùm in ſenatu expo-
ſuiſſent, compertum patribus Romanis eſſe, & Philippum regem antè ab Annibale
maximè accenſum, bellum populo Romano feciſſe, & nunc literas nunciosq; ab eo
ad Antiochum regem profectos,haud quieturum antè, quàm bellum toto orbe ter-
rarum conciſſet:ne his debere impunè eſſe,ſi ſatis facere Carthaginienſes populo Ro-
mano vellent: nihil eorum ſua voluntate, nec publico conſilio factum eſſe, Cartha-
Annibal Tyrũ peruenit & ab Antiocho comiter excipitur. ginienſes reſponderunt, quicquid æquum cenſuiſſent Romani, facturos eſſe. An-
nibal proſpero curſu Tyrum peruenit: exceptusq; à conditoribus Carthaginis vt alia K
patria vir tam clarus omni genere honorum,paucos moratus dies Antiochiam naui-
gat.ibi profectum iam regem cùm audiſſet, filium eius ſolenne ludorũ ad Daphnem
celebrantem conueniſſet: comiter ab eo exceptus, nullam moram nauigandi fecit.
Epheſi regem eſt cõſecutus,fluctuantem adhuc animo,incertumq; de Romano bel-
lo.ſed haud paruum momentum animo eius ad moliendum aduentus Annibalis fe-
cit. Ætolorum quoq; eodem tempore alienati ab ſocietate Romana animi
ſunt: quorum legatos Pharſalum & Leucadem,& quaſdam
alias ciuitates ex primo fœdere petentes,ſena-
tus ad Quintium reiecit.

EPITO-

A

EPITOME LIBRI XXXIIII.

EX Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima cõtentione abrogata eſt: cùm Porcius Cato author fuiſſet, ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniam profectus bello, quod Emporijs orſus eſt, citeriorem Hiſpaniam pacauit. T. Quintius Flamininus bellum aduerſus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem proſperè geſtum, data ijs pace, qualem ipſe voluit: liberatisq; Argis, qui ſub ditione tyranni erant, ſiniuit. Senatus tunc primùm ſecretus à populo ludos ſpectauit. vt id fieret, Sex. Aelius Patus, & L. Cornelius Cethegus cenſores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ plures deductæ ſunt. M. Porcius Cato de Hiſpania triumphauit. Res præterea aduerſus Boios & Inſubres Gallos fœliciter geſtæ referuntur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem, & Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum, vicerat, Græciamq; omnem liberauerat, ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginienſium nunciauerunt, Annibalem qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. tentauerat autem Annibal per Ariſtonem Tyrium, ſine literis Carthaginem miſſum, ad rebellandum Pœnos concitare.

B

INTER bellorum magnorum, aut vixdum finitorum, aut imminentium curas, interceſſit res parua dictu, ſed quę ſtudijs in magnum certamen exceſſerit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis, ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio coss. in medio ardore Punici belli: ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet: neu veſtimento verſicolori veteretur: neu iuncto vehiculo in vrbe oppidóue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa veheretur. M. & P. Iunij Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur: nec eam ſe abrogari paſſuros aiebant. Ad ſuadendum diſſuadendumq; multi nobiles prodibant.

Lex Oppiã de cultu matronarum.

C Capitolium turba hominum fauentium aduerſantiumq; legi complebatur. matronæ nulla nec authoritate, nec verecundia, nec imperio virorum, contineri limine poterant: omnes vias vrbis, aditusq; in forum obſidebant, viros deſcendentes ad forum orantes, vt florente Repub. creſcente indies priuata omnium fortuna, matronis quo-

D

E

que priſtinum ornatum reddi paterentur. augebatur hæc frequentia mulierũ indies: nam etiam ex oppidis conciliabulisq; conueniebant. iam & conſules prætoresq;, & alios magiſtratꝰ adire & rogare audebant. cæterùm minimè exorabilem alterum vtiq; conſulem M. Portium Catonem habebant, qui pro lege, ne abrogaretur, ita diſſeruit: Si in ſua quiſq; noſtrûm matrefamiliâs Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus. nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam & fictam rem du-

M. Portij Catonis oratio pro Oppia lege.

rem ducebam, esse, virorum omne genus in aliqua insula cõiuratione muliebri à stirpe sublatum esse. Ab nullo genere non ęquè summum periculum est, si cœtus & concilia, & secretas consultationes esse sinas. Atq; ego vix statuere apud animum meum possum, vtrum peior ipsa res, an peiore exemplo agatur. quorũ alterum ad nos coss. reliquosq; magistratus, alterum ad vos Quirites magis pertinet. nam vtrum è Republica sit, nec ne, id quod ad vos fertur, vestra existimatio est, qui in suffragium ituri estis. Hæc consternatio muliebris, siue sua sponte, siue authoribus vobis M. Fundani & L. Valeri facta est, haud dubiè ad culpam magistratuum pertinens, nescio vobis tribuni, an coss. magis sit deformis. vobis, si fœminas ad concitandas tribunitias seditiones iam adduxistis: nobis, si vt plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendæ sunt. Equidem non sine rubore quodam paulo antè per medium agmen mulierum in forum perueni. quod nisi me verecundia singularum magis maiestatis & pudoris, quàm vniuersarum tenuisset, ne compellatæ à consule viderentur, dixissem: qui hic mos est in publicum procurrendi & obsidendi vias, & viros alienos appellandi? istud ipsum suos quæq; domi rogare non potuistis? an blandiores in publico quàm in priuato, & alienis quàm vestris estis? quanquam ne domi quidem vos, si suis iuris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hic rogarentur abrogarentúrue curare decuit. Maiores nostri nullam ne priuatam quidem rem agere fœminas sine authore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum. nos (si dijs placet) iam etiam Rempub. capessere eas patimur, & foro quoq;, & concionibus & comitijs immiscери. quid enim nunc aliud per vias & compita faciunt, quàm quòd aliæ rogationes tribunorum plebis suadent, aliæ legem abrogandam censent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali, & sperate ipsas modum licentię facturas, nisi vos faciatis. Minimum horum est, quæ iniquo animo fœminæ sibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur. omnium rerum libertatem, imò licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. quid enim si hoc expugnauerint, non tentabunt? Recensete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores nostri, per quæq; subiecerint viris: quibus omnibus constrictas vix tamen continere potestis. quid si capere singula & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? extemplò simul pares esse cœperint, superiores erũt. At Hercule ne quid nouum in eas rogetur, recusant, non ius, sed iniuriam deprecantur. imò vt quam accepistis, iussistis suffragijs vestris legem, quam vsu tot annorum & experiendo comprobastis, hanc vt abrogetis: id est, vt vnam tollendo legem cæteras infirmetis. Nulla lex satis commoda omnibus est. id modò quæritur, si maiori parti, & in summam prodest. si quod cuiquam priuatim officiet ius, id destruet ac demolietur: quid attinebit vniuersos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo tamen audire quid sit, propter quod matronæ consternatæ procurrant in publicum: ac vix foro se & concione abstineant. vt captiui ab Annibale redimantur, parentes, viri, liberi, fratres earum? procul abest, absitq; semper talis fortuna Reipub. sed tamen cùm fuit, negastis hoc pijs precibus earum. At non pietas, nec solicitudo pro suis, sed religio congregauit eas. matrem Idæam Pessinunte ex Phrygia venientem accepturæ sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? vt auro & purpura fulgeamus, inquiunt, vt carpentis festis profestisq; diebus velut triumphantes de lege victa & abrogata, & captis & ereptis suffragijs vestris per vrbem vectemur: ne vllus modus sumptibus nec luxuriæ sit. Sæpe me querentem de fœminarum, sæpe de virorum, nec de priuatorum modò, sed etiam magistratuum sumptibus audistis: diuersisq; duobus vitijs, auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ pestes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego quo melior lætiorq; indies fortuna Reipublicæ est, quo magis imperium crescit: & iam in Græciam Asiamq; transcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo, ne illę magis res nos cęperint, quam nos illas. Infesta, mihi credite, signa

Auaritia & luxuria pestes rerũpublicarum.

ab Syra-

A ab Syracusis, illata sunt huic vrbi. iam nimis multos audio Corinthi & Athenarũ ornamenta laudanteis, miranteisq;, & antè fixa fictilia deorum Romanorum rideteis. ego hos malo propitios deos, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modò, sed etiam mulierum animos donis tentauit. nondum lex Oppia ad coercendã luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. quam causam fuisse censetis? eadem fuit, quę maiorib⁹ nostris, nihil de hac re lege sanciendi. nulla erat luxuria quę coerceretur. Sicut antè morbos necesse est cognitos esse, quàm remedia eorũ: sic cupiditates prius natæ sunt quàm leges, quæ ijs modum facerent. Quid legem Liciniam excitauit de *Cupiditates prius natæ, quàm leges.*

L. iugeribus, nisi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cinciam de donis &
B muneribus, nisi quia vectigalis iam & stipendiaria plebs esse senatui cœperat? Itaque minimè mirum est, nec Oppiam, nec aliam vllam tum legem desideratam esse, quæ modum sumptibus mulierum faceret, cùm aurum & purpuram data & oblata vltrò non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret, stantes in publico inuenisset quæ acciperent. Atq; ego nõ nullarum cupiditatum ne causam quidem aut rationem inire possum. nam vt quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris: aut indignationis habeat: sic æquato omnium cultu, quid vnaquæq; vestrũm veretur, ne in se conspiciatur? Pessim⁹ quidẽ pudor est vel parsimonię, vel paupertatis: sed vtrunq; lex vobis demit, cùm id quod habere nõ licet, nõ habetis. Hanc, inquit, ipsam exæquationem non fero, illa locuples, cur non insignis auro &
C purpura conspicior? cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet? vt quod habere non possunt, habituræ, si liceret, fuisse videantur? Vultis hoc certamen vxorib. vestris inijcere Quirites, vt diuites id habere velint, quod nulla alia possit? pauperes, ne ob hoc ipsum contẽnantur, supra vires se extendant? Ne simul pudere, quod nõ oportet, cęperit: quod oportet, nõ pudebit. quę de suo poterit, parabit: quę non poterit, virum rogabit. Miserum illum virum, & qui exoratus & qui nõ exoratus erit, cùm quod ipse nõ dederit, datũ ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant, & quod maius est, legem & suffragia rogant: & à quibusdã impetrant aduersus te & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. simul lex modũ sumptib⁹ vxoris tuæ facere desierit, tu nunquã facies. Nolite eodẽ loco existimare Quirites futurã rem, quo fuit, antequàm lex de hoc
D ferretur. & hominẽ improbũ nõ accusari tutius est, quàm absolui: & luxuria nõ mota tolerabilior esset, quàm erit nũc ipsis vinculis: sicut fera bestia, irritata, deinde emissa. Ego nullo modo abrogandã legem Oppiam censeo. vos quod faxitis, deos omnes fortunare velim. Post hęc tribuni quoq; plebis, qui se intercessuros professi erãt, cùm pauca in eandẽ sententiam adiecissent: tum L. Valerius prorogatiõe ab se promulgata ita disseruit. Si priuati tantũmodo ad suadendũ dissuadendumq; id quod à nobis rogatur, processissent, ego quoq; cùm satis dictum pro vtraq; parte existimarem, tacitus suffragia vestra expectassem. nunc cùm vir grauissimus cos. M. Portius non authoritate solùm, quæ tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiam longa & accurata in[illegible]tatus sit rogationem nostram, necesse est paucis respondere, qui tamẽ plura ver-
E [illegible] in castigandis matronis, quàm in rogatione nostra dissuadenda consumpsit: & quidem vt in dubio poneret, vtrũ id quod reprehenderet, matronę sua sponte, an nobis authoribus fecissent: rem defendam, non nos: in quos iecit magis hæc cos. verbotenus, quàm vt re insimularet. Cœtum & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellauit, quod matronæ in publico vos rogassent, vt legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace & florente ac beata Rep. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ causa conquirantur, & hæc & alia esse scio: & M. Catonẽ oratorem non solùm grauem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, cùm ingenio sit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerunt, quòd frequentes in causa ad se pertinente in pub. processerunt? nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? tuas aduersus te origines reuoluam, accipe quoties id fecerint, & quidem

L. Valerij tribuni plebis pro abrogãda Oppia lege oratio.

semper

ſemper bono publico. Iam à principio regnante Romulo, cùm Capitolio ab Sabinis F
capto medio in foro ſignis collatis dimicaretur, nónne intercurſu matronarum inter
acies duas prælium ſedatum eſt? Quid regibus exactis, cùm Coriolano Martio duce
legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent, nónne id agmen, quo
obruta hæc vrbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis, aurum, quo vrbs
redempta eſt, nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proxi-
mo bello (ne antiqua repetam) nónne & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ
adiuuerunt ærarium? & cùm dij quoq; noui ad opem ferendam dubijs rebus accer-
ſerentur, matronæ vniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendam.
Diſſimiles, inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cauſas æquare propoſitum eſt. nihil noui fa-
ctum purgare ſatis eſt. Cæterum quod in reb⁹ ad omnes pariter viros fœminasq; per- G
tinentibus feciſſe eas nemo miratus eſt, in cauſa propriè ad ipſas pertinente miramur
feciſſe? quid autem fecerunt? ſuperbas medius fidius aures habemus, ſi cùm domini
ſeruorum non faſtidiant preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio
nunc ad id de quo agitur, in quo duplex conſulis oratio fuit. nam & legem vllam om-
nino abrogari eſt indignatus: & eam prę cipuè legem, quæ luxuriæ muliebris coercen
dę cauſa lata eſſet. & illa cõmunis pro legib⁹ viſa conſularis oratio eſt, & hæc aduerſus
luxuriam ſeueriſſimis moribus conueniebant. Itaq; periculum eſt, niſi quid in vtraq;
vani ſit, docuerimus, ne quis error vobis offundatur. Ego enim, quemadmodũ ex his
legibus, quę non in tempus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternũ latę ſunt,
nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut vſus coarguit, aut ſtatus aliquis Reip. H
inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges, mortales (vt ita dicam) &
temporib. ipſis mutabiles eſſe video. quæ in pace latæ ſunt, plerunq; bellum abrogat.
quę in bello, pax: vt in nauis adminiſtratione alia in ſecũda, alia in aduerſa tempeſtate
vſui ſunt. Hęc cùm ita natura diſtincta ſint, ex vtro tandem genere ea lex eſſe videtur,
quam abrogamus? an vetus regia lex, ſimul cum ipſa vrbe nata? an (quod ſecundũ eſt)
à decemuiris ad cõdenda iura creatis in XII. tabulis ſcripta? ſine qua cum maiores no-
ſtri non exiſtimarint matronale decus ſeruari poſſe: nobis quoq; verendũ ſit, ne cum
ea pudorem ſanctitatemq; fœminarum abrogemus? Quis igitur neſcit, nouam iſtam
legem eſſe, Q. Fabio, T. Sempronio conſulibus XX. annis antè latam? ſine qua cùm per
tot annos matronæ optimis morib. vixerint, quod tandem ne abrogata ea effundan- I D
tur ad luxuriam, periculum eſt? nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, vt finiret libidinem mu-
liebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. cur ſi autem lata, ipſum indicauit
tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Ca-
puam habebat: ad vrbem Rom. admoturus exercitum videbatur: defecerãt ſocij, non
milites in ſupplementum, non ſocios nauales ad claſſem tuendam, non pecuniam in
ærario habebamus: ſerui, quibus arma darentur, ita vt pretium pro ijs bello profecto
dominis ſolueretur, emebantur: in eandem diem frumentum & cętera quę belli vſus
poſtulabant, præbenda publicani ſe conducturos profeſſi erant. ſeruos ad remum,
numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentũ om-
ne, à ſenatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ & pupilli pe- K E
cunias ſuas in ærarium deferebant. cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo
ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu
matronæ occupatæ erant, vt ad eam coercendam lex Oppia deſiderata ſit: cùm quia
Cereris ſacrificium lugentibus omnibus matronis intermiſſum erat, ſenatus finiri
luctum triginta diebus iuſſit. Cui nõ apparet, ob inopiam & miſeriam ciuitatis, quia
omnium priuatorum pecuniæ in vſum publicum vertendæ erant: iſtam legem ſcri-
ptam, tandiu manſuram, quandiu cauſa ſcribendæ legis manſiſſet? nam ſi quæ tunc
temporis cauſa aut decreuit ſenatus, aut populus iuſſit, in perpetuum ſeruari oportet,
cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui, qui
militent, non emuntur? cur priuati non damus remiges, ſicut tunc dedimus? Omnes

alij or-

A alij ordines,omnes homines mutationem in meliorem ſtatum Reipublicæ ſentient, ad coniuges tantum noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Purpura viri vtemur,prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotijs: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur, magiſtratibus in colonijs municipijsq;,hic Romæ infimo genere magiſtris vicorum,togę prętextæ habendæ ius permittemus:nec id vt viui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam vt cum eo crementur mortui: fœminis duntaxat purpuræ vſu interdicemus? & cùm tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti, matremfamilias tuam purpureum amiculum habere non ſines?&equus tuus ſpecioſius inſtratus erit,quàm vxor veſtita?Sed in purpura,quę teritur,abſumitur,iniuſtam quidem,ſed aliquam tamen cauſam tenacitatis video:in auro vero,in quo pręter ma-
B nus pretium nihil intertrimenti fit,quæ malignitas eſt? præſidium potius in eo eſt,& ad publicos & ad priuatos vſus,ſicuti experti eſtis.Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, quando nulla haberet,eſſe aiebat. At Hercule vniuerſis dolor & indignatio eſt. cùm ſociorum Latini nominis vxoribus videnteа conceſſa ornamenta, quæ ſibi adempta ſint:cùm inſignes eas eſſe auro & purpura,cùm illas vehi per vrbem,ſe pedibus ſequi,tanquam in illarum ciuitatibus, non in ſua imperium ſit. Virorũ hoc animos vulnerare poſſet:quid mulierculariũ cenſetis,quas etiam parua mouent? Nõ magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triumphi, nec inſignia, nec dona aut ſpolia bellica his contingere poſſunt, munditiæ & ornatus, & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt: his gaudent & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellarunt maiores noſtri. *Mundus muliebris.*
C Quid aliud in luctu,quàm purpuram atq; aurum deponunt?quid cùm eluxerunt,ſumunt? quid in gratulationib⁹ ſupplicationibuſq;,niſi excellentiorem ornatum adijciunt?Scilicet ſi legem Oppiam abrogaueritis,non veſtri arbitrij erit, ſi quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat.minus filiæ, vxores, ſororis etiam quibuſdam in manu erunt.Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruit⁹ muliebris. & ipſę libertatem, quam viduitas & orbitas facit,deteſtantur.In veſtro arbitrio ſuum ornatum,quàm in legis, malunt eſſe.& vos in manu & tutela,nõ in ſeruitio debetis habere eas: & malle patres vos,aut viros,quàm dominos dici.Inuidioſis nominibus vtebatur modò cos.ſeditionem muliebrẽ & ſeceſſionem appellando. id enim periculum eſt, ne Sacrũ montem, ſicũt quondã irata plebs,aut Auentinũ capiant. Patiendũ huic infirmitati eſt, quod-
D cunq; vos cenſueritis.quo plus poteſtis,eo moderatius imperio vti debetis.Hæc cùm contra legem, proq; lege dicta eſſent, aliquanto maior frequentia mulierum poſtero die ſeſe in publicum effudit: vnoq; agmine omnes Brutorum ianuas obſederunt, qui collegarum rogationi intercedebant:nec antè abſtiterunt,quàm remiſſa interceſſio à tribunis eſt. Nulla deinde dubitatio fuit,quin omnes trib⁹ legẽ abrogarent: annis xx. pòſt abrogata eſt,quàm lata.M.Portius cos.poſteaquam abrogata eſt Oppia lex,ex- *Oppia lex abrogatur.*
templò xxv.nauibus longis,quarum v. ſociorum erant, ad Lunæ portum profectus, *M.Portius Cato in Hiſpaniam traijcit.*
eodem exercitu conuenire iuſſo, & edicto per oram maritimam miſſo nauib⁹ omnis generis contractis,à Luna proficiſcens edixit,vt ad portumPyrenęi ſequerentur,inde ſe frequenti claſſe ad hoſtes iturũ.Præteruecti Liguſtinos montes,ſinumq; Gallicum,
E ad diem quam edixerat,conuenerunt. inde Rhodã ventum: & præſidium Hiſpanorum,quod in caſtello erat, vi deiectum. ab Rhoda ſecundo vento Emporias peruentum.ibi copiæ omnes præter ſocios nauales, in terram expoſitæ. Iam tunc Emporiæ *Emporiæ.*
duo oppida erant muro diuiſa.vnum Græci habebant à Phocæa, vnde &Maſſilienſes oriundi: alterum Hiſpani. ſed Græcum oppidum in mare expoſitum, totum orbem muri minus quadringentos paſſus patentẽ habebat: Hiſpanis retractior à mari trium millium paſſuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuoCęſare poſt deuictos Pompeij liberos adiecti.nunc in corpus vnum confuſi omnes: Hiſpanis prius, poſtremo & Gręcis in ciuitatem Romanam aſcitis. Miraretur quis,cum cerneret aperto mari ab altera parte,ab alteraHiſpanis,tam ferę & bellicoſę genti obiectos,quæ res eos tutaretur.diſciplina erat cuſtos infirmitatis,quam inter validiores *Diſciplina cuſtos infirmitatis.*

optimè timor contineret. Partem muri versam in agros egregiè munitam habebant, v- F
na tantùm ibi eam regionem porta imposita: cuius assiduus custos semper aliquis ex magistratibus erat. nocte pars tertia ciuium in muris excubabat, neq; moris tantum aut legis causa, sed quanta si hostis ad portas esset, obseruabãt vigilias, & circumibant cura. Hispanum neminem in vrbem recipiebant, ne ipsi quidem temerè vrbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hispanorum oppidum versa nunquam nisi frequentes, pars tertia ferè, cuius proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebãtur. causa exeundi hæc erat: commercio eorum Hispani imprudentes maris gaudebant: mercariq; & ipsi ea quę externa nauibus inueherentur, & agrorum exhibere fructus volebant. huius mutui vsus desiderium vt Hispania vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quòd sub vmbra Romanæ amicitiæ latebant, G
quam sicut minoribus viribus, quàm Massilienses, ita pari colebant fide. tunc quoq; consulem exercitumq; comiter ac benignè acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, vbi & quantæ hostium copiæ essent, vt ne mora quidem segnis esset, omne id tempus exercendis militibus consumpsit. Id erat fortè tempus anni, vt frumentum in areis Hispani haberent. itaq; redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis: Bellum, inquit, seipsum alet. profectus ab Emporijs, agros hostium vrit, vastatq;: omnia fuga & terrore complet. Eodem tempore M. Heluio decedenti ex vlteriore Hispania cum præsidio sex millium dato ab Ap. Claudio prætore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi occurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse Valerius scribit, duodecim millia ex ijs cæsa, oppidum Iliturgi rece- H
ptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Heluius peruenit. & quia tuta iam ab hostibus regio erat, præsidio in vlteriorem Hispaniam remisso, Romam est profectus, & ob rem feliciter gestam ouans vrbem est ingressus. Argenti infecti tulit in ærarium* quatuordecim millia pondo septingẽta triginta duo: & signati* bigatorum XVII. millia XXIII. & Oscensis argenti CXX. millia CCCCXXXVIII. Causa triumphi negandi senatui fuit, quòd alieno auspicio, & in aliena prouincia, pugnasset. Cæterùm biennio pòst redierat, cùm prouincia successori Q. Minutio tradita, annum insequentem retentus ibi longo & graui morbo fuisset. itaque duobus modò mensibus antè Heluius ouans vrbem est ingressus, quàm successor eius Q. Minutius tri-
umpharet. Hic quoq; tulit* argenti pondo triginta quatuor millia octingenta: * bi- I
gatorum LXXVIII. millia, & Oscensis argenti* CCLXXVIII. millia. In Hispania interim consul haud procul Emporijs castra habebat. eò legati tres ab Ilergetum regulo Biistage, in quibus vnus filius erat, venerunt, querentes castella sua oppugnari, nec spem vllam esse resistendi, nisi præsidio Romanus miles esset. quinque millia militum satis esse: nec hostes, si tanta manus veniisset, mansuros. Ad ea consul, moueri quidem se vel periculo eorum vel metu dicere: sed sibi nequaquam tantum copiarum esse, vt cùm magna vis hostium haud procul absit, cum qua mox signis collatis dimicandum sibi indies expectet, diuidendo exercitum, minuere tutò vires posset. Legati vbi hæc audiuerunt, flentes ad genua consulis prouoluuntur. Orant, ne se in rebus tam trepidis deserat. quò enim se, repulsos ab Romanis, ituros? nullos se so- K
cios, nihil vsquã in terris aliud spei habere. potuisse se extra id periculum esse, si decedere fide, si coniurare cũ cęteris voluissent. nullis minis, nullis terriculis se motos, sperantes satis opis & auxilij sibi in Romanis esse. id si nullum sit, si sibi à cõsule negetur, deos hominesq; se testes facere, inuitos & coactos se, ne eadẽ quę Saguntini passi sunt patiantur, defecturos: & cum cæteris, potius Hispanis, quàm solos perituros esse. Et illo quidem die sic sine responso dimissi. Consulem nocte quæ insecuta est, anceps cura agitare. nolle deserere socios, nolle minuere exercitum, quòd aut moram sibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre posset. stat sententia, non minuere copias, ne quid interim hostes inferant ignominiæ, socijs spem pro re ostendendam censet. Sæpè vana pro veris, maximè in bello valuisse: & credentem se aliquid auxilij habere,

Hispanorũ duodecim millia cæsa.

*Val. 348000. coron.
*Val. 7800. co.
*Val. 278000. coronat. sed numerus hoc loco suspectus est. Crescit enim in immensum.

Ilergetum legati ad Catonem Cos. missi.

A habere,perinde atq; haberet,ipſa fiducia & ſperando atq; audendo ſeruarum.Poſtero die legatis reſpondit, quanquam vereatur ne ſuas vires, alijs eas commodando minuat,tamen illorum ſe temporis ac periculi magis quàm ſui rationem habere. denunciari militum parti tertiæ ex omnib⁹ cohortibus iubet, vt cibum quem in naues imponant,maturè coquant: nauesq; in diem tertium expediri iuſſit. duos ex legatis Biliſtagi atq; Ilergetib⁹ nunciare ea iubet:filium reguli comiter habendo,& muneribus apud ſe retinet. Legati non antè profecti, quàm impoſitos in naues milites viderunt: id pro haud dubio iam nunciantes, non ſuos modò, ſed etiam hoſtes fama Romani auxilij aduentantis impleuerunt. Conſul vbi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt,reuocari ex nauibus milites iubet.ipſe cùm iam id tempus anni appeteret,quo ge-
B ri res poſſent, caſtra hyberna mille paſſuum ab Emporijs poſuit. inde per occaſiones nunc hac parte, nunc illa, modico præſidio caſtris relicto, prædatum milites in hoſtium agros educebat. Nocte fermè proficiſcebantur,vt & quam longiſſimè à caſtris procederent, & inopinantes opprimerent. & exercebat ea res nouos milites, & hoſtium magna vis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta caſtellorum audebant. Vbi ſatis admodum & ſuorum & hoſtium animos eſt expertus, conuocari tribunos præfectoſq; & equites omnes & centuriones iuſſit. Tempus,inquit, quod ſæ- *Catonis ad Tribunos & præfectos oratio.*
pè optaſtis,venit:quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi.adhuc prædonum magis quàm bellantium militaſtis more, nunc iuſta pugna hoſtes cum hoſtibus conſeretis manus. non agros inde populari, ſed vrbium opes haurire licebit.
C Patres noſtri, cùm in Hiſpania Carthaginienſium & imperatores ibi & exercitus eſſent, ipſi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in fœdere voluerunt,vt imperij ſui Iberus fluuius eſſet finis.nũc cùm duo prætores cum cos. cum tres exercitus Romani Hiſpaniam obtineant: Carthaginienſium iam propè x.annis nemo in his prouincijs ſit, imperium nobis citra Iberum amiſſum eſt. hoc armis & virtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temerè, quàm conſtanter bellantem, iugum quo ſe exuit accipere rurſus cogatis. In hunc modum maximè adhortatus,pronunciat,ſe nocte ad caſtra hoſtium ducturum. ita ad corpora curanda dimiſſi. Media nocte cùm auſpicio operam dediſſet, profectus, vt locum quem vellet,priuſquàm hoſtes ſentirent,caperet,præter caſtra hoſtium circunducit,
D & prima luce acie inſtructa ſub ipſum vallum tres cohortes mittit.Mirantes barbari à *Cato Hiſpanos adoritur.*
tergo apparuiſſe Rom.diſcurrere ipſi ad arma.interim cos.apud ſuos: Nuſquam,niſi in virtute ſpes eſt milites,inquit: & ego ſedulò,ne eſſet feci.inter caſtra noſtra & nos, medij hoſtes,ab tergo hoſtium ager eſt.quod pulcherrimum, idem tutiſſimũ eſt, in virtute ſpem poſitam habere. Sub hęc cohortes recipi iubet,vt barbaros ſimulatione fugæ eliceret. Id quod crediderat, euenit. pertimuiſſe & cedere rati Romanos, porta erumpunt: & quantum inter caſtra ſua & hoſtium aciem relictum erat loci, armatis complent.Dum trepidant acie inſtruenda,cos.iam paratis ordinatisq; omnibus.incompoſitos aggreditur.equites primos ab vtroq; cornu in pugnã induxit.ſed in dextro extemplò pulſi,cedẽtesq; trepidi,etiam pediti terrorem intulere. Quod vbi vidit
E cos.duas cohortes delectas ab dextro latere hoſtium circumduci iubet:& ab tergo ſe oſtendere,prius quàm concurrerent peditum acies.Is terror obiectus hoſti,rem metu Rom.equitum inclinatam æquauit.tamen adeò turbati erant dexterę alæ equites, peditesq;,vt quoſdam cos. manu ipſe reprehenderit, & aduerſos in hoſtem verterit. ita & quandiu miſſilib⁹ pugnatum eſt,anceps pugna erat & iam ab dextra parte,vnde terror & fuga cęperat, ęgrè Romanus reſiſtebat.à ſiniſtro cornu,& ab frõte vrgebantur barbari:& cohortes ab tergo inſtantes pauidi reſpiciebãt.Vt emiſſis ſoliferreis falaricisq; gladios ſtrinxerunt, tum velut redintegrata eſt pugna. nõ cęcis ictib⁹ procul ex improuiſo vulnerabantur:ſed pede collato,tota in virtute ac virib⁹ ſpes erat. Feſſos iam ſuos cos.ex ſecunda acie ſubſidiarijs cohortib⁹ in pugnã inductis,accendit:noua acies facta, integri recentibus telis fatigatos adorti hoſtes, primùm acri impetu velut

cuneo perculerunt:deinde diſſipatos in fugam auerterũt: effuſoq; per agros curſu,ca- F
Hiſpani in fugam vertuntur. ſtra repetebantur. Vbi omnia fuga completa vidit Cato,ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſubſidio poſita erat,equo reuehitur: & ſigna præ ſe ferri, plenoq; gradu ad caſtra hoſtium oppugnanda ſuccedere iubet. ſi quis extra ordinem auidius procurrit, & ipſe interequitans ſparo percutit, & tribunos centurionesq; caſtigare iubet. Iam caſtra hoſtium oppugnabantur: ſaxisq; & ſudibus & omni genere telorũ ſummouebantur à vallo Romani. vbi recens admota legio eſt, tum & oppugnantibus animus creuit, & infenſius hoſtes pro vallo pugnabant. c o s. omnia oculis perluſtrat:vt quà minima vi reſiſtatur,ea parte irrumpat. ad ſiniſtram portam infrequẽtes videt: eò ſecundæ legionis principes haſtatosq; inducit. Nõ ſuſtinuit impetum eorũ ſtatio,quæ portæ oppoſita erat. & cęteri poſteaquã intra vallum hoſtesvident,ipſis caſtris exuti, G
ſigna armaq; abijciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arcto hærentes. ſe-
Hiſpanorũ caſtra diripiuntur. Catonis laus. cundani terga hoſtium cædũt,cæteri caſtra diripiunt. Valerius Antias ſupra LX. millia hoſtium cęſa eo die ſcribit,Cato ipſe haud ſanè detrectator laudũ ſuarum,multos cęſos ait,numerũ non ſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſe putatur.vnum, quòd circumducto exercitu,procul nauib⁹ ſuis caſtrisq;,vbi ſpem niſi in virtute haberẽt,inter medios hoſteis prælium cõmiſit.alterum,quòd cohortes ab tergo hoſtibus obiecit. tertium,quòd ſecundã legionẽ,cęteris omnib⁹ effuſis ad ſequendos hoſteis pleno gradu ſub ſignis compoſitam,inſtructamq; ſubire ad portam caſtrorum iuſſit. Nihil deinde à victoria ceſſatum:cùm receptui ſigno dato ſuos ſpolijs onuſtos in caſtra reduxiſſet,paucis horis noctis ad quietem datis,ad prædandũ in agros duxit.effuſius,vt ſparſis hoſtib⁹ fuga,prædati ſunt.quæ res non minus,quàm pugna pridie aduerſa Empo- H
Hiſpanorum plerique in deditionem accepti. ritanos,Hiſpanos,accolasq;eorum in deditionem compulit.multi & aliarum ciuitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt ſe. quos omnes appellatos benignè,vinoq; & cibo curatos,domos dimiſit.Confeſtim inde caſtra mouit.& quacunq; incedebat agmen,legati dedẽtium ciuitates ſuas occurrebant. & cùm Tarraconem venit, iam omnis cis Iberũ Hiſpania perdomita erat, captiuiq; & Romani & ſociũm ac Latini nominis varijs caſibus in Hiſpania oppreſsi,domum c o s. à barbaris reducebantur. Fama deinde vulgatur, c o s. in Turdetaniam exercitum ducturum:& ad deuios mõtanos profecturum etiam falſo perlatum eſt. Ad hunc vanum, & ſine authore vl- I
lo rumorem Pergiſtanorum ciuitatis ſeptem caſtella defecerunt.eos deducto exercitu cos. ſine memorando prælio in poteſtatem redegit. Haud ita multo pòſt ijdem, regreſſo Tarraconem c o s. priuſquam inde quoquã procederet,defecerunt. Iterum ſubacti:ſed non eadem venia victis fuit. ſub corona venière omnes, ne ſæpius pacem ſolicitarent.Interim P.Manlius Pr.exercitu vetere à Q.Minutio,cui ſucceſſerat,accepto,adiuncto & Ap. Claudij Neronis ex vlteriore Hiſpania vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiſcitur.Omnium Hiſpanorum maximè imbelles habenturTurdetani.freti tamen multitudine ſua,obuiam ierunt agmini Romano. Eques immiſſus turbauit extemplò aciem eorum.pedeſtre prælium nullius fermè certaminis fuit. milites veteres periti hoſtium belliq;,haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen ea
pugna debellatum eſt. decem millia Celtiberum mercede Turdetani conducunt, a- K
lienisq; armis parabant bellum.Cos.interim rebellioneBergiſtanorum ictus,cęteras
Hiſpani armis exuti mortem ſibi conſciuerunt. quoq; ciuitates ratus per occaſionẽ idem facturas, arma omnib⁹ cis Iberum Hiſpanis ademit.quàm rem adeò ægrè paſsi,vt multi mortem ſibimetipſi conſciſcerent: ferox gens nullam vitam rati ſine armis eſſe.Quod vbi cos. renunciatum eſt,ſenatores omnium ciuitatum ad ſe vocari iuſsit.atq; ijs,Non noſtra,inquit,magis, quàm veſtra refert,vos non rebellare.ſiquidem id maioreHiſpanorũ malo,quàm exercitusRomani labore ſemper adhuc factũ eſt. id vt ne fiat, vno modo arbitror caueri poſſe,ſi effectũ erit ne poſsitis rebellare.volo id quàm molliſsimavia cõſequi.vos quoq; in ea re conſilio meo adiuuate.nullum libẽtius ſequar, quàm quod voſmetipſi attuleritis. Tacentibus,ſpatium ſe ad deliberandum dierum paucorũ dare dixit. cùm reuocati ſecundo

quoq;

A quoq; consilio tacuissent, vno die muris omnium dirutis, ad eos qui nondum parebant, profectus, vt in quanq; regionem venerat, omnes, qui circà incolebant, populos in deditionem accepit. Segesticam tantum, grauem atque opulentam ciuitatem, vineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in subigendis hostibus, quàm qui primi venerant in Hispaniam: quòd ad illos tædio imperij Carthaginiensium Hispani deficiebant, huic ex vsurpata libertate in seruitutem velut asserendi erant, & ita mota omnia accepit, vt alij in armis essent, alij obsidione ad defectionem cogerentur: nec, nisi in tempore subuentum foret, vltrà sustentaturi fuerint. Sed in cos. ea vis animi atq; ingenij fuit, vt omnia maxima minimaq; per se adiret atq; ageret: nec cogitaret modò imperaretq;, quæ in rem essent, sed pleraq; ipse per se transi-
B gere: nec in quenquam omnium grauius seueriusq;, quàm in semetipsum imperium exerceret: parsimonia & vigilijs & labore cum vltimis militũ certaret: nec quicquam in exercitu suo præcipui, præter honorem atque imperium haberet. Difficilius bellum in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi mercede excili ab hostibus, sicut antè dictum est, faciebant. itaque eò cos. accersitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eò venit, (castra separatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turdetanis extemplò leuia prælia incursantes in stationes eorum Romani facere: semperq; victores ex quamuis temerè cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire cos. atq; ijs trium conditionum electionem ferre iubet. primam, si transire ad Romanos velint, & duplex stipendium accipere, quàm quantum à Turdeta-
C nis pepigissent. alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quòd hostibus se Romanorum iunxissent. tertiam, si vtique bellum placeat, diem locumq; constituant, vbi secum armis decernant. A Celtiberis dies ad consultandum petita. concilium immistis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam potuit. Cùm incertum, bellum an pax cum Celtiberis esset, commeatus tamẽ haud secus quàm in pace, ex agris castellisq; hostium Romani portabant: dein sæpè munimenta eorum, velut communi pacto commercio priuatis inducijs ingredientes. cos. vbi hostes ad pugnam elicere nequit, primùm prædatum sub signis aliquot expeditas cohortes in agrũ integræ regionis ducit: deinde audito, Saguntię Celtiberûm omnes sarcinas impedimentaq; relicta, eò pergit ducere ad op-
D pugnandum. Posteaquam nulla mouentur re, persoluto stipendio nõ suis modò, sed etiam prætoris militibus, relictoq; omni exercitu in castris prætorianis, ipse cum septem cohortibus ad Iberum est regressus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cæpit, defecêre ad eum Sedetani, Ausetani, Suessetani. Lacedanos, deuia & sylvestrem gentem, cùm insita feritas continebat in armis: tum conscientia, dum cos. exercitusq; Turdulo bello est occupatus, depopulatorum subitis incursionibus sociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum cos. ducit non Romanas modò cohortes, sed iuuentutem etiam merito infensorum ijs sociorum. Oppidum longum, in latitudinem haud quaquam tantundem patens habebant. quadringentos inde fermè passus constituit signa. ibi delectarum cohortium stationem relinquens, præcepit eis, ne se
E ex eo loco ante mouerent, quàm ipse ad eos veniisset. cæteras copias ad vlteriorem partem vrbis circunducit. maximum ex omnibus auxilijs numerum Suessetanæ iuuentutis habebat, eos ad murum oppugnandum subire iubet. Quorum vbi arma signaq; Lacetani cognouere, memores, quàm sæpè in agro eorum impunè persultassent, quoties ipsos signis collatis fudissent, fugassentq;, patefacta repentè porta, vniuersi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedum impetũ Suessetani tulere. quod posteaquam sicut futurum ratus erat, consul fieri etiam vidit, equo citato subter murum hostium ad cohortes aduehitur: atque eas arreptas, effusis omnibus ad sequendos Suessetanos, qua silentium ac solitudo erat, in vrbem inducit: priusq; omnia cepit, quàm se reciperent Lacetani. mox ipsos nihil præter arma habentes in deditionem accepit. Confestim inde victor ad Vergium castrum ducit. Receptaculum id

Cato muros vrbiũ Hispaniæ diruit.

Catoni quanta fuerit in domanda Hispania difficultas.

In Turdetaniam ducit exercitum Cato à prætore accersitus.

Lacetanos Cato oppugnat.

Lacetanorum vrbs capitur.

maximè prædonum erat: & inde incursiones in agros pacatos prouincię eius fiebant. F
Vergium oppugnatur à Catone. Transfugit inde ad consulem princeps Vergestanus: & purgare se ac populares cœpit. non esse in manu ipsis Remp. prædones receptos totum suæ potestatis id castrum fecisse. c o s. eum domum redire, conficta aliqua probabili cur abfuisset causa iussit. cùm se muros subisse cerneret, intentosq; prædones ad tuenda mœnia esse: tũ vti cum suæ factionis hominib⁹ meminisset arcem occupare. Id vti præceperat, factum. repentè anceps terror, hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumuasit. Huius potitus loci cos. eos qui arcem tenuerant, liberos esse cum cognatis, suaq; habere iussit: Vergestanos cæteros quæstori vt venderet imperauit: de prędonibus supplicium sumpsit. Pacata prouincia, vectigalia magna instituit ex ferrarijs argentarijsq;, quibus tum institutis locupletior indies prouincia fuit. Ob has res gestas G
Supplicatio in triduum decreta, ob res in Hispania feliciter gestas. in Hispania supplicationem in triduum patres decreuerunt. Eadẽ æstate alter cos. L. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum manu propter Litaniam syluam signis collatis secundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum cæsa traduntur. cæteri omisso bello in vicos suos atq; agros dilapsi. cos. reliquum æstatis circa Padum Placentiæ & Cremonę exercitũ habuit, restituitq; quę in ijs oppidis bello diruta fuerant. Cùm hic status rerũ in Italia Hispaniaq; esset, T. Quintio in Græcia ita hybernis actis, vt exceptis Ætolis, quib⁹ nec pro spe victoriæ præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, vniuersa Gręcia simul pacis libertatisq; perfruens bonis egregiè statu suo gauderet: nec magis in bello virtutem Romani ducis, quàm in victoria temperantiam iustitiamq; & moderationem miraretur: senatusconsultum, quo bellum aduersus Nabin H
Quintij ad sociarum in Græcia ciuitatum legatos oratio. Lacedæmonium decretum erat, affertur. Quo lecto Quintius, cõuentu Corinthum omnium sociarum ciuitatum legationib⁹ in diem certam edicto, vbi frequentes vndiq; principes conuenerunt, ita vt ne Ætoli quidem abessent, tali oratione est vsus. Bellum aduersus Philippum non magis cõmuni animo consilioq; Romani & Græci gesserunt, quàm vtriq; suas causas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienses hostes eorũ iuuando, nunc hîc socijs nostris oppugnandis violauerat: & in vos talis fuit, vt nobis, etiamsi nostrarũ obliuisceremur iniuriarũ, vestrę iniuriæ satis digna causa belli fuerint. Hodierna consultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad vos, vtrum Argos, sicut scitis ipsi, ab Nabide occupatos pati velitis sub ditione eius esse: an æquum censeatis nobilissimam vetustissimamq; ciuitatem in I
media Græcia sitam repeti in libertatem, & eodem statu, quo cęteras vrbes Peloponnesi & Græciæ esse. Hæc consultatio, vt videtis, tota de re pertinente ad vos est: Romanos nihil contingit, nisi quatenus liberatæ Græciæ vnius ciuitatis seruitus non plenam, nec integram gloriam esse finit. Cæterùm si vos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, ne serpat latius contagio eius mali: nos æqui boniq; facimus. de hac re vos consulo, staturus eo quod plures censueritis. Post orationem Romani imperatoris percenseri aliorum sententiæ cœptæ sunt. Cùm legatus Athenienſium quantum poterat gratijs agendis Romanorum in Græciam merita extulisset, imploratos auxilium aduersus Philippum tulisse opem: non rogatos vltro aduersus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusq; esset hæc tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantium, cùm fateri potius præteritorum gratiam deberent, apparebat inceſſi Ætolos. Igitur Alexander princeps
Alexandri Aetolorum principis oratio. gentis inuectus primùm in Athenienses, qui libertatis quondam duces & authores, assentationis propriæ gratia communem causam proderent: questus deinde Achæos Philippi quondam milites, postremùm ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corinthum recepisse, & id agere, vt Argos habeant: Ætolos primos hostes Philippi, semper socios Romanorum, pactos in fœdere suas vrbes agrosq; fore deuicto Philippo: fraudari Echino & Pharsalo: insimulauit fraudis Romanos, quòd vano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & Demetriadem præsidijs tenerent: qui Philippo cunctanti deducere inde præsidia obijcere semper soliti sunt, nunquam, donec Demetrias

Chal-

A Chalcisq; & Corinthus tenerentur, liberam Græciam fore: poſtremò, manendi in Græcia, retinendiq; exercitus Argos & Nabin cauſam facerent. Deportarent legiones in Italiam: Ætolos polliceri, aut conditionibus & voluntate ſua Nabin præſidium Argis deducturum: aut vi atq; armis coacturos in poteſtate conſentientis Græcię eſſe. Hac vaniloquentia primum Ariſtænum prætorem Achæorum excitauit. Ne iſtuc, inquit, Iupiter Opt. Max. ſiuerit, Iunoq; regina: cuius in tutela Argi ſunt, vt illa ciuitas inter tyrannum Lacedæmonium & latrones Ætolos præmium ſit poſita in eo diſcrimine, vt miſerius à nobis recipiatur, quàm ab illo capta eſt. Mare interiectum ab iſtis prædonibus non tuetur nos T. Quinti. quid, ſi in media Peloponneſo arcem ſibi fecerint, futurum nobis eſt? Linguam tantum Græcorum habent, ſicut ſpeciem
B hominum, moribus ritibusq; efferacioribus quàm vlli barbari, imò quàm rapaciſſ. belluę vtuntur. Itaq; vos rogamus Romani, vt & ab Nabide Argos recuperetis: & ita res Græcię conſtituatis, vt à latrocinio quoq; Ætolorum ſatis pacata hæc relinquatis. Romanus cunctis vndiq; increpantibus Ætolos, reſponſurum ſe fuiſſe ijs dixit, niſi ita infenſos omneis in eos videret, vt ſedandi potius, quàm irritandi eſſent. contentum itaq; opinione ea, quæ de Romanis Ætolisq; eſſet, referre ſe dixit: quid de Nabidis bello placeret, niſi redderet Achæis Argos. Cùm omnes bellum decreſſent, auxilia vt pro viribus ſuis quæq; ciuitates mitterent, eſt hortatus. Ad Ætolos legatum etiam miſit, magis vt nudaret animos, id quod euenit, quàm ſpe impetrari poſſe. Tribunis militũ vt exercitum ab Elatia accerſerent, imperauit. Per eoſdem dies & Antiochi
C legatis de ſocietate agentibus reſpondit, nihil ſe abſentibus decem legatis ſententiæ habere, Romã eundum ad ſenatũ ijs eſſe. Ipſe copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit. atq; ei circa Cleonas Ariſtęnus Pr. cum x. millibus Achæorum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus poſuerunt caſtra. Poſtero die in campum Argiuorũ deſcenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum caſtris capiunt. Præfectus præſidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & vxoris eius frater: qui ſub aduentum Romanorũ, & vtraſq; arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quę aut opportuna, aut ſuſpecta erãt, validis præſidijs firmauit. ſed inter agenda hæc pauorem iniectum aduentu Romanorum diſſimulare haudquaquam poterat: & ad externum terrorem inteſtina etiam ſeditio acceſſit. Damocles erat Argiuus,
D adoleſcens maioris animi, quàm conſilij: qui primò, iureiurando interpoſito, de prę- ſidio expellendo cum idoneis collocutus, dum vires adijcere coniurationi ſtudet, incautior fidei æſtimator fuit. colloquentem eum cum ſuis ſatelles à præfecto miſſus cùm accerſeret, ſenſit proditũ conſiliũ eſſe: hortatusq; coniuratos qui aderant, vt potius quàm extorti morerentur, arma ſecũ caperent: atq; ita cũ paucis in forum ire pergit, clamitans, vt qui ſaluam Remp. vellent, authorẽ & ducem ſe libertatis ſequerentur. Haud ſanè mouit quenquam, quia nihil vſquam ſpei propinquę, nedum ſatis firmi præſidij cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonij circumuentum cum ſuis interfecerunt. comprehenſi deinde quidam & alij: ex ijs occiſi plures, pauci in cuſtodiam coniecti. multi proxima nocte funibus per murum demiſſi ad Romanos
E transfugerunt. Quintius affirmantibus ijs, ſi ad portas Romanus exercitus fuiſſet, non ſine effectu futurum eum motum fuiſſe: & ſi propius caſtra admouerentur, non quieturos Argiuos: miſit expeditos pedites equitesq;, qui circa Cylarabin (gymnaſium id eſt minus trecentos paſſus ab vrbe) cum erumpentibus à porta Lacedæmonijs prælium cõmiſerunt, atq; eos haud magno certamine compulerunt in vrbẽ. & caſtra eo ipſo loco, vbi pugnatũ erat, imperator Romanus poſuit. Diẽ inde vnũ in ſpeculis fuit, ſi quid noui motus oriretur. poſteaquã oppreſſam metu ciuitatem vidit, aduocat concilium de oppugnandis Argis. Omnium principum Græcię, præter Ariſtænum, eadem ſententia erat, cùm cauſa belli nõ alia eſſet, inde potiſſimum ordiendum bellum. Quintio id nequaquam placebat, ſed Ariſtęnũ contra omnium conſenſum diſſerentem cum haud dubia approbatione audiuit. & ipſe adiecit, cùm pro Argiuis ad-

Ariſtæni Achæorũ prætoris oratio.

Quintius Argos oppugnat.

Damocles cũ paucis coniurat.

uersus tyrannum bellum susceptum sit, quid minus conueniens esse, quàm omisso F
hoste Argos oppugnari? se verò caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum.
Et dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit. quod maturi erat circa,
demessum & conuectum est. viride, ne hostes mox haberēt, protritum & corruptum.
castra deinde mouit, & Parthenio monte superato, præter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. ibi, priusquam hostium intraret agrum, sociorum auxilia expectauit. Venerunt Macedones à Philippo mille quingenti, & Thessalorum equites XL. nec iam auxilia, quorum affatim erat, sed commeatus finitimis vrbibus imperati morabantur Romanum. Nauales quoq; magnæ copiæ conueniebant. iam ab Leucade L. Quintius cum XL. nauibus venerat: iam Rhodiæ x. & octo tectæ naues: iam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum x. tectis nauibus, triginta lembis, mistisq; alijs G
minoris formę nauigijs. ipsorum quoq; Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum iniuria pulsi, spe recuperandæ patriæ in castra Romana conuenerant. Multi autem erant iam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alij ab alijs pulsi. princeps erat exulum Agesipolis, cuius iure gentis regnum Lacedæmone erat: pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomēis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Cùm terra mariq; tantùm belli circumstaret tyrannum, & propè nulla spes esset vires suas hostiumq; æstimanti, nō tamen omisit bellum: sed & à Creta mille delectos iuuentutis eorum exciuit, cùm mille iam haberet: & tria millia mercenariorum militum, x. millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit: & fossa valloq; vrbem communiuit, & ne quid intestini motus oriretur, metu H
& acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam vt saluum vellent tyrannum, sperare non poterat, cùm suspectos quosdam ciuium haberet: eductis in campum omnibus copijs, (Dromon ipsi vocant) positis armis ad concionem vocari iussit Lacedęmonios, atq; eorum concioni satellites armatos circumdedit. & pauca præfatus, cur sibi omnia timenti cauentiq; ignoscendum in tali tempore foret: & ipsorum referre, si quos suspectos status præsens rerum faceret, prohiberi potius ne quid moliri possint, quàm puniri molientes. itaq; quosdam se in custodia habiturum, donec ea quæ instet tempestas prætereat. hostibus repulsis, à quibus, si modò proditio intestina satis caueatur, minus periculi esse, extemplò eos emissurum. Sub hæc citari nomina octoginta fermè principum iuuentutis iussit, atq; eos vt quisq; ad nomen respondeI
rat, in custodiam tradidit: & nocte insequēti omnes interfecit. Ilotarum deinde quidam (hi sunt iam inde antiquitus castellani, agreste genus) transfugere voluisse insimulati, per omnes vicos sub verberibus acti necātur. Hoc terrore obstupuerant multitudinis animi ab omni conatu nouorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie vellet: & vrbem relinquere tam suspensis & incertis omnium animis metuens. Quintius satis iam omnibus paratis profectus ab statiuis, die altero ad Sellasiam super Oenunta fluuium peruenit: quo in loco Antigonus, Macedonum rex, cum Cleomene Lacedęmoniorum tyranno signis collatis dimicasse dicebatur. inde, cùm audisset ascensum difficilis & artæ viæ esse, breui per monteis circuitu præmissis qui munirent viam, lato satis & patenti limite ad EuK
rotam amnem sub ipsis prope fluentē mœnibus, peruenit. vbi castra metantes Rom. Quintiumq; ipsum cum equitibus atq; expeditis prægressum auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum coniecerunt. nihil tale expectantes: quia nemo his obuius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro transierāt. Aliquandiu peditibus equites, equitibus pedites vocātibus, cùm in se cuiq; minimum fiduciæ esset, trepidatum est. tandem signa legionum superuenerunt: & cùm primi agminis cohortes inductæ in prælium essent, qui modo terrori fuerāt, trepidantes in vrbem compulsi sunt. Romani cum tantum à muro recessissent, vt extra ictum teli essent, acie directa paulisper steterunt. Posteaquam nemo hostium contrà exibat, redierunt in castra. Postero die Quintius prope flumen præter vrbē sub ipsas Mænali montis radices ducere copias instructas

Quintius relictis Argis Lacedæmonem pergit oppugnaturus.

Sociorum auxilia ad oppugnandam Lacedæmonem.

Nabidis in apparando contra Romanos bello diligentia.

Auxiliares Nabidis Quintium adoriuntur.

A instructas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra murum instructos paratosq; sub signis habebat mercenarios milites, in quibus omnis fiducia erat, vt ab tergo hostem aggrederetur. posteaquam extremum agmen præterijt, tum ab oppido eodem quo pridie eruperant tumultu, pluribus simul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id quod futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis suorum animis, signa extemplò conuertit, totumq; in hostem agmen circumegit. itaq; velut rectæ acies concurrissent, iustum aliquandiu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt, quæ minus infida ac trepida fuisset, ni Achæi locorum prudentes institissent. hi & cædem ingentem ediderunt, & dispersos passim fuga plerosq; armis exuerunt. Quintius pro-
B pè Amyclas posuit castra. inde cùm perpopulatus omnia circumiecta vrbi frequentis & amœni agri loca esset, nullo iam hostium porta excedente, mouit castra ad flumen Eurotam. inde vallem Taygeto subiectam, agrosq; ad mare pertinentes euastat. Eodem fere tempore L. Quintius maritimæ oræ oppida partim voluntate, partim metu aut vi recepit. certior deinde factus, Gyttheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmonijs receptaculum esse: nec procul à mari castra Romana abesse, omnibus id copijs aggredi constituit. Erat eo tempore valida vrbs & multitudine ciuium incolarũq;, & omni bellico apparatu instructa. In tẽpore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eumenes & classis Rhodiorum superuenerunt. ingens multitudo naualium sociorum è tribus contracta classibus intra paucos dies omnia, quæ ad
C oppugnationem vrbis terra mariq; munitæ facienda opera erant, effecit. Iam testudinibus admotus murus subruebatur: iam arietibus quatiebatur. itaq; vna crebris ictibus euersa est turris: quodq; circa muri erat, casu eius prostratum: & Romani simul à porta, vnde aditus planior erat, vt distenderẽt ab apertiore loco hostes: simul per patefactum ruina iter irrumpere conabantur. nec multũ abfuit, quin quà intenderant, penetrarent. sed tardauit impetum eorum spes obiecta dedendæ vrbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerant vrbi. Dexagoridas miserat nuntium ad legatũ Romanum, traditurũ se vrbem. & cùm ad eam rem tempus & ratio conueniisset, à Gorgopa proditor interficitur: intentiusq; ab vno vrbs de-
Gyttheum oppugnatur à Romanis.

fendebatur. & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus
Gyttheum Quintio traditur.

D delectorum militũ superueniisset. Is cùm supercilio haud procul distantis tumuli ab vrbe instructam aciẽ ostendisset, & ex altera parte L. Quintius ab operibus suis terra mariq; instaret: tum vera desperatio Gorgopã quoq; coegit id consilij, quod in altero morte vindicauerat, capere. & pactus vt abducere inde milites, quos præsidij causa habebat, liceret, tradidit Quintio vrbẽ. Priusquam Gyttheũ traderetur, Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita custodia vrbis Timocrati Pellenẽsi, cũ mille mercenarijs militibus, & duobus millibus Argiuorũ Lacedęmonem ad Nabin venit. Nabis sicut primo aduentu Romanæ classis, & traditione oppidorũ maritimę orę conterritus erat: sic parua spe cùm acquieuisset, Gyttheo ab suis retento: posteaquam id quoq; traditum Romanis audiuit esse: cum ab terra omnibus circa hostibus nihil spei esset:
Nabis per legatos petit, vt cum Quintio colloquatur.

E à mari quoq; toto se intercluſum: cedẽdum fortunæ ratus, caduceatorem primùm in castra misit ad explorandum, si paterentur legatos ad se mitti. qua impetrata re, Pythagoras ad imperatorẽ venit nullis cum alijs mandatis, quàm vt tyranno colloqui cum imperatore liceret. Cõcilio aduocato, cùm omnes dandum colloquiũ censuissent, dies locusq; constituitur. In mediæ regionis tumulos modicis copijs sequentibus cùm venissent, relictis ibi in statione conspecta vtrinq; cohortibus, Nabis cum delectis custodibus corporis, Quintius cum fratre & Eumene rege, & Sosilao Rhodio, & Aristæno Achæorum prætore, tribunisq; militum paucis descendit. Ibi permisso vt seu dicere prius, seu audire mallet, ita cœpit tyrãnus. Si ipse per me T. Quinti,
Nabidis ad Quintium oratio.

vosq; qui adestis, causam excogitare, cur mihi aut indixissetis bellũ, aut inferretis, possem, tacitus euentum fortunę meę expectassem, nunc imperare animo nequiui, quin priusquam

priusquam perirem, cur periturus essem scirem. & hercule si tales essetis, quales esse F
Carthaginiénses fama est, apud quos nihil societatis fides sancti haberet: in me quoq;
vobis quid faceretis minus pensi esse, non mirarer. nunc cùm vos intueor, Romanos
esse video, qui rerum diuinarum fœdera, humanarum fidem socialem sanctissimam
habeatis: cùm me ipse respexi, eum esse spero, cui & publicè, sicut cæteris Lacedæmo-
nijs, vobiscum vetustissimum fœdus sit: & meo nomine priuatim amicitia ac societas
nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam violaui, & euerti, quòd Argiuorum
ciuitatem teneo. Quomodo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem defensio-
nem præbet. nam & ipsis vocantibus ac tradentibus vrbem, eam accepi, non occupa-
ui. & accepi, cùm Philippi partium, nõ in vestra societate esset. Tempus autem eo me
liberat, quòd cùm iam Argos haberem, societas mihi vobiscum conuenit: & vt vobis G
mitterem ad bellum auxilia, non vt Argis præsidium deducerem, pepigistis. At her-
cle in ea controuersia, quæ de Argis est, superior sum, & æquitate rei, quòd non ve-
stram vrbem, sed hostium, quòd volentem, non vi coactam accepi, & vestra confes-
sione, quòd in conditionibus societatis mihi Argos reliquistis. Cæterùm nomen ty-
ranni & facta me premunt, quòd seruos ad libertatem voco, quòd in agros inopem
plebem deduco. De nomine hoc respondere possum: me, qualiscunq; sum, eundem
esse, qui fui cùm tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti. tum me regem appel
lari à vobis memini: nunc tyrannum vocari video. itaq; si ego nomen imperij mutas-
sem, mihi meę inconstantiæ, cùm vos mutetis, vobis vestrę reddenda ratio est. Quod
ad multitudinẽ seruis liberatis auctam, & egentibus diuisum agrum attinet: possum H
quidem & in hoc me iure temporis tutari. iam feceram hæc, qualiacunq; sunt, cum
societatem mecum pepigistis, & auxilia in bello aduersum Philippum accepistis: sed
si nunc ea feci̇ssem, non dico, quid in eo vos læsissem, aut vestram amicitiam viola-
sem: sed illud, me more atq; instituto maiorum feci̇sse. Nolite ad vestras leges atq; in-
stituta exigere ea, quæ Lacedæmone fiunt. nihil comparare singula necesse est. vos à
censu equitem, à censu peditẽ legitis: & paucos excellere opibus, plebem subiectam
esse illis vultis. noster legumlator nõ in paucorum manu Rempub. esse voluit, quem
vos senatum appellatis: nec excellere vnum aut alterum ordinem in ciuitate: sed per
æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit, vt multi essent, qui arma pro patria
ferrent. Pluribus me ipse egisse, quàm pro patriæ sermone breuitatis, fateor. & breui- I
ter peroratum esse potuit: nihil me postea quàm vobiscũ amicitiam instituisse: cur eius
Quintij ad Nabidem responsio. vos pœniteret, commisisse. Ad hæc imperator Romanus: Amicitia & societas nobis
nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedęmoniorum iusto ac legitimo facta est. cuius
ius tyranni quoq;, qui postea per vim tenuerunt Lacedæmone imperium (quia nos
bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex alijs occupauerant) vsurparunt, sicut tu
quoq; hoc Macedonico bello feci̇sti. nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro
libertate Græciæ aduersus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere
amicitiam? & eo tyranno, quàm qui vnquam fuit, sæuissimo & violentissimo in suos?
Nobis verò, etiam si Argos nec cępisses per fraudem, nec teneres, liberantibus om-
nem Græciam, Lacedæmon quoq; vindicanda in antiquam libertatem erat, atq; in K
leges suas: quarum modò, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem feci̇sti. An vt ab
Iasso & Bargyllis præsidia Philippi deducantur, curæ erit nobis: Argos & Lacedæmo-
nem, duas clarissimas vrbes, lumina quõdam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus:
quæ titulum nobis liberatæ Græciæ seruientes deforment? Atenim cum Philippo
Argiui senserunt. Remittimus hoc tibi, ne nostram vicem irascaris. satis compertum
habemus, duorum, aut summum trium in ea re non ciuitatis culpam esse: tam hercle,
quam in te tuoq́; præsidio accersendo accipiendoq́; in arcem, nihil sit publico consi-
lio actum. Thessalos & Phocenses & Locrenses consensu omnium scimus partium
Philippi fuisse. tamen cùm cæteram liberauerimus Græciam, quid tandem censes in
Argiuis, qui insontes publici consilij sint, facturos? Seruorum ad libertatem vocato-
rum, &

A rum,& egentibus hominibus agri diuiſi crimina tibi obijci dicebas:non quidem nec ipſa mediocria.ſed quid iſta ſunt præ ijs quæ à te tuisq; quotidie alia ſuper alia facinora eduntur?exhibe liberam concionem vel Argis,vel Lacedęmone,ſi audire iuuat vera dominationis impotentiſſimæ crimina. Vt omnia alia vetuſtiora omittam, quam cædem Argis Pythagoras iſte gener tuus penè in oculis meis edidit?quã tu ipſe, cùm iam propè in finibus Lacedæmoniorum eſſem? Agedum,quos in concione comprehenſos,omnibus audientibus ciuibus tuis,in cuſtodia te habiturum eſſe pronuntiaſti:iube vinctos produci,vt miſeri parentes,quos falsò lugent, viuere ſciant. At enim vt iam ita ſint hæc,quid ad vos Romani?hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc ijs, qui vt liberare poſſent,mare traiecerunt,terra mariq; geſſerunt bellum? Vos tamen,
B inquis,veſtramq; amicitiam ac ſocietatem propriè non violaui. Quoties vis te id arguam feciſſe?ſed nolo pluribus:ſummam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia violatur?nempe his maximè duabus,ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi cum hoſtibus te coniungas. Vtrunq; à te factum eſt. nam & Meſſenen vno atq; eodem iure fœderis,quo & Lacedæmonem, in amicitiam noſtram acceptam ſocius ipſe ſociam nobis vrbem vi atq; armis cępiſti: & cum Philippo hoſte noſtro non ſocietatem ſolùm,ſed ſi dijs placet,affinitatem etiam per Philoclem præfectum eius pepigiſti: & bellum aduerſum nos gerens,mare circa Maleã infeſtum nauibus piraticis feciſti: & plures propè ciues Romanos,q̃ Philippus,cępiſti atq; occidiſti: tutiorq; Macedoniæ ora,q̃ promontoriũ Maleę cõmeatus ad exercitus noſtros portantibus nauibus fuit.
C Proinde parce ſic fidẽ ac iura ſocietatis iactare: & omiſſa populari oratione, tanquam tyrannus & hoſtis loquere. Sub hęc Ariſtęnus nũc monere Nabin, nunc etiã orare:vt dum liceret, dum occaſio eſſet,ſibi,ac fortunis ſuis cõſuleret.referre deinde nominatim tyrãnos ciuitatũ finitimarũ cœpit: qui depoſito imperio, reſtitutaq; libertate ſuis,non tutã modò,ſed etiam honoratã inter ciues ſenectutem egiſſent. His dictis inuicem,auditisq;,nox propè diremit colloquium. poſtero die Nabis Argis ſe cedere ac deducere præſidium,quando ita Romanis placeret: & captiuos & perfugas redditurum dixit.aliud ſi quid poſtularent,ſcriptũ vt ederent petijt,vt deliberare cum amicis poſſet.Ita & tyranno ad conſultandum tempus datum eſt: & Quintius ſociorũ etiam principibus adhibitis,habuit conſiliũ.Maximæ partis ſententia erat,perſeuerandum
D in bello eſſe,& tollendum tyrannũ: nunquam aliter tutã libertatẽ Græciæ fore.ſatius multo fuiſſe,non moueri bellũ aduerſus eum,q̃ omitti motum. & ipſum velut comprobata dominatione firmiorẽ futurum,authore iniuſti imperij aſſumpto P.R. & exemplo multos in alijs ciuitatibus ad inſidiandũ libertati ciuiũ ſuorum incitaturum. Ipſius imperatoris animus ad pacẽ inclinatior erat. videbat enim, cõpulſo intra mœnia hoſte,nihil pręter obſidionẽ reſtare:eam autem fore diuturnã.non enim Gytheum,quod ipſum tamen traditũ,non expugnatum eſſet: ſed Lacedæmonem validiſſimam vrbem viris armisq; oppugnaturos.vnam ſpem fuiſſe,ſi qua admouentibus exercitum diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari poſſet: cùm ſigna portis propè inferri cernerent,neminem ſe mouiſſe.Adijciebat & cum Antiocho infidam pacem, Villi-
E um legatum inde redeuntem nuntiare,multò maioribus quàm antè,terreſtribus nauálibusq; copijs in Europam eum tranſiſſe.ſi occupaſſet obſidio Lacedæmonis exercitum,quibus alijs copijs aduerſus regem tam validum ac potentem bellum geſturos?Hæc propalam dicebat,illa tacita ſuberat cura,ne nouus conſul Græciam prouinciam ſortiretur:& inchoati belli victoria ſucceſſori tradenda eſſet.Cùm aduerſus tendendo nihil moueret ſocios: ſimulando ſe tranſire in eorum ſententiam, omnes in aſſenſum conſilij ſui traduxit.Benè vertat,inquit,obſideamus Lacedęmonem,quando ita placet.cæterùm cùm res tam lenta, quàm ipſi ſcitis, oppugnatio vrbium ſit: & obſidentibus prius ſæpè quàm obſeſſis tædium afferat: iam nunc hoc ita proponere vos animis oportet, hybernandum circa Lacedæmonis mœnia eſſe, quæ mora ſi laborem tantum, ac periculum haberet, vt & animis & corporibus ad ſuſtinenda

Quintius cum ſocijs de obſidenda Lacedæmone deliberat.

ea parati

ea parati essetis,hortarer vos. nunc impensa quoq; magna eget in opera, in machinationes & tormenta,quibus tanta vrbs oppugnanda est, in commeatus nobis vobisq; in hyemem expediendos.Itaq; ne aut repentè trepidetis,aut rem inchoatam turpiter destituatis,scribendum antè vestris ciuitatibus censeo, explorandumq;, quid quæq; animi,quid virium habeat. Auxiliorum satis superq; habeo. sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus.nihil iam præter nudum solum ager hostium habet:ad hoc hyems accedit,ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primum animos omnium ad respicienda cuiq; domestica mala conuertit:segnitiam, inuidiam & obtrectationem domi manẽtium aduersus militantes:libertatem difficilem ad consensum,inopiam publicam,malignitatem conferendi ex priuato. versis itaq; subitò voluntatibus,facere quod è Repub.populi Romani,sociorumq; esse crederet,imperatori permiserunt.Inde Quintius adhibitis legatis tantùm tribunisq; militum,conditiones,in quas cum tyranno pax fieret,has conscripsit. Sex mensium inducię vt essent Nabidi,Romanisq;, & Eumeni regi, & Rhodijs. Legatos extemplò mitterent Romam,T.Quintius & Nabis,vt pax ex authoritate senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ conditiones pacis editæ Nabidi forent,ea dies vt inducíarum principium esset:& vt ex ea die intra decimum diem ab Argis cæterisq; oppidis, quæ in Argiuorum agris essent,præsidia omnia deducerentur:vacuaq; & libera traderentur Romanis:& ne quod inde mancipium regium,publicúmue aut priuatum educeretur: & si qua antè educta forent,dominis rectè restituerentur.Naues,quas ciuitatibus maritimis ademisset,redderet:néue ipse nauem vllam, præter duos lembos, qui non plus quàm sexdecim remis agerentur,haberet.Perfugas & captiuos omnibus locijs populi Romani ciuitatibus redderet,& Messenijs omnia quæ comparerent,quæq; domini cognoscerent.Exulibus quoq; Lacedæmonijs liberos & coniuges restitueret,quæ earum viros sequi voluissent:inuita ne qua exulis comes esset. Mercenariorum militum Nabidis,qui aut in ciuitates suas,aut ad Romanos transissent, ijs res suæ omnes rectè redderentur.In Creta insula ne quam vrbem haberet: quas habuisset, redderet Romanis,ne quam societatem cum vllo Cretensium,aut quoquam alio institueret, neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus quas ipse restituisset, quæq; se suaq; in fidem ac ditionem populi Romani tradidissent, omnia præsidia deduceret: seq; ipse, suosq; ab his abstineret. Ne quod oppidum, ne quod castellum in suo alienóue agro conderet.Obsides ea ita futura,daret quinq;:quos imperatori Romano placuisset:filium in his suum,& * talenta centum argenti in præsenti,& * quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo.Hæc conscripta, castris propius vrbem motis, Lacedæmonem mittuntur.nec sanè quicquam eorum satis placebat tyranno: nisi quòd præter spem reducendorum exulum mentio nulla facta erat. maximè autem omnium ea res offendebat,quòd & naues & maritimæ ciuitates ademptæ erant. fuerat tamen ei magno fluctui mare,omnem oram à Malea predatorijs nauibus infestam habenti,iuuentutem præterea ciuitatum earum ad supplementum longe optimi generis militum habebat.Has conditiones, quanquam ipse in secreto volutauerat cum amicis,vulgo tamen omnes fama ferebant:vanis,vt ad cæteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regiorum ingenijs. Non tam omnia vniuersi, quàm ea quæ ad quenq; pertinerent,singuli carpebant. qui exulum coniuges in matrimonio habebant,aut ex bonis eorum aliquid possederant,tanquam amissuri,non reddituri,indignabantur.seruis liberatis à tyranno non irrita modò futura libertas,sed multò fœdior quàm fuisset antè,seruitus,redeuntibus in iratorum dominorum potestatem,ante oculos obuersabatur. mercenarij milites & pretia militiæ casura in pace ægrè ferebant,& reditum sibi nullum esse in ciuitates videbant, infensas non tyrannis magis, quàm satellitibus eorum.Hæc inter se primò in circulis ferentes fremere : deinde ad arma subitò discurrerunt.quo tumultu cùm per se satis irritatam multitudinem cerneret tyrannus,concionem aduocari iussit.ibi cùm ea quæ imperarentur à Romanis, exposuissent,

Pacis conditiones cum Nabide.

*Valet 60000. coron.

* Valet 30000. coron.

Pacis conditiones multitudini Lacedæmoniorum non placent.

A expoſuiſſet,& grauiora atq; indigniora quædam falsò affinxiſſet, & ad ſingula nunc ab vniuerſis,nunc à partibus concionis acclamaretur,interrogauit:quid ſe reſpondere ad ea,aut quid facere vellent?propè vna voce omnes,nihil reſpondere, bellum geri iuſſerunt:& pro ſe quiſq;,qualia multitudo ſolet,bonum animũ habere, & benè ſperare iubentes,fortes fortunã adiuuare aiebãt.His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætolosq; adiuturos pronuntiat: & ſibi ad obſidionẽ ſuſtinendã copiarum affatim eſſe.Exciderat pacis mentio ex omniũ animis & in ſtationes nõ vltra quieturi diſcurrunt.Paucorum laceſſentiũ excurſio,& emiſſa iacula extemplò Romanis dubitationem,quin bellandum eſſet,exemerunt.leuia inde prælia per quatriduũ primùm ſine vllo ſatis certo euentu commiſſa. quinto die propè iuſta pugna adeò pauentes in
B oppidum Lacedæmonij compulſi ſunt,vt quidã milites Romani terga fugientiũ cædentes per intermiſſa,vt tunc erant,mœnia vrbẽ intrarint. Et tunc quidem Quintius ſatis eo terrore coercitis excurſionibus hoſtiũ,nihil præter ipſius oppugnationem vrbis ſupereſſe ratus:miſſis qui omnes nauales ſocios à Gyttheo accerſerẽt, ipſe interim cum tribunis militũ ad viſendum vrbis ſitum mœnia circũuehitur. Fuerat quondam ſine muro Sparta.tyranni nuper locis patentibus planisq; obiecerant murum:altiora loca, & difficiliora aditu ſtationibus armatorũ pro munimento obiectis tutabantur. Vbi ſatis omnia inſpexit,corona oppugnandum ratus,omnibus copijs (erant autem Romanorũ ſociorumq;,ſimul peditum equitumq;,ſimul terreſtriumq; ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hominum) vrbem cinxit. Alij ſcalas, alij ignem,
C alij alia quibus non oppugnarent modò,ſed etiam terrerent,portabant.iuſſi clamore ſublato ſubire vndiq; omnes, vt quà primum occurrerent, quáue opem ferrent, ad omnia ſimul pauentes Lacedæmonij ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuiſum,parte vna à Phœbeo,altera à Dictynneo, tertia ab eo loco quẽ Heptagonias appellant (omnia autem hæc aperta ſine muro loca ſunt) aggredi iubet. Cùm tantus vndiq; terror vrbem circunuaſiſſet, primò tyrannus & ad clamores repentinos,& ad nuntios trepidos motus, vt quiſq; maximè laboraret locus, aut ipſe occurrebat,aut aliquos mittebat.deinde circumfuſo vndiq; pauore, ita obtorpuit,vt nec dicere quod in rem eſſet,nec audire poſſet:nec inops modò conſilij, ſed vix mentis compos eſſet. Romanos primò ſuſtinebant: in anguſtijs Lacedæmonij, ternæq;
D acies tempore vno locis diuerſis pugnabãt. deinde creſcente certamine nequaquam erat prælium par.miſſilibus enim Lacedæmonij pugnabant,à quibus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Romanus tuebatur miles, & quod alij vani, alij leues admodum ictus erant.nam propter anguſtias loci,confertamq; turbam non modò ad emittenda cum procurſu,quo plurimum cõcitantur tela, ſpatiũ habebant: ſed ne vt de gradu quidem libero ac ſtabili conarentur. itaq; ex aduerſo miſſa tela nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant.à circũſtantibus ex ſuperioribus locis quidam vulnerati ſunt: mox progreſſos iam etiam ex tectis non tela modò, ſed tegulæ quoq; inopinantes perculerunt.ſublatis deinde ſupra capita ſcutis,continuatisq; ita inter ſe, vt non modò ad cæcos ictus,ſed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam
E eſſet,teſtudine facta ſubibant.& primò anguſtiæ pauliſper ſua hoſtiumq; refertę turba tenuerunt.poſteaquam in patentiorẽ viam vrbis paulatim vrgentes hoſtem proceſſere,non vltra vis eorum atq; impetus ſuſtineri poterant.Cùm terga vertiſſent Lacedæmonij,& effuſa fuga ſuperiora peterent loca:Nabis quidem,vt capta vrbe trepidans,quánam ipſe euaderet,circumſpectabat.Pythagoras cùm ad cætera animo officioq; ducis fungebatur:tum verò vnus ne caperetur vrbs, cauſa fuit. ſuccendi enim ædificiá proxima muro iuſſit,quę cùm momento temporis arſiſſent,vt adiuuantibus ignem,qui alias ad extinguendum opem ferre ſolent, ruere in Romanos tecta: nec tegularum modò fragmenta,ſed etiã ambuſta tigna ad armatos peruenire,& flamma latè fundi,fumus terrorem etiam maiorem quàm periculum facere.Itaq; & qui extra vrbem erant Romanorũ, tum maximè impetus faciẽtes receſſere à muro: & qui iam

Spartæ (quæ de Lacedæmon appellatur) ſitus.

Sparta à Romanis obſidetur.

intrauerant, ne incendio à tergo oriente intercluderentur à ſuis, receperunt ſeſe. & F
Quintius poſteaquã quid rei eſſet, vidit: receptui canere iuſſit. ita iam à capta propè vrbe reuocati, redierunt in caſtra. Quintius plus ex timore hoſtiũ quám ex re ipſa ſpei nactus, per triduum inſequens territauit eos, nunc prælijs laceſſendo, nunc operibus interſepiendo quædam, ne exitus ad fugam eſſet. His comminationibus compulſus tyrannus, Pythagoram rurſus oratorem miſit. quem Quintius primo aſpernatus, excedere caſtris iuſſit: deinde ſuppliciter orantem, aduolutumq; genibus, tandem audiuit. Prima oratio fuit, omnia permittentis arbitrio Rom. dein cùm ea velut vana & ſine effectu nihil proficerent, eò deducta res eſt, vt his conditionibus, quæ ex ſcripto paucis antè diebus editæ erant, induciæ fierent, pecuniæq; & obſides accepti. Dum
Argiui præſidium Lacedæmoniorum expellunt. oppugnatur tyrannus, Argiui nuntijs alijs propè ſuper alios efferẽtibus, tantum non G
iam captam Lacedæmonem eſſe, erecti & ipſi, ſimul eo quòd Pythagoras cum parte validiſſima præſidij exceſſerat, contempta paucitate eorum, qui in arce erant, duce Archippo quodam præſidium expulerunt. Timocratem Pellenenſem, quia clementer præfuerat, viuum fide data emiſerunt. Huic lætitiæ Quintius ſuperuenit, pace data tyranno, dimiſſisq; ab Lacedæmone Eumene & Rhodijs, & L. Quintio fratre ad
Nemea celebrãtur Argis. claſſem. Læta ciuitas celeberrimum feſtorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die ſtata propter belli mala prętermiſſum, in aduentum Romani exercitus ducisq; indixerunt: prefeceruntq; ludis ipſum imperatorem. Multa erant, quę gaudium cumularent. reducti ciues ab Lacedęmone erant, quos nuper Pythagoras, quosq; antè Nabis abduxerant. redierant, qui poſt cõpertam à Pythagora coniurationẽ, & cęde H
iam cœpta effugerãt. libertatem ex longo interuallo, libertatisq; authores Romanos, quibus cauſa belli cum tyranno ipſi fuiſſent, cernebant. teſtata quoq; ipſo Nemeorum die voce præconis libertas eſt Argiuorum. Achæis quantum reſtituti Argi in commune Achaiæ concilium lætitiæ afferebant: tantum ſerua Lacedæmon relicta, & lateri adhærens tyrannus, non ſyncerum gaudium præbebant. Ætoli verò eam rem omnibus concilijs lacerare. Cum Philippo non antè deſitum bellari, quàm omnibus excederet Græciæ vrbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autem legitimum, qui in Romanis fuerat caſtris, cæterosq; nobiliſſimos ciues in exilio victuros. Nabidis dominantis ſatellitem factum populum Rom. Quintius ab Argis Ela-
Spartanũ bellum variè narratur. tiam, vnde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiſcentem bellum geſſiſſe tyrannum tradant, ſed caſtris aduerſus Romana caſtra poſitis: diuq; cunctatum, cùm Ætolorum auxilia expectaſſet, coactum, ad extremum acie confligere, impetu in pabulatores ſuos ab Romanis facto, eo prælio victum, caſtrisq; exutum pacem petiſſe, cùm cecidiſſent quindecim millia militum, capta plùs quatuor millia eſſent. Eodem fere tempore & à T. Quintio de rebus ad Lacedęmonem geſtis, & ab M. Porcio cos. ex Hiſpania literę allatę. vtriuſq; nomine ternos in dies ſupplicatio à ſenatu decreta eſt. L. Valerius cos. cum poſt fuſos circa Litanam ſyluam Boios quieta prouinciam habuiſſet, comitiorũ cauſa Romam redijt: & creauit Coss. P. Cornelium Scipionẽ Africanum iterũ, & T. Sempronium Longum. Horum patres primo anno ſecundi Punici belli Coss. fuerant. Prętoria inde comitia K
habita. Creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelij, Merẽda & Blaſio, & Cn. Domitius Ænobarbus, & Sex. Digitius, & T. Iuuẽcius Talua. Comitijs perfectis Cos. in prouinciam redijt. Nouum ius eo anno à Ferentinatibus tentatũ, vt Latini, qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, ciues Romani eſſent. Puteolos, Salernumq; & Buxentum aſſcripti coloni, qui nomina dederant, cùm ob id ſe pro ciuibus Romanis ferrent, ſenatus iudicauit, non eſſe eos ciues Romanos. Principio anni quo P. Scipio Africanus iterũ, & T. Sẽpronius Longus coss. fuerũt, legati Nabidis tyranni Romam venerunt duo. his extra vrbem in ęde Apollinis ſenatus datus eſt. pax, quæ cum T.
Pacem cum Nabide à Quintio factã Senatus cõfirmat. Quintio conueniſſet, vt rata eſſet petierunt, impetraueruntq;. De prouincijs cùm relatũ eſſet, ſenat⁹ frequens in eam ſententiã ibat: vt, quoniã in Hiſpania & Macedonia

debella-

A debellatum foret, consulibus ambobus Italia prouincia esset. Scipio satis esse Italiæ vnum consulem censebat: alteri decernendam Macedoniam esse. Bellum graue ab Antiocho imminere. iam ipsum sua sponte in Europam transgressum, quid deinde facturum censerent? cùm hinc Ætoli haud dubiè hostes vocarent ad bellum, illinc Annibal Romanis cladibus insignis imperator stimularet? Dum de prouincijs consulum disceptatur, prætores sortiti sunt. Cn. Domitio vrbana iurisdictio, T. Iuuencio peregrina euenit. P. Cornelio Hispania vlterior, Sex Digitio citerior: duobus Cn. Cornelijs, Blasioni Sicilia, Merendæ Sardinia. In Macedoniam nouum exercitum transportari non placuit: eum qui esset ibi, reduci in Italiã à Quintio, ac dimitti, item eum exercitum dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset, consulibus ambobus
B Italiam prouinciã esse, & duas vrbanas eò legiones scribere: vt dimissis, quos senatus censuisset, exercitibus, VIII. omninò Romanæ legiones essent. Ver sacrũ factum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio coss. id cũ P. Licinius pontifex non esse rectè factum collegio primùm, deinde ex authoritate collegij patribus renuntiasset, deintegro faciendum arbitratu pontificum censuerũt, ludosq; magnos, qui vnà voti essent: tanta pecunia, quanta assoleret, faciendos. Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Cal. Martias, & pridie Cal. Maias. P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo coss. Censorũ inde comitia habita sunt. creati censores Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus, principẽ senatus, P. Scipionẽ cos. quem & priores cẽsores legerant, legerunt: treis omninò senatores, neminẽ curuli honore vsum, præterierunt. gratiam
C quoq; ingentem apud eum ordinẽ pepererunt, q; ludis Romanis ædilibus curulibus imperarunt, vt loca senatoria secernerẽt à populo. nã antea in promiscuo spectabant. equitibus quoq; perpaucis adempti equi, nec in vllum ordinem sæuitum. atrium Libertatis, & villa publica ab eisdẽ refecta, amplificataq;. Ver sacrũ, ludiq; votiui, quos vouerat Ser. Sulpitius Galba cos. facti. Cum spectaculo eorum occupati animi omnium essent, Q. Pleminius, qui propter multa in deos hominesq; scèlera Locris admissa, in carcerẽ coniectus fuerat, cõparauerat homines, qui pluribus simul locis vrbis nocte incendia facerent, vt in cõsternata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer posset. ea res indicio conscriorũ palam facta, delataq; ad senatum est. Pleminius in inferiorem demissus carcerẽ est, necatusq; Colonię ciuium Romanorũ eo anno de-
D ductæ sunt Puteolos, Vulturnum, Liternum treceni homines in singulas. Item Salernum, Buxentumq; coloniæ ciuiũ Rom. deductæ sunt. deduxêre triumuiri, T. Sempronius Longus, qui tum cos. erat: M. Seruilius, Q. Minutius Thermus. Ager diuisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item in Agrũ qui Arpinorũ fuerat, coloniam ciuium Romanorum alij triumuiri, D. Iunius Brutus, M. Bæbius Pamphilus, M. Heluius deduxerunt. Tempsam item, & Crotonẽ ciuium Romanorũ coloniæ deductę. Tempsanus ager de Brutijs captus erat. Brutij Græcos expulerant. Crotonẽ Græci habebant, Triumuiri, Cn. Octauius, L. Æmylius Paulus, C. Pletorius Crotonẽ: Temsam L. Cornelius Merula, & C. Salonius deduxerunt. Prodigia quoq; alia visa eo anno
E Romæ sunt, alia nuntiata. in foro & comitio & Capitolio sanguinis guttæ visæ sunt. & terra aliquoties pluit. & caput Vulcani arsit. nuntiatum est, Interamne lac fluxisse: pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso: & in Piceno agro non manus, non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata, & sacrificium nouendiale factum, quòd Adriani nuntiauerant, in agro suo lapidibus pluuisse. In Gallia L. Valerius Flaccus procos. circa Mediolanum cum Gallis, Insubribus & Boijs, qui Dorolaco duce ad concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis collatis depugnauit. x. millia hostium sunt cæsa. Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphauit. tulit in eo triumpho * argenti infecti xxv. millia pondo, * bigati centum viginti tria millia, Oscensis * quingenta quadraginta: * auri pondo mille quadringenta. militib. ex præda diuisit, in singulos * ducenos septuagenos æris, triplex equiti. T. Sempronius cos. in prouinciã profectus, in Boiorum primùm agrum

Prouinciarum sortitio.

Coloniæ ciuium Romanorum deductæ.

Prodigia.

M. Portij Catonis ex Hispania triumphus.

* Cor. 250000.
* Corõ. 12300.
* Coron. 5400.
* Cor. 156800.
* Corõ. 2. cum solid. Turonẽ. 34. vel circiter.

Senatoria loca à reliquis in Romanis ludis secernuntur.

legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum, cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum, castra locis idoneis posuit: vt appareret dimicaturos, si hostis fines intrasset. Consul vbi quantæ copiæ, quanta fiducia esset hosti, sensit: nuntium ad collegam mittit, vt si videretur ei, maturaret venire: se tergiuersando in aduentum eius rem extracturum. Quæ causa Consuli cunctandi, eadem Gallis, præterquam quòd cunctatio hostium animos faciebat: rei maturandæ erat, vt priusquam coniungerentur consulum copiæ, rem transigerent. per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam, si quis contrà egrederetur, tertiò subiere ad vallum, castraq; omni simul parte aggressi sunt. Cos. extemplò arma capere milites iussit. armatos inde paulisper continuit, vt & stolidam fiduciam hosti augeret, & disponeret copias, quibus quæq; portis erumperent. duæ legiones duabus principalibus portis signa efferre iussæ. sed in ipso exitu ita conferti obstitere Galli, vt clauderent viam. Diu in angustijs pugnatum est: nec dextris magis gladijsq; gerebatur res, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi vrgebant: Romani, vt signa foras efferret: Galli, vt aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent. nec antè in hanc aut illam partem moueri acies potuerunt, quàm Q. Victorius primipili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille secundæ legionis (rem in asperis prælijs sæpe tentatam) signa adempta signiferis in hostes iniecerunt. dum repetunt enixè signum, priores secundani se porta eiecêre. Iam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, cùm alius tumultus ad aduersa parte castrorum est exortus. in portam quæstoriam irruperant Galli: resistentesq; pertinacius occiderant L. Posthumium quæstorem, cui Tympano fuit cognomen: & M. Atinium, & P. Sempronium præfectos sociûm, & ducentos fermè milites. Capta ab ea parte castra erant, donec cohors extraordinaria missa à consule ad tuendam quæstoriam portam, & eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & irrumpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinarijs cohortibus porta erupit. ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erant: clamoresq; dissoni ad incertos suorum euentus à præsenti certamine animos pugnantium auertebant. Vsq; ad meridiem æquis viribus, ac propè pari spe pugnatum est. labor & æstus mollia & fluida corpora Gallorum, & minimè patientia sitis, cum decedere pugna coegisset, in paucos restantes impetum Romani fecerunt, fusosq; compulerunt in castra. Signum inde receptui à consule datum est. ad quod pars maior receperunt sese: pars certaminis studio, & spe potiundi castris hostium perstitit ad vallum. eorum paucitate contempta, Galli vniuersi ex castris erumpunt. fusi inde Romani, quæ imperio Cos. noluerant, suo pauore ac terrore castra repetũt. ita varia hinc atq; illinc nunc victoria, nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad vndecim millia, Romanorũ quinq; millia, sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese. Cõsul Placentiã legiones duxit. Scipionem alij coniuncto exercitu cum collega, Boiorum Ligurumq; agros populatum isse, quoad progredi syluæ paludesq; passæ sint, scribunt: alij, nulla memorabili re gesta comitiorum causa redijsse Romam. Eodem hoc anno T. Quintius Elatiæ, quò in hyberna reduxerat copias, totum hyemis tempus iure dicundo consumpsit: mutandisq; ijs, quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitatibus facta erant, cùm suæ factionis hominum vires augendo, ius ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthũ, conuentu edicto, venit. ibi omnium ciuitatũ legationes in concionis modum circũfusas est allocutus, orsus ab inita primùm Romanis amicitia cum Gręcorũ gente, & imperatorũ qui ante se in Macedonia fuissent, suisq; rebus gestis. Omnia cum approbatione ingenti sunt audita, pręterquam cùm ad mentionem Nabidis ventum esset. id minimè conueniens liberanti Græciã videbatur, tyrannũ reliquisse, non suæ solùm patriæ grauem, sed omnibus circa ciuitatibus metuendum, hærentem visceribus nobilisſ. ciuitatis. Nec ignarus huius habitus animorum Quintius, si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset, fatebatur pacis cum tyranno mentionem admittendam

Sempronium consulem Boij adoriuntur.

Gallorum & Romanorum occisorum numerus.

Quintius Romam repetiturus, omnium ciuitatum legationes Corinthum vocatas alloquitur.

A admittendam auribus non fuisse. nunc cùm aliter quàm ruina grauissima ciuitatis opprimi non posset, satius visum esse, tyrannum debilitatum, ac totis propè viribus ad nocendum cuiquã ademptis, relinqui: quàm intermori vehementioribus, quàm quæ pati posset, remedijs ciuitatem sinere, in ipsa vindicta libertatis perituram. Præteritorum commemorationi subiecit: proficisci sibi in Italiam, atq; omnem exercitum deportare, in animo esse. Demetriadis Chalcidisq; præsidia intra decimum diem audituros deducta: Acrocorinthum ipsis extemplò videntibus vacuam Achæis traditurum: vt omnes scirent, vtrum Romanis an Ætolis mentiri mos esset: qui malè commissam libertatẽ populo Romano sermonibus distulerint, & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quic-
B quam vnquam pensi fuisse. Reliquas ciuitates monere, vt ex factis, non ex dictis amicos pensent: intelligantq; quibus credendum, & à quibus cauẽdum sit. libertate modicè vtantur. temperatam eam salubrem & singulis & ciuitatibus esse: nimiam & alijs grauem, & ipsis qui habeant effrenatam & præcipitem esse. concordiæ in ciuitatibus principes, & ordines inter se, & in commune omnes ciuitates consulerent. aduersus consentientes nec regem quẽquam satis validum, nec tyrannum fore. discordiam & seditionem omnia opportuna insidiantibus facere: cùm pars quæ domestico certamine inferior sit, externo potius se applicet, quàm ciui cedat. alienis armis partã, externa fide redditam libertatem, sua cura custodirent, seruarentq; : vt populus Romanus dignis datam libertatem, ac munus suum bene positum sciret. Has velut parentis
C voces cùm audirent, manare omnibus gaudio lachrymæ, adeò, vt ipsum quoq; confunderent dicentem. Paulisper fremitus approbantium dicta fuit: monentiumq; aliorum alios, vt eas voces velut oraculo missas in pectora, animosq; demitterent. silentio deinde facto petijt ab ijs, vt ciues Romanos, si qui apud eos in seruitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam. ne ipsis quidem honestum esse, in liberata terra liberatores eius seruire. Omnes acclamarũt: gratias se inter cętera etiam ob hoc agere, quòd admoniti essent, vt tam pio ac necessario officio fungerentur. Ingens numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cùm à suis non redimerentur, venundederat. Multitudinis eorum argumentum est, quod Polybius scribit * centum talentis eam rem Achæis stetisse: cùm * quingenos denarios pretium in * Cor. 60000.
D capita, quòd redderetur dominis, statuissent. mille enim ducentos ea ratione Achaia habuit. adijce nunc pro portione, quot verisimile sit totam Græciam habuisse. Nondum conuentus dimissus erat, cùm respiciunt præsidium ab Acrocorintho descendens protinus, ad portam duci atq; abire. Quorum agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, seruatorem, liberatoremq; acclamãtibus, salutatis, dimissisq; eis, eadem qua venerat via Elatiam redijt. inde cum omnibus copijs Ap. Claudium legatum dimittit. per Thessaliam atq; Epirum ducere Oricum iubet, atq; ibi se operiri. inde namq; in animo esse, exercitum in Italiam traijcere. & L. Quintio fratri legato & *Quintius pr. deducit à Ch.*
præfecto classis scribit, vt onerarias ex omni Græciæ ora eodẽ contraheret. Ipse Chal- *de, Oreo & Eretria.*
E cidem profectus, deductis non à Chalcide solùm, sed etiam ab Oreo atq; Eretria præsidijs, conuentum ibi Euboicarum ciuitatum habuit: commonitosq; in quo statu rerum accepisset eos, & in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur: deductoq; præsidio, prosequentibus cunctis, sicut Chorinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam: vbi non liberandæ modò ciuitates erant, sed ex omni colluuione & confusione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporum modò vitijs, ac violentia, & licentia regia turbati erant, sed inquieto etiam ingenio gentis: nec comitia, nec conuentum, nec concilium vllum, nõ per seditionem ac tumultum, iam inde à principio ad nostram vsq; ætatem traducentes. A censu maximè & senatum & iudices legit: potentioremq; eam partem ciuitatum fecit, cui salua tranquillaq; omnia magis esse expediebat. Ita cùm percensuisset Thessaliam, per Epirum in Oricum, vnde erat traiecturus, venit. Ab Orico copiæ omnes Brundusium transportatæ,

portatæ,inde per totam Italiam ad vrbem propè triumphantes non minore agmine F
rerum captarum, quàm ſuo præ ſe acto venerunt. Poſteaquam Romam ventum eſt,
ſenatus extrà vrbem Quintio ad res geſtas ediſſerendas datus eſt: triumphusq; meri-
Quintius triduum triumphauit. tus ab lubentibus decretus. Triduum triumphauit. die primo arma,tela,ſignaq; ærea
& marmorea tranſtulit: plura Philippo adempta, quàm quæ ex ciuitatibus cæperat.
ſecundo die aurum argentumq;,factum infectumq, & ſignatum. infecti argenti fu-
* Val. 182700. coron. it *decem & octo millia pondo,& ducenta LXX.facti:vaſa multa omnis generis,cæla-
ta pleraq;,quædam eximiæ artis:& ex ære multa fabrefacta: ad hoc clypea argentea
decem ſignati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorũ. tetradrachmam vo-
* Cor. 415968. cant:trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus.*auri pondo fuit tria mil-
* Corõ. 43542. lia ſeptingenta quatuordecim,& clypeum vnum ex auro totũ: &*Philippei nummi G
aurei quatuordecim millia, quingenti XIIII. tertio die coronæ aureæ, dona ciuita-
tum, tranſlatæ CXIIII. & hoſtiæ ductæ: & ante currum multi nobiles captiui, obſi-
desq;,inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit,& Armenes Nabidis tyranni fi-
lius,Lacedæmonius. ipſe deinde Quintius in vrbem eſt inuectus. milites ſecuti cur-
* Val. coron. duos & dimidium. rum frequentes,vt omni ex prouincia exercitu deportato. his* duceni quinquageni
æris in pedites diuiſi: duplex centurioni, triplex equiti. præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis. ſecuti,qui ſeruitute exempti fuerant. Exitu huius anni Q. Ælius
Tubero trib.pleb.ex ſenatuſconſulto tulit ad plebem,plebesq; ſciuit, vt Latinæ duæ
coloniæ,vna in Brutios,altera in Thurinum agrum,deduceretur. his deducendis tri-
umuiri creati,quibus in triennium imperium eſſet:in Brutios Q.Næuius, M.Minu- H
tius Rufus,M.Furius Craſſipes:in Thurinum agrum A.Manlius,P. Ælius, L.Apuſti-
Ædes aliquot dedicatæ. us.ea bina comitia Cn.Domitius prætor vrbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno
aliquot dedicatæ ſunt.vna Iunonis Soſpitæ in foro olitorio, vota locataq; quadrien-
nio antè à C. Cornelio conſule Gallico bello. cenſor idem dedicauit, altera Fauni.
ædiles eam biennio antè ex mulctatitio argento faciendã locarant, C. Scribonius,&
Cn.Domitius:qui prætor vrbanus eam dedicauit. & ædem Fortunæ Primigeniæ in
colle Quirinali dedicauit Q. Martius Ralla, duumuir ad idipſum creatus. vouerat
eam decem annis antè Punico bello P.Sempronius Sophus : locauerat idem cenſor.
& in inſula Iouis ædem C.Seruilius duumuir dedicauit.vota erat ſex annis ante Galli-
co bello ab L. Furio Purpurione prætore, ab eodem poſtea conſule locata. Hæc eo I
anno acta.P.Scipio ex prouincia Gallia ad conſules ſubrogandos redijt. Comitia con
ſulum fuere,quibus creati ſunt L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus. Po-
ſtero die creati ſunt prætores L.Cornelius Scipio,M.Fuluius Nobilior, C. Scriboni-
us,M.Valerius Meſſala,L.Porcius Licinius, & C. Flaminius. Megaleſia, ludos ſceni-
cos,C.Attilius Serranus, L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum
Megaleſia celebrantur,quæ ſenatus à populo ſecretus ſpectauit. ædilium ludos Romanos primùm ſenatus à populo ſecretus ſpectauit, præbuitq;
ſermones (ſicut omnis nouitas ſolet) alijs tandem quòd multò antè debuerit, tribu-
tum cenſentibus ampliſſimo ordini, alijs demptũ ex dignitate populi,quicquid ma-
ieſtati patrum adiectum eſſet,interpretantibus,& omnia diſcrimina talia,quibus or-
dines diſcernerentur,& concordiæ & libertati æquè minuendæ eſſe. Ad quingente- K
ſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe.quid repentè factum? cur im-
miſcere ſibi in cauea patres plebem nollent?cur diues pauperem conſeſſorem faſtidi-
ret? nouam & ſuperbam libidinem ab nullius antè gentis ſenatu neque deſideratam,
neq; inſtitutam.Poſtremò ipſum quoq;Africanum,quòd conſul author eius rei fuiſ-
ſet, pœnituiſſe ferunt. Adeò nihil motũ ex antiquo probabile eſt. veteribus, niſi quæ
vſus euidẽter arguit,ſtari malunt.Principio anni,quo L.Cornelius,Q.Minutius con-
ſules fuerunt,terræmotus ita crebri nunciabantur,vt non rei tantum ipſius, ſed feria-
rum quoq; ob id indictarum homines tæderet.nam neq; ſenatus haberi,neq;Reſpu-
Ob terræmotus feriæ indictæ. blica adminiſtrari poterat, ſacrificando expiandoq; occupatis conſulibus. poſtremò
decemuiris adire libros iuſſis,ex reſponſo eorũ ſupplicatio per triduum fuit.coronati
ad omnia

A ad omnia puluinaria ſupplicauerunt. edictumq; eſt, vt omnes qui ex vna familia eſſent, pariter ſupplicarent. item ex authoritate ſenatus conſules edixerunt, ne quis, quo die terræmotu nunciato feriæ indictæ eſſent, eo die alium terræmotum nunciaret. Prouincias deinde conſules prius, tum prætores ſortiti. Cornelius Galliam, Minutius Ligures ſortiti ſunt. C. Scribonius vrbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Portius Sardiniam, C. Flaminius Hiſpaniam citeriorem, M. Fuluius Hiſpaniam vlteriorem. Nihil belli eo anno expectantibus conſulibus, literę M. Cincij (præfectus is Piſis erat) allatæ: Ligurum viginti millia armatorum, coniuratione per omnia conciliabula vniuerſæ gentis facta, Lunenſem primum agrum depopulatos, Piſanum deinde finẽ tranſgreſſos, omnem oram maris peragraſſe. Itaq; Mi-

Prouinciarũ ſortitio.

Ligures in armis eſſe nuntiantur.

B nutius conſul, cui Ligures prouincia euenerat, ex authoritate patrum in Roſtra aſcendit: & edixit, vt legiones duæ vrbanæ, quæ ſuperiore anno conſcriptæ eſſent, poſt diem decimum Arretij adeſſent. in earũ locum ſe duas legiones vrbanas ſcripturum. item ſocijs & Latini nominis magiſtratibus, legatisq; eorum, qui milites dare debebant, edixit, vt in Capitolio ſe adirent. ex ijs x v. millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiuſque iuniorum deſcripſit: & inde è Capitolio protinus ire ad portam: & vt maturaretur res, proficiſci ad delectum iuſſit. Fuluio Flaminioq; terna millia Romanorum peditum, & centeni equites in ſupplementum, & quina millia ſociũm Latini nominis & duceni equites decreti: mandatumq; prætoribus, vt veteres dimitterent milites, cùm in prouinciam veniſſent. Cùm milites qui in legio-

C nibus vrbanis erant, frequentes tribunos plebeios adiſſent, vti cauſas cognoſcerent eorum, quibus aut emerita ſtipendia, aut morbus cauſę eſſent, quo minus militarent: eam rem literæ T. Sempronij diſcuſſerunt. in quibus ſcriptum erat, Ligurum quindecim millia in agrum Placentinum veniſſe: & eum vſq; ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas cum cædibus & incendijs perpopulatos eſſe. Boiorum quoque gentem ad rebellionem ſpectare: ob eas res tumultum eſſe. Decreuit ſenatus, tribunos plebis non placere cauſas militares cognoſcere, quo minus ad edictum conueniretur. adiecerunt etiam, vt ſocij nominis Latini, qui in exercitu P. Cornelij, T. Sempronij fuiſſent: & dimiſſi ab ijs conſulibus eſſent, ad quam diem L. Cornelius conſul edixiſſet: & in quem locum edixiſſet Hetruriæ, conuenirent: & vt L. Cornelius conſul in pro-

D uinciam proficiſcens in oppidis agriſq;, quà iturus eſſet: ſi quos ei videretur, milites ſcriberet, armaretq;, & duceret ſecum: dimittendiq; ei, quos eorum, quandoq; vellet, ius eſſet. Poſteaquam conſules delectu habito profecti ſunt in prouincias, tum T. Quintius poſtulauit, vt de his, quæ cum decem legatis ipſe ſtatuiſſet, ſenatus audiret: eaq;, ſi videretur, authoritate ſua confirmaret. id eos facilius facturos, ſi legatorum verba, qui ex vniuerſa Græcia, & magna parte Aſiæ, quiq; ab regibus veniſſent, audiſſent. Hæ legationes à C. Scribonio Pr. vrbano in ſenatum introductæ ſunt: benigneq; omnib⁹ reſponſum. cum Antiocho, quia longior diſceptatio erat, decem legatis, quorum pars in Aſia, aut Lyſimachiæ apud regem fuerant, delegata eſt. Quintio mandatum, vt adhibitis ijs legatorum regis verba audiret: reſponderetq; ijs, quæ

Legationes Græciæ audiuntur.

E ex dignitate atq; vtilitate populi Romani reſponderi poſſent. Menippus & Hegeſianax principes regiæ legationis erant. ex ijs Menipp⁹ ignorare ſe dixit, quídnã perplexi ſua legatio haberet: cùm ſimpliciter ad amicitiam petendam, iungendamq; ſocietatem veniſſent. Eſſe autem tria genera fœderum, quibus inter ſe paciſcerentur amicitias ciuitates, regesq;. vnum, cùm bello victis dicerentur leges: vbi enim omnia ei qui armis plus poſſet, dedita eſſent, quę ex ijs habere victos, quibus mulctari eos velit, ipſius ius atq; arbitrium eſſe. alterũ cùm pares bello æquo fœdere in pacem atq; amicitiam venirent. tunc enim repeti reddiq; per conuentionem res, & ſi quarum turbata bello poſſeſſio ſit, eas aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriuſq; commodo componi. tertium eſſe genus, cùm, qui hoſtes nunquam fuerint, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coëant, eos neque dicere, neque accipere leges: id enim

Menippi Antiochi regis legatio ratio.

victoris & victi esse. ex eo genere cùm Antiochus esset, mirari se, quòd Romani æ- F
quum censeant ei leges dicere, quas Asię vrbium liberas & immunes, quas stipendia-
rias esse velint: quas intrare præsidia regia regemq; vetent. cum Philippo enim hoste
Quintij ad Menippum Antiochi legatum responsio. pacem, non cum Antiocho amico societatis fœdus ita sanciendum esse. Ad ea Quin-
tius: Quoniam vobis distinctè agere libet, & genera iungendarum amicitiarum enu-
merare: ego quoq; duas conditiones ponam, extra quas nullam esse regi nuncietis a-
micitię cum populo Romano iungendæ. vnam, si nos nihil, quòd ad vrbes Asiæ attinet, curare velit, vt & ipse omni Europa abstineat. alteram, si se ille Asiæ finibus non
contineat, & in Europam transcendat: vt & Romanis ius sit, Asiæ ciuitatum amici-
tias & tueri quas habeant, & nouas complecti. Enimuero id auditu etiam dicere in-
dignum esse Hegesianax, Thraciæ & Chersonesi vrbibus arceri Antiochum, quæ Se- G
leucus proauus eius, Lysimacho rege bello victo, & in acie cæso, per summum decus
parta liquerit: pari cum laude eadem ab Thracibus possessa, partim armis receperit
Antiochus, partim deserta, sicut ipsam Lysimachiam, & reuocatis cultoribus fre-
quentauerit: & quæ strata ruinis atque incendijs erant, ingentibus impensis ædifica-
uerit. Quid igitur simile esse, ex ea possessione ita parta, ita recuperata deduci Antio-
chum, & Romanos abstinere Asia, quæ nunquam eorum fuerit? Amicitiam Roma-
norum expetere Antiochum: sed quæ impetrata gloriæ sibi, non pudori sit. Ad hæc
Quintius: Quandoquidem, inquit, honesta pensamus: sic, vt aut sola aut prima cer-
tè pensari decet principi orbis terrarum populo, & tanto regi: vtrum tandem videtur
honestius, liberas velle omnes quæ vbique sunt Græciæ vrbes, an seruas & vectigales H
facere? Si sibi Antiochus pulchrum esse censet, quas vrbes proauus belli iure habue-
rit, auus paterq; nunquam vsurpauerint, pro suis eas repetere in seruitutem: & popu-
lus Romanus susceptum patrocinium libertatis Græcorum non deserere, fidei con-
stantiæq; suæ ducit esse: sicut à Philippo Græciam liberauit, ita & ab Antiocho Asiæ
vrbes, quæ Graij nominis sint, liberare in animo habet. neque enim in Æolidem Io-
niamq; coloniæ in seruitutem regiam missæ sunt: sed stirpis augendæ causa, gentisq;
vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ. Cùm hæsitaret Hegesianax, nec infi-
ciari posset, honestiorem causam libertatis quàm seruitutis prætexti titulo: Quin
mittimus ambages, inquit P. Sulpitius, qui maximus natu ex decem legatis erat, alte-
ram ex duabus conditionibus, quæ modò diserte à Quintio datæ sunt, legite: aut su- I
persedete de amicitia agere. Nos verò, inquit Menippus, nec volumus, nec possumus
pacisci quicquam, quo regnum Antiochi minuatur. Postero die Quintius legatio-
nes vniuersas Græciæ Asiæq; cùm in senatum introduxisset, vt scirent quali animo
populus Romanus, qualiq; Antiochus erga ciuitates Græciæ essent: postulata & sua
& regis exposuit. Renunciarent ciuitatibus suis, populum Romanum qua virtute
quaq; fide libertatem eorum à Philippo vindicauerit, eadem ab Antiocho, nisi dece-
dat Europa vindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintium & patres instituit,
ne festinarent decernere, quo decreto turbaturi orbem terrarum essent: tempus & si-
bi sumerent, & regi ad cogitandum darent. cogitaturum, cùm renunciatæ conditio-
Ad Antiochum legati mittuntur. nes essent, & impetraturum aliquid: aut pacis causa consensurum. Ita integra dilata K
res est. legatos mitti ad regem eosdem, qui Lysimachiæ apud eum fuerant, placuit: P.
Sulpitium, P. Villium, P. Ælium. Vixdum ij profecti erant, cùm à Carthagine legati
bellum haud dubiè parare Antiochum Annibale ministro attulerunt: ieceruntq; curam, ne simul & Punicum bellum excitaretur. Annibal patria profugus peruene-
rat ad Antiochum, sicut antè dictum est: & erat apud regem in magno honore. nulla
alia arte, nisi quòd volutanti diu consilia de Romano bello, nemo aptior super tali re
Annibal suadet Antiocho, vt in Italia contra Romanos bellum gerat. particeps sermonis esse poterat. Sententia eius vna atq; eadem semper erat, vt in Italia
bellum gereretur. Italiam & commeatus & militem præbituram externo hosti. si ni-
hil ibi moueatur, liceatq; populo Romano viribus & copijs Italiæ extra Italiam bel-
lum gerere: neq; regem neq; gentem vllam parem Romanis esse. Sibi centum tectas
naues,

A naues, sedecim millia peditum, mille equites deposcebat. ea se classe primùm Africam petiturum. magnopere confidere, & Carthaginienses ad rebellandũ ab se compelli posse: si illi cunctentur, se aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis. Regem cùm cæteris omnibus transire in Europam debere, & in aliqua parte Græciæ copias continere: neq; traijcientem, & quod in speciem famamq; belli satis sit, paratum traijcere. In hanc sententiam cùm adduxisset regem, præparandos sibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo casu interceptæ palàm facerent conata, scribere non est ausus. Aristonem quendam Tyrium nactus Ephesi, expertusq; solertiam leuioribus ministerijs, partim donis, partim spe præmiorum oneratum, quibus etiam ipse rex annuerat, Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum, quibus
B conuentis opus esset. instruit etiam secretis notis, per quas haud dubiè agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonem Carthagine obuersantem, non prius amici quàm inimici Annibalis, qua de causa venisset, cognouerunt. & primò in circulis conuiijsq; celebrata sermonibus res est. deinde in senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Annibalis: si absens quoq; nouas moliri res, solicitandoq; animos hominum turbare statum ciuitatis posset. Aristonem quendam Tyrium aduenam, instructum mandatis ab Annibale & ab Antiocho rege, venisse: certos homines quotidie cum eo secreta colloquia serere, & in occulto colloquij, quod mox in omnium perniciem erupturum esset. Conclamauere omnes, vocari Aristonem debere, & quæri quid venisset: & nisi expromeret, cum legatis Romam mitti: satis pro temeritate vnius ho-
C minis suppliciorum pensum esse. priuatos suo periculo peccaturos. Rempublicam non extra noxam modò, sed etiam extra famam noxæ conseruandam esse. Vocatus Ariston purgare sese, & firmissimo propugnaculo vti, quòd nihil literarum ad quenquam attulisset. cæterùm nec causam aduentus satis expediebat: & in eo maximè hæsitabat, quòd cum Barchinæ solùm factionis hominib⁹ collocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio est, alijs pro speculatore cõprehendi iam & custodiri iubentibus, alijs negantibus tumultuandi causam esse. mali rem exempli esse, de nihilo hospites corripi. idem Carthaginiensibus & Tyri, & in alijs emporijs in quæ frequenter commeent, euenturum. Dilata eo die res est. Ariston Punico ingenio inter Pœnos vsus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistra-
D tus prima vespera suspendit. ipse de tertia vigilia nauem conscendit & profugit. postero die cùm Suffetes ad ius dicendum consedissent, conspectæ tabellæ, demptæq; & lectæ. scriptum erat: Aristonem priuatim ad neminem, publicè ad seniores (ita senatum vocabant) mandata habuisse. Publicato crimine, minus intenta de paucis quæstio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad consules & senatum deferrent, placuit: simul qui de iniurijs Masanissæ quererentur. Masanissa posteaquam & infames Carthaginienses, & inter seipsos discordes sensit, principibus propter colloquia Aristonis senatui, senatu propter indicium eiusdem Aristonis populo suspecto, locum iniuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus est, & quasdam vrbes vectigales Carthaginiensium sibi coëgit stipendium pendere. Empo-
E ria vocant eam regionem. ora est minoris Syrtis, & agri vberis. vna ciuitas eius Leptis: ea singula indies talenta vectigal Carthaginiensibus dedit. Hanc tum regionem & totam infestam Masanissa, & ex quadam parte dubiæ possessionis, sui regni an Carthaginiensium esset, effecerat. & quia simul ad purganda crimina, & quæstum de se Romam eos ituros comperit, qui & illa onerarent suspicionibus, & de iure vectigalium disceptarent, legatos & ipse Romam misit. Auditi de Tyrio aduena primùm Carthaginienses, curam iniecere patribus, ne cum Antiocho simul & Pœnis bellandum esset. maximè ea suspicio crimen vrgebat, quòd quem comprehensum Romam mitti placuisset, nec ipsum nec nauẽ eius custodissent. De agro deinde cùm regis legatis disceptari cœptum. Carthaginienses iure finium causam tutabantur, quòd intra eos terminos esset, quibus P. Scipio victor agrum, qui iuris esset Carthagi-

Annibal Aristonẽ quendam Tyrium mittit Carthaginem.

Ariston vocatur in senatum Carthaginiensem.

Ariston profugit.

Pœni legatos Romam mittunt.

De Masanissa quæruntur legati Pœnorum.

thaginienſium finiſſet: & confeſſione regis, qui cùm Aphirem profugum ex regno F
ſuo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas perſequeretur: precario ab ſe
iter per cuiń ipſum agrum, tanquam haud dubiè Carthaginienſium iuris, petiſſet.
Numidæ & de terminatione Scipionis mentiri eos arguebant: & ſi quis veram origi-
nem iuris exigere vellet, quem proprium agrum Carthaginienſium in Africa eſſe?
aduenis, quantum ſecto bouis tergo amplecti loci potuerint, tantum ad vrbem com
muniendam precario datum. quicquid Byrſam ſedem ſuam exceſſerint, vi atque in-
iuria partum habere. Neque enim de quo agatur, probare eos poſſe: non modò ſem-
per, ex quo cœperint, ſed ne diu quidem eos poſſediſſe. per opportunitates nunc il-
los, nunc reges Numidarum vſurpaſſe ius: ſemperq; penes eum poſſeſſionem fuiſſe,
qui plus armis potuiſſet. Cuius conditionis res fuerit, priuſquam hoſtes Romanis G
Carthaginienſes, ſocius atque amicus rex Numidarum eſſet, eius ſinerent eſſe: nec ſe
interponerent, quo minus qui poſſent, tenerent. Reſponderi legatis vtriuſque par-
Romani legatos mittunt, qui de cauſa Maſaniſſæ & Carthaginienſium cognoſcant. tis placuit: miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginienſem, & regem in
re præſenti diſceptarent. Miſſi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M.
Minutius Rufus: audita inſpectaq; re ſuſpenſa omnia, neutrò inclinatis ſententijs,
reliquere. Id vtrum ſua ſponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam cer-
tum eſt, quàm videtur tempori aptum fuiſſe, integro certamine eos relinqui: nam ni
ita eſſet, vnus Scipio vel notitia rei, vel authoritate, ita de vtriuſque meritus, finire
nutu diſceptationem potuiſſet.

H

EPITOME LIBRI XXXV.

PVB. Scipio Africanus legatus miſſus ad Antiochum, Epheſi cum Annibale, qui ſe Antiocho iunxerat, collocutus eſt: vt, ſi fieri poſſet, metum vitæ, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia cùm quæreret ab Annibale, quem fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet: reſpondit, Alexandrum Macedonum regem, quòd parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodq; vltimas oras, quas viſere ſupra fidem humanam eſſet, peragraſſet. quærenti deinde quem ſecundùm poneret, inquit, Pyrrhum, eò quòd caſtra metari docuiſſet: ad hæc neminem elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpoſuiſſe. exequenti quem tertium diceret: ſemet dixit. ridens Scipio, Quidnam tu diceres, ſi me inquit, viciſſes? tunc verò inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios poſuiſſem. Inter alia prodigia, quæ plurima fuiſſe traduntur, bouem, Cn. Domitio conſule, locutum, Roma caue tibi, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Aetolis, qui & Philippum, & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano ſolicitabant, à populo Romano deſciuit: & bello aduerſus Philopœmenem Achæorum prætorem geſto, ab Aetolis interfectus eſt. Aetoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ rex cùm bellum Græciæ intuliſſet, I complures vrbes occupauit, inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea in Liguribus geſtas, & apparatum belli ab Antiocho continet.

Sex. Digitius prætor in Hiſpania infeliciter rem geſſit.

PRINCIPIO anni, quo hæc geſta ſunt, Sex. Digitius prætor in Hiſpania citeriore cum ciuitatibus ijs, quæ poſt profectionem M. Catonis permultæ rebellauerant, crebra magis quàm digna dictu prælia fecit: & adeò pleraque aduerſa, vt vix dimidium militum, quàm quod acceperat, ſucceſſori tradiderit. nec dubium eſt, quin omnis Hiſpania ſublatura animos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio,

P. Cornelij Scipionis prætoris alterius in Hiſpania res feliciter geſtæ.

trans Iberum multa ſecunda prælia feciſſet: quo terrore non K
minus quinquaginta oppida eum defecerunt. Prætor hæc
geſſerat Scipio. Idem proprætor Luſitanos peruaſtata vlteriori prouincia cum ingen-
ti præda domum redeuntes, in ipſo itinere aggreſſus, ab hora tertia diei ad octauam
incerto euentu pugnauit, numero militum impar, ſuperior alijs: nam & acie frequen
ti armatis aduerſus longum & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite
aduerſus feſſos longo itinere concurrerat. tertia nanque vigilia exierant hoſtes:
huic nocturno itineri tres diurnæ horæ acceſſerant: nec vlla quiete data, labo-
rem viæ prælium exceperat: itaque principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus
animisq; fuit. & turbauerant primò Romanos: deinde æquata pauliſper pugna eſt.
In hoc diſcrimine ludos Ioui, ſi fudiſſet cæcidiſſetq; hoſtes, proprætor vouit. tandem

gradum

A gradum acrius intulere Romani, ceſſitq; Luſitanus: deinde prorſus terga dedit. & cùm inſtitiſſent fugientibus victores, ad duodecim millia hoſtium ſunt cæſa: capti quingenti quadraginta, omnes fermè equites, & ſigna militaria capta centum triginta quatuor. De exercitu Romano ſeptuaginta & tres amiſſi. Pugnatũ inde haud procul Ilipa vrbe eſt. eò victorem opulentum præda exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante vrbem expoſita eſt: poteſtasq; dominis ſuas res cognoſcendi facta. cætera vendenda quæſtori data: quod inde effectum eſt, militi diuiſum. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor, cùm hæc in Hiſpania gerebantur. itaque tam aduerſæ quàm ſecundę res per ipſum amicosq; eius magnis ſermonibus celebrabantur. & tentauerat, quoniam bellum ingens in prouincia exarſiſſet, & exiguas reli-
B quias exercitus ab Sex. Digitio, atq; eas ipſas plenas pauoris ac fugæ accepturus eſſet, vt vnam ſibi ex vrbanis legionibus decernerent: ad quam cùm militem ab ſe ipſo ſcriptum ex s.c. adieciſſet, eligeret ex omni numero tria millia & quingentos pedites, & equites trecentos. ea ſe legione (nam in Sex. Digitij exercitu haud multum ſpei eſſe) rem geſturum. Seniores negare: ad rumores à priuatis temerè in gratiã magiſtratuum conflctos ſenatuſconſulta facienda eſſe. niſi quod aut prætores ex prouincijs ſcriberent, aut legati renunciarent: nihil ratum haberi debere. ſi tumultus in Hiſpania eſſet, placere, tumultuarios milites extra Italiam ſcribi à prætore. Mens ea ſenatus fuit, vt in Hiſpania tumultuarij milites legerentur. Valerius Antias & in Siciliam nauigaſſe delectus cauſa C. Flaminium ſcribit: & ex Sicilia Hiſpaniam petẽtem, tempeſtate in A-
C fricam delatum, vagos milites de exercitu P. Africani ſacramento rogaſſe: his duarum prouinciarum delectibus tertium in Hiſpania adieciſſe. Nec in Italia ſegnius Ligurum bellum creſcebat. Piſas iam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine ad famam belli, ſpemq; prædæ, circumſedebant. Minutius cos. Arretium die, quem edixerat ad conueniendum militibus, venit. inde quadrato agmine ad Piſas duxit, & cùm hoſtes mille paſſuum ab oppido trans fluuium mouiſſent caſtra, conſul vrbem haud dubiè ſeruatam aduentu ſuo eſt ingreſſus. Poſtero die & ipſe trans fluuium quingentos ferè paſſus ab hoſte poſuit caſtra. inde leuibus prælijs à populationibus agrum ſociorum tutabatur. in aciem exire non audebat, nouo milite & ex multis generibus hominum collecto, nec dum noto ſatis inter ſe, vt fidere
D alij alijs poſſent. Ligures multitudine freti & in aciem exibant, parati de ſumma rerum decernere: & abundantes militum numero paſſim multas manus per extrema finium ad prædandum emittebant: & cum coacta vis magna pecorum prædæq; eſſet, paratum erat præſidium, per quod in caſtella eorum vicosq; ageretur. Cùm bellum Liguſtinum ad Piſas conſtitiſſet, conſul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum induxit, vbi longè alia belli ratio quàm cum Liguribus erat. conſul in aciem exibat, hoſtes pugnam detrectabant: predatumq; vbi nemo obuiam exiret, diſcurrebant Romani: Boij diripi ſua impunè, quàm tuendo eã conſerere certamen malebant. poſteaquam omnia ferro igniq; ſatis euaſtata erant, conſul agro hoſtium exceſſit, & ad Mutinam agmine incauto, vt inter
E pacatos, ducebat. Boij vbi egreſſum è finibus ſuis hoſtem ſenſere, ſequebantur ſilenti agmine, locum inſidijs quærentes. nocte prætergreſſi caſtra Romana ſaltum, qua tranſeundum erat Romanis, inſederunt. Id cùm parum occultè feciſſent, conſul qui multa nocte ſolitus erat mouere caſtra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem expectauit. & cùm luce moueret, tamen turmam equitum exploratum miſit. Poſteaquam relatum eſt, quantæ copiæ & in quo loco eſſent, totius agminis ſarcinas in medium conijci iuſſit, & triarios vallum circumijcere: cætero exercitu inſtructo ad hoſtem acceſſit. Idem & Galli fecerunt, poſteaquam apertas eſſe inſidias, & recto ac iuſto prælio, vbi vera virtus vinceret, dimicandum viderunt. Hora ſecunda fermè concurſum eſt ſiniſtra ſociorum equitum ala, & extraordinarij prima in acie pugnabant. præerant duo conſulares legati, M. Marcellus, & T. Sem-

Ligures Piſas circumſedent.

L. Cornelius Merula conſul, Boiorũ agros populatur.

L. Cornelius cum Boijs ad Mutinam dimicat.

pronius

pronius prioris anni consul. Nouus consul nunc ad prima signa erat, nunc legiones F
continebat in subsidijs, ne certaminis studio prius concurrerent, quàm datum signum esset. equites earum extra aciem in locum patētem Q. & P. Minutios tribunos militum educere iussit. inde cùm signum dedisset, impetum ex aperto facerent. Hæc agenti nuncius venit à T. Sempronio Longo, non sustinere extraordinarios impetum Gallorum: & cæsos permultos esse: & qui superstint, partim labore, partim metu remisisse ardorem pugnæ. legionem alteram ex duabus, si videretur, summitteret, priusquā ignominia acciperetur. Secunda legio missa est, & extraordinarij recepti. tum redintegrata est pugna: cùm & recens miles & frequens ordinibus legio succesisset: sinistra ala ex prælio subducta est, dextera in primam aciem subijt. Sol ingenti ardore torrebat minimè patientia æstus corpora Gallorum: densis tamen ordinibus nunc G
alij in alios, nunc in scuta incumbentes, sustinebant impetus Romanorum. Quod vbi animaduertit consul, ad perturbandos ordines eorum C. Liuium Salinatorem, qui præerat alarijs equitibus, quàm concitatissimos equos immittere iubet: & legionarios equites in subsidijs esse. Hæc procella equestris primò confudit & turbauit, deinde disipauit aciem Gallorum, non tamen vt terga darent, obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes: sed interequitantes alarij non patiebantur. cos. obtestabatur milites, vt paululum adniterentur: victoriam in manibus esse. dum perturbatos & trepidantes viderunt, instarent. si restitui ordines siuissent, integro rursus eos prælio & dubio dimicaturos. Inferre vexillarios iussit signa. omnes connixi tandem auerterunt hostem, postquam terga da- H
bant, & in fugam passim effundebantur: tum ad persequendos eos legionarij equi-
Boij terga dederunt. tes immisi. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæsa sunt, viui capti mille nonaginta duo: equites ducenti viginti vnus: tres duces eorum, signa militaria ducenta
Boiorum cæsa 14. millia, Romanorū verò 5. millia. XII. carpenta LXIII. Nec Romanis incruenta victoria fuit. supra quinque millia militum ipsorum aut sociorum sunt amissa: centuriones tres & viginti, præfecti sociūm quatuor, & M. Genutius & M. Martius trib. militum secundæ legionis. Eodem ferè tempore duorum consulum literæ allatæ sunt: L. Cornelij de prælio ad Mutinam cum Boijs facto, & Q. Minutij à Pisis. Comitia suæ sortis esse. cæterùm adeò suspensa omnia in Liguribus se habere, vt abscedi inde sine pernicie sociorum & damno Reipub. non possit. si ita videretur patribus, mitterent ad collegam: vt is qui profli- I
gatum bellum haberet, ad comitia Romam rediret: si id facere grauaretur, quòd non suæ sortis id negotium esset, se quidem facturum, quodcunq; senatus censuisset: sed etiam atq; etiam viderent, si magis è Repub. esset interregnum iniri, quàm ab se in eo statu relinqui prouinciam. Senatus C. Scribonio negotium dedit, vt duos legatos ex ordine senatorio mitteret ad L. Cornelium consulem, qui literas collegæ ad senatum missas deferrent ad eum: & nunciarent, senatum, ni is ad magistratus subrogandos Romam veniret, potius quàm Q. Minutius à bello integro auocaretur, interregnum iniri passurum. Missi legati renunciarunt, L. Cornelium ad magistratus subrogandos
De prælio Cornelij cum Boijs facto disceptatur in senatu. Romam venturum. De literis L. Cornelij, quas scripserat secundum prælium cum Boijs factum, disceptatio in senatu fuit: quia priuatim plerisq; senatorib⁹ legatus M. K
Claudius scripserat, fortunę populi Romani & militū virtuti gratiā habendam, quòd res benè gesta esset. consulis opera & militum aliquantū amissum: & hostium exercitum, cuius delendi oblata fortuna fuerat, elapsum. milites eo plures periisse, quòd tardius ex subsidijs, qui laborantibus opem ferrent, succesisset. hostes è manib⁹ emissos, quòd equitibus legionarijs & tardius datum signum esset, & persequi fugientes, non licuisset. De ea re nihil temerè decerni placuit: ad frequentiores cōsultatio delata est. instabat enim cura alia, quòd ciuitas fœnore laborabat: & cùm multis fœnebribus legibus constricta auaritia esset, via fraudis inita erat, vt in socios qui non tene-
De fœnore, quo laborabat ciuitas, agitur. rentur ijs legibus, nomina transcriberent. ita libero fœnore obruebant debitores, cuius cernendi cùm ratio quæreretur, diem finiri placuit, Fœneralia quæ proximè fuissent,

A fuiſſent, vt poſt eam diem ſocij ciuibus Romanis credidiſſent pecunias, profiterentur: & ex ea die pecuniæ creditæ, quib⁹ debitor vellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde poſteaquam profeſſionibus detecta eſt magnitudo æris alieni per hanc fraudem contracti: M. Sempronius tribunus plebis ex authoritate patrum plebem rogauit: plebesq; ſciuit, vt cum ſocijs ex nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cum ciuibus Romanis eſſet. Hæc in Italia domi militiæq; acta. In Hiſpania nequaquam tantum belli fuit, quantum auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hiſpania oppidum Iluciam in Oretanis cæpit: deinde in hyberna milites deduxit, & per hyemem prælia aliquot nulla memoria digna aduerſus latronum magis quàm hoſtium excurſiones, vario tamen euentu, nec ſine militum iactura, ſunt facta. Maiores res ge- *Res geſtæ in Hiſpania a prætoribus.*
B ſtæ à M. Fuluio. Is apud Toletum oppidum cum Vacceis Vectonibusq; & Celtiberis ſignis collatis dimicauit: exercitum earum gentium fudit, fugauitq;: regem Hilermum viuum cępit. Dum hæc in Hiſpania agerẽtur, comitiorum iam appetebat dies. itaq; L. Cornelius conſul relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam venit. Is in ſenatu cùm de rebus à ſe geſtis differuiſſet, quoq; in ſtatu prouincia eſſet: queſtus eſt cum patribus conſcriptis, quòd tanto bello vna ſecunda pugna tam feliciter perfecto, non eſſet habitus dijs immortalibus honos. poſtulauit deinde, vt ſupplicationem ſimul triumphumq; decernerent. Prius tamen quàm relatio fieret, Q. Metellus, qui conſul dictatorq; fuerat, literas eodem tempore dixit, & conſulis L. Cornelij ad ſenatum, & M. Marcelli ad magnam partem ſenatorum allatas eſſe inter ſe pugnan-
C tes: eoq; dilatam eſſe conſultationem, vt præſentibus authorib⁹ earum literarum diſceptaretur. itaq; expectaſſe ſeſe, vt conſul qui ſciret ab legato ſuo aduerſus ſe ſcriptum aliquid, cùm ipſi veniendum eſſet, duceret eum ſecum Romam: cùm etiam verius eſſet, T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quàm legato. nunc videri eſſe amotum de induſtria, ne ea quæ ſcripſiſſet, præſens diceret, aut argueret coràm: & ſi quid vani afferret, argui poſſet, donec ad liquidum veritas explorata eſſet. itaque nihil eorum quæ poſtularet conſul decernendum in præſentia cenſere. Cùm pergeret nihilo ſegnius referre, vt ſupplicatio decerneretur, triumphantiq; ſibi in vrbem inuehi liceret: M. & C. Titinij tribuni plebis ſe interceſſuros, ſi de ea re fieret ſenatuſconſultum, dixerũt. Cenſores erant priore anno creati Sex. Ælius Pętus, & C. Cornelius Ce-
D thegus: Cornelius luſtrum cõdidit. cenſa ſunt ciuium capita CXLIII. millia ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tyberis loca plana vrbis inundauit. circa portam Flumentanam etiam collapſa quædam ruinis ſunt. & porta Cœlemontana fulmine icta eſt, muruſq; circà multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ, Lanuuij & in Auentino lapidib⁹ pluit. & à Capua nunciatum eſt, examẽ veſparum ingens in forum aduolaſſe, & in Martis ęde conſediſſe. eas collectas cum cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorum cauſa decemuiri libros adire iuſſi, & nouendiale ſacrum factum, & ſupplicatio indicta eſt, atq; vrbs luſtrata. Ijſdem diebus ædiculam Victoriæ virginis prope ædem Victorię M. Portius Cato dedicauit, biennio pòſt, quàm vouit. Eodem anno coloniam Latinam in agrum Ferentinum triumuiri deduxerunt, Cn.
E Manlius Volſo, L. Apuſtius Vullo. P. Ælius Tubero, cuius lege deducebatur. tria millia peditum iere, CCC. equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere tricena iugera in pedites, ſexagena in equites. Apuſtio authore tertia pars agri dempta eſt: quò poſtea ſi vellent, nouos colonos aſſcribere poſſent: vicena iugera pedites, quadragena equites acceperũt. In exitu iam annus erat, & ambitio magis quàm vnquam aliàs exarſerat conſularibus comitijs. multi & potentes petebant patritij, plebeiq;: P. Cornelius Cn. filius, Scipio, qui ex Hiſpania prouincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis: & L. Quintius Flamininus, qui claſſi in Græcia præfuerat: & Cn. Manlius Volſo: hi patritij. plebeij autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. ſed omnium oculi in Quintium, Corneliumq; coniecti. nam & in vnum locum petebant ambo patritij, & rei militaris gloria recens vtrunq; cõmendabat. Cæterùm

Luſtrum conditur.

Prodigia.

Ambitio maxima in conſularibus comitijs.

ante omnia accendebant fratres candidatorum, duo clarissimi ætatis suæ imperato- F
res. maior gloria Scipionis: & quo maior, eò propior inuidiæ. Quintij recentior, vt
qui eo anno triumphasset. Accedebat, quòd alter decimum iam propè annũ assiduus
in oculis hominum fuerat, quæ res minus verendos magnos homines ipsa satietate
facit: consul iterum post deuictũ Annibalem, censorq; fuerat. in Quintio noua & re-
centia omnia ad gratiam erant: nihil nec petierat à populo post triumphum, nec ade-
ptus erat. Pro fratre germano, nõ patruele se petere aiebat: pro collega & participe ad-
ministrati belli. se terra, fratrem mari rem gessisse. Is obtinuit, vt præferretur candida-
to, quem Africanus fraterq; ducebat: quem Cornelia gens, Cornelio consule comitia
habente: quem tantum præiudicium senatus, virum è ciuitate optimum iudicatum,
qui matrem Idæam Pessinunte venientem in vrbem acciperet. L. Quintius & Cn. G
55 Domitius Æenobarbus consules facti. adeò ne implebeio quidem consule, cùm pro
Ligures castra con sulis oppugnant: deinde saltus angusti fauces occupant. C. Lælio niteretur, Africanus valuit. Postero die prætores creati, L. Scribonius Libo,
M. Fuluius Centimalus, A. Attilius Serranus M. Bœbius Pamphilus, L. Valerius Tap-
pus, Q. Salonius Sarra. Ædilitas insignis eo anno fuit M. Æmylij Lepidi, & L. Æmylij
Pauli. Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio Iouis
ædis posuerunt. porticum vnam extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim
adiecto: alteram à porta Fontinali ad Martis aram, quà in campum iter esset, perdu-
xerunt. Diu nihil in Liguribus dignum memoria gestum erat. Extremo eius anni bis
in magnum periculum res adducta est. nam & castra consulis oppugnata, ægrè sunt
defensa: & non ita multò pòst per saltum angustum cùm duceretur agmen Roma- H
num, ipsas fauces exercitus Ligurum insedit. quà cùm exitus non pateret, conuerso
agmine redire instituit consul. & à tergo fauces saltus occupatæ à parte hostium erant:
Caudinæq; cladis memoria non animis modò, sed propè oculis obuersabatur. Nu-
midas octingentos fermè equites inter auxilia habebat. Eorũ præfectus consuli pol-
licetur se parte vtra vellet cum suis erupturum. tant vti diceret tum, vtra pars frequen-
tior vicis esset. in eos se impetum facturum: & nihil prius quàm flammam tectis inie-
cturum, vt is pauor cogeret Ligures excedere saltu quem obsiderent, & discurrere ad
Numidæ equites primo aspectu contemptissimi. opem ferendam suis. Collaudatum eum consul spe præmiorũ onerat. Numidę equos
conscendunt, & obequitare stationibus hostium neminem lacessentes cœperunt.
Nihil primo aspectu contemptius, equi hominesq; paululi & graciles: discinctus & I
inermis eques, præterquam quod iacula secum portat: equi sine frenis, deformis ipse
cursus rigida ceruice & extento capite currentium. Hunc contemptum de industria
augentes, labi ex equis, & per ludibrium spectaculo esse. Itaq; qui primo intenti para-
tiq;, si lacesserentur, in stationibus fuerant, iam inermes, sedentesq; pars maxima spe-
ctabant. Numidę adequitare, dein refugere: sed propius saltum paulatim euehi: velut
quos impotentes regendi equi inuitos efferrent. postremò subditis calcarib⁹ per me-
dias stationes hostium erupere: & in agrum latiorem euecti, omnia propinqua viæ
tecta incendũt: proximo deinde vico inferunt ignem, ferro flammaq; omnia perua-
stant. Fumus primò cõspectus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, postre-
Aetoli cõcitant reges Antiochum & Philippum, tyrannumq; Nabin aduersus Romanos. mò seniores puerique; refugientes tumultum in castris fecerunt: itaq; sine consilio, sine K
imperio pro se quisq; currere ad sua tuenda: momentoq; temporis castra relicta erant:
& obsidione liberatus cos. quò intenderat, peruenit. Sed neq; Boij, neque Hispani,
cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infestiq; erant Romanis, quàm Æ-
tolorum gens. Ij post deportatos ex Græcia exercitus primò in spe fuerant, & Antio-
chum in vacuam Europę possessionem venturum: nec Philippum aut Nabin quietu-
ros. vbi nihil vsquam moueri viderunt, agitandum aliquid miscendumq; rati, ne
cunctando senescerent consilia: concilium Naupactum indixerunt. Ibi Thoas præ-
tor eorum conquestus iniurias Romanorum, statumq; Ætoliæ, quòd omnium Grę-
Aetolorum legatus ad Nabin. ciæ gentium ciuitatumq; in honoratissimi post eam victoriam essent, cuius causa ipsi
fuissent: legatos censuit circà reges mittendos, qui non solùm tentarent animos eo-
rum, sed

A rum, ſed ſuis quenq; ſtimulis mouerent ad Romanum bellum. Damocritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum eſt miſſus. Tyranno Lacedæmonio Damocritus, ademptus maritimis ciuitatib⁹ eneruatam tyrannidem dicere: inde militem, inde naues, naualesq; ſocios habuiſſe: incluſum ſuis propè muris Achæos videre dominantes in Peloponneſo: nunquam habiturum recuperandi ſua occaſionem, ſi eam quæ tum eſſet, prætermiſiſſet. nullum exercitum Romanum in Græcia eſſe: nec propter Gyttheum, aut maritimos alios Laconas dignam cauſam exiſtimaturos Romanos, cur legiones in Græciā rurſum tranſmittant. Hæc ad incitandum animum tyranni dicebantur: vt cum in Græciam Antiochus traieciſſet, conſcientia violatæ per ſociorum iniurias Romanæ amicitiæ, cōiungeret
B ſe cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud diſſimili oratione incitabat. erat etiam maior orationi materia, quo ex altiore faſtigio rex, quàm tyrānus, detractus erat: quoq; plures ademptæ res. ad hoc vetuſta regum Macedoniæ fama, peragratusq; orbis terrarum victorijs eius gentis referebatur. Et tutum vel incœpto vel euentu ſe conſilium afferre. nam neq; vt antè ſe mouerat Philippus, quàm Antiochus cum exercitu tranſierit in Græciam, ſuadere: & qui ſine Antiocho aduerſus Romanos Ætolosq; tandiu ſuſtinuerit bellum, [illegible]diuncto Antiocho, ſocijs Ætolis, qui tum grauiores hoſtes quàm Romani f[illegible] quibus tandem viribus reſiſtere Romanos poſſe? Adijciebat de duce Annibal[illegible]o aduerſus Romanos hoſte, qui plures & duces & milites eorum occidiſſet, quàm quot ſupereſſent. Hæc Philippo Nicander. Alia
C Dicæarchus Antiocho, & omnium primùm prædam de Philippo Romanorum eſſe dicere, victoriam Ætolorum. & aditum in Græciam Romanis nullos alios, quàm Ætolos dediſſe: & ad vincendum vires eoſdem præbuiſſe. deinde quantas peditum equitumq; copias prębituri Antiocho ad bellum eſſent: quæ loca terreſtribus copijs, quos portus maritimis. Tum de Philippo & Nabide libero mendacio abutebatur: paratum vtrunq; ad re[illegible]dum eſſe: & primam quanque occaſionem recuperandi ea quæ bello amiſiſſent[illegible]pturos. Ita per totum ſimul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum. reges tamen aut non moti, aut tardius moti ſunt. Nabis extemplò circa omnes[illegible]os maritimos dimiſit ad ſeditiones in ijs miſcendas: & alios principū donis ad ſu[illegible]uſam perduxit, alios pertinaciter in ſocietate Romana ma-
D nentes occidit. Acha[illegible]mnium maritimorū Laconum tuendorū ab T. Quintio cura mandata erat. itaq; extemplò & ad tyrannū legatos miſerunt, qui admonerent fœderis eum Romani, denunciarentq;, ne pacem, quam quantopere petiſſet, turbaret: & auxilia ad Gyttheum, quod iam oppugnabatur à tyranno: & Romam qui ea nunciarent, legatos miſerunt. Antiochus rex ea hyeme Rhaphiæ in Phœnicæ Ptolemęo regi Ægypti filia in matrimonium data, cùm Antiochiam ſe recepiſſet, per Ciliciam Tauro monte ſuperato, extremo iam hyemis Epheſum peruenit. inde principio veris, Antiocho filio miſſo in Syriam ad cuſtodiam vltimarū partium regni, ne quid abſente ſe à tergo moueretur: ipſe cum omnib⁹ terreſtribus copijs ad Piſidas, qui circa Selgā incolunt, oppugna[illegible]s eſt profectus. Eo tempore legati Romani P. Sulpitius, & P. Vil-
E lius, qui ad Antio[illegible]um (ſicut ante dictum eſt) miſſi erant, iuſſi prius Eumenem adire, Elæam venere: inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) aſcenderunt. Cupidus belli aduerſus Antiochum Eumenes erat: grauem ſi pax eſſet, accolam tanto potentiorem regem credens: eundem ſi motū bellum eſſet, non magis parem Romanis fore quàm Philippus fuiſſet: & aut funditus ſublatum iri: aut ſi pax victo daretur, multa illi detracta ſibi acceſſura: vt facilè deinde ſe ab eo ſine vllo Romano auxilio tueri poſſet. etiam ſi quid aduerſi caſurum foret, ſatius eſſe Romanis ſocijs quamcunq; fortunam ſubire, quàm ſolùm aut imperium pati Antiochi: aut abnuentem vi atq; armis cogi. Ob hæc quantum authoritate, quātum conſilio valebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Pergami ſubſtitit. Villius cum Piſidiæ bello occupatum eſſe regem audiſſet, Epheſum profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, vt

Aetolorum legatus ad Philippum.

Aetolorum legatus ad Antiochum.

Nabis à Romanis deficit.

Antiochi filiam Ptolemæus rex Aegypti ducit.

Eumenes rex Asiæ minoris.

cum Annibale, qui tum ibi fortè erat, sæpè congrederetur: vt animum eius & tentaret, si qua posset: & metum demeret periculi ei quicquam ab Romanis esse. His colloquijs aliud quidem actum nihil est: secutum tamen sua sponte est, velut consilio petitum esset, vt vilior ob ea regi Annibal, & suspectior ad omnia fieret. Claudius secutus Græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit: eumq; Epheſi collocutum cum Annibale. & sermonem etiam vnum refert, quo quærenti Africano, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisset, Alexandrum Macedonum regem: quòd parua manu innumerabiles exercitus fudisset: quodq; vltimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. quęrenti deinde, quem secundum poneret, Pyrrhum dixisse. castra metari primũ docuisse: ad hoc neminem elegantius loca cæpisse, præsidia disposuisse: artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, vt Italicæ gentes regis externi, quàm populi Romani tamdiu principis in ea terra imperium esse mallent. exequenti, quem tertium duceret, haud dubiè semetipsum dixisse. tum risum obortum Scipioni, & subiecisse: Quidnam tu diceres, si me vicisses? tum me verò, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperatores esse. & perplexum Punico astu respõsum, & assentationis genus Scipionem mouisse: quod ègregie se[illegible]ratorũ velut inæstimabilem secreuisset. Villius ab Epheso Apameã processit. [illegible]ntiochus audito Romanorum legatorum aduentu occurrit. Apameæ congres[illegible]ceptatio eadem fermè fuit, quæ Romę inter Quintiũ & legatos regis fuerat. mors nunciata Antiochi filij regis, quem missum paulò antè dixerã in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnumq; eius iuuenis desiderium. id enim iam specimen sui dederat, vt si vita longior contigisset, magni iustiq; regis in eo indolem fuisse appareret. Quo carior acceptiorq; omnibus erat, eo mors eius suspectior fuit. grauem successorem eum instare senectuti suæ patrem credentem, per spadones quosdam, tal[illegible]m ministerijs facinorum acceptos regibus, veneno sustulisse. Eam quoq; causam [illegible]de[illegible]tino facinori adijciebant, quòd cùm Seleuco filio Lysimachiam dedisset: [illegible]ocho quam similem daret sedem, vt procul ab se per honorem eum quoq; ablegaret, non habuisset. Magni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit: legatu[illegible]Romanus, ne alieno tempore incõmodus obuersaretur, Pergamum concessit. re[illegible]lac[illegible]esum, omisso quod inchoauerat bello, redijt. ibi per luctũ regia clausa, cum Min[illegible]e quodam, qui princeps amicorũ eius erat, secreta consilia agitauit. Minio ignarus omnium externorum, viresq; æstimans regis ex rebus in Syria aut Asia gestis, non causa modò superiorem esse Antiochum, quòd nihil æqui postularent Romani, sed bello quoq; superaturum credebat. Fugienti regi disceptationem cum legatis, seu iam experto eam minus prosperam, seu mœrore recenti confuso, professus Minio, se quæ pro causa essent dicturum, persuasit vt à Pergamo accerserentur legati. Iam conualuerat Sulpitius. itaque ambo Ephesum venerunt. rex à Minione excusatus, & absente eo res agi cœpta est. Ibi præparata oratione Minio: Specioso titulo, inquit, vti vos Romani Gręcarum ciuitatum liberandarum video. sed facta vestra orationi nõ conueniun[illegible]x aliud Antiocho iuris statuistis, alio ipsi vtimini. Qui enim magis Smyrnęi Lamp[illegible]niq; Gręcia sunt, quàm Neapolitani & Rhegini & Tarentini, à quibus stipendium, à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas vrbes prętorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profectò dicatis, quàm armis superatis vos ijs has leges imposuisse. Eandem de Smyrna & Lampsaco, ciuitatibusq; quæ Ioniæ aut Æolidis sunt, causam ab Antiocho accipite. bello superatas à maioribus, & stipendiarias ac vectigales factas, in antiquum ius repetit. itaque ad hæc ei responderi velim, si ex æquo disceptatur, & non belli causa quæritur. Ad ea Sulpitius: Fecit verecundè, inquit, Antiochus, qui, si alia pro causa eius non erant, quæ dicerentur, quemlibet ista quàm se dicere maluit. Quid enim simile habet ciuitatum earum, quas comparasti causa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in

Scipionis cum Annibale colloquium.

Antiochus Antiochi filius moritur.

Minionis ad legatos Romanos pro Antiocho oratio.

Sulpitij legati Romani ad Minionẽ responsio.

A quo in noſtram venerunt poteſtatem: vno & perpetuo tenore iuris ſemper vſurpato, nunquam intermiſſo, quæ ex fœdere debent, exigimus. Potéſne tandem dicere, vt ij populi non per ſe, non per alium quenquam fœdus mutauerint: ſic Aſiæ ciuitates, vt ſemel venerunt in maiorum Antiochi poteſtatem, in perpetua poſſeſſione regni veſtri permanſiſſe? & non alias earum in Philippi, alias in Ptolemæi fuiſſe poteſtate? alias per multos annos nullo ambigente libertatem vſurpaſſe? Nam ſi, quod aliquando ſeruierunt temporum iniquitate preſſi, ius poſt tot ſecula aſſerendi eos in ſeruitutem faciet: quid abeſt quin actum nobis nihil ſit, quod à Philippo liberauimus Græciam? & repetant poſteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Theſſalorum totam gentem? Sed quid ego cauſam ciuitatum ago, quam ipſis agentibus &
B nos, & regem ipſum cognoſcere æquius eſt? Vocari deinde ciuitatum legationes iuſſit, præparatas iam antè & inſtructas ab Eumene: qui quantumcunq; virium Antiocho deceſsiſſet, ſuo id acceſſurum regno ducebat. Admiſsi plures, dum ſuas quiſque nunc querelas, nunc poſtulationes inſerit, ęqua iniquis miſcentes, è diſceptatione altercationem fecerunt. itaq; neq; remiſſa vlla re, neq; impetrata, ęquè ac venerant omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimiſsis ijs conſilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quiſque aſperius aduerſus Romanos locutus eſſet, eo ſpes gratiæ maior erat. a[illegible]perbiam poſtulatorũ increpare, tanquã Nabidi victo, ſic Antiocho, maximo Aſ[illegible]egum, imponentium leges. quanquam Nabidi tamen dominationem in patriam ſuam, & patriam Lacedæmonem remiſſam: Anti-
C ocho, ſi Smyrna & Lampaſcus imperata faciant, indignum videri. alij paruas, & vix dictu dignas belli cauſas tanto regi eas ciuitates eſſe, ſed initium ſemper per ius iniuſta impetrandi fieri. niſi crederent, Perſas cùm aquam terramq; ab Lacedæmonijs petierunt, gleba terræ & hauſtu aquæ eguiſſe. per ſimilem tentationem Romanis de duabus ciuitatibus agi. & alias ciuitates, ſimul duas iugum exuiſſe vidiſſent, ad liberatorem populum defecturas. ſi non libertas ſeruitute potior ſit, tamen omni præſenti ſtatu ſpem cuique nouandi res ſuas blandiorem eſſe. Alexander Acarnan in concilio erat, Philippo quondam amicus, nuper relicto eo ſecutus opulentiorem regiam Antiochi: & tanquam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiæ regis, vt conſilijs quoq; arcanis intereſſet, acceptus erat. Is tanquam non vtrum
D bellandum eſſet, nec ne, conſuleretur: ſed vbi & qua ratione bellum gereretur, victoriam ſe haud dubiam proponere animo affirmabat: ſi in Europam tranſiſſet rex, & in aliqua Græciæ parte ſedem bello cępiſſet. Iam primùm Ætolos, qui vmbilicum Græciæ incolerent in armis eum inuenturum, anteſignanos, ad aſperrima quęq; bel-
li paratos. in duobus velut cornibus Græciæ Nabin à Peloponneſo concitaturum omnia, repetentem Argiuorum vrbem, repetentem maritimas ciuitates: quibus eum depulſum Romani Lacedæmonis muris incluſiſſent. à Macedonia Philippum, vbi primùm bellicum cani audiſſet, arma capturum. noſſe ſe ſpiritus eius, noſſe animum: ſcire ferarum modo, quæ clauſtris aut vinculis teneantur, ingentes iamdiu iras eum in pectore voluere. meminiſſe etiam ſe, quoties in bello precari omnes deos ſolitus
E ſit, vt Antiochum ſibi darent adiutorem. cuius voti ſi compos nunc fiat, nullam moram rebellandi facturum. tantùm non cunctandum, neq; ceſſandum eſſe. in eo enim victoriam verti, ſi & loca opportuna, & ſocij præoccuparentur. Annibalem quoque ſine mora mittendum in Africam eſſe ad diſtringendos Romanos. Annibal non adhibitus eſt in conſilium, propter colloquia cum Villio ſuſpectus regi, & in nullo poſtea honore habitus. Primò eam contumeliam tacitus tulit: deinde melius eſſe ratus, & percunctari cauſam repentinæ alienationis, & purgare ſe tempore apto, quæſita ſimpliciter iracundiæ cauſa, auditaq;. Pater Amilcar, inquit, Antioche paruum admodum me, cùm ſacrificaret, altaribus admodum iureiurando adegit, nunquã amicum fore populi Romani. ſub hoc ſacramento ſex & triginta annos militaui: hoc me in pace patria mea expulit: hoc patria extorrẽ in tuam regiam adduxit: hoc duce, ſi tu ſpem

Antiochus conſilium de bello Romano capit.

Vnde ſperanda eſſent Antiocho auxilia, ſi bellum Romanis inferret.

Annibal ſuſpectus Antiocho reconciliatur.

meam deſtitueris, vbicunque vires, vbi arma eſſe ſciam, inueniam toto orbe terra- F
rum quærens aliquos Romanis hoſtes. itaq; ſi quibus tuorum meis criminibus apud
te creſcere libet, aliam materiam creſcendi ex me quærant. odi, odioq; ſum Romanis:
id me verum dicere pater Amilcar, & dij teſtes ſunt. proinde cùm de bello Romano
cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto. ſi qua res te ad pacem compellet,
in id conſilium alium cum quo deliberes quærito. Non mouit modò talis oratio re-
gem, ſed etiam reconciliauit Annibali. Ex conſilio ita diſceſſum eſt, vt bellum gereretur. Romæ deſtinabant quidem ſermonibus hoſtem Antiochum, ſed nihil dum ad
Prouinciarum ſortitio. id bellum pręter animos parabant. Conſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt:
ita vt inter ſe compararent, ſortirentúrue, vter comitijs eius anni preeſſet: ad vtrum ea
non pertineret cura, vt paratus eſſet, ſi quò eum extra Italiam opus eſſet ducere legio- G
nes. Huic conſuli permiſſum, vt duas legiones ſcriberet nouas, & ſociûm ac Latini
nominis viginti millia, & equites DCCC. Alteri cos. duæ legiones decretæ, quas L.
Cornelius cos. ſuperioris anni habuiſſet: & ſociûm ac Latini nominis ex eodem exer-
citu pedites quindecim millia, & equites quingenti. Q. Minutio cum exercitu, quem
in Liguribus habebat, prorogatum imperium. additum in ſupplementum vt qua-
tuor millia peditum Romanorũ ſcriberentur, & [illegible] equites: & ſocijs eodem v. millia
peditum imperarentur, CCL. equites, Cn. Domi[illegible]tra Italiam, quò ſenatus cenſuiſ-
ſet, prouincia euenit, L. Quintio Gallia. & comi[illegible]prætorum habita. Prætores dein-
de prouincias ſortiti: M. Fuluius Centimalus vrbanam, L. Scribonius Libo peregri-
nam: L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bœbius Pamphi- H
lus Hiſpaniam citeriorem, A. Attilius Serranus vlteriorem. Sed his duobus primùm
Senatuſconſulto, deinde plebis etiam ſcito permutatæ prouinciæ ſunt. Attilio claſſis
& Macedonia, Bœbio Brutij decreti. Flaminio Fuluioq; in Hiſpanijs prorogatum
imperium. Bœbio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ, quæ priore anno vr-
banæ fuiſſent: vt & ſocijs eodem millia peditum quindecim imperarentur, & quin-
genti equites. A. Attilius triginta naues quinqueremes facere iuſſus, & ex naualibus
veteres deducere, ſi quæ vtiles eſſent, & ſcribere nauales ſocios. Et conſulibus impe-
ratum, vt ei duo millia ſociûm ac Latini nominis, & mille pedites darent Romanos.
Hi duo Prr. & duo exercit⁹, terreſtris naualisq;, aduerſus Nabin apertè iam oppugnan
tem ſocios populi Romani dicebantur parari. cæterùm legati ad Antiochũ miſſi ex- I
pectabantur: & priuſquam ij rediſſent, vetuerat Cn. Domitium cos. ſenatus ab vrbe
diſcedere. Prr. Fuluio & Scribonio, quibus vt ius dicerent Romæ prouincia erat, ne-
gotium datum, vt præter eam claſſem, cui Attilius pręfuturus erat, centum quinque-
remes pararent. Priuſquam cos. prætoresq; in prouincias proficiſcerẽtur, ſupplicatio
Prodigia. fuit prodigiorum cauſa. Capram ſex hœdos vno fœtu edidiſſe, ex Piceno nunciatum
eſt: & Arretij puerum natum vnimanum: Amiterni terra pluiſſe: Formijs portam
murumq; de cœlo tacta: & (quod maximè terrebat conſulem Cn. Domitium) bouem
locutum: Roma caue tibi. Cæterorum prodigiorum cauſa ſupplicatum eſt: bouem
cum cura ſeruari aliq; aruſpices iuſſerunt. Tyberis infeſtiore, quàm priore impetu il-
latus, vrbi duos pontes, ædificia multa, maximè circa portam Flumentanam euertit. K
ſaxum ingens, ſiue imbribus, ſiue motu terræ leniore quàm vt alioqui ſentiretur,
labefactatum, in vicum Iugarium ex Capitolio procidit, & multos oppreſſit. in a-
gris paſſim inundatis pecua ablata: villarum ſtrages facta eſt, Priuſquam L. Quintius
Q. Minutius Liguri- conſul in prouinciam perueniret, Q. Minutius in agro Piſano cum Liguribus ſignis
rum nouem millia occidit. collatis pugnauit: nouem millia hoſtium occidit: cæteros fuſos fugatosq; in caſtra
compulit. ea vſq; in noctem magno certamine oppugnata, defenſaq; ſunt. nocte clam
profecti Ligures, prima luce Romanus vacua caſtra inuaſit. prædæ minus inuentum
eſt, quod ſubinde ſpolia agrorum capta domos mittebant. Minutius nihil deinde la-
xamenti hoſtibus dedit. ex agro Piſano in Ligures profectus, caſtella vicosq; eorum
igni ferroq; peruaſtauit. ibi præda Hetruſca, quę miſſa à populatorib⁹ fuerat, repletus

eſt miles

A est miles Romanus. Sub idem tempus legati ab regibus Romam reuerterunt. qui cùm nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi aduersus Lacedæmonium tyrannum attulissent: quem & Achæi legati nuntiabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius prætor cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. Coss. quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci ambos in prouincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximum fuit: Quintius per Ligures in Boios venit. Duo cõsulum agmina diuersa latè agrum hostiũ peruastarunt. Primò equites eorum pauci cũ præfectis, deinde vniuersus senatus, postremò in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat, ad mille quingenti ad consules transfugerũt. Et in vtraque Hispania eo anno res prosperè gestæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum B munitum opulentumq; vineis expugnauit, & nobilem regulum Corribilonem viuum cepit: & M. Fuluius proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda prælia fecit: oppida duo Hispanorum, Vesceliam, Holonemq;, & castella multa expugnauit. alia voluntate ad eum defecerunt. tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cusibi, ad Tagum amnẽ ire pergit. Toletum ibi parua vrbs erat, sed loco munita. eam cùm oppugnaret, Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit. cum his signis collatis prosperè pugnauit: & fusis Vectonibus, operibus Toletum cepit. Cæterùm [illegible] tempore minus ea bella quæ gerebantur, curæ patribus erant, quàm expectatio [illegible]ndum cœpti cum Antiocho belli. nam & si per legatos identidem omnia explorabantur, tamen rumores temerè sine vllis authoriC bus orti multa falsa veris miscebant. inter quæ allatum erat, cùm in Ætoliam venisset Antiochus, extemplò classem eum in Siciliam missurũ. Itaq; senatus & si Pr. Attilium cum classe miserat in Græciam: tamen quia non copijs modò, sed etiam authoritate opus erat ad tuendos sociorum animos, T. Quintium & Cn. Octauium & Cn. Seruilium & P. Villium legatos in Græciam misit: & vt M. Bœbius ex Brutijs ad Tarentum & Brunduſiũ promoueret legiones, decreuit: vt inde, si res posceret, in Macedoniam traijceret: & vt M. Fuluius Pr. classem nauium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram: & vt cum imperio esset, qui classem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat) & vt idem Pr. L. Valerio collegæ scriberet, periculum esse ne classis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam traijceret: itaq; placere senatui, D ad eum exercitum quem haberet, tumultuariorum militum ad duodecim millia pedites, & quadringentos equites scribere eum: quibus oram maritimã prouinciæ, quà vergeret in Græciam, tueri posset. Eum delectũ prætor non ex Sicilia ipsa tantùm, sed etiam ex circumiacentibus insulis habuit: oppidaq; omnia maritima, quæ in Græciam versa erant, præsidijs firmauit. Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali Eumenis fratris, qui nuntiauit, Antiochum regem Hellespontũ cum exercitu transisse: Ætolos ita se parare, vt sub aduentum eius in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsenti Attalo gratię actę: & ædes liberæ, locus, lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equestria arma, & vasa argentea* centum pondo, & aurea* viginti pondo. Cùm alij atq; alij nuntij bellum instare afferrent, ad rem pertinere visum est, consules priE mo quoq; tempore creari. itaq; Senatusconsultum factum est, vt M. Fuluius Pr. literas extemplò ad Cos. mitteret, quibus certior fieret senatui placere: prouincia exercituq; tradito legatis, Romam reuerti eum: & ex itinere præmittere edictum, quo comitia Coss. creandis ediceret. Paruit his literis Cos. & præmisso edicto, Romam venit. Eo quoque anno magna ambitio fuit: quòd patritij tres in vnum locum petierunt: P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulsam tulerat: & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volso. P. Scipioni, vt dilatum viro tali non negatum honorem appareret, consulatus datus est. additus ei de plebe collega, M. Acilius Glabrio. Postero die prætores creati L. Æmylius Paulus, M. Æmylius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Liuius, & L. Oppius. vtriq; eorum Salinator cognomẽ erat. Oppius is erat, qui classem triginta nauium in Siciliam duxerat. Interim dum noui

Attilius prætor cũ classe mittitur in Græciam.

In vtraq; Hispania res prosperè gesta.

M. Fuluius Toletum capit.

Attalus Romam venit, et Antiochũ cum exercitu Hellespontum transisse nuntiat.

*Val. 1000. co.
*Val. 2240. co.

Aduersus Antiochum Romani vndiq; bellum apparant.

magistratus sortirentur prouincias, M. Bœbius à Brundusio cum omnibus copijs F
transire in Epirum est iussus, & circa Apolloniam copias continere: & M. Fuluio
prætori vrbano negotium datum est, vt quinqueremes nouas quinquaginta faceret.
Et populus quidem Romanus ita se ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis
iam non differebat bellum, sed summa vi Gyttheum oppugnabat: & infestus Achęis,
quòd miserant obsessis præsidium, agros eorum vastabat. Achæi non antea ausi ca-
pessere bellum, quàm ab Roma reuertissent legati: vt quid senatui placeret, scirent:
post reditum legatorum, & Sycionem consilium edixerunt, & legatos ad T. Quin-
tium miserunt, qui consilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extem-
plò capessendum inclinatæ sententiæ erant: literæ T. Quintij cunctationem iniece-
runt, quibus author erat, prætorem classemq; Romanam expectandi. Cùm princi- G
pum alij in sententia permanerent: alij vtendum eius, quem ipsi consuluissent, consi-
lio censerent: multitudo Philopœmenis sentẽtiam expectabat. Pr. is tum erat, & om-
nes eo tempore & prudentia & authoritate anteibat. Is præfatus, benè comparatum
apud Ætolos esse, ne Pr. cùm de bello consuluisset, ipse sententiam diceret: statuere
quamprimum ipsos quid vellent, iussit. prætorem decreta eorum cum fide & cura
executurum: annixurumq;, vt quantum in consili[illegible] humano positum esset, nec pacis
eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momenti [illegible]ncitandos ad bellũ habuit, quàm
si apertè suadendo cupiditatem res gerẽdi ostend[illegible]et. itaq; ingenti consensu bellum
decretum est: tempus & ratio administrandi eius libera prætori permissa sunt. Philo-

Philopœmenes Pr. Achæorum aduersus Nabin classem deducit.

pœmenes præterquã quòd ita Quintio placeret, & ipse existimabat classem Roma- H
nam expectandam, quæ à mari Gyttheum tueri posset. sed metuens, ne dilationem
res non pateretur, & non Gyttheum solùm, sed præsidium quoq; missum ad tuen-
dam vrbem amitteretur: naues Achæorum deduxit. Comparauerat & tyrannus mo-
dicam classem ad prohibenda, si qua obsessis mari summitterentur, præsidia, tres te-
ctas naues, & lembos pristeisq;, tradita vetere classe ex fœdere Romanis. harum no-
uarum nauium agilitatem, vt experiretur: simul vt omnia satis apta ad certamen
essent, profectos in altum, quotidie remigem militemq; simulachris naualis pugnæ
exercebat: in eo ratus verti spem obsidionis, si præsidia maritima intercluisset. Prętor
Achæorum sicut terrestrium certaminum arte quemuis clarorum imperatorum vel
vsu vel ingenio æquabat, ita rudis in re naual erat: Arcas, mediterraneus homo, ex- I
ternorum etiam omnium, nisi quòd in Creta præfectus auxiliorũ militauerat, igna-
rus. Nauis erat quadriremis vetus, capta annis octoginta ante: cùm Crateri vxorem
Nicælam à Naupacto Corinthum veheret. huius fama motus (fuerat enim nobile in
classe regia quondam nauigium) deduci ab Ægio putrem iam admodum, & vetusta-
te dilabentem iussit. Hac tum prætoria naue præcedente classem, cùm in ea Patrensis
Tiso præfectus classis veheretur, occurrerunt à Gyttheo Laconũ naues: & primo sta-
tim incursu ad nouam & firmam nauem vetus, quæ per seipsa omnibus compagibus
aquam acciperet, diuulsa est: captiq; omnes, qui in naue erant. cætera classis prætoria

Philopœmenes fugit.

naue amissa, quantum quæq; remis valuit, fugerunt. ipse Philopœmenes in leui specu- K
latoria naue fuit: nec ante fugæ finem, quàm Patras ventum sit, fecit. Nihil ea res ani-
mum militaris viri, & multos experti casus imminuit: quin contrà, si in re nauali, cu-
ius esset ignarus, offendisset: eo plus in ea, quorum vsu calleret, spei nactus, breue id
tyranno gaudium se effecturum affirmabat. Nabis cum prospera elatus re, tum spem
etiam haud dubiam nactus, nihil iam à mari periculi fore, & terrestres aditus claude-
re opportunè positis præsidijs voluit. tertia parte copiarum ab obsidione Gyttheĩ ab-
ducta, ad Pleias posuit castra. Imminet is locus & Leucis & Acris: quà videbantur ho-
stes exercitum admoturi. Cùm ibi statiua essent. & pauci tabernacula haberent, mul-
titudo alia casas ex arundinibus textas fronde, quæ vmbram modò præberet, texis-
sent: priusquam in conspectum hostium veniret Philopœmenes, nec opinantem
eum improuiso genere belli aggredi statuit. Nauigia parua in stationẽ occultam agri

Argiui

A Argiui contraxit:in ea expeditos milites, cetratos pleroſq; cum fundis & iaculis & alio leui genere armaturæ impoſuit. inde littora legens cùm ad propinquum caſtris hoſtium promontorium veniſſet,egreſſus callibus notis,nocte Pleias peruenit:& ſopitis vigilibus vt in nullo propinquo metu, ignẽ caſis ab omni parte caſtrorũ iniecit. Multi prius incendio abſumpti ſunt, quàm hoſtium aduentum ſentirent: & qui ſenſerant,nullam opem ferre potuerunt. ferro flammaq; omnia abſumpta. perpauci tamen ex tam ancipiti peſte ad Gyttheum in maiora caſtra perfugerunt. Ita perculſis hoſtibus Philopœmenes protinus ad depopulandum Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum eſt,duxit:& magna vi pecorum hominumq; inde abrepta, priuſquam à Gyttheo tyrãnus præſidium agris mitteret, diſceſſit. Idem Te-

Philopœmenes Lacedæmonios nocturnis inſidijs oppreſſit.

B geam exercitu contracto,concilioq; eodem &Achęis & ſocijs indicto,in quo & Epirotarum & Acarnanum fuere principes, ſtatuit: quoniam ſatis & ſuorum à pudore maritimæ ignominiæ reſtituti animi,& hoſtium conterriti eſſent, ad Lacedæmones ducere:eo modo vno ratus ab obſidione Gytthei hoſtẽ abduci poſſe. Ad Carias primùm in hoſtium terra poſuit caſtra.Eo ipſo die Gyttheum expugnatum eſt.cuius rei ignarus Philopœmenes,caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decem millia paſſuum ab Lacedæmone) promouit. Et Nabis recepto Gyttheo, cum expedito exercitu inde profectus,cùm præter Lacedæmonem raptim duxiſſet:Pyrrhi(quę vocant)caſtra occupauit:quem peti locum ab Achæis,non dubitabat. inde hoſtibus occurrit. Obti-

Gyttheum expugnat Nabis.

nebant autem longo agmine propter anguſtias viæ propè quinq; millia paſſuum:co-

C gebatur agmen ab equitibus,& maximè à parte auxiliorum: quòd exiſtimabat Philopœmenes, tyrannum mercenarijs militibus,quibus plurimum fideret,à tergo ſuos aggreſſurum.Duæ res ſimul inopinatæ perculerunt eum: vna, præoccupatus quem petebat locus:altera, quòd primo agmini occurriſſe hoſtem cernebat. vbi cùm per loca confragoſa iter eſſet,ſine leuis armaturæ præſidio ſigna ferri non videbat poſſe. Erat autem Philopœmenes præcipuè in ducendo agmine locisq; capiendis ſolertiæ atq; vſus:nec belli tantùm temporibus,ſed etiam in pace ad id maximè animum exercuerat.Vbi iter quopiam faceret,& ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet, contemplatus ab omni parte loci naturã,cùm ſolus iret, ſecum ipſe agitabat animo:cùm comites haberet,ab ijs quærebat:ſi hoſtis eo loco apparuiſſet,quid ſi à fronte, quid ſi ab

Philopœmenis ſtudia.

D latere hoc,aut illo,quid ſi à tergo adoriretur,capiendum cõſilij foret:poſſe inſtructos recta acie,poſſe inconditum agmen,& tantummodo aptum vię,occurrere.quem locum ipſe capturus eſſet,cogitando aut quærendo exequebatur:aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim intereſſe) vſurus:quò impedimenta,quò ſarcinas,quò turbam inermẽ reijceret:quanto ea,aut quali præſidio cuſtodiret:& vtrum pergere qua cœpiſſet ire via,an eam qua veniſſet repetere melius eſſet:caſtris quoque quem locum caperet,quantum munimento amplecteretur loci, quà opportuna aquatio,quà pabuli lignorumq; copia eſſet: qua poſtero die caſtra mouendi tutum maximè iter, quæ forma agminis foret. His curis cogitationibusq; ita ab ineunte ætate animũ agitauerat,vt nulla ei noua in tali re cogitatio eſſet.Et tum omnium pri-

E mum agmen conſtituit: dein Cretenſes auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites binos ſecum trahẽtes equos ad prima ſigna miſit: & iuſſis equitibus ſubſequi, ſuper torrentem,vnde aquari poſſent,rupem occupauit:eò impedimenta omnia, & calonum turbam collectam armatis circumdedit:& pro natura loci caſtra communiuit.tabernacula ſtatuere in aſpretis, & inæquabili ſolo difficilè erat. Hoſtes quingentos paſſus aberant. ex eodem riuo vtrinq; cum præſidio leuis armaturæ aquati ſunt:& priuſquam,qualia in propinquis caſtris ſolent,contraheretur certamen, nox interuenit.poſtero die apparebat,pugnandum pro aquatoribus circa riuum eſſe.nocte in valle à conſpectu hoſtium auerſa,quantam multitudinem locus occulere poterat,condidit cetratorum.Luce orta Cretenſium leuis armatura & Tarentini equi-

Philopœmenis & Nabidis prælium.

tes ſuper torrentem prælium commiſerunt.Letemnaſtus Cretenſis popularibus ſuis,

equitibus

equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretenſes & hoſtium auxiliares, equi- F
tumq; idem genus Tarentini præſidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium præli-
um fuit: vt eodem ex parte vtraq; hominum genere, & armis paribus procedente cer-
tamine, & numero vicêre tyranni auxiliares: & quia ita præceptum à Philopœmene
præfectis erat, vt modico edito prælio in fugam inclinarent, hoſtemq; ad inſidiarum
locum pertraherent. effusè ſecuti fugientes per conuallem, pleriq; & vulnerati, & in-
terfecti ſunt, priuſquam occultum hoſtem viderent. Cetrati ita, quantum latitudo
vallis patiebatur, inſtructi ſederant: vt facile per interualla ordinum fugientes ſuos
acciperent. conſurgunt deinde ipſi integri, recentes, inſtructi: & in hoſtes inordina-
tos, effuſos, labore etiam & vulneribus feſſos impetum faciunt. nec dubia victoria
fuit: extemplò terga dedit tyranni miles: & haud paulo concitatiore curſu, quàm ſe- G
cutus erat, fugiens, in caſtra eſt compulſus. multi cæſi captiq; in ea fuga ſunt. & in ca-
ſtris quoq; foret trepidatum, ni Philopœmenes receptui cani iuſſiſſet: loca magis con
fragoſa, & quacunq; temerè proceſſiſſet, iniqua, quàm hoſtem metuens. Inde & ex
fortuna pugnæ & ex ingenio ducis coniectans, in quo tum is pauore eſſet, vnum de
auxiliaribus ſpecie transfugæ mittit ad eum, qui pro comperto afferret: Achæos ſta-
tuiſſe poſtero die ad Eurotam amnem, qui propè ipſis affluit mœnibus, procedere, vt
intercluderent iter: ne aut tyrannus cùm vellet, receptum ad vrbem haberet: aut com
meatus ab vrbe in caſtra portarentur: ſimul etiam tentaturos, ſi quorum animi ſoli-
citari ad defectionem à tyranno poſſent. Non tam fidem dictis perfuga fecit, quàm
perculſo metu relinquendi caſtra cauſam probabilem prębuit. Poſtero die Pythago- H
ram cum auxiliaribus & equitatu ſtationem agere pro valle iuſſit. ipſe tanquam in a-
ciem cum robore exercitus egreſſus, ſigna ocyus ferri ad vrbem iuſſit. Philopœmenes
poſteaquam citatum agmen per anguſtam & procliuem viâ duci raptim vidit, equi-
tatum omnem & Cretenſium auxiliares in ſtationem hoſtium, quæ pro caſtris erat,
emittit. Illi vbi hoſtes adeſſe, & à ſuis ſe deſertos viderunt, primò in caſtra recipere ſe
conati ſunt: deinde poſteaquam inſtructa acies tota Achæorum admouebatur, metu
ne cum ipſis caſtris caperentur, ſequi ſuorum agmen aliquantum prægreſſum inſi-
Nabidis caſtra diripiuntur. ſtunt. Extemplò cætrati Achæorum in caſtra impetum faciunt, & diripiunt: cæteri
ad perſequendos hoſtes ire pergunt. Erat iter tale, per quod vix trãquillum ab hoſtili
metu agmen expediri poſſet. Vt verò ad poſtremos prælium ortum eſt, clamorq; ter- I
ribilis à tergo pauentium ad prima ſigna eſt perlatus, pro ſe quiſq; armis abiectis in
circumiectas itineri ſyluas diffugiunt, momentoq; temporis ſtrage armorum ſepta
via eſt, maximè haſtis, quę pleræq; aduerſæ cadentes, velut valle obiecto iter impedi-
ebant. Philopœmenes vtcunq; poſſent, inſtare & perſequi auxiliaribus iuſſis (vtique
enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipſe grauius agmen via patentiore
ad Eurotam amnem deduxit. ibi caſtris ſub occaſum ſolis poſitis, leuem armaturam,
quam ad perſequendum reliquerat hoſtẽ, opperiebatur. qui vbi prima vigilia vene-
runt, nuntiantes, tyrãnum cum paucis ad vrbem penetraſſe, cæteram multitudinem
inermem toto ſparſam vagari ſaltu, corpora curare eos iubet. ipſe ex cætera copia mi-
litum, qui, quia priores in caſtra venerant, refecti & cibo ſumpto & modica quiete K
Nabis Lacedæmonem ſe recepit fuſo ſuo exercitu. erant, delectos nihil præter gladios ſecum ferentes extemplò educit, & duarum por-
tarum itineribus, quæ Pheras, quæq; Barboſthenem ferunt, eos inſtruxit, quà ex fuga
recepturos ſeſe hoſtes credebat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonij quoad
lucis ſuperfuit quicquam, deuijs callibus medio ſaltu ſe recipiebant. primo veſpere
vt lumina in caſtris hoſtium conſpexere, è regione eorum occultis ſemitis ſe tenue-
runt. vbi prætergreſſi ea ſunt, iam tutum rati, in patentes vias deſcenderunt. ibi exce-
pti ab inſidente hoſte paſſim ita multi cæſi captiq; ſunt, vt vix quarta pars de toto ex-
ercitu euaſerit. Philopœmenes incluſo tyranno in vrbem, inſequentes dies propè tri-
Philopœmenes Laconicum agrum depopulatur. ginta vaſtandis agis Laconum abſumpſit, debilitatisq; ac propè fractis tyranni viri-
bus, domum redijt, æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, &

quod

A quod ad Laconicum bellum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat, legati Romanorum circumire ſociorum vrbes ſoliciti, ne Ætoli partis alicuius animos ad Antiochum auertiſſent, minimum operæ in Achæis adeundis conſumpſerunt: quos, quia Nabidi infeſti erant, ad cætera quoq; ſatis fidos cenſebant eſſe. Athenas primùm, inde Chalcidem, inde in Theſſaliam iere: allocutiq; conſilio frequenti Theſſalos, Demetriadem iter flexere: eò Magnetum concilium indictum eſt. Accuratior ibi habenda oratio fuit: quòd pars principum alienati à Romanis, totiq; Antiochi & Ætolorum erant: quia cum reddi filium obſidem Philippo allatum eſſet, ſtipendiumq; impoſitum remitti, inter cætera vana allatum erat, Demetriadem quoq; ei reddituros Romanos eſſe. id ne fieret, Eurylochus princeps Ma-
B gnetum, factionisq; eius quidam, omnia nouari Ætolorum Antiochiq; aduentu malebant. Aduerſus eos ita differendum erat: ne timorem vanum ijs demendo, ſpes inciſa Philippum abalienaret: in quo plus ad omnia momenti, quàm in Magnetibus eſſet. Illa tantùm commemorata, cùm totam Græciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis eſſe, tum eam ciuitatem præcipuè. ibi enim non præſidium modò Macedonum fuiſſe, ſed regiam exædificatam, vt præſens ſemper in oculis habendus eſſet dominus. cæterùm nequicquam ea facta, ſi Ætoli Antiochum in Philippi regiam adducerent, & nouus & incognitus pro vetere & experto habendus rex eſſet. Magnetarchen ſummum magiſtratum vocant. is tum Eurylochus erat, ac poteſtate ea fretus, negauit diſſimulandum ſibi & Magnetibus eſſe, quæ fama vulgata de reddenda
C Demetriade Philippo foret. id ne fieret, omnia & conanda & audenda Magnetibus eſſe. & inter dicendi contentionem inconſultius euectus proiecit, tum quoq; ſpecie liberam Demetriadem eſſe, re vera omni ad nutum Romanorum fieri. Sub hanc vocem fremitus variantis multitudinis fuit, partim aſſentientium, partim indignantium, dicere id auſum eum. Quintius quidem adeò exarſit ira, vt manus ad cœlum tendens, deos teſtes ingrati ac perfidi animi Magnetum inuocaret. Hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus vnus, magnæ tùm ob eleganter actam vitam authoritatis, tum quòd ſemper Romanorum haud dubiè partis fuerat, ab Quintio legatisq; alijs flens petijt, ne vnius amentiam, ciuitati aſſignarent. ſuo quemq; periculo furere. Magnetas non libertatem modò, ſed omnia quæ hominibus ſancta caraq;
D ſint, T. Quintio & populo Romano debere. nihil quenquam à dijs immortalibus precari poſſe, quod non Magnetes ab illis haberent: & in corpora ſua citius per furorem ſæuituros, quàm vt Romanam amicitiam violarent. Huius orationem ſubſecutæ multitudinis preces ſunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in Ætoliam profugit. Iam enim, & id magis indies, Ætoli defectionem nudabant: eoq; ipſo forte tempore Thoas princeps gentis. quem miſerant ad Antiochum, redierat: indeq; Menippum ſecum adduxerat, regis legatum. qui priuſquam concilium ijs daretur, impleuerant omnium aures, terreſtres, naualesq; copias commemorando: ingentem vim peditum equitumq; venire: ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maximè moueri credebant multitudinis animos,
E tantum aduehi auri, vt ipſos emere Romanos poſſit. Apparebat, quid ea oratio in concilio motura eſſet: nam & veniſſe eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur. & quanquam propè abſciſſa res erat, tamen non ab re eſſe Quintio viſum eſt, ſociorum aliquos legatos intereſſe ei concilio, qui admonerent Romanæ ſocietatis Ætolos, qui vocem liberam mittere aduerſus regis legatum auderent. Athenienſes maximè in eam rem idonei viſi ſunt, propter & ciuitatis dignitatem, & vetuſtam ſocietatem cum Ætolis. ab ijs Quintius petijt, vt legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiauit legationem. Menippus poſt eum intromiſſus: Optimum fuiſſe omnibus, qui Græciam Aſiamq; incolerent, ait, integris rebus Philippi potuiſſe interuenire Antiochum. ſua quenque habiturum fuiſſe, neque omnia ſub nutum ditionemq; Romanam peruentura. nunc quoq;

Romanorum legati ſociorum vrbes in Græcia circumeunt.

Magnetarches

Aetoli palã à Romanis deficiunt.

Menippus Antiochi legatus

Panætolicum concilium.

quoq; inquit, ſi modò vos quæ inchoaſtis, conſilia conſtanter perducitis ad exitum: F
poterit dijs iuuantibus, & Ætolis ſocijs, Antiochus quamuis inclinatas Græcię res reſtituere in priſtinam dignitatem. ea autem in libertate poſita eſt, quę ſuis ſtat viribus, non ex alieno arbitrio pendet. Athenienſes, quibus primis poſt regiam legationem dicendi quæ vellent, poteſtas facta eſt, mentione omni regis prætermiſſa, Romanæ ſocietatis Ætolos, meritorumq; in vniuerſam Græciam T. Quintij admonuerunt, ne temerè eam celeritate nimia conſiliorum euerterent. Conſilia callida & audacia prima ſpecie læta, tractatu dura, euentu triſtia eſſe. legatos Romanos, & in ijs T. Quintium haud procul inde abeſſe. dum integra omnia eſſent, verbis potius de ijs quę ambigerentur diſceptarent, quàm Aſiam Europamq; ad funeſtum armarent bellum. Multitudo auida nouandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos cenſebant. principum maximè ſeniores authoritate obtinuere, vt daretur ijs concilium. Hoc decretum Athenienſes cùm retuliſſent, eundum in Ætoliam Quintio viſum eſt. aut enim moturum aliquid, aut omneis homines teſtes fore, penes Ætolos belli culpam eſſe: Romanos iuſta ac prope neceſſaria ſumpturos arma.

Quintius Aetolis ſuadet, vt Romanam amicitiam tueantur.

Poſteaquam ventum eſt eò, Quintius in concilio orſus à principio ſocietatis Ætolorum cũ Romanis, & quoties ab ijs fides mota fœderis eſſet, pauca de iure ciuitatum, de quibus ambigeretur, diſſeruit. Si quid tamen æqui ſe habere arbitrarentur, quanto eſſe ſatius Romã mittere legatos, ſeu diſceptare, ſeu rogare ſenatum mallent: quàm populum Romanum cum Antiocho admiſtis Ætolis, non ſine motu magno generis humani & pernicie Græciæ dimicare? nec vllos prius cladem eius belli ſenſuros, H
quàm qui mouiſſent. Hæc nequicquam velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde cæteriq; factionis eiuſdem cum aſſenſu omnium auditi peruicerunt, vt ne dilato quidem concilio, & abſentibus Romanis decretum fieret, quo accerſeretur Antiochus ad liberandam Græciam, diſceptandumq; inter Ætolos & Romanos. Huic tam ſuperbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus Pr. eorum. nam cùm idipſum decretum poſceret eum Quintius, non veritus maieſtatem viri, aliud in præſentia, quòd magis inſtaret, præuertẽdum ſibi eſſe dixit: decretum reſponſumq; breui in Italia, caſtris ſuper ripam Tyberis poſitis, daturum. tantus furor illo tempore

Aetolorum prætorus ſuperbum reſponſum.

gentem Ætolorum, tãtusq; magiſtratus eorum cępit. Quintius legatiq; Corinthum redierunt. Inde, vt quæq; de Antiocho nihil per ſe ipſi moti, & ſedentes expectare aduentum viderentur regis: conciliũ quidem vniuerſæ gentis poſt dimiſſos Romanos

Aetolorum apocleti.

non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant ſanctius conciliũ, ex delectis conſtat viris) id agitabant, quónam modo res in Græcia nouarentur. Inter omnes conſtabat, in ciuitatibus principes, & optimum quenq; Romanę ſocietatis eſſe, & pręſenti ſtatu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex ſententia ipſorum eſſent, omnia nouari velle. Ætoli conſilium vno die ſpei quoq; non audacis modò, ſed etiam impudentis cæperunt, Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupandi. Singuli in ſingulas miſſi ſunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga cauſaq; fugæ antè dictum eſt, quia reditus in patriam nulla ſpes alia erat, adiuuit. Literis Eurylochi admoniti I
propinqui amiciq;, & qui eiuſdem factionis erãt, liberos & coniugem eius cum ſordida veſte tenentes velamenta ſupplicum concionem frequentem adire iubent, ſingulos vniuerſosq; obteſtantes, ne inſontem, indemnatum conſeneſcere in exilio ſinerent. Et ſimplices homines miſericordia, & improbos ſeditioſosq; immiſcendi res tumultu Ætolico ſpes mouit: pro ſe quiſq; reuocare iubebant. His præparatis Diocles cum omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) ſpecie reducentis exulem hoſpitem profectus, die ac nocte ingens iter emenſus, cùm millia ſex ab vrbe abeſſet: luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum ſubſequi iuſſa, præceſſit. poſteaquam portæ appropinquabat, deſilire omnes ex equis iuſſit, & loris ducere equos, itineris maximè modo ſolutis ordinibus: vt comitatus magis præfecti videretur, quàm

A tur,quàm præſidium.Ibi vna ex turmis ad portam relicta, ne excludi ſubſequens equitatus poſſet, media vrbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrentibus gratulantibusq;,domum deduxit.mox equitum plena vrbs erat,& loca opportuna occupabantur.tum in domos miſſi,qui principes aduerſæ factionis interficerent.Ita Demetrias Ætolorum facta eſt. Lacedæmone non vrbi vis afferenda, ſed tyrannus dolo capiendus erat:quem ſpoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achæis compulſum, qui occupaſſet occidere, eum totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Cauſam mittendi ad eum habuerunt,quòd fatigabat precibus,vt auxilia ſibi, cum illis authoribus rebellaſſet,mitterentur.Mille pedites Alexameno dati ſunt, & triginta delecti ex iuuentute equites. *Demetriadem occupant Aetoli.* *Alexameno d[ato] ab Aetol[is] p[ræ]cia [interfe]ctum Nabidis.*

B Ijs à prætore Damocrito in conſilio arcano gentis de quo antè dictum eſt, denuntiatum,ne ſe ad bellum Achaicum,aut rem vllam, quam ſua quiſq; opinione præcipere poſſet,crederent miſſos eſſe.quicquid Alexamenum res mouiſſet ſubiti conſilij capere:ad id quamuis inopinatum,temerarium,audax,obedienter exequendum parati eſſent, ac pro eo acciperent, tanquam ad id vnum agendum miſſos à domo ſe ſcirent. Cùm his ita præparatis Alexamenus ad tyrannum venit, quem aduenies extemplò ſpei impleuit : Antiochum iam in Europam tranſiſſe, mox in Græcia fore, terras,maria,armis,viris completurum. non cum Philippo rem eſſe crediturosRomanos,numerum iniri peditum equitumq;, ac nauium non poſſe : elephantorum aciem conſpectu ipſo debellaturam.Ætolos toto ſuo exercitu paratos eſſe venire La-

C cedæmonem,cùm res poſcat:ſed frequentes armatos oſtendere aduenienti regi voluiſſe.Nabidi quoque & ipſi faciendum eſſe,vt quas haberet copias, non ſineret ſub tectis marceſcere otio:ſed educeret,& in armis decurrere cogeret,ſimul animos acueret,& corpora exerceret.conſuetudine leuiorem laborem fore, & comitate ac benignitate ducis etiam non iniucundum fieri poſſe. Educi inde frequenter ante vrbem in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media ferè in acie conſiſtebant.tyrannus cum tribus ſummùm equitibus, inter quos plerunq; Alexamenus erat,ante ſigna vectabatur,cornua extrema inuiſens,in dextro cornu Ætoli erant, & qui antè auxiliares tyranni fuerant:& qui venerant mille cum Alexameno.Fecerat ſi-

D bi moram Alexamenus,nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, monendiq; eum quæ in rem eſſe videbantur:nunc in dextrum cornu ad ſuos adequitandi:mox inde, velut imperato quod res popoſciſſet, recipiendi ſe ad tyrannum. Sed quem diem patrando facinori ſtatuerat,eò pauliſper cum tyranno,vectatus, cùm ad ſuos cõceſſiſſet,tum equitibus à domo ſecum miſſis, Agenda, inquit, res eſt iuuenes, audendaq;,quàm me duce impigrè exequi iuſſi eſtis.parate animos dextrasq;,ne quis in eo quod me viderit facientem,ceſſet.qui cunctatus fuerit,& ſuum concilium meo interponet,ſciat ſibi reditum ad penates non eſſe.Horror cunctos cępit: & memineranr,cum quibus mandatis exiſſent.Tyrannus ab lęuo cornu veniebat.Ponere haſtas equites Alexamenus iubet,& ſe intueri. colligit & ipſe animum confuſum tantæ cogitatione rei.poſteaquam appropinquabat,impetum facit:& transfixo equo, tyran-

E num deturbat.iacentem equites confodiunt:multis fruſtra in loricam ictibus datis, tandem in nudum corpus vulnera peruenerunt: & priuſquã à media acie ſuccurreretur,expirauit.Alexamenus cum omnibus Ætolis citato gradu ad regiã occupandam pergit.Corporis cuſtodes,cùm res in oculis gereretur,pauor primò cępit:deinde poſteaquam abire Ætolorum agmen vidêre,concurrunt ad relictum tyranni corpus:& ſpectatorũ turba ex cuſtodibus vitę mortiſq; vltoribus eſt facta.nec mouiſſet ſe quiſquam,ſi extemplò poſitis armis vocata in concionem multitudo fuiſſet,& oratio habita tempori conueniens.Frequentes inde retenti in armis Ætoli, ſine iniuria cuiuſquam.ſed,vt oportuit in concilio fraude cœpto,omnia in maturandũ perniciem eorum qui fecerant,ſunt acta.Dux regia incluſus,diem ac noctem in ſcrutandis theſauris tyranni conſumpſit:Ætoli velut capta vrbe,quam liberaſſe videri volebãt, in prę- *Nabis interficitur.*

dam verſi. Simul indignitas rei, ſimul contemptus, animos Lacedæmonijs ad coeun- F
dum fecit. alij dicere, exturbandos Ætolos, & libertatem, cùm reſtitui videretur, in-
terceptam repetendam. alij, vt caput agendæ rei eſſet, regij generis aliquem in ſpeci-
Aetoli Lacedæmonem diripiẽtes interficiuntur. em aſſumendum. Laconicus eius ſtirpis erat puer admodum, educatus cum liberis
tyranni, eum in equum imponũt, & armis arreptis Aetolos vagos per vrbem cędunt,
tum regiam inuadunt: ibi Alexamenum cum paucis reſiſtentem obtruncant. Aetoli
circa Chalciœcon (Mineruæ eſt templum æreum) congregati cæduntur. pauci armis
abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolim perfugiunt. ibi comprenſi à magiſtratibus,
Philopœmenes Lacedæmonios ſocietati Achæorum adiunxit. ſub corona venierũt. Philopœmenes audita cæde tyranni, profectus Lacedęmonem,
cùm omnia turbata metu inueniſſet: euocatis principibus, & oratione habita, qualis
habendo ab Alexameno fuerat, ſocietati Achæorum Lacedæmonios adiunxit: eo et- G
iam facilius, quòd ad idem fortè tempus A. Attilius cũ quatuor & viginti quinque-
remibus ad Gyttheum acceſſit. Ijſdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymi-
dam principem pulſum opibus eorum qui Romanæ ſocietatis erant, poſt T. Quin-
tij legatorumq; aduentum, & Herodorũ Cianum mercatorem, ſed potentem Chal-
cide propter diuitias, præparatis ad proditionem ijs qui Euthimidæ factionis erant:
nequaquam eandem fortunam, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, ha-
buit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primùm,
Chalcidẽ nequicquã occupare Aetoli tentant. hinc Salganea proceſſit. Herodorus ad Thronium, inde haud procul in Maliaco ſinu
duo millia peditum: & Thoas ducentos equites, onerarias leues ad triginta habebat,
eas cum ſexcentis peditibus Herodorus traijcere in inſulam Atalantam iuſſus: vt in- H
de, cùm pedeſtres copias appropinquare iam Aulidi atque Euripo ſenſiſſet, Chalci-
dem traijceret. ipſi cæteras copias nocturnis maximè itineribus quanta poterant ce-
leritate Chalcidem ducebant. Mictio & Xenoclides, penes quos tum ſumma rerum
pulſo Euthymida, Chalcide erat: ſeu ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primò pauidi
nihil vſquam ſpei, niſi in fuga ponebant. deinde poſteaquam reſedit terror, & prodi
& deſeri non patriam modo, ſed etiam Romanorum ſocietatem cernebant, conſilio
tali animum adiecerunt. Sacrum anniuerſarium eo fortè tempore Eretriæ Amaryn-
thidis Dianæ erat: quòd non popularium modò, ſed Caryſtiorũ etiam cœtu celebra-
tur. Eò miſerunt qui orarent Eretrienſes Caryſtioſq;, vt & ſuarum fortunarum in ea-
dem inſula geniti miſererentur: & Romanam ſocietatem reſpicerent: ne ſinerent Æ- I
tolorum Chalcidem fieri. Eubœam habituros, ſi Chalcidem habuiſſent. graues fuiſſe
Macedonas dominos, multo minus tolerabiles futuros Ætolos. Romanorum maxi-
mè reſpectus ciuitates mouit, & virtutem nuper in bello, & in victoria iuſtitiam be-
nignitatemq; expertas. itaq; quod roboris in iuuentute erat, vtraq; ciuitas armauit,
miſitq;. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani cùm tradidiſſent, ipſi omnibus copijs
tranſgreſſi Euripum, ad Salganea poſuerunt caſtra. inde caduceator primùm, deinde
legati ad Ætolos miſſi percũctatum: quo ſuo dicto factóue ſocij atq; amici ad ſe op-
pugnandos venirent. Reſpondit Thoas dux Ætolorum, non ad oppugnandos, ſed ad
liberandos ab Romanis venire ſeſe. ſplendidiore nunc eos catena, ſed multo grauiore
vinctos eſſe, quàm cùm præſidium Macedonum in arce habuiſſent. Se verò negare K
Chalcidenſes aut ſeruire vlli, aut præſidio cuiuſquam egere. Ita digreſſi ex colloquio
legati ad ſuos. Thoas & Ætoli, vt qui ſpem omnem in eo, vt improuiſo opprimerent,
habuiſſent: ad iuſtum bellũ oppugnationemq; vrbis mari ac terra munitæ haudqua-
quam pares domum rediere. Euthimidas poſteaquã caſtra popularium ad Salganea
eſſe, profectosq; Ætolos audiuit, & ipſe à Thebis Athenas redijt. Et Herodorus cùm
per aliquot dies intentus ab Atalanta ſignum nequicquam expectaſſet, miſſa ſpecu-
latoria naue, vt quid morę eſſet, ſciret: poſteaquam rem omiſſam à ſocijs vidit, Thro-
nium, vnde venerat, repetit. Quintius quoque his auditis à Corintho veniens naui-
bus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi occurrit. placuit, quingentos milites præſi-
dij cauſa relinqui Chalcide, ab Eumene rege: ipſum Athenas ire. Quintius quò

profectus

A profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chalcidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad repetendam ſocietatem Romanam facturam. & vt præſidij aliquid eſſet ſuæ partis hominibus, Eunomo prętori Theſſalorum ſcripſit, vt armaret iuuentutem, & Villium ad Demetriadem præmiſit ad tentandos animos, non aliter, niſi pars aliqua inclinaret ad reſpectum priſtinæ ſocietatis, rem aggreſſurus. Villius quinqueremi naue oſtiũ portus eſt inuectus. Eo multitudo Magnetum omnis cùm ſe effudiſſet, quæſiuit Villius, vtrum ad amicos, an ad hoſtes ſeſe veniſſe mallent? Reſpondit Magnetarches Eurylochus: ad amicos veniſſe eum: ſed abſtineret portu, & ſineret Magnetas in concordia & libertate eſſe, nec per colloquij ſpeciem multitudinem ſolicitaret. Altercatio inde, non ſermo fuit: cùm Romanus vt ingratos increpa-
B ret Magnetas, imminentesq; prædiceret clades: multitudo obſtreperet, nunc ſenatum, nunc Quintium accuſando. Ita irrito incępto Villius ad Quintium ſeſe recepit. At Quintius nuntio ad Prætorem miſſo, vt reduceret domum copias, ipſe nauibus Corinthum redijt. Abſtulerunt me velut de ſpatio, Græciæ res immiſtæ Romanis: non quia ipſas operæpretium eſſet perſcribere, ſed quia cauſę fuerunt cum Antiocho belli. Coss. deſignatis (inde namq; diuerteram) L. Quintius, & Cn. Domitius Coss. in prouincias profecti ſunt: Quintius in Ligures, Domitius aduerſus Boios. Boij qui- *Boij Domitio Coſ. ſeſe dedunt.*
euerunt: atq; etiam ſenatus eorum cum liberis, & præfecti cum equitatu (ſumma omnium mille & quingenti) Cos. dediderunt ſeſe. Ab altero Cos. ager Ligurum latè eſt vaſtatus, caſtellaq; aliquot capta: vnde non præda modò omnis generis cum ca-
C ptiuis parta, ſed recepti quoq; aliquot ciues, ſocijq;, qui in hoſtium poteſtate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta eſt ex ſenatuſcõſulto plebiſq; ſcito. tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecenti equites. triumuiri deduxerunt eos, Q. Neuius, M. Minutius, M. Furius Craſſipes. quinadena iugera agri data, in ſingulos pedites ſunt: duplex equitibus. Brutiorum proximè fuerat ager: Brutij cęperant de Grę-
cis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores, diutinus alter, ſed ſegnior. *Romæ terræmotus*
terra dies duodequadraginta mouit. per totidem dies feriæ in ſolicitudine ac metu *& incendium.*
fuere. in triduum eius rei cauſa ſupplicatio habita eſt. alter non pauor vanus, ſed vera multorum clades fuit. incendio à foro Boario orto, diem noctemq; ędificia in Tyberim verſa arſere, tabernæq; omnes cum magni pretij mercibus conflagrauerunt. Iam
D ferè in exitu annus erat: & indies magis fama de Antiochi bello, & cura patribus creſcebat. itaq; de prouincijs magiſtratuũm deſignatorum, quò intentiores eſſent omnes, agitari cœ- tum eſt. Decreuere, vt Coss. Italia, & quò ſenatus cenſuiſſet, (iam eſſe bellum aduerſus Antiochum regem omnes ſciebant) prouinciæ eſſent. cuius ea ſors eſſet, quatuor millia peditum ciuium Romanorum, & trecenti equites, ſex millia ſociũm Latini nominis, cum quadringentis equitibus ſunt decreta. eorum delectum habere L. Quintius conſul iuſſus: ne quid moraretur, quo minus Cos. nouus, quò ſenatus cenſuiſſet, extemplò proficiſci poſſet. Item de prouincijs prætorum decretum
eſt: prima vt ſors duę, peregrina vrbanaq; & inter ciues ac peregrinos iuriſdictio eſſet: *Prouinciarum ſortitio.*
ſecunda Brutij: tertia claſſis, vt nauigaret, quò ſenatus cenſuiſſet: quarta, Sicilia: quin-
E ta, Sardinia: ſexta, Hiſpania vlterior. imperatum præterea L. Quintio Cos. eſt, vt duas legiones ciuium Romanorum nouas conſcriberet: & ſociũm ac Latini nominis viginti millia peditum, & octingentos equites. eum exercitum prætori, cui Brutij prouincia eueniſſet, decreuerũt. Ædes duæ Ioui eo anno in Capitolio dedicatę ſunt. Vo- *Aedes duæ Ioui de-*
uerat L. Furius Purpurio prætor Gallico bello vnã, alterã Cos. Dedicauit Q. Martius *dicatæ.*
Ralla duumuir. Iudicia in fœneratores eo anno multa ſeuerè ſunt facta, accuſantibus priuatos ædilibus curulibus, M. Tuccio, & P. Iunio Bruto. de mulcta damnatorum quadrigę inauratę in Capitolio poſitæ in cella Iouis ſupra faſtigium ædiculæ, & duodecim clypea inaurata. & ijdem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt. Intentis in apparatum noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidem ceſſabatur. Tres eum ciuitates tenebant, Smyrna & Alexandria Troas, & Lampſacus:

quas neq; vi expugnare ad eam diem poterat, neq; conditionibus in amicitiam per- F
licere: neq; à tergo relinquere traijciens ipse in Europam volebat. Tenuit eum & de
Antiochi deliberatio de Annibale classi præficiendo. Annibale deliberatio: & primo naues apertæ, quas cum eo missurus in Africam fuerat, moratæ sunt: deinde an omninò mittendus esset, consultatio mota est: maximè à Thoante Ætolo, qui omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in potestate esse: & quibus mendacijs de rege, multiplicando verbis copias eius, erexerat multorum in Græcia animos: ijsdem & regis spem inflabat: omnium votis eum accersiri. concursum ad littora futurum, vnde classem regiam prospexissent. Hic idem ausus de Annibale est mouere sententiam propè iam certam regis. nam neque dimittendam partem nauium à classe regia censebat: neq; si mittendæ naues forent, minus quempiam ei classi, quàm Annibalem præficiendum. Exulem illum, & Pœ- G
num esse, cui mille indies noua consilia vel fortuna sua, vel ingenium possit facere. & ipsam eam gloriam belli qua velut dote Annibal concilietur, nimiam in præfecto regio esse. regem conspici, regem vnum ducem, vnum imperatorem videri debere. Si classem, si exercitum amittat Annibal, idem damni fore, ac si per alium ducem amittantur. si quid prosperè eueniat, Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore. Si verò vniuerso bello vincendi Romanos fortuna detur, quàm spem esse, sub rege victurum Annibalem vni subiectum, qui patriam propè non tulerit? non ita se à iuuenta eum gessisse, spe animoq; complexum orbis terrarum imperium, vt in senectute dominum laturus videatur. Nihil opus esse regi Annibale duce, comite & consiliario eodem ad bellum vti posse. modicum fructum ex ingenio tali neque grauem neque in- H
utilem fore. si summa petantur, & dantem & accipientem prægrauatura. Nulla ingenia tam prona ad inuidiam sunt, quàm eorum qui genus ac fortunam suam animis non æquant: quia virtutem & bonum alienum oderunt. Extemplò consilium mittendi Annibalis, quod vnum in principio belli vtiliter cogitatum erat, abiectum est. Demetriadis maximè defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non vltra differre profectionem in Græciam constituit. Priusquam solueret naues, Ilium à mari ascen-
Antiochi classis in Græciã traiecturi. dit, vt Mineruæ sacrificaret. Inde ad classem regressus, proficiscitur quadraginta tectis nauibus, apertis sexaginta, & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu, bellicoq; alio apparatu sequebantur. Imbrum primò insulam tenuit: inde Scyathum traiecit. ibi collectis in alto quæ dissipatæ erant nauibus, ad Pteleum primùm conti- I
nentis venit. Ibi Eurylochus ei Magnetarches, principesq; Magnetum ab Demetriade occurrerunt. quorum frequentia lætus, die postero in vrbis portum nauibus est
Antiochi copiæ. inuectus. Copias haud procul inde exposuit, decem millia peditum fuere, & quingenti equites, sex elephanti: vix ad Græciam nudam occupandam satis copiarum, nedum ad sustinendum Romanum bellum. Ætoli posteaquam Demetriadem venisse Antiochum allatum est, concilio indicto decretum, quo accerserent eum, fecerunt. Iam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos sciebat, Phaleram in sinum Maliacum processerat. inde decreto accepto Lamiam venit, exceptus ingenti fauore multitudinis cum plausibus clamoribusq;, & quibus alijs lætitia effusa vulgi significatur. In concilium vt ventum est, à Phanea prætore principibusq; alijs introductus, K
Antiochi oratio. facto silentio rex dicere orsus: Prima eius oratio fuit excusantis, quòd tanto minoribus spe atque opinione omnium copijs venisset. Id suæ impensæ erga eos voluntatis maximum debere indicium esse, quòd nec paratus satis vlla re, & tempore ad nauigandum immaturo, vocantibus legatis eorum haud grauatè obsecutus esset: credidissetq;, cùm se vidissent Ætoli, omnia vel in se vno posita præsidia existimaturos esse. Cæterùm eorum quoque se, quorum expectatio destituta in præsentia videatur, spem abundè expleturum. nam simul primùm anni tempus nauigabile præbuisset mare, omnem se Græciam armis, viris, equis, omnem oram maritimam classibus completurum, nec impensæ, nec labori, nec periculo parsurum: donec depulso ceruicibus eorum imperio Romano, liberam verè Græciam atque in ea prin-

A ea principes Ætolos feciſſet. cùm exercitibus commeatus quoq; omnis generis ex Aſia venturos. in præſentia curæ eſſe Ætolis debere, vt copia frumenti ſuis & annona tolerabilis rerum aliarum ſuppeditetur. In hanc ſententiam rex cum magno omnium aſſenſu locutus diſceſſit. Poſt diſceſſum regis inter duos principes Ætolorum, Phaneam & Thoantem, contentio fuit. Phaneas reconciliatore pacis, & diſceptatore de ijs quæ in controuerſia cum populo Romano eſſent, vtendum potius Antiocho cenſebat, quàm duce belli. Aduentum eius & maieſtatem ad verecundiam faciendam Romanis vim maiorem habituram, quàm arma. Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere, quę bella & armis cogi nõ poſſint. Thoas negare, paci ſtudere Phaneam: ſed diſcutere apparatum belli velle: vt tædio & impetus elangue-

B ſcat regis, & Romani tempus ad comparandum habeant. Nihil enim ęqui ab Romanis impetrari poſſe, toties legationibus miſſis Romam, toties cum ipſo Quintio diſceptando, ſatis expertum eſſe. nec niſi abſciſa omni ſpe, auxilium Antiochi imploraturos fuiſſe. quo celerius ſpe omnium oblato non eſſe elangueſcendum: ſed orandum potius regem, vt quoniam, quod maximum fuerit, ipſe vindex Græciæ venerit, copias quoq; terreſtres naualesq; accerſat, armatum regem aliquid impetraturum, inermem non pro Ætolis modò, ſed ne pro ſe quidem ipſo momẽti vllius futurum apud Romanos. Hæc vicit ſententia, imperatoremq; regem appellandũ cenſuerunt, & tri- *Antiochus imperator appellatur.*
ginta principes, cum quibus ſi qua vellet, conſultaret, delegerunt. Ita dimiſſo concilio, multitudo omnis in ſuas ciuitates dilapſa eſt. Rex poſtero die cum apocletis eo-

C rum, vnde bellum ordiretur, conſultabat, optimum viſum eſt, Chalcidem fruſtra nuper ab Ætolis tentatam primùm aggredi: & celeritate in eam rem magis quàm magno conatu & apparatu opus eſſe. Itaq; cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade ſecuti erant, profectus per Phocidem eſt. & alio itinere principes Ætoli, iuniorum paucis euocatis, ad Chęroniam occurrerunt: & decem conſtratis nauibus ſecuti ſunt. Rex ad Salganea caſtris poſitis, nauibus ipſe cum principibus Ætolorũ Euripum traiecit. & cùm haud procul portu egreſſus eſſet, magiſtratus quoq; Chalcidenſium, & principes ante portã proceſſerunt. pauci vtrinq; ad colloquium congreſſi ſunt. Ætoli magnoperè ſuadere, vt ſalua Romanorum amicitia, regem quoq; aſſumerent ſocium atq; amicum. Neq; enim eum inferendi belli, ſed liberandæ Græciæ cauſa in Eu-

D ropam traieciſſe, & reliberandæ, non verbis & ſimulatione, quod feciſſent Romani. Nihil autem vtilius Græciæ ciuitatibus eſſe, quàm vtranq; complecti amicitiam. ita enim ab vtriuſq; iniuria tutam alterius ſemper pręſidio & fiducia fore. nam ſi non recepiſſent regem, viderent quid patiendum ijs extemplò foret: cùm Romanorum procul auxilium, hoſtis Antiochus, cui reſiſtere viribus ſuis non poſſent, ante portas eſſet. Ad hæc Miction vnus ex principibus, mirari ſe dixit, ad quos liberandos Antiochus relicto regno ſuo in Europam traieciſſet. nullam enim ciuitatem ſe in Græcia noſſe, quæ aut præſidium habeat, aut ſtipendium Romanis pendat: aut fœdere iniquo alligata, quas nolit, leges patiatur. itaq; Chalcidenſes neq; vindice libertatis vllo indigere, cùm liberi ſint: neq; præſidio, cùm pacem eiuſdem populi Romani beneficio &

E libertatem habeant. Amicitiam regis non aſpernari, neq; ipſorum Ætolorum. id primùm eos pro amicis facturos, ſi inſula excedant, atq; abeant. nam ipſis certum eſſe, non modò non recipere mœnibus, ſed ne ſocietatem quidem vllam paciſci, niſi ex authoritate Romanorum. Hæc renuntiata regi ad naues, vbi reſtiterat, cùm eſſent: in præſentia (neq; enim ijs venerat copijs, vt vi agere quicquam poſſet) reuerti Demetriadem placuit. ibi, quoniam primùm inane cœptum euaſiſſet, conſultare cum Ætolis rex quid deinde fieret. Placuit, Achæos & Aminandrum regem Athamanum tentare. Bœotiorum gentem auerſam ab Romanis iam inde à Barcyllę morte, & quæ ſecuta eam fuerant, cenſebant. Achæorum Philopœmenem principem æmulatione gloriæ in bello Laconum, infeſtum inuiſumq; eſſe Quintio credebant. Aminander vxorem Apamiam, filiam Alexandri cuiuſdam Megalopolitani habebat: qui ſe ori-

Inter Aetolorum principes contentio.

Antiochus Chalcidem aggredi primùm ſtatuit.

undum à Magno Alexandro ferens, filijs duobus Philippum atque Alexandrum,& F
filiæ Apamiam nomina impoſuerat: quàm regijs inclytam nuptijs, maior ex fratribus Philippus ſecutus in Athamaniam fuerat. Hunc fortè ingenio vanum Ætoli & Antiochus impulerant in ſpem,quòd is verè regum ſtirpis eſſet,regni Macedoniæ, ſi Aminandrum Athamanesq; Antiocho coniunxiſſet. & ea vanitas promiſſorum non apud Philippum modò,ſed etiam apud Aminandrum valuit. In Achaia legatis Antiochi Ætolorumq; coram T.Quintij Ægij datum eſt concilium. Antiochi legatus prior,quàm Ætoli eſt auditus.Is, vt plerique quos opes regiæ alunt, vaniloquus maria terrasq; inani ſonitu verborum compleuit. Equitum innumerabilem vim traijci Helleſponto in Europam:partim loricatos,quos cataphractos vocant: partim ſagittis ex equo vtentes,& à quo nihil ſatis tecti ſit,auerſos refugiente equo certius figen- G
tes.His equeſtribus copijs quanquam vel totius Europæ exercitus in vnum coacti obrui poſſent,adijciebant multiplices copias peditum: & nominibus quoque gentium vix fando auditis terrebat: Dahas, Medos, Elimæosq; & Caduſios appellans. Naualium verò copiarum,quas nulli portus capere in Græcia poſſent, dextrum cornu Sidonios & Tyrios,ſiniſtrum Aradios,& ex Pamphylia Sidetas tenere: quas gentes nullæ vnquam nec arte, nec virtute nauali æquaſſent. Iam pecuniam, iam alios belli ăpparatus referre ſuperuacaneum eſſe,ſcire ipſos, abundaſſe ſemper auro regna Aſiæ.Itaque non cum Philippo,nec Annibale rem futuram Romanis principe altero ciuitatis:altero Macedoniæ tantum regni finibus incluſo: ſed cum magno Aſiæ totius,partisq; Europæ rege.Eum tamen,quanquam ab vltimis orientis terminis ad H
liberandam Græciam veniat,nihil poſtulare ab Achæis, in quo fides eorum aduerſus Romanos priores ſocios atque amicos lædatur. non enim vt ſecum aduerſus eos arma capiant:ſed vt neutri parti ſeſe coniungant,petere pacem vtrique parti,quòd medios deceat amicos,optent:bello ſe non interponant. Idem fermè & Ætolorum legatus Archidamus petijt,vt quæ facillima & tutiſſima eſſet,quietem præſtarent,ſpectatoresq; belli fortunarum alienarum euentum ſine vllo diſcrimine rerum ſuarum operirentur. Prouectus deinde eſt intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum: nunc propriè ipſius Quintij: ingratos appellans, & exprobrans non victoriam modò de Philippo virtute Ætolorum partam, ſed etiam ſalutem:ipſumq;,& exercitum ſua opera ſeruatos. Quo enim illum vnquam imperatoris functum officio eſſe?auſpicantem immolantemq;, & vota nuncupantem ſacrificuli vatis modo in acie vidiſſe,cùm ipſe corpus ſuum pro eo telis hoſtium obijceret. Ad ea Quintius:Coram quibus magis,quàm apud quos verba faceret, dicere Archidamum rationem habuiſſe.Achæos enim probè ſcire, Ætolorum omnem ferociam in verbis,non in factis eſſe:& in concilijs magis concionibusq;,quàm in acie apparere.itaque parui Achæorum exiſtimationem,quibus notos eſſe ſe ſcirent,feciſſe:legatis regis,& per eos abſenti regi eum ſe iactaſſe.Quod ſi quis antea ignoraſſet, quæ res Antiochum & Ætolos coniunxiſſet,ex legatorum ſermone potuiſſet apparere:mentiendo inuicem,iactandoq; vires,quas non haberent,inflaſſe vana ſpe, atque inflatos eſſe:dum ij ab ſe Philippum victum, ſua virtute protectos Romanos, & quæ modò I
audiebatis,narrant:vos,cæterasq; ciuitates & gentes, ſuam ſectam eſſe ſecuturos: rex contrà peditum equitumq; nubes iactat,& conſternit maria ſuis claſſibus.Eſt autem res ſimillima cœnæ Chalcidenſis hoſpitis mei,hominis & boni,& ſciti conuiuatoris. apud quem ſolſtitiali tempore comiter accepti cùm miraremur, vnde illi eo tempore anni tam multa & varia venatio:homo nō quàm iſti ſunt glorioſus, renidens, condimentis ait varietatem illam,& ſpeciem ferinæ carnis ex manſueto ſuę factam. Hoc dici aptè in copias regis,quæ pauloantè iactatæ ſint, poſſe. varia enim genera armorum,& multa nomina gentium inauditarum,Dahas,& Medos,& Caduſios, Elimæos,Syros omnes eſſe:haud paulò mancipiorū melius, propter ſeruilia ingenia, quàm militum genus.Et vtinā ſubijcere oculis veſtris Achæi poſſem concurſationem regis

Antiochi legatus in Achæorum concilio.

Ætolorū legatus in eodem concilio.

Quintij in concilio Achæorum oratio.

magni

A magni ab Demetriade, nunc Lamiam in concilium Ætolorum, nunc Chalcidem. videretis vix duarum malè plenarum legiuncularum instar in castris regis. videretis regem nunc mendicantem propè frumentum ab Ætolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in stipendium quærentem: nunc ad portas Chalcidis stantem: & mox inde excluſum, nihil aliud quàm Aulide atque Euripo spectatis, in Ætoliam redeuntem. Malè crediderunt & Antiochus Ætolis, & Ætoli regiæ vanitati, quo minus vos decipi debetis, sed expertæ toties spectatæq; Romanorum fidei credere. Nam quod optimum esse dicant, non interponi vos bello: nihil tam vanum, imò tam alienum rebus vestris est. quippe sine gratia, sine dignitate præmium victoris eritis. Nec absurdè aduersus vtrosque respondisse visus est: & facile erat oratio-
B nem apud fauentes æquis auribus accipi. nulla enim nec disceptatio, nec dubitatio fuit, quin omnes, eosdem genti Achæorum hostes & amicos, quos populus Romanus censuisset, iudicarent: bellumq; & Antiocho & Ætolis nunciari iuberent. Auxilia etiam quò censuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piræum extemplò miserunt. Erat enim haud procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitudinem, donec ab ijs, qui Romanę partis erant, Quintius est accitus, & accusante Leonte quodam Apollodorus author defectionis damnatus, atque in exilium est eiectus. Et ab Achæis quidam cum tristi responso legati ad regem redijt. Bœoti nihil certi responderunt. Cùm Antiochus in Bœotiam venisset, tum quid sibi faciundum esset, se
C deliberaturos esse. Antiochus cùm ad Chalcidis præsidium & Achæos & Eumenem regem misisse audisset: maturandum ratus, vt & præuenirent sui: & venientes si possent, exciperent, Menippum cum tribus fermè millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & ex ea copia quæ Lamiæ repentè colligi potuit, non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti, ab Eumene rege modicum auxilium missum, duce Xenoclide Chalcidensi nondum obsessis itineribus tutò transgressi Euripum, Chalcidem peruenerunt. Romani milites quingenti fermè & ipsi, cùm iam Menippus castra ante Salganea ad Hermeum, quà transitus ex Bœotia in Eubœam insulam est, haberet, venerunt. Miction erat cum ijs legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipsum præsidium petendum missus.
D qui posteaquam obsessas ab hostibus fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere, Delium conuertit, vt inde in Eubœam transmissurus. Templum est Apollinis Delium, imminens mari: quinq; millia passuum à Tanagra abest. minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ est mari traiectus. Vbi & in fano lucoq;, ea religione & eo iure sancto quo sunt templa, quæ asyla Græci appellant: & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, vt strictos gladios, aut sanguinem vsquam factum audissent: cùm per magnum otium milites, alij ad spectaculum templi lucriq; versi, alij in littore inermes vagarentur: magna pars per agros lignatum pabulatumq; dilapsa esset: repentè Menippus palatos passim aggressus, eos cæcidit, ad quinquaginta viuos cæpit. perpauci effugerunt, in quibus Miction parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio Romanisq;, sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adieciſſe aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cùm rursus oratores partim ex suis, partim Ætolos Chalcidem misisset, qui eadem illa quæ nuper cum minis grauioribus agerent, nequicquam contrà Mictione & Xenoclide tendentibus, facilè tenuit, vt portæ sibi aperirentur. Qui Romanæ partis erant, sub aduentum regis vrbe excesserunt. Achęorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo castellum Romani milites pauci custodiæ causa loci communiebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi oppugnare est adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti, vt sine fraude liceret abire, præsidio excesserunt. pertinacius Romani Euripum tuebantur. Hi quoq; tamen cùm terra mariq; obsiderentur, & iam machinas tormentaq; comportari viderent, non tulere obsidionem. Cùm id quod

Achai auxilia, quò censuit Quintius, miserunt.

Delium Apollinis templum.

Chalcis deditur Antiocho.

Euboicæ vrbes ad Antiochum deficiunt.

caput erat Eubœæ, teneret rex, ne cæteræ quidem eius insulæ vrbes imperium abnuerunt. magnoq; principio sibi orsus bellum videbatur: quòd tanta insula & tot opportunæ vrbes in suam ditionem venissent. F

EPITOME LIBRI XXXVI.

MARCVS *Acilius Glabrio* COS. *Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adiuuante, victum, Graciæ expulit, idemq; Aetolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica Cos. ædem matris deûm, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus à senatu iudicatus, dedicauit. idemq; Boios Gallos victos in deditionem accepit, & de ijs triumphauit. Prætereà naualia certamina prospera aduersus præfectos Antiochi regis referuntur.*

PVBLIVM Cornelium Cn.F. Scipionem, & M. Acilium Glabrionem, consules inito magistratu, patres priusquam de prouincijs agerent, res diuinas facere maioribus hostijs iusserunt in omnibus fanis, in quibus lectisternium maiore parte anni fieri solet: precariq;, quòd senatus de nouo bello in animo haberet, vt ea res senatui populoq; Romano benè ac feliciter eueniret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt: primisq; hostijs perlitatum est: & ita aruspices responderunt, eo bello terminos populi Romani propagari, victoriam ac triumphum ostendi. Hæc cùm renunciata essent, solutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iusserunt: vellent iuberéntne cum Antiocho rege, quiq; sectam eius secuti essent, bellum iniri: si ea rogatio perlata esset, tum, si ita videretur consulibus, rem integram ad senatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus decreuit, vt consules Italiam & Græciam prouincias sortirentur: cui Græcia euenisset, vt præter eum numerum militum, quem L. Quintius in eam prouinciam ex authoritate senatus scripsisset, imperasséue, eum exercitũ acciperet, quem M. Bœbius prætor anno priore ex senatusconsulto in Macedoniam traiecisset. & extra Italiam permissum, vt si res postulasset, auxilia ab socijs ne supra quinq; millium numerum acciperet. L. Quintium superioris anni consulem legari ad id bellum placuit. Alter cos. cui Italia prouincia euenisset, cùm Boijs iussus bellum gerere, vtro exercitu mallet ex duobus, quos superiores COSS. habuissent: alterum vt mitteret Romam: eaq; vrbanæ legiones essent paratæ, quo senatus censuisset. His ita in senatu ad id, quæ cuius prouincia foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit. Acilio Græcia, Cornelio Italia euenit. Certa deinde sorte senatusconsultum factum est: quod populus Romanus eo tempore duellum iussisset cum rege Antiocho esse: quiq; sub imperio eius essent, vt eius rei causa supplicationem imperarent consules: vtiq; M. Acilius cos. ludos magnos Ioui voueret, & dona ad omnia puluinaria. Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maximo consul nuncupauit. Si duellum, quod cum Antiocho rege sumi populus iussit, id ex sententia senatus populiq; Romani confectum erit: tum tibi Iupiter populus Romanus ludos magnos dies x. continuos faciet: donaq; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam senatus decreuerit. quisquis magistratus eos ludos quando vbique faxit, hi ludi rectè facti, donaq; data rectè sunto. Supplicatio inde ab duobus COSS. edicta per biduum fuit. Consulibus sortitis prouincias, extemplò & prætores sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdictio vtraque euenit: A Cornelio Mammulæ Brutij, M. Æmylio Lepido Sicilia, L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Liuio Salinatori classis, L. Æmylio Paulo Hispania vlterior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, conscripti priore anno ex s.c. à L. Quintio consule dati sunt: iussusq; tueri omnem oram circa Tarentum Brundusiumq;. L. Æmylio Paulo in vlteriorem Hispaniam præter eum exercitum, quem à M. Fuluio proprætore accepturus esset, decretum, vt nouorum militum tria millia duceret, & trecentos equites: ita vt in ijs duæ partes sociûm Latini nominis, tertia ciuium Romanorum esset. Idem supplementi ad C. Flaminium, cui imperium

Rogatio ad populum fertur de bello contra Antiochum ineundo.

Ludi magni vouentur.

Prouinciarũ sortitio.

G H I K

A rium prorogabatur, in Hiſpaniam citeriorem eſt miſſum. M. Æmylius Lepidus à L. Valerio, cui ſucceſſurus eſſet, ſimul prouinciam exercitumq; accipere iuſſus: L. Valerium, ſi ita videretur, proprætorem in prouincia retinere: & prouinciam ita diuidere, vt vna ab Agrigento ad Pachinum eſſet: altera à Pachino Tyndarium. eam maritimam oram L. Valerius viginti nauib⁹ longis cuſtodiret. Eidem prętori mandatum, vt duas decimas frumenti exigeret: id ad mare comportandum, deuehendumq; in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decimis exigẽdis in Sardinia imperatum. Cæterùm non in Græciam, ſed Romam id frumentum portari placere. C. Liuius prætor, cui claſſis euenerat, cum triginta nauibus paratis traijcere in Græciam primo quoque tempore iuſſus, & ab Attilio naues accipere: veteres naues quæ in naualibus

Apparatus belli contra Antiochũ.

B erant, vt reficeret & armaret, M. Iunio prætori negotium datum eſt, & in eam claſſem ſocios nauales libertinos legeret. Legati terni in Africã ad Carthaginienſes & in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Græciam portaretur, miſſi: pro quo pretium ſolueret populus Romanus. Adeoq; in apparatum curamq; eius belli ciuitas intenta fuit, vt P. Cornelius conſul ediceret, qui ſenatores eſſent, quibusq; in ſenatu ſententiam dicere liceret, quiq; minores magiſtratus eſſent: ne quis eorum longius ab vrbe Roma abiret, quàm vnde eo die redire poſſet: néue vno tempore quinque ſenatores ab vrbe Roma abeſſent. In comparanda impigrè claſſe C. Liuium prætorem contentio orta cum colonis maritimis pauliſper tenuit. nam cùm cogerentur in claſſem, tribunos plebis appellarunt. ab ijs ad ſenatum reiecti ſunt. ſenatus ita, vt ad v-

Aliquot coloniæ de vacatione belli diſceptant.

C num omnes conſentirent, decreuit: vacationem rei naualis his colonis non eſſe. Hoſtia, & Fregena, & Caſtrum nouum, & Pyrgi, & Antium, & Tarracina, & Minturnæ, & Sinueſſa fuerunt, quæ cum prætore de vacatione certauerunt. Conſul deinde M. Acilius ex ſenatuſconſulto ad collegium fœcialium retulit: ipſíne vtique regi Antiocho indiceretur bellum, an ſatis eſſet ad præſidium aliquod eius nunciare? & num Ætolis quoque ſeparatim indici iuberent bellum? & num prius ſocietas eis & amicitia renuncianda eſſet, quàm bellum indicendum? Fœciales reſponderunt: iam antè ſeſe, cùm de Philippo conſulerentur, decreuiſſe: nihil referre, ipſi coràm, an ad præſidium nunciaretur. amicitiam renunciatam videri, cum legatis toties repetentib⁹ res nec reddi, nec ſatisfieri æquum cenſuiſſent. Ætolos vltrò ſibi bellum indixiſſe, cùm

D Demetriadem ſociorum vrbem per vim occupaſſent: Chalcidem terra mariq; oppugnatum iſſent: regem Antiochum in Europam ad bellum populo Romano inferendum traduxiſſent. Omnibus iam ſatis comparatis, M. Acilius cos. edixit: vt quos L. Quintius milites conſcripſiſſet, & quos ſocijs nominiq; Latino imperaſſet, quos ſecum in prouinciam ire oporteret, & tribuni militum legionis primę & tertię, vti omnes Brunduſium idibus Maijs conuenirent, ipſe ad quintum nonas Maias paludatus vrbe egreſſus eſt. Per eoſdẽ dies & prætores in prouincias profecti ſunt. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo & Ptolemęo Ægypti rege, Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. ab Ptolemæo etiam

Legati Philippi & Ptolemæi Romam veniunt.
*Corõ. 112000.
*Cor. 200000.

* mille pondo auri, * xx. millia pondo argenti allata. Nihil eſt acceptum, gratiæ regi-

E bus actę. & cùm vterq; ſe cum omnibus copijs in Ætoliam venturum, belloq; interfuturum polliceretur, Ptolemæo id remiſſum. Philippi legatis reſponſum: gratum eum ſenatui populoq; Romano facturum, ſi M. Acilio conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginienſibus & Maſaniſſa rege legati venerũt. Carthaginienſes tritici modium

Carthaginiẽſium & Maſaniſſæ legati.

mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti ſunt: id vt ab ſe munus Romani acciperent, petere ſe, & claſſem ſuorum ſuo ſumptu comparaturos: & ſtipendium quod plurib⁹ penſionib⁹ in multos annos deberent, præſens omne daturos. Maſaniſſæ legati quingẽta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam: Romam trecenta millia modium tritici, cc. quingenta hordei. equites quingentos, elephantos xx. regem ad M. Acilium conſulem miſſurum. De frumento vtriſq; reſponſum: ita vſurum eo populum Romanum, ſi pre-

ſi pretium acciperent. De claſſe Carthaginienſibus remiſſum: præterquam ſi quid F
nauium ex fœdere deberent. de pecunia ita reſponſum: nullam ante diem acceptu-
ros. Cùm hæc Romæ agebantur: Chalcide Antiochus ne ceſſaret per hybernorum
tempus, partim ipſe ſolicitabat ciuitatum animos mittendis legatis, partim vltrò ad
eum veniebant: ſicut Epirotæ communi gentis conſenſu, & Elei è Peloponneſo ve-
Elei & Epirotæ ad Antiochum legatos mittunt, nerunt. Elei auxilium aduerſus Achæos petebant, quos poſt bellum non ex ſua ſen-
tentia indictum Antiocho, primùm ciuitatis ſuæ arma illaturos credebant. Mille ijs
pedites cum duce Cretenſi Euphane ſunt miſſi. Epirotarum legatio erat minimè in
partem vllam liberi aut ſimplicis animi. Apud regem gratiam initam volebant, cum
eo vt cauerent ne quid offenderent Romanos. petebant enim, ne ſe temerè in cauſam
deduceret, expoſitos aduerſus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus Roma- G
norum excepturos. ſed ſi ipſe poſſet terreſtribus naualibusq; copijs præſidere Epiro,
cupidè eum omnes Epirotas & vrbibus & portubus ſuis accepturos. ſi id non poſſet,
deprecari, ne ſe nudos atque inermes Romano bello obijceret. Hac legatione id agi
apparebat, vt ſiue (quod magis credebant) abſtinuiſſet Epiro, integra ſibi omnia a-
pud exercitus Romanos eſſent, cõciliata ſatis apud regem gratia, quòd accepturi fuiſ-
ſent venientem: ſiue veniſſet, ſic quoq; ſpes veniæ ab Romanis foret, quod non ex-
pectato longinquo auxilio ab ſe, præſentis viribus ſuccubuiſſent. Huic tam perplexæ
legationi, quia non ſatis in promptu erat quid reſponderet, legatos ſe miſſurum ad
Antiochus in Bœotiam proficiſcitur. eos dixit, qui de ijs quæ ad illos ſeq; communiter pertinerent, loquerentur. In Bœo-
tiam ipſe profectus eſt, cauſas in ſpeciem iræ aduerſus Romanos eas, quas antè dixi, H
habentem, Barcillæ necem, & bellum à Quintio Coroneæ propter Romanorum
militum cędes illatum: re vera per multa iam ſecula publicè priuatimq; labente egre-
gia quondam diſciplina gentis, & multorum eo ſtatu qui diuturnus eſſe ſine muta-
tione rerum non poſſet. Obuiam effuſis vndiq; Bœotiæ principibus, Thebas venit.
Ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præſidium Romanum fa-
cto, & ad Chalcidem commiſerat, nec à paruis nec dubijs principijs bellum: tamen
eandem orationem exorſus, qua in colloquio primò ad Chalcidem, quaq; per lega-
tos in concilio Achæorum vſus erat, vt amicitiam ſecum inſtitui, non bellum indici
Romanis poſtularet, neminem quid ageretur, fallebat. decretum tamen ſub leui ver-
borum prætextu pro rege aduerſus Romanos factum eſt. Hac quoq; gente adiuncta, I
Chalcidem regreſſus, præmiſſis inde literis, vt Demetriadem conuenirent principes
Ætolorum, cum quibus de ſumma rerum deliberaret: nauibus eò ad diem indictam
concilio venit. Et Aminander accitus ad conſultandum ex Athamania, & Annibal
Pœnus iamdiu non adhibitus, interfuit ei conſilio. Conſultatum de Theſſalorum
gente eſt, quorum omnibus qui aderant, voluntas tentanda videbatur. in eo modò
diuerſæ ſententiæ erant: quòd alij extemplò agendum, alij ex hyeme, quæ tunc fermè
media erat, differendum in veris principium: & alij legatos tantummodò mittendos,
alij cum omnib⁹ copijs eundum cenſebant, terrendosq; metu, ſi cunctarentur. Cùm
Annibalis ad Antiochum & ſocios oratio. circa hanc ferè conſultationem diſceptatio omnis verteretur, Annibal nominatim K
interrogatus ſententiam, in vniuerſi belli cogitationem regem, atq; eos qui aderant,
tali oratione auertit: Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus eſſem in conſilium:
cùm de Eubœa, de Achæis, de Bœotia agebatur, eandem ſententiam dixiſſem, quam
hodie cùm de Theſſalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum & Macedonas in ſocie-
tatem belli quacunq; ratione cenſeo deducendos eſſe. nam quod ad Eubœam Bœo-
tosq; & Theſſalos attinet, cui dubium eſt, quin vt quibus nullæ ſuæ vires ſint, præſen-
tibus adulando ſemper quem metum in conſilio habeant, eodem ad impetrandam
veniam vtantur? ſimul ac Romanum exercitum in Græcia viderint, ad conſuetum
imperium ſe auertant? nec ijs noxæ futurum ſit, quòd cùm Romani procul abeſſent,
vim tuam præſentis, exercitusq; tui experiri noluerint? Quantò igitur prius potiusq;
eſt Philippum nobis coniungere, quàm hos: cui ſi ſemel in cauſam deſcenderit, nihil

integri

integri futurum sit: quiq; eas vires afferat, quę non accessio tantum ad Romanum esse bellum, sed per se ipsæ nuper sustinere potuerint Romanos. Hoc ego adiuncto (absit verbo inuidia) qui dubitare de euentu possim? cùm quib⁹ aduersus Philippum valuerint Romani, ijs nunc fore videam vt ipsi oppugnentur. Ætholi, qui Philippum (quod inter omnes constat) vicerunt, cum Philippo aduersus Romanos pugnabunt. Aminander atq; Athamanum gens, quorum secundum Aetolos plurima fuit opera in eo bello, nobiscum stabunt. Philipp⁹ tum te quieto totam molem sustinebat belli: nunc duo maximi reges, Asiæ Europæq; viribus aduersus vnum populum, vt meam vtranque fortunam taceam, patrum certè ætate ne vni quidem Epirotarum regi parem, quicquid tandem erit vobiscum comparatus, geretis bellum. Quæ igitur res
B mihi fiduciam præbet coniungi nobis Philippum posse? vna, communis vtilitas, quę societatis maximum vinculum est: altera, authores vos Aetoli. vester enim legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciendum in Gręciam Antiochum dicere est solitus, ante omnia hoc semper affirmauit: fremere Philippum, & ægrè pati sub specie pacis leges seruitutis sibi impositas. ille quidem feræ bestiæ vinctæ aut clausæ, & refringere claustra cupienti, regis iram verbis æquabat. cuius si talis animus est, soluamus nos eius vincula, & claustra refringamus: vt erumpere diu coercita ira in hostes communes possit. Quòd si nihil eum legatio nostra mouerit: at nos, quoniam nobis eum ad iungere non possumus, ne hostibus nostris ille adiungi possit, caueamus. Seleucus filius tuus Lysimachiæ est: qui si eo exercitu quem secum habet, per Thraciam proxi-
C ma Macedoniæ cœperit depopulari: facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum tuenda auertet. De Philippo meam sententiam habes. De ratione vniuersi belli quid sentirem, iam ab initio non ignorasti. quod si tum auditus forem, non in Eubœa Chalcidem captam, & castellum Euripi expugnatum Romani, sed Heturiam Ligurumq; & Galliæ Cisalpinæ oram bello ardere: & qui maximus ijs terror est, Annibalem in Italia esse audirent. Nunc quoque accersas censeo omnes nauales terrestresq; copias: sequantur classem onerariæ cum commeatibus. nam hic sicut ad belli munera pauci sumus, sic nimis multi pro inopia cõmeatuum. Cùm omnes tuas contraxeris vires, diuisa classe partem Corcyræ in statione habebit, ne transitus Romanis liber ac tutus pateat: partem ad littus Italiæ, quod Sardiniam Africamq; spe-
D ctat, traijcies: ipse cum omnibus terrestribus copijs in Byllionum agrum procedes: inde Græciæ præsidebis, & speciem Romanis traiecturum te præbens, &, si res popo scerit, traiecturus. Hæc suadeo, qui vt non omnis peritissimus sim belli, cum Romanis certè bellare bonis malisq; meis didici. In quæ consilium dedi, in eadem nec infidelem, nec segnem operam polliceor. Dij approbent eam sententiam, quæ tibi optima visa fuerit. Hæc fermè Annibalis oratio fuit, quam laudarunt magis in præsentia, qui aderant, quàm rebus ipsis executi sunt. nihil enim eorum est factum, nisi quòd ad classem copiasq; accersendas ex Asia Polyxenidam misit. Legati Larissam ad conciliũ Thessalorum sunt missi, & Aetolis Aminandroq; dies ad conueniendum exercitui Pheras est indictus: eodem & rex cum suis copijs confestim venit. Ibi dum operiretur
E Aminandrum atque Aetolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus millibus hominum ad legenda ossa Macedonum circa Cynoscephalas, vbi debellatum erat cum Philippo, misit: siue ab ipso quærente sibi commendationem ad Macedonum gentem & inuidiam regi, quòd insepultos milites reliquisset, monitus: siue ab insita regibus vanitate, ad consilium specie amplum, re inane, animo adiecto. Tumulus est in vnum ossibus, quæ passim strata erant, coaceruatis factus: qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum mouit. Itaque qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extemplò ad M. Bæbium proprætorem misit, Antiochum in Thessaliam impetum fecisse. si videretur ei, moueret ex hybernis. se obuiam processurum, vt quid agendum esset, consultarent. Antiocho ad Pheras iam castra habenti, vbi coniunxerant ei se Aetoli & Aminander: legati ab Larissa venerunt,

Antiochus ossa Macedonum circa Cynoscephalas interfectorum colligi iubet.

Philippus infensus Antiocho.

runt, querentes, quod ob factum dictúmue Theſſalorum bello laceſſeret eos: ſimul F
orantes, vt remoto exercitu per legatos, ſi quid ei videretur, ſecum diſceptaret. eodem tempore quingentos armatos duce Hippolocho Pheras in præſidium miſerunt: hi excluſi aditu, iam omnia itinera obſidentibus regijs, Scotuſſam ſe receperunt. Legatis Lariſſæorum rex clementer reſpondit: non belli faciendi, ſed tuendæ & ſtabiliendæ libertatis Theſſalorum cauſa ſe Theſſaliam intraſſe. Similia his qui cum Pheræis ageret, miſſus. cui nullo dato reſponſo, Pheræi ipſi ſuum legatum ad regem, principem ciuitatis Pauſaniam miſerunt. Qui cùm haud diſſimilia his, vt in cauſa pari, quæ pro Chalcidenſibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædam etiam ferocius egiſſet: rex etiam atque etiam deliberare eos iuſſos, ne id conſilij caperent: cuius dum in futurum nimis cauti & prouidi eſſent, extemplò pœniteret, dimiſit. Hæc re- G
nunciata Pheras legatio cùm eſſet, ne paulum quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos quicquid ſors belli tuliſſet, paterentur. Itaque & hi ſumma ope parabant ſe ad vrbem defendendam: & rex ab omni parte ſimul oppugnare mœnia eſt aggreſſus: & qui ſatis intelligeret, (neque enim dubium erat) in euentu eius vrbis poſitum eſſe, quam primam aggreſſus eſſet: aut ſperni deinde ab vniuerſa gente Theſſalorum, aut timeri ſe: omnem vndique terrorem obſeſſis iniecit. Primum impetum oppugnationis ſatis conſtanter ſuſtinuerunt: deinde cùm multi propugnantes caderent, aut vulnerarentur, labare animi cœpere. reuocati deinde caſtigationib⁹ principum ad perſeuerandum in propoſito, relicto exteriore circulo muri deficientibus iam copijs, in interiorem partem vrbis conceſſerunt: cui breuior orbis munitionis H
circuniectus erat. poſtremò victi malis cum timerent, ne vi captis nulla apud victorem venia eſſet, dediderunt ſeſe. Nihil inde moratus rex, IIII. millia armatorum, dum recens terror eſſet, Scotuſſam miſit. Nec ibi mora deditionis eſt facta, cernentib⁹ Pheræorum recens exemplum: qui quod pertinaciter primò abnuerant, malo domiti tandem feciſſent. cum ipſa vrbe Hippolochus Lariſſæorumq; deditū eſt præſidium. Dimiſſi ab rege inuiolati omnes, quòd eam rem magni momenti futurā rex ad conciliandos Lariſſæorum animos credebat. Intra decimum diem quàm Pheras venerat, his perfectis, Cranonem profectus cum toto exercitu primo aduentu cępit. inde Cypæram & Metropolin, & ijs circumiecta caſtella recepit: omniaq; iam regionis eius, præter Atracem & Girtonem, in poteſtate erant. Tum aggredi Lariſſam conſtituit: I
ratus vel terrore cæterarum expugnatarum, vel beneficio pręſidij dimiſſi, vel exemplo tot ciuitatum dedentium ſeſe, non vltrà in pertinacia manſuros. Elephantis agi ante ſigna terroris cauſa iuſſis, quadrato agmine ad vrbem inceſſit: vt incerti fluctuarentur animi magnæ partis Lariſſæorum inter metum præſentem hoſtium, & verecundiam abſentium ſociorum. Per eoſdem dies Aminander cum Athamanum iuuentute occupat Pellinæum: & Menippus cum tribus millibus peditum Ætolorum, & ducentis equitibus in Perræbiam profectus, Mallœam & Cyretias vi cæpit, depopulatusq; eſt agrum Tripolitanum. His raptim peractis, Lariſſam ad regem redeunt: conſultanti quidnam agendum eſſet de Lariſſa, ſuperuenerunt. Ibi in diuerſum ſententię tendebant: alijs vim adhibendam, & non differendum cenſentibus, quin ope- K
ribus ac machinis ſimul vndique mœnia aggrederentur vrbis, ſitæ in plano, à parte in campeſtri vndique facilis aditu: alijs nunc vires vrbis nequaquam Pheris conferendæ memorantibus, nunc hyemem & tempus anni nulli bellicæ rei, minimè obſidioni atq; oppugnationi vrbium aptum. Incerto regi inter ſpem metumq; legati à Pharſalo, qui ad dedendam vrbem ſuam fortè venerant, animos auxerunt. M. Bœbius interim cum Philippo in Daſſaretijs congreſſus, Ap. Claudium ex communi conſilio ad præſidium Lariſſæ miſit. qui per Macedoniam magnis itineribus in iugum montium, quod ſuper Gonnos eſt, peruenit. Oppidum Gonni xx. millia ab Lariſſa abeſt, in ipſis faucibus ſaltus, quæ Tempe appellantur, ſitum. Ibi caſtrametatus latius quàm pro copijs, & plures quàm quod ſatis in vſum erant, ignes cùm accendiſſet, ſpeciem

quam

Antiochus Pheras oppugnat.

Pheræi dedunt ſeſe Antiocho.

Lariſſam aggreditur Antiochus.

A quam quæſierat,hoſti fecit:omnem ibi Romanum exercitum cum rege Philippo eſſe. Itaq; hyemem inſtare apud ſuos cauſatus rex, vnum tantùm moratus diem ab Lariſſa receſſit,& Demetriadem redijt. Ætoliq; & Athamanes in ſuos receperũt ſe fines. Appius etſi,cuius rei cauſa miſſus erat,ſolutam cernebat obſidionem:tamen Lariſſam ad confirmandos in reliquum ſociorum animos deſcendit : duplexq; lætitia erat, quòd & hoſtes exceſſerant finibus,& intra mœnia præſidium Romanum cernebant. Rex Chalcidem à Demetriade profectus, amore captus virginis Chalcidenſis Cleoptolemi filiæ:cùm patrem, primò adlegando, deinde coram ipſe rogando fatigaſſet, inuitum ſe grauioris fortunę cõditioni illigantem: tandem impetrata re,tanquam in media pace nuptias celebrat:& reliquum hyemis, oblitus quantas ſimul duas res ſu-
B ſcepiſſet, bellum Romanum & Græciam liberandam, omiſſa omnium rerum cura, in conuiuijs & vinum ſequentib⁹ voluptatibus,ac deinde ex fatigatione magis quàm ſatietate earum in ſomno traduxit.eadem omnes prętectos regios,qui vbiq; ad Bœotiam maximè prępoſiti hybernis erant, cępit luxuria.in eandem & milites effuſi ſunt: nec quiſquam eorũ aut arma induit, aut ſtationẽ aut vigilias ſeruauit: aut quicquam quod militaris operis aut muneris eſſet,fecit.Itaq; principio veris cùm per Phocidem & Cheroneam,quò conuenire omnem vndiq; exercitum iuſſerat,veniſſet:facilè animaduertit,nihilo ſeueriore diſciplina milites quàm ducem hybernaſſe. Alexandrum inde Acarnanem & Menippum Macedonum Stratum Ætoliæ copias ducere iuſſit. ipſe Delphis ſacrificio Apollini facto,Naupactum proceſſit.concilio principum Æ-
C toliæ habito,via quæ præter Chalcidem & Lyſimachiam fert ad Stratum,ſuis qui per Maliacum ſinum veniebant, occurrit. Ibi Mneſilochus princeps Acarnanum multis emptus donis,non ipſe ſolùm gentem regi conciliabat,ſed Clytum etiam prætorem, penes quem tum ſumma poteſtas erat,in ſuam ſententiam adduxerat. Is cùm Leucadios, quod Acarnaniæ caput eſt, non facilè ad defectionem poſſe cerneret impelli propter metum Romanæ claſsis, quæ cum Attalo, quæúe circa Cephaleniam erat, arte eos eſt aggreſſus. nam cùm in concilio dixiſſet, tuenda mediterranea Acarnaniæ eſſe,& omnibus qui arma ferrent,exeundum ad Medionem & Tyrrheum,ne ab Antiocho & Ætolis occuparentur:fuêre qui dicerent, nihil attinere omnes tumultuosè concitari: ſatis eſſe quingentorum hominum præſidium. eam iuuentutem nactus,
D trecentis Medeone,ducentis Tyrrhei in præſidio poſitis, id agebat, vt pro obſidibus futuri venirent in poteſtatem regis. Per eoſdem dies legati regis Medeonẽ venerunt. quib⁹ auditis,cùm in concione quídnam reſpondendũ regi eſſet,conſultaretur:& alij manendũ in Romana ſocietate,alij nõ aſpernandã amicitiam regis cenſerent: media viſa eſt Clyti ſententia, eaq; accepta eſt : vt ad regem mitterent legatos,peterentq; ab eo,vt Medeonios ſuper tanta re conſultare in concilio Acarnanum pateretur.In eam legationem Mneſilochus,& qui eius factionis erant,de induſtria coniecti,clàm miſſis qui regem admouere copias iuberent, ipſi terebant tempus. itaque vixdum ijs egreſſis legatis, Antiochus in finibus,& mox ad portas erat,& trepidantibus qui exper tes proditionis fuerant, tumultuoſeq; iuuentutem ad arma vocantibus, ab Clyto & Mneſilocho in vrbem eſt inductus. & alijs ſua voluntate affluentibus, metu coacti etiam qui diſſentiebant, ad regem conuenerunt. quos placida oratione territos cùm permulſiſſet,ad ſpem vulgatæ clementię aliquot populi Acarnaniæ defecerunt.Tyrrheum à Medeone profectus eſt, Mneſilocho eodem & legàtis præmiſsis. Cæterùm detecta Medeone fraus cautiores,non timidiores Tyrrhenſes fecit: dato ei haud perplexo reſponſo,nullam ſe nouam ſocietatem,niſi ex authoritate Romanorum Imperatorum accepturos:portisq; clauſis,armatos in muris diſpoſuerunt. Et peropportunè ad confirmandos Acarnanum animos Cn. Octauius miſſus à Quintio,cùm pręſidium & paucas naues ab A.Poſthumio,qui ab Attilio legato Cephaleniæ præpoſitus fuerat,accepiſſet,Leucadem venit,impleuitq; ſpei ſocios: M. Acilium cos. iam cum legionibus mare traieciſſe, & in Theſſalia caſtra Romana eſſe. Hunc rumorem quia

Antiochus metu Romani exercitus ab Lariſſa recedit.

Antiochus Chalcidenſem quandam virginem ducit vxorem.

Acarnanes deſciunt à Romanis.

Tyrrhenſes obſtiunt Antiocho.

ſimilem veri tempus anni maturum iam ad nauigandum faciebat, rex præſidio Me- F
deone impoſito, & in quibuſdam alijs Acarnaniæ oppidis, Tyrrheo abſceſſit: & per
Ætoliæ ac Phocidis vrbes Chalcidem redijt. Sub idem tempus M. Bæbius & Philip-
pus rex iam antè per hyemem in Daſſaretis congreſſi. cùm Ap. Claudium, vt obſidio-
ne Lariſſam eximeret, in Theſſaliam miſiſſent: quia id tempus rebus gerendis imma-
turũ erat, in hyberna regreſſi, principio veris coniunctis copijs in Theſſaliam deſcen-
Philippus & Bæbius multa oppida recipiunt ab Antiocho capta. derunt. In Acarnania tum Antiochus erat. Aduenientes, Philippus Mallœam Perræ-
biæ, Bæbius Phacium eſt aggreſſus. quo primo propè impetu capto, Pheſtum eadem
celeritate capit. inde Atracem cùm ſe recepiſſet, Chyretias hinc & Eritium occupat:
præſidijsq; per recepta oppida diſpoſitis, Philippo rurſus obſidenti Mallœam ſe con-
iungit. Sub aduentum Romani exercitus ſeu ad metum virium, ſeu ad ſpem veniæ G
cùm dediſſent ſeſe, ad ea recipienda oppida, quæ Athamanes occupauerant, vno ag-
mine ierunt. Erant autem hæc: Æginium, Ericinium, Gomphi, Silana, Tricca, Meli-
bœa, Phaloria. Inde Pellinæum, vbi Philippus Megalopolitanus cum quingentis pe-
ditibus & equitibus XL. in præſidio erat, & circunſidunt, & priuſquam oppugnarent,
mittunt ad Philippum qui moneret, ne vim vltimam experiri vellet. Quibus ille ſatis
ferociter reſpõdit, vel Romanis vel Theſſalis ſe crediturum fuiſſe: in Philippi ſe pote-
ſtatem commiſſurum non eſſe. Poſteaquam apparuit vi agendum, quia videbatur &
Limnæa deditur M. Acilio Coſ. Limnæam eodem tempore oppugnari poſſe, regem ad Limnæam ire placuit: Bæbius
reſtitit ad Pellinæum oppugnandum. Per eos fortè dies M. Acilius cos. cum X. milli-
bus peditum, duobus millib⁹ equitum, XV. elephantis mari traiecto, pedeſtres cc pias H
Lariſſam ducere delectos militum tribunos iuſsit: ipſe cum equitatu Limnæam ad
Philippum venit. Aduentu conſulis deditio ſine cunctatione eſt facta: traditumq;
præſidium regium, & cum ijs Athamanes. Ab Limnæa Pellinæum conſul proficiſci-
tur. Ibi primi Athamanes tradiderunt ſeſe: deinde & Philippus Megalopolitanus.
cui decedenti de pręſidio, cùm obuius fortè fuiſſet Philippus rex, ad ludibrium regem
eum conſalutari iuſsit: ipſe congreſſus fratrem haud ſanè decoro maieſtati ſuæ ioco
appellauit. deductus inde ad cos. cuſtodiri iuſſus: & haud ita multo poſt in vinculis
Romam miſſus. cætera multitudo Athamanum aut militum Antiochi regis, quæ in
præſidijs deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita regi eſt. fuere
autem ad tria millia hominum. Conſul Lariſſam eſt profectus, ibi de ſumma belli I
conſulturus. in itinere ab Pieria & Metropoli legati tradentes vrbes ſuas occurre-
runt. Philippus Athamanum præcipuè captiuis indulgenter habitis, vt per eos conci-
liaret gentem, nactus ſpem Athamaniæ potiundæ, exercitum eò duxit, præmiſsis in
ciuitates captiuis. Et illi magnam authoritatem apud populares habuerunt, clemen-
tiam erga ſe regis munificentiamq; commemorantes: & Aminander, cuius præſentis
maieſtas aliquos in fide cõtinuiſſet, veritus ne traderetur Philippo iampridẽ hoſti, &
Romanis meritò tum propter defectionẽ infenſis, cum coniuge ac liberis regno ex-
Athamania omnis deficit ad Philippum. ceſsit, Ambraciamq; ſe cõtulit. ita Athamania omnis in ius ditionemq; Philippi con-
ceſsit. Conſul ad reficienda maximè iumenta, quæ & nauigatione & poſtea itine- K
ribus fatigata erant, paucos Lariſſæ moratus dies, velut reparato modica quiete exer-
citu, Cratonem eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa & Pheræ, quæq; in eis
præſidia Antiochi erant, deduntur. ex ijs interrogatis, qui manere ſecum vellent,
mille volentes Philippo tradit: cæteros inermes Demetriadem remittit. Proernam
inde recepit, & quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porrò in ſinum Maliacum
cœpit. Appropinquãte faucib⁹, ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt, deſerta vrbe iuuentus
omnis armata ſyluas & itinera inſedit: & in agmen Romanum ex ſuperioribus locis
incurſauit. Conſul primò mittere, qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos à
tali furore, poſteaquam perſeuerare in incœpto vidit, tribuno cum duorum ſignо-
rum militibus circummiſſo, intercluſit ad vrbem iter armatis, vacuamq; eam cępit.
tum clamore ab tergo captæ vrbis audito, refugientium vndique ex ſyluis inſidiato-

rum

A rum cædes facta est. A Thaumacis altero die consul ad Sperchium amnem peruenit: inde Hypataeorum agros vastauit. Cùm hęc agebantur, Chalcide erat Antiochus. qui iam tum cernens, nihil se ex Gręcia, præter amœna Chalcide hyberna & infames nuptias petisse, Ætolorum vana promissa incusare, & Thoantem: Annibalem verò non vt prudentem tantùm virum, sed propè vatem omnium quæ tum euenirent, admirari. ne tamẽ temerè cœpta segnitia, insuper euerteret, nuncios in Ætoliam mittit, vt omni contracta iuuentute conuenirent. Iam & ipse eò decem millia ferè peditum ex ijs qui postea venerant ex Asia expleta, & equites quingentos duxit. Quò cum aliquanto pauciores quàm vnquam antea conuenissent, & principes tantummodo cum paucis clientibus essent, atque ij dicerent omnia sedulò ab se facta, vt quamplu- *Thaumaci capiuntur.*

B rimos ex ciuitatibus suis euocarent: nec authoritate, nec gratia, nec imperio aduersus detrectantes militiam valuisse: destitutus vndique & ab suis qui morabantur in Asia, & ab socijs, qui ea in quorum spem vocauerant, non præstabant: intra saltum Thermopylarum sese recepit. Id iugum, sicut Apennini dorso Italia diuiditur, ita me- *Thermopylarum saltus.*

C diam Græciam dirimit. ante saltum Thermopylarum septentrionem versus Epirus, & Perræbia, & Magnesia & Thessalia est, & Phthiotæ Achæi, & sinus Maliacus intra fauces ad meridiem vergunt, Ætoliæ pars maior, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, adiunctaq; insula Eubœa, & excurrente in altum velut promontorio Attica terra sita ab tergo & Peloponnesus. Hoc iugum ab Leucade & mari ad occidentem verso per Ætoliam ad alterum mare orienti obiectum tendens, ea aspreta rupesq; interiectas habet, vt non modò exercitus, sed ne expediti quidem facilè vllos ad transitum calles inueniant. extremos ad orientem montes Oetam vocant, quorum quod altissimum est, Callidromon appellatur: in cuius valle ad Maliacum sinum vergente iter est non latius quàm sexaginta passus. hæc vna militaris via est, quà traduci exercitus, si non prohibeantur, possint. ideò Pilæ, & ab alijs, quia calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt, Thermopylæ locus appellatur: nobilis Lacedæmoniorum ad-

D uersus Persas morte magis memorabili, quàm pugna. Haudquaquam pari tum animo Antiochus intra portas loci eius castris positis, munitionibus insuper saltum impediebat. & cum duplici vallo fossaq;, & muro etiam qua res postulabat, ex multa copia passim iacentium lapidum permunisset omnia: satis videns nunquam eà vim Romanum exercitum facturum, Ætolos ex IIII. millibus (tot enim conuenerant) partim ad Heracleam præsidio obtinendam, quę ante ipsas fauces posita est, partim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubius consulem oppugnaturum, & iam multis nunciantibus circa Hypatam omnia euastari. Consul depopulatus Hypatensem pri- *Antiochus ad Thermopylas castra ponit.*

mò, deinde Heracleensem agrum, inutili vtrobiq; auxilio Ætolorum, in ipsis faucib⁹ prope fontes calidarum aquarum aduersus regem castra posuit. Ætolorum vtræque manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum, cui priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita & præsidijs obsepta videbantur, timor deinde incessit, ne quos per imminentia iuga calles inueniret ad transitum Romanus. nam & Lacedæmonios quondam ita à Persis circumitos fama erat: & nuper Philippum ab ijsdem Ro- *Acilius consul aduersus Antiochum castra locat.*

E manis. itaque nuncium Heracleam ad Ætolos mittit, vt hanc saltem sibi operam eo bello præstarent, vt vertices circà montium occuparent obsiderentq;, ne qua transire Romanus posset. Hoc nuncio audito dissensio inter Ætolos orta est. pars imperio parendum regis, atque eundum censebant: pars subsistendum Heracleę ad vtranque fortunam, vt siue victus à consule rex esset, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam ciuitatibus suis: siue vinceret, vt dissipatos in fugam Romanos persequerentur. Vtraq; pars non mansit modò in sententia sua, sed etiam executa est consilium: duo millia Heracleæ subsititerunt: duo trifariam diuisa, Callidromum & Rhoduntiam, & Tichiunta (hęc nomina cacuminib⁹ sunt) occupauere. Consul posteaquam infesta superiora loca ab Ætolis vidit, M. Porcium Catonem & L. Valerium Flaccum consulares legatos cum binis millibus delectorum peditũ ad castel-

la Ætolorum, Flaccum in Rhoduntiam & Tichiunta, Catonem in Callidromum F
Consulis ad milites oratio. mittit. ipse priusquam ad hostem copias admoueret, vocatos in concionem milites, paucis est allocutus: Plerosque omnium ordinum milites inter vos esse video, qui in hac eadem prouincia T. Quintij ductu auspicioq; militaueritis. Macedonico bello inexuperabilis magis saltus ad amnem Aoum fuit, quàm hic. quippe portæ sunt hæc: & vnus inter duo maria clausis omnibus, velut naturalis transitus est. munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & validiores impositæ. exercitus hostium ille & numero maior, & militum genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thracesq; & Illyrij erant, ferociſſimæ omnes gentes: hic Syri & Asiatici Græci sunt, leuissima genera hominum, & seruituti nata: rex ille bellicosissimus, exercitatus iam inde ab iuuenta finitimis Thracum atque Illyriorum, & circà omnium accolarum bellis: G
hic vt aliam omnem vitam omittam, is est, qui cùm ad inferendum populo Romano bellum ex Asia in Europam transisset, nihil memorabilius toto tempore hybernorum gesserit, quàm quòd amoris causa ex domo priuata & obscuri etiam inter populares generis vxorem duxit: & nouus maritus velut saginatus nuptialibus cœnis, ad pugnam processit. Summa virium speiq; eius in Ætolis fuit, gente vanissima, & ingratissima, vt vos prius experti estis, nunc Antiochus experitur. nam nec conuenerunt frequentes, nec contineri in castris potuerunt, & in seditione ipsi inter se sunt: & cùm Hypatam tuendam Heracleamq; depoposcissent, neutram tutati, pars refugerunt in iuga montium, pars Heracleæ incluserunt sese. Rex ipse confessus nusquam æquo campo non modò congredi se ad pugnam audere, sed nec castra quidem in a- H
perto ponere, relicta omni ante se regione ea quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit se intra rupes: ne ante fauces quidem saltus, vt quondam Lacedæmonios fama est, sed intrà penitus retractis castris. quod quantum interest ad timorem ostendendum, an muris alicuius vrbis obsidendum sese incluserit? Sed neq; Antiochum tuebuntur angustiæ: nec Ætolos vertices illi, quos ceperunt. satis vndique prouisum atque præcautum est, ne quid aduersus vos in pugna præter hostes esset. Illud proponere animo vestro debetis, non vos pro Græcię libertate tantùm dimicare, (quanquam is quoque egregius titulus esset, liberatam à Philippo antè, nunc ab Ætolis & ab Antiocho liberare) neque ea tantùm in præmium vestrum cessura, quæ nunc in regijs castris sunt: sed illum quoque omnem apparatum, qui indies ab Ephe- I
so expectatur, prædæ futurum: Asiam deinde Syriamq;, & omnia vsque ad ortus solis ditissima regna imperio Romano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceano fines terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit? & omne humanum genus secundum deos nomen Romanum veneretur? In hæc tanta præmia dignos parate animos, vt crastino die benè iuuantibus dijs acie decernamus. Ab hac concione dimissi milites, priusquam corpora curarent, arma telaq;
Consul aciem instruit aduersus Antiochum. parant. Luce prima signo pugnæ proposito, instruit aciem cònsul arcta fronte, ad naturam & angustias loci. Rex posteaquam signa hostium conspexit, & ipse copias eduxit. Leuis armaturæ partem ante vallum in primo locauit: tum Macedonũ robur, quos Sariſſophoros appellabant, velut firmamentũ circa ipsas munitiones constituit. K
his ab sinistro cornu iaculatorum sagittariorumq; & funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit, vt ex altiore loco nuda latera hostium incesserent. ab dextro Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, quà loca vsque ad mare in via palustri limo & voraginibus claudunt, elephantos cum assueto præsidio posuit: post eos equites: tum modico interuallo relicto, cæteras copias in secunda acie. Macedones pro vallo locati, primò facilè sustinebant Romanos, tentantes ab omni parte aditus: multũ adiuuantibus qui ex loco superiore fundis, velut nimbum, glandes & sagittas simul & iacula ingerebant. deinde, vt maior nec iam toleranda vis hostium inferebat se, pulsi loco intra munimenta subductis ordinibus concesserunt. inde ex vallo propè alterum vallum hastis præ se obiectis fecerunt. & ita modica altitudo valli erat, vt

& locum

A & locum ſuperiorem ad pugnandum ſuis præberet: & propter longitudinem haſtarum ſubiectum haberet hoſtem. Multi temerè ſubeuntes vallum transfixi ſunt: & aut incœpto irrito receſſiſſent, aut plures cęcidiſſent, ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Ætolis, & magna ex parte cæſis, (incautos enim & pleroſque ſopitos oppreſſerat) ſuper imminentem caſtris collem apparuiſſet. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta & Rhoduntiam, nequicquam ſubire ad ea caſtella conato, fuerat. Macedones, quiq; alij in caſtris regijs erant, primò, dum procul nihil aliud quàm turba & agmen apparebat: Ætolos credere viſa procul pugna ſubſidio venire. cæterùm vt primùm ſignaq; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repentè pauor omnes cæpit, vt abiectis armis fugerent. Et munimenta ſequentes impedierunt, & anguſtiæ vallis, per quam ſequendi erant: & maximè omnium, quòd elephanti nouiſſimi agminis erant, quos pedes ægrè præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumq; inter ſe maiorem quàm in prælio edentibus. aliquantum temporis & direptio caſtrorum tenuit. Lilæum tamen eo die perſecuti ſunt hoſtem. Multis in ipſo itinere cæſis, captisq;, non equis virisq; tantùm, ſed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in caſtra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ipſum pugnæ tempus ab Ætolis Heracleam obtinentibus, præſidio ſine vllo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Conſul noctis inſequentis tertia vigilia præmiſſo equitatu ad perſequendum hoſtem, ſigna legionum prima luce mouit. Aliquantum viæ præceperat rex, vt qui non antè quàm Elatiæ ab effuſo conſtiterit curſu: vbi primùm reliquijs pugnęq; & fugæ collectis, cũ perexigua manu ſemiermium militum Chalcidem ſe recepit. Romanus equitatus ipſum quidem regem Elatiæ aſſecutus non eſt, ſed magnam partem agminis aut laſſitudine ſubſiſtentis, aut errore, vt qui ſine ducibus per ignota itinera fugerent, diſſipatos oppreſſerunt. nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quiſquam effugit: etiam ex x. millibus militum, quos Polybio authore traieciſſe ſecum regem in Græciam ſcripſimus, exiguus numerus. (quid ſi Antiati Valerio credamus, LX. millia militum fuiſſe in regio exercitu ſcribenti? XL. inde millia cęcidiſſe? ſupra quinque millia captæ cum ſignis militaribus CCXXX?) Romanorum CL. interfecti ſunt. Conſule per Phocidem & Bœotiam exercitum ducente, conſciæ defectionis ciuitates cum velamentis ante portas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperentur: cæterùm per omnes dies haud ſecus quàm in pacato agro ſine violatione vllius rei agmen proceſſit, donec in agrum Coronenſem ventum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi poſita in templo Mineruæ Itoneæ iram accendit: permiſſumq; militi eſt, vt circumiectum templo agrum popularetur. deinde cogitatio animum ſubijt, cum communi decreto Bœotiorum poſita eſſet ſtatua, indignum eſſe in vnum Coronenſem agrũ ſęuire, reuocato extemplò milite, finis populandi factus: caſtigati tantùm verbis Bœoti, ob ingratum in tantis tamq; recentibus beneficijs animum erga Romanos. Inter ipſum pugnæ tempus x. naues regiæ cum præfecto Iſidoro ad Thronium in ſinu Maliaco ſtabant. eò grauis vulneribus Alexander Acarnan nuncius aduerſæ pugnæ cùm perfugiſſet, trepidæ inde recenti terrore naues Ceneum Eubœæ petierunt, ibi mortuus ſepultusq; Alexander. Tres, quæ ex Aſia profectæ eundem portum tenuerant naues, audita exercitus clade, Epheſum redierunt. Iſidorus ab Ceneo Demetriadem, ſi fortè eò deferret fuga regem, traiecit. Per eoſdem dies A. Attilius præfectus Romanæ claſſis magnos regios commeatus iam fretum, quod ad Andrum inſulam eſt, præteruectos excepit. alias merſit, alias cępit naues. quæ nouiſsimæ agminis erant, curſum in Aſiam verterunt. Attilius Piræum, vnde profectus erat, cum agmine captiuarum nauium reuectus, magnam vim frumenti & Athenienſibus, & alijs eiuſdem regionis ſocijs diuiſit. Antiochus ſub aduentum conſulis à Chalcide profectus, Tenum primò tenuit. inde Epheſum tranſmiſit. Conſuli Chalcidem venienti portæ patuerunt, cum appropinquante eo Ariſtoteles præfectus regis vrbe exceſsiſſet. & cæteræ vrbes in Eubœa ſine

Antiochi exercitus funditur.

Antiochus Chalcidem ſe recepit.

De Antiochi exercitu variant ſcriptores.

Bœotiorum ciuitates ad Romanos deficiunt.

Antiochus Epheſum perfugit.

certamine traditæ. paucosq; per dies omnibus perpacatis, sine vllius noxa vrbis exercitus Thermopylas reductus, multò modestia post victoriam, quàm ipsa victoria laudabilior. Inde consul M. Catonem, per quem quæ gesta essent, senatus populusq; Romanus haud dubio authore sciret, Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu Corinthiaco retractum) Patras Achaiæ petit. à Patris Corcyram vsque Ætoliæ atque Acarnaniæ littora legit: atque ita ad Hydruntum Italiæ traiecit. quinto die inde pedestri itinere Romam ingenti cursu peruenit, ante lucem ingressus vrbem, à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum vocauit. quò L. Cornelius Scipio aliquot diebus antè à consule dimissus, cùm adueniens audisset prægressum Catonem in senatu esse, superuenit exponenti quæ gesta essent. Duo inde legati iussu senatus in concionem sunt producti: atque ibi eadem, quæ in senatu de rebus in Ætolia gestis exposuerunt. Supplicatio in triduum decreta est: & vt XL. hostijs maioribus prætor, quibus dijs ei videretur, sacrificaret. Per eosdem dies & M. Fuluius Nobilior, qui biennio antè prætor in vlteriorem Hispaniam erat profectus, ouans vrbem est ingressus: *Argenti bigati præ se tulit CXXX. millia: & extra numeratum* XII. millia pondo argenti: *auri pondo CXXVII. Acilius consul ab Thermopylis Heracleam ad Aetolos præmisit, vt tunc saltem experti regiam vanitatem resipiscerent: traditaq; Heraclea, cogitarent de petenda ab senatu, seu furoris sui, seu erroris venia. Et cæteras Græciæ ciuitates defeciſſe eo bello ab optimè de se meritis Romanis: sed quia post fugam regis, cuius fiducia ab officio decessissent, non addidissent pertinaciam culpæ, in fidem receptas esse. Aetolos quoq;, quanquam non secuti sint regem, sed accersierint: & duces belli, non socij fuerint: si pœnitere possint, posse & incolumes esse. Ad ea cùm pacati nihil responderetur, appareretq; armis rem gerendam: & rege superato bellum Aetolicum integrum restare, castra ab Thermopylis ad Heracleam mouit: eoq; ipso die, vt situm nosceret vrbis, ab omni parte equo mœnia est circumuectus. Sita est Heraclea in radicibus Oetæ montis: ipsa in campo, arcem imminentem loco alto, & vndique præcipiti habet. Contemplatus omnia quæ noscenda erant, quatuor simul locis aggredi vrbem constituit. à flumine Asopo, quà & gymnasium est, L. Valerium operibus atque oppugnationi præposuit. arcem extra muros, quæ frequentius propè quàm vrbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandam dedit. à sinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bæbium: ab altero amniculo, quem Melana vocant, aduersus Dianæ templum, Ap. Claudium oppositit. Horum magno certamine intra paucos dies turres arietesq;, & alius omnis apparatus oppugnandarum vrbium perficitur. & cùm ager Heraclienſis palustèr omnis, frequensq; proceris arboribus, benignè ad omne genus operum materiam suppeditabat: tum quia refugerant intra mœnia Aetoli, desertaq; in vestibulo vrbis erant tecta, in varios vsus non tigna modò & tabulas, sed laterem quoque & cæmenta & saxa variæ magnitudinis præbebant. Et Romani quidem operibus magis quàm armis vrbem oppugnabant: Aetoli contrà armis se tuebantur. nam cum ariete quaterentur muri, non laqueis, vt solet, exceptos declinabant ictus: sed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus inijcerent, ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum: & ipsi cùm pro dirutis reficerẽt muros, crebriores eos, vt pluribus erumperetur in hostem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ vires erant, & frequentes & impigrè fecerunt: indies deinde pauciores, & segnius. etenim cum multis vrgerentur rebus, nulla eos res æquè acvigiliæ conficiebant: Romanis in magna copia militum succedentibus alijs in stationem aliorum, Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesq; assiduo labore vrgente, per IIII. & XX. dies. ita vt nullum temp⁹ vacuum dimicatione esset, aduersus quatuor è partib⁹ simul oppugnantem hostem nocturnus diurno continuatus labor est. Cùm fatigatos iam Aetolos sciret COS. & ex ratione temporis, & quod ita transfugæ affirmabant, tale consilium inijt. media nocte receptui signũ dedit, & ab oppugnatione simul omnes milites

Supplicatio in triduum decreta.

*Si tot bigatos denarios intelligas, efficient coron. 13000.
*Cor. 120000.
*Corõ. 14224.

Heracleam oppugnat consul.

Aetolorum constantia in tuenda Heraclea.

A milites deductos vſq; ad tertiam diei horam quietos in caſtris tenuit: inde cœpta oppugnatio ad mediam rurſus noctem perducta eſt, intermiſſa deinde vſq; ad tertiam diei horam. Fatigationem rati cauſam eſſe Ætoli non continuandæ oppugnationis, quæ & ipſos affecerat: vbi Romanis datum receptui ſignum eſſet, velut ipſi quoque hoc reuocati, pro ſe quiſq; ex ſtationibus decedebant: nec ante tertiam diei horam armati in muris apparebant. Cõſul cum nocte media intermiſiſſet oppugnationem, quarta vigilia rurſus ab tribus partibus ſumma vi aggreſſus: ab vna T. Sempronium tenere intentos milites ſignumq; expectare iuſſit: ad ea in nocturno tumultu, vnde clamor exaudiretur, haud dubiè ratus hoſtes concurſuros. Ætoli pars ſopiti affecta labore ac vigilijs corpora ex ſomno moliebantur: pars vigilantes adhuc ad ſtrepitum
B pugnantium in tenebris currunt. Hoſtes partim per ruinas iacentis muri tranſcendere conantur: partim ſcalis aſcenſus tentant. aduerſus quos vndiq; ad opem ferendam concurrunt Ætoli. Pars vna, in qua ædificia extra vrbem erant, neque defenditur, neque oppugnatur: ſed qui oppugnarent, intenti ſignum expectabant, defenſor nemo aderat. Iam diluceſcebat, cùm ſignum conſul dedit: & ſine vllo certamine partim per ſemiruta, partim ſcalis integros muros tranſcendêre. Simul clamor index capti oppidi eſt exauditus, vndiq; Ætoli deſertis ſtationibus in arcem fugiunt. Oppidum victores permiſſu conſulis diripiunt: non tam ab ira, nec ab odio, quàm vt miles coercitus in tot receptis ex poteſtate hoſtium vrbibus aliquo tandem loco fructum victoriæ ſentiret. Reuocatos inde à medio fermè die milites cùm in duas diuiſiſſet
C partes: vnam radicibus montium circumduci ad rupem iuſſit: quæ faſtigio altitudinis par, media valle velut abrupta ab arce erat: ſed adeò propè geminata cacumina eorum montium ſunt, vt ex vertice altero conijci tela in arcem poſſent, cum dimidia militum parte conſul ab vrbe aſcenſurus in arcem, ſignum ab ijs qui ab tergo in rupem euaſuri erant, expectabat. Non tulere qui in arce erant Ætoli primùm eorum qui rupem cęperant clamorem, deinde impetum ab vrbe Romanorum, & fractis iam animis, & nulla ibi præparata re ad obſidionem diutius tolerandam: vtpote congregatis fœminis puerisq;, & imbelli alia turba in arcem, quæ vix capere, nedum tueri multitudinem tantam poſſet. itaque ad primum impetum abiectis armis dediderunt ſeſe. Traditus inter cæteros principes Ætolorum & Damocritus eſt: qui prin-
D cipio belli decretum Ætolorum, quo accerſendum Antiochum cenſuerant, T. Quintio poſcenti reſponderat: in Italia daturum, cùm caſtra ibi Aetoli poſuiſſent. ob eam ferociam maius victoribus gaudium traditum fuit. Eodem tempore quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex compoſito oppugnabat, circa Thermopylas cum conſule redeunte ex Bœotia, vt victoriam ipſi populoq; Romano gratularetur, excuſaretq; quòd morbo impeditus bello non interfuiſſet, congreſſus. inde diuerſi ad duas ſimul oppugnandas vrbes profecti. interſunt ſeptem millia fermè paſſuum. & quia Lamia cùm poſita eſt in tumulo, tum regionem eà maximè deſpectat oppidum, quà breuè interuallum videtur, & omnia in conſpectu ſunt: cùm enixè velut propoſito certamine Romani Macedonesq; diem ac noctem aut in operibus aut in prælijs eſ-
E ſent, hoc maior difficultas Macedonibus erat, quòd Romani aggere & vineis, & omnibus ſupra terram operibus, ſubtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in aſperis locis ſilex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat. Et cùm parum procederet incœptum, per colloquia principum oppidanos tentabat rex, vt vrbem dederẽt: haud dubius, quin ſi prius Heraclea capta foret, Romanis ſe potius quàm ſibi dedituri eſſent: ſuamq; gratiam conſul in obſidione liberãda facturus eſſet. Nec eum opinio eſt fruſtrata: confeſtim enim ab Heraclea capta nuntius venit, vt oppugnatione abſtineret. Aequius eſſe, Romanos milites, qui acie dimicaſſent cum Aetolis, præmia victoriæ habere. Ita receſſum ab Lamia eſt, & propinquæ clade vrbis ipſi, ne quid ſimile paterentur, effugerunt. Paucis priuſquam Heraclea caperetur diebus, Aetoli cõcilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miſerunt: inter quos & Thoas idem, qui &

Heraclea à conſule expugnata. Aetoli in arcem fugiunt.

Aetoli dedunt ſe conſuli.

Lamiam Philippus oppugnat.

Aetoli legatos ad Antiochum mittunt.

antea, missus est. mandata erant, vt ab rege peterent primùm, vt ipse coactis rursus F
terrestribus naualibusq; copijs, in Græciam traijceret: deinde, si qua ipsum teneret
res, vt pecuniam & auxilia mitteret. id cùm ad dignitatem eius fidemq; pertinere,
non prodi socios: tum etiam ad incolumitatem regni, non sinere Romanos omni
cura vacuos, cùm Ætolorum gentem sustulissent, omnibus copijs in Asiam traijcere.
Vera erant quæ dicebantur: eo magis regem mouerunt. itaq; in præsentia pecuniam
quæ ad vsus belli necessaria erat, legatis dedit: auxilia terrestria naualiaq; affirmauit
missurum. Thoantem vnum ex legatis retinuit, & ipsum haud inuitum morantem,
vt exactor præsens promissurum adesset. Cæterùm Heraclea capta fregit tandem a-
nimos Ætolorum: & post paucos dies quàm ad bellum renouandum, acciendumq;
regem in Asiam miserant legatos: abiectis belli concilijs, pacis petendæ oratores ad G
Aetoli pacem à consule petunt. consulem miserunt. Quos dicere exorsos consul interfatus, cùm alia sibi præuerten-
da esse dixisset: redire Hypatam eos datis dierum x. inducijs, & L. Valerio Flacco cum
ijs misso, iussit: ei quæ secum acturi fuissent, exponere: & si qua vellent alia. Hypatam
vt est ventum, principes Ætolorum apud Flaccum cõcilium habuerunt, consultan-
tes quónam agendum modo apud consulem foret. Parantibus ijs antiqua iura fœde-
rum ordiri, meritaq; in populum Romanum, absistere ijs Flaccus iussit, quæ ipsi vio-
lassent: confessionem ijs culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem ver-
sam. nec enim in causa ipsorum, sed in populi Romani clementia spem salutis posi-
tam esse. & se suppliciter agentibus ijs adfuturum, & apud consulem & Romæ in se-
natu. eò quoq; enim mittendos fore legatos. Hæc vna via omnibus ad salutem visa H
est, vt in fidem se permitterent Romanorum. ita enim & illis violandi supplices vere-
cundiam se imposituros: & ipsos nihilominus suæ potestatis fore, si quid melius for-
tuna ostendisset. Posteaquam ad consulem ventum est, Phaneas legationis princeps
longam orationem, & variè ad mitigandam iram victorijs compositam, ita ad extre-
mum finiuit, vt diceret, Aetolos se suaq; omnia fidei populi Romani permittere. Id
Consulis & Phaneæ Aetolorum legati altercatio. consul vbi audiuit, etiam atq; etiam videte, inquit, Ætoli, vt ita permittatis. Tum de-
cretum Phaneas, in quo id desertè scriptum erat, ostendit. Quando ergo, inquit, ita
permittitis, postulo vt mihi Dicæarchum ciuem vestrum, & Menetam Epirotam,
(Naupactum is cum præsidio ingressus ad defectionem cõpulerat) & Aminandrum
cum principibus Athamanum, quorum cõsilio ab nobis defecistis, sine mora deda- I
tis. Propè dicentem interfatus Romanum Phaneas, Non in seruitutem, inquit, sed in
fidem tuam nos tradimus: & certum habeo te imprudentia labi: qui nobis imperes,
quæ moris Græcorum non sint. Ad hæc Cos. Nec hercule, inquit, magnopere nunc
curo, quid Ætoli satis ex more Græcorum factum esse censeant: dum ego more Ro-
mano imperium id habeam in deditos modò decreto suo, antè armis victos. itaq; ni
properè fit quod impero, vinciri vos iam iubeo. afferriq; catenas, & circumsistere li-
ctores iussit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Ætolisq; alijs est: & tandem cuius condi-
tionis essent, sensere. & se quidem Phaneas, & qui adsint Ætolorum, scire facienda es-
se quæ imperentur, dixit: sed ad decernenda ea concilio Ætolorum opus esse. ad id
petere, vt x. dierum inducias daret. Petente Flacco pro Ætolis, inducie datæ: & Hy- K
Aetoli de summa rerum consultant. patam reditum est. Vbi cùm in concilio delectorum, quos Apocletos vocant, Pha-
neas & quæ imperarentur, & quæ ipsis propè accidissent, exposuisset: ingemuerunt
quidem principes conditioni suæ, parendum tamen victori censebant, & ex omni-
bus oppidis conuocandos Ætolos ad concilium. Posteaquam verò omnis coacta
multitudo eadem illa audiuit, adeò sæuitia imperij atq; indignitate exasperati animi
sunt, vt si in pace fuissent, illo impetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad iram ac-
cedebat & difficultas eorum quæ imperarentur: quónam modo enim vtique regem
Aminandrum se tradere posse? & spes fortè oblata, quòd Nicander eo ipso tempore
ab rege Antiocho veniens, impleuit expectatione vana multitudinem: terra mariq;
ingens parari bellum. Is duodecimo die quàm conscenderat nauem, in Ætoliam per-

fecta

A fecta legatione rediens, Phalaram in ſinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam cùm deuexiſſet, ipſe cum expeditis veſpera prima inter Macedonum Romanaq; caſtra medio agro, dum Hypatam notis callibus petit, in ſtationem incidit Macedonum: deductusq; ad regem eſt, nondum conuiuio dimiſſo. Quod vbi nuntiatum eſt, velut hoſpitis, non hoſtis aduentu motus Philippus, accumbere eum epulariq; iuſſit: atq; inde dimiſſis alijs ſolum retentum, ipſum quidem de ſe timere quicquam vetuit. Ætolorum praua cõſilia, atq; in ipſorum caput ſemper recidentia accuſauit: qui primùm Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxiſſent. ſed præteritorum, quæ magis reprehendi quàm corrigi poſſint, oblitum ſe, non facturum, vt inſultet aduerſis rebus eorum. Ætolos quoq; finire tandem aduerſus ſe odia debere: & Nican
B drum priuatim eius diei, quo ſeruatus à ſe foret, meminiſſe. Ita datis qui in tutũ eum proſequerentur, Hypatam Nicander conſultantibus de pace Romana ſuperuenit. M. Acilius vendita aut conceſſa militi circa Heracleam præda, poſteaquam nec Hypatæ pacata eſſe conſilia, & Naupactum concurriſſe Ætolos, vt inde totum impetum belli ſuſtinerent, audiuit: præmiſſo Ap. Claudio cum IIII. millibus militum ad occupanda iuga, quà difficilis tranſitus montium erant, ipſe Oetam aſcendit: Herculiq; ſacrificium fecit in eo loco, quem Pyrã, quòd ibi mortale corpus eius diei ſit crematum, appellant. inde toto exercitu profectus, reliquum iter ſatis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem eſt ventum, (mons eſt altiſſimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cum ipſis oneribus ſunt, & homines ve-
C xati. & facilè apparebat, quàm cum inerti hoſte res eſſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio, vt clauderet tranſitum, inſediſſet. Tum quoq; vexato exercitu, ad Naupactum deſcendit: & vno caſtello aduerſus arcem poſito, cæteras partes vrbis, diuiſis copijs pro ſitu mœniũ, circumſedit. nec minus operis laborisq; ea oppugnatio, quàm Heracleæ habuit. Eodem tempore & Meſſene in Peloponneſo ab Achæis, quòd concilij eorum recuſaret eſſe, oppugnari cœpta eſt. Etenim duæ ciuitates Meſſene & Elis extra concilium Achaicum erant, cum Ætolis ſentiebant. Elei tamen poſt fugatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorum lenius reſponderant: dimiſſo præſidio regio cogitaturos ſe quid ſibi faciendũ eſſet. Meſſenij ſine reſponſo dimiſſis legatis mouerant bellum: trepidiq; rerum ſuarum, cùm iam ager effuſo exercitu paſſim vreretur,
D caſtraq; propè vrbem poni viderent: legatos Chalcidem ad T. Quintium authorem libertatis miſerunt, qui nuntiarent, Meſſenios Romanis, non Achæis, & aperire portas, & dedere vrbẽ paratos eſſe. Auditis legatis extemplò profectus Quintius, Megalopolim ad Diophanem Pr. Achæorum miſit, qui extemplò reducere eum à Meſſene exercitum, & venire ad ſe iuberet. Dicto paruit Diophanes: & ſoluta obſidione expeditus ipſe prægreſſus agmen, circa Andaniam, paruum oppidum inter Megalopolim Meſſenenq; poſitum, Quintio occurrit. & cum cauſas oppugnationis exponeret, caſtigatum leniter, quòd tantam rem ſine authoritate ſua conatus eſſet, dimittere exercitum iuſſit: nec pacem omnium bono partam turbare. Meſſenijs imperauit, vt exules reducerent, & Achæorum concilij eſſent. ſi qua haberent, de quibus aut recuſare,
E aut in poſterum cauere ſibi vellent, Corinthum ad ſe venirent. Diophanem concilium Achæorum extemplò ſibi præbere iuſſit. Ibi de Zazyntho intercepta per fraudem inſula queſtus, poſtulauit vt reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zazynthus fuerat: eam mercedem Aminandro dederat, vt per Athamaniam ducere exercitum in ſuperiorem partẽ Ætoliæ liceret: qua expeditione fractis animis, Ætolos compulit ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanum inſulæ præfecit: poſtea per bellum, quo ſe Antiocho aduerſus Romanos coniunxit, Philippo ad munia belli reuocato, Hieroclem Agrigentinum ſucceſſorem miſit. Is poſt fugam ab Thermopylis Antiochi, Aminandrumq; à Philippo Athamania pulſum, miſſis vltro ad Diophanem prętorem Achæorum nuntijs, pecuniam pactus, Inſulam Achęis tradidit. Id præmium belli ſuum eſſe, ęquum cenſebant Romani: nõ enim M. Acilium

Aetoli Naupactũ muniunt aduerſus Romanos.

Conſul Naupactũ obſidet.

Meſſenij dedũt ſe ſe Romanis.

Zazynthus reſtituitur Romanis.

Acilium Cos.legionesq; Romanas Diophani & Achæis ad Thermopylas pugnasse. F
Diophanes aduersus hæc purgare interdum sese, gentemq; : interdum de iure facti
disserere. Quidam Achæorum & initio eam se rem aspernatos testabantur, & tunc
pertinaciam increpitabant prætoris: authoribusq; ijs decretum est, vt T. Quintio ea
res permitteretur. Erat Quintius sicut aduersantibus asper: ita, si cederes, idem placa-
bilis. Omissa igitur contentione vocis vultusq;: Si vtilem, inquit, possessionem eius
insulæ censerem Achęis esse, author essem senatui populoq; Romano, vt eam vos ha-
bere sinerent. cæterùm sicut testudinem, vbi collecta in suum tegimen est, tutam ad
omnes ictus video esse: vbi exerit partes aliquas, quodcunq; nudauit, obnoxium atq;
infirmum habere: haud dissimiliter vos Achæi clausos vndiq; mari, quæ intra Pelo-
ponnesi sint terminos, ea & iungere vobis, & iuncta tueri facile: simul auiditate plu- G
ra amplectendi hinc excedatis: nuda vobis omnia, quæ extra sint, & exposita ad om-
nes ictus esse. Assentiente omni concilio, nec Diophane vltra tendere auso, Zazyn-
thus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus rex proficiscentem Cos. ad Nau-
pactum percunctatus, si se interim quæ defecissent ab societate Romana vrbes, reci-
Demetriadem recipit Philippus. pere vellet, permittente eo, ad Demetriadem copias mouit, haud ignarus, quanta ibi
tum perturbatio esset. Destituti enim ab omni spe: cũ desertos se ab Antiocho, spem
nullam in Aetolis esse cernerent: dies noctesq; aut Philippi hostis aduentum, aut in-
festiorem etiam, quo iustius irati erant, Romanorum expectabant. Turba erat ibi
incondita regiorum: qui primò pauci in præsidio relicti, postea plures, plerique iner-
mes ex prælio aduerso fuga delati, nec virium, nec animi satis ad obsidionem tole- H
randam habebant. itaq; præmissis à Philippo, qui spem impetrabilis veniæ ostende-
bant: responderunt, patere portas regi. Ad primum eius ingressum principum
quidam vrbe excesserunt: Eurylochus mortem sibi conscIuit. Antiochi milites
(sic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamq;, prosequentibus Macedonibus,
ne quis eos violaret, Lysimachiam deducti sunt. Erant & paucæ naues Demetriade:
quibus præerat Isidorus, eæ quoq; cum præfecto suo dimisse sunt. Inde Dolopiam &
Aperantiam & Perræbiæ quasdam ciuitates recepit. Dum hæc à Philippo geruntur,
Quintius Naupactum venit. T. Quintius recepta Zazyntho ab Achaico concilio Naupactum traiecit: quæ iam
per duos menses (sed propè excidium erat) oppugnabatur, & si capta vi foret, omne
ibi nomẽ Aetolorum ad internitionẽ videbatur venturũ. Cæterùm quanquam me- I
ritò iratus erat Aetolis, quòd solos obtrectasse gloriæ suæ, cùm liberaret Græciã, me-
Aetoli orant Quin minerat, & nihil autoritate sua motos esse, cùm quæ tum maximè acciderant, casura
tium, vt sibi opem præmonens, à furioso incœpto eos deterreret, tamen, sui maximè operis esse credens,
ferat. nullam gentem liberatæ à se Græcię funditus euerti, obambulare muris, vt facile no-
sceretur ab Aetolis, cœpit. Confestim à primis stationibus cognitus est, vulgatumq;
per omnes ordines, Quintium esse. itaq; concursu facto vndiq; in muros, manus pro
se quisq; tendentes, consonante clamore nominatim Quintium orare, vt opem fer-
ret ac seruaret. Et tum quidem, quanquam moueretur his vocibus, manu tamen ab-
nuit, quídnam opis in se esset. Cæterùm posteaquam ad Cos. venit: Vtrum fallit, in-
quit, te M. Acili, quid agatur? an cũ satis prouideas, nihil id magnopere ad summam K
Reipublicæ pertinere censes? Erexerat expectatione Cos. & quin expromis, inquit,
quid rei sit? Tũ Quintius: Ecquid vides te deuicto Antiocho in duabus vrbibus op-
pugnandis tempus terere, cùm iam propè annus circumactus sit imperij tui? Philip-
pum autem, qui non aciem, non signa hostium vidit, non solùm vrbes, sed tot iam
gentes, Athamaniam, Perræbiam, Aperantiam, Dolopiam sibi adiunxisse: atqui non
tantum interest nostra, Aetolorum opes ac vires minui, quãtum, non supra modum
Philippum crescere, & victoriæ tuæ præmium te militesq; tuos nondum duas vrbes,
Philippum totgentes Græciæ habere. Assentiebatur his Cos. sed pudor, si irrito in-
cœpto abscederet obsidione, occurrebat: tota inde Quintio res permissa est. Is rursus
ad eam partem muri, qua paulo antè vociferati Aetoli fuerant, redijt: ibi cùm impen-
sius ora-

A sius orarent, vt miſereretur gentis Ætolorum, exire aliquos ad ſe iuſſit. Phaneas ipſe
principesq; alij extemplò egreſſi ſunt. quibus prouolutis ad pedes: Fortuna, inquit,
veſtra facit, vt & iræ meæ & orationi temperem. euenerunt quæ prædixi euentura. &
ne hoc quidem reliqui vobis eſt, vt indignis accidiſſe ea videantur. ego tamen ſorte
quadam nutriendę Græciæ datus, ne ingratis quidē benefacere abſiſtā. mittite orato-
res ad Cos. qui inducias tantum temporis petāt, vt mittere legatos Romam poſſitis,
per quos ſenatui de vobis permittatis. ego apud Cos. deprecator defenſorq; vobis
adero. Ita vt cenſuerat Quintius, fecerunt: nec aſpernatus eſt legationem Cos. indu-
cijsq; in diem certam datis, qua legatio renuntiari ab Roma poſſet, ſoluta obſidio eſt,
& exercitus in Phocidem miſſus. Cos, cum T. Quintio ad Achaicum cōcilium Ægi- c
B um traiecit. ibi de Eleis & exulibus Lacedæmoniorum reſtituendis actum. & neutra
perfecta res: quia ſuæ gratiæ reſeruari eam Achæi, Elei per ſe ipſi, quàm per Romanos
maluerunt Achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad Cos. venerunt: quos
non ſyncera fide in amicitia fuiſſe ſatis conſtabat, militem tamen nullum Antiocho *Epirotarum legati ad Acilium Coſ.*
dederant, pecunia iuuiſſe eum inſimulabantur, legatos ad regem ne ipſi quidem mi-
ſiſſe inficiabantur. Ijs petentibus vt in amicitia priſtina eſſe liceret, reſpondit Cos. ſe,
vtrum hoſtium, an pacatorum eos numero haberet, nondum ſcire: ſenatum eius rei
iudicem fore, integram ſe cauſam eorum Romam reijcere: inducias ad id dierum xc.
dare. Epirotæ Romam miſſi ſenatum adierunt. ijs magis quæ nō feciſſent hoſtilia re-
ferentibus, quàm purgantibus ea de quibus arguebantur, reſponſum datum eſt, quo
C veniā impetraſſe, nō cauſam probaſſe videri poſſent. Et Philippi regis legati ſub idem *Philippi legati ad ſenatum.*
tempus in ſenatum introducti, gratulantes de victoria. ijs petentibus, vt ſibi ſacrifi-
care in Capitolio, donumq; ex auro liceret ponere in ædem Iouis OPTIMI MAXIMI,
permiſſum ab ſenatu. c. pondo coronam auream poſuerunt. Non reſponſum ſolùm
benignè legatis eſt: ſed Philippi quoq; filius Demetrius, qui obſes Romæ erat, ad pa- *Demetrius Philippi filius ad patrem remittitur.*
trem reducendus legatis datus eſt. Bellum quod cum Antiocho rege in Græcia ge-
ſtum eſt à M. Acilio Cos. hunc finem habuit. Alter Cos. P. Cornelius Scipio Galliam
prouinciam ſortitus, priuſquam ad bellum, quod cum Boijs gerendum erat, profi-
ciſceretur, poſtulauit ab ſenatu, vt pecunia ſibi decerneretur ad ludos, quos Propr. in
Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnæ vouiſſet. Nouum atq; iniquum poſtulare eſt
D viſus. cenſuerunt ergo, quos ludos inconſulto ſenatu ex ſua vnius ſententia vouiſſet,
eos vel de manubijs, ſi quam pecuniam ad id reſeruaſſet, vel ſua ipſe impenſa faceret.
Eos ludos per dies decem, P. Cornelius fecit, Per idem ferè tempus ędes matris magnę *Aedes matris Idææ dedicatur.*
Idęę dedicata eſt: quam deam is P. Cornelius aduectam ex Aſia, P. Cornelio Scipione,
cui poſt Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat. Lo-
cauerant ædem faciendam ex s. c. M. Liuius, C. Claudius cenſores, M. Cornelio, T.
Sempronio Coss. tredecim annis poſtquā locata erat, dedicauit eam M. Iunius Bru-
tus: ludiq; ob dedicationē eius facti, quos primos ſcenicos fuiſſe, Valerius Antias eſt
author, Megaleſia appellatos. Item Iuuentutis ędem in circo maximo C. Licinius Lu- *Megaleſia.*
cullus duumuir dedicauit. vouerat eam ſexdecim annis antè M. Liuius Cos. quo die
E Aſdrubalem exercitumq; eius cæcidit. idem cenſor eam faciendam locauit. M. Cor-
nelio, T. Sempronio Coss. Huius quoq; dedicandæ cauſa ludi facti: & eò omnia cum
maiore religione facta, quòd nouum cum Antiocho inſtabat bellum. Principio eius
anni, quo hæc iam profecto ad bellum M. Acilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio
Cos. agebantur: boues duos domitos in Carinis per ſcalas peruenisſe in tegulas ædi-
ficij, proditum memoriæ eſt. eos viuos comburi, cineremq; eorum deijci in Tybe- *Prodigia.*
rim, aruſpices iuſſerunt. Tarracinæ & Amiterni nuntiatum eſt, aliquoties lapidibus
pluuiſſe: Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forum de cœlo tactas eſſe: Vultur-
ni in oſtio fluminis duas naues fulmine ictas conflagraſſe. Eorum prodigiorum cau-
ſa libros Sybillinos ex s. c. decemuiri cùm adiſſent, renuntiarunt, ieiunium inſtitu- *Ieiunium Cereri inſtituitur.*
endum Cereri eſſe, & id quinto quoque anno ſeruandum: & vt nouendiale ſacrum
fieret,

fieret,& vnum diem ſupplicatio eſſet, coronati ſupplicarent: & Cos. P. Cornelius quibus dijs quibusq; hoſtijs edidiſſent decemuiri,ſacrificaret.Placatis dijs nunc votis ritè ſoluendis,nunc prodigijs expiandis, in prouinciam proficiſcitur Cos. atq; inde Cn.Domitium procos.dimiſſo exercitu Romam decedere iuſſit: ipſe in agrum Boiorum legiones induxit.Sub idem ferè tempus Ligures lege ſacrata coacto exercitu, nocte improuiſo caſtra Q.Minutij procos.aggreſſi ſunt. Minutius vſq; ad lucem intra vallum militem inſtructum tenuit, intentus ne qua tranſcenderet hoſtis munimenta:prima luce duabus ſimul portis eruptionem fecit. nec primo impetu, quod ſperauerat,Ligures pulſi ſunt:duas amplius horas dubium certamen ſuſtinuere. poſtremò cum alia atq; alia agmina erumperẽt,& integri feſſis ſuccederent ad pugnam, tandem Ligures inter cætera etiam vigilijs confecti, terga dederunt. cæſa ſupra quatuor millia hoſtium:ex Romanis,ſocijsq; minus ccc. perierunt. Duobus ferè poſt menſibus P.Cornelius conſul cum Boiorum exercitu ſignis collatis egregiè pugnauit. Duodetriginta millia hoſtium cæſa, Antias Valerius ſcribit: capta tria millia & & quadringentos:ſigna militaria cxxiiii. equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadragintaſeptem:ex victoribus mille quadringentos octogintaquatuor cecidiſſe.Vbi vt in numero ſcriptori parum fidei ſit, quia in augendo eo non alius intemperantior eſt,magnam tamen victoriam fuiſſe apparet,quòd & caſtra capta ſunt, & Boij poſt eam pugnam extemplò dediderunt ſeſe, & quòd ſupplicatio eius victoriæ cauſa decreta ab ſenatu,victimæq; maiores cæſæ.Per eoſdem dies M.Fuluius Nobilior ex vlteriore Hiſpania ouans vrbem eſt ingreſſus, * argenti tranſtulit decem millia pondo:bigati argenti cxxx.* auri cxxvi.P.Cornelius Cos. primò obſidibus à Boiorum gẽte acceptis,agri parte ferè dimidia eos mulctauit: quo ſi vellet, P.R.colonias mittere poſſet.inde Romam,vt ad triumphum haud dubium, decedens, exercitum dimiſit,& adeſſe Romæ ad diem triumphi iuſſit.ipſe poſtero die quàm venit, ſenatu in ædem Bellonæ vocato,cùm de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet,poſtulauit, vt ſibi triumphanti liceret in vrbem inuehi.P.Sempronius Blæſus tribunus pleb. non negandum Scipioni,ſed differendum honorem triumphi cenſebat.Bella Ligurum Gallicis ſemper iuncta fuiſſe:eas inter ſe gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P.Scipio deuictis acie Boijs,aut ipſe cum victore exercitu in agrũ Ligurum tranſiſſet, aut partem copiarum Q.Minutio miſiſſet: qui iam tertium ibi annum dubio detineretur bello,debellari cum Liguribus potuiſſe. Nunc ad triumphum frequẽtandum deductos eſſe milites, qui egregiam nauare operam Reipublicæ potuiſſent: poſſent etiam, ſi ſenatus,quod feſtinatione triumphi prætermiſſum eſſet, id reſtituere differendo triumpho vellet.Iuberent Cos.cum legionibus redire in prouinciam: dare operam vt Ligures ſubigantur.niſi illi cogantur in ius ditionemq; P.R. ne Boios quidem quieturos.aut pacem,aut bellum vtrobiq; habẽda.deuictis Liguribus paucos poſt menſes procos.P.Cornelium multorum exemplo, qui in magiſtratu non triumphauerunt,triumphaturum eſſe.Ad ea Cos. neq; ſe Ligures prouinciam ſortitum eſſe, ait, neq; cum Liguribus bellum geſſiſſe,neq; triumphum de ijs poſtulare. Q.Minutium confidere breui ſubactis ijs meritum triumphum poſtulaturum atq; impetraturum eſſe.ſe de GallisBoijs poſtulare triumphum,quos acie vicerit,caſtris exuerit:quorum gentem biduo poſt pugnam totam acceperit in deditionem,à quibus obſides abduxerit,pacis futuræ pignus.Verùm enimuero illud multo maius eſſe, quòd tãtum numerum Gallorum cæciderit in acie,quòd cum tot millibus certè Boiorum nemo ante ſe imperator pugnauerit,plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hominum cæſam,multa millia capta,ſenes puerosq; Boijs ſupereſſe. Itaque id quenquam mirari poſſe,cur victor exercitus,cùm hoſtem in prouincia neminẽ reliquiſſet, Romam venerit ad celebrandum Cos.triumphum? Quorum militum ſi & in alia prouincia opera vti ſenatus velit: vtro tandem modo promptiores ad aliud periculum, nouumq; laborem ituros credat?ſi perſoluta ijs ſine detrectatione prioris periculi laborisq;

Ligures caſtra Q. Minutij procoſ. aggrediuntur.

Cornelius Coſ. Boios fudit, & in deditionẽ accepit.

Cornelio triumphum poſtulanti Sempronius Trib. pleb. obſiſtit.

*Val. 100000. coron.

*Coron. 14112.

A borisq; merces sit? an si spem pro re ferentes dimittant, iam semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se attineat, sibi gloriæ in omnem vitam illo die satis quæsitum esse: quo se virum optimum iudicatum ad accipiendam matrem Ideam misisset senatus. hoc titulo, & si nec consulatus, nec triumphus addatur, satis honestam honoratamq; P. Scipionis Nasicæ imaginem fore. Vniuersus senatus non ipse modò ad decernendum triumphum consensit, sed etiam trib. plebis authoritate sua compulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius Cos. triumphauit de Boijs. in eo triumpho Gallicis carpentis arma signaq; & spolia omnis generis transuexit, & vasa ænea Gallica: & cum captiuis nobilibus equorum quoq; captorum gregem traduxit: aureos torques transtulit MCCCCLXX. ad hæc * auri pondo CCXLV. argenti infecti factiq; B in Gallicis vasis non infabrè suo more factis, * duo millia CCCXL. pondo * bigatorum nummorum CCXXXIIII. militibus, qui currum secuti sunt, * trecenos vicenos quinos asses diuisit: duplex centurioni, triplex equiti. Postero die concione aduocata de rebus ab se gestis, & de iniuria tribuni bello alieno se illigantis, vt suæ victoriæ fructu se defraudaret, cum disseruisset, milites exauthoratos dimisit. Dum hæc in Italia geruntur, Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat, tanquam non transituris in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem, aut assentando faciebat. Annibal vnus, cuius eo tempore maxima apud regem authoritas erat, magis mirari se aiebat, quòd non iam in Asia essent Romani, quàm venturos dubitare. Propius esse in Asiam ex Græcia, quàm ex Italia in Græciam traij- C cere: & multo maiorem causam Antiochum, quàm Ætolos esse: neq; enim mari minus, quàm terra pollere Romana arma. iampridem classem circa Maleam esse. audire sese nuper nouas naues, nouumq; imperatorem rei gerendę causa ex Italia venisse. itaque desineret Antiochus pacem sibi ipse spe vana facere: in Asia, & de ipsa Asia breui terra mariq; dimicandum ei cum Romanis esse, & aut imperium adimendum orbem tetrarum affectantibus, aut ipsi regnum amittẽdum. Vnus vera & prouidere & fideliter prædicere visus. itaq; ipse rex nauibus, quæ paratæ instructæq; erant, Chersonesum petit: vt ea loca, si fortè terra venirent Romani, præsidijs firmaret. cæteram classem Polyxenidam parare & deducere iussit: speculatorias naues ad omnia exploranda circa insulas dimisit. C. Liuius præfectus Romanæ classis cum quinquaginta nauib. D tectis profectus ab Roma Neapolim, quò ab socijs eius oræ conuenire iusserat apertas naues, quæ ex fœdere debebantur, Siciliam inde petit: fretoq; Messanam præteruectus, cùm sex Punicas naues ad auxilium missas accepisset: ab Rheginis Locrisq;, & eiusdem iuris socijs debitas exegisset naues: lustrata classe ad Lacinium, altum petit. Corcyram, quàm primam Græciæ ciuitatem adijt, cùm venisset, percunctatus de statu belli (necdum enim omnia in Græcia perpacata erant) & vbi classis Romana esset, posteaquam audiuit circa Thermopylarum saltum in statione cos. ac regem esse, classem Pireæi stare, maturandum ratus omnium rerum causa, pergit protinus nauigare Peloponnesum: Samũ Zazynthumq;, quia partis Ætolorũ maluerant esse, protinus depopulatus, Maleam petit: & prospera nauigatione vsus, paucis diebus Pyræe- E um ad veterem classem peruenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cum tribus nauibus occurrit, cùm Ægynæ diu incertus consilij fuisset, vtrum ad tuendum rediret regnum: (audiebat enim Antiochum Ephesi nauales terrestresq; parare copias) an nusquam abscederet ab Romanis, ex quorum fortuna sua penderet. A Pyræeo A. Attilius traditis successori quinq; & XX. nauibus tectis, Romã est profectus. Liuius vna & LXXX. rostratis nauibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ rostratæ, aut sine rostris speculatoriæ erant, Delum traiecit. Eo fere tempore Cos. Acilius Naupactum oppugnabat. Liuium Deli per aliquot dies (& est ventosissima regio inter Cycladas, fretis alias maioribus, alias minoribus diuisas) aduersi venti tenuerunt. Polyxenidas certior per dispositas speculatorias naues factus, Deli stare Romanam classem, nuntios ad regem misit. qui omissis, quæ in Hellesponto agebat, cum rostratis nauibus,

Cornelius triumphat de Boijs.

* Corõ. 27440.
* Corõ. 23400.
* Si hi bigati, argentei fuerint, omninò 25. coron. non efficient: quare verisimilius est, aureos nũmos fuisse.
* 325. asses efficiunt ferè coron. 2. solid. 37. cum denar. 8.

Antiochus de Annibalis consilio parat se aduersus Romanos.

Classis noua Romanorum Pireæum peruenit.

quantum accelerare potuit, Ephesum redijt: & consilium extemplò habuit, faciendúmne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat cessandum: & vtique prius confligendum, quàm classis Eumenis, & Rhodiæ naues coniungerentur Romanis, ita numero non fermè impares futuros se, cæteris omnibus superiores, & celeritate nauium, & varietate auxiliorum. nam Romanas naues, cùm ipsas insciтè factas immobiles esse, tum etiam, vt quæ in terram hostium veniant, oneratas commeatu venire. suas autem, vt pacata omnia circa se relinquentes, nihil præter militem atq; arma habituras. multum etiam adiuturam notitiam maris terrarumq; & ventorum, quæ omnia ignaros turbatura hostes essent. Mouit omnes author consilij, qui & re consilium executurus erat. Biduum in apparatu morati: tertio die c. nauibus, quarum LXX. tectæ, cæteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierũt. inde cùm audisset appropinquare iam Romanam classem rex, quia non interfuturus nauali certamini erat: Magnesiam, quæ ad Sipylum est, concessit ad terrestres copias comparandas. classis ad Cissuntem portum Erythræorum, tanquam ibi aptius expectatura hostem, contendit. Romani, vbi primùm aquilones (ij nanq; per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Ægeum mare versum, petunt: inde ad vrbem circumegere naues: commeatuq; sumpto, Phocæam traijciunt. Eumenes Elæam ad suam classem profectus, paucis post inde diebus cum IIII. & XX. nauibus tectis, apertis pluribus, paulò à Phocæa ad Romanos parãtes instruentesq; se ad nauale certamẽ, redijt. Inde c. quinquaginta tectis nauibus, apertis fermè L. profecti, primò aquilonibus transuersis cùm vrgerentur in terram, cogebantur tenui agmine propè in ordinem singulæ naues ire: deinde vt lenita paulum vis venti est, ad Corycum portum, qui super Cissuntem est, conati sunt traijcere. Polyxenidas, vt appropinquare hostes allatum est, occasione pugnandi lætus, siniſtrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu præfectos nauiũ ad terram explicare iubet, & æqua fronte ad pugnam procedebat. Quod vbi vidit Romanus, vela cõtrahit, malosq; inclinat, & simul armamenta componẽs opperitur insequentes naues. Iam fermè XXX. in fronte erant: quibus vt æquaret læuum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit: iussis, qui sequebantur, aduersus dextrum cornu propè terram proras dirigere.

Naualis pugna inter Romanos & Asianos.

Eumenes agmen cogebat: cæterùm vt demendis armamentis tumultuari primùm cœptum est, & ipse quanta maxima celeritate potest, concitat naues. Iam omnibus in conspectu erant: duæ Punicæ naues antecedebant Romanam classem. quibus obuiæ

A obuiæ tres fuerunt regiæ naues: & vt in numero impari, duæ regię vnã circumſiſtunt. & primùm ab vtroq; latere remos detergunt: deinde tranſcendunt armati, & deiectis cæſisq; propugnatoribus, nauem capiunt. Vna quæ compari Marte cõcurrerat, poſtquam captam alteram nauem vidit, priuſquam à tribus ſimul circumueniretur, retro ad claſſem refugit. Liuius indignatione accenſus, prætoria naue in hoſtes tendit. aduerſus quam eadem ſpe duæ, quæ Punicam vnam nauem circumuenerant, cùm inferrentur, demittere in aquam remos ab vtroq; latere remiges ſtabiliendæ nauis cauſa iuſſit, & in aduenientes hoſtium naues ferreas manus inijcere: & vbi pugnam pedeſtri ſimilem feciſſet, meminiſſe Romanę virtutis, nec pro viris ducere regia mancipia. Haud paulo facilius, quàm antè duæ vnam, tunc vna duas naues expugnauit, cępitq;.

B Et iam claſſes quoq; vndiq; concurrerant, & paſſim permiſtis nauibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commiſſo certamine aduenerat, vt animaduertit læuũ cornu hoſtium ab Liuio turbatum: dextrũ ipſe, vbi æqua pugna erat, inuadit. Nec ita multo poſt, primùm ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim vt virtute militum haud dubiè ſuperari ſe vidit, ſublatis dolonibus effusè fugere intẽdit: mox idẽ & qui propè terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Romani & Eumenes, quoad ſufficere remiges potuerunt, & in ſpe erant extremi agminis vexandi, ſatis pertinaciter ſecuti ſunt. poſteaquàm celeritate nauium, vtpote leuium, ſuas commeatu onuſtas eludi fruſtra tendentes viderunt, tandem ſubſtiterunt: XIII. captis nauibus cum milite ac remige, x. demerſis. Romanæ claſſis vna Punica nauis in primo certamine

C ab duabus circumuenta perijt. Polyxenidas non priuſquàm in portu Epheſi fugæ finẽ fecit. Romani eo die, vnde egreſſa regia claſſis erat, manſerunt: poſtero die hoſtem perſequi intenderunt. Medio ferè in curſu obuiæ fuere ijs v. & xx. tectæ Rhodiæ naues, cum Pauſiſtrato præfecto claſſis. Ijs adiunctis Epheſum hoſtem perſecuti, ante oſtium portus acie inſtructa ſteterunt. Poſteaquam confeſſionem victis ſatis expreſſerunt, Rhodij & Eumenes domos dimiſſi: Romani Chium petentes Phœnicuntem primùm portũ Erythræę terrę præteruecti, nocte anchoris iactis, poſtero die in inſulam ad ipſam vrbem traiecerunt. vbi paucos dies remige maximè reficiendo morati, Phocæam tranſmittunt. ibi relictis ad præſidiũ vrbis IIII. quinqueremibus, ad Cannas claſſis venit: & cùm iam hyems appeteret, foſſa valloq; circundatis naues ſubduD ctæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati ſunt Coss. L. Cornelius Scipio, & C. Lęlius, intuentibus cunctis ad finiẽdum cum Antiocho bellum. Poſtero die Prr. creati, M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fuluius, L. Æmylius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

EPITOME LIBRI XXXVII.

LVCIVS Cornelius Scipio COS. *legato P. Scipione Africano, qui ſe fratris legatum futurum dixerat, ſi ei Græcia & Aſia prouincia decerneretur, cùm C. Lælio, qui multum in ſenatu poterat, ea prouincia dari videretur, profectus ad bellum aduerſus Antiochum gerendum, in Aſiam primus omnium Romanorũ ducũ traiecit. Aemylius Regillus aduerſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonneſum, Rhodijs adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remiſſus eſt. M. Acilius Glabrio de Antiocho, quẽ Græcia expulerat, & de Aetolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiuuante Eumene rege Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione, vt omnibus prouincijs citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuuante Antiochus victus erat, regnum ampliatũ. Rhodijs quoq;, qui & ipſi iuuerant, quædã ciuitates conceſſæ. Colonia deducta eſt Bononia. Aemylius Regillus, qui præfectos Antiochi nauali certamine vicerat, nauale triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellauerat, cognomine fratri coæquatus, Aſiaticus appellatus eſt.*

VCIO Cornelio Scipione, & C. Lælio Coss. nulla prius, ſecundum religiones acta in ſenatu res eſt, quàm de Ætolis. & legati eorum inſtitere, quia breuem induciarum diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romam ex Græcia redierat, adiuti ſunt. Ætoli, vt quibus plus in miſericordia ſenatus, quàm in cauſa ſpei eſſet, ſuppliciter egerunt, veteribus benefactis noua penſantes maleficia. Cæterùm & præſentes interrogationibus vndiq; ſenatorum confeſſionem magis noxæ, quàm reſponſa exprimentium fatigati ſunt: & excedere

De Aetolorũ cauſa agitur in ſenatu.

curia iussi, magnum certamen præbuere. Plus ira, quàm misericordia, in causa eorum valebat: quia non vt hostibus modò, sed tanquam indomitæ & insociabili genti, succensebant. Per aliquot dies cum certatũ esset, postremò neq; dari, neq; negari pacẽ placuit. duæ conditiones eis latæ sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permitterent: vel * mille talentum darent, eosdemq; amicos atq; inimicos haberent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium senatui permitterent, nihil certi responsum est, ita infecta pace dimissi, vrbe eodem die, Italia intra quindecim dies excedere iussi.

* Val. 60000. coron.

De cõsularibus prouincijs agitur in senatu.

Tum de consulum prouincijs cœptum est agi. Ambo Græciam cupiebant: multum Lælius in senatu poterat. Is cum senatus aut sortiri aut comparare inter se prouincias consules iussisset, elegantius facturos dixit, si iudicio patrum, quàm si sorti eam rem permisissent. Scipio responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre vno locutus: iussusq; ab eo permittere audacter senatui, renuntiat collegę, facturum se quod is censeret. Cùm res aut noua, aut vetustate exemplorum memoriæ iam exoletæ, relata expectatione certaminis senatum erexisset, P. Scipio Africanus dixit: si L. Scipioni fratri suo prouinciam Græciam decreuissent, se legatum iturum. Hæc vox magno assensu audita, sustulit certamen. Experiri libebat, vtrum plus regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano Cos. legionibusq; Romanis auxilij foret: ac propè omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreuerunt. Prr. inde

Prouinciarum sortitio.

prouincias sortiti. L. Aurunculeius vrbanam, Cn. Fuluius peregrinã: L. Æmylius Regillus classem, P. Iunius Brutus Thuscos, M. Tuccius Apuliam & Brutios, C. Atinius Siciliam. Consuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat: ad eum exercitũ quem à M. Acilio (duæ autem legiones erant) accepturus esset: in supplementum addita peditum ciuium Romanorum tria millia, equites centum, & sociûm Latini nominis quinq; millia, equites cc. & adiectum, vt cùm in prouinciam veniisset, si è Republica videretur esse, exercitum in Asiam traijceret. Alteri Cos. totus nouus exercitus decretus: duæ legiones Romanæ, & socium Latini nominis quindecim millia peditum, equites sexcenti. Exercitum ex Liguribus Quintus Minutius (iam enim confectam

Ligures in deditionem venerunt.

prouinciam scripserat, & Ligurum omne nomen in deditionem venisse) traijcere in Boios, & Publio Cornelio procos. tradere iussus. Ex agro quo victos bello mulctauerat Boios, deductæ vrbanæ legiones, quæ priore anno conscriptæ erant, M. Tuccio Pr. datæ, & socium Latini nominis peditum quindecim millia, equites sexcenti, ad Apuliam Brutiosq; obtinendos. A. Cornelio superioris anni Prętori qui Brutios cum exercitu obtinuerat, imperatum, si ita consuli videretur, vt legiones in Ætoliam traiectas M. Acilio traderet: si is manere ibi vellet. si Acilius redire Romam mallet, vt A. Cornelius cum eo exercitu in Ætolia remaneret. C. Atinium Labeonem prouinciam Siciliam exercitumq; à M. Æmylio accipere placuit, & in supplementum scribere ex ipsa prouincia, si vellet, peditum duo millia, & centum equites. P. Iunius Brutus in Tuscos exercitum nouum, legionem vnam Romanam, & decem millia sociûm Latini nominis scribere, & quadringentos equites: L. Æmylius, cui prouincia maritima erat, viginti naues longas, & socios nauales à M. Iunio Prætore superioris anni accipere iussus, & scribere ipse mille nauales socios, duo millia peditum: cum ijs nauibus militibusq; in Asiam proficisci, & classem à C. Liuio accipere. Duas Hispanias Sardiniamq; obtinentibus prorogatum in annum imperium est, & ijdem exercitus decreti: Siciliæ Sardiniæq; binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ: Siculum omne frumentum in Ætoliam ad exercitum portari iussum: ex Sardinia pars in Romam, pars in Ætoliam, eodem quo Siculum. Priusquam Coss. in prouincias proficiscerentur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romæ Iunonis Lucinæ templum de cœlo tactum erat, ita vt fastigium valuæq; deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta, & duo homines exanimati. Nursiæ sereno satis constabat nimbum ortum, ibi quoque duos liberos homines exanimatos. Terra apud se pluisse Thusculani nuntiabant: & Reatini mulam in agro suo peperisse.

Prodigia.

Ea pro-

A Ea procurata:Latinæq; inſtauratæ,quòd Laurentibus carnis,quę dari debet,data non fuerat.Supplicatio quoq; earum religionum cauſa fuit, quibus dijs decemuiri ex libris vt fieret,ediderunt.decem ingenui,decem virgines,patrimi omnes matrimiq; ad id ſacrificium adhibiti: & decemuiri nocte lactentibus rem diuinam fecerunt.P.Cornelius Scipio Africanus,priuſquam proficiſceretur, fornicem in Capitolio aduerſus viam,qua in Capitolium aſcēditur,cum ſignis ſeptem auratis,duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem poſuit. Per eoſdem dies principes Ætolorum tres & quadraginta,inter quos Damocritus & frater eius erant, ab duabus cohortibus miſſis à M.Acilio Romam deducti,& in Latomias coniecti ſunt. cohortes inde ad exercitū redire L.Cornelius Cos.iuſſit.Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Ægy-
B pti,gratulantes,quòd M.Acilius Cos. Antiochum regem Græcia expuliſſet, venerunt:adhortantesq;,vt in Aſiam exercitum traijcerent. omnia perculſa metu non in Aſia modò,ſed etiam in Syria eſſe.reges Ægypti ad ea quæ cenſuiſſet ſenatus, paratos fore.Gratiæ regibus actæ:legatis munera dari iuſſa,in ſingulos *quaternûm millium æris.L.Cornelius Cos.peractis quæ Romæ agenda erant,pro concione edixit,vt milites,quos ipſe in ſupplementum ſcripſiſſet,quiq; in Brutijs cum A.Cornelio propretore eſſent,vt hi omnes Idibus Quintilibus Brunduſium cōuenirent.item treis legatos nominauit:Sex.Digitium,L.Apuſtium,C.Fabricium Luſcinum, qui ex ora maritima vndiq; nauesBrunduſium contraherent,& omnibus iam paratis,paludatus ab vrbe eſt profectus.Ad quinq; millia voluntariorum ex Romanis ſocijsq;, qui emeri-
C ta ſtipendia ſub imperatore P.Africano habebant,pręſto fuere exeunti cos.& nomina dederunt.Per eos dies,quibus eſt profectus ad bellum Cos. ludis Apollinaribus, ad Quintum Idus Quintiles cœlo ſereno interdiu obſcurata lux eſt,cùm luna ſub orbem ſolis ſubiiſſet.Et L.Æmylius Regillus,cui naualis prouincia euenerat,eodē tempore profectus eſt.L.Aurunculeio negotiū ab ſenatu datū eſt,vt xxx.quinqueremes, viginti triremes faceret:quia fama erat, Antiochum poſt prælium nauale maiorē claſſem aliquanto reparare.Ætoli poſteaquam legati ab Roma retulerunt, nullam ſpem pacis eſſe:quanquam omnis ora maritima eorum quę in Peloponneſum verſa eſt,depopulata ab Achæis erat,periculi magis quàm damni memores, vt Romanis intercluderent iter,Coracem montem occupauerunt.neq; enim dubitabāt, ad oppugna-
D tionē Naupacti eos principio veris redituros eſſe.Acilio,qui id expectari ſciebat,ſatius viſum eſt inopinatā aggredi rem,& Lamiā oppugnare.nam & à Philippo propè ad excidium adductos eſſe,& tunc eo ipſo, quòd nihil tale timerent, opprimi incautos poſſe.Profectus ab Elatia primùm in hoſtium terra circa Sperchiū amnem poſuit caſtra:inde nocte motis ſignis, prima luce corona mœnia eſt aggreſſus. Magnus pauor ac tumultus,vt in re improuiſa fuit,conſtantius tamen, quàm quis facturos crederet in tam ſubito periculo,cùm viri propugnarent,fœminæ tela omnis generis ſaxaq; in muros gererent,multifariā ſcalis appoſitis,vrbem eo die defenderunt. Acilius ſigno receptui dato,ſuos in caſtra medio fermè diei reduxit: & tunc cibo & quiete refectis corporibus,priuſquam prętorium dimitteret,denunciauit,vt ante lucem armati pa-
E ratiq; eſſent:niſi expugnata vrbe ſe eos in caſtra non reducturū.Eodem tempore quo pridie pluribus locis aggreſſus,cum oppidanos iam vires, iam tela,iam ante omnia animus deficeret,intra paucas horas vrbem cępit.Ibi partim diuendita, partim diuiſa præda,conſilium habitum,quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Ætolis ſaltu.ne tamen ſegnia ęſtiua eſſent,& Ætoli non impetratam pacem ab ſenatu nihilo minus per ſuam cunctationē haberent, oppugnare Acilius Amphiſſam ſtatuit,ab Heraclea per Oetā exercitus eo ductus. Cùm ad mœnia caſtra poſuiſſet,nō corona ſicut Lamiam, ſed operibus oppugnare vrbem eſt adortus.Pluribus ſimul locis aries admouebatur:& cùm quaterentur muri,nihil aduerſus tale machinationis genus parare, aut comminiſci oppidani conabantur: omnis ſpes in armis & audacia erat,eruptionibusq; crebris & ſtationes hoſtium,& eos ipſos

Ætolorum principes in Latomias coniecti.

Legati Ptolemæi ad ſenatum.

*40.coronati.

Lamiā oppugnat Acilius.

Lamia expugnatur.

Amphiſſam oppugnat Acilius.

qui circa opera & machinas erāt,turbabant. Multis tamen locis murus decussus erat, F
cùm allatum est,successorem Apolloniæ expositò exercitu, per Epirum ac Thessaliam venire. Cum XIII.millibus peditum & quingentis equitibus Cos. veniebat. Iam in sinum Maliacum venerat.& præmissis Hypatam,qui tradere vrbem iuberent,posteaquam responsum est,nihil nisi ex communi Ætolorum decreto facturos, ne teneret se oppugnatio Hypatæ nondum Amphissa recepta: præmisso fratre Africano, Amphissam ducit.Sub aduentum eorum oppidani relicta vrbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem,quam inexpugnabilem habent, omnes armati atq; inermes concessere. Cos. sex millia fermè passuum inde posuit castra. eò legati Athenienses primùm ad P.Scipionem prægressum agmen (sicut antè dictum est) deinde ad consulem venerunt,deprecantes pro Ætolis. Clementius respōsum ab Africano tulerunt, qui causam relinquendi honestè Ætolici belli quærens,Asiā & regem Antiochum spectabat:iusseratq; Athenienses non Romanis solùm, vt pacem bello præferrent,sed etiā Ætolis persuadere.Celeriter authoribus Athenienſibus frequens ab Hypata legatio Ætolorum venit. & spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt,auxit,commemorantis:multas gentes populosq; in Hispania prius,deinde in Africa in fidem suam venisse:in omnibus se maiora clementiæ benignitatisq;,quàm virtutis bellicæ monimenta reliquisse.Perfecta videbatur res, cùm aditus cos.idem illud responsum retulit,quo fugati ab senatu fuerant. Eo tanquam nouo cùm icti Ætoli essent (nihil enim nec legatione Athenienſium, nec placido Africani responso profectum videbant) referre ad suos dixerunt velle.Reditum inde Hypatam est, nec consilium expediebatur, nam neque vnde mille talentûm daretur, erat:& permisso libero arbitrio,ne in corpora sua sæuiretur,metuebant. redire itaque eosdem legatos ad consulem & Africanum iusserunt,& petere, vt si dare verè pacem, non tantùm ostendere,frustrantes spem miserorum, vellent,aut ex summa pecuniæ demerent,aut permissionem extra ciuium corpora fieri iuberent.Nihil impetratum, vt mutaret consul & ea quoque irrita legatio dimissa est. Secuti & Athenienses sunt. & princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulsis Ætolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis,ad spem,reuocauit, author inducias sex mensium petendi:vt legatos Romam mittere possent.dilationem nihil ad præsentia mala, quæ vltima essent, adiecturam. leuari per multos casus tempore interposito I
præsentes clades posse.Authore Echedemo ijdem missi, prius P. Scipione conuento, per eum inducias temporis eius,quod petebant à Cos.impetrauerunt,& soluta obsidione Amphissæ,M.Acilius tradito consuli exercitu, prouincia decessit. & Cos. ab Amphissa Thessaliam repetit, vt per Macedoniam Thraciamq; duceret in Asiam. Tum Africanus fratri:Iter,quod insistis L.Scipio,ego quoque approbo: sed totum id vertitur in voluntate Philippi. qui si imperio nostro fidus est, & iter, & commeatus,& omnia quæ in longo itinere exercitus alunt iuuantq; nobis suppeditabit: si is destituat,nihil per Thraciam satis tutum habetis. itaq; prius regis animum explorari placet:optimè explorabitur,si nihil ex præparato agentem opprimet qui mittetur.T. Sempronius Gracchus longè tum acerrimus iuuenum ad id delectus, per dispositos K
equos propè incredibili celeritate ab Amphissa (inde enim est dimissus) die tertio Pellam peruenit.In conuiuio rex erat,& in multum vini processerat:ea ipsa remissio animi suspitionem dempsit,nouare eum quicquam velle. Et tum quidem comiter acceptus hospes.postero die commeatus exercitui paratos benignè, pontes in fluminibus factos,vias,vbi transitu difficiles erant,munitas vidit. Hæc referens eadem, qua ierat celeritate Thaumacis occurrit consuli.Inde certiore & maiore spe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam peruenit.Venientes regio apparatu accepit, & prosecutus est rex.Multa in eo & dexteritas & humanitas visa, quæ commendabilia apud Africanum erant,virum sicut ad cætera egregium, ita à comitate, quæ sine luxuria esset,non auersum. Inde non per Macedoniam modò, sed etiam Thraciam

Athenienses legati pro Aetolis ad Scipionem & Cos. veniunt.

Aetoli sex mensium inducias à Cos.impetrant.

Philippus L.Scipionem Cos. cum exercitu humaniter excepit.

prosequente

A prosequente & præparante omnia Philippo, ad Hellespontum peruentũ est. Antiochus post naualem ad Corycum pugnam, cùm totam hyemem liberam in apparatus terrestres maritimosq; habuisset: classi maximè reparandæ, ne tota maris possessione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, superatum se cùm classis abfuisset Rhodiorum: quòd si ea quoq; (nec commissuros Rhodios, vt iterum morarentur) certamini adesset, magno sibi nauium numero opus fore, vt viribus & magnitudine classem hostium æquaret. Itaque & Annibalem in Syriam miserat ad Pœnicum accersendas naues, & Polyxenidam, quo minus prosperè gesta res erat, eo enixius & eas quę erant reficere, & alias parare naues iussit. Ipse in Phrygia hybernauit. Vndiq; auxilia accersens, etiam in Gallogræciam miserat. Bellicosiores ea tempestate erant, Gallicos adhuc, *Gallogræci.*
B nondum exoleta stirpe gentis, seruãtes animos. Filium Seleucum in Æolide reliquerat cum exercitu ad maritimas continendas vrbes, quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa Erythrisq; Romani solicitabant. Classis Romana sicut antè dictũ est, ad Canas hybernabat. Eò media fermè hyeme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum venit. Is cùm magnam prædam agi posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thyatira esset, hortando perpulit Liuium, vt quinq; millia militum secum mitteret. missi ingentem prædam intra paucos dies auerterunt. Inter hæc Phocææ seditio orta, quibusdam ad Antiochum multitudinis animos auocantibus. Grauia hyberna nauium erant, graue tributum, quòd togæ quingentæ imperatæ erant cum quingentis tunicis: grauis etiam inopia frumenti, propter quã naues quoq;, *Phocæa critur seditio.*
C & præsidium Romanum excessit. tum verò liberata metu factio erat, quæ plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. senatus & optimates in Romana societate perstandum censebant: defectionis authores plus apud multitudinem valuerunt. Rhodij, quo magis cessatũ priore æstate erat, eo maturius æquinoctio verno eundem Pausistratum classis præfectum cum sex & triginta nauibus miserunt. Iam Liuius à Canis cum xxx. nauibus, & vii. quadriremibus, quas secum Eumenes rex adduxerat, Hellespontum petebat, vt ad transitum exercitus, quem terra venturum opinabatur, præpararet quæ opus essent. In portum, quem vocant Achæorũ, classem primùm aduertit: inde Ilium ascendit, sacrificioq; Mineruæ facto, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhœteo, tradentes in fidem ciuitates suas benignè audiuit. Inde ad Hel- *Rhodij veniunt auxilio Romanis.*
D lespontifauces nauigat, & decem nauibus in statione contra Abydum relictis, cętera classe in Europam ad Sestον oppugnandam traiecit. Iam subeuntibus armatis muros fanatici Galli primùm cum solenni habitu ante portã occurrunt. iussu se matris deûm famulos dece venire memorant, ad precandum Romanum, vt parceret męnib⁹ vrbiq;. Nemo eorum violatus est. mox vniuersus senatus cum magistratib⁹ ad dedendam vrbem processit. Inde Abydum traiecta classis. vbi cùm tentatis per colloquia animis nihil pacati responderetur, ad oppugnationem sese expediebant. Dum hæc in Hellesponto geruntur, Polyxenidas regius prefectus (erat autem exul Rhodius) cùm audisset, profectam ab domo popularium suorum classem, & Pausistratum prefectum su- *Inter Polyxenidã & Pausistratum inimicitiæ.*
E perbè quædam & contemptim in se concionantem dixisse, præcipuo certamine animi aduersus eum sumptò, nihil aliud dies noctesq; agitabat animo, quàm vt verba magnifica eius reb⁹ confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notum, qui diceret: & se Pausistrato patriæq; suæ magno vsui, si liceat, fore, & à Pausistrato se restitui in patriam posse. Cùm quónã modo ea fieri possent, mirabundus Pausistratus percunctarerur, fidẽ petenti dedit agendæ cõmuniter rei, aut silentio tegendæ. Tum internuncius aperit, regiám classem aut totam aut maiorem eius partem Polyxenidam traditurum ei. pretium tanti meriti nullum aliud pacisci, quàm reditũ in patriam. Magnitudo rei, nec vt crederet, nec vt aspernaretur dicta, effecit. Panormũ Samiæ terræ petit, ibiq; ad explorandam rem, quæ oblata erat, subsistit. Vltro citroq; nuncij cursare: nec fides antè Pausistrato facta est, quàm coràm nuncio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quę pollicit⁹ esset, facturum: signoq; suo impressas tabellas misit. eo vero

pignore velut authoratum ſibi proditorem ratus eſt. neq; enim eum qui ſub rege vi- F
ueret, commiſſurum fuiſſe, vt aduerſus ſemetipſum indicia manu ſua teſtata daret. Inde ratio ſimulatæ proditionis compoſita. Omnẽ ſe rerum apparatum omiſſurum, Polyxenidas dicere, non remigem, non ſocios nauales ad claſſem frequentes habiturum: ſubducturum per ſimulationem reficiendi quaſdam naues, alias in propinquos portus dimiſſurum, paucas ante portum Epheſi in ſalo habiturum: quas, ſi exire res cogeret, obiecturus certamini foret. Quam negligentiam Polyxenidam in claſſe ſua habiturum Pauſiſtratus audiuit, eam ipſe extemplò habuit: partem nauium ad commeatus accerſendos Halicarnaſſum, partem Samum ad vrbem miſit, vt paratus eſſet, cùm ſignum aggrediendi à proditore accepiſſet. Polyxenidas augere ſimulando errorem, ſubducit quaſdam naues, alias velut ſubducturus eſſet, naualia reficit: remiges G
ex hybernis non Epheſum accerſit, ſed Magneſiam occultè cogit. Fortè quidam Antiochi miles, cùm Samum rei priuatæ cauſa veniſſet, pro ſpeculatore comprehenſus deducitur Panormum ad prętectum. is percunctanti quid Epheſi ageretur, incertum metu, an erga ſuos haud ſyncera fide, omnia aperit. claſſem inſtructam paratamq; in portu ſtare: remigium omne Magneſiam ad Sipylum miſſum: perpaucas naues ſubductas eſſe, & naualia tegi: nunquàm intentius rem naualem adminiſtratam eſſe. Hæc ne pro veris audirentur, animus errore & ſpe vana præoccupatus fecit. Polyxenidas ſatis omnibus comparatis, nocte remige à Magneſia accerſito, deductisq; raptim quę ſubductę erant nauibus, cùm diem nõ tam in apparatu abſumpſiſſet, quàm quod conſpici proficiſcentem claſſem nolebat: poſt ſolis occaſum profectus LXX. na- H
uibus tectis, vento aduerſo ante lucem Pygela portũ tenuit. vbi cùm interdiu ob eandem cauſam quieuiſſet, nocte in proxima Samiæ terræ traiecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cum quinq; nauib us tectis Palinurum iuſſo petere, atq; inde armatos, qua proximum per agros iter eſſet, Panormum ad tergum hoſtium ducere: ipſe interim claſſe diuiſa, vt ex vtraq; parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pauſiſtratus primò, vt in re nec opinata, turbatus parumper, deinde vetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, quàm mari hoſtes poſſe ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornib⁹ obiectis ab alto portum faciunt, ducit: inde facilè telis ancipitib⁹ hoſtem ſummoturus. id inceptum eius Nicander à terra miſ- I
ſus cùm turbaſſet, repentè mutato conſilio naues conſcendere omnes iubet. Tum verò ingens pariter militum nautarumq; trepidatio orta, & veluti fuga in naues fieri, cùm ſe mari terraq; ſimul cernerent circumuentos. Pauſiſtratus vnam viam ſalutis eſſe ratus, ſi viam facere per fauces portus, atq; erumpere in mare apertum poſſet: poſteaquàm conſcendiſſe ſuos vidit, ſequi cæteris iuſſis, ipſe princeps concitata naue remis ad oſtium portus tendit. Superantem iam fauces nauem eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circunſiſtit. Nauis roſtris icta ſupprimitur: telis obruuntur propugnatores: inter quos & Pauſiſtratus impigrè pugnans interficitur. Nauium reliquarum ante portum aliæ, alię in portu deprehenſę: quædam à Nicandro, dum moliuntur à terra, captæ. Quinq; tantum Rhodiæ naues cum duab⁹ Cois effugerunt: terrore
flammæ micantis via ſibi inter cõfertas naues facta. contis enim binis à prora promi- K
nentibus trullis ferreis multum conceptum ignem prę ſe portabant. Erythrææ triremes, cùm haud procul à Samo Rhodijs nauibus, quibus vt eſſent pręſidio veniebant, obuiæ fugientibus fuiſſent, in Helleſpontum ad Romanos curſum auerterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam porta vna per cuſtodes aperta, recepit: & Cymæ aliæq; eiuſdem oræ vrbes ad eum metu defecerunt. Dum hæc in Æolide geruntur, Abydus cùm per aliquot dies obſidionem toleraſſet, præſidio regio tutante mœnia, iam omnibus feſſis, Philota quoq; præfecto præſidij permittente, magiſtratus eorum cum Liuio de conditionib⁹ tradendæ vrbis agebant. rem diſtinebat, quòd vtrum armati, an inermes emitterentur regij, parum conueniebat. hæc agentibus cùm interueniſſet nuncius Rhodiorum cladis, emiſſa de manibus res eſt. metuens

Nicander archipirata.

Rhodiæ naues à præfecto Antiochi captæ.

Seleucus Antiochi filius Phocæam recipit.

enim

A enim Liuius, ne ſucceſſu tantæ rei elatus Polyxenidas, claſſem quæ ad Canas erat, opprimeret: Abydi obſidione cuſtodiaq; Helleſponti extemplò relicta, naues, quæ ſubductæ Canis erant, deduxit. Et Eumenes Elæam venit. Liuius omni claſſe cui adiunxerat triremes duas Mitylenæas, Phoceam petit. quam cùm teneri valido regio præſidio audiſſet, nec procul Seleuci caſtra eſſe: depopulatus maritimã oram, & prẽda maximè hominũ raptim in naues impoſita, tantũ moratus, dum Eumenes cum claſſe aſſequeretur, Samũ petere intendit. Rhodijs primò audita clades ſimul pauorẽ, ſimul luctũ ingentem fecit. nam præter nauium militumq; iacturam, quod floris, quod roboris in iuuentute fuerat, amiſerant: multis nobilibus ſecutis inter cætera authoritatem Pauſiſtrati, quę inter ſuos meritò maxima erat. deinde quòd fraude capti, quòd à
B ciue potiſſimũ ſuo forent, in iram luctus vertit. Decem extemplò naues, & dieb⁹ pòſt paucis decem alias prẽfecto omnium Eudamo miſerunt: quem alijs virtutibus bellicis haudquaquam Pauſiſtrato parem, cautiorem quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani & Eumenes rex in Eritręam primùm claſſem applicuerunt: ibi noctem vnam morati, poſtero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt. inde cùm in proxima Samiæ vellent traijcere, non expectato ſolis ortu, ex quo ſtatum cœli notare gubernatores poſſent, in incertam tempeſtatem miſerunt. medio in curſu aquilone in ſeptentrionẽ verſo, exaſperato fluctibus mari iactari cœperunt. Polyxenidas Samum petituros ratus hoſtes, vt ſe Rhodiæ claſſi coniungerent, ab Epheſo profectus, primò ad Myõneſum ſtetit: inde ad Macrin (quam vocant) inſulã traiecit:
C vt præteruehentis claſſis, ſi quas aberrantes ex agmine naues poſſet, aut poſtremum agmen opportunè adoriretur. Poſteaquàm ſparſam tempeſtate claſſem vidit, occaſionem primò aggrediendi ratus, paulo pòſt increbreſcente vento, & maiores iam voluente fluctus, quia peruenire ſe ad eos videbat non poſſe, ad Æthaliam inſulam traiecit: vt inde poſtero die Samum ex alto petentes naues aggrederetur. Romani pars exigua, primis tenebris portum Samiæ deſertum tenuerunt: claſſis cætera noctem totam in alto iactata, in eundem portum decurrit. Ibi ex agreſtib⁹ cognito, hoſtium naues ad Æthaliam ſtare, conſilium habitum, vtrum extemplò decernerent, an Rhodiam expectarent claſſem. dilata re (ita enim placuit) Corycum, vnde venerant, traiecerunt. Polyxenidas quoq; cum fruſtra ſtetiſſet, Epheſum redijt. Tum Ro-
D manæ naues vacuo ab hoſtibus mari Samum traiecerunt. Eodem & Rhodia claſſis poſt dies paucos venit. quam vt expectatam eſſe appareret, profecti extemplò ſunt Epheſum, vt aut decernerent nauali certamine, aut ſi detrectaret hoſtis pugnam, quòd plurimũ intererat ad animos ciuitatum, timoris confeſsionem exprimerent. Contra fauces portus inſtructa in frontem nauium acie ſtetêre. poſteaquàm nemo aduerſus ibat, claſſe diuiſa, pars in ſalo ad hoſtiũ portus in anchoris ſtetit: pars in terram milites expoſuit. In eos iam ingentem prædam latè depopulato agro agentes, Andronicus Macedo qui in prẽſidio Epheſi erat, iam mœnibus appropinquantes eruptionem fecit, exutosq; magna parte prædæ ad mare ac naues redegit. Poſtero die inſidijs medio fermè viæ poſitis, ad eliciendum extra mœnia Macedonem, Romani ad vrbem ag-
E mine iêre: inde, cùm ea ipſa ſuſpicio, ne quis exiret, deterruiſſet, redierunt ad naues: & terra mariq; fugientibus certamen hoſtibus, Samum, vnde venerat, claſsis repetit. inde duas ſociorũ ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretum Cephaleniæ tuendam Pr. miſit. infeſtum id latrocinio Lacedæmonius Hibriſtas cum iuuentute Cephalenum faciebat: clauſumq; iam mare commeatibus Italicis erat. Piræei L. Æmylio Regillo ſuccedenti ad nauale imperium Epicrates occurrit. qui audita clade Rhodiorum, cùm ipſe duas tantum quinqueremes haberet: Epicratem cum quatuor nauibus in Aſiam ſecum reduxit. proſecutæ etiam apertæ Athenienſium naues ſunt. Ægeo mari traiecit. Eodem Timaſicrates Rhodius cum duabus quadriremib⁹ ab Samo nocte intempeſtate venit: deductusq; ad Æmylium, præſidij cauſa ſe miſſum ait: quòd eam oram maris infeſtam onerarijs regiæ naues ex-

Rhodiorum audita ſuorum clade luctus & ira.

Romana claſsis tempeſtate diſpergitur.

Romana claſsis cum Rhodia Epheſum traijcit.

curſio-

curſionibus crebris ab Helleſponto atque Abydo facerent. Traijcienti Æmylio à F
Chio Samum, duæ Rhodiæ quadriremes miſſæ obuiam à Liuio, & rex Eumenes cum
duabus quinqueremibus occurrit. Samum poſteaquàm ventum eſt, accepta à Liuio
Aemylius claſſe accepta concilium aduocat. claſſe, & ſacrificio, vt aſſolet, ritè facto, Æmylius concilium aduocauit. Ibi C. Liuius
(is enim eſt primus rogatus ſententiam) neminem fidelius dare poſſe conſilium dixit,
quàm eum, qui id alteri ſuaderet, quod ipſe ſi in eodem loco eſſet, facturus fuerit. Se
in animo habuiſſe tota claſſe Epheſum petere, & onerarias ducere multa ſaburra gra-
uatas, atque eas in faucibus portus ſupprimere. & eo minoris molimenti ea clauſtra
eſſe, quòd in fluminis modum, longum & anguſtum & vadoſum oſtium portus ſit.
ita adempturum ſe maris vſum hoſtibus fuiſſe, inutilemq; claſſem facturum. Nulli ea
placere ſententia. Eumenes rex quæſiuit: quid tandem vbi demerſis nauibus frenaſ- G
ſent clauſtra maris? vtrum libera ſua claſſe abſceſſuri inde forent ad opem ferendam
ſocijs terroremq; hoſtibus præbendum? an nihilo minus tota claſſe portum obſeſ-
ſuri? ſiue enim abſcedant, cui dubium eſſe quin hoſtes extracturi demerſas moles
ſint? & minore molimento aperturi portum quàm obſtruatur? ſin autem manen-
dum ibi nihilominus ſit, quid attinere claudi portum? Quin contrà, illos tutiſſimo
portu, opulentiſſima vrbe fruentes, omnia Aſia præbente, quieta æſtiua acturos: Ro-
manos aperto in mari fluctibus tempeſtatibusq; obiectos, omnium inopes in aſſidua
ſtatione futuros: ipſos magis alligatos impeditosq;, ne quid eorum quæ agenda ſint,
poſſint agere, quàm vt hoſtes clauſos habeant. Eudamus præfectus Rhodiæ claſſis
magis eam ſibi diſplicere ſententiam oſtendit, quàm ipſe quid cenſeret, faciendum H
Epicratis Rhodij conſilium. dixit. Epicrates Rhodius, omiſſa in præſentia Epheſo, mittendam nauium partem in
Liciam cenſuit: & Patara, caput gentis, in ſocietatem adiungendam. in duas res ma-
gnas id vſui fore. & Rhodios pacatis contra inſulam ſuam terris, totis viribus incum-
bere in vnius belli, quod aduerſus Antiochum ſit, curam poſſe: & eam claſſem quæ in
Lycia compararetur, intercludi ne Polyxenidæ coniungatur. Hæc maximè mouit
ſententia. placuit tamen Regillum tota claſſe euehi ad portũ Epheſi, ad inferendum
hoſtibus terrorem. C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor
quadriremibus Rhodijs, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam eſt miſſus, Rhodum
prius iuſſus adire, & omnia cum ijs communicare conſilia. Ciuitates quas præterue-
ctus eſt, Miletus, Myndus, Halicarnaſſus, Cnidus, Cous, imperata enixè fecerunt. I
Rhodum vt eſt ventum, ſimul & ad quam rem miſſus eſſet, ijs expoſuit, & conſuluit
eos. Approbantibus cunctis, & ad eam quam habebat claſſem aſſumptis tribus qua-
driremibus nauigat Patara. Primò ſecundus ventus ad ipſam vrbem ferebat eos: ſpe-
rabantq; ſubito terrore aliquid moturos. poſteaquàm circumagente ſe vento fluctí-
bus dubijs volui cœptum eſt mare, peruicerunt quidem remis, vt tenerent terram:
ſed neq; circa vrbẽ tuta ſtatio erat, nec ante hoſtium portꝰ in ſalo ſtare poterant, aſpe-
ro mari & nocte imminente. præteruecti mœnia portum, Phœnicunta minus duũm
millium ſpatio inde diſtantem petiêre, nauibus à maritima vi tutum: ſed altæ rupes
inſuper imminebant, quas celeriter oppidani aſſumptis regijs militibus, quos in præ-
ſidio habebant, cæperunt. aduerſus quos Liuius, quanquam erant iniqua ac difficilia K
ad exitus loca: Iſſæos auxiliares, & Smyrnęorum expeditos iuuenes miſit. Ij, dum miſ-
ſilibus primò, & aduerſus paucos leuibus excurſionibus laceſſebatur magis quàm
conſerebatur pugna, ſuſtinuerunt certamen. poſteaquàm plures ab vrbe affluebant,
& iam omnis multitudo effundebatur, timor inceſſit Liuium, ne & auxiliares circum
uenirentur, & nauibus etiam ab terra periculum eſſet. ita nõ milites ſolùm, ſed etiam
nauales ſocios, remigum turbam, quibus quiſq; poterat telis, armatos in prælium e-
duxit. Tum quoq; anceps pugna fuit: neq; milites ſolùm aliquot, ſed L. Apuſtius tu-
multuario prælio cecidit. poſtremò tamen fuſi fugatiq; ſunt Lycij, atque in vrbem
compulſi: & Romani cum haud incruenta victoria ad naues redierunt. inde in Tel-
miſsicum profecti ſinum, qui latere vno Cariam, altero Lyciam contingit, omiſſa Pa-

tara am-

A tara amplius tentandi ſpe, Rhodij domum dimiſſi ſunt. Liuius præteruectus Aſiam, in Græciam tranſmiſit, vt conuentis Scipionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiam traijceret. Æmylius poſteaquã omiſſas in Lycia res, & Liuium profectum in Italiam cognouit, cùm ipſe ab Epheſo repulſus tempeſtate irrito incepto Samum reuertiſſet, turpe ratus, tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eò tota claſſe, & ſumma vi aggredi vrbem ſtatuit. Miletum & cæteram oram ſociorum præteruecti, in Bargylletico ſinu excenſionem ad Iaſſum fecerunt. Vrbem regium tenebat præſidium: agrum circà Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſſis deinde qui per colloquia principum & magiſtratuum tentarent animos, poſteaquam nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſſe, ad vrbem oppugnandam ducit. Erant Iaſſenſium exules cum Romanis: ij fre- *Aemylius Iaſſum oppugnat.*
B quentes Rhodios orare inſtiterunt, ne vrbem & vicinam ſibi & cognatam innoxiam perire ſinerent. ſibi exilij nullam aliam cauſam eſſe, quàm fidem erga Romanos. eadem vi regiorum, qua ipſi pulſi ſint, teneri eos qui in vrbe maneant. omnium Iaſſenſium vnam mentem eſſe, vt ſeruitutem regiam effugere vellent. Rhodij moti precibus. Eumene etiam rege aſſumpto, ſimul ſuas neceſſitudines commemorando, ſimul obſeſſæ regio præſidio vrbis caſum miſerando peruicerunt, vt oppugnatione abſtineretur. Profecti inde pacatis cæteris, cùm oram Aſiæ legerent, Loryma (portus aduerſus Rhodum eſt) peruenerunt. Ibi in principijs ſermo primò intra tribunos militum ſecretus oritur, deinde ad aures ipſius Æmylij peruenit abduci claſſem ab Epheſo, ab ſuo bello: vt ab tergo liber relictus hoſtis, in tot propinquas ſociorũ vrbes omnia impunè conari poſſet. Mouêre ea Æmylium: vocatoſq; Rhodios cùm percunctatus eſſet, poſsétne Pataris vniuerſa claſſis in portu ſtare? cùm reſpondiſſent, non poſſe:
C cauſam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naues. Per idem tempus Seleucus An- *Seleucus Eumenis agros populatur.*
tiochi filius, cùm per omne hybernorum tempus exercitum in Æolide continuiſſet, partim ſocijs ferendo opem, partim quos in ſocietatem pellicere non poterat, depopulandis: tranſire in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis & Rhodijs Lyciæ maritima oppugnaret, ſtatuit. Ad Elæam primo infeſtis ſignis acceſſit: deinde omiſſa oppugnatiõe vrbis, agros hoſtiliter depopulatus, ad caput arcemq; regni Pergãmum ducit oppugnandam. Attalus primo ſtationibus ante vrbem poſitis, & excurſionibus equitum leuisq; armaturæ, magis laceſſebat quàm ſuſtinebat
D hoſtem. poſtremò cùm per leuia certamina expertus nulla parte virium ſe parem eſſe, intra mœnia ſe recepiſſet, obſideri vrbs cœpta eſt. Eodem fermè tempore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primùm, deinde haud procul Seleuci caſtris ad caput Caici amnis ſtatiua habuit, cum magno exercitu miſto varijs ex gentibus. plurimũ terroris in Gallorũ mercede cõductis quatuor millib⁹ erat. hos, paucis admiſtis, ad peruaſtandum paſſim Pergamenum agrum miſit. Quæ poſteaquam Samum ſunt nuntiata, primò Eumenes auocatus domeſtico bello cum claſſe Elæam petit: inde cùm præſto fuiſſent equites peditumq; expediti, præſidio eorum tutus priuſquã hoſtes ſentirent aut mouerentur, Pergamum contendit. ibi rurſus leuia per excurſiones prælia fieri cępta, Eumene ſummę rei diſcrimen haud dubiè detrectante. Paucos poſt
E dies Romana Rhodiaq; claſſis, vt regi opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt. Quos vbi expoſuiſſe copias Eleæ, & tot claſſes in vnum conueniſſe portum, Antiocho allatum eſt: & ſub idem tempus audiuit conſulem cum exercitu iam in Macedonia eſſe, parariq; quæ ad tranſitũ Helleſponti opus eſſent: temp⁹ veniſſe ratus, prius quàm terra mariq; ſimul vrgeretur, agendi de pace, tumulum quendã aduerſus Elæam caſtris cępit. ibi peditum omnib⁹ copijs relictis, cum equitatu (erant autem ſex millia equitum) in campos ſub ipſa Elææ mœnia deſcendit: miſſo caduceatore ad Æmylium, velle ſe de pace agere. Æmylius Eumene à Pergamo accito, adhibitis & Rhodijs cõſilium habuit. Rhodij haud aſpernari pacem: Eumenes nec honeſtũ eſſe dicere, eo tempore de pace agi: nec exitum rei imponi poſſe. Qui enim, inquit, aut honeſtè incluſi mœnib⁹, & obſeſſi velut leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit, quã ſine conſule, non

Antiochus de pace agit cum Aemylio & ſocijs.

ſule, non ex authoritate ſenatus, nõ iuſſu populi Romani peregerimus? Quęro enim, pace per te facta, rediturúſne extemplò in Italiam ſis? claſſem exercitumq; deducturus? an expectaturus, quid de ea re conſuli placeat? quid ſenatus cenſeat? aut populus iubeat? Reſtat ergo, vt maneas in Aſia: & rurſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo bello, exhauriant commeatibus præbendis ſocios: deinde, ſi ita viſum ſit ijs penes quos poteſtas fuerit, inſtauremus nouum de integro bellum, quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur, ante hyemem dijs volentibus perfeciſſe. Hæc ſententia vicit, reſponſumq; Antiocho eſt, ante conſulis aduentum de pace agi non poſſe. Antiochus pace nequicquam tentata, vaſtatis Elæenſium primùm, deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleuco filio, Adrâmytteum hoſtiliter itinere facto petit: agrum opulentum, quem vocant Thebes campum, carmine Homeri nobilitatum. neq; alio vllo loco Aſiæ maior regijs militibus parta eſt præda. Eodem Adramytteum, vt vrbi præſidio eſſent, nauibus circumuecti Æmylius & Eumenes venerunt. Per eoſdem fortè dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus. Diophane omnibus his copijs prępoſito, accerſerunt. quos egreſſos nauibus obuiam miſſi ab Attalo, nocte Pergamum deduxerunt. veterani omnes & periti belli erant, & ipſe dux, Philopœmenis, ſummi tum omnium Græcorum imperatoris diſcipulus. qui biduum ſimul ad quietem hominum equorumq;, & ad viſendas hoſtium ſtationes, quibus locis temporibusq; accederent, reciperentq; ſeſe, ſumpſerunt. Ad radices ferè colliis, in quo poſita eſt vrbs, regij ſuccedebant: ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab vrbe, ne in ſtationes quidem qui procul iacularetur, excurrente. poſtquam ſemel compulſi metu ſe mœnibus incluſerunt, contemptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur: non ſtratos, non infrenatos magna pars habebant equos: paucis ad arma & ordines relictis, dilapſi cæteri ſparſerant ſe toto paſſim campo: pars in iuueniles luſus laſciuiamq; verſi, pars veſcentes ſub vmbra, quidam ſomno etiam ſtrati. Hæc Diophanes ex alta vrbe Pergamo contemplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe iubet: ipſe Attalum adijt, & in animo ſibi eſſe dixit, hoſtium ſtationem tentare. Ægrè id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus aduerſus trecentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturum cerneret: porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium occaſionem opperiens conſedit. Et qui Pergami erant, amentiam magis quàm audaciam credere eſſe: & hoſtes pauliſper in eos verſi, vt nihil moueri viderunt, nec ipſi quicquam ex ſolita negligentia, inſuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos aliquandiu ſuos, velut ad ſpectaculum modò eductos, continuit: poſteaquam dilapſos ab ordinibus hoſtes vidit, peditibus quantum accelerare poſſent, ſequi iuſſis, ipſe princeps inter equites cum turma ſua quantum potuit effuſiſſimis habenis, clamore ab omni ſimul pedite atq; equite ſublato, ſtationem hoſtium improuisò inuadit. Non homines ſolùm, ſed equi etiam territi, cùm vincula abrupiſſent, trepidationem & tumultum inter ſuos fecerunt. pauci ſtabant impauidi qui: eos ipſos non ſternere, nõ infrenare aut aſcendere facilè poterant: multo maiorem quàm pro numero errorem Achæis inferentibus. Pedites verò ordinati & præparati ſparſos per negligentiam, & ſemiſomnes propè adorti ſunt: cædes paſsim fugaq; per campos facta eſt: Diophanes ſecutus effuſos quoad tutum fuit, magno Achæorum genti decore parto (ſpectauerant enim è mœnibus Pergami non viri modò, ſed fœminæ etiam) in præſidium vrbis redijt. Poſtero die regiæ magis compoſitæ & ordinatæ ſtationes quingentis paſsib⁹ longius ab vrbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodem fermè tempore atq; in eundem locum proceſſerunt. Per multas horas intenti vtrinq;, velut iam futurum impetum expectauere: poſteaquam haud procul occaſu ſolis redeundi in caſtra tempus erat, regij ſignis collatis abire agmine ad iter magis quàm ad pugnam compoſito cœpere. Quieuit Diophanes, dum in conſpectu erant: deinde eodem, quo pridie, impetu in poſtremum agmen incurrit: tantumq; rurſus pauoris ac tumultus incuſsit, vt cùm terga cæderentur,

Thebes campus.

Diophanes mille pedites & centum equites Pergamũ deducit.

Regiorũ militum negligentia.

Diophanes regios adoritur & fundit.

A rentur, nemo pugnandi cauſa reſtiterit: trepidantesq́; , & vix ordinem agminis ſeruantes, in caſtra compulſi ſunt. Hęc Achæorum audacia Seleucum ex agro Pergameno mouere caſtra coegit. Antiochus poſteaquam Romanos & Eumenem ad tuendum Adramytteum veniſſe audiuit, ea quidē vrbe abſtinuit: depopulatus agros Peræam inde coloniam Mitylenæorum expugnauit. Cotton & Corylenus & Aphrodiſias & Prienne primo impetu captę ſunt. inde per Thyatira Sardeis redijt. Seleucus in maritima ora permanēs, alijs terrori, alijs prędidio erat. Claſſis Romana cum Eumene Rhodijsq́; Mitylenen primò, inde retrò, vnde profecta erat, Elæam redijt. Inde Phocæam petentes ad inſulam quā Bachium vocant, (imminet vrbi Phocenſium) appulerunt: & quibus antè abſtinuerant templis, ſignisq́; (egregiè autem exornata inſula

B erat) cùm hoſtiliter diripuiſſent, ad ipſam vrbē tranſmiſerunt. eam diuiſis inter ſe partibus cùm oppugnarent, & viderent ſine operibus, armis, ſcalisq́; capi non poſſe: miſſum ab Antiocho præſidium trium millium armatorū, cùm intraſſet vrbem: extemplò oppugnatione omiſſa, claſſis ad inſulam ſe recepit: nihil aliud quàm depopulato circa vrbem hoſtium agro. Inde placuit Eumenem domū dimitti, & præparare conſuli atq; exercitui, quæ ad tranſitum Helleſponti opus eſſent: Romanam Rhodiamq́; claſſem redire Samum, atq; ibi in ſtatione eſſe, ne Polyxenidas ab Epheſo moueret. Rex Elæam, Romani & Rhodij Samum redierunt. Ibi M. Æmilius frater prętoris deceſſit, Rhodij celebratis exequijs aduerſus claſſem quā fama erat ex Syria venire, tredecim ſuis nauibus, & vna Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodum vt ibi in ſtatio-

C ne eſſent, profecti ſunt. Biduò ante quàm Eudamus cum claſſe à Samo veniret, tredecim à Rhodo naues cum Pamphilida prætecto aduerſus eandem Syriacem claſſem miſſæ, aſſumptis nauibus quatuor quę Carię prędidio erant, oppugnantib⁹ regijs Dędala, & quædam alia parua caſtella obſidione exemerunt. Eudamum confeſtim exire placuit. additæ huic quoq; ſunt ad eam claſſem quam habebat, ſex apertę naues. Profectus cùm quantū accelerare poterat, maturaſſet: ad portū quem Megiſten vocant, prægreſſos conſequitur. inde vno agmine Phaſelidem cùm veniſſent, optimū viſum eſt ibi hoſtem opperiri. In confinio Lyciæ & Pamphyliæ Phaſelis eſt: prominet penitus in altum, conſpicituṙq́; prima terrarum Rhodum à Cilicia petentibus, & procul nauium præbet proſpectum. eò maximè vt in obuio claſſi hoſtium eſſent, electus lo-

D cus eſt. Cętertùm quod nō prouiderunt, & loco graui & tempore anni (medium enim æſtatis erat) ad hoc inſolito odore ingruere morbi vulgo, maximè in remiges cœperunt. cuius peſtilentiæ metu profecti, cùm prætervehérentur Pamphylium ſinum, ad Eurymedontem amnem appulſa claſſe, audiunt ab Aſpendijs ad Sidam iam hoſtes eſſe. Tardius nauigauerant regij aduerſo tempore Eteſiarum, quod velut ſtatum fauonijs ventis eſſet. Rhodiorū duæ & triginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia claſſis ſeptem & triginta maioris formæ nauium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebat, prętęr has decem triremes erant. & alij adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Vtraq; claſſis poſtero die luce prima, tanquā eo die pugnatura, è portu mouit: & poſteaquam ſuperauere Rhodij promontorium, quod ab Sida

E prominet in altum, extemplò & conſpecti ab hoſtib⁹ ſunt, & ipſi eos viderunt. Ab regio ſiniſtro cornu, quod ab alto obiectum erat, dextro Apollonius pupuratorū vnus prędrat. & iam in frontem directas habebāt naues. Rhodij longo agmine veniebant. prima prætoria nauis Eudami erat: cogebat agmen Cariclitus: Pamphilidas mediæ claſſi præerat. Eudamus poſteaquam hoſtium aciem inſtructam & paratam ad concurrendum vidit, & ipſe in altum euehitur: & deinceps quæ ſequebantur, ſeruantes ordinem in frontem dirigere iubet. Ea res primò tumultum præbuit. nam nec ſic in altum euectus erat, vt ordo omnium nauium ad terram explicari poſſet: & feſtinans ipſe præpoperè cum quinq; ſolis nauibus Annibali occurrit. cæteri quia in frontem dirigere iuſſi erant, nō ſequebantur. extremo agmine loci nihil ad terram relicti erat: trepidantibusq́; ijs inter ſe, iam in dextro cornu aduerſus Annibalem pugnabatur. Sed

Seleucus ex agro Pergameno mouet caſtra.

Phaſelis.

Rhodiorum Regia claſſis.

Naualis pugna inter Rhodios & regios.

momento temporis & nauium virtus & vſus rei maritimę terrorem omnem Rhodijs dempſit. nam & in altum celeriter euectæ naues, locum poſt ſe quæque venienti ad terram dedere: & ſi qua concurrerat roſtro cum hoſtium naui, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines diſcurſu prętereuecta in puppim impetum dabat. Maximè exterruit hepteris regia à multo minore Rhodia naue vno ictu demerſa. itaq; iam haud dubiè dexterum cornu hoſtium in fugam inclinabat. Eudamum in alto multitudine nauium maximè Annibal, cæteris omnibus longè pręſtantem, vrgebat: & circumueniſſet, ni ſigno ſublato ex prętoria naue, quo diſperſam claſſem in vnum colligi mos erat: omnes quæ in dextro cornu vicerant naues, ad opem ferendam ſuis concurriſſent. tum & Annibal, quæq; circa eum erant naues, capeſſunt fugam: nec inſequi Rhodij ex magna parte ægris, & ob id celerius feſſis remigibus, potuerunt. Cùm in alto vbi ſubſtiterant, cibo reficerent vires, contemplatus Eudamus hoſtes claudas mutilatasq; naues apertis nauib⁹ remulco trahentes, viginti paulo amplius integras abſcedentes, è turri prętorię nauis ſilentio facto, Exurgite, inquit, & egregium ſpectaculum capeſſite oculis. Conſurrexere omnes, contemplatiq; trepidationem fugamq; hoſtium, propè vna voce exclamauere omnes, vt ſequerentur. Ipſius Eudami multis ictib⁹ vulnerata nauis erat, Pamphilidam & Chariclitum inſequi, quoad putarent tutum, iuſſit. Aliquandiu ſecuti ſunt: poſteaquã terrę appropinquabat Annibal, veriti ne includerentur vento in hoſtium ora, ad Eudamum reuecti hepterem captam, quę primo concurſu icta erat, ægrè Phaſelidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam victoria læti, quàm alius alium accuſantes quòd cùm potuiſſet, non omnis ſummerſa aut capta claſſis hoſtium foret, redierunt. Annibal ictus vno prælio aduerſo, ne tum quidem prętеruehi Lyciam audebat, cùm coniungi veteri regiæ claſſi quamprimum cuperet. Et id ne ei facere liberum eſſet, Rhodij Chariclitum cum viginti nauib⁹ roſtratis ad Pataram & Megiſten portum miſerunt. Eudamũ cum ſeptem nauibus maximis ex ea claſſe cui præfuerat, Samum redire ad Romanos iuſſerunt: vt quantum conſilio, quantum authoritate valeret, compelleret Romanos ad Patara oppugnanda. Magnam lætitiam Romanis iam prius nuncius victoriæ, deinde aduentus attulit Rhodiorum. & apparebat, ſi ea cura Rhodijs dempta eſſet, vacuos eos tuta eius regionis maria præſtituros. ſed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur vrbes maritimæ, abſcedere cuſtodia Ioniæ atq; Æolidis prohibuerunt. Pamphilidam cum quatuor nauibus tectis ad eam claſſem quæ circa Patara erat, miſerunt. Antiochus non ciuitatum modò quæ circa ſe erant, contrahebat præſidia, ſed ad Pruſiam Bithynię regem miſerat legatos literasq;, quibus tranſitum in Aſiam Romanorum increpabat. Venire eos ad omnia regna tollenda, vt nullum vſquam orbis terrarum, niſi Romanum imperium eſſet. Philippũ & Nabin expugnatos, ſe tertium peti. vt quiſq; proximus ab oppreſſo ſit, per omneis velut continens incendium peruaſurum: ab ſe gradum in Bithyniam fore, quãdo Eumenes in voluntariam ſeruitutem conceſſiſſet. His motum Pruſiam literæ Scipionis conſulis, ſed magis eius fratris Africani, à ſuſpicione tali auerterunt. qui præter conſuetudinem perpetuam populi Romani augendi omni honore regum ſociorum maieſtatem, domeſticis ipſe exemplis Pruſiam ad promerendam amicitiam ſuam compulit. Regulos ſe acceptos in fidem in Hiſpania reges reliquiſſe: Maſaniſſam non in patrio modò locaſſe regno, ſed in Syphacis à quo ante expulſus fuiſſet, regnum impoſuiſſe: & eſſe eum non Africæ modò regum longè opulentiſsimum, ſed toto in orbe terrarũ cuiuis regum vel maieſtate vel viribus parem. Philippum & Mabin hoſtes vt bello ſuperatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos: Philippo quidem anno priore etiam ſtipendium remiſſum, & filium obſidem redditum: & quaſdam ciuitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In eadem dignitate & Nabin futurum fuiſſe, niſi eum ſuus primò furor, deinde fraus Ætolorum abſumpſiſſet. Maximè confirmatus eſt animus regis, poſteaquam ad eum C. Liuius, qui prætor antè claſſi præfue-

Regia claſſis, cui præerat Annibal fugit.

Rhodij inſequuntur claſſem Regiam.

Antiochus ad Bithyniæ regem legatos mittit.

Literæ Scipionum ad Bithyniæ regẽ.

A præfuerat, legatus ab Roma venit: & edocuit, quanto & ſpes victoriæ certior Romanis quàm Antiocho, & amicitia ſanctior firmiorq; apud Romanos futura eſſet. Antiochus poſteaquam à ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit, Epheſum ab Sardibus eſt profectus ad claſſem, quæ per aliquot menſes inſtructa ac parata fuerat, viſendam: magis quia terreſtribus copijs exercitum Romanum & duos Scipiones imperatores videbat ſuſtineri non poſſe, quàm quòd res naualis ipſa per ſe aut tentata ſibi vnquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ eſſet. erat tamen momentũ in præſentia ſpei: quòd & magnam partem Rhodiæ claſſis circa Patara eſſe, & Eumenem regem cum omnibus nauibus ſuis conſuli obuiam in Helleſpontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat animos claſſis Rhodia ad Samum per occaſionem fraude præparata
B abſumpta. His fretus, Polyxenida cum claſſe ad tentandam omni modo certaminis fortunam miſſo, ipſe copias ad Notium ducit: (id oppidum Colophonium mari imminens, abeſt à vetere Colophone duo fermè millia paſſuum) & ipſam vrbem ſuæ eſſe poteſtatis volebat, adeò propinquam Epheſo, vt nihil terra mariue ageret, quod non ſubiectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplò Romanis eſſet: quos audita obſidione non dubitabat ad opem ferendam ſociæ vrbi claſſem à Samo moturos: eam occaſionem Polyxenidę ad rem gerendam fore. Igitur operibus oppugnare vrbem aggreſſus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, vtrinq; vineas & aggerem muro iniunxit, & teſtudinibus arietes admouit. Quibus territi malis Colophonij oratores Samum ad L. Æmylium, fidem prætoris popu-
C liq; Romani implorantes miſerunt. Æmylium & Sami ſegnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem quàm Polyxenidam bis nequicquam ab ſe prouocatum, poteſtatem pugnæ facturum eſſe: & turpe exiſtimabat, Eumenis claſſem adiuuare conſulem ad traijciendas in Aſiam legiones: ſe Colophonis obſeſſæ auxilio incertam finem habituro alligari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupientem proficiſci in Helleſpontum, cunctiq; inſtare & dicere: quanto ſatius eſſe vel ſocios obſidione eximere, vel victã iam ſemel claſſem vincere iterum, totamq; maris poſſeſſionẽ hoſti eripere, quàm deſertis ſocijs, tradita Antiocho Aſia terra mariq;, in Helleſpontum, vbi ſatis eſſet Eumenis claſſis, à ſua parte belli diſcedere. Profecti à Samo ad petendos commeatus, conſumptis iam omnibus, Chium parabant traijcere.
D Id erat horreũ Romanis: eoq; omnes ex Italia miſſę onerarię dirigebant curſum. Circumuecti abvrbe ad auerſa inſulæ, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras ſunt. Cùm pararent traijcere, literis certior fit prętor, frumenti vim magnam Chium ex Italia veniſſe: vinum portantes naues tempeſtatibus retentas eſſe. ſimul allatum eſt, Teios regiæ claſſi benignè commeatus præbuiſſe: quinque millia vaſorum vini eſſe pollicitos. Teium ex medio curſu claſſem repentè auertit: aut volentibus ijs vſurus cõmeatu parato hoſtibus, aut ipſos pro hoſtibus habiturus. Cùm direxiſſent ad terram proras, quindecim fermè eis naues circa Myonneſum apparuerunt. quas primò ex claſſe regia prętor eſſe ratus, inſtitit ſequi: apparuit inde, piraticas celoces & lembos eſſe. Chio rum maritimã oram depopulati, cum omnis generis præda reuertentes, poſteaquam
E videre ex alto claſſem, in fugam verterunt. & celeritate ſuperabant leuioribus & ad id fabrefactis nauigijs, & propiores terræ erant. itaq; priuſquam appropinquaret claſſis, Myonneſum perfugerunt. vnde ſe à portu ratus abſtracturum naues, ignarus loci ſequebatur prætor. Myonneſus promontorium inter Teium Samumq; eſt: ipſe collis eſt in modum metæ in acutum cacumen à fundo ſatis lato faſtigiatus: à continenti arctæ ſemitæ aditum habet: à mari exeſæ fluctibus rupes claudunt: ita vt quibuſdam locis ſuperpendentia ſaxa plus in altum quàm quæ in ſtatione ſunt naues, promineant. Circa ea appropinquare non auſæ naues, ne ſub ictu ſuperſtantium in rupibus piratarum eſſent, diem triuere. tandem ſub noctem vano incœpto cùm abſtitiſſent, Teium poſtero die acceſſere: & in portu qui à tergo vrbis eſt (Geræſticum ipſi appellant) nauibus conſtitutis, prætor ad depopulandum circa vrbem agrum milites

Notium vrbs Colophoniorum oppugnatur a Polyxenida.

Myonneſus promontorium.

Romani Teiorum agrum depopulantur.

emiſit. Teij cùm in oculis populatio eſſet, oratores cum infulis & velamentis ad Romanum miſerunt. Quibus purgantibus ciuitatem omnis facti dictiq; hoſtilis aduerſus Romanos, & iuuiſſe eos commeatu claſſem hoſtium arguit, & quatum vini Polyxenidæ promiſiſſent. quæ ſi eadem claſſi Romanæ darent, reuocaturum ſe à populatione militem: ſi minus, pro hoſtibus eos habiturum. Hoc tam triſte reſponſum cùm retuliſſent legati, vocatur in concionem à magiſtratibus populus, vt quid agerent, conſultarent. Eò fortè Polyxenidas cum regia claſſe à Colophone profectus, poſteaquam mouiſſe à Samo Romanos audiuit, & ad Myõneſum piratas perſecutos, Teiorum agrum depopulari, naues in Geræſtico portu ſtare: ipſe aduerſus Myonneſum in inſula (Macrin nautici vocant) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorans quid hoſtes agerent, primò in magna ſpe fuit, quemadmodũ Rhodiam claſſem ad Samum circunſeſſis ad exitum faucibus portus expugnaſſet, ſic & Romanam expugnaturum. nec eſt diſſimilis natura loci: promontorijs coeuntibus inter ſe ita clauditur portus, vt vix duę ſimul inde naues poſſint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat, & denis nauibus ad promontoria ſtantibus, quæ ab vtroq; cornu in latera exeuntium nauium pugnarent: ex cætera claſſe, ſicut ad Panormum fecerat, armatis in littora expoſitis, terra, mariq; ſimul hoſtes opprimere. quod non vanum ei conſilium fuiſſet, ni cùm Teij facturos ſe imperata promiſiſſent, ad accipiendos commeatus aptius viſum eſſet Romanis in eum portum qui ante vrbem eſt, claſſem tranſire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus oſtendiſſe, cùm fortè duæ naues in arcto oſtio implicitos remos fregiſſent, & inter alia id quoq; mouit prætorem, vt traduceret claſſem, quòd ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho ſtatiua habente. Tradu&ta claſſe ad vrbem, ignaris omnibus egreſſi milites nautæq; ſunt, ad commeatus & vinum maximè diuidendum in naues, cùm medio fortè diei agreſtis quidam ad prætorem adductus nunciat: alterum iam diem claſſem ſtare ad inſulam Macrin, & paulò antè viſas quaſdam moueri tanquã ad profectionẽ naues. Re ſubita perculſus prętor tubicines canere iubet, vt ſi qui per agros palati eſſent, redirent. tribunos in vrbem mittit ad cogendos milites, nautasq; in naues. Haud ſecus quàm in repentino incendio aut capta vrbe trepidatur: alijs in vrbem currentibus ad ſuos reuocandos, alijs ex vrbe naues curſu repetentibus: incertisq; clamoribus quibus ipſis tubæ obſtreperent, turbatis imperijs, tandem concurſum ad naues eſt. Vix ſuam quiſq; noſcere aut adire præ tumultu poterat: trepidatumq; cum periculo & in mari & in terra foret, ni partibus diuiſis Æmylius cum prætoria naue primus è portu in altum euectus, excipiens inſequenteis ſuo quanque ordine in frontẽ inſtruxiſſet: Eudamus Rhodiaq; claſſis ſubſtitiſſent ad terram, vt & ſine trepidatione cõſcenderent, & vt quæq; parata eſſet, exiret nauis. ita & explicuere ordinem primæ in conſpectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodijs eſt: inſtructaq; acies velut cerneret regios, in altum proceſſit. inter Myonneſum & Corycum promontorium erant, cùm hoſtem conſpexere. Et regia claſſis binis in ordinem nauibus longo agmine veniens, & ipſa aciem aduerſam explicuit, tantum læuo euecta cornu, vt amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum poſſet. quod vbi Eudamus qui cogebat agmen vidit, non poſſe exæquare ordinem Romanos, & tantum non iam circumiri à dextro cornu: concitat naues, (& erant Rhodiæ naues longè omnium celerrimæ tota claſſe) æquatoq; cornu, prætoriæ naui, in qua Polyxenidas erat, ſuam obiecit. Iam totis claſſibus ſimul ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis LXXX. naues pugnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & viginti erant: Hoſtium claſſis vndenonaginta nauium fuit, & maximę formę naues, tres hexeras habebat, duas hepteres. Robore nauiũ & virtute militũ Romani longè Rhodios præſtabant: Rhodię naues agilitate & arte gubernatorũ & ſcientia remigum. Maximo tamen hoſtib⁹ terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod vnum ijs ad Panormum circumuentis ſaluti fuerat, id tum maximũ momentum ad victoriam fuit. nam metu ignis aduerſæ

Polyxenidas aduerſus claſſem Romanam proficiſcitur.

Polyxenidæ conſilia deteguntur.

Polyxenidæ & Romanorum pugna naualis.

regiæ

A regiæ naues, ne prora concurrerent, cùm declinaſſent, neq; ipſæ ferire roſtro hoſtem poterant, & obliquas ſe ipſæ ad ictus præbebant: & ſi qua concurrerat, obruebatur infuſo igni: magisq; ad incendium, quàm ad prælium, trepidabant. Plurimum tamen, quę ſolet, militum virtus in bello valuit. mediam nanq; aciem hoſtium Romani cùm rupiſſent, circunuecti ab tergo pugnantibus aduerſus Rhodios regijs ſeſe obijcere: momentoq; temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circunuentæ naues mergebantur. Dextera pars integra ſociorum magis clade quàm ſuo periculo terrebatur. cæterùm poſteaquam alias circunuentas, prætoriam nauem Polyxenidæ relictis ſocijs vela dantem vidêre: ſublatis raptim dolonibus (& erat ſecundus petentibus Epheſum ventus) capeſſunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amiſsis:

Polyxenidas fugit, quadraginta duabus ex ſuis nauibus amiſsis.

B quarum tredecim captæ in poteſtatem hoſtium venerunt, cæterę incenſę aut demerſæ. Romanorum duæ naues fractę ſunt, vulneratę aliquot. Rhodia vna capta, memorabili caſu. nam cum roſtro percuſsiſſet Sidoniam nauem, anchora ictu ipſo excuſſa è naue ſua, vnco dẽte velut manu ferrea iniecta, alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cùm diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodij, tractum anchorale & implicitum remis latus alterum deterſit: debilitatam ea ipſa quæ icta cohæſerat, nauim cępit. Hoc maximè modò ad Myonneſum nauali prælio pugnatum eſt. Quo territus Antiochus, quia poſſeſsione maris pulſus longinqua tueri diffidebat ſe poſſe, præſidium ab Lyſimachia, ne opprimeretur ibi ab Romanis, deduci prauo, vt res ipſa poſtea docuit, conſilio iuſsit. non enim tueri ſolùm Lyſimachiam à primo impetu

Antiochus Lyſimachiæ præſidio deducto Sardeis ſe recepit.

C Romanorum facile erat: ſed obſidionem etiam per totam hyemem tollerare, & obſidentes quoq; ad vltimam inopiam adducere extrahẽdo tempus, & interim ſpem pacis per occaſiones tentare. Nec Lyſimachiam tantùm hoſtib⁹ tradidit poſt aduerſam naualem pugnam, ſed etiam Colophonis obſidione abſceſsit, & Sardeis recepit ſe: atque inde in Cappadociam ad Ariaraten, qui auxilia accerſerent, & quocunq; aliò poterat ad copias contrahendas, in vnum iam conſilium, vt acie dimicaret, intentus miſit. Regillus Æmylius poſt victoriam naualem profect⁹ Epheſum, direptis ante portum nauibus, cùm confeſsionem conceſsi maris vltimam hoſti expreſsiſſet, Chium, quo ante nauale prælium curſum à Samo intenderat, nauigat. ibi naues in prælio quaſſatas cùm refeciſſet, L. Æmylium Scaurum cum triginta nauibus Helleſpontum

D ad exercitum traijciendum miſit. Rhodias parte prædę & ſpolijs naualibus decoratas domũ redire iubet, Rhodij impigrè pręuertêre, ad traijciendasq; copias conſulis iêre. atq; eo quoq; functi officio, tum demum Rhodum rediere. Claſsis Romana ab Chio Phocæam traiecit. In ſinu maris intimo poſita hæc vrbs eſt, oblonga forma, duûm millium & quingentorum paſſuum ſpatium murus amplectitur, coit deinde ex vtraque parte in arctiorem velut cuneum, Lamptera ipſi appellant. mille & ducentos paſſus ibi latitudo patet, inde in altum lingua mille paſſuum excurrens medium ferè ſinum velut nota diſtinguit, vbi cohæret faucibus anguſtis, duos in vtranq; regionem verſus portus tutiſsimos habet. qui in meridiem vergit, Nauſtathmos ab re appellatur, quia ingentem vim nauium capit: alter prope ipſum Lamptera eſt. Hos portus

Phocæa.

E tutiſsimos cùm occupaſſet Romana claſsis: priuſquam aut ſcalis, aut operib⁹ mœnia aggrederetur, mittendos cenſuit prętor qui principum magiſtratuumq; animos tentarent. poſteaquam obſtinatos vidit, duobus ſimul locis oppugnare eſt adortus. Altera pars infrequens ædificijs erat: templa deûm aliquantum tenebant loci. eà prius ariete admoto, quatere murus turresq; cœpit. deinde cum eò multitudo occurreret ad defendendum, altera quoq; parte admotus aries, & iam vtrinq; ſternebantur muri. ad quorum caſum cùm impetum Romani milites per ipſam ſtragem ruinarũ facerent, alij ſcalis etiam aſcenſum in muros tentarẽt, adeò obſtinatè reſtiterunt oppidani, vt facile appareret plus in armis & virtute, quàm in męnibus auxilij eſſe. coactus ergo periculo militum prætor receptui cani iuſsit, ne obijceret incautos furentibus deſperatione ac rabie. Dirempto prælio, ne tum quidem ad quietem verſi, ſed vndiq;

Phocæam oppugnant Romani.

omnes ad munienda & obmolienda quæ ruinis ſtrata erant, concurrerunt. Huic o- F
peri intentis ſuperuenit Q. Antonius, à prætore miſſus: qui caſtigata pertinacia eo-
rum, maiorem curam Romanis quàm illis oſtenderet eſſe, ne in perniciem vrbis pu-
gnaretur. ſi abſiſtere furore vellent, poteſtatem ijs dare eadem conditione qua prius
C. Liuij in fidem veniſſent, ſe tradendi. Hæc cùm audiſſent, quinq; dierum ſpacio ad
deliberandum ſumpto, tentata interim ſpe auxilij ab Antiocho, poſteaquam legati
miſſi ad regem nihil in eo eſſe præſidij retulerant: tum portas aperuerunt, pacti ne
quid hoſtile paterentur. Cùm ſigna in vrbem inferrentur, & pronunciaſſet prætor,
Phocæa capitur, & inuito prætore à militibus diripitur. parci ſe deditis velle: clamor vndiq; eſt ſublatus, indignũ facinus eſſe, Phocenſes nun-
quàm fidos ſocios, ſemper infeſtos hoſtes, impunè eludere. ab hac voce, velut ſigno à
Pr. dato, ad diripiendam vrbem paſſim diſcurrerunt. Æmilius primò reſiſtere & reuo G
care, dicendo, captas, non deditas diripi vrbes: & in his tãmen arbitrium eſſe impera-
toris, non militum. poſteaquam ira & auaritia imperio potentiora erant: præconibus
per vrbem miſſis, liberos omnes in forum ad ſe conuenire iubet, ne violarentur: & in
omnibus quæ ipſius poteſtatis fuerunt, fides conſtitit prætoris. vrbem agrò ſq; & ſuas
leges ijs reſtituit: & quia iam hyems appetebat, Phocææ portus ad hybernandũ claſſi
delegit. Per idem ferè tempus conſuli tranſgreſſo Æniorũ Maronitarumq; fines nun-
ciatur: victam regiam claſſem ad Myõneſum, relictamq; à præſidio Lyſimachiam eſ-
ſe. Id multo quàm de nauali victoria lætius fuit, vtiq; poſteaquam eò venerunt, refer-
taq; vrbs omnium rerum commeatibus, velut in aduentum exercitus præparatis, eos
excepit, vbi inopiam vltimam, laboremq; in obſidenda vrbe ſibi propoſuerant. Ibi H
paucos dies ſtatiua habuere, vt impedimenta ægriq; conſequerentur, qui paſſim per
omnia Thraciæ caſtella feſſi morbis ac longitudine viæ relicti erant. Receptis omni-
Helleſpontum peruenit Romanus exercitus. bus ingreſſi rurſus iter per Cherſonneſum, Helleſpontum perueniunt. vbi omnibus
cura regis Eumenis ad traijciendum præparatis, velut in pacata littora nullo prohi-
bente, alijs aliò delatis nauibus, ſine tumultu traiecere. Ea verò res Romanis auxit a-
nimos, conceſſum ſibi tranſitum cernentibus in Aſiam, quam rem magni certaminis
futuram crediderant. Statiua deinde ad Helleſpontum aliquandiu habuerunt: quia
dies fortè quibus Ancilia mouentur, religioſi ad iter inciderant. ijdem dies P. Scipio-
nem propiore etiam religione, quia Salius erat, diſiunxerant ab exercitu, cauſaq; & is
Antiochi legatus ad Scipiones. ipſe moræ erat, dum cõſequeretur. Per eos fortè dies legatus ab Antiocho in caſtra ve- I
nerat, Byzantius Heraclides, de pace afferens mandata, quam impetrabilem fore ma-
gnam ei ſpem attulit mora & cunctatio Romanorũ, quos ſimul Aſiam attigiſſent, ef-
fuſo agmine ad caſtra regia iturõs crediderat. Statuit tamen non prius adire cõſulem,
quàm P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat. in eo maximã ſpem habebat, præ-
terquam quòd & magnitudo animi & ſatietas gloriæ placabilem eum maximè facie-
bat. notũq; erat gentib⁹, qui victor ille in Hiſpania, qui deinde in Africa fuiſſet: etiam
Scipionis Africani filius captus ab Antiocho. quòd filius eius captus in poteſtate regis erat. Is vbi & quando, & quo caſu captus ſit,
ſicut pleraq; alia, parũ inter authores cõſtat, alij principio belli à Chalcide Oreum pe-
tentem, circumuentũ ab regijs nauib⁹ tradunt. alij, poſteaquam tranſitum in Aſiam
eſt, cum turma Fregellana miſſum exploratũ ad regia caſtra, effuſo obuiam equitatu K
cùm reciperet ſeſe, in eo tumultu delapſo equo cum duobus equitibus oppreſſum, ita
ad regem deductum eſſe. Illud ſatis conſtat, ſi pax cum populo Romano maneret, ho-
ſpitiumq; priuatim regi cum Scipionibus eſſet, neq; liberalius neq; benignius habe-
ri, coliq; adoleſcentem, quàm cultus eſt, potuiſſe. Ob hæc cùm aduentum P. Scipio-
nis legatus expectaſſet, vbi is venit, conſulem adit, petitq; vt mandata audiret. Aduo-
Antiochi legati oratio. cato frequenti cõcilio legati verba ſunt audita. Is multis antè legationib⁹ nequicquã
vltrò citroq; de pace miſsis, eam ipſam fiduciam impetrandi ſibi eſſe dixit, quòd prio-
res legati nihil impetraſſent. Smyrnam enim & Lampſacum & Alexandriam Troa-
dem & Lyſimachiam in Europa, iactatas in illis diſceptationibus eſſe: quarum Lyſi-
machia iam ceſsiſſe regem, ne quid in Europa habere eum dicerent: eas quæ in Aſia

ſint

A sint ciuitates tradere paratum esse: & si quas alias Romani quòd suarum partium fuerint, vindicare ab imperio regio velint. impensæ quoq; in bellum factę partem dimidiam regem præstiturum populo Romano. Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit, vt memores rerum humanarum & suæ fortunę moderarentur, & alienam ne vrgerent. finirent Europa imperium, id quoq; immẽsum esse: & parari singula acquirendo facilius potuisse, quàm vniuersa teneri posse. Quòd si Asiæ quoq; partem aliquam abstrahere velint, dummodo non dubijs regionibus finiant: vinci suam temperantiam Romana cupiditate pacis & concordiæ causa regem passurum. Ea quæ legato magna ad pacem impetrandam videbãtur, parua Romanis visa. nam & impensam quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant: cuius cul-
B pa bellum excitatum esset, & non Ionia modò atque Æolide deduci debere præsidia regia: sed sicut Græcia omnis liberata esset, ita quæ in Asia sint, omnes liberari vrbes. id aliter fieri non posse, quàm vt cis Taurum montem possessione Asiæ Antiochus cedat. Legatus posteaquam nihil æqui in concilio impetrare se censebat: priuatim (sic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum est conatus. Omnium primùm filium ei sine pretio redditurum regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis, & moris Romani, auri pondus ingens est pollicitus, & nomine tantum regio excepto, societatẽm omnis regni, si per eum pacem impetrasset. Ad ea Scipio. Quòd Romanos omneis, quod me ad quem missus es, ignoras, minus miror: cùm te fortunam eius à quo venis, ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat, ne Chersonesum
C intraremus: aut ad Hellespõtum obsistendũ, ne in Asiam traijceremus: si pacem tanquam à solicitis de belli euentu petituri eratis. concesso verò in Asiam transitu, & non solùm frẽnis, sed etiã iugo accepto, quæ disceptatio ex æquo, cùm imperium patiendum sit, relicta est? Ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo: alijs, deos precor, ne vnquam fortuna egeat mea, animus certè nõ egebit. pro tanto in me munere gratum me esse in se sentiet, si priuatam gratiam pro priuato beneficio desiderãbit. publicè nec habebo quicquam ab illo, nec dabo. quod in præsentia dare possim, fidele consilium est. abi, nuntia meis verbis, bello absistat, pacis conditionẽ nullam recuset. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore belli aleam ratum, quando perinde ac victo iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in præsentia mentione pacis totam
D curam in belli apparatũ intendit. Consul omnibus præparatis ad proposita exequenda, cùm ex statiuis mouisset, Dardanum primùm, deinde Rhœteum, vtraq; ciuitate obuiam effusa venit. inde Ilium processit, castrisq; in campo qui est subiectus mœnibus positis, in vrbem arcemq; cùm ascendisset, sacrificauit Mineruæ præsidi arcis, & Ilienſibus in omni ferum verborumq; honore ab se oriundos Romanos præferentibus, & Romanis lætis origine sua. inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis peruenerunt. Eò & Eumenes rex, conatus primò ab Hellespõto reducere classem in hyberna Elęã, aduersis deinde ventis cũ aliquot diebus superare Lecton promontorium non potuisset, in terram egressus, ne deesset principijs rerũ, quà proximum fuit, in castra Romana cũ parua manu contendit. Ex castris Pergamũ remissus ad commeatus expediendos, tradito frumento quibus iusserat Cos. in eadem statiua redijt. inde
E plurium dierũ prẽparatis cibarijs, consiliũ erat ire ad hostẽ priusquam hyems opprimeret. Regia castra circa Thyatira erant. ibi cũ audisset Antiochus P. Scipionẽ ęgrum Elęam delatum, legatos qui filiũ ad eum reducerent, misit. Non solùm animo patrio gratum munus, sed corpori quoq; salubre gaudiũ fuit: satiatusq; tandẽ cõplexu filij, Renuntiate, inquit, gratias regi me agere: referre gratiã aliam nunc nõ posse, quàm vt suadeam, ne antè in aciẽ descendat, quàm vt in castra me rediisse audierit. Quanquam septuaginta millia peditum, plus duodecim millia equitũ animos interdum ad spem certaminis faciebant, motus tamen Antiochus tanti authoritate viri, in quo ad incertos belli euentus omnis fortunæ posuerat subsidia, recepit se transgressus Phrygium amnem: circaq; Magnesiam, quæ ad Sypilum est, posuit castra. & ne, si extrahere

Antiochi legatus P. Scipionis animum tentare conatur.

Ilium peruenit Romanus exercitus.

Antiochus Scipionis filium ad patrẽ remittit.

tempus vellet,munimenta Romani tentarent, foſſam ſex cubitis altam, duodecim F
latam cùm duxiſſet,extra duplex vallum foſſę circũdedit,interiore labro murum cum turribus crebris obiecit: vnde facile arceri tranſitu foſſæ hoſtis poſſet. Conſul circa Thyatira regem eſſe ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum deſcendit.inde cùm profectũ audiſſet,ſecutus veſtigia citra Phrygium amnem quatuor millia ab hoſte poſuit caſtra.Eò mille fermè equites (maxima pars Gallogræci erant,& Dacæ quidam,aliarumq; gentium ſagittarij equites intermiſti) tumultuosè amne traiecto, in ſtationes impetum fecerunt. Primò turbauerunt incompoſitos. deinde cùm longius certamen fieret,Romanorum ex propinquis caſtris facili ſubſidio,creſceret numerus,regij feſſi iam & plures non ſuſtinentes recipere ſe conati, circa ripam amnis priuſquam flumen ingrederentur, ab inſtantibus tergo aliquot inter G
fecti ſunt.Biduum deinde ſilentium fuit, neutris tranſgredientibus amnem. tertio poſt die Romani ſimul omnes trãſgreſſi ſunt,& duo millia fermè & quingentos paſſus ab hoſte poſuerunt caſtra.Metantibus & muniendo occupatis tria millia delecta equitum peditumq; regiorum,magno terrore ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in ſtatione erant,& tamen per ſe nullo à munimento caſtrorum milite auocato,& primò æquum prælium ſuſtinuere, & creſcente certamine pepulerunt hoſtes, centum ex his occiſis,centũ fermè captis.Per quatriduũ inſequens, inſtructæ vtrinq; acies pro vallo ſtetere.quinto die Romani proceſſere in mediũ campi.Antiochus nihil promouit ſigna,ita vt extremi minus mille pedes à vallo abeſſent. Conſul poſteaquam detrectari certamen vidit, poſtero die in conſilium aduocauit. quid ſibi faci- H
endum eſſet,ſi Antiochus pugnandi copiam non faceret. inſtare hyemem: aut ſub pellibus habendos milites fore:aut ſi concedere in hyberna vellent, differendum eſſe in æſtatem bellum.Nullum vnquam hoſtem Romani æquè contempſerunt.conclamatum vndiq; eſt,duceret extemplò & vteretur ardore militũ, qui tanquam non pugnandum cum tot millibus hoſtium, ſed par numerus pecorum trucidãdus eſſet. per foſſas, per vallum caſtra inuadere parati erant,ſi in prælium hoſtis non exiret.Cn. Domitius ad explorandum iter,& qua parte adiri vallum hoſtium poſſet,miſſus, poſteaquam omnia certa retulit,poſtero die propius caſtra admoueri placuit, tertiò ſigna in medium campi prolata, & inſtrui acies cœpta eſt. Nec Antiochus vltra tergiuerſandum ratus,ne & ſuorum animos minueret detrectando certamen, & hoſtium I
ſpem augeret,& ipſe copias eduxit:tãtum progreſſus à caſtris, vt dimicaturum appareret.Romana acies vnius propè formæ fuit & hominum & armorum genere. duæ legiones Romanæ,duæ ſociũm ac Latini nominis erant:quina millia & quadringenos ſingulæ habebant.Romani mediam aciem,cornua Latini tenuerũt, haſtatorum prima ſigna,deinde principum erant,triarij poſtremos claudebant.Extra hanc veluti iuſtam aciem à parte dextera conſul Achæorum cetratis immiſtos auxiliares Eumenis tria millia fermè peditum æquata fronte inſtruxit, vltra eos equitum minus tria millia oppoſuit,ex quibus Eumenis octingenti,reliquus omnis equitatus Romanus erat, extremos Tralleis & Cretenſes (quingẽtorum vtriq; numerũ explebant) ſtatuit. læuũ cornu nõ videbatur egere talibus auxilijs, quia flumẽ ab ea parte ripæq; diruptę K
claudebant,quatuor tamen inde turmæ equitum oppoſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Romanis:& duo millia miſtorum Macedonũ, Thracumq;, qui voluntate ſecuti erant.hi præſidio relicti ſunt caſtris.ſexdecim elephantos poſt triarios in ſubſidio locauerunt.nam præterquam quòd multitudinem regiorum elephantorum (erant autem quatuor & quinquaginta) ſuſtinere non videbantur poſſe, ne pari quidem numero Indicis Africi reſiſtunt,ſiue quia magnitudine (longe enim illi præſtant) ſiue robore animorum vincuntur.Regia acies varia magis multis gentibus,diſſimilitudine armorum auxiliorumq; erat.decem & ſex millia peditum more Macedonum armati fuere, qui phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in fronte in decem partes diuiſi.partes eas interpoſitis binis elephantis diſtinguebat: à fronte introrſus

Leuia quædam certamina inter Antiochum et Romanos.

Romana acies aduerſus Antiochum.

Elephanti Indici præſtant Africis.

Regia acies ex varijs gentibus inſtructa.

in duos

A in duos & triginta ordines armatorum acies patebat. hoc & roboris in regijs copijs erat, & perinde cùm alia ſpecie, tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipſi erant, addebant ſpeciem frontalia & criſtæ & tergo impoſitę turres, turribusq; ſuperſtantes præter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille, & quingentos equites Gallogræcorum oppoſuit. his tria millia equitum loricatorum (cataphractos ipſi appellant) adiunxit. addita his alia mille fermè equitũ, agema eam vocabant. Medi erant lecti viri, & eiuſdem regionis miſti multarum gentium equites. cõtinens his grex ſexdecim elephantorum eſt oppoſitus in ſubſidijs. ab eadem parte paululum producto cornu regia cohors erat, Argyraſpides à genere armorum appellabantur. Dacę deinde equites ſagit-

B tarij mille & ducenti. tum leuis armaturæ trium millium, pari fermè numero pars Cretenſes, pars Tralles, duo millia & quingẽti Myſi, ſagittarijs adiuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor millia miſti Cirtæi funditores, & Elymęi ſagittarij. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallogræci equites mille & quingenti, & ſimiliter his armati duo millia Cappadocũ ab Ariarate miſſi rege. inde auxiliares miſti omnium generũ duo millia & ſeptingẽti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alij equites, regia ala leuioribus tegumentis ſuis equorumq;, alio haud diſſimili habitu: Syri pleriq; erant Phrygibus & Lydis immiſti, ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli, quos appellant dromadas. His inſidebant Arabes ſagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere

C hoſtem poſſent. inde alia multitudo par ei quæ in dextro cornu erat, primi Tarentini, deinde Gallogręcorũ equitum duo millia & quingenti: inde Neocretes mille, & eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti, & totidẽ Tralles, & tria millia cetratorum: Piſidæ hi erant, & Pamphylij & Lycij, tum Cyrtæorũ & Elymęorum paria in dextero cornu locatis auxilia, & ſexdecim elephanti modico interuallo diſtantes. Rex ipſe in dextero cornu erat, Seleucum filium & Antipatrum fratris filium in lęuo præpoſuit: media acies tribus permiſſa, Minioni & Zeuſidi & Philippo magiſtro elephantorum. Nebula matutina creſcente die leuata in nubes caliginem dedit, humor inde ab auſtro velut perfudit omnia. quę nihil admodum Romanis, eadẽ perincommoda regijs erant: nam & obſcuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omnes

D partes conſpectum, & humor toto ferè graui armatu nihil gladios aut pila hebetebat: regij tam lata acie ne ex medio quidem cornua ſua circumſpicere poterant, nedum extremi inter ſe cõſpicerentur, & humor arcus fundasq;, & iaculorum amenta emollierat. falcatæ quoq; quadrigæ, quibus ſe perturbaturum hoſtium aciem Antiochus *Falcatæ quadrigæ.* crediderat, in ſuos terrorem verterunt. Armatæ autẽ in hunc maximè modum erant. cuſpides circa temonem ab iugo decem cubita extantes, velut cornua habebant: quibus quicquid obuium daretur, transfigerent. & in extremis iugis binæ circa eminebant falces, altera æquata iugo, altera inferior in terrã deuexa: illa, vt quicquid ab latere obijceretur, abſcinderet: hæc, vt prolapſos ſubeunteſq; contingeret. item ab axibus rotarum vtrinq; binæ eodem modo diuerſæ deligabãtur falces. Sic armatas qua-

E drigas, quia ſi in extremo aut in medio locatæ forent, per ſuos agendæ erant, in prima acie, vt antè dictum eſt, locauerat rex. Quod vbi Eumenes vidit, haud ignarus pugnę, & quàm anceps eſſet auxilij genus, ſi quis pauorem magis equis inijceret, quàm iuſta adoriretur pugna: Cretẽſes ſagittarios funditoresq; & iaculatores equitum non confertos, ſed quam maximè poſſent diſperſos excurrere iubet, ſimul omnibus partibus tela ingerere. Hæc velut procella partim vulneribus miſſilium vndique coniectorum, partim clamoribus diſſonis ita conſternauit equos, vt repentè velut effrænati paſſim incerto curſu ferrentur: quorum impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & velox Cretenſis momento declinabant: & eques inſequendo, tumultum ac pauorem equis camelisq; & ipſis ſimul conſternatis augebat, clamore & ab alia circumſtantium turba multiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur

quadrigæ,

quadrigæ,amotoq́; inani ludibrio,tum demum ad iuſtum prælium,ſigno vtrinq; dato,concurſum eſt.Cæterùm vana illa res vere mox cladis cauſa fuit. auxilia enim ſubſidiaria,quæ proxima locata erant,pauore & conſternatione quadrigarum territa, & ipſa in fugam verſa,nudarunt omnia vſq; ad cataphractos equites. ad quos cùm diſſipatis ſubſidijs peruenisſet equitatus Romanus, ne primum quidem impetum pars eorum ſuſtinuerunt,alij fuſi ſunt,alij propter grauitatem tegumẽtorum armorumq́; oppreſſi ſunt:totum deinde læuum cornu inclinauit,& turbatis auxiliaribus, qui inter equitem & quos appellant phalangitas erant:vſq; ad mediam aciem terror peruenit.Ibi ſimul perturbati ordines & impeditus intercurſu ſuorum vſus prælongarum haſtarum (ſariſſas Macedones vocãt) intulere ſigna Romanæ legiones, & pila in perturbatos coniecere. ne interpoſiti quidem elephanti militem Romanum deterrebant,aſſuetum iam ab Africis bellis, & vitare impetum belluæ, & ex tranſuerſo aut pilis inceſſere:aut ſi propius ſubire poſſet,gladio neruos incidere. Iam media acies ferè omnis à fronte proſtrata erat,& ſubſidia circumita à tergo cædebãtur: cùm in parte alia fugam ſuorum, & propè iam ad ipſa caſtra clamorem pauentium accepere. nanque Antiochus à dextro cornu, cùm ibi fiducia fluminis nulla ſubſidia cerneret, præter quatuor turmas equitum,& eas dum applicant ſe ſuis,ripam nudantes:impetum in eam partem cum auxilijs & cataphracto equitatu facit: nec à fronte tantùm inſtabat,ſed circumito à flumine cornu,iam ab latere vrgebat, donec fugati equites primùm,deinde proximi peditum effuſo curſu ad caſtra compulſi ſunt. Præerat caſtris M.Æmylius tribunus militum,M.Lepidi filius,qui poſt annos paucos pontifex maximus factus eſt:is quà fugam cernebat ſuorum,cum præſidio omni occurrit: & ſtare primò,deinde redire in pugnam iubebat,pauorem & turpem fugam increpans. minæ exinde erant:in perniciem ſuam cæcos ruere, ni dicto parêrent. poſtremò dat ſignum ſuis,vt primos fugientium cædant: turbam inſequentium ferro & vulneribus in hoſtes redigant.Hic maior timor minorem vicit. ancipiti coacti metu primò conſtiterunt,deinde & ipſi redierunt in pugnam, & Æmylius cum ſuo præſidio (erant autem duo millia virorum fortium) effusè ſequenti regi acriter reſtitit:& Attalus Eumenis frater à dextro cornu,à quo læuum hoſtium primo impetu fugatum fuerat,vt ab ſiniſtro fugam ſuorum & tumultum circa caſtra vidit,in tempore cum ducentis equitibus aduenit. Antiochus poſteaquam & eos quorum terga modò viderat, repetentes pugnam,& aliam à caſtris & ex acie affluentem turbam conſpexit, in fugam vertit equum.ita vtroq; cornu victores Romani per aceruos corporum, quos in media maximè acie cumulauerant: vbi & robur fortiſſimorum virorum, & arma grauitate fugam impedierant: pergunt ad caſtra diripienda. equites primi omnium Eumenis,deinde & alius equitatus toto paſſim campo ſequuntur hoſtem, & poſtremos,vt quoſq; adepti ſunt,cędũt.cæterùm fugientibus maior peſtis intermiſtis quadrigis elephantisq́; & camelis erat,ſua ipſorum turba:cùm ſolutis ordinibus velut cęci ſuper alios alij ruentes,& incurſu belluarum obtererentur. In caſtris quoq; ingens & maior propè quàm in acie cædes eſt edita.nam & primorum fuga in caſtra maximè inclinauit,& huius fiducia multitudinis, qui in præſidio erant pertinacius pro vallo pugnarunt. retenti in portis valloq́;,quę ſe impetu ipſo capturos crediderant Romani,poſteaquam tandem perruperunt, ab ira grauiorem ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia peditum cæſa eo die dicuntur:equitum quatuor millia,mille & quadringenti capti,& quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorum aliquot vulnerati ſunt:ceciderunt non plus ccc.pedites,quatuor & viginti equites,& de Eumenis exercitu quinq; & viginti. Et illo quidẽ die victores direptis hoſtium caſtris cum magna præda in ſua reuerterunt.poſtero die ſpoliabant cæſorum corpora, & captiuos cõtrahebant.legati ab Thyatira & à Magneſia ad Sypilum ad dedendas vrbes venerunt.Antiochus cum paucis fugiens, in ipſo itinere pluribus congregantibus ſe, modica manu armatorum media fermè nocte Sardeis conceſſit: inde cum audiſſet

Inferunt ſigna Romanæ legiones in Antiochi exercitum.

M. Aemylius Romanos à læuo cornu fugientes retinet.

Antiochus in fugam vertitur.

Antiochi caſtra diripiuntur.

Interfectorũ numerus.

Seleucum

A Seleucum filium & quosdam amicorum Apameam prægressos, & ipse quarta vigilia cum coniuge ac filia petit Apameam, Zenoni tradita custodia vrbis, Timone & Lydiæ præposito. quibus spretis consensu oppidanorum & militum qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt. Sub idem ferè tempus & ab Trallibus & à Magnesia, quæ super Mæandrum est, & ab Epheso legati ad dedendas vrbes venerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna, & classe vsq; ad Patara Lyciæ peruectus, metu stationis Rhodiarum nauium quæ ad Megisten erat, in terram egressus, cum paucis itinere pedestri Syriam petijt. Asiæ ciuitates in fidem consulis ditionemq; populi Romani sese tradebant. Sardibus iam cõsul erat, eò & P. Scipio ab Elæa, cùm primùm pati laborem viæ potuit, venit. Sub idem ferè tempus caduceator ab Antiocho per P. B Scipionem à consule petijt, impetrauitq;, vt oratores mittere liceret regi. paucos post dies Zeusis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, venerunt. hi prius Eumene conuento, quem propter vetera certamina auersum maximè à pace credebant esse, & placatiore eo & sua & regis spe inuento, tum P. Scipionem, & per eum Cos. adierunt: præbitoq; ijs petentibus frequenti consilio ad mandata edenda. Non tam quid ipsi dicamus, habemus, inquit Zeusis, quàm vt à vobis queramus Romani, quo piaculo expiare errorẽ regis, pacem veniamq; impetrare à victoribus possimus. Maximo semper animo victis regibus populisq; ignouistis. quanto id maiore & placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quæ vos dominos orbis terrarum fecit? positis iam aduersus omnes mortales certaminibus, haud secus quàm deos consulere & parcere vos generi humano oportet. Iam antequam legati venirent, decretum erat, quid responderetur. respondere Africanum placuit. is in hunc modum locutus fertur: Romani ex ijs quę in deûm immortalium potestate erant, ea habemus, quę dij dederunt: animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus, gerimusq;: neq; eos secundæ res extulerunt, nec aduersæ minuerunt. eius rei, vt alios omittam, Annibalem vestrum vobis darem testem, nisi vos ipsos dare possem. Posteaquam Hellespontum traiecimus, priusquam castra regia, priusquam aciem videremus, cùm communis Mars, & incertus belli euentus esset, de pace vobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones, easdem nunc victores victis ferimus. Europa abstinete, Asiaq; omni, quæ cis Taurum montem est, decedite. pro impensis deinde in bellum factis * quindecim millia talentûm Euboicorum dabitis. quingenta præsentia, duo millia & quingenta, cùm Senatus populusq; Romanus pacem comprobauerint, * mille deinde talentûm per XII. annos. Eumeni quoq; reddi * CCCC. talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum est, placet. Hæc cùm pepigerimus, facturos vos vt pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbitratu dabitis. Sed nusquam satis liquebit nobis, ibi pacem esse populo Romano, vbi Annibal erit, eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoq; Ætolum, concitatorem Ætolici belli, qui & illorum fiducia vos, & vestra illos in nos armauit, dedetis, & cum eo Mnasimachum Acarnana, & Chalcidenses Philonem & Eubulidam. In deteriore sua fortuna pacem faciet rex, quia serius facit, quàm facere potuit. si nunc moratus fuerit, sciat, regum maiestatem difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab rege missi erant legati, vt omnem pacis conditionẽ acciperent. itaq; Romam mitti legatos placuit. Cos. in hyberna exercitum Magnesiam ad Mæandrũ & Tralleis Ephesumq; diuisit. Ephesum ad Cos. paucos post dies obsides ab rege adducti sunt: & legati, qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoq; eodẽ tempore profectus est Romam, quo legati regis. secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum. Dum hæc in Asia geruntur, duo ferè sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de prouincijs Romam redierunt, Q. Minutius ex Liguribus, M. Acilius ex Ætolia. Auditis vtriusq; rebus gestis, Minutio negatus triumphus, Acilio magno consensu decretus: isq; triũphans de rege Antiocho & Ætolis vrbẽ est inuectus. Prælata sunt in eo triumpho signa

Asiæ ciuitates in fidem consulis sese tradunt.

Antiochi legatorũ ad Scipiones oratio.

Africani responsio.

Pacis cum Antiocho conditiones.

*Co. 6000000 Valebat autem Euboicum tal. 4000. denar.
*Co. 600000.
*Co. 240000.

Acilij de Antiocho & Aetolis triumphus.

*Corō.30000. *Corō.45200. *Corō.19840.

signa militaria CCXXX. & argenti infecti* tria millia pondo: signati* tetradrachmûm Atticûm CXIII. millia:* ciſtophorûm CCXLVIII. vaſa argentea cælata multa, magniq; ponderis: tulit & ſuppellectilem regiam argenteam, ac veſtem magnificam: coronas aureas, dona ſociarum ciuitatum, XLV. ſpolia omnis generis, captiuos nobiles, Ætolos, & regios duces ſex & triginta duxit. Damocritus Ætolorum dux paucos ante dies cùm è carcere nocte effugiſſet, in ripa Tyberis cōſecutis cuſtodibus, priuſquam comprehenderetur, gladio ſe transfixit. milites tantum, qui ſequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & ſpectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi minuit lætitiam nuntius ex Hiſpania triſtis aduerſa pugna in Vaſcetanis ductu L. Æmylij proprætoris apud oppidum Lyconem cum Luſitanis, ſex millia de exercitu Romano cecidiſſe: cæteros pauentes intra vallum compulſos ęgrè caſtra defendiſſe, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hiſpania nuntiata. Ex Gallia legatos Placentinorum & Cremonenſium L. Aurunculeius Prætor in ſenatum introduxit. Ijs querentibus inopiam colonorum, alijs belli caſibus, alijs morbo abſumptis, quoſdam tædio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias: decreuit ſenatus, vti C. Lælius conſul, ſi ei videretur, ſex millia familiarum conſcriberet, quæ in eas colonias diuiderentur, & vt L. Aurunculeius Prætor triumuiros crearet ad eos colonos deducendos. Creati M. Attilius Serranus, L. Valerius P. F. Flaccus. L. Valerius C. F. Tappo. Haud ita multò poſt cùm iam conſularium comitiorum appeteret tempus, C. Lælius conſul ex Gallia Romam redijt, is non ſolùm ex facto abſente ſe Senatuſconſulto in ſupplementum Cremonæ & Placentiæ colonos ſcripſit, ſed vt nouæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuiſſet, deducerentur & retulit, & authore eo patres cenſuerunt. Eodem tempore L. Æmylij Prætoris literæ allatæ de nauali pugna ad Myonneſum facta, & L. Scipionem Cos. exercitum in Aſiam traieciſſe. Victoriæ naualis ergo in vnum diem ſupplicatio decreta eſt: in alterum diem, quòd exercitus Romanus tum primùm in Aſia poſuiſſet caſtra, vt ea res proſpera & læta eueniret: vicenis maioribus hoſtijs in ſingulas ſupplicationes ſacrificare Cos. eſt iuſſus. Inde conſularia comitia magna contentione habita. M. Æmylius Lepidus petebat, aduerſa fama hominum, quòd prouinciam Siciliam petendi cauſa, non conſulto ſenatu vt ſibi id facere liceret, reliquiſſet. petebant cum eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volſo, M. Valerius Meſſala, Fuluius cōſul vnus creatur, cùm cæteri centurias non expleſſent: iſq; poſtero die Cn. Manlium, Lepido deiecto (nam Meſſala tacuit) collegā dixit. Prætores exinde facti, duo Q. Fabij Labeo & Pictor, (flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, Sp. Poſthumius Albinus, L. Plautius Hypſeus, L. Bæbius Diues. M. Fuluio Nobiliore, & Cn. Manlio Volſone Coss. Valerius Antias author eſt, rumorem celebrem Romæ fuiſſe, & penè pro certo habitum, recipiendi Scipionis adoleſcētis cauſa Cos. L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos regis, & ipſos comprehenſos eſſe, & ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaq; expugnata, & deletas omnes copias Romanorum eſſe: ob hæc Ætolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe imperata facere, principesq; eorum in Macedoniam & in Dardanos & in Thraciam ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nuntiarent Romam, A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio proprætore ex Ætolia miſſos eſſe. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Ætolos in ſenatu inter cætera hoc quoque interrogatos eſſe: vnde audiſſent imperatores Romanos in Aſia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum eſſe? Ætolos reſpondiſſe, ab ſuis legatis ſe, qui cum conſule fuerint, certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium authorem habeo, neq; affirmata res mea opinione ſit, nec pro vana prætermiſſa. Ætoli legati in ſenatum introducti, cùm & cauſa eos ſua & fortuna hortaretur, vt confitendo ſeu ſuæ culpæ, ſeu errori veniam peterent ſupplices: orſi à beneficijs in populum Romanum, & propè exprobrantes virtutem ſuam in Philippi bello, & offenderunt aures inſolentia

In Hiſpania infeliciter pugnatum.

Supplicationes decretæ ob res in Aſia proſperè geſtas.

Conſularia comitia magna contentione habita.

Valerius Antias de bello Aſiano.

Aetolorum legati ſermonis inſolentia Patrum animos offenderunt.

A lentia ſermonis,& eò vetera & obliterata repetendo rem adduxerunt, vt haud paulò plurium maleficiorum gẽtis, quàm beneficiorum memoria ſubiret animos patrum: & quibus miſericordia opus erat,iram & odium irritarent. Interrogati ab vno ſenatore,permitteréntne arbitrium de ſe populo Romano? deinde ab altero, habituríne eoſdem,quos populus Romanus,ſocios & hoſtes, eſſent? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo iuſſi ſunt. Conclamatum deinde propè ab vniuerſo ſenatu eſt, totos adhuc Antiochi Ætolos eſſe,& ex vnica ea ſpe pendêre animos eorum.itaque bellum cum haud dubijs hoſtibus gerendum,perdomandoſq; feroces animos eſſe.Etiam illa res accendit,quòd eo ipſo tempore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopiæ atq; Athamaniæ bellum inferebant.Senatuſconſultum in M. Acilij ſententiam, qui
B Antiochum Ætoloſq; deuicerat,factum eſt,vt Ætoli eo die iuberentur proficiſci ab vrbe, & intra quintumdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eorum miſſus:denunciatumq;,ſi qua deinde legatio ex Ætolis,niſi permiſſu imperatoris,qui eam prouinciam obtineret, & cum legato Romano veniſſet Romam,pro hoſtibus omnes futuros.Ita dimiſſi Ætoli. De prouincijs deinde conſules retulerunt:ſortiri eos Ætoliam & Aſiam placuit. qui Aſiam ſortitus eſſet, exercitus ei quem L.Scipio haberet,eſt decretus, & in eius ſupplementum quatuor millia peditum Romanorum,ducenti equites,& ſociorum ac Latini nominis octo millia peditum & quadringenti equites:his copijs vt bellum cum Antiocho gereret. Alteri Cos.exercitus,qui erat in Ætolia,eſt decretus: & vt in ſupplementum ſcriberet
C permiſſum ciuium ſociorumq; eundem numerum quem collega:naues quoq; idem Cos.quæ priore anno paratæ erant,ornare iuſſus, ac ducere ſecum: nec cum Ætolis ſolùm bellum gerere,ſed etiã in Cephaleniam inſulam traijcere. Mandatum eidem, ſi per commodum Reipublicę facere poſſet,vt ad comitia Romam rediret.nam prętерquam quòd magiſtratus annui ſubrogandi eſſent,cenſores quoq; placere creari. ſi qua res eum teneret,ſenatum certiorem faceret, ſe ad comitiorum tempus occurrere non poſſe. Ætolia M.Fuluio,Aſia,Cn.Manlio ſorte euenit. Prætores deinde ſortiti ſunt,Sp.Poſthumius Albinus vrbanam,& inter peregrinos M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Q.Fabius pictor flamen Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo claſſem,L.Plautius Hypſeus Hiſpaniam citeriorem, L.Bœbius Diues Hiſpaniam vlteri-
D orem.Siciliæ legio vna,& claſſis,quæ in ea prouincia erat,decreta.& vt duas decimas frumenti nouus Prætor imperaret Siculis, earum alteram in Aſiam,alteram in Ætoliam mitteret.Idem ab Sardis exigi,atq; ad eoſdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum,deportari iuſſum.L.Bœbio ſupplementum in Hiſpaniam datum mille Romani pedites,equites quinquaginta,& ſex millia peditum Latini nominis, & ducenti equites.Plautius Hypſeo in Hiſpaniam citeriorem mille Romani dati ſunt pedites,duo millia ſociũm Latini nominis, & ducenti equites. cum his ſupplementis,vt ſingulas legiones duæ Hiſpaniæ haberent.Prioris anni magiſtratibus, C. Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum imperium eſt. prorogatum & P. Iunio prętori in Hetruria cum eo exercitu qui in prouincia eſſet, & M. Tuccio prętori in
E Brutijs & Apulia.Priuſquam in prouincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit,& Q.Fabium Pictorem flaminem Quirinalem,quale patrum memoria inter L.Metellum & Poſthumium Albinum fuerat. Cos. illum cum C.Luctatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem, ad ſacra retinuerat Metellus Pontifex Maximus prętorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P.Licinius tenuit. & in ſenatu & ad populum magnis contentionibus certatum eſt, & imperia inhibita vltro citroq;,& pignora capta,& mulctæ dictæ, & tribuni appellati,& prouocatum ad populum eſt.religio ad poſtremum vicit, & dicto audiens eſſe flamen pontifici iuſſus:& mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. ira prouinciæ ereptæ prętorem magiſtratu abdicare ſe conantem,patres authoritate ſua deterruerunt:& vt ius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neque

Prouinciarum conſularium ſortitio.

Exercituum diuiſio.

Inter P. Licinium & Q. Fabium Pictorem certamen.

enim multi milites legendi erant) perfectis, conſules prætoresq; in prouincias proficiſcuntur. Fama deinde de rebus in Aſia geſtis temere vulgata ſine authore: & poſt dies paucos nuntij certi, literæq; imperatoris Romam allatæ, quæ non tantùm gaudium ab recenti metu attulerant (deſierant enim victam Ætoliam metuere) quàm auerterunt famam: quod ineuntibus id bellum grauis hoſtis & ſuis viribus, & quòd Annibalem rectorem militiæ haberet, viſus fuerat. nihil tamen aut de Cos. mittendo in Aſiam mutandum, aut minuendas eius copias cenſuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellandum. Haud multò poſt M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodijq; Romam venerunt. Cotta in ſenatu primùm, deinde in concione iuſſu patrum, quæ acta in Aſia eſſent, expoſuit. ſupplicatio inde in triduum decreta eſt, & XL. maiores hoſtiæ immolari iuſſæ. Tum omnium primum Eumeni ſenatus datus eſt. Is cùm breuiter & egiſſet gratias patribus, quòd obſidione ſe ac fratrem exemiſſent, regnumq; ab iniurijs Antiochi vindicaſſent, & gratulatus eſſet, quòd mari terraq; proſperè res geſſiſſent: quodq; regem Antiochum fuſum fugatumq; & exutum caſtris, prius Europa, poſt & Aſia, quæ cis Taurum montem eſt, expuliſſent: ſua deinde merita malle eos ex imperatoribus ſuis legatisq; quàm ſe commemorante, cognoſcere, dixit. Hæc approbantibus cunctis, iubentibusq; dicere ipſum omiſſa in id verecundia, quid ſibi à Senatu populoq; Romano tribui ęquũ cenſeret: propenſius cumulatiusq;, ſi quo poſſit, prout eius merita ſint, ſenatum facturum: ad ea rex. Si ab alijs ſibi præmiorum optio deferretur, libenter, data modò facultate conſulendi ſenatum Romanum, conſilio ampliſſimi ordinis vſurum fuiſſe, ne quid aut immoderatè cupiſſe, aut petiſſe parũ modeſtè videri poſſet. verùm enimuero cùm ipſi daturi ſint, multò magis munificentiam eorum in ſe fratresq; ſuos, ipſorum arbitrij debere eſſe. Nihil hac oratione eius Patres conſcripti deterriti ſunt, quo minus dicere ipſum iuberent. & cum aliquandiu, hinc indulgentia, hinc modeſtia, inter permittentes inuicem non magis mutua, quàm inexplicabili facilitate certatum eſſet, Eumenes templo exceſſit. Senatus in eadem perſtare ſentẽtia, vt abſurdum eſſe diceret, ignorare regem quid ſperans aut petens venerit, quæ commoda regno ſuo ſint, ipſum optimè ſcire: Aſiam longè melius, quàm ſenatum noſſe. reuocandum igitur & cogendum quæ vellet, quæq; ſentiret, expromere. Reductus à prætore in templum rex, & dicere iuſſus: Perſeueraſſem, inquit, tacere P.C. niſi Rhodiorum legationem mox vocaturos vos ſcirẽ: & illis auditis, mihi neceſſitatẽ fore dicẽdi. quæ quidem eò difficilior oratio erit, q̃ ea poſtulata eorũ futura ſunt, vt nõ ſolùm nihil quod contra me ſit, ſed ne quòd ad ipſos quidẽ propriè pertineat, petere videantur. agent enim cauſam ciuitatum Græcarũ, & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium eſt, quin & à nobis auerſuri ſint, non eas modò ciuitates, quæ liberabuntur, ſed etiam veteres ſtipendiarias noſtras? ipſi autem tanto obligatos beneficio, verbo ſocios, re vera ſubiectos imperio & obnoxios habituri ſint? & (ſi dijs placet) cùm has tantas opes affectabunt, diſſimulabunt vlla parte id ad ſe pertinere: vos modò id decere, & conueniens eſſe antefactis, dicẽt. Hæc vos ne decipiat oratio, prouidendum vobis erit: néue non ſolùm inęqualiter alios nimiũ deprimatis ex ſocijs veſtris, alios præter modum extollatis: ſed etiam ne qui aduerſus vos arma tulerint, in meliore ſtatu ſint, quàm ſocij & amici veſtri. Quod ad me attinet, in alijs rebus ceſsiſſe intra finem iuris mei cuilibet videri malim, quàm nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendiſſe. in certamine autem amicitiæ veſtræ, beneuolentiæ erga vos, honoris qui à vobis habebitur, minimè ęquo animo vinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatem à patre accepi, qui primus omnium Aſiam Græciamq; incolentium in amicitiam veſtram venit, eamq; perpetua & conſtanti fide ad extremum finem vitæ perduxit: nec animum duntaxat vobis bonum ac fidelem præſtitit, ſed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia geſſiſtis, terreſtribus, naualibusq;: omni genere commeatuum ita, vt nemo ſociorum veſtrorum æquari vlla parte poſſet, vos adiuuit. poſtremò cùm Bœotos ad ſocie-

Supplicatio in triduum decreta ob res in Aſia feliciter geſtas.

Eumenes rex in Senatum introducitur.

Eumenis ad Patres oratio.

A ad ſocietatem veſtram hortaretur, in ipſa concione intermortuus, haud multò poſt expirauit. Huius ego veſtigia ingreſſus, voluntati quidem & ſtudio incolendis vobis adijcere (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipſis meritisq; & impenſis officiorum vt ſuperare poſſem, fortuna, tempora, Antiochus, & bellum in Aſia geſtum præbuerunt materiam. Rex Aſiæ & partis Europæ Antiochus filiam ſuam in matrimonium mihi dabat: reſtituebat extemplò ciuitates, quæ defecerant à nobis: ſpem magnam in poſterum amplificādi regni faciebat, ſi ſecum aduerſus vos bellum geſſiſſem. Non gloriabor eo, quòd nihil in vos deliquerim. illa potius, quæ vetuſtiſſima domus noſtræ vobiſcum amicitia digna ſunt, referam. terreſtribus naualibusq; copijs, vt nemo veſtrorum ſociorū me æquiparare poſſet, imperatores veſtros adiuui,
B commeatus terra mariq; ſuppeditaui: naualibus prælijs, quæ multis locis facta ſunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo vſquam peperci: quod miſerrimum eſt in bello, obſidionem paſſus ſum, Pergami incluſus cum diſcrimine vltimo ſimul vitę regniq;, liberatus deinde obſidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberent, relictis rebus meis tota claſſe ad Helleſpontum L. Scipioni Cos. veſtro occurri, vt eum in traijciēdo exercitu adiuuarem. Poſtquam in Aſiam exercitus veſter eſt tranſgreſſus, nunquam à Cos. abſceſſi: nemo miles Romanus magis aſſiduus in caſtris veſtris fuit, quàm ego, fratresq; mei. nulla expeditio, nullum equeſtre prælium ſine me factum eſt, in acie ibi ſteti: eam partem ſum tutatus, in qua
C me Cos. eſſe voluit. Non ſum hoc dicturus Patres conſcripti, quis hoc bello meritis erga vos mecum comparari poteſt: ego nulli omnium neq; populorum, neq; regum, quos in magno honore habetis, non auſim me comparare. Maſaniſſa hoſtis vobis antè quàm ſocius fuit: nec incolumi regno cum auxilijs ſuis, ſed extorris, expulſus, amiſſis omnibus copijs, cum turma equitum in caſtra confugit veſtra. tamen eum, quia in Africa aduerſus Syphacem & Carthaginienſes fideliter atque impigrè vobiſcum ſtetit, non in patrium ſolùm regnum reſtituiſtis, ſed adiecta opulentiſſima parte Syphacis regni, præpotentem inter Africæ reges feciſtis. Quo tandem igitur nos
D præmio atq; honore digni apud vos ſumus, qui nunquam hoſtes, ſemper ſocij fuimus? pater, ego, fratresq; mei non in Aſia tantum, ſed etiam procul ab domo in Peloponneſo, in Bœotia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, Ætolico bello, terra mariq; pro vobis arma tulimus. Quid ergo poſtulas? dicat aliquis. Ego Patres conſcripti quoniam dicere vtiq; volentibus vobis parendum eſt, ſi vos ea mente vltra Tauri iuga Antiochum emouiſtis, vt ipſi teneretis eas terras: nullos accolas, nec finitimos habere, quàm vos malo: nec vlla alia re tutius ſtabiliusq; regnum meum futurum ſpero: ſed ſi vobis decedere inde, atq; exercitus deducere in animo eſt: neminem digniorem eſſe ex ſocijs veſtris, qui bello à vobis parta poſſideat, quàm me, dicere auſim. At enim magnificum eſt liberare ciuitates ſeruas. ita opinor, ſi nihil hoſtile aduerſus vos fecerunt. ſin autem Antiochi partis fuerunt, quanto eſt veſtra prudentia & æquitate dignius, ſocijs benemeritis, quàm hoſtibus vos conſulere? Grata oratio regis patribus fuit, & facilè apparebat munificè omnia & propenſo animo facturos. Interpoſita Smyrnæorum breuis legatio eſt, quia non aderant quidam Rhodiorum. Collaudatis egregiè Smyrnęis, quòd omnia vltima pati, quàm ſe regi tradere maluiſſent: introducti Rhodij ſunt. quorū princeps legationis expoſitis initijs amicitię cum populo Romano meritisq; Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello: Nihil, inquit, nobis tota noſtra actione Patres cōſcripti neq; difficilius, neq; moleſtius eſt, quàm quòd cum Eumene nobis diſceptatio eſt, cum quo vno maximè regum, & priuatum ſingulis, & quod magis nos mouet, publicum ciuitati noſtræ hoſpitium eſt. cæterùm non animi noſtri Patres cōſcripti nos, ſed rerum natura, quæ potentiſſima eſt, diſiungit: vt nos liberi etiam aliorum libertatis cauſam agamus, reges ſerua omnia, & ſubiecta imperio ſuo eſſe velint. Vtcunq; tamē res ſe habet, magis verecundia noſtra aduerſus regem nobis obſtat, quàm ipſa diſceptatio aut nobis impedita eſt, aut vobis

Rhodiorum legatorum in ſenatu oratio.

perplexam deliberationem præbitura videtur. nam ſi aliter ſocio, atq; amico regi,& F
benemerito hoc ipſo in bello, de cuius præmijs agitur, honos haberi nullus poſſet,
niſi liberas ciuitates ei in ſeruitutem traderetis, eſſet deliberatio anceps: ne aut regem
amicum inhonoratum dimitteretis, aut decederetis inſtituto veſtro,& gloriam Phi-
lippi bello partam nunc ſeruitute tot ciuitatum deformaretis: ſed ab hac neceſſitate
aut gratiæ in amicum minuendæ,aut gloriæ veſtræ, egregiè vos fortuna vindicat.eſt
enim deûm benignitate non glorioſa magis,quàm diues victoria veſtra: quæ vos fa-
cile iſto velut ære alieno exoluat.nam & Lycaonia & Phrygia vtraq; & Piſidia omnis,
& Cherſonneſus,quæq; circumiacent Europæ,in veſtra ſunt poteſtate: quarum vna
quælibet regi adiecta,multiplicare regnum Eumenis poteſt:omnes verò datæ,maxi- G
mis eum regibus æquare.licet ergo vobis & præmijs belli ditare ſocios, & non dece-
dere inſtituto veſtro:& meminiſſe, quem titulum prætenderitis prius aduerſus Phi-
lippum,nunc aduerſus Antiochum belli: quid feceritis Philippo victo , quid nunc à
vobis,non magis quia feciſtis, quàm quia id vos facere decet, deſideretur atq; expe-
ctetur.alia enim alijs & honeſta & probabilis eſt cauſa armorum.illi agrum,hi vicos,
h ioppida,hi portus oramq; aliquam maris vt poſſideant. vos nec cupiſtis hæc, ante-
quam haberetis:nec nunc, cùm orbis terrarum in ditione veſtra ſit, cupere poteſtis.
pro dignitate & gloria apud omne genus humanum, quod veſtrum nomen imperi-
umq; iuxta ac deos immortales iampridem intuetur,pugnaſtis.quę parare & quære-
re arduũ fuit,neſcio an tueri difficilius ſit.gentis vetuſtiſſimæ nobiliſſimæq; vel fama
rerum geſtarum,vel omni commendatione humanitatis doctrinarumq;, tuendam H
ab ſeruitio regio libertatem ſuſcepiſtis.hoc patrocinium receptæ in fidem & cliente-
lam veſtram vniuerſæ gentis perpetuum vos præſtare decet. Non quæ in ſolo modo
antiquo ſunt,Græcæ magis vrbes ſunt,quàm coloniæ earum,illinc quondam profe-
ctæ in Aſiam:nec terra mutata mutauit genus aut mores. certare pio certamine cu-
iuſlibet bonæ artis ac virtutis auſi ſumus cum parentibus quæq; ciuitas, & condito-
ribus ſuis. Adiſtis Græciæ,adiſtis Aſiæ vrbes pleriq;. niſi quòd longius à vobis abſu-
mus,nulla vincimur alia re. Maſſilienſes,quos, ſi natura inſita velut ingenio terrę vin
ci poſſet,iampridem efferaſſent tot indomitæ circumfuſæ gentes, in eo honore, in ea
meritò dignitate audimus apud vos eſſe , ac ſi medium vmbilicum Græciæ incole- I
rent.non enim ſonum modò linguæ,veſtitumq; & habitum, ſed antè omnia mores
& leges & ingenium ſyncerum integrumq; à contagione accolarum ſeruarunt. Ter-
minus eſt nunc imperij veſtri mons Taurus.quicquid intra eum cardinem eſt, nihil
longinquum vobis videri debet.quò arma veſtra peruenerunt, eodem ius hinc pro-
fectum perueniat.Barbari,quibus pro legibus ſemper dominorum imperia fuerunt,
quo gaudent,reges habeant:Græci ſuam fortunam,veſtros animos gerunt.domeſti-
cis quondam viribus etiam imperium amplectebantur. nunc imperium vbi eſt, ibi
vt ſit perpetuum, optant: libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis
non poſſunt. At enim quædam ciuitates cum Antiocho ſenſerunt: & aliæ prius cum
Philippo,& cum Pyrrho Tarẽtini,ne alios populos enumerem. Carthago libera cum
ſuis legibus eſt.huic veſtro exemplo quantum debeatis, videte Patres conſcripti.in- K
ducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod iuſtiſſimæ iræ veſtræ negaſtis.
Rhodij & in hoc & in omnibus bellis, quæ in illa ora geſſiſtis, quàm forti fideliq;
opera vos adiuuerimus,veſtro iudicio relinquimus,nunc in pace id conſilium afferi-
mus,quod ſi comprobaueritis, magnificentius vos victoria vſos eſſe, quàm viciſſe,
omnes exiſtimaturi ſint. Apta magnitudini Romanæ oratio viſa eſt. Poſt Rhodios
Antiochi regis legati in ſenatum introducti. Antiochi legati vocati ſunt.Ij vulgato petentium veniã more,errorem faſſi regis, ob-
teſtati ſunt Patres conſcriptos,vt ſuæ potius clementię,quàm regis culpę,qui ſatis ſu-
perq; pœnarum dediſſet, memores conſulerent : poſtremò pacem datam à L. Sci-
pione imperatore , quibus legibus dediſſet , confirmarent authoritate ſua. Et ſe-
natus eam pacem ſeruandam cenſuit, & paucos poſt dies populus iuſſit. fœdus in

capitolio

A capitolio cum Antipatro principe legationis,& eodem fratris filio regis Antiochi est ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Asia sunt. quibus omnibus datum est responsum, decem legatos more maiorum senatum missurum ad res Asiæ disceptandas, componendasq; : summam tamen hanc fore, vt cis Taurum montem quæ intra regni Antiochi fines fuissent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam Cariamq;, vsq; ad Mæandrum amnem, ea ciuitatis Rhodiorum essent. cæterę ciuitates Asię, quę Attali stipendiariæ fuissent, eædem Eumeni vectigal penderent: quæ vectigales Antiochi fuissent, eæ liberæ atq; immunes essent. Decem legatos hos decreuerunt, Q. Minutium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minutium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurũculeium, L. Æmy-
B lium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Ælium Tuberonem. His, quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata. De summa rerum senatus constituit. Lycaoniam omnem & Phrygiam vtranq; & Mysiam, regias syluas, & Lydiæ Ioniæq;, extra ea oppida quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugnatum est, & nominatim Magnesiam ad Sypilum, & Cariam, quæ Hydrela appellatur, agrũq; Hydreletanum ad Phrygiam vergentem, & castella vicosq; ad Mæandrum amnem, & oppida, nisi quæ libera ante bellum fuissent, Telmessum item nominatim, & castra Telmessium, & agrum qui Ptolemæi Telmessij fuisset: hæc omnia, quæ suprà scripta sunt, regi Eumeni iussa dari. Rhodijs Lycia data, extra eundem Telmessum, & agrum qui Ptolemęi Telmessi fuisset, hæc & ab Eumene & ab Rhodijs excepta. Ea quoq; his pars data
C Cariæ, quæ propior Rhodium insulam trans Mæandrum amnem est, oppida, vici, castella, agri, qui ad Pisidiam vergunt: nisi quæ eorum oppida in libertate fuissent, pridie quàm cum Antiocho rege in Asia pugnatum est. Pro his cùm gratias egissent Rhodij, de Solis vrbe, quæ in Cilicia est, egerunt. Argis & illos, sicut sese, oriundos esse. ab ea germanitate fraternam sibi cum ijs charitatem esse. petere hoc extraordinarium munus, vt eam ciuitatem ex seruitute regia eximerent. Vocati sunt regis Antiochi legati, actumq; cum ijs est: nec quicquam impetratum, testante fœdera Antipatro: aduersus quæ ab Rhodijs non Solos, sed Ciliciam peti, & iuga Tauri transcendi. Reuocatis in senatum Rhodijs, cùm quãtoperè tenderet legatus regius, exposuissent patres, adiecerunt: si vtique eam rem ad ciuitatis suæ dignitatem pertinere censerent
D Rhodij, senatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. Tum verò impensius, quàm antè, Rhodij gratias egerunt: cessurosq; se potius arrogantiæ Antipatri, quàm causam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutãtum est. Per eos dies, quibus hæc gesta sunt, legati Massilienſium nuntiauerunt, L. Bæbium Prætorem in prouinciam Hispaniam proficiscentem, ab Liguribus circumuentum, magna parte comitum cęsa, vulneratum ipsum cum paucis sine lictoribus Massiliam perfugisse, & intra triduum expirasse. Senatus ea re audita decreuit, vti P. Iunius Brutus, qui proprætor in Hetruria esset, prouincia exercituq; traditis vni cui videretur ex legatis, ipse in vlteriorem Hispaniam proficisceretur, eaq; ei prouincia esset. Hoc Senatusconsultum, literæq; à Sp. Posthumio Prætore in Hetruria missæ sunt.
E profectusq; in Hispaniam est P. Iunius proprætor. in qua prouincia prius aliquanto, quàm successor veniret, L. Æmylius Paulus, qui postea regem Persea magna gloria vicit, cùm priore anno haud prosperè rem gessisset: tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum Lusitanis pugnauit. fusi fugatiq; sunt hostes. cæsa decem & octo millia armatorum, tria millia CCC. capti, & castra expugnata. Huius victoriæ fama tranquilliores in Hispania res fecit. Eodem anno ante diem tertium calendas Ianuarias Bononiam Latinam coloniam ex Senatusconsulto L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus. L. Valerius Tappo triumuiri deduxerunt. tria millia hominum sunt deducta, equitibus septuagena iugera, cæteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Boijs fuerat. Galli Tuscos expulerant. Eodem anno censuram multi & clari viri petierunt. quæ res tanquam in se parum magni certaminis causam haberet,

Decem legati mittuntur ad res Asiæ componendas.

Senatusconsultum de summa rerum Asiæ.

Ligures L. Bæbium Pr. circumueniũt.

L. Aemylius Paulus Lusitanos fudit ac fugauit.

Magnũ inter Censuræ candidatos certamen.

aliam contentionem multò maiorem excitauit. petebant T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn.F.Scipio.L.Valerius Flaccus,M.Porcius Cato, M.Claudius Marcellus, M. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Ætolosq; deuicerat. in hunc maximè,quòd multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum obligarat,fauor populi se inclinabat.Id cùm ægrè paterentur tot nobiles,nouum sibi hominem tantum prę ferri,P.Sempronius Gracchus,& C.Sempronius Rutilius Tribuni plebis ei diem dixerunt, quòd pecuniæ regiæ prædæq; aliquantum captæ in Antiochi castris,neq; in triumpho tulisset,neq; in ærarium detulisset. Varia testimonia legatorum tribunorumq; militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur.cuius authoritatem perpetuo tenore vitæ partam toga candida eleuabat. is testis, quæ vasa aurea atque argentea captis castris inter aliam prædam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse. postremò in huius maximè inuidiam desistere se petitione Glabrio dixit, quando quod taciti indignarentur nobiles homines, id æquè nouus competitor inæstimabili periurio incesseret.* centum millium mulcta irrogata erat.bis de ea re certatum est.tertiò,cùm de petitione destitisset reus, nec populus de mulcta suffragium ferre voluit,& tribuni eo negotio destiterunt. Censores T. Quintius Flamininus,M.Claudius Marcellus creati.Per eosdem L.Æmylio Regillo, qui classe præfectum Antiochi regis deuicerat, extra vrbem in æde Apollinis cùm senatus datus esset,auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naues demersisset aut cępisset,magno consensu patrum triumphus naualis est decretus.Triumphauit Cal. Februarijs. in eo triumpho vndequinquaginta coronæ aureæ translatæ sunt,pecunia nequaquam tanta pro specie regij triumphi* tetradrachma Attica XXXIIII.millia DCC.* cistophorum CXXXII. millia. CCC. Supplicationes deinde fuerunt ex senatusconsulto,quòd L.Æmylius Paulus in Hispania prosperè rem gessisset.Haud ita multò post L.Scipio ad vrbẽ venit.qui, ne cognomine fratri cederet,Asiaticum se appellari voluit.& in senatu,& in concione de rebus ab se gestis disseruit. Erant qui fama id maius bellum , quàm difficultate rei fuisse interpretarentur. vno memorabili prælio debellatum , gloriamq; eius victoriæ defloratam ad Thermopylas esse. Cæterùm verè æstimanti, Ætolicum magis ad Thermopylas bellum,quàm regium fuit. quota enim parte virium suarum ibi dimicauit Antiochus?in Asia totius Asiæ steterunt vires,ab vltimis orientis omnium gentium contractis auxilijs.Meritò ergo & dijs immortalibus, quantus maximus poterat, habitus est honos,quòd ingentem victoriam facilem etiam feciſſent, & imperatori triumphus est decretus.Triumphauit mẽse intercalario pridie Cal. Martias. qui triumphus spectaculo oculorũ maior,quàm Africani fratris eius fuit, recordatione rerum, & æstimatione periculi certaminisq; non magis comparãdus , quàm si imperatorem imperatori,aut Antiochum ducem Annibali conferres.Tulit in triumpho signa militaria CCXXXIIII.oppidorum simulachra CXXXIIII.eburneos dentes mille CCXXI. aureas coronas CCXXXIIII.* argenti põdo CXXXVII.millia, & CCCCXX.* tetradrachmũm Atticorum CCXXIIII.millia,.·. cistophorum CCCXXXI.millia,& LXX.* nummos aureos Philippeos CXL.millia:vasorum argenteorum (omnia cælata erant) * mille pondo, & CCCCXXIIII.aureorum* mille pondo XXIIII. & duces regij præfecti, & purpurati duo & XXX. ante currum ducti. Militibus * quiniuiceni denarij dati, duplex centurioni : triplex equiti. & stipendium militare , & frumentum duplex post triumphum datum.prælio in Asia facto duplex dederat. Triumphauit anno ferè, posteaquam consulatu abijt.Eodem ferè tempore & Cn.Manlius Cos.in Asiam, & Q. Fabius Labeo Pr.ad classem venit. Cæterùm Cos. non deerat cum Gallis belli materia. mare pacatum erat,deuicto Antiocho.cogitanti itaq; Fabio,cui rei potissimum insisteret,ne otiosam prouinciam habuisse videri posset:optimum visum est, in Cretam insulam traijcere. Cydoniatæ bellum aduersus Gortynios Gnosiosq; gerebant. & captiuorum Romanorum,atque Italici generis magnus numerus in seruitute esse per totam

*Valent 1000. coron.

L. Aemylius Regillus triumphat.

*Valẽt coron. 13880.
*Corõ.10584.

L. Scipio Asiaticus cognominatur.

L.Scipionis Asiatici triumphus.

*Co.1374200.
*Cor. 89600.
.·.Co.26485½.
*Cor.420000
*Corõ. 14240.
* Cor. 114688.
*Corõ. 2. cum dimidio.

A totam insulam dicebatur. Classe ab Epheso profectus, cùm primùm Cretæ littus attigit, nuncios circa ciuitates misit, vt armis absisterent, captiuosq; in suis quæq; vrbibus agrisq; conquisitos reducerent, & legatos mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosq; pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenses mouerunt. captiuos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antias ad quatuor millia captiuorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula reddita scripsit: eamq; causam Fabio, cùm rem nullam aliam gessisset, naualis triumphi impetrandi ab senatu fuisse. à Creta Ephesum Fabius redijt: inde tribus nauibus in Thraciæ oram missis, ab Æno & Marona præsidia Antiochi deduci iussit, vt in libertate eæ ciuitates essent.

B

EPITOME LIBRI XXXVIII.

MARCVS Fuluius consul in Epiro Ambracienses obsessos, per deditionem accepit: Cephaleniam subegit: Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul collega eius Gallogræcos, Toliſtobogios, Tectosagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, cùm soli citra Taurum montem minimè parerent, vicit. Eorum origo, & cum ea loca quæ tenent, occupauerint q;, referuntur. Exemplum quoque virtutis & pudicitiæ in fœmina traditur. quæ cùm regis Gallogræcorum vxor fuisset, capta, centurionem qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCLVIII. *millia, &* CCCXXVIII. *Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta est. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat: de Gallogræcis, acta prosecausa in senatu triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, vt quidam aiunt, à Q. Petilio Actco tribuno plebis, vt quidam à Naeuio, quòd præda ex Antiocho capta ærarium fraudasset: postea quam is dies venit, euocatus in Rostra, Hac die, inquit, Quirites Carthaginem vici: & prosequente populo, Capitolium ascendit: inde, ne amplius tribunitijs iniurijs vexaretur, in voluntarium exilium Liternum concessit, incertum ibi an Romæ defunctus. nam eius monumentum vtrobique fuit. L. Scipio Asiaticus frater*

C *Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusq;, cùm in vincula & carcerem duceretur: Tib. Sempronius Gracchus trib. pleb. qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cùm prætor quæstores in bona eius publicè possidenda misisset, non modò in ijs nullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed ne quaquam tantum in ærarium redactum, quanta summa erat damnatus. collatam à cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ necessaria ei erant ad cultum, retenta.*

VM in Asia bellum geritur, ne in Ætolia quidem quietæ res fuerant, principio à gente Athamanum orto. Athamania ea tempestate, pulso Aminandro, sub præfectis Philippi regio tenebatur præsidio: qui superbo atq; immodico imperio desiderium Aminandri fecerant. Exulanti tum Aminandro in Ætolia literis suorum, indicantium statum Athamaniæ, spes recuperandi regni facta est. remissiq; nuncij ab eo ad principes Argitheam, (id enim caput Athamaniæ erat) si popularium animos satis perspectos haberet, impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniam se venturum cum delectis Ætolorum, quod consilium esset gentis, & Nicandro prætore. Quos vbi ad omnia paratos esse vidit, certiores subinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. Quatuor primò fuere coniurati aduersus Macedonum præsidium. hi senos sibi adiutores ad rem gerendam assumpserunt. deinde paucitate parum freti, quę celandæ rei quàm agendæ aptior erat, parem priori numerum adiecerunt. ita duo & quinquaginta facti, quadrifariam se diuiserunt: pars vna Heracleam, altera Tetraphyliam petit, vbi custodia regiæ pecunię esse solita erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes conuênit, vt primò quieti, velut ad priuatam rem agendam venissent, in foro obuersarentur: die certa multitudinem omnem conuocarent ad præsidia Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies aduenit, & Aminander cum mille Ætolis in finibus erat: ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonum expulsa, literæq; in alias vrbes passim dimissæ, vt vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi, & restituerent in patrium ac legitimum regnum. Vndique Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis à Zenone præfecto præsidij interceptis, & arce ab regijs occupata, paucos dies obsidentibus restitit: deinde id quoque traditum Aminandro est, & omnis Athamania in potestate erat, præter Athenæum castellum, finibus Macedoniæ subiectum. Philippus audita defectione Athamaniæ, cum sex millibus ar-

D

E

Athamania sub præfectis Philippi tenetur.

Macedones expelluntur vrbibus Athamaniæ.

matorum profectus ingenti celeritate Gomphos peruenit. ibi relicta maiore parte I
exercitus (neq; enim ad tanta itinera suffeciſſent) cum duobus millibus Athenæum,
quod vnum à præſidio ſuo retentum fuerat, peruenit. inde proximis tentatis, cùm fa-
cilè animaduertiſſet cętera hoſtilia eſſe, Gomphos regreſſus, omnibus copijs ſimul in
Athamaniam redijt. Zenonem inde cum mille peditibus præmiſſum Ethopiam oc-
cupare iubet, opportunè Argitheæ imminentem: quem vbi teneri à ſuis locum vidit,
ipſe circa templum Ioui ſacrum poſuit caſtra. ibi vnum diem fœda tempeſtate reten-
tus, poſtero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplò apparuere Atha-
manes, in tumulos imminentes viæ diſcurrentes. ad quorum conſpectum conſtitere
prima ſigna, totoq; agmine pauor & trepidatio erat: & pro ſe quiſque, quídnam fu-
turum eſſet, cogitare, ſi in valles ſubiectas rupibus agmen foret demiſſum. Hæc tu- G
multuatio regem cupientem, ſi ſe ſequerentur, raptim euadere anguſtias, reuocare
primos, & eadem qua venerat via referre coëgit ſigna. Athamanes primò ex interual-
Aetoli coiungunt ſe Athamanibus. lo quieti ſequebantur. poſteaquam Ætoli ſe coniunxerunt, hos, vt ab tergo agmini
inſtarent, reliquerunt. ipſi à lateribus ſe circumfuderũt. quidam per notos calles bre-
uiore via prægreſſi, tranſitus inſedere: tantumq; tumultus Macedonib⁹ eſt iniectum,
vt fugæ magis effusè, quàm itineris ordinati modò, multis armis virisq; relictis, flu-
men traiecerint. Hic finis ſequendi fuit. inde tutò Macedones Gomphos, & à Gom-
phis in Macedoniam redierunt. Athamanes Ætoliq; Ethopiam ad Zenonem ac mil-
le Macedonas opprimendos vndique concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab
Ethopia in altiorem diruptioremq; vndique tumulum conceſſere. quo pluribus locis H
aditu inuento, expulere eos Athamanes: diſperſosq; & per inuias atq; ignotas rupes
iter fugæ non expedientes, partim cęperunt, partim interfecerunt. multi pauore in
derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem euaſerunt. poſtero die per in-
ducias ſepeliendi cæſos poteſtas facta eſt. Aminander recuperato regno legatos Ro-
mam ad ſenatum, & ad Scipiones in Aſiam, Epheſi poſt magnum cum Antiocho prę-
lium morantes, miſit. Pacem petebat, excuſabatq; ſeſe, quòd per Ætolos recuperaſ-
ſet paternum regnum. Philippum incuſabat. Ætoli ex Athamania in Amphilochos
profecti ſunt, & maioris partis voluntate in ius ditionemq; totam redegerunt gen-
Aetoli recipiunt Amphilochiam & Aperantiam. tem. Amphilochia recepta (nam fuerat quondam Ætolorum) eadem ſpe in Aperan-
tiam tranſcenderunt. ea quoq; magna ex parte ſine certamine in deditionem venit. I
Dolopes nunquam Ætolorum fuerant: Philippi erant. hi primùm ad arma concur-
rerunt: cæterùm poſteaquam Amphilochos cum Ætolis eſſe, fugamq; ex Athama-
nia Philippi, & cædem præſidij eius accepere, & ipſi à Philippo ad Ætolos deficiunt.
Quibus circumiectis gentibus, iam vndique ſe à Macedonibus tutos credentibus eſ-
Dolopes ad Aetolos deficiunt. ſe Ætolis, fama affertur: Antiochum in Aſia victum ab Romanis. nec ita multo poſt
legati ab Roma rediere, ſine ſpe pacis: Fuluiumq; cos. nunciantes iam cum exercitu
traieciſſe. His territi, prius ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, vt per authori-
tatem ciuitatum earum ſuæ preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad ſenatum
haberent: principes gentis ad tentandum vltimam ſpem Romam miſerunt, nihil ne
bellum haberent, priuſquam penè in conſpectu hoſtis erat, præmeditati. Iam M. Ful- K
uius Apolloniam exercitu traiecto, cum Epirotarum principibus conſultabat, vnde
bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quæ tum contribuerat ſe
Ætolis. ſiue ad tuendam eam venirent Ætoli, apertos circà campos ad dimicandum
eſſe: ſiue detrectarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & co-
piam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos, & cætera opera eſſe: & Arethon-
tem nauigabilem amnem opportunum ad comportanda quæ vſui ſint, præter ipſa
mœnia fluere: & æſtatem aptam rei gerendæ adeſſe. His perſuaſerunt, vt per Epirum
Fuluius cõſul Ambraciã oppugnat. duceret. Conſuli ad Ambraciam aduenienti, magni operis oppugnatio viſa eſt. Am-
bracia tumulo aſpero ſubiecta eſt, Perranthem incolæ vocant. vrbs quà murus ver-
git in campos & flumen, occidentem: arx, quę poſita in tumulo eſt, orientem ſpectat.

amnis

A amnis Arethon ex Acarnania fluens cadit in ſinum maris, ab nomine propinquæ vrbis Ambraciam appellatum. præterquam quod hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoq; firmo ſepta erat, patente in circuitu paulò amplius tria millia paſſuum. Fluuius bina à campo caſtra modico inter ſe diſtantia interuallo, vnum caſtellum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia vallo ac foſſa ita iungere parat, ne exitus incluſis ab vrbe, néue aditus foris ad auxilia intromittenda eſſet. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum iam edicto Nicandri Prætoris conuenerant Ætoli. inde primò copijs omnibus ad prohibendam obſidionem venire, in animo fuerat. deinde poſteaquam vrbem iam magna ex parte operib⁹ ſeptam viderunt, Epirotarum trans flumen loco plano caſtra poſita eſſe: diuidere copias placuit. cum mille expeditis Eu-
B polemus Ambraciam profectus, per nondum commiſſa inter ſe munimenta vrbem intrauit. Nicandro cum cætera manu primò Epirotarum caſtra nocte aggredi conſilium fuerat: haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat. deinde periculoſum inceptum ratus, ne qua ſentirent Romani, & regreſſus inde in tutum non eſſet: deterritus ab hoc conſilio ad depopulandam Acarnaniam iter conuertit. COS. iam munimentis, quibus ſepienda vrbs erat: iam operibus, quæ admouere muris parabat, perfectis, quinq; ſimul locis mœnia eſt aggreſſus: tria paribus interuallis faciliore aditu à campo, aduerſus Pyrrheum quod vocant, admouit: vnum è regione Æſculapij, vnum aduerſus arcem. arietibus muros quatiebat: aſſeribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primò & ad ſpeciem, & ad ictus mœnium cum terribili ſoni-
C tu editos pauor ac trepidatio cæpit. deinde vt præter ſpem ſtare muros viderunt: collectis rurſus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut ſaxorum, ſtipitéſue robuſtos incutiebant, falces anchoris ferreis iniectis in interiorem partem muri trahentes aſſerem perfringebant: ad hoc eruptionibus & nocturnis in cuſtodias operum, & diurnis in ſtationes vltro terrorem inferebant. in hoc ſtatu res ad Ambraciam cùm eſſent, iam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander Prætor ſpem nactus ſoluendæ incœpto forti obſidionis, Nicodamum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam, tempusq; etiam noctis cóſtituit, quo & illi ab vrbe opera hoſtium, quæ aduerſus Pyrrheum erant, aggrederentur, & ipſe ad caſtra Romana terrorem faceret: poſſe ratus ancipiti tumul-
D tu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intempeſta nocte, cùm alias cuſtodias fefelliſſet, per alias impetu conſtanti erupiſſet, ſuperato brachio in vrbem penetrat, animiq; aliquantum ad omnia audenda & ſpei obſeſſis adiecit: & ſimul conſtituta nox venit, ex compoſito repentè opera eſt aggreſſus. Id inceptum conatu, quàm effectu grauius fuit, quia nullā ab exteriore parte vis admota eſt: ſeu metu deterrito prætore Ætolorum, ſeu quia potius viſum eſt Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perſeus Philippi filius miſſus ad Dolopiam Amphilochosq; recipiendos, ſumma vi oppugnabat. Tribus locis, ſicut ante dictum eſt, ad Pyrrheum opera Romana erant. quæ omnia ſimul, ſed nec apparatu, nec vi ſimili Ae-
E toli aggreſi ſunt. alij cum ardentibus facibus, alij ſtuppam picemq; & malleolos ferentes, tota collucente flammis acie, aduenere: multos primo impetu cuſtodes oppreſſerunt. deinde poſteaquam clamor tumultusq; in caſtra eſt perlatus, datumq; à conſule ſignum, arma capiunt, & omnibus portis ad opem ferendam effundūtur. vno in loco ferro igniq; geſta res eſt. à duobus irrito incœpto, cùm tentaſſent magis quàm iniſſent certamen, Ætoli abſceſſerunt. atrox pugna in vnum inclinauerat locum. ibi diuerſis partib⁹ duo duces, Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabantur, & propè certa fouebant ſpe. iam Nicandrum ex compoſito affore, & terga hoſtium inuaſurum. Hæc res aliquandiu animos pugnantium ſuſtinuit. cæterùm poſteaquam nullum ex compoſito ſignum à ſuis accipiebant, & creſcere numerum hoſtium cernebant, deſtituti ſegnius inſtare: poſtremò re omiſſa, iam vix tuto receptu, fugientes in vrbem compelluntur, parte operum incenſa, & plurib⁹ aliquanto, quàm ipſi ce-

Ætoli populantur Acarnaniam.

Perſeus Philippi filius Dolopes Amphilochosq; oppugnat.

ipſi ceciderant, interfectis. quod ſi ex compoſito acta res fuiſſet, haud dubium erat F
expugnari vna vtiq; parte opera cum magna cæde hoſtium potuiſſe. Ambracienſes,
quiq; intus erant Ætoli, non ab eius ſolùm noctis incœpto receſſere, ſed in reliquum
quoq; tempus, velut proditi à ſuis, ſegniores ad pericula erant. iam nemo eruptioni-
bus, vt antè, in ſtationes hoſtium, ſed diſpoſiti per muros & turres ex tuto pugnabant.
Perſeus vbi adeſſe Ætolos audiuit, omiſſa obſidione vrbis, quam oppugnabat, depo-
pulatus tantum agros, Amphilochia exceſſit, atque in Macedoniam redijt. Et Ætolos
Pleuratus Illyriorum rex, maritima Aetoliæ populatur. inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorum rex cum ſexaginta lem-
bis Corinthium ſinum inuectus, adiunctis Achæorum, quæ Patris erant, nauibus,
maritima Ætoliæ vaſtabat. aduerſus quos mille Ætoli miſſi, quacunque ſe claſſis cir-
cumegerat, per littorum anfractus breuioribus ſemitis occurrebant. Et Romani ad G
Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros, aliquantum vrbis nudauе-
rant: nec tamen penetrare in vrbem poterant. nam & pari celeritate nouus pro diruto
murus obijciebatur, & armati ruinis ſuperſtantes inſtar munimenti erant. Itaq; cùm
aperta vi parum procederet cos. res, cuniculum occultum, vineis antè contecto lo-
co, agere inſtituit. & aliquandiu, cùm dies noctesq; in opere eſſent, non ſolùm ſub
terra fodientes, ſed egerentes etiam humum, fefellere hoſtem. tumulus repentè ter-
ræ eminens, index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam ſubrutis muris facta in vr-
bem via eſſet, foſſam intra murum è regione eius operis, quod vineis contectum erat,
ducere inſtituunt. cuius vbi ad tantam altitudinem, quantæ eſſe ſolum infimum cu-
niculi poterat, peruenerunt: ſilentio facto pluribus locis aure admota, ſonitum fo- H
dientium captabant. quem vbi acceperunt, aperiunt rectam in cuniculum viam. nec
fuit magni operis. momento enim ad inane, ſuſpenſo fulturis ab hoſtibus muro, per-
uenerũt. ibi cõmiſſis operibus, cùm è foſſa in cuniculum patêret iter, primò ipſis fer-
ramentis, quibus in opere vſi erant: dein celeriter armati etiam ſubeuntes occultam
ſub terram ediderunt pugnam. ſegnior deinde ea facta eſt, interſepientibus cunicu-
lum, vbi vellent, nunc cilicijs prætentis, nunc foribus raptim obiectis. Noua etiam
haud magni operis aduerſus eos qui in cuniculo erant, excogitata res eſt. dolium à
fundo pertuſum, quà fiſtula modica inſeri poſſet, & fiſtulam ferream, operculumq;
dolij ferreum, & ipſum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma com-
pletum dolium ore in cuniculum verſo poſuerunt: per operculi foramina prælongæ I
haſtæ, quas ſariſſas vocant, ad ſummouendos hoſtes eminebant, ſcintillam leuem
ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput fiſtulæ impoſito, flando accenderunt. in-
de non ſolùm magna vis fumi, ſed acrior etiam fœdo quodam nidore ex aduſta plu-
ma cùm totum cuniculum compleſſet, vix durare quiſquam intus poterat. Cùm in
Aetoli legati ad conſulem de pace mittunt. hoc ſtatu res ad Ambraciam eſſet: legati ab Ætolis Phaneas & Damoteles cum libe-
ris mandatis decreto gentis ad cos. venerunt. nam Prætor eorum cum aliqua parte
Ambraciam oppugnari cerneret, alia infeſtam oram nauibus hoſtium eſſe, alia Am-
philochos Dolopiamq; à Macedonibus vaſtari: nec Ætolos ſimul ad tria diuerſa bel-
la occurſantes ſufficere: conuocato concilio Ætolos principes quid agendum eſſet,
conſuluit. Omnium eò ſententiæ decurrerunt, vt pax, ſi poſſet, æquis: ſi minus, tole- K
randis conditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum ſuſceptum. Antiocho ter-
ra mariq; ſuperato, & propè extra orbem terræ vltra iuga Tauri exacto, quam ſpem
eſſe ſuſtinendi belli? Phaneas & Damoteles, quod è re Ætolorum, vt in tali caſu fi-
deq; ſua eſſe cenſerent, agerent. quod enim ſibi conſilium, aut cuius rei electionem à
fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſſi, orare cos. vt parceret vrbi, miſere-
retur gentis quondam ſociæ, nolle dicere iniurijs, miſerijs certe coactæ inſanire. non
plus mali meritos Ætolos Antiochi bello, quàm boni antè, cùm aduerſus Philippum
bellatum ſit, feciſſe. nec tum largè gratiam relatam ſibi, nec nunc immodicè pœnam
iniungi debere. Ad ea conſul reſpondit: Magis ſæpè, quàm verè vnquam Ætolos pa-
cem petere. imitarenturAntiochum in petenda pace, quem in bellum traxiſſent. non

paucis

A paucis vrbibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asia cis Taurum montem, opimo regno excessisse. Ætolos, nisi inermes, de pace agentes non auditurum se. arma illis prius, equosq; omnes tradendos esse, deinde * mille talentûm argenti populo Romano dandum: cuius summæ dimidium præsens numeretur, si pacem habere vellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus esse, vt eosdem, quos populus Romanus amicos atque hostes habeant. Aduersus quæ legati, & quia grauia erant, & quia suorum animos indomitos ac immutabiles nouerant: nullo reddito responso, domum regressi sunt: vt etiam atque etiam, quid agendum esset, re integra prætorem & principes consulerent. Clamore & iurgio excepti, quòd diu rem traherent: qualemcunque pacem referre iussi, cùm redirent Ambraciam, Acarnanum insidijs

B propè viam positis, quibuscum bellum erat, circumuenti, Tyrrheum custodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta est paci. Cùm iam Athenienſium Rhodiorumq; legati, qui ad deprecandum pro his venerant, apud cos. essent: Aminander quoque Athamanum rex fide accepta venerat in castra Romana, magis pro Ambracia, vbi maiorem partem temporis exulauerat, quàm pro Ætolis solicitus. per hos certior factus consul de casu legatorum, adduci eos à Tyrrheo iussit. quorum post aduentum agi cœptũ est de pace. Aminander, quod sui maximè operis erat, impigrè agebat, vt Ambracienses compelleret ad deditionem. id cùm per colloquia principum succedens muris parum proficeret: postremò consulis permissu ingressus vrbem, partim consilio, partim precib⁹ euicit, vt permitterẽt se Romanis. Et Ætolos C. Valerius Lęuini fi-

C lius, qui cum ea gente primùm amicitiam pepigerat, consulis frater, matre genitus eadem, egregiè adiuuit. Ambracienses prius pacti, vt Ætolorum auxiliares sine fraude emitterent, aperuerunt portas. dein vt * quingenta Euboica darent talenta, ex quibus cc. præsentia, ccc. per annos sex pensionibus æquis: captiuos perfugasq; redderent Romanis. vrbem ne quam formulæ sui iuris facerent, quæ post id tempus, quo T. Quintius traiecisset in Græciam, aut vi capta ab Romanis esset, aut voluntate in amicitiam venisset. Cephalenia insula vt extra ius fœderis esset. Hæc quanquam spe ipsorum aliquanto leuiora erant: petentibus Ætolis, vt ad concilium referrent, permissum est. Parua disceptatio de vrbibus tenuit. quę cùm sui iuris aliquando fuissent, auelli velut à corpore suo ægrè patiebantur. ad vnũ tamen omnes accipi pacem iusse-

D runt. Ambracienses coronam auream cos. * centum & quinquaginta pondo dederunt, signa ænea marmoreaq; & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quàm cæteræ regionis eius vrbes erant, sublata omnia, auectaq;. nihil præterea tactũ, violatúmue. Profectus ab Ambracia cos. in mediterranea Ætoliæ, ad Argos Amphilochum (xxii. millia ab Ambracia abest) castra posuit. eò tandem legati Ætoli mirante cos. quòd morarentur, venerunt. Inde posteaquam approbasse pacem concilium Ætolorum accepit, iussis proficisci Romam ad senatum, permissoq;, vt & Athenienses & Rhodij deprecatores irent, dato qui simul cum ijs proficisceretur, C. Valerio fratre, ipse in Cephaleniam traiecit. Præoccupatas aures animosq; principum Romæ criminib⁹ Philippi inuenerunt, qui per legatos, per literas,

E Dolophas, Amphilochosq; & Athaman iam ereptas sibi querens, præsidiaq; sua, postremò etiam filium Persea ex Amphilochis pulsum, auerterat senatum ab audiendis precib⁹ eorũ. Rhodij tamen & Athenienses cum silentio auditi sunt. Athenienſis legatus Leon, Icesiæ filius, eloquentia etiam dicitur mouisse. qui vulgata similitudine, mari tranquillo, quod ventis concitaretur, æquiparando multitudinem Ætolorum, vsus, cùm in fide Romanę societatis mansissent, insita gentis tranquillitate quiesse eos aiebat. posteaquã flare ab Asia Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menetas & Damocritus cœpissent: tum illam tempestatem coortam, quæ ad Antiochum eos, sicuti in scopulum, intulisset. Diu iactati Ætoli, tandem vt conditiones pacis conuenirent, effecerunt. fuerunt autem hæ. Imperium maiestatemq; P. R. gens Aetolorum conseruato sine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduersus socios amicosq; eorum ducetur, per

* Cor. 600000.

Athenienſium Rhodiorumq; legati ad conſ. pro Aetolis.

* Cor. 200000. Est autem Euboicum talentum minus Attico.

* Val. coron. 16800.

Legati Athenienſis eloquentia.

Quibus conditionibus pax data ſit Aetol.

tur, per fines ſuos tranſire ſinito: néue vlla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto, quos F
P.R. armaq; in eos ferto, bellumq; pariter gerito. perfugas, fugitiuos captiuosq; reddito Romanis ſocijsq;: præterquam ſi qui capti, cùm domos rediſſent, iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex ijs capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanis, cùm inter præſidia Romana Aetoli eſſent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quiſq; eorum primùm inuentus fuerit, reddatur. obſides XL. arbitratu cos. Rom. dato: ne minores XII. annorum, neu maiores XL. obſes ne eſto prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus: neu quis, qui antè obſes fuerit apud Rom. Cephalenia extra pacis leges eſto. De pecuniæ ſumma, quam penderent, penſionibusq; eius nihil ex eo
quod cum cos. conuenerat, mutatum. pro argento ſi aurum dare mallent, darent, G
conuenit: dum pro argenteis decem aureus vnus valeret. Quę vrbes, qui agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt: qui eorum L. Quintio, Cn. Domitio coss. poſtúe eos coss. aut armis ſubacti, aut voluntate in ditionem P. R. venerunt, ne quem eorum Aetoli recepiſſe velint. Aeniadæ cum vrbe agrisq; Acarnanum ſunto. His legibus fœdus ictum cum Aetolis eſt. Eadem non æſtate ſolùm, ſed etiam ijſdem prope diebus, quibus hæc à M. Fuluio conſule in Aetolia geſta ſunt: cos. alter
Cn. Manlius in Gallogræcia bellū geſſit. Cn. Manlius in Gallogræcia bellum geſſit, quod nunc ordiri pergam. Vere primo Epheſum conſul venit, acceptisq; copijs à L. Scipione, & exercitu luſtrato, concionem
apud milites habuit. qua, collaudata virtute eorum, quòd cum Antiocho vno prælio H
debellaſſent: adhortatus eos ad nouum cum Gallis ſuſcipiendum bellum, qui & auxilijs Antiochum iuuiſſent: & adeo indomita haberent ingenia, vt nequicquam Antiochus emotus vltra iuga Tauri montis eſſet, niſi frangerentur opes Gallorum: de ſe quoq; pauca, nec falſa, nec immodica adiecit. Lęti milites cum frequenti aſſenſu cos. audiuerunt, partem virium Antiochi fuiſſe Gallos credentes: rege ſuperato, nullum momentum in ſolis per ſe Gallorum copijs fore. Eumenem haud in tempore abeſſe (Romæ tunc erat) credere cos. ignarum locorum hominumq;, & cuius intereſſent frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accerſit à Pergamo, hortatusq; ad capeſſendum ſecum bellum, pollicentem ſuam ſuorumq; operam, domum ad comparandum copias dimittit. Paucos poſt dies profecto ab Epheſo cos. ad Magneſiam
occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus cc. Athenæo fratre iuſſo cum cæteris copijs ſubſequi: commendata ijs cuſtodia Pergami, quos fratri regnoq; fidos credebat. cos. collaudato iuuene, cum omnibus copijs ad Mæandrum progreſſus, caſtra poſuit. quia vado ſuperari amnis non poterat: & contrahendæ naues erant ad exercitum traijciendum. Tranſgreſſi Mæandrum, ad Hierancomen peruenerunt. fanum ibi auguſtum Apollinis, & oraculum: ſortes verſibus haud inconditis dare vates dicuntur. hic alteris caſtris ad Harpaſum flumen ventum eſt. quò legati ab Alabandis venerunt, vt caſtellum quod ab ipſis nuper deſciſſet, aut authoritate aut armis cogeret iura antiqua pati. Eodem & Athenæus Eumenis & Attali frater cum Cretenſi Leuſo, & Corrago Macedone venit. mille pedites miſtarum gentium, & trecentos
equites ſecum adduxerunt. Conſul tribuno militum miſſo cum modica manu, ca- K
ſtellum vi receptum Alabandenſibus reddit. ipſe nihil via digreſſus, ad Antiochiam
Celænæ. ſuper Męandrum amnem poſuit caſtra. Huius amnis fontes Celænis oriuntur. Celænæ vrbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celænis: nouæq; vrbi Apameæ nomen inditum ab Apamea ſorore Seleuci regis. Et Mar-
Marſyas. ſyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. famaq; ita tenet: Celænis Marſyam cum Apolline tibiarum cantu certaſſe. Mæander ex arce ſumma Celænarum ortus, media vrbe decurrens per Caras primùm, deinde Ionas, in ſinum maris editur, qui inter Prienem & Miletum eſt. Ad Antiochiam in caſtra conſulis Seleucus Antiochi filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumentum exercitui dandum venit. parua diſceptatio de Attali auxiliaribus orta eſt: quòd Romano tantum mi-

A tum militi pactum Antiochum, vt daretur frumentum Seleucus dicebat. discussa ea quoque est constantia consulis, qui misso tribuno edixit, ne Romani milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent. inde ad Gordiutichos (quod vocant) processum est, ex eo loco ad Tabas tertijs castris peruentum. In finibus Pisidarum posita *Pisida.*
est vrbs, in ea parte quæ vergit ad Pamphylium mare. integris viribus regionis eius, feroces ad bellandum habebat viros. Tum quoque equites, in agmen Romanum eruptione facta, haud modicè primo impetu turbauere. deinde vt apparuit, nec numero se nec virtute pares esse, in vrbem compulsi, veniam erroris petebant, dedere vrbem parati. * v. & xx. talenta argenti, & x. millia medimnûm tritici imperata. ita in * Corõ. 15000.
deditionẽ accepti. Tertio inde die ad Chaum amnem peruentum: inde profecti Eri-
B Zam vrbem, primo impetu cęperunt. Ad Thabusion castellum imminens flumini Indo ventum est, cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio vlla à Moagete tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia in- *Moagetes tyrannus Cibyræ.*
fido atq; importuno, veniebat. ad tentandum eius animum C. Heluium cum quatuor millibus peditum & quingentis equitibus consul præmittit. Huic agmini iam fines ingredienti legati occurrerunt, nunciantes, paratum esse tyrãnum imperata facere. orabant, vt pacatus fines iniret, cohiberetq; à populatione agri militem. & in coronam auream * xv. talenta afferebant. Heluius integros à populatione agros seruaturum pollicitus, ire ad consulem legatos iussit. quibus eadẽ referentibus, consul, Neq; Romani, inquit, bonæ voluntatis vllum signum erga nos tyranni habemus: & ipsum
C talem esse inter omnes constat, vt de pœna eius magis quàm de amicitia nobis cogitandum sit. Perturbati hac voce legati, nihil aliud petere, quàm vt coronam acciperet: veniendiq; ad eum potestatem tyranno, & copiam loquendi ac purgandi se, faceret. Permissu consulis postero die in castra tyrannus venit, vestitus comitatusq; vix ad priuati modice locupletis habitum. & oratio fuit summissa & infracta, extenuantis opes suas, vrbiumq; suæ ditionis egestatem querentis. Erant autem sub eo, præter Cibyram, Syleum, & quæ Alimne appellatur. ex his, vt se suosq; spoliaret, * quinque * Corõ. 15000.
& viginti talenta se confecturum, propè vt diffidens pollicebatur. Enimuero, inquit, consul, ferri iam ludificatio ista non potest, parum est non erubuisse absentem, cùm per legatos frustrareris nos, nisi præsens quoq; in eadem impudentia persistas? quin-
D que & viginti talenta tyrannidem tuam exhaurient? * quingenta ergo talenta nisi * Coro. 30000.
triduo numeras, populationem in agris, obsidionem in vrbe expecta. Hac denunciatione conterritus: perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ, & paulatim illiberali adiectione, nunc per cauillationem, nunc precibus & simulatis lacrhymis, ad
*centum talenta est perductus. adiecta decem millia medimnûm frumenti. Hęc om- * Corõ. 6000.
nia intra sex dies exacta. A Cibyra per agros Sindensium exercitus ductus, transgressusq; Calaurẽ amnem, posuit castra. postero die est præter Caralitin paludem agmen ductum. ad Mæandrum manserunt. inde progredientibus ad Lagon proximam vrbem, metu incolæ fugerunt. vacuum hominibus, & refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ad Lyci fluminis fontem, postero die ad Cobulatum amnem progressi. Termessenses eo tempore Hyriensium arcem vrbe capta oppugnabant: incluſi cùm alia spes auxilij nulla esset, legatos ad consulem orantes opem miserunt. cum coniugibus ac liberis in arce incluſos se mortem indies aut ferro aut fame patiendam expectare. Volenti cõsuli causa in Pamphyliam diuertendi oblata est. aduenies obsidione Hyriensis exemit. Termesso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis: item aspendijs, cæterisq; Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurũ primo die, postero ad Xylinen (quam vocant) comen posuit castra. profectus inde continentib⁹ itineribus, ad Cormasam vbem peruenit. Darsa proxima vrbs erat. eam metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copia inuenit. Progrediendi præter paludes, legati ab Lysinia dedentes ciuitatem venerunt. Inde in agrum Sagalassenum, vberem fertilemq; omni genere frugum, ventum est. Colunt

Pisida. Pisidæ, longè optimi bello regionis eius. cùm ea res animos facit: tùm agri fœcundi- F
tas & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ vrbis. Consul, quia nulla le-
gatio ad fines præsto fuerat, prædatum in agros misit. tum demum fracta pertinacia
est, vt ferri agiq; res suas viderũt. legatis missis pacti* quinquaginta talentis, & vigin-
*Corõ. 30000. ti millibus medimnûm tritici, & viginti hordei, pacem impetrauerunt. Progressus
inde ad Obrimæ fontes, ad vicum quem Aporidos comen vocant, posuit castra. Eò
Seleucus ab Apamea postero die venit. Ægros inde & inutilia impedimenta cùm
Apameam dimisisset, ducibus itinerum à Seleuco acceptis, profectus eo die in Me-
tropolitanum campum, postero die Dinias Phrygiæ processit. inde Sinnada venit:
metu omnibus circà oppidis desertis. quorum iam præda graue agmen trahens, vix
quinque millium de toto itinere profecto, ad Beudos, quod vetus appellant, perue- G
nit. ad Anaburam inde, & altero die ad Mæandri fontes, tertio ad Abbassum posuit
castra. ibi plures dies statiua habuit: quia peruentum erat ad Tolistobogiorum fines.
Gallogræcorum origo. Galli, magna hominum vis, seu inopia agri, seu prædæ spe, nullam gentem per quas
ituri essent, parem armis rati, Brenno duce in Dardanos peruenerunt. ibi seditio or-
ta, & ad viginti millia hominum cum Lomnorio ac Lutario regulis, secessione fa-
cta à Brenno, in Thraciam iter auerterunt, vbi cum resistentibus pugnando, pacem
petentibus stipendium imponendo, Byzantium cùm peruenissent, aliquandiu oram
Propontidis vectigalem habendo, regionis eius vrbes obtinuerunt. Cupido inde eos
in Asiam transeundi, audientes ex propinquo quanta vbertas terræ eius esset cœpit.
& Lysimachia fraude capta, Chersonnesoq; omni armis possessa, ad Hellespontum H
descenderunt. ibi verò exiguo diuisis freto cernentibus Asiam, multò magis animi
ad transeundum accensi, nunciosq; ad Antipatrum præfectum eius oræ de transitu
mittebant. quæ res cùm lentius spe ipsorum traheretur, alia rursus noua inter regulos
orta seditio est. Lomnorius retrò, vnde venerat, cum maiore parte hominum repetit
Byzantium. Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad specu-
landum missis, duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atque alios dies no-
ctesq; transuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multò post
Lomnorius, adiuuante Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio transmisit, coëunt de-
inde in vnum rursus Galli, & auxilia Nicomedi dant, aduersus Zybœam patrem te-
nentem Bithyniæ gerenti bellum. atq; eorum maximè opera deuictus Zybœa est. I
Bithyniaq; omnis in deditionem Nicomedis concessit. Profecti ex Bithynia in Asiam
processerunt. nõ plus ex viginti millib⁹ hominum quàm decem armata erant. tamen
tantum terroris omnibus quæ cis Taurum incolunt, gentibus iniecerunt: vt quas
adissent, quasq; non adissent, pariter vltimæ propinquis imperio parêrent. Postremò
cùm tres essent gentes, Tolistobogi, Trocmi, Tectosagi: in tres patres, qua cuique
populorum suorum vectigalis Asia esset, diuiserunt. Trocmis Hellesponti ora data:
Tolistobogij Æolida atq; Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti sunt. & sti-
pendium tota cis Taurum Asia exigebant. sedem autem ipsi sibi circa Halyn flumen
cęperunt. tantusq; terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna sobole au-
cta, vt Syriæ quoque ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Primus K
Asiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis. audaciq; incœpto præter
omnium opinionem affuit fortuna: & signis collatis superior fuit. non tamen ita in-
fregit animos eorum, vt absisterent imperio. Eisdem opes vsque ad bellum Antiochi
cum Romanis manserunt. tum quoque pulso Antiocho, magnam spem habue-
runt: quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad se non peruenturum.
Cum hoc hoste tam terribili omnibus regionis eius quia bellum gerendum erat,
pro concione milites maximè in hunc modum allocutus est consul: Non me præ-
Manlij consulis ad milites oratio. terit milites, omnium quæ Asiam colunt, gentium, Gallos fama belli præstare. inter
mitissimum genus hominum ferox natio peruagata bello propè orbem terrarum,
sedem cępit. procera corpora, promissæ & rutilatæ comæ, vasta scuta, prælongi gladij:
ad hoc

A ad hoc cantus ineuntium prælium, & vlulatus & tripudia, & quatientium ſcuta in patrium quendam morem horrendus armorum crepitus: omnia de induſtria compoſita ad terrorem. Sed hæc, quibus inſolita atque inſueta ſunt, Græci & Phryges & Cares timeãt: Romanis Gallici tumultus aſſuetis etiã vanitates notæ ſunt. Semel primo congreſſu ad Alliam eos olim fuderunt: maiores noſtri ex eo tempore per ducentos iam annos pecorum in modum conſternatos cædunt, fugantq́; : & plures propè de Gallis triumphi, quàm de toto orbe terrarum acti ſunt. Iam vſu hoc cognitum eſt: ſi primum impetum, quem feruido ingenio & cæca ira effundunt, ſuſtinueris, fluunt ſudore & laſſitudine membra: labant arma: mollia corpora, molles vbi ira conſedit animos, ſol, puluis, ſitis, vt ferrum non admoueas, proſternunt. Non legionibus le-
B giones eorum ſolùm experti ſumus, ſe vir vnus cum viro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt. iam M. Manlius vnus agmine ſcandentes in Capitolium Gallos detruſit. & illis maioribus noſtris cum haud dubijs Gallis in terra ſua genitis res erat. hi iam degeneres ſunt, miſti, & Gallograeci verè, quod appellantur. ſicut in frugibus pecudibusq́;, non tantùm ſeminà ad ſeruandam indolem valent, quantum terræ proprietas, cœliq́;, ſub quo aluntur, mutat. Macedones, qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleuciam, ac Babyloniam, quiq́; alias ſparſas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos Ægyptios degenerarunt. Maſſilia inter Gallos ſita traxit aliquantum ab accolis animorum: Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit?
C Generoſius in ſua quicquid ſede gignitur: inſitum alienæ terræ in id quo alitur, natura vertente ſe, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, ſicut in acie Antiochi cæcidiſtis, victos victores cædetis. Magis id vereor, ne parum inde gloriæ, quàm ne nimium belli ſit. Attalus eos rex ſæpè fudit, fugauitq́;. Nolite exiſtimare, belluas tantùm recens captas feritatem illam ſylueſtrem primò ſeruare: deinde cùm diu manibus humanis alantur, miteſcere: in hominum feritate mulcenda non eandem naturam eſſe. Eoſdémne hos creditis eſſe, qui patres eorum auiq́; fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo per aſperrimam Illyrici oram, Pæoniam inde & Thraciam, pugnando cum ferociſſimis gentib⁹ emenſi, has terras cęperunt. duratos eos tot malis exaſperatosq́; accepit terra, quæ copia rerum omnium ſaginaret. vberrimo agro,
D mitiſſimo cœlo, clementib⁹ accolarum ingenijs, omnis illa, cum qua venerant, manſuefacta eſt feritas. Vobis mehercule Martis viris cauenda ac fugienda quamprimum amœnitas eſt Aſię. tantùm hęc peregrinę voluptates ad extinguendum vigorem animorum poſſunt, tantum contagio diſciplinæ morisq́; accolarum valet. Hoc tamen feliciter euenit: quòd ſicut vim aduerſus vos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt: belliq́; gloriam victores eandem inter ſocios habebitis, quam ſi ſeruantes antiquum ſpecimen animorum Gallos viciſſetis. Concione dimiſſa, miſſisq́; ad Epoſſognatum legatis, qui vnus ex regulis & in Eumenis amicitia manſerat, & negauerat Antiocho aduerſus Romanos auxilia, caſtra mouit. primo die ad Alandrum flumen, poſtero ad vicum quem vocant Tiſcon,
E ventum. Eò legati Oroandenſium cùm veniſſent amicitiam petentes, *ducenta talenta ijs ſunt imperata: precantibusq́; vt domum renunciarent, poteſtas facta. Ducere inde exercitum conſul ad Plitendum. deinde ad Alyattos caſtra poſita. Eò miſſi ad Epoſſognatum redierunt, & legati compulſi reguli orantes, ne Tectoſagis bellum inferrent. & ipſum in eam gentem iturum, & Epoſſognatum, perſuaſurumq́; vt imperata faciant. Data venia regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam vocant) terram, cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modò quicquam, ſed ne ſpinas quidem, aut vllum aliud alimentum fert ignis: fimo bubulo pro lignis vtuntur. Ad Cuballum Gallograeciæ caſtellum caſtra habentibus Romanis, apparuêre cum magno tumultu hoſtium equites. nec turbarunt tantum ſtationes Romanas repentè inuecti, ſed quoſdam etiam occiderunt. qui tumultus cùm in caſtra perlatus eſſet, effuſus

Oroandenſes amicitiam populi Romani petunt.

*Val. 120000. coron.

Axylos terra.

Gallorum equites fugantur.

repentè omnibus portis equitatus Romanus fudit, fugauitq; Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde consul, vt qui iam ad hostes peruentum cerneret, explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat. & continentibus itinerib⁹ cùm ad Sangarium flumen peruenisset, pontem, quia vado nusquam transitus erat, facere instituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miscetur ad Bithyniam Tymbreti fluuio: inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem sese effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis, quàm quòd piscium accolis ingentem vim præbet. Transgressis ponte perfecto flumen pręter ripam euntibus Galli matris magnæ à Pessinunte occurrere cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine, deam Romanis viam belli & victoriam dare, imperiumq; eius regionis. Accipere se omen cum dixisset cōsul, castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium peruenit. Id haud magnum quidem oppidum est, sed plusquàm mediterraneum celebre & frequēs emporium. tria maria pari fermè distantia interuallo habet. Hellespontum ad Sinopen, & alterius oræ littora, quà Cilices maritimi colunt. multarum magnarumq; præterea gentium fines contingit, quarum cōmercium in eum maximè locum mutui vsus contraxere. Id tum desertum fuga incolarum oppidum, refertum idem copia rerum omnium inuenerunt. Ibi statiua habentibus legati ab Epossognato venerunt, nunciantes profectum eum ad regulos Gallorum, nihil æqui impetrasse. ex campestribus vicis agrisq; frequentes demigrare, & cum coniugibus ac liberis quæ ferre atq; agere possent, præ se agentes portantesq;, Olympum montem petere, vt inde armis locorumq; situ sese tueantur. Certiora postea Oroandensium legati attulerunt. Tolistobogiorum ciuitatem Olympum mōtem cępisse. diuersos Tectosagos alium montem, qui Magana dicatur, petisse. Trocmos, coniugibus ac liberis apud Tectosagos depositis, armatorum agmine Tolistobogijs statuisse auxilium ferre. Erant autem tunc trium populorum reguli Orgiago & Combolomarus, & Gaulotus. Ijs hęc maximè belli ratio sumendi fuerat, quòd cùm montes editissimos eius regionis tenerent, conuectis omnibus, quæ ad vsum quamuis longi temporis sufficerent: tædio se fatigaturos hostes censebant. nam neq; ausuros per tam ardua atque iniqua loca subire eos: & si conarentur, vel parua manu prohiberi ac deturbari posse: nec quietos in radicibus gelidorum montium sedentes frigus, aut inopiam laturos. Et cùm ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoque & alia munimenta verticibus ijs quos insederant, circumiecere. minima apparatus missilium telorum cura fuit: quòd saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Consul, quia nunc comminus pugnam, sed procul, locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum, glandisq; & modicorum, qui funda mitti possent lapidum parauerat. instructus missilium apparatu ad Olympum montem ducit: & à quinque fermè millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus, & Attalo progressum eum ad naturam montis, situmq; Gallicorum castrorum visendum, equites hostium, duplex numerus, effusi castris in fugam auerterūt. occisi quoq; pauci fugientium, vulnerati plures. Tertio die cum omnib⁹ ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimento processit: tutò circumuectus montem, animaduertit meridiana regione terrenos, & placidè accliuos ad quendam finem colles esse, ad septentrionem arduas & rectas propè rupes. atque omnibus fermè alijs inuijs, itinera tria esse: vnum medio monte, quà terrena erant: duo difficilia ab hyberno solis ortu, & ab æstiuo occasu. Hæc cōtemplatus eo die, sub ipsis radicibus posuit castra. postero die sacrificio facto, cum primis hostijs litasset, trifariam exercitum diuisum ducere ad hostem pergit, ipse cum maxima parte copiarum, quà æquissimum aditum præbebat mons, ascendit. L. Manlium fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, & tutò possit, subire iubet. si qua periculosa & prærupta occurrant, non pugnare cum iniquitate locorum, neque inexuperabilibus vim afferre: sed obliquo monte ad se declinare,

Gallogręcorum reges.

Consul Manlius ad Olympum castra locat.

Manlius cōsul exercitu trifariam diuiso Gallogręcos adoritur.

& suo

A & ſuo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte circumire ſenſim per infima montis, deinde ab æſtiuo occaſu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam ęquo numero diuiſit:ſecum eſſe ipſum iuuenem iuſſit.equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit.edictum pręfectis,vt intenti quid vbique geratur, animaduertant: opemq; ferre, quò poſtulent res,properent. Galli duobus lateribus ſatis fidentes, inuia eſſe ab ea parte, quæ in meridiem vergeret, vt armis clauderent viam: quatuor fermè millia armatorum ad tumulum imminentem viæ, minus mille paſſuum à caſtris occupandum mittunt:eo ſe rati velut caſtello iter impedituros. Quod vbi Romani viderunt, expediunt ſeſe ad pugnam.ante ſigna modico interuallo velites eunt,& ab Attalo Cretenſes ſagittarij,& funditores,& Triballi Thraces: ſigna pe-
B ditum vt per arduum leni gradu ducuntur,ita præ ſe habentium ſcuta,vt miſſilia tantum vitarent, pede collato non viderentur pugnaturi. Miſſilibus ex interuallo loci prælium commiſſum eſt, primò par, Gallos loco adiuuante: Romanos varietate & copia telorum. procedente certamine nihil iam æqui erat.ſcuta longa, cæterùm ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipſa plana malè tegebant Gallos.nec iam tela alia habebant,præter gladios:quorum,cùm manum hoſtis nõ conſereret, nullus vſus erat.ſaxis,nec modicis,vt quę non pręparaſſent: ſed quod cuiq; temerè trepidanti ad manum veniſſet:vt inſueti,nec arte,nec viribus adiuuantes ictum,vtebantur.ſagittis,glande,iaculis incauti, ab omni parte configebantur: nec quid agerent, ira & pauore obcæcatis animis,cernebant.& erant deprehenſi genere pugnæ, in quod mi-
C nimè apti ſunt.nam quemadmodum comminus,vbi inuicem pati ac inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum: ita vbi ex occulto & procul leuibus telis vulnerantur,nec quò ruant cęco impetu,habent,velut ferę transfixę in ſuos temerè incurrunt. Detegebat vulnera eorum, quod nudi pugnant, & ſunt fuſa & candida corpora, vt quæ nunquam niſi in pugna nudentur: ita & plus ſanguinis è multa carne fundebatur,& fœdiores patebant plagæ, & candor corporum magis ſanguine atro maculabatur: ſed non tam patentibus plagis mouentur, interdum infecta cute, vbi latior, quàm altior plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putant. ijdem, cùm aculeus ſagittæ aut glandis abditæ introrſus tenui vulnere in ſpeciem vrit, & ſcrutantes quæ vellant,telum nõ ſequitur:tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis peſtis ver-
D ſi,proſternunt corpora humi,ſic vt paſſim procumberent. alij ruentes in hoſtem vndiq; configebantur: & cùm comminus venerant, gladijs à velitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet: & in dextera haſtas, quibus eminus vtitur, gladio Hiſpanienſi eſt cinctus.quòd ſi pede collato pugnandum eſt,tranſlatis in læuam haſtis,ſtringit gladium. Pauci ſupererant iam Gallorum. qui poſteaquam ab leui armatura ſuperatos ſe viderunt, & inſtare legionum ſigna, effuſa fuga caſtra repetunt, pauoris & tumultus iam plena:vt vbi fœminę,pueriq;,& alia imbellis turba permiſta eſſet. Romanos victores deſerti fuga hoſtium acceperunt tumuli. Sub idem tempus L.Manlius.& C.Heluius,cùm quoad viam colles obliqui dederunt,aſcendiſſent:poſteaquam ad inuia ventum eſt,flexere iter in partem montis,quæ vna habebat iter: &
E ſequi conſulis agmen modico vterq; interuallo,velut ex compoſito, cęperunt: quod primò optimum factu fuiſſet,in id neceſſitate ipſa compulſi. ſubſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo ſæpè vſui fuerunt: vt primis fortè deturbatis, ſecundi & tegant pulſos,& integri pugnam excipiant. Conſul,poſteaquam ad tumulos ab leui armatura captos prima ſigna legionum peruenerunt, reſpirare, & conquieſcere pauliſper militem iubet, ſimul ſtrata per tumulos corpora Gallorum oſtendat. & cùm leuis armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus? quid ab iuſtis armis, quid ab animis fortiſſimorum militum expectari, caſtra illis capienda eſſe, in quæ compulſus ab leui armatura hoſtis trepidet.pręcedere tamẽ iubet leuem armaturam: quæ,cum ſtaret agmen,colligendis per tumulos telis, vt miſſilia ſufficerent, haud ſegne idipſum tempus conſumpſerat.Iam caſtris appropinquabant.& Galli,ne parum

Gallogræci pugnant.

se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant. obruti deinde omni gene- F
Romani castra Gallogræcorum oppugnant. re telorum, cùm quo plures ac densiores erant, eò minus vani quicquam intercideret teli, intra vallum momento temporis compelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compulsam in castra vis ingens missilium telorum conijciebatur. & vulnerari multos, clamor permistus mulierum atque puerorum ploratibus significabat. In eos qui portas stationibus suis clauserant, legionum antesignani pila coniecerunt. hi verò non vulnerabantur, sed transuerberatis scutis pleriq; inter se conserti hærebant. nec diutius impetum Romanorum su-
Gallogræcorum castra diripiuntur. stinuerunt. Patentibus iam portis, priusquã irrumperent victores, fuga è castris Gallorum in omnes partes facta est. ruunt cæci per vias, per inuia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant: nihil præter hostem metuunt. itaq; pleriq; præcipites per vastam G altitudinem prolapsi, aut debilitati exanimantur. consul castris captis, direptione prædaq; abstinet. militem sequi pro se quenq; & instare, & perculsis pauorem addere iubet. Superuênit & alterum cum L. Manlio agmen, nec eos castra intrare sinit. protinus ad persequendos hostes mittit. & ipse paulò post, tradita captiuorum custodia tribunis militum sequitur, debellatum ratus, si in illo pauore quamplurimi cæsi forent aut capti. Egresso consule, C. Heluius cum tertio agmine aduenit. nec continere suos à direptione castrorum valuit: prædaq; eorum iniquissima sorte, qui pugnæ non interfuerant, facta est. Equites diu ignari & pugnæ, & victoriæ suorum steterunt. deinde & ipsi, quantum equi in colles subire poterant: sparsos fuga Gallos circa radices montis cõsectati cecidêre, aut cepere. Numerus interfectorum haud facilè H
Interfectorum numerus. iniri potuit, quia latè inter omnes anfractus montium fugaq; & cædes fuit: & magna pars rupibus inuijs in profundæ altitudinis conualles delapsa est, pars in syluis vepribusq; occisa. Claudius qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad quadraginta millia hominum cæsa author est. Valerius Antias, qui magis immodicus in numero augendo esse solet, non plus decem millia. Numerus captiuorum, haud dubiè millia XL. expleuit: quia omnis generis ętatisq; turbam secum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum euntium modo. Consul armis hostium in vno concrematis cumulo, cæteram prædam conferre omnes iussit, & aut vendidit quod eius in publicum redigendum erat: aut cum cura, vt quàm æquissima esset, per milites diuisit. Laudati quoq; pro concione omnes sunt, donatiq; pro merito quisque: ante omnes I
Attalus summo cæterorum assensu: nam singularis eius iuuenis cùm virtus & industria in omnibus laboribus periculisq;, tum modestia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. Ad eos profectus consul tertijs castris Ancyram, nobilem in illis locis vrbem, peruenit: vnde hostes paulò plus decem millia aberant. vbi cùm
Mulieris captiuæ facinus memorabile. statiua essent, facinus memorabile à captiua factum est. Orgiagontis reguli vxor forma eximia custodiebatur inter plures captiuos, cui custodiæ centurio præerat, & libidinis & auaritiæ militaris. is primò eius animum tentauit, quem cùm abhorrentem à voluntario videret stupro, corpori quod seruum fortuna erat, vim fecit. deinde ad leniendam indignitatem iniuriæ, spem reditus ad suos mulieri facit, & ne eam quidem vt amans, gratuitam, certo auri pondere pactus, ne quem conscium suorum K
haberet, ipsi permittit, vt quem vellet, vnum ex captiuis nuncium ad suos mitteret. locum prope flumen constituit: quò, duo, ne plus, necessarij captiuæ cum auro venirent nocte insequenti ad eam accipiendam. Fortè ipsius mulieris seruus inter captiuos eiusdem custodiæ erat. hunc nuncium primis tenebris extra custodiam centurio educit. Nocte insequenti & duo necessarij mulieris ad constitutum locum,
* Coron. 600. & centurio cum captiua venit. vbi cùm aurum ostenderent, quod summam * talenti Attici (tanti enim pepigerat) expleret: mulier lingua sua, stringerent ferrum, & centurionem pensantem aurum occiderent, imperauit. Iugulati præcisum caput ipsa inuolutum veste ferens ad virum Orgiagontem, qui ab Olympo domum refugerat, peruenit. quem priusquã complecteretur, caput centurionis ante pedes eius abiecit.

A iecit.mirantiq; cuiusnam id caput hominis,aut quod id facinus haudquaquam muliebre esset,& iniuriam corporis & vltionem violatæ per vim pudicitiæ confessa viro est,aliaq; (vt traditur) sanctitate & grauitate vitæ huius matronalis facinoris decus ad vltimum conseruauit. Ad Ancyram in statiua Tectosagûm oratores ad consulem ve-

Tectosagûm oratores ad Manlium consulem.

B

C

nerunt,petentes,ne ante ab Ancyra castra moueret, quàm collocutus cum suis regibus esset.nullas conditiones pacis ijs non bello fore potiores. Tempus in posterum diem constituitur: locusq; qui maximè medius inter castra Gallorum & Ancyram est visus. Quò cùm consul ad tempus cum præsidio quingentorum equitum venisset,nec vllo Gallorum ibi viso,regressus in castra esset:oratores ijdem redeunt, excusantes,religione obiecta venire reges non posse.principes gentis, per quos æquè res transigi posset,venturos. Cõsul, se quoq; Attalum missurum dixit. Ad hoc colloqui-
D um vtrinq; ventum est.trecentos equites Attalus præsidij causa cùm adduxisset,dictę sunt pacis conditiones. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non poterat, conuenit,vti consul regesq; eo loco postero die congrederentur. Frustratio Gallorum eò spectabat: primùm vt tererent tempus, donec res suas cum quibus periclitari nolebant, cum coniugibus ac liberis trans Halyn flumen traijcerent: deinde quod ipsi consuli parum cauto aduersus colloquij fraudem insidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. & successisset fraus, ni pro iure gentium, cuius violandi consiliũ initum erat, stetisset fortuna. Pabulatores lignatoresq; Romani in eam partem,in qua colloquiũ futurum erat,ducti sunt:tutius id futurum tribunis ratis,quia consulis præsidiũ & ipsum pro statione habituri erant, ho-
E sti oppositum.suam tamen alteram stationem propius castra sexcentorum equitum posuerunt.Consul affirmante Attalo venturos reges & transigi rem posse, profectus è castris cum eodem quo antea præsidio equitum quinq; millia ferè processisset, nec multum à constituto loco abesset:repentè concitatis equis cum impetu hostili videt Gallos venientes,constituit agmen. & expedire tela animosq; equitibus iussis,primò constanter initium pugnæ accepit,nec cessit. dein cùm prægrauaret multitudo, cedere sensim, nihil confusis turmarum ordinibus, cępit. postremò cùm iam plus in mora periculi quàm in ordinibus conseruandis præsidij esset, omnes passim in fugam effusi sunt.tum verò instare disipatis Galli,& cędere.magnaq; pars oppressa foret, ni statio pabulatorum sexcenti equites occurrissent. ij procul clamore pauido suorum exaudito, cùm tela equosq; expediissent: integri profligatam pugnam

Gallogræcorũ perfidia.

acceperunt. itaq; versa extẽplò fortuna est, versus in victores à victis terror. & primo F
impetu fusi Galli sunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & vndiq; obuius hostis
Gallis erat: vt ne fugam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis
Romani fessos sequebantur. pauci ergo effugerunt: captus est nemo. maior multò
pars per fidem violati colloquij pœnas morte luerunt: Romani ardentibus ira ani-
mis postero die omnibus copijs ad hostem perueniunt. Biduum natura montis per
seipsum exploranda, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die cùm auspicio
operam dedisset, deinde immolasset, in quatuor partes diuisas copias educit: duas vt
medio monte duceret, duas ab lateribus, vt aduersus cornua Gallorum erigeret. Ho-
stium quod roboris erat, Tectosagi & Trocmi mediam tenebant aciem, millia ho-
minum quinquaginta. equitatum, quia equorum nullus inter inæquales rupes vsus G
erat, ad pedes deductum x. millia hominum, ab dextro locauerunt cornu. Ariaratis
Cappadoces & Morzi auxiliares in læuo quatuor fermè millium numerum exple-
bant. Consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorum
omnis generis, vt æquè magna vis ad manum esset, curauit. Vbi appropinquarunt,
omnia eadem vtrinq; quæ fuerant in priore prælio, erant: præter animos & victori-
bus ab re secunda auctos, & hostibus fractos. quia & si non ipsi victi erant, suæ gentis
hominum cladem pro sua ducebant. itaq; à paribus initijs cœpta res, eundem exitum
habuit. Velut nubes leuium telorum coniecta obruit aciem Gallorum: nec aut pro-
currere quisquam ab ordinibus suis, ne nudaret vndiq; corpus ad ictus, audebat: &
stantes quo densiores erant, hoc plura velut destinatum petentibus, vulnera accipie- H
bant. Consul iam per se turbatus si legionum signa ostendisset, versuros extemplò in
fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus, & alia turba auxiliorum, aciem
promouit. Galli & memoria Toliostobogiorum cladis territi, & inhærentia corpori-
bus gerentes tela, fessiq; & stando & vulneribus, ne primum quidem impetum &
Galli in fugã ver-tuntur. clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad castra inclinauit: sed pauci intra muni-
menta se recepere. pars maior dextra læuaq; prælati, quà quenq; impetus tulit, fuge-
runt, victores vsq; ad castra secuti, cæciderunt terga. deinde in castris cupiditate præ-
dæ hæserunt, nec sequebatur quisquam. In cornibus Galli diutius steterunt, quia se-
rius ad eos peruentum est. cæterùm ne primum quidem coniectum telorum tule-
runt. Consul, qui ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat: eos qui in I
cornibus fuerant, protinus ad sequendos hostes misit. per aliquãtum spatium secuti,
non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt. re-
liqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum magna pars ea nocte in hostium ca-
stris mansit. cæteros in sua castra consul reduxit. postero die captiuos prædamq; re-
censuit: quæ tanta fuit, quantam auidissima rapiendi gens, cùm cis montem Taurum
Gallograci orato-res de pace ad Cos. mittũt. omnia armis per multos tenuisset annos, coaceruare potuit. Galli ex dissipata passim
fuga in vnum locum congregati, magna pars saucij aut inermes, nudati omnibus re-
bus, oratores de pace ad Cos. miserunt. Eos Manlius Ephesum venire iussit, ipse (iam
enim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere pro-
perans, victorem exercitum in hyberna maritimæ oræ reduxit. Dum hæc in Asia ge- K
runtur, in cæteris prouincijs tranquillæ res fuerunt. Censores Romæ, T. Quintius
Flamininus, & M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt. princeps in senatu ter-
tiùm lectus P. Scipio Africanus. quatuor soli præteriti sunt, nemo curuli vsus honore.
& in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. substructionẽ super Æqui-
melium in Capitolio, & viam silice sternendam à porta Capena ad Martis locaue-
runt. Campani, vbi censerentur, senatum consuluerunt. decretum: vti Romæ cense-
rentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campum Martium, pla-
Cephalenię ciui-tates dedunt se-se Romanis. naq; vrbis inundauit. Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter
Cos. M. Fuluius perdomitis Ætolis, cùm traiecisset in Cephaleniam, circa ciuitates
insulæ misit percunctatum, vtrum se dedere Romanis, an belli fortunam experiri
mallent?

A mallent?metus ad omnes valuit, ne deditionem recuſarent. obſides inde imperatos pro viribus inopis populi, vicenos Neſiotæ, Cranonij, Palenſes, & Samæi dederunt. Inſperata pax Cephaleniæ affulſerat: cùm repentè vna ciuitas, incertum quam ob cauſam Samæi deſciuerunt. Quia opportuno loco vrbs poſita eſſet, timuiſſe ſe aiebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. cæterùm ipſi ne ſibi eum finxerint metum, & timore vano quietē exuerint: an iactata ſermonibus res apud Romanos perlata ad eos ſit, nihil comperti eſt, niſi quòd datis iam obſidibus, repentè portas clauſerunt: & ne ſuorum quidem precibus (miſerat enim ſub muros conſul ad tentandam miſericordiam parentum populariumq;) deſiſtere ab incepto voluerunt. Oppugnari deinde, poſteaquam nihil pacati reſpondebatur, cœpta vrbs eſt. apparatum om- *Samæi oppugnantur à M. Fuluio Coſ.*
B nem tormentorum machinarumq; tranſuectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera quæ facienda erant, impigrè milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros. Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera aut hoſtis arceri poſſet, prætermiſſum eſt. duabus tamen maximè reſiſtebant rebus: vna, interiorem ſemper iuxta validum pro diruto nouum obſtruentes murum: altera, eruptionibus ſubitis, nunc in opera hoſtium, nunc in ſtationes: & plerunque ijs prælijs ſuperiores erant. Vna ad coercendos inuenta haud magna memoratu res eſt. centum funditores ab Ægio & Patris & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, ſaxis globoſis, quibus fermè arenæ immiſtis ſtrata littora ſunt, funda mare apertum inceſſentes, exercebantur. itaq; longius certiusq; & validiore ictu quàm balearis funditor,
C eo telo vſi ſunt. & eſt non ſimplicis habenę, vt balearica aliarumq; gētium funda: ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, ſed librata cùm ſederit, velut neruo miſſa excutiatur. coronas modici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traijcere, non capita ſolum hoſtium vulnerabant: ſed quem locum deſtinaſſent oris. Eæ fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebrò, neue tam audacter erumperent: adeò vt precarentur ex muris Achæos, vt parumper abſcederent: & ſe cum Romanis ſtationibus pugnantes quietè ſpectarent. Quatuor menſes obſidionem Samæi ſuſtinuerunt. cùm ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur: & qui ſupererant, feſſi & corporibus & animis eſſent: Romani nocte per arcem quam Cyatidem vocant (nam vrbs in mare deuexa, in occidentem vergit) mu-
D ro ſuperato in forum peruenerunt. Samæi poſteaquam captam vrbis partem ab hoſtibus ſenſerunt, cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt arcem. inde poſtero die dediti, direpta vrbe, ſub corona omnes venierunt. Conſul compoſitis rebus Cephaleniæ, præſidio Samæ impoſito, in Peloponneſum, iam diu accerſentibus Ægienſibus maximè ac Lacedæmonijs traiecit. Ægium à principio Achaici concilij ſemper conuentus gentis indicti ſunt, ſeu dignitati vrbis id, ſeu loci opportunitati datum eſt. hunc morem Philopœmenes eo primùm anno labefactare conatus, legem parabat ferre, vt in omnibus ciuitatibus quæ Achaici concilij eſſent, inuicem conuentus agerentur. & ſub aduentum conſulis Damiurgis ciuitatum, qui ſummus eſt magiſtratus, Ægium euocantibus, Philopœmenes (prætor tum erat) Argos conuen-
E tum edixit. quò cùm appareret omnes ferè conuenturos: conſul quoque quanquam Ægienſium fauebat cauſæ, Argos venit, vbi cùm diſceptatio fuiſſet, & rem inclinatam cerneret, incœpto deſtitit. Lacedæmonij deinde eum in ſua certamina auertęrunt. Solicitam eam ciuitatem exules maximè habebāt. quorum magna pars in ma- *Lacedæmonij ob exules maximè ſolliciti.*
ritimis Laconicæ oræ caſtellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. id ęgrè patientes Lacedæmonij, vt aliquem liberum ad mare haberent aditum: ſi quando Romam, alióue quò mitterēt legatos: ſimulq; vt emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad neceſſarios vſus eſſet: nocte adorti vicum maritimum, nomine * Lan, improuiſo occupauêre. Vicani, quiq; ibi exules habitabant, primò inopinata re territi ſunt: deinde ſub lucem congregati, leui certamine expulerunt Lacedæmonios. terror tamen omnem maritimam oram peruaſit: legatosq; communiter & caſtella omnia

Romani Samæorū vrbem capiunt.

Aegium.

* Lamin, habet codex Ald.

vicinq;

vicíq;,& exules quibus ibi domicilia erant,ad Achæos miſerunt.Philopœmenes prę- F
tor, iam inde ab initio exulum cauſæ amicus, & author ſemper Achæis minuendi opes & authoritatem Lacedæmoniorum,concilium quærentibus dedit.decretumq; eo referente factum eſt:cùm in fidem Achæorum tutelamq; T. Quintius & Romani Laconicæ oræ caſtella & vicos tradidiſſent,& cùm abſtinere his ex vetere Lacedęmo-
* Lamis, habet codex Ald. nij deberent,* Las vicus oppugnatus eſſet,cædesq; ibi facta: qui eius rei authores affinesq; eſſent,niſi dederentur Achæis,violatum videri fœdus. Ad expoſcendos eos legati extemplò Lacedæmonem miſſi ſunt.Id imperium adeò ſuperbum & indignum Lacedęmonijs viſum eſt,vt ſi antiqua ciuitatis fortuna eſſet,haud dubiè arma extemplò capturi fuerint.maximè autem conſternauit eos metus, ſi ſemel primis imperijs obediendo iugũ accepiſſent, ne id quod iamdiu moliretur, Philopœmenes exulibus G
Lacedæmonem traderet. Furẽtes igitur ira, triginta hominibus ex factione,cum qua conſiliorum aliqua ſocietas Philopœmeni atq; exulibus erat,interfectis,decreuerunt renunciandam ſocietatem Achæis:legatosq; extemplò Cephaleniam mittendos,qui conſuli M.Fuluio,quiq; Romanis Lacedæmonẽ dederent:orarentq; eum, vt veniret in Peloponneſum ad vrbem Lacedæmonem in fidem ditionemq; populi Romani
Achæi Lacedæmonijs bellũ indicũt. accipiendam.Id vbi legati ad Achæos retulerunt, omnium ciuitatum quæ eius concilij erant,conſenſu,bellum Lacedæmonijs indictum eſt.ne extemplò gereretur, hyems impedijt.incurſionibus tamen paruis, latrocinij magis quàm belli modo, non terra tantùm,ſed etiam nauibus à mari fines eorum vaſtati. Hic tumultus conſulem in Peloponneſum adduxit:iuſſuq; eius Elin concilio indicto, Lacedæmonij ad diſce- H
ptandum acciti.Magna ibi non diſceptatio modò,ſed etiam altercatio fuit. cui conſul cum alia ſatis ambitioſè,partem vtranq; fouendo,incerta reſpondiſſet:vna denun tiatione,vt bello abſtinerent,donec Romam legatos ad ſenatũ miſiſſent, finem impoſuit.Vtrinq; legatio miſſa Romam eſt.exules quoq; Lacedæmoniorum ſuam cau-
Achæi & Lacedæmonij legatos Romam mittunt. ſam legationẽq; Achæis iniunxerũt. Diophanes & Lycortas,Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt.qui diſſidentes in Repub.tum quoq; minimè inter ſe conuenientes orationes habuerunt. Diophanes ſenatui diſceptationem omnium rerum permittebat.eos optimè controuerſias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros eſſe.Lycortas ex præceptis Philopœmenis poſtulabat,vt Achæis ex fœdere ac legibus ſuis quæ decreſſent, agere liceret: libertatemq; ſibi illibatam, cuius I
ipſi authores eſſent,præſtarent.Magnæ authoritatis apud Romanos tum gens Achęorum erat:nouari tamen nihil de Lacedæmonijs placebat. cæterùm reſponſum ita perplexum fuit, vt & Achęi ſibi de Lacedęmone permiſſum acciperent: & Lacedęmonij non omnia conceſſa ijs interpretarentur. Hac poteſtate immodicè Achæi ac ſuperbè vſi ſunt.Philopœmeni continuatur magiſtratus, qui veris initio exercitu indicto caſtra in finibus Lacedæmoniorum poſuit. legatos deinde miſit ad depoſcendos authores defectionis,& ciuitatem in pace futuram:ſi id feciſſent, pollicens: & illos nihil indicta cauſa paſſuros.Silentium prę metu cęterorum fuit.quos nominatim depopoſcerat,ipſi ſe ituros profeſſi ſunt:fide accepta ab legatis, vim abfuturam, do-
nec cauſam dixiſſent.Ierunt alij etiam illuſtres viri, & aduocati priuatis: & quia per- K
tinere cauſam eorum ad Rempublicam cenſebant. Nunquam aliàs exules Lacedęmoniorum Achęi ſecum adduxerant in fines: quia nihil ęquè alienaturum animos ciuitatis videbatur. tunc exercitus totius propè anteſignani exules erant. Ij venientibus Lacedęmonijs ad portam caſtrorum agmine facto occurrerunt. & primo laceſſere iurgijs:deinde altercatione orta,cùm accenderentur irę, ferociſſimi exulum impetum in Lacedęmonios fecerunt. Cùm illi deos & fidem legatorum teſtarentur: & legati & prętor ſummoueret turbas, & protegeret Lacedęmonios: vinculaq; iam quoſdam inijcientes arceret,creſcebat tumultus concitata turba.Et Achęi ad ſpectaculum primò concurrerunt.deinde vociferantibus exulibus quę paſſi forent,& orantibus opem, affirmantibusq; ſimul nunquam talẽ occaſionem habituros,ſi eam prętermiſiſſent:

A termisissent:fœdus,quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis sacratum fuisset,irritum per illos esse:priusquam alio deintegro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse: accensa his vocibus multitudo ad vocem vnius, qui vt ferirent, inclamauit,saxa cõiecit: atq; ita XVII. quibus vincula per tumultum iniecta erant,interfecti sunt.LXIII.postero die comprehensi,à quibus prætor vim arcuerat, non quia saluos vellet,sed quia perire causa indicta nolebat,obiecta multitudini iratæ, cùm auersis auribus pauca locuti essent,damnati omnes,& traditi sunt ad supplicium. Hoc metu iniecto Lacedæmonijs,imperatum primum,vt muros diruerẽt:deinde vt omnes externi auxiliares,qui mercede apud tyrannos militassent,terra Laconica excederent.tum vti quæ seruitia tyranni liberassent (ea magna multitudo erat) ante diem
B certam abirent.qui ibi mansissent,eos prehendendi,vendendi,abducendi Achęis ius esset.Licurgi leges,moresq; abrogarent:Achæorum assuescerent legibus,institutisq;. ita vnius eos corporis fore,& de omnibus rebus facilius consensuros. Nihil obedientius fecerunt,quàm vt muros diruerent : nec ægrius passi sunt, quàm exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis ijs factum est. & mentione illata,externos auxiliares dimissos, & Lacedæmonijs asscriptos (ita enim vocabant,qui à tyrannis liberati erant) vrbe excessisse, in agros dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus:ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & vendere iure prædæ placuit. multi comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permissu Achęorum refecta est:quam Lacedæmonij diruerant.
C Et ager Belbinatis,quem iniuria tyranni Lacedæmoniorum possederant, restitutus eidem ciuitati ex decreto vetere Achæorum:quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante.Per hæc velut eneruata ciuitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit.nulla tamen res tanto erat damno,quàm disciplina Licurgi, cui per octingentos annos assueuerant,sublata.A consilio vbi apud consulem inter Achæos, Lacedæmoniosq; disceptatum est,M.Fuluius, quia iam in exitu annus erat, comitiorum causa profectus Romam,creauit consules M.Valerium Messalam, & C. Liuium Salinatorem:cùm M. Æmylium Lepidum inimicum eo quoq; anno petẽtem deiecisset. Prætores inde creati Q.Martius Philippus,M.Claudius Marcellus, C.Stertinius,C.Catinius,P.Claudius Pulcher,L.Manlius Acidinus.Comitijs perfectis,consulem M.Ful-
D uium in prouinciam ad exercitum redire placuit,eiq; & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis signum dei ipsius ex decem virorum responso, & seiuges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio positi. consulem dedisse, inscriptum est. & XII. clypæa ærata ab ædilibus curulibus P. Claudio & S. Sulpitio Galba, sunt posita ex pecunia , qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt. & ædilis plebis Q. Fuluius Flaccus duo signa aurata, vno reo damnato (nam separatim accusauerant) posuit. collega eius A. Cæcilius neminem condemnauit. Ludi Romani ter, plebeij quinquies toti instaurati. M. Valerius Messala inde , & C. Liuius Salinator consulatum idibus Martijs cùm iissent, de Republica , deq; prouincijs, & exercitibus senatum consuluerunt. De
E Ætolia & Asia nihil mutatum est. Consulibus , alteri Pisæ cum Liguribus , alteri Gallia prouincia decreta est. comparare inter se, aut sortiri iussi: & nouus exercitus, binas legiones scribere: & vt socijs Latini nominis quinadena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Messalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio vrbana , P. Claudio peregrina iurisdictio euenit. Q. Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Catinius vlteriorem est sortitus. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones,quæ sub C.Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Brutios traduci: & qui in Sicilia esset, dimitti exercitum:& classem,quæ ibi esset, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hispanijs legiones singulæ, quæ tum in ijs prouincijs erant,decretæ:& vt terna millia peditum,ducenos equites ambo prætores in supplementum

Quæ imperata sunt Lacedæmonijs ab Achæis.

Licurgi disciplina Lacedæmonijs sublata.

Prouinciarum sortitio.

mentum ſocijs imperarent, ſecumq; tranſportarent. priuſquam in prouincias noui magiſtratus proficiſcerentur, ſupplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis, quòd luce inter horam tertiam fermè & quartam tenebræ obortæ fuerant. & nouendiale ſacrificium indictum eſt, quod in Auentino lapidibus pluuiſſet. Campani, cùm eos ex ſenatuſconſulto quòd priore anno factum erat, cenſores Romæ cenſeri coegiſſent (nam antea incertum fuerat, vbi cenſerentur) petierunt, vt ſibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & ſi qui prius duxiſſent, vt habere eas: & ante eam diem nati, vti iuſti ſibi liberi hæredeſq; eſſent. vtraque res impetrata. De Formianis Fundaniſq; municipibus, & Arpinatibus, C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgauit: vti ijs ſuffragij latio (nam antè ſine ſuffragio habuerant ciuitatem) eſſet. Huic rogationi quatuor tribunus plebis, quia non ex authoritate ſenatus ferretur, cùm intercederent: edocti, populi eſſe, non ſenatus ius, ſuffragium quibus velit impartiri, deſtiterunt incœpto. Rogatio perlata eſt, vt in Æmylia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atq; in his tribubus tum primùm ex Valerij plebiſcito cenſi ſunt. M. Claudius Marcellus cenſor, ſorte ſuperato T. Quintio, luſtrum condidit. cenſa ciuium capita CCLVIII. millia, CCCVIII. Luſtro perfecto cõſules in prouincias profecti ſunt. Hyeme ea qua hæc Romæ geſta ſunt, ad Cn. Manlium conſulem primùm, deinde proconſulem hybernantem in Aſia, legationes vndiq; ex omnibus ciuitatibus gentibuſq;, quæ cis Taurum montem incolunt, conueniebant: & vt clarior nobiliorq; victoria Romanis de rege Antiocho fuit quàm de Gallis, ita lætior ſocijs erat de Gallis quàm de Antiocho. Tolerabilior regia ſeruitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum, incertusq; indies terror, quo velut tempeſtas eos populantes inferret. itaq; vt quibus libertas Antiocho pulſo, pax, Gallis domitis, data eſſet: non gratulatum modò venerant, ſed coronas etiam aureas pro ſuis quæq; facultatibus, attulerant. & ab Antiocho legati, & ab ipſis Gallis, vt pacis leges dicerentur: & ab Ariarate rege Cappadocum venerũt ad veniam petendam, luendamq; pecunia noxam, quòd auxilijs Antiochum iuuiſſet. Ei * CC. talenta argenti ſunt imperata. Gallis reſponſum, cùm Eumenes rex veniſſet, tum daturum ijs leges. ciuitatum legationes cum benignis reſponſis lætiores etiam quàm venerant, dimiſſę. Antiochi legati pecuniam in Pamphyliam, frumentumq; ex pacto cum L. Scipione fœdere iuſsi aduehere. eò ſe cum exercitu venturum. Principio deinde veris luſtrato exercitu profectus, die octauo Apameam venit, ibi triduum ſtatiuis habitis, tertijs rurſus ab Apamea caſtris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumq; regios conuehere iuſſerat, peruenit. * M. & D. talenta argenti accepta Apameam deportãtur. frumentum exercitui diuiditur. Inde ad Pergam ducit: quæ vna in ijs locis regio tenebatur præſidio. appropinquanti prefectus præſidij obuius fuit, XXX. dierum tempus petens, vt regem Antiochum de vrbe tradenda conſuleret. dato tempore, ad eam diem præſidio deceſſum eſt. à Perga L. Manlio fratre cum IIII. millibus militum Oroanda ad reliquum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigendum miſſo, ipſe quia Eumenem regem & decem legatos ab Roma Epheſum veniſſe audierat, iuſsis ſequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit. Ibi ex decem legatorum ſententia fœdus in hæc verba ferè cum Antiocho cõſcriptum eſt: Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus eſto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano, ſocijſue bellum geſturus erit, rex per fines regni ſui, eorúmue qui ſub ditione eius erunt, tranſire ſinito. neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani ſocijq; Antiocho, & ijs qui ſub imperio eius erunt, pręſtent. Belli gerendi ius Antiocho ne eſto cum ijs qui inſulas colunt, néue in Europam tranſeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, caſtellis cis Taurum montem vſq; ad Tanaim amnem, & à valle Tauri vſq; ad iuga quà in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex ijs oppidis, agris, caſtelliſq;, quibus excedat. ſi qua extulit, quæ quoq; oportebit, rectè reſtituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earũ vrbium ciues quę regno abſcedunt,

Prodigia.

Populi non ſenatus erat ſuffragij lationem impertiri.

Ad Manlium conſulẽ legationes ex omni Aſia miſſæ.

* Val. 120000. coron.

* Val. 900000. coron.

Pacis cum Romanis & Antiocho leges.

A dunt,cum rege Antiocho, intraq; fines eius regni sunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosq; sunt,ijs ius abeundi manendiq; esto.Seruos,seu fugitiuos,seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit,reddito Romanis,socijsq;.Elephãtos tradito omnes,neq; alios parato. Tradito & naues longas armamentaq; earum: néue plures quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm xxx.remis agatur, habeto : néue * monerem ex belli causa, quod ipse illaturus erit. néue nauigato citra Calycadnum, néue Sarpedonem, promontoria:extra quam si qua nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit.Milites mercede conducendi ex ijs gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt,Antiocho regi ius ne esto:ne voluntarios quidem recipiendi.Rhodiorum

B sociorúmue quę ædes ędificiaq; intra fines regni Antiochi sunt,quo iure ante bellum fuerunt,eo Rhodiorum sociorúmue sunto.Si quæ pecuniæ debentur,earum exactio esto.Si quid ablatum est,id conquirendi,cognoscendi, repetendiq; ius item esto. Si quas vrbes quas tradi oportet,ij tenent,quibus Antiochus dedit,ex ijs prędidia deducito:vtiq; rectè tradantur,curato.Argenti probi XII. millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis.talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat.& tritici DXL.millia modiûm.Eumeni regi talenta CCCL. intra quinquennium dato:& pro frumento quod ęstimatione fiat:talenta CXXVII.Obsides Romanis XX.dato:& pro triennio mutato, ne minores octonûmdenûm annorum, neu maiores quinûmquadragenûm. Si qui sociorum populi Romani vltro bellum infe-

C rent Antiocho,vim vi arcendi ius esto:dum ne quam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat.controuersias inter se iure ac iudicio disceptent: aut si vtriusq; placebit,bello.De Annibale Pœno,& Ætolo Thoante,& Nnasimacho Acarnane, & Chalcidensibus,Eubulo & Philone dedendis,in hoc quoq; fœdere adscriptum est : & si quid postea addi mutarive placuisset,vt id saluo fœdere fieret. Cõsul iurauit in hoc fœdus:ab rege qui exigerent iusiurandum,profecti Q.Minutius Thermus,& L.Manlius:qui tum fortè ab Oroandis redijt.& Q.Fabio Labeoni,qui classi præerat,scripsit, vt Patara extemplò proficisceretur:quæq; ibi naues regiæ essent, concideret, cremaretq;. Profectus ab Epheso quinquaginta tectas naues aut concidit, aut incendit. Telmessum eadem expeditione, territi subito aduentu classis oppidanis recepit. Ex

D Lycia protinus, iussis ab Epheso sequi, qui ibi relicti erant, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies,dum Pyræeum ab Epheso naues venirent, totam inde classem in Italiam reduxit. Cn.Manlius, cùm inter cætera quæ accipiendo ab Antiocho erant,elephantos quoq; accepisset,donoq; Eumeni omnes dedisset:deinde causas ciuitatum,multis inter nouas res turbatis,cognouit.Et Ariarates rex,parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui desponderat per eos dies filiam,remissa,in amicitiam est acceptus.Ciuitatum autem cognitis causis,decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ stipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano senserant,ijs immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerant aut stipendariæ Attali regis, eas omnes vectigal pendere Eumeni iusse-

E runt.nominatim præterea Colophonijs qui in Notio habitant, & Cymeis & Millesijs immunitatem concesserunt. Clazomenijs super immunitatem & Drymusam insulam dono dederunt, & Mylleſijs, quem Sacrum appellant agrum restituerunt. & Ilienſibus Rhœteum & Gergithum addiderunt. non tam ob recentia vlla merita, quàm originum memoria.eadem & Dardanum liberandi causa fuit. Chios quoque & Smyrnęos & Erythræos pro singulari fide quam eo bello præstiterunt,& agro donarunt, & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocæensibus & ager quem ante bellum habuerant, redditus: & vt legibus antiquis vterentur, permissum. Rhodijs affirmata, quæ data priore decreto erant. Lycia & Caria datæ vsque ad Mæandrum amnem, præter Telmessum.Regi Eumeni Chersonnesum in Europa,& Lysimachiam, castella, vicos, agros eius, quibus finibus tenuerat Antiochus, adiecerunt: in

Ald. minorẽ.

Antiochi naues cõcisæ,aut incensæ.

Ariarates Cappadocum rex in amicitiam populi Romani recipitur.

Quid cuiq; ciuitati in Asia datum, aut ademptum.

Asia Phrygiam vtranque: alteram ad Helleſpontum, maiorèm alteram vocant: & E
Myſiam, quam Pruſias rex ademerat ei reſtituerunt: & Lycaoniam, & Myliada, & Lydiam, & nominatim vrbes, Tralleis, atq; Epheſum & Telmeſſum. De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cùm eſſet, quia pars eius citra, pars vltra Taurum eſt: integra res ad ſenatum reijcitur. His fœderibus decretisq; datis, Manlius cum decem legatis, omniq; exercitu ad Helleſpontum profectus, euocatis eò regulis Gallorum, leges quibus pacem cum Eumene ſeruarent, dixit, denuntiauitq;, vt morem vagandi cum armis finirent, agrorumq; ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adducta, copias omnes in Europam traiecit. inde per Cherſonneſum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lyſi- G
machiæ ſtatiua habuit: vt quam maximè recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur. Quo profectus eſt ab Lyſimachia die ad amnem Melana, quem vocant: inde poſtero die Cypſela peruenit. à Cypſelis via decem milliũ ferè ſylueſtris, anguſta, confragoſa excipiebat. propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuiſus exercitus. & præcedere vna iuſſa, altera magno interuallo cogere agmen, media impedimenta interpoſuit: plauſtra cum pecunia publica erant, pretioſaq; alia præda. Itaque cum per ſaltum iret, Thracum decem haud amplius millia ex quatuor populis, Aſtij & Cæni & Maduateni & Cœletæ ad ipſas anguſtias viam circumſederunt. Opinio erat, non ſine Philippi regis Macedonum fraude id factum, eum ſciſſe, non alia, quàm per Thraciam redituros Romanos, & H
quantam pecuniam ſecum portarẽt. In primo agmine imperator erat, ſolicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil ſe mouerunt, donec armati tranſirent. poſteaquam primos ſuperaſſe anguſtias viderunt, poſtremos nondum appropinquantes, impedimenta & ſarcinas inuadunt. cæſisq; cuſtodibus, partim ea quæ in plauſtris erant, diripere, partim ſub oneribus iumenta abſtrahere. Vnde poſteaquam clamor primùm ad eos qui iam ingreſſi ſaltum ſequebãtur, deinde etiam ad primum agmen eſt perlatus, vtrinque in medium concurritur, & inordinatum ſimul pluribus locis prælium conſeritur. Thracas præda ipſa impeditos oneribus, & pleroſque, vt ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad cædem præbet: Romanos iniquitas lo-
corum barbaris per calles notos occurſantibus, & latentibus interdum per cauas val- I
les, prodebat. ipſa etiam onera plauſtraq;, vt fors tulit, his aut illis incommodè obiecta pugnantibus impedimento ſunt: alibi prædo, alibi prædæ vindex cadit. prout locus iniquus æquúſue his aut illis, prout animus pugnantium eſt, prout numerus (alij enim pluribus quàm ipſi erant, alij paucioribus occurrerant) varia pugnæ fortuna eſt: multi vtrinque cadunt. Iam nox appetebat, cum prælio excedunt Thraces, non fuga vulnerum, aut mortis: ſed quia ſatis prædæ habebant. Romanorum primum agmen extra ſaltum circa templum Bendidium caſtra loco aperto poſuit. pars altera ad cuſtodiam impedimentorum medio in ſaltu duplici circundata vallo manſit. poſtero die prius explorato ſaltu, quàm mouerent, primis ſe coniungunt. In eo prælio, cùm & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, cùm paſſim toto pro- K
pe ſaltu pugnaretur, cecidiſſent: plurimum Q. Minutij Thermi morte damni eſt acceptum, fortis ac ſtrenui viri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum eſt. inde Æniorum fines præter Apollinis Zerinthyum quem vocant incolæ, templum ſuperant. Aliæ anguſtiæ circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen eſt) nec minus confragoſæ, quàm priores: ſed quia nihil ſylueſtre circa eſt, ne latebras quidem ad inſidiandum præbent. Huc ad eandem ſpem prædæ Thrauſi, gens & ipſa Thracum, conuenere: ſed quia nudę valles, procul vt conſpicerentur anguſtias obſidentes, efficiebant: minus terroris tumultusq; fuit apud Romanos. quippe etſi iniquo loco, prælio tamen iuſto, acie aperta, collatis ſignis dimicandum erat. conferti ſubeuntes cum clamore impetu facto primum expulere loco hoſtes, deinde auertêre. fuga inde cædesq;

Gallogracis pacis leges à conſule dicuntur.

Thracum decem millia Manlij exercitum in anguſtijs ad Cypſela adoriuntur.

Thrauſi anguſtias circa Tempyra obſidentes fugantur a Romanis.

A desq; ſuis ipſos impedientibus anguſtijs fieri cœpta eſt. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) poſuerunt caſtra. poſtero die patẽti itinere Priaticus campus eos excepit, triduũq; ibi frumentũ accipientes manſerũt, partim ex agris Maronitarum, cõferentibus ipſis, partim ex nauibus ſuis, quæ cum omnis generis commeatu ſequebantur. Ab ſtatiuis diei via Apolloniã fuit hinc per Abderitarum agrum Neapolim peruentum eſt. Hoc omne per Grẽcorum colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per medios Thracas dies noctesq;, & ſi non infeſtum, ſuſpectum tamen, donec in Macedoniam peruenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus, cùm à Scipione eadem via duceretur, habuerat, nullam ob aliam cauſam, quàm quòd prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoq; Claudius author eſt, ad quinde- *Per medios Thracas Manlius in Macedoniã peruenit.*
B cim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurriſſe. quadringentos equites fuiſſe Numidas, paucos elephantos. Mutinis filium per medios hoſtes cum centũ quinquaginta delectis equitibus perrupiſſe. eundem mox cùm iam Mutines in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus diſpoſitis, manum cum hoſte conſeruiſſet, terrorem ab tergo præbuiſſe: atq; inde turbatos equeſtri velut procella hoſtes ad peditum agmen non acceſſiſſe. Cn. Manlius per Macedoniam in Theſſaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cùm peruenisſet, nondum adeò hyberno contempto mari, vt traijcere auderet, Apollonię hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius Cos. ex Liguribus ad magiſtratus ſubrogados Romam venit, nulla memorabili in prouincia re geſta, vt ea probabilis moræ cauſa eſſet, quòd
C ſolito ſerius ad comitia veniſſet. Comitia coss. rogandis fuerunt ad XII. Calend. Martias, creati M. Æmilius Lepidus, C. Flaminius. Poſtero die Prr. facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Maſſaliota, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius Craſſipes. Comitijs perfectis, quas prouincias prætoribus eſſe placeret, retulit ad ſenatum Cos. decreuerũt duas Romæ iuris dicendi cauſa, duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extemplò, priuſquam inirent magiſtratum, ſortiri iuſſi. Ser. Sulpitius vrbanã, Q. Terentius peregrinam eſt ſortitus. L. Terentius Siciliam, Q. Fuluius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minutius Myrtilus, & L. Manlius, quòd legatos Carthaginienſes pulſaſſe dicebantur, iuſſu M. Claudij Pr. vrbis per fœciales
D traditi ſunt legatis, & Carthaginem auecti. In Liguribus magni belli, & gliſcentis indies magis fama erat. itaq; Coss. nouis, quo die de prouincijs & de Republica retulerunt, ſenatus vtriq; Ligures prouinciam decreuit. Huic s. c. Lepidus Cos. intercedebat, indignum eſſe prædicans, Coss. ambos in valles Ligurum includi. M. Fuluium & *Ligures ambobus Coſſ. prouincia decernitur.*
Cn. Manlium biennium iam, alterum in Europa, alterum in Aſia, velut pro Philippo atq; Antiocho ſubſtitutos regnare. ſi exercitus in his terris eſſe placeat, coss. ijs potius quàm priuatos præeſſe oportere. Vagari eos cũ belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non ſit, pacẽ pretio venditantes. ſi eas prouincias exercitibus obtinere opus eſſet: ſicut M. Acilio, L. Scipioni cos. M. Fuluius & Cn. Manlius ſucceſſiſſent conſules: ita Fuluio Manlioq; C. Liuium & M. Valerium coss. debuiſſe ſuccedere.
E nunc certè perfectò Ætolico bello, recepta ab Antiocho Aſia, deuictis Gallis, aut coss. ad exercitus conſulares mitti, aut reportari legiones inde, reddiq; tandem Reipub. debere. Senatus his auditis in ſententia perſeuerauit, vt coss. ambobus Ligures prouincia eſſet: Manlium Fuluiumq; decedere de prouincijs, & exercitus inde deducere, ac redire Romã placuit. Inimicitiæ inter M. Fulùiũ & M. Æmylium coss. erant, & ſupra cætera Æmylius ſerius biennio ſe cos. factum M. Fuluij opera aiebat. itaq; ad inuidiam ei facienda legatos Ambracienſes in ſenatum ſubornatos criminibus intro duxit. Qui ſibi, cùm in pace eſſent, imperataq; à prioribus coss. feciſſent, & eadem *Ambracienſes legati de M. Fuluio in ſenatu querũtur.*
præſtare obedienter M. Fuluio parati eſſent, bellum illatũ queſti. agros primùm depopulatos, terrorẽ direptionis & cædis vrbi iniectum, vt eo metu claudere cogerentur portas. obſeſſos deinde, & oppugnatos ſe, & omnia exempla belli edita in ſe, cẽdi-

bus,incendijs,ruinis,direptione vrbis. coniuges, liberos in ſeruitium abſtractos:bo- F
na adempta: &, quod ſe ante omnia moueat, templa tota vrbe ſpoliata ornamentis.
ſimulachra deûm, deos demum ipſos conuulſos ex ſedibus ſuis ablatos eſſe.parietes
poſtesq; nudatos, quos adorent, ad quos precentur & ſupplicent, Ambracienſibus
non ſupereſſe. Hæc querentes interrogando criminosè ex compoſito cos.ad plura,
velut nõ ſua ſpontè dicenda,eliciebat.Motis patribus,alter cos.C.Flaminius M.Ful-
C. Flaminius Cos. Fuluij cauſam defendit. uij cauſam excepit: qui veterem & obſoletã viam ingreſſos Ambracienſes dixit. Sic
M.Marcellum à Syracuſanis,ſic Q.Fuluium à Campanis accuſatos.quin eadem ope-
ra T.Quintium à Philippo rege,M.Acilium,& L.Scipionẽ ab Antiocho, Cn.Manli-
um à Gallis,ipſum Fuluium ab Ætolis & Cephaleniæ populis accuſari paterentur?
Ambraciam oppugnatam & captam,& ſigna inde ornamentaq; ablata, & cætera fa- G
cta,quæ captis vrbibus ſoleant,negaturũ aut me pro M.Fuluio, aut ipſum M.Fului-
um cenſetis P.C?qui ob has res geſtas triumphum à vobis poſtulaturus ſit? Ambraci-
am captam,ſignaq;,quæ ablata criminantur,& cætera ſpolia eius vrbis ante currum
laturus,& fixurus in poſtibus ſuis?Nihil eſt,quòd ſe ab Ætolis ſeparent. eadem Am-
bracienſiũ & Ætolorũ cauſa eſt.Itaq; collega meus vel in alia cauſa inimicitias exer-
ceat:vel ſi in hac vtiq; mauult, retineat Ambracienſes ſuos in aduentũ M.Fuluij. ego
nec de Ambraciẽſibus,nec de Ætolis decerni quicquã abſente M.Fuluio patiar.Cùm
Æmylius callidam malitiam inimici,velut omnibus notam inſimularet, & tempus
eum morando extracturum diceret, ne conſule inimico Romam veniret, certamine
conſulum biduum abſumptum eſt.nec præſente Flaminio decerni quicquam vide- H
batur poſſe.captata occaſio eſt,cùm æger fortè Flaminius abeſſet.& referente Æmy-
Senatus conſ. pro Ambraciẽſibus factum aduerſus Fuluium. lio s.c.factum eſt.vt Ambracienſibus omnes ſuæ res redderentur: in libertate eſſent,
ac legibus ſuis vterentur.portoria, quæ vellent, terra mariq; caperent, dum eorum
immunes Romani ac ſocij Latini nominis eſſent.ſigna aliaq; ornamenta,quæ quere-
rerentur ex ædibus ſacris ſublata eſſe:de ijs,cùm M.Fuluius Romam reuertiſſet, pla-
cere ad collegium pontificum referri,& quod ij cenſuiſſent,fieri. Neq; his contentus
cos.fuit,ſed poſtea per infrequentiam adiecit s.c.Ambraciam non videri vi captam
eſſe.Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro valetudine populi fuit per tri-
Peſtilentia grauis. duum:quia grauis peſtilentia vrbem atq; agros vaſtabat. Latinæ inde fuerunt. Qui-
bus religionibus liberati coss.& delectu profecto (nouis enim vterq; maluit vti mi- I
litibus) in prouinciam profecti ſunt: vetereſq; omnes dimiſerunt. Poſt conſulum
profectionem Cn.Manlius proconſul Romam venit.cui cùm ab Ser.Sulpitio Pr.ſe-
natus ad ædem Bellonę datus eſſet:& ipſe commemoratis rebus ab ſe geſtis poſtulaſ-
ſet,vt ob eas dijs immortalibus honos haberetur, ſibiq; triumphanti vrbem inuehi
liceret:contradixerunt pars maior decem legatorum,qui cum eo fuerant, & ante ali-
Accuſatur Cn. Mãlius quod iniuſſu P. R. bellum geſſerit. os L.Furius Purpureo,& L.Æmilius Paulus.Legatos ſeſe Cn.Manlio datos pacis cum
Antiocho faciendæ cauſa,fœderisq; & legum, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuiſ-
ſent,perficiendarum.Cn.Manlium ſumma ope tetendiſſe, vt eam pacem turbaret:
& Antiochum, ſi ſui poteſtatem feciſſet, inſidijs exciperet, ſed illum cognita fraude
Cos.cùm ſæpè colloquijs petitis captatus eſſet, non congreſſum modò, ſed conſpe- K
ctum etiam eius vitaſſe.cupientem tranſire Taurum, ægrè omnium legatorum pre-
cibus, ne carminibus Sybillæ prædictam ſuperantibus terminos fatales cladem ex-
periri vellet,retentum.admouiſſe tamen exercitum, & propè ipſis iugis ad diuortia
aquarum caſtra poſuiſſe.cùm nullam ibi cauſam belli inueniret,quieſcentibus regijs,
circumegiſſe exercitum ad Gallogræcos.cui nationi non ex ſenatus authoritate, non
populi iuſſu bellum illatum,quod quem vnquam de ſua ſententia facere auſum? An-
tiochi,Philippi,Annibalis,& Pœnorum recentiſſima bella eſſe. de omnibus his con-
ſultum ſenatũ populum iuſſiſſe.ſæpè legatos antè miſſos, res repetitas: poſtremò qui
bellum indicerent miſſos.Quid eorum Cn.Manlij factũ eſt, vt iſtud publicum P.R.
bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? At eo ipſo contentus fuiſti,

recto

A recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes desumpseras: an & per omnes anfractus viarum, cùm ad biuia consisteres, vt quò flexisset agmen Attalus Eumenis frater, eò Cos. mercenarius cum exercitu Romano sequereris, Pisidię Lacaoniæq; & Phrygiæ recessus omnes atque angulos peragrasti, stipem à tyrannis castellanisq; deuijs colligens? quid enim tibi cum Oroandis? quid cum alijs æquè innoxijs populis? Bellum autem ipsum, cuius nomine triumphũ petis, quo modo gessisti? loco æquo, tempore tuo pugnasti: Tu verò rectè, vt dijs immortalibus honos habeatur, postulas: primùm, quòd pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quòd belluas, non hostes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantum existimare mistum esse Gallogræcorum: multò antè &
B corpora & animi misti ac vitiati sunt. an si illi Galli essent, cum quibus millies vario euentu in Italia pugnatum est, quantum in imperatore nostro fuit, nuntius illinc redisset? bis cum ijs pugnatum est, bis loco iniquo subijt, in valle inferiore pedibus penè hostiũ aciẽ subiecit, vt si non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda inijcerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna P.R. est, magnum & terribile nomen. recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi, propè attonitæ erant, tantæ corporum moles. fundis sagittisq; in fugam consternatæ sunt. gladius in acie cruentatus non est Gallico bello: velut apium examina ad crepitum primum missilium auolauere. At Hercule nos ijdem (admonente fortuna, quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset) cùm redeuntes in latrunculos Thracas incidissemus,
C cæsi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est, quàm si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, perisset: cum multis viris fortibus cecidit. exercitus spolia regis Antiochi referens, trifariam dissipatus: alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter vepres in latebris ferarum noctem vnam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiæq; foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres? de ijs, vt opinor, quos tibi hostes senatus, aut P.R. dedisset. sic huic L. Scipioni, sic illi M. Acilio de rege Antiocho, sic pauloantè T. Quintio de rege Philippo, sic P. Africano de Annibale & Pœnis & Syphace triumphus datus. & minima illa, cùm iam senatus censuisset bellum, quæsita tamen sunt, quibus nuntiandum esset: ipsis
D vtique regibus nuntiaretur? an satis esset ad præsidium aliquod nuntiari? Vultis ergo hæc omnia pollui & confundi? tolli fœcialia iura? nullos esse fœciales? fiat (pace deũm dixerim) iactura religionis: obliuio deorum capiat pectora vestra. num senatum quoque de bello consuli non placet? non ad populum ferri, velint, iubeántne cum Gallis bellum geri? Modò certè Coss. Græciam atque Asiam volebant. tamen perseuerantibus vobis Ligures prouinciam decernere, dicto audientes fuerunt. meritò ergo à vobis prosperè bello gesto triumphum petent, quibus authoribus gesserunt. Talis oratio Furij & Æmylij fuit. Manlium in hunc maximè modum respondisse accepimus. Trib. plebis antea solebant triumphum postulantibus aduersari P.C. quibus ego gratiam habeo, quòd seu mihi, seu magnitudini rerum gestarum hoc de-

Manlij prosa oratio.

E derunt, vt non solùm silentio comprobarent honorem meum, sed referre etiam, si opus esset, viderentur parati esse. ex decem legatis, si dijs placet, quod consilium dispensandæ cohonestandæq; victoriæ imperatoribus maiores dederunt nostri, aduersarios habeo. L. Furius, L. Æmylius currum triumphalem me conscendere prohiberent, coronam insignem capiti detrahunt. quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum à me gestarum. Nullius equidem inuideo honori, P.C. vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac strenuos, impedientes Q. Fabij Labeonis triumphum authoritate vestra deterruistis. triumphauit, quem non bellum iniustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse, inimici iactabant. ego, qui cum centum millibus ferocissimorum hostium signis collatis toties pugnaui: qui plus XL. millia hominum cępi aut occidi, qui bina castra eorum expugnaui, qui citra iuga

Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia eſt, reliqui: non triumpho modò fraudor, F
ſed cauſam apud vos P.C. accuſantibus meis ipſe legatis dico. Duplex eorum, vt animaduertiſtis P.C. accuſatio fuit: nam nec gerendum mihi fuiſſe bellum cum Gallis, & geſtum temerè atq; imprudenter, dixerunt. non erant Galli hoſtes, ſed tu eos pacatos imperata facientes violaſti. Non ſum poſtulaturus à vobis P. C. vt quæ communiter de immanitate gentis Gallorum, de infeſtiſſimo odio in nomen Romanum ſcitis: ea de illis quoque, qui Aſiam incolunt, exiſtimetis. Gallos remota vniuerſæ gentis infamia atque inuidia, per ſe ipſos æſtimate. Vtinam rex Eumenes, vtinam Aſiæ ciuitates omnes adeſſent, & illos potius querentes, quàm me accuſantem audiretis. mittite agedum legatos circa omnes Aſiæ vrbes, & querite, vtrum à grauiori ſeruitute, Antiocho vltra Tauri iuga emoto, an Gallis ſubactis, liberati ſint? quoties agri eorũ vaſta- G
ti ſint, quoties prædę abactę, referant: cùm vix redimendi captiuos copia eſſet, & mactatas humanas hoſtias immolatosq; liberos ſuos audirent. Stipendium ſcitote pependiſſe ſocios veſtros Gallis: & nunc liberatos per vos regio imperio, fuiſſe penſuros, ſi à me foret ceſſatum. quo longius Antiochus emotus eſſet, hoc impotentius in Aſia Galli dominarentur: & quicquid eſt terrarum citra Tauri iuga, Gallorum imperio, non veſtro adieciſſetis. At enim ſunt quidem iſta vera. etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, vmbilicum orbis terrarum, Galli ſpoliauerunt: nec ideò P.R. his bellum indixit, aut intulit. Equidẽ aliquid intereſſe rebar interid tempus, quo nondum in iure ac ditione veſtra Græcia atq; Aſia erat, ad curandum animaduertendumq; quid in his terris fieret: & hoc quo finem imperij Roma- H
ni Taurum montem ſtatuiſtis, quo libertatem immunitatémue ciuitatibus datis, quo alijs fines adijcitis, alijs agro mulctatis, alijs vectigal imponitis: regna augetis, minuitis, donatis, adimitis: curæ veſtræ cenſetis eſſe, vt pacem terra mariq; habeant. An niſi præſidia deduxiſſet Antiochus, quæ quieta in ſuis arcibus erant, non putaretis liberatam Aſiam? ſi Gallorum exercitus effuſi vagarentur, rata dona veſtra. quæ dediſtis regi Eumeni, rata libertas ciuitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor? tanquam non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos? Te L. Scipio appello, cuius ego mihi, ſuccedens in vicem imperij tui, virtutem felicitatemq; pariter non fruſtra ab dijs immortalibus precatus ſum: te P. Scipio, qui legati ius, collegæ maieſtatem, & apud fratrem Cos. & apud exercitum habuiſti: ſciatiſne in exercitu Antiochi Gallo- I
rum legiones fuiſſe? videritis in acie eos, in cornu vtroq; (id enim roboris eſſe videbatur) locatos? pugnaueritis, vt cum hoſtibus iuſtis? cæcideritis? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum his ſenatus decreuerat, & populus iuſſerat. Sed ſimul, vt opinor, cum his decreuerant iuſſerantq;, qui inter eius præſidia fuiſſent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio: & cum quo nominatim fœdus vt fieret, mandaueratis: omnes hoſtes erant, qui pro Antiocho arma aduerſus nos tulerunt. in qua cauſa cùm Galli ante omnes fuiſſent, & reguli quidam & tyranni: ego tamen & cum alijs pro dignitate imperij veſtri coactis luere peccata ſua, pacem pepigi: & Gallorum animos, ſi poſſent mitigari à feritate inſita, tentaui: & poſteaquam indomitos atq; implacabiles cernebam, tum demum vi atq; K
armis coercendos ratus ſum, Nunc quoniam ſuſcepti belli purgatum eſt crimen, geſti, reddenda eſt ratio. in quo confiderem equidem cauſæ meæ, etiam ſi non apud Romanum, ſed apud Carthaginienſem ſenatum agerem: vbi in crucem tolli imperatores dicuntur, ſi proſpero euentu, prauo conſilio rem geſſerunt. Sed ego in ea ciuitate, quæ ideò omnibus rebus incipiendis gerendisq; deos adhibet, quia nullius calumniæ ſubijcit ea, quæ dij comprobauerunt: & in ſolennibus verbis habet, cùm ſupplicationem aut triumphum decernit, quòd benè ac feliciter Rempublicam adminiſtrarit: ſi nollem, ſi graue ac ſuperbum exiſtimarem virtute gloriari: pro felicitate mea exercitusq; mei, quòd tantam nationem ſine vlla militum iactura deuicimus, poſtularem, vt dijs immortalibus honos haberetur, & ipſe triumphans in

Capitolium

A Capitolium aſcenderem, vnde votis ritè nuncupatis profectus ſum: negaretis hoc mihi cum dijs immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur, quo æquiore potuerim dimicare? cùm montem hoſtes cępiſſent? loco munito ſe tenerent? nempe eundum ad hoſtes erat, ſi vincere vellem. Quid? ſi vrbem eo loco haberent? & mœnibus ſe tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquóne loco M. Acilius cum rege Antiocho pugnauit? Quid? Philippum non eodem modo ſuper Aoum amnem iuga tenentem montium T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut ſibi fingant, aut vobis videri velint hoſtem fuiſſe, non inuenio. ſi degenerem & emollitum amœnitate Aſiæ, quid periculi vel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendum & feritate animorum & robore corporum, huícne tantæ victoriæ triumB phum negatis? Cæca inuidia eſt P.C. nec quidquam aliud ſcit, quàm detractare virtutes, corrumpere honores ac præmia earum. Mihi, quæſo, ita ignoſcatis P.C. ſi longiorem orationem non cupiditas gloriandi de me, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An etiã per Thraciam ſaltus patentes, qui anguſti erant, & plana ex arduis, & culta ex ſylueſtribus facere potui? & præſtare, necubi notis ſibi latebris deliteſcerent latrones Thraces? ne quid ſarcinarũ raperetur? ne quod iumentũ ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis vulneraretur? ne ex vulnere vir fortis ac ſtrenuus Q. Minutius moreretur? In hoc caſu, quo infeliciter incidit, vt talem ciuem amitteremus, hærent. quòd ſaltu iniquo, loco alieno cùm adortus hoſtis nos eſſet, duę ſimul acies primi & nouiſſimi agminis hærentem ad impedimenta noſtra exercitum barbarorum circumueC nerunt: quòd multa millia ipſo die, plura multo poſt dies paucos cæciderunt & ceperunt: hoc ſi ipſi tacuerint, vos ſcituros, cùm teſtis orationis meæ totus exercitus ſit, non credunt. Si gladiũ in Aſia non ſtrinxiſſem, ſi hoſtẽ non vidiſſem: tamen PROCOS. triumphum in Thracia duobus prælijs merueram. Sed iam dictum ſatis eſt. quin pro eo, quod pluribus verbis vos, quàm volui, fatigaui, veniam à vobis petitam impetratamq; velim P.C. Plus crimina eo die, quàm defenſi valuiſſent, ni altercationem in ſerum perduxiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione, vt negaturus triumphum fuiſſe videretur. Poſtero die & cognati amiciq; Cn. Manlij ſummis opibus annixi ſunt, & *Manlio triumphus decernitur.* authoritas ſeniorum valuit, negantium exemplum proditum memoriæ eſſe, vt imperator, qui perduellibus deuictis, confecta prouincia, exercitum reportaſſet, ſine D curru & laurea priuatus, inhonoratusq; vrbem iniret. hic pudor malignitatem vicit, triumphumq; frequentes decreuerunt. Oppreſſit deinde mentionem memoriamq; omnem contentionis huius maius, & cum maiore & clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano (vt Valerius Antias author eſt) duo Q. Petilij diem dixerunt. *P. Scipioni Africano dies à tribunis plebis dicitur.* id, prout cuiuſq; ingenium erat, interpretabantur. Alij non tribunos plebis, ſed vniuerſam ciuitatem, quæ id pati poſſet, incuſabant. duas maximas orbis terrarum vrbes ingratas vno propè tempore in principes inuentas, Romam ingratiorem. ſi quidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expuliſſet: Roma victrix victorem Africanum expellat. Alij, neminem vnum ciuem tantum eminere debere, vt legibus interrogari non poſſit. nihil tam ęquandę libertatis eſſe, quàm potentiſſimum quenE que poſſe dicere cauſam. quid autem tutò cuiquam, nedum ſummã Reipublicæ permitti, ſi ratio non ſit reddenda? qui ius ęquum pati non poſſit, in eum vim haud iniuſtam eſſe. Hec agitata ſermonib⁹, donec dies dicendę cauſę venit. nec alius antea quiſquam, nec ille ipſe Scipio COS. cenſórue maiore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum eſt deductus. Iuſſus dicere cauſam, ſine vlla crimi- *Scipio Africanus de rebus à ſe geſtis dicit, non aduerſariorum criminibus reſpondet.* num mentione orationem adeò magnificam de rebus ab ſe geſtis eſt exorſus, vt ſatis conſtaret, neminem vnquam neque melius, neque verius laudatum eſſe. dicebantur enim ab eodem animo ingenioq;, à quo geſta erant. & aurium faſtidium aberat: quia pro periculo, nõ in gloriam, referebantur. Trib plebis vetera luxuriæ crimina Syracuſanorum hybernorum, & Locris Pleminianum tumultum cùm ad fidem pręſentium criminum retuliſſent, ſuſpicionibus magis, quàm argumentis pecuniæ captæ reum

accusarunt. Filium captum sine pretio redditum. omnibusq; alijs rebus Scipionem, F
tanquam in eius vnius manu pax Romana bellumq; esset, ab Antiocho cultum. dictatorem eum consuli, non legatum in prouincia fuisse. nec ad aliam rem eò profectum, quàm vt id quod Hispaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ iampridem persuasum esset, hoc Græciæ Asiæq; & omnibus ad orientem versis regibus gentibusq; appareret: vnum hominem caput columenq; imperij Romani esse: sub vmbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarũ latêre: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. Infamia intactum, inuidia qua possunt vrgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies est. vbi ea venit, tribuni in Rostris prima luce consederunt. citatus reus magno agmine amicorum clientiumq; per mediam concionem ad Rostra subijt. silentioq; facto: Hoc, inquit, die tribuni plebis, vosq; Quirites, cum Annibale G
Scipionis oratio, tanto imperatore digna. & Carthaginiensibus signis collatis in Africa benè ac feliciter pugnaui. itaque cùm hodie litibus & iurgijs supersedere æquum sit, ego hinc extemplò in Capitolium ad Iouem OPT. MAX. Iunonemq; & Mineruam, cæterosq; deos, qui Capitolio atq; arci præsident, salutandos ibo: hisq; gratias agam, quòd mihi & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè Reipublicæ gerendę mentẽ facultatemq; dederunt. vestrûm quoque quibus commodum est, ite mecum Quirites: & orate deos, vt mei similes principes habeatis: ita si ab annis septendecim ad senectutem semper vos ætatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros honores rebus gerendis præcessi. Ab Rostris in Capitolium ascendit. simul se vniuersa concio auertit, & secuta Scipionem est: adeò, vt postremò scribæ viatoresq; tribunos relinquerent: nec cum ijs præter seruilem comitatum, H
& præconem, qui reum ex Rostris citabat, quisquam esset. Scipio non in Capitolio modò, sed per totam vrbem omnia templa deûm cum P.R. circumijt. Celebratior is propè dies fauore hominum, & ęstimatione verę magnitudinis eius fuit, quàm quo triumphans de Syphace rege & Carthaginiensibus vrbem est inuectus. Hic speciosus vltimus dies P. Scipioni illuxit. post quem, cùm inuidiam & certamina cum
Scipio in Liternũ concessit. tribunis prospiceret: die longiore producta, in Liternum concessit, certo consilio ne ad causam dicendam adesset. maior animus & natura erat, ac maiori fortunæ assuetus, quàm vt reus esse sciret, & summittere se in humilitatem causam dicentium. Vbi dies venit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum causæ esse cur abesset, excusabat. quam excusationem cùm tribuni qui diem dixerant, nõ acciperent: & ab eadem I
superbia non venire ad causam dicendam arguerent, qua iudicium & tribunos plebis & concionem reliquisset: & quibus ius de se dicendæ sententiæ & libertatem ademisset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de P.R. egisset: secessionemq; eo die in Capitolium à Trib. plebis feciisset: Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & authore nos reliquistis, ab eo ipsi relicti estis. & tantum animorum indies nobis decrescit, vt ad quem antè annis XVII. exercitũ & classem habentem tribunos plebis ędilemq; in Siciliam mittere ausi sumus: qui prehenderent eum, & Romam reducerent: ad eum priuatum ex villa sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus? Tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreuerunt, si morbi causa excusaretur, sibi placere accipi eam causam, diemq; à collegis produci. K
Tib. Sempronij Gracchi tribuni plebis decretum de Scipione. Tribunus plebis eo tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. is, cùm vetuisset nomen suum decreto collegarum ascribi, tristioremq; omnes sententiam expectarent, ita decreuit. Cùm L. Scipio excuset morbum esse causæ fratri, satis id sibi videri: se P. Scipionem, priusquam Romam rediisset, accusari non passurum. tum quoq;, si se appellet, auxilio ei futurum, ne causam dicat. ad id fastigium rebus gestis, honoribus P.R. P. Scipionem deorum hominumq; consensu peruenisse, vt sub Rostris reum stare, & præbere aures adolescentium conuitijs, populo Romano magis deforme, quàm ipsi sit. Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus vestris stabit, tribuni, domitor ille Africæ Scipio? ideò quatuor nobilissimos duces Pœnorum in Hispania, quatuor exercitus fudit, fugauitq;: ideò Syphacem cæ-

A cem cępit, Annibalem deuicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem consortem huius gloriæ L. Scipio) vltra Tauri iuga emouit, vt duobus Petilijs succumberet? vos de P. Africano palmam peteretis? nullísue meritis suis, nullis vestris honoribus vnquam in arcem tutam, & velut sanctam clari viri peruenient: vbi si non venerabilis, inuiolata saltem senectus eorum considat? Mouit & decretum, & adiecta oratio nõ cæteros modò, sed ipsos etiam accusatores: & deliberaturos se quid sui iuris & officij esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est cœptus. ibi gratiæ ingentes ab vniuerso ordine, præcipuè à consularibus senioribusq; Tib. Graccho actę sunt, quòd Rempublicam priuatis simultatibus potiorem habuisset. & Petilij vexati sunt probris, quòd splendere aliena inuidia vo-

B luissent, & spolia ex Africani triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit, sine desiderio vrbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt, monumentumq; ibi ędificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen quàm pacis artibus memorabilior prima pars vitæ, quàm postrema fuit: quia in iuuenta bella assiduè gesta, cùm senecta res quoq; defloruere, nec præbita est materia ingenio. quid ad primum consulatum secundus, etiam si censuram adijcias? quid Asiatica legatio & valetudine aduersa inutilis, & filij casu deformata, & post reditum necessitate aut subeundi iudicij, aut simul cum patria deserendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neq; maius neq; periculosius Romani gessere, vnus præcipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi.

Africanus Literni moritur ac sepelitur.

C quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui viuo quoque eo allatrare eius magnitudinem solitus erat. hoc authore existimantur Petilij & viuo Africano rem ingressi, & mortuo rogationem promulgasse. Fuit autem rogatio talis. Velitis, iubeatis, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quiq; sub eius imperio fuerunt: quod eius in publicum relatum non est, vti de ea re Ser. Sulpitius Pr. vrbanus ad senatum referat? quẽ eam rem velit senatus quærere de ijs, qui prætores nunc sunt? Huic rogationi primò Q. & L. Mummij intercedebant. senatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita vt antea semper factum esset, æquum censebant. Petilij nobilitatem & regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in Asia fuerat, latius rogandum censebat: non quæ ab An-

M. Porcius Cato Africani inimicus.

D tiocho modo pecuniæ captæ forent, sed quæ ab alijs regib⁹ gentibusq; Cn. Manlium inimicum incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se quàm aduersus legem dicturum apparebat, dissuasor processit. is post mortem P. Africani fratris, viri omnium fortissimi clarissimiq; eam exortam rogationem est conquestus. parum enim fuisse, non laudari pro Rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur. & Carthaginienses exilio Annibalis contentos esse, populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exatiari: nisi & ipsius fama sepulti laceretur, & frater insuper accessione inuidiæ mactetur. M. Cato suasit rogationem. extat oratio eius de pecunia regis Antiochi: & Mummios tribunos authoritate deterruit, ne aduersarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus vti rogasset, iusserunt. Ser. Sulpi-

E tio deinde referente, quem rogatione Petilia quærere vellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt. Ad hunc prætorem adeò amicum Cornelię familiæ, vt qui Romæ mortuum elatumq; P. Scipionem (est enim ea quoque fama) tradunt, pileatum sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante luctum isse, memoriæ prodiderint: & ad portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse, quòd ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset: aut adeò inimicum eundem, vt propter insignem simultatem ab ea factione quæ aduersa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quæstionem exercendam: cæterùm ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplò factus L. Scipio: simul & delata & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hostiliorum Catonum, & C. Furij Aculeonis quæstoris: & vt omnia contacta societate peculatus viderentur, scribæ quoque duo & accensus.

L. Scipio peculatus damnatur.

L. Hosti-

L.Hoſtilius, & ſcribæ & accenſus, priuſquam de Scipione iudicium fieret, abſoluti F
ſunt: Scipio & A. Hoſtilius legatus, & C.Furius damnati: quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem * VI. millia pondo auri, * quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe, quàm in ærarium retulerit: A. Hoſtilium * LXXX. pondo auri, * argenti CCCCIII. Furium quæſtorem * auri centum XXX. * argenti CC. pondo. Has ego ſummas auri & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L.Scipione malim equidem librarij mendum, quàm mendacium ſcriptoris eſſe, in ſumma auri atque argenti. ſimilius enim veri eſt, argenti quàm auri maius pondus fuiſſe: & potius * quadragies quàm ducenties quadragies litem æſtimatam: eo magis, quòd tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo P. Scipione requiſitam eſſe in ſenatu tradunt: librumq; rationis eius cùm Lucium fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus G
concerpſiſſe, indignantem quòd cùm bis millies in ærarium intuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur. ab eadem fiducia animi, cùm quæſtores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent: popoſciſſe claues, & ſe aperturum ærarium dixiſſe, qui vt clauderetur effeciſſet. Multa alia in Scipionis exitu maximè vitæ, dieq; dicta, morte, funere, ſepulchro in diuerſum trahunt: vt cui famæ, quibus ſcriptis aſſentiar, non habeam. non de accuſatore conuenit. alij M. Næuium, alij Petiolis diem dixiſſe ſcribunt. non de tempore, quo dicta dies ſit: non de anno, quo mortuus ſit: non vbi mortuus, aut elatus ſit. alij Romę, alij Literni & mortuum & ſepultum. vtrobiq; monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. nam & Literni monumentum, monumentoq; ſtatua ſuperimpoſita fuit: quam tempeſtate diſiectam nuper vidimus ipſi. & H
Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur eſſe: tertia poetæ Q. Ennij. Nec inter ſcriptores rerum diſcrepat ſolùm, ſed orationes quoque (ſi modò ipſorum ſunt, quæ feruntur, P Scipionis & Tib. Gracchi) abhorrent inter ſe. Index orationis P. Scipionis, nomen M.Næuij Trib.plebis habet: ipſa oratio ſine nomine eſt accuſatoris: nebulonem modò, modò nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accuſatorum Africani, aut diei dictæ Africano vllam mentionem habet, alia tota ſerenda fabula eſt Gracchi orationi conueniens: & illi authores ſequendi ſunt, qui, cùm L.Scipio & accuſatus & damnatus ſit pecuniæ captę ab rege, legatum in Hetruria fuiſſe Africanum tradunt. quò poſt famam de fratris caſu allatam, relicta legatione cucurriſſe eum Romam: & cùm à porta rectà ad forum ſe contuliſſet, quòd in vincula duci fratrem dictum erat, repuliſſe à corpore eius viatorem, & tribunis retinentibus magis piè quàm ciuiliter vim feciſſe. hęc enim ipſe Gracchus queritur, diſſolutam eſſe à priuato tribunitiam poteſtatem, & ad poſtremum, cùm auxilium L.Scipioni polliceretur, adijcit, tolerabilioris exempli eſſe à Trib.plebis potius, quàm à priuato victam videri & tribunitiam poteſtatem & Rempub.eſſe: ſed ita hanc vnam impotentem eius iniuriam inuidia onerat, vt increpando quod degenerarit tantum à ſe ipſe, cumulatas ei veteres laudes moderationis & temperantiæ pro reprehenſione præſenti reddat. caſtigatum enim quondam ab eo populum ait, quòd eum perpetuum conſulem & dictatorem vellet facere. prohibuiſſe ſtatuas ſibi in comitio, in roſtris, in curia, in K
Capitolio, in cella Iouis poni. prohibuiſſe ne decerneretur, vt imago ſua triumphali ornatu è templo Iouis Opt.Max.exiret. Hæc vel in laudatione poſita, ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus ſignificarent: quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorem ex duabus filijs (nam maior P.Cornelio Naſicæ haud dubiè à patre collocata erat) nuptam fuiſſe conuenit. Illud parum conſtat, vtrum poſt mortem patris & deſponſa ſit, & nupſerit: an veræ illæ opiniones ſint, Gracchum, cùm L.Scipio in vincula duceretur, nec quiſquam collegarum auxilio eſſet, iuraſſe ſibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuiſſent, manere, nec ſe gratiæ quærendæ cauſa quicquam facere, ſed in quem carcerem reges & imperatores hoſtium ducentem vidiſſet P. Africanum, in eum ſe fratrem eius duci, non paſſurum.

Val. 672000. *coron.
* 4800, coron.
* 8960. coron.
* 4030. coron.
* 14560. coró.
* 2000. coron.

* Quadragies ſeſtertiûm fac. coró. 100000. Ducéties quadragies fac. coron. 800000. Bis millies ſeſtertiûm fac. coron. 5000000.

Variant de Africani morte ſcriptores.

A ſurum. ſenatum eo die fortè cœnantem in Capitolio conſurrexiſſe, & petiſſe, vt inter epulas Graccho filiam Africanus deſponderet. quibus ita inter publicum ſolenne ſponſalibus ritè factis, cùm ſe domum recepiſſet, Scipionem Æmyliæ vxori dixiſſe: filiam ſe minorem deſpondiſſe. cùm illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia ſecum conſultatum, adieciſſet: non ſi Tib. Graccho daret, expertem conſilij debuiſſe matrem eſſe: lætum Scipionẽ tam concordi iudicio, ipſi deſponſam reſpondiſſe. Hæc de tanto viro, quanquam & opinionibus & monumentis literarum variarent, proponenda erant. Iudicijs à Q. Terentio Pr. perfectis, Hoſtilius & Furius damnati, prædes eodẽ die quæſtorib⁹ vrbanis dederunt. Scipio cùm contenderet, omnem quam accepiſſet pecuniam, in ærario eſſe: nec ſe quicquam publici habere, in vincula

B duci eſt cœptus. P. Scipio Naſica tribunos appellauit: orationemq; habuit plenam veris decoribus, non communiter modò Corneliæ gentis, ſed propriè familiæ ſuæ. Parentes ſuos & P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuiſſe Cn. & P. Scipiones, clariſſimos viros. eos, cùm per aliquot annos in terra Hiſpania aduerſus multos Pœnorum Hiſpanorumq; & duces & exercitus nominis Romani famam auxiſſent, non bello ſolùm, ſed quod Romanæ temperantiæ fideiq; ſpecimen illis gentibus dediſſent, & ad extremum ambos pro P. R. morte occubuiſſe, cùm illorum tueri gloriam poſteris ſatis eſſet: P. Africanum tantum paternas ſuperauiſſe laudes, vt fidem fecerit, non ſanguine humano, ſed ſtirpe diuina ſatum ſe eſſe, L. Scipionem, de quo agatur: vt quæ in Hiſpania, quæ in Africa, cùm legatus fratris eſſet, geſſiſſet, præ-

C tereantur: conſulem & ab ſenatu dignum viſum, cui extra ſortem Aſia prouincia, & bellum cum Antiocho rege decerneretur: & à fratre, cui poſt duos conſulatus cenſuramq; & triumphum legatus in Aſiam iret, ibi ne magnitudo & ſplendor legati laudibus cos. officeret: fortè ita incidiſſe, vt quo die ad Magneſiam ſignis collatis L. Scipio Antiochum deuiciſſet, æger P. Scipio Eleæ dierum aliquot via abeſſet. non fuiſſe minorem eum exercitum, quàm Annibalis, cum quo in Africa eſſet pugnatum. Annibalem eundem fuiſſe inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. & bellum quidem ita geſtum eſſe, vt ne fortunam quidem quiſquam criminari poſſit. in pace crimen quæri: eam dici veniſſe. hic decem legatos ſimul argui quorum ex conſilio data pax eſſet. quin extitiſſe ex decem legatis, qui M. Manlium accu-

D ſarent: tamen non modò ad criminis fidem, ſed ne ad moram quidem triumphi eam accuſationem valuiſſe. At Hercule in Scipione ipſas leges pacis, vt nimium accommodatas Antiocho, ſuſpectas eſſe. integrum enim ei regnum relictum: omnia poſſidere eum victum, quę ante bellum eius fuerint. auri & argenti cùm vim magnam habuiſſet, nihil in publicum relatum, omne in priuatum verſum. An non præter omnium oculos tantum auri argentiq; in triumpho L. Scipionis, quantum non decem alijs triumphis, ſi omne in vnum conferatur, ſit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Aſiam omnem, & proxima Europæ tenuiſſe Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum ſit, à Tauro monte in Ægeum vſque prominens mare: quot non vrbes modò, ſed gentes amplectatur, omnes ſcire. hanc regionem dierum plus triginta in lon-

E gitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem, vſque ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulſo in vltimum angulum orbis terrarum. Quid, ſi gratuita pax eſſet, plus adimi ei potuiſſe? Philippo victo Macedoniam, Nabidi, Lacedæmonem relictam: ne Quintio crimen quæſitum. non enim habuiſſe eum Africanum fratrem: cuius cum gloria prodeſſe L. Scipiõi debuiſſet, inuidiam nocuiſſe. tantum auri argentiq; iudicatum eſſe in domum L. Scipionis illatum, quantum venditis omnibus bonis redigi non poſſet. vbi ergo eſſe regium aurum? vbi tot hæreditates acceptas? in domo, quam ſumptus non exhauſerint, extare debuiſſe nouę fortunę cumulum. At enim quod ex bonis redigi non poſſit, ex corpore & tergo per vexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: vt in carcerẽ inter fures nocturnos & latrones vir clariſſimus includatur, & in robore & tenebris expiret: deinde nudus ante carce-

P. Scipionis Naſicæ pro Africano & Aſiatico Scipionibus oratio.

te carcerem proijciatur. non id Corneliæ magis familiæ, quàm vrbi Romanæ fore F
erubeſcendum. Aduerſus ea Terentius Prætor rogationem Petiliam, & ſenatuſconſultum, & iudicium de L. Scipione factum recitauit. ſe, ni referatur pecunia in publicum, quæ iudicata ſit, nihil habere quod faciat, niſi vt reprehendi dānatum, & in vincula duci iubeat. Tribuni cùm in conſilium ſeceſſiſſent, paulò poſt C. Fannius ex ſua collegarumq; aliorum, præter Grachum, ſententia pronunciauit, prætori non inter-
Tib. Gracchi de L. Scipiõe decretum. cedere tribunos, quo minus ſua poteſtate vtatur: Tib. Gracch⁹ ita decreuit. Quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum ſit, redigatur, ſe non intercedere prætori. L. Scipionem, qui regem opulentiſſimum orbis terrarum deuicerit, imperium populi Romani propagauerit in vltimos terrarum fines: regem Eumenem, Rhodios, alias tot vrbes Aſiæ deuinxerit populi Romani beneficijs, plurimos duces hoſtium in tri- G
umpho ductos carcere incluſerit, non paſſurum inter hoſtes populi Romani L. Scipionem in carcere & in vinculis eſſe, mittiq; eum ſe iubere. Tanto aſſenſu auditum eſt decretum, adeò dimiſſum L. Scipionem lęti homines viderunt, vt vix in eadem ciuitate videretur factum iudicium. In bona deinde L. Scipionis poſſeſſum pũblicè quæſtores prætor miſit, neque in ijs non modò veſtigium vllum comparuit pecuniæ regiæ, ſed nec tantum redactum eſt, quantæ ſummæ damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisq; & clientibus eſt L. Scipioni, vt ſi acciperet eam, locupletior aliquanto eſſet, quàm ante calamitatem fuerat. nihil accepit: quæ neceſſaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis ſunt. verteratq; Scipionum inuidia in prætorem, & conſilium eius, & accuſatores. H

EPITOME LIBRI XXXIX.

AEMYLIVS COS. Liguribus ſubactis, viam à Placentia vſq; Ariminum perductam, Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Aſiatico referuntur. Ligures, quicunq; citra Apẽninum erant, ſubacti ſunt, Bacchanalia ſacrum Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerum omnium maximum ſeminarium, cùm ad ingentis turbæ coniurationem peruenijſſet: à conſule inueſtigatum, & multorum pœna ſublatum eſt. A cenſoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, viro & belli & pacis artibus maximo, motus eſt ſenatu L. Quintius Flamininus, T. Quintij frater eo quòd cùm Galliam prouinciam COS. obtinuerat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, ſcorto nobili, Gallum quendam ſua manu occideret: ſiue, vt quidam tradiderunt, vnum damnatorum ſecuri percuſſerat, rogatus à meretrice, cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Liturni deceſſit. Et, tanquam iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum virorum. Annibal à Pruſia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cùm dederetur Romanis, qui ad expoſcendum illum, T. Quintium Flamininũ miſerant, veneno ſibi mortem conſciuit. Philopœmenes quoq;, dux Achæorum, vir maximus, eſt à Meſſenijs interemptus veneno, cùm ab ijs bello captus eſſet. Colonia, Pollentia & Piſaurum, & Mutina & Parma deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſperè geſtas, & initia cauſasq; belli Macedonici continet. cuius origo inde venit, quòd Philippus ægrè ferebat regnum ſuum minui à Romanis, eo quòd cogeretur à Thracibus, alijsq; locis præſidia deducere. I

Quid differret Ligur hoſtis ab Aſiatico.

DVM hæc (ſi modò hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur coss. ambo in Ligurib⁹ gerebant bellum. Is hoſtis velut natus ad continendam inter magnorum interualla bellorum Romanis militarem diſciplinam erat: nec alia prouincia militem magis ad virtutem acuebat. nam Aſia & amęnitate vrbium, & copia terreſtrium maritimarumq; rerum, & mollitia hoſtium, regijsq; opibus ditiores, quàm fortiores exercitus faciebat. præcipuè ſub imperio Cn. Manlij ſolutè ac ne- K
gligenter habiti ſunt. itaque aſperius paulò iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magna clade eos caſtigauit. in Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca montana & aſpera, quæ & ipſis capere labor erat, & ex præoccupatis deijcere hoſtem: itinera ardua, anguſta, infeſta inſidijs: hoſtis leuis, & velox, & repentinus, qui nullum vſquam tempus, nullum locum quietum aut ſecurum eſſe ſineret: oppugnatio neceſſaria munitorum caſtellorum. laborioſa ſimul, periculoſaq;: inops regio, quæ parſimonia aſtringeret milites, prædæ haud multum præberet. Itaque non lixa ſequebatur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat. nihil, præter arma & viros omnem ſpem in armis habentes, erat. nec deerat vnquam cum ijs vel materia belli, vel cauſa: quia propter domeſticam inopiam vicinos agros incur-

A incurſabant: hec tamen in diſcrimen ſummæ rerum pugnabatur. C. Flaminius cos. cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus prælijs ſecundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit: & quia non ſyncera fide tradebant, cùm caſtigarentur, relictis vicis in montem Auginum confugerunt. confeſtim ſecutus eſt cos. Cæterùm effuſi rurſus, & pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas præcipitantes fugerunt, quà ſequi hoſtis non poſſet, ita trans Apẽninum abierunt, qui caſtris ſe tenuerant, circumſeſſi & expugnati ſunt. Inde trans Apenninum ductæ legiones. ibi montis, quem cæperant, altitudine pauliſper ſe tutati, mox in deditionem conceſſerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. Tranſlatum deinde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Piſanum Bononienſemq; ita in-

C. Flaminius Coſ. Ligures in deditionem accepit.

Apuanos Ligures perdomuit Flaminius Coſ.

B curſauerant, vt coli non poſſet. His quoque perdomitis cos. pacem dedit finitimis. & quia à bello quieta vt eſſet prouincia effecerat: ne in otio militem haberet, viam à Bononia perduxit Arretium. M. Æmylius alter cos. agros Ligurum, vicosq;, qui in campis aut vallibus erant: ipſis montes duos, Balliſtam Suiſmontiumq; tenentibus, deuſſit, depopulatusq; eſt, deinde eos qui in montibus erant adortus, primò leuibus prælijs fatigauit: poſtremò coactos in aciem deſcendere, iuſto prælio deuicit, in quo & ædem Dianæ vouit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum tranſmontanos adortus (in his & Friſinates Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius) omnes Æmylius ſubegit, armaq; ademit, & de montibus in campos multitudinem deduxit.

Ligures, quos non adierat Flaminius Conſul omnes subegit Aemylius.

Pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit. viamq; ab Placentia, vt Fla-

C miniæ committeret, Ariminum perduxit. prælio vltimo, quo cum Liguribus ſignis collatis conflixit, ædem Iunoni reginæ vouit. Hæc in Liguribus eo anno geſta. In Gallia M. Furius Prætor inſontibus Cænomanis, in pace ſpeciem belli quærens, ademerat arma. id Cænomani conqueſti Romæ apud ſenatum, reiectiq; ad cos. Æmylium, cui vt cognoſceret ſtatueretq; ſenatus permiſerat, magno certamine cum Prætore habito, tenuerunt cauſam, arma reddita Cænomanis, decedere è prouincia Prætor iuſſus. Legatis deinde ſociorum Latini nominis, qui toto vndique ex Latio frequentes cõuenerant, ſenatus datus eſt. his querentibus magnam multitudinem ciuium ſuorum Romam commigraſſe, & ibi cenſos eſſe, Q. Terentio Culleoni Prætori, negotium datum eſt, vt eos conquireret, & quem C. Claudio M. Liuio cenſoribus,

D póſtue eos cenſores, ipſum parentémue eius apud ſe cenſum eſſe probaſſent ſocij, vt redire eò cogeret, vbi cenſi eſſent. Hac conquiſitione duodecim millia Latinorum domos redierunt. iam tum multitudine alienigenarum vrbem onerante. Priuſquam coss. redirent Romam, M. Fuluius proconſul, ex Ætolia redijt. isq; ad ædem Apollinis in ſenatu cùm de rebus in Ætolia Cephaleniaq; ab ſe geſtis diſſeruiſſet, petijt à patribus, vt æquum cenſerent ob Rempublicam benè ac feliciter geſtam, & dijs immortalibus honorem haberi iubere, & ſibi triumphum decernere. M. Aburius tribunus plebis, ſi quid de ea re ante M. Æmylij cos. aduentum decerneretur, interceſſurum ſe oſtendit. eum contradicere velle, proficiſcentemq; in prouinciam ita ſibi mandaſſe, vt ea diſceptatio integra in aduentum ſuum ſeruaretur. Fuluium temporis

M. Fuluius procoſ. triumphum ſibi decerni poſtulat.

E iacturam facere. ſenatum etiam præſente cos. quod vellet, decreturum. M. Fuluius: Si aut ſimultas M. Æmylij: ſecum ignota hominibus eſſet, aut quàm is eas inimicitias impotenti ac propè regia ira exerceret: tamen non fuiſſe ferendum, abſentem cos. & deorum immortalium honori obſtare, & meritum debitumq; triumphum morari: imperatorem rebus egregiè geſtis, victoremq; exercitum cum præda ac captiuis ante portas ſtare, donec cos. ob hoc ipſum moranti redire Romam libitum eſſet. Verum enimuerò cùm ſint notiſſimæ ſibi cum cos. inimicitiæ, quid ab eo quenquam poſſe æqui expectare? qui per infrequentiam furtim ſenatuſconſultum factum ad ærarium detulerit: Ambraciam non videri vi captam, quæ aggere ac vineis oppugnata ſit, vbi incenſis operibus alia de integro facta ſint, vbi circa muros ſupra ſubterq; terram per dies quindecim pugnatum: vbi à prima luce, cùm iam tranſcen-

disset muros miles, vsque ad noctem diu anceps prælium tenuerit: vbi plus tria millia F
hostium sint cæsa. Iam de deorum immortalium templis spoliatis in capta vrbe: qualem calumniam ad pontifices attulerit? nisi Syracusarum cæterarumq; captarum ciuitatum ornamentis vrbem exornari fas fuerit, in Ambraciam vnam captam non valuerit belli ius. se & Patres conscriptos orare, & à tribunis petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant. Vndique omnes alij deprecari tribunum, alij castigari.

Tiberij Gracchi pro Fuluio proconsule oratio.

Tib. Gracchi collegę plurimum oratio mouit. Ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli esse. alienarum verò simultatum tribunis plebis cognitorem fieri, turpe & indignum collegij eius potestate & sacratis legib⁹ esse. suo quenque iudicio & homines odisse, aut diligere, & res probare aut improbare debere: non pendere ex alterius vultu ac nutu, nec alieni momentis animi circumagi, astipulariq; irato consuli tribunum plebis, & quid priuatim M. Æmylius mandauerit, meminisse, tribunatum sibi à populo Romano mandatum obliuisci, & mandatum pro auxilio ac libertate priuatorum, non pro consulari regno. ne hoc quidem cernere eum, fore vt memoriæ ac posteritati mandetur, eiusdem collegij alterum è duobus tribunis plebis suas inimicitias remisisse Reipublicę, alterum alienas & mandatas exercuisse. His victus castigationibus tribunus, cùm templo excessisset, referente Ser. Sulpitio Prætore triumphus M. Fuluio est decretus. Is cùm gratias Patribus conscriptis egisset, adiecit, ludos magnos se Ioui optimo maximo eo die, quo Ambraciam cœpisset, vouisse. in eam rem sibi *centum pondo auri à ciuitatibus collatum. petere vt ex ea pecunia quam in triumpho latam in ęrario positurus esset, id aurum secerni iuberent. H
Senatus pontificum collegium consuli iussit, num omne id aurum in ludos consumi necessum esset? cùm pontifices negassent ad religionem pertinere, quanta impensa in ludos fieret: senatus Fuluio, quantum vellet impenderet, permisit, dum ne summam octoginta millium excederet. Triumphare mense Ianuario statuerat. sed cùm audisset cos. Æmylium literis Aburij tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad impediendum triumphum Romam venientem, ægrum in via substitisse, ne plus in triumpho certaminum quàm in bello haberet, prætulit triumphi diem. Tri-

* 11200. coron.

M. Fuluij triumphus.

umphauit ad x. Calend. Ianuarias de Ætolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centum XII. pondo ante currum latæ sunt: *argenti pondo millia LXXXIII. *auri pondo CCXLIII. *tetradrachma Attica CXVIII. millia: *Philippei nummi XII. millia CCCCXXII. I
signa ænea CCLXXXV. signa marmorea CCXXX. arma, tela, cætera spolia hostium magnus numerus. ad hæc catapultæ, balistæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli & Cephalenes, aut regij ab Antiocho ibi relicti ad septem & viginti. Multos eo die, priusquam in vrbem inueheretur, in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos sociosq; donis militaribus donauit: militibus ex præda vicinos quinos denarios diuisit: duplex centurioni: triplex equiti. Iam cōsularium comitiorum appetebat tempus, quib⁹ quia M. Æmylius, cuius sortis ea cura erat, occurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit. ab eo creati coss. Sp. Posthumius Albinus, Q. Martius Philippus. prætores inde facti T. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quintius Crispinus. Extremo K

Cn. Manlius de Gallogræcis triumphauit.

anni magistratibus iam creatis, ad tertium nonas Martias Cn. Manlius Volso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphauit. serius ei triumphandi causa fuit, ne Q. Terentio Culleone Prætore causam lege Petilia diceret, & incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo infensioribus in se quàm in illum iudicibus, quòd disciplinam militarem seuerè ab eo conseruatam, successor ipse omni genere licentiæ

Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico Romam inuecta.

corruperat. neq; ea sola infamię erant, quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabantur: sed etiam magis, quę in militib⁹ eius quotidie cōspiciebantur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuecta in vrbem est. ij primùm lectos æratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ suppellectilis habebantur, monopodia, & abacos Romam aduexerunt: tunc psalteriæ sambuci-

*8300000. co.
*27216. coron.
*47200. coro.
*37266. coron.

A buciſtriæq; & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoq; ipſæ & cura, & ſumptu maiore apparari cœptæ. tum coquus, viliſſimum antiquis mancipium, & æſtimatione & vſu, in pretio eſſe: & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta. vix tamen illa, quæ tum conſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CC. duodecim pondo: *argenti pondo CCXX. millia: *auri pondo MMCIII. tetradrachmûm Atticûm CXXVII. millia, *ciſtophorûm CCL. *Philippeorum aureorum nummorum ſedecim millia CCCXX. & arma ſpoliaq; multa Gallica, carpentis tranſuecta. duces hoſtium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuiſit, duplex centurioni. & ſtipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum donati mi-

B litaribus donis, currum ſecuti ſunt. carminaq; à militibus ea in imperatorem dicta, vt facilè appareret, in ducem indulgentem ambitioſumq; ea dici: triumphum eſſe militari magis fauore, quàm populari celebrem. Sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici Manlij valuerunt. quibus annitentibus ſenatuſconſultum factum eſt, vt ex pecunia, quæ in triumpho tranſlata eſſet, ſtipendium collatum à populo in publicum, quod eis ſolutum antea non eſſet, ſolueretur. vicenoſquinos & ſemiſſes in millia æris quæſtores vrbani cum fide & cura ſoluerunt. Per idem tempus Tribuni militum duo ex duabus Hiſpanijs cum literis C. Catinij & L. Manlij, qui eas prouincias obtinebant, venerunt. ex ijs literis cognitum eſt, Celtiberos Luſitanoſq; in armis eſſe, & ſociorum agros populari. de ea re conſultationem integram ſenatus ad nouos

C magiſtratus reiecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus faciebant, malus in circo inſtabilis in ſignum Pollentiæ procidit, atq; id deiecit. ea religione moti patres, & diem vnum adijciendum ludorum celebritati cenſuerunt, & ſigna duo pro vno reponenda, & nouum auratum faciendum. Et plebeij ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæſo, & M. Furio Luſco diem vnũ inſtaurati ſunt. Inſequens annus Sp. Poſthumium Albinum, & Q. Martium Philippum coss. ab exercitu bellorumq; & prouinciarum cura ad inteſtinæ coniurationis vindictam auertit. Prætores prouincias ſortiti ſunt. T. Mænius vrbanam, M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos, C. Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quinti⁹ Criſpinus Hiſpaniam citeriorẽ, C. Calpurnius Piſo Hiſpaniam vlteriorem.

D coss. ambobus quæſtio de clandeſtinis coniurationibus decreta eſt. Græcus ignobilis in Hetruriam primùm venit, nulla cum arte earum, quas multas ad animorũ corporumq; cultum nobis eruditiſſima omnium gens inuexit, ſed ſacrificulus & vates: nec is qui aperta religione propalam & quæſtum & diſciplinam profitendo, animos horrore imbueret, ſed occultorum antiſtes ſacrorum. initia erant, quæ primò paucis tradita ſunt: deinde vulgari cœpta per viros, mulieresq;. additæ voluptates religioni vini & epularum, quo plurium animi illicerentur. cùm vinum animos & nox, & miſti fœminis mares, ætatis teneræ maioribus, diſcrimen omne pudoris extinxiſſent: corruptelæ primùm omnis generis fieri cœptæ, cùm ad id quiſq;, quo natura pronioris libidinis eſſet, paratam voluptatem haberet. nec vnum genus noxæ: ſtupra promiſcua ingenuorum fœminarumq; erant. ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaq; & iudicia ex eadem officina exibant. venena indidem, inteſtinæq; cædes, ita vt ne corpora quidem interdum ad ſepulturam extarent. multa dolo, pleraque pervim audebantur. occulebat vim, quòd præ vlulatibus tympanorumq; & cymbalorum ſtrepitu nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labes ex Hetruria Romam velut contagione morbi penetrauit. primò vrbis magnitudo capacior, patientiorq; talium malorum ea celauit. tandem indicium hoc maximè modo ad Poſthumium conſulem peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico equo ſtipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus, ſub tutela Duroniæ matris & vitrici T. Sempronij Rutili educatus fuerat. & mater dedita viro erat: & vitricus, quia tutelam ita geſſerat, vt ratiõem reddere non poſſet: aut tolli pupillum, aut obnoxium

E

* 2200000. cor.
* 225344. coro.
* 50800. coro.
* Si tot millia ciſtophorûm intelligas, fac. 20000. coron.
* 48960. coro.

Celtiberos Luſitanoſq; in armis eſſe nunciatur.

Clandeſtinæ cõiurationes religionis prætextu factæ.

Nefariæ coniurationis indicium.

ſibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via vna corruptelę Bacchanalium erant, mater adoleſcentulum appellat, ſe pro ægroto vouiſſe, vbi primùm conualuiſſet, Bacchis eum ſe initiaturam. damnatam voti deûm benignitate exoluere id velle. decem dierum caſtimonia opus eſſe. decimo die cœnatum, deinde purè lautum in ſacrarium deducturam. Scortum nobile libertina Hiſpala Fecenia non digna quæſtu, cui ancillula aſſueuerat: etiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur. huic conſuetudo iuxta vicinitatẽ cum Ebutio fuit, minimè adoleſcẽtis aut rei aut famę damnoſa. vltrò enim amatus appetitusq; erat: & malignè omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificentia ſuſtinebatur. quin eò proceſſerat conſuetudine capta, vt poſt patroni mortem, quia in nullius manu erat: tutore à tribunis & prętore petito, cùm teſtamentum faceret, vnum Ebutium inſtitueret hæredem. Hæc amoris pignora cùm eſſent, nec quicquam ſecretum alter ab altero haberẽt, per iocum adoleſcens vetat eam mirari, ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet. religionis ſe cauſa, vt voto pro valetudine ſua facto liberetur, Bacchis initiari velle. Id vbi mulier audiuit, perturbata, dij meliora, inquit, mori & ſibi & illi ſatius eſſe, quàm id faceret. & in caput eorum deteſtari minas periculaq;, qui id ſuaſiſſent. Admiratus cùm verba, tum perturbationẽ tantam adoleſcens, parcere execrationib⁹ iubet. matrem id ſibi aſſentiente vitrico imperaſſe. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrẽ enim inſimulare forſitan fas non ſit) pudicitiam, famam, ſpem, vitamq; tuam perditum ire hoc facto properat? Eo magis mirabundo, quęrentiq; quid rei eſſet, pacem veniamq; precata deorum dearumq;, ſi coacta charitate eius, ſilenda enunciaſſet, ancillam ſe ait dominæ comitem id ſacrarium intraſſe, liberam nunquam eo acceſſiſſe. ſcire corruptelarum omnis generis eam officinam eſſe: & iam biennio conſtare, neminem initiatum ibi maiorem annis viginti, vt quiſq; introductus ſit, velut victimam tradi ſacerdotibus. eos deducere in locum, qui circunſonet vlulatibus, cantuq; ſymphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulſu, ne vox quiritantis, cùm per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit. Orare deinde atq; obſecrare, vt eam rem quocunq; diſcuteret modo: nec ſe eò præcipitaret, vbi omnia infanda patienda primùm, deinde facienda eſſent, neque antè dimiſit eum, quàm fidem dedit adoleſcens, ab his ſacris ſe temperaturum. Poſteaquam domum venit, & mater mentionem intulit, quid eo die, quid deinceps cæteris quæ ad ſacra pertinerent, faciendum eſſet: negat eorum ſe quicquam facturum, nec initiari ſibi in animo eſſe. aderat ſermoni vitricus. cõfeſtim mulier exclamat: Hiſpalę cõcubitu carere eum decem noctes nõ poſſe. illius excetrę delinimẽtis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorũ verecũdiam habere: iurgantes hinc mater, hinc vitricus, cum quatuor eum ſeruis domum exegerunt. Adoleſcens inde ad Ebutiam ſe amitam contulit: cauſamq; ei, cur eſſet à matre eiectus, narrauit. deinde ex authoritate eius poſtero die ad c o s. Poſthumium, arbitris remotis, rem detulit. Conſul poſt diem tertium ad ſe iuſſum redire dimiſit. ipſe Sulpitiam grauem fœminam, ſocrum ſuam percunctatus eſt: ecquam anum Ebutiam ex Auentino noſſet? cùm ea noſſe probam, & antiqui moris fœminam, reſpondiſſet: opus eſſe ſibi ea conuenta dixit. mitteret nuncium ad eam, vt veniret. Ebutia accita ad Sulpitiam venit. & conſul paulo poſt velut fortè interueniſſet, ſermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lacrymæ mulieri obortæ, & miſerari caſum adoleſcentis cœpit: qui ſpoliatus fortunis, à quibus minimè oporteret, apud ſe tunc eſſet, eiectus à matre: quòd probus adoleſcens (dij propitij eſſent) obſcœnis, vt fama eſſet, ſacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratum ratus conſul, non vanum authorem eſſe: dimiſſa Ebutia, ſocrum rogat, vt Hiſpalam indidem ex Auentino libertinam, non ignotam vicinię accerſeret ad ſeſe. eam quoq; eſſe quę percunctari vellet. Ad cuius nuncium perturbata Hiſpala, quòd ad tam nobilem & grauem fœminam ignara cauſæ accerſeretur: poſteaquam lictores in veſtibulo turbamq; conſularem & conſulem ipſum conſpexit, propè exanimata eſt. In interiorem partem ędium abductam ſocru adhibita conſul, ſi vera dicere inducere in animum

Hiſpala Feceniaindex coniurationis.

Hiſpala accerſitur ad Conſulem.

F G H I K

A mum posset, negat perturbari debere, fidem vel ab Sulpitia tali fœmina, vel ab se acciperet. exprometet sibi quæ in luco Similæ Bachanalibus in sacro nocturno solerent fieri. Hoc vbi audiuit, tantus pauor tremorq; omnium membrorum mulierum cœpit, vt diu hiscere non posset, tandem confirmata, puellam admodum se ancillam initiatam cum domina ait. aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil quid ibi fiat, scire. Iam idipsum consul laudare, quod initiatam se non inficiaretur. sed & cætera eadem fide expromeret. neganti vltra quicquã scire, nõ eandem dicere, si coarguatur ab alio, ac per se fatenti, veniam aut gratiam fore. eum sibi omnia exposuisse, qui ab illa audisset. Mulier haud dubiè, id quod erat, Ebutium indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpitiæ procidit: & eam primò orare cœpit, ne mulieris libertinæ cum amatore sermo-
B nem in rem non seriam modò, sed capitalem etiam verti vellet. se terrendi eius causa, non quòd sciret quicquam, ea locutam esse. Hic posthumius accensus ira, tum quoq; ait eam cum Ebutio se amatore cauillari credere, non in domo grauissimæ fœminę & cum consule loqui. & Sulpitia attollere pauentem, simul illam adhortari, simul iram generi lenire. Tandem confirmata, multum incusata perfidia Ebutij, qui optimi in eo ipso meriti talem gratiam retulisset: magnum sibi metum deorum, quorum occulta enunciaret: maiorem multo dixit hominum esse, qui se indicem manibus suis discerpturi essent. itaque hoc se Sulpitiam, hoc consulem orare, vt se extra Italiam aliquò amandarent, vbi reliquum vitæ degere tutò posset. Bono animo esse iubere eam consul, & sibi curæ fore dicere, vt Romæ tutò habitaret. Tum Hispala originem sa-
C crorum expromit. Primò sacrarium id fœminarum fuisse, nec quenquam virum eò admitti solitum. tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis initiarentur. sacerdotes inuicem matronas creari solitas. Pacullam Miniam Campanam sacerdotem omnia tanquam deûm monitu immutasse. nam & viros eam primã suos filios initiasse, Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnũ sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum feciſſe. ex quo in promiscuo sacra sint, & permisti viri fœminis, & noctis licentia accesserit: nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermissum. plura virorum inter sese, quàm fœminarum esse stupra. si qui minus patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari nihil nefas ducere. hanc summam inter eos religionem esse. viros velut mente ca-
D pta cum iactatione fanatica corporis vaticinari: matronas Baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim: demissasq; in aquam faces, quia viuum sulphur cum calce insit, integra flamma efferre. Raptos à dijs homines dici, quos machinæ illigatos ex cõspectu in abditos specus abripiant. eos esse, qui aut coniurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum iam propè populum esse: in his nobiles quosdam viros, fœminasq;. biennio proximò institutum esse, ne quis maior xx. annis initiaretur. captari ætates & erroris & stupri patientes. Peracto indicio, aduoluta rursus genibus preces easdem, vt se ablegaret, repetiuit. Consul rogat socrum, vt aliquam partem ædium vacuam faceret, quò Hispala immigraret. cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus
E in publicum obseratis, aditu in ædes verso. res omnes Feceniæ extemplò translatæ, & familia accersita: & Ebutius migrare ad consulis clientem iussus. Ita cùm indices ambo in potestate essent, rem ad senatum Posthumius defert. Omnibus ordine expositis, quæ delata primò, quæ deinde ab se inquisita forent, patres pauor ingens cœpit: cùm publico nomine, ne quid eæ coniurationes cœtusq; nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent: tum priuatim suorum quisque vicem, ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem senatus gratias consuli agendas, quòd eam rem & cum singulari cura & sine vllo tumultu inuestigasset. quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisq; nocturnis extra ordinem consulibus mandat. indicibus Ebutio ac Feceniæ ne fraudi ea res sit, curare, & alios indices præmijs inuitare iubet. sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu fœminæ essent, non Romæ modò, sed per omnia fora & con-

Hispala coniurationis Bacchicæ originem expromit Consuli.

Posthumius consul de Bacchica coniuratione refert ad senatum.

Senatusconsultum de Bacchica coniuratione.

ciliabulà conquiri, vt in consulum potestate essent. edici præterea in vrbe Roma, & F
per totam Italiam edicta mitti, ne quis qui Bacchis initiatus esset, coisse aut conuenisse causa sacrorum velit, neu quid talis rei diuinæ fecisse. ante omnia vt quæstio de his habeatur, qui coierint, coiurauerintue, quo stuprum flagitiúmue inferretur. Hæc senatus decreuit. Consules ædilibus curulibus imperarunt, vt sacerdotes eius sacri omnes conquirerent, comprehensosq; libero conclaui ad quæstionem seruarent. ædiles plebis videre, ne qua sacra in operto fierent triumuiris capitalibus mandatum est. vt vigilias disponerent per vrbem, seruarentq; ne qui nocturni cœtus fierent: vtq; ab incendijs caueretur, adiutores triumuiris quinque viri dati, vti cis Tyberim suæ quisq; regionis ædificijs præessent. Ad hæc officia dimissis magistratibus, consules in Rostra ascenderunt. & concione aduocata, cùm solenne carmen precationis, quod G
Posthumij consulis ad Quirites oratio, qua ipsis Bacchanalium furores expromit.
prefari priusquam populum alloquantur, magistratus solent, peregisset cõsul, ita cœpit: Nulli vnquam concioni Quirites tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis deorum comprecatio fuit, quæ vos admoneret: hos esse deos, quos colere, venerari, precariq; maiores vestri instituissent: nõ illos, qui prauis & externis religionibus captas mentes velut furialib⁹ stimulis ad omne scelus & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceã, nec quatenus proloquar, inuenio. si aliquid ignorabitis, ne locum negligentię dem: si omnia nudauero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor. quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse. vt ad cauendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridem Italia, & tunc per vrbem etiam multis locis esse, non fama modò accepisse vos, sed crepitibus etiam vlulatibusq; nocturnis, qui personant tota vrbe, certum habeo: cæterùm quæ ea res sit, ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciuiam esse credere: & qualecunque sit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, ilico necesse est exterreamini, nisi adiunxero, qui qualesq; sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali huiusce fuit, deinde simillimi fęminis mares stuprati & constupratores, fanatici vigiles, vino, strepitibus, clamoribusq; nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires coniuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd indies plures fiunt. Maiores vestri ne vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus edictus esset, aut plebi concilium tribuni edixissent: aut aliquis I
ex magistratibus ad concionem vocasset, fortè temerè coire voluerunt: & vbicunque multitudo esset, ibi & legitimũ rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primum nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? si quib⁹ ætatibus initientur mares sciatis: non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos iuuenes milites faciendos censetis Quirites? ijs ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis alienisq; pro pudicitia coniugum ac liberorum vestrorum ferro decernent? Minus tamen esset, si flagitijs tantùm effœminati forent (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in Republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quicquid his annis libidine, quicquid K
fraude, quicquid scelere peccatum est, ex illo vno sacrario scitote ortum esse. nec dum omnia in quę coniurauerunt, edita facinora habent: adhuc priuatis noxijs, quia nondum ad Rempublicam opprimendam satis viriũ est, coniuratio sese impia tenet. crescit & serpit quotidie malum, iam maius est, quàm vt capere id priuata fortuna possit: ad summam Reipublicæ spectat. nisi præcauetis Quirites: iam huic diurnæ legitimè ab consule vocatæ par nocturna concio esse poterit. nunc illi vos singuli vniuersos concionantes timent. iam vbi vos dilapsi domos, & in rura vestra eritis, illi coierint: consultabũt de sua salute simul, ac vestra pernicie. tum singulis vobis vniuersi timendi erunt. Optare igitur vnusquisq; vestrûm debet, vt bona mens suis omnibus fuerit. si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum, cum quibus in omne flagi-

A ne flagitium & facinus coniurauit,non ſuum iudicet eſſe. Ne quis etiam errore labatur veſtrûm quoq;,non ſum ſecurus. Nihil enim in ſpeciem fallacius eſt,quàm prãua religio.vbi deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid immiſtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum,ſenatuſcõſulta, aruſpicum deniq; reſponſa liberant.Quoties hoc patrum auorumq; ætate negotium eſt magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent?ſacrificulos vatesq; foro,circo, vrbe prohiberent? vaticinos libros conquirerent,comburerentq;? omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano,abolerent? Iudicabant enim prudentiſſimi viri omnis diuini humaniq; iuris,nihil æquè diſſoluendæ religionis eſſe,quàm vbi non patrio, ſed ex-
B terno ritu ſacrificaretur.Hæc vobis prædicenda ratus ſum,ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros,cùm demoliẽtes nos Bacchanalia, diſcutientesq; nefarios cœtus cerneretis.omnia dijs propitijs,volentibusq; ea faciemus.qui quia ſuum numen ſceleribus libidinibusq; contaminari indignè ferebant,ex occultis ea tenebris in lucẽ extraxerunt:nec patefieri vt impunita eſſent,ſed vt vindicarentur & opprimerentur,voluerunt.Senatus quæſtionẽ extra ordinem de ea re mihi collegæq; meo mandauit: nos, quæ ipſis nobis agenda ſunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per vrbem minoribus magiſtratibus mandauimus: vos quoq; ęquum eſt quæ veſtra munia ſunt,quo quiſq; loco poſitus erit,quod imperabitur, impigrè præſtare: & dare operam,ne quid fraude noxiorũ periculi aut tumultus oriatur. Recitari deinde ſe-
C natuſconſulta iuſſerunt,indiciq; præmium propoſuerunt:ſi quis quẽ ad ſe deduxiſſet, nomẽue abſentis detuliſſet,qui nominatus profugiſſet,diem certam ſe finituros: ad quam niſi citatus reſpondiſſet,abſens damnaretur. ſi quis eorũ qui tum extra terram Italiam eſſent,nominaretur,ei laxiorem diem daturos, ſi venire ad cauſam dicendam vellet. Edixerunt deinde, ne quis quid fugæ cauſa vendidiſſe, néue emiſſe vellet:ne quis reciperet,celaret,ope vlla iuuaret fugientes. Concione dimiſſa, terror magnus vrbe tota fuit:nec mœnibus ſe tantum vrbis,aut finibus Romanis continuit:ſed paſſim per totam Italiã literis hoſpitum de s.c.& concione & edicto conſulum acceptis, trepidari cœptũ eſt.Multi ea nocte quæ diem inſecuta eſt,quo in concione res palam facta eſt,cuſtodijs circa portas poſitis, fugientes à triumuiris comprehenſi & reducti
D ſunt:multorum nomina delata.quidam ex ijs viri fœminæq; mortem ſibi conſciuerunt.Coniuraſſe ſupra ſeptem millia virorum ac mulierum dicebantur.capita autem coniurationis conſtabat eſſe,M.& L.Catinios de plebe Romana,& Faliſcum L.Opiternium,& Minium Cerrinium Campanũ.ab his omnia facinora & flagitia orta, eos maximos ſacerdotes conditoresq; eius ſacri eſſe.data opera eſt, vt primo quoq; tempore comprehenderentur.Adducti ad cos.faſſiq;,de ſe nullam moram iudicio fecerunt.Cæterùm tanta fuga ex vrbe facta erat, vt quia multis actiones & res peribant, cogerentur Prr.T.Mænius & M.Licinius per ſenatum res in diem triceſimum differre,donec quæſtiones à coss.perficerentur.Eadem ſolitudo,quia Romę non reſpondebant,nec inueniebantur,quorum nomina delata erant, coegit conſules circa fora
E proficiſci,ibiq; quærere & iudicia exercere.Qui tantùm initiati erant, & ex carmine ſacro, præeunte verba ſacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus ac libidinem continebatur: nec earum rerum vllam rem, in quas iureiurando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant, eos in vinculis relinquebant. qui ſtupris aut cædibus violati erant, qui falſis teſtimonijs, ſignis adulterinis, ſubiectione teſtamentorum, fraudibus alijs contaminati, eos capitali pœna afficiebant. plures necati, quàm in vincula coniecti ſunt. magna vis in vtraque cauſa virorum mulierumq; fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu eſſent, tradebant: vt ipſi in priuato animaduerterent in eas. ſi nemo erat idoneus ſupplicij exactor,in publico animaduertebatur. Datum deinde conſulibus negotium eſt,vt omnia Bacchanalia Romæ primum,deinde per totam Italiam

Authores coniurationis Bacchicæ comprehenſi.

Pœna coniuratorum.

diruerent:extrà quam si qua ibi vetusta ara,aut signum cõsecratum esset.in reliquum F
deinde s.c.cautum est, ne qua Bacchanalia Romæ,néue in Italia essent.si quis tale sa-
crum solenne & necessariũ duceret, nec sine religione & piaculo se id omittere posse
Senatusconſ. aduersus Bacchanalia. apud prætorem vrbanum profiteretur: prætor senatum consuleret. si ei permissum
esset,cùm in senatu centum non minus essent, ita id sacrũ faceret,dum ne plus quinq;
sacrificio interessent:neu qua pecunia communis, neu quis magister sacrorum, aut
sacerdos esset.Aliud deinde huic coniunctum, referente Q.Martio consule. s. c. fa-
ctum est,vt de ijs quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum re-
ferretur,cùm Sp.Posthumius quęstionibus perfectis Romam rediisset,Minium Cer-
rinium Campanum Ardeam in vincula mittendum censuerunt: magistratibusq; G
Ardeatium prædicendum, vt in intentiore eum custodia asseruarent, non solùm ne
effugeret,sed ne mortis consciscendæ locum haberet.Sp.Posthumius aliquanto post
Indicum coniurationis præmia. Romam venit.eo referente de P.Ebutij & Hispalæ Feceniæ præmio, quòd eorum o-
Coró.10000. pera indicata Bacchanalia essent, s. c. factum est, vt singulis his * centena millia æris
quæstores vrbani ex ęrario darent:vtiq; cos.cum tribunis plebis ageret,vt ad plebem
primo quoq; tempore ferrent,vt P.Ebutio emerita stipendia essent, ne inuitus mili-
taret,néue censor ei equum publicum assignaret:utiq; Feceniæ Hispalæ datio, dimi-
nutio,gentis enuptio,tutoris optio item esset:quasi ei vir testamento dedisset, vtique
ei ingenuo nubere liceret:neu quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiæue es-
set:vtiq; consules prætoresq; qui nunc essent,quíue postea futuri essent, curarent, ne
quid ei mulieri iniuriæ fieret,vtiq; tutò esse.id senatum velle & æquum censere,vt ita H
fieret.Ea omnia lata ad plebem,factaq; sunt ex Senatusconsulto,& de cæterorum in-
dicum impunitate præmijsq; consulibus permissum est.Et iam Q.Martius quæstio-
nibus suæ regionis perfectis,in Ligures prouinciam proficisci parabat, tribus milli-
bus peditum Romanorum,CL.equitibus, & quinque millibus Latini nominis pedi-
tum,ducentis equitibus in supplementum acceptis.Eadem prouincia, idem nume-
rus peditum equitumq; & collegæ decretus erat. Exercitus acceperunt, quos priore
anno C.Flaminius & M.Æmylius coss.habuerunt.duas præterea legiones nouas ex
Senatusconsulto scribere iussi sunt,& viginti millia peditum socijs & nomini Latino
imperarunt,& equites mille trecentos,& tria millia peditum Romanorum, CC.equi
tes,totum hunc exercitum,præter legiones, in supplementum Hispaniensis exerci- I
Romanus exercitus à Liguribus Apuanis circumuentus. tus duci placebat.itaq; consules dum ipsi quæstionibus impediebantur, T.Mænium
delectui habendo præfecerunt.Perfectis quæstionibus, prior Q.Martius in Ligures
Apuanos est profectus. Dum penitus in abditos saltus, quæ latebræ receptaculaq;
semper illis fuerant,persequitur:in præoccupatis angustijs, loco iniquo est circum-
uentus.quatuor millia militum amissa,& legionis secundæ signa tria,vndecim vexil-
la sociûm Latini nominis in potestatem hostium venerunt:& arma multa, quæ quia
impedimento fugientibus per syluestres semitas erant,passim iactabantur. nec prius
sequendi Ligures finem quàm fugæ Romani fecerunt. Consul vbi primùm ex hosti-
um agro euasit,ne quantum diminutæ copiæ forent appareret, in locis pacatis exer-
citum dimisit.non tamen obliterare famam rei malè gestæ potuit. nam saltus, vnde K
Martius saltus. eum Ligures fugauerant, Martius est appellatus, Sub hunc nuntium ex Liguſtinis
vulgatum literæ ex Hispania mistam gaudio tristitiam afferentes recitatæ sunt. C.
Catinius,qui biennio antè prætor in eam prouinciam profectus erat, cum Lusitanis
in agro Astensi signis collatis pugnauit. ad sex millia hostium sunt cæsa: cæteri fusi,
Cũ Lusitanis prosperè pugnatum. fugati,castrisq; exuti.Ad oppidum deinde Astam oppugnandum legiones ducit. id
quoq; haud multo maiore certamine cœpit, quàm castra : sed dum incautius subit
muros,ictꝰ ex vulnere post dies paucos moritur.Literis de morte propr.recitatis,se-
natus censuit mittendum, qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prætorem conse-
queretur:nuntiaretq; senatum æquum censere,ne sine imperio prouincia esset, ma-
turare eum proficisci.Quarto die, qui missus erat, Lunam venit. paucis ante diebus
Calpur-

A Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hiſpania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore quo C. Catinius in prouinciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit. incerta victoria diſceſſum eſt, niſi quòd Celtiberi caſtra inde nocte proxima mouerunt: Romanis & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibus poteſtas facta eſt. Paucos poſt dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurrim oppidum vltro laceſſiuerunt prælio Romanos. Nihil traditur, quæ cauſa numero aucto infirmiores eos fecerit. ſuperati prælio ſunt. ad duodecim millia hominum cæſa, plus duo capta, & caſtris Romanus potitus, & niſi ſucceſſor aduentu ſuo inhibuiſſet impetum victoris, ſubacti Celtiberi forent. Noui prætores ambos exercitus in hyberna deduxerunt. Per eos dies, quibus hæc ex Hiſpania nuntiata ſunt, ludi Taurilia per biduum facti religionis *Celtiberi prælio ſuperati.*

B cauſa. per dies x. apparatos deinde ludos M. Fuluius, quos vouerat Ætolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerant honoris eius cauſa, athletarũ quoq; certamen tum primo Romanis ſpectaculo fuit, & venatio data leonũ & pantherarum: & propè huius ſeculi copia ac varietate ludicrum celebratum eſt. Nouendiale deinde ſacrum tenuit, quòd in Piceno per triduum lapidibus pluerat, ignesq; cœleſtes multifariam orti aduſſiſſe complurium leui afflatu veſtimenta maximè dicebantur. Addita & vnum diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificum, quòd ędes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat. hoſtijs maioribus cõſules procurarunt, vrbemq; luſtrauerunt. Sub idem tempus & ex Vmbria nuntiatum eſt, ſemimarem duodecim fermè annos natum inuentum. id prodigium abominantes, arceri Romano agro, necariq; quamprimùm iuſſerunt. Eodem anno Galli tranſalpini tranſgreſſi in Venetiam ſine populatione aut bello, haud procul inde, vbi nunc Aquileia eſt, locum oppido condendo cæperunt. Legatis Romanis de ea re trans Alpes miſſis, reſponſum eſt: neq; profectos ex authoritate gentis eos: nec quid in Italia facerent, ſe ſcire. L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vouiſſe ſeſe dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus ciuitatibusq;, per dies decem fecit. Legatũ eum poſt damnationem & bona vendita miſſum in Aſiam, ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antias eſt author. tum collatas ei pecunias, congregatosq; per Aſiam artifices: & quorum ludorum poſt bellum, in quo votos diceret, mentionem non feciſſet, de ijs poſt legationem demum in ſenatu actum. Cùm iam in exitu annus eſſet, Q. Martius

D abſens magiſtratu abiturus erat. Sp. Poſthumius quęſtionibus cum ſumma fide curaq; perfectis, comitia habuit. creati ſunt conſules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Poſtero die Prr. facti P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Attilius Serranus, L. Poſthumius Tẽpſanus, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, quia Sp. Poſthumius Cos. renuntiauerat, peragrantem ſe propter quæſtiones vtrunq; littus Italiæ, deſertas colonias Sipontum ſupero, Buxentum infero mari inueniſſe, triumuiri ad colonos eò ſcribendos ex Senatuſconſulto, ab T. Mænio prætore vrbano creati ſunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bæbius Pamphilus. Cum Perſeo rege & Macedonibus bellum quod imminebat, non vnde pleriq; opinantur, nec ab ipſo Perſeo cauſas cœpit. inchoata initia à Philippo ſunt. &

E is ipſe, ſi diutius vixiſſet id bellum geſſiſſet. Vna eum res, cùm victo leges imponerentur, maximè angebat: quòd qui Macedonum ab ſe defecerant in bello, in eos ius ſæuiendi ademptum ei ab ſenatu erat: cùm quia rem integram Quintius in conditionibus pacis diſtulerat, nõ deſperaſſet impetrari poſſe. Antiocho rege deinde bello ſuperato ad Thermopylas, diuiſis partibus, cùm per eoſdẽ dies cos. Acilius Heracleã, Philippus Lamiam oppugnaſſet: capta Heraclea quia iuſſus abſcedere à mœnibus Lamię erat, Romanisq; oppidum deditum eſt, ægrè eam rem tulerat. permulſit iram eius cos. q; ad Naupactũ ipſe feſtinans, quò ſe ex fuga Ætoli cõtulerant, Philippo permiſit, vt Athamanię & Aminandro bellũ inferret: & vrbes quas Theſſalis Ætoli ademerãt, regno adijceret. Haud magno certamine & Aminandrũ Athamania expulerat, & vrbes aliquot cęperat. Demetriadem quoq; vrbem validã, & ad omnia opportunam, & Magne- *Cauſæ belli Macedonici.*

& Magnetum gentem ſuæ ditionis fecit. inde & in Thracia quaſdam vrbes nouæ atque inſuetæ libertatis vitio, ſeditionibus principum turbatas, partibus quæ domeſtico certamine vincerentur, adiungendo ſe, cępit. His ſedata in præſentia regis ira in Romanos eſt. nunquam tamen remiſit animum à colligendis in pace viribus, quibus quandocunq; data fortuna eſſet, ad bellum vteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorum, portorijsq; maritimis auxit: ſed metalla etiam & vetera intermiſſa recoluit, & noua multis locis inſtituit. vt verò antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amiſſa erat, reſtitueret, non ſobolem tantùm ſtirpis parabat, cogendis omnibus procreare atq; educare liberos: ſed Thracũ etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietusq; aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde cauſæ, quæ de integro iram mouerent in Romanos. Theſſalorum & Perræborum querelæ de vrbibus ſuis ab eo poſſeſſis, & legatorum Eumenis regis de Thracijs oppidis per vim occupatis, traductaq; in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant, vt eas nõ negligi ſatis apparêret. Maximè mouerat ſenatum, quòd iam Æni & Maroneæ affectari poſſeſſionem audierant. minus Theſſalos curabant. Athamanes quoque legati venerunt, non partis amiſſæ, non finium iacturam querentes, ſed totam Athamaniam ſub ius iudicium q; regis veniſſe. Et Maronitarum exules erant pulſi, quia libertatis cauſam defendiſſent, ab regio præſidio. ij non Maroneam modò, ſed etiã Ænum in poteſtate nuntiabant Philippi eſſe. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea: qui nihil niſi permiſſu Rom. imperatorum factum affirmabant. Ciuitates Theſſalorum & Perræborum & Magnetum, & cum Aminandro Athamanum gentem in eadem cauſa, qua Ætolos fuiſſe. Antiocho rege pulſo, occupatum oppugnandis Ætolicis vrbibus Cos. ad recipiendas eas ciuitates Philippum miſiſſe. armis ſubactos parêre. Senatus ne quid abſente rege ſtatueret, legatos ad eas controuerſias diſceptandas miſit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bæbium Pamphilum, T. Sempronium. Quorum ſub aduentum, ad Theſſalica Tempe omnibus ijs ciuitatibus, quibus cum rege diſceptatio erat, concilium indictum eſt. Ibi cùm Romani legati diſceptatorum loco, Theſſali Perræbiq; & Athamanes haud dubij accuſatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, conſediſſent: pro ingenio quiſq; eorum qui principes legationum erãt, & gratia cum Philippo aut odio, acerbius leniúſue egerunt. In controuerſiam autem veniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenę, & cętera circa eas oppida: vtrum Theſſalorum iuris, cùm vi ademptæ poſſeſſæq; ab Ætolis forent: (nam Philippum Ætolis ademiſſe eas conſtabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Acilium regi conceſſiſſe, ſi Ætolorum fuiſſent: & ſi voluntate, non vi atque armis coacti, cum Ætolis eſſent. Eiuſdem formulæ diſceptatio de Perræborum Magnetumq; oppidis fuit. omnium enim iura poſſidendo per occaſiones Ætoli miſcuerant. Ad hæc quæ diſceptationis erant, querelæ Theſſalorum adiectæ, quòd ea oppida, ſi iam redderentur ſibi, ſpoliata ac deſerta redditurus eſſet. nam præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam abduxiſſe, & opera eorum in ſeruilibus abuti miniſterijs: & quæ reddiderit coactus Theſſalis, inutilia vt redderet, curaſſe. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuiſſe quondam Theſſalis quæſtuoſum & frugiferum. ibi nauibus onerarijs comparatis regem, quæ præter Thebas Demetriadem curſum dirigerent: negotiationem maritimam omnem eò auertiſſe. Iam ne à legatis quidem, qui iure gentium ſancti ſint, violandis abſtinere. inſidias poſitas euntibus ad T. Quintium. itaq; ergo in tantum metum omnes Theſſalos coniectos, vt non in ciuitatibus ſuis, non in communibus gentis concilijs quiſquam hiſcere audeat. procul enim abeſſe libertatis authores Rom. lateri adhęrere grauem dominum, prohibentem vti beneficijs P. R. quid autem ſi vox libera non ſit, liberum eſſe? nunc ſe fiducia & præſidio legatorum ingemiſcere magis quàm loqui. niſi prouideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur:

Permultorum querelæ ad Senatum de Philippo perferuntur.

Philippus legatos ad purganda crimina Romam misit.

Romani legati ad componendas ſociorum cum Philippo controuerſias miſſi.

Theſſalorũ de Philippo querelæ.

A minuatur:nequicquam & illum victum,& ſe liberatos eſſe. vt equum tenacem non parentem,frẽnis aſperioribus caſtigandum eſſe. Hæc acerbè poſtremi: cùm priores leniter permulſiſſent iram eius, petentes, vt ignoſceret pro libertate loquentibus: & vt depoſita domini acerbitate aſſueſceret ſocium atq; amicum ſeſe præſtare:& imitaretur P. R. qui charitate quàm metu adiũgere ſibi ſocios mallet. Theſſalis auditis, Perræbi Connocondylum,quod Philippus Olympiadem appellauerat,Perræbiæ fuiſſe, & vt ſibi reſtitueretur,agebãt. & de Mallœa & Ericinio eadem poſtulatio erat. Athamanes libertatem repetebant, & caſtella Athenæum & Pœtneum. Philippus, vt accuſatoris potius quàm rei ſpeciem haberet, & ipſe à querelis orſus, Menelaidem in Dolopia quæ regni ſui fuiſſet, Theſſalos vi atq; armis expugnaſſe queſtus eſt. item Pe-

Philippi ad querelas reſponſio.

B tram in Pieria ab ijſdem Theſſalis Perræbisq; captam. Xynias quidẽ haud dubiè Ætolicum oppidum ſibi eos contribuiſſe: & Paracheloida, quæ ſub Athamania eſſet, nullo iure Theſſalorum formulæ factam. Nam quæ ſibi crimina obijciantur de inſidijs legatorum,& maritimis portubus frequentatis aut deſertis: alterum deridiculum eſſe,ſe reddere rationem, quos portus mercatores, aut nautici petant: alterum mores ſuos reſpuere. tot annos eſſe,per quos nunquam ceſſauerint legati nunc ad imperatores Romanos,nunc Romam ad ſenatum crimina de ſe deferre. quem vnquam verbo violatum eſſe? ſemel ad Quintium euntibus inſidias dici factas: ſed quid ijs acciderit,non adijci,quærentium quid falſo obijciant,cùm veri nihil habeant: ea crimina eſſe. inſolenter & immodicè abuti Theſſalos indulgentia populi Romani, velut ex

C diutina ſiti nimis auidè meram haurientes libertatem. ita ſeruorum modo præter ſpem repentè manumiſſorum, licentiam vocis & linguæ experiri. & iactare ſeſe inſectatione & conuitijs dominorũ. Elatus deinde ira adiecit, nondum omniũ dierum ſolem occidiſſe. Id minaciter dictũ non Theſſali modò in ſeſe, ſed etiã Romani acceperunt. & cùm fremitus poſt eam vocem ortus,& tandem ſedatus eſſet: Perræborum inde Athamanumq; legatis reſpondit,eandẽ de quibus illi agant, ciuitatũ cauſam eſſe. conſulem Acilium & Romanos ſibi dediſſe eas,cùm hoſtiũ eſſent. ſi ſuum munus qui dediſſent,adimere velint,ſcire ſe cedendum eſſe: ſed meliori ac fideliori amico in gratiam leuium & inutiliũ ſociorum iniuriã eos eſſe facturos. nec enim vllius rei minus diuturnã eſſe gratiam, q̃ libertatis, præſertim apud eos qui malè vtendo eam cor-

D rupturi ſint. Cauſa cognita pronuntiauerunt legati, placere deduci præſidia Macedonum ex ijs vrbibus,& antiquis Macedoniæ terminis regnũ finiri. de iniurijs quas vltrò citroq; illatas querãtur, quo modo inter eas gentes & Macedonas diſceptetur, formulam iuris exequendi conſtituendam eſſe. Inde grauiter offenſo rege, Theſſalonicen ad cognoſcendũ de Thraciæ vrbibus proficiſcũtur. Ibi legati Eumenis. Si liberas eſſe Ænum & Maroneã velint Romani, nihil ſui pudoris eſſe vltrà dicere, quàm vt admoneant,re,non verbo eos liberos relinquant: nec ſuũ munus intercipi ab alio patiantur: ſin autem minor cura ſit ciuitatũ in Thracia poſitarũ, multo verius eſſe, quæ ſub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem q̃ Philippum habere: vel pro patris Attali meritis bello, quod aduerſus Philippũ ipſum geſſerit populus Romanus: vel ſuis, quod

Eumenis legati de Philippo querũtur.

E Antiochi bello terra mariq; laboribus periculisq; omnibus interfuerit. Habere eum præterea decẽ legatorũ in eam rem præiudiciũ. qui cùm Cherſonneſum Lyſimachiamq; dederint, Maroneã quoq; atq; Ænum profecto dediſſe, quæ ipſa propinquitate regionis velut appendices maioris muneris eſſent. Nam Philippũ quidem quo aut merito in populum Romanum, aut iure imperij, cum tam procul à finibus Macedoniæ abſint, ciuitatibus his præſidia impoſuiſſe? vocari Maronitas iuberent. ab ijs certiora omnia de ſtatu ciuitatũ earum ſcituros. Legati Maronitarũ vocati, non vno loco tantùm vrbis præſidium regium eſſe, ſicut in alijs ciuitatibus, dixerunt: ſed pluribus ſimul,& plenam Macedonũ Maroneam eſſe. itaq; dominari aſſentatores regios, his ſolis loqui & in ſenatu & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipſos,& dare alijs. optimũ quemq;, quibus libertatis, quibus legum cura ſit, aut exulare

Philippi defenſio, qua Romanos ſibi iniquos oſtendit.

pulſos

pulsos patria,aut inhonoratos & deterioribus obnoxios silere. De iure pauca etiam F
finium adiecerunt. Q.Fabium Labeonem, cùm in regione ea fuisset, direxisse finem
Philippo veterem viam regiam,quæ ad Thraciæ Paroreiam subeat, nusquam ad ma-
re declinantem:Philippum nouam postea deflexisse viam, qua Maronitarum vrbes
agrosq; amplectatur. Ad ea Philippus longè aliam, quàm aduersus Thessalos Perræ-
bosq; nuper,ingressus dissertdi viam:Non cum Maronitis, inquit, mihi aut cum Eu-
mene disceptatio est,sed iam vobiscum Romani, à quibus nihil æqui me impetrare
iamdiu animaduerto. Ciuitates Macedonum quæ à me inter inducias defecerant,
reddi mihi æquum censebam:non quia magna accessio ea regni futura esset, (sunt e-
nim & parua oppida,& in finibus extremis posita)sed quia multum ad reliquos Ma-
cedonas continendos exemplum pertinebat: negatum est mihi. Bello Ætolico La- G
miam oppugnare iussus à consule M.Acilio, cùm diu fatigatus ibi prælijs operibusq;
essem:transcendentem me iam muros à capta propè vrbe reuocauit Cos. & abduce-
re copias inde coegit.ad huius solatium iniurię permissum est,vt Thessalię Perrębięq;
& Athamanum reciperem quędam castella magis quàm vrbes.ea quoq; ipsa vos mi-
hi Q.Cæcili,paucos ante dies ademistis.Pro non dubio paulo antè, si dijs placet, le-
gati Eumenis sumebant,quæ Antiochi fuerunt,Eumenem æquius esse quàm me ha-
bere.Id ego aliter longè iudico esse.Eumenes enim,nō nisi vicissent Romani, sed nisi
bellum gessissent,manere in regno suo non potuit.itaq; ille vestrum meritum habet,
Co.1200000. non vos illius,mei autem regni tantum aberat vt vlla pars in discrimine fuerit:vt tria
M.talentum,& L.tectas naues,& omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuissem, pol- H
licentem vltro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus. hostemq; ei me
esse prius etiam quàm M. Acilius exercitum in Græciam traijceret, præ me tuli: &
cum eo Cos.belli partem quamcunq; mihi delegauit,gessi.& insequenti Cos.L.Sci-
pioni,cùm terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantum per
regnum nostrum dedi, sed vias etiam muniui, pontes feci, commeatus præbui: nec
per Macedoniam tantùm,sed per Thraciam, vbi etiam inter cætera pax quoq; præ-
standa à Barbaris erat.Pro hoc studio meo erga vos,ne dicam merito: vtrum adijcere
vos Romani aliquid,& amplificare & augere regnum meū munificentia vestra opor
tebat?an quæ haberem aut meo iure,aut beneficio vestro,eripere?id quod nunc faci-
tis.Macedonum ciuitates,quas regni mei fuisse fatemini,non restituuntur.Eumenes I
tanquam ad Antiochum spoliandum me venit, & si dijs placet, x. legatorum decre-
tum calumniæ impudentissimæ prætendit, quo maximè & refelli & coargui potest.
disertissimè enim planissimeq; in eo scriptum est, Chersonesum & Lysimachiam
Eumeni dari.vbi tandem Ænus & Maronea & Thraciæ ciuitates asscriptę sunt?quod
ab illis ne postulare quidem est ausus,id apud vos tanquam ab illis impętrauerit,ob-
tinebit?Quo in numero me apud vos esse velitis,refert, si tanquam inimicum & ho-
stem insectari propositum est:pergite vt cœpistis,facere.sin aliquis respectus est mei,
vt socij atq; amici regis:deprecor, ne me tanta iniuria dignum iudicetis. Mouit ali-
quantum oratio regis legatos.itaq; medio responso rem suspenderūt. si x. legatorum
decreto Eumeni datæ ciuitates eæ essent, nihil se mutare. si Philippus bello cępisset, K
eas præmium victoriæ iure belli habiturum.si neutrum eorum foret, placere cogni-
tionem senatui reseruari:& vt omnia in integro manerent, præsidia quæ in ijs vrbi-
bus sint,deduci.Hæ causæ maximè animum Philippi alienauerunt ab Romanis, vt
non à Perseo filio eius nouis causis motum, sed ob has à patre bellum relictum filio
videri possit. Romę nulla belli Macedonici suspicio erat.L.Manlius proconsul ex Hi-
Manlius procos. ouans vrbē iniuit. spania redierat.cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum,rerum gestarum
magnitudo impetrabilem faciebat,exemplum obstabat.quod ita comparatum mo-
re maiorum erat,ne quis qui exercitum non deportasset,triumpharet, nisi perdomi-
* Valēt 14784. coron. tam pacatamq; prouinciam tradidisset successori. medius tamen honos Manlio ha-
bitus, vt ouans vrbem iniret. Tulit coronas aureas L. duas: * auri præterea pondo

A cxxxii.*argenti xvi.millia ccc. & pronuntiauit in ſenatu,* x.millia pondo argenti, & *lxxx.auri Q.Fabium queſtorem aduehere.id quoq; ſe in ærarium illaturum.Magnus motus ſeruilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum prouinciam L. Poſthumius prætor habebat.is de paſtorum coniuratione, qui vias latrocinijs paſcuaq; publica infeſta habuerant,quæſtionem ſeuerè exercuit. ad ſeptem millia hominum condemnauit.multi inde fugerunt.de multis ſumptum eſt ſupplicium. Conſules diu retenti ad vrbem delectibus, tandem in prouincias profecti ſunt. Eodem anno in Hiſpania prætores C.Calpurnius & L.Quintius, cum primo vere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxiſſent,in Carpetaniam,vbi hoſtium caſtra erant, progreſſi ſunt, communi animo conſilioq; parati rem gerere.Haud procul Hippone & Toleto vrbibus,
B inter pabulatores pugna orta eſt.quibus dum vtrinq; ſubuenitur à caſtris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ ſunt.in eo tumultuario certamine & loca ſua,& genus pugnæ pro hoſte fuere.duo exercitus Romani fuſi, atq; in caſtra compulſi ſunt. non inſtitere perculſis hoſtes.Prætores Romani,ne poſtero die caſtra oppugnarentur, ſilentio proximæ noctis tacito ſigno exercitum abduxerunt. Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerunt: vacuaq; præter ſpem caſtra, ingreſſi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant, diripuerunt: regreſſiq; in ſua caſtra, paucos dies quietis ſtatiuis manſerunt.Rom.ſociorumq; in prælio fugaq; ad quinq; millia occiſa,quorum ſe ſpolijs hoſtes armarunt.inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Prr. interim Romani omne id tempus cõtrahendis ex ciuitatibus ſocijs Hiſpanorum au-
C xilijs,reficiendisq; ab terrore aduerſæ pugnæ militum animis conſumpſerunt.vbi ſatis placuêre vires,& iam miles quoq; ad delendam priorem ignominiã hoſtem poſcebat,duodecim millia paſſuum ab Tago flumine poſuerunt caſtra. inde tertia vigilia ſublatis ſignis,quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam peruenerunt. Trans fluuium in colle hoſtiũ caſtra erant.extemplò quà duobus locis vada nudabat amnis, dextera parte Calpurnius,læua Quintius exercitum traduxerunt:quieto hoſte, dum miratur ſubitum aduentum,conſultatq;,qui tumultum inijcere trepidantibus in ipſo tranſitu amnis potuiſſet.interim Romani impedimẽtis quoq; omnibus traductis contractisq; in vnum locum, quia iam moueri videbant hoſtẽ, nec ſpatium erat caſtra communiendi,aciem inſtruxerunt.in medio locatæ, quinta Calpurnij legio, &
D octaua Quintij:id robur totius exercitus erat.campum apertum vſq; ad hoſtium caſtra habebant,liberum à metu inſidiarum.Hiſpani poſteaquam in citeriore ripa duo Romanorum agmina conſpexerunt, vt priuſquam ſe iungere atq; inſtruere poſſent, occuparent eos, caſtris repentè effuſi curſu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prælium fuit,& Hiſpanis recenti victoria inflatis,& inſueta ignominia milite Romano accenſo.acerrimè media acies,duæ fortiſſimæ legiones dimicabant,quàs cùm aliter moueri loco non poſſe hoſtis cerneret,cuneo inſtitit pugnare: & vſq; plures confertioresq;,medios vrgebant. Ibi poſteaquam laborare aciem Calpurnius Prætor vidit,T.Quintilium Varum,& L.Iuuentium Taluam legatos ad ſingulas legiones adhortandas properè mittit.docere & monere iubet, in illis ſpem omnem vincendi & retinendæ Hiſpaniæ eſſe.ſi illi loco cedant,neminem eius exercitus non modò Italiam,ſed ne Tagi quidem vlteriorem ripam vnquam viſurum.ipſe cum equitibus duarum legionum paululum circumuectus,in cuneum hoſtium, qui mediam vrgebat aciem,ab latere incurrit.Quintius cum ſuis equitibus alterum hoſtium latus inuadit:ſed longè acrius Calpurniani equites pugnabant,& prætor ipſe ante alios,nam & primus hoſtẽ percuſſit, & ita ſe immiſcuit medijs, vt vix vtrius partis eſſet, noſci poſſet. & equites prætoris eximia virtute & equitum pedites accenſi ſunt. pudor mouit primos centuriones, qui inter tela hoſtium prætorem conſpexerunt. itaq; vrgere ſigniferos pro ſe quiſq;,iubere inferre ſigna,& confeſtim militem ſequi. renouatur ab omnibus clamor.impetus fit velut ex ſuperiore loco,haud ſecus ergo quàm torrentis modo fundunt, ſternuntq; perculſos : nec ſuſtinere alij ſuper alios inferentes ſeſe

* Cor. 163000.
* Co. 100000.
*Coron.8960.

Duo exercitus Romani in Hiſpania fuſi.

Romani refectis viribus Hiſpanos adoriuntur.

possunt. fugientes in castra equites persecuti sunt, & permisti turbæ hostium intrā F
vallum penetrauerunt. vbi ab relictis in præsidio castrorum prælium instauratum
coactiq; sunt Romani equites descendere ex equis. dimicantibus ijs legio quinta su-
perueuit: deinde, vt quæq; potuerant, copiæ affluebant. Cæduntur passim Hispani
per tota castra: nec plus quàm quatuor millia hominum effugerunt. inde tria millia
ferè qui arma retinuerāt, montem propinquum cęperunt. mille, semiermes maximè
Hispani vincuntur & eorum castra capiuntur. per agros palati sunt. supra xxxv. millia hostiū fuerant, ex quibus tam exigua pars pu-
gnæ superfuit. signa capta cxxxiii. Romani socijq; paulo plus sexcenti, & prouincia-
lium auxiliorum cl. fermè ceciderunt. tribuni militum quinq; amissi, & pauci equi-
tes Romani, cruentę maximè victorię speciem fecerunt. In castris hostium, quia ipsis
spatium sua communiendi non fuerat, manserunt. Pro concione postero die laudati, G
donatiq; à C. Calpurnio equites phaleris, pronunciauitq;, eorum maximè opera ho-
stes fusos, castra capta & expugnata esse. Quintius alter prætor suos equites catellis
ac fibulis donauit. donati & centuriones ex vtriusq; exercitu permulti, maximè qui
In Liguria feliciter ab vtroq; consule pugnatum. mediam aciem tenuerunt. Consules delectibus alijsq; quæ Romę agendæ erant, per-
actis rebus, in Ligures prouinciā exercitum duxerūt. Sempronius à Pisis profectus in
Apuanos Ligures, vastando agros, vrendoq; vicos & castella eorū, aperuit saltum vsq;
ad fluuium Macram & Lunæ portum. Hostes montem antiquam sedem maiorum
suorum, cęperunt. & inde, superata locorum iniquitate, prælio deiecti sunt. Et Ap.
Claudius felicitatem virtutemq; collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit secundis a-
liquot prælijs: sex præterea oppida eorum expugnauit. multa millia hominum in ijs H
cępit. belli authores iii. & xl. securi percussit. Iam comitiorū appetebat tempus. prior
tamen Claudius quàm Sempronius, cui sors comitia habendi obtigerat, Romam ve-
nit: quia P. Claudius frater eius consulatum petebat. Competitoresq; habebat pa-
tricios, L. Æmylium, Q. Fabium Labeonem, Ser. Sulpitium Galbam, veteres candi-
datos, & ab repulsis eo magis debitum, quia primò negatus erat, honorem repeten-
tes, etiam quia plus quàm vnum ex patricijs creari non licebat, arctior petitio
quatuor petentibus erat. Plebeij quoq; gratiosi homines petebant, L. Porcius, Q. Te-
rentius Culleo, Cn. Bæbius Pamphilus, & ij repulsi in spem impetrandi tandem ali-
quando honoris dilati. Claudius vnus ex omnibus nouus candidatus erat. Opinione
hominū haud dubiè destinebantur Q. Fabius Labeo & L. Porcius Licinius. sed Clau- I
dius consul sine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus aduersarijs,
& maiore parte senatus, meminisse eum debere prius se consulem populi Romani,
quam fratrem P. Claudij esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum, aut comitio-
rum tacitum spectatorem se præberet? coerceri tamen ab effuso studio nequijt. Ma-
gnis contentionibus tribunorum quoq; plebis, qui aut contra cōsulem, aut pro stu-
dio eius pugnabant, comitia aliquoties turbata: donec peruicit Appius, vt deiecto
Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter spem suam & cæte-
rum: locum suum tenuit L. Porcius Licinius, quia moderatis studijs, non vi Claudia-
na, inter plebeios certatum est. Prr. inde comitia sunt habita. C. Decimius Flauus, P.
Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Nęuius Matho, C. Sempronius Blæ- K
sus, A. Terentius Varro, prr. facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius
coss. fuerunt, domi militięq; gesta. Principio insequentis anni, quo P. Claudius, L.
Porcius consules erant: cùm Q. Cæcilius, M. Bæbius, & T. Sempronius qui ad disce-
ptandum inter Philippū & Eumenē reges, Thessalorumq; ciuitates missi erant, lega-
Romam legati è Græcia reuersi. tionem renuntiassent, regū quoq; eorū ciuitatumq; legatos in senatū introduxerunt.
Eadē vtrinq; iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliā deinde legationem
nouā patres, cuius princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniā & in Græciam decreue-
runt ad visendum, redditæ ne ciuitates Rhodijs & Thessalis & Perræbis essent. Ijsdem
Legatio noua mittitur in Græciam. mandatū, vt ab Æno & Maronea pręsidia deducerentur, maritimaq; omnis Thracię
ora à Philippo & Macedonib⁹ liberaretur. Pelopōnesum quoq; adire iussi, vnde prior

legatio

A legatio discesserat incertiore statu rerum, quàm si non venissent. nam super cætera etiam sine responso dimissi, nec datũ petentibus erat Achæorum concilium. de qua re querente grauiter Q. Cæcilio, simul Lacedæmonijs deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & venundatam, ademptas quibus ad eam diem ciuitas stetisset, Lycurgi leges. Achæi maximè concilij negati crimen excusabant, recitando legem: quæ nisi belli pacisue causa, & cùm legati ab senatu cum literis, aut scriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset, ostendit senatus curæ ijs esse debere, vt Romanis legatis semper adeundi concilium gentis potestas fieret: quemadmodum & illis, quoties vellent, senatus daretur. Dimissis ijs legationibus, Philippus a suis certior factus, cedendum ciuitatibus, deducendaq; præ-

B sidia esse, infensus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomasto qui præerat maritimæ oræ mandat, vt partis aduersæ principes interficeret. Ille per Casandrum quendam vnum ex regijs iam diu habitantem Maroneæ, nocte Thracibus intromissis, velut in bello capta vrbe, cædem fecit. Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter aduersus innoxios Maronitas, tam superbè aduersus populum Romanum factum, vt quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ij pro hostibus trucidarentur, abnuebat quicquam eorum ad se, aut quenquam suorum pertinere. seditione inter ipsos dimicatum, cùm alij ad se, alij ad Eumenem ciuitatem traherent. id facilè scituros esse, si percunctarẽtur ipsos Maronitas: haud dubius, perculsis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiscere aduersus se ausurum. Negare Appius,

C rem euidentem pro dubia quærendam, si ab se culpam remouere vellet, Onomastum & Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, vt eos senatus percunctari posset. Primò adeò perturbauit ea vox regem, vt non dolor, non vultus ei constaret. deinde collecto tandem animo, Casandrum qui Maroneæ fuisset, si vtiq; vellent, se missurum dixit. ad Onomastum quidem quid eam rem pertinere? qui non modò Maroneæ, sed ne in regione quidem propinqua fuisset. Et parcebat magis Onomasto honoratiori amico, & eundem indicem haud paulo plus timebat: quia & ipse sermonem cum eo contulerat, & multorum talium ministrum & conscium habebat. Casander quoq;, missis qui per Epirum ad mare prosequerentur eum, ne qua indici-

D um emanaret, veneno creditur sublatus. Et legati à Philippi colloquio ita digressi sunt, vt præ se ferrent nihil eorum sibi placere: & Philippus minimè quin rebellandum esset, dubius, quia tamen immaturę ad id vires erant, ad moram interponendam Demetrium minorem filium mittere Romã simul ad purgãda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit: satis credens ipsum etiã iuuenem, quòd Romæ obses specimen regiæ indolis dedisset, aliquid momenti facturum. Interim per speciem auxilij Bizantijs ferendi, re ipsa ad terrorẽ regulis Thracum inijciendum profectus, perculsis ijs vno prælio, & Amodoco duce capto, in Macedoniã redijt: missis ad accolas Istri fluminis barbaros, vt in Italiã irrumperent, solicitandos. Et in Peloponneso aduentus Romanorũ legatorum, qui ex Macedonia in Achaiã ire iussi erant, expectaba

E tur, aduersus quos vt pręparata consilia haberent, Lycortas prętor concilium indixit. Ibi de Lacedæmonijs actum. Ex hostibus eos accusatores factos. & periculum esse, ne victi magis timendi forent quàm bellantes fuissent. quippe in bello socijs Romanis Achæos vsos: nunc eosdem Romanos ęquiores Lacedæmonijs quàm Achęis esse: vbi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules suo beneficio restituti, legationem Romam aduersus gentem Achæorum ita de ipsis meritam suscepissent, adeoq; infesta oratione vsi essent, vt patria pulsi, non restituti in eam viderentur. Clamor vndiq; ortus, referret nominatim de ijs. & cùm omnia ira, non consilio gererentur, capitis damnati sunt. Paucos post dies Romani legati venerunt, his Clitore in Arcadia datum est concilium. Priusquam agerent quicquam, terror Achæis iniectus erat & cogitátio, quàm non ex ęquo disceptatio futura esset: quòd Areũ & Alcibiadẽ, capitis ab se in concilio proximo damnatos, cum legatis videbant: nec hiscere quisquam audebat. Appius ea

Philippus Maronitas qui Eumeni fauerent, interficiendos curat.

Philippus Demetrium filium Romam mittit.

Achæorum concilium.

Appius de Achæis in ipſorum concilio queritur.

quę apud ſenatũ queſti erant Lacedæmonij diſplicere ſenatui oſtendit:cædẽ primùm F
ad conflictum factam eorum,qui à Philopœmene ad cauſam dicendam euocati veniſſent:deinde cùm in homines ita ſæuitum eſſet, ne in vlla parte crudelitas eorum ceſſaret:muros dirutos vrbis nobiliſſimæ eſſe, leges vetuſtiſſimas abrogatas, inclytamq; per gentes Lycurgi diſciplinam ſublatam.Hæc cùm Appius dixiſſet, Licortas & quia prætor,& quia Philopœmenis authoris omnium quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita reſpondit : Difficilior nobis Ap. Claudi apud vos oratio eſt, quàm Romæ nuper apud ſenatũ fuit.tunc enim Lacedæmonijs accuſantibus reſpondendũ erat:nunc à vobis ipſis accuſati ſumus,apud quos cauſa dicenda eſt.quam iniquitatem conditionis ſubimus illa ſpe, iudicis animo te auditurum eſſe, poſita contentione,qua paulo antè egiſti.Ego certè,cùm ea,quę & hic antea apud Q.Cęcilium, G
& poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonij,à te paulo antè relata ſint, non tibi,ſed illis me apud te reſpondere credam. Cædem obijcitis eorum , qui à Philopœmene prætore euocati ad cauſam dicendam interfecti ſunt:hoc ego crimen non modò non à vobis Romani,ſed ne apud vos quidẽ nobis obijciendũ fuiſſe arbitror.quid ita?quia in veſtro fœdere erat, vt maritimis vrbibus abſtinerent Lacedæmonij.Quo tempore armis captis vrbes,à quibus abſtinere iuſſi erant,nocturno impetu occupauerũt,ſi T. Quintius,ſi exercitus Romanus,ſicut antea in Pelopõneſo fuiſſet, eò nimirũ capti & oppreſſi confugiſſent.cùm vos procul eſſetis,quò aliò,niſi ad nos ſocios veſtros,quos antea Gyttheo opem ferenteis, quos Lacedæmonẽ vobiſcum ſimili de cauſa oppugnanteis viderant,confugerent?Pro vobis igitur iuſtum piumq; bellum ſuſcepimus. H
quod cùm alij laudent,reprehendere ne Lacedæmonij quidẽ poſſint:& dij quoq; ipſi comprobauerint,qui nobis victoriã dederunt: quónam modo ea quæ belli iure acta ſunt,in diſceptationem veniunt?quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. noſtrum eſt,quòd euocauimus eos ad cauſam dicendam,qui ad arma multitudinem exciuerant,qui expugnauerant maritima oppida,qui diripuerant,qui cædem principum fecerant. quòd verò illi venientes in caſtra interfecti ſunt: veſtrum eſt Areu & Alcibiade,qui nunc nos,ſi dijs placet,accuſatis,non noſtrum,exules Lacedæmoniorum,quo in numero ij quoq; duo fuerunt.& tunc vobiſcum erant, quòd domicilio ſibi delegerant maritima oppida,ſe petitos credentes,in eos quorum opera patria extorres,ne in tuto quidem exilio poſſe conſeneſcere ſe indignabantur, impetum fece- I
runt.Lacedæmonij igitur Lacedæmonios,non Achæi interfecerunt. nec iure, an iniuria cæſi ſint, argumentari refert. At enim illa certè veſtra ſunt Achæi, quòd leges diſciplinamq; vetuſtiſſimam Lycurgi ſuſtuliſtis,quòd muros diruiſtis.quæ vtraq; ab ijſdem obijci qui poſſunt?cum muri Lacedæmonijs non ab Lycurgo,ſed paucos ante annos ad diſſoluendam Lycurgi diſciplinam extructi ſint?tyranni enim nuper eos arcem & munimentum ſibi,nõ ciuitati parauerunt.& ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus,gaudeat ruinis eorũ,& nunc ſe patriã &Spartam antiquam agnoſcere dicat.Non Philopœmenem expectare, nec Achæos, ſed vos ipſi Lacedæmonij veſtris manibus amoliri & diruere omnia tyrannidis veſtigia debuiſtis. veſtrę enim illæ deformes veluti cicatrices ſeruitutis erant.& cùm ſine muris per octingentos propè annos liberi, K
aliquando etiam principes Græciæ fuiſſetis: muris velut cõpedibus circundatis vincti,per centum annos ſeruiſtis.Quod ad leges ademptas attinet, ego antiquas Lacedæmonijs leges tyrannos ademiſſe arbitror: nos non ſuas ademiſſe, quas non habebant,ſed noſtras leges dediſſe:nec malè conſuluiſſe ciuitati, cùm concilij noſtri eam fecerimus,& nobis miſcuerimus:vt corpus vnum & concilium totius Pelopõneſi eſſet,tũc opinor,ſi alijs ipſi legibus viueremus, alias iſtis iniunxiſſemus, queri ſe iniquo iure eſſe,& indignari poſſent.Scio ego Appi Claudi hanc orationem, qua ſum adhuc vſus,neq; ſociorũ apud ſocios,neq; liberę gentis eſſe : ſed ſeruorũ verius diſceptãtium apud dominos,nam ſi non vana illa vox pręconis fuit,qua liberos eſſe omniũ primos Achæos iuſſiſtis:ſi fœdus ratũ eſt, ſi ſocietas & amicitia ex æquo obſeruatur: cur ego,

quid

A quid Capua capta feceritis Romani, non quæro? vos rationem repoſcitis, quid Achęi Lacedæmonijs bello victis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge, à nobis. quid? vos ſenatores Campanos ſecuri non percuſſiſtis? muros diruimus. vos non muros tantùm, ſed vrbem & agros ademiſtis. Specie, inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperium eſt. Sentio Appi: & ſi non oportet, non indignor. ſed oro vos, quantumlibet interſit inter Romanos & Achæos, modò ne in æquo hoſtes veſtri, noſtriq; apud vos ſint, ac nos ſocij, imò ne meliore iure ſint. nam vt in æquo eſſent, nos fecimus: cùm leges ijs noſtras dedimus: cùm vt Achæi concilij eſſent, effecimus. parũ eſt victis, quod victoribus ſatis eſt. plus poſtulant hoſtes, quàm ſocij habent. quæ iureiurando, quæ monumentis
B literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atq; ſacrata ſunt, ea cum periurio noſtro tollere parant. Veremur quidem vos Romani, & ſi ita vultis, etiam timemus: ſed plus & veremur & timemus deos immortales. Cum aſſenſu maximæ partis eſt auditus, & locutum omnes pro maieſtate magiſtratus cenſebant, vt facilè appareret, molliter agendo dignitatẽ ſuam tenere apud Romanos non poſſe. Tum *Appij ad Achæorum prætorem responſio.* Appius, ſuadere ſe magnopere Achæis dixit, vt dum liceret voluntate ſua facere, gratiam inirent, ne mox inuiti & coacti facerent. Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu eſt, ſed metũ iniecit imperata recuſandi. id modò petierunt, vt Romani, quæ viderentur, de Lacedæmonijs mutarẽt, nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea, quæ iureiurando ſanxiſſent, faciendi. damnatio tantum Arei & Alcibiadis, quę nupet
C facta erat, ſublata eſt. Romæ principio eius anni cùm de prouincijs conſulum & prætorum actum eſſet, conſulibus Ligures, quia bellum nuſquam alibi erat, decreti. Prætores C. Decimius Flauus vrbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos ſortiti ſunt. C. Sempronius Blæſus Siciliam, Q. Næuius Matho Sardiniam, & vt idem de veneficijs quæreret. A. Terentius Varro Hiſpaniã citeriorem, P. Sempronius Longus Hiſpaniam vlteriorẽ. De ijs duabus prouincijs legati per id ferè tempus L. Iuuentius Talua, & T. Quintilius Varus venerunt. qui quantum bellum iam profligatum in Hiſpania eſſet, ſenatu edocto, poſtularunt ſimul, vt pro rebus tam proſperè geſtis dijs immortalibus haberetur honos, & vt prætoribus exercitũ deportare liceret. Sup-
plicatio in biduũ decreta eſt. de legionibus deportandis, cùm de conſulũ prętorumq; *Inter Coſs. & Tribunos pleb. contentio de Hiſpanico exercitu.*
D exercitibus ageretur, rem integrã referri iuſſerunt. Paucos poſt dies coss. in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ ſunt. De exercitibus Hiſpanienſibus magna contentio fuit inter nouos Prætores & amicos abſentium, Calpurnij Quintijq;, vtraq; cauſa tribunos plebis vtraq; coss. habebat. ij ſe interceſſuros Senatuſconſultum, ſi deportandos cenſerent exercitus, denuntiabant. illi ſi hæc interceſſio fieret, nullam rem aliã ſe decerni paſſuros. Victa poſtremò abſentium gratia eſt, & Senatus conſultũ factum, vt prætores quatuor millia peditum Romanorum ſcriberent, quadringẽtos equites, & quinq; millia ſociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos ſecum in Hiſpaniam portarent. cùm eas legiones quatuor deſcripſiſſent, quod plus quam bina millia peditum, treceni equites in
E ſingulis legionibus eſſet, dimitterent: eos primùm, qui emerita ſtipendia haberent, *Alia de prætura contentio.* deinde vt cuiuſq; fortiſſima opera Calpurnius & Quintius in prælio vſi eſſent. Hac ſedata contentione, alia ſubinde C. Decimij Prætoris morte exorta eſt. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerant: & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis deſignatus erat, ſine toga candida, ſed maxima ex omnibus contentione petebat: certamenq; ei cum flamine erat. & poſteaquã primò æquare, mox ſuperare etiam eſt viſus: pars tribunorũ plebis negare rationem eius habendam eſſe, cp duos ſimul vnus magiſtratus, pręſertim curules, neq; capere poſſet, nec gerere: pars legibus eum ſolui ęquum cenſere, vt quem vellet, Prætorem creandi, populo poteſtas fieret. L. Porcius cos. primò in ea ſententia eſſe, ne nomen eius acciperet. deinde vt ex authoritate ſenatus idem faceret: conuocatis patribus, referre ſe ad

eos dixit: quod nec iure vllo, nec exemplò tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis designatus præturam peteret, sibi, nisi quid aliud ijs videretur, in animo esse è lege comitia habere. Patres censuerunt, vti L. Porcius cos. cum Q. Fuluio ageret, ne impedimento esset, quo minus comitia Prætoris in locum C. Decimij subrogandi è lege haberentur. Agenti Cos. ex Senatusconsulto, respondit Flaccus: nihil, quod se indignum esset, facturum. Medio responso spem ad voluntatem interpretantibus fecerat: cessurum patrum authoritati esse. comitijs acrius etiã quàm antè petebat, criminando extorqueri sibi à cos. & senatu populi Romani beneficium & inuidiam geminati honoris fieri, tanquã non appareret, vbi designatus Prætor esset, exemplo ędilitate se abdicaturum cos. cùm & pertinaciam petentis ctescere, & fauorem populi magis magisq; in eum inclinari cerneret, dimissis comitijs senatum vocauit. censuerunt frequentes, quoniã Flaccum authoritas patrũ nihil mouisset, ad populum cum Flacco agendum. Concione aduocata cùm egisset cos. ne tum quidem de sententia motus, gratias P. R. egit, quòd tanto studio, quotiescunq; declarandę voluntatis potestas facta esset, Pr. se voluisset facere. ea sibi studia ciuium suorũ destituere non in animo esse. Hęc verò tam obstinata vox tantũ ei fauorẽ accendit, vt haud dubius Pr. esset, si cos. accipere nomen vellet. Ingens certamen tribunis & inter se ipsos, & cum cos. fuit: donec senatus à cos. est habitus, decretumq;: quoniam prætoris subrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci, & praua studia hominum impedirent, senatum censere satis prætorum esse: P. Cornelius vtranq; in vrbe iurisdictionem haberet, Apolliniq; ludos faceret. His comitijs prudentia & virtute senatus sublatis, alia maioris certaminis, quo & maiore de re, & inter plures potentioresq; viros sunt exorta. Censuram summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio, patricij: plebeij autem, M. Porcius Cato, M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sẽpronij, Longus & Tuditanus. sed omneis patricios plebeiosq; nobilissimarũ familiarum M. Porcius longè anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingenijq; fuit, vt quocunq; loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur, nulla ars neq; priuatæ, neq; publicæ rei gerendæ ei defuit. vrbanas rusticasq; res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquẽtia, alios gloria militaris prouexit. huic versatile ingeniũ sic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum diceres, quodcunq; ageret. in bello manu fortissimus, multisq; insignibus clarus pugnis: idem posteaquã ad magnos honores peruenit, summus imperator: idem in pace, si ius cõsuleres, peritissimus: si causa oranda esset, eloquentissimus: nec is tantùm, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentũ eloquentiæ nullum extet. viuit imò, vigetq; eloquentia eius, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro alijs, & in alios. nam non solùm accusando, sed etiam causam dicendo fatigauit inimicos. simultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas. nec facilè dixeris, vtrũ magis presserit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit, sed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptor gratiæ, diuitiarum: in parsimonia, in patientia laboris periculiq; ferrei propè corporis, animiq;, quem ne senectus quidem, quę soluit omnia, fregerit: qui sextum & octogesimum annum agens causam dixerit, ipse pro se orauerit, scripseritq;, nonagesimo anno Sergium Galbam ad populi adduxerit iudicium. Hunc, sicut omni vita, ita tum petentem premebat nobilitas: consenserantq;, præter L. Flaccum, qui collega in consulatu fuerat, candidati omnes, ad deijciendum honore eum, non solùm vt ipsi potius adipiscerentur: nec quia indignabantur nouum hominem censorem videre, sed etiam quòd tristem censuram, periculosamq; multorum famæ, & ab læso à plerisq;, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoq; minitabundus petebat, refragari sibi qui liberam & fortem censuram timerent, criminando. & simul L. Valerio suffragabatur: illo vno collega castigare se noua flagitia, & priscos mores reuocare posse. His accẽsi homines, aduersa nobilitate

Grauissima inter Censuræ candidatos contentio.

M. Porcij Catonis laus.

Catonis orationes.

non M.

A non M. Porcium modò cenſorem fecerunt, ſed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adiecerunt. Secundum comitia cenſorum coss. prætoresq; in prouincias profecti ſunt: præter Q. Næuium. quem quatuor non minus menſes, priuſquam in Sardiniam iret, quæſtiones veneficij, quarum magnam partem extra vrbem per municipia conciliabulaq; habuit, quia ita aptius viſum erat, tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominum millia damnauit. Et L. Poſthumius Prętor cui Tarentum prouincia euenerat, magnas paſtorum coniurationes vindicauit, & reliquias bacchanalium queſtionis cum omni executus eſt cura. multos, qui aut citati non affuerant, aut vades deſeruerant, in ea regione Italiæ latentes, partim noxios iudicauit, partim comprehenſos Romam ad ſenatum miſit. in carcerem omnes à P. Cornelio

B coniecti ſunt. In Hiſpania vlteriore, fractis proximo bello Luſitanis, quietæ res fuerunt. In citeriore A. Terentius, in Sueſſetanis oppidum Corbionẽ vineis & operibus expugnauit, captiuos vendidit. quieta deinde hyberna & citerior prouincia habuit. Veteres Prętores C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Romam redierunt: vtriq; magno patrum cõſenſu triumphus eſt decretus. prior C. Calpurnius de Luſitanis & Celtiberis triumphauit. coronas aureas tulit LXXXIII. & duodecim millia pondo argenti. paucos poſt dies L. Quintius Criſpin⁹ ex ijſdem Luſitanis Celtiberisq; triumphauit. tantundẽ auri atq; argenti in eo triumpho trãſlatum. Cenſores, M. Porcius & L. Valerius, metu miſta expectatione ſenatũ legerunt. ſeptem mouerunt ſenatu: ex quibus vnum inſignem & nobilitate & honorib⁹, L. Quintium Flaminium cõſularem. Patrum me

C moria inſtitutum fertur, vt cenſores motis ſenatu aſſcriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut ſenatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. longè grauiſſima in L. Quintium oratio eſt. qua ſi accuſator ante notam, non cenſor poſt notam vſus eſſet, retinere Quintium in ſenatu ne frater quidem T. Quintius, ſi tum cenſor eſſet, potuiſſet. Inter cętera obiecit ei. Philippum Pœnum, carum ac nobile ſcortum, ab Roma in Galliam prouinciam ſpe ingentium donorum perductum. eum puerum, per laſciuiam cùm cauillaretur, exprobrare conſuli perſępe ſolitum, quòd ſub ipſum ſpectaculum gladiatorum abductus ab Roma eſſet, vt obſequium amatori iactaret. fortè epulantib⁹ ijs, cùm iam vino incaluiſſent, nunciatũ in conuiuio eſſe, nobilem Boium cum liberis transfugã veniſſe. cõuenire cos. velle, vt ab

D eo fidem præſens acciperet. introductum in tabernaculum per interpretem alloquì cos. cœpiſſe. inter cuius ſermonem Quintius ſcorto, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorium ſpectaculum reliquiſti, iam hunc Gallum morientem aſpicere? & cùm is vixdum ſeriò annuiſſet, ad nutum ſcorti cos. ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat, loquenti Gallo caput primùm percuſſiſſe, deinde fugienti, fidemq; populi Romani atq; eorum qui aderant imploranti, latus transfodiſſe. Valerius Antias, vt qui nec Catonis orationem legiſſet, & fabulæ tantùm ſine authore editæ credidiſſet: aliud argumentum, ſimile tamen & libidine & crudelitate peragit. Placentiæ famoſam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuium accerſitam ſcribit. ibi iactantem ſeſe ſcorto inter cætera retuliſſe, quàm acriter quæſtiones exercuiſſet, & quàm multos capitis

E damnatos in vinculis haberet, quos ſecuri percuſſurus eſſet. tum illam infra eum accubantem negaſſe, vnquam vidiſſe quenquam ſecuri feriẽtem, & peruelle id videre. hic indulgentem amatorem, vnum ex illis miſeris attrahi iuſſum, ſecuri percuſſiſſe. Facinus ſiue eo modo quo cenſor obiecit, ſiue vt Valerius tradit, commiſſum eſt, ſæuum atq; atrox: inter pocula atq; epulas, vbi libare dijs dapes, vbi bene precari mos eſſet, ad ſpectaculum ſcorti procacis, in ſinu cos. recubantis, mactatam humanam victimam eſſe, & cruore menſam reſperſam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, vt ſi id factum negaret, cæteraq; quæ obieciſſet, ſponſione defenderet ſeſe: ſin fateretur, ignominia ne ſua quenquam doliturum cenſeret, cùm ipſe vino & venere amens, ſanguine hominis in conuiuio luſiſſet? In equitatu recognoſcendo L. Scipioni Aſiatico adempt⁹ equus. in cenſib⁹ quoq; accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordi-

M. Porcius & L. Valerius cenſores inuita nobilitate creantur.

Calpurnij & Criſpini triumphus.

Quam ob cauſam L. Quintius Flaminius motus fuerit Senatu à Cenſoribus.

L. Scipioni Aſiatico equus ademptus eſt à Cenſoribus.

*150. coron. nes cenſura fuit. ornamenta & veſtem muliebrẽ & vehicula,quæ pluris quàm *quin- F
decim millium æris eſſent, in cenſum referre viatores iuſſit. item mancipia minora
*100. coron. annis viginti,quæ poſt proximum luſtrum *decem millibus æris,aut eo pluris venijſ-
ſent,vti ea quoq; decem, tanto pluris quàm quanti eſſent, æſtimarentur, & his rebus
omnibus terni in millia æris attribuerentur. aquam publicam omnem in priuatum
ædificium aut agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, im-
molitáue priuati habebant, intra dies triginta demoliti ſunt, opera deinde facienda
ex pecunia in eam rem decreta. lacus ſternendos lapide, detergendasq; quà opus eſ-
ſet cloacas,in Auentino & in alijs partibus:qua nondum erant,faciendas locauerunt.
& ſeparatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, vt iter populo eſſet, & viam per
Formianum montem. Cato atria duo, Mænium & Titium in Latomijs, & quatuor G
tabernas in publicum emit: baſilicamq; ibi fecit, quæ Porcia appellata eſt. & vecti-
galia ſummis pretijs, vltrò tributa infimis locauerunt. Quas locationes cùm ſenatus
precibus & lacrymis publicanorum victus induci, & de integro locari iuſſiſſet:cenſo-
res edicto ſummotis ab haſta,qui ludificati priorem locationem erant,omnia eadem
paulum imminutis pretijs locauerunt.Nobilis cenſura fuit,ſimultatumq; plena:quę
M.Porcium,cui acerbitas ea aſſignabatur,per omnem vitam exercuerunt. Eodem an
no coloniæ duæ, Pollentia in Picenum, Piſaurum in Gallicum agrum deductæ ſunt.
ſena iugera in ſingulos data. diuiſerunt agrum, coloniasq; deduxerunt ijdem trium-
uiri, Q.Fabius Labeo,& M.& Q. Fuluij, Flaccus & Nobilior. coss. eius anni nec do-
mi, nec militiæ memorabile quicquam egerunt. In inſequentem annum crearunt H
coss. M. Claudium Marcellum, Q.Fabium Labeonem.M.Claudius,Q.Fabius idi-
bus Martijs,quo die conſulatum inierunt, de prouincijs ſuis prætorumq; retulerunt.
Prætores creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat: & Sp.
Poſthumius Albinus,& P.Cornelius Siſenna,L.Puppius,L.Iulius,Cn.Sicinius.Con-
ſulibus Ligures cum ijſdem exercitibus, quos P. Claudius, & M. Porcius habuerant,
prouincia decreta eſt. Hiſpaniæ extra ſortem prioris anni prætoribus cum ſuis exer-
citib⁹ ſeruatæ.Prætores ita ſortiri iuſſi, vti flamini Diali vtiq; altera iuris dicendi Ro-
mæ prouincia eſſet.peregrinam eſt ſortitus.Siſennę Cornelio vrbana, Sp.Poſthumio
Galli tranſalpini in Italiam tranſgreſſi. Sicilia,L.Puppio Apulia,L.Iulio Gallia,Cn.Sicinio Sardinia euenit. L.Iulius profici-
ſci mature eſt iuſſus. Galli tranſalpini per ſaltus ignotæ antea viæ (vt antè dictum eſt) I
in Italiam tranſgreſſi,oppidum in agro,qui nunc Aquileienſis eſt,ædificabant.id eos
vt prohiberet,quoad eius ſine bello poſſet,prętori mandatum eſt.ſi armis prohiben-
di eſſent, coss.certiores faceret. ex his placere alterum aduerſus Gallos ducere legio-
nes.Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant.in demortui Cn.Cor
nelij Lentuli locum creatus erat Sp.Poſthumius Albinus.Huius principio anni P.Li-
cinius Craſſus Pontifex maximus mortuus eſt:in cuius locum M. Sempronius Tudi-
tanus pontifex eſt cooptatus. Pontifex maximus eſt creatus C. Seruilius Geminus,P.
Licinij funeris cauſa viſceratio data, & gladiatores cxx. pugnauerũt. & ludi funebres
per triduũ facti:poſt ludos epulum.in quo,cùm toto foro ſtrata triclinia eſſent, tem-
Prodigia. peſtas cum magnis procellis coorta coëgit pleroſq; tabernacula ſtatuere in foro. ea- K
dem paulò poſt,cùm vndiq; cõſerenaſſet,ſublata. defunctosq; vulgo ferebant, quòd
inter fatalia vates ceciniſſent,neceſſe eſt tabernacula in foro ſtatui. Hac religiõe leua-
tis altera iniecta,quòd ſanguine per biduum pluiſſet in area Vulcani:& per decemui-
ros ſupplicatio indicta erat eius prodigij expiandi cauſa.Priuſquam coss. in prouin-
Multorum legationes in Senatu de Philippo quærun-tur. cias proficiſcerentur,legatiões tranſmarinas in ſenatum introduxerunt.nec vnquam
antè tantum regionis eius hominum Romæ fuerat.nam ex quo fama per gentes,quę
Macedoniam accolunt, vulgata eſt, crimina querimoniasq; de Philippo non negli-
genter ab Romanis audiri,multis operæpretium fuiſſe queri,pro ſe quęque ciuitates
gentesq;, ſinguli etiam priuatim (grauis enim accola omnibus erat) Romam aut ad
ſpem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ ſolatium venerunt. Et ab Eumene rege lega-
tio cum

A tio cum fratre eius Athenæo venit ad quærendum, simul quòd non deducerentur ex Thracia præsidia: simul quòd in Bithyniam Prusiæ bellum aduersus Eumenẽ gerenti auxilia missa forent. Respondendum ad omnia iuueni tum admodũ Demetrio erat: cùm haud facile esset, aut ea quæ obijcerentur, aut quæ aduersus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa solùm, sed etiam pleraq; oppidò quàm parua erãt: de controuersia finium, de hominibus raptis, pecoribusq; abactis, de iure aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per vim aut per gratiam iudicatis. nihil horum neque Demetrium docere dilucidè, nec se satis liquidò discere ab eo senatus cùm cerneret posse: simul & tyrocinio & perturbatione iuuenis moueretur, quæri iussit ab eo, ecquem de his rebus commentarium à parte accepisset? cùm respondisset, accepis-
B se sẽ, nihil prius nec potius visum est, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere. librum extemplò poposcerunt: deinde vt ipse recitaret, permiserunt. Erant autem de rebus singulis in breue coactæ causæ: vt alia feciſſe se secundum decreta legatorum doceret: alia non per se stetisse, quo minus faceret, sed per eos ipsos qui accusarent. interposuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quàm nõ ex æquo disceptatum apud Cæcilium foret: indigneq; sibi, nec vllo suo merito insultatũ ab omnibus esset. *Senatus cõsultum de Philippo.* Has notas irritati eius animi collegit senatus, cæterùm alia excusanti iuueni, alia recipienti futura ita, vt maxime vellet senatus, responderi placuit: Nihil patrem eius neq; rectius, nec magis quod ex voluntate senatus esset, fecisse, quàm quod, vtcunq; ea gesta essent, per Demetrium filium satis fieri voluisset Romanis. multa & dissimulare &
C obliuisci & pati pręterita senatum posse, & credere etiam Demetrio credendum esse. obsidem enim se animum eius habere, & si patri corpus reddiderit. & scire quantum salua in patrem pietate possit, amicum eum populo Romano esse. honorisq; eius causa missuros in Macedoniam legatos: vt si quid minus factum sit quàm debuerit, tum quoq; sine piaculo rerum prętermissarum fiat. velle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum populo Romano Demetrij filij beneficio esse. Hæc q̃ augendæ amplitudinis eius causa facta erant, extemplò in inuidiam, mox ẽt in pernicie adolescenti verterunt. Lacedæmonij deinde introducti sunt. Multę & paruæ disceptationes ia- *Lacedæmoniorum legatis in Senatum introductis quid responsum sit.*
ctabantur, sed quæ maximè rem continerent, erant: vtrum restituerentur quos Achęi damnauerant. nec ne: iniq;, an iure occidissent, quos occiderant. vertebatur & vtrum
D manerent in Achaico concilio Lacedæmonij: an, vt antè fuerat, secretũ eius vnius in Peloponeso ciuitatis ius esset. Restitui, iudiciaq; facta tolli placuit: Lacedæmonẽ manere in Achaico concilio: scribiq; id decretũ, & consignari à Lacedęmonijs & Achęis. Legatus in Macedoniam Q. Martius est missus, iussus idem in Peloponneso sociorum res aspicere, nam ibi quoq; & ex veteribus discordijs residui motus erant, & Messenij desciuerant à concilio Achaico. cuius belli & causas & ordinem si expromere velim, immemor sim ꝓpositi, quo statui nõ vltrà attingere externa, nisi quà Romanis cohęrerent reb⁹. Euentus memorabilis est, quòd cùm bello superiores essent Achęi, Philo- *Philopœmenes Achæorum prætor à Messenijs captus.*
pœmenes Prætor eorum capitur ad pręoccupandam Coronen, profectus, quam hostes petebant: in valle iniqua cum equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effuge-
E re Thracum Cretensiumq; auxilio tradunt. sed pudor relinquendi equites nobilissimos gentis, ab ipso nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostium, prolapso equo, & suo ipse casu, & onere equi super eum ruentis, haud multũ abfuit quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primùm reficiebatur, viribus admodum attenuatis. Iacentem hostes superfusi oppresserunt. cognitumq; primùm à verecundia memoriaq; meritorum haud secus quàm ducem suum attollunt, reficiuntq;, & ex valle deuia in viam portant, vix sibimet ipsi præ nec opinato gaudio credentes. pars nuntios Messenem præmittunt, debellatũ esse, philopœmenem captum adduci. Primùm adeò incredibilis visa res, vt non pro vano modò, sed vix pro sano nuntius audiretur. deinde vt super alium alius idem omnes affirmantes venie-

bant,

bant,tandem facta fides.& priuſquam appropinquare vrbi ſatis ſcirent, ad ſpectaculum omnes ſimul liberi ac ſerui,pueri quoque cum fœminis effunduntur. itaq; clauſerat portam turba, dum pro ſe quiſque, niſi ipſe oculis ſuis credidiſſet, vix pro comperto tantam rem habiturus videretur. Ægrè ſummouentes obuios intrare portam, qui adducebant Philopœmenem,potuerunt,atq; turba conferta iter reliquum clauſerat.& cum pars maxima excluſa à ſpectaculo eſſet,theatrum repente,quod vię propinquum erat, compleuerunt, & vt eò in conſpectum populi adduceretur, vna voce omnes expoſcebant. Magiſtratus & principes veriti ne quem motum miſericordia præſentis tanti viri faceret, cùm alios verecundia priſtinæ maieſtatis collata præſenti fortunæ, alios recordatio ingentium meritorum motura eſſet, procul in conſpectu eum ſtatuerunt, deinde raptim ex oculis hominum abſtraxerunt: Prætor Dinocrate dicente,eſſe quæ pertinentia ad ſummam belli percunctari eum magiſtratus vellent. inde adducto eo in curiam, & ſenatu vocato, conſultari cœptum. Iam inueſperaſcebat,& non modò cætera,ſed ne in proximam quidem noctem vbi ſatis tutò cuſtodiretur,expediebant.obſtupuerant ad magnitudinem priſtinæ eius fortunæ virtutisq;: & neq; ipſi domum recipere cuſtodiendum audebant, nec cuiquam vni cuſtodiam eius ſatis credebant. admonent deinde quidam, eſſe theſaurum publicum ſub terra, ſaxo quadrato ſeptum.eò vinctus demittitur,& ſaxum ingens, quo operitur, machina ſuper impoſitum eſt. ita loco potius quàm homini cuiquā credendam cuſtodiam rati,lucem inſequentem expectauerunt.Poſtero die multitudo quidem integra,memor priſtinorum eius in ciuitatem meritorum,parcēdum, ac per eum remedia quę-
renda eſſe præſentium malorum, cenſebant: defectionis authores,quorum in manu Reſpub. erat, in ſecreta conſultātes, omnes ad necem eius conſentiebant: ſed vtrum maturarent, an differrent, ambigebatur. vicit pars auidior pœnæ,miſſuſq; qui vene-

F G H

I K

Philopœmeni venenum porrigitur à Meſſenÿs.

num ferret.Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quàm quæſiſſe, ſi incolumis Lycortas(is alter imperator Achęorum erat)equitesq; euaſiſſent.poſteaquam dictum eſt,incolumes eſſe: Bene habet,inquit,& poculo impauidè exhauſto,haud ita multo pòſt expirauit.Nec diuturnum mortis eius gaudium authoribus crudelitatis fuit.victa nanq; Meſſene bello expoſcentibus Achæis noxios dedit,oſſaq; reddita Philopœmenis ſunt:& ſepultus ab vniuerſo Achaico eſt concilio,adeò omnib⁹ humanis congeſtis honoribus, vt ne diuinis quidem abſtineretur. Ab ſcriptoribus rerum Græcis Latinisq; tantum huic viro tribuitur, vt à quibuſdam eorum velut ad inſignem notam hu-

A tam huius anni memoriæ mandatum sit: tres claros imperatores eo anno decessisse, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem adeò in æquo eum duarum potentissimarum gentium summis imperatoribus posuerunt. Ad prusiam regem legatus T. Quintius Flamininus venit, quem suspectum Romanis & raptus post fugam Antiochi Annibal, & bellum aduersus Eumenem motum faciebat. ibi seu quia à Flaminino inter cætera obiectum Prusiæ erat: hominem omnium qui viuerent, infestissimum populo Romano apud eum esse, qui patriæ suæ primùm, deinde fractis eius opibus Antiocho regi author belli aduersus populum Romanũ fuisset: seu quia ipse Prusias, vt gratificaretur præsenti Flaminino, Romanisq;, per se necãdi aut tradendi eius in potestatem consilium cepit: à primo colloquio Flaminini, milites extemplò ad domum
B Annibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum vitæ suæ Annibal prospexerat animo, & Romanorum inexpiabile odium in se cernens, & fidei regum nihil sanè confisus: Prusiæ verò leuitatem etiam expertus erat. Flaminini quoq; aduentum velut fatalem sibi horruerat. ad omnia vndiq; infesta vt iter semper aliquod præparatum fugę haberet, septẽ exitus è domo fecerat: & ex ijs quosdam occultos, ne custodia sepirentur. Sed graue imperium regum nihil inexploratum, quod inuestigari volunt, efficit. totius circuitũ domus ita custodijs cõplexi sunt, vt nemo inde elabi posset. Annibal, posteaquam est nunciatum milites regios in vestibulo esse: postico, quod deuium maximè atque occultissimi exitus erat, fugere conatus, vt id quoque occursu militum obseptum sensit, & omnia circà clausa custodijs dispositis esse, venenum,
C quod multo antè præparatum ad tales habebat casus, popοscit. Liberemus, inquit, diuturna cura P. R. quando mortem senis expectare longum censent: nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoq; Flamininus victoriam feret. mores quidem P. R. quantum mutauerit, vel hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi hosti armato exercitum in Italia habenti, vt à veneno caueret, prædixerunt. hi legatũ consularem, qui author esset Prusię per scelus occidendi hospitis, miserunt. Execratus deinde in caput regnumq; Prusiæ, & hospitales deos violatæ ab eo fidei testes inuocans, poculũ exhausit. Hic vitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybius & Rutilius & hoc anno mortuum scribunt. Ego neq; his, neq; Valerio assentior: his, quòd censorib⁹ M. Porcio, L. Valerio principem senatus ipsum L. Valerium censorem lectum inue-
D nio, cùm superioribus duob⁹ lustris Africanus fuisset: quo viuo, nisi vt ille senatu moueretur, quam notam nemo memorię prodidit, alius princeps in locum eius electus non esset. Antiatem authorem refellit tribunus plebis M. Næuius, aduersus quem oratio inscripta P. Africani est. Hic Næuius in magistratuum libris est tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio coss. sed inijt tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio coss. ad quartum idus Decembres. inde tres menses ad idus Martias sunt: quibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. ita & vixisse in tribunatu Næuij videtur: diesq; ei dici ab eo potuisse, decessisse autem ante L. Valerij & M. Porcij censuram. Trium clarissimorum suæ cuiusq; gentis virorum non magis tempore congruente comparabilis mors videtur esse, quàm quòd nemo eorum satis dignum splendore vitæ exi-
E tum habuit. iam primùm omnes non in patrio solo mortui, nec sepulti sunt. veneno absumpti Annibal & Philopœmenes: exul Annibal proditus ab hospite, captus Philopœmenes in carcere & in vinculis expirauit. Scipio, & si non exul, neq; damnatus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus absens citatus, voluntarium non sibimetipse solùm, sed etiam funeri suo exilium indixit. Dum ea in Peloponneso, à quibus diuertit oratio, geruntur: reditus in Macedoniam Demetrij legatorumq; aliter aliorum affecerat animos. vulgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium vt pacis authorem cum ingenti fauore conspiciebant: simul & spe haud dubia regnum ei post mortem patris destinabant. nam & si minor ætate, quàm Perseus esset, hunc tamen iusta matrefamilias, illum pellice ortũ esse: illum, vt ex vulgato corpore genitum, nullam certi patris notã habere, hunc insignem Philippi simi-

Tres clari imperatores eodem anno decesserunt.

Annibal haustoveneno moritur.

De Africani morte variant scriptores.

Africani, Annibalis & Philopœmenis comparatio.

Demetrius suspectus ac inuisus Philippo patri.

pi ſimilitudinem præ ſe ferre. ad hoc, Romanos Demetrium in paterno ſolio locaturos: Perſei nullam apud eos gratiam eſſe. Hæc vulgo loquebantur. itaque & Perſea cura angebat, ne parum pro ſe vna ætas valeret, cùm omnibus alijs rebus frater ſuperior eſſet: & Philippus ipſe, vix ſui arbitrij fore quem hæredem regni relinqueret credens, ſibi quoq; grauiorem eſſe quàm vellet, minorem filium cenſebat. offendebatur interdum concurſu Macedonum ad eum: & alteram iam ſe viuo regiam eſſe indignabatur. Et ipſe iuuenis haud dubiè inflatior redierat, ſubnixus erga ſe iudicijs ſenatus, conceſſisq; ſibi, quæ patri negata eſſent. & omnis mentio Romanorum quantam dignitatem ei apud cæteros Macedonas, tantam inuidiam non apud fratrem modò, ſed etiam apud patrem conciliabat: vtique poſteaquam alij legati Romani venerunt, & cogebatur decedere Thracia, præſidiaq; deducere, & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex noua conſtitutione ſenatus facere. ſed omnia mœrens quidem & gemens, eò magis, quòd filium frequentiorem propè cùm illis, quàm ſecum cernebat: obedienter tamen aduerſus Romanos faciebat, ne quam mouendi extemplò belli cauſam præberet: auertendos etiam animos à ſuſpitione talium conſiliorum ratus, mediam in Thraciam, exercitum in Odryſas & Dentheletas & Beſſos duxit. Philippopolin vrbem fuga deſertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familijs receperant ſeſe, cępit: campeſtresq; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præſidio, quod haud multò poſt ab Odryſis expulſum eſt, oppidum in Deuriopo condere inſtituit. Pæoniæ ea regio eſt prope Erigonum fluuium, qui ex Illyrico per Pæoniam fluens, in Axium amnem editur. Haud procul Stobis, vetere vrbe, nouam vrbem Perſeida, vt his filio maiori haberetur honos, appellari iuſſit. Dum hæc in Macedonia geruntur, coss. in prouincias profecti. Marcellus nuncium præmiſit ad L. Porcium proconſulem, vt ad nouum Gallorum oppidum legiones admoueret. aduenienti conſuli Galli ſeſe dediderunt. duodecim millia armatorum erant. pleriq; arma ex agris rapta habebant. ea ægrè patientibus ijs adempta, quæq; alia aut populantes agros rapuerant, aut ſecum attulerant. de his rebus qui quererentur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum à C. Valerio Pr. expoſuerunt. ſe, ſuperante in Gallia multitudine, inopia coactos agri & egeſtate, ad quærendam ſedem Alpes tranſgreſſos. quæ inculta per ſolitudines viderent, ibi ſine vllius iniuria conſediſſe. oppidum quoq; ædificare cœpiſſe: quod indicium eſſet, nec agro, nec vrbi vlli vim allaturos veniſſe. nuper M. Claudium ad ſe nuncium miſiſſe: bellum ſe cum ijs, ni dederentur, geſturum. ſe certam, etſi non ſpecioſam pacem, quàm incerta belli pręoptantes, dediſſe ſè prius in fidem, quàm in poteſtatem populi Romani. poſt paucos dies iuſſos & agro & vrbe decedere, ſeſe tacitos abire quo terrarum poſſent, in animo habuiſſe. arma deinde ſibi, & poſtremò omnia alia quæ ferrent ageréntue, adempta. orare ſe S.P.Q.R. ne in ſe innoxios deditos acerbius quàm in hoſtes ſæuirent. Huic orationi ſenatus ita reſponderi iuſſit. Neque illos rectè feciſſe, cùm in Italiam venerint, oppidumq; in alieno agro nullius Romani magiſtratus, qui ei prouinciæ præeſſet, permiſſu ædificare conati ſint: neque ſenatui placere, deditos ſpoliari. itaq; ſe cum ijs legatos ad conſules miſſuros: qui, ſi redeant, vnde venerint, omnia ijs ſua reddi iubeant: quiq; protinus eant trans Alpes, & denuncient Gallicis populis, multitudinem ſuam domi contineant. Alpes propè inexuperabilem finem in medio eſſe. non vtiq; ijs melius fore, quàm qui eas primi peruias feciſſent. Legati miſſi L. Furius Purpurio, Q. Minutius, L. Manlius Acidinus. Galli redditis omnibus, quæ ſine cuiuſquam iniuria habebant, Italia exceſſerunt. Legatis Romanis tranſalpini populi benignè reſponderunt. ſeniores eorum nimiam lenitatem populi Romani caſtigarunt: quòd eos homines, qui gentis iniuſſu profecti occupare agrum imperij Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidum conati ſunt, impunitos dimiſerint: debuiſſe grauem temeritatis mercedem ſtatui. quòd verò etiam ſua reddiderint, vereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exceperunt

L. Portio conſuli Galli tranſalpini ſe dedunt.

Galli tranſalpini excedunt Italia.

A perunt & profecuti cum donis legatos sunt. M. Claudius cos. Gallis ex prouincia exactis, Istricum bellum moliri cœpit: literis ad senatum missis, vt sibi in Istriam traducere legiones liceret. Id senatui placuit. Illud agitabant, vti colonia Aquileiam deduceretur. nec satis constabat, vtrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. Postremò Latinam potius coloniam deducendam patres censuerunt, triumuiri creati sunt P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma colonię Romanorum ciuium sunt deductæ. bina millia hominum in agro, qui proximè Boiorum, antè Tuscorum fuerat, octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumuiri, M. Æmylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Crispinus. Et Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Caletra-
B num est deducta. deduxerunt triumuiri, Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Tib. Sempronius Gracchus. iugera in singulos data decem. Eodẽ anno A. Terentius Prętor haud procul flumine Ibero in agro Ausetano, & prælia secunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quæ ibi communierant, aliquot expugnauit. Vlterior Hispania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius Proprætor diutino morbo est implicitus, & nullo lacessente, peropportunè quieuerunt Lusitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio cos. gestum. M. Marcellus ex Istria reuocatus, exercitu dimisso Romam comitiorum causa redijt. creauit coss. Cn. Bæbium Pamphilum, & L. Æmylium Paulum. Cùm M. Æmylio Lepido hic ædilis curulis fuerat. à quo consule quintus annus erat: cùm is ipse Lepidus post duas repulsas cos. factus esset. Prætores inde facti, Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Læuinus, L. Manlius iterum, M. Ogul-
C nius Gallus, L. Cæcilius Denter, C. Terentius Istra. Supplicatio extremo anno fuit prodigorum causa: quòd sanguinem per biduum pluisse in area Concordiæ satis credebant: nunciatumq; erat, haud procul Sicilia insulam, quæ non ante fuerat, nouam editam è mari esse. Annibalem hoc anno Antias Valerius decessisse author est: legatis ad eam rem ad Prusiam missis, præter Quintium Flamininum, cuius in ea re celebre est nomen, L. Scipione Asiatico, & P. Scipione Nasica.

Aquileia.

Mutina & Parma coloniæ ciuium Romanorum.

Prælia secũda Celtiberis facta.

Prodigia.

EPITOME LIBRI XL.

D *VM Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobilissimorum quidem hominum habebat, cõquiri ad mortem iussisset, Theoxena pro liberis suis & sororis admodum pueris verita regis libidinem, prolatis in medium gladijs, & poculo, in quo erat venenum, suasit ijs, vt imminens ludibrium morte effugerent, & cùm persuasissent, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perseum & Demetrium referuntur: & vt fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidij, & affectati regni, primùm petitus: ad vltimum. quoniã populi Romani amicus erat, veneno necatus est, regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad Perseum deuenit. Item res in Liguribus, & Hispania contra Celtiberos à compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilij in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clausi & Græci & Latini inuẽti sunt, in quibus plura, quæ dissoluendarum religionũ erant, prætor ad quem delati erant, cùm legisset, iurauit senatui contra Rempub. esse, vt legerentur, seruarenturq;, & ex S. C. in comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium falsis alterius filij in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, & de pœna Persei cogitauit, voluitq; Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere: sed in hac cogitatione morte raptus est: regnum Perseus accepit.*

E PRINCIPIO insequentis anni coss. prætoresq; sortiti prouincias sunt. consulibus nulla præter Ligures, quæ decerneretur, erat. Iurisdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euênit. Hispaniarum Q. Fuluio Flacco citerior, P. Manlio vlterior, L. Cæcilio Dentri Sicilia, C. Terentio Istræ Sardinia. coss. delectus habere iussi. Q. Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare: periculumq; esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent. Et ex Hispanijs citeriorem in armis esse, & cum Celtiberis bellari sciebant: in vlteriore, quia diu æger Pr. esset, luxuria & otio solutam disciplinam militarem esse. Ob ea nouos exercitus conscribi placuit. IIII. legiones in

Ligures: vti singulæ quina millia, & ducenos pedites, trecenos haberent equites: socio- F
rum ijsdem Latini nominis XV. millia peditum addita, & DCCC. equites. hi duo consulares exercitus essent. scribere pręterea iussi VII. millia peditum sociorum ac Latini nominis, & DC. equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex consulatu prorogatum imperium erat. in Hispaniam etiam vtranq; quæ ducerentur, IIII. millia peditum ciuium Rom. CC. equites, & sociorum VII. millia peditum cum CCC. equitibus scribi iussa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperium est. Ver procellosum eo anno fuit. pridie parilia medio
Prodigia. fermè die atrox cum vento tempestas coorta, multis sacris profanisq; locis stragem fecit. signa ænea in Capitolio deiecit: forē ex æde Lunæ, quæ in Auentino est, raptam tulit, & in posticis parietibus Cereris templi affixit: signa alia in circo maximo cum G
columnis, quibus superstabant, euertit: fastigia aliquot templorum à culminib⁹ abrupta fœdè dissipauit. itaque in prodigium versa ea tempestas, procurariq; aruspices iusserunt. simul procuratum est, quòd tripedem mulum Reate natum nunciatum erat: & à Formijs ædem Apollinis ac Caietę de cœlo tactam. ob ea prodigia XX. hostijs maiorib⁹ sacrificatum est, & diem vnum supplicatio fuit. Per eosdem dies ex literis A. Terentij propretoris cognitum, P. Sempronium in vlteriore prouincia, cùm plus annum æger fuisset, mortuū esse. eo maturius in Hispaniam Prr. iussi proficisci. Legationes transmarinæ deinde in senatum introductę sunt. prima Eumenis & Pharnacis regum, & Rhodiorū querentiū de Sinopensium clade. Philippi quoq; legati & Achęorum & Lacedæmoniorum sub idem tempus venerunt. ijs prius Martio audito, qui ad H
res Græciæ Macedoniæq; visendas missus erat, responsa data sunt. Asiæ regibus ac Rhodijs responsum est, legatos ad eas res visendas missurū senatum. De Philippo auxerat curam Martius. nam ita feciſſe eum quæ senatui placuissent, fatebatur, vt facilè appareret, non diutius quàm necesse esset, facturum: neq; obscurum erat rebellaturum, omniaq; quæ tunc ageret diceretq;, eò spectare. Iam primùm omnem ferè multitudinem ciuium ex maritimis ciuitatibus cum familijs suis in Emathiam, quę nunc dicitur, quondam appellata Pæonia est, traduxit: Thracibusq; & alijs barbaris vrbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in Rom. bello. Ingentem ea res fremitum in tota Macedonia fecit. relinquentesq; penates suos cum coniugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant: execrationesq; in agminibus I
Philippi crudelitas. proficiscentium in regem, vincente odio metum, exaudiebantur. His ferox animus omnes homines, omnia loca temporaq; suspecta habebat. Postremò negare propalàm cœpit, satis tutum sibi quicquam esse: nisi liberos eorum quos interfeciſſet, comprehensos in custodia haberet, & tempore alium alio tolleret. Eam crudelitatem fœdam per se, fœdiorem vnius domus clades fecit. Herodicum principem Thessalorum multis antè annis occiderat. generos quoque eius postea interfecit. in viduitate relictæ filiæ, singulos filios paruos habentes. Theoxena & Archo nomina his mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aspernata nuptias est. Archo Poridi cuidam longè principi gentis Ænianum nupsit: & apud eum plures enixa partus, paruis admodum relictis omnibus, decessit. Theoxena, vt in suis manibus liberi sororis educa- K
rentur, Poridi nupsit: & tanquam omnes ipsa enixa foret, suum sororisq; filios in eadem habebat cura. posteaquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti essent, accepit: ludibrio futuros non regis modò, sed custodum etiam libidinis rata, ad rem atrocem animum adiecit, ausaq; est dicere, se sua manu potius omnes interfecturam, quàm in potestatem Philippi venirent. Poris abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hospites dixit, comitemq; ipsum fugæ futurum esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Æniam ad statum sacrificium, quod conditori Æneæ cum magna cæremonia quotannis faciunt. ibi die per solennes epulas consumpto, nauem præparatam à Poride sopitis omnibus de tertia vigilia conscendunt, tanquam redituri in Thessalonicam: sed

traijcere

A traijcere in Eubœam erat propoſitum. cæterùm in aduerſum ventum nequicquam eos tendentes, prope terram lux oppreſſit. & regij, qui præerāt cuſtodiæ portus lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miſerunt, cum graui edicto, ne reuerterentur ſine ea. Cùm iam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumq; intentus erat: interdum manus ad cœlum tendens, opem vt dij ferrent, orabat. ferox interim fœmina ad multò antè pręcogitatum reuoluta facinus, venenum diluit, ferrumq; promit, & poſito in conſpectu poculo, ſtrictiſq; gladijs, mors, inquit, vna vindicta eſt. viæ ad mortem hæ ſunt. qua quenq; animus fert, effugite ſuperbiam regiam. agite iuuenes mei primum qui maiores eſtis, capite ferrum: aut haurite poculum, ſi ſegnior mors iuuat. Et hoſtes aderant, & author mortis inſta-

B

C bat. alij alio iethro ablumpti ſemianimes è naue præcipitantur. ipſa deinde virum co-
D mitem mortis complexa in mare ſeſe deiecit. naue vacua dominis regij potiti ſunt. Huius atrocitas facinoris nouam velut flammam regis inuidiæ adiecit, vt vulgo ipſum liberosq; eius execrarentur, quæ diræ breui ab omnibus dijs exauditæ, vt ſæuiret ipſe in ſuum ſanguinem, effecerunt. Perſeus enim, cùm indies magis cerneret fauorem dignitatemq; Demetrij fratris apud Macedonum multitudinem creſcere, & gratiam apud Romanos, ſibi ſpem nullam regni ſupereſſe, niſi in ſcelere rat⁹, ad id vnum omnes cogitationes intendit. cæterùm cùm ſe ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, ſatis per ſe validum crederet: ſingulos amicorum patris tentare ſermonib⁹ perplexis inſtitit. & primò quidam ex his, aſpernantium tale quicquam ſpeciem præbuerunt, quia plus in Demetrio ſpei ponebant. deinde creſcente indies Philippi
E odio in Romanos, cui Perſeus indulgeret, Demetrius ſumma ope aduerſaretur: proſpicientes animo exitum incauti à fraude fraterna iuuenis, adiuuandum quod futurum erat rati, fouendamq; ſpem potentioris, Perſeo ſe adiungunt: cætera in ſuum quæq; tempus agenda differunt. in præſentia placet, omni ope in Romanos accendi regem, impelliq; ad conſilia belli, ad quæ iam ſua ſponte animum inclinaſſet. ſimul vt Demetrius indies ſuſpectior eſſet, ex compoſito ſermones ad ſpem Romanorum trahebant. ibi cùm alij mores & inſtituta eorum, alij res geſtas, alij ſpeciem ipſius vrbis nondum exornatæ, neque publicis, neque priuatis locis, alij ſingulos principum eluderent, iuuenis incautus & amore nominis Romani, & certamine aduerſus fratrem, omnia tuendo ſupectum ſe patri, & opportunum criminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium de rebus Romanis conſiliorum habebat.

Perſeus Demetrio infenſus.

Perſeus Demetrio fratri infenſus.

totus in Perſea verſus, cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierant, F
quos fortè miſerat in Baſtarnas ad accerſenda auxilia: adduxerantq; inde nobiles iu-
uenes, & regij quoſdam generis. quorum vnus ſororem ſuam in matrimonium Phi-
lippi filio pollicebatur: erexeratq; cõſociatio gentis eius animum regis. Tum Perſeus:
Quid iſta proſunt? inquit, nequaquam tantum in externis auxilijs eſt præſidij, quan-
tum periculi fraude domeſtica. proditorem nolo dicere, certè ſpeculatorem habe-
mus in ſinu: cuius, ex quo obſes Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, ani-
mum ipſi habent. omnium penè Macedonum in eum ora conuerſa ſunt, nec regem
ſe alium habituros aiunt, quàm quem Romani dediſſent. His per ſe ægra mens ſenis
ſtimulabatur, & animo magis quàm vultu ea crimina accipiebat. Fortè luſtrandi ex-
Solenne luſtrandi exercitus Macedonici. ercitus venit tempus, cuius ſolenne eſt tale. Caput mediæ canis præciſæ, & prior G
pars ad dexteram cum extis, poſterior ad læuam viæ ponitur. inter hanc diuiſam ho-
ſtiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur primo agmini arma inſignia omnium
ab vltima origine Macedoniæ regum, deinde rex ipſe cum liberis ſequitur. proxima
eſt regia cohors, cuſtodesq; corporis: poſtremum agmen Macedonum cætera mul-
titudo claudit. latera regis duo filij iuuenes cingebant, Perſeus iam triceſimum an-
num agens, Demetrius quinquennio minor: medio iuuenę trobore ille, hic flore: for-
tunati patris matura ſoboles, ſi mens ſana fuiſſet. Mos erat luſtrationis, ſacro peracto
exercitum decurrere, & diuiſas bifariam duas acies concurrere ad ſimulachrum pu-
gnæ. regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati: cæterùm non imago fuit pugnæ,
ſed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multaq; vulnera ſudibus facta, H
nec præter ferrum quicquam defuit ad iuſtam belli ſpeciem. Pars ea quæ ſub Deme-
trio erat, longè ſuperior fuit. id ægrè patiente Perſeo, letari prudentes amici eius,
eamq; rem ipſam dicere præbituram cauſam criminandi iuuenis. Conuiuium eo die
ſodalium, qui ſimul decurrerant, vterque habuit: cùm vocatus ad cœnam ab Deme-
trio Perſeus negaſſet, feſto die inuitatio benigna, & hilaritas iuuenilis vtroſque in vi-
num traxit. commemoratio ibi certaminis ludicri, & iocoſa dicta in aduerſarios, ita
vt ne ipſis quidem ducibus abſtineretur, iactabantur. ad has excipiendas voces ſpecu-
lator ex conuiuis Perſei miſſus, cùm incautior obuerſaretur, exceptus à iuuenib⁹ for-
tè triclinio egreſſis malè mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius, Quin comeſſatum, I
inquit, ad fratrem imus? & iram eius, ſi qua ex certamine reſidet, ſimplicitate & hila-
ritate noſtra lenimus? omnes ſe ire conclamarunt, præter eos, qui ſpeculatoris ab ſe
pulſati præſentem vltionem metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret: fer-
rum veſte abdiderunt, quò ſe tutari, ſi qua vis fieret, poſſent. Nihil occulti eſſe in in-
teſtina diſcordia poteſt: vtraq; domus ſpeculatorum & proditorum plena erat. præ-
cucurrit index ad Perſea, ferro ſuccinctos nuncians cum Demetrio quatuor adole-
ſcentes venire. & ſi cauſa apparebat, (nam ab ijs pulſatum conuiuam ſuum audierat)
tamen infamandæ rei cauſa ianuam obſerari iubet: & ex parte ſuperiore ædium, ver-
ſiſq; in viam feneſtris, comeſſatores tanquam ad cædem ſuam venientes aditu ianuæ
*Alias viam. arcet. Demetrius per *vinum quòd excluderetur pauliſper vociferatus, in conuiuium
Perſeus Demetriũ frãtrem apud Philippum patrem parricidij accuſat. redit, totius rei ignarus. Poſtero die Perſeus quum primum conueniendi poteſtas pa- K
tris fuit, regiam ingreſſus perturbato vultu in conſpectu patris tacitus procul conſti-
tit. cui cùm pater, Satin' ſaluæ? & quęnam ea męſtitia eſſet? interrogaret eum: de lucro
pater, inquit, viuere me ſcito. iam nõ occultis à fratre petimur inſidijs. nocte cum ar-
matis domum ad interficiendum me venit: clauſiſq; foribus, parietum præſidio me à
furore eius ſum tutatus. Cùm pauorem miſtum admiratione patri iniecisſet: At qui ſi
aures præbere potes, inquit, manifeſtam rem teneas, faciam. Enimuero ſe Philippus
dicere auditurum, vocariq; extemplo Demetrium iuſſit: & ſeniores duos amicos,
expertes inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia, Lyſimachũ & Onoma-
ſtum accerſit, quos in conſilio haberet. Dum veniunt amici, ſolus, filio procul ſtante,
multa ſecum animo volutans inambulauit. poſteaquam veniſſe eos nunciatum eſt,

A ſeceſſit in partem interiorem cum duobus amicis, totidem cuſtodibus corporis. filijs vt ternos inermes ſecum introducerent, permiſit. Ibi cùm conſediſſet: Sedeo, inquit, miſerrimus pater iudex inter duos filios, accuſatorem parricidij, & reum, aut confecti aut admiſſi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, cum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, cùm voces quaſdam exaudirem. ſed interdum ſpes animum ſubibat, deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe. etiam hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe, & priuatas multorum ſimultates finitas. ſubituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudinisq; inter vos, meorum denique præceptorum: quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vo- B bis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli? quibus ſe ſtirpemq; ſuam, domos, regna funditus euertiſſent? meliora quoque exempla parte altera poſui, ſociabilem cõſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges, ſalutarem per multa ſecula ipſis patriæq;. eandem ciuitatem, poſteaquà mos ſibi cuiquè rapiendi tyrannidem exortus ſit, euerſam: iam hos Eumenem Attalumq; fratres à quàm exiguis rebus, propè vt puderet regij nominis: mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna vnanimitate regnum æquaſſe. ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut viſa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt: P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerunt: patris patruiq; eorum, quorum perpetuam vitæ concordiam mors quo- C que miſcuit. neque vos illorum ſcelus, ſimiliſq; ſceleri euentus deterrere à vecordi diſcordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna, ad ſanitatem flectere. Viuo & ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba creuiſtis. eouſque me viuere vultis, donec alterius veſtrûm ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. nec fratrem, nec patrem poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti eſt: in omnium vicem regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palàm, quicquid aut veri poteſtis, aut comminiſci libet. reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc furens ira cùm dixiſſet, lachrymæ omnibus obortæ, & diu mœſtum ſilentium tenuit. Tum Perſeus. Aperienda nimi- D rum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendumq; ferro iugulum. quando non creditur niſi perpetratum facinus, & eadem petitus inſidijs audio, quæ latro atq; inſidiator, non nequicquam iſti vnum Demetrium filium te habere, me ſubditum & pellice genitum appellant. nam ſi gradum, ſi caritatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum qui feciſſet, ſæuires: nec adeò tibi vilis vita eſſet noſtra, vt nec præterito periculo meo mouereris, neq; futuro, ſi inſidiantibus ſit impunè. itaq; ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm deos, vt à me cœptum ſcelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. ſin autem, quod circunuentis in ſolitudine natura ipſa ſubijcit, vt hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoq; ferrum in me ſtrictum E cernenti vocem mittere liceat: per te, patriumq; nomen, quod vtri noſtrûm ſanctius ſit, iampridem ſentis, ita me audias precor, tanquam ſi voce & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti interueniſſes: Demetrium cum armatis nocte intempeſta in veſtibulo meo deprehendiſſes. quod tum vociferarer in re præſenti pauidus, hoc nunc poſtero die queror. Frater, non comeſſantium in vicem iamdiu viuimus inter nos: regnare vtique vis: huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, obſtat verò etiam patris iudicium. huc tranſcendere, niſi per meum ſanguinem, non potes. omnia moliris & tentas. adhuc ſeu cura mea, ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione & decurſu & ſimulachro ludicro pugnæ funeſtum propè prælium feciſti. nec me aliud à morte vindicauit, quàm quòd me ac meos vinci paſſus ſum. ab hoſtili prælio tanquam fraterno luſu

Philippi ad filios ſuos oratio.

Perſei oratio Demetrium accuſantis.

pertrahere me ad cœnã voluiſti. Credis me pater inter inermes cõuiuas cęnaturũ fuiſ- F
ſe, ad quẽ armati comeſſatũ venerũt? credis nihil à gladijs nocte periculũ fuiſſe, quem
ſudib⁹ te inſpectante propè occiderũt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratũ, quid
cum ferro ſuccinctis iuuenib⁹ venis? cõuiuam me tibi committere auſus nõ ſum, co-
meſſatorẽ te cum armatis venientẽ recipiam? Si aperta ianua fuiſſet, funus meum para
res hoc tempore pater, quo querentẽ audis. Nihil ego ſi tanquã accuſator criminosè,
nec dubia argumentis colligẽdo ago. quid enim? negat ſe cum multitudine veniſſe ad
ianuam meam? an ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe? quos nominauero, accerſe. poſſunt
quidẽ omnia audere, qui hoc auſi ſunt: non tamẽ audebũt negare. ſi deprehenſos intra
limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifeſto haberes: fatentes pro de-
prehenſis habe. Execrare nunc cupiditatẽ regni, & furias fraternas cõcita. ſed ne ſint cęcę G
pater execrationes tuę, diſcerne & diſpice inſidiatorẽ & petitũ inſidijs: noxium huic
eſſe caput, qui occiſurus fratrẽ fuit, habeat etiam iratos paternos deos: qui peritur⁹ fra
terno ſcelere fuit, perfugium in patris miſericordia & iuſtitia habeat. quò enim aliò
cõfugiam? cui nõ ſolenne luſtrale exercitus tui, nõ decurſus militum, nõ domus, non
epulę, non nox ad quietẽ data naturæ beneficio mortalib⁹, tuta eſt? ſi iero ad fratrem
inuitatus, moriendum eſt: ſi receperõ intra ianuam comeſſatũ fratrem, moriendum
eſt. nec eundo, nec manendo inſidias euito. quò me conferam? Nihil præter deos pa-
ter, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiam. periſſe expetunt, quia tuis
iniurijs doleo, quia tibi ademptas tot vrbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam
oram indignor. nec me, nec te incolumi Macedoniam ſuam futuram ſperant. ſi me H
ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regem re-
gnumq; Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reli-
quiſſent, mihi quoq; id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis
præſidij eſt. Vidiſti heſterno die impetũ in me militum, quid illis defuit, niſi ferrum?
quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte
principum loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt,
& in eo qui omnia apud Romanos poteſt. neq; hercule iſtum mihi tantùm fratri ma-
iori, ſed propè eſt vt tibi quoq; ipſi regi & patri præferant. iſte enim eſt, cuius benefi-
cio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſe-
nectutem obligatam & obnoxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe æquum cenſet. pro iſto Ro- I
mani ſtant, pro iſto omnes vrbes tuo imperio liberatæ, pro iſto Macedones, qui pace
Romana gaudent. mihi præter te pater, quid vſquam aut ſpei aut præſidij eſt? Quò
ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintij credis? quibus & bene te conſuluiſſe
rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris: & hortatur, vt iterum & cum pluri-
bus legatis, & primoribus quoq; Macedonum remittas eum? T. Quintius nunc eſt
author omnium rerum iſti, & magiſter. eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum
ſubſtituit. illic antè omnia clandeſtina concocta ſunt conſilia. quæruntur adiutores
conſilijs, cùm te plures, & principes Macedonum cum iſto mittere iubet. qui hinc
integri & ſynceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credẽtes, imbuti illinc &
infecti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius ijs vnus omnia eſt, eum iam re- K
gem viuo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim non ab alijs ſolùm,
ſed etiam à te pater cupiditatis regni crimen. ego verò, ſi in medio ponitur, nõ agno-
ſco. quem enim ſuo loco moueo, vt ipſe in eius locum ſuccedam? vnus ante me pater
eſt: & vt diu ſit, deos rogo. ſuperſtes ei ita ſim, ſi merebor, vt ipſe me eſſe velit. hære-
ditatem regni ſi pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem ſceleratè cupit, qui
tranſcendere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium.
Obſtat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam patris, regnũ pertinet, tollatur. nõ
primus regnum fraterna cæde petiero. pater ſenex, & filio ſolus orbatus, de ſe magis
timebit, quàm vt filij necem vlciſcatur. Romani lætabuntur, probabunt, defendent
factum. Hæ ſpes incertæ pater, ſed non inanes ſunt. ita enim res ſe habet: periculum

vitæ

A vitæ propellere à me potes, puniendo eos qui ad me interficiendum ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eorum ſucceſſerit, mortem meam idem tu perſequi non poteris. Poſteaquam dicendi finem Perſeus fecit, coniecti eorum qui aderant oculi in Demetrium ſunt, velut confeſtim reſponſurus eſſet. deinde diu ſilentium fuit. Cùm perfuſum fletu appareret omnibus loqui non poſſe, tandem vicit dolorem ipſa neceſſitas, cùm dicere iuberent. atque ita orſus eſt. Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupauit accuſator: Simulatis lachrymis in alterius perniciem, veras meas lacrymas ſuſpectas tibi fecit. cùm ipſe ex quo ab Roma redij, per occulta cum ſuis colloquia dies noctesq; inſidietur, vltrò mihi non inſidiatoris modò, ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciē induit. Periculo ſuo te exterret, vt innoxio fratri per eundem

B te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam gentium eſſe ait, vt ego ne apud te quidem quicquam ſpei reliquæ habeam. circumuentum, ſolum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obeſt potius quàm prodeſt, onerat. Iam illud quàm accuſatoriè? quòd noctis huius crimen miſcuit cum cætera inſectatione vitæ meę? vt & hoc, quod iam quale ſit ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret: & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorum meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento fulciret. ſimul & illud quæſiuit, vt repentina & minimè præparata accuſatio videretur: quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Perſeu, ſi proditor ego patris regniq; eram, ſi cum Romanis, ſi cum alijs inimicis patris inieram conſilia, non expectatam fabulam noctis huius eſſe, ſed proditionis

C meæ antè me accuſatum: ſi illa ſeparata ab hac vana accuſatio erat, inuidiamq; tuam aduerſus me magis quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: vt perſpiceretur, vtrum ego tibi, an tu mihi nouo quidem & ſingulari genere odij, inſidias feciſſes. ego tamen quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu confudiſti: & noctis huius inſidias aut tùas aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe, videri vult: vt ſcilicet maiore fratre ſublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam, vt ait, iudicio regnum eſt futurum: ego minor in eius quem occidiſſem, ſuccederem locum. Quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, quà Romanos à me cultos ait? atque eorum fiducia in ſpem regni me veniſſe? nam ſi & in Romanis tantum momenti eſſe credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem: & meæ tantum apud eos gra-

D tiæ confidebam, quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipſis, apud quos aut vera, aut certè ſimulata probitate partam gratiam habeo, ſi quam fortè habeo, execrabilis & inuiſus eſſem? niſi T. Quintium credis, cuius virtute & conſilijs me nunc arguis regi, cùm & ipſe tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe authorem. Idem non Romanorum ſolùm gratiam, ſed Macedonum iudicia, ac penè omnium deorum hominumq; conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum crediderit: idem tanquam in alijs omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem vltimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe? vt vter timuerit, ne alter dignior videre-

E tur regno, is conſilium opprimendi fratris cępiſſe iudicetur? Exequamur tamen quocunque modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt: & omnes inſidiarum vias in vnum diem contulit. volui interdiu eum poſt luſtrationem, cùm concurrimus, & quidem, ſi dijs placet, luſtrationum die occidere: volui, cùm ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere. volui cùm comeſſatum gladijs accincti me ſecuti ſunt, ferro interficere. tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: luſus, conuiuij, comeſſationis: quis dies? qualis? quo luſtratus exercitus, quo inter diuiſam victimam prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis regijs, duo ſoli tua tegentes latera, pater, præfecti ſumus, & ſecutum eſt Macedonum agmen. hoc ego, etiam ſi quid antè admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus & expiatus ſacro, tum cùm maximè in hoſtiam itineri noſtro circundatam

Demetrij oratio, qua ſeſe apud patrem purgat aduerſus fratris crimina.

intuens,parricidium,venena,gladios in commeſſationem præparatos volutabam in F
animo,vt quibus alijs deinde ſacris contaminatam omni ſcelere mentem expiarem?
ſed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere vult,aliud alio
confundit. nam ſi veneno te inter cœnã tollere volui,quid minus aptum fuit, quàm
pertinaci certamine & concurſu iratum te efficere? vt meritò, ſicut feciſti, inuitatus
ad cœnam abnueres? cùm autem iratus negaſſes, vtrum vt placarem te danda opera
fuit,vt aliam quærerem occaſionem,quoniam ſemel venenum paraueram:an ab illo
conſilio velut tranſiliendum ad aliud fuit, vt ferro te, & quidem eo die per ſpeciem
comeſſationis occiderẽ? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam eui-
taſſe meam, non ab eodem metu comeſſationem quoq; euitaturum exiſtimabam?
Non eſt res, qua erubeſcam pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus:tu G
quoq; velim inquiras,qua lętitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiui-
um ſit,illo etiam(prauo forſitan)gaudio prouehente,quod in iuuenili armorum cer-
tamine pars noſtra non inferior fuerat.miſeria hæc & metus crapulam facilè excuſſe-
runt:quæ ſi nõ interueniſſent,inſidiatores nos ſopiti iaceremus. Si domum tuam ex-
pugnaturus,capta domo dominum interfecturus eram, non temperaſſem vino in v-
num diem?nõ milites abſtinuiſſem meos? Et ne ego me ſolus nimia ſimplicitate tue-
ar,ipſe quoq; minimè malus ac ſuſpicax frater,nihil aliud ſcio,inquit,nihil arguo,niſi
quòd cum ferro comeſſatum venerũt. ſi quęram, vnde id ipſum ſcieris: neceſſe erit te
fateri, aut ſpeculatorum tuorũ plenam domũ fuiſſe meã, aut illos ita apertè ſumpſiſſe
ferrũ,vt omnes viderẽt. Et ne quid ipſe aut prius inquiſiſſe, aut nunc criminoſe argu- H
mentari videretur,te quærere ex ijs quos nominaſſet, iubebat: an ferrum habuiſſent?
vt tanquam in re dubia cùm id quæſiſſes,quod ipſi fatentur, pro conuictis haberen-
tur.Quin tu illud quæri iubes?num tui occidendi cauſa ferrum ſumpſerint? num me
authore & ſciente?hoc enim videri vis,non illud quod fatentur.& palam eſt, & ſui ſe
tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt.rectè an perperam fecerint,ipſi ſui facti rationem red-
dent.meam cauſam quæ nihil eo facto contingitur,ne miſcueris.aut explica, vtrum
apertè an clam te aggreſſuri fuerimus?ſi apertè,cur non omnes ferrum habuimus?cur
nemo præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? ſi clam, quis ordo conſilij fuit?
conuiuio ſoluto cùm comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubtitiſſent, vt ſopitum
te aggrederẽtur?quomodo fefelliſſent,& alieni,& mei,& maximè ſuſpecti,quia pau- I
lo antè in rixa fuerant?quomodo autem trucidato te ipſi euaſuri fuerint? quatuor gla
dijs domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omiſſa iſta nocturna fabula, ad id
quod doles,quod inuidiam vrit,reuerteris? cur vſquam regni tui mentio fit Deme-
tri?cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris,quàm ego? cur ſpem me-
am,quæ ſi tu non eſſes,certa erat,dubiam & ſolicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, etſi
non dicit:hæc iſtum inimicum,hæc accuſatorem faciunt:hæc domum, hæc regnum
tuum,criminibus & ſuſpicionibus replent.Ego autem, pater, quemadmodum nec
nunc ſperare regnum,nec ambigere vnquã de eo forſitan debeam, quia minor ſum,
quia tu me maiori cedere vis:ſic illud nec debui facere,nec debeo, vt indignus te pa-
tre,indignus omnibus videar.id enim vitijs meis, non cedendo cui ius fasq; eſt, hoc K
modeſtia conſequar.Romanos obijcis mihi:& ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen
vertis.ego nec obſes Romanis vt traderer,nec vt legatus mitterer Romam, petij: à te
miſſus,ire non recuſaui.vtroq; tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo,ne
genti Macedonũ eſſem.itaq; mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti pater. quo-
ad tecum illis pax manebit,mecum quoq; gratia erit.ſi bellum eſſe cœperit, qui ob-
ſes,qui legatus pro patre non inutilis fui,idem hoſtis illis acerrimus ero.Nec hodie vt
proſit mihi gratia Romanorum,poſtulo:ne obſit,tantum deprecor.nec in bello cœ-
pit,nec ad bellum reſeruatur. pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus miſſus
ſum.neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid impiè in te pater, ſi quid
ſceleratè in fratrẽ admiſi,nullam deprecor pœnam.ſi innocens ſum, ne inuidia con-

flagrem,

A flagrem,cùm'crimine non poſſim,deprecor. Non hodie me primùm frater accuſat: ſed hodie primùm apertè,nullo meo in ſe merito.Si mihi pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare,in eo vbi præſidium eſſe oportebat,ibi exitium eſt. E conuiuio & commeſſationibus propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidij dicendam.ſine aduocatis,ſine patronis,ipſe pro me dicere cogor.ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum & componendam orationem ſumpſiſſem, cùm quid aliud quàm ingenij fama periclitarer?ignarus quid accerſitus eſſem, te iratum & iubentem dicere cauſam,fratrem accuſantem audiui.ille diu antè præparata, meditata in me oratione eſt vſus:ego id tantum temporis,quo accuſatus ſum, ad cognoſcendum quid ageretur
B habui.vtrum momento illo horæ accuſatorem audirem?an defenſionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo, vix quid obijceretur, intelligere potui: nedum ſatis ſciam quo modo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrem iudicem haberem?apud quem etiam ſi caritate à fratre maiore vincor, miſericordia certè reus vinci non debeo.ego enim vt me mihi tibiq; ſerues, precor: ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas,poſtulat.quid eum cùm regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet? Dicenti hæc lachrymæ ſimul ſpiritum & vocem intercluſerunt. Philippus ſummotis ijs, pauliſper collocutus cum amicis,pronuntiauit: non verbis ſe, nec vnius horæ diſceptatione cauſam eorum dijudicaturum,ſed inquirendo in vtriuſque vitam, mores & dicta fa-
C ctaq; in magnis paruisq; rebus obſeruando: vt omnibus appareret, noctis proximæ crimen facilè reuictum, ſuſpectam nimiam cum Romanis Demetrij gratiam eſſe. Hæc viuo Philippo velut ſemina iacta ſunt Macedonici belli, quod maximè cum Perſeo gerendum erat.Conſules ambo in Ligures,quæ tum vna conſularis prouincia erat,proficiſcuntur.& quia proſperè ibi res geſſerunt, ſupplicatio in vnum diem decreta eſt.Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Galliæ, vbi caſtra Marcellus habebat,venerunt vti reciperentur orantes.Marcellus opperiri eodem loco Liguribus iuſſis, ſenatum per literas conſuluit. ſenatus reſcribere M.Ogulnium prætorem Marcello iuſſit:verius fuiſſe, conſules, quorum prouincia eſſet, quàm ſe, quid è Republica eſſet,decernere. tum quoque non placere ſibi, per deditionem Li-
D gures recipi,receptis arma adimi.atq; eos ad conſules mitti ſenatum æquum cenſere. Prætores eodem tempore,P.Manlius in vlteriorem Hiſpaniam, quam & priore prætura prouinciam obtinuerat:Q.Fuluius Flaccus in citeriorem peruenit, exercitumq; à Terentio accepit.nam vlterior morte P. Sempronij proprætoris ſine imperio fuerat.Fuluium Flaccum oppidum Hiſpanum Vrbicuam nomine, oppugnantem Celtiberi adorti ſunt.dura ibi prælia aliquot facta:multi Romani milites & vulnerati & interfecti ſunt.vicit perſeuerantia Fuluius,quòd nulla vi abſtrahi ab obſidione potuit.Celtiberi feſſi prælijs varijs abſceſſerunt. vrbs, amoto auxilio eorum,intra paucos dies capta & direpta eſt.prædam militibus prætor conceſſit. Fuluius hoc oppido capto,P.Manlius exercitu tantum in vnum coacto,qui diſſipatus fuerat: nulla alia me-
E morabili geſta re,exercitus in hyberna deduxerunt.Hæc ea æſtate in Hiſpania geſta. Terentius,qui ex ea prouincia deceſſerat,ouans vrbem inijt.trãſlatum,* argenti pondo IX. millia CCCXX. *auri LXXX. pondo:& duæ coronæ aureæ * pondo LXVII. Eodem anno inter populum Carthaginienſem & regem Maſaniſſam in re præſenti diſceptatores Romani de agro fuerunt. cęperat eum ab Carthaginienſibus pater Maſaniſſæ Gala.Galam Syphax indè expulerat:poſtea in gratiam ſoceri Aſdrubalis Carthaginienſibus dono dederat. Carthaginienſes eo anno Maſaniſſa expulerat. Haud minore certamine animorum,quàm cum ferro & acie dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienſes,quòd primò maiorum ſuorum fuiſſet, deinde à Syphace ad ſe peruenisſet, repetebant. Maſaniſſa paterni regni agrum ſe & recepiſſe, & habere iure gentium aiebat, & cauſa & poſſeſſione ſuperiorem eſſe. nihil aliud ſe in ea diſceptatione me-

Res in Liguria geſtæ.

De rebus Hiſpanicis.

* Cor.93200.
*Coron.8960.
* Coron.7504.

tione metuere,quàm ne pudor Romanorum, dum vereantur ne quid ſocio atque a- F
mico regi aduerſus communes ſuos atq; illius hoſtes indulſiſſe videantur, damno ſit. Legati poſſeſſionis ius non mutarunt.cauſam integram Romam ad ſenatum reiecerunt. In Liguribus nihil poſtea geſtum, receſſerant primùm in deuios ſaltus. deinde dimiſſo exercitu,paſſim in vicos caſtellaq; ſua dilapſi ſunt. Conſules quoq; dimittere exercitum voluerunt,ac de ea re patres conſuluerunt. Alterum ex his dimiſſo exercitu ad magiſtratus in annum creandos venire Romam iuſſerunt: alterum cum legionibus ſuis Piſis hyemare. Fama erat, Gallos tranſalpinos iuuentutem armare: nec in quam regionẽ Italiæ effuſura ſe multitudo eſſet, ſciebatur. ita inter ſe conſules compararunt,vt Cn.Bæbius ad comitia iret,quia M.Bæbius frater eius conſulatum petebat. Comitia conſulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Lentulus, M. Bæbius G
9 Pamphilus.Prætores inde facti duo Q.Fabij, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero,
Prouinciarum ſortitio. Q.Petilius Spurinus,M.Pinarius Poſca, L.Duronius. his inito magiſtratu prouinciæ ita ſorte euenerunt.Ligures conſulibus:prætoribus,Q.Petilio vrbana, Q.Fabio Maximo peregrina,Q.Fabio Buteoni Gallia,T.Claudio Neroni Sicilia, M.Pinario Sardinia,L.Duronio Apulia: & Iſtri adiecti, quòd Tarentini Brunduſiniq; nuntiabant maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauium latrocinijs eſſe. eadem Maſſilienſes de Ligurum nauibus querebantur.Exercitus inde decreti. quatuor legiones conſulibus,quæ quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, & quindecim millia ſociûm ac Latini nominis,octingentos equites. In Hiſpanijs prorogatum veteribus prætoribus imperium eſt, cum exercitibus quos haberent: & in H
Duumuiri præficiuntur rei nauali. ſupplementum decreta tria millia ciuium Romanorum ducenti equites, & ſociûm Latini nominis ſex millia peditum,trecenti equites. Nec rei naualis cura omiſſa. duumuiros in eam rem conſules creare iuſſi, per quos naues viginti deductæ naualibus ſocijs ciuibus Romanis,qui ſeruitutẽ ſeruiſſent, complererentur:ingenui tantum in ijs præeſſent.Inter duumuiros ita diuiſa tuenda denis nauibus maritima ora, vt promontorium ijs Mineruæ velut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem vſque ad Maſſiliam,læuam alter vſq; ad Barium tueretur. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno viſa,& nuntiata peregrè.In Area Vulcani & Concordiæ ſanguinem pluit,& pontifices haſtas motas nuntiauere: & Lanuuij ſimulachrum Iunonis Soſpitæ
Prodigia. lacrymaſſe.& peſtilentia in agris foriſq; & conciliabulis,& in vrbe tanta erat, vt libi- I
tina tunc vix ſufficeret.His prodigijs cladibusq; anxij patres decreuerunt, vt & conſules quibus dijs videretur, hoſtijs maioribus ſacrificarent, & decemuiri libros adirent.eorum decreto ſupplicatio circa omnia puluinaria Romæ in diem vnum indicta eſt.ijſdem authoribus & ſenatus cenſuit,& conſules edixerunt,vt per totam Italiam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent.Peſtilentiæ tanta vis erat, vt cùm propter de-
Peſtilentia. fectionem Corſorum,bellumq; ab Iolenſibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex ſocijs Latini nominis ſcribi placuiſſet,& trecentos equites,quos M.Pinarius prætor ſecum in Sardiniam traijceret.tantum hominum demortuum eſſet, tantum vbiq; ægrorum conſules renuntiauerint, vt is numerus effici militum non potuerit.quod deerat militum,ſumere à Cn.Bæbio proconſule, qui Piſis hybernabat, K
iuſſus prætor,atq; inde in Sardiniam traijcere.L.Duronio prætori, cui prouincia Apulia euenerat,adiecta de Bacchanalibus quæſtio eſt:cuius reſidua quædam velut ſemina ex prioribus malis iam priore anno apparuerant. ſed magis inchoatæ apud L. Puppium prætorem quæſtiones erant, quàm ad exitum vllum perductæ. id perſe-
Leges de ambitu latæ. care nouum prætorem,ne ſerperet iterum latius,patres iuſſerunt. Et leges de ambitu conſules ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt. Legationes deinde in ſenatum
Legationes in ſenatum introductæ. introduxerunt : regum primas, Eumenis, & Ariaratis Cappadocis,& Pharnacis Ponti. nec vltrà quicquam ijs reſponſum eſt, quàm miſſuros qui de controuerſijs eorum cognoſcerent, ſtatuerentq;. Lacedæmoniorum deinde exulum & Achæorum legati introducti ſunt. & ſpes data exulibus eſt, ſcripturum ſenatum Achæis, vt reſtitueren-

A tuerentur. Achæi de Meſſene recepta, compoſitisq; ibi rebus cum aſſenſu patrum expoſuerunt. Et à Philippo rege Macedonum duo legati venerunt, Philocles & Apelles, nulla ſuper re quæ ab ſenatu petenda eſſet: ſpeculatum magis inquiſitumq; miſſi de ijs, quorum Perſeus Demetrium inſimulaſſet ſermonum cum Romanis, maximè cum T. Quintio aduerſus fratrem de regno habitorum. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorem inclinatos miſerat rex. erant autem & hi Perſei fraudis in fratrem miniſtri & participes. Demetrius omnium, præterquam fraterni ſceleris quod nuper eruperat, ignarus, primò neq; magnam neq; nullam ſpem habebat, patrem ſibi placari poſſe. minus deinde indies patris animo fidebat, cùm obſideri aures à fratre cerneret. itaque circumſpiciens dicta factaq; ſua, ne cuius ſuſpiciones augeret, maxi-
B mè ab omni mentione & contagione Romanorum abſtinebat, vt neque ſcribi ſibi vellet: quia hoc præcipuè criminum genere exaſperari animum ſentiebat. Philippus ſimul ne otio miles deterior fieret, ſimul auertendæ ſuſpicionis cauſa quicquam à ſe agitari de Romano bello, Stobos Bæoniæ exercitu indicto, in Mędicam ducere pergit. Cupido eum cęperat in verticem Æmi montis aſcendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat: Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpes conſpici poſſe. ſubiecta oculis ea haud parui ſibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percũctatus regionis peritos de aſcenſu Æmi, cùm ſatis inter omnes conſtaret, viam exercitui nullam eſſe, paucis & expeditis per difficillimum aditum: vt ſermone familiari minorem filium permulceret, quem ſtatuerat non ducere ſecum:
C primùm quærit ab eo, cùm tanta difficultas itineris proponatur, vtrum perſeuerandum ſit in incepto? an abſtinendum? ſi pergat tamen ire, non poſſe obliuiſci ſe in talibus rebus Antigoni: qui ſæua tempeſtate iactatus, cùm in eadem naue ſecum ſuos omnes habuiſſet, præcepiſſe liberis diceretur: vt & ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderent, ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubijs periclitari auderet. memorem ergo ſe præcepti eius, duos ſimul filios nõ commiſſurum in aleam eius, qui proponeretur, caſus. & quoniam maiorem filium ſecum duceret, minorem ad ſubſidia ſpei & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe. Non fallebat Demetrium ablegari ſe, ne adeſſet conſilio: cùm in conſpectu locorum conſultaret, quà proximè itinera ad mare Adriaticum atque Italiam ducerent, quæq; belli ratio eſſet futura. ſed
D non ſolùm parendum patri tum, ſed etiam aſſentiendum erat, ne inuitum parêre ſuſpicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedoniam eſſet, Didas ex prætoribus regijs vnus, qui Pæoniæ præerat, iuſſus eſt proſequi eum cum modico præſidio. Hunc quoque Perſeus, ſicut pleroſque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam eſſe cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret, inter coniuratos in fratris perniciem habuit. in præſentia dat ei mandata, vt per omne obſequium inſinuaret ſe in quam maximè familiarem vſum, vt elicere omnia arcana, ſpecularíq; abditos eius ſenſus poſſet. ita digreditur Demetrius cum infeſtioribus, quàm ſi ſolus iret, præſidijs. Philippus Mædicam primùm, deinde ſolitudines interiacentes Mędicæ atq; Æmo tranſgreſſus, ſeptimis demum caſtris ad radices montis
E peruênit. ibi vnum moratus diem, ad deligendos quos duceret ſecum, tertio die iter eſt ingreſſus. Modicus primò labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magisq; ſylueſtria & pleraque inuia loca excipiebant. peruenere deinde in tam opacum iter, vt præ denſitate arborum immiſſorumq; aliorum in alios ramorum perſpici cœlum vix poſſet. vt verò iugis appropinquabant, quod rarum in alijs locis eſſet: adeò omnia contecta nebula, vt haud ſecus quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad verticem peruentum. nihil vulgatæ opinioni digreſſi inde detraxerunt: magis credo ne vanitas itineris ludibrio eſſet, quàm quòd diuerſa inter ſe maria montesq; & amnes ex vno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo grauior ætate erat, difficultate viæ eſt. duabus aris ibi, Ioui & Soli, ſacratis cùm immolaſſet: (qui triduo aſcenderat)

Aemus mons.

Aemum montem conſcendit Philippus.

aſcenderat) biduo eſt degreſſus, frigora nocturna maximè metuens, quæ caniculæ F
ortu ſimilia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo
lætiora in caſtris inuenit: vbi ſumma penuria erat, vt in regione quam ab omni parte
ſolitudines clauderent. itaq; vnum tantùm moratus diem quietis eorum cauſa, quos
habuerat ſecum, itinere inde ſimili fugæ in Dentheletas tranſcurrit. Socij erant: ſed
propter inopiam haud ſecus quàm hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapien-
do enim paſſim villas primùm, dein quoſdam vicos etiam euaſtarunt, non ſine ma-
gno pudore regis: cùm ſociorum voces nequicquam deos ſociales nomenq; ſuum
Petrã Medica vr- implorantes audiret. Frumento inde ſublato, in Mædicam regreſſus vrbem quam
bem Philippus op- Petram appellant, oppugnare eſt adortus. ipſe à campeſtri aditu caſtra poſuit. Perſe-
pugnat. um filium cum modica manu circummiſit, vt à ſuperioribus locis vrbem aggrederetur. G
Oppidani, cùm terror vndiq; inſtaret, obſidibus datis, in præſentia dediderunt
ſeſe. ijdem, poſteaquam exercitus receſſit, obliti obſidum, relicta vrbe, in loca muni-
ta & montes refugerunt. Philippus omni genere laboris ſine vllo effectu fatigatis mi-
litibus, & fraude prętoris Didę auctis in filium ſuſpicionibus, in Macedoniam redijt.
Miſſus hic comes (vt antè dictum eſt) cùm ſimplicitatem iuuenis incauti, & ſuis haud
immeritò ſuccenſentis, aſſentando indignandoq; & ipſe vicem eius captaret: in om-
nia vltro ſuam offerens operam, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos De-
metrius meditabatur. cui conſilio adiutor deûm beneficio oblatus videbatur Pæo-
niæ prætor: per cuius prouinciam ſpem cæperat, elabi tutò poſſe. Hoc conſilium ex-
templò & fratri proditur, & authore eo indicatur patri. Literæ primùm ad obſiden- H
tem Petram allatæ ſunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrij erat) in
cuſtodiam eſt coniectus: & Demetrius diſſimulanter aſſeruari iuſſus. Hæc ſuper cęte-
ra triſtem aduentum in Macedoniam regi fecerunt, mouebant eum & præſentia cri-
mina. expectandos tamen quos ad exploranda omnia Romam miſerat, cenſebat. His
anxius curis cùm aliquot menſes egiſſet, tandem legati, iam antè pręmeditatis in Ma-
cedonia quæ ab Roma renuntiarent, venerunt. qui ſuper cætera ſcelera falſas etiam
literas ſigno adulterino T. Quintij ſignatas reddiderunt regi. deprecatio erat in lite-
ris: ſi quid adoleſcens cupiditate regni prolapſus ſecum egiſſet, nihil eum aduerſus ſu-
orum quenquam facturum: neq; eum ſeſe eſſe, qui vllius impij cõſilij author futurus
videri poſſit. Hæ literæ fidem Perſei criminibus fecerunt. itaq; Herodorus extemplò I
Demetrium ad pa- diu excruciatus ſine indicio rei vllius in tormentis moritur. Demetrium iterum ad
trem iterum ac- patrem accuſauit Perſeus de fuga per Pæoniam præparata. arguebant eum corrupti
cuſat Perſeus. quidam, vt comites itineris eſſent. maximè falſæ literæ T. Quintij vrgebant. nihil ta-
men palam grauius pronunciatum de eo eſt, vt dolo potius interficeretur. nec id cu-
ra ipſius, ſed ne pœna eius concilia aduerſus Romanos nudaret. Ab Theſſalonica De-
metriadem ipſi cùm iter eſſet, ad Æſtreum Pæoniæ Demetrium mittit, cum eodem
comite Dida: Perſeum ad Philoppopolim, ad obſides Thracum accipiendos. digre-
dienti ab ſe Didæ mandata dediſſe dicitur, de filio occidendo. Sacrificiũ ab Dida ſeu
inſtitutum, ſeu ſimulatum eſt: ad quod celebrãdum inuitatus Demetrius ab Æſtreo
Demetrius hauſto Heracleam venit: in ea cœna dicitur venenum datum. poculo epoto extemplo ſenſit. K
veneno interfici- & mox coortis doloribus, relicto conuiuio, cùm in cubiculum recepiſſet ſeſe, crude-
tur. litatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ ſcelus incuſans, torquebatur. intromiſſi deinde Thyrſis quidam Stuberæus, & Berreus Alexander, iniectis ta-
petibus in caput faucesq; ſpiritum intercluſerunt. ita innoxius adoleſcens, cùm in eo
ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur. Dum hæc
in Macedonia geruntur, L. Æmylius Paulus prorogato ex conſulatu imperio, princi-
pio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primùm in hoſtium finibus
caſtra poſuit: legati ad eum per ſpeciem pacis petendæ ſpeculatum venerunt. neganti
Paulo niſi cum deditis paciſci ſe pacem: non tam id recuſabant, quàm tempore opus
eſſe aiebant, vt generi agreſti hominum perſuaderetur. ad hoc decem dierum in-

duciæ

A duciæ cùm darentur, petierunt deinde, ne trans montes proximos caſtris pabulatum lignatumq; milites irent. culta ea loca ſuorum finium eſſe. id vbi impetrauere, poſt

B

C

eos ipſos montes, vnde auerterant hoſtem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti caſtra Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſſi ſunt. Summa vi totum vnum diem oppugnarunt: ita vt ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpatium, nec ad explicandam aciem locus eſſet. conferti in portis obſtando magis quàm pugnando caſtra tutabantur. ſub occaſum ſolis cùm receſſiſſent hoſtes, duos equites ad M. Bæbium conſulem cum literis Piſas mittit, vt obſeſſo ſibi per inducias quamprimùm ſubſidio veniret. Bæbius exercitum M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterùm & ſenatum literis certiorem fecit, obſideri à Liguribus L. Æmylium: & Marco Claudio Marcello, cuius proxima inde prouincia erat, ſcripſit,

Ligures caſtra Romanorum oppugnant.

D vt ſi videretur ei exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmylium liberaret obſidione. Hęc ſera futura auxilia erant. Ligures poſtero die ad caſtra redeunt. Æmylius cùm & venturos ſciſſet, & educere in aciem copias potuiſſet, intra vallum ſuos tenuit, vt extraheret rem in id tempus, quo Bæbius cum exercitu venire à Piſis poſſet. Romæ magnam trepidationem literę Bębij fecerunt: eò maiorem, quòd paucos poſt dies Marcellus tradito exercitu Fabio Romam cùm veniſſet, ſpem ademit eum qui in Gallia eſſet exercitum in Ligures traduci poſſe, quia bellum cum Iſtris eſſe, prohibentibus coloniam Aquileiam deduci. eò profectum Fabium, neque inde regredi bello inchoato poſſe. Vna, & ea ipſa tardior quàm tempus poſtulabat, ſubſidij ſpes erat, ſi conſules maturaſſent in prouinciam ire. id vt facerent, pro ſe quiſque patrum

E vociferari. Conſules niſi confecto delectu negare ſe ituros, nec ſuam ſegnitiam, ſed vim morbi in cauſa eſſe, quo ſerius perficeretur, non tamen potuerunt ſuſtinere conſenſum ſenatus, quin paludati exirent, & militibus quos conſcriptos haberent, diem dicerent, quo Piſas conuenirent. permiſſum vt quà irent, protinus ſubitarios milites ſcriberent, ducerentq; ſecum. Et prætoribus Q. Petilio & Q. Fabio imperatum eſt, vt Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias ſcriberet, & omnes minores quinquaginta annis ſacramento rogaret: Fabio vt ſocijs Latini nominis quindecim millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales creati C. Matienus & C. Lucretius, nauesq; ijs ornatæ ſunt: Matienoq;, cuius ad Gallicum ſinum prouincia erat, imperatum, vt claſſem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, ſi quo vſui eſſe L. Æmylio atq; eius exercitui poſſet. Æmylius, poſtea-

Aemylius exercitum aduersus Ligures instruit.

quam nihil vsquam auxilij ostendebatur, interceptos credens equites, non vltrà differendum ratus quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes venirent, qui iam segnius secordiusq; oppugnabant: ad quatuor portas exercitum instruxit, vt signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quatuor extraordinarijs cohortibus duas adiunxit, præposito M. Valerio legato: erumpere extra ordinaria porta iussit. ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: principes ex eadem legione in subsidijs posuit. M. Seruilius & L. Sulpitius Trib. mil. his præpositi. Tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est. id tantùm mutatum: principes primi, & hastati in subsidijs locati: Sex. Iulius Cæsar & L. Aurelius Cotta, Tribb. mil. huic legioni præpositi sunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad quæstoriam portam positus: duæ cohortes & triarij duarum legionum in præsidio castrorum manere iussi. Omnes portas concionabundus ipse imperator circumijt: & quibuscunque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hostium incusans, qui pace petita, inducijs datis, per ipsum inducijarum tempus contra ius gentium ad castra oppugnanda venissent: nunc quantus pudor esset edocens, ab Liguribus latronibus verius quàm hostibus iustis Romanum exercitum obsideri. Quo ore quisquam vestrûm, si hinc alieno præsidio, non vestra virtute euaseritis, occurret, non dico eis militibus qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum maximos nostræ ætatis reges ducesq; vicerunt: sed ijs qui hos ipsos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per saltus inuios consectati cæciderunt? quod Hispani, quod Galli, quod Macedones Pœniue non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit: obsidet vltro & oppugnat, quem scrutantes antea deuios saltus, abditum & latentem vix inueniebamus? Ad hæc cõsentiens reddebatur militum clamor, nullam militum culpam esse: quibus nemo ad erumpendum signũ dedisset. daret signum: intellecturum eosdem qui antea fuerint, & Romanos & Ligures esse. Bina cis montes castra Ligurum erant. ex ijs, primis diebus sole orto pariter omnes compositi & instructi procedebant: tum nisi exsatiati cibo vinoq; arma non capiebant. dispersi, inordinati exibant: vt quibus pro spe certum esset, hostes extra vallum signa non elaturos. Aduersus ita incompositos eos venientes, clamore pariter omnium qui in castris erant, calonum quoq; & lixarum sublato, simul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeò improuisa res fuit, vt perinde ac si insidijs circumuenti forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effusa & fugientium passim cædes erat, equitibus dato signo, vt conscenderent equos, nec effugere quenquam sinerent: in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsis exuti castris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occisa: capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditionem venit. gubernatores nautæq; conquisiti, qui prædatores fuissent nauibus: atq; omnes in custodiam coniecti. Et à C. Matieno duumuiro naues eius generis in Ligustina ora XXXII. captæ sunt. Hæc qui nuntiarent, literasq; ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romam missi: simulq; peterent, vt L. Æmylio confecta prouincia decedere, & deducere secum milites liceret, atque dimittere. Vtrumque permissum ab senatu, & supplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iussiq; prætores, Petilius vrbanas dimittere legiones, Fabius socijs atque nomini Latino remittere delectum. & vti prætor vrbanus consulibus scriberet, senatum æquum censere, subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoque tempore dimitti. Colonia Grauiscæ eo anno deducta est in agrum Hetruscum, de Tarquinienſibus quondam captum: quina iugera agri data. triumuiri deduxerunt, C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Siccitate & inopia frugum insignis annus fuit. sex menses nunquam pluisse, memoriæ proditum est. Eodem anno in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur terram: duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longę, quaternos latę inuentæ sunt, operculis plumbo

Aemylij ad milites oratio.

Ligures victi in deditionem veniunt.

Duæ lapideæ arcæ sub Ianiculo inuentæ.

A plumbo deuinctis. Literis Latinis Græcisq; vtraque arca inscripta erat.in altera Numam Pompilium,Pomponis filium,regem Romanorum sepultum esse: in altera,libros Numæ Pompilij inesse.Eas arcas cùm ex amicorum sententia dominus aperuisset,quæ titulum sepulti regis habuerat,inanis inuenta,sine vllo vestigio corporis humani,aut vllius rei per tabem tot annorum omnibus absumptis. in altera duo fasces candelis inuoluti,septenos habuere libros,non integros modò, sed recentissima specie.septem Latini de iure pontificio erant:septem Græci de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit.Adijcit Antias Valerius,Pythagoricos fuisse, vulgatæ opinioni,qua creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accommodata fide.Primò ab amicis,qui in re præsenti fuerunt, libri lecti.mox pluribus le-

B gentibus cùm vulgarentur:Q.Petilius prætor vrbanus studiosus legendi eos libros à L.Petilio sumpsit.& erat familiaris vsus, quòd scribam eum quæstor Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis, cùm animaduertisset pleraq; dissoluendarum religionum esse,L.Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse.prius quàm id faceret,se ei permittere vti,si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret,experiretur.id integra sua gratia eum facturum. Scriba tribunos plebis adit.ab tribunis ad senatũ res est reiecta. prætor se iusiurandum dare paratum esse aiebat,libros eos legi seruariq; nõ oportere. Senatus censuit satis habendum,quod prætor iusiurandum polliceretur.libros primo quoq; tempore in comitio cremandos esse.pretium pro libris quantum Q.Petilio prætori maioriq; parti tri-

C bunorum plebis videretur,domino esse soluendum.id scriba nõ accepit. libri in comitio igne à victimarijs facto in conspectu populi cremati sunt. Magnum bellum ea

Numæ Pompilij regis libri cremantur.

D

E

æstate coortum in Hispania citeriore.Ad quinq; & triginta millia hominum, quantum nunquam fermè antea,Celtiberi comparauerant. Q.Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam.is quia armare iuuentutẽ Celtiberos audierat, & ipse quanta poterat à socijs auxilia contraxerat, sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniã duxit, & castra locauit ad oppidũ Eburam, modico præsidio in vrbe posito.Paucis post diebus Celtiberi millia duo fermè inde sub colle posuerunt castra.quos vbi adesse prætor Romanus sensit, M.Fuluium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quàm proximè succedere ad vallũ iussum,vt viseret, quanta essent. pugna abstineret, reciperetq; sese,si hostium equitatum exeuntem vidisset.Ita vt præceptum erat,fecit.

Celtiberi magnis copijs adoriuntur Flaccũ prætorem.

per dies aliquot nihil vltrà motum,quàm vt hæ duæ turmæ oſtenderentur:deiñ ſub- F
ducerentur,vbi equitatus hoſtium caſtris procurriſſet. Poſtremò & Celtiberi omnibus ſimul peditum equitumq; copijs caſtris egreſſi, acie directa medio fermè ſpatio inter bina caſtra conſtiterunt.Campus erat planus omnis,& aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani hoſtem expectantes. Romanus intra vallum ſuos cõtinuit per quatriduum continuum, & illi eodem loco aciem inſtructam tenuerunt. ab Romanis nihil motum. inde quieuere in caſtris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. equites tantùm in ſtationem egrediebantur,vt parati eſſent, ſi quid ab hoſte moueretur. pone caſtra vtiq; pabulatum & lignatum ibant,neutri alteros impedientes.Prætor Romanus vbi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem factã hoſti, nihil ſe priorem moturum: L.Acilium cum ala ſiniſtra,& ſex millibus prouincialium auxiliorũ circumire mon- G
tem iubet,qui ab tergo hoſtibus erat:inde vbi clamorem audiſſet, decurrere ad caſtra eorum, nocte profecti ſunt,ne poſſent conſpici. Flaccus luce prima C. Scribonium præfectum ſociûm ad vallum hoſtiũ cum equitibus extraordinarijs ſiniſtræ alæ mittit.quos vbi & propius accedere, & plures quàm ſoliti erant,Celtiberi conſpexerunt, omnis equitatus effunditur caſtris: ſimul & peditibus ſignum ad exeundum datur. Scribonius, vti præceptũ erat,vbi primùm fremitũ equeſtriũ audiuit,auertit equos, & caſtra repetit.eo effuſius ſequi hoſtes.primo equites, mox & peditum acies aderat, haud dubia ſpe,caſtra eo die ſe oppugnaturos.quingentos paſſus non plus à vallo aberant.Itaq; vbi Flaccus ſatis abſtractos eos à præſidio caſtrorũ ſuorum ratus eſt, intra vallum exercitu inſtructo,tribus partibus ſimul erumpit:clamore non tantum ad ar- H
dorem pugnæ excitandũ ſublato,ſed etiam vt qui in montibus erant,exaudirent.nec morati ſunt quin decurrerent,ſicut imperatum erat,ad caſtra:vbi quingentorum armatorum,non amplius,relictũ erat præſidiũ.quos cùm & paucitas ſua & multitudo hoſtiũ & improuiſa res terruiſſet,propè ſine certamine capiuntur caſtra.caſtris, quæ pars maximè à pugnantibus conſpici poterat, iniecit Acilius ignẽ.poſtremi Celtiberorum qui in acie erant,primi flammam conſpexêre. deinde per totam aciem vulgatum eſt,caſtra amiſſa eſſe,& tum cùm maximè ardere,vnde illis terror, inde Romanis animus creuit. iam clamor ſuorum vincentiũ accidebat,iam ardentia hoſtium caſtra apparebant.Celtiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt.cæterùm poſteaquam receptus pulſis nullus erat,nec vſquã niſi in certamine ſpes:pertinacius de integro ca- I
peſſunt pugnam.Acie media vrgebantur acriter à quinta legione aduerſus læuũ cornu,in quo ſui generis prouincialia auxilia inſtruxiſſe Romanos cernebant, cum maiore fiducia intulerunt ſigna.iam propè erat vt ſiniſtrũ cornu pelleretur Romanis, ni ſeptima legio ſucceſſiſſet:ſimul ab oppido Ebura,qui in præſidio relicti erant,in medio ardore pugnæ aduenerunt,& Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæſi Celtiberi. qui ſupererant,in omnes paſſim partes capeſſunt fugã.equites bipartito in eos emiſſi,magnam cædem ediderẽ.ad viginti tria millia hoſtium eo die cæſa: capta quatuor millia,& DCCC.cum equis plus quingentis:& ſigna militaria LXXXVIII.Magna victoria,non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulò plus CC. ſociûm Latini nominis DCCC. triginta,externorum auxiliarium duo millia fermè & K
quadringenti ceciderunt.Prætor in caſtra victorẽ exercitum reduxit: Acilius manere in caſtris ab ſe captis iuſſus.poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta: & pro concione donati,quorum virtus inſignis fuerat.Saucijs deinde in oppidum Eburam deuectis,per Carpetaniam ad Contrebiã ductę legiones.ea vrbs circunſeſſa cùm à Celtiberis auxilia accerſiſſet,morantibus ijs,non quia ipſi cunctati ſunt, ſed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus viæ, & inflati amnes tenebant, deſperato auxilio ſuorum in deditionem venit. Flaccus quoque tempeſtatibus fœdis coactus, exercitum omnem in vrbem introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari,cùm tandem ſuperatis, vbi primùm remiſerunt imbres,amnibus Contrebiam veniſſent:poſteaquam caſtra nulla extra mœnia viderunt, aut in alteram par-

Celtiberos vincit Flaccus.

Contrebiam Flaccus obſidet.

Cõtrebia deditur.

tem trans-

A tem translata rati, aut receſſiſſe hoſtes, per negligentiam effuſi ad oppidum acceſſerunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompoſitos adorti fuderunt. quæ res ad reſiſtendum eos, & ad capeſſendam pugnam impedijt, quòd non vno agmine, nec ad ſigna frequentes veniebant, eadem magnæ parti ad fugam ſaluti fuit. ſparſi enim toto paſſim campo ſe diffuderunt: nec vſquam confertos eos hoſtis circumuênit. tamen ad duodecim millia ſunt cæſa, capta plus quinq; millia hominum, equi quadringenti. ſigna militaria LXII. qui palati è fuga domum ſe recipiebant, alterum agmen Celtiberorum venientium, deditionem Contrebiæ & ſuam cladem narrando, auerterunt. extemplò in vicos caſtellaq; ſua omnes dilapſi. Flaccus à Contrebia profectus, per Celtiberiam populabundus ducit legiones: multa caſtella op-

Celtiberorum fuga & cædes.

Celtiberiam populatur Flaccus.

B pugnauit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hæc in citeriore Hiſpania eo anno geſta. Et in vlteriore Manlius Pr. ſecunda aliquot prælia cum Luſitanis fecit. Aquileia colonia Latina eodẽ anno in agro Gallorũ eſt deducta. tria millia peditum, quinquagena iugera, cẽturiones centena, centena quadragena equites acceperunt. triumuiri deduxerunt, P. Cornelius Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo anno dedicatæ ſunt: Vna Veneris Erycinę ad portam Collinam, dedicauit L. Porcius L. F. Licinius duumuir, vota erat ab cos. L. Porcio Liguſtino bello: Altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem dedicauit M. Acilius Glabrio duumuir: ſtatuamq; auratam, quæ prima omnium in Italia ſtatua aurata eſt, patri Glabrioni poſuit. Is erat, qui ipſe eam ædem vouerat, quo die cum rege Antiocho ad

Pietatis ſtatua, quæ prima omnium aurata in Italia fuit.

C Thermopylas depugnaſſet: locaueratq; idem ex Senatuſconſulto. Per eoſdem dies, quibus hæ ædes dedicatæ ſunt, L. Æmylius Paulus proconſul ex Liguribus Ingaunis triumphauit. Tranſtulit coronas aureas quinq; & viginti. nec præterea quicquam auri argentiq; in eo triumpho latum. captiui multi principes Ligurum ante currum ducti. * æris trecenos militibus diuiſit. Auxerunt eius triumphi famam legati Ligurum, pacem perpetuam orantes: ita in animum induxiſſe Ligurum gentem, nulla vnquam arma, niſi imperata à P. R. ſumere. Reſponſum à Q. Fabio Pr. eſt Liguribus iuſſu ſenatus, orationem eam non nouam Liguribus eſſe: mens verò vt noua & orationi conueniens eſſet, ipſorum id plurimum referre. ad cos. ſs. irent, & quæ ab ijs imperata eſſent, facerent. nulli alij quàm conſulibus ſenatum crediturum eſſe, ſyncera fide in

Valent 3. cor.

D pace Ligures eſſe. Pax in Liguribus fuit. In Corſica pugnatum eſt cum Corſis. ad duo millia eorum M. Pinarius Pr. in acie occidit, qua clade compulſi, obſides dederunt, & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus: & cum Ilienſibus, gente ne nunc quidem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginienſibus eodem anno c. obſides redditi. pacemq; cum ijs P. R. non ab ſe tantùm, ſed ab rege etiam Maſaniſſa præſtitit: qui tum præſidio armato agrum, qui in controuerſia erat, obtinebat. Otioſam prouinciam conſules habuerunt. M. Bæbius comitiorum cauſa Romam reuocatus, conſules creauit: A. Poſthumium Albinum Luſcum, & C. Calpurnium Piſonem. Prætores exinde facti, Tib. Sempronius Gracchus, L. Poſthumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minutius Molliculus, A. Hoſtilius Mancinus,

Corſi dãt obſides.

E C. Mænius. ij omnes magiſtratum Idibus Martijs inierunt. Principio eius anni, quo A. Poſthumius Albinus, & C. Calpurnius Piſo fuerunt: ab A. Poſthumio conſule in ſenatum introducti, qui ex Hiſpania citeriore venerant à Q. Fuluio Flacco: L. Minurius legatus, & duo Trr. mil. T. Mænius, & L. Maſſaliota. hi cùm duo ſecunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciam nuntiaſſent: nec ſtipendio, quod mitti ſoleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus eſſe: petierunt ab ſenatu primùm, vt ob res proſperè geſtas dijs immortalibus honos haberetur: deinde, vt Q. Fuluio decedenti de prouincia deportare inde exercitum, cuius forti opera & ipſe, & multi ante eum Prr. vſi eſſent, liceret. quod fieri, præterquam quod ita deberet, etiam prope neceſſarium eſſet. ita enim obſtinatos eſſe milites, vt non vltrà retineri poſſe in prouincia viderentur: iniuſſuq; abituri inde eſſent, ſi non di-

mitterentûr:aut in pernicioſam,ſi quis impenſe retineret,ſeditionem exarſuri. coss. F
Hiſpanicus exercitus in Italiam deportari à ſenatu poſtulat.
ambobus prouinciam Ligures eſſe ſenatus iuſſit. Prr.inde ſortiti ſunt:A.Hoſtilio vrbana,T.Minutio peregrina obuenit:P.Cornelio Sicilia, C.Mænio Sardinia. Hiſpanias ſortiti,L.Poſthumius vlteriorem,Tib.Sempronius citeriorem. Is quia ſucceſſurus Q.Fuluio erat,nec vetere exercitu prouincia ſpoliaretur: Quæro,inquit, de te L. Minuti,cùm confectam prouinciam nunties,exiſtiméſne Celtiberos perpetuò in fide manſuros?ita vt ſine exercitu ea prouincia obtineri poſſit? ſi neq; de fide barbarorum quicquam recipere aut affirmare nobis potes:& habendum illic vtiq; exercitum cenſes:vtrum tandem author ſenatui ſis ſupplementum in Hiſpaniam mittendi? vt ij modò,quibus emerita ſtipendia ſint,milites dimittantur: veteribus militibus tyrones immiſceantur?an deductis de prouincia veteribus legionibus nouas conſcribendi & mittendi? cùm contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poſſit?dictu,quàm re facilius ſit,prouinciam ingenio ferocem rebellatricem confeciſſe.Paucæ ciuitates vt quidem ego audio,quas vicina maximè hyberna premebant,in ius ditionemq; venerunt:vlteriores in armis ſunt.quæ cùm ita ſint, ego iam hinc prædico P.C.me exercitu eo qui nunc eſt, Rempub. adminiſtraturum: ſi deducat ſecum Flaccus legiones,loca pacata me ad hybernacula electurum, neque nouum militem ferociſſimo hoſti obiecturum.Legatus ad ea quæ interrogatus erat, reſpondit:neq;ſe,neq; quenquam alium diuinare poſſe, quid in animo Celtiberi haberent,aut porro habituri eſſent.itaq; negare non poſſe, quin rectius ſit etiam ad pacatos barbaros nondum ſatis aſſuetos imperio exercitum mitti,nouo autem an vete- H
re exercitu opus ſit,eius eſſe dicere,qui ſcire poſſit,qua fide Celtiberi in pace manſuri ſint:ſimul & qui illud exploratum habeat, quieturos milites, ſi diutius in prouincia retineantur,ſi ex eo,quòd aut inter ſe loquantur,aut ſucclamationibus apud concionantem imperatorem ſignificent,quid ſentiant coniectandum ſit:palam vociferatos eſſe,aut imperatorem in prouincia retenturos, aut cum eo in Italiam venturos eſſe. Diſceptationem inter prętorem legatumq;, conſulum relatio interrupit:qui ſuas ornari prouincias,priuſquam de prætoris exercitu ageretur, æquum cenſebant.Nouus omnis exercitus conſulibus eſt decretus: binæ legiones Romanæ cum ſuo equitatu, & ſociûm Latini nominis.quantus ſemper numerus,xv.millia peditum, & DCCC.equites.cum hoc exercitu Apuanis Liguribus vt bellum inferrent, mandatum eſt.P. I
Cornelio,& M.Bębio prorogatum imperiũ:iuſſiq; prouincias obtinere:donec coss. veniſſent.tum imperatũ,vt dimiſſo quem haberent exercitu,reuerterentur Romam. de Tib.Sempronij deinde exercitu actum eſt.nouam legionem ei quinq; millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis conſules ſcribere iuſſi: & mille præterea peditum Romanorũ, quinquaginta equites: & ſocijs à nomine Latino imperare ſeptem millia peditum,CCC.equites. cum hoc exercitu placuit ire in Hiſpaniam citeriorem Tib.Sempronium.Q.Fuluio permiſſum, vt qui milites ante Sp. Poſthumium & Q.Martium coss.ciues Romani ſocijúe in Hiſpaniam tranſportati eſſent:& præterea ſupplemento adducto, quod amplius duabus legionibus, quàm x. millia,& CCCC.pedites,ſexcenti equites eſſent, & ſociûm Latini nominis XII. millia, K
DC.equites:quorum forti opera duobus aduerſus Celtiberos prælijs vſus Q.Fuluius eſſet,eos,ſi videretur, ſecum deportaret. Et ſupplicationes decretæ, quòd is proſperè Rempub.geſſiſſet:& cæteri Prr.in prouincias miſſi.Q.Fabio Buteoni prorogatum in Galliam imperium eſt.Octo legiones præter exercitum veterem,qui in Liguribus in ſpe propinqua miſſionis erat,eo anno eſſe placuit. & is ipſe exercitus ægrè explebatur
Peſtilentia vrbem Italiamq; peruaſtat.
propter peſtilentiam,quæ iam tertium annum vrbem Romanam atque Italiam vaſtabat. Pr. T. Minutius, & haud ita multò poſt cos.C.Calpurnius moritur. multiq; alij omnium ordinum illuſtres viri. poſtremò prodigij loco ea clades haberi cœpta eſt.C.Seruilius PONT. MAX. piacula iræ deûm conquirere iuſſus,decemuiri libros inſpicere:conſul Apollini, Æſculapio,Saluti dona vouere, & dare ſigna inaurata, quæ vouit,

A vouit,deditq;.Decemuiri ſupplicationem in biduum valetudinis cauſa in vrbe,& per omnia fora conciliabulaq; edixerunt. maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerunt. Fraudis quoq; humanæ inſinuauerat ſuſpicio animis. & veneficij quęſtio ex ſenatuſconſulto,quod in vrbe propiúſue vrbem decem millibus paſſuum eſſet commiſſum, C. Claudio Pr. qui in locum T. Minutij erat ſuffectus:vltra decimum lapidem per fora conciliabulaq; C. Mænio, priuſquam in Sardiniam prouinciam traijceret, decreta. Suſpecta cos. erat mors maximè. necatus à Quarta Hoſtilia vxore dicebatur,vt quidem filius eius,Q.FuluiusFlaccus in locum vitrici cos. eſt declaratus: aliquanto magis infamis mors Piſonis cœpit eſſe. & teſtes exiſtebant, qui poſt declaratos coss. Albinum & Piſonem, quibus comitijs B Flaccus tulerat repulſam, & exprobratũ ei à matre dicerent, quòd iam ei tertiùm negatus conſulatus petenti eſſet:& adieciſſe,pararet ſe ad petendum: intra duos menſes effecturam vt cos.fieret.Inter multa alia teſtimonia ad cauſam pertinentia,hęc quoque vox nimis vero euentu comprobata,valuit cur Hoſtilia damnaretur. Veris principio huius dum coss.nouos delectus Romæ tenet: mors deinde alterius, & creandi comitia conſulis in locum eius omnia tardiora fecerunt:interim P. Cornelius, & M. Bæbius,qui in conſulatu nihil memorabile geſſerant,in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduentum in prouinciam conſulum non expectaſſent bellum,improuiſo oppreſſi.ad duodecim millia hominum dediderunt ſe. Eos,conſulto per literas prius ſenatu,deducere ex montibus in agros campeſtres procul ab do C mo, ne reditus ſpes eſſet, Cornelius & Bæbius ſtatuerunt, nullum alium antè finem rati fore Liguſtini belli. Ager publicus P.R.erat in Samnitibus,qui Tauraſinorum fuerat. in eum cùm traducere Ligures Apuanos vellent, edixerunt, Ligures ab Anido montibus deſcendere cum liberis coniugibusq;,ſua omnia ſecum portarent.Ligures ſæpè per legatos deprecati,ne penates,ſedem in qua geniti eſſent,ſepulchra maiorum cogerentur relinquere:arma,obſides pollicebantur. poſteaquam nihil impetrabant, neq; vires ad rebellandum erant,edicto paruerunt. Traducti ſunt publico ſumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cum fœminis puerisq;.*argenti data centum & quinquaginta millia H S. vnde in nouas ædes compararent quæ opus eſſent. agro diuidendo dandoq; ijdem qui traduxerant, Cornelius & Bębius præpoſiti.poſtulan- D tibus tamen ipſis quinque viri ab ſenatu dati,quorum ex conſilio agerent. Tranſacta re cùm veterem exercitum Romam deduxiſſent, triumphus ab ſenatu eſt decretus. Hi omnium primi nullo bello geſto triumpharũt.tantùm hoſtes ducti ante currum: quia nec quid ferretur,neque quid duceretur captum,neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat. Eodem anno in Hiſpania Fuluius Flaccus Propr. quia ſucceſſor in prouinciam tardius veniebat, educto exercitu ex hybernis, vlteriorem Celtiberiæ agrum,vnde ad deditionem non venerant,inſtitit vaſtare:quare irritauit magis, quàm conterruit animos barbarorum: & clàm comparatis copijs ſaltum Manlianum, per quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebant, obſederunt. In Hiſpaniam vlteriorem eunti L. Poſthumio Albino collegæ Gracchus E mandauerat,vt Q.Fuluium certiorem faceret,Tarraconem exercitum adduceret.ibi dimitti veteranos, ſupplementumq; diſtribuere, & ordinare omnem exercitum ſeſe velle.dies quoq;, & ea propinqua edita Flacco eſt, qua ſucceſſor eſſet venturus. Hæc noua allata res,omiſſis quæ agere inſtituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia cùm coëgiſſet: barbari cauſæ ignari ſuam defectionem, & clàm comparata arma ſenſiſſe eum,& pertimuiſſe rati, eo ferocius ſaltum inſederunt. Vbi eum ſaltum prima luce agmen Romanum intrauit, repentè ex duabus partibus ſimul exorti hoſtes Romanos inuaſerunt.quod vbi vidit Flaccus,primos tumultus in agmine per centuriones ſtare omnes ſuo quenque loco, & arma expedire iubendo, ſedauit: & ſarcinis iumentisq; in vnum locum coactis,copias omnes partim ipſe, partim per legatos tribunosq; militum vt locus poſtulabat, ſine vlla trepidatione inſtruxit: cum

Supplicatio valetudinis ergo facta.

Veneficij quæſtio decreta.

Ligures ſeſe dedũt, & in Tauraſinos traducuntur.

* 3750. coron.

Celtiberi Romanos in ſaltu Manliano inuadunt.

his deditis rem esse admonens, scelus & perfidiam illis, non virtutem nec animum F
accessisse. reditum ignobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos sibi fecisse:
cruentos ex recenti cæde hostium gladios, & manantia sanguine spolia, Romam ad
triumphum delaturos. Plura dici tempus non patiebatur. inuehebant se hostes, & in
partibus extremis iam pugnabatur. deinde acies concurrerunt. atrox vbiq; prælium,
sed varia fortuna erat. egregiè legiones, nec segnius duæ alæ pugnabant: externa au-
xilia ab simili armatura, meliore aliquantum militum genere vrgebantur, nec locum
tueri poterant. Celtiberi vbi ordinata acie, & signis collatis se non esse pares legioni-
Cuneo impressionem faciunt Celtiberi. nibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt. quo tantum valent genere pugnæ, vt
quacunq; parte perculere impetu suo, sustineri nequeant. tunc quoq; turbatæ legio-
nes sunt, propè interrupta acies. Quam trepidationẽ vbi Flaccus conspexit, equo ad- G
uehitur ad legionarios equites: &, ecquid auxilij in vobis est? actum iam de hoc exer-
citu erit? cùm vndiq; acclamassent, quin ederet quid fieri velit, nõ segniter imperium
executuros: Duplicate turmas, inquit, duarum legionum equites, & permittite e-
quos in cuneum hostium, quo nostros vrgent. id cum maiore vi equorum facietis, si
effrænatos in eos equos immittitis: quod sæpè Romanos equites cum magna laude
fecisse sua, memoriæ proditum est. Dicto paruerunt, detractisq; frænis bis vltro ci-
troq; cum magna strage hostium infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dissipato
cuneo, in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare, & propè omissa pugna locũ fu-
gæ circumspicere. Et alarij equites, postquàm Romanorũ equitum tam memorabile
facinus vidêre, & ipsi virtute eorum accensi, sine vllius imperio, in perturbatos iam H
hostes equos immittunt. Tunc verò Celtiberi omnes in fugam effunduntur. & im-
perator Romanus auersos hostes contemplatus, ædem Fortunæ equestri, Iouiq; OPT.
Celtiberi in fugã uersi cæduntur. MAX. ludos vouit, cæduntur Celtiberi, per totum saltum dissipati fuga. Decem & se-
ptem millia hostium cęsa eo die traduntur: viui capti plus tria millia, ducentis septua-
ginta septem cum signis militaribus: equis prope mille centum. nullis castris eo die
victor exercitus mansit: victoria non sine iactura militum fuit, quadringenti LXXII.
milites Romani, sociũm ac Latini nominis mille decem & nouem, cum his tria millia
militum auxiliariorũ perierunt. ita victor exercitus renouata priore gloria, Tarraco-

I

K

nem est perductus. Venienti Fuluio Tib. Sempronius Prętor, qui biduo antè venerat,
obuiam processit: gratulatusq; est, quòd Rempub. egregiè gessisset, cum summa con-
cordia quos dimitterent, quosq; retinerent milites, cõposuerunt. Inde Fuluius exau-
thoratis

A thoratis militibus in naues impoſitis, Romam eſt profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. coss. ambo in Ligures exercitus induxerunt, diuerſis partibus. Poſthumius prima & tertia legione Baliſtam Suiſmontiumq; montes obſedit: & premendo præſidijs anguſtos ſaltus eorum commeatus intercluſit, inopiaq; omnium rerum eos perdomuit. Fuluius ſecunda & quarta legione adortus à Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluuium incolebant, in deditionem acceptos, ad ſeptem millia hominum in naues impoſitos, præter oram Hetruſci maris Neapolim tranſmiſit: inde in Samnium traducti, agerq; his inter populares datus eſt. Montanorum Ligurum ab A. Poſthumio vineæ cæſæ, frumenta deuſta. donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaq; tradiderunt. Nauibus inde
B Poſthumius ad viſendam oram Ingaunorum Intemeliorumq; Ligurum proceſſit. Priuſquam hi conſules venirent ad exercitum, qui Piſas inductus erat, præerant A. Poſthumius, & frater Q. Fuluij M. Fuluius Nobilior. ſecundæ legionis Fuluius Tr. mil. erat. is menſibus ſuis dimiſit legionem, iureiurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæſtores eſſe delaturos. Hoc vbi Placentiam (nam eò fortè erat profectus) Fuluio pronunciatum eſt, cum equitib⁹ expeditis ſecutus dimiſſos, quos eorum potuit aſſequi, deduxit caſtigatos Piſas. de cæteris cos. certiorem fecit. eo referente s. c. factum eſt, vt M. Fuluius in Hiſpaniam relegaretur vltra nouam Carthaginem. Literæq; ei datæ ſunt à cos. ad P. Manlium in Hiſpaniam vlteriorem deferendæ. milites iuſſi ad ſigna redire. cauſa ignominiæ vti ſemeſtre ſtipendium in eum annum eſ-
C ſet ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum non rediſſet, eum ipſum bonaq; eius vendere cos. iuſſus. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno ſuperiore ex Illyrico cum decem nauibus Brunduſium redierat: inde in portu relictis nauibus cùm veniſſet Romam, inter exponendas res, quas ibi geſſiſſet, haud dubiè in regem Illyriorum Gentium latrocinij omnis maritimi cauſam auertit. ex regno eius omnes naues eſſe, quæ ſuperi maris oram depopulatæ eſſent. de his rebus ſe legatos miſiſſe, nec conueniendi regis poteſtatem factam. Venerant Romam legati à Gentio: qui quo tempore Romani conueniendi regis cauſa veniſſent, ægrum fortè eum in vltimis partib⁹ fuiſſe regni dicerent, petere Gentium ab ſenatu, ne crederent confictis criminibus in ſe, quæ inimici detuliſſent. ad ea Duronius adiecit, multis ciuibus Romanis & ſocijs La-
D tini nominis iniurias factas in regno eius, & ciues Romanos dici Corcyræ retineri. eos omnes Romam adduci placuit C. Claudium prætorẽ cognoſcere: neq; antè Gentio regi legatiſue eius reſponſum reddi. Inter multos alios, quos peſtilentia eius anni abſumpſit, ſacerdotes quoq; aliquot mortui ſunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus eſt. in eius locum ſuffectus eſt Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex vltiore Hiſpania redierat, triumuir epulo, Q. Fuluius. M. F. in locum eius triumuir cooptatus. tum prætexatus erat. de rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruilium pontificem max. fuit, & L. Cornelium Dolabellam duumuirum naualem, quem vt inauguraret pontifex, magiſtratu ſeſe abdicare iubebat. recuſantiq; id facere, ob eam rem mulcta duumuiro dicta à pontifice, deq;
E ea cùm prouocaſſet, certatum ad populum. cùm plures iam tribus intrò vocatæ dicto eſſe audientem pontifici duumuirum iuberent, mulctamq; remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet: vltimum de cœlo, quod comitia turbaret, interuênit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugurarunt: qui ſecundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Seruilius Geminus PONTIFEX MAX. deceſſit. idem decemuir ſacrorum fuit. pontifex in locum eius à collegio cooptatus eſt. Q. Fuluius Flaccus. in pontificem maximum Æmylius Lepidus, cùm multi clari viri petiſſent. & decemuir ſacrorum Q. Martius Philippus in eiuſdem locum eſt cooptatus, & augur Sp. Poſthumius Albinus deceſſit. in locum eius P. Scipionem filium Africani augures cooptarunt. Cumanis eo anno petentibus permiſſum, vt publicè Latinè loquerentur, & præconibus Latinè vendendi ius eſſet. Piſanis agrum polli-

De rebus in Liguria geſtis.

Gentius Illyriorũ rex.

Aliquot ſacerdotes peſtilentia abſumpti.

pollicentibus,quò Latina colonia deduceretur,gratiæ ab ſenatu actę. triumuiri creati ad eam rem,Q.Fabius Buteo,M.& P.Popilij Lenates.à C.Mænio prætore,cui prouincia Sardinia cùm cueniſſet, additum erat, vt quæreret de veneficijs longius ab vrbe decem millibus paſſuum: literæ allatæ, ſe iam tria millia hominum damnaſſe, & creſcere ſibi quæſtionem indicijs.aut eam ſibi eſſe defendendam,aut prouinciam dimittendam. Q.Fuluius Flaccus ex Hiſpania redijt Romam cum magna fama geſtarum rerum.qui cùm extra vrbem triumphi cauſa eſſet,cos.eſt creatus cum L.Manlio Acidino.& poſt paucos dies cum militibus,quos ſecũ deduxerat,triumphans vrbem eſt inuectus.Tulit in triumpho coronas aureas centũ viginti quatuor: præterea* auri pondo triginta vnum, & ſignati Oſcenſis .·. nummûm centum ſeptuaginta tria millia ducentos. militibus de præda* quinquagenos denarios dedit: duplex centurionibus,triplex equiti. tantundem ſocijs Latini nominis: & ſtipendium omnib⁹ duplex. Eo anno rogatio primùm lata eſt ab L. Iulio Tr. pleb. quot annos nati quenq; magiſtratum peterent,caperentq;. inde cognomen familiæ inditum, vt Annales appellarentur. Prætores quatuor poſt multos annos lege Bæbia creati, quæ alternis quaternos iubebat creari.Hi facti,C.Cornelius Scipio, L.Valerius Læuinus. Q.& M.Mutij Scæuolæ.Q.Fuluio,& L.Manlio coss.eadem prouincia, quæ ſuperioribus, pari numero copiæ peditum,equitum,ciuium,ſociorum decretæ.In Hiſpanijs duabus Tib. Sempronio & L.Poſthumio cum ijſdem exercitib⁹,quos haberent,prorogatũ imperium eſt.in ſupplementũ coss.ſcribere iuſſi ad tria millia peditũ Romanorum,ccc. equites:quinq; millia ſociorum Latini nominis,& quadringentos equites.P.Mutius Scæuola vrbanam ſortitus prouinciam eſt: & vt idem quæreret de veneficijs in vrbe, & propius vrbem decem millia paſſuum.C.Cornelius Scipio peregrinam,Q.Mutius Scæuola Siciliam,L.Valerius Læuinus Sardiniam.Q.Fuluius conſul priuſquã vllam rem publicam ageret,liberare & ſe, & Rempub. religione votis ſoluendis dixit velle. vouiſſe ſe,quo die poſtremùm cũ Celtiberis pugnaſſet,ludos Ioui OPT.MAX. & ædem equeſtri Fortunę ſeſe facturum:in eas res ſibi pecuniam collatam eſſe ab Hiſpanis.Ludi decreti, & vt duumuiri ad ædem locandam crearentur. de pecunia finitur, ne maior cauſa ludorũ conſumeretur, quàm quanta Fuluio Nobiliori poſt Ætolicum bellum ludos facienti decreta eſſet:néue quid ad eos ludos arceſſeret, cogeret, acciperet, faceret aduerſus id s.c.quod L. Æmylio, Cn. Bæbio coss. de ludis factum eſſet.Decreuerat id ſenatus propter effuſos ſumptus factos in ludos T. Sempronij ædilis, qui graues non modò Italiæ ac ſocijs Latini nominis, ſed etiam prouincijs externis fuerant. Hyems eo anno niue ſæua & omni tempeſtatum genere fuit: arbores, quæ obnoxiæ frigorib⁹ ſunt,deuſſit cunctas: & ea tum aliquãto quàm aliàs longior fuit: itaq; Latinas mox ſubitò coorta& intollerabilis tempeſtas in monte turbauit inſtauratęq; ſunt ex decreto pontificum. Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna conſtrauit,fulminibusq; complura loca deformauit. ædem Iouis Tarracinæ, ædem Albam Capuæ,portamq; Romanam,muri pinnas aliquot locis decuſſit.Hæc inter prodigia nunciatum:& ab Reate,tripedem natum mulum.Ob ea decemuiri iuſſi adire libros, edidêre quibus dijs,& quot hoſtijs ſacrificaretur: & ob fulminib⁹ complura loca deformata,ad ædem Iouis vt ſupplicatio diem vnum eſſet. Ludi deinde votiui Q.Fuluij cos. per dies decem magno apparatu facti.Cenſorum inde comitia habita. creati M. Æmylius Lepidus PONT. MAX. & M. Fuluius Nobilior,qui ex Ætolis triumphauerat. Inter hos viros nobiles inimicitię erant,ſæpe multis & in ſenatu,& ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. comitijs confectis, vt traditum antiquitus eſt, cenſores in campo ad aram Martis ſellis curulibus conſederunt, quò repentè principes ſenatorum cum agmine venerunt ciuitatis: inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fecit.Non obliti ſumus cenſores,vos paulo antè ab vniuerſo populoRomano moribus noſtris præpoſitos eſſe: & nos à vobis & admoneri & regi,non vos à nobis debere.indicandum tamen eſt, quid omneis bonos in vobis aut offendat, aut certè mutatum malint.

Q.Fuluius Flaccus de Celtiberis triumphat.

*Coron. 3472. .·.Locus hiccorruptus eſt , & numerus ſuſpectus.

*50.denarij faciunt coronatos quinque.

Hyems ſæuitia.

Prodigia.

Ludi.

Q. Cæcilij Metelli ad cenſores oratio.

A malint. Singulos cùm intuemur, M. Æmyli, M. Fului, neminem hodie in ciuitate habemus, quem, si reuocemur in suffragium, velimus vobis prælatum esse. ambo cùm simul aspicimus, non possumus non vereri ne malè comparati sitis. nec tantum Reipub. prosit, quod omnibus nobis egregiè placetis: quàm quod alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per annos multos vobisipsis graues & atroces geritis: quę, periculum est ne ex hac die nobis & Reipub. quàm vobis grauiores fiant. De quibus causis hoc timeamus, multa succurrunt quæ dicerentur: nisi fortè implacabiles vestræ iræ implicauerint animos vestros. Has vt hodie, vt in isto templo finiatis simultates, quę-sumus vos vniuersi: & quos coniunxit suffragijs suis populus Romanus, hac etiam reconciliatione gratiæ coniungi à nobis sinatis, vno animo, vno cõsilio legatis senatum,
B equites recenseatis, agatis censum, lustrũ condatis. quòd omnib⁹ ferè precationibus nuncupabitis verbis, vt ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat: ita vt verè vt ex animo velitis euenire: efficiatisq;, vt quod deos precati eritis, id vos velle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus, in cuius vrbis medio foro acie hostes concurrerant, ibi cõcordes regnarunt. Nõ modò simultates, sed bella quoq; finiuntur. ex infestis hostib⁹ plerunq; socij fideles, interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romã traducti sunt: Latini Sabini in ciuitatẽ accepti. Vulgatũ illud quia verũ erat, in prouerbium venit: Amicitias immortaleis, inimicitias mortaleis debere esse. Fremitus ortus cum assensu, deinde vniuersorũ voces idem petentium cõfusę in vnum, orationem interpellarunt. Inde Æmylius questus cùm alia, tum bis à M. Fuluio se certo
C consulatu deiectum. Fuluius cõtrà queri, se ab eo semper lacessitum, & in probrum suum sponsionẽ factam. tamẽ ambo significare, si alter vellet, se in potestate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus instantibus qui aderant, dexteras fidemq; dedere, mittere verè ac finire odium. deinde collaudantibus cunctis, deducti sunt in Capitolium. & cura super tali re principum, & facilitas censorem egregiè comprobata ab senatu & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, vt pecuniæ summa sibi, qua in opera publica vterentur, attribueretur: vectigal annuum decretum est. Eodem anno in Hispania L. Posthumius & Tib. Sempronius Proprætores comparauerunt ita inter se, vt in Vacceos per Lusitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reuerteretur. Gracchus, quod maius ibi bellum esset, in vltima Celtiberiæ penetrauit. Mundam vrbem
D primùm vi cępit, nocte ex improuiso aggressus. Acceptis deinde obsidib⁹, præsidioq; impositio, castella oppugnare, agros vrere, donec ad præualidam aliam vrbem (Certimam appellant Celtiberi) peruenit. vbi cùm iam opera admoueret, veniunt legati ex oppido, quorum sermo antiquæ simplicitatis fuit, non dissimulantium bellaturos, si vires essent. petierunt enim vt sibi in castra Celtiberorũ ire liceret ad auxilia accipienda. si non impetrassent, tum separatim eos ab illis se consulturos. Permittente Gracho ierunt, & pòst paucis dieb⁹ alios decem legatos secum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt à Prætore quàm vt bibere sibi iuberet dari. epotis primis poculis, iterum poposcerunt, magno risu circunstantium in tam rudibus, & moris omnis ignaris ingenijs. tum maximus natu ex ijs: Missi sumus, inquit, à gente
E nostra qui sciscitaremur, qua tandem re fretus arma nobis inferres? Ad hanc percunctationem Gracchus, exercitu se egregio fidentẽ venisse respondit. quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos referant, potestatem se eis facturum esse. tribunisq; militum imperat, vt ornari omneis copias peditum equitumq;, & decurrere iubeant armatas. Ab hoc spectaculo legati missi deterruerunt suos ab auxilio circunsessę vrbi ferendo. Oppidani cùm ignes nocte turribus nequicquam (quod signum conuenerat) sustulissent, destituti ab vnica spe auxilij in deditionem venerunt. * sestertiũm nummũm quater & vicies ab ijs est exactum, quadraginta nobilissimi equites: nec obsidum nomine (nam militare iussi sunt) & tamen re ipsa vt pignus fidei essent. Inde iam duxit ad Alcen vrbem, vbi castra Celtiberorum erant, à quibus venerant nuper legati. eos cùm per aliquot dies armaturam leuem immittendo in stationes lacessis-

Prouerbium.

Censores positis simultatibus in amicitiam redeunt.

Munda vrbs Celtiberiæ capitur.

Celtiberorum mira simplicitas.

* Val. 60000. coron.

set par-

set paruis prælijs, indies maiora certamina ferebat, vt omnes extra munitiones elice- F
ret. Vbi quod petebatur sensit effectum, auxiliorum præfectis imperat, vt contracto certamine, tanquam multitudine superarentur, repentè tergis datis ad castra effusè fugerent: ipse intra vallum ad omneis portas instruxit copias. Haud multum temporis intercessit, cùm ex composito refugientium suorum agmen, pòst effusè sequentes barbaros conspexit, instructam ad hoc ipsum intra vallum habebat aciem. itaque tantum moratus, vt suos refugere in castra libero introitu sineret, clamore sublato simul omnibus portis erupit. Non sustinuere impetum nec opinatum hostes: qui ad castra oppugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt. nam extemplò fusi, fugati, mox intra vallum pauentes compulsi, postremò exuuntur castris. Eo die nouem millia hostium cæsa: capti viui trecenti viginti, equi centum duodecim: signa militaria triginta septem. de exercitu Romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc prælio G
Gracchus duxit ad depopulandum Celtiberiam legiones. & cùm ferret passim cuncta atq; ageret, populiq;, alij voluntate, alij metu iugum acciperent, CIII. oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda potitus ingenti est. Conuertit inde agmen retrò, vnde venerat, ad Alcen, atq; eam vrbem oppugnare instituit. Oppidani primùm impetum hostium sustinuerunt, deinde cùm iam non armis modò, sed etiam operibus oppugnarentur, diffisi præsidio vrbis, in arcem vniuersi concesserunt. postremò & inde præmissis oratoribus, in ditionem se suaq; omnia Romanis permiserunt. Magna inde præda facta est. multi captiui nobiles in potestatem venerunt. inter quos & Thurri filij duo, & filia. Regulus hic earũ gentium erat, longè potentissimus omnium H
Hispanorum. Audita suorum clade, missis qui fidem venienti in castra ad Gracchum peterent, venit. & primùm quæsiuit, ab eóne sibi liceret, ac suis viuere? cùm Pr. victurum respondisset: quæsiuit iterum, si cum Romanis militare liceret? id quoq; Gracho permittente, Sequar, inquit, vos aduersus veteres socios meos, quoniam illos ad me *propiunt suspicere. Secutus est inde Romanos, fortiq; ac fideli opera multis locis rem Romanam adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas, aliorum circà populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam, quidam authores sunt. è qua regione abduxisset legiones, extemplò inde rebellatum, magnoq; eum postea prælio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horam diei signis collatis pugnasse: multos vtrinq; cecidisse. I
nec aliud magnoperè victores fuisse Romanos, nisi quòd postero die manentes intra vallum prælio lacessierint: spolia per totum diem legisse. tertio die prælio maiore iterum pugnatum: & tunc demùm haud dubiè victos Celtiberos: castraq; eorum capta & direpta esse. vigintiduo millia hostium eo die esse cæsa: plus trecentos captos: parem ferè equorum numerum: & signa militaria septuaginta duo: inde debellatum, veramq; pacem, non fluxa, vt antè, fide Celtiberos fecisse. Eadem ætate & L. Posthumium in Hispania vlteriore bis cum Vacceis egregiè pugnasse scribunt. ad triginta & quinque millia hostium occidisse, & castra oppugnasse. Propius vero est, seriùs in prouinciam perueniisse, quàm vt ea ętate potuerit res gerere. Censores fideli concor-
dia senatum legerunt. princeps electus est ipse censor M. Æmylius Lepidus Pontifex K
maximus, tres electi de senatu. retinuit quosdam Lepidus à collega præteritos. Opera ex pecunia attributa diuisaq; inter se, hęc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingratum opus, quòd prædia habebat ibi, priuatamq; publicę rei impensam insuerat. Theatrum & proscenium ad Apollinis ædem Iouis in Capitolio, columnasq; circà poliendas albo locauit. & ab his columnis, quæ incommodè opposita videbantur, signa amouit: clypeaq; de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fuluius plura, & maioris locauit vsus. portum & pilas pontis in Tyberim, quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Mummius censores locauerunt imponendos: basilicam post argentarias nouas, & forum piscatorium circundatis tabernis, quas vendidit in priuatum: & forum & porticum extra portam

Celtiberi fusi cæsiq.

Celtiberiæ 103. oppida in deditionem accepta.

Thurrus Celtiberiæ rex.

*nonulli legũt, prodeunt, sed locus omnino mutilus est.

Censorum opera publica.

Trige-

A Trigeminam, & aliam post naualia, & ad fanum Herculis, & post Spei ad Tyberim ædem Apollinis Medici.habuere & in promiscuo præterea pecuniam,ex ea communiter locarunt aquam adducendam, fornicesq; faciendos. impedimento operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duci non est passus. Portoria quoq; & vectigalia ijdem multa instituerunt.complura sacella publicaq;occupata à priuatis,publicaq; sacra vt paterent,essentq; populo curarunt. mutarunt suffragia: regionatimq; generib⁹ hominum: cauisq; & quæstibus, trib⁹ descripserunt. Et alter ex censoribus M. Æmylius petijt ab senatu,vt sibi dedicationis templorum Reginę Iunonis & Dianæ,quæ bello Ligustino antè annis octo vouisset,pecunia ad ludos decerneretur.*vi- *200.coron.
ginti millia æris decreuerunt. Dedicauit eas ædes vtranq; in circo Flaminio. ludosq;
B scenicos triduum post dedicationem templi Iunonis,biduum post Dianæ, & singulos dies fecit in circo. Idem dedicauit ædem Larium permarinûm in campo: vouerat eam annis quadraginta antè L. Æmylius Regillus, nauali prælio aduersus præfectos regis Antiochi.supra valuas templi tabula cum titulo hoc fixa est:*Duello magno regibus dirimendo caput subigendis patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Æmylio M. Æmylij filio, auspicio, imperio, felicitate ductuq; eius inter Ephesum Camuchumq; inspectante cos. ipso Antiocho exercitu omni,equitatu, elephantisq; classis regis Antiochi antea sic victa,fusa,contusa fugataq; est. ibiq; eo die naues longæ cum omnibus socijs captæ quadraginta duæ.ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumq; eius. Eius rei ergo ædem Laribus permarinis vouit. Eodem exemplo tabula in æde
C Iouis in Capitolio supra valuas fixa est. Biduo quo senatum legerunt censores, Q. Fuluius cos. profectus in Ligures, per inuios montes vallesq; saltus cum exercitu *De rebus in Liguria gestis.*
transgressus, signis collatis cum hoste pugnauit. neque tantùm acie vicit, sed castra quoq; eodem die cæpit. Tria millia ducenti hostium, omnisq; ea regio Ligurum in deditionem venit.cos. deditos in campestres agros deduxit,præsidiaq; montib⁹ imposuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romam venerunt. supplicationes ob eas res gestas in triduum decretæ sunt. Prætores quadraginta hostijs maiorib⁹ per supplicationes rem diuinam fecerunt.Ab altero cos.L.Manlio nihil memoria dignum in Liguribus est gestum. Galli transalpini tria millia hominum in Italiam transgressi, neminem bello lacessentes, agrum à cos. & senatu petebant, vt pacati sub imperio po-
D puli Romani essent. Eos senatus excedere Italia iussit: & cos. Q. Fuluium quærere & animaduertere in eos qui principes & authores transcendendi Alpes fuissent.Eodem anno Philippus rex Macedonum senio & mœrore consumptus,post mortem filij de- *Philippus rex Macedonũ moritur.*
cessit.Demetriade hybernabat,cùm desiderio anxius filij,tum pœnitentia crudelitatis suæ,quæ stimulabat animum:& alter filius haud dubiè & sua & aliorum opinione rex,conuersiq; in eum omnium oculi,& destituta senectus: alijs expectantibus suam mortem:alijs ne expectantibus quidem,quo magis angebatur: & cum eo Antigonus *Antigonus.*
Echecratis filius nomen patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiæ vir maiestatis,nobili etiam pugna aduersus Cleomenem Lacedæmonium clarus.Tutorem eum Græci vt cognomine à cæteris regibus distinguerent, appellarunt. Huius
E fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis vnus incorruptus permansérat: eiq; ea fides nequaquam amicum Persea, inimicissimum fecerat. is prospiciens animo, quanto cum periculo suo hæreditas regni ventura esset ad Persea: vt primùm labare animum regis, & ingemiscere interdum filij desiderio sensit: nunc præbendo aureis, nunc lacessendo etiam mentionem rei temerè actæ. sæpe querenti querens & ipse aderat: & cùm multa adsoleat veritas præbere vestigia sui, omni ope adiuuabat, quo maturius omnia emanarẽt.Suspecti & ministri facinoris Apelles maximè & Philocles erant,qui Romam legati fuerant,literasq; exitiales Demetrio sub nomine Flaminini attulerant. eas falsas esse, & à scriba vitiatas, signumq; adulterinum, vulgo in regia fremebant. Cæterùm cùm suspecta magis, quàm manifesta esset res:Fortè Xychus obuius fit Antigono,comprehensusq; ab eo,in regiam est perductus. relicto eo

custodibus, Antigonus ad Philippum processit. Multis, inquit, sermonib⁹ intellexisse videor, magno te æstimaturum, si scire vera omnia possis de filijs tuis, vter ab vtro petitus fraude & insidijs esset. homo vnus omnium, qui nodū huius erroris exoluere possit, in potestate tua est Xychus. fortè vocatum perductumq; in regiam, vocari iuberet. Adductus primò, ita negare inconstanter, vt paruo metu admoto paratum indicem esse appareret. conspectum tortoris verberumq; non sustinuit: ordinemq; omnem facinoris legatorum ministerijq; sui exposuit. Extemplò missi qui legatos comprehenderent: Philoclem, qui præsens erat, oppresserunt. Apelles missus ad Chęream quendam persequendum, indicio Xychi audito, in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi vulgatum est. alij primò audacter negantem, postquam in conspectum adductus sit Xychus, non vltrà tetendisse: alij tormenta etiam inficiantem perpessum affirmant. Philippo redintegratus est luctus, geminatusq;. & infelicitatem suam in liberis grauiorem, quòd alter periisset, censebat. Perseus certior factus, omnia detecta esse, potentior quidē erat, quàm vt fugam necessariam duceret: tantùm vt procul abesset, curabat, interim velut ab incendio flagrantis iræ, dum Philippus viueret, se defensurus. qui spe potiundi ad pęnam corporis eius amissa, quod reliquum erat, id studere, ne super impunitatem etiam præmio sceleris frueretur. Antigonum igitur appellat: cui & palàm facti parricidij gratia obnoxius erat, neq; pudendum aut pœnitendum eum regem Macedonib⁹ propter recentem patrui Antigoni gloriam fore censebat. Quando in eam fortunam veni, inquit, Antigone, vt orbitas mihi, quam alij detestantur parentes, optabilis esse debeat, regnum, quod à patruo tuo forti, non solum fideli tutela eius custoditum & auctum etiam accepi, id tibi tradere in animo est. Te vnum habeo, quem dignum regno iudicem. si neminem haberem, perire & extingui id mallem, quàm Perseo scelestę fraudis præmium esse. Demetrium excitatum ab inferis, restitutumq; credam mihi, si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori vnus inlachrymasti, in locum eius substitutum relinquam. Ab hoc sermone omni genere honoris producere eum n destitiōt, cùm in Thracia Perseus abesset, circumire Macedoniæ vrbes, principibusq; Antigonum commendare. & si vita longior suppetisset, haud dubium fuit, quin eum in possessione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Thessalonicæ plurimum temporis moratus fuerat. inde cùm Amphipolim venisset, graui morbo est implicitus. Sed animo tamen ægrum magis fuisse, quàm corpore, constat: curisq; & vigilijs, cùm identidem species & vmbræ insontis interempti filij eum diris agitarent, extinctum esse cum execrationibus alterius. admoueri tamē potuisset Antigonus, si haud statim palàm facta esset mors regis. Medicus Calligenes, qui curationi præerat, non expectata morte regis, à primis desperationis notis nuntios prædispositos, ita vt conuenerat, misit ad Perseum: & mortem regis in aduentum eius omnes, qui extra regiam erant, celauit. Oppressit igitur nec opinantes ignarosq; omnes Perseus, & regnum scelere partum inuasit. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad vires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens Bastarnarum diu solicitata ab suis sedibus magna peditum equitumq; manu Istrum traiecit. inde prægressi qui nunciarent regi, Antigonus & Cotto: nobilis is erat Bastarna. de ea re Antigonus sæpe inuitus cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus. haud procul Amphipoli famę incerti nūcij occurrunt, mortuum esse regem: quę res omnem ordinem consilij turbauit. Compositum autem sic fuerat: transitum per Thraciam tutum, & commeatus Bastarnis vt Philippus præstaret. id vt facere posset, regionum principes donis coluerat, fide sua obligata: pacato agmine transituros Bastarnas. Dardanorum gentem delere propositum erat, inq; eorum agro sedes dare Bastarnis. duplex inde erat commodum futurum, si & Dardani, gens semper infestissima Macedoniæ, temporibusq; iniquis regum imminens tolleretur: & Bastarnæ relictis in Dardania coniugibus liberisq;, ad populandam Italiam possent mitti. per Scortiscos iter esse ad mare Adriaticum, Italiamq;. alia via traduci

Perſei in Demetrium inſidiæ detegũtur.

Antigono regnum Macedoniæ à Philippo traditur.

Baſtarnæ.

A traduci exercitum nõ posse, facilè Bastarnis Scordiscos iter daturos. nec enim aut lingua aut moribus æquales abhorrere. & ipsos adiuncturos se, cùm ad prædam opulentissimæ gentis ire vidissent. Inde in omnem euentum consilia commodabantur. siue cæsi ab Romanis forent Bastarnæ, Dardanos tamen sublatos, prædamq; ex reliquijs Bastarnarum, & possessionem liberam Dardanię, solatio fore: siue prosperè gessissent, Romanis auersis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Græcia quæ amisisset. Hæc Philippi consilia fuerant. Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: sed haud multo post famam mortis Philippi, neq; Thraces commercio faciles erant, neq; Bastarnæ empto contenti esse poterant, aut in agmine contineri, ne decederent via. Inde iniuriæ vltro citroq; fieri: quarum indies incremento bellum exarsit.

B Postremò Thraces, cùm vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) concesserunt. Quò vbi ire Bastarnæ vellent, quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequicquam ad iuga montium appropinquantes oppressit. Neq; enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt, cum ingenti fragore cœli tonitribusq; & fulguribus præstringentibus aciem oculorum, sed fulmina etiam sic vndiq; micabant, vt peti viderentur corpora: nec solùm milites, sed etiam principes icti caderent. itaq; cum præcipiti fuga per rupes præaltas improuidi sternerentur, ruerentq;, instabant quidem perculsis Thraces: sed ipsi deos authores fugæ esse, cœlumq; in se ruere aiebãt. Dissipati procella, cùm tanquam

C ex naufragio pleriq; semiermes in castra, vnde profecti erant, rediissent, cõsultari quid agerent cœptum: inde orta dissensio, alijs redeundum, alijs penetrandum in Dardaniam censentibus. Triginta fermè millia hominum (Clondico duce profecti erant) peruenerunt. cætera multitudo retro quà venerat, transdanubianam regionem repetijt. Perseus potitus regno, interfici Antigonum iussit, & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam, petendumq; vt rex ab senatu appellaretur, misit. Hæc eo anno in Macedonia gesta. Alter consulum, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quem triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum, constabat. Armorum hostilium magnam vim transtulit: nullam pecuniam admodum. diuisit tamen in singulos milites tricenos æris: duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis insigne fuit, quàm quòd fortè euênit,

D vt eodem die triumpharet, quo priore anno ex prætura triumphauerat. Secundum triumphum comitia edixit, quibus creati coss. sunt, M. Iunius Brutus, A. Manlius Volso. Prætorum inde tribus creatis, comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti, ante diem quartum Idus Martias, M. Titinius Curuus, T. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani instaurati ab ædilibus curulibus Cn. Seruilio Cæpione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quæ euenerant. Terra mouit, in foris publicis, vbi lecti sternium erat, deorum capita, quæ in lectis erant, auerterunt se: lanaq; cum integumentis, quæ Ioui opposita fuit, decidit. de mensa oleas quoque prægustasse mures, in prodigium versum est. Ad ea expianda nihil vltrà, quàm vt ludi in-

E staurarentur, actum est.

Bastarnæ opprimuntur.

Q. Fuluius de Liguribus triumphat.

Prodigia.

EPITOME LIBRI XLI.

ACEPHALVS.

IGNIS in æde Vestæ extinctus est. Tib. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit: monimentumq; operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. A. Posthumio Albino proconsule, Vaccei ac Lusitani subacti sunt. de vtrisq; triumphauit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ ab vrbe dimissus. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCLXXIII. *millia.* CCXLIIII. *Q. Volumnius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis hæredem mulierem instituere. suasit legem M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus gestas continet. & initia belli Macedonici, quòd Perseus Philippi filius moliebatur: miserat enim ad Carthaginienses legationem, & ab ijs nocte audita erat, sed & alias Græciæ ciuitates solicitabat, qui præter religionem, quod quàm multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iouis Olympij, & Antiochiæ Capitolini, vilissimum regem egit.*

à patre in pace habitam armaſſe, eoq; iuuentuti prædandi cupidæ pergratus eſſe dicebatur. Conſilium de Hiſtrico bello cùm haberet conſul, alij gerendum extemplò, antequam contrahere copias hoſtes poſſent: alij cõſulendum prius ſenatum cenſebant. Vicit ſententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia conſul, caſtra ad lacum Timaui poſuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem nauibus C. Furius duumuir naualis venit. Aduerſus Illyriorum claſſem creati duumuiri nauales erant, qui tuendam viginti nauibus mari ſuperiore Anconam velut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra littora vſq; ad Tarentum, C. Furius læua vſque ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Hiſtriæ fines cum onerarijs & magno commeatu miſſæ: ſecutusq; cum legionibus conſul quinque fermè millia à mari poſuit caſtra. In portu emporium breui perfrequens factum, omniaq; hinc in caſtra ſupportabantur: & quò id tutius fieret, ſtationes ab omnib⁹ caſtrorum partibus circumdatæ ſunt: in Hiſtriamq; ſuum præſidium ſtatiuum, repentina cohors Placentina oppoſita inter mare & caſtra: & vt idem aquatoribus ad fluuium eſſet præſidium, M. Ebutius tribunus militum ſecundæ legionis duos manipulos militum adijcere iuſſus eſt. T. & C. Ælij tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, via quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille fermè paſſuum caſtra erant Gallorum: Carmelus pro regulo erat tribus aut amplius, millibus armatorum. Hiſtri vt primùm ad lacum Timaui caſtra ſunt Romana mota, ipſi poſt collem occulto loco conſederunt: & inde obliquis itineribus agmen ſequebantur, in omnem occaſionem intenti: nec quicquam eos quæ terra mariq; agerentur, fallebat. Poſtquam ſtationes inualidas eſſe pro caſtris, eorum turba inermis frequens inter caſtra & mare mercantium, ſine vllo terreſtri aut maritimo munimento viderunt, duo ſimul præſidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum ſecundæ legionis aggrediuntur. Nebula matutina texerat incœptum: qua dilabante ad primum teporem ſolis, perlucens iam aliquid, incerta tamen, vt ſolet, lux ſpeciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque fruſtrata Romanos, multo maiorem ijs quàm erat hoſtium aciem oſtendit: qua territi vtriuſque ſtationis milites ingenti tumultu cùm in caſtra confugiſſent, haud paulo ibi plus, quam quod ſecum ipſi attulerant, terroris fecerunt. Nam neq; dicere quid fugiſſent, nec percontantibus reddere reſponſum poterant: & clamor in portis, vt vbi nulla eſſet ſtatio, quæ ſuſtineret impetum, audiebatur: & concurſatio in obſcuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hoſtis intra vallum eſſet. Vna vox audiebatur, ad mare vocantium. Id fortè temerè ab vno exclamatum, totis paſſim perſonabat caſtris. Itaque primò velut iuſſi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt. dein plures, poſtremò propè omnes, & ipſe conſul, cùm fruſtra reuocare fugientes conatus, nec imperio, nec authoritate, nec precibus ad extremum valuiſſet. Vnus remanſit, M. Licinius Strabo, tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus ſignis ab legione ſua relictus. Hunc in vacua caſtra impetu facto Hiſtri, cùm alius armatus ijs nemo obuiam iſſet, in prætorio inſtruentem atque adhortantem ſuos oppreſſerunt. Prælium atrocius quàm pro paucitate reſiſtentium fuit: nec antè finitum eſt, quàm tribunus militum, quiq; circa eum conſtiterant, interfecti ſunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæſtorium forum, quintanamq; hoſtes peruenerunt. Ibi cùm omnium rerum paratam expoſitamq; copiam, & ſtratos lectos in quæſtorio inueniſſent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum hoſtiumq; obliti faciunt: &, vt quibus inſuetus liberalior victus eſſet, auidius vino ciboq; corpora onerant. Nequaquam eadem eſt tum rei forma apud Romanos: terra mari trepidatur, nautici tabernacula detendunt, commeatumq; in littore expoſitum in naues rapiunt: milites in ſcaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne compleantur nauigia, alij turbæ obſiſtũt, alij ab littore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam

Timaui lacus.

Ancona.

Carmelus Hiſtrorum regulus.

Hiſtri Romanorũ caſtra inuadunt.

Ingens Romanorũ trepidatio.

A etiam pugna cum vulneribus & cæde inuicem militum nautarumq; oritur, donec iussu consulis procul à terra classis submota est. Secernere inde inermes ab armatis cœpit: vix mille & ducenti ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos secum eduxissent, inuenti sunt: cætera deformis turba, velut lixarum calonumq;, præda verè futura, si belli hostes meminissent. Tunc demum nuncius ad tertiam legionem reuocandam & Gallorum præsidium opprimendum venit, & simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamq; ignominiam redire cęptum est. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaq; proijcere iubent: centurionibꝰ imperant, vt grauiores ętate milites binos in ea iumenta, ex quibꝰ onera deiecta erant, imponant: equites vt singulos è iuuenibus, pedites secum in equos tollant. egregiam
B gloriam legionis fore, si castra metu secundanorum amissa, sua virtute recipiant: & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subitò opprimantur: sicut cœperint, posse capi. Summa militum alacritate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos armati morantur: priores tamen consul copiæq;, quæ à mari reducebantur, ad vallum accesserunt. L. Atius tribunus primus secundę legionis non hortabatur modò milites, sed docebat etiam: si victores Histri quibꝰ armis cœpissent castra, ijsdem capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certè pro vallo habituros: vino somnoq; verisimile esse mersos iacere. Sub hæc A. Bæculonium signiferum suum, notæ fortitudinis virum, inferre signum iussit. Ille si vnum se sequerentur, quo celerius fieret, tacturum dixit: connixusq; cùm trans vallum signum traiecisset, primus omnium portam
C intrauit. Et parte alia T. & C. Ælij Tribuni militum tertiæ legionis cum equitatu adueniunt: confestim & quos binos oneraria in iumenta imposuerant secuti: & consul cum toto agmine. At Histrorum pauci, qui modicè vinosi erant, memores fuerant fugæ, alijs somno mors continuata est: integraq; sua omnia Romani, præterquam quid vini cibiq; absumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra · lum suos senserunt, armis arreptis cędem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popilij equitis: Sabello cognomen erat. is pede saucio relictus, longè plurimos hostium occidit. Ad octo millia Histrorum sunt cæsa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen
D Histrorum temulentus ex conuiuio raptim à suis in equum impositus fugit. Ex victoribus CCXXXVII. milites perierunt, plures in matutina fuga quàm in recipiendis castris. Fortè ita euenit, vt Cn. & L. Gauillij, nouelli Aquileienses, cum commeatu venientes, ignari propè in capta castra ab Histris inciderent. Ij cùm Aquileiam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modò, sed Romæ quoque post paucos dies impleuerunt: quò non capta tantùm castra ab hostibus, nec fuga quę vera erat, sed perditas res deletumq; exercitum omnem allatum est. Itaq;, quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem non in vrbe tantùm, sed tota Italia indicti. Duę legiones ciuium Romanorum conscriptę, & decem millia peditum cum equitibꝰ quingentis socijs nominis Latini imperata. M. Iunius consul tran-
E sire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæq; posset militum exigere iussus. Simul decretum, vt T. Claudius Prætor militibus legionis quartæ, & sociûm Latini nominis quinque millibus, equitum CCL. Pisas vt conuenirent ediceret, eamq; prouinciam dum consul inde abesset tutaretur. M. Titinius Prætor legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumq; Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Pisas in prouinciam est profectus. Titinius C. Cassio Tribuno militum Ariminum qui præesset legioni misso, delectum Romæ habuit. M. Iunius COS. ex Liguribus in prouinciam Galliam transgressus, auxilijs protinus per ciuitates Galliæ, militibusq; colonis imperatis, Aquileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipse remissis auxilijs quæ Gallis imperauerat, ad collegam est profectus. Romę magna ex nec opina-

Romani ad castra sua recipienda redeunt.

Histri in Romanorum castra somnoq; dantur.

Histrorum rex aufugit.

to lætitia fuit: delectus omissus est, exauctorati qui sacramento dixerant: & exercitus F
Histri domum se recipiunt. qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus. Histri magnis copijs cùm castra haud procul consulis castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu nouo adueniſſe audierunt, passim in ciuitates dilapsi sunt: consules Aquileiam in hyberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Histrico tumultu, Senatusconsultum factum est, vt consules inter se compararent, vter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Cùm absentem Manlium Tribuni plebis A. Licinius Nerua, & C. Papipirius Turdus in concionibus lacerarent, rogationemq; promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatæ nanq; consulibus iam in annum prouinciæ erant) imperium retineret: vti causam extemplò dicere, cùm abisset magistratu, posset: huic rogationi Q. Ælius collega intercessit, magnisq; contentionibus obtinuit ne perferre- G
tur. Per eos dies Tib. Sempronius Gracchus, & L. Posthumius Albinus ex Hispania Romam cùm reuertissent, senatus ijs à M. Titinio Prætore datus in æde Bellonæ, ad differendas res quas gessissent, postulandosq; honores meritos, vt dijs immortalibus
Tumultus in Sardinia. haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum esse, literis T. Ebutij Prætoris cognitum est, quas filius eius ad senatum attulerat. Ilienses, adiunctis Balarorum auxilijs, pacatam prouinciam inuaserant: nec eis inualido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nũciabant, orantes vt vrbibus saltem (iam enim agros deploratos esse) opem senatus ferret. Hæc legatio totumq; quod ad Sardiniam pertinebat, ad nouos magistratus reiectum est.
Lycij de Rhodijs quæruntur. Æquè miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. H
Cornelio Scipione attributi erant, quærebantur, fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam seruitutem collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem visam. non publico tantùm se premi imperio, sed singulos iustum pati seruitium: iuxta se coniuges liberosq; vexari: in corpus, in tergum sæuiri: famam, quod indignum sit, maculari, dehonestariq;: & palàm res odiosas fieri, iuris etiam vsurpandi causa: ne pro dubio habeant, nihil inter se & argento parata mancipia interesse. Motus his senatus, literas Lycijs ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodijs, nec vllos alicui, quàm qui nati liberi sint, in seruitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, vt in ditione populi Romani ciuitates sociæ sint. Triumphi deinde ex Hispania
Gracchus de Celtiberis: Posthumius de Lusitanis triumphauit. duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, socijsq; eorum: postero I
die L. Posthumius de Lusitanis, alijsq; eiusdem regionis Hispanis triumphauit. quadraginta millia pondo argenti Tib. Gracchus transtulit, viginti millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiserunt, socijs tantundem quantùm Romanis. Per eosdem fortè dies M. Iunius cos. ex Histria comitiorum causa Romam venit. Eum cùm in senatu fatigassent interrogationibus Tribuni plebis Papyrius & Licinius, de his quæ in Histria essent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quæ cùm consul, se dies non plus vndecim in ea prouincia fuisse, responderet: quæ se absente acta essent, se quoque, vt illos, fama comperta habere: exequebantur deinde, quærentes, quid ita non potius A. Manlius Romam venisset, vt rationem redderet populo Romano, cur ex Gallia prouincia quam fortitus esset, in Histriam transisset: quando id bellum senatus decreuisset, quando id K
bellum populus Romanus iussisset. At herculè priuato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter, fortiterq;. Immò vtrum susceptum sit nequius, an inconsultius gestum, dici non posse. Stationes duas nec opinantes ab Histris oppressas, castra Romana capta: quod peditum, quod equitum in castris fuerit. cæteros inermes, fusosq;, ante omnes consulem ipsum ad mare ac naues fugisse. priuatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisset. Comitia deinde habita: cõsules creati C. Claudius Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus. & postero die prætores facti, P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flamininus, C. Numisius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Læuinus. Tuberoni vrbana iurisdictio,

Quin-

A Quintio peregrina euenit,Numiſio Sicilia, Mummio Sardinia: ſed ea propter belli magnitudinem prouincia conſularis facta.Gracchus eam ſortitur,Hiſtriam Claudius,Scipio & Lęuinus Galliam in duas diuiſam prouincias ſortiti ſunt. Idibus Martijs, quo die Sempronius Claudiusq; conſulatum inierunt,mentio tantum de prouincijs Sardinia Hiſtriaq; & vtriuſq; hoſtibus fuit,qui in his prouincijs bellum cõſciuiſſent. Poſtero die legati Sardorum qui ad nouos magiſtratus delati erant:L.Minutius Thermus,qui legatus Manlij conſulis in Hiſtria fuerat in ſenatum venit. Ab his edoctus eſt ſenatus quantum belli eæ prouinciæ haberent. Mouerunt ſenatum & legationes ſociũm nominis Latini, quæ & cenſores, & priores conſules fatigauerunt, tandem in ſenatum introductæ.Summa querelarum erat,ciues ſuos Romæ cenſos pleroſque
B Romam cõmigraſſe. Quod ſi permittatur, perpaucis luſtris futurum,vt deſerta oppida,deſerti agri, nullum militem dare poſſent. Fregellas quoque millia quatuor familiarium tranſiſſe ab ſe,Samnites, Peligniq; querebantur: neque eo minus aut hos, aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim ciuitatis inducta erant.Lex ſocijs ac nominis Latini,qui ſtirpem ex ſeſe domi relinquerent,dabat,vt ciues Romani fierent.Ea lege malè vtendo,alij ſocijs, alij populo Romano iniuriam faciebant.Nam &, ne ſtirpem domi relinquerent, liberos ſuos quibuſquibus Romanis in eam conditionem vt manumitterentur mancipia dabant, libertiniq; ciues eſſent:& quibus ſtirpes deeſſet quam relinquerent, vt ciues Romani fiebant.Poſtea his quoq; imaginibus iuris ſpretis, promiſcuè ſine lege, ſine ſtirpe,in
C ciuitatem Romanã per migrationẽ & cenſum tranſibant.Hæc ne poſtea fierent, petebant legati,& vt redire in ciuitates iuberent ſocios,deinde vt lege caũerent, ne quis quem ciuitatis mutandæ cauſa ſuum faceret,néue alienaret, etſi quis ita ciuis Romanus factus eſſet, ciuis non eſſet. Hæc impetrata ab ſenatu. Prouinciæ deinde quæ in bello erant,Sardinia atq; Hiſtria decretæ.In Sardiniã duæ legiones ſcribi iuſſæ,quina millia in ſingulas & ducẽi pedites,triceni equites,& duodecim millia peditũ ſociorum ac Latini nominis,& ſexcenti equites,& decem quinq; remes naues, ſi deducere ex naualibus vellet.Tantundem peditum equitumq; in Hiſtriam,quantum in Sardiniam decretum.Et legionem vnã cum equitibus CCC.& quinq; millia peditum ſociorum,& CCL.mittere equites in Hiſpaniã conſules ad M. Titinium iuſſi. Priuſquam
D conſules prouincias ſortirentur,prodigia nuntiata ſunt:lapidem in agro Cruſtumino in lacum Martis de cœlo cecidiſſe.Puerum trũci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem viſum:& Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas eſſe.Inter hæc quæ nuntiabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus,cùm Collina porta intraſſet, per Æſquilinam magno conſectantium tumultu euaſit.Eorum prodigiorum cauſa conſules maiores hoſtias immolarunt,& diem vnum circa omnia puluinaria ſupplicatio fuit. Sacrificijs ritè perfectis,prouincias ſortiti ſunt: Claudio Hiſtria,Sempronio Sardinia obuenit. Legem deinde ſocijs C.Claudius tulit ſenatuſconſulto, & edixit: qui ſocij ac nominis Latini ipſi maioréſue eorum,M.Claudio, T.Quintio cenſoribus, poſtq; ea apud ſo-
E cios nominis Latini cenſi eſſent, vt omnes in ſuam quiſque ciuitatem ante Calend. Nouembris redirent.Quæſtio,qui ita non rediſſent, L.Mummio Prętori decreta eſt. Ad legem & edictum cos.s.c.adiectum eſt:vt dictator, cos.interrex, cenſor, Prætor qui nunc eſſet apud forum, darent operam, vt qui manumitteretur, in libertatem vindicaretur,vt iuſiurandum daret:qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ cauſa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non cenſuerunt. Hæc in poſterum cauſa iurisq; dictio C.Claudio cos.decreta eſt. Dum hæc Romę geruntur,M.Iunius,& A.Manlius,qui priore anno conſules fuerant,cùm Aquileiæ hybernaſſent,principio veris in fines Hiſtrorum exercitum introduxerunt. vbi cùm effusè popularentur,dolor magis & indignatio diripi res ſuas cernentes Hiſtros,quàm certa ſpes ſatis ſibi virium aduerſus duos exercitus,exciuit.concurſu ex omnibus populis

Lex ſociorum nominis Latini, qua ciues Romani fierent.

Prodigia.

Hiſtri victi, obſides dare iubentur.

iuuentutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu quàm F
perſeuerantius pugnauit. Ad quatuor millia eorum in acie cæſa, cæteri omiſſo bello
in ciuitates paſſim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in caſtra
Romana, deinde obſides imperatos miſerunt. Hæc cùm Romæ cognita literis pro-
conſulum eſſent, C. Claudius conſul veritus, ne fortè ea res prouinciam exercitumq;
ſibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, vno omnium certiore
facto collega, nocte profectus præceps in prouinciam abijt: vbi inconſultius quàm
venerat, ſe geſſit. Nam cum concione aduocata fugam è caſtris A. Manlij aduerſis au-
ribus militum, quippe qui primi ipſi fugiſſent, iactaſſet, ingeſſiſſet probra M. Iunio,
quòd ſe dedecoris ſocium collegæ feciſſet: ad extremum vtrumq; decedere prouin-
Claudius cõſul ab exercitu ſuo contemnitur. cia iuſſit. Quòd cùm milites conſulis imperio dicto audientes futuros ſeſe dicerent, G
cùm is more maiorum ſecundum vota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis
profectus ab vrbe eſſet: furens ira vocatum qui pro quæſtore Manlij erat, catenas po-
poſcit, vinctos ſe Iunium Manliumq; minitans Romam miſſurum. Ab eo quoque
ſpretum conſulis imperium eſt: & circumfuſus exercitus fauens imperatorum cauſæ,
& conſuli infeſtus, animos, ad non parendum addebat. Poſtremò fatigatus conſul &
contumelijs ſingulorum, & multitudinis (nam inſuper irridebant) ludibrijs, naue ca-
dem qua venerat, Aquileiam redijt. Inde collegæ ſcripſit, vt militũ nouorum ei parti,
quæ ſcripta in Hiſtriam prouinciam eſſet, ediceret, Aquileiam vt conueniret: ne quid
ſe Romæ teneret, quo minus votis nuncupatis paludatus ab vrbe exiret. Hæc collegę
obſequenter facta, breuisq; dies ad conueniendum edicta eſt. Claudius propè conſe- H
cutus eſt literas ſuas. Concione adueniens de Manlio & Iunio habita, non vltra tridu
um moratus Rõmę, paludatis lictoribus, votisq; in Capitolio nuncupatis, in prouin-
ciam æquè amplius prępcipiti celeritate abit. Paucis ante diebus Iunius Manliusq; op-
Neſatium in Hiſtria obſidetur. pidum Neſatium, quò ſe principes Hiſtrorum & regulus ipſe Æpulo receperat, ſum-
ma vi oppugnant. Eò Claudius duabus legionibus nouis adductis, vetere exercitu
cum ſuis ducibus dimiſſo, ipſe oppidum circumſedit, & vineis oppugnare intendit:
amnemq; prętерfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnãtibus erat, & aqua-
Hiſtri deploratis rebus ſuis, coniuges ac liberos trucidant. tionem Hiſtris præbebat, multorum dierum opere exceptum nouo alueo auertit. Ea
res barbaros miraculo terruit abſciſæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cæ-
dem coniugum ac liberorum verſi, etiam vt ſpectaculo hoſtibus tam fœdum facinus I
eſſet, palam in muris trucidatos præcipitabant. Inter ſimul complorationem fœmi-
narum puerorumq;, ſimul nefandam cædem, milites tranſgreſſi murum, oppidum
intrarunt. Cuius capti tumulum vt ex pauido clamore fugientium accepit rex, traie-
cit ferro pectus, ne viuus caperetur: cæteri capti, aut occiſi. Duo deinde oppida Muti-
la & Faueria vi capta, & deleta. Præda, vt in gente inopi ſpe maior fuit, & omnis mili-
tibus conceſſa eſt. quinq; millia capitum DCXXXII. ſub corona venierunt. Authores
Hiſtria pacata eſt, & in deditionem venit. belli virgis cęſi, & ſecuri percuſſi. Hiſtria tota trium oppidorum excidio, & morte re-
gis pacata eſt: omnesq; vndiq; populi obſidibus datis in ditionem venerunt. Sub Hi-
ſtrici finem belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. T. Claudius procõſul,
qui Prætor priore anno fuerat, cum præſidio legionis v nius Piſis præerat. Cuius lite- K
ris ſenatus certior factus, eas ipſas literas ad C. Claudium (nam alter conſul iam in
Sardiniam traiecerat) deferendas cenſet. & adijcit decretum, quoniam Hiſtria pro-
uincia confecta eſſet, ſi ei videretur, exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis
conſulis quas de rebus in Hiſtria geſtis ſcripſerat, in biduum ſupplicatio decreta. Et
In Sardinia res feliciter geſtæ. ab altero conſule Tib. Sempronio in Sardinia proſperè res geſtę. Exercitum in agrum
Sardorum Ilienſium induxit. Balarorum magna auxilia Ilienſibus venerant. Cum
vtraque gente ſignis collatis conflixit. fuſi fugatiq; hoſtes, caſtrisq; exuti. duodecim
millia armatorum cæſa. Poſtero die arma lecta conijci in aceruum iuſſit conſul, ſa-
crumq; id Vulcano cremauit. Victorem exercitum in hyberna ſociarum vrbium re-
duxit. Et C. Claudius literis T. Claudij & ſenatuſconſulto accepto, ex Hiſtria legiones
in Ligu-

A in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie dimicatum. quindecim millia cæsa, plus DCC. aut in prælio, aut in castris (nam ea quoq; expugnata sunt) capti. & signa militaria vnum & quinquaginta capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt passim, populantiq; campestres agros consuli nulla vsquam apparuerunt arma. Claudius duarum gentium vno anno victor, duabus, quòd rarò alius, in consulatu pacatis prouincijs, Romam reuertit. Prodigia eo anno nũtiata: in Crustumino auem sangualem (quam vocant) sacrum lapidem rostro cecidisse. Bouẽ in Campania locutum. Vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initam, ac semine aspersam. In Crustumino diem vnum in ipso loco supplicatio fuit. & in Campania bos alenda publicè

B data: Syracusanumq; prodigium expiatum, editis ab aruspicibus dijs, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorq; fuerat. In eius locum suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lucam colonia eodem anno MM. ciuium Romanorum sunt deducta. Triumuiri deduxerunt P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & singula iugera & semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus is ager erat, Hetruscorum antè, quàm Ligurum fuerat. C. Claudius cos. ad vrbem venit: cui, cùm in senatu de rebus in Histria Liguribusq; prosperè gestis differuisset, postulanti triumphus est decretus. triumphauit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denariũm CCCVII. millia, & victoriatũm LXXXV. millia DCCII. militibus in singulos quinideni denarij dati,

C duplex centurioni, triplex equiti: socijs dimidio minus, quàm ciuibus, datum. Itaque taciti, vt iratos esse sentires, secuti sunt currũ. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures postquam senserunt, non consularem tantùm exercitum Romam adductum, sed legionem ab T. Claudio Pisis dimissam: soluti metu clam exercitu indicto, per transuersos limites superatis montibus in campos digressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam cęperunt. Id vbi Romam allatum est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoq; tempore habere iussit, creatisq; in annum magistratibus in prouinciam redire, & coloniam ex hostibus eripere. Ita vti censuit senatus, comitia habita. coss. creati. Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popilius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Corne-

D lius Scipio, L. Papyrius Maso, M. Aburius, L. Aquilius Gallos. C. Claudio cos. prorogatum in annum imperium, & Gallia prouincia. Et ne Histri quoque idem, quod & Ligures, facerent, socios nominis Latini in Histriã mitteret, quos triumphi causa de prouincia deduxisset. Cn. Cornelio, & Q. Petilio coss. quo die magistratũ inierunt, immolantibus Ioui singulis bubus, vti solet: in ea hostia, qua Q. Petilius sacrificauit, in iocinore caput non inuentum. Id cùm ad senatum retulisset, boue perlitare iussus. De prouincijs deinde consultus senatus, Pisas & Ligures prouincias cõsulibus decreuit. Cui Pisæ prouincia obuenisset, cùm magistratuum creandorum tempus esset, ad comitia reuerti iussit. Additum decreto, vt binas legiones nouas scriberent, & trecentos equites: & dena millia peditum socijs nominiq; Latino, & sexcentos imperarent

E equites. T. Claudio prorogatum est imperium in id tempus, quo in prouinciam cos. venisset. Dum de his rebus in senatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à viatore, cùm templo egressus esset, paulò post redijt cõfuso vultu: & exposuit patribus conscriptis, bouis sescenaris, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se victimario nuntianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla vbi exta coquerentur, iussisse, & vidisse cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter absumptum. Territis eo prodigio patribus, & alter cos. curam adiecit: qui se, quòd caput iocinori defuisset tribus bubus perlitasse negauit. Senatus maioribus hostijs vsque ad litationem sacrificari iussit. Cęteris dijs perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitasse negant. Inde consules Prætoresq; prouincias sortiti. Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores L. Papyrius Maso vrbanam, M. Aburius inter peregrinos sortiti sunt.

Ligures expugnantur.

Prodigia.

Claudius consul de Histris & Liguribus triumphat.

Ligures Mutinam capiunt.

Prodigia in sacris faciendis.

ſunt.M.Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniam vlteriorem, L. Aquilius Gallus F
Siciliam habuit.Duo deprecati ſunt,ne in prouincias irẽt: M.Popilius in Sardiniam.
Gracchum eam prouinciam pacare, & T.Ebutium prætorem adiutorem ab ſenatu
datum eſſe.Interrumpi tenorem rerum,in quibus peragendis continuatio ipſa effica
ciſſima eſſet,minimè conuenire.Inter traditionem imperij, nouitatemq́; ſucceſſoris,
quæ noſcendis prius quàm agendis rebus imbuenda ſit,ſæpè benè gerendæ rei occa-
ſiones intercidere.Probata Popilij excuſatio eſt.P.Licinius Craſſus ſacrificijs ſe impe-
diri ſolennibus excuſabat,ne in prouinciam iret.Citerior Hiſpania obuenerat.Cęte-
rùm aut ire iuſſus,aut iurare pro concione,ſolenni ſacrificio ſe prohiberi. Id vbi in P.
Licinio ita ſtatutum eſt,& ab ſe vti iuſiurãdum acciperent, M. Cornelius poſtulauit, G
ne in Hiſpaniam vlteriorem iret.Prætores ambo in eadem verba iureiurarunt.M.Ti-
tinius & T.Fonteius proconſules manere cum eodem imperij iure in Hiſpania iuſſi:
& vt in ſupplementum his tria millia ciuium Romanorum cum equitibus ducentis,
Latinæ feriæ. quinque millia ſociũm Latini nominis & trecenti equites mitterentur. Latinæ feriæ
fuere ad diem tertium Nonas Maij,in quibus quia in vna hoſtia magiſtratus Lanuui-
nus precatus non erat, P.R. Quiritum,religioni fuit.Id cùm ad ſenatum relatum eſſet,
ſenatusq́; ad pontificum collegium reieciſſet:pontificibus,quia non rectè factę Lati-
næ eſſent,inſtauratis Latinis,placuit Lanuuinos,quorum opera inſtauratę eſſent,ho-
ſtias præbere.Acceſſerat ad religionem,quòd Cn.Cornelius cos. ex monte Albano
rediens concidit:& parte membrorum captus, ad aquas Cumanas profectus ingra-
ueſcente morbo Cumis deceſſit:ſed inde mortuus Romam allatus,& funere magni- H
fico elatus,ſepultusq́; eſt.Pontifex idem fuerat cos.Q.Petilius, cùm primùm per au-
ſpicia poſſet,collegæ ſubrogando comitia habere iuſſus, & Latinas edicere : comitia
in diem III.Nonas Sextiles,Latinas in diem III.Idus Sextiles,edixit.Plenis religionum
animis prodigia inſuper nuntiata:Tuſculi facem in cœlo viſam : Gabijs ædem Apol-
linis & priuata ædificia complura, Grauiſcis murum portamq́; de cœlo tacta. Ea pa-
tres procurari,vti pontifices cenſuiſſent,iuſſerunt. Dum coss. primùm religiones,
deinde alterum alterius mors & comitia,& Latinarum inſtaurationes impediunt:in-
Mutina recipitur. terim C.Claudius exercitum ad Mutinam,quam Ligures priore anno cęperant, ad-
mouit.Antè triduum quàm oppugnare cęperat, receptam ex hoſtibus,colonis reſti-
tuit.Octo millia ibi Ligurum intra muros cęſa:literęq́; Romã extemplò ſcriptæ,qui- I
bus non modò rem exponeret,ſed etiã gloriaretur : ſua virtute ac felicitate neminem
iam cis Alpes hoſtem populi Romani agriq́; aliquantum captum, qui multis millibus
hominum diuidi viritim poſſet.Et Tib.Sempronius eodem tempore in Sardinia
multis ſecundis prælijs Sardos perdomuit.xv.millia hoſtium ſunt cæſa. Omnes Sar-
dorum populi,qui defecerãt,in ditionem redacti. ſtipendiarijs veteribus duplex ve-
Sardinia pacatur. ctigal imperatum,exactumq́;: cæteri frumentum contulerunt.Pacata prouincia,ob-
ſidibusq́; ex tota inſula CCXXX.acceptis,legati Romam,qui ea nuntiarent,miſſi:quiq́;
ab ſenatu peterent, vt ob eas res ductu auſpicioq́; Tib. Sempronij proſperè geſtas,
dijs immortalibus honos haberetur,ipſiq́; decedenti de prouincia exercitum ſecum
deportare liceret.Senatus in æde Apollinis legatorum verbis auditis,ſupplicationem K
in biduum decreuit,& XL.maioribus hoſtijs conſules ſacrificare iuſſit: Tib. Sempro-
nium proconſulem exercitumq́; eo anno in prouincia manere.Comitia deinde con-
ſulis vnius ſubrogandi,quæ ad diem III. Nonas Sextiles edicta erant, eo ipſo die ſunt
confecta. Q.Petilius cos. collegam,qui extemplò magiſtratum occiperet , creauit,
M.Valerium Leuinum.Is iam diu cupidus prouincię,cùm opportunę cupiditati eius
Ligures rebellant. literæ allatæ eſſent,Ligures rebellaſſe:Nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tu-
multus eius cauſa legionem tertiam ad C.Claudium proconſulem in Galliã proficiſ-
ci iuſſit:& duumuiros nauales cum claſſe Piſas ire, qui Ligurũ oram, maritimũ quoq;
terrorem admouentes,circumuectarentur.Eodem & Q.Petilius cos.ad conuenien-
dum exercitui diem edixerat.Et C.Claudius proconſul audita rebellione Ligurũ prę-

ter eas

A ter eas copias quas ſecum Parmæ habebat, ſubitarijs collectis militibus exercitum ad fines Ligurum admouit. Hoſtes ſub aduentum C. Claudij, à quo duce ſe meminerant nuper ad Scultennam flumen victos, fugatosq́;, locorum magis præſidio aduerſus infeliciter expertam vim, quàm armis ſe defenſuri, duos montes Letum & Baliſtam cęperunt: muroq́; inſuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppreſſi ad M. & D. perierunt. Cæteri montibus ſe tenebant, & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, ſæuiunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cum fœda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant verius paſſim, quàm ritè ſacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant parietibus affigunt, vaſa omnis generis vſui magis quàm ornamento in ſpeciem facta. Q. Petilius cos. ne abſente ſe debellaretur, li- *Ligures ſæuiunt in captiuos.*

B teras ad C. Claudium miſit, vt cum exercitu ad ſe in Galliam veniret: campis Macris ſe eum expectaturũ. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra mouit, exercitumq́; ad campos Macros conſuli tradidit. Eodem paucis poſt diebus C. Valerius conſul alter venit. Ibi diuiſis copijs, priuſquam degrederentur, communiter ambo exercitus luſtrauerunt. tum ſortiti, quia non ab eadem vtrunq; parte aggredi hoſtem placebat, regiones quas peterent. Valerium auſpicatò ſortitũ conſtabat, quòd in templo fuiſſet: in Petilio id vitio factum, poſtea augures reſponderũt, quòd extra templũ ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diuerſas regiones: Petilius aduerſus Baliſtæ & Leti iugum, quod eos mõtes perpetuo dorſo inter ſe iungit, caſtra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguita-

C tis verbi ominatum ferunt: ſe eo die letum capturum eſſe. Duabus ſimul partibus ſubire in aduerſos montes cœpit. Ea pars, in qua ipſe erat, impigrè ſuccedebat. Alteram hoſtes cùm propuliſſent, vt reſtitueret rem inclinatam, conſul equo aduectus, ſuos quidem à fuga reuocauit: ipſe dum incautius ante ſigna obuerſatur, miſſili traiectus cecidit. Nec hoſtes ducem occiſum ſenſerunt: & ſuorum pauci qui viderant, haud negligenter, vt qui in eo victoriam verti ſcirent, corpus occultauêre. Alia multitudo peditum equitumq́;, deturbatis hoſtibus, montes ſine duce cępere. Ad quinque millia Ligurum occiſa: ex Romano exercitu II. & L. ceciderunt. Super tam euidentem triſtis ominis euentum etiam ex pullario auditum eſt, vitium in auſpicio fuiſſe, nec id conſulem ignoraſſe. C. Valerius audita *Petilius conſul à Liguribus occiditur.*

D * *

deduxit. Cis Apenninum Garuli & Lapicini, & Hercates, trans Apenninum Briniates fuerant. Inter Audenam amnem Q. Mutius cum ijs qui Lunam Piſasq́; depopulati erant, bellum geſſit: omnibusq́; in ditionem redactis, arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusq́; geſtas duorum conſulum ductu auſpicioq́;, ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit, & XL. hoſtijs ſacrificari iuſſit. Et tumultus quidem Gallicus & Liguſtinus, qui in principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppreſſus erat: belli Macedonici ſubibat iam cura, miſcente Perſeo inter Dardanos Baſtarnasq́; certamina. & legati, qui miſſi ad res viſendas in Macedoniam erant, iam reuerterant Romam, renuntiauerantq́; bellum in Dardania eſſe. Simul venerant & ab

E rege Perſeo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Baſtarnas, nec authore eo quicquam facere. Senatus nec liberauit eius culpæ regẽ, neq; arguit: moneri eum tantummodò iuſſit, vt etiã atq; etiam curaret, vt ſanctũ haberet fœdus, quod ei cum Romanis eſſe videri poſſet. Dardani cùm Baſtarnas non modò non excedere finibus ſuis, quod ſperauerant, ſed grauiores fieri indies cernerent, ſubnixos Thracum accolarum & Scordiſcorum auxilijs: audendum aliquid vel temerè rati, omnes vndiq; armati ad oppidum quod proximum caſtris Baſtarnarum erat conueniunt. Hyems erat, & id anni tempus elegerant, vt Thraces Scordiſciq; in fines ſuos abirent. Quod vbi ita factum, & ſolos iam eſſe Baſtarnas audierunt, bifariam diuidunt copias: pars, vt recto itinere ad laceſſendum ex aperto iret: pars deuio ſaltu circumducta, ab tergo aggrederetur. Cęterùm priuſquam circumire caſtra hoſtium poſſent, pugnatum eſt: victiq; *Dardanorum cum Baſtarnis bellum.*

Dardani

Dardani compelluntur in vrbem, quæ ferè XII. millia ab castris Bastarnarum aberat. F
Victores confestim circumsidunt vrbem, haud dubie postero die aut metu dedituris se hostibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quæ circumducta erat, ignara cladis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta

* * *

Persei mores.

more sella eburnea posita ius dicebat, disceptabatq; controuersias minimarum rerum: adeoq; nulli fortunæ adhærebat animus per omnia genera vitæ errans, vti nec sibi, nec alijs, quinam homo esset satis constaret. Non alloqui amicos, vix notis familiariter arridere. munificentia inæquali sese aliosq; ludificari: quibusdam honoratis magnoq; æstimantibus se, puerilia vt escæ aut lusus, munera dare, alios nihil expectantes ditare. Itaq; nescire quid sibi vellet quibusdam videri. quidam ludere eum G
Perseus vrbiũ donis, & deorum cultu magnificus.
simpliciter, quidam haud dubiè insanire aiebãt. In duabus tamen magnis honestisq; rebus verè regius erat animus, in vrbium donis, & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circundaturum vrbi est pollicitus, maioremq; partem pecuniæ dedit. Thegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in Prytaneum, id est penetrale vrbis, vbi publicè quibus is honos datus est vescuntur, vasa aurea mensæ vnius posuit. Rhodijs nihil vnum insigne, ita omnis generis, vt quæq; vsus eorum postulauerunt, dona dedit. Magnificentiæ verò in deos vel Iouis Olympij templum Athenis, vnum in terris inchoatum pro magnitudine dei, potest testis esse. Sed & Delon maris insignibus, statuarumq; copia exornauit. & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificum templum non laqueatum auro tantùm, sed parietibus totis la- H
mina inauratum, & alia multa in alijs locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges vicit, reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum gladiatorum munus Romanæ consuetudinis, primò maiore cum terrore hominum insuetorum ad tale spectaculum, quàm voluptate dedit: deinde sæpius dando, & modò vulneribus tenus, modò sine missione etiam, & familiare oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerisq; iuuenum accendit. Itaq; qui primò ab Roma magnis præmijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo

* * *

L. Cornelius Scipio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obuenerat: sed I
cum legione noua, quam consules conscripserant, v. millibus peditum, CCC. equitibus in Corsicam iussus est transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, vti obtineret Sardiniam, Cn. Seruilio Cæpioni in Hispaniam vlteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites CL. & socium latini nominis v. millia peditum, CCC. equites: Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones coss. scribere iussi, cum iusto numero peditum equitumq;, & x. millia peditum socijs imperare, & DC. equites. Delectus consulibus

Pestilentia.

eò difficilior erat, quòd pestilentia, quæ priore anno in boues ingruerat, eò verterat in hominum morbos. qui inciderant, haud facilè septimum diem superabant: qui superauerant, longinquo, maximè quartanæ, implicabantur morbo. Seruitia maximè K
moriebantur: eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadauera intacta à canibus ac vulturibus tabes absumebat: satisq; constabat, nec illo, nec priore anno in tanta strage boum hominumq; vulturium vsquam visum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Seruilius Cæpio pontifex pater prætoris, & Tib. Sempronius, T. F. Longus decemuir sacrorum, & P. Ælius Pætus augur, & Tib. Sempronius Gracchus, & C. Attilius Æmylius curio maximus, & M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices suffecti sunt, C. Sulpitius Galba in locum Tuditani. Augures suffecti sunt: in Gracchi locum T. Veturius Gracchus Sempronius: in P. Ælij, Q. Ælius Pætus. Decemuir sacrorum C. Sempronius Longus: curio maximus, C. Scribonius curio sufficitur. Cùm pestilentiæ finis

A tiæ finis nõn fieret, ſenatus decreuit, vti Decemuiri libros Sybillinos adirent. Ex decreto eorum diem vnum ſupplicatio fuit. & Q. Martio Philippo verba præeunte, populus in foro votum concepit: ſi morbus peſtilentiaq; ex agro Romano emota eſſet, biduum ferias ac ſupplicationem ſe habiturum. In Veienti agro biceps natus puer, & Sinueſſę vnimanus, & Oximi puella cum dentibus, & arcus interdiu ſereno cœlo ſuper ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres ſimul ſoles effulſerunt: & faces eadem nocte plures per cœlum lapſæ ſunt in Lanuuino. Cęritesq; anguem in oppido ſuo iubatum aureis maculis ſparſum apparuiſſe affirmabant: & in agro Campano bouem locutum eſſe, ſatis conſtabat. Legati Nonis Iulij ex Africa redierunt, qui conuen to prius Maſaniſſa rege, Carthaginem ierant: cæterùm certius aliquanto quæ Car- B thagine acta eſſent ab rege reſcierant, quàm ab ipſis Carthaginienſibus. compertum tamen affirmauerunt, legatos ab rege Perſeo veniſſe, ijsq; noctu ſenatum in æde Æſculapij datum eſſe. ab Carthagine legatos in Macedoniam miſſos, & rex affirmauerat, & ipſi parum conſtanter negauerant. In Macedoniam quoque mittendos legatos ſenatus cenſuit. Tres miſſi ſunt, C. Lælius, M. Valerius Meſſala, Sex. Digitius. Perſeus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus diſceptationem ab rege ad Romanos reuocabant: cum exercitu profectus, ſub ius iudiciumq; ſuum totam coegit gentem. Inde per Oetæos montes tranſgreſſus, religionibus quibuſdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos aſcendit. Cùm in media repentè Græcia apparuiſſet, magnum non finitimis modò vrbibus terrorem C præbuit, ſed in Aſiam quoque ad regem Eumenem nuntius tumultus eius venit. Triduum non plus Delphis moratus, per Phthiotidem Achaiam, Theſſaliamq; ſine damno iniuriaq; agrorum, per quos iter fecit, in regnum redijt. Nec earum tantùm ciuitatum, per quas iturus erat, ſatis habuit animos ſibi conciliare: ſed aut legatos, aut literas dimiſit, petens ne diutius ſimultatum, quæ cum patre ſuo fuiſſent, meminiſſent: nec enim tam atroces fuiſſe eas, vt non cum ipſo potuerint ac debuerint finiri: ſecum quidem omnia illis integra eſſe ad inſtituendam fideliter amicitiã. Cùm Achæorum maximè gente reconciliandæ gratiæ viam quærebat. Hæc vna ex omni Græcia gens, & Athenienſium ciuitas, eò proceſſerat irarum, vt finibus interdiceret Macedonibus. Itaq; ſeruitijs ex Achaia fugientibus receptaculum Macedonia erat, quia cum D finibus ſuis interdixiſſent, intrare regni terminos ipſi non audebant. Id cum Perſeus animaduertiſſet, comprehenſis omnibus literas ad Achæos miſit, quibus ſe, ſeruos eorum, qui ad ſe transfugerant, benignè remittere, illis ſcripſit. Cæterùm ne ſimilis fuga ſeruorũ poſtea fieret, cogitandum, & illis eſſe. Recitatis his literis per Xenarchum prætorem, qui priuatæ gratiæ aditum apud regem quærebat: & pleriſq; moderatè & benignè ſcriptas eſſe cenſentibus literas, atq; his maxime, qui præter ſpem recepturi eſſent amiſſa mancipia: Callicrates ex ijs qui in eo verti ſalutẽ gentis crederent, ſi cum Romanis inuiolatum fœdus ſeruaretur: Parua, inquit, aut mediocris res Achæi quibuſdam videtur agi: ego maximè grauiſſimam omnium, non agiq; tantum arbitror, ſed quodam modo actam eſſe. Nam qui regibus Macedonum, Macedonibusq; ipſis, E finibus interdixiſſemus, manereq; id decretum voluimus, ſcilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regũ, per quos aliquorum ex nobis animi ſolicitarentur: ij concionantem quodammodo abſentẽ audimus regẽ, & ſi dijs placet, orationem eius probamus: & cum feræ beſtiæ cibum ad fraudẽ ſuam poſitum plerunq; aſpernentur & refugiant: nos cæci ſpecie parui beneficij ineſcamur: & ſeruulorum minimi pretij recipiendorum ſpe, noſtrã ipſorũ libertatem ſubrui & tentari patimur. Quis enim non videt, viam regiæ ſocietatis quæri, qua Romanorũ fœdus, quo noſtra omnia continentur, violetur? Niſi hoc dubium alicui eſt, bellandum Romanis cum Perſeo eſſe: & quod viuo Philippo expectatũ, morte eius interpellatũ eſt, id poſt mortem Philippi futurũ. Duos, vt ſcitis, habuit filios Philippus, Demetriũ & Perſea. Genere materno, virtute, ingenio, fauore Macedonũ, longè præſtitit Demetrius. Sed quia in Romanos

Prodigia.

Romani legati ex Africa redeunt.

Legati in Macedoniam mittuntur.

Perſeus Dolopas ſubegit.

Perſeus cõciliat ſibi Græcia ciuitates.

Perſeus Achæos ſolicitat.

Callicratis ad Achæos oratio.

odij regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, quàm Romanæ a- F
micitiæ initæ, occidit: Perseа, quem populus Romanus prius pœnæ quàm regni hæredem futurum sciebat, regem fecit. Itaq; quid hic post mortem patris egit aliud, quàm bellum parauit? Bastarnas primùm ad terrorem omnium Dardaniam immisit: qui si sedem eam tenuissent, grauiores eos accolas Græcia habuisset, quàm Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli consilia omisit: imò si vera volumus dicere, iam inchoauit bellum. Dolopiam armis subegit, nec prouincijs de controuersis ad disceptationem P.R. reuocantem audiuit. inde transgressus Oetam. vt repentè in medio vmbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit. Hęc vsurpatio itineris insoliti quò vobis spectare videtur? Thessaliam deinde peragrauit, quòd sine vllius eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum mu- G
neris specie misit: & cogitare iubet, quomodo in reliquũ hoc munere non egeamus, hoc est, vt decretum quo arcentur Peloponneso Macedones, tollamus: rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, & mox Macedonum exercitus, ipsum quoq; à Delphis (quantum enim interluit fretum?) traijciẽtem in Peloponnesum videamus. Immisceamur Macedonibus armantibus se aduersus Romanos. Ego nihil noui censeo decernendum, seruãdaq; omnia integra donec ad certum dirigantur, vanúsne hic timor noster, an verus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanosq; manebit, nobis quoq; amicitia & cõmercium sit: nunc de eo cogitare, periculosum & immatu-
Arconis oratio superiori respõdens. rum videtur. Post hunc Arco frater Xenarchi prætoris ita disseruit: Difficilem oratio- H
nem Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo dissentimus, fecit. agendo enim Romanæ societatis causam ipse, tentariq;, & oppugnari dicendo, quam nemo neq; tentat neq; oppugnat: effecit vt qui ab se dissentiret, aduersus Romanos dicere videretur. Ac primùm omnium tanquam non hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia populi Romani veniret, aut regum arcanis interesset: omnia scit & nuntiat quæ occultè facta sunt: diuinat etiam quæ futura fuerant, si Philippus vixisset. Quid ita Perseus regni hæres sit, quid parent Macedones, quid cogitẽt Romani. Nos autẽ, qui nec ob quam causam, nec quemadmodum perierit Demetrius, scimus: nec quid Philippus, si vixisset, facturus fuerit: ad hæc quæ palam geruntur, consilia nostra accõmodare oportet. Ac scimus Perseа regno accepto ad legatos Romanos venisse, ac regem Perseа à popu-
lo Romano appellatum: audimus, legatos Romanos venisse ad regem, & eos benignè I
exceptos. Hęc omnia pacis equidem signa esse iudico, non belli: nec Romanos offendi posse, si vt bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoq; pacis authores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omniũ soli bellum aduersus regnum Macedonum geramus, non video. Opportuni propinquitate ipsa Macedoniæ sumus: an infirmissimi omnium, tanquam quos nuper subiecit, Dolopes? Imò contra ea vel viribus nostris, deûm benignitate, vel regionis interuallo tuti. Sed sumus ęquè subiecti ac Thessali, Ætoliq;. nihilo plus fidei authoritatisq; habemus aduersus Romanos, qui semper socij atque amici fuimus, quàm Ætoli, qui paulò antè hostes fuerunt. Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni deniq; Græciæ, cum Macedonibus iuris est, idem & nobis sit. cur execrabilis ista nobis solis velut desertio iuris humani est? Fece- K
rit aliquid Philippus, cur aduersus eum armatum & bellum gerentem hoc decerneremus? quid Perseus nouus rex, omnis iniuriæ insons, suo beneficio paternas simultates obliterans meruit? Cur soli omnium hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, vt Philippi vnius iniurias, si quæ fortè fuerunt, obliuiscеremur vtique post mortem. cùm classis Romana Cenchris staret, cos. cum exercitu Velatiæ esset, triduum in concilio fuimus, consultantes vtrum Romanos an Philippum sequeremur. nonnihil metus prę-sens ab Romanis sentẽtias nostras inclinarit: fuit certè tamen aliquid, quod tam longam deliberationẽ fecerat, id quod erat vetusta coniunctio cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non vt pręcipuè amici,

sed ne

A sed ne prȩcipuè inimici ſimus. Ne id quod non agitur Callicrates ſimulauerimus: nemo nouæ ſocietatis aut noui fœderis, quo nos temerè illigemus, conſcribendi eſt author: ſed commercium tantùm iuris præbendi repetendiq; ſit, ne interdictione finium noſtrorum & nos quoque regno arceamus, ne ſeruis noſtris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduerſus Romana fœdera eſt? Quid rem paruam & apertam, magnam & ſuſpectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid vt ipſi locum aſſentandi Romanis habeamus, ſuſpectos alios ac inuiſos efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus quidem dubitat quin Romanos ſecuturi ſimus: in pace etiam ſi non odia finiuntur, intermittantur. Cùm ijdem huic orationi, qui literis regis adſentierant, adſentirentur, indignatione principum, quòd quam rem ne legatione quidem dignam iudicaſ-

B ſet Perſeus, literis paucorum verſuum imperaret, decretum differtur. Legati deinde poſtea miſſi ab rege, cũ Megalopoli conciliũ eſſet: dataq; opera eſt ab ijs qui offenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur. Per hæc tempora Ætolorum in ſemetipſos verſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Feſſi deinde & Romam vtraque pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: quæ nouo facinore diſcuſſa res, veteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant, cùm reditus in patriam promiſſus eſſet, fideſq; data per principem ciuitatis Eupolemum, LXXX. illuſtres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus etiam obuius exierat, cùm ſalutatione benignè excepti eſſent, dextræq; datæ: ingredientes portam, fi-

C dem datam deosq; teſtes nequicquam inuocantes, interfecti ſunt. Inde grauius deintegro bellum exarſit. C. Valerius Læuinus, & Ap. Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius miſſi ab ſenatu venerant. Apud eos cum Delphis vtriuſque partis legati magno certamine agerent, Proxenus maximè cum cauſa tum eloquentia præſtare viſus eſt: qui paucos poſt dies ab Orthobula vxore veneno eſt ſublatus: damnataq; eo crimine, in exilium abijt. Idem furor & Cretenſes lacerabat. adD uentu deinde Q. Minutij legati, qui cum decem nauibus miſſus ad ſedanda eorum certamina erat, in ſpem pacis venerant: cæterùm induciæ & antea ſex menſium fuerunt: inde multo grauius bellum exarſit. Licij quoque per idem tempus ab Rhodijs bello vexabantur. Sed externorum inter ſe bella, quo quæq; modo geſta ſunt, perſequi non operæ eſt, ſatis ſuperq; oneris ſuſtinenti res à populo Romano geſtas ſcribere. Celtiberi in Hiſpania, qui bello domiti ſe Tib. Graccho dediderant, pacati manſerant M. Titinio Prætore obtinente prouinciam, rebellarunt ſub aduentum Ap. Claudij: orſiq; bellum ſunt ab repentina oppugnatione caſtrorum Romanorum. Prima lux fermè erat, cùm vigiles in vallo, quiq; in portarum ſtationibus erant, cùm vidiſſent procul venientem hoſtem, ad arma conclamauerunt. Ap. Claudius ſigno propoſito pugnę, ac paucis adhortatus milites, tribus ſimul portis eduxit. Obſiſtentibus ad exitum Celtiberis, primò par vtrinque prælium fuit, quia propter anguſtias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: vrgentes deinde alij alios ſecuti euaſerunt extra vallum, vt pandere aciem, & exæquari cornibus hoſtibus, quibus circum-

E ibantur, poſſent: ita repentè eruperunt, vt ſuſtinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam ſecundam pulſi ſunt ad xv. millia cæſa aut capta: ſigna adempta duo & xxx. caſtra etiam eo die expugnata, debellatumq;: nam qui ſuperfuêre prælio, in oppida ſua dilapſi ſunt, quieti deinde paruerunt imperio. Cenſores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Poſthumius Albinus legerunt ſenatum: princeps lectus M. Æmylius Lepidus pontifex maximus. De ſenatu nouem eiecerunt. Inſignes notæ fuerunt M. Cornelij Maluginenſis, qui biennio antè Pr. in Hiſpania fuerat: & L. Cornelij Scipionis Pr. cuius tum inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat: & L. Fuluij, qui frater germanus, & vt Valerius Antias tradit, conſors etiam cenſoris erat. COSS. votis etiam in Capitolio nuncupatis in prouincias profecti ſunt. Ex ijs M. Æmylio ſenatus negotium dedit, vt Patauinorum in Venetia ſeditionem comprimeret, quos certa-

Legatos Perſei non admittunt Achæi.

Ætolorum mutuæ cædes.

Cretenſium bella inteſtina.

Lycij vexantur à Rhodijs.

Celtiberi rebellãt.

Celtiberi debellãtur.

Cenſura.

Patauinorum ſeditio.

minc factionum ad inteſtinum bellum exarſiſſe & ipſorum legati attulerant. Legati F
qui in Ætoliam ad ſimiles motus comprimendos ierant, renuntiarunt, coerceri ra-
biem gentis non poſſe. Patauinis ſaluti fuit aduentus conſulis: neque aliud quod age-
ret in prouincia cùm habuiſſet, Romam redijt. Cenſores vias ſternendas ſilice in vr-
Vias ſternendas marginandasq;, qui primi omnium locauerunt. be, glarea extra vrbem ſubſternendas, marginandasq; primi omnium locauerunt,
pontesq; multis locis faciendos: & ſcenam ædilibus prætoribusq; præbendam: &
carceres in circo & oua ad notas curriculis numerandas, &* dam, & metas trans* &
caueas ferreas pe* intromitterentur * ferreis in monte Albano conſulibus. & cliuum
Capitolinum ſilice ſternendum curauerunt, & porticum ab æde Saturni in Capito-
lium ad ſenaculum, ac ſuper id curiam. & extra portam Trigeminam emporium lapi-
de ſtrauerunt, ſtipitibusq; ſepſerunt: & porticum Æmyliam reficiendam curarunt: G
gradibusq; aſcenſum ab Tyberi in emporium fecerunt. & extra eandem portam in
Auentinum porticum ſilice ſtrauerunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Ij-
dem Calatiæ & Oximi muros faciendos locauerunt: venditisq; ibi publicis locis, pe-
cuniam quæ redacta erat, tabernis vtrique foro circumdandis conſumpſerunt. & al-
ter ex ijs Fuluius Flaccus (nam Poſthumius nihil niſi ſenatus Romani populíue iuſſu
ſe locaturum ipſorum pecunia) Iouis ædem Piſauri & Fundis, & Pollentiæ etiam a-
quam adducendam, & Piſauri viam ſilice ſternendam, & Sinueſſam à ga* auiariæ. In
his & cloacam circumducendam & forum porticibus tabernisq; claudendum, & Ia-
nos tres faciendos. Hæc ab vno cenſore opera locata, cum magna gratia colonorum.
Moribus quoque regendis diligens & ſeuera cenſura fuit: multis equi adempti. Exitu H
propè anni diem vnum ſupplicatio fuit, ob res proſperè geſtas in Hiſpania, ductu au-
ſpicioq; Ap. Claudij proconſulis, & maioribus hoſtijs viginti ſacrificatum, & alte-
Terræmotus in Sabinis. rum diem ſupplicatio ad Cereris Liberi Liberæq; fuit, quòd ex Sabinis terræmotus
ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntiatus erat. Cùm Ap. Claudius ex Hiſpa-
nia Romam rediſſet, decreuit ſenatus, vt ouans vrbem iniret. Iam conſulariá comitia
appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinem petentium,
creati L. Poſthumius Albinus, & M. Popilius Lænas. Prætores inde facti, Cn. Fabius
Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Craſſipes iterum, A. Attilius Serranus
iterum, C. Cluuius Saxula iterum. Comitijs perfectis Ap. Claudius Cento ex Celti-
beris ouans cùm in vrbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque millia auri in I
ærarium tulit, Flamen dialis inauguratus eſt Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in
ædem Matris Matutæ cum indice hoc poſita eſt: Tib. Sempronij Gracchi conſulis
Sardinia ſubacta. imperio auſpicioq; legio exercitusq; populi Romani Sardiniam ſubegit. In ea pro-
uincia hoſtium cæſa aut capta ſupra LXXX. millia. Republica feliciſſimè geſta, atque
liberatis vectigalibus reſtitutis exercitum ſaluum atque incolumem pleniſſimum
præda domum reportauit: iterum triumphans in vrbem Romam redijt: cuius rei er-
gò hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ inſulæ forma erat, atque in ea ſimula-
Munera gladiatorum. chra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data. vnum
ante cætera inſigne fuit T. Flaminij, quòd mortis cauſa patris ſui cum viſceratione
epuloq; & ludis ſcenicis quatriduum dedit. magni tamen muneris ea ſumma fuit, vt K
per triduum quatuor & ſeptuaginta homines pugnarint.

EPITOME LIBRI XLII.

EVLVIVS *Flaccus cenſor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit, vt ædem quam dedicauerat, tegeret. tegulæ ex ſenatuſconſulto reportatæ. Eumenes Aſiæ rex in ſenatu de Perſeo Macedoniæ rege queſtus eſt. cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur, ob quas bello ei indicto, P. Licinius Craſſus* COS. *cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam tranſijt, leuibuſq; expeditionibus, equeſtribus prælijs in Theſſalia cum Perſeo parum felicie. uentu pugnauit. Inter Maſaniſſam, & Carthaginienſes de agro fuit dies ad diſceptandum à ſenatu datus. Legati miſſi ad ciuitates ſocias, & reges rogandos, vt in fide permanerent, dubitantibus Rhodijs. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita* CCLVII. *millia. Res præterea aduerſus Corſos & Ligures proſperè geſtas continet.*

LVCIVS

577

A IVCIVS Posthumius Albinus, M. Popilius Lænas, cùm omnium primùm de prouincijs exercitibusq; ad senatum retulissent, Ligures vtriq; decreti sunt: vt nouas ambo quibus eam prouinciam obtinerent legiones (binę singulis decretę) & sociûm Latini nominis dena millia peditum, & sexcentos equites, & supplemẽtum Hispaniæ tria millia peditum Romanorum scriberent, & ducentos equites. Ad hoc mille & D. pedites Romani cum centum equitibus scribi iussi, cum quibus prætor cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret: interim M. Attilius vetus prætor prouinciam obtineret Sar-
B diniam. Prætores deinde prouincias sortiti sunt: A. Attilius Serranus vrbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus vlteriorem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusquam magistratus proficiscerentur, senatui placuit, L. Posthumium COS. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius ingentem modum possidere priuatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quòd cum eo priuatus, sacrificij in templo Fortunæ faciundi causa profectus esset, nihil in se honorificè neq; publicè, neq; priuatim factum à Prænestinis esset: priusquam ab Roma proficisceretur, literas Prænestę misit, vt sibi magistratus obuiam exiret, locum publicè pararet vbi diuerteretur, iumentaq; cùm exiret inde præsto essent. Ante
C hunc COS. nemo vnquam socijs in vlla re oneri aut sumptui fuit. ideò magistratus mulis tabernaculisq;, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent socijs: priuata hospitia habebant. ea benignè comiterq; colebant: domusq; eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diuerti mos esset. Legati qui repentè aliquò mitterentur, singula iumenta per oppida, iter quà faciendum erat, imperabant: aliam impensam socij in magistratus Romanos non faciebant. Iniuria COS. etiamsi iusta, non tamen in magistratu exercenda, & silentium nimis aut modestum, aut timidum Prænestinorum, ius, velut probato exemplo, magistratibus fecit grauiorum indies talis generis imperiorum. Principio huius anni, legati qui in Ætoliam & Macedoniam missi erant, renuntiarunt, sibi conueniendi regis Persei,
D cùm alij abesse eum, alij ægrum esse, falsò vtrunq; fingerent, potestatem non factam. Facilè tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec vltrà ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia seditionem glisscere indies, neq; discordiarum principes authoritate sua coerceri potuisse. Cùm bellum Macedonicum in expectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari, pacemq; deûm peti precationibus, quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuuij classis magnæ species in cœlo visæ dicebãtur: & Priuerni lana pulla terra enata: & in Veienti apud Rementem lapidatum: Pomptinum omne velut nubibus locustarum coopertum esse: in Gallico agro, quà induceretur aratrum, sub existentibus glebis pisces emersisse. Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumq; ab decemuiris est, & quibus dijs, quibusq; hostijs sacrificaretur, & vt supplica-
E tio prodigijs expiandis fieret: altera quæ priore anno valetudinis populi causa vota esset, ea vti feriæq; essent. Itaque sacrificatum est, vt decemuiri scriptum ediderunt. Eodem anno ædes Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fuluius Flaccus censor ædem Fortunæ equestris, quàm in Hispania Prætor bello Celtiberico vouerat, faciebat enixo studio, ne vllum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si regulæ marmoreæ essent: profectus in Brutios, ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit, id satis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atq; asportarent, autho ritate censoria socijs deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor redijt, tegulę expositę de nauibus ad templum portabantur. quanquam vnde essent silebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus po-

Cõsules ante hunc annum nulla in re socijs oneri aut sumptui fuerant.

Legati ex Aetolia & Macedonia redeunt.

Prodigia.

Libri fatales.

Tegulæ marmoreæ ex æde Iunonis Laciniæ detractæ.

ſtulabatur, vt conſules eam rem ad ſenatum referrent. Vt verò accerſitus in curiam F
cenſor venit, multò infeſtius ſinguli vniuerſiq; præſentem lacerare: templum auguſtiſſimum regionis eius, quod non Pyrrhus, non Annibal violaſſent, violare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœdè, ac propè diruiſſet. Detractum culmẽ templo, nudatum tectum patêre imbribus putrefaciendum. cenſorem moribus regendis creatum, cui ſarta tecta exigere ſacris publicis, & loca tuenda more maiorum traditum eſſet: eum per ſociorum vrbes diruentem templa, nudantemq; tecta ædium ſacrarum vagari: & quod ſi in priuatis ſociorum ædificijs faceret, indignum videri poſſet, id deûm immortalium templa demolientem facere, & obſtringere religione populum Romanum ruinis templorum templa ædificantem: tanquam non ijdem vbique dij immortales ſint, ſed ſpolijs aliorum alij colendi exornãdiq;. Cùm priuſquam referretur, ap- G
pareret quid ſentirent patres, relatione facta in vnam omnes ſententiam ierunt: vt hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piacularia q; Iunoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt. Ex prætoribus qui in prouincias ierant, Cn. Fabius Maſſiliæ moritur, cùm in citeriorem Hiſpaniam iret. Itaq; cùm id nuntiatum à Maſſilienſibus legatis eſſet, ſenatus decreuit: vt P. Furius & Cn. Seruilius, quibus ſuccedebatur, inter ſe ſortirẽtur, vter citeriorem Hiſpaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit, P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodẽ anno cùm agri Liguſtini & Gallici q bello captũ erat,
aliquantum vacaret, Senatuſconſultum factum, vt is ager viritim diuideretur. De- H
cemuiros in eam rem ex ſenatuſconſulto creauit A. Attilius prętor vrbanus, M. Æmylium Lepidum, C. Caſſium, T. Ebutium Parrum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Apuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C. Munatium. Diuiſerunt dena iugera in ſingulos, ſocijs nominis Latini terna. Per idem tempus quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam venerunt, de diſcordijs ſeditionibusq; ſuis: & Theſſali legati, nuntiantes quæ in Macedonia gererentur. Perſeus iam bellum viuo patre cogitatum in animo voluens, omnes non gentes modò Græciæ, ſed ciuitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura quàm præſtando, ſibi conciliabat, Erant tamen magna ex parte hominum ad ſauorem eius inclinati animi, & aliquanto quàm

Eumenis beneficentia.

in Eumenem propenſiores, cum Eumenis beneficijs muneribusq; omnes Græcię ci- I
uitates & pleriq; principum obligati eſſent: & ita ſe in regno ſuo gereret, vt quæ ſub ditione eius vrbes eſſent, nullius liberæ ciuitatis fortunam ſecum mutatam vellent.

Perſei crudelitas.

Contrà Perſea fama erat poſt patris mortem vxorem manu ſua occidiſſe: Apellem miniſtrum quondam fraudis in fratre tollendo, atq; ob id requiſitum à Philippo ad ſupplicium, exulantem, accerſitum poſt patris mortem ingentibus promiſſis ad prę-
mia tantæ perpetratæ rei, clam interfeciſſe. Inteſtinis externisq; præterea multis cædibus infamem, nèc vllo commendabilem merito, præferebant vulgo ciuitates, tam pio erga propinquos; tam iuſto in ciues, tam munifico erga omnes homines regi: ſeu fama & maieſtate Macedonum regum præoccupati ad ſpernendum originem noui regni, ſeu mutationis rerum cupidi, ſeu quia eum obiectum eſſe Romanis volebant. K
Erant autem non Ætoli modò in ſeditionibus propter ingentem vim æris alieni, ſed

Theſſali inteſtino bello vexantur, & ab Appio placantur.

Theſſali etiã: ea contagione velut tabes in Perræbiã quoq; id peruaſerat malum. Cùm Theſſalos in armis eſſe nuntiatum eſt, Ap. Claudium legatum ad eas res aſpiciendas componendasq; ſenatus miſit. Qui vtriuſq; partis principibus caſtigatis, cum iniuſto

Appius res in Perræbia componit.

fœnore grauatum ęs alienum, ipſis magna ex parte concedentibus qui onerarant, leuaſſet, iuſti crediti ſolutionem in annorũ penſiones diſtribuit. Per eundem Appium eodemq; modo compoſitæ in Perræbia res. Ætolorum cauſas Marcellus Delphis per idem tempus hoſtilibus actas animis, quas inteſtino geſſerant bello, cognouit. Cùm certatum vtrinq; temeritate atq; audacia cerneret, decreto quidem ſuo neutram partem aut leuare, aut onerare voluit: communiter ab vtriſq; petijt, abſtinerent bello, &

obliuione

A obliuione præteritorum, diſcordias finirent. Huius reconciliationis inter ipſos fides obſidibus vltro citroque datis firmata eſt. Corinthum, vt ibi deponerentur obſides, conuenitur. A Delphis & Ætolico concilio Marcellus in Peloponneſum traiecit, quò Achęis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quod conſtanter vetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuiſſent, inſigne aduerſus Perſea odium Romanorum fecit: quod vt maturius erumperet, Eumenes rex, cõmentarium ferens ſecum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinq; legati ad regem miſſi, qui res in Macedonia aſpicerent. Alexandriam ijdem ad Ptolemæum renouandæ amicitiæ cauſa proficiſci iuſſi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bębius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cę-

B cilius Denter. Et ab Antiocho rege ſub idem tempus legati venerunt: quorũ princeps Apollonius in ſenatum introductus, multis iuſtisq; cauſis regem excuſauit, quòd ſtipendium ſerius quoad diem præſtaret: id ſe omne aduexiſſe, ne cuius niſi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, vaſa aurea quingentûm pondo. Petere regem, vt quæ cum patre ſuo ſocietas atq; amicitia fuiſſet, ea ſecum renouaretur: imperaretq; ſibi populus Romanus, quæ bono fideliq; ſocio regi eſſent imperanda, ſe nullo vſquam ceſſaturum officio. Ea merita in ſe ſenatus fuiſſe, cùm Romæ eſſet, eam comitatem iuuentutis, vt pro rege, non pro obſide omnibus ordinibus fuerit. Legatis benignè reſponſum, & ſocietatem renouare cum Antiocho quæ cum patre eius fuerat, A. Attilius Prętor vrbanus iuſſus. Quęſtores vrbani ſtipendium, vaſa aurea cenſo-

C res acceperunt: eisq; negotium datum eſt, vt ponerent ea in quib⁹ templis videretur: legatoq; centum millium æris munus miſſum, & ædes liberæ hoſpitio datæ ſumtusq; decretus, donec in Italia eſſet. Legati qui in Syria fuerant, renunciauerunt, in maximo eum honore apud regem eſſe, amiciſſimumq; populo Romano. In prouincijs eo anno hæc. C. Cicereius Prætor in Corſica ſignis collatis pugnauit: ſeptem millia Corſorum cæſa: capti amplius M. & DCC. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corſis, & exacta ceræ ducena millia pondo. Ex Corſica ſubacta Circereius in Sardiniam tranſmiſit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Caryſtum. Eò ſe magnus exercitus Ligurum contulerat. Primò ſub aduentũ M. Popilij conſulis mœnibus ſeſe continebant: deinde poſtquam

D oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progreſſi ante portas aciem ſtruxerunt: nec conſul, vt qui idipſum oppugnatione cõminanda quæſiſſet, moram certamini fecit. Pugnatum eſt amplius tres horas, ita vt neutrò inclinaret ſpes. Quod vbi conſul vidit, nulla parte moueri Ligurum ſigna, imperat equitibus, vt equos cõſcendant, ac tribus ſimul partibus in hoſtes quanto maximo poſſent tumultu incurrant. pars magna equitum, mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruaſit. Inde terror iniectus Liguribus: diuerſi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde ſe maximè obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos abſumpſerat Ligurum, & in fuga paſſim cæſi ſunt. decem millia hominum cæſa traduntur, amplius DCC. paſſim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruenta victoria fuit, am-

E plius tria millia militum amiſſa, cum cedentibus neutris ex parte vtraq; primores caderent. Poſt hanc pugnam ex diuerſa fuga in vnum collecti Ligures, cùm maiorem multo partem ciuium amiſſam quàm ſupereſſe cernerent (nec enim plus decem millia hominum erant) dediderunt ſeſe, nihil quidem illi pacti: ſperauerant tamen non atrocius quàm ſuperiores imperatores, cos. in ſe ſęuiturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipſos bonaq; eorum vendidit: literasq; ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. Quas cùm A. Attilius Prætor in curia recitaſſet (nam cos alter Poſthumius agris recognoſcendis in Campania occupatus aberat) atrox res viſa ſenatui: Statellates, qui vni ex Ligurum gente non tuliſſent arma aduerſus Romanos, tum quoque oppugnatos, non vltrò inferentes bellum, deditos in fidem populi Romani, omni vltimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos eſſe: tot millia capitum inno-

Aetoli reconciliantur.

Legati ad Perſea miſſi.

Antiochus legatos Romam mittit.

Pax data Corſis.

Ligures victi in deditioue veniunt.

Conſul Ligures deditos eorumq; bona vendidit.

xiorum fidem implorantia populi Romani, ne quis vnquam se postea dedere auderet, pessimo exemplo venisse: & distractos passim, iustis quondam hostibus populo Romano pacatis seruire. Quas ob res placere senatui, M. Popilium cos. Ligures pretio emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem: bonaq; vt ijs, quicquid eius recuperari possit, reddantur curare: arma primo quoq; tempore fieri in ea gente: consulem de prouincia decedere, cùm deditos in sedem suam Ligures restituisset: claram victoriam vincendo oppugnantes, non sæuiendo in afflictos fieri. cos. qua ferocia animi vsus erat in Liguribus, eandem ad non parendum senatui habuit: legionibus extemplò Pisas in hybernacula missis, iratus patribus, infestus prætori, Romam redijt: senatuq; extemplò ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis inuectus est in prætorem: qui cùm ob rem bello benè gestam, vti dijs immortalibus honos haberetur, referre ad senatum debuisset, aduersus se pro hostibus senatusconsultum fecisset, quo victoriam suam ad Ligures transferret, dediq; ijs propè consulem prætor iuberet. Itaque mulctam ei se dicere: à patribus postulare, vt senatusconsultum in se factum tolli iuberent: supplicationemq;, quam absentes ex literis de benè gesta Republica missis decernere debuerint, præsentes honoris deorum primùm causa, deinde & sui aliquo tandem respectu decernerent. Nihilo lenioribus quàm absens senatorũ aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in prouinciam redit. Alter cos. Posthumius, cõsumpta æstate in recognoscendis agris, ne visa quidem prouincia sua, comitiorum causa Romam redijt: coss. C. Popilium Lenatem, P. Ælium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius Crassus, M. Iunius Pęnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum. Eo anno lustrum cõditum est. Censores erant Q. Fuluius Flaccus, L. Posthumius Albinus: Posthumius condidit. Censa sunt ciuium Romanorum capita CCLXIX. millia, & quindecim. Minor aliquanto numerus, quia L. Posthumius cos. pro cõcione edixerat, qui sociũm Latini nominis ex edicto C. Claudio cos. redire in ciuitates suas debuissent, ne quis eorũ Romę, sed omnes in suis ciuitatibus censerentur. Concors & è Republica censura fuit: omnes quos senatu mouerunt, quibusq; equos ademerunt, ærarios fecerunt, & tribu mouerunt: neq; ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem fortunæ equestris, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionib⁹ vouerat, annos sex postquam vouerat, dedicauit: & scenicos ludos per quatriduum, vnũ diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus Decemuir sacrorum eo anno mortuus est: in locũ ęius suffectus A. Posthumius Albinus. Locustarũ tantæ nubes à mari vento repentè in Apuliam illatæ sunt, vt examinibus suis agros latè operirent. Ad quam pestem frugũ tollendã Cn. Sicinius Prætor designatus cum imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominũ ad colligendas eas coacto, aliquantũ temporis absumpsit. Principium insequentis anni, quo C. Popilius & P. Ælius fuerunt coss. residuas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus, renouariq; senatusconsultum volebant, & cos. Ælius referebat. Popilius & collegam & senatũ pro fratre deprecabatur: & præ se ferens, si quid decernerent intercessurum, collegam deterruit. patres eò magis vtriq; pariter coss. infensi incœpto perstabant. Itaq; cùm de prouincijs ageretur, & Macedonia, iam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Postulantibus deinde, vt nouos exercitus scribere, aut supplementum veteribus liceret, vtrunq; negatũ est. Prætorib⁹ quoq; in Hispaniam supplementum petentib⁹ negatum: M. Iunio in citeriorem, Sp. Lucretio in vlteriorem, C. Licinius Crassus vrbanam iurisdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat sortitus. C. Memmius Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. coss. ob ea irati senatui, Latinis ferijs in primam quamque diem indictis, in prouinciam abituros se denunciarunt: nec quicquam Reipublicæ acturos, præterquam quod ad prouinciarum administrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratem legatum venisse Romam, Valerius Antias his consulib⁹ scribit, ad deferenda de Perseo crimina indican-

Senatusconsf. de Liguribus in sedem suam restituendis.

Lustrum.

Locustæ agros Apuliæ depopulantur.

A indicandosq; apparatus belli. Plurium annales, & quibus credidisse malis, ipsum Eumenem venisse tradunt. Eumenes igitur vt Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantùm eius, sed beneficijs etiam suis, ingentia quæ in eum congesta erant, existimaret deberi populo Romano, in senatum est introductus. Causam veniendi sibi Romam fuisse dixit, præter cupiditatem visendi deos, hominesq;, quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet: etiam vt coràm moneret senatum, vt Persei conatus obuiam iret. Orsus inde à Philippi consilijs, necem Demetrij filij retulit, aduersantis Romano bello. Bastarnarum gentem excitam sedib⁹ suis, quorum auxilijs fretus in Italiam transiret. Hæc eum volutantem in animo, oppressum fato regnum ei reliquisse, quem infestissimum esse
B sensisset Romanis. Itaq; Persea hæreditarium à patre relictum bellum, & simul cum imperio traditum, iamiam primùm alere ac fouere omnibus consilijs. Florere præterea iuuentute, quam stirpem longa pax ediderit: florere opibus regni, florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac viribus vigeat, animum esse inueteratum diutina arte atq; vsu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantùm assuetum, missum à patre in expeditiones multas, variasq;. Iam ex quo ipse accepisset regnum, multa quæ non vi, non dolo, Philippus omnia expertus potuisse moliri, admirando rerum successu tenuisse. Accessisse ad vires eam, quæ longo tempore, multis magnisq; meritis pareretur, authoritatem. Nam apud Græciæ atq; Asiæ ciuitates, vereri maiestatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua
C munificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, vtrum felicitate id quadam eius accidat: an, quod ipse vereatur dicere, inuidia aduersus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem authoritate, Seleuci filiam duxisse eum non petentem, sed petitum vltrò: sororem dedisse Prusiæ precanti ac oranti: celebratas esse vtrasque nuptias gratulatione donisq; innumerabilium legationum. & velut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Bœotorum gentem captatam Philippo, nunquam ad scribendum amicitiæ fœdus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo fœdus incisum literis esse: vno Thebis, altero ad Sidenum augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. in Achaico concilio verò, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentantes esset, eò rem propè adduD ctam, vt aditus & in Achaiam daretur. At herculè suos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publicè sint maiora, vix dici posset, partim desertos per incultum ac negligentiam, partim hostiliter sublatos esse. Iam Ætolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed à Perseo præsidium petijsse. His eum fultum societatib⁹ atq; amicitijs, eos domesticos apparatus belli habere, vt externis nõ egeat: triginta millia peditũ, quinq; millia equitum: in decem annos frumentũ præparare, vt abstinere & suo & hostium agro frumentandi causa possit. Iam pecuniam tantam habere, vt decem millia mercenariorum militum præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat: pręter annuum quod ex metallis regijs capiat vectigal. Arma vel tribus tantis exercitibus in armamentaria congessisE se. Iuuentutem, vt iam Macedonia deficiat, velut ex perenni fonte vnde hauriat, Thraciam subiectam esse. Reliquum orationis adhortatio fuit. Non ergo hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia vera esse de inimico crimina volebam, adfero ad vos Patres conscripti, sed comperta & explorata, haud secus quàm si speculator missus à vobis subiecta oculis referrem. Neque relicto regno meo, quod amplum & egregium vos feciſtis, mare tantum traiecissem, vt vana ad vos afferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobilissima Asiæ & Græciæ ciuitates indies magis denudantes iudicia sua: mox si permitteretur, eò processuras, vnde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Persea non continentem se Macedoniæ regno, alia armis occupantem: alia, quę vi subigi non possunt, fauore ac beneuolentia complectentem. Videbam quàm impar esset sors, cùm ille vobis bellum, vos ei secu-

Eumenes Romam venit, & Persei consilia detegit.

ram pa-

ram pacem pręstaretis. Quanquam mihi quidem non parare, sed gerere penè bellum videbatur. Abrupolim socium atq; amicum vestrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia scripta ab eo quædam vobis comperit, socium item atq; amicum vestrum interfecit. Euersam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduersus eum in concilio Bœotorum locuti fuerant, delaturosq; ad vos quę agerentur professi erant, tollendos curauit. Auxilium Bizantijs aduersus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit. Thessaliam & Doridem cum exercitu peruasit, vt in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia, Perræbiaq; spe nouarum tabularum, vt manu debitorum obnoxia sibi optimates opprimeret. Hæc cum vobis quiescentibus & patientibus fecerit, & concessam sibi Græciam esse à vobis videat, pro certo habet, neminem sibi antequam in Italiam traiecerit, armatum occursurum. Hoc quàm vobis tutum aut honestum sit, vos videritis: ego certè mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum vt caueretis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberata atq; exonerata fide mea, quid vltra facere possum, quàm vti deos deasq; precer, vt vos & vestræ Reipublicæ, & nobis socijs atque amicis, qui ex vobis pendemus, consulatis? Hæc oratio mouit patres conscriptos. cæterùm in præsentia nihil, præterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat. Bello deniq; perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; responsa essent, emanauere.

Persei legatis datur senatus.

Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Cæterùm præoccupatis non auribus magis quàm animis ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperauit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is velle quidem & laborare dixit regem, vt purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: cæterùm si peruicacius causam belli quæri videat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & euentum incertum belli. Omnibus ciuitatibus Græciæ atq; Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset: & propter aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræq; ciuitates alia in speciem præferentes legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem quoque suam Persei criminibus iunxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesq; disceptandi cum rege locum in senatu quęrebat. Quod cùm contigisset, libertate intemperantius inuectus in regem, quòd Lyciorum gentem aduersus Rhodios concitasset, grauiorq; Asię esse quàm Antiochus fuisset: popularem quidem ac gratam populis Asiæ (nam eo quoque iam fauor Persei venerat) orationem habuit: cæterùm inuisam senatui, inutilemq; sibi & ciuitati suæ. Eumeni verò conspiratio aduersus eum, fauorem apud Romanos fecit: ita omnes ei honores habiti, donaq; quam amplissima data, cum sella curuli atque eburneo scipione. Legationibus dimissis, cùm Harpalus, quanta eximia celeritate poterat, regressus in Macedoniam, nunciasset regi: nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, vt facilè appareret non dilaturos: & ipse, præterquam quòd & ita credebat futurum, iam etiam volebat, in flore virium se credens esse. Eumeni ante omnes infestus erat: à cuius sanguine ordiens bellum, Euandrum Cretensem ducem auxiliorum, & Macedonas tres assuetos ministerijs talium facinorum, ad cædem regis subornat: literasq; eis dat ad Praxo hospitam, principem authoritate & opibus Delphorum. Satis constabat, Eumenem vt sacrificaret Apollini, Delphos ascensurum. Progressi cum Euandro insidiatores, nihil aliud ad peragendum incœptum, quàm loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Ascendentibus ad templum à Cirra, priusquam peruenirętur ad frequentia ædificijs loca, maceria erat ab læua semitæ paulum extans à fundamento, quà singuli transirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. post maceriam se abdiderunt, gradibus astructis, vt ex ea velut è muro tela in prætereunte m conijcerent. Primo à mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde ex-

Rhodiorũ legatio.

Perseus ad Eumenis cædem sceleratos quosdam subornat.

tenua-

A tenuabant paulatim anguſtiæ agmen. Vbi ad eum locum ventum eſt, quà ſingulis eundum erat, primus ſemitam ingreſſus Pantaleon Ætoliæ princeps, cum quo inſtitutus regi ſermo erat. Tum inſidiatores exorti ſaxa duo ingentia deuoluunt: quorum altero caput ictum eſt regi, altero humerus ſopitus: ex ſemita procliui in decliue multis ſuper prolapſum iam ſaxis congeſtis. & cæteri quidem etiam amicorum & ſatellitum poſtquam cadentem videre diffugiunt, Pantaleon conſtanter impauidus manſit ad protegendum regem. Latrones cum breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum ſaucium poſſent, velut perfecta re in iugum Parnaſi refugerunt eo curſu, vt cùm vnus, non facilè ſequendo per inuia atque ardua, moraretur fugam eorum, ne compreſſo indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primò

Eumenes vulneratur.

B amici, deinde ſatellites ac ſerui concurrerunt: tollentes ſopitum vulnere, ac nihil ſentientem. viuere tamen ex calore & ſpiritu remanente in præcordijs ſenſerunt: victurum exigua ac propè nulla ſpes erat. Quidam ex ſatellitibus ſecuti latronum veſtigia, cùm vſque ad iugum Parnaſi nequicquam fatigati peruenijſſent, re infecta redierunt. Aggreſsi facinus Macedones vt inconſultè, ita audacter cœptum, nec cõſultè & timidè reliquerunt. Compotem iam ſui regem, amici poſtero die deferunt ad nauem: inde Corinthum, à Corintho per Iſthmi iugum nauibus tractis, Æginam traijciunt. Ibi adeò ſecreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, vt fama mortuum in Aſiam perferret. Attalus quoque celerius quàm dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum vxore fratris, & prẽfecto arci, tanquam iam haud dubius regni hæ-

Eumenes ſecretò curatur.

C res eſt locutus. Quæ poſtea non fefellere Eumenem: & quanquam diſsimulare & tacitè habere id patiq; ſtatuerat, tamen in primo congreſſu non temperauit, quin vxoris petendæ præmaturam feſtinationem fratri obijceret. Romam quoque fama de morte Eumenis perlata eſt. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad viſendum ſtatum regionis eius, ſpeculandaq; conſilia Perſei regis miſſus erat, redijt: congruentiaq; omnia criminibus ab Eumene allatis referebat: ſimul & adduxerat ſecum Praxo à Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brunduſinum, qui talis indicij delator erat. Princeps Brunduſij Rammius fuit: hoſpitio quoque & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoque gentium inſignes, prẽcipuè regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum abſente Perſeo fuerat: literisq;

Rammius Brunduſinus Perſei veneficia detegit.

D ſpem amicitiæ interioris, magnæq; inde fortunæ facientibus, ad regem profectus: breui perfamiliaris haberi, trahiq; magis quàm vellet in arcanos ſermones eſt cœptus. Promiſsis enim ingentibus præmijs petere inſtitit ab eo rex, quoniam duces omnes legatiq; Romani hoſpitio eius vti aſſueſſent, quibus eorum ipſe ſcripſiſſet, vt venenum dandum curaret. Cuius ſcire ſe comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus conſcijs comparari: euentu præterea incerto eſſe, vt aut ſatis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur. ſe daturum quod nec in dando, nec datum, vllo ſigno deprendi poſſet. Rammius veritus ne ſi abnuiſſet, primus ipſe veneni experimentum eſſet, facturum pollicit⁹ proficiſcitur. nec Brunduſium antè redire, quàm conuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem

E eſſe dicebatur, voluit. Ad eum primùm indicio delato, iuſſu eius Romam ſimul venit. Introductus in curiam, quæ acta erant expoſuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant acceſſere, quò maturius hoſtis Perſeus iudicaretur: quippe quem non iuſtum modò apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant. Belli adminiſtratio ad nouos conſules reiecta eſt: in præſentia tamen Cn. Sicinium Prætorem, cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, ſcribere milites placuit, qui Brunduſium ducti primo quoq; tempore Apolloniam in Epirum traijcerentur, ad occupandas maritimas vrbes, vbi cos. cui prouincia Macedonia obueniſſet, claſſem appellere tutò, & copias percommodum exponere poſſet. Eumenes aliquandiu Æginæ retentus periculoſa & difficili curatione, cùm primùm tutò potuit profectus Pergamum, præter priſtinum odium

Perſeus à ſenatu hoſtis iudicatur.

recenti

recenti etiam ſcelere Perſei ſtimulante ſumma vi parabat bellum. Legati eò ab Roma F
gratulantes quòd è tanto periculo euaſiſſet, venerunt. Cùm Macedonicum bellum in
annum dilatum eſſet, cæteris Prr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucre-
tius, quibus Hiſpaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato ſæpe idem petendo ſenatu,
tandem peruicerunt, vt ſupplementũ ſibi ad exercitum daretur. tria millia peditum,
c. & quinquaginta equites in Romanas legiones: in ſocialem exercitum v. millia pe-
ditum, & ccc. equites imperare ſocijs iuſſi. Hoc copiarum in Hiſpanias cum Prr. no-
uis portatum eſt. Eodem anno quia per recognitionem Poſthumij c o s. magna pars
Ager Campanus à cenſoribus fruendus locatur. agri Campani, quem priuati ſine diſcrimine paſſim poſſederant, recuperata in publi-
cum erat, M. Lucretius Tribunus plebis promulgauit, vt agrum Campanum cenſo-
res fruendum locarent: quod factum tot annis poſt captam Capuam non fuerat, vt G
in vacuo vagaretur cupiditas priuatorum. Cùm in expectatione ſenatus eſſet, bello &
ſi non indicto, tamen iam decreto, qui regum ſuam, Perſei qui ſecuturi amicitiam eſ-
Ariaratis legati Romam venerunt. ſent: legati Ariaratis, puerum filium regis ſecum adducentes Romam venerunt.
Quorum oratio fuit, regem educandum filium Romam miſiſſe, vt iam inde à puero
aſſueſceret moribus Romanis, hominibuſq;. Petere, vt eum non ſub hoſpitum mo-
dò priuatorum cuſtodia, ſed publicæ etiam curæ ac velut tutelæ vellent eſſe. Ea re-
gis legatio grata ſenatui fuit. Decreuerunt vt Cn. Sicinius prætor ædes inſtructas lo-
Thracũ legati Romam miſſi. caret, vbi filius regis comitesq; eius habitare poſſent. Et Thracum legatis apud ſe di-
ſceptantibus, & ſocietatem amicitiamq; petentibus, & quod petebant datum eſt, &
munera binûm millium æris ſummæ in ſingulos miſſa. Hos vtique populos, quòd H
ab tergo Macedonię Thracia eſſet, aſſumptos in ſocietatem gaudebant. Sed vt in Aſia
quoque & inſulis explorata omnia eſſent, T. Claudium Neronem, M. Decimium le-
gatos miſerunt. Adire eos Cretam & Rhodum iuſſerunt, ſimul renouare amicitiam,
ſimul ſpeculari, num ſolicitati animi ſociorum ab rege Perſeo eſſent. In ſuſpenſa ciui-
Prodigia & eorũ expiatio. tate ad expectationem noui belli, nocturna tempeſtate columna roſtrata in Capito-
lio, bello Punico cos. cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt.
Ea res prodigij loco habita, ad ſenatũ relata eſt. Patres ad aruſpices referre, & decem-
uiros adire libros iuſſerunt. Decemuiri luſtrandum oppidum, ſupplicationem obſe-
crationemq; habendam, victimis maioribus ſacrificandum & in Capitolio Romæ &
in Campania ad Mineruæ promontorium renunciarunt. Ludos per decem dies Ioui I
Opt. Max. primo quoq; die faciendos. Ea omnia cum cura facta. aruſpices in bonum
verſurum id prodigium, prolationemq; finium, & interitum perduellium portendi
reſponderunt: quòd ex hoſtibus ſpolia fuiſſent ea roſtra, quæ tempeſtas diſieciſſet.
Acceſſerunt quæ cumularent religiones animis. Saturniæ nunciatum erat ſanguine
per triduum in oppido pluiſſe: Calateiæ aſinũ tripedem natum, & taurũ cum quinq;
vaccis vno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluiſſe. Horũ quoq; prodigiorum
cauſa res diuinæ factæ, & ſupplicatio vnum diem feriæq; habitæ. Conſules ad id tem-
Inter ſenatum & Coſſ. de M. Popilio certamen. pus in prouincias non exierant: quia neq; vti de. M. Popilio referrent, ſenatui obſe-
quebantur, & nihil aliud decernere prius, ſtatutum patribus erat. Aucta etiam inui-
dia eſt Popilij, literis eius, quibus iterum cum Statellatibus Liguribus proconſul pu- K
gnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia eorum occidiſſe. Propter cuius iniuriam belli, cæ-
teri quoq; Ligurum populi ad arma ierunt. Tum verò non abſens modò Popilius, qui
deditis contra ius ac fas bellum intuliſſet, & pacatos ad rebellium incitaſſet: ſed coss.
quòd non exirent in prouinciam, in ſenatu increpiti. Hoc conſenſu patrum accenſi
Tribunorum plebũ de Liguribus deditiũ rogatio. M. Martius Sermo, & Quintius Martius Scylla tribuni plebis & c o s s. mulctam ſe
dicturos, niſi in prouinciam exirent, denunciarunt: & rogationem, quam de Liguri-
bus deditis promulgare in animo haberent, in ſenatu recitarunt. Sanciebatur vt qui
ex Statellis deditis in libertatem reſtitutus ante Calendas Sextiles primas non eſſet,
cuius dolo malo is in ſeruitutem veniſſet, vt iuratus ſenatus decerneret, qui eam rem
quæreret, animaduerteretq;. Ex authoritate deinde ſenatus eam rogationem pro-

mulga-

A mulgarunt. Priuſquam proficiſcerentur coss. Caio Cicereio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ ſenatus datus eſt. Is expoſitis,quas in Corſica res geſſiſſet,poſtulatoq; fruſtra triumpho: in monte Albano,quod iam in morem venerat,vt ſine publica authoritate fieret, triumphauit. Rogationem Martiam de Liguribus magno conſenſu plebes ſciuit,iuſſitq;.ex eo plebiſcito Caius Licinius Pr.cõſuluit ſenatum,quem quę- *Plebiſcitum de Liguribus.*
rere ex rogatione vellet. Patres ipſum eum quærere iuſſerunt. Tum demum conſules in prouinciam profecti ſunt, exercitumq; à Marco Popilio cæperunt. Neque tamen MarcusPopilius reuertiRomam audebat,ne cauſam diceret aduerſo ſenatu,infeſtiore populo, apud Prætorem qui de quæſtione in ſe poſita ſenatum conſuluiſſet. Huic detrectationi eius Tribb. plebis alterius rogationis denunciatione occurrerunt: vt ſi
B non ante Idus Nouembres in vrbem Romam introiſſet,de abſente eoC.Licinius ſtatueret ac iudicaret.Hoc tractus vinculo cùm rediſſet,ingenti cum inuidia in ſenatum venit. Ibi cùm laceratus iurgijs multorum eſſet, ſenatuſconſultum factum eſt, vt qui *Senatuſconſultum de Liguribus.*
Ligurum poſt Q.Fuluium,L.Manlium coss. hoſtes non fuiſſent, vt eos C. Licinius, Cn.Sicinius prætores in libertatem reſtituendos curarent, agrumq; ijs trans Padum cos. C. Popilius daret. Multa milia hominum hoc ſenatuſconſulto reſtituta in libertatem, tranſductisq; Padum agri eſt aſſignatus. M. Popilius rogatione Martia bis apud C. Licinium cauſam dixit: tertiò Pr. gratia conſulis abſentis & Popiliæ familiæ precibus victus, Idibus Martijs adeſſe reum iuſſit, quo die noui magiſtratus inituri erant honorem:ne diceret ius,qui priuatus futurus eſſet.Ita rogatio de Liguribus arte
C fallaci eluſa eſt. Legati Carthaginienſes eo tempore Romæ erant, & Guluſſa filius Maſaniſſæ:inter eos magnæ contentiones in ſenatu fuere.Carthaginienſes quqrebantur, præter agrum, de quo antè legati à Roma qui in re præſenti cognoſcerent, miſſi eſſent, amplius ſeptuaginta oppida caſtellaq; agri Carthaginienſis biennio proximo Maſaniſſam vi atque armis poſſediſſe. Id illi, cui nihil penſi ſit,facile eſſe:Carthagini- *Carthaginienſes legati de Maſan. ſæ iniurijs querũtur.*
enſes fœdere illigatos ſilere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quanquam ſciant in ſuis finibus, ſi inde Numidas pellerent, ſe geſturos bellum: illo haud ambiguo capite fœderis deterreri,quo diſertè vetentur cum ſocijs populi Romani bellum gerere. Sed iam vltra ſuperbiam crudelitatemq; & auaritiam eius non pati poſſe Carthaginienſes.miſſos eſſe qui orarent ſenatum, vt trium harum rerum vnam ab ſe im-
D petrari ſinerent:vt vel ex æquo apud ſocium populum, quid cuiuſque eſſet, diſceptarent: vel permitterent Carthaginienſibus, vt aduerſus iniuſta arma pio iuſtoq; ſe tutarentur bello: vel ad extremũ,ſi gratia plus quàm veritas apud eos valeret, ſemel ſtatuerent, quid donatum ex alieno Maſaniſſæ vellent. Modeſtius certè daturos eos, & ſcituros quid dediſſent: ipſum nullum præterquam ſuæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent, & aliquod ſuum poſt datam à P.Scipione pacem delictum eſſet,ipſi potius animaduerterent in ſe. Tutam ſeruitutem ſe ſub dominis Romanis, quàm libertatem expoſitam ad iniurias Maſaniſſæ malle. Perire nanq; ſemel ipſis ſatius eſſe, quàm ſub acerbiſſimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere. Sub hæc dicta lachrymantes procubuerunt, ſtratiq; humi, non ſibi magis miſericordiam
E quàm regi inuidiam concitarunt.InterrogatiGuluſſam placuit,quid ad ea reſponde- *Guluſſa Maſaniſſæ filius.*
ret:aut ſi prius mallet,expromeret ſuper qua re Romam veniſſet.Guluſſa neq; ſibi facile eſſe dixit de ijs rebus agere,de quibus nihil mandati à patre haberet: neq; patri facile fuiſſe mãdare,cùm Carthaginienſes nec de qua re arcturi eſſent, nec omninò ituros ſe Romam indicauerint. In æde Æſculapij clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principũ habuiſſe, vnde præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti.Eam cauſam fuiſſe patri mittendi ſe Romam, qui deprecaretur ſenatũ, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam cauſam niſi propter conſtantem fidem erga populum Romanum odiſſent.His vtrinq; auditis,ſenatus de poſtulatis Carthaginienſium conſultus,reſpondere ita iuſſit:Guluſſam placere extemplò in Numidiam proficiſci,& nunciare patri, vt de ijs,de quibus Car-

thaginienſes querantur, legatos quam primùm ad ſenatum mittat: denuncietq; Carthaginienſibus, vt ad diſceptandum veniant. Si aliquid poſſent Maſaniſſæ honoris cauſa & feciſſe, & facturos eſſe: ius gratiæ non dare: agrum quà cuiuſque ſit poſſideri velle: nec nouos ſtatuere fines, ſed veteres obſeruari, in animo habere. Carthaginienſibus victis ſe & vrbes & agros conceſſiſſe, non vt in pace eriperent per iniuriam, quæ iure belli non ademiſſent. Ita regulus Carthaginienſesq; dimiſſi. Munera ex inſtituto data vtriſq;, aliaq; hoſpitalia comiter conſeruata. Sub idem tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luſcus, legati ad res repetendas in Macedoniã, renunciandamq; amicitiam regis miſſi, redierunt: qui iam ſua ſponte infeſtum Perſei ſenatum inſuper accenderunt, relatis ordine quæ vidiſſent, quæq; audiſſent. Vidiſſe ſe per omnes vrbes Macedonum ſumma vi parari bellum. Cùm ad regem peruenirent, per multos dies conueniendi eius poteſtatem non factam. Poſtremò cum deſperato iam colloquio profecti eſſent, tum demum ſe ex itinere reuocatos, & ad eum introductos eſſe. Suę orationis ſummam fuiſſe, fœdus cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortem patris renouatum: in quo diſertè prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi ſocios P.R. laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quę ipſi nuper in ſenatu Eumenem vera omnia & comperta referentem audiſſent. Samothraciæ præterea per multos dies occultum conſilium cum legationibus ciuitatum Aſiæ regem habuiſſe. Pro his iniurijs ſatisfieri ſenatum æquum cenſere, reddiq; ſibi res ſocijſq; ſuis, quas contra ius fœderis habeat. Regem ad ea primò accenſum ira inclementer locutum, auaritiam ſuperbiamq; Romanis obijcientem frequenter, quòd alij ſuper alios legati venirent, ſpeculari dicta factaq; ſua, quod ſe ad nutum imperiumq; eorum omnia dicere ac facere æquum cenſerent: poſtremò multum ac diu vociferatum, reuerti poſtero die iuſſiſſe, ſcriptum ſe reſponſum dare velle: tum ita ſibi ſcriptum traditum eſſe. Fœdus cum patre ictum, ad ſe nihil pertinere. Id ſe renouari, non quia probaret, ſed quia in noua poſſeſſione regni patienda omnia eſſent, paſſum. Si nouum fœdus ſecum facere vellent, conuenire prius de conditionibus debere: & ſi in animũ inducerent, vt ex æquo fœdus fieret, & ſe viſurũ quid ſibi faciundum eſſet, & illos credere Reipublicæ conſulturos. Atq; ita ſe proripuiſſe, & ſummoueri è regia omnes cęptos: tum ſe amicitiam & ſocietatem renunciaſſe. Qua voce eum accenſum reſtitiſſe, atq; voce clara denunciaſſe ſibi, vt triduo regni ſui decederent finibus. Ita ſe profectos, nec ſibi aut venientibus, aut manentibus quicquam hoſpitaliter aut benignè factum. Theſſali deinde Ætoliq; legati auditi. Senatui, vt ſcirent quam primùm quibus ducibus vſura Reſpublica eſſet, literas mitti conſulibus placuit: vt vter eorum eſſet, Romam ad magiſtratus creandos veniret. Nihil magnoperè quod memorari attineat Reipublicæ eo anno conſules geſſerant: magis è Republica viſum erat, comprimi ac ſedari exaſperatos Ligures. Cùm Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoq; Illyriorum regem ſuſpectum Iſſenſes legati fecerunt: ſimul queſti fines ſuos ſecundo populatum: ſimul nunciantes, vno animo viuere Macedonum atq; Illyriorum regem, communi conſilio parare Romanis bellum: & ſpecie legatorum Illyrios ſpeculatores Romæ eſſe, Perſeo authore miſſos, vt quid ageretur ſcirent: Illyrij vocati in ſenatum: qui cùm legatos ſe eſſe miſſos ab rege dicerent ad purganda crimina, ſi qua de rege Iſſenſes deferrent: quæſitum, ecquid ita nõ adiſſent magiſtratum, vt ex inſtituto loca lautia acciperent: ſciretur deniq; veniſſe eos, & ſuper qua re veniſſent. Hæſitantibus in reſponſo, vt curia excederent dictum: reſpõſum tanquam legatis, vt qui adire ſenatum non poſtulaſſent, dari non placuit: mittendosq; ad regem legatos cenſuerunt, qui nunciarent, qui ſocij quererentur apud ſenatum exuſtum à rege agrum. non æquum eum facere, qui ab ſocijs ſuis non abſtineret iniuriam. In hanc legationem miſſi, A. Terentius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Aſia qui circa ſocios reges miſſi erant legati redierunt, qui renunciarent, Eumenem in ea, Antiochum in Syria, Ptolemæum in Alexandria ſeſe conueniſſe. Omnes ſolicitos legationibus Perſei, ſed

Romani legati è Macedõia reuerſi.

Illyrij legati.

Ad Illyriorum regem legati a ſenatu miſſi.

A ſei,ſed egregiè in fide permanere, pollicitosq; omnia, quæ P.R. imperaſſet præſtaturos. & ciuitates ſocias adiſſe. cæteras ſatis fidas, ſolos Rhodios fluctuantes & imbutos Perſei conſilijs inueniſſe. Venerant Rhodij legati ad purganda ea quæ vulgo iactari de ciuitate ſciebant: cæterùm ſenatum ijs dari, cùm noui conſules magiſtratum iniſſent, placuit. Belli apparatum non differendum cenſuerunt. C. Licinio Prætori negotium datur, vt ex veteribus quinqueremibus in naualibus Romę ſubductis, quæ poſſent vſui eſſe reficeret, pararetq; naues quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deeſſet, C. Memmio collegæ in Siciliam ſcriberet, vt eas quæ in Sicilia naues eſſent, reficeret atq; expediret, vt Brunduſium primo quoq; tempore mitti poſſent. Socios nauales libertini ordinis in viginti & quinq; naues ex ciuibus Romanis C. Li-

Belli apparatus aduerſus Perſea.

B cinius Prætor ſcribere iuſſus, in quinq; & viginti parem numerum Cn. Sicinius ſocijs imperaret: idem Prætor peditum VIII. millia, CCCC. equites à ſocijs Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brunduſij acciperet, atque in Macedoniam mitteret, A. Attilius Serranus, qui priore anno Prętor fuerat, deligitur: Cn. Sicinius Pr. qui exercitum paratum ad traijciendum haberet. C. Popilio cos. ex authoritate ſenatus C. Licinius Pr. ſcribit, vt & legionem ſecundam quæ maximè veterana in Liguribus erat, & ſocios Latini nominis quatuor millia peditũ, CC. equites Idibus Februarijs Brunduſij adeſſe iuberet. Hac claſſe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedonã ob-

Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam obtinere iubetur.

tinere, donec ſucceſſor veniret iuſſus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quę ſenatus cenſuit impigrè facta ſunt. Duodequadraginta quinqueremes ex naualib⁹ de-

C ductæ: qui deduceret eas Brunduſium, L. Porcius Licinius præpoſitus: duodecim ex Sicilia miſſæ. Ad frumentum claſſi exercituiq; coemendum in Apuliam Calabriamq; tres legati miſſi, Sex. Digitius, T. Iuuencius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius Prætor paludatus ex vrbe profectus, Brunduſium venit. Exitu propè anni C. Popilius cos. Romam redijt, aliquanto ſerius quàm ſenatus cenſuerat: cui primo quoq; tempore magiſtratus creare, cùm tãtum bellum immineret, iuſſum erat. Itaq; non ſecundis auribus patrum auditus eſt cos. cùm in æde Bellonæ de rebus in Liguribus geſtis diſſereret: ſucclamationes frequentes erant, interrogationesq;, cur ſcelere fratris oppreſſos Ligures in libertatem nõ reſtituiſſet. Comitia conſularia in quam edicta erant diem ad XII. Calend. Mart. ſunt habita. Creati coss. P. Licinius Craſſus,

D C. Caſſius Longinus. Poſtero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iunius Annalis. His prætoribus prouinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia, vt vni ſors integra eſſet, quò ſenatus cenſuiſſet. coss. deſignatis imperauit ſenatus, vt qua die magiſtratum iniſſent, hoſtijs maioribus ritè mactatis precarentur, vt quod bellum P.R. in animo haberet gerere, vt id proſperum eueniret. Eodem die decreuit ſenatus, vt C. Popilius cos. ludos per decem dies Ioui Opt. Max. voueret, donaq; circa omnia puluinaria dari, ſi Reſpublica decem annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita vt cenſuerãt, in Capitolio vouit cos. ludos fieri, donariaq; dari, quanta ex pecunia decreſſet ſenatus: cùm centum & quinquaginta non minus adeſſent, pręeunte verba

E Lepido pontifice maximo id votum ſuſceptum eſt. Eo anno ſacerdotes publici mortui L. Æmylius Pappus decemuir ſacrorum, & Q. Fuluius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic fœda morte perijt. Ex duobus filijs eius qui tum in Illyrico militabant, nunciatum, alterum deceſſiſſe, alterũ graui & periculoſo morbo ægrum eſſe. Obruit animum ſimul luctus, metusq;: manè ingreſſi cubiculum ſerui, laqueo dependentem inuenere. Erat opinio, poſt cenſuram minus cõpotem fuiſſe ſui: vulgo Iunonis Lacinæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mentem ferebant. Suffectus in Æmylij locũ decemuir M. Valerius Meſſala, in Fuluij, pontifex Cn. Domitius Ænobarbus, oppidò adoleſcens ſacerdos lectus. P. Licinio, C. Caſſio coss. non vrbs tantùm Roma, nec terra Italia, ſed omnes reges ciuitatesq;, quæ in Europa, quæq; in Aſia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenem

Q. Fuluij Flacci pontificis mors fœda.

Eumenes Aſiæ rex.

cùm vetus odium ſtimulabat, tum recens ira, quòd ſcelere eius propè vt victima ma- F
ctatus Delphis eſſet. Pruſias Bithyniæ rex ſtatuerat abſtinere armis, euentumq; ex-
pectare. Nam neque pro Romanis ſe æquum cenſere aduerſus fratrem vxoris arma
ferre: & apud Perſea victorem veniam per ſororem impetrabilem fore. Ariarates Cap-
padocum rex præterquam quòd Romanis ſuo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo
eſt iunctus Eumeni affinitate in omnia belli pacisq; ſe conſociauerat conſilia. Antio-
chus imminebat quidem Ægypti regno, & pueritiam regis, & inertiam tutorum
ſpernens, & ambigendo de Cœleſyria cauſam belli ſe habiturum exiſtimabat, geſtu-
rumq; ſine vllo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum:
tamen omnia & per ſuos legatos ſenatui, & ipſe legatis eorum eximiè pollicitus erat.
Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrij erat: tutores & bellum aduer- G
ſus Antiochum parabant, quo vindicarent Cœleſyriam, & Romanis omnia pollice-
bantur ad Macedonicum bellum. Maſaniſſa & frumento iuuabat Romanos, & au-
xilia cum elephantis, Miſagenemq; filium mittere ad bellum parabat. Conſilia au-
tem in omnem fortunam ita diſpoſita habebat. Si penes Romanos victoria eſſet,
ſuas quoq; in eodem ſtatu manſuras res, neq; vltra quidquam mouendum: nō enim
paſſuros Romanos vim Carthaginienſibus afferri. Si fractæ eſſent opes Romano-
rum, quę tum protegerent Carthaginienſes, ſuam omnem Africam fore. Gentius rex
Illyriorum fecerat potius cur ſuſpectus eſſet Romanis, quàm ſatis ſtatuerat vtram
foueret partem: impetuq; magis quàm conſilio ijs aut illis ſe adiuncturus videba-
tur. Cotys Thrax Odryſarum rex euidenter Macedonum partis erat. Hæc ſententia H
regibus cùm eſſet de bello, in liberis gentibus populisq;, plebs vbiq; omnis fermè, vt
ſolet, deterioribus erat ob regem Macedonesq; inclinata: principum diuerſa cerneres
ſtudia. Pars ita in Romanos effuſi erant, vt authoritatem immodico fauore corrum-
perent: pauci ex ijs iuſtitia imperij Romani capti: plures ita, ſi præcipuam operam na-
uaſſent, potentes ſeſe in ciuitatib⁹ ſuis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat,
quos ęs alienū & deſperatio rerum ſuarū eodem manente ſtatu, præcipites ad nouan-
da omnia agebat: quoſdam ventoſum ingenium, quia Perſeus magis auræ popularis
erat. Tertia pars optima eadem & prudentiſſima, ſi vtiq; optio domini potioris da-
retur, ſub Romanis quàm ſub rege malebat eſſe: ſi liberum inde arbitrium fortunæ eſ-
ſet, neutram partem volebant potentiorem altera oppreſſa fieri: ſed illibatis potius I
viribus vtriuſq; partis, pacem ex eo manere: ita inter vtroſq; optimam conditionem
ciuitatum fore, protegente altero ſemper inopem ab alterius iniuria. Hęc ſentientes,
certamina fautorum vtriuſq; partis taciti ex tuto ſpectabant. coss. quo die magiſtra-
tum inierunt ex s.c. cùm circa omnia fana in quib⁹ lectiſternium maiorē partem vni
eſſe ſolet, maiorib⁹ hoſtijs immolaſſent, inde preces ſuas acceptas ab dijs immortalib.
ominati, ſenatui ritè ſacrificatum, precationemq; de bello factam renūciarunt. Aru-
ſpices ita reſponderunt, ſi quid rei nouæ inciperetur, id maturandum eſſe. victoriam,
triumphum, prorogationem imperij portendi. Patres quod fauſtum felixq; P. R. eſſet,
centuriatis comitijs primo quoq; die ferre ad populum coss. iuſſerunt, vt quod Per- K
ſeus Philippi filius Macedonum rex aduerſus fœdus cum patre Philippo ictum, & ſe-
cum poſt mortem eius renouatum, ſocijs P. R. arma intuliſſet, agros vaſtaſſet, vrbesq;
occupaſſet: quodq; belli parandi aduerſus P. R. conſilia iniſſet, arma, milites, claſſem
eius rei cauſa comparaſſet, vt, niſi de ijs reb⁹ ſatisfeciſſet, bellum cum eo iniretur. Hęc
rogatio ad populum lata eſt. Senatuſconſultum inde factum eſt, vt conſules inter ſe
prouincias Italiam & Macedoniam compararent ſortirentúrue. Cui Macedonia ob-
ueniſſet, vt is regem Perſea, quiq; eius ſectam ſecuti eſſent, niſi P. R. ſatisfeciſſent, bel-
lo perſequeretur. Legiones quatuor nouas ſcribi placuit, binas ſingulis coss. Id præ-
cipuè prouinciæ Macedoniæ datum, quòd cum alterius cos. legionibus quina mil-
lia & duceni equites ex vetere inſtituto darentur in ſingulas legiones: in Macedoni-
am ſena millia peditum ſcribi iuſſa, equites treceni æqualiter in ſingulas legiones, &
in ſociali

Pruſias rex Bithynia.

Ariarates Cappadocum rex.

Antiochus Syriæ rex.

Ptolemæus Aegypti rex.

Maſaniſſa rex Numidiæ.

Gentius Illyriorum rex.

Cotys Odryſarum regulus.

Ciuitatum de bello Macedonico diuerſa ſtudia.

Coſſ. rogatio ad populum de bello Macedonico.

Quidam cōſcribendo exercitu nouarum fit ob bellum Macedonicum.

A in ſociali exercitu conſuli alteri auctus numerus: XVI. millia peditum. DCCC. equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxiſſet DC. equites, in Macedoniam traijceret. Italiæ ſatis viſa XII. millia ſociorum peditum, DC. equites. Illud quoque præcipuum datum ſorti Macedoniæ, vt centuriones militesq; veteres ſcriberet quos vellet conſul vſque ad quinquaginta annos. In tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod coss. ex ſenatuſconſulto ad populum tulerunt, ne Trib. militum eo anno ſuffragijs crearentur, ſed COSS. prætorumq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; eſſet. Inter prætores ita partita imperia. Prætorem cuius ſors fuiſſet vt ire quò ſenatus cenſuiſſet, Brunduſium ad claſſem ire placuit: vtq; ibi recognoſceret ſocios nauales, dimiſſisq;, ſi qui parum idonei eſſent, ſupplementum legeret ex libertinis: &
B daret operam, vt duæ partes ciuium Romanorum, tertia ſociorum eſſet. Commeatus claſſi legionibusq; vt ex Sicilia Sardiniaq; ſubueherentur, prætoribus, qui eas prouincias ſortiti eſſent mandari placuit, vt alteras decumas Siculis Sardisq; imperarent, vtq; id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus eſt ſortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hiſpaniam, C. Sulpitius Galba vrbanam iuriſdictionem, L. Iunius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò ſenatus cenſuiſſet, ſors euenit. Inter coss. magis cauillatio quàm magna contentio de prouincia fuit. Caſſius ſine ſorte ſe Macedoniam oppugnaturum dicebat, nec poſſe collegam ſaluo iureiurando ſecum ſortiri. Prætorem eum ne in prouinciam iret, in concione iuraſſe ſe ſtato loco ſtatisq; diebus ſacrificia habere, quę abſen-
C te ſe rectè fieri non poſſent: quæ non magis COS. quàm prætore abſente rectè fieri poſſent. Si ſenatus non quid vellet in conſulatu potius, quàm quid in prætura iurauerit P. Licinius, animaduertendum eſſe cenſeat: ſe tamen futurum in ſenatus poteſtate. Conſulti patres, cui conſulatum P. R. non negaſſet, ab ſe prouinciam negari ſuperbum rati, ſortiri conſules iuſſerunt. P. Licinio Macedonia, C. Caſſio Italia obuenit. Legiones inde ſortiti ſunt: prima & tertia in Macedonia traijcerentur, ſecunda & quarta vt in Italia remanerent. Delectus COSS. multo interiorem quàm aliàs curam habebant. Licinius veteres quoq; ſcribebat milites, centurionesq;: & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes eos videbant, qui priore Macedonico bello, aut aduerſus Antiochum in Aſia ſtipendia fecerant. Cùm tribuni militum centurio-
D nes, ſed primum quenq; citarent, tres & XX. centuriones qui primos pilos duxerant, citati Tribb. plebis appellarunt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad coss. reijciebant. Eorum cognitionem eſſe debere, quib⁹ delectus quibusq; bellum mandatum eſſet. Cæteri cognituros ſe de quo appellati eſſent aiebant: & ſi iniuria fieret, auxilium ciuibus laturos. Ad ſubſellia Trib. res agebatur. Eò M. Popilius conſularis aduocatus, centuriones, & conſul venerunt. cos. inde poſtulanti vt in concione ea res ageretur, populus in concionem aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio antè conſul fuerat, ita verba fecit: Militares homines, & ſtipendia iuſta, & corpora & ætate & aſſiduis laboribus cofecta habere: nihil recuſare tamen, quo minus operam Reipub. dent: id tantum deprecari, ne inferiores ijs
E ordines quàm quos cùm militaſſent, habuiſſent, attribuerentur. P. Licinius cos. s.c. recitari iuſſit. Primùm, quòd bellum ſenatus Perſeo iuſſiſſet: deinde quòd veteres centuriones quamplurimum ad id bellum ſcribi cenſuiſſet: nec vlli, qui non maior annis quinquaginta eſſet, vacationem militiæ eſſe. Deprecatus eſt deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduerſus regem potentiſſimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent, aut prohiberent cos. quem cuiq; ordinem aſsignari è Re pub. eſſet, eum aſsignare. Si quid in ea re dubium eſſet, ad ſenatū reijceret. Poſtquam cos. quæ voluerat dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero qui Trib. plebis appellauerant, à cos. & ab tribunis petijt, vt ſibi paucis ad populum agere liceret. Permiſſu omnium ita locutus fertur: Sp. Liguſtinus tribus Cruſtuminæ ex Sabinis ſum oriundus, Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, & paruum tugurium, in quo natus educatusq;

Inter Coſſ. contentio.

Inter tribunos militum & centuriones contentio.

Sp. Liguſtini centurionis ad populum oratio.

ſum,hodieq; ibi habito. Cùm primùm in ætatem veni, pater mihi vxorem, fratris ſui F
filiam dedit:quæ ſecum nihil attulit præter libertatem, pudicitiamq;, & cum his fœ-
cunditatem quanta vel in diti domo ſatis eſſet. Sex filij nobis,duę filię ſunt vtręq; iam
nuptę. Filij IIII. togas viriles habent,duo prętextati ſunt. Miles ſum factus,P. Sulpitio,
C. Aurelio coss. In eo exercitu,qui in Macedoniam eſt tranſportatus, bienniũ miles
gregarius fui aduerſus Philippum regem:tertio anno virtutis cauſa mihi T. Quintius
Flaminius decumum ordinem haſtatum aſſignauit. Deuicto Philippo Macedoni-
busq;,cùm in Italiam portati ac dimiſſi eſſemus,continuò miles voluntarius cum M.
Porcio cos. in Hiſpaniam ſum profectus. Neminem omnium imperatorum qui vi-
uant,acriorem virtutis ſpectatorem ac iudicem fuiſſe ſciunt, qui & illum & alios du-
ces longa militia experti ſunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui primum ha- G
ſtatum prioris centuriæ aſſignaret. Tertiò iterũ voluntarius miles factus ſum in eum
exercitum,qui aduerſus Ætolos & Antiochum regem eſt miſſus. à M. Cęlio mihi pri-
mus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus. Expulſo rege Antiocho, ſubactis Æto-
lis reportati ſumus in Italiam, & deinceps bis quæ annua merebant legiones ſtipen-
dia feci. Bis deinde in Hiſpania militaui,ſemel Q. FuluioFlacco,iterum Tib. Sempro-
nio Gracchо Prætore. à Flacco inter cæteros, quos virtutis cauſa ſecum ex prouincia
ad triumphum deducebat, deductus ſum: à Tib. Graccho rogatus in prouinciam îj.
Quater intra paucos annos primum pilum duxi. quater & tricies virtutis cauſa do-
natus ab imperatoribus ſum. ſex ciuicas coronas accepi. XXII. ſtipendia annua in ex-
ercitu emerita habeo, & maior annis ſum quinquaginta. Quòd ſi mihi nec ſtipendia H
omnia emerita eſſent, nec dum ætas vacationem daret, tamen cùm quatuor milites
pro me vno vobis dare P. Licini poſſem, æquum erat me dimitti. Sed hæc pro cauſa
mea dicta accipiatis velim: ipſe me, quoad quiſquam qui exercitus ſcribit idoneum
militem iudicabit, nunquam ſum excuſaturus. Ordinem quo me dignum iudicent
Tribb. militum, ipſorum eſt poteſtatis: ne quis me virtute in exercitu præſtet, dabo
operam:vt ſemper ita feciſſe me & imperatoris mei,& qui vnà ſtipendia fecerunt, te-
ſtes ſunt. Vos quoq; æquum eſt commilitones, & ſi appellationis vobis vſurpatis
ius, cùm adoleſcentes nihil aduerſus magiſtratuum ſenatusq; authoritatem vſquam
feceritis, nunc quoque in poteſtate ſenatus ac conſulum eſſe, & omnia honeſta loca
ducere,quibus Rempublicam defenſuri ſitis. Hęc vbi dixit,collaudatum multis ver- I
bis conſul ex concione in ſenatum duxit. Ibi quoque ei ex authoritate ſenatus gratiæ
actæ, tribuniq; militares in legione prima primum pilum virtutis cauſa ei aſſigna-
runt. Cęteri centuriones omiſſa appellatione,ad delectum obedienter reſponderunt.
Quo maturius in prouincias magiſtratus proficiſcerentur,Latinę Calend. Iunijs fue-
re: eoq; ſolenni perfecto C. Lucretius P. omnibus quæ ad claſſem opus erant præ-
miſsis,Brunduſium eſt profectus. Præter eos exercitus quos coss. comparabant,C.
Sulpitio Galbæ Pr. negotium datum,vt quatuor legiones ſcriberet vrbanas,iuſto nu-
mero peditum equitumq;:ijsq; IIII. Trib. militum ex ſenatu legeret qui pręeſſent. So-
cijs Latini nominis imperaret XV. millia peditum, M. & CC. equites. Is exercitus vti pa-
ratus eſſet,quò ſenatus cenſuiſſet. P. Licinio cos. ad exercitum ciuilem ſocialemq; pe- K
tenti addita auxilia,Ligurum MM. Cretenſes ſagittarij incertus numerus,quantum ro-
gati auxilia Cretenſes miſiſſent. Numidæ item equites,elephantiq;. In eam rem legati
ad Maſaniſſam,Carthagẽiniſesq; miſſi, L. Poſthumius Albinus, Q. Terentius Culleo,
Legati à Perſeo Romam miſſi. C. Aburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Poſthumium Albinum, C. De-
cium, A. Licinum Neruam. Per idem tempus legati ab rege Perſeo venerunt. Eos in
oppidum intromitti non placuit, cùm iam bellum regi eorum & Macedonibus, &
ſenatus decreſſet, & populus iuſſiſſet. in ędem Bellonæ in ſenatum introducti,ita ver-
ba fecerunt: Mirari Perſea regem,quid in Macedoniam exercitus tranſportati eſſent.
Si impetrari à ſenatu poſſet,vt ij reuocẽtur,regem de iniurijs,ſi quas ſocijs factas que-
rerentur,arbitratu ſenatus ſatisfacturum eſſe. Sp. Caruilius,ad eam ipſam rem ex Grę-
cia re-

A cia remiſſus ab Cn. Sicinio, in ſenatu erat. Is Perræbiam expugnatam armis, Theſſalię aliquot vrbes captas, cætera quæ aut ageret, aut pararet rex, cùm argueret: reſpondere ad ea legati iuſſi. poſtquam hæſitabant, negantes ſibi vltra quicquam mandatum eſſe: iuſſi renuntiare regi, cos. P. Licinium breui cum exercitu futurum in Macedonia eſſe. Ad eum, ſi ſatisfacere in animo eſſet, mitteret legatos: Romam quod præterea mitteret non eſſe, neminem eorum per Italiam ire liciturum. Ita dimiſſis, P. Licinio cos. mandatum, intra XI. diem iuberet eos Italia excedere: & Sp. Caruilium mitteret, qui donec nauẽ conſcendiſſent, cuſtodiret. Hæc Romę acta nondũ profectis in prouinciam coss. Iam Cn. Sicinius, qui priuſquam magiſtratu abiret, Brunduſium ac claſſem & ad exercitum præmiſſus erat, traiectis in Epirum v. millia peditum, CCC.

B equites, ad Nymphæum in agro Apolloniati caſtra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum, ad occupanda Daſſaretiorum & Illyriorum caſtella, ipſis acerſentibus præſidia, vt tutiores à finitimorum impetu Macedonũ eſſent, miſit. Paucis poſt diebus Q. Martius, A. Attilius, & P. & Ser. Cornelij Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam miſſi, Corcyram peditum mille ſecum aduexerunt: ibi inter ſe & regiones quas obirent, & milites diuiſerunt. Decimius miſſus eſt ad Gentium regem Illyriorum, quem, ſi aliquem reſpectum amicitiæ eum habere cerneret, tentare: aut etiam ad belli ſocietatem pellicere, iuſſus. Lentuli in Cephaleniam miſſi, vt in Peloponneſum traijcerent, oramq; maris in occidentem verſi ante hyemem circumirent. Martio & Attilio Epirus, Ætolia & Theſſalia circumeundæ aſſignantur. Inde Bœo-

Romani legati in Græciam miſſi.

C tiam atq; Eubœam aſpicere iuſſi, tum in Peloponneſum traijcere: ibi congreſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Priuſquam digrederentur à Corcyra, literæ à Perſeo allatæ ſunt: quibus quærebat, quæ cauſa Romanis aut in Greciam traijciendi copias, aut vrbes occupandi eſſet. Cui reſcribi nihil placuit: nuntio ipſius qui literas attulerat dici, præſidij cauſa ipſarum vrbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes Peloponneſi oppida, cùm ſine diſcrimine omnes ciuitates adhortarentur, vt quo animo, qua fide adiuuiſſent Romanos Philippi primùm, deinde Antiochi bello, eodem aduerſus Perſea iuuarent: fremitum in concionibus audiebant: Achæis indignantibus eodem ſe loco eſſe (qui omnia à principijs Macedonici belli præſtitiſſent Romanis, & Macedonum Philippi bello hoſtes fuiſſent) quo Meſſenij atq; Elij, qui pro Antiocho hoſte

D arma aduerſus populum Romanum tuliſſent: ac nuper in Achaicum contributi concilium, velut præmium belli ſe victoribus Achæis tradi quererentur. Martius & Attilius ad Gittanas Epiri oppidum decem millia ab mari cùm aſcenderent, concilio Epirotarum habito cum magno omnium aſſenſu auditi ſunt: & quadringentos iuuentutis eorum in Oreſtas, vt præſidio eſſent liberatis ab ſe Macedonibus, miſerunt. Inde in Ætoliam progreſſi, ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius ſufficeretur, & Liciſco præfecto, quem Romanorum fauere rebus ſatis compertum erat, tranſierunt in Theſſaliam. Eò legati Acarnanum, & Bœotorum exules venerunt. Acarnanes nuntiare iuſſi, quæ Philippi primùm, Antiochi deinde bello decepti pollicitationibus regis aduerſus P. R. commiſiſſent, ea corrigendi occaſionem

E illis oblatam. Si malè meriti clementiam P. R. experti eſſent, benè merendo liberalitatem experirentur. Bœotis exprobratum, ſocietatem eos cum Perſeo iunxiſſe. ijs cum culpam in Iſmeniam principem alterius partis conferrent, & quaſdã ciuitates diſſentientes in cauſam deductas: appariturum id eſſe, Martius reſpondit. Singulis enim ciuitatibus de ſe ipſis conſulendi poteſtatem facturos. Theſſalorum Lariſſæ fuit concilium. Ibi & Theſſalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis, q; & Philippi prius & poſt Antiochi bello enixè adiuti à gente Theſſalorum eſſent. hac mutua cõmemoratione meritorum accenſi animi multitudinis ad omnia decernenda quæ Romani vellent. Secundum hoc concilium legati à Perſeo rege venerunt, priuati maximè hoſpitij fiducia, quòd ei paternũ cum Martio erat. Ab huius neceſſitudinis commemoratione orſi, petierunt legati, in colloquium venien-

di rei potestatem faceret. Martius & se ita à patre suo accepisse dixit, amicitiam ho- F
spitiumq; cum Philippo fuisse: minimè immemorem necessitudinis eius legationem eam susce pisse. Colloquium, si satis commodè valeret, non fuisse dilaturum: nunc vbi primùm posset, ad Peneum flumen, quà transitus ab Omolio Dium esset, præmis-
Persei & Martij legati Romani colloquium. sis qui nuntiarent regi, venturos. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recepit se, leui aura spei obiecta, quòd Martius ipsius causa suscepisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad cõstitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, cùm amicorum, tum satellitum turba stipante: non minore agmine legati venerunt, & ab Lariſſa multis prosequentibus, & legationibus ciuitatum, quæ conuenerant Lariſſam, & renuntiare domum certa quæ audissent volebant. Inerat cura insita mortalibus videndi congredientes nobilem regem, & populi principis terrarum G
omnium legatos. Postquam in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper internuntiando cunctatio fuit, vtri transgrederentur: aliquid illi regiæ maiestati, aliquid hi P.R. nomini, cùm præsertim Perseus petisset colloquium, existimabant deberi, ioco etiam Martius cunctantes mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quòd Philippo ipsi cognomen erat) filius ad patrem transeat. Facilè persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum quàm multis transiret. Rex cum omni comitatu transire æquum censebat: legati vel cum tribus venire iubebant, vel si tantum agmen traduceret, obsides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miserat, principes amicorum obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quàm vt appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem H
cum legatis. Salutatio non tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit, positisq; sedibus consederunt. Cùm paulisper silentium fuisset: Expectari nos, inquit
Martij legati Romani ad Persea oratio. Martius, arbitror, vt respondeamus literis tuis quas Corcyram misisti: in quibus queris, quid ita legati cũ militibus venerimus, & præsidia in singulas vrbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam, & non respondere vereor, ne superbum sit: & vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed cùm aut verbis castigandus aut armis sit, qui fœdus rumpit: sicut bellum aduersus te alij quàm mihi mandatum malim, ita orationis acerbitatem aduersus hospitem, vtcunque est, subibo: sicut medici, cùm salutis causa tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, vnam rem te quæ facienda fuerit, senatus fecisse censet, quòd legatos Romam ad renouan- I
dum fœdus miseris, quod tamen ipsum tibi fuisse non renouandum iudicat potius quàm cùm renouatum esset violandum. Abrypolim socium atque amicum populi Romani regno expulisti. Artetari interfectores, vt cæde (ne quid vltra dicam) lætatum appareret, recepisti: qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam & Malienſem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos isti. Byzantijs item contra fœdus misisti auxilia. Cum Bœotijs socijs nostris secretam tibij psi societatem, quam non licebat, iureiurando pepigisti. Thebanos legatos Euersam & Callicritum venientes à nobis, quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Ætolia bellum inteſtinum & cædes principum, per quos nisi per tuos factæ videri possunt? Dolopes à te ipso euastati sunt. Eumenes rex ab Roma K
cùm in regnum rediret, propè vt victima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus, quem insimulet, piget referre: quæ hospes Brundusinus occulta facinora indicet, certum habeo & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renuntiasse. Hæc ne dicerentur à me, vno modo vitare potuisti, non quærendo quam ob causam exercitus in Macedoniam traijcerentur, aut præsidia in sociorum vrbes mitteremus. Quæ-
Persei responsio. renti tibi, superbius tacuissemus, quàm vera respondimus. Equidem pro paterno nostro hospitio faueo orationi tuæ, & opto vt aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ. Ad ea rex: Bonam causam, si apud iudices æquos ageretur* apud eosdem & accusatores & iudices agam. Eorum autem quæ obiecta sunt mihi, partim ea sunt quibus nescio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubescam,

A erubeſcam, partim quæ verbo obiecta, verbo negare ſit. Quid enim, ſi legibus veſtris hodie reus ſim, aut index Brunduſinus, aut Eumenes mihi obijciat, vt accuſare potius verè, quàm conuiciari videantur? Scilicet nec Eumenes, cum tam multis grauis publicè ac priuatim ſit, alium quàm me inimicum habuit: neque ego potiorem quenquam ad miniſteria facinorum, quàm Rammium, quem neque vnquam antè videram, nec eram poſtea viſurus, inuenire potui: & Thebanorum, quos naufragio periſſe conſtat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio eſt: in qua tamen nihil vltrà obijcitur, quàm interfectores eius in regno exulaſſe meo. Cuius cõditionis iniquitatem ita non ſum recuſaturus, ſi vos quoque accipitis, quicunque exules in Italiam aut Romam ſe contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati ſunt, authores vos fuiſſe fateami-
B ni. Si hoc & vos recuſabitis, & omnes aliæ gentes, ego quoq; inter cæteros ero. Et herculè quid attinet cuiquam exilium patêre, ſi nuſquam exuli futurus locus eſt? Ego tamen iſtos, vt primùm in Macedonia eſſe admonitus à vobis comperi, requiſitos abire ex regno iuſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam cauſam dicenti reo obiecta ſunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere quod mihi eſt vobiſcum, diſceptationem habeant. Nam ſi eſt in fœdere ita ſcriptum, vt ne ſi bellum quidem quis inferat, tueri me regnumq; meum liceat: mihi fatendum eſt, quod me armis aduerſus Abrypolim ſocium populi Romani defenderim, fœdus violatum eſſe. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum eſt, vt arma armis propulſentur: quid tandem me facere decuit, cùm Abrypolis fines mei regni vſ-
C que ad Amphipolim peruaſtaſſet, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia pecorum abegiſſet? Quieſcerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus perueniſſet? At enim bello quidem iuſto ſum perſecutus: ſed vinci non oportuit eum, neq; ea quæ victis accidunt pati: quorum caſum cùm ego ſubierim, qui ſum armis laceſſitus, qui poteſt queri ſibi accidiſſe, qui cauſa belli fuit? Non ſum eodem modo defenſurus, Romani, quòd Dolopas armis coercuerim, quia & ſi non merito eorum, iure feci meo: cùm mei regni, meæ ditionis eſſent, veſtro decreto patri attributi meo. Nec, ſi cauſa reddenda ſit, non vobis, nec fœderatis, ſed ijs qui ne in ſeruos quidem ſæua atq; iniuſta imperia probant, plus æquo & bono ſæuiſſe in eos videri poſſum: quippe Euphranorem præfectum à me impoſitum ita occiderunt, vt
D mors pœnarum eius leuiſſima fuerit. Ac cùm proceſſiſſem inde ad viſendas Lariſſam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multò antè debita vota perſoluerem, Delphos ſacrificandi cauſa aſcendi. Et hic criminis augendi cauſa cum exercitu me fuiſſe adijcitur: ſcilicet, vt quod nunc vos facere queror, vrbes occuparem, arcibus imponerem præſidia. vocate in concilium Græciæ ciuitates, per quas iter feci: queratur vnuſquiſlibet militis mei iniuriam, non recuſabo quin ſimulato ſacrificio aliud petiſſe videar. Ætolis & Byzantijs præſidia miſimus, & cum Bœotis amicitiã fecimus. Hæc qualiacunq; ſunt, per legatos meos non ſolùm indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſæpe in ſenatu veſtro: vbi aliquos ego diſceptatores, non tam æquos quàm te Q. Marti paternum amicum & hoſpitem, habebam. Sed nondum Romam accuſator Eume-
E nes venerat, qui calumniando omnia detorquendoq; ſuſpecta & inuiſa efficeret: & perſuadere vobis conaretur, non poſſe Græciam in libertate eſſe, & veſtro munere frui quoad regnum Macedoniæ incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquã Antiochum vltra iuga Tauri remotum: grauiorẽ multo Aſiæ quam Antiochus fuerit, Eumenem eſſe: nec conquieſcere ſocios veſtros poſſe, quoad regia Pergami ſit: eam arcem ſupra capita finitimarum ciuitatum impoſitam. Ego hæc Q. Martij & A. Attili, quæ aut à vobis obiecta, aut purgata à me ſunt, talia eſſe ſcio, vt aures, vt animi audientium ſint: nec tam referre, quid ego aut qua mente fecerim, quàm quomodo id vos factum accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe: & ſi quid fecerim imprudentia lapſus, corrigi me ac emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certè inſanabile, nec quod bello & armis perſequendum eſſe cenſeatis,

commiſi.

commiſi. Aut fruſtra clementiæ grauitatiſq; veſtræ fama vulgata per gentes eſt, ſi ta- F
libus de cauſis, quæ vix querela & expoſtulatione dignæ ſunt, arma capitis & regibus ſocijs bella infertis. Hæc dicenti tum aſſenſus Martius, author fuit mittendi Romam legati, cum experienda omnia ad vltimum, nec prætermittendum ſpem vllam cenſuiſſet. reliqua conſultatio erat, quónam modo tutum iter legatis eſſet. ad id cùm neceſſaria petitio induciarum videretur, cupereté; Martius, neque aliud colloquio petiſſet, grauatè & in magnam gratiam petentis conceſſit. Nihil enim ſatis paratum ad
Inducia inter Perſea & Romanos. bellum in præſentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: cùm Perſeus, ni ſpes vana pacis occæcaſſet conſilia: omnia præparata atque inſtructa haberet, & ſuo maximè tempore atque alieno hoſtibus incipere bellum poſſet. Ab hoc colloquio, fide induciarum interpoſita, legati Romani in Bœotiam cõparati ſunt. Ibi iam mo- G
tus cœperat eſſe, diſcedentibus à ſocietate communis conſilij Bœotorum quibuſdam populis: ex quo renuntiatum erat, reſpondiſſe legatos, appariturum quibus populis proprie ſocietatem cum rege iungi diſplicuiſſet. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipſo itinere occurrerunt, affirmantes non interfuiſſe ſe quo ſocietas ea decreta eſſet concilio: queis legati nullo in præſentia reſponſo dato, Chalcidem ſe ſequi
Thebanorum ſeditio. iuſſerunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitijs prætorijs Bœotorum victa pars iniuriam perſequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Bœotarchæ vrbibus reciperentur. Exules Theſpias vniuerſi conceſſerunt: inde (recepti enim ſine cunctatione erant) Thebas iam mutatis animis reuocati decretum faciunt, vt XII. qui priuati cœtum & concilium habuiſſent, exilio multarentur. No- H
uus deinde prætor, Iſmenias, is erat vir nobilis ac potens, capitalis pœnæ abſentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariſſam profecti, cauſam cum Perſeo ſocietatis in Iſmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: vtriuſque tamen partis legati ad Romanos venerunt, & exules accuſatoreſq; Iſmeniæ & Iſmenias ipſe. Chalcidem vt ventum eſt, aliarum ciuitatum principes, id quod maximè gratum erat Romanis, ſuo quique proprio decreto Perſei ſocietatem aſpernati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Bœotorum in fidem Romanorum permitti æquum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multum abfuit quin ab exulibus fautoribuſq; eorum interficeretur. Thæbę quoque ipſæ, quod Bœotiæ caput eſt, in magno tumultu erant, alijs ad regem tra- I
hentibus ciuitatem, alijs ad Romanos: & turba Coronæorum Haliartiorumq; con-
Thebani Romanas partes ſequuntur. uenerat ad defendendum decretum regiæ ſocietatis. Sed conſtantia principum, docentium cladibus Philippi Antiochiq; quanta eſſet vis & fortuna imperij Romani, victa eadẽ multitudo, & vt tolleretur regia ſocietas, decreuit, & eos qui authores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatisfaciendum legatis Chalcidem miſit, fideiq; legatorum commendari ciuitatem iuſſit. Thebanos Martius & Attilius læti audierunt, authoreſq; & his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renouandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exules reſtitui iuſſerunt, & authores regiæ ſocietatis decreto ſuo damnarunt. Ita, quòd maximè volebant, diſcuſſo Bœotico conſilio Peloponneſum proficiſcuntur. Ser. Cornelio Chalcidem accerſito, Argis præbitum eſt ijs K
concilium: vbi nihil aliud à gente Achæorũ petierunt, quàm vt mille milites darent. Id præſidium ad Chalcidẽ tuendam, dum Romanus exercitus in Græciam traijceretur, miſſum eſt. Martius & Attilius, peractis quæ agenda in Gręcia erãt, principio hyemis Romam redierunt. Inde legatio ſub idem tempus in Aſiam circum inſulas miſ-
Romana legatio ad Aſiaticas inſulas. ſa. Tres erãt legati, T. Claudius, P. Poſthumius, M. Iunius. ij circũeuntes, hortabantur ſocios ad ſuſcipiendum aduerſus Perſea pro Romanis bellum: & quo quæq; opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant. quia minores ſecuturæ maiorum authoritatem erant. Rhodij maximi ad omnia momenti habebantur: quia non fauere tantùm,
Rhodij. ſed adiuuare etiam viribus ſuis bellum poterant, XL. nauibus authore Hegeſilo comparatis. Qui cùm in ſummo magiſtratu eſſet (Prytanin ipſi vocant) multis rationibus peruicerat

A peruicerat Rhodios, vt omissa, quam sæpe vanam experti essent, regum fouendorum ipe, Romanam societatem, vnam tum in terris vel viribus, vel fide stabilem, retinerent. Bellum imminere cum Perseo: desideraturos Romanos eundem naualem apparatum, quem nuper Antiochi, quem Philippi antè bello vidissent: trepidaturos tum repentè paranda classe, cùm mittenda esset, nisi reficere naues, nisi instruere naualibus socijs cœpissent. Id eo magis enixè faciundum esse, vt crimina delata ab Eumene, side rerum refellerent. His incitati XL. nauium classem instructam, ornatamq; legatis Romanis aduenientibus, vt nõ expectatam adhortationem esse appareret, ostenderunt. Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos ciuitatum Asiæ momentum fuit. Decimius vnus sine vllo effectu captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyrio-
B rum suspicione infamis, Romam redijt. Perseus cum à colloquio Romanorum in Macedoniam recepisset sese, legatos Romam de inchoatis cum Martio conditionibus pacis misit: & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem sententia ad omnes erat: collocutum se cum Romanorum legatis: quæ audisset quęq; dixisset, ita disposita, vt superior fuisse in disceptatiõe videri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, confidere pacem futuram. Authoribus enim Martio atq; Attilio, missos Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus mouere bellum, *Perseus legatos ad Rhodios mittit.* tum omni gratia, omni ope enitendum fore Rhodijs, vt reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum ne omnium rerum ius ac potestas ad vnum populum perueniat. Cùm cæterorũ id interesse, tum præcipuè Rhodiorum, qui plus inter
C alias ciuitates dignitate atq; opibus excellant: quæ serua atq; obnoxia forent, si nullus aliò sit quàm ad Romanos respectus. Magis & literæ & verba legatorum benignè sunt audita, quàm momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior esse partis melioris authoritas cœperat. Responsum ex decreto est, optare pacem Rhodios: si bellum esset, ne quid ab Rhodijs speraret aut peteret rex, quod veterem amicitiam, multis magnisq; meritis pace belloq; partam, dijungeret sibi ab Romanis. Ab Rhodo redeuntes, Bœotiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coronęam, & Haliartum adierunt, quibus expressum inuitis existimabatur, vt relicta regia societate Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti sunt, quanquam nonnihil & damnatis principibus & restitutis exulibus, succensebãt Romanis. Coronæi & Haliartij fauore quodam insito
D in reges, legatos in Macedoniam miserunt, præsidium petentes, quo se aduersus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se propter inducias cum Romanis factas mittere non posse: tamẽ suadere ita à Thebanorum iniurijs quà possent, vt se vindicarent, ne Romanis præberent causam in se sæuiendi. Martius & Attilius Romam cùm venissent, legationem in Capitolio ita renunciarunt, vt nulla re magis gloriarentur, quàm decepto per inducias & spem pacis rege. Adeò enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, vt omnia opportuna loca pręoccupari antè ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam traijceretur. Spatio autem inducIarum sumpto, venturum illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus cępturos bellum. Bœotorũ quoq;
E se concilium arte distraxisse, ne coniungi amplius vllo consensu Macedonibus possent. Hæc, vt summa ratione acta, magna pars senatus approbabat: veteres & moris antiqui memores, negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Non per in- *Laus antiquæ Romanorũ virtutis.* sidias & nocturna prælia, nec simulatam fugam improuisosq; ad incautum hostem reditus, nec vt astu magis quàm vera virtute gloriarentur, bella maiores gessisse, indicere prius quàm gerere solitos bella, denũciare etiã, interdum locũ finire in quo dimicaturi essent. Eadẽ fide indicatũ Pyrrho regi medicum, vitæ eius insidiantem: eadem Falisci vinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana esse, non versutiarum Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem quàm vi superare glorioſius fuerit. Interdum in præsens tempus plus profici dolo, quàm virtute: sed eius demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa sit, se neque

arte,

Perſeus ad bellum milites cohortatur.

armatosq́;, ſicut erant, ad concionem vocauit. Ipſe conſtitit in tribunali, circa ſe habens filios duos: quorum maior Philippus natura frater, adoptione filius: minor, quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus eſt milites ad bellum: iniuriam P. R. in patrem ſeq́; commemorauit. Illum omnibus indignitatibus compulſum ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppreſſum: ad ſe ſimul legatos, ſimul milites ad occupandas Græciæ vrbes miſſos. Fallaci deinde colloquio per ſpeciem reconciliandę pacis extractam hyemem, vt tempus ad comparandum haberent. Conſulem nunc venire cum duabus legionibus Romanis, quæ tricenos equites habeant, & pari fermè numero ſociorum peditum equitumq́;. Eò vt accedant regum auxilia Eumenis & Maſaniſſæ, non plus VII. millia peditum, II. equitum futura. Auditis hoſtium copijs, reſpicerent ſuum ipſi exercitum: quantum numero, quantum genere militum præſtarent, tironibus raptim ad id bellum conſcriptis, ipſi àpueris eruditi artibus militiæ, tot ſubacti atq; durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas eſſe: ſibi Thracas, Gallosq́;, ferociſſimas gentium. Arma illos habere ea, quæ ſibi quiſque parauerit pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris ſui cura & impenſa facta. Commeatum illis cùm procul, tum omnibus ſub caſibus maritimis fore: ſe & pecuniam & frumentum, præter reditus metallorum, in decem annos ſepoſuiſſe. Omnia quæ deorum indulgentia, quæ regia cura præparanda fuerant, plena cumulataq́; habere Macedonas: animum habendum eſſe, quem habuerint maiores eorum: qui Europa omni domita tranſgreſſi in Aſiam, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarum: nec antè vincere deſierint, quàm rubro mari incluſis, quod vincerent defuerit. At herculè nunc non de vltimis Indię oris, ſed de ipſius Macedoniæ poſſeſſione certamen fortunam indixiſſe. Cum patre ſuo gerentes bellum Romanos, ſpecioſum Græciæ liberandæ tuliſſe titulum: nunc propalàm Macedoniam in ſeruitutem petere: ne rex vicinus imperio ſit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda ſuperbis dominis eſſe cum rege regnoq́;, ſi abſiſtere bello & facere imperata velint. Cùm per omnem orationem ſatis frequenti aſſenſu ſucclamatum eſſet, tum verò ea vociferatio ſimul indignãtium minitantiumq́;, partim iubentium bonum animum habere regem, exorta eſt, vt finem dicendi faceret, tantùm iuſſis ad iter parari: iam enim dici, mouere caſtra ab Nympheo Romanos. Concione dimiſſa ad audiendas legationes ciuitatum Macedoniæ ſe contulit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quæq́; ſuis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remiſſum omnibus, ſatis regios apparatus ad ea dictum ſufficere: vehicula tantùm imperata, vt tormenta, telorumq́; miſſilium ingentem vim præparatam, bellicumq́; aliud inſtrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem vocant lacum poſitis caſtris, poſtero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium proceſsit. Deinde ſaltu anguſto ſuperatis montibus, quos Cambunios vocant, deſcendit ad (Tripolin vocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida pauliſper cunctata, quia obſides Lariſſeis dederant: victa tamen præſenti metu, in deditionem conceſſerunt. Benignè his appellatis, haud dubius Perræbos quoque idem facturos, vrbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare conatus, primo etiam die acri concurſu ad portas armatorum eſt repulſus: poſtero die omnibus copijs adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, vt inexuperabilis munimenti ſpes incolas ferociores faceret: non portas claudere regi ſatis habuerunt, ſed probris quoque in ipſum Macedonasq́; procacibus iaculati ſunt. Quæ res cùm infeſtiorem hoſtem ad oppugnandum feciſſet, ipſos deſperatione veniæ ad tuendos ſeſe acrius accendit. Itaque per triduum ingentibus vtrinque animis & oppugnatæ ſunt, & defenſæ. Multitudo Macedonum ad ſubeundum inuicem prælium haud difficulter ſuccedebat: oppidanos diem noctem eoſdem tuentes mœnia, non vulnera modò, ſed etiam vigilię & continens labor confi-

Cambunij montes.
Tripolis.

Perræbi à Perſeo recepti.

Mylæ oppugnantur à Perſeo.

A conficiebat. Quarto die cùm & ſcalæ vndiq; ad muros erigerentur, & porta vi maiore oppugnaretur: oppidani depulſi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemq; repentinam in hoſtes faciunt. Quæ cùm iræ magis inconſultæ, quàm veræ fiduciæ virium eſſet, pauci & feſſi ab integris pulſi terga dederunt, fugientesq; per patentem portam hoſtes acceperunt. Ita capta vrbs ac direpta eſt: libera quoq; corpora, quæ cædibus ſuperfuerunt, venundata. Diruto magna ex parte & incenſo oppido, profectus ad Phalannam caſtra mouit: inde poſtera die Gyrtonem peruenit. Quò cùm T. Minutium Rufum & Hippiam Theſſalorum Prætores cum præſidio intraſſe accepiſſet, ne tentata quidem oppugnatione prætergreſſus, Velatias & Connum, perculſis inopinato aduentu oppidanis recepit. Vtraque oppida in faucibus ſunt, quæ
B Tempe adeunt, magis Connus: itaque & firmiore in præſidio tutum equitum peditumq;, ad hoc foſſa triplici ac vallo munitum reliquit. Ipſe ad Sycurium progreſſus, *Sycurium.* operiri ibi hoſtium aduentum ſtatuit: ſimul & frumentari paſſim exercitum iubet in ſubiecto hoſtium agro. Namque Sycurium eſt ſub radicibus Oſſæ montis, quà in meridiem vergit: ſubiectos habet Theſſaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magneſiam. Ad has opportunitates accedit ſumma ſalubritas & copia pluribus circumiectis fontibus perennium aquarum. Conſul Romanus per eoſdem dies Theſ- *Coſ. Romani aduerſus Perſea feſtinatio.* ſaliam cum exercitu petens, iter expeditum primò per Epirum habuit: deinde poſtquam in Athamaniam eſt tranſgreſſus, aſperi ac propè inuij ſoli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægrè Gomphos peruenit. cui ſi vexatis hominibus equisq; tiro-
C nem exercitum ducenti acie inſtructa & loco ſuo & tempore obſtitiſſet rex, ne Romani quidem abnuunt magna ſua cum clade fuiſſe pugnaturos. Poſtquam Gomphos ſine certamine ventum eſt, præter gaudium periculoſi ſaltus ſuperati, contemptus quoq; hoſtium adeo ignorantium opportunitates ſuas acceſſit. Sacrificio ritè perfecto cos. & frumento dato militib⁹, paucos ad requiem iumentorũ hominumq; moratus dies: cùm audiret vagari Macedonas effuſos per Theſſaliam, vaſtariq; ſociorum agros, ſatis iam refectum militem ad Lariſſam ducit. Inde cùm III. millia fermè abeſſet à Tripoli (Sceam vocant) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Per idẽ tempus *Coſ. ſuper Peneum amnem caſtra ponit.* Eumenes ad Chalcidem nauibus acceſſit cum Attalo atq; Athenęo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor millib⁹ pedi-
D tum, mille equitum ad conſulem venit. Chalcide relicta duo millia peditum, quibus Athenæus præpoſitus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnib⁹ vndiq; Græciæ po- *Quæ auxilia Romanis è Græcia conuenerunt.* pulis conuenerunt, quorũ pleraq; (adeò parua erant) in obliuionem adducta. Appolloniatæ trecentos equites, centum pedites miſerunt. Ætolorum alæ vnius inſtar, quantum in tota gente equitum erat, venerant. & Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat: non plus quàm trecenti erant equites in caſtris Romanis: Achęi iuuentutis ſuæ, Cretico maximè armatu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & C. Lucretius Prætor, qui nauibus præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleam Chalcidem iuſſo petere, ipſe triremem conſcendit, ſinum Corinthium petens, ad præoccupandas in Bœotia res tardior ei nauigatio propter infirmitatem
E corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem aduenies, cùm à P. Lentulo Haliartum oppugnari audiſſet, nuncium Pr. verbis, qui abſcedere eum inde iuberet, miſit. Bœotorum iuuentute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus, à męnibus abſceſsit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri nouæ obſidioni dedit. Nanque extemplò M. Lucretius cum exercitu nauali decem millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum qui ſub Athenæo erant, Haliartum circumſedit: parantibusq; iam oppugnare ſuperuenit à Creuſa Prætor. Ad idem ferè tempus & ab ſocijs naues Chalcidem conuenerunt. duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcidone, totidem Samo, tum quinq; Rhodiæ quadriremes. Prætor quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſocijs: & Q. Martius Chalcidem nauibus venit. Halope capta, Lariſſa quę Cremaſte dicitur, oppugnata. Cùm hic ſtatus in Bęotia eſſet,

tia eſſet, Perſeus cùm ad Sycurium (ſicut antè dictum eſt) ſtatiua haberet, frumento F
Pheræorum ager vaſtatur à Perſeo. vndique circà ex agris conuecto, ad vaſtandum agrum Pheræorum miſit: ratus adiuuandas ſociorũ vrbes longius ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos cùm eo tumultu nihil motos animaduertiſſet, prædam quidem præterquam hominum, pecora autem maximè omnis generis fuere, diuiſit ad epulandum militibus. Sub idem deinde tempus conſilium & conſul & rex habuerunt, vnde bellum ordirentur. Regis creuerunt animi vaſtatione conceſſa ſibi ab hoſte Pheræi agri. Itaque eundum inde ad caſtra, nec dandum vltrà ſpatium cunctandi cenſebat. & Romani cenſebant, cunctationem ſuam infamem apud ſocios eſſe, maximo operè indignè ferentes non latam Pheræis opem. conſultantibus quid agerent (aderant autem Eumenes & Attalus in conſilio) trepidus nuncius affert, hoſtem magno agmine adeſſe. Con G
ſilio dimiſſo ſignum extemplò datur, vt arma capiant. Interim placet ex regijs auxilijs centum equites & parem numerum iaculatorum peditum exire. Perſeus hora fermè diei quarta cum paulo plus mille paſſus abeſſet à caſtris Romanis, conſiſtere ſigna peditum iuſſit: prægreſſus ipſe cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cum eo ducesq; aliorum auxiliorum præceſſerunt. Minus quingentos paſſus ab caſtris aberant, cùm in conſpectu fuere hoſtium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, Caſſignatus præerat: & leuis armaturæ centum ferè & quinquaginta, Myſi aut Cretenſes.
Inter exploratores Conſ. & regis Perſei prælium. Conſtitit rex, incertus quantum eſſet hoſtium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretenſium cohortibus & Thracum miſit. Prælium, cùm pares numero eſſent, neque ab hac aut illa parte noua auxilia ſubuenirent, H
incerta victoria finitum eſt. Eumenis fermè triginta interfecti: inter quos Caſſignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perſeus ad Sycurium copias reduxit: poſtero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admouit, plauſtris cum aqua ſequentibus: nam duodecim millium paſſuum via omnis ſine aqua & plurimi pulueris erat, affectosq; ſiti, ſi primò in conſpectu dimicaſſent, pugnaturos fuiſſe apparebat. Cùm Romani quieſſent, ſtationibus etiam intra vallum reductis, regij
Perſeus Romanos ad prælium perlicere tentat. quoq; in caſtra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, ſperãtes fore vt Romani equites abeuntium nouiſſimum agmen aggrederentur: inde certamine orto, cùm longius à caſtris eos elicuiſſent, facilè vbiubi eſſent, ſe, qui equitatu & leui armatura plus poſſent, conuerſuros aciem. Poſtquam incœptum nõ ſuccedebat, caſtra propius hoſtem I
mouit rex, & à quinq; millibus paſſuum communijt. Inde luce prima in eodem quo ſolebat loco peditum acie inſtructa, equitatum omnem leuemq; armaturã ad caſtra hoſtium ducit. Viſus & plurium & propior ſolito puluis trepidationem in caſtris Romanis fecit: & primò vix creditum nuncianti eſt, quia prioribus cõtinuis dieb⁹ nunquam ante horam quartam hoſtis apparuerat, tum ſolis ortus erat. Deinde vt plurium clamore & curſu à portis dubitatio exempta eſt: tumultus ingens oboritur: tribuni præfectiq; & centuriones in prætorium, miles ad ſua quiſq; tentoria diſcurrit. Minus
Perſeus aciem ſuorum inſtruit. quingentos paſſus à vallo inſtruxerat Perſeus ſuos, circa tumulum quem Calicinum vocant. Læuo cornu Cotys rex præerat cum omnibus ſuæ gentis: equitũ ordines leuis armatura interpoſita diſtinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites, inter- K
mixti turmis eorum Cretenſes. Huic armaturæ Midon Bereus equitibus & ſummæ partis eius Meno Antigonenſis præerat. Proximi cornibus conſtiterant regij equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonenſis hic, & Pœoniæ præfectus Didas, erant præpoſiti. Medius omnium rex erat: circa eum agema quod vocant, equitumq; ſacræ alæ. ante ſe ſtatuit funditores iaculatoresq;: quadringentorum manus vtraq; numerum expleuerat. Ionem Theſſalonicenſem &
Conſul ſuos inſtruit. Timanora Dolopem ijs præfecit. Sic regij conſtiterant. Conſul intra vallum peditum acie inſtructa, & ipſe equitatum omnem cum leui armatura miſit. pro vallo inſtructi ſunt. Dextro cornu præpoſitus C. Licinius Craſſus conſulis frater cum omni Italico equitatu, velitibus intermixtis: ſiniſtro M. Valerius Læuinus ſociorum ex Græcis populis

A pulis equites habebat,eiuſdem gentis leuem armaturam.Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinarijs tenebat Q. Mutius. ducenti equites Galli ante ſigna horum inſtructi,& de auxilijs Eumenis Cyrtiorum gentis trecenti Theſſali quadringenti equites paruo interuallo ſuper læuum cornu locati.Eumenes rex Attalusq; cum omni manu ſua ab tergo inter poſtremam aciem ac vallum ſteterunt. In hunc modum maximè inſtructæ acies, par fermè vtrinque numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditorib⁹ iaculatoribusq;,qui præceſſerunt prelio orto.Primi omnium Thraces, haud ſecus quam diu clauſtris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt, vt vſu belli & ingenio impauida gens turbaretur.*gladijs haſtas petere pedites.* nunc ſuccidere crura equis, *Atrox prælium inter Romanos Macedonas.*

B nunc ilia ſuffodere. Perſeus in mediam inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit:quib⁹ cùm grauis ab tergo inſtaret hoſtis, Theſſalorũ equitatus, qui à læuo cornu breui ſpatio dijunctus in ſubſidijs fuerat, extra concurſum primò ſpectator certaminis, deinde inclinata re maximo vſui fuit. Cedentes enim ſenſim integris ordinibus, poſtquam ſe Eumenis auxilijs adiunxerunt,& cum eo tutum inter ordines ſuos receptum ſocijs fuga diſſipatis dabant: & cùm minus conferti hoſtes inſtarent, progredi etiam auſi,multos fugientium obuios exceperunt.Nec regij ſparſi iam ipſi paſſim ſequendo, cum ordinatis & certo incedentib⁹ gradu manus conſerere audebant, cùm victor equeſtri prælio rex paruo momento ſi adiuuiſſet,debellatum eſſet. opportunè adhortanti ſuperuenit phalanx,quam ſua ſponte, ne audaci cœpto deeſſent, Hippias

C & Leonatus raptim adduxerant, poſtquam proſperè pugnaſſe equitem acceperunt. Fluctuante rege inter ſpem metumq; tantę rei conandæ,Cretenſis Euander,quo miniſtro Delphis ad inſidias Eumenis regis vſus erat:poſtquam agmen impeditum venientiũ ſub ſignis vidit,ad regem accurrit,& monere inſtitit,ne elatus felicitate ſummam rerum temerè in nõ neceſſariam aleam daret. Si contentus benè regeſta quieſſet eo die, vel pacis honeſtæ conditionem habiturum, vel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſequerentur, ſi bellare mallet. In hoc conſilium pronior erat animus regis, Itaq; collaudato Euandro,ſigna referri,peditumq; agmen redire in caſtra iubet,equi- *Interfectorum & captorũ numerus.*
tibus receptui canere. cecidere eo die ab Romanis ducenti equites, duo millia haud minus peditum:capti fermè ducenti equites.ex regijs autem viginti equites,XL.pedi-

D tes interfecti.Poſtquam redire in caſtra victores,omnes quidem lęti,ante alios Thracum inſolens lętitia imminebat:cum cantu enim ſuperfixa capita hoſtium portantes redierunt.Apud Romanos non mœſtitia tantum ex malè geſta re,ſed pauor etiam erat,ne extemplò caſtra hoſtis aggrederetur.Eumenes ſuadere,vt trans Peneum tranſferret caſtra: vt pro munimento amnem haberet, dum perculſi milites animos colligerent. COS. moueri flagitio timoris fatendi: victus tamen ratione, ſilentio noctis tranſductis copijs, caſtra in vlteriore ripa communit. Rex poſtero die ad laceſſendos prælio hoſtes progreſſus,poſtquam trans amnem in tuto poſita caſtra animaduertit, fatebatur quidem peccatum, quòd pridie non inſtitiſſet victis: ſed aliquanto maiorem culpam eſſe, quòd nocte foret ceſſatum. Nam vt neminẽ alium ſuorũ moueret, *Cos. caſtra noctu mouet.*

E leui armatura immiſſa, trepidantium in tranſitu fluminis hoſtium deleri magna ex parte copias potuiſſe. Romanis quidem præſens pauor demptus erat, in tuto caſtra habentibus:damnum inter cætera præcipuè famæ mouebat.& in conſilio apud COS. pro ſe quiſq; in Ætolos conferebant cauſam:ab ijs fugę terroriſq; principium ortum, ſecutus pauorem Ætolorum & cæteros ſocios Gręcorum populorum.Quinq; principes Ætolorum primi terga vertentes conſpecti dicebantur. Theſſali pro concione laudati,ducesq; eorum etiam virtutis cauſa donati. Ad regem ſpolia cæſorum hoſtium referebantur: dona ex his alijs arma inſignia, alijs equos, quibuſdam captiuos dono dabat. Scuta erant ſupra M. D. loricæ thoracesq; mille amplius ſummam explebant: galearum gladiorumq; & miſſilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per ſe ampla,pleraq; multiplicata verbis regis, quæ ad concionem vocato exer-

Perſei ad milites oratio.

citu habuit. Præiudicatum euentum belli habetis: meliorem partem hoſtium, equi- F
tatum Romanum, quo inuictos ſe eſſe gloriabantur, fudiſtis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites ſeminarium ſenatus: inde lectos in patrum numerum conſules, inde imperatores creant. Horum ſpolia paulo antè diuiſimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis, quæ nocturna fuga vobis ſubtracte, naufragorum trepidatione paſſim natantium flumen compleuerunt. Sed facilius nobis ſequentibus victos Peneum ſuperare erit, quàm illis trepidantibus fuit: tranſgreſſiq; extemplò caſtra oppugnabimus. quæ hodie cæpiſſemus, ni fugiſſent. Aut ſi acie decernere volent, eundem pugnæ pedeſtris euentum expectate, qui equitum in certamine fuerit. Et qui vicerant alacres, ſpolia cæſorum hoſtium humeris gerentes ante ora ſua, audiuere, ex eo quod acciderat ſpem futuri præcipientes: & pedites alie- G
na gloria accenſi, præcipuę qui in Macedonum phalangis erant, ſibi quoq; & nauandæ regi operæ, & ſimilem gloriam ex hoſte pariendi occaſionem optabant. concione dimiſſa, poſtero die profectus inde ad Mopſelum poſuit caſtra: tumulus hic inter Tempe & Lariſſam medius eſt. Romani non abſcedentes ab ripa Penei, tranſtule-

Miſagenes Numida.

runt in locum tutiorem caſtra. Eò Miſagenes Numida venit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & viginti. Per eos dies conſilium habenti regi de ſumma, cùm iam conſediſſet ferocia ab re benè geſta: auſi ſunt quidam amicorum conſilium dare, vt ſecunda fortuna in conditione honeſtæ pacis vte-

Perſeus de rerum ſumma concilium habet.

retur, potius quàm ſpe vana euectus in caſum irreuocabilem ſe daret. Modum imponere ſecundis rebus, nec nimis credere ſerenitati præſentis fortunæ, prudentis ho- H
minis & meritò felicis eſſe. Mitteret ad conſulem, qui fœdus in eaſdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacem à T. Quintio victore accepiſſet: neque finiri bellum magnificentius, quàm à tam memorabili pugna: neque ſpem firmiorem pacis perpetuæ dari, quàm quæ perculſos aduerſo prælio Romanos molliores factura ſit ad paciſcendum. Quòd ſi Romani tum quoque inſita pertinacia æqua aſpernarentur: deos hominesq;, & moderationis Perſei, & illorum peruicacis ſuperbiæ, futuros teſtes. Nunquam ab talibus conſilijs abhorrebat regis animus: itaque plurium aſſenſu comprobata eſt ſententia. Legati ad conſulem miſſi, adhibito fre-

Perſeus de pace legatos ad Coſ. mittit.

quenti concilio auditi ſunt. Pacem petere, vectigal, quantum Philippus pactus eſſet, daturum Perſea Romanis pollicentes: vrbibus, agris locisq;, quibus Philippus ceſſiſ- I
ſet, ceſſurum Perſeum. Hæc legati. Summotis his, cùm conſultarent, Romana conſtantia vicit in conſilio. Ita tum mos erat, in aduerſis vultum ſecundæ fortunæ gerere, moderari animos in ſecundis. Reſponderi placuit: ita pacem dari, ſi de ſumma rerum liberum ſenatui permittat rex de ſe deq; vniuerſa Macedonia ſtatuendi ius. Hæc

Conſulis de pace reſponſum.

cùm renunciaſſent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum eſſe: & plerique vetare amplius mentionem pacis facere: vltro mox quæſituros quod oblatum faſtidiant. Perſeus hanc ipſam ſuperbiam, quippe ex fiducia virium eſſe, timere: & ſummam pecuniæ augens, ſi pretio pacem emere poſſet, non deſtitit animum cos. tentare. Poſtquam nihil ex eo quod primo reſponderat, mutabat: deſperata pace ad Sycurium, vnde profectus erat, redijt, belli caſum de integro tentaturus. fama eque- K
ſtris pugnæ vulgata per Græciam, nudauit voluntates hominum: non enim ſolùm qui partis Macedonum erat, ſed plerique ingentibus Romanorum obligati beneficijs, quidam vim ſuperbiamq; experti, læti eam famam accepere: non ob aliam cauſam quàm prauo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus vtitur, deteriori

Haliartum oppugnatur a Lucretio prætore.

atque infirmiori fauendo. Eodem tempore in Bœotia ſumma vi Haliartum Lucretius Pr. oppugnarat: & quanquam nec habebant externa auxilia obſeſſi, præter Coronæorum iuniores, qui prima obſidione mœnia intrauerat, neque ſperabant: tamen ipſi animis magis quàm viribus reſiſtebant. Nam & eruptiones in opera crebrò faciebant: & arietem admotum, libramento plumbi grauatum ad terram vrgebant: & ſi quà declinarent qui agebant ictum, pro diruto muro nouum tumultua-

rio ope-

A rio opere, raptim ex ipsa ruinæ strage congestis saxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos diuidi Pr. iussit, vt corona vndique mœnia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quòd qua parte palus vrbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, qua duæ turres, quodq; inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum delectorum admouit: vt eodem tempore, quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu aduersus se oppidanorum facto, scalis vacua defensoribus mœnia capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani vim eius arcere parant. Nam super stratum ruinis locum fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, vt incendio interspti ab hoste, spatium ad obijciendum
B interiorem murum haberent: quod incœptum eorum fors impedijt. Nam tantus repentè effusus est imber, vt nec accendi facilè pateretur, & extingueret accensa. Itaque & transitus per distracta fumantia virgulta patuit: & in vnius loci præsidium omnibus versis, mœnia quoque pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ vrbis seniores impubesq;, quos casus obuios obtulit, passim cæsi: armati in arcem confugerunt. & postero die, cùm spei nihil superesset, deditione facta sub corona venierunt. fuerunt autem duo millia fermè & D. ornamenta vrbis, statuæ & tabulæ pictæ, & quidquid pretiosæ prædæ fuit, ad naues delatum: vrbs diruta à fundamentis. inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certamine receptis, vrbem
C tradidit exulibus & qui Romanorum partis erant: aduersæ factionis hominum, fauorumq; regis ac Macedonum, familias sub corona vendidit. His gestis in Bœotia, ad mare ac naues redijt. Cùm hæc in Bœotia gererentur, Perseus ad Sycurium statiua dierum aliquot habuit. Vbi cùm audisset, raptim Romanos circà ex agris demessum frumentum conuehere, deinde ante sua quenq; tentoria spicas fascibus desecantem, quo purius frumentum tereret, ingentes aceruos per tota castra stramentorum fecisse: ratus incendio opportuna esse, faces tædamq; & malleolos stuppæ illitos pice parari iubet: atque ita media nocte profectus, vt prima luce aggressus falleret. nequicquam primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo cæteros exciuerunt: signumq; datum est arma extemplò capiendi: simulq; in vallo, ad portas, miles instructus erat, & intentus propugnationi castrorum. Perseus & extemplò cir-
D cumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri iussit. Ipse cum equitatu & leui armatura subsistit ad agmen cogendum, ratus id quod accidit, insecuturos ad extrema ab tergo carpenda hostes. Breue certamen leuis armaturę maximè cum procursatoribus fuit, equites peditesq; sine tumultu in castra redierunt. Demessis circà segetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum castra mouent. Ibi cum securi, & propter castrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Crannona est, statiua haberent, repentè prima luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum leui armatura visus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen sub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus
E ad equestre certamen Romanos: qui postquam nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycurium signa iuberet, ipse mox insecutus. Romani equites modico interuallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos inuadere possent: postquam confertos abire signa atque ordines seruantes viderunt, & ipsi in castra redeunt. Inde offensus longinquitate itineris rex ad Mopselum castra mouit. & Romani demessis Crannonis segetibus, in Phalanneum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga cognosset rex, sine vllo armato præsidio passim vagantes per agros Romanos metere, cum mille equitibus, duobus millibus Thracum & Cretensium profectus, cùm quantum accelerare poterat effuso agmine issent, improuiso aggressus est Romanos. Iuncta vehicula, pleraque onusta, mille admodum capiuntur, sexcenti fermè homines. Prædam custodiendam ducendamq; in castra trecentos Cretensium dedit. Ipse reuo-

Haliartum expugnatur & diripitur.

Thebæ Romanis sine certamine deduntur.

Perseus Romanos aggreditur.

Perseus Romanos passim vagantes opprimit,

cato ab effusa cæde equite,& reliquis peditum, ducit ad proximum præsidium, ratus F
haud magno certamine opprimi posse. L. Pompeius Trib. militum præerat, qui perculsos milites repentino hostium aduentu in propinquum tumulum recepit, loci se præsidio, quia numero & viribus impar erat, defensurus. Ibi cùm in orbem milites coegisset, vt densatis scutis ab iactu sagittarum & iaculorum sese tuerentur: Perseus circundato armatis tumulo, alios ascensum vndiq; tentare iubet, & comminus prælium conserere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circunstabat: nam neq; conferti pugnare, propter eos qui ascendere in tumulum conabantur, poterant: & vbi ordines procursando soluissent, patebant iaculis sagittísue. Maximè cestrosphendonis vulnerabantur: hoc illo bello nouum genus teli inuentum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen G
pinnæ tres, velut sagittis solent, circundabantur: funda media, duo funalia imparia habebat: cum maiori sinu libratũ funditor habena rotaret, excussum velut glans emicabat. Cùm & hoc & alio omni genere telorum, pars vulnerata militum esset, nec facilè iam arma fessi sustinerent: instare rex vt dederent se, fidem dare, prędmia interdum polliceri: ne cuiusquam ad deditionem flectebatur animus, cùm ex insperato iam obstinatis mori spes affulsit. Nam cùm ex frumentatorib⁹ refugientes quidam in castra, nunciassent Consuli circumsideri prędsidium: motus periculo tot ciuium (nam DCCC. fermè & omnes Romani erant) cum equitatu ac leui armatura (accesserant noua auxilia Numidę pedites equitesq; & elephanti) castris egreditur: & tribunis militũ imperat, vt legionum signa sequantur. Ipse velitibus ad firmanda leuium armatorũ au- H
xilia adiectis, ad tumulum præcedit. Consulis latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarum. Cùm in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab vltima desperatione recreatus est animus. Perseus, cui primum omnium fuerat, vt contentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisq;, non tereret tempus in obsidione præsidij: secundum, ea quoq; tentata vtcunq;, cùm sciret nihil roboris secũ esse, dum liceret intacto, abire: & ipse hostium aduentũ elatus successu mansit: & qui phalangem accerserent, properè misit. qua & serius quàm res postulabat, & raptim acta, turbati cursu aduersus instructos & prępa-
Cestrosphendona quid sint.

Prælium inter Cos. & Persea.

ratos erant aduenturi. cos. antè veniens, extemplò prędlium conseruit. Primò resistere Macedones: deinde vt nulla re pares erant. amissis CCC. peditibus, XXIIII. primoribus I
equitum ex ala quam Sacram vocant, inter quos Antimachus etiam prędfectus alę cecidit, abire conantur. Cæterùm iter propè ipso prælio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuncio accita cùm raptim duceretur, primò in angustijs captiuorum agmini oblata vehiculisq; frumento onustis: ijs cæsis ingens ibi vexatio partis vtriusque fuit, nullo expectante vtcunq; explicaretur agmen: sed armatis detrudentibus per pręceps impedimenta (neq; enim aliter via aperiri poterat) iumentis cùm stimularẽtur in turba sæuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorũ expedierant sese, cum regio agmini perculsisq; equitibus occurrunt. Ibi verò clamor iubentium referre signa, ruinę quoq; propè similem trepidationem fecit: vt si hostes introire angustias ausi longius insecuti essent, magna clades accipi potuerit. cos. recepto ex tumulo præsidio, con- K
tentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum authores sunt, VIII. millia hostium cæsa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: viuos captos circiter MMCCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam victoriam fuisse: suprà IIII. M. & CCC. de exercitu consulis cęcidisse: signa sinistræ alæ quinq; amissa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit: vt dies paucos ad Mopselum moratus, sepulturæ maximè militum amissorũ cura, prędsidio satis valido ad Connum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regijs prædfectis cum modica manu relinquit ad Philam, iussum Magnetas & propinquos tẽtare. Cùm Pellam venisset, exercitu in hyberna dimisso, ipse cùm Cotyę Thessalonicam est profectus. Eò fama affertur, Atlesbium regulum Thracum, & Corragum

A gum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum feciſſe: & regionem Marenen (quam vocant) cępiſſe. Itaq; dimittendum Cotyn ad ſua tuenda ratus, magnis profi- *Cotys ad ſua tuenda dimittitur à Perſeo.*
ciſcentem donis proſequitur. Ducenta talenta, ſemeſtre ſtipendium equitatui nume
rat, cùm primò annuum dare conſtituiſſet. cos. poſtquam profectum Perſea audiuit, ad Connum caſtra mouet, ſi potiri oppido poſſet. Ante ipſa Tempe in faucibus ſitum, Macedoniæ clauſtra tutiſſima præbet, & in Theſſaliam opportunum Macedonibus decurſum. Cùm & loco & præſidio valido inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incœpto. In Perræbiam flexis itineribus, Malloea primo impetu capta ac direpta. Tripoli, aliaq; *Vrbes à Romanis captæ.*
Perræbia recepta, Lariſſam redijt: inde Eumene atq; Attalo domum remiſſis, Miſage-
nem Numidasq; in hyberna in proximis Theſſalis vrbibus diſtribuit, & partem exer-
B citus ita per totam Theſſaliam diuiſit, vt & hyberna commoda omnes haberent, & præſidio vrbibus eſſent. Q. Mutium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam miſit. Græcarum ciuitatum ſocios omnes præter Achæos dimiſit. cùm exercitus parte profectus in Achaiam Pthiotim, Pteleum deſertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Lariſſam deinde exercitum admouit: vrbs deſerta erat, in arcem omnis multitudo conceſſerat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præſidium, metu exceſſerant: à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, vtrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Bœotia aſpiciendæ res, Thebani vexantibus eos Coronæis, in Bœotiam accerſebant: ad horum preces, quia hybernis
C aptior regio quàm Magneſia erat, in Bœotiam duxit.

EPITOME LIBRI XLIII.

RAETORES nonnulli, eò quòd auarè & crudeliter prouincias adminiſtraſſent, damnati ſunt. P. Licinius Craſſus proconſul complures in Græcia vrbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui, qui ab eo ſub corona venierant, ex S. C. poſtea reſtituti ſunt. A præfectis Claſſium Romanarum multa impotenter in ſocios facta. Res præterea à Perſeo rege in Thracia proſperè geſtas continet: victis Dardanis, & Illyrico, cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo interempto conſedit. M. Aemylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

D EADEM æſtate, qua in Theſſalia equeſtri pugna vicere Romani, legatus in Illyricum à conſule miſſus, opulenta duo oppida vi atq; armis coëgit in deditionem, omniaq; ijs ſua conceſſit, vt opinione clementiæ eos qui Carnuntem munitam vr- *Carnuntem oppidum Illyricum oppugnant Romani.*
bem incolebant, alliceret. Poſtquam nec vt dederent ſe com
pellere, neque capere obſidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles eſſet, quam prius intactam vrbem reliquerat, diripuit. Alter Conſul C. Caſſius nec in Gallia, quam ſortitus erat, memorabile quic- *Caßius conſul inſcio ſenatu in Macedoniam legiones ducit.*
quam geſſit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incępto eſt conatus. ingreſſum hoc iter conſulem, ſenatus ex Aquileienſium legatis cognouit: qui querentes coloniam ſuam nouam & infirmam, nec dum ſatis munitam inter infeſtas nationes Hiſtrorum & Illyriorum eſſe, cùm peterent vt ſenatus curæ haberet, quomodo ea colonia muniretur, interrogati vellentne eam rem C. Caſſio conſuli mandari, reſponderunt, Caſſium Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam eſſe. Ea res primò incredibilis viſa, & pro ſe quiſq; credere, Carnis forſitan aut Hiſtris bellum illatum. Tum Aquileienſes, nihil ſe vltrà ſcire, nec audere affirmare, quàm triginta dierum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam noſſent, conquiſitos, adductosq;. Enimuero ſenatus indignari, tantum conſulem auſum, vt ſuam prouinciam relinqueret, in alienam tranſiret, exercitum nouo periculoſo itinere inter exteras gentes ducere, viam tot nationibus in Italiam aperire. Decernunt frequentes, vt C. Sulpitius prætor tres ex ſenatu nomi-

Legatos mittit senatus ad Cassium consulem reuocandum.

tu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex vrbe: & quantum accelerare possent, F
Cassium cos. vbicunq; sit persequātur: nuncient, ne bellum cum vlla gente moueat,
nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati ij profecti, M. Cornelius Cethegus,
M. Fuluius, P. Martius Rex. Metus de consule atque exercitu distulit eo tempore mu-

Hispanorum legati de magistratuum iniurijs in senatu queruntur.

niendæ Aquileiæ curam. Hispaniæ deinde vtriusq; legati aliquot populorum in se-
natum introducti. Ij de magistratuum Romanorum auaritia superbiaq; conquesti,
nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdius spoliari vexariq;, quàm hostes,
patiantur. Cùm & alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas,
L. Canuleio prætori qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, vt in singulos
à quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret,
patronosq; quos vellent sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis, reci- G
tatum est senatusconsultum iussiq; nominare patronos, quatuor nominauerunt. M.
Porcium Catonem, P. Cornelium, Cn. F. Scipionem, L. Æmylium, M. F. Paulum, C.
Sulpitium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui prætor A. Manlio, M. Iunio consu-
libus in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio ab-
solutus est reus. Dissensio inter duarum prouinciarum legatos est orta: citerioris His-
paniæ populi M. Catonem & Scipionem, vlterioris L. Paulum & Gallum Sulpitium
patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Phi-
lus, ab vlterioribus M. Matienus. Ille Sp. Posthumio, Q. Mutio coss. triennio antè,
hic biennio prius L. Posthumio, M. Popilio coss. prætor fuerat. Grauissimis crimini-
bus accusati ambo ampliatiq;, cùm dicenda de integro causa esset, excusati exilij causa H
solum vertisse, Furius Præneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, pro-
hiberi à patronis nobiles ac potentes compellare: auxitq; eam suspicionem Canule-
ius prætor, quòd omissa ea re delectum habere instituit: dein repentè in prouinciam
abijt, ne plures ab Hispanis vexarentur. Ita præteritis silentio obliteratis, in futurum
consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti æstimationem magi-
stratus Romanus haberet, néue cogeret vicesimas vendere Hispanos quanti ipse vel-
let, & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur. Et alia noui ge-
neris hominum ex Hispania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mu-
lieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor mil-
lia hominum, orabant, vt sibi oppidum in quo habitarent, daretur. Senatus decreuit, I
vti nomina sua apud L. Canuleium profiterentur; eorumq; si quos manumisisset,
eos Carteia m ad Oceanum deduci placere. Qui Carteienſium domi manere vellent,

Latina colonia in Hispania.

potestatem fore, vti numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam colo-
niam fuisse, libertinorumq; appellari. Eodem tempore ex Africa & Gulussa Masanis-
sæ regis filius legatus patris, & Carthaginienses venerunt. Gulussa prior in senatum
introductus, & quæ missa erant ad bellum Macedonicum à patre suo exposuit: & si
qua præterea vellent imperare, præstaturum merito P. R. est pollicitus: & monuit Pa-
tres conscriptos. vt à fraude Carthaginiensium cauerent. Classis eos magnæ parandæ
consilium cœpisse, specie pro Romanis, & aduersus Macedonas: vbi ea parata instru-
ctaq; esset, ipsorum fore potestatis quem hostem aut socium habeant. K

50

tantum pauorem ingressi castra ostentantes capita fecerunt, vt si admotus extemplò
exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoq; fuga ingens facta est: & erant qui
legatos mittendos, ad pacem precibus petendam, censerent: ciuitatesq; complures eo
nuncio audito, in deditionem venerũt. quibus purgantib⁹ sese, culpamq; in duorum
amentiam conferentibus, qui se vltrò ad pœnam ipsi obtulissent, cùm veniam dedis-
set prætor: profectus extemplò ad alias ciuitates, omnib⁹ imperata facientibus, quie-
to exercitu pacatum agrum, qui paulò ante ingenti tumultu arserat, peragrauit. Hæc
lenitas prætoris, qua sine sanguine ferociſſimam gentem domuerat, eò gratior plebi

Romanorum crudelitas in Græcia.

patribusq; fuit, quo crudelius auariusq; in Græcia bellatum & ab consule Licinio &

ab Lu-

A ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis abſentem concionibus aſſiduis lacerabant, cum Reipublicæ cauſa abeſſe excuſaretur: ſed tum adeò vicina etiam inexplorata erant, vt is eo tempore in agro ſuo Antiati eſſet, aquamq; ex manubijs Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta millibus æris locaſſe dicitur: tabulis quoque pictis ex præda fanum Æſculapij exornauit. Inuidiam infamiamq; ab Lucretio auerterunt in Hortenſium ſucceſſorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiam, querenteſq; oppidum ſuum ab Hortenſio expugnatum ac direptum eſſe. Cauſam excidij fuiſſe vrbi, quòd cùm centum millia denariûm, & tritici quinquaginta millia modiûm imperaret, ſpatium petierunt, quo de ea re & ad Hoſtilium conſulem, & Romam mitterent legatos. vix dum ad conſulem ſe peruenisſe, &
B audiſſe oppidum expugnatum, principes ſecuri percuſſos, ſub corona cæteros veniſſe. Indigna Senatui viſa: decreueruntq; eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreuerunt priore anno: eademq; pro concione edicere Q. Męnium prætorem iuſſerunt. Et legati duo C. Sempronius Bleſus, Sext. Iulius Cæſar ad reſtituendos in libertatem Abderitas miſſi. Iſdem mandatum, vt & Hoſtilio conſuli & Hortenſio prætori nunciarent: ſenatum, Abderitis iniuſtum bellum illatum, conquiriq; omnes qui in ſeruitute ſint, & reſtitui in libertatem, æquum cenſere. Eodem tempore de C. Caſſio, qui conſul priore anno fuerat, tum Tribunus militum in Macedonia cum A. Hoſtilio erat, querelæ ad ſenatum delatæ ſunt: & legati regis Gallorum Cincibili venerunt. *Legati regis Gallorum de Caßio conſule queruntur.*
Frater eius verba in ſenatu fecit, queſtus Alpinorum populorum agros ſociorum ſuo-
C rum depopulatum C. Caſſium eſſe: & inde multa millia hominem in ſeruitutum abripuiſſe. Sub id tempus Carnorum Hiſtrorumq; & Iapidum legati venerunt: Duces ſibi ab conſule Caſſio primùm imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitũ iter monſtrarent: pacatum ab ſe tanquam ad aliud bellum gerẽdum abiſſe: inde ex medio regreſſum itinere, hoſtiliter peragraſſe fines ſuos: paſsim rapinasq; & incendia facta: nec ſe ad id locorũ ſcire, propter quam cauſam conſuli pro hoſtibus fuerint. Et regulo Gallorum abſenti, & his populis reſponſum eſt, ſenatum ea quę facta querantur, neq; ſciſſe futura, neq; ſi ſint facta, probare. Sed indicta cauſa damnari abſentem cõſularem virum, iniurium eſſe, cùm is Reipub. cauſa abſit. Vbi ex Macedonia rediſſet C. Caſsius, tum ſi coràm eum arguere vellent, cognita re, ſenatum daturum operam vti ſatis fiat.
D Nec reſponderi tantùm ijs gentibus, ſed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpes, tres circa eos populos placuit, qui indicarent quæ patrum ſententia eſſet. Munera mitti legatis ex binis millibus æris cenſuerũt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinq; pondo auri facti, & vaſa argentea quinq; ex viginti pondo, & duo equi phalerati cum agaſonibus, & equeſtria arma ac ſagula: & comitib⁹ eorum veſtimenta liberis, ſeruisq;. Hęc miſſa, illa petentibus data, vt denorum equorum ijs commercium eſſet, educendiq; ex Italia poteſtas fieret. legati cum Gallis miſsi trans Alpes, C. Lælius, M. Æmylius Lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blaſio, T. Memmius. Multarum ſimul Græciæ Aſiæq; ciuitatum legati Romam conuene- *Legati multarum Græciæ & Aſiæ ciuitatum.*
runt. Primi Athenienſes introducti: ij ſe quod nauium habuerint militumq; P. Licinio
E conſuli & C. Lucretio prætori miſiſſe expoſuerunt, quibus eos non vſos, frumenti ſibi centum millia imperaſſe: quòd quanquam ſterilem terram arent, ipſosq; etiam agreſtes peregrino frumento alerent, tamen ne deeſſent officio, confeciſſe: & alia quæ imperarentur, præſtare paratos eſſe. Mileſij nihil præſtitiſſe memorantes, ſi quid imperare ad bellum ſenatus vellet, pręſtare ſe paratos eſſe polliciti ſunt. Alabandenſes templum vrbis Romæ ſe feciſſe commemorauerunt, ludosq; anniuerſarios ei diuæ inſtituiſſe: & coronam auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donum Ioui OPT. MAX. attuliſſe: & ſcuta equeſtria CCC. ea cui iuſsiſſent, tradituros. Donum vt in Capitolio ponere, & ſacrificare liceret, petebant. Hoc Lampſaceni LXXX. pondo coronam afferentes petebant, commemorantes diſceſsiſſe ſe à Perſeo, poſtquam Romanus exercitus in Macedoniam veniſſet, cùm ſub ditione Perſei & antè Phi-

tè Philippi fuiſſent. Pro eo, & quòd imperatoribus Romanis omnia præſtitiſſent,id F
ſe tantùm orare, vt in amicitiam populi Romani reciperentur, & ſi pax cum Perſeo
fieret,exciperentur,ne in regiam poteſtatem reciperentur. cęteris legatis comiter re-
ſponſum.Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q.Mænius Prętor iuſſus.mu-
nera omnibus in ſingulos binûm millium æris data. Alabandenſes ſcuta reportare ad
A.Hoſtilium cõſulem in Macedoniam iuſſi. Et ex Africa legati ſimul Carthaginien-
ſium tritici decies centum millia & hordei quingenta, indicantes ſe ad mare deuecta
habere,vt quò ſenatus cenſuiſſet,deportarent.Id munus officiumq; ſuum ſcire minus
eſſe, quàm pro meritis populi Romani & voluntate ſua: ſed ſæpè aliàs bonis in rebus
Carthaginiẽſium & Maſaniſſa legati. vtriuſq; populi ſe gratorum fideliumq; ſociûm muneribus functos eſſe. Item Maſa-
niſſæ legati tritici eandem ſummam polliciti,& mille & ducentos equites,duodecim G
elephantos,& ſi quid aliud opus eſſet,vti imperaret ſenatus:ęquè propenſo animo,ac
quæ ipſe vltro pollicitus ſit, præſtaturum eſſe. Gratiæ & Carthaginienſibus & regi a-
ctæ,rogatiq; vt ea quę pollicerentur ad Hoſtilium conſulem in Macedoniam depor-
Cretẽſium legati. tarent. Legatis in ſingulos binûm millium æris munera miſſa. Cretenſium legatis
commemorantibus,ſe quantum ſibi imperatum à P.Licinio cos. eſſet ſagittariorum
inMacedoniam miſiſſe:cùm interrogati non inficiarentur,apud Perſea maiorem nu-
merum ſagittariorum quàm apud Romanos militare,reſponſum eſt:ſi Cretenſes be-
ne ac gnauiter deſtinarent potiorem populi Romani quàm regis Perſei amicitiam
habere: ſenatum quoq; Romanum ijs tanquam certis ſocijs reſponſum daturum eſ-
ſe.Interea nunciarent ſuis,placere ſenatui,dare operam Cretenſes,vt quos milites in- H
tra præſidia regis Perſei haberent, eos primo quoque tempore domum reuocarent.
Chalcidenſes de iniurijs ſibi illatis queruntur. Cretenſibus cum hoc reſponſo dimiſſis,Chalcidenſes vocati: quorum legatio ipſo
introitu, ob id quod Miccion princeps eorum pedibus captus, lectica eſt introlatus,
vltimæ neceſſitatis extemplò viſa res: in qua ita affecto excuſatio valetudinis, aut ne
ipſi quidem petenda viſa foret,aut data petenti nõ eſſet.Cùm ſibi nihil viui reliquum
præterquam linguam ad deplorandas patriæ ſuæ calamitates præfatus eſſet, expoſuit
ciuitatis primum ſuæ benefacta,& vetera,& ea quæ Perſei bello præſtitiſſent ducibus
exercitibusq; Romanis: tum quæ primò C. Lucretius in populares ſuos prætor Ro-
manus ſuperbè, auarè, crudeliter feciſſet: deinde quæ tum cùm maximè L. Horten-
ſius faceret, Quemadmodum omnia ſibi, etiam ijs quæ patiantur triſtiora, patienda I
eſſe ducant, potius quàm ſe dedant Perſi. quod ad Lucretium Hortenſiumq; attine-
ret:ſcire, tutius fuiſſe claudere portas, quàm in vrbem eos accipere. Qui excluſiſſent
eos,Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes eſſe: apud ſe templa
omnibus ornamentis compilata,ſpoliataq;,ſacrilegijs,C.Lucretium nauibus Antium
deuexiſſe: libera corpora in ſeruitutem abrepta. fortunas ſociorum populi Romani
direptas eſſe,& quotidie diripi. Nam ex inſtituto C. Lucretij Hortenſium quoque in
tectis hyeme pariter atq; ęſtate nauales ſocios habere,& domos ſuas plenas turba nau
tica eſſe:verſari inter ſe coniuges liberosq; ſuos,quib⁹ nihil neq; dicere penſi, neq; fa-
Lucretius accuſatur à Chalcidenſibus. cere. Accerſere in ſenatũ Lucretium placuit,vt diſceptaret coràm,purgaretq; ſeſe.Cę-
terùm multo plura præſens audiuit, quàm in abſentem iacta erant: & grauiores po- K
tentioresq; acceſſere accuſatores duo Trr.Plebis,M.Iuuencius Talua,&Cn.Aufidius.
Ij non in ſenatu modò eum lacerarunt,ſed in concionem etiam pertracto,multis ob-
iectis probris diem dixerunt.Senatus iuſſu Chalcidenſibus Q.Mænius Prętor reſpon-
dit: quæ benè meritos ſeſe, & antè, & in eo bello quod geratur, de populo Romano
dicant,ea & ſcire vera eos referre ſenatum,& perinde ac debeant grata eſſe. Quæ facta
à C.Lucretio, fieriq; ab L. Hortenſio Prætoribus Romanis quærantur, ea neq; facta,
neq; fieri voluntate ſenatus,quem non poſſe exiſtimare,qui ſciat bellum Perſi & antè
Philippo patri eius intuliſſe populum Romanum pro libertate Græciæ, non vt ea à
magiſtratibus ſocijs atque amicis paterentur. Literas ſe ad L.Hortenſium Prætorem
daturos eſſe,quæ Chalcidenſes querantur acta,ea ſenatui non placere. Si qui in ſerui-

tutem

A tutem liberi veniſſent, vt eos conquirendos primo quoque tempore, reſtituendosq́; in libertatem curaret. Sociorum naualium neminem præter magiſtros in hoſpitia deduci æquum cenſere. Hæc Hortenſio iuſſu ſenatus ſcripta. Munera binûm millium ęris legatis miſſa, & vehicula Miccioni publicè locata, quę eum Brunduſium commodè perueherent. C. Lucretium, vbi dies quæ dicta erat venit, tribuni ad populum accuſarunt, mulctamq́; decies centum millium æris dixerunt. Comitijs habitis omnes quinq; & triginta tribus eum condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile geſtum. Nam nec hoſtes mouerunt arma, neq; conſul in agrum eorum legiones induxit: & ſatis explorata pace eius anni, milites duarum legionum Romanorum, intra dies ſexaginta, quàm in prouinciam venit, dimiſit: ſociorum nominis

Lucretius condemnatur.

B Latini exercitu maturè in hyberna Lunam & Piſas deducto, ipſe cum equitibus Galliæ prouinciæ pleraq; oppida adijt. Nuſquam alibi quàm in Macedonia bellum erat: ſuſpectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant. itaq; & octo naues ornatas à Brunduſio ſenatus cenſuit mittendas ad C. Furium legatum Iſſam, qui cum præſidio duarum Iſſenſium nauium inſulæ præerat. duo millia militum in eas naues ſunt impoſita, quæ Q. Mænius Prætor, ex Senatuſconſulto in ea parte Italiæ, quæ obiecta Illyrico eſt, conſcripſit. & COS. Hoſtilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor millib⁹ peditum miſit, vt accolas Illyrici tutarentur. Qui non contentus ijs quas adduxerat copijs, auxilia ab ſocijs corrogando ad octo millia hominum vario genere armauit: peragrataq́; omni ea regione, ad Lycnidum Daſſaretiorum conſedit. Haud

C procul inde Vſcana oppidum finium plerunq; Perſei erat, decem millia ciuium habebat, & modicum cuſtodię cauſa Cretenſium præſidium. Inde nuncij ad Claudium occulti veniebant, ſi propius copias admouiſſet, paratos fore qui proderent vrbem & operę prętium eſſe: non ſe amicosq́; tantùm, ſed etiam milites pręda expleturum. Spes cupiditati admota ita occæcauit animum, vt nec ex ijs qui venerunt quenquam retineret, nec obſides pignus futuros furto & fraude agendæ rei poſceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet: die tantum ſtatuta profectus à Lycnido, duodecim millia ab vrbe, ad quam tendebat, poſuit caſtra. Quarta inde vigilia ſigna mouit, mille fermè ad præſidium caſtrorum relictis: incompoſiti longo agmine effuſi, infrequentes, cùm nocturnus error diſſiparet, ad vrbem peruenerunt. Creuit negligentia,

Vſcana Illyrici oppidum.

D poſtquam neminem armatum in muris viderunt. Cæterùm vbi primùm ſub iactu teli fuerunt, duabus ſimul portis erumpitur, & ad clamorem erumpentium ingens ſtrepitus è muris ortus, vlulantium mulierum cum crepitu vndiq; æris: & incondita multitudo turba immiſta ſeruili varijs vocib⁹ perſonabat. Hic tam multiplex vndiq; obiectus terror effecit, ne ſuſtinere primã procellam eruptiõis Romani poſſent. Itaq; fugientes plures quàm pugnantes interempti ſunt: vix duo millia hominũ cum ipſo legato in caſtra perfugerũt. Quo longius iter in caſtra erat, eo plures feſſos cõſectandi hoſtibus copia fuit. Ne moratus quidem in caſtris Appius, vt ſuos diſſipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros ſaluti fuiſſet: ad Lycnidum protinus reliquias cladis reduxit. Hęc & alia haud proſperè in Macedonia geſta, ex Sexto Digitio Tribuno mi-

Romanorum ad Vſcanam negligentia.

E litum, qui ſacrificij cauſa Romam venerat, ſunt audita. Propter quæ veriti patres. ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Fuluium Flaccum & M. Caninium Rebilum miſerunt, qui comperta quę agerentur referrent: & vt A. Hoſtilius COS. comitia conſulibus ſubrogandis ita ediceret, vti menſe Ianuario comitia haberi poſſent, & vt primo quoq; tempore in vrbem rediret. Interim M. Recio Prætori mandatum, vt edicto ſenatores omnes ex tota Italia, niſi qui Reip. cauſa abeſſent, Romam reuocaret: qui Romę eſſent, ne quis vltra mille paſſuum ab Roma abeſſet. Ea vti ſenatus cenſuit, ſunt facta. Comitia conſularia ad quintum Calendas Septembris fuere. Creati conſules ſunt Q. Martius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cepio. poſt diem tertium prætores ſunt facti, C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpitius Gallus, C. Martius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fronteius Capito. Deſignatis

Legati in Macedoniam mittuntur.

Prætoribus præter duas vrbanas, quatuor prouincię ſunt decretæ, Hiſpania, & Sardinia, & Sicilia, & claſſis. Legati ex Macedonia exacto admodum menſe Februario redierunt. Hi quas res ea ętate proſperè geſſiſſet rex Perſeus, referebant: quãtusq; timor ſocios populi Romani cępiſſet, tot vrbibus in poteſtatem regis redactis. Exercitum conſulis infrequentem commeatibus vulgo datis per ambitionem eſſe: culpam eius rei conſulem in tribunos militum, contrà illos in conſulem conferre. Ignominiam Claudij temeritate acceptam eleuare eos patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conſcriptos ibi milites amiſſos referebant. coss. deſignati vbi primùm magiſtratũ iniſſent, de Macedonia referre ad ſenatum iuſſi: deſtinatęq; prouincię ijs ſunt, Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum eſt: tertio die poſt Terminalia Calendæ intercalares fuêre. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flamininus. pontifices duo deceſſerunt, L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furij T. Manlium Torquatum, in Liuij M. Seruilium pontifices legerunt. Principio inſequentis anni cùm coss. noui Q. Martius, & Q. Seruilius de prouincijs retuliſſent, primo quoq; tempore aut cõparare eos inter ſe Italiam & Macedoniam, aut ſortiri placuit. Priuſquam id ſors cerneret in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in vtranq; prouinciam quod res deſideraret ſupplementi decerni. In Macedoniam peditum Romanorum ſex millia, ſociorum nominis Latini ſex millia: equites Romanos CCL. ſocios CCC. Veteres milites dimitti, ita vt in ſingulas Romanas legiones, ne plus ſena millia peditum, CCC. equites eſſent. Alteri cos. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in ſupplementũ legeret: id modò finitum, vt duas legiones ſcriberet, quę quina millia peditũ & ducenos haberẽt, equites trecenos. Peditum Latinorum maior quàm collegæ decretus numerus: peditum decem millia & ſexcenti equites. quatuor præterea legiones ſcribi iuſſæ, quæ ſi quo opus eſſet educerentur. Tribunos mil. non permiſſum, vt conſules facerent, populus creauit. Socijs nominis Latini ſexdecim millia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantùm placuit, vt exiret ſi quò res poſceret. Macedonia maximè curam præbebat: in claſſem mille ſocij nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia ſcribi iuſſi: totidem vt ex Sicilia ſcriberentur: & cui ea prouincia eueniſſet, mandatum vt eos in Macedoniam vbicunq; claſſis eſſet, deportandos curaret. In Hiſpaniam tria millia peditum Romanorum in ſupplementum, trecenti equites decreti. Finitus ibi quoq; in legiones militum numerus, peditum quina millia, trecenti & triginta equites. Et ſocijs imperare prætor, cui Hiſpania obueniſſet, iuſſus quatuor millia peditum, & trecentos equites. Non ſum neſcius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere vulgo nunc credant, neq; nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neq; in annales referri. cæterùm & mihi vetuſtas res ſcribenti neſcio quo pacto antiquus fit animus: & quędam religio tenet, quæ illi prudentiſſimi viri publicè ſuſcipiẽda cenſuerint, ea pro dignis habere quę in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nunciata: facem in cœlo conſpectam, & bouem fœminam locutam publicè ali. Minturnis quoq; per eos dies cœli ardentis ſpecies affulſerat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lachrymauit. in vrbe Romana duo æditui nunciarunt, alter in æde Fortunæ anguem iubatum à complurib⁹ viſum eſſe: alter in æde Primigenę Fortunæ, quæ in colle eſt, duo diuerſa prodigia: palmã in area enatam, & ſanguine interdiu pluiſſe. Duo nõ ſuſcepta prodigia ſunt, alterum quod in priuato loco factum eſſet: palmam enatam impluuio ſuo T. Martius Figulus nunciabat. alterum, quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei haſta, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arſiſſe, ita vt nihil eius ambureret ignis dicebatur. Publicorum prodigiorum cauſa libri à decemuiris aditi, quadraginta maioribus hoſtijs, quibus dijs cõſules ſacrificarent. & addiderunt vti ſupplicatio fieret, cunctiq; magiſtratus circa omnia puluinaria victimis maioribus ſacrificarent, populusq; coronatus eſſet. Omnia vti decemuiri præierunt, facta.

Legati ex Macedonia redierunt.

Calendæ intercalares.

De prodigijs.

Cenſo-

A Censoribus deinde creandis comitia edicta sunt. Petierunt censuram principes ciui- *Censura.*
tatis C.Valerius Læuinus,L.Posthumius Albinus, P.Mutius Scæuola, C.Iunius Brutus,C.Claudius Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus. Hos duos censores creauit populus Romanus. Cùm delectus habendi maior quàm aliàs propter Macedonicum bellum cura esset, consules plebem apud senatum accusabant, quòd & iuniores non responderunt.Aduersus quos C.Sulpitius & M.Claudius tribuni,plebis causam egerunt. Non consulibus, sed ambitiosis consulibus delectum difficilem esse: neminem inuitum militem ab ijs fieri.Id ita vt esse scirent & Patres conscripti: prætores, quibus & vis imperij minor & authoritas esset, delectum, si ita senatui videretu, perfecturos esse. Id prætoribus magna patrum consensione non sine suggillatione consulum
B mandatum est. Censores vt eam rem adiuuarent, ita in concione edixerunt: legem censui censendo dicturos esse, vt præter commune omnium ciuium iusiurandum hæc adiurarent: tu minor annis sex & quadraginta es, tuq; ex edicto C. Claudij, Tib. Sempronij censorum ad delectum prodito,& quotiescunq; delectus erit,quicunque censores magistratum habebunt, si miles factus non eris, in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse: edixerunt de militibus P. Ælio, C. Popilio c o s s. póstue eos c o s s. in Macedoniam scriptis:vt qui eorum in Italia essent, intra dies triginta censi prius apud sese in prouinciam redirent. qui in patris aut aui potestate essent,eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros
C esse: & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri iussuros.Hoc edicto literisq; censorum per fora & conciliabula dimissis,tanta multitudo iuniorum Romam conuenit,vt grauis vrbi turba insolita esset.Præter delectum eorum, quos in supplementum mitti oportebat, quatuor à C.Sulpitio Pr.scriptæ legiones sunt,intraq; vndecim dies delectus est perfectus. Consules deinde sortiti pro- *Prouinciarum sortitio.*
uincias sunt. nam Prr. propter iurisdictionem maturius sortiti erant. Vrbana C. Sulpitio,peregrina C. Decimio obtigerat. Hispaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser.Cornelius Lentulus, Sardiniã P.Fonteius Capito, classem C. Martius Figulus erat sortitus. consulum Q. Seruilio Italia, Q. Martio Macedonia obuenit: Latinisq; actis Martias extemplò est profectus.Cepione deinde referente ad senatum,quas ex nouis
D legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decreuêre patres vt C. Sulpitius, M.Claudius Prr.ex his quas scripsissent legionibus quas videretur consuli darent. Indignè patiente prætorum arbitrio consulem subiectum, dimisso senatu ad tribunal prætorum stans postulauit,ex Senatusconsulto destinarent sibi duas legiones.prætores consuli in eligẽdo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censores legerunt: M. Æ- *M. Aemylius princeps senatium lect.*
mylius Lepidus princeps,ab tertijs iam censoribus lectus.Septem è senatu eiecti sunt. In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abessent ab signis,census docuit,in prouinciam cogebant:causas stipendijs missorum cognoscebant: & cuius nondum iustæ missio visa esset, ita iusiurandum adigebant, Ex tui animi sententia,tu ex edicto C.Claudij,Tib.Sempronij censorum in prouinciam
E Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris. In equitibus recensendis tristis admodum eorum atq; aspera censura fuit: multis equos ademerũt:in ea re cùm *Censura tristis atque aspera.*
equestrem ordinem offendissent, flammam inuidiæ adiecêre, edicto quo edixerunt, ne quis eorum qui Q. Fuluio, A. Posthumio censoribus publica vectigalia aut vltrò tributa conduxissent,ad hastam suam accederet, sociúsue aut affinis eius cõductionis esset.Sæpè id querendo veteres publicani,cùm impetrare nequissent ab senatu,vt modum potestati censoriæ imponerent, tandem tribunum plebis Rutilium, ex rei pri- *Rutilij trib. pleb. & censorum disceptatio.*
uatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Clientem libertinum parietem in Sacra via aduersus ædes publicas demoliri, iusserunt, quòd publico inædificatus esset.appellati à priuato tribuni,cùm præter Rutilium nemo intercederet, censores ad pignora capienda miserunt, mulctamq; pro concione priuato dixe-

runt. Hinc contentione orta, cũm veteres publicani se ad tribunum contulissent, ro- F
gatio repentè sub vnius tribuni nomine promulgatur. Quæ publica vectigalia, vltrò tributa, C. Claudius & Tib. Sempronius locassent, ea rata locatio ne esset: de integro locarentur, & vt omnib⁹ redimendi & conducendi promiscuè ius esset: Diem ad eius rogationem concilio Tribunus plebis dixit. Qui postquam venit, vt censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente, silentium fuit: cùm Claudio obstreperetur, audientiam facere præconem iussit. Eo facto, auocatam à se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio vbi erat concilium, abijt. Postero die ingentes tumultus ciêre. Tib. Gracchi primùm bona cõsecrauit, quod in mulcta pignoribusq; eius qui tribunum appellasset, intercessioni non parendo, se in ordi-
Rutilius Claudio censori diem dicit. nem coẽgisset. C. Claudio diem dixit, quòd concionem ab se auocasset: & vtriq; cen- G
sori perduellionem se iudicare pronunciauit, diemq; comitijs à C. Sulpitio prætore vrbano petijt. Non recusantibus censoribus qui minus primo quoq; tempore iudicium se populus faceret in ante dies VIII. & VII. Calend. Octobr. comitijs perduellionis dicta dies. Censores extemplò in atrium Libertatis ascenderunt: & ibi signatis tabellis publicis, clausoq; tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quidquam publici negotij gesturos, quàm iudicium populi de se factum esset. Prior Claudius causam dixit: & cùm ex duodecim centurijs equitum, octo censorem condemnassent, multæq; aliæ primæ classis: extemplò principes ciuitatis in conspectu populi annulis aureis positis, vestem mutarunt, vt supplices plebem circumirent. Maximè tamen sententiam vertisse dicitur Tib. Gracchus, quòd cùm clamor vndiq; plebis es- H
set, periculum Graccho non esse, conceptis verbis iurauit: si collega damnatus esset, non expectato de se iudicio, comitem exilii eius futurum. Adeò tamen ad extremum spei venit reus, vt octo centuriæ ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio Tribunus plebis negauit se Gracchum morari. Eo anno, postulantibus à senatu Aquile-
Senatusc̃ōsultum aduersus magistratuum iniurias. iensium legatis, vt numerum colonorum augeret, mille & D. familiæ ex Senatusconsulto scriptæ: triumuiriq; qui eas deducerent, missi sunt, T. Annius Luscus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popilius & Cn. Octauius legati, qui in Græciam missi erant, Senatusconsultum Thebis primùm recitatum, per omnes Peloponnesi vrbes circuntulerunt, ne quis vllam rem in bellum magistratibus Romanis conferret, præterquam quod senatus censuisset. Hoc fiduciam in posterum I
quoq; præbuerat, leuatos se oneribus impensisq;, quibus alia alijs imperantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato, benignè locuti auditiq;, egregia spe futuri status fidissima gente relicta, in Ætoliam traiecerunt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta, criminumq; inter ipsos plena. ob quę obsidibus postu-
Acarnanũ factiones. latis, neq; exitu rei impositio, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Tyrrei concilium legatis Acarnanes dederunt. ibi quoq; inter factiones erat certamen: quidam principum postulare, vt præsidia in vrbes suas inducerentur, aduersus amentiam eorum qui ad Macedonicam gentem trahebant: pars recusare, ne quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iusta deprecatio hæc visa. Larissam ad Hostilium proconsulem, ab eo enim missi erant, legati redie K
Perseus proximas Illyriorum gentes oppugnat. runt. Octauium retinuit secum, Popilium cum mille fermè militib⁹ in hyberna Ambraciam misit. Perseus principio hyemis egredi Macedonię finibus non ausus, ne quà in regnum vacuum irrumperent Romani, sub tempus brumæ, cùm inexuperabiles ab Thessalia montes niuis altitudo facit, occasionẽ esse ratus, frangendi finitimorum spes animosq;, ne quid auerso se in Romanum bellum periculi subesset: cùm à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repẽtina defectione à Romanis præstarent, Dardanos recens domuisset bello, solum infestum esse Macedonię latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neq; ipsis quietis Illyrijs, & aditũ præbentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoq; regem iam diu dubium in societatem perlici posse: cum decem millibus peditum, quorum pars Phalangitæ erant, & duobus

millibus

A millibus leuium armatorum, & quingentis equitibus profectus, Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum ſumpto, iuſſoq; apparatu oppugnandarum vrbium ſequi, tertio die ad Vſcanam (Peneſtianæ terræ ea maximè vrbs eſt) poſuit caſtra: prius tamen quàm vim admoueret, miſſis qui tentarent nunc præfectorum prę-ſidij, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum iuuentute Illyriorum Romanum præſidium. Poſtquam nihil pacati referebant, oppugnare eſt adortus, & corona eam capere conatus eſt. Cùm ſine intermiſſione interdiu noctuq; alij alijs ſuccedentes, pars ſcalas muris, ignem portis inferrent, ſuſtinebant tamen eam tempeſtatem propugnatores vrbis: quia ſpes erat, neq; hyemis vim diutius pati Macedonas in aperto poſſe, nec ab Romano bello tantum regi laxamẽti fore, vt poſſet morari. Cęterùm
B poſtquã vineas agi, turresq; excitari viderunt, victa pertinacia eſt. Nam præterquam quòd aduerſus vim pares non erant, ne frumenti quidem aut vllius alterius rei copia intus erat, vt in nec opinata obſidione. Itaque cùm ſpei nihil ad reſiſtendum eſſet, C. Caruilius Spoletinus, & C. Afranius à præſidio Romano miſſi, qui à Perſeo peterent: primò vt armatos ſuaq; ſecum ferenteis abire ſineret: dein, ſi id minus impetrarent, vitę tantùm libertatisq; fidem acciperent. Promiſſum id benignius eſt ab rege, quàm præſtitum. Exire enim ſua ſecum efferentibus iuſſis, primùm arma ademit. His vrbe egreſſis, & Illyriorum cohors (quingenti erant) & Vſcanienſes ſe vrbemq; dediderunt. Perſeus præſidio Vſcanæ impoſito, multitudinẽ omnem deditorum, quæ propè numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor millia au-
C tem hominum erant, præter principes, in cuſtodiam ciuitatum diuiſis, Vſcanenſibus Illyrijsq; venditis, in Peneſtiam exercitum reducit ad Oæneum oppidum in poteſtatem redigendum, & alioqui opportunè ſitum: & trãſitus eà eſt in Labeates, vbi Gentius regnabat. Prætereunti frequens caſtellum Draudacum nomine, peritorum quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus eſſe ait, niſi in poteſtate & Draudacum ſit: opportunius etiam ad omnia poſitũ eſſe. Admoto exercitu omnes extemplò dediderunt ſeſe. Qua ſpe celeriore deditione erectus, poſtquam animaduertit quantus agminis ſui terror eſſet, vndecim alia caſtella eodem metu in poteſtatem redigit. Ad perpauca vi opus fuit, cętera voluntate dedita, & in his recepti mille & quingenti diſpoſiti per præſidia milites Romani. Magno vſui Caruilius Spoletinus erat in collo-
D quijs, dicendo nihil in ipſos ſæuitum. ad Oęneum peruentum eſt, quod ſine iuſta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquãto quàm cætera iuuentute & validum oppidum mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons pręaltus & aditu difficilis cingebat. Hęc ſpem ad reſiſtendum oppidanis dabant. Perſeus circumuallato oppido, aggerem à parte ſuperiore ducere inſtituit, cuius altitudine muros ſuperaret. Quod opus dũ perficitur, crebris interim prælijs, quibus per excurſiones & mœnia ſua oppidani tutabantur, & opera hoſtium impediebant, magna eorum multitudo varijs caſibus abſumpta eſt: & qui ſupererant, labore diurno nocturnoq;, & vulneribus inutiles erant. Vbi primùm agger iniunctus muro eſt, & cohors regia, quos Nicatoras appellãt, tranſcendit, & ſcalis multis ſimul partibus impetus in vrbem eſt fa-
E ctus. Puberes omnes interfecti ſunt, coniuges, liberosq; eorum in cuſtodiam dedit: prædæ alia militum ceſſere. Stuberam inde victor reuertẽs ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantẽ apud ſe, & Aputeum Macedonem à Bœræa, mittit. Ijs mandat, vt exponerent ęſtatis eius hyemisq; acta ſua aduerſus Romanos, Dardanosq;: adijcerent recentia in Illyrico hybernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam ſecum & cum Macedonibus iungendã. Hi tranſgreſſi iugum Scordi montis, per Illyrici ſolitudines, quas de induſtria populando Macedones fecerãt, ne tranſitus faciles Dardanis in Illyricũ aut Macedoniã eſſent, Scodram labore ingenti tandem peruenerunt. Liſſi rex Gentius erat. eò acciti legati mãdata exponentes, benignè auditi ſunt. Qui reſponſum ſine effectu tulerunt: voluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: cęterum ad conãdum id quod velit, pecuniã maximè deeſſe.

Perſeus Vſcanam obſidet.

Vſcana in deditionem venit.

Draudacum deditur Perſeo.

Perſeus oppugnat Oæneum.

Oæneum capitur à Perſeo.

Perſeus legatos ad Gentium regẽ Illyriorum mittit.

runt. Hinc contentione orta, cũm veteres publicani se ad tribunum contulissent, ro- F
gatio repentè sub vnius tribuni nomine promulgatur. Quæ publica vectigalia, vltrò tributa, C. Claudius & Tib. Sempronius locassent, ea rata locatio ne esset: de integro locarentur, & vt omnib⁹ redimendi & conducendi promiscuè ius esset: Diem ad eius rogationem concilio Tribunus plebis dixit. Qui postquam venit, vt censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente, silentium fuit: cùm Claudio obstreperetur, audientiam facere præconem iussit. Eo facto, auocatam à se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio vbi erat concilium, abijt. Postero die ingentes tumultus ciêre. Tib. Gracchi primùm bona cõsecrauit, quod in mulcta pignoribusq; eius qui tribunum appellasset, intercessioni non parendo, se in ordi-
Rutilius Claudio censori diem dicit. nem coẽgisset. C. Claudio diem dixit, quòd concionem ab se auocasset: & vtriq; cen- G
sori perduellionem se iudicare pronunciauit, diemq; comitijs à C. Sulpitio prætore vrbano petijt. Non recusantibus censoribus qui minus primo quoq; tempore iudicium se populus faceret in ante dies VIII. & VII. Calend. Octobr. comitijs perduellionis dicta dies. Censores extemplò in atrium Libertatis ascenderunt: & ibi signatis tabellis publicis, clausoq; tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quidquam publici negotij gesturos, quàm iudicium populi de se factum esset. Prior Claudius causam dixit: & cùm ex duodecim centurijs equitum, octo censorem condemnassent, multæq; aliæ primæ classis: extemplò principes ciuitatis in conspectu populi annulis aureis positis, vestem mutarunt, vt supplices plebem circumirent. Maximè tamen sententiam vertisse dicitur Tib. Gracchus, quòd cùm clamor vndiq; plebis es- H
set, periculum Graccho non esse, conceptis verbis iurauit: si collega damnatus esset, non expectato de se iudicio, comitem exilii eius futurum. Adeò tamen ad extremum spei venit reus, vt octo centuriæ ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio Tribunus plebis negauit se Gracchum morari. Eo anno, postulantibus à senatu Aquileiensium legatis, vt numerum colonorum augeret, mille & D. familiæ ex Senatusconsulto scriptæ: triumuiriq; qui eas deducerent, missi sunt, T. Annius Luscus, P. Decius
Senatusc̃ōsultum aduersus magistratuum iniurias. Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popilius & Cn. Octauius legati, qui in Græciam missi erant, Senatusconsultum Thebis primùm recitatum, per omnes Peloponnesi vrbes circuntulerunt, ne quis vllam rem in bellum magistratibus Romanis conferret, præterquam quod senatus censuisset. Hoc fiduciam in posterum I
quoq; præbuerat, leuatos se oneribus impensisq;, quibus alia alijs imperantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato, benignè locuti auditiq;, egregia spe futuri status fidissima gente relicta, in Ætoliam traiecerunt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta, criminumq; inter ipsos plena. ob quę obsidibus postu-
Acarnanũ factiones. latis, neq; exitu rei impositio, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Tyrrei concilium legatis Acarnanes dederunt. ibi quoq; inter factiones erat certamen: quidam principum postulare, vt præsidia in vrbes suas inducerentur, aduersus amentiam eorum qui ad Macedonicam gentem trahebant: pars recusare, ne quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iusta deprecatio hæc visa. Larissam ad Hostilium proconsulem, ab eo enim missi erant, legati redie K
Perseus proximas Illyriorum gentes oppugnat. runt. Octauium retinuit secum, Popilium cum mille fermè militib⁹ in hyberna Ambraciam misit. Perseus principio hyemis egredi Macedonię finibus non ausus, ne quà in regnum vacuum irrumperent Romani, sub tempus brumæ, cùm inexuperabiles ab Thessalia montes niuis altitudo facit, occasionẽ esse ratus, frangendi finitimorum spes animosq;, ne quid auerso se in Romanum bellum periculi subesset: cùm à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repẽtina defectione à Romanis præstarent, Dardanos recens domuisset bello, solum infestum esse Macedonię latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neq; ipsis quietis Illyrijs, & aditũ præbentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoq; regem iam diu dubium in societatem perlici posse: cum decem millibus peditum, quorum pars Phalangitæ erant, & duobus

millibus

A millibus leuium armatorum, & quingentis equitibus profectus, Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum ſumpto, iuſſoq; apparatu oppugnandarum vrbium ſequi, tertio die ad Vſcanam (Peneſtiānæ terræ ea maximè vrbs eſt) poſuit caſtra: prius tamen quàm vim admoueret, miſſis qui tentarent nunc præfectorum prę-ſidij, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum iuuentute Illyriorum Romanum præſidium. Poſtquam nihil pacati referebant, oppugnare eſt adortus, & coronam eam capere conatus eſt. Cùm ſine intermiſſione interdiu noctuq; alij alijs ſuccedentes, pars ſcalas muris, ignem portis inferrent, ſuſtinebant tamen eam tempeſtatem propugnatores vrbis: quia ſpes erat, neq; hyemis vim diutius pati Macedonas in aperto poſſe, nec ab Romano bello tantum regi laxamēti fore, vt poſſet morari. Cęterùm

B poſtquā vineas agi, turresq; excitari viderunt, victa pertinacia eſt. Nam præterquam quòd aduerſus vim pares non erant, ne frumenti quidem aut vllius alterius rei copia intus erat, vt in nec opinata obſidione. Itaque cùm ſpei nihil ad reſiſtendum eſſet, C. Caruilius Spoletinus, & C. Afranius à præſidio Romano miſſi, qui à Perſeo peterent: primò vt armatos ſuaq; ſecum ferenteis abire ſineret: dein, ſi id minus impetrarent, vitę tantùm libertatisq; fidem acciperent. Promiſſum id benignius eſt ab rege, quàm præſtitum. Exire enim ſua ſecum efferentibus iuſſis, primùm arma ademit. His vrbe egreſſis, & Illyriorum cohors (quingenti erant) & Vſcanienſes ſe vrbemq; dediderunt. Perſeus præſidio Vſcanæ impoſito, multitudinē omnem deditorum, quæ propè numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor millia autem hominum erant, præter principes, in cuſtodiam ciuitatum diuiſis, Vſcanenſibus Illyrijsq; venditis, in Peneſtiam exercitum reducit ad Oæneum oppidum in poteſtatem redigendum, & alioqui opportunè ſitum: & trāſitus eà eſt in Labeates, vbi Gentius regnabat. Prætereunti frequens caſtellum Draudacum nomine, peritorum quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus eſſe ait, niſi in poteſtate & Draudacum ſit: opportunius etiam ad omnia poſitū eſſe. Admoto exercitu omnes extemplò dediderunt ſeſe. Qua ſpe celeriore deditione erectus, poſtquam animaduertit quantus agminis ſui terror eſſet, vndecim alia caſtella eodem metu in poteſtatem redigit. Ad perpauca vi opus fuit, cętera voluntate dedita, & in his recepti mille & quingenti diſpoſiti per præſidia milites Romani. Magno vſui Caruilius Spoletinus erat in collo-

D quijs, dicendo nihil in ipſos ſæuitum. ad Oęneum peruentum eſt, quod ſine iuſta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquāto quàm cætera iuuentute & validum oppidum mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons prealtus & aditu difficilis cingebat. Hęc ſpem ad reſiſtendum oppidanis dabant. Perſeus circumuallato oppido, aggerem à parte ſuperiore ducere inſtituit, cuius altitudine muros ſuperaret. Quod opus dū perficitur, crebris interim prælijs, quibus per excurſiones & mœnia ſua oppidani tutabantur, & opera hoſtium impediebant, magna eorum multitudo varijs caſibus abſumpta eſt: & qui ſupererant, labore diurno nocturnoq;, & vulneribus inutiles erant. Vbi primùm agger iniunctus muro eſt, & cohors regia, quos Nicatoras appellāt, tranſcendit, & ſcalis multis ſimul partibus impetus in vrbem eſt fa-

E ctus. Puberes omnes interfecti ſunt, coniuges, liberosq; eorum in cuſtodiam dedit: prædæ alia militum ceſſere. Stuberam inde victor reuertēs ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantē apud ſe, & Aputeum Macedonem à Bœræa, mittit. Ijs mandat, vt exponerent ętatis eius hyemisq; acta ſua aduerſus Romanos, Dardanosq;: adijcerent recentia in Illyrico hybernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam ſecum & cum Macedonibus iungendā. Hi tranſgreſſi iugum Scordi montis, per Illyrici ſolitudines, quas de induſtria populando Macedones fecerāt, ne tranſitus faciles Dardanis in Illyricū aut Macedoniā eſſent, Scodram labore ingenti tandem peruenerunt. Liſſi rex Gentius erat. eò acciti legati mādata exponentes, benignè auditi ſunt. Qui reſponſum ſine effectu tulerunt: voluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: cętera ad conādum id quod velit, pecuniā maximè deeſſe.

Perſeus Vſcanam obſidet.

Vſcana in deditionem venit.

Draudacum deditur Perſeo.

Perſeus oppugnat Oæneum.

Oæneum capitur à Perſeo.

Perſeus legatos ad Gentium regē Illyriorum mittit.

Hæc Stuberam retulere regi, tum maximè captiuos ex Illyrico vendenti. Extemplò F
ijdem legati addito Glaucia ex numero cuſtodum corporis, remittuntur, ſine mentione pecunię, qua vna barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perſeus, in Peneſtas rurſum exercitum reducit: firmatisq; Vſcanę, & circa eam
Perſeus in Macedoniam ſe recepit. per omnia caſtella quæ receperat, præſidijs, in Macedoniam ſeſe recipit. L. Cælius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri non auſus, cùm in ijs locis rex eſſet, poſt profectionem demum eius conatus in Peneſtis Vſcanam recipere, à præſidio quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulſus, Lycnidum copias reduxit. Inde poſt dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum ſatis valida manu in Peneſtas miſit, ad obſides ab his vrbibus quæ in amicitia cum fide permanſerant accipiendos. Procedere etiam in Partinos (ij quoq; obſides dare pepigerant) iuſſit: ab vtra- G
que gente ſine tumultu exigi. Peneſtarum obſides Apolloniam, Partinorum Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) miſſi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotē Epiri caſtellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Theſprotorumq; præter Romanum exercitum ad ſex millia hominū ſecum adduxit: neq; operæpretium fecit, Cleua qui relictus à Perſeo erat cum valido præſidio defendente. Et Perſeus in Elimeam profectus, & circa
Stratus vrbs Aetoliæ. eam exercitu luſtrato, ad Stratum vocantibus Epirotis ducit. Stratus validiſſima tum vrbs Ætoliæ erat. Sita eſt ſuper Ambracium ſinum, prope amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eò profectus eſt, & equitib⁹ trecentis, quos pauciores propter anguſtias viarū & aſperitatem duxit. Tertio die cùm peruenisſet ad Citium mon H
tem, vix tranſgreſſus propter altitudinē niuis, locum quoq; caſtris ægrè inuenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quàm quòd tollerabilis aut via, aut tempeſtas eſſet, cum ingenti vexatione præcipuè iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Niceum vocant, poſuit caſtra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenſo, retētus altitudine amnis manſit. Quo ſpatio temporis ponte perfecto, traductis copijs diei progreſſus iter, obuium Archidamū principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli caſtra poſita. Inde altero die ad Stratum peruentum: vbi prope Acheloum amnem caſtris poſitis, cùm expectaret effuſos omnibus portis Ætolos in fidem ſuam venturos, clauſas portas, atq; ipſa ea nocte qua venerat receptum Romanum præſidium cum C. Popilio lega- I
to inuenit. Principes qui præſentis Archidami authoritate compulſi regem accerſierant, obuiam egreſſo Archidamo certiores facti, locum aduerſæ factioni dederant ad Popilium cum mille peditibus ab Ambracia accerſendum. In tempore & Dinarchus præfectus equitum gentis Ætolorum cum ſexcentis peditibus, & equitibus centum
Stratij præſidium Romanum intromittunt. venit. Satis conſtabat, eum tanquam ad Perſea tendentem Stratum veniſſe: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis ſe, aduerſus quos venerat, iūxiſſe. Nec Popilius ſecurior quàm debebat eſſe, inter tam mobilia ingenia erat: claues portarum cuſtodiamq; murorum ſuæ extemplò poteſtatis fecit: Dinarchum Ætolosq; cum iuuentute Stratiorum in arcem per præſidij ſpeciem amouit. Perſeus ab imminentibus ſuperiori parti vrbis tumulis tentatis colloquijs, cùm obſtinatos atq; etiam telis procul K
arcentes videret, quinque millia paſſuum ab vrbe trans Petitarum amnem poſuit caſtra. Ibi conſilio aduocato, cùm Archidamus Epirotarumq; transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis præparatis commeatibus: cùm inopiam prius obſidentes quàm obſeſſi ſenſuri eſſent, maximè quòd hoſtium haud procul inde hyberna erant, territus in Aperantiam
Aperantij Perſeꝛ accipiunt. caſtra mouit. Aperantij eum propter Archidami magnam in ea gente gratiam authoritatemq; conſenſu omnium acceperunt: is ipſe cum octingentorum militum præſidio his eſt præpoſitus. Rex cum minore vexatione iumentorum hominumq; quàm venerat in Macedoniam redijt. Appium tamen obſidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Perſei ſummouit. Cleuas cum præſidio impigrorum iuuenum inſecutus,

ſub ra-

A sub radicibus propè inuijs montium ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducentos cępit. Appius superatis anguſtijs in campo quem Eleona vocant, ſtatiua dierum paucorum habuit. Interim Cleuas aſſumpto Philoſtrato qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonenſem tranſcendit. Macedones ad depopulationem profecti, Philoſtratus cum cohorte ſua in inſidijs loco obſcuro conſedit. In palatos populatores cùm erupiſſent ab Antigonea armati, fugientes eos perſequentes effuſius in vallem inſeſſam ab hoſtib⁹ præcipitant. ibi ad mille occiſis, centum fermè captis, vbiq; proſperè geſta re, prope ſtatiua Appij caſtra mouent, ne qua vis ſocijs ſuis ab Romano exercitu inferri poſſit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimiſſis Chaonumq; & ſi qui alij Epirotæ erant præſidijs, cum Italicis militibus
B in Illyricum regreſſus, per Partynorum ſocias vrbes in hyberna militibus dimiſſis, ipſe Romam ſacrificij cauſa redijt. Perſeus ex Peneſtarum gente mille pedites, ducentos equites reuocatos Caſſandriam præſidio vt eſſent, miſit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atq; alios mittendo tentare eum deſtitit, cùm appareret quantum in eo præſidij eſſet: nec tamen impetrare ab homine poſſet, vt impenſam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

Appius Romam redit rebus in Græcia malè geſtis.

EPITOME LIBRI XLIIII.

C QVINTVS Martius Philippus per inuios ſaltus penetrauit in Macedoniam, complureſq; vrbes occupauit. Rhodij miſere legatos Romam, minantes, vt Perſeo eſſent auxilio, niſi populus Romanus cum eo pacem atq; amicitiam coniungeret. indignè id latum. Cùm id bellum L. Aemylio Paulo ſequentis anni conſuli iterum, mandatum eſſet: Paulus in concione precatus eſt, vt quicquid diri populo Romano immineret, ſupra domum ſuam conuerteretur: & in Macedoniam profectus Perſeum vicit, vniuerſamq; Macedoniam in poteſtatem redegit. antequam conſligeret, C. Sulpitius Gallus trib. militum prædixit exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoq; rex Illyriorum, cùm rebellaſſet, ab Anicio prætore victus venit in deditionem, & cum vxore & liberis & propinquis Romam miſſus. Ab Alexandria legati à Cleopatra & Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quòd is bellum inferret. Perſeus ſolicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorum, quia is pecuniam, quam promiſerat, minimè dabat, ab eis relictus eſt.

D PRINCIPIO veris, quod hyemem eam qua hæc geſta ſunt inſecutum eſt, ab Roma profectus Q. Martius Philippus conſul cum quinque millibus, quod in ſupplementum legionum ſecum traiecturus erat, Brunduſium peruenit. M. Popilius conſularis & alij pari nobilitate adoleſcentes Tribuni militum, in Macedonicas legiones conſulem ſecuti ſunt. Per eos dies & C. Martius Figulus Pr. cui claſſis prouincia euenerat, Brunduſium venit: & ſimul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde conſul ad Ambraciam egreſſus, itinere terreſtri petit Theſſaliam. Prætor ſuperato Leucata Corinthium ſinum inuectus, & Creuſę relictis nauibus, terra & ipſe per mediam Bœotiam diei vnius expedito itinere Chalcidem ad claſſem contendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in Theſſalia circa Palæpharſalum habebat, ſicut nulla rebellica memorabili geſta, ita ad cunctam militarem diſciplinam ab effuſa licentia
E formato milite, & ſocijs cum fide cultis, & ab omni genere iniuriæ defenſis. Audito ſucceſſoris aduentu, cùm arma, viros, equos cum cura* inexiſſet, ornato exercitu obuiam venienti conſuli proceſſit. Et primus eorum congreſſus ex dignitate ipſorum ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis *Proconſ. enim ad exercitum. Paucis poſt diebus conſul concionem apud milites habuit. orſus à Parricidio Perſei perpetrato in fratrem, cogitatio in parentem: adiecit pòſt, ſcelere partum regnum, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenen, iniurias in populum Romanum, direptiones ſociarum vrbium contra fœdus: ea omnia quàm dijs quoque inuiſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Fauere enim pietati fideiq; deos, per quę populus Romanus ad tantū faſtigij venerit. Vires deinde populi Romani iam terrarum orbem complectentis cum viribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus compa-

Q. Martius conſul in Macedoniā cum ſupplemento tranſijcit.

Q. Martij conſulis ad milites oratio.

rauit. Quanto maiores Philippi Antiochiq; opes non maioribus copijs fractas esse? F
De summa gerendi belli Martius consultat. Huius generis adhortatione accensis militum animis, consultare de summa gerendi belli cœpit. Eò & Cn. Martius Pr. à Chalcide classe accepta venit. Placuit non vltrà morando in Thessalia tempus terere, sed mouere extemplò castra, atq; pergere inde in Macedoniam, & prætorem dare operam, vt eodem tempore classis quoq; inuehatur hostium littoribus. Prætore dimisso, consul menstruum iusso milite secum ferre, profectus decimo post die quàm exercitũ acceperat, castra mouit: & vnius diei progressus iter, conuocatis itinerum ducibus, cùm exponerent in concilio iussisset, qua quisq; ducturus esset, summotis ijs, quà potissimũ peteret, retulit ad consilium. Alijs per Pythoũ placebat via: alijs per Cambunios montes, quà priore anno duxerat Hostilius cos. alijs præter Ascuridem paludem. Restabat aliquantum viæ communis: G
itaq; in id tempus, quo propè diuortium itinerum castra posituri erant, deliberatio
Perſei conatus aduersus Martium consulem. eius rei differtur. In Perræbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichen statiua habuit, ad consulendum rursus, quã potissimum capesseret viam. Per eosdem dies Perseus, cùm appropinquare hostem sciret, quod iter petiturus esset, ignarus, omnes saltus insidere præsidijs statuit. In iugum Cambuniorum montium (Volustana ipsi vocant) decem millia leuis armaturæ iuuenũ cum duce Asclepiodoto mittit ad castellum quod super Ascuridem paludem erat (Lapathus vocatur locus) Hippias tenere saltum cum duodecim millium Macedonum præsidio iussus. Ipse cum reliquis copijs primò circa Dium statiua habuit: deinde adeò, vt obtorpuisse inops consilij videretur, cum equitibus expeditis littore nunc Heracleam, nunc Philan percurrebat, eo- H
dem inde cursu Diũ repetens. Interim cõsuli sententia stetit eo saltu ducere, vbi propter Octolophum diximus regis castra Philippi fuisse. Præmitti tamen III. millia armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, queis præpositi sunt M. Claudius & Q. Martius consulis filius: confestim vniuersæ copiæ sequebantur. Cæterùm adeò ardua & aspera & confragosa via fuit, vt premissi expediti biduo quindecim millium passuum ægrè itinere confecto, castra posuerint: turrim Eudieru, quem cepêre locum appellant. Inde postero die septem millia progressi, tumulo haud procul hostium castris capto, nuntium ad consulem remittunt: peruentum ad hostem esse, loco se tuto & ad omnia opportuno consedisse: vt quantũ extendere iter posset, consequeretur. Solicito consuli & propter itineris difficultatem quod ingressus erat, & eo- I
rum vicem quos paucos inter media præsidia hostium præmiserat, nuntius ad Ascuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipsi fiducia est, coniunctisq; copijs, castra tumulo qui tenebatur, quà aptissimum ad loci naturam erat, sunt acclinata. Non hostium modò castra, quæ paulò plus mille passuum aberant, sed omnis regio ad Dium & Philam, oraq; maris, latè patente ex tam alto iugo prospectu, oculis subijcitur. Quę res accẽdit militi animos, postquam summam belli, ac regias omnes copias, terramq; hostilem tam è propinquo conspexerunt. Itaq; cum alacres, protinus duceret ad castra hostium, consulem hortarentur, dies vnus fessis labore viæ ad quietem datus est. Tertio die, parte copiarum ad præsidium castrorum relicta, consul ad hostem ducit.
Hippias aduersus Martium cõsulem copias ducit. Hippias nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat, qui ex quo castra Romana in K
tumulo conspexit, præparatis ad certamen animis suorum, venienti agmini cos. obuius fuit, & Romani expediti ad pugnam exierant, & hostes, leuis armatura erat, promptissimum genus ad lacessendum certamen. Congressi igitur extemplò tela coniecerunt: multa vtrinq; vulnera temerario incursu, & accepta & illata, pauci vtriusq; partis ceciderunt. Irritatis in posterum diem animis, maioribus copijs atq; infestius concursum ab illis, si loci satis ad explicandã aciem fuisset: iugum montis in angustum dorsum cuneatũ, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaq; paucis pugnantibus, cætera multitudo, præcipuè qui grauium armorũ erant, spectatores pugnæ stabant: leuis armatura etiã per anfractus iugi procurrere, & ab lateribus cum leui armatura conferere, per iniqua atq; æqua loca pugnam petere: ac pluribus ea die

vulneratis

A vulneratis quàm interfectis, prælium nocte diremptum est. Tertio die egêre consilio Romanus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neq; regredi sine flagitio atque etiam periculo, sed cedenti ex superioribus locis instare hostis poterat: nec aliud restabat, quàm audacter commissum pertinaci audacia, quæ prudens interdum in exitu est, corrigere. Ventum quidem erat eò, vt si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset consul, magna clades accipi potuerit. Sed cùm ad Dium per littora cum equitibus vagaretur rex, & ab duodecim millia propè clamorem & strepitũ pugnantium audiret, nec auxit copias integros fessis submittendo: neq; ipse plurimum intererat, certamini affuit, cum Romanus imperator maior sexaginta annis & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipse impigrè obiret: egregie ad vltimum in
B audacter cõmisso perseuerauit: & Popilio relicto in custodia iugi, per inuia transgressus, præmissis qui repurgarent iter, Attalum & Misagenem, cum suæ gentis vtrunq; auxiliaribus, pręsidio esse saltum aperientibus, iubet: Ipse equites impedimentaq; prę se habens, cum legionib⁹ agmen cogit. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina iumentorum sarcinarumq; progressis, vix dum quatuor millia passuum nihil optabilius esse, quàm redire quà venerant, si possent. Hostilem propè tumultũ agmini elephanti præbebant: qui vbi ad inuia venerant, deiectis rectoribus, cum horrendo stridore pauorem ingẽtem equis maximè incutiebant, donec traducendi eos ratio inita est. Per procliue sumpto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra de- *Qua arte traducti sunt per inuia elephanti.*
C figebantur, distantes inter se paulo plus quàm quanta belluę latitudo est: in eos transuersi incumbentes tigni, ad tricenos longi pedes, vt pons esset, iniungebantur: humusq; insuper inijciebatur. modico deinde infra interuallo, similis alter pons: deinde tertius, & plures ex ordine, qua rupes abscissę erant, fiebãt. Solido pręcedebat elephas in pontem: cuius priusquam in extremũ procederet, succisis asseribus collapsus pons, vsq; alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat: alij elephanti pedibus insistentes, alij clunibus subsidentes prolabebantur. vbi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem vallem peruentum est. Paulo plus septem millia die Romani processerunt: minimum pedibus itineris confectum: plerunq; prouoluentes se simul cum armis alijsq; oneribus, cum omni genere vexationis processerunt: adeò vt ne dux quidem & author itineris
D inficiaretur, parua manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem peruenerunt: neq; an infestus is locus esset, septus vndique, circumspiciendi spatium fuit. vix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locum, postero quoq; die in tam caua valle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias necesse fuit: quos & ipsos cùm ab nulla parte hostis terruisset, locorũ asperitas hostiliter vexauit. Tertio die coniunctis copijs eunt per saltum, quem incolæ Callipeucen appellant. quarto inde die per æquè inuia, sed assuetudine peritius & meliore cum spe, quòd nec hostis vsquam apparebat, & mari appropinquabat: digressi in campos, inter Haracetum & Libethrum posuerunt castra peditum, quorum pars maior tumulos tenebat: ij vallem, campi quoq; partem vbi eques tenderet, amplectebantur. Lauanti regi *Persei pauor ob Martij aduentum.*
E dicitur nunciatum, hostes adesse: quo nuncio cùm pauidus exiluisset è solio, victum se sine prælio clamitans, proripuit. & subinde per alia atq; alia pauida consilia & imperia trepidans, duob⁹ ex amicis Pellam, alterum Asclepiodotum, vbi pecunia deposita erat, ex præsidijs reuocat: omnesq; aditus aperit bello. Ipse ab Dio auratis statuis omnib⁹ raptim, ne pręda hosti essent, in classem congestis, ocyus demigrare Pydnam cogit. & quę temeritas consulis videri potuisset, quod eò processisset, vnde inuito hoste regredi nequiret: eam non inconsultã audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos inde euadere possent, habebant Romani: vnum per Tempe in Thessaliam, alterum in Macedoniã præter Dium, quę vtraq; regijs tenebantur pręsidijs. Itaq; si dux intrepidus decem dies primã speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neq; receptus Romanis per Tempe in Thessaliam, neq; commeatibus peruehendis eò patuisset iter.

Sunt

Tempe. Sunt enim Tempe, ſaltus, etiamſi non bello fiat, infeſtus, tranſitu difficilis. nam præ- E
ter anguſtias per quinq; millia, qua exiguum iumento onuſto iter eſt, rupes vtrinque
ita abſciſſæ ſunt, vt deſpici vix ſine vertigine quadam ſimul oculorum animiq; poſſit.
Perſei præſidia ad Tempe compoſita. terret & ſonitus & altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis. Hic locus tam
ſuapte natura infeſtus, per quatuor diſtantia loca præſidijs regis fuit inſeſſus. Vnum in
primo aditu ad Connum erat. alterum Condylon caſtello inexpugnabili: tertium cir-
ca Lapathunta, quem Characa appellant: quartum, viæ ipſi, quà & media & anguſtiſ-
ſima vallis eſt, impoſitum: quam vel decẽ armatis tueri facile eſt. Intercluſo per Tem-
pe ſimul aditu commeatibus, ſimul reditu, ipſi montes, per quos deſcenderant, repe-
tendi erant. quod vt furto fefellerãt: ita propalàm, tenentib⁹ ſuperiora cacumina ho-
ſtibus, non poterant: & experta difficultas, ſpem omnem incidiſſet. Supererat nihil G
aliud in temerè commiſſo, quàm in Macedoniam ad Dium per medios euadere ho-
ſtes: quod, niſi dij mentem regi ademiſſent, ipſum ingentis difficultatis erat. Nam
Olympi radices. cum Olympi radices montis, paulò plus quàm mille paſſuum ad mare relinquant
ſpatium, cuius dimidium loci occupat oſtium latè reſtagnans Baphyri amnis: partem
planicie aut Iouis templum, aut oppidum tenet: reliquum perexiguum foſſa modica
valloq; claudi poterat. & ſaxorum ad manum ſylueſtrisq; materiæ tantum erat, vt vel
murus obijci, turresq; excitari potuerint. Quorum nihil cùm diſpexiſſet cæcata mens
Perſeus ad Pydnã refugit. ſubito terrore, nudatis omnibus præſidijs, patefactisq; bello ad Pydnam refugit. cos.
plurimum & præſidij & ſpei cernens in ſtultitia & ſegnitie hoſtis, remiſſo nuncio ad
Sp. Lucretium Lariſſam, vt caſtella relicta ab hoſte, circa Tempe occuparet: præmiſſo H
Popilio ad explorandos tranſitus circa Dium: poſtquam patêre omnia in omnes par-
tes animaduertit, ſecundis caſtris peruenit ad Dium: metariq; ſub ipſo templo, ne
quid ſacro in loco violaretur, iuſſit. Ipſe vrbem ingreſſus, ſicut non magnam, ita exor-
natam publicis locis & multitudine ſtatuarum, munitamq; egregiè, vix ſatis credere
in tantis rebus ſine cauſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. vnum diem ad explo-
randa circa omnia moratus, caſtra mouet: ſatisq; credens paratam frumenti copiam
Martius Agaſſam vrbem Macedoniæ recepit. fore. eo die ad amnem nomine Mytin proceſſit. Poſtero die progreſſus, Agaſſam vr-
bem tradentibus ſeſe ipſis, recepit: & vt reliquorum Macedonum animos ſibi con-
ciliaret, obſidibus contentus, ſine præſidio relinquere ſe eis vrbem, immunesq; ac ſuis
legibus victuros eſt pollicitus. Progreſſus inde diei iter, ad Aſcordum flumen poſuit I
caſtra: & quantum procederet longius à Theſſalia, eo maiorem rerum omnium ino-
piam ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubitatione omnibus exempta, quid intercluſo
ab Theſſalia patiendum fuiſſet, cui procul inde abſcedere tutum nõ eſſet. Perſeus con-
tractis in vnum omnibus copijs ducibusq;, increpare præfectos præſidiorum, ante
omnes Aſclepiodotum atq; Hippiam: ab his dicere clauſtra Macedoniæ tradita Ro-
manis eſſe: cuius culpæ reus nemo iuſtius quàm ipſe fuiſſet. Conſuli poſtquam ex alto
conſpecta claſſis ſpem fecit cum commeatu naues venire (ingens enim caritas anno-
næ ac propè inopia erat) ab inuectis iam portum audit, onerarias naues Magneſiæ re-
lictas eſſe. Incerto inde quídnam agendum foret (adeò ſine vlla ope hoſtis quæ ag-
grauaret, cum ipſa difficultate rerum pugnandum erat) peropportunè literæ à Sp. Lu- K
cretio allatę ſunt: caſtella ſe quæ ſuper Tempe eſſent & circa Philan tenere omnia, fru-
mentiq; in ijs & aliarum in vſum rerum copiam inueniſſe. His magnopere lætus cos.
ab Dio ad Philan ducit, ſimul vt præſidium eius firmaret, ſimul vt militi frumentum,
cuius tarda ſubuectio erat, diuideret. Ea profectio famam haudquaquam ſecundam
habuit: nam alij metu receſſiſſe eum ab hoſte ferebant, quia manenti imperatori prę-
lio dimicandum foret: alij ignarum belli, quęindies fortuna nouaret: vt qui offerenti-
bus ſeſe rebus, omiſiſſet è manibus ea quæ mox repeti non poſſent. Simul enim ceſſit
poſſeſsione Dij, excitauit hoſtem, vt tunc tandem ſentiret recuperanda eſſe, quæ
Perſeus Dium vrbem munit. prius culpa amiſſa forent. Audita enim profectione conſulis, regreſſus Dium quæ
diſiecta ac vaſtata ab Romanis erant, reficit, pinnas mœniũm decuſſas reponit, ab

omni

A omni parte muros firmat: deinde quinq; millia passuum ab vrbe citra ripam Enipei amnis castra ponit, amnem ipsum transitu perdifficilem pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æstate exiguus, hybernis idem incitatus pluuijs & supra rupes ingentes gurgitibus facit: & intra prorupta in mare euoluendo terram præaltas voragines, cauatoq; medio alueo ripas vtrinq; præcipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credens, extrahere reliquum tempus eius æstatis in animo habebat. Inter hæc cos. à Phila Popilium cum duobus millibus armatorum Heracleam mittit. Abest à Phila quinq; millia fermè passuum, media regione inter Dium Tempeq;, in rupe amni imminente positum. Popilius priusquam armatos muris admoueret, misit qui magistratibus principibusq; suaderent: fidem clementiamq; Roma-
B norũ quàm vim experiri mallent. Nihil ea consilia mouerunt, quia ignes ad Enipeum ex regis castris apparebant. Tum terra mariq; (& classis appulsa ab littore stabat) simul armis, simul operibus machinisq; oppugnari cœpti. Iuuenes etiam quidam Romani, ludicro Circensi ad vsum belli verso, partem humillimam muri cęperunt. Mos erat tum, nondum hac effusione inducta bestijs omnium gentium Circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horę tempus vtrunq; circulum complebat. Inter cętera sexageni fermè iuuenes, interdum plures ab apparitoribus ludi, armati inducebantur. Horum inductio in parte simulachrũ decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitij quà militaris artis, propiorq; gladiatorium armorum vsum. Cùm alios decursus edidissent
C motus: quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis summissiorib⁹, tertijs magis & quartis, postremis etiam genu nixis, fastigiatam, sicut tecta ędificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc L. fermè pedum spatio distantes, duo armati procurrebant, comminatiq; inter se, ab ima in summam testudinem per densata scuta cùm euasissent: nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud secus quàm stabili solo persultabant. Huic testudini simillima parti muri admota, cum armati superstantes subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis ęquabantur: depulsisq; ijs, in vrbem duorum signorum milites transcenderunt. Id tantum dissimile fuit, quòd & in fronte extrema, & ex lateribus, soli non habebant super capita elata scuta, ne nudarent corpora: sed præte-
D cta pugnantium more. ita nec ipsos tela ex muro missa subeuntes læserunt, & testudini iniecta imbris in modum lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur. Et cos. capta iam Heraclea, castra eò promouit, tanquam Dium, atq; inde summoto rege, in Pieriam etiam progressurus. Sed hyberna iam præparans, vias cõmeatibus subuehendis ex Thessalia muniri iubet, & elęgi horreis opportuna loca, tectaq; ędificari vbi diuersari portantes cõmeatus possent. Perseus tandem pauore eo, quo attonitus fuerat, recepto animo, mallet imperijs suis nõ obtemperatum esse, cùm trepidans gazam in mare deijci Pellæ, Thessalonicæ naualia iusserat incendi. Andronicus Thessalonicam missus traxerat tempus, id ipsum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum. incautior Nicias Pellæ proijciendo pecuniæ partem, quod fuerat nactus: sed in rem emen-
E dabilem visus lapsus esse, quòd per vrinatores omne fermè extractũ est. tantusq; pudor regi pauoris eius fuit, vt vrinatores clàm interfici iusserit: deinde Andronicum quoq; & Niciam, ne quis tam dementis imperij conscius existeret. Inter hæc C. Martius cum classe ab Heraclea Thessalonicam profectus, & agrũ pluribus locis expositis per littora armatis latè vastauit. & procurrentes ab vrbe, secundis aliquot pręlijs trepidos intra mœnia cõpulit. iamq; ipsi vrbi terribilis erat, cùm dispositis omnis generis tormentis non vagi modò circa muros temere appropinquãtes, sed etiam qui in nauibus erant, saxis tormento emicantibus percutiebantur. Reuocatis igitur in naues militibus, omissaq; Thessalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. quindecim millia passuum ea vrbs abest, aduersus Pydnam posita, fertili agro. Peruastatis finibus eius legentes oram, Antigoniam perueniunt. ibi egressi in terram primò & vastarunt agros

Enipeus amnis.

Popilius Heracleam oppugnat.

Ludicrum Circense.

Heraclea capitur.

Martius Thessalonicam oppugnat.

Romanos palatos intercipiunt Macedones.

agros passim,& aliquantum prędę contulerunt ad naues.dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesq; fugientes effusè ad mare persecuti, quingentos fermè occiderunt,& non minus cæperunt. nec aliud quàm vltima necessitas, cùm recipere se tutò ad naues prohiberentur,animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis,simul indignitate irritauit.redintegrata in littore pugna est:adiuuere& qui in nauibus erant. Ibi Macedonum ducenti fermè cæsi, par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta ad agrum Pallenensem, excensionem ad populandum fecit.Finium is ager Cassandrensium erat, longè fertilissimus omnis oræ quam præteruecti fuerant.Ibi Eumenes rex xx.tectis nauib⁹ ab Elea profectus obuius fuit,& quin

Cassandream oppugnant Romani.

que missæ à Prusia rege tectæ naues.Hac virium accessione animus creuit Pr. vt Cassandream oppugnaret. Condita est à Cassandro rege in ipsis faucibus quæ Pallenensem agrum cęterę Macedonię iungunt, hinc Toronaico hinc Macedonico septa mari.Eminet nanq; in altum lingua in qua sita est: nec minus quàm in altum magnitudine Atho mons excurrit,obuersa in regionem Magnesiæ duob⁹ imparibus promontorijs:quorum maiori Posideum est nomen,minori Canastreum.Diuisis partib⁹ oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas vocant, munimenta ceruis etiam obiectis vt viam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. ab altera parte Euripus est:inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa complenda, quam nuper obiecerat Perseus,plurimum erat laboris. Ibi quęrenti Prętori quia nusquam cumuli apparebant, quò regesta è fossa terra foret: monstrati sunt fornices, non ad eandem crassitudinem qua veterem murum,sed simplici laterum ordine structos esse.Consilium igitur cępit,trãsfosso pariete iter in vrbem patefacere. Fallere autem ita se posse, si muros à parte alia scalis adortus,tumultu iniecto in custodiam eius loci propugnatores vrbis auertisset. Erant in præsidio Cassandreæ præter non contemnendam iuuentutem oppidanorum DCCC. Agrianes,& MM. Penestarum Illyriorum, à Pleurato inde missi, bellicosum vtrunque genus. His tuentibus muros, cùm subire Romani summa vi niterentur, momento temporis parietes fornicum perfossi vrbem patefecerunt. quòd si qui irrupere armati fuissent, extemplò cępissent. Hoc vbi perfectum esse opus militibus nunciatum est,clamorem alacres gaudio repentè tollunt,alijs parte alia in vrbem irrupturis. Hostes primùm admiratio cępit, quídnam sibi repentinus clamor vellet.Postquam patêre vrbem accepere prefecti præsidij Pytho & Philippus Proco,qui occupasset aggredi opus factum esse rati,cum valida manu Agrianum Illyriorumq; erumpunt: Romanosq;, qui alij aliunde coibant, conuocabanturq; vt signa in vrbem inferrent, incompositos atq; inordinatos fugant persequunturq; ad [illegible]m:in qua compulsos ruina cumulant.sexcenti fermè ibi interfecti,omnesq; pro[illegible], qui inter murum fossamq; deprensi erant,vulnerantur.Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni quidem simul à mari,simul à terra aggredienti quidquam satis procedebat.Placuit igitur vtrique, custodijs firmatis, ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset: quoniam vis aperta non processisset,operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his, decem regij lembi ab Thessalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus missi, cùm in salo stantes hostium naues conspexissent, ipsi obscura nocte simplici ordine quàm poterant proximè littus tenentes,intrarunt vrbem.Huius noui prędidij fama absistere oppugnatione simul Romanos regemq; coegit. circumuecti promontorium, ad Toronem classem appulerunt.Eam quoq; oppugnare adorti,vbi valida defendi manu animaduertunt,irrito incepto Demetriadem petunt. Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis vidissent, præteruecti ad Iolcon classem appulerunt, inde agro vastato, Demetriadem quoq; aggressuri.Inter hęc & consul ne segnis sederet tantum in agro hostico, M. Popilium cum quinq; millibus militum ad Melibœam vrbem oppugnandam mittit.Sita est in radicibus Ossæ mõtis,qua parte in Thessaliam vergit,opportunè imminens super Demetriadem. Primus aduentus hostium perculit incolas loci:

[illegible]ani nequicquam oppugnata Cassandrea discedunt.

Melibœam oppugnant Romani.

collectis

A collectis deinde ex nec opinato pauore animis, discurrunt armati, ad portas ac mœnia quà suspecti aditus erant, spemq; extemplò inciderunt, capi primo impetu posse. Obsidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Perseus cum audisset simul Melibœam à consulis exercitu oppugnari, simul classem Iolci stare, vt inde Demetriadem aggrederetur: Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus millibus Melibœam mittit. eidem imperatum, vt si à Melibœa submouisset Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, quàm ab Iolco ad vrbem castra mouerent Romani & ab oppugnatoribus Melibœæ cùm in superiorib⁹ locis repentè apparuisset, cum trepidatione multa relicta opera sunt, ignisq; iniectus: ita à Melibœa abscessum est. Euphranor soluta vnius vrbis obsidione, Demetriadem extemplò
B ducit. Nec tum mœnia modò, sed agros etiam confiderunt se à populationibus tueri posse: & eruptiones in vagos populatores non sine vulnerib⁹ hostium factę sunt. Circumuecti tamen mœnia sunt Pr. & rex, situm vrbis cõtemplantes, si qua parte tentare aut opere, aut vi possent. fama fuit, per Cydam Cretensem, & Antimachũ qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenen & Persea conditiones amicitię: ab Demetriade certè abscessum est. Eumenes ad consulem nauigat: gratulatus quòd prosperè Macedoniam intrasset, Pergamum in regnũ abijt. Martius Figulus Pr. parte classis in hyberna Sciathũ missa, cum reliquis nauib⁹ Oreum Bœotiæ petit: eam vrbẽ aptissimam ratus, vnde exercitibus, qui in Macedonia, quiq; in Thessalia erant, mitti commeatus possent. De Eumene rege longè diuersa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec classe *De Eumene rege varia scriptores tradunt.*
C adiutum ab eo prætorem esse, cùm sæpè eum literis accersisset, tradit: nec cùm gratia ab consule profectũ in Asiam, indignatũ quod vt ijsdem castris tenderet permissum non fuerit: ne vt equites quidem Gallos, quos secũ adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuisse. Attalum fratrem eius & remansisse apud consulem, & synceram eius fidem æquali tenore, egregiamq; operam in eo bello fuisse. Dum bellum in Macedonia geritur, legati transalpini ab regulo Gallorũ (Balanos ipsius traditur nomen, gentis ex qua fuerit, non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab senatu actæ, muneraq; missa. torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus Phaleratus, armaq; equestria. Secundum Gallos Pamphyli legati coronam auream ex viginti millib⁹ Philippiorum factam, in curiam
D intulerunt: petentibusq; ijs, vt id donum in cella I.O.M. ponere, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum: benigneq; amicitiam renouare volentib⁹ legatis responsum, & binũm millium æris singulis missum munus. Tum ab rege Prusia & paulò post ab Rhodijs, de eadem re longè aliter differentes legati auditi sunt. vtraq; legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. Prusiæ preces magis quàm postulatio fuere, profitentis & ad id temp⁹ se cum Romanis stetisse: & quoad bellum foret, staturum. Cæterùm cùm ad se à Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, & ijs pollicitum deprecatorem apud senatum futurum, petere, si possent inducere in animum vt finiant iram, se quoq; in gratia reconciliatæ pacis posse vti. Hæc regij legati. Rhodij superbè commemoratis erga populum Romanũ beneficijs, & penè victorię vtiq;
E de Antiocho rege maiore parte à se vindicata, adiecerunt: cùm pax inter Macedonas Romanosq; esset, sibi amicitiam cum rege Perseo cœptam. eam se inuitos, nullo eius in se merito, quoniam ita Romanis visum sit, in societatẽ se belli trahere, interrupisse. Tertium se annum multa eius incommoda belli sentire: mari intercluso inopia insulam premi, amissis maritimis vectigalibus atq; commeatibus. Cùm id vltrà pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse, qui ei denunciarent, Rhodijs placere pacem eum componere cum Romanis: se Romam eadem nũciatum missos: per quos stetisset quo minus belli finis fieret, aduersus eos quid sibi faciundum esset, Rhodios consideraturos esse. Ne nunc quidem hæc sine indignatione legi audiriue posse certum habeo, inde existimari potest qui habitus animorum audientib⁹ ea patribus fuerit. Claudius nihil responsum author est: tantùm s.c. recitatum, quo Caras

Legati Gallorum reguli Romam venunt.

Pamphylorum legati.

Prusiæ legati.

Rhodiorum legati de pace cum Romanis & Perseo componenda Romam veniunt.

& Lycios liberos esse iuberet populus Romanus, literasq; extemplò ad vtranq; gentem vt scirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiam vix curia paulò ante cęperat, corruisse. Alij responsum esse tradunt, populum Romanum & principio eius belli, haud vanis authoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege aduersus Rempublicam suam occulta cõsilia iisse: & si id antè dubium fuisset, legatorũ paulo ante verba ad certum redegisse, & plerunq; ipsam se fraudem: etiam si initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuncio in orbe terrarum arbitria belli pacisq; agere: deorum nutu arma sumpturos, posituros q; Romanos esse. Iam non deos fœderum testes, sed Rhodios habituros. Ita ne tandem ijs pareatur, exercitusq; de Macedonia deportẽtur? Visuros esse quid sibi faciundũ sit. quid Rhodij visuri sint: ipsos scire: populum certè Romanũ deuicto Perseo, quod propediem G sperent fore, visurum, vt pro meritis cuiusq; in eo bello ciuitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in singulos binũm millium æris missum est, quod ij non acceperunt. Literæ deinde recitatę Q. Martij consulis sunt, quemadmodum saltu superato in Macedoniam transisset. & ibi & ex alijs locis commeatus à prætore prospectos in hyemem habere, & ab Epirotis viginti millia modiũm tritici, decem hordei sumpsisse, vt pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Vestimenta militib⁹ ab Roma mittenda esse: equis cc. fermè opus esse, maximè Numidis, nec sibi in his locis vllam copiam esse. Senatu sconsultũ vt ea omnia ex literis consulis fierent, factum est. C. Sulpitius Prætor sex millia togarum, triginta tunicarum, & equos deportanda in Macedoniam, præbendaq; arbitratu consulis locauit: & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento soluit. Et Onesimum Pythonis filium, nobilem Macedonem, in senatum introduxit. Is pacis semper author regi fuerat, monueratq;, sicut pater eius Philippus institutum vsq; ad vltimum vitæ diem seruabat, quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, vt eum morem si nõ semper, crebrò tamen vsurparet. Postquá deterrere eum à bello nequijt, primò subtrahere sese per alias atq; alias causas, ne interesset ijs quæ non probabat, cępit: postremò cùm suspectum se esse cerneret, & proditionis interdũ crimine insimulari, ad Romanos trãsfugit: magnoq; vsui consuli fuit. Ea introductus in curiam cùm memorasset, senatus in formulam sociorum cum referri iussit: locum lautia pręberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani esset, ducenta iugera dari, & ædes Tarenti emi: vti ea curaret, C. Decimio I prætori mandatum. Censores censum Idibus Decembribus seuerius quàm antè habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio qui tribunus plebis eos violenter accusarat: tribu quoq; is motus, & operarius factus ad opera publica facienda. Cùm eis dimidium ex vectigalibus eius anni attributum ex Senatusconsulto à quæstoribus esset: Tib. Sempronius ex ea pecunia quæ ipsi attributa erat, ædes P. Africani ponè veteres ad Vortumni signum, laneasq; & tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamq; faciendam curauit, quæ postea Sempronia appellata est. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maximè belli curam in sermonibus homines habebant, quos in annum consules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaq; Senatusconsultum factum est, vt Cn. Seruilius primo quoq; tempore ad comitia habenK da veniret. Senatusconsultum Sulpitius Prætor ad consulem post paucos dies recitauit, quibus ante diem in vrbem venturum. & cos. maturauit: & comitia eo die qui dictus erat, sunt perfecta. coss. creati L. Æmylius Paulus iterum, septimodecimo anno postquam primò cos. fuerat, & C. Licinius Crassus. Prr. postero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus. L. Anicius Gallus, Cn. Octauius, P. Fonteius Balbus, M. Ebutius Helua, C. Papyrius Carbo. Omnia vt maturius agerentur, belli Macedonici stimulabat cura. Itaque designatos extemplò sortiri placuit prouincias, vt vtri Macedonia consuli, cuiq; prætori classis venisset. sciretur, vt iam inde cogitarent, pararentq; quæ bello vsui forent, senatumq; consulerent, si qua re cõsulto opus esset. Latinas vbi magistratum inissent, quod per religiones posset, primo quoq; tempore fieri placere: neque con-

Q. Martij consulis literæ ex Macedonia Romam missæ.

Onesimus Macedo Romam perfugit.

Censuræ seueritas.

Basilica Sempronia.

A que consulem,cui eundum in Macedoniam esset,teneri.His decretis,consulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iurisdictiones in vrbe, classis, & Hispania, & Sicilia,& Sardinia prouinciæ nominatæ sunt.Consulum Æmylio Macedonia,Licinio Italia euenit.Prr.Cn.Bæbius vrbanam,L.Anicius peregrinam, & si quò senatus censuisset, Cn.Octauius classem, P.Fonteius Hispaniam, M.Ebutius Siciliam,C.Papyrius Sardiniam est sortitus. Extemplò apparuit omnibus, non segniter id bellum L. Æmylium gesturum, præterquam quòd alius vir erat, etiam quòd dies noctesq; intentus,ea sola quę ad id bellum pertinerent,animo cogitabat. Iam omniũ primùm à senatu petit, vt legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus visendos, classemq;, & comperta referenda,quid aut terrestribus,aut naualibus copijs opus esset. Pręterea

Prouinciarum sortitio.

Legati in Macedoniam ad exercitus visendos Roma mittuntur.

B vt explorarent copias regias quantum possent, quaq; prouincia nostra, quà hostium foret:vtrum intra saltus castra Romani haberent,an iam omnes angustiæ exuperatæ, & in æqua loca peruenissent: qui fideles nobis socij , qui dubij suspensæq; ex fortuna fidei, qui certi hostes viderentur: quanti præparati commeatus, & vnde terrestri itinere, vnde nauibus supportarentur: quid ea æstate terra mariq; rerum gestarum esset: ex his benè cognitis, certa in futurum consilia capi posse ratus. Senatus Cn. Seruilio consuli negotium dedit, vt is in Macedoniam quos L. Æmylio videretur legaret.Legati biduo pòst profecti,Cn.Domitius Ænobarbus,A.Licinius Nerua,L.Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum esse nunciatum est, in Romano agro , simul in Veientib⁹:nouendiale sacrum factum est.Sacerdotes eo anno mortui sunt, P.Quin-

C tilius Varus flamen Martialis, & M. Claudius Marcellus Decemuir, in cuius locum Cn.Octauius suffectus. Et iam magnificentia crescente notatum est, ludis Circensibus P.Cornelij Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilium curulium LXIII. Africanas,& XL.vrsos & elephantos lusisse.L. Æmylio Paulo,C.Licinio coss.Idibus Martijs principio insequentis anni cùm in expectatione patres fuissent, maximè quídnam cos. de Macedonia, cuius ea prouincia esset referret: nihil se habere Paulus quod referret, cùm nondum legati rediissent, dixit. Cæterùm Brundusij legatos iam esse,bis excursu Dyrrhachium eiectos.Cognitis mox,quæ noscì prius in rem esset,relaturum: id fore intra perpaucos dies.Et ne quid profectionem suam teneret, pridie Idib. Aprilis Latinis esse constitutam diem. Sacrificio ritè perfecto, se & Cn. Octauium, simul sena-

D tus censuisset,exituros esse: C.Licinio collegæ suo fore curæ se absente,vt si qua parari mittíue ad id bellum opus sit, parentur mittanturq;. Interea legationes exterarum nationum audiri posse. Sacrificio ritè perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus vocati sunt. Sordidati, barba & capillo promisso, cum ramis oleæ ingressi curiam procubuerunt: & oratio quàm habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat: per honestam speciem maioris Ptolemæi reducendi in regnum,bellum cum minore fratre eius,qui tum Alexandriam tenebat,gerens: & ad Pelusium nauali prælio victor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto transgressus cum exercitu obsidione ipsam Alexandriam tenebat: nec procul abesse,quin potiretur regno opulentissimo,videbatur. Ea legati querentes orabant senatum,vt opem regno regibusq; amicis imperio ferrent. Ea merita populi Romani in Antiochum, eam apud omnes reges gentesq; authoritatem esse, vt si legatos misissent, qui denunciarent non placere senatui socijs regibus bellum fieri,extemplò abscessurus à mœnibus Alexandriæ, abducturusq; exercitum in Syriam esset. Quòd si cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam venturos cum pudore quodam populi Romani, quòd nullam opem in vltimo discrimine fortunarum tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplò C.Popilium Lenatem, & C.Decimium, & C.Hostilium, legatos ad finiendum inter reges bellum miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iussi, & nunciare, ni absistatur bello, per vtrum stetisset, eum non pro amico, nec pro socio habituros esse.His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, lega-

Alexandrini legati de Antiocho queruntur.

Legati Romani ex Macedonia Romã reuersi à Senatu audiuntur.

ti ex Macedonia quinquatribus vltimis adeò expectati venerunt, vti nisi vesper esset, F
extemplò senatum vocaturi consules fuerint. Postero die senatus fuit, legatiq; auditi
sunt. Ij nunciant, maiore periculo quàm emolumento exercitum per inuios saltus in
Macedoniam inductum. Pieriam, quò processit, regem tenere: castra castris propè ita
collata esse, vt flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnandi potestatem facere, nec nostris vim ad cogendum esse: hyemem etiam asperam rebus gerendis interuenisse, in otio militem ali, nec plus quàm vi. dierum frumentum habere.
Macedonum dici triginta millia armatorũ esse. Si Ap. Claudio circa Lycnidum satis
validus exercitus foret, potuisse ancipiti bello distinere regem: nunc & Appium &
quod cum eo præsidij sit, in summo periculo esse: nisi propere aut iustus exercitus eò
mittatur, aut illi inde deducantur. Ad classem se ex castris profectos, sociorum naua- G
lium partem morbo audisse absumptam, partem, maximè qui ex Sicilia fuerint, domos suas abisse, & homines nauibus deesse: qui sint, neq; stipendium accepisse, neq;
vestimenta habere. Eumenen classemq; eius, tanquam vento allatas naues sine causa
& venisse, & abisse: nec animum eius regis constare satis visum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregiè constantem fidem nunciabant. Legatis auditis tunc de bello

Supplementũ belli aduersus Perseã.

referre sese L. Æmylius dixit. Senatus decreuit, vt in octo legiones parem numerũ tribunorum cõsules & populus crearent: creari autem neminẽ eo anno placere, nisi qui
honorem gessisset. Tum ex omnibus Tribunis militum vti L. Æmylius in duas legiones in Macedoniam, quos eorum velit eligat, & vt solenni Latinarum perfecto, L. Æmylius cos. Cn. Octauius Pr. cui classis obtigisset, in prouinciam proficiscantur. Ad- H
ditus est his tertius L. Ancius Pr. cuius inter peregrinos iurisdictio erat. Eum in prouinciam Illyricum circa Lycnidum Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Licinio consuli imposita: is septem millia ciuium Romanorum, & equites cc. scribere iussus: & socijs nominis Latini septẽ millia peditum imperare, cccc. equites: & Cn. Seruilio Galliam obtinenti prouinciam literas mittere, vt sexcentos equites conscriberet. Hunc exercitum ad collegam primo quoq; tempore mittere in Macedoniam iussus, neq; in ea prouincia plus quàm duas legiones esse. eas repleri, vt sena millia peditum, trecentos haberẽt equites. cæteros equites peditesq; in præsidijs disponi. Qui
eorum idonei ad militandum nõ essent, dimitti. decem præterea millia peditum imperata socijs, & DCCC. equites. Id præsidij additum Anicio præter duas legiones, quas I
portare in Macedoniam est iussus, quina millia peditũ & ducentos habẽtes, trecenos
equites: & in classem quinque millia naualium sociũm sunt scripta. Licinius consul
duabus legionib⁹ obtinere prouinciam iussus: eò addere sociorum decem millia pe-

L. Aemylij consulis ad populum oratio, antè quàm Macedoniam aditer.

ditum, & sexcentos equites. scc. perfectis, L. Æmylius consul è curia in concionem
processit, orationemq; talem habuit: Animaduertisse videor Quirites, maiorem mihi, sortito Macedoniam prouinciam, gratulationem factam, quàm cùm aut consul
essem consalutatus, aut quod die magistratum inissem: neque id ob aliam causam,
quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur: existimastis dignum maiestate
populi Romani exitum per me imponi posse. deos quoq; huic fauisse sorti spero. eosdemq; in rebus gerendis affuturos esse. Hæc partim opinari, partim sperare possum. K
Illud affirmare pro certo habeo, audeoq;, me omni ope adnisurum esse, nec frustra
vos hanc spem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decreuit, &
(quoniam extẽplò pficisci placet, neq; ego in mora sum) C. Licinius collega, vir egregius, æquè enixè parabit, ac si ipse id bellum gesturus esset. Vos quæ scripsero senatui
aut vobis credite: rumores credulitate vestra ne alatis, quorũ author nemo extabit.
Nam nunc quidem, quod vulgo fieri hoc præcipuè bello animaduerti, nemo tam famæ contemtor est, cuius nõ debilitari animus possit. In omnibus circulis, atq; etiam
(si dijs placet) in conuiuijs sunt qui exercitus in Macedoniam ducant: vbi castra locanda sint sciant, quæ loca præsidijs occupanda, quando aut quo saltu intranda Macedonia: vbi horrea ponenda, quà terrà, mari subuehantur commeatus: quando

cum

A cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit. Nec quid melius faciendum ſit modò ſtatuunt, ſed quidquid aliter quàm ipſi cenſuere factum eſt, conſulem veluti dicta die accuſant. Hæc magna impedimenta res gerentibus ſunt. Neq; enim omnes tam firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſunt, quàm Fabius fuit: qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama malè rem gerere. Non ſum is, qui non exiſtimem admonendos duces eſſe: imò eum, qui de ſua vnius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis, quàm ſapientem. Quid ergò eſt? Primùm à prudentibus, & propriè rei militaris peritis, & vſu doctis monẽdi imperatores ſunt: deinde ab his qui interſunt gerendis reb⁹, qui loca, qui hoſtem, qui temporũ opportunitatẽ vident, qui in eodẽ velut nauigio participes ſunt
B periculi. Itaq; ſi quis eſt, qui q̃ è Republica ſit ſuadere ſe mihi in eo bello quod geſturus ſum confidat, ne deneget operam Reipub. & in Macedoniam mecum veniat: naue, equo, tabernaculo, viatico etiam à me iuuabitur. Si quem id facere piget, & otium vrbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne gubernauerit. Sermonum ſatis ipſa præbet vrbs: loquacitatem ſuam contineat: nos caſtrenſibus conſilijs contentos futuros eſſe ſciat. Ab hac concione, Latinis quæ pridie Calendas Aprilis fuerunt, in monte ſacrificio ritè perpetrato, protinus inde & cos. & Pr. Cn. Octauius in Macedoniam profecti ſunt. Traditũ eſt memoriæ, maiore quàm ſolita frequentia proſequentium cõſulem celebratum: ac propè certè ſpe ominatos eſſe homines, finem eſſe Macedonico bello, maturumq; reditum cum egregio triumpho conſulis fore. Dum hęc
C in Italia geruntur, Perſeus quod iam inchoatum perficere, quia impenſa pecuniæ faciendæ erat, nõ inducebat in animum, vt Gentium Illyriorum regem ſibi adiungeret: hoc, poſtquam intraſſe ſaltum Romanos, & adeſſe diiudicrimen vltimum belli animaduertit, non vltrà differendum ratus cùm per Hippiam legatum ccc. argenti talenta pactus eſſet, ita vt obſides vltrò citroq; darentur, Pantaucum miſit ex fidiſſimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terrę Pantaucus regi Illyrio occurrit: ibi & iuſiurandum ab rege, & obſides accepit. Miſſus & à Gentio eſt legatus nomine Olympio, qui iuſiurandum à Perſeo obſidesq; exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam miſſi ſunt: & authore Panthauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent, Parmenio & Morcus deſtinatur. Quibus ita mandatum, vti iureiurando obſi-
D dibusq; & pecunia accepta, tum demũ Rhodum proficiſcerentur. Duorum ſimul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum poſſe. Adiunctam ciuitatem, penes quam vnam tum rei naualis gloria eſſet, nec terra, nec mari ſpem relicturam Romanis. Venientibus Illyrijs, Perſeus ab Enipeo amni ex caſtris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ conuenerunt circumfuſo agmine equitum facta, quos adeſſe fœderi ſancitæ cum Gentio ſocietatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum ijs adiecturam. & obſides in conſpectu omnium dati, acceptiq;: & Pellam ad theſauros regios miſſis qui pecuniam acciperent, qui Rhodũ irent cum Illyrijs legatis Theſſalonicę cõſcendere iuſſi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat: authoribusq; Dione & Polyarato principibus ciuitatis eius, affirmabat
E Rhodios paratos ad bellum eſſe. Is princeps iunctæ cum Illyrijs legationis datus eſt. Eodem tempore ad Eumenen, & ad Antiochum communia mandata, quæ ſubijcere conditio rerum poterat. Natura inimica inter ſe eſſe liberam ciuitatem & regem. Singulos populum Romanum aggredi, & quod indignius ſit, regem virib⁹ reges oppugnare. Attalo adiutore patrem ſuum oppreſſum. Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre ſuo. Antiochum oppugnatum: in ſe nunc & Eumenem & Pruſiam armatos eſſe. Si Macedoniæ regnum ſublatum foret, proximam Aſiam eſſe: quam iam ex parte ſub ſpecie liberandarum ciuitatum ſuam fecerint: deinde Syriam. Iam Pruſiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat, vt aut ad pacem ſecum faciendam compelleret Romanos, aut perſeuerantes in bello iniuſto communes duceret

Perſeus Gentium regem Illyriorum ſibi adiungit.

Perſeus Rhodios ad defectionem ſolicitat.

Perſeus ad Eumenem & Antiochũ ſolicitandos legationem mittit.

omniũm regum hoſtes. Ad Antiochum aperta mandata erant, ad Eumenem per ſpe- F
ciem captiuorum redimendorum miſſus legatus erat: verùm occultiora quædam a-
gebantur, quę in præſentia inuiſum quidem & ſuſpectum Romanis Eumenem * fal-
ſis grauioribus. Proditor enim ac propè hoſtis habitus, dum inter ſe duo reges captan
tes fraude & auaritia certant. Cydas erat Cretenſis, ex intimis Eumenis: hic prius ad
Amphipolim cum Chimaro quodam populari ſuo, militante apud Perſea, inde po-
ſtea Demetriadem ſemel cum Menecrate quodam, iterum cum Antiocho regijs du-
cibus ſub ipſis mœnibus vrbis collocutus fuerat. Eropon quoq;, qui tum miſſus eſt,
duabus ad eundem Eumenem iam antè legationibus functus erat. Quæ colloquia
occulta & legationes infames quidem erant: ſed quid actum eſſet, quídue inter reges
conueniſſet, ignorabatur. Res autem ita ſe habuit. Eumenes neq; fauit victoriæ Per- G
ſei, neq; bello eum inuadere in animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimi-
citiæ erant, quàm ipſorum odijs inter ſe accenſæ. Non ea regum æmulatio, vt æquo
animo, Perſea tantas adipiſci opes tantamq; gloriam quanta Romanis victis eum
manebat, Eumenes viſurus fuerit. Cernebat & Perſea iam inde ab initio belli omni
modo ſpem pacis tẽtaſſe, & indies magis quo propior admoueretur terror, nihil neq;
agere aliud, neq; cogitare. Romanos quoq; quia traheretur diutius ſpe ipſorum bel-
lum, & ipſos duces & ſenatum non abhorrere à finiendo tam incommodo ac difficili
bello. Hac vtriuſq; partis voluntate explorata, quod fieri etiam ſua ſponte tædio vali-
dioris, metu infirmioris credebat poſſe, in eo ſuam operam venditare concilianda
gratia magis cupijt. Nam modò ne iuuaret bello Romanos terra mariq;, modò pacis H
patrandæ cum Romanis paciſcebatur mercedem, ne bello intereſſet, M. & D. talenta.
in vtroq; non fidem modò ſe, ſed obſides quoque dare paratum eſſe oſtendebat. Per-
ſeus ad rem inchoandam promptiſſimus erat cogente metu, & de obſidibus accipi-
endis ſine dilatione agebat, conueneratq; vt accepti Cretam mitterentur. vbi ad pe-
cuniæ mentionem ventum erat, ibi hæſitabat: & vtiq; alteram in tanti nominis regi-
bus turpem ac ſordidam, & danti & magis accipienti mercedem eſſe. Malebat in
ſpem Romanę pacis non recuſare impenſam, ſed eam pecuniam perfecta re daturum,
interea Samothracæ in templo depoſiturum. Ea inſula cùm ipſius ditionis eſſet, vi-
dere Eumenes nihil intereſſe an Pellæ pecunia eſſet: id agere, vt partem aliquam præ-
ſentem ferret. Ita nequicquam inter ſe captari, nihil præter infamiam mouere. Nec I
hæc tantum Perſeo per auaritiam eſt dimiſſa res, cùm pecuniam tutam & pacem ha-
bere per Eumenem, quæ vel parte regni redimenda eſſet: ac receptus protrahere ini-
micũ mercede onuſtum, & hoſtes meritò ei Romanos poſſet facere. Sed etiam Gen-
tij regis parata ſocietas, & tum Gallorum effuſorum per Illyricum ingens agmen ob-
latum, auaritia dimiſſum eſt. Veniebant decem millia equitum, par numerus pedi-
tũm, & ipſorum iungentium curſum equis, & in vicem prolapſorũ equitum vacuos
capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques denos præſentes aureos, pedes
quinos, mille dux eorum. Venientibus his Perſeus ab Enipeo ex caſtris profectus ob-
uiam cum dimidia copiarum parte, denunciare per vicos vrbesq; quę vię propinquæ
ſunt cœpit, vt commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum vt copia eſſet. Ipſe K
equos phalerasq; & ſagula donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos
diuideret, multitudinem credens trahi ſpe poſſe. Ad Alamanam vrbem peruenit, &
in ripa fluminis Axij poſuit caſtra: circa Deſudabam in Mædica exercitus Gallorum
conſederat, mercedem pactam opperiens. Eò mittit Antigonũ ex purpuratis vnum,
qui iuberet multitudinem Gallorum ad Bylazora (Pæonię is locus eſt) caſtra mouere,
principes ad ſe venire frequentes. LXXV. millia ab Axio flumine & caſtris regis aberant.
Hæc mandata ad eos cùm pertuliſſet Antigonus, adieciſſetq; per viam quanta om-
nium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusq; muneribus principes
aduenientes veſtis, argenti, equorumq; excepturus rex eſſet: de his quidem ſe coràm
cognituros reſpondent. Illud quod præſens pepigiſſent interrogant, ecquid aurum,

Perſeus Gallorum auxilia non admittit.

quod

A quod in singulos pedites equitesq; diuidendum esset, secum adduxisset. Cùm ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, Abi, renuncia ergo, inquit, regi, nisi aurum obsidesq; accepissent, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos. Hęc relata regi cùm essent, aduocato consilio, cùm quid omnes suasuri essent appareret: ipse, pecuniæ quàm regni melior custos, instituit de perfidia & feritate Gallorum disserere. Multorum iam antè cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne grauiores eos socios habeant, quàm hostes Romanos. Quinq; millia equitum sat esse, quibus & vti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timeant. Apparebat in omnibus mercedem multitudinis timere, ne quicquam aliud: sed cùm suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus
B qui nunciaret, quinq; millium equitum opera tantum vti regem, contemnere multitudinem aliam. Quod vbi audiuere barbari, cęterorum quidem fremitus fuit, indignantium se frustra excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinq; millibus quod conueniisset numeraret. Cùm aduersus id quoq; misceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuncio (quod vix sperauerat ipse posse contingere) retro ad Histrum perpopulati Thraciam, quà vicina erat viæ redierunt. Quæ manus quieto sedente rege ad Enipeum, aduersus Romanos Perræbiæ saltum in Thessaliam traducta, non agros tantum nudare populando potuit, ne quos inde Romani commeatus expectarent, sed ipsas excindere vrbes, tenente ad Enipeum Perseo Romanos, ne vrbib⁹ socijs opitulari possent. Ipsis quoq; Romanis de se cogitandũ fuisset: quan-
C do neq; manere amissa Thessalia vnde exercitus alebatur potuissent, neque progredi, cùm ex aduerso castra Macedonum, *qui ea pependerant spe, haud mediocriter debilitauit. Eadem auaritia Gentium regem sibi alienauit. Nam cum ccc. talenta Pellæ missis à Gentio numerasset, signare eos pecuniam passus est. Inde x. talenta ad Pantaucum missa, eaq; præsentia dari regi iussit: reliquam pecuniam signatam Illyriorum signo portantibus suis præcipit paruis itinerib⁹ veherent: dein cùm ad finem Macedoniæ ventum esset, subsisterent ibi, ac nuncios ab se operirentur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum assiduè à Pantauco ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur, M. Perpennam & L. Petilium legatos, qui tum fortè ad eum venerant, in custodiam coniecit. Hoc audito Perseus, cõtraxisse eum necessitates ratus ad bellum
D vtiq; cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniam portabat misit: velut nihil aliud agens, quàm vt quanta maxima posset pręda ex victo Romanis reseruaretur. Et ab Eumene Eropũ ignotis quę occultè acta erant, redit. De captiuis actum esse & ipsi euulgauerant, & Eumenes cõsulem vitandę suspicionis causa certiorem fecit. Perseus post reditum ab Eumene Eropontis spe deiectus, Antenorẽ & Callippum præfectos classis cum XL. lembis (adiectæ ad hunc numerũ quinq; pristes erant) Tenedum mittit, vt inde sparsæ per Cycladas insulas naues, Macedoniam cum frumento petentes, tutarentur. Cassandreæ deductæ naues, in portus primùm qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari cùm traiecissent: stantes in portu Rhodias apertas naues, Eudamumq; præfectum earum, inuiolatas atque etiam benignè appellatos dimiserunt.
E Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarũ, stantib⁹ in ostio portus Eumenis rostratis, quib⁹ Damius præerat, inclusas esse: circumuectos properè ac summotis terrore hostium nauibus, onerarias, datis qui prosequerentur decem lembis, in Macedoniam mittit, ita vt in tutum prosecuti redirent Tenedum. Nono post die ad classem iam ad Sigium stantẽ redierunt. Inde Subota (insula est interiecta Eleæ & Atho) traijciunt. Fortè postero die quàm Subota classis tenuit, quinque & triginta naues, quas hyppagogos vocant, ab Elea profectæ cum equitib⁹ Gallis, equisq;, Phanas promontorium Chiorũ petebant, vnde transmittere in Macedoniã possent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altum ferri cùm ex specula signũ datum Antenori esset, profectus à Subotis, inter Erythrarum promontorium, Chiumq;, quà arctissimũ fretum est, ijs occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm

Quid Galli potuissent, si Perseus eos admisisset.

Perſei auaritia.

Classis Attali à Macedonibus intercepta.

Macedonum classem in illo vagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut re- F
missos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed cùm iam appro-
pinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum, directæq;
in se prorę, hostes appropinquare apparuisset: tunc iniecta trepidatio est, cùm resisten
di spes nulla esset, inhabiliq; nauium genere, & Gallis vix quietem ferentibus in ma-
ri. Pars eorum qui propiores continenti littori erant, in Erythream enarunt: pars velis
datis ad Chium naues eiecere, relictisq; equis effusa fuga vrbem petebant. Sed pro-
pius vrbem lembi accessuq; commodiore cùm exposuissent armatos, partim in via
fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt: partim ante portam excluſos: clause-
rant enim Chij portam, ignari qui fugerent, aut sequerentur. DCCC. fermè Gallorum
occisi, CC. viui capti: equi pars in mari fractis nauibus assumpti, partim neruos succi- G
derunt in littore Macedones. viginti eximiæ equos formæ cum captiuis, eosdem de-
cem lembos, quos antè miserat, Antenor deuehere Thessalonicam iussit, & primo
quoq; tempore ad classem reuerti: Phanis se eos expectaturum. Triduum fermè classis
ad vrbem stetit. Phanas inde progressi sunt, & spe celerius reuersis decem lembis eue-
cti Ægeo mari Delum traiecerunt. Dum hęc geruntur, legati Romani C. Popilius, C.
Decimius, & C. Hostilius à Chalcide profecti, tribus quinqueremibus Delum cùm
venissent, lembos ibi Macedonum XL. & quinq; regis Eumenis quinqueremes inue-
Delij templi & insula religio. nerunt. Sanctitas templi insulaeq; inuiolatos pręstabat omnes. Itaq; permixti Roma-
niq; & Macedones, & Eumenis nauales socij, in templo, inducias religione loci præ-
bente, versabantur. Antenor Persei præfectus, cùm aliquas alto prę ferri onerarias na- H
ues ex speculis significatum foret: parte lemborum ipse insequens, parte per Cycladas
disposita, præterquam si quę Macedoniam peterēt, omnes aut supprimebat, aut spo-
liabat naues: quibus poterat Popilius, aut Eumenis naues, succurrebat: sed vecti nocte
Macedones legati Rhodum veniunt. binis aut ternis plerunq; lembis Macedones fallebant. Per id ferè tempus legati Ma-
cedones Illyrijq; simul Rhodum venerunt, quibus authoritatem addidit, non lem-
borum modò aduentus passim per Cycladas atq; Ægeum vagantium mare, sed etiam
coniunctio ipsa regum Persei Gentijq;, & fama cum magno numero peditum equi-
tumq; venientium Gallorum. Et iam cùm accessissent animi Dioni ac Polyarato, qui
Persei partium erant, non benignè modò responsum regibus est, sed palàm pronun-
ciatum, bello finem se authoritate sua imposituros esse: itaq; ipsi quoq; reges æquos I
adhiberent animos ad pacem accipiendam. Iam veris principium erat, nouiq; duces
in prouinciam venerant: cos. Æmylius in Macedoniam, Octauius Oreum ad class-
Gentij regis Illyriorum genus & crudelitas. sem, Anicius in Illyricum, cui bellandum aduersus Gentium. Patre Pleurato rege Il-
lyriorum, & matre Eurydica genitus, fratres duos, Platorem vtroque parente: Cara-
uantium matre eadem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minus
suspecto, Platorem occidit: & duos amicos eius, Ettritum & Epicadum, impigros
viros, quo tutius regnaret. Fama fuit, Honuni Dardanorum filiam Etutam pacto
fratri eum inuidisse, tanquā his nuptijs adiungenti sibi Dardanorum gentem: & si-
milius id vero fecit ducta ea virgo. Platore interfecto, grauis deinde dempto fratris
metu popularibus esse cœpit: & violentiam insitam ingenio intemperantia vini ac- K
cendebat. Cæterùm, sicut antè dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum
omnes copias contraxit, quindecim millia armatorum fuerunt. Inde fratre in Cauio-
rum gentem vi aut terrore subigendam cum mille peditibus & quinquaginta equi-
Gentius obsidet Bassaniam. tibus misso, ipse ad Bassaniam vrbem quinque millia ab Lisso ducit. Socij erant Ro-
manorum: itaque per missos nuncios prius tentati, obsidionem pati quàm dedere se-
se maluerunt. Carauantium in Cauijs Durnium oppidum aduenientem benignè ac-
cepit: Carauantis altera vrbs excluſit, & cùm agros eorum effusè vastaret, aliquot pa-
lati milites agrestium cōcursu interfecti sunt. Iam & Ap. Claudius, adsumptis ad eum
exercitum quem habebat Bullianorum & Appolloniatium & Dyrrhachinorum au-
xilijs, profectus ex hybernis circa Genusuum amnem castra habebat: audito fœdere

inter

A interPerſea & Gentium, & legatorum violatorum iniuria accenſus, bellum haud dubiè aduerſus eum geſturus. Anicius Prætor eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererentur, præmiſſiſq; ad Appium literis, vt ſe ad Genuſuum operiretur, triduo & ipſe in caſtra venit: & ad ea quæ habebat auxilia, aſſumptis Partinorum iuuentutis duobus millibus peditum & equitibus cc. peditibus Epicadus, equitibus Agalſus præerat. Parabat ducere in Illyricum, maximè vt Baſſanitas ſolueret obſidione: tenuit impetum eius fama lemborum, vaſtantium maritimam oram. LXXX. erant lembi, authore Pantauco miſſi à Gentio ad Dyrrhachinorũ & Apolloniatium agros populandos. Tum claſſis ad

* *

B to eo tradiderunt ſe: deinceps & vrbes regionis eius idem faciebant, adiuuante inclinationem animorum clementia in omnes & iuſtitia prætoris Romani. Ad Scodram inde ventum eſt, id quod belli caput fuerat: non eo ſolum quòd Gentius eam ſibi cęperat, velut regni totius arcem, ſed etiam quòd Labeatiũ gentis munitiſſima longè eſt & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clauſala latere vrbis quod in orientem patet præfluens, Barbana ab regione occidentis ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini, quod ortum ex monte Scodro, multis & alijs auctum aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longè altiſſimus regionis eius, ab oriente Dardaniam ſubiectam habet, à meridie Macedoniam, ab occaſu Illyricum. Quanquam munitũ ſitu naturali oppidum erat, gensq; id totaIllyriorum

Scodram obſidet Anicius prætor.

Scodrus mons.

C & rex ipſe tuebatur: tamen prætor Romanus, quia prima ſucceſſerant proſperè, fortunam totius rei principia ſecuturam eſſe ratus, & repentinum valiturum terrorem, inſtructa exercitu ad mœnia ſuccedit. Quòd ſi clauſis portis muros portarumq; turres diſpoſitis armatis defendiſſent, vano cum incœpto mœnibus pepuliſſent Romanos. Nunc porta egreſſi prælium loco æquo maiore animo commiſerunt, quàm ſuſtinuerunt. Pulſi enim & fuga conglobati, cùm cc. amplius in ipſis faucibus portę cecidiſſent, tantum intulerunt terrorem, vt oratores extemplò ad prætorem mitteret Gentius Teuticũ & bellum principes gentis, per quos inducias peteret, vt deliberare de ſtatu rerum ſuarũ poſſet. Triduo in hoc dato, cùm caſtra Romana quingentos fermè paſſus ab vrbe abeſſent, nauem conſcendit, & flumine Barbana nauigat in lacum

Gentius inducias petit ab Anicio prætore.

D Labeatum, velut ſecretum locum petens ad conſultandum: ſed, vt apparuit, falſa ſpe exitus, Carauantium fratrem multis millibus armatorũ actis ex ea regione, in quam miſſus erat, aduentare. qui poſtquam euanuit rumor, tertio poſt die nauem eandem ſecundo amni Scodram demiſit: præmiſſiſq; nuncijs, vt ſibi appellandi prætoris poteſtas fieret, copia facta, in caſtra venit. Et principium orationis ab accuſatione ſtultitiæ orſus ſuæ, poſtremò ad preces lachrymasq; effuſus, genibus prætoris accidens, in poteſtatem ſeſe dedit. Primò bonum animum habere iuſſus, ad cœnam etiam inuitatus, in vrbem ad ſuos rędijt, & cum prętore eo die honorificè eſt epulatus: deinde in cuſtodiam C. Caſſio Trib. militum traditus, vix gladiatorio accepto decem talentis ab rege, rex vt in eam fortunam recideret. Anicius Scodra recepta, nihil prius quàm

Gentius Anicio prætori ſe dedit.

E requiſitos Petilium Perpennamq; legatos ad ſe duci iuſſit: quibus ſplendore ſuo reſtituto, Perpennam extemplò mittit ad comprehendendos amicos cognatosq; regis. qui Medeonem Labeatium gentis vrbem profectus, Etleuam vxorẽ cum filijs duobus Scerdilio Pleuratoq;, & Carauantium fratrẽ Scodram in caſtra adduxit. Anicius bello Illyrico intra triginta dies perfecto, nuncium victorię Perpennam Romã miſit: & poſt dies paucos Gentium regem ipſum cum parente, coniuge ac liberis ac fratre, alijsq; principibus Illyriorum. Hoc vnum bellum prius perpetratum, quàm cęptum, Romæ auditum eſt. Quibus diebus hæc agebantur, Perſeus quoq; in magno terrore erat, propter aduentum ſimul Æmylij noui conſulis, quem cum ingentibus minis aduentare audiebat, ſimul Octauij Prætoris. Nec minus terroris à claſſe Romana & periculo maritimæ oræ habebat. Theſſalonicæ Eumenes & Athenagoras præerant

Gentius cum principibus Illyriorum captiuus Romam mittitur.

cum

cum paruo præſidio MM. cetratorum. Eò & Androclen præfectum mittit, iuſſum ſub F
ipſis naualibus caſtra habere. Æniam mille equites cum Antigono miſit ad tutandam maritimam oram, vt quocunq; littore applicuiſſe naues hoſtium audiſſent, extemplò ferrent agreſtibus opem. quinq; millia Macedonum miſſa ad præſidium Pythoi & Petrę, quibus præpoſiti erant Hiſtiæus & Theogenes & Midon. His profectis ripam munire Enipei fluminis aggreſſus eſt, quia ſicco alueo tranſiri poterat. Huic vt omnis multitudo vacaret, fœminæ ex propinquis vrbibus coactæ, cibaria in caſtra afferebant: miles iuſſus ex propinquis ſyluis.

* *

poſtremò ſequi ſe vtrarios ad mare, quod minus CCC. paſſus aberat, iuſſit, & in littore
alios alibi modicis interuallis fodere. montes ingentis altitudinis ſpem faciebant, eo G
magis quia nullos apertos euergerent riuos, occultos continere latices, quorum venę in mare permanantes vnde miſcerentur. Vix deducta ſumma arena erat, cùm ſcaturigines turbidæ primò & tenues emicare, dein liquidam multamq; fundere aquam velut deûm dono cœperunt. Aliquantũ ea quoq; res duci famæ & authoritatis apud milites adijcit. Iuſſis deinde militibus expedire arma, ipſe cum tribunis primisq; ordinibus vadit ad contemplandos tranſitus, quà deſcenſus facilis armatis, quà in vlteriorem ripam minimè iniquus aſcenſus eſſet. His ſatis exploratis, illa quoq; primùm vt ordine ac ſine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiumq; ducis fierent, prouidit. Vbi omnibus ſimul pronunciaretur quod fieret, neq; omnes exaudirent, incerto imperio accepto alios ab ſe adijcientes, plus eo quod imperatum ſit, alios minus H
facere: clamores deinde diſſonos oriri omnibus locis & prius hoſtes quàm ipſos quid paretur ſcire. Placere igitur, Trib. militum primo pilo legionis ſecretum edere imperium: illum & dein ſingulos proximo cuique in ordine centurioni dicere quid opus facto ſit: ſiue à primis ſignis ad nouiſſimum agmen, ſiue ab extremis ad primos
Vigiles. perferẽdum imperium ſit. Vigiles etiam nouo more ſcutum in vigiliam ferre vetuit: non enim in pugnam vigilem ire, vt armis vtatur, ſed ad vigilandum. vt cùm ſenſerit hoſtium aduentum, recipiat ſe, excitetq; ad arma alios. Scuto prę ſe erecto ſtare galeatos: deinde vbi feſſi ſint innixos pilo, capite ſuper marginem ſcuti poſito ſopitos ſta-
Stationes. re, vt fulgentibus armis procul conſpici ab hoſte poſſit, ipſe nihil prouideat. Stationum quoque morem mutauit. armati omnes, & frænatis equis equites, diem totum I
perſtabant. id cum æſtiuis diebus vrente aſſiduo ſole fieret, tot horarum æſtu & languore ipſos equosq; feſſos, integri ſæpe adorti hoſtes vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutina ſtatione ad meridiem decedi, & in poſtmeridianam ſuccedere alios
Pauli conſulis ad milites oratio. iuſſit: ita nunquam fatigatos recens hoſtis aggredi poterat. Hæc cùm ita fieri placere concione aduocata pronunciaſſet, adiecit vrbanæ concioni conuenientem orationem. Vnum imperatorem in exercitu prouidere & conſulere quid agendum ſit debere, nunc per ſe, nunc cum ijs quos aduocauerit in conſilium: qui non
Quæ miles curare debeat. ſint aduocati, eos nec palàm, nec ſecretò iactari conſilia ſua. Militem hæc tria curare debere, corpus vt quàm validiſſimum & perniciſſimum habeat, arma apta, animum paratum ad ſubita imperia: cætera ſcire de ſe dijs immortalib⁹ & imperatori ſuo curę K
eſſe. In quo exercitu milites conſul & imperator rumoribus vulgi circumagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. Se, quod ſit officium imperatoris, prouiſurum, vt benè gerendæ rei occaſionem eis præbeat: illos nihil quòd futurum ſit quærere: vbi datum ſignum ſit, tum militarem operam nauare. Ab his præceptis cõcionem dimiſit, vulgo etiam veteranis fatentibus, ſe illo primùm die tanquam tyrones quid agendum eſſet in re militari didiciſſe. Non ſermonib⁹ tantùm his, cum quanto aſſenſu audiſſent verba conſulis, oſtenderunt: ſed rerum præſens effectus erat. Neminem totis mox caſtris quietum videres. acuere alij gladios: alij galeas bucculasq;, ſcuta alij, loricasq; tergere: alij aptare corpori arma, expeririq; ſub his membrorum agilitatem: quatere alij pila, alij micare gladijs, mucronemq; intueri: vt facilè quis cerneret, vbi primùm conſerendi

manum

A manum cum hoſte data occaſio eſſet, aut victoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perſeus quoque, cum aduentu conſulis ſimul & veris principio ſtrepere omnia moueriq; apud hoſtes velut nouo bello cerneret: mota à Phila caſtra in aduerſa ripa poſita: nunc ad contemplanda opera ſua circumire ducem, haud dubiè tranſitus ſpeculantem.

* *

norum eſſe. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regiq; eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primò ſupprimere in occulto famam eius rei eſt conatus, miſſis qui Pantaucum inde venientem appropinquare caſtris vetarent: ſed iam & pueri quidam viſi ab ſuis erant inter obſides Illyrios ducti: & quo quæq; accuratius
B curantur, eo facilius loquacitate regiorum miniſtrorum emanant. Sub idem tempus & Rhodij legati in caſtra venerunt, cum ijſdem de pace mandatis, quę Romæ ingentem iram patrum excitauêre. Multo iniquioribus animis à caſtrenſi conſilio auditi ſunt: Itaque cùm alij præcipites ſine reſponſo * agendos caſtris, pronunciauit poſt diem quintumdecimum ſe reſponſum daturum. Interim, vt appareret quantum pacificantium Rhodiorum authoritas valuiſſet, conſultare de ratione belli gerendi cępit. Placebat quibuſdam, & maximè maioribus natu, per Enipei ripam munitionesq; vim facere: confertis & vim facientibus reſiſtere Macedonas non poſſe, ex tot caſtellis aliquanto altiorib⁹ ac munitioribus, quæ validis præſidijs inſediſſent, priore anno deiectos. alijs placebat Octauium cum claſſe Theſſalonicam petere, & populatione
C maritimę orę diſtringere copias regias, vt altero ab tergo ſe oſtendẽte bello, circumactus interiorem partem regni tuendam, nudare aliqua parte trãſitus Enipei cogeretur. Ipſi natura & operibus inexuperabilis ripa videbatur: & præterquam quòd tormenta vbiq; diſpoſita eſſent, miſſilib⁹ etiam melius & certiore ictu hoſtes vti audierat. Aliò ſpectabat mens tota ducis: dimiſſoq; conſilio Perræbos mercatores Schœnum & Menophilum, notæ & fidei iam ſibi & prudentiæ homines, accerſitos ſecretò percunctatur, quales ad Perræbiam tranſitus ſint. Cùm loca non iniqua eſſe dicerent, præſidijs autem regis obſideri: ſpem cępit, ſi nocte improuiſò valida manu aggreſſus nec opinantes eſſet, deijci præſidia poſſe. Iacula enim & ſagittas & cætera miſſilia in tenebris, vbi quid petatur procul prouideri nequeat, inutilia eſſe, gladio comminus
D geri rem in permixta turba, quo miles Romanus vincat. His ducibus vſurus, prætorem Octauiũ accerſitum, expoſito quid pararet, Heracleam cum claſſe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipſe P. Scipionem Naſicam Q. Fabium Maximum filium ſuum cum quinq; delectis millibus Heracleam mittit, velut claſſem conſcenſuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in conſilio agitatum erat, vaſtandam. Secretò indicatum, cibaria his præparata ad claſſem eſſe, ne quid eos moraretur. Inde iuſsi duces itineris ita diuidere viam, vt quarta vigilia tertio die Pythoum adoriri poſſent. Ipſe poſtero die, vt diſtineret regem ab circumſpectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum ſtationibus hoſtium prælium commiſit: pugnatumq; vtrinq; eſt leui armatura: nec grauioribus armis in tam inæ-
E quali alueo pugnari poterat. Deſcenſus ripæ vtriuſq; in alueum trecentorum fermè paſſuum erat: medium ſpatium torrẽtis alibi aliter cauati paulo plus quàm mille paſſus patebat. Ibi in medio, ſpectantibus vtriq; ex vallo caſtrorum hinc rege, hinc conſule cum ſuis legionibus, pugnatum eſt. Miſſilibus procul regia auxilia melius pugnabant, comminus ſtabilior & tutior aut parma, aut ſcuto Liguſtino Romanus erat. Meridie ferè receptui cani ſuis conſul iuſsit: ita eo die diremptũ pręlium eſt, haud paucis vtrinq; interfectis. Sole orto poſtero die, irritatis certamine animis, etiam acrius concurſum eſt: ſed Romani, non ab his tantùm, cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine, quæ diſpoſita in turribus ſtabat, omni genere miſsilium telorum ac ſaxis maximè vulnerabantur. Vbi propius ripã hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad vltimos perueniebant. Multo pluribus eo die amiſsis,

Rhodiorum legati in caſtra ad Paulum Coſ. veniunt.

Macedonum cum Romanis prælium.

amiſſis, cõſul paulo ſerius recepit ſuos. Tertio die prælioabſtinuit, digreſſus ad imam F
partem caſtrorum, veluti per deuexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus quod in oculis erat,

* *

anni poſt circumactũ ſolſtitium erat, hora diei iam ad meridiem vergebat, iter multo puluere & incaleſcente ſole factum erat. laſſitudo & ſitis iam ſentiebatur, & meridie inſtante magis acceſſurum vtrunque apparebat. Statuit ſic affectos recenti atque integro hoſti non obijcere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum vtrinque erat, vt conſuli non minore arte ad ſuos eludendos quàm ad hoſtes opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum vt maturarent inſtruere: circumibat ipſe ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi pri- G
mò alacres ſignum poſcebãt: deinde quantum increſceret æſtus, & vultus minus vigentes & voces ſegniores erant, & quidam incumbentes ſcutis nixiq; pilis ſtabant. Tum iam apertè primis ordinibus imperat, metarentur frontem caſtrorum, & impedimenta conſtituerent. Quod vbi fieri milites ſenſere, alij gaudere palàm quod feſſos viæ labore flagrantiſſimo æſtu non coegiſſet pugnare: legati circa imperatorem duces q; externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes cùm pugnaturum conſulem credebant. Neq; enim ne his cunctationem aperuerat ſuam. Tunc mutatione
Pauli conſulis cunctatio. conſilij ſubita cùm alij ſilerent, Naſica vnus ex omnibus auſus eſt monere conſulem, ne hoſtem quidem ludificatos priores imperatores, fugiendo certamẽ manib⁹ emittere. vereri ne noctẽ abeat ſequendus maximo labore ac periculo in intima Macedo- H
niæ: exercitusq;, ſicut prioribus ducibus, per calles ſaltusq; Macedonicorũ montium vagando circumagatur. Se magnoperè ſuadere, dum in campo patenti hoſtẽ habeat, aggrediatur, nec oblatam occaſionem vincendi amittat. Conſul nihil offenſus libera admonitione tam clari adoleſcentis: Et ego, inquit, animum iſtum habui Naſica,
Pauli Coſ. prudens ad Naſicã reſponſio. quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli caſibus didici, quando pugnandum, quando abſtinendum pugna ſit. Nõ operæ ſit ſtanti nunc in acie docere, quibus de cauſis hodie quieſſe melius ſit: rationes alias repoſcito, nunc authoritate veteris imperatoris contentus eris. Conticuit adoleſcens: haud dubiè videre aliqua impedimenta pugnæ conſulem, quæ ſibi non apparerent. Paulus poſtquam metata caſtra impedimentaq; collocata animaduertit, ex poſtrema acie tria- I
rios primos ſubducit, deinde principes, ſtantibus in prima acie haſtatis, ſi quid hoſtis moueret: poſtremò haſtatos, ab dextro primùm cornu ſingulorum paulatim ſignorum milites ſubtrahens. Ita pedites equitibus cum leui armatura ante aciem hoſti oppoſitis, ſine tumultu abducti: nec antequam prima frons valli ac foſſa perducta eſt, ex ſtatione equites reuocati ſunt. Rex quoq;, cum ſine detractatione paratus pugnare eo die fuiſſet, contentus quòd per hoſtem moram fuiſſe pugnæ ſcirent, & ipſe in
C. Sulpitius lunæ defectum militibus prædixit. caſtra copias reduxit. Caſtris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum ſecundæ legionis, qui prætor ſuperiore anno fuerat, conſulis permiſſu ad concionem militibus vocatis pronunciauit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda vſq; ad quartam horam noctis lunam defecturam eſſe. Id quia naturali or- K
dine ſtatis temporibus fiat, & ſciri antè & prædici poſſe. Itaq; quemadmodum, quia certi ſolis lunæq; & ortus & occaſus ſint, nunc pleno orbe, nunc ſeneſcente exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur: ita ne obſcurari quidem, cùm condatur vmbra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie Nonas Septemb. inſecuta eſt dies, edita hora luna cùm defeciſſet, Romanis militibus Galli ſapientia propè diuina videri: Macedonas vt triſte prodigium occaſum regni perniciemq; gentis portendens mouit: nec aliter vates clamor vlulatusq; in caſtris Macedonum fuit, donec luna in ſuam lucem emerſit. Poſtero die tantus vtriq; ardor exercitui ad concurrendum fuerat, vt & regem & conſulem ſuorum quidam, quòd ſine prælio diſceſſum eſſet, accuſarent. Regi prompta defenſio erat, nõ eo ſolùm, quòd hoſtis prior apertè pugnam

detre-

A detrectans,in castra copias reduxisset:sed etiam quòd eo loco signa constituisset,quo phalanx,quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret,promoueri non posset. Consul ad id quod pridie prætermisisse pugnandi occasionem videbatur, & locum dedisse hosti si nocte abire vellet, tunc quoq; per speciem immolandi terere videbatur tempus,cum luce prima signum propositum pugnæ ad exeundum in aciem fuisset. Tertia demum hora,sacrificio ritè perpetrato,concilium aduocauit:atq;ibi,quod rei gerendæ tempus esset,loquendo & intempestiuè consultando videbatur quibusdam extrahere: post sermones tamen consul orationem habuit. P. Nasica egregius adolescens,ex omnibus vnus quibus hesterna die pugnari placuit, denunciauit mihi suum consilium:idem postea,itavt transisse in sententiam meam videri posset,tacuit. *Pauli consulis ad milites oratio.*

B Quibusdam alijs absentem carpere imperatorem, quàm præsentem monere,melius visum est. & tibi P. Nasica,& quicunq; idem quod tu occultius senserunt,non grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tantum abest vt me hesternæ quietis pœniteat, vt seruatum à me exercitum eo consilio credam. In qua me opinione esse ne quis sine causa vestrûm credat,recognoscat agedum mecum, si videtur, quàm multa pro hoste & aduersus nos fuerint. Iam omnium primùm quantum numero nos præstent, neminem vestrûm nec antè ignorasse, & hesterno die implicatam intuentes aciem animaduertisse certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militũ præsidio impedimentis relicta erat, nec ignauissimum quemque relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus omnes: paruum hoc tandem esse credimus,quòd ex

C his castris in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summùm crastino die,si ita videbitur,dijs benè iuuantibus sumus? Nihílne interest,vtrum militem,quem neq; viæ labor hodie, neque operis fatigauerit, requietum,integrum in tentorio suo arma capere iubeas, atq; in acie plenum virium, vigentem & corpore & animo educas:an longo itinere fatigatum, & onere fessum, madentem sudore, ardentibus siti faucibus,ore atq; oculis repletis puluere,torrentem meridiano sole,hosti obijcias recenti, quieto, qui nulla re antè consumptas vires ad prælium adferat? Quis,pro deûm fidem,ita comparatus vel iners atq;imbellis fortissimum virum non vicerit? Quid quòd hostes per summum otium instruxerant aciem, reparauerant animos,stabant compositis suis quisq; ordinibus:nobis tunc repentè trepidandum in

D acie instruenda erat, & incompositis concurrendum? At herculè aciem quidam inconditam inordinatamq; habuissemus: castra munita,prouisam aquationem,tutum ad eum iter, præsidijs impositis, explorata circà omnia:an nihil nostri habentes præter nudum campum in quo pugnaremus? Maiores vestri castra munita, portum ad omnes casus exercitus ducebant esse:vnde ad pugnam exirent,quò iactati tempestate pugnæ receptum haberent. Ideò cum munimentis ea cępissent, præsidio quoq; valido firmabant: quòd qui castris exutus erat, etiam si pugnando acie vicisset, pro victo haberetur. Castra sunt victori receptaculum, victo perfugium. Quàm multi exercitus,quibus minus prospera pugnę fortuna fuit, intra vallum compulsi,tempore suo, interdum momento post eruptione facta victorem hostem pepulerunt? Patria altera

E est militaris hæc sedes, vallumq; pro mœnibus, & tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt. Sine vlla sede vagi dimicassemus, vt quò victores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnæ illud opponitur: Quid si hostis ac interposita nocte abisset,quantum rursus sequendo eo penitus in vltimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neq; mansurum eum,neq; in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quanto enim facilius abire fuit cùm procul abessem⁹, quàm nũc cùm in ceruicib⁹ sumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quàm vt quorum castra prælto fluminis ripa tuta, vallo insuper sepia ac crebris turribus oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis agmine effuso abeuntes in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernum causæ fuerunt.

Pugnare enim & ipſi mihi placet: & ideò quia per Enipeum amnem ſepta ad hoſtem F
via erat, alio ſaltu deiectis hoſtium præſidijs nouum iter aperui: neq; priuſquam debellauero, abſiſtam. Poſt hanc orationem ſilentium fuit, partim traductis in ſententiam eius, partim verentibus nequicquam offendere in eo, quod vtcunq; prætermiſſum reuocari non poſſet. Ac ne illo ipſo quidem die aut conſule, rege optante pugnatum eſt, quòd nec feſſos vt pridie via, neq; trepidantes in acie inſtruenda & vixdum compoſitos aggreſſurus erat: conſule, quòd in nouis caſtris non ligna, non pabulum conuectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è caſtris exierat: neutro imperatorum volente, fortuna quæ plus cõſilijs humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hoſtium caſtris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præſidijs ex vtraq; ripa poſitis, vt id facere tutò poſ- G
ſent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant, Marrucina, & Peligna: duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro caſtris ſtatiuum erat præſidium ſub Cluuio legato tres cohortes, Firmana, Veſtina, Cremonenſis: duæ turmæ equitum, Placentina, & Eſſernina. Cùm otium ad flumẽ eſſet neutris laceſſentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapſum, in vlteriorem ripam effugit. Quod cùm per aquam fermè genu tenus altam tres milites ſequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in ſuam ripam trahentes: altero * in eorum occiſo, receptoq; eo iumento, ad ſtationem ſuorum ſe recipiebant. Octingentorum Thracum præſidium in hoſtium ripa erat: ex his pauci primò ægrè paſſi popularem in ſuo conſpectu cæſum, ad perſequendos interfectores fluuium H
tranſgreſſi ſunt: dein plures, poſtremò omnes, & cum præſidio.

Fortuna, non imperatorum iuſſu commiſſum certamen inter Macedones & Romanos.

* *

prælium ducit. Mouebat imperij maieſtas, gloria viri, ante omnia ætas, quòd maior ſexaginta annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculiq; capeſſebat. Interuallum, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atq; aciem hoſtium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem aduerſus clypeatos habebat: aglaſpides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus conſularis ducere aduerſus leucaſpidem phalangem iuſſus: ea media acies hoſtium fuit. In dextrum cornu, vnde circa fluuium commiſſum prælium erat, elephantes inducti, & ala ſociorum: & hinc primùm fuga Macedonum eſt orta. Nam ſicut pleraq; noua commenta mortalium in verbis vim I
habent extemplò, cùm agi, non quemadmodum agantur ediſſeri oportet, ſine vllo effectu euaneſcunt: ita tum elephanti in acie nomen tantùm ſine vſu fuerunt. Elephantorum impetum ſubſecuti ſunt ſocij nominis Latini, pepuleruntq; læuum cornu. In medio ſecunda legio immiſſa diſſipauit phalangem: neq; vlla euidentior cauſa victoriæ fuit, quàm quòd multa paſſim prælia erant, quæ fluctuantem turbarunt primò, deinde diſiecerunt phalangem: cuius confertæ & intentis horrentis haſtis intolerabiles vires ſunt. Si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine & grauitate haſtam cogas, confuſa ſtrue implicantur: ſi verò ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbãtur: ſicut tum aduerſus cateruatim incurrentes Romanos, & interrupta multifariam acie obuiam ire cogebantur: & Ro- K
mani quacunq; data interualla eſſent, inſinuabant ordines ſuos. Qui ſi vniuerſa acie in frontem aduerſus inſtructam phalangem concurriſſent, quod Pelignis principio pugnæ incautè congreſſis aduerſus cetratos euenit, induiſſent ſe haſtis, nec cõfertam aciem ſuſtinuiſſent. Cæterùm ſicut peditũ paſſim cædes fiebant, niſi qui abiectis armis fugerunt: ſic equitatus propè integer pugna exceſſit. Princeps fugæ rex ipſe erat: iam à Pydna cum ſacris alis equitum Pellam petebat. confeſtim Coſtocus ſequebatur, Odryſarumq; equitatus, cæteræ quoq; Macedonum alæ integris abibant ordinibus: quia interiecta peditum acies, cuius cædes victores tenebant, immemores fecerat ſequendi equites. Diu phalanx à fronte, à lateribus, ab tergo cęſa eſt: poſtremo qui ex hoſtium manibus elapſi erant, inermes ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingreſſi,

Macedonũ fuga & ipſius regis Perſei.

A ingreſſi,manus ad eos qui in claſſe erant tendentes,ſuppliciter vitam orabant:& cùm ſcaphas concurrere vndiq; ab nauib⁹ cernerent, ad excipiendos ſeſe venire rati, vt caperent potius quàm occiderent, longius in aquam quidam etiam natantes progreſſi ſunt.Sed cùm hoſtiliter è ſcaphis cæderentur, retro qui poterant nando repetẽtes terram, in aliam fœdiorem peſtem incidebant: elephanti enim ab rectoribus ad littus acti,exeuntes obterebant, elidebantq;. Facilè conueniebat Romanis nunquam vna acie tantum Macedonum interfectum. Cæſa enim ad viginti millia hominum ſunt: *Macedonum inter fectorũ numerus.* ad ſex millia qui Pydnam ex acie perfugerant,viui in poteſtatẽ peruenerunt: & vagi è fuga quinq; millia hominũ capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum, & eorum multo maior pars Peligni:vulnerati aliquãto plures ſunt. Quòd ſi maturius pu-
B gnari cęptum eſſet,vt ſatis diei victoribus ad perſequendum ſupereſſet,deletæ omnes copiæ forent:nunc imminẽs nox & fugientes texit,&Romanis pigritiem ad ſequendum locis ignotis fecit. Perſeus ad Pieriam ſyluam via militari frequẽti agmine equitum & regio comitatu fugit. Simul in ſyluam ventum eſt, vbi plures diuerſæ ſemitæ erant,& nox appropinquabat, cum perpaucis maximè fidis via diuertit. Equites ſine duce relicti alij alià in ciuitates ſuas dilapſi ſunt: perpauci inde Pellam celerius quàm ipſePerſeus,quia recta expedita via ierant,peruenerũt.Rex ad mediam fermè noctem *Perſeus à ſuis contemnitur.* terrore & varijs difficultatibus viæ vexatus eſt. In regia Perſeo qui Pellæ præerat Eu-
ctus,regijq; pueri præſto erant:contra ea amicorum qui alij alio caſu ſeruati ex prælio Pellam venerant, cùm ſæpe accerſiti eſſent, nemo ad eum venit. Tres erant tantùm
C cum eo fugæ comites, Euander Cretenſis, Neon Bœotius, & Archidamus Ætolus. cum ijs iam metuens, ne qui venire ad ſe abnuerent, maius aliquid mox auderent, quarta vigilia profugit.Secuti eum ſunt admodum quingẽti Cretenſes: petebat Amphipolim: ſed nocte à Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem traijcere, eum finẽ ſequendi propter difficultatẽ tranſitus fore ratus Romanis.Conſulem cùm ſe in caſtra victor recepiſſet, ne ſyncero gaudio frueretur, cura de minore filio ſtimulabat.P.Scipio is erat,Africanus & ipſe poſtea deleta Carthagine appellatus,naturalis *Scipio Africanus minor.* conſulis Pauli,adoptione Africani nepos. Is ſeptimumdecimum tunc annum agens, quod ipſum curam augebat, dum effusè ſequitur hoſtes in partem aliam turba ablatus erat: & ſerius cùm rediſſet,tunc demum recepto ſoſpite filio,victoriæ tantæ gau-
D dium conſul ſenſit.Amphipolim cùm iam fama pugnę peruenisſet,concurſusq; matronarum in templum Dianę,quam Tauropolon vocant,ad opem expoſcendam fieret, Diodorus qui præerat vrbi, metuens ne Thraces,quorum duo millia in præſidio erant,vrbem in tumultu diriperent,ab ſubornato ab ſe per fallaciam in tabellarij ſpeciem literas in foro medio accepit.Scriptum in ijs erat,ad Emathiam claſſem Romanam appulſam eſſe,agrosq; circa vexari: orare præfectos Emathiæ, vt præſidium aduerſus populatores mittat. His lectis hortatur Thracas, vt ad tuendam Emathiæ oram proficiſcantur: magnam eos cædem prædamq; palatis paſſim per agros Romanis facturos:ſimul eleuat famam aduerſæ pugnæ:quæ ſi vera foret,alium ſuper alium recentes ex fuga venturos fuiſſe. Per hanc cauſam Thracibus ablegatis, ſimul tranſ-
E greſſos eos Strymonem vidit.portas clauſit.Tertio diePerſeus quàm pugnatum erat, *Perſeus oratores ad Paulum Coſ. mittit.* Amphipolim venit:inde oratores cum caduceo ad Paulum miſit.Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorum regis Berœam, quò ex acie confugerant, ipſi ad conſulem profecti Romanis dedunt:hoc idem & aliæ deinceps metu perculſę parabant facere.cos. nuncijs victorię Q.Fabio filio & L.Lentulo,& Q.Metello cum literis Romam miſſis, ſpolia iacentis hoſtium exercitus peditibus conceſſit: equitibus prædam circumiecti agri, dum ne amplius duab⁹ noctibus à caſtris abeſſent. Ipſe propius mare ad Pydnam caſtra mouit.Berœa primùm, deinde Theſſalica & Pella,& deinceps omnis fermè Macedonia intra biduum dedita. Pydnei qui proximi erant *Macedoniæ vrbes Paulo Coſ. deduntur.* nondum miſerant legatos:multitudo incõdita plurium ſimul gentium,turbaq; quæ ex acie fuga in vnũ compulſa erat,conſilium & conſenſum ciuitatis impediebat: nec

clauſæ modò portæ, ſed etiam inædificatæ erant. Miſſi Midon & Pantaucus ſub mu- F
ros ad colloquium Solonis, qui præſidio erat: per eum emittitur militaris turba, oppidum deditum militib⁹ datur diripiendum. Perſeus vna tantùm ſpe Biſaltarum auxilij tentati, ad quos nequicquam miſerat legatos, in cõcionem proceſſit, Philippum ſecum filium habens, vt & ipſos Amphipolitanos, & equitum peditumq́; qui aut ſemper ſecuti, aut fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquotiens dicere incipientem cùm lachrymæ præpediſſent, quia ipſe dicere nequit, Euandro Cretenſi editis quæ agi cum multitudine vellet, de templo deſcendit. Multitudo ſicut ad conſpectum regis fletumq́; tam miſerabilem & ipſa ingemuerat lachrymaueratq́;, ita Euandri orationem aſpernabatur: & quidam auſi ſunt media ex concione ſucclamare, Abite hinc, ne qui pauci ſuperſumus, propter vos pereamus. G
Horum ferocia vocem Euandri clauſit. Rex in domum ſe recepit, pecuniaq́; & auro argentoq́; in lembos, qui in Strymone ſtabant delatis, & ipſe ad flumen deſcendit. Thraces nauibus ſe committere non auſi, domos dilapſi, & aliæ militaris generis turbæ: Cretenſes ſpem pecuniæ ſecuti. & quoniam in diuidendo plus offenſionũ quàm gratiæ erat, quinquaginta talenta ijs poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cùm per tumultum naues conſcenderent, lembum vnum in oſtio amnis multitudine grauatum merſerunt. Galipſum eo die, poſtero Samothracam quam petebãt perueniunt: ad duo millia talentûm peruecta eò dicuntur. Paulus per omnes deditas ciuitates dimiſſis qui præeſſent, ne qua iniuria in noua pace victis fieret: retentisq́; apud ſe caduceatoribus regis, P. Naſicam, ignarus fugæ regis, Amphipolim miſit cum mo- H
dica peditum equitumq́; manu: ſimul vt Sinticen euaſtaret, & ad omnes conatus regis impedimento eſſet. Inter hęc Melibœa à Cn. Octauio capitur diripiturq́;: ad Æginium, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus miſſus erat, ducenti eruptione ex oppido facta amiſſi ſunt, ignaris Æginienſibus debellatum eſſe. cos. à Pydna profectus, cum toto exercitu die altero Pellam peruenit: & cum caſtra mille paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtatiua habuit, ſitum vrbis vndiq; aſpiciens, quam non ſine cauſa delectam eſſe regiam aduertit. Sita eſt in tumulo vergente in occidentem hybernum: cingunt paludes inexuperabilis altitudinis, æſtate & hyeme, quas reſtagnantes faciunt lacus. In ipſa palude quà proxima vrbi eſt, velut inſula eminet, aggeri operis ingentis impoſita: qui & murum ſuſtineat, & humore circumfuſæ paludis I
nihil lædatur. Muro vrbis coniuncta procul videtur: diuiſa eſt intermurali amni, & eadem ponte iuncta: vt nec oppugnante externo aditum ab vlla parte habeat: nec ſi quem ibi rex includat, vllum niſi per facillimæ cuſtodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: ſed tum nihil præter trecẽta talenta, quę miſſa Gentio regi deinde retenta fuerant, inuentum eſt. Per quos dies ad Pellam ſtatiua fuerunt, legationes frequentes quæ ad gratulandum conuenerant, maximè ex Theſſalia, auditæ ſunt. Nuncio deinde accepto, Perſea ad Samothracam traieciſſe, profectus à Pella conſul quartis caſtris Amphipolim peruenit. Effuſa omnis obuiam turba, cuiuis indicio erat non bono ac iuſto rege ob ra-

Pellæ Macedonum regia ſitus.

K

EPITOME LIBRI XLV.

PERSEVS *ab Aemylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cùm Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram, Aegypti reges obſideret: & miſſus ad eum a ſenatu legatus, qui inberent, ab obſidione ſocij regis abſiſteret: editoq́; mandatu conſideraturum ſe ille, quid faciundum eſſet, reſpondiſſet: vnus legatorum Popilius virga regem circunſcripſit: iuſſitq́; antequam circulo excederet, reſponſum daret. qua aſperitate effecit, vt Antiochus bellum omitteret Legationes gratulantium populorum, ac regum in ſenatum admiſſæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, excluſæ. poſtero die cùm de eo quæreretur, vt iis bellum indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuæ legati egerunt, nec tanquam hoſtes, nec tanquam ſocij dimiſſi. Macedonia in prouinciæ formam redacta eſt. Aemylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perſeum cum tribus filijs ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne ſolida ei contingeret, duorum filiorum funeribus inſignita eſt, quorum alterius mors patrio triumphum præceßit, alterius ſecuta eſt. Luſtrum coditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita* CCCXII. *millia,* DCCCV. *Pruſias Bithyniæ rex Romam, vt ſenatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit: & Nicomedem filium ſuum ſenatui commendauit. rex plenus adulationis, libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.*

VICTO-

A VICTORIAE nuncij Quintus Fabius & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus, quanta potuit adhiberi festinatio celeriter Romam cum venissent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quarto post die quàm cum rege est pugnatum, cùm in circo ludi fierent, murmur repentè populi tota spectacula peruasit, pugnatum in Macedonia, & deuictum regem esse: dein fremitus increbuit, postremò clamor plaususq; velut certo nuncio victoriæ allato est exortus. Mirari magistratus, & quærere authorem repentinæ lætitiæ: qui postquam nullus erat, euanuit quidem tanquam incertæ rei gaudium, omen tamen lætum insidebat animis. Quod postquam veris nuncijs Fabij Lentuliq; & Metelli aduentu firmatum est, cùm victoria ipsa, tum augurio animorum suorum lætabantur. Et aliter traditur Circensis turbæ non minus similis veri lætitia. ad decimum Cal. Octobris ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas exscendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidisse laureatas literas dicitur quadrigis missis consul currum conscendit: & cùm per circum reueheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis, repente immemor spectaculi populus in medium decurrit: eo senatum consul vocauit, recitatisq; tabellis, ex authoritate patrum pro foris publicis denunciauit populo: L. Æmylium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnasse: Macedonum C exercitum cæsum fusumq;, regem cum paucis fugisse: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem populi Romani venisse. His auditis, clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis domus magna pars hominum ad coniuges liberosq; lętum nuncium portabant. Tertiusdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatum est. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesq; decretæ: & senatusconsultũ factum est, vt consul quos præter milites sociosq; nauales coniuratos haberet, dimitteret: de militibus socijsq; naualibus dimittendis referretur, cùm legati ab L. Æmylio consule, à quibus præmissus tabellarius esset, venissent ad sextum Calend. Octobris, hora ferè secunda legati vrbem ingressi sunt: ingentem secum occurrentium quacunq; ibant, prosequentiumq; trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus fortè D in curia erat: eò legatos consul introduxit. Ibi tantum temporis retenti, dum exponerent quantæ regiæ copiæ peditum equitumq; fuissent, quot millia ex his cæsa, quot capta forent, quàm paucorum militum iactura tanta hostium strages facta, quàm cum paucis rex fugisset: existimari Samothraciam petiturum, paratam classem ad persequendum esse, neque terra, neq; mari elabi posse. eadem hæc paulo post in concionem traducti exposuerunt: renouataq; lætitia, cùm cos. edixisset, vt omnes ædes sacræ aperirentur, pro se quisq; ex concione ad gratias agendas ire dijs: ingentiq; turba non virorum modò, sed etiam fœminarum conferta tota vrbe deûm immortalium templa. Senatus reuocatus in curiam, supplicationes ob rem egregiè gestam ab L. Æmylio cos. in quinq; dies circa omnia puluinaria decreuit, hostijsq; maioribus E sacrificari iussit. Naues quæ in Tiberi paratæ instructæq; stabant, vt si rex posset resistere, in Macedoniam mitterentur, subduci, & in naualibus collocari: socios nauales dato annuo stipendio dimitti, & cum his omnes qui in consulis verba iurauerant: & quod militum Corcyræ, Brundusij, ad mare Superum, aut in agro Larinati esset (omnibus his locis dispositus exercitus fuerat, cum quo si res poscceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta est ante ad quintum Idus Octobris, cum eo die in quinque dies. Ex Illyrico duo legati, C. Licinius Nerua & P. Decius nunciarunt, exercitum Illyriorum cæsum, Gentium regem captum in ditione populi Romani & Illyricum esse. Ob eas res gestas ductu auspicioq; L. Anicij Pr. senatus in triduum supplicationes decreuit, vt Latinæ dictæ à consule sunt in ante IIII. & III. & prid. Idus Nouemb. Tradidere qui-

Incerto authore nunciatur in circo Romano, debellatũ esse in Macedonia.

Supplicationes ob deuictum Perseã.

Supplicationes ob captum Gentium regẽ Illyriorum.

dam legatos Rhodios nondum missos, post victoriam nunciatam, velut ad ludibri- F.
um stolidæ superbiæ, in senatum vocatos esse. Ibi Agepolim principem eorum ita
De Rhodijs legatis. locutum: Missos esse legatos ab Rhodijs ad pacem inter Romanos & Persea faciendam, quod id bellum graue atq; incommodum Græciæ omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunam perbenè fecisse, quando finito aliter bello, gratulandi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dedisset. Hæc ab Rhodio dicta. Responsum ab senatu esse, Rhodios nec vtilitatum Greçię, neque cura impensarum populi Romani, sed pro Perseo legationem eam misisse. Nam si ea fuisset cura quæ simularetur, tum mittendos legatos fuisse, cùm Perseus in Thessaliam exercitu inducto per biennium Græcas vrbes, alias obsideret, alias denunciatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodijs mentionem factam: postquam superatos sal- G
tus transgressosq; in Macedoniam Romanos audirẽt, & inclusum teneri Persea, tunc Rhodios legationem misisse, non ad vllam aliam rem, quàm ad Persea ex imminenti periculo eripiendum. Cum hoc respõso legatos dimissos. Per eosdem dies & M. Marcellus ex prouincia Hispania decedens, Marcolica nobili vrbe capta, decem pondo
Paulus illachrymat humanæ sorti. auri, & argenti ad summã sestertiûm decies in ærarium retulit. Paulus Æmylius cos. cùm castra, vt supra dictum est, ad Syras terræ Odomantidicæ haberet, cùm literas ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrymasse dicitur sorti humanæ: quòd qui paulo antè non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosq; oppugnasset, Bastarnarum sciuisset auxilia: is tum amisso exercitu, extorris regno, in paruam insulam compulsus, supplex, fani religione, non viribus suis tutus esset. Sed post- H
Perſei literas reiecit Paulus. quam regem Persea consuli Paulo S. legit, miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaque quanquam in reliqua parte literarum minimè regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus, cuius nominis obliuiscendum victo esset: itaq; alteræ literæ cum priuati nominis titulo missæ & petiere & impetrauere, vt aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Posthumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente: Paulo, vt se suaq; omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente. Dum hęc aguntur, classis Cn. Octauij Samothracum est appulsa. Is quoq; præsenti admoto terrore, modò minis, modò spe perlicere I
L. Attilij ad Samothraces oratio. vt se traderet cùm conaretur, adiuuit in hoc eum res seu casu cõtracta, seu consilio. L. Attilius illustris adolescens cùm in concione esse populum Samothracum, animum aduertisset, à magistratib⁹ petijt, vt sibi paucis alloquẽdi populi potestatem facerent. Permisso, vtrũ nos, hospites Samothraces, verè accepimus, an falsò, sacram hanc insulam & augusti totam atq; inuiolati soli esse? Cùm creditæ sanctitati assentirentur omnes, Cur igitur, inquit pollutam homicida sanguine regis Eumenis violauit? & cùm omnis præfatio sacrorum eos quibus non sint puræ manus, sacris arceat, vos penetralia vestra contaminari cruento latronis corpore sinetis? Nobilis fama erat apud
Euander accusatur ob Eumenem Delphis vulneratum. omnes Greçię ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaq; pręterquã quòd in potestate Romanorũ sese insulamq; totam & templum K
cernebant esse, ne immeritò quidem ea sibi exprobrari rati, Theondam, qui summus magistratus apud eos erat (regem ipsi appellant) ad Persea mittunt, qui nũciaret argui cædis Euandrum Cretensem: esse autem iudicia apud sese more maiorum comparata, de ijs qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos templi dicãtur. Si confideret Euander innoxium se rei capitalis argui, veniret ad causam dicendam: si committere se iudicio non auderet, liberaret religione templum, ac sibimet ipse consuleret. Perseus euocato Euandro, iudicium subeundi nullo pacto author esse, nec causa, nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne damnatus authorem se nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid esset, nisi vt fortiter moriatur? Nihil palàm abnuere Euander: sed cum veneno se malle mori quàm ferro, dixisset, occultè fugam parabat. Quod

cùm

A cùm renunciatum regi esset, metuens ne, tanquã à se subtracto pœnę reo, iram Samothracum in se cõuerteret, interfici Euandrũ iussit. Qua perpetrata temerè cęde, subijt extemplò animum, in se nimirum receptam labem quæ Euandri fuisset: ab illo Delphis vulneratum Eumenem, ab se Samothracæ Euandrum occisum: ita duo sanctissima in terris templa, se vno authore sanguine humano violata. Huius rei crimen, corrupto pecunia Theonda, auertitur, vt renũciaret populo, Euandrum sibi ipsum mortem consciisse. Cæterùm tanto facinore in vnicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertum, proditumq;, quia nõ prodiderat, omnium ab se abalienauit animos. pro se quisque transire ad Romanos: fugæq; consilium capere solum propè relictum coegerunt: Oroandemq; Cretensem, cui nota Thracię ora erat, quia mercaturas in ea
B regione fecerat, appellat, vt se sublatum in lembum ad Cotyn deueheret. Demetrium est portus in promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur, quæ ad vsum necessaria erant: defertur & pecunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipse nocte media cum tribus conscijs fugæ per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atq; inde maceriam ægrè transgressus, ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur, primis tenebris soluerat nauem, ac per altum Cretam petebat. Postquam in portu nauis non inuenta est, vagatus Perseus aliquandiu in littore, postremò timens lucem iam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit. Pueri regij apud Macedonas vocabantur principum liberi ad ministerium electi regis: ea cohors per-
C secuta regẽ fugientem, ne tum quidem abscedebat, donec iussu Cn. Octauij pronunciatum est per præconem, regios pueros, Macedonasq; alios qui Samothracæ essent, si transirent ad Romanos, incolumitatem libertatemq;, & sua omnia seruaturos, quę aut secum haberent, aut in Macedonia reliquissent. Ad hanc vocem trãsitio omnium facta est, nominaq; dabant ad C. Posthumium tribunũ militum. Liberos quoq; paruos regios Ion Thessalonicensis Octauio tradidit: nec quisquam præter Philippum, maximũ natu è filijs, cum rege relictus. Tum sese filiumq; Octauio tradidit, fortunam

Euander à Perseo interficitur.

Perseus cum filio se se Octauio tradit.

D

E

deosq;, quorum in templo erant, nulla ope supplicem iuuantes, accusans. In prætoriam nauem imponi iussus, eodem & pecunia quæ superfuit, delata est, extemploq; classis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in castra ad cos. misit, præmissis literis, vt in potestate eum esse & adduci sciret. Secundam eam Paulus, sicut erat, victoriam ratus, victimas cęcidit eo nuncio: & concilio aduocato literas prætoris cùm

recitaſſet, Q. Ælium Tuberonem obuiam regi miſit, cęteros manere in prętorio frequentes iuſſit. Non aliàs ad vllum ſpectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus, in caſtra Romana adductus erat: præter quàm quod nec ſua, nec gentis fama comparandus, tunc quoq; acceſſio Punici belli fuerat, ſicut Gentius Macedonici. Perſeus caput belli erat: nec ipſius tantùm patris auiq;, quos ſanguine ac genere contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui ſummum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus pallio Perſeus, ingreſſus eſt caſtra, nullo ſuorum alio comite, qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret. progredi præ turba occurrentium ad ſpectaculum non poterat, donec cos. lictores miſiſſet, qui ſummouendo iter ad prætorium facerent. Conſurrexit cos. & iuſſis ſedere alijs, progreſſusq; paulum, introeunti regi dextram porrexit: ſummittentemq; ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductum in tabernaculum aduerſus aduocatos in concilium conſidere iuſſit. Prima percontatio fuit, qua ſubactus iniuria contra populum Romanum bellum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quo ſe regnumq; ſuum ad vltimum diſcrimen adduceret. Cùm reſponſum expectantibus cunctis, terram intuens diu tacitus fleret, rurſum cos. Si iuuenis regnum accepiſſes, minus equidem mirarer ignoraſſe te quàm grauis aut amicus aut inimicus eſſet P. R. nunc verò cum & bello patris tui quod nobiſcum geſſit, interfuiſſes, & pacis poſtea, quam cum ſumma fide aduerſus eum coluimus, meminiſſes: quod conſilium, quorum & vim bello, & fidem in pace expertus eſſes, cum ijs tibi bellum eſſe quàm pacem malle? Nec interrogatus, nec accuſatus cùm reſponderet: Vtcunq; tamẽ hæc, ſiue errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſſitate inciderunt, bonum animum habe: multorum regum, populorum, caſibus cognita P. R. clementia, non modò ſpem tibi, ſed propè certam fiduciam ſalutis præbet. Hæc Græco ſermone Perſeo, Latinè deinde ſuis. Exemplum inſigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarum. vobis hoc præcipuè dico iuuenes: ideò in ſecundis rebus nihil in quenquam ſuperbè ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cùm quid veſper ferat, incertum ſit. Is demum vir erit, cuius animum nec proſpera flatu ſuo efferret, nec aduerſa infringet. Conſilio dimiſſo, tuenda cura regis Q. Ælio mandatur. Eo die & inuitatus ad conſulem Perſeus, & alius omnis ei honos habitus eſt, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hyberna dimiſſus eſt: maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ vrbes acceperunt. Hic finis belli, cùm quadriennium continuum bellatũ eſſet, inter Romanos ac Perſea fuit: idemq; finis inclyti per Europæ plerunque atque Aſiam omnem regni. Viceſimum ab Carano qui primus regnauit, Perſea numerabant. Perſeus Q. Fuluio, L. Manlio coss. regnum accepit: à ſenatu rex eſt appellatus M. Iunio, A. Manlio coss. regnauit XI. annos. Macedonum obſcura admodum fama vſq; ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum creſcere cùm cœpiſſet, Europę ſe tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thracię atq; Illyrici amplexa. Superfudit deinde ſe in Aſiam: & tredecim annis quibus Alexander regnauit, primùm omnia, quà Perſarum propè immenſo ſpatio imperium fuerat, ſuæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamq;, qua terrarum vltimus finis Rubrum mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri diſtractum in multa regna: dum ad ſe quiſq; opes rapiunt lacerantes viribus, à ſummo culmine fortunæ ad vltimum finem centum quinquaginta annos ſtetit. Victoriæ Romanæ fama cùm peruaſiſſet in Aſiam, Antenor qui cum claſſe lemborum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præſidio nauibus Macedoniam petentibus erat, poſtquam debellatum in Macedonia, & ſtatione ſummotos hoſtium lembos audiuit, dimiſſis & ipſe Atticis nauibus, ad ſuſceptam legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit: vt prius occurrere Antiocho poſſet, quàm ad Alexandrię mœnia accederet. Cùm præterueherentur Aſiam legati, & Loryma veniſſent, qui portus

Perſeus ad conſulem pullatus adducitur.

Pauli Coſ. in excipiendo Perſeo modeſtia.

Pauli Coſ. prudens admonitio.

De Macedonũ imperio.

viginti

A viginti paulò amplius millia ab Rhodo abeſt, ex aduerſo vrbi ipſi poſitus: principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eò quoque victoriæ fama perlata erat) orantes vt Rhodum deuocherentur. pertinere id ad famam ſalutemq; ciuitatis, noſcere ipſos omnia quæ acta eſſent agerenturq; Rhodi, & comperta per ſe non vulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, vt moram nauigationis breuem pro ſalute ſociæ vrbis paterentur. Poſtquam Rhodum ventum eſt, in concionem quoque eos ijdem precibus pertraxerunt. Aduẽtus legatorum auxit potius timorem ciuitati, quàm minuit: omnia enim Popilius, quæ ſinguli vniuerſiq; eo bello hoſtiliter dixerant, fecerantq;, retulit: & vir aſper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur, vultu truci & accuſatoria voce, vt cùm propriæ ſimultatis nulla cauſa cum ciuitate eſſet, ex
B vnius ſenatoris Romani acerbitate, qualis in ſe vniuerſi ſenatus animus eſſet, conjectarent. C. Decimij moderatior oratio fuit, qui in plerisq; eorum quę commemorata à Popilio eſſent, culpam non penes populum, ſed penes paucos concitatores vulgi eſſe dixit, eos venalem linguam habentes decreta plena regię aſſentationis feciſſe, & eas legationes miſiſſe, quarum Rhodios ſemper non minus puderet, quàm pœniteret. quæ omnia, ſi poteſtatem populo foret, in capita noxiorum verſura. Cum magno aſſenſu auditus eſt, non magis eo quod multitudinis noxam eleuabat, quàm quòd culpam in authores verterat. Itaq; cùm principes eorum Romanis reſponderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui quæ Popilius obiecerat diluere vtcunque conati ſunt, quàm eorum qui Decimio in authoribus ad piaculum noxæ obijciendis aſſenſi ſunt.
C Decretum igitur extemplò, vt qui pro Perſeo aduerſus Romanos dixiſſe quid aut feciſſe cõuincerentur, capitis condemnarentur. Exceſſerunt vrbe ſub aduentum Romanorum quidam, alij mortem ſibi conſciuerunt. Legati non vltrà quàm quinq; dies Rhodij morati, Alexandriam proficiſcuntur. Nec eo ſegnius iudicia ex decreto corã his facto Rhodi exercebantur, quàm perſeuerantiam in exequenda re Decimij lenitas afferebat. Cùm hæc gererentur, Antiochus fruſtra tentatis mœnibus Alexandrię abſceſſerat, cęteraq; Ægypto potitus, relicto Memphi maiore Ptolemæo, cui regnum quæri ſuis viribus ſimulabat, vt victorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec huius voluntatis eius ignarus Ptolemæus, dum conterritum obſidionis metu minorem fratrem haberet, poſſe ſe recipi Alexandrię & ſo-
D rore adiuuante & non repugnantibus fratris amicis ratus: primùm ad ſororem, deinde ad fratrem amicosq; eius non prius deſtitit mittere, quam pacẽ cum ijs confirmaret. Suſpectũ Antiochum effecerat, quòd cætera Ægypto ſibi tradita, Peluſij validum relictum erat præſidium: apparebat clauſtra Ægypti teneri, vt cùm velit rurſus exercitum induceret. Bello inteſtino cum fratre eum exitum fore, vt victor feſſus certamine nequaquam par Antiocho futurus eſſet. Hæc prudenter animaduerſa à maiore, cum aſſenſu minor frater, quiq; cum eo erant acceperunt: ſoror plurimũ adiuuit, non conſilio modò, ſed etiam precibus. Itaq; conſentientibus cunctis pace facta Alexandriam recipitur, ne multitudine quidem aduerſante: quę in bello non per obſidionem modò, ſed etiam poſtquam à mœnibus abſceſſum eſt, quia nihil ex Ægypto ſubuehebatur, omnium rerum attenuata inopia erat.
E His cùm lætari Antiochum conueniens eſſet, ſi reducendi eius cauſa exercitum Ægyptum induxiſſet, quo ſpecioſo titulo ad omnes Aſiæ & Græciæ ciuitates legationibus recipiendis literisq; dimittendis vſus erat: adeò eſt offenſus, vt multo acrius infeſtiusq; aduerſus duos, quàm antè aduerſus vnum pararet bellum. Cyprum extemplò claſſem miſit: ipſe primo vere cum exercitu Ægyptum petens in Cœlen Syriam proceſſit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quòd per eum regnum patrium recepiſſet, petentibusq; vt ſuum munus tueretur, & diceret potius quid fieri vellet, quàm hoſtis ex ſocio factus via tq; armis ageret, reſpondit: nõ aliter neq; claſſem reuocaturum, neq; exercitum reductu-
rum, niſi ſibi & tota Cypro & Peluſio agroq; qui circa Peluſiacum oſtium Nili eſſet, cederet: diemq; pręſtituit, intra quam de conditionibus peractis reſpõſum acciperet.

Rhodij principes legatos Romanos, vt Rhodum deuehantur, orant.

Popilij acerbitas in Rhodios.

Antiochi res geſtæ in Aegypto.

Poſtquam

Romani legati Antiochum adeunt.

Postquam dies data inducijs præterijt, *nauigantibus hostio Nili ad Pelusium per deserta Arabię ad Memphim incolebant, & ab cęteris Ægyptijs partim voluntate, partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus descendit. Ad Leusinem transgresso flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. Quos cùm aduenientes salutasset, dextramq; Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius scriptum habentes tradit, atq; omnium primùm id legere iubet. Quibus perlectis, cùm se consideraturum adhibitis amicis quid faciendum sibi esset, dixisset: Popilius pro cætera asperitate animi virga, quam in manu gerebat, circumscripsit regem: ac prius quàm hoc circulo excedas, inquit, redde responsum senatui quod referam. Ob-

Popilij seueritas Antiochum ab Aegypto reuocauit.

stupefactus tam violento imperio, parumper cùm hæsitasset; Faciam, inquit, quod censet senatus. Tum demum Popilius dextram regi tanquam socio atq; amico porrexit. Die deinde finita cùm excessisset Ægypto Antiochus, legati concordia etiam authoritate sua inter fratres firmata, inter quos vix dum conuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quæ iam vicerat prælio Ægyptias naues classem Antiochi dimittunt. clara ea per gentes legatio fuit, quòd haud dubiè adempta Antiocho Ægyptus habenti iam, redditumq; patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat. coss. eius anni, sicut alterius clarus consulatus insigni victoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi non habuit. Iam primùm cum legionibus ad conueniendum diem dixit, non auspicatò templum intrauit: vitio diem dictam esse augures, cùm ad eos relatum est, decreuerunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes Siciminam & Papinum statiua habuit: deinde circa eadem loca cum socijs nominis Latini hybernabat. Legiones Romanæ, quòd vitio dies exercitui ad conueniendum dicta erat, Romæ manserant. & prætores, præter C. Papyrium Carbonem, cui Sardinia euenerat, in prouincias iêre: eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; sortem habebat) inter ciues & peregrinos patres censuerant. Et Popilius, & ea legatio quæ missa ad Antiochum erat, Romam redijt: retulit controuersias inter reges sublatas esse, exercitumq; ex Ægypto in Syriam reductum. Post ipsorum regum legati venerunt: Antiochi legati referentes omni victoria potiorem pacem regi, quæ senatui placuisset, visam: eumq; haud secus quàm deorum imperio legatorum Romanorum iussis paruisse. gratulati deinde victoriam sunt, ad quam summa ope si quid imperatum foret adfuturum regem fuisse. Ptolemæi legati cõmuni nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S.P.Q.R. quàm parentibus suis, plus quàm dijs immortalibus debere: per quos obsidione miserrima

Romani legati Romam redeunt. Antiochi legati.

Ptolemæi legati.

A ſerrima liberati eſſent, regnum patrium propè amiſſum recepiſſent. Reſponſum ab ſenatu eſt, Antiochum rectè aque ordine feciſſe, quòd legatis paruiſſet, gratumq; id eſſe S. P. Q. R. Regib. Ægypti, Ptolemæo Cleopatræq; ſi quid per ſe boni commodiq; euenisſet, id magnoperè ſenatum letari: daturumq; operam vt regni ſui maximum ſemper præſidium poſitum eſſe in fide populi Romani ducant. Munera legatis vt ex inſtituto mittenda curaret, C. Papyrio prætori mandatum. Literę deinde Macedonia allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent: Perſea regem in poteſtatem cos. veniſſe. Dimiſſis legatis, diſceptatum inter Piſanos Lunenſesq; legatos: Piſanis querentibus agro ſe à colonis Romanis pelli, Lunenſibus affirmantibus, eum de quo agatur à triumuiris agrum ſibi aſſignatum eſſe. Senatus qui de finibus cognoſcerent, ſtatue- *Inter Piſanos & Lunenſes diſceptatio.*

B rentq;, quinq; viros miſit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blaſionem, T. Sempronium Muſcam, L. Næuium Balbum, C. Apuleium Saturninum. Et ab Eumene & Attalo & ab Athanæo fratribus, communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Maſgabæ regis Maſaniſſæ filio Puteolis nauem egreſſo præſto fuit obuiam miſſus cùm pecunia L. Manlius quęſtor, qui Romam eum publico ſumptu perduceret. Ad- *Maſgaba Maſaniſſæ filius Romam venit.*

uenienti extemplò ſenatus datus eſt. Is adoleſcens ita locutus eſt, vt quæ rebus grata erant, gratiora verbis faceret. Commemorauit quot pedites equitesq;, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater ſuus in Macedoniam miſit: Sed duas res ei rubori fuiſſe: vnam, quòd rogaſſet eum per legatos ſenatus quæ ad bellum opus eſſet, & non imperaſſet: alteram, quòd pecuniam ei pro frumento miſiſſet. Maſaniſ-

C ſam meminiſſe, regnum à populo Romano partũ auctumq; & multiplicatum habere: vſu regni contentum, ſcire dominium & ius eorum qui dederint eſſe. Sumere itaque eoſdem, non ſe rogare æquum eſſe, neque emere ea ex fructibus agri ab ſe dati, quæ ibi proueniant. Id Maſaniſſæ ſatis eſſe & fore, quod populo Romano ſupereſſet. Cum ijs mandatis à patre profectum: poſtea conſecutos equites, qui deuictam Macedoniam nunciarent: gratulatumq; ſenatui iuberent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri ſuo eſſe, vt Romam venire velit, Iouiq; Opt. Max. in Capitolio ſacrificare & *Maſgabæ quid reſponderit ſenatus.*

grates agere: id, niſi moleſtũ ſit, vt ei permittatur, ab ſenatu petere. Reſpõſum regulo eſt: Facere patrem eius Maſaniſſam, quod virum gratum bonumq; facere deceat, vt pretium honoremq; debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo, bello

D Punico forti fideliq; opera adiutum, & illum fauente populo Romano regnum adeptum: æquitate ſua poſtea trium regum bellis deinceps omnibus functum officijs. Victoria verò populi Romani lætari eum regem mirum non eſſe, qui ſortem omnem fortunæ regniq; ſui cum rebus Romanis immiſcuiſſet. Grates dijs pro populi Romani victoria apud ſuos penates ageret, Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum quoque ſatis ſuo ac patris nomine eſſe. Ipſum relinquere regnum & Africa excedere: præterquam quòd illi inutile eſſet, non eſſe è Republica populi Romani ſenatum cenſere. petenti Maſgabæ, vt Hanno Hamilcaris filius * obſes in locum exigeret. Munera ex ſenatuſconſulto emere regulo quæſtor iuſſus ex centum pondo argenti, & proſequi eum Puteolos, omnemq; ſumptum quoad in Italia eſſet, præbere, & duas

E naues conducere, quibus ipſe comitesq; regis in Africam deueherentur: & comitibus omnibus liberis ſeruisq; veſtimenta data. Haud ita multò poſt de altero Maſa- *Miſſagenes alter Maſaniſſæ filius.*

niſſæ filio Miſagene literæ allatæ ſunt, miſſum eum ab L. Paulo poſt deuictum Perſea in Africam cum equitibus ſuis, nauigantem diſperſa claſſe in Hadriatico mari Brunduſium tribus nauibus ægrum delatum. Ad eum cum ijſdem muneribus, quæ data Romæ fratri eius erant, L. Stertinius quæſtor Brunduſium miſſus: iuſſusq; curare vt ædes hoſpi-

* *

In quatuor vrbanas tribus deſcripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni maior ex s.c. eſſet. Eos vbi proximo luſtro cenſi eſſent cenſeri iuſſerunt: & eos qui prædium prædiáue ruſtica pluris ſeſtertiũ xxx. millium haberent, cenſendi

ius factum

De censura quadã cognitu digna.

ius factum est. Hoc cùm ita seruatum esset, negabat Claudius suffragij lationem in- F
iussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini vniuerso adimere posse. Neque enim si tribu mouere posset, quod sit nihil aliud quàm mutare iubere tribum, ideò omnibus v. & xxx. tribubus emouere posse: id est, ciuitatem libertatemq; eripere, non vbi censeatur finire, sed censu excludere. Hæc inter ipsos disceptata: postremò eò descensum est, vt ex quatuor vrbanis tribubus vnam palàm in atrio Libertatis sortirentur, in quam omnes qui seruitutem seruissent, conijcerent. Exquilinæ sors exijt: in ea Tib. Gracchus pronũciauit libertinos omnes censeri placere. Magno ea res honori censoribus apud senatum fuit. gratiæ actæ & Sempronio, qui in benè cępto perseueràsset: & Claudio, qui nõ impediisset. Plures quàm à superioribus, & senatu emoti sunt: & equos vendere iussi: omnes ijdem ab vtroq; & tribu remoti, & ærarij facti: G
neq; vllius quem alter notaret, ab altero leuata ignominia. Petentib. vt ex instituto ad sarta tecta exigenda, & ad opera quæ locassent probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur: Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodem anno C. Cicereius ædem in monte Albano dedicauit, quinquennio postquam vouit. Flamen Martialis inauguratus est eo anno L. Posthumius Albinus. Q.

Prouinciarum sortitio.

Ælio, M. Iunio coss. de prouincijs referentibus, censuêre patres duas prouincias Hispaniam rursus fieri, quę vna per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumq; eosdem L. Paulum. & L. Anicium obtinere, donec de sententia legatorum & res bello turbatas, & statum alium eius regni formando composuissent, coss. Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentenis. Prætorum sortes fuêre, Q. Cassij vrbana, M. Iuuencij Taluæ inter peregrinos, Tib. Claudij Neronis Sicilia, Cn. Fuluij Hispania citerior, C. Licinij Neruę vlterior. A. Manlio Torquato Sardinia obuenerat: nequijt ire in prouinciam, ad res capitales quærendas ex
Prodigia.
s.c. retentus. De prodigijs deinde nunciatis senatus est consultus. Ædes deorum penatium in Velia de cœlo tacta erat, & in oppido Mineruio duę portę & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat, & Lanuuij fax in cœlo visa erat. Et Calatiæ in publico agro M. Valerius ciuis Romanus nunciabat è foco suo sanguine per triduum & duas noctes manasse. Ob id maximè decemuiri libros adire iussi, supplicationem in diem vnum populo edixerunt, & L. capris in foro sacrificauerunt: & aliorum prodigiorum causa diem alterum supplicatio circa omnia puluinaria fuit, & hostijs maioribus sa- I
crificatum est, & vrbs lustrata. Inde quòd ad honorem deûm immortalium pertineret, decreuit senatus, vt quoniam perduelles superati Perseus & Gentius reges cum Macedonia atq; Illyrico in potestate P. R. essent, vt quãta dona App. Claudio, M. Sempronio coss. ob deuictum Antiochum regem data ad omnia puluinaria essent, tanta Q. Cassius & M. Iuuencius prætores curarent danda. Legatos deinde, quorũ de sententia Impp. L. Paulus, L. Anicius, cõponerent res, decreuerũt: decem in Macedoniam, quinq; in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati, A. Posthumius Luscus, C. Claudius, ambo censorij: C. Licinius Crassus collega in consulatu Pauli, tum prorogato imperio prouinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitium Ænobarbum, Ser. Cornelium Syllam, L. Iunium, C. Antistium Labeonem, T. K
Numisium Tarquinienſem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Ælius Ligus consularis, C. Cicereius, & Cn. Bæbius Pamphilus (hic priore anno, Cicereius multis antè annis prætor fuerat) P. Terentius Tusciueicanus, P. Manilius. Moniti deinde coss. à patribus, vt quoniam alterum ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret: primo quoq; tempore prouincias aut compararent inter se, aut sortirentur. sortiti sunt. M. Iunio Pisę obuenerunt (quem prius quàm in prouinciam iret, legationes quæ vndiq; Romam gratulatum conuenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Ælio Gallia. Cæterùm quanquam tales viri mitterentur, quorum de consilio sperari posset, Impp. nihil indignum nec clementia, nec grauitate populi Romani decreturos esse: tamen in senatu quoq; agitata

Decem legati ad res Macedõicæ componendas missi. In Illyricum quinque legati mittuntur.

est sum-

A est summa consiliorum, vt inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent. Omnium primùm liberos esse placebat Macedonas atq; Illyrios, vt omnib⁹ gentibus appareret, arma populi Romani non liberis seruitutem, sed contrà seruientibus libertatẽ afferre, vt & in libertate gentes quæ essent, tutam eam sibi perpetuamq; sub tutela esse: & quę sub regibus viuerent, & in præsens tempus mitiores eos iustioresq; respectu populi Romani habere se: & si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum eius victoriam Romanis, sibi libertatem allaturum crederent. Metalli quoq; Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesq; prędiorum rusticorum tolli placebat. Nam neq; sine publicano exercere posse: & vbi publicanus est, ibi aut ius publicum vanum, aut libertatem socijs nullam esse. Ne ipsos quidem Ma-

De Macedonibus atq; Illyrijs senatus decreta.

B cedonas idem exercere posse: vbi in medio præda administrantib⁹ esset, ibi nunquam causas seditionum & certaminis defore. Commune consilium gentis esset, ne improbum vulgus à senatu aliquando libertatem salubri moderationi datam, ad licentiam pestilentem traheret. In quatuor regiones describi Macedoniam, vt suum quęq; consilium haberet, placuit: & dimidium tributi quàm quòd regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere. Similia his & in Illyricum mandata: cætera ipsis imperatoribus legatis relicta, in quibus præsens tractatio rerum certiora subiectura erat cõsilia. Inter multas regum gentiumq; & populorum legationes Attalus frater regis Eume-

Attalus frater regis Eumenis Romam venit.

nis maximè conuertit in se omnium oculos, animosq;. exceptus enim est ab his qui

C simul eo bello militauerũt, haud paulo benignius quàm si ipse rex Eumenes venisset. Adduxerant eum duę in speciem honestæ res: vna, gratulatio conueniens in ea victoria quam ipse adiuuisset: altera, querimonia Gallici tumultus, Aduertæq; gladijs regnum in dubium adductum esse. Suberat & secreta spes honorum præmiorumq; ab senatu, quæ vix salua pietate eius cõtingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoq; nõ boni authores, qui spe cupiditatem eius elicerent: eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ esse, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Persi fido socio. Itaq; vix statui posse, vtrum quæ pro se, an quæ contra fratrem petiturus esset, ab senatu magis impetrabilia forent: adeò vniuersos omnia & huic tribuere, & illi verò negare. Eorum hominum (vt res docuit) Attalus erat, qui

Attalus à Stratio prudenter admonetur.

quantum spes spospondisset cuperent, ni vnius amici prudens monitio velut frænos

D animo eius gestienti secundis rebus imposuisset. Stratius cum eo fuit medicus, ad idipsum à non securo Eumene Romam missus speculator rerum, quę à fratre agerentur, monitorq; fidus si decedi fide vidisset. Is ad occupatas iam aures solicitatumq; iam animum cùm venisset, aggressus tempestiuis temporibus rem prope prolapsam restituit: alijs alia regna creuisse rebus, dicendo, regnũ eorum nouum, nullis vetustis fundatum opibus fraterna stare concordia: quòd vnus nomen regium & præcipuum capitis insigne gerat, omnes fratres regnẽt. Attalum verò, quia ętate proximus, quis nõ pro rege habeat? neq; eo solùm quia tantas præsentes eius opes cernat, sed quòd haud ambiguum propediem regnaturum eum infirmitate ætateq; Eumenis esset nullam stirpẽ liberũm habentis. (nec dum enim agnouerat eum, qui postea regnauit.) Quid

E attineret vim afferre rei sua sponte mox ad eum aduenturæ? Accessisse etiam nouam tempestatem regno tumultus Gallici, cui vix cõsensu & concordia regũ resisti queat. Si verò ad externũ bellum domestica seditio adijciatur, sisti non posse: nec aliud eum quàm ne frater in regno moriatur, sibijpsi spem propinquam regni erepturum. Si vtraq; glorioſa res esset, & seruasse fratri regnum, & eripuisse: seruati tamen regni quæ iuncta pietati sit, potiorem laudem fuisse. Sed enimuerò cùm detestabilis altera res, & proxima parricidio sit, quid ad deliberationem dubij superesse? Vtrum enim partem regni petiturũ esse, an totum erepturum? si partem ambo infirmos distractis viribus, & omnibus iniurijs obnoxios fore: si totum, priuatúmne ergo maiorem fratrem, an exulem illa ętate, illa corporis infirmitate, an vltimùm mori iussurum? Egregiũ enim, vt fabulis traditus impiorum fratrum euentus taceatur, Persei exitum videri: qui ex

fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, velut præsentibus dijs exi- F
gentibus pœnas, ad pedes victoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos, qui non illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamq; laudaturos, si fi-
Attalus in senatũ introducitur. dem ad vltimum fratri præstitisset. Hæc plus valuere in Attali animo. Itaq; introductus in senatum, gratulatus victoriam, & sua merita eo bello, fratrisq;, si qua erant, & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petijt vt legatos mitteret ad eos, quorum authoritate ab armis auocarentur. His pro regni vtilitate editis mandatis, Ænum sibi & Maroneam petijt. Ita destituta eorum spe, qui fratre accusato partitionem regni petiturum crediderant, curia excessit. Vt rarò aliàs quisquam rex aut priuatus, tanto fauore tantoq; omnium assensu est auditus: omnibus honoribus muneribusq; & præsens est cultus, & proficiscentem prosecuti sunt. Inter G
Rhodiorum legati. multas Asiæ Græciæq; legationes, Rhodiorum maximè legati ciuitatem conuerterunt. Nam cùm primò in veste candida visi essent, quòd & gratulantes decebat, & si sordidam vestem habuissent, lugẽtium Persei casum prębere speciem poterant: postquam consulti ab Marco Iunio cõsule patres, stantibus in comitio legatis, an locum, lautia senatumq; darent, nullum hospitale ius in ijs seruandum censuerunt: egressus è curia consul, cùm Rhodij gratulatum se de victoria, purgatumq; ciuitatis crimina dicentes venisse, petissent vt senatus sibi daretur, pronunciat: socijs & amicis, & alia comiter atq; hospitaliter præstare Romanos, & senatum dare consuesse: Rhodios non ita meritos eo bello, vt amicorum sociorum numero habendi sint. His auditis prostrauerunt se omnes humi, consulemq; & cunctos, qui aderant orantes, ne noua fal- H
saq; crimina plus obesse Rhodijs æquum censerent, quàm antiqua merita, quorum ipsi testes essent. Extemplò veste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lachrymis circumibant orantes, vt prius cognoscerent causam, quàm condemnaren
tur. Marcus Iuuencius Talua prætor, cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat,
Vt Rhodijs bellum indiceretur, rogatio promulgatur. populum aduersus Rhodios incitabat: rogationemq; promulgauerat, vt Rhodijs bellum indiceretur, & ex magistratibus eius anni deligerent qui ad id bellum cum classe mitteretur, se eum sperans futurum esse. Huic actioni Marcus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduersabantur. Sed & prætor nouo maloq; exemplo rem ingressus erat, q̃ antè non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de
Rogationi in Rhodios à tribunis interceditur. sua vnius sententia rogationẽ ferret, vellent iuberéntne Rhodijs bellum indici: cùm I
antea semper prius senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum: & tribuni plebis: cùm ita traditum esset, ne quis prius intercederet legi, quàm priuatis suadendi dissuadendiq; legem potestas facta esset: eoq; persæpe euenisset, vt qui non professi essent se intercessuros, animaduersis vitijs legis ex ratione dissuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum venissent, desisterent, victi authoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosq; omnia intempestiuè agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris ante tempus intercedendo in aduentum imperatoris

* * * K

Rhodiorum ad Patres conscriptos oratio. peccauerimúsne adhuc dubium est, pœnas, ignominias omnes iam patimur. Antea Carthaginiensibus victis, Philippo, Antiocho superatis, cùm Romam venissemus, ex publico hospitio in curiam gratulatũ vobis, Patres conscripti, ex curia in Capitolium ad deos vestros dona ferentes veniebamus: nunc ex sordido diuersorio vix mercede recepti, ac propè hostium more extra vrbem manere iussi, in hoc squalore venimus in curiam Romanã Rhodij, quos prouincijs nuper Lycia atq; Caria, quos præmijs atq; honoribus ampliss imis donastis. Et Macedonas Illyriosq; liberos esse, vt audiuimus, iubetis, cùm seruierint antequam vobiscum bellarent (nec cuiusquam fortunæ inuidemus. imò agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hostes ex socijs facturi estis? Certè quidem vos estis Romani,

qui ideò

A qui ideò felicia bella veſtra eſſe, quia iuſta ſint, præ vobis fertis: nec tam exitu eorum, quòd vindicatis, quàm principijs, quòd non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriamini. Meſſana in Sicilia oppugnata, Carthaginienſes: Athenæ oppugnatæ, & Græcia in ſeruitutem petita, & adiutus Annibal pecunia, auxilijs, Philippum hoſtem fecerunt. Antiochus ipſe vltro ab Ætolis hoſtibus veſtris accerſitus, ex Aſia claſſe in Græciam traiecit: Demetriade & Chalcide & ſaltu Thermopylarum occupato, de poſſeſſione imperij vos deijcere conatus. cum Perſeo, ſocij veſtri oppugnati, alij interfecti reguli principesq; gentium aut populorum, cauſa belli vobis fuere. Quem tandem titulum noſtra calamitas habitura eſt, ſi perituri ſumus? Nondum ſegrego ciuitatis cauſam à Polyarato & Dione ciuibus noſtris, & ijs quos vt traderemus vobis, adduximus. Si
B omnes Rhodij æquè noxij eſſemus, quod noſtrum in hoc bello crimen eſſet? Perſei partibus fauimus: & quemadmodum Antiochi Philippiq; bello, pro vobis aduerſus reges, ſic nunc pro rege aduerſus vos ſtetimus. Quemadmodum ſoleamus ſocios iuuare, & quàm impigrè capeſſere bella, C. Liuium, L. Æmylium Regillum interrogate, qui claſſibus veſtris in Aſia præfuerunt. Nunquam veſtræ naues pugnauere ſine nobis: noſtra claſſe pugnauimus ſemel ad Samum, iterum in Pamphylia aduerſus Annibalem imperatorem: quæ victoria nobis eo glorioſior eſt, quòd cùm ad Samū magnam partem nauium aduerſa pugna & egregiam iuuentutem amiſiſſemus, ne tanta quidem clade territi, iterum auſi ſumus regiæ claſſi ex Syria venienti obuiam ire. Hęc non gloriandi cauſa retuli, neq; enim ea nunc noſtra eſt fortuna: ſed vt admonerem,
C quemadmodum adiuuare ſocios ſolerent Rhodij. Præmia Philippo & Antiocho deuictis ampliſſima accepimus à vobis. Si quæ veſtra nunc eſt fortuna deûm benignitate & virtute veſtra, ea Perſei fuiſſet, & præmia petitum ad victorem regem veniſſemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecuniáne à nobis adiutum, an frumento? auxilijs terreſtribus, an naualibus? Quod præſidium tenuiſſe nos? Vbi pugnaſſe, aut ſub illius ducibus, aut per nos ipſos? Si quæreret, vbi miles noſter, vbi nauis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſpõderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud victorem, quemadmodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos vtroq; de pace mittendo conſecuti ſumus, vt ne ab vtraq; parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum eſſet. Quanquã Perſeus verè obijceret, id quod vos non poteſtis Patres con-
D ſcripti, nos principio belli miſiſſe ad vos legatos, qui pollicerentur vobis quæ ad bellum opus eſſent: naualibus armis, iuuentute noſtra, ſicut prioribus bellis ad omnia paratos fore. ne præſtaremus, per vos ſtetit, qui de quacunq; cauſa tũ aſpernati noſtra auxilia eſtis. Neq; fecimus igitur quicquam tanquam hoſtes, neq; bonorũ ſociorum defuimus officio, ſed à vobis prohibiti præſtare fuimus. Quid igitur? nihílne factum neq; dictum eſt in ciuitate veſtra Rhodij quod nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factum eſt, defenſurus ſum: non adeò inſanio: ſed publicam cauſam à priuatorum culpa ſegregaturus. Nulla enim eſt ciuitas, quæ non & improbos ciues aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat. Etiam apud vos fuiſſe audiui, qui aſſentando multitudini graſſarẽtur: & ſeceſſiſſe aliquan
E do à vobis plebem, nec in poteſtate veſtra Rempublicam fuiſſe. Si hoc in hac tam benè morata ciuitate accidere potuit, mirari quiſquam poteſt aliquos fuiſſe apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem noſtram conſilijs deprauarent? qui tamen nihil vltrà valuerunt, quàm vt in officio ceſſaremus. Non præteribo id quod grauiſſimum eſt in hoc bello crimen ciuitatis noſtræ. Legatos eodem tempore & ad vos & ad Perſea de pace miſimus. quòd infelix conſilium furioſus (vt poſtea audiuimus) orator ſtultiſſimum fecit: quem ſic locutum cõſtat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad ſummouendos à bello Antiochum & Ptolemæum reges miſiſtis, loqueretur. Sed tamen ea ſiue ſuperbia, ſiue ſtultitia appellanda eſt, eadem quæ apud vos & apud Perſea fuit. Tam ciuitatũ quàm ſingulorum hominũ mores ſunt: gentes quoq; aliæ iracundæ, aliæ audaces, quędam timidę: in vinum, in Venerẽ proniores alię ſunt.

Athenienſium populum fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum: F
Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea quibus fidit ingredientem. Non negauerim & totam Aſiæ regionem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorem ſermonem eſſe, quòd excellere inter finitimas ciuitates videamur: & idipſum nõ tam viribus noſtris, quàm veſtris honoribus ac iudicijs. Satis quidem & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo veſtro dimiſſa. ſi tum parum ignominiæ penſum eſt, hæc certè tam miſerabilis ac ſupplex legatio, etiam inſolentioris quàm illa fuit, legationis ſatis magnum piaculum eſſet, Superbiam, verborum præſertim, iracundi oderunt, prudentes irrident, vtiq; ſi inferioris aduerſus ſuperiorẽ eſt: capitali pœna nemo vnquam dignam iudicauit. Id enimuero periculum erat, ne Romanos Rhodij contemnerẽt: etiam deos aliqui verbis ferociorib⁹ increpãt, nec ob id G
quẽquam fulmine ictum audiuimus. Quid igitur ſuperat quod purgamus, ſi nec factum hoſtile vllum noſtrum eſt, & verba tumidiora legati offenſionem auditum, non perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis noſtræ tacitè velut litem æſtimari veſtris inter vos ſermonib⁹ audio Patres conſcripti: fauiſſe nos regi, & illum vincere maluiſſe: ideo bello perſequendos eſſe credunt. Alij veſtrũm, voluiſſe quidem nos hoc, non tamen ob id bello perſequendos eſſe: neq; moribus, neque legibus vllius ciuitatis ita comparatum eſſe, vt ſi quis vellet inimicum perire, ſi nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His qui nos pœna, nõ crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipſi nobis hanc dicimus legem, ſi omnes voluimus quod arguimur, non diſtinguimus voluntatem à facto, omnes plectamur. Si alij principum noſtrorum vobis, alij regi fauerunt: nõ poſtulo vt propter nos, qui partium veſtrarũ fuimus, regis fautores ſalui ſint. H
illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Non eſtis vos illis infeſtiores, quàm ciuitas ipſa: & hoc qui ſciebant, pleriq; eorum aut profugerunt, aut mortem ſibi conſciuerunt: alij damnati à nobis, in poteſtate veſtra erunt Patres cõſcripti. Cæteri Rhodij, ſicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem ſumus. Priorum noſtrorum benefactorum cumulus, hoc quod nunc ceſſatum in officio eſt, expleat. Cum tribus regibus geſſiſtis bella per hos annos: ne plus obſit nobis quòd vno bello ceſſauimus, quàm quòd duobus bellis pro vobis pugnauimus. Philippum, Antiochum, Perſea tanquã tres ſententias ponite: duæ nos abſoluunt: vna dubia eſt, vt grauior ſit. Illi de nobis ſi iudicarent, damnati eſſemus. vos iudicate Patres conſcripti, ſit I
Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis Patres conſcripti, quod inferre poteſtis, gerere non poteſtis, cùm nemo Rhodiorum arma aduerſus vos laturus ſit. Si perſeuerabitis in ira, tempus à vobis petemus, quo hanc funeſtam legationem domum referamus: omnia libera capita, quidquid Rhodiorum virorũ fœminarum eſt, cum omni pecunia noſtra naues conſcendemus: ac relictis penatibus publicis priuatisq;, Romam veniemus: & omni auro & argento, quicquid publici, quicquid priuati eſt, in comitio in veſtibulo curiæ veſtræ cumulato, corpora noſtra coniugumq; ac liberorum veſtræ poteſtati permittemus, hîc paſſuri quodcunq; patiendum erit: procul ab oculis noſtris vrbs noſtra diripiatur, incẽdatur. Hoſtes Rhodios eſſe, Romani iudicare poſſunt: eſt tamen & noſtrum aliquod de nobis iudicium, K
quòd nunquam iudicauimus nos veſtros hoſtes: nec quicquam hoſtile, etiam ſi omnia patiemur, faciemus. Secundum talem orationem vniuerſi rurſus prociderunt, ramosq; oleę ſupplices iactantes, tandem excitati curia exceſſerunt. Tunc ſententiæ interrogari cœptæ. Infeſtiſſimi Rhodijs erant, qui conſules prætoréſue aut legati geſſerant in Macedonia bellum. Plurimum cauſam eorum adiuuit, M. Porcius Cato, qui aſper ingenio, tum lenem mitemq; ſenatorem egit. Non inferam ſimulachrum viri copioſi quæ dixerit referendo: ipſius oratio ſcripta extat, Originum quinto libro incluſa. Rhodijs reſponſum ita redditum eſt, vt nec hoſtes fierent, nec ſocij permanerent. Philocrates & Aſtymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renunciare Rhodum legationẽ placuit, partem cum Aſtymede Romę ſubſiſtere: quęq;

M. Porcius Cato Rhodiorum cauſam adiuuit.

ageren-

A agerentur sciret, certioresq; suos faceret. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq; iusserunt præfectos. Hæc Rodum nunciata, quæ per se tristia fuissent: quia maioris mali leuatus erat timor, cùm bellum timuissent, in gaudium renunciata verterunt. Itaq; extemplò coronam viginti millibus aureorum decreuerunt: Theodotum præfectum classis in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, vt nullum de ea re scitum populi fieret, vt literis mandaretur: quod nisi impetrarent, maior repulsis ignominia esset. Præfecti classis id vnius erat ius, vt agere de ea re sine rogatione vlla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, vt sociali fœdere se cum Romanis non illigarent: ob nullam aliam causam, quàm ne spem regibus abscinderent auxilij sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex beni-
B gnitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc vtiq; petenda societas videbatur, nõ quæ tutiores eos ab alijs faceret (nec enim timebant quenquam præter Romanos) sed quę ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem ferè tempus & Caunij desciuere ab his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi ciuitatis erant, vt non sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut se ipsa per defectionem liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi se insulæ paruæ, & sterilis agri littoribus, quæ nequaquam alere tantæ vrbis populum posset. Missa igitur iuuentute properè ad Caunios, quanquã Cybiratarum asciuerant auxilia, coëgerunt imperio parêre: & Mylassenses Alabandenosq;, qui Euromensium prouincia adempta, ad ipsos coniuncto exercitu venerunt, circa Orthosiam acie vicerunt. Dum hæc

Caunij desciscunt à Rhodijs.

C ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, sicut antè dictum est, in potestatem redacto, Scodrę quę regia fuerat præsidio impositio Gabinium præfecit: Rhizoni & Olzinio vrbib⁹ opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effusa. Hic præsidio imposito in Molossidem transgressus: cuius oppidis præter Passaronem & Tegmonem, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes eius ciuitatis erant, insignes & fauore Persei, & odio aduersus Romanos, ijdem vniuersæ genti authores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia priuatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, vt communi ruina patriæ opprimerentur, clauserunt portas:
D multitudinem, vt mortem seruituti præponerent, hortantes. Nemo aduersus prępotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis & ipse adolescens, cùm maior à Romanis metus timorem à principibus suis vicisset: Quę vos rabies, inquit, agitat, qui duorum hominum noxæ ciuitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui lethum oppetissent, sępè fando audiui: qui patriam pro se perire equũ censerent, hi primi inuenti sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentẽ cùm multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atq; ibi offerentes se ipsi vulneribus interfecti: vrbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreum op-
E pugnationem tulerunt. Pacata Epiro, diuisisq; in hyberna copijs per opportunas vrbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quo quinque legati ab Roma venerant, euocatis ex tota prouincia principibus, conuentum habuit. Ibi pro tribunali pronunciauit de sententia consilij, senatum populumq; Romanum Illyrios esse liberos iubere, præsidia ex omnibus oppidis, arcibus & castellis sese deducturum: nõ solùm liberos, sed etiam immunes fore Issenses & Taulantios, Dassaretiorum Tirustas, Rizonitas, Olciniatas, quòd incolumi Gentio ad Romanos defeciissent. Daorses quoq; immunitatem dare, quòd relicto Carauantio cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus & Dassarensibus & Selepitanis, ceterisq; Illyrijs vectigal dimidium eius quòd regi pendissent. Inde in tres partes Illyricum diuisit. vnam eam fecit quę supra dicta est, alteram Labeates omnes, tertiam Agrauonitas & Rizonitas, & Olciniatas, accolasq;

Quæ in Illyrico gesta sunt, & in Epiro.

Illyricæ res componuntur de Anicij & quinq; legatorum sententia.

corum. Hac formula dicta in Illyrico, ipſe in Epiri Paſſaronem in hyberna redijt. F

Paulus vrbes aliquot diripi iubet.

Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma regreſſum ad Æginium & Agaſſas diripiendas mittit: Agaſſas, quòd cùm Martio cos. tradidiſſent vrbem, petita vltro ſocietate Romana, defecerant rurſus ad Perſea: Æginienſium nouum crimen erat. Famæ de victoria Romanorum fidem non habentes, in quoſdam militum vrbem ingreſſos hoſtiliter ſæuierant. Ad Æniorum quoque hoſtiliter vrbem diripiendam L. Poſthumium miſit, quòd pertinacius quàm finitimę ciuitates in armis fuerant. Autumni ferè tempus

Paulus Græciam perluſtrat.

erat, cuius temporis initio circumeundam Græciam, viſendaq; quæ nobilitata fama magis auribus accepta ſunt, quàm oculis noſcuntur, vt ſtatuit: præpoſito caſtris C. Sulpitio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione fi- G
lio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Theſſaliam Delphos petit, inclytum oraculum. vbi ſacrificio Apollini facto, inchoatas in veſtibulo columnas, quibus impoſituri ſtatuas regis Perſei fuerant, ſuis ſtatuis victor deſtinauit. Lebadiæ quoque tem-

Trophonis ſpecus.

plum Iouis Trophonis adijt: ibi cùm vidiſſet os ſpecus, per quod oraculo vtentes ſciſcitatum deos deſcendunt, ſacrificio Ioui Hercinnæq; facto, quorum ibi templum eſt, Chalcidem ad ſpectaculum Euripi, æuoq; antè inſulæ ponte continenti iunctæ

Aulis.

deſcendit. A. Chalcide Aulidem traijcit, trium millium ſpatio diſtantem, portum inclytum ſtatione quondam mille nauium Agamemnoniæ claſſis. Dianæq; templum, vbi nauibus curſum ad Troiam, filia victima aris admota rex ille regum petijt. Inde Oropum Atticæ ventum eſt, vbi pro deo vates Amphilochus colitur, templumq; ve- H

Athenæ.

tuſtume ſt fontibus riuisq; circà amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipſas vetuſtate famæ, multa tamen viſenda habentes: arcem, portus, muros Piræum vrbi iungentes, naualia magnorum imperatorum, ſimulachra deorum hominumq; omni genere & materiæ & artium inſignia. Sacrificio Mineruæ præſidi arcis in vrbe fa-

Corinthus.

cto profectus, Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tunc præclara ante excidium, arx quoq; & Iſthmus præbuere ſpectaculum: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, ſcatens fontibus: Iſthmus duo maria ab occaſu & ortu ſolis finitima,

Sicyon & Argi.

arctis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles vrbes adit: inde haud pa-

Epidaurus.

rem opib⁹ Epidaurum, ſed inclytam Æſculapij nobili templo: quòd quinq; millibus paſſuum ad vrbe diſtans, nunc veſtigijs reuulſorum donorum, tum donis diues erat, I

Lacedæmon.

quę remediorum ſalutarium ægri mercedem ſacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificentia, ſed diſciplina inſtitutisq; memorabilem: vnde per

Olympia.

Megalopolin Olympiam aſcendit. Vbi & alia quidem ſpectanda viſa, & Iouem velut præſentem intuens, motus animo eſt. Itaq; haud ſecus quàm ſi in Capitolio immolaturus eſſet, ſacrificium amplius ſolito apparari iuſſit. Ita peragrata Gręcia, vt nihil eorum quæ quiſq; Perſei bello priuatim ac publicè ſenſiſſet, inquireret, ne cuius metu ſolicitaret animos ſociorum: Demetriadem cùm reuertit, in itinere ſordidata turba

Aetoli Paulo conſuli occurrunt ſordidati.

Ætolorũ occurrit. mirantiq; & percunctanti quid eſſet, defertur, D L. principes ab Lyciſco & Tiſippo circumſeſſo ſenatu per milites Romanos, miſſos à Bębio pręſide, in-
terfectos: alios in exilium actos eſſe: bonaq; eorũ qui interfecti eſſent, & exulum, poſ- K
ſidere qui arguebãt. Iuſſis Amphipolim adeſſe, ipſe cõuento Cn. Octauio Demetriade, poſtquam fama accidit traieciſſe iam mare decem legatos, omnibus alijs omiſſis Apolloniam ad eos pergit. Quò cùm Perſeus obuiam Amphipoli nimis ſoluta cuſtodia proceſſiſſet (id diei iter eſt) ipſum quidẽ benignè allocutus eſt: cæterùm poſtquam in caſtra ad Amphipolim venit, grauiter increpuiſſe traditur C. Sulpitium: primùm quòd Perſea tàm procul à ſe vagari per prouinciam paſſus eſt: deinde quòd adeò indulſiſſent militib⁹, vt nudare tegulis muros vrbis ad tegenda hybernacula ſua pateretur: referriq; tegulas & reſarciri tecta ſicut fuerant, iuſſit. Et Perſea quidẽ cum maiore filio Philippo traditos, A. Poſthumio in cuſtodiam miſit: filiam cum minore filio à Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit. Ipſe vbi dies venit, quo

adeſſe

A adesse Amphipoli denos principes ciuitatum iusserat, literasq; omnes quæ vbiq; depositę essent, & pecuniam regiam cõferri, cum decem legatis circumfusa omni multitudine Macedonũ in tribunali consedit. Assuetis regio imperio, tamen nouum formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusq;, quę vel socios, nedum hostes victos terrere possent. Silentio per prę-conem facto, Paulus Latinè quæ senatui, quæ sibi ex consilij sententia visa essent, pronunciauit: ea Cn. Octauius prætor (nam & ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. Omnium primùm liberos esse iubere Macedonas, habentes vrbes easdem, agrosq;, vtentes legibus suis, annuos creantes magistratus: tributum dimidium eius quod pependissent regibus, pendere populo Romano. Deinde in quatuor regiones

Paulus cum decem legatis res Macedonicas componit.

B diuidi Macedoniam. vnam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnem sit: accessurũ huic parti trans Nessum ad orientem versum, qua Perseus tenuisset vicos, castella, oppida, præter Ænum & Maroneam & Abdera: trans Strymonẽ autem vergentia ad occasum Bisalticam omnẽ cum Heraclea, quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem, quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen, Heracleam & Bisaltas: ab occasu quà Axius terminaret fluuius, additis Pæonis, qui propè Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu, cingũt: ad septentrionem Bora mons obijcitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occasu præter Axium amnem porrigitur: Edessa quoq; & Berœa eodem cõcesserunt. quarta regio trans Boram

Macedonia in quatuor regiones diuiditur.

C montem, vna parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum vbi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundę Thessalonicen, tertię Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cuiusq; regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronunciauit deinde, neq; connubium, neq; commercium agrorum ædificiorũq; inter se placere cuiquam extra fines regionis suę esse. Metalla quoq; auri atq; argenti non exerceri: ferri & æris permitti: vectigal exercentibus dimidium eius impositum quod pependissent regi. Et sale inuecto vti vetuit. Dardanis repetentibus Pęoniam, quòd & sua fuisset, & continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronunciauit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniam, salis commertium dedit: tertiæ regioni imperauit, vt Stobos Pęonię deueherent, pre-

Capita regionum Macedoniæ.

D tiumq; statuit. Naualem materiam & ipsos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus, quæ affines barbaris essent (excepta autem tertia omnes erant) permisit, vt præsidia armata in finibus extremis haberent. Hæc pronunciata primo die conuentus, variè affecerunt animos. Libertas præter spem data arrexit, & leuatum annuum vectigal: regionatim commercijs interruptis ita videri lacerata tanquam animalia in artus alterum alterius indigentes distracta: adeò quanta Macedonia esset, quàm diuisui facilis, vt seipsa quęq; contempta pars esset, Macedones quoq; ignorabant. Pars prima Bisaltas habet, fortissimos viros (trans Nessum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas

Macedonicarũ regionum situs.

E vrbes Thessalonicen & Cassandriam habet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoq; opportunitates ei præbent portus ad Toronem, ac montem Atho (Æneę vocant hunc) alij ad insulam Eubœam, alij ad Hellespontum opportunè versi. Tertia regio nobiles vrbes Edessam & Berœam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicosam gentem, incolas quoque permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordei & Lincestæ & Pelagones incolunt: iuncta his Atintania, & Stymphalis, & Elimiotis. Frigida hæc omnis, duraq; cultu & aspera plaga est: cultorum quoque ingenia terræ similia habet: ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Diuisę itaq; Macedonię partium vsibus sæparatis, quanta vniuersos teneat Macedonas formula dicta, cùm leges quoq; se daturum ostendisset. Ætoli deinde citati, in qua cognitione magis vtra pars

De Aetolis quid Paulus decreuerit.

Romanis, vtra regi fauiſſet, quæſitum eſt, quàm vtri feciſſent iniuriam, aut accepiſ- F
ſent. Noxa liberati interfectores, exilium pulſis æquè ratum fuit ac mors interfectis.
A. Bæbius vnus eſt damnatus, quòd milites Romanos præbuiſſet ad miniſterium cę-
dis. Hic euentus Ætolorum cauſæ, in omnibus Græciæ gentibus populisq; eorum
qui partis Romanorum fuerant, inflauit ad intollerabilem ſuperbiam animos: & ob-
noxios pedibus eorum ſubiecit, quos aliqua parte ſuſpicio fauoris in regem contige-
Tria genera principum in Græcis ciuitatibus. rat. Tria genera principum in ciuitatibus erant: duo, quæ adulando aut Romanorum
imperium, aut amicitiam regum ſibi, priuatim opes oppreſſis faciebant ciuitatibus:
medium vnum, vtrique generi aduerſum, libertatem & leges tuebatur. His vt maior
apud ſuos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Roma-
norum partis eius fautores, ſoli tum in magiſtratibus, ſoli in legationibus erant. Hi G
cùm frequentes & ex Peloponneſo, & ex Bœotia, & ex alijs Græciæ concilijs adeſ-
ſent, impleuere aures decem legatorum: non eos tantùm, qui ſe propalàm per vani-
tatem iactaſſent tanquam hoſpites & amicos Perſei, ſed multo plures alios ex occul-
to fauiſſe: reliquos per ſpeciem tuendæ libertatis in concilijs aduerſus Romanos om-
nia inſtruxiſſe: nec aliter eas menſuras in fide gentes, niſi fractis animis partium, ale-
retur confirmareturq; authoritas eorum, qui nihil præter imperium Romanorum
expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Ætolia Acarna-
niaq; & Epiro & Bœotia, qui Romam ad cauſam dicendam ſequerentur: in Acha-
iam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, vt
ipſi edicto euocarent. Id duabus de cauſis factum: vna, quòd fiduciæ plus animo- H
rumq; eſſe Achæis ad non parendum credebant, & forſitan etiam in periculo fore
Callicatrem & cæteros criminum authores delatoresq;: altera, cur præſentes euoca-
rent, cauſa erat, quòd ex alijs gentibus principum literas deprenſas in commentarijs
regijs habebant: in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inuentis. Ætolis
Acarnanes. dimiſſis, Acarnanum citata gens: in his nihil nouatum, niſi quòd Leucas exempta eſt
Acarnanum concilio. Quærẽdo deinde latius, qui publicè aut priuatim partium re-
gis fuiſſent, in Aſiam quoque cognitionem extendere: & ad Antiſſan in Leſbo inſu-
la diruendam, traducendos Methymnam Antiſſæos, Labeonem miſerunt: quòd
Antiſſæi Methymnam traducuntur. Antenorem regium præfectum quo tempore cum lembis circa Leſbum eſt vagatus,
portu receptum commeatibus iuuiſſent. Duo ſecuri percuſſi, viri inſignes: Andro- I
nicus Andronici filius Ætolus, quòd patrem ſecutus, arma contra populum Roma-
num tuliſſet: & Neo Thebanus, quo authore ſocietatem cum Perſeo iunxerant. His
rerum externarum cognitionibus interpoſitis, Macedonum rurſus aduocatum con-
cilium: pronunciatum, quod ad ſtatum Macedoniæ pertinebat, ſenatores quos Sy-
nedros vocant legendos eſſe, quorum conſilio Reſpublica adminiſtraretur. Nomina
Macedonum principes in Italiam ire iubentur. deinde ſunt recitata principũ Macedonum, quos cum liberis maioribus quàm quin-
decim annos natis præcedere in Italiam placeret. Id prima ſpecie ſæuum, mox appa-
ruit multitudini Macedonum pro libertate ſua eſſe factum. Nominati ſunt enim re-
gis amici purpuratiq; duces exercituum, præfecti nauium aut præſidiorum, ſeruire
regi humiliter, alijs ſuperbè imperare aſſueti, prædiuites alij, alij quos fortuna non æ- K
quarent his ſumptibus pares, regius omnibus victus veſtitusq; nulli ciuilis animus,
neq; legum, neq; libertatis æquè patiens. Omnes igitur qui in aliquibus miniſterijs
regijs, etiam qui in minimis legationibus fuerant, iuſſi Macedonia excedere, atq; in
Leges Macedonibus dantur Paulo conſule. Italiam ire: qui non paruiſſet imperio, mors denunciata. Leges Macedonię dedit cum
tanta cura, vt non hoſtibus victis, ſed ſocijs benè meritis dare videretur: & quas ne v-
ſus quidẽ longo tempore, qui vnus eſt legum corrector, experiendo argueret. Ab ſe-
rijs rebus ludicrum, quòd ex multo antè præparato, & in Aſiæ ciuitates & ad reges
miſſis qui denunciarent, & cùm circumiret ipſe Græciæ ciuitates indixerat principi-
Ludicrum Amphipoli Paulus Coſ. edidit. bus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificũ omnis generis, qui ludicram
artem faciebant, ex toto orbe terrarũ multitudo & athletarum & nobilium equorum

conue-

A conuenit: & legationes cum victimis, & quidquid aliud deorum hominumq; causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, vt non magnificentiam tantùm, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoq; legationibus paratæ, & opulentia, & cura eadem. Vulgò dictum ipsius ferebant, & conuiuium instruere, & ludos parare, eiusdem esse qui vincere bello sciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq; æreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem, Mineruam Lunamq; matrem, & cæteros deos, quibus spolia hostium dicare ius fasq; est, ipse imperator face subdita succēdit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisq; ignes coniecerunt. Notata est in illo conuentu Europæ Asiæq; vndique partim ad gratulatio-

Paulus Cos. Macedonum omnis generis arma succendit.

B nem, partim ad spectaculum contracta multitudine, tantis naualibus terrestribusq; exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ, vt & priuatis, & ciuitatibus, & gentibus dona data pleraq; eius generis sint ab imperatore, non in vsum modò præsentem, sed etiam quod domos aueherent. Spectaculo fuit ei quæ venerat turbæ, non scenicum magis ludicrum, non certamina hominum, aut curricula equorum, quàm præda Macedonica omnis vt viseretur exposita, statuarum tabularumq;, textilium, & vasorum ex auro & argento, & ære, & ebore factorum ingenti cura in ea regia: vt non in præsentem modo speciem, qualibus referta regia Alexandriæ erat, sed in perpetuum vsum fierent. Hæc in classem imposita, deuehenda Romam Cn. Octauio data. Paulus benignè legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphi-

Macedōica præda.

C poli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prætergressus vrbem, ad Spelęum (quod vocant) biduum moratus, P. Nasicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui Perseæ iuuerant bello, misit, iussos ad Oricum sibi occurrere: ipse Epirum petens, quintisdecimis castris Passaronem peruenit. Haud procul inde Anicij castra aberant. ad quem literis missis, ne quid ad ea quæ fierent moueretur: senatum prædam Epiri ciuitatum, quæ ad Perseæ defecissent, exercitui dedisse: summissis centurionibus in singulas vrbes, qui se dicerent ad præsidia deducenda venisse, vt liberi Epirotæ sicut Macedones essent: denos principes ex singulis euocauit ciuitatibus. Quibus cùm denunciasset, vt aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuitates cohortes dimisit. antè in vlteriores quàm

Epiri ciuitates, quæ ad Perseā defecerāt, diripiuntur.

D in propiores profecti, vt vno die in omnes perueniretur. Edita tribunis centurionibusq; erant quæ agerentur: mane omne aurum, argentumq; collatum: hora quarta signum ad diripiendas vrbes datum est militibus: tantaq; præda fuit, vt in equitem cccc. denarij, peditibus duceni diuiderentur, centum quinquaginta millia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum vrbium diruti sunt: ea fuere oppida circa LXX. vendita præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paulus ad mare Oricum descendit, nequaquam vt ratus erat expletis militum animis: qui tanquam nullum in Macedonia gessissent bellum, expertes regiæ prædæ esse indignabantur. Orici cùm missas cum Scipione Nasica Maximoq; filio copias inuenisset, exercitu in naues impositio, in Italiam traiecit. Et post paucos dies Anicius cōuen-

Paulus cum exercitu in Italiam traijcit.

E tu reliquorum Epirotarum Acarnanumq; acto, iussisq; in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causæ reseruaret: & ipse nauibus expectatis, quibus vsus Macedonicus exercitus erat, in Italiā traiecit. Cùm hęc in Macedonia Epiroq; gesta sunt, legati, qui cum Attalo ad finiendū bellum inter Gallos & regē Eumenen missi erant, in Asiam peruenerunt. Inducijs per hyemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hyberna cōcesserat Pergamum, grauiq; morbo ęger fuerat. Ver primùm ex domo exciuit: iamq; Synnada peruenerant, cùm Eumenes ad Sardeis vndiq; exercitū contraxerat. Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorū Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: sed castra Gallorū intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est locutus, retulitq; ferociorē eum deprecando factum: vt mirū videri posset, inter opulentos reges Antiochum Ptolomęumq;

Regulus Gallogræcorum verbis legatorū Romanorum non mouetur.

tantum legatorum Romanorum verba valuiſſe, vt extemplò pacem facerent: apud F
Gallos nullius momenti fuiſſe. Romam primùm reges captiui Perſeus & Gentius in
cuſtodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum: tum quib⁹ Macedonum
denunciatum erat, vt Romam venirent, principumq; Græciæ. nam hi quoq; non ſo-
lùm præſentes exciti erant: ſed etiam ſi qui apud reges eſſe dicebantur, literis accerſiti
ſunt. Paulus ipſe poſt dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam ſexdecim
verſus remorum agebant, ornata Macedonicis ſpolijs, non inſignium tantùm armo-
rum, ſed etiam regiorum textilium, aduerſo Tiberi ad vrbem eſt ſubuectus, comple-
Paulo, Anicio & Octauio à ſenatu triumphus decernitur. tis ripis obuiam effuſa multitudine. Paucos poſt dies Anicius & Octauius claſſe ſua
aduecti. Tribus ijsomnibus decretus eſt ab ſenatu triumphus: mandatumq; Q. Caſſio
prætori, cum tribunis plebis ex authoritate patrum ageret, rogationem ad plebem G
ferrent, vt ijs quo die vrbem triumphantes inueherentur, imperium eſſet. Intacta in-
uidia media ſunt, ad ſumma fermè tendit. Nec de Anicij, nec de Octauij triumpho
dubitatum eſt. Paulum, cui ipſi quoq; ſe comparare erubuiſſent, obtrectatio carpſit.
Antiqua diſciplina milites habuerat: de præda parcius quàm ſperauerant ex tantis re-
gijs opibus dederat: nihil relicturus, ſi auiditati indulgeretur, quod in ærarium defer-
ret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitijs fe-
Seruius Galba Paulo inimicus. rendæ legis. Sed eos Ser. Sulpitius Galba, qui tribunus mil. ſecundę legionis in Mace-
donia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prenſando ipſe, & per ſuæ legionis mili-
tes ſolicitando ſtimulauerat, vt frequentes ad ſuffragium adeſſent: imperioſum du-
cem & malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho eius ferretur, vlciſce- H
rentur: plebem vrbanam ſecuturam eſſe militum iudicia: pecuniam illum dare non
potuiſſe, militem honorem dare poſſe: ne ſperaret ibi fructum gratiæ, vbi nõ meruiſ-
ſet. His incitatis, cùm in Capitolio rogatiõem eam T. Sempronius trib. pleb. ferret, &
priuatis lege dicendi locus eſſet ad ſuadendum, vt in re minimè dubia, ſi quiſquam
procederet: Seruius Galba repentè proceſſit, & à Tr. poſtulauit, vt quoniam hora iam
octaua diei eſſet, nec ſatis temporis ad demonſtrandum haberet, Cur L. Æmylium
non iuberent triumphare: in poſterũ diem differrent, & manè eam rem agerent. In-
tegro ſibi die ad cauſam eam orandam opus eſſe. Cùm tribunus dicere eo die, ſi quid
vellet, iuberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoq; exacta acer-
bè munia militiæ, plus laboris, plus periculi quàm deſideraſſet res iniunctum: contrà I
in præmijs, in honoribus, omnia arctata: militiamq;, ſi talibus ſuccedat ducibus, hor-
ridiorem aſperioremq; bellantibus, eandem victoribus inopem atque inhonoratam
futuram. Macedonas in meliori fortuna, quàm milites Romanos, eſſe. Si frequentes
poſtero die ad legem antiquandam adeſſent, intellecturos potentes viros, non omnia
in ducis, aliquid & in militum manu eſſe. His vocib⁹ incitati, poſtero die milites tan-
ta frequentia Capitolium compleuerunt, vt aditus nulli præterea ad ſuffragium fe-
De Pauli triumpho maxima diſcriptio. rendum eſſet. Intrò vocatæ primæ tribus cùm antiquarent, concurſus in Capitolium
principum ciuitatis factus eſt, indignum facinus eſſe clamitantium, L. Paulum tanti
belli victorem diſpoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atque aua-
ritiæ militari: in vno nimis ſe per ambitionem peccare. Quid ſi domini milites impe- K
ratoribus imponantur? In Galbam pro ſe quiſq; probra ingerere. Tandẽ hoc tumul-
tu ſedato, M. Seruilius qui cos. & magiſter equitum fuerat, vt de integro eam rem a-
gerent ab tribunis petere, dicendiq; ſibi ad populum poteſtatem facerent. Tribuni
cùm ad deliberandum ſeceſſiſſent, victi authoritatibus principum, de integro agere
cœperunt, reuocaturosq; ſe eaſdem tribus renunciarunt, ſi M. Seruilius alijq; priuati
Seruilij pro Paulo ad Quirites oratio. qui dicere vellent, dixiſſent. Tum Seruilius: Quantus imp. L. Æmylius fuerit, Quiri-
tes, ſi ex alia re nulla æſtamari poſſit, vel hoc ſatis erat, quòd cùm tam ſeditioſos & le-
ues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad inſtigandam multi-
tudinem inimicum in caſtris haberet, nullam in exercitu ſeditionem habuit. Eadem
ſeueritas imperij, quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiqua diſciplina

habiti

A habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, ſi in L. Paulo accuſando tyrocinium ponere & documentū eloquentię dare voluit, non triumphum impedire debuit: quem, ſi nihil aliud, ſenatus iuſtum eſſe iudicauerat: ſed poſtero die quàm triumphatum eſt, priuatum cum viſurus eſſet, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut ſerius paulo, cùm primùm magiſtratus ipſe cępiſſet, diem diceret, inimicum ad populum accuſaret. Ita & pretium rectè facti triumphum haberet L. Paulus pro egregiè bello geſto: & pœnam, ſi quid & vetere gloria ſua & noua indignum feciſſet. Sed videlicet cui crimen nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes voluit. Diem integrum heſterno die ad accuſandum L. Paulum petijt: quatuor horas, quātum ſupererat diei, dicendo abſumpſit: Quis vnquam tam nocens reus fuit, cuius vitia vitæ tot horis ex-
B promi non poſſent? Quid interim obiecit, quod L. Paulus, ſi cauſam dicat, negatum velit? Duas mihi aliquis cōciones parumper faciat: vnam militum Macedonicorum, puram alteram integrioris iudicij & à fauore & odio vniuerſo iudicante populo Romano apud concionem togatam & vrbanam prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos Serui Galba diceres? illa enim tibi tota abſciſſa oratio eſſet: in ſtatione ſeuerius & intentius inſtitiſti: vigiliæ acerbius & diligentius circumitæ ſunt, operis plus quàm antea feciſti, cùm ipſe imperator & exactor circumires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti. Ne victorem quidem te acquieſcere paſſus eſt, ſtatim ad perſequendos hoſtes duxit. Cùm te præda partienda locupletem facere poſſet, pecuniam regiam tranſlaturus in triumpho eſt, & in ærarium laturus. Hæc ſicut ad mi-
C litum animos ſtimulandos aliquem aculeum habent, qui parū licentiæ, parum auaritiæ ſuæ inſeruitum cenſent: ita apud populum Romanum nihil valuiſſent, qui vt vetera atq; audita à parentibus ſuis non repetat, quæ ambitione imperatorum clades acceptæ ſint, quæ ſeueritate imperij victorię partæ, proximo certè Punico bello, quid inter M. Minutium magiſtrum equitum, & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaq; accuſatorem id ſcire potuiſſe, & ſuperuacaneam defenſionem Pauli fuiſſe. Tranſeatur ad alteram concionem: nec Quirites vos, ſed milites videor appellaturus, ſi nomen hoc ſaltem ruborem incutere, & verecundiam aliquam imperatoris violandi afferre poſſit. Equidem ipſe aliter affectus animo ſum, qui apud exercitum mihi loqui videar, quàm paulò ante eram, cùm ad plebem vrbanam ſpe-
D ctabat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis eſt Romę, pręter Perſea, qui triumphari de Macedonibus nolit: & eum non ijſdem manibus diſcerpitis, quibus Macedonas viciſtis? Vincere vos prohibuiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphantes vrbem inire prohibet. Erratis milites, ſi triumphum imperatoris tantùm, & non militum quoq;, & vniuerſi populi Romani eſſe decus cenſetis. Non vnius hoc Pauli. Multi etiam qui ab ſenatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, quàm C. Luctatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio ſecundi, quàm illis qui poſt eos triumphauerunt. Nec L. Paulum minorem aut maiorem imperatorem triumphus faciet, militum magis in hoc vniuerſiq; populi Romani fama agitur, primùm ne inuidiæ & ingrati animi ad-
E uerſus clariſſimum quenq; ciuem opinionem habeat, & imitari in hoc populum Athenienſem lacerantem inuidia principes ſuos videatur. Satis peccatum in Camillo à maioribus veſtris eſt, quem tamen ante receptam per eum à Gallis vrbem violarunt: ſatis inſuper vobis in P. Africano, Literni domicilium & ſedē fuiſſe domitoris Africę, Literni ſepulchrū oſtendi. Erubeſcamus, gloria ſi par illis viris L. Paulus, iniuria veſtra exæquetur. Hæc igitur primùm infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut Africani, aut Pauli ſimilis eſſe in ingrata & inimica bonis ciuitate velit? Si infamia nulla eſſet, & de gloria tantum ageretur, qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hiſpanis, tot de Pœnis, ipſorum tantùm imperatorum, an populi Romani dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modò, nec de Annibale, ſed de Epirotis

Cartha-

Carthaginiensibusq; triumphi acti sunt: sic non M.Curius tantùm,nec P.Cornelius, F
sed Romani triumpharũt.Militũ quidẽ propria est causa,qui & ipsi laureati,& quisq;
donis quibus donati sunt insignes, triumphum nomine cient, suasq; & imp. laudes
canentes per vrbẽ incedunt. Si quando non deportati ex prouincia milites ad triumphum sint,fremunt,& tamen suum quoq; se absentes, quòd suis manib⁹ parta victoria sit,triumphare credunt.Si quis vos interroget,milites,ad quam rem in Italiam deportati, & non statim confecta prouincia dimissi sitis: quid Romam frequentes sub signis veneritis,quid moremini hic,& non diuersi domos quisq; abeatis vestras:quid aliud respondeatis,quàm vos triumphantes videri velle? Vos certè victores conspici velle debeatis.Triumphatum nuper de Philippo patre huius & de Antiocho est: ambo regnabãt,cum de his triumphatum est. De Perseo capto in vrbem cum liberis ab- G
ducto non triumphabitur? Quòd si in curru scandentes Capitolium auratos purpuratosq;,ex inferiore loco Lucius Paulus in turba togatorum vnus priuatus,interroget: Luci Anici,Cn.Octauii,vtrum vos digniores triumpho esse,an me censetis?currum ei cessuri,& præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri: & vos Gentium quàm Persea duci in triumphum mauultis Quirites, & de accessione potius belli quàm de bello triumphari?Et legiones ex Illyrico laureatæ vrbem inibunt,& nauales socij,Macedonicæ legiones suo abrogato triumphos alienos spectabunt?Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opulentæ victoriæ spolijs fiet? Quónam abdentur illa tot millia armorum detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea,marmorea,eburnea,tabulæ pictæ,textilia,tantum argenti cælati, tantum auri, H
tanta pecunia regia?An noctu tanquam furtiua in ærarium deportabuntur?Quid illud spectaculum maximum?nobilissimus opulentissimusq; rex captus vbi victori populo ostenditur? Quos Syphax rex captus,accessio punici belli,cõcursus fecerit,pleriq; meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filij regis, tanta nomina subtrahentur ciuitatis oculis?Ipsum L.Paulum bis cos.domitorem Græciæ,omnium oculi conspicere vrbem curru ingredientem auent.Ad hoc fecimus consulem, vt bellum per quadriennium ingenti etiam pudore nostro tractum perficeret: cui sortito prouinciam,cui proficiscenti præsagientibus animis victoriam triumphumq; destinauimus:ei victori triumphum negaturi? & quidem non homines tantùm, sed deos etiam suo honore fraudaturi: dijs quoq; enim,nõ solùm hominibus,debetur.Vtrum I
maiores vestri omnium magnarũ rerum & principia exorsi ab dijs sunt,* & finẽ eum statuerunt? Consul proficiscens prætórue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: victor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans,ad eosdem deos quibus vota nuncupauit,merita dona populi Romani traducit:pars non minima triumphi est,victimę præcedentes,vt appareat dijs grates agentem imperatorem ob Remp. benè gestam redire. Omnes illas victimas quas traducendas in triumpho iudicauit,alias alio cędente mactate.illas quidem epulas senatus, quæ nec priuato loco,nec publico profano, sed in Capitolio eduntur: vtrum hominum voluptatis causa,an deorum hominumq;,authore Seruio Galba turbaturi estis? L. Pauli triumpho portæ claudentur? rex Macedonum Perseus cum liberis & turba K
alia captiuorum, spolia Macedonum, circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus,tanquam rure rediens, à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decreuit potius,quàm quid Seruius Galba fabuletur, audi:& hoc dicere me potius quàm illum audi.Illi nihil præterquam loqui,& ipsum maledicè ac malignè didicit: ego ter & vicies cum hoste per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conserui spolia retuli, insigne corpus honestis cicatricibus omnibus aduerso corpore exceptis habeo.Nudasse deinde se dicitur: & quo quæq; bello vulnera accepta essent, retulisse. Quæ dum ostentat, adapertis fortè quæ velanda erant, tumor inguinum proximis risum mouit.tum, hoc quoq; quod ridetis, inquit, in equo dies noctesq; persedendo habeo:nec magis me eius quàm cicatricum harum

pudet,

A pudet,pœnitetq;,quando nunquam mihi impedimento ad Rempublicam benè gerendam domi militiæq; fuit. Ego hoc ferro sæpè vexatum corpus vetus miles adolescentibus militibus ostendi. Galba nitens & integrum denudet. Reuocate,si videtur, tribuni ad suffragium tribus: ego ad vos milites.

* *

summam omnis captiui auri argentiq; translati H s. millies ducenties fuisse, Valerius Antias tradit:quę haud dubiè maior aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibusq; auri argẽti generatim ab ipso scriptis efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumptum,aut in fuga cum Samothracem peteret dissipatum, tradunt:eoq; id mirabilius erat, quòd tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum
B Philippi cum Romanis,partim ex fructu metallorũ, partim ex vectigalibus alijs coaceruatum fuerat. Itaq; admodum inops pecuniæ Philippus,Perseus contrà prædiues, bellare cum Romanis cœpit. Ipse postremò Paulus in curru magnam cùm dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem præ se ferens. post currum inter alios illustres viros filij duo, Q. Maximus & P. Scipio:deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quęq; ordinibus. Pediti in singulos dati centeni,duplex centurioni,triplex equiti:tantum pediti daturum fuisse credunt,& pro rata alijs, si aut non refragati honori eius fuissent,aut benignè hac ipsa summa nunciata acclamassent. Sed nõ Perseus tantùm per illos dies documentum humanorũ casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per vrbem hostium ductus,sed etiam victor Paulus auro purpuraq;ful-
C gens. Nam duobus è filijs,quos duob⁹ datis in adoptionem,solos nominis, sacrorum familięq; hęredes retinuerat domi: minor fermè duodecim annos natus, quinq; diębus ante triumphum, maior quatuordecim annorum triduo post triumphũ decessit:quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes prædestinantes triumphos oportuerat. Paucis post diebus data à M. Antonio tribuno plebis cõcione,cùm de suis rebus gestis more cęterorum imperatorum differuisset,memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquam & quàm feliciter Rempub. administrauerim,& quòd duo fulmina domum meam per hos dies perculerint,non ignorare vos,Quirites,arbitror, cùm spectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæso sinatis me cum publica felicitate
D comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia classem à Brundusio sole orto solui: nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & classibus vestris sacrificaui. A Delphis quinto die in castra perueni:vbi exercitu accepto,mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progressus, quia inexpugnabilia castra hostium erant,neq; cogi pugnare poterat rex,inter præsidia eius saltum ad Petram cuasi:& ad pugnã rege coacto acie vici:Macedoniam in potestatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt,vt semper successori traderent grauius,id ego quindecim dieb⁹ perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum velut prouentus secutus: ciuitates omnes Macedoniæ se
E dediderunt: gaza regia in potestatem venit:rex ipse, tradentibus propè ipsis dijs, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia iam fortuna mea videri,eoq; suspecta esse. Maris pericula timere cępi in tanta pecunia regia in Italiam traijcienda, & victore exercitu transportando. Postquam omnia secundo nauium cursu in Italiam peruenerunt, neque erat quòd vltrà precarer, illud optaui, vt cùm ex summo retro volui fortuna consuesset, mutationem eius domus mea potius, quàm Respublica sentiret. Itaq; defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quòd triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cùm ego & Perseus nunc nobilia maximè sortis mortalium exempla spectemur,ille qui ante se captiuos captiuus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui,

Pauli triumphus.

Duorum Pauli liberorum mors.

Pauli ad Quirites de rebus suis gestis oratio.

ab al-

ab alterius funere filij curru ex Capitolio ad alterum propè iam expirantem veni: neq; F
ex tanta ſtirpe liberûm ſupereſt, qui L. Æmylij Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorũ in adoptionem datos, Cornelia & Fabia gens habet. Pauli in domo præter ſe nemo ſupereſt. Sed hanc cladem domus meæ, veſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur. Hęc tanto dicta animo magis confudêre audientium animos, quàm ſi miſerabiliter orbitatem ſuam deflendo locutus eſſet. C.

Octaui triumphus naualis.

Octauius Calendis Decembribus de rege Perſeo naualem triumphum egit. Is triumphus ſine captiuis fuit, ſine ſpolijs. Dedit ſocijs naualibus in ſingulos denarios ſeptuagenos quinq;, gubernatoribus qui in nauib⁹ fuerant duplex, magiſtris nauium quadruplex.. Senatus deinde habitus eſt: patres cenſuerunt vt Quintus Caſſius Perſea regem cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam duceret, comites, pecuniam, argen- G
tum, inſtrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obſidibus in cuſtodiam Carſeolos eſt miſſus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in car-

Legati regis Thracum Romam veniunt.

cerem condi placuit. Paucos poſt dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosq; obſides apportantes. Eis in ſenatum introductis, & idipſum argumenti prætendentibus orationis, non ſua voluntate Cotyn bello iuuiſſe Perſea, quòd obſides dare coactus eſſet: orantibusq; vt eos pretio, quantum ipſi ſtatuiſſent patres, redimi paterentur: reſponſum ex authoritate ſenatus eſt, populum Romanum meminiſſe amicitiæ, quæ cum Cotye maioribusq; eius & gente Thracum fuiſſet. obſides datos crimen, non criminis defenſionem eſſe, cùm Thracum genti ne quietus quidem Perſeus, nedũ bello Romano occupatus, timen- H
dus fuerit. Cæterùm etſi Cotys Perſei gratiam prætuliſſet amicitiæ populi Romani, magis quid ſe dignum eſſet, quàm quid merito eius fieri poſſet, æſtimaturum: filium atq; obſides ei remiſſurum. Beneficia gratuita eſſe populi Romani: pretium eorum malle relinquere in accipientium animis, quàm præſens exigere. Legati nominati, T. Quintius Flamininus, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obſides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in ſingulos binum millium æris. Bitis cum cæteris obſidibus à Carſeolis accerſitus, ad patrem cum legatis miſſus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inuſitatæ antè magnitudinis, in campo Martio ſubductę ſunt. Hærente adhuc non in animis modò, ſed penè in oculis memoria Macedonici

L. Anicij triumphus de Gentio rege Illyriorum.

triumphi, L. Anicius Quirinalib⁹ triumphauit de rege Gentio, Illyrijsq;. Similia om- I
nia magis viſa hominibus, quàm paria: minor ipſe imp. & nobilitate Anicius cum Æmylio, & iure imperij Prætor cum conſule collatus: non Gentius Perſeo, non Illyrij Macedonibus, non ſpolia ſpolijs, non pecunia pecuniæ, non dona donis comparari poterant. Itaq; ſicut præfulgebat huic triumphus recens: ita apparebat ipſum per ſe intuentibus nequaquam eſſe contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra mariq; ferocem, locisq; munitis fretam gentem Illyriorum: regem, regiæq; omnes ſtirpis cęperat: tranſtulit in triumphũ multa militaria ſigna, ſpoliaq; alia & ſupellectilem regiam: auri viginti & ſeptem, argẽti decem & nouem pondo: denariûm tria millia: & cxx. millia Illyrici argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum coniuge & libe-
ris, & Carauantius frater regis, & aliquot nobiles Illyrij. De præda militibus in ſingu- K
los quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, ſocijs nominis Latini quantum ciuibus, & ſocijs naualibus dedit quantum militibus. Lætior hunc triumphum eſt ſecutus miles, multisq; dux ipſe carminibus celebratus. HS. ducenties ex ea præda redactum eſſe, author eſt Antias, præter aurum argentumq; quod in ærarium ſit latum: quod quia vnde redigi potuerit, non apparebat, authorem pro re poſui. Rex Gentius cum liberis & coniuge & fratre Spoletium in cuſtodiam ex Senatuſconſulto ductus, cæteri captiui Romæ in carcerem coniecti: recuſantibusq; cuſtodiam Spoletinis, Igituruium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ ccxx. lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrrachinis Q. Caſſius ex ſenatuſconſulto tribuit. Conſules eo anno agro tantùm Ligurum po-

pulato,

A pulato, cùm hoſtes exercitus nunquã eduxiſſent, nulla re memorabili geſta, Romam ad magiſtratus ſubrogandos redierunt: & primò comitiali die conſules crearunt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. Deinde prætores poſtero die, L. Liuium, L. Apuleium Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His prætoribus duæ vrbanæ prouinciæ ſunt decretæ, duæ Hiſpaniæ, Sicilia & Sardinia. Intercalatum eo anno: poſtridie Terminalia intercalares fuerunt. *Intercalares.* Augur eo anno mortuus eſt, C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium Flamininum: & flamen Quirinalis mortuus, M. Fabius Pictor. Eo anno rex Pruſias venit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu vrbem *Pruſias rex Romã venit.* ingreſſus, ad forum à porta, tribunalq; Q. Caſſij prætoris perrexit: concurſuq; vndiq;
B facto, deos qui vrbem Romam incolerent, ſenatumq; & populum Romanum ſalutatum ſe dixit veniſſe: & gratulatum quòd Perſea Gentiumq; reges viciſſent, Macedonibusq; & Illyrijs in deditionem redactis, auxiſſent imperium. Cùm prætor ſenatum ei, ſi velit, eo die daturũ dixiſſet: biduum petijt, quo templa deûm vrbemq; & hoſpites amicosq; viſeret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quæſtor, qui & Capuam ei obuiam miſſus fuerat: & ædes, quæ ipſum comitesq; eius benignè reciperent, conductæ. Tertio pòſt die ſenatum adit, gratulatus victoriam eſt: merita ſua in eo bello commemorauit: petijt, vt votum ſibi ſoluere, Romæ in Capitolio decem *Pruſiæ poſtulata.* maiores hoſtias, & Præneſte vnam Fortunæ liceret: ea vota pro victoria populi Romani eſſe. Et vt ſocietas ſecũ renouaretur: agerq; ſibi de rege Antiocho captus, quem
C nulli datum à populo Romano Galli poſſiderent, daretur. Filium poſtremò Nicomedem ſenatui commendauit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore eſt adiutus. Itaq; cætera quæ petebat conceſſa: de agro reſponſum eſt, legatos ad rem inſpiciendam miſſuros. Si ager populi Romani fuiſſet, nec cuiquam datus eſſet, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros eſſe. Si autem Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut ſi datus Gallis eſſet, ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius iniuria quidquam ei datum vellet populus Romanus. Ne quod detur quidem, gratum eſſe donum poſſe, quod eum qui det vbi vellet ablaturum eſſe ſciat. Facilè Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur populus Romanus, documento Ptolemæum Ægypti regẽ eſſe. Cum
D hoc reſponſo Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex ſeſtertijs iuſſa dari, & vaſorum argenteorum pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea ſumma munera dari cenſuerunt, ex qua Maſgabę filio regis Maſaniſſę data eſſent: & vt victimę aliaq; quę ad ſacrificium pertinerent, ſeu Romæ, ſeu Præneſte immolare vellet, regi ex publico ſicut magiſtratibus Romanis præberentur: & vt ex claſſe quæ Brunduſij eſſet, naues longæ viginti aſſignarentur quibus vteretur: donec ad claſſem dono datam ei rex peruenisſet. L. Cornelius Scipio ne ab eo abſcederet, ſumptumq; ipſi & comitibus præberet, donec nauem conſcendiſſent. Mirè lætum & ea benignitate in ſe populi Romani regem fuiſ- *Pruſiæ aſſentatio.*
ſe, ferunt: munera ſibi ipſum emiſſe: filium iuſſiſſe donum populi Romani accipere. Hæc de Pruſia noſtri ſcriptores. Polybius eum regem indignum maieſtate nominis
E tanti tradit: pileatum capite raſo obuiam ire legatis ſolitum, libertumq; ſe populi Romani ferre, & ideo inſignia ordinis eius gerere. Romæ quoq; cùm veniret in curiam, ſummiſiſſe ſe, & oſculo limen curiæ contigiſſe: & deos ſeruatores ſuos ſenatum appellaſſe: aliamq; orationem non tam honorificam audientibus, quàm ſibi deformem habuiſſe. Moratus circa vrbem triginta haud amplius dies, in regnum eſt profectus.

FINIS.

L. FLO-

L. FLORI IN RELIQVOS TITI LIVII LIBROS, QVI DESIDERANTVR, EPITOME.

LIBRI XLVI.

EVMENES *Rex Romám venit. qui, quia Macedonico bello se medium egerat, ne aut inimicus iudicatus videretur, si excluſus eſſet: aut liberatus crimine, ſi admitteretur: in comitio lex lata eſt, ne cuiquam regi Romam venire liceret: Claudius Marcellus conſul Alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallos Ligures ſubegit. Legati Pruſiæ regis conqueſti ſunt de Eumene, quòd fines ſuos depopularetur: dixeruntq́, eum conſpiraſſe cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodijs iuncta eſt. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa eo ſunt ciuium capita* CCCXXVII. *millia,* XXII. *Princeps ſenatus lectus M. Æmylius Lepidus. Ptolemæus Ægyptiorum rex à minore fratre è regno pulſus, miſſis ad eum legatis, in regnũ reſtitutus eſt. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit regnum: & amicitiam per legatos cum populo Romano renouauit. Res præterea aduerſus Ligures, Corſos, & Luſitanos vario euentu geſtas, & motus Syriæ mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lyſia tutore eius Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obſes miſſus fuerat, clàm quia minimè dimittebatur à Romanis, interemit: & ipſe in regnum receptus. L. Æmylius Paulus, qui Perſeum vicerat, mortuus, cuius tanta abſtinentia fuit, vt cùm ex Hiſpania & Macedonia maximas opes repuliſſet, vix ex auctione bonorum eius redactum ſit, vnde dos vxori eius redderetur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego conſule, cui ea prouincia euenerat, ſiccatæ, agerque ex ijs factus.*

LIBRI XLVII.

CN. *Tremellio tribuno plebis multa dicta eſt, quòd cum M. Æmylio Lepido pontifice maximo iniuriosè contenderat. Sacrorum quoq́ magiſtratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita trecenta viginti octo millia, trecenta & quatuordecim. Et princeps ſenatus lectus Æmylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui diſſidebant, fœdus ictum, vt alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex conſilio Demetrij regis Syriæ, & viribus pulſus regno, à ſenatu reſtitutus eſt. Miſſi à ſenatu legati, qui inter Maſaniſſam & Carthaginienſes de agro iudicarent. C. Martius conſul aduerſum Dalmatas parum proſperè primùm, poſtea feliciter pugnauit. cum quibus bello confligendi cauſa fuit, quòd Illyricos populi Romani ſocios vaſtauerant. eandemq́ gentem Cornelius Naſica conſul domuit. Q. Opimius conſul tranſalpinos Ligures, qui Maſſilienſium oppida Antipolim & Nicæam vaſtabant, ſubegit. Præterea in Hiſpania à compluribus parum proſperè res geſtas continet. Conſules anno quingenteſimo nonageſimo octauo ab vrbe condita magiſtratum, peractis comitijs, inſequentiſq́ anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia cauſa fuit, quòd Hiſpani rebellabant. Legati ad diſceptandum inter Maſaniſſam & Carthaginienſes miſſi, nuntiauerunt, vim naualis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe. Quidam prætores à prouincijs auaritiæ nomine accuſati, & dãnati ſunt.*

LIBRI XLVIII.

LVſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita trecẽta viginti quatuor millia. Semina tertij belli Punici referuntur. Cùm in finibus Carthaginienſiũ maximus Numidarũ exercitus, Archobarzane duce Syphacis nepote, diceretur eſſe, M. Porcius Cato ſuaſit, vt Carthaginienſibus, qui exercitum ſpecie cõtra Maſaniſſam regem, ſed reuera contra Romanos accitum in finibus haberent, bellum indiceretur, contradicente P. Cornelio Naſica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui ſpecularentur, quid ageretur. Caſtigato ſenatu Carthaginienſium, quòd contra fœdus exercitum & nauales materias haberent, pacem inter Maſaniſſam & eos facere voluerũt: Maſaniſſa agro, de quo lis erat, cedente. ſed Giſgo, Amilcaris filius, homo ſeditioſus, qui tũc in magiſtratu erat, cùm ſenatus pariturum ſe iudicio legatorum dixiſſet, ita bellum aduerſus Romanos ſuadendo concitauit: vt legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nuntiantes infeſtum iam ſenatũ Carthaginienſibus, infeſtiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filij in prætura tenuiſſimo, vt valuit, (nam pauper erat) ſumptu fecit. Andriſcus, qui ſe Perſei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti aſſeueratione mentiretur, Romam miſſus. M. Æmylius Lepidus, qui princeps ſenatus abſextis iam cenſoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filijs, lecto ſe ſtrato ſine linteis, ſine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quàm æris denos conſumerent: imaginum ſpecie, non ſumptibus nobilitari maximorũ virorum funera ſolere. De veneficijs quæſitum. Publilia, & Licinia nobiles fœminæ, quæ viros ſuos neceſſe inſimulabantur, cognita cauſa, cùm prætori prædes vadesq́ dediſſent, cognatorum decreto necatæ ſunt. Guluſſa Maſaniſſæ filius denuntiauit Carthagine delectus agi, claſſem cõparari, & haud dubium bellum ſtrui. Cùm Cato ſuaderet, vt ijs bellum indiceretur: P. Cornelio Naſica dicente nihil temerè faciundum, placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Poſthumius Albinus conſules cùm delectum ſeuerè agerent, nec quenquam gratia dimitterent: à tribunis plebis, qui pro amicis ſuis vacationẽ impetrare non potuerunt, in carcerem conjecti ſunt. Hiſpanienſe bellum cùm parùm proſperè aliquoties geſtum ita confudiſſet ciuitatem Romanam, vt ne ij quidem inuenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmylianus proceſſit: & excepturum ſe militiæ genus, quodcunque imperatum eſſet, profeſſus eſt, quo exemplo ad militandi ſtudium omnes incitauit. L. Lucullus* COS. *cui Claudius Marcellus ſucceſſerat, pacaſſe omnes Celtiberiæ populos cùm videretur:*

Vacceos, Cantabros, et alias regiones, & iterum alias incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptiuus, procuratorem barbarũ tribunus militum occidit: & in expugnatione captæ vrbis maius multo etiam periculum adijt. nam murum primus omnium transcẽdit. Seruius Sulpitius Galba prætor malè aduersus Lusitanos pugnauit. Cùm legati ex Africa cum Carthaginiensium oratoribus, & Gulussa Masanissæ filio redijssent, dicerentq;, & exercitum & classem Carthagine deprehẽdisse, perrogari sententiã placuit, Catone, & alijs principibus senatus suadentibus vt in Africam confestim transportaretur exercitus. quia verò Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi iustam causam belli videri: placuit, vt bello desistereture, si Carthaginienses classem exussissent, & exercitum dimisissent: si minus, proximi consules de bello Punico referrent. Cùm locatum à censoribus theatrum extrueretur, P. Cornelio Nasica authore, tanquã inutile, & nociturum publicis moribus, ex Senatusconsulto destructum est, populusq; aliquandiu stans ludos spectauit. Carthaginienses tum aduersum fœdus bellum Masanissæ intulerunt. Victi ab eo nonagesimum secundum annum habente, & sine pulpamine mandere, & gustare cibum tantummodo solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

TErtij Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab vrbe condita, intra quintum annum, quàm erat captum, consummatum omnino est. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam, quorum alterum sapientissimum virum in ciuitate habebant, alter vir optimus à senatu iudicatus erat, diuersis certatũ est sententijs, Catone suadente bellum, & vt omnino deleretur Carthago: Nasica dissuadente: placuit nihilominus, eò quòd contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum duxissent, quodq; socio populi Romani, & amico Masanissæ arma intulissent, & quòd filium eius Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum minimè recepissent, bellum ijs indici. Prius quàm vllæ copiæ in naues imponerentur, Vticenses legati Romam venerunt, se, suaq; omnia dedentes. Ea legatio, veluti maximum belli omen grata patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentum ex præcepto librorum Sibyllinorum facti: qui anno primo primi Punici belli, quingentesimo & altero anno ab vrbe condita facti erant. Legati triginta Romam venerunt, per quos Carthaginienses se dedebant. Catonis sententia peruicit, vt decreto perstaretur, & vt consules quamprimùm proficiscerentur ad bellum. Qui vbi in Africam transierunt, acceptis, quos imperauerant, trecentis obsidibus, & armis, omnibusq; instrumentis belli, si qua Carthagine erant: tunc cum ex authoritate patrum iuberent, vt in alio loco procul à mari decem millia passuum, nec minus remoto, oppidum facerent, indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri, oppugnariq; cœpta est Carthago à L. Martio, M. Manlio COSS. *In qua oppugnatione, cùm neglectos ab vna parte muros duo tribuni temerè cum cohortibus irrupissent, & ab oppidanis grauiter cæderẽtur, à Scipione Africano expliciti sunt. per quem & castellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus iuuantibus liberatum est: castrisq;, quæ Carthaginienses omnibus copijs pariter ab vrbe egressi oppugnabant, liberatis, is præcipuam gloriam tulit. Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis* COS. *(alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere aduersus Asdrubalem vellet, qui cùm altera manu iniquũ saltũ insederat, suasit primò consuli, ne tam iniquo loco confligeret. victus deinde complurium, qui & prudentiæ eius, & virtuti inuidebant, sententijs, & ipse saltum ingressus est, cumq;, sicut prædixerat, fusus fugatusq; esset Romanus exercitus: & duæ cohortes ab hoste obsiderentur, cum exiguis equitum turmis in saltum reuersus, liberauit eas, & incolumes reduxit. Quam virtutem eius & Cato vir promptioris multò ad vituperandum linguæ, in senatu sic prosecutus est, vt diceret: reliquos, qui in Africa militarent, vmbris militare: Scipionem vigore. Et populus Romanus eo fauore illum complexus est, vt comitijs cõplurimæ eum tribus consulem scriberent, cùm hoc per ætatem minimè liceret. Cùm L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgasset, vt Lusitani qui ex fœdere populo Romano dediti, à Sergio Galba in Galliam venissent, in libertem restituerentur, M. Cato acerrimè suasit. extat oratio in annalibus eius inclusa. Q. Fuluius nobilior etiam ab eo in senatu laceratus, respondit pro Galba. ipse quoq; Galba cum se damnari videret, cõplexus duos filios prætextatos, & filium Caij Sulpitij, cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, vt rogatio antiquaretur. extant tres orationes eius: duæ aduersum Libonem tribunum plebis, rogationesq; eius habitæ de Lusitanis, vna contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese castra habentes cæsos fatetur: quòd compertũ habuerit, equo atq; homine suo ritu immolatis per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam vltimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cùm ab vrbe Roma quò illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mẽdacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam eius famam velut ad veram euntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolentium, aut armis occupauit. Fabulam autem huiusmodi finxerat. Ex pellice se Perseo rege ortum, traditum educandum Cyrthesæ cuidam esse, vt in belli casus, quod ille cum Romanis ageret, aliquot velut semen stirpis regiæ extaret. Perseo demortuo, Adramiti se educatum vsq; ad duodecimum annum ætatis, patrem eum esse credentem, à quo educaretur, ignarum generis fuisse sui. affecto deinde eo, cùm prope vitæ finem vltimũ esset, detectam tandem originem suam: falsæq; matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, cùm ad puberem ætatem venisset: obtestationesq; vltimas adiectas, vt res in occulto ad id tempus seruaretur. pubescenti libellum tradidit: in quo relicti sibi duo thesauri à patre dicerentur. tum scientem mulierem subditicium se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus: atq; obtestatam, vt prius quàm ad Eumenem manaret res, Perseo inimicum, excederet ijs locis, ne interficeretur. eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriã se cõtulisse: atque ibi primùm quis ipse omninò esset, palàm expromere ausum.*

LIBRI L

THessalia, cùm & illam inuadere armis, atq; occupare Pseudophilippus vellet, per Romanorũ legatos auxilijs Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ omnium humilimorum fautor, atq; vitiorum, à Nicomede filio adiuuante Attalo rege Pergami occisus est. Habebat alium filium, qui pro superiore ordine dentium enatum habuisse vnum os continens dicitur. Cùm legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendã Romani misissent:

& vnus

& vnus ex ijs caput multis cicatricibus sparsum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur: dixit Cato eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei regis Macedonum inertia socordiaq; similem Prusiæ regem habebat: iacente eo in ganeo & lustris, Ammonius regnabat, per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus Demetrij filius, occisi. Masanissa Numidiæ rex, maior nonaginta annis, vir insignis decessit. Inter cætera opera iuuenilia, quæ ad vltimũ edidit, adeò etiã versus in senectam viguit, vt post sextum & octogesimum annum genuerit vnum filium. Inter tres liberos eius, maximum natu Mycipsam, Gulussam, & Manastabalem, qui etiam Græcis literis erat eruditus: P. Scipio Æmylianus, cùm commune eis pater regnum reliquisset, & diuidere eos arbitrio Scipionis iußissset, administrationem regni diuisit. Item Phamææ Himilconis præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti, & cuius opera præcipua Pœni vtebantur suasit, cum equitatu suo ad Romanos transire. Trium legatorum, qui ad Masanissam missi fuerant: Claudius Marcellus coorta tempestate fluctibus obrutus est. Carthaginienses Asdrubalem Masanissæ nepotem, quem prætorem habebant, proditionis suspectum, in curia interemerunt. quæ suspicio inde emanauit, quòd propinquus esset Gulussæ, auxilia Romanorum iuuantis. P. Scipio Æmylianus cùm ædilitatem peterret, consul à populo dictus, quoniam per decẽ annos consulem fieri minimè licebat, cum maximo certamine suffragantibus plebeijs, & repugnantibus aliquantum patribus, legibus solutus, & consul creatus est. M. Æmylius nonnullas vrbes circumpositas Carthagini expugnauit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu M. Iuuentio prætore, à Q. Cæcilio victus, captusq; est relicta Macedonia.

LIBRI LI.

CArthago viginti tria millia quidem passuum in circuitu labore maximo obsessa, & per partes capta est, primùm à Mancino legato, deinde à Scipione consule, cui extra sortem prouincia Africa data est. Carthaginienses portu nouo, quia vetus à Scipione erat obstructus, facto, & contracta exiguo tempore ampla classe, nauali prælio infeliciter pugnauerunt. Asdrubalis quoq; eorum ducis castra ad Nesentem oppidum loco difficillimo sita cum exercitu deletasunt à Scipione, qui tandem vrbem expugnauit septingentesimo anno, quàm erat condita. Spoliorum maior pars Siculis, quibus oblata erant, reddita. Vltimo vrbis excidio cum se Asdrubal Scipioni dedisset, vxor eius, quæ paucis antè diebus de marito minimè impetrare potuerat, vt ad victorem transfugeret, se flagrantis in medium vrbis incendium duobus cum liberis, ex arce præcipitauit. Scipio exemplo patris sui Æmylij Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugas atq; fugitiuos bestijs obiecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: Qui legati populi Romani ab Achaicis pulsati sunt, Corinthum missi erant, vt eas ciuitates quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

LIBRI LII.

CVm Achæis, qui in auxilium Bœotios & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem consciuit. in cuius locum Drachus Achaici motus primus author ab Achæis dux creatus, ad Isthmon à L. Mumio consule victus est. qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthum ex Senatusconsulto diruit, quia ibi legati Romanorum violati erant. Thebæ quoq; & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mumius se abstinentissimum virum egit. nec quicquam ex ijs opibus ornamentisq; quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. L. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphauit. P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus de Carthagine & Asdrubale. Viriatus primùm in Hispania ex pastore venator, & ex venatore latro, mox iusti quoq; exercitus dux factus, vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vitilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit. post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit, tantumq; terrorem is hostis intulit, vt aduersus eum consulari opus esset & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur: Alexander homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut antè dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrij filius, qui à patre quondam ob incertos belli casus ablegatus in Gnidon fuerat, contempta secordia inertiaq; eius, adiuuante Ptolemæo Ægypti rege, cuius filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit. Ptolemæus in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expirauit, atq; in locum eius frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoro quodam vno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam fugit. L. Mumius de Achæis triumphauit. signa ærea, marmorea q; & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

AP. Claudius consul Salassos, gentem alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cæcidit. à Q. Fabio proconsule pars maxima Lusitaniæ, expugnatis multis vrbibus, recepta est. C. Iulius senator Græcè res Romanas scripsit.

LIBRI LIIII.

QPompeius consul in Hispania Termestinos subegit. cum eisdem quidem, & Numantinis pacem ob infirmitatem fecit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita quadringenta viginti octo millia, trecenta quadraginta duo. Cùm Macedonum legati conquestum venissent de D. Iunio Syllano prætore, quòd acceptis pecunijs prouinciam spoliasset: & senatus de querelis eorum vellet cognoscere: T. Manlius Torquatus, Syllani pater, petijt, impetrauitq; vt sibi huiusmodi cognitio mandaretur. & domi causa cognita, filium condemnauit, abdicauitq; ac ne funeri quidem eius, cum suspendio vitam finisset, interfuit: sedensq; domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul, rebus in Hispania prosperè gestis labem imposuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus consilio Seruilij Cæpionis interemptus est, & ab exercitu eius multum comploratus ac nobilissimè tumulatus, vir dux q; maximus per XIIII. annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

LIBRI LV.

PVblio Cornelio Nasicâ,cui cognomen Scipioni fuit,ab irridente Curiatio tribuno plebis impositum:& D.Iunio Bruto consulibus delectum habentibus in conspectu tyronum res saluberrimi exempli facta est. nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis,quòd exercitum in Hispania deseruisset,damnatusq; sub furca,diu virgis cæsus est:& sestertio nummo venijt. Tribuni plebis quia non impetrarunt vt sub. denos, quos vellent,milites eximere liceret, consules in carcerem mitti iusserunt Iunius Brutus consul in Hispania,ijs qui sub Viriato militauerant,agros, oppidumq; dedit,quod Valentia vocatum est. M.Popilius à Numantinis,cum quibus pacem factam senatus irritam fieri censuerat,cum exercitu fusus,fugatusq;. C. Hostilio Mancino consule sacrificante,pulli ex cauea euolauerunt. cõscendenti deinde in nauim, vt in Hispaniam proficisceretur, accidit audiri:mane mane Mancine. Mancino auspicia tristia fuisse probatum est. victus enim à Numantinis,& castris exutus,cum spes nulla seruandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam,quam ratam esse senatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Iunius Lusitaniam vrbium expugnationibus vsq; ad Oceanum perdomuit: & cùm fluuium Obliuionem transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit: & sic vt transgrederentur persuasit. Alexandri filius rex Syriæ,decem annos admodum benè habens,à Diodoro,qui Triphon cognominabatur,tutore suo, per fraudem occisus est:corruptis quidam medicis,qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiti,dum secant illũ, occiderunt.

LIBRI LVI.

D. Iunius Brutus in vlteriore Hispania feliciter aduersus Gallicios pugnauit, dissimili euentu M. Æmylius Lepidus proconsul aduersus Vacceos rem gessit:clademq; similem Numantinæ passus est. Ad exoluendum Numantini fœderis religione populum Mancinus, cùm huius rei author fuisset: deditus Numantinis, minimè est receptus. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita trecenta viginti tria millia. Fuluius Flaccus consul Vardeos in Illyrico subegit. M. Cæsonius prætor in Thracia cum Scordiscis prosperè pugnauit. Cùm vitio ducum bellum Numantinum non sine publico pudore duraret, delatus est vltro Scipioni Africano à senatu populoque Romano consulatus: quem cùm ille capere ob legem, quæ vetabat quenquam intra decem annos iterum consulem fieri liceret, minimè vellet: sicuti priori consulatu, legibus solutus est. Bellum seruile in Sicilia ortum, cùm opprimi à prætoribus minimè valuisset: C. Fuluio consuli mandatum est. cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrestium seruorum manu,& solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoq; alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit:& copijs iunctis, contra populum Romanum, exercitumq; eius bellum sæpenumero gesserunt.

LIBRI LVII.

SCipio Africanus Numantiam obsedit: & corruptum licentia luxuriaq; exercitum, ad generosissimam militiæ disciplinam reuocauit. omnia enim deliciarum instrumenta recidit: duo millia scortorum à castris reiecit. militem omni die in opere habuit:& triginta dierum frumentũ ad septenos vallos ferre cogebat. ægrè propter onus incedenti dicebat: Cùm gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito. Alij nimium paruum habiliter scutum ferenti, eum scutum amplius iusto ferre iussit, neq; id se reprehendere: quoniam melius scuto, quàm gladio vteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, virgis, si extraneus, virgis cæcidit. Iumenta quidem omnia, ne exonerarent milites, vendidit: multoties contra hostium eruptiones feliciter pugnauit. Vaccei obsessi, liberis & coniugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio ampliss ima munera sibi ab Antiocho rege Syriæ missa, cùm celare alijs imperatoribus regũ munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, eaq; omnia referre quæstorem in publicas tabulas iussit, ex ijs viris fortibus munera se daturum. Cùm vndiq; Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame videret vrgeri, hostes qui pabulatum exierant, vetuit interimi: quòd diceret, velocius eos absumpturos frumentũ, quod haberent, si plures quidem fuissent.

LIBRI LVIII.

TIb Sempronius Gracchus tribunus plebis, cùm agrariã legem ferret aduersus voluntatem senatus, & equestris ordinis, & quis ex publico agro plus quàm decem iugera possideret, in eum furorem exarsit, vt M. Octauio collegæ cautam aduersæ partis defendenti potestatem lege lata abrogaret: seq; & fratrem Gracchum,& Ap. Claudium socerum triumuiros ad diuidendum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem Agrariam, qua si quis latius agrum patefaceret, vt ijdem omninò triumuiri iudicarent quà publicus ager, quà priuatus esset. deinde cùm minus agri esset, quàm quod diuidi posset: sine offensa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplam modò sperandi incitauerat, legem se promulgaturum ostendit, ob id, vt ijs qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia quæ regis Attali fuisset, diuideretur. Hæredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus grauiter senatus, ante omnes C. Antonius consul. qui cùm in senatu in Gracchũ peroraret, raptus ab eo ad populum, delatusq; plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Cùm iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus, authore P. Cornelio Nasica, in Capitolio à primatibus occisus est, ictus primùm fragmento subselliorum: & inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus est in flumẽ proiectus. Res præterea in Sicilia vario euentu aduersum fugitiuos gestas continet.

LIBRI LIX.

NVmantini fame maximè coacti, ipsi se per vices trucidauerunt. Captam vrbem Scipio Africanus deleuit, & de ea triumphauit: quarto decimo anno post Carthaginem deletam. P. Attilius consul in Sicilia cum fugitiuis debellauit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupauit: cùm testamento Attali regis legata populo Romano libera esse deberet. aduersus eum P. Licinius Crassus consul cùm idem pontifex maximus esset: quod nunquam antea factum erat: extra Italiam profectus, prælio victus, & interemptus est. M. Perpenna consul victum Aristonicum in

deditionem

deditionem accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus, tunc primùm vterq; ex plebe censores facti. Lustrum à censoribus est conditum. Censa sunt capita CCCXIII. millia, DCCCXXIII. præter pupillos & viduas. Q. Metellus censor censuit, vt ducere vxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in senatu recitauit. C. Attinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum censorem, à quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo deijci iussit: quod ne fieret, cæteri trib. pleb. auxilio quàm maximè fuerunt. Cùm Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, vt eundem tribunum plebis quoties quidem vellet, creari liceret: rogationem eius P. Africanus grauissima oratione dissuasit. in qua dixit, T. Gracchum iure cæsum videri. Gracchus contrà suasit rogationem: sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum regem Syriæ, & Phraatem Parthorum regẽ gesta, nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus Euergetes cognominatus, ob nimiam eius crudelitatem suis inuisus, incensa à populo regia, clàm in Cyprum profugit. & cùm sorori eius Cleopatræ, quam eius virgine filia per vim compressa, & in matrimonium ducta, repudiauerat, regnum à populo datum esset, infensus filium, quem ex illa habebat, in Cypro occidit, caputq; eius, & manus, & pedes matri misit. Seditiones à triumuiris Fuluio Flacco, & C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidundo creatis excitatæ. quibus cùm P. Scipio Africanus aduersaretur, fortisq; ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuentus est. Suspecta fuit, tanquam venenum ei dedisset, Sempronia vxor, hinc maximè, quòd soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat, de morte tamen eius nulla quæstio acta. quo defuncto, seditiones triumuirales acrius exarserunt. C. Sempronius consul contra Iapidas primò rem malè gessit, mox victoria cladem acceptam emendauit, virtute C. Iunij Bruti, eius qui Lusitaniam subegerat. 62

LIBRI LX.

AVrelius consul Sardos subegit. Fuluius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massilienſibus aduersus Salanies Gallos, qui populabantur fines Massilienſium. L. Opimius prætor Fregellano, qui defecerant, in deditionẽ accepit: Fregellas diruit. Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCXC. millia, DCCXXXVI. C. Gracchus, Tyberij frater, tribunus plebis eloquentior quàm frater, pernicioſas aliquas leges tulit: inter quas frumentariam, vt semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legẽ agrariam, quam frater eius tulerat: tertiam, qua equestrem ordinem cum senatu consentientem corruperat: (trecenti senatores erant, sexcenti equites) vt trecentis senatoribus admiscerentur, id est, vt equester ordo bis tantum virium in senatu haberet. & continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrarijs latis effecit, vt complures coloniæ in Italia deducerentur, & vna in solo dirutæ Carthaginis, quò ipse triumuir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello consule aduersus Baleares gestas continet, quas Græci Gymnesias appellant, quia æstatem nudi exigant. Baleares à teli missu appellati: vel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cùm Hercules ad Geryonen nauigaret. Motus quoq; Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, multùm indignata, quòd occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset, interemit. 62

LIBRI LXI.

CAius Sextius proconsul, victa Saluiorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam & calidis & frigidis fontibus, atq; à nomine suo ita appellatas. C. Comitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multùm feliciter pugnauit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quòd Teutomalium Saluiorũ regẽ fugientem recepissent, & omni ope iuuissent, quodq; Heduorum agros, sociorum populi Romani vastauissent. C. Gracchus seditioso tribunatu acto, cùm Auentinum armata quoq; multitudine occupauisset, à L. Opimio consule ex Senatusconsulto vocato ad arma populo pulsus, interemptus est, & cum eo Fuluius Flaccus socius eiusdem. Q. Fabius Maximus consul, Paulinepos, aduersus Allobroges, & Bituitum Aruernorum regem, feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum centum viginti. & cùm ipse ad satis faciendum senatui Romam profectus esset, Albæ custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, vt in Galliam remitteretur. Decretum quoq; est, vt Congentiatus, filius eius, comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accusatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quòd indemnatos ciues in carcerem coniecisset, liberatus est. 6

LIBRI LXII.

CN. Marcius consul Sarnios gentem Alpinam expugnauit. Micipsa Numidarum rex mortuus, regnum tribus filijs reliquit, Adherbali, Hyempsali, & Iugurthæ fratris filio, quem in filium adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obsedit. Iugurtha Hyempsalem fratrem bello petijt, quem victum interemit: Adherbalem regno expulit, qui à senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ænobarbus censores, duos & triginta senatu amouerunt. Præterea motus Syriæ regum continet. 63

LIBRI LXIII.

CAto Porcius consul in Thracia malè aduersus Scordiscos pugnauit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCXCIIII. millia, CCCXXXVI. Æmylia, Lycinia, & Marcia virgines Vestales incesti damnatæ sunt: idq; incestum quemadmodum cõmissum, deprehensum, & iudicatũ sit, refertur. Cimbri gens vasta populabundi in Illyricum venerunt, ab ijs Papyrius Carbo consul cum exercitu fusus est. Liuius Drusus consul aduersus Scordiscos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnauit, magnumq; honorem tulit. 636 637 638

LIBRI LXIIII.

ADherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obsessus, contra denuntiationem senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Iugurthæ bellum indictum: idq; etiã Calpurnius Bestia consul gerere iussus pacem cum Iugurtha iniussu populi & senatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicandos consiliorum authores, quòd multos pe- 63

cunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: & propter cædem admissam in regulum quendam nomine Massiuam, qui regnum eius populo Romano inuisi appetebat, interfectum, Romæ cùm periclitaretur, causam capitis dicere iussus, clàm profugit, & discedens vrbe fertur dixisse: O vrbem venalem, & citò perituram, si emptorem inuenerit. A. Posthumius legatus infeliciter prælio aduersus Iugurtham gesto conflixit, pacemq; etiam multùm ignominiosam adiecit, quam quidem minimè esse seruandam senatus censuit.

LIBRI LXV.

Q. Cæcilius Metellus consul duobus prælijs Iugurtham fudit, & vniuersam Numidiam vastauit. M. Iunius Syllanus consul aduersum Cimbros infeliciter pugnauit: legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent, postulantibus senatus negauit. M. Minutius proconsul contra Thracas feliciter quidem pugnauit. L. Cassius consul à Tigurinis Gallis, pago Heluetiorum, qui à ciuitate secesserant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæsus est: milites qui ex ea clade superauerant, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, vt incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

LIBRI LXVI.

IVgurtha pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi Maurorum regis adiutus est, & cæsis prælio Bocchi quoq; copijs, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere, victus ab eo, & traditus Mario est: in qua re præcipua opera L. Cornelij Syllæ, quæstoris Marij fuit.

LIBRI LXVII.

AVrelius Scaurus legatus consulis à Cimbris fuso exercitu, captus est: & cùm in consilium ab ijs euocatus deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eò quòd diceret Romanos vinci minimè posse, à Boiorege feroce iuuene occisus est. Abijsdem hostibus C. Manlius, & Q. Seruilius Cæpio proconsules victi prælio, castrisq; binis exuti sunt: octoginta millia militum occisa, calonum ac lixarum quadraginta millia. Secundum populi Romani iussionem, (Cæpionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt: primoq; post regem Tarquinium imperium ei abrogatum. In triumpho C. Marij ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filijs, & in carcere necatus. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat, eiq; propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est: consulatu secundo & tertio absens consul creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. C. Domitius pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus quæ circa Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibiq; multa loca populati à Celtiberis fugati sunt: reuersiq; in Galliam, bellicosis quidem se Teuthonis coniunxerunt.

LIBRI LXVIII.

ANtonius prætor in Sicilia maritimos prædones persecutus est. C. Marius cõsul summa vi oppugnata à Theutonis & Ambronibus castra defendit, duobus deinde prælijs circa Aquas Sestias eos hostes deleuit, in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintùm consul creatus est, triumphum oblatum, donec Cimbros vinceret, distulit. Cimbri repulso ab Alpibus fugatoq; Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editum insederat, reliquerat q;, vbi virtute sua explicata fugientem proconsulem, exercitumq; prosecuti in Italiam traiecissent, iunctis eiusdem Catuli & C. Marij exercitibus, prælio victi sunt ab eis: in quo cæsa traduntur hominum centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius totius ciuitatis consensu receptus, pro duobus triumphis qui offerebantur, vno contentus fuit. Primores ciuitatis, qui aliquantulum, vt nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant, conseruatam ab eo Rempublicam fatebantur. P. Malleolus, matre interempta, primus omnium insutus culleo, in mare præcipitatus est. Ancylia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges gesta continet.

LIBRI LXIX.

CN. Apuleius Saturninus adiuuante C. Mario, & per milites occiso A. Nonio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quàm petierat, gessit. & cùm legem Agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eò quòd in eam minimè iurasset, diem dixit. qui cùm à bonis ciuibus defenderetur, ne causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium Rhodum profectus est: ibiq; legendo, & audiendis magnis viris vacabat. Profecto C. Marius seditionis author, qui sextum quidem cõsulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus trib. pleb. C. Memmium candidatum consulatus petitorem, quem maximè aduersarium actionibus suis timebat, interemit. quibus rebus concitato quamplurimùm senatu in eius causam & C. Marius homo mutabilis & varij consilij ingenijq;, qui semper secundam fortunam transierat, cùm eum tueri minimè posset, oppressus armis cum Glaucia Pr. & alijs eiusdem furoris socijs, à Rabirio quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exilio, ingenti totius fauore ciuitatis reductus est. M. Aquilius consul in Sicilia bellum seruile concitatum confecit.

LIBRI LXX.

CVm M. Aquilius de pecunijs repetundis causam diceret, ipse rogare iudices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam à pectore eius discidit, vt honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est. Cicero eius rei solus author. Didius proconsul aduersum Celtiberos feliciter pugnauit. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomentum Apionis fuit, mortuus hæredem populum Romanum reliquit, & eius regni ciuitates senatus liberas esse iussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ à L. Cornelio Sylla reductus est. Parthorum legati à rege de pace missi ad Syllam venerunt, vt amicitiam a P. R. peterent. P. Rutilius vir summæ innocentiæ, qui legatus C. Marij proconsulis à publicanorum iniurijs Asiam defenderat, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetun-

repetundarum damnatus, in exilium missus est. C. Geminius prætor contra Thracas infeliciter pugnauit. Senatus cùm impotentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni viniti cœpit, vt ad se iudicia transferrentur, sustinente causam eius M. Liuio Druso tribuno plebis: qui, vt vires sibi acquireret, perniciosa spe largitionis plebem concitauit. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXXI.

MArcus Liuius Drusus tribunus plebis vt maioribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios, & Italicos populos, spe ciuitatis Romanæ solicitauit: ijsq; adiuuantibus per vim legibus agrarijs frumentarijsq; latis, legem quoq; iudicialem tulit, vt æqua parte iudicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Cùm deinde promissa socijs ciuitas præstari non posset, irati Italici defectionem cœperunt agitare. eorum coitus, coniurationes, orationesq; in concilijs principum referuntur: propter quæ Liuius Drusus etiam senatui inuisus factus, velut socialis belli author, incertum à quo, domi occisus est.

LIBRI LXXII.

ITalici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites: initio belli à Picentibus moto. Q. Seruilius proconsul in oppido Asculo cum omnibus ciuibus Romanis, qui in oppido erant, occisus est: saga populus sumpsit. Seruius Galba à Lucanis comprehensus, vnius fœminæ opera, ad quam diuertebatur, captiuitate exemptus est. Esernia & Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde Latini nominis, externarumq; gentium missa populo Romano, & expeditiones inuicem, vrbiumq; expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII.

LVcius Cæsar consul malè aduersus Samnites pugnauit. Nola colonia in potestatem Samnitium cum L. Posthumio prætore venit, qui interemptus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Cùm P. Rutilius consul parum prosperè contra Marsos pugnasset, & in prælio cecidisset, C. Marius legatus eius meliore quidem euentu cum hostibus conflixit. Seruius Sulpitius Pelignos fudit. Q. Cæpio legatus Rutilij, cùm obsessus prosperè in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus, & circumuentus insidijs, fuso exercitu cecidit. L. Cæsar Consul feliciter contra Samnites pugnauit. ob eam victoriam Romæ saga posita sunt. & vt varia belli fortuna esset, Esernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed & Marius prælio Marsos fudit: Hirmio Asinio prætore Marrucinorum occiso, C. Cæcilius in Gallia transalpina Saluios rebellantes vicit.

LIBRI LXXIIII.

CN. Pompeius Picentes prælio fudit, & obsedit. propter quam victoriam Romæ prætextæ, aliaq; magistratuum ornamenta & insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marsis dubio euentu pugnauit. Libertini tum primum militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Vmbros, L. Porcius prætor Marsos, cùm vterq; populus defeciisset, prælio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti sunt. Cn. Pompeius consul Marsos acie vicit. Cùm ære alieno oppressa esset ciuitas, A. Sempronius Asellus prætor, quoniam secundum debitores ius dicebat, abijs qui fœnerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam, populationesq; continet.

LIBRI LXXV.

AVlus Posthumius Albinus legatus in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpitius legatus, cùm classi præesset, in famis crimine proditionis, ab exercitu suo interfectus. L. Cornelius Sylla legatus Samnites prælio vicit, & bina castra eorum expugnauit. Cn. Pompeius Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius consul rebus prosperè gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit. Ea res hostibus victoriam eius prælij dedit. Cosconius & Luceius Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem occiderunt, complura q; eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sylla Hirpinos domuit, Samnites multis prælijs fudit, aliquot populos recepit: quantisq; rarò quisquam ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.

LIBRI LXXVI.

AVlus Gabinius legatus, rebus aduersum Lucanos prosperè gestis, multis oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpitius legatus Marrucinos cæcidit, vniuersamq; eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos & Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoq; à L. Murena, & Cæcilio Pinna legatis aliquot prælijs fracti pacem petierunt. Asculum à C. Pompeio captum est, cæsis à Mamerco Æmylio legatis Italicis. Sylo Popedius, dux Marsorum, author huius rei, in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno à Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesq; continet.

LIBRI LXXVII.

CVm P. Sulpitius tribunus plebis authore C. Mario, pernicioſas leges promulgasset, vt exules reuocarentur, & noui ciues, libertiniq; distribuerentur in tribus, & vt Marius aduersus Mithridatem Ponti regem dux crearetur, & aduersantibus consulibus Q. Pompeio, & L. Syllæ vim intulisset: occisoq; Pompeij consulis filio, genero Syllæ, L. Sylla consul cum exercitu in vrbem venit, & aduersus factionem Sulpitij & Marij in ipsa vrbe pugnauit, eamq; expulit. ex qua duodecim à senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius iudicati sunt. P. Sulpitius cùm in quadam villa lateret, indicio serui sui retractus & occisus est. seruus, vt præmium promissi iudicij haberet, manumissus est, & obscelus domini proditi de saxo deiectus est. C. Marius filius in Africam traiecit. C. Marius pater, cùm in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis. & cùm ad occidendum eum missus seruus natione

Gallus maiestate tanti viri perterritus receſsiſſet, impoſitus publicè in nauim delatus eſt. in Africam. L. Sylla ciuitatis ſtatum ordinauit: exinde colonias deduxit. Q. Pompeius conſul ad accipiendum à Cn. Pompeio proconſule exercitum profectus, conſilio eius occiſus eſt. Mithridates Ponti rex Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulſo Aquilio legato, Phrygiam prouinciam populi Romani cum ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII.

MIthridates Aſiam occupauit: Q. Oppium proconſulem, item Aquilium legatum in vincula coniecit: iuſſuque eius quicquid ciuium Romanorum in Aſia fuit, vno die trucidatum eſt. vrbem Rhodum, quæ ſola in fide permanſerat, oppugnauit: & aliquot prælijs naualibus victus receſsit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu venit, Athenas occupauit. Præterea trepidationem vrbium, inſularumq; alijs ad Mithridatem, alijs ad populum Romanum ciuitates ſuas trahentibus, continet.

LIBRI LXXIX.

COrnelius Cinna cùm pernicioſas leges per vim ferret, pulſus vrbe à Cn. Octauio collega, cum Sextio tribuno plebis, imperioq; ei abrogato, corruptum Ap. Claudij exercitum in poteſtatem ſuam redegit, & bellum vrbi intulit, accerſito C. Mario cum alijs exulibus ex Africa. in quo bello duo fratres, alter ex Pompeij exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt. & cùm victor mortuum ſpoliaret, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipſe ſupra rogum ſe transfodit, & eodem igni conſumptus eſt. Et cùm opprimi inter initia potuiſſet, Cn. Pompeij fraude, qui vtranq; partem fouendo, vires Cinnæ dedit, nec niſi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, & conſulis ſegnitie confirmati Cinna & Marius quatuor exercitibus, quorum duo Q. Sertorio & Carboni dati ſunt, vrbem circunſederunt. Oſtiam coloniam Marius expugnauit, & crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

ITalicis populis à ſenatu ciuitas data eſt. Samnites, qui ſoli arma recipiebant, Cinnæ & Mario ſe coniunxerunt. ab ijs Plaucius cum exercitu cæſus eſt. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt, & fugati ab Octauio conſule receſſerunt. Marius Antium quidem, & Ariciam, & Lauinium colonias deuaſtauit. Cùm nulla omninò ſpes eſſet optimatibus reſiſtendi propter ſegnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diuerſas partes tranſibant: Cinna & Marius in vrbem recepti ſunt, qui velut captam eam cædibus & rapinis vaſtarunt. Cn. Octauio conſule occiſo, & omnibus aduerſæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentiſſimo viro, & C. Cæſare, quorũ capita in Roſtris poſita ſunt. Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus. pater Craſſus, ne quid indignum virtute ſua pateretur, gladio ſe transfixit. Et citra vlla comitia conſules inſequentem annum ſeipſos renunciauerunt, eodem die quo magiſtratum inierant. Marius Sex. Licinium ſenatorem de ſaxo deijci iuſſit, editiſq; multis ſceleribus, Idibus Ianuarijs deceſſit: vir, cuius ſi examinentur cum virtutibus vitia, haud facile ſit dictu, vtrum bello melior, an pace pernicioſior fuerit. adeò quam Rempublicam armatus ſeruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, poſtremò armis hoſtiliter euertit.

LIBRI LXXXI.

LVcius Sylla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circunſedit, & cum maximo labore expugnauit, vrbi libertatem, & ciuibus quæ habuerant reddidit. Magneſia, quæ ſola in Aſia ciuitas in fide manſerat, ſumma virtute aduerſus Mithridatem defenſa eſt. Præterea à Thracibus in Macedonia geſta continet.

LIBRI LXXXII.

SYlla copias regis, quæ Macedonia occupata in Theſſaliam venerant, prælio vicit, cæſis hoſtium centum millibus, caſtris quoq; expugnatis. renouato deinde bello, iterum exercitum eius fudit ac deleuit. Archelaus cum claſſe regia Syllæ ſe tradidit. L. Valerius Flaccus conſul collega Cinnæ miſſus, vt Syllæ ſuccederet, propter auaritiam inuiſus exercitui ſuo, à C. Fimbria legato ipſius, vltimæ audaciæ homine occiſus eſt: & imperium ad Fimbriam tranſlatum. Præterea expugnatæ in Aſia vrbes à Mithridate, & crudeliter direpta prouincia, incurſionesque Thracum in Macedoniam referuntur.

LIBRI LXXXIII.

CAius Fimbria in Aſia fuſis aliquot copijs Mithridatis, vrbem Pergamum cepit, obſeſſumq; regem non abfuit multum quin caperet: vrbem Ilion, quæ ſe poteſtati Syllæ reſeruabat, expugnauit ac deleuit, & magnam partem Aſiæ recepit. Sylla multis prælijs Thracas cæcidit. Cùm L. Cinna, & Cn. Papyrius Carbo à ſe ipſis conſules per biennium creati, bellum contra Syllam pararent: effectum quidem eſt per L. Valerium Flaccum principem ſenatus, qui orationem in ſenatu habuit, & per eos qui concordiæ ſtudebant, vt legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu ſuo, quem inuitum cogebat naues conſcendere, & aduerſus Syllam proficiſci, interemptus eſt. conſulatum Carbo ſolus geſſit. Sylla cùm in Aſiam traiecisſet, pacem cum Mithridate fecit, ita vt his cederet prouincijs: Aſia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria deſertus ab exercitu, qui ad Syllam tranſierat, ipſe ſe percuſſit: impetrauitq; à ſeruo, præbens ceruicem, vt ſe omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII.

SYlla legatis, qui à ſenatu miſſi erant, futurum ſe in poteſtate ſenatus reſpondit, ſi ciues qui à Cinna pulſi ad ſe confugerant, reſtituerentur. quæ conditio cùm iuſta ſenatui videretur, per Carbonem factionemq; eius, cui bellum videbatur vtilius, ne conueniret effectum eſt. Idem Carbo, cùm ab omnibus oppidis Italiæ colonijsq; obſides exigere vellet, vt fidem illorum contra Syllam obligaret, conſenſu ſenatus prohibitus eſt. Nouis ciuibus S. C. ſuffragium datum eſt.

est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium sequutus erat, cùm in Africa bellũ moliretur, à C. Fabio prætore pulsus est, senatusq; consultum per factionem Carbonis, & Marianarum partium factum est, vt omnes vbiq; exercitus dimitterentur. Libertini in quinq; & triginta tribus distributi sunt. Præterea belli apparatum contra Syllam, quod plurimum excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV.

Sylla in Italiam cum exercitu traiecit, missisq; legatis qui de pace agerent, & à consule Cn. Carbone, & C. Norbano violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et cùm L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, vt pacem iungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, vniuersus exercitus consulis solicitatus per emissos à Sylla milites, signa ad Syllam transtulit. Scipio, cùm interimi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. F. vius qui Asculum reperat, conscripto quidem voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Syllam venerat, ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita vt deserta vrbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per vniuersam Italiam vtriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

Cvm C. Marius, C. Marij filius consul ante annos viginti per vim creatus esset. C. Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam in prætorio suo viuus exustus est. L. Philippus legatus Syllæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulso & occiso, occupauit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab ijs velut erepturus ciuitatem, & suffragij ius nuper datum, fœdus percussit. itemq; ex fiducia iam certæ victoriæ litigatores, à quibus adhibebantur vadimonia, Romam deferre iussit. Cùm à parte diuersa vrbs adhuc teneretur, L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marij consulis, cùm senatum contraxisset, omnẽ, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit. ex cuius quidẽ numero Q. Mutius Scæuola pontifex maximus fugiens, in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum à L. Murena aduersus Mithridatem in Asia renouatum continet.

LIBRI LXXXVII.

Sylla C. Marium, exercitu eius fuso deletoq; ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit, vrbem Romã ex inimicorum manibus recepit, Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius eadem vbique fortuna partium gestas continet.

LIBRI LXXXVIII.

Sylla Carbonem, exercitu eius ad Clusium, ad Fauentiam, Fidentiamq; cæso, Italia expulit: cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorum nondum arma deposuerant, iuxta vrbem Romam ante portam Collinam debellauit: recuperataque Republica pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine vnquam fuit, inquinauit. Octo millia deditorum in via publica trucidauit: tabulam proscriptionis posuit: vrbem & vniuersam Italiam cædibus repleuit. inter quos omnes Præneſtinos inermes interimi iussit. Marium senatorij ordinis virum cruribus brachijsq; fractis, auribus præfectis, & effossis oculis necauit. C. Marius Præneste obsessus à Lucretio Ofella, Syllanarum partiũ viro, cùm per cuniculum captaret euadere, septus ab exercitu, mortem sibi consciuit in ipso cuniculo, cùm sentiret se euadere minimè posse, cum Pontio Telesino fugæ comite stricto vtrinq; gladio concurrit. quem cùm occidisset, saucius à seruo impetrauit, vt se occideret.

LIBRI LXXXIX.

L. Brutus à Cn. Papyrio Carbone, qui Corcyram appulerat, missus, naue piscatoria Lilybæũ, vt exploraret, an ibi Pompeius esset, & circumuentus à nauibus, quas Pompeius miserat, in se mucrone verso ad transtrum nauis obnixus corporis pondere, occubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem vnquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit, rebusq; nouis Reipublicæ statum confirmauit, tribunorum plebis potestatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit: pontificũm, augurumq; collegium ampliauit, vt essent quindecim: senatum ex equestri ordine suppleuit: proscriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit. ex quibus primò multa rapuit, redactum est sestertiũm ter millies, quingenties. Lucretium Ofellam consulatum contra voluntatem suam petere ausum, iussit interimi in foro: & cùm indignè ferret populus Romanus, concione vocata se iussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum & Hieram regem Numidarum bellum molientes, victos interemit: & quatuor & viginti annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini cõtigerat, ex Africa triũphauit. Cn. Norbanus consularis proscriptus in vrbe Rhodo, cùm comprehenderetur, se ipse interemit. Metellus ex proscriptis vnus clàm capite adoperto, ad posticum ædis Bastiæ vxoris cùm accessisset, admissus minimè est, quia illum proscriptum diceret: itaq; se transfodit, & sanguine suo fores vxoris respersit. Sylla Nolam in Samnio recepit. XLVII. legiones in agros captos deduxit, & eos ijs diuisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum in deditionem accepit. Mitylenæ quoq; in Asia quæ sola vrbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ, dirutæq; sunt.

LIBRI XC.

Sylla decessit, honosq; ei à senatu habitus est, vt in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus, cùm acta Syllæ tentaret rescindere, bellum excitauit, & à Q. Catulo collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellũ molitus perijt. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, à Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in vltiore Hispania ingens bellum excitauit. L. Manlius proconsul, M. Antonius legatus ab Hirtuleio quæstore prælio victi sunt. Præterea à P. Seruilio proconsule aduersus Cilicas res gestas continet.

LIBRI XCI.

CN. Pompeius cùm adhuc quæstor esset, cum imperio consulari aduersus Sertorium missus est. Sertorius aliquot vrbes expugnauit, plurimasq; ciuitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus prælijs vicit. Q. Metellus proconsul L. Hirtuleium, quæstorem Sertorij, omni cum exercitu cæcidit.

LIBRI XCII.

CN. Pompeius adhuc dubio euentu cum Sertorio pugnauit, ita vt singula ex vtraq; parte cornua vicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpennam cum duobus exercitibus prælio fudit. cuius victoriæ partem cupiens auferre Pompeius, parum prosperè pugnauit. obsessus deinde Calagurij Sertorius assiduis eruptionibus non leuiora damna obsidentibus tulit. Præterea à Curione proconsule in Thracia res gestas aduersus Dardanos, & Q. Sertorij multa crudelia in suos facta continet. qui plurimos amicorum, & secum proscriptorum, crimine proditionis insimulatos interemit.

LIBRI XCIII.

PVblius Seruilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot vrbes piratarum expugnauit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecit hæredem, regnumq; eius in prouinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum cum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium naualiumq;, & occupata Bithynia. M. Aurelius Cotta consul ad Chalcedonem prælio à rege victus est, rexq; à Pompeio & Metello victus: & vt contra Sertorium egerunt, qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit, quos etiam ab obsidione Calagurij oppidi depulsos, coegit diuersas regiones petere, Metellum vlteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIIII.

LVcius Lucullus consul aduersus Mithridatem equestribus prælijs feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites à seditione inhibuit. Deiotarus Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cæcidit. Præterea res à Pompeio in Hispania contra Sertorium prosperè gestas continet.

LIBRI XCV.

CAius Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: & congregata seruorum & ergastulorum multitudine, Chryso & Spartaca ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Vatinium prætorem prælio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum vrbem exercitum Mithridatis fame ferroq; deleuit, pulsumq; à Bithynia regem varijs belli ac naufragiorum casibus fractum coegit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI.

QArrius prætor Chrysum, fugitiuorum ducem, cum viginti millibus hominum cæcidit. C. Lentulus consul malè aduersus Spartacum pugnauit. Ab eodem L. Gellius, & Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius à M. Antonio, & M. Perpenna, & alijs coniuratis in conuiuio interfectus est, octauo ducatus sui anno, magnus dux, & aduersus duos imperatores, Pompeium & Metellum sæpè par, vt frequentius victor, ad vltimum desertus & proditus. Imperium partium ad Marium tralatum est: quem Cn. Pompeius victum captumq; interemit, ac recepit Hispanias decimo ferè anno, quàm cœptum est bellum. C. Cassius proconsul, Cn. Manlius prætor malè aduersus Spartacum pugnauerunt, idq; bellum M. Crasso prætori mandatum est.

LIBRI XCVII.

MCrassius prætor primùm cum parte fugitiuorum, quæ ex Gallis Germanisq; constabat, feliciter pugnauit, cæsis inimicorum triginta quinque millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco deinde bellauit, cæsis cum ipso millibus quadraginta. M. Antonius prætor bellum aduersus Cretenses parum prosperè gestum morte sua finiuit. M. Lucullus proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto aduersus Mithridatem feliciter pugnauit, cæsis hostium amplius quàm sexaginta millibus. M. Crassus, & Cn. Pompeius consules facti sunt, vt Crassus ex prætura, sic Pompeius antequam quæsturam gereret, ex equite Romano, tribunitiam potestatem restituerunt. Iudicia quoque per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniæ regem confugit.

LIBRI XCVIII.

LAchares filius Mithridatis, Bosphori rex, à L. Lucullo in amicitiam receptus est. C. Lentulus, & L. Gellius censores asperam censuram egerunt: quatuor & sexaginta senatu motis, à quibus Lustrum conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCCL. millia. L. Metellus prætor in Cilicia aduersum piratas prosperè rem gessit. Templum Iouis in Capitolio, quod incendio consumptum erat, refectum à Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridatem & Tigranem, & immensas vtriusq; regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi aduersum Cretenses mandato, Cydoniam vrbem obsedit. C. Triarius legatus Luculli aduersus Mithridatem parum prosperè pugnauit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem, ac Tigranem, summamq; victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant: quia legiones Valerianæ, impleta à se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconsul Gnosson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. L. Roscius tribunus plebis legem tulit, vt equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. Cn. Pompeius lege ad populum lata persequi piratas iussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit, belloq; cum ijs in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & vrbes dedit. Præterea res gestas à Q. Metello aduersus Cretenses continet: & epistolas Metelli, & Cn. Pompeij inuicem missas. queritur Metellus gloriam rerum à se gestarum à Pompeio sublatam præteriri, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas vrbium deditiones. Pompeius Romæ rationem reddit, hoc se facere debuisse.

LIBRI C.

C. Manilius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, vt Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Concio eius bona. Q. Metellus perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ leges dedit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum aduersus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit: equestri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem Armeniorum regem, ac demum inter filium Tigranem, patremq; gestum, continet.

LIBRI CI.

CN. Pompeius Mithridatem nocturno prælio victum coëgit Bosphorõ profugere. Tigranem in deditionem accepit, eiq; ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Coniuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Cn. Pompeius cùm Mithridatem persequeretur, in vltimas ignotasq; gentes penetrauit: Iberos, Albanosq;, qui transitum minimè dabant, prælio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosq;, & res ab eo in Bosphoro gestas continet.

LIBRI CII.

CN. Pompeius in prouinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit, ob eo Mithridates obsessus in regia, cùm veneno sumpto parum profecisset ad mortem, à milite Gallo, nomine Bithoco, à quo vt iuuaretur petierat, interfectus est. Cn. Pompeius Iudæos subegit. fanum eorum Hierosolymæ inuiolatum ante id tempus cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prætore & Cethego & pluribus alijs coniurauit, de cæde consulum & senatus, incendijs vrbis, opprimenda Rep. exercitu quoq; in Hetruria comparato. Ea coniuratio industria M. Tullij Ciceronis eruta est, Catilina vrbe pulso: de reliquis coniuratis omnino sumptum supplicium est.

LIBRI CIII.

CAtilina à C. Antonio proconsule cum exercitu cæsus. P. Clodius accusatus, quòd in mulieris habitu sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset: cumq; vxorem Metelli Pontificis stuprauisset, absolutus. Cn. Pontinius prætor Allobroges, qui rebellauerant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transijt. C. Cæsar Lusitanos subegit. eoq; consulatus condidato, & captante Rempublicam inuadere, conspiratio inter tres principes ciuitatis facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, & C. Cæsarem. Leges agrariæ à Cæsare consule cum maxima contentione, inuito senatu, ab altero consule M. Bibulo latæ sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prosperè rem gessit. M. Cicero lege à P. Clodio tribuno plebis lata, quòd indemnatos ciues necauisset, in exilium missus est. Cæsar in prouinciam Galliam profectus, Heluetios, gentem vagam, domuit: quæ sedem quærens, per prouinciam Cæsaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane & Tigranis filio triumphauit: Magnusq; à tota concione consalutatus est. 69

LIBRI CIIII.

PRima pars libri situm Germaniæ, moresq; continet. C. Cæsar contra Germanos, qui Ariouisto duce in Galliam descenderant, cùm exercitum duceret, rogatus ab Heduis & Sequanis, quorum ager possidebatur: trepidationem militum propter metum nouorum hostium ortam allocutione exercitus inhibuit, & victos prælio Germanos Gallia omni expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno plebis agente, ingenti gaudio senatus, ac vniuersæ Italiæ ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Sueßiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum quidem maxima multitudo erat, prælio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Neruios vnam harum ciuitatum cum maximo discrimine pugnauit, eamque gentem deleuit, quæ bellum gessit, donec ex sexaginta millibus armatorum trecenti superessent: ex nonaginta quinq; senatoribus tres tantummodo euaderent. Lege lata de redigenda in prouinciæ formam Cypro, & publicandi pecunia regia, C. Catoni administratio eiusdem rei mandata est. Ptolemæus Ægypti rex ob iniurias, quas patiebatur, à suis regno pulsus Romam venit. C. Cæsar gentem Oceano iunctam, Venetos nauali prælio vicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res gestas continet.

LIBRI CV.

CVm C. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutauit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio, repulsam tulit. idem cùm legem impediret, qua prouinciæ consulibus in quinquennium, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio tribuno pleb. legis authore in vincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum in regnum reduxit Ægy- 69

pti

pti,reiecto Archelao,quem sibi regem asciuerant.Cæsar,victis Germanis,& in Gallia cæsis,Rhenũ transcendit,proximam partem Germaniæ domuit,ac deinde Oceano in Britanniam param prosperè tempestatibus aduersis traiecit:ita rumq; parum felicius,maximaq; hominum multitudine cæsa,reliquam partem insulæ in potestatem redegit.

LIBRI CVI.

IVlia Cæsaris filia,Pompeij vxor,decessit,honosq; maximus ei à populo habitus est,vt in campo Martio sepeliretur. Gallorum multi populi,Ambiorige duce Eburonũ defecerunt.à quibus Cotta,& T. Aurunculeius legati Cæsaris insidijs circùmuenti,cum exercitu,cui præerant,cæsi sunt.& cùm aliarum quoq; legionum castra oppugnata maximo labore defensa essent,interq; eos,qui in Treuiris præerat,Q.Cicero,ab ipso Cæsare hostes prælio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illaturus,Euphratẽ fluuium transiuit.victusq; prælio,in quo & filius eius cecidit,cùm reliquias exercitus in collem recepisset,euocatus in colloquium ab hostibus,vt de pace acturus,quorum dux erat Surenas,comprehensus,& ne quid viuus pateretur,repugnans interemptus est,& ita perijt.

LIBRI CVII.

C Cæsar Treuiris in Gallia victis,iterũ in Germaniã transit:nulloq; ibi inuẽto hoste,reuersus in Galliã Eburones,& alias ciuitates,quæ conspirauerant,vicit,& regẽ Ambiorigem in fuga persecutus,P.Clodij à T.Annio Milone,candidato consulatus,in Appia via ad Bouillas occisi corpus plebs in curia cremauit. Cùm seditiones inter candidatos consulatus Hypseum Scipionem,& Milonẽ essent,qui armis ac vi contendebant:ad cõprimendas eas,Cn.Pompeius legatus è senatu consul tertium factus est absens,& solus,quod nemini vnquam contigit. Quæstione decreta de morte P.Clodij,Milo iudicio damnatus in exilium actus est. Lex dicta est,vt ratio absentis Cæsaris in petitione cõsulatus haberetur,inuito & cõtradicente M.Catone.Præterea res gestas à C.Cæsare aduersùm Gallos,qui propè vniuersi Vercingentorige Aruerno duce,defecerunt,& laboriosas obsidiones vrbium cõtinet:inter quas Auarici Biturigum Gergouiæ Aruernorum.

LIBRI CVIII.

CAius Cæsar Gallos ad Alexiam vicit,omnesq; Galliæ ciuitates,quæ in armis fuerãt,in deditionẽ accepit.C. Cassius quæstor M.Crassi Parthos,qui in Syriam transcenderant,cæcidit.In petitione consulatus M.Cato repulsã tulit,creatis COSS.Ser.Sulpitio,& M.Marcello.C.Cæsar Bellouacos cum alijs Gallorum populis domuit.Præterea contentiones inter COSS.de successore C. Cæsari mittendo,agente in senatu M.Marcello consule,vt Cæsar ad petitionem consulatus veniret,cùm is,lege lata in id tempus consulatus,prouincias obtinere deberet:resq; à M.Bibulo gestas in Syria continet.

LIBRI CIX.

CAusæ ciuilium armorum,& initia referuntur,contentionesq; de successore C. Cæsari mittendo,cùm se dimissurũ exercitum negaret,nisi à Pompeio dimitteretur.& C.Curionis tribuni plebis primùm aduersus Cæsarẽ actiones continet.Cùm senatusconsultum factum esset,vt successor Cæsari omninò mitteretur:M.Antonio,& Q.Cassio tribunis plebis,quoniam intercessionibus id senatusconsultum impediebant,vrbe pulsis,mandatũ à senatu consulibus,& Cn.Põpeio,vt viderent ne quid Resp.detrimenti caperet.C.Cæsar bello inimicos persecutus cum exercitu in Italiã venit:Corfinium cùm L.Domitio,& L.Lentulo cepit,eosq; dimisit:Cn.Põpeium,vniuersosq; eius partiũ Italia omninò expulit.

LIBRI CX.

CAius Cæsar Massiliam,quæ portas ipsi clauserat,obsedit:& relictis in obsidione C.Trebonio,& D. Bruto,profectus in Hispaniã,L.Afranium,& C.Petreium legatos Cn.Pompeij,cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit,omnesq; incolumes dimisit:Varrone quoq; legato Pompeij cum exercitu in potestatẽ suã redacto. Gaditanis ciuitatẽ dedit.Massilienses duobus naualibus prælijs victi,post longam obsidionem in potestatẽ Cæsaris se permiserunt.C.Antonius legatus Cæsaris malè contra Põpeianos pugnauit,& in Illyrico captus est in quo bello Opitergini transpadani Cæsaris auxiliares rate sua ab hostilibus nauibus clausa,potius quàm in potestatem inimicorum venirent,inter se concurrentes occubuerunt.C. Curio legatus Cæsaris in Africa cùm aduersus Põpeianarum partium ducẽ Varronem pugnasset,à Iuba rege Mauritaniæ cum exercitu cæsus est.C.Cæsar in Græciam traiecit.

LIBRI CXI.

C Cæcilius Rufus prætor cùm seditiones in vrbe quàm maximè cõcitaret,nouarũ tabularum spe plebe solicitata, abrogato magistratu,pulsus vrbe,Miloni exuli,qui fugitiuorum exercitum cõtraxerat,se coniunxit. vterq; cùm bellum molirentur,interepti sunt.Cleopatra Ægypti regina à Ptolemæo fratre regno pulsa est.Propter Q.Catuli prætoris auaritiã crudelitatẽq; Cordubenses in Hispania cũ duabus Varianis legionibus à partibus Cæsaris defecerunt.Cn Põpeius ad Brundisium obsessus à Cæsare,& præsidijs eius cum magna clade diuersæ partis expugnatis,obsidione liberatus,translato in Thessaliã bello,apud Pharsaliam acie victus est. Ciceró in castris remansit,vir nihil minus quàm ad bella natus,omnibusq; aduersarum partium,qui se potestati victoris permiserunt,Cæsar ignouit.

LIBRI CXII.

TRepidatio victarum partium per diuersas orbis terrarũ partes,& fuga referuntur.Cn Põpeius cùm Ægyptum petisset,iussu Ptolemæi regis pupilli,authore Theodoro præceptore,cuius apud regem maxima erat authoritas & Photino,occisus est ab Achilla,cui delegatum id facinus erat,in naucula,antequàm in terrã exiret.Cornelia vxor, & Sex.Põpeius filius in Cyprum refugerunt.Cæsar post tertium diem insecutus,cùm ei Theodorus caput Pompeij, & annulum obtulisset,infensus est,& illacrymauit,sine periculo Alexandriam tumultuantem intrauit.Cæsar dictator creatus. Cleopatram in regnum Ægypti reduxit,& inferentem bellum iisdem authoribus Ptolemæum,quibus Pompeium interfecerat,cum maximo suo discrimine vicit.Ptolemæo,dum fugit,in Nilo naucula subsedit.Præterea laboriosum M.Catonis in Africa,per deserta cum legionibus iter:& bellum à Cn.Domitio contra Pharnacẽ Parthum prosperè gestum continet.

LIB.

LIBRI CXIII.

CONfirmatis in Africa Pompeianis partibus, earum imperiũ P. Scipioni delatum est, Matone, cui ex æquo defe-
rebatur imperiũ, cedente. Et cùm de diruenda vrbe Vtica propter fauorem ciuitatis eius in Cæsarem deliberare-
tur, idq; ne fieret, M. Cato tenuisset: Iuba suadente, vt dirueretur, tutela eius, & custodia mandata est Catoni. Pompeij
Magni filius in Hispania contractis vtribus, quarũ ducatũ nec Afranius, nec Petreius excipere volebant, bellum ad-
uersus Cæsarẽ renouauit. Pharnaces Mithridatis filius, rex Ponti, sine vlla belli mora victus est. Cùm seditiones Ro-
mæ à P. Dolabella tribuno pleb. legẽ ferente de nouis tabulis, excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, indu-
ctis à M. Antonio magistro equitũ in vrbem militibus, octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione mis-
sionem postulantibus dedit. & cùm in Africam traiecisset, contra copias Iubæ regis cũ discrimine maximo pugnauit.

LIBRI CXIIII.

BEllũ in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus Pompeianarum partiũ excitauit, & relicto à regione Sexto Cæ-
sare, qui ad Bassum transierat: occisoq; eo, Cæsar Scipionem prætorem, Afraniũ, Iubamq; vicit ad Tapsum, castris
eorũ expugnatis. Cato audita re cùm se percussisset Vticæ, & interueniente filio curaretur, inter ipsam curationem re-
scisso vulnere expirauit, anno ætatis quadragesimonono. Petreius Iubã, seq; interemit. P. Scipio in naue circũuentus,
honestæ morti vocem quoq; adiecit. quærentibus enim hostibus imperatorẽ, dixit, Imperator benè se habet. Faustus &
Afranius occisi: Catonis filio venia data. Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellouacos rebellantes vicit.

LIBRI CXV.

CÆsar quatuor triumphos duxit: ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, & Africa. epulum, & omnis generis spectacu
la edidit. M. Marcello consulari, senatu rogante, concessit reditum. qui Marcellus beneficio eius frui minimè po
tuit, à P. Magio Chilone cliente suo Athenis occisus. Et censum egit, quo censa sunt ciuium capita centũ quinquaginta
millia. profectus in Hispaniam contra Sex. Pompeium, vtriq; multis expeditionibus factis, & aliquot vrbibus ex-
pugnatis, summam victoriam cum maximo discrimine ad Mundam vrbem consecutus est. Pompeius Sex. effugit.

LIBRI CXVI.

CAius Cæsar ex Hispania quintũ triumphũ egit. & cùm multi, quàm maximiq; honores ei à senatu decreti essent, 71
inter quos, vt pater patriæ appellaretur, & sacrosanctus, ac dictator in perpetuũ esset, inuidiæ causam aduersus
eum præstitêre, quòd senatui deferenti hos honores, cùm ante ædem Veneris genitricis sederet, minimè assurrexit: &
quòd M. Antonio consule collega suo inter Lupercos currente diadema capiti suo impositũ in sella reposuit: & quòd
Epidio Marullo, & Cæsetio Flauo tribunis plebis inuidiam ei tanquam regnũ affectanti mouentibus, potestas abroga
ta est. Ex ijs causis conspiratione in eum facta: cuius capita fuerunt, M. Brutus, & C. Trebonius, & C. Cassius, & ex
Cæsaris partibus D. Brutus, in curia Pompeij occisus est viginti tribus vulneribus, occupatũq; ab interfectoribus eius
Capitoliũ. Obliuione deinde cædis eius à senatu decretæ, obsidibus Antonij & Lepidi liberis acceptis, coniurati à Capi-
tolio descenderũt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octauius ex sorore nepos, & in nomen ado-
ptatus est. Cæsaris corpus cùm in campũ Martiũ ferretur, à plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in per-
petuũ sublatus est. Chamaces humilimæ sortis homo, qui se C. Marij filium ferebat, cùm apud credulam plebem sedi-
tiones moueret, interfectus est.

LIBRI CXVII.

CAius Octauius Romam ex Epiro venit, eò enim illũ Cæsar præmiserat, bellũ in Macedonia gesturus, omnibusq;
prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris sumpsit: in confusione rerũ, ac tumultu Lepidũ pontificem maximum
interemit. Sed M. Antonius COS. cùm impotenter dominaretur, legemq; de prouinciarum permutatione tulisset per
vim, & Cæsarẽ quoq; petentem, vt sibi aduersum auunculi percussores adesset, magnis iniurijs affecit. Cæsar, vt sibi &
Reipublicæ vires contra eũ paraturus, deductos in colonias veteranos excitauit. Legiones quoq; quarta & Martia si-
gna ab Antonio Cæsarem tulerunt: deinde plures sæuitia M. Antonij passim in castris suis trucidati, quia & suspecti
erant, & ad Cæsarem desciuerunt. D. Brutus, vt petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cũ exerci
tu occupauit. Præterea discursus vtriusq; partis virorum ad accipiendas prouincias, apparatusq; belli continet.

LIBRI CXVIII.

MArcus Brutus in Græcia sub prætextu Reipublicæ, & suscepti contra M. Antoniũ belli, exercitũ, cui Vatinus
præerat, cũ prouincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari qui primus Reipublicæ arma sumpserat pro populo
Romano, imperiũ à senatu datũ est cum consularibus ornamentis, adiectumq; vt senator esset. M. Antonius D. Bru-
tum Mutinæ obsedit: missiq; ad eum legati à senatu de pace, parũ ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus
saga sumpsit. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subegit.

LIBRI CXIX.

CAius Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. ob id facinus Dolabella à senatu hostis iudicatus est. 70
Cùm Pansa COS. malè aduersus Antoniũ pugnasset. A. Hirtius COS. cum exercitu superueniens, fusis M.
Antonij copijs, fortunam vtriusq; partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæsare Antonius in Galliã confugit, &
M. Lepidũ cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi iunxit: hostisq; à senatu cum omnibus, qui intra præsidia eius erant,
iudicatus est. A. Hircius, qui post victoriam ipsius in inimicorũ castris ceciderat, & L. Pansa è vulnere, quod in ad-
uerso prælio exceperat, defunctus, in Campo Martio sepulti sunt. Aduersus C. Cæsarẽ, qui solus è tribus ducibus super-
erat, parũ gratus senatus fuit, qui D. Bruto obsidione Mutinensi à Cæsare liberato, honore triũphi decreto, Cæsaris mi-
litũq; eius mentionẽ non satis gratam habuit: ob quæ C. Cæsar reconciliata per M. Lepidũ cum M. Antonio gratia, Ro
mã cum exercitu venit, & perculsis aduentu eius ijs qui in eum iniqui erant, cum annos XVIII. haberet, cos. creatus est.

LIBRI

LIBRI CXX.

CÆsar COS. legem tulit de quæstione habëda in eos, quorum opera pater occisus esset. postulatiq; ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus absentes dãnati sunt. Cum M. Antonio vires Asinius quoq; Pollio, & Munacius Plãcus cum exercitibus suis adiuncti amplias sent, & D. Brutus cui senatus vt persequeretur Antoniũ, mãdauit, relictus à legionibus suis profugisset, iussu Antonij, in cuius potestatẽ venerat, à Capeno Sequano interemptus est. C. Cæsar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita, vt tres viri Reipublicæ constituendæ quidem per quinquennium præssent. ipse Lepidus & Antonius statuerunt, vt suos quisq; inimicos proscriberẽt. in qua proscriptione plurimi equites, CXXX. senatorum nomina fuerant, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonij auunculi. M. Ciceronis, cuius occisi à Popilio legionario milite, cum haberet annos LXIII. caput quoq; cum manu dextra in rostris positum est. Prætereа res à M. Bruto in Græcia gestas cõtinet.

LIBRI CXXI.

CAssius, cui mandatum à senatu erat, vt Dolabellam inimicum iudicatũ bello persequeretur: authoritate Reipublicæ adiutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem prouincia erant, in potestatem suã redegit: Dolabellam in vrbe Laodicæa obsessum mori coegit. M. quoq; Bruti iussu C. Antonius captus, occisus est.

LIBRI CXXII.

MArcus Brutus aduersus Thracas parũ prosperè rem gessit, omnibusq; transmarinis prouincijs, exercitibusq; in potestatem eius & C. Cassij redactis, coierunt Smyrnæ vterq; ad ordinanda futuri belli consilia. N. Messalæ Publicolam fratrem iunctum communi consilio condemnauerunt.

LIBRI CXXIII.

SEx. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu sine vlla loci cuiusquã possessione prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primùm, deinde totam prouinciam occupauit: occisoq; à Pompeio A. Bithynico prætore, Saluidienum legatum Cæsaris nauali prælio vicit. Cæsar & Antonius cũ exercitibus in Græciam traiecerunt, bellum cõtra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium Cassianarum partium ducem, prælio vicit.

LIBRI CXXIIII.

CAius Cæsar, & Antonius, apud Philippos vario euentu contra Brutũ & Cassium pugnauerunt: ita vt vtriusq; dextra cornua vicerint, & castra quoq; vtriq; ab ijs qui vicerant expugnarentur. Sed inæqualem fortunã partium mors quidem Cassij fecit, qui cùm in eo cornu fuisset quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortẽ sibi consciuit. Altero deinde prælio victus M. Brutus, & ipse vitam finiuit, exorato Stratone fugæ comite, vt sibi gladiũ adijceret. annorum erat circiter ætatis XL. Inter quos Q. Hortensius occisus est.

LIBRI CXXV.

CAius Cæsar, relicto Antonio (transmarinæ prouinciæ ex parte imperiũ ei cessit) reuersus in Italiam, veteranis agros diuisit, seditiones exercitus sui, quas corrupti à Fuluia M. Antonij vxore milites contra imperatorẽ suũ concitauerant, cum grandi periculo inhibuit. L. Antonius COS. M. Antonij frater, eadem Fuluia cõsulente, bellum Cæsari intulit: receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant: & M. Lepido, qui custodiæ vrbis cum exercitu præerat, scisso, hostiliter in vrbem irrupit.

LIBRI CXXVI.

CAius Cæsar, cùm esset annorum XXIII. obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumq; aliquoties erumpere, & repulsum fame coegit in deditionem venire: ipsiq; & omnibus quidem militibus eius ignouit: Perusiam diruit: redactis in potestatem suam omnibus diuersæ partis exercitibus, bellum citra vllum sanguinem confecit.

LIBRI CXXVII.

PArthi Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce, in Syriã irruperunt: victoq; Didio Saxa, M. Antonij legato, vniuersam eam prouinciam occupauerunt. M. Antonius cùm ad bellũ contra Cæsarem gerendum incitaretur, vxore Fuluia dimissa, ne concordiæ ducũ obstaret: pace facta cum Cæsare, sororem eius Octauiam in matrimonium duxit. Q. Saluidienum consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo detexit: isq; damnatus, mortem sibi consciuit. P. Ventidius Antonij legatus Parthos prælio victos Syria expulit: Labieno eorum duce occiso. Cùm vicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & annonæ commeatũ impediret: cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius quidem fecerunt, ita vt Siciliam prouinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella gesta continet.

LIBRI CXXVIII.

CVm Sex. Pompeius rursum latrocinijs mare infestum redderet: nec pacem, quam acceperat, præstaret: Cæsar necessario bello contra eum suscepto, duobus nauali bus prælijs dubio euento pugnauit. L. Ventidius legatus M. Antonij Parthos in Syria vicit, regemq; eorum interemit. Iudæorum quoq; legati ab Antonio interempti sunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

LIBRI CXXIX.

ADuersus Sex. Pompeium vario euentu naualibus certaminibus pugnatum est: ita vt duarum classium, Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret: altera, quã Cæsar duxerat, deleta, expositi in terrã, in quã maximo periculo essent. victus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, ex Africa velut ad societatẽ belli contra Sex. Põpeiũ à Cæsare gerendi traiecerat: ei bellum cùm Cæsar quoq; inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumuiratus honore, vitam impetrauit. M. Agrippa nauali corona à Cæsare donatus est, qui honos nemini ante eum habitus est.

LIBRI

LIBRI CXXX.

MArcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, Mediam prouinciam ingressus, bellum cum legionibus XVIII. *&* XVI. *millibus equitum, Parthis intulit, & cùm duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente retrò rediret, insecutis subinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniã reuersus est,* XXI. *die trecentamillia fuga emensus. circa octo millia hominum tempestatibus amisit. tempestates quoq; infestas super infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hyemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.*

LIBRI CXXXI.

SEx. Pompeius, cùm in fidem M. Antonij veniret bellũ aduersus eum in Asia moliens, à legatis eius oppressus est. Cæsar seditionem veteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artauasdem Armeniæ regem fide data perductum in vincula conijci iussit, regnumq; Armeniæ filio suo ex Cleopatra nato dedit: quam vxoris loco iampridem captus amore eius habere ceperat.

LIBRI CXXXII.

CAius Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cùm M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexandrum, neq; in vrbem venire vellet, neq; finito eius tempore triumuiratus imperium deponere, bellumq; moliretur, quod vrbi Italiæq; inferret, ingentibus tã naualibus, quàm terrestribus copijs ob hoc contractis, remissoq; Octauiæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirũ cum exercitu traiecit. Pugnæ deinde nauales, & prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

LIBRI CXXXIII.

MAntonius ad Actium classe victus Alexandriam profugit, obsessusq; à Cæsare in vltima rerũ desperatione, præcipuè occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, seipse interemit, Cæsaris Alexandria in potestatẽ redacta. Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte occubuit. In vrbem reuersus, tres triumphos egit, vnũ ex Illyrico, alterũ ex Actiaca victoria, tertiũ ex Cleopatra: impositofine ciuilibus bellis altero & trigesimo anno M. Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius, cõiuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.

LIBRI CXXXIIII.

CCæsar rebus compositis, & omnibus prouincijs in certã formam redactis, Augustus quoq; cognominatus est: & mensis Sextilis in honorẽ eius appellatus est. Cùm ille conuentũ Narbonæ egit, census à tribus Gallijs, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum contra Bastarnas, & Mœsos, & alias gentes, à M. Crasso refertur.

LIBRI CXXXV.

BEllũ à M. Crasso aduersus Thracas, & à Cæsare aduersus Hispanos gestũ refertur. & Salassi, gẽtes alpinæ, perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

RHetia à Tyberio Nerone, & Druso Cæsaris priuigno, domita: Agrippa Cæsaris gener mortuus, & à Druso census actus est.

LIBRI CXXXVII.

CIuitates Germanicæ cis Rhenum, & trans Rhenum positæ oppugnantur à Druso: & tumultus, qui ob cẽsum ex ortus in Gallia erat, compositus. Ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani, dedicata, sacerdoteq; creato C. Iulio Vercondari dubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII.

THraces domiti à Scipione: item Cheruſci, Temchateri, Cauci, aliæq; Germanorum trans Rhenũ gentes subactæ à Druso referuntur. Octauia soror Augusti defuncta, antè amisso filio Marcello. cuius monimenta sunt, theatrũ & porticus, eius nomini dicata.

LIBRI CXXXIX.

BEllum contra transrhenanas gentes à Druso gestũ refertur. in quo inter primores pugnauerunt Senectius & Anectius, tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas & Pannonios Nero frater Drusi subegit. Pax cum Parthis facta est: signis à rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

BEllum aduersus Germanorum trans Rhenum ciuitates gestum à Druso refertur. ipse ex fractura equo super crus eius collapso, XXX. *die quàm id acciderat, mortuus est. corpus à Nerone fratre, qui nuncio valetudinis euocatus raptim occurrerat, Romam reuectum, & in C. Iulij tumulo conditum. Laudatus à Cæsare Augusto vitrico, & supremis illius funeribus plures honores additi.* 7

FINIS.

HISTORIARVM ALIARVMQVE RERVM MEMORABILIVM, QVAE IN TITI LIVII PATAVINI MONVMENTIS CONTINENTVR,

ACCVRATISSIMVS INDEX.

A.

ABaci ex Asia Romam aduecti. 746.k
Abassum oppidum. 722.g
Aborigines populi. 3.a
Abrupolis à Perseo regno pulsus. 814.f.825.b
Abydeni Saguntinorum exemplo se suos q; occidunt. 573.e
Abydenorum interitus. 574.g
Acarnania. 44 .a
Acarnanum execratio. 445.e.844.i. Factiones. ibid.
Acarnanes aduersus Aetolos Philippum accersunt. 446.f. Romanis se dedunt. 608.i. deficiunt à Romanis. 673.c
Accillæ vrbs. 397.e
Accius Nauius inclytus augur. 24.i. nouacula cotem dissecuit. 24.k
Accij Tullij ad consules oratio. 57.b
Acedux Hispanus nobilis. 334.f. eius prudentia. ibid. Bostari suadet vt obsides Hispanos suis remittat. 334.g.
Acerræ. 361.e
Achæorum concilium. 480.g. Consultatio aduersus Nabin Lacedæmoniorum regem. 577.a
Achæi solicitantur vt à Philippo ad Romanos deficiant. 597.c
Achæis redduntur suæ ciuitates. 614.g.615.b. à Philippo deficiunt. 600.g
Achæi Lacedæmonijs bellum indicunt. 730.g. Legatos Romam mittunt. 730.h. Legatos Persei non admittunt. 807.a
Achæorum prætoris oratio ad Appium. 760.f
Acilius COS. aduersus Antiochum castra locat. 675.d
Acilij COS. oratio ad milites. 676.f
Acilius COS. Heracleam oppugnat. 678.h. Naupactum obsid. t. 681.b. Lamiam oppugnat. 689.d. Amphissam oppugnat. ibid.e. triumphus eius de Antiocho & Aetolis. 707.e
Acradina. 390.f.g.392.f.396.f
Acronis oratio. 806.h
Adherbalis & Lælij pugna. 508.k
Adherbal fugam vertit. 509.b
Adria colonia deducta. 292.i
Aedes Martis dedicatur. 169.b
Aediles duo ex patribus facti. 190.f
Aegates insulæ. 294.k.299.b.312.f
Aegeria Dea. 13.e
Aegimurum Insula. 535.a
Aegium vbi fuit Achæorum cõcilium. 495.e. 729.d
Aegyptus. 585.d
P. Aelius Pætus Mag. equitum. 243.a
P. Aelius Pætus augur. 270.h
Aemilia lex. 258.h
Aemilius COS. Ferẽtanos debellauit. 247.d
Aemilius Magister equitũ trucidatur. 251.d
M. Aemylius prætor. 327.e
L. Aemilius COS. in saxo cruore oppleto sedit. 364.g
Aemilij corpus trucidatum à Samnitibus in castra Romanorum refertur. 251.c
M. Aemylius legatus ad Philippum. 574.f
Aemilius classe accepta concilium aduocat. 694.f. Iassum oppugnat. 695.b
M. Aemilius Romanos à læuo cornu fugientes retinet. 706.h. ædem Iunoni reginæ vouit. 745.c. agros Ligurum vicosq; deussit depopulatusq; est. 745.b. omnes Ligures quos non adierat Flaminius subegit. ibid. eius eratio ad milites. 782.g. exercitũ aduersus Ligures instruit. 782.f
M. Aemylius princeps senatus tertium lectus. 843.d
L. Aemylij COS. oratio ad populum antequam Macedoniam adiret. 856.i
Aemus mons. 769.b
Aeneas domo profugus in Italiam venit. 2.h. filius Anchisæ, & Veneris. 2.k
Aeneas Syluius. 3.d
Aennenses defectionis cupidi. 398.i. caueæ inclusi cæduntur. 399.c
Aenesidemus Dymæus. 601.b. eius constantia. ibid.c
Aequi pacem petunt, quam mox irritam faciunt. 71.d. populantur fines Romanos. 72.i. graues præda incercipiuntur. 72.k
Aequi Volsciq; agrum Hernicum depopulantur. 74.h. sub iugum mittuntur. 82.i. 85.e. Lanuuium agrum & Thusculanum populantur. 83.c
Aequos circumuallat dictator. 84.k
Aequorum magna clades. 86.i
Aequi & Volsci contra Romanos arma capiunt. 104.g
Aduersus Aequos & Volscos dictator creatur. 120.k
Aequi à Rom. inducias octo annorum impetrant. 133.a. ab Romanis fusi. 128.h. victi & eorum castra direpta. 130 i. Volas recipiunt. 131.d. bellum parant. 133.b. occupant arcem Caruentanam. 133.i. funduntur. 153.d
Aequos vincit Camillus & eorum vrbem capit. 167.d
Aequis bellum indicitur. 265.b
Aequi vastationem agrorũ metuunt. ibid.k
Aequorum vnum & quadraginta oppida à Romanis capta. 265.d
Aequi redintegrant bellum. 266.i. eorum nomen prope ad internecionem deletum. ibid.
Aerarium populi Romani. 338.k
Aesculapius ab Epidauro Romam deportatus. 292.i
Aesculapio vnum diem supplicatio habita. ibid.h
Aesculapij ædes in Insula Tyberis locata. 292.i
Aesculapius valetudinis causa ex Græcia accersitus. 525.d
Aestas pestilens. 144.h
Aethalia insula. 688.
Aetolorum societatis conditiones cum populo Rom. 445.b
Aetolorum concilium. 578.h
Aetoli fines Thessaliæ populantur. 694.k
Aetoli concitant reges, Antiochum & Philippum, tyrannumq; Nabin aduersus Romanos. 670.k
Aetolorum Legatus ad Nabin. ibid. ad Philippum. 651.b. ad Antiochum. 651.c
Aetoli palàm à Romanis deficiunt. 659.d
Aetolorum Prætoris superbum responsum. 660.h.
Aetolorum apocleti. 660.i
Aetoli Demetriadem occupant. 661.a
Aetoli Lacedæmonem diripientes interficiuntur. 662.f
Aetolorum principum contentio. 665.a
Aetolorum Legatus in Achæorum concilio. 666.h
Aetolorum constantia in tuenda Heraclea. 678.k
Aetoli dedunt se Acilio COS. 679.d. Legatos ad Antiochum mittunt. ibid.e. pacem à COS. petunt. 680.g. Naupactum aduersus Romanos muniunt. 681.b. Sex mensium inducias à COS. impetrant. 690.i
Aetolorum principes in Latomias coniecti. 689.a
Aetolorum Legati sermonis insolentia Patrum animos offenderunt. 708.k
Aetoli coniungunt se Athamanibus. 716.g. recipiunt Amphilochiam & Aperantiam. ibid.h. Acarnaniam populantur. 717.b. Legatos ad COS. de pace mittunt. 718.k
Aetolorum mutua cædes. 807.
Aetoli reconciliantur. 809. Paulo COS. occurrunt sordidati. 882.i
Africani responsio ad Antiochi Legatos. 707.c
African. Literni moritur ac sepelitur. 741.b
Agatirna colluuies hominum perfugium. 454.i
Agopolis principis oratio qua Romanis de victoria ob deuictum Persea gratulatur. 870.f
Agesimbrotus Rhodiæ classis præfectus. 587.a 604.i
Agesipolis exulum princeps. 632.g
Agraria lex primùm promulgata. 59.c. rursus. 143.e.257.d
de Agraria lege contentio. 80.g.130.k
Agrigentum. 397.e.399.d. proditur Læuino. 454.g
Agrippa Tyberini filius. 3.d
Agrippæ Menenio sumptus defuit ad funus. 55.d
Aharna oppidum. 279.b
Aiò Locutio templum fieri iussum. 163.c
Alba longa conditur. 5.c. diruitur. 20.h
Albani in agrum Rom. excurrunt. 15.d. de bello redintegrando cogitant. 18.k
Albani exercitus proditio. 19.a
Albanæ ciues Romam traducuntur. 20.h
Albanorũ principes in patres leguntur. 20.k
Albanus mons. 322.h
Albensis ager. 437.c
L. Albini pietas. 158.k
C. Albinus Calenus, C. Atrius Vmber seditionis authores. 505.c
Albula fluuius, nunc Tyberis. 3.c

Alcon Saguntinus cùm Annibale de pace agit. 300.g
Alexameno datur ab Aetolis prouincia interficiendi Nabidem. 661.b
Alexander Epiri rex classe in Italiam appulit. 217.d. pacem cum Romanis fecit. 226.h. occiditur. 230.g
Alexandri Magni ætas. 217.d
Alexandro Magno, si Italiam petisset, an Romanus resistere potuisset. 248.h
Alexandri indoles. 248.i. dedecora. 249.b
Alexandri cum Romanis ducibus comparatio. 249.e
Alexander mortuus. 677.e
Alexandria in Aegypto conditur. 229.d. 293.a
Alexandrini Legati de Antiocho queruntur. 855.d
Alexandri Aetolorum principis oratio. 630.k
Allia ciuitas fuga prodita. 346.i. ad eandem exercitus Romanus fugerunt. 408.g
Alifanus ager. 331.e
Alifas Samnitium vrbs Martius Rutilus COS. vi cepit. 260.g
Allifates. 262.g. Allobroges populi. 307.c
Alorcus Annibalis miles. 300.i
Alpium montium altitudines. 307.b
Alpium difficilis transitus. 308.f
Alpinus amnis omnium Galliæ fluminum transitu difficilimus. 307.e
Alpinarum gentium origo. 155.c
Allucij principis Celtiberorum sponsa capta ad Scipionem deducitur. 460.f
Altercatio inter pullarios. 288.g
Altum Castrum. 400.i
Ambarri. 155.e
Ambitio maxima in consularibus comitijs. 649.e
Legati Ambracienses de M. Fuluio in Senatu queruntur. 735.e
Ambracius sinus. 595.c.d
Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere. 761.b
Amilcaris mors. 295.e
Amilcar Bomilcaris filius. 378.k
Amilcar Gisgonis filius. 316.k
Amilcar Locrensium multitudinem in agris vagantem intercipit. 379.d
Amilcar occiditur. 575.a
Amilcar in bello Gallico capitur. 604.f
Aminander Athamanum rex. 480.f. 680.k
Amuly scelus. 3.d
Amusitus princeps ad Annibalem profugit. 321.d
Aniternum vi capitur. 287.b
Aniterninus ager. 321.d
Amphipoli Paulus consul ludicrum edidit. 884.k
Anagninis ciuitas datur. 264.g
Ancilia cœlo demissa. 166.f
Ancona. 796.a
Ancus Martius rex creatur. 21.e
Anci regis ingenium. ibid.
Ancus instituit bellicas cæremonias. 22.f
Ancus quot annos regnauerit. 24.f
Andama paruum oppidum inter Megalopolin & Messenen positum. 681.d
Androgyni. 468.g
Androgyni in mare deportantur. 572.f
Andronodorus Hieronis gener. 381.d. 390.i
Andronodorus interficitur. 391.e
Andros insula capitur à Rom. 586.g
Anicius prætor Scodram obsidet. 861.b
Anienis pons. 195.a
Animos hominum fortuna occæcat. 157.a
Animus humanus insatiabilis. 114.k
Annales de coniuratione inter patres & plebeios variant. 215.e
Annalium varietas. 274.k
Anseres clangore & alarum strepitu M. Manlium excitant. 162.f
Annibal Pœnorum dux victa classe cui præfuerat à militibus suis in crucem sublatus. 294.f
Annibal nouem annos natus, hostem se populo Romano fore iureiurando astringit. 295.d. filius Amilcaris. 296.i. 299.a. Annibalis in Hispaniam aduentus. 296.i. ingenium. 296.k
Annibal Olcadum fines ingreditur. 297.a. in Vaccæos bellum promouet. ibid.b. tragula ictus. 298.g. quot homines in armis habuerit. 298.h. Legatos Rom. non admittit. 268.k
Annibalis ad Hispanos milites oratio. 303.c
Annibal valido præsidio Africam firmat. 303.e. Gadeis profectus Herculi vota exoluit. 303.d
Annibali in quiete spectrum apparet. 304.g
Annibalis exercitus. 304.h
Annibal Rhodanum cum exercitu traijcit. 306.f. suos ad inuadendam Italiam hortatur. ibid.k. Gallos fudit. 308.k. in iugum Alpium peruenit. 309.b. qua arte rupes inuias transgressus. 309.e
Annibal & Scipio clarissimi duces. 311.b
Annibal suis præmia pronunciat. 314.f
Annibali consules opponuntur. 317.a
Annibal locum insidijs circumspectat. 318.f. saucius pugna excesit. 319.d. Romanos adoritur 320.b. Gallis inuisus esse cœpit. 323.b. ex hybernis mouet. 323.e. altero oculo captus. 324.g. agros Italiæ deuastat. 327.d. non vim dictatoris, sed prudentiam timet. 329.a. qua arte Romanos eluserit. 331.b
Annibalis dolus ad augendam dictatoris inuidiam. 334.k
Annibal magistrum equitum prolicit ad certamen. 337.b
Annibalis de Fabij virtute testimonium. 338.g. eius exercitus omnium rerum penuria laborat. 343.a. eius insidiæ deteguntur. ibid.e
Annibal aciem instruit contra Varronem 345.a. vincere sciebat, sed victoria vti nesciebat. 347.b
Annibal ab oppugnatione vrbis Neapolis absterritus Capuam flectit iter. 353.d.
Annibal Decium Magium postulat. 357.c
Annibalis oratio in Campano Senatu. ibidem.
Annibal in Nolanum agrum traducit exercitum. 359.d. Acerras obsidet. 361.e. Casilinum oppugnat. 362.f. ad omnia humana mala magis, quàm ad bona assuetus. 362.i. relictis castris fugam simulat. 343.c. in castra redit. 344.f. ad Cannas castra ponit. ibid.g. Casilinum redijt oppugnaturus. 362.k. Campanis opem laturus, ad Hamas venit. 372.b
Annibal Cumas oppugnat. 372.i. ab obsidione Cumarum discedit. 372.k
Annibalis responsio ad Samnites. 375.c
Annibal Nolam oppugnaturus cum exercitu accessit. ibid.d. Nolam oppugnat. 376.f
Annibalis equites 1272. ad Marcellum confugiunt. 377.c
Annibal oppugnat Puteolos. 385.e. venit Tarentum. 389.c
Annibalis crudelitas. 402.i
Annibal Tarentinam arcem oppugnat. 411.e
Annibalis industria. 412.f. Tarentum cum exercitu proficiscitur. 409.e. ex insidijs Tarentum ingreditur. 410.h. Tarentinos benignè alloquitur. 411.b. in Campaniam contendit. 433.c. Romanorum castra magnis viribus adoritur. 433.d. ab oppugnandis Romanorum castris se auertit. 434.i
Annibalis consilium de oppugnanda vrbe Roma. 435.b
Annibal 8000. passuum à Roma castra locat. 436.h. cum duobus equitum millibus Romam obequitans contemplatur. 436.i. Anienem fluuium transgreditur. ibid.k
Annibalis iudicium de Marcello. 470.f
Annibal ad soluendam Locrorum obsidionem proficiscitur. 479.a. relictis castris Apuliam petit. 486.h. ad suos Locros contendit. 523.e. Scorpione ictus. 524.g. nocte Locris discedit. 524.h. in Africam traijcit. 553.c. in Africam appulit. 555.a. à Scipione petit, vt cum illo liceat colloqui. 556.k
Annibalis oratio ad Scipionem. 557.c
Annibal in acie cum Scipione LXXX. elephantos habuit. 559.e. Adrumetum fugit. 560.k. Carthaginem accitus, se non prælio solùm, sed bello victum in Curia fatetur. 561.a. iudicum ordinem Carthaginis accusat. 619.d
Annibalis consilium de vectigalibus. 619.e
Annibal ex Africa discedit. 620.g. Tyrum peruenit. 620.k. ab Antiocho comiter excipitur. ibid. suadet Antiocho, vt bellum in Italia contra Romanos gerat. 644.k. Aristonem quendam Tyrium mittit Carthaginem. 645.a. suspectus Antiocho reconciliatur. 653.e
Annibalis oratio ad Antiochum & socios. 670.k
Annibal vt semper iter præparatum fugæ haberet, septem exitus è domo fecit. 767.b. hausto veneno moritur. ibid.
Annij Latinorum prætoris ad suos oratio. 217.e. eiusdem in senatu oratio. 218.b
Annonæ caritas. 55.a
Annonæ vilitas. 588.i
Annuli aurei nobilium cur depositi. 266.f
Annus describitur. 13.e. multiplici clade ac periculo insignis. 114.h
Antemnates vincuntur. 9.a
Antiates. 250.k. vrbem agrosq; suos Romanis dedunt. 183.d
Antium olim opulentissima vrbs. 70.f. deditur. 71.a
Antigonus rex mitissimus & iustissimus. 599.b. Macedonum rex. 632.i
Antigono regnum Macedoniæ à Philippo traditur. 794.a
Antycira à consule capitur. 595.b
Antyciram Quintius à Corintho traiecit. 607.e

Antiochus Syriæ rex. 572.i. aduersus Rom. bellum molitur. 609.d. Smyrnam & Lampsacum oppugnari iubet. 616.k
ad Antiochum legati. 617.b
Antiochus de bello Romano consilium capit. 653.b. eius filius moritur. 652.h
Antiochi deliberatio de Annibale classi præficiendo. 664.f. ipsius classis in Græciam traijcit. ibid.h
Antiochi copiæ. 664.i. oratio. ibid.k
Antiochus Imperator appellatur. 665.b
Chalcidem aggredi primùm statuit. ibid.
Antiochi Legatus in Achæorum concilio. 666.f
contra Antiochum belli apparatus. 669.a
Antiochus in Bœotiam proficiscitur. 670.h. ossa Macedonum circa Cynoscephalas interfectorum colligi iubet. 671.e. Pheras oppugnat. 672.g. metu Romani exercitus a Larissa decedit. 673.e. Chalcidensem virginem vxorem ducit. ibid.b. Larissam aggreditur. 672.i. Ad Thermopylas castra ponit. 675.b
Antiochi regis statua in templo Mineruæ Itoneæ posita. 677.d. exercitus funditur. 677.a
Antiochus Chalcidem se recepit. ibid c. Ephesum perfugit. ibid.e. de consilio Annibalis aduersus Romanos se parat. 685.b. de pace cum Aemylio & socijs agit. 695.e. ad Bithyniæ regem legatos mittit. 698.i. Lysimachiæ præsidio deducto Sardeis se recipit. 701.b
Antiochi legati oratio. 702.k. eius legatus ad Scipiones. ibid.i
Antiochus filium Scipionis ad patrem remittit. 703.e. in fugam à Romanis vertitur. 706.h. ipsius castra diripiuntur. ibid.i
legatorum Antiochi oratio ad Scipiones. 707.b
cum Antiocho pacis conditiones. ibid.c
Antiochus Lysimachiam dirutam restituit. 617.a
cum Antiocho & Romanis pacis leges. 732.k
Antiochi naues incensæ atque concisæ. 733.c
Antiochus legatos Romam mittit. 811.
Syriæ rex. 820.
Antiochi res gestæ in Aegypto. 873.c
Rom. legati Antiochum adeunt. 874.f
Antipatriæ vrbis situs. 577.e
Antiquis rebus quantum fidei habendum. 148.k
Anxur captum. 136.g.
Anxuri neglectum præsidium opprimitur. 141.d.
Anxur recipitur à Romanis. 144.h
Aous amnis. 591.b.594.k.598.k
Apennini frigora. 320.g
Aperantij Persea accipiunt. 846.k
Ap. Clausus Sabinus Romam transfugit. 46.h
Appij consulis iniquitas. 51.d
contentio inter consulem Appium & Lectorium tribunum. 67.e
Appij consulis sæuitia. 68.h
Appianus exercitus odio ducis vinci voluit. 68.i
Appius consul animaduertit in exercitum. 69.a
Appio dies dicitur. 69.c
Appij rei constantia. ibid.
Appius morbo moritur. 69.d
Ap. Claudij decemuiri nefandum facinus. 92.f. sceleratum iudicium. 93.e. contra Virginium defensio. 98.k
Appius in carcerem conijcitur. 99.b. mortem sibi consciuit. 100.g
App. Claudius tribunis acriter resistit. 138.i eiusdem in Tribunos oratio. 287.e. dictator creatur. 193.d
App. Claudius censor viam, quæ Appia dicitur, muniuit. 255.b
inter Appium censorem & tribunos plebis certamen. 257.b
Appius indignè fert aduentū collegæ. 275.b
Appio Consuli milites parum fidunt. ibid.a
Appiani exercitus in retinendo Volumnio studium. 275.c
Appij in medio pugnæ discrimine precatio. 276.f
Appius Claudius æger oculis. 293.a
App. Claudius vulneratur. 434.g. socium præfectus à Gallis cæditur. 567.e. sex Ligurum oppida expugnat, & 43. belli authores securi percutit. 758.h. de Achæis in ipsorum concilio queritur. 760.f
Appij responsio ad Achæorū prætorem. 761.b
Appius Romam redit rebus in Græcia malè gestis. 847.a
Apocleti quid. 680.k
Apollinis ædes dedicata, 201.e.483.e
Apollinare sacrum. 269.e
Apollini ac Dianæ ædes vota. 328.h
Apollo Pythius. 358.f
Apollinarium ludorum origo. 412.k
Apollinis ludi. 444.i.412.i
Apolloniatum agri à Philippo vastantur. 526.h.
Apollinis promontorium. 554.h
Apsum flumen. 577.e
Apulia perdomita. 250.k
Apulia. 366.f.370.h.378.g
Appuli & Lucani fœdere in amicitiam accipiuntur. 230.i
Apustius Sulpitij consulis legatus Macedoniæ fines populatur. 577.e
Aquarum defectus. 122.k
Aquæ magnitudo & annonæ vilitas. 555.c
Aquileia. 769.a
Aquilonia vrbs Samnitium. 286.k.287.c
Ara maxima Herculis. 255.c
Ara pudicitiæ plebeiæ. 278.g
Aratus Achæorum princeps. 480.k
Arbacula vrbs. 297.b
Archidamus dux. 590.h
Archidamus princeps Aetolorum. 924.h
Archimedes machinator bellicorum tormentorum & insignis spectator syderū. 396.k eius solertia in tuendis Syracusis. 397.b. interfectus. 424.i
Archippus dux. 638.g
Archo Herodici Thessalorum principis filia. 841.a. Poridi nupsit. ibidem. paruis admodum liberis relictis discessit. ibid.
Ardeam coloni mittuntur. 114.f
Ardeates ab Romanis desciscunt. 108.f. legatos Romam mittunt. 111.d. duce Camillo Gallorum castra inuadunt atq; trucidant. 160.i
L. Arennius captus. 478.h
Arethusa fons. 423.d
Arethini authores Hetruriæ motus. 256.i. 267.d
Argento quando vti cœperint Romani. 293.c
Argentum quando primùm signatum. 136.k
Argiui Lacedæmoniorum præsidium expellunt. 638.f
Ariarates Cappadocum rex in amicitiam populi Romani recipitur. 733.d.820.
Ariaratis legati Romam veniunt. 816.
Aritia. 340.k
Ariminum. 317.a. (ita Galliam appellarunt) 513.b
Aristhenij prætoris Achæorum oratio, suadentis vt à Philippo ad Romanos deficiant. 597.e
Aristhenus Achæus. 631.a
Aristomachus. 380.k
Ariston. 391.d. in senatum Carthaginensem vocatur. 645.g. profugit. ibid.
Aristoteles regis præfectus aduenientē consule Chalcide excessit. 677.e
Arnus fluuius. 324.f
Arpi nocte capti. 403.a
Arpinatibus & Threbulanis ciuitas data. 266.h
Aretium captum pacem petit. 286.f
Artena Volscorum oppidum capitur. 137.b
Artenæ oppidi arx proditione serui capitur. ibid.
Aruina Fœcialis. 244.k
Aruns Tarquinius & Brutus Coss. mutuis vulneribus moribundi cadunt. 41.a
Arx Rom. anserum clangore & strepitu seruata. 162.b
Ascanius Aeneæ filius. 3.b
Asdrubal octo annos imperium Carthaginense obtinuit. 295.e. à barbaro obtruncatur. ibid. tuendam suscipit Hispaniam. 303.e. Pœnorum dux. 321.a. agros Romanos vastat. 321.b. ab Hispaniæ populis pecunias exigit. 367.b cognomento Caluus dictus. 370.g.371.c
Asdrubal imperator captus cum Hannone & Magone. 374.g. reliquias exercitus Scipionum aggreditur. 427.c
Asdrubalis exercitus in fugam versus. 427.e. eius fides Punica. 441.c
Asdrubal in fugam à Scipione versus. 474.f
Asdrubalis in Italiam aduentus Romæ nunciatur. 483.a
Asdrubal alpes transire nunciatur. 484.i
à Gallicis & Alpinis gentibus recipitur. ibid. Placentiam obsidet. 484.k
Asdrubalis mira solertia. 488.i
Asdrubal, nunc precando, nunc castigando, vt fortiter pugnent, militum animos accendere conatur. 490.g. pugnans cecidit. ibid.
Asdrubalis caput ante Annibalis stationes proiectum. 491.c
Asdrubal Gadeis perfugit. 501.a. is & Syphax cum paucis fugiunt. 543.e. cum Syphace exercitum parauit. 544.g
Asenam Romani vi capiunt. 366.k
Asiæ descriptio. 744.i
Asiani à Romanis fugantur. 687.c
Asiæ ciuitates in fidem consulis se tradunt. 707.a
Asiatici sub imperio Cn. Manlij solutè ac negligenter habiti. 744.k
Astapa vrbs. 504.f. eius oppugnatio. ibidem.
Astapenses liberos ac coniuges exuri iubent. 504.g. ad vnum omnes occisi. 504.i
Asylum Romulus aperit. 7.a
Atella & Calatia in deditionem sunt accepta. 440.k

Atellanæ fabellæ. 191.k
Athamanes Theſſaloniam populãtur. 595.a. tradiderunt ſe M. Acilio Coſ. 674.b
Athamania omnis ad Philipp. deficit. 674.k. ſub præfectu Philippi tenetur. 715.c
Athenas mittuntur legati, vt Solonis leges & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta deſcriberent. 87.a
Athenienſium claſſes demerſæ. 420.i
legati Athenienſium ad ſenatum Romanum. 568.i. eorum fines prædantur à Philocle. 577.e. legati ipſorum ad Aetolos. 579.b
legati Athenienſes pro Aetolis ad Scipionem & conſulem veniunt. 690.g
legati Athenienſium Rhodiorumq; ad conſules pro Aetolis. 719.b
legati Athenienſis eloquentia. ibid.e
Athenagoras regius præfectus. 578.f. Cretenſium dux. 581.d. 584.b. 585.c. Dardanos adoritur. 584.c
Atlesbius Thracum regulus. 836.f. regionem Marenen cepit. 837.a
Attalis tribus. 573.a
Attalus Aſiæ rex. 451.e
Attalus rex Pyreæum venit. 572.k
Attalo ab Athenienſibus immodici honores habiti. 573.a
Attalus ſolicitat Aetolos ad defectionem. ibid.b. auxilium aduerſus Antiochum petit. 592.h. moritur. 610.g
Attalus Romam venit, & Antiochum cum exercitu Helleſpontum tranſiſſe nunciat. 655.d
Attali claſſis à Macedonibus intercepta. 859.e
Attalus frater regis Eumenis Romam venit. 877.b. à Stratio prudenter admonetur. ibid.c. in ſenatum introducitur. 878.f
M. Attilius dux exercitus. 284.i. militem arma capere cunctantem increpat. ibid.k
Attilio de triumpho agenti negatur honos. 286.f
Attilij ad fugientes milites oratio. 285.c
Attilius regulus in Africam traiecit. 294.g
Attilius regulus draconem occidit. ibid.
M. Attilius regulus conſul. 336.g
M. Attilij de Campanis ſententia. 450.f
Attilius prætor cum claſſe in Græciam mittitur. 655.a
L. Attilij oratio ad Samothraces. 870.i
Auaritia & luxuria peſtes rerum publicarum. 622.k
Auentino relicto, plebs in ſacrum montem ſeceſſit. 96.h
Auerni. 155.e
Aufidena vi capta. 272.g
Aufidus amnis. 344.h
Auguria. 5.b
Augurij ritus. 13.a
Augurum numerus. 269.a
Augurium Fabij. 472.b
Auiditas ſæpè perniciosa. 504.k
Aulerci. 155.c
M. Aurelius Cotta decemuir mortuus. 588.k
Aurum viceſimarium. 467.e
Aurunci Romanos vincunt. 46.k
Aurunci principes ſecuri percutiuntur, alij venierunt. 47.a
inter Auruncos Sidicinosq; bellum ortum. 225.b
de Auruncis victoria. 51.d
Auſetani Ibero flumini accolunt. 321.c
Auſones victi. 225.d
Auſonum gens in poteſtatem populi Romani venit. 253.a
Auſticula vrbs. 373.e
Authorum de præſidio Punico diſcrepantia. 459.c
Axylos terra. 723.e

B.

Badij, Campani & Criſpini Rom. duellum. 416.i
Badius vincitur. ibid.k
Balearium legati ad Scipionem pacem petentes veniunt. 333.c
Baleares inſulæ. ibid. 512.b
Bardo Longari filius. 578.g
Baſtarnæ opprimuntur. 795.
Bætula vrbs. 473.b
Bætis fluuius. 500.k. ab incolis Cirtius appellatur. 503.e
ex bello triſti, læta pax facta. 10.i
Belli indicendi ritus. 22.g
Bellum Aequicum. 73.b
Bello inutile eſt multorum imperium. 123.b
Belli pacisq; ſunt iura. 152.f
Belli Atheniẽſium cum Philippo cauſa. 572.i
Bellona victrix. 276.g
Bellonæ ædes. 443.b. 553.e
Beneuentani agri depopulatio. 509.
Bergiſtanorum ſeptem caſtella falſo rumore adducta defecerunt. 628.i
Beuas fluuius. 488.
Bibij Herenni tribuni plebis in patres concio. 339.e
Bituriges. 155.e
Bigerra vrbs. 400.k
Boarium forum. 349.d. 484.f
Bochar rex Maurorum. 536.f
Bagrada flumen. 554.k
Boij à Romanis deficiunt. 304.k. Sempronium conſulem adoriuntur. 640.f. terga dederunt. 648.h
Boij populi. 365.d. Domitio conſuli ſe dedunt. 663.b
Boiorum ager populatur vſq; ad Felſinam oppidum. 616.h
Boij ferè omnes in deditionem Romanam veniunt. 616.h
Boiorum 14. millia, Romanorum verò 5. millia cæſa. 648.h
Boiorix Boiorum regulus. 640.f
Bomilcar claſſis præfectus. 398.f
Bomilcaris claſſis fugit, ne cum Romanis pugnaret. 422.g
Bono Imperatori haud magni fortuna momenti eſt. 336.g
Bos mirandæ magnitudinis. 28.i
Boſtar Hiſpaniæ præfectus. 334.f
Boſtaris & Hannonis ad Annibalem literæ. 437.e
Bouianum caput Pentrorum Samnitium armis viriſq; opulentiſſimum. 256.f
Bouianum regio. 264.i. capitur. ibi.k. 272.g
C. Bæbius Prætor cum exercitu à Gallis circumuentus. 591.d
Bœotarches occiditur. 612.h
Bœotorum præſidia. ibid. eorum vrbes à Quintio oppugnantur. 613.c. ciuitatesq; ad Romanos deficiunt. 677.c
Blaſius quantum ex tuto potuit rem Romanam fouit. 452.g
Brancus Allobrogum princeps. 307.d
Brennus Gallorum rex. 157.c
Brixiani Galli. 305.b
Bruma temporis deſcriptio. 318.h
Brunduſij Promontorium. 266.k
Brunduſium. 370.h
Brutus arma aduerſus Tyrannos capiendi author. 36.h. ab exercitu benignè accipitur. 36.k. conuocat plebem ad concionem. 36.i
Brutus conſul de ſuis liberis pœnas publicas ſumpſit. 39.e
Bruti COS. funus & luctus. 41.b
L. Brutus conditor Romanæ libertatis. 235.b
Brutius ager. 437.c
Brutij Crotonem oppugnare ſtatuunt. 380.f. Crotonem præter arcem occupant. 380.h
Brutiorum vrbes ad Seruilium Scipionem deficiunt. 552.k
Brutulus defectionis author Romanis deditur. 238.g. ſibi mortem conſciſcit. 238.h
Budar & Beſaſis imperatores Hiſpani. 618.k
Buſa muliercula. 347.e

C.

Caecilius Metellus in triumpho tredecim duces hoſtium & centum viginti Elephantos duxit. 294.k
L. Cæcilius prætor à Gallis cæſus. 292.k
triumphus Cæcilij Metelli ſpecioſiſſimus. 294.k
Cæcilius Metellus ex templi Veſtæ incendio ſacra rapuit. ibid.
Q. Cæcilius COS. depopulatur agrum Conſentinum. 498.g
Q. Cæcilij oratio ad cenſores. 796.g
Cædis manifeſtæ expiatio, ſummæ iuſtitiæ exemplum. 18.k
Cære lectiſternium. 321.e
Carete. 323.c
Cæremoniarum neglectus. 327.e
Cæremoniæ quædam in deuouendis hoſtibus ſeruatæ. 222.i
Cæritibus pax data. 201.d
Cæritibus bellum indixit T. Manlius Dict. 201.c
Cæritum Legati veniam petunt. ibid.
Cæſo Quintius priuatus tribunis reſiſtit. 77.a
Cæſo capitis accerſitur. 77.b
Cæſonem principes ciuitatis defendunt. 77.c
Cæſo accuſatur de vi in ciuem illata. 77.d
Cæſo primus vades publicos dedit. 78.f
Cæſonis ſodales, iuniores patrum tribunis fortiter reſiſtunt, de agraria lege agentibus. ibid.
Cacodæmonis illuſio. 57.a
Calabria. 399.e
Calatia vrbs. 239.c
Calatiæ & Soræ, abſente Fabio, noui motus oriuntur. 265.c
Calatinus & Aliſanus ager. 329.d
Calauius filium dehortatur, ne quid in Annibalem moliatur. 356.k
Calauij filius de interficiendo Annibale conſilium capit. ibid.
Cales Auſonum oppidum oppugnatur. 226.f
Cales colonia deducta. ibid.
Callicratis oratio ad Achæos. 805.
Callicula mons. 330.i
Calanus ager. 276.h
Calor fluuius. 386.g
Calphurnius prætor in pugna Hiſpaniẽſi ita ſe miſcuit medijs, vt vix vtrius partis eſſet noſci poſſet. 757.e
Calphurnij & Criſpini triumphus. 763.b
Camilli dictatoris preces. 148.g. 149.b. eius trium-

triumphus clarior quàm gratior. 149.e
Camillo in Falisçis bellum mandatur. 151.b
Camilli iustitia. 152.f
Camillus triumphans in vrbem venit. 163.b. religionum cultor diligentißimus. ibid.
Camilli oratio aduersus tribunos plebis, qua suadet non deserendam esse Romam, vt Veios migretur. 163.d
Camillus dictator creatur. 187.b. vincit Aequos & eorum ciuitatem cepit. 167.d
Camilli oratio ad Thusculanos. 180.b. triumphus. 168.f. eius oratio ad milites, ob hostium multitudinem perterritos. 170.g
Camillus quàm formidabilis hostibus. 170.i. Sutrium recipit fusis Hetruscis. 171.b
Camillo Volscum bellum decernitur. 178.i
Camillus ad Satricum cum quatuor legionibus proficiscitur. ibid. fugientem exercitum excipit. 179.d
Camilli virtute Volsci vincuntur. 179.e. insignis eius candor erga collegam L. Furium. 180.g
Camillus abdicat se magistratu. 187.a. dictator dicitur aduersus vim tribunitiam. 186.k
Camilli tempore nec Græcus terra, nec Romanus mari bellator erat. 205.b. eius in senatum oratio de rebus Latinis. 224.b
Camilli dictatoris preces. 148.3. ad Ardeates oratio. 160.f
Camillus collegis imperium communicat. 169.d
Cambunij montes. 830.b
Campanorum legatorum in senatu oratio. 206.k
Campani sese Romanis dedunt. 208.f. Romanos benignè accipiunt. 242.f
Campani agri populatio. 276.b
Campaniæ populatores cæsi. 227.b
Campana legio securi percussa. 293.c
Campanus ager. 335.e.
Campanorum in Romanos crudelitas. 356.f
Campani legati de occupando Italiæ imperio cogitant. 355.d
Campani legatos mittunt ad Annibalem. 355.g.419.b. obuiam procedunt Annibali Capuam venienti. 356.g
Campania. 370.k.371.b
Campanum agrum Q. Fabius depopulatur. 377.d
Campanorum socordia. 413.b
Campanũ agrũ consules populantur. 456.g.
inter Campanos & Annibalem leges pacis 355.e
Campani in equestribus prælijs victores, in pedestribus victi 433.a
Campanæ nobilitatis de Republica desperatio. 437.d
Campanus senatus metu populi frequens cogitur. 438.g
Campani senatus supplicium. 440.g
Campanorũ multitudo venundatur. 440.k
Campani de Q. Flacco queruntur. 447.a
Campani & Siculi Romam introducti, vt de Flacco & Marcello quererentur. 447.b
Campanis datur Senatus. 449.d
Campanorum indicta coniuratio. 463.a
Campus sceleratus vnde dictus. 225.d
Candor insignis Camilli erga collegam L. Furium. 180.g
Canna flumen. 412.i
Cannense prælium. 345.c
Cannensis cladis reliquiæ in Siciliam relegantur. 407.e
Cannensem campum corpora Romana tegunt. 350.i
Canetus vicus. 305.b
Canuleij tribuni plebis aduersus consules oratio. 108.k
Cannusium qui perfugerant, cõsensu, rerum summa defertur ad Scipionem & App. Claudium. 346.k.347.b.d.347.e.349.e
Cannusij ad defectionem ab Annibale solicitabantur. 468.k
Capenæ. 323.c
Capena porta Romæ. 17.e.82.f.278.h.429.e. 436.b
Capenates & Falisci vincuntur. 147.d
Capenates bello subacti pacem petunt. 150.g
Capita coniurationis aduersus populum Romanum fuerunt Calanij, Ouium & Nouium. 253.d
Capita Hetruriæ populorum sunt Perusia, Cortonea, & Arretium. 260.f
Capitolium & arx ab exulibus & seruis occupata. 78.i. recuperatur. 80.g. Templum Iouis opt. max. 341.c
Capitolini ludi. 164.k
Capitoliũ saxo quadrato substruitur. 169.a
Capræ lanatæ. 323.d
Capua à Samnitibus quo dolo capta. 125.e
Capua voluptatum omnium magistra. 213.b.242.b
Capuæ perditi mores. 354.i
Capua Hetruriæ caput. 358.b.361.e.373.d. 376.k.362.f. à consulibus obsessa. 417.d. à Nerone & consulibus oppugnatur. 419.d. obsessa acrius quàm oppugnata. 432.k. deditur Romanis. 439.e
Capua & ager Campanus addicta populo Romano. 440.k
Capsa Desalcis filius. 535.e
Caralcis. 374.g.h
Carcer ædificatur. 23.a
Cardo & Bardo validæ vrbes. 610.b
Carmentalis porta. 483.e
Carnutes. 155.e
Carpetani. 297.c. in deditionem accepti ab Annibale. 297.d
Carpetanorum cum Annibale prælium. 297.c
Carpetanos Annibal in deditionem accipit. ibid.d
Carpetani auertunt iter Annibalis. 304.b
Carpesia gens. 366.b
Carseoli colonia deducta. 267.d.272.g
Carteia vrbs opulenta. 297.b
Carthaginienses in Siciliam exercitum traiecere. 122.i. legatos Romam gratulatum mittunt. 213.a
cum Carthaginiensibus fœdus tertiò renouatum. 264.b
Carthaginiensis vrbis primordia. 293.e
Carthago noua. 297.b
belli apparatus aduersus Carthaginiẽs. 301.e
Carthaginiensibus bellum indicitur. 302.i
Carthago deleta. 312.g
Carthaginiensium classis. 315.d
Carthaginiensium classis Heracleam appulit. 397.e. Altera Syracusas adijt. 398.f
Carthaginiensium ducum mors. 421.e
Carthaginem nouã Scipio oppugnat. 456.g
Carthaginis oppugnatio. 457.c
Carthaginis nouæ situs. 456.b
Carthago noua capitur. 458.f
Carthaginienses aduentu Scipionis exterriti. 522.f
Carthaginiensium pauor ob Scipionis aduentum. 535.b. legati eorum ad Asdrubalem & Syphacem. 538.g. Hybernacula. 542.b. eorum vrbes à Scipione subiguntur. 544.i
Carthaginienses classem Romanam oppugnant. 545.c. à Scipione pacem petunt. 550.k. Romam mittunt legatos ad petendam pacem. 551.a
legatorum Carthaginiensium in senatu petitio. 553.e
Carthaginienses stipendium Romæ aduexerunt. 589.e
Carthaginis origo. 646.f
Carthaginiensium & Masanissæ legati. 669.e.840.f
Carthaginienses legati de iniurijs Masanissæ queruntur. 817.
Carthalo dux. 346.b.350.g
Carthalo Punici præsidij præfectus ad consulem veniens à milite obtrũcatur. 471.e
Caruilius consul Amiternum vi cepit. 287.b. Cominium oppugnat. 290.f. Volanam oppugnat. 290.k. quas vrbes in Samnio ceperit. 291.b. quas in Hetruria oppugnarit. ibid.e
Caruilij consulis triumphus. 291.e
Caruentanam arcem Aequi occupant. 133.b. eadem à Caio Valerio recipitur. 133.d
Carystus per deditionem accipitur. 596.b
Casilinum oppidum. 331.b. oppidum Campanis redditum. 362.f.k. 363.d. 364.b. 388.k. à Coss. capitur. 389.a
Casilini complura dolia frumento plena in Vulturnum amnem à Romanis missa excipiunt. 363.d. lora pellesq; manducarunt. ibid.
Casilinum Annibali deditur. 363.c
Cassignatus Gallorũ dux interficitur. 832.g
Cassij consulis mors. 60.f
Cassius Alcinius proditor. 402.g
Cassius consul inscio senatu legiones in Macedoniam ducit. 837.c
Sp. Cassius primùm magister equitum creatus. 47.d
Castoris ædes dedicatur. 60.b
Castra Romanorum Volsci dolo inuadunt. 182.i.
Castrensis tumultus. 505.b
Castrum colonia deducta. 292.i
Castulo vrbs Hispaniæ ad Pœnos deficit. 400.k
Castulonensis saltus. 443.a
Castulonenses post cæsos Scipiones ad Pœnos defecerunt. 562.b
Catonis oratio ad tribunos & præfectos. 627.b
Cato Hispanos adoritur. 627.c
Catonis laus. 628.g
Catoni in domanda Hispania difficultas. 629.a
Cato in Turdetaniam exercitũ ducit. 629.b. Lacetanos oppugnat. ibid.d.
Caudina pax non fœdere, sed per sponsionem facta. 241.c.242.k. Caudinæ pacis sponsores Samnitibus per fœcialem deduntur. 244.i
Caulonia ab Annibale obsidetur. 472.g. ab eodem in deditionem accipitur. ibid.
Caunij desciscunt à Rhodijs. 881.a
Cauterium in fossa, prouerbium vnde natum. 377.e
Celænæ. 720.k
Celeres custodes corporis Romuli. 11.c
Celetrum oppidum. 584.g
Celetrum deditur. ibid.

Celtiberi Carthaginiensem prouinciam adoriuntur. 333.d
Celtibericum bellum. ibid.e
Celtiberorum iuuentus ad Romanos deficit. 494.k. perfidia. 425.c
Celtiberi prælio superati. 753.a
Celtiberorum mira simplicitas. 791.d. Celtiberi fusi. 769.b. magnis copijs Flaccum prætorem adoriuntur. 783.e
Celtiberorum fuga & cædes. 785.a
Celtiberi Romanos in saltu Manliano inuadunt. 787.e. impressionem faciunt cuneo. 788.f. in fugam versi cæduntur. ibid.h. fusi cæsiq;. 792.f
Celtiberiæ CIII. oppida in deditionem accepta. ibid.
Celtiberi rebellant. 807.d. debellantur. ib.e
Cenchreas Corinthiorum emporium. 596.h
Ceninenses à Romulo vincuntur. 8.g
Censuræ initium. 112.f
Censores primi. 112.h
Census institutio. 27.c
Census agitur & lustrum conditur. 73.a
Census agitur sine lustro. 81.e
Censuræ spacium lege Aemylia decem & octo mensibus finitur. 257.b
Censorum officia quæ. 388.f
Censores. 465.b
Censorum contentio de principe legendo in senatu. 468.h. opera publica. 792.e
Censura tristis atq; aspera. 843.e
M. Centenij postulatum in senatu. 417.b
Centenio dux. 418.i
Cētenian⁹ exercit⁹ ab Annibale fusus. 417.c
C. Centronius prætor. 326.k
Centurionū vox pro omine accepta. 166.f
Centuriæ equitum scribuntur. 27.e
Cercina Insula. 620.g
Cerdubellus deditionis author. 503.e
Cereales ludi. 563.e
Cereris sacrum. 349.b. ædes. 483.b. templum. 572.i. anniuersarium. 349.b
Certamen de re agraria. 71.c. de imperio inter duces. 130.f. inter matronas. 278.f. inter dictatorē & tribunos plebis. 464.i. inter Liuiū COS. & Asdrubalem. 489.c
Certamen de prouincijs decernendis. 563.d. de triumpho inter COSS. & Tribb. pleb. 610.i
Castra ponendi ratio quæ sint. 836.f
Chalcis a Romanis capta & direpta. 575.e. Antiocho deditur. 667.e
Chalcidenses de iniurijs sibi illatis querunturi. 840.h
Charitas militum erga ducem. 274.h
Charopus Epirotarum princeps. 593.c
Chelidonium promontorium. 617.e
Cephaleniæ ciuitates dedunt se Rom. 728.k
Chiū vrbs funditus deleta est à Philip. 605.c
Cincinnatus à consule dictator dictus. 115.c
Cimetra vrbs capta. 273.d
Circenses ludicrum. 851.b
Circus maximus. 412.k.
Cirtha caput regni Syphacis. 546.i
Cirtha Syphacis regia. ibid.
Cirtha deditur Masanissæ. 546.k
Cissaw mons. 494.h
Citium Macedoniæ oppidum. 829.c
Ciuitatum labes est seditio. 61.c
Ciuitas quomodo libera futura. 103.a
Ciuiter gere, & hostē superare difficilius. 61.a
Ciuilis discordia. 49.e
Cœlia virgo Tyberim tranauit. 45.a
Cœliæ virtus honorata ab hoste. 45.d
Cœlia equestri statua honoratur. ibid.
Clastidium & Litubium oppida se dediderunt. 603.d. Annibali proditur. 315.c
Clastidium vicus. ibid.
C. Claudij oratio. 90.h
C. Claudij pro Appio deprecatio. 99.e
C. Claudius Flamen dialis flaminio abijt. 444.k
Claudius Nero in Hispaniā mittitur. 441.b
Claui figendi causa dictator creatur L. Manlius. 191.d
Claudius Pulcher COS. pullos qui cibari nolebant immergi iussit. 294.k
M. Claudius Marcellus Virodomarum Gallorum ducem occidit. 295.a
M. Claudius Marcellus comitiorum causa dictator dictus est. 229.c
Q. Claudij tribuni plebis lex. 322.f
Claudia soror Claudij mulctata est. 294.k
M. Claudius COS. Gallis ex prouincia exactis Istricum bellum moliri cœpit. 769.a
Claudius COS. ab exercitu suo contemnitur. 800.g
Claudius consul de Histris & Liguribus triumphat. 801.b
Ligures Mutinam capiunt. ibid.
Claudius equo inuectus triumphat. 496.k
Cleomedon legatus Philippi. 598.h
Cleomenes Lacedæmoniorū tyrannus. 632.i
Cleonymus Lacedæmonius dux. 266.k
Cliternum oppidum expugnatum. 404.f
Classis Regia. 697.a. Romana cum Rhodia Ephesum trajcit. 693.d
Classis ab Hierone Romam missa. 340.k
Classis Regia cui Annibal præerat fugit. 798.f. Rhodiorum. 697.d. Claudij consulis tempestate disijcitur. 563.a
Clusiū q; olim Camars appellabatur. 279.c
Cluuia à Romanis obsessa quia vi capi nō potuit, fame in deditionē accipitur. 256.f
Cluuia præsidium Romanum à Samnitibus in deditionem accipitur. ibid. à Samnitibus recipitur. ibid.
Clytus prætor. 673.e
Colca & Luscinus reguli. 610.h
Cœlius author. 314.k
Collina porta. 159.a
Colloquium Cornelij & Aetolorum. 615.d
Coloniæ Antemnas & Crustuminum missæ. 9.a (216.f
Colonias Rom. depopulantur Priuernates.
Coloniæ deductæ. 266.h
Coloniarum nomina, quæ pecuniam negarunt Romanis. 467.e
Coloniarum nomina quæ omnia sua in potestate populi Romani esse dicebant. 467.b
Coloniæ quinque in oram maritimam deductæ. 603.e. ciuium Romanorum deductæ. 639.c. aliquot de vacatione belli disceptant. 669.c
Combulteria vrbs. 373.e
Cominium oppugnatur à Caruilio. 290.f
Cominio capto in fidem cōsulis venerunt hominum triginta millia & CCCC. 290.g
Cominium & Aquilonia eodem die deflagrarunt. ibid.h
Cominium oppugnat Caruilius consul. 290.f
Comitia consularia magna contentione habita. 708.h
Comitia centuriata. 164.k
Comitia curiata. ibid.
de comitijs consularibus dissensio inter patres & plebem. 200.g
Comitia consularia habita. 264.b. 271.d
Comum oppidum captum. 616.g
Concilium Achæorum. 759.d
Concertatio maxima de dictatore dicendo. 464.g
Concordiæ ædem dedicauit Macer Licinius. 265.e eidem ædes à L. Manlio vota. 364.c. 444.i. eiusdem ara. 390.g
Coniuratio adolescentium nobilium de regibus clam recipiendis. 39.b. detegitur. 39.d
Coniuratio in regem Syracusarum facta palam fit. 381.d
coniuratio seruorum in Hetruria. 615.e
Coniurationes clandestinæ religionis prætextu factæ. 747.d
Consentia Annibali se dedit. 368.g
Consilia humana fati necessitatem non rumpunt. 27.b
Consilijs publicis officit priuatarum rerum respectus. 53.b
Consualia ludi. 7.c
Consulū alter tantùm fasces habebat. 37.e
Consules seditionem comprimunt. 50.g
Consulum Romanorum variæ sententiæ de seditione comprimenda. 50.b. 52.k
Consules damnati. 86.k. sublato decemuiratu creantur. 97.c. sine authoritate senatus populi iussu triumpharunt. 103.a
Consulum alter Rom. ex plebe creatus. 202.f
Consules de Latijs triumpharunt. 224.h. cum exercitu sub iugum missi. 241.e
Consulem intra decem annos refici non licebat. 272.i
Cōsules pro cuiusq; merito suos laudant donātq;. 290.i. Annibalē insequūtur. 344.h
Consulum discordia. ibid.i
Coss. inter ipsos permutāt prouincias. 448.g
Consul Romanus in Epirum transgreditur. 595.b. Phaleriam expugnat. 595.c. in Rhage oppugnāda omnia molitur. 596.i à Rhage discedit. 597.a
Contenebra & Cortuosa Hetruscorum oppida diripiuntur. 168.k
Contentio de Hispanico exercitu inter cōsules & tribunos plebis. 761.d
Contentio de prætura. ibid.e
Contrebia deditur. 784.k
Conuentus Antiochi & Romanorum legatorum. 617.b
Cora ad Auruncos deficit. 46.i
Corax inter Callipolin & Naupactum mons altissimus. 681.b. 689.d.e
Corbis & Orsua fratres. 503.e
Coriolano duce quæ oppida Ro. erepta. 57.e.
Coriolanus muliebri fletu placatur. 59.a. hostis tribunitiæ potestatis. 56.f
Coriolano dies à tribunis dicta. 56.h
Coriolanus in exilium mittitur. 56.i
ad Coriolanum mittuntur legati. 58.f
Corioli oppidum capitur. 55.d. Corinthiacus sinus. 446.g
Corinthus oppugnatur. 600.g
Cornelius Histrorum regulus. 796.g
Cornelius pontifex maximus ludos magnos vouit. 121.b
Aulus Cornelius Cossus eximia pulchritudine corporis. 117.c. dictator creatur. 172.g. regem Veientium interficit. 147.c. dictator aduersus Samnites creatur. 237.a. eius ad milites oratio. 172.i
A. Cornelij fœcialis oratio. 244.k
P. Cornelius classis Romanæ dux in Campaniam profectus. 260.g
P. Cornelius Rufinus senatu motus 293.b
C. Cornelius COS. per fraudē captus. 294.f
L. Cornelius Lentulus pont. Max. 328.f

M. Cornel. Cethegus & Pub. Sempronius in agro Campano censores creantur. 468.g.
C. Cornelius Cethegus in Hispania feliciter pugnauit. 588.h
Cn. Cornelius legatus suadet Philippo vt legatos Romam mittat. 615.c
Cornelius COS. aduersus Insubres prosperè pugnat. 603.e
de prælio Cornelij cum Boijs facto, in Senatu disceptatio. 648.k
L. Cornelius cum Boijs ad Mutinam dimicat. 647.e
L. Cornelius Merula consul, Boiorum agros populatur. 647.d
Cornelius COS. Boios fudit & in deditionem accepit. 684.g
P. Cornelius & M. Bœbius omnium primi nullo bello gesto triumpharunt. 787.d
Cn. Cornelius mortuus Romam allatus, funere magnifico elatus, sepultúsque est. 802.g
Cornelia gens. 650.f
Cornus vrbs. 374.f
Coriolanus regulus Boiorum ad 3000. Romanorum occidit. 615.e
Coronæi & Haliarti præsidium aduersus Thebanos per Legatos in Macedoniam missos à Perseo rege petunt. 827.d
T. Corruncanius primus de plebe pont. Max. 294.i
Corsis pax data. 811.c
Corsi dant obsides. 785.d
Cortona vrbs. 324.k
Cortonenses montes. ibid.
Cortuosa diripitur. 168.k
Cornus in prælio voce clara occinuit. 288.h
Coruini nomen vnde natum. 205.b
Cossa vrbs Pœno tradita. 353.c
Cossanus portus. 328.i
Cotys gentis Odrysarum rex. 829.e
Cotys Odrysarum regulus. 820.
Cotys a Persea dimittitur. 837.a
Cremera. 260.k
Cremona colonia deducta. 304.k. 295.a
Cremonis tugum. 307.
Cremona oppugnata. 570.i
Creta insula. 636.h
bella in Cretensium. 807.
Cretensium Legati. 840.g
Cretica Thispiensium emporium. 678.f
Crispinus Hippocratem à munimentis repulit. 421.c
Litera Crispini COS. ad senatum. 479.c
Crito Berræus. 373.d
Croto vrbs. 380.f
Crotonis ambitus. 380.h
Crotoniata in Locros traducuntur. 380.k
Crudelitati etsi seræ, tamen non leues veniunt pœnæ. 98.i
Cruciamini vincuntur. 9.a
Crus humeria capta. 47.e
Cumæ captæ. 129.c. 372.i. 376.k
Cumanus ager. 417.b
Cumani. 372.k
Cupiditates prius quàm leges natæ. 623.a
Curiata lex. 260.k
Curiæ 30. de raptarum nominibus appellatæ. 10.b
Curia hostilia. 166.f
Curiatij & Horatij trigemini fratres. 16.f
Curius Dentatus Pyrrhum vicit & Italia expulit. 293.b
Curius Dentatus COS. bis de Samnitibus triumphauit. 292.i
M. Curtius armatus equo insidens se in specum dimisit. 192.k
Curtius lacus. ibid.
Cyrus rex. 248.i
Cynosarges. 576.k
Cynum Opuntiorum emporium. 495.a

D

Damasippus Lacedæmonius. 419.d
Damocles cũ paucis coniurat. 633.d.
interfectus. ibid.
Damocritus Aetolorum prætor. 580.h.
Aetolos ad arma contra Philippum concitat. 584.h
Dardanorum bellum cum Bastarnis. 803.
Darius rex. 249.a
Dasius Annibali amicus. 452.g
Debitoris corpus ne obnoxium esset, cautũ. 232.f
Decemuirorum initio summa æquitas. 87.d
Decem tabulæ proponuntur. ibid.
in Decemuiratus petitione maxima ambitio. 88.f
Decemuiri qui creantur. 88.h
Decemuirorum tyrannis intoleranda. 88.i
Decem prioribus tabulis duæ aliæ adiectæ. 89.a
Decem tribuni militum creantur in vrbe. 95.e
Decem alij tribuni militum creantur in castris. 96.f
Decemuiri se in patrum potestate futuros affirmant. 96.i. abdicant se magistratu. 97.b. in exilium missi & eorum bona publicata. 100.h
Decemuiri sacrorum partim ex plebe, partim ex patribus creantur. 189.c. ob prodigia libros adeunt. 340.k
Decij tribuni militum ad centuriones oratio. 210.i. eiusdem ad milites oratio. 210.k
Decius per media hostium castra saluus cum suis euasit. 211.c
Decij castrensis triumphus. 211.d
Decius multis donis & laudibus cumulatur. 211.e
Decius se pro exercitu Romano dijs manibus deuouet. 221.c. 281.c
Pub. Decius Mus pontifex creatur. 270.h
P. Decius consul Samnitium quæq; oppida expugnat. 274.h
Decius aduersus Gallos pugnat. 280.k
Decumana porta. 383.c
Decius Magius Romanorum legatus. 356.f
Deditionis formula. 25.c
Delectum impediunt trib. plebis. 134.g
Delium Apollinis templum. 667.d
Delij templi & Insulæ religio. 860.b
Delphicum oracului de osculo matri ferendo. 34.k. 525.e. 349.d. oraculi responsum. 146.g
Demarata Hieronis filia & coniunx Andronodori. 390.i. 392.h
Demetrius Philippi filius ad patrem remittitur. 685.c. suspectus ac inuisus patri. 767.e. eius oratio qua se apud patrem purgat aduersus fratris crimina. 775.a
Demetrius hausto veneno interficitur. 780.k
Demetrias promontorium. 587.a
Demiurgi Achæorum de summa rerum dissentiunt. 599.e
Democratis & Niconis mors. 471.e
Dexagoridas & Gorgapa duces. 673.c
Dianæ Ephesiæ fanum. 28.i
eidem fanum Romæ ædificatum. ibid.
Dianæ festum. 419.e. 573.e. templum. 678.i
Dierum distinctio. 14.f
Dies religiosi. 166.k
Dictator & magister equitum quando primùm creati. 47.d
Dictatorem creari non patiuntur duo ex tribunis militum. 134.k
Dictatoris cunctationem egerrimè ferunt milites. 197.b
Dictator quando primùm de plebe creatus, 199.d
Dictator plebeius triumphat de Falisc is & Tarquinienſibus. ibid.e
Dictator in sex menses creari solebat. 364.k
Didas Pæon Demetrium occidit. 829.d
Sex. Digitius prætor in Hispania infeliciter rem gessit. 646.i
Dij sunt, qui humana non negligunt. 98.i
Diomedis Argiui campi. 412.h
Dinocrates regius præfectus. 608.k
Dionysij tyranni vox. 390.i
Dionysodorus Attali regis legatus. 604.i
Diophanes prætor Achæorum. 696.g
Diophanes Regios adoritur & fundit. ibid.i
Diophanes mille pedites & centum equites Pergamum deducit. 696.g
Disciplina custos infirmitatis. 625.e
Discordia ciuilis quas importet clades. 390.h
Discordiarum semina. 80.b
Discordia venenum ciuitatis ordinũ. 104.i
Dissensio inter patres & plebem de consularibus comitijs. 200.g
Dissidia inter patres & plebem. 103.e
ex Dissidijs intestinis Respublica simul & priuata minuitur. 105.a
Dioxippus. 576.h
Dolopia & Aperantia Perrhæbiæ ciuitates. 682.b
Dolopes ad Aetolos deficiunt. 716.i
P. Domitius primus ex plebe censor. 295.a
Dorimachus princeps Aetolorum. 445.a
Dorylaus Insubrium dux. 639.e
Draudacum deditur Perseo. 845.c
Druentia flumen. 307.d
Ducarius eques. 325.e
Ducum Romanorum fortissimorum enumeratio & laus. 248.i
Cn. Duilius consul primus omnium Romanorum ducum nauali victoriæ duxit triumphum. 294.f
Cn. Duilio cos. à cœna reuertenti tibicines cecinerunt, & funale præferebatur. ibid.
Duo imperia per populum dari cœpta. 255.d
Duodecim tabulæ in æs incisæ in publico proponuntur. 99.e
Duronium à Papyrio expugnatur. 287.b
Duumuiri rei nauali præficiuntur. 778.h

E

Ebusum insula. 333.b
Echedemus legationis Athenienſium princeps. 690.h
Egerio vnde nomen inditum. 23.b
Egnatius Samnitium dux à Volumnio captus. 276.k
Elatia oppugnatur à Romanis. 600.k. capitur. 601.a
Elei & Epirotæ ad Antiochum legatos mittunt. 670.f
Elephãti quónam modo Rhodanum traiecti. 306.g
Elephanti XXXIX. pilis confixi. 401.a
Elephanti IX. ceciderunt. 379.a
Elephantorum atrox cædes. 434.f. 470.k. 490.f

eorum rector, qua arte Elephantos sauientes interficiebat. ibid.g
Elephanti Indici longè præstant Africis. 704.k
Elephāti qua arte ducti sint per inuia. 849.b
Emathia aliàs Pœonia dicta. 770.h
Emporium. 534.f
Empulum ex Tyburtibus capitur. 200.f
Fnipeus amnis. 851.a
Enumeratio rerum à Romanis & Pœnis gestarum. 451.d
Epeirensis rex Alexander. 226.h. occiditur. 230.g
Epicida. 421.b
Epicidis mors. 422.k. illius præfecti interficiuntur. 422.i
Epicratis Rhodij consilium. 694.h
Epilogus quinque priorum librorum. 166.h
Epipolæ. 420.g
Epiri ciuitates, quæ ad Persea defecerunt, diripiuntur. 885.c
Epirotæ de communi pace legatos ad Philippum mittunt. 526.i
Epirotarum legati ad Acilium consulem. 683.b
Equites quando primùm equis suis merere cœperunt. 141.d
Equitum quatuor millia ab Annibale circumuenta. 326.k
Equitum centuriæ scribuntur. 27.e
Equus L. Scipioni Asiatico à censoribus ademptus. 763.e
Eretria à Romanis oppugnatur. 596.f
Eropus præfectus. 481.c
Eryce. 312.g
Esernia colonia deducta. 293.e
Essedis, carrisq; superstans armatus Gallus Rom. equos conterruit & in fugam vertit. 281.b
Euboicarum ciuitatum conuentus. 668.f
Euboicæ vrbes ad Antiochū deficiunt. 649
Eumenes rex, Nabidis frater. 633.e
Eumenes rex Asiæ minoris. 651.e
Eumenes rex in senatum introducitur. 710.g
Eumenis oratio ad patres. ibid.i
legati Eumenis de Philippo queruntur. 755.d
Eumenis beneficentia. 810.i
Eumenes Romam venit, & Persei consilia detegit. 813.a
Eumenes Asiæ rex. 819.e
Eumenes vulneratur. 815.a
Eumenes secretò curatur. ibid.
Euphranor soluta vrbis Melibœæ obsidione Demetriadem proficiscitur. 853.a
Euander. 4.i. literarum apud Latinos inuentor. 6.f. accusatur ob Eumenem Delphis vulneratum. 870.k. à Perseo interficitur. 871.a
Euripus. 576.f
Euentus stultorum magister. 342.g
Exercitus Romanus iurat se victorem pugnaturum. 62.g
Exercitus Romanus ab Aequis obsidetur. 73.c
Exercitus coniuratorum colligitur. 213.d
Exercitus Romanus interceptus. 239.e
Exercitus diuisio. 336.k
Exercitus Asdrubalis funditur. 500.k
Exercitus Hispanorum aduersus Imperatores Romanos, Lentulum & Manlium. 521.a
Exercitus, quem Scipio in Africam transportauit, numerus, 533.e
Ex copia otioq; lasciuiunt animi. 65.e
Exodia quid. 191.c
Equilina Collinaq; portæ. 436.h

F

Fabius consul triumphum recusat. 63.b
Fabia gens bellum in Veientes sibi deposcit. 63.e
Q. Fabius gladio per pectus transfigitur. 62.i
M. Fabij consulis ad milites hortatio. ibid.
ex Fabia gente trecenti sex milites, patricij omnes. 64.f
Fabiorum nimia de sua virtute fiducia. 65.a
Fabij cæsi ad vnum omnes. 65.b
Q. Fabius COS. in Aequos mittitur. 71.e
Q. Fabius præfectus vrbis tribuno plebis restitit. 75.e
Factiones quàm pernicioſæ. 112.b
Q. Fabius legatus ducem Gallorum hasta occidit. 156.k
C. Fabius Dorsus per medios hostes Quirinalem collem sacra peracturos adijt. 161.b
Fabij quo die cæsi. 166.k
Fabius consul Hernicos deuicit. 196.b
Fabius magister equitum cum Samnitibus prosperè pugnauit. 232.k
Fabius milites ad se tuendum contra vim dictatoris obtestatur. 233.b
Fabius magister equitum ad triarios se recepit. 234.f. Romam profugit. 234.h à dictatore persequitur. ibid. eius pater ad populum prouocat. 234.i
Quintus Fabius Ambustus magister equitum. 243.a
Q. Fabij trans Ciminiam syluam profectio. 260.h
Fabius COS. L. Papyrium dictatorē quamuis inimicum, dixit. 260.k
Fabius de Hetruscis triumphat. 262.f
Fabio continuatur consulatus. ibid.g
Fabius proconsul Samnites fudit. 263.b
Q. Fabius vnde Maximi cognomen sibi pepererit. 266.g
Fabius cur Maximus sit appellatus. 266.g
Q. Fabius Maximus consulatum recusat. 272.h. & 273.e
Q. Fabius omnium consensu centuriarum consul creatur. ibid.i
Fabius consul creatus. 277.d
Fabius Publium Decium sibi collegam poscit. 277.d
Fabius COS. in castra peruenit. 279.c
Fabius ad consultandum de bello Hetrusco Romam redijt. ibid.
Fabius aduersus Samnites pugnat. 280.k
Q. Fabius de Gallis, Hetruscis ac Samnitibus triumphat. 282.i
Fabius quatuor millia & quingentos Perusinorum occidit. 282.k
Q. Fabius Gurges mulctatitio ære Veneris ædem construxit. 283.a. consilio & opera patris adiutus, Samnites vincit & de ijs triumphat. 292.i
Q. Fab. Maximus à populo dictator creatur. 327.c
Fabij cunctatio. 329.a. eadem in castris & in vrbe infamis erat. 330.b
Fabius sacrorum causa Romam reuocatur. 332.f. in actione minimè popularis. 336.f. magistro equitum fert suppetias. 337.c. dictatura se abdicat. 338.i
Q. Fabij ad L. Aemylium consulem oratio. 341.e
Fabij Maximi consilium. 348.k
Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum missus. 349.d. à Delphis Romam redit. 357.e
M. Fabius Buteo dictator creatus. 364.k
Q. Fabij oratio de creandis Consulibus. 382.k
Consules designantur Q. Fabius & M. Marcellus. 383.e
Q. Fabius Casilinum oppugnat. 388.i
Fabius consul Arpos oppugnat. 402.k
Fabius Marcellum per literas admonet, ne cum Annibale manus consereret. 468.i. Manduria vi capta, Tarentum obsidet. 471.a. proditione capit. 471.a
Q. Fabij Maximi oratio, qua suadet, ne Scipioni Africa prouincia extra sortem mandetur. 514.g
Q. Fabius Maximus moritur. 555.c
Cn. Fabius Massiliæ moritur. 810.g
Fabula de rege Veientium immolante. 148.b
Falarica quodnam telum. 298.i
Falernus ager. 276.b
Falisci & Capenates vincuntur. 147.d
Faliscorum castra expugnantur. 151.c
Faliscorum vrbs obsidetur. ibid.
Faliscorum legatorum oratio in senatu habita, in qua se populo Romano dedunt. 152.g
de Faliscis & Tarquinienſibus triumphatum. 199.e
Faliscos Romani vincunt. 199.d
Falisci & Tarquinienses inducias in quadraginta annos à Romanis impetrant. 202.h
Faliscus ager. 272.f. 280.b
Faliscis bellum indictum à Romanis. 291.b
Faliscis pacem petentibus inducia annuæ dantur. 291.e
Famæ & fidei damna æstimari non possunt. 107.b
Famæ rerum standum, vbi vetustas fidem derogat. 192.k
Fama seu Fabula de Alexandro Magno. 442.b
Fames & pestilentia. 55.e. 87.a
Fames magna Punicum exercitum affecit. 519.d
Fames exercitum Romanum & Veientem vrsit. 162.b
Fames quàm pestilentia tristior est. 133.a
Fauni ædes ex mulctatitio argento facienda locata est. 642.b
Faustulus regij pecoris pastor inuenit Romulum & Remum pueros. 41.f
Faucia curia. 260.k
Faucula cluuia. 450.f
Ferentinum. 274.i.k. à Samnitibus desertum. 284.b
Feriæ indicuntur. 17.g. 642.k
Feroniæ lucus. 437.b. donum. 323.e
Fertilitas agri Corinthiaci & Sicyonis. 480.b
Fesulæ oppidum. 324.b
Ficus Ruminalis. 278.g
Fidenates bellum Romanis inferunt. 10.k. vincuntur. 11.a
Fidenates quoque Hetrusci fuerunt. 11.a. desciscunt à Romanis. 19.a
Fidenates & Veientes à Romanis funduntur. 19.c
Fidenæ obsessæ. 47.c. à Romanis deficiunt

ciunt & legatos Romanos interficiunt. 116.h
Fidenates & Veientes populantur agrum Romanum. 119.a
Fidenates & Veientes vincuntur. 119.b
Fidenæ capiuntur. ibid.
Fidenates deficiunt à Romanis. 123.d.
ignibus armati exterrere Romanos tentant. 124.g
Fidenarum deditio & direptio. 125.a
Fidei solenne institutum. 15.a
Fides ac iusiurandum vrbem Rom. regere debuerunt. 14.k
Flaccus Capuam cum exercitu redit. 437.d
Capuæ bona principum vendidit 462.k.
Celtiberos vincit. 784.i. Celtiberiam populatur. 785.a. Contrebiam obsidet. 784.k
Flamen Dialis inaugurari cœptus. 466.f
Flamines creantur. 14.f
Flaminia via. 328.i
Flaminius Circus extructus. 295.a
Flaminius consulatum in prouincia non in vrbe inire statuit 322.f. reuocanti senatui non paret. 322.h
Flaminij COS. ferocia & impietas. 324.h
Flaminius ab equo per caput deuoluitur. 324.k. COS. lancea transfigitur. 325.e.
Fuluij causam defendit. 736.f. Ligures in deditionem accepit. 745.a. Apuanos Ligures perdomuit. ibid.b
Flauij Lucani proditio aduersus Gracchum. 415.b
C. Flauius patre libertino ortus, ædilis curulis factus, ciuile ius euulgauit. 265.d
C. Flauij insigne factum aduersus nobilium superbiam. 266.f
Flumentana porta. 649.d
Fœtialis. 16.h
Fœciales ad Veientes missi non audiuntur. 123.b. venerant res à Samnitibus repetitum. 265.b. in Africam ad fœdus feriendum missi. 56.c
Fœdus hospitij violatum. 7.e
Fœdus icitur inter Roman. & Albanos. 16.g
Fœderis ritus apud Romanos. ibid.
Fœdus cum Latinis populis. 55.a. cum Carthaginiensibus ictum. 205.c. cum Lucanis. 271.e. cum Latinis renouatur. 32.b. cum Ardeatibus. 112.f
Fœdus icitur cum Samnitibus. 216.k. antiquum Samnitibus redditum. 265.a
Fœderis leges in Annibalem & Philippum. 370.k
Fœneratores aliquot bonis mulctatur. 278.g
Fontinalis porta. 650.g
Formianus ager. 282.i
Formula deditionis. 25.c
Fornicata via. 340.k
Fornicata saxa. 331.b
Fortunæ templum muliebri ædificatur. 59.b
Fortuna per omnia humana maximè in res bellicas potens. 248.b
Fortuna belli varia. 295.c
Fortuna animos occæcat. 157.a
Fortunæ templum. 404.f 409.a
Fortuna primigeniæ ædes à L. Licinio consule vota. 539.d. 363.d. eius situs 642.b
Forulivicus. 437.c
Arx Fregellana à Samnitibus capta 254.k
Fregellanos Samnites igni circundatos exusserunt. 245.e
Fulvius consul de Samnitibus triumphat. 272.g
consul Hannonis castra oppugnat. 413.c
Fuluij exercitus ab Annibale fusus. 418.f
Cn. Fuluij rei defensio. 432.b
Cn. Fuluius exulatum in Tarquinios abijt. 432.k
Q. Fuluius relicto Capuæ collega Appio Claudio Romam contendit. 435.e
Cn. Fuluius ad Herdoneam cum exercitu ab Annibale funditur. 462.f
Cn. Fuluius cum duodecim tribunis militum cecidit. 462.g
Marci Fuluij prætoris cum Vectonibus, Vaccis, Celtiberisq; certamen. 649.b
M. Fuluius Toletum cepit. 655.b
Fuluij in puniendis senatoribus Campanis seueritas. 440.g
Fuluius COS. Ambraciam oppugnat. 716.k
Q. Fuluius Flaccus de Celtiberis triumphat. 790.f
M. Fuluius proconsul triumphum sibi decerni postulat. 745.d
M. Furius prætor Cænomanis arma ademit. ibid.c
Q. Fuluius de Liguribus triumphat. 795.
Fundani pacem petunt. 227.c
Q. Fuluij Flacci Pontificis fœda mors. 819.
Fœnebris lex. 257.d
Furcularum Caudinarum descriptio. 239.d 260.b
Furculæ caudinæ. 408.g
Furius & Manlius consulares rei ad populum. 66.b
Q. Furius Pontifex maximus. 97.b
Furius Consul aduersus Volscos legiones duxit. 132.k
M. Furius Camillus dictator creatur. 147.b. in exilium abit. 155.b
Camillus decreto senatus, ab exilio reuocatur & dictator creatur. 161.e
C. Furius duumuir X. nauibus aduersus Illyriorum classem ad lacum Timaui venit. 796.k
L. Furius Camilli collega, cunctationis impatiens. 179.a
M. Furij Camilli mors & laus. 190.k

G.

Gabina via. 163.a
Gabini parent regi Romano. 33.e
Gaditani Romanis deduntur. 512.i
Galbus Carpesiorum dux. 366.b
Gala rex Numidarum. 474.g. quo mortuo regnum eius ad Desalcem peruenit. 535.e
Galatia castellum vi capta. 433.c
Galeagra turris. 419.e
Galesum flumen. 411.d
Galli noui accolæ Hetruriæ. 146.i. cur Alpes transierint. 155.b
Gallorum in Italiam transitus. 155.d
Galli legatos Romam mittunt. 156.k. Romam infesti petunt. 157.b. Romanos in fugam vertunt. 157.d. tam repentè victos fuisse Romanos admirantur. 157.e. Romam patentem Collina porta ingrediuntur & depræ dantur. 159.a. Romanos in ædium vestibulis sedentes trucidant. 159.c. dum in arcem impetum faciunt, à Romanis funduntur. 159.d. nocte sublustri in arcem clàm contendunt. 161.e
Gallorum cum Romanis induciæ. 162.b
Galli humori frigoriq; assueti. ibid. Pestilentia vexati. ibid. à Camillo fusi. 163.a.
victi in Albano agro. 189.e
Gallus quidam fortissimum è Romanis virum ad certamen prouocat. 195.a
Galli relictis trepidè castris in agrum Tyburtem transeunt. 196.f. vincuntur. 298.i. in agro Latino castra ponunt. 202.k
Gallicum bellum. 204.g
Galli accolæ Italiæ. 274.g
Galli primo impetu feroces. 281.a
Gallicæ gentes armorum auidæ. 301.d
Galli armati in concilium veniunt. 303.a
Gallorum risus de legatis Romanis. ibid.
Galli donis capti cum Pœno pacem ineunt. 304.i
Gallorum in bellis descriptio. 306.f
Galli Alpium incolæ Annibalem oppugnant. 308.h. ex insidijs Annibalem adoriuntur. 309.a
Gallorum & Hispanorũ differentia. 345.b
Gallus & Galla, Græcus & Græca, viui sub terra dimissi. 349.d
Galli corpora habent laboris intolerantissima. 490.f
Gallici tumultus. 570.i
Galli Romanos ad Cremonam bello lacessunt. 575.a
Gallorum corpora sunt mollia, fluida, & sitis minimè patientia. 640.i
Gallorum & Romanorum occisorum numerus. ibid.
Gallorum equites fugantur. 724.f
Galli æstus non sunt patientes. 648.g
Galli transalpini in Italiam transgressi. 764.i. L. Portio COS. se dedunt. 768.h. Italia excedunt. ibid.b
Gallorum regis legati de Cassio COS. queruntur. 839.b
Gallorũ legati reguli Romam veniunt. 853.c
Gallograci. 691.b
Gallogræcorum origo. 722.g. eorum reges. 724.b
Gallograci nudi pugnant. 725.c. 726.f
Romani Gallogræcorum castra oppugnant. 726.f
Gallogræcorum castra diripiuntur à Romanis. ibid.g. interfectorũ numerus 726.b perfidia. 727.d
Gallograci oratores de pace ad COS. 728.i
Gallogræcis pacis leges à consule dicuntur. 734.f
Ganymedes Ptolemæi præfectus, Aeni oppidi proditor. 573.c
Garitenes Cyparissiæ hospes inter epulas occisus. 599.b
Gellius Egnatius Samnitium dux. 276.f. 376.k. occidit. 282.g
Gelo Hieronis filius. 381.c
Genua à Magone capta. 519.b
Genus nullum fastiditur, in quo emitet virtus. 109.e
Genutius tribunus domi suæ occiditur. 63.
Genutius consul plebeius cum exercitu occisus. 193.a
C. Genutius augur. 270.b
Gens Italiæ opulentissima. 274.g
Gentius Illyriorum rex. 789.c 820. obsidet Bassaniam. 860.k. cum principibus Illyriorum captiuus Romam mittitur. 861.e
Gentij Illyriorum regis genus & crudelitas. 860.i
Gentius inducias ab Anicio prætore petit. 861.c Anicio pacem denegat. ibid.d
Gonni oppidi distantia ab Larissa. 672.k

Gordium celebre Emporium. 724.g
Gladiatorum munera. 808.i
Gloria quò maior, eò propior inuidia. 650.f
C. Glautias, sortis vltimæ homo dictator, magistratu se abdicare coactus. 294.k
Græcorum classis ad littora Venetorum peruenit. 267.a
Hanno Græcas vrbes tentauit. 379.c
res in Græcia aduersus Philippũ gestæ. 493.e
in Græcis ciuitatibus tria principum genera. 884.f
Græciæ ciuitates omnes, Isthmijs, voce præconis pronunciantur liberæ. 614.i
Gracchus Campanos opprimit. 472.f. libertatem seruis promittit, qui caput hostis è prælio retulisset. 386.h
inter Gracchum & Hannonem acris pugna. ibid.i
Gracchus Hannonis exercitum fudit. 387.b. in insidias præcipitatus. 415.e. occiditur. 416.f
de Gracchi morte scriptores variant. ibid.
decretum Tib. Gracchi de L. Scipione. 744.f
eius oratio pro Fuluio proconsule. 746.f
Gracchus de Celtiberis triumphat. 798.
Grumentum oppidum. 373.a
Galussa Masanissæ filius. 817
Gythium à Romanis oppugnatur. 633.b. Quintio traditur. ibid.c

H.

HAdriaticus sinus. 267.a
Hadriaticum mare. 267.c
Haliartum oppugnatur à Lucretio prætore. 834.k
Haliartum expugnatur & diripitur. 835.b
Hanno princeps. 296.h
Hanno Barchinæ factionis inimicus. ibid.
Hannonis aduersus Annibalem oratio. 299.a
Hannonis copiæ Rhodanum traijciunt. 305.e
Hanno Bomilcaris filius. ibid.
Hanno aduersus Scipionem prodijt. 320.k
Hanno Pœnorum dux. ibid.
Hannonis oratio grauissima, qua Hannibalis eleuat victoriam. 358.i
Hanno pulsus finibus Lucanis à T. Sempronio Longo. 373.a
Hannonis cum Nolanis colloquium. 375.d
Hanno adortus eos, quos Gracchus in Lucanis prædatum miserat. 389.b
Hannonis castra capiuntur. 413.e
Hanno in Aruntios redit. 414.f
Hanno & Epicides relicta Sicilia in Africam traijciunt. 454.h
Hanno à Martio in fugam versus. 508.i
Hanno à Sylano capitur. 492.k
Hanno in locum Asdrubalis succedit. 492.f
Hanno ad Saleram castra ponit. 538.h
Hanno interficitur. 538.k
Harmonia Gelonis filia. 391.e
Harsicora præfectus. 374.f
Hedui. 155.e
Hegeas præfectus equitum. 353.d
Hegesianax regis Antiochi legatus. 643.e
Hellespontum exercitus Romanus peruenit. 702.b
Heluius ouans vrbem est ingressus. 626.h
Hemerodromi. 576.g
Herdonia vrbs. 418.f. ab Annibale incenditur. 462.g
Herennius Pontius imperatoris Samnitium pater consulitur, eius responsa. 240.g
Herennius Bassus, & Herius Petrius ad colloquium euocati. 375.e
Heraclitus cui Scotino cognomẽ fuit. 373.d
Heraclea Hieronis filia, Sosippi vxor, 350.h. 392.h
Heracleæ vrbis situs. 678.h. à consule Accilio oppugnatur. ibid. 679.b
Hercules. 5.e. Cacum interficit. 6.f
Herculis columnæ. 318.b. templum. 436.i. 576.k
Herculis ad ædem supplicatio. 321.e
Hermantica Carteiorum vrbs. 297.b
Hernici deuicti. 59.b
Hernicum agrum Aequi, Volsciq; depopulantur. 74.h. 134.g
Hernici summo studio bellum parant. 193.e
Hernicorum & Romanorum acris pugna. ibid.
Hernici fugantur. 194.i
Hernicij saltus. 155.e
Hernici populo Romano bellum indicunt. 263.c. victi à Martio consule, & in deditionem accepti. 263.d. subacti. 265.b
Hersilia Romuli coniunx petit parentes raptarum in vrbem recipi. 9.a
Hetrusci prædatores cæduntur. 43.d. vincuntur. 45.e. occidione occisi. 65.d. fusi pacem petunt. 64.k. 262.g. Romanos adoriuntur. 258.i. in fugam versi cæduntur. 258.k
Hetruscorum sexaginta millia cæsa & capta. 260.f
Hetrusci inducias in viginti annos impetrant. 260.g. Sutrium capiunt. 167.e
Hetruscum bellum. 256.i
Hetruscus exercitus ad Sutrium cogitur. 259.d
Hetrusci in fugam vertuntur. 261.b
Hetruscorum opes fractæ. 259.d. 261.b
Hetruscos fudit Camillus. 171.b
Hetruscos cædit Camillus. ib.d
Hetrusci absente dictatore, magistrum equitum circumueniunt. 267.d
Hetrusci tentant insidijs Romanos circumuenire. 268.f
Hetrusci Rom. præsidium adoriuntur. 268.g
Hetrusci fusi & eorum castra direpta. 268.i
Hetruscis inducia biennij datæ. ibid. k
Hetruscorum colonia. 271.b
Hetrusci Gallos ex hostibus socios aduersus Romanos facere conantur. 271.b
Hetrusci belli apparatus ingens. 274.k
Hetrusci rebellant. 290.k
Hetruria diues opibus. 3.a. 259.c
in Hetruria quatuor gentes arma aduersus Romanos conferebant. 277.c
in Hetruriam ducitur exercitus. 322.i
Hetruriæ populi Scipionem in ornanda classe iuuant. 518.k
Hetruria deficit. 475.b
Hexapylum. 395.e
Hiero rex Syracusanorum. 293.c. 316.i. Hostiam accesit. 340.k
Hieronis regnum vastari Romam enunciatur. 349.c. ipsius regnum ad Hieronymum nepotem Syracusarum regẽ transfertur. 381.a
Hiero Gelonis frater. 392.k. eius mors. 381.a. 419.a
Hieronymi Syracusarum regis tyrannici mores. 381.c
Hieronymus rex Syracusarum à Romanis deficit. 382.f. à coniuratis interficitur. ibid. i. eius interfectores creantur prætores Syracusani 391.a
Hilermus rex viuus apud Toletum oppidum captus. 649.b
Himera amnis. 282.g. 430.g
Himilco factionis Barchinæ. 358.i. in Hispaniam cum exercitu mittitur. 367.b
Himilco Pœnorum præses. 503.c. Annibalis præfectus. 368.g
Hiostus Harsicoræ filius. 374.f. cecidit. ibid. h
Hippias aduersus Martium consulem copias ducit. 848.i
Hippocrates & Himilco Syracusanis suppetias ferunt. 421.c
Hippocrates & Epicides Tyranni. 448.g. in horum necem iuuenes aliquot nobilissimi iurauerant, sed indicio facto, à Tyrannis interfecti sunt. ibid.
Hippocratis dolus. 395.c
Hipponiades in Siciliam ab Annibale missus. 430.f
Hirpinus ager. 376.k
Hispala Fecenia index coniurationis. 748.f
Hispaniæ populi ad Romanos defecerunt. 379.a
Hispani ad concursandum inter saxa rupesq; apti. 331.e
Hispaniæ populi ad defectionem Carthaginiensium spectant. 334.i
de rebus Hispanicis. 425.a. 777.d
Hispania bello reparando aptissima. 498.k
Hispani à Lentulo & Manlio in fugam versi compluribus cæsis. 521.d. vincuntur à Romanis, & eorum castra capiuntur. 758.f
Hispanorum 12000. cæsorum. 626.h
Hispani à Catone in fugam vertũtur. 628.f. eorum castra diripiuntur. ibid.g. armis exuti, mortem sibi consciuerunt. 628.k
in Hispania res gestæ à prætoribus. 649.a
legati Hispanorum de iurijs magistratuũ in senatu queruntur. 838.f
Historiæ vtilitas. 2.f.g
Histriones vnde dicti. 191.b
Histri duo simul præsidia Placentinæ cohortis, & manipulorum secundæ legionis, aggrediuntur. 796.i. Romanorum castra inuadunt. ibid.d. in Romanorum castra vino somnóque mersi cæduntur. 797.c
Histrorum rex aufugit. ibid.
Histri victi obsides dare iubentur. 799.e
Histriorum rex ne viuus caperetur, ferro traijcit pectus. 800.i
Histri coniuges ac liberos trucidant. ibid b
Histria pacata, in deditionem venit. ibid.i
Homines segnius bona quàm mala sentiunt. 553.c
Honori & virtuti ædes votà à Marcello. 477.b
Honosca ciuitas. 333.b
Horatij & Curiatij trigemini fratres. 16.f
Horatius sororem suam interficit. 17.e. interfecta sorore sua, in ius ad regem rapitur. ibid.
causa Horatij à duumuiris examinatur. 18.f
Horatius pater ad Quirites, pro filio cædis reo. 18.i. prouocat ad populum. 18.h
Horatiæ sepulchrum. 18.k
Horatij Coclitis virtus. 42.h
Horatius Cocles armatus in Tyberim desiluit, & incolumis ad suos tranauit. 43.b
M. Horatij aduersus decemuiros grauis oratio. 90.f
Horatij consulis ad milites oratio. 101.e

Q. Hortensius dictator. 292.k
Hortensius tribunus plebis C. Sempronium accusat. 128.f
Hostia vrbs conditur. 23.a
in Hostibus deuouendis ceremoniæ seruatæ. 222.i
Hostilius Tubulus prosperè cum Annibale pugnat. 485.c
Hostium vires ante omnia noscantur oportet, antequam bellum suscipiatur. 202.k
Humana ope desperata Rom. Deos spectant. 146.g
Humanus animus insatiabilis. 114.k
Hybernacula quando primùm militibus ædificata. 138.b. militibus in obsidione Veiorum facta. 137.c

I

IAmphornia vrbs. 445.e
sub Ianiculo duæ lapideæ arcæ inuentæ. 782.k
Iani templum belli pacisq; indicium. 13.d
Iberum flu. traiecit Annibal. 304.f. traijcientium numerus. 304.g
Idæa mater. 525.d. in ædem victoriæ delata. 527.e. eius ædes. 683.d
Ilercaonensium ager. 333.d
legati Ilergetum ad Catonem cos. 626.i
Illiberis oppidum. 304.h
Illiturgi oppidum ob defectionem ad Romanos ab Asdrubale oppugnatum. 378.k
Illiturgitani vrbem suam fortiter defendũt. 502.i
Ilium peruenit exercitus Romanus. 703.d
Ilua insula. 565.a
Illucia oppidum in Oretanis captum à C. Flaminio. 649.a
Illyrijs propter legatum occisum bellum indicitur. 295.a
Illyrij legati. 818.i
in Illyrico & in Epiro gesta. 881.b
Illyricæ res componuntur de Anicij & quinq; legatorum sententia. ibid.e
Imperator prudens. 121.d
Imperator debet suis militibus parentis loco esse. 128.b
Imperium Romanum quomodo creuerit. 109.e. quo anno iterum ad consules redierit. 153.d
Imperium & auspicium iustum vbi fuerit. 270.g
Incendium Romæ multa absumpsit. 404.f
Incendium circa forum Romæ. 446.i. illius incendij authores comprehensi. 446.k
Incibili oppidum. 379.a
Indibilis regulus. 425.e. 521.d. eius oratio ad Scipionem. 472.k. à Romanis deficit. 520.k
Ingenium placidum atrox iniuria quoq; incendit. 92.k
Iniuria atrox etiam placidũ ingenium accendere potest. ibid.
Insignia pontificalia atq; auguralia. 269.d
Insubres Padum transgressi. 639.e
Insubrius ager. 313.e
Intercalares Calendæ. 842.f. 891.a
Interfectorum & captorum numerus. 833.c
Interamnatus ager. 287.b
Interregnum. 12.i. 75.b. 226.b
Interreges tres creantur. 146.b
Inuidia in C. Flaminium. 323.b
Inuidia ob Reipub. vtilitatem contemnèda. 384.f
Ionium mare. 370.i
Iouis Capitolini dedicatur templum. 41.e
in Iouis æde edere prohibitum fuit à censoribus. 255.d
Ioui victori ædes vota. 282.f. 289.e. eidem spolia hostium cremantur. 282.g
Ioui Statori ædes vota. 285.d
Iouis signum in Capitolio à fulmine deiectum, & caput eius ab aruspice inuentũ. 293.b
Iouis Latialis. 322.b. donum. 323.d
Ioui ludi magni vouentur. 327.e
Ioui & Iunoni ædes vota. ibid.
Iouis Olympij templum. 390.g. 396.g. Epulum. 406.g. 483.b
Iouis Vicilini templum. 402.f
Ioui duæ ædes dedicantur Romæ. 663.e
Ira sine viribus vana est. 8.b
Iubellius Taurea. 377.e. 440.i
Iudicũ ordo Carthagine dominatur. 619.c
C. Iulius, terrore vano belli Hetrusci dictator dicitur. 202.g
Iulus Aeneæ filius. 3.b. author nominis Iuliæ gentis. ibid.
D. Iunius Brutus munus gladiatorium primus edidit. 293.e
Iunij Bruti ingenium. 34.i
L. Iunius Brutus & L. Tarquinius Collatinus primi COSS. creati. 37.a
C. Iunius Brutus dictator creatur. 255.b. Aequos subegit. 266.k
M. Iunius dictator. 49.e. oratio eius de captiuis redimendis ad Pubi. COS. scripta. 350.f
Iunius dictator sceleratos armat aduersus Annibalem. 359.c
Iuno Veijs Romam maxima religione deportata. 149.c
Iunoni Monetæ ædes vouetur. 206.f
Iunonis ædes. 267.b. 321.d. donum. 321.e
Iunonis reginæ ædes in Auentino. 483.e
Iunonis Laciniæ delubrum. 380.h. 553.b. ex cuius æde tegulæ marmoreæ detractæ. 809.e
Iunoni Sospitæ ædes à Cornelio COS. vota. 604.f
Iupiter Feretrius. 8.b. Stator. 10.f. Elicius. 14.k. Opt. Max. arcis Capitolinæ præses. 513.e
de Iure Pontificio libri septem scripti in agro L. Petilij inuenti. 783.a
Iurisiurandi forma. 314.f
Iuris stricti exemplum insigne. 220.f
Ius fœderum populi Romani cum Carthaginiensibus. 302.i
Ius in armis ferri. 156.i
Iustitiæ summæ exemplum, cædis manifestæ expiatio. 18.k
Iuuentæ lectisternium. 321.e
Iuuentutis ædem M. Liuius COS. dedicauit. 683.d
Isalca Getulorum præfectus. 362.k
Isidorus regiarum nauium præfectus. 677.d
Isthmia celebrantur. 614.b
Italiæ regio fertilis. 324.b. 440.k

L

LAelius cum captiuis Romam venit. 551.b. à Marcello in Africam prædatum missus. 520.i
Lælius & Masanissa in Syphacis castra ignes conijciunt. 543.b. Syphacem Romam deportat. 550.g. cum captiuis Romam venit. 465.b
Laulni COS. oratio. 451.b
Lauinus COS. Agrigentũ oppugnat. 454.f ad oppugnandã Cauloniam vrbem proficiscitur. 468.k
Labor ac periculum eò impenduntur, vnde emolumentum ac honos speratur. 125.c
Labor voluptasq; dissimillima natura. 139.b
Lacedæmonij ob exules maximè soliciti. 729.e
Lacedæmoniorum responsum in senatu Romano. 765.c
Lacetanorum cædes. 321.c
Lacetanorum vrbs capitur. 629.e
Laciniæ Iunonis templum. 380.b. 519.d. cui Annibal aram condidit dedicauitq; ibid.
Lacus Curtius. 192.k
Lamia oppidum oppugnatur. 689.d. Romanis deditum est. 479.e. 753.g
Lanuuium. 321.e
T. Largius dictator primùm creatus. 47.d
Latinus rex. 3.a
Latini. ibid.
Latinus Syluius & reliqui Albæ reges. ibid.
Latini in agrum Rom. excurrunt. 21.e
cum Latinis renouatur fœdus. 32.b
Latinum bellum. 47.e
T. Latinij somnium. 56.k
Latinis & Hernicis tristia responsa à senatu redduntur. 175.d
aduersus Latinos & Volscos tres exercitus scribuntur. 183.b
Latini Volsciq; funduntur. ibid.
Latinorum de bello Romanis inferendo occulta consilia. 217.c. illorum decem principes Romam euocantur. 217.e
Latinus quidam T. Manlium ad singularem pugnam prouocat. 219.e
Latini persimiles Romanis in rebus bellicis. 220.b. eorum castra capiuntur. 222.i. Vesciam se recipiunt. 223.a. nouum exercitum conscribunt. 223.b. victi sese consuli T. Manlio Torquato tradunt. ibid. fusi. 243.d. nec bellum nec pacem pati possunt. 224.g
de Latinis triumphatum. 224.b
Latinæ feriæ. 802
Latinorum in populo Romano fremitus. 466.k. XII. millia, qui Romam commigrarant, domum redierunt. 745.d.
Latina Colonia in Hispania. 838.i
Latinum agrum Volsci & Aequi prædantur. 134.g
Laude haud minus quàm præmio gaudent milites. 69.b
Laudes Annibalis. 498.b
Lauicani & Aequi agrum Thusculanum depopulantur. 129.e
Lauici oppidum capitur. 130.i
Lauicos deducitur Colonia. ibid.
Lauinium conditur. 2.k
ad Lautulas cum Samnitibus ancipiti prælio dimicatum est. 251.d
Lectisternium quando primùm Romæ factum. 144.i. quibus dijs habitum sit. 328.g
Legati Delphos missi, à Lipparensibus capti, religionis ergò dimittuntur. 55.a. Romani mittuntur ad Gallos. 156.b
Legationes ex omni Hispania ad Scipionem. 442.k. de dirimendo inter Aetolos & Philippum bello. 480.f
Legati Macedonis in senatum introducti. 564.b. Carthaginienses in senatum vocati. 564.k. Ptolemæi ad populum Romanum. 570.g

Legati Romani ad Philippum. 555.b
Legatus Philippi ad Aetolos. 578.i
Legati ad senatum mittuntur de pace cum Philippo facienda. 606.i. *à senatu Romano Carthaginem mittuntur.* 620.f
Legationes ex omni Asia ad Manlium consulem. 732.g
Legati ex Aetolia & Macedonia redeunt. 809. *ex Africa.* 805. *in Macedoniam mittuntur.* ibid.
Leges quid. 39.a
Leges pacis cum Philippo. 613.d
Legiones Cannenses. 533.d
L. Lentuli legatorum principis oratio. 240.k
Leontini deficiunt à Syracusanis. 394.b
Leucadis situs. 608.b
Leucas capitur. ibid.i
Leuinus Anticyram oppugnat. 446.g
Lex Agraria quando primùm lata. 59.c. *de patrum cum plebe connubio fertur.* 110.i
Lex sacrata. 120.k. *de ambitu promulgata.* 198.k. *de mulctarum æstimatione.* 122.i
Lex agraria promulgatur & tributum conferri prohibetur. 143.e
Liberalitas ordinum in sustinendo ærario. 388.b
Libyphœnices equites. 304.f
Licinia lex quid. 269.c.623.b
C. Licinius Stolo sua ipsius lege damnatur. 199.c. *primus de plebe Mag. equitum.* 187.c.270.f
P. Licinij Calui oratio. 146.k
P. Licinius primus è plebe Trib. militum consulari potestate creatur. 144.g. *eius & Q. Fabij Pictoris certamen.* 709.e
Licinius continuari sibi tribunatum recusat. 187.c
Licinius Crassus Pontifex Maximus creatur. 407.c
Lictores duodecim. 6.b
Licurgi disciplina Lacedæmonijs sublata. 731.c
Ligures. 320.i. *in armis esse nuntiantur.* 643.a. *Pisas circumsedent.* 647.c. *castra consulis oppugnant, deinde saltus angusti fauces occupant.* 650.g. *Q. Minutium procos. aggrediuntur.* 684.f.781.c. *L. Bœbium Pr. circumueniunt.* 713.d. *etiam inter magnorum interualla bellorum militem ad virtutem acuerunt.* 744.i
Ligur hostis ab Asiatico quid differat. ibid. *velut exercitatior hostis Asiaticos magna clade in Thracia castigat.* 744.k
in Liguribus quæ militem excitarunt. ibid.
Ligures trans Appennimum montem Legiones ductæ in deditionem concesserunt. 345.a. *rursus expugnantur.* 801.a. *sese dedunt & in Taurasinos traducuntur.* 787.c. *rebellant.* 802.k. *in captiuos sæuiunt.* 803.a. *in deditionem veniunt.* 811.b. 688.i
de rebus in Liguria gestis. 777.c.793.b
de Liguribus deditis rogatio Tribunorum plebis. 816. *plebiscitum.* 817.a. *Senatusconsultum.* ibid.
Libri lintei. 286.k
Ligustini montes. 625.e
Sp. Ligustini oratio ad populum. 821.
Lilybæum maritima ciuitas. 316.i
Lilybæi sub corona venierunt. ibid.k
Limnæa M. Accilio consuli deditur. 674.b
Linternum. 371.e
Liris fluuius. 277.b.436.f
Litana sylua. 365.c.630.g
Literarum apud Latinos inuentor. 6.f
Liuius adfert causas quæ se ad res pop. Rom. scribendas impulerint. 1.a
Liuius arcis Romanæ præses. 453.e
Liuius arcis Tarentinæ præfectus. 477.a
Liuius Poeta. 483.d
Liuius consul castra ad Senam ponit. 488.g
Liuius consul quadrigis triumphat. 496.k
M. Liuius cum Claudio Nerone fit consul. 482.b
Liuius in Italiam traijcit. 695.a
Loca senatoria in Romanis ludis à reliquis secernuntur. 639.c
Locrensium ad Pœnos defectio. 368.k. *ad Brutios.* ibid.
Locrenses Pœnis se dedere. 379.e. *grauiter ob defectionem à Scipione incusantur.* 524.b
seditio in Locrensi præsidio. 524.k
Locrensibus libertas restituitur. 531.e
Locrorum arx à Romanis capitur. 523.d
oratio legatorum Locrensium in senatu de Pleminij crudelitate. 528.k
Locri. 374.i
Locusta agros Apuliæ depopulantur. 812.
Longuntica oppidum. 333.b
Ludi funebres per triduũ. 369.a.503.e.588.k
Ludi magni à Cornelio Dictatore vouentur. 154.b.481.e.541.e
Ludi Nemei. 480.b
Ludi Romani. 406.g. *Romani & plebeij.* 497.c
Ludi Romæ religionis causa facti. 753.b. *celebres.* 125.b
Ludi scænici. 191.a. 401.d. 568.b
Ludi Scipionis. 518.i
Lucanorum mutabilis cum fortuna fides. 229.e
Lucani & Appuli fœdere in amicitiam accipiuntur. 230.b
Lucani qua arte à Rom. defecerunt. 231.c
Lucani populi. 271.e
Lucanis finibus expellitur Hanno. 373.a
Lucani sine certamine in deditionem populi Romani redeunt. 498.b
Luceria vrbs. 245.e.246.f.247.c. *recepta.* 248.f. *ad Samnites deficit.* 253.b
Luceria prouincia. 378.g. 401.e
Lucius Valerius Flaccus Magister equitum. 243.b
Lucius Sextius primus de plebe COS. *factus.* 270.f
Lucretius accusatur à Chalcidensibus. 840.i *condemnatur.* 841.a
C. Lucretius ad populum à Tribunis accusatur. ibid. *eundem habitis comitijs omnes quinq; & 30. tribus condemnant.* ibid.
Lucretia patrem & virum conuocat. 35.e. *sibi mortem, cultro in corde defixo, consciscit.* 36.g. *reliquis mulieribus præfertur.* 35.b
Lucumo Tarquinij vrbs. 23.a
Luctus ingens propter amissos imperatores. 441.e
Lupa præbet mammas infantibus. 4.f
Lupercal. 4.b
Lusitania. 333.c
Lusitanorum cum Romanis certamẽ. 647.a
Lusitaniæ Celtiberiæq; montes. 313.a
Lustrum. 28.g.249.e
Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico Romam inuecta. 746.k
Luxuria militum Annibalis. 376.k
Lycij de Rhodijs queruntur. 798.b. *vexantur ab illis.* 807.c
Lycurgus primus Lacedæmoniorum tyrannus. 632.g
Lysimachia diruta reædificatur, vt eò Seleucus sedem regni habeat. 617.e
Lysimachiam pulso prætore cum præsidio Aetolorum occupauit Philippus. 605.c

M

Maenalus mons. 632.k
C. Mænius dictator creatur, vt de occultis coniurationibus quæreret. 258.c. *eius aduersus nobiles oratio.* 253.e. *abdicat se dictatura, & reus factus, absoluitur.* 254.f
Macedonum rex Philippus. 339.c
Macedonia. 445.d
Macedonici belli causæ. 567.c. 753.e
Macedonum accolæ principes ad Romanos deficiunt. 578.g. *eorum clades.* 581.a. *pauor conspectis suorum vulneratis.* ib.c
Macedones Athamaniæ vrbibus expelluntur. 715.e
de bello Macedonico studia diuersa ciuitatum. 820.
Macedones Romanos palatos intercipiunt. 852.f. *eorum legati Rhodum veniunt.* 860.c. *cum Romanis prælium.* 863.e. *interfectorum numerus.* 867.a
Macedoniæ vrbes Paulo COS. *deduntur.* 867.e
de Macedonum imperio. 872.i. *ipsorum regnum morte Alexandri distrahitur in multa regna.* ibid.k. *regnum à summo culmine fortunæ ad vltimum finem 150. annos stetit.* ibid.
de Macedonibus atq; Illyrijs decreta senatus. 876.k
Macedonia in quatuor regiones diuiditur. 883.b
Macedonum fuga. 866.k
Macedoniæ regionum capita. 883.c. *eius regionis situs.* ibid.d
Macedonum principes in Italiam ire iubentur. 884.i
Macedonibus leges à Paulo consule dantur. ibid.k
Macedonica præda. 885.b
Machanidas tyrannus Lacedæmoniorum. 479.d. 494.f
Magalesia celebrantur, quæ senatus à populo secretus spectauit. 642.i
Magistratum inire quando fuerint soliti. 568.i
Magistratum gesturi in leges iurabant. 588.k
Magistri cuiusdam puerorum sceleste facinus. 151.e
Magister equitum, quando primùm de plebe creatus. 199.d
decij Magij Campani summa fides erga Romanos. 356.f
Magius vinctus in Annibalis castra ducitur. 357.d. *vinculis liberatur.* ibid.e
Magnetarches. 659.b
Mago frater Annibalis. 370.f
Mago cum exercitu suo flumen Padũ transnatauit. 314.k
Mago Amilcaris filius. 358.g. *res gestas in Italia à fratre Carthaginiẽsibus exponit.* ibid. *annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos, in vestibulo curiæ Carthagi-*

Carthaginiensis fudit. 358.h. Pœnorum dux. 457.a. Carthaginem nouam tuetur. ibid. se, arcem & præsidium Carthaginis Scipioni dedit. 458.g. à Sylano in fugã vertitur. 492.i. 512.g. cum exercitu in Italiam traiecit. 519.b. Gallos & Ligures in concilium vocat. 522.k. femore transfixo cadit. 552.g. in Liguriam perfugit. ibid. h. ex vulnere moritur. 552.i. cæsorum Magonis numerus. ibid.g

Maharbal Himilconis filius. 300.g. Romani populi agros depopulatur. 313.e. suadet Annibali vt Romam adeat. 347.b. Pœnorum dux. 326.g

Maiestas parum tuta est sine viribus. 67.b

Maliacus sinus. 479.e

Maleuentum cui nunc Beneuentum nomen est. 254 k. 273.d

Malum malo aptissimum. 29.b

Malum notissimum tolerabile. 354.i

Mamercus dictator censuram minuit. 119.e ante tribu motus, dictator creatur. 123.c

Mamerci Aemylij dictatoris oratio. 123.d eius ad milites hortatio. 124.b

Mamercus dictator triumphans Romam ingreditur. 125.a

Mancino duce CCCC. equites ad explorandum missi. 330.i. cum delectis equitibus occiditur. ibid.k

Mandonius Illergetum regulus. 333.d

aduersus Mandonium & Indibilem expeditio. 506.b

Mandonius et Indibilis à Romanis deficiunt. 509.c. cum paucis fugiunt reliquis cæsis. 510.i. frater Indibilis. 459.e. eius vxoris ad Scipionem oratio. ibid. ad Scipionem supplex venit. 510.k

Mandonius cæteriq; authores belli Romanis deduntur. 521.e

Manduria oppidum vi captum à Q. Fabio. 471.a

Caius Manilius primus ex plebe maximus curio creatus. 466.g

Manitij prætoris statua Præneste in foro statuta. 363.d

Mannus authorum incendij index. 446.k

Manlius consul interficitur. 63.a

Manlius ob arcem seruatam quo munere donatus. 162.g

Manlij Capitolini popularis liberalitas. 173.c

M. Manlius Capitolinus seditionis author. 171.e

Manlius in vincula ducitur. 174.h. vinculis liberatur. 175.c

M. Manlij seditiosa ad plebem oratio. 175.e

M. Manlius regnum affectat. 176.h

Marco Manlio à Tribb. plebis dies dicitur. 176.k

M. Manlius damnatus, de monte Tarpeio præcipitatur. 177.c

L. Manlius dictator creatur. 191.a. magistratu se abdicare cogitur. 191.e

L. Manlio dies dicitur. ibid.

L. Manlius in filium crudelis fuisse accusatur. 192.f

T. Manlius cum Gallo pugnat. 195.b

T. Manlius Gallum vincit, & à torque detracto Torquatus appellatur. 196.f

T. Manlio corona aurea datur ob deiectum Gallum. 196.f. Cæritibus bellum indixit. 201.b

T. Manlij consulis ad Annij orationem responsio. 218.i. ipsius consulis filius Latinum in singulari certamine vincit. 219.e

Manliana imperia. 220.h

Manlius consul filium securi feriri iubet. 220.g. illi Romam redeunti iuuentus obuiam non exijt. 223.c

T. Manlius consul ex equo lapsus moritur. 271.b

L. Manlij prætoris exercitus cæditur. 305.a. oratio T. Manlij Torquati ne redimerentur captiui suadentis. 351.b

T. Manlius perdomita Sardinia Romã cum exercitu redit. 374.i

T. Manlius Torquatus consulatum recusat. 444.f

Auli Manlij Tribuni mors. 478.g

Cn. Manlius in Gallogræcia bellum gessit. 720.g. eius oratio ad milites. 722.k

Manlius consul Gallogræcos adoritur. 724.k ad Olympum castra locat. 724.i. per medios Thracas in Macedoniam peruenit. 735.b. triumphus decernitur. 739.c. eius oratio pro senatu. 737.d

Cn. Manlius accusatur quod iniussu populi Romani bellum gesserit. 736.k. de Gallogræcis triumphauit. 746.k. eius triumphus. 747.a

Manlius proconsul vrbem ouans iniuit. 756.k

Marcellus Claudius Nolam peruenit. 359.e

Marcellus prætor exercitum suum educit in Annibalem. 360.k

Marcelli consulatum quæ prodigia præcesserint. 369.e. aduersus Annibalem copias educit. 376.i. 387.e. eius dictum: Multa magnis ducibus sicut non sunt aggredienda, ita semel aggressis non dimittenda. 389.a

Marcellus Leontinos oppugnat. 394.i. vrbes in Sicilia occupat. 397.d. vt mœnia Syracusarum ingressus illachrymauit. 420.i. Acradinam circumsedit. 421.b

ad Marcellum ex omni Sicilia legati. 429.e

Marcellus Hannonem & Epicidem fudit. 430.i. ei triumphus negatur. 443.b

Marcellus ouans vrbem inijt. 443.c. ipsius responsio aduersus Siculos. 448.k

Marcellus Salapiam recepit. 461.e. ad Numistronem cum Annibale pugnam committit. 462.b. auidus pugnæ cum Annibale castra mouit. 469.a. cum Annibale æquo Marte pugnat. ibid.b. Gallorum supra 40. millia cæcidit. 616.f. Gallorum castra diripuit. ibid. Comum expugnauit. ibid. vincitur ab Annibale. 469.b. grauis ei⁹ in milites oratio. 469.c Annibalem in castra compellit multis cæsis. 470.k. à Bibulo Trib. pleb. accusatur. 475.a. omnium centuriarum consensu consul creatur. ibid.b. lancea transfixus. 478.g. illius miltes. 520.i. Marcolica capta, 10. pondo auri & argenti sestertiũm decies in ærarium retulit. 870.g

Marci Coriolani virtus. 55.a

Marcus Fuluius de exilio reuocatur. 482.b

Marcus Aulius occisus. 478.g

Mare infestum classibus Græcorum. 203.e

Mari supero & infero vnde nomina sunt indita. 155.c

Marius Alfius dux. 372.f.g

Mars belli est communis. 515.b. 558.g

Mars Romuli & Remi pater. 3.e

Marrucinis, Marsis, Peligniq; populis fœdus petentibus datum. 265.d

Marsos & Pelignos Fabius vincit. 262.g

Marsyas. 720.k

Martiana carmina. 412.b

Martis ædes dedicatur. 169.b. eius ara. 650.g

Marti & Veneri ædes vota. 328.b. eidem immolat Decius centum boues. 212.f

Martius campus. 39.d

Martium cõsulem aggrediuntur Samnites. 263.e

L. Martius res Hispaniæ perditas restituit. 427.b

C. Martius Rutilius primus dictator de plebe electus. 202.i. pontifex creatur. 270.b eius oratio ad milites. 428.f

Martius noctu Asdrubalis castra inuadit. 429.a

Martij gloria. 429.d

L. Martius prætorem se scripsit. 431.c

Martius Scipioni familiarissimus. 442.k

Martius saltus. 752.k

Q. Martius à Lacedæmonijs & Achæis in Macedoniam mittitur. 765.c

Martij legati oratio ad Persea. 824.

Q. Martius Chalcidem venit, & Halope capta, Larissam oppugnat. 831.e

C. Martius Figulus Brunduſiũ venit. 847.c

Q. Martius consul in Macedoniam cum supplemento traijcit. ibid. Agassam vrbem Macedoniæ recipit. 850.b. eius literæ ex Macedonia Romam missæ. 854.g

Masanissa regis Galæ filius. 404.i. 464.g. 583.e. socius Carthaginiensium. 425.d. cum Syllano clàm congreditur. 501.a. eius oratio ad Scipionem. 511.d

Masanissa caput in omni hostium equitatu. ibid. ad Scipionem accedit. 535.d

de Masanissæ fortuna in amittendo & recuperando regno paterno. 535.e

Masanissa Tapsum vrbem capit. 536.g à Syphace victus in montem Balbum perfugit. 536.k. agrum Carthaginiensium populatur. 537.a. cum solis quatuor equis effugit. ibid.b. à Bocchare vulneratus. ibid. eius mors falsò credita. 537.c

Masanissa collecto exercitu Syphacis et Carthaginiẽsium sociorũ agros vastat. 537.d. iterum à Syphace victus cum paucis equitibus ad minorem Syrtim perfugit. 538.f. ad Lælium venit. 522.i. Hannonem ad pugnam prouocat. 538.i. regnum paternum recipit. 546.e. ducit Sophonisbam. 547.e. venenum in poculo missum ad Sophonisbã mittit. 549.e. legati eius in senatum Romanum introducti. 551.c

Masanissa rex fuit Numidarum. 620.f. 820.

Masgaba filius Masanissæ Romam venit. 875.b

Masgabæ quid responderit senatus Ro. ibid.c

Massicus mons. 329.e

Massilienses aduentum Annibalis Romam perferunt. 304.k. oriũdi à Phocæa. 625.e

Massiliæ legati Romani benignè excipiuntur. 303.b

Massilia. 305.c

Massylæ gens. 404.i

Matalus regulus. 306.k

Matronæ stupri condemnatæ pecunia mulctantur. 283.a. matronarum quarundã veneficium proditur. 2[illegible].i. earum religio & liberalitas. [illegible].c

Matres duæ receptis insperatò filijs gaudio exanimantur. 320.i

Matronis honos decernitur. 150.k
Matronis post mortem biennis laudatio quando primùm concessa. 163.d
Matutæ ædes sacra. 147.c. eiusdem templum. 404.f. 409.a
Mauri & Numidæ accolæ Oceano. 304.f
Mauritaniæ. 536.f
Maurus iaculator. 366.i
Maximi Curionis comitia. 466.f
Mercurio ac Cereri ædes vota. 328.b
Mercury promontorium. 534.k
Media Sutica. 388.k. 434.k
Mediolanum quo tempore conditum. 156.f
Mediterranei populi. 493.a
Meduacus amnis. 267.a
Megalesia. 527.e. 683.d
Megara. 395.a.c
Melibœa à Cn. Octauio capitur ac diripitur. 868.b
Melita Romanis deditur. 316.k
Menenij Agrippæ oratio. 56.i
Mendacium salubre consulis Romani. 70.b
Meninge insula vastata. 338.b
Menippus Antiochi legatus. 659.d
Menippi Antiochi regis legati oratio. 643.e
Ædes Menti & Veneri Ericinæ dedicantur. 327.e. 369.e
Menti Octacilius ædem dedicauit. 369.d. 370.b
Mericus Hispanus prodidit Acradinam Syracusarum præsidium. 423.d
Mericus dux Hispanus. 423.c. 424.g. 443.d
Messana. 16.i. 374.i.k. recepta ab Appio. ibid.
Messene ab Achæis bello victa. 766.k
Messenij se dedunt Romanis. 681.d. Philopœmenen equo prolapsum, haud secus quàm ducem suum attollunt, reficiuntque. 765.d
Metapontinus ager. 389.e
Metapontini ad Pœnos deficiunt. 414.b. eorum dolus. 472.g
Metaurum flumen. 489.a
Methymnam Antissæi traducuntur. 884.b
Cæcilius Metellus Pontifex Maximus. 294.k
Q. Metelli de Scipione sententia. 531.a
Metius Curtius Sabinorum princeps. 9.c. fœderis Romani Albanique ruptor. 19.e
Metius Suffetius dictator. 15.d. eius oratio. 15.e
Metius quadrigis illigatus proditionis pœnas tulit. 20.f
Metia tribus 540.b
Meuania vrbs. 262.i
Mnesilochus Acarnanum princeps. 673.c.e
Mezentius Hetruscorum rex. 3.a
Mezentius tulit socia arma Rutulis. ibid.
Mezetulus regni Capusæ affectator. 535.e
Miccion Chalcidensium princeps pedibus captus, lectica Romam introducitur. 840.b
Milites haud minus laude quàm præmio excitantur. 69.b
Militaris ordo. 128.k
Militi quando primum stipendium è publico datum. 136.b
Miles signa relinquens, fustuarium meretur. 140.k
Miles præsidio decedens quid mereatur. ibid.
Milites mercenarij. 405.a
Milites coguntur iurare. 287.a
Militibus interdum pugnandum est, non quia velint, sed quia hostes cogant. 588.f
Miloniana oppugnatur à Posthumio. 284.f
Milionia Samnitium oppidum expugnatur. ibid.
Miluius pons. 491.a
Minionis oratio ad legatos Romanos pro Antiocho. 652.i
Mincius amnis. 384.b
Minutius Consul cum exercitu obsidetur. 83.e. iussu dictatoris abdicat se consulatu. 85.e
M. Minutius Rufus mag. eq. 327.c. 335.e. cum Fabio castra iungit. 337.e
Quintus Minutius prosperè in Hispania pugnauit. 619.a. 9000. Ligurum occidit. 654.k
Minutia virgo Vestalis propter stuprum viua humi defossa. 225.c
Miraculum aut potius cacodæmonis illusio. 57.a
Missagenes alter Masanissæ filius. 875.e. Numidarum regulus. 834.g. 836.g
Miseni Promontorium. 385.e
Minerua Romanæ arcis præses. 579.d
Sp. Mœlius ad dictatorem vocatus. 115.c
Mœnicaptus & Ciuismarus reguli Gallorum insignes occisi. 401.b
Mœstitia ingens Romæ. 141.b
Maogetes tyrannus Cibyræ. 721.b
Monumenta occisorum exercituum. 455.e
Montani. 308.g.k
Mors pro patria præclara est. 241.a
Mortis genus crudelissimum Romanis illatum. 347.c
Mortis crudele exemplum. 393.b
Mortis genus miserrimum quid. 487.d
Munda vrbs Celtiberorum capitur. 400.k. 791.d
Muliebris mundus. 625.c
Mulieris captiuæ facinus memorabile. 726.i
pro Murali corona gratissima contentio. 459.a
Murgantia vrbs valida. 274.b.k. 393.c. 398.b. 399.d
Mutilum castrum. 567.e
Mutina obsidetur. 395.a. recipitur. 802.a
Mutina & Parma coloniæ ciuium Romanorum. 769.a
Mutines ab Annibale in Siciliam missus. 433.e. ciuitate Romana donatur. 464.f
Multitudo aut seruit humiliter, aut superbè dominatur. 392.g
C. Mutius de interficiendo Porsena cogitat. 43.e. Scæuola cognominatus. 44.k. incenso foculo dexteram injicit. 44.i
Mylæ oppidum à Perseo capitur atque diripitur. 831.a. oppugnatur à Perseo. 830.k
Mylæ fluuius. 494.k. 395.d
Myonesus promontorium. 699.e

N

Naeuius Crispus præfectus. 400.f
Nabis tyrannus Lacedæmoniorum. 577.a. eius in Argiuos crudelitas. 607.b
Nabidi Archiuorum vrbem fiduciariam tradidit Philippus. ibid.b
Nabidis & Quintij colloquium Romani Imperatoris. 607.c. vxor Argiuas spoliat. 608.f. illius in apparando contra Rom. bello diligentia. 632.g
Nabidis auxiliares Quintium adoriuntur. 632.k
Nabidis milites terga vertebant. 633.a. ipsius oratio ad Quintium. 633.e
cum Nabide conditiones pacis. 636.g. Gytheum expugnat. 657.b. Achæorum agros populatur. 656.f. castra eius diripiuntur. 658.b
Nabis fuso suo exercitu Lacedæmonem se recepit. 658.k. interficitur. 661.e
Nadraga vrbs. 557.a
Narnienses equites duo Romanis nunciant Asdrubalem esse cæsum. 490.k
Narnienses tribus. 540.g
Nassus. 423.e. capitur à Romanis. 424.f
Naupactum & Patras interfluit Rhion fluuius. 479.d
Nautius consul agrum Sabinum vastat. 83.d
Nauale prælium. 545.c. inter Pœnos & Romanos. 316.f
Naues onerariæ. 422.f
Q. Nauius. 433.b
Nauij virtus bellica. 434.f
Neapolitani. 359.d. legati eorum Romam veniunt. 338.k
Neapolis. 353.d
Nemea Argis celebratur. 638.g
Nepete per deditionem acceptum Hetrusci tenebant. 171.c
Nephelida Ciliciæ promontorium. 610.f
Neptuno ac Mineruæ ædes vota. 328.g
Nequinum in Vmbria circumsidetur. 270.i. illius oppidi obsessio. 271.a
Nero Asdrubalem persequitur. 441.e. Annibalem propè Venusiam assequitur. 486.i. relicto Annibale Asdrubalem adoritur. 487.b. oratio eius ad milites. ibid.d
Nero & Liuius CO SS. Asdrubalem ad Metauri ripas assequuntur. 489.b. ijdem consules, iunctis copijs, Asdrubalem adoriuntur. 489.c
Nesatium in Histria capitur. 800
Nicander Archipirata. 692.b
Nico Tarentinus Quintium Romanum in nauali certamine hasta transfixit. 409.c 453.d
Nolani & Samnites fraude ex Palæpoli eiecti. 231.b
Nola. 360.f. 373.e. 374.k. 375.b.d.e. 389.b. oppugnatur ab Annibale. 360.i. capta à Romanis. 255.a
Notium vrbs à Polyxenida oppugnatur. 699.c
Via Nomentana. 96.b
Noua via. 163.c
Nouendiale sacrum Roman. susceptum. 21.c. 483.c
Nox est periculosa & suspecta, omnia etiam victoribus facit. 289.b
Nox anceps prælium diremit. 256.k
Nuceria. 260.g. 262.g. 375.e. propter famem dedit se Annibali. 360.f. diripitur ac incenditur à Pœnis. ibid.g
Nuces à Romanis in aquam funduntur, vt Casilinum defluant. 363.b
Numa Pompilius. 12.k
Numæ regnum defertur. 13.a. prudens consilium. 13.c
Numa quot annos regnarit. 15.a. lucum Camœnis sacrauit. 15.a
Numæ Pompilij regis libri cremantur. 783.b
Numa Pompilius auditor Pythagoræ fuisse creditur. ibid.a

Nume-

Numerus eorum, qui in Annibalis exercitu fuerunt. 345.e
Numidarum transfugarum fraus detecta. 438.f
Numidæ et Mauri sunt accolæ Oceani. 304.i
Numidarum gens ad pedestria bella rudis. 404.g
Numidæ in Sicilia populi Romani sociorum agros populantur. 443.e. *in Venerem præceps.* 547.d
Numidæ equites primo aspectu contemptissimi. 650.i

O

Oenum capitur à Perseo. 845.e
Obsides à Romanis Porsenæ dantur. 44.k
Ocriculani in amicitiam accepti. 262.k
T. Octacilius agrum circa Vticam depopulatur. 424.k
T. Octacilius Crassus Pontifex Maximus mortuus. 444.k
Octauij triumphus naualis. 890 f
Offilij Calauij Campani de Romanorum silentio iudicium. 242.i
Olitorium forum. 321.d
Olympi radices. 850 g
Oppida tria ab Romanis eadem hora capta. 253.b
Opimia & Floronia stupri compertæ necatæ sunt. 349.c
Opima spolia. 117.e
L. Opimius Pansa quæstor occisus. 283.d
Oppia Vestalis incesti damnata. 60.i
Lex Oppia de cultu matronarum. 621.b. *abrogatur.* 625.d
Oppius decemuirorum vnus in vincula ducitur. 100.g
Opunte seditio orta. 604.h
Opuntiorum vrbs diripitur. 495.b
Ordo quisque sua iura maiestatemq; teneat. 103.a
Oreum capitur. 587.c
Oreum valida ciuitas. ibid.a. *oppugnatur à Romanis et Attalo.* 494.h. 587.a. 494.i
Oringis à L. Scipione capitur. 493.c
Oroandenses populi Rom. amicitias petunt. 723.e
T. Otacilius proprætor. 341.c
Ouius Paccius. 286.k

P

Pacis leges inter patres & coniuratos. 215.d
Pachynum promontorium. 422.g
Pacuuij Campani cõsilium, quo senatum sibi redderet obnoxium. 353.e
Pacuuius Calauius. 353.e. *idem tradidit Capuam Pœnis.* ibid. *item.* 354.g.h
Padus fluuius. 312.k. *hunc traiecerunt Boiorum exercitus.* 603.d
Palæpolitani dedunt se COS. *Romano.* 230.k
Palæpolis vrbs. 228.i
Palmæ victoribus more Græcorum datæ. 292.g
Paludati ab vrbe in bellum consules proficiscuntur. 828.h
Pamphylorum legati. 853.c
Panætolium. 578.h
Panætolicum concilium. 659.e
Panopæa vrbs à consule capitur. 597.b
ager Papinienſis. 262.b
P. Papyrius Crassus dictator tres leges tulit aduersas nobilitati. 224.f
L. Papyrij fœneratoris libido & crudelitas. 231.e
L. Papyrius cursor dictator creatur. 232.h. *egrè fert iniussu suo pugnatũ fuisse.* 233.a *eius ad Fabium magistrum equitum interrogatio.* 233.d
Papyrius dictator spoliari Fabium iubet, virgas & secures expediri. 234.f. *populi precibus donat Fabium.* 235.b
L. Papyrius Cursor consul. 243.b. *Satricum obsidet.* 247.d. *Satricum ingressus, Samnitibus cæsis, de Satricanis sontibus pœnas sumit.* 248.f. *eius laus.* 248.g
Papyrius cur Cursor dictus. 248.g. *consul Duroniam expugnauit.* 287.b. *miles auidus pugnæ.* 287.e. *eius ad milites oratio.* ibid.d. *Sepinum oppugnat.* 291.b. *eius triumphus.* ibid.c
oratio Pauli consulis iam iam morituri ad Cn. Cornelium. 346.g
Pauli consulis cunctatio. 864.g
Pauli consulis prudens ad Nasicam respõsio. ibid. *eius oratio ad milites.* 862.i. 865.a. 883.e
Paulus consul humanæ sorti illachrymat. 870.g. *Perſei literas reijcit.* ibid.h
Pauli consulis in excipiendo Perseo modestia. 872.g. *prudens admonitio.* ibid.h
Paulus aliquot vrbes diripi iubet. 882.f. *Græciam perlustrat.* ibid. *cum X. legatis res Macedonicas componit.* 883.a. *quid de Aetolis decreuerit.* ibid.e. *Macedonum omnis generis arma succendit.* 885.a. *cum exercitu in Italiam traijcit.* ibid.d. *de illius triumpho maxima concertatio.* 886.i
Paulo Anicio & Octauio triumphus à senatu decernitur. 886 f
Pauli consulis triumphus. 889.b
Pauli consulis duorum liberorum mors. ib.c. *oratio eius ad Quirites de rebus suis gestis.* 889.c
Pausistratus prætor. 608.i
Pausistratus Rhodia classis præfectus. 687.d 691.c
Patauium. 297.b
Patauini & Veneti classem Græcorum fundunt. 267.b
Patres & Patricij. 7.a
Patres conscripti. 38.f
Patres prehensant plebem. 154.g
Patrum precibus plebs flectitur. ibid.
Patres minorum gentium leguntur C. 24.h
Patres indignè ferunt plebeijs honores mandari. 134.f.
Paterpatratus. 16.h
Patricij in creandis quæstoribus prælati. 129.a
Patricijs plebeij prælati. 144 h
Pauor magnus animis Romani populi iniectus. 497.c
Pax seruientibus grauior quàm liberis bellum. 274.g
Pax certa melior tutiorq; est, quàm sperata victoria. 558.g
Pedum reliquaq; Latij oppida expugnantur. 224.h
Pelagonia. 445.d
Pelignos & Marsos Fabius consul vincit. 262.g
Pelignus ager. 282.h
Pelops Lacedæmoniorum rex. 634.i
Pelium vi capitur. 584.g
Pellæ Macedonum regiæ situs. 868.h
Pella Macedonum regia. 829.b
super Peneum amnem consul Romanus castra ponit. 831.c
Perrhæbi à Perseo recepti. 830.i
Perolla Calauij filius. 356.k
Perseus Philippi filius. 717.d. *Demetrio infensus.* 771.d
Perſei oratio Demetrium accusantis. 773.c
Perseus ad patrem iterum accusat Demetrium. 780.i. *eius in Demetrium insidiæ deteguntur.* 794.f
Perseus regno potitus Antigonum interfici iussit. 795 c. *ipsius mores.* 804.f
Perseus vrbium donis & deorum cultu magnificus. ibid.g. *Dolopas subegit.* 805.b. *Græciæ ciuitates sibi conciliat.* ibid. *Achæos solicitat.* ibid.c. *ipsius crudelitas.* 819.i. *eius legatis datur senatus.* 814.g
Perseus ad Eumenis cædem sceleratos subornat. ibid.k. *à senatu hostis iudicatur.* 815.e
aduersus Persea belli apparatus. 819.a
à Perseo legati Romam missi. 822.k. *ipsorum oratio.* ibid.
Perſei & Martij legati Romani colloquium. 824. *eius responsio ad Martium legatũ Romanum.* ibid.k
inter Persea & Romanos induciæ. 826.f
Perseus legatos ad Rhodios mittit. 827.b. *cum purpuratorum & satellitum manu Citium proficiscitur.* 829.c. *eius exercitus.* ibid.
Perseus milites ad bellum cohortatur. 829.e *Cyretias in deditionem accipit.* 830.c
aduersus Persea festinatio COS. *Romani.* 831.b
Perseus Romanos ad prælium perlicere tentat. 832.h. *aciem suorum aduersus consulem Romanum instruit.* ibid.i. *eius ad milites oratio.* 833.k
Perseus de pace legatos ad Romanos mittit. 834.h
Perseo de pace data responsio COS. ibid.i
Perseus Romanos aggreditur. 835.d. *Romanos passim vagantes opprimit.* ibid.e. *cum Perseo Romanorũ pugna.* 836.h. *proximas Illyriorum gẽtes oppugnat.* 844.k. *Vscanam obsidet.* 845.a. *Oeneum oppugnat.* 845.c. *legatos ad Gentium Illyriorum regem mittit.* 845.e. *in Macedoniam se recipit.* 846.f. *in Elimeam proficiscitur.* 846.g
Perseo Stratus ab Archidamo traditur. 846.h
Perſei conatus aduersus Martium consulem. 848.g. *eius pauor ob Martij consulis aduentum.* 849.d. *eius præsidia ad Tempe composita.* 850.f
Perseus ad Pydnam refugit. ibid.h. *Dium vrbem munit.* 850.k. *aduersum Romanos Euphranorem cum delectis 2000. Bibliœam mittit.* 853.a. *Gentium regem Illyriorum sibi adiungit.* 8[illegible] *ad defectionem solicitat.* ibid.d. *Eumenem & Antiochum solicitandos legationem mittit.* 857.e. *Gallorum auxilia non admittit.* 858.i. *eius auaritia.* 859.c. *fuga.* 866.k. *à suis contemnitur.* 867.b. *oratores ad Paulum* COS. *mittit.* ibid.d. *cum filio sese Octauio tradit.* 871.c.

ad consulem pallatus adducitur. 872.f.
Punici belli caput. ibid.
Macedonici belli inter Romanos & Persea finis. 872.h. Quinto Fulvio & L. Manlio consulibus regnum recipit, & a senatu Rex appellatur. ibid. i. regnauit XI. annos. ibid.
Perusia in deditionem accepta. 262.f. capta pacem petit. 286 g
Perusinorum quatuor millia & quingenti à Fabio occisa. 282.k
à Pesto legati aureas pateras Romam attulerunt. 341.a
Petilius clavi figendi causa dictator dictus. 255.a. à Liguribus occiditur. 803.c
Petellia à Pœnis expugnatur. 363 g
Petellini soli in Romana amicitia manserunt. 365.d
Pestilens annus. 74.g
Pestilentia ingruit. 21.c 190.k
Pestilentia & fames. 87.a. seditiones tribunitias inhibet. 132.k. vrbem Italiamq; peruastat. 282.k. 786.k
Phaneas Aetolorum princeps. 604.i. altercatio consulis & Phaneæ Aetolorum legati. 680.b. eius ferocia fracta. ibid i
Pheræorum ager à Perseo vastatur. 832.c
Pherai dedunt se Antiocho. 672.b
Phaselis. 697.c
Philippus Macedonum rex. 339.c. ad Annibalem misit. 370.i. legationem alteram mittit ad Annibalem. 373 d
cum Philippo Macedonum rege bellum motum. 399.e. Apolloniam oppidum oppugnat. 400.f. eius fuga. 400.b
Philippi castra noctu inuadunt. Apolloniates. ibid.
Philippus cum Aetolis pacem fecit. 526 g. illius expeditiones. 445.d. flagitiosæ libidines. 480.i
Philippus Dymas proficiscitur. 480.k. Eleũ agrum populatur. 481.a. in cohortem Romanam incurrit. ibid. b. ab Actolico bello euocatur. ibid.
Philippi equus pilo traiectus. ibid.
Philippus in Asiam trajicit. 495.c. oratio eius ad socios. ibid e
Pax cum Philippo & Romanis. 526.k. Philippus Abydenos oppugnat. 573 c. Athenas. 576.b. Athenis re infecta decessit. 576. k. Achæos Romano bello alligare tentat. 577.b. Piræum oppugnat. 577.d. Athenienſium agros vastat, templáque diruit. ibid.e. eius in apparatu bellico diligentia. 580 i
Philippi & Romani exploratores pugnant. 581.a. ipsius exercitus. 581.c. Philippus Romanos frumentatores intercipit. 582. g. equo delapsus ferè capitur. 582.i. occupat angustias; ne Erdueam peterent Romani. 583. e. Aetolos Thessaliæ campos populantes opprimit. 584. i. Thaumacos oppugnat. 590.g. fauces quæ ad Antigoniam sunt, occupat. 590.k
Philippi & consulis Romani colloquium. 59 a
Philippus fugit & Thessaliam petit. 544.b. eius castra a consule Romano diripiuntur. ibid.
Philippus Thessaliæ oppida, qua veniret hostis, incendit. 594.i. intra Tempe statiua posuit. 595.e
Philippi & Quintij colloquium. 604 k
Philippus natura ditator. 605.c
Philippus Dardanos opprimit. 609.c. Colloquiũ cum Romano Imperatore. 606.g. infensus Antiocho. 671.e. eius responsio ad querelas Thessalorum. 755.a. Demetriadem recipit. 682.g
Philippus Megalopolitanus. 781.e. 674 g
Philippus & Bœbius oppida ab Antiocho capta recipiunt. 674.f
Philippus legatos ad purganda crimina Romam mittit. 754.g. ipsius crudelitas. 774.i. oratio ad filios suos. 773.a. legati eius ad senatum. 683. c. Aemum montem conscendit. 779.e. Petram Medicæ vrbem oppugnat. 780. g. Scipionem cum exercitu humaniter excipit. 690.k. Demetrium filium Romam mittit. 759.d rex Macedonum moritur. 793.d
Philippus Amintæ filius in Asia XIII. annos regnauit. 872.i
idem Philippus Arabas Indiamq; peragrauit. ibid.
Philocles Philippi præfectus Athenienſium fines populatur. 577.e. Athenas oppugnat. ibid.d
Philodemus Argiuus. 420.k. tradito Romanis Euryalo ad Epicidem redit. 421 a
Philopœmenes prætor Achæorum aduersus Nabin classem deducit. 676 h. fugit. ib. k. nocturnis insidijs Lacedæmonios oppressit. 657.a. eius studia. 657.c. Laconicum agrum populatur. 658.k. Lacedæmonios societati Achæorũ adiunxit. 662.g. vt ab hostium impetu suos saluaret, prolapso equo, propè exanimat⁹ iacuit. 765.e in saxum quadratum vinctus demittitur. 766.g. à Messenijs captus. 765.d. venenum ipsi porrigitur à Messenijs. 766.k. eius ossa Achæis reddũtur. ibid. ab vniuerso Achaico concilio sepeliuntur. ibid.d
Philopator Ptolemæus. 605.a
Phocæa capitur & inuito prætore à militibus diripitur. 702.g
Phocæa seditio oritur. 691.b
Phocidis primo impetu Panopeam & sine certamine cepit. 797.b
Phœnice vrbs Epiri. 526 i
in Picæno per triduũ lapidibus pluerat 753.e
Picenus ager. 327.d. 359.c. 370.b
Picentibus victis pax data. 293.c
Pietatis statua quæ prima omnium aurata in Italia fuit. 587.b
Pinarij oratio ad suos. 398.k
Pineus rex. 339 c
Piræum Athenienſium portus. 576.g
inter Pisanos & Lunenses disceptatio. 875.a
Pisidæ. 721.a
Pityusa. 512.b
Placentia ciuitas. 314.k. direpta. 570.i
Placentia colonia deducta. 295.a
Placentinorum & Cremonenſium legati Romæ queruntur de Gallis. 498.g
C. Plautius consul Hernicos deuicit. 198.k
Plebeij patricijs prælati. 144.b
Plebs Romana otio lasciuiens. 52.b. 53 a
Plebis indignatio & tumultus. 66.k
Plebs fame coacta se in Tyberim præcipitauit. 114.i
Plebs ære alieno oppressa, omnia patribus cõcedebat. 184.b
Plebs propter æs alienum & longas seditiones secessit in Ianiculum. 290
Plebes ab Optimatibus per omnes Italiæ ciuitates dissentiebant. 380.g
Plebiscitum Athenienſium aduersus Philippum. 585 e
Pleminius naso auribusq; mutilatus propè exanguis relinquitur. 525.a
Pleminij crudelitas. ibid b
Pleminius et XXXII. homines cum eo in catenis Romam missi. 532.f
Pleminius in vinculis moritur. ibid.h
Pleuratus Scerdileti filius. 718.g
Pleuratus Illyriorum rex, maritima Aetoliæ populatur. 718.f
Plurium imperium bello inutile. 123.b
Pœni quot annos bella gesserint cum Romanis. 301.d
Pœnus equitatu melior Romanis. 314.i
Pœni Romanos vndiq; clausos & imparatos adoriuntur. 325.b. eorum classis in fugam vertitur. 333 a
ex prædatoribus Pœnis 1700. cæsi. 343.b
Pœnorum in bello Cannensi cæsorum numerus. 347.e. ipsorum descriptio. 355.c
Pœni vincuntur à Romanis. 361.d. cædes. 367.e
Pœnorum stationes funduntur à Cumanis. 372 k
prælium anceps inter Pœnos & Marcelli exercitum. 376.k
Pœni à Marcello in fugam compulsi. 377.b Syracusis abscedunt. 398.g
Pœnorũ hyberna in tres partes diuisa. 443.a fuga & cædes. 486.g. 499.b. 500.b
Pœnorum sociorumq; cæsorum 56000. captorum verò 5400. numerus. 490.b. eorum socij ad Romanos transeunt. 500.i
Pœnorum naues onerariæ 86. captæ. 519.d
Pœni à Sempronio funduntur ac fugantur. 539.e. deinde à Scipione. 560.k
Pœnis in curia flentibus Annibal risisse fertur. 565 e
Pœni legatos Romam mittunt. 645.d. eorum legati de Masanissa querũtur. ibid.e
Pollia tribus. 560
Polycleti & Philistionis mors. 422.i
Polycratia vxor Arati principis. 480.k
Polyenis Syracusanus. 590.b. illius oratio quam ex ara concordiæ habuit. ibid e
inter Polyxenidam & Pausistratum inimicitiæ. 691.e
Polyxenidas aduersus classem Romanã profiscitur. 700.f. eius consilia detegũtur. ibid.h. ipsius & Romanorum pugna naualis ibid.k. fugit 42. nauibus amissis. 701.a
Pomœrium cur ita vocatum. 28.g
Pometia & Cora ad Auruncos desciuerunt. 46.i
M. Pomponius prætor. 326.b
M. Pomponius Matho mag. equitum. 339.e
L. Pomponius Veientanus præfectus. 405.c
Pons sublicius abrumpitur. 43.b
Pontifex & eius authoritas. 14.i
Pontificum & augurum creatio & numerus. 270.b
Pontifex creatur. 14.i
C. Põtij Samnitiũ imperatoris oratio. 239.a
cũ Pontio consules de fœdere agitant. 241.b
Pontius Herennij filius. 247.b.c
Pontius Romanos deditos non accipit. 41.c
Popilius de Gallis triumphat. 205 d. Heracleam oppugnat. 851.a. illius accusatio in Rhodios. 872.d. fiducritas eius Antiochum ab Ægypto reuocauit. 874.f
Popul. consensu prouincia Hetruria extra sortem

sortem Fabio decreta. 279.a
Populius Romanus quando primùm argento vti cœpit. 293.c
Populus pro liberando Fabio ad preces conuertitur. 235.d
Populi Italiæ qui ad Annibalem defecere. 392.k
Porta Carmentalis. 404.f.409.a
Porsena Romam infesto exercitu venit. 42.g
Porsena Romam obsidet. 43.b
pro Porsena rege scriba obtruncatur. 44.f
Porsenæ regis bona cur vendi dicerentur. 45.e
Porsena Ariciam oppugnatum mittit. ibid.
Porsena legatos mittit Romam de reducendo in regnum Tarquinio. 46.f
Portentum lupi & ceruæ. 280.k
Portia lex. 270.h
M. Portius Cato in Hispaniã trajicit. 625.d *ipsius oratio pro Oppia lege.* 621.e. *Africani inimicus.* 741.c. *eius Catonis laus.* 762.h
M. Portius & L. Valerius censores inuita nobilitate creantur. 763.a
M. Portius Cato Rhodiorum causam adiuuit. 880.k
ab A. Posthumio filium suum securi percussum non esse. 122.h
Posthumius tribunus militum ab exercitu suo lapidibus obruitur. 132.h
Posthumiana cædes vindicatur. 132.i
Posthumij aduersus trib.pleb.oratio. 243.e *eius laus.* 244.i
Posthumius consul prosperè res in Hetruria gessit. 786.f. *ad P. C. ob negatum sibi triumphum oratio.* 286.g
L. Posthumius consularis damnatur. 292.i. *designatus cum omni exercitu à Gallis deletus.* 365.c
Posthumius dux occubuit. 367.d
Posthumij Publicani fraus scelerata. 406.i
Posthumio Publicano rei capitalis dies dicitur. 407.b
Posthumius consul de Bacchica coniuratione refert ad senatum. 749.e
Posthumij oratio ad Quirites. 750.g
L. Posthumius prætor 7000. hominum de pastorum coniuratione cõdemnat. 757.d. *de Lusitanis triumphat.* 798.i
Potitij & Pinarij. 6.g
Potitiorum familiæ fuerunt duodecim, quæ omnes intra annum cum stirpe extinctæ sunt. 255.c
Præfectus quando primùm Capuæ creari cœptus. 250.i
Prælium nocturnum. 121.c. *cum Magone in Insubria.* 551.e. *Philopœmenis & Nabidis.* 657.e. *inter Neronem & Annibalem.* 485.e
Prænestæ ab Latinis ad Romanos desciuit. 47.e. 469.i. *per deditionem recipitur.* 182.g
Prænestinis bellum indictum. 178.b
Prænestini agro Sabino deinde Romano peruastatis, ad portam Collinam signa intulerunt. 181.c. *ad Alliam castra posuerunt.* 181.d. *terga vertunt.* 182.f. *eorum octo oppida capiuntur.* 182.g
Prænestini interfectis oppidanis, Casilinum occupant. 362.f
Prætor vrbanus ex patribus creatur. 190.f
Prætores sex vno anno creantur. 602.k
Prætorum numerus ampliatus. 294.k
Prætutianus ager. 327.d
Precès efficaces ad muliebre ingenium. 8.g
Priuatum malum non fiat publicum. 129.c
Priuernates vincuntur, et eorum vrbs in deditionem accipitur. 199.b. *colonias Romanorum depopulantur.* 216.f. *deuicti.* 216.b
de Priuernatibus victis inter authores variatio. 227.e. *de illis quid statuendum esset senatus consulitur.* 228.f
Priuernatis legati liberius responsum. 228.g
Priuernatibus ciuitas datur. 228.i

PRODIGIA.

Anguis ex columna lignea elapsus. 34.h
Aram Hadriæ in cœlo species ¾ hominũ circum eam cum candida veste visas esse. 384.h
Agnus cum vbere lactanti natus. 463.d
Agnus Frusinone cum suillo capite. 571.e
Agnus biceps cum quinque pedibus natus. 603.b
Agnus cum duobus capitibus. 592.i
Bos equuleum peperit. 369.e
de boue visendæ magnitudinis. 28.i
Bouem in Sicilia locutum. 384.h
Bos locuta. 76.h. 654.i
Boues duo domiti Carinis per scalas in tegulas peruenerunt. 683.e
Cœlũ visum ardere plurimo igni. 74.g. 76.h
Cœlum in Lucanis arsisse ferunt. 571.e
Capra sex hœdos vno fœtu edidit 654.i
Caput humanum integra facie apparuit, templi fores aperientibus. 34.f
Carne pluit. 76.h
Coruos Lanuuij in æde intus Sospitæ Iunonis nidum fecisse. 384.g
Equuleus cum quinq; pedibus. 571.e
Equuleus Reate cum quinq; pedibus natus. 542.f
Flumen Amiterni cruentum fluxisse. 402.f
Feroniæ ædes de cœlo tacta. 612.g
Pulli gallinacei tres cum ternis pedibus nati. 589.d
Guttæ sanguinis in foro comitio visæ sunt. 639.e
L. Iulius equestris in Sabinos proficiscens, fulmine ipse equusq; exanimati fuerãt. 612.f
Infantem in vtero matris Marrucinis Io triumphe clamasse. 384.h
Lapidibus Ereti pluisse. ibid. 444.k
Lupi in Capitolio visi, à canibusque fugati. 86.g
Lacus Vulsinijs sanguine manauit. 476.g
Veijs de cœlo lapidauit. 483.c
Lupus nocte Capuam ingressus vigilem laniauit. 483.d
pluit lapideo imbri. ibid. 562.k
Laurea in puppi nauis longæ enata. 589.e
Orbis solis minui visus. 562.k
Lupus Romæ non solùm in vrbem, sed etiam in Capitolium penetrauit. 603.c
Lupi duo oppidum ingressi obuios aliquot laniauerant. ibid.
Lac Interamnæ fluxisse. 639.e
Lacte pluit. 468.g
Mulam Reate peperisse. 444.k
Mulam in agro suo Reatini peperisse nunciabant. ibid.
Ex muliere Spoleti virum factum. 384.h
Mare arsit. 369.e
Mures in æde Iouis aurũ arroserunt. 476.g
Murus portaq; Formijs de cœlo tacta. 654.i
Naues Vulturni duæ fulmine ictæ conflagrarunt. 683.e
Porcus Sinuessæ cum humano capite. 571.e
Porcus humano capite. 592.i
de puero cui caput arsit 25.d
Porcus cum humano capite genitus. 463.e
Puer natus cum Elephanti capite. 468.g
Puer quadrimo par Frusinone natus est. 483.c
In Apulia palmam viridem arsisse. 384.g
Puer natus vnimanus. 654.i
Pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso. 639.e. *Puer in Piceno agro non pedes non manus habens natus.* ibid.
sanguis in foro Sudetano per totum diem fluxit. 444.k
sanguine pluit in foro Boario. 384.h
soles duo visi. 527.c
Tempestas fœda vetuit Valerium consulem Aequorum castra oppugnare. 69.e
terra Anagniæ sine vllo ignis alimento arsit. 463.d
Terra pluit. 688.k. 639.e. 654.i
Vulcani caput arsit. 639.d
Prodigiorum procuratio. 277.e. 384.i
Prodigia. 321.d. 402.f. 654.i. 683.e. 688.k. 732.f. 753.e. 769.c. 770.f
Proca. 3.d
Proconsules tribuni militum consulari potestate creantur. 123.b
Proditio Albani exercitus. 19.a
Proditoris præmium. 137.c
Proditione serui arx Artenæ capitur. ibid.b
Proserpina. 399.d. *huius templum à Pœnis spoliatum.* 524.i
ex Proserpinæ thesauris pecunia clam sublata. 571.e
Prouinciarum & exercituũ diuisio. 465.d. 475.d. 482.k. 497.d. 513.a
Prouinciarum & legionum diuisio. 526.k. 541.d. *earum sortitio.* 541.c. 555.d. 709.b
sine Prouocatione ne quis magistratus creetur. 88.f
Prusia Bithyniorum rex. 613.e. 820. *eius legati.* 853.c
Prusias rex Romam venit. 891.a. *ipsius postulata.* ibid.b. *assentatio.* 891.d
Prytaneum. 804.
Q. Publius Philo primus de plebe prætor factus. 225.d
Publius consul aliquot Apuliæ populos subigit. 247.b
Pudicitiæ templum. 278.g
Punicus exercitus in Hispania. 498.k
Pugna Iubellij Campani equitis & Cl. Asselli Romani equestris. 377.e
Punicum bellum primum durauit annos viginti quatuor. 250.g
Punicum secundum bellum quàm memorabile. 295.c
Punica classis. 304.f
Punicæ naues captæ. 316.h. *earum religio.* 326.g
Punicæ naues ex triginta XXV. *capiuntur.* 335.b
Punica ingenia callida. 334.g
Punicum præsidiũ Marcello traditur. 452.b
Punica classis in Sardiniam traiecta. 465.a *fusa ac fugata à Scipione.* 493.e
Punica fides suspecta. 558.i
Punicum bellum primum vsq; ad secundum annos LX. durauit. 567.b
Ptolemæus rex. 293.b. 392.k. 479.e.

Antiochi filiam ducit. 651.d
Ptolemæi & Philippi legati Romam veniunt. 669.d
Ptolemæi legati ad senatum Rom. 689.b
Ptolemæus & Cleopatra reges Aegyp. ibid.
Pyana oppidum militibus deditum diripiendum datur. 867.c
Pyrrhus Epirotarum rex. 292.k. 374.k. in Siciliam traiecit. 293.b
Pyrenæi montes. 304.h.307.a.b
Pyrenes promontorium. 442.i
Pythagoras præsidij Laconũ præfectus. 631.c
Pythagoras quo tempore vixerit. 12.k
Pythius Apollo. 525.d

Q

Quadriga aurea in Capitolio posita. 540.k
Quadrigæ Falcatæ. 705.d
ob Quæstores discordia inter plebem ac patres exorta. 128.h
Quæstores ex plebeijs creati. 133.e
Quæstorium captum. 283.c
Quæstorum numerus ampliatus. 293.c
Quinqueuiri Mensarij. 202.f
Quintij consulis mite ingenium. 691.b. eius insigne stratagema. 70.i
Quintius Cæsonis pater consul creatur. 80.h
Quintij consulis in Tribunos vehemens oratio. 80.i. illius & tribunorum disceptatio. 81.a
Quintius non patitur se consulem contra senatusconsultum creari. 81.d
L. Quintius Cincinnatus ab opere agresti ad Dictaturam accersitur. 83.e
Quintius triumphans vrbem ingreditur. 86.f. dictatura se abdicat. ibid.
Quintij consulis ad Quirites oratio. 104.h. eius laus. 105.d.113.c
T. Quintius Cincinnatus dictator creatur. 181.d. coniuratorũ dux præficitur. 214.f
T. Quintij coniuratorum ducis ad suos oratio. 215.b
T. Quintius à Brundusio soluit in Græciam. 592.k
Cn. Quinctilius claui figendi causa dictator creatur. 227.a
Quintius leges pacis dat. 604.k. Argos oppugnat. 631.c. relictis Argis Lacedæmonem oppugnat. 632.f. eius responsio ad Nabidem. 634.i. Romam repeturus omnium ciuitatum legationes Corinthum vocatas alloquitur. 640.k. præsidia deducit à Chalcide, Oreo & Eretria. 641.d. triduum triumphauit. 642.f. Aetolis suadet, vt Romanam amicitiam tueantur. 660.g. eius responsio ad Menippum Antiochi legatum. 644.f. Naupactum venit. 682.i. eius oratio in Achæorum concilio. 666.i
L. Quintius Flaminius cur senatu motus fuerit. 763.d
Aedes Quirini vota. 291.d
Quirites vnde dicti. 10.b

R

Rebus antiquis quantum fidei habendum. 148.k
Regem populus iubet, patres authores 12.i
Regiorum militum negligentia. 696.h
in Regis mores format se populus. 14.k
Regnaturum neminem Romæ iureiurando cautum est. 37.e
ex Regni cupidine fœdum certamen coortũ inter Romulum & Remum fratres. 5.a
Regulus Gallogræcorum verbis legatorum Rom. mouetur. 885.e
Religionis mira obseruatio. 150.i
inter Remum & Romulum fratres dissidiũ. 5.a
Remus à fratre occiditur. 5.d
Remus capitur & Amulio regi traditur. 4.i
Respectus rerum priuatarum officit publicis consilijs. 53.b
Respublica simul et priuata ex intestinis dissidijs minuitur. 105.a
Rex quid. 39.a
Rex sacrificulus. 38.b
Ritus belli indicendi. 22.g
Rhea Syluia Vestalis. 3.e. compressa vi, geminum partum edidit. ibid.
Rhegynum regio. 368.k
Rhodanus amnis. 307.c. Arar dictus. ibid. 311.e. eius ostia. 305.c
Rhodij Peræam à Philippo armis vindicant. 608.i. Macedones fundunt, & Peræa potiuntur. 609.e. eorum fides erga populum Romanum. 609.e
Rhodij Romanis auxilio veniunt. 691.c
Rhodiorum luctus & ira audita suorum clade. 693.a
inter Rhodios & Regios pugna naualis. 697.e
Rhodij insequuntur classem regiam. 798.i. ipsorum legatorum oratio in senatu. 711.e
Rhodiorum legatio. 814.h
de Rhodiorum bello rogatio promulgatur. 878.g.h. eorum oratio ad patres conscriptos. ibid.k
Rhæti. 155.d
Rogatio ad populum de bello contra Antiochum ineundo. 668.h
Romanæ Reipublicæ laus. 2.g
Roma conditur. 5.d
inter Romanos & Sabinos redintegratur prælium. 10.g
inter Romanos & Sabinos pax. 10.h
Roma vrbs amplificatur. 28.g
Romæ neminem regnaturum iureiurando cautum est. 37.e
Romana iuuentus auidior regiæ licentiæ, quàm ciuilis libertatis. 39.a
Romani Latinorum castra capiunt. 49.a. fœdus ineunt cum illis. 55.a
Romanus exercitus in fugam vertitur. 68.k
Romana res malè affecta. 74.i
Romani milites odio decemuirorum vinci sese patiuntur. 91.d
inter Romanos & Sabinos acerrimum prælium. 102.f
Romanorum animi superstitione laborabãt. 123.a. eorum fuga. 123.c
Rom. equites frænos equis detraxerũt. 124.i
Roma vrbs vinci insueta. 123.c
Romani & Volsci ambo se victos putantes castra deserunt. 126.k. ab Aequis fusi. 130.g. 153.b
Romani vincunt Volscos & eorum socios. 135.c
Romanorum ducum dissensio. 141.e
Romani multiplici bello occupati, domesticis exercentur seditionibus. 142.i. præcipitauere sese in insidias. 147.a. despondent animos aduentu Gallorum. 158.f
Rom. in rebus desperatis consilium. 158.g
Romani opprimunt Thuscos. 161.a
Roma intra annum instaurata. 168.i
Roma vrbs auspicijs condita. 189.a
Roma vrbs pestilentia laborauit. 190.g
Romanorũ et Hernicorũ acris pugna. 193.e
Romani milites de occupanda Capua clam ineunt consilia. 213.b
Romanus exercitus interceptus. 239.e
Roma ingens luctus ob deditionem tàm fœde factam. 242.k
Romani principes quibus cũ fuisset Alexandro pugnandum. 248.i
Romanos ex insidijs adoriuntur Samnites. 256.g
Romani pueri literis Hetruscis erudiebantur. 259.a
Romani Hetruscos inuadunt. ibid.c
Romanorum militũ alacritas ingens. 262.k
Roma in duas partes diuisa. 266.f
Romanorum in Vmbriam expeditio. 266.i. eorum pedites ad duo millia in spelunca fumo & vapore absumpti. ibid.
Romani cum Picentibus fœdus ineunt. 271.b
Romani duos consules aduersus quatuor populos deligunt. 277.d
Romana legio à Gallis deleta, vt ne nuncius cladis superesset. 280.g
Romani duce amisso sistunt fugam. 281.d. cum Samnitibus fœdus quartò renouarunt. 292.i. legati eorum à Gallis Senonibus interfecti. 292.k
classis Romana à Tarentinis direpta. ibid.
Romani quando primùm argento vsi sint. 293.c. de rerum summa metuunt. 301.c. ipsorum legati Hispaniæ populos ad defectionem solicitant. 302.k
Romani ponte Ticinum iungunt. 313.e. terrentur à prodigijs. 314.g. eorum cædes. 315.a. in fugam vertuntur. 325.e
Romanorum in acie quot millia cæsa. 326.g. eorum terror & trepidatio. ibid.b
Romani Punico bello pressi, aliarum rerum curam non posuere. 339.d
Romani legati ad Macedonum regẽ. ibid.c. eorum exercitus quantus fuerit, cùm pugnatum est ad Cannas. 340.i
Romani exercitus suos multiplicarũt. ibid. in Cannensi prælio victi dissipantur. 346.g
Romanorum cæsorum in Cannensi numerus. ibid.i. strages illa etiam hostibus miserabilis. 347.c. castra minora ac maiora hosti deduntur. 347.d. cædes. 365.c.d
Romani bellum gerunt duodeuiginti legionibus. 384.i. eorum legatus ad Syracusanos. 396.g
Romani Syracusas terra mariq; oppugnant. 396.b. ipsorum præsidia in Sicilia per fraudem oppressa. 398.b
Romani deturbant ex angustijs Macedonas & in Erduæam perueniunt. 584.f. Saguntum recipiunt. 401.b
Romanorum exercituũ atq; prouinciarum diuisio. 401.d
Roma externis religionibus inceßitur. 405.d
Roma in classes diuisa. 27.c
Romana res hostibus in ciuitatem acceptis augetur. 22.i
Romani capto Tarento cæduntur. 410.k. Syracusarum mœnia nocte scalis admotis ingrediuntur. 420.g
Romani equites in equos suos singulos velites accipiunt. 433.a. exterrentur ob aduentum Annibalis. 435.c

inter

inter Romanos & Tarentinos pugna nauali. 452.k
Romani nauali certamine vincuntur. 453.d
præda qua Carthagine sunt potiti. 458.i
Romæ ædificia circa forum incendio consumptæ reficiuntur. 468.g
Romani Pœnos nauali pugna vincunt. 479.d
Romana classis Vticensem & Carthaginensem agrum populatur. 493.e
Romanus exercitus in Hispania. 499.a
Romani legati ad aduehendum Romam matrem Idæam in Asiam missi. 525.e
legati Romani à Carthaginiensibus propè violati. 554.k
Romani Pœnos adoriuntur. 560.f
inter Romanos & Carthaginienses pax. 565.d
Romani legati ad Ptolemæum Aegypti regem. 567.d
Romana religio in votis suscipiendis. 570.b
Romani legatos ad Carthaginienses & Masanissam in Africam mittunt. 571.a. *legati eorum ad Aetolos.* 579.d
Romani quando omnium primò Elephantis in bello vsi sint. 582.f
colloquium Rom. & Attali cum Aetolis de ratione belli gerendi. 586.k
ad legatos Rom. responsio Antiochi. 617.c
Romani legatos mittunt, qui de causa Masanissæ & Carthaginiensium cognoscant. 646.g. *eorum legati sociorum vrbes in Græcia circumeunt.* 659.a
Romani aduersus Antiochum bellum vndiq; apparant. 656.f
Romanorum noua classis Piræeum peruenit. 685.e. *pugna naualis inter eos & Asianos.* 686.h. *classis eorum tempestate dispergitur.* 693.b
Romani Teiorum agrũ depopulantur. 699.e
Romani Phoceam oppugnant. 705. e. *Samæorum vrbem capiunt.* 729.c
Romanus exercitus à Liguribus Appuanis circumuentus. 752.i. *eorum exercitus duo in Hispania fusi.* 757.b. *ingens trepidatio.* 796.k
Romani legati è Macedonia reuersi. 818.f
Romani legati ad Illyriorum regem. ibid. *in Græciam.* 823.b
Romana legatio ad Asiaticas insulas. 826.i
Romanorum virtutis antiquæ laus. 827.e
inter Romanos & Macedonas prælium atrox. 833.a
Romani Carnuntem oppidum Illyricum oppugnant. 837.h. *eorum crudelitas in Græcia.* 838.k. *ad Vscanam negligentia.* 841.d
Romani legati in Macedoniam mittuntur. 841.e
Romani Cassandream oppugnant. 852.f. *Cassandrea à præfectis præsidij pulsi, fuga conglobati in fossam cadunt.* 852.i. *Melibœam oppugnant.* ibid.k
Romulea vrbs. 274.i
Romulus Syluius rex. 3.d. *fulmine ictus, ibidem.*
Romuli ac Remi educatio. 4.f
Romulus fratrem liberat. 4.k. *Fratricidium committit.* 5.d. *Dijs sacra facit.* 5.e
à Romulo iura dantur. 6.h
Romulus Sabinorum raptas virgines consolatur. 8.f. *Ceninensium vrbem capit.* 8.h *Ioui templũ dedicat.* ibid. *eius preces.* 9.c
Romulus terris ereptus. 11.k. *Deus creditur.* 12.f. XXXVII. *regnauit annos.* 15.a
Rostra vnde dicta. 225.b
Ruscinonem aliquot Galliæ populi aduersus Annibalem conueniunt. 304.i
Rutilij Trib. pleb. & censorum disceptatio. 843.e
aduersus Rutilos bellum. 34.k

S.

Sabinæ virgines rapiuntur. 7.e
Sabinarum audacia & oratio. 10.g
Sabinum cum Romanis bellum. 9.b
Sabini funduntur. 10.f. *illius belli causæ.* 21.a. *bello superantur à Tullo.* 21.b
Sabinum bellum. 24.i
Sabini vincuntur. 25.b. *fusi pacẽ petunt.* ibid.
de Sabinis consules triumphant. 46.h
Sabini Romam legatos de pace petenda mittunt. 47.e
Sabini contra Romanos. 51.a. *vincuntur.* ibid. *ad portas vrbis vsque grassantur.* 70.g. *Romanos fines populantur.* 83.d. 89.c. *eorum castra diripiuntur.* 102.i
Sabius Virius legatus. 355.d
de Sacerdotijs cum plebe communicandis certamẽ inter patritios plebeiosq; 269.a
Sacra pecunia è Templo Proserpinæ erepta reponitur. 531.d
Sacri portus. 452.k
Sacrosancti qui sint. 98.f
Sacrorum causa Fabius Romã citatur. 332.f
in Sacrum montem plebs secessit. 54.b
Sacrum Nouendiale. 409.b
Saguntini Romam legatos mittunt. 297.e
Saguntum oppugnatur ab Annibale. 298.f. *illius vrbis situs.* ibid. 313.d
Saguntini Pœnos à mœnibus suis exturbant. 298.k. *dirutum murum reficiunt.* 299.e. *aurum argentumq; omne in ignem conjiciunt.* 301.a
Saguntum capitur. 301.b
Saguntini crudelissimi. 313.d
Sagunti expugnatio. 362.h
Saguntinorum legatorum oratio. 513.b
Saguntum dirutum ab Annibale. ibid.d.
Salaria via. 195.a
Salapia. 389.d
Salapiani fraudem Annibalis eludunt. 478.k
Salij Sacerdotes. 14.g
ex Salpinati agro Romam prædas egerunt. 154.k
Salentinus ager. 266.k
Salentinorum vrbes ad Pœnum deficiunt. 405.c
Salutis ædes extructa. 264.g. 266.k
Saltus Germanici. 258.k
Saltus Ciminij. 259.b.c
Salyum. 305.c
Samæi oppugnantur à M. Fuluio consule. 729.a
Samnitium bellum, quibus de causis susceptum. 206.h
Samnitibus bellum indicitur. 208.h
Samnites vincuntur. 210.f. 212.k. *eorum castra spoliantur.* 218.g. *castris direptis, cæsi triginta millia hostes.* 211.e. *eorum exercitus à M. Valerio consule fugatus.* 212.f. *legati pacem petunt.* 216.k
Samnites cum Romanis fœdus faciũt. 216.k. *quo dolo Capuam ceperint.* 125.e
Samnites & Nolani fraude ex Palæpoli eiecti. 231.b. *ad Romanorum castra pugnaturi accedunt.* 236.g. *fusi.* 236.h. *pacem à dictatore petunt.* 236.i. *eorum defectio.* ibid.
Samnites iniquo loco Romanos adoriuntur. 237.b. *inter eos & Rom. anceps certamen.* 237.c. *vincuntur.* 238.f. *Romanis dedunt Brutulum defectionis authorem.* 238.g. *ad Claudium castra locant.* 239.c
Pacis conditiones inter Samnites & Romanum exercitum. 240.k. *iterum à Publio consule fusi.* 246.f.
Samnitum castra direpta. 246.g. *à Romanis expugnantur.* 246.k
Samnitium magna strages. 247.a. *septem millia sub iugum missa.* 247.b. *defectionis eorũ authores cæduntur virgis.* 248.f
Samnitibus inducia biennio data. 250.i
Samnites rebellarunt. 250.k. *fusi ad Saticulam.* 251.a. *ipsorum imperatorem Aemylius magister equitũ interficit.* 251.c
Samnites victi & eorũ castra direpta. 252.g. 261.e. *à dictatore circũueniuntur.* 252.g. *horum viginti millia cæduntur.* 256.i. *ad Caudium ex Apulia redeunt.* 254.g. *ineunt pugnam aduersus Romanos.* 254.b. *cæsi & capti ad triginta millia.* ibid.k
Samnites auro & argento scuta cælauerunt. 261.c
Samnitium exercitus funditur atq; in castra compellitur ab eodem procos. 263.b
Samnites Marcium consulem aggrediuntur. 263.e. *cæsa triginta millia.* 264.f
in Samnium mittuntur consules. ibid.i
Samnites de pace legatos Romam mittunt. 265.a. *arma & rebellionem spectare, nunciatur à Pœntibus.* 271.d. *ipsis bellum indicitur à Romanis.* 272.k
Samnites Romanis summa vi resistũt. 273.a. *in fugam dissipati.* 273.c
Samnitium agrorum populatio. ibid.d
Samnites finibus suis pulsi Hetruriam petunt. 274.f. *illorum præcipua quæque oppida à P. Decio consule expugnantur.* ibid.h. *castra diripiuntur.* 282.f. *eorum cædes.* 273.c. 282.k. 289.d
Samnites quot anni gesserint bellũ cum Romanis. 283.a. *cæsi captiq; & sub iugum missi.* 385.e. *summo conatu & apparatu bellum adornant.* 286.i. *superstitioso quodam sacramenti ritu initiantur.* ib.k
Samnitium res fractæ. 290.k
Samnites relictis in dimicatione Gallis in castra confugiunt. 282.f
Samnium. 353.c
Samnitium legatorum oratio ad Annibalem. 374.k
Sangarius fluuius. 724.f
Sangi ædes. 584.d
Sanguine per biduum in area Vulcani pluit. 764.k
Sappinia tribus. 567.e
Sardinia pacatur. 802.i. *subacta.* 808.i. *Sardi à T. Manlio Torquato subacti.* 371.c. *ab eodem ad triginta millia interficiuntur.* 374.f
Sardorum clandestina legatio ad Pœnos. 370.f
Satricula deditur. 261.d
Satricum obsidet Papyrius consul. 247.d. *expugnatur.* 171.a. *diruitur.* 205.d. *Volsci igne concremant.* 183.d
Satricani ad Samnites deficiunt. 245.d
Saturnalia instituta. 49.b
Saturni ædes. 323.e
Saxum ingens è Capitolio cadens multos oppressit. 654.k
Scaptij vanissimi senis oratio. 107.a

Scelerata in Attica terra in Deos inferosq; admissa. 599.a
Scipio aduersus Asdrubalem mittitur. 307.e
Scipio & Annibal clarissimi duces. 311.b
Prælium inter Scipionem & Annibalem. 314.b
Scipio ad Trebiam fluuium proficiscitur. 315.b. cum exercitu in Hispaniam proficiscitur. 320.k. Asdrubalem nauali certamine adoritur. 332.g. agrum Carthaginiensem depopulatur. 333.b
Scipiones prosperè in Hispania pugnarunt. 366.g
Scipionum victoria contra Pœnorum exercitus prospera. 379.a
Cn. Scipionis femur tragula confixum. 401.a
Scipio Africanus ante ætatem ædilis factus. 406.g
Scipiones exercitum partiuntur. 425.b
P. Cor. Scipio cum exercitu deletur. 426.k. eius mors. 427.a
P. Scipio in Hispaniam cum imperio mittitur. 442.f. eius virtus. 442.g
Scipio diuina stirpe satus creditur. ibid.h
Scipionis oratio ad milites. 454.k. 456.k
Scipionis exercitus laus. 458.k. illius in obsides humanitas. 459.d. eius oratio ad Celtiberorum principem. 460.f. Virginem captiuam eximiæ formæ sponso reddidit. 460.g eius liberalitas. ibid.k
Scipio Tarraconem proficiscitur. 461.b. Asdrubalem adoritur. 473.b
Scipio rex ab Hispanis appellatus, regium nomen deprecatur. 474.g
L. Scipio Oringin oppugnat. 493.a. Hannonem & cæteros nobiles captiuos Romam secum ducit. 493.d
Scipiones in Hispania occisi. 517.b
L. Scipio nuncius receptæ Hispaniæ Romam à fratre mittitur. 501.b
Scipio ad Syphacem cum duabus Quinqueremibus traiecit. ibid.d
Scipio & Asdrubal apud Syphacem cœnauerunt. 501.e
Scipio fœdus cum Syphace icit. 502.g. Illiturgim oppugnat. ibid.h. solo æquat. 503.a. Castulonem deditione accipit. ibid.c. graui morbo implicitus. 505.a. ipsius mors falsò credita. 505.d. oratio eius ad seditiosos milites. 506. oratio alia ad milites. 509.d
Scipio aduersus Mandonium & Indibilem copias ducit. 510.f. illius & Masanissæ colloquium. 511.b. clementia in Mandonium. 511.a
Scipio Romam redit. 512.i
inter Scipionem & Tribb. pl. altercatio. 518.h
Scipio in Siciliam proficiscitur. 519.a. trecentos iuuenes Romanos deligit, quos Siculorum totidem armis & equis ornauit. 520.g
P. Scipio Cn. filius, vir optimus. 527.d
Scipio à Fabio in senatu absens accusatur. 530.i
oratio Scipionis ad milites. 533.b. classis eius omnes alias antecelluit. 534.g. precatio. 534.b. classis ad Pulchri promontorium appulit. 535.a
Scipio agros vastat. 535.d. Vticam obsedit. 539.a. abscedit inde. ibid.b. Saleram firmo præsidio munit. 539.a. Asdrubalis castra incendit. 543.d. occupat Tunetam. 545.a. Masanissam ob Sophonisbæ nuptias reprehendit. 549.a. eundē amplissimis donis decorat. 550.f
Scipionis responsio ad Carthaginenses de pace petita. 550.k
Scipionis & Annibalis congressus. 557.a. responsio eius ad Annibalem. 558.k
Scipio Romam reuersus triumphat. 566.g. Africanus dictus. 566.k. primus Imperator. ibid.
Scipionis cum Annibale colloquium. 652.f
P. Scipioni Africano dies à Trib.pleb. dicitur. 739.d. eius oratio. 740.g
Scipio in Liternum concessit. ibid.h
L. Scipio peculatus damnatur. 741.e
P. Scipionis oratio Nasicæ pro Africano & Asiatico Scipionibus. 743.b
L. Scipio ludos fecit. 753.c
Scipio Africanus minor. 867.c
Scodrus mons. 861.b.
Scuto magis quàm gladio plebi opus esse. 97.a
Scyrus insula. 586.i
Secundæ res bellicæ vrbanos motus excitant. 75.d
Sedetanus ager. 521.a
Seditio à plebe excitata. 51.e. 52.k. domestica. 60.g
Seditio labes est ciuitatum. 61.e
Seditiones de agrarijs legibus. 71.c
Seditio in Syracusano exercitu ob Hippocratem mota. 395.c
Seditiones tribunitiæ. 131.e
Seditio castrensis. 132.g. intestina. 144.f. in vrbe Rom. redintegratur. 151.a. in exercitu Romano. 589.e. Patauinorum. 807.
Seleucus Antiochi proauus. 644.g
Seleucus Antiochi filius Phocæam recipit. 692.k. Eumenis agros populatur. 695.c. ex agro Pergameno castra mouet. 697.a
Semina belli inter Romanos & Albanos. 15.b.
C. Sempronij consulis temeritas & negligentia. 126.g
in C. Sempronio magna prudentia rei bellicæ. 127.c
Sempronij tribuni plebis in Appium grauis oratio. 257.c
P. Sempronius Sophus pōtifex creatur. 270.b
Sempronius consul. 317.d. ad pugnam elicitur. 318.g
T. Sempronius in senatu patres contra Annibalem adhortatur. 365.e. Longus cognomine dictus. 373.a
Sempronius T. [illegible] pleb. Cornelio triumphum postulanti obsistit. 684.b
Tib. Sempronij Gracchi Tr. plebis decretum de Scipione. 740.k. Sardos perdomuit. 800
Sena colonia deducta. 292.i
Senatores centum creantur. 7.a
Senatusconsulta in ædem Cereris deferebantur. 98.g
Senatus ac reliquorum ordinum liberalis erga Rempublicam voluntas. 451.d
Senatum Romanum ex regibus constare quispiam dixit. 248.k
Senatus de remouendo ab exercitu Fabio Gurgite agitat. 292.i
Senatusconsultum de rebus Syracusanis. 449.c. de rebus Campanis. 450.b. de prouincijs. 450.g. 518.b. in duodecim colonias Latinas. 528.f. de prouinciarum sortitione. 563.e
Senatus Romanus pacem à Quintio cum Nabide factam confirmat. 638.k
Senatusconsultum aduersus Bacchanalia. 752.f. de Philippo. 765.b
Senones Galli ad Clusinum venerunt. 780.f
Sentinatis ager. ibid.
Sepinum à Papyrio oppugnatur. 291.b
Seppius Lesius. 435.a
Sergius denis millibus æris damnatur. 143.e
Sergio tribuno militum dies dicitur à tribuno plebis. 143.b
à Seruilio Gemino consule in Africa malè res gesta. 338.b
Seruilis tumultus. 602.f
Seruilius magister equitum Spurium Melium obtruncat. 115.d
Q. Seruilius dictator creatur. 130.b
Seruilius Priscus Reipublicæ vtilis. ibid.
Seruilius tertius ex tribunis militum dictatorem dicit. 135.a
C. Seruilij grauis oratio ad trib.pleb. 142.b
Q. Seruilius Hala aduersus Gallos dictator creatur. 196.g
Seruilij oratio pro Paulo ad Quirites. 886.k
Seruius Romam in classes diuisit. 27.c. rex à Patribus creatur. 27.b. plebisq; consensus declaratur. 29.k
Disceptatio Seruij & Tarquinij. 30.f
Seruius interficitur. 30.g. quot annis regnauerit. 30.k
Seruius Tullius de captiua Corniculana natus. 109.c
Seruius Galba Pauli inimicus. 886.g
Serui quinq; & viginti in crucem acti. 339.c
Seruorum coniuratio. 129.d. octo millia armantur Romæ. 349.c
Serui donantur libertate à Graccho. 387.c
Sextilia virgo vestalis incesti damnata, viua defossa est. 293.b
Sextius & Licinius octauùm tribuni plebis refecti. 185.c
Sextius continuari sibi magistratum recusat. 187.c
Sext. Tullij oratio ad C. Sulpitium dictatorem militum nomine. 197.c
Sextus Tarquinij filius Gabios dolo circumuenit. 32.i. benignè à Sabinis excipitur. 32.k. ad Tarquinium mittit nancium. 33.a
Smyrna & Lampsacus vrbes ab Antiocho obsidentur. 616.k
Sibyllini libri ex senatusconsulto consuluntur. 144.i. 327.k. eorum librorum vsus. 322.f
Siccitas magna. 122.k.
in Siciliam exercitum traijciunt. Carthaginenses. ibid.
Sicilia, Sardinia prouincia. 315.d
Sicilia frugifera terra. 464.f. tota ad Romanos inclinauit. 454.b
L. Siccius decemuirorum fraude occiditur. 91.e
Cn. Siccinius prætor in Apuliam ad colligendas Locustas missus, aliquantulum temporis absumpsit. 812.i
Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam obtinere iubetur. 819.b
Siculorum pleræq; vrbes ad Pœnos deficiunt. 399.d. eorum comploratio. 447.e. in Marcellum oratio 448.g
Sidicinus ager. 272.k
Signum nulla vi signifer conuellere potuit. 324.k
Sinuessa. 369.e. 370.g
Sipyrrhicas Aetolus legationis princeps. 586.k

Sophonisba vxor Syphacis, & filia Asdrubalis. 547.a. eius ad Masanissam oratio. ibid.c. venenū impauide hausit. 550.f
Somnium T. Latinij. 56.k
Sopater Acarnanorum præfectus. 576.f. ipsius oratio de Andronodori & Themistoclis cæde. 391.e
Sora deficit ad Samnites. 251.d
Soranus transfuga spem capiendæ Soræ consuli fecit. 252.b
Sora capta 252.k. à Samnitibus recepta. 264.k
Soranæ defectionis authores capite mulctantur. 252.k
Soranus & Sidicinus agri. 272.k 283.e
Sosis. 390.f 443.d
Sositheus Magnus. 373.d
Sparta quondam sine muro. 637.b. à Romanis obsidetur. ibid.
Spartanum bellum. 638.i
Spectrum per quietem COSS. visum. 219.b. in quiete Annibali apparet. 304.g
Spei templum. 404.f. 409.a
Sperchius amnis. 689.d
Spoletum Annibali restitit. 327.c. colonia deducta. 295.a
Spolia opima. 117.e
Sp. Posthumij, qui consul sub iugum missus erat, oratio. 243.b
Spurius Mælius regnum largitionibus affectat. 114.i. ipsius de regni ambitione consilia deteguntur. 115.a. obtruncatus à Seruilio magistro equitum. 115.d
Spurius Nautius alarium cohortium dux. 258.i
M. Statilius præfectus. 343.d
Q. Staurorius. 404.b
St[illegible] campus. 329.d
Stipendium de publico datum virginibus Vestalibus. 14.g. à sacerdotibus exigitur 61.g. quando militi primum è publico datum. 136.b
Stratagema insigne Quintij consulis. 70.i
Stratus vrbs Actoliæ. 846.g
Stratij Romanum præsidium intromittunt. ibid.i
Stratonicæa nequicquam à Dimocrate oppugnata. 609.b
Subitarij milites. 73.d
Subsidiaria cohortes quid. 254.b
Suessa & Pontia coloniæ deductæ. 255.a
Suessetani Sedetaniq; agri depopulatio. 505.a
Suessula. 369.e
Suffetes senatus quid. 543.e
Sulmo oppidum. 437.c
C. Sulpitius in Gallos dictator creatur. 197.a qua arte hostib. terrorē incusserit. 198.g
Sulpitius consul de bello Macedonico ad populum tulit. 568.k. eius oratio de bello Macedonico ad populum. 569.b
P. Sulpitij successor mittitur Leuino. 446.g creatur Dictator. 554.b
Sulpitius cōsul in Macedoniā traijcit. 572.b Dassaretiorū fines populatur. 580.k. regni regis Philippi opulentißimam partē depopulatus est. 599.a
Sulpitij legati Romani ad Minionem responsio. 652.k
Supplicationes ad omnia delubra indicuntur. 75.a. in quatriduum decernuntur. 149.e
Supplicationes ob rem bene gestam aduersus Samnites decernuntur. 277.b
Supplicatio indicta. 328.g. ob res feliciter à Scipione gestas. 465.c. ob deletum Asdrubalem & eius decreta. 591.b
Supplicationes ob debellatam Africam Romæ decretæ. 563.c. in quatriduum ob res in Gallia prosperè gestas decretæ. 604.g. ob res feliciter in Hispania gestas in triduum decretæ. 630.g. ob res in Asia prosperè gestas. 708.h. 710.g. valetudinis ergo factæ. 787.a
Supplicationes ob deiectum Persea. 869.e. ob captum Gentium regem Illyriorum. ibid.
Sunium Atticæ terræ promontorium. 596.i
Sutrium oppidum. 256.i. ab Hetruscis obsessum. 258.i. ab eisdem capitur. 167.e. à Camillo recipitur, victis Hetruscis. ibid.
Sycurium. 831.a
Syllanus aduersus Hannonem & Magonem à Scipione mittitur. 492.g
Sylua Ciminia. 258.k
Syluius cognomen omnibus Albanis regibus inditum. 3.d
à Latino Syluio coloniæ aliquot deductæ. ib.
Syluius Ascanij filius. ibid.
Synope vrbs Græca, pòst à colonis Sinuessa appellata. 277.b
Syphax à Masanissa victus. 404.k
Syphax & Masanissa in Africa potentißimi. 515.e
Legati regis Syphacis Romā veniunt. 463.c. ipsius regionis situs. 501.b
Syphax Masæsylorum rex. 501.c. Asdrubalis filiam ducit. 532.k. ad Scipionem legatos mittit. ibid. consilio Asdrubalis aduersus Masanissam bellum suscipit. 536.i
Syphax & Asdrubal à Scipione in fugam versi. 544.i
Syphax capitur. 546.i. illius oratio ad Scipionem. 548.i
Syphax cum reliquis captiuis ad Scipionem ducitur. 547.e. 872.f
Syphax rex Numidarum. 404.f. aduersus Lælium & Masanissam copias educit. 546.f
Syracusani ad Romanos legatos mittunt. 394.f. prætores Herbesum proficiscuntur. 395.a. eorum seditio. 396.f
Syracusæ. 419.c
Syracusarum custodes fugiunt. 420.g
Syracusanus portus. 421.b
Syracusanorum oratores ad Marcellum missi. 422.k
Syracusæ diripiēdæ militi Rom. datæ. 424.g
Syracusana spolia. 429.e. eorum legati in senatum introducti. 340.k

T.

TAnaquil. 23.b. perita prodigiorū. 23.e
Seruium ad regnum capessendum sollicitat. 26.k
Tagus fluuius. 297.c
Sp. Tarpeius Romanæ arcis præfectus. 9.b. huius filia à Tatio auro corrupta arcem Romanam prodit. ibid. ab hostibus intromißis necata, proditionis pœnas luit. ibid.e
de Tarpeio saxo M. Manlius deiectus. 177.c
Tarquinij oratio ad conciliandos plebis animos composita. 24.k
Tarquinius regnum affectat. 24.f. rex creatur. 24.g. primum bellum cum Latinis gessit. 24.h
à Tarquinio ludi facti opulentius, quàm à priorib. regibus. ibid. de Sabinis triūphat. 25.c. muro lapideo Romam cingit. 25.d. Latinos domuit. 25.c. quot annos regnauerit. 26.f
Tarquinio parantur insidiæ. 26.g. securi feritur. 26.h
Tarquinius vi regnum affectat. 29.d. Seruium è curia deijcit. 30.f
L. Tarquinius quare Superbus dictus. 30.k. eius mores & res gestæ ab initio regni. 31.a
Tarquinius peregrinos metu suorum sibi conciliat. 31.b. dolo necem Turno machinatur. 31.d. eius ad Latinos oratio. 32.g
Tarquinius Volscis bellum mouit. 32.h. eius filius Gabios dolo transfugit. 32.i
Tarquinius papauerum summa capita baculo decutit. 33.d
Sext. Tarquinius Lucretiæ vim affert. 35.c. ei imperium abrogatur. 36.k
L. Tarquinius quot annos regnauerit. 37.a
L. Tarquinius Collatinus & L. Iunius Brutus primi consules creati. ibid.
Tarquiniorum nomen populo inuisum. 38.b
L. Tarquinius abdicaut se consulatu. 38.k
Tarquinius Hetruscos ad bellum sollicitat. 40.i
Tarquinij ad Porsenam perfugiunt. 42.f
Tarquinius Superbus cum Posthumio manus conseruit. 48.f
L. Tarquinius magister equitū dictus. 84.g
in Tarquinium Turnus Herdonius inuehitur. 31.c
Tarquinienses agrum Rom. depopulantur. 145.e. 196.k. opprimuntur. 146.b. trecentos septē milites Romanos captos immolarunt. 198.k. à Rom. vincuntur. 199.d
in Tarquinienses victos acerbè sæuitū. 200.a
Tarentum. 350.h. 410.b
Tarentina arx. 411.c. 343.a
Tarentini obsides custodiæ educti. 409.c
Tarentini nobiles de prodendo Tarento cum Annibale colloquuntur. ibid. eorum defectio quo anno sit facta, in diuersum ab authoribus trahitur. 412.g
Tarentini præsidij præfectus cuiusdam mulierculæ amore captus. 471.c
Tatius Sabinorum rex interficitur. 10.i
Taurea vrbs. 378.f
Taurini saltus. 307.b
Tectogasum oratores ad Manlium consulem. 727.a
Telesia vrbs capta. 329.c
Sexti Tempanij decurionis militum virtus. 126.b
Tēpanius à C. Iulio tribuno vocatur. 127.b. prudens eius responsio. 127.c
Tempestas classem Rom. propè fluctibus obruit. 586.i
Templi aut aræ dedicatio debet fieri ex authoritate senatus. 540.k
Templis Deūm temperatum est in vrbis Albæ deuastatione. 20.k
Tempus lenit iras. 61.d
C. Terentius plebeius homo consul creatur. 340.h. literæ ab eodē Remā missæ. 349.b
Tergeminorum pugna de imperio. 16.k
Termini sedes non mota. 34.f
Terræmotus in Sabinis. 118.k. 808.h
Terra mater appellatur. 165.d

Terror nocturnus Romæ. 236.k
Theanum. 365.c
Theates Romam, vt pacem petant, veniunt. 250.i
Thebanorum seditio. 826.g
Thebani Rom. partes sequuntur. ibid.h
Thebes campus. 696.g
Themestius, cui Gelonis filia nupta fuit. 391.d
Theoxenus Achæorum princeps. 608.k
Theoxena Herodici filia Poridi fororis marito nupsit. 770.i. *eius facinus crudele.* 771.a. *virum complexa in mare sese deiecit.* ibid.
Thermopylarum saltus. 494.g.495.f
Thessaliam euastauit Philippus. 605.c
querelæ Thessalorum de Philippo. 754.i
Thessali bello intestino vexantur. 810.k. *eorum bella intestina ab Appio placantur.* ibid.
Pugna ad Thrasymenum facta. 336.g
Thrasymenus lacus 324.k.375.d.377.a. 378.h.383.d.385.d
Thracum 10000. exercitum Manlij in angustijs ad Cypsela adoriuntur. 734.g
Thracum legati Romam missi. 816.g. *Romam veniunt.* 890.g
Thaumaci capiuntur. 875.a
Thuriæ vrbs à Cleonymo capta. 266.k
Thurium Pœnis deditur. 415.a
Thurrus Celtiberiæ rex. 792.h
in Thusculanum agrum conuertitur hostilis exercitus. 74.k
aduersus Thuscos malè pugnatum. 65.c
arx Thusculana capitur ab Aequis. 82.g
Thusci à Romanis opprimuntur. 161.a *magna eorum strages.* 161.b
Thusculani Romanis vltrò suppetias ferunt. 79.e. *Romanis semper fidi.* 180.g
Thusculani dictatoris in senatu oratio. 180.i. *pacem, deinde ciuitatem impetrauerunt.* 180.k
de Thusculanis populi iudicium. 236.k
Thusculum à Volscis præter arcem captum. 183.e. *recipitur.* 184.b
Tibicines omnes Romæ Tybur abierunt. 42.f. *quorum astu Romam deportati sunt.* ibid.e
Ticinus amnis. 301.c.311.b
Tifata. 372.b.373.a.e.375.d. *mons imminens Capuæ.* 206.b.385.c.433.c
Tifernum regio. 264.i
Timaui lacus. 796.f
Timocrates Pellenensis. 638.g
Torquatus dicitur T. Manlius, à torque detracto. 296.f
Torquato consuli se dedunt Latini. 223.b
Thraus: angustias circa Tempyra obsidentes à Romanis fugantur. 734.k
Transfugæ nomen veteribus execrabile. 472.k
Q. Trebellius & Sextus Digitus primi muros Carthaginis Nouæ transcenderunt. 459.c
Trebia fluuius. 315.b.317.a.318.g
Trebula vrbs. 373.e
Trebulanis ciuitas data. 266.h
Triarij Romani. 62.k
ad Triarios res redijt, prouerbium. 220.k
Tricastini populi. 307.d
Tricorij. ibid.
Trientius ager. 572.b. *cur sic appellatus.* ibid.
Trigemina porta. 670.g
Tribuni pleb. primùm creati. 54.k
Tribunorum de lege agraria contentio. 65.e
Tribunis fortiter restitit Sp. Seruilius. ibid.
Tribunorum aduersus senatum contentio. 76.i. *eorum cum patribus certamen.* 82.i
Tribuni plebis decem creantur. 86.b.97.c
conciones Tribb. aduersus nobilium iuuentutem ortæ, sedatæ sunt. 103.e
Tribunus plebis promulgat rogationem de connubio patrum cum plebeijs. 107.e
Tribunorum plebis seditiosæ conciones. 125.b.127.b
Tribuni militum consulari potestate octo creantur. 137.e.154.k
Tribuni militum abdicant se magistratu, & noui creantur. 142.i
Tribunorum seditio. 181.a. *comitia eorum per quinquennium sublata.* 185.c
Tribuni pleb. leges aduersus opes patriciorũ promulgant. 185.a. *alij alijs intercedunt.* 185.b. *ad legiones suffragio quando primùm facti.* 192.i
Tribuni militum quinq; amissi. 758.f
Tribunitiæ seditiones. 131.e. *actiones aduersus patritiorum potentiam.* 185.e. *conciones.* 138.g
Tribus vnde appellatæ. 28.f. *Romæ XXXI. factæ.* 44.c. *quatuor ex nouis ciuibus additæ.* 169.c
Tribus duæ Romæ additæ. 250.i
Tribus Romanorum antiquæ tres. 269.a
Tributis comitijs primùm creati sunt Tribuni. 66.g
Triumuiri Epulones, quando primùm facti. 618.f. *Capitales quando primùm creati.* 292.k
de triumpho consulum certatur inter patres & populum. 102.k
Triumphus Martij COS. *de Hernicis.* 264.g. *C. Iunij dictatoris de Aequis.* 266.k. *C. Iunij Bubulci dictatoris.* 268.i. *Quinti Fabij de Gallis.* 282.i. *L. Furio decernitur.* 588.g. *Marcelli de Insubribus & Comensibus.* 616.i. *M. Porcij Catonis ex Hispania.* 639.e. *L. Aemylij reguli.* 714.g
Troilium à Caruilio in Hetruria oppugnatum. 291.e
Trophonis specus. 882.g
Tripolis. 830.h
Tuditanus proconsul in Hispania cum exercitu funditur. 611.e
Tullus Hostilius rex creatur. 15.b. *vndiq; materiam belli quæsiuit.* ibid. *eius concio ad Romanos.* 19.d
Tullus Sabinis bellum indicit. 20.k. *fulmine conflagrauit, postquam regnasset annos triginta duo.* 21.d
Tullus rex superstitionibus deditus. ibid.
Ser. Tullio adhuc puero in cunis caput arsit. 25.d
Tullij ad suos ciues oratio. 57.c
Tulliæ inhumanum & sceleſtũ facinus. 30.b. *illius scelesta consilia.* 29.c
Tumultus in Sardinia. 798.
Turdetani deficiunt ab Attane regulo. 500.i
Turia fluuius. 437.b
Turnus Rutulorum rex. 2.k. *Aeneæ Latinoq; bellum intulerat.* ibid.
Turnus victus ad Mezentium Hetruscorum regem confugit. 3.a
Thusculana arx. 436.g
Tutia virgo Vestalis incestu damnata. 295.a
Tybur vrbs. 255.e
Tyberis inundatio. 649.d
Tyberis duos pontes, & ædificia multa euertit. 654.k
Tyberinus in Albula amne submersus celebre ad posteros nomen flumini dedit. 3.d
Tyburtibus bellum indicitur. 194.k
Tyburtes primo noctis silentio ad vrbis Romæ mœnia veniunt. 196.i. *se dedidere Romanis.* 200.b
Tyranni descriptio. 607.b
Tyrrhenis auxilium fertur. 292.k
Tyrrhenes obsistunt Antiocho. 673.e

V.

Vadimonis lacus. 261.a
Valeria lex. 270.b
Valerius consul triumphans redit Romam. 41.b. *in suspicionem venit affectati regni.* ibid. *eius ad populum oratio.* 41.c
Valerius consul cur Publicola dictus. 41.d
Valerij Cos. scitum consilium. 43.d
Valerius Dictator creatur. 53.b
Valerius consul cum exercitu in Aequos profectus. 69.e
Valerij consulis ad tribunos & plebem oratio. 79.b
Valerius consul & Thusculani Capitolium oppugnant. 80.f. *aduersus Aequos & Volscos consilio bellum sustinuit.* 100.i. *eius ad milites & equites oratio.* 101.b.c
M. Valerius cum Gallo singulari pugna certans, à coruo galeæ insidenti iuuatur. 204.b
Valerius Coruinus dictator dicitur aduersus coniuratos. 214.g. *eiusdem ad coniuratos oratio.* ibid. *Coruinus cognominatur.* 205.b
P. Valerius Publicola, feriarum constituendarum causa dictator creatur. 206.g
M. Valerius maximus dictator Marsos fudit, eorumq; oppida cepit. 267.d. *consul.* 243.a
Valerius Leuinus consul. 293.a
Valerius Antias. 371.b
Valerius consul res à se gestas in senatu commemorat. 463.e
T. Valerij Tr. plebis oratio pro abroganda Oppia lege. 623.d
Varij sermones de Annibale principe ciuitatis nusquam Carthagine comparente sparguntur. 620.b
Varroni COS. *redeunti ab omnibus ordinibus obuiam itum est.* 353.a. *eius ad legatos Campanos oratio.* 355.a. *concionesq; atroces.* 341.d. *instructis copijs Annibalem adoritur.* 344.k
Vaticanus ager. 280.b
Vectigal nouum ex salaria annona. 540.f
Vectij Mesij Volsci ad suos oratio. 121.e
Veientes in fines Romanos excurrunt. 11.a. *fusi pacem petunt.* 11.c
Veientes & Tarquinienses in agrum Romanum incurrunt. 40.i
Veientibus bellum indicitur. 136.k
Veientes agrum Romanorum populantes inierunt. 60.i
Veiens bellum. 66.f
Veientibus inducia in annos quadraginta datæ. 66.h
Veientes Romanos fines depopulantur. 180.f. *à Sergio consule fusi.* 116.k. *cum socijs.* 117.d

Veientis senatus superbum responsum. 135.e
Veientes regem creant. 137.e. agrum Rom. populantur. 122.k. re secunda superbiunt. 123.c
Veientibus & Aequis dantur inducię. 125.b
Veij Romanorum munimenta incenderunt. 141.a
Veientis senis cuiusdam vaticinium. 145 c
Veiorum prœda diuidenda variæ in senatu sententiæ. 147.e
Veiorum per cuniculos expugnatio. 148.k
Ager Veientanus plebi diuiditur. 154.b
ad Velitras Romani pugnant feliciter. 178.b
Velitræ expugnantur. 182.g.185.d
Veneficæ ad 170. damnantur. 226.k
Veneficij quæstio decreta. 787.a
Veneri ædes faciendæ curata. 283.a
Veneri Ericinæ, & Menti ædes vota. 327.e. à Fabio ædes dedicata. 369.a. eidem ædes vouetur. 327.e. templum. 605.a.e
Venandi studium homines per niues ac pruinas in montes syluasq; rapit. 140.b
Veneti. 2.b
Venusia. 348.g
Vera pro gratis loqui bonum ciuem oportet. 105.c
Verecundia iræ obstans. 150.i
Vergestanus princeps. 630.f
Vergium à Catone oppugnatur. ibid.
Vermina Syphacis filius. 537.e. 561.e. 563.c. 571. pacis conditiones accipit. 574.i. Legati ipsius ad senatum Rom. 571.c
Ver sacrum. 618.k. vouetur. 328.f
Vestæ ædes. 447.b
Vestalis flagro cæsa. 498.f
Vestalis ob cultum amœniorem de incestu causam dixit. 129.c
Vestales virgines. 14 g. duæ stupri compertæ. 349.c
Vestia Oppia Attellana. 450.f
Vestini Romæ petunt amicitiam. 261.a. vincuntur. 232.i
Vestinum bellum. 232.g
Vestinus saltus. 277.b
Veturiæ ad Coriolanum filium grauis oratio. 58.h
Veturius consul Volscos fudit. 75 b
L. Veturius Philo dictator. 339.e
si Vetustas fidem derogat, famæ rerum standum est. 192.k
Vibius cum 27. senatoribus venenum sumpsit. 439.b
Vibius & Pactius fratres. 471.a
Vibonensis ager. 316.k
Vicunuiæ oppidum diripitur. 319.d
Vicus Longus. 278.f
Victoria dubia. 236.e
Victori Virginij ædicula à M. Portio Catone dedicata. 649.d.
Victoriæ ædes dedicata. 283.e
Villius consul Philipp. fudit fugauitq; 591.b
L. Virginius vir exempli recti domi militiæq; 92.g
Virginij filia vocatur ad tribunal Appij. 92.h
Virginius accitur è castris ad tutandam filiæ pudicitiam. 93.b
Virginij sedulitas in tutanda filiæ pudicitia. 93.d
Virginius filiam cultro transfigit. 94.g
Virginius Appio diem dixit. 98.h
Virginius in castra profectus, opem commilitonum implorat. 95.b
ob Virginis nuptias inter Ardeates bellum intestinum. 112.i
Virginio tribuno militum dies dicitur à tribuno plebis. 143.e
Virginius denis millib. æris damnatur. 143.e
Virginia Auli filia. 278.f
Icilius Virginiæ sponsus Appio fortiter restitit. 92.k
Virgines ter nouenæ per vrbem euntes, carmen canunt. 483.d
Viridomarus Gallorum dux occisus. 295.a
Virtus non solùm sed fors etiã adiuuat. 285.d
Virtus militis decus. 261.c
Virtuti ædem M. Marcellus dedicauit. 526.g
Virtutis ædes. 477.b
Visceratio data populo à M. Flauio. 228.i
Vitruuius. 227.b.c
Vmbria regio. 262.i
Vmbri. 261.a. à Romanis deficiunt. 262.h. dedunt se Romanis. 262.k. ipsorum cædes. 262.k. terror ob repentem Decij consulis aduentum. 262.i
Volscini capti, pacem petunt. 286 f
Volcis Tarquinius bellum mouet. 32.h
Volscorum in Romanos irruptio. 70.f. perfidia. 49.d. exercitus funditur. 51.b
Volsci in fugam versi. 53.d. à Romanis deficiunt. 57.c
Volsci & Aequi vincuntur. 60.g. à Romanis fusi sunt. 70.f
Volsci terga dedere & eorum castra capiuntur. 71.a
cum Volscis feliciter pugnatum. 70.h
Volscis bellum infert Veturius, eosq; fudit. 75.b
In Volscos & Aequos mittũtur cõsules. 68.h
Volsci & Aequi reficiunt exercitum. 76.i
de Volscis & Aequis triumphus. 76.g
Volsci à Romanis vincuntur. 82.f. 167.c
Volscorum & Aequorum castra expugnantur. 101.d. 106.k
Volsci obsidentes Ardeam, ab Romanis obsidentur. 112.k. sub iugum missi, à Thusculanis occiduntur. 113.b
Volsci & Aequi pacem impetrant. 150.f
Volscorum castra expugnantur. 122.g
Volsci Rhodanum accolunt. 305.c
Volsci & Aequi prædantur agrum Latinum. 134.g. summa vi ad bellum cooriuntur. 134.i
in Volscos mittuntur tres ex tribunis militum. 136.f. eorum deditio. 167.d
Volsci à socijs deserti Satrici se mœnibus includunt. 170.k
Volscis & Aequis toties victis vnde toties suffecerint milites. 172.b
Volscorum numerosus exercitus. 172.i. castra diripiuntur. 173.a
Volsci Romanorum castra dolo inuadunt. 182. i. agrum Romanum depopulantur. 182.k. Satricum igni concremant. 183.d. capiunt Thusculum. ibid.e. ad vnum omnes cæsi. 184.b
Volsci ferocior ad rebellandum quàm ad bellandum gens. 205.d. agrum Romanorum depopulantur. 182.k
Voconciorum agri. 307.d
Volæ rus ius captæ. 131.e
Volana à Caruilio oppugnatur. 290.k
Volani agrum Lauicanum populantur. 131.d fusi, fines & oppidum amisere. ibid.
Volonum exercitus à signis decessit. 417.e
ad Volaterras cum Hetruscis incerta victoria pugnatum. 272.f
Volumnius consul cum Salentinis prosperè bellum gessit. 253.a. cum exercitu in Hetruriam ad collegam iuuandum venit. 275.b. vir facundus & eloquens. 275.d. eius ad Appium argutum responsum. ibi.e. Samnites aggreditur. 276.i
Volumnius proconsul in Samnio feliciter res gerit. 282.h
Volsinienses bellum tentarunt contra Romanos. 154.i. illis inducię in annos viginti datæ. 155.a
Volsinienses ager. 286.f
Vox humana clarior noctis silentio auditur. 155.a
de vxorum præstantia certamen in conuiuio habitum. 35.a
Vrbium primordia cur ad Deos referantur. 1.b
Vrbis Romæ fortuna. 74.i
Vrbium nomina, quas Q. Fabius in Samnio occupauit. 389.c
Vscana Illyrici oppidum. 841.c
Vscana in deditionem venit. 845.b
Vticæ obsidio. 544.k
Vticensis ager vastatus. 424.k
Vulcano Marcellus cremauit hostium spolia. 377.c
Vulcano & Vestæ ædes vota. 328.h
Vulcani ædes. 656.i. Insulæ. 316.k
Vulgi inuidia quid efficiat. 18.k
Vulturnus fluuius. 276.i. 329.e. ostium. 418.k

X.

Xantippus Lacedæmoniorum dux. 294 i. 517.b
Xenophon Achæus. 604.i
Xenophanes legationis Philippi princeps. 370.i.
Xenophanis & Annibalis legati ad Philippum intercipiuntur. 371.a

Z.

Zacynthus insula. 298.f. 445.c
Zacynthus Romanis restituitur. 681.e. Zama vrbs. 556.i
Zamma insula. 595.e
Zelasius. 587.a
Zeusippus vt suspicio criminis ab illo auertatur in concionem progressus. 612.k
Zoilus Hieronis gener. 381.d

FINIS.

CHRO-

CHRONOLOGIA

IN TITI LIVII HISTORIAM, ACCOMMODATA AD TABVLAS CAPITOLINAS VERRII FLACCI, ANNOTATIONIBVS VTILISSIMIS VARIETATEM SEV DISSENSIONEM authorum circa conſulum Romanorum nomina demonſtrantibus illuſtrata.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO
Cæſareæ Maieſtatis.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
M. D. LXXVIII.

CLARISSIMO VIRO, GENERE, VIRTVTE AC ERVDITIONE PRÆSTANTI, DOMINO LEONMANNO SCHILLER AB HERDERN, IVRIS VTRIVSQVE DOCTORI, AC CAMERAE Imperialis Spiræ Assessori, domino ac patrono suo colendo,

Ioachimus Grellius S. D. P.

VT medendi scientia, Architectonica, Agricultura, aliæq; artes ad vitam hominum regendam atq; seruandam comparatæ, idonea, vera, certaq; temporum obseruatione indigent, adeò vt, quotidiana experientia attestante, temporum ratione in ijs neglecta, sæpius plus detrimenti, quàm commodi rebus humanis adferre conspiciantur: Ita & historiæ, quæ vita memoriæ, lux veritatis, nuntia vetustatis, & vitæ magistra prædicatur, temporum certa & apta distributio, ad rerum gestarum integram notitiam tantoperè necessaria est habita, vt viri doctissimi, eam vnicam historiæ lucem, cynosuram in vasto cæcoq; historiæ pelago nauigantibus, filumque Thesei certissimum ad effugiendos implicitos Labyrinthi errores dicere non dubitarint. Etsi enim historiarum cognitione nec in Ecclesia nec in Republica magis necessarium, nec ornamento vel decore præstantius, nec vbertate emolumentorum vtilius, nec ad delectationem voluptatemque accommodatius quicquam reperiatur, tamen cùm homines, eorumque actiones quæ in historijs describuntur, non solùm tempore tanquam certa mensura contineantur, sed & eo, tanquam sole quodam in orbe illuminentur, quis id, quod mensura dirigitur, absque metiente rectè definiri, vel luminis egens absque eo probè inspici atq; discerni posse dixerit? Id itaq; populi prudentia clari & viri ingenio doctrinaq; præstantes perspicientes, nec sumptibus, nec laboribus in compendiosa veraque temporum descriptione pepercêre. Siquidem apud Hebræos, quorum Respublica ab ipso Deo instituta est, prophetæ verba dierum (sic etenim Hebræi ea vocant) id est, annales & fastos conscribere sunt soliti, & inde cùm ad alias gentes orientales, vtpote Chaldæos, Ægyptios, & Persas, tum deniq; ad Romanos hoc idem institutum defluxit, vt libri fastorum, in quos cuiuslibet anni res insigniores, cum mensis atq; diei notatione referrentur, à pontificibus vel sacerdotibus conficerentur. Postea verò id sapientissimorum populorum institutum viri docti secuti, rem eò deduxere, vt nulla ferè ciuitas vel Respublica exti terit, cui sui antiquorum temporum obseruatores, fastorumq; scriptores non fuerint. Sic Asia Charaxem Pergamenum, Ephesiumq; Andronem, Persia Methasthenem, Ægyptus Appionem, Iudæa Philonem, Aphrica Eratosthenem, Græcia Archilochum, Peloponnesius Hippiam, Lesbus Theophrastum, Athenæ Dexippum & Apollodorum habuisse leguntur. Nec minus hac parte sapientiæ, quàm alijs artibus quamplurimi apud Romanos claruere. Nam vt nominibus eorum abstineam, qui historijs scriptis earum occasione tempora notarunt, fastosq; magistratuũ digesserunt, quorum prolixus admodum est numerus, sanè tot in hoc studio versati fuerunt, vt cum cæteris gentibus omnibus hac in parte certare queant. Non eos à prima orbis origine repetere libet, at cùm hæc ad id fastigium peruenisset, vt & imperij magnitudo, & Imperatorum fœlicitas, populiq; Romani virtus, ingenijs præclaris ampliſsimam scribendi materiam suppeditarent, reperti tamen fuere, qui ex temporum notatione non minus laudis quàm historiarum conscriptione se adepturos esse arbitrarentur. Siquidem ipse Cicero, tunc cùm Respublica Romana florentissima esset, se tres libros versibus de suis temporibus scripsisse gloriatur. Et quantis idem laudibus Atticum suum extollit, qui magna cura notatis obseruatisq; temporibus septingentorum annorum cursum vno libro collegerit? Præclara quidem dignaque laude hæc Attici opera, at non leuior Verrij Flacci censenda, qui sub Augusto, Fastis præcipuorum magistratuum à se ordinatis, marmoreoq; parieti incisis, ibidem loci iuxta Vestæ ædem statuam meruit, aliosq; post se ad similis argumenti tractationem inuitauit. Nam hunc cùm alij, tum M. Aurelius Crator, Antonini libertus, & Chrysorus imitati nomina & tempora annuorum magistratuum vsque ad suam ætatem perpetuauêre, sicuti & hos subsecuti Ausonius, Aurelius Cassiodorus, alij nonnulli, itidem non sine laude fecerunt, id præcipuè spectantes, vt historia Romana certa veraque temporum ratione constaret, nec horum incertitudine perturbata, cæca mutiláue efficeretur.

Verùm enimuerò etsi tanta populorum, vt certam temporum descriptionem haberent, cura fuerit, doctiq; in ea eruenda & adornanda omni studio laborarint, tamen vel quòd pleriq; res citra publicam & probatam fidem, vt Metastenes existimat, vel per-opinionem atq; auditum conceptas memoriæ prodiderint, factum est, vt nulla propè scientia maiori temporum obscuritate, ambiguitate, ac incertitudine inuoluta ol ducta que sit, quàm illa ipsa antiquitatis, temporumque notatrix historia. Quamplurimis id, tam sacris quàm prophanis exemplis probari posset, verùm cùm id ab alijs luculenter sit factum, nec mei propositi sit, integram de temporum varietate, confusione ac discrepantia disputationem instituere, id vnius Liuij vel authoritate vel exemplo ostendisse sufficiet. An non is, subinde magistratuum consulumq; confessionem reprehendit, & temporum ignorantiam, authorumq; varietatem deplorat? Libro secundo ab vrbe condita, pugna ad Regillum lacum commemorata, Tanti (inquit) errores implicant temporum, aliter apud alios ordinatis magistratibus, vt nec qui consules secundum quosdam, nec quid quoque anno actum sit, in tanta vetustate non rerum modò, sed etiam authorum digerere possit. Et rursus de varia authorum opinione lib. 22. conquerens, Mirari (inquit) magis adeò discrepare inter se authores, quàm quid veri sit discernere queas. Tales loci quamplurimi apud Liuium inueniuntur. Verùm vt iustissimas eius querelas ac reprehensiones esse fatendum est, sic sunt, qui quod ipse in alijs reprehenderit in eo ipsummet arguendũ iudicent, cùm præterquam quòd interdum dubia, incerta, manca, atque accisa tradiderit, etiam tempora ea, qua par fuisset diligentia, minimè digesserit. Quorum re-

prehensio quàm iusta sit, non huius loci est disquirere. Caterùm si quid horum ab optimo Romanæ historiæ authore admissum sit, æquissimum arbitror, vt is, qui horum quid in ipso desiderat, perpendat, cum hominem, vt & nos sumus, fuisse, nec omnibus quæ in literis mandarit interfuisse, vel interesse potuisse: verùm ex priscis historicis & annalibus, ipsum, vt in Præfatione fatetur, historias suas traduxisse & veluti mutuasse, quemadmodum nobis iam ab ipsis veluti per manus tradita, ea sumere necesse est. Si quid itaq; discrepans, ambiguum, vel incertum nonnunquã eius scriptis irrepserit, quis id potius benignè excusare, quàm superciliosè exagitare non vellet? Quoties ipse testatur se non posse multa pro certo affirmare, vt libro tertio, vbi sic inquit: Difficile ad fidem est, in tã antiqua re, quot pugnauerint, cecidérintue exactè affirmare. Et quinto sic ait: In rebus tam antiquis, si quæ similia veris sint, pro veris accipiantur. Septimo verò ita scribit: Cura non deesset, si qua ad verum via inquirentem ferret, nunc famæ rerum standum est, vbi certam deroget vetustas fidem: Quid hisce Liuij locis clarius, ipsum curæ inuestigandæ antiquitatis laborantem ad eius notitiam peruenire non potuisse? Ad hæc historiam senex idq; priuatus scripsisse dicitur, non igitur mirum, si in summa historicorum, annalium, ac commentariorum penuria, quæ tunc nõ sine magno sumptu atq; labore describebantur, nonnulla interdum omiserit, vel memoria lapsus, diuersa ac propè contraria scripserit. Nullus author adeò magnus est, qui alicubi non labatur. Errare humanum est, & nemo adeò prouidus ac circumspectus existit, qui alicubi non impingat, idq; cùm in alijs, tum maximè historicis videre est. Complures ante Timæum Tauromenitem celebres historici vixêre, sed omnes qui ante ipsum res gestas literis tradidissent, acerbissimè, vt Suidas inquit, reprehendit. Sic Atheneus ipsum Platonem atq; Xenophontem accusat, quòd quorundam tempora falsò & imperitè notauerint, vt & Thucydides Hellanicum alioqui laudatum historicum, Halycarnæsseus Fabiũ Pictorem, Licinium, reliquosq; eius ætatis authores, & alij alios. In eundem quoque modum Aristoteles in Politicis, eos qui Lycurgum Theletis auditorem fuisse astruerent, grauiter obiurgat, & Cicero scriptores quosdam, qui Numam Pythagoræ discipulum fuisse dicerent, cùm Pythagoras aliquot post Numam seculis primùm natus sit. Quinimo tam fœdi tantiq; errores historiam contaminarunt, vt Castor Rhodius Chronica ἀγνοήματα composuisse legatur, quibus ignorantiam superiorum seculorum refellit & emendauit. in tanta itaq; errandi procliuitate, moleq; laboris mãxima, si præstantissimus author, deq; Romana historia optimè meritus, humani quid passus sit, ac velut longo itinere defessus, pede altero impegerit, venia id ac benigna interpretatione quàm insectatione dignius erit, nam vt est in veteri versiculo: Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐστὶν ἅπαντα σοφός. Cùm verò historia, ex Annij sententia, tunc demum integra atque certa censeatur, si narratione, Topographia, & Chronographia, id est, certa temporum & locorum descriptione constet. Ideò docti quamplurimi magistratuum Romanorum descriptionem aliquibus in partibus apud Liuium imperfectam, & supputationem annorum, quibus quisque ab vrbe condita Reipublicæ præfuisset, interdum claudicantem, interdum ab alijs dissentientem animaduertentes, ne quid ãuthori Latinæ historiæ principi deesset, hunc vtilissimum laborem susceperunt, vt temporum atq; annorum seriem, annotatis consulum nominibus, ex his, quæ relicta sunt, antiquitatum monumentis accuratè colligerent atque discernerent. Inter quos, vt quatuor Itali Bartholomæus Marlianus Mediolanensis, Onuphrius Panuinius Veronensis, Carolus Sigonius Mutinensis, & Franciscus Robortellus Vtinensis, meritò laudandi sunt, qui magistratuum Romanorum descriptionem ad lapides marmoreos Verrij Flacci (vt existimatur) Romæ inter forum & sacram viam sub pontificatu Pauli III. anno quadragesimo sexto effossos, atque in Capitolio expositos, tanquam ad Lydium lapidem accommodantes, non solùm magistratibus Romanis pro annorum ratione descriptis, sed & toti historiæ Romanæ incredibilem lucem attulerant? Sic & vir doctissimus, Henricus Glareanus, sua laude minimè fraudandus est, qui ardenti antiquitatis studio antequam Capitolinæ tabulæ erutæ fuissent, anno 40. fastos consulares, librorum tantùm subsidio adiutus, ad sextum vsq; Tyberij annum deduxit, quorum veluti ductu alijs postea via ad meliora quærenda, & Romanæ vetustatis decus recuperandum monstrata est, ita vt qui eius laborem & insignem voluntatem in antiquis historijs restituendis & vendicandis non agnoscat, vel liuidi, vel ingrati animi morbum minimè obscurè prodat.

Tot itaq; doctorum virorum opera Liuij historia in multis partibus illustrata, cùm viri optimi ac rei literariæ iuuẽdæ cupidissimi, Sigismundus Feirabentus & Georgius Coruinus Typographi Francofurtenses, de ea suis prælis exprimenda cogitarent, multorum consilijs disquisitis, eam rationem sibi sequendam putarunt, qua Liuianæ historiæ editionem omnibus probare, gratamq; reddere possent. Cùm ergo nihil eorum quod reliquæ editiones habent, sibi omittendum esse ducerent, sed suam omnium aliarum dote condecoratam cuperent, ac prius Lugdunensi ac Basilienſi editioni Henrici Glareani, Venetæ Caroli Sigonij Chronologia adiuncta fuisset, ipsi, quibus doctis vtramq; probatam esse constaret: sed simul huic operi adijcere incommodum esset, ne quid hîc desideraretur, curarunt, vt ambæ quasi in vnam conflarentur, & anni nominaq; consulum, ad Panuinij & Sigonij imitationem, tabulis Capitolinis, quoad id fieri posset, accommodarentur, et quæ Glareanus interdum de consulum nominibus variantibus obiter annotasset, ea luculentius fusiusq; ex certis historiarum monumentis explicarentur. Quæ res, quantum vtilitatis secum latura sit, quamplurimis exponi posset, verùm cùm verear ne si id faciam, non tam instituti huius fructus lectori ostendere, quàm meam operam efferre videar, ab eo libens abstineo, optans, vt lector vtilitates re ipsa potius experiatur, quàm ex mea commemoratione intelligat,

Cùm verò pro veteri more, de patrono huic opellæ deligendo dispicerem, atq; de eo auunculi mei collegæ tui, consilium exquirerem, eo iubente, vt nulli alij quàm tuæ Excellentiæ eius patrocinium deferrem, id minimè vel recusare, vel detrectare volui. Nam etsi me tuæ Excellentiæ ignotum esse fatear, atque vel importunitatis vel impudentiæ argui posse videam, qui eam publicè compellare non dubitem, tamen cùm id auunculi mei de tua excellenti virtute iudicium sit, vt statuat te benignè humaniterq; huius opellæ patrocinium susceperum esse, in spem optimã venio, me id, si non merito meo, saltem sua interceßione citra repulsæ periculum, à tua excellenti virtute impetraturũ esse, idq; vel ob id, quòd hæc opella talium rerum tractationem prosequatur, quas præstantissimi veteres iureconsulti à sua professione minimè alienas arbitrati sunt. Siquidem P. Mutium Scæuolam, Rutilium Ruffum, Cælium Antipatrum, Fustidium, Tuberonem, aliosque complures Iurisprudentes, non solùm iuris scientia, sed & historiarum

descriptione

descriptione claruisse constat. Nec recentior Iureconsultorum ætas, eius generis exemplis claret. Celebris auorum memoria Iureconsultus Claudius Seisellus natione Gallus fuit, cuius in Ius ciuile commentaria in quanto precio sint, excellentiam tuam minimè fugit. At hic studio iuridico historiæ cognitione adiuncta, non minorem ex hac quã illo laudem retulit: nam & Thucydidem, & Diodorum Siculum, & quædam Xenophontis, aliaque multa Gallicè vertit, & quidem adeò feliciter, vt etiam ij, qui Græcæ linguæ magnum vsum habent, plurimum ei tribuant. Quid dicam de Alciato, qui vt veteribus Iureconsultis Iuris cognitione haud dubiè esset comparandus, sic suum in historijs cognoscendis studium declarare non erubuit, eruditissimis annotationibus in Cornelij Taciti Augustam Historiam conscriptis, quò ea clarior intellectuque facilior per docta hominum ora volitaret. Sed quid externa exempla commemorare necesse est, cum nostratia suppetant? Ante aliquot annos vir doctissimus Vuolffgangus Hungerus Spiræ ad tribunal iuri dicundo totius terrarum orbis amplissimum sedit. Is, vt docti attestantur, quoties per negotia licuit, non solùm sibi vacationem ad historicorum lectionem desumpsit, sed & cum Cuspiniani Cæsares multis in locis aliena culpa deprauatos cerneret, eorum restituendorum laborem, magno cum studiosorum fructu suscepit, crebrò affirmare solitus, Iuris ciuilis prudentiam historiarumque cognitionem, habita præsertim iusta ac diligenti temporum inter se, ac studij vtriusque collatione, ad efficiendum hominem politicum, reique publicæ maximè idoneum gubernatorem pariter currere debere. Vt itaque Excellentia tua ad horum imitationem sese componens, tantam sibi iuris scientiam comparauit, vt in amplissimo Cameræ Imperialis iudicio iuri dicundo præficeretur, sic minimè ambigo eam eorundem exemplo cognitione historiarum delectari, ac seuerioribus iuris studijs defatigatam ad amæna historiarum vireta diuerti, ac inde animi recreationem petere. Etsi ergo in spem optimam inducor, Excellentiam tuam huius opellæ defensionem minimè grauatim susceptura, tamen officiosè eam oro, vt audaciam hanc in ea compellanda tenuique opella ei offerenda, probare, meam de eius virtute & humanitate opinionem benignè admittere, meque numero eorum aggregare velit, qui eam omni studio obseruantiaque colere ac venerari ex animo cupiunt. Ad extremum, vt me tuæ excellentiæ, sic eius valetudinem ac prosperitatem Optimo Maximo DEO commendo.

Datæ Kalend. Nouemb. Anno

M.D.LXVIII.

CHRONOLOGIA IN TITI LIVII HISTORIAM, ACCOMMODATA AD TABVLAS CAPITOLINAS, VERRII FLACCI,

ANNOTATIONIBVS VTILISSIMIS, VARIETATEM SEV DISSENSIONEM autorum circa consulum Romanorum nomina demonstrantibus, illustrata.

DE CAVSIS DISSENSIONIS SEV *pugnantia historicorum in numerandis ac digerendis annis ab vrbe condita.*

EXPOSITVRI fastos consulares historiæ Liuianæ, incertitudine, obscuritate, ac discrepãtia temporum ita inuolutos atq; obtectos, vt non solùm huius sæculi in Historijs exercitatissimi viri, sed & præstantissimi historię Romanæ scriptores vetustiores, de ea subinde conquerantur, rem ab instituto nostro minimè alienam facturos nos arbitramur, si breuiter causas huius dissensionis inquiramus, quò ijs cognitis, eam temporum supputationem sequamur, quæ historicæ veritati maximè congruere, & probatissimorum scriptorum authoritate ac testimonio niti putatur. Nam cùm historia testis sit tẽporum, vt Cicero verissimè dixit, quid magis ab ea alienum est, quàm si id, quod præcipuum in ea est, desideretur, ac quid prius, quid posterius gestum sit, nulla adhibita diligenti ratione, nescire? Diuersitatis itaque in supputandis ac digerendis consulum Romanorum annis tres præcipuæ causæ esse videntur.

Prior quot annis quo primi consules magistratum inierunt ab historicis Romanis non eodem modo, sed variè numeretur. Dionysius enim rerum Romanarum diligẽtissimus scriptor, lib.1. in fine quarti, & initio quinti, reges annos CCXLIIII. regnasse scribit. Quod etiam ex Varronis annorum summa elicitur, & aliorum authoritate comprobatur. Messala enim anno ab vrbe condita CCXLIIII. pulsis regibus, sub consulibus annuo imperio iura Romana fuisse tradit. Cui sententiæ & Liuius in fine libri primi accedit: Regnatum (inquiens) Romæ ab condita vrbe ad liberatam annos ducentos quadraginta quatuor. At Eutropius lib. 1. Romæ per septem reges annis ducentis XLIII. regnatum scribit, totidemque annos numerat Sextus Ruffus in sua Epitoma. In qua varietate id animaduertendum est, hosce ex singulorum regum quos enumerant, annorum summa, annis regum, interregni annum eximere, quem Dionysius, Liuius, Messala & alij interponunt. Idque rectè. Vno enim anno fuit interregnum post mortem Romuli: Re itaque diligenter inspecta, in enumerandis singulorum regum annis, tot eis Eutropius & Sextius Ruffus annos regni tribuunt, quot Dionysius, Liuius & cæteri, nec hæc dissensio magna est: Alij verò vt est apud Eusebium in Chronicis CCXLIII. annos tantum cum interregno reges regnasse scribunt, quorum sententiam secuti videntur Orosius, Iornandes, & Beda. Orosius enim libro secundo capite quinto anno ipso CCXLIIII. Brutum consulem de filijs supplicium sumpsisse scribit. Idem Beda capite 66. & Iornandes confirmant. Huius autem varietatis causa est, quòd cùm reges non ita certos ac præfinitos annos regnarint, sed aliqui (vt Romulus) aliquot menses & dies excesserint, Dionysius & Liuius eos pro integro anno computantes Tarquinio Prisco attribuerunt. Hi, quos diximus, cum Eusebio, quia integrum annum non efficiebant, eos omiserunt, solum XXXVII. annis Prisco regi assignatis.

Huic alia eiusdem ferè formæ succedit, quòd vt annũ & mensem, sic & diem quo primi consules inierint, diuersi authores incertum faciant. Plutarchus siquidem in problematis primos consules Kal. Ianuarij inijsse scribit, Macrobius verò lib. 1. Satur. cap. 7. Kalend. Iunij eos inijsse innuere videtur, ex aliorum opinione tradẽs, Iunium à Iunio Bruto dictum, quod hoc mense, id est, Kalend. Iunijs, pulso Tarquinio sacrum Carneæ deæ in Cœlio monte voti reus fecerit. Alij autem 6. Kalend. Martij id factum fuisse scribunt, freti antiquis lapideis Fastis, & authoritate Ouidij lib. 2. Fastorum scribentis:

Tarquinius cum prole fugit, capit annua consul
Iura, dies regnis illa suprema fuit.

Sunt etiam qui Kalend. Quintil. id est, Iulij eos inijsse putent, quorum sententiæ videtur accedere Ioachimus Perionius lib. 3. de magistratibus Græcorum. In hac itaque opinionum diuersitate quæ sequenda sit summoperè ambigitur. Plutarchi quidem à viris doctissimis Onuphrio Panuinio, & Sigonio iampridem luculenter & eruditè est refutata, quod anno tantum sexcentesimo ab vrbe condita consules Kalen. Ianuarij primum inire cœpisse constet. At in diei certi constitutione nec inter ipsos conuenit, Sigonio post Marlianum eò inclinante, vt diẽ primum initi consulatus 7. Kalend. Iunij statuat. Panuinio verò primos consules 6. Kalend. Martij creatos esse existimante. Nec solùm in die iniri primi consulatus hęc varietas deprehenditur, sed & quo subsequenti tempore cuiusque mensis die consules magistratum inire sint soliti, vsque annum sexcentesimum vix quidquam certi reperire licebit. Anno quidem quarto & quadragesimo postquam exacti reges fuissent, Kalen. Sextiles solennes magistratibus ineundis fuisse docet Liuius, quot autem annos ille mos deinceps seruatus, vel quo tempore immutatus fuerit, non tradit vsque ad annum CCCII. quo ait, Idus Maias solennes fuisse ineundis magistratibus, lib. 3. his verbis: *Idus tum Maia solennes ineundis magistratibus erant.* Hoc certè intelligi potest, cùm hoc tempus dicat fuisse solenne, non duobus aut tribus annis id obseruatum esse, sed pluribus. Solenne enim dicitur id, quod legitimum est, & fieri solet. Rursus mutatum tempus initio ferè quinti legitur. Nam cum solennes dies ineundis magistratibus essent Nonæ Decembres, eum mutatum esse dicit his verbis: Primores patrum, siue culpa, siue infelicitate imperatorũ tam ignominiosa clades accepta esset, censuere non expectandum iustum tempus comitiorum, sed extemplò nouos tribunos militum creãdos esse, qui Kalend. Octobribus magistratum acciperent. In quam sentẽtiam cum pedibus iretur, cæteri tribuni militum nihil contradicere. At enimuero Sergius Virginiusque propter quos pœnitere magistratuum eius anni Senatum apparebat: primò deprecari ignominiam, deinde intercedere, Senatusconsulto, negare se ante Idus Decembres solennem ineundis magistratibus diem honore abituros esse. Paulò infrà eadem pagina, ex Idibus Decembribus in Kalend. Octobres mutatum esse diem solennem ineundis magistratibus docet. Cùm omnium consensu approbata esset oratio, gauderentque patres sine Tribunitiæ potestatis terriculis inuentam esse aliam

vim maiorem ad cohercendos magiſtratus, victi conſenſu omnium, comitia Tribunorum militũ habuere, qui Kalend. Octobribus magiſtratum occiperent, ſeque ante eam diẽ magiſtratu abdicauere. Paucis annis hic dies ſeruatus fuit. Nam ſexto ferè anno pòſt, quòd conſules morbo impliciti eſſent, placuiſſe Kal. Quintiles ſolennes eſſe, dicit: Conſulibusque morbo implicitis placuit per interregnum renouari auſpicia. Hunc etiam diem in alium etſi incertum, mutatũ inuenio, neque etenim dies nominatur. Hoc autem anno CCCCXIII. poſt vrbem conditam accidiſſe reperio. Quod Liuius initio ferè lib. 8. docet his verbis: iuſsisque ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius noui conſules aduerſus tantã molem belli crearentur, religio inceſsit, ab eis quorum culpa imminutum eſſet comitia haberi. His enim verbis, quò maturius, &c. mutatum fuiſſe ſolennem tum diem ineundis magiſtratibus indicat. Vt autẽ hic incertus eſt dies, ſic certus eſt is, qui paulò pòſt, id eſt, octauo inde anno ſtatutus eſt Kal. Quintiliũ. Extemplò igitur, inquit, noui cõſules L. Æmylius Mamercus, & Cn. Plautius eo die Kal. Quintilibus quo magiſtratus inierũt cõparare inter ſe prouincias iuſsi. Menſem autem quo diutiſsimè comitia ſunt habita, Februarium fuiſſe legimus, & Idus Martias diem ſolennem ineundis magiſtratibus. Semper enim tenuit bello Punico ſecundo, & bello Macedonico atque etiam eo diutius. Id quod Liuius docet multis locis quos aſcribere ſuperuacaneum eſſet, vt initio lib. 6. de bello Punico ſecũdo: initio lib. 1. de bello Macedonico. Ex quibus quis non perſpicit magnã menſis atque diei quo magiſtratus inire ſunt ſoliti, varietatem eſſe? Cùm verò omnis ſupputandi temporis certitudo ab exacta, firma, ſtataque annorum mẽſium atque dierum ratione pendeat, nec quo anno, menſe vel die magiſtratus inire ſint ſoliti, certè in Hiſtoria Liuiana reperiatur, vel quando ea ratio mutata ſit exprimatur, imò nihil labantius inconſtãtiusque vſque ad annum DXXX. fuerit, quàm ſolennis ineundo magiſtratui dies, quis miretur diſſenſionem inter authores in temporũ ſupputatione eſſe: hoc anni initium ab hoc mẽſe illo ab altero inchoante, & vno magiſtratus creatos huic anno aſcribente, altero eos ad alium annum referente?

Tertiò cùm inter Dionyſium & Liuium tam temporum atque annorũ, quàm rerum geſtarũ ratione, magna ſit diſſenſio, hæc inde nata videtur, quòd minimè Liuij propoſitum fuerit, vetuſtiſsima quæque populi Romani geſta accurata explicatione proſequi, quæ à multis diligentiſsimè deſcripta & edita iam antè erant, ſed ea potiſſimùm literarum monumentis mandare, quæ paulò ante bellum Punicum ſecundum ad ſuam vſque ætatem à populo Romano geſta fuiſſent. Quia verò vt grauiſsimè Polybius ſcribit, per particularẽ hiſtoriam vniuerſa neutiquam intelligi poſſunt, & hiſtorici ſtudium potius in vniuerſali quã particulari hiſtoria occupari debet, ideò ne tantum opus principio carẽs mancum mutilumque eſſet, breuiter & exiliter XX. libris prioribus ab vrbe condita vſque ad initium ſecundi belli Punici populi Romani geſta perduxit. At Dionyſius ex profeſſo deſcriptionẽ antiquiſsimarũ rerum Romanarum ſuſcepta, nihil memoratu dignum prætermittendum duxit, ſed quæ cùm ad rerum geſtarum tum temporum expoſitionem pertinerent diligentiſsimè eſt conſectatus, ita vt quæ Liuius vix tribus libris comprehendit, ipſe vndecim enarrarit. Hinc ſi quis veterẽ Romani imperij originem apud Dionyſium legat temporumque rationem apud ipſum examinet, accum Liuij breuitate comparet, haud dubiè illius diligentiã huius feſtinationi præponet. At vtriuſque inſtituto cõſiderato, vtrique ſuam laudem æquus lector deferet, ac ſi Liuius tanquam ad alia feſtinans, nõnulla vel omiſerit, vel negligẽtius tractarit, id excuſatione potius, quàm inſectatione dignum iudicabit.

Hiſce tribus & aliæ adiungi poſſent, vt conſtitutio annorum Romuli, & varietas de anno vrbis conditæ, ſed háſce attigiſſe, quaſique digito monſtraſſe ſatis eſt. Hoc verò obiter lectorem admonere volumus, nos licet tabulas lapideas Verrij Flacci in digerendis conſulibus nobis ſequendas propoſuerimus, & ad eas ſupputationem annorum accõmodauerimus: tamen ijs annum quem Verrius ante annũ vrbis CCL. cum altero reiecit, appoſuiſſe, vt Varronis annorum ſummæ conueniret. Id quod & ante vir doctiſsimus Onuphrius Panuinius in ſuis Faſtis fecit, exiſtimans, alterum quem Verrius eumque ſecuti expunxerunt, fuiſſe CDXXI. quem ob id ſine conſulibus ex Faſtis Capitolinis appoſuit.

DE RATIONE NVMERANDI *tempora apud Romanos obſeruari ſolita, & de anno vrbis conditæ.*

ALiæ atque aliæ apud antiquos annorum ſupputationes fuerunt: Achæi ab aſtrorum reuolutione eas accepiſſe leguntur. Argiui à ſacerdotibus fœminis, vt ſi ſacris hoc anno præfecta fuiſſet Chryſis, à Chryſide annorum numerum accipiebant. Multi verò rerum geſtarum ſeriẽ ab annis ante Troiam conditam, vel poſt captã deduxere. Anno verò ab eius captiuitate CCCCVIII. Olympico certamine, quod Hercules in honorem ataui materni inſtituiſſet per filium eius Iphiclum, vel vt alij volunt, Iphitum reſtaurato, ex eo tempore per Olympiades anni numerari cœpti ſunt, maximè apud Græcos, quorum hiſtoriam ab Olympiadis primæ tempore tantùm creditam affirmat Euſebius. Hebræi vt alij orientales populi, anni nomenclaturam à regibus ſuis ſumpſere. Athenienſes ab Eponymis (vt vocarunt) niſi quod in ἀρχαιρεσίαις, id eſt, magiſtratuum electione ſub anni principio fieri ad aliquot dies ſolita ita ſupputabant, ὅτι πρώτης πρυτανείας τῇ δεκάτῃ, ἢ ἑνδεκάτῃ, primæ prytaniæ decima aut vndecima. Ac inde τῷ ἐπωνύμῳ, nomen ſumptũ eſſe videtur, quaſi vnde res geſtæ rationem temporis, nomenque acciperent: ad Athenienſium exemplum, vt & aliorum Faſtorum ſeriem, rerumque geſtarum memoriam Romani à conſulibus notarũt, annum vrbis conditæ interdum adijcientes. De eo verò multò maior quàm quo primi conſules inierint apud authores diſſenſio eſt. Cũ verò eius rei expoſitio ab hoc loco minimè ſit aliena, breuiter, quæ autorũ de vrbis cõditæ tẽpore opinio fuerit, enumerabimus.

Timæus itaque Siculus, vt ab ijs, qui communi aliorum ſententia remotius eam conditam fuiſſe ſcripſerũt, incipiam, neſcio qua ductus ratione, vrbem ipſam à Romulo ædificatam retulit, eodem ferè tempore, quo à Tyrijs Carthago in Africa, octauo & trigeſimo ante primã Olympiadem anno.

L. Cincius vir ſenatorius anno quarto duodecimæ Olympiadis.

Q. Fabius Pictor rerum Romanarum grauiſsimus & antiquiſsimꝰ ſcriptor, anno primo octauæ Olympiadis.

Polybius Megalopolitanus & Diodorus Siculus Olympiadis ſeptimæ anno ſecundo.

Apollodorus, Q. Lutatius Catulus, C. Cornelius Nepos, Eratoſthenes, M. Porcius Cato, Dionyſius Halicarnaſſeus, & Theophilus Antiochenus Olympiadis ſeptimæ anno primo.

M. Verrius Flaccus author tabularum Capitolinarũ. T. Liuius, C. Iulius Solinus, Clemens Alexandrinus, & alij Olympiadis ſextæ anno quarto.

L. Taruntius Firmanus, M. Terentius Varro: T. Pomponius Atticus, M. Tullius Cicero, Auguſtus Cæſar, C. Velleius Paterculus, Tiberius Claudius, Cæſar Auguſtꝰ, C. Plinius II. Plutarchus Chæronæus, Domitianus Cæſar Auguſtus, P. Cornelius Tacitus, Caſsius Dio, A. Gellius, L. Septimius, Seuerus Auguſtus, Cenſorinus, M. Iulius Philippus Auguſtus, Euſebius Pamphili Cæſarienſis, Eutropius, Paulus Oroſius, Paulus Diaconus Longobardus, & poſt C. Cæſaris Dictatoris tempora cõmunis populi Romani ſententia, quam nos quoque ſequimur, Olympiadis ſextæ anno tertio vrbem conditã eſſe volũt.

Quibus verò rationibus persuasi singuli harum de vrbe condita opinionum authores sententias suas confirmauerint, minimè necessarium est hoc loco demonstrare: tum quòd hoc alterius negotij sit speculari, tum etiã, quod post Plutarchum in Romulo, Solinum cap. 1. in Polyhistore, atque ibidem Camertem in annotationibus ab Onuphrio Panuinio libr. 1. Fastorum id ita sit pertractatum, vt nulla amplius examinatione egeat.

Dies autem, quo vrbis fundamenta iacta à Romulo fuerunt, fuit 11. Kalen. Maij, qui Parilia vel Palilia appellabantur. Hæc autem erãt Pales pastorum deæ festa, quæ à pastoribus 11. Kal. Maij agris celebrantur, ad lupos arcẽdos, morbosque à pecore pellendos, seu pro partu pecorum, vnde & Parilia dicta. De hac re Propertius lib. 4.

Vrbi festus erat, dixêre Palilia patres,
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.

Ouidius quoque 4. Fastorum ait:

Apta dies legitur qua mœnia signet aratro,
Sacra Pales aderat, inde mouetur opus.

Idem confirmant M. Tullius, Plutarchus, Solinus & alij. Palilia autem celebrari solita fuisse 11. Kalend. Maij, habetur ex antiquis marmoreis, Romanis Kalendarijs, ijsdemque qui citati sunt, authoribus.

DE PRIMIS VRBIS ROMÆ MAgistratibus, nimirum Regibus, quorum septem fuerunt.

QVæ Reipublicæ administrandæ genera à veteribus commemorantur, ea vrbs Roma siue fatali necessitate, siue perturbatione quadam singula pertulit, ita vt nulla ferè Respublica inueniatur, in qua ea sibi ita successerint, atque in ipsa vrbe Roma. Initio namque eam gubernarunt reges, ijs verò propter immoderatam quandã in ciues libidinem atque audaciam exactis, consules & inde tribuni militum consulari potestate imperium tenuere, postea optimo Reipublicæ statu duorũ Gracchorum, Saturnini ac Drusi, amentia perturbato, trib. pleb. donec quod eorum potestate à Sylla conuulsa, ac plebe agris pulsa ac trucidata, optimatibus Reipublicæ gubernatio est restituta: tandem verò ea rursus per ciuile Pompeij ac Cæsaris bellum oppressa, Respublica ad vnius Cæsaris dominatum recidit, in quo etiam paucis annis triũ virorum nefaria libidine exagitata, eo vsque quo penitus collaberetur, permansit. Nos itaque ea, qua sibi hæc genera serie successerũt breuiter persequemur, à regibus initium facientes.

37 ROMVLVS.

VRbis conditor imperium tenuit annos triginta septem. Tot enim ei tribuit Liuius. Itidem Dionysius in primo, id quod & libro secundo repetit, à quibus Plutarchus in Numa non discrepat, licet in Romulo trigesimo octauo ætatis anno è vita migrasse scribat. Solinus itidem res eius gestas commemorans, ei triginta septem annos tribuit. Solus Eutropius lib. 1. cap. 4. annos ei triginta nouem assignat, sed corruptum esse exemplar Cuspinianus nõ malè existimat. Hic verò cùm ex communiori authorum sententia, annos triginta septem regnasset, atque imperium Romanum multis præclaris legibus ac institutis fundasset, domesticamque disciplinam ac militarẽ stabilisset, Nonis Quintilibus mortuus est, qui dies Nonæ Caprotinæ, quòd is ad Caprę paludem exercitum recensens non comparuerit, ac populi fuga ob consternatum repentina regis morte populum, Plutarcho & Dionysio testibus, postea appellatus est. Idem post consecrationem Quirinus dictus, cuius cognominis has causas reddit in Fastis Ouidius:

Siue quòd hasta Quiris priscis est dicta Latinis,
Bellicus à telo venit in arma Deus.
Siue suo regi nomen posuere Quirites,
Seu quia Romanus vicerat ille Cures.

Hũc verò incerto patre natum, & spurium fuisse cùm alijs placet authoribus, tum maximè Plutarcho in Theseo, vetus tamen opinio fuit eum ex Marte, & Ilia siue Rhea, siue Siluia (hæc enim omnia eius nomina traduntur) Vestali virgine, furtiuo fuisse concubitu genitum, eundemque à ruma, id est, vbere, Romum primum, deinde blandiendi causa Romulum, appellatum.

INTERREGES. 1

ANnum, post Romuli mortem, patrum animos certamen regni ac cupido versare cœperunt, dum autem ad singulos, quia nemo magnopere eminebat in nouo populo, peruenerãt factiones, inter ordines certabatur. Oriundi à Sabinis, quia post Tatij mortem ab sua parte non erat regnatum in æqua societate, ne possessionem imperij amitterent, sui corporis creari regem volebant. Romani veteres peregrinum regem aspernabantur. In varijs tamen voluntatibus regem omnes volebant, libertatis dulcedine nondum experta. Timor deinde patres incessit, ne ciuitatem sine imperio, exercitum sine duce, multarũ circà ciuitatũ irritatis animis, vis aliqua externa adoriretur, ita rem inter se ducẽti patres decẽ decurijs factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summæ rerũ præessent, consociarunt. Eos autem tunc centũ Senatores, Liuius, Plutarchus centum & quinquaginta, Dionysius verò CC. fuisse scribunt, centum videlicet ex Sabinis, & totidem ex Romanis: postea autem sorte missa, eorum decuria cui primò fors obtigisset, vrbi imperitabat, non autem simul omnes decem, sed vnus tantũ, cùm insignibus imperij & lictoribus erat: quinque dierum spatio finiebatur imperium, ita vt vniuscuiusque decuriæ patres quinquaginta dies vrbi præessent. Quinque enim diebus exactis, is cui primum in ea decuria imperij fors obtigerat, secundo tradebat cum imperij insignibus potestatem, atque ille tertio alijs quinque diebus finitis: atque ita vsque ad decimum, elapso primis decem interregibus quinquaginta dierum spatio, alia senatorum decuria eadem ratione alius L. dies vrbi præerat, ac per omnes in orbem ibat, donec annuũ interuallum regni exactum fuit. Id ab re, quod postea quoque tenuit nomen interregnum appellatum est, hominesque ipsi interreges. Hoc itaque anno primo apud Romanos interregis magistratus inuentus est. Non autẽ solùm mortuo Romulo ad interregnum ventum est, sed etiam post Numæ, Tullij, & Anci regum excessum. Itemque Reipublicæ tempore post annuorum magistratuum tempus exactum, ante nouorum creationem quàm sæpissimè. Quibus comitia habentibus, noui magistratus à populo creabãtur. Interregis autem munus erat per omnes dies interregni sui, qui ex more veteri quinque dierum non excedebant ea omnia obire, quæ vel regum vel cõsulum in vrbe fuissent. Perinde ac ius dicere, Rempublicam administrare, senatum habere, ad eumque de rebus referre, subrogandisque magistratibus comitia habere: Plura de interregum origine Dionysius lib. 2. Liuius lib. 1. Plutarchus in Numa. Eutropius, Sextus Ruffus, Eusebius, & alij veteres scriptores, multa prodidere.

NVMA POMPILIVS REX SEcundus, regnauit annos 43

ANno interregni finito, cum grauis populo Romano videretur ea regnãdi ratio, plebs enim fremere multiplicatam seruitutem, ducentos pro vno dominos factos: patres id sentientes, in hoc tandem conuenere, vt veteres senatores regem crearent, quem vellent, præterquam sui corporis. Quare Numa Pompilius, quòd æquitate & prudentia omnes excelleret, Curibus vrbe Sabinorum in regnum vocatus est. Eum autem regnasse annos XLIII. omnes conueniunt præter Eutropium, Eusebium & Cassiodorum, recentiores scriptores, qui XLI. produnt, vt Onuphrius & Sigonius annotarunt. De eo Dionysius libr. 2, Liuius libr. 1. Solinus cap. 2. Plutarchus, Plinius

Plinius,& Eutropius,in eius vita,itemque Valerius Maximus pleraque prodidere.Obijt autem non longè octo genario maior,vt inquit Plutarchus,natus enim erat,eo dem teste,eo die quo Romulus vrbem condiderat. Videlicet XI.Kalend.Maij.Ad nomen verò Numæ quod attinet,sunt qui volunt esse Pompilij prænomen.Sed ex verbis Sexti Pompeij apparet Tullium & Numam non esse prænomina, idque etiam inde conijcere licet, quòd filij Numæ alijs varijsque, quàm familiæ nominibus à Dionysio appellantur. Erant itaque qui existimãt Numam, vt Ancum,Aruntem,Volusum,Drusum,Faustum, Iulũ, Mamurium, & alia quædam cognomina, prænomina esse,prout Marlianus in suis annalibus rectè annotauit.

TVLLVS HOSTILIVS III. ROmanorum rex,regnauit annos 32

POst mortem Numæ cùm ad interregnum ventum esset, factum est Senatusconsultum, in quo approbante plebe, authoribus patribus rex Romanorum tertius creatus est Tullus Hostilius, anno vrbis conditæ 38. qui, Alba euersa, Albanos Romam transire iussit, plebi ciuitate data, ac primoribus in patres lectis. Hunc post Numam annos 32.regnasse, omnes scriptores constantissimè tradunt.Extinctus autem est, Dionysio teste,incensa domo cum vxore & filijs, atque alia familiari turba omni,igne comprehensa. Succensam eius domum alij dicunt per fulmen ira Dei, ob quorundam sacrorum intermissionem, alij insidijs Anci Martij, qui post eum regnauit. De quo Dionysius in tertio. Hosti prænomen eum tulisse inde apparet, quòd pater & auus idem tulerint.Rex verò fuit non solùm Numę dissimilis,sed etiam Romulo ferocior.

ANCVS MARTIVS IIII. ROmanorum rex,regno præfuit annos 24

POst Tulli regis obitum Interrex à patribus proditus est, quo comitia habente anno vrbis cõditæ CXIIII. Ancum Martium quartum Romanorum regem populus creauit, patres authores fuêre. Hic Hostiam sextodecimo milliari ab vrbe condidit, & septem bella gessit, Annos XXIIII. Liuius, Dionysius, atque Solinus, ei tribuunt: Eusebius verò,Eutropius, & Cassiodorus XXIII. Qua morte perierit nec Liuius in primo, nec Dionysius in tertio explicant,vbi tamen copiosissimè res eius gestæ enumerantur.Ancus verò,vt Sextus Pompeius tradidit, appellatur, qui aduncum brachium habet, vt exporrigi non possit.

LVCIVS TARQVINIVS PRISCVS V. Romanorum rex,regno præfuit annos 38

HIc Anco moriente, cùm tutor liberis suis relictus esset,regnum ambitiosè primus, & ad conciliandos animos oratione habita intercepit, pueris Anci filijs interregni tempore tanquam venatum ablegatis: rex autẽ ab interrege iussu populi, patribus authoribus proditus est,Anno vrbis conditæ 228.Olympiade 41.Postremò verò bellica virtute & pacis artibus clarus Octogenario maior,insidijs duorum Anci Martij regis filiorum extinctus est, Anno regni duodequadragesimo, vt Liuius & Dionysius, quorum sententiam secuti sumus, tradunt, vel triginta septem, vt Solinus, Messala, Ruffus, Eutropius, Cassiodorus, Eusebius, & Bedas, prout & antè exposuimus.Priscus ita dictus,quia prius fuit quàm superbus, inquit Sextus Pompeius, cui assentitur Dionysius & Laurentius Valla, scribens nomen Prisci, non à sui temporis hominibus, sed à posteriori seculo inditum fuisse. Liuius autem cognomen Prisci ei fuisse inditum iam tum,cùm primùm venit in vrbem, apertè ostendit, & sic prius,quàm Superbus nasceretur.Hic antea Lucumo vocabatur Damarathi Corinthij filius ex Brachiadum familia oriundus.

SERVIVS TVLLIVS ROMAnorum rex Sextus,regnauit annos 44

CÆso Prisco Tarquinio, statim iniussu populi, patrũ tamen consensu primus regnum Romanum suscepit Seruius Tullius, Anno vrbis cẽtesimo septuagesimo sexto. De cuius conceptione non prætereundũ est,quod tradit Plinius lib.36. Tarquinio Prisco regnante, repentè in foco comparuisse genitale masculini sexus, eamque quæ ibi sederat Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam cõsurrexisse grauidam,ita Seruium Tullium natum,qui regno successit.Inde & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium, ob id compitalia & ludos Laribus primùm instituisse. Plura de eius genere Plutarchus in libro de fortuna Romanorum. Tanaquillidis verò astu socrus suæ regnum adeptus est,quarto Olympiadis quinquagesimæ anno, quadraginta verò quatuor annos gubernans, insidijs Tarquinij generi & Tulliæ filiæ impiè occisus est, in vico à re ipsa scelerato dicto:De annis huius regis nonnihil controuersiæ inter scriptores est. Liuius enim, Dionysius,& Solinus,quos hîc secuti sumus,eum annos XXXXIIII.regnasse scribũt. Messala verò Coruinus,Sext. Ruffus,Eutropius,Eusebius,Cassiodorus,& Bedas,tantùm triginta quatuor,verùm eos decem,postea Tarquinij regno adiungentes nihil annorum huic summæ officiunt. Nam quos Liuius, Dionysius, & Solinus viginti quinque faciunt,eos XXXV.scribunt.Seruius hic à fortuna propria, quod eum seruiẽs peperisset Ocrisia captiua, pulcherrima prudentissimaque Corniculana mulier. Tullius verò à cognatione nomine patris dictus est, vt Dionysius in quarto, res eius gestas plures enumerans, scribit.

L. TARQVINIVS SVPERBVS VII. Romanorum rex,regnauit annos 25

ANno vrbis cõditæ CCXX.occiso Seruio Tullio rege, non per interregem, legumque iure, sed armorum vi regnum Romanum L. Tarquinius Iunior inuasit,Superbus dictus à morum acerbitate, quia soceri à se occisi corpus sepulturæ mandari vetuisset, Romulum quoque insepultum perijsse dictitans. Eum L. Tarquinij Prisci regis filium fuisse prodiderunt Q.Pictor,Cn.Gellius, Licinius Macer, Verrius Flaccus, & Liuius, Dionysius tamen ex L.Pisone Censorio in annalibus firmissimis certissimisque rationibus errorem illorum coarguit, idque haud fieri potuisse ex certa annorum ratione ostendit, Nepotem autem Prisci fuisse ex filio, qui Prisco viuente obijt:regnauit autem annos viginti quinque, vt Liuio lib.1. Dionysio in quarto, & Solino in Polyhistore suo placet: Cassiodorus autem, Eusebius, Eutropius, & Bedas ei triginta quinque ascribunt, decem annos, quos Seruio Tullio abstulerunt, huic addentes, & per hoc iunioribus errandi occasionem præbentes. De eo plura scripsere Dionysius, Liuius, vterque Plinius, Valerius Maximus,Gellius,Macrobius,& Eutropius. His ergo regum annis in vnum collectis, & ex ijs numerus annorum CCXLIIII. resultabit.

DE CONSVLIBVS PRImùm creatis.

HÆc est secunda mutatio Reipub. qua Superbo regẽ cùm propter regnandi impotentiam, tùm propter stuprum Lucretiæ à regis filio Sexto illatum, exacto, & libertate recuperata,imperium duobus viris annuũ mãdatũ est,qui initio prętores quòd populo præessent,deinde iudices,quòd controuersias ciuium dijudicarent: postremò verò consules,quòd Reipublicæ consulerent,nominati sunt, vt Cicero lib. 3. de legibus docet his verbis: Regio imperio duo sunto, ijque præeundo, iudicãdo, & cõsulendo prætores, iudices, consules appellãto, militiæ summũ ius habento,Creati autẽ sunt primi consules siue

prætores

prætores à Sp.Lucretio Lucretiæ patre inter rege, comitijs centuriatis ex commentarijs Seruij Tullij regis. Omnia iura, omnia insignia regum primi consules habuere, id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur: patritij autē ambo creati sunt, quod idcirco admoneo, vt progressus Reipub. cognoscatur, cùm post etiam ex plebe sint creari cœpti. Porrò verò de anno, mense, & die, quo primi consules inierint, nonnulla hic dicēda essent, quia autem supra de varietate & dissensione, quę de hoc inter authores est, diximus: ideò his prætermissis ad ipsos consules accedamus, qui primi fuisse omnium testimonio perhibentur.

245 *L.Iunius Brutus. L.Tarquinius Collatinus.*

NEmo non prodit L.Iunium Brutum & L. Tarquinium Collatinū primos consules seu prætores populi fuisse, qui in fine anni vrbis CCXLIIII. Kalen. Martij regib. Tarquinijs patre scilicet & filijs vrbe exactis, centuriatis comitijs renūciati sunt. At cū Brutus Tarquiniū collegam suum consulatu se abdicare coegisset, vel quod propter affinitatē & nomē Tarquiniorum suspectus esset, vt L. Piso, apud Gellium lib. 15. cap. 29. Liuius, Plutarchus, ac Cicero lib. 3. Officiorum scribunt, vel ob ortam inter Brutum & Collatinum dissensionem, de sororis Collatini filijs puniendis, vt Dionysius tradit, in eius locum P. Valerium Volusi F. Voluſiū, cuius præcipuè opera in expellendis regibus vsus fuerat, subrogauit. Cuius consulatus meminēre Polybius lib. 3. Dionysius, Liuius, Valerius Maximus libro 4. cap. 4. Plutarchus in Poplicola, Plinius lib. 36. cap. 15. Valerius verò Bruto in magistratu ab Arunte Superbi regis filio (mouerat enim rex Romanis bellum) interfecto: comitijs centuriatis habitis Spurium Lucretium Tricipitinum patrem Lucretiæ sibi cooptauit: eique vt natu grandiori fasces dedit, mox cùm iam ætate confectus esset, eo intra paucos dies mortuo, M. Horatium Puluillum collegam sibi in consulatu assumpsit. Hic Valerius Poplicola vocatus est, quòd in magistratu leges tulit valdè populares, vt de prouocatione à consulibus ad populum, & de imperio à populo accipiendo, vt Liuius & Dionysius authores sunt. In vulgaribus tum in antiquis manuscriptis codicibus, (errore ne an studio incertum est) Publicola semper legitur, eadem certè significatione, verùm ijs literis aliquantulum variatis, quæ nihilominus maximam inter se affinitatē habent, vt scribit Quintilianus, vt O cum V, & P cum B: legitur enim in antiquis inscriptionibus, sæpè Poplicus pro Publico. Primo itaque anno post exactos reges, Romæ cōsules hi fuēre: L. Iunius Brutus, L. Tarquinius Collatinus, P. Valerius Poplicola, S. Lucretius Tricipitinus, M. Horatius Puluillus.

246 *P.Valerius II. P.Lucretius.*

AVthores de horum consulatu sunt Dionysius, Liuius, & Cassiodorus, Onuphrius. Panuinius Lucretio nomen Tricipitini adiungit, tum quod familiæ proprium fuerit, tum quod ab antiquo Fastorum scriptore, qui est in Cuspiniani commētario Tricipitinus appelletur. Publij verò, authore Sexto, Etymologia duplex est. Nā alij qui publicè educatus sit, alij verò qui prius fuit pupillus, quàm prænomen haberet, Publium vocant.

247 *P.Lucretius. P.Valerius Poplicola III.*

LIuius hunc Lucretium, P. alij verò codices T. Lucretium nominant, Dionysius P. Valerium Poplicolā III. & M. Horatium iterum, consules fuisse scribit. Plutarchus de tertio tantum P. Valerij consulatu mentionē facit. Onuphrius & Sigonius Dionysium sequuntur. In Cassiodoro desunt hi consules.

248 *Sp.Lartius. T.Herminius.*

POst Poplicolam III. & Puluillum II. consules Dionysius posuit Sp. Lartium, & T. Herminium, idem facit Cassiodorus, & liber incerti authoris qui à Cuspiniano citatur, in quo ita est Poplicola III. & Puluillo.

Rufo & Aquilino.

Valerio & Tuberto.

Liuius hos omittit, atque M. Valerium & P. Posthumiū subijcit, sed vt Sigonius existimat vitio librariorū.

Huius quoque anno interpositionem necessariā esse ex M. Ciceronis Bruto existimat Onuphrius: nec hos cōsules à Verrio Flacco respui in tabulis Capitolinis satis constat. Lartius autem nomen à Larte deriuatum est, atque ita scribi debet, non Largius, vt deprauatè in nonnullis Liuij & Dionysij libris extat. Herminij autē cognomen esse Esquilinū existimat Onuphrius, tum quòd eius cognominis mentio extet in fragmento tabularū Capitolinarum, tum quod cuius familiæ fuerit, à nullo vnquam sit proditum. Sp. autem Lartius frater fuit T. Lartij primi dictatoris, vt scribit Dionysius.

M.Valerius. P.Postumius. 249

PLutarchus M. Valerium Poplicolæ fratrem tradit, vt & Dionysius & Liuius, ergo rectè Volusi filius. Postumius cognomine vsus est Tuberto Zonaras: Plutarchus in Poplicola, Dionysius lib. 5. & 6. Hunc Quinti filium vocat Dionysius, vbi de legatis consularibus agit ad plebem missis anno CCLX. Postumium autem, vt admonet Onuphrius, sine aspiratione, ideò à veterib. scriptum est, vel quod à postea postumus, postimius, deinde Postumius deriuetur, vel quod antiqui Vmus sine aspiratione scriberent. Dicitur autem Postumius, qui postremo loco natus est, authore Cesellio in Commentarijs lectionum antiquarum. Iureconsulti tamen vocabulum aspirantes eum solum, qui post mortem patris natus est. Posthumium vocant, quorum opinioni assentitur Varro, & Plutarchus in vita Syllæ.

P.Valerius IIII. T.Lucretius. 250

DIonysius, Liuius, Plutarchus, & Casiodorus, hos consules in hunc annum produnt. Fasti Cuspiniani Poplicolam IIII. & Tricipitinum edunt. Valerius Maximus lib. 4. cap. 4. Valerius Poplicola, inquit, consulatus initium cum Bruto auspicatus est, idemque postea tres consulatus acceptissimos populo Romano gessit.

Agrippa Menenius. P.Postumius. 251

DIonysius hoc anno habet consules Agrippam Menenium Lanatum, P. Postumium iterum, Liuius, Cassiodorus, liber Cuspiniani, & Fasti Græci non dissentiunt. Valerius lib. 4. cap. 4. eum M. Menenium Agrippā vitiosè nominat. Agrippæ autem nominantur, qui cum labore matris eduntur, hoc est, per pedes contra naturā, non per caput, ægro partu.

Opiter Virginius. Sp.Cassius. 252

LIuius, Zonaras, & Cassiodorus, hos ita simpliciter nominant: Dionysius vberior est, habens Sp. Cassius Vscelinus, & Opiter Virginius Tricostus. Quem autem Dionysius ὑσκελῖνον, Cicero in Lælio Cassium Becillinum, Fasti Cuspiniani Viscellinum vocant, vt à Visco Viscellus, deinde Viscellinus deriuent. Opiter verò, vt & id obiter annotemus, inquit Sext. Pompeius, est, cuius pater auo viuo mortuus est, ducto vocabulo, aut quòd post obitum patris genitus sit, aut quòd auum ob patrē, id est, pro patre habeat.

Postumius Cominius. T.Lartius. 253

SIc Liuius, Dionysius, Zonaras, Cassiodorus, simpliciter hos nominant, Fasti Cuspiniani, Postumo Aurunci, Lartio Ruffi cognomen tribuunt. Quos autem liber Cuspiniani Ruffos dicit, eos Fasti Greci diuersa voce, sed eodem significatu, Flauos appellant.

Ser.Sulpitius. M.Tullius. 254

NVlla his Liuius & Cassiodorus cognomina tribuunt, Siculi Fasti Sulpitium Camerinum, vt & Fasti Cuspiniani, Tullium verò Longum, vt & Dionysius, cognominant: qui Manium Tullium in Magistratu mortuum

tuum esse scribit, neque in eius locum quenquam, quia propè in fine annus erat, subrogatum. M. Tullij consulis meminit Cicero in Bruto, cùm ait: Vt si me à M. Tullio dicerem, qui patricius anno x. post reges exactos cũ Ser. Sulpitio consul fuit. Manius verò, vt inquit Sext. Pompeius, prænomen dictum est ab eo, quod manè quis initio natus sit, vt Lucius qui luce, & alibi Manius agrũ Nemorensem consecrauit, à quo multi & clari viri orti sunt, & per multos annos fuerunt. Vnde prouerbium: Multi Manij Aricinæ. Seruius autem is dicebatur, cuius parentes vel alter ipsorum in seruitute eum genuisset, vel qui in vtero matris ea mortua, seruatus esset.

255 *C. Vetusius. T. Aebutius.*

VEturij prænomen in quibusdam Liuij codicibus, vt Marlianus in annalibus consulum admonet, est Caius, in alijs Cneus, in Cassiodoro Lucius, in Dionysio Publius, Dionysius Veturium Geminum, T. Æbutium Heluam, alibi quoque ἐλαιλίβαν, sed mendosè cognominat. Nam Heluæ ei cognomẽ esse Latini quoque scriptores asserunt. Fasti quoque Græci Heluam & Geminũ habent. Porrò qui Vetusium scribunt antiquam consuetudinem imitantur, qua S pro R ponebatur, vt cùm Fusios, Valesios, Papisios, dicebant, qui Veturium recẽtem vsum. Hac de re Liuius in anno CCXCII.

256 *Q. Clœlius. T. Lartius.*

ITa Liuius & Cassiodorus: Dionysius T. Lartium Flauum, Q. Clœlium Siculum, cui respondent Fasti Cuspiniani & Siculi. T. Lartius est idem, qui antè consul fuit ex Dionysio, ideò rectè nomen Flaui additum Clœliorum familiam, vt Iuliorum, Seruiliorum, Geganiorum, Curatiorum, & Quintiliorum, ab Albanis originem duxisse scribit Dionysius.

257 *A. Sempronius. M. Minutius.*

HOs consules ita edunt Liuius & Cassiodorus. Fasti Cuspiniani cum Siculis Atratinum & Augurinũ. At Dionysius A. Sempronium Atratinum, & M. Minutium Augurinum, quanquã Augurini cognominis non meminit, nisi in secundo Minutij consulatu. Aulus verò is erat, qui dijs alentibus natus esset.

A. Postumius. T. Virginius.

258 SIc hi consules referuntur à Dionysio, Liuio, & Cassiodoro. Ijs cognomina addunt Fasti quidem Græci, Albus & Cœlimontanus. Liber verò Cuspiniani Regillensis & Tricostus, ita vt sint A. Posthumius Albus Regillensis, & T. Virginius Tricostus Cœlimontanus.

Ap. Claudius. P. Seruilius.

259 LIuius & Cassiodorus hos consules in hunc annum prodũt, Fasti Cuspiniani & Siculi Sabinum & Priscum. At Dionysius Ap. Claudium Sabinum, P. Seruiliũ Priscum. Hic verò Ap. Claudius princeps est gentis Claudiæ, Actius Clausus primùm, pòst Ap. Claudius appellatus, qui ex Sabinorum vrbe Regillo (vnde Sabinus Regillensis dictus) Romam commigrauit anno ab vrbe cõdita CCL. atque in patricios ascriptus est, Liuius, Dionysius, Suetonius in Tiberio authores. Hic auus decemuiri App. Claudij fuit, de prænomine eius dissensio est, de qua videre licet Onuphrium & Marlianum in Fastis.

A. Virginius. T. Vetusius.

260 HI, vt nominati sunt à Liuio & Cassiodoro, commemorantur. Dionysius A. Virginium Montanum, T. Veturium Geminũ, Fasti Cuspiniani Montanũ & Geminum. Siculi Cœlimontanum & Geminum: qui autẽ Montanus, idem etiam Cœlimontanus fuit. Prædianus in Cornelianam A. Virginium Tricostum, L. Veturium Cicurinum appellat, ex quo intelligi potest vtrumque horum duo prænomina tulisse Tricostum Cœlimontanum, & Geminum Cicurinum. Sic enim alio loco alij: Cuspinianus annotat Cicurinũ aliàs Coturnium quoque dici.

Sp. Cassius. Postumus Cominius. 261

SIc Liuius & Dionysius, eorundem meminit Cicero pro Cornelio, Cuspiniani Fasti Viscellinum edunt & Auruncum. Siculi Aruncum & Vitellinum. Eosdem vnà etiam consules fuisse, hoc verò anno Kalend. Septemb. citius quàm consuetudo erat, inijsse author est Dionysius.

T. Geganius. P. Minutius. 262

DIonysius initio libri septimi in hunc annum consules edit T. Geganium Macerinum, & P. Minutium. Idem Liuius lib. 2. Cassiodorus, Eutropius & Orosius li. 2. cap. 5. referunt præter alterius cognomen. Vtrique verò cognomina Fasti Græci & liber Cuspiniani tribuunt, alteri Macerini alteri Augurini. Sunt autem hæc cognomina hoc Minutiorum illud Geganiorum.

M. Minutius. A. Sempronius. 263

SIc Liuius & Cassiodorus cognomina omittentes, & notam II. Dionysius A. Sempronium Atratinum II. M. Minutium Augurinum II. Fasti Siculi cum Cuspiniani libro Atratinum & Augurinum. Hunc annum XIX. nuncupat Dionysius, ex quo Poplicola consul legem de prouocatione tulit.

Sp. Nautius. Sext. Furius. 264

A Sempronio, M. Minutio consulibus, consules suggerit Dionysius, Q. Sulpitium Camerinũ, Sp. Lartium Flauum iterum: Fasti Cuspiniani Cornutũ & Flauum, Siculi Camerinum & Flauum. Est autem & Cornutus Sulpitiorum cognomen, vt ex tabulis Capitolinis intelligi potest. Non esse autem hos consules omittendos, ad Capitolinam rationem seu Varronis annorum summam digerendam docet triumphus Pub. Valerij, qui in annum ducentesimum septuagesimum nonũ non caderet, si hos consules subtraheremus.

T. Sicinius. C. Aquilius. 265

POst superiores consules Dionysius C. Iulium Iulum, P. Pinarium Rufum consules suggerit, Fasti Cuspiniani Iulum & Mamercinum, Græci Iulum & Rufum. Esse autem Mamercum Pinariorum cognomen alio loco apparet. Hos quoque consules vt priores omittit Liuius: apud quem, qui tabulas Capitolinas explicandas susceperunt, duorum annorum consules desiderari annotarunt, ita vt de ipso idem dici posse videatur, quod ipse libro nono de Pisone scribit. Hos cõsules Piso Q. Fabio & P. Decio suggerit, biennio exempto quo Claudiũ Volumniumque & Cornelium cum Martio consules factos tradidimus, memoriáne fugerit in annalibus dirigendis, an consultò binos consules factos ratus transcenderit incertum est. Porrò cognomen C. Iulij in Tullum, & Tullium passim se transformarat, sed Iulum legendũ esse Marlianus, & post eũ Panuinius, ostendit. Hoc enim Iuli cognomen ab Ascanio Æneæ filio deriuatum est, & ab eodem cognomine familiæ nomen, propterea Virgilius inquit:

Iulius à magno demissum nomen Iulo. Et Liuius de eodem: Quem Iulum eundem Iulia gens authorem nominis nuncupat.

Sp. Cassius. Proculus Virginius. 266

HIsce omissis, Sp. Nautius, & Sex. Furius hoc anno dicuntur à Dionysio, Liuio & Cassiodoro. In Fastis Cuspiniani est Rutilus, quod est Nautij cognomen: & Viscellinus. In Siculis Nautius & Fusius.

Seruius Cornelius. Q. Fabius. 267

AVtore Liuio hoc anno consules fuerunt T. Sicinius, & C. Aquilius. Quos Dionysius & Cassiodorus vocant T. Siccium, & C. Aquilium. Horum cognomina ex Fastis Græcis & Cuspiniani, fuerunt Tuscus & Sabinus. Aquilius verò, vt Marlianus admonet, is dicebatur, qui erat aquilo, hoc est, nigro colore.

268 *L. Aemilius. K. Furius.*

LIuius in hunc annum COSS. edit Sp. Caſsium, & Proculum Virginium. Dionyſius Sp. Caſsium tertium, Proculum Virginium. Diodorus lib. 11. Virginio Tricoſti nomen adiungit. Faſti Græci & liber Cuſpiniani Rutilum & Viſcellinum. Ad Prọculi nomẽ autem quod attinet, ſunt qui credũt Proculos dictos, quòd parentibus iam ſenibus, quaſi procul progreſsis ætate, nati ſint.

269 *M. Fabius. L. Valerius.*

DIodorus lib. 11. Q. Fabium Vibulanum, & Seruium Cornelium Coſſum, conſules in hunc annum prodit, eoſdem Dionyſius, Liuius, & Caſsiodorus edunt, ſed cognomina omittunt. Porro verò, vt de Seruij Cornelij cognomine conſtet, à veteribus Coſsi homines rugoſi corporis dicebãtur, à ſimilitudine coſſorum, qui vermes ſunt è ligno editi. Plinius lib. 17. cap. 24. Luxuria Coſſos roborum delicatiores adhibere cepit cibo. Hinc Hieronymus contra Iouinianum, In Ponto inquit, & Phrygia, luxuria eſt comediſſe Xylophagion. Sic enim appellat Coſſos, vermes obeſos, ex lignorum carie enaſcẽtes, qui apud illos à patrefamilias in magnis reditibus computabantur. Hinc fuerunt Romæ Coſsi, Coſsitij, Coſſunij, & Coſſutiani appellati.

270 *Q. Fabius. C. Iulius.*

LÆmilius Mamerci filius, & Cæſo Fabius Cæſonis filius hoc anno conſules referuntur à Dionyſio. Liuius, Caſsiodorus, itemque Diodorus, qui L. Æmilio Mamerci nomen adiungit, eoſdem produnt, patrum tamẽ prænomina omittunt. Faſti Græci habent Mamercum & Fabium, quod cognomen etiam Dionyſius ipſi Æmilio in eius tertio conſulatu addidit. Porrò Sex. Pomp. tradit Æmiliam gentem appellatam à Mamerco Pythagoræ Philoſophi filio, cui propter vnicam humanitatem cognomen fuerit Æmilius. Sed Æmilius eſt nomen, nõ cognomen, vt ipſe ait. Fuit autem Æmilius Mam. F. vt teſtatur Dionyſius.

271 *K. Fabius. Sp. Furius.*

DIodorus hoc anno habet M. Fabium Vibulanum, & L. Valerium Potitum. Dionyſius, Liuius & Caſsiodorus M. Fabium, & L. Valerium, Faſti Græci, Fabium & Voluſium. Liber Cuſpiniani Fabium & Potitum.

272 *M. Fabius. Cn. Manlius.*

DIonyſius in hunc annum conſules comparat C. Iulium, & Q. Fabium. Liuius cum Caſsiodoro Q. Fabium, C. Iulium. Faſti Siculi & Cuſpiniani Iulum, & Fabium.

273 *K. Fabius. T. Virginius.*

DIonyſius Cæſonem Fabium II. & Sp. Furiũ Medullinum hoc anno conſules ſcribit. Q. Fabium, C. Iulium cum Liuio ſubijcit Caſsiodorus. Iulium & Fabium Faſti Siculi & Cuſpiniani.

274 *L. Aemilius. C. Seruilius.*

DIonyſio teſte conſules ſubſequuti ſunt M. Fabius III. & C. Manlius. Diodorus verò, Liuius, & Caſsiodorus M. Fabium & Cn. Manlium conſules produnt. Fabium II. & Cincinnatum. Faſti Græci & liber Cuſpiniani Vibulanum II. Lapis Capitolinus Cn. Manlium P. F.

275 *C. Horatius. T. Menenius.*

CÆſonem Fabium memorant in hunc annum cum T. Virginio conſulem Liuius, Caſsiodorus, Diodorus, & Dionyſius. Fabium cum Rutilo Faſti Siculi. Cæſonem fratrem conſulis abdicantis tertium hoc anno conſulem factum notat Dionyſius. T. Virginium Rutilum anno CCXC. in peſtilentia mortuum Liuius.

A. Virginius. Sp. Seruilius. 276

LIuio, Dionyſio; & Caſsiodoro conſules huius anni ſunt L. Æmilius & C. Seruilius. Diodorus L. Æmilium Mamercum cum C. Cornelio Lentulo edit, Faſti Siculi Æmilium cum Eſquilino. Fragmentum Capitolinum alterum tantum Structum Ahalam cum ſuffecto ei Eſquilino. Porrò Mamercus vt ſcribit Sextus Pompeius, prænomen Oſcum eſt, qui tradit Æmiliam gentem appellatam à Mamerco Pythagoræ Philoſophi filio, cui propter vnicã humanitatem cognomen fuerit Æmilius.

C. Nautius. P. Valerius. 277

TMenenium, C. Horatium COSS. ſuggerit Liuius, Caſsiodorus, Dionyſius, Diodorus. Hic Puluillum cognomen addit Horatio, Menenio Lanatum lapis Capitolinus. Itaque in Faſtis Cuſpiniani & Siculis eſt etiã Lanatus & Puluillus. Horum conſulum meminit Gellius lib. 17. cap. 21. ſed non ſine menda.

L. Furius. A. Manlius. 278

AVirginium, Sp. Seruilium ſubdit Coſſ. Liuius, Caſsiodorus, & Dionyſius. A. Virginium Tricoſtum, C. Seruilium Structum, Diodorus. In Faſtis Cuſpiniani eſt cognomen Rutilus, quod eſt Virginij, in Capitolinis Structus, quod eſt Seruilij, in Siculis vtrumque.

L. Aemilius. Opiter Virginius, vel Vopiſcus Iulius. 279

PValerium, C. Nautium conſules in hunc annum nuncupant Liuius, & Caſsiodorus. P. Valerium Poplicolam & C. Nautium Dionyſius. P. Valerium Poplicolam & C. Nautium Rufum Diodorus: Nautium & Poplicolam Faſti Siculi, Poplicolam & Rufum Cuſpiniani, pro Rufo Rutilum habent Capitolini, vt Dionyſius ante in Lartio pro Rufo Flauum.

L. Pinarius. P. Furius. 280

DIodorus hoc anno Coſſ. prodit L. Furium Medullinum, & M. Manlium Volſonem: Liuius & Caſsiodorus L. Furium & C. Manlium, Dionyſius A. Manlium, L. Furium: Marlianus verò admonet Vulſonem nõ Volſonem legendum eſſe.

Appius Claudius App. F. T. Quintius. 281

DIonyſius in hunc annum conſules prodit L. Æmylium Mamercum, III. cum Vopiſco Iulio, Liuius L. Æmylium & Opitrem Virginiũ, ſed in quibuſdam annalibus ait ſe inueniſſe pro Virginio Vopiſcum Iulium, quos ſecuti ſunt Diodorus, Faſti Græci, & authores conſularium tabularum, quæ in Capitolio ſunt, in quarum fragmentis huius anni eſt Iulus, quod cognomen eſt Iulorum. Itaque in Faſtis Siculis eſt Æmylius & Iulius, in Cuſpiniani Mamercus & Vopiſcus, Caſsiodorus Liuium ſecutus eſt. Porrò Appius peculiare Claudiorum fuit nomen, quod vllus ciuis Romanus vſurpauit, quia peregrinum erat.

Lucius Valerius. T. Aemilius. 282

LIuius, Dionyſius, & Caſsiodorus, conſules hoc anno nominant L. Pinarium, L. Furium, Diodorus L. Penarium Mamercinum, P. Furium φίφωνα mendosè, vt Sigonius & Onuphrius putant. Horũ coſſ. apud Macrobium primo Saturnalium meminit M. Varro.

T. Numitius Priſcus. A. Virginius. 283

DIonyſius conſules in hunc annum prodit Ap. Claudium App. F. Sabinum, & T. Quintium Capitolinum, Liuius cognomina omittit, Diodorus & Caſsiodorus App. Claudium, T. Quintium Capitolinũ, T. Quintio præter Capitolini Barbati quoque cognomen apponendum eſſe docet Zonaras.

T. Quintius. P. Seruilius. 284

COnſules in hunc annum ſuggerunt Liuius & Caſsiodorus, T. Æmilium, L. Valeriũ, Diodorus L. Valerium

Ierium Poblicolam, T. Æmilium Mamercum. Dionyſius L. Valerium II, T. Æmilium. Faſti Siculi nihil niſi nomina ſuggerunt. Æmilium & Valerium, Cuſpiniani Potitum,& Mamercum.

285 *T. Aemilius. Q. Fabius.*

APud Dionyſium conſules hoc anno ſunt A. Virginius Montanus, quẽ Faſti Græci vocant Cœlimontanum,& T.Numicius Priſcus.Diodorus,Liuius & Caſſiodorus cognomina ſilent,quem Siculi Faſti Cœlimontanum,Cuſpiniani Nomentanum.

286 *Q. Seruilius. Sp.Poſthumius.*

APud Dionyſium conſules hoc anno ſunt T. Quintius Capitolinus,Q.Seruilius Priſcus,Liuius & Caſſiodorus cognomina tacent,Diodorus T.Quintium,Q. Seruilium Structum. Faſti Cuſpiniani Capitolinum & Priſcum,Siculi Cœlimontanum & Priſcum.

287 *Q. Fabius. T.Quintius.*

LIuius & Caſiodorus in hunc annum conſules comparant: T. Æmilium II. Q. Fabium: Dionyſius T. Æmilium,II.Q.Fabium:Faſti Siculi Æmilium:& Vibulanum: Cuſpiniani Mamercum & Vibulanum. Diodorus Æmilium Mamercum,Q.Fabium Vibulanum.Is autem Fabius is eſt,qui poſtea quater conſul fuit,Fabijs ad Cremeram interfectis ſuperſtes, non puber vt Liuius, ſed ad res gerendas idoneus,& manu promptus,vt Dionyſius prodit,Marci viri conſularis filius.

288 *A. Poſthumius Albus. Sp.Furius Fuſius.*

HIc annus conſules habuit Q.Seruilium, Sp.Poſthumium,vt Liuius & Caſiodorus tradunt. Priſcum & Albinũ,vt Faſti Cuſpiniani:ac vt Dionyſius Sp. Poſthumium Albinum & Q. Seruilium Priſcum, II. vt Diodorus Q. Seruilium, Sp. Poſthumium Albinum.In fragmento tamen Capitolino Sp.Poſthumius Albus Regillenſis vocatur, non Albinus, atque ita legendum eſſe cenſet Marlianus.

289 *L.Æbutius. P.Seruilius.*

TQuintium, Q. Fabium, Liuius: Caſiodorus T. Quintium II. Q. Fabiũ II. Diodorus T. Quintium Capitolinum,Q.Fabium. Dionyſius T. Quintium Capitolinum III.Q.Fabium Vibulanum II.

290 *L. Lucretius Tricipitinus. T. Veturius Geminus.*

APoſthumius ex tabula Capitolina,& P.Furius Fuſus ex Dionyſio, Liuio & Caſiodoro ſunt notati. Diodorus Furio alterum gentile cognomen Medullinum addit pro Fuſo.Hic verò A.Poſthumius A.Poſthumij dictatoris filius fuit.

291 *P. Voluminius. Ser. Sulpitius.*

PSeruilium Coſſ. in hunc annum ſubſecutus ſcribit Liuius & Caſiodorus. Dionyſius L Æbutium, P. Seruilium Priſcum: Diodorus L. Æbutium Eluam, P. Seruilium Structum. Faſti Siculi Priſcum & Flauum, Cuſpiniani Eluam & Priſcum.Lapis Capitolinus P. Seruilium,Sp.F.P.N.Priſcum.

292 *C. Claudius,Ap.F. P.Valerius Poplicola.*

LLucretium Tricipitinum,T.Veturium ſiue Veturium Geminum,edit conſules in hunc annum Liuius,Caſiodorus & Dionyſius. Ac Diodorus L. Lucretium,T.Veturium Cicurinum:Faſti Cuſpiniani Geminum & Tricipitinũ: Siculi Tricipitinum & Veturium: Capitolini L.Lucretium Tricipitinum.

293 *Q.Fabius Vibulanus III. L.Cor.Maluginenſis.*

PVoluminium,Ser.Sulpitium coſſ. in hunc annum profitẽtur Liuius & Caſiodorus: P. Volumnium, Ser.Sulpitium Camerinum Dionyſius: P. Volumnium Amintinum Gallum Capitolini. Eorundem conſulum meminit Valerius lib.1.cap.6.

L. Minutius. C.Nautius. 294

PValerium Poblicolam,C.Claudium Sabinum coſ. nominant in hunc annum Liuius & Dionyſius: P. Valerium Poblicolam,C. Claudium Regillanum Diodorus:Poblicolam & Sabinum Faſti Siculi & Cuſpiniani.P. Valerium P. F. Voluſi N. Poblicolam Lapis Capitolinus:Cæterùm P.Valerium Coſ. in pugna contra ſeruos qui hoc anno Ap.Herdonio Sabino Capitolium occuparunt,cecidiſſe,inque eius locum L. Quintium Cincinnatum ſuffectum. Liuius, Dionyſius, Oroſius, & ij qui conſules Capitolinos digeſſerunt prodiderunt.

Q.Minutius. C.Horatius Puluillus. 295

QFabium III.L.Cornelium Maluginenſem Coſſ. Liuius hoc anno ſuggerit,& Caſiodorus.Dionyſius Q.Fabium Vibulanum III.L. Cornelium, Diodorus Q. Fabium Vibulanũ, L. Cornelium κυειτῖνον. Vibulanum & Maluginenſem Faſti Siculi & Cuſpiniani,Q.Fabium Vibulanum III.Lapis Capitolinus.

M.Valerius. Sp.Virginius. 296

LMinutium, C. Nautium coſſ. ſuggerit Liuius & Caſiodorus. L. Minutium C. Nautium iterum Dionyſius. L. Minutium καρουπανὸν, C.Nautium Rutilum,Diodorus. C. Nauticum Rutilium, II. Lapis Capitolinus. Quid cognominis ſit καρουπανὸς Sigonius & Onuphrius ſe non intelligere fatentur:& pro eo ἀγουεινὸν legendum eſſe exiſtimant. Valerius Max.libr.5.cap.2.de gratis deprauatè hos conſules Q. pro Nautio & Minutium ſcribit.

T.Romilius. Sp.Veturius. 297

COnſules in hunc annum nominant Liuius & Caſſiodorus Q. Minutium, M. Horatium Puluillum, ſed mendosè,vt Sig.& Onuphrius arbitrantur. Nam anno CCCII. C. Horatium Puluillum augurem mortuum idem ſcribit. Diodorus L. Poſthumium, M. Horatium. Dionyſius C.Horatium,Q.Minutium. Faſti Capitolini C. Horatium Puluillum. Faſti Siculi Puluillum & Augurinum.

Sp. Tarpeius. A. Atterius. 298

INhunc annum apud Liuium,Caſiodorum, & Dionyſium, coſſ. inueniuntur M. Valerius cum Sp. Virginio.At apud Diodorum libro 12.M.Valerius Lactuca, Sp.Virginius Tricoſtus. In Faſtis Cuſpiniani Maximus & Cœlimontanus.In Siculis Maximus & Virginius. Capitolinis M. Valerius Maximus. Lactucinum cognomen eſſe Valeriorum docet Plinius. Horum etiam conſulum meminit Cenſorinus de ludis ſecularibus.

P. Curatius. Sext.Quintilius. 299

CVeturius, T.Romilius apud Liuium, Caſiodorũ, & Dionyſium, conſulatum hoc anno ineunt. C. Veturium Cicunum, T. Romilium Vaticanum edit Diodorus. Geminum & Vaticanum Faſti Cuſpiniani. Rocum & Veturium Siculi,T.Romilium T.F.T.N.Rocum, Vaticanum Capitolini.Eiuſdem Romulij meminitetiam Plinius libro 7.cap.28.

T.Menenius. P.Seſtius Capitolinus. 300

SP. Tarpeium M. F. M.Montanum Capitolinum edunt Faſti Verrij Flacci,cuius Diodorus, Dionyſius, Liuius, Pedianus in Cornelianam, & Caſiodorus exceptis cognominibus, meminerunt. Liber Cuſpiniani & Faſti Græci Capitolinum habent. De collega eius inter ſe variant. Diodorus enim eum A. Aſterium, Fontinalẽ, Dionyſius verò A. Termenium. Liuius & Plinius libr.7.cap.27.A.Æternium.Solinus cap.4.Gellius libr.1.

cap.11. A. Thermum Cassiodorus postremo A.Aterium: quem Sigonius & Onuphrius sequuntur.

301 *Ap. Claudius. T. Genutius.*

LIuius, itemque Cassiodorus coss. memorant in hûc annum Sext.Quintilium,& P.Curiatium:Dionysius Sext. Quintilium & P.Horatium. Diodorus Sext. Quintilium Tergeminum. Sext.Quintilium Sext.F.P. N. Lapis Capitolinus. Est autem Tergeminus tam Horatiorum quàm Curiatiorum cognomen. Horatium tamen magis probant Sigonius & Onuphrius.

302 *Sext. Quintilius. Sex.F.P.N.*

CVi ex Fastis Græcis Vari cognomen attribuitur, refertur à tabulis Capitolinis. Eundem Diodorus, Dionysius, Liuius, & Cassiodorus præter cognomen produnt. Collega eius in ambiguo est. Nam à Dionysio P.Horatius,à Liuio & Cassiodoro P. Curiatius,à Diodoro Tergeminus, quod tam Curiatiorum quàm Horatiorum cognomen esse proditur.Onuphrius Curiatium probat magis.

303 *Decemuiri consulares.*

COnsules in hunc annum designatos fuisse Ap. Claudium & T. Genutium, verùm decemuirûm creandorum causa abdicasse Liuius cum Dionysio & Capitolini scriptores, quantum ex tabularum fragmento intelligi potest, prodiderunt. Decemuiratum autem in rempub. intulit lex Terentia, quam C. Terentius Arsa tribunus plebis de quinqueuiris creandis, qui leges consulari imperio scriberent, promulgauit, plebs enim nimium esse & intolerabile consulare imperium querebatur,idque imminui,& moderatius fieri postulabat.Quæ lex cum sex annos à tribunis frustrà iactata, atque pro concessa sibi duplicandorum tribunorum potestate,tandem refrixisset, postea Romilio Venturioque Coss. in plebem militiam detrectantem impotentius se gerentibus, acrius etiam quàm ante relata est. Igitur incertis quid agerent patribus, placuit ea sententia, cuius princeps T.Romilius fuisse dicitur,vt legumlatores crearentur, qui iura patribus plebique scriberent, quæque ab ijs essent decreta, ea plebem & patres tenerent. Plebe autem assentiente, mittuntur legati tres in Græciam, qui Athenienſium & aliarum Græciæ ciuitatum instituta, mores & iura noscerent, eaque Romam deferrent. Sp.Posthumius Albus,A. Manlius Vulso, Ser. Sulpitius Camerinus. Missi autem Tarpeio, Aterioque Coss. tertio anno pòst, cum legibus reuertuntur Sestio & Menenio consulibus. Cùm autem instarent tribuni, vt tandem legum scribendarum initium fieret, iamque in hunc annum designati Coss. essent Ap. Claudius & T. Genutius, tum in Ap. Claudij sententiam senatusconsultum factum est, vt reliquis abrogatis magistratibus decemuiri crearentur cum imperio consulari, ac regio sine prouocatione, qui ex patrijs moribus, & peregrinis legibus optimas seligentes, & reipub. maximè vtiles iura P.R.constituerent, quæque ij præscripsissent,si Senatus Populusque Romanus probasset, ea in perpetuum populum ipsum Romanum tenerent. Quo senatusconsulto à plebe comprobato Coss. abdicarunt. In eorum locum decemuiri consulares facti sunt, quorum nomina hæc sunt:App. Claudius, T.Genucius, qui consulatu abierant,Sp.Posthumius,Ser.Sulpitius,A. Manlius,qui consulares legati Athenas iuerant, T. Romilius, C. Iulius, P.Sestius, P.Horatius omnes consulares. Præterea Sp. Veturius, Liuio, Dionysio & Diodoro authoribus, quanquam Dionysius Posthumium Publium non Spurium, vt Liuius & Diodorus vocat & Veturium, Liuius Lucium, Dionysius Titum, Diodorus & Capitolini lapides Spurium nominant.Hos decemuiros anno ab vrbe condita trecentesimo altero iniisse Liuius scribit, & eum secutus Cassiodorus Capitolini authores anno CCCII. & cum ijs etiam Solinus Varro, quem sequitur Onuphrius anno CCCIII. Hi decimo die ius populo singuli reddebant. Eo die penes præfectum iuris XII. fasces erant,collegis nouem singuli accensi apparebant,& vnica concordia inter ipsos,qui cõsensus priuatis interdum vtilis esset, summa aduersus alios æquitas erat.

304 IAm plebs præterquam quod coss.nomen haud secus quàm regum perosa erat:ne tribunitium quidem auxilium, cedentibus inuicem appellatione decemuiris quærebat. Magno itaque patrum plebisque studio in hunc annum cons. potestate sine prouocatione creati sunt Ap.Claudius II.Q.Fabius,qui quater cos.& M.Cor. Maluginensis frater L. Cornelij, qui cos. anno CCXCV. fuerat,M'Sergius,L. Minutius, T. Antonius Merenda, M.Rabuleius.Itemque tres ex plebe Q. Petelius,K.Duilius, Sp. Oppius, Cornicen, vt authores sunt Diodorus, Dionysius & Liuius,quamuis horum pleraque nomina apud Diodorum desiderentur.

305 CVm maior pars anni superioris processisset, & duabus tabulis ad decem adiectis nihil superesset, si hæ quoque tabulæ centuriatis comitijs perlatæ essent, cur decemuiris reipub. opus esset, expectaretque populus quàm mox coss.creandis comitia indicerentur,tum decemuiri nulla comitiorum mentione facta, iuuenum patriciorum cateruis stipati, superbius atque impotentius se in vnumquemque gerebant. Cæterùm nondum finito anno, ob Appij Claudij libidinem Virginiam plebeiam virginem in seruitutem asserere conantis, vt latius tradit Liuius, & secessionem plebis in Auentinum, decemuiri se magistratu abdicarunt, & Q. Furio pontifice maximo comitia habente X. tribuni plebis iterum creati sunt, & comitijs consularibus per interregem habitis consules creati.

L.Valerius Potitus. M.Horatius Barbatus.

HOs in tertium decemuirorum annum conijcit Onuphrius, quanquam Liuius dissentire videatur, vt Capitolinæ summæ quam Varronis quoque esse existimat,conueniat.Nam horum coss.triumphi in tabulis Capitolinis hoc ipso anno, id est, CCCIIII. ex eorundem calculis exarati sunt, ita vt manifestum sit huius anni partem à decemuiris,partem à consulibus expletas fuisse. Tacitus & Rufus biennio tantùm Decemuiros fuisse scribunt.

306 COnsules suggerit Liuius Sp. Herminium, T. Virginium Cœlimontanum. L. Herminium, T. Virginium Cassiodorus, λάρον ἑρμιλώιον, πίτον ὑεργίνιον, Dionysius: λαρῖνον ἑρμιλώιον, πίτον ὑεργίνιον σρύκτον, Diodorus.Fasti Græci Herminium, Tricostum. Vnde Onuphrius veretur,ne apud Diodorum mendosè pro Tricosto sit Structus. Nam Structus Seruiliorum cognomen fuit, non Virginiorum. Porrò eius collegam Lartem Herminium esse dicendum præter Diodorum & Dionysium docet Valerius libro 10. vbi ita scribit:Lartis prænomen esse sumptum à Latibus.

M.Geganius,Macerinus. C.Iulius. 307

HI hoc anno consules referuntur à Liuio. Macerinum cognomen silet Cassiodorus & Diodorus, qui etiam L.Iulium scribit,Dionysij hîc aliquot paginæ desiderantur. Fasti Cuspiniani pro Macerino Macrinum legunt.

T.Quintius Capitolinus IIII. Agrippa Furius. 308

DIonysius & Liuius T.Quintium Capitolinum IIII. & Agrippam Furium consules edunt, vt & Fasti Cuspiniani.Diodorus & Cassiodorus cognomen & notam IIII. silent. Fasti Græci habent Furium & Capitolinum.Onuphrius Furio auita cognomina adiunxit,Medullinus Fusius.

M.Ge.

309 *M. Genutius.* *C. Curtius.*

L Iuius M. Genutium & P. Curiatium hoc anno consules edit, Cassiodorus M. Genutium & P. Curiatium. Dionysius M. Genutium & C. Quintium, M. Genutium, Agrippam Curtium Chilonem edit Diodorus. Sed vt Sigonius & post eum Onuphrius annotauit, mẽdosè apud Liuium Curiatius pro Curtio legitur, idque autoritate Varronis de lingua Latina, itaque etiam in Fastis Siculis est Genutius & Curtius.

A. Sempronius Atratinus. *T. Clœlius.* *L. Atilius.* } Tribuni militum consulari potestate, quibus se abdicãtibus in eorum locũ facti sunt consules.

310 *L. Papirius Mugillanus.* *L. Sempronius Atratinus.*

CVm C. Canuleius tribunus plebis priore anno legem alteram promulgasset, vt conjul alter ex plebe crearetur, in quo patriciorum dignitas minuebatur, patres veriti ne se inuitis lex perferretur, in eam sententiam ierunt, cuius author C. Claudius fuisse dicitur, vt pro consulibus crearentur tres tribuni militum ex patricijs totidemque ex plebe, ijque consulari potestate ornati rempub. regerent. Eorum autem annuo imperio finito, rursus Senatus & plebs consuleretur, coss. ne an tribunos mallent. Qui verò placuissent, fierent. His rebus decretis tres tantùm ex patricijs creati sunt, plebe contenta quòd sui ratio in comitijs habita fuisset. Verùm non pro firmato eorum ius stetit, quia tertio mense quã inierunt augurum decrẽto perinde ac vitio creati honore abiere, ac interrex T. Quintius Barbatus dictus Coss. creat L. Papirium Mugillanum, L. Sempronium Atratinum. Hi consules in Fastis Siculis præteriti sunt. Itaque rectè addit Liuius hos consules neque in annalibus priscis neque in libris magistratuum inueniri. Horum consulum meminit Cicero in Epistola ad Papirium Pætum.

311 *M. Geganius Macerinus II.* *T. Quintius Capitolinus V.*

HOs consules in hunc annum profitẽtur Dionysius & Cassiodorus, quorum ille eos mense Decembri inijsse tradit. Cassiodorus vtraque cognomina, Diodorus Capitolinum silent. Fasti Græci Macrinum II. & Capitolinum V. Zonaras Macrinum edit & Barbatum.

312 *M. Fabius Vibulanus.* *Postumus Aebutius Cornicen.*

L Iuius in hunc annum edit nominatos coss. Diodorus & Cassiodorus cognomina silent. Fasti Græci habent Vibulanum & Heluam. Diodorus Æbutium ὄυλκιον cognominat, quod quale sit cognomẽ Sigonius incertum habet, ac legendum esse arbitratur ὁ ἔλβας.

313 *C. Furius Pacilus.* *M. Papirius Crassus.*

HI à Liuio & Cassiodoro ita eduntur cõsules. A Diodoro verò Q. Furius Fusus, Manius Papirius Crassus. A Fastis autem Græcis Pacilus & Crassus.

314 *Proculus Geganius Macerinus.* *L. Menenius Lanatus.*

L Iuius & Cassiodorus coss. memorant Proculum Geganium Macerinum, L. Menenium Lanatum. Diodorus T. Menenium & Proculum Geganium Macrinum, Macerinum & Lanatum Fasti Siculi.

315 *T. Quintius Capitolinus VI.* *Agrippa Menenius Lanatus.*

HIc annus consules hos habuit Liuio & Cassiodoro authoribus. Diodoro autem T. Quintium, T. Menenium, Fastis Siculis Menenium & Capitolinum.

Mam. Aemylius. *L. Quintius Cincinnati F.* *L. Iulius.* } Trib. mil. cos. potestate. 316

TRibuni plebis peruicerunt, vt tribunorum militum potius quàm Consulum comitia haberentur, non dubij, quin sex lectis (tot enim iam creari licebat) ex plebeijs aliqui profitendo se fore Melianæ cædis vltores, crearentur, plebs tamen nec plures quàm tres tribunos consulari potestate creauit, & in ijs L. Quintium Cincinnati filium, prælatus suffragijs Quintio Mamercus Æmylius vir summæ dignitatis, Lucium Iulium tertium creant. Itidem Diodorus tres tribunos militares in hunc annum edit Manium Æmylium Mamercũ, C. Iulium, L. Quintium.

M. Geganius Macerinus III. *L. Sergius Fidenas.* 317

AD curam summæ rerum quieta plebe, tribunisque eius nihil controuersiæ fuit, quin consules crearentur, M. Geganius Macerinus tertiùm & L. Sergius, Hæc Liuius: Cassiodorus etiam, qui nisi nomina consulum apponit, M. Geganium III. & L. Sergium consules edit. Diodorus item M. Geganium, L. Sergium. Fasti Cuspiniani & Siculi, Macerinum, & Fidenatem. Hunc enim Sergium Fidenatem à bello Fidenati gesto vocatum tradit Liuius.

M. Cornelius Maluginensis. *L. Papirius Crassus.* 318

L Iuius & Cassiodorus consules in hunc annum memorant præscriptos. Diodorus L. Papirium, A. Cornelium Macerinum vitiosè sine dubio vt existimat Sigonius. Siquidem est etiam in Fastis Cuspiniani & Siculis Maluginensis & Crassus.

C. Iulius II. *L. Virginius.* 319

HI consules in hunc annum apud Liuium & Cassiodorum inueniuntur, apud Diodorum verò est C. Iulius, Proculus Virginius Tricostus. In Fastis Cuspiniani & Siculis Iulius & Virginius.

C. Iulius III. vel M. Manlius. *L. Virginius II. vel Q. Sulpitius.* 320

EOsdem consules in sequenti anno refectos Iuliũ III. Virginium II. apud Licinium Macrum inuenio. Valerius Antias, & Q. Tubero M. Manlium, & Q. Sulpitium consules in hunc annum edunt. Cæterùm in tam discrepanti editione & Tubero & Macer libros lintheos authores profitentur, neuter tribunos militum eo anno fuisse traditum à scriptoribus antiquis dissimulat, Licinio libros haud dubiè sequi linteos placet, & Tubero incertus veri est. Sed inter cætera vetustate incomperta, hoc quoque in incerto positum, ita Liuius. Diodorus verò pro consulibus tres tribunos militum edit M. Manlium, Q. Sulpitium Prætextatum, Seruium Cornelium Cossum. Fasti Græci Antiatem & Tuberonem secuti Capitolinum & Camerinum attulere.

M. Fabius Vibulanus. *L. Sergius Fidenas.* *M. Foslius.* } Trib. mil. cons. potestate. 321

TRibuni plebis assiduis cõcionibus perhibendo consularia comitia cum res propè ad interregnum perducta esset, euicere tandem, vt tribuni militares consulari potestate crearentur. Victoriæ præmium, quod petebatur, vt plebeius crearetur, nullum fuit, omnes patricij creati sunt, M. Fabius Vibulanus, M. Foslius, L. Sergius Fidenas. Sic Liuius. Diodorus item edit M. Fabium, M. φαλίνιον, L. Seruilium, sed mendosè. Foslius Flaccinator alibi in lapidibus Capitolinis scribitur, non Folius, vt in vulgatis libris Liuianis quem mendosè φαλίνιον vocat Diodorus.

L. Pinarius Mamercus.
322 *L. Furius Medullinus.* } Trib. mil. conſ. poteſtate.
S. Poſthumius Albus.

COnſularium comitiorum nulla mentio habita eſt, tribuni militares conſulari poteſtate omnes creati ſunt L. Pinarius Mamercus, L. Furius Medullinus, Sp. Poſthumius Albus, ita Liuius. Diodorus nominat L. Furium Sp.... Pinarium Mamercum.

323 *T. Quintius. L. F. Cincinnatus Pennus.*
C. Iulius Mento.

SEnatuſconſultum factum eſt, vt comitia conſularia haberentur T. Quintius L. filius Cincinnatus, eidem & Penno cognomen additur, & C. Iulius Mento coſſ. facti, ita Liuius. Eoſdem conſules edit & Caſsiodorus, Faſti Græci Pennum & Mentonem habent. Diodorus verò T. Quintium, C. Iulium.

324 *L. Papirius Craſſus.* *L. Iulius.*

AGitatum in vrbe à tribunis plebis, vt tribuni militum conſulari poteſtate crearentur, nec obtineri potuit, conſules fiunt L. Papirius Craſſus & L. Iulius. Sic Liuius & Caſsiodorus. At Diodorus mendosè habet C. Papirium, L. Iunium, Faſti Græci Craſſum & Iulum.

L. Sergius Fidenas II. *Hoſtus Lucretius*
325 *Tricipitinus.*

COnſules hoc anno apud Caſsiodorum L. Sergius, Hoſtus Lucretius, apud Diodorum Opiter Lucretius, L. Sergius Fidenas apud Liuium. L. Sergius Fidenas II. Hoſtus Lucretius Tricipitinus. In Faſtis Siculis Tricipitinus & Fidenas. Horum meminit Valerius in Epitoma.

326 *A. Cornelius Coſſus.* *T. Q. Pennus II.*

HI conſules hoc anno memorantur à Liuio & Caſsiodoro. At Diodorus L. Quintiũ, A. Sempronium, idque mendosè vt Sigonius & Onuphrius arbitrantur. Eſt enim in Faſtis Siculis Coſſus, & Pennus Cornelij & Quintij cognomen. Horum conſulum etiam meminit Liuius ſuprà anno CCCXVI.

327 *C. Seruilius Ahala.* *L. Papirius Mugillanus.*

LIuius & Caſsiodorus conſules hoc anno ſcribunt C. Seruilium Ahalam, L. Papirium Mugillanum: Diodorus pro Ahala Structum edit, fieri enim poteſt, vt Structus Ahala ſit dictus.

328 *T. Quintius Pennus.* *C. Furius.*
M. Poſthumius. *A. Cornelius Coſſus.*

PLebs tenuit, ne conſules in hũc annum crearentur, tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt, T. Quintius Pennus ex conſulatu, C. Furius, M. Poſthumius, A. Cornelius Coſſus, hæc Liuius. Eoſdem nominat Diodorus.

A. Sempronius Atratinus. *L. Furius Medullinus.*
329 *L. Quintius Cincinnatus.* *L. Horatius Barbatus.*

HIc annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit prædictos, vt refert Liuius. Diodor⁹ omnium cognomina & L. Horatium omittit.

Ap. Claud. Craſſ. decemuiri F. *L. Sergius Fidenas.*
330 *Ap. Nautius Rutilus.* *S. Iulius Iulus.*

HOs tribunos militũ conſulari poteſtate in hũc annũ edit Liuius. Eoſdem prodit & Diodorus præter cognomina & App. Claudiũ quem T. vocat. Duos autem Sp. Nautios Rutilos tribunos per hæc tempora prodit Liuius, haud dubiè vt Onuphrius putat, errore codicum, vnum qui nunc eſt primùm, iterum verò anno 338. alterum qui primùm eſt anno 335. Iterum verò 350. Eoſdem etiam tabulæ Capitolinæ habent, verùm vnum ſemel, alterum ter tribunum fuiſſe tradunt.

C. Sempronius Atratinus. *Q. Fabius*
Vibulanus. 331

CONſules hoc anno creati ſunt authoribus Liuio & Caſsiodoro, C. Sempronius Atratinus & Q. Fabius Vibulanus. Diodorus eos præterit, quos Idibus Decembris inijſſe tradit Liuius. De C. Sempronio Atratino coſ. mentionem facit Valerius lib. 6. cap. 5. quem vocat L. libro verò 3. cap. 2. vtriuſque conſulis meminit, ſed mendosè Q. Fabium vocat Q. Catulum.

L. Manlius Capitolinus. *L. Papirius Mugillanus*
Q. Antonius Merenda. *L. Seruilius Structus.* 332

SEnatus, cùm odio Sempronij conſulare nomen offenderet, tribunos militares conſulari poteſtate crearì iuſsit. Creati L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papirius Mugillanus. Hæc Liuius, apud quem deſideratur nomen quarti tribuni, L. Seruilij Structi, qui anno 337. iterum tribunus militum in tabulis Capitolinis inciſus eſt. De his Diodorus nihil, in fragmento Capitolino extat cognomen Mugillani, quod eſt L. Papirij.

T. Quintius Capitolinus. *N. Fabius Vi-*
bulanus. 333

HIc annus conſules habuit, N. Fabium Vibulanum, & T. Quintium Capitolinum, vt Liuius & Caſsiodorus ſcribunt. Diodorus hos omittit. Faſti autem Siculi non item. In fragmẽto autem Capitolino eſt T. Quintius Capitolinus Barbatus, N. Fabius. Hic Fabius filius fuit Q. Fabij decemuiri, qui CCC. ad Cremeram Fabijs interfectis ſuperfuit, primusque in gente Fabia Numerij prænomine vſus eſt, vt Valerius libr. 10 & Sext. Pompeius referunt, T. Quintium eius Capitolini qui ſexties conſul fuit, filium fuiſſe Liuius ſcribit.

Interregnum. 334

QVum maior pars anni per nouos tribunos plebis, & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet, prohibentibus tribunis patricios coire ad prodendum interregem, modò interregem interpellantibus, ne S. C. de comitijs conſularibus faceret. Poſtremò L. Papirius Mugillanus interrex caſtigando nunc patres, nunc tribunos plebis obtinuit, vt tribunitia comitia haberẽtur. Creati tribuni cõſulari poteſtate omnes patritij T. Quintius Cincinnatus III. L. Furius Medullinus, M. Manlius, L. Sempronius Atratinus, Liuius hæc.

Agrippa Menenius Lanatus. *P. Lucretius Tri-*
cipitinus. *Sp. Nautius.* *C. Seruilius.* 335

TRibuni militum conſulari poteſtate à Liuio hoc anno digeruntur Agrippa Menenius Lanatus, P. Lucretius Tricipitinus, Sp. Nautius. Deſideratur autem nomen quarti tribuni. Is fuit C. Seruilius, Q. F. C. N. Axilla qui anno ſequenti in tabulis Capitolinis tribunus militum numeratur cũ nota II. ita vt hoc anno primùm fuerit neceſſe eſt, cùm nullus præterea aptus locus relictus ſit. Diodorus Sp. Veturium nominat.

L. Sergius Fidenas.
M. Papirius Mugillanus. } Trib. mil. poteſtate. 336
C. Seruilius Priſci F.

HOs tribunos militari poteſtate hoc anno Liuius nominat, C. Seruilius, Axilla nuncupatur à Verrio Flacco. Diodorus hos L. Sergium, M. Seruilium, & M. Papirium vocat. M. Papirius autem filius fuit L. Papirij Mugillani primi cenſoris.

Agrippa

Agrippa Menenius Lanatus. L. Seruilius Structus.
337 *P. Lucretius Tricipitinus. Sp. Veturius Crassus.*

HOs omnes tribunos militum hoc anno memorat Liuius. Ex his L. Seruilius Structus primùm fuit anno 332. librariorum culpa in Liuio præteritus. Diodorus eosdem tribunos habet præter cognomina & L. Seruilium quem Caium appellat. In tabula Capitolina P. Lucretius Hosti F. & Agrippa Menenius T. F. Agrippæ N. exarati sunt.

C. Sempronius Atratinus III. Sp. Nautius Rutilus II. M. Papirius Mugillanus II.
338

HI referuntur à Liuio, præteritum esse à librarijs Q. Fabium, Q. F. M. N. Vibulanum quartum huius anni tribunum lapis Capitolinus, Diodorus & ipsemet Liuius ostendit, qui Q. Fabium tribunum militum II. esse scribit anno CCCXL. neque quo anno primùm fuerit apud eum liquet. Cæterùm A. Sempronius L. F. A. N. dicitur à Verrio Flacco, Diodorus omnes quatuor enumerat, verùm cognomina tacet.

P. Cornelius Cossus. Quintius Cincinnatus.
339 *C. Valerius Potitus. N. Fabius Vibulanus.*

HOs Tribunos militum consulari potestate edit Liuius: Diodorus P. Cornelium, C....Fabium. Tabula Capitolina P. Cornelium.... F. P. N. C. Valerium L. F. Volusi. N. Quintij prænomen incognitum.

Cn. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus.
340 *Q. Fabius Vibulanus II. L. Posthumius Regillensis.*

HOs in hunc annum profitetur Liuius. At Diodorus Tit. Posthumium. C. Cornelium. C. Valerium. Cæsonem Fabium: P. Posthumius A. F. A. N. dicitur à Verrio Flacco, Quem propter crudelitatem ab exercitu suo lapidibus obrutum scribit Liuius.

341 *Cn. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus.*

DEinde patres vicêre vt consules crearentur, Q. Fabio Vibulano comitia habente. Consules creati sunt M. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus, eosdem consules præter cognomina scribunt Diodorus & Casiodorus. Fasti Græci habent Cossus & Medullinus.

342 *Q. Fabius Ambustus. C. Furius Pacilus.*

LIuius & Casiodorus hos consules edunt: Diodorus cognomina filet.

343 *M. Papyrius. C. Nautius Rutilus.*

LIuius & Casiodorus consules hoc anno referunt M. Papirium & C. Nautium Rutilum. Diodorus cognomen tacet. Liber Cuspiniani Mugillanum & Rutilum.

344 *M. Aimilius. C. Valerius.*

MAimilius & C. Valerius consules appellantur à Liuio & Casiodoro. Diodorus Manium habet pro M. Hic Aimilius in tabula Capitolina in primo & tertio tribunatu dicitur M. Aimylius Mani. F. M. N. Mamercinus.

345 *Cn. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus. II.*

LIuius hoc anno consules hos prodit, Casiodorus cognomina & notam II. præterit. Diodorus L. Furium, Cn. Pompeium. Cn. autem Cornelius descriptus est ex extremitate fragmẽti Capitolini L. Furius ex eius tribunatibus Capitolinis.

C. Iulius Iulus.
P. Cornelius Cossus. } Trib. mil. conf. potestate. 346
C. Seruilius Ahala.

HI Tribuni militum hoc anno suggeruntur à Liuio, Diodorus cognomina filet, quæ tabulæ Capitolinæ subijciunt. C. Seruilius P. F. Q. N. Ahala in secundo tribunatu Capitolino scribitur.

L. Furius Medullinus II. C. Valerius Potitus II.
N. Fabius Vibullanus II. C. Seruilius Ahala II. 347

LIuius quatuor tribunos omnes patricios, atque eo honore functos refert hoc anno factos fuisse L. Furium Medullinum, C. Valerium Potitum, N. Fabium Vibulanum, & C. Seruilium Ahalam: hũcque refectum continuato honore, tum ob alias virtutes, tum ob recentem fauorem vnica moderatione partum. Diodorus C. Furium, C. Seruilium, C. Valerium: N. Fabium habet. In tabulis Capitolinis Potitus Volusus II. & Medullinus, reliqui duo integrè descripti. Ex his apparet Liuium, vt Onuphrius annotat, lapsum. Nam Medullinus non II. sed primum hoc anno Tribunus militum est, hoc anno est, qui antè bis consul fuit, & postea septies Tribunus militum erit.

P. Cornelius Cossus. N. Fabius Ambustus.
Cn. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus. 348

EX quatuor Tribunis militum L. Valerius & N. Fabius notati sunt in tabulis Capitolinis, reliqui duo, vt ex eorundem fragmento Liuio & Casiodoro constat, fuerunt P. Cornelius A. F. M. N. Rutilus Costus descriptus ex eius dictatura, Diodorus quartum Tribunũ enumerat Terentium Maximum.

T. Quintius Capitolinus. A. Manlius.
Q. Quintius Cincinnatus. L. Furius Medullinus III. 349
C. Iulius Iulus II. M. Æmilius Mamercinus.

TRibunos militum sex hoc anno creatos ait Diodorus, verùm non nisi T. Quintium, C. Iulium, & A. Manlium nominat. Liuius omnes enumerat pro vt hîc positi sunt. Lapis Capitolinus habet Iulum II. Capitolinum Barbatum, Cincinnatum, & reliquos tres. Et hîc annus primus sex tribunos militum habuit, quod lege cautum fuerat, vt fieret iam tum cùm primùm de tribunis creandis latum fuerat, quo anno Veij primùm obsessi sunt.

C. Valerius Potitus III. Cn. Cornelius Cossus.
M. Sergius Fidenas. K. Fabius Ambustus. 350
P. Cornelius Maluginensis. Sp. Nautius Rutilus II.

HOs eosdem quos Liuius, Diodorus, præter cognomina & Cn. Cornelium quem mendosè vocat Iunum Lucullum, edit. In tabulis Capitolinis est Maluginensis. Cossus II. Ambustus & reliqui tres integri Nautium Rutilum II. Liuius, Verrius Flaccus III. nominat.

M. Æmilius Mamercus II. M. Quintius Varus.
L. Valerius Potitus III. L. Iulius Iulus.
Ap. Claudius Crassus M. Posthumius. 351
M. Furius Camillus. M. Posthumius Albinus.

LIuius tribunorum militum numerum à Romanis auctũ, atque octo, quot nunquã antea creatos scribit nominibus quæ apposuimus, apud Diodorũ autem hæc nomina sunt Manius Claudius, M. Quintilius, L. Iulius, M. Furius, L. Valerius, quanquam autem desint apud eum aliqui Tribuni, ipsum tamen eos non octo sed sex edidisse existimet Onuphrius, & cum eo Sigonius. Quod etiam Verrius Flaccus in tabulis Capitolinis obseruauit.

C. Seruilius Ahala III. *Q. Sulpitius.*
352 *Q. Seruilius.* *A. Manlius II.*
L. Virginius. *M. Sergius II.*

APud Liuium tribuni militum consulari potestate sunt C. Seruilius Ahala III. Q. Seruilius, & L. Virginius, reliqui vt in tabulis Capitolinis præter prænomina: Q. Seruilium Liuius Fidenatem vocat, in alijs sequẽtibus eius tribunatibus quos sex geret, L. Virginio Onuphrius Tricostum gentilium cognomen adiungit. Ab horum serie non discedit Diodorus, sed mendosè apud eum vt Sigonius annotat κλωδιῶ μάρκῳ ἄγκῳ. In fragmento Capitolino nominantur Q. Sulpitius Ser. F. Ser. N. Camerinus Cornut. A. Manlius. A. F. C. N. Vulso Capitolinus II. M. Serg. L. F. L. N. Fidenas II.

L. Valerius Potitus IIII. *Cn. Cornelius Cossus.*
353 *M. Furius Camillus.* *K. Fabius Ambustus.*
M. Aemilius Mamercinus III. L. Iulius Iulus.

HOs omnes tribunos Liuius hoc anno enumerat, Diodorus L. Iulium, M. Furium, Æmilium Mamercum, C. Cornelium, Cæsonem Fabium, παῦλον σέξπον vitio. In Capitolino fragmento est L. Iulius, L. F. Vopisci. N. Iulus. M. Æmilius Man. F. M. N. Mamercus, K. Fabius, M. F. Q. N. Ambustus II. Hi Kal. Octobribus inire iussi, cum Idus Decembris ante solennes essent, ob cladem à M. Sergio priore anno ad Veios acceptam: Camillus in Falisços, Cornelius in Capenates, Valerius in Volscos ad Anxur recipiẽdum, Æmilius & Fabius ad Veios obsidendos profecti.

P. Licinius Caluus. *P. Mœnius.*
354 *T. Titinius.* *P. Mælius.*
L. Furius Metullinus. *L. Publius Vulscus.*

HI à Liuio Tribuni militum hoc anno produntur, Diodorus verò tres tantũ enumerat Tribunos militum, P. Mælium, Sp. Mœnium, L. Furium. Cæterùm Onuphrius non L. Furium sed Sp. Furium legendum arbitratur. Idem P. Licinio Caluum nomen adiunxit, quẽ primum è plebe tribunis militum tradit Liuius vsurpãdi iuris causa creatum.

M. Veturius. *M. Pomponius.*
355 *C. Duilius.* *Volero Publilius.*
Cn. Genucius. *L. Atilius.*

HOs tribunos edit Diodorus. Liuius autem M. Veturium vnum patricium, reliquos plebeios, M. Põponium, C. Duilium, Voleronem Publilium, Cn. Genutium, L. Attilium. Liber Cuspiniani, qui nisi duo Tribunorum nomina quotannis prodit, Augurium habet & Longum hoc Attilij, illud Genutij cognomina.

L. Valerius Potitus V. *L. Furius Medullinus.*
356 *M. Valerius Maximus.* *Q. Seruilius Fidenas II.*
M. Furius Camillus II. *Q. Sulpitius Camerinus.*

HI patricij omnes in hunc annum Tribuni militum creati sunt vt Liuius scribit, nec dissentit Diodorus, quamuis duo nomina deprauata referat κλαυδιὸς ἔγον, μάει ἄππιος, Camilli II. Tribuni militum meminit etiam Plutarchus in eius vita. Medullini III. lapis Capitolinus.

L. Iulius Iulus. *A. Posthumius Regillensis.*
357 *L. Furius Medullinus IIII.* *P. Cornelius Maluginensis.*
L. Sergius Fidenas. *A. Manlius.*

ITa hos Liuius enumerat: At Diodorus L. Sergium, A. Posthumium, P. Cornelium, σέξτον κένσιον, Q. Mãlium, ἀγρίππον καμιλλὸν. Est autem annotationibus Sigonio & Onuphrio in duobus menda grauissima.

P. Licinius P. F. Caluus. *L. Titinius II.*
P. Menius II. *P. Mælius II.* 358
Cn. Genutius II. *L. Atilius II.*

EA ratione à Liuio hi tribuni militum eduntur. Diodorus autem prodit L. Titinium, P. Licinium, P. Mælium, Q. Mœnium, Cn. Genutium, L. Attilium. Hi omnes, vt ait Liuius, præter L. Licinium P. F. paulò ante tribunatum gesserunt, qui Genutium etiam in prælio cecidisse aduersus Falisços scribit.

P. Cornelius Cossus. *P. Cornelius Scipio.*
K. Fabius Ambustus III. *L. Furius Medullinus V.* 359
M. Valerius Maximus II. *Q. Seruilius III.*

POst captos Veios hic annus præcedẽtes tribunos militum consulari potestate habuit. Diodorus P. & Ser. Cornelios Cossos vocat, in reliquis exceptis cognominibus (quæ silet) conuenit.

L. Furius Medullinus VI. *Sp. Posthumius.*
C. Æmylius. *P. Cornelius II.* 360
L. Valerius Poblicola. *M. Furius Camillus.*

LIuius hos hoc anno memorat. Diodorus M. Furiũ, C. Æmilium, Κάτλον βήσον mendosè, Camillus nũc est III. P. Cornelium Scipionem, non Cossum, intelligẽdum putant Sigonius & Onuphrius. Hoc anno Camillus tribunus militum Falisços iustitia in ditionem populi Romani redegit, remisso ad Falisços puerorum magistro proditore, Liuius & Plutarchus. Valerius non sine suspicione erroris hãc rem à Camillo consule actam tradit libr. 6. Cùm Plutarchus eum nunquam consulem fuisse tradat.

L. Lucretius Flauus. *Seruius Sulpitius Camerinus.* 361

LIuius post XV. annum (inquit) creati consules sunt L. Lucretius Flauus, Seruius Sulpitius Camerinus, Diodorus & Cassiodorus cognomina prætereunt. Fasti Siculi Flauum & Camerinum profitentur.

L. Valerius Potitus. *M. Manlius Capitolinus.* 362

LValerius Potitus, M. Manlius, cui postea Capitolino cognomen fuit, consules hoc anno referuntur à Liuio. Dionysius libro primo horum consulum meminit, & L. Valerium Potitum, T. Manlium Capitolinum nominat. Cassiodorus L. Valerium, M. Manlium. Diodorus L. Valerium, A. Manlium. Fasti Siculi Potitum, & Capitolinum.

L. Lucretius. *L. Furius Medullinus VII.*
Ser. Sulpitius. *Agrippa Furius.* 363
M. Aemilius. *C. Æmilius II.*

COnsulibus morbo implicatis, placuit per interregnum renouari auspicia, itaque cum ex S. C. consules abdicassent, ab interrege hi sex tribuni militum consulari potestate creati sunt, qui Cal. Quintilibus magistratum occepêre, vt ait Liuius. Diodorus quatuor tantùm edit L. Lucretium, Ser. Sulpitium, C. Æmilium, L. Furium: Sulpitium Zonaras Rufum appellat, quod ei etiam cognomen addidit Onuphrius.

Q. Fabius Ambustus. *Q. Sulpitius Longus.*
Duo fratres Q. Fabij Amb. *Q. Seruilius IIII.* 364
Seruil. Corn. Maluginensis.

HI à Liuio Tribuni militum potestate consulari referuntur. At Diodorus Q. K. & C. Fabios & reliquos tres enumerat. Q. Sulpitij Tribuni militum Plutarchus in Camillo, Gellius ex Verrio Flacco libro quinto capite decimoseptimo, & Macrob. libro primo Saturnalium meminerunt.

L. Va-

L.Valerius Poplicola II. *A.Manlius.*
365 *L.Virginius.* *L.Æmilius.*
P.Cornelius. *L.Postumius.*

HI post vrbem captam apud Liuium Tribuni militũ creati sunt. Apud Diodorum P.Cornelius, L.Virginius, Valerius, A.Manlius, L.Posthumius. Horum Tribunorum meminit Macrobius lib.1.Saturn.

T.Quintius Cincinnatus. *L.Aquilius Coruus.*
366 *Q.Seruilius Fidenas V.* *L.Lucretius Tricipitinus.*
L.Iulius Iulus. *Ser.Sulpitius Rufus.*

HOs ita prodit Liuius hoc anno Tribunos militum consulari potestate, Diodoro autem Tribuni sunt T.Quintius, L.Seruilius, L.Iulius Aquilius, L.Lucretius ἄγνος, Seruius Sulpitius.

L.Papirius. *C.Sergius.*
367 *L.Æmilius II.* *C.Cornelius.*
L.Menenius. *L.Valerius Poplicola III.*

HOs Liuius hoc anno Tribunos militum consulari potestate prodit. At Diodorus L.Papirium, C.Cornelium, L.Menenium, C.Seruilium, A.Valerium, & Q. Fabium edit. Deest autẽ apud Liuium Sexti tribuni nomẽ, quem ex Diodoro Sigonius & Onuphrius apposuere C.Cornelium, Diodorus etiam pro Sergio Seruilium habet, & Æmilium pro Fabio.

M.Furius Camillus. *L.Horatius Pulvillus.*
368 *Sex.Cornelius Maluginensis.* *L.Quintius Cincinnatus.*
Q.Seruilius Fidenas VI. *P.Valerius.*

RES ad Camillum Tribunum militum consulari potestate redijt, collegę additi quinque hîc memorati. Diodorus verò quatuor creatos scribit M. Cornelium, Q.Seruilium, M.Furium, L.Quintium. Hoc anno M.Camillus oblata dictatura non esse opus dixit, & vnà cum collegis tribunis Volscos, Antiates atque Etruscos rebellantes vicit.

A.Manlius. *L.Quintius Capitolinus.*
369 *P.Cornelius.* *L.Papirius Cursor II.*
T.Quintius Capitolinus. *C.Sergius II.*

ITA Liuius habet, Diodorus autẽ creatos quatuor tantum prodit, L.Papirium, Q.T. & L.Quintios. Ex quibus A.Manlius cum Tribunus fuerit anno CCCLXV. Anno verò CCCLXXI.III. nunc profectò est iterum.

Ser.Cornelius Maluginensis III. *P.Valerius Potitus II.*
370 *M.Furius Camillus V.* *Ser.Sulpitius Rufus II.*
C.Papirius Crassus. *T.Quintius Cincinnatus II.*

SIC hi à Liuio Tribuni militum potestate consulari referuntur, Diodorus tantum (vt eius consuetudo est) quatuor edit, Seruium Sulpitium, L.Papirium, M.Cornelium, T.Quintium. Hoc anno M. Manlius crimine affectati regni damnatus è saxo deiectus est. Liuius, Plutarchus, & Valerius.

L.Valerius IIII. *L.Lucretius.*
A.Manlius III. *L.Æmilius.*
371 *Ser.Sulpitius III.* *M.Trebonius.*

HOs in hunc annum digerit Liuius, Diodorus quatuor edit L.Valerium Crispum (quod Treboni) nomen est) A.Manlium. Ser. Sulpitium, Crispum alij Flauum vocant.

Sp.Papirius. *Q.Seruilius.*
L.Papirius. *C.Sulpitius.*
372 *Ser.Cornelius IIII.* *L.Æmilius IIII.*

HI authore Liuio Tribuni militum potestate consulari hoc anno creati sunt. Cornelio vt ante vidimus cognomen fuit Maluginensi. Diodorus quatuor scribit Q.Seruilium, Sp.Papiriũ, Cornelium, φάβιον ἄλλον mendosè.

M.Furius Camillus VI. *L.Furius.*
A.Posthumius Regillensis. *L.Lucretius.* 373
L.Postumius Regillensis. *M.Fabius Ambustus.*

ITA vt hosce collocauimus, Liuius, Diodorus M. & L. Furios, A.Postumium, L.Lucretium, M.Fabium & L. Postumium nominat. Plutarchus quoque hoc anno Tribunum militũ Camillum vt vocat, quo anno vicit Prænestinos & Volscos, & Tusculanos, quibus bellum indictum erat, quòd in bello Prænestinorum affuissent.

L.Valerius V. *L.Menenius II.*
L.Valerius III. *P.Papirius.*
C.Sergius III. *S.Cornelius Maluginensis.* 374

HI sex à Liuio descripti sunt, à Diodoro verò octo memorantur, L.& P.Valerij, C.Terentius, L.Menenius, C.Sulpitius, T.Papirius, L.Aimilius, M.Fabius.

P.Manlius. *C.Sextilius.*
C.Manlius. *M.Albinus.* 375
L.Iulius. *L.Antistius.*

COmitia inde habita tribunorum militum consulari potestate, quibus ęquatus patritiorum plebeiorumque numerus. Ex patribus creati P.& C. Manlij cum L. Iulio, plebs C. Sextilium, M. Albinium, L. Antistium dedit, ita Liuius. At Diodorus octo prodit, ac enumeratis addit, C. Herenucium, & P. Trebonium. Sextilium quoque Sextium nominat.

Sp.Furius. *P.Clœlius.*
Q.Seruilius II. *M.Horatius.* 376
C.Licinius. *L.Geganius.*

HI consulari potestate Tribuni militum à Liuio hoc anno referũtur. Est autem apud Liuium pro L.Menenio III. C.Licinius legendũ, vt in Scholijs Liuianis demonstrauit Sigonius, & in Fastis approbat Onuphrius. A Diodoro verò quatuor tãtum, Q. Seruilius, L.Furius, C.Licinius, P.Clœlius.

L.Æmilius. *Ser.Sulpitius.*
P.Valerius IIII. *L.Quintius Cincinnatus.* 377
C.Veturius. *C.Quintius Cincinnatus.*

HOs Tribunos militares patritios omnes plebs coacta principum opib. fecit, Liuio authore. Quos etiam excepto C.Quintio edit Diodorus, qui eum C. Cornelium vocat. Seruio Sulpitio prætextato nomen fuit. Zonaras eum Rufum vocauit.

C.Licinius Stolo. | Tribuni plebis per an- 378
L.Sextius. | nos V. 379

HOc anno quartũ mutata est respub. Romana, à tri- 380
bunis enim militũ consulari potestate ad tribunos 381
plebis administratio reipu. recidit. Huius mutationis au- 382
tores à Liuio traditi sunt C. Licinius Stolo, & L. Sextius trib. ple. qui cũ anno priore leges tres aduersus patriciorum opes pro cõmodis plebis promulgassent. Vnã de ęre alieno, alteram de modo agrorum, tertiam ne tribunorum militum comitia fierent, & consulum vtique alter ex plebe crearetur, neque eas ferre per collegarum intercessiones, quos de industria patres comparauerant, potuissent, tum irati, comitia præter Ædilium tribunorumque plebis, nullos curules magistratus creari passi sunt. Eaque magistratuum solitudo, plebe reficiẽte duos tribunos, & his perpetua & inuicta intercessione tribunorum militum comitia tollentibus, per quinquennium vrbem tenuit, ita Liuius. Hac autem magistratuum solitudinẽ Diodorus appellat Ἀναρχίαν, atque in priorem annum reijcit. Sextus autem Rufus, Eutropius, Cassiodorus, & Zonaras, non quinquennio sed quadriennio

Rempub. obtinuisse scribunt. Sigonius & Onuphrius in Fastis suis Liuium sequuntur, cuius annales sequuti Capitolini scriptores videntur. Liuius etiam lib. 16. cap. 44. meminit anni CCCLXXIX. ab vrbe condita, qui fuit sine magistratibus, quo anno Romæ Loton fuisse ait in Lucinæ area æde condita.

L. Furius. *Ser. Cornelius.*
383 *A. Manlius.* *P. Valerius.*
Ser. Sulpitius. *C. Valerius.*

IN hunc annum Tribunis plebis C. Licinio, & L. Sextio intercessionem remittentibus comitijsque ab interrege habitis, Tribuni militum authore Liuio, prædicti, creati fuerunt. Hos Diodorus ita vocat L. Papirium, L. Menenium, Ser. Cornelium, Seruium Sulpitium, & post hos iterum magistratuũ solitudinem fuisse scribit, qua sublata deinceps creatos A. Manliũ, L. Furium, Ser. Sulpitium, Ser. Cornelium. Est enim in eo tum eius vitio, tum librariorum negligentia annuorum magistratuum perturbatio.

Q. Seruilius. *M. Cornelius.*
384 *C. Veturius II.* *Q. Quintius.*
A. Cornelius. *M. Fabius.*

ET hic annus autore Liuio hos Tribunos militum consulari potestate habuit. Diodorus verò Q. Ser. C. Veturium: A. Cornelium, M. Cornelium, & M. Fabium edit, & Q. Cincinnatum potiùs, quàm Capitolinum Sigonius vocat. Reliqua ex fragmentis Capitolinis fidem habent, in quibus est Cossus..... Maluginensis..... Cincinnatus..... M. Fabius Ambustus. Est autem M. Fabius Ambustus is, qui filias duas collocauerat, vnam C. Licinio Stoloni, alteram Seruio Sulpitio prætextato, vt scribit Liuius.

385 *L. Quintius.* *Ser. Cornelius.*
Ser. Sulpitius. *Sp. Seruilius.*
L. Papirius. *L. Veturius.*

HOs sex hoc anno Tribunos militum Liuius prodit. Tres tantum refert Diodorus T. Quintium, Seruium Cornelium, Seruium Sulpitiũ. Hi verò omnes quibus cognominibus, ac qua numerorum in multiplicatis honoribus nota signandi sint, Capitolina fragmenta docent in quibus est Capitolinus..... Maluginensis II. prætextatus IIII. Sp Seruilius Structus, L. Papirius Crassus, L. Veturius, Crassus Citurinus.

386 *Duo dictatores sine curulibus magistratibus.*

PRincipio statim anni ad vltimam dimicationem de legibus à Licinio & Sextio promulgatis ventum est, & cum tribus vocarentur, nec intercessio collegarũ latoribus obstaret, trepidi patres ad duo vltima auxilia summum imperium, summumque ciuem decurrunt. Dictatorem dici placet, dicitur M. Furius Camillus, qui magistrum equitum L. Aemilium cooptat. Cæterùm cum plebis duces acrius contra Camillum agerent, vt Liuius scribit, is se dictatura abdicauit, vt etiam Plutarchus testatur causam abdicationis, quam Liuius refutare conatur affirmans. In locum Camilli abdicantis dictatorem alterum suffectum fuisse, Liuius & Plutarchus scribunt. Liuius P. Manlium vocat, Plutarchus nomen tacet. Magistrũ verò equitum C. Licinium fuisse vterque scribit. Verùm nõ eundem vterque intelligit. Liuius enim eum esse dicit qui tribunus militum consulari potestate fuerat, & rectè. Plutarchus seditionis nouarumque legum authorem, & malè. Nam seditionis dux hoc anno nonùm tribunus plebis, & magister equitum esse nõ poterat. Quare Onuphrius eum filium esse existimat P. Licinij Calui tribuni militum. Nepotem verò eius P. Licinij, qui primus è plebe tribunus militaris fuerit, de quo plura apud ipsum in Fastis suis.

A. Cornelius II. *M. Cornelius II.*
L. Veturius. *M. Geganius.*
Iulus P. Manlius. *P. Valerius VI.* 387

LIuiũs hoc anno tribunos militares iam nominatos prodit, quos præterit Diodorus. Horum cognomina & multiplicatorum honorum notæ in fragmẽtis Capitolinis sunt ita, Cossus II..... Maluginensis II. .....Macerinus. L. Veturius. Crassus Cicurinus II.....P. Valerius Potitus Poblicola VI. P. Manlius Capitolinus II.

L. Sextius. *L. Aimilius.* 383

CVm L. Sextius & C. Licinius tribuni plebis decimũ refecti acrius de legibus ferendis pugnarent, Dictatoris tandem & Senatus autoritas vi tribunitia victa est, ac omni aduersante nobilitate, vt comitia consulum fierent, atque alter ex plebe cos. crearetur legibus latis obtinuerunt. Quibus L. Sextius primus de plebe cos. factus est. Quum autem patricij se huius rei authores futuros omninò negarẽt, ac res ad secessionem plebis spectaret, per dictatorem sedatæ discordiæ sunt. Cõcessusque à nobilitate plebi cõsul plebeius. A plebe verò nobilitati prętor vnus, qui ius in vrbe diceret ex patribus creandis. Ijdem etiam ædiles curules duos ex patricijs vt fierent, primùm obtinuerunt. Plebs consulatum L. Sextio, cuius lege partus erat dedit, ei collega ex patribus datus L. Aimilius Mamercus. Hæc Liuius & Plutarchus, qui cum Cassiodoro consules edit L. Aemylium ex patricijs, L. Sextium ex plebe. Quos Diodorus vocat L. Aemylium Mamercum, Lucium Lateranum. Est autem Lateranus Sexti cognomen, vt est in tabula Capitolina, in qua Mamercinus & L. Sextius Sextinus Lateranus consules eduntur, vt in Fastis Siculis Mamercinus & Lateranus in libro de viris illustribus scriptum est, non L. Sextium, sed C. Licinium Stolonem primùm è plebe consulem factũ.

L. Genutius. *Q. Seruilius.* 389

DIodorus, Liuius & Cassiodorus consules edunt, L. Genutium, Q. Seruilium, quorum Orosius quoque & Eutropius mentionem faciunt Q. Seruilius Q. F. Q. N. Ahala scribitur in hoc consulatu Capitolino, L. Genutius. M. F. Cn. N. Anentinensis in secundo. In Fastis autẽ Siculis est Genutius & Curtius, vt opinatur Sigonius per mendam.

C. Sulpitius Peticus. *C. Licinius Stolo.* 390

HI consules memorantur à Liuio & Cassiodoro. Diodorus cognomina silet. Eorundem meminit Valerius libro 2. cap. 1. & Plutarchus in Problematis. Quẽ autem cæteri Stolonem Capitolini scriptores Caluum appellant, itemque Siculi, qui horum cognomina edunt Peticum & Caluum.

L. Aemylius Mamercus II. *Cn. Genutius.* 391

LIuius & Cassiodorus hos consules edunt, quos Diodorus lib. 16. Cn. Genutium, L. Aimylium vocat. In tabulis Capitolinis.... Mamercinus II. Cn. Genutius, M. F. M. N. Anentinensis, in Fastis Siculis est Mamercinus & σύλλα.

Q. Seruilius Ahala. *L. Genutius II.* 392

DIodorus in hunc annum consules prodit Q. Seruilium & Q. Genutium, Fasti Siculi Ahalam & Genutium. Liuius & Cassiodorus Q. Seruiliũ Ahalam, L. Genutium. Hi sunt, qui triennio etiam ante inter se collegæ comparati fuerunt.

C. Sulpitius. *C. Licinius Caluus.* 393

HOs in hunc annum memorat Liuius, Cassiodorus C. Sulpitium II. & C. Licinium. Diodorus C. Sulpitium & C. Licinium, Sigonius eosdem esse putat, qui triennio antè collegæ etiam fuerunt. Licinium Fasti Siculi, non Calui vt antè, sed Stolonis cognomine afficiunt, vt Sulpitium Petici.

C. Pete-

394 *C.Pœtelius Libo. M.Fabius Ambuſtus.*

C. Pœtelium Balbum, M. Fabium Ambuſtum, conſules in hunc annum tradit Liuius & Caſsiodorus. At Diodorus M. Fabium & C. πόπλιον mẽdosè pro ποιτέλιον. Alia cognomina tradũt Capitolini ſcriptores C. Pœtelij quàm Liuius, illi enim Libonem Viſolum, hi Balbũ, cum Capitolinis faciunt Siculi.

395 *M.Popilius Lænas. Cn.Manlius.*

HOc nomine Liuius & Caſsiodorus conſules prodũt in hunc annum. Diodorus M. Popilium Lænatum, & Cn. Manlium Imperioſum. Primus è Popilijs hic fuit, qui Lænas dictus ſit, cuius cauſam in Bruto exponit Cicero, M. Popilius (inquiens) cùm conſul eſſet, eodemque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebis contra patres cõcitatione & ſeditione nunciata, vt erat læna amictus, ita venit in concionem ſeditionemque, tum authoritate, tum oratione ſedauit.

396 *C.Fabius. C.Plautius.*

LIiuius & Caſsiodorus conſules memoratos hoc anno habent, apud Diodorum ſunt M. Fabius, C. Plotius. In Faſtis Siculis eſt Ambuſtus & Proculus. In Capitolinis.... Ambuſtus, C. Plautius Proculus.

397 *C.Martius. Cn.Manlius.*

DIodorus, Liuius & Caſsiodorus, conſules hoc anno produnt, C. Martium, & Cn. Manlium, Cn. Manlius biennio ante primùm conſul fuit. Liber Cuſpiniani & Faſti Græci Rutilum & Capitolinum habent.

398 *M.Fabius Ambuſtus II. M.Popilius Lænas II.*

HOc nomine à Liuio & Caſsiodoro huius anni conſules memorantur, Diodorus cognomina & numeros præterijt. Liber Cuſpiniani & Faſti Græci Ambuſtum II. & Lænatem edunt.

399 *C.Sulpitius Peticus III. M.Valerius Poplicola.*

QVadringenteſimo anno quã vrbs condita erat, quinto & triceſimo quã à Gallis recepta, ablato poſt XI. annum à plebe conſulatu, patricij conſules ambo ex interregno magiſtratum inierunt, C. Sulpitius Peticus III. M. Valerius Poplicola, Liuius. Eoſdem conſules referunt Diodorus & Caſsiodorus, & Faſti Siculi, cur diſſentiat Liuiana ſumma ab hac digeſtione, explicant Sigonius & Onuphrius in ſuis Faſtis.

400 *M.Fabius Ambuſtus III. T.Quintius, vel M.Popilius.*

HOc etiam anno cõſules ambo ex Liuio patricij fuerunt M. Fabius Ambuſtus III. T. Quintius, quamuis in quibuſdam annalibus pro T. Quintio M. Popilium coſſe inueniſſe ſcribat. Liuio aſſentiũtur Diodorus, Caſſiodorus, itemque Solinus, qui cap. 41. ex Cornelio Nepote Alexandri natalem, M. Fabio Ambuſto, T. Quintio Capitolino coſſ. ſcribit. Liber Cuſpiniani Ambuſtum & Capitolinum edit. Hi conſules cum ijs qui ſequuntur in Faſtis Siculis prætecti ſunt.

401 *C.Sulpitius Peticus IIII. M.Valerius Poplicola III.*

COnſules ambo patricij hoc anno creati, qui hîc notantur, authoribus Liuio & Caſsiodoro. Diodorus cognomina & numeros omittit, ſubijciens priorib. coſſ. M. Valerium, C. Sulpitium.

402 *P.Valerius Poplica. C.Martius Rutilus.*

LValerio Poplicolæ datus eſt à plebe collega, C. Martius Rutilus in hunc annum, vt ait Liuius. Hos vocat Caſsiodorus P. Valerium, C. Martium Rutilũ II. Diodorus M. Fabium, P. Valerium. Faſti Siculi hos cum inſequentibus confundunt, qui Rutilum & Pennum inter ſe comparant.

C.Sulpitius Peticus.... T.vel K.vel C. Quintius Pennus. 403

CReati in hunc annum conſules C. Sulpitius Peticus, T. Quintius Pennus, quidam Cæſonem, alij Caium nomen Quintio adijciunt. Sic Liuius, Caſsiodorus C. Sulpitium Peticum, T. Quintium Pennum edit. Diodorus C. Sulpitium & C. Quintium.

M.Popilius Lænas. L.Cornelius Scipio. 404

MPopilium Lænatem à plebe conſulem in hunc annum, à patribus L. Cornelium Scipionem datum ſcribit Liuius. Caſsiodorus M. Popilium Lænatem III. L. Cornelium Scipionem edit: Diodorus C. Cornelium, M. Popillum. Faſti Siculi Scipionem & Lænatem.

L.Furius Camillus. P.Claudius Craſſus. 405

DIctator P. Furius Camillus reddidit patribus priſtinam poſſeſsionem conſulatus, ipſe ob id meritum ingenti patrum ſtudio creatus Conſul collegam P. Claudium Craſſum dixit. Liuius. Ijdem conſules produntur à Caſsiodoro. Diodorus Æmilium, T. Quintium edit. Faſti Siculi Camillum & Craſſum. Horum conſulum meminit Cicero in Catone, cùm ait, Platonem Tarentum veniſſe L. Camillo ac P. Claudio conſulibus, & Gellius lib. 9. cap. 11.

M.Valerius Coruus. M.Popilius Lænas IIII. 406

DIctator M. Manlius Torquatus abſentem M. Valerium Coruum (id enim illi deinde cognomen fuit) ſummo fauore populi tres & viginti annos natum Conſulem renuntiauit, Collega Coruo de plebe M. Popilius Lænas III. cõſul datus eſt, ita Liuius & Caſsiodorus. Diodorus triennio poſt M. Valerium, & M. Popilium edit. In fragmento Capitolino eſt tantùm M. Valerius M. F. M. N. Coruus conſul. In Faſtis Siculis Coruinus & Lænas.

T.Manlius Torquatus. C.Plautius. 407

HOs Liuius & Caſsiodorus huius anni conſules edunt. Faſti Cuſpiniani & Siculi Torquatũ, & Vennonem. In Capitolino fragmento extant cognomina Manlij Imperioſus Torquatus.

M. Valerius Coruus II. C.Pœtelius. 408

HI conſules memorantur à Liuio & Caſsiodoro. Faſti Cuſpiniani & Siculi conſules profitentur Coruinum & Libonem: C. Pœtelius ex dictatura Capitolina anno CDXL. geſta deſcriptus eſt. Nam in fragmento huius conſulatus extat tantum cognomen eius alterum Viſolus.

M.Fabius Dorſo. Ser.Sulpitius Camerinus. 409

HI conſules in hunc annum creati, author Liuius & Caſsiodorus, Diodorus etiam quamquam non ſuo loco M. Fabium, & Ser. Sulpitium conſules prodit: Faſti Siculi Dorſonem & Mamerinum. Hi ambo Conſules patritij fuerunt, quod omiſit Liuius.

C.Martius Rutilus III. T.Manlius Torquatus II. 410

LIuius & Caſsiodorus cõſules hos hoc anno profitentur: Diodorus item edit C. Martium, C. Manliũ Torquatum. Faſti Siculi Rutilum & Torquatum: Eorũdem etiam meminit Frontinus lib. 1. Stratagematum.

M.Valerius Coruus III. A.Cornelius Coſſus. 411

HOs creatos in hunc annum cum Liuio Caſsiodorus tradit: M. Valerium & A. Corneliũ edit Diodorus, Cicero de diuinatione & Frontinus. Valerium & Coſſum, Faſti Siculi. Vterque patritius eſt. Is verò qui ſcripſit de viris illuſtribus Valerium Maximum & Cornelium Coſſum vocat.

C.Martius Rutilus IIII. Q.Seruilius. 412

LIuius & Caſsiodorus conſules in hunc annum produnt, C. Martium, & Q. Seruilium: Diodorus Q. Seruilium, Martium Rutilum: Ahalam & Rutilum Faſti Siculi,

culi,Q.Seruilius Ahala is est, qui magister Equitum fuit anno CCCIII.

413 *C. Plautius II. L. Æmilius Mamercinus.*

CONsules subsecuti sunt C. Plautius II. & L. Æmilius Mamercus,teste Liuio & Casiodoro: Diodoro autẽ L.Æmilius,C.Plotius:Fastis Siculis Venno & Mamercinus. Cuspiniani Fasti in hunc annum Vennonem II. & Mamercinum edunt.

414 *T.Manlius Torquatus III. P.Decius Mus.*

TItus Manlius Torquatus III. P. Decius Mus hoc anno consulatum gesserunt, authore Liuio & Casiodoro:Diodorus edit T.Manlium Torquatum, P.Deciũ: Siculi Fasti Torquatum & Murem: Zonaras Torquatũ III.& Decium: Eorundem consulum meminit Plinius lib.22.cap.5. Valerius lib.1.cap.5.vnà cum alijs.

415 *T.Æmilius Mamercinus. Q.Publius Philo.*

COnsules hoc anno T.Æmilius Mamercus,Q.Publius Philo à Liuio & Casiodoro memorantur, Diodorus præterit cognomina, Fasti Græci Mamercinum & Philonem edunt. Philo ex tabulis Capitolinis descriptus est.

416 *L. Furius Camillus. C. Mænius.*

ITa Liuius & Casiodorus:Diodorus L.Furium,& μείλιον mendosè: Camillum & Mænium Fasti Siculi: L. Furium Camillum,C.Menium triumphi Capitolini.C. Mænij consulis meminit Plinius lib.34.cap.5.

417 *C. Sulpitius Longus. P. Ælius Pætus.*

SEquutos hos esse consules scribit Liuius & Casiodorus:Diodorus prodit C.Sulpitium:&L.Papiriũ: Longum & Pætum Fasti Siculi.

418 *L. Papirius Crassus. K. Diutius.*

L. Papirius Crassus, K. Diutius cõsules in hunc annũ authores Liuius, Casiodorus, & exempto Crassi cognomine Diodorus: Crassus & Diulius est in Fastis Siculis. His de consulibus sic Cicero ad Pætum: L. Papirius Crassus quadriennio postquam dictator fuit, consul factus est cum K.Diutio.

419 *M. Valerius Coruus IIII. M. Attilius Regulus.*

HOc anno cum Ausones,qui Cales vrbem incolebãt, Sidicinis arma iunxissent,M. Valerius Coruus Maximus Imp.consul IIII.est factus,cui collega additus M. Attilius Regulus,ita Liuius.Eos quoque cõsules Casiodorus,& præter cognomina Diodorus edunt. cognomina autem extant in Fastis Siculis.

420 *T. Veturius. Sp. Posthumius.*

DIctatore comitia habente hi creati sunt consules,vt ait Liuius.Eosdem cõsules edit Casiodorus & Diodorus.Zonaras Tiberium Caluinũ & Sp. Posthumium, & rectè,vt Sigonius sentit.Fuit enim Tiberius Veturiorum prænomẽ.Fasti Græci & liber Cuspiniani Albinum & Caluinum edunt.

421 *Interreges anno I.*

HOc anno ex summa annorum Capitolina annum sine consulibus Sigonius & Onuphrius interponunt,quamuis huius rei neque apud Liuium, neque alium quenquam mentionem extare viderint,idque vt rationem habeant summę annorum Varronis.Hoc autem potissimùm tempore eum annum interponi debere docent tabulæ Capitolinæ. Nam quum in ijs M. Valerius Coruus Cos.IIII.exaratus sit anno vrbis CDXIX. L.autẽ Aimilius & C. Plautius anno vrbis CDXIIII. vt hæc inter se consentiant,annum interserere oportet. Eo enim prętermisso & L. Aimilius consul in annum CDXIII. incideret,& tota annorum summa,quæ apud M. Varronem,& in tabulis Capitolinis est, labefactaretur. Quòd autem hoc potissimum anno, annus hic sit interijciendus, diu ante ipsos vidit Gregorius Holoander, qui Chronologiam consulum scriptam reliquit:nam hũc omninò annum sine consulibus notatum præterijt. Putant verò Sigonius & Onuphrius hoc anno magistratuum solitudinem,& sine consulibus Rempublicam fuisse pestilentiæ causa,de qua Liuius scribit.

A. Cornelius II. Cn. Domitius. 422

ACornelius II. Cn. Domitius consules referuntur à Liuio & Casiodoro.Diodorus A.Cornelium & C. Domitium edit.Caluinum & Cossum Fasti Siculi.

M. Claudius Marcellus. C. Valerius Flaccus. 423

CReati inde consules M.Claudius Marcellus:C. Valerius,author Liuius & Casiodorus. Apud Diodotũ sunt etiam C. Valerius, M. Clodius, Liuius se Flaccum Potitumque variè in annalibus cognomen Valerij reperire ait,Orosius Claudium Marcellum,& Valerium Flaccum edit,Potitum & Marcellum Fasti Siculi, Sigonius & Onuphrius cognomẽ retinent,vt Potito antiquæ Valeriæ gentis cognomini,nouum Flacci cognomen adiũctum esse videatur.

L. Papirius Crassus II. L. Plautius Venno. 424

HI consules hoc anno referuntur à Liuio & Casiodoro.Diodorus cognomina silet. Crassum & Vennonem produnt Fasti Siculi.

L. Aimilius Mamercinus. C. Plautius. 425

COnsules deinde,authore Liuio & Casiodoro,creati L.Aimilius Mamercus &C.Plautius.Diodorus cum L.Plotio L.Papirium edit, Fasti Siculi Mamercinum & Decianum. Vterque horum quomodo describendus sit triumphus eorum Capitolinus apertè docet. Hi consules Kalend.Quintilibus magistratum inierunt.

P. Plautius Proculus. P. Cornelius Scapula. 426

COnsules subijcit Liuius & Casiodorus P. Plautium Proculum & P.Cornelium Scapulam. Diodorus P. Cornelium, A. Postumium. Fasti Siculi Vennonem & Scipionem,Onuphrius hunc non P.sed C. Plautium arbitratur, qui postea in censura quam cum Appio Cæco gesit,ob inquisitas(vt Frontinus scribit)aquæ venas,Venox est appellatus.

L. Cornelius Lentulus. Q. Publius Philo II. 427

LVcium Cornelium Lentulum, Q. Publium Philonem consules in hunc annum comparant Liuius & Casiodorus.Diodorus L.Cornelium &Q.Publium.Fasti Siculi Lentulum & Philonem.

L. Papirius Mugillanus Cursor. C. Pætelius. 428

CPætelius & L.Papirius consules hoc anno memorantur à Liuio,C.Pætelius III.& L.Papirius Mugillanus à Casiodoro.Horum consulum meminit Solinus ca.35. Papirium quidem Liuius hic Mugillanum vocat, sed in alijs annalibus se Cursorem inuenire ait. In Fastis Græcis est Libo & Cursor. Cæterùm C. Pætelius II. non III.scribendus est, vt admonent Sigonius & Onuphrius.Non enim est idem qui consul fuit anno CCCXCIII. sed eius filius.

L. Furius Camillus II. Iunius Brutus Scæua. 429

COnsules suggerit Liuius & Casiodorus L. Furium Camillum II. Iunium Brutum Scæuam. Diodorus L.Furium,D.Iunium,Fasti Siculi Camillum &Brutum.

LVcium Furiũ, cui Samnitum prouincia euenerat, morbo implicitum fortuna bello subtraxit, iussusque Dictatorem dicere,rei gerendæ causa dixit L. Papirium Cursorem longè clarissimum bello ea tempestate, à quo Q. Fabius Maximus Rullianus magister equitum dictus est.Huic postea Cursor,quia iniussu suo, se Romã ad auspicia repetenda profecto,cum Samnitibus prospere pugnarat,magisterium equitum abrogauit, & in eius 430

locum

locum L. Papirium Craſſum ſibi cooptauit. Hæc Liuius, Eutropius, Valerius lib. 2.

431 *C. Sulpitius Longus II.* *Q. Æmilius, L. Aulius Cerretanus.*

LVcius Papirius Dictator antequam magiſtratu abiret, conſules creauit C. Sulpitium Longum II. Q. Aimilium Cerretanum, Aulium quidam annales habent, ita Liuius. Faſti item Siculi Longum & Cerretanum habent. Diodorus mendosè pro Aulio Ælium habet.

432 *Q. Fabius.* *L. Fuluius.*

Q. Fabium, L. Fuluium conſules in hunc annum produnt Liuius & Caſsiodorus. Quos Q. Fabium Maximum Rullianum, L. Fuluium Curuum nominant Capitolini triumphi. Mirum itaque in Faſtis Siculis ſuggeri Curſorem & Syllam.

433 *T. Veturius Caluinus.* *Sp. Poſtumius.*

HOc anno T. Veturium Caluinum, & Sp. Poſtumiũ conſules edunt Liuius & Caſsiodorus. Cicero 3. de Offic. eos bis cõſules eſſe ſcribit. Zonaras alterum T. Caluinum vocat familiari gentis Veturiæ prænomine. Faſti Græci Caluinum & Albinum produnt. Horum conſulũ & Caudinæ pacis meminerunt Cicero de ſenectute, Plinius de viris illuſtribus, Gellius lib. 17. cap. 21. Florus lib. 1. cap. 16. Oroſius lib. 3. cap. 15.

434 *L. Papirius Curſor II.* *Q. Publilius Philo.*

LIuius & Caſsiodorus conſules in hunc annum produnt Q. Publilium Philonem, L. Papirium Curſorem II. Faſti Siculi Curſorem & Philonem. Cæterùm Philonem nunc III. conſulem eſſe ſuperiores conſulatus oſtendunt.

435 *L. Papirius Curſor vel Mugillanus.* *Q. Aulius Cerretanus II.*

LIuius ambigi ait Curſorne Papirius hoc anno cum Q. Æmilio Cerretano iterum ob rem benè geſtam Luceriæ continuato magiſtratu conſul tertiùm creatus ſit, an L. Papirius Mugillanus, & in eo cognomine erratum ſit. Caſsiodorus L. Papiriũ, Q. Aulium Cerretanum edit, Papirium & Cerretanum Faſti Siculi. Curſorem autem non Mugillanum probat Capitolinus eius triumphus. Author libri Cuſpiniani alios annales ſecutus Mugillanum edit.

436 *M. Foſſius Flaccinator.* *L. Plautius Venno.*

CVm duodecim ſequentibus annis integras habeamus tabulas Capitolinas, non erit multum laborandum in magiſtratuum nominibus reſtituendis. Eæ verò & Liuius & Caſsiodorus in hunc annum cõſules edunt, M. Foſlium Flaccinatorem, L. Plautium Vennonẽ. Diodorus L. Plotion, μάνιον φλάβιον. Vennonem & Flaccum Faſti Siculi.

437 *C. Iunius Bubulcus.* *Q. Æmilius Barbula.*

COnſules ſuggerit Caſsiodorus C. Iunium, Q. Æmilium, Liuius C. Iunium Bubulcum, Q. Æmilium Barbulam, Capitolinus lapis Q. Æmilium Barbulam, C. Iunium Bubulcum Brutum.

438 *Sp. Nautius.* *M. Popilius.*

DEinceps Sp. Nautium, M. Popilium, conſules edunt Liuius & Caſsiodorus. Rutilus & Lænas eorum cognomina à Sigonio reſtituta ſunt, quæ eadem quoque extant in Faſtis Siculis.

439 *L. Papirius Curſor IIII.* *Q. Publilius Philo IIII.*

NOmina conſulum huius anni librariorum culpa exciderunt apud Liuium. Ea verò ſunt L. Papirius IIII. Q. Publilius Philo VI. vt apud Caſsiodorum & in tabulis Capitolinis, & in libro Cuſpiniani ſcriptum eſt, vbi eſt Curſor & Philo. Faſtis Siculis eſt Curſor & Lænas.

M. Pætelius. *C. Sulpitius.* 440

CAium Sulpitium, M. Pætelium conſules memorat in hũc annum Liuius & Caſsiodorus. Diodorus autem C. Sulpitium & μάρκον πόπλιον mendosè pro ποιτέλιον. Capitolini ſcriptores M. Pætelium Libonem. C. Sulpitium Longum III. Siculi Longum & σαμνήτον. Sed vt rectè Sigonius putat per mendam.

L. Papirius Curſor V. *C. Iunius Bubulcus II.* 441

LVcium Papirium Quintum, C. Iunium conſules in hunc annum edit Diodorus, Curſorem & Bubulcũ Faſti Siculi. Liuius autem & Caſsiodorus L. Papirium Curſorem V. C. Iunium Bubulcum II. Horum etiam conſulum meminit Feſtus lib. 18.

M. Valerius. *P. Decius.* 442

MArcum Valerium Maximum, P. Decium, conſules inſecutos eſſe Liuius. M. Valerium, Pub. Deciũ Caſsiodorus ſcribunt. Frontinus de aquæductibus horum conſulum meminit. Quos triginta annis poſt initiũ belli Samnitici fuiſſe ſcribit Pub. Decium Murem, pòſt vocat Liuius. Maximum & Murem Faſti Siculi.

C. Iunius Bubulcus II. *Q. Æmilius Barbula II.* 443

COnſules hoc anno apud Liuium reperiuntur C. Iunius Bubulcus III. Q. Æmilius Barbula II. itidem apud Caſsiodorum. Apud Diodorum C. Iunius, Q. Æmilius. In Faſtis Siculis eſt Bubulcus & Barbula. Eadem nomina ſunt etiam in Capitolinis, quæ apud Liuium.

C. Martius Rutilus. *Q. Fabius.* 444

CAius Martius Rutilus, Q. Fabius conſules ſunt in hunc annum apud Liuium. Apud Caſsiodorum, C. Martius Rutilus, Q. Fabius II. Apud Diodorum C. Martius, Q. Fabius iterum, in Faſtis Siculis Rullus & Rutilus, Capitolinis Q. Fabius Maximus, Bullianus II. C. Martius Rutilus, qui poſtea Cenſorinus in ſecunda cenſura anno CDXCVIII. appellatus eſt.

Sine conſulibus: Dictatore II. L. Papirio Dictatore. 445

HVnc quoque ſine conſulibus annum interponit Verrius Flaccus, in quo Lucium Papirium Dictatorem cum C. Iunio Bubulco Bruto II. magiſter equitum tradit. Eum annum Diodorus, Liuius, Faſti Græci, liber Cuſpiniani & Caſsiodorus tranſcendunt. Nam Liuius ſcribit L. Papirium Curſorem C. Iunio Bubulco, &c. conſulem dictũ, quòd res non ſatis proſperè à C. Martio conſule in Samnitibus eſſent geſtæ. Hanc anni interpoſitionem Onuphrius probauit, vt annorum Varronis ſumma, quæ tabulis Capitolinis annum addit, conſtet, cuius ſententiam & nos ſequi voluimus.

Q. Fabius. *P. Decius.* 446

FAbio continuatum cõſulatum ob egregiè domitam Hetruriam, eundemque Decio collegã datum prodit Liuius. Caſsiodorus conſules Q. Fabium III. P. Decium II. profitetur. Diodorus P. Decium, Q. Fabium, Faſti Siculi Murem & Rullum. Capitolini P. Decium Murem II. Q. Fabium Maximum Rullianum III.

App. Claudius. *L. Volumnius.* 447

DEinceps ſecutos conſules Appium Claudium, & L. Volumnium prodit Liuius. Caſsiodorus & Diodorus Appium & Violentem. Faſti Siculi Appium Claudium Cæcum, L. Volumnium. Flammam Violentem Capitolini. Violénsne an Violenſis in alterius conſulis cognomine dicendum ſit, animaduertendum monet Onuphrius. Lapis enim Capitolinus ſemper Violens ſcribit. At Faſti Græci Appium & βιολέντος edunt, quaſi Violenſem.

Q. Marcius Tremulus. *P. Cornelius Aruina.* 448

COnſules in hunc annum edunt Q. Martium Tremulum cum collega adiuncto, Liuius & Caſsiodorus, Q.

rus, Q. Martium, P. Cornelium Diodorus, Tremulum & Aruinam Fasti Siculi.

449 *L. Postumius. T. Minutius.*

LVcius Postumius, T. Minutius consules referuntur à Diodoro, Liuio, & Casiodoro. Liber Cuspiniani Megellum edit & Augurinum. Hos consules L. Piso, Q. Fabio & P. Decio suggerit, biennio exempto quo Claudium consules factos esse tradidimus, memoriáne fugerit in annalibus digerendis, an consultò omiserit, duos consules falsos ratus transcenderit incertum est, ita Liuius, &c. Hoc anno Megellum Postumij cognomen, & Tiberium Minutij, Marcum Fuluij prænomina edit fragmentum Capitolinũ. Fuluij cognomina fuerunt, Curuus Pætinus, vt scriptum est in triumpho eius.

450 *P. Sempronius Sophus. P. Sulpitius Sauerrio.*

COnsules insecuti sunt P. Sulpitius Sauerrio, P. Sempronius Sophus, authores Liuius & Casiodorus. Apud Diodorum P. Sulpitius, P. Sempronius, in Fastis Siculis Sempronius & Sauerrio. Horum consulum meminit Plinius lib. 33. Sed Sempronium Longum vocat. Ambo ex eorum triumphis Capitolinis descripti sunt, in cõsulatu enim tantùm extat Sophus & Publius.

451 *L. Genutius. Ser. Cornelius.*

DIodorus, Liuius, & Casiodorus, consules hoc anno memorant L. Genutium, & Seruium Cornelium. Auentinensem & Lentulum Fasti Siculi. Cornelio etiã cognomen Lentulum adijciunt Capitolini scriptores.

452 *M. Liuius Denter. M. Æmylius.*

COnsules hoc anno nominat Liuius M. Liuium, C. Æmylium, Casiodorus M. Liuium, L. Æmylium. Diodorus M. Liuium, M. Æmylium. De prænomine Æmylij Diodoro potius credẽdum Sigonius & Onuphrius existimant, quàm alijs, præsertim cùm apud Liuium mentio sit anno sequenti M. Æmylij Pauli magistri equitum, quem eundem cum hoc consule esse ducunt. M. Liuius Denter scribitur in Fastis Capitolinis, quod cognomen etiã adijcit Liuijs alio loco Liuius. Cuspiniani item liber Dentrem & Paulum tanquam horum cognomina consulum edit. Dentrem & Æmylium Fasti Siculi.

453 *Duo dictatores sine consulibus.*

ET hunc annum quoque duorum dictatorum sine consulibus Fastis suis ex Capitolinorum tamen fragmentorum authoritate interponit Onuphrius, vt Varronis annorum summa omninò cõueniat, quæ hoc præterito tota laberetur, quamuis Diodorus, Liuius & Casiodorus, dissentiant, annumque hunc omninò prætereãt. De quo latius vide Onuphriũ in Fastis anno CDLIII.

454 *M. Valerius. Q. Apuleius Pansa.*

MArco Liuio & M. Aimylio duorum dictatorum sine consulibus anno præterito, Liuius & Casiodorus consules suggerunt M. Valerium, & Q. Apuleiũ Pansam. Fasti Græci Coruinum & Pansam. M. autem Valerium Maximum videtur intelligere Liuius, quòd eum ex dictatura cõsulem factum ait. Dictatorem autem M. Valerium Maximum, superiori anno apertè scribit.

455 *M. Fuluius Pætus. T. Manlius Torquatus.*

IN hunc annum consules profitentur Liuius, Casiodorus, M. Fuluium Pætum, T. Manlium Torquatum. Pætinum & Torquatum Fasti Siculi. Liuius Q. Fabium consulatum sibi non petenti oblatum ait recusasse. Cæterùm T. Manlio consuli Etruria, quæ aduersus inducias bellum parabat, euenit. Is autem vixdum ingressus hostium fines, cùm exerceretur inter equites ab rapido cursu circumagendo equo extemplò propè expirauit, tertius ab eo casu dies vitæ fuit. M. Valerium omnes centuriæ dixere, quem senatus Dictatorem iussurus erat. Hæc Liuius. M'autem Valerium Coruum intelligit, quem Cicero de senectute, Valerius Maximus lib. 8. cap. 14. Plinius lib. 7. cap. 48. Plutarchus in C. Mario VI. consulem fuisse scribunt, cuius inter primum & sextum consulatum XLVI. scribit. Omnes tamen Coruinum non Coruum, appellant.

L. Cornelius Scipio. Cn Fuluius. 456

CN. Fuluius, & L. Cornelius Scipio consules memorantur à Liuio & Casiodoro, Scipio & Centumalus à libro Cuspiniani, Scipio & Maximus à Fastis Græcis.

Q. Fabius Maximus IIII. P. Decius Mus III. 457

LIuius & Casiodorus consules in hunc annum profitentur Q. Fabium Maximum IIII. & P. Decium Murem III. Eosdem referunt liber Cuspiniani & Fasti Græci, P. Decij ter consulis meminit author de viris illustribus, & Frontinus in libro Stratagematum.

L. Volumnius. App. Claudius. 458

LVolumnius de plebe, App. Claudius ex patribus consul in hunc annum factus, qui priore consulatu inter se item comparati fuerunt. Liuius & Casiodorus. In Fastis etiam Siculis est Claudius & Violens. Cicero autẽ in Catone author est, inter duos App. Cæci consulatus annos decem interfuisse.

Q. Fabius V. P. Decius IIII. 459

DEinceps subsecutos cõsules esse Q. Fabium V. P. Decium IIII. qui iam duobus consularibus & censura collega fuerãt, author est Liuius & Casiodorus, Rullum & Murem Fasti Siculi, quorum consulum meminerunt Cicero sæpissimè, Valerius Maximus, Paterculus, Plutarchus, Frontinus primo Stratagematum, author de viris illustribus, Eutropius, Orosius & alij, qui omnes referũt, P. Decium consulem patris exemplum secutum, se pro legionibus deuouisse, atque morte sua victoriam egregiam populo Romano attulisse.

L. Postumius Megellus. M. Atilius Regulus. 460

INsequuti deinceps consules sunt L. Postumius Megellus, M. Atilius Regulus, author Liuius & Casiodorus. In Fastis Siculis sunt cognomina Megelli & Reguli.

L. Papirius Cursor. Sp. Caruilius. 461

IN hunc annum consules fuerunt L. Papirius Cursor, & S. Caruilius, authore Liuio & Casiodoro. Cursor & Maximus Fastis Siculis, lapis Capitolinus Papirij L. F. Sp. N. Cursoris meminit, quem Liuius Papirij V. cos. filium scribit. Horum consulum meminerunt Plinius Veronensis lib. 7. cap. 60. Valerius Maximus lib. 7. cap. 1. Velleius lib. 2. Et idem Liuius in anno CDLVI.

Q. Fabius Gurges Maximus. Decius Iunius Brutus Scæualini F. 462

INsequens annus consules habuit Q. Fabium Gurgitem. D. Iunium Brutum, Scæuã, teste & Liuio & Casiodoro. Iunium Brutum, Q. Fabium Maximum Zonaras. Maximum & Scæuam Fasti Cuspiniani, Brutum & Maximũ Siculi, Fabium Q. Maximi Rulliani, quinquies antè consulis filium Liuius, Plinius lib. 7. Capitolinæ tabulæ & Zonaras prodiderunt.

Finis consulum primæ Decadis.

L. Postumius. C. Iunius. 463

CVm ex hoc consulatu Liuij libri X. interciderint, quem locupletissimum authorẽ huius historiæ huc vsque habuimus, iamque maximis annalium præsidijs propè destituti simus, Diodori, Dionysij & Liuij, ab hinc Casiodori, Fastis Siculis, & libro Cuspiniani in primis authoribus vtemur in annis per consules digerendis, neque verò interea si quid ab alijs nobis adiumenti suppeditabitur reijciemus. In hunc igitur annum cõsules creatos esse L. Postumium, & C. Iunium scribit Casiodorus, quorum cognomina Megellum & Brutum Bubulcum, ne Fasti quidem Cuspiniani & Siculi omiserunt. Meminit horum Liuius lib. 28. cùm ait: Lucius Postumius Megellus

gellus interrex ijs comitijs, quæ ipse habuit, cum C. Bubulco consul creatus est.

464 *P. Cornelius Rufinus. M' Curius Dentatus.*

CONsules hoc anno digeruntur à Cassiodoro P. Cornelius Ruffinus & M' Curius Dentatus, pro quibus in Fastis Siculis Maximus III. & Mus VI. Horum verò cõsulum meminit Cicero in Catone. Paterculus lib. 1. Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Plinius lib. 7. cap. 50. M' verò Curius Dentatus appellatus est, vt Plinius scribit lib. 6. cap. 16. quòd cum dentibus natus esset.

465 *M. Valerius. Q. Cædicius.*

MArcus Valerius, Q. Cædicius, postea consules fuerũt, authore Cassiodoro. Liber antiquus Cuspiniani cognomina addit Coruini & Noctuæ, quæ in Fastis Siculis prætereuntur. Fasti Græci Maximum & Murem legunt. Nam Valeriorum Coruinorum Maximus quoque cognomen est.

466 *Q. Martius. P. Cornelius.*

CAssiodorus hoc anno consules edit Q. Martium, P. Cornelium. Liber Cuspiniani & Fasti Græci cognomina addunt, Tremulum II. & Aruinum I I. qui vnà consules antea fuerunt.

467 *M. Marcellus. Sp. Nautius.*

CAssiodorus consules in hunc annum profitetur, M. Marcellum, Cn. Nautium: Fasti Græci & liber Cuspiniani Marcellum & Rutilum.

468 *M. Valerius. C. Ælius.*

MArcus Valerius, C. Ælius consules digeruntur hoc anno à Cassiodoro: Maximum & Pætum edit liber Cuspiniani. Fasti verò Græci Potitum & Pætum. Est autem tam Maximus quàm Potitus Valeriorũ cognomen.

469 *C. Claudius. M. Æmilius.*

CAssiodorus cõsules edit C. Claudium, M. Aimilium. Fasti Græci & liber Cuspiniani Caninam & Lepidum, quorum illud Claudij, hoc Æmilij cognomen est.

470 *C. Seruilius. L. Cæcilius.*

C. Seruilius, L. Cęcilius Metellus consules digeruntur à Cassiodoro, nam quòd in quibusdam Cassiodori codicibus pro L. Cæcilio sit Cœlius, id mendum est, vt Sigonius & Onuphrius annotarunt. Seruilio consuli Fasti Græci cognomen Tuccam adijciunt, quem cum Dentone consulem edunt pro Dentre, vt Sigonius cum Onuphrio existimat. Est enim Denter etiam cognomen Cæciliorum, vt ex Liuio apparet.

471 *P. Cornelius Dolabella. Cn. Domitius.*

P. Cornelium Dolabellam, Cn. Domitium consules suggerit Cassiodorus, Dolabellam & Caluum Fasti Cuspiniani, Dolabellam Maximum Siculi, Maximum autem Dolabellæ cognomen putant quidam, quod ex Gallici belli parta laude sibi videtur comparasse.

472 *C. Fabritius. Q. Æmilius.*

CAium Fabritium, Q. Æmilium, cõsules subijcit Cassiodorus, Luscinum & Papum Fasti Siculi. Horum autem sic meminit Cicero in Lęlio: Videmus Papum Æmilium C. Luscino familiarem fuisse, sic à patribus accepimus, bis vnà consules & collegas incensum. Præterea C. Fabritij & Q. Æmilij Papi meminit etiam Valerius capite de paupertate, Æmilium mendosè Paulum vocat Plutarchus in Parallelis.

473 *L. Aimilius. Q. Martius.*

CONsules secuti sunt, authore Cassiodoro, L. Aimilius & Q. Martius, quibus liber Cuspiniani & Fasti Græci addunt cognomina Barbulam & Philippum, idque ex eorum triumphis Capitolinis intelligi potest.

474 *P. Valerius. Tit. Coruncanius.*

PVblius Valerius & Tit. Coruncanius consules hoc anno digeruntur à Cassiodoro: Fasti Græci, liber Cuspiniani, Florus, Orosius, Eutropius, Valerio Læuini cognomen addunt: Plutarchus ἀλβῖνον habet pro λευβῖνον.

P. Sulpitius. P. Decius. 475

DEinceps P. Sulpitium cum P. Decio consules suggerit Cassiodorus. Sauennionem & Murem Fasti Siculi: P. Decium P. Decij, qui se Samnitico & Gallico bello deuouit, filium fuisse, author est Cicero lib. 2. de finibus, & in Thusculanis disputationibus.

C. Fabritius. Q. Æmilius. 476

CAium Fabritium & Q. Æmilium consules suggerit Cassiodorus, quos liber Cuspiniani & Fasti Græci Luscinum II. & Papum vocant. Eos autem vnà antè in consulatu collegas fuisse scribit Cicero in Lælio. Eorundem meminerunt Plutarchus in Pyrrho, Gellius libro 3. cap. 8. Eutropius & Zonaras.

P. Cornelius. C. Iunius. 477

P. Cornelius & C. Iunius consules hoc anno memorantur à Cassiodoro. Liber Cuspiniani Rufinum II. & Brutum: Fasti Græci Rufinum & Bubulcum, Zonaras Rufinum & Iunium edunt. Publij Rufini II. cõsulis, meminerunt Cicero 2. de Oratore, Valerius Maximus lib. 3. cap. 4. Gellius lib. 4. cap. 8. & lib. 17. cap. 21. Frontinus in libro Stratagematum.

Q. Fabius. C. Genutius. 478

Q. Fabium, C. Genutium consules suggerit Cassiodorus, Gurgitem & Clepsinam Fasti Siculi. Horũ consulum sic meminit Orosius, Fabio gurgite I I. C. Genutio Clepsina consulibus, pestilentia grauis vrbẽ & fines eius inuasit.

M' Curius. L. Lentulus. 479

DEinceps M' Curium, L. Lentulum, subijcit consules Cassiodorus & Eutropius, Dentatum & Lentulum Fasti Siculi. Hic est tertius M' Curij consulatus, qui vnà cum Lentuli consulatu ex Capitolino huius anni triumpho descriptus est.

Ser. Cornelius. M' Curius. 480

SEruium Cornelium, & M' Curium consules hoc anno, Cassiodorus profitetur: Merendam & Dentatum III. liber Cuspiniani & Fasti Græci: M' Curius nunc IIII. consul est, ter enim antè fuit. De Seruio Cornelio Merenda Plinius mentionem facit, scribens eum à L. Lentulo cõsule, anno priore capto Samnitium oppido coronam ex auro accepisse.

C. Fabricius. C. Claudius. 481

CAssiodorus suggerit consules C. Fabritium, C. Claudium. Fasti Siculi Liciniũ & Caninam. Cuspiniani Licinium & Cinnam. Eutropius Fabium Licinium & C. Claudium Caninam. Velleius Fabium Dorsonem & Cl. Caninã. Ex quo intelligi potest hos consules vocatos C. Fabium Dorsonem Licinum: & C. Claudium Caninam. Nam Dorso antiquum fuit Fabiorum cognomen.

L. Papirius Cursor. Sp. Caruilius. 482

SP. Caruilium, L. Papirium Cursorem, consules deinceps prodit Cassiodorus. Cursorem & Maximum Fasti Siculi & Cuspianiani. Hi ambo iterum consules fuerunt, quod ex Capitolinis eorum triumphis liquet. Meminit horum Frontinus de aquæductibus, & Liuius libro 24.

C. Quintius. L. Genutius. 483

C. Quintium, & L. Genutium consules prodit Cassiodorus, liber Cuspiniani & Fasti Græci cognomina addunt Claudium & Clepsinam: Liuius lib. 7. T. Quintij meminit altero pede claudi, à quo fortè hoc cognomen tractum.

484 *C. Genutius. Cn. Cornelius.*

CAsiodorus hoc anno consules tradit C. Genutium, Cn. Cornelium. Quorum cognomina Clepsina & Blasio, vt est in libro Cuspiniani. C. Genutius est idē qui antea consul fuit, Cn. Blasio ex Capitolina censura descriptus est. Hos prætereunt Fasti Græci.

P. Sempronius. Appius Claudius, Alij.

485 *Q. Ogulphius. Fabius Pictor.*

CAsiodorus Cornelio, & Genutio consulibus, P. Sempronium, & App. Claudium suggerit. Atque Quintium Gulonem, Fabium Pictorem consultò transcendit. Liber verò Cuspiniani, & Fasti Græci Gallum & Pictorē, Zonaras Q. Gallum & C. Fabium edunt: quorum memi nit Eutropius, cùm ait: Q. Gulone Fabio Pictore consulibus Picentes bellum commouere, & ab insequentibus consulibus Publio Sempronio, Ap. Claudio victi sunt. Et Plinius libro 33. cap. 3. Q. Fabio consule, inquit, argentum signatum annis quinque ante Punicū bellum. Hos etiam numerat Velleius libro 1. Cæterùm Sigonius & Onuphrius admonent librum Eutropij in altero horum consulum graue mendum habere, & pro Quintio Gulone Q. Ogulphium reponendum, Gulonis enim nullibi præterea mentio est, vt sit Q. Oguluius L. F. A. N. Gallus, qui paulò antè legatus ad Ptolemæum missus est. Cadit autem præclarè, vt Oguluius plebeius cum Fabio patricio comparent. Et Oguluij nomen in vetustissimis Eutropij manuscriptis codicibus inueniri Onuphrius testa tur. Cumque huic sententiæ tam Fasti Græci quàm Zonaras, & emendatiora antiquioraque Eutropij exempla ria adstipulentur. Illam quoque Hubertus Goltzius in suis consulum Fastis amplectitur maximè, cùm & nummi antiqui huic suffragentur. Interim verò & hoc obseruandum sæpè in antiquissimis nūmis pro G litera C scribi, vt hîc in Oguluij, Ocul. Cal. pro Ogul. Galba.

486 *P. Sempronius. App. Claudius.*

PRioris anni consulatum Oguluio & Fabio Pictori ex authoritate Eutropij Fastorum Græcorum, Cuspiniani, Zonaræ, aliorumque cum Onuphrio tribuentes: P. Sempronium & App. Claudium huius anni consules statuemus: quos Velleius libro primo Sempronium Sophum, & Appium Cæci filium vocat. Fasti Græci Sempronium & Rufum Sophum, & Rufum liber Cuspiniani. Porrò hoc quoque Goltzius admonet, Sempronij cognomen in antiquis numismatibus sine aspiratione scri bi Sepus, quod nec ipsum in antiquis numismatibus infrequens est: Legimus enim & in alijs Pilippus, Tampilus, Graccus, Pulcer, triumpus, pro Philippus, Tamphilus, Gracchus, pulcher, triumphus, & similia.

487 *M. Attilius. L. Iulius Libo.*

MArcum Attilium, L. Iulium Libonem suggerit Eutropius. Regulum & Libonem Fasti Siculi. M. Attilium, L. Iulium, Casiodorus, vterque ex triumphis Capitolinis descriptus est.

488 *D. Iunius. N. Fabius.*

DIunium, & N. Fabium consules hoc anno edit Cassiodorus, Peram & Pictorem Fasti Siculi. D. Iunium, D. F. D. N. Peram N. Fabium C. F. M. N. Pictorem Capitolini triumphi. Vnde hi Fabij Pictoris cognomen tulerint, refert Plinius lib. 35. cap. 4. Fabium Gurgitem & N. Fabium Pictorem eodem tempore vixisse innuit Valerius Maximus libro 4. cap. 3.

489 *Q. Fabius Maximus. L. Mamilius Vitulus.*

CAsiodorus & hunc quoque annum præterit. Fasti Græci Maximum & Vitulum. Zonaras Q. Fabium & Æmilium, haud dubiè codicum errore pro Mamilio. Cuspinianus ex antiquis codicibus Q. Fabium Maximum, & L. Mamilium consules edit. Onuphrius Q. Fabium Maximum Gurgitem III. esse existimat.

App. Claudius. M. Fuluius. 490

HOrum consulum præter tabulas Capitolinas memi nerunt Polybius lib. 1. Gellius, qui App. Claudium Cæci fratrem Caudicem & M. Fuluium Flaccum vocat. Itemque Liuius, Paterculus, Plinius de viris illustribus, Appianus, Florus, Frontinus li. 1. Stratagem. Eutropius, Orosius, & Casiodorus.

M' Valerius. M' Otacilius. 491

M' Valerium, M' Otacilium consules suggerunt Cassiodorus atque Eutropius. Valerium Maximum & Otacilium Crassum, Zonaras. Maximum Messalam & Crassum Fasti Cuspiniani & Siculi. De his consulibus mentionem faciunt Verrius Flaccus, Polybius, Casiodorus, Eutropius, & ex Varrone Macrobius, qui etiam causam reddit cur M' Valerius in hoc honore Messala ap pellatus sit. Item Plinius lib. 6. & 35. cap. 60. & 4.

L. Postumius. Q. Mamilius. 492

COnsules subdunt Casiodorus & Polybius L. Postumium, Q. Mamilium, Zonaras Postumiū Albinum, & Q. Mamilium, Fasti Siculi Albinū & Vitulum. At Capitolini L. Postumium, L. F. L. N. Megellum, Q. Mamilium, Q. F. M. N. Vitulum.

L. Valerius. T. Otacilius. 493

LVcium Valerium, T. Otacilium, consules comparant inter se in hunc annum Polybius & Casiodorus. Valerij cognomen est Flaccus Otacilij Crassus, vt est in Capitolinis tabulis, itemque Siculis.

Cn. Cornelius. C. Duilius. 494

COnsules suggerit Casiodorus & Zonaras Cn. Cornelium, C. Duilium. Item etiam Polybius. Præterquam quod λίβιον habet pro δυίλιον. Scipionem & Duilium Fasti Siculi. Cn. Cornelius Scipio Asina nominatur à Capi tolinis scriptoribus, Orosio, Eutropio, & Valerio libro 6. cap. 10. de quo cognomine sic Macrobius libro 1. Saturn. Asinæ cognomentum Cornelijs datum est, quoniam princeps Cornelię gentis empto fundo, seu filia data matrimonio, cùm sponsores ab eo solenniter poscerentur, Asinā cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus.

C. Aquilius M. F. L. Cornelius L. F. 495

CAium Aquilium, L. Cornelium consules Cassiodorus, Florum & Scipionem, Fasti Siculi, C. Florum L. Scipionem Zonaras, C. Aquīlium Florum, L. Cornelium Scipionem, Eutropius & Orosius suggerunt. Hos prætermittit Polybius. Tabulæ Capitolinæ cum annalibus Eutropij & Orosij consentiunt.

A. Atilius Calatinus. Q. Sulpitius. 496

AVlum Atilium, C. Sulpitium consules edit in hunc annum Polybius. A. Atilium Calatinum, C. Sulpitium, Casiodorus, Calatinum & Paterculum Fasti Siculi & Cuspiniani. A. Atilium Calatinum C. Sulpitium Paterculum, Capitolini. Atilium Calatinum, C. Sulpitium, Zonaras. De his consulibus Polybius, Cicero, Valerius, Florus, Frontinus in Stratag. Plinius Iunior, Gellius, Eutropius & Casiodorus mētionem faciunt. Cæterùm in prænomine Sulpitij Paterculi ipsæ inter se tabulæ Capitolinæ discrepant, illæ scilicet in quibus triumphi annotati sunt, à tabulis consulatuum & reliquorum magistratuū. in his enim Quintus, in illis Caius vocatur. Vnde Goltzius conijcit, non eundem fuisse authorem tabularum triumphalium & consularium.

Cn. Cornelius. C. Atilius. 497

CN. Cornelium, C. Atilium Serranum consules prodit Casiodorus, C. Atilium Polybius. C. Atilium Regulum Capitolinæ tabulæ. Regulum & Blasionem iterum Fasti Cuspiniani & Siculi. Cæterùm vnde Atilius Serranus dictus sit docet Plinius libro 18. inquiens: Ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri (vt fas est cre-

est credere) gaudēte terra vomere laureato, & triumphali aratore, ferentem inuenerunt, dati honores Serrano. Vnde cognomen: Ad Blasionem verò quod attinet: Cuspiniani sententiam reliqui ferè omnes sequuntur: At Goltzius putat eum ab isto qui prius consul fuit, diuersum esse, ideoque hunc Cn. filium L. Nepotē scribit, non addito II.

498 *Q. Cæditius. L. Manlius.*

Q. Cæditium, L. Manlium consules edit deinceps Cassiodorus: Vulsonem & Cæditium Fasti Siculi. M. Regulum, L. Manliū Zonaras. M. Atilium Regulum, L. Manlium Vulsonem Eutropius, M. Atilium, L. Manlium Polybius. Horum consulum meminit Insenus lib. 41. Est autem intelligendum Q. Cæditium in magistratu mortuum, M. Atilium in eius locum subrogatum atque iterum factum esse, quod ex Capitolinis tabulis patet, in quibus est L. Manlius Vulso Longus, & in locum Q. Cæditij M. Atilius Regulus II. & ex libro Cuspiniani, apud quem est Longus & Regulus.

499 *M. Æmylius Paulus. Ser. Fuluius Nobilior.*

SEruium Fuluium, M. Aimilium, consules in hunc annum prodit Polybius. Nobiliorem & Paulum Fasti Cuspiniani: Pætinum & Paulum Siculi. Seruium Fuluium nobiliorem. M. Aimilium Paulum Cassiodorus, & cum Fastis Capitolinis Eutropius.

500 *Cn. Cornelius. A. Atilius.*

CN. Cornelium, A. Atilium consules memorat in hūc annum Cassiodorus & Polybius. A. Atilium Calatinum II. Cn. Cornelium Scipionem Asinam II. scribunt Capitolini authores. De Cn. Cornelio Asina consule II. sic scribit Valerius libro 6. Cn. Cornelius Scipio Asina, qui consul à Pœnis apud Liporas captus fuit, cum belli iure omnia perdidisset, cuncta recuperauit, cōsul iterum creatus, ita ex consule captiuus, ex captiuo iterum consul factus.

501 *Cn. Seruilius. C. Sempronius.*

COnsules suggerit Cassiodorus & Polybius, Cn. Seruium, C. Sempronium Cæpionem, & Blæsum Fasti Siculi. Seruilium Cæpionem, & C. Sempronium Zonaras, Cn. Seruilium Cæpionem. C. Sempronium Blæsum, Eutropius & Orosius. Eorundem etiam meminit Solinus cap. 30. & lapis Capitolinus.

502 *C. Aurelius Cotta. P. Seruilius.*

COnsules subijcit Cassiodorus C. Aurelium Cottam, & P. Geminum. Cottam & Geminum Fasti Siculi, C. Aurelium Cottam, P. Seruilium Geminum Capitolini, P. Seruilium, C. Aurelium Zonaras. Cicero in Lucullo C. Cottam cum P. Seruilio Gemino bis consulem fuisse scribit. C. Cottæ consulis in Sicilia meminit etiam Frontinus lib. 4. de Stratagematis, & Orosius.

503 *L. Cæcilius Metellus. C. Furius.*

LCæcilium Metellum, Cn. Furium consules Polybius suggerit. Metellū & Pacilum Fasti Siculi, Cæcilium Metellum, C. Furium Zonaras, L. Cæcilium, C. Furium Cassiodorus, L. Cæcilium Metellum, Cn. Furium Pacilum Eutropius, Orosius, & lapis Capitolinus. Hic est L. Metellus bis consul, & Pont. Max. de quo Plin. lib. 7. cap. 43.

504 *C. Atilius Regulus. L. Manlius.*

CAtilium, L. Manlium consules edit hoc anno Polybius. C. Atilium Regulum, L. Manlium Cassiodorus, C. Atilium Regulum, L. Manlium Vulsonem ambos iterum, Orosius & lapis Capitolinus, C. Atilium Reguli fratrem, & L. Manlium Zonaras. Regulum & Vulsonem Fasti Siculi.

P. Claudius. L. Iunius.

505 COnsules subijcit P. Claudium, L. Iunium Cassiodorus & Polybius, L. Iunium Claudium Pulchrum Zonaras, Claudium Pulchrum Florus, & Suetonius in Tiberio, Iunio Pullum Censorinus cognomina adijciunt, quæ eadem etiam sunt in Siculis & Capitolinis tabulis. Hunc P. Claudium Cicero de diuinatione & de natura deorum, App. Cæci filium, Plinius lib. 7. ca. 43. nepotem vocant, cum Cicerone stant Capitolini scriptores. Eorundem consulum meminit Valerius lib. 1. cap. 4.

P. Seruilius. C. Aurelius. 506

PSeruilium, C. Aurelium consules suggerit Cassiodorus. Hos bis consules fuisse scribit in Lucullo Cicero. Quod etiam ex Capitolinis & Siculis tabulis intelligitur. In quibus cognomina horum sunt Geminus II. & Cotta II.

L. Cæcilius. M. Fabius. 507

LCæcilium, M. Fabium consules in hunc annum edit Cassiodorus. Cæcilium Metellum & Numeriū Fabium Zonaras, Metellum II. & Buteonem II. Fasti Cuspiniani & Siculi. L. Cæcilium Metellum II. N. Fabium Buteonem II. Capitolinæ. Metellum bis consulem fuisse tradit etiam Plinius lib. 7.

M' Fabius. M' Otacilius. 508

M'Fabium, M' Otacilium consules suggerit Cassiodorus, Crassum & Licinium Fasti Siculi. Fabium Licinium & Otacilium Crassum, Gellius libro 10. cap. 6. M. Fabium Licinium, M. Otacilium Crassum Capitolini lapides. Meminit horum consulum præter Gellium loco præallegato, & ex Liuio Florus in Epitoma XIX. & Suetonius in Tiberio.

M. Fabius. C. Atilius. 509

MFabium, C. Atilium consulem in hunc annum numerat Cassiodorus, Buteonem & Bulbum Siculæ tabulæ, M. Fabium Buteonem, C. Atilium Bulbum Capitolinę. De Fabij consulis naufragio tradit Florus ex Liuij lib. 19.

A. Manlius. C. Sempronius. 510

CAsiodorus consules prodit A. Manlium, C. Sempronium, Torquatum & Blesum Fasti Siculi, Atticum & Blesum liber Cuspiniani. A. Manlium Torquatū Atticum, C. Sempronium Blesum II. Capitolini.

C. Fundanius. C. Sulpitius.

CFundanium, C. Sulpitium consules subdit Cassiodorus, Fundulum & Gallum Siculi scriptores. C. Fundanium Fundulum, C. Sulpitium Gallum Capitolini, horum præterea meminit nemo. 511

C. Lutacius Catulus. A. Postumius. 512

COnsules in hunc annum prodit Cassiodorus C. Lutatium, A. Postumium, Catulū & Albinum Fasti Siculi. C. Lutatium Catulum, A. Postumium Albinum Eutropius & Capitolini.

Q. Lutatius Cerco. A. Manlius. 513

QLutatium, A. Manlium consules in hunc annum edunt Cassiodorus, Eutropius, & Orosius, Cerconem & Torquatum Fasti Siculi, Q. Lutatiū Cerconem, A. Manlium Torquatum, Atticum II. Capitolini. C. Lutatius Cerco legatus lib. 42. nominatur à Liuio.

C. Claudius Centho. M. Sempronius. 514

HIc annus cōsules habuit C. Claudium Centhonem, M. Sempronium Tuditanum, Cassiodoro & Capitolinis tabulis authoribus, eorundem cognominum Fasti Siculi meminerunt. Ac horum consulum præter Capitolinum scriptorem meminerunt etiam Cicero in Catone, & in Bruto, vbi hunc annum ex Attici sententia vocat DXIIII. Vrbis conditæ cum Varrone. Et in Tusculana prima. Gellius lib. 17. cap. 21. & Cassiodorus.

C. Mamilius. Q. Valerius. 515

COnsules deinceps secuti sunt, teste Cassiodoro C.

Mamilius, Q. Valerius: Turrinus & Falco Siculis tabulis, C. Mamilius Turrinus, Q. Valerius Falco Capitolinis tabulis. Horum consulum præter Verrium Flaccum & Cassiodorum meminit Gellius lib. 17. cap. 21. Cicero in Bruto & Tusculanis quæstionibus, quo anno Ennium Poëtam natum fuisse tradunt.

516 *T. Sempronius.* *P. Valerius.*

COnsules in insequentem annum sunt apud Cassiodorum Titus Sempronius, P. Valerius Gracchus, & Falco in Fastis Cuspinianis & Siculis, Sempronii Gracchum & P. Valerium prodit Zonaras. T. Sempronium Gracchum, P. Valerium Falconem scriptores Capitolini. Meminit horum consulum Orosius.

517 *L. Cornelius.* *Q. Fuluius.*

DEinceps L. Cornelium, Q. Fuluium consules profitetur Cassiodorus, L. Lentulum, Q. Flaccum Zonaras, L. Cornelium Lentulum, Q. Fuluium Flaccum Eutropius, Capitolini scriptores Lentulo Candenum cognomen adijciunt. Itaque in Fastis Cuspiniani est Candinus & Flaccus, hi consules in Fastis Siculis prętereuntur.

518 *C. Licinius.* *P. Cornelius.*

CAssiodorus consules subijcit, C. Licinium, P. Cornelium, Zonaras P. Lentulum, Licinium Varum. Capitolini scriptores C. Licinium Varum, P. Cornelium, Lentulum Caudinum. Itemque Censorinus, qui hunc annum ab V. C. numerat DXVIII. Varronianam, Ciceronianam & Plinianam secutus summâ Caudinam & Varum Fasti Cuspiniani cum Siculis.

519 *T. Manlius Torquatus.* *C. Atilius.*

COnsules hic annus habuit authore Cassiodoro, T. Manlium Torquatum, C. Attilium. Torquatum & Bulbum Fastis Siculis. Eutropio verò & Orosio, & Capitolinis tabulis, T. Manlium Torquatum, C. Atilium Bulbum, Bulbo II. adijciunt Capitolinæ. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo II. vt Verrius Flaccus, Eutropius, Orosius & Cassiodorus scribũt, pace toto imperio parta, templum Iani iterum clausum fuisse docent Plutarchus in Numa, Liuius, Velleius, Eutropius & Orosius.

520 *L. Postumius.* *Sp. Caruilius.*

COnsules nominat in hunc annum Cassiodorus, L. Postumium, Sp. Caruilium, Albinum & Rugam Fasti Siculi, Postumium Albinum, Sp. Caruilium, Zonaras. L. Postumium Albinum, Sp. Caruilium Maximum, Capitolini scriptores. Rugam autem esse Caruilij cognomẽ ex Gellio apparet, qui Sp. Caruilij Rugæ meminit, qui hoc tempore primus diuortium cum vxore fecit.

521 *Q. Fabius.* *M' Caruilius.*

QFabium, M' Pomponium, consules suggerit Cassiodorus. Maximum & Mathonem Fasti Siculi. Q. Fabium Maximum Verrucosum, M. Pomponium Mathonem Capitolini. Q. Fabium Maximum, Manium Pomponium, Zonaras. Maximi cognomen Fabius ab auo accepit, non ipse primus inuenit, contra quem scribit Polybius lib. 3. Verrucosus à Verruca in labris dictus, Plutarchus author, & qui scripsit de viris illustribus.

522 *M. Lepidus.* *M. Poplicius.*

MLepidum, M. Poplicium, consules in hunc annum suggerit Cassiodorus. Lepidum & Malleolum Fasti Siculi. M. Malleolum & M. Æmylium Zonaras, M. Æmylium Lepidum, M. Poplicium Malleolum tabulæ Capitolinæ.

523 *C. Papirius.* *M. Pomponius.*

INsequens annus consules habuit C. Papiriũ, M. Pomponium, authore Cassiodoro & Zonora, & Dionysio libro 2. Masonem & Mathonem, Fastis Siculis, C. Papirium Masonem, M. Pomponium Mathonem Capitolinis. De C. Papirio, C. F. Masone põtifice Liuius in anno DXL.

M. Æmilius. *M. Iunius.* 524

MÆmylium, M. Iunium, consules suggerit Cassiodorus & Zonaras. Barbulam & Peram Fasti Siculi. M. Æmylium Barbulam, M. Iunium Peram, Capitolini.

L. Postumius. *Cn. Fuluius.* 525

LVcium Postumium, Cn. Fuluium consules subijcit Cassiodorus. Albinum & Centumalum Fasti Siculi. L. Postumium Albinum, Cn. Fuluium Centumalum, cum Eutropio Capitolini. Polybius Cn. Fuluium A. Postumium nominat.

Q. Fabius II. *Sp. Caruilius.* 526

CAssiodorus consules suggerit, Q. Fabium Max. II. & Sp. Caruilium Maximũ, & Rugam, Fasti Siculi. Adijciũt etiam iterati honoris notam Caruilio Maximo Capitolini scriptores. Meminit horum consulum Cicero in Catone, & de inuentione libro 2. Valerius capite de pietate erga parentes.

P. Valerius. *M. Atilius.* 527

PValerium, M. Atilium, consules in hunc annum prodit Cassiodorus. Flaccum & Regulum Fasti Siculi. P. Valerium Flaccum, M. Atilium Regulum, Capitolini. Eorum meminit Gellius lib. 4. cap. 3.

L. Apustius. *M. Valerius.* 528

LApustium, M. Valerium, consules subdit Cassiodorus, Maximum & Apustium Siculę tabulę. L. Apustium Fullonem, M. Valerium Messalam, Capitolinæ.

C. Atilius. *M. Aimilius.* 529

DEinceps secuti sunt consules, C. Atilius, L. Aimilius, authore Cassiodoro & Polybio. Quos C. Atilium Regulum, L. Aimylium Papum vocant Capitolini scriptores. Regulum & Papum Fasti Siculi. Regulum & Aimylium Zonaras. Horum etiam consulum meminit Orosius, & Plinius lib. 3. cap. 20. vbi Paulus pro Papo mendosè legitur.

T. Manlius. *Q. Fuluius II.* 530

COnsules insequens annus habuit T. Manlium, Q. Fuluium II. authore Cassiodoro & Polybio. T. Manlium Torquatum, Q. Fuluium Flaccum, Orosio Cuspiniani tabulæ cum Capitolinis, Torquatũ II. & Flaccum II. horum consulum cognomina edunt.

C. Flaminius. *P. Furius Philus.* 531

CAssiodorus consules suggerit, C. Flaminium, P. Furium, itemque Polybius. Flaminium & Furium Zonaras, & Plutarchus in Marcello. Flaminium & Philum, Siculæ tabulæ, C. Flaminium, & P. Furium Philum, Capitolinæ.

M. Marcellus. *Cn. Cornelius.* 532

DEinceps consules nominat Cassiodorus M. Marcellum, Cn. Cornelium. Polybius M. Claudium, Cn. Cornelium. Fasti Siculi Scipionem & Marcellum. Claudium Marcellum & Cn. Scipionem Zonaras. Eutropius M. Claudium Marcellum, Cn. Cornelium Scipionem. Capitolinæ tabulæ M. Claudium Marcellum, Cn. Cornelium Scipionem Caluum. Hic est Marcellus, qui pòst quinquies consul fuit. Scipio, qui postea in Hispania ab Asdrubale Pœno occisus est cum fratre P. Scipione.

P. Cornelius. *M. Minutius.* 533

CAssiodorus in hunc annum prodit consules, P. Cornelium, M. Minutium, & Zonaras. Scipionem & Rufum Fasti Siculi, Eutropius P. Cornelium, M. Minutium Rufum. Liber Cuspiniani Asinam & Rufum. Sigonius cum Onuphrio existimat P. Cornelium Scipionem Asinam eius filium esse, qui bis consul bello Punico primo fuit. Sanè Liuius in anno DXLIII. P. Cornelij Asinæ consularis senatoris meminit.

L. Vetu-

534 *L. Veturius. C. Lutatius.*

LVcium Veturium, C. Lutatium consules edit in hũc annum Casiodorus & Zonaras, Philonem & Catulum Fasti Siculi. Liber Cuspiniani Philonem & Scæuolam.

535 *M. Liuius. L. Aimilius.*

COnsules subsecuti sunt, M. Liuius, L. Aimilius, Cassiodoro teste. Liber Cuspiniani & Fasti Græci Salinatorem & Paulum edũt. Zonaras, M. Liuiũ & M. Aimilium Paulum. Horum consulum meminit Plinius libro 29. cap. 1.

536 *P. Cornelius Scipio. T. Sempronius Longus.*

COnsules subijcit Cassiodorus & Polybius P. Cornelium, T. Sempronium. Zonaras Sempronium Longum & P. Scipionem. Longum & Scipionem Fasti Siculi. P. Cornelium Scipionem, T. Sempronium Longum, Liuius, Eutropius, Probus, Orosius, Prędianus. Hisce cõsulibus bellum Punicum secundum excitatum fuisse authores prodiderunt.

537 *Cn. Seruilius Geminus. C. Flaminius.*

COnsules inde subsecuti Cn. Seruilius cum C. Flaminio, vt author est Polybius. Cassiodorus & Liuius, qui duo cum Fastis Siculis Seruilio cognomen Geminũ adiecerunt, C. Flaminius II. consul eadem, qua ante superbia vsus, magistratum Idibus Martijs non Romæ, sed Arimini inijt. Idem neglectis auspicijs cum se Hannibali in Italiam venienti ad lacum Thrasymenum obiecisset, collatis signis exercitu amisso occisus est. In cuius locum M. Atilius Regulus, qui antea consul fuerat, surrogatus est. Ex Liuio & Polybio.

538 *C. Terentius Varro. L. Aimilius Paulus.*

DEinceps consules suggerit Polybius L. Aimilium, C. Terentium. Paulum & Varronẽ Fasti Siculi. Plutarchus in Paulo, Terentium Varronem, Æmylium Paulum, Liuius, Cassiodorus. alij C. Terentium Varronem, L. Æmylium Paulum. Goltzius annotat C. Terentij Varronis patrem fuisse Aulum, ab alijs præteritum.

539 *L. Postumius Albinus III. T. Sempronius*
M. Claudius Marcellus. Gracchus.
Q. Fabius Maximus III.

LIuius consules in hunc annum designatos fuisse M. Iunio dictatore comitia habente, L. Postumium Albinum III. qui tum prouinciam Galliam obtinebat, & T. Sempronium Gracchum, qui magister equitum erat, Postumiumque antequam iniret, in Gallia Hannibalis insidijs circumuentum occisum tradit, in cuius locum M. Marcellus II. subrogatus est, qui cùm eum augures vitio creatum pronunciassent, abdicauit, vulgoque patres ita ferebant, quòd tum primùm duo plebeij consules facti essent, id Deis cordi non esse, in locum Marcelli suffectus Quintius Fabius Max. III. ita Liuius & Plutarchus scribunt. Atque ob hanc causam Cassiodorus, Orosius, Eutropius, T. Sempronium & Q. Fabium consules in hunc annum edunt.

540 *Q. Fabius IIII. M. Claudius Marcellus III.*

LIuius, Plutarchus, & Cassiodorus, consules hoc anno suggerunt Q. Fabium Maximum IIII. & M. Claudium Marcellum III. Horum consulum præterea Cicero sæpè, & Frontinus 2. Stratagematum meminerunt.

541 *Q. Fabius Maximus Verrucosi F. T. Sempronius*
Gracchus II.

IN hunc annum creati consules ambo absentes Q. Fabius Maximus, Verrucosi filius, & T. Sẽpronius Gracchus iterum, Liuius author & cum Fastis Siculis Cassiodorus. Fabius priore anno prætor fuerat, Gracchus biennio antè consul. Hos consules A. Gellius ex Quadrigario lib. 2. cap. 2. Cicero & Valerius memorant.

App. Claudius Pulcher. Q. Fuluius Flaccus III. 542

COnsules in hunc annum à Dictatore creati Q. Fuluius Flaccus III. qui tum erat magister equitum, & Appius Claudius Pulcher, cui in prætura Sicilia prouincia obuenerat, teste Liuio, Plutarcho, in Fabio, Cassiodoro, & Festo lib. 17.

P. Sulpitius Galba. Cn. Fuluius Centumalus. 543

LIteris acceptis inter se consules cõpararunt, vt Claudius comitia perficeret, Fuluius ad Capuam maneret. Consules Claudius creauit Cn. Fuluium Centumalum, & P. Sulpitium Ser. F. Galbam, qui nullum antea Curulem magistratum gessisset. Hæc Liuius. Eosdẽ consules quoque edit Gasiodorus, Orosius, & Festus lib. 17. Galbam & Centumalum Siculi profitentur, Seruius Sulpitius Ser. F. P. N. Galba Maximus appellatur in secundo eius consulatu Capitolino.

M. Val. Læuinus II. M. Claudius Marcellus IIII. 544

LIuius, Sextus Pompeius, Valerius Maximus, Plutarchus, Florus, Eutropius, & Orosius, M. Claudiũ Marcellum, & M. Valerium Læuinum, consules in hunc annum profitẽtur. Est autem Marcellus IIII. vt Plutarchus & Liuius tradunt, Cassiodorus vocat III. & M. Valerium Lęuinum omisso consulatu, quem vitio creatus non gesit, qui vnus ex quinque est, quos ipse gessisse fertur. Liuius lib. 29. & 30. M. Valerium Læuinum bis fuisse consulem scribit. Itemque hoc anno liber Cuspiniani Marcellum IIII. & Læuinum II. edit, quare Onuphrius suspicatur eum primum consulem fuisse anno DXXXIIII. nũc II. Eius autem Polybius & Cicero meminerunt.

Q. Fabius Maximus V. Q. Fuluius Flaccus IIII. 545

COnsules in hunc annum creati Q. Fabius V. Q. Fuluius Flaccus III. idem qui dictator comitia habebat. Liuio authore & Cassiodoro. Fabium & Flaccum edunt quoque Fasti Siculi. His consulibus Cicero contra Rullum Capuam receptam scribit, quod biennio ante factum prodidit Liuius. Horum consulum prẽterea meminerunt Valerius, Plutarchus, Eutropius, Orosiusque.

M. Claudius Marcellus V. T. Quintius Crispinus. 546

VNdecimo anno belli Punici consulatum inierunt M. Marcellus V. (vt numeretur consulatus, quem vitio creatus non gesit) & T. Quintius Crispinus. Ita Liuius, Plutarchus quoque Marcellum V. & Crispinum, Cassiodorus verò Marcellum IIII. & Crispinum edit præterito vitioso consulatu. Hos præterea consules memorant Cicero, Valerius, Plinius Iunior, Probus, Eutropius, & Orosius, à quibus etiam proditur ambos ex insidijs ab Hannibale circumuentos, ita vt Marcellus statim occisus sit, Quintius saucius fugerit.

C. Claudius Nero. M. Liuius Salinator II. 547

CVm circumspicerent patres, quos nam consules facerent, longè ante alios eminebat C. Claudius Nero, ei collega datus est M. Liuius, multis antè annis ex consulatu populi iudicio damnatus, ac octauo fermè anno post damnationem à M. Marcello, & M. Lætuino consulibus in vrbem reductus. Neronem item cum Salinatore Fasti Siculi suggerũt, C. Claudium Neronem cum M. Liuio Salinatore II. Capitolini.

Q. Cæcilius Metellus. L. Veturius Philo. 548

LVcium Veturium Philonem, Q. Cæcilium Metellũ, consules suggerit in hunc annum Liuius, Cassiodorus cum Capitolinis Fastis. Metellum & Philonem Siculi. De quibus præterea sæpè Cicero, Valerius, Plutarchus in Africano, Appianus in Iberico, Plinius libro 7. cap. 43. mentionem faciunt.

P. Cornelius Scipio. P. Licinius Crassus. 549

COmitia creandis consulibus habuit L. Veturius Philo, centuriæque omnes ingenti fauore P. Scipio-

nem consulem dixerunt, collega additur ei P. Licinius Crassus, Põtifex Maximus. Hæc Liuius, Scipionem cum Crasso Siculæ tabulæ, P. Cornelium Scipionem, qui postea Africanus appellatus est, cum P. Licinio Crasso diuite, Capitolinæ edunt. De quibus item Cassiodorus & Cicero in Bruto.

550 *M. Cornelius Cethegus. P. Sempronius Tuditanus.*

PVblium Sempronium Tuditanum, M. Cornelium Cethegum, consules in hunc annum produnt, Liuius, Cassiodorus, & Fasti Capitolini. Cethegum & Tuditanum Siculi, quorũ Cicero in Bruto, Plutarchus, Eutropius, & Cassiodorus sæpè mentionem faciunt. Hoc anno P. Scipio Nasica vir optimus è Senatu iudicatus matrem Idæam susscipit.

551 *Cn. Seruilius Cæpio. C. Seruilius.*

LIuius & Cassiodorus vnà cum Fastis Siculis & Capitolinis consules suggerunt, Cn. Seruilium Cæpionem, C. Seruilium, quorum Cæpio prætor fuerat anno DXLVIII. Seruilius anno DXLVII. Hoc anno Q. Fabius Maximus obijt, & Annibal ex Italia mœstus ac dolens in Africam legatorum iussu discessit, anno belli Punici secundi XVII.

552 *Tib. Claudius Nero. M. Seruilius Geminus.*

MArcum Seruilium Geminum, Tib. Claudium Neronem, consules in hunc annum produnt Liuius, Cassiodorus, & Fasti Capitolini, in quibus Seruilius Pulex Geminus nominatur. Neronem cum Seruilio Siculi. Hisce cõsulibus Hannibale in Africa à Scipione victo, iterum pax cum Pœnis facta est, vt Polybius, Liuius, Plutarchus, Appianus, & Eutropius tradunt.

553 *Cn. Cornelius Lentulus. P. Ælius Pætus.*

IN hunc annum creati consules C. Cornelius Lentulus, P. Ælius Pætus, autor Liuius, Cassiodorus, & Plinius li. 18. cap. 18. in fragmento Capitolino est Lentulus, & P. Ailius, in Fastis Siculis Lentulus & Pætus. Hi ambo prætores fuerunt anno DL.

554 *P. Sulpitius Galba. C. Aurelius Cotta.*

PVblium Sulpitium Galbam, C. Aurelium Cottam, consules suggerunt Liuius & Cassiodorus. P. Sulpitius anno DXLII. primùm consul fuit, C. Cotta biennio antè prætor. Ijdem consules sunt in Capitolinis tabulis, Galba & Cotta in Siculis.

555 *L. Cornelius Lentulus. P. Villius Tappulus.*

HIc annus cõsules habuit L. Cornelium, P. Villium, authore Cassiodoro, Liuio autẽ & Capitolinis Lentulum & Tappulum: Siculis L. Cornelium Lentulum, P. Villium Tappulum: P. Villij consulis meminit etiam Plutarchus in Quintio.

556 *T. Quintius Flaminius. Sext. Ælius Pætus.*

TQuintium Flaminium, Sext. Ælium Pætum, consules suggerũt Liuius, Cassiodorus, & Capitolinæ, vnà cum Plutarcho in Quintio. Flaminium & Pætum Siculæ tabulæ. Plinius de viris illustribus hunc Flaminium non sine errore C. Flaminij, qui ad Trasimenum interfectus est, filium tradidit, cùm tamen hic è gente Quintia patricia fuerit, ille è Flaminia plebeia: Sextus verò Ælius Pætus est is, de quo Cicero egregiè cordatus homo, Catus Ælius Sextus ex Ennio. Itaque in tabulis Capitolinis Pætus Catus vocatur.

557 *C. Cornelius Cethegus. Q. Minutius Rufus.*

HOc anno C. Cornelius Cethegus, Q. Minutius, fuerunt consules, author Liuius, Cassiodorus, cap. Tabul. Eorum cognomina Cethegus & Rufus sunt in Siculis. & meminit Cicero in Bruto.

558 *L. Furius Purpureo. M. Claudius Marcellus.*

HIc annus consules habuit L. Furium Purpureonem, M. Claudium Marcellum, Liuius, Cassiodorus. Capitolinæ tabulę Porphyreonem, & Marcellum edunt Siculæ.

M. Portius Cato. L. Valerius Flaccus. 559

MArcus Portius Cato, & L. Valerius Flaccus consules hoc anno digerũtur à Verrio Flacco, Cicerone multis in locis, Liuio, Plutarcho, Plinio, Valerio, Probo, Eutropio, Orosio, & Cassiodoro.

P. Cornelius Scipio Africanus II. T. Sempronius Longus. 560

PVblium Cornelium Scipionem Africanum II. T. Sempronium Longum, consules in hunc annũ comparant Liuius & Cassiodorus, cum Siculis & cum Capitolinis tabulis. Horum etiam meminit Cicero pro Cornelio Perduellionis reo apud Pædianum.

L. Cornelius Merula. Q. Minutius Thermus. 561

LIuius, Cassiodorus, & Capitolini authores, consules in hunc annum surrogatos scribunt L. Cornelium Merulam, & Quintum Minutium Thermum. Eadem cognomina in Fastis Siculis inueniuntur. Meminit horum Probus in Hannibale. Frontinus in libro Stratagematum.

L. Quintius Flaminius. Cn. Domitius Ænobarbus. 562

LQuintius Flaminius, Cn. Domitius Ænobarbus, hoc anno consules fuerunt, author Liuius, Cassiodorus, Capitolinæ tabulæ, quorum cognomina quoque suggerunt Siculæ.

M. Acilius Glabrio. P. Cornelius Scipio Nasica. 563

IN hunc annum consules creati, P. Cornelius Scipio Nasica, Cn. F. M. Acilius Glabrio, authore Liuio, Cassiodoro, Capitolinis Fastis, Plutarcho in Quintio, Appiano in Syriaca historia. Glabrio & Nasica Siculis: Quibus consulibus bellum Antiocho Syriæ regi & Aetolis indictum fuisse authores ijdem sunt, quod Antiochum in tabulis Capitolinis, à Paterculo & Macrobio, Syriacum verò à Floro, Plinio Iuniore in Catone, appellatur. Hũc annum ab vrbe condita fuisse DLXII. refert primo Saturnalium Macrobius.

L. Cornelius Scipio. C. Lælius. 564

LCornelium Scipionem, C. Lælium, coss. subijciunt in hunc annum Cassiodorus, Liuius, & tabulæ Capitolinæ. Scipionem & Lælium Siculæ. Eosdem Gellius lib. 16. cap. 4. C. Lælium C. F. L. Scipionem P. F. vocat, Lælio cognomen Africani adijcit solus Cassiodorus. Hic L. Scipio Asiaticus frater Africani fuit.

C. Manlius Vulso. M. Fuluius Nobilior. 565

CN. Manlius Vulso, M. Fuluius Nobilior, in hunc annum consules nominantur à Liuio, Cassiodoro, & Capitolinis Siculisque tabulis, quorum Manlius Prætor fuit anno DLVII. Fuluius anno DLX.

C. Liuius Salinator. M. Valerius Messala. 566

DEinceps consules insecuti M. Valerius Messala, C. Liuius Salinator, author Liuius, Cassiodorus, & cũ Siculis tabulis Capitolinæ.

M. Aimilius Lepidus. C. Flaminius. 567

COnsules inde M. Aimilius Lepidus, C. Flaminius, testes sunt Liuius, Cassiodorus, Zonaras, Strabo lib. 5. Siculæ & Capitolinæ tabulæ. Horum meminit Valerius libro 6. Et hic est M. Lepidus Pontifex Maximus bis consul, censor, princeps, Senatus sextus censoribus lectis, C. verò Flaminius Senatu à Catone censore postea motus.

Sp. Po-

568 *Sp.Posthumius Albinus. Q.Martius Philippus.*

SP. Posthumium Albinum, Q. Martium Philippum, cõsules in hunc annum prodit Liuius, Cassiodorus, Eutropius, & tabulæ Capitolinæ. Albinũ & Philippum Siculæ. Horum meminit Valerius libro 6.cap.3. Plinius libro 33.cap.10.

569 *App.Claudius Pulcher. M. Sempronius Tuditanus.*

HIc annus consules habuit App. Claudiũ Pulchrum, M.Sempronium Tuditanum: author Liuius, Cassiodorus, & tabulæ Capitolinæ, Pulcher & Tuditanus in Fastis Siculis,&c.

570 *P.Claudius Pulcher. L.Porcius Licinus.*

PVblius Claudius Pulcher, L.Porcius Licinus consules secuti sunt in hunc annum, testes Liuius, Cassiodorus, Capitolinæ tabulæ. Pulcher & Licinius est in tabulis Siculis.

571 *Q.Fabius Labeo. M.Claudius Marcellus.*

IN hunc annũ creati consules M. Claudius Marcellus, Q.Fabius Labeo,ex Liuio,Cassiodoro, lapidibus Capitolinis, cognomina quoque eorum in Siculis tabulis reperiuntur.Hisce consulibus,referente Probo in Annibale, Atticus mortuum Annibalem esse tradidit.

L.Æmilius Paulus. Cn.Bæbius Tamphilus.

572 CN.Bæbius Tamphilus, L. Æmilius Paulus, in hunc annum consules creati fuerunt, author Liuius, Cassiodorus,Capitolinæ tabulæ,& ii cognominum tantùm rationem habens etiam Siculæ. L. Æmilius, L. Æmilij, qui ad Cannas perijt, est filius, teste Plutarcho & Velleio.

P.Cornelius Cethegus. M.Bæbius Tamphilus.

573 P Cornelius Cethegus, M. Bæbius Tamphilus, consules hoc anno subsequuntur apud Liuium,Cassiodorum, & tabulas Capitolinas. Cethegus & Tamphilus apud Siculas.P.Cornelij, M.Bæbij consulum meminit Plutarchus in Numa.P.Cornelij,M.Bæbij Tamphili Valerius libro primo capite primo, P.Cornelij Lentuli, M.Bæbij Tamphili lib. 11. cap.1. Plinius autem libro 13. cap.13.P. Cornelium, L. F. Cethegũ, M.Bæbium, Q.F. Tamphilum vocat.

574 *Æ.Posthumius Albinus. C.Calpurnius Piso.*

A Posthumium Albinum, C.Calpurnium Pisonem, consules suggerunt in hunc annum Liuius,Cassiodorus,& Capitolinæ tabulæ.Albinum & Pisonem Siculæ.Piso prætor fuit anno DLXVII.Alcinus anno DLXVIII. Cùm autem pestilentia tertium iam annum vrbem Romanam atque Italiam vastaret, C. Calpurnio extincto, nõ sine suspicione quòd à Quarta Hostilia necatus esset, in eius locum declaratus est Q. Fuluius Flaccus, vitricus eius.

575 *L.Manlius Acidinus. Q.Fuluius Flaccus.*

LVcium Mãlium Acidinum, Q.Fuluium Flaccum, consules edunt in hunc annum Liuius, Cassiodorus, tabulæ Capitolinæ, Acidinum cum Flacco Siculæ. Acidini consulis meminit Cicero 2.de Oratore. Et fratres Germanos fuisse hos consules notatum est in tabulis Capitolinis, & id memoria prodidit Velleius libro 2. Atque propterea factum est,vt L.Manlius Acidinus Fulvianus ex adoptiuorum ratione in Tabulis Capitolinis nominetur.

576 *M.Iunius Brutus. Æ.Manlius Vulso.*

DEinceps M. Iunius Brutus,A. Manlius Vulso, consules creati sunt, authore Liuio,Cassiodoro, & Capitolinis tabulis, Brutus & Vulso Siculis. Brutus anno DLXII.prætor fuit, Vulso DLXXI.

C.Claudius Pulcher. T.Sempronius Gracchus. 577

CAius Claudius Pulcher, T. Sempronius Gracchus, consules in hunc annum cõparantur à Verrio Flacco, Liuio, & Cassiodoro. De Tiberio Graccho Cicero 1. de diuinatione, & Frontinus primo Stratagematum, mentionem fecêre.

Cornelius Scipio Hispalus. Q.Petilius. Spurinus. 578
C.Valerius Læuinus.

CN. Cornelium Scipionem Hispalum, Q. Petilium Spurinum, consules prodidere Liuius, Cassiodorus, & tabulæ Capitolinæ, Scipionem & Petilium Siculæ. Cæterùm cùm Scipio ex monte Albano rediens concidisset, & parte membrorum captus, ad aquas Cumanas profectus, morbo ingrauescente Cumis decessisset, Q.Petilius consul collegam,qui extemplò magistratum occiperet, creauit C. Valerium Læuinum,ita Liuius.

P.Mutius Scæuola. M. Æmilius Lepidus II. 579

COnsules suggerunt Orosius Lepidum & Mutium, Cassiodorus & Obsequens, M. Lepidum, P. Mutium. Siculæ tabulæ Lepidum & Scæuolam. Capitolinæ, P.Mutium Scæuolam, M. Æmilium Lepidum II. Consularia huius anni comitia apud Liuium interciderunt. Marcum Æmilium Lepidum hunc bis consulem fuisse scribit etiam Cicero de prouincijs, & Valerius lib. 6.cap.6.

Sp.Posthumius Albinus. Q.Mutius Scæuola. 580

COnsules subijcit Cassiodorus, Sp. Posthumium, Q. Mutium, Capitolinæ tabulæ, Sp. Posthumium Albinum Paulum,Q.Mutium Scæuolam.Paulum & Scæuolam liber Cuspiniani. Horum meminit Plinius lib. 2. cap.31. Comitia huius anni consularia apud Liuium exciderunt,&c.

L.Posthumius Albinus. M.Popilius Lænas. 581

IN hunc annum creati consules L. Posthumius Albinus, M. Popilius lænas, author Liuius, Cassiodorus, tabulæ Capitolinæ, Albinus & Lænas in Siculis suggeruntur. His consulibus, Floralia instituta esse docet Ouid.5.Fast.

C.Popilius Lænas. P.Ælius Ligur. 582

CPopilium Lenatem, P. Ælium Ligurem, consules hic annus habuit, Liuio, Cassiodoro, & Capitolinis tabulis testibus. Lænatem & Ælium Siculis. Hucusque Plebeij consules in eundem annum nulli sunt comparati. Hoc etiam anno primùm ex plebe ambo consules facti sunt, quemadmodum notatum est in tabulis Capitolinis. Itaque posthac patricij consules ambo nunquam erunt,plebeij ambo sæpè,plebeius & Patritius sæpissimè.

P.Licinius Crassus. C.Cassius Longinus. 583

COnsules in hunc annum subsequuti P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus, vt est apud Liuium, Cassiodorum,Orosium, & in tabulis Capitolinis. Nàm in Siculis tantùm est Crassus & Longus.Eorundem meminit Plinius libr.7. Gellius libr.9.cap.4. Hisce consulibus bellum à populo Romano cũ Perseo Macedonum rege Philippi filio susceptum est, quod Florus & Eutropius cum Orosio Macedonicum secundum vocant, de quo plura Liuius & Plutarchus scribunt.

Æ.Hostilius Mancinus. Æ.Atilius Serranus. 584

COnsules subijcit Cassiodorus C. Hostilium Mancinum,C.Atilium. Siculæ tabulæ Mancinum,& Serranum, Capitolinæ A. Hostilium Mancinũ, A. Atilium Serranum. Horum comitia consularia & res gestæ exciderunt in Liuianis annalibus.

585 *Q. Martius Philippus II. Cn. Seruilius Cæpio.*

Q Martium Philippum iterum, Cn. Seruilium Cæpionem, consules in hunc annum comparant Liuius, Cassiodorus, & tabulæ Capitolinæ, Philippum & Cæpionem Siculæ. Cicero in Bruto & Catone hisce consulibus, Ennium mortuum fuisse scribit.

586 *L. Æmilius Paulus II. C. Licinius Crassus.*

COnsules subsecuti L. Æmylius Paulus iterum, septimo decimo anno, postquam primùm cõsul fuerat, C. Licinius Crassus, author Liuius, Cassiodorus, tabulæ Capitolinæ, Paulus item est & Crassus in Siculis. De secundo consulatu L. Pauli, Plutarchus, Velleius, Orosius, Eutropius, Florus, Iustinus libro 33. Plutarchus adijcit, Paulum sexaginta annos natum consulem iterum esse factum.

587 *Q. Ælius Pætus. M. Iunius.*

LIuius consules subdit, Q. Ælium, M. Iunium. Fasti Siculi Pætum & Pennum. Obsequens & Cassiodorus Q. Ælium Pætum, M. Iunium Pennum. Cicero item in Bruto M. Iunij Penni, qui cum Q. Ælio consul fuit, meminit. Et post hæc tempora nobis deest Liuiana historia.

588 *M. Marcellus. C. Sulpitius.*

COnsules in hunc annum prodit Liuius cum Capitolinis tabulis, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. Obsequens & titulus Andriæ Terentianæ M. Marcellum, C. Sulpitium. Hic est Marcellus, qui postquam ter consul fuit, in mari perijt, nepos M. Marcelli quinquies consulis, vt tradit Pædianus. De hisce consulibus Iustinus, Plinius libro 2. & plerique alij meminere.

589 *Cn. Octauius. T. Manlius.*

COnsules subdit Cassiodorus & Obsequẽs, Cn. Octauium & T. Manlium. Siculæ tabulæ Octauium & Torquatum, Capitolinæ Cn. Octauium, T. Manlium Torquatum. Eorundem consulum mentio est in titulo Hecyræ Terentianæ. Titi Torquati, qui cum Cn. Octauio cõsul fuit, meminit Cicero de finibus primo, itidem alijs compluribus locis.

590 *A. Manlius. Q. Cassius.*

CAssiodorus consules comparat in hunc annum, A. Manlium, Q. Cassium. Fasti Siculi, Torquatum & Longinum. Capitolini A. Manlium Torquatum, Q. Cassium Longinum, qui in magistratu mortuus est. Hi in prætura etiam collegæ fuerunt, anno DLXXXVI. teste Liuio.

591 *T. Sempronius. M' Iuuentius.*

TSempronius, M'Iuuentius, consules in hunc annũ sunt Cassiodoro. Apud Obsequentem Tiberius Gracchus, M'Iuuentius, in tabulis Capitolinis, T. Sempronius Gracchus II. M'Iuuentius Thalua. In Fastis Siculis Dolabella cum Thalua, an rectè, dubitatur. De Tiberio Graccho II. cõsule, Cicero, Valerius & Plutarchus meminerunt. M'verò Iuuentium in magistratu mortuũ fuisse, scribunt Plinius lib. 7. & Valerius.

592 *P. Cornelius Scipio Nasica. C. Martius.*

CIcero primo secũdoque de natura deorum, Verrius Flaccus, Obsequens & Cassiodorus P. Cornelium Scipionem Nasicam, & C. Martium Figulum memorant. Qui cum vitio creati abdicassent, ijsdem, Valerio, Plutarcho & Plinio authoribus, in eorum locum facti sunt, P. Cornelius Lentulus, Cn. Domitius Ænobarbus.

593 *M. Messala. C. Fannius.*

MMessalam, C. Fannium, consules suggerit Cassiodorus. Messalam & Strabonem Siculæ tabulæ. M. Valerium Messalam, C. Fannium Strabonem Capitolinæ, & titulus Phormionis Terentiani. Horum consulum meminit Suetonius de claris Rhetoribus. Cicero in Bruto, Plinius lib. 10. cap. 50. Gellius libro 2.

L. Ænicius. M. Cornelius Cethegus. 594

LAnicium, M. Cornelium, consules subijcit Cassiodorus, & titulus Adelphorum Terentianorum. Siculæ & Capitolinæ tabulæ cognomina ijs adijciunt Gallum & Cethegum. Anicij consulis meminit Cicero in Bruto. Cethegi Epitoma XLVI. His consulibus L. Paulum, qui Persen vicerat, mortuum constat.

Cn. Cornelius Dolabella. M. Fuluius. 595

INsequens annus cõsules habuit teste Cassiodoro, Cn. Cornelium Dolabellam, M. Fuluium. Siculis Fastis Dolabellam & Fuluium. Capitolinis C. Cornelium Dolabellam. M. Fuluium Nobiliorem. Idem est in vita Terentij, quibus consulibus mortuum Terentium scriptum est.

M. Æmylius. C. Popillius. 596

DEinceps consules, M. Æmylius, C. Popillius, vtait Cassiodorus. Lepidum & Lænatem edunt Siculæ tabulæ. M. Æmylium Lepidum & C. Popilium Lænatem II. Capitolinę. Eorundem meminit Censorinus capite de distinctionibus ætatum.

Sextus Iulius. L. Aurelius. 597

SExtum Iulium, L. Aurelium, consules prodit deinceps Cassiodorus, hîc cognomina addunt Iulio Cæsarem, Aurelio Orestem Siculæ & Capitolinæ tabulæ. De his meminit Plinius libro 33.

L. Lentulus. C. Martius. 598

LLentulum, C. Martium, consules memorant in hunc annum Cassiodorus & Obsequens. Lentulum & Figulum Siculæ tabulæ. L. Cornelium Lentulum Lupum, C. Martium Figulum II. Capitolinæ tabulæ. Meminit horum Cicero in Bruto. De Figulo II. consule Valerius cap. de ira.

P. Scipio Nasica. M. Claudius. 599

PScipionem, M. Claudium, consules subdit Cassiodorus, Nasicam & Marcellum Fasti Siculi, P. Cornelium Scipionem Nasicam II. M. Claudium Marcellum II. Capitolini. Hunc Marcellum ter consulem fuisse Pædianus. P. verò Scipionem Nasicam Corculum appellatum, bis consulem, censoremque fuisse scribit in Bruto Cicero.

L. Posthumius. Q. Opimius. 600

HIc annus consules habuit L. Posthumium, Q. Opimium, authore Cassiodoro & Obsequente. Siculis tabulis Opimium & Albinum. Capitolinis autem Q. Opimium, L. Posthumium Albinum. Q. Opimij consulis mentio fit à Cicerone in Bruto, & in Epitoma XLVII. Cæterùm Postumium in magistratu mortuum fuisse, præter Verrium Flaccum, docet etiam Obsequens, in cuius locum M'Acilius Glabrio factus est.

Q. Fuluius. T. Annius. 601

COnsules subsecuti sunt Q. Fuluius, T. Annius, authore Cassiodoro. In fragmentis Capitolinis est Nobilior, & T. Annius. In Siculis Nobilior & Luscus. Cicero in Bruto Q. Nobiliorem M. F. & T. Annium Luscum consules memorat. Fasti Græci & liber Cuspiniani Nobiliorem & Luscum edunt.

Marcus

602 *Marcus Marcellus. L. Valerius.*

HIc annus consules habuit, M. Marcellum, L. Valerium, Cassiodoro teste. Marcellum & Flaccum, Siculis Fastis, M. Claudium Marcellum, L. Valerium Flaccum, Obsequenti. Hic Marcellus ter consul fuit, author Pædianus in orat. pro Scauro. Cicero de diuinatione & fato.

603 *L. Licinius Lucullus. A. Postumius Albinus.*

L. Lucullum, A. Posthumium coss. subdit Cassiodorus. Lucullum & Albinum Siculæ tabulæ. Lucullum & A. Posthumium A. F. Capitolina fragmenta. L. Licinium Lucullum, A. Posthumium Albinum cum Epitoma XLVIII. Orosius Eorundem meminit Cicero in Bruto & in Lucullo.

604 *T. Quintius. M' Acilius.*

COnsules hic annus habuit L. Quintiũ, M'Acilium, authore Cassiodoro, quos Plinius libr. 7. cap. 36. C. Quintium M' Acilium vocat. Cicero in Catone & Epistolarum ad Atticum libro 12. T. Flamminium, M'Acilium, eosque vndeuigesimo post Ennij mortem anno ait factos. Siculæ tabulæ Flamminium & Balbum. Capitolina fragmenta Flamminium, M. Acilium Balbum.

605 *L. Martius. M' Manilius.*

IN hunc annum consules profitetur Cassiodorus L. Martium, M'Manilium, itemque Epitoma XLIX. Cẽsorini & M'Manilij Cicero in Lucullo meminit. Censorini & Manilij libro 12. ad Atticum. Eosdem nominat Appianus in Libyca, L. Martium Censorinum, M'Manilium, itemque Censorinus de die natali. Censorinum & Manilium Fasti Siculi. Censorinum, M. Manilium P. F. P. N. Capitolini. Hisce coss. tertium inter populum Romanum & Carthaginienses bellum exortum fuisse, præter Verrium Flaccum, Florus, Epitoma XLIX. Solinus qui anno DCIIII. cum Verrio Flacco, Cicero Philippica XI. Eutropius & Orosius memorant.

606 *Sp. Posthumius. L. Piso.*

DEinceps consules creati sunt Sp. Posthumius, & L. Piso, Cassiodoro & Obsequente authoribus. In fragmẽtis Capitolinis est Albinus Magnus, L. Calpurnius C. F. C. N. Piso, Cæsoninus. In Cuspiniani Magnus & Cęsoninus, in Siculis Albinus & Piso. Sunt autem illa Posthumij hæc Calpurnij cognomina. Hoc anno cum Andrisco, qui & Pseudophilippus est dictus, bellum populus Romanus susscepit, quod Macedonicum tertium vocant, vt authores sunt Florus & Eutropius.

607 *P. Africanus. C. Liuius.*

OBsequens & Cassiodorus consules in hunc annum edunt P. Africanum, & C. Liuium. In Fastis Siculis Scipio & Drusus, in Capitolinis autem fragmentis Africanus Æmylianus. C. Liuius, M. Æmyliani F. M. N. Drusus. Hic P. Cornelius Pauli, qui Persen Macedonum regem vicerat, filius fuit, datus in adoptionem P. Cornelio Scipionis Africani filio, quare P. Cornelius P. F. P. N. Scipio Africanus minor & Æmylianus appellatus est: vt author est Velleius & alij, eius quoque duo extrema cognomina sunt, in tabulis Capitolinis, ex quibus quoque integra M. Liuij Drusij nomenclatura formata est: De his consulibus sæpè Cicero, Valerius, Paterculus, Appianus, Plutarchus, Florus, vterque Plinius, Eutropius, & Orosius.

608 *Cn. Cornelius. L. Mummius.*

DEinceps secuti sunt cõsules Cn. Cornelius, L. Mummius, teste Cassiodoro. Cn. Cornelius Lentulus L. Mummius Orosio, Velleio, Censorino, Cicerone libr. 13. Epistolarum ad Atticum. In Fastis Siculis est Lentulus & Mummius. In fragmentis Capitolinis Lentulus L. Mummius L. N. L. Mummius in hoc magistratu ex Achaica victoria Achaici cognomen inuenit, Plutarchus in Mario & Velleius authores.

Q. Fabius Maximus. L. Hostilius. 609

CAssiodorus hoc anno consules edit, Q. Fabium Maximum, cum L. Hostilio: Q. Maximum Scipionis fratrem, L. Mancinum Cicero in Lælio & Plinius libro 35. capite 4. De Q. Fabio Maximo Æmyliano Valerius libro 2. capite 1. Hic Q. Fabius Pauli Æmylij fuit adoptatus à Q. Fabio Maximo Verrucosi filio, author Appianus in Hispanensi, & idcirco in tabulæ Capitolinæ fragmento est alterum cognomen Aimilianus. Plinius lapsus libro 31. cap. 11. fratrem Scipionis Q. Allobrogicum vocat, qui fuit huius Fabij filius.

Ser. Galba. L. Aurelius. 610

CONsules hic annus habuit Ser. Galbã, L. Aurelium, authore Cassiodoro: quos Seruium Sulpitium Galbam & L. Aurelium Cottam vocat Valerius libro 6. Galbam & Cottam Fasti Siculi. Galbam & L. Valeriũ Cottam fragmenta Capitolina. Hic est Sulpitius Galba, qui prætor authore Suetonio Viriathinum ante bellum excitauit, orator vehemens, cuius sæpè meminit Cicero. L. autem Cotta ille est, quẽ postea ab Africano accusatum Q. Metellus Macedonicus defendit. Cicero in Bruto, pro Muræna, in Verrem: Meminit horum & Frontinus primo de aquæductibus.

Appius Claudius. Q. Metellus. 611

APpium Claudium Q. Metellum nominat in hunc annum consules Cassiodorus: Ap. Claudium, Q. Cæcilium Metellum Orosius: Claudium & Metellum Fasti Siculi: Pulchrum & Q. Cæcilium Macedonicum fragmenta Capitolina: Eorundem meminit Frontinus de aquæductibus, Valerius libr. 7. Metellus autem is est, qui in prætura Macedonas atque Achæos fregit, vnde Macedonicus dictus fuit, quem L. F. Q. N. esse docet Plinius libro 7.

L. Metellus. Q. Maximus. 612

COnsules Cassiodorus suggerit L. Metellum Q. Maximum. Fasti Siculi Metellum, & Maximum. Orosius L. Cæcilium Metellum, Q. Fabium Maximum Seruilianum: Fragmenta item Capitolina Caluum & Seruilianum. Hic Seruilianus frater est germanus Q. Seruilij Cępionis biennio pòst consulis, authore Appiano, adoptiuus Q. Fabij Æmiliani. Ambo enim à Q. Fabio Maximo Verrucosi filio adoptati fuerunt, alter ex gẽte Æmilia, alter ex Seruilia. L. Metellus frater est Q. Metelli Macedonici, vt tradit Valerius de testibus.

Cn. Cæpio. Q. Pompeius. 613

CN. Cæpio & Q. Pompeius consules referuntur à Cassiodoro. Velleius libro 11. seu duæ, seu tres Pompeiorum familiæ fuerunt, primus è Pompeijs cum Cn. Seruilio coss. fuit. De hoc Q. Pompeio Cicero sæpè meminit, quem humili atque obscuro loco natum scribit. Hũc Valerius capite de testibus Aufidum vocat librariorum vitio pro A. filium. Eadem ratione Appianus in Hispanensi eum Q. Pompeium Aulum vocat pro Auli filium. Cn. & Q. Seruilios Cæpiones fratres fuisse docet Cicero in Verrinis & in Fõteiana, ac Valerius capite de testibus.

Q. Cæpio. C. Lælius. 614

DEinde consul factus Q. Cæpio cum C. Lælio, author cum Fastis Siculis Cassiodorus & Obsequens. Frontinus de aquæductibus. Hic Lælius, vt Cicero in Philip. 11. & Velleius tradunt, filius fuit eius Lælij, qui cõsul fuit anno DLXIII. qui sapientis cognomen primus tulit ex Cicerone lib. 2. Officiorum, atque in Lælio, cuius rationem affert Plutarchus in Gracchis.

Cn. Piso.

615 *Cn.Piso. M.Popilius.*

CAsiodorus in hunc annum consules prodit Cn. Pisonem cum M.Popilio.M.Popilium Lænatem Appianus & Epitoma: M. Popilium Lænatem L. Calpurnium, Valerius libro primo,cùm ait, Cornelius, Hispalus Prætor peregrinus M. Popilio Lænate L. Calpurnio coss. edicto Chaldæos citra decimum diem abire ex vrbe atque Italia iussit.

616 *P.Scipio. D.Brutus.*

P Scipio, D. Brutus consules memorantur hoc anno à Casiodoro,Florus Epitoma LV. P.Cornelio Nasica, (cui cognomen Serapionis fuit ab irridente C. Curiatio tribunis plebis impositum) & Decio Iunio Bruto coss.delectum habentibus. Hic Scipio filius fuit eius Nasicæ, qui Corculum fuit appellatus,atque bis Consul & Censor fuit, eius qui vir optimus à Senatu iudicatus est nepos,pater verò eius qui Iugurthę bellum intulit,vt ait Velleius. Decium Brutum Cicero in Bruto M. F. vocat, qui consulatum gesit anno DXCVII. atque in tabulis Capitolinis Pennus appellatur. De his consulibus præterea Cicero sæpissimè. Valerius lib.3.cap.7. & lib.5.cap. 3.& libr. 9. cap. 15. Plinius libr.21. & Frontinus,mentionem faciunt.

617 *M.Æmilius. C.Hostilius Mancinus.*

COnsules comparant in hunc annum Casiodorus & Obsequens, M Æmilium, C. Hostilium Mancinum: Lepidum & Mancinum Fasti Siculi. Orosius & Appianus M.Æmilium Lepidum, & C.Hostilium Mancinum:Mancini consulis etiam in fragmentis Capitolinis vestigia extant:Lepidi meminit sæpè Cicero,cum alibi tum in Bruto. Valerius, Florus, Paterculus, & Plinius de viris illustribus.

618 *P.Furius. Sext.Atilius Serranus.*

COnsules suggerit Casiodorus P.Furium, Sext.Atilium Serranum:Cicero libr. 3.de officijs L.Furium, Sext. Atilium: Obsequens L. Furium, Atilium Serranum:Fasti Siculi Philum & Serranum.De Furio Cicero sic in Bruto, L. Furius Philus perbenè loqui putabatur, literatiusque quàm cæteri.In fragmentis Capitolinis vestigium etiam apparet Serrani consulis.

619 *Ser.Fuluius. C.Calpurnius.*

DEinceps consules subijcit Casiodorus & Obsequẽs Ser.Fuluium,Q.Calpurnium.Fasti Siculi Flaccum & Pisonem.Orosius Seruium Fuluium Flaccum,Q.Calpurnium Pisonem. Fragmenta Capitolina Pisonem: Fuluij Flacci consulis mentio est in Epitoma LVI. & apud Appianum in Illyrica, Calpurnij Pisonis in Hispanensi.

620 *P.Africanus. C.Fuluius Flaccus.*

INsequens annus P.Africanum,C.Fuluium Flaccum, consules habuit,vt scriptum est apud Casiodorum & Obsequentem: vt autem in Fastis Siculis, Scipionem & Flaccum: quem eundem Flaccum suggerunt Capitolina fragmenta. C. Fuluij mentio est etiam in Epitoma LVI.Africani II.consulis, apud Appianum in Hispanensi,Orosium,Florum,Valerium libro 8.

621 *P.Mucius. L.Calpurnius.*

HIc annus consules habuit P. Mucium, L. Calpurnium, authore Casiodoro: Scæuolam & Calpurnium Fastis Siculis: Velleio autem P. Mucium Scæuolam & L. Calpurnium: Horum sic meminit Pædianus in Verrinas, Scæuola iuris peritissimus cum L. Pisone cos.fuit,quo anno Tib.Gracchus occisus est.In fragmentis Capitolinis est L. Calpurnius Piso Frugi rectè. Scribit enim Cicero in Verrem,& pro Fonteio primum hũc è Pisonibus esse Frugi vocatum. Idem tribunus plebis legem tulit de repetundis, Martio & Manilio consulibus, & annales Romanos scripsit Cicero in Bruto.

P.Popilius. P.Rupilius. 622

IN hunc annum creati consules fuerunt,authore Casiodoro,P.Popilius,P.Rupilius.Lænas & Rupilius Fastis Siculis. Eorum meminit Cicero libro 13.ad Atticum & in Verrem.In fragmentis etiam Capitolinis est P.Popillius C.F.P.Rupilius,P.F.P.N. Rupilium & Popilium consules nominat Velleius lib.2.Rupilium & Lænatem Cicero in Lælio. P. Rupilij mentio etiam est in Epitoma LIX.

P.Crassus. L.Valerius. 623

COnsules suggerit in hunc annum Casiodorus, P. Crassum, L. Valerium, Crassum & Flaccum Fasti Siculi. Cicero Philippica XI. L. Valerium Flaccum. P. Licinium Crassum. P. Licinij Crasi consulis meminerunt omnes, qui de bello Aristonici scripserunt. Hic P. Crassus Dives Scæuolæ frater dicitur à Cicerone in libris de Oratore, & in Bruto. Vnde eum Mutianum vocat Velleius libro secundo,vt adoptatum eum ex gente Mutia in Crassorum familiam notet. Idem ditissimus, nobilissimus,eloquentissimus,iurisconsultissimus,Pontifex Maximus fuisse scribitur à Gellio libro primo, capite 23.

C.Claudius. M.Perpenna. 624

APpius Claudius, M. Perpenna,consules in hunc annum comparantur ab Obsequente & Casiodoro. Liber Cuspiniani & Fasti Græci, Lentulum & Perpennam edunt, fortè hic Claudius in familiam Corneliam adoptatus fuit. Cæterùm Cicero libro tertio de legibus, & pro Plancio,hunc C. Claudium vocat. Id etiam confirmat vulgata vetus lapidea tabula, in qua est C. Claudio,M. Perpenna consulibus. Quam inscriptionem Sigonius & Onuphrius secuti C. Claudium,non Appium nominant. De M. Perpenna mentionem fecerunt omnes qui bellum Aristonici descripserunt,in his fuêre Valerius libro tertio,cap.quarto,Velleius, Strabo, Orosius & Eutropius.

C.Sempronius. M.Aquilius. 625

HIc annus consules habuit M.Aquilium,C.Sempronium authore Casiodoro, Aquilium & Tuditanum Fastis Siculis. Orosio autem C. Sempronium Tuditanum,M.Aquilium. Horum meminit Cicero de natura deorum,& ad Q. fratrem, Paterculus libr.2. Strabo lib.14.Appianus lib.1. Vterque ex triumphis eorum Capitolinis descriptus est.

Cn.Octauius. T.Annius. 626

DEinceps Cn. Octauius, T. Annius consules secuti, author Casiodorus,præter eum nemo. Octauium & Rufum liber Cuspiniani & Fasti Siculi:Plutarchus etiam T. Annium quendam narrat cum Tiberio Gracho in seditione contendisse, Cn. Octauius, Cn. F. est eius qui consul fuit anno DCLXXXVIII.

L.Cassius. L.Cinna. 627

LCassium, L. Cinnam, consules in hunc annum edit Casiodorus, Longinum & Cinnam Fasti Siculi. Libri Cuspiniani Rullam mendosè pro Rauilla & Cinnam edunt.Hic L.Casius ab eo genitus est,qui consulatum gesit anno DXC.qui postea cẽsor fuit DCXXIX. & Rauilla cognominatur à Frontino.

M.Æmilius. L.Aurelius. 628

MÆmilium, L. Aurelium consules in hunc annum memorat Casiodorus & Obsequens. Lepidum & Orestem Fasti Siculi. M. Æmilium Lepidum, L. Aurelium Orestem Censorinus, M. Lepidum, L. Orestem Cicero in Bruto.

M.Plautius. M.Fuluius. 629

MPlautium M. Fuluium consules in hunc annum profitentur Casiodorus & Obsequens.Hypsæum & Flac-

& Flaccum Fasti Siculi. M. Plautium Hypsæum, M. Fuluium Flaccum Orosius, & Frontinus de aquæductibus. Meminit eorum etiam Valerius cap. de Superbia.

630 *C. Cassius Longinus.* *C. Sextius.*

COnsules subsecutos tradit Casiodor⁹ & Obsequẽs, C. Casium Longinum, & C. Sextium. Longinum & Caluinum Fasti Siculi, Velleius Casio & Caluino Fabrateriam coloniam deductam scribit. C. Sextij Caluini meminit Cicero in Bruto. Eutropius consules edit C. Casium Lõginum, & Sext. Domitium Caluinum, non sine mendi suspicione.

631 *Q. Cæcilius.* *T. Quintius.*

Q. Cæcilium T. Quintium in hunc annum prodit consules Casiodorus. Metellum & Flaminium Fasti Siculi. Q. Cæcilium Metellum, T. Quintium Flaminium, Eutropius & Orosius. T. Flaminum, Q. Metellum, vocat Cicero pro domo. Q. Metellus Maximus natu est è filijs quatuor Macedonici, quem à deuictis in hoc honore Balearibus Q. Metellum Balearicum vocat Plutarchus de fortuna Romanorum.

632 *Cn. Domitius.* *C. Fannius.*

CN. Domitium, C. Fannium consules comparant in hunc annum Casiodorus & Obsequens, Ænobarbum & Fannium Fasti Siculi. Eorum meminit Cicero in Bruto, & Plinius libr. 2. cap. 32. Lunæ, inquiens, trinæ Cn. Domitio & C. Fannio consulibus apparuere, quos plerique appellarunt soles nocturnos.

633 *L. Opimius.* *Q. Maximus.*

L. Opimium, Q. Maximum, consules hic annus habuit, authore Casiodoro, Opimium & Maximũ Fastis Siculis, Obsequẽte verò, L. Opimium, Q. Fabium Maximum. Horum meminit Plinius lib. 2. cùm ait, Circa solem arcus apparuit L. Opimio, Q. Fabio coss. Hic Q. Fabius Maximus Pauli nepos, Fabijque Aimyliani filius, & rectè dicitur à Cicerone in Bruto, Floro in Epitoma, Velleio libro 2. & Pædiano in Verrinas. Ita coargui possunt Strabo, Appianus, & Plinius, qui hunc cum Aimyliano patre confundunt, qui eodem Cicerone & Plinio authoribus Allobrogicus ex Allobrogum victoria appellatus est. Lucij Opimij cõsulis, vnde Opimianum vinum dictum est, Plinius libro. 14. cap. 4. & Plutarchus in C. Graccho, & Velleius libro secundo meminerunt.

634 *Pub. Manlius.* *C. Papirius.*

PVb. Manlium. C. Papirium, consules subdit in hunc annum Casiodorus. Manlium & Carbonem Fasti Siculi, C. Papirius Carbo is est, qui tribunus plebis Clatidio & Perpenna coss. pòst triumuir agris diuidundis à C. Graccho designatus est, quique primum plebis partes secutus, post ad optimates se contulit, de quo cum aliàs sæpè Cicero, tum in secundo de oratore meminit.

635 *L. Cæcilius.* *L. Aurelius.*

L. Cæcilium, L. Aurelium, consules suggerit Casiodorus & Obsequens. Metellum & Cottam Fasti Siculi. Cæcilij Metelli & Cottæ consulum meminit Plutarchus in Mario, quem Marium his coss. tribunatum plebis gessisse, Metellumque consulem in carcerem conieciſſe scribit. Hic est Cotta ille, in cuius cõsularis locum C. Cæsarem Flaminem dialem esse factum tradit Velleius.

636 *M. Cato.* *Q. Martius.*

HIc annus cõsules habuit, M. Catonem, Q. Martium, teste Casiodoro & Obsequente. Catonem & Martium Fasti Siculi. Eutropio autem M. Portiũ Catonem, & Q. Martium. Eorum meminit Valerius libro 5. & Plinius libro secundo, capite trigesimo primo, Gellius libr. 13. capite 19.

L. Cæcilius. *Q. Mutius.* 637

COnsules deinceps tradit Casiodorus, L. Cæcilium & Q. Mutium. Metellum & Scæuolam Fasti Siculi, L. Cæcilium Metellum, Q. Mutium Scæuolam Eutropius. Est autem hic L. Cæcilius Metellus, qui postea à Dalmatis victis Dalmaticus est appellatus, quem Plutarchus in Coriolano, & in libro de fortuna Romanorum Diadematum vocat quòd vlceris causa Diademate diu frontem obligauerit. Hinc Pompeio candida fascia crus alligatum habenti, Fauonius non refert (inquit) qua in parte corporis sit Diadema, exigui panni appellatione regias eius opes exprobrans. Quintius verò Mutius Scæuola augur est, de quo Cicero in Lælio, & libro primo de Oratore.

C. Licinius Geta. *Q. Maximus.* 638

CAsiodorus coss. in hunc annum comparat, C. Licinium & Q. Maximum. Fasti Græci, Getam & Maximum, liber Cuspiniani Getam & Eburnum. De Q. Maximo loquitur Cicero pro Muræna. Fuisse autem hunc è Fabijs, Eburni cognomen indicat, de quo Festus, Pullus Iouis dicebatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quod eius natis fulmine icta esset. Fabium Eburnum filium impudicum, cognita domi causa necasse tradit Quintilianus declam. 3. quem Q. Fabium Seruilianum vocat Valerius. Licinij patris nomen hactenus obscurum ex nummo antiquo reposuit Goltzius, in quo C. Licinium Getam Publij filium fuisse diserte perscriptum ait.

M. Metellus. *M. Scaurus.* 639

COnsules subsecuti sunt authore Casiodoro M. Metellus, M. Scaurus: Cæterùm Metellus tertius est ex filijs Macedonici. De Marco autem Scauro, quem author libri de viris illustribus M. Aymilium Scaurum vocat, ita scribit Pedianus: M. Scaurus ita fuit patricius vt tribus supra eum ætatibus iacuerit eius domus fortuna, nam neque pater, neque auus, neque proauus propter tenues opes & nullam vitæ industriam honores adepti sunt. De eo præterea sæpè Cicero pro Muræna, & in Bruto, Valerius libro 5. cap. 8. & Plinius libro secundo, capite 36.

M. Acilius Balbus. *C. Cato.* 640

MAcilium Balbum, C. Catonem consules suggerit Casiodorus: Balbum & Catonem Fasti Siculi: M. Acilium, C. Portium Obsequens. Eorundem meminit Plinius libro 2. cap. 29. & 58. Acilium prænomine Manij afficit Plutarchus in Mario. C. Cato frater est M. Catonis, eius, qui quadriẽnio antè consul fuit, nepos M. Catonis, Censorij atque Africani sororis filius, vt ait Velleius: Cicero in Verrem & in Bruto.

C. Cæcilius. *Cn. Papirius.* 641

C. Cæcilium, Cn. Papyrium consules subdit Casiodorus & Obsequẽs. Metellum & Carbonem Fasti Siculi. C. Cæcilium Metellum & Cn. Carbonem Eutropius, eosdem anno 640. ab V. C. consulatum gessisse tradit Tacitus de moribus Germanorum: quo anno populum Romanum primum cum Cimbris & Teutonibus bellare cœpisse, ipse cum Obsequente scribunt, C. Metellus est quartus C. Metelli Macedonici filius, quem moriens prætorium & cãdidatum consulatus reliquit. Hinc cognomen ex contumelia traxisse author est Cicero de Orat. lib. 2. cognomen autem fuit Caprarius, vt ait Plutarchus de vita Romanorum.

M. Liuius Drusus. *L. Piso.* 642

MLiuium Drusum, L. Pisonem consules, in hunc annum commemorat Casiodorus, Drusum & Pisonem Fasti Siculi, L. Piso Cæsoninus consularis occisus postea est à Tigurinis, L. Cassio consule, author Orosius.

P. Sci-

643 *P. Scipio.* *L. Calpurnius Bestia.*

CONsules edit in hunc annum Casiodorus, P. Scipionem, L. Calpurnium Bestiam, Fasti Siculi Nasicam & Bestiam. Obsequens P. Scipionem, L. Calpurnium. Salustius, Eutropius, & Orosius, P. Scipionem Nasicam, & L. Calpurnium Bestiam. P. Nasicæ Scipionis, & L. Bestiæ consulum meminit etiam Val. lib. 1. cap. 6. Cicero autem P. Scipionem, P. Scipionis Serapionis filium, L. Bestiæ collegam in consulatu mortuum esse tradit in Bruto: Bestiæ etiam mentio fit in fragmento Capitolino.

644 *Sp. Posthumius.* *M. Minutius.*

SP. Posthumium, M. Minutium, consules Casiodorus suggerit, Albinum & Rufum Fasti Siculi, Sp. Albinum, Q. Minutium Rufum, Salustius. M. Minucij meminit etiam Velleius & Epitoma LXV.

645 *Q. Metellus.* *M. Silanus.*

CONsules subsecutos tradit Casiodorus, Q. Metellum & M. Silanum. Fasti Siculi Metellum & Silanum, Q. Cæcilium Metellum Numidicum, M. Iunium Silanum, Pædianus & Eutropius. Eorum etiam meminit Cicero in Bruto. Metellus à Numidia victa Numidicus dictus, authore Velleio.

646 *Ser. Galba.* *M. Scaurus.*

SEruium Galbam, M. Scaurum prodit in hunc annum cõsules Casiodorus & Obsequens. Sulpitium & Scaurum Fasti Siculi. Seruium Galbam consularem fuisse Mario VI. consule scribit pro Rabirio Cicero. M. Scauri consulis meminit Velleius & Tacitus. Hic est M. Aurelius Scaurus, qui pòst legatus à Cimbris est interfectus, vt est in Epitoma LXVII.

647 *L. Cassius.* *C. Marius.*

LCasium, C. Marium consules in hunc annum comparat Casiodorus. Longinum & Murium, liber Cuspiniani & Fasti Siculi. Eorum etiam meminit Plinius libro 10. cap. 13. C. Marium duabus repulsis ædilitatis acceptis consulem esse factum, scribit Cicero pro Plancio, & Plutarchus in Mario, & rursus Cicero libro 3. de Officijs.

648 *Q. Seruilius Cæpio.* *C. Atilius.*

OBsequens & Casiodorus consules in hunc annum comparant, Q. Seruilium Cæpionem, & C. Atilium Serranum. Cæpionem & Serranum Fasti Siculi. Hoc anno III. Nonas Ianuarij natum esse M. Tullium Ciceronem, Gellius libro 15. cap. 28. scriptum reliquit. Horum consulum multa apud Ciceronem, & alios veteres scriptores mentio est.

649 *P. Rutilius Rufus.* *C. Manilius*

PVblius Rutilius Rufus, & C. Manilius consules in hunc annum suggeruntur ab Obsequente & Casiodoro, P. Rutilium, M. F. vocat Cicero in Bruto. In altero consule variant annales, alij enim Caium, alij Cneium, alij Marcum Manlium, Mallium vel Manilium vocant. Cæterùm totam hanc controuersiam dirimit lapis antiquus Puteolanus, cuius inscriptio continet Pub. Rutilij, & Cn. Mallij consulum nomen, vt & Fastorum Siculorum, in quibus est Rufus & Mallius. Eius Cicero pro Plancio & Muræna, Valerius, Salustius, Tacitus, Florus, Eutropius & Orosius meminerunt. Atque eum non solùm ignobilem, verùm sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta fuisse scribit Cicero pro Plancio. Vnde facilè apparet, Mallios gentem esse à Manlijs diuersos. Non enim de Cn. Manlio patritio eoque nobilissimo ita loqueretur Cicero.

650 *C. Marius II.* *C. Flauius Fimbria.*

DEinceps C. Marium II. C. Flauium Fimbriam, consules suggerit Casiodorus, C. Marium, C. Flauum, Obsequens. Marium & Fimbriam Fasti Siculi, C. Marium II. C. Fimbriam item C. Marium, C. Flauium, Pædianus in Cornel. Horum præterea consulum sæpè Cicero, Velleius, Valerius, Plutarchus, & alij mentionem faciunt.

C. Marius III. *L. Aurelius Orestes.* 651

CMarium III. L. Aurelium Orestem, tradit in hunc annum cõsules Casiodorus. Marium & Orestem Fasti Siculi. Marius absens etiam III. consul est factus metu Cimbrici belli, quod differebatur, author Velleius, Eutropius, Epitoma, Cicero de prouincijs.

C. Marius IIII. *Q. Lutatius.* 652

INde C. Marium IIII. Q. Lutatium, consules Casiodorus & Obsequens suggerit. Marium & Catulum Fasti Siculi, C. Marium IIII. & Q. Lutatium Catulum Plutarchus, & Eutropius. De his præterea Cicero sæpè & Plinius mentionem faciunt.

C. Marius V. *M' Aquillius.* 653

CONsules deinde fuerunt, Casiodoro teste, C. Marius V. & M' Aquillius. De C. Mario V. consule Plutarchus & Florus. Cicero verò 2. de Oratore, C. Marij V. consulis collegam vocat M' Aquillium, de quo Plutarchus in Mario, qui eum μάνιον ἀκύλλιον vocat, vt & Appianus in Mithridatica. Est autem M' Aquillius consularis ille, qui pòst legatus à Mithridate rege captus, atque per contumeliam excruciatus est.

C. Marius VI. *L. Valerius Flaccus.* 654

CAsiodorus & Obsequens hoc anno edunt consules, C. Marium VI. L. Valerium Flaccum. Marium & Flaccum Fasti Siculi. Hic L. Flaccus postea censor, princeps senatus & magister equitum Syllæ dictatoris fuit. Horum verò consulum Cicero sæpissimè vt in Bruto, pro Rabirio, in Catilinam, in Antonium, pro Plancio, Plinius libro secundo, Velleius, Pædianus in Pisoniana. Plutarchus & alij plerique meminerunt. Hoc anno IIII. Idus Quintiles, C. Cæsar postea dictator natus est, authore Macrobio.

M. Antonius. *A. Posthumius.* 655

MArcum Antonium, A. Posthumium, consules in hunc annum produnt Casiodorus & Obsequens. Antonium & Albinum Fasti Siculi. In fragmento Capitolino etiam est mentio A. Post. Liber Cuspiniani & Fasti Græci Antonium & Albinum. Horum consulum meminit Cicero in oratione post reditum ad Quirites. Plinius libro octauo, capite septimo, vbi hunc annum DCLV. vocat. Gellius lib. 4. cap. 6.

Q. Metellus. *T. Didius.* 656

Q. Metellus, T. Didius, consules subsequuntur in hũc annum, author Casiodorus & Obsequens. Hos etiam memorat Pædianus in Cornelianam, Q. Metellum nepotẽ, inquit, Balearici F. Macedonici nepotem, qui consul fuit cum T. Didio, Curio accusauit. Meminit etiam eiusdem in oratione post reditum.

Cn. Lentulus. *P. Crassus.* 657

CN. Lentulum, P. Crassum, cum Fastis Siculis Casiodorus, Cn. Cornelium, P. Licinium, Obsequens in hunc annum commemorat consules. Meminit eorum Plinius libro 10. cap. 1. & libro 33. cap. 2.

Cn. Domitius. *C. Cassius.* 658

CN. Domitium, C. Casium, hic annus habuit, authore Casiodoro & Obsequente. Liber Cuspiniani & Fasti Græci profitentur Ænobarbum & Longinum, Verrij Flacci fragmentum Ænobarbum & C. Casium L. F. Meminit eorum Pædianus in Corneliana, &c.

L. Cras-

659 *L.Crassus. Q.Scæuola.*

COnsules subsecuti, L.Crassus & Q.Scęuola, authores Casiodorus & Obsequens. In fragmento Capitolino consulari est Crassus, Q.Mutius in Censorio est L.Licinius L.F.Crassum oratorem omnes magistratus gessisse cum Q.Scæuola pontifice Maximo, præter tribunatũ plebis & censurá scribit Cicero in Bruto, ijsdemque consulibus, Q.Hortẽsium in foro primum dixisse. L. Licinij Crasi oratoris, & Q. Mutij Scæuolæ pontificis Max. & Oratoris ac Iurisconsulti: consulum meminit Pædianus in Corneliana.

660 *C.Cælius. L.Domitius.*

C Cœlium, L. Domitiũ, consules edũt in hũc annum Casiodorus & Obsequens. Caldũ & Ænobarbum Fasti Siculi. In fragmento Capitolino est Caldus & L. Domitius Cn.F. Caldus autem est cognomen Cœlij. Meminit etiam Velleius Cœlij cuiusdam Caldi sub Augusto. Itidem Cicero in libro de petit. consul. pro Muræna. Pædianus in Corneliana. Rursus Cicero in Bruto proximè ante Herennium.

661 *C.Valerius Flaccus. M.Herennius.*

COnsules in hunc annum comparát, C. Valeriũ Flaccum, M. Herennium, Casiodorus & Obsequens. Flaccum, & Herennium Fasti Siculi. Flaccum, M. Herennium Capitolinum fragmentum. Horum quoque meminit Plinius libro 29. cap. 3. Cicero pro Muræna in Bruto.

662 *C.Claudius Pulcher. M.Perpenna.*

COnsules hoc anno fuerunt C. Claudius Pulcher, M. Perpenna, Casiodorus author & Obsequens. In fragmento item Capitolino est Pulcher, M. Perpẽna, itemque in Fastis Siculis. Huius Claudij Prætoris Siciliæ meminit Cicero in Verr. 4. ædilis curulis, libro 2. Offic. Plinius libro 8.

663 *L.Martius. Sext.Iulius.*

LVcium Martium, Sext. Iulium, cõsules in hunc annum Casiodorus & Obsequens. Philippum & Cæsarem Fasti Siculi. Eutropius & Orosius Sext. Iulium Cęsarem. L. Martium Philippum, fragmentum Capitolinum Philippum, Sext. Iulium C.F. edunt. Horum memi nit Plinius libro 2. cap. 8. & lib. 33. cap. 3. Itidem Cicero sæpè Valeriusque.

664 *L.Iulius Cæsar. P.Rutilius Lupus.*

COnsules in hunc annum sunt apud Casiodorum, & Obsequentem, L. Iulius Cæsar, Pub. Rutilus Lupus, itemque apud Pędianum Velleiũ & in Epitoma LXXIII. & apud cæteros, qui de bello Carsico scripserunt, in fragmento Capitolino Cæsar, P. Rutilius L.F. in Siculis Fastis Cæsar & Lupus. Meminit etiam eorum Cicero de diuinatione. L. Cæsarem autem in ædilitate præteritum, consulem factum scribit in Plantiana.

665 *L.Portius. Cn.Pompeius.*

LPortium, Cn. Pompeium, cõsules in hunc annum edit Casiodorus, Cn. Pompeium Strabonem. L. Portium Catonem, Pædianus in Corneliana. Strabonẽ & L. Portium fragmenta Capitolina. Strabonem & Catonem Fasti Siculi. Horum consulum meminerunt Appianus, Orosius, & alij, qui bellum Marsicum literis prodiderunt. Cn. Pompeius hic pater Cn. Pompeij Magni fuit, authore Appiano & Pædiano in Pisonianam.

666 *L.Sylla. Q.Pompeius.*

COnsules edit in hunc annum Casiodorus, L. Syllam & Q. Pompeium, idem est scriptum apud Obsequentem, Velleium, Eutropium, Orosium, Appianum, Plutarchum & alios. Syllam & Rufum Fasti Siculi. Sylla post victoriam ciuilem Fœlicem sẽ appellari voluit. Itaque Pædianus & Capitolini authores in hoc consulatu referendo ita scribunt, L. Sulla, qui postea Felix est appellatus. Idem in secundo consulatu Capitolino L.F.P.N. dicitur. De Q. autem Pompeio Rufo loquitur etiam Cicero in Bruto,

L.Cornelius Cinna. Cn.Octauius. 667

COnsules in hunc annum commemorat cum Fastis Siculis Casiodorus, L. Cinnam, & Cn. Octauium. L. Cornelium Cinnam, Cn. Octauium, Appianus, Velleius & cæteri qui huius temporis historiam literis prodiderunt, L. Cinnam scribit Plutarchus consulem à L. Sulla ex inimica factione ea conditione creatum, vt Sullæ actionibus non aduersaretur, vbi primum magistratum iniuit, præsentem Reipub. statum perturbare adortum, Sullæ etiam accusationem per Virginiũ tribunum plebis comparasse. Sullam autem, Virginio contempto aduersus Mithridatem mouisse.

L.Cinna II. C.Marius. 668

INde C. Marius VII. L. Cinna II. consules Siculis Fastis, Casiodoro, & ijs qui de bello ciuili scripserunt authoribus, Plutarchus Marium primum fuisse tradit, qui septimum Romæ consulatum ceperit. Cæterùm, quod apud Appianum & in Epitomis extat, L. Cinna, C. Marius nullis habitis comitijs consules se in hunc annum renunciarunt, eodemque die quo magistratum inierunt, Marius Sext. Licinium Senatorem de saxo deijci iussit, editisque multis sceleribus, Idibus Ianuarijs decessit, in eius locum suffectus est L. Valerius Flaccus, is vt putant, qui ante cum C. Mario V I. consule consul fuit, de quo Cicero pro Flacco eius filio dicens mentionem facit.

L.Cinna III. Cn.Papirius. 669

LCinnam III. Cn. Papirium consules subsecutos in hũc annum testatur Casiodorus, Cinnam & Carbonem Fasti Siculi. In Epitoma 83. scriptum est, L. Cinnam & Cn. Papirium Carbonem consules semet per biennium creasse, & in libro de viris illustribus Cinnam iterum & tertium consulem se fecisse. Horum meminit etiam Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatica atque in primo bellorum ciuilium.

L.Cinna IIII. Cn.Papirius II. 670

DEinceps L. Cinna IIII. Cn. Papirius II. consules, author Casiodorus & Epitoma. Cinnæ IIII. consulis meminit Cicero in Tusculanis, Suetonius in Cæsare, Cn. Papirij Carbonis II. Capitolinæ tabulæ. Siculæ non sine erroris suspicione consules suggerunt Carbonem & Scribonium.

L.Scipio. C.Norbanus. 671

COnsules inde L. Scipio & Norbanus testis cum Siculis tabulis Casiodorus, Obsequens, Appianus Eutropius, Florus & Tacitus lib. 19. In Capitolinis fragmentis est L. Cornelius L.F.L.N. Scipio Asiaticus.

C.Marius. Cn.Carbo III. 672

DEinceps C. Marium, Cn. Carbonem III. consules inuenio apud Casiodorum, Appianum, Velleium & alios, C. Marium fratris filium, C. Marij septies consulis Appianus, at Velleius, Plutarchus, Eutropius, & alij C. Marij filium prodiderunt, fortasse autem à C. Mario adoptatus fuit, in Capitolinis certè tabulis C. Marius C.F. Cn. appellant. Horum consulum meminit Cicero contra Rullum, Plinius libro septimo, & hi qui bella ciuilia Sillana scripserunt.

M.Tullius. Cn.Dolabella. 673

INde M. Tullium, Cn. Dolabellam consules subijcit Casiodorus. Deculam & Dolabellam Fasti Siculi: Tradit etiam Appianus Sillam dictatorem, vt speciem quandam antiquæ dignitatis Respublica retineret, Consules creari permisisse M. Tullium & Cornelium Dolabellam, atque ipsum more regio supra eos sedisse. M. Tullij & Cn.

Cornelij coss. meminit Cicero contra Rullum, & Gellius lib. 15. cap. 33. In Capitolino fragmento M. Tullius M. F. A. N. Decula appellatur.

674 *L. Sulla II.* *Q. Metellus.*

CAsiodorus cum Fastis Siculis consules suggerit L. Syllam II. Q. Metellum: Appianus adijcit, Syllam quanquam Dictator erat, tamen vt aliquam speciem resp. habere videretur, se cum Q. Metello Pio consulem renuntiari voluisse. Horum consulum Cicero in Verrem & alibi Gellius lib. 15. cap. 28. & Casiodorus meminerũt: Metello Pij cognomen fuit: Et est is qui Hispanias & Sertorianum bellum sortitus est: Numidici filius.

675 *P. Seruilius.* *Ap. Claudius.*

INde consules P. Seruilius Ap. Claudius author Casiodorus. Eorum cognomina Vatia & Pulcher extant in tabulis Siculis, de quibus ita Appianus: Pop. Rom. vt Syllæ dictatori obsequeretur, ab eo vt consulatum continuaret, petijt, cui aduersatus Sylla Seruilium Isauricum & Claudium Pulchrum consules renunciandos curauit. In fragmento Capitolino est, P. Seruilius Vatia, qui postea Isauricus est appellatus: Isaurici verò cognomen accepit ab Isauris Cilicię populis deuictis, Pędianus in Verrinas. Strabo lib. 14. Marcellinus lib. 14. cum alijs.

676 *M. Lepidus.* *Q. Catulus.*

MLepidus, Q. Catulus consules in hunc annum à Casiodoro referuntur, Plutarchus autor est, cum L. Sylla se dictatura abdicasset, & comitiorum consularium potestatem populo Romano reddidisset, Marcum Lepidum Syllæ inimicum, hominem audacem, ante Catulum, Cn. Pompeio annitente, esse renunciatũ. Horum consulum meminit Plinius libro 36. vbi eos anno vrbis conditæ 676. fuisse scribit: Cicero pro Cornelio. Florus ex Liuio, Valerius lib. 2. cap. 3. Eutropius.

677 *M. Æmilius.* *D. Brutus.*

MArcum Æmilium, D. Brutum cõsules hic annus habuit authore Casiodoro & Obsequente. Meminit horum Macer tribunus plebis apud Salustium, cùm plebem à patribus oppressam queritur. Itidẽ Cicero in Bruto & in II. de Officijs, Valerius li. 7. cap. 7. M Æmylius Lepidi & Liuiani cognomẽ habuit. Nam ex familia Liuiorũ à Mam. Lepido adoptatus fuit, ergo rectè Mam. filius.

678 *Cn. Octauius.* *C. Curio.*

VErrius Flaccus consules edit Cn. Octauium M. F. C. N. C. Scribonium Curionem. Eosdem etiam Cicero in Bruto, Salustius, Obsequens, Lactantius libro primo, Plinius libro secundo, capite 35. memorat. Cicero in Bruto, & Plinius lib. 7. cap. 41. tres C. Curiones oratores produnt Patrem, filium, & Nepotem.

679 *L. Octauius.* *C. Cotta.*

LOctauium, C. Cottam consules, Casiodorus in hunc annũ consules suggerit: C. Aurelium, L. Octauium Obsequens. Loctanij, C. Aurelij consulum meminit Plinius libro secundo, cap. 35. Cicero III. & V. in Verrem: In fragmẽtis Capitolinis, L. Octauius Cn. F. Cn. N. & C. Aurelius eduntur. Hunc annum transcendunt Fasti Siculi. Pædianus tres Cottas fratres consulares hoc tempore fuisse scribit, Caium, Marcum & Lucium.

680 *L. Licinius Lucullus.* *M. Cotta.*

LLucullum, M. Cottam consules in hunc annum prodit Casiodorus: Lucullum & Cottam Fasti Siculi: L. Licinium Lucullum, M' Aureliũ Cottam Eutropius. Appianus in Mithridatica, Plutarchus in Lucullo. Horum mentio est apud Ciceronem in Verrem & in Epitoma 93. & 94. L. Lucullus annum habuit qui consul fuit cum A. Albino. Cicero & Plutarchus authores.

M. Lucullus. *C. Cassius.* 681

MLucullum, C. Casium consules, authore Casiodoro, hic annus habuit. Marcellum & Casium Siculis, quos Cicero in Verrem M. Terentium & C. Casium, legemque ab his latam Terentiam & Casiam vocat. Fuit enim quantum ex fragmentis Capitolinis augurari licet, M. Licinius Lucullus à M. Terentio Varrone adoptatus, ac propterea M. Terentius Varro Lucullus appellatus, L. Lucullum & M. Lucullum, Cicero in Lucullo & Plutarchus fratres vocant: quos Eutropius consobrinos nominat. Casij cognomen fuisse Varum docet plumbeus Tubulus Romæ inuentus, & quod Appianus etiam libro quarto C. Casium Varum consularem à triumuiris proscriptum fuisse scribit.

L. Gellius. *Cn. Lentulus.* 682

LGellius Cn. Lentulus consules subsecuti, vt ait Casiodorus. Itidẽ meminit eorũ Cicero pro Balbo, & alibi, Plutarchus in Crasso, Eutropius & Orosius. Liber Cuspiniani Poplicolam & Lentulum. Fuit verò L. Gellij Poplicolæ cognomen, vt ostendit Onuphrius.

Cn. Aufidius. *P. Lentulus.* 683

CN. Aufidium, P. Lentulum consules prodit in hunc annum Casiodorus: Lẽtulum & Orestem Fasti Siculi, Cornelium Lẽtulum, Cn. Aufidium Orestem, Eutropius. Cn. Aufidium Orestem cum tribunus plebis esse non potuisset, consulem factum scribit Cicero pro Plancio. Est autem hic P. Lentulus Sura is, qui pòst consularis & prætor II. strangulatus est, cõsule Cicerone, quòd cum Catilina coniurauerit, cuius auus fuit P. Lentulus, princeps Senatus, vt ait Cicero pro domo, & in Catilinam, & Pædianus.

M. Crassus. *Cn. Pompeius.* 684

INde M. Crassum, Cn. Pompeium consules edunt Casiodorus, Plutarchus, Appianus, Siculi Fasti, Magnum & Diuitem eorum cognomina fuisse satis cõstat. Ac omnium veterum scriptorum annalibus celebratur hic primus ipsorum consulatus. Plutarchus Licinium Crassum opera Pompeij consulis consulatum adeptum fuisse refert. Horum præterea consulum Cicero, Salustius, Pædianus in Cornelianam, & omnes alij meminerunt.

Q. Metellus. *Q. Hortensius.* 685

INde consules Q. Metellus, Q. Hortensius, testis cum Fastis Siculis Casiodorus. Pędianus Q. Metellum Creticum cum Q. Hortensio oratore comparat, itemque Iosephus lib. antiq. Iudaic. 14. Q. Hortensium L. F. Cicero vocat in Bruto, Q. Metellus qui postea à Creta deuicta Creticus est appellatus, filius fuit L. Dalmatici, vt ex Pædiano in diuinationem elicitur.

L. Metellus. *Q. Marcius.* 686

PÆdianus in Pisonianam, Dio & Casiodorus consules in hunc annum comparant L. Cæcilium Metellum, & Q. Marcium. Fasti Gręci Marcium Regem & Metellum: Quem scribit Dio mortuum magistratus initio, qui autem in eius locum suffectus fuit, eum antequam iniret obijsse, ac propterea neminem surrogari placuisse, Q. Martium solum magistratum gessisse, quem regis nomine afficit Salustius, L. Metellus frater fuit Q. Cretico, authore Pædiano.

C. Piso. *M' Glabrio.* 687

INde C. Piso, M' Glabrio consules apud Casiodorum & Fastos Siculos: Manius Acilius C. Piso apud Dionẽ subsequuntur. C. Pisonis, & M' Acilij Glabrionis consularium meminit Cicero lib. 12. ad Atticũ, C. Pisonis consulis & legis Calpurnię de ambitu ab ea latę Pedianus in Cornelianam, scribit etiam de his Valerius lib. 4.

M' Lepidus. *L. Volcatius.* 688

MAn. Lepidum, L. Torquatum mendosè suggerit Casio-

Cassiodorus, Fasti Græci Volcatiũ Tullum, Dio L. Tullum Aimylium Lepidum. Salustius in Catilina L. Tullum, M. Lepidum Pedianus in Cornelianam, M. Lepidum, L. Volcatium. Cicero pro Sulla, L. Volcatium Tullũ ita vt sit, M. Aimylius Lepidus, & L. Volcatius Tullus.

689 *L. Cotta. L. Torquatus.*

IN hunc annum designati consules erant L. Autronius Pætus, (vt est in triumpho tabulæ Capitolinæ, non Autronius vt vulgò legitur) & P. Cornelius Sulla. Qui cum ambitus damnati pœnas dedissent, in eorum locum facti sunt qui eos accusauerant, L. Aurelius, M. F. Cotta, & L. Manlius, L. F. Torquatus. Salustio, Dione, Pædiano in orationem pro Cornelio, in toga candida, & Tranquillo in Cæsarem authoribus.

690 *L. Cæsar. C. Figulus.*

CONsules insequens annus habuit authore Cassiodoro, & Pædiano, & Siculis Fastis L. Cæsarem & C. Figulum, quos Dio vocat L. Cæsarem, C. Martium, C. F. Figulum. Cicero pro Sulla L. Iulium, C. Figulum, itemque Salustius in Catilina, L. Iulius Cæsar eius Iulij filius est, qui bello Marsico consul fuit.

691 *M. Cicero. C. Antonius.*

CONsules hoc anno fuerunt M. Tullius, M. F. Cicero, & C. Antonius, M. F. Dione libro 37. Cassiodoro, Salustio in Catilinario, Velleio lib. 2. Iosepho antiq. 14. cap. 8. Plinio lib. 8. cap. 53. Tranquillo in vita Augusti, Appiano, Eutropio, Pædiano, alijsque Authoribus.

692 *D. Silanus. L. Muræna.*

CONsules subsecuti sunt D. Silanus, L. Muræna, authore cum Siculis Cassiodoro & Salustio. Dio D. Iunium, M. F. Silanum, L. Licinium, L. F. Murenam edit. Eutropius D. Iunium Silanum, & L. Licinium, L. Murænæ filius est eius qui de Mithridate propr. triumphauit, vt ait Cicero pro ipso Muræna ambitus reo. His comitijs iterũ repulsam tulit L. Sergius Catilina, cuius dolore ad coniurationem exarsit, & Ser. Sulpitius Rufus Iurisconsultus qui post Murænam ambitus accusauit.

693 *M. Pupius. M. Valerius.*

CAssiodorus hoc anno consules subijcit M. Pupium, M. Valerium, Pisonem & Messalam Fasti Siculi. Dio M. Pupium M. F. Pisonem, & M. Valerium, M. F. Messalam Nigrum. Messalæ Nigri etiam est mentio apud Pædianum in oratione pro Scauro, M. Messalæ, & M. Pisonis apud Plinium lib. 7. cap. 26. lib. 37. cap. 2. lib. 8. cap. 26. Cæsarem lib. 1. de bello Gallico. De M. Pisone etiam Pædianus in Pisonianam.

694 *Q. Metellus. Q. Afranius.*

CONsules edit in hunc annum Cassiodorus cum Siculis, Q. Metellum, L. Afranium, item Obsequens, & Cicero libro primo Epist. ad Atticum. Dio L. Afranium, L. F. Q. Cæcilium, Q. F. Metellum celerem. Vterque horum Pompeij opera cõsulatum, teste Dione, consecutus est, eius enim legati ambo fuerunt in Asia.

695 *C. Cæsar. M. Aibulus.*

CCæsarem, M. Bibulum in hunc annũ consules comparant cum Siculis Cassiodorus, Suetonius & Epitomæ. C. Iulium, C. F. Cæsarem. M. Calpurnium Dio, C. Iulium Cæsarem Calpurnium Bibulum Plutarchus & Appianus, quanquam hîc vt & Orosius & Eutropius L. Bibulũ vocat, Cæsaris & Bibuli meminit Cicero ad Lentulum libro 1.

696 *L. Piso. A. Gabinius.*

LPisonem, A. Gabinium, in hunc annum consules edunt Cassiodorus & Fasti Siculi. L. Calpurnium, L. F. Pisonem, A. Gabinium, A. F. Dio, L. Pisonem, A. Gabinium, Cæsar, Cicero, Plutarchus & Cassiodorus. Meminit horum Cæsar libro 1. de bello Gallico, Plutarchus in Catone minore. Cicero in Pisonem, pro Sextio. Pisonem Cæsonium vocant Cicero & Pædianus, quo nomine etiam auus eius vsus est, vt apparet in Capitolinis tabulis anno DCVI.

P. Lentulus. Q. Metellus. 697

CONsules subsequuntur in hunc annum apud Cassiodorum & in Fastis Siculis P. Lentulus, Q. Metellus, apud Dionem P. Cornelius, P. F. Lentulus Spinther, Q. Cęcilius Q. F. Metellus nepos. Horum meminit Valerius li. 9. Lentulus, inquiens, & Metellus in consulatu collegę ambo in scæna propter similitudinem histrionum spectati sunt, sed alter ex quodam asseclarum cognomen Spintheris traxit, alter nisi Nepotis à moribus accepisset, Pamphili Retiarij, cui simillimus esse ferebatur, habuisset. De eisdem Cicero in prima Epistolarum, & in orationibus sæpissimè, Plinius libro 7. cap. 2. Plutarchus in Cicerone, & alij omnes.

Cn. Lentulus. L. Philippus. 698

CONsules suggerit Cassiodorus, Cn. Lẽtulum, L. Philippum. Fasti Siculi Marcellum & Philippum. Dio Cn. Cornelium P. F. Lentulum Marcellinum, L. Martium L. F. Philippum, Lentuli & Marcellini coss. meminit Cicero in Epistolis ad Lentulum, Martij Philippi cõsulis Plutarchus in Catone. Cn. Lentulus eius P. Lentuli filius est, qui fuit M. Marcelli filius, à P. Lentulo adoptatus, vt ait Cicero in Bruto. Est autem Marcellinus non Claudianus appellatus, vt intelligeretur ex qua Claudiorum familia ortus est.

Cn. Pompeius. M. Crassus. 699

CVm C. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutauit. Consules ex interregno facti sunt, Cn. Pompeius. M. Crassus iterum, vt Plutarchus, Dio, & Appianus authores sunt, L. Domitius Ænobarbus, quem Cato ac boni omnes deducebant, foro pervim pulsus, Cato ipse vulneratus est. Hos consules Dio vocat Cn. Pompeium, Cn. F. Magnum II. M. Licinium P. F. Crassum II. quorum Pædianus, Eutropius, Fasti Siculi, & alij, meminerunt.

Appius Claudius. L. Domitius. 700

DIo lib. 39. Anno vrbis conditæ DCC. Varronis supputationem secutus, consules edit, App. Claudium Ap. F. Pulchum, & L. Domitium Cn. filium Ænobarbum. Cassiodorus & Obsequens, App. Claudium, L. Domitium memorant, quos Siculi Fasti nominãt Pulchrum & Ænobarbũ. Pædianus in oratione pro Scauro, L. Domitium Ænobarbum, App. Claudium Pulchrum. L. Domitij Cn. F. Ænobarbi meminit quoque Cœlius in 8. Epistolarum.

Cn. Domitius. M. Messala. 701

IN hunc annum consulatum petierunt magna contentione atque ambitu C. Memmius, Cn. Domitius, M. Messala, M. Scaurus, vt scribit Cicero ad Q. fratrem. Facti autem sunt ex interregno, septimo huius anni mẽse, M. Messala & Cn. Domitius, qui ne tum quidem creati fuissent, nisi Q. Pompeius Rufus, trib. plebis, qui intercessionibus comitia tollebat, ex senatusconsulto in carcerem coniectus fuisset, atque idem se de cæteris facturum, qui comitia impedissent, senatus ostẽdisset. Hæc Dio. Appianus octo menses rempub. sine magistratibus fuisse. Plutarchus in tanto rerum discrimine legem à Lucilio trib. plebis latam de dictatore Cn. Pompeio creãdo, qui rempub. constitueret scribit, ac Catone pugnante nihil effectum. Dio non solùm de dictatore, sed etiam de Tribunis militum consulari potestate creandis mentionem à trib. pleb. illatam ait, consules autẽ Messalam & Caluinum, Pompeio annitente esse creatos, quę eadem cognomina in Fastis etiam Siculis prodita sunt, Cn. Domitius Caluinus, M. F. M. N. in Capitolinis tabulis scribitur anno DCCVIII. & DCCXVII.

702 *Cn.Pompeius. Q.Metellus.*

QVum propter potentiſsimorum competitorum con tẽtiones Kalen. Ianuarij conſules adhuc creati non eſſent,facto in M.Bibuli ſententiã Senatuſconſulto Cn. Pompeius ab interrege Seruio Sulpitio v. Kalend. Martij coſſ.III.ſine collega primus creatus eſt, ſtatimque conſulatum inijt. Verùm vt inuidiã vitaret, in quinque menſes extremos, Q. Cæcilium Metellum Pium Scipionem ſocerum ſibi collegam ſurrogauit. Hæc Pædianus in Milonianam,Plutarchus,Appianus, & Dio. Hic Metellus Pius Scipio,P.Cornelius Scipio Naſica dicebatur, Naſicæ Scipionis filius,qui à Q.Metello Pio adoptatus,Q.Cęcilius,Q.F.Q.N.Metellus Pius Scipio vocatur à Cœlio in epiſtolis familiaribus.

703 *Mar.Marcellus. Ser.Sulpitius.*

IN hunc annum conſules creati ſunt Mar. Marcellus, Ser.Sulpitius,authore Caſsiodoro,Plutarcho, Appiano, quos Faſti Siculi vocant Rufum & Marcellum. Dio Seruum Sulpitiũ,Q.F.Rufum, M.Claudium, M.F.Marcellum.Eorum conſulum meminit etiam Suetonius in Cæſare,Cicero in Epiſtolis,& Epitoma CXVIII.Hic Marcellus eius Marcelli qui anno ſequenti conſulatum geſsit patruelis, eius verò qui cum Lentulo biennio pòſt,frater germanus,vt ex Verrio Flacco,Dione, & Suetonio intelligitur.

704 *L.Paulus. C.Marcellus.*

INde L. Paulus, C. Marcellus, conſules ſubſecuti ſunt, authore cum Siculis Caſsiodoro, Dione, Suetonio,& Hirtio lib. 8.Horum alter L.Æmylius,M.F.Paulus à Dione,alter C.Claudius C.F.Marcellus à Cicerone in Epiſtolis nominatur.Dio hunc ab alijs ἀνέψιον, ab alijs ἀδελφὸν, M.Marcelli traditum,Suetonius patruelem fuiſſe apertè ſcribit.

705 *L.Lentulus. C.Marcellus.*

HIc annus conſules habuit L.Lentulum, C. Marcellum,autor Caſsiodorus,Appianus,Plutarchus, Hirtius,Florus,Cicero in Epiſtolis. Dio hos conſules vocat, L.Cornelium P.F.Lentulum, C.Claudium M.F.Marcellum.In fragmentis Capitolinis eſt etiam C.Claudius M. F.M.N.Marcellus.Hic eſt L.Lentulus Crus,qui authore Cœlio prioribus comitijs repulſam tulit,Flamen Martialis dictus à Cicerone in Vatinium.

706 *C.Cæſar. P.Seruilius.*

DIctatore Cæſare extremo ſuperioris anni tempore comitia habente conſules creantur, C.Julius,C.F. Cæſar,& P.Seruilius P.F.Iſauricus. Is enim erat annus, quo per leges ei conſulẽ fieri liceret. Ita enim in eius commentarijs libro 3.ipſe,Dio lib.41.Plutarchus, Tranquillus,Appianus & Caſsiodorus tradunt.Legem autem intelligit eam qua vetebatur, ne quis intra decem annos iterum cõſul fieret, P.Seruilius, P.Seruilij fuit filius, eius qui primus Iſaurici cognomẽ inuenit, qui hoc anno conſulatum Romæ,Cęſare in Macedonia rem gerente,adminiſtrauit.

707 *Q.Fuſius Calenus. P.Vatinius.*

POpulus Romanus(inquit Dio) audita Cn. Pompeij cæde, enixè operam dedit,vt Cęſari victori honorificentiſsima decreta fierent.Ergo conſulatum in quinque deinceps annos,dictaturam,non in ſex menſes, vt antè, ſed in annum,tribunitiam poteſtatem in perpetuum ei mandauit.Cæſar autem quamuis extra Italiam eſſet, dictaturam ſtatim inijt,cùm magiſtrum equitum, M.Antonium nondum Prætorium ſibi ſubrogaſſet. Ex tabulis Capitolinis,Dione, Plutarcho, & Cicerone I I.Philippica.Quo autem titulo hanc dictaturam & ſequentes Cæſar ceperit,M.Antonius in Cæſaris laudatione apud Dionem oſtendit.In qua ille Dictatorem aduerſus hoſtes Cæſarem creatum ait. Ergò rei gerendæ cauſa factus fuit. Aliam etiam ob cauſam Cæſarem dictaturam accepiſſe conſtat,ea fuit,vt illa poteſtate, quæ ſumma erat, omne ad ſe vnum ius reipub.traheret, quod antè multorum erat.Cæterùm hoc anno ineunte addit Dio nullos,neque prætores,neque conſules deſignatos fuiſſe. M. enim Antonius magiſter equitum,purpurea veſte, & ſex lictorib. vſus ſpeciem quandam antiquæ libertatis referebat. Is paulò pòſt vrbe profectus,Præfectũ vrbis reliquit, L.Cæſarem ſenem,quod nunquam antea factum fuerat à magiſtro equitum.Cęterùm exitu anni Ægypto recepta,rege Ptolemæo occiſo,Pharnace Ponti rege victo,conſules creati ſunt, Q.Fuſius Q.F. Calenus, & P. Vatinius P.F. quos tabulæ Capitolinæ & Caſsiodorus edunt. De P. Vatinio conſule mentionem facit Macrobius lib.2.

C.Cæſar. M.Lepidus. 708

COnſules tantùm ſinẽ Dictatore hoc anno edit in tabulis Capitolinis,Verrius Flaccus, & C. Iulium Cæſarem III.& M.Aimilium Lepidum, Lapis Colatianus, de quo hîc Onuphrius. Dio verò libro 43. Poſtero verò anno (inquit) Dictaturam quoque vnà cum conſulatu vtrumque tertiũ geſsit, collega ſibi in vtroque magiſtratu cooptato M.Aimilio Lepido.Idẽ ſentire videtur Tranquillus in Cæſare cap.76.Item Hirtius libro quinto.Cęterùm cum Hirtio Tranquillum & Dionem erraſſe exiſtimat Onuphrius.Nam cum tabulis Capitolinis, Plutarchus quoque & Eutropius cõſentiunt, qui Cæſarem hoc anno conſulem tertium cum M.Lepido: Dictatorem verò iterum ſcribunt.

C.Cæſar. Q.Maximus. 709

CÆſarem Dictatorem III. cum M. Lepido magiſtro equitum in hunc annum produnt ij,qui tabulas Capitolinas exararunt, à quibus diſſentit Dio, qui hoc anno Cæſarem Dictatorem IIII.Lepidum magiſtrum equitum II.tradit,atque ipſum Lepidum in conſulatu,quem cum Cæſare geſsit,ſeipſum magiſtrum equitum contra leges renunciaſſe.Hæc de Dictatore. De conſulibus verò in indice Dionis ſcriptum extat,in eundem annum Cæſarem dictaturam quartam,&conſulatum quartum ſine collega geſsiſſe,ac apparet in ea hiſtoria Cæſarem quartũ conſulatum ſtatim inijſſe, neque tamen vſque ad extremum annum geſsiſſe. Verùm vbi in vrbem ex Hiſpania venerit,abdicaſſe,ac Q.Fabium Maximum, & Ç. Trebonium ſibi in reliquum anni ſuffeciſſe. Cum Dione cõueniunt ea quæ in fragmentis Capitolinis ſcripta ſunt, in quibus videre eſt Cæſarem IIII.conſulem fuiſſe, idque ſine collega, vt Sigonius interpretatus eſt. Nam & Faſti Cuſpiniani cum Siculis Cæſarem etiam IIII. conſulem ſolum produnt.Appianus item & Plutarchus meminerunt Cæſaris,qui IIII. cõſul deſignatus in Hiſpaniam duxit exercitum, Q. Fabium trimeſtrem conſulem vocat Suetonius.Addit præterea Dio, Cæſarem mortuo Q.Fabio conſule vltimo anni die in reliquas horas,C.Canniũ conſulem declaraſſe.De qua re Cicero lib.7. ad Curium, Macrobius lib.2.Saturnal.Tacitus lib.18. Plinius libro 7. Suetonius in Cæſare meminerunt.

C.Cæſar. M.Antonius. 710

DIo in hunc annum Cæſarem dictatorem v.cum M. Æmylio Lepido magiſtro equitum edit, tabulæ autem Capitolinæ eum dictatorem IIII. profitentur. Eundem ſe cum M.Antonio conſulem creaſſe Dio & Appianus ſcribunt.Item in hunc annum Cæſarem v. & M.Antonium,prodit cum Faſtis Siculis Caſsiodorus. Eorum meminit quoque libro 1.Macrobius.In Capitolinis præterea & Colotianis tabulis ſcriptum eſt,C.Cæſarẽ v.cum M. Antonio M. F. conſulem fuiſſe. Cæſari autem ſuffectum P. Cornelium P. F. Hic autem fuit P. Cornelius Dolabella,quem etiam Cæſar, ſi vixiſſet, ſibi fuit ſubſtituturus. Tradit Plutarchus Cęſarem v.conſulem,M.Antonium ſibi collegam cooptaſſe, cùm autem ſibi Dolabellam ſufficere vellet,eaque de re ad ſenatum retuliſſet,

Anto-

Antonium oratione obſtitiſſe, pòſt autem cùm iterum Cæſar renunciari Dolabellam conſulem iuſsiſſet, obnunciante Antonio, Cæſarē incepto deſtitiſſe. Interfecto autem Cæſare, Antonium, ſcribit Dio, Dolabellam collegam ſibi adiunxiſſe, veritum, ne ſeditio oriretur, ſi eum repudiaſſet. Appianus Dolabellam Cæſare occiſo, ſtatim ait inijſſe. Itidem Velleius. Et hoc quidem anno C. Cæſar conſpiratione in eum facta, cuius capita fuerunt M. & D. Brutus, C. Trebonius & C. Caſsius, Idibus Martij, in curia Pompeij dum ſenatum haberet, tribus & viginti vulneribus confoſſus eſt, occupatumque ab interfectoribus eius Capitolium, & C. Octauius ſororis Cæſaris nepos, teſtamento Cæſaris hæres ex parte dimidia inſtitutus, & in nomen adoptatus Romam venit ex Epiro, quo eum Cæſar promiſerat bellum Parthis illaturus, omnibuſque proſperis ex teſtamento nomen Cæſaris aſſumpſit.

711 *C. Panſa.* *A. Hirtius.*

DIo, Caſsiodorus, & cæteri, conſules in hunc annum profitentur, C. Vibium Panſam Capronianum, & A. Hirtium, A. F. Liber Cuſpiniani Cretonianū & Hirtium edit. Ex qua re intelligi poteſt Cretonianum cognomen Panſæ fuiſſe, fortè corruptum pro Caproniano. C. Vibius C. F. & A. Hirtius A. F. dicuntur in tabula Colotiana. Hirtius vnus extitit ex filijs proſcriptorum à Sulla, quos Cęſar, vt tradit Dio, ad honores euexit. Hi & ſequētis anni conſules antè à Cæſare deſignati fuerunt, quàm interficeretur. Ex his Hirtium in prælio ciuili Mutinenſi contra Antonium, Panſam verò aliquot diebus pòſt ex vulnere in eodē bello accepto. Bononiæ mortuos, Dio, Appianus, & alij referunt. In locum Panſæ XIIII. Kalend. Septem. huius anni C. Octauius ſuffectus eſt, qui in Hirtij locum collegam ſibi Q. Pedium cooptauit.

712 *M. Lepidus.* *L. Plancus.*

CAſsiodorus cum Faſtis Siculis conſules ſubijcit, M. Lepidum, L. Plancum. Dio, M. Æmylium Lepidum II. L. Munatium, L. F. Plancum. Horum meminit Sueto nius in Tiberio, cùm ait: Tiberium M. Æmylio Lępido II. Munatio Planco coſſ. poſt bellum Philippēſe natum. In hunc autem etiam annum conſules iam antè à Cæſare deſignati fuerant, authore Dione, D. Brutus & L. Plancus, verùm Bruto priore anno lege Pedia damnato, ac pòſt occiſo & occupata à triumuiris repub. placuit, M. Lepidum triumuirum, qui antea etiam cum Cæſare III. coſ. fuerat, cū Planco, qui & ipſe ſecutus Antonium, à Repu. deſciuerat, conſulatum adminiſtrare. Cæterum Brutus ipſe à Plutarcho, Appiano, Dione, Zonara, Albinus voca tur, credo quòd è Brutis fuerit in Albinos adoptatus. Hoc anno bello ciuili Philippenſi Brutus & Caſsius interfecti ſunt, vt authores ſunt Dio, Plutarchus, Appianus, & alij.

713 *P. Seruilius II.* *L. Antonius.*

COnſules in hunc annum comparant tabulæ Colotianæ, Dio & Caſsiodorus, L. Antonium, M. F. Pietatem, P. Seruilium, P. F. Iſauricum II. Horum conſulum in Tiberio meminit Suetonius, Pub. Seruilius primū conſul fuit cum Cęſare II. cuius patrem Iſauricum paulò antè mortuum fuiſſe Dio & Euſebius tradunt. L. Antonius à Dione Pietas dicitur, quòd conſul vnà cum Fuluia Marci fratris vxore rempub. eo animo tractauerit, quaſi pro fratre III. viro laboraret, atque propter pietatem illam cognomen Pietatis ſibi vendicauit.

714 *Cn. Domitius.* *C. Aſinius.*

TAbula Colotiana, Dio & Caſsiodorus, conſules in hunc annum comparant, Cn. Domitium, M. F. Caluinium II. C. Aſinium, Cn. F. Pollionem. Horum meminit Ioſephus antiquitatum libro 14. cap. 23. Exitu autem anni hos conſules ſe magiſtratu abdicaſſe ſcribit Dio: aliosque conſules in paucos dies ſuffectos eſſe, quorum vnus fuit L. Cornelius Balbus Gaditanus. Quare in tabula Colotiana ſuffecti conſules notati ſunt L. Cornelius L. F. P. Canidius L. F. De P. Cornelio Balbo conſule, Plinius lib. 7. cap. 43. & Velleius lib. 2.

L. Cenſorinus. *C. Caluiſius.* 715

COnſules ſuggerit Caſsiodorus L. Cenſorinū, C. Caluiſium. Cenſorinum & Sabinum Faſti Siculi. Dio L. Martium, C. Sabinum. C. Caluiſius, C. F. Sabinus dicitur à Dione in indice, quāquam Aſinius ibi vulgò per mendam legitur.

Ap. Claudius. *C. Norbanus.* 716

COnſules ſubſecuti ſunt Appius Claudius, C. Norbanus, vt ait Caſsiodorus: vt Faſti Siculi, Cenſorinus & Sabinus, vt Dio, App. Claudius C. F. Pulcher, C. Norbanus C. F. Flaccus. De Tedio Afro cōſule ſuffecto deſignato, qui antequam iniret, ſe ipſe præcipitauit, minis C. Cęſaris exterritus, vide Tranquillum in Auguſto.

M. Agrippa. *L. Caninius.* 717

MAgrippam, L. Caninium conſules ſuggerit Caſsiodorus, Agrippam & Gallum Faſti Siculi: Dio M. Vipſanium L. F. Agrippam, L. Caninium, L. F. Gallum: M. Agrippam & C. Canidium Gallum conſules edit Ioſephus lib. 15. antiquitatum, Vipſanium item Agrippam vocat Nepos in vita Attici. In Capitolinis lapidibus, alijſque veteribus Romæ monumentis gentile nomen eius prętеritur, vt in frōte templi quod Pantheon dictum eſt, M. Agrippa L. F. coſ. tertium. Meminit etiam de Agrippa Tacitus lib. 1.

L. Gellius. *M. Cocceius.* 718

CAſsiodorus conſules in hunc annum profitetur L. Gellium, M. Cocceium: Poplicolam & Nertiam Faſti Siculi: Dio L. Gellium L. F. Poplicolam, M. Cocceium Neruam. Ex Capitolinis fragmentis apparet L. Gellium L. F. L. N. eſſe, L. Gellius frater proditur à Dione M. Valerij Meſſalæ. Eſt enim is, cui à M. Bruto venia antè data eſt, ex quo intelligi poteſt, Poplicolam cognomen eſſe adoptionis, non enim Gellij ſed Valerij Poplicolæ cognomē tulerunt. Eundem Gellium abdicaſſe, in eius locum alterum ſuffectum eadem fragmenta docent. Is fortè fuit L. Munatius L. F. L. N. Plancus, quem Plinius lib. 13. cap. 3. bis conſulem fuiſſe ait, neque quo anno iterum fuerit reperias.

Sext. Pompeius. *L. Cornificius.* 719

SExt. Pompeium, L. Cornificium conſules prodit in hunc annum cum Siculis Caſsiodorus, L. Cornificium L. F. Sextum Pompeiū. Sext. F. Dio. Hoc anno Sext. Pompeius Cn. F. occiſus eſt.

M. Antonius. *L. Scribonius Libo.* 720

COnſules ſuggerit Caſsiodorus L. Scribonium, L. Atratinum. Antonium & Libonē Faſti Siculi: M. Antonium M. F. II. L. Scribonium L. F. Libonem Dio. Adijcit idem Dio M. Antonium III. virum magiſtratu ipſis Kalend. Ianuarijs ſe confeſtim abdicaſſe, ac ſibi L. Sempronium Atratinum ſuffeciſſe, multoſque propterea eſſe, qui non Antonium, ſed Atrotinum cum Libone conſules hoc anno edant. Conſules quoque in anni partē ſuffectos inuenitur apud quoſdam Faſtorum municipalium authores: Sanè etiam Pauli Æmilij conſulis in parte anni meminit Dio, eumque porticum ſuis ſumptib. exędificaſſe ait, & in conſulatu dedicaſſe.

C. Cæſar. *L. Volcatius.* 721

CAſsiodorus, C. Cęſarem, L. Volcatium conſules ſuggerit. Dio Cæſarē II. L. Volcatium L. F. Tullum. Qui Siculos Faſtos digeſſerunt, parum ſcitè Cæſarem & Ciceronem in hunc annum edunt. De hos Cæſaris conſulatu Suetonius, & Dio, commemorantes quòd eum pauciſſimis horis geſſerit: vt antè quoque fecerat Antonius. In locum Cæſaris facti L. Antonius multique alij in parte

anni qui in libro veterum inscriptionum hoc modo numerantur.

Imp. Cæsar II. L. Volcatius: K. Ian. L. Antonius.
K. Maij L. Flauius: K. Iulij. M. Atilius. C. Fonteius.
K. Sept. L. Vinutius. K. Octob. L. Lænonius.

LFlauij consulis à M. Antonio facti & abdicati meminit etiam Dio.

722 *Cn. Domitius. C. Sosius.*

CN. Domitium, C. Sosium, cõsules nominat in hunc annum Cassiodorus. Ænobarbum & Sosium Fasti Siculi. Dio Cn. Domitium Cn. F. Cn. Nep. Ænobarbum. C. Sosium C. F. C. N. Nepos scribit Atticum Cn. Domitio C. Sosio consulibus mortuum.

723 *C. Cæsar II. M. Messala.*

CAssiodorus C. Cæsarem II. M. Messalam consules in hunc annum profitetur. Fasti Siculi Octauianum & Coruinum. Dio Cæsarem III. M. Valeriũ M. F. Messalam Coruinum & rectè, neque enim Cassiodorus rationem habet consulatus eius, quẽ cum Q. Pedio gesit, quia suffectus fuit. Dio autem & Appianus authores sunt Cæsarem & Antonium ambos III. in hunc annum consules comparatos fuisse, tum cum pace cum Sext. Pompeio facta consules in octo annos insequentes designarunt, verùm abrogatum fuisse priore anno ei à populo consulatum, & bellum vnà cum Cleopatra indictum, ac pro eo M. Messalam consulem declaratum. De suffectis hoc anno consulibus sic in veteribus inscriptionibus:

Imper. Cæsar III. M. Valerius. Kal. Maij M. Titius.
Kal. Octobrib. Cn. Pompeius.

724 *C. Cæsar III. M. Crassius.*

CAssiodorus consules in hunc annũ nominat C. Cæsarem III. M. Crassum: Fasti Siculi Octauianum & Crassum, Dio Cæsarem IIII. M. Licinium, M. F. Crassum. Orosius item notat Cæsarem VI. Imperatorẽ appellatum cum M. Liuio Crasso cos. fuisse. De consulibus suffectis M. Licinio sic in veteribus inscriptionibus:

Imp. Cæsar IIII. M. Licinius: Kal. Iulij C. Antistius.
Id. Septemb. M. Tullius: Kal. Nouem. L. Sænius.

C. Cæsar IIII. Sext. Apuleius.

725 COnsules apud Cassiodorum C. Cęsar IIII. Sext. Apuleius, apud Dionem Cæsar V. Sextus Apuleius Sext. F. In Fastis Siculis Octauianus & Apuleius. In veteribus inscriptionibus, Imp. Cæsar V. Sext. Apuleius. Hunc annum vocat Dio ab vrbe condita 725. De Cæsare V. consule extat epigramma eiusmodi vetus:

Senatus populusq; Romanus Imp. Cæs. Diui Iulij F. Cos. Quinc. Cos. Desig. Sex. Imp. Sept. Respub. conseruata.

726 *C. Cæsar V. M. Agrippa II.*

CAssiodorus in hunc annũ consules nominat Cæsarẽ V. M. Agrippã II. Orosius cũ Siculis Fastis Cæsarẽ VI. Agrippã II. Dio Cæsarẽ VI. M. Vipsanium Agrippã III. Est tamen legendum II. vt admonet Sigonius, vt sit sequẽti anno III. Hoc indicat inscriptio tẽpli, q, ipse fecit, & Pantheon nominauit, M. Agrippa L. F. tertiũ cõsul fecit, hoc enim templũ Dio completũ scribit biennio postq; consul fuit cũ Cæsare VII. quo anno ipse tertiũ, nõ quartũ, cõsulatũ gesit, alioquin in frõte tẽpli inscripsisset quartũ cõsul.

727 *C. Cæsar VI. M. Agrippa III.*

INde Cæsarem VI. M. Agrippã III. consules prodit Cassiodorus, Cæsarem VII. Agrippam IIII. Dio: quid verò de vtroque sentiendũ, ex ijs quæ ante dicta sunt, apparet. In Fastis certè Siculis est Octauianus VII. & Agrippa III.

728 *C. Augustus Cæsar VII. T. Statilius.*

COnsules Cassiodorus suggerit Cæsarem Augustum VII. T. Statilium: Fasti Siculi Octauianum VIII. & Taurum. Dio Cæsarem Augustum VIII. Seruilium Taurum II. Fuit autem anno LXXVII. in parte anni primùm consul, hic nunc est II.

C. Cæsar Augustus VIII. M. Silanus. 729

DEinceps Cæsarem Augustum VIII. M. Silanum Cassiodorus consules subijcit. Dio & Fasti Siculi Augustum IX. M. Silanum: Fragmentum Capitolinum Imp. Cæsarem Augustum IX. M. Iunium Silanum.

C. Cæsar Augustus IX. C. Norbanus. 730

CÆsarem Augustum IX. C. Norbanum, consules suggerit in hunc annum Cassiodorus. Augustum X. & Flaccum Fasti Siculi. Augustum X. C. Norbanum Flaccum, Dio & Capitolinum fragmentum: Norbanus C. Norbani consulis anno 716. esse videtur, neque enim iterati honoris notam habet.

C. Cæsar Augustus X. Cn. Piso. 731

CÆsarem Augustum X. Cn. Pisonem consules Cassiodorus, Augustum XI. & Pisonem Fasti Siculi: Augustum XI. Cn. Calpurnium, Cn. F. Pisonem Dio subijcit. Ex fragmẽto autem Capitolino apparet Augustum XI. A. Terentium Varronẽ Murenam vnà inisse: Murenam mortuum in magistratu, in eius locum factum esse Cn. Calpurnium Pisonem, & Augustum abdicasse.

M. Marcellus. L. Arruntius. 732

COnsules vt ait Cassiodorus, hic annus habuit M. Marcellum, L. Arruntium: vt Dio, M. Claudiũ, M. F. Marcellum Æsernium L. F. In Capitolino lapide hi consules ita descripti sunt, L. Arruntius L. F. L. N. M. Claudius, M. F. M. N. Ex quibus intelligi potest, in Fastis Siculis parum scitè consules suggeri Octauianum XII. & Arruntium: Hoc anno Fannij Cępionis & Varronis Murenę cõiuratio in Augustum patefacta, ædes Iouis Tonantis dicata est, Dio.

M. Lollius. Q. Lepidus. 733

LApis Colotianus & Cassiodorus, consules in hunc annum profitentur, Q. Æmylium Lepidum & M. Lollium. Dio scribit: Cùm Augustus in Sicilia esset, populus Romanus in comitijs consularibus seditionem excitauit. Nam M. Lollius solus iniuit, quòd locus alter Augusto seruabatur, quo recusante Q. Lepidus creatus est.

M. Appuleius. P. Silius. 734

COnsules in hunc annum subsequuntur apud Cassiodorum M. Appuleius, P. Silius, apud Dionem M. Appuleius Sext. F. P. Silius, P. F. Nerua. In Fastis Siculis Appuleius & Nerua.

C. Sentius. Q. Lucretius. 735

LApis Colotianus, Eusebius de tẽporibus, Dio, Cassiodorus, consules edunt, C. Sentium, C. F. Saturninum & Q. Lucretium, Q. F. Vispillonem. Sentio autem Saturnino consulem suffectum, in fragmento Colotiano legitur, M. Vinucium, M. F. Velleius Vinutio collegã addit Agrippam. Hoc anno finito primo decennio, quo Augustus primò Censoriã potestatẽ cum Agrippa susceperat, iterum præfectus moribus à populo in quinquennium creatus est, ac Censoriã potestatẽ in idem tẽpus accepit, consulare in perpetuum, ita vt semper & vbique ei duodecim fasces præferrentur, ac inter cõsules assideret.

Cn. Lentulus. P. Lentulus. 736

PVblius Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus, & Cn. Cornelius, L. F. consules suggerunt à tabula Colotiana, Dione, & Cassiodoro: Hoc anno M. Agrippa Tribunitiam potestatem à S. P. Q. R. ex authoritate Imperatoris Cæsaris Augusti in quinquennium adeptus est.

C. Furnius. C. Silanus. 737

CAius Furnius, C. Silanus deinceps consules sequuntur apud Cassiodorũ: C. Furnius C. F. C. Iunius C. F. Silanus apud Dionẽ. In fragmẽto aũt Colotiano C. Furnius C. F. C. Iun. C. Furnio & C. Iunio Silano consulibus ludos seculares quintos factos esse ab Augusto, tradit Cẽsorinus & Dio.

L. Dami-

738 *L. Domitius. P. Scipio.*

LVcium Domitium, P. Scipionem consules suggerit Casiodorus: Ænobarbum & Cornelium Fasti Siculi. L. Domitium Cn. F. L. N. Ænobarbum, P. Cornelium P. F. P. N. Scipionem, Dio, & tabula Colotiana, in qua P. Cornelio suffectus est, L. Ta. id est, Tarius. His consulibus solenne quinquennale actum scribit Dio, ob imperium Augusti Agrippa vno ex quindecim viris curante.

739 *M. Drusus. L. Piso.*

DEinde M. Drusum L. Pisonem consules nominat Casiodorus. Libonem & Pisonem Fasti Siculi. M. Liuium L. F. Drusum Libonẽ, L. Calpurniũ L. F. Pisonẽ Dio: M. Drusum M. F. L..... fragmentum Colotianum.

740 *Cn. Lentulus. M. Crassus.*

CNeium Lentulum, M. Crassum, insequẽs annus consules habuit, authore cum Siculis Casiodoro. Quos Dio vocat M. Licinium, M. F. Crassum, Cn. Cornelium Cn. F. Lentulum, fragmentum autem Colotianum, M. Licinium M. F.

T. Nero. P. Quintilius.

741 TIb. Nero, P. Quintilius consules hoc anno fuerunt, apud Casiodorum. Nero & Varus in Fastis Siculis. Quos Dio nominat T. Claudium Tib. F. Neronem, P. Quintilium Sex. F. Varum. Fragmentum Colotianum, Tib. Claudium, T. F. Tiberium primum consulatũ paucis diebꝰ gessisse, author est Suetonius. Hic est enim Tib. Nero, Augusti priuignus, qui mortuo Augusto imperiũ obtinuit, cùm antè ab eo fuisset adoptatus.

742 *M. Messala. P. Sulpitius.*

M. Messalam, P. Sulpitium, consules suggerit Casiodorus, Messalam & Quirinum Fasti Siculi. M. Valerium M. F. Messalam Barbatum. P. Sulpitium P. F. Quirinum Dio, de quibus Suetonius in Claudio, & Tacitus lib. 3. Porrò hic est Sulpitius Quirinus, qui consularis dicitur à Iosepho lib. 17. antiquitatum, cap. 1. Syriæ legatus. Quo tẽpore Dominus noster Iesus Christus Redemptor & Saluator generis humani natus est. De quo S. Lucas mentionem facit, cùm ait: hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Quirino. His consulibus alios suffectos indicat Lapis Colotianus, in quo est ita:

M. Valerius M. F. C. Valgius C. F. Suff. C. Caninius.

IN Fastis etiam Cuspiniani ita hi consules suis nominibus efferuntur.

Messala Quirino. Rebilo Saturnino. Maximo Tuberone.

EX quo apparet Rebilum & Saturninum Caninij & Valgij cognomina esse. Ex fragmento autem Capitolino patet Æmylianum Valerij, Rufum Valgij, Rebilũ Caninij fuisse cognomina, atque vt Valerio Rufum, sic Rufo Rebilum esse subrogatum. Rebili & Saturnini in Fastis Siculis extat etiam memoria.

Paulus Fabius. Q. Ælius.

743 PAulum Fabium, Q. Ælium, consulẽs prodit in hunc annum Casiodorus, Paulum Fabium Q. F. Maximum, Q. Ælium Q. F. Tuberonem Dion: Maximum & Tuberonem liber Cuspiniani. Q. Ælij Tuberonis, P. Fabij Maximi, consulum sæpè meminit Frõtinus de aquæductibus, & Plinius lib. 8. cap. 7. Q. Tuberone Fabio Maximo theatrum Marcelli dedicatum scribit.

Iulius Antonius. Q. Fabius.

744 COnsules Iulium Antonium Africanum, Q. Fabium edit in hũc annum Casiodorus. Iulium Antonium Africanum, Q. Fab. Q. F. Maximum Dio. Africanum & Maximum Fasti Siculi & Cuspiniani. Dio, Iulium Antonij filium nominat.

Drusus Nero. T. Quintius.

745 INde Drusus Nero, T. Quintius, apud Casiodorum. Nero Claudius Ti. F. Drusus, T. Quintius T. F. Crispinus apud Dionem. Drusus & Crispinus in Fastis Cuspiniani & Siculis. Hic Drusus T. Neronis frater, Augusti priuignus fuit, quem cos. in Germania mortuum, atque ipsum cum filijs Germanicum appellatum Dio tradit, quod cognomen ei primùm senatum à prouincia imposuisse ait Eutropius. Atque sic Liuiana historia huius Drusi morte expletur.

Hic finiente Historia Liuiana, cuius gratia confectio huius Chronologiæ suscepta est, hæc quoque finem accipit.

FRANCISCI ROBORTELLI VTINENSIS DE CONVENIENTIA SVPPVTATIONIS

Liuianæ ann. cum marmoribus Romanis, quæ in Capitolio sunt.

A REGIBVS VSQVE AD COSS.

INTER Liuium & Dionysium videtur dissensio esse, nã Dionysius ait anno CCXLIIII. Consules primum post exactos reges creari cæpisse. Apud Liuium autẽ sub finem libri 1. scriptum est, reges Romæ regnasse annis CCXLIIII. Ideo Sigonius orditur Liuianam Chronologiam suam ab anno CCXLV. Marmorum verò Romanorum siue Fastorum Capitolinorum supputationem orditur ab anno CCXLIIII. Ita fit, vt differãt anno vno. Ego eas inter se consentire existimo, & ostendo Sigonium deceptum esse, ac pueriliter omnia scribere. Primum illum annum quo creati sunt cõsules, Romæ post exactos reges scribit Dionysius quatuor mensium fuisse extremorum, sed continuatum vsque ad initium insequentis: ita completum annum spacio XVI. mẽsium. Cum Halicarnasseo autem consentiunt & marmora Romana, nam etiã ipsa ordiuntur ab anno CCXLIIII. Etsi enim fracta sunt eo loco, ex numero tamen annorum, qui postea adnotatus visitur, id colligi potest. Liuius annos, quibus Romę regnatum fuit, ita enumerat:

Romulus regnauit ann. 37.
Interreges ann. 1.
Numa annos 43.
Tullus Hostilius annos 32.
Ancus annos 24.
Tarquinius Priscus annos 38.
Seruus Tullius annos 44.
Tarquinius Superbus annos 25.

Summa hæc, si numeres annos, quibus regnauit Priscus, 37. continebit annos 243. Sed Liuius ait duodequadragesimo ferè anno, quod ita accipiendum est, vt numeres tantũ annos 37. nam reliqui, qui superfuerant, menses connumerari cœperunt cum insequenti anno, qui fuit, vt ex Dionysio retuli mensium XVI. Sigonius in Chronologia Liuiana Prisco assignat annos 38. nec animaduertit Liuium scribere, duodequadragesimo ferè anno, quod ita debet accipi, vt paulò antè dixi. Ita nulla controuersia fuerit inter Liuium & Halicarnasseum, atque Romana marmora de annis regũ, vsque ad primos consules.

A CONSVLIBVS PRIMIS *vsque ad Decemuiros.*

QVia supputatio Romanorum marmorum, & Halicarnassei habet duos consulatus, anno scilicet 264.

& 265. qui à Liuio videntur prætermissi, putat Sigonius discrepare Liuium etiam à marmoribus Romanis, & ab Halicarnasseo annis duobus, qui additi ad illum primũ conficiunt annos tres. Ita à primis consulibus vsque ad decemuiros differunt interse supputationes prædictæ, si Sigonio credas, annis tribus.

Sed illi duo consulatus ann. 264. & 265. vbi de rebus à Coriolano gestis loquitur: omnino sunt reponẽdi apud Liuium, nam culpa librariorum prætermissi fuerunt, quo autem loco reponi debeãt, ego facilè perspexi: nam mutilus esse videbatur cõtextus. Id ab hinc paucis mensibus post omnes intelligent, cùm legẽt Liuium à me emendatum, & digestum in annos, vnà cum Chronologia alia longè ratione cõfecta, quàm Sigonius confecit. Est enim iam sub prælo, & instant impressores, vt quam primùm edatur? Fuit enim necesse, vt, si, quãtum in me est, studiosorum antiquitatis commoditati consulere vellem, reiectis pluribus quàm mille in locis emendationibus Sigonij, eum pristino nitori redderem. Sed redeo ad rem. Nec me mouet Cassiodorus. Is enim fortasse aut suo iudicio sustulit, quem cæteri postea secuti sunt, aut incidit in libros, in quibus omissa illorum consulum fuerunt nomina. De numeris annorum, qui sunt apud Liuium, nunc sollicitus non sum, nam ostẽdam postea, quomodo sese res habeat. A primis igitur consulibus vsque ad decemuiros, nihil fuerit controuersiæ inter Liuianam summam, & marmorum Romanorum atque Halicarnassei. Quòd inseri debeant illi duo consulatus in Chronologiam Liuianam patet ex eo, quod postea ait Liuius anno trecentesimo altero primos decemuiros consulares inijsse magistratum, & octauo anno post tribunos militares cons. pot. creatos, trecentesimo decimo: si enim de medio tollantur illi consulatus, vt Sigonius censet, aliam supputationem Liuianam statuẽs ab ea, quæ est Halicarnassei, & marmorum Romanorum, quomodo ille numerus benè sese habebit?

Q. Minutio, C. Horatio consulibus apud Liuium scriptum est, trib. pleb. decem factos esse ann. 30. post primos, qui creati fuerunt anno 260. coss. A. Virginio, & T. Veturio. Sed quia interseri debent illi duo consulatus ann. 263. & 264. scribe ann. 38. post primos, qui creati fuerunt: & ille annus 297. debet appellari.

Liuius ait decemuiros creatos App. Claudio, T. Genutio coss. anno trecentesimo altero. Vide quàm rectè Liuio cum marmoribus conueniat, nam trecentesimo altero tantundem est, ac si dicas CCCII. & hic modus loquendi non percipitur à Sigonio, putat enim significare CCCI. quod est falsum.

A DECEMVIRIS VSQVE AD *Tribb. mil.*

Liuius annum primum decemuirorũ vocat CCCII. Postea ait, octauo anno post tribb. militares inijsse magistratum, trecentesimo decimo. In sua Chronologia Sigonius pagella 97. post scholia Liuiana, ait. "Nullus est locus apud Liuium, in quo minus quid sequar, aut sentiam, possim dicere, quàm in hoc, quem nunc tracto: est enim necesse annũ interponere, vt numerorum Liuianorum summa constet. Paulò pòst: Neque verò dici potest numerum posteriorem esse mendosè, nam in omnibus vetustis libris ita est. Etsi eum numerum mutes, qui deinceps ab eo nominantur, omnes erunt mutandi, & mira numerorum orietur confusio. Miror autem Liuium in tam paucis annis rectà supputationem tenere non potuisse, & reliqua. Risi cùm primùm vidi laborantem hoc loco Sigonium. Dij boni, quàm desudat, nec tamen efficit quod vult. Liuium accusat etiã ipsum. Sic solent indocti homines, cùm se extricare nesciunt. Ego trecẽtesimo altero affirmo idẽ significare ac CCCII. Sicque sæpè loqui solitos veteres, vt alibi demonstratum est à me. Octauo anno pòst, ait Liuius, hoc est, trecentesimo decimo Tribb. militares inijsse magistratum. Recte sanè, nam si ad CCCII. addas octo, erunt CCCX. Quid ais ô Sigoni? Videsne iam quàm sis imperitus, & nullo iudicio præditus in veterum scriptis perpendendis? Omnia verò conueniunt, & quadrant cũ supputatione marmorum Romanorum, nam CCC. annus scalptus ibi est. Sext. Quinctilius Sext. F. P. N. duobus autẽ annis pòst, id est, vt Liuius loquitur, trecentesimo altero ibidem est. Consules abdicasse se, & decemuiros consulares creatos.

Hactenus cõsentiunt marmora Romana cum Liuio. Sigonius cũ trecentesimo altero non intelligeret CCCII. id est, duos significare, cogitur paulò pòst, vt tueatur illum locum apud Liuium, vbi ait, trecentesimo decimo anno creatos Tribb. militares, id est, anno octauo pòst, interserere continuationem consulatus, quem gesserunt L. Valerius, & M. Horatius, his verbis, in Chronologia Liuiana anno 305. ijdem consules continuasse videntur in hũc annum. Dij boni, quale somnium est hoc? quàm inane? quàm falsum? nec alia de causa excogitatum, nisi vt adderet annum vnum, quod necesse non erat, si intellexisset loquendi illam formam, vt toties dixi. Vbique damnosa est insscitia, sed præsertim in Chronologijs & supputationibus annorum: si enim vno numero decidas, maxima consequantur errata est necesse.

Nunc à Tribb. militaribus primis ann. CCCX. vsque ad ann. CDXL. quo consules fuerunt L. Papirius S. P. F. L. N. Cursor V. C. Iunius C. F. C. N. Bubulcus Brutus II. (nam ibi in margine scalptus est annus CDXL.) ostendo non dissentire Liuium à marmoribus Romanis.

Hi sunt omnes anni CXXX. qui si totidem erunt apud Liuium, satis erit apertum, Liuium consentire cum Romanis marmoribus, agendum igitur ostendamus.

A. Sempronius Atratinus.
CCCX. T. Clœlius Siculus.
L. Atilius Longus. Hi primi fuerunt Tribuni mil. coss. potestate.

Coss. Papirius Mugillanus, L. Sempronius Atratinus vitio facti abdicarunt in E. L. F. &c.

Hunc annum Sigonius CCCIX. appellat falsò, quia putat Liuium lapsum, vt in sua Chronologia asserit pag. 97. post scholia in Liuium. Verùm ego hunc errorem antè satis demonstraui. Idem Sigonius, vt est imperitus, nulloque iudicio præditus, in supplendis marmoribus Romanis numero CCCX. vsque ad numerum CCCXX. collocauit consulatus decem, cùm tãtum nouem essent collocandi, ita factum est, vt vnus supersit, hic s.

C. Iulius Iulus IIII.
L. Verginius Tricostus II.

Hic consulatus additus præter rationem facit, vt numeri annorum sibi non constent, nec adæquari possint numeris antiquis, qui scalpti in margine adhuc visuntur. Quare ego censeo hunc consulatum tollendum. Nec verò authoritate vllius idonei authoris innixus hunc interposuit Sigonius. Nam Liuius de eo ita scribit. Eosdem coss. insequenti anno refectos Iulium tertium Virginium iterum, apud Macrum Licinium inuenio. Valerius Antias, & Q. Tubero M. Manlium, & Q. Sulpitium consules in eum annum edunt, cæterùm in tam discrepanti editione & Tubero, & Macer libros linteos authores profitentur. Neuter tribunos mil. eo anno fuisse traditum à superioribus antiquis dissimulat. Licinio libros haud dubiè sequi linteos placet, & Tubero incertus veri est: sed inter cætera vetustate incomperta hoc quoque in incerto positum. Hæc sunc ipsius verba, ex quibus facilè quiuis intelligere, possit Liuium non probare hunc consulatum. Diodorus Siculus homo Græcus arripiens illa nomina Manlium, & Sulpitium, quæ in ambiguo ponit Liuius, & addens tertium Maluginẽsem, hoc anno non consules, sed Tribb. mil. recenset. Id tamen falsum est, nec Liuius probasse videtur. Cassiodorus consules ipsos nominat C. Iulium Iulum III. & L. Virginium Tricostum II. Ait Sigonius in comment. suis in Fastos & triumphos, se secutum authoritatem Cassiodori,

dori, hos ſuppleuiſſe in Faſtis Romanis. Itáne verò Sigoni? ita es addictus Caſsiodoro, vt quid Liuius dicat non attendas? Non animaduertit Caſsiodorus Liuium eos non repoſuiſſe, ſed recitare opinionem veterum hiſtoricorum, qui repoſuerant. Ita Caſsiodorus impulit Sigonium in errorem tam magnũ. Vidéſne ô Sigoni verum eſſe, quod toties dixi, te nullo iudicio in literis eſſe præditum? Tolli debent igitur hi conſules ex Chronologia Liuiana, etiam ex marmoribus Romanis. Patet enim, ſi interſerantur ſupereſſe annum vnum. Quòd ſi tollatur, vt etiam Liuius cenſet, bellè conueniet Liuio cum marmoribus ipſis.

Nunc operæprecium me facturum exiſtimo, ſi hîc ſubſcripſero veluti in tabula numerorum annorum, res vt tota perſpici poſsit.

CCC. Sext. Quinctilius Sex. F.P.N. in M.M.E.
P.Horatius Tergeminus. in ipſis mar.

1 P.Seſtius Q.F.Vibi N.Capitolinus, T.Menenius T. F.Agripp.N.Lanatus.

2 App. Claud. App. F. M. N. Craſsinus. T. Genutius Augurinus, abdicarũt. Eodem anno Decemuiri legum ferendarum cauſa creati.

3 Decemuiri, quorum nomina vide in hiſtoria. 1

4 Decemuiri, quorum nomina vide in hiſtoria. *2

* *Liuius ait trecẽteſimo altero anno creatos decemuiros* 1.CC.1.

Hæc enumeratio facit, vt cognoſcas octo annos poſt decemuiros creatos tribb.mil.

Digredi libet aliquantum hoc loco, libr.3. de Decemuiris agit Liuius, vbi errat Sigonius, quia verba latina non ſatis percipit, & locum emendando corrumpit. Verba Liuij ſunt hæc, vbi loquentem facit M.Cornelium. Cæterùm neminem maiore cura occupatis animis verum eſſe præiudicium tantæ rei afferre. Ita enim ſe habent in veteribus libris, quorum verborum hæc eſt ſententia: Non eſſe verum, id eſt, non eſſe æquũ afferre præiudicium tantæ rei, ita proferunt loquendi hanc formulam omnes veteres, Horatius, Cæſar, Cicero, & alij, vti notum eſt: id non intelligens Sigonius, meras affert nugas, vt quilibet videre poteſt. nam ita emẽdat. Cæterùm neminem maiore cura occupatis animis verum eſſe: præiudicium rei tantæ differri poſſe, ſibi poſſe paulò pòſt, id eſt, neminẽ verè ſentiat dicere, quid afferret in medium Sigonius cõtra hæc, aut quomodo iam inficiari poterit, ſe indoctum eſſe? nam locũ hunc ita explicat, neminem in ſenatu, cùm occupati ſint animi maiore cura, dicere, quid verè ſentiat. Eodem lib.3. paulò antè, Sigonius corrumpit locum hunc, nam legit: "Et in vnica concordia inter ipſos, qui conſenſus in priuatis interdum conſilijs vtilis, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Verba autem ipſius in ſcholijs pagina 10. numer. 42. hæc ſunt: Vetus liber vnus habet, in priuatis, alter priuatis conſilijs interdum vtilis, vt videatur legendum eſſe, Qui conſenſus in priuatis interdum conſilijs vtilis eſſet. Hæc ille. Sed omnes vetuſti libri, quos ego hactenus vidi, manuſcripti, & is, qui à Vendelino impreſſus fuit 1470. ex Victorini Feltrenſis exemplari, in quo ferè vbique antiquæ lectionis veritas, aut ſaltem veſtigia apparent, ita habent: Et in vnica concordia inter ipſos, qui conſenſus in priuatis interdũ inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Vnde pulcherrima elicitur ſentẽtia. Si inter ſe cõſentiãt priuati homines, interdum id magno aliorũ malo fieri.

5 COSS. L. Valerius M.Horatius. 3
6 Lar.Herminius T.Virginius Cœlimont. 4
7 M. Geganius C. Iulus. 5
8 T. Quinctius Agripp.Furius. 6
9 M. Genutius C.Curtius. 7

CCCX. A.Sempronius Tribb. mil. primi conſulari
T.Cloelius poteſtate.
L.Atilius. Liuius ait Tribb.mil.creatos anno trecenteſimo decimo, id eſt, octauo anno poſt decemuiros.

Vitio facti abdicarunt in E.L.F.

COSS. L.Papirius Mugillanus. L.Sempronius Aratinꝰ.

1 M.Geganius. T.Quinctius.
2 M.Fabius. Poſthumius Æbutius.
3 C.Furius M.Papirius.
4 Proculus Geganius. L. Menenius.
5 T.Quinctius Agripp.Menenius.
Mam.Æmilius,
6 L.Quinctius, Trib.mil.
L.Iulius.
7 M.Geganius. L.Sergius.
8 M.Cornelius. L.Papirius.
9 C.Iulius. L.Virginius.

Poſt hos conſules Sigonius collocat:

* C.Iulius Iulus III. L.Virginius Tricoſtus II.
M.Fabius.

CCCXX. M.Foslius. Tribuni militum.
L.Sergius.

Ita numerauit annos Sigonius à 310. vſque ad 320. ſed quis non videt ipſum decipi, pluresq; quàm decem eſſe, vnumque ſupereſſe, id eſt, C.Iulius Iulus III. L. Virginius II. vt antè demonſtraui. Ego igitur hos conſules delendos puto. Sed etiam in alijs decem, qui conſequuntur enumerandis lapſus eſt Sigonius.

Anno CDXX. A. Cornelius Coſſus II. Cn. Domitius: Ibi ſignat annum Sigonius, ſed ſi numeres vſq; ad alium numerum denariũ CDXXX. non inuenies plures quàm VIII. cõſulatus, ita vnus deerit. Ego igitur cenſeo annum CDXX. collocari debere anno vno antè, vbi ait, Hoc anno ſine conſulibus Reſpublica fuit.

Nam ſi in Chronologia Liuiana collocat interreges hoc anno, neſcio cur in Capitolinis marmoribus hunc annum omittere velit: Ita ſi faciat, ipſe dici poterit diſtraxiſſe in diuerſas partes ſupputationes Liuij, & marmorum alioqui inter ſe conſentientes, data opera, vt aſſereret, quod non eſt. Reliqui oẽs anni benè ſe habent vſque ad CDXL. quem numerum mihi propoſueram ab initio tanquam metam, quia ipſe eſt ſcalptus in marmoribus Romanis, quæ reliqua ſunt, & ex eo dijudicari poſſunt, qui, & quot ſint antè ſupplendi. Sigonius ergo ab initio cùm non intelligeret ann. CCCX. eſſe collocãdos primos trib. mil. ex ſententia Liuij, & collocaſſet trecenteſimo nono, coactus fuit, conſulatum, qui neque à Liuio recipitur, neque à marmoribus inſereret, vt annũ illum ſuppleret, præter omnem rationem antiquitatis, & fidem hiſtoriæ. Ita error ex errore deinceps prouenit, ſi quis in numeris ſemel labitur. Quare nihil magis eſt in Chronologia vitandum. Oſtendi hactenus à CCCX. anno, qui à Liuio nominatur, cum primi Trib.mil. creati ſunt conſulari poteſtate vſque ad cõſules L. Papirium Curſorem V. C. Iuniũ Brutũ II. quæ nomina iam non in ſupplementis, ſed in ipſis marmoribus Romanis ſcalpta viſuntur, è quorũ regione in margine etiã ſcalptus eſt annus CDXL. numerari annos CDXXX. in ipſa ſupputatione marmorum Romanorum. Nunc oſtendendum totidem numerari in ſupputatione Liuiana, vt conuenire hãc cũ illa cognoſci poſsit, quod ab initio mihi propoſui declarandũ.

CCC. Annum ab vrb.cond. ego colloco, ex priore ſup
P.Curatio. (putatione.
COSS. Sext.Quinctilio.

CCCII. id eſt, trecenteſimum alterum, quo anno creati ſunt decemuiri.

App.Claudio.
COSS. T.Genutio.
A.Sempronio.

CCCX. T.Cloelio. primis Trib.mil.
L.Atilio.

Sic enim Liuius ſcribit.

M.Fabio.
CCCXX. L.Sergio. Trib.mil.
M.Foslio.

C.Sempronio Atratino.
CCCXXX. COSS. Q.Fabio Vibulano.

Sigonius

Sigonius præcurrit hanc noſtram ſummam anno vno, quia præter omnem fidem hiſtoriæ inſerere voluit annum 305. his verbis: Iidem conſules continuaſſe videntur in hunc annum: quare autem hoc ſomnium excogitare ſit coactus dixi antè.

A.Cornelio Coſſo.
CCCXL. COSS. L.Furio Medullino.

Sigonius intra illos numeros denarios collocat annum CCCXXXIIII. quem ego tollendum puto. nam ait: Interreges vno anno regnarunt. Non debet autē interponi hic annus, quia Liuius ita ſcribit: " Cū maior pars anni per nouos Trib.pleb. & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet, Paulò pòſt, Papirius Mugillanus interrex obtinuit, vt tribunitia comitia haberentur. Hæc verba certè non ſignificant illum annum ſine magiſtratu fuiſſe, imò longè aliter. Miror Sigonium tam nullo iudicio eſſe præditum.

Suſtulimus iam annos duos ex Chronologia Liuiana Sigonij, qui totam ſummam perturbabant, & faciebāt, vt Liuius falsò præcurreret annis duobus ſummam marmorum Romanorum.

M'Aimilio M.Quinctilio Varo.
CCCL. L. Valerio L.Iulio Iulo. Tribunis
Ap.Claudio.M.Poſthumio. mil.

Nam alij duo tribb. addi non debent, & ſi Liuius aſſerit octo eo anno creatos: Quis enim non videt Liuium deceptum fuiſſe? dum non animaduerteret in Faſtis Romanis illos duos, quod addit ad ſex tribb. M. Furium, ſcilicet Camillum, M'Poſthumium cenſores fuiſſe: fortaſſe in illis Faſtis, quos inſpexit Liuius, propter vetuſtatem erat deleta illa dictio CES, vel CENS. quæ cenſores è regione poſita, ſicuti fit, ſignificabat.

L.Lucretio Flauo.
CCCLX. COSS. Ser.Sulpitio Camerino.
Ser.Cornelio III. P.Valerio II.
CCCLXX. M.Furio Camillo V. Ser.Sulpitio II. tri. mil.
C.Papirio. T.Quinctio II.
L.Sextio. trib.pleb.
CCCLXXX. C.Licinio Stolone anno III.
L.Aimilio. II.
CCCXC. CONSS. Cn.Genucio.
C.Sulpitio Petico. IIII.
CCCC. COSS. M.Valerio Poplica. III.
M.Valerio Coruo III.
CDX. COSS. A.Cornelio Coſſo.
CCXX. Interregnum fuit peſtilentiæ cauſa.

Ita Liuius, quare ex ipſius ſententia ego annum hunc reponendum ſentio, nec verum eſt, quod ſcribit Sigonius de eo Liuium non eſſe locutum. Quid enim apertius his verbis? Et quia peſtilentia inſecuta eſt, velut omnibus eo vitio contactis auſpicijs res ad interregnum redijt. Ad interregnum addi poteſt etiam dictatura, quæ præceſſerat eodem anno. Ita annus poſtea ſine conſulibus fuit: ſed numerandus omnino, ac laudandus Haloander, qui hoc primū animaduertit ex Liuij verbis.

CDXXIX. Debet reponi dictatura Papirij. Sine coſſ. & miror cur Sigonius cùm in tabulis Capitolinis ſupplendis hanc dictaturam repoſuerit pro vno conſulatu: in Chronologia Liuiana id prætermiſerit, cum ſatis verba Liuij oſtendant eſſe annumerandum. Glareanus & Haloander viri doctiſsimi in ſuis Chronologijs hoc multò antè animaduerterunt, quàm marmora Rom. effoderentur, Liuium & alios ſecuti.

CDXXX. Conſequitur ergo, vt hic annus notari debeat coſſ. C.Sulpitio II.
Q.Aimilio. vel A.Ceretano.
CDXL. COSS. L.Papirius Curſor V.
C.Iunius Bubulcus II.

Ex his opinor, ſatis patet, verum eſſe id, quod ab initio diximus, Liuianam ſummam conuenire cum Rom. marmoribus ab anno 310. vſque ad anum 440. qui numerus ſcalptus viſitur in ipſis marmoribus.

CDXLI. M.Valerius. P.Decius.
CDXLII. C.Iunius Bubulcus III. Q.Aimilius II.
CDXLIII. C.Martius Rutilus. Q.Fabius.

Poſt hos conſules debet inſeri dictatura Papirij, nam fuit annus ſine coſſ. & miror Sigonium in Chronologia Liuiana hunc prætermiſiſſe, nam ex Liuio id elici facilè poteſt, nec me mouet quòd eodem anno coſ. Fabium dimicaſſe cum Etruſcis, Et paulò poſt, Fabio cōtinuatum conſulatum ait, nam conſul vocatur vt proximi anni, & continuatus dicitur conſulatus, fuerat enim interiecta dictatura tantum Papirij vnò anno, & rectè continuatus dici potuit.

CDLI. M.Liuius Denter. M.Æmilius.

Poſt hos coſſ. debet omnino reponi dictatura duplex. Altera conſulatus eius anni tempore, quæ breuis fuit Iunij Bubulci. Altera ſine coſſ. pro anno vno. M.Valerij Maximi, in qua non Q.Fabium Maximum magiſtrum equitum (neque enim par erat hominem ea ætate, & honoribus illi ſubiectum eſſe) habuit, ſed M. Aimilium. Hæc eſt Liuij ſententia, & annus fuerit hic 452. hoc eſt:

CDLII. ita duæ dictaturæ erunt. Altera anno 451. vnà cum coſſ. connumerata. Altera 452. ſine coſſ. Sed hæc poſterior ambigitur an fuerit geſta à Q.Fabio Maximo, an à Valerio Max. Et ſanè marmora Capitolina quamuis fracta, numero 7. (qui numerus debet poſtponi octauo) nam ſequor Marliani diſpoſitionem per numeros ita ſignatam, videtur dictatorem præ ſe ferre Q.Fabium Maximum non Valerium. Verùm eſto, de nominibus nūc non laboro, nam ſæpè video diſſentire Liuium à cęteris: ſed de annis mihi propoſitum eſt quærere. Vel igitur Valerius fuerit, vel Q.Fabius dictator, ſatis conſtat eum annum connumerari debere pro vno conſulatu, & ſatis id demonſtrat Liuius, cùm per interregem comitia habita ait, & ipſum dictatorem abſentem creatum conſulem, quod in M. Valerio Coruo erit verum, in Q. Fabio non erit.

Iam verò Liuij decem libri primi, qui vulgò dictam primam conficiunt Decadem, clauduntur conſulatu Q.Fabij Gurgitis, qui eſt Iunij Scæuæ annº, CCCCLXXI. Nec eſt vlla diſſenſio inter ipſum, & fragmenta, quæ extant, marmorum, in quibus perſpiciuntur & Conſulū, & Cenſorum nomina, etſi non integra. Quare patet ſummam Liuianam & marmorū Romanorum eādem eſſe.

Correctio numerorum apud Liuium.

CVm hæc ita ſeſe habeant, corrigendi numeri apud Liuium, & primùm lib. 10. vbi ait: Superſunt etiam nunc Samnitium bella, quę continua per quartum iam volumen, annumque ſextum, & quadrageſimum à M. Valerio, A. Cornelio conſulibus, qui primi Samnio arma intulerunt, agimus. Erat autem is conſulatus Q.Fabij Max. V. & P. Decij III. quo anno ſe deuouit. Legendum non annū XLVI. ſed XLIX. vel XLVIII. Fuerūt enim à librarijs corrupti hi numeri, vel potius à Caſsiodoro, & alijs, qui Liuij ſummam non exquiſitè collegerunt.

Sigonius totum ſe addixit Caſsiodoro, & ſi velit, nolit, cogitur interdum ab eo diſcedere. Memini cū totum ſe addixerat Euſebio. Ac Venetias cùm aliquando veniſſet, me non admiratione audijſſe illum, dum mecum colloqueretur numerantem annos ad normam Euſebij Chronologiæ, monuiſſeque ne id faceret, quia ſciebam eſſe corruptiſsimum illius librum. Moriar, ſi vera non narro. Omninò Caſsiodori Chronologia minus eſt corrupta, ſed & in ea iudicio opus eſt. Potuit enim is in enumerandis annis labi, nihil enim difficilius, quàm ex Liuio annos exquiſitè colligere, quia non exprimit ſingulos ſemper, nec appellat euidenter, potuiſſetque facilioremviam inire ad conficiendos annales: ſed veritus eſt, credo, ne hiſtoria videretur eſſe, ſi eam non intexeret ambitu verborum, verùm inſiſteret breuiterque ac concisè loqueretur, vt in Faſtis fiebat, vbi breuiter erant omnia annotata.

Apud

Apud Liuium etiam COSS. M. Fabio Ambusto III. T. Quinctio, numeratur annus post Romã captam XXXV. sed corrigendus locus, & legendum XXXI.

Romam captam scriptum est apud Liuium trecentesimo sexagesimo quinto, tu emenda ex priore nostra supputatione CCCLXIII. Fuit autem capta Trib. mil. coss. pot. Q. Fabio Ambusto. Q. Sulpitio Longo. Itidem altero Ambusto Fabio fratre, & alijs.

Apud Liuium COSS. Q. Seruilio Ahala. L. Genutio II. nominatur annus post Romam captam XXV. ibi emendandum, & legendum XXIII.

Et hæc hactenus à nobis dicta sunt de conuenientia annorum Liuianæ Chronologiæ cũ marmoribus Rom. vsque ad annum CDLXXI. quo finiuntur decem libri ab vrbe condita à Liuio scripti, qui extant.

Liuij alteram Decadem librorum quam vocant, vsque ad XX. non habemus. Quare plura non dicam, tantum hoc: consentire Liuium cum marmoribus Romanis de initio primi belli Punici & exitu: nam de exitu locus est libro 29. sub finem his verbis: Annis ante XL. pax cum Carthaginẽsibus postremò facta erat Q. Luctatio, M. Manlio consulibus. Bellum initum annis pòst tribus & XX. P. Cornelio, T. Sempronio consulibus. Finitum est XVII. anno Cn. Cornelio, P. Pæto consulibus.

Annis antè XL.) diligenter si supputes, anni sunt XLI. Quare ita emenda, quia videtur Liuius exquisitam summam sequi.

Bellum initum annis pòst III. & XX.) & hic numerus rectè sese habet.

Finitum est XVII. anno) & hic numerus rectè habet.

Verba Liuij in Proœmio lib. XXXI. siue primi de bello Macedonico sunt hæc: Cùm in mentem mihi venit III. & LX. annos (tot enim sunt à primo Punico ad secundum bellum finitum) æquè multa volumina occupasse mihi, quã occuparint CCCCLXXVIII. anni ab vrb. cõd. ad Appium Claudium consulem, qui primus Carthaginiensibus intulit bellum.

LXIII. annos) & hic numerus rectè se habet.

CCCLXXVIII.) Emenda CCCCLXXXXVIII. ab vrb. cond. vsque ad Appium.

Sigonius perperam in suo emendat LXXXVI. suam secutus summam.

Nihil autem certius his numerorum emẽdationibus esse potest, nam ipsa marmora integra sunt, vbi horum annorum consules scalpti sunt, & denarij numeri ipsorum annorum, ex quibus reliquos, qui pauci desunt, facilè supplere est.

COSS. D. Iunius N. Fabius — annum 485. vocat Sigonius in Liuiana Chronologia.

COSS. Ap. Claudius M. Fuluius. — annum hunc ibidem vocat Sigonius 486.

In medio horum duorum consulatuum collocat Sigonius

COSS. Q. Fabium P. Decium. — quos Cassiodorus omittit, & reprehenditur à Sigonio in comment. Fastorum.

Cur igitur omiserit in Liuiana Chronologia satis mirari non possum. Etsi enim eam describit ex Cassiodori præscripto, non debet tamen illum sequi, vbi erasse animaduertit. Sed ego infero, & tres illos consulatus ità ad noto deinceps, 487. 488. 489. aliter, quàm Sigonius.

COSS. P. Claudius — vocatur in vulgatis Liuij libris annus hic DI. Tu emenda ex nostra, & marmorum summa, quæ eadem est cum Liuiana DIIII. finis primi belli Punici.
L. Iunius
C. Lutatius.
A. Posthumius.

COSS. P. Valerius — hunc annum videas vocari apud A. Gellium in vulgaris libris DXXII. Tu emenda ex nostra summa DXXVI.
M. Atilius

COSS. P. Cornelius Scipio. — Hoc anno ait Liuius confectum II. bellum Punicum anno 23. post pacem datam consuli Lutatio: id verum est etiam in mea summa.
T. Sempronius Longus.

COSS. Cn. Cornelius Lentulus — Hi consules nominantur à Liuio: nã eo anno ait finitum bellum II. Punicum. LXIII. annis à primo bello Punico: id verum est etiam in mea summa.
P. Ælius Pætus.

COSS. P. Sulpitius Galba. — His coss. bellum extitit Macedonicum contra Philippum, anno, si Sigonio credas, 550. sed marmora Romana statuũt anno 553. nec dissentit Liuius de initio huius belli, nam lib. 31. ijs consulibus ait susceptum.
C. Aurelius Cotta.

De bello itidem Antiochino, quando geri cæperit, quando desierit: marmora consentiunt cum Liuio, nam susceptum est M'. Acilio Glabrione, & P. Cornelio Nasica: debellatum autem post duos annos à Scipione Asiatico.

M. Iunius Brutus, A. Manlius Vulso. His consulibus clauditur vltimus liber Liuij de bello Macedonico, anno 575.

L. Martius Censorinus.

COSS. M. Manlius. — Annus hic est 604. In Epitome Liuiana scribitur, lib. 49. Initium tertij belli Punici anno altero & sexcentesimo, id est, DCII. sed scribendum est anno DCIV. vt alibi etiam dicemus demonstrando hunc errorem à librarijs proueniisse.

Quo loco Liuius libro 34. annum, quo P. Africanus consul fuit, vocat DVIII. vt est in vulgatis, non vt emendat Sigonius in Chronologiæ suæ scholijs DLVI. sed DLIX. legendum est, error autem ita ortus fuit, DVIII. scripserũt librarij, omittentes quinquagesimo. i. L. vt etiam antè. Has numerorum emendationes ratione factas, & si quis cognoscere potest, demonstrabo tamen ego copiosius in mea Chronologia: nam omnis error in his scribendis fluxit à Cassiodoro, & alijs, qui Liuianos annos non exquisitè numerarunt: ideo coacti sunt ad suam summam numeros immutare, & si non omnes immutarunt, obliti opinor, vnde cognosci potest, id ita factum.

FINIS.

IMPRESSVM FRANCOFVRTI AD MOENVM,
APVD GEORGIVM CORVINVM, IMPENSIS SIGISMVNDI
ET IOHANNIS FEIRABENDINORVM.
M. D. LXXVIII.

Philol. Class

2c1